
BIBLIOTECA
NAZIONALE
VITT. EMANUELE
12
31 8
+

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
55
I I H
14
ROMA

DANIELIS
SENNERTI
VRATISLAVIENSIS,
DOCTORIS ET PROFESSORIS MEDICINÆ,
IN ACADEMIA WITTEBERGENSI,
Operum

TOMVS TERTIVS,
QVO CONTINENTVR

Practicæ Liber IV. & V.
Tractatus de Arthritide.
Practicæ Liber VI.

Tractatus de Consensu & dissensu Chymicorum cum Galenicis & Aristotelicis.
Et Exoterica.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. L.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Sereniſſimæ ac Potentiſſimæ Principi & Dn.

DN. MARIÆ ELEONORÆ, SVECORVM, GOTHORVM AC VANDALORVM REGINÆ MAGNÆ

Finnoniæ Principi, Eſthoniæ, Careliæque Duci Dominæ Ingriæ, &c.

NATÆ MARCHIONISSÆ EX ELECTORALI Brandeburg. Proſapia, Boruſſiæ, Iuliæ, Cliuiæ & montium duci, &c.

DOMINÆ MEÆ CLEMENTISSIMÆ,

Salutem & felicitatem perpetuam

P.

SATIS iniqui, *Sereniſſima Regina*, *Domina Clementiſſima*, Fœminis Viri quidam, etiam Magni, fuerunt: è quorum numero nec eximendus Ariſtoteles, qui, 2. *de gener. animal. cap.* 3. fœminam marem mutilatum eſſe ſcribit, & 4. *de gen. animal. cap.* 3. tantùm non monſtris fœminas accenſet. Naturæ certè primum errorem, quo ad monſtri generationem tendat, fœminæ generationem eſſe putat: & 7. *de de republ. cap.* 16. pro imperfectione habet, fœminam generari. Verùm naturam, quæ nuſpiam eſt imaginatus eſt, Creationis rerum ignarus, Ariſtoteles. Natura, quæ ordinaria Dei poteſtas eſt, vt eam I.C. Scaliger, *Exerc.* 188. & 359. *ſect.* 11. definit, Dei, rerum omnium Creatoris, iuſſu & poteſtate omnia agit. Creauit verò Deus opt. max. hominem Virum & Fœminam, & per eos humanum genus, olim in cœlos ad vitam beatam æternamque transferendum, conſeruari & multiplicari voluit. Quæ ergo natura eſſet, quæ ſe ipſam perditum iret, & ſuo fini contrarium intenderet? cùm omnino paucis annis genus humanum interiret, ſi id primò propoſitum haberet, vt ſaltem maſculi generentur. Et ſi contra naturæ intentum, imò error quidam naturæ eſſet fœminæ generatio, non tot (cùm nunquam tot errores natura committat, quàm perfecta opera edat) fœminas quot mares produceret. Quod enim fœminæ numero vincant, planum cuique eſſe poteſt antiquitatum memoriam ab vltimo principio repetenti, atque id Athenis experientia comprobauit, nec ita pridem Venetiis, cum cenſus ageretur, vt Bodinus, *lib.* 5. *de republ. cap.* 2. ſcribit: non quod vel à bellis, vel peregrinationibus, ab omnibus periculis, quæ Viros obire neceſſe eſt, ſeducantur, vel quod, vt idem parum honeſtè & prudenter de natura & fœminis ſentiens loquitur, in naturæ vniuerſitate rerum deteriorum maior ſit affluentia, quàm pretioſarum: ſed quia naturæ commoditas, imò neceſſitas id ita requirebat. Obſeruatum enim & annotatum, in magnis & populoſis Rebuſpublicis, non ſolùm plures fœminas reperiri, ſed & gigni. & id annotatum Norimbergæ, vbi cum viginti mille maſculi fuerant geniti, non pauciores puellæ natæ fuerunt, imò vno atque altero centenario numerum maſculorum ſuperarunt. Neque aliquid imperfecti in fœminis apparet. Membra equidem virilia non habent: ſed nec habere debent: ſicut contra mares muliebribus iure naturæ carent. Cætera quod attinet, animo & corpore perfectæ ſunt, ita tamen, vt ad hominis procreationem idoneæ eſſent. Nam quod Viragines quædam temperamento & reliqua corporis conſtitutione viris æquales penè ſunt, in ſexu fœmineo non perfectio, ſed imperfectio eſt. Et quia aliæ in generatione hominis partes ſunt fœminæ, quàm viri, etiam in ciuili illa ſocietate fœminarum officia à virorum officiis diſcernuntur, & ad illum finem, qui ipſis proprius eſt, dirigi debent: nec, quia virorum officia non obeunt, contemnendæ fœminæ: cùm aliæ ipſarum partes ſint. Equidem Plato, 5. *de Republ.* communé vult eſſe fœminis cum Viris Reipublicæ adminiſtrationem, & Plutarchus alicubi ſcribit, eandem eſſe virtutem Virorum mulierumque: geſſeruntque bella Amazones: gens Indorum Pandæ regnata fœminis fuit: & apud Meroën fœmina Cendace regnauit, quod nomen mox in Reginas alias deriuatum: & Mania Zenis Satrapæ

in Æolide vxor, marito ex humanis excedente, à Pharnabazo impetrauit, vt eius vices vicarias gereret, quas partes ita obiuit, vt non modo ciuitates iuris sui seruaret inconcussas, sed & Larissam adduceret Imperio, & Hamaxiton & Colonas mari adiacentes; quin & Pharnabazo expeditionum fuit comes in Mysos & Pisidas, & propterea ab eo magnificè honorata, & consiliis adhibita sæpius fuit. Artemisia irruentes Rhodios classe exuit, Insulamque domuit, erecta in vrbe statua, quæ ciuitati stigmata inurere videretur. Plurimæ etiam fœminæ literis excelluerunt. Daphnen Tiresiæ filiam, apud Delphos solitam vaticinari, versificatione adeo præcelluisse memorant, vt eius carminibus multa ad sui poëmatis culturam transtulisse Homerus credatur. Extant quoque Saphus & aliarum fœminarum carmina elegantissima. Verùm remoueantur sane à ciuilibus & publicis officiis fœminæ, & in hoc Viris cedant, ac suæ sint Viris prærogatiuæ: tamen qua Viros rursum superant fœminæ, habent pulchritudinem, formæque elegantiam & vultus dignitatem, ac totius corporis venustatem. De qua elegantissimi Anacreontis versus extant.

Φύσις κέρατα ταύροις,	Tauro, ferire cornu,
Ὁπλὰς δ' ἔδωκεν ἵπποις,	Equo, ferire calce,
Ποδωκίην λαγωοῖς,	Lepori, valere cursu
Λέουσι χάσμ' ὀδόντων,	Natura dat; leoni
Τοῖς ἰχθύσι τὸ νηκτόν,	Dentes hiante rictu.
Τοῖς ὀρνέοις πέτασθαι,	Pisces docet natare,
Τοῖς ἀνδράσι φρόνημα.	Aues docet volare:
Γυναιξὶν οὐκ ἔτ' εἶχεν.	Prudentiam Viris dat.
Τί οὖν δίδωσι; κάλλος,	At fœminis nequiuit.
Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,	Quid ergo donat illis?
Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.	Decoram habere formam,
Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,	Pro parmulisque cunctis,
Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.	Pro lanceisque cunctis:
	Quin flamma cedat illi
	Ferrumque, si qua pulchra est.

Nec tamen sola forma, quæ vt non omnibus datur, ita bonum fragile est, fœminæ Viris antecellunt, sed & alias dotes, quibus Viri carent, fœminæ habent, & officia humanæ societati non minùs vtilia, quàm Viri, præstant, dum liberos generant, atque educant, & familiam administrant. Si fœminæ non essent, nos Viri non essemus, & cum cœpissemus esse, actum esset de nobis sine cura & sollicitudine materna. Hæ nos propriis visceribus nouem menses gerunt: hæ sanguine suo, mox & lacte ex illo genitos nos alunt: hæ in sinu suo & brachiis gerunt: hæ flentibus & eiulantibus cantu & solatio blandiuntur: hæ nostri caussa insomnes noctes agunt: hæ manu prehensos infirmos adhuc circumducunt: hæ domi, hæ foris nobis adsunt, & ne quid damni patiamur, cauent: hæ nudos vestimentis operiunt, famelicos alunt: hæ rudes & ignaros religionis, Abba, Pater, balbutire docent: hæ Dei verum cultum & timorem à teneris vnguiculis nobis monstrant: hæ consiliis & monitis teneros & rerum imperitos regunt: hæ adultos etiam omni ope, auxilio & fauore iuuare nunquam desistunt.

Dum verò ita nostri caussa laborant Fœminæ, & varias conseruandi & propagandi generis humani gratia molestias sustinent variis morbis obnoxiæ fiunt. Neque enim saltem eos morbos, quos Viri, sæpe & ipsæ sustinent sed, & peculiares habent, eosque satis multos. Id quod Medicos & Antiquos & Recentiores mouit, vt peculiares de Mulierum morbis libros scriberent. Quos & ego imitatus, cùm libros tres Practicæ Medicinæ, de morbis & symptomatibus Viris & Mulieribus communibus, vel Viris propriis, absoluissem: quarto hoc morbos & symptomata, Fœminis propria & magis familiaria subiungere volui, imò debui. Quibus & morbos ac symptomata, quæ Infantes frequenter corripere solent, addidi.

Cum verò hunc Librum, qui de Mulierum & Infantium morbis agit, magis decorè Fœminæ alicui quàm, Viro dedicari posse putarem, & de Fœmina aliqua Illustri, ex cuius nomine præscripto splendor aliquis ei accedere posset, cogitarem: fieri non potuit, quin statim *Sereniss. Maiestatis Vestræ* nomen mihi in mentem veniret. Quæ enim alia quàm Tanti Regis Tanta coniux exiguum hunc meum laborem splendissimi sui nominis luce magis illustrare possit? Nam seu Illustrissimam stirpem, seu animi dotes eximias, seu fortunatissimum coniugium, quo Tanto Regi, cuius Heroicas virtutes & facta totus terrarum Orbis admiratur, & omnis, quæ futura est, loquetur posteritas, iuncta est, considerem, omnia ea talia sunt, quæ omnium oculos & animos in se conuertunt. Vt ergo *Sereniss. Maiestas vestra.* Librum hunc, quem *Sereniss. Maiest. vestra* meo nomine Vir Cl. & Excell. Domini. *D. Iohannes Schletzerus, Sereniss. Maiestatis vestræ.* Archiatrus, amicus meus antiquus, humilissimè offert, per se minùs splendidũ, Illustrissimi sui nominis splendidissima luce illustrare non dedignetur, eumque fronte serena atque animo clementissimo suscipiat, qua possum animi submissione oro: Deumque opt. max. veneror, vt *Sereniss. Maiestatem vestram* vi & *Sereniss. ac Potentiss. Regem Coniugem*, saluos & incolumes, & vndiquaque felices florentésque diutissimè præstet ac tueatur. Dat. Vvittebergæ, Cal. Sept. An. M. D C. X X X I I.

Sereniss. Maiestatis Vestræ

Subiectissimus,

DANIEL SENNERTVS. D. Medicinæ in Academia Vvitebergensi Professor. P. & Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

INDEX LIBRORVM, CAPITVM, ET QVÆSTIONVM HVIVS TERTII TOMI.

PARTIS PRIMÆ, SECTIONIS PRIMÆ,

De pudendi & ceruicis Vteri muliebris morbis.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De vteri ipsius morbis.

PARTIS SECVNDÆ, SECTIONIS PRIMÆ,

De Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De Symptomatibus, quæ circa menstruorum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

SECTIONIS TERTIÆ,

De Symptomatibus, quæ virginibus & omnibus ferè fœminis post pubertatem ex vtero euenire solent.

SECTIONIS QVARTÆ,

De Symptomatibus, quæ fiunt circa conceptionem.

SECTIONIS QVINTÆ,

De Regimine grauidarum, & affectionibus præter naturam quæ grauidis accidunt.

SECTIONIS SEXTÆ,

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

SECTIONIS SEPTIMÆ,

De Regimine puerperarum, & affectionibus præter naturam quæ post partum iis accidunt.

VII. De

PARTIS TERTIÆ,

De Mammarum præter naturam affectionibus.

SECTIONIS PRIMÆ,

De morbis mammarum.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De Symptomatibus mammarum.

INDEX CAPITVM

TRACTATVS DE MORBIS INFANTIVM.

PARTIS PRIMÆ,

De Diæta & Regimine Infantium.

PARTIS SECVNDÆ,

De Morbis & Symptomatibus Infantium.

XXVIII. De

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

PARTIS II.

LI. Quæ

INDEX CAPITUM

LIBRI QVINTI.

PARTIS PRIMÆ,

De Tumoribus.

PARTIS II.

De Vlceribus.

PARTIS III.

De Cutis, Capillorum, & Vnguium vitiis.

SECT. I.

De Cutis vitiis.

PARTIS III.

SECT. II.

De Capillorum & vnguium vitiis.

PARTIS IV.

De Vulneribus.

PARTIS V.

De Fracturis.

XIX. De

PARTIS VI.

De Luxationibus.

INDEX CAPITVM.

INDEX QVÆSTIONVM.

INDEX CAPITVM

LIBRI SEXTI,

PARTIS PRIMÆ,

De Morbis occultarum qualitatum in Genere.

PARTIS SECVNDÆ,

De Morbis, malignis, occultis, & venenatis, ab interno humorum vitio.

PARTIS TERTIÆ,

De Morbis occultis, ortis ab aquâ, aëre, & de Contagio, & morbis contagiosis in genere.

PARTIS QVARTÆ,

De Lue Venerea.

PARTIS QVINTÆ,

De Venenis externis in Genere.

PARTIS SEXTÆ,

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

PARTIS SEPTIMÆ,

De Venenis è Plantis,

PARTIS OCTAVÆ,

De Venenis ab Animalibus.

PARTIS NONÆ,

De Morbis à Fascino, & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

INDEX QVÆSTIONVM

PARTIS I.

PARTIS II.

PARTIS III.

PARTIS IV.

PARTIS V.

LV. An

INDEX CAPITVM

De

LIBER

LIBER QVARTVS DE MVLIERVM PRÆTER naturam affectionibus.

PROOEMIVM.

POSTQVAM *morbos & symptomata, quæ omnibus in corpore humano partibus, in capite, pectore & ventre inferiore accidunt, quæque viris & mulieribus sunt communia, vel viros solum infestant, explicavimus: proximum jam est, ut de morbis & symptomatibus, quæ mulieribus propria sunt, agamus. Perinde autem esse puto, sive mulieribus dicam, sive fœminis. Equidem non ignoro, vocabulum Fœmina apud Latinos interdum generalius esse, quàm Mulieris, & in genere sexum denotare; cum Mulier eam saltem significet, quæ amplius virgo non est; unde Cicero obiurgantibus, quod sexagenarius virginem duxerat, respondit*: Cras erit Mulier; *& Vlpianus*, in l. Alioquin. ff. de contrah. empt. Quod si ego me Virginem emere putarem, cum esset mulier, emptio valebit. In sexu enim non est erratum. *Mulier tamen interdum etiam ea dicitur, quæ virum non cognovit, inquit idem Vlpianus*, in l. Quæritur. ff. de Ædilitio edicto. *Etsi verò sexus fœmininus triplicem statum comprehendit, virginum, mulierum, & viduarum: tamen non opus esse puto, ut peculiariter de harum morbis agamus; cum ex sequenti tractatione facilè, quid cuilibet statui proprium sit, patere possit. Si quid tamen in specie de iis monendum videbitur, nec illud omittetur.*

Cæterum cum Fœmina à sapientissimo Creatore eo præcipuè fine condita sit, ut viro sociata hominem generet, & genus humanum propaget, & proinde semen virile utero excipiat & foveat, è quo cum fœminino mixto homo formetur, & suo tempore in lucem prodeat; atque in lucem editum lacte suo tandiu nutriat, donec cibis solidioribus coquendis par sit: duas corporis partes obtinuit fœmina, quibus à viro differt: uterum & ad eum pertinentes partes, ac mammas. Ideoque de morbis Mulierum acturi, primò de Vteri morbis & symptomatibus, & quæ ex Vtero in aliis corporis partibus accidunt, p. n. affectionibus, deinde de mammarum præter naturam affectibus agemus.

Quæ verò de genitalibus fœminæ partibus, de semine, conceptione, fœtus formatione & partu dici debent ac solent, plurima ad Anatomiam, Physicam & partem Medicinæ Physiologicam pertinent, & ex iis petenda sunt, & exstant de iis egregia Recentiorum, atque inter alia Hieron. Fabricij ab Aquapendente & Adriani Spigelij de fœtu formato scripta. Nos præcipuè de Morbis harum partium & Symptomatibus, quæ iis accidunt, agemus: ubi tamen opus fuerit, nec ea omittemus.

In tota verò hac tractatione pudicas aures oculósque, aut tetricos Catones, ut spero, non offendet, quod res, de quibus agimus, suis nominibus, quæ obscœna & fœda vulgò habentur, appellamus, & de rebus naturalibus, ut Natura eas exhibet, loquimur. Quisquis, (ut verbis Augustini, lib. 14. de civ. Dei, cap. 27. *in simili materiâ scribentis, utar,) ad has litteras impudicus accedit, culpam refugiat, non naturam; facta denotet suæ turpitudinis, non verba nostra necessitatis. Elucet enim, ut Plutarchus*, lib. de amore prolis, *scribit ex Erasistrato, in omnibus rebus naturalibus accurata artificiosaque natura, seu potius Creatoris diligentia, & nullâ oratione satis explicari potest, quâ industriâ perfecerit ea, quæ ad humani generis propagationem attinent. Quæ omnia ut sese habent describenda, & suis nominibus appellanda sunt. In quibus describendis, si absque peccato primorum parentum esset, nihil obscœni occurreret, & ut Augustinus*, alleg. loc. *loquitur, Ita genitale arvum vas in hoc opus creatum seminaret, ut nunc terram manus: Et quod modò hac*

de re nobis volentibus diligentius disputare verecundia resistit, & compellit veniam, honore præfato, à pudicis auribus poscere, cur id fieret, nulla causa esset, sed in omnia, quæ de huiusmodi membris sensum cogitantis attingerent, sine vllo timore obscænitatis, liber sermo ferretur, nec ipsa verba essent, quæ vocarentur obscœna, sed quicquid inde diceretur, tam honestum, quàm de aliis, cum loquimur, corporis partibus.

PARS PRIMA.

De morbis partium genitalium in Fœminis.

PRÆFATIO.

PARTES autem genitales in fœminis commodissimè diuiduntur in pudenda, ceruicem vteri, vterum ipsum, & testes cum suis vasis. Et propterea de partium harum morbis ordine agemus, nimirum primò de orificii pudendi angustia & amplitudine, de mentula muliebri, de Clausurâ & Angustiâ vteri, de Pustulis & scabritie pudendi, de ceruicis vteri condylomatibus, de pudendi & ceruicis vteri verrucis, de hæmorrhoidibus vteri, de vlceribus veruicis vteri, de rhagadibus ceruicis vteri, de fistulis colli vteri, de cancro vteri, de gangræna & sphacelo vteri, postea de intemperiebus vteri, de vasorum vteri angustia & p.n. apertione, de vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis, de vteri Inflatione, hydrope, de tumore vteri è sanguine in venis eius contento, de Inflammatione vteri, de scirrho & cancro vteri, de vteri ascensu & procidentia, de Hernia vterina, de vulneribus & ruptura vteri, de vlceribus & corruptione vteri, & tandem de morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis.

SECTIO I.

De Pudendi & ceruicis vteri muliebris morbis.

CAPVT I.

De Orificij pudendi angustia & amplitudine.

IN muliebri autem pudendo occurrunt rima pudendi, labra, alæ, clitoris, foramen vesicæ, carunculæ myrtiformes, hymen. Primò Rima fissura est in pudendo muliebri maior, quàm ceruix vteri. Eam ambiunt Labia, quæ pudendi interiores partes clauduot, Labiis diductis Alæ in conspectum veniuot, Græcis νυμφαι dictæ, vtrinque vna, carne molli & spongiosa constantes, figura & colore cristam galli æmulantes.

In his partibus tres præcipuè occurrunt morbi, nimirum exterioris huius orificij pudendi angustia ac clausura, amplitudo eiusdem, & Mentula muliebris.

Orificij pudendi angustia. Primò quidem interdum rima exterioris vteri orificij seu pudendi angustior est, quam secundum naturam, qui morbus multa incommoda affert, nimirum & in coitu impedimento est & membrum virile non admittit, vel non sine difficultate admittit, & fœtui in lucem prodeunti exitum difficultet concedit.

Morbus autem hic cum ferè à prima conformatione & origine fit, Medici operâ vix tolli potest, sed orificium hoc vel coitu, vel partu postea dilatatur.

Quandoque tamen ex vlcere hoc accidit, vt via hæc ita coalescat, vt vix exiguum foramen pateat. Quandoque etiam ex medicamentis adstringentibus incautè adhibitis hic morbus oritur. Ita Nicolus Florentinus refert, se vidisse mulierem, quæ post partum, cùm obstetrices adhibuissent medicamenta valdè adstringētia, ita clausa reddita fuit, vt non potuerit coitum exercere. Narrat etiam Ioh. Philippus Hæchstetterus, *obseruat. Med. Dec. 3 casu 3 in schol.* Ancillam quandam sponsam, procul dubio, vt sponsa Virgo, quæ non erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, vsam fuisse, in quod cum Hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coarctatum fuit, vt maritus vxorem claustrum virginale recepisse miraretur.

Interdum verò hæc rima atque hoc exterius vteri orificium planè clauditur, adeo, vt nec vrina effluere possit: interdum verò natura vrinæ effluenti viam relinquit, sed membro virili aditus nullus patet. Morbo hoc laborantes Atretas, Imperforatas & Clausas nominant. Verùm cum nomina hæc non solum iis, quibus orificium pudendi, sed & quibus ceruix vteri & orificium vteri clausum est, competat, de Atretis pluribus *cap. 3.* agetur. *Clausura Pudendi Muliebris.* *Atretæ.*

Vi verò interdum membri muliebris meatus hic p.n. clauditur: ita contra interdum amplior redditur, vel etiam plures meatus hic contra naturam aperiuntur. *Amplitudo pudendi.*

Primò nimirum orificium hoc nimis amplistur & patet; quod ex frequenti coitu & partu accidit. Quod vitium adstringentibus interdum fœminæ corrigere conantur. Et defloratæ, vt sponsis pro virginibus sese venditent, iisdem vti solent, id quod ancilla illa factitauit, cuius antea facta est mentio.

Quod institutum vt in scortis culpandum: ita in honestis mulieribus non reprehendendum, si ipsis hoc vitium post partum accidat. Potest enim huiusmodi laxitas & amplitudo caussa sterilitatis esse, interdum procidentiæ vteri, vt Hippocrates, *de nat. Mulier.* inouit, & prætetea etiam vitium hoc mulieres viris ingratas reddit. *Virginalis adstrictio post partum cōparanda.*

Emendatur autem hoc vitium, purgatione post partum peractâ (non antè, ne ea suppressâ aliquid incōmmodi & periculi subsequatur) fomentis, balneis, linimentis & pessis adstringentibus, nimirum fomento & balneo ex aqua aluminosa, decoctione plantarum adstringentium, inprimis radic. consolidæ, sem. oxylapathi, gallis.

Vt ℞ *rad. consolid. maior. boli Armen, sanguinis Draconis, balaustiorum, aluminis, masliches, ana* Vnc. ß. Puluerisentur, & mista pessario ex gossypio facto illinantur.

Vel ℞ *sanguinis Draconis, boli Armen, corsic. malor. granat. aluminis, masliches gallar.* an. Vnc. ß. Pulueri. & cum

cum aqua chalybeata misceantur, & misturâ câ pessarium illinatur.

Vel ℞. *foliorum quercus, plantag. ana M ß. rad. consolida* Vnc. j. *cortic. granat; balaustiorum, stomach, ana* Vnc. ß. *alumin.* Vnc. j. Coq. in aq. & decocto pudenda foueantur.

Ruptio Perinæi. Interdum in partu difficili accidit, vt perinæum, & spatium, quod est inter anum, ac pudendi rimam, rumpatur, & vulua ac anus vnum foramen fiat. Id quod hic fœminæ cuidam pulchræ, sed paruæ corporis staturæ & tenellæ accidisse memini, quæ tandem etiam, cum ruptura hæc consolidari non posset, lenta tabe obiit.

Curatio. Eros, *de Passion. mulier. cap.* 20. ita hoc malum curare docet. Sunt quædam, *inquit*, quibus vulua & anus fiunt vnum foramen, & idem cursus: inde istis exit matrix, & indurescit. Quibus in reponenda sic subuenimus: Matrici vinum calidum apponimus, in quo bullierit butyrum: & diligenter fomentamus, quousque matrix efficiatur mollis, & tunc suauiter eam reponimus. Postmodum rupturam inter anum & vuluam tribus locis vel quatuor suimus cum filo de serico: postea pannum lineum vuluæ imponimus ad quantitatẽ vuluæ. Deinde pice liquidâ linimus: Hoc enim facit matricem retrahi, propter sui fœtorem. Demum sanamus rupturam cum puluere facto de consolida maiori, & minori, & cymino. Huiusmodi autem puluis superaspergendus est: & collocetur mulier in lecto, ita vt pedes altiores sint, & ibi omnes operationes suas per octo vel nouem dies faciat: & quantum necesse fuerit, manducet: ibi egerat, & omnia assueta faciat. Hanc præterea oportet abstinere à balneo, vsque quò viderit, quod balneum sustinere possit. Debet quoque abstinere ab omnibus, quæ tussim faciunt, & ab indigestibilibus. Ad prædi-

Præcautio. ctum igitur periculum euitandum, eis in partu sic diligentissimè prouidendum est: Præparetur pannus in modum pilæ oblongæ, & ponatur in ano, ad hoc vt in quolibet conatu eiiciendi puerum, illud firmiter ano imprimatur, ne fiat huiusmodi continuitatis solutio. *Hæc Eros.*

Vel ℞. *radic. consolid. maj.* Vnc. ij. *verbasci M* j. Coq. ad mollitiem & contundantur. F. Cataplasma.

Vel ℞. *pulu. rad. consol. maj.* Vnc. j *Cumini* Drach. ß.

Cum Sodone rubro F. sacculus seu pessus, qui coq. in vino rubro & pudendo indatur. Nonnulli frustum oblongum aluminis crudi pudendo indunt.

Meatus muliebri multi vel plures. Interdum etiam in membro muliebri plures meatus contra naturam reperiuntur. Acceditque hoc interdum à prima conformatione, cum ex naturæ errore ductus ex intestino recto in vuluam fertur. Ita puellam, quæ clauso ani meatu octauo quoque die excrementa ex naturalibus deiiciebat, vidit Beniuenius, vt *cap.* 86. *de abdit. sanat. & morb. causs.* refert; aliam etiam Mercurialis, *de morb. puer. lib.* 3. *cap.* 9. Et nuper ad me scripsit Dn. D. Elias Reheboldus, Medicus Torgensis, esse Torgæ puellam, sartoris filiam, nouem septimanas natam, quæ gutturis inferioris expers omnia excrementa per vuluam quotidie excreuit. Interdum verò ex morbo meatus aperitur, id quod interdum in fistulis accidit, vt infra, *cap.* 10. dicetur.

CAPVT II.

De Mentula Muliebri.

ALæ pudendi iunctæ Clitoridem amplectuntur, atque in earum apice κλειτορὶς est, caro quædam neruosa dura, similis omnino substantiæ illi, quà duo corpora neruosa penis in Viris constituuntur, & propterea etiam vt penis copioso spiritu influente in appetitu venereo turgescit.

Mulierbris. Pars hæc interdum in tantam molem excrescit, vt virile membrum referat, vt eas, quibus hoc accidit, è fœminis in Viros migrasse creditũ sit. Morbi hoc genus ab Hippocrate, *in lib. de natura Muliebr.* κίων appellatur. *Κίων quia* Interpretes Columellam reddiderunt, deducta similitudine ab vuula in faucibus dependente. A quibusdam Tentigo, ab Auicenna virga, ab aliis Mentula, à nonnullis Nympha (qui procul dubio id, quod Clitoridi tribuendum, Nymphis assignarunt) vel cauda, à quibusdam etiam Symptoma Turpitudinis nominatur. Et solet hæc pars aucta veneris desiderium augere, & si nimium augeatur, turpitudinem & pudorem, imò interdum impedimentum quoque in concubitu afferre. Ita refert Ioh. Schenckius, *lib.* 4. *Obseruat.* se Haganoæ vidisse fœminam quãdam honestam Patriciæ gentis, quæ talem clitoridem per pudendi rimam minoris digiti dimidij longitudine, & eiusdem circa basim crassitie, sed apicem versus tenuiore habebat, eamque sibi confessam *Clitor. du mira excresc. centia.* esse, carunculam hanc etiam flaccidam & corrugatam, citra libidinis imaginationem vllam, ea, qua dictum quantitate extra pudendum prominere subinde. Atqui in congressu cum marito, aut aliis venereis conceptibus, imò verò solo vestium contactu mentulæ instar sæpe inflari, turgere atque erigi, & ad venerem irritare. Fuisse autem ei à primis pueritiæ annis familiare digitis hanc carunculam subinde versare, ex quo cùm suauem in ea ætate titillationem persensisset, ex consuetudine postmodum factum fuisse, vt vel dormiens quoque manuum alteram ad pubem compositã contineret. Atq; huius occasione nympham ex frequenti nimirum tractatione ad turpem hanc formam excreuisse arbitrabatur. Felix Platerus etiam obseruauit, in matrona quadã Clitorida breui tempore adeo excreuisse, & in carnositatem spongiosam, cute intectam, venisque obsitam, degenerasse, vt collum anserinum, & crassitie, & lõgitudine adæquaret, quæ circa radicem in pudẽdo attenuata, indeque ampliata, dependebat. Hoc auferre studens Platerus, cum filo in materia erodente imbuto circumdaret, tanta suborta est inflammatio, vt ab incepto desistendum fuerit, ipsa dolore permota postea multis annis operationem manualem detrectãrit.

Caussa.

Caussa. Habet autem morbus hic suam originem ex affluxu nimio nutrimenti ad hanc partem, qui fit ob eius laxitatem, quæ interdum frequenti contactu inducitur.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, si tantum hæc pars increuerit, vt aliquod impedimẽtum vel turpitudinẽ afferat, resecandam esse, plerique censent. Verùm cum pars hæc partim naturalis sit, partim augmentum præternaturale ipsi accesserit, & præterea hoc in loco vulnera & vlcera cicatricem difficulter recipiant, tutissimum videtur, non statim ad sectionem accedere, sed prius, corpore conuenienter euacuato, tentare, an augmentum partis siccantibus & discutientibus prohiberi & imminui possit, in quem finem parum soueri potẽst medicamentis siccantibus, & discutientibus; simul tamen aliquomodo adstringentibus.

Deinde si hæc non sufficiunt, caustica mitiora, & quæ dolorem non excitant, adhibenda: alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Vt ℞. *Vnguenti Ægyptiaci, ol. lentiscin. rosacei, ceræ, ana* Vnc. ß. Misce.

Si verò nec hoc modo, quod superfluum est, tolli possit, resecandũ est, quod fit vel ligatura, si filo serico, vel capillo equino circa radicẽ ligetur & quotidie cõstringatur, donec tandem emortuũ decidat, vel sectione. Modum eius Aetius *tetrabibl.* 4. *serm.* 4. *c.* 103. tradit. Vbi tamen, quod procul dubio Clitoridi tribuendum erat, Nymphæ tribuit. Nympha, *inquit*, substantia quædam est musculosa, supra alarum pudendi commissuram sita,

quo loco vrinarius est meatus. Hæc in aliquibus mulieribus ad tantam magnitudinem augetur, vt deformitatem ac pudorem inducat. Quin & à vestimentorum contactu assiduo arrigitur, & ad venerem ac coitum prorìtat. Quapropter Ægyptiis visum est, vt antequàm exuberet, amputetur, tunc præcipuè, cùm nubiles virgines sunt elocandæ. Amputandi verò modum hunc tradunt. Virgini in sella locatæ retrò assideat adolescens robustus, qui brachia sua poplitibus virginis subiiciat, crurá que eius ac totum corpus regat, & tum Chirurgus ante ipsam stans, forcipe ampliori nympham corripiat, & per sinistram manum distendat: per dextram verò propè forcipis dentes resecet. Mensuram autem resectionis eandem, quam in columellæ sectione seruare oportet, vt ne funditus ipsam resecemus, sed superuacua tantum pars amputetur. Proinde propè dentes forcipis nympham secandam esse diximus: quoniam cum pelliculosa sit, plurimum extenditur, & nisi quis diligenter obseruet, facilè vltrà, quam oportet amputationem faciet, atque hinc carunculæ detrimentum, rhœada Græci vocant, consequitur. Peracta Chirurgia, spongia ex vino adstringente, aut aqua frigida expressa vulnus detergeatur, & manna thuris inspergatur, & linimentum posca madefactum indatur, & spongia ex posca expressa super deligetur. Post septimâ verò, cadmiam minutissimè tritam per se, aut cum rosarum floribus insperge: aut siccum ex lapide Phrygio paratum, & ad pudendorum fissuras descriptum, aut cinerem ossium palmularum insperge. *Hæc Aetius.*

Cautè tamen hîc procedendum, & cauendum, ne vel ligatura vel sectione dolor excitetur, & inflammatio generetur. Sectione peracta vulnus vino, in quo folia lauri, myrti, rorismarini, flor rosar. balaustior. nuces cupressi & similia cocta sint, abluatur, & puluis restrictiuus apponatur.

Carnea excrescentia in pudendo muliebri.

Interdum tamen & aliæ carneæ excrescentiæ è muliebri pudendo enascuntur, quæ muliebre pudendum replent, & extra etiam aliquando instar caudæ prominent; vnde nonnulli ægritudinem caudatam appellant; cum tamen eadem appellatio etiam priori & antea descriptæ affectioni competat. Sic refert Amatus Lusitan. *cent.* 5 *curat.* 88. In hospitali Pisaurensi mulierem natam annos 35. carnosam quandam excrescentiam ab inguinibus natam habuisse, pondere 25. librarum.

Distinguitur autem hic morbus à Clitoride, quod in Clitoride coitûs desiderium & libido augetur, atque etiam vestium attritus libidinem prouitat; in Caudata autem affectione seu carnea excrescentia fœminæ coitum abhorrent, & tolerare nequeunt præ dolore.

Superflua autem hæc caro commodissimè sectione tollitur, & tutior est hic sectio, quàm in Clitoride; cùm tota ista caro superflua & p.n. sit.

CAPVT III.

De Atretis, Clausurâ & Angustiâ ceruicis & oris Vteri.

Clausura Vteri.

SVb Nymphis est ceruix vteri, meatus scilicet ille & canalis, qui membrum virile recipit, qui etiam suos morbos patitur. Et primò quidem interdum meatus hic clauditur, quo morbo quæ affectæ sunt fœminæ, *ἄτρηται*, Clausæ, & Imperforatæ, Velatæ etiam, quasi vterus sit velo obductus, nominantur. Hoc tamen nomine & eæ comprehenduntur, quibus orificium pudendi tantum clausum est, vt *c.* 1. dictum. Est enim triplex Atretarum seu Clausarum genus. Etenim clausura hæc est vel in orificio pudendi, seu pudendi alis, vel in ceruice vteri, seu intermedio loco, vel in ipso vteri orificio.

Grauissima autem morbus hic solet inducere mala, & nunc ad hoc, nunc ad illud officium mulieres ineptæ redduntur. Cùm enim ceruix & collum vteri ideo factum sit, vt tempore coitûs membrum virile admittat; deinde menstrua purgatio certis periodis per hanc viam effluat; tertiò vt fœtus ex vtero per hunc locum in lucem prodeat: si externum pudendi orificium claudatur, ad vsum virorum, ad purgationem menstruam & ad conceptum ineptæ redduntur fœminæ. Si verò patente pudendo in medio sinu seu ceruice vteri fuerit clausura, ad duo officia impediuntur, ad communicationem viri & ad conceptum. Si autem orificium vteri fuerit clausum, ad duo officia impediuntur: siquidem nec purgari per menses, nec concipere possunt; viri verò vsum sine impedimento sustinent, vt quidem hac de re Moschio docet. Verùm vt postea *de signis* dicetur, possunt etiam per venas, quæ in vteri collum desinunt, purgari tum mulieres.

Interdum autem meatus hîc planè clauditur, interdum in medio foramen aliquod angustum relinquitur. Huius rei passim historiæ extant. Refert Vvierus, *de præstig. Dæmon. lib.* 2. *c.* 38. duas tales duarum puellarum historias, quarum vni 18. annos natæ sanguinis saburra cum ingenti dolore restitit, eáque postea sponte perrupta copiosus sanguis perfusus est; alteri verò, quæ pro grauida habebatur, nouaculâ clausura aperta supra octo libras sanguinis ant profluxere.

Caussæ.

Caussæ.

Membrana pudendi orificio obducta.

Illud autem, quod meatum hunc claudit, vel membrana est, vel caro. Et quidem morbus hic & clausura pudendi vel à conformatione primâ in Vtero matris ortum habet, vel à vulnere aut vlcere præcedente. Ipse puellam vidi, cuius pudendi orificio tenuis membrana obducta erat, foramine tantù pisi magnitudine relicto, per quod Vrina effluebat. Hanc, me præsente, stylo in foramen immisso, cultello Chirurgus facilè secundum longitudinem discidit. Ita refert etiam Beniuenius, *de abdit. caus. & morb. causs. c.* 78. se vidisse puellam nobilé, cui membranâ ori vuluæ obductâ naturalia clausa erát. Notatu etiam dignam huius morbi, eiusque curationis historiam habet Hier. Fabricius ab Aquap. *de operation. Chirurg.* quæ talis est: Virgo quædam, *inquit*, ab ipso natali die, membranam *ὑμένα* appellatam, imperforatam, totúmque vuluæ orificium occludentem sortita est: myrtochila verò seu alæ adeo exiguæ erant, vt ferme nullæ apparerent, siquidem contrahebantur à continuitate membranæ, eiúsque tensione ab internâ repletione facta: vbi autem fuit perforata vulua, alæ statim efformatæ sunt, tanquam laxatâ ex vtraque parte membranâ; vt ex hac liceat coniicere, vsum harum alarum esse, vt perforata membrana tutelam alæ suscipiant pudendi muliebris, quod alioqui ab hymene prius custodiebatur. Hæc igitur nobilis Virgo vsque ad annum 13 bene habuit, ab eo autem tempore cœpit malè habere, quod euenit propter purgationes menstruas detentas, quæ tunc moueri cœperút. Patiebatur dolores insignes circa lumbos, & in imâ abdominis parte, qui etiam coxis & articulo coxendicis communicabantur. Vnde Medici curabant affectionem perinde, ac si morbus esset articularis, dolórque coxendicis, sensim postea cœpit corpus emaciari ac tabefieri, continuâque ferè febriculâ detineri; vigiliis insuper, inappetentiâ, tandemque delirio; tumor quoque renitens ac dolens in imo abdomine è regione Vteri obortus est, quæ omnia magis inualescebant, quo tempore menstruæ purgationes magis instarent, vrgerentque.

Tandem cum morti esset propinqua, accersitus, ac propriis oculis affectione perspectâ, incidi simplici incisione membranam, & statim maxima sanguinis crassissimi, viscosi, æruginosi, ac fœtidi copia effusa, ab omnibus affectionibus quasi miraculo quodam extemplò fuit liberata, simplicem autem fui molitus incisionem, & lineam secundum vuluæ, seu scissuræ longitudiné, ne si ex Celso transuersi ad X. literæ similitudinem incidissem, alarum conformationem, quæ resultat ex

hymenis

hymenis labiis incisis, & ex vtraque parte laxatis,& ad alas retractis impediossem. *Hæc Hier. Fabricius.*

Similem historiam habet Bartholomæus Cabrolius, *obseru. Anatom. obs.* 23. quam his verbis describit: Ad puellam annos decem & septem natam Monspelij anno abhinc vndecimo accersebar, eisdem, quibus parituræ solent, symptomatis afflictatam. Consternata iacebat mater, pudori filiæ vitium factum rata, accersitâque obstetrice,quid esset,certior fieri voluit. Obstetrix obstetricandi peritissima, tentatâ digitis matrice, negauit hoc sui muneris, méque arciendum dixit. Accessi, pudendis inspectis (vt rectè Guil. Fabricius, *Cent.* 3. *obseruat.* 60. hoc quasi omissum addit) collum matricis planè clausum, cum sanguine menstruali extra vasa sua ibi nouem mensium spatio coogesto, vt vterum ferre videretur, inueni. Placuit acciri D. Saporttam, Medicum peritissimum, vnáque cōsultatione habitâ, placuit, eam, quàm longa erat vulua, incidi. Secta est, 12. libras crassi emisit sanguinis, aut potius humoris fæci vini, quàm sanguini, similioris. Actum de vitâ putabat puella, post tantum cruoris effluuium, sed ope diuinâ operâque nostrâ post aliquot tempus sanitati reddita est.

Interdum verò à volnere vel vlcere rima eiusmodi clauditur. Sic narrat Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. causs. cap.* 31. se vidisse mulierem, cui morbus Gallicus totam vuluam erosetat, & incuria Medici quicquid erosum fuerat, oris iouicem coniunctis occalluerat, vt vrina ex paruo foramine redderetur. Et *in Epistolis Medicis* Clariss. Dn. D. Gregor. Horstij, *sect.* 19. refertur, fœminam quandam ludentem, lignum aliquod in manu habentem ex improuiso impegisse in pudenda, & ita istum transitum ad vterum & vesicam vulnerasse. Datâ igitur huic potione vulnerariâ, aliîsque conuenientibus medicamentis vulneri appositis, paulatim ab iis vulnus coaluisse, & simul etiam meatum pudendi & vrinæ paulatim totum clausum fuisse, ita vt nihil quasi illic ratione pudendi apertum apparuerit, loco isto admodum sicco, vrinâ nullâ ibi permeante. Fœminam etiam ab illo tempore, (quod biennium vel triennium excedere auctor scribit) nihil vrinæ per loca ista excreuisse, locis illis naturalibus semper præter naturam siccis: Per vomitum verò illam singulis ferè diebus materiam aqueam reiecisse.

Duplex tamen modus est, quo ex vlceribus clausura vteri prouenit: Primus est, quando ob exulcerationem pudendi vel ceruicis vteri latera coalescunt. Ita refert Platerus, *lib. Practic. sub finem*, fœminæ cuidam ex partus difficultate hac parte læsa carne luxuriante os ceruicis vteri adeò coaluisse, vt ne menstruis quidem pateret effluxus. Alter est, quando fungosa & luxurians caro excrescit, vt meatum hunc planè claudat; id quod in lue venerea interdum accidit.

Nonnulli ad hoc caput etiam referunt angustiam ceruicis vteri, quæ sine coalitu à variis caussis fieri potest, vt dum secundũ Hippocratem, 5. *aph.* 46. ab omento pinguiore vel pinguedine os vteri comprimitur, aut dum crura & femora contorta & diuaricata meatũ hũc distorquent & comprimunt, aut dum osse sacro vel coccygis malè conformato, aut à calculo in vesica, aut tumore in intestino recto idem accidit. Verum istæ angustiæ non adeo magni momenti esse videntur, nec tantæ, vt illa incommoda, quæ supra proposuimus, inferre possint. Ideóque saltem de iis affectibus, qui clausuræ nomine veniunt, hoc capite agimus.

Signa Diagnostica.

Signa. Morbus hic si sit in exteriore orificio pudendi, facilè visu cognoscitur. Si verò sit in ceruice vel orificio vteri, non cognoscitur, nisi dum primum menstrua erumpunt, & fœminæ ad coitum & conceptum aptæ sunt. Tum enim obstaculum hoc vel sanguinis affluẽtia impetu rũpitur, vel si id non fiat, dolor & alia symptomata excitantur, & virgines nonnunquam grauidæ putantur, vt antea dictum. Nam licet morbus hic etiam visu, Dioptra, seu speculo matricis adhibito, vt & tactu cognosci posset: tamen virgines ipsæ sæpe vitium hoc non animaduertunt, donec menstrua erumpunt. Si enim fœmina aliàs sit bono corporis habitu, & nulla cachexiæ vel obstructionum indicia adsint, & nihilominus certis periodis dolor circa genitalia cum ponderis sensu percipiatur, & menses non euacuentur; suspicio est, meatum illum, per quem euacuari debent, clausum esse. Hoc tamen non prætereundum, si affectus diu duret, intumescere non solum vterum, sed & totum corpus grauari, & liuidum quasi fieri. Quanquam verò hîc de menstruorum euacuatione cōtrouersia sit, & Moschionem reprehendat Mercurialis, *lib.* 4. *de morb. mulier. c.* 14. & dubitetur, in qua clausuræ differentia menses supprimantur: tamen sciendum, fœminis quibusdam ex venis ceruicis tantum, non ex vtero menses prodire, contrà quibusdam ex solo vtero fluere, frequentissimum tamen esse, vt ex vtrisque fluant, & præternaturale ferè, vt ex alterutris: & propterea siue ceruix vteri claudatur, siue os vteri, facilè fieri posse, vt menses, dum erũpere volunt, ibi subsistant, & dolorem atque alia symptomata excitent; nisi fortassis vna via occlusa Natura alterâ saltem vtatur. Quod si accidat, & per ceruicem vteri menses effluant, orificium tamen vteri clausum esse ex eo cognoscitur, quod quidem Venere vtuntur fœminæ, sed semen illicò effluit, nec concipiunt. Si verò ceruix vteri clausa sit, id in coitu patescit, cum membrum virile non admittat. Si inflammationes & vlcera in hisce locis præcesserint, suspicionem huius morbi præbere possunt, & occasionem dare, vt de morbo diligenter inquiratur. An verò caro vel membrana huius clausuræ causa sit, visu dignoscitur; cum mẽbrana alba sit, caro rubea; vt & tactu. Membrana enim durior est, quàm caro. Præterea si natiuum sit vitium, mẽbrana ferè, causa clausuræ est: Si ex vlcere verò, caro.

Per quam venas menstrua effluant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quæ incommoda secum portet clausura vteri, prout in parte hac vel illa consistit, supra dictum, quod scilicet concubitum, menstruorum purgationem, & cōceptionem, & quidem nunc omnia hæc officia, nunc quædam ex his impedire potest. Et quidem si menstrua retineantur, grauissima inde incommoda, vt modò etiam dictum, inde sequuntur. Nam totum corpus grauatur, & quasi liuidum euadit, aut si sanguis subsistens corrumpatur, febris idem accendi, æger que in vitæ periculum coniici potest. Et licet angustia & clausura interdum non sit perfecta, sed talis, vt sanguis menstruus adhuc effluere, & semen etiam in vterum iniici & ita concipere possint: tamen postea in partu in vitæ periculo versantur fœminæ, cum per viam nimis angustam fœtum in lucem edere non possint.

2. Si clausura sit saltem in orificio pudendi, facilè curatur. Si verò sit in partibus penitioribus, & quidem à causa aduentitia originem habeat; non ita difficulter curari posse; si verò causa sit naturalis, non solum difficilem, sed etiam impossibilem esse curationem, scribit Mercurialis. Verùm interdum saltem tenui membrana meatus hic à prima conformatione clauditur, quæ non ita difficulter discinditur. Contra ab inflammatione vel vlcere sæpè multum carnis succrescit, vt non facilè meatus clausus aperiri possit.

3. Rectius proinde Moschio statuit, facilius eas curari, quibus membranâ meatus clauditur; difficilius, quibus carne. Membrana enim facilè dissecatur, vel rumpitur, nec sanguinis profusionis tum metus est; ac membrana dissecta non facile renascitur. Caro autem non ita facilè separatur & sanguinem fundit, & citò ac facile renascitur.

4. Quæ ipso orificio Vteri est clausura, vix curatur. Chirurgus enim instrumentis sine periculo eò penetrare non potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Curatio in eo consistit, vt id, quod meatum claudit, tollatur, & partes coniunctæ præter naturam separentur.

Quod vt rectè expediatur, primò perpendendum, an vitium sit à primo ortu & conformatione, an verò postea ex alio morbo id originem traxerit. Si à primo ortu, videndum porrò, an sit in pudendi orificio, vel in ceruice vteri. Si sit in pudendi orificio, & membrana ibi innata pudendum claudat, facilè recta eius sectione meatus aperitur.

Si verò in collo seu ceruice vteri sit clausura à natiuitate, videndum porrò, an membrana vel caro clausuram faciat. Si membrana sit, siue integra siue in medio perforata, rumpitur ea, vel discinditur non ita difficulter.

Membrana enim, quâ à natiuitate labia vteri coalescunt, non ita difficulter scinditur, & labia separantur. Ita etiam si post vlcus saltem labia vuluæ coaluerint sectione separanda sunt. Si verò simul profundiores partes coaluerint, curatio est difficilior.

Incidenda equidem & præcidenda est instrumento idoneo: operatio tamen non nisi perito chirurgo committenda. Si enim incidat quidem vel abscindat carnem illam, sed non perfectè, fœmina in grauissimum periculum inde coniici potest. Vtetur enim coitu, & potest fieri vt concipiat; quod si fiat, in partu periclitabitur; cùm ceruix vteri non satis aperiri & dilatari possit. Si verò nimium secet, & ipsas sensiles partes tangat, dolores & hæmorrhagias excitabit, & vulnera curatu difficilia inducet. Facile etiam fieri potest, vt collum vesicæ lædatur.

Modus secandi clausuram vteri. Modum autem operationis & sectionis, seu à membrana, seu à carne sit clausura, Moschio, Aetius, P. Ægineta & alij tradunt, præ reliquis autem eum prolixè, & quasi rem arcanam docet Vvierus, *lib. obseru.* Summa hæc est præmissa necessaria per venæ sectionem & purgationem, si opus sit, & ætas ferat, corporis præparatione, fœmina in mensa, loco lucido, locanda, retractis diductisque cruribus, & tibiis ad coxas locanda, & liganda vel genibus ita tenenda est, ne Chirurgo in operatione aliquid impedimenti obiiciatur. Hinc explorandum, an exterius saltem pudendi orificium clausum sit, an verò eo aperto ceruix vteri, an verò orificium ipsius vteri. Si exterius orificium clausum sit, facile resecatur, vt dictum. Si verò ceruix vteri vel orificium vteri clausum sit, porrò inquirendum, an membranâ claudatur, an verò carne, eaque pauca vel multa; id quod ex colore vel tactu discernitur, membrana enim, (vt antea dictum,) albicat & durior est, caro rubet & mollior est imprimis speculo vterino adhibito. Sectio postea instituenda nouaculâ, vel cultello in hanc rem apto, linteolo circumquaque obligato, cuspidis saltem parte, quanta ad secandum satis, libera. Sectio autem incipienda à vesicæ collo deorsum, eaque recta, eâ figurâ & magnitudine continuanda, quæ naturalis meatus figuræ & magnitudini respondeat. Et quidem in membrana res vnicâ sectione perfici potest: in carne verò innata ob sanguinis profusionem, qui sæpius spongia abstergendus, sectio aliquoties repetenda. Et si profundiore loco sit secandum, membrum muliebre speculo vterino dilatandum. Et modò vno in loco & semel caro sectione perforata sit postea specillo immisso sectio reliqua facilius perficitur. Si sectione recta deorsum facta aliquid adhuc hæserit, etiam obliquè & transuersim sectio institui potest, & quod membranæ vel carnis adhæserit, volsellâ apprehensum resecandum. Solent tamen & membranosæ & carneæ partes relictæ sponte ita corrugari & contrahi, vt nec concubitum, nec partum impediant. Potestque in maritatis etiam venus moderata meatum hunc ampliare. Post sectionē si quid sanguinis ex venis vteri antea expulsi obuiam fuerit, vel alia humorum colluuies, ea aquâ tepidâ syringâ iniectâ, deinde hydromelite, eluenda. Ne autem pars hæc, quod promptè fit, iterum coalescat, spōgia, quæ ceram liquefactam imbiberit, prælóque validè expressa fuerit, longa & crassa, quantum satis, medicamento exsiccante & cicatricem inducente illita indenda, postea etiam, vbi cutem obduci volueris, tubulus argenteus vel plumbeus, cauus, læuis, oblongus, cum foramine vnico maiore antrorsum, cum multis verò paruis foraminibus in circumferentia, vt saniei exitus pateat, inserendus. Tubuli autem pars posterior obtusa sit, vtrinque duobus locis perforata, vnde duo fila fortia dependeant, vt cùm in rimam factam tubulus fuerit intrusus, anterioris pudendi angustiis & osse sacro retineatur, ne mulieris incessum impediat, & quando opus sit, filis extra pendulis extrahi queat.

Quomodo autem sine sectione membrana huic loco obnata tolli possit, docet Hippocrates, *lib. περὶ ἀφόρων. de his, quæ vterum non gerunt, seu de sterilitate,* quæ ibi videantur.

Caro ex vlcere nata vt tollenda. Si autem post ortum ex vlcere caro meatum hunc claudens excreuerit, videndum, an meatus à carne illa luxuriante maximam saltem partem clausus sit, an verò planè coaluerit. Si enim caro saltem meatum oppleuerit, nondum verò is coaluerit, non consultum videtur, statim ad sectionem accedere; cum vulnera & vlcera harum partium difficulter curationem recipiant, sed tutius est, corpore prius conuenienter euacuato, tentare, an augmentum carnis siccantibus & discutientibus medicamentis prohiberi, imò ea imminui possit medicamentis ex thure, aristolochia, cortic. thuris, rosis, balaustiis, mastiche, myrrha, aloë, & similibus paratis.

Quæ si non sufficiant, carnem, sed sine dolore exedentia adhibenda, vt alumen vstum, vnguentum Ægyptiacum & similia.

Si verò nec hoc modo quod superfluum est, tolli possit, caro in gyrum præcidenda, instrumento illo, quo polypi tolluntur.

Si verò totus meatus coaluerit, vlcus nouandum, & si fieri potest, exsiccantibus, discutientibus, & exedentibus medicamentis caro illa tollenda. Si verò medicamenta ad absumendam illam carnem, & meatum aperiendū non sufficiāt, sectio, vt modò dictū, instituenda.

Tumores in ceruice vteri indurati. An à siccitate fieri possint? Interdum etiam accidit, vt inflammationes vel alij tumores eò loci nati ita indurentur, vt discuti postea non possint, & meatum hunc angustiorem reddant. Nicolaus Florentinus à siccitate hoc fieri posse docet, atque id confirmare volt autoritate Hippocratis, qui, 5. *aph.* 54. scribit, quod quibus os vteri durum est, iis connmere necesse est. Verum vix credibile est, hoc loco tantam siccitatem induci posse, vt angustia morbosa inde proueniat. Et Hippocrates, *allegato loco,* non loquitur de nuda intemperie, sed de tumore duro, vt etiam Galenus, *in comm.* explicat.

Hæc autem, quæ à tumore duro est angustia, emollientibus & resoluentibus medicamentis ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, chamæmeli, sem. lini, fœnugreci paratis curatur.

Clausura ab adstringentibus curatio. Tandem interdum angustia à caussis externis induci potest, de qua *cap.* 1. dictum. Quæ si ab adstringentibus sit inducta, curatur emollientibus è butyro, ol. amygd. dulc. lilior. albor. & similibus. Vel spongia arida conuoluta & contorta instar pessi immittatur. Ea enim postea repleta dilatatur, simulque meatum dilatat.

CAPVT

CAPVT IV.

De Pustulis & Scabritie pudendi.

QVi sequuntur morbi etsi vulgo vtero in genere tribui solent: tamen ferè pudendo saltem & ceruici vteri competunt. Ideoque hoc loco de iis commodissimè agemus. Si qui tamen ex iis etiam vterũ affligũt, vel illi cõmunicantur, ei etiam accõmodari poterũt.

Pustulæ pudendi. Et primò quidem pustulæ sæpe pudendum & ceruicem vteri occupant, vnde scabrities, & pruritus excitatur, & furfures generantur; tubercula scilicet parua, qualitate potius, pruritu scilicet, quàm quantitate molesta. Dolor enim earum magnitudinem superat.

Caussa.

Caussa. Excitantur hæ pustulæ ferè ab humore adusto, maligno & acri. Is enim in corpore redundans sese in hæc loca laxa & humida, & per quæ aliàs sordidi humores euacuari solent, insinuat ibique hærens ea exasperat. Acciditque hic morbus iis præcipuè, qui lue Venerea laborant.

Signa Diagnostica

Signa. Morbus hic & ab ipsis ægris percipitur, dum hæ pustulas quasdam scabras cum pruritu continuo & dolore percipiunt; & à Medico visu dignosci potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc ægris pruritu & dolore molestũ est.

2. Idem contagiosum est, virique, qui consuetudine talium fœminarum vtuntur, eodem inficiuntur.

3. Contumax quoque, rebelle, & diuturnum est, ac difficulter curatur.

Curatio.

Curatio. Humores illi adusti & acres conuenientibus medicamentis præparandi, nimirum borragine, fumaria, cichorio, endiuia & similibus; & hinc euacuandi sena, epithymo, Syrupo de pomis Regis Sabor, violar. & ros. solutiuo, elect. diacatholico, confectione Hamech, pilul. de fumar. tartareis. Venæ sectio etiam, si ea opus sit, instituenda, & primò in brachio, hinc in talo vena aperienda. Et si, quod plerunque fieri solet, à lue venerea ortum habeat malum, medicamẽta ei morbo propria, decoctum Guaiaci, sarsæ patillæ, & similia vsurpanda. Nisi enim lues venerea prius expugnetur, vix de felici huius mali cura aliquid sperandum est, sed licet pustulæ istæ sublatæ videantur, paulò post tamen, si praua illa dispositio in hepate & partibus solidis supersit, repullulant, cũ prauũ alimentũ parti affectæ suppeditetur.

Ipsam partem affectam quod attinet, aquæ dulcis calidæ balneo & lotione pustularum scabrities sæpius tẽperanda, & post balneum vino cum nitro eluenda, & à lotione iterum aqua calida fouenda. Commodius tamẽ est, si in aqua decoquãtur radic. oxylapathi, fumaria, lupulus, parietaria, fabæ. Vel imponatur parum vnguẽti parati è butyro, oleo rosarum, spuma argenti, & Sulphure. Vel oleum rosarum cum vitellis ouorum mixtũ in mortario plumbeo tandiu agitetur & ducatur, donec colorem mutet. Efficacius erit medicamentum, si aliquid sacch. ♄ addatur. Vel vsurpentur vnguenta, quæ aliàs ad scabiem vsurpari solent.

Vel ℞ *aloes, myrrhæ, ana pondus quantitate ciceris, flor. æris dimidij ciceris.* Adde *vini albi, aq. ros. plantag. ana* Vnc. j. M. Sequens vtile esse experientia sæpe docuit. ℞ *aq. plantag. ros. ar. ana* Vnc. iv. *salis gemmæ, nitri, alum. ana* Drach. iij. ☿ *sublimati* Drach. jß. Bulliant ad tertias & colentur. Colaturæ adde *viridis æris* Scrup. j. Misc.

Quod medicamentum vbi die vno vel altero vsurpatum fuerit, iterum mitiora medicamenta vsurpanda, & hinc ad huius vsum redeundum, donec pustulosa caro absumpta & noua succrescere visa fuerit. Vel post vsum huius medicamenti emplastrum Diachylum apponatur. Vel ℞ *radic. lapathi acuti, helenij, ana* Vnc. ij.

Coq. in aqua cum pauco aceto ad mollitiem. Deinde contundantur & per setaceum traiiciantur.

Adde *pingued. porcinæ s. sale* Vnc. iij. *succi fumar. a* Vnc. ij. ☿ *viui extincti* Vnc. ß. *cerussæ, lithargyri, ana* Drach. j. ♁ *viui* Drach. jß. Agitentur diu in mortario plumbeo, vt bene misceantur.

Diæta.

Diæta sit talis, vt bono alimento vitiosi humores temperentur, & corpus bono alimento reficiatur, & in pristinum statum reducatur. Itaque cibi sint optimi succi. Vitentur verò acria, salsa, acida.

CAPVT V.

De Vteri ceruicis condylomatibus.

PVdendum muliebre & ceruicem vteri morbus interdũ occupat, qui Cõdyloma appellatur, tuberculũ scil. & excrescẽtia quædam cum ardore & dolore. Cum enim rugosæ sint hæ partes, si rugæ illæ intumescant, Condyloma fit, ita dictum ἀπὸ τῶν κονδύλων seu nodis articulorum, quod plicæ & rugæ illæ in ceruice vteri instar nodorum, qui in pugno clauso apparent, prominent. Et quidem interdum condyloma est citra inflãmationem, & tum molle est, quandoque cum inflammatione, & tum durum existit. Et tubercula hæc, præcipuè in iis, qui lue venerea laborant, in pudendo & podice quandoque simul nascuntur. *Cõdylomata ceruicis Vteri.*

Caussa.

Ortum habent ab humore acri & maligno, qui ferè perniciei Venereæ expers non est. Et plerumq; sequuntur inflammationes, aut rimas induratas. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Tubercula hæc dolore & ardore sese patefaciunt, & rugis cutis innotescunt, ac si plura sint condylomata, parui racemi speciem referunt, duritie & asperitate digitis deprehenduntur. *Signa.*

Prognosticum.

Curatu pleraque satis sunt difficilia, & non nisi expugnata malignitate Venereæ luis perfectè curantur. *Prognosticũ.*

Curatio.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis, iisque etiam medicamentis vsurpatis, quæ in lue venerea necessaria sunt, Topica adhibenda. Et quidem primò considerandum, an adsit inflammatio. Si enim inflammatio, ardor & dolor magnus adsit, dolorem lenientia primùm vsurpentur. *Curatio.*

Vt ℞ *ol. rosacei, lini, ana* Vnc. j. *ouorum* Vnc. ß. Misceantur in mortario plumbeo.

Vel ℞ *fol. parietar. maluæ, althææ ana* M ß. *flor. chamæmeli* p. ij. *sem. lini, fænugræci, ana* Vnc ß. Coq. Col. ℞ ℔ j. *ol. rof.* Vnc. iij. Per siphonem infunde.

Si verò inflammatio absit, & malum sit recens, medicamẽta repellendi & exiccandi vim habeant, qualia sunt folia verbenæ, rubi, hederæ, sertulæ campanæ, acacia, malicorium, balaustia; è quibus fomenta & insessus parentur, quibus tandem aliquid discutientium addendum, vt chamæmelum, thymus.

Si verò condyloma antiquum & durum ſit, emolliendum prius eſt modò dictis medicamentis, & cataplaſmata emollientia imponenda, quæ vbi his vel ter fuere adhibita, applicanda, quæ digerendo ſiccandoque condylomata abſumunt. Et cum lenioribus medicamentis malum hoc vix cedat, fortiora vſurpanda. Vtilis eſt ſcrophularia, parietaria, ruta, ſcabioſa, ariſtolochia, è quibus cataplaſmata parari poſſunt, iiſque addi ſal & nitrum.

Stercus etiam ouillum vel gallinæ cum ſapone vel aceto ſubactum vtile eſt. Vtiles ſunt & ouorum teſtæ vſtæ ac puluerisatæ ſubtiliter inſperſæ.

Efficax eſt & hic puluis, ſi carni laxæ inſpergatur.

℞. *ariſtoloch. rotund.* Drach j. *ſabinæ, hermodactyl. vſtor. an.* Drach. ij. *aluminis vſti* Drach. j. *chalcitidis* Drach. ß. F. puluis.

Vel. ℞. *aloes, thuris. myrrh. ana* Drach. j. *ammoniaci aceto diſſol.* Drach. j. *alumin.* Drach. ij. *miſy* Drach. j *gallar. gallar.* Drach. ß *terebinth. ol.* □ *ana* Drach. j. *ol. roſac. ceræ, ana q. ſ.* F. Vnguentum.

Aëtius cõmendat miſy vſtum terebinthinâ exceptũ.

Vel ℞. *tutiæ prap ceruſſa lota, ſpuma argenti lota, an.* Drach. ij. *ouorum aſſatorum vitellos* ij. *ceræ, ol. roſac. ana* Vnc. ij. F. Vnguentum. Fortiſſimum eſt hoc.

℞. *terebinth.* Vnc j. *ol. nucum* Vnc. ij. *miſy* Drach. ij. *aluminis,* Ⓟ *ana* Drach. j. *ærugin.* Drach. ß. ☿ *ſublimati* Scrup. j *ceræ parum* F. Linimentum.

Vel vſurpetur balſamum Mercurij.

Si medicamentis malum non cedat, antiqui ad ſectionem & vſtionem accedebant. De qua videatur Aëtius, *tetrab.* 4. *ſerm.* 1. *cap.* 3. & *ſerm.* 2. *cap.* 13. Paulus Ægineta, *lib.* 3. *cap.* 75.

CAPVT VI.

De Pudendi & ceruicis Vteri verrucis.

Verruca Pudidi & Ceruicis Vteri. VErrucæ etiam quandoque in pudendo muliebri atque ceruice vteri naſcuntur. Quarum quæ ſint differentiæ, quæ ferè à figura externa petuntur, in genere de tumoribus dicitur.

Cauſſa.

Cauſſa. Habent autem verrucæ omnes ſiue thymi, ſiue myrmeciæ, ſiue alio nomine appellentur, ab humore craſſo, feculento, & plerunque maligno in cutem effuſo, & in tubercula dura formato, originem.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Tubercula hæc tactui & viſui patent, & quale nomen ipſis tribuendum ſit, è figura manifeſtum euadit. Et quidem mitiores ſunt verrucæ albæ & rubræ ac doloris expertes; maligna autem è duritie, colore liuido, ſordibus, dolore cognoſcuntur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1 Sunt autem verrucæ hæ plerumque difficilis curationis, non ſolùm, quod ſint in loco, cui commoda medicamenta ſemper adhibere non licet, ſed etiam quod lues venerea ferè coniuncta eſt, quæ curationem difficiliorem reddit.

2. Myrmecia, quæ altas habent radices, exſcindi ſine magno vlcere non poſſunt, & propterea cautè tractanda. Thymi clauique etſi exſcindantur, iterum radices ſpargunt, & facilè renaſcuntur. Acrochordones verò, ſi ſemel exſcindantur, facilè ſanantur: cum nullam radicem relinquant.

Curatio.

Curatio. Vniuerſalibus præmiſſis & recta victus ratione inſtituta tolluntur Verrucæ vel medicamentis, vel ſectione, vel vſtione. Medicamenta quædam ſaltem potenter *Exſiccantia.* exiccant ac diſcutiunt, qualia ſunt *ſalvia ſicca cum caricis miſta, origanum, ruta vſta, ſabina ſicca pulius, thuris cor-* *Erodentia.* *tex cum vino & aceto, ſolea veteramentaria vſta ac vino excepta, exuuia ſerpentis cum caricis.*

Alia verò erodunt & exedunt atque adurunt, qualia ſunt *ſuccus cucumeris agreſtis cum ſale, lac fici arboris, pruna, quæ non matureſcunt, cum farina & mero vino excepta, ſtercus ouillum, fel hircinum cum mero.*

Fortiora ſunt, *aqua fortis aurifabrorum, ſpiritus vitrioli, ſulphuris, butyrum Antimonij*

In vſu tamen horum medicamentorum obſeruandum, ne vicinæ partes ſanæ lædantur: ideoque deffenſiuo aliquo medicamẽto è bolo Armeno, terra ſigillata, cum aqua roſacea & aceto roſaceo muniendæ. Ipſa verò medicamenta corroſiua glandium cupulis, vel mediis auellanarum teſtis vel aliis capſulis commodiſſimè excipiuntur.

Deinde etiam cauendum, ne eiuſmodi fortia & erodentia medicamenta diu loco affecto immorentur. Cum enim ſubiecta caro tenera & mollis ſit, citò eroditur, & exeditur. Quapropter bis terue de die ea inuncanda, & pars decocto aliquo abſtergente, vel etiam, ſi affluxus metuendus, adſtringente abluenda.

Si medicamenta non ſufficiant, verrucæ volſella vel forcipe prehenſæ exſcindendæ, puluiſque ſanguinem ſiſtens inſpergendus, & vulnus debito modo curandum, ac cicatrice claudendum, vel ſi verruca ſit eminentior, & radix eius longior, pilo equino ea liganda, & ſingulis diebus conſtringenda, vt deficiente alimento tandem excidat.

Si verò exſcindere non libeat, origani, vel roriſmarini caulis accendendus & verrucæ admouendus, vel ſarmento ignito verruca tangenda, idque ſingulis diebus ter vel quater faciendum.

Quod ſi nec hoc proſit, tandem ad ferrum candens accedendum, eoque verrucæ vrendæ ſunt, partibus vicinis ferrea lamina, vel alio modo tectis, ne igne vſ lædantur.

CAPVT VII.

De Hæmorrhoidibus Vteri.

VT in inteſtino recto, vbi ſanguis ad venas in eius extremitates deſinentes confluit, capita venarum intumeſcunt, & tubercula excitantur, quæ hæmorrhoides nominantur: ita idem in vteri ceruice accidit, ac venæ, quæ in eum locum deſinunt, ſi ſanguis craſſior, aut alij humores ad eas extra tempus menſtrui fluxus confluunt, intumeſcunt, & tubercula hæmorrhoidibus ani ſimilia excitantur, quæ propterea etiam Hæmorrhoides vteri nominantur. *Hæmorrhoides vteri.*

Et quidem vt ani hæmorrhoidum eſt quædam differentia: ita etiam hæ in collo vteri ſunt nunc cum dolore coniunctæ, nunc doloris expertes; nunc cæcæ, nunc fluentes.

Cauſſa.

Generantur autem ex craſſioris & feculenti ſanguinis ad venas has confluxu: cui occaſionem præbet inordinatus menſium fluxus. Nam ſi tempore non debito ſanguis ad has venas fluat, atque ibi ſubſiſtat, cum tempus euacuationi eius deſtinatum nondum adſit, craſſior redditur, vt poſtea per orificia venarum illarum penetrare non poſſit, ſed in iis hærens, eas ſaltem in tumorem attollat. *Cauſſa.*

Signa Diagnostica.

Signa. Tubercula hæc tactu, & si speculum matricis adhibeatur, visu deprehenduntur. Produnt etiam sæpe se dolore, vt & eo, quod sanguinem fundunt, & quidem inordinatè, & nunc per breuia, nunc per longa interualla. Colore fœminæ, quæ hunc morbũ patiuntur, plerũque pallido præditæ sunt, de lassitudine conqueruntur.

Curatio.

Curatio. Vera hæmorrhoides hasce curandi ratio est, vt cum recta victus ratione vniuersalia præsidia præmittãtur, & sanguinis vitium, quod adest, emendetur purgatione, sanguinis vena in brachio aperta reuulsione, vel in talo deriuatione. De quo postea in genere *de vteri affectibus* dicetur.

Ipsum verò affectum quod attinet, considerandum primò, an dolor adsit vel non. Si enim dolor adsit, is mitigandus, vniuersalibus præmissis, insessibus ex malua, althæa, flor. chamæmeli, meliloti, verbasci, sem. lini, fœnugræci, è quibus fomentationes parentur, vnguenta, ex butyro recenti, oleo. rosar. amygdal. dulc. vnguento populeo, vitellis ouorum, croco, & si dolor vrgeat, opio.

Vt ℞. *Vnguenti populeon. ol. rosar. amygdal. dulc. butyri recent. ana* Vnc. ß. *croci* Scr. j. *vitell. oui* j. M. F. Vnguentũ.

Vel ℞. *mucilag. sem. cydon. althææ, ana* Vnc. ß. *ol. rosar pingued. gallinæ, ana* Drach. j. *vitell. oui*, *croci* Drach j. Misceantur in mortario plumbeo.

Vel ℞. *Rad. althææ* Vnc. iij. *lilior. albor.* Vnc. j. *fol. maluæ, hyoscyami, ana* M ß. *sem. anethi.* Drac. ij. Coq. ad mollitiem & contundantur. Adde *puluer. flor. chamæmeli. meliloti, farinæ sem. lini, fœnugræci, ana* Vnc. j. *ol. verbasci vel sesamini* Vnc. iij *croci* Drach. j. F. cataplasma.

Si dolor absit, vel iam mitigatus sit, considerandum porrò, an cæcæ sint hemorrhoides, & saltem tumentes, an verò sanguinem fundant. Si sanguinem non fundant, antiqui quidem eas rescindebant, vel scarificabant, & puluerem aliquem acrem & exsiccantem inspergebant, vt mortuæ deciderent. Verùm facilè aliqua insignis, & quæ facilè sisti non possit, hæmorrhagia inde excitari, & præterea ex dolore & consensu vicinarum partium periculum aliquod attrahi potest. Ergò tutissimum est, saltem exsiccantia medicamenta imponere, ex bolo Armeno, terra Lemnia, acacia, cerussa, spuma argenti, plumbo vsto loto, aristolochia longa, alumine, viridi æris. Vtile est etiam oleum momordicæ.

Si sanguine multo turgeant, vt is euacuetur, danda opera. Quod fiet, si adhibeantur emollientia & orificia venarum aperientia & materiam discutientia, vt euapotationes vel fomenta è decocto fol. maluæ, althææ, parietariæ, ebulo, flor. chamæmeli, verbasci, meliloti, sem. lini, fœnugræci.

Quod si his materia non discutiatur, nec hæmorrhoides sponte aperiantur, arte aperiendæ sunt, & fricandæ foliis ficus, vel parietariæ, aut hirudines apponendæ, de quibus *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 13. de hæmorrhoidib.* *an* dictum.

Si verò caro aliqua fungosa in hæmorrhoidibus excreuerit, danda opera, vt fortioribus remediis ex his, quæ modò sunt proposita, absumatur. Quæ si non sufficiant, sectione caro exstirpanda, & postea vlcus conueniente modo curandum.

Si sanguinem fundant hæmorrhoides, & quidem moderatè, naturæ totũ negotium permittendum; cum ea euacuatio satis vtilis sit, & à multis morbis liberet.

Si verò fluxus sit nimius, vt inde vires deiiciantur, vel metus sit, ne malus corporis habitus inducatur, reuulsio instituenda, & ex vena in brachio sanguis euacuandus, non tamen vna, sed partitis vicibus: Vel etiam cucurbitulæ superioribus partibus applicandæ, & in iis frictiones ac ligaturæ instituendæ, & simul extra remedia sanguinem sistentia adhibenda ex rosis, myrtillis, sanguine Draconis, corticibus thuris, malicorio, acacia, cum albumine oui, alumine, vitriolo. Reliqua etiam, quæ in nimio fluxu mensium vsurpari solent, adhibenda.

QVÆSTIO.

Qua ratione hæmorrhoides hæ à mensium fluxu & suppressione differant?

Cum aliàs in fœminis etiam sanguis menstruus per venas in ceruice vteri euacuari soleat, & quandoque menses quoque in fœminis supprimantur, videndum, qua ratione menses fluentes & suppressi ab hisce hæmorrhoidibus fluentibus & suppressis differant. Mercurialis equidem, *l. 4. de morb. mulier. cap. 3.* hoc discrimen ponit, quod menstruus sanguinis fluxus in fœminis, quamuis immodicus sit, suas periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde emacietur: quæ omnia contraria reperiantur in hæmorrhoidibus. Verùm quod dolorem attinet, in eo quidem omnino differunt hæmorrhoides à mensium fluxu. Quamuis enim alia symptomata varia cum mensium fluxu incidere soleant: tamen in ipsis venis, è quibus sanguis effluit, vix dolor percipitur, nisi in hæmorrhoidibus. Quod verò periodos attinet, etiam in mensibus inordinatis sæpe accidit, vt nullam periodum seruent; & in nimio ac inordinato mensium fluxu etiam fœminæ sæpe emaciantur. Præter dolorem verò hac præcipuè ratione à mensibus hæmorrhoides differant, quod menses ex venis vteri & ceruicis eius fluere solent: hæmorrhoides verò fiunt, cũ sanguis ad venas, quibus partes pudendi nutriuntur, copiosior fluit, atque in iis vel subsistit, vel per eas euacuatur: Id quod tamen rarò accidit.

CAPVT VIII.

De Vlceribus ceruicis Vteri.

Vlcera Vteri. VLcera etiam, quæ in vtero fieri dicuntur, præcipuè in eius ceruice & collo accidũt, rarius verò in ipso vtero. Sunt autem talia vlcera nunc simplicia & munda, nunc sordida, nunc etiã depascẽtia & maligna.

Caussæ.

Caussæ. Caussæ verò ceruicem vteri exulcerantes sunt vel internæ, affluxus nimirum humorum acrium diuturnus, id quod in fluore vterino diu perseuerante accidit, vt & si alij acres, maligni & praui humores cum sanguine menstruo in hanc quasi corporis muliebris sentinam confluant, & per hunc locum euacuentur, inprimis verò in lue venerea & maligna gonorrhœa; aut secundinæ corruptæ, lochia item diu post partũ retenta & corrupta, inflammationes in abscessum conuersæ, qui ruptus postea in vlcus abit, excrementa in vteri plicis retenta & ibi putrefacta; vel externæ euidentes, acria & erodentia medicamenta, partus difficilis, cum grandior fœtus extrahitur, violentus concubitus. Inprimis verò contagium venereæ luis hæc vlcera inducit. Tandem vulneratio, casus, percussio, quæ in aliis locis, si non rectè tractentur, vlcera excitare possunt; hîc quoque, etsi rarius, locum obtinent.

Differentia.

Differentiæ. Differunt hæc vlcera primò ratione loci. Aliàs enim vlcus est in ceruice vteri; aliàs, quod rarius accidit, in ipso vteri fundo. Ratione Quantitatis aliud est magnum, aliud paruum, superficiarium vel profundum. Ratione moris & causæ alia mitia, alia sordida, erodentia, depascentia, maligna.

Signa

Signa Diagnostica

Signa. Cognoscitur autem vlcus hoc primò ex dolore & perpetua mordicatione eo in loco, quæ sensim augetur & intenditur, ac inprimis si tangatur vel aliquid abstergentium & acrium, vt vinum, hydromel vel simile immittatur, vt & in cõcubitu. Deinde etiam visu cognosci possunt hæc vlcera, præcipuè adhibito matricis speculo. Tertiò ex effluente pure, quod interdum est odoris expers, interdum flauum, viride, fœtidum, prout vlcus nunc mite est, nunc sordidum, cuius etiam pars interdum permixta emingitur, interdum, & si vlcus maius sit, etiam sanguis effluit, & præcipuè vbi mensium tempus instat. Trahuntor etiam aliæ partes sæpe in consensum. Si vlcus versus vesicæ orificium serpat, mictio frequens & ardens accedit; caput quoque in consensum trahitur doletque, & præcipuè occiput, doloreque ad radices oculorum, imò in manus, digitos, lumbosque sese extẽdit; animi deliquium, & febricula sæpe accedit.

Differentiæ autem vlcerum horum cognoscuntur præcipuè ex sanie effluente. Si enim simplex & mundum vlcus fuerit, humor effluit paucus, crassus, fœtorisque expers. Si vlcus sit sordidum, humor, qui effluit, est copiosior, & cum dolore aliquo effluit. Si vlcus sit depascens & malignum, sanies malè colorata, liuida, viridis & varij coloris cũ fœtore & magno cruciatu effluit.

Caussæ etiam facilè innotescunt. Nam an à caussa aliqua externa & euidente, vt medicamento, partu difficili, vt & concubitu violento vel impuro malum contractum sit, ex ægræ relatione cognoscitur. Quæ caussæ si absint, ab internis caussis malum originem habuisse, indicio est. Quæ an fuerit secundina corrupta, lochia retenta, fluor vterinus, gonorrhœa, vel alius humorum affluxus, facilè quoque innotescit.

Qualis autem humor sit, qui vlcus excitat, ex effluente sanie cognoscitur. In specie vlcus ex lue venerea contractum è gonorrhœa virulenta, quæ vel præcessit, vel præsens adhuc est, cognoscitur, & adsunt alia luis venereæ indicia. Locum quod attinet, si sit in ceruice, visu & tactu deprehenditur, inprimis si speculum vterinum adhibeatur. Si in fundo vteri, doloris positu agnoscitur. Videatur Hippocrates, *lib. 1. de morb. mulier.*

Prognostica.

Prognostica. 1. Periculo autem non vacant hæc vlcera, nullumque ex his contemnendum, & sunt difficilia curatu; cùm sint in parte tenera & exquisito sensu prædita, & humida, ac suscipiendis humoribus & excrementis variis idonea, & hinc inflãmationibus & putredini obnoxia, ita vt leuis etiam excoriatio diligentiam requirat, vt rectè sanetur, ne in vlcus grauius abeat. Habet præterea hæc pars cum multis aliis partibus consensum, vnde varij morbi & symptomata varia excitari possunt. Fieri etiam potest, vt per eiusmodi vlcera, vbi sanantur, & cicatrice inducuntur, viæ sanguini menstruo euacuando occludantur.

2. Si vlcera hæc non fuerint magna, & recentia, facilius curantur; præsertim si sint sine inflammatione. Si verò sint magna, antiqua, sordida, difficulter curantur: sinuosa & depascentia verò ferè incurabilia sunt, sed miseram ægrotanti vitam pariunt.

3. Facilius etiam curantur, quæ in conspectum veniunt quàm quæ in profundo latent; cùm illis facilius, his difficulter medicamenta applicentur.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Quæ in aliis vlceribus indicationes dantur, & hîc in conspectu sint. Itaque si ex acribus humoribus ortum habeat vlcus, humores illi prius conuenienti modo euacuandi, eorumque generatio, victu conuenienter instituto & necessariis remediis adhibitis, prohibenda. Neque enim vlcus curari poterit, nisi affluxus humorum prohibeatur. Et quidem videndum, an affluxus ille fiat à toto, vel à parte aliqua. Si à toto, vniuersales euacuationes instituendæ. Si à parte aliqua, illi etiam conuenientibus remediis prospiciendum. Si etiam vteri intemperies aliqua adsit, ob quam vel vterus debilis reddatur, vt affluentes humores facilè recipiat, vel ipse etiam vitiosos humores generet, intemperies ea, vt suo loco dicetur, corrigenda. Inprimis verò attendendũ, an è lue venerea vlcus sit contractum. Venerea enim malignitas si adsit, ad eam primò cura dirigenda; cum vlceris curatio nullo modo sperari possit, nisi ea prius expugnata fuerit. Reliquam postea curationem hoc vlceris genus cum vlceribus ex aliis caussis ortis habet communem.

Si dolor adsit, is primò sedandus, cum non sòlùm ægræ molestiam exhibeat, sed & humores versus partem affectam trahat. Cum autem dolor ille præcipuè à sordibus & sanie praua proueniat, & pleruque inflámatio coniuncta sit, simul vim detergendi aliquam, & inflammationi resistendi habeant medicamẽta dolorem lenientia. In hunc vsum lac infusum vtilissimum est, præcipuè chalybeatum, vel ouorum albumina tria vel quatuor conquassata, & cum mucilagine sem. psyllij vel emulsione sem. papaueris mista, vel emulsiones sem. papaueris & 4. frigid. maior. cũ sero lactis & lacte caprino. Si dolor sit maior, aqua hordei cum succo seminis hyoscyami vsurpari potest, vel etiam ipsum opium aliis admisceodum.

Vel ℞ *rad. alth.* Vnc. j. *sem. anethi.* Drach. ij *hordei* P. j. *lini, fœnugraeci, ana* Vnc. j. *psyllij papau. ana* Vnc. ß. Coq. in Aq. vel lacte.

Plura infra *de vteri dolore* huic rei vtilia proponentur.

Deinde si vlcus purum fuerit, leniter adstringentia & siccantia vsurpanda, quæ, si vlcus in conspectu sit, ei illinenda, si in profundo sit, infundenda, nimirum decoctum rosarum rubr. lentium, plantaginis, portulacæ, polygoni, aut horum succi. *Adstringentia.*

Si vlcus sit sordidum, detergentibus primò vtendum, cuiusmodi sunt *serum lactis, aqua hordei cum melle, mel rosatum*, quæ mitiora sunt. Valentiora sunt *absinthium, apium, marrubium, parietaria, centaurium minus, farina orobi cum melle, radices aristolochia, ireos, myrrha, terebinthina, alumen*; quæ vel decocta infunduntur vel in vnguentum redacta illinuntur, vel pessariorum forma induntur. Vt ℞ *lactis recentis cocti* ℔. j. *mellis* ℔. ß. *puluer. rad. iridis* Vnc. ß. M. quod singulis diebus aliquoties calidè infundatur. *Detergentia.*

Vel ℞ *agrimonia, marrubij, absinthij, apij, ana* M j. *hordei, furfuris, ana* P ij. *fabar. radic. ireos Florent. ana* Vnc. ß.

Coq. in aq. sub finem aliquid vini adde. Vbi quod infusum est, excretum fuerit, pars decocto maluæ abluatur, & deinde pessarium indatur *ex farina eruí, lentium, pulu. radic. iridis, ana* Drach. ij *cum melle* formatum.

Vel ℞ *succci apij* Vnc. ij *mell. rosat.* Vnc. j ß. *terebinth.* Vnc. ß. *farina hordei vel orobi q. s.* Leniter ebulliant, vt F. instar linimenti.

Vel ℞ *marrubij, centaur. min. agrimonia, ana* M ß. *rad. aristoloch.* Vnc. ß. Coq. in s. q. hydromelitis. Colaturæ adde *pulueris rad. irid. Flor.* Drach. ij. *farina orobi, mellis despumati, ana q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞ *Vnguentũ Diapompholyg.* Adde *thus, mastichen, myrrham, aloen*, prout vlceris ratio requirit. Vtiles sunt etiam suffitus. Vt ℞ *thuris, myrrha, mastiches, styracis calam. gummi iunip. ladani, ana* Vnc. j. F. puluis, vel cum terebinthina trochisci.

Vel. ℞ *gummi hederæ, iunip. ana* Vnc. j. *thuris. mastich. myrrh. ana* Drach. ij *ladani.* Vnc. j. Cum terebinthina F. trochischi.

Si vlcus sit à lue venerea, parũ cinnabaris addi potest.

Si vlcus valdè sordidum sit, in liquoribus modò enumeratis vnguentum Ægyptiacum vel Apostolorum dissolui potest, vel aliquid spiritus vini addi.

Si vlcus serpens, erodens, ac depascens fuerit, cum abstergentibus frigida, siccantia & adstringentia miscenda. Vtilissima hîc est aqua aluminosa, item plantaginis,

plantaginis, rosar. chalybeata, & in qua cyperus, nuces cupressi, malicorium & balaustia cocta sunt. Vtilis est & aloe.

Vbi vlcus mundatum fuerit, carne implendum & tandem cicatrice claudendum. In quem finem vtilia medicamenta passim nota sunt. Ex. gr.

℞. radic. consolida maior. bistorta ana Vnc. j *fol. plantag. cauda equina, bursa pastoris, sanicula, pilosella millefolij ana M. j. flor. rosi. rubr.* Mß. Coq. in mensura aquæ pro iniectione.

Vel *℞. tutia lota* Vnc ß. *lithargyri, cerussæ, sarcocolla ana* Drach. ij. Cum *oleo rosaceo & cera* Fiat vnguentum. Galenus, 5. *de compos. medic. sec. gen. cap.* 2. hoc laudat.

℞. picis arida Vnc. j. *cera, adipis suilli, seui taurini, œsypi, ana* Vnc. iij. *resina pinea* Vnc. v. M. *Fumi.* Fumi quoque in pudendi sinum admissi eorum vlcera sanant.

Vt *℞. myrrhæ, thuris, gūmi iuniperi, ladani, ana* Drach. ij. F. puluis, vel cum laricea F. trochisci pro fumo.

Therma. Thermæ quoque siccantes, sulphureæ, & aluminosæ in sanandis hisce vlceribus efficaces sunt, & ea sæpe vlcera, quæ aliis medicamentis sanari non potuerunt, sanant.

Emplastra etiam conuenientia Epigastrio applicate non inutile fuerit. Reliqua ex vlcerum in alus partibus curatione patent.

Interna. Non solum autem externa medicamenta applicare, sed interna exhibere vtile est, talia ferè, è quibus potiones vulnerariæ componuntur. Eligenda tamen ea inprimis, quæ vtero dicata sunt. Rhapontici & centaurij maioris radices bibitas dolores & erosiones vteri sanare, scribit Dioscorides.

Vel *℞. fol. agrimon. pimpinell. sanguisorb. plantag. centumnodia ana P. j. radic. China* Drach. iij. *sem. coriandri.* Drach. ß *passul. min.* Vnc. ß.

Coq. in iure pulli gallinacei & bis singulis diebus exhibeantur. & si opus sit, ad mensem continuentur.

Vel *℞. fol. artemisia, plantag. mille fol. ana M. j. radic. rhapontici* Vnc. ß. *sem. viticis* Drach j.

Coq. in mensura vini albi & dulcorentur sacchari.

Terebinthina etiam cum sacchari deglutita vtilis est. Vt & Pilulæ de bdellio à ℈j ad ʒj sæpè exhibitæ vteri vlceribus prosunt; præsertim si sanguis fluat.

Si corpus tabescere incipiat, & suspicio febris hecticæ adsit, lac, præsertim asininum, cum conserua ros. per integrum mensem exhibeatur.

CAPVT IX.

De Vteri ceruicis Rhagadibus.

Rhagades Vteri. PEculiare vlcerum in ceruice vteri genus est, quod Rhagades appellant, vbi, vt in ano, ita in vteri orificio fissuræ quædam seu rimæ suboriri solent. Sunt enim Rhagades vlcuscula longa & parua, iis simillima, quæ tempore hyberno in manibus & pedibus è frigore oriri solent, quibus cutis ceruicis vteri, non verò ipsa caro exeditur: & sunt interdum superficiaria ac sine callo; interdum etiam profunda & labra callosa habentia, quod accidit, vbi diuturna fuerint. Interdum vlcera ista sicca sunt, interdum saniem fundunt.

Caussa.

Caussa. Oriuntur autem hæc vlcera vel à laborioso partu, vbi fœtus grandior fuerit, vt particulas aliquas in ceruice vteri disrumpi necesse sit, quæ vnitatis solutio ob affluxum continuum excrementorum sordida euadit, ac eiusmodi vlcuscula excitantur; aut à coitu violento: vel ab humorum acrium affluxu, præcipuè lentore uio ac vasculorum, qui partibus hisce adhærent, easque exulcerant. Plerique addunt ingentem vteri siccitatem; verum ea in loco tam humido vix tanta esse potest, vt partes hæ inde rumpantur, Sequuntur etiam interdum condylomata & inflamationes ceruicis vteri hæc vlcera.

Signa Diagnostica.

Malum recens equidem latere aliquandiu solet; postea tamen in coitu sese prodit: quia tum & dolor aliquis excitatur, & aliquid cruoris effunditur. Quod si tale quid appareat, & de malo hoc suspicio aliqua oboriatur, ceruice vteri aperta & inspecta malum facilè in conspectum venit. *Signa*

Caussa etiam non difficulter inuestigatur. Nam si partus difficilis, vel concubitus violentus præcesserit, in eum caussa referenda. Eodem modo sese res habet, si condylomata vel inflammatio in hisce locis præcesserit: Si verò tale nihil præcesserit, causa in affluxum humorum acrium reiicienda.

Prognostica.

1. Malum hoc satis molestum est, & in coitu dolor inde excitatur.

2. Recẽtia hæc vlcera curationẽ facilius admittunt, *Prognostica.* antiqua verò difficilius curãtur, præcipuè si callosa fiãt.

Curatio.

Si partu laborioso vel coitu violento fissuræ hæ ex- *Curatio.* citatæ fuerint, clystere vtendum è decocto rosar. plantag. aristolochiæ cum bolo Armeno, sanguine Draconis, thure; vel ex iisdem cum albumine oui pessarium conficiendum & indendum.

Si ab humoris acris affluxu malum oriatur, necessariò totius corporis vniuersales euacuationes præmittendæ sunt, *vt capite præcedente* dictum, & postea topica conuenientia adhibenda.

Si à condylomate vel inflammatione ortum habeant, iis morbis primò succurrendum.

Hisce, quæ caussæ cuiusque genus postulat, præ- *Topica.* missis, ipsi vlceri postea prospiciendum, & fissuræ idoneis medicamentis curandæ, iis scilicet, quæ citra mordicationem adstringunt, si tamen rimæ callosæ non fuerint, qualia sunt oleum lini & rosarum cum vitello oui, vt & succus plantaginis, diu in mortario plumbeo agitata, lac etiam cum sacchari, vt & vnguentum è mucilaginibus cum plumbo vsto & pompholyge paratum. Item oleum è vitellis ouorum & semine lini diu in mortario plumbeo agitatum.

Vtile est etiam illud Apollonij apud Galenum. *℞. ol. rosac.* Vnc. viij. Id in mortario plumbeo pistillo plumbeo tandiu agita, donec colorem nigrum & crassitiem aliquam acquirat. Deinde seorsim *spuma argenti* & *cerussa* partes æquales terito, & oleo tantum admisceto, q. s. ad vnguenti consistentiam.

Vel *℞. pompholygis lota, plumb. vsti loti, ana* Drach. ij. *cerussæ, spuma argenti, ana* Drach. j. *tragacantha* Scrup. iv. *thuris, radicis symphyti, ana* Drach. ij. Omnia puluerisato & cum oleo rosaceo misceto.

Vel. *℞. ol. ouor. lini, ana* Drach. x. *seui hircini, terebinthina, ana* Drach. iij. *thuris, mastiches, ana* Drach. ß. *resina pini* Drach. j. *succi verbasci, plantag. equiseti, ana* Drach jß. Coq. ad succorum consumptionem adde *lithargyri auri* Vnc. ß. *cerussa* Vnc. j. *plumbi vsti, tutia, ana* Vnc. ß. Terantur diu in mortario plumbeo ad coloris mutationem.

Si verò fissuræ callosæ fuerint, vnguentum parandum ex oleo lilior. albor. medulla ceruina, terebinthina, cera. Reliqua è *capite præcedente* patent.

Si malignæ fuerint, ea, quæ in fistulis vteri adhibentur, vsurpanda, de quibus *cap. sequenti.*

Si pruritus vel dolor coniunctus sit, vnguentum ex *Doloris curatio.* mucilaginibus sem. psyllij, cydoniorum, maluæ, cum butyro sine sale & oleo rosaceo formandum, vel vnguentum album camphoratum vel pomadæ vsurpandum, aut diapompholygos.

Vel

Vel ℞. *Vng. diapomph. olyg. populeo. ana* Vnc. j. *sacch.* ♄ *camphoræ, ana* Scrup. j. Misce.

Diæta.

Diæta. Victus etiam ratio conueniens instituatur, scilicet humectans & boni succi, deturque caro pullorum, gallinarum, vitulina, hœdina, & iuscula earum, oua sorbilia, malua item, buglossa, borrago, prisana, amygdalæ dulces, passulæ. Acribus verò & salsis abstinendum. Motus quoque nimius, vt & Venus, vitanda.

CAPVT X.

De Fistulis colli Vteri.

Fistula colli Vteri. SI vlcera in ceruice & collo vteri diutius protrahantur, aut negligentius curentur, non rarò in fistulas degenerant. Nam partis huius substantia est mollissima & multa humiditate abundat, ac propterea facilè eroditur, difficulter vero coalescit, & sanatur.

Sunt autem plures fistularum differentiæ, quod aliæ sunt rectæ, aliæ tortuosæ, aliæ simplices, aliæ multiplices & plures sinus habentes, de quibus alibi, vbi *de fistulis in genere* agitur, dicitur.

Caussæ.

Caussa. Excitantur fistulæ in ceruice vteri, cum pus in abscessu aliquo vel vlcere collectum non rectè & tempestiuè euacuatur, sed ibi hærens carnem, quæ hoc loco mollis est, erodit, cuniculos agit, & partes à se inuicem separat, atque ita eas afficit, callumque iis inducit, vt licet postea pus euacuetur, partes distantes coire & pristinum statum recuperare non possint.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur autem malum ex ipsa figura vlceris, quæ in formam fistulæ protenditur. Habetque fistula coniunctum callum, funditque tenuem ac prauam saniem, & præcipuè si locus prematur, plus saniei effluit. Dolor verò abest, nisi fistula ad partem neruosam pertingat. Quæ autem conditio sit fistulæ, ex signis, quæ alibi de fistulis in genere traduntur, patet. Hoc huius loci proprium est monere, quod fistula aliquando ad vesicam vsque penetret, & tunc per fistulam vrina exstillat; aliquando ad anum, vt etiam excrementa alui per fistulam exeant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Difficulter plerunque, vt in aliis partibus, ita & hic fistulæ curantur, & ærumnosum ac miserum statum fœminis inducunt.

2. Curatur tamen facilius, quæ est recens, recta, & simplex in carne saltem & in corpore boni habitus: difficilius verò, vel etiam nunquam, quæ est antiqua, anfractuosa, & quæ ad partes vicinas penetrat, quæque est in corpore cacochymico & senili.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis fistulis; ita & hic primò vniuersales corporis euacuationes præmittendæ, & recta victus ratio instituenda est. Deinde considerandum, an curatio sperari possit, & suscipienda sit; an verò magis è re ægrotantis sit, naturæ hanc viam relinquere, per quam variorum excrementorum euacuationem instituit.

Hoc si magis è commodo ægrotantis sit, cura saltem Palliatiua dicta instituenda, ac purgationes frequenter instituendæ, & singulis annis bis sudorifera exhibenda, atque in partem iniectiones detergentes & roborantes infundendæ, & Emplastrum Diapalma vel aliud conueniens imponendum.

Si verò sanatio sperari possit, vniuersalibus euacuationibus præmissis, primò vtile est, potiones exhibere, quæ partem exsiccent, ex radicibus filicis maris, centaurio, agrimonia, betonica, alchymilla & aliis, è quibus Potiones vulnerariæ dictæ fieri solent, paratas.

Topica deinde applicanda, & primò danda opera, vt fistulæ orificium, si nimis angustum sit, dilatetur; quod fit immissa radice gentianæ, aristolochiæ, bryoniæ, cyclaminis, aut spongia compressa & in turundæ formam concinnata, & aliis, quæ in genere *de fistulis* præcipi solent. Fortiora verò vix locum habent; cum facilè ab iis vesica aut intestinum rectum lædi, & conuulsio, atque alia mala attrahi possint. *Topica.*

Secunda cura sit, vt callus absumatur. Callo enim præsente latera fistulæ vniri non possunt. Antequam tamen callum absumentia medicamenta applicentur, vtile est, prius callum emollire.

Vt ℞. *ol. lilior. albor. medullæ ceruinæ, terebinth. partes æquales, ceræ, q. s.* F. Vnguentum.

Callus autem absumitur tribus modis, medicamentis, sectione, & vstione. *Calli absumptio.*

Primò ergo & præcipuè in fistula recenti, non sordida, nec tortuosa, adhibenda medicamenta acria, quæ callum absumunt, & erodunt, vt radix gentianæ, ellebori nigri, vnguentum Ægyptiacum, puluis Ioh. de Vigo, quæ vel turundæ forma & penicilli fistulæ induntur, vel infunduntur.

Vel ℞. ☿ *sublimati* Scrup. ß. *aq. rosar. vel plantag.* Vnc. vi. Misce super cineribus calidis. Vel. ℞. *fol. plantag. agrimoniæ, marrubii, centaur. min. oliuæ, ana* Mj. *radic. gentianæ contusar. aristoloch. ana* Vnc. j. Coq in vino albo. Colat. ℞. ℔j *spir. vini* Vnc. ij. *syr. absinthy, mell. ros. col. ana* Vnc. jß. M.

Alia etiam medicamenta, quæ de curatione fistulæ in genere traduntur, & hic ad callum exterendum adhiberi possunt. Hoc tamen obseruandum, si in pudendo & loco exteriore fistula extiterit, fortioribus quoque medicamentis locum esse: Si verò in loco interiore & versus vterum, fortiora medicamenta sine periculo non adhiberi.

Quod si medicamenta non sufficiant, ad sectionem accedendum esse, plerique Autores suadent. Et potest forsan hic sectio, quæ fit syringotomo, locum habere, si fistula sit superficialis. Si verò ad profundiora penetret, non video, quomodo hoc loco sectio commodè institui possit. Ideoque potius in medicamentis persistendum, eaque fortiora adhibenda.

Tandem etiam si fistula non solum callosa sit, sed & maligna ac sordida, ad vstionem veniendum. Fit autem vstio vel medicamentis causticis vel ferro candenti. Et quidem vtraque vstio locum habet, si fistula sit in pudendo & parte exteriore; si verò in parte penitiore & vtero propinqua, vix locum habet.

Vbi crusta seu medicamento, seu ferro candente inducta est, de quo *de fistulis in genere*, medicamentum aliquod Digestiuum imponendum, vt crusta decidat. Quod vbi factum, & pus album & laudabile effluit, vlcus detergendum, & carne implendum, tandemque cicatrice inducendum.

Detergunt spiritus vini, & mel rosatum.

Vt ℞. *succi agrimoniæ, apy, ana* Vnc. ß. *spir. vini* Vnc. ij. *terebinth.* Vnc. j. M. Vbi vlcus mundatum fuerit, vt carne repleatur, adde *thus, myrrham, sarcocollam, radic. iridis.* Vt ℞. *mell. ros.* Vnc. j. ß. *spir. vini* Vnc. ß *myrrhæ, aloes, sarcocollæ, ana* Drach. j. Misce.

CAP.

CAPUT XI.

De Cancro Uteri.

Cancer Uteri. ETsi cancer etiam ipsi uteri substantiæ accidere potest: tamen hoc rarius accidit, & vix rum satis cognoscitur, multò minus curatur. Frequenter verò in ceruice uteri generatur, quapropter hoc loco de eo agemus, isque nunc est sine vlcere, nunc exulceratos.

Caussa.

Caussa. Ortum autem habet à sanguine menstruo adusto, humoribusque calefactis & torrefactis seu atris ad hæc loca confluentibus. De quorum humorum natura pluribus, vbi de cancro in genere tractatur, agitur. Et cancer ferè generatur, cùm tumores scirrhosi diu persistunt. Iidem enim magis corrumpuntur, & peiorem naturam inducunt, præcipuè si emollientia iis intempestiuè & immoderatè adhibeantur. Vnde primò fit cancer non exulceratus. Si verò humores postea aduruntur magis, & corrumpuntur, exulceratus fit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur hoc malum, si tumor, qui antea erat sine dolore, dolere incipit, & punctio quædam in loco affecto percipitur, & dolor circa inguina, lumbos, ac imum ventrem suboritur; tuméque ipse, si speculo uteri adhibito consideretur, durus est, colore liuido & subnigro, labia habet dura, liuida & fœda.

Et quidem si cancer exulceretur, dolor ac omnia symptomata grauiora fiunt, saniésque effluit tenuis, aquosa, atra & malè colorata, fœtens. Interdum vbi vas aliquod eroditur, sanguis effluit, & quidem inter dum satis copiosè & cum periculo. Accedit quandoque lenta febris, nausea & cibi fastidium, animi anxietas, maxillæ rubent, & alia symptomata, quæ ex prauorũ vaporum ex utero ad superiora adscensu ortum habent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc plerunque incurabile est. Nam & cancer ipse per se rarò curatur, & mitiora remedia spernit, fortioribus exasperatur; curationem tamen hic difficiliorem reddit locus affectus. In principio enim in hisce locis ferè latet, & exiguam affert molestiam, & propterea negligitur, vnde incrementum sumit, & incurabilis postea euadit. Nec etiam hoc loco medicamenta satis commodè applicari possunt.

2. Vt in aliis partibus, ita & hic exulceratus non exulcerato longe grauior & periculosior est.

Curatio.

Curatio. Cum ergo plena curationis spes vix supersit, in eo saltem laborandum Medico, vt non exulcerati cancri exulcerationem & exulcerati incrementum prohibeat.

Recta itaque victus ratio instituenda & vniuersales corporis purgationes instituendæ, & alia medicamenta exhibenda, quæ humorem melancholicum & atrum præparent, euacuent, eiusque generationem prohibeant. De quibus in genere multa dicere huius loci non est. Patent ea ex aliis locis. Hoc tamen hîc non prætereundum, in cancro valdè commendari puluerem ex *smaragdi, sapphiri & lapidis bezoar aq. partib.* paratum, si pluribus diebus eius grana iij vel iiij cum aq. scabiosæ vel card. bened. exhibeantur.

Topica. Topica quod attinet, principio sint ea moderatè refrigerantia & adstringentia, minimè mordacia, & propterea vsurpanda fomenta ex aqua plantaginis & solani, vel vnguentum Diapompholygos adhibendum.

Vel ℞ *succi plantag. solani, portulacæ, ana* Vnc. ij *mucilag. sem. psyllij* Vnc. j. *ol. rosac.* Vnc. iij. Agitentur in mortario plumbeo.

Vel ℞. *ol. violar.* Vnc. v. *succi baccar. solani maturar.* Vnc. iiij. *cerussæ lotæ* Vnc. ij. *plumbi usti loti, tutiæ præp. ana* Vnc. j. *thuris* Vnc. ß. *ceræ* Vnc. v.

Misceantur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo, donec color mutetur.

Vel ℞. *ol. rosac. omphac. ana* Vnc. jß. *sacch.* ♄ Drach. j. Agitentur in mortario plumbeo, donec colorē mutent.

Vel ℞. *ol. rosac.* Vnc. iij *succi solani* Vnc. j. Agitentur in mortario plumbeo, pistillo plumbeo ad coloris mutationem.

Adde postea *lithargyri, cerussæ, ana* Drach. iij *tutiæ præp.* Drach. j. *camphoræ* Scrup. j. Iterum agitentur.

Vel. ℞ *succi solani purificati* Vnc. vj. *tutiæ præp. plumbi usti, ana* Drach. ij *camphoræ* Drach. ß.

Agitentur diu in mortario plumbeo.

Potest iisdem vnguentis etiam puluis cancrorum vstorum addi. Si cancer exulceratus est, plus de mineralibus istis addendum.

Vtilis est & aqua vel succus solani, in mortario plumbeo agitata, vel decoctum aut succus cancrorum fluuiatilium in Vterum iniectus. Commendantur & ranæ lotæ, coctæ, & cataplasmatis formâ, vel per iniectionem adhibitæ, vt & herba Roberti sûpra, vel extra applicata.

Si dolor valde vrgeat, fomenta ex malua, althæa, nymphæa, papauere, coriandro viridi, anetho, semine psyllij, lacte, croco & similibus per interualla vsurpanda, vel cataplasmata ex iis parata imponenda.

Si hæc non prosint, nonnulli ad fortiora & erodentia medicamenta ex antimonio & arsenico accedendum putant. Verùm etsi forsan in aliis locis adhiberi possint, huius tamen loci natura vix eorum vsum permittit.

Non prætereundum hic videtur remedium, cuius mentionem facit Mauricius Cordæus, *Comm. 7. in lib. 1. Hippocratis de muliebr.* Refert enim ibi historiam nobilis cuiusdam fœminæ, cui tota pars faciei dextra cancro, eoque vlceroso obsessa fuit diutissimè. Quæ cum variis auxiliis à Medicis, Gallis, Italis, Germanis, Hispanis peritis vsa esset, tandem vulgari hoc Barbitonsoris remedio sanata est. Pullos gallinaceos in partes tenues concidebat, & latas, quas sæpiusculè committando interdiu admouebat parti affectæ. *Pullis Gallinaceis curatur Cancer.*

CAPUT XII.

De Gangrana & Sphacelo Uteri.

TAndem etiam pudendum muliebre interdum gangræna & sphacelo corripitur. Quanquam enim interdum malum hoc etiam in ipsum vterum vsque serpat, eúmque corrumpat, vt suo loco dicetur, imò totus vterus procidens corrumpatur; tamen potissimùm in locis muliebribus & pudendis, vt pote humidioribus, & quæ excrementa multa recipiunt, & putredini facilè obnoxia sunt, excitatur, & hinc quandoque vtero communicatur. *Gangræna & Sphacelus Vteri.*

Caussa.

Caussa. Malum hoc etsi in aliis partibus à pluribus caussis, quas omnes hic recensere opus non est, excitari possit: hoc tamen in loco ortum habet ex inflammatione, cancro & vlceribus in hisce locis malè curatis. Cum u. hæ partes sint humidæ, & excrementis scateant, quibus calor iis insitus extinguitur, facilè ex corrumpuntur & emoriuntur. Ita refert Vvierus *in obseruat.* Nobili cuidā fœminæ aoooro æstuante canicula tuberculũ quoddā in sinu muliebri, ex violento forsan mariti cōcubitu, exortum fuisse. Cui cùm imperitus Chirurgus cataplasmata minus idonea admouisset, intra dies non multos

vniuersa putrescere, nigrescere, & emori cœpit, & incredibili celeritate anum versus malum progressum est. Interdum etiam vterus prolapsus ab externo aëre ita alteratur, vt tandem gangræna corripiatur.

Signa Diagnostica.

Signa. Calor primò insolitus in parte percipitur, accedit febris cum horrore in vniuerso corpore, postea color partis mutatur, pársque fit liuida, nigrescit, mollis, ac cadauerosa euadit, nec pulsus, nec sensus vllus adest; imò pars sine sensu secari & pungi potest; adest fœtor maximus. Accedunt virium deiectio, cordis anxietas, & alia symptomata ex malignis halitibus ad partes superiores adscendentibus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Malum hoc grauissimum est, & periculosissimum, & nisi maturè ei occurratur, homini mortem affert.

2. Periculosius tamen malum est, si putredo versus vterum ipsum serpat, quàm si vicinas externas partes corripiat. Si enim ipsum vterum malum inuadit, plerunque lethale est. Obseruatum tamen vterum putredine & gangræna corruptum vel sponte excidisse, vel sectione ablatum fuisse, & nihilominus fœminas superuixisse, cuius rei historias habent Aëtius, *tetrab.3.c.72.* Nicolaus Florentinus, *serm.6.tract.3.cap.26.* Math. de Gradibus, *in 9.Rhas.cap.de exitu & dispos.matric.* Marcus Gattinaria, *ad 9. Rhas. cap. de exitu matricis.* Langius, *lib.2.epist.39.* Benivenius, *de abdit.sanat. & morb. causs. cap.11.* Christoph. à Vega, *art. Medic.l.3.sect.10 c.10. & ad lib.6. aphor.18. Hippocr.* Paræus, *lib. de hom. gen. cap.41.* Roussetus, *de partu Cæsareo* & alij, quorum obseruationes collegit Schenckius, *lib.4.* Si verò versus partes exteriores putredo serpat, minus periculosum est, vt obseruatio VVieri docet.

Curatio Curatio in eo maximè consistit, vt putredo sistatur, & quod corruptum est, tollatur. Perficiuntur hæc, vt in aliarum partium gangrænis, si pars, si fieri potest, scarificetur, & postea abluatur decocto absinthij, lupinorum, myrrhæ & similium, & imponatur vnguentum Ægyptiacum vel simile conueniens. Omnibus verò superponatur cataplasma de tribus farinis dictum, quod hoc modo paratur.

℞. farina orobi, fabarum, hordei, ana Vnc.ij. *oxymel.* ℔j. Coq. F. Cataplasma.

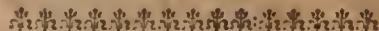
Efficacius fit, si addatur farina lupinorum, absinthium, aloë, myrrha. De quibus plura in generali de gangræna tractatione.

Quod corruptum & emortuum est, amputandum, ne reliquæ partes inficiantur, vel sectione, vel vstione, vel ligatura indies magis coarctari & fortius constricta, cuius exemplum & historiam habet Fr. Roussetus, *sect. 4.cap.5. de partu Cæsareo.*

Partes etiam principes, & inprimis cor roborandum. Cum enim praui halitus per arterias ad cor ascendant, cordialia medicamenta exhibenda, vt conserua borrag. bugloss. rosarum, spec. diamarg. frigid. elect. de gemm. frig. confectio de hyacintho, syr. acetos. citri, granator. borraginis.

Cordi quoque & pulsibus conuenientia epithemata malignis vaporibus resistentia applicanda.

VVierus nobilem illam fœminam, cuius supra facta mentio, hoc modo curauit. Primò solani & plantaginis succum vberrimum syringe in vtrumque meatum ter vel quater interdiu iniecit, deinde horis illis intermediis lini hapsum iis succis, admixto aceto, imbutum applicuit, qui exsuccus eodem rursus permaduit liquore: ac eiusmodi repetitâ aliquoties applicatione perseueratum est, donec restinguerentur feruor, & desineret putrefactio. Assumebat interim quoque potionem singulis diebus ter ex decocto acetosæ, scabiosæ, pampinulæ, prunorum damascenorum, summitatum borrag. bugloss. flor. calendulæ cum aqua, saccharo & aceto ad syrupi acidi longi formam apparata. Victus erat paucus, sed refrigerans & acidus, putredinis occasionem præscindens. Tertio die incendij furia, sæuitiaque putredinis remisit. Quare carnem nigram, mortuamque exiguo forcipe attrahi, & circumquaque à viuo sine doloris sensu separari, resecarique iussit. Inde reliquum ad viuum vsque Ægyptiaco vnguento absumpsit: eodemque modo ad cicatricis inductionem, vt in aliis vlceribus, progressus est. Atqui inter curandum erant aliquoties enemata ex hordei & aliorum aluum mollientium decocto infundenda. Nec quæ cordi & visceribus reliquis robur conciliarent, negligebantur, atque eâ ratione conualuit breui.

PARTIS PRIMÆ

SECTIO II.

De Vteri ipsius morbis.

CAPVT I.

De Temperie Vteri cognoscenda.

ATQVE hactenus morbos, qui pudendo muliebri & ceruici seu collo vteri accidere solent, explicauimus: iam ad ipsius vteri morbos explicandos accedimus, & primò quidem morbos Intemperiei. De quibus antequam agamus, prius aliquid de Temperie vteri cognoscendâ dicemus. Cognitâ enim naturali vteri temperie, facilius etiam intemperies præternaturales cognoscuntor; & excessus illi in temperamento vteri, qui fœminis à Naturâ obtigerunt, non pauca cum intemperiebus morbosis communia habent. De indiciis autem cognoscendi temperamenta vteri vel partium genitaliũ peculiarem libellum scripsit Marc. Ant. Vlmus, Patauinus, Medicus Bononiensis, quem *Vterum muliebrem* inscripsit. In eo verò inter reliqua signa primo loco ab eo recensetur Gynæcomystax, quem appellat. Barbula scilicet in superiore labro mulierum, & quidem vt nonnullae sensibilis sit, & sensui visus obuia, non sit animaduersa, definitque eam quod sit Barbulæ imago, atque inchoamentum, seu lanugo pilosa, vel pilus breuiculus, tenuis, mollis, qua vestitur cutis labri superioris muliebris. Barbamque hanc tum demum erumpere in fœminis statuit, cum menses fluere, & mammæ augeri incipiunt, & ex hac Barbula de temperamento vteri & testium in fœminis iudicium haberi posse docet, dum scribit: *Si Gynæcomystax temporius eruperit, atque sit densior, longior, nigrior, crassior, pro eius tamen naturâ, Fœmina tunc habuerint vterum calidum atque præsertim ipsos testes; Eadem fuerint salaces, marium appetentes, quantum verò ad seipsas pertinet, fœcundæ, atque maximè vt plurimum aptæ ad opus facultatis generatricis præstandum & in Venere satis vegetæ. Quæ verò fœminarum nullas aut perexiguas notas, atque incrementa ferè insensibilia Gynæcomystacis obtinuerint, hæ plerunque sunt ad Venerem ignauæ, habentque facultatem sui sexus generatricem minus valentem, et quantum ad se pertinet, rarò sunt fœcundæ.* Ipse tamen scribit, minus curiosè eam inspicientibus non animaduerti, sed visum & oculos minus acres interdum subterfugere, & nunc eius breuitatem, nunc tenuitatem, nunc raritatem, nunc colorẽ albicantẽ barbã istam quasi oculis eripere & suffurari, & si omnia ista impedimẽta coniungantur, omnino arduum esse, cognoscere Gynæcomystacem.

Temperies vteri vt cognoscenda.

Gynæcomystax.

Verùm ne tantum inuentum toti Antiquitati ignorum lateat, tubulus ille opticus vncialis, quo gemmarij in gẽmarum bonitate & integritate explorãdâ vtuntur,

&

& qui pulicum pedes omnes inspiciendos clarè exhibet, adhiberi posset. Miror verò virus doctus de rebus nihili & talibus ineptis gloriari. Et cū ipse Vlmus occulto proximam esse hanc barbam dicat, imo barbulæ vmbram appellet, vix operæ pretiū esse puto de ea pluribus agere. Hoc oculis manifestum est, quod & Aristoteles, *lib. 3. de hist. animal. cap. 11.* annotauit, quibusdam fœminis in mento pilos prodire, præsertim cum menstrua ipsis subsistunt, & inprimis iis, quæ vterum & testes habent calidiores.

Signa temperiei vteri à pilis pubis. Certiora alia & sensibus manifestiora signa temperamenti Vteri & partium genitalium in fœminis dantur. 1. Pili pubis, qui à Io. Riolano, *lib. 5. Anthropograph. c. 34.* etiam γυναικομύστακες appellantur. Hi enim si citò erumpunt, sunt crassi, nigri, duri, longi, & à pube ad vicinas partes porriguntur, vteri & testium calidiorum sunt indicium. Si verò tardè erumpunt, sunt breues, molles, tenues, subflaui, rari, & vltra pubem non extenduntur, vteri frigidi signum sunt: & prout caliditati vel frigiditati humiditas & siccitas coniungitur, ita copia & qualitates nunc augentur, nunc minuuntur.

A menstruis. Deinde signa menstrua suppeditant. Quæ enim vterum habent calidum, eis maturiùs menses erumpunt, & sæpe circa annum duodecimum, tardius etiam desinunt, sunt rubra, calida, non tamen valdè copiosa. Si verò vterus sit frigidior, menstrua tardius fluere incipiunt, sanguisque qui fluit, est frigidior, & aquosus, citius etiam fluere desinunt. Et quidem si calori accedat humiditas, menses copiosè fluunt, & fluxus iste vltra quinquagesimum annum durat, nonnullis etiam, dum grauidæ sunt, menses ad secundum vel tertium mensem adhuc fluunt. Si verò siccitas caliditati accedat, sanguis, qui profluit, flauus, tenuis, acris est, & genitalia mordicat, & interdum vnius mensis spatio fluxus bis vel ter redit. Si frigiditati accedat humiditas, tardè erumpunt menstrua, neque absque difficultate, estque sanguis albicans & serosus. Si frigiditati accedit siccitas, tardissimè & difficilimè erumpunt, & rarò ad quadragesimum annum fluunt, & fluunt parcè, ac sunt crassa.

A Veneris appetitu. Tertiò ex Veneris appetitu aliquid de temperie vteri colligi potest. Siquidem fœminæ, quæ calidum vterum & genitalia habent, Venerem maturè & vehementius appetunt, eáque valdè delectantur. Quæ verò frigidum habent vterum, Venerem tardè appetunt, neque ea admodum delectantur, & eâ frequenti facilè lassantur. Et quidem si caliditati iungatur humiditas, Venere etiam multâ non lassantur, imò si Venerem, cui adsueuerunt, intermittant, male habent, nisi forsan carnosæ & pingues fiant, Venerisque desiderio ad annum quinquagesimum vel etiam vltra tenentur.

Si caliditati siccitas coniungatur, summo desiderio & ferè cum furore in Venerem feruntur, præsertim si ab eâ longius abstineant, & victus lautus atque alia venerem irritantia accedant. Non tamen multam venerem ferunt, sed facilè lassantur, ob spirituum paucitatē. Si frigiditati accedat humiditas, fœminæ tardius & rarò venerem appetunt, & desiderium veneris in iis facilè languescit, præsertim si sæpius concipiant, vel abortiant; cum eo modo vterus magis refrigeretur. Neque etiam è coitu delectationem admodum percipiunt, sed in eo q. torpent, & frequenti facilè delassantur. Interim coitus ipsis vtilis est, easque vegetiores reddit. Si frigiditati accedat siccitas, tardissimè virum appetunt, nec in coitu delectantur, facilè quoque eo lassantur, ob spirituum paucitatem.

A Conceptione. Quartò signa temperiei vteri Conceptio suppeditat. Si enim vterus sit calidus, frequenter concipiunt mulieres, & quidem plerunque masculam prolem, vel fœminas viragines, modò virile semen consentiat. Si verò vterus sit frigidus, rarò concipiunt, & fœminas potius, quàm mares, præsertim iuniores & adultiores, modò virile semen consentiat. Si caliditati accedat humiditas, tales fœminæ omnium maximè sunt fœcundæ, modò virum quoque bene temperatum nanciscantur; Et ex senibus quoque & maribus imbecillibus hæ fœminæ non difficulter concipiunt, sed tum potius fœminas, quàm mares, concipiunt, interdum & geminos pariunt, & molas simul concipiunt, vel superfœtant. Si verò siccitas caliditati accedat, fœcundæ quidem sunt fœminæ, sed non ita, vt quæ calidum & humidum vterum habent, frequentèrque semen virile temperatum, & ex se mares generant: Rarò geminos pariunt, vel superfœtant. Si vterus sit frigidus & humidus difficulter concipiunt fœminæ, præsertim iam adultiores: iuniores tamen, præcipuè si virile semen sit calidum & siccum, concipiunt mares, sed rarò optimè conformatos, verùm valetudinarios. Ipsæ etiam fœminæ dum Vtero gerunt, malè habent. Quæ vterum habent frigidum & siccum, ferè steriles sunt, & si concipere debent, necessum est, vt semen virile sit calidum & humidum. Et si concipiunt, pariunt fœminas, & si mares generent, sunt ii strigosi, proceri, & qui citò senescunt.

Atque hæc præcipua indicia sunt, quibus temperies vteri cognoscitur, potissimùm ab effectibus petita, & quidem certiora: de quibus plura non addimus, cum etiam in sequentibus capitibus iterato eorum facienda sit mentio. Et propterea ipsos vteri morbos aggredimur, qui omnino diligenter tractandi sunt, cum rarò fœminæ ægrotent, quin vterus fons aut focus omnium malorum sit, aut certè ea augeat.

CAPVT II.

De Intemperie vteri calida.

ET primò quidem morbos Intemperiei quod attinet, omnis generis intemperies vtero accidunt. Primò etsi vteri calor ad semen fouendum ac retinendum, fœtusque formationem & vsque ad tempus partus retentionem sit maximè necessarius: tamen si calor sit nimius, semen genitale, quod à viro accipit, non suauiter fouet, sed calorem eius dissipat, atque ita conceptionem, impedit. *Vteri calida Intemperies.*

Caussa.

Calor hic præternaturalis interdum à primo ortu contractus est in quibusdam fœminis, viraginibus nimirum, quæ ob id etiam ferè steriles sunt. Post ortum verò contrahitur à caussis calefacientibus, vini nimirum potentioris & aromatici vsu, mulso vel hydromelite aromatibus condito, cibis calidis, ambulatione multa, Venere multa & cogitatione de rebus Venereis, quæ calorem & sanguinem ad vterum concitant; medicamentis cum internis, tum externis calidis. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ vteri calida intemperie laborant, pronæ sunt in Venerem, menstrua habent pauca, flaua, nigra, vel adusta & acria, eáque cum difficultate fluunt, & raro ordinem debitum seruant, pili in pube citò nascuntur, facies rubet, & dolori capitis frequenti sunt obnoxiæ, & biliosi humoris in corpore abundantis plerunque adsunt indicia, labia ferè sunt sicca. *Signa.*

Prognostica.

1. Calida vteri intemperies multa grauia mala fœminis affert. Menses enim, vt dictum, habent paucos, inordinatos, prauos & difficiles; vnde postea ætatis progressu fiunt hypochondriacæ: Steriles etiam sunt plerunque tales fœminæ. *Prognostica.*

2. Interdum quoque furor vterinus ex intemperie vteri calida oritur.

Curatio.

Curatio. Calida vteri intemperies refrigerantia indicat. Refrigerantia tamen ita moderanda sunt,ne vteri calor, qui ad conceptum necessarius, debilitetur, eiusque substantia, quæ membranosa & cui frigus inimicum, offendatur, & vasa, quæ ob menstruorum fluxum patere debent, densentur & occludantur. Atque id non solum intelligendum est de medicamentis, quæ vtero adhibentur, sed etiam iis, quæ lumbis & dorso applicantur, in quibus etiam cauendum, ne nimio refrigerantium vsu nerui eò loci lædantur.

Med. interna vterum refrigerantia. Ex internis medicamentis vtilia sunt *cichorium & cichoracea, endiuia, viola, nymphaea, acetosa, lactuca, santali, sem. frigida maiora, &* aquæ, syrupi, conseruæ, condita ex his parata, vt & *syrupus acetositatis citri, granatorum, species diamarg. frig. diarrhod. Abb. & diatrionsant.*

Vt ℞. *conf. cichor. violar. nymph. borrag. ana* Vnc. j. *rof.* Vnc. ß. *spec. diamarg. frig. diatrionsant. ana* Drach. ß. *Cum Syr. violar. vel acetosit. citri* F. Elect.

Externa. Extra adhibeantur *vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, ceratum santalinum, ol. rosar. violar. nymphaea, Cum succo lactuca, nymphaa, cucurbita, vmbilici* ♀, quibus dorsum & lumbi inunguntur. Vel cataplasmata ex *farina hordei, puluere rosar. violar. nymphaa, santalis cum succo vel aqua plantaginis, nymphaa, cichory, lactuca, oleo rosar. violar. nymphaa.*

Vtilia etiam sunt balnea & insessus ac fomentationes ex refrigerantibus.

Vt ℞. *fol. violar. vitis, malorum cydonior. ana* M. j. *salicis, flor. violar. nymph. ana* M ß.

Coq. in aqua dulci pro Balneo, in quo mulier vmbilico tenus sedeat. Vel paretur inde fomentatio. Post balneum capiat aliquid ex refrigerantibus suprà propositis.

Si libet, possunt ex medicamentis hactenos propositis etiam vterinæ iniectiones & pessi fieri. Eros, *de passionibus mulier. cap. 7.* in nimia matricis caliditate, & vbi ardor & calor percipitur, tale pessarium immittit.

℞. *opij* Scr j. *adip. anser.* Scr. ij. *cera, mellis, ana* Scr. iiij. *oleo* Vnc j. *album. ouor.* ij. Misce.

Verùm ex falsa hypothesi antiquorum, qui opium frigidum esse statuerunt, talia medicamenta parata sunt. Cùm autem vterus cum aliis partibus nobilibus magnum consensum habeat, metuendum, ne vis narcotica opij ipsis noceat.

Diata.

Diata. Diæta medicamentis respondeat. Aer sit frigidior. Vestes, stragula & tegumenta tenuia sint, non nimis densa & calida. Cibi condiantur lactuca, cichorio, endiuia, hordeum hic ægris commodum est. Abstineant contrà à cibis calidis & aromatibus. Vino quantum fieri potest abstineant, aut sit illud tenue & aquosum. Potus sit cereuisia hordeacea vel aqua hordei: Quies animi corporisque ipsis commodior est, quàm motus. A Venere abstineant, vel parcè eâ vtantur. Somnus vigiliis nimiis vtilior est. Aluus laxa sit.

CAPVT III.

De Intemperie vteri Frigida.

Intemperies vteri Frigida. FRequentius verò intemperie Frigida vterus laborat, quæ sterilitatis & aliorum malorum plurimorum caussa est.

Caussæ.

Caussæ. Ortum autem habet à caussis iis contrariis, quæ calidam intemperiem inducunt, nimirum ab aere externo frigido, otio & quiete, cibis & medicamentis frigidis.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ vteri intemperie frigidâ laborant, *Signa.* Venerem minus appetunt, ac minori voluptate in ea afficiuntur; pili in pube sunt pauciores: non concipiunt: menses ipsis subsistunt, aut minus rectè fluunt, ac pituitosi, mucosi ac crassi sunt. Cumulantur enim in vteri venis frigidi & pituitosi humores, qui eas obstruunt; flatus in vtero colliguntur, semen est crudum & aquosum, vnde semen ipsis sine voluptate effluit, & gonorrhœam patiuntur. Faciei color est pallidus. Caussæ refrigerantes præcesserunt.

Prognosticum.

Intemperies hæc multorum malorum, obstructionũ mensium, sterilitatis & aliorum caussa est: ac sæpe satis difficulter curatur. *Prognosticũ.*

Curatio.

Intemperies vteri frigida calefacientia indicat. Eligenda autem hîc ex calidis medicamentis ea, quæ peculiarem cum vtero cognationem habent. *Curatio.*

Vt Radices *Aristolochia, leuistici, valeriana, angelica, pimpinella, imperatoria, calami aromatici, rubia, helenij, iridis, ostrutij, eryngij, ireos, asari, fœniculi, petroselini, apij, paludapij.* *Medicamenta simplicia vterũ calefacientia*

Folia *artemisia, melissa, matricaria, sabina, pulegij, calaminthe, origani, dictamni Cretici, maiorana, ruta, betonica, rorismarini, lauri, leuistici.*

Flores *rorismar. cheiri, lauendula, saluia, stachados, spica, betonica, schœnanthi, chamameli.*

Semina, *apij, petroselini, ruta, dauci, anisi, fœniculi, cumini, leuistici, pastinaca syluestris, sileris montani, nigella, ciceres rubri.* Baccæ, *lauri, iuniperi.*

Aromata, *galanga, cinamomum, cassia lignea, garyophylli, cubeba, crocus, zedoaria, nux moschata, macis.*

Gummi & Lacrymæ, & liquores concreti, *thus, myrrha, styrax, benzoe, sagapenum, asa fœtida, opopanacum, gummi elemi, succinum.*

Ex animalibus, *castoreum.*

Ex mineralibus, *borax.*

Composita.

Ex quibus fiunt varia medicamenta cùm interna, tùm externa. *Composita.*

Interna.

Species *diamoschi, diacalaminthe, theriaca, Mithridatium.* Aquæ ex supra enumeratis, syrupi, conseruæ & alia. *Interna.*

Efficacissima ad calefaciendum vterum est hæc aqua, quæ aqua vitæ mulierum appellatur. *Aqua vita mulierum.*

℞. *Galanga, cinam. nuc. mosch. macis, garyoph. ana* Vnc. ij. *zingib. cubebar. zedoar. cardamomi, ana* Vnc. j. *granorum paradisi, piperis long. ana* Vnc. ß. Tritis affunde *vini* Mens. vj.

Stent in infusione in loco frigido diebus 8. Postea adde *saluia minor. mentha rubr. melissa, matricar. ana M.* ij.

Stent iterum diebus 8. Postea vinum effunde, & herbas ac aromata contunde, & vino affuso iterum destilla.

Alia. ℞. *cinamomi, nuc. moschat, macis, caryophyll. zingib. alb. cubebar. cardamom. granor. paradis. an* Vnc. j. ß. *galang.* Drach. vj. *piperis longi* Vnc. ß. *zedoar.* Drach. vj.

Aromata minutim incidantur, & affundantur in vase Vualdeburgico *Vini boni Mens. vj.* Ponantur in cellam & ita stent per dies 9. quotidie agitando: postea adde *mentha rubr. M.* ij. Stent iterum per dies 14. Postea vinum effundatur, & remanentia contundatur, vinumque reaffundatur, & destillatio fiat.

Alia.

Alia. ℞. *macis, nuc. moschat. cardamomi, gran. paradis. ana.* Vnc. j. *cinamom. galang. pip. longi, zinzib. zedoar. ana* Vnc. ß. *herb. meliss. saluiæ, fænic. serpilli, anserinæ, maioran. ana.* M j *menthæ crisp.* M ß.

Incid. & contund. ac infund. per 6. dies in *Vini Rhenani* ℔ vj. Deinde destill. in B. M.

Vina medicata. Vel vina medicata ex iisdem fiant. Extractum hystericum maius & minus habetur apud Quercetan. *in pharmacop. Dogmat. restit. cap.* 25.

Externa.

Externa. Extra vtendum fomentis, balneis, ventris inferioris è modò enumeratis plantis. Sacculis ex iisdem paratis.

Inunctionibus ex *oleo irino, lilior. albor. rutaceo, de angelica, laurino, cinamomi, caryophyllor. macis, nucis mosch.* Emplastris, vt.

℞. *Ladani* Vnc. ij. *thuris, mastiches, styracis liquidæ, ana* Vnc. ß. *ol. caryophyllor. nuc. mosch. ana* Scr. ß. *ol. lilior. alb. rutacei, ana* Vnc. j *ceræ q. s.* F. Emplastrum.

Suffitibus, vt.

℞. *thuris, myrrhæ, mastich. ana* Drach. j. *baccar. lauri* Drach. jß. *ladani* Drach. ij. *styracis, caryophyll. ana* Drach. j. *gummi Arabici vini, ana q. s.* F. trochisci.

Pessaria etiam ex iisdem medicamentis componi possunt.

Diæta.

Diæta. Aër sit calidior; Cibi facilis coctionis & boni nutrimenti, condianturque aniso, fœniculo, thymo, aromatibus. Vitentur pisces, legumina, lac & lacticinia, fructus crudi & alia, quæ humores frigidos generant.

CAPVT IV.

De Humida Intemperie Vteri.

HVmida Intemperies frigidæ plerunque coniungitur, & frequentissima sterilitatis caussa est.

Caussæ.

Caussæ. Prouenit verò ab iisdem fere caussis, à quibus frigida vteri intemperies: Cum caussæ illæ refrigerantes ferè etiam vim humectandi habeant. Atque iis fœminis præcipuè hæc intemperies accidit, quæ vita sedentaria vtuntur & in otio viuunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Quæ humida intemperie vteri laborant, menstrua copiosa habent, eáque aquosa ac tenuia, & loci muliebres iis ob excrementa humida madent, & fluorem vterinum patiuntur; Venerem non multùm appetunt, & in ea delectationem ferè non percipiunt. Fœminæ tales semen non retinent; aut si concipiant, ad abortum fœtu grandiore facto pronæ sunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humida vteri intemperies ad conceptum, vt modò dictum, est ineptissima.

2. Si diu durauerit, satis difficulter curatur.

Curatio.

Curatio. Intemperies humida siccantia requirit. Eadem autem ferè medicamenta, quæ intemperiem frigidam curant, humidæ etiam tollendæ sunt vtilia; cum calefacientia illa omnia etiam vim siccandi obtineant. Inprimis hic vtiles sunt thermæ sulphureæ, & potu & insessu vsurpatæ. In iniectionibus tamen & aliis externis medicamentis abstinendum ab adstringentibus; cum humores excrementitios, qui plerunque cum hac intemperie coniunguntur, detineant, malumque ita augeant.

Diæta. Victus etiam ratio siccandi vim habeat.

CAPVT V.

De Sicca Vteri Intemperie.

SIccâ tandem intemperie etiam quandoque vterus laborat; imo interdum quasi induratur. Suâ enim substantia carnosus & mollis est vterus, & affluente sanguine humectatur: & talis ad conceptionem aptus est: si verò illa humiditate destituatur & siccior ac durior fiat, ad conceptionem ineptus fit.

Caussa.

Accidit hoc nonnunquam ab ipso ortu, & à prima constitutione nonnullis vterus siccior & durior est. Post ortum verò in senio accidit, quando vt aliæ partes, ita etiam vterus exsiccatur, & tunc parere fœminæ desinunt. Si verò à caussis exiccantibus ante senium idem accidat, iisdem steriles fiunt. Exsiccant autem vterum interdum morbi, vt inflammationes, interdum medicamenta. Si etiam sanguis, qui vterum humectare solet, ad eum non feratur, vterus siccatur: Quod accidit, si sanguis menstruus per eum non euacuetur, aut licet per ceruicem illius effluat, ad fundum non perueniat, ob venarum vel angustiam, vel obstructionem, quod viraginibus sæpe accidit, vt & iis, quæ à viris abstinentes vel aliis de caussis diu non conceperunt, quibusque ita sanguine vterus rarius humectatur, & licet is euacuetur menstruis interuallis, per ceruicem tamen potius, quàm vteri fundum effluit. Et caussæ, quæ in aliis partibus intemperiem siccam inducere possunt, etiam hic locum habent. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Semen paucum excernunt tales fœminæ, & ad Venerem tardæ sunt, menses ipsis sunt pauci, vteri os siccum. Aliàs etiam tales fœminæ corporis constitutione sunt siccâ & gracili; & plerunque fœminis, quæ vterum calidum & siccum habent labium inferius perpetuas ferè fissuras habet, coloremque è rubro nigricantem. *Signa.*

Prognostica.

1. Sterilitatem, vt dictum, hæc intemperies plerunque indicat. *Prognostica.*

2. Et vt in aliis partibus sicca intemperies est curatu difficillima: ita etiam in vtero, & præcipuè si sit diuturnior, & quasi hectica euaserit.

Curatio.

Curatur hæc intemperies humectantibus. Vtilis imprimis hic est *borrago & buglossum, & mercurialis, malua, althæa, viola, amygdala dulces, pistacia, pinea, intiba, dactyli, ficus, passulæ, radices satyrij, eryngij.* *Curatio Medicam. Interna.*

E quibus parantur varia medicamenta interna. Syrupi, conseruæ, condita, emulsiones, morsuli, & alia.

Externa etiam varia ex iisdem parantur, additis *semine lini, fœnugræci, radic. lilior. albor. branca vrsina, parietaria, & similibus.* Balnea nimirum & insessus cum aqua dulci tepida, vel fomentationes, quæ commodissimè cum lacte parantur. Post balneum & fomentationem vteri regio, imò totus venter versus pudenda inungatur *ol. amygdal. dulcium, lilior. albor. lini, sesamino, butyro* *Externa.*

recenti sine sale, pinguedine gallinæ, anseris, medulla crurum vituli, mucilagine seminis maluæ, althææ, lini, cidoniorum, vnguento resumptiuo.

Diæta.

Diæta. Diæta vim humectandi habeat. Aër sit humidus. Cibi humectandi quoque & impinguandi vim habeant; sint præterea boni succi, facilis coctionis, multi alimenti, & minimè excrementitij, quales sunt iuscula pinguia gallinarum, carnis bubulæ, caro vitulina, hædina, veruecina, gallinarum, oua sorbilia, lac, caseus recens, amylum, pisces bonæ notæ, amygdalæ, pistacia, pioeæ, dactyli. Potus sit cereuisia triticea, vel vinum dulce. Quies vtilis est. Somnus etiam sit paulò longior. Nocent verò labores nimij, vigiliæ, ira, mœror, inedia.

CAPVT VI.

De intemperiebus Vteri Compositis, & cum Materia.

Et primò

De Frigida & Humida.

Intemperies Vteri Frigida & Humida. RArò verò simplex intemperies vterum corripit, sed plerunque sunt compositæ. Ita etiam rarò intemperies sunt sine materia, sed plerunque humores vt eas inducunt, ita fouent.

Frigida & Humida Intemperies cum Materia.

Frig. & Humida intemp. cum materia. FRequentissima autem est Intemperies frigida & humida, quæ etiam eiusdem generis excrementa cumulat. Humores autem illi excrementitij & pituitosi nunc à toto corpore, si in eo abundant, vel vbi mensium fluxus præterijt, vel cum iis ad vterum mittuntur, nunc etiam ob intemperiem vteri in eo cumulantur.

Caussa.

Caussa. Caussæ sunt eædem, quæ in frigida & humida intemperie sunt propositæ, & omnino omnes, quæ frigidos & pituitosos humores siue in toto corpore, siue in vtero cumulare possunt: quæ ex aliarum partium affectibus patent.

Signa Diagnostica.

Signa. Signa etiam ferè eadem sunt. Et tales fœminæ ferè non concipiunt, malóque corporis habitu præditæ sunt, & colore corporis pallido & liuido. Menses iis rarò conueniente modo fluunt. Plerunque etiam albo vteri fluore laborant, & ex humoribus vitiosis in vteri vasis contentis omnis generis corporis symptomata oriri possunt, de quibus infra, *part. 2. sect. 3. de symptomatibus ex vtero ortis & variarum partium cum vtero consensu* dicemus, vt rectè sexcentarum ærumnarum, innumerarumque calamitatum mulieri vterum autorem esse, Democritus ad Hippocratem scripserit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Fœminæ tales ferè non concipiunt, aut si concipiunt, fœtu grandiore facto abortiunt.

2. Curatur autem intemperies hæc longè difficiliùs, quam simplex & nuda intemperies frigida aut humida.

Indicationes & Curatio.

Eadem quidem Intemperiem hanc curandi ratio est, respectu Intemperiei, quæ antea in Intemperie Frigida & Humida est proposita. Ratione vero humoris pituitosi coniuncti, is præparantia & purgantia requirit. Et præcipuè si intemperies sit cum materia, diligenti victus ratione & vsu recto rerum non naturalium, potissimum in cibo & potu, opus est, quæ ita instituenda, vt nullus posthac vitiosus humor generetur. Simul etiam videndum, an humor ille saltem in vtero ex debilitate eius colligatur: an verò è toto corpore vel parte aliqua ad eam mittatur. Si prius accidat, ad vterum inprimis respiciendum, isque roborandus, ne vitiosos humores generet. Si verò vel à toto corpore, vel à parte aliqua humores ad vterum confluant, curatio ad totum vel partem illam primò dirigenda. *Indicationes & Curatio.*

Itaque si pituitosus humor peccet, præparandus est iis medicamentis, quæ supra, *cap. 2. & 3. de Intemp. frig. & hum.* sunt proposita, vt *syrupo de artemisia, de betonica, mentha, de hyssopo,* cum aquâ vel decocto plantarum *allegatis locis* enumeratarum. *Humorem pituitosum præparantia.*

Vt ℞. *radic. fœnic.* Vnc. j. *valerianæ, helenij, Imperatoriæ, ana* Vnc. ß. *pulegij, artemisiæ, matricariæ, nepetæ, maioranæ, ana* Mi. *flor. cheiri, rorismarini, saluiæ, ana* P. ij. *sem. sileris montani, fœniculi, anisi, pastinacæ siluestris, ana* Drach. j.

Coq. in s. q. aq. pro Vnc. x. Colatura clarificata dulcoretur sacchato: Vel adde *Syr. de Artemisia* Vnc. ij. vel Vnc. iij *aq. cinam.* Vnc. ß. F. potio pro tribus dosibus.

Vel ℞. *radic. helenij, imperator. ana* Vnc. ß. *maioranæ, rorismar. betonic. puleg. artemis. ana.* Mj. *matricar.* M. ß. *sem. fœnic.* Drach. j *zedoar. cinam. ana* Drach. vj. Affund. vini vel cereuisiæ q. s. De quibus aliquoties haustus exhibeatur.

Humores præparati euacuentur conuenientibus medicamentis, vt *agarico, mechoacanna, turbith, trochisc. alhandali*; & si alij humores pituitoso admixti fuerint, *foliis senæ,* & aliis, *pilulis item de tribus, aloephanginis, mastichinis, de hiera cum agarico, sine quibus, cochiis, elect. Indo, Diaphœnico, Diacarthamo.*

Vel ℞. *ligni aloes, sem. sileris montani, rad. asari, mastich. croci, ana* Scrup. j. *schœnanthi, spicæ, ana* Scrup. ß. *agarici albiss.* Drach. ij *turbith electi* Drach. jß. *aloës purificatæ* Drach. vj. *ol. cinam. fœnic. anisi, macis, ana* gutt. j. F. pilulæ, quæ, si libet, trochiscis alhandal acui possunt.

Vel ℞. *agarici trochisc.* Drach jß. *fol. senæ elect.* Drach. ij. Infund. in decocti superioris vel aq. artemisiæ s. q. In Colat. Vnc. iij. ß. dissolue *elect. Diaphœnici vel Diacarthami* Drach. ij. Iterum Coletur. Adde *Syr. de artemisia* Vnc. ß. *aq. cinam.* Drach. ß. M. Pro delicatioribus potest tale Claretum fieri.

℞. *rad. fœnic.* Drach. iij. *rorismar. hyssopi, betonicæ, ana* P. j. *fol. senæ elect.* Drach. iij. *mechoacannæ* ʒ. j. vel ℈ iij. *agarici trochisc.* Scrup. ij. *galangæ, zinzib. ana* Scrup. j. Infund. in vini Rhenani s. q. horis 6. in loco calido. Postea traiiciantur per chartam bibulam. Adde *Syr. conseruat. cortic. citri,* Vnc. ß. *ol. cinam.* g̃ j. M. F. Claretum. Quod quoties opus repeti poterit.

Vniuersalibus istis euacuationibus præmissis ad particulares postea, quæ ex ipso vtero proximè fiunt, euacuationes accedendum est, in quem finem vtiles sunt inprimis pessi seu pessaria dicta.

Vt ℞. *fol. mercurial. recentia,* contundantur atque in sacculum ex linteo albo raro vel serico paratum indantur, qui butyro vel melle ros. solut. inungatur.

Vel ℞. *spec. benedictæ laxat.* Drach. iij. *agarici* Drach. ij. *sem. nigellæ* Drach. j. *farinæ cicerum* Drach. vj. Cum *succo mercurialis* F. pessaria, quæ linteo raro obducantur.

Vel ℞. *spec. hieræ s.* Drach. j *agarici trochisc* Drach. ß.

bdellij

bdelly Drach. j. Cum melle F. pessus.

Vel ℞. *agarici trochisc.* Drach. j *colocynth.* Scrup. j. *artemis. saluia, maiorana, dictamni Cretici, ana* Drach ß.

Excipiantur succo mercurialis & cum linteo vel serico raro, F. pessaria.

Euacuationibus istis præmissis postea iterum exsiccantia & calefacientia, reliquias humorum excrementitiorum absumentia & discutientia vsurpari possunt, qualia supra *cap. 2. & 3.* sunt proposita, cùm Interna tùm Externa.

Sudorifera. Vtilia verò maximè in eum finem sunt sudorifera, parata ex decocto ligni Guaiaci, radice Chinæ & sarsæ parillæ. Quæ autem Qualitates, vis & efficacia sit horum medicamentorum, & quomodo ad vsum Medicum apparanda sint, alibi dictum, neque id integrè explicare huius loci est. Vt pauca addamos.

Ligni sancti decoctum. ℞. *ligni sancti rasurati* ℔j. *vel etiam* Vnc. xviij. quæ in aq. puræ ℔xij. hor. 24. macerentur. Postea vase clauso coquantur ad dimidiæ vel tertiæ partis consumptionem. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. manè calidè ægra sumat & in lecto sese ad sudorem componat.

Reliquis tantundem aquæ affundatur & ad tertiæ partis consumptionem coquantur. Colatura detur pro potu ordinario.

Rad. Chinæ decoctum. Radicem Chinam verò quod attinet.

℞. *eius in taleolas sectæ* Vnc. iij. Affunde *aq. puræ tepida* ℔vj. Coq. ad mediæ partis consumptionem. Col. ℔ß. vel etiam plus manè exhibeatur, ægraque in lecto pro virium ratione sudet. Et quia decoctum hoc facilè acescit, tertio quoque die recens parandum.

Sarsa parillæ decoctum. *Sarsæ parillæ* verò ℞. Vnc. jx. *aq. puræ* ℔xij. Eodem modo macerentur & coquantur. Colaturæ Vnc. vj. vel Vnc. viij. exhibeantur ad sudorem ciendum.

Quia verò in coctione aliquid virium perit, præterea etiam magna decocti copia ægris, præcipuè fœminis molesta est, possunt eadem destillari & minore copia exhiberi. Quibus etiam in destillando vtero accommodata medicamenta addere licet.

Ligni sancti & sarsæ parillæ destillatum. Vt ℞. *ligni sancti* ℔j. *vel sarsæ parillæ* Vnc. viij. *rad. angelicæ, helenij, ana* Vnc. j. *artemis.* M ij. *dictamni Cretici* M ß.

Affundantur aq. vel vini ℔vj. Macerentur per biduum. Postea destillentur. Destillati exhibeantur Vnc. ij.

Diæta. Victus ratio sit tenuis. A carnibus crassioribus, præcipuè coctis ægra abstineat. Vtatur verò carne assa auicularum, gallinarum, caponum, perdicum, veruecina, amygdalis dulcibus, passulis. Salsis verò & acidis ægra abstineat. Neque etiam bibat vinum, aut non nisi tenue & paucum, de quibus plura de curatione luis venereæ dicentur.

Vtilia etiam hîc sunt medicamenta è chalybe parata, de quibus *suprà lib. 3. part. 6. sect. 2. c. 2. de Cachexia* dictum.

Decoctis tamen his etiam medicamenta vterum calefacientia & siccantia addi possunt. Aut si alicui ista sudorifera vsurpare & continuare animus non est, ea medicamenta *cap. 2. & 3.* descripta cum Interna, tum Externa frequentius & diutius vsurpet.

Vt ℞. *cons. malor. anthos, betonicæ, ana* Vnc. ij. *melissæ* Vnc. j. *spec. diamosch. dulc. vel amari, diamarg. cal. ana* Drach. j. *rad. condit. eryng. cortic. citri condit. ana* Vnc. ß. Cum *Syr. de artemis.* F. elect.

Med. Externa. Extra vero adhibeantur Insessus & balnea.

Vt ℞. *fol. lauri, matricar. cal. menth. ana* M iij. *rutæ, saluiæ, beton. origan. puleg. ana* M ij. *rad. aristol. rot. angel. ana* Vnc. j. Indantur sacculo & coq. pro balneo, vel venter eodem decocto foueri, & postea oleis conuenientibus inungi, aut emplastrum aliquod accommodatum apponi potest. Inprimis hîc vtile est Emplastrum, quod fit ex gummi Caranæ.

Pessi. Pessi etiam fiant, atque inungantur conuenientibus vnguentis & linimentis, vel eadem etiam sola cum lana bombycina adhibeantur, qualia sunt ol. costinum, rutaceum, zibethum, liquidambra, balsamum Orientale vel Occidentale.

Thermæ. Commodissimus verò hîc est thermarum sulphurearum & exiccantium vsus, siue bibantur, siue ægræ in eas insideant.

Diæta.

Diæta. Diæta etiam sit talis, qualis supra, *cap. 2. & 3.* proposita. Aër sit calidus & siccus. Vitetur verò frigidus & humidus. Cibus sit panis bonus conditus fœniculo, aniso, cumino. Vtilis est caro suium montanarum & syluestrium, vt & columbarum, gallinarum, caponum, veruecina, assa potius, quàm elixa, aut elixa aromatibus & herbis calidis condita. Potus sit vinum antiquum, generosum, sed paucum. Maximè necessaria est corporis exercitatio. Nocet contra otium & quies.

De Intemperie Vteri calida & sicca cum bile.

Intemp. Vteri cal. & sicca cum bile. Alterantia. Si verò calida & sicca adsit intemperies cum bile, intemperies illa alteranda, vt *cap. 1. & 4.* dictum; bilis verò, siue circa vterum colligatur, siue ab hepate vel toto corpore ad vterum mittatur, euacuanda. Præparantia & alterantia parentur è *rad. cichor. borrag. polypod. fol. borrag. malua, violarum. flor. violar. sem. frigid. maiorib. & minor. passulis, Syr. granatorum, citri,* & similibus passim notis.

Bilem expurgantia. Bilis vero expurgetur *Syr. violar. & ros. sol. manna, tamarindis, rhabarb. foliis sena,* & si opus sit, *scammonio.* E quibus variæ formulæ pro palato ægri & aliis circumstantiis parari possunt, quæ passim exstant.

CAPVT VII.

De Vteri Conformatione Vitiosa.

Et primò.

De Angustia Vteri & eius Vasorum.

Angustia Vteri. POst morbos Intemperiei Vteri, ad morbos Organicos eiusdem accedimus, inter quos primò sunt morbi Conformationis. Et quidem primò inter eos occurrit Angustia Vteri, cum scil. is natura nimis angustus est; cuius mentionem facit Hippocrates, qui *lib. de sterilib.* scribit, si mulier in tertio, quarto & quinto mense abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus amplius distendi non possit. Id tamen alij fieri posse negant. Verùm de hac quæstione dicetur infrà, *part. 2. sect. 6. cap. 2.*

Aliàs miranda sanè vteri constitutio est, vt pro fœtus magnitudine satis extendi & rursus contrahi possit. Vterus enim, qui in non prægnantibus minimam cucurbitulam æquat, in grauidis ita extenditur, vt vtrem referat; & quod mirum, post partum quindecim dierum spatio ad pristinam magnitudinem redit.

De Vasorum Vteri Angustia.

Vasorum Vteri Angustia. FRequentissimus verò morbus in fœminis est vteri vasorum angustia, ob quam mensium fluxus, imò & conceptio interdum impeditur. Est quidem angustia hæc tam in ipsius vteri, quàm in ceruicis eius vasis accidere potest.

Caussa.

Caussa. Vasa vteri angustiora fiunt vel clauduntur primò ab

obstructione, quæ à crassis, lentis ac viscidis humoribus, ora venarum & arteriarum vteri occupantibus accidit; qui generantur ex cibis crassis, lentis, viscidis, aut etiam enpiosis, præsertim si accedat calor viscerum, tum ipsius vteri debilis, qui humores satis extenuare nequit. Et quidem humores hi vel è reliquo corpore & venis affluunt; vel in ipso vtero ex alimento, quod calor vteri debilis concoquere non potest, colliguntur. Secundò vasa hæc clauduntur ab inflammatione, scirrho, aut quocumque alio tumore hæc loca occupante. Tertiò à medicamentis vel balneis adstringentibus intempestiuè adhibitis. Quartò à compressione, quæ fit vel à tumore, vel à pinguedine nimia partium vicinarum. Quintò à cicatrice vel carne aut membrana orificiis vasorum annata, vel coalitu orificiorum venarum, quod interdum post secundinarum violentam extractionem, aut vlcera accidit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur autem angustia vasorum vteri præcipuè mensium suppressione. Si enim ista vasa non pateant, sanguis per ea effluere non potest. Interdum & conceptio impeditur; cum sanguis pro fœtus formatione affluere non possit.

Caussas quod attinet, obstructio cognoscitur ex humoribus crudis & viscidis in corpore abundantibus, qui suis signis alibi explicatis sese produnt, colore scilicet corporis albo, habitu molli, tumido, pigritia, cibi fastidio, somno nimio & similibus, & victus ratione, quæ præcessit, ad tales generandos apta. Interdum etiam humiditas crassa & pituita, mucoris similis, ex vtero fluit.

An inflammatio præcesserit, vel scirrhus, aut alius tumor adsit, è signis infra proponendis patebit.

An medicamenta vel balnea adstringentia vsurpata fuerint, ex relatione ægræ patebit.

An corpus obesum sit, aut tumor sit in loco vicino, id sensui manifestum est.

Tandem an cicatrix aliqua vel coalitus vasorum adsit, ex eo cognoscitur, quod reliquarum causarum signa absunt, secundinæ vel cum violentia sunt extractæ, vel vlcus aliquod in vtero præcessit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vasorum in vtero angustia grauissimorum sæpe malorum caussa est. Menses enim retinentur, iisque retentis varia mala, de quibus suo loco dicetur, fœminas infestant.

2. Curatio autem nunc facilior, nunc difficilior est, pro caussarum varietate. Quæ enim ab obstructione est mensium suppressio, curari non ita difficulter potest; modò non sit inueterata. Si enim diutius durauerit, malum si non planè insanabile, curatu tamen difficile redditur.

3. Si ab adstringentium vsu intempestiuo sit malum, non ita difficulter curatur.

4. Si verò vel à scirrho, vel ab alio tumore in vtero vel extra vterum consistente, seu comprimente seu claudente hæc vasa, eóque non curabili, vt & cicatrice vasa hæc claudantur, malum incurabile est.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio. Curatio pro caussarum diuersitate variat. Si enim à crassis & viscidis humoribus vasa vteri obstruentibus angustia hæc vasorum ortum habeat, humores incidentibus, attenuantibus, & euacuantibus vtendum. Si scirrhus vel alius tumor adsit, is tollendus. Si ab adstringentium intempestiuo vsu proueniat, humectantia & emollientia vsurpanda. Si tumor extra incumbens vasa comprimat, is tollendus. Si ex cicatrice, emollientia vsurpanda, si curationis spes supersit.

Obstructio tollitur iisdem ferè medicamentis, quæ in Intemperie vteri frigida & humida sunt proposita. pituitosi nimirum humores in toto corpore euacuandi. Et si sanguis simul in corpore abundet, quod plerunque fit in mensium retentione, sanguis etiam est euacuandus.

Formulæ *de Intemp. frigida & humida* sunt propositæ. Vnam tamen atque alteram adhuc subiungere liber.

Vt ℞. *pil. de tribus. de hiera s. ana* Scrup. j. *trochisc. de myrrha* Scrup. ß. *extracti scamm. gr. iij. vel* vj. F. pilulæ.

Vel ℞. *capillor.* ♀ *betonica rorismarini, ana* P ij. *fol. sena elect.* Vnc. j. *mechoacann. agarici opt. turbith. el.* Drach. jß. *sem. chartami excort.* Drach. ij. *galanga, cinam. ana* Drach. iij. Infund. in s. q. vini Rhenani, & mane haustus propinetur. Si humoris conditio, & corporis constitutio id requirat, in vino calido mannæ Vnc. ij. dissolui, iterumque colari possunt.

Vniuersalibus euacuationibus præmissis postea ad ipsam obstructionem aperiendam accedendum: quod faciunt, quæ humores crassos & viscidos in vtero validius attenuant & abstergunt, non tamen planè tenuia sont substantiæ, ne mox dissipentur. Et faciunt hoc commodissimè, quæ aliquam amaritudinem cum Menses mouentia medicamenta cur sic dicta?
acrimonia coniunctam habent; quæ Medicamenta menses mouentia appellantur, cùm caussam, ob quam frequentissimè menses subsistunt, tollant. Talia autem medicamenta ferè omnia sunt suprà *cap. 2. de Intemp. vteri Frigida* proposita, quæ hîc repetere opus non est. Vnam atque alteram saltem formulam subiiciemus.

℞. *rad. asparagi petrosel. ana* Vnc. j *rubia tinct.* Vnc. ß. *cicerum rubr.* M ß. *pulegij, calamintha, ana* M j. *flor. cheiri, anthos, ana* P ij. Coq. in aq. s. Colat. ℞. ℔. Dulcoretur sacchаro vel addatur *syr. de artemis. q. s. Aq. cinam.* Vnc. ß. M.

Vel ℞. rad *aristoloch. dictamni albi, ana* Vnc. j. *costi veri, cinam. galanga, ana* Vnc. ß. *fol. rorismar. pulegij, calaminthe. betonica, ana* M. j. *sem. anisi, fœniculi, ana* Drach. j. *croci* Drach. ß. Affundatur vini q. s. si libet addatur sacch. F. Claretum.

Vel ℞. *spec. Diamarg. cal.* Drach. ij. *extr. sabinæ* Scr. j. *ol. cinam.* Scrup. ß. *sacch. in Aq. artemisia dissolut.* Vnc. iij. ß. F. rotulæ.

Vel ℞. *trochisc. de myrrha* Drach. j ß. *spec. dialacca, extr. sabina, ana* Scrup. j. *ol. cinam. gut. vj.* Cum syr. de artemis. F. pilulæ.

Vtilia quoque hic sunt medicamenta è chalybe parata, vt vinum chalybeatum, electuarium, de limatura chalybis, & similia.

Topica quoque medicamenta locum habent, quæ Topica.
humores attenuant, & naturam ad expellendos humores, qui in vteri venis hærent, easque obstruunt, stimulant.

Vt ℞. *artemis. maiorana, calamintha, mercurialis, pulegij, ana* M ij. *rorismar. saluia, fol. lauri. flor. chamæm. ana* M j. Coq. in Aqua, & spongia vel linteaminibus decocto imbutis inguina, & hypogastrium foueatur, vel fœmina pedes ad genua, vestibus vndique tecta in balneum immittat, vel etiam vmbilicotenus balneo insidear.

Post balneum venter ab vmbilico inguina versus inungatur oleo rutaceo, lilior. albor. anethino & similibus. Possunt & Pessi ac suffitus supra propositi adhiberi. Plura medicamenta etiam infra, *part. 2. sect. 2. c. 3. de mensium suppressione* proponentur.

Si à morbis aliis vasorum sit angustia, ad morbos illos curatio dirigenda.

CAPVT

CAPVT VIII.

De Vteri vasorum præter naturam apertione.

INterdum contra accidit, vt vasa vteri præter naturam aperiantur, vnde postea sanguis immodicè profunditur.

Caussæ.

Caussæ. Cum autem vasa præter naturam tribus modis aperiri soleant, per ἀναστόμωσιν, διαίρεσιν & διαπήδησιν, hi etiam hîc locum habent.

Ἀναστόμωσις fit, cum facultas expultrix copià vel qualitate sanguinis stimulatur, præcipuè si accedat vasorum imbecillitas, ob quam facilè accedentibus his caussis reserantur. A copia sanguinis fit hic ἀναστόμωσις, dum hepar robustum est, sanguinémque multum generat, cuius partem aliquam, tanquam onus, Natura per vteri venas expurgat, sicut in nonnullis plethoricis per hæmorrhagiā narium idem facere solet: quod etiam facit cibus boni & multi succi copiosiùs sūptus. Qualitate verò peccat sanguis, dum is vel natura sua serosus aut calidus, biliosus, acris, mordax & adustus est, vel à caussis externis & euidentibus mouetur, funditur, fluxilis redditur, & ad vterum concitatur; quod fit à motu & exercitiis nimiis, choreis, vini fortis, vt & aromatum nimio vsu, remediis menses mouentibus intempestiuè & nimium exhibitis, pessariis acribus, aëre & balneis calidis, vigiliis, animi commotione, & similibus caussis. Idem etiam fieri potest ob retentricis impotentiam, quæ sanguinem transmissum retinere non potest.

Διαίρεσις fit vel à copia sanguinis, præsertim si motus violentus accedat, concubitus violentus & longus, cum viro robusto & membrum virile grandius habēte; quo modo in vicina quadam vrbe ante paucos annos sponsa ex primo cum sponso concubitu in tantum sanguinis fluxum incidit, vt intra paucos dies vitam finiuerit; partus laboriosus, abortus aut motus alius violentus, casus, percussio, ponderis grauis eleuatio & similes: vel ab erosione, ab humoribus acribus, qui vasa erodunt, aut pessariorum acrium applicatione.

Διαπήδησις fit à nimia vasorum raritate & laxitate, sanguinisque tenuitate, vt & à caussis nimium humectantibus, vt balnei dulcis frequenti vsu.

Signa Diagnostica.

Signa. Vasa præter naturam aperta esse, sanguis, qui effluit, testatur. Quomodo autem cognoscendum sit, an ea venis ipsius vteri vel ceruicis vteri effluat, suo loco *de nimio menstruorum fluxu* dicetur. Ob quam autē caussam vasorum orificia aperiantur, ita cognoscitur. Si ἀναστόμωσις saltem vasorum sit, sanguis paulatim extillat, atque is tenuior est, & adsunt indicia sanguinis copiosi, vel tenuis, serosi & acris, aut præcesserunt caussæ, quæ sanguinem mouere, fundere & ad vterum concitare possunt, antea enumeratæ, & fluxio sanguinis est sine dolore.

Si διαίρεσις sit facta, fluxus sanguinis est copiosior, & adsunt grumi sanguinis, & signa vel sanguinis abundantis, præcesserúntque caussæ antea propositæ, quæ vasa rumpere potuerunt, sanguinisque effusionem sine virium iactura fœmina in principio ferre potest; vel adsunt signa humorum acrium, fluxúsque ipse est cum dolore in principio, & primùm sæpe aliquid humoris ichorosi, flaui, vel nigricantis effluit, quem deinde sequitur maior sanguinis profusio; & præcesserunt caussæ, quæ cacochymiam talem producere possunt, vel pessaria acria fuēre applicata.

Διαπήδησις ex eo cognoscitur, quod fœmina sit habitu corporis molli & raro, sanguis tenuis & serosus effluit, atque fœmina victûs ratione, quæ serosos humores cumulat, vel balneo aquæ dulcis frequenter vsa est.

Prognostica.

1. Quid mali portendat nimius sanguinis fluxus ex vtero, suo loco dicetur. Ideóque hic saltem quid ipsa vasorum apertio præsagiat, dicendum. *Prognostica.*

2. Minus periculi coniunctum habet διαπήδησις; maius, ἀναστόμωσις; maximum, διαίρεσις. Etenim per διαπήδησιν parum sanguinis effluit; in ἀναστομώσει & διαιρέσει plus.

3. Si apertio vasorum fiat à copia saltem sanguinis, & proinde in corpus sanum incidat, facilius curatur, quam si fiat à cacochymia & prauitate humorum.

4. Minus etiam periculi est, si apertio proueniat ab assumptis vel admotis aperientibus, quàm si ab interna caussa & praua viscerum dispositione foueatur.

Indicationes & Curatio.

Apertio vasorum, vt ea claudantur, indicat. Verùm modus id præstandi varius est, pro vitij diuersitate. *Indicationes & Curatio.* Ἀναστόμωσις vniens & adstringens atque occludens indicat. Διαίρεσις si sit simplex, agglutinans; si autem carnis aliquid amissum sit, simul carnem regenerans. Διαπήδησις condensans indicat. Ad quos scopos vtilissima sunt incrassantia dicta, quæ cum sint duplicia, citra lentorem & cum lentore; quæ citra lentorem incrassant, in anastomosi conueniunt, & talia sunt: *rosæ, myrtillus, mespila, sorba, cortices granatorum, balaustia, santalum, corallia, C.C. nuces cupressi.* Quæ cum lentore incrassant, magis conueniunt in διαιρέσει, & talia sunt: *symphytum, plantago, gummi tragacantha, albumen oui, trochisci de carabe, bolus Armenus, farina, amylum, oryza, cydonia, sanguis Draconis, mucilago sem. cydoniorum, sarcocolla, ichthyocolla.* *Incrassantia Med. Duplicia.*

Verùm quia istæ tres vasorum in vtero apertionis differentiæ à multis variisque caussis ortum habent, vt ex iis, quæ *supra de caussis* dicta sunt, patet, neque morbi isti tolli, nisi caussis illis sublatis, de eo commodissime dicetur infrà *de nimio mensium fluxu part. 2. sect. 2. cap. 6.* è quo ea, quæ ad hoc caput supplendum necessaria sunt, petantur.

CAPVT IX.

De vtero duplici, deficiente, & malè conformato, ac rebus alienis in vtero repertis.

FOeminam duplicia fœminea habuisse rarissimè obseruatum, & vnicum, quod sciam, exemplum apud Iulium Obsequentem occurrit, qui refert C. Claudio & M. Perpenna Coss. mulierem duplici natura inuentam fuisse. Et Casparus Bauhinus, ex obseruatione Fratris Iohannis refert, in quadam puella vterum bipartitum, qualem canes habent, repertum fuisse. *Vterus duplicatus.*

Vterum verò defuisse quandoque obseruatum. A primo ortu id factum fuisse, refert Columbus, *lib. 15. Anat.* dum scribit, quod fœmina quædam fuerit, cuius vulua ab aliarum fœminarum vuluis nihil peculiare & diuersum habebat, & matricis colli portio prominebat, vel matricis collo simile, matrix autem nulla aderat in abdomine, neque vasa seminaria, neque testes, & quoties cum viro coi- *Vterus deficiens.*

bat,

bat, (coibat autem sæpe) miraodum io modum conquerebatur.

Post ortum verò vterum exsectum fuisse, *suprà sect.1.cap.11.de gangrenâ vteri* dictum, fœminit nihilominus ioperstitibus, vt referunt Aëtius, *tetrab.4. serm.4. cap.76.* P.Ægineta, *lib.3.cap.71.& lib.6.cap.88.* Nicolus Florentinus, *serm.6. tract.3. cap.26.* Marcus Gattinaria, *ad. Rhasis.* Langius, *lib.1. ep.39.* Beniuenius, *de abdit. fanat. & morb. causs. cap.11.* Franciscus Rousseus, *de partu Cæsar. sect.4.cap.5.* aliique.

Castrata Fœmina. Castratas etiam fœmmas fuisse, scribit Iulius Alexandrinus, *lib.22. salubr. cap.14* Idque fecisse Gigen Lydorum Regem scribit Cœlius Rhodiginus, *lib. 19. antiq.lection.cap.29.* & teorot exemplum recenset Vvierus. *lib.4. de prastig. Dæmon.cap.20. edit. sexta.*

Platerus etiam, *prax.lib.1.* scribit conformationis vitio ab orto vterum sic posse esse formatum, vt vel venæ, quibus sanguis menstruus effunditot, defint, aot penitus occaluennt in illis, quibus ounquam fluxerunt menses vitaginibus.

De Rebus alienis in vtero repertis.

Res aliena in vtero reperta. Quia Autores plerique, etsi res difficultate non careat, vt alibi dictum, ad numeri morbos etiam res alienas in corpore repertas referunt, & hoc capite de rebus alienis in vtero repertis dicetous.

Vermes vteri.

Vermes vteri. Vermes aliquando in vtero reperiri Hippocrates, *lib.1.de morb. mulierum*, docet, & *in Harmonia Gynæc. cap.15.* idem scribitur, signúmque eorum esse, quod his prurit natura, & venter & corpus, humor circa naturam, vt patent se rheumaticas factas esse, sudor spissus est, & venter eatum importunus. Iridis verò Illyricæ radices tere, & robi radices tunsas & cribellatas misce cum mali granati succo, & ex eo maceratum pessarium soppone, antea verò ex ipso succo fomentabis. Item de succo hederæ fomentabis, postquam vrinam fecerit. *Hac Harmonia Gynæc.* Et Ioh de Tornamita scribit, quòd viderit mulierem, quæ ob ascarides in matrice pruritum habebat intolerabilem, coi cum clysterem vterinum iniecisset, ex decocto absinthij & bicra picra, paruos vermes in magna quantitate fuisse eiectos, fœminamque liberatam. Ideoque etiam in aliis, si de vermibus suspicio fit, medicamenta vermes necantia vtero iniicere vel indere vtile est.

Ascarides in vtero.

Platerus, *in fine libri Tertij Practica* ex relatione cuiusdam refert, in sinum vteri murem aliquousque penetrasse.

Adiposa materia & crines in vtero reperti.

Mirum est, quod refert Guil. Fabricius *cent.5.obs.49.* in fœminâ quadam mortuâ vterum exemptũ ad libras mercatorum octoginta & septem ponderasse, & partim ichore quodam flauo, partim materiâ adiposâ & oleaginosâ infarctum fuisse, & quod maximè admiratione dignum, in medio ipsius vteri crines, aut veluti lanam flauescentem adiposæ illi materiæ iauolutam repertam fuisse.

Lapides in vtero geniti.

Lapides in vtero generantur. Lapides in vtero generari posse equidem in dubium vocat Mercurialis, *de morb mulier. lib.4 cap.11.* putátque, si quid tale in vtero reperiatur, esse sanguinem grumosum, qoi formam lapidis referat; aliàs materiam alienam, è quâ lapis generari possit, non tàm diu in eo hærere posse, cum etiam semen effluat. Verùm negari dum noo est, lapides in ipso vtero gigni; cùm id multi fide digni Autores referant, qoorum testimooia iam proferam. Hoc tameo monendum, cauendum esse, ne lapides, qui ex vesica in fœminis interdum excernuntur, ex vtero excerni putentur. Cum enim meatus vrinarius io fœminis sit breuis, ioterdum calculi per eum satis magoi excernuntur, vidique hic calculum ouum columbinum magnitudine excedentem, quem ante aliquot annos quædam è vesica etiam cum maxima difficultate eiecit.

Lapides in vtero reperti. Generari autem lapides io vtero, testatur, Hippocrates, *qui, lib.5. Epid.* scribit, quod Famula Dyseridis in Larissa, cum iuuencula esset, vbi Venere vteretur, fortiter circumcirca dolebat; aliàs autem sine dolore erat. Concepit autem nunquam. Et cum sexaginta esset annorum, dolebat à meridie, velut ex partu vehementer laboraret. Hæc cum ante meridiem porrum edisset multum, postquam dolor ipsam vehementissimus corripuit, ac priores omnes excedens, exsurgens asperum quiddam in ore vteri deprehendit. Postea cum ipsa animi deliquium incideret, alia mulier immissâ manu expressit lapidem asperum magnitudine verticilli fusi. Et sana tunc statim & postea erat.

Aëtius etiam *tetrab 4.serm 4.cap.98.* idem docet, & modum curandi tradit, dum scribit: Calculi aliquando tophacei in ipso vtero generantur; quos si extrahere volueris, aluum prius per clysterem stercoris eductorium euacuato. Deinde fœnugræci ac maluæ decocto rosaceo admixto, vterum eluito, & muliere sopinâ disparatis cruribus locatâ duos longiores sinistræ manus digitos in ani foramen immittito, dextrâ verò superiorem ventrem comprimito, calculumque extrorsum cogito ac propellito, simul per digitos in anum missos deduceos ac extraheos. At verò tophaceam substantiam extra io vteri collo, aut osculo agnatam, muliere ritè locatâ & locis per diopteram dilatatis, scalpello resecare oportet, & florido medicamento sicco inspergo curare.

Ex Marsilio de Sancta Sophia simile citat Nicolus Florent *serm.5.tract.9. cap.21.* & Marcellus Donatus, *de Historia Medica mirab.lib.4.cap.30.* Quo loco etiam refert, ex Hippolitæ Gatæ mortuæ dissecto vtero lapidem incredibilis magnitudinis gypseæ consistentiæ, multo oigerrimo mucori inoxtantem extractum fuisse. Simile exemplum refert Scoliographus, *ad cap.28.Hollerij de morb.internis*, & Hollerius, *inter rara mem.5.* Petrus Sal.Diuersus *ad cap.113.Practica Altimari*, aliique autores noo pauci similes historias referunt.

C A P V T X.

De vteri Magnitudine aucta.

Et primò

De vteri Inflatione.

Vteri Inflatio. PRæter naturam etiam interdum vterus augetur, & varia tumorum genera patitur, inter quæ primò est eius inflatio, ἐμφύσημα, quæ est vteri tumor, com is à flatibus in eius cauitate conclusis distenditur, & io molem maiorem attollitur. Et hæc vteri inflatio noo rarò falsam eooceptionis spem præbet; vnde etiam à nonnullis ventosa vel flatuosa mola appellatur. Ita refert Valescus de Taranta, quod *lib.6.cap.15.* Vlyssipone viderit quandam Iudæam, quæ crediderit, se esse prægnantem, cui omoia præparata fuerunt, quæ ad partum sunt necessaria. Dum verò matrix ab obstetricibus tractaretur, magnam ventositatem sine vllo alio liquore exiuisse à matrice. Et Matthæus de gradibus *in 9. Rhas. cap. de mola*, scribit, se in propria vxore ita deceptum fuisse. Nam dum crederet, vxorem io vtero habere, post decimum quartum mensem omoia imprægnationis signa & ventris tumor deliuere ex vsu pilu-

larum

larum Aloëphanginarum. Et Dodonæus, *cap. 49. obser. Medicinal.* obseruauit prodeuntibus per vterum flatibus eiusmodi inflationem curatam fuisse. Et Thaddæus Dunus, *lib. Miscellaneor. cap.* 8. scribit, se à quodam rustico se audiuisse vxorem ipsius, cum toto biennio vterum tanquam prægnans gestasset, tandem vno quodam sonitu vel potius tonitru in ventre & pudendis facto magnam flatuum copiam peperisse. Narrat quoque Dn. D. Philippus Hechstetterus *Dec. 6. obseru.* 4. Fœminam quandam Augustanam textoris vxorem, sibi persuasisse, se viuum fœtum in vtero gestare, verùm legitimum pariendi tempus præterit, & tandem biennio elapso cum dolore parturientium simili prehenderetur, ter cum maximo conatu flatum ex vtero per pudenda emisit. Et viuit in vicinia adhuc fœmina Nobilis, quæ ante annos quatuor putabatur grauida, vt non solum omnia, quæ ad partum necessaria sunt, appararentur, sed & maritus iam feras caperet pro conuiuio, quod post Baptismum cognatis & amicis exhiberi solet, instruendo. Sed præterit non solum mensis decimus, sed & decimus octauus, neque tamen peperit, sed venter postea sensim subsedit, flatibus illis procul dubio sensim discussis.

Caussæ.

Caussæ. Generantur autem hi flatus ex materia frigida, aquosa, vel etiam crassa & pituitosa in vteri venis contenta, & calore vteri imbecilli, seu simpliciter talis sit, seu respectu materiæ saltem, cuius copia obruitur, etsi aliàs satis fortis sit. Materia autem hæc vel in ipso vtero generatur, vel aliunde in eum transmittitur, seu ex toto, seu aliqua parte, & colligitur ex potu & cibo frigido. Et quidem in vterum confluit materia vel per venas, per quas sanguis menstruus in vterum decumbere solet, idque plerumque accidit; vel per vasa seminalia. Calor autem vteri debilitatur ob partum difficilem & laboriosum, vel abortum, menstruorum retentionem, caussas externas frigidas & alias, quæ suprà *cap. 3. de intemp. vteri frigida*, enumeratæ sunt. Inprimis verò externus aer, si ei se obiiciant puerperæ, hoc malum excitare potest, id quod Hippocrates, *lib. 1. de mul.* ἐξανεμοῦσθαι, id est, flatulento spiritu repleri nominat. Cum enim post partum mulieris impuritates in vtero hæreant, & exitum quærant, si aer frigidus iis exitum occludat, in flatus facilè vertuntur. Idem etiam fieri potest, si mulier tempore menstrui fluxus se frigido aeri exponat. Flatus autem hic continetur vel in ipsa vteri cauitate, vel in vasis eius, vel inter vteri tunicas. Et quidem si flatus in vteri cauitate contineantur, os vteri claudi oportet, vt nihil flatus exire queat. Si verò in substantia vteri contineatur, etiam os vteri apertum esse potest, de quo *in quæstione* infra dicetur.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum hoc in genere ex tumore in abdomine è regione vteri consistente cognoscitur, qui nonnunquam vtrinque ad latera, nonnunquam ad vmbilicum & lumbos ac diaphragma extenditur, & cum flatus nunc minuantur, nunc augeantur, vterusque inde nunc detumescat, nunc attollatur, vterus de loco in locum moueri videtur. Ne autem tumor vteri vel pro hydrope, vel intestinorum inflatione & distensione habeatur, attendendum. Tumor enim vteri nunquam ad tantam magnitudinem peruenit, ad quantam hydrops, neque totum abdomen occupat. Neque etiam, quæ vteri inflatione laborant, siti ita vexantur, vt hydropici, neque minus languent, interdum etiam per vices tumor crescit, quod non fit in tympanite. Ab intestinorum verò extensione & inflatione differt, quod hanc acerbissimi dolores comitari solent, & præterea aluus ferè supprimitur. Præterea in vteri inflatione menses supprimuntur, adest anhelitûs difficultas, non fit conceptio, pedes & caua oculorum intumescunt, & color corporis mutatur, quod non fit in intestinorum inflatione.

Inflatio vteri quomodo à conceptione discernenda. Inprimis verò videndum, ne tales vteri inflationes pro vera conceptione habeantur, qua in re fœminas interdum decipi antea dictum. Quapropter diligenter attendendum, an omnia, quæ in grauidis apparere solent, signa adsint, nec ne. Si enim vnum vel alterum absit, iam inflationis potius, quàm veri conceptus suspicionem præbent.

Inprimis diligenter explorandum, an motus infantis adsit, & si motus aliquis deprehendatur, num reuera talis sit, qualem infans exhibet; id quod manu abdomini imposita explorandum. Sæpe enim accidit, vt si abdomen manu comprimatur, paulò vehementius, motus quidam palpitationis non solùm in vtero, sed & vicinis partibus, imò vniuerso abdomine deprehenditur, flatibus ad vicinas partes compulsis. Inflatio abdominis interdum crescit & decrescit; quod non fit in conceptione, in qua vterus in dies magis intumescit. Venter etiam percussus plerunque sonum edit, quod non fit in vera conceptione.

Ab hydrope vteri. Ab vteri autem hydrope eiusdem inflatio distinguitur, quod in vteri inflatione dolor quidam extensiuus percipitur & punctoriua in partibus vicinis, neque tanta adest grauitas, vt in hydrope vteri, vnde etiam facilius moueri possunt. Flatus quoque ex vtero interdum erumpunt, vnde vterus modò attollitur, modò deprimitur. Venter etiam, si percutiatur, sonum instar tympani edit; quod non accidit in hydrope vteri. Idem magis tensus est, quàm in vteri hydrope. Præcesserunt caussæ flatus generantes, & profuerunt flatus discutientia.

A mola. A mola, quod in mola grauitas quædam in ventre & durities percipitur; vt cum fœminæ de latere in latus mouentur, pondus quasi de latere in latus moueri sentiunt; quod in inflatione vteri non accidit.

Nonnulli quidem inter signa, quibus à vera conceptione, tum etiam mola inflatio vteri discernitur, etiam lac in mammis ponunt, quod in vera conceptione & mola etiam quandoque appareat. Verùm nobilis illa fœmina, quæ vteri inflatione laborabat, cuius supra facta est mentio, lac in mammis habebat: quod ex retentis mensibus procul dubio accidebat. Verum an lac conceptionis signum sit, dicetur infra, *part. 2. section. 3. cap. 1.* suo loco *de signis virginitatis veræ ac falsæ.*

Hippocrates plura eiusmodi signa recenset, dum 2. *de morb. mul.* scribit: Si inflati fuerint vteri, venter attollitur & inflatur, ac sonitum edit, & pedes & cauæ faciei partes intumescunt, & color deformis fit, & menses occultantur, & genitura hoc tempore non manet intus & anhelat, spumatque & anxia est, & cum expergiscitur è somno, recta ceruice spiratio ipsam suscipit, & quicquid ederit aut biberit, ipsam molestat & suspirat, ac tristatur magis, quàm antequam, edit, & suffocatur, & nerui contrahuntur, & vteri ac vesicæ dolent, & manus contactum non admittunt, neque lotium emittunt, propter maximam vteri cum collo vesicæ colligentiam, neque genituram suscipiunt. *Hæc Hippocrates.*

An vero flatus in vteri cauitate, an verò in eius vasis ac tunicis & spatiis inter eas contineantur, hoc modo discernitur, quod si in cauitate vteri sint flatus, sonus & strepitus percipitur, dum mulier mouetur, & si manu abdomen percutiatur, sonitus percipitur. Si verò extra cauitatem vteri sint flatus, dolores fiunt maiores ac latius extenduntur, neque sonitus adest, cum flatus sint loco angustiore conclusi.

Prognostica.

Prognostica.

Prognostica. 1. Inflatio Vteri neque lethalis, neque diuturna est suâ naturâ. Si tamen non rectè & citò curetur, alia mala excitare potest.

2. Facilius autem curatur malum, si flatus in vteri cauitate sunt, quàm si intra eius vasa, tunicas & angustias ac spatia concludantur.

Indicationes & Curatio.

Indicat. & Curatio. Materia flatulenta vterum distendens discutienda est; humor verò, è quo generatur, euacuandus, eiusque generatio prohibenda, & vteri intemperies corrigenda.

Euacuatio. Qua ratione autem & vterus & totum corpus, si ad vterum materiam mittat, euacuanda sint, suprà *cap.6. de Intemp. Vteri cum Materia* dictum. Inprimis hic vtiles sunt hieræ species, electuar. diaphœnicum, quibus aliquid castorei addi potest. Vt & clysteres acriores, ex flatus discutientibus parati, quos vulgo carminatiuos vocant. Vbi tamen à puerperio oritur Vteri inflatio, purgantibus locus non est, donec tempus puerperij transierit.

Venæsectio. Venæsectio quidem hîc rarò locum habet, cùm malum à materia frigida & calore debili proueniat: Si tamen malum proueniat ex menstruis vel purgatione post partum suppressâ; & adsit aliqua in corpore sanguinis plenitudo, vena aperiri potest, præcipuè saphena.

Flatus Discutientia. Quibus præmissis flatus discutientia & exhibenda & extra applicanda, quæ si frigore externo aut potu frigido calor debilitatus sit, fortiora esse debent. Exhibenda nimirum ea, quæ *lib.3. part.6. sect.2. cap.4. de Tympanite*, sunt proposita. Ex iis tamen ea præcipuè eligenda, quæ vterum respiciunt, qualia sunt: *folia pulegij, calamenthæ, semen dauci, fœniculi, cumini, baccæ lauri, cinamomum, costus, garyophy i, species diacymini, diagalangæ, ol. carui, cumini, anisi, theriaca.*

Vt ℞. *Conseruæ betonicæ, anthos, ana* Vnc jß. *rad. condit. eryngij, corticis citri condit. ana* Vnc. ß. *spec. diacymini, diagalangæ, ana* Drach.j. *ol. destil. anisi* gutt.vj. Cum *Syr. de corticib. citri.* F Elect.

Vel ℞. *cons. anthos, melissæ, ana* Vnc.iij. *cort. citri condit. aurant. condit. ana* Vnc j. *spec. diacymini.* Drach.j. Cum *Syr. de cortic. citri.* F. Elect.

Vel exhibeatur aqua vitæ mulierum dicta, supra cap.3. proposita.

Vel hæc. ℞. *rad. angelicæ* Vnc.ij. *imperator, helenij, cortic. aurant. ana* Drach.vj. *calaminthæ, pulegij, rutæ, saluiæ, rorismar. ana* M j. *sem. cumini, fœnic. anisi, ana* Vnc.ß. *baccar. iunip.* M j. *zedoar. galangæ, cubeb. ana* Vnc ß.

Affundatur vinum bonum, & destillentur. Huius aquæ vnum vel alterum cochlear exhibeatur.

Vel paretur talis potus. ℞. *nucleor. persicor.* num.xv. F. Emulsio cum s. q. *aq. flor. chamam.* Adde *galangæ, zedoar. cinam. costi, garyoph. ana* Drach. j.

Affund. vini Maluatici vel alterius fortis ℔ij. Stent in infusione, postea colentur. Colaturæ Vnc.iv. vel Vnc.v. exhibeantur.

Vel ℞. *rad. imperator, zedoar. galangæ, ana* Vnc.j. *cinam.* Drach.jß. *croci* Scrup.ß. F. puluis. Si libet addatur *radix gentianæ.* Detur Drach.j. cum vino.

Vel ℞. *rad. angelicæ, zedoar. ana* Drach j. *sem. cumini aceto prap. dauci, ana* Drach. ß. *castorei* Scrup.j. F. puluis.

Vel ℞. *spec. diagalangæ, diacymini, diacalaminthæ, ana* Drach j. *sacch.* Vnc.iij. F. rotulæ.

Vel ℞ *spec. diagalangæ* Drach.j. *ol. succini* gutt. iv. *fœniculi, anisi, ana* gutt.vj *sacch. albi.* Vnc.iiij. F. rotulæ.

Eadem medicamenta simul vna opera intemperiem vteri corrigere, vterúmque roborare possunt.

Externa. Extra applicentur cataplasmata ex *ruta, artemisia, chamamelo, anetho, calaminthæ, nepeta, pulegio, thymo, serpyllo, maiorana, oleo rutaceo, cheirino, chamamelino.* Infessus etiam ex iisdem plantis vel sacculi ex *milio, sale, flor. chamameli, meliloti, baccis lauri, sem. cumini, fœniculi,* actu calidi, ventri imponantur.

Vel paretur tale linimentum.

℞. *sem. cumini, carui, fœniculi, anisi, ana* Drach, ß. *calami arom. garyoph. cinam. ana* Drach.ß. *castorei* Scr. ß. *ol. cheirini, laurini, rutacei, ana* Vnc.jß. *ceræ, terebinth. Cypriæ, ana q.s. ol. destill. rutæ, anisi, ana* Scrup. ß. M. F. Linimentum.

Vel imponatur emplastrum de baccis lauri, aut paretur ex gummi Carannæ, cui liquidambra & balsamum Indicum addi possunt.

Vel ℞. *gummi Carannæ* Drach.ij *bdellij. sem. rutæ, agni casti, calaminthæ, abrotani, cassia lignea, costi, ana* Drach. j *terebinth. q. s.* F. Empl.

Vel ℞. *puluer. sem. cumini, anisi, pulegij, calaminthæ, ana* Drach ij. *vitell. ouor.* num. iv. *ol. laurini, rutacei, ana q. s.* Misce super igne, & addatur *theriaca* Vnc. j. *aq vita mulier* Vnc.jß. M.F. Cataplasma.

Vel ℞. *sterc. caprin.* ℔j. Coq. in *vino albo* ad pultis formam, Adde *pulu sem. cumini baccar. lauri, ana* Vnc.jß. *sem. apij* Vnc. ß. *fœnic.* Drach.ij. *mellis q. s.* F. Cataplasma.

Vel vtero immittantur clysteres flatus discutientes.

Vt ℞. *fol. calaminthæ, vitricis rutæ, ana* M ß. *sem. anisi, costi, cinam. ana* Drach. ij. Coq in s. q. vini pro ℔ß. Colaturæ adde *hieræ s.* Voc. ß. F. Clyster.

Vel Pessus talis paretur.

℞. *pulu fol. rutæ, cumini costi, ana* Drach. jß. *mell q. s.* F. Pessus.

Aut suffitus instituantur è *ladano, myrrha, ligno aloes, cinamomo, baccis lauri, gallia moschata,* inprimis verò *nuce moschata.* Videndum tamen, ne caput suffitu lædatur, aut bene olentibus fœmina offendatur.

Cucurbitula magna cum multa flamma pectini & regioni vteri applicata vtile & efficax est remedium. *Cucurbitula.*

Vtiles inprimis hic sunt thermæ sulphureæ, & bituminosæ ac salsæ, flatus discutientes, tam potæ, quàm loco balnei vsurpatæ. *Thermæ.*

Si à partu ex frigore sit contracta inflatio vteri, purgatio post partum, si non satis procedat, promouenda. vterúsque calefaciendus. Hippocrates, *lib.1. de muliebr.* ouiculæ vel capræ iecur cineribus contectum, deinde coctum in cibum sumendum, & vinum vetus meracius ζωρότερον, id est, viuificum, neque aquæ permixtione fractum exhibendum præcipit, nisi quid prohibeat, incendium nimirum maius febris, sitis, dolor capitis aut simile quid.

Diæta.

Victus ratio ad flatus deiiciendos sit accommodata. *Diæta.* Aër sit calidior. Cibus sit calefaciens, incidens & extenuans, & propterea iis, quæ flatus discutiunt, conditus, non verò sit flatulentus, neque etiam magna eius copia exhibeatur.

QVÆSTIO.

An in Inflatione Vteri Flatus quandoque in ipsa vteri cauitate contineantur?

Statuunt quidem hoc Medici plerique. Platerus tamen id negat; ea de caussa, quod vterus paruus sit & crassus, cauitásque illius angusta, & propterea licèt flatus in eum ferrentur, aut in eo generarentur, eum adeò distendere non possint. Quibus accedere videtur & hoc, quod non probabile videatur, vteri orificium ita claudi posse, vt nec flatus per id erumpere queant. *An flatus in Vteri cauitate contineantur?*

Verum

Verùm experientia contrarium testatur. Retulimus enim supra ex Thaddæo Duno, è rusticæ cuiusdam fœminæ vtero, quæ grauida putabatur, cum sonitu magno flatus erupisse. Et Mauric. Cordæus *comm. 3. in lib. 1. de mulieb. Hippocrat.* refert, fœminam quandam horis duabus à partu, cum acri frigido se exposuisset, quiddam frigoris in sinum pudoris subire persensisse & eabortuisse. Hinc vterus ita distendi cœpit, vt multo grandior, quàm dum grauida esset, euaderet. Neque caussa est, cur non æque in Vtero vt in alijs partibus flatus generari possint. Confluũt enim ad eum multa excrementa, quæ à calore vteri innato in flatus mutari possunt. Neque impossibile est, vt vterus etsi crassus sit, distendatur à flatibus, cum idem in conceptione accidat, imò etiá ab aqua distendi aliquando certissimum sit, vt *cap. seq.* dicetur, neque etiam mirum, quod arctissimè concludatur, vt flatus retineat, cum idem in mola & alijs affectibus accidat. Et vteri virtus retentrix & alteratrix nunquá otiosa est, & non rarò in re etiam non satis idoneá retinenda & alteranda occupatur. Itaque dum semẽ morbosum & infœcundum ab eo recipitur, nihilominus id fouet, mutat, & putrescere non sinit, sed in flatus mutat, qui ex sanguinis affluentis parte aliquá, cum à plasticá facultate, quia tale semen destituitur, in partes corporis mutari non possit, augentur, idque cõtinuò fit, quia in tali falsá grauidatione sanguis menstruus æque retinetur vt in verá conceptione, & in flatus aliqua eius pars mutatur, vnde postea cum sanguis iterum fluere incipit, simul flatus prodeunt. Neque enim ex tantillo semine tanta flatuum copia, quæ Vterum ita distendere possit, generari potest. Docuit hoc Hippocrates, *lib. de natura pueri*, his verbis: *Quæ vltra decem menses vtero gestare sibi visa sunt: ea hoc quem referam modo falluntur. Cum vteri a ventre flatum suppeditante distenduntur & intumescunt tunc mulieres se concepisse existimant. Et si menses minimè prodeuntes in vteris coacti fuerint, longioremque moram fecerint subinde alij confluunt, interdum quidem flatibus, qui à ventre procedunt, permixti, interdum vero incalescentes. Tunc quoque sanè non prodeuntibus menstruis, & in tumorem sublatis vteris, mulieres vtero sibi gestare videntur. Deinde quandoque menses suá sponte erumpunt, aut cum alij insuper ad vteros feruntur, & priores deturbant, etiam flatus egreditur.*

CAPVT XI.

De Vteri Hydrope.

Hydrops vteri.

Nonnunquam verò aquá in eo collectá vterus distenditur, & in tumorem attollitur, qui Tumor Hydrops Vteri appellatur. Falluntúrque etiam hic interdum mulieres, eodem modo, vt in inflatione vteri, vt putent se esse grauidas, cùm tamen saltem hydrope vteri laborent. Ita refert Rhases, *contin. 15. cap. 4.* fœminam quandam, quæ putabat, se esse grauidam, cecidisse, & emisisse per vuluam viginti quinque cotylas aquæ trocex, & conualuisse. Et Iac. de Partibus, *ad lib. 3. fen. 21. tract. 3. cap. 25. Auicennæ*, narrat, quandam fœminam generosam se grauidam putasse, idemque statuisse Medicos & obstetrices, sed cum tempus pariendi aduenisse putaretur, multam aquam à matrice eius prodiisse, atque ita ventrem detumuisse. Tale quid etiam narrat Dodonæus, *obseru. Med. cap. 49.* vbi hoc, quod notandũ, addit, fœminæ illi post aquæ effluxum lacte vbera repleta fuisse, non aliter ac si fœtũ peperisset. Vesalius, vt *lib. 5. de corp. hum. fabrica cap. 9.* scribit Augustæ Vindelicorum mulierem textricem, Helená Lobin, annorũ 50. dissectam, præsente Adolpho Occone, Reip. eiusdem Medico, qui historiæ veritati testimoniũ perhibet, in cuius vteri cauitate serosæ aquæ supra sexaginta Augustanæ mensuras, quæ singulæ tres capiunt libras, repertæ, interim nullá aquá circa intestina præsente, aut laxo in manibus aut pedibus tumore, aut etiam viscerũ, vel alterius cuiusdam organi sede obstructione vitio, præterquam quod magnus ille vterus, cuius fundi os miris modis occalluerat tota anteriori suá sede peritonæo erat connatus, & dextri testis glandulæ miris modis non secus excreuerant, quàm si nouem decémue anserum aut struthiocamelorum potius oua vni inessent membranæ, singulæ humore ouorum albo non absimili aut pauló crassiore oppletæ. Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 4. cap. 21.* scribit, se vidisse fœminam quandam, quæ vtero se gerere putabat, malo corporis habitu, febre lentá correptam extinctam. Cum verò ægritudinis tempore dispar Medicorum esset sententia, dissecto ventre vterum aqua plenum repertum fuisse, quod nullus eorum animaduerterat.

Colligitur autẽ ista aqua vel in cauitate vteri, vel intra eius tunicas, vel in vasis ei insertis annexisque. In cauitate vteri aquam contineri sæpè experiẽtia docuit, docẽtque id historiæ modo è Vesalio & Marcello Donato allegatæ. Neque id impossibile est, neque necessariũ, vt aqua in Vtero collecta statim sua quantitate vel copiá naturam stimulet, & per patens orificium effluat. Etenim orificiũ Vteri non semper patet, & si aqua sensim colligatur, assuescit ei q natura. Quandoque verò vesiculas multas aquá plenas vtero annasci docet Aetius, *tetrab. 4. serm. 4 cap. 79.* Et Christoph. à Vega *lib. 3. sect. 10. cap. 15. art. med.* refert quandam Leonoram sex integris mensibus se vtero gestare persuasum habuisse, sexto vero mẽse ab vtero excreuisse supra sexaginta vesicas mẽbranosas ac mẽbranis hærẽtes aquá pallida plenas, castaneæ quátitatis, septem verò frusta mẽbranis inuoluta coloris carnis lienis: aquam verò libras Romanas duodecim appendisse. Et Valeriola, *lib. 1. obs. 10.* scribit, Loysonam quádam, quæ etiam vterum se gestare existimabat, post octo gestationis menses magnis obortis doloribus ingentem peperisse membranatum globum totum bullis pellucidis aquosá & fœtida sanie plenis refertum. Aliam etiam parem membranam bullis innumeris refertissimam post sex gestationis menses eiecisse. Idem refert Mercatus *de morbis mul. lib. 3. cap. 8.* Felix Platerus, Guil. Fabricius, qui aquam hanc mẽbranæ inclusam, molam aquosam appellat, *Cent. 2. obs. 53.* & alij. Interdum verò magna aquæ copia circa testiculos colligitur, de quo infra cap. 19. dicetur.

Hydrops vteri cum fœtu coniunctus.

Nonnunquam hydrops vteri fœtui coniungitur. Habet eius rei historiam Schenckius, lib. 4. obs. ea relatione D. Hieronymi Fabri de quadá fœmina, quæ à partu fœtus viui retinuit ventris tumorẽ ita magnũ, vt putaretur alium fœtum in vtero contineri, qui tumor, cum lochia malè procederent, postea ita increuit, vt venter in magnam distenderetur molem. Ipsa nihilominus rursum concepit. Ab vltimo partu biennio ante mortem venter paulatim in tantam amplitudinem excreuit, vt tres vlnas Bauaricas in ambitu excederet. Mortua tandem & abdomine aperto statim occurrit vterus in tantam molem extensus, vt totum ventrem inferiorem solus occuparet. Vtero aperto, secundum substantiam suam integro, neque vlla putredine affecto, satisque crasso pro tanta distentione, incredibilis aquæ copia effluxit vltra vlnam Monacensem æstimata. Cauitas enim vteri tanta fuit indicata, vt puer decem annorum facilè in ea potuerit delitescere. Quò minus verò ab vtero exitum habere talis aqua potuerit, arctè ibi conclusa, in caussa fuit mirabilis quidam tumor in interna parte orificij vteri, qua se in eo inuicem recludit, in orbem adnatus, glandulosus, & rotundus, sed per zonas distinctus. Quòd verò mulier ista hydrope vterino laborans, iterũ cõcepit, caussa proculdubio fuit, quod à principio aqua propriá membraná vel pluribus vesiculis conclusa fuit.

Aliam historiam hydropis Vterini cum fœtu coniuncti, refert Guil. Fabricius *Cent. 2 obs. 56.* de propria vxore, quæ cum anno 1604 vtero gestare inciperet, præter morem malè habere cœpit, eique venter in monstrosam

sam magnitudinem intumuit. Tandem cum die 2. Martij anno 1605. dolores parturientem apprehenderent, ore vteri aperto libræ octodecim aquæ limpidissimæ, nullo cruore admixto, vno impetu effluxerunt. Post semihoram verò iterum dolore correpta, aqua, quæ fœtum comitari solet, ad libras nouem effluxit, & postea puellum sanum & robustum peperit.

Caussa.

Caussa. Caussa hydropis vteri est aquæ in vtero collectio, quæ fit vel à serosa & aquosa humiditate mensibus permista, ex mala in hepate & liene sanguificatione genita, siue ea accidat ob hepatis & lienis imbecillitatē, siue ob errata in cibo & potu, ad vterum transmissa; vel ab vteri debilitate, ex partu laborioso, abortu frequenti, frigore externo aëris vel aquæ, aut quacunque alia de caussa, quæ vterum refrigerare, eiusque calorem debilitare potest, contracta, ob quam vterus sanguinem affluentem bene coquere, aut excrementa expellere non valet, in vtero genita. Quò imprimis facit diuturnus & nimius mēsium fluxus, qui hepar refrigerat, & vteri calorem etiam debilitat, vt & eorum suppressio, ob quam calor natiuus vteri suffocatur. Ad collectionem autem humoris aquosi plurimum facit mensium suppressio, ob quam vitiosi isti humores, qui aliàs cum mensibus euacuantur colligi solent. Vnde etiam Aëtius & alij mensium suppressionem pro vnica ferè hydropis vteri caussa ponunt. Aquosus ergo humor siue in vtero genitus, siue aliunde transmissus, si per orificia vasorum in ipsam vteri cauitatem excidat, vteri verò orificium occlusum sit, vt effluere non possit, in cauitate vteri cumulatur, id quod ipsa experientia testatur, vt de eo dubitare opus non sit. Occluditur autem orificium vel ob callum, sicut id in fœmina illa Augustana factum esse, scribit Vesalius *loco allegato*, vel tumorem aliquem in ipso orificio vteri ortum, cuius exemplum antea è D. Hieron. Fabro retulimus. Imò vteri orificium non solùm post conceptionem, sed & aliàs, nisi dum ad semen recipiendum aperitur, satis arctè claudi, historia à Fernelio, *lib.6. Pathol. cap.15.* allegata docet. Mulier, *inquit*, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio, omnem aquarum colluuiem ex vtero per ceruicem profundebat, peluésque sex vel octo complebat aquā citrinā feruentissimā, dum vterus totus subsideret; collecta proximo mense par colluuies, stato tempore profluebat.

Quod verò nonnulli à grumis post abortum aut partum difficilem os vteri obstrui posse putant; vero consentaneum non est. Sanguis enim grumosus tam diu aliquo in loco hærere non potest, quin putrescat; vnde grauissima symptomata excitantur.

Si verò humiditates istæ è venis excidant quidem, verùm ob membranarum vteri oscula vasorum claudentium soliditatem in cauitatem eius effundi non possunt, ibi colliguntur, & multæ vesicæ excitantur, qualis etiā in hepate fieri Galenus, *7. aphorism. 55.* ipsáque experientia docet. Fieri tamen etiam potest, vt aliquibus in locis vteri tunicæ, separentur, atque ita inter eas aqua colligatur.

Signa Diagnostica.

Signa. Signa huius morbi Hippocrates, 1. *de morb. mulier.* hoc modo recenset. Si hydrops, *inquit*, vteris adnascatur, menses pauciores & praui fiunt, & ante tempus deficiunt, & imus venter intumescit, & mammæ solidæ molles fiunt, & lac nullum, & putat se in ventre habere, & ex his cognosces, quod hydrops est. Sed & in vterorum osculo significationem de se præbet. Ad tactum enim gracile & humidum apparet, & rigor ac febris corripit. Quantò magis tempus processerit, tantò magis dolor habet imum ventrem & lumbos & laterum mollitudinem ac inguina. Nimirum tumor imam regionem corporis occupat, tumórque secundum vteri amplitudinem & figuram extenditur. Verùm quia sæpe hoc modo fœminæ affectæ se grauidas esse putant, imò Medici & obstetrices falluntur, quomodo hic tumor à vera conceptione, vt & à mola atque aliis tumoribus discerni possit, dispiciendum.

A conceptu hydrops vteri non ita difficulter discerni potest, si mulier sit sana & viro bene valente ac sano vtatur. Tunc enim sensim vterus in molem attollitur, fœtusque suo tempore motu se prodit. Verùm quia non rarò accidit, vt mulieres etiam non satis beneualentes concipiant, atque tum & in vera conceptione, & in hydrope vteri menses supprimantur, & ipsæ fœminæ interdum falsò se grauidas esse putent, & Medici & obstetrices falluntur, Imò impragnatio cum hydrope vteri coniungi potest, si non ita, vt hydrops conceptionem præcedat, tamen vt illam sequatur, illique coniungatur, aut si præcedat conceptionem vt aqua peculiaribus vesicis includatur, & vteri substantia salua sit vt supra allegatæ historiæ testantur. Plerumque tamen fœtus ab aqua enecatur, vt postea *prognostico* 4. dicetur. Discernitur autem vera impragnatio ab hydrope vteri primò, quod in hydrope vteri tumor æqualiter extenditur iuxta vteri & ventris amplitudinem, nec est acuminatus, vt in vera conceptione. Deinde si mulier iam adultior sit, & amplius non conceperit, & bono sit faciei colore, indicio est, eam potius hydrope vteri laborare, quàm concepisse. Confirmatur id non solum in adultioribus, sed & in aliis, si decimus mensis à suppressione mensium elapsus sit, neque tamen pariant: Et si nullum fœtui proprium motum in vtero senserit, nec mammæ tempore partus instante turgere incipiunt, imò, vt Hippocrates ait, si mammæ, quæ solidæ sunt, molles fiunt. In grauidis etiam menstrua non effluunt: in hydrope verò vteri etsi vera menstrua propriè dicta etiam non effluant: tamen humor quidam sanguinolentus menstrua æmulans effluit: nullum tamen ordinem iste fluxus seruat, citò finitur, id quod effluit prauum & paucum est, interdum album, fœtidum. Præterea in vera conceptione post aliquot menses melius habere solent fœminæ, & symptomata, quæ primò infestabant, remittere, quod fœtus iam grandior sanguinem, qui retentus molestiam creare solebat, absumat: contrà in hydrope vteri symptomata indies magis intenduntur. *Hydrops vteri à conceptione vt discernendus.*

A mola verò distinguitur, quod in mola pondus maius in imo ventre percipitur, mammæ etiam tempore partus instante turgent. *A mola.*

Ab inflatione vteri distinguitur quod in inflatione venter tensus est, & si percutiatur, sonum edit, in hydrope verò vteri venter mollis est plerumque, *Ab inflatione.*

Ab hydrope ventris distinguitur, quod in hydrope ventris plerumque hepar affectum est, & hinc faciei color est pallidus aut liuidus, adest sitis; cum in vterino hydrope plerumque mulier bonum faciei colorem habeat, & cætera sana sint, nisi forsā hepar simul afficiatur, & in hydrope abdominis tumor incipit à parte superiore, & descendit versus inferiora; cum contra in hydrope vteri tumor incipiat à parte inferiore & adscendat versus superiora. *Ab hydrope ventris*

Ab inflammatione vteri distinguitur facilè; cum in hac febris continua adsit, & alia, quæ febrem comitantur, symptomata. Vt & ab aliis tumoribus qui omnes duriores sunt, cum hydrops vteri, si prematur venter, digitis cedat *Ab inflammatione.*

Cæterum etsi certi simus, adesse vteri hydropem, tamen primò inquirendum, an primario vteri vitio, an per alterius partis consensum contractus sit, deinde an aqua in ipsa vteri cauitate hæreat, vel intra eius tunicas concludatur, aut vesiculis quibusdam inclusa sit. Primū quod attinet, si fœmina sit boni coloris, & cætera sese bene habeat, & morbi ac caussæ, quæ solum vterum afficere potuerunt, præcesserint, vt abortus frequēs, partus

laboriosus,

laboriosus, mensium suppressio, vel nimia euacuatio, tumores vteri, aeris frigidi occursus, credibile est, vteri vitio, eousque coctione debilitatâ, aut excretione impeditâ eiusmodi aquam congestam ac cumulatam fuisse. Si verò signa totius vel hepatis aut lienis malè affecti præcesserint, & color totius corporis sit vitiatus, aliunde ad vterum humorem istum mitti indicio est.

An autem in ipsâ cauitate vteri aqua contineatur, an verò vesiculis quibusdam includatur, ex eo discernendum, quod dum aqua in vteri cauitate est, orificium planè clausum, si tangatur deprehenditur, si verò orificium istud contrectatum apparebit, aqua non est in cauitate, sed in substantiâ vteri, aut vesiculis quibusdam includitur. Dum etiam in cauitate vteri est aqua, tumor plerumque maior est, & fluctuatio quædam percipitur. Dolores verò maiores sunt, dum aqua est inter tunicas vteri, vel in vesiculis ei adnatis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si hydrops vteri ab humore benigno & non corrupto proueniat, solet quidem malum esse diuturnũ: progressu tamen temporis curari potest; imò interdum spontè ex vtero aqua effluit, & fœmina conualescit.

2. Si verò humor prauus sit, & acris, quod ex symptomatibus grauibus patet, morbus periculosus est, & ferè lethalis. Solet enim malum hoc vel consensum partium nobilium ostendere, vel eas in consensum trahere, vt rectè dicatur; Qualis vterus est in muliere, tale est vt plurimum & reliquum corpus.

3. Facilius autem curatur, si aqua in cauitate vteri consistat, quàm si intra tunicas eius, aut vesicis quibusdam conclusa sit.

4 Si mulier post conceptionem hydrope vteri corripiatur, fœtus intra duos menses plerumque ab illuuie aquæ enecatur, atque eiicitur, & mater de vitâ periclitatur, vel etiam moritur. Aliquando tamen ad partus tempus legitimum seruatur, vt historiæ supra adlegatæ docent.

Indicationes.

Indicationes. Aqua, quæ in vtero concluditur, eúmque in tumoré attollit, euacuanda est: caussæ verò, quæ ad eius generationem & collectionem faciunt, tollendæ. Itaque si ob vteri debilitatem colligatur, is roborandus, si ob mẽses suppressos, ij reuocandi. Si etiam hepatis vel lienis vitio, aut sanguis, vel mali humores in toto corpore abundant, ij euacuandi. Si dolor adsit, is leniendus.

Curatio.

Curatio. Primò ergo si ex suppressione mensium malum ortum habeat, idque adhuc sit recens, vires integræ, vena *Vena sectio.* secanda in cruribus. Aliàs & præter hos casus venæ sectio in hoc affectu, in quo calor est debilis, locum non habet.

Præparatio & Purgantia. Magis necessarium plerumque est, vt instituatur humorum in corpore abundantium præparatio & purgatio. Purgatio autem pro humoris in corpore peccantis natura est instituenda, simul tamen ad vterum respiciendum. Ideóque purgatio ferè talis instituenda, qualis *de Intemp. vteri cum materia supra cap. 5. proposita est.*

Aqua euacuatio. Postea danda opera, vt ipsa aqua, quæ in vtero continetur, euacuetur, cum sensibiliter, tum insensibiliter. Itaque exhibenda medicamenta vterum calefacientia & siccantia supra proposita, & præterea dialacca, diacurcuma.

Vt ℞. *rad. angelic. rubiæ, tinctor. ana* Vnc. ß. *calaminthæ, puleg. artemisia, lentisci, ana* Mj. *sabinæ* Pj. Coq. in vino & saccharo dulcorentur.

Vel dentur jusculа hisce plantis alterata. Nonnulli hîc laudant aquam Nicotianæ, Vnc. iiij. pondere aliquot diebus sumptam.

Vel ℞. *spec. Diamosch. diagalangæ, ana* Drach. ß. *ol. angel.*

anisi, garyoph. ana g. v. sacch. albi. Vnc. iij. F. rotulæ. Eadem simul vrinam euacuare possunt.

In vterum verò iniiciantur ea, quæ in hydropicis vsurpari solent.

Vt ℞. *rad. asari* Drach. iij. *fol. puleg. calaminth. ana* M. ß. *sabinæ* Pj. *mechoac.* Drach. j. *sem. anisi, cumini ana* Drach. ß. Coq. in aq. Colat. ℞. Vnc vj. *adde olei sambuc. irini, ana* Vnc. j. F. Clyster. vel pessi conuenientes indantur.

Vt ℞. *agarici albi* Drach. j. *colocynth.* Drach. ß. *granor. gnidij gran. X. mellis. q. s.* Misc. & lanâ excipiantur.

Pessi. Vel ℞. *colocynthid. mechoac. ana* Drach. j. *nitri* Scr. ß. *Mellis q. s.* F. pessus. Vel ex foliis mercurialis aut semine eiusdem, cum agarico, myrrha, sale ac mellis s. q. F. pessus.

Vel ℞. *agarici mechoac. colocynth. ana* Drach. ß. *carnis cariar. pinguium* Vnc. j. ß. M.

Vel ℞. *rad. cyclamin. esulæ, ana* Drach. j. *nigellæ* Drach. ß. *mellis q. s.* F. pessus.

Vel ℞. *elaterij* Drach. ß. *caricar. contusar. q. s.* F. Pessus. Fomentationes & insessus parentur *è foliis ebuli, mercurialis, sambuci, pulegij, origani, flor. chamamel. baccis lauri, cucum. asinino, sem. genistæ, dauci, ruta.*

Post fomentationes venter inungatur ol. sambuci & ebuli, irino, quibus ol. destillata angelicæ, anisi, carui addi possunt.

Imprimis vtiles sunt thermæ sulphureæ & nitrosæ.

Regioni vteri applicetur empl. de bacc. lauri, vel aliud è stercore caprino, cochleis vstis. Imò etiam cochleatum caro humorem euocat, teste Galeno, 11. *de simpl. med. facult.*

Vel ex radicibus & foliis ebuli cum oleo irino & laurino F. cataplasma.

Si vesiculis humor conclusus sit, danda opera, vt rumpantur per medicamenta modò proposita. Commodum etiam est, vt ægra sese paulò vehementius moueat. Vomitus quoque & sternutatio ad vesicularum istarum ruptionem facere potest.

Medicamenta antea enumerata & quæ supra *sect. 1. cap. 2* proposita sunt, etiam vterum roborare possunt.

Si dolor vrgeat, is leniendus medicamentis tum internis, tum externis. Vtilis est aqua vel decoctum flor. chamæmel. si Vnc. iiij. quantitate exhibeatur. *Anodyna.*

Extra verò etiam medicamenta anodyna applicanda sunt *ex althæa, malua, flor. chamæm. meliloto, sem fœnugr.*

Clysteres etiam, quales in hydropicis applicari solent, in aluum iniicere, hîc commodum est.

Vt ℞. *fol. mercurial. ebuli, soldanel. artemis. matricar. ana* Mj. *flor chamam. sambuci, genist. ana* Drach. j. Coq. Colat. ℞. Vnc x *succi betæ mercurial. ebuli, ana* Drach. vj. *vrinæ pueri.* Vnc. j. ß. *el. hieræ s.* Drach. vj. *mellis* Vnc. ß. M. F clyster.

Si hæc omnia non satis prodesse videantur, nonnulli *Fonticuli.* suadent fonticulum in vno vel vtroque latere excitare, vt humor aquosus paulatim exstillet atque euacuetur. Verùm non video, quomodo humor in ipsâ cauitate vteri, vel in vesiculis vtero adnatis conclusus per hanc viam euacuari possit.

Diæta.

Victûs ratio sit exsiccans, qualis *de humida vteri intemp. & de Intemp cum materia* proposita est. *Diæta.*

CAPVT XII.

De Tumore Vteri è sanguine in venis eius contento.

ALium adhuc vteri tumorem describit Platerus, *Tumor vteri è sanguine in venis.* *tract. 3. Pract.* qui fiat à sãguine in venis circa vterum coaceruato, eásque distẽdente, qui itidẽ, vt hydrops vteri, interdum falsâ conceptionis spe fœminas ludat. Atque istam vteri intumescentiam à sanguinis copia

& collectione in venis vteri prouenire, vel hoc satis monstrare scribit, quod menstruus fluxus in iis diu substiterit, tumórque ille non post partum aliquem fœtûs aut molæ vel alterius humoris excretioné, sed hæmorrhagiam copiosam superuenientem esset. Sanguinem autem hunc non in vteri cauum sese insinuare, vterúmque adimplendo dilatare, & in tumorem sic eum attollere posse, inde patere putat, quod cum carnosus & neruosus sit vterus, non ita, ac si membraneus esset, ex repletione alicuius humoris diduci, nec nisi vnà cum fœtu aut molâ excrescendo augeri, atque ampliari queat. Verùm hæc ratio parum roboris habet, cum, vt *cap. præced.* monstratum est, sæpe obseruatum sit, aquam in vtero collectam eum non minus, quam fœtum, extendisse. Hæc firmior ratio est, quam subiungit, quod si sanguine vterus impleretur, ille tàm longo tempore, quin effluerer, retineri minimè posset, vel saltem eum concrescere, & corrumpi interea, necesse esset, quod tamen non fiat, cum fluidus adhuc, cum prorumpit, existat, & propterea suis vasis, quibus integer conseruatus est, effluat. Et licèt grumi aliqui cum eo prodeant, hi in morâ portionis alicuius inter effluendum primùm nati sunt. Sanguis nimirum, si longo temporis spatio in vteri venis, quæ eum impleant, retentus & congestus sit, non solum extrinsecus in vteri ambitu eas dilatat, atque eas quasi varicosas reddit, sed in crassâ vteri substantiâ venæ illic intextæ, quæ aliàs minimæ sunt & vix apparent, tunc impletæ sensimque dilatatæ vteri substantiam quoque nonnihil attollunt, ampliorémque efficiunt, & sic illius hic tumor, & venarum illum ambientium dilatatio intumescentiam illam ventris profert, quæ & postea fluxu menstruo redeunte, postquam venæ illæ inanitæ sunt, subsidentque, iterum euanescit, nisi alio affectu accedente, veluti cachexiâ aut hydropis initio, à flatibus vel aqua venter aut vterus amplius distendatur, nec per hæmorrhagiam integrè soluatur.

Tumor autem hic cùm à sanguinis, qui per vterum, euacuari solet, suppressione fiat, tota curatio in mensium suppressorum prouocatione consistit, de quo infra suo loco dicetur.

CAPVT XIII.

De inflammatione Vteri.

De inflammatione Vteri.

SI verò sanguis, qui ad vterum confluit, è vasis suis in vteri substantiam excidat, ibique incalescat & putrescat, vteri inflammationem excitat. Et quidem inflammatur vterus nunc totus, nunc secundum aliquam partem, nimirum vel parte anteriore, vel posteriore, dextrà vel sinistrà, superiore vel inferiore.

Caussæ.

Caussæ.

Caussa proxima vt omnis inflammationis, ita etiam huius est sanguis præter naturam affluens: isque nunc purus, nunc bili vel pituitæ, vel melancholiæ aut atro humori permixtus, vnde inflammatio, nunc erysipelatodes, nunc œdematodes, nunc scirrhodes oritur. Sanguis autem ad vterum confluit, vel quia attrahitur, vel quia ab aliis partibus transmittitur, vel, quod in hac parte peculiare est, quia sanguis, qui per vterum euacuari debet, detinetur. Attrahitur à dolore vel calore, quod fit ex percussione, casu, abortu, partu difficili, secundinarum extractione violentà, cucurbitularum aut medicamentorum calidorum supra vterum applicatione vel in eundem immissione, longiore ambulatione, præcipuè mensibus instantibus. Huc facere etiam potest gestatio fœtus molesta. Si enim fœtus vel grandior, vel malè in vtero collocatus sit, attrahitur illa molestià sanguis ad vteri cauitatem, & fit abortus. Si verò in eius substantiam, phlegmone excitatur. Transmittitur sanguis, si multus in corpore abundat, præcipuè si calidior sit, & tenuior, in primis si caussæ sanguinem mouentes accedant, vt aër feruidior eum fundens, vel etiam frigidior ad interiora pellens, aut corporis exercitatio nimia, animi affectus, inprimis ira, cibus & potus calidus. Detinetur verò, dum instante tempore menstruo, aut fluentibus mensibus, aut post partum aëri frigido se obiicit fœmina, aut aliæ caussæ accedunt, quæ *de suppressione mensium* proponentur.

Signa Diagnostica.

Quanquam vesicæ & intestini recti inflammationem ob viciniam & connexionem ab vteri inflammatione discernere non ita facile sit: tamen si omnia accidentia diligenter perpendantur, eam à vicinarum partium inflammatione discernere non impossibile est, cùm vtero affecto actiones vteri propriæ lædantur, & partes plurimæ, quæ cum vtero consensum habent, afficiantur. *Signa.*

Tumor nimirum apparet in regione vteri, cum ardore & dolore ac distentione & grauitate muliebrium locorum, & si digitus in orificium vteri immittatur, feruor ibi percipitur, dolorque augetur. Si etiam ceruix vteri adspiciatur, videbitur orificium vteri esse occlusum, & versus interiora retractum, tota verò ceruix rubida apparebit, venulis vndiquaque instar telæ aranearum sanguine turgentibus. Adest febris, eaque continua, è genere synocharum, ardens, propter maximum vteri per arterias cum corde consensum, & propter vasa magna, quæ ad vterum pertingunt; nonnunquam Lipyrias, in quâ extremis algentibus interiora æstuant, & viuntur, cum horrore ferè perpetuo, ob humorum versus interiora motum. Lingua sicca est, & nigricans, vrgent vigiliæ, accedunt delìria, jactatio & inquietudo, ob insignem vteri cum partibus membranosis consensum. Mammæ etiam propter maximum cum vtero consensum inflantur, ac dolent. Partes plurimæ in consensum trahuntur, caput graue est ac dolet, & præcipuè synciput, propter vapores è sanguine putrescente per arterias ad caput elatos, quæ per collum ab vtraque vocati infundibuli parte rectâ in synciput discurrunt, vt Galenus, 6 *epid. comm. 1. text. 2.* docet, dolórque ad oculorum radices extenditur, ceruixque conuellitur, & pedum ac manuum extrema delitant. Dolor ad inguina, coxas, septum transuersum, pleuram, imò clauiculas vsque extenditur, difficilísque redditur respiratio, adeo vt interdum pleuritidis speciem præ se præferat. Cum enim vterus exteriorem tunicam à peritonæo habeat, eaque firmetur ac retineatur à parte superiore, si hæc membrana tenditur, etiam partes, quibus illa cohæret, tenduntur. Adest nausea & vomitus, singultus, alui & vesicæ excrementa ob calorem & siccitatem & meatuum compressionem detinentur. Pulsus parui, frequentes ac debiles fiunt, in principio tamen inflammationis vibrantes, & ob febris magnitudinem magni, celeres. Accedit animi deliquium, pedes atque extrema refrigerantur. Hippocrates ista signa ita proponit 2. *de morb. mulier.* Si vteri inflammati fuerint, *inquit*, menses obturantur & ceruix multis tenuibus venulis ad telarum araneæ similitudinem variegatur. Et febris est acuta, & mentem percellens, & menses praui ac pauci ipsi comparent: cum verò quid comederit, reuomit, & dolor occupat imum ventrem ac lumbos, & animo linquitur, & per totum corpus perfrigeratur: venter autem nunc durus, nunc mollis est, & incenditur, & attollitur, & putat se in ventre habere. Quandoque vero ventris moles vacua apparet, & aluus aquâ impletur, & vmbilicus prominet, & oculum gracile fit, & derepentè apparent menses stridentes, & pauci ac praui, & attenuatur circa clauiculas & collum & pedes intumescunt, & præsertim pedum extremitates: horrent etiam partes circa pudendum, pungitur, caput dolet

& [illegible]put, caligo adest, & sudor frontis, extremæ parte refrigerantur, ac tremunt, & sopor profundus aliquando occupat, & audire non potest, neque reliqui sensus operantur.

Si pars vteri antica, quæ vesicæ cohæret, inflammatur, dolor magis versus pubem extenditur, & vrinæ suppressio aut difficultas adest. Si verò posterior, dolor magis lumbos affligit, & spinam, aluúsque supprimitur. Si alterutrum latus inflammatur, inguina eius loci tenduntur, & crus, quod è regione est, ægrè mouetur, ac claudicat, calórque in coxam transit. Si in fundo vteri sit inflammatio, dolor ad vmbilicum extenditur, imi ventris acutus dolor adest, & nec contactum quidem fert.

Caussarum signa quod attinet, si sanguis sit purus, omnia symptomata sunt mitiora: si verò bilis admisceatur, eadem vehementiora sunt, & inprimis febris ardentior, sitis intensior, vigiliæ pertinaciores. Vehementissima autem sunt symptomata, si atra bilis admisceatur. Et ex signis alibi propositis abundans humor cognoscitur.

Si inflammatio in pus mutetur, atque in abscessum conuertatur, dolor & febris augentur, & horrores sæpe sine ordine suboriuntur, plerumque tamen circa vesperam redeunt. Omnia etiam reliqua symptomata, deliria, animi deliquia, singultus, extremorum frigiditas, capitis dolor intenduntur. Vbi autem suppuratio facta est, dolores & febres ac reliqua symptomata nonnihil minuuntur, tumor attollitur, & dolor punctorius adest, qui postea iterum augetur, vbi abscessus rumpitur, & tunc modò vrina, modò aluus supprimitur, nonnunquam & pubes intumescit, & profluentis ac fluctuantis cuiusdam rei sensus percipitur, si abscessus sit maior. Si verò inflammatio sine suppuratione discutiatur, symptomata omnia mitigantur, & quiescunt, tumórque minuitur. Si in scirrhum inflammatio conuertatur, febris, dolor, ac omnia symptomata mitiora fiunt, tumor tamen & durities remanet, & grauitas ac pondus non solum in vtero, sed & partibus circum iacentibus percipitur, vt ægra corpus vix mouere possit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Inflammatio vteri malum periculosum est, præcipuè si totum vterum occupet, & paucæ euadunt.

2. Inprimis si prægnanti in vtero fiat erysipelas, lethale est, 5 *aph.* 43. Nam & fœtus ipse propter insignem illum calorem emoritur, vnde abortus sequitur, qui ad morbum aliàs grauem accedens, matrem iugulat.

3. Inflammatio vteri facilè in gangrænam lethalem mutatur.

4. Quò etiam maior vehementia fuerit symptomatum, delirii, conuulsionis, singultus, sudoris diaphoretici, eò magis ægræ periclitantur.

5. Tutius est inflammationem discuti, quam in pus & abscessum mutari.

6. Si inflammatio vteri suppuretur, plerunque quidem ægræ ex hoc malo euadunt; mutatur tamen tunc inflammatio in vlcus sordidum & diuturnum, è quo ægræ lenta febre tandem contabescunt, vel in hydropem incidunt.

7. Tutius autem est, abscessum vteri in ipsam vteri cauitatem rumpi, cum puri ibi exitus pateat, quàm pus extra vterum in vicinas partes effundi.

8. Si in scirrhum inflammatio mutetur, malum diuturnum euadit, & sæpe inde ægræ in hydropem vteri incidunt.

Indicationes.

Indicationes. V[illegible] partium inflammationibus, sanguis, qui confluit, reuellendus, repellendus, deriuandus; qui affluxit discutiendus, vel in pus mutandus, idque, vbi

confectum fuerit, euacuandum est: ita eædem Indicationes in vteri inflammatione locum habent.

Curatio.

Curatio. Principio ergo, nisi post abortum aut nimiam sanguinis euacuationem cœperit hæc inflammatio, statim ad reuellendum in cubito vena aperienda, cum sanguis ex hepate & venis ei vicinis confluat, qui hoc modo reuellendus. *Venæ sectio.* Venæ sectionis loco etiam cucurbitulæ cum scarificatione scapulis & dorso affigendæ. In crure verò & pedibus nullo modo reuulsionis gratia venæ sectio institui potest, etsi Fuchsius & alii id statuerunt, vt pluribus in Instit. *lib. 5. part. 2. sect. 1. c. 18.* monstratum; cum venæ in cruribus apertæ potius ad vterum sanguinem trahant. *An in pedibus ad reuellendum vena sectio fieri debeat.* Et licet ex venis in cruribus apertis magna etiam possit fieri sanguinis euacuatio: tamen in inflammatione curandâ non euacuationis saltem gratiâ vena aperitur, sed simul reuulsionis.

Si tamen, vbi non magna adsit sanguinis abundantia, aut si principium ferè præterierit, vena in cruribus aperiatur, id non fit reuulsionis, sed deriuationis gratiâ. Idque commodissimè fit, si inflammatio vteri ex suppressâ mensium euacuatione ortum habeat. Et proinde vbicunque Galenus scribit, in vteri inflammatione venas, quæ in talo sitæ sunt, incidendas esse, id de venæ sectione deriuationis gratia intelligendum. *Sententiâ Galeni explicatio.* Idque ipse Galenus docet, 2. *ad Glauc. cap.* 2. dum scribit: In locis muliebribus in contrarium trahes, si eas, quæ in cubito sunt, secueris venas, aut mammillis cucurbitulas apposueris, vel manus calefeceris & fricueris. Deriuationis autem, si eas, quæ in poplitibus sunt, venas dissecueris, & cucurbitulas coxis applicueris & crura calefeceris atque perfricueris & ligaueris. Si tamen magna adsit sanguinis abundantia, prius vena in cubito aperienda, & postea secundo vel tertio die vena in poplite vel talo. Si verò ægra grauida sit, venæ sectione in partibus inferioribus abstinendum, ne abortus conciteur.

Euacuatio. Deinde si vitiosi humores, præcipuè biliosi, in corpore abundant, qui reliquorum humorum influxu quasi vehiculum sunt, ii lenibus medicamentis, Syr. ros. & viol. solutiuo, manna, rhabarb. el. lenitiuo, diacatholico sunt euacandi. Fortioribus medicamentis non vtendum, neque menses mouentibus, ne humores ad vterum simul moueantur.

Vomitoria. Auicennas quidem vomitoriis vti iubet, ideò proculdubio, vt humoris per distantissimum ab affectâ parte locum fiat euacuatio. Verùm etiam hîc cautione opus est. *Cautio.* Etenim si mitiora sint vomitoria, nihil penè euacuant: si fortiora, magnam corporis agitationem efficiunt, è qua in morbo tali facilè plus damni, quàm commodi, emergere potest.

Alterantia. Vtile quoque fuerit medicamenta alterantia & refrigerantia ad humorum feruorem temperandum exhibere, iulebos & emulsiones, quibus si dolor, vigiliæ, & inquietudo vrgeant, papauer & somnum cõciliantia addi possunt. Imò si dolor, vigiliæ, deliria valdè vrgeant, etiam ad narcotica accedendum.

Repellentia. Vniuersalibus euacuationibus præmissis statim simul repellentia, & si opus, dolorem lenientia imponenda. Cauendum verò hîc, in quo incautæ mulierculæ sæpe peccare solent, ne dolores isti ex inflãmatione pro doloribus à flatibus ortis habeantur, & flatus discutientia calida adhibeantur, quibus inflammatio augetur. Ad repellendum ergo in principio regioni vteri, lumbis & lateribus apponatur *oleum rosaceum, vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, ceratum santalinum, acetum rosaceum, oleum cydoniorum, mala cydonia in vino aut posca cocta*; Cataplasmata *ex farina hordei, sem. lini, fœnigraci, cum oleo rosaceo.*

Si bilis admixta, calórque maior sit, cataplasmata ex *vmbilico ♀ portulaca, plantag. endiuia, solano, nymphæa, foliis vitis* componenda.

Vel ℞. *fol. semperuiui, portulacæ, lactucæ, vmbilici ♀, viticis, ana* M ß. Coq ad mollitiem in vino austero & contundantur. Contusis adde *farinæ hord.* Vnc. ij. *balaust.* Drach. ij. *boli Armeni* Drach. j. F. cataplasmata, cui, si libet, ol. rosatum addi potest.

Vel ℞. *Empl. Diachyli s.* Vnc. ij *succi vmbilici* ♀, *plantag. ana* Vnc. ß. *ol. rosac.* Vnc. j. *sacch.* ♄. Scrup. j. Misceantur in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

E succis quoque plantarum modò enumeratarum pessi fieri possunt, addito oleo rosaceo, & similibus.

Insessus. Plerique etiam insessus ex decocto maluæ, althææ, artemisiæ, fœnigræci & similibus adhibendos censent. Verùm cum tales insessus ex aqua calidâ humores in venis in omnibus partibus, quas attingunt, fundant, facilè fieri potest, vt maior ad vterum confluxus fiat. Possunt ergo fomenta ex eodem decocto parata sufficere. Vel ex iisdem decoctis iniectiones in vterum fiant.

Vel iniiciatur lac recens mulctum cum aqua rosarum.

Vel ℞. *fol. plantag. vmbil. Vener. nymphææ, lactucæ, ana* M j. *flor. rosar. rubr.* p. ij. Coq adde *ol myrt.* Vnc. j. *aceti* Vnc. ß. M. F. iniectio.

Clysteres aluo iniecti vtero prosunt. Clysteres etiam in aluum iniecti ex decocto earumdem plantarum & oleis refrigerantibus ob vicinitatem vtero prodesse possunt. Verùm clysteris minima cum sit quantitas, vt diutius retineatur, & ne comprimendo vterum dolores eius augeat.

Vt ℞. *rad. alth.* Vnc. j. *maluæ, violar. lactucæ, ana* M j. *solani* M ß. *flor. violar. rosar. ana* P. j. *prunor.* num. x. *sem. lini* Vnc. ß. Coq. in *aq. hord. s.* Col. ℞. Vnc. vj. *ol. rosar.* Vnc. iij. F. Clyster.

Doloris mitigantia. Si dolor vrgeat, vitelli oui, pinguedo gallinæ, anseris, crocus, papauer, lac muliebre, mucilago sem. fœnigræci, lini, maluæ addi possunt.

℞. *althææ, maluæ, violar. ana* M j. *flor. rosar. meliloti, chamæm. ana* p. j. Coq. pro fotu. Plantæ verò contusæ per setaceum traiiciantur atque addatur *farinæ hord. sem. lini, fœnugr. ana q. s. camphoræ* Scrup. ß. F. Cataplasma.

Vtile est etiam cataplasma è micâ panis albi in lacte cocti.

Discutientia. In progressu morbi discutientia addantur, *flor. chamæmel. meliloti. semen fœnigræci, artemisia. pulegium, saluia, oleum anethinum, chamæmel. lilior. alborum, irinum, butyrum, adipes,* quæ tamen omnes sint recentes: Veteres enim inflammationes exasperant.

Vt ℞. *pulu. rad. althææ,* Vnc j. *flor. chamæm. meliloti, ana* Drach. ij. *artemisiæ* Vnc. ß. *farinæ hordei, fabar. ana* Vnc. j. Coq. parum in vino austero. Adde *pingued. porcinæ, ol. chamæmel. lilior. albor. ana* Vnc. j. F. Cataplasma.

Et si animaduertatur, discussione inflammationem tolli posse, id quod ex remissione doloris & grauitatis, ac pulsationis quæ antea in inflammatione aderat, cognoscitur, in discutientibus & laxantibus persistendum, eáque augenda. Et tunc tutiùs insessibus vti licet.

Suppuratio. Si inflammatio in pus abeat, maturatio adiuuanda Cataplasmatis ventri lumbísque appositis, ex *farina sem. lini, fœnigraci, rad. althææ, caricis, farinâ tritici, Vnguento dialth. Emplastro diachylo s.*

Vt ℞. *pulu. rad. althææ, flor. chamæm. meliloti, farinæ sem. lini, fœnigræci, ana* Vnc. j. *Caricar. pingu.* num. viij. Coq. Adde *vitell. ouor.* iv. *croci* Scrup ß. F Cataplasma.

Sinus etiam pudendi spongia decocto tali imbutâ foueatur.

Abscessus apertio. Vbi pus confectum fuerit, danda opera, vt rumpatur abscessus motu corporis, tussi, sternutatione, cucurbitulis admotis, iniectionibus detergentibus & attenuantibus, vel pessis qui rumpendi vim habent.

Vt ℞. *adip. anser.* Vnc. ß. *terebinth.* Drach. ij. *pulu. rutæ, nitri, radic. irid. ana* Drach. ß. Misce, & cum lanâ. F. pessus.

Vel ℞. *caricar. pingu.* Vnc. j. *foliør. rutæ* M ß. Coq. ad mollitiem. Adde *mellis, fermenti acris, ana* Vnc. ß. *stercor. columb. pulu. rad. ireos, ana* Drach. ij. *nitri* Drach. ß. *adipis anserini* Drach. ij. M. F. pessus.

Cataplasmatis stercus columbinum addi potest.

Abscessu rupto, quod ex eo cognoscitur, quia dolor minuitur, & tumor subsidet, videndum primò, in quam partem rumpatur abscessus. Nonnunquam enim in ipsum vterum rumpitur, (quod commodissimum est) & tum vlcus detergendum & consolidandum medicamentis suprà, *sect.* 1. *cap.* 8. *de vlcer. vteri* propositis. *Puris euacuatio.*

Si verò inter intestina & peritonæum rumpetur abscessus, id quod tumor circa illas partes hærens indicat, Aëtius, *tetrab.* 5. *serm.* 4. *cap.* 87. cutem eò loci, postquam satis fuerit attenuata, specillo in summo apice dissecandam scribit, quâ parte effluxum commodiorem fore speramus. Aut si sanguinis eruptio metuatur, pro specillo seu scalpello cauterium eminentiori loco adhibendum censet. Post excretum aut expressum humorem ægra collocetur, vt residuum commodè excerni possit, & sectio aquâ mulsâ eluatur, & reliqua curatio vt in aliis vlceribus peragatur. Si verò ex vicinâ cum intestino recto per ipsum pus excernatur, clysteribus ex aqua mulsa vtendum, vel hordei aut plantag. cum sacchato. Si ad vesicam rumpatur abscessus, & cum vrina pus excernatur, emulsiones sem. 4. frig. maior. exhibendæ, aut serum lactis cum syr. violatum.

Diæta.

Aër sit temperatus, ne vel eius caliditate fluxus & feruor humorum augeatur, vel frigiditate transpiratio prohibeatur. Lecti, in quibus ægra cubet, non sint calori augendo apti, quin potius, si magnus calor sit, refrigerantia pro tempore anni substerni possunt. *Diæta.*

Victus in principio Inflammationis sit tenuis; ita tamen, vt virium, ætatis, consuetudinis habeatur ratio. Commodus cibus est prisana hordeaca, & panatellæ ac iuscula pullorum, acetosa, endiuia, lactuca, succo granatorum condita. Potus sit cereuisia, vel decoctum hordei, non tamen valde frigidum, sed tepidum nonnihil. A vino verò planè abstinendum ad declinationem vsque. Motus animi & corporis nimius vitetur. Aluus laxa seruetur, & nisi spontè officium faciat, clysteribus mollibus sollicitanda.

CAPVT XIV.

De vteri Scirrho & Cancro.

POst vteri inflammationes sæpe materia terrestris & crassa relinquitur, è quâ durus tumor generatur, qui scirrhus appellatur. Interdum tamen etiam sine inflammatione idem accidit. Fit autem & alterius affectûs mentio ab Aëtio, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 84. & P. Æginetæ, *lib.* 3. *cap.* 68. quem σκλήρωμα seu duritiem appellant, tumorem scilicet in ceruice vteri, minus tamen renitentem, & cum moderato dolore. Non tamen incómodè etiam σκλήρωμα appellari posset durities vteri, quæ sine tumore est, de qua suprà, *sect.* 2. *cap.* 4. *de vteri sicca intemperie* egimus, siue ea sit in ceruice vteri, siue in ipsâ vteri substantiâ: Scirrhus verò, cum durities cum tumore coniuncta est. Est autem scirrhus alius legitimus, qui neque sensum, neque dolorem habet; spurius verò, qui dolorem, vel sensum saltem aliquem coniunctum habet. Et quidem interdum scirrhus vteri satis magnus est, refértque Paræus, *lib.* 23. *cap.* 56. in mulierum quarundam cadaueribus dissectis visum *Vteri Scirrhus.*

esse

esse vterum scirrhoso tumore caput humanum æquante obsessum, ita vt Medici in viuente conclusam latere molam persuasum haberent. Interdum autem totum vteri corpus in scirrhum degenerat, interdum saltem pars eius aliqua.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima scirrhi est humor crassus, terrestris & fœculentus, qualis præcipuè est melancholia naturalis. Interdum enim nullâ præcedente inflammatione generatur scirrhus in vtero, si humor crassus & terrestris colligatur, qualis est melancholia naturalis: quâ de caussâ in scirrhum vteri incidunt fœminæ, quæ melancholico sanguine abundant, quales sunt fuscæ & nigricantes, aut rubore saturato perfusæ, & quæ minus rectè à menstruo purgantur, & alimentis crassis & difficilis coctionis vsæ fuerunt, aut malaciâ, picâ vel bulimo laborauerunt, & iam ad ætatem inclinantem, annumque quinquagesimum accesserunt. Tum enim is per vniuersi vteri venas diffunditur, ibique hærens induratur. Humores tamen etiam pituitosi, viscidi, crassi scirrhum vteri generant, si nimirum fœminæ diu frigidis & crassis cibis vsæ fuerint: quod facilius accidit, si melancholia admisceatur. Quandoque etiam vterus scirrhum contrahit, dum sanguine crasso abundat, ac fœminæ se imprudenter frigori exponunt, aut frigido potu vtuntur. Interdum verò & alij humores inducunt scirrhum, inflammationémque sequitur scirrhus, cum vel refrigerantia & adstringentia intempestiuè & nimium vsurpantur, quorum vsu sanguis, præcipuè si sit crassior, aut humorem melancholicum admixtum habeat, parti impingitur, & induratur, vel calefacientia & discutientia medicamenta intempestiuè adhibentur, quibus quod est tenuius in halitum abit, crassum verò & terrestre relinquitur & induratur. Maximè tamen legitimum scirrhum generat humor melancholicus naturalis. Qui verò à mixtis caussis oritur, & vbi vel pituita vel sanguis, vel bilis, seu flaua seu atra melancholiæ admiscetur, nothus scirrhus est. *Scirrhus legitimus. Nothus.*

Quæ autem caussæ remotiores sint, quæ istos humores generant, nimirum hepatis & lienis vitia, aëris siccitas nimia, cibus crassus & coctu difficilis, vt modò dictum, mœrores ac metus & similes, alibi explicatæ sunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur scirrhus vteri ex tumore duro, tactuíque renitente citra dolorem. Menses subsistunt initio & parciùs fluunt. Temporis tamen progressu, cum vterus consuetam sanguinis copiam suscipere & continere non potest, magnus sanguinis fluxus per interualla accidit. Si etiam præcesserit inflammatio, eaque præterierit, & nihilominus pars leuior reddita non est, sed grauior potius euadit, cum ponderis & duritiei sensu: certum scirrhi id signum est. Accedit corporis grauitas, atque ægra ad motum tarda & seguis est.

Qualis autem humor sit, qui scirrho materiam præbet, ex colore corporis, præcedente victus ratione, morbis præcedentibus & aliis signis humorum in corpore abundantium alibi explicatis cognoscitur.

Quà verò in parte vteri scirrhus sit, cognoscitur ex eo, quod si in ipsâ vteri substantiâ est scirrhus, in coxam & deorsum vterus decumbit, ibique dolorem excitat. In ceruice verò esse digiti contactu explorari potest, & in Venere fœmina offenditur, & vesica à tumore comprimitur, si is in superiore ceruicis vteri parte sit, vel intestinum rectum, si in parte inferiore.

Cum verò mola vteri affinia cum scirrho signa habeat, quâ ratione discernenda sint, videndum. In molâ nimirum menses, si fluunt, inordinatè fluunt: in scirrho autem vel supprimuntur, vel si fluant, ordinem seruant. In molâ etiam mammæ lacte turgent: in scirrho verò extenuantur.

Prognostica.

1. Morbus curatu difficilimus est. Quæ enim longo tempore, & summè exiccata sunt, ea vix vnquam iterum humectari & emolliri possunt. Præterea calor natiuus in partibus scirrho laborantibus penè exhaustus & absumptus est. Et cum non nisi emollientib. & resoluentibus scirrhi emolliri possint, metus est, ne eorum vsu humor putredinem concipiat, & in atram bilem mutetur, atque inde cancer excitetur. *Prognostica.*

2. Cum menstrua ferè in hoc affectu detineantur, tandem hydrops vteri vel abdominis sequitur.

3. Circa collum tamen vteri scirrhus facilius curatur, quàm si in ipsâ vteri substantiâ consistat.

Indicationes & Curatio.

Materia, continens tumoris caussa, euacuanda est: *Indicationes & Curatio.* materia verò, quæ antecedentis caussæ loco est, tumoremque augere potest, itidem tollenda, & euacuanda. Posterius quomodo præstandum sit, supra *de Intemp. vteri cum materia* dictum. Nimirum si sanguis simul peccat, is cùm ex vena in cubito, tùm in crure & pede apertâ euacuandus.

Humor verò cùm frigidus & siccus sit, humectantibus & calefacientibus præparandus, borragine, buglosso, fumaria, cichorio, epithymo, polypodio. Hinc purgandus foliis senæ, elleboro nigro & similibus.

Ipsum tumorem quod attinet, is humectantia & emollientia, quæ tenuioris sint substantiæ, & moderatè calefaciant ac discutiant, indicat. Sola enim humectantia & emollientia facilè putredinem inducere possunt; calefacientia verò & discutientia sola adhibita vel partes tenuiores saltem discutiunt, crassásque relinquunt, & ita humorem magis indurant, vel vt humor in atram bilem degeneret, faciunt. Ideóque nec emollientia, nec discutientia sola vsurpanda, sed istis medicamentis vel mixtis vel alternatim adhibitis vtendum.

Vel ℞. *rad. alth. lilior. alb.* ana Vnc.ij. *malua, violar. alth. branca vrsina,* ana Mj. *artemisia, calaminthe, flor. chamæm.* ana Mß. *sem. lini, fœnigraci,* ana Vnc.ß. Coq in aq. pro somento.

Aut insessus fiat, simplicibus istis maiore quantitate coctis.

Vbi decoctum factum est, plantæ ad mollitiem coctæ per setaceum traiiciantur, addatúrque *farina sem. lini, fœnigr.* ana Vnc.j. *ficuum* num.vj. *puln. rad. ireid.* Drach.ij. *croci* Drach.ß. *pingu. gallin. ol. amygd. dulc.* ana q.s. F. Cataplasma.

Vel imponatur Emplastrum Diachylum s. Ireatum.

Vel ℞. *rad. lilior. alb. althaea, cucum. agrest. bryon.* ana Vnc.j *cappar.* Vnc.ij. *fol. branca vrsina, malua, artemis. calaminth.* ana Mj. *flor. chamæm. cheiri,* ana M ß. *sem. lini, fœnigr.* ana Vnc.j. *ficuum* num.x. Coq. pro fomento.

Pro insessu verò in duplo sumantur, ægráque bis de die ad vmbilicum in balneo insideat.

Vel ℞. *bdellij, ammoniaci, galbani,* ana q.v. Terantur in mortario cum *oleo de been, & lilior. alb.* Postea adde *mucilag. sem. fœnigr. lini, ficuum,* ana q.s. F. Linim, vel additâ cerâ Emplastrum.

Vel. ℞. *ol. de cappar. lilior. alb. amygd. dulc. sesamini,* ana Vnc.j. *butyri rec. pingued. gallin. anseris,* ana Vnc.ß. *mucilag. sem. althaea, fœnigraci, vnguenti dialth.* ana ℥.vj. *ammoniac vino dissol.* Vnc.j. *cera* q.s. F. Vnguentum.

Possunt ex antea descripto decocto etiam iniectiones in vterum fieri.

Vel ℞. *bdellij vino dissol. ol. amygd. dulc. lilior alb. chamæmel.*

chamæmel. ana Vnc.ij *medull. cruris vituli, adip. gallin. ana* Vnc.j. *vitellum oui* j.

Per metrenchytam in vterum iniiciatur.

Si tamen scirrhus minus legitimus sit, medicamenta calefacientia & digerentia tutius adhibere licet, & ammoniacum, pinguedinésque calidiores vsurpare. Contra si scirrhus ex immoderato vsu medicamentorum calefacientium & discutientium contractus sit, medicamenta humectantia, emollientia, & modicè calefacientia tutius vsurpantur, vt *malua, althæa, radic. lilior. albor. ol. dulce, amygdal. dulcium.*

In declinatione, & vbi scirrhus bene emollitus fuerit, discutientia augenda, & artemisia, calamintha, origanum, matricaria, maiore quantitate vsurpanda. Inprimis hîc vtilis est radix bryoniæ.

Non solùm tamen topicis vtendum, sed etiam internis, iis ferè, quæ ad induratos lienes vsurpari solent, atque inprimis hîc chalybis vsus vtilis est, de quo supra *de obstructione vteri & scirrho lienis* dictum.

Scirrhus vteri chalybis vsu curatus.

Curatio scirrhi vteri Zacuti Lusitani.

¶ [Magnâ chalybis vim esse, nō solùm ad pertinaces viscerum obstructiones, sed & scirrhosos eorundem tumores sanandos, varij Medici docuerunt, & experientia id sæpe probauit. De vteri scirrho refert Zacutus Lusitanus *de Pr. Med. Adm. lib.2. obseru.79.* fœminam quandam, ex retentione menstruorum malè habentem, in pubis regione tumorem aliqualiter durum & indolentem, oui magnitudine, primùm percepisse, qui quinquennio ita excreuit, vt cucurbitam rotundam magnam referret: in cuius profundo tactu murmur percipiebatur. Adhibita fuerunt varia remedia, sed omnia frustrà. Tandem verò solo chalybis vsu curata fuit, & tumor resolutus. Exhibitus fuit alternis diebus syrupus de chalybe, aliquando conserua eryngij cum chalybis puluere data fuit. Aqua, vinum, & omnis potus chalybeatus fuit; panem cum aqua chalybeata subactum comedit; aqua omnis, in qua carnes & reliqui cibi cōquebantur, chalybeata priùs fuit.]

Diæta.

Diæta.

Diætâ vtendum est tali, quæ generationi humoris melancholici & atræ bilis resistat. Ideoque abstinendum à cibis frigidis & siccis, crassi & viscidi succi, item calidis exsiccandi vim habentibus, vt pane atro, carne suillâ, bubulâ, caprinâ, anserinâ, anatum, piscibus grandioribus & viscidis, leguminibus, oleribus, præter borraginem, buglossum, maluam. Victus ratio potius ad humidum & moderatè calidum declinet, cibique sint boni succi.

Cancer Vteri.

Vteri Cancer.

Cancer equidem etiam ipsam vteri substantiam corripere potest: quia tamen frequentius ceruicem vteri occupat, neque alia est curandi ratio, si fundum vteri occupat, quàm si est in ceruice eius, quæ de cancro ipsius Vteri dici possunt, supra, *sect.1. cap.11.* sunt proposita. Admirandum, quod Schenckius, *lib.4. obseru.* ex relatione Petri Quenizij refert, in dissectione cuiusdam mulieris 37. annor. vterum totum lapideum inuentum esse, ponderis 7. librarum, hepar vnico lobo, tunica cartilaginosa, lienem sphæricum, vesicam lapideam, peritonæum adeo durum, vt cultro vix diuidi potuerit.

C A P V T XV.

De Vteri Situ Mutato,

Et primò

De Ascensu Vteri.

Ascensus Vteri.

ACcidit quandoque etiam, vt Vterus locum & situm naturalem mutet. Idque vulgò quatuor modis fieri docetur. Vel enim sursum ascendit, & Medicis Ascensus Vteri appellatur, qui an reuera fiat, mox dicetur; vel ad latera, & vteri inclinatio nominatur; vel deorsum, & quidem si intra abdominis cauitatem adhuc contineatur, descensus Vteri appellatur, si verò extra abdomen è vuluâ prolabatur & promineat, prolapsus & procidentia vteri dicitur. Verùm quia Procidentia vteri notus affectus est, Ascensus verò obscurus, ac de quo non sine caussâ dubitatur, an reuera detur, seorsum de hisce affectibus agemus, & primò dispiciemus,

An Vterus in fœminis reuera aliquando ascendat?

An vterus in fœminis reuera ascendat.

Non solùm fœminæ pleræque, sed & Medici quidam in eâ sunt opinione, vterum è suo loco versus superiora & vsque ad ventriculum posse ascendere. Et quidem iam olim huic sententiæ fauisse videtur Hippocrates, qui, περὶ γυναικείης φύσιος, & περὶ γυναικείων, ita scribit: στρεφόμεναι αἱ μῆτραι ἐπιβάλλουσι τῷ ἥπατι, καὶ ἐς τὰ ὑποχόνδρια ἐμβάλλουσι: θέουσι γὰρ καὶ ἔρχονται ἄνω πρὸς τὴν ἰκμάδα, ἅτε ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίης ξηρανθεῖσαι μᾶλλον τοῦ καιροῦ. Τὸ δὲ ἧπαρ ἰκμαλέον ἐστί, id est, *conuersi vteri impetunt hepar, & ad præcordia irruunt: sursum enim ad humiditatem feruntur, à labore nimium resiccati. Hepar autem gratiosi humoris fons est.* Et propter hunc motum Plato vterum appellasse videtur ζῶον ἐπιθυμητικὸν, animal concupiscentiæ particeps, & Aretæus ἐοικὸς τι ζῶον ἐν ζώῳ, velut animal quoddam in animali. Inter recentiores verò Fernelius de hac vteri ἀναδρομῇ ita scribit, *lib.6. pathol. cap.16.* Galeni motus autoritate nonnunquam putaui vterum nihil aut perexiguum è suâ sede dimoueri: at ægrotarum mulierum, modò querimoniâ, modò precibus adductus hunc sæpe tactu deprehendi instar globi cuiusdam in ventriculum efferri, eumque grauiter opprimere. Hinc & sæpe manu depressus est, manifestéque in propriam sedem propulsus: quo ascensu non, quæ strangulatu, symptomata fiunt, excitari, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, aut animi defectione, at sine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Fernelium sequuntur alij Medici, atque inter eos Eustachius Rudius, qui, *lib.2. Pract. cap.51.* scribit: Vterus à proprietate & ingenitâ vi ad motum compellitur, quotiescunque ab ea vel ob id, quod amicum, familiare & iucundum est, amplexandum, aut consequendum, aut ob id, quod molestat, & infensum & inimicum est, fugiendum, stimulatur. Hoc autem quamuis Galenus non admittat, experientia tamen ipsa assiduò id comprobat, & nos obstetricibus & mulieribus parum credentes, vterum ipsum vsque ad vmbilicum, & nonnunquam suprà ipsum eleuatum propriis manibus contrectauimus; & vt tum Hippocrates, tum alij fecere, in propriam sedem paulatim propellendo deduximus. Insuper vel optimis & iucundis, vel prauis & fœtidis odoribus sub naribus, vel subtus muliebrem sinum admotis, tum sursum, tum deorsum vterum assiduò moueri conspicimus, & id ex respiratione ipsâ, vel oblæsâ, vel liberâ euadente manifestè deprehendimus. Idem quoque in dulcioribus quibusdam cibis per os exhibitis contingere interdum cernimus. Vt enim vterus tum odores, tum cibos sibi familiares, atque iucundos complectatur, sursum repit, propter maximam cum iis conuenientiam. *Et postea*, vt caussam huius motus reddat, prolixè de virtutibus & motu vteri discurrit. Admiratione digna est, *inquit*, facultas vteri retentrix, quæ fœtum adeo vastum ponderéque, & assiduo calcitratu molestum, tempore adeo longo, & quasi cognitione aliquâ prædita sit, donec ad perfectam maturitatem deductus sit, retineat: Cùm tamen ab eo nec alimentum, nec emolumentum aliquod capiat,

capiat, sed potius è conuerso proprio nutrimento ab ipso continuò attrahente priuetur. Hoc enim aliud est, quàm paucum attritum comminutúmque cibum suauem atque iucundum pro sui ipsius nutricatione quinque aut septem horarum spatio detinere. Vrina, fæcesque, nisi sphincter præsto esset quamprimum, nulloque temporis momento intercedente à vesicâ rectóque intestino expellerentur. Vterus tamen, citra alicuius musculi adiumentum, tum fœtum, tùm vrinam longiori tempore sustinere deprehenditur: & quod magis est, ex propriis vasis, & conceptaculis tunicarum hæc omnia obuoluentium & conseruantium materiam præbet. Sed quid de vteri alteratrice facultate dicemus? quæ non alimentum concoquit, vel fundit, aut segregat ab excrementis, vt tandem in propriam substantiam immutet: sed veluti emortuum semen & omnibus facultatibus consopitum viuificat, excitat, & ad perfectum actum illud vnà cum omnibus ipsius facultatibus plenius deducit, vt ex ipso non alimentum proprium, aut aliud adiumentum, sed quoddam ab eo, & penes materiam, & penes formam omnino alienum & separatum generetur. Quod si tres hæ facultates in eo tàm eminentes subliméque cernuntur, quis vnquam diceret vim illam, quæ non circa præsens, vt reliquæ, sed circa absens versatur obiectum, & quæ, quod consentaneum, & familiare est, insequitur, attrahit, & auidiùs complectitur, reliquis quoad vim proportione non respondere? Nonne potius statuendum est, ipsam penes insitam virtutem reliquas omnes superare debere? nobis quidem sic videtur, cùm illas & ordine & tempore præcedat, & in caussâ sit, vt eæ omnes ad opus proprium excitentur, & traducantur. Quis itaque posthac Diuinum non admirabitur Platonem? qui ad hanc potissimùm attrahendi vteri validissimam vim respiciens, dicebat, quod vulua quoque matrixque in fœminis eadem ratione animal auidum generandi, quando procul à fœtu per ætatis florem, aut vltra diutius detinetur, ægrè fert moram, ac plurimum indignatur, passimque per corpus oberrans, & cætera. Quid n. per fœtum, nisi semen ipsum virile Diuinus Vir intellexit, cuius gratiâ vterus creatus est? Cum igitur hanc attrahendi vim adeo exquisitam vterus consecutus sit, mirum non est, si, dum à re quapiam intrinsecâ, vel extrinsecâ, quæ vel amica vel inimica sit, irritatur, lacessitus & quasi succensens (vt ait Plato) de proprio loco decedat, & aliàs aliam in partem oberret, vt iucundum & blandum consequatur, & infensum & inimicum deuitet. Vnde in hoc Galenus non parum demirandus est, quod Platonis sententiam redarguerit. Is n. non dixit, vterum animal absolutum esse (quis n. esset tàm fatuus?) neque vsque ad cor, aut supra diaphragma perduci. Quamuis n. sursum vt plurimum à propriâ facultate compellatur, vt paulo post declarabimus, non tamen supra magis tendit, & mouetur, quàm à propriis ligamentis, & ceruice sibi permittatur, quæ ligamenta ob id longa fuêre creata, vt in exactam magnitudinem & paruitatem tum dilatari, tum constringi posset. Mouetur a. vterus; dum à propria virtute compellitur, potissimum sursum, & versus ipsum cor; quia maximam ad illud naturalem inclinationem habet, & id non abs re, cum ab ipso corde spiritus ipsos, & innatum calorem, omnes suas facultates viuificantem, suscipiat, & insuper, cum ad semen attrahendum & retinendum præsertim ordinatus sit vterus, seminis a. forma & omnis facultas in spiritibus consistat, mirum non est, si dum præsertim spirituum aut alimenti penuriâ laborat, aut aliquâ præter naturali dispositione, versus cor, tanquam spirituum, & caloris & vitæ radicem, & versus iecur, & ventriculum, vt ait Hippocrates, quæ sunt alimenti veluti promptuaria, moueatur. *Hæc Rudius.* Quibus positis caussam [illegible] inueniri posse putat, cur optimis odorib. naribus admotis statim vterus in quibusdam sursum feratur. Non n. id ideo accidere statuit, quia odores caput petant, & cerebrum feriant, cerebro a. ab odoribus affecto afficiatur vterus propter maximam conuenientiam inter vterum & cerebrum, sed potius, quia corde optimis odoribus refecto vterus illicò sursum versus cor feratur.

Galenus verò, *6. de loc. aff. cap. 5.* pluribus hanc sententiam oppugnat, docétque, etsi vterus aliquo modo moueri possit, atque ascendere, id tamen exiguum esse, neque sufficere rationes contrarias ad hoc, vt totum ipsius spatium ne ad ventriculum quidem adscendisse ostendant, tantum abest, vt hunc prætereundo ad septum transuersum peruogere possit.

Neque contrarium Anatomiæ peritus facilè asseuerabit. Vterus enim validis ligamentis quatuor ita in suâ sede sistitur, vt sursum tanto spatio moueri nullo modo possit. Et longè alia ratio est procidentiæ Vteri, quàm hîc obiicit Hercul. Saxonia & alij. Equidem notum est, cum procidit Vterus ligamenta satis extendi, sed tunc prius ea humectantur: cùm verò ligamenta humectata & laxata Vterum continere firmiter non possint, is pondere suo spontè delabitur, & ligamenta secum extendit. Nulla verò caussa dari potest, cur si ligamenta laxentur, vterus sursum ferri debeat, & quidem tàm subitò, & subitò rursum ad suum locum redire ac in eo quiescere. Procidentia enim Vteri sensim fit, & semel is prolapsus non in momento loco suo restituitur. Et quamuis in conceptione dilatatur: tamen id sensim fit & æqualiter, non verò subitò & ad vnum latus. Neque etiam in conceptione ligamenta admodum laxantur, cum vteri fundum ab omni connexione liberum sit, in lateribus verò saltem ligamentis connectatur. Vt verò non ita extensus (plerunque enim pugni magnitudine saltem quid in ventre volui percipitur) subitò hinc inde moueatur fieri non potest. Neque si humectatione vterus indigeat, loco moueri, & ad hepar ac cor sanguinis fontem ferri necesse habet. Venas enim & arterias satis copiosas habet, quibus sanguinem attrahere potest.

Et omnino Galeni sententiæ assentiendum ob rationes modò allatas. Etsi enim vtero motus quidam denegandus non sit, isque naturalis, qui fit per fibras eius, quo & semen attrahit, & fœtum iam maturum excludit: tamen motus localis talis, quo vsque ad diaphragma subitò feratur, nullo modo ei competere potest; cum ligamentis in suâ sede firmiter, ita vt supra os sacrum vix eleuari possit, contineatur. Et cum vterus etiam recto intestino & pudendis annexus sit & cohæreat, si vteri corpus reuera versus superiora subitò moueretur, fieri non posset, quin partes istæ valde tenderentur, ac conuellerentur, atque extensione ista dolor in illis partibus excitaretur, qui tamen in eiusmodi fœminis non animaduertitur.

Equidem inter Recentiores istam de vteri motu sententiam alio modo defendere conatur Adr. Spigelius, *de humani corporis fabr. lib. 8. cap. 19.* dum scribit, non solum vteri fundum, sed vterum cum testibus & vasis locum mutare, & non tantùm extra pudendum procidere, sed & ascendere, & diaphragma ac hepar comprimendo suffocationis periculum inducere. Et quamuis dubitatum sit à multis de hac re nostro seculo, quibus res visa fuit risu potius, quàm fide digna: eos tamen potius ridendos censet, qui id negant, vt qui neque in Anatomicis quicquam, neque in rerum Naturâ experientiæ habeant. Reuera n. se multiplicem loci mutationem non tantùm in iis, quæ vterum non gerunt, sed & in ipsis grauidis sæpenumerò animaduertisse. Et propterea putat, non frustra doctissimum Hippocratem, *in lib. de mulier. morb.* tam crebram huius morbi fecisse mentionem, támque sollicitè omnia ipsius symptomata assignasse. Modum verò & caussam adscensus vteri quod attinet, statuit, vterum per se non

moueri,

moueri, sed ab aliis trahi vel pelli, & quidem in hoc affectu inflari vterum, & ligamenta ipsius à copiosis flatibus, vnde eum sursum trahi, & à flatibus repletum ob leuitatem adscendere, se inter intestina insinuare, & ventriculum ac diaphragma petere.

Verum enim vero & hac in re Spigelio Viri Naturæ & Anatomiæ non ignari assentiri non possunt. Etenim vterum aliquando inflari, extra dubium quidem est, & egimus de eo affectu *supra*: verùm quod in vteri inflatione vterus sursum feratur, non obseruatum; sicut nec illud animaduersum, quòd morbus hic flatibus ex orificio vteri erumpentibus soluatur, id quòd in inflatione vteri accidit. Atque si vterus ipse adscenderet, ligamenta eius vel laxari vel rumpi necesse esset; quod in hoc affectu fieri nondum probatum. Etenim si hoc fieret, vterus pondere suo delaberetur, & vteri procidentia fieret. Etsi enim obiicere Spigelios posset, id ideo fieri, quia vterus flatibus repletus ob leuitatem sursum adscendat: tamen quia paroxysmus ille hystericus sæpe breui tempore soluitur, post eum & discussis flatibus id fieri deberet, cùm ligamenta seu humiditate laxata & elongata, seu rupta tam citò ad pristinam naturam redire non possint.

Quia tamen negari non potest, fœminas interdum corpus & globum quasi circa vmbilici regionem oberrantem sentire, idque & obstetrices & Medicos manu admotâ deprehendere, quidnam illud sit, inquirendum. Albertus Bottonus, *de morb. mulier. cap. 39.* statuit, malignum corruptúmque vaporem à cohibito semine aut menstruo ortum, substantiæ suæ tenuitate ac proinde mobilitate instar cuiusdam animalis per corpus moueri, & errare, & varias corporis partes afficere. Verùm hoc quidem certum est, vapores prauos ex vtero adscendentes corporis partes superiores varias afficere; nondum verò hoc modo explicatur, per quas vias illi moueantur, & quâ parte concludantur, vt globi quasi cuiusdam per abdomen circumuoluti speciem præ se ferant. Præterea vteri iste ascensus, qui ita appellatur, non idem cum suffocatione vteri malum est. In hoc enim vteri ascensu dicto non ea, quæ in suffocatione vteri apparent, symptomata, neque metus, neque sopor grauis, neque delirium, aut alia eiusmodi grauiora symptomata adsunt, sed saltem fœmina quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, aut animi quodam deliquio premitur. Ideóque etsi à prauis vaporibus quocunque modo ad superiora adscendentibus suffocatio vteri fieri possit: non tamen vteri adscensus, in quo globus quasi quidam tactu in abdomine deprehendi potest, quod non fit in suffocatione vterinâ. Lud. Mercatus, *lib. 2. de mulier. affect. cap. 12.* docet, non vterum illuc recurrere, quò putatur, derelictâ propriâ sede, sed in seipsum conuerti, & partem, quam stimulat adire, in consensum trahere, aut versus illam partem flatu aut humore repleri, eámque summopere lædere. Verùm vterum in seipsum conuelli, & partem aliquam versum se trahere, credibile non est, & ipso tactu deprehendi potest, potius aliquid adscendere, quàm descendere. Deinde quomodo versus illam partem, quæ in consensum trahitur, vterus flatu impleri possit, ita quidem, vt circa vmbilicum etiam percipiatur, non explicatur.

Vero magis consentaneum est, id corpus, quod tactu deprehenditur, non ipsum vterum esse, sed testes & vas illud cæcum, quod à Fallopio inuentore, qui tubæ extremo orificio id comparauit, Tuba Fallopiana dicitur. Cum enim testes vteri sint penduli, & corpus Tubæ fistulosum, latum & vagum, dum semine corrupto & vaporibus ac flatibus replentur & turgescunt, per hypogastrium hinc inde moueri, & ad vmbilicum vsque adscendere possunt. Posse autem testes & Tub[illegible] tumorem talem rotundum, qualis interdum in fœminis deprehenditur, efficere, obseruatio Viri Cl. Ioh. Riolani docet, qui *Anthropograph. lib. 2. cap 34.* scribit, se in hystericis virginibus deprehendisse testes pugno grandiores seroso semine turgentes, quin etiam Tubam vteri amplificatam & valdè dilatatam.

Caussa.

Caussa. E quibus facile patet, huius affectus caussam esse posse, quæcunque ad seminis corrupti in testibus fœmininis cumulationem facere, & vaporibus ac flatibus prauis vasa illa replere possunt, de quibus *part. 2. sect. 3. cap. 4. de suffocat. Vterina* dicetur. Eadem n. ferè caussa est huius mali & suffocationis vterinæ, hæc saltem differentia, quod in suffocatione vterinâ vapores illi praui per venas, arterias & neruos liberè feruntur, & propterea etiam partes principes grauiter afficiunt; in adscensu verò vteri dicto testibus fœmineis & Tuba vteri concluduntur maximam partem, vnde etiam tam grauia symptomata, vt in suffocatione vteri, non inferunt.

Adscensus vteri & suffocatio vterina quomodo differant.

Signa Diagnostica.

Signa. Ab ipsis fœminis, vt & aliis, quibus abdomen contrectandum exhibetur, quoddam corpus q. globosum hinc inde moueri & volui percipitur. Mulier quendam præcordiorum dolorem, & angustiam & spirandi difficultatem percipit, sine metu tamen, vt dictum, sine sopore, sine delirio & aliis grauioribus symptomatis. Præcesserintque caussæ, quæ vterum afficere, humoresque in eo mouere potuerunt, vt odores suaues naribus admoti, dulcia assumpta.

Caussæ verò, quæ ab aliis autoribus recensentur, non vteri Adscensus dicti, sed vteri ad latera declinationis vel descensus aut procidentiæ caussæ sunt, quæ *capite sequenti* proponentur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Malum equidem hoc minus periculosum est, & minus grauia, quàm suffocatio vterina, habet symptomata.

2. Ipsum tamen etiam non contemnendum est. Potest enim in vteri suffocationem degenerare, si vapores illi praui aliam viam quærant, & per vasa ad membra principalia ferantur.

Curatio.

Curatio. Vt malum hoc tollatur, necessarium est, vt semen corruptum & vapores praui, qui inde exhalant, euacuentur, & dissipentur. Quod quâ ratione fieri possit, infra, *part. 2. sect. 3. cap. 4. de suffocatione vteri*, dicetur.

CAPVT XVI.

De Vteri Procidentiâ.

Vteri Procidentia. PRocidentia verò seu prolapsus vteri, Barbaris etiam Præcipitatio vteri dicta, est, vbi vterus deorsum tendit, & interdum etiam extra abdomen propendet. Qui quidem prolapsus nunc maior est, ita vt ad dimidium coxarum & genua ferè descendat; nunc minor, vt parum extra pudenda promineat. Si verò quidem versus inguina descendat vterus, non tamen extra abdomen prolabatur, descensus vteri dicitur. Si verò in alterum latus voluatur, inclinatio vteri appellatur, *vt cap. præcedente* dictum.

Descensus vteri.

Inclinatio Vteri.

Caussæ.

Mouet autem præter naturam situm vterus, dum ligamenta illa, quibus continetur, non rectè sese habent.

Vterus

Vterus equidem ipse seu fundus vteri à parte superiore, anteriore & posteriore nulli parti alligatur, sed ab omni connexu liberum est, vt commode in omnem partem in conceptu dilatari & extendi possit. At in lateribus ligamenta habet quatuor, duo superiora, lata ac membranosa, à peritonæo enata, quibus ossis illi lateribus alligatur; duo inferiora, quæ processus sunt neruei, teretes & caui, ortumque habent à lateribus fundi vteri prope vasa deferentia, quæ contingunt ad inguináque descendunt per productiones peritonæi, ac supra pubis os in latam ac nerueam exilitatem degenerant; reliqua pars vsque ad genu postea in interni fæmoris membranam excurrit. Magnis vasis etiam per venas & arterias, præsertim spermaticas, spinali medullæ per neruos alligatur. Ceruix autem vteri cum vicinis partibus vndique connectitur, antè vesicæ vrinariæ & ossibus pubis beneficio membranarum à peritonæo prodeuntium, posterius recto intestino, cui toto ductu incumbit, & circumcirca fibris quibusdam vicinis partibus alligatur. Situm ergo mutat vterus, dum vel in aliam partem trahitur, vel dum laxatis & solutis ligamentis, quibus continetur, proprio pondere delabitur. Trahitur ad latera, & id fit hoc modo, vt Galenus, 6 *de loc. affect. cap.* 5. & ex eo Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 77. his verbis docet: Suppressis mensibus, *inquit*, necesse est, venas & arterias ad vterum tendentes repleri. Nam sanguis vsque ad vasorum oscula accurrit quidem, verùm intra vterum prodire non potest, aut eò, quòd nimiâ crassitudine osculis impingitur, & grumosus fit: aut quòd ipsa oscula clausa sunt & transitum impediunt, ita vt venæ humore refertæ extendantur, & vicinos vteri appendices humectent, quorum extensione vterus retrahitur. Si itaque ex vtraque parte æqualis retractio fiat, reclinatio aut reuulsio siue recursus vteri æqualis contingit: Si verò in alteram partem maior retractio fiat, alterum è visceribus his in caussâ est, splen videlicet aut hepar, quorum venæ superfluo sanguine extentæ à suis partibus vterum retrahunt; hepaticæ venæ è dextris, splenicæ è sinistris, prout alteræ magis fuerint repletæ.

Fieri tamen etiam potest, vt à vasorum & ligamentorum laxitate, sed non nimiâ, ex vnâ parte vterus ad sanam inclinet: ita tamen, vt etiam nonnihil deorsum declinet, idque senibus maximè accidit.

Proprio autem pondere descendit, & vteri procidentia fit, quoties eius cum partibus, quibus cohæret, connexus soluitur, idque præcipuè fit, cùm ceruix vteri, cui fundum quasi basi innititur, à vicinis partibus, quibus fibris quibusdam annectitur, separatur. Et quidem si in vteri fundo vicino loco tantùm nexûs istius fibrosi solutio fiat, vterus in sinum muliebrem saltem descendit, ibique cum parte aliquâ ceruicis inuersâ subsistit. Si verò vndique & toto ductu à vicinis partibus ceruix vteri liberetur, tunc vterus cum ceruice inuersâ extra corpus prolabitur & dependet, vterusque in fundo non inuersus, vt collum, sed eâ formâ, quam habet, dum in abdomine adhuc latet, suspensus, & ceruici vteri cum basi innixus, orificio illius in imo saltem patente hærebit.

Vnde autem connexûs ista solutio fiat, non ita planum est. Vulgò quidem docetur, ligamenta vteri vel laxiora fieri ex humoris pituitosi affluxu, ideóque in senibus præcipuè, eúmque in vtero ob eius debilitatem, ab aeris frigidi post partum, vel fluentibus mensibus in vterum admissione, pedum refrigeratione, sessione super lapide frigido & similibus caussis contracta generari, vel à toto corpore aut parte aliquâ ad vterum missi: vel extendi ea ex frequenti & difficili partu, & graui ac onerosâ fœtûs gestatione; vel rumpi ex casu, vel ponderosi fœtus gestatione, aut ponderis eleuatione, præcipuè post partum, aut saltatione, partu laborioso, aut abortu, violentâ secundinæ extractione, ex sternutatione post partum, vociferatione. Quas caussas externas & euidentes proponit Hippocrates, *lib.* 2. *de morb. mulier.* Omnis, *inquit*, occasio vterus propellere potest, si quid malè habent. Nam & frigore pedum ac lumborum, & à saltatione & terrore, & lignorum sectione & cursu ad accliuem & decliuem locum, & ab aliis caussis multis propelluntur.

F. Platerus tamen aliter nonnihil hac de re sentit, & vteri procidentiæ caussam proximam colli seu ceruicis vteri connexus fibrosi cum partibus vicinis solutionem esse statuit. Separationem hanc autem ceruicis vteri in vicinis partibus plerunque ipsum vterum perficere, si ille per vim deorsum in sinum detrusus adeo impellatur, vt adnatam illic ceruicem simul trahendo, vel impetu quodam subitò, vel sensim, si minore vi, sed frequenter illud fiat, à fibris primo vtero proximis auellat, & si vlterius procedat, reliquas quoque diuellendo, collumque inuertendo secum deorsum aliquousque, vel etiam extrorsum detrahat. Pelli autem hoc modo deorsum vterum docet in conatibus magnis sæpe iteratis, in deiectionibus difficilioribus, vel exsufflationibus, maximè verò ab eo conatu, quem in partu mulier adhibet, si præsertim is ob difficultatem pariendi magna vi peragatur, vterusque cum fœtu in sinum ceruicis nimium detrudatur, vel si secundina adhærens adhuc vtero ab obstetrice ita trahatur, vt & vterus cum ea in sinum feratur, ceruixque simul trahatur; vel si saltu, aliáque corporis commotione validâ vel sæpe iteratâ vterus in sinum impellatur. Alia tamen etiam de caussa ceruicem vteri à vicinis partibus separari posse docet, nimirum coitu violento vel sæpius repetito, aut propter putredinem & corruptionem illic collum absumentem.

Ab aliis verò caussis, quàm hisce violenter agentibus, vteri procidentiam fieri posse negat. Nam quod relaxationem ligamentorum attinet, membranas vterum connectentes ita comparatas esse scribit, adeóque laxas, vt cum vterus procidat, facilè eum subsequi possint. Neque ab hac caussa vteri procidentiam fieri posse, vel ex eo patere putat, quod hydropicis mulieribus, quibus vterus cum adnatis membranis in aqua sæpe longo tempore innatat, non tamen procidit. Neque etiam membranarum disruptionem vteri procidentiæ caussam esse posse existimat, idque vel inde patere putat, quod in muliere quadam, cui has membranas putredine penitus absumptas fuisse, sectio post mortem patefecit, vterus minimè à sua sede recessit.

Verùm enim vero hoc equidem non negamus, non posse vterum procidere nisi fibræ illæ, quibus collum vteri partibus vicinis connectitur, soluantur, atque id etiam citra grauiorem læsionem & hæmorrhagiam accidere posse, si vterus pondere deorsum vergat. Hoc verò in quæstione est, an vterus saltem à caussis violenter agentibus ita deorsum trudatur, an verò etiam pondere suo, ni partibus vicinis alligetur, deorsum ruat. Etsi enim parte superiore vteri fundus liber sit, vt distendi pro necessitate possit: tamen ad latera quatuor ligamentis, vt supra dictum, annecti, ex anatomia constat, quæ si laxantur, vel extendantur, vel rumpantur, caussa esse possunt, vt vterus descendat. Itaque etsi non nego, proximam caussam procidentiæ vteri esse connexûs illius fibrosi colli vteri cum partibus vicinis solutionem, eamque fieri posse ab vtero deorsum descendente: tamen vt vterus descendat, ligamenta vteri laxata, extensa vel rupta caussa esse possunt. Quod verò in hydropicis mulieribus vterus non semper procidit, caussa esse potest, quod aqua illa in abdomine collecta salsa est, quæ potius siccandi, quàm humectandi ligamenta vteri vim habet.

Prognostica.

Si solùm descensus vteri fit extra vuluam, vel etiam intra eam, apparet exiguus tumor quasi extensæ pellis, *Prognostica.*

&

& pondus veluti oui maioris circa pudenda percipitur. Si verò vterus prolabatur, apparet tumor oui anseris instar, in cuius imâ parte apparet foramen, quod est internum orificium vteri. In principio simul adest insignis dolor partium, quibus annectitur vterus, lumborum nimirum, hypogastrij, pudendi, & circa os sacrum, propter ligamenta tensa vel rupta. Postquam autem malum aliquandiu durauit, ob assuetudinem dolor mitigatur, & solùm ponderis quædam molestia sentitur, & vterus prolapsus in ambulando impedimentum exhibet. Interdum etiam ob rupta vasa sanguis erumpit. Sæpe etiam feces alui & vrina supprimuntur ob compressionem. Accedit interdum febris, vt & conuulsio. An autem à relaxatione vel ruptione vel erosione ligamentorum procidentia vteri fit, sic distinguendum est. Si à laxitate ligamentorum malum est, lentim generatur, & cum minore dolore est, ac præcesserunt caussæ vteri ligamenta homectantes & laxantes. Si verò à rupturâ ligamentorum fiat procidentia vteri, subitò generatur, dolor est vehementior, & sanguis interdum erumpit, ac præcesserunt caussæ, quæ violenter ligamenta rumpere potuerunt. & nullum morbi alicuius vlterius vteri adest indicium. Si ab vlcere ligamenta sint erosa, vlceris indicia adiunt, & simul puris aliquid effluit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectus hic dum recens est, & descensus potius vteri, quam eius extra vuluam procidentia, facilius curatur.

2. Si verò malum diutius durauerit, & procidentia sit maior, non nisi longo tempore curatur, & difficulter planè.

3. Curatur autem facilius in iunioribus, quam adultioribus, quibus vterus, etsi reponatur, leui de caussâ iterum procidit.

4. Malum ipsum per se rarò lethale est, valdè tamen molestum & turpe, quod fœminis in deambulando impedimento est, ac conceptionem præterea, & menstruorum rectam purgationem impedit.

5. Si tamen dolor, febris, conuulsio, & alia grauia symptomata accedant, fœminæ mortis caussa esse potest, præsertim puerperis.

6. Curatur autem difficilius vteri procidentia, quæ fit à ruptione vel erosione ligamentorum eius, quam quæ fit à laxatione eorundem. Imò rupta vteri ligamenta iterum consolidare impossibile est, si malum inueteratum sit, cum partes callo iam obductæ consolidari nequeant. Quod etiam de fibroso vteri connexu accipiendum.

7. Interdum vterus ab ambiente aëris alteratione aut violentiâ repulsione corrumpitur, & gangrænâ corripitur: quod si accidat, ob maioris periculi auersionem totus præscindendus est, quod tamen superstite fœminâ fieri potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Vterus è suâ sede prolapsus in eam reponi postulat. Repositus verò in suo loco ne iterum prolabatur, continendus. Ligamenta ergo si sint laxa & humiditate madentia, exsiccanda & adstringenda; si rupta, agglutinantia & sarcotica vsurpanda, qualia in herniâ intestinali adhiberi solent. quod vt commodiùs fiat, corpus prius euacuandum. Dolor si sit vehemens, mitigandus, & aliis, si quæ adsunt, symptomatibus occurrendum. Si verò vterus gangrænâ & tandem sphacelo corripiatur, abscindendus est.

Vteri repositio. Danda ergo opera, vt vterus in suam sedem quamprimum reponatur, antequam ab externo aëre alteretur, vel compressione partium vicinarum intumescat & inflammetur, quod fit, si clystere præmisso, si flatus vel stercus in intestinis adsint, & vesicâ etiam euacuatâ (nam cum vterus medio inter intestina & vesicam loco sedem suam habeat, si partes illæ plenæ & tensæ sint, vterus facilè reponi non potest, partibus illis renitentibus,) ægra supina in lecto collocetur, & coxis eleuatis ac poplitibus reflexis, & capite, quantum fieri potest, demisso, ipsa basin tumoris manibus apprehendat, eúmque introrsum adigat. Quod si ipsa perficere non possit, Chirurgus aut obstetrix digitum in orificium eius immittat, vterumque sensim attollat. Si verò repositioni valdè resistat, lana, vt docet Hippocrates, conuoluta tenui linteo circundata, aut lana gossypina circumponatur baculo, cuius extremitas crassior vuluæ magnitudini respondeat, deinde in locum illum succo aliquo adstringente perfusum immittatur, & blandè ac citra violentiam tutò vteri moles reponatur. Si tamen vterus intumuerit, ex alteratione ab aere externo frigido, fouendus decocto maluæ, althææ, seminis lini, fœnigræci, flor. chamæm. baccar. lauri, & inungendus oleo lilior. albor. ac pinguedine gallinæ. Aut si inflammatio adsit, ea sistenda, & repositio tandiu differenda. Scribit etiam Rodericus à Castro, *de morb. mul. lib. 2. cap. 17.* vtile esse, vt Medicus vel Chirurgus cauterium actuale ignitum manu ostendat, ac simulet, quasi vellet vterum eo inurere. Ita enim vterum retrahi, vt & intestina, si prolapsa sint. Refertque exercitatissimum quendam Chirurgum, in Academiâ Salmanticensi Professorem, curasse quendam, qui vulnus in ventre acceperat, per quod intestina egrediebantur, quæ cum nullo remedio reduci potuissent nihil aliud profuisse, quam quod candens ferramentum magnum coram patiente manu gestans, vulneri se applicaturum finxit. Eius enim rei terrore subitò intestina è vestigio in suum locum reducta fuisse.

Antequam tamen vterus reponatur, non incommodum fuerit, ipsum adstringentibus & glutinantibus conspergere, vel fouere & inungere. Ita enim postea repositus in suo loco facilius retinetur, & medicamenta hæc adstringentia & glutinantia faciunt, vt partes diuulsæ faciliùs coalescant. Fotus fiant è plantis, quæ mox enumerabuntur. Pulueres ex iisdem parentur, vt & mastiche, thure & similibus.

Vt ℞. *thuris, mastiches, ana* Drach. ij. *sarcocoll. lacte nutrita* Drach. j. *mumiæ, balaustior. sang. draconis, ana* Drach. ß. F. puluis.

Vt autem commodiùs ac faciliùs repositio fiat, suffitus instituatur ex pelle anguillæ sale conditæ, & in fumo exsiccatæ, ac in puluerem redactæ. Ad faciliorem vteri repositionem etiam faciunt cucurbitulæ cum multâ flammâ ilibus, vmbilico aut sub mammis appositæ vt & suauceolentia naribus admota.

Postquam vterus fuerit repositus in suum locum, vt in suo loco contineatur, mulier in lecto reclinetur, cruribus extensis, ita vt vnum alteri incumbat, & in eo situ diebus 8. vel 9. maneat. Simul interim cura habeatur, ne aluus vel pigrior sit vel laxior. Si enim feces duræ sint, vterus in iis egerendis facilè præcipitatur. Lubrica verò aluus membranas vterum alligantes laxat. Simul etiam omnes caussæ, quæ prolapsum excitarunt, tollendæ sunt, & vniuerso corpori, vt & vtero prospiciendum. *Vteri repositi in loco suo Retentio.*

Medicamenta autem, quæ vtero reposito retinendo adhibentur, duum generum sunt. Quædam enim & vterum in loco suo retinent, & cum partibus vicinis agglutinant, atque vt quæ laxata sunt, coalescant faciunt: talia sunt medicamenta adstringentia, & agglutinantia, quæ tamen commodiùs opus suum perficiunt, si pessi forma applicentur, vel pessus cum iis adhibeatur. Quædam verò vterum tantum retinent, quæ cura Palliatiua nominatur. Equidem conglutinatio solius naturæ est, vt ea tamen rectiùs & facilius perficiatur, omnia faciunt, quæ vterum in suo loco retinent, inprimis verò *Medicamenta vterum repositum retinentia.*

medicamenta,

medicamenta, quæ vulneribus consolidandis & herniis curandis adhibentur, cum interna, tum externa.

Vt in loco suo retineatur, pessus formâ pyri seu figurâ vteri in eum mittendus. Nimirum is ex subere vel spongiâ in dictam figuram efformandus, & lanâ succidâ vino austero vel succo acaciæ, oleo mastichino myrtino, cydoniorum, & rosarum madidâ, inuoluendus, ac puluere sanguinis Draconis, boli armeni, mastiches conspergendus. Vel ea vnguento Comitissæ, vel alio adstringente cum pice, quibus & galbanum, bdellium, sarcocollam addere licet, fiat emplastrum durius, è quo magdaleon eâ figurâ, quæ vterum impleat, fundumque attingat, formetur, & in vterum immittatur.

Vmbilico interim, vel sub mammarum regione, aut vtrinque rene cucurbitula cum multâ flammâ, sine scarificatione, affigenda.

Renibus quoque ac lumbis & abdomini tale Emplastrum imponendum.

℞. Opopanacis Vnc. ij. *styrac. liquida* Vnc. ß. *thuris, mastich. picis, boli Armen, ana* ʒ. ij. *ceræ q. s.* F. Emplastrum.

Vel *℞. ladani* Drach. jß. *thuris, mastich, ana* Vnc. ß. *ligni aloes, caryoph. spica vtriusque, ana* ʒ. j. *ambra* gr. iiij. *moschi* Scrup. ß. F. duo Emplastra rotunda, quæ è regione vmbilici lateribus applicentur.

Ipsi verò vtero aut dorso applicetur *Emplastrum contra rupturam, vel diaphænicum, vnguentum Comitissæ* & similia.

Suffitus etiam ille ex pelle anguillæ sale conditæ continuandus, quem nonnulli hîc valde commendant: vel etiam aliis fœtidis suffitus instituendus, & genitalibus immittendus est. Naribus contra suaueolentia, nisi fœmina obnoxia sit suffocationi vterinæ, moschus, ambra admouenda. Et omnino opus est iis, cum fœtida genitalibus adhibentur. Cum n. eorum odor, si ad nares pertingat, non solùm vteri præcipitationem inducere, verùm etiam caput & cor offendere possit, non sine rebus odoratis naribus admotis vsurpanda.

Fomentationes quoque vtiles sunt è decocto *rad. tormentillæ, bistortæ, consolida maior. plantag. pentaphylli, fol. quercus, myrti, rubi, pini, cupressi, lauri, herniaria, polygoni, verbena, bursæ pastoris, mille foly, betonica, artemisia, saluia, matricaria, balaustiorum, cortic. granator. cupular. gland. nucum cupressi, baccarum myrti, sumach.*

Vt *℞. fol. rubi, plantag. cauda equina, myrti, ana* M. ij. *absinthy* p. ij *balaustior.* Vnc. ß.

Coq. in aq. & vini rubri partibus æqualibus pro fomentatione.

℞. rad. tormentillæ, consol maioris, bistortæ, ana Vnc. ß. *balaustior.* Drach ij. *nuc. cupressi* Vnc. ß. *fol plantag. salicis, mespilor. quercus, summit. rubi, fl. rosr. rubr. ana.* M. j.

Infuantur sacculo, qui loco affecto applicetur.

In ipsum etiam vterum per syringam iniiciantur medicamenta eadem facultate prædita. Vt:

℞. rad. consolida Vnc. j *bistortæ, balaustiorum, ana* Vnc. ß. *herniaria* Drach. ij. *millefoly, artemisia, ana* Vnc. ß.

Coq. in vino rubro.

Quæ omnia si non prosint, thermæ sulphureæ efficacissimum auxilium sunt.

Et quia plerunque vteri ligamenta laxantur ab humore nimio, quo imbuuntur, aquosos & pituitosos humores expurgare, corpusque & vterum exsiccare vtile est, & interim medicamenta ad roborandum vterum exhibere. Commendatur decoctum musci querni cum vino albo, vt & decoctum C. C. fol. lauri & myrti.

Vt *℞. C. C. fol. lauri, ana* Drach. j. *myrrha* Scrup. j.

F. puluis pro duabus dosibus, deturque cum vino austero.

Vel *℞. zedoar. sem. pastinaca hortens. ocul. ♋ prap. ana* Drach. j. *nucis mosch.* Drach. ß. F. puluis. Dosis Drach. j.

Vel *℞. rad. sapsi barbati* Drach. ij. *fol. myrti, sem pastinaca domestica, ana* ʒ j. *rasura* C. C. Drach. ß. *cineris conchorum* Scrup. j *corall. rubr.* Scrup. ij. F. puluis.

De medicamentis tamen hisce adstringentibus cùm internis tùm externis hoc obseruandum, cum simul menses sistendi vim pleraque habeant, cautè iis vtendũ esse, si mulieri adhuc stato tempore menstrua fluunt, ne supprimantur, & alia grauiora mala inde excitentur: Et præstat tum pessario aliquo ad retinendum vterum fœminam contentam esse, aut medicamenta hæc, vbi fluxus menstruus præterit, vsurpare. Et si ex vitiosis humoribus ad vterum confluentibus & eius ligamenta laxantibus procidentia vteri proueniat, corpus vniuersum conueniente modo purgandũ & exsiccandum, in quem vsum etiam commodum est decoctum rad. Chinæ, ligni Guaiaci vel sarsæ parillæ.

Vt autem à Procidentiâ, quæ facilè iterum accidit, fœmina secura sit, aut si nulla perfectæ curationis spes sit, subligaculum seu zona, Hippocratica dicta, adhibenda. Hâc enim munitæ sine periculo procidentiæ ambulare & actiones suas perficere possunt, & vterus ab externo frigore defenditur. Paratur autem ad eum ferè modum, quo fasciæ pro herniâ parari solent.

Pessaria quoque quorum iam antea etiam facta mentio, in deploratis vteri procidentiis vtilissima sunt, quæ non in vteri ceruicem, sed ipsum vteri fundum immittuntur, quæ cum non facilè possint retrocedere, vterum continent, & vt in sua sede subsistat, cogunt. De pessario hoc pluribus agit Franc. Rossetus, *de part. Cæsar. sect. 6. cap.* j. 4. docetque à Chirurgis variè ea parari, quoad materiam, quoad figuram, & quoad vsum. Aliqui enim ex solâ cerâ, alij ex argento aut auro excauato, alij ex subere cerâ tecto conficiũt. Præterea aliqui figurâ rotundâ, alij ouali, alij triangulari, aut quadrangulari, inæqualibus tamen lateribus, aut in angulos obtusos formant: alij formâ cordis depressi, alij ex rotunditate oblongâ & obtusâ figurant: alij denique rotundos in latitudinem, quæ in medio aliquando, aliquando verò non, perforata sint, parant. Sic etiam multi indentes, funiculum ad alterum extremum alligant, quo commodiùs, quando voluerint, extrahere possint: alij absque funiculo indunt, ita tamen vt sine magnâ molestiâ, quando visum fuerit, extrahere possint, non secus, quã si funiculus alligatus esset. Sunt verò alij, qui nunquã eximere iubent, cũ nihilominus mulieres viris concumbere possint, etiã maritis, si modò ipsæ velint, ignorãtibus: siquidem non solum locus laxus & amplus est, in quo continetur, sed etiã figura æqualis & polita est. Nec impedit etiam, quo minus mulier concipiat, eundem conceptum retineat, vtero gerat, & pariat. Quod sane admirãdũ auxiliũ, tut ùque est, quo tanto malo præcipitationis vteri occurri potest, ita vt sæpius malũ omnimodè de curet, postquã aliquo temporis spatio in corpore gestauêre, ita vt eo opus postmodũ non habeant. Imò etiã si mulieres prius propter vteri præcipitationé concipere non potuêre, vt concipiant, auxilio est. Si enim Epiploon os vteri cõprimens, vt 5. *Aphor.* 46. Hippocrates habet, conceptum impedit, quantò magis tantus vteri prolapsus id impediet, qui in seipsum relaxatur, quasi seipsum oppressurus, nisi hoc modo in his occurreretur: quemadmodum in aliis fit, corpus emaciando, quod sæpius diætâ conuenienti præstatur.

Et cum mirum sit, & via credibile, tale pessarium in fundo ipsius vteri retentum, nec conceptũ, nec gestationem, nec partum impedire, *cap. seq.* 5. testatur, se cum pluribus fœminis Vernolij prope Senlicetũ contulisse, quæ tali pessario vtuntur, quæ tamen nomẽ suũ celari voluerunt, inprimis, cum ne mariti quidem ipsas pessario vti sciant. Nominat verò quandã Clementiã Heraudie, quæ cum valdè iuuenis ante decimum tertium annum prolem habuisset, procidentiã vteri passa est. Quæ dum tale pessariũ ferret, tertiò concepit, vtero gestauit, & peperit. Quamprimum enim esset enixa, rursus vtero indebat, eo solùm abstersO, & butyro oblinito, nec alio nouo vtebatur. Ita vt iam ab annis quadraginta & vltra, vno eodemque pessario solùm vsa sit, absque vllâ ipsius pessarij corruptione, aut ipsius suberis putrefactione.

Refert etiam, eius loci vicinásque obstetrices (præsertim verò *la Minense* nomine) constanter sibi affirmasse, ipsas iampridem plurimis mulieribus in partu adfuisse, quibus prædicta Clementia pessaria dederat: inter cæteras autem nominasse mulierem *la Nurette* dictam, quæ filium ante annos nouē erat enixa qui ipsi ostensus fuit, cui, cum ante exclusum fœtum pessarium procidisset, ipsa quarto à partu die, cum viterus rursus prolapsus foret, denuo indidit, quod postmodum semper ad mortem vsque absque molestiâ in vtero retentauit. Præterea tale etiam pessarium ab eadem Vernolij Genouefæ Salantin nomine, adhibitum fuit, cui in primo matrimonio ob diffi ilem partum vterus prociderat. Quod cùm per annos quatuor gestasset, interim licet grauida facta, pessarium tamen hoc toto gestationis tempore etiam tulit, quod tribus ante partum septimanis sponte prolapsum, ita tamen vt idcirco ante præfinitum à naturâ tempus enixa non fuerit. Ab eo tempore pessario opus non habuit, cum ab vteri prolapsu rectè fuerit curata: ita vt ab eo tempore rursus filios gemellos adhuc viuentes pepererit, quod sanè multis de caussis memorabile est.

Neque solum experientiâ, sed & ratione probat, c.8. eiusmodi pessaria impedire non posse, quò minus sperma viri & mulieris, vti conuenit, recipiatur & conseruetur. Si enim tale semen receptum vni solum ipsius vteri parti adhæreat, & ab eâ alimentum sumat, satis est, modò pro ipsius conseruatione & nutritione acetabula adsint, nec magis omnibus opus habet, quam infans duabus mammillis, si vna sufficienter alimenta (vt sæpe accidit) ministret. Quare pessariû hoc ex subere paratum non impedier, cum sit mediocre, leue & politum, & sic per consequens embryonem nec comprimere, nec detrudere, nec lædere potest, quod in brutis polytocis, præsertim catellis vtero contentis, obseruare licet: quorum singulorum secundinæ separatim adhærent, à se inuicem satis distinctæ.

Fiunt nimirum talia pessaria commodissimè formâ rotundâ, ac tantæ magnitudinis esse debent, vt citra vim intrudi possint, vterum tamen, ne iterum procidat, retinere queant. Et parantur commodissimè è cortice leuissimo suberis, aut glomere è filo, & in cerâ liquatâ intinguntur, & eâ obducuntur. Adaptatur autem filum, vt quando libet extrahi possit, quod tamen rarius fieri debet, & non nisi cùm viro se miscere cupit. Cùm, vt dictum competenti fit, eas, quæ pessarium tale gestarunt, in vtero concepisse. Guil. Fabricius, *Cent 4.obs.61.* fœminæ cuidam nobili procidentiâ vteri laboranti fabricauit ex subere duos globos, alterum oualis, alterum rotundæ figuræ, eius magnitudinis, vt in vterum filo alligatum immittere inque eo retinere potuerit, quorum alterutrius vsu, prout libuit, vterû in corpore retinuit, vt siue pedes deambulare, siue equum aut currum conscendere voluerit, nullum tamen incommodum persenserit. Obduxit autem vtrumque Cerato sequenti calido adhuc, & liquido, & spatulâ eum læuigauit:

℞. *Cera noua* Vnc. iij. *colophon. gummi elemi, ana* Vnc. j. *terebinth.* Drach. iv. *puluv. rosar. odorifer. myrtillor. balaustior radic. consol. maior. ana* Drach. j *mastich. olibani, ana* Drach. iv.

Misc. omnia diligenter, & cum *q.s. olei rosacei* F. Ceratum in formâ solidâ.

De pessariis autem hisce Caspar Bauhinus in Appendice ad Roussetum hoc modo scribit: Nostrates filum sumunt subtilissimum, quod delicatæ obuoluunt, globum ouali figurâ, ouo tamen paulò minorem, efformāt, quem cerâ virgineâ obtegunt, ac in vteri collum indūt. Solet autem globus hic, dum menstruis laborant, eximi. Aliæ verò hoc pacto conficiunt: Accipiunt nucem iuglandem excauatam, quam cerâ virgineâ affabre obducunt, formâ & magnitudine ferè oui gallinacei, & in internam vteri concauitatem obstetricis operâ ingeri patiuntur. Quod vt faciliùs fiat, fluxu menstruorum fere desinente, fotubus ac insessibus malacticis ad oris vteri relaxationem vtuntur: Dein pessarium Indunt: tum locum adstringentibus & corroborantibus fouent, & decubitum supinum atque tranquillum præcipiunt. Tale pessarium apud nobiles Germaniæ matronas, si vteri procidentiâ laborent, in vsu esse consueuit.

Pessariorum loco in vteri procidentiâ, circulis aliquæ vti solent matronæ: quare circulorum formam à Sororio meo, p. m. (quæ in arte medicâ fuit versatissima) mihi communicatam, quibus in multis vsa est matronis proponam. *Circuli vteri.*

Accipe *radicem vitis syluestris*, & ex eâ circulos rotundos, modò maiores, modò minores, pro ceruicis vteri magnitudine, paratatéve conficito, dein accipe *ceram virgineam* q.s. cui adde *resinæ albæ*, aut *terebinthinæ* parum, liquefiant simul: tum Circulos prædictos huic ceræ resinæ mixtæ toties immergito, vsque dum crassitiem debitam acquirant. Circulus talis in vteri collum induitur, qui si minor sit, quàm oporteat, excidit: Sin verò iustam habeat magnitudinem, sine vllâ noxâ remanet, nec facilè elabitur: & melius est, vt non eximatur, sed vt vsque dum sponte excidat, relinquatur: quod si verò excidat, nec dum curata sit mulier, alius indendus erit.

Iohannes Bauhinus, Illustr. Principis VVurttembergici, &c. Archiater, frater meus charill. ad Procidentiam vteri circulos ex filo argenteo rotūdo cum furcâ trifidâ ex eadem materia paratâ, confici curat. Hic sine vi in collum vteri immittitur qui interdum facilè, nisi educatur, hæret: sin verò ab vteri pondere propellatur, fasciâ retinendus erit. *Hæc Casp. Bauhinus.* *Circulus alter.*

Si vterus gangrænâ corripiatur, nec ea sisti possit, sed in sphacelum abeat, vterus totus abscindendus, aut si mulier abscissionem, quæ ferro fit, non ferat, ligaturâ præscindi & tolli potest. Cuius rei historiam & modum habet Francisc Roussetus, *de partu Cæsareo, sect.4.cap.5. histor.6.* Philiberta Louyson, *inquit*, Ioannis Baugin vinitoris vxor, Neoburgi-tuter Pibuvetam & Puissellum habitantis, cum mensium octodecim spatio sanguineo vteri fluxu, eôque copioso laboraslet, adiuncto versus collum vteri pondere, subitò suis in ædibus persensit (res sanè mira) vterum vsque ad inferiorem femorum partē prolabi, tantâ magnitudine, vt cum eum non reponere nō possēt, triduo aut quatriduo pôst, Bonauenturæ à Turre Blasij Berte Chirurgorum Pitbnuerensiû (quibuscum hac de re sæpius contuli) opem implorātis: qui cum soli sectionē adhibere non auderent, ligaturâ (meû aduentum exspectantes) contenti fuere, quod an.1580. 6.Kal.Martij factum. Ligaturam valdè strictam, cum eum reponere non licuisset, adhibuere, eámque non circa partem angustiorem, quæ est inter ceruicem & fundum vteri prolapsi, quo loci omnium tutissimè sectio fieri potest: sed ligaturâ factâ in ceruice vteri, quæ valdè eminebat, ita vt ligatura vrettæ aut ceruici vesicæ proxima foret. Priorem hanc ligaturam per dies octo non mutauere, sed bis finitis cum eô vnà cum ipsis venissem, vt vterum secaremus, vereremus & auferremus, videns ligaturam in altiori, quam par esset, loco, ita vt rura sectio fieri non posset, vitio verò nullâ ratione, etiā habitâ vitium prostratarum ipsius ægræ, consului, vt noua & arctior, quam prior fuisset, eodem in loco fieret ligatura: illa enim cum magnam partem ceruicis vteri secuisset, laxior erat reddita. Quo facto, non absque dolore, altera hæc & fortior ligatura, magis adhuc partem incidit, & hæc sectio fuit in anteriori parte, eô loci, vbi nodus ipsius ligaturæ erat, vsque ad medium eaualem, per quem vterus inuersus prolapsus erat. Vnde magna copia puris effluxit: ex fundo nimirum vteri, qui iam niger & gangrænosus ad femora propendebat, promanans. Postmodum cùm alternis diebus noua & indies arctior ligaturâ fieret, vti inter nos conclusum erat, tandem post decimam ligaturam 13.Kal.Aprilis vterus spontè excidit, ipsâ verò iam conualuit, munia domestica rectius, quam antehac obiens. *Vteri excisio.*

Vteri exsecti historia.

Vterum autem sine vitæ periculo tolli posse, Medicorum obseruationes docent, quas supra. *c.*8. recensuimus. Recenséatque vteri sine mortis periculo exsecti historias 10. Francisc. Russetus, *de partu Cæsareo, sect.*4. *c.*5. & duas vteri absque morte spontè elapsi, *ibid. c.*6. & exempla sedecim vteri vel ex procidentiâ, vel gangrænâ, vel aliter vitiati totius citra vitæ periculum & valetudinis damnum exsecti Caspar Bauhinus, *in Appendice historiarum ad tract. Fr. Rousseti de partu Cæsareo.*

De loco abscissionis Franciscus Roussetus, *sect.*4. *de partu Cæsar.* hoc monet. Si solum, *inquit*, ipsius vteri collum procidat, corpus verò ipsum nondum sit prolapsum, tum conspici in ipsius fundo (qui tum parum maior, quàm fortè sit ouum gallinæ) foramen, quod os ipsius vteri est, ad ipsum collum attractum, & ab ipsius vteri corpore depressum, per quod foramen in mulieribus iuuenibus hoc malo diuexatis sanguinē menstruum promanare obseruatum fuit: & tamen facilè prolapsus talis in pristinum situm reduci potest. Sed si per foramen hoc pluribus de caussis relaxatum ipsum corpus tanta mole procidat, quod quotidie accidere solet, tunc foramen id amplius non conspicitur, sed totum assimilari potest magno vini cantharo, qui in superiore parte ouualem figuram habet, sed infernè minorem: infernè verò alia est rotunditas, superiore longè maior, absque tamen foramine: in medio autem manifesta conspicitur coarctatio, binas has partes aliquo pacto separans, quod nihil aliud est, quàm os vteri dilatatum. Et tunc obseruatum fuit, ex totâ illâ parte inferiore, in iuuencis (tanquam per resudationem) sanguinem menstruum debito tempore profluxisse. Hic est intermedius angustior locus, cui ligatura iniici debet, quando animus est vterum prolapsum, & gangrænâ affectum auferre: rarius enim superior pars putredine tentatur. Hac ratione minor illa & superior rotunditas rursus reponi poterit, si inferiore parte ablatâ illa huius pondere amplius non prematur, vti ante prolapsum fiebat, nec etiam deorsum post omnimodam procidentiam trahatur. Si verò supra manifestam illam coarctationem, (vti aliquādo factum) ligatura fiat, id cum dolore summo, & etiam cum periculo coniunctum erit. Dein exiguus, aut nullus dolor, quem massa illa carnea prolapsa (vteri fundum putā) tum persentit, etiamsi duriter tractetur, dum reducere est animus, prædicta attestatur. Est enim, vt verum dicamus, os ipsius vteri vnà cum ligamentis, à quibus dependet, quæ exquisito sensu prædita sunt, non autem ipsius vteri corpus.

Si tamen sectione & vteri abscissione omne, quod corruptum est, tolli non possit, ne putredo altius serpat, caustico medicamento aut ferro candente pars putrida vrenda est, cautè tamen, ne conuulsio aut aliud grauius symptoma, ob vteri cum aliis partibus consensum attrahatur.

Diæta.

Diæta.

Aër, in quo viuit ægra, ad siccum magis, quàm calidum vergat. Et præcipuè si à laxatione ligamentorum sit vteri procidentia, ægra vitet aërem humidum, & balnea; & in summâ quiete viuat, nec moueatur multum, non clamet, non cantet, non rideat, neque etiam, quantum fieri potest, sternutet vel tussiat. Vitet quoque animi pathemata, præcipuè terrorem & iram. Venter sit mollis, ne magno in excernendis fecibus conatu opus sit. Victus ratio sit siccans & adstringens, & glutinans, ac propterea conueniunt oryza, amylum, cydonia, pyra, caseus recens. Fructibus horariis verò, piscibus mollibus, lacte, leguminibus ac pinguibus abstinendum. Vinum sit adstringens rubrum.

Vteri Inclinationis Curatio.

Inclinationis Vteri curatio.

Si verò vterus ad latus alterum inclinet, vniuersalibus præmissis, cucurbitulæ parti ei, in quam vterus prolapsus est, contrariæ frequenter adhibendæ, & super eam partem etiam perpetuò decumbat fœmina. Obstetrix quoque digitum oleo dulci vel amygd. dulc. inunctum in vterum immittat, atque paulatim vteri os in partem contrariam trahat. Refert etiam Schenckius, *lib* 4. *Obs.* è Lucillo Philalthæo; Mulieri, quæ non bene purgata esset post partum, vterum procidisse, & cum alij existimarent ischiade laborare, Medicum iussisse, obstetricem explorare, num vterus ad coxam esset delapsus, idque accidisse deprehensum esse. Opus itaque fuisse chirurgiâ. Rectè collocata in sella cauâ vel lecto, suffumigia rerum fœtidarum inferius, & naribus odorata adhibita, postea obstetricem digitis ol. amygd. dulc. vel amar. inunctis, vterum reuulsisse à coxâ, & rectè direxisse: ægrámque aliquantisper in latere sano iacuisse.

CAPVT XVII.

De Herniâ Vterinâ.

Hernia Vterina.

AD situm vteri mutatum pertinet Hernia Vterina, rarus & admirandus effectus, cuius nullum exemplum apud Medicos hactenus mihi occurrit. Quale autem ego obseruârim, *in Instit. lib.* 2. *part.* 1. *c.* 9. proposui. Cum autem morbus ille huius tractationis & loci proprius sit, eius historiam integrè ex allegato loco proponere libet. Vrsula, vxor Martini Opitz, vietoris cum maritum in incuruandâ perticâ, ex quâ vinculum dolij parandum erat, iuuaret: fortè ab eadem reciprocante ad sinistrum inguen percussa est, ruptúmque, seu laxatum potius, quantum ego quidem ex sectione indicare potui, est peritonæum. Paulò post enim tumor ad sinistrum inguen oboritur, qui breui tempore tantum incrementum sumpsit, vt nullo modo abdomen recondi posset. Etsi verò de vtero prolapso suspicio incideret: tamen nec ipsa, nec aliæ fœminæ id facilè crediderunt, donec tandem res ipsa atque euentus omnē dubitationem sustulit. Nam vterus conceptu grauidus, ita indies aucto fœtu dilatatus, simúlque cum cute iis inguinis sinistri, quà vterus prolapsus erat, extensa est, vt vtero & cute cōclusus fœtus instar sacci ferè, aut cucurbitæ oblongæ maioris modo propenderet; motúsque infantis tandè & tactu & visu perciperetur. Quæ res cùm ipsam, maritum, cognatósque perturbaret, Collegium nostrum in consilium adhibuerunt. Cùm autem ob fœtum iamiam maturum de vtero in abdomen reponendo, atque ideò partu naturali, nullam spem superesse videremus, si naturæ res relinqueretur, & fœtum & matrē tandem de vitâ periclitaturos, nullàque alia à re, quàm sectione auxilium exspectari posse, ostendimus. Quod cum & ipsa, atque maritus, cognatíque facilè intelligerēt, atque spem vitæ in angusto esse animaduerterent: vt sectio fieret, omnes petierunt. Cum igitur die vigesimo primo Aprilis, anno 1610. partus tempus aduenirет, doloréśque parturientem apprehenderent, Deo inprimis in auxilium vocato, præsentibus mecum Dn. D. Ernesto Hettenbachio, & Do. D. Tobia Tandlero, Collegis; item Henrico Silbermanno, Ecclesiæ nostræ Archidiacono; duabus obstetricibus, atque aliquot honestis fœminis horâ octauâ matutinâ, sectionem instituit Chirurgus, Ieremias *Trautman*, ministrante & altero Chirurgo Christophoro *Seest*. Primum secta est cutis & peritonæum. Hoc enim, quantum ego quidem visu diiudicare potui cuti integrum adhuc suberat, & in sectione à cute manifestè distingui poterat. Hinc & ipse, qui iam extra cutem facilè prorumpebat, vterus apertus, hæmorrhagiâ non adeo insigni, neque etiā adeo acerbo dolore, quod ipsa postea fassa est. Vtero secundùm longitudinē aperto, infans facilè cum secundina extractus est; imo quasi suopte motu, cū via facta esset, exitū quærsiuit, & quidē,

Dei beneficio, saluus & incolumis. De vtero verò intra abdomen reponendo, cum ob eius magnitudinem, nulla spes esset, cutis, sanguine conueniente decocto prius abstersio, ipsi inducta & cõsuta est: ipse verò vterus non consutus. Qui etsi aliqua insigni inflammatione non corriperetur: tamen, quia extra abdomen propenderet, & ab externi aëris incursu in curatione vulneris defendi non posset, membrana quasi purulenta circa labia vulneris obducta est: quæ tamen pòst, adhibitis idoneis medicamentis, sublata est, vterusque iterum purus euasit, & naturalem faciem & habitum circa diem decimũ quartum ostendit, atque in dies magis in se contractus ad naturalem magnitudinẽ rediit. Verùm post dies aliquot labia vulneris nigrescere, cum tangerentur facilè sanguinẽ fundere, atque adeò gãgræna suboriri cœpit, vt ferro sine sẽsu, particulæ de labiis vulneris demi possent: sed cum idonea medicamenta adhiberentur, omne illud malum cessauit, & caro circa labia vulneris ad pristinũ colorẽ & statũ planè rediit, vulnúsque indies angustius euasit: adeo, vt intra paucos dies coalitum vulneris speraremus, & via vllum de recuperandâ integrâ sanitate dubium superesset. Verùm enim verò cum illa, 16. Maij hora 4 promeridiana, extra lectum, aliquandiu cõsedisset, atque iterũ in lectum sese reciperet, lipothymia suboriri cœpit, & præter omnem spem intra dimidiam horam, procul dubio ab adstantibus, cũ esset paupercula, non rectè in lipothymia tractata, vitam cum morte commutauit. Ipsâ mortuâ, vt planè sciremus, an in vtero omnia salua fuissent, an verò aliqua latẽs putredo lipothymiæ & subitæ huic morti causã præbuisset, vterum aperuimus. Verũ omnia salua in eo inuenimus. Infans etiam tum viuit saluus & incolumis, Dei beneficio. Huic enim soli & ipsa mater acceptum ferebat, quod toto gestationis tempore à variis & periculosis morbis nihil damni percepisset. Etsi n. vterum extra abdomen pendulũ in fasciâ gestaret: tamen in obeundis domesticis negotiis, quæ ipsimet, ob rem familiarem angustam expedienda erant, vterum cum fœtu nunc in femore, nunc in hoc, nunc in illo loco, prout vsus & res expediendæ exigebant, reponere necesse habebat. Ita mirabilia sunt opera Domini. Puer iste demum sub finem anni 1619. mortuus est.

De eadem historia Vir Cl. D. Michaël Doringius epistolam ad Guillelmum Fabricium scripsit, quæ cum responsione eiusdem Fabricij *lib. 3. obseru. Chirurgic.* Fabricij annexa est, quæ ibi videatur. Similis, vt dixi, historia apud Medicos mihi non occurrit. Cum tamen similem ferè è Nicolai Polij *Hemerologio Silesiaco, sub mensis Decembris die 9.* & Samuelis Meigerij *historiar. nucleo classe 1. cap. 4.* recenseat Dn. D. Doringius, *allegatâ epistolâ*, eam eius verbis hic adscribere libet: Nissæ, quæ Vrbs est Silesiæ satis celebris, viuit paupercula; quæ quindecim annis viro suo cohabitauit, & nouem liberos enixa fuit. Accidit autem, vt in primo partu propter summam impatientiam, & morositatem ab obstetricibus & aliis fœminis præsentibus deserta sola sibi consulere, & solo Deo obstetricante, eniti cogeretur. Hinc etsi mali aliquid in abdomine sibi euenisse sentiret nihilominus tamen ex ordine octies porrò naturaliter & feliciter citra vllam noxam per Dei gratiã peperit. Non multò autem pòst malum in primo partu acceptum, circa inguen sinistrum sæpiusculè sensit, ac sub cute extra abdomen mediocris quantitatis quippiam sibi excidere animaduertit. Anxia igitur casu isto reddita, rem primò ad maritum, mox ad fœminas, ob fidem sibi dudum exploratas detulit: ab illis verò consilij solatiive aliud retulit nihil, quàm Deo Opt. Max. totum negotium esse committendum. Quod dum fecit, ecce! tumor in dies in maiorem magnitudinem accreuit, vt tandem vesicæ bubulæ spiritu distentæ ac grauidæ formam repræsentare videretur. Quin id magnitudinis longitudinisque demum acquisiuit, vt ad genua vsque propenderet. Vnde aliis accedentibus indiciis non arduum fuit concludere, in vesicâ istâ fœtum contineri viuum: Intereà verò magnos dolores fœmina perpessa est, siue sedere, siue cubare conaretur. Namque non sine multo & dolore & eiulatu onus istud instar sacci alicuius penduli hinc inde leuare, ac reponere cogebatur. Verùm enim verò cum pariendi tempus appropinquaret, senatus Niessenus, (quod paupercula esset) curam ipsius suscepit, & prædictum casum cum Medico, Chirurgis & obstetricibus peritis, aliisque fœminis honestis communicauit, atque re diu multumque deliberatâ & accuratissimè perpensâ, deprehendit spem partus naturalis reliquam esse nullam, nec aliâ viâ cùm matri tùm fœtui succurri posse, quàm solâ tumoris apertione; tametsi omnes simile quid se nec vidisse vnquam, nec audiuisse testarentur. Prægnanti itaque consilium hoc tandem aperuerunt, quod ipsa lubenti animo acceptauit, atque se totam diuinæ protectioni seriò commendauit, cum se vnà cum fœtu aliter liberatum non iri ipsamet facilè intelligeret. Postquam verò in tam periculoso rerum statu constitutæ animum crebris adhortationibus & consolationibus propinqui obfirmassent, Medicus, Chirurgi, obstetrices aliæque fœminæ honestæ definito tẽpore conuenerunt, & diuino auxilio implorato, tumorem desecuerunt, fœtumque post multos labores & sollicitudines satis vegetum denique extraxerunt. Quem cum matri adstantes gratulabundi consolabundique obtulissent, oculis duntaxat aspectum auferri, & in cunas reponi, manuum indicio iussit. Is Christo per lauacrum sacratissimum initiatus, sesquiannum superstes viuit: mater tertio à sectione die post multos dolores & cruciatus piè in Christo obdormiuit.

CAPVT XVII.

De Vulneribus & Rupturâ Vteri.

VTerus equidem rarò vulneratur, quoniam circumcirca ferè ossibus munitus, & intra ossis sacri *Vteri vulnera.*
& pubis capacitatem locatus est, & ab anteriore parte vesicâ, posteriore verò intestino recto tegitur. Aliquando tamen accidit, vt vulneretur, non solùm casu, sed & datâ operâ in partu Cæsareo. Aliquando etiam euenit, vt in partu vterus rumpatur, cuius rei exemplum Hollerius, *inter rara No. 8.* recenset, de quadam grauidâ Lutetiæ, cui fœtûs exserta manus est per vmbilicum, & quindecim dies ad partum sic stetit, saluàque matre euasit viuus & vitalis.

Signa Diagnostica.

Vulnus, si ex partu Cæsareo fit, notissimum. Si verò *Signa.*
aliàs fortuitò vterus vulneretur, ex situ vulneris id patet, vt & dolore in vtero, ac sanguine & sanie, quæ per collum vteri exstillant. Et quidem si dolor sit in ceruice vteri, maior est, quàm si sit in fundo.

Prognostica.

1. Vulnera Vteri non sunt curatu impossibilia, quod *Prognostica.*
vel partus Cæsareus docet.
2. Non tamen periculo vacant, ob partis huius cum aliis plurimis consensum, & difficilia, quæ subsequi solent, symptomata.
3. Ceruicis autem vulnera curatu difficiliora sunt, quam fundi vteri, cùm pars hæc magis membranosa sit, & perpetuò humiditatibus scateat.

Curatio.

Vt aliarum partium vulnera: ita etiam vteri consoli- *Curatio.*
dantia requiruntur: si dolor adsit, is mitigandus. Medicamenta autẽ talia cómodissimè per pessum induntur, vel per siphonem iniiciuntur. Pessi cómodissimè parãtur ex

candelâ

candelâ cereâ vel linteo aut emplastro, quod vnguento vulnerario illinendum.

Vel ℞. *Ceræ, terebinth. adipis anserini, butyri*, ana Drach. j. *medullæ ceruinæ, olei rosacei, adipis Taurini*, ana Drach. ij. M.

Vel ℞. *Ceræ, butyri sine sale*, ana Drach. x. *æsypi, seui ceruini*, ana Vnc. j. *adipis anserini* Vnc. ß. *ol. ros. q. s.* Misc.

Vel ℞. *Thuris, mastich. cerussæ, galban.* ana Vnc. ß. Hæc omnia tere, & cum vino albo misce.

Postea adde *pompholygos* Vnc. j. *ceræ, ol. ros. ana q. s.* Misc.

Iniectiones seu clysteres vterini fiant è decocto rad. aristol. rot. cyperi, parato in aquâ chalybeata & vino austero, cui aliquid hydromelitis addi potest, agrimoniæ, artemisiæ, plantag. flor. rosar. maluæ arborescentis, schœnanthi, marrubij.

CAPVT XIX.

De Vlceribus & Corruptione Vteri.

Vlcera vteri. Etsi de Vlceribus vteri supra *sect. 1. cap. 8.* dictum sit: tamen cum ea præcipuè vteri collum spectent, quædam hîc etiam de ipsius vteri vlceribus & corruptione addemus. Obseruatum est, etiam ipsam vteri substantiam vlcere correptam; imò aliquando vterus præcipuè in Procidentia, putrescere incipit, ita vt putredine consumptus tandem planè excidat; idque fœminâ superstite fieri posse, duobus exêplis probat Fr. Roussetus, *de partu Cæsareo s. 4. c. 6.* Interdum ita exulceratus propendet, vt sine omni negotio totus excindi possit, cuius rei exempla apud eundem Roussetum, & alios autores habentur, & supra etiam, sect. 1. c. 1 a. allegauimus. Scribit etiâ Cornel. Gêma, *l. 1. Cosmocritica c. 6.* se vidisse, quibus vteri portiones satis effato dignæ, tum per abscessus, tum per vulnera sunt ablatæ, & tamê vixisse fœminas. Apostemata etiam vteri per abdomen erupisse, vel ibi aperta fuisse, & sanata mulieribus superstitibus, imò facultate concipiendi non priuatis, obseruationes Medicorû docent, quales recenset Fr. Roussetus, *de partu Cæsareo s. 4. c. 3.* Scribit ibi Albosius ad Roussetû, fœminâ quandam ex partu difficili apostema in ventre inferiore contraxisse; quod cum cauterio aperuisset, magnam puris quantitatem & per vulnus & per vterum effluxisse: & alij cuidam, cum fœtus mortuus instrumentis ferreis violenter extractus esset, & lochia ac secundinæ restitissent, intra quinque dies ex vtraque parte infimi ventris magnum tumorê obortû cum apostematis signis euidentissimis. Cauterio verò actuali vni ex lateribus profundissimè impresso ex apostemate aperto copiosû sanguinem grumosum putridum & fœtidum extractum esse. Cum autem alterius lateris tumor non subsideret, & eum apertum fuisse, & secundinam inde extractam. Quæ omnia etsi non sine maximo dolore & vitæ periculo peracta fuerint, & ægra triennio lecto decubuerit biennio verò fulcris innixa obambulauerit, tandê tamê pristinâ sanitatê recuperasse, ita vt postea plures liberos pepererit. Ad eundem Roussetum scribit Nicolaus Villanouatus, Moniali cuidam infimû ventrem intumuisse, qui, cum cauterio actuali ad fundû vteri vsque adacto apertus esset, tam per vulnera, quàm per partes inferiores vltra septê libras puris emanasse, vlcusque hoc sex mensium spatio percurarû fuisse, eamque (quod quâ ratione à moniali fieri potuerit, non intelligo) ab illo tempore enixâ fuisse: Et pharmacopæi cuiusdâ vxori cauterio abscessum vteri apertû fuisse, & admirandâ puris copiâ inde effluxisse, eamque spatio trimestri curatam, statim pòst concepisse, & tres filios & vnam filiam enixâ fuisse.

Fœtus in vtero mortuus frustillatim extractus. Fœtum etiam in vtero mortuum vterum exulcerasse, & per [illegible] abdominis partes frustillatim extractum fuisse ob[illegible]. Albucasis, *Chirurgia cap. 76.* se hoc modo ex apostemate ad vmbilicum oborto fœtum particulatim extra[illegible], mulierémque adhuc diu superuixisse, vlcere tamen subinde nonnihil porriginis ex se remittente refert. Et Alex. Benedictus, *lib. 25. de curand. morb. cap. 33.* scribit, fœtu intra vterum mortuo, ortisque in ventre tribus fistulis, ex vnâ, quæ omnium maxima erat, integram infantis caluariam extractam fuisse, ipsamque fœminam sanitati restitutam. Et duas eiusmodi historias fœminarum, quibus fœtus mortuus per abdomen extractus fuit, iis superstitibus & sanatis, recenset Fr. Roussetus, *de part. Cæsar sect. 4. cap. 4.* Et Mauritius Cordæus, *comm. 1. in lib. 1. Hippocratis de morb. mulier. t. 11.* scribit mulieri grauidæ equo excussæ & saxo prægrandi allisæ trigesimo die pòst tumorem secundum vmbilicum erupisse, eóque rupto saniem & fœtus particulas effluxisse, decimo tamen mense conualuisse, sed rursum concepisse. Platerus quoque, *Tract. 2. Pract.* scribit, fœtum mortuû cum inuolucris & vtero, vicinóque peritonæo corruptis penitus sectione in abdomine factâ exemptum fuisse, quod in vnâ viua adhuc & diu postea superstite manente fieri viderit. Quæ exempla omnia ostendunt, vteri vlcera omnia non solum non incurabilia esse, verùm etiam quâdoque iis sanatis fœminas rursum côcipere posse; ideóque fœminas talibus vlceribus laborantes non deserendas, sed omnem in curando diligentiam iis adhibendam esse.

Qua ratione autem talia vlcera curanda sint, ex iis, quæ suprà *sect. 1. cap. 8. de vlceribus ceruicis vteri, & cap. 20. de fistulis vteri* dicta sunt, patet.

Medicamenta Interna. Interna nimirum medicamenta parantur è *radicibus côsolidæ maioris, rh. aponticí, foliis millefolij, plantaginis, lauri, flor. rosar. sem. viticis,* è quibus fiunt decocta; *bdellio, myrrha, thure, mastiche, succino, sarcocolla, styrace, corallus, myrobalanis chebulis, sanguine Draconis, terra sigillata,* è quibus fiunt puluetes & pilulæ,

Externa. Iniectiones vero in vterum, & vlcera in vterum penetrantia abstergentes fiunt ex *hydromelite, succo apij, thure, myrrha,* decoctis *rad. aristolochiæ, ireos, fol. marrubij, apij, absinthij, centaurij min. sem. lupinorum, fabarum, aluminis.* cum vino facta. Vtile est & vnguentum Ægyptiacum & similia.

Sanantia & consolidantia decocta fiunt è *rad. consolidæ, bistortæ, foliis agrimoniæ, bursæ Pastoris, plantaginis, equiseti, millefolij, centumnodiæ, pilosellæ, saniculæ, pyrolæ, anserinæ, flor. rosar. balaustiis, nucib. cupressi & similibus,* quibus mel rosatum vel syr. de rosis siccis addere licet.

Pulueres ex iisdem parentur, additis *thure, aloe, myrrha, sarcocolla, sanguine Draconis, bolo, lithargyro, cerussa, tutia, lapide calaminari.*

Vnguenta item, additâ terebinthinâ, resinâ abiegnâ, melle, spiritu vini. Reliqua supra loco allegato sunt proposita.

CAPVT XX.

De morbis testiculorum & vasorum genitalium in fœminis.

Morbi testiculorum & vasorum genitalium. QVandoque etiam, vtero saluo, in testiculis mulierum, & vasis spermaticis vteroque annexis morbi quidã accidût. Primò aquæ interdû magna copia circa testiculos colligitur, vt patet ex historia quam Casp. Bauhinus, *in appendice ad Roussetum de partu Cæsar.* hoc modo recêset: Anno 1588. Iunij 23. circa meridiem, Domina Sabina *Schocksin*, vxor Clar. Viri D. Hectoris Vogelmanni, fato feliciter functa, posteaquam sedecim annis grauissimis morbis fuisset conflictata: inter quos fuit ante aliquot annos Hemicrania, quæ aliquot annis singulo die septimo molestabat: conuulsionibus quinetiâ, vt & febribus tertianis, aliísque morbis sæpius diuexata, perpetuò tamen de dextri lateris dolore conquerens & defluxionem existimans. Ego verò renem corruptum censebam, eò quòd vrinas cruentas aliquando se habuisse, referret: quinetiam pus per anum, per collum matricis

matricis nonnunquam excreuerat: sic & io vrinis pus interdum & arenas crassiores conspeai. A Venere multis annis & abhorruit, & propter dolorem abstinuit. A triennio coepit omnino supia dorsum decumbere, à biennio nec stare, nec ambulare poterat, dolores ingentes perferens, tumores magni in latere dextro: fluor puris & sanguinis copiosus per aluum: aiebat se reiicere arenas per aluum: à multis mensibus condyloma magnum in ano quod multos dolores pariebat, & enematuio iniectionem, quibus tamen subleuabatur, impediebat. Intumoit venter non parùm in deattro latere aliquot ante mortem septimanis: tibiæ quin etiam valdè intumuerant, præsertim dextra: tumebat etiam labrum dextrum pudendi. Pridie mortis difficultatem spirandi cum tauoedine persensit: horâ vnâ, aut alterâ antequam expiraret, mortem præsensit, vt etiam pridie se suffocatum iri dicebat: mens sana remansit, donec in Christo obdormiuit Sequenti die ab obitu cum Chirurgo Petro Borne, præsente marito, & D. Superintendente, hac ratione institui sectionem: Tumorem paracentesis modo aperui, ex quo serosi humoris mensuræ duæ aut tres, hoc est, ad nouem libras, effluxere: educto humore, decussatim aperui abdomen: eo aperto, comperi tumorem adhuc insignem in latere dextro: hærebam nonnihil dubius, qualis esset tumor, & quâ in parte, quem non aperui, donec omnes partes diligenter investigârim, incipiens ab intestino recto: attrectaui etiam intestina omnia vsque ad duodenum & ventriculum, & sursum à ventriculo ad intestinum rectum manum deduxi: in intestinis & circa illa nihil præter naturam animaduerti, præter appendicem (quæ coeci intestini loco) tumori adhærentem, sine tamen vllâ corruptione: omentum non habeba: in mesenterio nullos scirrhus aut tumor: Ramus portæ hæmorrhoidalis satis magnos. Ligato intestino recto, separaui omnia intestina vsque ad duodenum: deinde peruestigaui vasa spermatica, vtramque arteriam repeti, & vtramque venam valdè amplam. Perquisiui testiculos matricis, quorum dexter via apparuit, quia ex eo prodibat tumor iogens, ex quo eduxeram per paracentesim copiam seri prædictam: tumor ille constabat ea tonicâ crassâ, quæ externè adhærebat quibusdam locis parti dextræ peritonæi, intus rugosa erat, nullibi peruia: adhærebat ei versus internam partem alter tumor insignis (quem postremo loco administrationis aperui,) internè etiam rugosa tunica sine exitu: circumcirca multi parui tumores, siue hydatides: Vas eiaculatorium valdè tenue. In latere sinistro testiculus erat magnitudinis ferè cotonei, summè inæqualis, qui scatebat hydatibus multis, magnis, & prolabebatur in capacitatem ossis sacti, relaxatis omnibus tunicis, videbatur comprimere & vesicam & intestinum rectum.

Similem historiam recenset Ioh. Schenkius, *lib.3. obseru.* ex relatione D. Ioban. Heinetzij, quæ hæc est: Vixerat ancilla quædam, proceræ satis staturæ, per plures annos in thermis Caroliois, loco satis celebri, negotia herilia non incommodâ peragens valetudine, donec menses fluerent. His verò, ob errores in diætâ commissos, suppressis paulatim, malè habuit, donec tandem ita intumesceret venter, vt ratione molis malè audiret, atque hospitale ingredi cogeretur. Bene autem sibi conscia, cum pauca quædam pharmaca sumpsisset, ac de vitâ desperasset, vt mortuum corpus secaretur pro innocentiæ testimonio petiit Secto itaque 15. Maij Anno 1592. cadauere, in præsentiâ Clar. V.D.D. Henrici Ludouici, Medici sûm temporis Viennensis excellentissimi, iuuante etiam CL. V. D. Mauritio Stromeiero, Procerum Bohemiæ Chirurgo celeberrimo, atque emissâ plurimâ aquæ copiâ, viscera omnia reperimus salua; iecur optimè affectum; quantitate quinetiam maximum; lienem laudandum, eumque rotundum, præter pulmones; quos ob aquam, quæ diaphragma penetrauerat, dimidia ex parte corruptos vidimus, itemque omentum, vri solet, atque testes. Hos enim ab vtraque parte non solùm tumidos, ad magnitudinem capituli recens nati pueli, sed etiam liuidos, quasi fungosos, plenos vesicis aquosis, quæ maiori ex parte ruptæ fuerant, tantàmque aquæ copiam effuderant, inque foramina atque vlcera degenerauerant, ac plane putridos inuenimus; Vtero aliàs eiusque vasis planè illæsis atque incorruptis.

Alij quoque tumores testibus mulierum accidunt. Ità refert Ioh. Bauhinus, Lugduni cum mulier quædam subito mortua esset, vt suspicio esset de vi aliqua ei illata, se eam, imperante magistratu, aperuisse, & nullibi neque extra neque intus reperisse, in quod caussa mortis referri posset, nisi tumorē magnū testiculi dextri, ob copiam pilorum & materiæ similis seuo eum pure, vt matricis præfocatiónem vehementissimam & letbalem excitatam fuisse verisimile sit.

Vermes quandoque etiam in testiculis mulierum nascuntur. Et vt supra etiam dictum, scribit Ioh. Riolanus, *Antropographlib.2.c.34.* se in hystericis virginibus deprehendisse testes pugno grandiores seroso semine turgentes, quin etiam tubam Vteri amplificatam & valde dilatatam.

L I B R I Q V A R T I

PARS II.

De symptomatibus, quæ fœminis in Vtero & ex Vtero accidunt.

PROEMIVM.

Postquam hactenus morbos, qui partibus genitalibus in fœminis accidunt, explicauimus, ordo iam postulat, vt Symptomata, quæ in vtero & ex vtero accidunt, explicemus. Cum autem ea sint varia & multiplicia, adeo, vt rectè Democritus ad Hippocratem scripserit, sexcentarum ærumnarum, innumerarúmque calamitatum mulieribus autorem esse vterum, perspicuitatis gratiâ in certas classes ea digeremus, & Primò de Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt, agemus: Secundò dicemus de symptomatibus, quæ fœminis circa menstruorum fluxum, & alias ex Vtero euacuationes & fluxus contingunt: Tertiò de iis, quæ Virginibus, & omnibus ferè fœminis puberibus ex vtero euenire solent. Quartò de Symptomatibus, quæ fiunt circa conceptionem. Quintò de iis quæ accidunt grauidis in gestatione fœtus. Sextò de iis, quæ in partu. Septimò de iis, quæ post partum eueniunt.

SECTIO

SECTIO I.

De Symptomatibus, quæ fœminis in vtero accidunt.

CAPVT I.

De Vteri imbecillitate.

Vteri imbecillitas.

PRimam ergo Symptomatum classem quod attinet, eorum scilicet, quæ in ipso vtero accidunt, occurrunt primò *Actiones læsæ* ipsius vteri, & inter eas primo loco *Vteri imbecillitas* in actionibus suis perficiendis, quæ hoc loco, cum eius postea sæpe futura sit mentio, semel explicanda venit.

Vsus & actio vteri duplex.

Est autem vteri vsus & actio duplex, vna priuata, quâ sibi ex affluente sanguine alimentum conficit: altera publica, quâ generationi inseruit: ad quam pertinet primò sanguinis menstrui debito tempore euacuatio, deinde Veneris appetitus, tertiò seminis sui in actu Venereo excretio, & à viro suscepti retentio, quartò fœtus concepti in vtero vsque ad debitum tempus retentio, quintò fœtus iam perfecti in lucem exclusio. Quæ omnes actiones variè debilitari possunt. Si enim priuata illa vteri facultas lædatur, & alimentum in vtero non bene conficiatur, multa excrementa & superfluæ humiditates in vtero colliguntur. Deinde sæpe accidit, vt sanguis menstruus non ad iustum vsque terminum detineatur, sed frequenter & per breuia interualla, vel etiam continuò euacuetur. Tertiò interdum fœminæ nullo modo Venerem appetunt, imò eam fastidiunt, & si cum viro coëant, delectationem nullam percipiunt. Quartò nonnunquam fœminæ semen à viro susceptum nullo modo retinent, sed statim reiiciunt. Quintò, interdum quidem semen retinent, & formari inde fœtus incipit, verùm non ad debitum tempus vsque retinetur, sed primo, secundo, aut tertio mense excluditur. Tandem etiam nonnullæ in fœtu excludendo non satis robustæ sunt. Quæ omnes actionum læsiones imbecillitatis & debilitatis vteri nomine veniunt, tunc tamen, vbi nullo alio morbo, vel organico, vel vnitatis solutæ in vtero existente, ob solum temperamenti & caloris innati vitium actio læditur.

Caussa.

Caussa.

Caussa enim proxima vteri imbecillitatis est vteri intemperies, seu naturalis vteri temperiei mutatio, quæ accidit, cùm non solùm primæ & manifestæ vteri qualitates mutantur, sed & cum calor vteri innatus & influens suffocatur aut dissipatur, vel etiam occultæ vteri qualitates mutantur. Habet enim vterus etiam ἀρρήτους quasdam qualitates, vt ex singulari vteri cum rebus variis sympathiâ & antipathiâ apparet, dum semen virile appetit, illud, vt & fœtum, souet, odoribus suauibus delectatur, tetris læditur, & tàm mitas vires & qualitates obtinet, vt Plato vterum animal in animali dixerit. Primas qualitates quod attinet, etsi quæcunque mutentur, vteri intemperiem constituunt: tamen non omnes debilitatem vteri, nec omnium mutatio eandem, sed vniuscuiusque peculiarem debilitatem inducit. Caliditas equidem si sit nimia, intemperiem quidem constituit, ob quam vterus plus attrahit, quàm possit conficere: debilitas tamen vteri non appellatur propriè, neque quævis actionis læsio vteri debilitas est, sed ea solùm, cum debiliter, vel nullo modo actio obitur. Frigiditas potius debilitatem vteri efficit, cùm ob eam nec mediocrem alimenti quantitatem vterus conficere possit, & proinde multa excrementa cumulet, nec vlli alij actioni rectè obeundæ aptus sit. Siccitas etiam sanguinem menstruum plus, quàm par est, retinet, sed nec ea intemperies propriè imbecillitatem vteri efficit. Humida verò intemperies cum neque sanguinem, neque semen, neque fœtum rectè contineat, vterum debilem reddit. Ex quibus manifestum euadit, debilitatem vteri præcipuè è frigidâ & humidâ intemperie, seu sine, seu cum materiâ, calorisque tum insiti, tum influentis defectu, & occultarum qualitatum mutatione dependere, quibus quartò meritò additur laxior vteri substantia.

Non quauis actionis læsio est vteri debilitas.

Debilitas vteri vnde.

Signa Diagnostica.

Signa.

Vteri imbecillitatem produnt Veneris appetitus languens aut eiusdem fastidium, & nullius voluptatis in Venere perceptio, seminis retentio læsa, seu effluxus, frequens abortus, fluxus menstruorum inordinatus, dolor in lumbis, pectine, quo tempore menses erumpunt, flatus ex vtero erumpentes, & excrementitij humores effluentes, dolores capitis & alia, quæ ex vtero prouenire solent, symptomata, quæ postea explicabuntur.

Caussas quod attinet, signa intemperiei frigidæ & humidæ, cum & sine materia, supra de morbis vteri, *part.1.sect.2.cap.2.& 3.* proposita sunt. Calorem innatum & spiritus fuisse dissipatos è partu difficili, ex relatione ægræ cognoscitur. Occultarum qualitatum vitium difficulter cognoscitur; si tamen nullus frigiditatis vel humiditatis excessus deprehendatur, nec ex partu laborioso vel aliâ de caussâ calor & spiritus dissipati sunt, ab occultis qualitatibus imbecillitatem dependere argumento est; præcipuè si vteri imbecillitas mox quamprimùm menses erumpere incipiunt, sese prodat, & calefacientia atque exsiccantia, quatenus talia, parum prosunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Vteri imbecillitas grauis affectus est, & variorum malorum fœminis caussa, atque ab eâ varia circa mensium fluxum vitia, Veneris appetitus læsus, conceptio læsa & sterilitas, & alia in aliis partibus Symptomata accidunt.

2. Quæ autem intemperies quid mali in specie secum trahat, supra *loco allegato, de intemperiebus vteri* dictum.

3. Longè autem periculosissima est caloris innati exstinctio & dissipatio, & calidum innatum semel amissum difficulter restituitur. Sicut & occultarum qualitatum vitium, à primo ortu contractum, & si hæreditarium sit, difficulter curatur.

Indicationes.

Indicationes.

Imbecillitas vteri tollitur caussis sublatis. Itaque si intemperies frigida adsit, vterus calefaciendus; si humida, exsiccandus; si calidum innatum & spiritus suffocati vel dissipati sunt, ij reparandi & instaurandi; si occultarum qualitatum vitium adsit, vterus medicamentis totâ substantiâ ipsi familiaribus roborandus.

Curatio.

Curatio.

Quâ ratione Intemperies vteri curentur, supra suo loco dictum.

Calor vteri instauratio.

Calorem & spiritus instaurant, fouéntque vsus rerum aromaticarum, & eorum medicamentorum, quæ caloris & spirituum effluuium impediunt, & vteri substantiam roborant. Nimirum aromata: *Cinamomum, caryophylli, nux moschata, macis; species diacalamynthæ, aromatici rosati, diaxyloaloes, rosata nouella, diamoschi, theriaca, Mithridatium;* vt & Externa: *oleum liliorum alborum, nardinum, lauendula,* & similia vterum calefacientia &

ſiccantia ſupra propoſita, è quibus, ſi laxior vteri ſit ſubſtantia, adſtringentia eligenda.

Vtero totâ ſubſtātiâ familiaria medicamenta. Vtero verò totâ ſubſtantiâ familiaria medicamenta, quia non iiſdem qualitatibus omnia ſunt prædita, conuenientia eligenda, quæ ſupra *part. 1. ſect. 2. cap. 2. & 3. de intemp. vteri frigida & humida* ſunt propoſita, & hic repetere opus non eſt. Compoſita ſaltem aliqua addere libet.

Aqua vitæ mulierum. Aqua vitæ mulierum ſupra loco modò citato *de intemp. vteri frigida* propoſita eſt. Eſt & hæc vtilis.

℞. *cinam. el.* Vnc. ß. *caryoph. nucis moſch. macis, granorum paradiſi, cardamomi, cubebarum, ana* Vnc. j ß *galangæ* Vnc. ß. *pip. longi, zinzib. ana* Drach. ij *zedoar.* Vnc. j.

Inciſis affunde vini albi Menſur. vj Stent in digeſtione octiduum; poſtea adde *menthæ, meliſſæ, roriſmarini, ſalviæ, ana* Drach. vj *ſem. fœnic. aniſi, ana* Vnc. ß.

Stent iterum in digeſtione tribus diebus, poſtea deſtillentur.

Vel ℞. *Caſtorei*, Vnc. iij. *croci* Vnc. ij.

Fiat ex vtroque ſeorſim cum ſpiritu vini extractum.

Adde *extr. artemiſiæ* Vnc. ij. *angelicæ* Drach. j. *magiſter. matris perlar.* Drach. j. *ol. caryophyller.* Scrup. j. *angelicæ, ſuccini, nuc. moſc.* ana Scrup. ß Miſc.

Vel. ℞. *Sem. paſtinacæ ſylueſtris, cumini, aniſi, dauci,* ana Drach. j. *rad. angel. leuiſtici,* ana Drach. ß. *caryoph. galangæ, cinam.* ana Drach. j. ß. Miſc. F. puluis.

Diæta.

Diæta. Cibi boni ſucci, & multi nutrimenti præbeantur, carnes pullorum & gallinarum, caponum, perdicum, caro vitulina, hœdina, columbina, oua recentia, amygdalæ, paſſulæ, pineæ, dactyli, cibique condiantur aromatibus. Potus ſit vinum generoſum, vel cereuiſia bona.

CAPVT II.

De Pruritu Vteri.

Pruritus vteri. Ad actiones læſas & dolor vteri, ac genitalium pertinet, cuius ſpecies eſt *vteri*, ſeu vuluæ potius, *pruritus*, qui in vteri ceruice & pudendis oritur, & fœminas, præcipuè annoſas moleſto cruciatu & ſcalpendi neceſſitate ita fatigat, vt ſomnum adimat. *An idem ſit cum furore vterino.* Nonnulli hanc affectionem cum *furore vterino* confundunt; ſed diuerſiſſimæ ſunt affectiones. In prurit u enim ſaltem, vt in aliis partibus, ſcalpendi deſiderium adeſt, pertinetque affectio iſta ad doloris ſpecies, acciditque, vt dixi, vetulis frequentiùs, quàm iunioribus, neque cum coëundi deſiderio ſemper coniuncta eſt, & ſæpe longo tempore durat: Furor verò vterinus iuuenibus accidit, eſtque ſine dolore ac pruritu, & ſaltem Veneris deſiderium vehemens fœminas vrget, & non ita longo tempore finitur, de quâ affectione infrà, *ſect. 3. cap. 5.* dicetur.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa pruritûs huius eſt humor ſalſus, ſeroſus, atque aduſtus, & propterea acris & mordax, in ceruicem vteri vel pudenda muliebria effuſus. Quomodo iſtè humor colligatur, ex iis, quæ ſupra de morbis & præcipuè vlceribus pudendorum muliebrium dicta ſunt, patet.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Ex ipſius fœminæ relatione malum hoc cognoſcitur, quæ etiam manus pudendis frequenter admouet.

Prognoſticum.

Prognoſtic. Malum potius moleſtum, quam periculoſum eſt; quia tamen ſomnum excutit, hoc modo vires deücere poteſt.

Curatio.

Curatio in eo conſiſtit, vt primò vniuerſum corpus euacuetur. *Curatio.* Itaque ſi ſanguis abundat, vireſque ferant, etiam venæſectio inſtitui poteſt. Poſtea humores ſalſi, acres & mordaces temperandi ſunt *cichorio, fumaria, borragine, bugloſſo*; atque euacuandi *epithymo, polypodio, foliis ſenæ* & ſimilibus.

Corpore vniuerſo euacuato humores ſalſi & acres, proxima pruritus cauſſa, è genitalibus tollendi & abſtergendi aquæ dulcis, in quâ *fol. lactucæ, plantag. ſalicis, radices oxylapathi* ebullierint, balneo vel fomento, & pars inungenda vnguento refrigerante Galeni vel roſaceo, vel vnguento iſto peſſus illitus genitalibus immittendus. Si verò humores penitus parti inſederint, fortiora, quæ humores iſtos extergant, adhibenda. Paræus, *lib. 23. cap. 84.* mulierem, quæ vehementi partium genitalium pruritu & vredine laborabat, vnguento Ægyptiaco curauit. Vtile eſt & hoc.

℞. *Aluminis, nitri, ſulphuris viui*, ana Drach. vj. *ſtaphidis agriæ* Vnc. j.

Incorporentur omnia *aceto roſ.* & addita ſ. q. *butyri recentis*. F. linimentum.

Vbi fortioribus opus eſt, medicamenta, quæ argentum viuum recipiunt, & pruritui ac ſcabiei, quam interdum in ſenibus pituita ſalſa inter ſcrotum & anum excitat, vſurpari poſſunt, quale eſt vnguentum enulatum cum mercurio.

Vel ℞. *Saponis nigri, ſtaphid. agriæ*, ana Vnc. ß. *ſulphur. viui* Vnc. j *mercur. viui* Drach. ij.

Incorporentur *aceto roſaceo*, & addita *pingu. porcin.* ſ. q. Fiat vnguentum.

Diæta.

Cibi ſint boni ſucci, & humectantes ac refrigerantes. *Diæta.* A ſalſis, acribus, vt & aromatibus multis abſtinendum.

CAPVT III.

De Dolore Vteri.

Ipſum verò vteri corpus variis dolorum generibus *Dolor vteri.* afficitur, qui nunc ſoli, nunc cum aliis morbis coniunctis fœminis valde moleſti ſunt. Interdum enim dolores ſine vllo alio morbo vterum corripiunt, qui Vterini dolores, vulgo *die Mutter VVehe, oder Bar, oder Geber Mutter* dicuntur, & eadem ferè ratione, quâ dolores colici in ventre inferiore fœminas cruciant, & cum ligamenta vteri ad lumbos & coxas ferantur, eò vſque etiam hic dolor extenditur. Interdum grauidas dolor vterinus in inguinibus moleſtat. Interdum & vteri inflammatio ardentem & pulſantem dolorem excitat, qui ad latera ſeſe diſtendit, aluique obſtructionis & mictionis impedimenti, inteſtino recto & veſica in conſenſum tractis, cauſſa eſt: nonnunquam & vteri vlcera, aliique tumores dolorem coniunctum habent: quandoque & poſt partum in imo ventre dolor percipitur, quandoque in pudendis, præcipuè aliquot horis vel etiam diebus poſt partum, fœminas affligit, qui *dolores poſt partum* nominantur. *Dolor poſt partum.*

Cauſſa.

Cum autem omnis doloris cauſſa ſit ſolutio con- *Cauſſa.* tinui, hæc quoque in vtero, vt parte membranoſâ, doloris cauſſa eſt. Prouenit verò ea vel ab vteri eiuſque vaſorum diſtenſione, vel ab eroſione partium vteri membranoſarum & ſenſibilium. Et quidem vterinus dolor, qui fœminis non grauidis aut puerperis accidit,

prouenit

prouenit ab humoribus & flatibus, vel in ipsâ vteri cauitate consistentibus, vel in vasis vteri hærentibus, atque ea simulque ipsum vteri corpus distendentibus. Prius quidem Platerus negat, verùm experientia contrarium testatur, quâ obseruatum, flatus copiosos ex ipso vtero erupisse, de qua re supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. de inflatione vteri*, dictum. Quandoque etiam dolor in vtero oritur à grumoso sanguine in vteri cauitate potius, quàm venis, vt nonnulli statuunt, hærente; cùm in vasis suis vix grumescat sanguis. Hunc u.dum natura expellere conatur, idque ob loci angustiam nequit, dolor excitatur.

Deinde ex vasorum distensione dolores vterini oriuntur ante mensium eruptionem, cùm scilicet vasa non satis patent, vt cum difficultate sanguis via penetret, aut cum sanguis crassus est, vt angusta vteri vasa non penetrare possit, sed in iis subsistat. Quò etiam faciunt caussæ externæ, aër scilicet frigidus vterum ingrediens, aut sessio in aquâ frigidâ, imprimis dum menstrua instant aut fluunt, vt & frigidus potus, præcipuè si fœmina ab exercitio vel aliâ de caussâ anteà incaluit. Dum enim ab hisce caussis vteri vasa clauduntur aut coarctantur, sanguis libere effluere non potest, sed in vasis subsistens ea distendit, & dolores hos excitat. Interdum & dum menses fluunt, sed non rectè, vel dum supprimuntur, vel dum vitiosi sunt, ac humorum prauorum colluuies circa vterum colligitur, & in membranas eius sese insinuat, præcipuè cum in flatus resoluuntur, idem accidit; imo etiam dolores hi iis accidunt, quibus menses ætatis ratione amplius non fluunt, cùm humores vitiosi ad consuetas has euacuationis vias confluunt, & vasa vicinamque vteri substantiam & membranas distendunt, quod præcipuè accidit, quando vitiosi isti humores in vasis vteri efferuescunt, & in vapores ac flatus resoluuntur, qui & dolores atque alia symptomata excitant. Quod etiam iunioribus & adhuc conceptioni aptis post coitum interdum accidit, dum ab eo sanguis aut vitiosi humores in vteri vasis incalescunt, & vapores ac flatus de se emittunt, qui vterum distendendo dolores excitant. Imò etiam sine coitu interdum vapores acres & maligni circa vterum cumulati & moti grauissimos dolores excitant. Nonnulli non solùm à sanguine, sed à semine quoque vitiato & corrupto ac vasa distendente eundem dolorem excitari statuunt. Excitatur & vteri dolor in inflammatione vteri, vt & aliis tumoribus, de quibus supra, *part. 1. sect. 2.* dictum, vbi etiam explicatum, quænam inflammationis, vt & aliorum vteri tumorum caussa sit. Interdum & post partum vterinus dolor excitatur, qui ipsum vteri fundum molestat, dum scilicet, postquam fœtus exclusus est, orificiúmque vteri adhuc patet, aër frigidus irrumpit, qui non tam refrigerando, quàm vasa vteri constringendo humoribus exitum intercludit, qui postea distendendo dolorem pariunt. Nonnunquam verò in orificio vteri præcipuè dolores post partum excitantur, qui in specie dolores post partum, Germanis *die Nachvvehe* appellantur, qui procul dubio excitantur, cùm orificium vteri vel ab aëre frigido, vel ab humore aliquo irritatur, vt ab illo conatu, quem in fœtu excludendo instituebat, nondum desistat, sed eum aliquandiu adhuc continuet. De qua doloris specie infra, *sect. 7. cap. 5.* peculiariter dicetur. Ab acrimoniâ verò & erosione dolor excitatur, præcipuè in ceruice vteri, dum in vlceribus vteri, ac fluore muliebri & mensibus vitiosis acres humores per orificium vteri effluunt, illudque vellicant.

Signa Diagnostica.

Signa — Dolorem ipsum fœmina patefacit, & de eo conqueritur. Caussas quod attinet, si dolor fiat ab vteri inflatione aut hydrope, cognoscitur è signis inflationis vteri supra, *part. 1. sect. 2. cap. 9. & 10.* propositis, quæ hîc repetere opus non est. Si à grumoso sanguine sit dolor, præcessit sanguinis fluxus ex vtero copiosus; & dolor cum tenesmo & frequenti mictione coniunctus est. Cum enim natura conatur grumosum sanguinem, à quo molestatur, expellere, ob assiduum conatum rectum intestinum & vesica in consensum trahitur. Dolores quoque hi fixi sunt; & in vna parte, ac præcipuè circa orificium vteri percipiuntur. Si autem sanguis iste diutius in vtero retineatur & corrumpatur, ac malitiam contrahat, alia etiam symptomata praua coniunguntur. Si ex mensibus, vel aliis humoribus vitiosis vasa vteri distendentibus dolor excitatur, signa mensium suppressorum, non rectè fluentium, vel vitiosorum, vt & intemperiei vteri cum materiâ suo loco expositâ adsunt. Et si caussæ externæ malo huic occasionem dederint, ex relatione ægræ vel adstantium eæ cognoscuntur. Si ex semine retento dolor vteri accidat, è fœminæ conditione id patesit & alia symptomata, quæ ex retento & corrupto semine accidunt, præsertim suffocatio vterina, adsunt. Inflammatio vteri quâ ratione cognoscenda sit, suprà, *part. 1. sect. 2. cap. 1x.* dictum. Dolorum post partum caussæ etiam facile patefiunt. Si ex vlceribus vel aliis tumoribus dolor excitatur, suis signis, quæ suprà, *part. 1. sect. 2.* tradita, illi cognoscuntur. Si tandem ex fluore muliebri vel vitiosis mensibus accidat, id ipsa ægra, quæ de hisce affectibus conqueritur, edocebit.

Prognostica.

1. Dolor ipse quò grauior est, eò plus periculi portendit; quò minor, eò magis periculo vacat. — *Prognostica.*

2. Caussarum verò ratione eò plus periculi metuendum, quò caussa grauior; eò minus, quò caussa minor. Cum autem caussæ, vt antea enumeratæ sunt, sint variæ, quid quælibet portendat, supra in diuersis locis *antea allegatis*, dictum.

Indicationes & Curatio.

Curatio ad duo dirigenda, primò ad dolorem, si is vrgeat; secundò ad caussas doloris. Primò si dolor sit magnus, vt metuendum sit, nisi ei succurratur, eum vires prostraturum, illi, etiam neglectâ caussâ, succurrendum. Quæ autem hoc præstant, anodyna dicuntur, quæ scilicet calore temperato constant, & calori nostro sunt similia, aut certè primum calefacientium gradum non excedunt, atque ita dulci sensu, quem mouent, partium dolore affectarum molestam sensationem abolent, vt *alibi* pluribus dictum. Talia sunt præcipuè externa: *radix & folia althææ, maluæ, radices lilior. alborum, semen lini, fœnigræci, lac, butyrum recens, pinguedo recens porci, vituli, anseris, gallinæ, ol. eliminarum dulce mediæ ætatis, amygdalar. dulcium, chamæmelinum, liliorum alborum, sesaminum, anethinum*, & alia huiusmodi, quæ in colica extra adhiberi solent. — *Indicationes.* — *Anodyna.*

Si verò anodyna non sufficiant, ad narcotica accedendum, quæ alibi tradita sunt, & hîc quoque cautè vsurpanda.

Caussas quod attinet, quâ ratione dolor vterinus à flatu in cauitate vteri contento curandus sit, ex iis, quæ supra, *loco allegato, de curatione inflationis & hydropis vteri*, dicta sunt, patet. — *Curatio doloris vteri à flatu.*

Si à sanguine grumoso & concreto sit dolor vterinus, danda opera, vt is dissoluatur & euacuetur: ad quam rem vtilia sunt calefacientia, & attenuantia medicamenta, è quibus euaporationes & suffitus, fomenta, balnea, & inunctiones parari possunt. Theriacam quoque vteri regioni illinire vtile est, vel rutam tritam & melle exceptam ac panno lineo inductam pectini imponere, vel clysterem ex rutâ, semine fœnigræci, oleo rutaceo & irino iniicere. Exhiberi quoque potest theriacæ Drach. ß. cum vino, vel aqua theriacalis aut cinamomi. — *A sanguine grumoso.*

Si

A vasorum vteri angustia.

Si ob vasa vteri non satis patentia dolores, dum sanguis, exitum quærit, excitentur, sanguine, si opus sit, euacuato, & corpore purgato, partes laxandæ & dilatandæ sunt, medicamentis, quæ postea *sectione* 2. *cap.3. de suppressione mensium & mensibus difficilibus* proponentur. Nimirum insessiones, fomenta, inunctiones vsurpandæ, ex radicibus althææ, maluæ, semine fœnigræci, lini, floribus chamæmeli, oleo chamæmelino, liliorum alborum, & similibus.

Si quoque flatus adsint, ij discutiendi, & omnia medicamenta ferè hic locum habent, quæ in Colicâ à pituitâ & flatibus vsurpari solent; nisi quod medicamenta vtero commoda hic eligenda.

A pituita & flatibus.

℞. *Mercurialis, artemisiæ, calaminthæ, pulegij, ana M. . fl. chamameli, meliloti, ana* M ß. *sem. lini, fænigraci, ana vnc.ß.* Coquantur in aquâ simpl. Colat. ℞ ℔ 1. *El.hiera simpl.benedicta laxat.ana* Vnc.ß *Ol.chetrini.* Vnc.ij. *El. de bacc. lauri,* Vnc.ß.M.F.clyster.

Exhibeantur verò *aqua Artemisiæ, zedoariæ, radices Imperatoriæ, zedoariæ, angelicæ ad* Drach.1. cum vino generoso, vel *diacyminum aut diamargaritum calidum, Essentia castorei, Theriaca.*

Vel ℞. *Schœnanthi* Drach.ij. *zedoar* Drach.ß.

Infundantur in aquæ artemisiæ sufficiente quantitate, Colatura exhibeatur.

Vel ℞. *Matricariæ p.ij. gran. iuniperi* Drach.ij *sem. carui, cumini, an* Drach.j *nuc.mosch.*Drach.j.ß.

Coquantur in vase clauso in vino, vel infundantur in vino aut malualtico, & colatura exhibeatur.

Vel ℞. *Rad. Angelica, Imperatoria, zedoar. ana* Drach.j. *dictamni albi. sem. anisi, dauci, cumini, schœnanthi, an* Drach ß. *croci, macis an* scrup j.

F. Puluis, cuius Drach.j. vel per se, vel cum sacchato mixtus ex vino exhibeatur.

Vel propinetur aqua vitæ mulierum supra, *part.1. sect. cap.& antea cap.1.* proposita. Vel hæc paretur:

℞. *Calaminthæ* M. j. *betonicæ, saluiæ, maior ana. pulegij, rutæ, rorismar. an* M j. *Rad.aristoloch. rotundæ, Angelicæ, dictamni albi, an.* Vnc ß. *schœnanthi, bacc.lauri, ana* Drach.ij *iuniperi.*Vnc.ß. *sem. cymin.carui,anisi,fœniculi, an* Drach ij.

Affunde vini generosi quantum satis. Stent in infusione diebus 8. postea destillentur

Destillato adde *nuc.moschatæ, cinamomi, galangæ, zedoariæ an.* Vnc.ij. *costi, granor. paradisi, garyophyllor. cubebarum piperis, ana,* Vnc.j. *Spiritus vini optimi* ℔ j.

Stent iterum in infusione 8. diebus postea destillentur.

Topica quod attinet, in vterum talis clyster iniiciatur:

℞. *artemisiæ, calaminthæ betonicæ, an* M.ß. *sem. nigellæ, cumini, dauci, anisi, an.*Drach.j. *spica nardi, schœnanthi, nuc.moschatæ, cinamomi, an.*Drach.ß.

Coquantur in sufficiente quantitate vini. F. clyster vterinus.

Vel ex iisdem, vt & decocto althææ, maluæ, chamæmeli, meliloti, anethi, & sem. lini, fœnigræci, euaporationes & fomentationes fiant. Post quas vesica bubula oleis lenientibus & discutientibus calidis semiplena apponatur, vel vnguenta, cataplasmata, aut emplastra idonea applicentur.

Vt ℞. *Ol. anethini, liliorum alb. an.*℔ ß. adde *cinamomi* Vnc.ij. *castorei, sem.rutæ, agni casti, an* Vnc.ß.

Stent in loco tepido per mensem, postea colentur. F.oleum, quo venter inungatur.

Vel ℞. *Ol. lilior. albarum, an* Vnc.j. *ol. destillati Angelicæ* Drach.j. *pinguedinis anseris, gallinæ, ana* Vnc.ß. *mucilag. seminis lini, fœnigræci, aqua artemisiæ extr. ana* Drach.iij. *pulu.seminis cumini, dauci, carui, ana* Drach.j. *ceræ quantum satis.* F. vnguentum molle.

Vel ℞. *fol. Parietariæ viridis* M.ij. *mercurialis* M.j. Contundantur. Adde *pulu.florum chamæmeli, sem.cumini anisi, dauci an.* Drach.j. *vitellos ouorum X. Ol. liliorum alb. quantum satis.* F.s.a. cataplasma, quod ventri imponatur.

Vmbilico quoque emplastra vterina applicentur.

Cucurbitæ etiam magnæ cum multâ flammâ vteri regioni applicentur: Vel fomenta sicca ex auenâ, sem. milij, anisi, cumini, dauci, sacculo inclusis.

Suffitus quoque fiant ex ladano, styrace, caryophyllis, cinamomo, moscho; ne tamen fumus naribus excipiatur.

Tandem & pessi vsurpari possunt,

Vt ℞. *Medullæ ceruinæ, terebinthinæ, ceræ, adipis anseris,* ana Drach.iij. *croci* Drach.j. *vitellorum ouorum coctorum* num. vij. *ol. irini, liliorum alb.an.quantum satis.* F. Pessus.

Si humores & flatus acres & maligni sunt, admiscenda contra malignitatem pugnantia, *radix scorzoneræ, lapis bezoar, semen & radix angelicæ, theriaca, Mithridatium, aqua zedoariæ & alia,* quæ *de suffocatione vteri* proponentur. Si à semine corrupto sit dolor vteri, curatio quoque ad suffocationes vteri instituenda. *A materiâ malignâ.*

Si caussæ externæ præcesserint, quæ malo occasionem dederint, cuiusque naturæ contraria opponenda. Et cum frigus hic plerunque primas habeat, calefacientia vterum interna & externa vsurpanda, quæ supra, *part.1.sect.2.cap.2. de intemperie vteri frigidâ*, sunt proposita.

Quâ ratione inflammatio vteri curanda sit, *ibid.cap.12.* dictum; vbi quoque quâ ratione alij vteri tumores & vlcera curanda sint, dictum, quibus curatis, & ipse cessat. De fluore muliebri & mensibus vitiosis *sect. sequenti*, dicetur.

CAPVT IV.

De Affectu Vteri, qui à suaueolentibus, & fœtidis excitatur.

Singulare omnino & admirandum symptoma vtero accidit, quod scilicet odoribus suauibus delectatur, graueolentibus verò & fœtidis offenditur, quod omnino hoc loco seorsim explicandum. Equidem à plerisque in capite de suffocatione vteri hâc de re agitur: Verùm & sine istâ caussâ suffocatio vterina excitari potest, atque etiam sine suffocatione vterinâ ab odoribus bene vel malè afficiuntur fœminæ.

Vterus odoribus afficitur.

Vterum odoribus affici, & quidem variè, extra controuersiam est, ac docet id quotidiana experientia, quâ constat, si mulieribus vteri suffocationi obnoxiis zibethum, moschus, ambra, & similia naribus admoueantur, eas suffocationem vteri incurrere aut certè malè habere: Contra verò si eadem pudendis & fœtida naribus admoueantur, paroxysmum cessare; imò quasdam esse, quæ nec rosarum & similium rerum odoratum familiarium odorem ferre possunt. A fœtidis quoque rebus, præcipuè candelarum extinctarum fumo grauidas vehementer offendi, vt & abortum patiantur, experientiâ constat. Retulitque mihi vir quidam nobilis fide, dignus, idem etiam equabus accidere, seque vidisse equam, quæ ob fœtorem candelæ extinctæ abortierit. Contra tamen dantur fœminæ, quæ nullo modo moschi, ambræ, vel similium odore offenduntur, sed eos bene ferunt: quales multæ reperiuntur in gynæceis principum & nobilium, quæ vestibus moschi vapore & fumo infectis vtuntur.

Fœtida abortum concitant.

Quâ ratione autem hoc fiat, & quæ horum symptomatum caussæ sint, explicare difficilimum est. Plato, *in Timæo*, vterum fœminarum animal esse dicit; quod si verum esset, non ita difficile foret, huius rei rationem reddere. Verum vterus non est animal in animali, sed pars animalis, quæ tamen peculiares, quas aliæ partes non habent, proprietates obtinet, inter quas

Vterus non est animal.

&

An Vterus odores percipiat. & hæc, quod odoribus variè afficitur. Quomodo autem hoc fiat controuersum est, & hoc inprimis quæritur; An vterus odores, quatenus odores, & sub specie odoris percipiat, an verò ab iis saltem ratione vaporis & auræ spirituosæ afficiatur. Qui prius affirmant, eâ ratione vtuntur, quòd vterus à graueolentib. naribus admotis deorsum pellitur, à suaueolentibus verò naribus admotis sursum mouetur, ab iisdem verò pudendis admotis sursum retrahitur. Alteram opinionem qui defendunt, eo vtuntur argumento, quòd odores olfactus proprium obiectum sunt, vterus verò organa ad odorandum necessaria non habet.

Vtraque tamen opinio aliter ab aliis explicatur. Alij enim statuunt, odores suaues caput petere, cerebrúmque ferie, cerebro autem affecto vterum in consensum trahi, ob maximam, quæ inter cerebrum & vterum est, sympathiam. Verùm istam sympathiam non sufficere, vel illud docet, quod res fœtidæ æquè cerebrum afficiunt, & quòd rebus suaueolentibus ac fœtidis non naribus admotis, sed pudendis applicatis etiam vterus afficitur. Trincauellius, *de rat. curand. partic. corp. hum. affect. lib. 11. cap. 9.* veram huius rei rationem hanc esse putat: In omnibus, *inquit*, sensibus, (vt docuêre tùm Aristoteles 2. *de anima*, tùm Galenus 1. *de sympt. causs.*) particulatim quædam voluptas percipitur, cum mouentur ab obiectis accommodatis & naturæ suæ conformibus: tristitia verò, & quidam quasi dolor, ab obiectis ingratis conciratur (qood maximè perspicuum est in sensu tactûs) præsertim si vehemens sit eorum qualitas, quæ confestim motet. Nam transmotationes sensim factæ, ferè sensus latent. Sed quia affectiones istæ, quæ aut voluptatem, aut dolorem afferunt, vt fieri nequeunt sine instrumenti insigni mutatione, ita neque absque motu caloris natiui, spiritûsque cum sanguine, ita scilicet, vt hæc exteriùs expandantur, aut interiùs refugiant & reuocentur versus suum initium, vt ibi confortati, maioribus viribus recuperatis, possint rem tristem propulsare: exeriut vero feruntur & expanduntur, dum percipitur res grata, cui, quasi amplexaturi & fruituri sensus, spiritibus & sanguine stipati, occurrunt. Quo fit, vt refrigerata interna viscera, dum sanguis & spiritus extrorsum feruntur, ab eorum fomento destituta, magis læduntur à vaporibus & à malâ qualitate materiæ menstruæ vel seminalis in vasis vteri corruptæ: qui item vapores vbi cum spiritibus commisti feruntur & distribuuntur per vniuersum corpus, ipsum perfrigerant. At verò cum molestiam ex malo odore refugientes natiuus calor spiritusque & sanguis in intima viscera confestim mouentur, eò mora primùm deorsum vterum detrudunt; & cum locus interior bis refertos calefiat, subinde frigidior intemperies à vitiosâ materiâ impressa remouetur, vitiosáque vapores à natiuo calore collecto, & facto fortiori, in intimis partibus dissipantur. Hæc ergo ratio est, cur odorata naribus admota lædant, fœtida verò prosint. Sed in illis, quæ inferiùs adhibentur, hæc ratio locum non inuenit: quia hæ partes olfactu carentes, ex bono vel malo odore voluptatem vel tristitiam non sentiunt. Quare aliò confugiendum est. Quæcunque igitur à suffitu vel applicatione rerum odoratarum in his affectibus contingunt, per accidens fieri dicimus. Nam odorata calida & tenuium partium sunt, ideoque laxant, attenuant, digerunt & secant lentas ac crassas materias: quâ ratione prosunt, non à grato vel ingrato odore. Vnde Gal. 1. *ad Glauc.* 14. non absolutè pronunciat, supponenda esse odorata: sed addit, & quæ laxare & calefacere possunt; quasi insinuans, non aliâ ratione illa iuuare quàm quòd laxent, aperiant, & calefaciant, non autem quòd bene oleant. Idem apertiùs exponit 5. *aphor.* Rectè igitur Galbanum extensum corio vel linteo mulieres ventri inferiori affigunt, maximeque quando Vterinis incommodis vexantur, plurimumque se iuuari percipiunt: quod quidem & naribus adhibitum graui suo odore prodest, sed cùm ventri interiori affigitur sub vestibus, facilius eius odor pertingit ad inferiores & genitalia, quàm ad nares, dum vestibus contegitur.

Verùm nec hoc modo rem satis expedit Trincauellius. Primò enim quod res naribus admotas attinet, etsi suaueolentia naturæ grata sint, fœtida ingrata, eaque aoidè arripiat, ista auersetur: tamen in eorum apprehensione tantus humorum & spirituum motus non fit, qualem hîc ponit Trincauellius, vt ex eo partes internæ refrigerentur vel incalescant. In rebus gratis equidem & ingratis quæ facultatem vitalem seu *θυμικὴν* mouent, & varios affectus conciliant, iram, gaudium, timorem, terrorem, id euenit: at nihil tale accidit in odoribus, quorum apprehensio fit per spiritus animales, & omninò blandè & sine vllâ agitatione. Et si ex subitâ humorum agitatione talia in fœminis fierent, cur non etiam in Viris acciderent, in quibus æquè humores vitiosi sæpe in corpore latent, qui agitari spirituum motu possunt?

Quantùm verò ad odorata, quæ inferius orificio Vteri adhibentur, vero consentaneum non est, quòd calefaciendo, laxando, & attenuando hoc præstent. Etenim si hæc caussa esset, cur suaueolentia & graueolentia, quæ vtraque calefaciendi, attenuandi & digerendi vim habent, non idem præstarent; Et cur non medicamenta calefacientia & attenuantia, quæ nullo ferè odore sunt prædita, qualia non pauca dantur, Idem præstarent, sed saltem odorata id efficerent?

Eustachius Rudius in eâ est sententiâ; omnia odorata primò ad narium meatus, deinde rectâ viâ & quàm citissimè ad pulmones & cor ipsum perduci, & propterea in syncope nullum præstantius & magis præsentaneum auxilium inueniri optimis odoribus. Ideoque non mirum esse putat, corde optimis odoribus referto vterum illicò sursum & versus cor ferri, vt pote ad quod naturalem inclinationem habeat, & à quo spiritus & naturalem calorem omnes suas facultates viuificantem accipiat. *Vterus verò mouetur versus cor.* Verùm ex istâ opinione ratio reddi non potest, cur ab odoratis pudendis ita admota, vt ab olfactu nullo modo percipiantur, æquè vterus afficiatur. Deinde falsâ hypothesi nititur ista opinio, nimirum quod vterus ipse versus cor ascendat, quæ supra refutata est. Neque enim opus est, vt vterus sua substantia ad cor moueatur, vt ab eo spiritus & calorem naturalem accipiat; sed cor illa per arterias in totum corpus distribuit, quæ & vterus accipit.

Alij ab odoribus quidem vterum affici concedunt, Id tamen odores præstare statuunt, non quatenus odores, sed quatenus substantiam spirituosam vtero gratam vel ingratam coniunctam habent; sicut etiam cor & spiritus, qui odores, quatenus tales, non percipiunt, odoribus suauibus recreantur & reficiuntur, vt in animi deliquio & syncope videre est. Id quod vel inde patet, quòd odorata in suffocatione vterinâ pudendis apposita etiam vterum afficiant, & fœtida cùm propinqua, sum vmbilico apposita suffocationi vterinæ medeantur.

Hercules Saxonia statuit, bonos odores ad se trahere spiritus & calorem, vt ratione vacui per partem post partem moueantur quoque spiritus & humores in vtero contenti, præcipuè verò in iis, qui multis aut prauis abundant humoribus; propelli verò spiritus à prauis odoribus ipsimet vtero administratis, quia ab iis vasa constringantur, excrementa retineantur, ligamenta repleantur, vt propterea fiat recursus ad superiora. Verùm affirmat Hercules Saxonia, non probat, quòd boni odores ad se trahant spiritus & calorem. Deinde falsum est, quod praui odores constringant vasa & excretiones retineant. Non enim vapores illi in rebus graueolentibus, puta castoreo, pennis & pilis accensis, frigidi sunt & astringendi vim habent, sed potius calidi & sicci.

Mihi, quod in genuè fateor, nec alij in hac cõtrouersiâ planè

Vterus odores non percipit.

planè ſatisfaciunt, nec me aliis ſatisfacturum mihi polliceri poſſum. Hoc tamen mihi probabile videtur, vterum ab odoribus non affici, quatenus odores ſunt; cum etiam per pudenda vterus ab iis afficiatur, & olfactus organon non habeat: qualitatem tamen illam, quâ vterus bene vel malè habet, occultam eſſe, & ita cohærere cum odoribus, vt ab iis ſeparari non poſſit. Quærit quidem hîc Trincauellius, quænam ſit illa qualitas. Verùm multæ qualitates ſunt in Naturâ, quæ ſenſus noſtros latent, quæ tamen, cum effectus earum ſentiamus, negandæ non ſunt. Dicat, quænam ſit illa qualitas, quam dum naribus excipit canis, heri vel feræ veſtigia inde agnoſcit. Nos ſenſibus noſtris eam non apprehendimus, canis tamen eam percipit.

Porrò quâ ratione qualitates iſtæ ad vterum perueniant, inquirendum. Si res odoratæ pudendis admoueantur, patens ibi ad vterum via eſt, per quam eiuſmodi ſpirituoſa ſeſe in vterum inſinuant? Et in ſuffocatione vterinâ ſuaueolentia proſunt, dum vterum roborant, & peculiari qualitate ei ſuccurrunt, vt facilius, venenatam illam cauſam diſcutiat, & vt ſpiritus in vtero & cum iis humores, potius verſus inferiora, quàm ſuperiora tendant, faciunt. Si verò naribus admoueantur, procul dubio ob ſympathiam olfactus organi & cerebri cum vtero, vterum in conſenſum trahi, ſimulque affici, credibile eſt.

Cerebrum vterum in conſenſum trahit.

Idque fit cùm per neruos tùm per arterias; cum & eas odoribus ſuauibus recreari ſubitò videamus. Neque alicui mirum eſſe debet, quòd tam ſubitò, postquam odores naribus percipiuntur, vterus afficitur. Spirituoſæ enim eiuſmodi res ſubitò penetrant, & ξύῤῥοια μία, ξύμπνοια μία, ξυμπαθέα πάντα, vt rectè loquitur Hippocrates. Mercurialis equidem ſtatuit, odores ſuâ naturâ caput & cerebrum percellere, cerebroque affecto vterum in conſenſum trahi: Verùm idem rationem reddere non poteſt, cur non praui odores idem præſtent; cum iidem quoque grauiſſimè cerebrum percellant, idque offendant. Reſpondet quidem Mercurialis, prauos odores fundatos eſſe in vaporibus crudis & craſſis, crudos verò & craſſos vapores non ita cerebrum afficere, ſed propter craſſitiem potius obſtruere cerebrum. Verùm falſum hoc eſt. Etenim odores praui, qualis eſt in pennis & crinibus accenſis, & caſtoreo ac ſimilibus, non fundantur in vapore craſſo, ſed potius in ſubtili & tenui, & æquè cerebrum percellunt, vt odores ſuaues. Et omnino magnum Vteri cum cerebro & inſtrumento olfactûs conſenſum eſſe, exploratio illa fœcunditatis & ſterilitatis per ſuffitus, ab Hippocrate, *5. aph 59.* tradita, docet, de quâ infra, *ſect. 4. cap. 2.* dicetur.

Non omnes fœminæ ſuauibus odoribus offenduntur.

Notandum tamen hîc, vt etiam ſupra dictum, ſuaues odores equidem in omnibus fœminis vtero gratos eſſe, fœtidos ingratos, & à fœtidis in omnibus fœminis vterum offendi. A ſuauibus tamen non eadem in omnibus fœminis ſymptomata induci. Nonnullæ enim odores ſuaues bene ferunt, iiſque delectantur & recreantur, eæ procul dubio, quæ vterum purum & planè bene conſtitutum, nec vllis humoribus vitioſis refertum habent: Aliæ verò, & quæ vterum impurum habent, odorib. ſuauibus offenduntur, & ſæpè in ſuffocationem vteri incidunt, ideo procul dubio, quod dum vterus ſuauibus illis vaporibus, & ſpirituoſâ rerum odoratarum ſeu ſubſtantiâ ſeu ſpecie & occultâ qualitate, cum quâ peculiarem ſympathiam habet, afficitur & quaſi commouetur, humores vitioſi in vtero latitantes, præcipuè ſi quid ex ſemine corruptum ſit, & fortaſſe etiam ipſum ſemen latitans agitatur: & cum ſpiritus in vtero procul dubio ſurſum verſus rem odoratam ſibi gratam moueantur, vnà etiam humores illi ſurſum rapiuntur, atque ita tetros vapores ad cor & partes ſuperiores mittunt, qui ſuffocationem vterinam dictam excitant. Non verò ipſe vterus ſuâ ſubſtantiâ aſcendit, vt ſupra, *part. 1. ſect. 2. cap. 18. de adſcenſ. vteri,* dictum. Cum verò eadem odorata pudendis admouentur, dum vterus iis quaſi recreatur, ſpiritus in eo quieſcunt, aut verſus odorata mouentur, atque ita etiam humores, ſi qui in vtero ſunt, vel quieſcunt, vel verſus inferiora mouentur. Alex. Aphrodiſeus quidem, *2. problem. 64.* ſtatuit, odorata pudendis admota facultate ſuâ exſiccatoriâ humores abſumere. Verùm ſi hoc verum eſſet, etiam alia medicamenta exſiccantia, etſi odorata non eſſent, idem præſtarent. Quod tamen non accidit. Fœtida verò quod attinet, cum ea cum vtero ſingularem antipathiam habeant, dum ea vterus percipit, ea abhorret, & propterea ſpiritus in vtero ea, vt ingrata, auerſantur, & non ad ſuperiora, ſed inferiora potius mouentur, atque ita etiam humores illi vitioſi non amplius verſus ſuperiora, ſed potius verſus inferiora mouentur, imò natura ad ea excutienda inſurgit, quod dum facit, ſæpe vnà fœtum excutit.

Quomodo ſuaueolentia ſuff. ocationem vterinâ inducant.

Quæ de rebus ſuaueolentibus dicta ſunt, eadem etiam de dulcibus dici poſſunt. Offenduntur enim pleræque fœminæ à melle & aliis dulcibus, non quia vterus guſtandi facultate præditus eſt, ſed quia ſapore dulci qualitas vtero grata coniuncta eſt, cuius cauſâ dum vterus commouetur, vnà etiam vitioſi humores, ſi qui adſunt, commouentur.

SECTIO II.

De Symptomatibus, quæ circa menſtruorum fluxum accidunt, & aliis præter naturam ex vtero fluxionibus.

CAPVT I.

De Fluxu ſanguinis Menſtruo.

Fluxus menſtruus.

RERVM Creator Sapientiſſimus, vt vbique ſuæ ſapientiæ edidit ſpecimina admiranda, ita & illud conſtituit, vt fœmina viro natura tantum ſanguinis generaret, vt is non ad corporis ſui nutritionem ſolùm, ſed & fœtui formando & lacti poſtea, quo infans in lucem editus alatur, generando ſufficeret, vbi verò grauida non eſt, is ſingulis menſibus per vterum euacuaretur. Vnde etiam ſanguis menſtruus, & abſolutè menſes, ac menſtrua vocantur, vulgò Tempora, quòd ſcilicet ſtatis temporibus fluat. A nonnullis etiam Flores dicuntur, eâ procul dubio de cauſâ, quòd ſicut arbores fructum non ferunt, niſi flores præcedant: ita ad concipiendum apta non eſt mulier, niſi priùs menſes fluant. Quanquam enim interdum fœminæ ſine menſibus concipiant, id tamen rarum eſt, vt poſtea, *quæſt. 1.* dicetur.

An ſanguis menſtruus ſit naturâ ſuâ prauus?

Et quidem ſanguis iſte naturâ ſuâ non prauus eſt, ſed bonus & talis, ex quo & fœtus in vtero corpus formari & augeri, & lac infantis editi alimentum generari poteſt. Superfluus ſaltem eſt, dum fœminæ nondum conceperunt, & propterea ne naturæ oneri ſit, euacuatur, atque ita licèt excrementum ſecundæ coctionis dici poſſit, quia ſcilicet in hepate generatur, in venis continetur & cumulatur, ac per eas excernitur: alio tamen modo excrementum dici non poteſt, quàm ſemen & lac. Non enim ſimpliciter ſuperfluus eſt, vt bilis & alij excrementitij humores, ſed pro fœtus formatione generatus; ac proinde tum ſolùm excernitur, cum nulla facta eſt conceptio. Quòd verò paſſim quidam effectus menſtruo ſanguini attribuuntur, iſque ſtirpes enecare, carnes in rabiem agere, & alia plurima mala excitare dicitur, id non ſanguini menſtruo ſimpliciter attribuendum eſt, ſed tum ſolùm, cum ſubſiſtens

corrumpitur, aut dum alij vitiosi humores ei admiscentur, & aliunde prauam qualitatem concipit. Solet enim natura de hominis salute sollicita humores vitiosos, si qui p.n. in corpore cumulantur, per hanc viam vna opera expellere, de quo plura *quæst.* 1.

Quando menses incipiant fluere?

Erumpunt autem menses plerumque post secundum septenarium, id est, annum decimum quartum, & tum magnæ in corpore mutationes fiunt, pubes erumpit, mammæ intumescunt, fœminæ Veneris stimulos sentire & iuuenes amare incipiunt, sanguisque abundans venis amplius contineri non potest, sed per vteri venas erumpere incipit.

Quamdiu fluant.

Durat autem ille fluxus plerunque vsque ad septimum septenarium, & post quinquagesimum annum vt plurimum subsistit, quia tum calor innatus imminuitur, nec tantam amplius sanguinis copiam generat, sed tantum solum, quantum ad corporis nutritionem sufficit. Nonnullis tamen mox à duodecimo anno menstrua fluere incipiunt, (noui etiam, quibus vndecimo fluxerunt menses, & eæ plerunque salaces sunt) censenturque tales esse vitæ breuioris, & quibusdam ad sexagesimum annum perdurant: aliis contra vix decimo septimo, vel decimo octauo anno fluere incipiunt, quæ longæuiores habentur, aliis etiam citius subsistunt: pro naturarum & victus varietate. Rarum est, quod refert Guil. Fabricius, *Cent.* 2. *obs.* 61. nimirum cuidam sanguineæ robustæ & morbis parum obnoxiæ, sterili tamen, menstrua ad annum vsque septuagesimum octauum ætatis ordinatè profluxisse: eóque anno cum inordinatius prodire inciperent, eam in febrem continuam incidisse, & materià in crus sinistrum depulsâ inflammationem & gangrænam ibi excitatam fuisse, è qua paulò post è vita discessit. Quale quid quoque obseruauit Cl. Dn. D. Gregorius Horstius, qui vidit nobilem fœminam, quæ annum circiter septuagesimum tertium agens statis temporibus ordinario menstruorum fluxu laborauit, vt refert Guil. Fabricius, *Cent.* 4. *obseru.* 63. Vbi & aliam historiam refert Virginis cuiusdam Dusbnigensis, cui cum ab anno quinquagesimo ætatis cessassent menstrua, circa annum septuagesimum demum menstrua superuenerunt, & tribus ordinariis mensibus recursum habuit, postea cessarunt, quæ etiam post euacuationem illam quasi reuiuiscens, ad centesimum ferè ætatis annum peruenit.

Quo periodo fluant.

Non autem statim & singulis diebus quicquid sanguinis superflui collectum est, euacuatur, sed congeritur, donec naturæ copia molestum sit, & singulis mensibus expellitur, & mensis vnius spatio tantum iterum colligitur, quantum antea profluxerat. Si enim singulis diebus id, quod superfluum est, euacuaretur, sordidum hoc esset, & perpetuam molestiam fœminis pareret, & viris eas ingratas redderet, minusque etiam conceptioni aptas, cũ vterus istâ de causâ lubricus & impurus semẽ non facilè contineret, sanguinisque præsentiâ semen receptum mox corrumperetur. Occurrit tamen & hic aliqua varietas, neque omnibus eodem exactè termino menses fluunt, sed ad minimum inter vnam & alteram purgationem viginti & duo dies intercurrunt, ad summum autem triginta, intra quos terminos fluxus naturalis variè fieri potest. Fertur quoque vulgò, iuniores Lunâ crescente, adultiores iam feminas Lunâ decrescente repurgari, vnde versus,

Luna vetus vetulas, iuuenes noua Luna repurgat.

Verùm id experientiæ non semper respondet.

Spatium fluxus menstrui.

Spatium etiam, quo fluunt, non in omnibus idem est. Quibusdam enim solum per dies duos fluunt, idque tempore Hippocratis familiare fuit, quibusdam per tres, quatuor, quinque & plures, in iis nimirum, quæ magnum hepar habẽt, atque in otio viuunt, & genio indulgent, & cibos boni succi largius comedunt, ac propterea multum sanguinis cumulant, ita vt quibusdam fluxus ad duodecimum diem extendatur. Verùm id vix secundum naturalem fœminarum conditionem accidit,

sed præternaturale est, aut certe fœminarum, quæ otio sunt deditæ, & gulæ indulgent, & sunt tales fœminæ ferè morbosæ vel steriles. Contra eæ, quæ calidioris temperamenti sunt, & viragines, breuiori tempore purgantur; sicut & eæ, quæ obesiores sunt, angustioresque venas habẽt, cum in iis sanguis in adipem absumatur; sicut & illæ, quæ tenui victu viuunt, & multũ exercentur. Et quidem fluunt menses nunc continenter ac confertim, vt fluxus paucis diebus absoluatur, interdum verò paulatim, ita vt fluxus quandoque intermittat, & ita pluribus diebus protrahatur.

Quantitas sanguinis, qui effluit, vt Hippocrates docet, est ad duas heminas, seu sesqui libram, aut duas ferè libras. Quæ tamen quantitas in omnibus fœminis non obseruatur, sed pro ratione temperaturæ, ætatis, victus, variat. Nam iuniores, & cum purgari incipiunt, minus purgantur: postea quãtitas ad ætatis vsque florem augetur: florente ætate æqualis permanet: ætate declinante iterum paulatim minuitur, donec tandem planè subsistat. Ideoque ea menstrui quantitas naturalis est, quæ ætati, temperaturæ, vitæ generi competit, eaque ex eo cognoscitur, quòd post menstruum fluxum neque corporis grauitas aliqua, neque virium debilitas relinquitur. *Quantitas.*

Qualitatem quod attinet, sanguis hic dum rectè sese habet, neque nimis tenuis, neque nimis crassus esse debet. Iunioribus tamen tenuior effluit, & loturæ carnium recens mactatarũ similis est. Senibus crassior & nigrior: in ætate florente medio modo sese habet. Odorem nullum habere debet: color debet esse similis coloris sanguinis è venis animalis recenter iugulati, vel è venâ sectâ prodeuntis, floridus & viuidus, in biliosis tamen est flauior, in pituitosis subalbicans, in melancholicis subniger. *Qualitas.*

Debet etiam sanguis absque vllo graui symptomate exire. Quæ verò fœminæ ante vel in mensium fluxu grauia symptomata patiuntur, in iis menses sese rectè non habent.

Viæ, per quas sanguis euacuatur, venæ vteri sunt, eæque duplices à duplici ramo ex vtroque latere vno spermatico seu præparantium vasorum, altero hypogastrico ortæ, vt ita ab omnibus corporis partibus tàm superioribus, quàm inferioribus sanguis superfluus euacuari possit. Vena enim, quæ à spermaticis oritur, à superioribus descendit, & per vniuersũ vteri corpus dispergitur, maximè tamen per fundum. Altera, quæ à ramo hypogastrico oritur, ab inferioribus per latera ceruicis ad medium vterum adscendit, & partim per ceruicem, partim per fundum disseminatur, & cum superioribus per anastomoses coit. Quæ verò ab hypogastrico ramo prodeunt, maiores sunt iis, quæ à spermaticis descendunt. Et per huius ramos inferiores, qui ceruici vteri inseruntur, in mulieribus quibusdam plethoricis, quæ primis mensibus copiosiorem sanguinem, quàm pro fœtus nutritione opus sit, generant, aliquid sanguinis interdum primis mensibus euacuari censent, cum os vteri, secundum *aph* 51. *sect.* 5. tùm clausum sit. Negat tamen id Adr. Spigelius, *de hum. corp. fabr. lib.* 8. *cap.* 19. neque os vteri planè claudi, sed *συμμύειν*, id est, conniuere saltem putat. *Locus.*

Atque ex his menstrui fluxus naturalis conditionibus facilè colligere est, qui fluxus præter naturã sint, & quæ circa mensium fluxum accidant symptomata.

QVÆSTIO I.

An mulier concipere possit, cui nunquam menses fluxerunt.

Equidem supra diximus, menstruum sanguinem etiam nonnullis florem appellari, & quidem ideò, quod sicut flores fructus præcedunt, neque arbores fructum ferunt, nisi antea floruerint: ita etiam fœminæ non concipiant, nisi priùs menses fluxerint. Et sanè *An mulier cõcipere possit, cui nunquam fluxerunt menses?*

plerumque hoc accidit, imò à nonnullis etiam statuitur, fœminas concipere non posse, nisi prius menstrua fluxerunt, & fœminæ, quæ mensibus carent plerunque steriles sunt. Obseruatum tamen etiam, quasdam concepisse, quibus menstrua nonquam fluxerunt. Scribit enim Guainerius, *tract. de ægritud. matric. cap.* 2. se adolescentulam prægnantem in curâ habuisse, quæ nunquam menstrua passa erat; & aliam quoque plures partus edidisse, cui menstrua non fluxerant. Et Brassauolus, *ad aph. 36. lib. 5. Hippocratis*, refert, se nouisse plures mulieres, quibus nunquam menses fluxère, & tamen fuerint maximè sanæ & robustissimæ. Et Rondeletius, *meth. curand. morb. cap.* 14. scribit, Mulierem quandam Montsbani nunquam menstrua passam fuisse, & tamen peperisse duodecies. Et Trincauellius, *lib.* 10. *c.* 3. *de art. curand. part. hum. corp. aff.* refert, se nouisse fœminam Illyricam robustissimam, habitu, figura corporis simillimam viro agili & expedito, quæ nunquam per menses purgabatur, & tamen semel peperit. Et Laur. Iuubertus, *popular. error. lib.* 2. narrat, Tholosanam quandam fœminam vtriusque sexus fœtus decem & octo enixas fuisse, sine mensium profluuio. Et Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib.* 4. *cap.* 23. scribit, se nouisse mulierem viraginem, quæ nunquam purgationes menstruas habuit, & tamen bis peperit. Referunt etiam mulieres Indicas mensibus carere. Similiter narrat Guil. Fabricius, *centur.* 5. *obs.* 41. se nouisse quandam fœminam, quæ sibi sanctè affirmauit, se nunquam fluxu menstruo laborasse tum durante virginitate, tùm etiam in ipso matrimonio, in quo tamen septem liberos feliciter peperit; in puerperio quoque lochia exigua habuit. Fuit autem illa ab ipsâ iuuentute semper robusta, valida, morbisque parùm obnoxia.

Cur quædam fœminæ mẽsium carentes, & tamen pariant. Caussa verò huius rei est, quod tales fœminæ sunt vel naturâ calidiores, vt Indicæ, & viragines quædam, vel laboribus magnis exercentur, & hinc sanguineo superfluum non generant, & quidem si non plus eius generatur, quàm quòd alendo corpori sufficiat, planè steriles sunt. Si verò aliquid quidem abundat, quod ad corporis nutritionem non requiratur, tanta tamen eius copia non est, vt natura eum in corpore ferre non possit, quem postea vterus, vbi concepit semen, ad fœtus formationem ad se trahit. De qua re etiam infra, *cap.* 2. *de sterilitate*, dicetur.

QVÆSTIO II.

An sanguis Menstruus solùm Quantitate, an verò etiam Qualitate sit superfluus?

An sanguis menstruus etiam qualitate sit superfluus. Multorum ea est sententia, sanguinem Menstruum non solùm quantitate superfluum esse, sed & qualitate, & quidem manifestâ & occultâ. Manifestâ qualitate peccare probant primò, quòd non sine molestia & mordacitate exeat, deinde quia contactu huius sanguinis virile membrum in coitu cum fœmina, quæ menstruo laborat, excorietur. Occultâ verò qualitate peccare & venenatum esse sanguinem menstruum, probant ex operationibus & affectibus sanguinis menstrui, quòd scilicet tempore, quo menstrua fluunt, vapor, qui è corpore exhalat, specula inficit, & corrumpit, eboris nitorem obscurat, vina corrumpit, ipse sanguis menstruus, vel vrina sanguine menstruo infecta si in plantas incidat, eas enecat; à canibus linctus eos in rabiem agit, ab hominibus haustus epilepsiam, lepram, maniam & alios morbos parit; grauidæ ventri illitus abortum conciliat, vel sterilitatem inducit. In ipsis etiam fœminis retentus multa mala, vteri suffocationem, vertiginem, lipothymiam, varios dolores, in fœtu etiam edito, variolas & morbillos, aliasque cutis affectiones & fœditates excitat.

Alij contra sanguinem Menstruum qualitate peccare negant, & saltem copiâ excedere statuunt; cum si qualitate peccaret, inprimis si venenatus esset, integro mense citra damnum in venis mulieris contineri non posset; & inprimis fœminas enecare deberet, si præter solitum retineretur, cum tamen fœminæ multæ, quibus menstrua satis diu retinentur, mediocri valetudine vtuntur. Præterea cum ex sanguine illo postea retento fœtus formetur & nutriatur, nec non eo lac, quo infans alitur, generetur, non credibile est, cum insignem aliquem qualitatum excessum habere, multò minus venenatum esse.

Mihi probabilior videtur posterior sententia etiam antea proposita, nimirum sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate, seu manifestâ, seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari, eique permisceri, aut si sanguis menstruus in corpore præter naturam retineatur, & corrumpatur, præcipuè si vitiosos humores admixtos habeat, grauia symptomata inducere. Nam primò ipsa naturæ intentio hoc docet. Cum enim primarius finis, cur hic sanguis superfluus in fœminis generetur sit fœtus formatio & nutritio, & lactis ad alendum fœtum generatio: nullo modo verò consentaneum est, naturam tale quid vitiosum, imò venenatum pro fœtus formatione & nutritione generare; Deinde & aliæ rationes pro istâ sententiâ adductæ idem probant. Quomodo enim si vitiosus, imò venenatus est, posset sine damno mensis spatio cumulari, & inprimis paulò ante fluxum, vbi eius maxima copia cumulata est, non grauissima symptomata inducere? Nam si è corpore effusus tot, quæ à prioris sententiæ patronis allegantur, & tamen grauia mala inducit, cur non idem in corpore præstaret?

Ad ea verò, quæ pro contrariâ sententiâ afferuntur, facilè responderi potest, si, vt supra dictum, statuatur, illos omnes affectus, qui sanguini menstruo adscribuntur, ei non, quatenus talis, competere, sed quatenus illi aliquid vitiosum admiscetur, vel quatenus retentus corrumpitur, & alienam naturam induit. Cum enim Natura singulis mensibus sanguinem istum superfluum expellere soleat, de hominis salute solicita, si quid humoris vitiosi in corpore sit collectum, id per eandem viam euacuat. Quia verò paucæ sunt fœminæ, quæ exactissima sanitate fruuntur & in quibus non vel in viscere aliquo intemperies & debilitas est, vel quæ non in victu aliquando delinquunt, non mirum est, raras esse fœminas, in quibus sanguis menstruus sit purissimus. Si quis autem obijceret, raras esse fœminas, quæ exactissimâ sanitate fruantur, & quæ non subinde aliquos vitiosos humores cumulent, ac proinde, si à vitiosis humoribus permistis fierent tales operationes mirandæ & veneficæ, quæ fuerunt recensitæ, & sanguinem istum fœtui damnum allaturum, & lac futurum vitiosum; cum tamen lac optimũ alimentum fœtui præbeat, præterea etiam iis, in quibus menses subsistunt, grauissima symptomata illaturum: ad id respondendum censeo, istas, quæ interdum obseruantur, operationes mirandas sanguinis menstrui non à vitiosis humoribus, v. g. bile, pituita, melancholiâ prouenire, sed istos humores saltem aliquam molestiam in euacuatione hac excitare; grauiores verò illos affectus ab iis non prouenire; cum si ab iis prouenirent, etiam in grauidis & lacte, & iis, quibus menses suppressi sunt, animaduerterentur, sed ab vtero saltem ortum habere. Vterus enim peculiarem & admirandam vim habet, quâ & Venerem appetit & humores variè mutat. Credibile etiam est, si quid humoris vitiosi sit in vtero, id à sanguine per vterum fluente elui, & sanguinem aliàs etiam bonum inde inquinari; imò ab vtero, cuius procul dubio vis generationi dicata, quâ & Venerẽ appetit, & semẽ generat ac effundit, eo tempore, quo mẽses moueri solẽt, simul excitatur, sanguinẽ illũ aliquomodo alterari, eique alienas qualitates imprimi. Cum verò sanguis, qui in suppressis mensibus in corpore detinetur, & qui lacti materiã præbet, impressionẽ illã acceperit, effectus etiam illi perniciosi ab eo prouenire non possunt.

Q xl

QVÆSTIO III.

Quomodo locus Aristotelis 7. de hist. animal. cap. 2. sit intelligendus.

Menses nunc continenter, & ἀθρόως seu confertim fluere, vt fluxus iste paucis diebus absoluatur, interdum verò paulatim, ita vt fluxus quandoque intermittat, & ita pluribus diebus protrahatur, supra dictum: Quod etiam docuisse videtur Aristoteles, dum 7. *de hist. anim. cap. 2.* scribit: καὶ ἔστιν ἐνίαις συνεχῶς καθ' ἕκαστον ὀλιγάκις, seu vt Gaza legit ὀλιγαῖς, τὸ καταμήνιον φοιτᾷ: ταῖς δὲ πλείσταις διὰ τρίτου τῶν πλείστων, id est, *continenter singulis mensibus rarò, vel paucis, menses fluunt: mense verò tertio plerisque.* Quem locum cùm ita verterint vulgò, & acceperint, quod paucis mulieribus singulis mensibus menses moueantur, plurimis autem intermisso vno mense, id est, tertio quoque mense; id verò non solùm Galeno atque aliis autoribus, sed & ipsi experientiæ repugnet; cum certum sit è sexcentis fœminis vix vnam demum tertio mense purgati: multùm in loco hoc explicando se torserunt, & varias eius interpretationes & conciliationes autores quæsiuerunt. Albertus Magnus, *de animalib. lib. 9. cap. 2.* inuertit Aristotelis sententiam, & plurimas fœminas singulis mensibus, paucas tertio quoque purgari scribit; sed id sine vllius exemplaris Græci fide. Neque id etiam experientiæ respondet, quasdam tertio saltem mense purgari. Mercurialis, *lib. 5. variar. lect. cap. 2. & 4. de morb. mulier. cap. 1.* hoc modo Aristotelem defendere conatur, dum statuit, in versione Latinâ malè συνεχῶς vocabulum omissum esse, sensumque Aristotelis hunc esse: paucas mulieres singulis mensibus aceruatim & copiosè, plurimas autem tertio mense aceruatim & copiosius purgari. Verùm Mercurialem reprehendit Massarias, primò, quod vocem συνεχῶς malè reddiderit; cum συνεχῶς non aceruatim vel copiosius; sed continenter significet. Deinde, quod falsum sit, suâ quidem sententiâ, paucas mulieres singulis mensibus aceruatim, plurimas verò tertio mense copiosius purgari. Idem Massarias, vt Aristotelem à tam manifesto errore defenderet, si modo defendi posset, duplicem responsionem affert. Prima est, sententiam Aristotelis suo tempore veritatem habuisse, quo mulieres moderatâ victus ratione vsæ sunt, & admodum sobriè vixerunt. Secunda est, sententiam Aristotelis veram esse, non de menstruis generaliter, sed de primâ mensium eruptione, quæ non videtur ita continenter singulis mensibus euenire: cum principio tardè eueniat, vt exactè singulis mensibus periodum fluxus iste obseruet. Sed quod ipse suspicatur, fortasse neutram responsionem difficultatem hanc soluere, id omninò verum est. Neque enim ab Hippocrate, vel aliis Physicis aut Medicis annotatum, olim aliam fluxus menstrui rationem fuisse in fœminis, quàm nunc est. Quod verò de primo mensium fluxu hic locus accipiendus sit, sine vllâ ratione & caussâ dicitur.

Verùm enim verò disputatio potius de versione, quàm de verbis Aristotelis esse videtur, & proximè ad sensum Aristotelis accedit Mercurialis, qui rectè notat, in versione Latinâ vocabulum συνεχῶς omissum esse. Sensus enim in Græco hic esse videtur; Rarò seu paucis fœminis singulis mensibus continenter & sine vllâ intermissione menstruum fluxum fieri, sed id accidere plerisque tertio mense. Neque deest huius rei ratio. Cum secundum anni quadrantes non leuis in humoribus mutatio fiat. Et genuinum hunc esse verborum Aristotelis sensum, mox sequentia verba docere videntur, vbi τὸ συνεχῶς explicat per ἀθρόως, & καθαρσιν ἀθρόαν, seu purgationē confertim factam, ὀλίγων χρόνων, nimirum δύο ἢ τριῶν ἡμέρας fieri dicit; Purgationem verò, quæ non fit continenter, κατ' ὀλίγον, paulatim fieri docet, eámque πλείους ἡμέρας fieri scribit. Κάθαρσις enim ἀθρόα, seu confertim facta euacuatio paucis diebus, duobus nimirum vel tribus diebus, absoluitur; quæ verò non continenter, sed paulatim fit, in plures dies protrahitur. Locus ita se habet: ὅσαις μὲν οὖν ὀλίγον χρόνον γίνεται δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, εὐαπαλλάκτως ἔχουσιν· ὅσαις δὲ πολλάς, χαλεπώτερον. πονοῦσι γὰρ τὰς ἡμέρας ταύτας. αἱ μὲν γάρ, κατ' ὀλίγον, αἱ δέ, ἀθρόα ἡ κάθαρσις γίνεται. καὶ τὸ σῶμα βαρύνεται φύσεις, ἕως ἂν ἐξέλθῃ. Id est, *Faciliùs ergo agitur cum iis quibus breui tempore, hoc est, biduo aut triduo profluunt, sed quibus longum protrahitur, difficiliùs: Laborant enim id temporis. Aliis namque vniuersim hoc purgatio fit, aliis paulatim. Attamen omnibus corpus grauatur, quamdiu effluat humor.* Quam explicationem si quis probare non velit, metuo, ne & hic nobis accidat, quod sæpe accidere solet, vt præsupponamus, magnos viros nihil falsi proferre potuisse, & in soluendis eorum erroribus frustra laboremus. Si enim, quod euidentia verborum penè persuadere videtur, Aristotelis mens est; continenter & singulis mēsibus paucas fœminas purgari, pleráſque verò tertio demū mense, falsum id est, & experientia aliud docet.

CAPVT II.

De Mensibus nimis maturè fluentibus.

Etsi, vt modò dictum, menses primò post annum decimum quartum, nonnullis etiam mox circa duo decimum naturaliter fluant: tamen obseruatum est, nonnullis etiam multò citius fluxisse. *Menses nimis maturè fluentes.* Monstrosum ferè est, quod Albertus Magnus, *lib. 2. Phys. Arist.* refert, puellam quandam natam fuisse, vberibus pendentibus, & cum pilis in inguine, & sub axillis, quæ etiam patiebatur mensium fluxum: vt & illud, quod hisce diebus Berolini puellæ vndecim dierum humor quidam sanguineus per pudenda effluit, vt ad me Cl. Dn. D. Martinus Vveinrius perscripsit. Hercules Saxonia verò vidit Venetiis puellam, quintum annum agentem, quæ singulis mensibus modicè expurgabatur: & Ioh. Schenckius ex relatione D. Iacobi Suteri scribit, vxorem Vlrici Negello, vietoris Friburgensis in Brisgoiâ, puellam peperisse, quæ statim atque quintum annum exegit, menstruo fluxu, eoque ordinato laborare cœpit. Et Fernelius, *lib. 6. pathol. cap. 16.* puellæ octauo ætatis anno menstrua fluxisse, refert. Sed hæc omnia rara sunt; & procul dubio proueniunt è tali corporis constitutione, quæ sanguinis copiam nimiam maturè generat & tales plerumque breuioris vitæ sunt: Vndecimo verò ætatis anno fluere non ita rarum est, & ipse noui aliquot, quibus id accidit, sed plerunque tales sunt salaces.

CAPVT III.

De Mensium defectu & suppressione.

Aliàs circa mensium fluxum varia accidunt Symptomata. Et quidem cum mensium euacuatio vteri actio sit, vt aliæ actiones, ita & hæc actio seu euacuatio vel tollitur, vel minuitur, vel nimia est, vel deprauatur. *Mensium defectus.* Tollitur in mensium defectu & suppressione; minuitur in mensium paucitate; augetur in mensium stillicidio, & eorum nimio fluxu; deprauatur cum menstrua læsè difficilia, vitiosa, inordinata, tardantia, per aliena loca excernuntur, quò & fluor muliebris pertinet. De quibus ordine dicemus. Et primò quidem accidit interdum, vt nonnullis menses nunquam fluant, è quibus alias steriles fuisse, alias etiam concepisse compertum est, vt cap. præcedente dictum: & ex iis nonnullæ integrâ valetudine fruuntur, aliæ vitam ærumnosam agunt, & morbis ac symptomatibus variis vexantur. In prioribus caussa non est in vtero solo, sed in toto corpore, qualis habitus est viraginum, &, vt referunt, etiam Indicarum mulierum, quæ nimirum habitu corporis

corporis ſunt ſolido & compacto,colore corporis fuſco, pectore & humeris latis, voce graui, corpore hirſuto, in quibus talis corporis temperies eſt, vt totus ſanguis in partium corporis alimentum abſumatur, & nihil ſuperflui relinquatur: In poſterioribus verò ſanguis ſuperfluus generatur, vteri tamen ea eſt conſtitutio, vt is per eum nequeat euacuari: ideoque in corpore retentus varios morbos ac ſymptomata excitat.

Menſium ſuppreſſio.

Sæpe etiam accidit, vt nonnullis nimis tardè fluant, & fluxus ad decimum octauum vel vigeſimum annum differatur. Quibuſdam verò menſes, qui antea fluxerunt, ſubſiſtunt aliquandiu, etſi neque grauidæ ſint, neque lactant (his enim naturaliter ſubſiſtere ſolent) & quidem interdum ſatis diu, vt compertum ſit, quibuſdam triennium, quibuſdam quinquennium, ſeptennium menſes non fluxiſſe, & tamen poſtea reuocatos eſſe. Eſt nimirum menſium in fœminis defectus & ſuppreſſio ſanguinis menſtrui p. n. retentio, ob eius vitium, vel viarum anguſtiam.

Cauſſa.

Cauſſa.

Deficiunt enim menſes vel quia ſanguis ſuperfluus, qui ſingulis menſibus euacuetur, deeſt; vel quia, licet adſit, ſupprimitur, quod vitium in ſpecie nonnulli menſium ſuppreſſionem appellant.

Sanguis autem, qui menſtruo ſpatio euacuetur, deeſt, vel quia non generatur, vel quia genitus diſſipatur, abſumitur, aut in alios vſus conuertitur. Natura enim de Indiuidui conſeruatione magis ſollicita, quàm de ſpeciei propagatione, ſi ſanguis non abundet, eum in Indiuidui conſeruationē abſumit, & nihil ad vterū mittit.

Non generatur ſanguis ob cauſſas Internas quidem, ob ætatem iam ſenilem, vel frigidiorem corporis conſtitutionem, vel partium principum, inprimis hepatis & cordis, vt & ventriculi intemperiem frigidam, aut alius morbos, qui ſanguinis generationē prohibere poſſunt, quales etiam ſunt febres, quæ viſcerum temperiem lædunt: Externas verò, vt inediam, & cibi ac potus ſufficientis defectū. Quò referri poteſt & crebra ſanguinis, præcipuè è venis ſuperioribus, euacuatio, fonticuli etiā plures, qui & ipſi aliquid de ſanguine abſumunt, vt & vlcera diuturna. Abſumitur verò vel in alios vſus conuertitur non ſolùm in ætate ante pubertatē, vbi ſanguis in augmentum corporis abſumitur, ſed & in grauidis, in quibus ſanguis in fœtus nutritionē & augmentū abſumitur, vt & in lactantibus pleriſque in quibus ſanguis in lac conuertitur. Compertum tamen eſt, etiam quibuſdam grauidis & nutricibus menſes ordinatè fluxiſſe: quod procul dubio accidit, cum ſanguis copioſior vel naturâ, vel ex victu pleniore generatur. Præterea abſumitur ſanguis in temperaturâ corporis calidiore & ſicciore, vnde viragines quædam menſibus deſtituuntur, vt & ſaltatrices. In pinguibus quoque & obeſis ſanguis ille ſuperfluus in pinguedinem conuertitur. Vnde Hippocrates & Galenus monent, quod corpora & gracilia & obeſa aut planè menſtruâ euacuatione carent, aut exiguam habent: in quibus etiam irrito conatu, ſtantibus hiſce cauſſis, in menſtruis prouocandis laboratur.

Morbi autem, qui ſanguinem abſumunt, ſunt calidi & ſicci, vt febris hectica, putridæ ardentes vel diuturnæ: ſymptomata; euacuationes nimiæ per quamcunque partem factæ. Quædam tamen ex his cauſſis non ſolùm ſanguinem, qui genitus eſt, abſumunt, verùm etiam faciunt, vt paucus, & qui nec corporis nutritioni ſufficiat, generetur. Itaque in febribus & ſimilibus morbis, quæ hepar debilitant; ſanguinemque ab eo generatum in toto corpore abſumunt, non ſolum nihil ſanguinis ſuperflui, quòd ſingulis menſibus euacuetur, redundat, ſed etiam ob eius defectum nutritio læditur, & corpus emaciatur. Ideoque ij errant, qui in talibus caſibus menſtrua prouocantia exhibent; cum ſanguis, qui euacuetur, non adſit.

Externæ verò & euidētes cauſſæ ſunt exercitia atque labores nimij, cura, mœror, terror. Quæ tamen poſteriores cauſſæ defectus menſtruorum ſunt non ſolùm, quia ſanguinem abſumunt, ſed etiam, quia eum refrigerant, corrumpunt, calorem innatum abſumunt, & ad viarum obſtructionem faciant. Ita refert Hippocrates, *6. epid. ſect.8. in fine*, Abderis Phaëtuſam Pythei coniugem antea per iuuentutem fœcundam fuiſſe, viro autem eius exulante diu menſes defeciſſe, ex quo poſtea dolores & rubores ad articulos exorti ſint. Quæ vbi contigerint, tum corpus virile, tum in vniuerſum hirſutum eſſe redditum, barbamque eſſe enatam, & vocem aſperam redditam. Sed cum omnia, quæ ad menſes deducendos facerent, tentaſſent, non profluxiſſe, verùm haud ita multò poſt vitâ functam eſſe. Idem quoque in Thaſo Namyſiæ, Gorgippi coniugi contigiſſe. Omnibus autem Medicis, cum quibus etiam collocutus fuit Hippocrates, vnicam ſpem adeſſe viſam eſſe, ad muliebrem naturam reduci poſſe, ſi menſes ſecundum naturam procederent. Verùm etſi omnia molirentur, huic prodire non potuiſſe, ſed paulò poſt mortuam eſſe. Idem plurimis aliis fœminis accidiſſe obſeruatum, quæ ob vehementes animi affectus menſium fluxu aliæ per aliquot menſes, aliæ per omnem vitam priuatæ ſunt. Faciunt huc & balnea ac æſtuaria, ſi iis ſe fœminæ fluentibus vel fluxuris menſtruis committant. Cum enim ſudores copioſos prouocent, non ſolùm ſanguinem verſus ambitum corporis rapiunt, ſed & ſeroſam eius partem, quæ imprimis fluxibilitatem ei præſtat, abſumunt.

Suppreſſionis propriè dictæ Cauſſa.

Suppreſſionis autem menſium propriè dictæ cauſſa eſt viarum, per quas ſanguis effluere debet, anguſtia, aut mala conformatio. Non autem dicemus hîc de vteri clauſurâ, ob quam etiam ſanguinis menſtrui effluxus impeditur, de quâ ſupra, *part.1. ſect.1. cap.3.* dictum, ſed de eâ ſolùm anguſtiâ, quæ tantùm in vaſis eſt, ſanguinem huuc euacuantibus. Et quidem plerunque vaſa, quæ ſunt in ipſo vtero, anguſtiora redduntur. Quibus autem de cauſſis anguſtia vaſorum vteri fiat, alij aliter docent. Plerique ex Auicennâ diſpoſitiones, quas ſequitur vaſorum vteri anguſtia, ſeptem recenſent. Prima eſt multitudo pinguedinis in omento, ob quam vaſa vteri comprimantur. Secunda eſt tumor, ob quem eadem vaſa itidem comprimantur, & anguſtiora reddantur. Tertia clauſura vaſorum à carne vel membranâ aliquâ annatâ. Quarta eſt cicatrix poſt vlcera vteri relicta. Quinta vteri ſitus vitiatus, & hinc facta ceruicis vteri contorſio. Sexta condenſatio ſubſtantiæ totius vteri. Septima coaleſcentia vaſorum vteri, ob abortum frequentem. Verùm cùm è Galeno *de cauſſ.mor.c.7.* conſtet, cauſſas anguſtiæ meatuum ſeu vaſorum eſſe obſtructionem, conſtipationem, coaleſcentiam, compreſſionem & ſubſidentiam, etiam ex iis cauſſæ anguſtiæ vaſorum vteri petendæ.

Viarum anguſtia cauſſa.

Obſtructio.

Frequentiſſima anguſtiæ cauſſa hîc eſt obſtructio ab humoribus craſſis & viſcidis. Nonnulli equidē hoc cauſſæ genus in duo diuidūt, docentque, menſtrua ſupprimi vel ratione vaſorum, vel ratione humorum, dum ſcilicet ij craſſi viſcidi & lenti ſunt. Verùm res eodem redit. Nam ij ipſi humores obſtructiones vaſorum vteri pariūt, & ſibi ipſis vias præcludunt. Sanguinis verò copia ſuppreſſionis menſium cauſſa vix eſſe poteſt; cum venæ hæ ſatis latæ & amplæ ſint, vt ſanguini etiam copioſo exitum præbere poſſint. Et quidem craſſities hæc & viſciditas eſt vel in ipſo ſanguine, quando is nimis frigidus & craſſus generatur, vel ſanguini bono humores excrementitij, pituitoſi ſcilicet & melancholici, permiſcentur, qui quando poſtea cum ſanguine ad venas vteri feruntur, eas obſtruunt. Atque hæc frequentiſſima, vt dictum, eſt menſtruorum ſuppreſſorum cauſſa.

Generātur autem humores & ſanguis craſſus ex ventriculi, hepatis & lienis frigiditate, & alimentis craſſis & viſcidis, vt & frigidæ aquæ potu, præcipuè tempore

menſtrui

menstrui fluxus sumptis. Ita refert Galenus *lib. de venæsectione aduersus Erasistr.* sua tempestate mulieres quasdam Romanas, cum frigidissimam ex niue potarent, nullo pacto purgatas aut diminutè purgatas fuisse. Ideóque ad hanc caussam omnia, quæ crassum sanguinem generare, vteríque venas obstruere possunt, pertinent. Et cum sanguinis tempore menstrui fluxûs maior fit impetus, quàm aliàs, si fœminæ, & virgines præcipuè, tempore, quo fluunt, cibis crassis & minus commodis vtantur, facilè in suppressionem mensium incidunt. Referunt tamen hoc nonnulli etiam ad vteri calidam intemperiem, ob quàm humores subtiles & acres dissipentur & absumantur, crassæ verò & terrestres partes relinquantur, aut ipse sanguis adustus in scirrhum, cancrum, & alios tumores conuertatur. Alij & siccam vteri intemperiem addunt, ob quam vasa vteri coarctantur, quæ contrahatur à febribus, quas fœmina primis ætatis annis passa est.

Constipatio. Deinde fit angustia à constipatione, dum ipsius vteri corpus densius redditur, cuius vitij mentionē facit Galenus, 3. *de sympt. caus. cap.* 4. & 5. *aph.* 28. Et quidem vitium hoc interdum à primo ortu est, vnde perpetuam mensium suppressionem parit, nisi quis accommodatis medicamentis longóque tempore Vterum ad meliorem habitum transferat. Post ortum verò vteri substantiam duriorem reddere possunt, intemperies frigida, sicca, calida & sicca.

Compressio. Tertiò fit angustia à compressione vasorum vteri, quæ fit à tumoribus vteri, inprimis scirrho & induratione, & vicinarum partium, vt intestini recti, vesicæ, grandioribus calculis, vt & vteri situ mutato. Nonnulli etiam addunt pinguedinem omenti nimiam. Possunt tamen etiam vasa constringi & coarctari ab externis caussis, vt aëre frigido, sicco & aquilonio, lapsu in aquam frigidam, aut aliàs morâ in aquâ frigidâ, præsertim si ista accidant fluentibus mensibus. Tunc enim & venæ vteri constringuntur, & humores densantur, ac in venis vteri retinentur, qui ibi hærentes crassescunt, & postea obstructiones pariunt.

Coalescentia. Quartò coalescentia fit à carne vel membranâ aliquâ vasis vteri obnatâ, vt & cicatrice, quod post vlcera accidit, vbi membranæ interdum intus vtero obducūtur, aut post vlcera cicatrices relinquuntur, quæ sanguinis effluxum prohibent. Idem interdum post abortum frequentem accidit, post quem venæ illæ, quibus secundinæ adhærent, ita coalescunt, vt postea aperiri non possint.

Subsidentia hîc locum non habet: nisi quis ad subsidentiam referre velit eam obstructionem, quæ fit à medicamentis adstringentibus & siccantibus, quibus eæ interdum vtuntur, quæ virginitatem, quam non habent, venditare volunt. Ab eiusmodi enim adstringentibus venæ vteri ita roborari & constringi possunt, vt sanguinem affluentem non suscipiant.

Tandem suppressorum mensium caussa potest esse mala vteri conformatio, etiam præter clausuram vteri, ita vt vterus vel vasis illis sanguinem ad vterum ferentibus careat, vel ea malè conformata, aliò conuersa, aut contorta habeat, itavt sanguis per ea effundi non possit; id quod accidit vel à primâ conformatione, vel ex casu, percussione, aut morbo aliquo præcedente. Fernelius etiam huius caussæ mentionem facit, dum scribit, se vidisse mulierem, cui ex hoc vitio nunquam vel menses vel aliud quicquid fluxit ab vtero, & nihilominus bene habita prorsúsque incolumis annos vixit circiter sexaginta. Verùm vix credibile est, saltem vteri conformationis vitio hoc accidisse: sed proculdubio sanguis superfluus non generatus fuit. Si enim sanguis superfluus in corpore generatus fuisset, eique exitus in vtero non patuisset, sine incommodo in corpore detineri non potuisset.

Nonnulli tamen peculiaris adhuc caussæ suppressorum mensium mentionem faciunt, nimirum adustionis, cum scilicet tempore hyberno fœminæ incensos carbones ad frigus arcendum ventri inferiori subdunt, quorum calore vterus exuritur, & incalescit, & menstrua exsiccantur, vnde mensibus suppressis vterina strangulatio & similia mala oriuntur. Plura de caussis videantur infra, *quæst.* 1.

Signa Diagnostica.

Signa. An menstrua purgatio planè deficiat, ex ipsius fœminæ relatione cognoscitur. Sunt tamen etiam signa, quibus, etsi menstruorum defectum fateri nolint fœminæ, idem cognoscitur. Sunt enim plurima symptomata, prout ad hanc vel illam partem sanguis ruit, quæ ex mensium suppressione oriuntur, quæ eam facilè indicant. Non tamen planè eadem sunt in virginibus & mulieribus. In virginibus enim sanguis suppressus per venas hic inde vagatur, & obstructiones parit, colorem corporis mutat, ac febres inducit, & præcipuè febriculam illam, quæ febris alba appellatur, & facilè è facie agnosci potest, quòd virgini menses non rectè fluant: in mulieribus verò magis ad vterum fertur, & vterinos morbos ac symptomata parit. Vnde mulieres cibi fastidium, nauseam, vomitum, picam patiuntur; virgines verò rarò ex mensium suppressione hisce malis corripiuntur: Maior enim est ventriculi cum vtero consensus, quàm cum venis.

Sunt autem signa quibus mensium suppressio cognoscitur, varia. Vnum proponit Hippocrates, 5. *aph.* 39. dum scribit: *Si qua nec prægnans, nec puerpera est, lac habet, ei menstrua defecerunt.* Id tamen potius propter autoritatem Hippocratis creditum, quàm vllâ ratione confirmatum nonnulli censent, putántque, si ob caussas morbificas menstrua retineantur, lac, quod fœtus nutriendi gratiâ saltem generatur, produci non posse, & si quid tale in mammis appareat, id ichorem quendam subalbidum esse, quo non solum virginum, sed etiam vetularum mammæ interdum abundant. *An fœmina non grauida lac in mammis habere possit.* Verùm non rationi aduersum videtur, fœminas etiam grauidas lac in mammis habere posse. Est enim venarum vteri & mammarum magnus consensus. Mammariæ enim venæ rectà ad latera sterni vtrinque descendunt, & thoracem egressæ deorsum per musculorum internam faciem procedunt, & vbi ad vmbilici regionem peruenerunt, pluribus anastomosibus cum epigastricis venis vniuntur & coeunt. Oriuntur autem epigastricæ venæ ab extremo ramo iliaco, à quo etiam hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundúmque feruntur, ortum habent. Itaque dum sanguini per vterum exitus non patet, per venas ita coëuntes ad mammas facilè ferri, atque in iis in lac mutari potest. De quâ re plura infra, *sect.* 3. *cap.* 1. *quæst.* 5.

Alius deinde aphorismus, nimirum 61. est *in eadem sectione*, qui etiam signum quoddam suppeditare videtur, qui talis est: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrore, neque febre superueniente, cibique fastidium accidat, prægnantem esse putato.* Innuere enim videtur hic aphorismus, si menses præter naturam fœminis supprimantur, horrorem inferre, ob materiæ vitiosæ in habitum corporis distributionem, febrem autem ob putredinem, quam sanguis suppressus concipit. Verùm non semper hoc accidit, sed tum solùm, cum in cacochymicis corporibus menstrua supprimuntur. Clarius hoc explicat, & plura signa addit Hippocrat. *lib.* 1. *de morb. mul.* Tertio, *inquit*, mense, post suppressa menstrua incipiunt sentire suffocationes & horrores, lumborum grauitatem, & quandoque febrim. Quod si suppressio diutius perseueret, iam illis obdurescit venter, vrina copiosior mingitur, cibi fastidium & vigiliæ ingrauescunt, itave inter dormiendum dentibus strideat. Et si adhuc retineatur, quinto mense his omnibus, & maximè doloribus vrgebitur grauius. Sed 6. mense insanabilis morbus redditur, qui antea curari poterat. Et cum hoc anxia fit, & animo linquitur, pituitā vomit, siti magnâ vexabitur,

dolebunt partes ventris & pectinis, febris accedet, supprimentúrque excrementa alui atque vesicæ, spina dorsi dolore vexabitur, & quasi balbutiet. Posthac autem intumescunt crura, pedes, venter, & vrina mingitur rubra, sanguineáque, & dolor totum occupat corpus, maximè collum, spinam & inguina, atque sic moriuntur, scilicet ex hydrope. Quæ eadem ferè signa habet Galenus, 8. *de loc.aff.c.*5. Accedit totius corporis grauitas, & lassitudo continua, dolor lumborum, colli & syncipitis, qui ad radices oculorum vsque extenditur, ob sanguinis retenti per totum corpus diffusionem. Inprimis verò hæc lassitudo crura & coxas detinet, propter venarum harum partium cum venis vteri consensum. Corpus in nonnullis, quibus menses diu substiterunt, fit viride, & vniuersum hirsutum, barbáque enascitur, & vox aspera redditur, cuius exemplum supra ex Hippocrat.6. *Epid. sect.* 8. de Phaëtusâ Pythei coniuge retulimus.

Discrimen suppressionis mensium à grauiditate. Quia verò mulierculæ ex illicito concubitu grauidæ, séque pro virginibus venditantes grauiditatem negare, & mensium suppressionem saltem accusare solent; & aliàs etiam multa signa grauidis & suppressione mensium laborantibus sunt communia, præsertim si menses, qui mulieri fluere solebant sint impuri & malis qualitatibus præditi: Medicus cautus esse debet, ne hac in re decipiatur, & proinde quâ ratione grauidæ mulieres ab iis, quæ suppressione mensium laborant discerni possint, diligenter inquirendum. Possunt autem hoc modo discerni. Primò quod grauidæ plerunque natiuum corporis colorem retinent; cum contra fœminæ suppressione mensium laborantes pallidæ sint, & fœdo faciei colore: grauidæ etiam hilares sunt, & parum in animi pathematis mutantur; cum contra in suppressione mensium plerumque tristes sint. Secundò symptomata, quæ grauidis in principio accidere solent, indies paulatim mitescunt: contra verò in suppressione mensium quò diutius menses subsistunt & cumulantur, eò magis symptomata augentur. Tertiò in grauidis motus & situs infantis tertio mense manu ventri admotâ percipi potest; quod non fit in suppressione mensium, in quibus tumor quidam œdematosus & durus, nec vtero semper respondens percipitur. Quartò iis, quæ grauidæ non sunt, os vteri non occluditur, aut cum quadam duritie occluditur, de quo Hippocrates, 5. *aphor.* 54. *Quibus os vteri durum est, iis arctetur necesse est.*

Signa caussarum. A quâ autem caussâ mensium suppressio ortum habeat, sic distinguitur. Internas quod attinet, si sanguis vel non generetur, vel absumatur, id totius corporis, hepatisque ac aliarum partiũ dispositiones consideranti, & omnia signa earum perpendenti facilè patebit. Exempli gratiâ: An mulier obesa, vel habitu corporis calido & sicco prædita sit, & viraginem repræsentet, an verò grauem aliquem morbum passa sit, & omninò, quantus & qualis sanguis in corpore generetur, diligentem Medicum latere non potest. Sanguinem etiam ad vterum non mitti cognoscitur, quòd nulla circa vterum grauitas adest, neque dolor aut tumor: color verò corporis pallidus, & alia in partibus superioribus cacochymiæ signa, iecur aut lien obstructus.

Si ab obstructione venarum ortum habeat suppressio, quæ caussa frequentissima est, atque ea fit à pituitâ viscidâ, præcesserunt caussæ pituitam generantes, totius corporis torpor adest, color albus, pulsus rarus, vrinæ sunt crudæ: si à melancholiâ sit obstructio, eius redundantis signa adsunt. Et cum ab obstructione malum est, instante tempore purgationis menstruæ dolores in lumbis & partibus vteri vicinis percipiuntur, & si quid fortè effluat, mucosum, subalbidum, aut subnigricans est, & linteolis exceptum humorem peccantem facilè indicat. Si vteri intemperies aliqua vasorum angustiam inducat, patet id ex signis intemperierum vteri supra propositis. Si à compressione sit vasorum vteri angustia, vteri vel vicinarum partium tumores adsunt, vel vterus suo loco excidit. Si à coalescentia sit suppressio, præcesserunt vlcera V teri. Si menses adusti sint, caussa ex fœminæ relatione cognoscitur, & adsunt mensium suppressorum symptomata alia, sed ea cum caliditate coniuncta. Et omnino quæ caussa suppressorum mensium sit, non ita difficulter cognoscitur, si omnes caussæ euidentes, quæ præcesserunt vel adsunt, diligenter considerentur, & an morbus aliquis in vtero, toto corpore, vel aliquâ eius parte adsit, per signa suo loco proposita, inquiratur.

Externæ etiam caussæ si quæ præcesserint, malóque huic originem dederint, vt frigidæ aquæ potus, vel lotio in aquâ frigidâ, vel frigidus aër admissus, ab ægrâ cognoscuntur.

Prognostica.

1. Suppressio mensium periculosum malum est, è quo multa & grauia oriuntur mala. Seu, vt Hippocrates, 5 *aphor.*57. scribit, si menses subsistant, accidunt ab vtero morbi. Et quidem alia in ipso vtero, vt tumores, abscessus, vlcera; sicut inflammationis colli matricis ex suppressione mensium exemplum habet Guil. Fabric. *Centur.*2.*obs.*62. vlceris, *ibidem obs.*63. inflammationis, gangrænæ & inde subsecutæ mortis, *obs.*64. sterilésque fiunt mulieres: alia in toto corpore, vt febres, febris alba, leucophlegmatia; alia in aliis partibus, vt ciborum fastidium, sanguinis vomitus, hepate affecto hydrops, cardialgia, tussis, difficilis respiratio, lipothymia, ophthalmia, melancholia, capitis dolores, mania, arthritis. Quædam & hirsutæ fiunt toto corpore, imò, quod memorabile, quibusdam barbam erupisse & viris similes eas factas obseruatum, vt de Phaëtusâ refert Hippocrates, 6.*epid. sect.*8. *in fine.* De quibus malis ex mensium suppressione ortis, pluribus agunt Hippocrates, *de morb.mul.* Galenus, 6.*de loc.aff.c.*5. 5.*aph.*57. 3.*prorrecth. text.*31. *de venasect. aduers. Erasistr.cap.*1. & 3. Auicennas, *lib.*3.*fen.*21.*tract.*3.*cap.*36. *Prognostica.*

2. Quò diutius menses substiterunt, eò difficilius reuocantur; sæpe etiam nunquam reuocari possunt.

3. Cùm autem grauissima excitent sæpe symptomata menses suppressi, vt ex iis, quæ de signis & s.prognostico modò dicta sunt, patet, quò plura & grauiora sunt symptomata, eò malum est periculosius. Si tamen per aliam viam sanguis euacuetur, quod interdum accidit, minus læduntur, de quo Hippocrates, 5.*aph.*33. *Mulieri menstruis deficientibus sanguis è naribus profluens, bono est.* Modò non fiat sanguinis euacuatio per vesicam, quod nonnunquam obseruatum est. In vesicâ enim sanguis in grumos facilè cooerescit.

4. Imò tandem ex suppressione mensium mulieres moriuntur, id quod Phaëtusæ & Namysiæ accidit, 6.*epid.sect.*8.*sub finem.* Et quidem sæpe longo tempore cum mensibus suppressis vitam trahunt, si grauia symptomata absint, sicut Hippocrates, 4. *epid.* refert, ancillam quandam redeuntibus mensibus, qui per septennium suppressi fuerant, sanitatem recuperasse. Si verò grauia simul adsunt symptomata, dolores vehementes, vigiliæ diuturnæ, animi deliquium, obtumescentia, tremor, paralysis, vteri suffocatio, febris, melancholia, varij tumores, citò moriuntur.

5. Pro ratione autem caussarum nunc faciliùs, nunc difficiliùs menses reuocantur, vel etiam planè non reuocantur. Obstructio curari potest, & eò quidem faciliùs, quò malum est recentius. Coalescentia curari non potest. Densitas verò & durities difficulter & non nisi longo tempore. Quid de compressione à tumoribus sperandum sit, ex iis, quæ supra, *part.*1.*sect.*2.*cap.*7. *de Vasorum vteri angustia*, dicta sunt, patet.

6. Hippocrates equidem, *de morb.mul.* scribit: Si menses supprimantur sex menses, illos non amplius prouocari posse, & malum esse incurabile. Extant tamen exempla contraria apud ipsum Hippocratem. Nam, vt

modò

modò dictum, *4. epid. 92.* est historia cuiusdam aocillæ, cui septem annis suppressi fuêre menses, qui tamen iterum fluere cœperunt. Et *5. epid. circa initium*, vxori Gorgiæ io Larissâ menses quatuor annis suppressi fuerunt & redierunt. Galenus quoque, *6. epid. comm. 3. t. 29.* meminit mulieris emaciatæ, cui mensibus octo menses fuerunt soppressi & redieruot. Itaque an malum sit curabile nec ne, oon solùm ex tempore suppressionis, sed ex ætate fœminæ, corporis constitutione, & caussarum varietate colligeodum. Tanta enim interdom est caussarom pertinacia, vt nullis remediis cedant, id quod ipse Hippocrates expertus est, qui *in fine 6. epidem.* scribit, duas mulieres, alteram Phaëtusam, Pytheæ vxorem, alteram Namysiam, Gorgippi vxorem, molto tempore menses suppressos habuisse, io quibus etsi ipse cum aliis Medicis omnia fecisset, quæcunque fieri potuerunt & debebant, nihilominus menses uuoquam rediisse, & vtramque mortuam esse.

Indicationes.

Indicationes. Cum menses ideo non fluaot, quia sanguis, qui euacuetur, deficit, vel etiamsi adsit, propter vasorum vteri angustiam euacuari non possit, facilè hine patet, si sanguis non generetur, eius generationem promouendam, aut si absumatur, caossas, quæ eum absumunt, tollendas esse, absumptumqoe instaorandum. Si verò euacuari non possit propter vasorum vteri angustiam, eam tollendam esse. Cum autem angustiæ variæ caussæ sint, vt supra dictum, varia etiam ad eas tollendas requiruntur remedia.

Curatio.

Curatio. Morbos autem, ob quos sanguis vel non generatur, vel absumitur, quod attinet, eorum curatio è suis locis petenda; oeque menses mouentia medicamenta exhibenda iis, in quibus oulla sanguinis est abundantia, sed in macilentis atque exteouatis sanguis primùm bonâ victus ratiooe reparandus, qui vbi reparatus fuerit, sponte postea profluit. Si à nimio exercitio sanguis sit absomptus, quiete & otio ad naturalem statum fœminæ reduceendæ sunt; si sint obesæ nimis, emaciandæ; si emaciatæ, impinguandæ, & omnino ad meliorem statum reducendæ. Quod si factum fuerit, expultrix languida roborabitur, vt postea sese rectiùs ad expulsionem accingat. Caussas verò angustiæ quod attinet, cùm frequentissima obstructionis mensium caussa sit obstructio venarum vteri, de eâ primo loco dicemus.

Venæ sectio. Principio verò videndum, an aliqua sit sanguinis in corpore redundantia. Plerumque enim si sanguis supprimatur, io corpore cumulatur corpusque grauat, & propterea leni euacuante præmisso, imminuendus est. Imò etiam aliàs & cùm nulla plethora præcessit, modò noo ex defectu sanguinis mensium suppressio ortum habeat, vena aperiri potest. Etenim sanguis, qui singulis mensibos subsistit, in corpore cumulatur, & in venis hærens ad vterum reuocandus est. Vnde etiam Galenus, vt *6. Epid. com. 3. t. 29.* refert, mulieri emaciatæ extraxit tribus vicibus tres sanguinis libras, atque huius auxilij beneficio eam liberauit à diuturnâ mensium soppressione.

Quæ vena aperienda. Aperienda autem vena in talo est; quâ non solùm sanguinis copia, si adsit, imminuitur, sed &, quod præcipuum, sanguini ad vterum motus conciliatur, de quo *quæst. 2.* dicetur. De loco Venæ sectionis, vt & de cucurbitulis hoc etiam notandum, vtile esse, cum hæc auxilia repetenda sunt, vt vnâ die sanguis ex vno crure, postridie ex altero detrahatur.

Quantum sanguinis mittendum. Quantum autem sanguinis euacuandum sit, copia eius & vires docebunt. Paulus Ægineta equidem neque plus duabus libris cum dimidia, oeque minus vnâ librâ mittendum censet. Galenus, *loco modò allegato*, mulieri emaciatæ se extraxisse tribus vicibos tres libras sanguinis, atque huius auxilij beneficio eam liberasse à diuturnâ mensium suppressiooe scribit. Verùm oostræ fœmoinæ raró tantam copiam sangoinis euacuari sinunt. Et præstat, vt quæ copia sanguinis euacuari debet, noo voâ vice emittatur, sed pluribus. Ita enim nec vires nimiùm deiiciuntur, & sanguinis fluxus ad vterum rectius concitatur.

Tempus Venæ sectionis. Tempus autem Venæ sectionis qood attinet, si saltem euacuandi sanguinis gratiâ vena aperitor, statim principio id fieri potest: qoæ verò postea in talo aut poplite aperitur, reuocandorum suppressorum mensium caussâ, commodissimè diebus tribus, quatuor, aut quinque ante tempus consuetæ euacuationis secatur, vt materia ad motum, quem eo tempore instituere solet, concitetur, de quo vide *quæst. 5.*

Scarificatio, & cucurbitulæ. Venæ sectionis loco in debilioribus etiam crurum scarificatioonibus & cucurbitulis scarificatis, vt & hirudinibus cruribus adhibitis, vti possumus. Quandoque tameo etiam cucurbitulæ non scarificatæ adhiberi possunt ad sanguinem ad vterum reuocandum, præcipuè si ad alia loca feratur. Si enim sanguis ad alia loca feratur, per cocurbitulas verò non scarificatas ad inferiora trahatur, nec euacuetur, ad venas vteri ruit, easque aperit. Vt autem hoc commodiùs præstent, prius locis remotioribus, cruribus nimirum, deinde propioribus, coxis scilicet sunt applicandæ.

Ligatura & frictiones. Quod cucurbitulæ sine scarificatione præstant, idem ligaturæ & frictiones partium inferiorum; post totius euacuationem, & præcipuè eo tempore, quo menses fluere solent, præstare possuor.

Nonoulli & hæmorrhoidum apertiouem ad mensea suppressos reuocandos vsurpandam censent. Verùm cum vt Galenos, *de cucurbit. scarif. cap. 10.* docet, hæmorrhoides ab Vtero deriuent, earum apertio potius impediet, quàm promouebit, mensium fluxum.

Quidam etiam Cauteria cruribus & coxis iourenda censent, scribitqoe Mercurialis, *tom. 2. consil. 56. & 4. de morb. mul. cap. 1.* se multiplici experientiâ didicisse, cauteria infra genua posita suppressos menses reuocare. Verùm cum & ista ab vtero potius deriuent, & humoribus, qui cum sanguine ex vtero fluere solent, aliam viam monstrent, inclinationem eorum ad vterum prohibent.

Medicamenta. Medicamenta quod attinet, primò lenientia adhibenda. Inter quæ commodissima hic est hiera picra ad ℥ ß. in bolum redacta, vel pil. de tribus, hiera s.

Præparantia. Præparantia postea parentur ex iis, quæ calefaciendi, crassosque humores incidendi & attenuandi vim habent, quæ supra, *part. 1. sect. 5. cap. 6.* sunt proposita, præcipue è *betonica*, *calamintha*, *matricaria*, *pulegio*, *artemisiâ* &c. Si tamen humor melancholicus simul peccet, *buglossa*, *borrago*, *melissa*, & similia humorem melancholicum respicientia addenda.

Vt ℞. *aq. artemisia*, *calamintha*, *capill.* ♀, *ana* Vnc. iij. *syr. de quinque radicib. de artemisiâ*, *ana* Vnc. ij. F. potio pro tribus dosibus.

Vel ℞. *syr de artemis.* Vnc iij. *aq. matricar. puleg.* & *gentiana cum vino destill. ana* Vnc. ij. *cinam.* Drach. ij. Misc. pro duab. vel tribus dosibus.

Vel ℞. *rad. aperient* Vnc ß. *rubia tinctor. pimpinell. ana* Drach. iij. *artemis. betonic. chamadr. calaminth. ana* M. j. *cicerum rubr.* M. ß. *fl. buglos. anthos*, *ana* p. j. Coq. in aq. s.

Colatura dulcoretur sacchato & aromatizetor aquâ cinamomi.

Vtile est etiam pituitosis corporibus decoctum Guaiaci aut sassafras cum dictamno Cretico, vel alio vtero conueniente medicamento, si bibatur per dies 15. verum sioe sudoris prouocatione.

Euacuantia. Humores præparati postea euacuentur, inprimis hieris, *agarico*, *mechoacana*, *turbith*, quibus *colocynthidem*,

scammonium, *helleborum nigrum* pro humoris peccantis naturâ & corporis constitutione addere possumus.

Vt ℞. *agaric. trochis.* Drach.ij. Infundantur *in aq. artemis.* Vnc.ij. *oxymel.s.* Vnc.j. Colentur Adde *extr. mechoac.* Scrup.j.M.

Vel ℞. *rad.aperient.* Vnc.ß. *artemis beton.ana* P.ij *fol. sena el* Vnc.ß *agarici.albiss.*Drach.ij *sem.fœnic.anisi, ana* Scrup j.*galãga* Drach.ß.*flor.rorismar.*P.j.Infund in aq.s. Col. quæ sit Vnc.iij ß. adde *Syr. de fol. sena* Vnc.ß *aq. Cinam.*Drach.ß.M. Vel vino assuetæ tali vti possunt.

℞. *turbith. el. mechoac. agarici*, *ana* Drach.ij *fol.sena el.*Vnc jß *capill.* ♀ *melissa*, *rorismar. ana* P.ij. *cinamomi*, *galanga*, *ana* Drach j.

Sacculo inclusa suspendantur in vini albi s. q. horis XXIV. Postea ℥v vel ℥iv. exhibeantur Potest etiam in quolibet dosi, si libet, mannæ ℥ß. dissolui.

Vel ℞. *rad.rubia tinctor.eryngij,ana* Vnc.ß.*maiorana*, *melissa*, *betonica. rorismar.ana* M.j.*sem.carthami* Vnc.ß. *agaric.troch.* Vnc.ß. *turbith.el.*Drach.iij. *zinzib. galanga*, *ana* Drach.ij. Affund.vini q s.

Vel ℞. *rad.aperient. eryng. rubia tinctor. ana* Vnc.ß. *aristol.rot.*Drach.iij *bryon.*Vnc.ß.*valeriana* Drach.ij *artemisia*, *matricaria*, *pulegij*, *maiorana*, *melissa*, *ana* M.j. *flor.rorismar.cheiri*, *ana* P.j *sem.fœnic.anisi*, *ana* Drach.j. *carthami.excort.*Vnc.ß.Coq.in aq.s.

In Col. Infund *fol.sena el.* Vnc ij *agarici albi*, *turpethi*, ana Vnc.ß.*zinzib.galanga*, *zedoaria*, *ana* Drach.j.

Postea ebulliant & colentur, additaque sacchari s. q. coq ad Syrupi consistentiam. Cui adde *aq.cinam.* Vnc.ß. F.Syrupus laxitiuus.

Vel ℞. *spec diaturbith cum rhabarb.*Vnc.ß.*mechoacan.* Drach ij.*agarici trochisc.*Drach j.*spec.diarrhod. abb.cinamomi, ana* Drach.ß. *chalyb.prap.*Drach j *pulpa passular. per setaceum traiectar q.s.*

M F Elect.detur quantum nucem iuglandem æquat, vel plus etiam.

℞. *spec. episcopi*, *diaturbith cum rhab. ana.* Drach.ß. F.pulois.

℞. *spec. diaturbith. cum rhab.* Scrup.ij. *mechoac.* Scrop.j.

Vel ℞. *pil.benedictar.*Scrup.ij. *de tribus* Scrup.j. *extr. scamm.*gr.ij.F.pil.

Si fortioribus indigeat, vsurpari possunt pil.de agarico, fœtidæ & similes.

Atque ista præparantia & purgantia per vices,si obstructio sit pertinacior,exhiberi & repeti possunt Commodissimum autem est, purgationes frequenter repetere,& per [illegible] materiam sensim euacuare.In quem vsum de istis pilulis singulis vel alternis diebus Drac.ß. vel Scr.ij exhiberi possunt.

℞. *agarici trochis.*Drach.ij. *rubia tinctor.*Drach.j.*Cum syr.de artemis.* F.pilulæ.

Vel ℞.*agarici albi* Drach ij. *pil. de tribus spec. diacurcuma*, *ana* Drach ß.*croci* ♂ Scr.ij *ol.cinam.*gutt.j. Cum *syr.de artemis.* F.pilulæ.

Vel ℞. *aloes* Drach.iij *pil.de tribus* Drach.j.*Cum succo sabina* F. pil.

Aut tertio quoque die infusum agarici in aq. artemisiæ & rubiæ tinctorum factum & aquâ cinam.conditum exhibeatur.

Vomitoria. Possunt interdum & vomitoria exhiberi, si multi crudi humores circa ventriculum hæreant, qui postea in venas delati malum augent.

De purgantibus autem medicamentis hoc notandum, ea non exhibenda esse, cum mensium fluxus instat.Cum enim hoc tempore exhibita humores ad alias partes trahant, potius impediunt mensium fluxum, quàm promouent.

Postquam ita primò, & quod commodissimum est, in principio mensis vena, si opus fuerit, sanguinis imminuendi gratiâ, aperta fuerit, post præparantia & obstructiones aperientia diebus octo vel decem, & hinc purgantia exhibita, aut per interualla & vices vsurpata fuerint: diebus quatuor vel quinque ante consuetum fluxionis tempus venæ in pedibus aperiendæ, vel etiam diebus pluribus ante, si repetere venæsectionem opus sit.

Cucurbitulæ quoque coxarum sedi inferiori applicatæ, sanguinem versus inferiora trahunt, præsertim scarificatæ, vt & hirudines talo appositæ, & ligaturæ ac frictiones à coxis ad pedes vsque factæ.

Tandem medicamenta menses mouentia interna & externa vsurpanda, quæ calefaciendo & attenuando sanguinem fluxui aptum reddunt, venarumque oscula aperiunt, simulque peculiarem cum vtero cognationem habent. Neque enim credendum, medicamenta menses mouentia in omnibus caussis suppressionem mensium efficientibus vtilia esse;cum tum solùm conueniant, cum à crasso sanguine & obstructione venarum vteri malum ortum habet. In aliis verò caussis potius nocere, quàm prodesse possunt; cùm omnia sint calida & tenuium partium. Non autem quouis tempore hæc medicamenta exhibenda sunt, sed paulò ante id tempus; quo aliàs fluere menses solent & fluxus instantis & naturæ conatus aliqua indicia sese exhibent. *Menses mouentia.*

Medicamenta autem ista simplicia supra,*part.* 1.*sect.* 2. *cap.* 2. sunt proposita. Hoc præterea hîc monendum, medicamenta ista non omnia esse eiusdem generis, neque semper eadem conuenire. Nam cum multa ex iis sint, quæ etiam vrinam mouent, exhibita intempestiuè potius nocent. Sunt autem menses mouentia trium generum. Primi generis sunt mitiora, quæ adhibenda, cum suppressio nondum inueterata est, & cum corpus est plenius. Si enim fortiora tum exhiberentur, & febrem & inflammationes vteri tum excitare possent. Talia sunt *amygdala amara*, *cicer rubrum*, *orobus*, *lupinus*, *radix graminis*, *rusci*, *asparagi*, *cichorij*, *eryngij*, *capillus* ♀, *agrimonia*.

Secundi generis sunt fortiora, vt rad. *paonia*, *apij*, *petroselini*, *asari*, *ireos*, *rubia tinctorum*, *aristolochia*, *gentiana*, *helenij*, folia *abrotani*, *artemisia*, *calamintha*, *pulegij*, *charefolij*, *melissa*, *leuistici*, *betonica*, *maiorana*, *chamadryos*, *mercurialis*, *ruta*, sem. *eruca*, *nasturtij*, *petroselini*, *fœniculi*, *anisi*, *dauci*, *pastinaca satiua*, *seseleos*, *nigella*, baccæ *lauri*, *iuniperi*; flores *cheiri*, *lauendula*, *sambuci*, *chamameli*, *stachados*, *crocus*, *calamus aromaticus*, *cinamomum*, *cassia lignea seu aromatica*, (errant enim hic valdè, qui ad menses ciendos pro istâ cassiâ, quæ ad cinamomum pertinet, cortice cassiæ fistularis vtuntur) *costus*, *galanga*, *ambra*, *castoreum*, *myrrha*, *styrax*, *galbanum*, *sagapenum*, *extractum splenis bouis*.

Tertij generis valentiùs menses mouent: qualia sunt *radix bryonia*, *cyclaminis*, *cucumeris agrestis*, *pyrethri*, *staphis agria*, *elleborus vterque*, *colocynthis*. Quæ autem vsurpanda, & eorum minor dosis exhibenda, vel in maximâ aquæ quantitate maceranda, & aquæ pauxillum propinandum.

Parantur ex iis varia medicamenta, pulueres, vina medicata, decocta, aquæ, syrupi, rotulæ & morsuli, electuaria, pilulæ.

Pulueres: vt ℞. *cinam.*Drach.ß.*succini* Scrup.j.*croci*, Scrup.j. F. poluis.

Vel ℞. *trochisc.de myrrhâ*, *cassia*, *flor.cheiri*, *ana* Scr.j. *croci* gr.v.F.puluis.

Vel ℞. *fol. sabina* Drach.j. *cinam.* Drach.ij. *myrrha* Drach.j.*succini* Drach.ß. *croci* Scrup.j. F. puluis. Dosis Drach.j.

Vel ℞. *trochisc.de myrrhâ*, Drach.ß. *cassia lign.*Scr.j. *sem.cymini*,Scr.ß.Fiat puluis.

Vel ℞. *splenis bouis iunioris in clibano exsiccati* Drach.ij.*cinam.* Drach.j. *macis* Drach.ß. *croci* Scrup.ß. F. puluis.

Efficacissimum est Castoreum.

℞. *Castorei*, *pulegij*, *ana* Scrup.j.F.puluis.

Vel

Vel ℞. *caſſia lignea, dictamni Cretic. borracis, caſtorei, ana* Drach.j. *croci* Scrup.ij. F. puluis: doſis Drach.j.

Exhibentur autem pulueres commodè ex aquis conuenientibus, vino, vel decocto cicerum rubrorum.

Vina medicata. Vina Medicata:

℞. *rad. rubia tinctor.* Vnc.j. *ireos* Vnc.ß. *meliſſa, pulegij artemiſia, roriſmar. ana* M.j *fl. cheiri* M.ß. *cinamom* Vnc.j. *galanga* Vnc.ß. Affund. *vini q.ſ.*

Si cachexia ſimul adſit, tale vinum parari poteſt:

℞. *limatura chalyb.* Vnc.j. *Rhapontici veri* Drach.iij. *maioran. roriſmar. ana* M.ß. *radic. pimpinella* Vnc.ß. *ſpica,* Drach.ß. *cinam.* Drach.ij. Affundatur *Vini q.ſ.*

De quo hauſtus ſæpe detur.

Decocta. Decocta. Commendatur inprimis decoctum cicerum rubrorum.

Vel ℞. *radic. apij, fœnic. ana* Vnc.ß. *artemiſia, beton. pulegij, meliſſa, ana* M.j. *cicerum rubr.* M.ß. *baccar. iunip.* Vnc.ß. *fl. cheiri* p.j. Coq. in aq. ſ.

Colatura dulcoretur ſaccharo.

Vel ℞. *colatura* Vnc.ix. *ſyr. de artemiſia* Vnc.iij. M. pro tribus doſibus.

Vel ℞. *rad. apij, fœnic. rubia tinctor. ana* Vnc.ß. *pulegij, matricaria, nepetha, ana* M.j.

Coq. in ſ. q. aq. ad remanentiam ℔jß. Adde *ſyr. de artemiſ.* Vnc.iij. *aq. cinam.* Vnc.ß. F. Potio pro 4. vel 5. doſibus.

Vel ℞. *Cicer. rub.* M.ß. *radic. petroſel.* Vnc.j.

Coq. ad remanent. ℔ jß. Adde *croci* Drach.ß. *cinam.* Drach.j. M. Dentur Vnc.vj.

Sequens decoctum miris modis commendat Querceranus, in *Pharmacop. reſtitut.*

℞. *mily ſolu, aniſi, viſc. q. ana* Drach.iij. *dictamni* Drach.j. *croci* Scrup.j.

Contuſa macerentur 24 horis in vino albo generoſo: dein parum bulliant. Doſis Vnc.jv. tribus vel duobus continuis diebus.

Vel Roſmarinus & fl. cheiri in vino coquantur, & exhibeantur.

Aqua. Aquæ fiunt è ſimplicibus allegato loco propoſitis.

Efficax etiam eſt aqua Mercati ex panc.

℞. *panis bene fermentati & ferè ad naturam fermenti redacti è furno adhuc calentis medullam.*

Adde *mellis* Vnc.x. *pulu. ſem. vrtica, dauci, ammeos, aniſi, fœnic. ana* Drach.j. *trochiſc. gallia moſch. myrrha rubra. ana* Scr.j. *cotula fœtida* Drach.ß.

(Poſteriorum trium doſis augeri poteſt) quæ omnia infunde in ſeq. decoctionis ℔.iij.

℞. *Phaſeolor. rubr. cicerum rubr. ana* P.ß (quantitas horum mihi nimis parua videtur) *ſem. iunip.* Drach j. *radic. rubia ruſci, raphani ſyluestris, aſparagi, apij, oreoſelini, ana* Vnc.ß *chamadr.* M.j. *ammeos, aniſi, fœnic. ana* Vnc.ij.

Coq. ſtent poſtea aliquandiu in infuſione, hinc deſtillentur. Huius Vnc. ij. manè exhibeantur. Addi etiam poteſt ſyrupus capill. ♀ de duabus radicib. de artemiſiâ. Doſis etiam ſequentibus diebus augeri poteſt.

Vtilis eſt & hîc aqua vitæ mulierum dicta.

Vel ℞. *meliſſa, betonica, pulegij, artemiſia, nepetha, matricar. dictamni, ana* M.iv. Affunde *vini boni* ℔.xax. Deſtillentur.

Iterum adde *herbarum an.* M.iij. Iterum deſtillentur, & addatur. *ſem. fœnic. calami aromatici, cinamomi, caſſia lignea, cardamomi, ana* Vnc.ß.

Tertiâ vice deſtillentur.

Syrupi. Syrupi. In communi vſu ſunt *ſyr. de Artemiſiâ, de Calaminthâ.*

℞. *aq. pulegij, ſabina, calaminth. ſyr. de artemiſ. ana* Vnc.iij. *aq. cinam.* Vnc.j. F. potio pro iij doſibus.

Rotula. Rotulæ.

℞. *extracti ſabina* Scrup.j. *angelica* Scrup.ß. *helenij* gr.vj *ol. deſtill. cinam.* gut. iiij. *garyoph.* g.ij. *ſacch. in aq. meliſſa diſſol. q.ſ.* F. rotulæ

Vel ℞. *ſpec. diacalamint.* Drach.j. *ol ſuccini* gut.iiij. *cinam.* g.iiij. *fœnic* g.vj. *ſacch. q.ſ.* F. rotulæ.

Electuaria.

℞. *Conſ. beton. anthos, lauendula, meliſſa, borrag. ana* Vnc.j. *rad. condit. pimpinell. cortic. aurant. condit. ana* Vnc.ß. *ol. cinam. fœnic. ana* gut.iij. Cum *ſyr. de artemiſiâ* F. Elect.

Magnæ quoque efficaciæ eſt electuarium de limaturâ chalybis, quod ad hunc affectum hoc modo parari poteſt.

℞. *chalyb. prap.* Vnc.vj. *cinam. caſſia lignea, ana* ℥ ij. *garyoph.* Drach.j. *pulpæ paſſul.* Vnc.ij. *ſacch. albi in aq. artemiſia diſſol. q.ſ.* F. Elect.

Pilula. Pilulæ commodiſſimè fiunt è trochiſcis de myrrhâ, qui ad menſes mouendos efficaciſſimi ſunt, ſed propter aſæ fœtorem aliâ formâ commodè vix ſumuntur.

Vt ℞. *trochiſc. de myrrha* Drach.℈ j. *extr. gentiana, ſabina, ana* Scrup.j. *caſtorei* Scrup.ß. F. pil. Doſis Scrup.ij.

Vel quæ ſunt Montagnanæ.

℞. *trochiſc. de myrrh.* Drach.jß. *ſem. apij, caſſia lignea, ana* Scr.ß. *moſchi* gr. XV. *Cum ſucco apij* F. pil.

Efficaciſſimæ quoque ſunt pilullæ de hierâ ſ. ſi tertio quoque die Drach.ß. ſumatur.

Fermentum Commendatur etiam fermentum ſingulis diebus auellanæ magnitudine ſumptum, præcipuè ſi addatur puluis trochiſc. de myrrhâ, dictamni vel ſimilis.

Tempus exhibendi medicamenta. Commodiſſimum autem talia medicamenta exhibendi tempus eſt, vt ſupradictum. diebus aliquot antequam menſes aliàs fluere ſolent & quidem poſt balnea & fomenta, de quibus mox dicetur, quibus vteri vaſa calefiunt & laxantur. Et poſt ſumpta talia medicamenta vtile eſt pedes in aquam calidam, præcipuè in quâ herbæ idoneæ prius coctæ fuerint, immergere, & deinde inambulare.

Externa. Externa enim quædam medicamenta etiam ad menſium prouocationem faciunt, vt fomenta & balnea ex emollientibus & laxantibus menſeſque mouentibus parata. Videndum tamen, ne fomentis & balneis ſudores moueantur, qui menſes potius ſiſtunt, quàm promouent.

Balnea & fomenta. Vt ℞. *rad. alth. lilior. alb ana* Vnc.ij. *ariſtoloch.* Vnc.j. *malua mercurialis, artemiſia, ſabina, matricaria, calamintha, pulegij, maiorana, fol. lauri, ana* M.ij. *flor. chamæm. cheiri, lauend. ana* M.j. *ſem. fœnugr.* Vnc.j *baccar. iunip lauri, ana* M.ß.

Coq. in aquâ pro fotu.

Vel ℞. *mercurial. artemiſ. calaminth. origani, ſabina, matricaria, ana* M.iij. *fl. cheiri* M.ij.

Coq. & ſpongiâ vel linteo decocto calido madido venter & inguina foueantur.

Vel. ℞. *radic. lil. albor.* Vnc.j. *ariſtol. rot.* Vnc.ß. *mercurialis, artemiſ. pulegij, calaminth. mont. ſabina, ana* M.ß. *ſem. fœnigraci* Vnc.ß. *baccar. iuniperi.* M.ß, Coq. pro fotu.

Vel ex iiſdem plantis balneum paretur, in quo fœmina vmbilicotenus ſedeat, & herbæ coctæ ſacculo incluſæ ventri imponantur.

Vel ℞. *rad. leuiſtici, lil. albor. bryon. ana* Vnc.ij *fol. matricar. pulegij, ſabina, artemiſ. lauri, ana* M.iij. *flor. lauendul. cheiri, ana* M.j. Coq. pro Balneo.

Fœminæ etiam quædam è filis ſeu telâ cannabinâ cum cineribus coctis vapores ventre excipere, vel ipſam telam calidam madidam ventri imponere ſolent.

Vel decocto manè & veſperi pedes immergi, eoque à ſummo ad imum deſcendendo ablui poſſunt.

Vnguenta & olea. Poſt balneum vel fomentum partes circa vterum conuenientibus oleis vel vnguentis inungantur.

Vt ℞. *ol. lilior. alb.* Vnc.j.ß. *lauendula deſtill.* Drach.ß. *pulu. calaminth. montana, nigella, ana* Drach.j. *ſtyracis calamita* Scrup.j.M.

Vel ℞. *ol lilior. alb. cheirini, ana* Vnc.j. *mucilag.*

ſem.

semper mulier feliciter per venas inferiores purget, & præter spem forsan repetita istâ venæ sectione fluxus menstruus reuocari posset.

Diæta.

Diæta. Victus ratio medicamentis respondeat, sitque calefaciens & extenuans, è pane fermentato, semine fœniculi, anisi, cumini condito. Cibique sint boni succi: condiantur petroselino, satureia, rosmarino, cinamomo, g... phyllis. Obseruarum enim fœminas, quæ sese aquâ frigida, fructibus immaturis, oleribus ac similibus cibis humores crudos & crassos generantibus ingurgitarunt, sola victus ratione in meliorem mutatâ, etiam ferè sine medicamentis sanitati restitutas esse. Vtile est decoctum cicerum rubrorum cum croco, vt & pistaciâ. Assuetis etiam allium & porrum concedi potest. Somno vtatur fœmina pauco, exercitio frequenti.

QVÆSTIO I.

An aliæ præter supra enumeratas dentur suppressionis mensium caussæ?

An plures adhuc dentur caussæ suppressionis mensium? Nonnulli quidem plures adhuc, quàm supra enumeratæ sunt, caussas suppressionis menstruorum addunt; verùm sine necessitate. Nam primò huc referunt motum sanguinis ad alias partes, statuuntque, si sanguis ad alias partes ruat, per vterum non euacuari. Et certum est, sæpe per narium hæmorrhagiam, sanguinis sputum, vomitum, sanguinem, qui per vterum euacuari debebat, effluere. Verùm mensium suppressionis caussa non est motus humorum ad alias partes, sed suppressio mensium caussa est, vt sanguis, qui per vterum euacuari non potest, ad alias partes ruat, & per eas effluat. Cum enim venæ vteri sanguini euacuando à natura destinatæ sint, eæque sint satis laxæ & amplæ, loco etiam corporis inferiore & ad superflua suscipienda commodissimè constitutæ, natura viam hanc commodam non deserit, aliamque incommodiorem & insuetam quærit, nisi viæ istæ pateant.

Deinde nonnulli inter caussas suppressorum mensium referunt facultatis expultricis debilitatem; id quod in conualescentibus fieri putat Massarias. Verùm probabilius est, caussam suppressionis mensium tunc esse sanguinis paucitatem, eumque tàm diu in corpore retineri, donec partes corporis morbo extenuatæ iterum reficiantur. Neque credibile est, si sanguis sit bene constitutus & superfluus, naturam tam debilem esse posse, vt eius aliquid expellere non possit. Si obiiciatur, sanguinem facultati expultrici resistere posse, dum is crassus vel viscidus est: id quidem verum est, sed non vitium est in expulsione, sed sanguis viscidus obstructiones parit, vt supra dictum.

Tertiò nonnulli etiam robur vteri addunt, si nimirum facultas retentrix eius ita roboretur, vt sanguinem menstruum aliunde non suscipiat, idque accidere, dum vasa vteri constringuntur & densantur. Verùm ob vasorum vteri constrictionem menses supprimi posse, iam supra dictum: nullum verò vtero robur inde conciliatur; sed vterus ita dispositus est, vt vasa eius, cum per ea sanguis superfluus euacuari debeat, quandam imbecillitatem habeant, & sanguinem affluentem recipiant.

Quartò quidam etiam vasorum vteri subsidentiam addunt: Verùm credibile non est, vasa ita conniuere & subsidere posse, vt sanguis per ea affluere nequeat.

Quintò videtur etiam aliam adhuc caussam addere Galenus, dum 3. *de Sympt. causs. cap.* 4. scribit, præter eam mensium suppressionem, quæ ex sanguinis defectu, vel propter affectum, qui in ipso vtero sit, exoritur, aliam adhuc dari, quando scilicet sanguis propter robur in alias partes defertur. Quid autem per robur hîc intelligatur, dubium. Nonnulli in eâ sunt sententiâ, per robur hîc non intelligendum esse simplex robur, quod ad solam temperaturam attineat; cum si ita sese res haberet, non minus facultas expultrix in expellendo sanguinem ipsum extra vterum futura esset robusta, sed per robur illud potius compositionem & valorem vteri adstrictionem, eamque potissimùm natiuam intelligendam esse. Quod vt simpliciter non negamus: ita putamus absurdum non esse, si vterus sit fortis & habeat temperiem iusto calidiorem & sicciorem, qualis est in viraginibus, non admittere sanguinem affluentem. Recipere enim sanguinem superfluum, debilitatis quasi cuiusdam est. Necesse est, tamen simul etiam esse robur in toto corpore, quod sanguinem superfluum absumat. Aliàs enim si ab vtero non admitteretur, & in corpore redundaret, alia damna pareret.

Sextò denique nonnulli huc referunt intemperies insigniores cum & sine materia, statuuntque insignem frigiditatem constringere & densare corpus vteri, caliditatem autem vehementiorem potenter siccare & resoluere. Verùm etsi materia cum intemperie obstruendo menses supprimere possit: tamen sola intemperies, seu frigida, seu calida, seu sicca, ita claudere vasa non potest, vt transire sanguis non possit.

QVÆSTIO II.

Quæ vena in suppressione mensium aperienda sit?

Quæ vena in mensium suppressione aperienda sit, autores dissentiunt, non solùm Recentiores, sed & Antiqui. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 57. statuit, & in cubito & in talo venam aperiendam esse; quem etiam alij Medici sequuntur, & statuunt, primò sanguinis abundantiæ caussâ, & ad sanguinem minuendum venam in cubito aperiendam esse, metuuntque, ne si statim in principio vena in crure aperiatur, sanguis magis versus vterum trahatur, vbi si exitum non inueniret, periculum esset, ne dirumperet aliquam venam, vel effusus in vterum, inflammationem pareret. Sublata sanguinis redundantiâ venas crurum aperire iubent, vt sanguis ad inferiora reuocetur. Galenus autem, quoties mentionem venæsectionis facit in hoc morbo, præcipuè *de sang. miss. cap.* 11. 18. 19. saltem venæ in talo meminit. Galenum cum Aëtio nonnulli conciliare operosè conantur. Inter quos est Donat. ab Altomari, *cap.* 107. qui Aëtium supposuisse magnam plenitudinem scribit, quæ cum copiosâ vacuatione indigeat, quam vires facilè ferre non possint, ideoque primò venam in cubito, postea in crure aperiendam statuere, vt ex vtroque tantum sanguinis euacuari queat, quantum aliàs vnicâ venæsectione emittendum esse plenitudo requirebat. Galenum verò respexisse ad plenitudinem non adeo magnam, & vires robustas, & hac ratione sectionem venarum inferiorum probasse. Trincauellius verò, *de rat. curandi part. corp. hum. affect. lib.* 11. *cap.* 4. statuit, hanc controuersiam ita componi posse, si consideretur, an suppressio mensium sit sola, an cum alio morbo, vel caussâ, quæ eam foueat, coniungatur. Si enim suppressio mensium sit sola, minimè venas superiores, rectissimè verò inferiores aperiri, vt sanguis ad Vterum conuertatur. Si verò suppressio mensium à totius plenitudine foueatur, sectionem potiùs venarum superiorum, quàm inferiorum esse instituendam, vt sanguis potiùs ab Vtero auertatur, quàm ad eum conuertatur. *Quæ vena in suppress. mensiũ aperienda sit?* Ludou. Mercatus *lib.* 1. *de morb. mul. cap.* 9. docet, si sanguis in toto corpore abundet, ita vt copiâ suâ obstructionem in Vtero aut vicinis partibus efficiat, ab Vtero sanguinem

reuellendum

reuellendum esse ad partes distantissimas. Si verò sanguis in vtero vel toto corpore propter obstructionem Vteri abundet, venas inferiores aperiendas esse.

Verùm inanem sæpe laborem autores impendunt, dum eos conciliare volunt, qui studiosè dissident; quod forsan & hic accidit. Etenim Donat. ab Altomari ista de maiore & minore plenitudine, ac viribus robustis vel debilibus, præter autorum mentem præsupponit. Et potest etiam ex solis venis in cruribus aliquoties apertis æquè ac ex venâ in cubito tantum sanguinis euacuari, quantum plenitudo requirit. Trincauellij verò & Mercati opinionem quod attinet, vix hic sola sanguinis copia obstructionis & suppressorum mensium caussa est; cum venæ, per quas sanguis effluit, satis amplæ sint. Esto sit, vt hoc fiat: tamen caussa nulla datur, cur ad plenitudinem minuendam sanguis potiùs è venis cubiti, quàm venis pedum euacuari debeat, vt mox dicetur.

Itaque Galeni sententiam plurimi Medici sequuntur, & videtur ea rationi maximè consentanea. Etenim vena in cubito aperta sanguinem ab vtero potius reuellit, quàm ad eum reuocat; quæ verò in talo & poplite aperitur, ad consueta loca sanguinem reuocat, & validas sæpe obstructiones soluit. Etsi enim, vt passim ex Galeno patet, venæ in talo apertæ etiam ab vtero deriuant, seu venas vteri repletas euacuant, tum scilicet, cum nimiâ sanguinis copiâ repletæ sunt; tamen eadem venæsectio menses mouere, & sanguinem alibi subsistentem ad vterum mouere potest. Nam si sanguis in partibus inferioribus euacuetur, sanguis ratione vacui alius ex superioribus in locum inanitum subsequitur, & sanguinis impetus ita excitatur, & qui prius immobilis quasi circa vterum subsistebat, moueri incipit, & viam naturalem potius, quàm aliam, sequitur per venas vteri erumpit, & ita consuetus fluxus reuocatur. Et vena in pede aperta vnâ operâ & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere potest. Itaque cum & sanguinem imminuere & ad vterum attrahere possit, vena in pede aperta, longè commodius est, si magna adsit plenitudo, eam bis vel ter aperire, cum hoc modo vnâ operâ sanguis ad vterum deducatur, quàm primo in cubito venam secare, quâ sanguis ab vtero auocatur. Vnde etiam Galenus, *lib. de sang. miss. aduersus Erasistratum*, Hippocratem laudat, qui, 2. *epid. sect.* 4. *in fine*. Stymargæi famulæ suppressos menses habenti cum plenitudine in toto corpore nihilominus venam in talo secuit. Et si hæc vena in pedibus aliquoties aperiatur, nullus metus est, ne sanguis in vtero hæreat, ibique aliquid damni pariat; cum sanguis simul euocetur. In aliis verò vteri affectibus, inflammatione, stillicidio, & nimio fluxu mensium & aliis, in quibus præter naturam sanguis ad vterum mouetur, concedimus, si sanguis euacuandus sit, in brachio venam aperiendam esse. Aperitur autem vulgò vena, quæ sub malleolo interiore est, saphena dicta, nunc in pede vno, nunc vtroque, quæ vt magis turgida reddatur, pedes in aquam calidam immergendi ante & post venæsectionem. Potest & in poplite vena aperiri, sanguisque per eam faciliùs effluet.

QVÆSTIO III.

Quo tempore vena reuocandorum mensium gratiâ sit aperienda?

Quo tempore venâ secâda sit in suppr. mens.

Galenus, *lib. de cur. rat. per venæsect. cap.* 18. scribit, commodissimum tempus mittendi sanguinis in mensium suppressione esse tribus vel quatuor diebus ante consuetum purgationis tempus, vt eo causâ, quia tum temporis sanguinis motus conciliatur & promouetur hoc remedio naturæ impetus. Paulus Æginetâ verò, *lib.* 3. *art. medic. cap.* 61. scribit, venam secandam non esse ante præfinitum tempus, sed præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu, vt Mercurialis allegat, nullo modo mittendum esse sanguinem ante tempus naturæ consuetum, sed mittendum esse diebus decem post purgationes præteritas. Atque hanc illustrem contradictionem esse putat Mercurialis, eamque variè conciliare conatur. Vel enim putat P. Æginetam respexisse ad venæsectionem in cubito, Galenum verò ad sectionem venæ partium inferiorum; vel Galenum respexisse potius ad deriuationem, Æginetam ad attractionem; vel Galenum locutum esse de suppressione mensium, Æginetam de defectu.

Verùm conciliatione hîc nullâ opus esse puto, cum nulla adsit contradictio. Quod enim Galenus docet, eo tempore mittendum esse sanguinem, quo impetus naturæ promoueri potest, idem docet Æginetà, dum scribit, sanguinem non mittendum esse ante tempus consuetum. Quod autem addit, præterito iam dies decem adiiciendos esse, seu mittendum diebus decem post purgationes præteritas, id priori sententiæ non derogat. Neque enim dies numerandi sunt à die, quo fluere cœperunt menses, sed præterito fluxûs tempori dies decem adiiciendos esse. Ponamus ergo, fœminæ cuidam cum Nouilunio menses fluere incepisse; sit autem, vt fluant menses sex, septem vel octo dies, tempori fluxûs præterito adiiciantur dies decem: aperienda ergo erit ex sententiâ Æginetæ vena die mensis decimâ sextâ, decimâ septimâ, vel decimâ octauâ. Cum autem, vt Aëtius & Auicennas docent, inter vnam atque alteram purgationem intercedant ad minimum dies viginti duo, ad summum triginta, si decimo sexto vel decimo septimo, vel decimo octauo à primo prioris fluxûs initio aperiatur vena ex sententiâ Æginetæ, incidet ferè in tempus Galeni, qui diebus quatuor vel quinque ant consuetū tempus venam aperiendam censet. Et præcipuè si, quod Galenus fecit, & omnes Medici suadent, bis vel ter instituenda sit venæsectio, absoluta in diem vigesimum quintum incidet, qui multis est consueta fluxionis periodus.

CAPVT IV.

De Mensium paucitate.

ETsi ex his, quæ de suppressione mensium, *capite præcedente*, dicta sunt, à quibus caussis mensium paucitas & tarditas proueniat, ac quomodo hoc vitium curandum sit, patere possit: tamen in specie aliquod de eo addemus. *Mensium paucitas.*

Menses autem pauci dicuntur, cum parciùs, quàm fieri solet, & debet, fluunt. Tardi verò dicuntur, cum post consuetum fluunt circuitum.

Caussæ.

Paucitatis mensium caussa quærenda est vel in sanguine, qui expellitur, vel in facultate expellente, vel in viis, per quas effluere debet. In sanguine caussa est, dum is vel quantitate, vel qualitate peccat. Quantitate peccat, dum vel paucus in corpore generatur, vel in prouectâ ætate accidit, vel genitus absumitur, iis de caussis, quæ *capite præcedente* sunt expositæ. *Caussæ.* Ob sanguinem pauciorem in corpore abundantem nunc pauci, nunc tardi menses fiunt. Si enim venarum totius corporis facultas expultrix fuerit robusta, retentrix verò debilis, præcipuè si sanguis aliquam acrimoniam & tenuitatem habeat, etsi non in magnâ copiâ colligitur, debito tamen tempore expellitur, sed menses pauci fiunt. Si verò retentrix fuerit robusta, expultrix verò imbecillis, vt non nisi magnâ sanguinis copiâ irritetur, menses tardi fiunt, & post consuetum circuitum fluunt, sed in solitâ quantitate: tractu tamen temporis & pauci & tardi fiunt. Vitium in qualitate est, dum sanguis est crassus, vnde statis quidem periodis facultas expultrix

expultrix ad expellendum insurgit, effluit tamen saltem tenuior pars, crassior verò relinquitur.

An ab vteri vasorum angustiâ vel semiangustiâ pauci menses fiant?

An verò pauci menses ab vteri vasorum angustiâ aut semiangustiâ potius prouenire possint, inter Autores dubium. Affirmant id quidem plurimi: Alij tamen id negant, eâ de caussâ; quoniam si detur sanguinis collecti iusta copia, & sanguis etiam in qualitatibus sese bene habeat, ac detur vasorum aliqua angustia, mensium potius stillicidium oritur, & licet paulatim euacuetur, tandiu tamen fluxus ille perseuerabit, donec quod superfluum est, omne expulsum fuerit; atque ita iusta sanguinis quantitas effluet. Verùm venarum angustia planè excludenda non videtur. Etenim si viæ non satis pateant, non ita expeditè sanguis expelli potest. Neque necesse est, vt quod propter viarum angustiam natura præstare non potest, temporis diuturnitate compenset; cum natura suos motus certis periodis absoluat, quibus elapsis postea quiescit. Præterea sit sanè, vt semiangustia pauci mensium fluxus caussa esse non possit: verùm cum venæ, per quas sanguis menstruus effluit, plures sint, fieri potest, vt aliquæ venæ pateant, aliquæ planè occlusæ sint, per quas cum sanguis effluere non possit, paucior euacuabitur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse ex ægræ relatione cognoscitur. Caussas quod attinet, an paucitas mensium fiat propter sanguinis defectum aut eius crassitiem, è signis, *cap. præced.* propositis patet. Vteri quoque vasorum angustiæ signa *ibidem* proposita sunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Mensium paucitas, si fiat ob sanguinis paucitatem, periculo vacat; cum nulla mala symptomata ei coniungi soleant.

2. Si verò propter sanguinis crassitiem fiat, periculo non vacat. De quo Hippocrates, 5 *aph.* 57. *Menstruis abundantibus morbi eueniunt, & si non fiant, morbi contingunt.* Et vt Galenus, *in comm.* addit: si menstrua pauciora fiant, quacunque de caussâ, temporis spatio vterum ipsum eiusmodi aliquo affectu laborare, qui vel ad phlegmonem, vel erysipelas, vel scirrhum, vel cancrum, defertur, tandemque per consensum totum corpus affici, necesse est.

Curatio.

Curatio.

Curatio etiam ferè è *capite præcedente* patet. Mensium paucitas à sanguinis defectu curatur, si detur opera, vt sanguis copiosior generetur, caussæque, ob quas sanguis vel non generatur, vel absumitur, remoueantur; modò per ætatem aut alias circumstantias id sit possibile. Si verò parciùs fluant propter sanguinis crassitiem, remediis attenuantibus & incidentibus curatur, quæ *capite præcedente* sunt proposita, vt & externis medicamentis *ibidem* propositis. Simulque totum corpus purgandum. Purgatio enim totius sæpe tales dispositiones sanat.

CAPVT V.

De mensium stillicidio.

Mensium stillicidium.

CVm imminuto mensium fluxu plurimi Medici coniungunt stillicidium mensium, & eodem loco de vtroque tractant. Sed tantùm abest, vt stillicidium mensium ad imminutum mensium fluxum referendum sit, vt potiùs ad superfluum fluxum pertineat. Etsi enim guttatim stillent menses, atque ita imminui videantur: tamen quia diu fluunt, & interdum longo tempore continuò mulieribus iste fluxus molestus est, ad superfluum potius, quàm diminutum pertinet. Sicut enim, vt Galenus, 1 *epid. comm.* 2 *text.* 4. scribit, multæ pluuiæ non solùm appellantur, cùm breui tempore largiter in terram decidunt, sed etiam si longiori tempore durent, licèt largiter non decidant: ita etiam mensium fluxus qui diu durat, etsi non sit largus, ad nimiũ potius, quàm imminutum referri debet. Quia tamen hic fluxus cum dolore coniunctus est, ad deprauatum simul mensium fluxũ pertinet; ideoque peculiari capite de eo agemus.

Stillicidium enim mensium est ille sanguinis fluxus, in quo menstruus sanguis per vterum effluit, verùm non conueniente tempore ac modo, sed vel per plures, quàm aliàs fieri solet dies, vel continuò, paulatim tamen & stillatim, ita vt loci muliebres ob sanguinem perpetuò ferè madeant, mulierque dolorem in vtero percipiat. Qui affectus & fœminis valdè molestus est, & viris eas ingratas reddit. Stillicidiumque mensium cum stillicidio vrinæ Aëtius (quem solum inter Antiquos huius affectus mentionem fecisse existimat Trincauellius, *de rat. cur. part. hum. corp. aff. lib.* 11 *cap.* 7.) *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 63. comparat, statuitque, sicut aliquando vrina supprimitur, aliquando stillatim exit, & quandoque difficulter mingitur: ita idem in mensibus fieri.

Caussa.

Stillicidij mensium caussas Aëtius, *allegato loco*, quinque recenset; meatuum angustiam diuersimodè contingentem, virium debilitatem, sanguinisque multitudinem, sanguinem pituitosum & sanguinem feculentum. Verum commodissimè peti videntur vel à sanguine, vel à viis, per quas fluit, vel à facultatis retentricis debilitate. *Caussa.*

Primò sanguinem quod attinet, nonnulli sanguinis copiam stillicidium excitare statuunt, si nimirum is maiore cum impetu ad vteri venas feratur, atque ita ab eo impetuosè eò delato viæ quadantenus obstruantur, & vnitas soluatur, atque ita dolor excitetur. Verùm non videtur probabile, sanguinem, si aliàs rectè sese habeat, & saltem copiosus sit, ac cum impetu feratur, neque vlla viarum adsit angustia, stillicidium mensium excitare posse; cùm potius hoc modo nimium mensium fluxum excitare soleat: sed magis vero consentaneum est, stillicidium mensium fieri ob sanguinis crassitiem aliquam, cum humore tamen mordaci coniunctam, & viarum aliquam angustiam. Si enim sanguis sit crassior & feculentus, ac viæ non satis pateant, sanguis non eâ copiâ, quâ debet, sed stillatim excernitur: quia tamen acris est, naturâ continuò ad excretionem stimulat; & quia vasa, in quibus hæret, & vicinas membranas distendit, & præterea acris est, cum dolore excernitur. Vnde malum hoc potiùs iuuenes fœminas infestat, in quibus sanguis non deest, impurus tamen & acris est, & ob vasorum angustiam debito modo expelli nequit. Aëtius imbecillitatẽ facultatis addit, quam tamen alij potiùs tardum mensium fluxum, quàm stillicidium excitare putant. Si enim viæ sint apertæ, sanguisque sese rectè habeat, & natura tàm fortis sit, vt purgationem inchoare possit, eandem quoque perficere posse statuunt. Etsi imbecillitas sola caussa stillicidij mensium esset, magis adultioribus fœminis accidere debere putant; cum tamen obseruetur, frequentiùs iuniores hoc malo affici. Verùm rectè Aëtij sententia explicanda est. Si enim de imbecillitate expultricis loqueretur, ea, quæ contra obiiciuntur, locũ haberent. Si verò Aëtij sententia de facultatis retentricis debilitate explicetur, non video, quid habeat incõmodi; neque absurdum videtur, vteri facultatem retentricem, si sit debilis, permittere, vt continuò aliquid sanguinis exstillet. Sola tamen imbecillitas vix caussa est stillicidij mensium, sed sanguinis vel copiam, vel tenuitatem & aquositatem accedere necesse est. Si enim sanguis sit copiosior, & retentrix vteri debilis, facilè per vterum effluere potest. Potest idem fieri, si sanguis tenuis ac serosus sit; sicut iisdem de caussis,

nimirum ob retentricem debilem, & sanguinis cruditatem cruentus alui fluxus hepaticus oritur.

Trincauellius, *allegato loco*, adhuc vnam caussam addit, quam Aëtium præteriisse putat, nimirum acrimoniam, docetque; sicut acrimonia in vrinâ caussa est, vt stillatim vrina excernatur, nempe dum ob stimulum natura tantisper differre excretionem, donec multa colligatur vrina, non potest: ita etiam ex acrimoniâ menstrui sanguinis fieri posse, vt paulatim, sicut ad vterum defertur, ab eo expellatur.

Verùm enim verò etsi concedimus, dolorem ab acrimoniâ humoris etiam fieri posse: tamen quòd stillicidiū mensium ab eo accidat, vero consentaneum non est. Alia enim est vesicæ, alia vteri ratio. Vesica enim musculum sphincterem habet, qui eius orificium claudit, & stimulum percipiens pro arbitrio laxatur: vterus verò sanguinem pro voluntatis arbitrio non emittit, sed venarum orificiis patefactis sponte homine non aduertente, is effluit. Dolor etiam non solùm ab acrimonia est, sed potius tensiuus, acciditque à tensione vasorum vteri.

Signa Diagnostica.

Signa. Vitium ipsum ex mulieris relatione patefit. An autem ex sanguinis vitio & viarum angustiâ, an verò ex facultatis debilitate proueniat, ex eo cognoscitur; quòd si à sanguinis crassitie, feculentiâ, & simul acrimoniâ, viarumque angustiâ proueniat stillicidium sanguinis, cum dolore accidit. Si verò ob sanguinis cruditatem, facultatis retentricis imbecillitatem accidat, sine dolore sanguis, imò sine sensu ferè effluit, quo passim etiam fœminæ ædes inter ambulandum maculant. Ab exercitio & calidis medicamentis maior sanguinis profusio oritur, cum sanguis magis attenuetur, viæque aperiantur. Qui autem humor sanguini admisceatur, è signis humorum alibi propositis patet.

Prognosticum.

Prognostica. 1. Malum hoc fœminis valde molestum & graue est, easque maritis ingratas reddit.

2. Si diu duret, periculo non vacat, & eadem ferè symptomata, quæ fluxus nimius, inferre potest.

Curatio.

Curatio. Cum de stillicido mensium Medici variè sentiant, etiam in curatione non conueniunt. Rectissimè autem instituitur curatio, si ad caussarum, quæ illud excitant, ablationem dirigatur, & præterea dolor, qui ægram molestat, tollatur.

Cùm autem supra caussas tres inprimis posuerimus: sanguinem feculentum & acrem, viarum angustiam, & virtutis retentricis imbecillitatem, quâ ratione humorum vitia corrigenda sint, supra *de intemperie vteri cum materiâ* dictum. Quomodo etiam vasorum vteri angustia tollenda sit suo loco dictum. Ideoque Aëtius, *loco allegato*, prætermittit, quomodo caussis occurrendū sit, & saltem de dolore vteri tollendo agit. Verùm cum infra suo loco de dolore vteri dicturi simus, hic de dolore mitigando nihil agemus. Hoc saltem hic monemus, nihil commodius esse, quam bonâ diætâ, quæ optimum sanguinem præbet, vti. Deinde, vt sanguis, si superfluus sit, euacuetur. Vbi hoc monendum, in hoc affectu, si à sanguinis copiâ dependeat, non licere plenitudinem demere, venâ in talo apertâ, cum hoc modo sanguis magis ad vterum trahatur, sed potius venâ in brachio apertâ prius sanguinem in toto abundantem imminuendum esse. Tertiò vt humores vitiosi sæpius per ἐπίκρασιν purgentur lenioribus medicamentis.

Si ab imbecillitate retentricis proueniat stillicidium mensium, vterus roborandus, medicamentis vterum confortantibus, quæ vim habeant siccandi & nonnihil adstringendi.

Et vt in pauca curationem redigam: si sanguis stillatim continuò ferè effluit, curatio eadem ferè est, quæ mensium nimis fluentium; nisi quod ad angustiam vasorum, si quæ adsit, respiciendum sit: si verò sanguis paucus stillatim ac paucis diebus effluat, eadem curandi ratio est, quæ mensium suppressorum & imminutorum.

CAPVT VI.

De nimio mensium fluxu.

Retentioni & suppressioni mensium contrarius est affectus mensium fluxus nimius, quando scilicet menses (de his enim hic sermo, non de aliis fluxibus, qui interdum per vterum accidunt, de quibus postea suo loco) copiosiùs, quàm solent, & debent, profluunt, aut longiore, quàm par est, tempore fluunt. *Nimius fluxus mensium.* Eâ enim in re ad mulieris naturam & consuetudinem ac vires respiciendum. Aliis enim maiore copiâ, aliis minore, aliis paucioribus, aliis pluribus diebus fluere solent. Itaque tum mensium fluxus saltem dicitur immodicus, cum ratione quantitatis vel diuturnitatis temporis huic vel illi indiuiduo non conuenit. Non verò certa aliqua mensura sanguinis definiri potest: sed ea copia, quæ actiones naturales lædere potest. Mulier, quæ diu hoc affectu laborauit, ab Euangelistâ Matthæo, *cap.9.* appellatur αἱμοῤῥοοῦσα.

Caussæ.

Caussas nimij mensium profluuij Galenus, *3. de sympt. causs. c.2. & 5. aph.57.* proposuit, dum scribit, possibile est, immodicas fieri menstruorum euacuationes, si ora vasorum, quæ pertingunt ad vterum, vltra modum aperiantur, & si sanguis vel calidior vel tenuior fiat, & si totum corpus propter malum habitum aliquem grauetur sanguine, quem, licet modum conuenientem naturæ non excedat, expellit ad venas, quæ in vtero sunt. *Caussæ.* Quibus verbis caussas omnes refert vel in vasa vteri, si nimirum eorum orificia aperiantur; vel in sanguinem, qui peccans qualitate naturam ad excretionem stimulet. Quantitatis enim Galenus mentionem non facit, cum sola sanguinis copia per se, nisi vasorum orificia plus iusto aperiat, nimium sanguinis fluxum non inducat, sed vbi copia nimia fuerit imminuta, fluxus sponte supprimitur. Cessante enim copiâ facultatem irritante, expultrix etiam ab expulsione cessat. Verùm caussa immediata & proxima sola est vasorum p.n. apertio. Vitia verò sanguinis mediatæ caussæ sunt, quatenus nimirum vasorum orificia aperiunt.

Aperiuntur autem vasa vel per anastomosin, vel diapedesin, vel per diæresin seu ruptionē, vel per erosionē. *Vasorum apertio.*

Anastomosis fit à caussis externis & internis. *Anastomosis.* Internæ sunt: humidior vasorum intemperies, à quâ orificia vasorum laxantur, sanguis vel tenuis aut orificia vasorum laxans, vel copiâ eadem aperiens. Externæ sunt, balnea & fomenta humectantia & calefacientia, vel vsus medicamentorum orificia venarum aperiendi vim habentium, quale est aloë, vt & medicamentorum menses mouentium.

Per διαπήδησιν nimium mensium fluxum accidisse rarò obseruatum. *Διαπήδησις.* Id tamen se obseruasse scribit Forestus, *lib.28. obs.18.* in fœminâ quadam biliosâ & tenuem sanguinem habente, quæ vltra nouem menses purgationem menstruam hac de caussâ passa est, & tandem eâ periit.

Ruptio vasorum fit interdum à plethorâ & sanguinis copiâ, quod in fœminis quandoque accidit, quibus menses diu substiterunt, & postea confertim erumpunt. Idque fit eò facilius, si externæ caussæ sanguinem agitantes accedant, vt aër calidior, frigidior, balneum calidius, exercitationes vehementes, choreæ & saltationes, animi pathemata, inprimis ira. Euidentes verò & externæ

externæ caussæ sunt, partus laboriosus ac difficilis, abortus, casus ab alto, percussio, ponderis grauis eleuatio, saltatio, coitus immoderatus & violentus, vt & sternutatio nimia & violenta, cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius, *cent. 3. obs. 58.* de quadam fœminâ plethoricâ, quæ cum absque caussâ manifestâ sternutatione violentâ corriperetur, ita vt per quadrantem horæ continuò sternutare cogeretur, menstrua ei fluere cœperunt, & quidem per duos menses, absque vllâ ferè intermissione.

Erosio. Erosio denique fit etiam vel ab internis vel ab externis caussis. Interna caussa est sanguis acrior, qui talis euasit vel propter humorum acrium, salsorum mordacium, siue in toto, siue in aliquâ parte geniti sint, admistionem vel ex corruptione ac putredine genitus, sicut accidit, cum sanguis vitiosus post partum vel abortum non totus euacuatur, sed subsistens corrumpitur. Externæ sunt medicamenta acria extra applicata. Ita refert Ioh. Varandæus, è solo pessario acriori per aliquot horas retento profusam ex vtero hæmorrhagiam & *ὑπερκάθαρσιν* exitialem in nobili quadam fœminâ excitatam fuisse.

Fluxus autem iste sanguinis menstrui immodicus præcipuè fit per venas, quæ fundo vteri inseruntur; cum etiam per eas naturaliter sanguis iste euacuetur: quæ verò sunt in ceruice vteri, non nisi vrgente necessitate aperiuntur.

Ex quibus omnibus patet, caussas, è quibus vtiles Indicationes peti possunt, esse vel sanguinē copiosum vel tenuem, acrem, subtilē aut aqueum, vel humidam vteri intemperiem, quâ vasa laxantur, vel vasorum siue caussis internis ruptutam à caussis externis.

Signa Diagnostica.

Signa. Nimium sanguinis menstrui profluuium per se facilè cognoscitur, si nimirum sanguis copiosior & præter modum euacuetur, & vires debilitentur, vt mala sequantur symptomata, inappetentia, coctionis debilitas, cachexia, coloris faciei mutatio, pedum tumor œdematosus. Si enim fluxus antea fuerit cohibitus, postea maiore cum impetu fluat, ac solutus sit, neque vires deiiciat, pro immodico non habendus. An verò ex vteri fundo, an autem ex ceruice eius sanguis profluat, ex eo cognoscitur, quod sanguis, qui ex ipso vteri fundo profluit, nigrior est, & plerumque grumosus: qui verò ex ceruice, rubicundior & fluidior.

Signa autem caussarum quod attinet, si à sanguine copioso ortum habeat, signa plethoræ aderunt, & sanguis, qui exit, facilè in grumos concrescit. Si sanguis sit acris, vel bilis signa aderunt, vel sanguis in vtero detentus & corruptus fuit. Si etiam sanguis sit serosus & aquosus, tum ex colore sanguinis effluentis, tum ex signis humoris aquosi & serosi in corpore abundantis id patebit, & tenuis ac serosus minore copiâ effluit, biliosus maiore; sanguis etiā aquosus non facilè in grumos mutatur. Et omnino qualis sit sanguis, qui excernitur, ex linei, quo excipitur, inspectione cognosci potest. Solent enim circa sanguinem, & in circuitu eius humores, qui sanguini admiscentur, apparere, & præcipuè si pannus in vmbra siccetur, qualis sanguis sit, colore se prodit. Biliosus enim flauescit, melancholicus nigrescit, pituitosus albidus fit. Si vterus sit humidior, vasa laxiora, & hinc facultas retentrix debilis, cognoscitur id ex signis vteri humidioris supra *part. 1. sect. 2. cap. 3.* propositis, & præcesserunt caussæ humectantes, balnea nimirum, fomenta & similes. Si vasorum sit ruptio, causæ euidentes violentæ vasa rumpentes supra enumeratæ præcesserunt, quæ ex relatione ægræ facilè cognoscuntur, & sanguis copiosus ac magno cum impetu effluit, ac facilè grumescit. Si caussa sit vasorum erosio, sanguis parciùs & sensim effluit, interdum purus, interdum serosus ac cum sanie permixtus, adsuntque humores acres, qui vim erodendi habent, vel vlcus, & interdum etiam dolor quidam adest, & vlcus signis supra *part. 1. sect. 2. cap. 58.* propositis sese facilè patefacit.

Prognostica.

1. Menstruis abundantibus morbi eueniunt, & subsistentibus accidunt ab vtero morbi. Hippocrates, *5. aph. 57.* Etenim immodico fluxu vires debilitantur, animi deliquium & syncope sæpe accidit, hepar & viscera debilitantur, vnde fluor albus, fœdus totius corporis color, pedum tumor, atrophia, cachexia, & hydrops tandem ortum habet. *Prognostica.*

2. Quò autem fluxus est diuturnior, eò difficiliùs curatur: imò sæpè incurabilis euadit, & mortē inducit.

3. Curatur etiam faciliùs, si ab anastomosi malum sit, minùsque habet periculi. Minus adhuc periculosa est *διαπήδησις* & facillimè curatur, si maturè remedia adhibeantur. Si tamen negligatur, etiam lethalis fieri potest, vt supra ex Foresto dictum. Difficiliùs curatur hic fluxus, si vasa rupta sint; adhuc difficiliùs, si fuerint erosa.

4. Si ab assumptis & admotis aperientibus aut erodentibus malum ortum habeat, minus periculi portendit, quàm si ab internâ dispositione sanguinis proueniat, quam foueat iecoris, lienis, aut alterius alicuius visceris affectus præternaturalis.

5. Si virium debilitas, symptomatumque vehementia nullo modo minuatur, sed indies augeatur, mortem certam id portendit.

6. In senescente muliere menstruorum nimius fluxus plerunque incurabilis & lethalis est.

Indicationes.

Fluxus mensium immodicus sistendus est. Si tamen adsit magna sanguinis copia, non subitò id faciendum, & præsertim si per modum crisis accidat; quod tamen rarius euenit. Quomodo autem sanguinis fluxus sistendus sit, in genere docet Galenus, *5. m.m. à cap. 2. ad 7. vsque* quibus vt ea saltem, quæ ad menstruum fluxum nimium sistendum necessaria sunt afferamus, sistitur is, si sanguis ad vterum non feratur, & si locus, per quem effluit, claudatur. Primum præstant ea, quæ reuellunt, quæque sanguini impetum auferunt, eumque ita disponunt, vt non facilè fluat. Ad alterum pertinent omnia, quæ quocunque modo vasa claudere valent. Quapropter si caussæ euidentes & procatarcticæ, quæ fluxum excitāt vel fouent, adsint, omnes eæ remouendæ. Si vel sanguinis copia, vel vitiosi humores adsint, sanguinis copia imminuenda, præterea sanguinis ad vterum impetus inhibendus, isque reuellendus, repellendus, refrigerandus, adstringendus, vt non ita cum impetu fluat: humorum vitium emendādum, iique euacuandi, & eorum prouentus prohibendus, viscerum etiam vitiosa dispositio ad humorum talium generationem faciens corrigenda. Cum enim sanguinis copia orificia vasorum aperire, & vasa rumpere, humores tenues & acres eadem vasorum orificia aperire & vasa erodere possint, vitia hæc prius tollenda sunt, antequam in caussâ proximâ amouendâ laboremus. Tandem caussæ proximæ fluxûs tollendæ. *Indicationes.*

Anastomosis si sit causa fluxus, orificia vasorum hiātia sunt claudenda & constringenda. Si vasa rarefacta, condensanda. Si adsit ruptura, vas vniendum & conglutinandum. Si sit erosio, vlcus mundandum, & sarcoticis, quod absumptum est, instaurandum, tandémque cicatrix inducenda.

Curatio.

Si ergo à sanguinis copiâ ad vterum fit iste fluxus, vena in cubito, hepatica inprimis, aperienda, & pro copiâ sanguinis is euacuandus. Hoc modo enim & sanguinis copia imminuitur, & impetus ad vterum sistitur. Commodius tamen est ad Reuulsionem sanguinis missionem partiri, & eam aliquoties repetere, quàm copiosiore sanguinis missione vires deiicere. Neque enim ad vires saltem præsentes, sed & futuras respiciendum est; cum sanguinis continuus fluxus vires indies *Curatio. Venæsectio.*

magis deiicist:& repetita venæsectio potentius reuellat, quàm semel instituta. Aut si vires sint debiliores, saluatella vtriusque manûs aperiri potest. Cucurbitulæ tamen etiam hepatis regioni apponi possunt Et si fluxus perseueret, aut vires venæ sectionem non ferant, cucurbitulæ dorso applicandæ, vel etiam mammis secundum Hippocratem. 5. *aph.* 50. *Mulieri, si places menstrua sistere, cucurbitulam quàm maximam ad mammas appone*, vel, vt Galenus, *in comm.* suadet, non in ipsis mammis, sed infra ipsas, quâ maximè parte venæ ex partibus inferioribus ad ipsas perueniunt. Quâ tamen in re attendendum, an euacuationis, an reuulsionis potissimùm gratiâ cucurbitulæ applicentur. Etenim si euacuationis gratiâ applicantur, cuiuis parti applicari possent.

Verùm partibus inferioribus nunquam applicare licet, ne sanguinis impetus ad vterum augeatur; sed commodè tùm scapulis, dorso & brachiis apponuntur. Si verò reuulsionis gratiâ præcipuè applicantur, cùm in oppositam & longinquam partem, rectitudine tamen obseruatâ, fieri debeat, commodissimè mammis applicãtur. Quâ de caussâ etiam quæ dorso, scapulis, brachiis, applicantur, cum scarificatione sunt applicandæ; quæ mammis, sine scarificatione. Et propterea etiam cucurbitulæ mammis applicatæ tum potissimùm locum habent, quando profluuium oritur ob orificia vasorum nimis laxata & aperta citra sanguinis copiam. Si tamen respirationis difficultas suboriatur, remouenda est ad mammas affixa cucorbitula; cum indicio sit, sanguinem adhuc copiâ peccare.

Ligaturæ etiam & frictiones brachiorum instituantur, non verò crurum, vt manifestè Galenus, 1. *ad Glaucon. cap.* 14. docet, dum scribit: oportet nexus plures & fortiores fieri circa manus quando per inferiores partes fiunt euacuationes: quemadmodum quando per hæmorrhoides sanguis profluit, aut ventris profluuia adsunt, aut cum per vteros exierunt mulieribus mẽstrua. Nam si tum crura fortiùs ligentur, sæpius aliquid ad partes inferiores attrahitur. De quo plura infra, *in quæst.*

Si verò alij humores sanguini admisti fluxum concitent, naturámque ad excernendum stimulent, humores illi temperandi & euacuandi. Si nimirum humores biliosi & acres sanguini admisceantur, ij temperandi & vt ad fluxum minus apti incrassandi sunt *decoctis & aquis plantaginis*, quæ quocunque modo sumpta ad sanguinis fluxus sistendos vtilissima est) *portulaca, acetosa, centumnody, bursa pastoris, syr. granator. de rosis siccis, acetosa, portulaca. coralliorum, conserua rosa rubr. acetosa, corall. margarit. bolo Armeno, terra sigillata.*

Si malum valdè vrgeat, interdum etiam ad narcotica, quæ alios fluxus, ita etiam sanguinis fluxum sistunt, deuenire licet, nimirum Syrupum de papauere, theriacam recentem, philonium, laudanum opiatum.

Alexand. Massarias inter auxilia, quæ faciunt, ne sanguis ad vterũ feratur, recenset etiam animi deliquium, vtpote in quo sanguis confestim ad internas partes recurrat, & ita non amplius ad Vterum tendat. Cum verò deliquium animi multis modis possit induci, præcipuè verò vehementissimis doloribus suboriatur, putat, eos dolores in partibus superioribus excitandos esse, violenter ligatis brachiis, compressis digitis manus, sed omnium maximè constrictis mammis, quæ longè maximum cum Vtero consensum habent. Verùm vana & absurda ista sunt. Quis enim ausit in malo isto, in quo antea vires ob nimiam sanguinis euacuationem deiiciuntur, animi deliquium excitare, in quod ægrum conjicere facilius est, quam ab eodem reuocare? Et quáuis ligaturæ istos humores reuellant; tamen quæ fœmina ferret tam dolorificas eas institui, vt deliquium animi inducere possint? Et in mammâ quidem, an non inflammatio ex tam violentis ligaturis excitari posset, quilibet perpendat.

Istis exhibitis si fluxus nondum cesset, indicio est, humorem biliosum malum fouere, naturámque ad excernendum stimulare, & proinde bilis Syrupo ros. solutiuo, mannâ, rhabarbaro, fol. senæ expurganda est. Purgantia verò fortiora neque in hac, neque in aliis caussis exhibere licet: cum stimulando maiorem sanguinis fluxum concitent. Partibus verò circa vterum adstringentia medicamenta non facilè adhibenda; cum retentis humoribus biliosis & calidis maiorem postea fluxionem concitent.

Si verò ex seroso, tenui & aquoso sanguine fluxus ortum habeat, quod in anastomosi sæpe fieri solet, videndum diligenter, an ex hepatis imbecillitate ille proueniat, quod frequentiùs accidit, an verò ob renum debilitatem serum non attrahentium, & prout opus, vel renibus vel hepati sua temperies suumque robur restituendum, de quibus *lib.* 3. *Pract.* dictum. Humor verò serosus sæpe euacuandus est. Humore enim isto seroso, qui sanguinem fluxilem reddit, euacuato, sanguis postea sponte subsistit: id quod mechoacanna & rhabarbaro cõmodissimè fieri potest. Vtile etiam est in hac caussâ sudores sæpius mouere, qui serosum humorem, qui sanguinem fluxilem reddit, discutiunt. Ad sudores autem mouendos hic commodissima est radix Chinæ.

Nonnulli quidem etiam diureticis hic ad vias Vrinæ deriuationem fieri posse putant. Verùm diuretica sanguinem ipsum non deriuant. Et si verò humores tenues sanguini admixtos ad vias Vrinæ deriuare possunt: tamen metus est, ne sanguinem fundendo eum magis fluxilem reddant, eiúsque ad Vterum impetum augeant. Diæta quoque talis imperanda, qualis hisce affectibus competit.

Vniuersalibus istis, vbi opus est, adhibitis simul proximæ fluxûs sanguinis caussæ occurrẽdum. Anastomosin quod attinet, si ea à copiâ sanguinis fiat, omninò ea primò tollenda, sanguisque ad vterũ ruens reuellendus: postea adstringentibus vtendum; siquidem si neglectâ sanguinis euacuatione prius adhibeantur adstringentia, fieri facilè posset, vt sanguis cohibitus postea maiore impetu ad vterum ruat. Si verò tantum à relaxatione orificiorum vel tunicarum fiat fluxus, statim topicis orificia vasorum claudentibus & adstringentibus vti licet, quorum vsu si fluxus cessauerit, ad venæsectionem & nobiliora auxilia accidere opus non est. Si verò adstringentium vsu fluxus sanguinis non cesset, ad venæsectionem vel cucurbitulas accedendum, reuulsionis tamen potiùs, quàm euacuationis gratiâ. Postea adstringentia medicamenta, quæ modò enumerabuntur, vsurpentur interna & externa.

Nam vt & anastomosis, & ruptura & erosio vasorum rectè curetur, id agendum, vt sanguis crassior reddatur, & vasa aperta iterum claudantur. Id quod præstatur per interna & externa medicamenta, quæ omnia sint adstringentia, & in erosione etiam viscida & emplastica, quæ omnia sanguinem sistentia nominantur: Qualia sunt: Radices *symphyti maioris, tormentillæ.*

Cortic. *radic. mori, granatorum, cupula glandium.*

Folia: *Polygoni, plantaginis*, (cuius succi Vnc. iij. sũptæ potẽter hæmorrhagias sistunt) *hyperici cum flor. et foliis, bursa pastoris, cauda equina, sanguisorba, pilosella, portulaca, fragaria, myrti, rubi, quercus, vrtica*, quæ quidem non adstringit, sed tamen sanguinem sistit.

Flores: *Rosarum, cydoniorum, balaustia.*

Sem: *Plantaginis, portulaca, acetosa, fabarum, lentes.*

Fructus: *Pyra, cydonia, mespila, sorba, nuces cupressi, galla, glandes, sumach, ribes, berberis.*

Succi & gummi: *acacia, hypocistis gummi Arabicum tragacantha, thus, mastiche, succinum, sanguis Draconis.*

Lapides & Mineralia: *Lapis hematites, corallium, margarita, gypsum, bolus Armenus, terra sigillata, crocus ♂.*

Ab animalibus sumpta: *C.C. spodiũ, album oui, caseus.*

Stercus etiam Asininum valdè commendatur extra & intus adhibitum, adeò vt scribat Guainerius, sequens medicamentum nunquam fallere, nisi fluxus ab vlcere proueniat.

℞. Succi

℞. *Succi stercoris asinini, syrupi myrtillor. ana* Vnc. ß. *aq. plantag.* Vnc. j.

Misceantur & nescienti mulieri exhibeatur. Et scribit Rodericus à Castro, expertissimű virum, Emmanuelem Vaëzinum, quatuor Lusitaniæ Regum Medicum cubicularium, qui narium hæmorrhagiâ sæpius vexabatur, stercus asininum modicè exsiccatum in capsulâ semper ad manus habuisse, ac retulisse, se nullum aliud simile reperisse, præsertim si recens vel siccum cum succo verticæ permixtum naribus adhiberetur.

Ex his varia componuntur medicamenta: Vt.

Composita. Decocta. ℞. *rad. symphyti maior. tormentill. ana* Drach. ij. *fol. portulacæ, plantag. ana* M j.

Coq. in *aq. s.* Col. ℞. Vnc. vj. *syr. ribes, cydonior. myrtini, ana* Drach. vj. Misc. pro ij. dosibus.

Vel ℞. *syr. portulacæ, succi vrticæ depurati, ana* Vnc. ij. *aq. portulacæ* Vnc. iiij. *trochisc. de carabe, de terrâ sigillatâ, ana* Drach. j. *lapid. hæmatit.* Drach. ß. Misce.

Dentur Cochlearia ij. singulis diebus.

Vel in *iure decoctionis pedum vituli* ebulliant *folia plantag.* vel *sanguinariæ*, & Colaturâ exhibeatur.

Vel ℞. *succi millefolij* Vnc. iij. Dulcoretur *sacch.* Vnc. j. vel addatur *syr. corall.* M.

Exhibeatur cochlear vnum atque alterum. Præstantissimum est medicamentum.

Aqua. Vel ℞. *panem ex amylo farinâ hordei & oryzâ recentem*

Affunde *aq. chalybeatæ* ℔ viij.

Adde *rof. rubr. sicc.* M j. *succi millefolij, plantag. ana* ℔ ß. *consolidæ maioris cum toto virentis contusa.* Vnc. ij *caudæ equinæ, sanguinariæ, ana* M. ß. *carnis pyrorum agrestium, cydonior. ana* Vnc. ij *balaust. santal. omn. ana* Vnc. ß. *mastich.* Vnc j Destillentur.

Exhibeatur Vnc. ij. cum *Syr. portulacæ aut rof.* Vnc. ß.

Vinum. ℞. *radic. tormentill. bistortæ, acori palustris, consolidæ maior. ana* Vnc. ß. *flor. rof. rubr.* M j. *balaustior.* Vnc. ß. *cortic. gran.* Drach. ij.

Crasso modo contusis affundatur *vini rubri* Mens. j.

Electuaria.

Electuaria. ℞. *Conf. rof. rubr.* Vnc. ij. *fol. quercus. tormentillæ, ana* Vnc. j. *sem. plantagin. corall. rubr. ana* Drach. j. *lapidis hæmatitæ prap.* Scrup. ß. Cum *succo millefol.* F. Electuar.

Vel ℞. *Conf. rof. antiq.* Vnc. ij. *cydonior. condit.* Vnc. jß. *trochisc. de spodio, de terra sigill. ana* Drach. j. *croci ♂ boli Arm. corall. rubr. prap. mastich. ana* Drach. ß. Cum *Syr. myrtino* F. Elect.

Pulueres.

Pulueres. ℞. *mastiches corall. rubr. prap. ana* Drach j. *marg. prap. smaragd. prap. ana* Scrup. j *succini, lapid. hæmatitæ ana* Scrup. ß *boli Arm.* Drach. ß. F Puluis.

Sequ. puluere multas mulieres hoc affectu satis antiquo laborantes curatas fuisse scribit Ioh. Michaël Paschalius, *de morb. cur. cap. 55.*

℞. *cortices duorum ouorum recentium vstos. thuris, mastich. ana* Vnc. ß. *marg. prap. corall. rubr. prap. carabe ana* Drach. ij. *lapid. hæmatitæ, smaragdi prap. ana* Scrup. ß. *farinæ hordei sine furfure* P. ij. *albumina ouorum* iiij. & si opus fuerit, adde parum *aquæ chalybeatæ*, & Fiant duæ placentæ, quæ in furno coquantur, vt possint in puluerem redigi. Dosis à Drach. ß. ad Drach j. cum *iure pedum arietinorum* summo mane.

Vel exhibeatur singulis diebus *puluis cort. radic. mori* Drach. j.

Sequentem puluerem ex arcanis Præceptoris sui Elidei, apud Bononienses Practici clarissimi, se accepisse scribit P. Forestus, quem maximè laudat, vt qui omnem diarrhœam sanet, ventris diuturna profluuia, omnemque humiditatem consumat, album & rubrum fluxum mensium restringat, & matricis dolorem sedet.

℞ *Turturem* moderatè pinguem, ab intestinis & fecibus repurgatum, eum deplumatum laua in *vino rubro & aq. rosarum.* Deinde *mastiches* Vnc. j. in ventre pone, rursus assuendo, ne elabi possit, atque ita veru ad ignem rota, & inter assandum loco butyri *aceto rosaceo* asperge.

Post perfectam assationẽ turturem ab igne & veru depositum, inque ollam vitreatã nouam coniectum, orificio luto Philosophicè obturato in furnum calidum demitte, vt turtur perfectè exsiccari possit, postea vnà cum ossibus & carne in pollinem tenuissimum redige Huius pulueris magno commodo dedit omni manè cochlear vnum, modò cum aquâ plantag. modò cum alio decocto constringente. Pinguedine reseruatâ inter rotandum exstillatâ imum ventrem, tùm pectinem, inguina & regionem renum vt inungerent, mandauit.

Rotulæ. Rotulæ.

℞ *boli Arm.* Drach. ß. *magist. corall.* Drach. j. *marg. prap.* Scrup. j. *sem. acetosæ. plantag. ana* Drach. ß. *spec. aromat. rof.* Drach. j. *gummi tragac.* Drach. ß. *sacch.* in *aq. plantag.* dissol. q. s. F. Rotulæ.

Cautio in adstringent. exhib. In adstringentibus tamen exhibendis cautione opus est, & videndum, ne nimio eorum vsu venæ adstringantur & obstruantur, calorisque ventilatio prohibeatur, & febris accendatur. Quapropter frigidis adstringentibus rarò solùm vtendum, sed calidorű aliquid, qualia sunt, *absinthium, mentha, coriandrum, mastiche, myrrha, thus,* addendum.

Narcotica. Si hæc non planè satisfaciant, etiam Narcotica admiscere vel exhibere licet. Inter quæ conuenientissima sunt, quæ simul adstringunt, vt *trochisc. de terrâ sigillatâ, de carabe cum opio.*

Externa. Externa medicaměta quod attinet, pessi hîc non adeò vtiles sunt; cű rarò ad aperta orificia venarű pertingant.

Pessi. Si tamen venæ in ceruice vteri apertæ sint, locum habent pessi, parantúrque ex herbis adstringentibus contusis, sacculóque inclusis. Imprimis vtilia hîc sunt, *folia quercûs viridia conquassata*, vel *vnguentum Comitissæ* aut aliud conueniens lanâ molli exceptum immittatur.

Vel ℞. *rad. bistortæ, tormentillæ ana* Vnc. ß. *balaustior. sem. plantag. ana* Drach. ij. *radic. consolidæ maior.* Vnc. ß. *thuris, mastich. ana* Drach. j. *acaciæ, sanguin. Dracon. thuris ana* Drach. j. *lapid. hæmatitæ, amyli ana* Drach. j. ß.

Puluerisata excipiantur *albumine oui* & *mucilagine tragacanthæ* in aquâ rosar. factâ, & F. pessaria, quæ sindone rubrâ obducantur.

Clysteres vterini. Clysteres vterini commodius adhibentur, qui fieri possunt *è succo millefolij, sanguinariæ, plantag. consolidæ maioris*, quibus aliquid *boli Armeni, sanguinis Draconis* & similium addi potest.

Vt ℞. *succi millefolij, polygoni, ana* Vnc. ij *mucilag. gummi Arabici in aq. plãtag. facta* ℥. ij M F. Clyster Vterinus.

Vel ℞. *fol. pilosellæ, plantag. sanguinariæ, ana* M j. *rad. bistortæ* Drach. ij. *alum.* Drach. ß. Coq. in *vino* & *aquâ chalybeata* pro clystere vterino.

Vel ℞. *polygoni, millefolij, plantag. bursæ pastoris, caudæ equinæ, ana* M. ß. Coq. pro ℔ ß. vel Vnc. vij Colaturæ adde *acaciæ*, Drach. iij. *sanguinis draconis* Drach. j. *boli Armeni* Drach. ij. *lapid. hæmatitæ lauigati.* Drach. j. Misce F. Clyster vterinus.

Suffitus. Vtiles etiam sunt suffitus ex *thure, mastiche, ladano, rosis, myrtillis.*

Vt ℞. *thuris, mastich. ana* Drach ij. *myrtillor. ladani, ana* Drach. j. *succini, rof. rubr. balaustior. ana* Drach. ß. Cũ *infusione tragac.* in *aq. rof.* factâ F. trochisci pro fumo.

Vel acetum supra scorias aut laminam ferri candentem fundatur, & vapor vtero excipiatur.

Nonnulli etiam suffitum cancrorum combustorum commendant, scribitque Ioh. Michaël Paschalius, *de medic. morb. cap. 55.* se eo fœminam quandam, quæ septem ferè mensibus hoc fluxu laborauerat, curâsse. Idem etiam *suffitum vngulæ mulæ* hunc fluxum mirificè sistere, expertum esse scribit.

Vnguenta. Extra quoque regioni vteri vnguenta, cataplasmata & emplastra ex adstringentibus parata adhibeantur.

Vt ℞. *ol. myrtini, cydonior. ana* Vnc. ij. *succi plantag. polygoni, caudæ equinæ an.* Vnc. j. Coq. ad *succorum consumpt.* Adde *boli Armeni, sem. plantag. myrtillor. cerussæ, ana* Drach. ß. *ceræ* q. s. F. Vngu.

Vel Vnguentum Comitissæ lumbis & pectini inuogatur.

Vmbilico etiam ista medicamenta applicanda sunt: cum ibi sit magnus venarum concursus. Notandum tamen hic adstringentibus frigidis solis vtendum non esse, sed admiscendum aliquid, quod vim aromaticam habeat, & roboret, vt sunt *rosæ, samali, mastiches thus, cuminum tostum, coriandrum tostum.*

Cataplasmata. Vel ℞. *carnis cydonior. & pyrorum syluestrium, ana* q.v. Coq. *in vino rubro austero.* Adde *boli armen. mastiches, sanguinis Draconis, acacia* q.s.F. Cataplasma.

Vel membro muliebri imponatur spongia *aceto rosaceo* imbuta.

Cerota. Vel ℞. *sem.acetosæ, plantag. portulacæ, boli Arm. sang. Draconis, ana* Drach.ij. *thuris, mastich. myrrhæ, ana* Drach. iij. *terebinth.* Vnc.j. *succi plantag. millefolij, ana* q.s.

Coq. ad succorum consump. Adde *ceræ* q.s. F. Cerotum.

Balnea. Nonnulli etiam *insessus* seu *balnea* adhibent. Verùm metuendum est, ne calor actualis balnei humores plus fundat, & moueat, atque ita fluxum mensium augeat.

Itaque si ea adhibere libeat, vis adstringendi in medicamentis iis actualem aquæ caliditatem vincere debet. Aut balnea eiusmodi tepida, & ad frigiditatem ferè accedentia vsurpari debent.

Fomenta. Tutius *Fomenta* adhibentur.

℞. *fol.polygon. plantag. myrti, ana* M.ij. *nucum cupressi* Vnc.ij. *balaustior.* Vnc.j.

Coq. in *vino rubro* pro fomento.

Facit quoque ad menses sistendos multum lotio crurum & coxarum aquâ frigidâ facta.

Hepatis etiam regioni, præsertim si id calidius sit, epithemata, vnguenta, cerota & emplastra refrigerantia, adstringentia & roborantia imponi possunt.

Interim dum hæc fiunt per interualla humores vitiosos euacuare, & reuulsiones debitas instituere necessarium est. Et quidem si bilis flaua peccet, sæpe per interualla *rhabarb.* ʒ ß. vel Drach.j. cum *conf.ros.* exhibere vtile est.

Si ex venâ ruptâ profluat sanguis, rupta vasa vnienda & conglutinanda sunt, & medicamenta modò proposita etiam hic locum habent. Ea tamen hic eligenda, quæ simul glutinant. Nam aliis, quæ in cæteris caussis requiruntur, hic opus non est, si sanguis sit purus.

Itaque præmissâ, si opus sit, venæsectione, exhibenda medicamenta *è corallis, bolo Armeno, myrtillis, radice consolidæ maioris, acaciâ, hypocistide, trochiscis de terra sigillata, de carabe, syr.myrtino, conseruâ ros.rubr. antiqua, tormentilla, succo plantag. sanguinaria, mille folij.* Non ita tamen, vt in reliquis caussis, hic vtilia & efficacia sunt medicamenta interna; cum nullum vitium sanguinis adsit. Plus commodi afferunt externa, quæ rupta vasa claudunt.

Extra ergo applicetur Cataplasma ex albumine ouorum conquassato, cum *puluere boli Armeni, rosar. myrtillorum, thuris, mastiches* & similibus. Vel (quod etiam in priore caussa locum habere potest.)

℞. *Rad.bistortæ, tormentillæ, nuc.cupressi, cortic.granator. ana* Drach.jß. *balaustior. baccarum myrti, acacia, hypocistidis, sanguinis Draconis, ana* Drach.j *bol. Arm.* Drach.jß. *corall.rubr. mastiches, thuris, ana* Drach.j. *ol.ros.* & *ceræ* q.s. F.Vng vel addita *cerâ*, Emplastrum.

Nonnulli hoc emplastrum valde in omni sanguinis fluxu laudant.

℞. *gummi tragacanthæ torrefacti* Vnc.ß. *coral. albi & rubei, ossis dactylor. combust. hypocistidis, ana* Drach j. *balaust. scoria ferri prap. mumia, sanguinis Draconis, boli Armeni, terra sigillata, mastich. ana* Drach.ij. *nucum cupressi, corticum thuris, ana* Vnc.ß. *bdellij torrefacti, styracis calamita, troch.de terra sigill. ana* Drach.j *fuliginis camini, plumbi vsti, ana* Scrup.j. *picis, colophon. glutinis piscium aceto macerati, ana* Vnc.j F.s.a Emplastrum.

Applicetur panno coccineo.

In vterum verò infundere conuenit *albumen oui conquassatum*, vel *succum plantaginis, sanguinaria, millefolij, radic. consolida maioris, foliorum bursæ pastoris, plantaginis, polygoni, lysimachiæ, summit. rubi, cortic. granatorum, balaustiorum* immittere, vtile est.

Et si in ceruice vteri venarum ruptio facta sit, pessos ex iisdem paratos cum *bolo Armeno, balaustiis, farina volatili, sanguine Draconis*, immittere conuenit.

Potest etiam talis suffitus parari.

℞. *colophon.* Vnc.ß. *spodij, mastich. thuris, ana* Drach.ij. *sem. papau. nigri* Drach ß. Conquassata super prunas coniiciantur, & vapor vtero excipiatur.

Si à vase eroso fiat menstruorum nimius fluxus, iis, quæ cacochymiam & caussam antecedentem respiciunt, præmissis, & humore bilioso temperato atque euacuato, ac recta Diætæ ratione instituta, auersionibus item & reuulsionibus institutis, vlceri seu venarum exesioni prospiciendum, & medicamenta, quæ partim obstruendi, partim agglutinandi vim habent, vsurpanda: qualia sunt; *radix filipendula, bursa pastoris, farina volatilis, amylum, mucilagines omnes, gummi Arabicum, tragacantha, succus portulaca, plantaginis, bolus Armenus, terra sigillata:* quæ omnia lentore suo impediunt, quo minus humores acres partem erodere possint, foramenque obturant, & fluxum sanguinis sistunt, vt natura ita sine impedimento carnem instaurare foramenque occludere possit.

Radix nimirum filipendulæ Drach.j. pondere cum ouo sorbili, vel in alio liquore conueniente sumpta, sanguinem vndecunque fluentem, præcipuè ex vtero efficaciter sistit. Vel paretur syrupus ex iisdem radicibus, cuius Vnc.j. dormituræ exhibeatur.

Vtero etiam vel partibus externis ex iisdem medicamenta parata imponenda, nimirum ex *albumine oui* conquassato, & cum *gummi Arabico, tragacantha, bolo Armeno*, & *sanguine Draconis* misto. *Emplastrum* quoque *Diaphænicum frigidum* extra imponi potest. Nonnulli etiam ad sanguinem ex vtero fluentem sistendum commendant *succum chelidonia* mammis appositum.

Periammata & extra adhibita, & quæ in aliis hæmorrhagiis adhiberi solent, & hic locum habere possunt. *Radix* scilicet *nigella* sub lingua detenta, *lapis hamatites, radic. papau. errat. muscus arboreus* sub axillis gestatus, *fanicula & fragaria* plantis pedum alligata.

Diæta.

Diæta. Diæta medicamentis respondeat, & proinde pro caussarum varietate etiam aliquo modo mutanda est. Si ex sanguinis copia proueniat fluxus mensium immodicus, cibus paucus exhibendus, vt sanguinis copia imminuatur. Ideoque à cibis, qui multum nutriunt sanguinemque multum præbent, abstinendum. In reliquis ferè caussis victus ratio instituatur, quæ vasa patentia claudat. Aër itaque ad frigidum declinet, & ita dispositus sit, vt neque calore humores fundat, neque frigore humores ad interiora pellendo fluxionem moueat. Cibus & potus refrigerãdi & adstringendi vi sit præditus. Cõueniunt ergo hordeata & iuscula, lactucâ, portulaca, endiuiâ & similibus condita. Carnes sint assæ potius, quàm elixæ. Vtilia hic sunt viscera & pedes animalium, quæ sanguinem minus fluxilem reddunt, oryza item, mylium, panicum, caseus recens, cydonia, mespila, pyra, fructus rubi, pruna syluestria, fercula ex oui albuminibus & amylo cum aq. ros. parata. Vino ægra abstineat, eiusque loco vel aquam hordei vel chalybeatam, vel cum mastiche aut coriandro coctam bibat. Vitet etiam animi motus vehementiores. Venere longiore tempore abstineat; cùm obseruatũ sit, quasdam ex vsu Veneris

recidiuam

recidiuâ passus esse. Ab omni quoque motu & exercitio nimio abstineat: frictiones tamen & ligaturæ partium superiorum instituti possunt. Somnus sit moderatus, & longior potius, quàm breuior; cum omnes euacuationes in somno retineantur: fiatque cruribus eleuatis & complicatis. Decumbat etiam ægra in lecto molliore quidem, præcipuè si vires iam debilitatæ sint, non tamen calidiore, ne sanguis incalescat.

Hæmorrhoides vteri. Nonnulli etiam hæmorrhoidum vteri mentionem faciunt, & peculiariter de illis tractant. Verùm non alius videtur hic fluxus à nimio mensium fluxu, vel à mensium stillicidio.

QVÆSTIO

An reuulsionis gratiâ in cruribus frictiones & ligatura fieri possint.

An reuulsionis gratiâ in cruribus quoque frictiones & ligaturæ fieri possint. Frictiones & ligaturas reuulsionis gratiâ tantùm in brachiis, mensibus nimis fluentibus, instituendas esse, supra ea Galeni, *lib. 1. ad Glauc. cap. 14.* dictum, ratioque id suadet; cum reuulsio sanguini motum à fonte, qui est hepar cum venâ cauâ, non ad locum affectum, sed ad contrarium conciliare debeat.

Verùm nonnulli putant etiam reuulsionis gratiâ frictiones & ligaturas in cruribus fieri posse, idque probare volunt, primò autoritate Hippocratis, qui 2. *de morb. mulier. in principio*, iubet laqueum non solùm suprà cubitos, sed & ad poplites supra genua adhibere. Deinde ex Galeno, qui, *de sang. miss. cap. 18.* scribit, quod frictiones Venæ, quæ in cruribus fiunt, non solùm reuellunt, sed etiam menses euocant; putántque eandem frictionum & ligamentorum esse rationem. Tertiò autoritate Aëtij, *tetr. 4. ser. 4. con. 64.* & P. Æginetæ *lib. 3. cap. 61.* Auicennæ, *cap. proprio*, qui iubent, frictiones & ligaturas faciendas non solùm brachiis, sed etiam cruribus, atque ab inguinibus incipiendum esse.

Verùm enim verò prior Galeni sententia vera est, & consentit cum legibus reuulsionis ab eo passim propositis, & in Institutionibus etiam, *lib. 5. part. 2. sect. ... cap. 18.* traditis. Autoritates verò illas in contrarium adductas quod attinet, Hippocratis locus procul dubio deprauatus est, cum côtradicat manifestè aliis locis & inprimis 5. *aph. 54.* Sicut quoque deprauatus est locus Galeni, *1. l. de curat. per sang. miss. c. 18.* estque in Instit. *loc. alleg.* monstratum, quod omissa sit negatiua οὐ, & legendum sit; venis in cruribus apertis non solùm non reuelli, sed & euocari menses possunt; quam lectionem non solùm antiqua Gaudani versio, sed & codices quidam Græci probant. Et eum res ex iis, quæ de reuulsionibus dicta sunt, satis clara sit, neque auxilia, quæ menses prouocant, eosdem sistere & reuellere possint, non opus est, vt in contrariis autoritatibus Aëtij & Æginetæ conciliandis multum laboremus. Longè verò alia ratio est inflammationis vteri, in quâ vena in cruribus interdum aperitur, non reuulsionis, sed deriuationis gratiâ.

CAPVT VII.

De mensibus cum molestia & grauibus symptomatibus fluentibus.

Menses cum molestia fluentes. Menses dum rectè fluunt, confertim satis erumpunt, & sine difficultate ac dolore. Interdum tamen accidit, vt difficulter, ac cum grauibus symptomatibus, imò etiam diminutè & stillatim effluant; quod vitium propterea etiam à nonnullis stillicidium mensium appellatur: longè tamen aliud est ab eo stillicidio quod supra, *cap. 1.* est propositum, atque hoc vitium ad deprauatum mensium fluxum pertinet, ac simile est vrinæ difficultati.

Menstrua omnium difficilia ea sunt, quæ cum dolore & molestiâ, grauibúsque symptomatibus fluunt. Accidunt autem ista symptomata vel instantibus mensibus, vel iam fluentibus. Priorum meminit Hippocrates, *2. epid. part. 1. s. 13.* dum scribit: dolores lumborum aut femoris postridie in menses desinunt. Dum enim sanguis crassus per angustas vias prorumpere conatur, eas & partes vicinas distédit, doloréque excitat. Nonnullæ verò, dum menses prorumpunt, comitem habent molestiæ sensum & inquietudinem in toto corpore, capitis dolores, oris ventriculi morsus, ventris & lumborum eruciatus, animi deliquia.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius mali eædem ferè sunt, quæ suppressorum mensium, sed minus vehementes; & iis ferè fœminis accidunt, quæ nondum pepererunt. Nimirum aliqua vasorum vteri obstructio, sanguisque crassus & feculentus: facultas tamen expultrix satis robusta est. Ideoque cum ea sanguinem expellere conetur, vix autem non satis pateant, ac sanguis ipse crassus sibi viam præcludat, sanguis subsequens vasa distendit, dolórque non cessat, donec sanguis profluat, quod tamen non rectè fit, sed vel stillatim vel ἀθρόως & confertim effluit, vel etiam grumi erumpunt, neque etiam satis ordinatè sanguis erumpit.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum hoc ab ægrâ cognoscitur. Nimirum diebus aliquot ante mensium fluxum de capitis dolore, ventriculi morsu, doloribus in lumbis & imo ventre conqueruntur fœminæ: interdum etiam cordis palpitationem & animi deliquium patiuntur, quorum symptomatum quædam quoque in nonnullis dum menses iam fluunt, præcipuè dolor, remanent. Alia etiam symptomata adsunt, de quibus *cap. seq.* inter signa dicetur. Qui enim menses vitiosi sunt, cum difficilibus signis accidere solent.

Prognostica. Caussarum verò signa quod attinet, crassus sanguis dum euacuatur, aut in grumos concrescit, etiam facilè innotescit, & dolores longè ante euacuationem ingrauescunt, dum natura per angusta vasa conatur crassum humorem expellere. Si ex flatu sit dolor, per interualla reuertitur, subitóque exacerbatur, neque in vno loco consistit, sed hinc inde vagatur, cessatque flatu excreto; audiuntur etiam murmura ventris inferioris. Humores si sint acres, ex sanguinis excreti natura, pruritu partium genitalium, doloris modo, ex fœminæ corporis constitutione & antecedente diætâ cognoscitur. Vlcus si adsit, ex signis supra, *part. 1. sect. 2. cap. 18.* traditis, & præcipuè ex pure, quod cum sanguine excernitur, cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Grauius malum hoc affligit virgines & steriles, quàm eas, quæ iam pepererunt. Venæ enim vteri magis patent in iis, quæ pepererunt, à purgatione, quæ post partum fit, dilatatæ.

2. Non contemnendum etiam hoc malum est. Interdum enim in mensium suppressionem abit, atque alia mala excitat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. In affectu hoc ad duo respiciendum: Caussa scilicet eius tollenda, & dolores ac symptomata mitiganda. Caussæ amotionem quod attinet, si humores crassi sint, ij attenuandi & euacuandi; si acres, temperandi; si vlcus adsit, curandum. Quæ omnia quâ ratione expedienda sint, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis patet.

Hoc saltem addendum, vniuersalibus præmissis, si

Humores attenuantia. ex ſanguinis craſſitie malum hoc accidat, fomenta & inunctiones locis diſtentis adhibendas eſſe & præterea exhibenda, quæ humores attenuandi & fundendi vim habent: qualia ſunt *aqua graminis, capill. ♀ decoctum radic. aperientium, ſyr. capil. ☿, quinque radicibus, theriaca.*

Vbi tempus menſtruorum præterierit, idonea victus ratio inſtituenda, ne craſſus eiuſmodi ſanguis iterum generetur, attenuans nimirum, & exercitio moderato, ſed frequenti, vt & balneo tepido, cui fœmina ad vmbilicum vſque inſideat, ſæpius vtendum.

Doloris lenitio Ad dolorem leniendum ea vſurpanda, quæ ſupra *de dolore vteri* ſunt propoſita, fomentationes nimirum & inunctiones ex lenientibus & anodynis, *ex malua, ſemine lini, fœnigræci* & aliis.

Vt ℞. *panis tritices* ℔ j. *farina ſem. lini* ℔. ß. *vitell. ouor.* iij.

Coq. in lacte. Fat cataplaſma, quod pectini & vteri regioni apponatur.

Vel ℞. *ol. lilior. alber. lini, amygd. dulc. rutæ, ana* Vnc. ß. *vitell. ouor.* ij *croci* Scrup. j. Miſc.

F. linimentum, quo vmbilicus & partes circa vmbilicum illinantur.

Et ſolent iſta ferè, quæ partes laxant, ac dolorem leniunt, etiam cauſtæ ſubuenire, & craſſos humores attenuare, ac flatus diſcutere.

CAPVT VIII.

De menſtruis vitioſis & decoloribus.

Menſes vitioſi. MEnſes autem non ſolùm quantitate aut effluendi modo, ſed etiam qualitate, imò potius ſubſtantiâ peccant; cum ſcilicet vel ipſe ſanguis naturâ ſuâ prauus eſt, vel alij excrementitij humores ipſi permiſcentur, ita tamen, vt ſanguis abundet. Si enim alij humores abundant, aliud vitium eſt, quod fluxum muliebrem appellant, de quo *poſtea* dicetur. Appellat autem vitium iſtud Hippocrates, *6. aph. 36.* menſes decolores ideò, quod non ſanguis ſincerus, quod fieri debebat, ſed aliis humoribus permixtus excernitur. Poteſt in genere etiam *menſes vitioſi* appellari. Eſt enim vitium hoc menſtrua purgatio deprauata, propter vitioſos humores ſanguini menſtruo permixtos.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa nimirum huius mali eſt ſanguis vitioſus: Qui quidem vel naturâ ſuâ talis eſt, cum ſcilicet aut ex intemperie totius corporis, aut ex partis alicuius præcipuæ, inprimis ventriculi, hepatis aut lienis, vt & prauâ victus ratione, prauam naturam acquiſiuit; vel ob admiſtionem humorum vitioſorum & præternaturalium talis euaſit; vel ob ſuppreſſionem ac retentionem corruptus eſt; vel ob vteri vitium, intemperiem ſcilicet, corrumpitur, aut ob prauos humores in vtero contentos ſimili labe inquinatus. Humores autem, qui ſanguini admiſcentur, ſunt nunc pituitoſi, nunc bilioſi, nunc melancholici, atque hinc pro varia ſanguinis corruptione, atque interdum etiam putredine, humorumque vitioſorum admixtione, menſes ſunt nunc albi, nunc pallidi, liuidi, virides, nigri, fœtidi. Et quidem albi & pituitoſi menſes maximâ ex parte ventriculi vitio fiunt; pallidi & flaui à nimio iecoris calore, nigri vitio lienis.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Cognoſcitur hoc malum ex eo, quod ſanguis, qui affluit, à ſanguine naturali & bono tum conſiſtentiâ, tum inprimis colore differt. Cum enim ſanguis menſtruus naturali modo ſeſe habens colore ſit rubeus, qualis eſt ſanguis recens mactatorum animalium, conſiſtentiâ neque nimis tenuis, neque nimis craſſus, aut viſcidus: ſi color iſte mutatur, & vel pallidi, vel albicantes, vel flaui, vel virides, vel liuidi ſunt, aut plures colores menſes habent: odore etiam ſunt fœtidi, & ſanguis eſt vel nimis tenuis, vel nimis craſſus; menſes vitioſi ſunt. Plerunque etiam accidit, quod menſes tales non debito & ſtato tempore excernuntur, & vel conſuetum terminum anteuertunt, vel diutius morantur. Imò etiam alia ſymptomata accidere ſolent, de quibus Hippocrates, *lib. de morb. mul. Incipiente morbo purgatur mulier diebus, quibus ſolita fuit, non pluribus. Progredientibus autem menſibus pluribus diebus purgatur, & menſes pauciores ac ſingulis diebus apparent, & febres ſuccedunt erroneæ, acuta cum horrore & cibi faſtidio aliàs atque aliàs, & ſtomachi dolor, & dolebit magis, vbi menſes appropinquauerint. Poſtquam autem purgata fuerit, & ad medium tempus ſuperiorum reſpectu melius habuerit, poſtea rurſum ad idem perueniet. Dum autem curatur, citò ſana fit. Si verò non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata valdè ipſam affligent, & dolor corripiet imam ventris partem infra vmbilicum, nunc inguina, nunc lumbos, nunc coxendicum ad ſedem iuncturam, nunc collum, aliquando verò ſtrangulatio fortis accidet, & caligo ante oculos obuerſabitur & vertigo, vt pote purgatione ſurſum vergente & adſcendente, &c.*

An autem menſes pituitoſi, bilioſi vel melancholici ſint, ex colore & ſubſtantiæ modo inprimis cognoſcitur, de quo Hippocrates, *1. de morb. mul* ſcribit: *Arenam tenuem & ſiccam ſubiicito, & cum menſes prodeunt, in Sole ſanguinem ſuperfundito, & ſiccari ſinito, & ſi quidem bilioſus fuerit ſanguis, in arena ſiccatus pallidus erit, aut flaueſcet: Si verò pituitoſus fuerit, veluti mucus conſpicietur: liuidus verò & ad nigrum vergens apparebit, vbi melancholica ſit menſtrua purgatio.* Eadem tamen hæc etiam ex ſignis humorum abundantium in corpore cognoſci poterunt. Menſes etiam vitioſi ob pituitam aut melancholiam diu protrahuntur, bilioſi verò & ex ſeroſo humore feſtinanter prodeunt. Corrupti menſes ex eo quoque cognoſcuntur, quod ſiue anticipent, ſiue cunctantur, in neutro tamen certum tempus & periodum obſeruant; etſi ægra eandem Diætam obſeruet, quod inde accidit, quod ſicut temperatura bona ſemper ſibi conſtat, & parum huc vel illuc mutatur: ita intemperata corporis conſtitutio inconſtans eſt, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Si ex menſium ſuppreſſione ij corrumpantur, præceſſit menſium ſuppreſſio, & poſtea dolores in pectore & pulſationes fortes ſentiuntur, & tactum etiam non ſuſtinent fœminæ. Et ſi melior habitus eſt, menſes ipſi erumpunt, & profluit pus ac ſanguis & graue olens, ad ſeptimum, aut octauum, aut nonum diem. Si praui humores in vtero contenti ſanguinem inquinarunt, cognoſcitur id ex ſignis intemperiei vteri cum materia.

Prognoſtica.

1. Malum hoc non contemnendum. Varios enim morbos humores vitioſi in vtero abundantes excitare valent. Humores nimirum craſſi obſtructiones vteri, & mala hinc pendentia excitare; acres verò vterum exulcerare valent. Steriles etiam non rarò fœminæ hoc affectu laborantes fiunt. *Prognoſtica*

2. Quò autem maior eſt à naturali ſtatu receſſus, eò malum deterius eſt: & inprimis praui ſunt menſes nigri & fœtidi.

3. Maximè verò periculoſi ſunt menſes ſuppurati. Qui tamen ſi per dies ſeptem, octo, aut nouem effluant, mulier liberatur. Si verò vlcera inde in vtero excitentur, melius quidem habebit, ſed ſterilis fiet. Quòd ſi per pudenda non effluant, vel ad partes ſupra inguen prorumpunt citra tumorem, & iuxta hypochondria foras prodeunt, & tum fœmina aut ſuperſtes

non

non manet, aut sterilis euadit: vel post dies duas tresue aut plures menstrua super inguen excitant tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia cato ibi impletur, estque talis tumor œdematodes, atque à sanguine pituitoso per vniuersam carnem disperso oritur, qui non sine periculo secatur. Melius est, si sanguis ad pudendum conuertatur, mensesque prodeant. Quod si non fiat, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Cum malum hoc ab humoribus vitiosis sanguini menstruo admistis dependeat, generalis Indicatio est, humores illos vitiosos euacuandos esse. De quo Hippocrates, *5. aph. 36.* Mulieri menses decolores, neque secundum idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam. Præparatio tamen & euacuatio, vt & victus ratio, cuilibet humori debita instituenda: quæ qua ratione fieri debeat, supra, *de vteri Intemperiebus cum materia*, & aliquoties iam dictum. Hoc saltem hîc monendum, cum humores crassi, vt commodius purgentur, attenuatione indigeant, cauendum esse, ne pro attenuantibus menses vehementer mouentibus vtamur; cum talia serosos humores colliquent, & humores ad vterũ moueãt, atque ita vasis angustioribus magis impingant. Sensim itaque & paulatim attenuantibus primò vtendum, & si aliqua eorum, quæ menses vehementer mouent, vsurpentur, mitioribus sunt temperanda. Acetum autem & acida hîc locum non habent.

Si post purgationem tandem reliquiæ aliquæ vitiosorum humorum superfuerint, siue in toto corpore, siue in vtero, absumendæ sunt. Quæ in toto corpore supersunt, rectissimè sudoribus discutiuntur: aut si flaua bilis peccet, quæ sudorifera calida non semper admittit, balneis aquæ dulcis tepidæ reliquiæ discutiendæ sunt; quæ etiam in humore melancholico vtilissima sunt. Vtero ipsi verò pessi, fomenta, suffitus, de quibus antea, adhibenda. Vel exhibeatur *theriaca*, *Mithridatium*, aut *decoctum radicum angelicæ* humoribus frigidis peccantibus: quæ tamen etiam reliquias humorum in toto corpore absumunt.

CAPVT IX.

De Menstruis debitum tempus anteuertentibus.

Menses inordinati. CVm menses & menstrua inde nomen habeant, quod singulis mensibus semel fœminis fluere soleant, rectè se is fluxus habet, si statis temporibus, & absoluto menstruo spatio accidat. Verùm sæpe euenit, vt nunc tardius, nunc citius, quàm menstruo spatio, reuertatur, nunc etiam singulis mensibus non semel, sed aliquoties, aut contrà non singulis mensibus, sed duorum vel plurium mensium spatio semel fluant; cuius fluxûs genera omnia Inordinatorum mensium nomine comprehendimus. Etsi enim etiam aliquando menses statuto tempore debitum tempus anteuertere, aut tardius reuerti videantur: tamen nec is fluxus fit debito tempore & ratò diu eandem periodum, idemque tempus obseruat. Hoc capite saltem de mensibus debitum tempus anteuertentibus agemus.

Est autem fluxus is mensium excretio deprauata, quæ debitam periodum semel vel iterum anteuertit. Aliquando enim saltem antè debitum fluxionis tempus menses fluere incipiunt; aliquando verò singulis mensibus etiam bis menses fluunt.

Caussa.

Caussa. Est autem huius symptomatis caussa proxima expultrix & retentrix vteri læsa, quæ in suo officio aberrant, vt sanguis vel sæpius, quàm par est, vel citius, quàm par est, vel tardius, quàm par est, expellatur, vel effluere permittatur. Caussa verò, quæ vel expultricem irritat, vt ante debitum & consuetum tempus sanguinem expellat, vel facit, vt retentrix sanguinem amplius tolerare non possit, quærenda est vel in ipso sanguine, seu expultrice facultate totius corporis, quæ superfluum & sibi molestum sanguinem ad vterum mittit, vel in ipsâ facultate retentrice vteri, quæ cùm sanguinem sibi molestum amplius retinere non potest, facultatem expultricem in consensum trahit, quæ quod molestum est expellit; Interdum & caussæ hæ omnes concurrunt.

Sanguinem quod attinet, potest is copiâ peccare, si scilicet statim multus in corpore generetur, nimirum si fœmina sit boni habitus, hepatque calidius, & humidius obtineat, & alimentis boni ac multi succi vtatur, ac præterea vitam otiosam agat. Cum enim his de caussis breuiore temporis spatio plus sanguinis, quàm ad corpus nutriendum necessarium est, generetur, natura, quæ sanguinem copia sibi molestum tolerare nequit, ante tempus consuetum ad eius expulsionem insurgit. Idem accidit, si sanguis nimis calidus, tenuis, acris & mordax sit. Etenim & is facultatem expultricem irritat. Idque longè facilius accidit, si vis retentrix in vtero languida & imbecilla sit, & contrà facultas expultrix robusta & exquisito sensu prædita. Tum enim etiam à minore copiâ aut minore acrimoniâ facultas retentrix offenditur, & expultrix stimulatur, atque ita sanguis ante debitum tempus effluet, præsertim si nulla adsit vasorum angustia, sed potius laxitas. Interdum & caussæ euidentes, lapsus, percussio, animi pathemata facere possunt, vt menses consuetum tempus anteuertant.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse ex mulieris relatione cognoscitur, quæ refert, se longè citius, quàm aliàs consueuerit, aut intra mensis spatium bis vel ter sanguinis muliebrem fluxum pati. *Signa.*

Caussarum autem, quæ ita manifestæ non sunt, signa quod attinet, sanguinis copia cognoscitur è signis plethoræ *in Institutionibus, & aliàs* explicatis, sanguisque, qui excernitur, est fluidus & naturalis. Caliditas verò, tenuitas & acrimonia humorum innotescit ex temperie totius corporis, atque inprimis hepatis, calidiore, & victus ratione præcedente, quæ tales humores cumulare solet, aliisque humorum biliosorum signis, sanguisque est dilutior, decolor, fluidior. Retentricis debilitas & vteri vasorum laxitas cognoscitur ex habitu corporis humido & laxo. Si caussa aliqua euidens vel externa præcesserit, ea ex fœminæ relatione cognoscitur.

Prognostica.

1. Affectio hæc molesta potius, quàm periculosa plerunque habetur: suis tamen incommodis non vacat. Interdum enim conceptionem impedit. Interdum etiam inde nimium sanguinis profluuium oritur, & reliqua mala, quæ fœminæ, quibus menstrua immodicè fluunt, patiuntur, suboriri solent. *Prognostica.*

2. Quò autem caussa huius mali magis seu minus pertinax est, eò etiam curatio est facilior.

Curatio.

Si mensium anticipatio fiat à facultate irritatâ, & quidem à copia sanguinis, is imminuendus, quod fit tenui diætâ, & exercitio frequentiore ac validiore, & si copia sanguinis sit grauior, etiam venæsectione. Si verò à sanguinis acrimonia proueniat, humores acres temperandi *Curatio.*

temperandi, cùm victu conueniente, tùm medicamentis, postea conuenientibus medicamentis euacuandi, quæ qua ratione fieri & expediri debeant, supra, *part.1. sect.2. cap.5. de intem. vteri cum bile*, & *alibi* etiam dictum.

Hic saltem superioribus hoc addimus, acidulas & thermas, quæ vim ferri abundantem habent vtiliter potari; cùm acrimoniam humorum temperent, ac viscerum, hepatis, renum, vteri intemperiem calidam corrigant, atque ita acrium humorum generationem prohibeant, facultatem etiam retentricem vasorum roborent, & laxitatem eorum emendent.

Si à facultate vteri retentrice, & vasorum laxitate malum ortum habeat, ea vsurpanda quæ caussas illius imbecillitatis tollant, & vteri intemperies frigida & humida corrigenda, vt supra suo loco dictum, & permiscenda adstringentia, quæ meatus nimis patentes nonnihil claudant: non tamen nimis adstringentia vsurpanda, ne contrarium malum, mensium scilicet retardatio vel suppressio, inducatur.

Si ictus, casus, aut alia caussa euidens hoc malum induxerit, curanda vasorum apertio vt supra, *part.1. sect.2. cap.7. de vasorum vteri apertione*, dictum, & vteri regioni ac vicinis partibus imponendum cataplasma aliquod adstringens.

Vt ℞. *pulu. rad.consolida* Drach.ij. *flor.ros.rubr. sang. Dracon. mastich. thuris*, *ana* Drach.j. *farinæ volatilis* Vnc.j.

Cum aq.ros.& albumine ouorum F.Cataplasma.

CAPVT X.

De Menstruis vltra consuetum tempus subsistentibus.

Menses tardi INterdum contra accidit, vt menstrui sanguinis fluxus aliquot diebus, modò pluribus, modò paucioribus, vltra consuetum tempus moretur, & simul plerumque nullo certo ordine ac periodo reuertatur.

Caussa.

Caussa. Affectus hic cum sit proximè enumerato contrarius, caussas etiam contrarias habet, sanguinis nimirum paucitatem vel crassitiem, viarum angustiam, & facultatis expultricis imbecillitatem, sensusque obtusionem & quasi torporem: quæ caussæ omnes vt sent sim menses remorari possunt: ita si plures vel omnes coniungantur, diutius menses detinentur.

Si enim sanguis paucus generetur, non stimulatur facultas expultrix ab eo, donec multus cumuletur; quod cum menstruo spatio fieri non possit, tamdiu purgatio hæc differtur, donec ea sanguinis copia cumulatur, quæ naturam stimulare possit. Sanguis verò crassior expulsioni resistit, & facilè vias obstruit. Quod præstant etiam humores crassi sanguini permixti, de quo Galenus, *5.aph.36.* scribit, quod cacochymicis mulieribus non modò decolores menses appareant, sed etiam statum periodi tempus non seruent, humoribus, qui crassiores sunt, & ad fluendum ineptiores, morantibus. Per vias etiam angustas sanguis facilè euacuari non potest, donec tandem post longius temporis spatium à maiori sanguinis copiâ collectâ natura cogatur cum impetu ad expulsionem se accingere. Quæ autem caussa angustiæ sit, supra, *part.1. sect.2. cap.6.* dictum. Facultas vero expultrix debilis, opus, quod debebat perficere, longius protrahit; sensusque obtusior stimulum non statim percipit, & neque pondus, neque acrimoniam, donec nimia sit, percipit.

Præter has caussas quidem alia adhuc est, ætas. Verùm cum ea ad sanguinis paucitatem redigi possit, neque curationem admittat, de ea plura dicere opus non est.

Signa Diagnostica.

Symptoma hoc ex mulieris relatione cognoscitur. *Signa.* Caussarum signa quod attinet, sanguinis paucitas cognoscitur ex eo, quod fœmina victu tenuiore vsa est, aut nimium sese exercuit, & nullam percipit molestiam, etsi fluxus mensium protrahatur. Si verò ob sanguinis crassitiem & viscididatem id fiat, cacochymiæ istiua signa alibi explicata aderunt, & sanguis, qui excernitur, est albidior, crassus & viscidus. Imbecillitas facultatis expultricis cognoscitur ex intemperie vteri frigidâ, cuiua signa suo loco tradita sunt; & vbi debitum purgationis tempus præteriit, fœmina ob sanguinem cumulatum molestiam percipit. Stupor tandem cognoscitur è morbis, quæ stuporem inducendi vim habent, & ex vsu nimio medicamentorum refrigetantium; & quod licet iam debitum menstrui fluxus tempus præteriit, & sanguinis in corpore redundantis signa adsunt, nullam tamen circa vterum grauitatem aut molestiam fœmina percipit.

Prognostica.

1. Minùs quidem periculosa est hæc affectio, quàm mensium suppressio: neque tamen omni periculo vacat, præsertim si fœmina sit plethorica, vel cacochymica; cùm ex retento præter consuetum tempus sanguine, vel etiam vitiosis humoribus varia mala oriri possint. *Prognostica*

2. Curatur autem hoc malum facilius vel difficilius, prout caussa magis vel minus est pertinax.

Indicationes & Curatio.

Curatio tota consistit in caussarum huius symptomatis ablatione. Si sanguis sit paucior, adhibito victu pleniore, laboribusque, & exercitiis nimiis omissis, sanguis copiosior generabitur. Si sanguis sit crassior, vel feculentos & crassos humores admixtos habeat, sanguis is attenuandus atque incidendus, vt fiat motui aptior, & humores vitiosi crassi sanguini admixti præparati conuenientibus medicamentis euacuandi. Vt autem suo quodlibet horum remediorum tempore adhibeatur, commodissimum est, mox menstruâ purgatione finita, & ita corpore euacuato, medicamenta, quæ humores crassos & viscidos incidere, attenuare & abstergere possint, exbibere; quæ si menstruâ purgatione instante exhiberentur, maiores obstructiones parerent. Inter medicamenta autem, quæ hoc præstant, efficacissima est calamintha, quæ tardantes menses feliciter promouet. Post ista medicamenta deinde purgantia exhibere vtile est, antequam multum sanguinis in vtero & vicinis partibus iterum colligatur. Quod si nec sic debito tempore menstrua redeant, attenuantia & purgantia repetenda, & corpus per epicrasin euacuandum. *Indicationes & Curatio.*

Quibus peractis postea vasa vteri aperientia vsurpanda, quæ supra *part.1. sect.2. cap.6.* proposuimus. Commodissimè autem talia medicamenta diebus aliquot ante consuetam mensium purgationem vsurpantur; sicut etiam vtile est, diebus quatuor vel quinque ante consuetam mensium purgationem talos scarificare, pedes in aquâ calidâ detinere, crura fricare, cucurbitulas cum multâ flammâ sine scarificatione interiori coxarum parti admouere, suffimentis & pessis internis, si commodum sit, vti. Sicut & variis medicamentis ventrem inferiorem inungere vtile est, quæ *de mens. suppress.* sunt proposita.

Si ob sensus hebetudinem ac stuporem tardius, quàm par est, menses fluant, medicamenta, quæ aliàs stupori & paralysi conueniunt, vsurpanda; & si ob frigidam & humidam intemperiem sensus hebetudo, vt & facultatis

expultricis

expultricis debilitas accidat, ea, quæ ad frigidam & humoidam vteri intemperiem corrigendam supra, part.1. sect.2. cap.5. proposita sunt, simulque facultatem expultricem debilem irritant & confortant, vsurpanda, & si humores pituosi coniungantur, iis euacuandi, vt etiam suo loco dictum.

CAPVT XI.

De mensium per aliena loca excretione.

OBseruatum etiam est, menses suppressos non per vterum, sed per alia loca præter naturam excretos fuisse; & quidem varia. Per nares excretos fuisse, refert Brasauolus, *comm. ad aph.33.lib.5. Hippocratis*, & Paræus, *lib.23.cap.12.* Idem, *eodem in loco*, scribit, cuidam menses subsistentes per hæmorrhoides euacuatos fuisse. Quibusdam singulis mensibus vomitu per os reiici, refert Hippocrates, *lib.1. de morb. mulier.* vnde idem Hippocrates scribit, *5.aph.32.* Mulieri sanguinem vomenti menstruis erumpentibus solutio fit; Aretæus, *lib.2. cap.1.* Rabbi Moyses, *part.24. aphoris.* Beniuenius, *cap.41.de abditis sanat.& morb.causs.* Brasauolus, *loco allegato & comm. ad aph.31.lib.5.* Nonnunqam & per aluum euacuantur, vt etiam Hippocrates, *loco allegato*, refert, Galenus, *5.aph.33.* Quæ autem via sit ab vtero ad intestina & ventriculum, non ita planum est. Equidem posset hoc fieri, si sanguis in venam cauam regurgitet, & hinc ad hepar, & ab hepate ad venas meseraicas perueniat: sed via hæc nimis longa esse videtur. Compendiosior est per ἀναστομώσεις illas, quas habent venæ vteri cum mesenterij venis. Per eas enim sanguis facilè & in ventriculum, & in intestina effundi potest. Cum vrinâ quoque sanguinem menstruum exiuisse, scribit Brassauolus, *comm.ad aph.75. lib.7. Hippocratis.* Ex oculis & auribus religiosæ cuidam, quæ menses non habebat, cùm eâ ætate esset, in quâ habere deberet, singulis mensibus sanguinis copiam effluxisse, narrat Brassauolus, *comm. ad aph.25. lib.4.aph. Hippocratis.* Menses etiam, qui per ætatem iam fluere debebant, in virgine quadam sanguineis guttis, lacrymarum instar, frequenter ex oculis profluentibus euacuatos fuisse, refert Dodonæus, *cap.15. obseru.Medicinalium.* Vidit quoque fœminam, cui vnoquoque mense sanguis modicus per maiorem sinistri oculi angulum fluebat, Ludou. Mercatus, vt refert, *lib.1. de morb.mul.cap.4.* Mulierem in Flandria, cui forte fortuna cùm elisus esset dens molaris, solitique alioquin menses supprimerentur, singulis mensibus ex elisi dentis vulnusculo sanguineus quidam gurges, purgationi proportione respondens, effluebat, se nouisse scribit Bald. Ronsseus, *lib. de hom. primordiis & hystericis affect. cap.28.* Per mammarum papillas sanguinem effluxisse in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ se obseruasse, docet Amat. Lusitanus, *Cent.2. cur.21.* Idem refert Paræus, *lib.23. cap.52.* Cordæus, *comm.6.in lib.1.de mulier.morb.Hippocratis.* Per Vmbilicum mulieri cuidam Tridentinæ sanguinem singulis mensibus erupisse, scribit Nicol. Florentinus, *serm.2. cap.8.* Per minimum manûs digitum, & per annularem sinistræ manus singulis mensibus sanguinem effluxisse, se ter vidisse, refert Ludou. Mercatus, *lib.1.cap.7.de mulier.affect.*

Mensium per gingiuas, vmbilicum & inguina euacuatorũ historia. Menses excreti per gingiuas. ¶ [Mensium per aliena loca excretorum varias historias hactenus recensuimus, quibus sequentes, quas Zacutus Lusitanus, *de Prax. Med.Adm.lib.2.* recenset, addendæ sunt. Is, *alleg. loc. obseru.91.* narrat, iuuenculam quandam annorum octodecim, tempore instantium mensium lumborum dolore cum ventris torminibus correptam fuisse. Hinc apparuisse in ore vlcuscula, oculos caligâsse, & quatuor diebus in gingiuis mirabilem pruritum sensisse. Tandem è gingiuis dentium inferiorum riuulos sanguinis, sudoris instar, biduum manâsse: idque singulis mensibus ordinariè accidisse; atque ita per circuitum singulis mensibus sanguinem librarum duarum quantitate effluxisse. Cessante verò fluxu fœminam bene habuisse. Etsi verò varia medicamenta fuerint adhibita, quibus Medici sanguinis hunc fluxum à parte hac ad inferiora, & locum naturalem, reuellere conati sunt: omnia tamen frustrà fuerunt adhibita. Nec natura à consuetâ istâ viâ auocari potuit. Interim sterilis mansit hæc mulier.

Idem, *eod. in lib. obseru.92.* refert, fœminam quandam ventris tormina, & vmbilici dolorem sensisse. Deinde, solutâ placidè vmbilici vnitate, sanguinem sensim emanâsse, per dies octo, ad tres libras. Cessante verò fluxu, fœminam bene valuisse. *Per vmbilicum.*

Idem, *ibid.obseru.93.* scribit, puellæ cuidam succulentæ, & sanguine bono turgidæ, cùm ætas ad menstruorum fluxum adesset, nec tamen menses profluerent, naturam sanguinem per inguina expellere cœpisse, paruis foraminibus, & vix sensui conspicuis apertis, quinque, sex, & interdum septem dierum spatio. Cùm verò varia remedia frustrà adhibita fuissent, Medicus quidam, etsi alij, & quidem rectè id dissuaderent, cauterio foramina illa claudere tentauit; vnde factum, vt denegato sanguini exitu, is ad internas partes regurgitauerit, & acutam febrem excitauerit, quæ sectione venæ saphænæ curata est. Natura verò postea eadem foramina singulis mensibus aperuit, & per inguina multis annis sanguinem menstruum euacuauit.] *Inguina.*

Non prætereundum hic est, quod Mercatus, *loco allegato*, refert, cuidam mulieri sanguinem quidem menstruum per aliena loca non effluxisse, sed tubore quodam facto in alterâ maxillarum singulis mensibus naturam purgationem menstruam denegâsse.

Caussæ.

Caussa huius affectionis est mensium suppressio; eaque perfecta, potissimùm à vasorum in vtero angustia, quacunque de caussa orta. Potest tamen huc facere etiam vteri robur, ob quod sanguis non admittitur, & contrà aliarum partium, per quas effluit, debilitas: sicut & in quibusdam vasorum vteri vitiosa conformatio & insertio. Ex caussis enim istis, vel etiam aliis, si sanguis supprimatur, nec natura eum per consueta loca expellere possit, copiâ eius grauata fœminæ saluti prospiciens, & pericula, quæ ex suppressione mensium oriri solent, præcauere cupiens, aliam viam quærit, per quam sanguinem euacuet. Nonnulli etiam naturæ errorem addunt & accusant, statuuntque, si natura salutis fœminæ caussa coacta talem euacuationem moliatur, eam impedire aut peruertere nefas esset Si vero per naturæ errorem fiat fluxus, eum sensim & leniter permutandum esse. Verùm non facilè adduci possum, vt credam, naturam, si nullum ipsi impedimentum obiiciatur, viam consuetam deserere, & aliam insolitam quærere. Et licet verum sit, fluxum illum, quem natura salutis fœminæ caussa instituit, non peruertendum aut impediendum esse, ne sanguis in corpore relictus grauiora mala excitet: tamen vbi fluxus ille cessat, danda est opera, vt natura ad consuetas vias reuocetur. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se patet.

Prognostica.

1. Malum hoc potius molestum fœminis, quàm periculosum esse solet; nisi quod hoc habet incommodi, quod conceptui impedimento esse potest, cùm sanguis, qui pro conceptione necessarius est, ad alia potius loca, quàm vterum feratur. *Prognostica.*

2. Minus

2. Minus tamen periculi est, si per nares sanguis euacuetur; cum natura aliàs sanguinis abundantis copiam per nares euacuare soleat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Duo scopi hic Medico sunt propositi, primus & præcipuus, vt sanguis, qui per aliena loca euacuatur, ad vterum, vt huic euacuationi destinatum locum, reuocetur; alter, vt si sanguis per aliena loca non sufficienter euacuetur, & inde aliqua eius copia colligatur, ea imminuatur.

Prior expeditur venæsectione in talo, triduo, antequam sanguis fluere incipiat, institutâ, cucurbitulis, femoribus, coxis & suris nunc cum scarificatione, nunc sine eâ applicatis, frictionibus item, balneis, fomentis, inunctionibus, clysteribus vterinis, pessis & aliis, quæ *de suppress. mens.* sunt proposita.

Alteri scopo satisfacit venæ sectio, quæ tamen commodissimè in talo instituitur.

CAPVT XII.

De fluore muliebri.

Fluor muliebris. Etsi per vterum nihil aliud, quàm sanguis singulis mensibus euacuari solet: tamen accidit interdum, vt p.n. & aliæ res per eum excernantur. Inter eas autem primò est Fluor muliebris vel vterinus, ῥοῦς γυναικεῖος dictus, seu Menstrua alba appellata; Excretio nimirum ex vtero vitiosa, vbi pro rubro sanguine illuuies quædam cruda, plerunque alba, modò saniosa, liuida, aut viridis, modò subrubra & saniosa excernitur, & quidem non singulis mensibus & statis temporibus, sed singulis ferè diebus, aut inordinatè, nunc breui, nunc longo temporis spatio, & nunc iis accidit, quibus menses fluunt, & mensium rubrorum fluxu absoluto incipit, nunc mensium fluxum præcedit, interdum & iis accidit, quibus menses suppressi sunt. Virgines rarò hoc malum infestat, frequentiùs adultiores, nonnunquam & grauidas. Autor tamen est Fernelius, *lib.6. de morb. & sympt. cap.16.* etiam puellam octauo ætatis anno, hoc malo obsessam, ac diu postea grauiter afflictam se vidisse.

Fluor muliebris differt à mensibus decoloribus. Decolores verò menses, quorum antea facta est mentio, aliud ab hoc fluxu vitium sunt. Menses enim decolores adhuc ad menses pertinent, & deprauati sunt, color tamen ruber adhuc in iis conspicuè apparet: menses verò albi & substantia & colore à mensibus differunt. Deinde etiam exeundi tempore & modo à mensibus decoloribus fluor muliebris differt. Menses enim decolores etiam suam periodum obseruant, etsi non semper exactè: fluor verò muliebris alio, quàm menses, fluunt tempore, nonnullis continuò, aliis ante, aliis post menses; grauidis quoque & quibus menses suppressi sunt, accidit.

à pure ex vlceribus vteri. Discernendus etiam fluor muliebris à materiâ purulentâ, quæ ex vlceribus vteri effunditur: atque cum materia purulenta effluit, vlceris præsentis notæ adsunt, quæ absunt in fluore muliebri. Ipsum etiam pus, si sit laudabile, crassius est & albidius, quàm menses albi, & minoris quantitatis. Si verò sit saniosum; cruore perfusum est, & cum dolore excernitur.

à Gonorrhæâ. A Gonorrhæâ verò & materia seminali distinguitur, quod hæc in minore quantitate excernitur, albidior est & crassior, & longioribus interuallis effluit, sicut *à pollutione nocturna.* à pollutione nocturnâ eò discernitur, quod pollutio ista per somnum saltem accidit, & cum imaginatione rei venereæ est coniuncta; cum fluor muliebris quauis horâ accidat.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima est humor excrementitius, à sanguine totâ naturâ alienus, non tamen eiusdem semper speciei, sed modò albus & pituitosus, modò biliosus, modò melancholicus, modò saniosi sanguinis colorem repræsentans, modò mixtus.

Colligitur autem iste humor nunc in corpore toto, nunc in aliquâ parte, & ad vterum transmittitur, & per pudendum frequenter & assiduè effluit. Sicut enim natura, dum boni sanguinis copia in fœminis cumulata est, eam per vterum euacuare solet: ita etiam si vitiosi humores in corpore cumulati sint, iisdem viis ad eas expellendas vti solet. Et inprimis hoc accidit in mulieribus humidâ & frigidâ constitutione præditis, mollibus, delicatis, sedentariam & otiosam vitam agentibus, & alimentis frigidis & humidis vtentibus. E partibus inprimis ventriculus, hepar, & lien huic malo originem præbent, & præcipuè mulieres, quæ erudiliare ventriculi laborant, huic malo sunt obnoxiæ. Faciliùs tamen hoc accidit, si vterus debilitatus sit. Imò solus vterus malè affectus huius vitij caussa esse potest; si nimirum ob frequentes abortus, vel alias caussas is debilitatus sit, & potissimùm si frigidâ & humidâ intemperie (de quâ supra, *part.1. sect.2. cap.5.* dictum) laboret. Tum enim etiam bonum alimentum affluens non rectè concoquit, & propterea multa excrementa cumulantur, quæ quotidie ex vtero effluunt. Multò magis verò hoc accidit, si sanguis, qui affluit, non purus sit.

Atque ita humor vitiosus, qui fluxum hunc excitat, nunc in toto corpore vel aliquâ parte generatur & ad Vterum transmittitur, nunc in Vtero præcipuè colligitur. Docet id clarè Galenus, *6. de loc. aff. cap.5.* dum scribit: Verùm accidit interdum fœminis vtero nihil laborante muliebre vocatum profluuium, cum vniuersum corpus per ipsum expurgatur, quemadmodum interdum per renes quoque euacuatur. Contingit potissimùm iis fœminis, quæ tenuiore & pituitosiore habitu sunt præditæ. Has itaque intacto Vtero, per remedia, quæ toti corpori adhibentur, sanauimus. Et, 3. *de causs. sympt. cap.4.* hæc habet: Cæterum deprauatæ fluxiones per Vterum fiunt, expurgato per hanc partem corpore vniuerso; vocatur autem id symptoma fluxus muliebris: Præter hæc deprauata ex Vtero fit euacuatio propter malum aliquod in ipso factum. Quanquam enim de hisce locis pugnet cum Mercuriali Massarias: tamen clarum est, Galenum statuere interdum (non semper) saltem fluxum hunc à toto fieri; præter hunc tamen aliam deprauatam fieri ex Vtero euacuationem, propter malum aliquod in ipso Vtero factum.

Viar per quas hic fluxus fit, quod attinet, Platerus in eâ est sententiâ, fluorem vterinum tantùm à ceruicis vteri venis prodire, non verò ex fundi cauitate in collum illius effluere, indeque postea expurgari; cum tam angustus in vtero sinus tantam copiam humoris, quantam plerunque emanare videmus, capere non possit, nec, donec vterum gestent fœminæ, amplietur. *Per quas vias fiat fluor muliebris?*

Verum equidem negandum non censeo, per ceruicis vteri venas, vt ampliores, hunc fluxum frequentissimè accidere: interim tamen non impossibile est, ex ipsius vteri venis eundem humorem effundi posse. Cum enim aliàs hæ venæ in vterum sanguinem ferre soleant, non mirum est, naturam etiam iis abuti ad excrementitios istos humores euacuandos; præsertim vbi in ipso vtero illi generantur, iisque imbecillus huius fluxus caussa est, (quod Platerus diffiteri non potest,) & non è toto corpore vel aliunde confluunt. Neque opus est, vt totus, qui euacuatur, humor, in cauitate vteri primùm congeratur, & hinc euacuetur; sed vt sensim affluit, ita sensim euacuatur. Neque etiam, vt dictum,

totus

totus iste humor ex vtero, sed pars eius è venis cervicis vteri effluit. Non autem mirum, naturam vitiosos humores sine sanguine è venis expellere; cum non solùm extra consuetum menstrui sanguinis fluxus tempus id accidat, sed & natura vtilem sanguinem retineat, vitiosos humores verò eiiciat, quod etiam in alui fluxibus & vomitibus, in quibus quoque materia è venis euacuatur, accidit.

Caussis remotiores quod attinet, sunt eæ omnes, quæ dictos vitiosos humores in corpore vel parte aliquâ vel vtero cumulare possunt. Scribit etiam Platerus, se obseruâsse, mulieribus, quæ nunquam hunc fluxum passæ fuerunt, eum, postquam medicamenta cathartica sumpsissent, superuenisse, quia natura eorum vsu ad alias excretiones moliendas excitata fuerit: Multas quoque dum thermis aliquandiu insedissent, hoc vitium contraxisse, non ob contagium, quia cum aliis, quæ eo laborabant, in eodem balneo sederunt, sed quòd vsu harum continuo natura incitata excrementa crassiora, quæ per sudorem expelli non potuerunt, per hanc viam commodiorem expulit.

Quasnam corripiat fluor muliebris. Corripit autem hoc malum fœminas omnis generis, frequentiùs tamen adultiores; nonnunquam tamen & iuniores, imò & virgines. Etsi enim nonnulli negant, virgines hoc profluuium pati, & si id accidat, eas corruptas esse, temerè & incautè pronuntiant: Obseruatum tamen est à doctissimis Medicis; fluxum hunc virginibus, de quibus nulla corruptionis suspicio esse potuit, accidisse, imò nonnullas biennio antequam menses erumperent, fluxu hoc laborasse, & puellam octo annos natam fluxum hunc passam esse, antea ex Fernelio dictum. Et caussa nulla est, cur hoc sit impossibile, cum caussæ, ob quas fluxus hic accidit, in omnibus fœminis locum habere, eæque etiam tales crudos humores cumulare possint.

Differentia.

Differentia. Ex modò dictis iam patet, humorem, qui muliebre profluuium constituit, non esse eiusdem semper naturæ, sed modò album, modò pallidum, modò luridum, modò subrubrum & saniosum, modò ad viriditatem vergentem, modò viscidiorem, modò tenuiorem, modò frigidiorem & minus acrem, modò calidum atque acrem, modò fœtidum, modò fœtoris expertem. Fluxus tamen albus, vt Hippocrates, 2. *de morb. mulier. in initio*, scribit, in senioribus magis fit, quàm in iunioribus: fluxus fuluus in vtrisque, fluxus ruber in iunioribus.

Signa Diagnostica.

Signa. Vitium hoc Medico ex ipsius fœminæ relatione innotescit. Accedunt præterea & alia symptomata, facies fœdatur, vrinæ turbidæ minguntur, ægræ, præsertim teneræ, nauseâ & cardialgiâ corripiuntur. Si humor sit acris & putris, sæpe febres lentæ accedunt. Si humor sit pituitosus & copiosus, ac ligamenta vteri laxiora reddat, procidentia vteri excitatur. De quo Hippocrates, *de naturâ mulier. Cum fluxus albus*, inquit, *oboritur fuerit, veluti vrina asinina apparet, & dolor imum ventrem habet, & lumbos, & lateris mollitudinem, & tumores fiunt crurum & manuum, & caua eleuantur, & oculi tumidi sunt, & color arquatus & albus fit, & cum iter facit, anhelat.* Ægra etiam rectissimè refert, quænam humoris, qui euacuatur, qualitas sit. Eadem tamen è linteis, quibus humor iste excipitur, facile patefit. Si enim, vt Hippocrates, 2. *de morb. mul.* docet, lintea infecta arefacta simplici aquâ lauentur, & siccentur in vmbrâ, ac post inspiciantur, manifestè colorem abundantis excrementi referunt. Quâ ratione verò à cognatis vitiis discerni possit, iam supradictum.

De malo ipso cum Medicus est certus, eius muneris est, iam ampliùs inquirere, vbi humor ille vitiosus generetur. E toto corpore humorum illum prauum confluere, cognoscitur ex eo, quod cacochymiæ in toto corpore signa, alibi explicata, adsunt; nullius verò in vtero morbi signa adsunt. Si verò ex aliqua parte humores illi ad vterum confluant, eius affectus signa aderunt, quæ è prædictis nota sunt. Si verò ex vtero ipso solùm hic fluxus originem habeat, nec cacochymiæ in toto corpore, nec vllius partis affectæ signa adsunt, contra verò vteri malè affecti signa aderunt, quæ supra *part. 1. sect. 2. de morbis vteri*, sunt exposita. Præterea si à solo vtero fluxus hic proueniat, materia pauca est, vtpote, quæ solius vteri est excrementum: Si vero à toto, vel aliqua parte, copiosior.

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem malum hoc, si moderatum sit nullaque grauiora accidentia coniuncta habeat, sæpe diu satis sine insigni incommodo id fœminæ ferunt. Non tamen contemnendum est. Reddit enim primò fœminas viris minùs gratas, præterea etiam plerumque infœcundas, non tamen semper. Si enim humor iste per vasa ceruicis vteri euacuetur, ita conceptioni non obest.

2. Deinde si diu durat, in graues morbos fœminas conficit, in languorem scilicet totius corporis, atrophiam, tabem, cachexiam, hydropem, vteri prolapsum, vlcera. Si materia mordax sit, etiam pruritus, mordicatio & ardor in pudendis fœminas vexat.

3. Interdum mœstitia, melancholia, animi deliquia & conuulsiones accedunt. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 57. *Si mulieri profluuio conuulsio aut animi defectus superuenit, malum.* Cum scilicet, vt Galen. *in comm.* addit malum vehemens fuerit, vel diu durauerit, & materia cerebro ac neruoso generi communicata fuerit.

4. Eò deterior autem est hic fluxus, quò humor peior est. Et proinde Aretæus eum censet esse deteriorem, qui liuidus est, saniosus ac fœtidus, quam pallidum & album.

5. Faciliùs autem hoc vitium initio curatur, dum caussæ, à quibus pendet, nondum potentes sunt, nec radices egerunt; progressu verò temporis malum difficilius redditur, & totum corpus tandem excrementa per hanc viam expellere adsuescit, atque ipse vterus debilior iam redditus excrementa aliena facilius suscipit.

6. Senes fœminas hoc malum plerumque ad mortem vsque comitatur, ob pituitæ copiam & facultatis coctricis debilitatem.

7. Aliàs fluxus citrinus, viridis minus contumax est, quàm albus, si idonea remedia adhibeantur: maiora tamen pericula ob materiæ prauitatem inducere potest.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Tota autem huius affectus curatio in caussarum remotione consistit, quibus ablatis fluxio cessat. Medici equidem pletique ad fluxum hunc sistendum multa remedia adstringentia proponunt. Sed non video, quomodo consultum sit, humores istos prauos adstringentibus adhibitis in corpore retinere; cum facilè fieri possit, vt in corpore retenta talia excrementa, ad alias partes nobiliores ruant, & alia grauiora mala excitent: nisi forsan propter vteri humiditatem & laxitatem corrigendam talia siccantia & adstringentia adhibeantur.

Primò ergo videndum, an totius corporis vitio; an ob partem aliquam priuatam, an verò vteri saltem culpâ hic humor colligatur. Si in toto corpore humores, qui per vterum euacuantur, colligantur, quod plerumque accidit, humores vitiosi euacuandi, ab vtero auertendi, & ne iterum generentur, cùm bona victûs ratione, tum medicamentis præstandum. Quid de venæ sectione statuendum sit, infra *quæstione* 1. dicetur. Itaque, si, quod frequentius

frequentiùs accidit, pituitosi & crudi humores abundent, ij præparandi & euacuandi. Corpore vniuerso euacuato, reliquiæ humorum decocto ligni Guaiaci, farsæ parillæ vel radicis Chinæ absumendæ; simúlque victus ratio exsiccans & extenuans præscribenda. Non incommodum etiam fuerit, post purgationes institutas diuretica exhibere, quæ reliquias materiæ ad renes diuertant, & per vrinam euacuent, de quo infrà *quæst.* a.

Si verò humores biliosi & acres abundent, medicamenta, quæ acrimoniam bilis temperant, nonnihil adstringant exhibenda, qualia sunt præcipuè cichorium, endiuia, acetosa. Humor præparatus euacuandus *rhabarbaro, triphera Persica. pilulis aggregatiuis, de rhabarbaro.*

Si humor melancholicus admisceatur, & is conueniente modo præparandus & euacuandus, de quo alibi.

Quomodo verò, si serosus & aquosus humor abundet, curatio instituenda sit, docet Galenus, *in lib. de præcognit. ad Posthumum, cap.* 8. exemplo curationis à se institutæ in vxore Boëthi fluxu muliebri laborante. Cuius summa hæc est. Cũ vxor Boëthi muliebri fluxu laboraret, maritus eius Medicos Romanos præcipuos, atque inter eos Galenum conuocauit. Inter quos equidem conuenit, vt ea medicamenta, quæ ab Hippocrate & aliis post Hippocratem optimis quibusque Medicis tradita essent, adhiberentur, quæ eò tendebant, vt non solùm vterus, sed etiam vniuersum corpus exsiccaretur. Verùm cum hac curandi ratione nihil proficerent, sed & malum deterius redderetur, Medici hæsitabant, & ad aliam curandi rationem accedere quidem cupiebant, nihil tamen melius inueniebant. Interea matronæ huic rumor in vtero obortus est, ita vt mulierculæ grauidam eam existimarent. Verùm suspicionem hanc hoc exemit, quod cum aliquando lauaretur, in primo balneorum cubiculo vehementissimis doloribus, quales parturientem prehendere solent, correpta fuit, & hinc humorem aqueum adeo copiosum excreuit, vt animo linqueretur. Vnde venter statim detumuit. Cum verò alij Medici quid porrò agendum esset, dubij essent, ac hærerent, Galeno in mentem venit, se in hac muliere insignem circa hypochondria mollitiem deprehendisse, ex quo in eam sententiam venit, quod mulier frigidæ & humidæ valdè temperaturæ esset, & propterea non solùm siccantia nimiæ humidati, sed & calefacientia nimiæ frigiditati opponenda essent. Itaque in victus ratione potum paucum admodum exhibendum, deinde redundantem humorem per aluum, vrinam, & cutem esse euacuandum statuit. Idque vt rectè præstare posset, à Boëtho impetrauit, vt solus decem dies vxoris curationem susciperet. Itaque primò medicamento aqueum humorem per aluum purgante vsus est, deinde aquam, in quâ asarum & apium ferbuerant, illi bibendum propinauit. Cùm verò post biduum vteri fluxus iterum inciperet, tertio die rorsum medicamento per aluum purgante vsus est. Postea quotidie mulierem melle inunxit, & corpus linteo primùm molli, deinde asperrimo fricauit, simulque conuenientem victûs rationem instituit. Quâ curandi ratione factum est, vt spatio 15. dierum nullum prorsus morbi vestigium amplius apparuerit, sed mulier integrè conualuerit.

Si verò humor in parte aliqua, ventriculo, hepate, vel aliâ colligatur, eius ratio habenda, curandumque ne talem humorem generet. Et quia inprimis circa ventriculum crudi humores colliguntur, vomitus idoneis medicamentis concitatus maximè vtilis est: videndum tamen, ne vomitoriis ventriculus debilitetur.

Postea quia ventriculus, vbi pituitosi humores in corpore colliguntur, plerumque intemperie frigidâ & humidâ laborat, is calefaciendus, siccandus & roborandus est, vt suo loco dictum.

Si verò bilis peccet, plerumque laborat intemperie calidâ. Itaque ille conuenientibus medicamentis refrigerandus.

Si ab vteri vitio & intemperie fluxus hic ortum habeat, id corrigendum, vt suprà *part.* 1. *sect.* a. dictum.

A quacunque verò causâ proueniat hoc malum, vtiles sunt thermæ, quæ non solùm vitiosos humores in corpore redundantes euacuant, & ad aluum ab vtero auertunt, sed & viscera ac vniuersum corpus roborant, & vteri intemperiem frigidam & humidam emendant, Eligendæ autem sunt thermæ cuilibet corporis constitutioni conuenientes.

Tandem, vt dixi medicamenta exsiccantia, & adstringentia, ad fluxum hunc sistendum ab Autoribus solent proponi; *portulaca* nimirum, *plantago, polygonum, balaustia, cortices granatorum, radix bistorta, tormentilla, filipendula*, quæ valdè commendatur, *hypocistis, bolus Armenus, terra sigillata, rasura eboris, spodium, succinum, corallia*, C.C. Hinc commendatur tale Electuarium.

℞. *Cons. ros. rubr. veteris* Vnc. iv. *cichor.* Vnc. ij. *pulu. rad. bistorta, corall rubr. pulu. rad. bistorta, tormentilla, rasura eboris, ana* Drach. ij. *Cum Syr. myrtino* F. Electuarium.

Vel ℞. *Coral. rubr. præp. bols Armen, terra sigill. ana* Vnc. j. *marg. præp.* Scr. j. *mastich.* Drach. ß. *rad. cyperi* Scr. ij. *macis* ʒ. ß. *sacch. ros. tabulati ad pondus omnium.* F. puluis.

Vel ℞. *spec. diarrh. abb.* Drach. j. *santal. omn. ana* Scr. j. *coriandri præp.* Drach. ij. *mastiches coral. rubr. præp. ana* Drach. j. *sacch. albi q. s.* F. rotulæ.

Vel ℞. *sem. coriandri præp. acetosa. plantag. ana* Drach. j. *terra sigill. bols Armen, ana* Drach. ß. *spec. arom. ros.* Drach. j. ß. Cum s. q. sacchari. F. Rotulæ.

Verùm vt dictum, talia non nisi corpore antè euacuato exhibenda, metuendumque, ne si fluxus retineatur, sero, quod plerumque coniungitur, retento venter intumescat; quod Boëthi vxori accidit, vt refert Galenus, *de præcogn. ad Posth. cap.* 8. Et ne à frigidis exsiccantibus aliquid incommodi oriatur, calida sine omnis periculi metu exhiberi possunt, vt Theriaca vetus, Mithridatium, cui aliquid cons. rosarũ & absinthij addi potest.

Vel ℞. *cons. anthos* Vnc. j. *diacori vulgaris* Drach. ij. *spec. diarrh. Abb. aromat. ros. ana* Drach. j. *corall. rubr. præp.* Drach. j ß. *theriaca* ʒ. j *Cum syr de cortic. citri* F. Elect.

Ne quoque à vitiosis & prauis humoribus interna vteri superfices lædatur, liquores extergentes sæpe in vterum iniicere vtile est, qui excrementa eiusmodi detergant, & abluant, paratos è decocto hordei cum melle rosato, sero lactis caprino, cum Syrupo de rosis siccis, vel decocto absinthij, menthæ, matricariæ, rosis rubris, alumine & similibus.

Post lotionem vbi loca exsiccata fuerint, suffitus adhiberi possunt è thure, ladano, mastiche, santalis, nuce moschatâ, rosis rubris.

Diæta.

Diæta. Diæta cum medicamentis conspiret. Ideoque aër eligatur purus, ad calidum vergẽs, & siccus, vitetur verò pluuiosus, austrinus, & frigoris inclementia.

Cibi sint facilis coctionis & boni succi; vt à calore debili facilius coqui possint, & nullo modo cacochymiam augeant. Qualitate sint humori peccanti contrarij, omnes tamen vim siccandi obtinentes, quia plerumque crudi & pituitosi humores peccant, vel admiscentur. Vitentur verò omnia cruda & humida, olera, fructus fugaces, pisces molles, lac, pinguia, dulcia, salsa. Interdum à cœnâ abstinere in hoc affectu vtile est. Potus sit vinum rubrum.

Somnus & vigiliæ sint moderatæ. Ægra supina non dormiat, ne calefactis lumbis humores versus vterum trahantur. Exercitium sit moderatum. Inprimis verò vtiles sunt frictiones partium superiorum, quæ humores pituitosos discutiunt, & ab vtero auertunt. Abstineat fœmina à Venere, ne eius vsu humores versus vterum concitentur. Animi affectus nimij, inprimis ira & mœstitia, vitentur.

QVÆSTIO I.

An vena sectio in fluore muliebri locum habeat?

An venæ sectio in fluore muliebri locum habeat?

Cum fluor hic totus à cacochymiâ, non verò à plethorâ dependeat, nullus omninò locus esse venæ sectioni videtur. Præterea non consultum videtur, prauos istos humores ad vterum fluentes in venas reuocare, & massam sanguinis inquinare. Tandem cum vires affectu hoc plerunque diuturno deiiciantur, & corpus contabescat, sanguinis missione id amplius debilitandum, nutrimentóque fraudandum non videtur. Nonnulli contra, si ex mensium suppressione accidat hoc malum, à sanguinis missione principium curationis faciendum, atque venam in cubito aperiendam esse censent.

Verùm prior sententia rationi magis consentanea, neque sectio venæ vllo modo necessaria hîc videtur. Et licèt ex suppressione mensium malum hoc originem habeat: tamen sanguis suppressus iam corruptus est, & in cacochymiam degenerauit, neque tanta sanguinis copia adest, vt per venæsectionem in brachio institutam eam imminuere opus sit.

QVÆSTIO II.

An Diuretica conueniant in fluore muliebri.

An diuretica conueniãt in fluore muliebri?

Dictum supra, humoris, præcipuè pituitosi, reliquias diureticis per vrinam euacuandas esse. An tamen hoc rectè fiat, à nonnullis dubitatur ideò, quòd diuretica etiam menses mouere valent. 4. *de simpl. medic. fac.* atque ita humores ad vterum mouere & fluxum augere possunt. Verùm enimuerò equidem negandum non est, diuretica, dum humores fundunt secundariò, etiam menses mouere. Verùm si corpore purgato exbibeantur, nullus metus est, vt maiorem fluxum excitent. Etenim humores ad renes non spontè ruunt, sed à vi renum attractrice alliciuntur. Ad vterum verò neque spontè ruunt, neque ab eo trahuntur, sed à naturâ eò pelluntur, quod non fiet, si maxima pars per purgantia euacuata sit. Tum enim reliquiæ à diureticis fusæ à renibus facilè attrahuntur.

CAPVT XIII.

De Gonorrhœâ.

Gonorrhœa.

GOnorrhœa non solum Viris, de qua *lib. 3. part. 9. sect. 2. cap.* 4. dictum, sed & mulieribus quandoque accidit. Quæ quâ ratione in fœminis à fluore muliebri differat, *cap. præcedente* dictum. Accidere autem potest Gonorrhæa omnibus viro maturis fœminis. Mercurialis tamen grauidis non accidere posse putat; quia semen semper in vterum eiici putat. Verùm quia & prægnantes Venere vtuntur mensesque non in vterum, sed ad ceruicis vteri latera emittunt, per easdem vias etiam gonorrhœa accidere potest. Præter gonorrhœam veram, quæ naturalis seminis effluuium est, vt viris, ita etiam fœminis interdum ex lue venereâ humores fœtidi & corrupti effluunt, qui tamen fluxus propriè gonorrhœa non est, vt *loco allegato* dictum, ad gonorrhœam tamen etiam vulgò referri solet.

Caussa.

Caussa.

Caussa huius mali præcipua est retentricis facultatis imbecillitas & vasorum semen continentium laxitas. Hinc ad gonorrhœam excitandam faciunt omnia, quæ vasorum seminalium laxitatem inducere possunt. Verùm cum de caussis gonorrhœæ in viris plura dicta sint, *lib 3. pract. 9. sect. 2. cap. 4.* ea hîc repetere opus non est. Patet ex iis facilè, quæ caussæ ex ibi allatis in gonorrhœâ fœminarum locum habere possint.

Signa Diagnostica.

Signa.

Quâ ratione autem gonorrhœa à fluore muliebri discernenda sit, dictum *cap. præced.* Quo modo verò gonorrhœa vera à virulento illo in lue venereâ fluxu discerni possit, *lib. 3. practica loco allegato* dictum. Quo loco etiam caussarum signa explicata sunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si gonorrhœa diu duret, fœminis vteri laxitatem ac debilitatem sterilitatemque inducit.

2. Quia verò semen ex optimâ sanguinis parte generatur, si fluxus iste perseueret, tandem tabem inducit. *Reliqua prognostica lib. 3. practica loco alleg. videantur.*

Curatio.

Curatio.

Curandi etiam ratio cùm gonorrhœæ, tum pollutionis nocturnæ *lib. 3. practica loco alleg.* tradita est. Pauca saltem addere libet. Si à seminis copiâ sit fluxus iste, salicis fructus cum vino propinatus, libidinis impetum coërcet. Idem de folio salicis docet Plinius, *lib. 24. cap 9. & lib. 26. cap. 1.*

Si à facultatis retentricis debilitate sit gonorrhœa, castorei Drach. ß. sumpta vtilis est. Reliqua *allegato loco* videantur.

Topica in fœminis ventri, regioni renum, & ad latera, quo loco testes siti sunt, adhibeantur. Balneum etiam potest fieri è decocto *folior. salicis, myrti, mali cydonij, ana* M ij. *rorismar. flor. ros. rubr. ana* M j. *nuc. cupress.* Vnc. iij. In quo fœmina vmbilicotenus sedeat. Sacculus quoque iisdem repletus renibus, lumbis & pubi applicetur. A balneo loca ista inungantur oleo mastichino, myrtino.

CAPVT XIV.

De rebus alienis ex vtero excretis.

Res alienæ ex vtero excretæ.

NOn solùm autem menses illi albi dicti & semen p.n. ex vtero euacuantur, sed & aliæ quædam res. Et primò quidem *pus* interdum ex vtero excernitur,

Pus.

quod in vlceribus vteri & ceruicis eius accidit, de quibus cùm supra *part. 1. sect. 1. cap. 8. & sect. 2. cap. 18.* actum sit, hîc plura addere opus non est.

Lapides ex vtero excreti.

Lapides.

Lapidem asperum magnitudine verticilli fusi famulam Dyseridis in Larissâ ex vtero eiecisse, Hippocrates, *5. epid.* refert. Calculos tophaceos aliquando in vtero generari tradit, & modum, quo extrahi possunt, docet Aëtius, *tetr. 4. serm. 4. c. 98.* Ioh. Anglicus, *c. de sterilitate,* narrat, se vidisse aliquando lapidem quantitate oui, quem mulier ex vtero eiecit. Vallesius, *in comm. ad allegatum locum Hippocratis*, se quidem non obseruasse scribit, lapides ex vtero excretos fuisse, ab aliis tamen sibi narratum esse, duabus mulieribus id accidisse. Petrus Sal. Diuersus, *ad cap. 13. Pract. Altimari*, refert, Monialem quandam, post cruciatus, qui nullo medicamento leniri potuerunt, tandem eiecisse per pudendum lapidem scabrosum, magnitudine & formâ oui anatini, quo eiecto cessarunt quidem dolores, superueniente tamen ex vtero fluxione putridâ, tabe consumpta vitâ functa est. Talia & alij Medici obseruârunt.

Vermes.

Vermes. *Ascarides* in pudendo muliebri nasci, Hippocrates, *lib. 2. de morb. mul.* scribit. Garcias Lopius, *varia Medica lectionis cap. 13.* refert, se vidisse, matronam quandam per vteri collum multitudinem ascaridum magnam expulisse.

Mola.

Mola. *Molarum* etiam varia genera ex vtero excerni, suo loco dicetur.

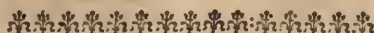
Intestina.

Intestina. *Intestina* per vuluam disruptam prolapsa fuisse, scribit Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. caussis cap. 5.*

Externa reiecta.

Castanea. Puellam quandam *castaneam* in vuluæ os intrusisse, & eum manibus extrahi non potuerit, sternutatione

Mus. p'pete excitatâ eiecisse, scribit Sauanarola, *tract. 6. cap. 5. rubr. 11.* In sinum vteri *murem* aliquuvsque penetrasse, sibi relatum fuisse, Platerus, *tract. 3. pract.* refert.

SECTIO III.

De Symptomatibus, quæ virginibus & omnibus ferè fœminis post pubertatem ex vtero euenire solent.

CAPVT I.

De Virginitate.

Virginitas quid. CVM autem primo loco meritò dicendum sit de iis affectionibus, quæ virginibus ex vtero euenire solent, quædam de virginitate & signis eius præmittenda videntur. Et si verò alij etiam pro sua intentione virginitatem definire soleant: Medicis tamen virginitas est partium muliebrium integritas, à concubitu & congressu virili non violata.

Quæ autem illa virginibus propria partium muliebrium constitutio, ac quæ virginitatis signa sint, apud Medicos controuersum est. Et primò quidem controuertitur, an membrana hymeo dicta in omnibus virginibus reperiatur? Secundò an sanguis in virginibus in primo coitu necessariò effundatur? Tertiò an vuluæ adstrictio & angustia virginitatis signum sit? Quartò an lac in mammis apparens corruptæ virginitatis signum sit?

QVÆSTIO I.

An hymen virginitatis indicium in omnibus virginibus appareat?

An detur hymen, virginitatis indicium. An membrana aliqua detur, quæ virginitatis claustrum & nota sit, inter Medicos & Anatomicos controuersum est. Marcus Ant. Vlmus, *de vtero muliebr. sect. 1. c. 7.* scribit, se à decimoquarto ætatis anno vsque ad ætatem vitilem continenter & sedulò studio Anatomico incubuisse, & huius membranæ inueniendæ gratiâ dissecuisse abortus plures puellares octimestres, præterea quæ vel statim, aut hebdomade, mense, sesquimense à partu interiere, dissecuisse fœminas vnius, duorum, trium, quatuor annorum, vsque ad septennium, neque vnquam huius membranæ vel vestigium videre potuisse; idque ideò in illius ætatis puellis, non verò adultioribus fecisse, ne violationis huius membranæ vlla esset suspicio. Idcoque hymenem pro furâ fabulâ, quæ ab Arabibus fortsan dimanarit, habet. Non negat tamen, in nonnullis puellis reperiri posse membranam obsidentem interiora cunni, sed id præter naturam esse putat. Eodem modo Andr. Laurentius, figmenta esse, quæ de transuersâ illâ membranâ & perforatâ scripserunt multi, statuit, scribitque, se abortiuas puellas, & trimestres, & trium, quatuor, sex, septem annorum virgines diligenter obseruasse, & speculo ad vteri os internum vsque immisso nihil, quod resisteret, inuenisse. Et si quæ adsit talis membranula, præter naturæ institutum esse putat, & morbum esse organicum in vitiosâ conformatione, qui vulgò clausura vteri appellatur. In eadem sententia est Ambrosius Paræus, qui, *lib. 23. cap. 42.* se hanc membranam in plerisque virginibus omnis ferè ætatis à trimulâ ad duodecimum ferè annum studiosè exquisiuisse, reperire verò non potuisse. Columbus quoque se tantùm eam in iouenisse scribit. Ranchinus etiam, *de morb. virg. sect. 1. cap. 4.* scribit, huiusmodi membranam imaginariam esse, & ab antiquis tum Medicis tum Poetis fictam atque depictam.

Contrà, clarissimi Anatomici & Medici eam dari asserunt. Auicennas, *lib. 3. fen. 21. tract. 1. cap. 1.* scribit: Ante violationem puellæ Virginis sunt in collo matricis panniculi contexti ex venis & ligamentis subtilibus valdè, ortis ex omni parte eius, quos destruit violator, & currit, quod in eis est de sanguine. Et *lib. 3. fen. 21. tr. 3. c. 10.* de mulieribus est, cui accidunt, cum violantur, dolores magni, & propriè cum collum matricis eius est strictum, & panniculi virginales sunt texturæ densæ, & virga d. unginantis est grossa. Et Auerroës, *tr. 1. collectan. cap. vlt.* Orificium vuluæ virginis est crispum, & ex crispitudine illâ oriuntur venæ minutæ, habentes pelliculam vnam contextam duabus texturis, vna tendit in longitudinem, & illa est minor, & altera vadit in latitudinem. Eadem ferè ex Auicennâ docet Nicol. Florentinus, *serm. 1. tract. 1. cap. 7.* Et *ibid. tract. 3. cap. 30.* scribit; Ante defloratione m os matricis est velatum panniculo, contexto venis & arteriis, quæ cum defloratur, rumpitur, & inde sanguis emittitur. August. *1. de ciuit. Dei c. 18.* refert? Si obstetrix Virginis cuiusdam integritatem manu velutì explorans, siue maleuolentia, siue inscitiâ, siue casu dum inspicit, perdidit, non opinor quemquam tam stultè sapere, vt huic per iisse aliquid existimet etiâ de ipsius corporis sanctitate, quamuis membri illius integritate iam perdita. Et I.C. Scaliger, *exerc. 175. sect. 1.* herbæ cuiusdam mentionem facit, super quâ si Virgines, quæ præsunt pascuis, sedeat, aut vrinam reddant, eis perioderumpi Naturæ membranam, atque si à viro fuerint viriatæ. Vesalius quoque, *lib. 5. de corp. human. fabr. c. 15.* eam dari affirmat. Eandem Fallopius, *in obseruationibus Anatomicis*, admittit, docetque, membranam quandam nerueam, non carneam, immediatè post ὑμένα adesse, & claudere sinum per transuersum; non tamen esse integram membranam, sed in medio perforatam, vt minimus manûs digitus suo apice in adultis facilè ingredi possit. VVierus, *lib. obseru.* asserit, vniuersum puellarum genus donatam esse ab initio hac membranâ, nullâ exceptâ. Eandem dari docet Coiterus, *in tabul. Anat.* Platerus, *de corp. humani structurâ.* Inter recentissimos verò Anatomiæ scriptores eam dari statuit Adr. Spigelius, qui, *de humani corporis fabricâ lib. 8. cap. 18.* scribit, ridendos esse illos, qui nunquam, post hos, qui rarò admodum inueniri, nec nisi præter naturam, existimant. Se enim in omnibus, quas secuit, virginibus eam deprehendisse, & in publico theatro sæpenumero demonstrasse, & si desit, id præter naturam esse, vel petulanti manu ruptam, vel ab effluxione humorum erosam fuisse. Hymenem autem membranam cum caronculis myrtiformibus corrugatam formam calicis parox rosæ semiexpansæ referre, & inde fortassis ab antiquis florem dictam, & hinc natam phrasin, deflorare virginem, quod expugnare pudicitiam

pudicitiam significat, scribit, de quo mox Catulli versus ponponentur. Inter recentissimos Clar. Iohannes Riolanus eandem dari statuit, *lib. 2. anthropogr. cap. 33.*

Mirum verò, vt verbis Marci Ant. Vlmi, *de Vtero muliebr. sect. 1. cap. 7.* vtar, imò prodigio simile, Naturæ consultos atque peritos de eo, quod est obiectum sensus, cùm visus, tùm tactus, dubitare, sit nec ne. Sed ita sæpe accidit, vt dum nonnulli ea, quæ à maioribus acceperunt, vel suas præconceptas opiniones defendere conantur, etiam sensibus repugnantia proferant.

Verùm vt de hisce paucis meam sententiam aperiam, Hymen, vt vult Vlmus, non Arabum inuentum est, sed Græcis iam nota res, qui hoc quicquid est virginitatis testimonium, pro membranâ habuerunt, & hymenem κατ' ἐξοχὴν appellârunt, atque inde nuptiarum Deus Gentilibus Hymenæus nominatus; ἄζυγον quoque & ἀζύγιον dixerunt. Vnde illud vetustissimi Poëtæ: *Sine iugio puellam inueniet.* Poëtis quoque zona virginitatis & castitatis nominatur: hinc apud Græcos Poëtas deuirginatæ puellæ λυσίζωνοι appellantur; & apud Catullum zonam soluere virgini, est virginem corrumpere. Itaque existimo, cum tota Antiquitas in eâ sit sententiâ, esse aliquid, quod Virgines à mulieribus discernat, & quod in primo coitu violetur, & tot Clarissimi Anatomici hymenem dari, eumque se vidisse asserant, iis omnino fidem habendam, rectèque ab Adr. Spigelio, *loco allegato*, scriptum putamus, in rebus Anatomicis audiendos neutiquam esse, vtcunque in aliis Medicinæ partibus docti fuerint, qui experientiâ & obseruationibus carent. Inprimis cum experientiæ ratio suffragetur; certumque sit, aliquid in primo coitu in virginibus mutari, vnde non solùm dolor excitatur, sed etiam sanguinis effusio in eo plerumque accidit, & pro virginitatis notâ habetur, de quo *quæstione sequenti* dicetur. Neque quæ contrà affert Laurentius, magni momenti sunt, quod scilicet specillum ad vteri os interdum vsque immiserit, nihil verò quod resisteret, inuenerit. Neque enim qui hymenem dari statuunt, vteri orificium eâ membrana planè claudi, quod non in atretis ac imperforatis accidit, sed in medio patere, omnes statuunt.

Quid sit hymen. Quid autem illud sit, quod virgines à mulieribus discernit, & hymenis nomine venit, non ita planum est. Membranæ nomine ab antiquis etiam indigitatum & hymenem membranam κατ' ἐξοχὴν appellatam fuisse, modo dictum. Et plerique hymenem describunt, quòd sit membrana neruea tenuissimis venulis conspersa, quæ vbi in primo coitu rumpitur, sanguis effluit. Alij hymenem dicunt esse quatuor carunculas membranulis quibusdam coëuntes, quæ florem virgineum caryophyllo nondum explicato persimilem constituunt; cum quibus consentit Adr. Spigelius, qui, vt antea dictum, statuit, Hymenem esse membranam, cum carunculis myrtiformibus corrugatam, quæ formam calicis paruæ rosæ semi expansæ refert, & florem virginitatis dictum constituit, de quo elegantes sunt Catulli versus: *Hymenis descriptio vulgaris.*

Vt flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat Sol, educat imber,
Multi illum pueri, multæ optauère puellæ:
Idem cùm tenui carptus defloruit vngui,
Nulli illum pueri, nullæ optauère puellæ.
Sic virgo, dum intacta manet, tum chara suis; sed
Cùm castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec chara puellis

Varolius & Hier. Fabricius ab Aquapendente, Hymenẽ esse coalitum alarum seu nympharum interuentu membranæ tenuissimæ statuunt. Iohannes Riolanus obseruauit circulum quendam carnosum iuxta nymphas ceruicis vteri, obscuris venulis conspersum; cum quo consentit Vesalius, *in obseru. Anatom.* qui membranam hanc non nerueam, sed carneam veluti statuit.

Verùm vt rem paucis comprehendamos. In omnibus quidem virginibus partem illam, quæ membrum virile admittit, angustiorem esse atque aliter aliquando se habere, quam in iis, quæ Venerem expertæ sunt, certum esse puto: non tamen in omnibus eodem planè modo. Interdum enim, quò Arabes ferè inclinant, hymenem constituunt rugæ illæ, quæ sunt in collo Vteri, dum extremitatibus venarum & subtilibus ligamentis connectuntur & quasi rete panniculum tenuem contextum exhibens, & circulum quasi nunc carnosum, nunc membranosum, ipsumque ideo Florem virginitatis, de quo modò dixi, constituunt, qui venarum & ligamentorum contextus in primo coitu violatur, atque inde plerumque sanguis effunditur. Interdum verò panniculus iste latius extenditur, & quidem non eodem modo, sed vt Vesalius, *loco allegato*, scribit, quemadmodum linguæ præputiique non idem semper modus est, ita quoque hymẽ non æquè perpetuò crassus, meatumque colli vteri eadem formâ occludens, aut virginitatẽ pariter commendans reperitur, ita vt in quibusdam foramen, quod in medio eius est, sit amplius & oblongum, in quibusdam paruum & oblongum, vt velut pupillam aut viperæ os referat; in quibusdam angustum & rotundum, pisi magnitudine, imò in Atretis planè occludatur: Quæ ipsa diuersitas fecit, vt, cum non semper eodem modo constitutum inuenirent Anatomici, in diuersas abierint sententias. Quibus accidit & hoc, quod in omnibus virginibus non reperitur, idque ideò, quòd Veneris stimulis agitatæ Virgines interdum digito indito vel alio modo coalitum & membranam in ceruice vteri rumpunt; interdum etiam imprudentes obstetrices eundem violant: quod nonnunquam & per effluxum humorum fieri potest.

QVÆSTIO II.

An Virgines necessariò in primo coitu sanguinem effundant?

Multa equidem nonnulli de signis Virginitatis scribunt, atque Ethnici etiam olim variis modis virginitatem explorare conati sunt, quorum tamen pleræque friuolæ & fallaces opiniones sunt. Nos vnam atque alteram saltem, quæ præcipuæ videntur, considerabimus, ac primò quidem cum certum sit, vt ex præcedente quæstione patet, naturam notas quasdam virginitatis in pudendis virginum posuisse, ac in primo coitu florem illum virginitatis, cuius quæstione præced. facta est mentio, violari & amitti, grauis incidit quæstio, an Virgines necessariò in primo coitu sanguinis aliquid effundant, & si id non fiat, an corruptæ virginitatis id indicium sit. *An virgines in primo coitu sanguinis aliquid effundant.*

Qui id affirmant, adducunt locum ex Sacris, *in Deuteron. cap. 22. Si duxerit vir vxorem, & postea odio habuerit eam, quæsieritque occasiones, quibus dimittat eam, obiiciens ei nomen pessimum, & dixerit; Vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad Seniores vrbis, qui in porta sunt: & dicet pater! Filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem, & ecce! hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ. Expandent vestimentum coram Senioribus ciuitatis: apprehendentque senes vrbis illius virum, & verberabunt illum, condemnantes insuper centum siclis argenti, quos dabit Patri puellæ, quoniam diffamauit nomen pessimum super virginem Israel: habebitque eam vxorem, & non poterit dimittere omnibus diebus vitæ suæ. Quod si verum est, quod obiicit, & non est in puellâ inuenta virginitas; eiicient eam extra fores domus patris sui, &c.* Neque solùm apud Iudæos ista nota magni habita fuit, sed & apud alias gentes: Ita enim Claudianus, *in Epithalamio Honorij:*

Et vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor:
Tum victor madido prosiliat thoro,
Nocturni referens vulnera prælij.

Et ex Leone Africano referunt, apud Africanos etiam hoc obseruari, apud quos Sponsus & Sponsa simulatque ex solenni pompa domum sint regressi, conclaui se obserato abdunt, vsque dum nuptiale paratur conuiuium. Interim annosa quædam mulier præ foribus exspectat, quæ porrectum sibi à Sponso iam marito eruentatum linteolum in mediam inuitatorum turbam ouantem refert, quæ postea læta epulatur. Quòd si nihil cruoris Sponsa per genitalia stillârit, redditur illa parentibus cum magnâ ignominiâ, & turba inuitata cum tristitiâ domum impransa redit.

Alij contra ad experientiam prouocant, quâ constet, sæpe Virgines bonæ famæ, de quarum virginitate nullum dubium sit, nihilominus in primo coitu nihil sanguinis emisisse. Ideoque statuunt, si sanguinis aliquid in primo coitu effluat, id certum virginitatis signum esse; si verò id non accidat, non mox virginem pro corruptâ habendam.

Et omnino posterior hæc sententia vera est. Etsi enim plerumque accidit, vt à diuulsione hymenis & caruncularum quatuor, vel etiam, vt ij, qui hymenem rugas statuunt, à ruptione ligamentorum venarumque, quibus in virginibus rugæ internæ vteri cohærent, sanguinis aliquid in primo coitu effundatur, præsertim in tenellis & iunioribus puellis, & si membrum virile crassius sit: tamen si Virgines adultiores iam sunt, & ob longum iam menstruorum fluxum partes hæ duriores sunt & ampliores, & membrum virile paruum sit, non necessariò sanguis effunditur. Aut si puellæ lasciuæ digitorum immissione vel alio modo partes has, antequam cum viris coëunt, dilatauerint & ruperint, nulla sequitur sanguinis eruptio. Ideoque lex Mosaicâ & mos Africanorũ tantùm de eo, quod vt plurimùm accidit, accipiendus, neque è lege Mosaicâ plus concludi potest, quàm vbi hoc signum adest, esse indubitatam virginitatis notam; de eo verò, vbi abest, non agit.

QVÆSTIO III.

An vulua adstrictio virginitatis signum sit?

An vulua adstrictio virginitatis signum sit?

Extra controuersiam est, adstrictionem sinus muliebris variam esse secundum ætatem, habitum corporis, & alias circunstantias. In iunioribus enim maior est adstrictio, quam in adultioribus virginibus; cum membranæ illæ, quæ sinum vteri constituunt, magis cohæreant, in adultioribus verò ob mensium fluxum, & Veneris prurriginem magis dilatentur. Hoc prætereà certum est, sinum muliebrem magis adstrictum esse in virginibus, quàm in iis, quæ Venerem passæ sunt. De hoc tamen quæstio est, an sinûs muliebris adstrictio & angustia certum virginitatis signum sit; quod negandum censemus. Etenim adstringentibus quibusdam medicamentis adhibitis etiam post multos concubitus sinus vteri ita coarctari potest, vt quæ Venerem passæ sunt, virgines appareant. De quo supra, *part.1. sect.1. cap.1.* dictum, vbi ex Dn. Philippo Hechstetteri *obseru. medic. Dec.3. casu.5. in scholio*, relatum fuit, ancillam quandam sponsam, procul dubio vt sponso virgo, quæ non erat, appareret, balneo, in quo radices consolidæ maioris decoctæ erant, vsam fuisse, in quod cum postea hera inscia insedisset, ei ita orificium pudendi coarctatum fuit, vt maritus vxorem claustrum virginale recepisse testaretur.

QVÆSTIO IV.

An lac in mammis apparens amissæ Virginitatis signum sit?

An lac in virginum mammis dari possit?

Magna tandem momenti quæstio, an virgo lac in mammis generare possit, & an si lac in mammis appareat, corruptæ virginitatis signum sit. Nonnulli lac in virginum mammis generari posse negant, ideò quod generatio lactis finem habeat infantis nutritionem, & proinde lac generari non existimant, nisi fœtus sit in vtero, cui iam in lucem progressuro lac alimenti locô præparetur; quæ causa & qui finis cum in virginibus desit, lac etiam in virginum mammis generari posse negant.

Addunt & hoc, quod menses subsistentes non in lac mutentur, sed citò corrumpantur & varios morbos & symptomata procreent, vt de suppressione mensium dictum. Etsi enim vis γαλακτοποιητικὴ mammis insita sit: tamen eam non vires suas exerere, nisi præsente conueniente obiecto, & fine vtili proposito. Et proptereà cum extra tempus conceptionis sanguinis elaborati & ad lactis generationem apti copia tanta ad mammas non affluat, nec etiam finis is adsit, etiam lac verum in his non generari. Et licet alij ad experientiam confugiant, & lac in mammis virginum inuentum esse dicant; tamen id verum lac fuisse negant, sed tantùm fuisse partem alimenti mammarum proprij redundantis, & quæ tres illas partes, quæ lac constituunt, in se non obtineat, statuunt.

Alij contra lac in virginibus generari posse affirmant, adduntque pro suâ sententiâ authoritatem Hippocratis, qui, *5. aph.39.* scribit: *Si qua nec prægnans, nec puerpera est lac habet, ei menstrua defecerunt*; cui Galenus assentitur, *in commentario*, qui licet id rarò euenire scribit, tamen aliquando fieri posse concedit. Prætereà ad experientiam iidem prouocant. Scribit enim Alex. Benedictus, *lib.3. anat. cap.4.* se vidisse mulierem, cui cum virgo esset, quoniam infœcunda erat, menses substiterant, lacte mãmæ semper diffluxerint. Et Christoph. à Vegâ, *comm. ad alleg. aph. Hippoc.* refert, se vidisse puellam Brugensem, cui mensibus suppressis lac mammis inerat.

Nostram sententiam ac breuiter aperiamus, rarò equidem accidere putamus, vt virgines lac generent, & propterea, si alicui, quæ virginem se prædicat, lac in mammis appareat, ei non facile fidem habendam, sed diligenter inquirẽdum existimamus, an non & alia conceptionis signa adsint. Interim Hippocrati & experientiæ contradicendum non putamus; & diximus iam supra, *part.2. sect.2. cap.3.* rationi non aduersum videri, fœminas quoque lac in mammis habere posse. Et quidem plerorumque est sententia, quam & *alleg. loco* proposui, fieri hoc ob venarum cum vtero consensum, cum sanguis, cui per vterum egressus non patet, ad mammas ruit. Sed vt res, quod me facturum ibi promisi, clarius explicetur, commodior videtur Viri Doctissimi & in Hippocrate versatissimi, Mauritij Cordæi, *in Hippocrat. lib.1. de muliebrib. comm.4. & 6.* sententia, quam postea secutus est Andr. Laurentius, qui illud lac, quod in non grauidis generatur, alterius naturæ esse ab eo, quod in grauidis generatur, nec à sanguine ab vtero adfluente generari docet. Is nimirum duo lactis genera constituit, quæ constitutionis tempore, vt & modo; etiamque chymo, sapore, copiâ & colore differant. Prius generari statuit ex sanguine, cui exitus consuetus per vterum denegatur, vndiquaque ad mammas refuso, & nihil aliud esse, quàm superfluum mammarum alimentum, à propriâ earum vi & facultate lactescens, quod sine vllâ vteri gestatione, sine partu, vel etiam sine viri congressu generari possit, de quo *aphorismus 39. lib.5. Hippocratis* intelligendus sit. Alterum puerperale nominat, quod non nisi fœtu præsente.

&

& quidem penè maturo generetur, & ex vtero communicetur. Et de hoc lacte verum esse, quod *alleg. loc. de mulieb.* Hippocrates de molâ scribit: Ἐστι δὲ τόδε τεκμήριον, ἢν τῇσι πλείοσι γάλα ἐν τιτθοῖσι ἐγγίνηται, id est, *Est certum signum molæ quod fœminis in mammis lac generatur.* Cum contra lac verum in mammis certum infantis in vtero degenti & viuentis sit indicium. Differentiam autem hanc lactis prouenire docet, ex sanguinis, è quo lac vtrumque generatur, & viarum seu venarum, per quas is ad mammas defertur diuersitate. Sunt verò eæ duplices, communes & propriæ; Communes, vulgò externas nominant, sunt, quæ saltem sanguinem pro alimento mammarum afferunt, qui sit superfluus, & copiosior, quàm ex vsu sit ad mammas alendas, à glandulis mammarum in speciem quandam lactis conuertitur. Quod ipsum etsi quoque sit album, tenuioris tamen substantiæ esse dicit, quàm lac verum, neque etiam ita dulce, vt lac verum, neque tam copiosum, quale quandoque etiam viris generari posse, Aristoteles 1. *de hist. animal. cap.* 12. *&* 3. *de hist. an. cap.* 20. scribit, idque factum esse aliquando alij obseruârunt. Propriæ verò seu mammariæ venæ etsi etiam aliquid sanguinis ex venâ cauâ proximè ad mammarum nutritionem deferre possint: tamen eum sanguinem, è quo lac nutriendi infantis gratiâ generatur, non ex venâ cauâ simpliciter accipiunt, sed is, vt Hippocrates, *lib. de glandulis* loquitur, ἀπὸ τῶν μητρέων παραγίνεται ἐπὶ τοὺς μαζοὺς ἐς τὴν μετὰ τὸν τόκον τῷ παιδίῳ τροφήν. Id est, *ab vtero ad mammas aduenit, vt sit post partum fœtus alimentum.* Atque vt modum explicemus, hoc fit per illum consensum mammarum & vteri, qui fit per *ἀνάστομωσιν* venarum mammariarum & epigastricarum. Venæ enim mammariæ rectà ad latera sterni vtrinque vnà descendunt, & vbi ad mucronatam cartilaginem perueneriut, thoracem egrediuntur, deorsumque per rectorum musculorum internam faciem peruadunt, donec ferè ad vmbilici regionem appulerunt, vbi pluribus anastomosibus cum epigastricis venis, ibidem obuiam factis, vniuntur, coëuntque. Et quia ab eodem ramo, quo hypogastricæ venæ, quæ ad ceruicem vteri fundúmque feruntur, epigastricæ oriuntur, fit, vt in iis, quæ recenter enixæ sunt, in magnam molem attollantur, & sæpe minimi digiti crassitiem adæquent, vt hac de re Adr. Spigelius, *de hum. corp. fabricâ lib.* 9. *cap.* x. scribit. Quod ipsum etiam Cl. Io. Riolanus *Anthropograph. lib.* 3. *cap.* 3. docet, dum scribit: In puerperâ recenter enixâ mammariam interiorem, & epigastricam, crassitie & mole calamo scriptorio pares vidi: quin etiam puerperæ sentiunt lac frigidum supra stomachum secundum ventris longitudinem ad vterum decurrere.

Quem consensum mammarum & vteri quoque probat sanguinis menstrui per mammas aliquando facta euacuatio, cuius rei historias infrà, *parte* 3. *sect. cap.* 5. proponemus. Atque hinc accidit, vt lac illud, quod ex sanguine ex vtero misso in grauidis generatur, longè sit alterius naturæ, quàm id, quod ex sanguine per venas mammarum, externas præcipuè, è cauâ venâ proximè affluente generatur.

Hic enim, qui ab vtero communicatur, iam ab vteri calore natiuo & peculiari vi cultum aliquem & elaborationem accepit, & propterea hoc lac non paruam cum sanguine, quo in vtero infans alitur, habet conuenientiam; sicut omninò æquum erat, vt infans ex vtero egressus cognatum illi, quo in vtero vixit, alimentum inueniret, & in ipso vtero infans lacti quasi adsuesceret. Quem sanguinis, quo infans in vtero alitur, cum lacte consensum proculdubio innuit Hippocrates, dum, *lib. de alimento*, scribit: γάλα καὶ αἷμα τροφῆς πλεονασμός. περίοδος ἐς πολλὰ σύμφωνος, ἐς ἔμβρυον καὶ ἐς τὴν τούτου τροφήν· αὖθις δὲ ἄνω ῥέπει ἐς γάλα, καὶ ἐς τροφὴν, καὶ ἐς βρέφος: id est, *Lac & sanguis, alimenti redundantia. Circuitus ad multa consentiens, ad fœtum, & ad eius alimentum. Rursus autem sursum repit, in lac & in alimentum, & ad infantem.* Ex quâ doctissimi Viri opinione patet, verum lac in mammis non generari, nisi sanguis ab vtero communicetur, id quod fit in grauidis mensibus posterioribus. Cum tamen in iis, quæ etiam grauidæ non sunt, imò, quæ nec virum expertæ sunt, ex superfluo alimento mammarum, à vi mammarum γαλακτοποιητικῇ, quæ præsente materiâ non feriatur, sed sese exserit, sui generis lac generetur, si tale in mammis Virginum appareat, non vt corruptæ statim infamandæ sunt.

CAPVT II.

De Morbo Virgineo seu febre albâ, & fœdis virginum coloribus.

POstquam hæc ita in genere de Virginitate diximus, iam symptomata, quæ Virginibus vel propria, vel magis familiaria sunt, explicabimus. Inter quæ primò est fœdus ille virginum color, & febris alba dicta, qui affectus virginibus ita familiaris, imò proprius quasi est, vt morbus virgineus quoque plerisque Autoribus & Medicis appelletur. Etsi enim & intemperies, & humorum crudorum copia, & obstructiones, pedum tumores & alij morbi in hoc morbo concurrant: tamen cum symptomata præcipuè hîc sint manifesta, inter symptomata, quæ ab vtero, & præcipuè à suppressione mensium proueniunt, de hoc malo hic agere libet.

Morbus virgineus.

Appellatur autem affectus iste ab Hippocrate χλώρωσις, à χλόος, seu χλοῦς, quæ vox virorem, vel etiam pallorem significat, quod virgines hoc morbo affectæ è pallido virescentes appareant: vulgò vocatur morbus virgineus, quod virginibus iam viro maturis magis familiaris sit; cùm virginibus tum temporis sanguinis menstrui fluxus ad vterum contingat, qui si effluere non possit & subsistat, ad maiora vasa, & hinc in varias corporis partes, cor, hepar, præcordia, & totum penè corpus regurgitat, & in iis varia symptomata excitat.

Febris alba. *Febris virginea.* *Amatoria.*

Nominatur quoque Febris alba, non quod febris semper coniuncta sit, sed quia sic affectæ speciem febricitantium, colore pallido, virium debilitate, pulsus celeritate & frequentiâ, quæ non à caloris augmento, sed à ventilationis defectu, calorisque suffocatione quasi ortum habet, præ se ferunt; cùm potius plerumque iste affectus frigidus sit: vt & Febris Virginea, quod virginibus familiaris sit; & amatoria, cùm ratione coloris, iuxta illud, *Palleat omnis amans, color hic est aptus amanti*; tum ratione ætatis, cum virginibus viro maturis maximè accidat. Nominatur etiam fœdus seu pallidus virginum color; vt & Icterus albus, quod sicut in Ictero redundante humore biliosô totum corpus flauo colore tingitur: ita in hoc affectu pallido & albo colore inficitur. Plurimæ quidem virgines colorem hunc non pro fœdo, sed pro pulchro habent, & amantibus conuenire & gratum esse persuasum habent, iuxta illud modò dictum, *Palleat omnis amans*, colorémque rubicundum rusticum esse putant, ideoque vt talem colorem sibi concilient, rerum noxiarum & absurdarum esu, frumenti, cretæ, cinerum, gypsi, nucis moschatæ, viscera intemperata reddunt, & obstructiones in iis excitant. Sed imbecillitas hæc est iudicij, & peccant tales non solùm in suam valetudinem, sed & in Deum, cuius sapientiam vituperant, & datam ab eo pulchritudinem deformare conantur.

Pallidus virginum color.

Complectitur autem hic affectus plura mala ac symptomata, & actionum facultatis naturalis, & motus animalis læsiones; totáque ferè corporis œconomia in hoc affectu peruertitur: coniungitur etiam sæpe malacia, pica, cordis palpitatio, difficultas spirandi, melancholia, febris lenta, capitis dolor, totius corporis cachexia, pedum inflatio, tumor.

Est nimirum morbus virgineus coloris faciei natu- *Morbus virgineus quid.*

ralis io pallidum & virescentem mutatio, eum virium languore, & grauitate omnium membrorum, cibi fastidio, cordis palpitatione, respiratione difficili, mœrore, pedumque & palpebrarum & totius faciei tumore œdematoso, à deprauatâ nutritione, & humorum crudorum copiâ, ex viscerum hepatis, lienis, ventriculi prauâ dispositione genita, & hinc vasorum circa vterum, & vicinorum viscerum obstructione, atque inde menstruorum suppressione prouenienre, ortum habens. Atque ita cum in hoc affectu varij morbi & symptomata complicata sint, etiam ab aliis aliter definitur, nunc per morbum, nunc per symptoma. Adest enim in toto corpore intemperies frigida, calorque totius ab humoribus crudis suffocatur & opprimitur; aliquando tamen, sed rarius, humor putrescit, vndè plus iusto iocalescit: adest tumor œdematosos in facie & cruribus; adest obstructio venarum, cum in vtero, tùm in hepate & liene, imprimis verò in mesenterio; adest mensium suppressio.

Caussa.

Caussa. Caussa verò prima ordioe generationis est mensium suppressio, seu impedita sanguinis menstrui euacuatio; proxima verò est crudorum ac prauorum humorum in corpore collectio. Etenim dum in virginibus nubilibus sangois menstruus ad vterum confluere incipit, si via non pateat, sanguis ad venas maiores, & ex his ad ipsa viscera, hepar, lienem, mensenterium regurgitat, eorumque calorem obruit, & vasa obstruit, vnde vitiosa fit in visceribus coctio & sanguificatio, & & hinc crudi humores in toto corpore cumulantur, qui ad habitum corporis delati, cùm partibus perfectè vniri non possint, cachexiam, quæ ad leucophlegmatiam via est, excitant, in reliquis quoque partibus varia symptomata pariunt.

Causæ autem, quæ obstructiones in vasis vteri pariunt, sunt humores crudi, sanguisque pituitosus & viscidus, qui plerumque è prauâ victus ratione ortum habet, dum virgines iam nubiles, vt antea qooque dictum, vt pallescant, & illum amatorium colorem sibi concilient, acetum potant, triticum crudum, aut alia frumenta cruda, cretam, terram, calcem & similia comedunt, aut aliàs in diætâ, dum menses instaot, & præcipuè primò fluere iocipiunt, peccant: Io quibusdam tamen natiua est vasorum horum angustia, ob quam sanguis menstruus cum primum ad vterum confluit, rectè euacoari non potest.

Accidit autem affectus hic plerumque virginibus iis, quæ viro maturæ, rarò viduis aut maritatis sterilibus: & qoidem pulchrioribus & colore albo præditis. Earom enim corporis constitutioni cum sanguis iste crudus minimè conueniat, etiam non assimilatur, sed redondat, vnde color iste albus & tumor corporis oritur. Faciliùs enim iste color albus ex humore pituitoso in corpore aliàs caodido apparet, quàm in fusco vel nigro.

Signa Diagnostica.

Signa. Signa, qnibus hoc malum cognoscitur, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis patent. Faciei & labiorum color naturalis in subalbidum, sæpe quoque virescentem, mutatur. Cùm enim qualis humor est in corpore, talis color fit in eote & præcipuè in facie, in hoc verò affectu humores pituitosi, crudi ac serosi abundent, & ad ambitum corporis quoque protendantur, non mirum est, colorem naturalem in albom mutari. Ex eodem etiam facies, & præcipuè palpebræ intumescunt, & quasi inflantur, præcipuè manè post somnum, cum per noctem calor plus vaporum ac serosorum humorum eleuauerit, quàm discutere potuerit; crura quoque & pedes, inprimis circa malleolos, intumescunt, totumqoe corpus laxum & molle euadit, ob pituitosorum ac serosorum humorum abundantiam. Crurum quoque tensiua lassitudo adest: respirationis difficoltas molesta est, arteriarum pulsus paruus & frequens in collo & temporibus ac dorso percipitur, cor palpitat si moueantur & accliuem locum aut scalas adscendant, aut choreas ducaot. Cum enim sanguis crassos incalescit, multi vapores attolluntur, qui difficultatem spirandi pariunt, & cordi molestiam afferuot, quod propterea, vt eos discutiat, pulsum instituit. Dum etiam humores corrumpuotur & putrescunt, atque incalescunt, febres inordinatæ atque erraticæ quandoque excitaotur. Cibum quoque ægræ fastidiunt, ob minus felicem chyli distributionem, maximamque crudi humoris copiam. Quasdam & pica ac rerum absurdarum desiderium affligit, dum ventriculi tunicæ prauo humore imbutæ sunt. Adest mensium suppressio; hypochondria sunt tensa, ob sanguinis menstrui ad maiora vasa refluxum, & viscerum obstructiooes. Vomitus etiam ioterdum infestat, dolorque sub mucronatâ cartilagine percipitur, quasdam & sitis vexat; in hypochondriis rugitus percipitur. Si vapores & humores ad caput attollantur, dolor capitis graois sæpè excitatur. Eadem de causâ interdum & principes facultates deprauantur, si scilicet humor melancholicus admisceatur.

Noo tamen hæc symptomata & signa omnia in omnibus semper apparent, sed pleraque in plurimis, & omnia in quibusdam.

Prognostica.

1. Morbus virgineos periculo noo vacat; cùm totam porporis œconomiam peruertat, & in hydropem interdum mutetur. Atque obseruarum, in corporibus hoc morbo extinctis hepar totum scirrhusum & corruptum inuentum fuisse. *Prognostica.*

2. Et si caput humores petant, interdum ad insaoiam fœminas redigit.

3. Cùm etiam cor in hoc affecto valdè afficiatur, sæpe accidit, vt facultate vitali oppressâ ægra subitò moriatur.

4. Quia vterus refrigeratur, & viscerom calor debilitatur, ac sanguis frigidus indè generatur, nisi maturè huic malo occurritur, sterilitatem infert, aut si pariunt, partum infirmom & parùm vitalem eduot.

5. Est morbus iste satis diuturnus, & si radices egerit, difficulter curatur, præcipuè si hepar simul afficiatur. Si verò saltem ab vtero oriatur, facilius curatur, & solutis eius obstructionibus Virgines pristinæ sanitati restituuntur.

6. Si etiam Ventriculus valdè afficiatur, & cibi pertinax fastidium adsit, rerum verò alienarum & absurdarum ingens desiderium, periculosum malum est: cùm possibile non sit, eum morbum tollere, qui alimentorum assumptorum vitio continuò fouetur & augetur.

7. Si menses fluere iustn tempore & quantitate incipiant, iam victoriæ de morbo spes affulget.

Indicationes.

Cùm in hoc affectu varij morbi variæqoe causæ concurrant, singulæ conuenienti ratione & modo tollendæ, *Indicationes.*

Primò nimirum humores vitiosos in toto corpore, & præcipuè in visceribus latentes, præparare, & euacuare cooueniт: Secundò intemperies & obstructiones in ventriculo, hepate, liene, atque vtero Inprimis tollere oportet, menses prouocare, hærentes in ambitu corporis humores crudos discutere, & si quod symptoma inprimis vrgeat, illud tollere vel mitigare, præcipuè verò si quæ victus ratio malo huic occasionē dederit,

dederit, eam corrigere opus est. Et si in arbitrio Medici res posita sit, commodius curatio instituetur vere & aestatis principio, quàm autumno & hyeme, vt infra in diaeta dicetur.

Curatio.

Curatio. Quae omnia vt rectè expediantur, praemisso clystere vel leni alui euacuatione instituta, si malum recens sit viresque ferant, venae sectio instituenda, vt postea, *quaest.* 4. dicetur.

Venae sectio. Aperitur autem vena commodissimè in talo, vt supra, *sect.* 1. *cap.* 3. *quaest.* 2. dictum; cum & plenitudinem tollere & mensium obstructionem soluere valeat, poteStque, si opus sit, aliquoties repeti venae sectio.

Purgatio. Imprimis verò purgatione opus est. Quia tamen humor est frigidus & crassus, calefaciendus & attenuandus; & quia vires debiles sunt, atque ipse humor crassus vnâ vice euacuari non potest, medicamenta praeparantia & purgantia per vices exhibenda, imò attenuantia & incidentia purgantibus admisceri potetunt. Vtile quoque fuerit, in iis, quae facilè vomunt, & vbi humores crudi circa ventriculum & mesenterium haerent, vomitum ciere.

Et vt variae sont partes, quae obstructiones patiuntur in hoc morbo, apertientia eligenda sunt, quae cum partibus, quae afficiuntur, familiaritatem habent; ratione hepatis, hepatica; ratione lienis, splenetica; ratione Vteri, vterina. Et omnino eadem ferè hic curandi ratio est quae leucophlegmatiae, cùm è simuli causâ hydrops oriatur.

Medicamenta autem, quae cùm ad humores frigidos & crassos attenuandos, & purgandos, tùm menses prouocandos sunt vtilia, supra, *sect.* 1. *cap.* 3. *de mensium suppressione*, sunt proposita.

Hoc tamen monendum, morbi virginei curationem à mensium suppressorum coratione in eo differre, quod in mensibus suppressis ferè ad vterum solum sit respiciendum: in morbo virgineo verò cùm simul mesenterium, hepar, lien, afficiantur, eorum in curatione maximam habendam esse rationem. Quâ ratione autem mesenterij, lienis, hepatis obstructiones cureutur: suo loco est dictum, neque opus hic illud repetere. Quapropter in principio ea medicamenta eligenda, quae potius mesenterij, lienis & hepatis obstructiones aperire possunt, parcè admixtis, quae menses prouocare valent: in progressu verò curationis ea, quae menses mouent, sensim augeri possunt.

Praeter autem *loco allegato* proposita medicamenta, vnum atque alterum hic addere libet.

℞. *radic. aperient.* Vnc. j. *rubiae tinctor. eringy, ireos, helenij*, & *cortic. cur. ficcor. farsa parill. ana* Voc. ß. *artemisiae, agrimonia, chamadryos, ana* M. j *sabina* p. ij. *sem. carthami extors.* Vnc. j. *fol sena el.* Vnc. ij. *mechoacann. agaric. alb. ana* Vnc. ß. *fl. stach. Arab.* p. ij. *sem. foenic. anisi, galanga, ana* Drach. ij.

Coq. ad remanent. ℔ jß. dulcoretur sacch.

F. Potio clarificata, quae aromatisetur *aq. cinamomi* Drach. iij.

Vel infunde omnia, additis *absinth. Pontì.* M. ß. *vulgaris* p. ij. in s. q. vini albi.

Vel ℞. *spec. hiera picra* Drach. ij. *agaric. trochisc. pil. de rhabarb. ana* Drach. j. *tartarear. Quercet. de ammomaco, ana* Drach ß. *spica* Scrup. j. *ol. cinam.* gutt. iij *extr. absinth.* Scrup. ß.

F. pil. mediocres, Detur Scr. j. horâ ante coenam.

Vtiles suot & hae pilulae:

℞. *succi mercurial. mellis despumati, vel sacch. clarific. ana* Voc. j.

Coq. ad iustam consistentiam, adde *puln. sem. nigella Roman. fol. sena el. ana* Drach. ij. *mechoacan.* Drach. j. F. Massa.

Chalybis vsus. Vtilis est & conserua fl. calendulae.

Inter omnia tamen remedia praestantissimum & efficacissimum est chalybs, qui obstructiones in omnibus visceribus liberat, humoresque vitiosos in iis collectos euacuat.

Praeparatio tamen humorum est praemittenda, cùm si statim in principio exhibeantur, obstructionibus nullo modo reseratis, & humorum copiâ adhuc praesente, grauissima inde, motis, sed non euacuatis humoribus, oriuntur mala. Commodè quoque chalybis medicamenta, quae cum partibus affectis, hepate, liene, vtero, familiaritatem habent, admiscentur. Ita enim ad partes affectas commodius fertur chalybs. De chalybe autem plura supra, *lib.* 3. *part.* 5. *sect.* 1. *cap.* 6. *de affect. hypochond.* dictum.

Quaedam tamen adhuc, cum maximè in hoc affectu vtilis & necessarius sit chalybs, de eo dicemus, & quasdam etiam formulas addemus.

Primò autem hic monemus, attendendum esse, an venae circa Ventriculum & in mesenterio, an verò hepar aut lien magis obstructa sint. Si enim Ventriculi propriae vasa praecipua obstructa sunt, chalybs crassiore modo praeparatus exhibendus, & vomitum mouentia admiscenda, vel vomitus ante vsum chalybis, vel diebus intermedius prouocandus est. Ita enim vinosis illis humoribus vomitu reiectis, facilè viscera conualescunt. Si autem humores in locis ventriculo vicinia haerentes ad penitiores partes obstructione laborantes deferantur, morbus inde grauior redditur. *Si ventriculus praecipuè afficiatur.*

Si mesenterium praecipuè obstructum sit, hoc Electuarium laudat Mercatus. *Si mesenterium.*

℞. *Spec. diarrhod. alb. diacurc. agarici troch. ana* Drach. j. *medulla carthami* Drach. ij. *cortic. rad. frumicis, rubea, semin. dauci, ana* Drach. j. ß. *garyophyllorum* Drach. j. *chalybis minutiss. & vino praparati* Vnc. ij. *mellis despumati q. s.* F. Electuarium.

Cuius dosis est à Drach. ij. ad ℥ iiij. Quod si eo assumpto laborans vomuerit, non est prohibendum, nisi aliquid damnum timueris, aut diu vomitus persistat: quod vitium vitare poteris purgatâ infernè aluo, & ablatis à compositione carthamo & agarico.

Si verò Hepar praecipuè obstructum sit, chalybs subtilius praeparatus exhibendus, atque medicamenta hepatica, quae per aluum euacuant, nullo verò modo vomitum mouentia, admiscenda. Hepate affecto hoc Electuarium idem commendat: *Si hepar.*

℞. *Limatura chalybis* ℔ ß. quam vase vitreo excipe, additis vini albi opt. Vnc. viij. mox vas illud igni lentissimo appone, diligenter hinc & indè chalybem & vinum sursum ac deorsum agitando, tandem decem aut duodecim ebullitiones feruere finito, quoadusque eius spumosum sursum ferri videas, ac mediocriter crassescere conspicias, tunc spumosam ac pinguosam chalybis partem, quae feruore separatur, simul cum vino in aliud vas transfunde, atque id quater facito, ordine praedicto: nimirum denuò aliam Vini quantitatem conijce in eandem limaturam, & eodem modo feruere sine, parique ratione separati, & pro tertio & quarto idem facies, seruato praedicto ordine. Itaque vinum cum supra dictâ quadruplici spumâ quatuor coctionibus ex chalybe extractâ rursus igni appone, donec leuiter feruens mellis spissitudinem acquisierit, quo tempore vsui seruare oportet, ex qua Electuarium hoc modo conficito:

℞. *sem. petroselini, dauci, spec. diacurcuma, diarrhod. ana* Drach. j. *cinamomi* Scrup. j. *chalybis modo dicto praparati* Drach. vj.

Cum melle optimo & despumato F. Elect. Cuius Drach. ij. ad Drach v. summo mane praemisso leui exercitio exhiberi possunt.

Liene obstructo splenetica medicamenta addenda. Mercatus liene affecto hoc modo chalybem praeparat. *Si lien.*

℞. *limatura chalybis* ℔j. quam semel ablue aceto, & à recrementis expurga, postea, factâ colaturâ, super pannum inspergito, & proijce *puln. garyophyllor.* Voc ß.

quae

quæ per diem & noctem eo modo sont dimittenda: & mox ea excipere oportet vase aliquo vitreo, cui adde *vini albi opt.* Vnc.x. ac proiice desuper limaturam cum pulueribus *spec. diarrh. scolopendr. fol. sena, & cort. rad. cappar.* & aliis supradictis, aut citra ipsos, deinceps quàm validè concutito, commotâ vehementer phialâ, mox tamen Soli feruenti expone per integrum diem, ac si hyems fuerit, in furnariâ stuphâ, aut loco alio calido adserua: tandem octo aut decem diebus idem facies, donec limatura ipsa io Vinum ferè liquetur, parumque aut nihil in fundo resideat, sed veluti mixtum quoddam factum sit, cuius summo mane Vnc.ij. exhibeto, purgationibus tamen & exercitio præmissis.

Syrupi è chalybe. Idem Mercatus sequentia adbuc quatuor medicamenta ex chalybe præparat:

℞. *scoria chalybis prep.* Vnc.xij. *passul. sine arillis* ℔ij.

Infundantur per dies tres io ℔vj. aquæ, & in fine bulliant ad consumptionem tertiæ partis.

Et tunc adde *origani, ameos, vel sump. limati, ana* p.j.

Bulliant parùm & colentur, & ex colaturâ cum suffic.q. Sacchari F. Serapium, cui incoquito in ligaturâ croci sine oleo Drach.ij.

Secundum fit ex eadem scoriâ & eisdemmet rebus, croco excepto, & loco eius addito *dialacca, rhabarb. el. puluerisf. agaric. trochisc. ana* Drach.ij. quibus dum coquuntur, aut saltem ab igne separantur ligatis F. eadem ratione Syrupus.

Tertio verò modo fit ex rubeæ radicibus, aquâ lupulorum, in quâ squama ferri pluries fuerit extincta, diutius incoctis, & additis passulis & croco, ad syrupi formam post colaturam redactis.

Quartò idem auxilium parabis ex pseudorhabarbaro, hoc est, rhabarbato monachorum appellato: nimirum ex radice eius decoctâ & facto etiam serapio.

Sunt & hæ formulæ ex chalybe vtiles.

Puluis è chalybe. ℞. *chalyb. prapar.* Vnc.j. *cinam. sem. anis. ana* Drach.ij. *spec. diamoschi d. sine moscho* Drach.j. *sacch.* Vnc.j F. pulu. Detur Drach.j. & superbibatur vini albi aquâ artemisiæ diluti haustus.

Possunt & cum sacchato Rotulæ formari.

Vel ℞. *limatura chalybis* Vnc.iij. irrora aquâ artemisiæ, in quâ aliquid Salis absinthij & artemisiæ dissolutum sit: Relinque tandiu donec incipiat rubiginem contrahere. Hinc exsiccetur & teratur: adde *cinamomi* Drach.ij *magist. corall.* Drach.j. *spec. diatrionsantal. diaxyloal. ana* Drach.ß. *sacchari* Vnc.ij. F. pulu.

Vinum chalybeatum. Vinum chalybeatum simplex hoc modo paratur.

℞. *limatura chalybis* Vnc.iij. *cinam.* Vnc.ß. *vini albiss.* ℔iij.

Stent in vitro clauso ad Solem 8 diebus quotidiè agitando. Cùm exhibetur, nonnihil agitetur, & cyatho vno absumpto alter affundatur, donec dimidium chalibis absumto alter affundatur, donec dimidium chalybis absumptum videatur. Dosis Vnc.vj. vel Vnc.viij. horis 4. ante prandium diebus xv. vel xx. sumptoque vino ambulandum.

Radix Scorzonera. Secundò post chalybem Mercatus commendat radicem Scorzoneræ, & se experientiâ comprobatum habere scribit, eam in vino per noctem maceratam & summo mane sumptam plurimas ab obstructionibus liberasse. Suadet etiam, vt in aquâ & sacchato coquatur, comedatur, & decoctum superbibatur.

Lapis Bezoar. Tertiò laudat, vt experimentum probatum, lapidem Bezoar, ad aperiendas obstructiones, compescendosque materiæ venenatæ insultus, præsertim in fœminis delicatioribus, & in quibus aliquid humoris melancholici coniungitur, vel quid corruptum ex semine viriato cor affligit, cuius singulis diebus grana vj. vel vij. exhibet.

Monet autem circa chalybis vsum Mercatus, statim io curationis initio aliquod ex chalybe medicamentum præmittendum esse, cùm præparandi vias gratiâ, tùm vt præcaneamus, ne subitâ mutatione ex valido medicamento illatâ, grauia accidentia accersamus. Tale ergo ille præparat medicamentum.

℞. *Limatura chalybis* Vnc.iiij. quam ferreo aliquo iostrumento excipe, & igne candescere permitte, moxque proiice in ℔ij. *aqua lupulorum, graminis, rubia, borraginis, vel alicuius fontis*, qui aquam nanciscatur nitidissimam, purissimam & tenuem, & postea coletur, & iterum igniatur prædicta chalybis limatura, & sic septies facito: ac rursus sume totidem vncias noui chalybis, & eodem modo in prædictâ aquâ facito, idque reiteratò ter quaterue facies, donec chalybis ℔j. consumpseris, & factâ colaturâ, adde *syrupi violarum*, vel *borraginis*, aut *mellis rosaces* Voc.iiij. Cuius fœmina, facto modico exercitio, summo mane capiat Vnc.iiij. citra frigiditatem actualem, ac deinde perficiat exercitium lentè, paulatim & moderatè. Postquam verò prædictum medicamentum ter quaterue aut pluries exhibueris, prout affectus duritiem postulare cognoueris, ad efficacius (licet hoc plerumque io delicatioribus ac puellis sufficere videatur,) te conferes.

Commendat etiam *confectionem alchermes* vel *de hyacintho*, si Drach ß. pondere chalybi addatur.

Io genere tandem circa vsum chalybis notandum, primò commodius vere & autumno, quàm aliis anni temporibus chalybem exhiberi. Secundò antè eius vsum conuenientes purgationes præmittendas esse. Tertiò & ante & post eius vsum exercitio & motu corporis opus esse, eoque validiore, & quantum fœmina ferre potest, vt medicamentum facilius in corpus distribuatur. Quartò, victûs ratione omninò accuratâ in chalybis vsu opus esse. Quintò terminum assumendi non in omnibus eundem esse, sed nunc dies 14. sufficere, nunc etiam vsum ad diem trigesimum, vel quadragesimum, pro morbi pertinaciâ, donec nimirum viuidus faciei color redit, & corpus agile redditur continuandum. *Notanda circa chalybis vsum.*

Cæterum cùm malum diuturnum esse soleat, per vices exhiberi debent, modò præparantia, modò purgantia, modò roborantia; imò ipsæ medicamentorum formæ variandæ, ne medicamenta eadem formâ fastidium ægris pariant.

Sudorifera. Et quia licet crassiores humores euacuati sint, sæpe tamen adhuc aquosi & serosi in ambitu corporis restât, qui corpus refrigerant ac grauant, commodissimè ii sudoriferis tolluntur. Ad quam rem vtilissimæ sunt thermæ, quæ si desunt, *balnea* artificialia *è decocto fol. artemis. calaminthe, nepeta, ebuli, saluia, lauri, rorismar. mercurialis, hedera, rad. brionia, iridis, helenii*, parari possunt.

Corpore euacuato, obstructionibus reseratis, symptomata, quorum supra facta est mentio, facilè euanescent. Cùm tamen interdum symptomata quædam vrgeant, antequam curatio absolui possit, iis succurrendum: quod quâ ratione fieri debeat, ex iis, quæ postea de reliquis symptomatibus ex vtero oriundis dicentur, patebit.

Viscerum tandem intemperies, si quæ adsit, modo alibi explicato corrigenda, & viscera roboranda.

Denique & hoc circa hanc curam monendum, licet fœmina rubicundior vegetiorque fieri incipiat, non statim à curatione desistendum esse, sed eam repetendam & continuandam esse, donec vel menses fluere incipiant, vel certum sit, omnes viscerum obstructiones liberatas esse.

Diæta.

Aër sit purus & ad calidum vergat: vnde curatio, vt supra quoque dictum, tempore verno & æstiuo felicius procedit, & æstate hoc morbo laborantes longè

commodius

commodius curantur, quàm aliis anni temporibus; & si aëris constitutio simul contra morbum pugnet, plus vnâ septimanâ, quàm tempore frigido & humido totidem mensibus perficietur: quæ verò in locis frigidis & humidis habitant, vix integrè sanantur. Cibi sint boni succi & facilis coctionis: omnes verò praui succi cibi studiosè vitentur, vt & frigidi ac humidi. Abstineant igitur ægræ plané ab oleribus, fructibus horariis, lacte & lacticiniis, piscibus item. Condiantur cibi hyssopo, saluiâ, rorismarino, cinamomo. Panis sit benè fermentatus, semine feniculi, carui conditus. Potus sit vinum aut cereuisia bona; ab aquæ verò potu, vt & iusculis & liquidis nimiis abstineant. Est & acetum hoc affectu laborantibus noxium, etsi ægræ id sæpè appetant, vt pote quod calorem viscerum debilitat, ac ὑστερικὸς est, vt Hippocrates nominat, seu vtero noxium. Motus & exercitium corporis in principio & declinatione morbi conueniunt, vt *quæst.* 2. dicetur. Inprimis vtiles sunt frictiones asperiores manè in lecto institutæ: otium verò iis valdè noxium. Venus ipsis vtilis est, non tamen vbi malum in vigore summo est, & dum virium maxima adest imbecillitas, vt *quæst.* 3. dicetur. Vigiliæ & somnus sint moderata, non verò somno nimium indulgeant, etsi ob vaporum copiam ad cerebrum ascendentium in somnum sint propensiores; Inprimis manè non diu dormiant; nisi forsan noctu vigilauerint.

QVÆSTIO I.

An ægris res absurdæ, quas appetunt, sint concedendæ?

An fœminis res absurdas appetentibus quæ sint concedendæ. Affirmant id nonnulli, ideò quia cibi illi praui tantum remedium sint, quòd deprauatum illum appetitum corrigat; deindè quia si denegetur id, quod appetunt, grauia indè sequantur symptomata, in virginibus quidem tristitia, in grauidis verò notæ rei appetitæ & denegatæ, & stigmata fœtui inprimantur.

Verùm in hac re perpendendum, an maius damnum vel commodum ex denegatione vel comestione rei denegatæ proueniat. Quâ in re discernendum est inter virgines & grauidas. Virginibus nullo modo concedendum, vt potiò res eiusmodi vitiosas & absurdas deuorent; cùm malum hoc eorum vsu foueatur & augeatur, nullo verò modo res eiusmodi deuoratæ, putà calx, creta, arena, cineres, remedij locum habere possint, vt pote quæ nec concoqui & corpori apponi, nec causam morbi tollere valeant. Et licet tristitià aliquâ inde afficiantur: incommodum tamen adeò magnum indè non sequitur, & momentaneus est ille appetitus, damnum verò, quod ex esu talium oritur, diuturnum. Grauidarum verò alia ratio est. Danda enim quidem opera est, vt verbis persuadeantur, vt à rebus eiusmodi abstineant, quæ tot malorum causa esse solent. Si tamen hoc modo appetitus sedari non possit, concedendæ potius eiusmodi res, quàm permittendum, vt vel abortum grauida patiatur, vel fœtus stigmate aliquo deformetur; modò res, quæ appetitur, talis non sit, quæ in præsens aliquod vitæ periculum grauidam præcipitare possit.

QVÆSTIO II.

An motus & exercitatio in morbo virgineo competat?

An motus in morbo virgineo vtilis sit? Posset quidem alicui videri, motum & exercitationem corporis in morbo virgineo non competere, primò propter corporis imbecillitatem, torporem & ad motum ineptitudinem; deindè ob difficultatem respirationis, tertiò ob cordis palpitationem, quæ duo symptomata motu paulò vehementiore & exercitatione hæ in-grauescunt, vt sæpe suffocationis periculum accidat; neque mirum, cum exercitio crudi humores in toto corpore cumulati agitentur, atque indè vapores ad cor & & alias partes transmittantur.

Verùm nec otium hoc morbo laborantibus competit, sed potius cruditates cumulat, malumque auget. Exercitatio verò & motus longè vtilior est; cùm calorem languentem in visceribus excitet, atque ita calore aucto meliorem in visceribus coctionem promoueat, alimenti distributionem adiuuet, viscerum obstructiones, monendo humores & medicamentis viam parando, aperiat, (vnde & ante vsum medicamentorum aperientium, & post eum, fœminas exerceri vtile est) humoresque ipsos discutiat. Ideoque antequam malum valde incrementum sumit, vtile est exercitium, & in declinatione quoque morbi, siquidem & calorem excitare & reliquias humoris discutere valet. Modus tamen in exercitio & motu esse debet, ac primò frictiones ac deambulatio sufficit; hinc indies ad paulò maiora exercitia accedendum, inprimis corpore prius euacuato. Euacuatio enim corporis si præcesserit, allegata antea incommoda facilè præcaueri possunt.

QVÆSTIO III.

An Venus virgineo morbo laborantibus vtilis sit?

Dissuadent nonnulli vsum Veneris ideò, primò, quia venus non vtilis sit, nisi corporibus temperatis, qualia non sunt Virginum isto morbo laborantium, morbo verò affectis & impuris noceat: Secundò, quia virgines tales adeo Venerem non appetant, ob frigidam Vteri constitutionem: tandem etiam ob virium maximam debilitatem, respirationis difficultatem, & cordis palpitationem Venerem non ferant, sed & eâ offendantur. *An Venus in morbo virgineo vtilis.*

Verùm probabilior est, & rationi & experientiæ consentanea sententia, & consilium Hippocratis, cum *lib. de morb. virgin.* scribit: Ego, *inquit*, autor sum, vt virgines hoc malo affectæ quàm celerrimè cum viris coniungantur, iisque cohabitent: Si enim conceperint, conualescent. Si verò in pubertate hoc malo non corripientur, tùm paulò post eas inuadit. Hippocratem secutus Ioh. Langius, *lib.* 1. *epist.* 2. Nobili cuidam, cum filiam hoc morbo laborantem ob imbecillitatem elocare dubitaret, nuptias suadet. Etenim Venere vterus & partes circa vterum incalescunt, viæque aperiuntur & laxantur, vt sanguis menstruus postea facilius ad vterum confluere & per eundem effluere possit. Curatione tamen hic opus est. Si magna adsit in corpore cacochymia, illa prius tollenda, & cura, quæ huic malo competit, præmittenda, postea virgo viro iungenda, vt id, quod medicamenta planè effectum reddere non potuerunt, Venus suppleat: aliàs si dùm morbus in summo vigore est, viresque valdè debiles, viris virgines iungantur, eas ex intempestiuâ Venere aut impregnationis & partus labore de vitâ periclitasse compertum est. Et inprimis melius habent, vt Hippocrates ait, non solùm quia conceptionem antecedit mensium profluuium, cum id non semper sit necessarium, sed quia sanguis, qui præter naturam antea retinebatur, iam in fœtus formationem absumitur, & si quid vitiosorum humorum in vtero cumulatum sit, id post partum euacuatur. Venus tamen moderata esse debet, ne vires antea debiles eiiciantur.

QVÆSTIO IV.

An Venæsectio in morbo virgineo locum habeat?

Nonnulli Venæsectionem non admittunt, primò *An vena-* quia

Fellis in morbo virgines conueniat.

quia insignia adest totius corporis refrigeratio, & iam incipiens cachexia. Deindè crudi potius humores, quàm sanguis, peccant. Tertiò, quia maxima adest virium debilitas, quæ venæsectionem non admittit. Contià Hippocrates, *lib. de morb. Virgin.* sanguinem, si nihil impediat, statim detrahere præcipit, atque id hac ratione, cùm nihil facilius aut commodius sanguinis copiam, qui hic supprimitur, detrahere possit, quàm Venæsectio.

Verùm distinctione hic opus est. Etenim si malum inueteratum sit, & corpus valdè refrigeratum, humoresque crudi & pituitosi atque aquosi iam potius, quàm sanguis, abundant, nullo modo habet locum venæsectio; cùm malum potius augeat, quàm tollat. Si verò malum adhuc recens sit, & à vacuatione sanguinis suppressâ ortum habeat, sanguisque, qui retentus est, adhuc abundet, neque in alium humorem degenerauerit, vena omninò aperienda est; modò vires ferant, & primæ corporis viæ euacuatæ sint.

CAPVT III.

De Symptomatibus ex vtero, seu partium aliarum cum Vtero consensu, & hystericis affectibus in genere.

RELiqua symptomata quæ ex vtero oriuntur, ferè omnia virginibus & mulieribus communia sunt, & vix vllum datur, quod solis virginibus competat. Quapropter etiam de iis, vt virginibus & mulieribus communia sunt, agemus.

Primò autem in genere de miro illo Vteri cum aliis partibus consensu, & de affectionibus Vterinis dictis, seu symptomatibus in variis partibus ex vtero ortis dicemus. Etsi verò illa ξύῤῥοια & ξύμπνοια Hippocratis, atque hinc orta συμπάθεια occulta locum habere possit: tamen cum omnibus ferè partibus corporis manifestum quoque consensum habet Vterus, vt rectè scripserit Democritus ad Hippocratem, Sexcentarum ærumnarum innumerarumque calamitatum mulieri autorem esse vterum, & Hippocr. *lib. de virg. morb.* dixerit, multis & incomprehensibilibus ferè affectionibus premi miserrimas. Etsi autem quocunque modo vterus actiones suas non rectè expedit, varia symptomata excitantur: tamen inprimis ex sanguinis menstrui & seminis retentione grauissima & varia oriuntur symptomata. Dum enim, vt Hippocrates ait, virgo iam matura viro fuerit, naturâ duce sanguis menstruus ad vteri venas confluit, qui cum ob earum angusta oscula, quæ nondum patuerunt, aut in viduis, vel etiam aliis viscidis & crassis humoribus obstructa, aut tandem ob sanguinis crassitiem erumpere non possit, tum rursus per venæ cauæ arteriæque magnæ ramos ad cor, hepar, & præcordiorum venas regurgitat, pars etiam capiti communicatur: vnde varia in omnibus hisce partibus symptomata excitantur, vt præcedenti capite de morbo virgineo dictum, & in seqq. dicetur. Semen verò præter naturam retentum sæpe adhuc grauiora accidentia excitat: vt rectè hîc illud Galeni, *lib. de different. respirat.* vsurpari possit: Vnum est, quod secundum naturam se habet in animantis corpore, varium autem & dissimile, & multiplici errore inuolutum id, quod p.n. est, adeo, vt necessariò sequatur esse incomprehensibile. Et reuera ab vno vtero in fœminis tot oriuntur symptomata, vt facilè scripto comprehendi omnia non possint.

Sanguis autem menstruus & semen dum p.n. retinentur, nunc saltem in qualitatibus manifestis alterationes suscipiunt, & tum symptomata quidem aliqua, calorem, sitim, torporem, mœstitiam, variosque dolores excitant; ea tamen omnia non admodum grauia. Vbi verò eadem putrescunt, vel malignas qualitates acquirunt, varia, eaque grauia, sæuissima & terribilia symptomata producunt.

Affectiones verò vterinæ ex sanguine menstruo & semine corruptis variæ sunt: & varia ac diuersa indè excitantur symptomata, non modò in diuersis fœminis, sed sæpe in vna & eadem, & quidem non tantùm diuerso, sed etiam eodem tempore: quod procul dubio inde accidit, quod sanguis menstruus & semen, quod corrumpitur, non planè eiusdem naturæ est, sed vitiosi humores, cùm in vtero, tùm alibi geniti, ei admiscentur, & quod constitutio Vteri, & locorum in Vtero, in quibus fit corruptio, non semper eadem est; & quod ipsa humoris corrupti quantitas nunc maior, nunc minor est; & quod partes, à quibus corrupti illi & maligni humores ac vapores excipiuntur, sunt variæ. Quod verò tam grauia inde excitantur symptomata, ideo accidit, quod corruptio sanguinis & seminis, vtpote substantiarum nobilissimarum, pessima est, & res ita corruptæ veneni quasi naturam induunt; sicut etiam aliàs videmus, oua pessimam corruptionem subire, vt & lac in ventriculo infantium, & sanguinem concretum in aliis corporis humani partibus.

Symptomata ex vtero varia.

Consensum autem partium aliarum cum Vtero quod attinet, consistit ille potissimùm in tribus, in partium similitudine, viciniâ, & per vasa connexione. Primò enim quia vterus membranosa est substantia, cum membranis in neruoso genere maximum habet consensum. Deinde etiam vicinas partes facilè in consensum trahit, vnde in vteri affectibus sæpe intestinum rectum tenesmo afficitur, & vrina supprimitur. Tertiò per venas, arterias & neruos penè cum omnibus corporis partibus consensum habet. Venas habet vterus copiosas & magnas, quæ etsi in non prægnantibus non adeo magnæ sunt, ab affluxu tamen sanguinis in grauidis ita sæpe extenduntur, vt 10 digiti crassitiem excreuisse eas obseruatum sit. Oriuntur autem venæ hæ ex vtroque latere à ramo præparantium vasorum & hypogastrico. Arterias quoque duas habet vterus, similiter ab arteriis præparantibus & hypogastricis deriuatas. Neruos tandem obtinet ortos, partim à sexto pari cerebri, partim ab ossis sacri neruorum paribus ortos. E quibus omnibus de Vteri cum variis partibus consensu facilè iudicare est.

Consensus vteri cum aliis partibus.

Vasa vteri.

Primò enim magnus est vteri cum cerebro consensus, & primò quidem ob neruos & membranas spinalis medullæ; deinde propter arterias; & non rarò, qui per neruos fieri creditur, potius per venas & arterias accidit. Per arterias enim & venas ab vtero refluens sanguis, & cum eo alij humores & vapores ad cerebrum, cuius membranæ pluribus venis & arteriis refertæ sunt, mittit, variaque in eo symptomata excitat.

Vteri consensus cum cerebro.

Vapores à cerebro postea facilè per neruos in totum corpus distribuuntur, vnde in dorso, lumbis, cruribus, brachiis & toto neruoso genere dolores & varia symptomata excitantur.

Deindè maximus cordis & vteri consensus est per arterias. Ex arteriis enim vteri humores & vapores adscendentes rectà viâ ad cor peruenire possunt: è quo postea in totum corpus omnesque partes, quibus arteriæ insitæ sunt, distribuuntur.

Cum corde.

Cum Hepate verò habet consensum per venas, quas vterus omninò maximas habet, ideoque per eas sanguis, aliique humores ad hepar ex vtero regurgitant.

Cum hepate.

Ventriculus etiam insignem consensum habet cum Vtero, cùm per quasdam ἀναστομώσεις, quas vteri venæ cum venis mesenterij habent, tùm inprimis per arterias. Hypogastrica enim arteria interior, è qua numerosa arteriarum soboles in vteri fundum & ceruicem distribuitur, non procul à cœliacâ distat. Hinc facilè humores & vapores vitiosi ab vtero ad mesenterium & ventriculum per arterias penetrare possunt.

Cum ventriculo.

Imò

Imò cum venarum arteriarumque ad vterum tendentium frequentes sint anastomoses, in vtero tandem desinentes, etiam ex venis humores & vapores in arterias recipi, & hinc ad ventriculum peruenire possunt. Imò cùm, vt mox dicetur, maximus lienis & vteri sit consensus, in liene verò venarum & arteriarum sint anastomoses, ex arteriis in venas, & hinc ad ventriculum humores & vapores penetrare possunt.

Cum liene. Inprimis verò maximum habet lien cum vtero consensum, vterique affectus facilè lieni communicantur. Estque is consensus satis manifestus per arterias. Cum enim humores vitiosi vaporesque ex iis orti in arterias hypogastricas regurgitant, facilè in arterias superiores penetrant, & cùm cor, quantum potest, eos à se propellat, ad lienem, qui copiosas arterias obtinet, vt & ad alios per mesenterium dispersos ramos feruntur: vnde accidit, vt plerumque fœminæ, quibus in iuuentute menses non satis rectè fluunt, sanguinemque calidiorem obtinent, adultæ hypochondriacæ fiant. Et sæpe ita affines sunt vterini & lienis, ac hypochondriaci affectus, vt Medicum suspensum teneant, vtrum symptomata, quæ ægram molestant, vtero, an lieni adscribenda sint. Imò frequenter vteri & Lienis adfectus coniunguntur.

Cum mammis. Est & insignis mammarum cum Vtero consensus, partim per Venas, partim per neruos. Epigastrica enim Vena, à qua vterus etiam venas accipit, præcipuo ramo extra peritonæum progrediens, vtrinque sub recto musculo adscendit, & vbi ad vmbilicum peruenit, cum mammarum venis descendentibus per anastomosin coniungitur, de quo consensu Hippocrates, 5. *aph.* 37. 38. & 50. agit. Deindè etiam per neruos sextæ coniugationis inter vterum & mammas consensus, est, vnde fœminæ, si ipsis mammæ contrectantur, libidine tentantur.

Symptomata ex vtero. Atque ex his manifestum euadit cum vterus sanguinis menstruo euacuando dicatus sit, simulque per eum alij etiam vitiosi humores euacuentur, & is in fœminis quasi corporis sentina sit, in quâ varij humores vitiosi cumulantur, nullam ferè in toto corpore partem esse, quæ non per Vterum affici possit. Afficitur enim ab vtero cor, diaphragma, caput, cerebrum, & hinc omnia sensus & motus organa, item hepar, lien, ventriculus, mesenterium, venter, vesica, intestinum rectum, dorsum, lumbi, coxendix, brachia, crura. Et in hisce partibus innumera & præter spem & rationem nunc euanescentia, nunc recurrentia symptomata excitantur. Etenim si ad cor vapores illi maligni penetrant, cordis anxietates, mœstitia, lipothymia, & syncope oritur, & vbi ad diaphragma & pulmones insuper distribuitur, difficilis respiratio, suffocationes ac strangulationes quasi excitantur. Arteriæ etiam in dorso & mesenterio valdè pulsant; Nonnunquam per arterias intercostales in thoracis partes membranosas materiâ effusâ dolor ibi grauis excitatur. Vbi porrò materia ad caput adscendit, & per partes externas diffunditur, varij ibi dolores oriuntur. Si vero in ipsum cerebrum vsque membranas effunditur, & hinc in organon sensuum ac motus distribuitur, sensuum internorum & externorum læsio, aphonia, conuulsiones, tremor, & resolutio pedũ & manuum sequitur. Si ad hepar, totum corpus cachecticum redditur. Si ad lienem & mesenterium, symptomata, quæ affectionem hypochondriacam comitari solent, gignuntur, in ventre murmura, dolores & cruciatus ventris. Si ad ventriculum, ciborum fastidium, absurdorum appetitus, vomitus, cardialgia oboriuntur. Materiâ in ambitũ corporis distributâ, fœminæ in facie calorem & ardorem subitaneum, & sursum mox euanescentem percipiunt, modò rubent, modò pallent; modò in toto corpore refrigerantur; modò incalescunt. Vnde rectè scripsit Galenus, *de loc. aff. c.* 5. hystericam passionem vnum quidem nomen esse, nihilominus sub se comprehendere innumera & varia accidentia.

CAPVT IV.

De Suffocatione Vteri.

VErùm vt ista omnia clariora fiant, de quibusdam adhuc in specie agemus. Et primò quidem de suffocatione vterinâ agere libet; cùm is grauissimus & admirandus sit affectus, & varia sub se comprehendat symptomata, & propterea non solùm ægrotantibus, sed Medicis sæpe & adstantibus timorem incutiat. Subitò enim fœminæ secundum vniuersum corpus refrigerantur, respiratio & vox læduntur, pulsus cessat, imò nonnunquam sensus & motus abolentur, vt ægræ quasi mortuæ iaceant, adeo, vt quædam pro mortuis habitæ sepulturæ destinatæ fuerint, quæ tamen postea reuixerunt.

Suffocatio vterina. Dicitur autem hæc affectio Græcis πνὶξ ὑστερικὴ suffocatio vterina, & mulierum, & strangulatus ab vtero; quod vteri vitio, vteroque causam suppeditãte, fœminæ suffocari & quasi strangulari videantur. A nonnullis etiam ἄπνοια nominatur, quod respiratio præcipuè lædatur. Appellatur & hysterica passio. Quamuis enim, vt *capite præcedente* dictum, omnes, quæ ab vtero veniunt, passiones & affectus, hoc nomine veniant: tamen κατ' ἐξοχὴν in specie suffocationi vterinæ hoc nomen tribuitur, vt quæ potissima huius affectionis species est.

Est autem suffocatio vterina nunc saltem respiratio difficilis, nunc etiam syncope, nunc quoque animalium, aliarumque actionum læsio, cum totius corporis refrigeratione, à vapore maligno, ab vtero ad partes superiores eleuato, ortum habens. Neque enim per vnum symptoma, seu respirationem læsam, seu suffocationem, seu syncopen, seu vniuersi corporis refrigerationem, hic affectus definiri potest; cùm magna sit in eo symptomatũ varietas, & nunc plura, nunc pauciora appareant, vt postea, *de differentiis & signis*, ac *quæst.* 1. dicetur.

Caussa.

Caussa. De caussâ huius affectionis Medici dissentiunt, vt postea, *quæst.* 2. dicetur. Nos vnicam & proximam caussam esse statuimus, vaporem malignum & venenatum, per arterias, venas & neruosum genus ad superiores partes eleuatum, earumque actiones variè, prout ad hanc vel illam fertur, lædentem. Neque enim humores ipsi tam subitò in vniuersum corpus distribui & penetrare possunt, sed subtilissimus vapor, aura & spiritus, mole quidem exiguus, vi verò & efficaciâ potens attollitur, qui subitò & in momento quasi totum corpus penetrat. *Vapor malignus.* Attollitur autem is è minerâ sui generis, vt mox dicetur. Partes verò ad quas fertur, & quæ ab eo afficiuntur, non semper eædem sunt. *Ad quas partes is feratur.* Cum suffocatio saltem impendet, ac si fauces laqueo stringerentur diaphragma inprimis affici & comprimi putat Platerus. Verùm potius vapores in vasis moueri, & non extra ea in cauitatem abdominis effundi videntur; & magnam omnino vaporum copiam esse oportet, & quæ cauitate abdominis comprehendi non possit, vt diaphragma comprimere necesse habeat; neque etiam à flatibus abdomen semper distendi in hystericis mulieribus videmus Et ægræ potius circa fauces respirationis impedimentum & suffocationem, quàm circa diaphragma percipiunt. Ideoque potius à vapore per œsophagum ascendente strangulationem hanc fieri probabile est; sicut & vapores in hypochondriacis adscendentes, & fungorum quorundam esus ac elleborus & venenata quædam idem præstare solent. Atque vapores hos etiam ventriculum & œsophagum petere, illud docet, quod cum difficili respiratione, cardialgia sæpe, nausea & vomitus coniunguntur.

Poſſunt tamen iidem vapores etiam ad pulmones adſcendentes difficilem reſpirationem excitare; vt & ſi muſculorum thoracis motus lædatur. Si verò ad cor inprimis tendant hi vapores, non ſolum reſpiratio læditur, ſed & cordis motus ceſſat, ac veluti ſyncope comprebenſæ fœminæ concidunt. Si porrò ad cerebrum ferantur, actiones animales variè læduntur.

Vnde oriantur. Vapor autem ille, ſpiritus malignus, ac aura venenata, ortum habet à ſanguine & ſemine in vtero corruptis, vt & aliis humoribus vitioſis ibi collectis, & malignam ac venenatam naturam induentibus, vt *quæſt*.x. pluribus dicetur.

Sicut enim ſanguis ac ſemen, quæ ſunt noſtræ generationis primordia, optimæ in corpore noſtro ſunt ſubſtantiæ, ita, dum corrumpuntur, peſſimam naturam induunt, vt cap. præced. dictum. Et inprimis ſemen, vt eſt nobiliſſima ſubſtantia, ita corruptum peſſimum euadit, eique corrupto maior, quàm menſtruis, vis eſt ad noxam vniuerſo corpori inferendam, vt docet Galenus, *6. de loc. affect.cap.5.* quo loco etiam ex euentu monſtrat, ſemen ſuffocationis vterinæ cauſſam eſſe, quod ſcilicet cum fœmina quædam excreuiſſet craſſum plurimumque ſemen, ab affectu hoc liberata eſt, quod dum vidua eſſet collegerat, vt idem, *lib.2. de ſem. cap.1. ſcribit.*

Quibus familiare. Eſt verò malum hoc magis familiare virginibus ætate iam prouectioribus & libidinoſis, ac in venerem pronis, vt etiam viduis ad Venerem procliuioribus, in quibus ſemen retentum corrumpitur, & prauam hanc qualitatem induit. Quandoque tamen & vetulas cacochymicas hic affectus corripit, inprimis eas, quibus iuuenibus menſes non rectè fluxerunt, aut quæ fluore muliebri diu laborarunt, quibuſque vitioſi illi humores iam ſupprimuntur. Interdum & prægnantibus hæc affectio accidit, iis nimirum, quæ corpore ſunt cacochymico quibuſque praui humores, poſtquam conceperunt, in corpore retinentur. Quandoque & puerperas hoc malum infeſtat, quando ſcilicet lochia non ſatis fluunt, aut poſt partum laborioſum, vel abortum, ſanguis aut praui humores in vtero relinquuntur.

Omnino autem ſiue ſanguis menſtruus, ſiue ſemen, ſiue alius humor mali huius cauſſa ſit, eum peculiari modo corrumpi, & malignitatem inducere neceſſe eſt. Aliàs multæ virgines & mulieres ſunt, quæ nec Venere vtuntur, nec rectè per menſtrua purgantur, vteri tamen ſuffocatione non laborant. Accidit autem hæc corruptio ob vterum, qui vt peculiarem, quam nulla alia corporis pars, vim habet, ita etiam humores vitioſi, ſi is rectè ſeſe non habeat, peculiari modo in eo corrumpuntur.

Atque hinc adeo euenit, vt licet in viris ſemen retentum etiam aliqua ſymptomata excitet, ſicut viro illi, cuius mentionem facit Galenus, 6 *de loc.aff.c.5.* accidit, qui cum viduus ſemen diu retinuiſſet, cibi appetentiam & concoctionem amittebat, vomitu corripiebatur, ac mœſtus erat, à quibus ſymptomatibus ſtatim liber euaſit, poſtquam iterum venere vſus eſſet: non tamen tam grauia, vt fœminæ, ſymptomata patiuntur; cùm in viris ſemen in vaſis, vtpote calidioribus retentum, non ita corrumpatur, nec tantam malignitatem acquirat, ſicut in fœminis in vtero, ob peculiarem loci naturam. Aliter enim ſeſe habet vterus, cum ad conſeruandum ſemen in fœmininis, quàm in viris teſtes, aliique humores in vtero in fœminis, quàm in vaſis ſpermaticis, in viris admiſcentur, & omnia in fœminis laxiora ſunt, præcipuè Tuba vterina dicta.

Quo loco contineatur. Continetur autem illa materia corrupta, è qua maligni iſti vapores eleuantur, in vaſis vteri, teſtibus, & tubâ vterinâ dicta, vix verò in ipsâ vteri cauitate; cùm ex eâ exitus facilè detur per ceruicem vteri, nec probabile ſit, vapores illos iterum ſeſe in vaſa penetrare, cum per collum vteri erumpere poſſint. Vaſa equidem illa exilia videntur: in grauidis tamen, aut ſi aliàs p.n. ſanguis in illis detineatur, ita interdum intumeſcunt, vt digiti quoque craſſitiem æquent. Inprimis verò & plerumque maxima huius affectionis cauſſa colligitur & continetur in Tubâ vterinâ dicta, & teſtibus. Corpus enim Tubæ fiſtuloſum eſt & laxum, ac teſticuli muliebres è veſiculis quaſi ſimul conglobatis contexti ſunt, habentque, vt Veſalius, *de corp.hum. fabric.lib.5.c.15.* ſcribit, mulierum teſtes intus, præter vaſa, ſinus quoſdã tenui aqueoque humore plenos, qui in ſanis, velut craſſiuſculum lactis ſerũ, albus eſt; in ægris verò & hyſtericæ affectioni obnoxiis mirè luteus, croceuſque, & paulò craſſior: id quod obſeruauit in nobili quadam puellâ vteri ſtrangulatu laborãte, in qua alterius teſtis ſinuum vnus duntaxat inſtar maiuſculæ pilæ protuberabat, croceo humore, ſimulque grauiſſimè olente, venenoſumque quid & tetrum præ ſe ferente infarctus, & conterminas ſedes non ſecus tingens, quàm aliàs colum inteſtinum, qua ſub iecore fertur, à bilis veſicula luteũ reddi cernimus. Et refert Cl. Ioan. Riolanus, *Anthropogr..ph lib.2.cap.34.* ſe in virginibus hyſtericis deprehendiſſe teſtes pugno grandiores, ſeroſo humore turgentes, quinetiam Tubam vteri amplificatam & dilatatam.

Atque hæc ipſa procul dubio vteri tuba cum teſtibus eſt, quam Fernelius & alij quidam Medici tactu pro vtero ſe deprehendiſſe ſcribunt, quanque mulieres Medicis tangendam pro vtero monſtrare ſolent. Etſi enim globus quaſi quidam in ventre inferiore percipiatur: tamen is non vterus eſt, ſed teſtes & tuba vteri. Etenim cum teſtes penduli ſint, & tuba vteri laxa ac mobilis, cùm ſemine corrupto ac humoribus vitioſis ac flatibus turgent, facilè vſque ad vmbilicum eleuari poſſunt. Quà de re ſupra, *parte 1.ſect.2.cap.14. de aſcenſu vteri* dictum.

Inuadit autem hoc malum nunc crebrius, nunc rarius, paroxiſmique nunc breuiore, nunc longiore tempore durant, pro materiæ copiâ, quæ nunc citius, nunc tardius colligitur, nunc etiam citius, nunc tardius diſcutitur. Habent enim & venenatæ tales cauſæ in corpore humano ſua digeſtionis & exaltationis tempora, quæ vbi attigerunt, ſubitò & in momento quaſi ad agendum erumpunt, & agendi vim, quam occultè continebant, patefaciunt, totumque corpus ſubitò afficiunt. Præterea humores tales quieti aliquandiu in corpore deliteſcere poſſunt, agitati verò in totum corpus auram venenatam emittunt. Ceſſat verò tandiu malum, & ægra paroxyſmo iterum non corripitur, donec materia rurſum collecta & iterum exaltata atque agitata fuerit. Cuius rei exemplum videmus & in aliis venenis, vt canis rabidi, cuius exiguum ſputum tamdiu in corpore deliteſcit, donec ſua digeſtionis tempora abſoluerit, & exaltatum ſatis fuerit. Tunc enim, & quidem, ſæpe poſt longum temporis ſpatium ſeſe exerit, & ſpiritus ac humorum maſſam immutat, ac corrumpit, idque facilius, ſi à cauſsâ aliquâ euidente agitetur. *Paroxyſmorum hyſtericorũ cauſa.*

Agitant autem humores, & vt vapores iſti maligni in mulieribus, ad hyſtericam affectionem diſpoſitis, eleuentur, faciunt res odoratæ naribus admotæ, vel dulcia ſumpta, terror, atque ira. Poſtquam enim humores tales vitioſi à quacunque cauſâ agitantur, vapores ex iis attolluntur, qui cor & caput petunt, imò in totum corpus diſtribuuntur.

Differentiæ.

Eſt autem huius affectionis non parua varietas & differentia, pro cauſæ inprimis efficientis magnitudine & diuerſitate, & hinc dependente ſymptomatum varietate, de quibus poſtea in ſignis dicetur. Aliquando enim ſuffocatio & reſpirationis læſio leuis eſt, & quæ citò ſoluitur; aliquando grauis cum ſyncope, ſenſus & *Differentia.*

motus

motus imminutione, ratinne manente integrâ; aliquando vehementissima est, & tunc fœmina respiratione, sensibus omnibus & motu priuator & mortua quasi iacet; aliquando & alij affectus, vomitus, deliria, conuulsiones coniunguntur, vt ita varios affectus hysterica affectio referat, & nunc saltem ad respirationem læsam, nunc ad syncopen, nunc ad apoplexiam, nunc ad epilepsiam & conuulsiuos motus accedat. Præterea, pro diuersitate humoris venenati & maligni, nunc huic vel illi parti aduersi, varia symptomata inducere solet. Aliam enim naturam induit sanguis corruptus, aliam, & longè peiorem, semen, & quidem pro variâ vteri constitutione, aliorúmque humorum admixtione variâ variam.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Quando suffocatio vterina imminet, percipitur lassitudo perpetua totius corporis, crurum imbecillitas, pallor faciei, aspectus tristis, in quibusdam quasi globi cuiusdam motus in ventre percipitur, in nonnullis murmuratio & varij sonitus in ventre audiuntur, scribitque Cornelius Gemma, *lib. 1. cosmocrit. c. 7.* in suffocatione vteri laborantibus mirandas interdum voces ex imis visceribus exaudiri, nunc velut ranarum coaxatus, nunc serpentum sibilos, crocitus coruorum, gallorum cucurritus, latratus canum, &c. quæ omnia pro viarum & spiritus erumpentis proportione casus effingat, ita vt interdum dæmoniacum quiddam subesse, vulgus opinetur, & pro ἐγγαστριμύθους (vide I.C. Scaliger, *ex. 258 sect. 3.*) eas habeat, sonitúmque illum loquentis intus dæmonis esse putet. Adsunt & ructus, oscitatio, pandiculatio, respiratio breuis & crebra, cordis palpitatio, pulsus minutio, cibi fastidium & nausea, actionum animalium torpor. Risus etiam hystericis suffocatione vteri instante accidere solet, & mirabile est, quod refert Scholiographus *ad cap. 59. lib. 1. Hollerij, de morbis internis*, de duabus filiabus Præsidis Rothomagensis, quæ instante paroxysmo risu longo ad horam, aut horas duas capiebantur, quem neque metu iniecto, neque hortatu, neque aliis artibus poterant compescere, & à parentibus interrogatæ & obiurgatæ, respondebant, se non posse continere risum.

Risus in hystericis caussa. Cuius symptomatis miri quæ causa fuerit, explicare equidem ita non facile est: mihi tamen probabile videtur, risum illum accidisse vapore illo ex vtero eleuato sese in membranas thoracis insinuante. Sicut enim aliàs, si latera digitis contrectentur & titillentur, risus excitatur, qui non cessat, donec titillatio intermittatur: ita & simile quid à vapore acri membranas illas suauiter vellicante fieri potest.

Aliæ contra lacrymantur, aliæ vtrumque faciunt, & monitæ ac obiurgatæ etiam non cessant.

Quæ symptomata paroxysmo iam præsente omnia incrementum sumunt, respiratio intercipitur, & fauces quasi constringuntur, vt ægra suffocari videatur, sensus motúsque atque omnes actiones vitales abolentur & deprauantur. Quædam enim delirant, quædam, vt dictum, lacrymantur, quædam vtrumque faciunt, nonnullæ quibusdam partibus conuelluntur; vox intercipitur, aliquibus sensus interiores & exteriores abolentur, quædam verò audiunt, quæ circa se geruntur, & eorum post paroxysmum etiam meminerunt, loqui tamen non possunt. Pulsus etiam imminuitur, totúmque corpus refrigeratur, oculi clausi manent, ita vt mortuæ planè videantur.

Symptomatum hystericorum caussa. Atque symptomata ista omnia ortum habent ab vno illo vapore maligno ex vtero eleuato, prout ille in diuersas partes distribuitur, earúmque actiones lædit. Vbi enim ad cor fertur, eiusque actiones prosternit, spiritúsque vitales lædit, spirituum vitalium & caloris natiui influxu ad extrema inhibito, imò spiritibus ad cor recurrentibus, totum corpus extra frigescit, & facies pallescit, pulsúsque imminuitur; imò affectus ipse ad lypothimiæ & syncopes naturam accedit. Atque ita cum nec vsus vrgeat, nec facultas fortis sit, & pulsus paruus redditur, & respiratio difficilis euadit. Vbi idem vapor ad cerebrum adscendit, spiritúsque animales turbat, lædit, eorúmque influxum prohibet, sensus & motus animalis læditur, vnde etiam motus thoracis & diaphragmatis impeditur, difficilis respiratio redditur: quod probabilius est, quàm ab vtero adscendente, & à vaporibus diaphragma comprimentibus respirationem lædi.

Et quidem ab isto vapore, prout in diuersas partes facultati animali inseruientes sese insinuat: ita etiam actiones animales variæ læduntur. Vbi enim spirituum animalium fluxus in eos neruos, qui voci edendæ inseruiunt, saltem prohibetur, eodem ferè modo, quo dormientibus in Incubo, vox intercipitur, sensuum verò internorum, vt & auditus organa salua manent. Vbi verò etiam in alia facultatis animalis organa totúmque ferè cerebrum vapor iste penetrat, sensus interni & externi, motúsque animalis, abolentur.

Sub accessionis declinationem humor quidam è locis muliebribus effluit, intestina obmurmurant, oculi attolluntur, genæ rubore suffunduntur, actiones animales restituuntur, corpus incalescit, ægræque suspiriis profundis emissis ad se redeunt.

Quæ symptomata omnia si diligenter perpendantur, affectio hæc à cognatis affectibus, non difficulter discernitur. *Suffocationis vterinæ à cognatis symptomatibus differentia.* Generalia autem signa tria sunt, quibus ab omnibus aliis affectibus distinguuntur. Primum est, quod morbus hic muliebris est, ac quibusdam fœminis familiaris. Si ergo vel ex ægrâ, vel adstantium relatione cognoscitur, fœminam hystericæ affectioni esse obnoxiam, si talia symptomata ingruunt, de alio affectu suspicari opus non est. Secundum est, quod fœminæ tales de vtero malè habente conqueruntur. Tertium est, quod hystericæ mulieres à paroxysmo liberantur, fœtidis naribus, & suaueolentibus pudendis admotis, quod non accidit in aliis affectibus.

Verùm cum fœmina aliqua hac affectione corripi possit, quæ eâ antea non laborauit, signa, quibus ab aliis symptomatibus discernatur, cognita habere vtile est.

A Syncope. A Syncope distinguitur primò modo inuasionis, qui magis præceps est in Syncope, cùm in suffocatione vterinâ euidentia signa futuri paroxysmi præcedant. Deinde pulsus in Syncope ad sensum cessat, in suffocatione verò vterinâ remanet, etsi paruus sit. In Syncope etiam sudores frigidi adsunt pallórque faciei maior est. Si tamen cor valdè affligatur, omnino syncope interdum cum hystericâ affectione coniungitur. Syncope quoque non ita diu durat, sed breui spatio, vel ad salutem, vel mortem terminatur: suffocatio verò vterina integrum diem, interdum etiam biduum vel triduum durat.

Ab apoplexia. Ab Apoplexiâ modo inuasionis differt, quod hæc subitò sine significatione aliquâ inuadit. Deinde Symptomatibus; quia in hystericâ affectione partes non ita resolutæ sunt, vt in apoplexiâ, & si pungantur, vel ipsis pili extrahantur, id sentiunt, & manu interdum indicant, se dolorem percipere. Non etiam stertor vllus in respirando adest, qualis in apoplecticis animaduerti solet, sed respiratio ferè planè cessat. Post paroxysmum tandem hystericæ plerumque meminerunt eorum, quæ circa ipsas dicta & facta sunt, quod non accidit in apoplexiâ.

Ab epilepsia. Ab Epilepsia verò discernitur, quod côuulsiui motus nec perpetuo coniuncti sunt cum suffocatione vterinâ, nec vbi adsunt, ita vniuersales sunt, vt in Epilepsiâ, sed vnum vel alterum saltem membrum concutiunt. Pulsus quoque in Epilepticis maior est, quàm anteà: in hystericis contrario modo se habet. Præterea quæ

hystericâ passione laborant; spumâ circa os non habent, vt Epileptici, sed veluti dormientes excitantur. Epileptici etiam post paroxysmum non meminerunt eorum, quæ circa ipsos acciderunt: Hystericæ verò sæpè eorum, quæ circa ipsas dicta vel gesta sunt, meminerunt. Imò & phantasmatibus agitantur hystericæ, quod non fit in Epilepsiâ, vel aliis cognatis affectibus.

A Lethargo.

A Lethargo differt, quod febris, quæ Lethargum comitatur, abest; pulsus etiam in Lethargo maior est.

Hysterica quomodo à mortuis distinguantur.

Inprimis verò necessarium est, vt à mortuis hystericæ distinguantur, cùm sæpe instar mortuarum suffocatione vterinâ laborantes iaceant, vt compertum sit, quasdam iam sepulturæ destinatas fuisse, imò quasdam in sepulcro miserè reuixisse, vt Alex.Benedictus, *pract.lib.* 10.*cap.*10.& Paræus, *lib.*24.*c.*19. referunt. Atque inde obseruatur, aut certè obseruari debet, vt mulieres, quæ hoc malo frequentes laborant, si eo corripiantur, non nisi post triduum elapsum sepeliantur. Nonnulli id explorant flocco lanæ carminatæ vel penna leui ori admota, quæ si nõ moueatur, ægram pro mortuâ habent: alij speculum tersum ori admouent, & vident, an halitu ex ore emisso inficiatur; alij pelui aqua plenâ pectoris impositâ, in quâ si aqua nullo modo moueatur, itidem ægram pro mortuâ habent. Verùm non satis tuta sunt hæc signa. Cùm enim ægræ non respirent, non tantum exspiratur è pulmone, vt inde lana vel penna moueri, vel speculum infici possit, nec pectus ita mouetur, vt aqua in pelui inde moueri queat, sed saltem internâ transpiratione ægræ vitam trahunt, quæ non pectoris aut pulmonum motu perficitur, sed cordis potius internarúmque arteriarum, obscurâ quadam & latenti motione, eodem modo, vt quædam animalia totâ hyeme frigida & mortua videntur, quæ in cauernis vitam trahunt. Certius signum est, si sternutatoria, quæ aliàs etiam paroxysmo tollendo vtilia sunt, naribus immittantur. Si enim ægra adhuc viuit, sternutatione mouebitur. Alij pilos è pudendis euellere iubent. Neque tamen hæc ipsa indicia in graui malo planè certa sunt. Itaque tutissimum, elapsum triduum exspectare.

Signa caussarum. Seminis.

Caussarum signa quod attinet, semen in caussâ esse, plurimi ex signis seminis abundantis colligunt. Verùm, vt antea dictum, sola seminis retentio hanc affectionem non inducit. Ideoque etsi fœmina semine abundet, Venerem assumptam intermiserit, & salax sit: tamen semen detentum corrumpi necesse est, si hanc affectionem excitare debet: quod fit vel partium, quibus id continetur, vitio, vel ab aliorum humorum vitiosorum admixtione. Colligitur tamen, à semine hoc malum excitari, si menses rectè sese habent, & respirationis difficultas, vocis interceptio, suffocatio, conuulsiones, & omnia symptomata fiunt vehementiora, & paroxysmo declinante humor semini similis è pudendis effluat.

Sanguinis menstrui.

A sanguine menstruo hoc malum ortum habere colligitur, si fœminæ, præsertim quæ Venere satis vtitur, menses supprimantur, aut non rectè fluant.

Humorum vitiosorum aliorum.

Si tandē fœmina & Venere satis vtatur, & menstrua etiam rectè fluant, inprimis si fœmina senio iam vicina sit, aut cacochymica, ex vteri aliquo morbo laborans, non ex semine corrupto, neque ex sanguine menstruo, sed ab excrementitiis humoribus in vtero detentis & corruptis, malum hoc originem sumere indicio est.

Prognostica.

Prognostica.

1. Malum quidem plerumque fœminis lethale non est, ipsis tamen & domesticis valdè molestum, & terroris plenum est.

2. Aliquando tamen, superueniente syncope, aut grauibus conuulsionibus, aut calore natiuo exstincto, ægræ è vitâ tolluntur.

3. Quæ à semine est suffocatio Vterinâ, periculosior est, quàm quæ à sanguine; cùm semen corruptum peiorem naturam induat, quàm sanguis. Etsi enim, quæ à mensibus vitiosis fit suffocatio Vterina, etiam satis grauis sit: tamen id non accidit à menstruo sanguine, quatenus talis, sed quatenus alios vitiosos humores, inprimis melancholicum admistum habet.

4. Quò plures partes in consensum trahuntur & afficiuntur, & grauiora symptomata excitantur; & quò respiratio & pulsus magis aboletur, & lipothymia accedit: eò malum periculosius est.

5. Minus verò periculosum malum est, si respiratio non valde lædatur, sensus & motus integri maneant, & paroxysmus non diu duret.

6. Si mulieri suffocatione vteri laboranti sternutatio superueniat, bonum. Nam & naturam excitat & robur cerebri indicat, partémque maligni vaporis in cerebro discutit, & facit, vt vitiosi humores in vtero hærentes euacuentur.

7. In iuuenibus plerumque desinit hoc malum, vbi parere incipiunt. In seniosibus verò, si diutius durauerit, vix curatur, propter viscerum debilitatem, & cacochymiam, quâ scaterè solent.

8. In prægnantibus & puerperis periculosum malum est; in illis quidem propter metum abortus; in his verò ob virium post partum debilitatem.

9. Quò sæpius malum inuadit, & paroxysmi diutius durant, eò periculosius est, metuendúmque, ne respiratione læsâ, & cordis viribus toties debilitatis, ac calore & spiritibus à maligno vapore infestatis, tandem calor natiuus exstinguatur, ægráque intereat, idque magis metuendum, si spuma in ore appareat.

10. Non tamen de vitâ statim desperandum, etsi paroxysmus diu duret, nec ante triduum, vt antea dictum, sepulturæ fœminæ tales tradendæ, multò minus sectionibus anatomicis subiiciendæ; cùm quasdam ferè triduo elapso reuixisse obseruatum sit. Si enim calor cum vitâ euanuerit, neque corpus ab animâ amplius regatur, tunc cadauerosum fœtorem exspirare incipit. Refert hic miram historiam Ambr.Paræus, *lib.*23.*c.*46. de Anatomiæ neglectæ parente & instauratore, (procul dubio Vesalium intelligit,) qui cum in Hispaniâ ad nobilem mulierem, quæ ex hysterico strangulatu mortua credebatur, dissecandam vocatus esset; ecce! ad secundam adactæ nouaculæ impressionem de repente ad se illa redire, & artuum, corporísque, quod pro cadauere habebatur motu & clamore, vitæ adhuc superstitis signa præbere cœpit. Quâ re tantum amicorum odium in se conciliauit, vt, periculi euitandi gratiâ, prouinciâ quàm citissimè excedere cogeretur, & non ita multo post mœstitiâ confectus interierit.

Indicationes.

Indicationes

Curationis suffocationis vterinæ duæ partes sunt, vna quæ, præsentem paroxysmum respicit; altera, quæ tempus paroxysmo liberum. Illa naturam excitat, vaporem illum malignum ex Vtero adscendentem dissipat, & à membris principalioribus auertit; imò vt ipse humor, è quo eleuatus vapor, euacuetur, operam dat: hæc humorem & mineram, è quâ vapor ille attollitur, aufert, eius generationem prohibet, & omnia, quæ ad humoris illius generationem faciunt, tollit.

Curatio in paroxysmo instituenda.

Curatio in paroxysmo.

Medicus ergo ad ægram talem vocatus adstantium officia ita disponere debet, ne, quod in terrore plerumque fieri solet, confusis operis ægræ potius molestæ, quàm vtiles sint.

Naturam excitantia.

Postquam ergo fœmina in lecto supina ita collocata, vt facilius spiret, & fasciæ corporis omnes solutæ fuerint, Naturam excitant, clamores & proprij nominis inclamatio, pilorum, in pudendis præcipuè, auriumque vellicatio, ligaturæ & frictiones dolorificæ.

A partibus

Reuulsio. A partibus verò superioribus autem adscendentem reuellunt eædem ligaturæ & frictiones dolorificæ partium inferiorum, femorum, cruium ac pedum, cucurbitulæ sine scarificatione cum multâ flammâ, primò suris & fœmoribus, deinde etiam inguinibus apposita.

Naribus graueolentia admouenda, quibus partim vapor ipse discutitur, partim eius adscensus, dum vterus graueolentia auersatur, impeditur, qualia sunt, plumæ auium, inprimis perdicum combustæ, pili, coriorum, cornua combusta, castoreum, asa fœtida, galbanum, oleum succini. Discutit quoque vaporem illum malignum ruta naribus admota. Inprimis vtiles sunt, & à plurimis commendantur, vt præsentaneum auxilium, & *Verrucæ equorum.* quod momento quasi mulieres suffocatas reuocet, verrucæ, quæ tibiis equorum adnascuntur, si in furno siccentur, & in puluerem redigantur, & fumus ex eo carbonibus iniecto naribus excipiatur.

Contrà pudendis suaueolentia admouenda, vt zibethum, moschus, gallia & alipta moschata, vt humorum & spirituum motus in vtero versus inferiora reuocetur. In pauperioribus sufficiunt, puluis garyophyllorum, cinamomi, nucis moschatæ.

Vel ♃ *styracis calamit. benzoes, ana* Drach. j. *galliæ moschatæ* Scrup. ß. Cum *mucilag. tragac.*

F. trochisci, qui carbonibus iniciantur, & fumus per infundibulum in orificium vteri immittatur.

Vel fiat tale Linimentum:

♃. *styrac. calamit. benzoes, ana* Drach. j. *gall. mosch.* Scrup. ß. *zibethi* gr. iij Cum *ol. amygd. d.* F. Linimentum.

Vel ♃. *moschi, zibethi, ana* gr. iij. *styrac. liquid.* ℈ ß.

Misceatur, & mistura lana bombicina imbuatur, quæ pudendis indatur.

Cauendum tamen hic tegumentis necessitatis, ne odor ille suauis ad nares ægræ pertingat, malumque augeat.

Reuocant etiam & reuellunt materiam ad superiora adscendentem clysteres flatus discutientes aluo iniecti.

Vt ♃. *decocti carminatiui* ℔ j. *el. hiera f.* Drach. vj *bened. laxatiu.* Vnc. ß. *olei* Vnc. ij. *ol. de bacc. lauri* Vnc. ß. F. Clyster.

Vel ♃. *artemisiæ, mercurial. maioran. pulegij, ana* Mj. *rutæ* Mß. *sem. carui, cumini, ana* Drach. ij. Coq. *in aq. s.* Col. ℔ j. *el. diaphœnic. hieræ f. ana* Drach. v. *extr. castorei* Scrup. j. *ol. rutac.* Vnc. jß. F. Clyster.

Clysterium vicem habere possunt glandes acriores.

Vt verò ipsa materia, quæ vaporem illum emittit, ex vtero tollatur, clysteres vterini & pessi, in maritatis & Venerem expertis, vtero indendi. Cùm verò virginibus eos adhibere non liceat, Nascalia Barbaris dicta, cer uici vteri orificio apponenda.

Vt ♃. *el. hieræ picræ, diaphœnic. ana* Drach. ij. *terebinthinæ* ℥ ß. *mellis mercurial.* Vnc. j. *castorei* ℨ ß.

Misc. & cum gossipio F. pessarium vteri ceruici imponendum.

An etiam titillatio & frictio pudendorum institui debeat, dubium. Refert quidem Galenus, viduam quandam restitutam fuisse immisso digito ab obstetrice in vterum, ac semine effuso; & Auicennas, vt idem fiat, præcipit. Verùm cum malum hoc tarò lethale sit, atque alia demum remedia, quibus à paroxysmo fœminæ excitari possint, frictio verò ista Veneris vicem gerat; à Christiano Medico suadenda non videtur.

Ol. ♃. A Chymicis valde commendatur oleum ♃, quod sic paratur: Solue stannum Anglicum in aqua forti, ex nitro & alumine facto f. artem. Et stannum ipsum paulò post in fundo apparebit in modum calcis albicantis. Hanc calcem exsicca, & per ollas super cucurbita tubulata positas sublima, quemadmodum aliàs fiunt flores ♃ albi; atque ita corpus ♃ sursum fertur in formâ pulueris, seu farinæ candidissimæ. Hunc puluerem solue in aceto destill. & extrahe per biduum, quotidie sæpius vas agitando. Solutiones & extractiones repeta per recens acetum destillatum, donec tota completa fuerit extractio. Tandem extractum omne coniunge, & acetum destillatum vsque ad siccitatem inde euapora, aut destilla. Quod remanet, cum spiritu vini extrahe, quemadmodum cum aceto destill. factum: separa vicissim spir. vini vsque ad medietatem. Pone in locum humidum, & enascentur Crystalli, quos demum in liquorem per deliquium solue. Is liquor vmbilico bysteticæ immissus, statim suffocationem sistit. Intra à gutt. j. ad ij. ad summum iij. repetitis vicibus exhibetur.

Discutiunt verò vaporem illum malignum, ruta, castoreum, vt & sternutatoria, secundum *aphorism.* 35. *sect.* 5. *Discutientia & sternutatoria.*

Vt ♃. *ellebori albi*, Scrup. ß. *piperis longi, zinzib. ana* Drach. ß. F. pulu. naribus immittendus.

Vel ♃. *piper. albi, pyrethri, castorei, ana* Scrup. j. *elleb. albi* Scrup. ß. F. pulu.

Naribus quoque oleum succini illinatur.

In aures etiam ol. saluiæ, spicæ, succini, instillari potest.

Tandem extrà vteri regioni vnguenta & emplastra vapores illos malignos discutientia, & vias, per quas humor vitiosus effluat, dilatantia applicanda, nimirum ol. nucum, lilior. albor. rutaceum, anethinum, de Castoreo. *Linimenta & vng.*

Vt ♃. *olei laurini, rutacei, ana* Vnc. ij. *pulu. sem. cumini, castorei aceto dissol. ana* Drach. ß. *ceræ parum.* F. Linim. or.

Efficax est & vnguentum, quod fit ex selacâ in butyro coctâ, addito gummi tacamahaca; quod & vmbilico imponi potest.

Vel Cataplasma hoc pectini & vteri regioni imponatur.

♃. *fol. leuistici cum radicib. filicis, mercurial. ana* Mj. *rutæ* Mß.

Coq. in vino ad mollitiem, contusis adde *ord. nardini q. s.* F. Cataplasma.

Vel vmbilico applicetur Emplastrum de galbano, crrconeum aut aliud paratum à galbano, pice, castoreo, asâ fœtidâ, aut saltem galbano & asâ fœtidâ confectum.

Vel vteri regioni ea parte, per quam vapor ad superiora adscendere sentitur, theriacâ ol. rutaceo dissoluta illinatur.

Sumenda verò & ori ægræ infundenda aq. destillata composita, huic affectioni destinata. *Medicamenta interna contra suffocationem vteri.*

Vt ♃. *zedoariæ, sem. pastinac. sylu. rad. leuistic. ana* ℥ ij. *myrrhæ rubr. castorei, ana* Vnc. ß. *rad. pæoniæ* Vnc. iiij. *vis̄ci q. decresc.* ℥ *collecti* Vnc. iij.

Præparatis affunde *aq. matricar.* ℔ iv. ß. *spir. vini* ℔ j. ß.

Sicut in vase clauso octo diebus, postea destillentur. Dosis cochlear j. vel per se, vel cum aq. tiliæ aut aliâ conuenienti.

Vel exhibeantur aliquot guttæ ol. succini cum aq. artemisiæ, aut theriaca vel Mithridatium in aq. artemis. vel pulegij dissoluta.

Vel trochisci de myrrha in iis dissoluti propinentur, vel etiam hæ pilulæ.

♃. *castorei, myrrhæ, asæ fœtidæ, ana* Scrup. j. *piper.* Scrup. ß.

Cum *Syr. de artemis. fiant pilulæ*, quarum duæ vel tres dissolutæ exhibeantur.

In prægnantibus tamen cautè ista medicamenta vsurpanda, ne abortus concitetur, & potius in exteriorum vsu subsistendum.

Apollonius Menabeus, *de alce c.* 10. scribit, contra suffocationem matricis vngulam alcis præsentaneũ esse remedium, & se ab aliis audiuisse, & periculo facto cognouisse, dum rasuram huius cum radice zedoariæ, aliisque exhibuit. Vtiles sunt & iuli nucis iuglandis exsiccati puluerisati, & ad Scrup. ij cum ol. succini gutt. ij in conuenienti liquore exhibiti. Vt & radix angelicæ, sicut

ſicut & petaſitæ cum xedoariâ in vino calido exhibitæ; item peucedani radix in ore detenta.

An vinum in hyſterico paroxyſmo exhibere liceat, infra *quæſt.3.* dicetur.

Mercatus fœminis, quæ ex menſtruorum ſuppreſſione hoc malo laborant, tutiſſimum & vtiliſſimum eſſe exiſtimat, ſanguinis è talo miſſionem, nullóque alio vires onere preſſas, vias nimiâ redundantiâ obcæcatas & ſuffocationis periculum leuari citiùs, quàm hoc, exiſtimat. Verùm enimuerò cum in ſuffocatione vterinâ maxima ſit virium proſtratio, & totius corporis refrigeratio, adeò vt ſæpè de vitâ deſperetur, nullo modo venæſectio tutum eſt remedium. Deinde ſuffocatio vterina non ſaltem à ſanguine ſuppreſſo, naturámque onere quaſi premente, originem habet, cùm multæ fœminæ ſuppreſſione menſium laborent, quæ nihil tale patiuntur, ſed corruptio ſanguinis ſuppreſſi accedat, neceſſe eſt, quam non tollit venæſectio.

Curatio extra paroxyſmum.

Curatio extra paroxyſmum. Poſtquam è paroxyſmo eluctata eſt fœmina, laborandum, ne is recurrat; quod fit cauſſarum remotione. Cùm verò, vt antea dictum, proxima huius affectus cauſa ſit vapor malignus ab vtero eleuatus, hic verò ex ſemine, ſanguine menſtruo, vel alio humore corrupto eleuetur: danda opera, vt ſemen, ſanguis, vel humor corruptus euacuetur, neque quicquam horum ampliùs corrumpatur, vterúſque roboretur.

A ſemine corrupto. Itaque ſi à retento ſemine affectio hæc ortũ habeat, vniuerſalibus purgationibus, quæ leues eſſe debent, ac ſæpè repetendæ ſunt, præmiſſis, eis, quæ ſeminis copioſam generationem prohibent, vtendum, quæ ſupra *ſect.2. cap.13.* de gonorrhœa ſunt propoſita. Inprimis verò curandum, ne ſemen in vtero corrumpatur, ac propterea ſi aliquod in vtero vitium ſit, id corrigendum, aut ſi corruptum ſit ſemen, maturè euacuetur, quod commodiſſimè fit clyſteribus vterinis & peſſis ſuprà propoſitis.

Vt reliquiæ verò diſcutiantur, & vterus roboretur conuenientia emplaſtra & vnguenta vteri regioni adhibendi.

Vt ℞. *ſtyrac. liq.* Drach. ij. *garyophyllor. ſem. agni caſti, angelicæ,* ana Drach ß. *aliptæ moſch.* Scrup. j. *ol. nardini, lil. alb. ceræ, ana q.ſ.* F. Vnguent.

Vel ℞ *ſem. agni caſti* Drach. j. *ſantal. omn. ana* ʒ. ß. *pulu roſ. alb.* Drach j. *gummi tacamahacæ* Drach. j. *carannæ* Drach ij. *aliptæ moſch.* Drach. ß. *terebinth ladani, ceræ, ana q.ſ.* F. Emplaſtrum.

Inprimis verò in hoc cauſæ genere bonâ diætâ opus eſt. Vtantur huic affectioni obnoxiæ & ſemine abundantes victu tenui; carnium nimio vſu, vini potu, & omnibus, quæ ſemen copioſum gignunt, abſtineant, laſciuos ſermones, conuerſationes, lectiones Venereas vitent, & ſi Virgines ſint, Viro iungantur.

A menſtruis corruptis. Si verò à menſtruis retentis & corruptis malum originem habeat, ea curatio inſtituenda, quæ ſupra, *ſect. 2. c. 3. de menſium ſuppreſſione* eſt propoſita.

Si tandem ab humoribus vitioſis in Vtero collectis affectio hyſterica dependeat, eâ curatione opus eſt, quæ ſupra, *part. 1. ſect. 2. c. 6. de intemperiebus vteri cum materia,* eſt propoſita.

Suffocationi vteri prohibentia. Quia tamen nec ſemen retentum, nec menſtrua ſuppreſſa, nec vitioſi humores in vtero collecti, ſuffocationem vterinam excitant, niſi peculiari modo corrumpantur, & malignitatem occultam ac venenoſitatem induant, communia quædam medicamenta ſunt, quæ humores illos diſcutiunt, malignitati aduerſantur, vterúmque roborant. Parantur verò talia ex *meliſſâ, menthâ, pulegio, calaminthâ, radice angelicæ, imperatoriæ, mei.*

Radix bryoniæ. Inprimis efficax & vtilis hic eſt *radix Bryoniæ*, de qua Matthiolus, *in Dioſc. lib. 4. cap. 176.* ſcribit, quod mulier quædam, quæ longo tempore huic malo obnoxia fuit, cùm vinum album bibiſſet, in quo Vitis albæ radicis vncia vna efferbuiſſet dormitum itura ſemel in hebdomade, atque hoc medicamento per annum vſa fuiſſet, optimè ex illo morbo conualuiſſe.

Vtiles ſunt hic Aquæ hyſtericæ dictæ, inter quas & hæc: *Aquæ hyſtericæ.*

℞. *Radic. leuiſtic. pæoniæ, angelicæ, zedoar. ana.* Vnc. j. *Viſci q.* ☽ *decreſc. coll.* Vnc. ij. *menthæ, meliſſ. calaminth. betonic. ana* M j. *ſem. dauci, paſtinac. ſylueſtris, caſtorei, ana* Vnc. ß.

Contuſis affunde *aq. matricar. & vini albi, ana q.ſ.*

Stent in infuſione 8. diebus, poſtea deſtillentur.

Vel ℞. *rad. bryon. valerian. mei, angelic. ana* Vnc. ß. *meliſſ. calaminth. puleg. betonic. ana* M ß. Coq. in vino. *Decoctum.*

Col. Adde *Syr. de artemiſ.* Vnc. j.

F. hauſtus pro tribus doſibus.

Vel ℞. *rad. angel. bryon. ana* Vnc. ß. *meliſſ. puleg. artemiſ. ana* M j. *flor. roſmarin.* M ß.

Suſpendantur in ſacculo in vino, de quo ægra bibat.

Caſtoreum quoque ſolum ſingulis diebus Drach. ß. pondere cum conuenienti liquore ſumptum, vtile eſt.

Chymici non ſolùm in hoc affectu, ſed & menſibus inordinatis, ſuppreſſis, fluore albo, ⊖*lum* ♂*tis* commendant, ſi gran. j. cum gr. ij. ſacchari, aliquot ſeptimanis in vino vel alio liquore conueniente exhibeatur.

Pulueres tales concinnari poſſunt. *Pulueres.*

℞. *ſem. dauci, cumini, paſtinac. ſylu. ana* Drach j.

F. pulu. Detur Drach. j.

Vel ℞. *fæcula bryon.* Drach ij. *ſem. cymini, paſtinac. ſylu. ana* Drach j. *ſuccini præp.* Drach. ß. *garyophyl.* ℈. ij. *cinamom.* ℈. j. F. puluis.

Vtiles ſunt ſpecies diagalangæ, diacalaminthæ, diacinam. diamoſchi, & inde confectæ rotulæ. *Species aromat.*

Vt & hæ pilulæ. *Pilulæ.*

℞. *Caſtorei* Scrup. j. *aſæ fœtidæ* Sc. ß. *myrrh. galbani, ſagapeni, ana* Scr. j *mellis mercurialis q.ſ.*

F. pil. De quibus fœmina frequenter Scrup. ß. vel Scr. j. ſumat.

Vtilis eſt & theriaca & Mithridatium.

Vel fiat tale electuarium.

℞. *conſeru. anthos, betonic. meliſſæ, ana* Vnc. j. ß. *ſpec. diamoſch. diacalaminth. ana* Drach. ß. *cum ſyr. de artemiſ.* *Electuarium.*

F. Electuarium.

Vel ℞. *Conſeru. maioran. anthos. bugloſſæ, ana* Vnc. ij. *theriacæ, Mithridat. ana* Drach. ij. *ſpec. diacymini, diamoſchi, ana* Drach. ß. *cum ſyr. de artemiſ.* F. Electuarium.

Caueant ſimul fœminæ huic affectioni obnoxiæ, ne rerum ſuaueolentium odores naribus excipiant, ſed potius globos ſeu poma ex caſtoreo, galbano, aſâ fœtidâ, ſagapeno, manibus geſtent, aut caſtoreum ſaltem ſecum ferant. Vitent etiam mel & omnia dulcia, quæ æquè, vt ſuaueolentia, vterum commouere ſolent.

Extra quoque, quæ ſemen & humores corruptos diſcutiunt, applicentur, qualia ferè *de menſ. ſuppreſſ.* propoſita. Vt *Externa.*

℞. *radic. ireos, rubiæ, lilior. alb. valerianæ, angelicæ, ana* Vnc j. *artemiſiæ, nepethæ, matricariæ, meliſſæ, ana.* M. ij. *baccar. lauri, iuniperi, ana* M. ß. Coq. pro fotu aut balneo.

Vel venter inferior inungatur *ol. lil. albor. angelicæ, cthriacâ.*

Vel ℞. *theriacæ* Vnc. ß. *ſem. viticis* Drach. j. *ol. angelicæ, cumini, ana* Scr. j.

Incorporentur cum *emplaſtro de baccis lauri.* F. Emplaſtrum.

QVÆSTIO I.

Qualiſnam propriè affectus p.n. ſit ſuffocatio vterina.

Suffocatio vterina qualis affectus. De Naturâ affectionis huius Medici valde diſcrepant. Alij enim ad morbos referunt, & intemperiem frigidam eſſe ſtatuunt, ideo, quod fœminæ hoc malo correptæ

correptæ adeo toto corpore refrigerantur, vt à mortuis vix discerni possint. Alij refrigerationem istam agnoscunt, sed eam non morbum intemperiei esse statuunt, sed saltem qualitatem mutatam, ideo, quod intemperies, quæ morbum constituit, nec citò fiat, nec citò desinat, sed sensim & successiuè generetur; suffocatio verò vterina citò oriatur & citò desinat, & refrigeratio illa nullis contra intemperiem frigidam adhibitis remediis sponte caussâ sublatâ cesset, & propterea etiam nulla actionum læsio inde sequatur. Quâ in re quidem, dum istam refrigerationem non ad morbos intemperiei, sed saltem ad qualitates mutatas referunt, rectè sentiunt. Veruntamen refrigeratio ista non præcipuum est symptoma, nec per eam solam definiri potest, cùm longè grauiora coniungantur. Alij actionem læsam esse statuunt. Sed ij rursum in varias sententias abeunt. Alij enim respirationem læsam, alij syncopen, alij conuulsionem esse dicunt.

Verùm si rem diligenter perpendamus, vno symptomate hoc malum definiri potest; cum vix vnum saltem adsit, sed plura, neque semper eadem. Conuulsio certè non semper adest, nec omnes hystericæ conuelluntur, sed multæ quietæ, immobiles, & quasi mortuæ iacent; interim alia adsunt symptomata. Vapor enim iste malignus ac venenatus varias functiones lædit, prout in hanc vel illam partem fertur, & prout is copiosus vel paucus, magis vel minus malignus est.

Primò quidem ferè semper respiratio læditur, sed & non semper sola, verùm viribus cordis prostratis lypothymia, syncope, & pulsus mutatio accidit, & hinc totum corpus refrigeratur. Interdum & actiones animales læduntur, ægræque vertigine corripiuntur, delirant, conuelluntur, sensus & motus abolentur, vt ægræ concidant, vt supra de differentiis, & signis diagnosticis pluribus dictum.

Neque mirum alicui videri debet, à tam exiguo vapore, spiritu vel aurâ, tot & tam grauia induci symptomata. Non enim manifestis agit qualitatibus, sed occultâ malignitate, cuius corpus humanum variè afficiendi vis est, vt in venenis patet. Neque etiam per vnam viam & ad vnam saltem partem vapor iste ex vtero eleuatus fertur, sed varias, & quidem nunc plures, nunc pauciores.

QVÆSTIO II.

Quæ sit vera caussa suffocationis vterinæ.

Quæ caussa suffocationis vterinæ.

De caussis suffocationis vterinæ variæ sunt Medicorum opiniones, quæ tamen omnes ad duas classes redigi possunt, etsi vtrobique in specie non planè conueniunt.

Alij enim ab ascensu vteri, alij à vapore ex vtero adscendente suffocationem vteri prouenire statuunt.

Qui priorem opinionem sequuntur, inprimis ad respirationem læsam respiciunt, eiusque proximam caussam esse statuunt compressionem diaphragmatis; hanc verò fieri ab vteri adscensu, dum scilicet vterus versus cor, vt ab eo spiritus & sanguinem accipiat, adscendat, atque ita diaphragma comprimat. Alij adscensum hunc vteri per conuulsionem explicant, idque variè. Alij ab irritatione eam fieri putant. Ita scribit Mercatus (qui tamen in causis huius morbi reddendis parum sibi constat) si sperma in vteri cauitate & vasis corrumpatur, vterum magno neruorum musculorumque nexu conuelli, vt eius virulentiam exprimere & expellere possit.

Alij verò à plenitudine & inanitione conulsionem hanc fieri statuunt. A plenitudine quidem, dum ligamenta & vasa ad vterum pertingentia, ab humorum copiâ obstruuntur. Hoc enim si fiat, vteri conuulsionem & ad superiora vel latera contractionem fieri statuunt; in quâ repleto corpore, quantum vterus in latum & profundum extendatur, tantum in longitudine abbreuiatur.

A siccitate verò alij aliter conuulsionem fieri dicunt. Autor libri de steril. præfocationem vteri ideo fieri scribit, quod vasa vteri inanita stimulent naturam, quæ exsiccata sursum moueantur, vt humiditatem à corde caloris natiui fonte accipiant. Alij verò ideo propter siccitatem suffocationem vteri fieri statuunt; quia vterus maximè neruosus est. Cum autem nerui omnes à cerebro oriantur, exsiccato vtero necessariò compati cerebrum; cerebro autem maximè patiente cor in consensum spiritibus trahi.

Mercatus cum animaduerteret ista omnia vix defendi posse, scribit, Hippocratis de vteri adscensu & motu ad alias partes verba non intelligenda esse, vt sonant, cum vterus reuera situm non mutet, sed ita, quod vterus venis, arteriis & filamentis alligetur variis corporis particulis, quæ vel repleta, vel inanita & exiccata conuellantur, damnumque circa illam partem inferant, haud secus, quàm si vterus iisdem partibus incumberet.

Suffocatio vteri non consistit saltem in respiratione læsa.

Verùm ista omninò à veritate aliena sunt. Primò enim non solùm ad respirationem læsam respiciendum est; sed longè plura adhuc in suffocatione vterinâ contingunt symptomata, syncope, pulsus mutatio sensuumque & motus animalis læsio, quæ nullo modo à solâ diaphragmatis compressione prouenire possunt, sed talis causa quærenda, à quâ omnia, quæ in suffocatione vterinâ contingunt, symptomata deduci possunt.

Vterus non adscendit versus diaphragma.

Deinde ipsum vterum versus diaphragma adscendentem mali huius causam esse, equidem à Platone desumptum videtur, qui, *in Timæo*, scribit, vterum ceu animal prolem generare cupiens, si intempestiuè diuque infructuosum fuerit, succensens, ægrè ferre, erransque per totum corpus & spirituum meatum obstruens, ac respirare non sinens, in extremam anxietatem deiicere, atque multos alios morbos excitare. Verùm illa opinio solidè à Galeno, *6. de loc. aff. cap. 5.* refutata est, & vterum adscendere non posse, supra, *part. 1. sect. 1. cap. 14. de adscensu vteri*, satis monstratum.

Vterus in suffocatione vterinâ non conuellitur.

Tertiò & ea quæ de Conuulsione vteri dicuntur omnino falsa sunt, neque tale quid animaduertitur. Et si, vt vult Mercatus, à seminis corrupti malignitate vterus conuelleretur, vt id excuteret, potius versus inferiora fieret retractio. Et siue ex plenitudine, siue ex inanitione vterus conuelleretur, potius descenderet, & versus inferiora retraheretur, quàm vt versus superiora adscenderet. Neque etiam vterus inanitus, & ob exsiccationem versus superiora, vt reficiatur, adscendit. Non enim vterus, vt sanguinem & spiritus attrahat, opus habet, vt corpore suo adscendat, sed vasa habet, quæ sanguinem & spiritus continent, è quibus sibi necessarium alimentum & sanguinem ac spiritus, loco non mutato, attrahit, sicut & reliquæ corporis partes omnes idem faciunt, quæ quietæ in suo loco alimentum sibi alliciunt.

Neque etiam ob siccitatem & neruosæ substantiæ exsiccationem, propter quam contrahatur, & in consensum cerebrum trahatur, hæc affectio oritur. Non enim solùm cerebrum afficitur, sed etiam cor, & plerumque cor prius, quàm cerebrum. Tandem nec Mercati effugium locum habet, cum putat, non ipsum vterum, sed potius vasa ad vterum tendentia, seu repleta, seu inanita conuelli: siquidem probabile non est, in corpore viuente venas & arterias ita repleri, seu inaniri posse, vt ita conuellantur, & conuulsione, tam grauia symptomata excitentur.

Vera suffocationis vterinæ caussa.

Itaque non opus est, tot causas comminisci, cùm vnicus ille vapor ex vtero ad superiora adscendens omnium horum symptomatum caussa esse possit, pro vt in hanc vel illam partem fertur, eamque infestat. Fernelius

nelius equidem inter vteri suffocationem & adscensum distinguit, & separatim de iis tractat, & suffocationem vteri à vapore ex vtero sublato fieri statuit, adscensum verò vteri ab ipsius vteri corpore versus superiora eleuato fieri existimat, & in adscensu vteri non ea, quæ in strangulatione, fieri symptomata, docet, sed duntaxat premi mulierem quodam præcordiorum dolore, spirandi difficultate, cum animi defectione, at sine metu, sine delirio, aut alio symptomate grauiore. Verùm sine caussâ id facere videtur. Etenim hystericæ affectionis multi gradus sunt, qui ab eadem causâ, copiâ & malignitate differente, proueniunt. Nam fieri potest, vt vapor ille malignus in testibus & tubâ vterinâ moueatur, & tubam vterinam aliquousque eleuet, qui tamen conclusus maximam partem in eâ maneat, non grauiora, & non nisi ea, quæ Fernelius recenset, & quæ suffocationis vterinæ initia sunt, symptomata excitat. Si verò idem vapor viam ad venas & arterias inueniat, & per eas ad cor & cerebrum penetret, plura symptomata, atque omnia, quæ in suffocatione vteri fieri dicuntur, symptomata inducit. Et rem sese ita habere vel illud docet, quod circa principium hystericæ affectionis manifesta quædam agitatio, & quasi globus quidam, quem fœminæ pro vtero habent, percipitur, cui inhibendo ægiæ adstantium operam implorare solent, quæ vel manibus globum illum versus inferiora comprimunt, vel fasciâ latâ hypogastrium constringunt, atque ita efficiunt, vt vaporis illius ascensus prohibeatur.

Vapor affectionis hystericæ caussa qualis.

Vaporem illum ergo ex vtero adscendentem meritò pro vnicâ affectioni hystericæ causâ agnoscimus. De eo ipso autem vapore alij aliter sentiunt. Nonnulli enim saltem hîc in qualitatibus manifestis consistunt, & vaporem hunc frigidum esse, atque ab eo vniuersum corpus adeo refrigerari, vt & respiratio & pulsus sensu deprehendi nequeant, statuunt. Cum enim totum corpus, & in eo cor ac spiritus vehementer refrigerantur, non putant necessarium esse, amplius aëris externi attractionem, quæ fit ad caloris contemperationem, neque etiam exspirationem fuliginosarum exhalationũ, quæ, calore tunc imminuto non eleuantur. Verùm non credibile est, à tantillo vapore vniuersum corpus ita refrigerari posse, sed vero magis consentaneum est, docentque symptomata, (quæ nec tot, & tam varia, nec tam grauia; nec tam subitò ingruentia, à sola frigiditate prouenire possunt,) potius à maligno vapore & spiritu affectionem istam dependere, qui cum sit spiritus vitalibus aduersissimus, functiones cordis lædit, simulque respirationem. Atque refrigeratio totius à cordis functionibus læsis proficiscitur, sicut & respiratio læsa, non verò refrigeratio totius cordis actionum læsarum & respirationis læsæ causa est. Corde enim læso & spiritibus vitalibus vel suffocatis vel corruptis, etiam animalium spirituum generatio sese rectè non habet, & spiritibus animalibus non sufficienter in neruos & musculos influentibus, thoracis quoque motus læditur. Imò vapor iste malignus etiam animalibus spiritibus inimicus est. Agnouit vaporis huius malignitatem Galenus, qui, 6. *de loc. aff. cap.* 5. vbi de affectione hystericâ agit, huius vaporis malignitatem torpedinis veneno, phalangium morsui, & ictui scorpionis comparat: quæ venena etsi omnia sint mole exigua, in corpus tamen humanum recepta, exiguo temporis spatio istud vehementissimè afficiunt & immutant, & grauissima symptomata in eo excitant.

Vnde vapor iste malignus eleuatur.

Porrò non de minerâ & materiâ, è quâ ille vapor eleuatur, Autores planè consentiunt. Plateto enim vero adeò consentaneum non videtur, etiam à semine retento & corrupto hanc affectionem excitari, ideò, quod quandiu semen in propriis vasis continetur, vix suam naturam amittat, & si ex iis effusum retentum sit, erosionem potius illius loci, quàm talia procrees accidentia. Verùm semen illud non semper purum est, sed ei sæpe alij humores vitiosi admiscentur, nec vasa illa, quæ semen continent, semper bene constituta, sed intemperata sunt, & intumescunt, vt supra dictum. Interim libenter concedimus, non semper seminis vitium ad hanc affectionem inducendam necessarium esse, sed quiuis humor hoc modo in vtero corruptus idem præstare potest. Neque etiam simpliciter seminis vel sanguinis menstrui retentio, huius mali causa est, cum & eas, quæ vterum gestant, & quæ viri consuetudine fruuntur, æquè, vt alias hoc malum infestet, & contra in cœnobiis plurimas virgines viuere videamus, quæ diu semen retinuerunt, nec tamen hystericis affectionibus sunt obnoxiæ: sed corruptio ex loci naturâ, vt humor & vapor hic malignus generetur, accedat, necesse est, quæ peculiaris omnino est in vtero, quàm in aliis partibus. Vnde enim vita, vt loquitur Fernelius, illinc & summa veneni pernicies excitatur.

QVÆSTIO III.

An Vinum in hysterico paroxysmo exhibere liceat?

Vinum in hysterico paroxysmo an exhibere liceat.

Suasisse id videtur Hippocrates, dum, 2. *de nat. mul.* ita scribit. *Si vteri ad hepar accesserint, muta derepentè fit mulier, & dentes conserit: tum manibus subtus depelle, ac infra hepar & hypochondria fasciâ mulierem constringito, ac ore aperto vinum odoriferum infunde, naribus grauecolentia offer, subtus verò aromatis bene redolentibus suffito.* Et summa refrigeratio corporis, viriumque lapsus id postulare videtur, cum vires vix aliud citius reficiat, quàm vinum generosum. Contrà Auicennas scribit: *Caue, ne des eis in potu Vinum; quoniam aqua est eis conuenientior, neque carnes grossas, & ea, quæ addunt in carne & spermate.* Et ratio id quoque suadere videtur, quoniam vini potus materiam vitiosam magis agitare, pluresque vapores excitare potest. Mercatus, vt Hippocratem cum Auicennâ conciliaret, statuit, Hippocratem acceptâ à virtute deficiente indicatione, quæ cæteris præpollet Indicationibus, pro reficiendo virtutis robore vinum odoriferum exhiberi suasisse: Auicennam verò cum ex sanguinis redundantiâ & coaceruatâ in vtero spermatis copiâ præfocatio orta fuerit, tum ea, quæ sanguinem & sperma in viduis & virginibus adaugent, rectè vetare, qualia sunt, caro & vinum. Si verò præfocatio vteri sit ex obstructione venarum à sanguine crasso factâ, se aquæ potum penitus dissuadere, vinumque album & tenue præbendum arbitrari.

Verùm, vt controuersia decidatur, hoc attendendum, hîc de tempore paroxysmi quæstionem esse, in quo ob subitum virium lapsum & ingruentem syncopen, rectè vinum, vt præsentaneum auxilium exhibetur. Ideoque loco Hippocratis præter rem obiicitur locus Auicennæ, qui non de paroxysmo hysterico loquitur, sed de diætâ extra paroxysmum, in iis saltem, quæ ex seminis copiâ in hunc affectum incidunt. Iis enim rectè aquam, quàm Vinum, vtiliorem esse, dicit, & omnia, quæ multum seminis generant, prohibet. Neque metus est, vt paucum vinum, quod pro reficiendis saltem viribus exhibetur, statim ad vterum penetret, humoresque vitiosos in eo agitet.

CAPVT V.

De Furore vterino.

Furor vterinus.

EX vtero & aliud graue, & turpe symptoma ortum habet, quod virgines, præcipuè viro maturas, interdum tamen & viduas ac alias fœminas Venerem expertas,

expertas, infeſtare ſolet, quod Furorem vterinum appellant, quo quæ entripiuntur fœminæ, pudore & verecundiâ omni abiectâ, & nullâ honeſtatis ratione habitâ, laſciuis & obſcænis ſermonibus delectantur, Venerem auidè & furiosè quaſi experunt, & ad eam viros inuitant, iiſqne ſe proſtituunt, omniaque audent, quæ ad explendam Venerem facere poſſunt.

Differt à ſalacitate.

Ex quo patet, affectum bunc à ſalacitate diuerſum eſſe. Etſi enim in ſalacitate quoque ſit magnus Veneria appetitus: tamen nullum adeſt delitium, & fœminæ ſalaces intra honeſtatis rationis limites adhuc ſe continent, & ſi quid peccant, tamen occultè id faciunt, in præſentiâ verò aliarum appetitum illum Venereum celant.

à pruritu vteri.

Ita etiam differt à prurîtu vteri ſeu pudendi. Pruritus enim iſte in ſenioribus etiam ortus ſine libidine & Veneris appetitu eſſe poteſt, ſi ſit in pudendis non eo loco, qui Veneris appetitus primaria ſedes eſt; & ſi ſit coniunctus cum appetitu Venereo, ſaltem ſalacitatem parit, & fœminas libidinoſas facit, ſine delitio & furore, quales fuerunt Semiramis Regina & Meſſalina, quæ laſſari quidem poterat Venere, ſed non ſatiari. Si cui affectui eſt ſimilis, ſatyriaſi in Viris eſt ſimilis, cùm in eo partes, in qoibus Veneris appetitus maximè reſidet, turgeant & intumeſcant, vt extra prominere videantur.

Vteri feruor.

Eſt quidem & alius affectus huic cognatus, quem vteri vel matricis feruorem Antiqui appellarunt, quãdo nimirum vniuerſa vteri ſubſtantia & totum eius corpus incaleſcit, cum dolore & lumborum grauitate, horripilatione, faſtidio, & vrinæ ac excrementorum alui ſuppreſſione, & fœmina coitum vehementer appetit, ſed ob dolorem Venere vti pertimeſcit. Verùm à ſolâ intemperie vteri calidâ prouenit iſte affectus, non à ſeminis acrimoniâ, vt furor vterinus.

Ad furorem vterinum pertinet & illud ſymptoma, quo nobilem aliquam fœminam, ætatis mediocris, bonæ habitudinis, ſanguineam, albam, carnoſam & facie rubram, elegantis corporis aliaſque pudicam, correptam fuiſſe ſcribit Matthæus de Gradibus, *conſ.* 80. Ea, cum non eſſet prægnans, per interualla quædam in mentis perturbationem incidit, & furioſa quaſi euaſit. Primùm totum corpus eius tremuit, omneſque eius partes, etſi immobiles detinerentur, in ventre eius ſonitus audiebantur, & hioc præter ſolitum Veneris ac libidinis cupido inuaſit, cui immoderato appetitui cum vir ſatisfacere ſiue non poſſet, ſiue non vellet, reddebatur vigilans, & incipiebat quaſi inſanire. Poſtquam verò à viro concepit, ſemper libera fuit ab omnibus hiſce accidentibus; ſi verò poſt partum intra annum aut duos non conciperet, in priſtinum furorem incidere ſolebat.

Furor vterinus quid.

Eſt nimirum hic affectus Veneris immoderatos appetitus, fœminas ad inſaniam ferè redigens, à ſeminis copiâ & acrimoniâ, ac peculiari qualitate ortum habens: Seu, delirium ex immodico Veneris appetitu ortum. Cum autem delirium hoc ſine febre ſit, & cum ardore coniunctum, maniæ eſt proximum.

Appetitus nimirum naturalis ſenſitiuum ſtimulat, qui etſi à ratione corrigi & ſupprimi deberet: tamen, vt in cauſis iam dicetur, cum ſit nimius, ratio ſuccumbit, & vincitur, & delirium quaſi excitatur, vt fœminæ, omnis honeſtatis oblitæ, obſcœna loquantur, appetant & faciant; imò quandoque etiam mortem ſibi ipſis afferant. Et cum varia hîc appetitus naturalis & ſenſitiui pugna ſit cum ratione, quæ in honeſtis fœminis moderari & ſupprimere appetitum conatur, hinc huius affectus quidam gradus ſeu differentiæ oriontur. Interdum enim honeſtæ fœminæ hunc appetitum perſentiſcunt, ſed eum, quantum poſſunt, ſupprimunt, nec præ pudore patefacere audent, vnde præ nimio Veneris appetitu contabeſcunt. Interdum verò fœminæ ab appetitu illo vincuntur, vt eum rectâ ratione nec moderari nec celare poſſint, vnde cum impudentiâ & audaciâ, nullâ verecundiæ habitâ ratione, cogitationes ſuas liberè proferunt, & turpia atque obſcœna loquuntur, viroſque ſine pudore ſectantur, & ſolicitare audent. Ideoque plurimi ſtatuunt hoc affectu laboraſſe virgines illas Mileſias, & mulieres Lugdunenſes.

Virginum Mileſiarum affectus.

De Virginibus enim Mileſiis refert Plutarchus, *de virtute mulier.* eas cateruatim ſeſe ſuſpendiſſe, nec potuiſſe monitis, precibus aut vllâ ui impediri.

Mulierum Lugdunenſium.

De Lugdunenſibus verò mulieribus refertur, qnod cateruatim ſeſe in fluuios & puteos præcipitarint, quod ideò factum eſſe putant, quod cum ſummo Veneris appetitu laborarent, nec tamen præ pudore affectum hunc patefacere auderent, nec etiam appetitum illum tolerare poſſent, præ impatientiâ vitam laqueo & aquâ finire aggreſſæ ſunt; ſicut de peſte illâ Athenienſi ſcribit Lucretius, *lib.* 6. quod ægri præ ardore in fluuios ſe præcipitarint: & amore inſano quoſdam laborantes, cùm re amatâ potiri non poſſent, ſibi ipſis violentas manus intuliſſe, ex hiſtoriis notum eſt. Atque ſententiæ huic fauere videtur ipſe Hippocrates, qui, *lib. de morb. virgin. Muliebris natura*, inquit, *magis eſt abiectè & infirmi animi quàm virilis, ac proindè Virgines, vbi iam matura ſunt, viro, niſi habeant effluxus conuenientes, materia iſta præ multitudine regurgitat ad diaphragma, vbi primum cor infatuatur, deinde delirium ſuccedit, & propter iſtam compreſſionem ſtrangulationes ſibi parant, & mortem, velut quoddam bonum, ſibi exoptant.*

Verùm vix credibile eſt, tot fœminas hoc affectu, qui aliàs rarus eſt, ſimul laboraſſe, & ita de morte ſibi conſciſcenda quaſi conueniſſe: ſed magis probabile eſt, nouam iſtam & communem fuiſſe inſaniam, quâ qui laborabant, mortem expetebant. Et forſan etiam dæmonis fraus & aſtus acceſſit.

Cauſſæ.

Cauſſæ.

Duo verò in hoc malo affectus p.n. concurrunt, vnus eſt in cerebro, nimirum appetitus immoderatus, ſeu imaginatio, imò forſan etiam ratiocinatio deprauata, circa inſatiabilem Veneris appetitum, qui animalis facultatis deprauatio eſt: Alter verò, & à quo appetitus animalis vitiatus oritur, eſt appetitus naturalis Veneris nimius. Vt enim in aliis actionibus naturalis appetitus ſenſitiuum mouet, hic verò ipſam etiam ratiocinationem, quæ tamen vtrumque, ſi omnia rectè ſeſe habent, moderatur: tamen appetitus ſenſitiuus interdum rationalem vincit, vnde vt Poëta ait.

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas,

Et multa contra honeſtatem, & rectam rationem, & verbis & factis committuntur. Nonnulli quidem delirium hoc oriri à vapore per ſpinalem medullam, & vaſa ad cerebrum pertingentia à ſemine calido adſcendente exiſtimant, qui ſpiritus animales turbet, atque hoc delirium excitet. Verùm non puto neceſſarium eſſe hunc vaporum ex ſemine adſcenſum, ſed ſolùm nimium appetitum ſufficere. Cum enim in viris amor inſanus è continuâ de re amata cogitatione excitari poſſit, ſine vaporis alicuius ſpiritus turbantis communicatione & è teſtibus adſcenſu; idem etiam in fœminis accidere poteſt ex nimio appetitu, qui imaginationem & ipſam rationem quoque vincit.

Prima ergo huius affectus cauſa eſt ſeminis copia, caliditas & acrimonia præternaturalis quidem, naturali tamen ſimillima, & lenis mordicationis particeps, & ὀργασμὸς, ac, vt ſic dicam, turgentia, naturam ad ſui expulſionem ſtimulans, & ad Veneris appetitum irritans.

Nonnulli ſemen etiam putreſcere, & putredine iſtam acrimoniam acquirere ſtatuont. Verùm ſi ſemen putreſceret, procul dubio malignam & venenatam qualitatem indueret, & ſuffocationem vterinam

excitaret

excitaret. Vero magis consentaneum est, quod semen intra vasa sua propria saltem incalescit, & maiorem, quàm naturaliter solet, acrimoniam acquirit, naturam tamen & formam suam retinet, (quod non fit in semine corrupto, quod suffocationem vterinam excitat) & ita nulla praua symptomata inducit, sed saltem Veneris nimium appetitum excitat.

Quamuis autem Hippocrates, *in lib. de morb. virgin.* retentum sanguinem menstruum causam huius mali esse dicit: tamen id non accipiendum est de causâ proxima, cum obseruatum sit, fœminas quasdam, quibus menses rectè fluxerunt, hoc malo laborasse, sed de remotâ. Sanguis enim menstruus retentus (sed is calidios tantùm) facit, vt vteri vasa, & ita etiam semen in eo incalescat.

Pars affecta. Cerebrum itaque est pars affecta saltem per consensum, læduntur que functiones animales ob errorem externum, seu obiectum nimis vehemens. Pars verò primariò affecta est Vterus, & quidem ea eius pars, in quâ Veneris appetitus præcipuè viget, quam cum nonnulli Nympham nominent, inde etiam Nymphomania à nonnullis hic affectus appellatur; quæ pars etiam manifestè in furore vterino intumescit & incalescit. *Veneris appetitus in qua parte residet.* *Nymphomania.*

Verum notandum, primò Nymphas propriè dictas non esse sedem appetitus Venerei, sed Clitoridem. Quia tamen veteribus Anatomicis Clitoridis nomine Nympha accepta fuit, vt ex Galeno, *14. de vsu part. cap. 3.* patet, etiam Nymphomania à nonnullis, vt dictum, hic affectus appellatur. Deinde malè à Mercato Nymphotomiam hoc symptoma appellari. Facit equidem Nymphotomiæ mentionem P. Ægineta, *lib. 6. de re med. cap. 70.* verùm non intelligit per nymphotomiam symptoma, de quo iam agimus, sed operationem chirurgicam, quo Nymphæ excrescentes (de quo affectu supra, *part. 1. sect. 1. cap. 2.* dictum) seu Clitoris excrescēs (Nympha enim pro clitoride hic accipitur) abscinditur: quod Ægyptios olim nupturis virginibus facere solebant, vt docet Galenus, *in introductorio cap. 10.* *Nymphotomia.*

Nimia autem seminis caliditas, vt ad rem redeamus, & acrimonia contrahitur ab vteri caliditate, eaque insigni & ad semen acre generandum dispositâ, vt & humoribus calidis in vtero fœminarum collectis, sicut etiam ex sanguine calidiore, è quo generatur.

Intemperiem autem istam vteri calidam Mercatus præcipuè in eâ parte residere putat, in qua maximè appetentia viget, quod vt simpliciter non nego, cum partem primariò affectam eam esse, in quâ appetitus Veneris maximè residet, supra dixerim: ita cum de causâ quæritur, mihi probabile videtur, intemperiem istam maximè residere in iis partibus, quæ generationi seminis dicatæ sunt, testibus nimirum & vasis spermaticis ipsis annexis. Ab iis enim vbi semen calidus generatur, idque postea turget in parte, in quâ is præcipuè viget, Veneris appetitus excitatur. Atque apparet hoc ex eo, quod sæpe inflammationes in vtero, vt & vlcera accidunt, & tamen furor iste vterinus non excitatur; quod ideò euenit, quia non semen præcipuè incalescit, atque hinc libidinis ille stimulus non excitatur.

Hinc etiam manifestum euadit, huic affectui maximè obnoxias esse Virgines alacriores & ἀνάφρους, vt & nigricantes, sanguinemque nonnihil adustum habentes, & ætate florente constitutas, quales sunt eæ inprimis, quibus menses fluere incipiunt, quas propterea Aristoteles, *7. de gen. animal.* diligenter custodiendas monet; vt & iuniores viduæ, & nuptæ steriles propter impotentiam ignaui mariti.

Ad intemperiem autem istam cùm vteri, tùm sanguinis, conciliandam faciunt & causæ externæ, ciborum nimirum calefacientium & aromatibus nimis condisorum vsus, vini meracioris potus, vt & medicamenta, quæ partes genitales calefacere possunt; fertur que quasdam incidisse in hunc affectum ob haustum vini Hippocratici, in quo aliquid boracis dissolutum fuerat; aliis post congressum cum viris, qui ad Venerem augendam & voluptatem fœminis conciliandam, membrum virile moscho & oleis calidioribus inunxerant. Quò etiam facit vita otiosa, deliciis, voluptatibus, choreis dedita, conuersatio cum adolescentibus, lectio rerum Venerearum.

Signa Diagnostica.

Fœminæ, quæ hoc affectu corripiuntur, primò, cum stimulos Veneris sentiunt, appetitum Veneris tamen præ pudore manifestare non audent, taciturnæ sunt & tristes, oculos hinc & inde lasciuius conuertunt, & de re Venereâ factâ mētione iis facies rubore suffunditur, & pulsus mutatur; vnde Galenus ex pulsu mulierum furibundos amores se cognouisse gloriatur. Postea verò, subuersâ ratione victoque pudore, euadunt garrulæ, lasciuæ, iracundæ, nunc in risum, nunc in fletum sine causâ soluuntur, tumultuantur, vociferantur, & de rebus Venereis & virorum consortio sine pudore loquuntur, gaudentque, si alij de iis loquuntur, Virosque sectantur, eosque etiam ad explendam libidinem solicitant & inuitant; & nonnullæ quibusuis & obuiis sese prostituunt. *Signa.*

Prognostica.

1. Turpis hic affectus est, & qui totis familiis maculam adspergit. *Prognostica.*

2. Non tamen ita difficulter curatur, si maturè ei occurritur. Si verò negligitur, in maniam degenerare potest.

3. Salutis verò spes est, quando longiora malum habet interualla, aut quando rerum Venerearum mentio eas non amplius ita afficit & perturbat.

Indicationes & Curatio.

Cum delirium hoc à nimio Veneris appetitu dependeat, is verò à seminis caliditate & acrimoniâ proueniat, videndum primò, quousque malum progressum sit. Nam si adhuc sit in principio, & ratio nondum sit penitus corrupta, diligenter monendæ sunt Virgines, vt suæ imò totius familiæ, famæ atque honori consulant, neque tam turpiter se prostituant, precibus & ieiuniis Veneris illum stimulum doment, cum honestis & pudicis virginibus & matronis conuersentur, turpia & obscœna nec audiant, nec videant, nec legant, cum iuuenibus non conuersentur. Tutissimum quoque est, vt tales Virgines matrimonio honesto Viro iungantur; cum melius sit nubere, quam vri, &, vt Augustinus ait, durissima sint prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, rarissima victoria. *Curatio.*

Cùm verò affectuum ea sæpe vis sit, vt monitis non satis domentur, & surdis plerumque narretur fabula, interdum etiam matrimonium ineundi occasio non detur, aut à viris non satis potentibus ardor ille extingui non possit: vt causa, quæ est seminis acrimonia sanguinisque caliditas, tollatur, danda opera.

Quia tamen sanguis seminis est materia, si is corpore abundet, calidiorque sit, euacuandus, & quidem non semel, sed sæpius, si opus sit; cum sanguinis missione, & sanguinis massa & totus corporis habitus, & vterus refrigeretur, & proinde vix præstantius remedium aliud ad hoc malum vincendum, quàm sanguinis missio, sit. *Venaesectio.*

Si verò humores calidi & vitiosi, qui vteri ac seminis caliditatem fouere & augere possint, abundent, & ij temperandi, ac lenioribus & conuenientibus medicamentis euacuandi sunt. Si tamen humores adusti adsint, *Purgatio.*

adsint, & ad maniam malum declinare videatur, etiam fortiora, quæ atro humori competunt, vsurpari possunt.

Inprimis verò ad vterum, vt & vniuersum corpus refrigerandum, humorisque feruorem temperandum, vtile est aquæ dulcis balneum, potestque tale parari:

℞. *fol. lactuca, salicis, nymphaea, vitis, portulac. vmbilici ♀ ana fasciculum* j *flor. rof. rubr. viol. nymphaea, ana* M ij.

Coq. in aq. dulci pro balneo, cui fœmina bis de die insideat, sudorem tamen caueat.

Postquam hoc modo vniuerso corpori prospectum, iam proximæ causæ, vteri scilicet & seminis calori, huiúsque acrimoniæ occurrendum, & causa proxima, quæ ad venerem stimulat, tollenda.

Faciunt autem huc primò refrigerantia, vt *Lactuca*, *Semen refrigerantia.* *viola*, *nymphaea*, de quâ Dioscorides, *lib.3. cap.*131. scribit, quod contra Veneris insomnia bibatur, & ea prorsus adimat, potaque aliquot diebus genitale infirmet; quod & Galenus, 8. *de simpl. med. fac.* confirmat; *Salix.* *Salix*, cuius folia trita & pota, & sumpta per se, & cum aquâ, præstant mulieribus, ne concipiant, teste Dioscoride, *lib.1. cap.*17. & vt Plinius, *lib.*14. *cap.*9. habet, cuius folia contrita & pota libidinis intemperantiam coërcent, atque in totum auferunt sæpius sumpta; *portulaca*, *vmbilicus Veneris*.

Semen extinguentia. Vitex. Deinde quæ occultâ qualitate semen exstinguunt, vt *Vitex*, quæ etsi vim calefactoriam habeat, & menstrua moueat, teste Dioscoride, *lib.1.cap.*117. & tenuis sit substantiæ & acris, secundum Galenum 6. *de simpl. medic. fac*: occultam tamen proprietatem habet, ad exstinguendum semen; & Veneream libidinem coërcendam, vnde & agni casti nomen accepit, cuius & flores & folia & semen id præstant; vnde mulieres Athenienses, in Thermophoriis seu sacris Cereris, vt castæ essent, lectis folia viticis substernebant; *ruta*, *anethum*, quorum & comæ comesta, aut cocta ac pota Venerem exstinguunt; *cannabis*, cuius semen idem præstat, & vt Galenus, 8. *de simp. medic. fac.* docet, si præsertim comedatur, seminalem materiam absumit; *Camphora*, quæ plerorumque Medicorum testimonio Venereos ardores potentissimè exstinguit, ac inter reliqua huius generis medicamenta facilè primas obtinet. De eius tamen temperie, vt & facultate Venerem exstinguendi Autores discrepant vt infra *in quæstione* dicetur.

Tandem vtraque facultate id præstant *Corallia*, quæ & vim refrigerandi ac siccandi, & procul dubio etiam occultam qualitatem habent, quibus, teste Dioscoride, seminis profluuia, albosque mulierum fluores curant, nocturnasque pollutiones arcent; *Smaragdus*, de quo etsi affirmatur, etiam gestatum Venereum actum impedire, vel in coitu frangi: experientiæ tamen id non respondet. Interim sumptum Venerem inhibere negare nolim; *Cicuta*, quæ potentissimum remedium est ad castinguendam Venerem, scribitque de eâ Dioscoridea, *lib.4. cap.*74. herbam eum comâ tritam & testibus circumlitam libidinum imaginationes in somno compescere, & genitale resoluere atque pueris præstare, vt eorum testiculi alimentum non sentientes contabescant, & propterea extrà genitalibus imposita Venerem exstinguit. Equidem à quibusdam etiam sumptam fuisse in eundem vsum fertur, scribitque B. Basilius, *homilia 5. supra hexaemerum*, se vidisse quasdam, quæ potione cicutæ exstinxerint rabiosas cupiditates; & de Atheniensibus Sacerdotibus refert, eos vsu Cicutæ libidinis flammas exstinxisse; & B. Hieronymus, *contra Iouian.* & Alex. ab Alexandro, *lib.4. genial. dier. cap.*17. scribit, Hierophanias pontificatum adeptos, cicutâ se castrasse. Verùm cum ex Dioscoride, Galeno, Matthiolo, omnibusque Medicis notum sit, cicutam esse præsentaneum venenum, sine periculo exhiberi non potest.

Atque ex his parantur varia composita interna & externa. Aqua castitatis dicta, supra, *lib.1. part.2. c.*10. proposita est. *Aqua castitatis.*

Potest & talis parari:

℞. *fol. nymphaea, viticis, salicis, ana* M iij. *lactuca, portulac. vmbilici ♀ ana* Mj. *sem. lactuca, papau. 4. frig. maior. ana* Vnc.ß. *anethi* Drach.ij. *fl. nymph.* M.j. *violar.* Mß.

Contundantur omnia recentia, & irrorentur succo limonum, ac stent in digestione hor.24. postea destillentur, & destillati singulis libris addatur camphoræ Drach.j. Seruetur ad vsum. Dos. Vnc.j.

Vel ℞. *fol. viticis, ruta, salic. ana* M.ij. *mentha, summit. anethi, ana* M.j. *fl. nymphaea* Mß. *sem. vitic. cannab. coriandr. lactuc. ana* Vnc.ß.

Contundantur & affusa s. q. aquæ distillentur in Vesicâ, & postca addito *succo limon.* lbj. rectificentur ad dimidias.

Vel Decoctum tale fiat:

℞. *summit. Viticis, fol. lactuc. salicis, fl. viol. nymphaea, ana* Mj.

Coq. F. Potio, quæ aromatiseiur sem. coriandri, & dulcoretur sacchato, vel cum s. q. sacchari F. Syr. cui subfinem adde *Camph.* Drach.j.

Emulsio talis fieri potest:

℞. *sem. lactuc. papau. albi, 4. frig. mai. ana* Vnc.ß. *aq. lactuc. nymphaea. salicis ana* Vnc.iiij. F. Emulsio. Adde *iulebi viol.* Vnc.ij. *magister. corall.* Drach.j. M. Electuarium tale paretur:

℞. *Conserua fl. nymphaea, viol. summitat. viticis florentis recentis, ana* Vnc.j. *rof.* Vnc.ß. *corall. rub. prap. smaragdi prap. ana* ʒ.j *caul lactuc. Italica condit.* Vnc.j.

Cum *Syrup. viol.* & *nymphaea* F. Electuar.

Externa & Topica quod attinet, ea equidem tantam in fœminis, quantam in viris vtilitatem non præstant; Cum Viri testes extra pendulos habeant, fœminæ intus latentes: tamen balnea ex decocto enumeratarum plantarum non sine fructu adhibentur.

Vt ℞. *summit. viticis, fol. lactuca, ruta, nymphaea, summit. anethi, fl. nymph. ana* Miiij. vel q.v.

Coq. pro Baln.

Post Balneum fiant inunctiones ol. nymphææ vngu. ros. camphorato, aliisque è succo viticis, lactucæ, hyosciami, cicutæ, salicis paratis, additâ camphorâ.

Cataplasma quoque ea mercuriali, & lenticulâ palustri paratum, lumbis & pectini impositum vtile est.

Vt & lamina plumbi in lumbis gestata.

Vtilis est pessus in mulieribus ea succo plantag. portulacæ, & cucurbitæ.

Verùm de hisce medicamentis, præcipuè iis, quæ occultâ vi semen & Venerem exstinguunt, moneo duo, cautè ea vsurpanda esse, & non nisi in Monialibus & iis Virginibus, quæ certis de caussis coniugium inire non cupiunt. In Virginibus verò, quæ olim matrimonio se viris iungere cupiunt, ab iis abstinendum; cum steriles efficiant. Talesque vniuersalibus illis, & medicamentis, quæ saltem qualitatibus manifestis, humorum ac seminis caliditatem & acrimoniam temperant, contentæ esse, & inprimis sanguinem sæpius emittere debent. Quæ si non sufficiunt, nihil tutius est, sese honesto matrimonio viro iungere; cum congressus legitimus coniugum matrimonio coniunctorum certissimum, & à Deo hominibus, qui dono continentiæ carent, concessum ad libidinem & ardorem Venereum domandum remedium sit. Interim verò diæta commoda, quæ non parùm quoque ad ardorem libidinis compescendum facit, vti opus est.

Diæta.

Victus autem ratio in hoc affectu tenuis esse debet, *Diæta.*

id

id est, parca & sobria, quæ corpori alendo saltem sufficiat, non vero nimiam sanguinis copiam suppeditet, simulque refrigeret; cum fœminæ, quæ tali affectu laborant, refrigeratione indigeant. Itaque aër sit frigidus, cibi non multi nutrimenti, & proinde abstinendum à multo carnium esu, inprimis gallinarum, perdicum, caponum, & similibus, vt & ouis. Potius conueniunt carnes bubulæ & pisces recentes. Cibi condiantur aceto; Aromatibus verò multis & sale copioso abstinendum; cum salsa Venerem irritent, & hinc Venus è spumâ maris dicatur orta. In vsu etiam sint lactuca, portulaca, endiuia, cichorium, acetosa; melones, cucurbitæ, cerasa, poma, pruna, mespila. Ab amygdalis verò, pineis, pistaciis, dactylis, ficubus, abstinendum. Vinum non bibendum, nec cereuisia crassior, sed tenuis aliqua, aut aqua cocta semine coriandri condita. Ista tamen mutatio non subitò, sed sensim fieri debet; aliàs inordinatâ & subitâ mutatione, & ad cibos non consuetos transitu, ægræ sibi alia & magis grauia mala attrahunt. Otium vitent tales fœminæ, & laboribus exerceantur, & iis continuis. Nam,

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Extinctaque iacent, & sine luce faces.

Somnus sit moderatus, & parcior potius, quàm nimius, in principio quidem; vbi verò iam delirare incipiunt, somno multo ipsas vti commodius est. Neque dormiant in plumis mollibus, sed in culcitris, aut linteaminibus, quibus folia viticis & salicis substernantur. Cogitationes de rebus Venereis, quantum possunt, omnino excutiant, idque facilius præstabunt, si cum masculis non conuersentur, librorum, qui de rebus Venereis & amatoriis agunt, lectione abstineant, picturas eiusmodi non inspiciant, sed potius ea videant, audiant, legant, quæ tristitiam in animo excitare valent. Inprimis meditationibus colloquiisque sanctis & sacris precibus cum ieiuniis aduersus libidinem pugnent.

QVÆSTIO I.

An Camphora sit frigida vel calida, & an Venerem exstinguat.

Camphora an sit frigida vel calida? De vtraque qualitate Camphoræ Medici dissentiunt. Plerumque Camphoram frigidam esse statuunt, ideo procul dubio, quod & in ardoribus externis à Sole inductis, & capitis doloribus, oculorumque inflammationibus vsurpari soleat, & Venerem exstinguat. Alij calidam esse statuunt ideo, quod inflammatur, tenuis & penetrantis est substantiæ, saporemque acrem & amariusculum habet.

Et omnino posterior sententia ob dictas rationes vero magis consentanea est. Quod verò ardores exstinguit, inflammationes sanat, dolores capitis à caussâ calidâ mitigat, id ex accidente euenit, dum nimirum similitudine substantiæ calidos vapores & humores ad se trahit & discutit, eo modo, quo oleum lini, vernix, & similia ambusta sanant. Nonnulli quidem istas discrepantes opiniones hoc modo conciliare conantur, dum statuunt, duplicem in Camphorâ esse substantiam, vt in aceto, rhabarbaro, rosis, aliisque, vnam calidam, quæ Camphoram reddat penetrantem, & inflammabilem, aliam verò frigidam, cuius vi Venerem exstinguat, & inflammationibus oculorum prosit. Verùm calidam substantiam omnino in eâ agnoscimus, frigidam verò etiam in eâ esse affirmatur, sed non probatur. Neque enim in Camphorâ duplex substantia separari potest, vt in Rhabarbaro & rosis, sed si inflammetur, aut calefiat, tota exhalat, nihilque frigidi in ea monstrari potest. Quod verò refrigerat, non per se hoc facit, ex frigiditate, sed ex accidenti, vt modò dictum.

Facultatem verò Venerem exstinguendi quod attinet, eam I. C. Scaliger, *exerc.* 104. *sect.* 8. dum scribit: *An Venerem exstinguat.* *Exstingui Venerem ea non esse verum, pro certo habemus. Constat enim validissimè tenentis, qui eam in manu habuit. Cum leporario, qua catulichas, in potu dedi, in offâ dedi, in nares dedi, quo refrigesceret, eamque quotidie collo appendi, in naturam indi iussum est. Frustra omnia. Concepit, peperit.*

Verùm experientia ista non sufficit. Nam dum dicitur, Camphoram Venerem exstinguere, non ita accipiendum est, quod vno actu, & si semel atque iterum saltem vel extra adhibeatur, vel sumatur, id præstet, sed si sæpius id fiat.

CAPVT IV.

De Melancholiâ Virginum & Viduarum.

Melancholia Virginum & Viduarum. Cognatum furori vterino malum est melancholia, quæ Virgines Viduas, & steriles fœminas interdum infestare solet, dum citra manifestam caussam tristes, timidæ, cogitabundæ & anxiæ sunt.

Differentia eius à vulgari melancholia. Quæ melancholiæ species à vulgatâ melancholiâ, quæ viris & fœminis communis est, eo differt, quod hæc à caussâ Viris & fœminis communi, illa autem à caussâ fœminis solis propriâ prouenit; præterea, quod hæc nulla alia præter metum & tristitiam, ac de re vnâ defixam cogitationem, coniuncta habet symptomata: Virginum verò & viduarum melancholia etiam risum & fletum atque anxietatem & desperationem quasi comites habet; ac proinde affectum illum Virginum Milesiarum, quæ se ipsas strangularunt, & mulierum Lugdunensium, quæ in aquas sese præcipitarunt, quarum *capite præcedente* facta est mentio, ad melancholiam hanc, quàm vterinum furorem, referre malim. Habet hæc melancholiæ species & hoc præ aliis melancholiæ speciebus peculiare, quod varios dolores coniunctos habet, præsertim dolorem sinistri lateris, è regione cordis, qui interdum integram sinistram mammam occupat. Tandem Melancholia illa vulgatis continuò & sine intermissione affligit, hæc autem per interualla, occasione aliquâ datâ.

Etsi verò de istâ Melancholiâ iam *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 13. dictum sit: tamen ne quis hîc sit hiatus, etiam hoc loco de eâ aliquid dicemus.

Definitio. Est nimirum melancholia hæc, Virginum & Viduarum delirium, cum tristitiâ, anxietate & fletu vel risu, per interualla sine febre inuadens.

Caussa.

Caussa. Caussa huius melancholiæ est vapor melancholicus, ex sanguine eiusdem generis in vasis circa cor contento, ortus, cor anxium reddens, spiritusque animales obfuscans & inquinans, qui phantasiam lædunt, quâ læsâ porrò & Ratiocinatio afficitur.

Cum enim vterus per arterias, quas satis copiosas habet, cum corde consensum habeat: si humor melancholicus in vteri vasis cumuletur, ad magnas in hypochondriis & circa cor arterias tegutgitare solet, qui & spiritus vitales & animales inficit & inquinat, atque ita anxietatis cordis, tristitiæ & delirij caussa est. Fit autem hoc facilius, cum aliàs, vt supra, *alleg. loco*, ex Hippocrate patet, fœminæ sint deiecti animi, & inprimis si menses retineantur aut curæ amatoriæ, quod sit interdum in Virginibus, vel mœror, quod fit in viduis, accedant, aut semen euacuari solitum in iisdem retineatur. Anxietas autem ista, vt & melancholia, non continua est, sed dum sanguis in arteriis quietus est, nullus inde vapor eleuatur: dum verò motu corporis vel animi aut quacunque aliâ de caussâ sanguis efferuescit, vel agitatur, vapores attolluntur, & fœmina

fœmina mœrore & anxietate cordis corripitur, & tum arteriæ prope dorsum, vt & circa lienem, præter solitum pulsare incipiunt.

Vapore illo dissipato, & agitatione sanguinis in arteriis quiescente, læta iterum fœmina, quod mirum, euadit, & pulsus ille arteriarum vehementior quiescit, ac symptomata omnia cessant.

Mercatus quidem potissimam huius mali caussam esse statuit, inflammationem arteriæ, quæ iuxta dorsum sita est, cui consentiant cerebrum & cor, quæ adustis & tetris fuliginibus obscurentur. Verùm etsi interdum & calidi quidam humores admisceantur: tamen nec propriè dicta inflammatio arteriæ in dorso est, neque etiam φλέγμονη, sed melancholici potius humoris abundantia adest, & quidem non præcipuè in arteriâ iuxta dorsum, sed potius in arteriis vtero vicinis, & iis, quæ in meseoterio, omento & locis cordi vicinis, & omnino in hypochondriis continentur, in quibus vbi humor Melancholicus agitatur, vel etiam humorum calidorum admixtione effervescit, quæ eius natura est, multum flatuum emittit, qui eum in arterias maiores distribuuntur, etiam quæ iuxta dorsum est arteria vehementius pulsare incipit.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Fœminæ hoc malo laborantes per interualla sine caussa mœstæ, cogitabundæ & tristes euadunt, & de anxietate cordis conqueruntur, nec tamen quid mali patiantur, satis exprimere possunt, sed tædio habent omnia, nulláque re delectantur; interdum rident, interdum flent, sine caussâ, pleræque sunt vigiles, somnia habent turbulenta, & insomnia terribilia. Arteriæ circa lienem & dorsum pulsant solito vehementius, de dolore sinistri lateris è regione cordis, qui sinistram etiam mammam aliquando occupat, fœminæ conqueruntur, vaporibus & flatibus procul dubio ex arteriis intercostalibus in ea loca effusis, & membranas thoracis vellicantibus & distendentibus; fauces plerumque sunt siccæ, imò strangulatio quædam interdum, vt in suffocatione vterinâ, imminet. Vbi verò ille vapor melancholicus discussus est, subitò, quod mireris, omnia symptomata euanescunt, nisi malum iam sit inueteratum, & cor ac cerebrum per essentiam affectum.

Vbi in Maniam degenerare malum incipit, quæ antea erant tristes, cogitabundæ, & taciturnæ, loquaces & garrulæ fieri incipiunt, ac varia spectra & Dæmones se videre putant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quò recentius malum est, eò faciliorem curationem suscipit.

2. Si verò diutius malum protrahatur, vt affectus iste ferè in mores abeat, vt fœmina amplius imaginationibus istis resistere non possit, nec lætetur amplius cum amicis familiaribus, non solùm curatu difficile malum est, sed & periculosum. Sæpe enim eiusmodi affectu laborantes desperare incipiunt, vt mortem vitâ pretiosiorem habeant, & se vel strangulando, vel in aquas præcipitando, malorum finem quærunt.

3. Si fœmina hac melancholiâ laborans planè mores morauerit, & iam nec loquatur, nec respondeat, metus est, ne melancholia in maniam degeneret.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Vapor ille, qui cordi molestus est, & spiritus animales obfuscat, tollendus. Humor verò, è quo eleuatur, euacuandus.

Et cùm plerumque è sanguine suppresso humor melancholicus oriatur, etiam tum sanguis euacuandus, quod tamen aliàs quoque, si is calidior, huic malo occasionem dedit, faciendum. Sæpe enim sanguis calidior & adustus, vt melancholiæ aliàs generandæ aptus est, ita & huic affectui caussam præbet.

Vena sectio. Vt tamen curatio rectè instituatur, videndum quousque malum progressum sit. Etenim si sit in principio, & sanguis sit calidior, vena aperienda: & quidem sæpius. At si menses suppressi non sint, in cubito vena aperiatur: Si verò menses suppressi, diebus aliquot antequam fluere solent, vena in talo aperiatur.

Simul detur opera, vt animus quibus potest modis à mœstitia ad lætitiam auocetur, victusque tenuis & humectans instituatur.

Præparantia. Si verò (vt plerumque non prius Medici vocantur) malum iam aliquò vsque progressum sit, & præcipuè humor melancholicus peccet, is præparandus & euacuandus est. Si tamen sanguis adhuc peccet, ne is malum augeat, euacuandus est; parcius tamen, quàm si malum sit in primo initio.

Vt ergo humor melancholicus præparetur, talis potio exhiberi potest.

℞. *syr.borrag.bugloss.ana* Vnc.j.ß. *aq. borrag. melissæ, ana* Vnc.iij. Misc.pro duabus dosibus, ac aliquoties repetatur.

Purgantia. Postea purgetur conuenientibus medicamentis.

Vt ℞. *fol.sena* Drach.vj. *agaric.trochisc.* Drach. j. ß. *fl.borrag.violar.ana p.j.cortic.citri* Drach.ij.

Infundantur *in s. q. Vini Rhenani* loco calido horis vj. postea per chartam bibulam colentur. Adde *Iulebi violar.* Vnc.j. F.Claretum pro haustu.

Vel ℞. *radic.scorzon.* Vnc.ij. *borragin.* ℥.j. *melissa* M j. *fol.sena al.* ℥.iiij. *agaric.trochisc.* Vnc.ß. *cort.citri* Drach.vj. *zedoar* Drach.ij. *fl.cordial.* M j.

Affunde *succi pomorum suaueolentium* ℔ß. *borrag.bugloss.ana q.s.*

Macerentur vase clauso bidui spatio. Postea colentur. Col.adde *sacchari ad iustam spissitudinem cocti q.s.aq.cinnamom.* Vnc. ß. F.Syrupus.

Cuius Vnc.ij. vel Vnc.iij. sæpius exhibeantur.

Exhibeantur etiam ea, quæ cor & spiritus exhilarant. vtilis est confectio de hyacintho, species lætificantes, & inprimis confectio alchermes, in iis, quæ eam ferre possunt.

Verùm cum de curâ supra, *lib.1. alleg.loco,* satis dictum sit, plura hac de re hic addendum non censeo. Et est ferè huius melancholiæ eadem, quæ melancholiæ hypochondriacæ, curandi ratio, cùm iisdem vasis ferè caussa harum Melancholiæ specierum hæreat, nisi quod in hac melancholiæ specie humor vitiosus ab vtero communicatur, & propterea etiam in vasis vtero proximis, magna eius portio continetur, ac præterea in curatione semper simul ad vterum respectus habendus, & si quod in eo sit vitium, eo, quo hactenus dictum, modo id curandum. Et quod in omni melancholiæ curatione obseruandum, nec hic negligendum, vt corpus non temerè, vel purgantibus, vel aliis medicamentis exsiccetur, ne in affectum incurabilem aut maniam transeat, sed balneis, victu humectante, & aliis quibus fieri potest, modis humectetur.

CAPVT VII.

De Epilepsia ex vtero.

Epilepsia ex vtero. QVandoque & epilepsia vteri consensu excitatur. De quâ etsi *lib.1.part.2.c.31.* actum sit: tamen & hoc loco aliquid de eâ addere libet.

In genere verò de epilepsiâ hic multa disputare opus non est, cum, *allegato loco,* satis eâ de re dictum sit.

Est autem hæc Epilepsia longè grauior, quàm epilepsia ab aliis caussis, cùm plura & grauiora symptomata coniuncta habeat. Cuius quidem rei caussa est, quod in Epilepsiâ, quæ per primarium cerebri affectum, vel etiam per aliarum partium consensum accidit, caussa

caussa saltem neruosum genus infestat, & per neruos cerebro communicatur: vapor verò ille malignus, qui ab vtero, semine, sanguine, & aliis humoribus corruptis eleuatur, non solùm per neruos, sed & arterias & venas descendit; vnde non mirum, & alias partes, in quas arteriæ & venæ inseruntur, affici, & plura symptomata, quàm vbi aura illa venenata saltem per neruos eleuatur, excitari.

Caussa.

Caussa. Est enim Epilepsiæ ex vtero caussa ille idem vapor & spiritus malignus, qui suffocationem vterinam excitare solet. Verùm quia is non semper per neruos adscendit, sed sæpissimè per arterias, tum non Epilepsiam, sed cordis & alios cerebri affectus excitat; vbi verò & potissimum per neruos adscendit, aut in cerebrum per arterias & venas eleuatus è cerebro in neruorum principium detruditur, epilepsiam gignit.

Ideoque etiam hoc malum iis fœminis, & iisdem de caussis accidit, quibus suffocatio vterina accidere solet, & multa quæ in suffocatione vterinâ symptomata simul suboriri solent. Quibusdam enim totum corpus simul conuellitur, quibusdam aliquæ solùm partes, aliis oculi, alij lingua, caput, manus, vel alterutrum crus, aliquibus respirationis instrumenta, aut etiam diaphragma, & quidem id non continuò, sed per interualla, nullo tamen certo ordine, accidit. Sensus quoque tum externi, tum interni variè afficiuntur. Quædam enim apertis oculis non vident, quædam non audiunt, quædam etsi audiant, loqui tamen non valent, quædam etiam delirant, & multa falsa & absurda se videre & audire existimant, quædam vociferantur, quid tamen mali patiantur, exprimere non possunt; quædam rident, quædam flent. Et quidem aliæ plura, aliæ pauciora patiuntur, omnes tamen sensum tactus amittunt.

Symptomatũ variorum in affectione hysterica caussa. Quæ symptomatũ multitudo diuersitas, vt dictum, accidit ideò, primò & præcipuè, quod aura illa & vapor malignus ac venenatus non solùm ex vtero per neruos, sed & per arterias & venas adscendit, ac proinde omnes partes lædit. Deinde, quod vapor iste & spiritus in cerebrum transmissus in varias partes è cerebro transmittitur & detruditur. Potest tamen tertiò & hoc accedere, quod humor corruptus, è quo vapor ille malignus eleuatur, non semper est eiusdem generis, sed nunc semen, nunc sanguis, nunc alius humor vitiosus, qui propterea etiam nunc huic, nunc illi parti magis infestus est, nunc cordi, nunc cerebro, & proinde nunc hæc, nunc illa Symptomata excitat. Quæ etiam ea ipsà de causâ nunc diutius durant, nunc citius cessant. Si enim vapor ille copiosus sit, affectus diu durat: si paucus, citius discutitur. Si vapor non admodum malignus sit, fœminæ post paroxysmum surgunt, quasi nihil mali passæ essent: Si verò peior sit, etiam post paroxysmum malè habent, & vel circa cor vel in capite de variis adhuc symptomatibus & molestiis conqueruntur.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta sunt, facilè hæc Epilepsiæ species cognoscitur. Conuellitur enim quidem vel totum corpus, vel aliquæ in eo partes, sed non sola conuulsio adest, vt in simplici Epilepsiâ, sed simul alia symptomata adsunt, & ea quidem pleraque, quæ in suffocatione vterinâ apparere solent, quæ antea sunt proposita, & hic repetere opus non est. Spuma etiam ante os raro apparet. Non enim caussa ista ita firmiter circa initium neruorum hæret, neque cerebrum ita concutitur, vt spuma inde generetur, sed aura illa vaga est, & in particulares neruos detruditur. Vnde quandoque accidit, vt omnibus sensibus fœminæ hoc malo laborantes non priuentur, sed plerumque audiant.

Epilepsia ab vtero quomodo ab epilepsia per aliarũ partium consensum discernenda sit. Hoc tamen notandum, interdum accidere, vt cùm ingruente paroxysmo natura caussâ morbificâ stimulata per venas & arterias malignam materiam expellere conatur, vis partium principalium adhuc fortior ei occurrens, etiam in loca ignobiliora & remotiora, in crura & pedes, detrudat, vbi dolor & tensio percipitur, donec tandem cumulata, vires acquirit, & vel per easdem vias, vel per venas & alias vias ad cerebrum fertur, epilepsiámque excitat. Vnde sæpe dubij Medici redduntur, an illa epilepsia fit per consensum vteri, an verò crurum & pedum. Talis casus habetur in Consiliis Brunneri, *consil.* 14. & 15. Illustrissima quædam domimina (vt historiam morbi Medicus eius domesticus descripsit) sub finem vtriusque suræ, imprimis verò sinistri cruris, in parte domestica, & quidem in profundo sub musculis, vbi nimirum fines eorum capitibus aliorum inseruntur, dolorem patitur ad tactum subacutum, sed ita, vt in superficie cutis & carnes subiectæ sint molles, & naturaliter vndiquaque constitutæ appareant, in profundo verò neruosæ musculorum partes ad contrectationem paulò fortiorem duritiem cum dolore, quasi conuulsæ rigentes, præ se ferant, Talis autem dolor matutinis fere horis, circa tertiam coctionem, horâ quartâ vel quintâ per internalla (primùm mensium, nunc dierum) intenditur: atque tum subitò aliquid ab isto loco adscendere percipitur. Quo (statim atque ad cerebrum defertur) oculi distorquentur, conuulsorij motus artuum oboriuntur, dentes arctissimè committuntur, eumque ob dolorem clamare affectet, lingua intercipitur & morderur, vrina quandoque inuoluntariè excernitur, neque eorum, quæ in paroxysmo ab adstantibus aguntur, recordatur. Perdurant hæc quandoque dimidiæ, nonnunquam integræ (sæpe etiam paulò vlterius) quadrantis horæ spatio, finiuntur verò quandoque cum sternutatione: nunquam autẽ cum humoris alicuius excretione, quandoque etiam nulla spuma circa os apparet. Quod si sub doloris perceptionem vincula cruribus secũdum locum affectum versus genua iniiciantur, & ligaturæ fiant fortes, frictiones quoque instituantur partium inferiorum, sub eodem loco affecto, insultus paroxysmi intercipitur, vel certè vis illius paululum imminuitur. Iunguntur quoque hisce Symptomatis, vel excitantur potius ab illis, quandoque etiam peculiariter inuadunt (exactè enim ex Symptomatis discerni possunt) præfocationes vteri; quantum ex vteri versus vtrumque inguen per interualla motu, vterinis quoque deliquiis, actorum reminiscentia, necnon curatione, (dum ea, quæ strangulatis ab vtero aliàs prosunt, hoc quoque loco conferant) constat, paroxysmo ita modò diutius, modò breuius perdurante.

Ex qua relatione, Medici quidam in consilium adhibiti, concluserunt, fomitem mali in sinistro crure delitescere, & hinc ad caput eleuari, sicut puero illi apud Galenum, cui aura frigida à pede adscendens epilepsiam excitabat, & propterea frictionibus, scarificationibus, emplastris materiam illam discutere & euacuare conati sunt, vt allegato *consil.* 14. patet.

Verùm Cl. Brunnerus, *consil. seq.* potius, &, vt mihi quidẽ videtur, rectius ab vtero epilepsiam illam ortum habuisse statuit, hasce ob rationes; quod illustrissima domina, cum vterum gestaret talia symptomata passa est, quæ non potuerint siue maligni & praui alicuius vel humoris vel vaporis, aut spirituosæ & quasi venenatæ substantiæ in vtero latentis suspicione accidere, & verisimile fuerit, illo toto tempore gestationis vteri sanguinem menstruum retentum in corruptionem transiisse, prauis aliis humoribus simul retentis, qui aliàs cum fluxu menstruo exclusi fuissent, ex quo concursu prauitas & malignitas quædam post generari potuerit. Confirmat deinde id primus huius mali insultus, qui accidit in primis annis, quibus menstrua primò fluere inceperint. Tum enim, & antea nunquam

huiusmodi

huiusmodi paroxysmus perpessa est, etsi tum neque in sura aut pollice pedis sinistri, neque etiam toto vtroque pede aliquid doloris tum temporis persentisceret. Quâ de caussâ verò postea in cruribus dolor excitatus sit, modò expositum est. Quibus tertiò accedit hoc, quod locus ille in crure ad talem materiam generandam ineptus est, neque tumor aliquis, aut cicatrix aliqua, vel quodcunque læsionis, vulneris, punctionis vestigium in crure apparuit. Quartò idem & hoc persuadere videtur, quod Epilepticis Symptomatibus iuncta fuerint vterina symptomata, & vteri suffocatio.

Prognostica.

1. Quod de Suffocatione hystericâ præsagiri solet id etiam de hac Epilepsiæ specie dici potest.

2. Non tamen tam pertinax malum est, vt vera Epilepsia, sed etsi grauissima habeat accidentia: tamen si idonea adhibeantur medicamenta, sæpe ita euanescunt, vt nunquam redeat.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Vt in reliquâ Epilepsiâ, ita & in hac specie duplex est Curatio, vna in paroxysmo, altera extra paroxysmum. Quæ in paroxysmo instituitur, eò dirigatur, vt vapor ille malignus conuulsionum initia excitans discutiatur: extra paroxysmum id agendum, vt minera & humor, à quo vapor eleuatur, tollatur, prauaque vteri dispositio ex humore corrupto nata corrigatur.

In paroxysmo. Quid in paroxismo Epileptico Medico agendum sit, *lib. 1. loco alleg.* dictum.

In hac tamen Epilesiæ specie ea simul adhibenda, quæ in suffocatione vterinâ antea sunt proposita, & proinde vtilissima hîc sunt ruta & castoreum, quæ vterique affectioni medentur.

Extra paroxysmum. Extra paroxysmum verò Cura instituenda eodem planè modo, vt in suffocatione vterinâ extra paroxysmum, de qua cum antea, *cap. 4. vt & lib. 1. loc. alleg.* dictum sit, ea hîc repetere opus non est.

Hoc saltem præterea attendendum, vt quia hîc caput inprimis afficitur, illius simul in curatione habeatur ratio, idque simul roboretur, & ea quoque medicamenta exhibeantur, quæ Epilesiæ propriè conueniunt, qua de re de Epilesiâ dictum.

Vnum atque alterum tamen medicamentum, quod vterum & caput simul respicit, proponemus.

℞. *rad. pæoniæ, scorzonera, bryonia, visci q. ana* Vnc.ß. *polypod. q.* Vnc.j. *rutæ, pulegij, calaminthæ, ana* M.j. *sem. pæoniæ, seseleos, agni casti, ana* Drach.iij. *carthami contusi* Vnc.ß. *fl. anthos, saluiæ, stœchad. borrag. ana* p.ij.

Coq. in Aq. f. pro ℔ijß. *In* Colaturæ *& succi betonic. millefol. mercurial. artemis. f. q.* Infunde *fol. senæ el.* Vnc.v. *agaric. trochisc. epithymi, ana.* Vnc.ß. *Rhab. el. caryophyl. ana* Drach.ij. *sem. anisi, fœnic. ana* Drach.iij. Mane ebulliant & colentur. Col. adde *sacch. q. s.*

F. s. a. Syrupus, qui aromatisetur aq. cinam. Vnc.ß. Dosis Vnc.ij. singulis mensibus bis.

De Pilulis verò sequentibus singulis septimanis sumat bis Scr.j. vel ʒ.j. horâ vnâ ante cœnam.

℞. *radic. pæoniæ, fol. senæ el. ana* Vnc.ß. *artemisiæ, betonic. rutæ, millefol. ana* M.ß.

Coq. In decocto clarificato *& succi mercurial. purificati* Vnc.j. dissolue *aloes* Vnc.j ß. Vbi feces subsederint clarum effundatur, & ad Solem vel ad furnum exiccetur, idque ter repetatur.

Postea adde *rhabarb. aq. cinnamomi aspersi*, Drach.ij. *agaric. troch.* Vnc.ß *mastich. puluer. epileptici, ana* Drach.ß. Cum *Syr. de artemis.* F. Pilulæ.

Ad caput verò & vterum roborandum, & vitiosam vteri dispositionem emendandam sequentia exhibeantur.

℞. *fecula pæoniæ* Drach.j. *bryoniæ, succini prap. Visci q. ana* Scrup.j.ß *Lapid. bezoar, cranij hum. prap. ana* Scrup.j.

F. puluis. Dosis Scr.j. vel ʒ.ß. cum *aq. tiliæ & scorzon.* vel cum sacch. F. Rotulæ.

Vel ℞. *sem. agni casti* Vnc.j. *ligni aloes* Drach.ß. *radic. pæoniæ, sem. pæoniæ, Visci q. ana* Drach.j. F. puluis.

℞. *Rad. scorzon. garyophyll. pæoniæ, visci q. sem. pæoniæ, rasur. vngulæ alcis, dictamn. Cretici, ana* Drach.j. *ost. de C.C. cranij hum. prap. ana* Drach.ß. *succini prap. stercoris pauonis, ana* Drach.j. *pulu. el. de gemm. diamosch.* ℞. *ana* ʒ.jß *cinam.* Drach ij. *betonic. maioran. melissæ, ana* Drach.jß. *sem. agni casti, rutæ, ana* Drach.j. *sacch. candi ad pondus omnium.* F. Puluis.

℞. *Confern. melissæ, tiliæ, anthos, lil. conuall. radic. condit. scorzon. ana* Vnc.j. *spec. diamosch. d.* Drach j. *pulu. sem. agni casti, rad. pæoniæ, ana* Drach.ij. Cum *Syr. de stœchade* F. Electuar.

Vel ℞. *rad. pæon. scorzon. dictamn. albi, ana* Vnc.j. *saluiæ, melissæ, ana* Mj. *galangæ nucis mosch. cubeb. zedoar. granor. paradisi, ana* Vnc.ß. Affunde *aq. lil. conuall. cum vino destill. & vini, ana q. s.*

Stent in infusione 8. diebus, postea destillentur.

CAPVT VIII.

De Dolore capitis ex Vtero.

Quidem in variis corporis partibus dolores ab Vtero excitantur: frequentissimi tamen & grauissimi in capite, & quidem varij. Aliquibus enim totum caput dolet, quibusdam alterum latus, nonnullis circa oculos dolor inprimis percipitur, vt ex sede suâ quasi erupturi videantur. *Dolor capitis ex Vtero.*

Caussa.

Causa autem huius doloris est materia ex Vtero per venas & arterias in membranosas capitis partes effusa, easque vellicando & distendendo dolorem excitans. Materia autem hæc duplex est, vaporosa & humorosa. Interdum enim ex vitioso sanguine ac humoribus saltem vapor eleuatur; interdum ipse sanguis vitiosus, & præcipuè serosa eius & acrior ac subtilior pars ex vasis Vteri ad maiora regurgitat, atque in ipsum caput ascendit, & in membranosas partes effusus in iis dolorem excitat. Prout autem vapor & humor sese habet, & nunc copiâ præcipuè peccat, nunc verò acrimoniâ, ita dolor etiam nunc tensiuus saltem, nunc vlcerosus, & pungens excitatur. Et quia vaporum & humorum materia frequentissimè per arterias eleuatur, dolores etiam maximâ ex parte sunt pulsatorij, non ij, qui in partium inflammationibus fiunt, sed ex arteriis in parte aliqua sanguine feruido repletis acciduot. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Dolor ipse per se manifestus est, ægræque de eo ita conqueruntur, vt membranas cerebri sibi quasi dilacerari, & caput tantùm non rumpi conquerantur. Quod verò per consensum Vteri fiant hi dolores, cognoscitur ex eo, quod menses fœminis non rectè fluunt, & quia dolor præcipuè infestat, aut augetur, dum mensium fluxus instat, vel alio modo Vterus non rectè se habet, de cuius tei signis sæpius hactenus dictum. Et si in postica capitis parte dolor præcipuè percipiatur, id doloris capitis ex Vtero proprium est, vt infra, *in quæstione*, dicetur. *Signa.*

An verò vapor vel humor simul doloris caussa sit, patefit ex eo, quod vbi vapor adscendit, dolor est citra

grauitatem & interdum euanescit, ac mox recurrit; Si verò humor dolorem excitet, grauitas capitis adest, quæ si simplex, sanguis peccat; si cum mordacitate & punctione coniuncta sit, bilis; si cum torpore, pituita; si cum tristitiâ, melancholia.

Prognosticum.

Prognosticum. Dolores hi molestissimi sunt, & vigilias inducunt, viresque in fœminis deiiciunt, & quid in genere capitis dolores portendant, *lib.1. part.3. cap.3. de dolore Capitis*, dictum.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt in aliis doloribus, dirigitur vel ad dolorem ipsum, vel ad caussam doloris. Dolor capitis quomodo mitigandus sit, loco allegato dictum. Caussam quod attinet, equidem vapor & humor, qui ad caput adscendit, reuellendus, repellendus, vt *lib.1.part.1. c.5.6.7. de intemperie cap. cum materia*, dictum; quia verò ab Vtero communicatur, præcipuè ad Vterum respiciendum. Quâ ratione autem id fieri debeat, ea iis, quæ hactenus de intemperie Vteri cum materiâ, de mensibus suppressis & suffocatione Vteri dicta sunt, satis patet. Videndum nimirum qui humores in Vtero peccent, & quam ob caussam colligantur, iique euacuandi, & dispositio Vteri vitiosa corrigenda. Ita enim facilè vaporum & humorum, qui dolorem pariunt, adscensus prohibetur. Et si quæ postea reliquiæ sunt, eæ facilè discutiuntor, vt de dolore capitis in genere dictum.

Dolores in variis partibus ex Vtero. Accidunt & in aliis partibus ex Vtero dolores, præcipuè in lumbis. Verùm cum ij inde oriantur, quod humores vitiosi ex Vteri venis & arteriis in maiores Venas & arterias transponuntur, atque hinc rursus per capillares venas in spatia partium & membranas effunduntur, vel dum ad caput delati, & tùm extra tùm intra cranium cumulati, in partes inferiores delabuntur: facilè hinc apparet, eam etiam primam curam esse debere, ne Vterus vitiosos humores amplius suppeditet, & si qui in corpore vel aliis partibus collecti sint, tollantur; quod quâ ratione expediendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet.

QVÆSTIO I.

Quâ in parte capitis dolores ex consensu Vteri in fœminis excitentur.

Dolores capitis ex vtero, qua in parte capitis fiant. Quâ in parte dolores hi maximè excitentur, Autores non idem sentiunt. Galenus, *6.epid.comm.1 sext.* a. vbi prolixè de capitis cum Vtero consensu disputat, dolores capitis ex Vtero maximè in syncipite excitari statuit; atque antiqua est opinio, vt ex Galeni loco allegato videre est, Galenusque huius rei has caussas affert, dum scribit: *Primùm*, inquit, *vapores illos calidos proximè dictos*, (de febribus ex vtero ortis loquitur) *per arterias in caput subuolare, ratio ostendit: ipsas quoque arterias per colli ab vtraque vocati infundibuli parte rectà in Syncipue discurrentes videre licet. Praeterea & omni sanitatis tempore tenuia & halituosa cerebri excrementa maximè per syncipue difflari solere affirmamus, siquidem in ipso suturæ laxissimæ sunt, & ipsa caluaria subtilissima pluribusque meatibus peruia, ad hæc multa sensibilia corpora per suturas euadunt. Membranula enim quadam crassum cerebri inuolucrum pericranio vocata tunica connectunt, & multitudo tenuium conceptaculorum per suturas exsiliunt: aquos autem magnitudine affectus sensibiliora naturaliter corpora magis percipiunt magis verò sententia ab inferentibus dolorem caussis magis cruciantur.* Hæc Galenus.

Ludou. Mercatus verò docet, hos dolores magis contingere in posticâ capitis parte, ob venas & arterias, quæ iuxta dorsum eam partem adeunt.

Verùm enim verò neutrum simpliciter verum est, sed vtrumque verum est. Etenim & in vertice ac syncipite, & in occipite dolores capitis ex consensu Vteri fiunt: Illi quidem cum vapores & humores per arterias & venas in caput adscendunt, eò quod arteriæ & Venæ copiosæ eo loco concurrunt; quæ tamen caussa viris æquè ac mulieribus communis est: hi verò & qui fœminis proprij sunt, non, vt vult Mercatus ob venas & arterias iuxta dorsum eam partem adeuntes, sed ob connexionem spinæ cum Vtero. Cum enim vterus membranosâ constet substantiâ, & neruea natura intexta, per spinalis medullæ membranas ac neruos cum cerebri membranis consentit, & ita seu per condolentiam, seu per materiæ alicuius communicationem, eas in consensum trahere potest, cum neruosa neruosis consentiant, vt in epilepsiâ & motibus conuulsiuis fieri videmus. Quia verò spinalis medullæ & neruorum origo in posticâ parte capitis est, eo loci dolores hi magis percipiuntur in fœminis ob vterum, quod non accidit in viris.

CAPVT IX.

De Cordis affectibus & arteriarum in dorso & hypochondriis pulsatione ex vtero.

COr etiam interdum palpitare miris modis, & anxietatem circa id percipi à fœminis, supra *de mensium suppressione, Febre albâ, & Vteri suffocatione dictum.* *Cordis affectus ex Vtero.* Adhuc tamen de eo aliquid addere libet.

Ortum autem habent hic affectus à prauis vaporibus ad Cor, ab Vtero per arterias eleuatis, ex sanguine menstruo retento, prauisque humoribus in Vtero cumulatis, & facultaté cordis expultricem stimulantibus.

Ab Vtero autem hanc palpitationem proficisci, ex eo patet, quod alia Vteri affecti signa & symptomata ex Vtero oriunda simul adsunt. *Signa.*

Quâ ratione autem huic symptomati succurrendum sit, ex iis, quæ *de mensium suppressione, febre alba, & suffocatione Vterina* dicta sunt, facilè patet. *Curatio.* Vt pauca saltem, quæ in paroxysmo agenda sunt addamus, inprimis opera danda, vt vapores & flatus illi maligni cor vellicantes & molestantes dissoluantur, & cor contra eorum iniuriam roboretur; quod fit medicamentis cordialibus.

Exhibenda nimirum aq. vitæ alba, cordialis, cinamomi, virtutum, melissæ; pulueres item cordiales. Extra verò cordi applicanda, sacculi, epithemata, liniméta cordialia, inprimis melissa, de quibus, *lib.5. de palpitatione Cordis*, dictum.

Cognatum palpitationi cordis malum est Pulsatio arteriarū, quam fœminæ, Virgines præcipuè & Viduæ, in hypochondriis, sinistro inprimis, & dorso, eo loco, vbi arteria magna sita est, percipiunt. *Pulsatio arteriarum in hypochondriis & dorso.* Apud antiquos equidem de hac affectione vix vlla fit mentio, nisi quod Hippocrates, 1. *Prognost.* scribit: *Præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Aretæus equidem, *lib.2. de caussis & signis acut. cap.8.* quibusdam arteriam secundùm dorsum inflammari scribit, idque pulsationem in alteris præcordiis manifestare. Sed non est illa affectio, quæ ab Vtero prouenit. Fernelius, *de part. morb. & sympt. lib.5. cap.2.* vbi de melancholiâ hypochondriacâ agit, scribit, in hypochondriis arterias & venas vehementer pulsare. Lud. Mercatus equidem assentitur Fernelio, in Melancholiâ hypochondriacâ id fieri, imò statuit, subsultum illum in toto ventre, & potissimum iuxta ipsius fundum vsque ad vmbilicum fieri: verùm pulsationem hanc longè diuersam esse statuit ab arteriæ, quæ rectà per dorsum tendit, pulsatione, & longè etiam minoré esse. Et verú quidé est, diuersas esse arterias: quæ in dorso & hypochondriis pulsant; quæ in dorso pulsat arteria, est caudex ille arteriæ magnæ;

magnæ; quæ in hypochondriis pulsant, sunt tamē minores splenici & mesenterici; & propterea etiam pulsatio maior est in dorso, quàm in hypochondriis: veruntamen ab vnâ caussâ proficiscitur vtraque pulsatio, nisi quod pulsatio arteriæ in dorso à cordis affectu prouenit.

Caussæ.

Caussa. Causa verò huius pulsationis est inflammatio arteriarum, verùm ea non propriè dicta, sed φλόγωσις, vbi nimium vitiosi humores ex Vtero in ramos arteriæ maiores effunduntur, atque ibi vsu aucto, præcipuè si cor simul incalescit, vehementius pulsant. Imò arteriæ iste motus sæpe per totum corpus diffunditur, & ex humore efferuescente vapores in totum corpus effunduntur, vndè febris quasi excitatur, qui calor tamen, cum nulla adsit putredo, postea facilè discutitur & euanescit. Atque hæc humorum efferuescentia si per arterias ipsi cerebro communicatur, ex sententiâ Hippocratis, mania excitatur, quæ delirium est sine febre. *An arteria inflamentur.* An verò ipsa arteria magna inflammari possit, sicut tale quid venæ cauæ accidere scribit Aretæus, vt subitò mortem inferre queat, de hoc hîc non disputo. Hoc certum est in fœminis, quæ tale quid patiuntur, id non fieri; cùm affectus iste sæpe diuturnus sit, & sine periculo, sed à corde, & ab vtero in consensum tracto, quod arteriarum origo est, prouenire. Nonnulli quidem in venis saltem caussam quærunt, & sanguine feculento ibi incalescente arterias compati statuunt: Verùm iidem humores in arteriis æquè consistunt, ibique incalescentes symptoma huc excitare possunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Pulsus ipse manifestus est, & ab ægris, imò si manus ab adstantibus hypochondriis admoueatur, ab iis etiam percipitur. Præterea adsunt alia affectionum Vterinarum & hypochondriaca signa, vt & melancholiæ ex Vtero. Et cum calor iste præternaturalis ex arteriis in totum corpus diffundatur, nutritio læditur, & corpus contabescit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectus hic equidem grauis non videtur; cum ægri suo modo sic satis sani esse, & sine insigni actionum læsione viuere videantur.

2. Periculo tamen non caret, cum à caussâ pertinaci foueatur, quæ viscera sensim debilitat, iisque habitualem intemperiem inducit, vnde corpus & vires citra euidentem caussam insigniter mutantur.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, ea omnino talis est, quæ melancholiæ ex vtero & mensium suppressioni, vt & affectioni hypochondriacæ ex Vtero, de quâ cap. seq. agetur, conuenit. Idcóque de eâ hîc nihil amplius addemus.

Nonnulli de Curatione huius affectus prolixè agunt: longè tamen aliam, quàm quæ huius loci est, affectionem curant, nimirum febrem ardentem. Verùm cum ea huius loci non sit, & æquè fœminis & viris ea competat, de eâ hoc loco non agimus.

CAPVT X.

De Lienis p.n. affectionibus, & hypochondriacâ ex Vtero.

Lienis & hypochon. AFficitur & lien ac hypochondria ex vtero, & quidem frequentissimè, vt suprà, *cap. 4. de affectione hystericâ* in genere dictum, vt sæpe dubitetur à Medicis: An fœminæ Vterinâ vel hypochondriacâ affectione laborent; cùm tamen vtrique pleræque sint obnoxiæ. *…driorum ex vtero affectiones.* Oritur tamen iste lienis & hypochondriaca affectio ex Vtero per arterias. Cum enim Vterus arterias duas habeat, vnam à præparantibus, alteram ab hypogastricis deriuatam, hypogastrica verò non procul à cœliacâ, quæ ventriculo, pancreati, omento, tenui intestino, duodeno, ieiuno, coli intestini parti, & lieni ramos plurimos largitur, facilè hinc patet, si vitiosus sanguis in vtero colligatur, & ex vteri arteriis regurgitet ad hypogastricæ arteriæ exortum, ex ea facilè ad cœliacam, & hinc ad partes modò dictas diffundi posse, inprimis ad lienem, qui arteriis multis præditus est; & fit hoc facilius, cùm natura aliàs humores vitiosos ad partes in hypochondriis ignobiliores, & corporis quasi sentinam detrudere soleat.

Et quàuis non omnes humores vitiosi in arteriis cumulentur: tamen quia non solùm venarum inter se, & arteriarum inter se, sed & venarum cum arteriis mutuæ anastomoses in partibus & internis & externis dantur, atque in vtero ea etiam animaduertitur, ita vt si spermatica aliqua vena insuffletur, altera cum arteriis etiam inflatur: hinc manifestum euadit, vitiosos humores, in quibuscumque etiam vasis colligantur, facilè ad lienem & hypochondria per arterias perueniro posse.

Quâ de caussâ autem vitiosi humores in corpore colligantur, hactenus sæpius dictum. Præcipuè tamen hoc hîc accidit ob mensium suppressionem. Ac proinde lienosæ & hypochondriacæ ex Vtero ex fœminæ inprimis euadunt in ætate iam maiorâ, quibus iuuenibus menses non satis copiosè fluxerunt, quæque sanguinem calidiorem habent.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem hoc malum è sinistri lateris dolore, qui sæpe & thoracis latus sinistrum mammamque sinistram occupat, & ad iugulum vsque extenditur; adest respirandi difficultas, ructus crebri, aluus est siccior & tardior. Fœminæ tales sunt cogitabundæ, tristes, solitudinis amantes. Vbi sanguinis istius pars tenuior incalescit, totum corpus & inprimis faciem φλόγωσις quædam subitò occupat, quæ subitò iterum euanescit; & alia affectionis hypochondriacæ signa adsunt. *Signa.* Quæ tamen hoc peculiare habet, quod fœminæ suauecolentia non ferunt, & si grauia ingruant symptomata, fœtidis naribus admotis, melius habent.

Neque materia istius affectionis caussa, vt in Viris, ita & in fœminis semper in hypochondriis concluditur & coërcetur, sed sæpe pars eius tenuior, & vapores ex ea in totum corpus per arterias diffunduntur, & varia symptomata excitant. Obseruaui tale quid in fœmina nobili in Lusatiâ, quæ primò dolorem grauatiuum ingruente paroxysmo in ventre & circa vmbilicum percipiebat. Deinde sonum quemdam & stridorem in capite, & auræ seu vaporis calidi motum se sentire dicebat, qui fumi instar faciem peruadebat, & calorem ac ruborem in eâ excitabat, atque oculos obfuscabat, & dormituræ, etiam clausis palpebris, varia phantasmata obiiciebat, quæ somnum turbabant. Deinde in thorace dolorem quendam & quasi compressionem, cum periculo suffocationis & lipothymiæ, se percipere dicebat; imò in thorace pustulas exiguas cum maximo ardoris sensu erumpere aiebat, quæ postea rumperentur, & ichorem effunderent. Et cum ista symptomata ingruerent, etiam in extremitatibus & pulpis digitorum motum arteriarum & formicationem quasi se sentire affirmabat. Symptomata autem omnia ista non diu durabant, sed vapore illo dissipato remittebant.

Aliàs se prædicabat sanam, & domestica negotia satis bene perficiebat.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cum hypochondriaca affectio lienisque morbi aliàs curatu difficiles sint, adhuc grauiores euadunt, cùm vteri affectùs coniunguntur.

2. Degenerat autem, nisi maturè curetur, in melancholiam, lienis scirrhum, & alios graues ac periculosos morbos.

Curatio.

Curatio. Cum menstruorum suppressio huic malo ferè ansam præbeat, ac sanguis plerumque sit calidior, venæsectione opus est: quæ quâ ratione instituenda sit, supra, *sect. 2. cap. 3. de mensium suppressione*, dictum. Inprimis verò hic vtilis est hæmorrhoidum apertio.

Quia etiam hic vitiosi humores, inprimis melancholia, abundans, per interualla ij, lenibus medicamentis, sed sæpius, euacuandi.

Vtiles hic sunt *Pilulæ Tartareæ Quercetani, de ammoniaco, de aristolochiâ Fernelij*, & aliæ. Inprimis verò plurimum prodest chalybis vsus. Et omninò purgatio hic instituenda eo modo, quo de affectione hypochondr. *lib. 3. part. 5. sect. 1.* & supra, *part. 2. sect. 2. cap. 3. de mens. suppressione*, ac *hac sect. cap. 6. de melanchol. ex vtero* est propositus; nec medicamenta hic repetere opus est.

CAPVT XI.

De hepatis p. n. affectione, & Barba prouentu ex consensu Vteri.

Hepatis affectus ex vtero. Cvm vterus venas, quàm vlla alia pars corporis, copiosiores, easque satis grandes habeat, si sanguis vel copiâ, vel qualitate peccans aliisque vitiosis humoribus inquinatus, in vtero colligatur, & ex eo in venæ cauæ ramos maiores regurgitet, per eos facile vsque ad hepar, quod principium venarum est, adscendere potest. Atque hinc hepar variè pro peccantis humoris naturâ afficitur. Interdum enim à copiâ sanguinis suppressi calor natiuus hepatis suffocatur, vt iam non bonum sanguinem, sed crudum & pituitosum generet, qui postea in totum corpus diffusus, morbum Virgineum appellatum, & cachexiam in vniuerso corpore parit; varia etiam sumorum genera hinc inde in toto corpore excitantur: & vbi humores postea ex hepate in reliquas venas diffunduntur, in iis putrescunt, vnde febres excitantur. Et omnino nihil morborum est in vniuerso corpore, quod ex hepate excitari solet quod nō ex vteri consensu etiam oriri posset. Cum enim vitiosi humores, vt dictum, ex vtero facilimè per venas hepati communicentur, illi hepar lædunt, hepárque læsum sua vitia rursum per venas in totum corpus diffundit. Quâ ratione autem huic vitio succurri possit, ex iis, quæ supra *part. 2. sect. 1. de mensium suppress.* & *sect. 3. cap. 2. de morbo Virgin.* dicta sunt, patet.

Barba in mulieri. Cùm autem è venis non solùm corporis partes nobiliores suum nutrimentum accipiant, sed ea iisdem & suæ originis & incrementi materiam pili accipiant, non hic prætereundus peculiaris affectus, Barbæ nimirum in fœminis quibusdam prouentus. Refert enim Hippocrates, *6. Epid. sect. 8. aphor. 45.* Phaëtusam Pythij coniugem in Abderis fœcundam fuisse. Cum verò maritus eius in exilium fugisset, menses illi multo defecisse tempore. Quo facto dolores & labores in articulis deinceps acciderunt. His autem factis, corpus virile, & in vniuersum hirsutum & pilosum redditum est, barbámque emisit, & vox ipsa aspera facta est. Etsi autem omnia, quæ ad menses prouocandos necessaria essent, tentarit Hippocrates, non fluxerunt tamen menses, sed cùm haud multo tempore post vixisset, mortua est. Idem Namysiæ, Gorgippi vxori euenisse idem refert, *ibid. aph. proximè seq.* Et. Alex. Benedictus, *lib. 26 de curat. morb. cap. 4.* scribit, Viduæ coldam, quæ sæpius prius conceperat, ex abstinentiâ purgationibus menstruis sublatis barbam exortam esse. Cùm enim pili ex ignobiliori & excrementitiâ sanguinis parte generentur, si sanguis, qui singulis mensibus per vterum in fœminis euacuatur, retinetur, & humores vitiosi, qui cum eo euacuari solent, cùm alij in ambitu corporis morbi & symptomata excitantur, tum etiam interdum, quamuis rarius, ex retentis illis excrementis corpus fœmineum p. n. hirsutum reddi, & barba crescere solet.

CAPVT XII.

De Ventriculi p. n. ex vtero affectionibus.

Ventriculi ex vtero affectus. Tandem etiam varia & grauia symptomata in ventriculo ex vteri consensu excitantur, & nunc in fœminis appetitus imminuitur, vel aboletur, vel augetur, vel deprauatur, vt fœminæ absurda & corpori noxia loco cibi auidè expetant; nunc singultus excitatur, nunc vomitus; nunc ructus, nunc dolor & Cardialgia dicta.

Caussæ.

Caussæ. Caussæ horum omnium Symptomatum sunt halitus & vapores praui ex semine, sanguine, vel aliis prauis humoribus in vtero corruptis eleuati, & ad ventriculum delati. Communicantur autem isti halitus maligni viâ satis patente, dum ex vteri arteriis in hypogastricam, & ex hac in cœliacam feruntur.

Varia autem halitus iste inducit symptomata, prout ipse diuersæ naturæ est, & ad diuersas ventriculi partes fertur. Si enim calidus ille vapor fuerit, inappetentiam cibi excitat, & sitim gignit; si frigidus, coctionem lædit. Quia tamen plerumque malignam & *ἄρρητον* qualitatem obtinet, miranda etiam Symptomata, & quorum caussæ è manifestis qualitatibus reddi non possunt, excitat. Hinc accidit, vt fœminæ res absurdas, cretam, calcem viuam, gypsum, carbones & similia expetant. Obseruauit quoque L. Mercatus, illustrem quandam fœminam hac de caussâ potum auersatam fuisse, aliam verò nullo modo potuisse potum admittere, quia protinus vomitu & aliis accidentibus excandesceret, licet potum porrigi expeteret, ita vt sexaginta diebus sine potu viacrit. In quâ fœminâ procul dubio ille malignus halitus eam naturam induit, quam humor, qui hydrophobiam excitat, habere solet.

Deinde nunc has, nunc illas ventriculi partes hic humor impetit. Si ad os ventriculi feratur, appetentiam lædit, & cardialgiam parit. Si in ventriculi cauitatem effundatur, ructus & vomitus excitat. Si in tunicis ventriculi hæreat, perpetuam nauseam gignit, vel si acrior sit, singultum parit, & dum ventriculum distendit, dolorem parit. Et quamuis halitus hic & vapor mobilis sit, atque ita affectum diuturnum parere non posse videatur: tamen hi affectus sæpe satis diuturni sunt, quod scilicet similis humor etiā ex vtero in vasis per mēbranas ventriculi dispersis hæret, & halitus hic interdum humores vitiosos, partim tunicis ventriculi impactos, partim in cauitate ventriculi hærentes offendit, qui ab isto halitu prauam & malignam naturam induunt, & ventriculum lædunt, atque ita malum fouent & augent.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Ipsa Symptomata per se manifesta sunt. Hoc saltem hic inquirendum, an vētriculus per se afficiatur, an verò consensu

consenso vteri. Cognoscitur autem hoc præcipuè ex eo, quod si ventriculus per se afficitur, symptomata ista ferè continua sunt, nec vteri affecti signa adsunt: In symptomatibus verò per consensum vteri ortis, symptomata interdum intermittunt, mox tamen redeunt, prout vapor ille & halitus ex vtero adscendens ventriculum impedit; & adsunt vteri adfecti signa alia, vt & lienis ac mesenterij, per quorum vasa ex vtero materia illa Ventriculo communicatur. Et adsunt alia insueta symptomata, quæ vbi ventriculus per se afficitur, conspici non solent, vt nimirum mœstæ fiant fœminæ, & omnium rerum tædio afficiantur; & omnino mira adest symptomatum varietas, quæ aliàs in ventriculi affectibus conspici non solet.

Prognosticum.

Symptomata hæc periculosiora sunt & grauiora, quàm si à primario ventriculi vitio proueniant; &
Prognosticum. non curantur, nisi vteri p.n. dispositio, quæcunque ea sit, tollatur; & sæpe accidit, vt cum Medici ventriculi curationem saltem dirigunt, omnia frustra tentent.

Curatio.

Curatio. Curatio ergo & ad ventriculum & vterum dirigenda. Hoc tamen perpendendum, an malum diu durauerit, & iam in ipso ventriculo ex affectu per consensum morbus per essentiam contractus sit, an verò per sympathiam saltem, à vapore ex vtero transmisso ventriculus afficiatur, nullo que per ἰδιοπάθειαν morbo affligatur. Posterius enim si accidat, cura præcipuè ad vterum dirigenda. Vteri enim morbo sublato, sponte cessat ventriculi affectus; modò paululum versus iniurias illas ab vtero prouenientes ventriculus muniatur & roboretur. Si verò ipse ventriculus iam per se laborat, maximè eius cura habenda.

Primò ergo videndum, an humores aliqui vitiosi in Ventriculo hæreant. Ii ergò euacuandi iis medicamentis, quæ *lib.3. part.1. sect.1. de intemperie ventriculi cum materiâ, & de imbecillitate ventriculi*, sunt proposita. Si enim multi humores vitiosi in ventriculo hæreant, malum fouent, & vaporis illius maligni qualitates suscipiunt, & praua symptomata postea inducunt. Vomitus etiam hîc vtilis est.

Quâ ratione verò vtero succurrendum sit, ex iis, quæ hactenus, cùm in aliis capitibus, tum *de intemperie vteri cum materia* & *suffocatione vterinâ* dicta, sunt, satis patet, nec opus ea, quod multi faciunt, centies repetere.

Hæc vbi expedita fuerint, ventriculus roborandus, & reliquiæ; cùm in ventriculo, tùm in vtero, absumendæ. Ad quam rem vtilis radix angelicæ quocunque modo sumpta, theriaca, Mithridatium, spec. aromat. rosat. ol. cinamomi, caryophyllor.

Vt ℞. *spec. arom. ros.* Drach. j. *extr. angelic.* Scrup. ß *ol. caryophyll. cinamom, ana* gutt. v. *sacch. albi* Vnc. ijß F. Rotulæ.

Item pilulas ex aloë & mastiche frequenter sumere, vtile est.

SECTIO IV.

De Symptomatibus, quæ fiunt circa Conceptionem.

CAPVT I.

De Veneris Appetitu læso.

AD hominis generationem Viri & fœminæ coniunctionem necessariam esse, notissimum est. Sunt verò suæ vtrique in generatione partes & officia. Etsi enim semen & mas & fœmina conferat, & vt *Aristoteles, 1. de gen. animal. cap. 13.* ex Empedocle scribit, maris & fœminæ quasi symbolum sit, totum verò à neutro proficiscatur: tamen præter seminis communicationem alia præstat Vir, alia mulier, in generatione. Quæ Viri partes sint in generatione, *lib.3. part.9. sect.2. cap.1.* dictum. Cum ergo hoc loco de symptomatibus, quæ circa conceptionem in fœminis accidunt, dicendum sit, primo loco videndum, quid in fœminâ ad conceptionem requiratur.

Primò autem necessarium est, vt fœmina appetitum ad Venerem habeat; deinde vt membrum virile admittat; tertiò vt semen in coitu à Viro accipiat, quartò vt ipsa semen, quod cum virili commisceatur, emittat; quintò vt semen vtrumque retineat, & vteri calore foueat, vt ex eo fœtus formetur. De quibus iam ordine dicemus, & quænam circa hæc symptomata accidant, videbimus. Nam omnia, quæ de generatione & conceptione dici possunt, tractare huius loci non est, sed pertinent ea ad Physicam. *Ad conceptionem in fœmina quæ necessaria sint.*

Primò ergo, vt in viris, ita in fœminis appetitus *Appetitus*
Veneris nimius accidit, etsi is plerumque in Viris *Veneris in*
maior sit, fœmina verò, vt Seneca loquitur, *ep.95.* *fœminis.*
pati nata sit. Excitatur autem is Veneris appetitus in fœminis, in ætate quidem florente seminis ὀργασμῷ, seu, vt sic dicam, turgentiâ. Cum enim semen spiritu multo refertum sit, humiditatemque quasi serosam in se contineat, vbi illa humiditas spiritusque mouetur & agitatur, & ad sui excretionem animal stimulat, motu illo suo in genitalibus partibus iucundam titillationem & mirum ad coitum appetitum excitat. In Eunuchis etsi semen deest, quia tamen calor & spiritus quidem suppetit, etiam Veneris appetitus excitatur, vt docet I.C. Scalig. *exerc. 175. sect. 2.* In ipso verò coitu mira voluptas excitatur.

Circa hunc Veneris appetitum & voluptatem in coitu duo symptomata in fœminis excitantur, Venus nimirum exstincta, dum fœmina virum & Venerem non appetit, maritumque lubens non admittit, admissumque diu ferre non potest, & si eum patiatur, nullam vel exiguam voluptatem percipit, & ita quidem, vt interim ex coitu non plus delectationis percipiat, quàm ex contactu externo. Deinde nimia Veneris appetentia, cum interdum aliquæ fœminæ Venerem nimis appetunt, & ita quidem, vt tunc in furorem quasi agantur, sicut *de furore vterino* supra, *cap.5.* dictum, & si Venerem patiantur, satiari non queant, earumque libido nec plurimorum virorum congressibus expleri possit.

Caussa.

Appetitus autem huius defectus accidit ob seminis defectum, vel id minus calidum, spirituumque inprimis in vasis seminalibus inopiam, ob quas caussas partes in fœminis, quæ sunt appetitus Venerei sedes, nullo modo stimulantur. Quibus de caussis autem semen deficiat, minusque calidum & spirituosum sit, *lib.3. part.9. sect.2. cap.1.* dictum, & capite seq. dicetur. Interdum & à malâ conformatione vasorum semen deferentium hoc malum excitatur, quæ qualia sit, vix in viuis cognoscitur. Si etiam castratione vasa seminis materiam deferentia excindantur, procul dubio appetitus Veneris imminuitur. Etsi verò castrati fœminas, homines scilicet, nusquam gentium receptum fuerit, & Platerus etiam scribat, castrationem in fœminis tentatam fuisse, se nec audiuisse, nec legisse: castratas tamen fuisse indomitæ libidinis fœminas quasdam, se certos auctores habere scribit Iul. Alexandrinus, *lib.22. salubr. cap.14.* Et Gyges Lydorum Rex eius sceleris ab historicis accusatur, quod fœminas eunuchas fecerit. Et Vvierus, *lib.4. de præstig.* *Caussa.*

*dem. cap.*10. scribit, quendam in Ducatu Cliuensi, artis castrandi pecora gnarum, filiam suam, cum quodam familiarius eâ vti animaduerteret, violenter in cubiculum raptam castrasse.

Signa Diagnostica.

Signa. Vitium hoc ipsæ fœminæ maritis suis manifestare solent, quid id rursum Medicis, quorum consilium expetunt, patefaciunt.

Prognosticum.

Prognosticũ. Atque symptoma hoc equidem in fœminis non ita noxium est, vt in Viris, in quibus nisi insignis sit ad Venerem appetitus, nullus coitus fieri potest; cùm fœminæ, etsi Venerem non ita appetant, tamen coire possint: plerumque tamen indicium est, fœminas tales semen fœcundum non habere, & propterea steriles esse.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, dictum est de eâ *lib.*3. *loco allegato* & *seq. quoque cap.* aliquid dicitur. Hoc saltem hic addimus, linimenta & vnguenta, quæ *loc. alleg.* ad Venerem stimulandam adhibenda diximus, in fœminis in lumborum & pubis regione applicanda esse. Vt verò maiorem in congressu fœmina voluptatem percipiat, glandem Viri ante coitum Zibetho, vel felle gallinæ, aut lucij piscis illinendam esse.

Salacitas. Contrà *Salacitas* nimia etsi conceptionem impedire non videatur: tamen cùm fœminarum maxima & præcipua virtus sit verecondia & pudicitia, turpe omnino vitium in fœminis est salacitas, ac præterea etiam vagâ libidine, quæ vitium hoc sequitur, sæpe procreatio prolis impeditur.

Caussæ verò eædem ferè sunt, quæ furoris vterini, de quo supra, *sect.*3. *cap.*5. dictum, minus tamen vehementiores, nimirum seminis copia, acrimonia & commotio. Semen enim si sit copiosum & turgens, quasi naturam ad excretionem stimulat, atque ita Veneris appetitus excitatur.

Præcipuè verò hoc accidit, si semen maiorem, quam par est, acrimoniam acquirit; id quod à cibis calefacientibus & aromatibus conditis, vt & medicamentis Venerem excitantibus accidit, item ab humoribus calidis in vtero seminique permixtis, idque acre reddentibus: vnde mulieres impuræ, semenque acre & vitiosum habentes, insatiabili Veneris desiderio tenentur.

Equidem fœminæ plerumque hoc vitium celare solent, aliquandoque tamen maritis patefaciunt, & ex moribus & gestibus in iis agnoscitur.

Compescitur autem illa salacitas & libido in iis, quibus Veneris vsus nondum concessus, medicamentis seminis copiam imminuentibus, & calorem atque acrimoniam eius mitigantibus, de quibus *allegato loco, de furore vterino*, dictum, nec opus est, ea hic repetere.

C A P V T II.

De sterilitate & Conceptionis defectu.

Conceptionis Vitia. ETsi verò appetitus Veneris nec in mare, nec in fœminâ desit, atque etiam coitus sequitur: tamen non semper fit conceptio, vel non fit, vt debet; ac plura omnino circa conceptionem fiunt vitia. Vel enim fœminæ non concipiunt, vel minùs concipiunt, vel non eo, qui maximè naturalis & vulgaris est, modo, dum nimirum gemellos, trigeminos, vel plures adhuc fœtus concipiunt, aut postquam conceperunt, post aliquod temporis interuallum alium adhuc fœtum concipiunt, quæ conceptio Superfœtatio appellatur, vel vitiosi aliquid concipiunt, molam nimirum vel monstrum aliquod. Est quidem adhuc aliud symptoma, dum fœminæ quidem concipiunt, sed fœtum perficere, & ad debitum tempus gestare non possunt. Verùm de ipso symptomate *sectione sequenti de partus Symptomatibus* & *de abortu* dicetur. De hisce verò modò enumeratis circa conceptionem vitiis & Symptomatibus ordine iam agemus, & primò de Sterilitate & Conceptione læsâ.

Cum autem Conceptio sit seminis fœcundi à Viro emissi & cum fœminino mixti ad perfectionem, vt ex eo fœtus formetur, traductio, à retentrice & alteratrice vteri facultate facta, patet hinc requiri, primo vt & viri & fœminæ semen sit fœcundum, calidum, & optimè temperatum ac spirituosum, & omnino animæ traducendæ idoneum subiectum; & quidem vtrumque in fœminæ vterum eodem tempore immittatur, in eoque misceatur, & ab vtero retineatur, eiusque calore proprio & alteratrice vi foueatur, vt forma, quæ in fœcundo illo semine latet, sese exerat, sibique idoneum domicilium fabricet & fœtum formet. *Conceptionis læsio seu sterilitas.* *Ad conceptionem necessaria.* Neque enim mas sine fœminâ, neque fœmina sine mare concipere potest, sed vtriusque semen necessarium est, & fœmina æquè fœcundum semen emittit, vt in *Instit. lib.*1. *cap.*10. probatum. Fœcundum inquam semen: Neque enim quicquid in coitu emittitur, semper fœcundum est, sed id solùm fœcundum semen est, quod ita dispositum est, vt anima in eo idoneum subiectum & habitaculum habere, & cum eo propagari possit. Deinde vt in vteri cauitatem intromittatur, necessarium est. Ad quam rem inprimis vteri attractio necessaria est. Etenim si futura est conceptio, fœmina cum voluptate vterum quasi seminis desiderio versus pudenda moueri percipit, vt semen concipiat. Acceptum deinde recondit vterus, & auidissimè comprehendit, vt nullum inter semen & vterum spatium inane relinquatur; os etiam suum adeo coarctat & claudit, vt nec specillum intrare queat. De quâ re Galenus, 1. *de sem. cap.*2. scribit, *Dixerunt*, inquit, *mihi mulieres, vbi semen conceperint, quandam se in vuluâ motionem sentire, quæ quasi conuellat, ac paulatim in se illam contrahat. Imo etiam mihi hoc ipsum, quod dicunt, concipere semen, & nomen hoc, Conceptio, id est, comprehensio, hinc à mulieribus fuisse impositum videtur.*

Verùm attractio hæc seminis atque comprehensio nondum propriè conceptio est, quamuis id nominis ratio indicare videatur. Sæpe enim vterus semen quidem auidè arripit, verùm diu continere non potest, sed post biduum, aut triduum elabi sinit; interdum etiam, vbi illud attraxit atque comprehendit, attamen diutius inutiliter seruat, & ad actum non perducit, nec si perducit, ad actum perfectum traducit, vt in irrito conceptu & molâ etiam contingere solet. Necessarium itaque est tertiò, vt retineatur semen in vtero, eiusque calore foueatur, & in actum traducatur. Quartò, vt sanguis fœtui generando necessarius in promptu sit. Etsi enim prima rudimenta & delineatio q. fœtus ex semine fiat: tamen statim etiam benignâ, sed mediocri sanguinis quantitate is irrorari, & ex eo incrementum sumere debet.

Quia autem ille ipse sanguis, qui menstruo spatio per vterum expurgari solet, fœtui formando materiam præbet, quæritur, vtrum necessarium sit, vt prius menstrua fluxerint in fœminâ, quæ concipere debet, de quâ quæst. supra, *part.*2. *sect.*1. *cap.*1. *quæst.*1. dictum.

Nimirum si menses vel ob ætatem, vt in iuuenculis, vel senioribus iam fœminis desint, vel etiam ob morbum supprimantur, omnino Conceptio speranda non est, cum materia fœtui formando necessaria deficiat. *An fœmina, cui menses nunquam fluxerint, concipere possit.*

deficiat. Si verò, vt *loco alleg.* dictum, vel ob caloris excessum, vel ob labores & exercitia nimia menses non fluant, conceptio non semper impeditur, modò tantum adhuc sanguinis supersit, quantum fœtui formando necessarium est. Vnde etiam accidit, vt puerperæ interdum iterum concipiant, antequam menses post partum illis fluxerint. Hinc credibile est, fœminas, quæ paucum habent sanguinem, facilius concipere mensibus instantibus, quod tunc conueniens sanguinis quantitas ad vterum affluat: eas verò, quæ sanguine abundant, desinente fluxu facilius concipere, postquam aliqua portio sanguinis superflui euacuata est, quæ semen facilè aliàs in principio fluxus menstrui suffocare potuisset. Atque ista omnia si rectè sese habent, conceptio fit, si non rectè se habent, mulier sterilis & infœcunda manet, etsi sit iustæ ætatis atque viro viatur, quod vitium Græcis ἀγονία & ἀτεκνία, Latinis Sterilitas dicitur. Estque impotentia quædam vteri, ob quam is semen virile vel non attrahit, vel non retinet, vel non conuenienter fouet, & in actum deducit.

Sterilitas.

Caussa.

Ex quibus facilè patet, quæ sterilitatis & Conceptionis læsæ in fœminis caussæ sint. Quibus verò de caussis ratione maris Conceptio lædatur *lib. 3. part. 9. sect. 2. cap. 1. & seq.* dictum.

Coeundi impotentia. Prima caussa, ob quam Conceptio non fit, est coëundi impotentia, quæ accidit vel ob clausuram, vteri, de qua, supra, *part. 3. sect. 1. cap. 4.* dictum est, vel ob tenellam & prauam, seu ætatis seu structuræ corporis ratione, partium genitalium conformationem, ob quam fœmina Virum, præcipuè qui crassum membrum habet, non potest admittere, aut non nisi cum dolore admittit, atque ita concubitum auersatur, vel ob tumores & vlcera atque excrescentias, quæ in pudendo & collo vteri virilis membri ingressum non admittunt.

Secundò, cum æquè fœminæ ac Viri semen ad conceptionem requiratur, idque fœcundum, etsi Vir semen fœcundum emittat, fœmina vero vel nullum, vel paucum, vel intemperatum & infœcundum, aut etiam non eodem tempore emittat, vt vtriusque statim exacta mistio fiat; nulla fit Conceptio. Idque frequentius procul dubio accidit in fœminis, quàm viris. Siquidem Vir semine destitutus actum Venereum exercere nequit; cùm contra fœmina, etsi semine destituatur, Venerem pati possit. Semen autem non generatur, vel infœcundum generatur in fœminis, ob testium & vasorum semini generando & con-

Ætas generationi apta. tinendo dicatorum intemperiem. Quò etiam referenda est ætas, cum nec nimis tenella, nec adulta semini fœcundo generando apta sit. Etsi autem ætatem hanc alij aliter definiunt: tamen certum est, in Viris ætatem ad Venerem commodam non esse citra decimum octauum annum, in fœminis non ante decimum quartum, sicut & post 60. annum ratò Viri fœcundi sunt, & fœminæ post quinquagesimum ratò concipiunt. Etsi enim verum sit, sæpe iuuenes ante decimum octauum annum coire posse, & generare, ac fœminas etiam ante decimum quartum annum concepisse, sicut & Viros quosdam post sexagesimum generasse, & fœminas post quinquagesimum concepisse: tamen fœtus illi plerique debiles sunt & fœmiosæ, quæ ante hoc tempus nubunt, in partu periclitantur, & sæpè propter sterilis redduntur, si vterus sit debilis, vasis ruptis. Imò Plato 6. *de Legibus*, censet, vt proles sit vegetior, commodissimum tempus generandi esse in Viris à trigesimo, in puellis à decimo octauo: Scribitque hic Mercatus, hanc ipsam caussam esse, cur tot monstrosi, & mente parùm valentes sint Principes & Magnatum primogeniti, & plerumque non vitales aut firmi, quia nimirum ob imperium & principatum vel pueri puellis iunguntur, aut senibus puellæ. Quâ in re tamen non simpliciter ad annorum numerum respiciendum, & ætas generationi apta non solùm annorum numero, sed robore corporis & temperamento metienda: & si tàm in fœminis, quam Viris Veneris appetitus stimulat, melius est, nubere ante terminum à Platone definitum, quàm vti, aut vagæ libidini indulgere. Communiter in fœminis tempus conceptioni aptum est, cum ipsis menses erumpere, & mammæ augeri & sororiari incipiunt, fontque ab hoc tempore aptæ ad concipiendum, donec menses subsistunt.

Rara verò in hoc genere quædam exempla passim annotantur. Cœl. Rhodiginus, *antiq. lect. lib. 14. cap. 8.* refert ex Hieronymo, puerum quendam decem annorum nutricem suam impregnasse. Foroliuiensis scribit, puellam octo annos agentem fuisse impregnatam; Sauanarola, *tract. 6. cap. 21. rubrica 6.* puellam annorum nouem grauidam fuisse. Et Ambr. Paræus; *tract. de Renunc.* ex Ioubetto refert, in Vasconiâ fœminam ætatis anno nono peperisse. Scribit etiam Musa, *Epist. 29. tom. 2.* Venetiis nobilissimam matronam sexaginta ferè annos natâ cum coniuge, qui & ipse fermè septuaginta annorum erat, puellam decimo quinto mense peperisse; sed cum in tali ætate ratò vegeti, perfecti & vitales fœtus edantur, fuisse orbatam oculis, truncatam manibus, & quinque mensibus saltem vixisse. Plinius, *lib. 7. cap. 14.* scribit: M. Catonem Censorinum octogenarium filium genuisse, è filia Salonij clientis sui. Eodem loco refert, Massinissam Regem nonagenarium reliquisse puerum quadrimum. Quendam Germanum nonagenarium prolem suscepisse, testatur Al. Benedictus, *de Curand. morb. lib. 25. cap. 11.* Ea Sauanarola, *tract. 6. cap. 21. rubr. 23.* narrat, Nicolaum de Palouicinis habuisse filium à se generatum centesimo ætatis anno. Et Leuinus Lemnius, *de occult. nat. mirac. cap. 24.* scribit, sibi nauclerum quendam fide dignum narrasse, se Stockholmiæ interfuisse nuptiis Viri cuiusdam annorum centum, qui in matrimonium adsciuerat triginta annorum Sponsam, è quâ complures sustulerit liberos. Cui planè simile refert F. Platerus, *lib. 1. obseruat. tit. de vitalis motus defectu*, de auo suo materno, qui post centesimum ætatis annum adhuc vegetus, vxore virgine 30. annorum ductâ, filium ex eâ genuit, cuius nuptiis viginti annis post centesimum adhuc superstes interfuit, & sexennium adhuc postea vixit, & ita 126. annos ætatis compleuit. Et *in fine istius libri* scribit; Parentem suum Thomam Platerum anno ætatis 73. secundam vxorem duxisse, & sex ex illâ liberos intra decennium procreasse, quorum vltima filia ætatis istius anno 81. nata fuit. Sed hæc rara sunt, & quarundam regionum & familiarum propria.

Deinde semen non generatur in fœminis, vt & in maribus ob vasorum ad semen generandum malam conformationem. Obseruatum enim aliquando arterias spermaticas defuisse, vel non suo loco insertas fuisse.

Circa hoc caussæ genus & hoc notandum, cum Creatori placuerit, non ex vno semine, vt alia perfecta animalia, ita & hominem generari, sed ex duplici, masculino scilicet & fœminino mistis, certa esse debet, etsi ea ferè ἄρρητος sit, inter virile & fœmininum semen proportio, quæ si desit, nulla fit conceptio. Atque hinc accidit, vt sæpe fœmina, quæ in primo coniugio sterilis fuit, in secundo fœcunda fiat. Hinc quoque euenit, vt interdum fœmina decem vel pluribus annis viro cohabitet, & non concipiat, postea verò concipere & parere incipiat, procul dubio ob corporis temperaturam progressu ætatis mutatam, ob quam & semen aliam temperiem consequitur, vt quod primò viri semini proportionatum & conueniens non erat, *Proportio seminis virilis & fœminini.*

iam

iam proportionatum esse incipiat. Quænam autem illa proportio seminum esse debeat, explicare difficillimum est; modò non in hac humanæ mentis caligine impossibile sit. Plerique quidem in qualitatibus primis subsistunt, & censent, si temperatæ, vel etiam temperatis iungantur, eos semper gignere, intemperatos verò tunc solùm, quando suæ intemperiei contrariis copulantur, idque etiam Galenus docuit, 5. *aph.* 61. dum scribit: *Tam mulieres, quàm viri, si temperie quatuor qualitatum potiantur, generant, quamuis temperie illâ priuatis commisceantur: intemperati verò nunquam generant, nisi contrariâ intemperie praditis iungantur, vtpote calidis frigidis, humidis siccis, & sic de singulis*: vt & Lucretius his versibus:

Vsque adeo magni refert, vt semina possint
Seminibus commisceri generaliter apta,
Crassaque conueniant liquidis, & liquida crassis:

Tamen procul dubio in primis qualitatibus hic non subsistendum; cum fine dubiò & occultæ qualitates in seminibus sint, ob quas semina conueniunt, vel dissrepant. Et huc pertinent ea, quæ Astrologi de caussis sterilitatis afferre solent.

Semen corrumpentia. Pertinent ad hoc caussæ genus & Medicamenta, quæ Græcis φθόρια dicuntur, quod occultis qualitatibus ad exstinguendum semen, & impediendam conceptionem faciant, qualia perhibentur vulua capræ vel mulæ, mentha, ruta, camphora, acetum. Quò etiam veneficia & incantationes referri possunt, cuius generis plura à nonnullis, vt & Roderico à Castro recensentur. Verùm tutius est, ea silentio prætetire, quàm occasionem præbere, vt huiusmodi rebus vel conceptus impediatur, vel fœtus contra diuinam legem eiiciatur.

2. *Seminis attractio læsa.* Secunda caussa sterilitatis est, cum Vterus semen non attrahit, & debito modo recipit; id quod accidit facultate attractrice vel labefactatâ, vel impeditâ. Læditur facultas, dum vterus & eius orificium frigidâ, vel humidâ, vel vtraque intemperie laborat, siue sit sine materiâ, siue sit cum materiâ, inprimis pituitosâ. Quò & aliud vitium referendum videtur, cum scilicet fœmina virum auersatur, eumque odio habet, vel eum timore, tristitiâ, aut simili animi affectu laborat. Tum enim spiritibus aliò auocatis Vterus semen auidè non trahit. Impeditur verò propter tumores & vlcera Vteri & orificij eius, vt & ceruicis angustiam, quæ ex Vteri malo situ & contorsione excitatur, vel à tumore in eo, aut compressione, quæ fit à tumoribus vicinarum partium, aut nimiâ pinguedine, vt quidem Hippocrates, 5. *aphor.* 46. sentit, dum scribit: *Quæ præter naturam crassæ non concipiunt, iis vteri os ab omento comprimitur, & priusquam extenuatæ fuerint, non concipiunt.* Quanquam huius rei ratio alia ferè probabilior reddi possit, quod nimirum seminis materia in pinguedinem absumatur. Historiam tumoris in Vtero seminis receptionem impedientis habet Guilhelm. Fabricius, *Cent.* 1. *obseru.* 65. dum refert, se sexagenariam matronam schirrum instar annuli orificium matricis circundantem habentem, & aliam, *seq. obseru.* præsente Clariss. Dn. D. Iano Antonio Saraceno, Medico Regio, dissecuisse, atque in ceruice ante orificium fundi vteri, scirrhum magnitudine oui anserini inuenisse, ipsi adeo adhærentem, vt vnum videretur corpus, nec vllo modo ab eâ diuelli potuerit, & propter hunc scirrhum semen vitile ad Vterum penetrare non potuisse. Et rectè addit. Nemini igitur mirum videri debet, quod Medici aliquando in sterilibus frustra sibi multa negotia facessant. Huiusmodi enim caussæ Medicos latent.

3. *Seminis retentio læsa.* Tertia sterilitatis caussa est seminis retentio læsa. Læditur autem ista quoque facultate vel labefactatâ, vel impeditâ: Læditur facultas propter humidam intemperiem. Si enim Vterus multis excrementitiis & pituitosis aliisque humoribus scateat, eneruatur vis retentrix vteri, eiusque fibræ laxantur, vt non possint sese contrahere ad retinendum susceptum semen, ipsumque semen propter mucores illos, quibus Vterus scatet, ei adhærescere non potest. Etsi enim obseruatum sit, fœminas quasdam fœtum in Vtero habuisse, simulque hydrope Vteri laborasse: tamen non conceperunt ex, cum iam hydrope Vteri laborarunt, sed postquam fœtum iam in Vtero habuerunt, hydrops Vteri accessit. Ad semen concipiendum & retinendum etiam Vterus ineptus est, si nimis densus sit, & non carnosus ac mollis, nec sanguine affluente irrigetur; quod quibusdam ab ortu accidit, quæ propterea naturâ steriles sunt, quibusdam adultioribus iam euenit, cum patere desinunt. Si verò ante senium talem constitutionem acquirat Vterus, steriles quoque euadunt. Cum enim necessarium sit, vt quamprimum Vtero semen concipitur, sanguis adsit, vt semen Vtero adnasci, & ex sanguine incrementum sumere possit: si vterus densus sit, vt nihil sanguinis affluat, conceptio impeditur. Impeditur verò seminis retentio propter vlcus, vel nimiam superficiei Vteri internæ læuitatem & densitatem, vel propter Vteri orificii hiatum, dum non rectè clauditur, quod in Vteri fluxibus accidit, cuiuscunque sint generis; qui fluxus & sanguinis & aliorum humorum, id quod in fluore muliebri & gonorrhæâ virulentâ accidere solet, alio etiam modo retentionem lædunt, quod scilicet, vt dictum, Vteri internam superficiem lubricam reddunt, seminisque concepti vim exstinguunt, idque secum rapiunt. Hians etiam orificium Vteri redditur, post partum laboriosum & abortum, quo Vteri orificium nimis distenditur, eiusque fibræ ita laxantur, & debilitantur, vt sese contrahere non possit, vnde accidit interdum, vt fœminæ post partum difficilem amplius non concipiant. Retentio seminis quoque impeditur, si fœmina post coitu tussiat, sternutet, clamet, saltet, aut alio motu vehementius exerceatur, vel itâ, terrore, alioque animi affectu vehementiore percellatur.

Quarta sterilitatis caussa est Vteri alteratrix facultas, quæ propriè ad conceptionem pertinet, quæque latentem in semine formam & vim in actum deducit, læsa. Hoc loco autem notandum, non solùm, vt antea diximus, inter semen masculinum & fœmininum debere esse certam proportionem, sed etiam inter semen masculinum & Vterum fœmininum. Vt enim non quæuis fert omnia tellus, sed plantæ quælibet terram sibi conuenientem, alia pinguem, alia arenosam exposcit, & quæ in pingui crescere solent, in siccâ & arenosâ exarescunt: ita, cum Vterus sit quasi ager, in quem semen conicitur, etsi semen Viri fœcundum sit, tamen si in Vterum minùs naturæ suæ conuenientem immittatur, nulla fit conceptio; & vt semina quædam in palustri loco suffocantur, alia in arido & arenoso emoriuntur & adurutur: ita quoque semen virile interdum in Vtero humido suffocatur, in calido exsiccatur; Est præterea procul dubio in Vtero ἰδιοσυγκρασία quædam, quæ huic quàm illi seminis fouendo conuenientior est. 4. *Alteratrix vteri læsa.*

Læditur autem alteratrix facultate vel labefactatâ vel impeditâ. Labefactatur itidem propter intemperiem Vteri. Si enim illa ἰδιοσυγκρασία, quæ semen receptum fouet, eiusque vim excitat, vel à natura vitiosa sit, vel postea mutetur, semen in Vtero non fouetur & perficitur, sed corrumpitur, vimque πλαστικὴν amittit; vnde postea vt inutile ex Vtero eiicitur. De hac causâ scribit Hippocrates, 5. *aph.* 62. *Quæcunque frigidos & crassos Vteros habent, non concipiunt, & quæ præhumidos habent Vteros, non concipiunt. Extinguitur enim in iis genitura; & quæcunque siccos magis & adurentes. Nam ex defectu alimenti corrumpitur semen. Quæcunque verò ex vtrisque mediocrem habent temperaturam, ea fœcundæ fiunt.* Etenim, vt Galenus, *in comm.* explicat, cum frigiditas immoderata tantùm præpollet, vt densior Vterus euadat, tùm & angusta admodum strictaque

fiunt

ſunt vaſorum ad ipſum pertinentium ora, & ſteriles mulieres redduntur, vtpote quæ neque ſecundis cohærere & agglutinari ad vaſorum ora patentibus, neque ſi id quandoque fiat, probè vnquam conceptu nutrito. Vel enim nullo modo talibus mulieribus fluunt purgationes, vel admodum exiguæ, & hæ ipſæ vitioſæ ſolo tenuiore & aquoſiore ſanguine per arcta vaſorum orificia elabente, quæ & ipſa facilè obſtruuntur, cùm ob natiuam anguſtiam, tùm quia magnâ ex parte tali naturâ præditæ humorem cumulant pituitoſum. Quin etiam maris ſemen talibus locellis exceptum refrigerari accidit, niſi ſit naturâ calidius, &c. Impeditur verò alteratrix propter tumores & vlcera.

Sanguinis vitium.

5. Tandem etiam neceſſarius eſt ſanguis menſtruus, qui quidem initio multus non requiritur, tantus tamen qui ad prima fœtus rudimenta neceſſarius eſt. Hic ergo ſi deſit, conceptus non fit. Hinc iuuenculæ, quibus menſes nondum fluxerunt, & fœminæ ſeniores, quibus iam menſes deficiunt, vt & quibus menſes ob morboſam aliquam conſtitutionem ſupprimuntur, & viragines, quæ venas Vteri anguſtas habent, & omnes omnino fœminæ, quibus ſanguinis ad fœtum formandum neceſſaria copia deeſt, non concipiunt. Quod & iis accidit, quibus vaſa Vteri cicatrice ſunt obducta. Eadem de cauſâ & Nutrices, quæ lac copioſius habent, rarius concipiunt; cum ſanguis fœtui formando neceſſarius, qui ad Vterum confluere debebat, ad mammas feratur.

Craſſa fœminæ cur non concipiant.

Ad hanc cauſſam malim referre fœminas præter naturam craſſas, quas non concipere Hippocrates, *5. aphor. 46.* ſcribit, quàm ad orificij Vteri compreſſionem. Etenim fœminæ pingues, ſi id ipſis naturale ſit, & menſes ſatis copioſè ipſis fluant; ſæpe fœcundæ ſunt, vt experientia teſtatur: ſi tamen præter naturam (de his enim Hippocrates loquitur) pingueſcant, & quæ antea macilentæ erant, & obeſæ & pingues euadant, tales tardò concipiunt; cum & partes genitales, præſertim ſi vir obeſus accedat, ad coitum non rectè diſpoſitæ ſint, & ſanguis, qui ſemini & menſtruis materiam præbere debebat, in pinguedinem abſumatur.

Adultiores virgines cur non facilè concipiant.

Iſtâ de cauſâ etiam euenit, vt Virgines iam adultiores, & quæ diu à matrimonio abſtinuerunt, non tam facilè concipiant, vt eæ, quæ ſtatim in iuuentute matrimonium ineunt. Cum enim Vterus in talibus nunquam ſanguine perfuſus, & ita ad conceptionem aptus redditus fuerit, ſed velnti exſanguis manſerit, ſanguine menſtruis ſpatiis magis per venas ceruicis vteri, quàm quæ ad fundum eius tendunt, euacuari ſolito, poſtea facilè non concipiunt.

Contrà quoque accidere poteſt, vt ſanguis quantitate nimiâ peccans, & confertim ad Vterum confluens, ſemen quaſi obruat & ſuffocet, eiuſque vim exſtinguat.

Sterilitatis cauſſa.

Ex quibus apparet, omnes ſterilitatis cauſſas reduci poſſe vel ad coëundi impotentiam; vel ad teſtium & vaſorum ſeminalium intemperiem; aut malam conformationem; vel vteri intemperiem, humidam inprimis & frigidam, quæ & ſeminis attractioni, retentioni, & alterationi non commoda eſt, interdum & calidam & ſiccam, quæ ad ſemen fouendum apta non eſt; vel Vteri orificij ex partu dilatationem, aut tumores tùm colli & oris Vteri, tùm ipſius Vteri, tùm Vteri malum ſitum, & vaſorum ad Vterum tendentium anguſtiam; vel ſanguinis menſtrui ad fœtum formandum neceſſarij defectum, aut copiam nimiam.

Patet etiam hinc, frequentius ſterilitatem accidere ex parte fœminarum, quàm virorum. Cum enim in Viris tantùm requiratur, vt ſemen fœcundum in Vterum fœmininum effundant; in fœminis præter ſeminis ſui communicationem etiam requiratur, vt ſemen recipiant, illi locum idoneum præbeant, idque foueant, & materiam formando fœtui neceſſariam præbeant: in iſtis omnibus varij errores, è quibus ſingulis ſterilitas accidere poteſt, contingere ſolent.

Notandum tamen de hiſce cauſſarum generibus, primum cauſſæ genus, non propriè dictam ſterilitatem, vt reliquæ cauſſæ, ſed impropriè ſaltem ita dictam excitare. Si enim clauſura Vteri dicta tollatur, & meatus ille arte aperiatur, tales fœminæ poſtea concipere ſolent; ſicut etiam vbi tumor vel excreſcentia aliqua in collo Vteri orta, ingreſſum virilis membri impedit, ſi tollatur, concipere poſtea ſolent. Ita quæ ob tenellam ætatem virile membrum non admittere poſſunt, adultiores factæ id admittunt. Sic etiam quæ ob paruitatem pudendorum craſſum virile membrum non admittunt, aliud minus craſſum admittere poſſunt. Atque ita hæ fœminæ quidem non concipiunt, cùm viro congredi non poſſint: ſteriles tamen propriè non ſunt.

Ioannes Anglicus, *cap. de ſterilit.* etiam quaſdam cauſſas externas ſterilitatis recenſet, ſcribitque, conceptionem impediri, ſi fœmina comedat de corde cerui; ſi portet ſecum lapidem gagatem; ſi ſcolopendria ſuſpendatur ſuper lectum eius; ſi ſuper ſanguine menſtruo alterius mulieris ambulet, vel eo ſe inungat; ſi de corde mulæ potet, aut ipſum portet; ſi applicet cornua limacum; vel ſuccum menthæ in matricem iniiciat.

Differentia.

Differentia.

Ex iiſdem quoque manifeſtum euadit, ſterilitatem non omnem eſſe euiſdem generis, ſed eſſe quandam eius differentiam, quam ob curationem & prognoſin rectè inſtituendam, vt poſtea in prognoſticis dicetur, obſeruare vtile eſt. Nam quædam fœminæ à primo ortu vitio aliquo in vtero contracto ſteriles ſunt, quarum Ariſtoteles, 2. *de gen. animal. cap. 5.* mentionem facit. Aliæ non ſimpliciter ſteriles ſunt, ſed reſpectu ad virum, cum ſcilicet fœminæ ſemen ad viri proportionatum non eſt, quæ poſtea coniugio mutato concipere, & fœcundæ fieri ſolent. Aliæ rurſum ob morboſam aliquam Vteri conſtitutionem, præcipuè intemperiem aliquam, non concipiunt, quâ ætatis progreſſu, aut arte mutatâ, & in meliorem ſtatum deductâ, poſtea concipiunt, & quæ iuuenes ſteriles erant, adultiores concipiunt. Tandem quædam ſunt, quæ pepererunt quidem ſemel vel aliquoties, poſtea tamen ſteriles fiunt, in partu procul dubio vitio aliquo in Vtero contracto, quod conceptionem poſtea impedit.

Signa Diagnoſtica.

Signa.

De ſignis in genere hoc notandum aliud eſſe inueſtigare ſigna ſterilitatis; aliud ſigna conceptionis, quæ tamen ſigna plerique confundunt. Dum enim de ſignis conceptionis quæritur, hoc quæritur, an fœmina iam actu ſit grauida: dum verò de ſignis ſterilitatis quæritur, id quæritur, an fœmina, quæ non eſt grauida, ita diſpoſita ſit, vt nunquam concipere poſſit. Seorſim igitur de his Signis agemus, & quidem de Signis ſterilitatis hoc loco, de Signis conceptionis ſequenti ſectione.

Si ergo fœmina à marito non concipiat, primò inquirendum, an cauſſa ſit in viro, an verò in fœminâ. Etſi verò nonnulli multis modis, inprimis ex vrinâ, id explorare conantur: tamen quia pleraque, quæ afferunt, fabuloſa ſunt, nec vllâ ratione nituntur, nonnulla etiam ab honeſtate & pietate aliena, ea prætermittimus, (de tebna odoratis tamen, quæ Vtero admota, ſterilitatem indicare perhibentur, poſtea *in fine doctrinæ de Signis* dicemus,) & proinde tutiſſimum putamus, primò inquirere, an cauſſa ſit in Viro, quod ex iis, quæ

libro tertio de sterilitate in Viris dicta, facilè innotescit. Quod si in Viro nihil vitij deprehendatur, putandum, caussam in fœminâ esse, quæ cùm plures esse possint, constitutio eius diligenter perpendenda. Vbi tamen, quod supra diximus, notandum fœminas alias simpliciter esse steriles, quæ cuicunque etiam viro iungantur, nunquam concipiunt; aliàs verò respectu saltem ad virum. Accidere enim potest, vt fœmina in primo coniugio sterilis sit, eâ de caussâ, quod eius semen & Vterus ad semen virile debitam proportionem non habet; quæ si alteri viro iungatur, cuius semen ipsius semini & Vtero conueniat, ex eo concipiat & impregnetur.

Rectissimè autem ista signa inuestigabimus, si omnes caussas, ob quas fœminæ steriles redduntur, perlustremus.

Primò ergo inquirendum, an ad Venerem apta sit, & quidem an Veneris appetitum habeat, & an membrum virile rectè admittere possit. Horum enim si alterum desit, caussa, cur non concipiat, procul dubio in fœminâ hæret.

Secundò indagandum, an semen, & quidem fœcundum, & quod virili semini iustè proportionatum sit, habeat, an semen exstinguentibus vsa sit, aut ea ab aliis illi propinata sint. Semen vel nullum vel paucum emittere fœminam cognoscitur ex eo, quod in coitu vel nullam, vel paucam & breuem voluptatem percipit. Semen infœcundum esse colligitur ex morbo, inprimis intemperie Vteri, de cuius signis supra *part.* 1. *sect.* 2. dictum. Idem indicat totius corporis, vel membri alicuius principalis vitiosa constitutio. Ex vitioso enim sanguine bonum semen generari non potest.

An verò fœmininum semen, vt & vterus proportionem iustam ad semen masculinum habeant, difficillimum est inuestigare. Etenim quodnam & viri & fœminæ temperamentum sit inuestigare exactè non facile est, neque etiam quæ proportio inter vtrumque semen & fœminæ Vterum requiratur, satis cognosci potest. Breuiter vt aliquid dicamus; Temperati cum temperatis fœcundissimi sunt; cùm optima vtriusque constitutio concurrat. Si verò intemperatus intemperatæ in eodem excessu coniungatur, sterilitas sequitur; si verò iungatur fœminæ, quæ illum defectum contrario excessu corrigere potest, ea concipiet. Considerandæ autem & hîc totius corporis in vtroque sexu temperatura, vt & temperatura testium in Viris, & Vteri in fœminis, quæ quâ ratione cognoscenda sint, alibi dictum.

Incantationis signa.

An medicamentum, quod semen exstinguere potest, sumptum sit, ægræ vel adstantes patefacient. An autem Incantatio vel maleficium sterilitatis caussa sit, colligitur ex aliarum caussarum absentiâ, & quia coniuges, etsi se mutuò ament, coire tamen non possunt, aut quod, cum antea amore sese mutuò complectuntur, nunc, & quidem sine caussâ, sese odio habent. Confirmatur hæc suspicio sequentibus. Primò quod vir cum suâ coniuge coire non potest, etsi cum aliis coëundi potentiam habeat; Deindè cùm appetitum coëundi cum vxore habet maritus, eamque amat, sed cum eâ coire non potest. Tertiò etsi cum vxore coit, semen tamen emittere non potest.

Tertiò perpendendum, quomodo Vterus cùm ad attrahendum, tùm ad retinendum, tùm ad fouendum semen dispositus sit. Etenim si intemperies aliqua seu cum seu sine materiâ, vel tumor, vel alius morbus in Vtero adsit, facilè colligere est, Vterum semen neque rectè attrahere, neque retinere, neque fouere posse. Et cum sæpe natiuum & hæreditarium aliquod vitium adsit, quærendum de natalibus & familiâ, an nimirum multæ steriles in eâ familiâ reperiantur. Si quoque partus difficilis vel abortus præcesserit, quo orificium Vteri nimis & violenter dilatatum sit, indicio est, id rectè claudi non posse.

An autem vitium sit in orificio Vteri, vel in ipso Vtero, sic discerni potest. Si statim à coitu, aut post breue interuallum semen effluat, læsæ attractricis, & in Vtero vitium aliquod adesse indicio est, quod vel obturatum, vel compressum, vel distortum esse, & ita semen in cauitatem Vteri non admittere, signa illorum morborum docebunt. Si verò semen per aliquot dies retineatur & postea eiiciatur, vel semen fœmineum infœcundum esse, vel intemperiem aliquam Vteri adesse oportet, ob quam semen foueri & in actum deduci non potest; vel sanguinem fœtui formando deesse, necessarium est, quæ ex suis signis nota sunt.

Tussis, sternutatio & similes corporis vehementes motus, semen quidem excutere possunt, sed sterilitatis nullum indicium præbent.

Tandem si sanguis menstruus desit, id cognoscitur vel ex naturali constitutione in viraginibus, quæ plerumque pilos in mento habent, vel ex mensium suppressione vel corporis pinguedine, vbi materia seminis in alimentum corporis & pinguedinem abit, vel gracilitate & macie, cum sanguis & materia ad generationem necessaria deest. Sanguinis quoque defectum patefaciunt caussæ externæ & euidentes, sanguinem absumentes, inedia scil. & ieiunia, labores nimij, sanguinis nimia euacuatio, vigiliæ nimiæ, mœror, febres, fistulæ & vlcera diuturna, & fonticuli nimium fluentes.

An per odores explorari possit an fœmina sterilis vel fœcunda sint.

Vltimò circa hanc doctrinam non prætereunda videtur illa, quæ per res odoratas Vtero admotas, fit sterilitatis & fœcunditatis probatio, cùm antiqua sit, & à magnis Viris tradita. Hippocrates, 5. *aph.* 59. scribit: *Si mulier non concipit, & scire placet, an sit conceptura, veste præligatam, & vndique obuolutam subter suffito, ac si odor corpus peruadere videatur, ad nares & os vsque, non suâ culpâ sterilem esse puta.* Et *libro de sterilitate*: Netopum vnguentum lana exceptum & pessi figurâ efformatum, ac in vterum per obstetricem immissum, idem docere refert. Neque solùm suaueolentia, thus, styracem, myrrham & similia adhibebant, sed & graueolentia. Ideoque idem docet, si caput allij detasum & purgatum integrum ad vterum exponatur, ac postridie per os odor percipiatur, fœminam concipere posse. Alij galbanum igni emollitum, sericoque inclusum pudendis noctu inserere, & caput mulieris purè lotum linteolo & reticulo inodorato obligare solent, & si manè vertex mulieris galbanum redoleat; mulierem fœcundam esse statuunt. Nonnulli pessum ex aristolochiâ cum melle in ceruicem vteri imponunt, ac si saliua dulcescat, fœminam fœcundam censent. Atque habuerunt huiusmodi probationes plurimas antiqui, & fuit hæc doctarum pronubarum res, vt Plato, *in Theæteto*, docet. Idque eâ de caussâ faciebant, vt Galenus, *in comm. alleg. aphorismi* docet; Quia sæpe, vt sacerdotalis aut regalis propagatio quædam & soboles superesset; studiosè faciebant ciuitates, vt ab iis seu viris seu mulieribus susceptos liberos haberent, ad quos solos eius progeniei spes erat redacta; deinde vbi mulieres non concipiebant, vtrius caussâ id accideret, quærebat, vt facto diuortio ex aliis susciperet liberos. Quænam autem huius probationis caussa sit, obscurum. Galenus, *alleg. loco* scribit; In iis solùm mulieribus totum corpus non permeare intensi odoris qualitatem, quibus durum densumque adest vteri corpus, quod ad conceptionem ineptum est. Alij putant, si odor transit ad os & nares, necesse esse, os vteri apertum esse, nec non patere etiam oscula venarum ad vterum venientium, & benè temperatam esse mulierem, aliter non posse sentire odorem ex naribus. Quæ vt neganda non videntur, & procul dubio vterum purum ac ita dispositum esse oportet, vt per eum ad nares vsque odores transire possint: ita omnino peculiarem & non facilè explicabilem cerebri & instrumenti odoratus cum vtero consensum esse ideo persuadet,

persuadet, qui si respectu vteri se non rectè habet, sterilitatis indicium est.

Prognostica.

1. Sterilitas non solùm apud Iudæos, sed apud omnes ferè gentes probrosa fuit. Nam eâ de caussâ inprimis viri vxores ducunt, vt ex iis liberos generent, ac familiam conseruent, genusque humanum propagent.

2. Steriles etiam fœminæ morbosæ; quia ij humores excrementitij, qui cum prole post partum euacuari solent, in iis retinentur: tardius tamen senescunt, quia à molestiis, quæ tempore grauiditatis, partus & puerperij fœminæ, quæ concipiunt, patiuntur, immunes sunt. Neque enim sine causâ Medæa apud Euripidem dixit, se malle ter sub clypeo in acie dimicare, quàm semel parere.

3. An autem, sterilitas sanabilis sit, nec ne ex caussis, è quibus ea pendet, coniectandum. Etenim si natiua, vel quæ in habitum quasi iam degenerauit, adsit vteri intemperies aliáve vteri dispositio, vel quicunque morbus incurabilis, sterilitas quoque incurabilis est. Neque enim fœcunda fieri potest mulier, antequam caussæ illæ tollantur. Ideoque mulierum, quæ ex hæreditariâ aliquâ vitiosâ dispositione, aut propter venenatos aliósque graues morbos steriles sunt, curatio non suscipienda. Huc pertinet illud Hippocratis, 2. *prognost.* 3. *Sterilitas ex vlceribus difficulter curatur.* Imò si vlcus sit magnum, & quod plures vteri partes occupat, etiamsi curetur: tamen fœmina sterilis manet, propter cicatricem magnam ibi relictam, ob quam semen vtero adhærescere, & sanguis affluere non potest. Qui autem morbi vteri curari possint, qui non, ex iis, quæ supra, *part.* 1. *de morbis vteri*, dicta sunt, patet.

4. Si verò non simpliciter sterilis sit fœmina, sed quia ipsius constitutio virilis seminis constitutioni parum conueniens est, non solùm mutatione matrimonij fœcunda reddi potest, sed etiam ætatis progressu, qua temperies etiam mutatur; vt & medicamentis, quæ illam intemperiem corrigunt.

5. Nec tamen & eæ fœminæ simpliciter steriles habendæ sunt, quæ insignem quandam intemperiem habent in primâ iuuentute, ob quam à nullo viro tunc concipere possunt. Modò enim vel ætate, vel medicamentis ea intemperies corrigi possit, postea fœcundæ redduntur.

6. Aristoteles, 2. *de gen. animal. cap.* 4. omnem sterilitatem ab ortu contractam pro incurabili habere videtur. Estque id verum, si vitiũ sit magnum. Interdum enim si vitium sit paruum, vel ætatis progressu temperamento, mutato, vel medicamentis vitio illo curato, quæ antea steriles habebantur fœminæ, fœcundæ fiunt.

Indicationes & Curatio.

Curatio. Sterilitas tollitur caussis, à quibus ea pendet, sublatis. Quæ cùm sint variæ & multiplices, varias quoque suppeditant Indicationes, quæ per se manifestæ sunt.

Primò nimirum si vteri adsit clausura, & angustia ceruicis, vt & oris vteri, quacunque de caussâ orta, ea tollenda, vt supra, *part.* 1. *sect.* 1. *c.* 3. monstratum est.

Si intemperies aliqua vteri & testium adsit, siue cum materiâ, siue sine materiâ, ob quam vel semen nullũ, aut infœcundum, aut masculino non conueniens generatur, vel virile semen non attrahitur, retinetur, & debito modo fouetur, intemperies ea corrigenda, eo modo, qui supra, *part.* 1. *sect.* 2. *c.* 1. *& seqq.* est traditus. Si inprimis vis seminis attractrix in fœminâ langueat, membrum virile ante coitum illinendum Zibetho, felle hircino & similibus. Maximè verò hic vtilia sunt, quæ occultâ proprietate ad semen generandum Venerémque excitandam faciunt, & ad sterilitatem propriè dictam, à quacunque ferè caussâ, vniuersalibus præmissis, vtilia sunt, qualia sunt *radices satyrij, rasura eboris, semen erysimi, erucæ, hormini, seselios, ammi*, (quod præ aliis efficax;) *pastinaca syluestris, testiculi vulpis, apri & aliorum animalium, matrix suilla, vel ceruina exsiccata & in puluerem redacta.* Vel *matrix leporis* assata, & cum puluere seq. comesta:

℞. *nucis moschat.* Drach. j. *zingiber. piperis, ana* ʒ. ß. *maiorana sicca* Scrup. j. *sem. erucæ, sileris mont. ana* ʒ. j. F. puluis.

Medicamenta autem talia ad sterilitatem plurima passim exstant, quorum pauca proferemus.

℞. *sem. erucæ, sileris montani, ana* Drach. ß. *rasura ebor. cinnamomi nuc. mosch. ana* Drach. j. *moschi*, in iis, quæ ferre eum possunt, gr. iij. *santali albi* Drach. iij. F. pulu.

Detur Drach. j. ex vino generoso.

Vel ℞. *spec. diamosch. diambra, ana* Drach. j. *matricis leporis, testicul. apri, genitalis cerui, ana* Drach. ß. *nuc. mosch. cinamom. garyophyll. sem. erucæ, pastinacæ syluestr. an.* ʒ j. *moschi, ambra, ana* gr. iiij. *sacch. ad pondus omnium.* M.

Dentur Drach. ij. ex vino generoso.

Confectio talis paretur.

℞. *Confect. amygd. d. pistacior. pinear. auellan. Lombardicar. ana* Vnc. j. *cortic. citri, zingib. garyophyll. cinamomi, ana* Vnc. ß. *sem. erucæ* Drach. ij. M.

Detur cubitum itur æ cochlear. j.

Vel fiat panis Martius talis.

℞. *amygd. d.* Vnc. iiij. *pinear. pistacior. auellan Lombard. ana* Vnc. ij *spec. diambr. diamosch. ana* Drach. j. *rasura eboris* Drach. j. *aq. cinam.* Vnc. ß. F. panis Martius.

Vel ℞. *spec. diambra, diamoschi, ana* Drach j. *pinear. mundat. pistacior. cort. citri ana* ʒ. ij. *ol. destill. maioran.* ℈ ß. *cinam* gut iij *sacch. albi* ℥. v. F. Morsuli.

Vel ℞. *radic. eryngij* ℥. j. *artemis.* M. j. *maiorana* M ß.

Coq. in vino. Detur cyathus manè & vesperi cum *tryphera magnâ sine opio.* Idque diebus aliquot continuetur.

Vel ℞. *spica Indica, schœnanthi, calami aromatic. sem. anisi, ammeos, sesel. matricar ana* Vnc. j.

Coq. in aq. vel Vini ℔. iij. vase clauso. Colatura dulcoretur sacchato & melle, dentur Vnc. iij. vel Vnc. iiij.

Vtile est & hoc Electuarium.

℞. *Conseru. anthos* Vnc. vj. *radic. satyrij condit.* ℥. ij. *radic. orobi, renum scincor. testiculor. apri, matricis suilla, pudendi cerui, rasura eboris, sem. napi, elaphobosci, fœniculi, vrtica, eruca satiua, hormini, erysimi, ana* Drach. ij. *pinear. amygd. d. ana* Vnc. ß. *spec. diamosch. d.* Drach. j. *ol. nuc. mosch. expressi* Drach. ij.

Cum *Syr. betonic.* F. Elect.

Vel ℞. *conseru. rorismarin. maioran. ana* Vnc jß. *radic. condit. satyrij, eryngij, ana* Vnc j. *zingib. in Chinâ condit. cortic. citri condit. ana* Vnc. ß. *rasura eboris. matricis leporis prap. sem erucæ, ammeos, ana* ʒ. j. *spec. diambra diamosch. d. cinamomi, garyophyllor. ana* Drach. ß. Cum *Syr. Conseru. zinzib. in China condit.* F. Electuarium.

Efficax est & Tryphera magna sine opio.

Aqua hæc etiam frigidis & humidis valdè prodest.

℞. *Cinamomi, garyophyllor. cubebar. ana* Vnc. j. *nucis moschat. macis, piper. longi, galanga, ana* Vnc. j. *zedoaria, sem. ammi, seselios, ana* Vnc. ß. *gran. iuniperi*, Drach. j. *Vini Rhenani, aq. rorismar. maioran. melissa, ana q. s.*

Sient in digestione sex diebus, & postea destillentur, & manè ac vesperi cochlear. ij. vel iij. exhibeantur.

Extrà quoque balnea, insessiones, fomenta, suffitus adhiberi possunt.

Et balnea quidem menstruâ purgatione finitâ diebus quinque continuari possunt.

Vt ℞. *rad. bryonia, imperatoria, valerian. ireos, fol. betonic. mercurial. artemis. pulegij, maioran. lauri, saluia, matricar. summit. iuniperi, baccar. iunip. ana* q. s. F. Balneum.

Inprimis verò hîc vtiles sunt thermæ naturales sulphureæ, bituminosæ, aluminosæ, nitrosæ ad quas plerunque fœminæ steriles tanquam ad asylum confugiunt, & quidem sæpe non sine fructu.

Ex earundem plantarum decocto feruente vapores per idonea instrumenta pudendis excipi possunt.

Vel suffitus fiant è puluerībus aut trochiscis carbonibus iniectis.

℞. *Ladani, styrac. calamit. benzoes, ana* Drach. ij. *ligni aloes*, Scrup. j. *moschi* gr. vj.

Cum *infusione tragacantha aq. rosf. factâ.* F. Trochisci.

Vel ℞ *thuris, mastiches, benzoes, styrac. calamit. gummi iuniper. ana* Drach. j. *garyophyllor. santali citrin. cinamomi, ana* Drach. ß. *castorei* Scrup. j. F. puluis.

Pessi fiant è fol. mercurialis, & matricariæ recenter contusis.

Vel ℞. *mastiches, styrac. liquid. ana* Vnc. ß. *fol. melissæ, nepetha, mercurial. ana* Drach. j. *garyophyllor. nuc. mosch. ana* Drach. ß. *zibeth.* Scrup. ß. *cera alba q. s.* F. pessarium.

Post balnea & suffitus pectinis & vmbilici regio inungatur oleis & linimentis vterinis.

Vt ℞. *ol. cheirini* Vnc. ß. *destil. maioran.* Scrup. j. *garyophyllor.* Scrup. ß. *nuc. mosch. expr.* Drach. j. *styrac. liq.* ʒ. ij. *zibethi, moschi, ana* gr. vj *cera parum*, F. Linimentum.

Vel balneo egressa dimidiâ horâ in lecto decumbat, & sacculum iustæ magnitudinis ventri imponat, è melissa, calamintha, mentha, aut matricaria paratum & vino conspersum.

Tandem emplastra perinæi & lumborum regioni applicentur, quæ gestentur continuò, vel singulis noctibus, vsque ad vltimam, quâ menses erumpere solent, septimanam.

Vt ℞. *empl. matricalis* Vnc. j. *styrac. liquid. gummi caranna, ana* Drach. ij. *gallia moschata* Drach ß. *ol. garyophyll.* Scrup. ß. *nuc. mosch. express.* Drach. j. Misc. cum *ol. cheirino* F. emplastrum.

Si vterus sit nimis lubricus & laxus, abstergendus clysteribus ex succo mercurialis cum melle. Deinde balnea, pessi, suffitus & alia topica adstringentia & roborantia vsurpentur.

Si os vteri hiet, è *foliis myrti, lentisci, vitis, oliua, absinthy, radic. cyperi, consolida maior bistorta, quinquefol. fl. rosf. rubr. balaustius* F. decoctum in vino rubro, quo partes genitales foueantur.

Vel suffitus fiat ex *mastiche, thure, alumine, balaustiis, ligno aloes, baccis lauri, nucibus cupressi.*

Si corpus nimis pingue & obesum sit, id extenuandum victu tenui, laboribus & exercitiis, purgationibus lenibus sæpe repetitis, sudoribus, vt alibi docetur.

Et omnino si etiam alij morbi vel in vtero, vel in parte aliquâ principali corporis, vel toto corpore sint, remouendi ij, vt suo loco dictum. Neque enim eorundem morborum curatio in omnibus, quæ sæpe sunt plurima symptomatibus, quæ ab iis proueniunt, est repetenda. Si qui etiam alij vteri morbi sunt, ij curantur, vt supra, *part. 1. sect. 2. de vteri morbis*, est traditum.

Diæta.

Diæta medicamentis respondeat. Ad semen augendum cibi boni & multi succi vtiles sunt, atque inter eos *pulmentum ex vino, ouorum luteis, saccharo, cinamomo, ac croco* paratum. Somnus, vigiliæ, motus, quies, omnia sint moderata. Tempore coitus omnes animi affectus, præsertim mœstitia, timor & profundæ cogitationes amouendæ. Non coëat etiam vir cum inuita fœmina, sed potiùs amore ardente, qui facit, vt spiritus copiosi ad vterum & partes genitales confluant, isque semen auidiùs arripiat.

CAPVT III.

De sterilitate ad Tempus, & raro Conceptu.

INterdum accidit, vt quidem fœminæ non sint planè steriles, tardiùs tamen, quàm par est, aut rariùs concipiant. Nonnullæ enim, etsi nubant, tamen non statim concipiunt, sed obseruatum, nonnullas demum sexto, septimo, octauo, vel etiam decimo aut duodecimo anno concepisse; deinde aliæ sunt, quæ quidem statim concipiunt, sed post primum partum non mox iterum, sed post aliquot annorum interualla, & rarissimè concipiunt. *Sterilitas ad tempus.*

Caussa.

Quod autem nonnullæ tardius concipiunt, caussa est primò ætas. *Caussa.* Cum enim plerumque fœminæ conceptioni aptæ sint post annum 14 aut certè postquam menses fluere cœperunt, nisi ex morbosâ constitutione diutius subsistant: si virgines ante illud tempus nubant, non concipiunt. Deinde idem accidit, si vitiosa aliqua dispositio sit in vtero vel semine. Tunc enim fœminæ non concipiunt, antequam ea vel ætatis progressu à naturâ, vel arte & medicamentis corrigantur, quâ sublatâ, postea concipere incipiunt. Nonnunquam etiam euenit, vt etsi fœmina sic satis sana videatur, quia tamen vteri & seminis eius constitutio virili semini non respondet, nec conueniens est, non concipit, donec progressu ætatis ea constitutio in aliam mutetur.

Quod verò quæ semel conceperunt, postea rariùs pariant, fit etiam primò ratione ætatis. Si enim virgines nimis adhuc tenellæ nubant, plerunque difficulter pariunt, & partu difficili vterus & præcipuè os eius debile valdè redditur. Idem accidit & fœminis, quæ iam adultiores nubunt. Cum enim iis affluxu sanguinis menstrui vterus debito modo non sit humectatus, aut non concipiunt, aut rarò concipiunt. Deinde idem ex morbosâ constitutione euenit. Quibus enim fœminis vel menses non rectè fluunt, vel aliam morbosam constitutionem habent, eæ vel non concipiunt, vel rarò concipiunt. Tertiò accidit hoc interdum & iis, quæ quidem iustâ ætate nubunt, & etiam sic satis sanæ sunt, postea verò in partu difficili vel abortu, vel fœtu mortuo, vel molâ aliquid damni in vtero patiuntur. Si enim ex partu laborioso vel abortu in vtero aliquid aut rumpatur, aut distendatur nimis, aut labefactetur, vel ex fœtus corrupti illuuie, aut molâ, eámque plerumque sequente immoderato sanguinis fluxu, vteri temperies debilitetur, aut eius situs mutetur, accidit, vt fœminæ tales postea vel nunquam, vel rarò concipiant. Imò accidere potest, vt fœmina aliqua à naturâ tam debilis sit, & tam debilem vterum habeat, vt etsi partus laboriosus non sit, tamen gestatione fœtus à partu ita debilitetur, vt vires ad concipiendum postea deficiant, aut non nisi longiori tempore post partum primò recolligantur: id quod tenellis & delicatioribus ac vitam otiosam agentibus euenire solet. Hinc scribit Hippocrates, *de aere, aquis & locis*, Scytharum ancillas ob vitam laboriosam minus steriles esse, quàm vxores, quæ vitam otiosam agunt. Tandem & huius symptomatis hæc caussa esse potest, quod fœmina aliqua, cùm primùm nupsit, sana fuit, post partum verò primum in morbum aliquem incidit, ob quem vterus ita debilitatus fuit, vt ad frequentiùs concipiendum ineptus redditus fuerit. Et possunt fœminis, in principio coniugij sanis, varij & partium principalium & vteri morbi accidere, ob quos postea ad concipiendum ita habiles ampliùs non sunt.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Omnia autem hæc rectiſſimè ex ægræ & adſtantium relatione cognoſcuntur: An fœmina nimirum ætate nimium tenerâ maturius, aut adultiore iam tardius nupſerit; an in partu grauiter laborauerit; an abortum paſſa ſit; an fœtum mortuum vel molam excluſerit, & hiſce de cauſſis vterus læſus ſit; an morbo aliquo, dum nuberet, aut poſteà correpta ſit, qui conceptioni obeſſe poſſit. Si verò nihil horum acciderit, & fœmina iuſtâ ætate nupſerit, & cætera ſatis ſana ſit, procul dubio latens aliquod vitium in vtero hæret, aut certè ſemen & vterus fœminæ ad ſemen virile non iuſtam proportionem habet, quæ tamen ætatis progreſſu mutari ſolet.

Prognostica.

Prognoſtica. 1. An, vt fœminæ crebrius pariant, effici poſſit, è cauſſis patet. Quæ enim tenellæ nubunt, ſi pepererint, & poſtea concipere deſinant, ætatis progreſſu viribus collectis, iterum parere incipiunt. Si verò vterus inſigniter læſus ſit, & aliquid in eo ruptum, vel alio modo læſum, vix iterum reſtituuntur, vt concipere poſſint.

2. Virgines, quæ adultiores iam nubunt, rarò fœcundæ ſunt, vel tardò concipiunt.

3. Fœminæ ſi iuſtâ ætate nupſerit, & nullo inſigni ac notabili morbo laboret, etſi ſtatim non concipiat, tamen pro ſterili ideo non habenda. Sæpe enim accidit, vt latens aliqua in vtero ſit diſpoſitio, quæ conceptionem primò impedit, quæ ætatis progreſſu mutatur, vt fœminæ poſtea tales ſatis fœcundæ euadant.

Curatio.

Curatio. Si fœmina nimis tenerâ ætate nupſerit, & non concipiat, aut poſtea, vbi ſemel concepit, concipere deſinat, ea cautiſſimè Venere vtatur, donec adultiora facta robur, ex primo coitu vel partu amiſſum, ætatis progreſſu recuperauerit. Vtatur etiam bonâ diætâ, & cibo boni nutrimenti, laboribuſque multis non exerceatur. Contra ſi virgo iam adultior nubat, & propter vteri ſiccitatem ad conceptionem minus apta ſit, balneis, peſſis & fomentis emollientibus durities illa emollienda, & curandum, vt menſtrua rectè fluant. Si ex debilitate naturæ, quod in delicatis accidit, fœmina non concipiat, corpus cibis ſolidioribus & exercitio ſenſim ſolidandum, vteruſque roborandus, vt ſuo loco dictum, taliſque frequenti concubitu abſtinere debeat.

An virgines valetudinariæ nubere debeant. Virgines valetudinariæ quod attinet, an eæ nubere debeant; dubium eſt. Vulgata quidem eſt opinio, Virgines valetudinarias, ſi viro copulentur, meliorem valetudinem conſequi; & ſanè accidit interdum, vt quæ Virgines pallidæ & decolores fuerunt, ſi nubant, vegetæ fiant, & roſeum faciei & corporis colorem acquirant. Contra compertum eſt, quaſdam poſt nuptias non conualuiſſe, ſed in peiorem ſtatum coniectas fuiſſe. Ideò diſtinctione opus eſt. Etenim ſi ex menſibus, vel ſemine retento, valetudo illa aduerſa ortum habeat, tutiſſimum eſt, Virginem marito coniungere. Ita enim & ſemen retentum euacuatur, vteruſque expurgatur. Si verò in viſcere aliquo, præcipuè hepate vel liene, aut etiam toto corpore vitioſa aliqua diſpoſitio adſit, illa Veneris vſu non tollitur, ſed potius augetur, & vitioſi humores in toto corpore abundantes ad vterum alliciuntur, atque in eo obſtructiones excitant, vnde febres diuturnæ, & alia mala excitantur. Accidit etiam, vt cum in talibus valetudinariis fœminis ſanguis ſit vitioſus, nec ſemen bonum inde generetur, nec fœtui probum nutrimentum ſuppeditetur, inde fœtus debiles, partus laborioſi, abortus, molæ & alia plurima mala ortum habeant. Quapropter tutius eſt, tales fœminas primùm curare, & ad meliorem ſtatum reducere, & poſtea viro iungere, aut ſi morbus ſit incurabilis, tutiſſimum eſt, tales Virgines manere, & à coniugio abſtinere. Rectèque ſcribit Fernelius, *lib.* 1. *Patholog. cap.* 11. Præclarè generi humano conſultum videretur, ſi ſoli parentes benè habiti atque ſani liberis operam darent. Si enim agricolæ ſementem facturi, purum ſemen & fœtum ſeligunt, expertì, frugem malam è marcido percipi; quantò id diligentius in procreandis liberis obſeruandum? *Sani liberis operam dare debent.*

Si à partu difficili vel abortu, vel ſimili de cauſſâ Vterus intemperiem & debilitatem vel alium morbum contraxerit, curandus is eſt, vt de morbis Vteri dictum. Et quia plerumque ex labore in partu in tenellis corporibus Vterus ita debilitatur, vt poſtea multa excrementa recipiat, à quibus naturalis eius ſtatus mutatur, & intemperies frigida & humida inducitur, quæ curanda, vt ſuo loco traditum. Aut ſi quid in dorſo, oſſe ſacro, coxendice, & vicinis partibus luxatum, ruptum, vel quocunque modo læſum ſit, curandum, vt de iis, quæ partum difficilem ſequi ſolent, malis corrigendis dicetur. Si poſt molam vel nimius ſanguinis fluxus, vel ſimile quid Vterum debilitauit, vitium id corrigendum, vt ſuo loco dictum & dicetur.

Si ex fœtus mortui ſpurcâ colluuie intemperies & praua aliqua qualitas Vtero inducta ſit, illuoies illa primo abſtergenda, ſucco mercurialis & ſimilibus; poſtea theriaca, Mithridatium diſſoluta in Vterum infundenda, vel per peſſum indenda, vel extra adhibenda; aut ſuaueolentibus vterus recreandus. Itaque linimenta & vnguenta è ſtyrace, benzoë, balſamô, oleo angelicæ, laucodolæ & ſimilibus adhibenda, cauendo tamen, ne odor ad nares pertingat.

CAPVT IV.

De Conceptione & fœtus formatione.

POſtquam ſemen vtriuſque ſexus, maris ſcilicet & fœminæ, in Vtero exceptũ eſt, ab eoque bene clauſo & conſtricto retinetur, ab Vteri peculiari facultate, quæ nulli alij parti in toto corpore conceſſa eſt, forma in ſemine latens excitatur, & ad *ἐνέργειαν* prorumpit, & per vim formatricem, quæ ſpiritu inſito, quaſi inſtrumento, vtitur, ad corporis ei ſimilis, à quo deciſum eſt, fabricationem ſeſe accingit, quæ actio *Conceptio* appellatur, & propterea definiri poteſt, quod ſit Vteri actio, cum maris, & fœminæ ſemen fœcundum ab eo excipitur, miſcetur, fouetur, eiuſque vis ad munus proprium exſequendum excitatur. Id verò quod concipitur, *κύημα* ſeu conceptio appellatur. Notandum enim hic, cùm ad multa dubia circa hanc materiam ſoluenda faciat, differre *σπέρμα* ſeu ſemen, & *κύημα* ſeu conceptum. Semen enim propriè loquendo eſt id, quod ex vaſis ſeminalibus ab vtroque parente in coitu excernitur, ex quorum neutro ſeorſim ſumpto illius ſpeciei animal generatur: *κύημα* verò eſt id, quod ex vtroque ſemine, tanquam duobus principiis, miſtum conſtat, & quod perfecti animalis principia in ſe continet, atque è quo ſuo tempore perfectum animal formatur. *Conceptio.*

Fit autẽ iſta cõceptio, non demũ ſeptimâ die, vt nonnulli exiſtimant, ſed vt rectè Lud. Mercatus, *l.* 3 *de morb. mul. cap.* 6. ſcribit, vbi ſemina in vtero conſtiterint, atque etiam intra ſeptem horas poſt eiaculationem in effuſionem relapſa neutiquam fuerint, ſi vteri calore conſeruentur, teganturque, concepiſſe fœminam credendũ eſt. Neque enim vel momento, multò minus ad ſeptimum diẽ, natura otioſa eſt, ſed ſtatim ſe ad formationis opus accingit. Vnde etiam Hippocrates, non à ſeptimâ die, ſed eâ, quâ ſemen retentum fuit, conceptionis initium computandum docet, dum, *lib. de genitura*, ſcribit: *Si mulier aliquando partum experta fuerit, & aduertit, quando genitura non exciderit, ſed intus remanſerit, ſciet,* *Quando fiat conceptio?*

quâ die conceperit. Quia tamen vel seminum vel vteri debilitas interdum impedimento est, vt inchoatum opus absolui non possit, si fine suo frustratur Natura, intra septem dies præcipuè elabi sinit semina. De quo Hippocrates, *lib. de septim. partu*: *Embryonum conceptio, & abortus, & partus mulieribus in eo tēpore indicantur, in quo cunctis hominibus morbus, sanitas & mors.* Id est: Sicut Natura morborum crises septimanas instituit: ita si conceptum se perfecturam diffidit, septimâ die eum reiicit. Si verò semina vsque ad septimam diem permanserint, & semina ipsa esse fœcunda, & Vterum sese rectè habere indicio est, neque de opere formationis absoluendu plerumque dubium amplius est: quo sensu, & non alio, intelligendus est Aristoteles, dum, *lib. 3. histor animal. cap. 3.* scribit: Si enim in septimum diem intus permanserit, conceptum esse iam certum est.

Vis formatrix corporis animati.

De ipsâ autem fœtus formatione, & præcipuè de vi Formatrice, pluribus *in Institutionib. lib. 1. cap. 10.* & *de consens. ac diss. Chym. cum Gal. cap. 9.* egi; vbi monstraui cum Themistio, *in 1. de anim.* & I.C. Scaligero, *exerc. 6. sect. 9.* Animam in semine latentem esse sui domicilij architectam: quibus amplius nihil addo, quàm me mirari, quomodo magni etiam viri in re planâ se torserint, &, vt candidè dicam, errârint; cùm facultatem formatricem omnes agnoscant, animam verò, cuius est facultas, cognoscere non potuerint. Facultas certè seu potentia præsupponit substantiam, à quâ pendet & emanat, & accidens ac qualitas nulla est sine subiecto, & omnes directione formæ, à quâ fluunt, efficaces sunt. Quæ res virum nunquam satis laudatum, & aliàs Aristoteli addictissimum, ac in Interpretum eius, ac Scholasticorum lectione versatissimum, I.C. Scaligerum, mouit, vt sicut semper, ita & hîc, libertate Philosophicâ & homine ingenuo dignâ vteretur, & illud, quod vulgò dici solet, Formas educi è potentiâ materiæ, in optimum (quem quidem opinio & locutio non satis commoda recipere potest) sensum traheret, & explicaret. Etsi enim optimè ab Aristotele dictum esse sciret, semen esse potentiâ animal, quod ita non possit esse simul actu & potentiâ: tamen rectè rem sic explicauit, vt *in Institut. loc. alleg. pag. 88.* dictum, Potentiâ semen animatum esse, non quia non sit ipsa essentia animæ in semine, semenque actua primi respectu non animatum sit: sed quia careat instrumentis expressis, quæ sint in eius potestate, quibus postea perfectis, in actum secundum erumpat, & omnes operationes edat, quas ob defectū organorū edere non poterat; sicut infantes nec ambulare, nec ratiocinari perfectè possunt, non ob animæ, sed organorum defectum & ineptitudinem. De quo idem Scaliger, *exercit. 6. sect. 9.* egregiè: *Aiunt: Si canis anima esset in semine, canis semen esset canis. Assentior. Est enim canis imperfectus, carens tantùm articulationibus.* Et si iam demum in corpore formato & iam organis suis instructo producitur anima, quis ex semine, antequam anima adueniret, organa illa construeret? Et idem *exerc. 6. sect. 5.* *Si*, inquit, *extrinsecus venit forma atque interea, vt scribūt omni perfectionum genere instruitur materia: ab aliquo ibi & qualitates, & quantitates, & numeros, & ordines, & situs apparari, atque institui necesse est: denique corpus ipsum totum fabricari. Hæc fabrica fit aut à substantiâ, aut ab accidente, aut ab vtroque. Non ab accidente solo. Primùm quia nullum accidens agit, nisi per vim suæ substantiæ. Deinde, quia nullum accidens cognoscit. Illa verò virtus tam nobilis tēplo architecta sapientissima ab omnibus Philosophis indicata est. Ædificabitur igitur à substātiâ. At hæc forma seminis est. Sanè seminis forma, si non est anima, bruta res est. Et si fabricat, est æqualis animæ. At incrementis, & amissa carnis repositione, opus illud animæ est. Erit igitur in semine anima formatrix, antecedens animā, cui parat illud domiciliū. Quare prior illa posteriore hac sapiētior, ac nobilior.* Et paulò ante. *Ipsamet forma eius præparationis autor est. Ipsa enim sibi & alterat totum, & distinguit partes. Neque enim ad summam peruentum fuerit perfectionem præparationis, tum ad substantiæ quoque formam peruenitur. Est enim ipsa forma antè existens. Ergo ad eam non peruenitur, sed ad eius actum, quo ipsius deinceps vsum capessere possit.*

Samen quomodo sit potentia & actu animatum.

Ac proindè in re planâ frustra se torquet Fabric. Bartoletus, *in Encycloped. Hermeticodogmat. Physiol. cap. 5. quæst. 1.* dum quidem concedit, caussam adæquatam nostræ conformationis esse animam vegetatiuam, non tamen eo modo, quo ego & Piccolhomineus statuimus, *Nam*, scribit, *quod anima vegetatiua sit caussa conformationis, quatenus instruitur à Deo, hoc est principium Christianum, quod & ipse fateor & profiteor: sed interim quærimus caussam naturalem, quæ naturaliter in secundo & quarto modo dicendi per se sit caussa naturalis cōformationis. Quare Piccolhomineus non respondit interrogationi per quid. Consimiliter Sennertus probat quidem semen esse animatum, sed illius consequentia non tenet; semen est animatum. Ergo semen animatum est caussa conformationis.* Verùm enim verò si Bartoletus vt Christianus credit animam, quatenus à Deo hanc vim accepit, esse principium conformationis, caussam nullā habet, cur idem vt Physicus negare debeat. Neque enim veritas duplex est. Et illa ipsa ignoratio creationis, quâ Deus omnibus rebus creatis vires peculiares & admirandas indidit, easque cōseruat, (conseruatio autem rerum, vt Scaliger ait, creationis continuatio est) fecit, vt Galenus & alij gentiles frustra in rerum occultarum caussis inuestigandis laborarint, dum saltem ad naturam, non verò ad naturæ autorem Deum, respexerunt, & res naturales considerârunt, quasi vires, quas habent, ex se, non à Deo haberent. Deinde dum probaui semen esse animatum, me etiam probasse puto, in semine esse caussam conformationis. Quid enim opus est in Vtero, vel extra semen caussam quærere, quæ in ipso semine est? cùm anima illa non otiosa, sed suis facultatibus instructa sit: id quod ipse negare non audet, dum concedit caussam adæquatam conformationis esse animam vegetantem. Dum verò alium modum ponere vult, quàm ego, in absurdissimam opinionem incidit, dum statuit, genituram (ita appellat illud, quod primis septem diebus ex semine elaboratur) esse opus facultatis vegetatiuæ seminis, quando semen in formam genituræ corrumpatur, id est, ad seminis corruptionem illius quoque facultas alteratrix & conformatrix corrumpatur, & ex potentiâ fœturæ educatur alia facultas vegetatiua, quæ fœtū in genitura delineatum perfectè conformet; absoluto verò fœtu, ex fœtus potentiâ deduci animam sentientē, quæ fœtui aliquam perfectionem tribuit. Verùm enim verò, vt I.C. Scaliger, *exerc. 6. sect. 2.* scribit, vulgò quidem semen, quia desinit semen esse, corrumpi dicitur: tamen apud Sapientes, quia nihil perit, reuerà perficitur. Absurdius verò hoc est, statuere, vnam facultatem in aliam corrumpi, cùm facultates inseparabiliter ab animâ dependeant. Ideoque sicut, dum ex semine vel nucleo planta vel arbor generatur, non fit vnius facultatis in aliā corruptio, sed eadem anima, quæ semini vel nucleo inest, à principio ad finem totius operis architecta est, sed alio modo agit, aliaque producit, pro diuersitate materiæ, quam sibi adsciscit: ita etiam in animalium semine eadem forma, à principio fœturæ ad perfectam fœtus absolutionem, totius operis directrix est.

Creationis ignorantia gentilibus errandi caussa fuit.

Quâ ratione autem & quo modo partes omnes corporis formentur, non huius est loci, vbi de affectionibus p.n. fœminarum agitur, dicere, sed pertinet id ad Physicum & Physiologiam, & de ipso fœtu formato exstant egregij Tractatus virorum doctissimorum, Hier. Fabricij ab Aquapendente, & Andr. Spigelij, Professorum Patauinorum, qui à Medicinæ Studiosis leguntur.

Fœtus formatio.

De tempore verò formationis variæ Medicorum Disputationes sunt, quæ sine abortuum, qui rarò inspiciendi exhibentur, crebrâ inspectione, decidi non possunt. Cōmodissimè tamen, vt *in Instit. lib. 1. c. 10.* dictum, ij sentiunt, qui statuunt, primò omnium membranas

Tempus formationis fœtus.

quibus

quibus fœtus inuoluitur, cum vasis vmbilicalibus, quibus vtero matris connectitur, & alimentum accipit fœtus, formari, hinc partes omnes delineari, exornari & perfici, & quidem aliàs citius, aliàs tardius, & pro ratione dignitatis & necessitatis, prout fœtui, dum in vtero est, vel etiam postea dum in lucem prodiit, inseruire debuerint. Quibus autem temporis momentis singula efformentur, humana ratio adsequi non potest Deo soli hæc nota. Iehouah,

Compago mira corporis nostri, tua
Miraculum est solertia.
Massæ recentis rudia adhuc primordia,
Rudisque massa semina,
Ceu scripta haberes, corporisque lineas
Motum, statumque noueras:
Et membra, nondum cum forent, quid adderent
Dies sciebas singuli.

Ad fœtum formationem quæ requiruntur. Hîc cum nobis sit propositum, de morbis mulierum agere, hoc primò notandum est, vt rectè formatio fœtus fiat, tria requiri, ipsum semen fœcundum vtriusque parentis, & quidem bene constitutum, calidoque innato ac spiritu perfusum, in quo anima vi formatrice instructa residet, quæque sui domicilij architecta est; deinde sanguinem maternum, è quo postea fœtus augetur, & perfectam molem accipit; tertiò vterum matris benè constitutum, qui semen fouet, eiúsque latentem vim excitat. *Fœtus formatio quomodo lædatur.* Quæ tria si se rectè habeant, formatur fœtus, vnus plerumque, sanus & perfectus, isque suo tempore in lucem editur. Si quid tamen à vulgari modo discrepet, aut p.n. sese habet, formantur vel gemelli, & fœtus plures ac numerosi concipiuntur; vel postquam primus fœtus conceptus est, post temporis aliquod interuallum alius adhuc concipitur, quæ superfœtatio dicitur; vel vitiosa fit fœtus conformatio, dum aut fœtus debiles formentur, aut qui aliquem partium defectum vel excessum, (quo & hermaphroditi pertinent) vel vitiosas conformationes habent, aut quod aliquando obseruatum, fœtus in lapideam duritiem mutatur, aut pro homine mola, aut tandem monstrum generatur. De quibus vitiis hoc loco ordine dicemus. Etsi enim nonnulli de hisce inter partus vitiosos agere soleant: tamen quia in pariendi tempore vel modo nihil vitij occurrit, sed quale formatum est, tale editur, commodius inter formationis vitia de hisce agitur.

CAPVT V.

De Gemellorum & numerosæ prolis generatione.

Gemellorum generatio. ET primò quidem Gemellos, quod attinet, etsi animalia bruta pleraque plures fœtus concipiant & generent: tamen frequentissimè fœminæ in hominibus vnum saltem fœtum generant: rarum verò est in nostris regionibus, vt gemelli, rarius vt trigemini, rarissimum vt plures fœtus concipiantur & generentur. Quandoque tamen id accidere, obseruatum est. Et quidem nonnullis locis hoc familiare est. Ita Aristoteles, *lib. 7. de hist. anim. c. 4.* scribit: Quod plurimum, & locis plurimis agitur, mulieres singulæ singulos pariunt. Sed sæpe & locis plerisque geminos etiã, vt in Ægypto quoque fieri certum est. Pariunt etiam tres & quatuor. Et quidem nonnullis in locis valdè ita fit, quod dictum iam est, sed quinque cum plurimum nascuntur. Iam enim pluribus hoc euenisse conspectum est. Et quædam viginti partubus quatuor edidit; quinos enim singulis partibus enixa est, maiorque eorum pars enutriri & adolescere potuit. Et Plinius, *lib. 7. c. 3. natural. hist.* scribit; Tergeminos nasci certum esse, idque Horatiorum Curiatiorumque exemplo monstrari; & annis supremis Diui Augusti Faustam quandam è plebe Ostiæ duos mares & totidem fœminas enixam esse. Et ancillam quandam Augusti Imp. in agro Laurente vno partu quinque enixam esse filias refert. Et Albucasis, *Chirurg. lib. 2. c. 76.* scribit, se compertum habere, quandam mulierem abortiendo emisisse septem, & aliam quindecim, omnes formatos. Et Comitissam quandam Querfurtensem vno partu nouem infantulos edidisse fertur. Et Cromerus, *lib. 9. de orig. & gestis Polonor.* scribit, quod ann. 1270. die 20. Ian. in Craconiensi regione, honesta quædam matrona Margarita, triginta sex pueros viuos vno partu ediderit. Et talia exempla multa apud Historicos & Medicos extant, quæ recensere longum & superuacaneum foret. Videri verò possunt apud Iohan. Schenckium, *lib. 4. obseru.* qui ea collegit. Sequentia verò planè prodigiosa sunt, vt quod refertur à Ludou. Viue, Erasmo Roterodamo, Ludou. Guicciardino & aliis Flandriæ Historicis, quod Margarita Florentij Comitis Hollandiæ filia, cum mulierculam stipem petentem, gemellosque in vlnis gestantem acerbè increpasset, neque vno partu duos procedere potuisse, nisi duorum quoque virorum vsa esset commercio, affirmasset, postea anno 1276. ætatis 42. ipso die parasceues, pepererit infantes 364. partim mares, partim fœmellas, pollicis magnitudine, qui simul in pelui baptizati, maribúsque Iohannis, femellis Elisabethæ nomen impositum fuerit. Idem planè plures Historici de Margaritâ Comitissâ Holstenij referunt, quæ Imperante Henrico VII. etiam vno partu infantulos 364. ediderit. Et miraculosum planè videtur, quod Auentinus, *lib. 7. annalium*, scribit, Mechtildim Comitissam ab Henneberg, filiam Florentij IV. Bathauini Comitis, sororem Gulielmi Regis Roman. sub Frider. II. Imper. mille quingentos quatuordecim pueros genuisse, qui in malluuio ab Othone Trajectensi Episcopo auunculo eius sacrâ aquâ lustrati fuerint. Cuspinianus tamen tantum 350. fuisse refert.

Caussa.

Caussa. VT verò de istis, quæ prodigiosa & ferè miraculosa sunt, nihil dicam, sed saltem caussas, cur gemini, trigemini, aut paulò plures fœtus interdum generentur, inquiram, hoc certum est, gemellorum & trigeminorum conceptionem ab vno coitu fieri, & eo differre à superfœtatione, quod illa à pluribus congressibus fit. Cur autem plures fœtus in vno coitu formentur, nonnulli in cellulas Vteri caussam referunt. Verùm nullæ tales cellulæ dantur in vtero humano, sed vteri cauitas saltem linea, sutura simili, qualis etiam in scroto virili apparet, secundum longitudinem in dextram & sinistram partem diuiditur. Nonnulli in nimiam seminis copiam caussam reiiciunt. Verùm etsi magna sit seminis copia, vt plerumque in iuuenibus robustis, qui primum coëunt, esse solet: tamen plures inde fœtus non fiunt, nisi semen in partes diuidatur. Alij gemellos, trigeminos vel etiam plures fœtus formari aiunt, quoties semen vtrumque in eodem congressu sæpius emittitur, vt diuidatur in partes & sufficiat ad plurium fœtuum perfectam generationem. Et omnino verum est, necessarium esse, vt, si plures fœtus generari debent, semen in plures partes diuidatur; cùm in quolibet seminis minimo vis formatrix integra lateat, & ex singulis partibus singuli fœtus generentur. Verùm de hoc dubito, an diuisio ista seminis fiat eiaculatione seminis pluribus vicibus in vno coitu factâ; cum in seminis emissione, quæ fit in vno coitu, ea interualla vix dari possint, vt semen ita in partes diuidatur; cum Vteri cauitas in non prægnantibus exigua satis sit, & vix fabæ magnitudinem superet, vt facilè tota repleri possit, nec spatium plerumque sit, vt semen in diuersas partes diuidi possit. Ideoque hoc mihi magis probabile videtur, in fœminis, quæ fœtus plures concipiunt, cauitatem Vteri in coitu non ita angustam fuisse, vt modò dixi, & vt vulgò in fœminis esse solet, sed paulò ampliorem,

vt ſemen in eo, quod tamen copioſius ſit, quaſi in plures partes diuidi potuerit.

Gemelli vnā ſecundinam habent. Vt autem in vno coitu concipiuntur gemelli, ita vnam ſecundinam habent & communem Placentam, quæ vtriuſque vaſa vmbilicalia recipit, quamuis vterque fœtus ſuum habeat amiculum, cùm duo, qui in ſuperfœtatione formantur, fœtus, duas ſecundinas habeant.

Signa Diagnoſtica.

Signa diagnoſtica. An autem fœmina gemellos vel plures fœtus in vtero geſtet, agnoſcere ante partum non ita facile eſt. Quamuis enim duo fœtus maius ſpatium requirant quàm vnus, & ita duo fœtus plus vterum diſtendant, quàm vnus: tamen ſæpe etiam accidit, vt mulieres aliæ plus humorum in vtero, dum grauidæ ſunt, cumulent, aliæ minùs; atque hinc accidit, vt quæ vnum tantùm fœtum geſtant, tam magnam ventris molem habeant, qualem interdum vix habet, quæ gemellos geſtant. Quæ tamen geminos geſtant, ventris molem non ita æqualem habent, ſed eminentiis quibuſdam, & rogis ac ſulcis quaſi diuiſam. Maius etiam pondus ferè ſentiunt, quàm quæ vnum fœtum geſtant, & quidem inæquale, pro huius vel illius inæquali magnitudine; cum rarò plures fœtus eiuſdem roboris & magnitudinis ſint. Motus tandem, qui fit in vtero, non eſt vnicus, ſed ſæpe in duobus locis percipitur, nec etiam eſt vniformis.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quid autem præſagiendum ſit, tum ex viribus matris, tum fœtus coniectandum. Vt enim fœmina plures fœtus, quos concepit, ad tempus partus vſque outtire poſſit, viribus integris, corpore vegeto eſſe, & ſanguine abundare, vterumque bene conſtitutum habere debet.

2. Si verò fœmina ſit debilis, malo corporis habitu prædita, vterumque malè conſtitutum habeat, & grauia patiatur ſymptomata, in magno periculo verſatur; cum vel abortu, vel difficili partu & longis partus laboribus, aut copioſo partum ſequente ſanguinis fluxu, vires facilè deiici poſſint.

3. Si mulieri grauidæ geminos ferenti altera mammarum extenuetur, alterum abortit: & ſi quidem dextra, marem; ſi ſiniſtra, fœminam excludit, *5. aphor.* 38. Quo aphoriſmo etſi Hippocrates indigitare videtur, alterum è gemellis abortu excludi poſſe, altero ſaluo: id tamen rariſſimum eſt.

4. Sunt autem gemelli vnius ſexus viuaciores, quàm diuerſi; propter varietatem ſeminis, inæqualitatem incrementi, motus ac perfectionis diuerſitatem, ob quam accidit, vt feliciter eodem tempore edi non poſſint, ſed aut marem p.n. cunctari, aut fœminam præuenire neceſſe ſit. Interdum tamen accidit, vt etiam diuerſi ſexus gemelli vitales ſint. Refert enim Rod. à Caſtro, *de nat. mulier. lib. 3. cap.* 13. Fratrem ſuum Franciſcum gemellum eſſe cum ſorore Leonorâ, & vtrumque agere annum quadrageſimum, viribus integris, & ſororem etiam numeroſam prolem edidiſſe.

CAPVT VI.

De Superfœtatione.

Superfœtatio. VT interdum ex vno coitu plures infantes concipiuntur; ita nonnunquam, etſi rarò, ex diuerſis congreſſibus plures fœtus concipiuntur, quæ Superfœtatio appellatur, & quidem vario modo, pro diuerſâ temporis, quo concipiuntur, ratione. De quâ re Ariſtotel. *7. de hiſt. anim. cap.* 4. ita ſcribit: In muliere rarò euenit, vt ſuperfœtet, ſed factum tamen aliquando eſt. Qui itaque longo poſt tempore ſint concepti, nihil perfici poſſunt, ſed præmaturius dolorem, quo ipſi & primus fœtus intereat, mouent. Iam incidit, vt factâ corruptione duodecim ſuperfœta puerperia egererentur. At verò ſi proximè à primo conceptu ſecundus ſit factus, abſolui edique poteſt, quod ſuperfœtarit; vt quaſi gemini naſci videantur, quo modo Herculem & Iphiclem procreatos eſſe fabulantur. Nam id etiam conſtitit adulterâ quadam, quæ alterum ſuo marito, alterum adultero ſimilem peperit. Iam & cùm geminos quædam ferret, tertium ſuperfœtauit: & cum tempus pariendi iuſtum iam eſſet, primos vitales peperit, tertium quinto menſe eliſit, qui ſtatim mortuus eſt. Altera cùm primùm ſeptimo pepeïiſſet, qui mortuus eſt, mox duos iuſto menſium numero edidit, qui vixerunt. Quædam etiam ſub abortu conceperant, atque alterum abegerunt, alterum continuerunt, pertuleruntque ad partum. Plurimis ſi concubuerint menſe octauo, infans mucore oppletus exit. Eſculentorum etiam, quæ mater comederit, ſæpè gerulus venit in lucem, & ſi ſale immodicè vſa eſt, ipſe ſine vnguibus naſcitur. *Hæc Ariſtoteles.* Et quod de Hercule & Iphicle è Poëtarum fabulis narrat Ariſtoteles, Plautus etiam in ſuam Amphytruonem tranſtulit, dum de Alcmena ait, hodie pariet filios geminos, eorum Amphytruonis alter eſt, alter Iouis: alter primo poſt menſe naſcetur puer, quo ſeminatus eſt; alter menſe ſeptimo. Quod & Plinius, *lib. 7. nat. hiſtor. cap.* 11. confirmat, & hoc addit, Proconneſiam ancillam eiuſdem diei coitu alterum Domino, alterum procuratori eius genuiſſe; & aliam ſuum fœtum iuſto partu, quinque menſium alterum edidiſſe; & rurſum aliam ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus geminos enixam fuiſſe. Et Nicolus Florentinus, *ſerm. 6. tract. 1. cap.* 22. ſcribit, fœminam quandam peperiſſe maſculum, & hinc ad tres menſes peperiſſe alium maſculum, & bene vixiſſe ambos. Dodonæus quoque, *in annot. ad cap. 3. Beniueni*, refert, fœminam quandam peperiſſe filium bene geſtatum anno 1570. Decembris die 7. horâ 10. veſpertinâ. Poſtridie verò eâdem horâ, præter exſpectationem obſtetricis ac ſui ipſius, peperiſſe eandem fœtum alterum, ſed nondum quadrimeſtrem, vtpote cui neque oculi, neque aures, neque os prterent. Et Paulus Pereda, *ſchol. ad cap.* 55. *Ioan. Michael Paſchalij lib. 1. de curat. morb.* ſcribit, Valentiæ vxorem cuiuſdam Doctoris poſt quatuor menſes ab obitu Viri filium peperiſſe, & deinde nono menſe alterum. Et Franc. Rouſſetus, *de partu cæſar. ſect. 6. cap. 7.* ſcribit, fœminam quandam tres filios vnà vtero geſtaſſe, hinc factum eſſe, vt circiter quintum menſem ex filiis vnum tantum ederet, cum & ipſa & Medici duos alios fœtus nihil aliud, quam lochia retenta eſſe, aut molas, irritóſue conceptus putarent, ipſi poſt octauum ab abortu diem, purgante medicamento ad ea abigenda incautè ſumpto, abortus ſecundus duorum filiorum ſequeretur. Et Caſp. Bauhinus, *in appendice ad partum cæſar. Rouſſeti*, refert, Fœminam quandam 1575. Aprili menſe puellam feliciter enixam fuiſſe, quæ dies ſolùm quindecim ſuperuixit. Finito toto puerperio, cum ad conſueta properaret munia, ſeptimania quinque & totidem diebus poſt primum partum, dum in vineis eſſet, nihil minus, quàm de alio partu cogitans, filium enixam eſſe, qui diu ſuperuixit. Idem ſcribit, Nobilem quandam fœminam peperiſſe poſt mariti mortem puellam, ſed mortuam & caluariâ carentem. Quâ de re cum defuncti Nobilis hæredes certiores facti eſſent, poſſeſſionem feudorum omnium arripuerunt. Vidua verò cum ſubtumida maneret, & vel tumorem præter naturam, vel aliquam morbum in ſuo corpore reſidere putaret, ad thermas profecta eſt, ibique decimâ hebdomade à priori proximo partu maſculum ſaluum edidit, qui poſtea omnium feudorum ab agnatis repetitorum hæres factus eſt, & diu vixit. Exemplum etiam ſingulare ſuperfœtationis refert Hercules

Saxonia,

quibus fœtus inuoluitur, cum vasis vmbilicalibus, quibus vtero matris connectitur, & alimentum accipit fœtus, formari, hinc partes omnes delineari, exornari & perfici, & quidem aliàs citius, aliàs tardius, & pro ratione dignitatis & necessitatis, prout fœtui, dum in vtero est, vel etiam postea dum in lucem prodit, inseruire debuerint. Quibus autem temporis momentis singula efformentur, humana ratio adsequi non potest Deo soli hæc nota. Ichouah,

Compago mira corporis nostri, tua
Miraculum est solertiâ.
Massa recentis rudia adhuc primordia,
Rudisque massæ semina,
Ceu scripta haberes, corporisque lineas
Motum, statumque noueras:
Et membra, nondum cùm forent, quid adderent
Dies sciebas singuli.

Ad fœtus formationem quæ requirantur. Hîc cum nobis sit propositum, de morbis mulierum agere, hoc primò notandum est, vt rectè formatio fœtus fiat, tria requiri, ipsum semen fœcundum vtriusque parentis, & quidem bene constitutum, calidoque innato ac spiritu perfusum, in quo anima vi formatrice instructa residet, quæque sui domicilij architecta est; deinde sanguinem maternum, è quo postea fœtus augetur, & perfectam molem accipit; tertiò vterum matris benè constitutum, qui semen fouet, eiúsque latentem vim excitat. *Fœtus formatio quot modis lædatur.* Quæ tria si se rectè habeant, formatur fœtus, vnus plerumque, sanus & perfectus, isque suo tempore in lucem editur. Si quid tamen à vulgari modo discrepet, aut p.n. sese habet, formantur vel gemelli, & fœtus plures ac numerosi concipiuntur; vel postquam primus fœtus conceptus est, post temporis aliquod interuallum alius adhuc concipitur, quæ superfœtatio dicitur; vel vitiosa fit fœtus conformatio, dum aut fœtus debiles formentur, aut qui aliquem partium defectum vel excessum, (quo & hermaphroditi pertinent) vel vitiosas conformationes habent, aut quod aliquando obseruatum, fœtus in lapideam duritiem mutatur, aut pro homine mola, aut tandem monstrum generatur. De quibus vitiis hoc loco ordine dicemus. Etsi enim nonnulli de hisce inter partus vitiosos agere soleant: tamen quia in pariendi tempore vel modo nihil vitij occurrit, sed quale formatum est, tale editur, commodius inter formationis vitia de hisce agitur.

CAPVT V.

De Gemellorum & numerosæ prolis generatione.

Gemellorum generatio. ET primò quidem Gemellos, quod attinet, etsi animalia bruta pleraque plures fœtus concipiant & generent: tamen frequentissimè fœminæ in hominibus vnum saltem fœtum generant: rarum verò est in nostris regionibus, vt gemelli, rarius vt trigemini, rarissimum vt plures fœtus concipiantur & generentur. Quandoque tamen id accidere, obseruatum est. Et quidem nonnullis locis hoc familiare est. Ita Aristoteles, *lib. 7. de hist. anim. c. 4.* scribit: Quod plurimum, & locis plurimis agitur, mulieres singulæ singulos pariunt. Sed sæpe & locis plerisque geminos etiã, vt in Ægypto quoque fieri certum est. Pariunt etiam tres & quatuor. Et quidem nonnullis in locis valdè ita fit, quod dictum iam est, sed quinque cum plurimum nascuntur. Iam enim pluribus hoc euenisse conspectum est. Et quædam viginti partubus quatuor edidit; quinos enim singulis partibus enixa est, maiorque eorum pars enutriri & adolescere potuit. Et Plinius, *lib. 7. c. 3. natural. hist.* scribit; Tergeminos nasci certum esse, idque Horatiorum Curiatiorumque exemplo monstrari; & annis supremis Diui Augusti Faustam quandam è plebe Ostiæ duos mares & totidem fœminas enixam esse. Et ancillam quandam Augusti Imp. in agro Laurente vno partu quinque enixam esse filias refert. Et Albucasis, *Chirurg. lib. 2. c. 76.* scribit, se compertum habere, quandam mulierem abortiendo emisisse septem, & aliam quindecim, omnes formatos. Et Comitissam quandam Querfurtensem vno partu nouem infantulos edidisse ferunt. Et Cromerus, *lib. 9. de orig. & gestis Polonor.* scribit, quod ann. 1270. die 20. Ian. in Cracouiensi regione, honesta quædam matrona Margarita, triginta sex pueros viuos vno partu ediderit. Et talia exempla multa apud Historicos & Medicos extant, quæ recensere longum & superuacaneum foret. Videri verò possunt apud Iohan. Schenckium, *lib. 4. obseru.* qui ea collegit. Sequentia verò planè prodigiosa sunt, vt quod refertur à Ludou. Viue, Erasmo Roterodamo, Ludou. Guicciardino & aliis Flandriæ Historicis, quod Margarita Florentij Comitis Hollandiæ filia, cum mulierculam stipem petentem, gemellosque in vlnis gestantem acerbè increpasset, neque vno partu duos procedere potuisse, nisi duorum quoque virorum vsa esset commercio, affirmasset, postea anno 1276 ætatis 42. ipso die parasceues, peperit infantes 364. partim mares, partim fœmellas, pollicis magnitudine, qui simul in pelui baptizati, maribúsque Iohannis, femellis Elisabethæ nomen impositum fuerit. Idem planè plures Historici de Margaritâ Comitissâ Holstenij referunt, quæ Imperante Henrico VII. etiam vno partu infantulos 364. ediderit. Et miraculosum planè videtur, quod Auentinus, *lib. 7. annalium,* scribit, Mechtildim Comitissam ab Henneberg, filiam Florentij IV. Bathauini Comitis, sororem Gulielmi Regis Roman. sub Frider. II. Imper. mille quingentos quatuordecim pueros genuisse, qui in malluuio ab Othone Trajectensi Episcopo auunculo eius sacrâ aquâ lustrati fuerint. Cuspinianus tamen tantum 350. fuisse refert.

Caussæ.

Caussæ. Vt verò de istis, quæ prodigiosa & ferè miraculosa sunt, nihil dicam, sed saltem caussas, cur gemini, trigemini, aut paulò plures fœtus interdum generentur, inquiram, hoc certum est, gemellorum & trigeminorum conceptionem ab vno coitu fieri, & eo differre à superfœtatione, quod illa à pluribus congressibus fit. Cur autem plures fœtus in vno coitu formentur, nonnulli in cellulas Vteri caussam referunt. Verùm nullæ tales cellulæ dantur in vtero humano, sed vteri cauitas saltem lineæ, suturæ simili, qualis etiam in scroto virili apparet, secundum longitudinem in dextram & sinistram partem diuiditur. Nonnulli in nimiam seminis copiam caussam reiiciunt. Verùm etsi magna sit seminis copia, vt plerumque in iuuenibus robustis, qui primùm coëunt, esse solet: tamen plures inde fœtus non fiunt, nisi semen in partes diuidatur. Alij gemellos, trigeminos vel etiam plures fœtus formari aiunt, quoties semen vtrumque in eodem congressu sæpius emittitur, vt diuidatur in partes & sufficiat ad plurium fœtuum perfectam generationem. Et omnino verum est, necessarium esse, vt, si plures fœtus generari debent, semen in plures partes diuidatur; cùm in quolibet seminis minimo vis formatrix integra lateat, & ex singulis partibus singuli fœtus generentur. Verùm de hoc dubito, an diuisio ista seminis fiat eiaculatione seminis pluribus vicibus in vno coitu factâ; cum in seminis emissione, quæ fit in vno coitu, ea interualla vix dari possint, vt semen ita in partes diuidatur; cum Vteri cauitas in non prægnantibus exigua satis sit, & via fabæ magnitudinem superet, vt facilè tota repleri possit, nec spatium plerumque sit, vt semen in diuersas partes diuidi possit. Ideoque hoc mihi magis probabile videtur, in fœminis, quæ fœtus plures concipiunt, cauitatem Vteri in coitu non ita angustam fuisse, vt modò dixi, & vt vulgò in fœminis esse solet, sed paulò ampliorem,

vt semen in ea, quod tamen copiosius sit, quasi in plures partes diuidi poterit.

Gemelli vnã secundinam habent. Vt autem in vno coitu concipiuntur gemelli, ita vnam secundinam habent & communem Placentam, quæ vtriusque vasa vmbilicalia recipit, quamuis vterque fœtus suum habeat amiculum, cùm duo, qui in superfœtatione formantur, fœtus, duas secundinas habeant.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. An autem fœmina gemellos vel plures fœtus in vtero gestet, agnoscere ante partum non ita facile est. Quamuis enim duo fœtus maius spatium requirant quàm vnus, & ita duo fœtus plus vterum distendant, quàm vnus: tamen sæpe etiam accidit, vt mulieres aliæ plus humorum in vtero, dum grauidæ sunt, cumulent, aliæ minùs; atque hinc accidit, vt quæ vnum tantùm fœtum gestant, tam magnam ventris molem habeant, qualem interdum vix habet, quæ gemellos gestant. Quæ tamen geminos gestant, ventris molem non ita æqualem habent, sed eminentiis quibusdam, & rugis ac sulcis quasi diuisam. Maius etiam pondus ferè sentiunt, quàm quæ vnum fœtum gestant, & quidem inæquale, pro huius vel illius inæquali magnitudine; cum rarò plures fœtus eiusdem roboris & magnitudinis sint. Motus tandem, qui fit in vtero, non est vnicus, sed sæpe in duobus locis percipitur, nec etiam est vniformis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quid autem præsagiendum sit, tum ex viribus matris, tum fœtus coniectandum. Vt enim fœmina plures fœtus, quos concepit, ad tempus partus vsque nutrire possit, viribus integris, corpore vegeto esse, & sanguine abundare, vterumque bene constitutum habere debet.

2. Si verò fœmina sit debilis, malo corporis habitu prædita, vterumque malè constitutum habeat, & grauia patiatur symptomata, in magno periculo versatur; cum vel abortu, vel difficili partu & longis partus laboribus, aut copioso partum sequente sanguinis fluxu, vires facilè deiici possint.

3. Si mulieri grauidæ geminos ferenti altera mammarum extenuetur, alterum abortit: & si quidem dextra, marem; si sinistra, fœminam excludit, *5. aphor.* 38. Quo aphorismo etsi Hippocrates indigitare videtur, alterum è gemellis abortu excludi posse, altero saluo: id tamen rarissimum est.

4. Sunt autem gemelli vnius sexus viuaciores, quàm diuersi; propter varietatem seminis, inæqualitatem incrementi, motus ac perfectionis diuersitatem, ob quam accidit, vt feliciter eodem tempore edi non possint, sed aut marem p.n. cunctari, aut fœminam præuenire necesse sit. Interdum tamen accidit, vt etiam diuersi sexus gemelli vitales sint. Refert enim Rod. à Castro, *de nat. mulier. lib.* 3. *cap.* 13. Fratrem suum Franciscum gemellum esse cum sorore Leonorá, & vtrumque agere annum quadragesimum, viribus integris, & sororem etiam numerosam prolem edidisse.

CAPVT VI.

De Superfœtatione.

Superfœtatio. VT interdum ex vno coitu plures infantes concipiuntur; ita nonnunquam, etsi rarò, ex diuersis congressibus plures fœtus concipiuntur, quæ Superfœtatio appellatur, & quidem vario modo, pro diuersâ temporis, quo concipiuntur, ratione. De quâ re Aristotel. 7. *de hist. anim. cap.* 4. ita scribit: In muliere rarò euenit, vt superfœtet, sed factum tamen aliquando est. Qui itaque longo post tempore sint concepti, nihil perfici possunt, sed prematurius dolorem, quo ipsi & primus fœtus intereat, mouent. Iam incidit, vt factâ corruptione duodecim superfœta puerperia egererentur. At verò si proximè à primo conceptu secundus sit factus, absolui edique potest, quod superfœtarit; vt quasi gemini nasci videantur, quo modo Hercolem & Iphiclem procreatos esse fabulantur. Nam id etiam constitit adulterâ quadam, quæ alterum suo marito, alterum adultero similem peperit. Iam & cùm geminos quædam ferret, tertium superfœtauit: & cum tempus pariendi iustum iam esset, primos vitales peperit, tertium quinto mense elisit, qui statim mortuus est. Altera cùm primùm septimo peperisset, qui mortuus est, mox duos iusto mensium numero edidit, qui vixerunt. Quædam etiam sub abortu conceperant, atque alterum abegerunt, alterum continuerunt, pertuleruntque ad partum. Plurimis si concubuerint mense octauo, infans mucore oppletus exit. Esculentorum etiam, quæ mater comederit, sæpè gerulus venit in lucem, & si sale immodicè vsa est, ipse sine vnguibus nascitur. *Hæc Aristoteles.* Et quod de Hercule & Iphicle è Poëtarum fabulis narrat Aristoteles, Plautus etiam in suam Amphytruonem transtulit, dum de Alcmena ait, hodie pariet filios geminos, eorum Amphytruonis alter est, alter Iouis: alter primo post mense nascetur puer, quo seminatus est; alter mense septimo. Quod & Plinius, *lib.* 7. *nat. histor. cap.* 11. confirmat, & hoc addit, Proconnesiam ancillam eiusdem diei coitu alterum Domino, alterum procuratori eius genuisse; & aliam suum fœtum iusto partu, quinque mensium alterum edidisse; & rursum aliam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixam fuisse. Et Nicolus Florentinus, *serm.* 6. *tract.* 1. *cap.* xx. scribit, fœminam quandam peperisse masculum, & hinc ad tres menses peperisse alium masculum, & bene vixisse ambos. Dodonæus quoque, *in annot. ad cap.* 3. *Beniuenii*, refert, fœminam quandam peperisse filium bene gestatum anno 1570. Decembris die 7. horâ 10. vespertinâ. Postridie verò eâdem horâ, præter exspectationem obstetricis ac sui ipsius, peperisse eandem fœtum alterum, sed nondum quadrimestrem, vtpote cui neque oculi, neque aures, neque os parerent. Et Paulus Pereda, *schol. ad cap.* 55. *Ioan. Michael. Paschaly lib.* 1. *de curat. morb.* scribit, Valentiæ vxorem cuiusdam Doctoris post quatuor menses ab obitu Viri filium peperisse, & deinde nono mense alterum. Et Franc. Roussetus, *de partu cæsar. sect.* 6. *cap.* 7. scribit, fœminam quandam tres filios vnà vtero gestasse, hinc factum esse, vt circiter quintum mensem ex filiis vnum tantum ederet, cum & ipsa & Medici duos alios fœtus nihil aliud, quam lochia retenta esse, aut molas, irritósue conceptus putarent, ipsi post octauum ab abortu diem, purgante medicamento ad ea abigenda incautè sumpto, abortus secundus duorum filiorum sequeretur. Et Casp. Bauhinus, *in appendice ad partum cæsar. Rousseti*, refert, Fœminam quandam 1575. Aprili mense puellam feliciter enixam fuisse, quæ dies solùm quindecim superuixit. Finito toto puerperio, cum ad consueta properaret munia, septimanis quinque & totidem diebus post primum partum, dum in vineis esset, nihil minus, quàm de alio partu cogitans, filium enixam esse, qui diu superuixit. Idem scribit, Nobilem quandam fœminam peperisse post mariti mortem puellam, sed mortuam & caluariâ carentem. Quâ de re cum defuncti Nobilis hæredes certiores facti essent, possessionem feudorum omnium arripuerunt. Vidua verò cum subtumida maneret, & vel tumorem præter naturam, vel aliquem morbum in suo corpore residere putaret, ad thermas profecta est, ibique decimâ hebdomade à priori proximo partu masculum saluum edidit, qui postea omnium feudorum ab agnatis repetitorum hæres factus est, & diu vixit. Exemplum etiam singulare superfœtationis refert Hercules

Saxonia,

Saxonia, *Pract. Med. lib. 4. cap. 27.* de nobilis vxore, quæ filium peperit nono mense, viuum & perfectum, octauo die à primo partu alium itidem & noo omnino absolutum, post 15. dies iterum alios duos. Et com recoonualuisset, anno sequenti, cùm iternm vtero gereret, haboit eosdem omnino partus, & singuli eorum in propriâ tunicâ erant inuoluti. Com tertiò concepisset, & filium edidisset primò, & adhuc vterus esset filiis pleuos, amplius parere non potoit, & obiit. Vt ita de rei veritate dubitare opus non sit; cùm tot historiæ eam confirment. Quamois enim Hippocrates, *5. aph. 51.* scribit, os vteri in grauidis ita clausum esse, vt ne quidem aciculam deinceps admittat: tamen impossibile non est, quin dum mulier grauida coit, & magnam in coito voluptatem percipit, nonnihil eius orificium ad semen accipiendum iterum aperiatur, idque attrahat, & inde fœtus formetur.

Caussa.

Caussa. Superfœtatio nimirom accidit, dum molier, quæ antea concepit, cum viro iterum coit, & ex voluptate, quam percipit, vteri orificium ad semen arripiendum auidum, noonihil iterum aperitur, semenque attrahit. Si tamen vterque fœtus vitalis esse debet, necesse est, vt id accidat à primo conceptos die vsque ad quartum aut circiter, quando primus fœtus adhuc exiguus est, vt non difficulter locum inueniat, nec dum omnes venarum & arteriarum propagines à primo fœtu sunt occupatæ. Si verò prior fœtus iam maior sit, ex superfœtatione excitatur abortus, vel vtriusque; vel illius, qui vltimò conceptus est. Inuoluuntur autem fœtus illi plures in superfœtatione diuersis secundinis, singuli singulis. Cum enim aliquanto post primom conceptum secundus fiat, prima genitura iam suis membranis, quæ primò formari solent, circundari & inuolui cœpit. Itaque necesse est, vt etiam secundum semen, quod recipitur, suâ & peculiari membranâ concludatur, & proprium etiam receptaculum habeat. Neque enim vbi fœtus concipitur, Natura omnia vteri vasa in vnius fœtus nutritionem impendit, sed aliqua vel ad mensium purgationem, si fœmina sanguine abundet, quæ quibusdam fœminis grauidis accidere solet, vel ad nouum conceptum alendum reseruat.

Differentiæ.

Differentiæ. Ex quibus etiam patet, superfœtationis aliquam esse differentiam, quæ præcipuè ratione temporis accidit. Etenim interdum paulò post primum conceptum, vel eadem, vel sequenti die, aot certè noo longo interuallo, noua conceptio accidit, & tum vterque fœtus vitalis esse potest. Interdum verò longiore post primum conceptum interuallo superfœtatio accidit, & tales grauidis plerumque dolores & sibi & priori fœtui interitum conciliant. Est & tertia differentia, cum fœminæ tertiùm superfœtant, ita vt duos fœtus vitales edant, tertium verò intempestiuè eiiciant. Imò & hoc obseruatum, fœminam primum fœtum peperisse mense septimo, & rursum geminos mense nono enixam fuisse.

Signa Diagnostica.

Signa. Soperfœtatio non facilè cognoscitur: nisi forte ex motu infantis, si tardius in vtero conceptus sit & moueatur. Si tamen post breue à primo conceptu interuallum soperfœtatio facta sit, à gemellis superfœtatio non facilè discernitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si longiore post primam conceptionem interuallo superfœtatio accidat, matri plerumque oon parua pericula attrahuntur. Aut enim fœtus vltimo conceptus, eum vix vitalis esse incipit, abortum conciliat, & sibi & priori fœtui interitum parat; aut si primò conceptus vitalis sit, partu tamen duplici labores & dolores grauidæ attrahuntur, & magna hæmorrhagia pleromqoe sequitur, ac fœminæ vires deiiciuntur.

2. Si autem post breue interuallum superfœtatio fiat, & vterque fœtus vitalis est, eadem ferè eorum ratio est, quæ gemellorum, nisi quod duplicis secundinæ extractio facilè largiorem sanguinis profusionem excitare potest.

Curatio.

Si soperfœtatio accidat, Natoræ totum negotiom committendum: Interim accuratum regimen, quale grauidis præscribi solet, obseruare debent grauidæ, & si pondere nimio venter grauetur, laxantibus & emollientibus abdomen inungendum, ne quid rumpatur, fœtusque compressione non lædatur. Imò interdum fasciis ventrem sustentare opus est, ne peritonæum rumpatur, & hernia ex citetur. Tutissimum tamen est, fœminas cauere, ne facilè superfœtent, & proinde vbi se concepisse animaduertunt, coitu & amplexus lasciuiores vitare. *Curatio.*

CAPVT VII.

De vitiosa fœtus formatione.

Accidunt circa fœtus formationem & plurimi errores ac Symptomata. Interdum eoim fœtus debiles formantur; interdum in numero partium aliquid deest, interdum aliquid abundat, quo & hermaphroditæ pertinent; interdum pars aliqua nimis parua aut magna est; interdum vitiosa fit conformatio, & pars aliqua vel plures, aliter, quàm secundum naturam fieri debebat, conformantur: quos errores & symptomata, quæ circa formationem fœtus accidunt, hoc capite complectemur. *Vitiosa fœtus formatio.*

Primò imbecillitatem fœtus quod attinet, pendet ea vel à vitio seminis, vel à vitio sanguinis, quo infans alitur, vel ab vteri aliquâ malâ dispositione. Etenim si semen vel patris, vel matris, vel vtriusque, non optimè dispositum, sed debile sit, vel ob ætatem, vel malam corporis constitutionem, ex tali semine non nisi debilis fœtus generari potest. Ideoque malè posteritati consulunt, seu fœminæ, seu viri, qui vel in ætate tenerâ nimis vel senili, vel valetudinarij liberis operam dant. Cum enim tales oon nisi debile semen generent, ex eo non nisi debilis fœtus formari potest. Eadem ratio est saoguinis in fœminis. Etenim si fœmina probum sanguinem non habeat, sed cacochymica sit, ex vitioso sanguioe non nisi debilis fœtus, & ipse cacochymicus fieri potest. Ita si vterus sit iotemperatus, vel alio morbo afficiatur, semen conceptum non rectè fouet, eique aliquam intemperiem inprimit, & præterea sanguini affluenti suam intemperiem communicat, vnde non nisi debilis fœtus formari potest. Nec tamen hic prætereundæ Astrorum vires. Cum enim certum sit, & id agricolis notissimum, non parum referre, quo tempore, quo Astrorum situ & adspectu semina terræ mandentur: cur noo idem etiam in hominis conceptione accidat? Et inprimis Luna hîc multum potest, quæ vt plena, vel lumine diminuta, aut noua est, hunc vel illum cœli locum occupat, aut hanc vel illam cum Planetis & stellis fixis configurationem habet, varias conceptui dispositiones imprimit, ac multoruo sæpe morborum caussa est. Neque enim minus ad corpus afficiendum positus cœli tàm tempore *Imbecillitatis fœtus caussa.*

conceptionis, quàm natiuitatis potest; cum tota corporis natura à conceptione pendeat. Et si qui in Nouilunio in lucem eduntur, plerumque νοσεροὶ sunt, ac rarò vitales, qui in Eclipsibus, Epilepsiæ obnoxij: cur si iisdem temporibus conceptio fiat, iidem morbi oriri non possint? Quæ autem debilitationis fœtus caussa esse possit, facilè patebit, si & parentis & matris natura diligenter consideretur. Vt enim referunt sua semina plantæ, & vt Saluator ait, mala arbor non fert fructus bonos: ita ex malè affectis parentibus fortes liberi sperari non possunt. Consuleretur itaque bene Reipub. & posteritati, si & homines iustâ ætate vxores ducerent, & nuberent, & qui morbo aliquo affecti sunt, qui in fœtum deriuari posset, non prius nuberent, quàm affectus iste esset curatus; quod quomodo præstandum sit, ex iis quæ dicta sunt hactenus, patet: qui verò valetudinarij planè sunt, aut morbo aliquo incurabili laborant, planè à coniugio & Venere abstinerent. Etenim nisi agricola lectissima semina terræ mandet, sed quæuis obuia, & lolij ac aliorum zizaniorum seminibus mista serat, ita agrum zizaniis replebit, vt in iis eradicandis postea multùm annis laborandum sit: ita dum pueri vel puellæ, imbecilles, senes, valetudinarij, aut pessimè morati nubunt, quod plerumque diuitiarum acquirendarum caussâ fit, Rempublicam stolidis, fatuis, imbecillibus & valetudinariis hominibus, atque ad omnia officia ineptis replent.

Non nisi sani nubere debent.

Quod ipsum iam olim monuit antiquus ille Philosophus, Ocellus Lucanus, Pythagoræ auditor, qui *in lib. περὶ τῆς τοῦ παντὸς, de vniuersi natura in fine*, hæc habet: Μεμαθηκότας οὖν αὐτοὺς καὶ προεσχηκότας δεῖ καταβάλλεσθαι, ὅπως τὰ γεννώμενα γίνηται χαρίεντα, καὶ γεννώμενα καλῶς ἀνατρέφηται. οὔτε γὰρ ἄτοπον, τοὺς φιλίππους καὶ φιλόρνιθας καὶ φιλοκύνας μετὰ πάσης ἐπιμελείας φροντίδα ποιεῖσθαι τῶν γινομένων ὡς δεῖ, καὶ ἐξ ὧν δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πῶς διακειμένων γίνεσθαι τὰς μίξεις καὶ τὰς κοινωνίας, ἵνα καὶ ὡς ἔτυχε γίνεσθαι τὰ γεννώμενα: τοὺς δὲ ἀνθρώπους μηδένα ποιεῖσθαι λόγον τοῦ ἰδίου ἔργου, ἀλλὰ γεννᾶν ὡς ἔτυχε, καὶ γεννωμένων ὀλιγωρεῖν καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς παιδείας. ταῦτα γὰρ ἀμελούμενα πάσης κακίας καὶ φαυλότητος αἴτια γίνεται. βοσκηματώδη καὶ ἀγεννῆ ἀποτελούμενα τὰ γεννώμενα. *hoc est, Itaque omni studio & intento animo eniti debent, vt scitè admodum & elegantes nascantur liberi, & cum orti susceptique fuerint, liberaliter educentur. Iniquum enim est, eos, qui equos, aut aues, aut canes amant & alunt, omni diligentiâ curare, vt belluas quemadmodum, & ex quibus, & quo tempore oporteat, generent, & quonammodo affectæ sese admiscere & copulare debeant, ne vilis ac vulgaris nascatur soboles: homines verò nullam filiorum procreandorum curam suscipere, quin potius illos, vt sors tulit, procreare, & cum genuerunt, ipsorum educationem institutionemque negligere. Nam isthæc si contemnantur, omnis improbitatis & nequitiæ caussæ sunt, quippe quæ efficere soleant, vt qui orti fuerint, belluarum similes, vilesque ac degeneres euadant.*

Parua & magna corporis statura vnde.

Deinde varij errores interdum in conformatione accidunt. Euenit enim nonnunquam, vt pumili & pygmæorum quasi statura homines inueniatur, alij contra giganteam quasi proceritatem habeant. Quam staturam etsi in vtero non accipiant: tamen in vtero eam delineationem membrorum acceperunt, quæ ad hanc figuram acquirendam apta est, vt quacunque etiam curâ alantur, nec grandiores, nec minores euadere possint. Equidem regionibus nonnullis insolens talis corporis figura cõsueta. Quæ de Pygmæis narrãtur, vulgò nota. Contra in Indiâ quibusdam locis fertur ad cubitorum quinorum & duarum palmarum proceritatẽ hominum corpora excrescere. Accidit tamen, vt interdũ in iis etiã regionibus, vbi mediocris est hominum statura, quidam vel nimis proceri, vel praui generentur. Nani & pumiliones passim in aulis Principum visuntur, & tres tales describit Platerus, *lib. 3. obseruation.* quorum primus annos natus 38. longus tantùm tres pedes fuit, prolixâ barbâ præditus: Secundus annos natus 45. longus pedes duos cum dimidio, barbâ etiam longâ præditus; Tertius, qui in nuptiis Ducis Bauariæ integrè armatus & in artocreate occultatus in mensam appositus fuit, & rupto artocreate erumpens, stricto gladio in mensâ saltans, spectatoribus risum & admirationem excitauit. Contra more rupto olim oraculi iussu, Orestis corpus refossum septem cubitorum fuisse traditur. Et sub Claudio Imperatore quidam robustissimus hominum nouem pedum & totidem vnciarum ex Arabiâ adductus est. Et nostrâ ætate fuit quidam procerus homo Antonius, in aulâ Ducis Brunsuicensis, cuius sceleton in Academiâ Helmæstadianâ asseruatur. Et ante annos non ita multos Polonus quidam grandis staturæ spectaculi loco in Germania circunducebatur. Et Platerus, *lib. 3. obseruat.* scribit, se vidisse Anno 1613. adolescentem Bunæburgensem Iacobum Damman, annos habentem ætatis 22. longum pedes octo, manus longas pedem vnum & trientem habentem. Et in pago quodam ditionis Basileensis, anno 1565. se vidisse puellam quinque annorum, cum infantibus ludentem, adeo corpore vasto, ac si fœmina esset multorum annorum, coxas seu femora habentem, quæ equi sui collum superarent, surasque, quæ hominis alicuius robusti & quadrati femora adæquarent, cinguloque, quo lumbos cingebat, matris illius & patris corpora iuncta potuisse comprehendi, & antequam anni spatium ætate compleuisset, tantum, quantum saccus tritici octo modiorum, ponderasse.

Partes corporis iusto maiores vel minores.

Postea etiamsi omnes corporis partes iustam magnitudinem habere debeant: tamen interdum accidit, vt pars aliqua corporis iusto maior vel minor sit. Ita videmus interdum quosdam, qui capita maiora, quàm corporis proportio requirit, habent. Alios, quibus pes vel manus iusto minor vel maior est. Ita refert I. C. Scaliger, *exerc. 199. sect. 2.* se manum fæminæ alterâ duplo maiorem vidisse.

Partium defectus.

Insuper accidit interdum, vt pars aliqua à primo ortu desit, quod vitium à primâ conformatione ortum habet. Ex Romanâ historiâ refert Iul. Obsequens, C. Valerio & M. Herennio Coss. ancillam puerum vnimanum peperisse. Et T. Graccho & M. Iuuentio Coss. puellam sine manu natam. Et in Piceno infantem absque manibus & pedibus natum, Lycosthenes, *lib. prodigior. & ostent.* narrat. Sine brachiis etiam natos, qui vel ore vel pedibus mirabiliter opera manuum vice perficiebant, passim ex historiis patet, & nostrâ etiam ætate talia exempla vidimus. Cœlius Rhodiginus, *antiq. lect.* lib. 4. cap. 12. ex Dione refert, inter alia munera Augusto missa ab Indis, fuisse & adolescentulum sine humeris, qui tamen pedibus manuum functionem obiret, & arcum intenderet ac sagittas excuteret. Et Alex. Benedictus, *lib. 1. Anat. cap. 2.* scribit, se vidisse mulierem sine brachiis natam, pedes pro manibus ad nendi suendique artem habuisse. Ac similia exempla hominum manibus destitutorum, qui pedibus scripserunt, ac pinxerunt, arma tractârunt, & alia, quæ manibus aliàs perfici solent, peregerunt, recensentur à Lycosthene, *de prodigiis*, Cardano, *lib. 17. de Subtilit.* I. C. Scaligero, *exerc. 334.* Paræo, *lib. 24. cap. 6.* Et nostrâ memoriâ vixit Halæ Sueuorum Thomas Schuueigker, qui manibus destitutus, pedibus ita eleganter scribebat, scripturasque emblematibus ornabat, vt eos in hoc genere vinceret, qui artem eleganter scribendi publicè profiterentur. Extatque passim in Bibliothecis eius effigies cum scripturis ab eo elegantissimè delineatis, & pennis ab eo ad scribendum paratis. Idem etiam dolando, scindendo, sculpendo mira perfecisse fertur. Ante annos etiam non ita multos, & hîc & passim in Germaniâ visa est mulier, quæ manibus carens ore nebat, & scribebat, ac Studiosis in Album, quod vocant, nomen suum inscribebat. Ita & sine pedibus natos esse obseruatum est.

Partium

Contra alij partes quasdam plures, quàm par est, habuisse

Saxonia, *Pract. Med. lib.4. cap.27.* de nobilis vxore, quæ filium peperit nono mense, viuum & perfectum, octauo die à primo partu alium itidem & non omnino absolutum, post 15. dies iterum alios duos. Et cum seconualuisset, anno sequenti, cùm iterum vtero gereret, habuit eosdem omnino partus, & singuli eorum in propriâ tunicâ erant inuoluti. Cum tertiò concepisset, & filium edidisset primò, & adhuc vterus esset filiis plenus, amplius parere non potuit, & obiit. Vt ita de rei veritate dubitare opus non sit; cùm tot historiæ eam confirment. Quamuis enim Hippocrates, *5.aph.51.* scribit, os vteri in grauidis ita clausum esse, vt ne quidem aciculam deinceps admittat: tamen impossibile non est, quin dum mulier granida coit, & magnam in coitu voluptatem percipit, nonnihil eius orificium ad semen accipiendum iterum aperiatur, idque attrahat, & inde fœtus formetur.

Caussa.

Caussa. Superfœtatio nimirum accidit, dum mulier, quæ antea concepit, cum viro iterum coit, & ex voluptate, quam percipit, vteri orificium ad semen arripiendum auidum, nonnihil iterum aperitur, semenque attrahit. Si tamen vterque fœtus vitalis esse debet, necesse est, vt id accidat à primo conceptus die vsque ad quartum aut circiter, quando primus fœtus adhuc exiguus est, vt non difficulter locum inueniat, nec dum omnes venarum & arteriarum propagines à primo fœtu sunt occupatæ. Si verò prior fœtus iam maior sit, ex superfœtatione excitatur abortus, vel vtriusque, vel illius, qui vltimò conceptus est. Inuoluuntur autem fœtus illi plures in superfœtatione diuersis secundinis, singuli singulis. Cum enim aliquanto post primum conceptum secundus fiat, prima genitura iam suis membranis, quæ primò formari solent, circundari & inuolui cœpit. Itaque necesse est, vt etiam secundum semen, quod recipitur, suâ & peculiari membranâ concludatur, & proprium etiam receptaculum habeat. Neque enim vbi fœtus concipitur, Natura omnia vteri vasa in vnius fœtus nutritionem impendit, sed aliqua vel ad mensium purgationem, si fœmina sanguine abundet, quæ quibusdam fœminis grauidis accidere solet, vel ad nouum conceptum alendum reseruat.

Differentiæ.

Differentia. Ex quibus etiam patet, superfœtationis aliquam esse differentiam, quæ præcipuè ratione temporis accidit. Etenim interdum paulò post primum conceptum, vel eadem, vel sequenti die, aut certè non longo internallo, noua conceptio accidit, & tum vterque fœtus vitalis esse potest. Interdum verò longiore post primum conceptum interuallo superfœtatio accidit, & tales grauidis plerumque dolores & sibi & priori fœtui interitum conciliant. Est & tertia differentia, cum fœminæ tertiùm superfœtant, ita vt duos fœtus vitales edant, tertium verò intempestiuè eiiciant. Imò & hoc obseruatum, fœminam primum fœtum peperisse mense septimo, & rursum geminos mense nono enixam fuisse.

Signa Diagnostica.

Signa. Superfœtatio non facilè cognoscitur: nisi forte ex motu infantis, si tardius in vtero conceptus sit & moueatur. Si tamen post breuem à primo conceptu interuallum superfœtatio facta sit, à gemellis superfœtatio non facilè discernitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si longiore post primam conceptionem interuallo superfœtatio accidat, matri plerumque non parua pericula attrahuntur. Aut enim fœtus vltimo conceptus, cum vix vitalis esse incipit, abortum concitat, & sibi & priori fœtui interitum parat; aut si primò conceptus vitalis sit, partu tamen duplici labores & dolores grauidæ attrahuntur, & magna hæmorrhagia plerumque sequitur, ac fœminæ vires deiciuntur.

2. Si autem post breue interuallum superfœtatio fiat, & vterque fœtus vitalis est, eadem ferè eorum ratio est, quæ gemellorum, nisi quod duplicis secundinæ extractio facilè largiorem sanguinis profusionem excitare potest.

Curatio.

Curatio. Si superfœtatio accidat, Naturæ totum negotium committendum: Interim accuratum regimen, quale grauidis præscribi solet, obseruare debent grauidæ, & si pondere nimio venter grauetur, laxantibus & emollientibus abdomen inungendum, ne quid rumpatur, fœtusque compressione non lædatur. Imò interdum fasciis ventrem sustentare opus est, ne peritonæum rumpatur, & hernia excitetur. Tutissimum tamen est, fœminas cauere, ne facilè superfœtent, & promde vbi se concepisse animaduerterint, coitum & amplexus lasciuiores vitare.

CAPVT VII.

De vitiosa fœtus formatione.

Vitiosa fœtus formatio. Accidunt circa fœtus formationem & plurimi errores ac Symptomata. Interdum enim fœtus debiles formantur; interdum in numero partium aliquid deest, interdum aliquid abundat, quo & hermaphroditæ pertinent; interdum pars aliqua nimis parua aut magna est; interdum vitiosa fit conformatio, & pars aliqua vel plures, aliter, quàm secundum naturam fieri debebat, conformantur: quos errores & symptomata, quæ circa formationem fœtus accidunt, hoc capite complectemur.

Imbecillitatis fœtus caussa. Primò imbecillitatem fœtus quod attinet, pendet ea vel à vitio seminis, vel à vitio sanguinis, quo infans alitur, vel ab vteri aliquâ malâ dispositione. Etenim si semen vel patris, vel matris, vel vtriusque, non optimè dispositum, sed debile sit, vel ob ætatem, vel malam corporis constitutionem, ex tali semine non nisi debilis fœtus generari potest. Ideoque malè posteritati consulunt, seu fœminæ, seu viri, qui vel in ætate tenerâ nimis vel senili, vel valetudinarij liberis operam dant. Cum enim tales non nisi debile semen generent, ex eo non nisi debilis fœtus formari potest. Eadem ratio est sanguinis in fœminis. Etenim si fœmina probum sanguinem non habeat, sed cacochymica sit, ex vitioso sanguine non nisi debilis fœtus, & ipse cacochymicus fieri potest. Ita si vterus sit intemperatus, vel alio morbo afficiatur, semen conceptum non rectè fouet, eique aliquam intemperiem imprimit, & præterea sanguini affluenti suam intemperiem communicat, vnde non nisi debilis fœtus formari potest. Nec tamen hic prætereundæ Astrorum vires. Cum enim certum sit, & id agricolis notissimum, non parum referre, quo tempore, quo Astrorum situ & adspectu semina terræ mandentur: cur non idem etiam in hominis conceptione accidat? Et inprimis Luna hic multum potest, quæ vt plena, vel lumine diminuta, aut noua est, hunc vel illum cœli locum occupat, aut hanc vel illam cum Planetis & stellis fixis configurationem habet, varias conceptui dispositiones imprimit, ac multorum sæpe morborum caussa est. Neque enim minus ad corpus afficiendum positus cœli tàm tempore

conceptionis, quàm natiuitatis potest; cum tota corporis natura à conceptione pendeat. Et si qui in Nouilunio in lucem eduntur, plerumque τεσποί sunt, ac rarò vitales, qui in Eclipsibus, Epilepsiæ obnoxij: cur si iisdem temporibus conceptio fiat, iidem morbi oriri non possint? Quæ autem debilitationis fœtus caussa esse possit, facilè patebit, si & parentis & matris natura diligenter consideretur. Vt enim referunt sua semina plantæ, & vt Saluator ait, mala arbor non fert fructus bonos: ita ex malè affectis parentibus fortes liberi sperari non possunt. Consuleretur itaque bene Reipub. & posteritati, si & homines iustâ ætate vxores ducerent, & nuberent, & qui morbo aliquo affecti sunt, qui in fœtum deriuari posset, non prius nuberent, quàm affectus iste esset curatus; quod quomodo præstandum sit, ex iis quæ dicta sunt hactenus, patet: qui verò valetudinarij planè sunt, aut morbo aliquo incurabili laborant, planè à coniugio & Venere abstineant. Etenim nisi agricola lectissima semina terræ mandet, sed quæuis obuia, & lolij ac aliorum zizaniorum seminibus mista ferat, ita agrum zizaniis replebit, vt in iis eradicandis postea multis annis laborandum sit: ita dum pueri vel puellæ, imbecilles, senes, valetudinarij, aut pessimè morati nubunt, quod plerumque diuitiarum acquirendarum caussâ fit, Rempublicam stolidis, fatuis, imbecillibus & valetudinariis hominibus, atque ad omnia officia ineptis replent.

Non nisi sani nubere debent.

Quod ipsum iam olim monuit antiquus ille Philosophus, Ocellus Lucanus, Pythagoræ auditor, qui *in lib.* περὶ τῆς τοῦ παντὸς, *de vniuersi natura in fine*, hæc habet: Μετὰ πάσης οὖν σπουδῆς καὶ προνοίας δεῖ καταβάλλεσθαι, ὅπως τὰ φυόμενα γίνηται χαρίεντα, καὶ φυόμενα καλῶς ἀνατρέφηται. οὔτε γὰρ δίκαιον, τοὺς φιλίππους καὶ φιλόρνιθας καὶ φιλοκύνας μετὰ πάσης ἐπιμελείας φροντίδα ποιεῖσθαι τῶν γινομένων ὡς δεῖ, καὶ ἐξ ὧν δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ πῶς διακειμένων γίνεσθαι τὰς μίξεις καὶ τὰς κοινωνίας, ὅπως καὶ ὡς ἔτυχε γίνεσθαι τὰ φυόμενα: τοὺς δὲ ἀνθρώπους μηδένα ποιεῖσθαι λόγον τοῦ ἰδίου ἔργου, ἀλλὰ φύειν ὡς ἔτυχε, καὶ γεννωμένων ὀλιγωρεῖν καὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς παιδείας. ταῦτα γὰρ ἀμελούμενα πάσης κακίας καὶ φαυλότητος αἴτια γίνεται. βοσκηματώδη καὶ ἀγεννῆ ἀποτελούμενα τὰ φυόμενα. hoc est, *Itaque omni studio & intento animo eniti debent, vt scitè admodum & elegantes nascantur liberi, & cum orti susceptique fuerint, liberaliter educentur. Iniquum enim est, eos, qui equos, aut aues, aut canes amant & alunt, omni diligentiâ curare, vt belluas quemadmodum, & ex quibus, & quo tempore oporteat, generent, & quonam modo affecta sese admiscere & copulare debeant, ne vulò ac vulgaris nascatur soboles: homines verò nullam filiorum suorum curam suscipere, quin potius illos, vt fors tulit, procreare, & cum genuerint, ipsorum educationem institutionemque negligere. Nam isthæc si contemnantur, omnis improbitatis & nequitiæ caussa sunt, quippe quæ efficere soleant, vt qui orti fuerint, bellusrum similes, vilesque ac degeneres euadant.*

Parua & magna corporis statura vnde.

Deinde varij errores interdum in conformatione accidunt. Euenit enim nonnunquam, vt pumili & pygmæorum quasi statura homines inueniatur, alij contra giganteam quasi proceritatem habeant. Quam staturam etsi in vtero non acciperunt: tamen in vtero eam delineationem membrorum acceperunt, quæ ad hanc figuram acquirendam apta est, vt quacunque etiam rurà alantur, nec grandiores, nec minores euadere possint. Equidem regionibus nonnullis insolens talis corporis figura cõsueta. Quæ de Pygmæis narrãtur, vulgò nota. Contra in Indiâ quibusdam locis fertur ad cubitorum quinorum & duarum palmarum proceritatẽ hominum corpora excrescere. Accidit tamen, vt interdũ in iis etiã regionibus, vbi mediocris est hominum statura, quidam vel nimis proceri, vel praui generentur. Nani & pumiliones passim in aulis Principum visuntur, & tres tales describit Platerus, *lib. 3. obseruation.* quorum primus annos natus 38. longus tantùm tres pedes fuit, prolixâ barbâ præditus? Secundus annos natus 45. longus pedes duos cum dimidio, barbâ etiam longâ præditus; Tertius, qui in nuptiis Ducis Bauariæ integrè armatus & in artocreate occultatus in mensam appositus fuit, & rupto artocreate erumpens, stricto gladio in mensâ saltans, spectatoribus risum & admirationem excitauit. Contra monte rupto olim oraculi iussu, Orestia corpus cessisse septem cubitorum fuisse traditur. Et sub Claudio Imperatore quidam robustissimus hominum nouem pedum & totidem vnciarum ex Arabiâ aduectus est. Et nostrâ ætate fuit quidam procerus homo Antonius, in aulâ Ducis Brunsuicensis, cuius sceleton in Academiâ Helmæstadianâ asseruatur. Et ante annos non ita multos Polonus quidam grandis staturæ spectaculi loco in Germania circumducebatur. Et Platerus, *lib. 3. obseruat.* scribit, se vidisse Anno 1613. adolescentem Bunæburgensem Iacobum Damman, annos habentem ætatis 22. longum pedes octo, manu longa pedem vnum & trientem habentem. Et in pago quodam ditionis Basileensis, anno 1565. se vidisse puellam quinque annorum, cum infantibus ludentem, adeo corpore vasto, ac si fœmina esset multorum annorum, coxas seu femora habentem, quæ equi sui collum superarent, surasque, quæ hominis alicuius robusti & quadrati femora adæquarent, cinguloque, quo lumbos cingebat, matris illius & patris corpora iuncta potuisse comprehendi, & antequam anni spatium ætate compleuisset, tantum, quantum saccus tritici octo modiorum, ponderasse.

Partes corporis iusto maiores vel minores.

Postea etiamsi omnes corporis partes iustam magnitudinem habere debeant: tamen interdum accidit, vt pars aliqua corporis iusto maior vel minor sit. Ita videmus interdum quosdam, qui capita maiora, quàm corporis proportio requirit, habent. Alios, quibus pes vel manus iusto minor vel maior est. Ita refert I.C. Scaliger, *exerc. 199. sect. 2.* se manum fœminæ alterâ duplo maiorem vidisse.

Partium defectus.

Insuper accidit interdum, vt pars aliqua à primo ortu desit, quod vitium à primâ conformatione ortum habet. Ex Romanâ historiâ refert Iul. Obsequens, C. Valerio & M. Herennio Coss. ancillam puerum vnimanum peperisse. Et T. Graccho & M. Iuuentio Coss. puellam sine manu natam. Et in Piceno infantem absque manibus & pedibus natum, Lycosthenes, *lib. prodigior* & *ostent.* narrat. Sine brachiis etiam natos, qui vel ore vel pedibus mirabiliter opera manuum vice perficiebant, passim ex historiis patet, & nostrâ etiam ætate talia exempla vidimus. Cœlius Rhodiginus, *antiq. lect. lib. 4. cap. 12.* ex Dione refert, inter alia munera Augusto missa ab Indis, fuisse & adolescentulum sine humeris, qui tamen pedibus manuum functionem obiret, & arcum intenderet ac sagittas excuteret. Et Alex. Benedictus, *lib. 1. Anat. cap. 1.* scribit, se vidisse mulierem sine brachiis natam, pedes pro manibus ad nendi suendique artem habuisse. Ac similia exempla hominum manibus destitutorum, qui pedibus scripserunt, ac pinxerunt, arma tractârunt, & alia, quæ manibus aliàs perfici solent, peregerunt, recensentur à Lycosthene, *de prodigiis*, Cardano, *lib. 17. de Subtilit.* I. C. Scaligero, *exerc. 334.* Paræo, *lib. 24. cap. 6.* Et nostrâ memoriâ vixit Halæ Sueuorum Thomas Schuueigker, qui manibus destitutus, pedibus ita eleganter scribebat, scripturasque emblematibus ornabat, vt eos in hoc genere vinceret, qui artem eleganter scribendi publicè profiterentur. Exstatque passim in Bibliothecis eius effigies cum scripturis ab eo elegantissimè delineatis, & pennis ab eo ad scribendum paratis. Idem etiam dolando, scindendo, sculpendo mira perfecisse fertur. Ante annos etiam non ita multos, & hîc & passim in Germaniâ visa est mulier, quæ manibus carens ore nebat, & scribebat, ac Studiosis in Album, quod vocant, nomen suum inscribebat. Ita & sine pedibus natos esse obseruatum est.

Partium

Contra alij partes quasdam plures, quàm par est, habuisse

naturam superfluum.

habuisse obseruatum. Sic brachiis tribus vel pluribus vt & pedibus, quosdam natos fuisse, ex Iul. Obsequente, Lycosthene, & Iouiano Pontano patet. Digitos in manibus & pedibus senos fuisse, sæpe obseruatum, & M. Curiatij ex patritiâ filias duas ob id sedigitas appellatas, & Volcatium sedigitum, Plinius, *natural. histor. lib.* 11. *cap.* 43. refert. Et puerum Arelatæ visum, cui in vtroque pede, septem inerant digiti, in vtraque manu digiti sex, scribit Fr. Valleriola, *lib.* 4. *obseru.* 2. Dentium quoque numerum consuetum non semper obseruari, sed nunc plures, nunc pauciores esse, aliquando duplicem etiam ordinem dentium fuisse, obseruatum est.

Conformatio partium vitiosa.

Eorum verò, qui distortos & inuersos pedes & manus habent, passim exempla obuia sunt. Connexio etiam sæpè præter naturam vitiosa. Noui hîc Viri cuiusdam docti liberos, qui omnes in manu vnâ digitos duos connexos habent. Quod etiam næui & alia quibusdam liberis à matribus imprimantur, notissimum est. Ita ex historicis referunt, Persinam Æthiopiæ Reginam ex marito pariter Æthiope fœtum suscepisse albo colore insignem; quod in viri amplexibus, ex quo grauida euasit, fixis oculis intentoque animo albam Andromedæ imaginem adspexisset. Sic incendij terrore rubris maculis insigniri, ex cerasorum, fragorum vel vini rubri in corpus grauidæ conspersione, infantibus simile quid cerasis, fragis, adnasci, & maculas instar vini rubri in infantibus conspici, sæpe annotatum est. Gemma, *Cosmocritica lib.* 1. *cap.* 6. narrat; Cum maritus quidam iratus in vxorem grauidam gladium strinxisset, velut in cranium impacturus, accidisse, vt quanquam mulier fugâ salutem reperisset, infanti tamen eadem caluariæ parte, cui acies minitabatur, quod magnum continuitatis diuortium appareret. Notatu etiam digna est historia partus monstrosi, quæ exstat in obseruat. CL. D. Gregorij Horstij, *lib.* 1. *part.* 2. *obseru.* 34. Opilionis vxor in pago Othmarsheim Ducatus Vvirtenbergici, tertio circiter impraegnationis mense, fortè molam præteriit frumentariam, fasciculum graminis capite gestans, cum eo ipso momento molitor asinum malè feriatum fustibus exagitans extra molam propelleret. Asinus è foribus prorumpens prætereuntis grauidæ ventrem grauiter offendit, ita vt illa subitò perterrita impulsu manum dextram oculis prætenderet, sicque vix paulatim sese recolligeret. Ex forti autem imaginatione factum est, vt non solùm ipsi quoque fœtui brachium dextrum oculorum regioni (oculis & naso simul deperditis) adnatum, sed & capiti noua calua vel cutis densior, asininis pilis horrida afficta fuerit. Quin etiam in offensione istâ, ruptis vasis vmbilicalibus, è tenero Embryonis corpusculo hepatis parenchyma cum potissimâ intestinorum parte, peritonæo inclusa, extra vmbilicum procidit, vulnusque progressu temporis, remanente hâc herniâ satis mirabili, callo reclusum fuit, & hepar figuram oblongam acquisiuit. Licet verò natura in conseruatione huius Embryonis satis laboriosa fuerit: tamen ex defectu alimenti, circa septimi mensis principium, pridie scilicet Calend. Ianuarij anno 1614 abortu reiectus fuit, magnitudine pedis vnius circiter.

Memorabile inter alia & illud est, quod anno 1610. die 17. Iulij, Pragæ accidit. Natus enim ibi fuit puer, quoad alias partes sanus; verùm intestinis, hepate, ventriculo, liene extra abdomen, cuius tamen cutis diuulsa non fuit, propendentibus. Cuius deprauatæ conformationis caussa fuit imaginatio, quam mater conceperat tribus aut quatuor ante partum mensibus, cum vituli mactati intestina & viscera ex abdomine aperto propendere vidisset.

Cui simile ferè est, quod Dn. D. Philippus Hechstetterus, *obs. dec.* 6. *cas.* 5. recenset: Vxor cuiusdam lanij, qui intestina mundata cum annexis visceribus separatim vendit, peperit infantem integrum & perfectum, sed mortuum; cui intestina cum omento per vmbilicum ex ventre propendebant, inuoluta & tecta membranis iis, quibus vasa vmbilicalia inuoluuntur. Mater toto gestationis tempore ægra tempus consuetum præuertit partus. Quod conformationis vitium etiam ab imaginatione ortũ habuit. Matri enim quotidiè ob oculos erat totum illud, quod ex abdomine seu ventre bobus euisceratur, intestina nempe, sumen, ventriculus, viscera. Impressit igitur hæc imaginatio illi, quod in vtero gerebatur, ita vt miser infans exta pendula ex vmbilico monstraret. Et vicina quædam mea ante annos non multos, cum grauida vidisset lanium suis mactati caput securi diuidentem, filium genuit, cui maxilla vtraque, & os ad nares ac palatum eodem modo diuisa erant. Infantes interdum nasci, labia diuisa, quæ leporina appellant, habentes, passim notum est. Et plurimos alios huiusmodi errores in conformatione in Vtero fieri, fœtusque postea talia vitia habentes nasci, nemo ignorat.

Caussæ.

Caussa.

Caussa autem istorum errorum omnium quærenda est in semine maris & fœminæ, sanguine materno, vtero, & in formationis errore. Etsi enim omnium istorum vitiorum caussa proxima sit facultatis formatricis actio læsa: tamen ea non semper per se læditur, sed sæpissimè, etsi rectè agere intendat, tamen propter materiæ, in quam agit, ineptitudinem, & loci incommoditatem, finem suum assequi, & opus, quod intendit, rectè perficere non potest. Interdum tamen quamuis materia & locus sese rectè habeant, nihilominus errat, dum ab imaginatione matris turbatur, & ad id, quod non debebat agere, agendum dirigitur. Quod interdum enim nani & pumiliones generantur, equidem eius rei caussam nonnulli esse putant angustiam cauitatis Vteri. Vt enim fructus, qui etsi naturâ suâ grandiores fierent, si in angusto vase in generationis principio coarctentur & concludantur, debitam magnitudinem non assequi, & non plus, quàm capacitas admittit, excrescere possunt: ita etiam fœtum ob Vteri angustiam ad iustam magnitudinem excrescere non posse putant. Verùm rarò, puto hanc solam huius rei caussam esse; cum etiam in tenellis & paruæ staturæ fœminis vterus facilè extendatur, vt fœtus sæpe satis grandes lædant. Malim ergo in seminis, è quo prima omnium partium delineatio fit, paucitatem caussam huius rei referre. Contra si semen nimis copiosum sit, talis fœtus ex eo delineari potest, vt postea cùm ex sanguine in Vtero affluente, tùm in edito in lucem ex alimentis, in proceram & insolitam magnitudinem augeatur.

Nanorũ generationis caussa.

Partium defectus & excessus caussa.

Ab eadem seminis paucitate fieri potest, vt partes aliquæ deficiant; sicut contra à seminis copiâ, vt iusto plures generentur; quâ in re tamen plerumque etiam formatricis error concurrit.

Figura vitiosa caussa.

Vt fœtus non naturalem figuram nanciscatur, à seminis non rectâ permistione fieri potest. Sicut & à sanguine, quo infans, dum adhuc in Vtero est, nutritur, augeturque, fieri potest, vt magnitudo partium, vel etiam figura earum minus conueniens sit.

Imaginationis vis.

Plerũque tamen & frequẽter ista vitia, vt & hermaphroditæ, de quibus *lib.* 3. *part.* 9. *sect.* 1. *cap.* 13. dictum, quæ ex seminis & sanguinis commistione, dispositione ac mutatione accidunt, ex formatricis errore proueniunt, quæ ab impressione quadam facultatis superioris. quæ tempore conceptus aut post in grauidis fit, accidit, dum nimirũ mater terrore aut alio animi vehementi affectu vel interiore imaginatione afficitur. Quò pertinet & desideriũ alicuius cibi, cuius si grauida non fiat particeps, accidit, vt mater notas quasdam fœtui imprimat, quæ talium fructuum figuram & colorem referunt. Neque hoc solùm fit ex appetitu, sed etiam

si tales fructus ex improuiso matris corpori incidant. Noui fœminam, cuius mater cum sub muro staret, in quâ alius mora legeret, & mora aliquot dorso eius inciderent, ipsa in dorso tot excrescentias habuit, quæ mora figurâ & colore repræsentarent, quot mora ex arbore dorso matris illapsa fuerant. Et talia apud Medicos & historicos exempla plurima, imò etiam vulgò nota sunt, vt ea recensere omnia prolixum foret. Et licet fuerint quidam in eâ sententiâ, talia ab imaginatione non prouenire, sed à fortuito humorum concursu, aliisque de caussis accidere, & falsò imaginationi tribui: tamen experientia, quæ etiam fœminis notissima, contrarium docet. Et si fortuito saltem humorum concursu talia fierent, cur semper notæ, quæ infantibus imprimuntur, imaginationi determinatæ respondent?

Qua ratione Imaginatio formationem fœtus mutet.

Quâ ratione autem Imaginatio formationem fœtus mutare, eique aliquas notas imprimere possit, valdè obscurum est, & diximus eâ de re, *de consens. & diss. Chymic. cum Aristotel. & Galen. cap.* 14. vbi de viribus Imaginationis egimus. Libet tamen & hoc loco aliquid, quantum quidem fœtus formationem attinet, de eâ dicere. Vt autem in contrariis opinionibus recensendis non morer, Augustinus, *lib. contra Iul. cap.* 9. *& lib.* 12. *de Ciuit. Dei, cap.* 25. *& lib.* 18. *eiusd. operis cap.* 5. docet, (vt mentem eius potius, quàm verba recenseam) accidentia, quæ sunt in rebus realiter, in animam transire intentionaliter, & rursum transeundo ad fœtum, in ipso reales tales qualitates producere. Quam sententiam plerique Medici & Philosophi sequuntur. Verùm hac responsione res non satis clara redditur, neque omne dubium tollitur. Ideoque vt nostram sententiam in re obscurâ proponamus, Phantasiam seu Imaginationem per se atque immediatè, & per simplicem imaginationis actum, id non efficere, certum est. Etenim Imaginationis, vt immanentis & cognoscentis potentiæ, actiones in cerebro absoluuntur & terminantur, speciesque phantasiæ obiectum, nullam aliam vim habent, qualitatem realem producendi, fœtumque formandi: & quotidie variarum rerum imagines à grauidis concipiuntur, quæ nullo modo fœtum signant; neque etiam imaginatio potentiam habet per speciem sibi oblatam vllam qualitatem, multo minus corpus aliquod efficiendi, cum nulla species intentionalis aliam vim habeat, quàm potentiam, cuius obiectum est, mouendi. Cum verò itidem extra controuersiam sit, totam fœtus formationem facultatis formatricis opus esse, eamque fœtui partium quantitatem, figuram, situm, cum aliis connexionem, colorem & alia tribuere, & nihilominus ob præcedentem Imaginationem istæ actiones Formatricis mutentur: in duabus quæstionibus huius rei cardo vertitur, prima est, An omnes omnino illi formatricis errores proximè ab imaginatione pendeant; altera, quomodo imaginatio errorum istorum formationis caussa sit, & quomodo formatricē turbet, & per formatricē potentiam hoc vel illud in fœtu efficiat.

An omnes formatricis errores ab Imaginatione dependeant.

Animi affectus vitiosæ formationis caussa.

Ad primum respondemus, etsi omnia quæ in fœtus formatione accidunt, à formatrice fiant: tamen non in omnibus ab imaginatione dirigitur, sed interdum, etiam matre nihil tale vnquam cogitante, ab animi affectibus spiritus & humores turbantur; & hinc eum impetu aut immediate ad Vterum confluunt, vel aliò ruunt, vnde facultas formatrix in opere suo turbatur, & pro fortuito humorum in hanc vel illam partem incursu, fortuito etiam à suâ scientiâ quasi deflectens partes format, & vel humorum copiâ obruta, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta, eas non rectè format, & vel maiores vel minores quàm par est, dum ad vnam plus alimenti affluit, quàm ad aliam, efficit, vel dum magna humorum copia in vnâ parte obruitur, debitam figuram, numerum, situm & alia ipsis non tribuit. Imò accidere potest, vt inde febris, abortus vel mors fœtus sequatur. Et propterea talium errorum caussa non phantasiæ, sed animi passionibus, quæ varium & inordinatum humorum & spirituum motum excitant, & per eum formationem turbant, tribuenda est. Et imaginatio in talibus affectibus non aliter concurrit, quàm facultatem appetentem excitando, quæ postea mediantibus facultatibus hunc motum humorum & spirituum excitat. Atque talia errata, cùm saltem pro fortuito humorum in hanc vel illam partem incursu & motu fiant, & nullam cum rebus externis determinatam similitudinem habeant, communia appellari possunt, neque propriè signaturæ sunt.

Errata formationis communia.

Determinata.

Imaginatio quomodo fœtum signet.

Sunt deinde alia errata determinata, quæ cum obiecto aliquo externo grauidæ oblato in specie similitudinem habent, v.g. vino rubro, igne, cerasо, moro, mure, simia & similibus. Hæc simpliciter ab imaginatione mediantibus animi affectibus fieri non possunt; cum illi saltem in genere humores & spiritus turbent, & moueant, ad tale autem quid nullam determinationem habeant. Siue enim à cane, siue à glire, siue ab hoste terreatur grauida, idem terror fit, eundemque spirituum & humorum motum efficit, & propterea etiam eandem in fœtu mutationem efficere deberet, quod tamen non accidit. Nam quæ terretur à glire grauida, notam aliquam gliris; quæ à cane, canis; quæ à simiâ simiæ, fœtui imprimit. Alia ergo hîc caussa quærenda est, quæ formatricem facultatem, quæ corpus fœtus seu bene seu malè formet, dirigat vel turbet. Nullam verò hîc aliam caussam inuenire possumus, quàm Imaginationem.

Quomodo autem imaginatio facultatem formatricem ad tales affectus edendos dirigat ac disponat, explicare difficilimum est. Omnino necessarium videtur, aliquam fieri inter imaginationem & formatricem communicationem, & ab Imaginatione speciem à sensibus externis communicatam formatrici facultati communicari, eamque illi quasi exemplar & regulam, vt Augustinus, *lib.* 1. *de Trinit. cap.* 8. appellat, obiici, ad quam opus conformationis perficiat. Quomodo autem ista communicatio fiat, valdè in hac humanæ naturæ caligine obscurum, & latet nos exquisita illa cognitio. Nonnulli id fieri existimant, vibratione spiritus per neruos, & vehementem agitationem spiritus formam, quam continuâ imaginatione reuoluit, fœtui imprimere putant. Verùm cùm nulli nerui à matre ad fœtum ferantur, & fœtus tantùm per vasa vmbilicalia, inter quæ nulli sunt nerui, matri connectatur, etiam à cerebro matris species à phantasiâ acceptæ ad fœtum deferri non possunt. Alij statuunt phantasiam spiritibus cerebri species imprimere, spiritus illos misceri sanguini, qui sit alimentum fœtus, & per illum tandem speciem fœtui imprimi. Verùm species, quæ sunt obiectum phantasiæ, sanguini misceri, & cum eo aliò deferri nequeunt. Ideoque alias probabiliores caussas inueniamus necesse est.

Consensus facultatum superiorum & inferiorum.

Mihi probabile videtur, caussam esse illum consensum facultatum superiorum & inferiorum. Equidem nonnulli existimant, consensum illum inter eiusdem animæ facultates non sufficere, ideo quod consensus inter facultates eiusdem animæ & in eodem indiuiduo nihil determinati efficiat, sed saltem facultas superior inferiorem excitet, vt ea in actum erumpat; cùm tamen hîc imaginatio formatricem ita dirigat, vt determinati aliquid efficiat, & non saltem fœtum formet, sed hoc vel illo modo, imò aliter, quàm naturæ ductu solet, formet, & alio modo formet fœtum ob imaginationem muris, aliter ob imaginationem simiæ, aliter ob imaginationem cerasi, aliter ob imaginationem fragi vel mori, quales signaturæ omnino infinitæ sunt, pro obiectorum varietate. Verum sciendum, phantasiam non solùm in aliâ parte aliam potentiam excitare, sed & determinare posse pro operationibus, quæ facultas illa edit. Si enim facultas excitata ab imaginatione

vnicum

vnicum & simplicem agendi modum babet, actus etiam semper est vnus & idem; vt dum ex Venerearum rerum imaginatione penis erigitur, actio illa vna est, & nulla fit actionum varietas. Vbi verò potentia vario modo agere apta nata est, actiones etiam valde variantur; cuius exemplum locomotiua suppeditat, quæ ab imaginatione mediante appetitu stimulata varios & infinitos motus instituit, pro specie in phantasiâ conceptâ. Ita cytharœdus non simpliciter digitos mouet, sed ad speciem soni in phantasiâ conceptam. Eodem modo in sermone & cantu ad regulam quasi speciei in phantasiâ & ratione conceptam & musculos laryngis & linguam facultas motrix mouet. In quibus motibus cum species in Imaginatione concepta non ad ipsos digitos vel musculos laryngis & linguæ è cerebro feratur, & nihilominus ad eorum præscriptum talis motus fiat, qui sanum ad exemplum & regulam in Imaginatione conceptam efficit: cur opus sit, vt ad Vterum ipsum species in Imaginatione grauidæ concepta feratur; cum formatrix facultas etiam non ad vniformem aliquam actionem, sed ad varias determinata sit, aliudque in corpore, aliud in pede efficiat? Neque opus est, vt per aliquam speciem, sicut phantasia & intellectus cognoscunt, formatrix etiam cognoscat; etsi suus etiá cognoscendi modus ipsi non sit denegandus, sicut aliàs etiam facultas vegetans alimentum cognoscit, & vtile attrahit, ac retinet, inutile respuit; de quo I. C. Scaliger *exerc.307. sect.19.* scribit: *Natura in animalium omnino anima est. Ipsa sibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendam. Itaque ea & vtitur & scit, quo sit vtendum modo, sine obiecto, aut phantasiâ nullâ.* Quapropter licet facultas cognoscens à formatrice differt: aliqua tamen etiam huic cognitio tribuenda videtur, vt modò ex Scaligero dictum, & vtraque facultas ab eadem animâ fluit, & eiusdem animæ hæ potentiæ sunt, & proinde inter se aliquam communicationem habent, etsi modum, quo id fiat, assequi non ita facilè sit. Eadem enim est anima in toto corpore & vbique omnibus instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exserat, sed singulas per propria organa perficiat: Mouet cor, coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra; mutat in corpus, vt Scaliger, *alleg. loco*, loquitur: addo porrò; sentit in membranis, gustat in linguâ, olfacit in naribus, audit in aure, videt in oculo, imaginatur & discurrit in cerebro. Itaque fieri potest, vt in vna parte excitata & in actum deducta aliqua potentia aliam in aliâ parte excitet. Ita ex imaginatione rerum Venerearum penis erigitur, non alia pars corporis, etsi imago illa ad penem non perueniat. Non tamen imaginatio, quòd in aliis facultatibus fit, solùm potentiam formatricem ad exercitium actus sui simpliciter incitat & ita per nudũ imperium ad agendum mouet, sed etiam istas actiones variis modis determinat.

> *Quomodo Imaginatio matris possit mouere formatricem in fœtu.*

Quanquam autem conceptus aut fœtus suam animam habet: & propterea nonulli absurdum esse putant, quod imaginatio fundata in animâ matris debeat mouere formationem, quæ est in animâ fœtus, idque tam absurdum esse opinantur, quam absurdum est, vt phantasia vnius hominis possit mouere appetitum alterius hominis: tamen quia non solùm fœtus corpus est contiguum corpori matris, & humores ac spiritus à matre in fœtum deriuantur, & cum matris humoribus & spiritus sunt continui, sed & suo modo fœtus ab anima matris, quandiu viuit in vtero dependet; (sicut fructus in arbore, etsi semen iam perfectum & fœcundum contineant, aliquo modo, donec decidant, de vitâ arboris participant,) probabile est, ea, quæ potentias animæ in matre mouent, eadem quoque in semine facultates excitare & mouere posse. Ac propterea vbi formatrix facultas in semine & Vtero materno in operatione est, si species aliqua imaginationi matris obiiciatur, atque illa cum intentione & quasi admiratione eam apprehendat, & circa eam occupetur, species talis imaginationi obiecta ad fœtum signandum sufficit.

> *Qua imaginatio signet.*

Etsi verò Imaginationem notas fœtui imprimere certum sit: tamen & hoc certum, non omnem Imaginationem id præstare. Sæpe enim accidit, vt grauida aliqua pictas multas animalium formas, imò ipsa animalia videat, sicut quotidie grauidæ canes, feles, boues, sues adspiciunt, cerasa, fraga vident & tangunt, nec tamen vllam notam inde fœtui imprimunt. Quapropter sciendum, non quamuis Imaginationem fœtum signare posse, sed eam solùm, quæ appetitum insignem, vel admirationem, vel terrorem, metum, tristitiam grauidæ incutit: quod cum & imagines pictæ, vtpote quæ rerum sunt species, resque repræsentant, præstare possint, earum intuitus sæpe non minùs, quàm res ipsa oblata, facit, vt notæ fœtui imprimantur. Hinc adeo accidit, vt mulieres delicatiores & timidæ, quæ facilimè ad rerum paulò minùs tritarum & obuiarum adspectum, imò vmbras rerum ferè, animi pathematis corripi solent, faciliùs tales notas fœtui imprimant, quàm aliæ, quæ animosiores sunt, & nec facilè terrentur vel timent. Quibus & hoc accedere potest, quod etsi res ipsa per se non sit talis, vt meritò timeri possit: tamen si grauida nouit, aliàs grauidas ex rerum talium adspectu & cogitatione fœtui notas impressisse, facilè timere potest, ne & sibi quid tale accidat, & hoc ipso timore & cogitatione facere, vt fœtui nota imprimatur.

> *Quomodo animi pathemata ad signandum fœtum concurrant.*

Quamuis verò supra dictum, Imaginationem per animi pathemata non signare & notas fœtui imprimere: tamen id saltem intelligendum est, quod animi pathemata proximè & per se talia id non præstant, vtpote quæ saltem humores & spiritus agitant: interim vt caussa adiuuans & sine qua non concurrere possunt, dum nimirum faciunt, vt species fortiùs Imaginationi imprimantur, & conformatricem turbent, quæ turbata ab opere suo, quod secundum Naturæ instinctum & scientiam absolutura erat, desistit, & facilè ad aliud exemplar, quòd Imaginatio offert, auocatur.

Neque tamen omnis Imaginatio, quam animi passiones sequuntur, fœtui notas imprimere potest, sed requiritur, vt illæ animi passiones sint fortes; vt ad Vterum vsque earum efficacia, & quidem subitò, pertingat; & facultas formatrix non ita fortis sit, sed se facilè in opere suo turbari permittat; vt materia idonea ad id formandum, quod à specie in phantasia offertur, suppetat. Eorum aliquid si desit, imaginatio ad notas fœtui imprimendas non sufficit. Non enim omnia, quæ imaginationi obiiciuntur, facultas formatrix efficere potest, sed ea saltem, ad quæ materia suppetit, & quæ ea efficere apta nata est. Nimirum plumas, squamas, vera cornua producere non potest: Neque talia formandi vel scientiam vel materiam habet, sed simile quid carneum efficit.

> *Quando Imaginatio signet.*

Fiunt autem tales mutationes rarò tempore conceptus, plerumque tempore grauiditatis, dum facultas formatrix in ipso formationis opere est. Suntque eæ omnino variæ. Interdum enim numerus mutatur. Vt si grauida adspiciat alium, qui sex digitos habet, potest fœtum concipere, qui totidem quoque digitos habeat. Si contra adspiciat alium, qui quatuor tantùm digitos, vel vnum pedem habeat, similem prolem generare potest. Potest eadem producere pilos in iis partibus, in quibus aliàs generari non solent, vt & varias excrescentias in variis corporis partibus. Figuram quoque variarum partium nonnihil mutare potest imaginatio, vt fœtus similitudinem aliquam cum bruti alicuius capite vel pede habeat. Ita per imaginationem fieri potest, vt partes, quæ continuæ & integræ esse debent, diuisæ fiant, si vulnus aliquod, vel rem aliquam gladio vel securi diuidi videat. Potest eadem colores

varios,

varios, vel sanguinem, vel ignem referentes corpori inducere. Non tamen quouis tempore quæuis notæ fœtui imprimi possunt, sed aliæ in principio, aliæ in fine, aliæ toto gestationis tempore. Colores quouis tempore etiam in fine formationis mutari, vt & carnea quædam tubercula adnasci, pili & similes leuiores mutationes fieri possunt. In medio, vt & fine gestationis, potest magnitudo partis mutari, dum natura ad hanc vel illam partem plus vel minus nutrimenti attrahit, eique adponit. Numerus verò partium & figura insigniter posterioribus mensibus, vbi formatio fœtus absoluta ferè est mutari non potest.

CAPVT VIII.

De fœtu lapidefacto seu Lithopædio.

Fœtus petrefacti historia.

HOc loco non prætereunda mirabilis historia fœtus viginti octo annis in Vtero gestati, & in lapideam duritiem conuersi, quam Iohannes Albosius describit, quam tamen ad partus vitia si quis referre malit, per me licet. Est autem ea talis. Mulier Senonensis, nomine Columba Chatry, quæ sartori cuidam vestium nupserat, ab annis quadraginta octo fractâ ætate & valetudine occubuit, die 16. mensis Maij, annum agens ætatis sexagesimum octauum. Hæc à primis nuptiis demum ante annos ante obitum 28. conceptionis certa habuit indicia, & decurso gestationis tempore, labores puerperij graues, & abdominis dolores experiri incepit, vrina ad aliquot dies suppressa, quæ postea currenti velut alueo & magnâ vi erupit, profuso illo ichore, non tamen ex vesicæ meatu, vt credibile est, scaturiente, quàm ex mulieris loculis, amnio tunica disrupta, cum vna cum istis serosis recrementis (quas mulieres aquas vocant) aliquis concreti sanguinis trombus emerserit. Inde autem & mammæ concidere visæ sunt, motus infantis aut ignauus, aut nullus, labores mulieris tolerabiliores. Quibus omnibus attonitæ fuerunt obstetrices, quæ antea certissimum puerperium exspectassent. A ludibrio autem istius fœturæ totum triennium lectulo illa decubuit, ad extremam vitæ calcem de valetudine conquesta, de tumore, de duritie, de torminibus alui (quam obuiis quibusque & Chirurgis & Medicis tractandam exhibebat) de inutili & graui illo pondere, quod pro vario gestantis motu, modò in hanc, modò in illam partem procumbebat. Denique de languente & deprauata appetentia, quam subinde acetariis, & absorpto omphacio sollicitabat, alioqui perpetuò ἄσιτος. Illamque ferunt vicinæ, inter suos sales sæpe dictitasse, (vt erat genio satis lepido) se fœtum Vtero gerere, qui tandem parenti foret exitio & internecioni; quamquam cum serio loqueretur, maleficium accepsum potius accusaret. Postquam autem fato esset functa, eius vir officiosus in vxoris manes (quam tamdiu & tantopere excruciatam viderat) accersiuit vnum atque alterum ex Chirurgis, ambo valentes arte & artis viri, quibus (licet de scirrhoso tantum tumore cogitarent) dissecto mulieris abdomine, & reiecto infra peritonæo, Vterus sese offert, aspectu quidem rugosus & versicolor, vt crista illa pendula, quæ Gallis Indicis ex summo capite prolabitur, vel potius vt operimentum illud cutaneum: quod illorum collum ambit, tactu autem durus, testaceus & crassus instar [illegible]. Tum nouaculam in portentosam illam molam & gypseam iniciunt, quà ad aciem cultelli renitente scalprum altius adigunt. Eorum autem alter inflicto casu in cranium vulnere, & in aliquot costas, tandem humerum dextrum impetit, à quo erumpens ossis caput, certissimam fecit fidem ossium illic latitantium. Ex quo scapellum aliò transferunt, & magnâ vi, sensim tamen & rectâ vterum secant, diductisque durissimis vulneris labris, infantem in orbem implicitum, & ex transuerso in Vtero positum introspiciunt in penitissimo sinu, & altissimis latebris stabulantem, in suamque veluti cystin, quam Allantoidem tunicam fuisse puto, callosissimam reconditum. Quo spectaculo inexspectato obstupefacti Medicos conuocant, quos in re inauditâ consulant, adhibeantque in testimonium & iudicium rei huius, quæ penè fidem omnem superet. Interea multis ad nouum prodigium accurrentibus, & opus Chirurgorum interturbantibus, venit ipsis in mentem, totam istam molem ex illo veluti antro & manibus & vncis Chirurgicis, qua valent, vi abstrahere, vt arborem ex suo caudice, domumque comportare, vt priuatim & apud se accuratiùs corpusculi anatomen lectarentur, & cum peritis de portento nouo & inaudito consilia conferrent. In præcipiti autem & violentâ illâ laniena non licuit, opus festinantibus introspicere, quod substratum esset infantulo Chorion, quæ vteri acetabula, qualia vmbilici vasa, quis esset Allantoidis cum vtero & cum fœtu nexus ipse, præcipuè ad coxam dextram, ad nates, & ad partem spinæ dorsi cute infantuli omnino coaluisset.

Situs infantis erat penè sphæricus, facie ad thoracem affixâ, sublatis ad nates genibus, vnde postea ex patulæ teriusæ & resimæ conspectæ sunt. Ossa capitis tenuia quidem, sed firma, instar cornu nitentia, cute capitis multis in locis pilosâ, caput in sinistrum brachium ita procumbebat, vt à protuberante humero auris, & os occipitis impellerentur, quod incauatum eâ parte introcessisse conspicerentur.

Cubitus ad summum humerum reflectebatur, porrectâ solâ manu, quæ in pugnum adeo firmiter contracta, & summi digiti ita palmæ adhærebant, vt licet apparerent seriatim inter se distincti, reipsâ tamen in vnum idemque verè lapideum corpus concreuissent. Dextrum autem brachium ad vmbilicum manum extendebat, quæ ad carpum inaduertenter abstracta fuit, & in aluo matris relicta. Femur, genu, tibia sinistra dextris imcumbebant: quibus tamen erant ita implicita, vt talus sinister pendisque planta in dextrum pedion implantarentur, quibus excauatum cederet, & penè indissolubili nexu colligarentur. Vtrumque crus in ventrem & pectus reflectebatur, certissimamque fœminei sexus normam tegebat, tibia vtraque ad nates intorquebatur, pedibus & pedum digitis ita inter se compactis & lapidefactis, vt facto ex oculis & tactu iudicio, totum istud opus dixisses esse alicuius Phidiæ, qui vel ex ebore, vel ex marmore maturæ ætatis embryi absolutissimam iconem expressisset, maximè cum in eâ duritie corpusculi moles non concidisset, imò cum cute nitidâ integram suam & συμμετρίαν & [illegible] retinuisset. Partes autem internæ, viscera nempe omnia, cor & cerebrum habebant se naturaliter, eo dempto, quod vltra modum indurruerant, minus tamen quàm externæ, ita vt hodie quoque exsertum istud corpusculum, neque putredinem minetur, neque teredinem. Ex quo postea dentem exemit inopinanter quidam obuius, qui prodigium contrectabat, vt dentis sedem in ipso alueario adhuc conspicere liceat. *Hæc Iohannes Albosius.*

Circa hanc autem mirabilem historiam duo imprimis inquirenda, primum est, qui factum sit, vt fœtus ille in puerperij laboribus in vtero matris exstinctus, non, quod aliàs fieri solet, computruerit, & vel matri subitum interitum attulerit, vel paulatim petrefactus eiectus fuerit, vel factâ per abdomen viâ particulatim, quod interdum accidit, vt suo loco dicemus, egressus; inprimis cum vterus sit locus calidus & humidus, & in mulieribus quasi corporis sentina, & propterea res in eo contentæ facilè putredinem concipiant. Alterum est, quâ vi fœtus iste in lapideam duritiem fuerit conuersus.

Cur fœtus hic mortuus non computruerit.

Primum quod attinet, sunt nonnulli in eâ sententiâ, vterum præter naturæ modum, fracti caloris imbecillitate, per irritos labores partus, per eruptionem aquarum, per effusa quædam cruenta, per aeris externi frigidi, dehiscente vtero, & diductis in spectatione partus crutibus, admissi iniuriam, refrigeratum fœtum mortuum à putredine tutatum fuisse. Verùm cum mater viginti octo annis adhuc post fœtum mortuum superstes fuerit, non credibile est, in vtero potuisse esse tantam frigiditatem, quæ putrefactionem planè inhibere potuerit.

Mihi ergo probabilius videtur, istarum duarum quæstionum explicationem ab vno principio pendere. Caussa enim, quæ duritiem illam lapideam fœtui induxit, eadem illum à putredine tutata est. Quænam verò caussa illa sit, obscurum. Etsi verò notissimum sit extra corpus humanum dari fontes non paucos, in quibus res iniectæ in lapideam duritiem mutantur, & ex aquis fontium illorum decurrentium in canalibus & aliis locis vicinis tophos lapideos concrescere: tamen vt ex tali caussâ fœtus ille lapidefactus sit, credibile non esse nonnulli existimant; cum vterus multi sanguinis venosi & arteriosi affluxu & vicinorum viscerum benigno tepore foueatur, vt in aliquid congelari non possit.

Plerique ergo hic ad primas qualitates corporis confugiunt, sed alij aliter. Nonnulli siccitatem huius rei caussam esse statuunt, inductâ à vigiliis, inediâ, & ichoris copioso effluxu. Verùm cùm siccitas qualitas passiua sit, & omnino ad agendum segnior, alij frigus, alij caliditatem ei addunt. Qui frigiditatem & siccitatem huius effectus caussam esse statuunt, eo inprimis persuadentur, quod frigiditas & siccitas putredini, quæ hic prohibita est, maximè est contraria. Modumque huius concretionis nonnulli ita explicant. A frigore, dicunt, humores, qui in venis, mediisque spatiis vterinæ molis & concepti fœtus pertinaciter impacti erant, concretione coactos fuisse, eodem planè modo, quo scirrhi generari solent. His ita ad absolutam duritiem tendentibus serosum humorem per halitum resolutum fuisse, nullam verò humiditatem post hanc coitionem per venas, quæ solæ fœtui alimentum conferebant, in media vteri spatia illapsam fuisse & proinde facto seri & cruoris effluuio, in loco frigido, sicco, & sacco fœtum madere desiisse, imò induruisse. Verùm consentaneum veritati non est, in corpore humano viuente, quale matris corpus fuit, tantam frigiditatem & siccitatem esse, quæ hoc modo fœtum indurare possit. Et licet verum sit, postquam fœtus emortuus fuit, nihil amplius alimenti affluxisse: tamen caussa hinc nulla datur, cur non putrescere potuerit. Nam si fœtus mortuus aliquis ex vtero matris eximatur, & sacco etiam includatur, tamen putrescit, quia calore interno, à quo regatur, destitutus est.

Alij ergò à calidâ & siccâ intemperie istam duritiem prouenisse statuunt; cum mater tandem veluti hecticâ febre decubuerit, & calidis ac siccis medicamentis vsa fuerit, quibus cùm intus tùm foris admotis assidua illa tormina sedare, flatus discutere, & vlcus illud vteri deturbare conabatur mulierculurum vulgus. Verùm etsi hæc omnia ita acciderint & circa matrem gesta sint: tamen lentus iste omnis calor fuit, neque ista medicamenta efficere potuerunt, vt infans non statim postquam mortuus est, in vtero putresceret: neque in tantam duritiem fœtum mutare potuerunt.

Verùm cum in Institut. *lib.2. part.2. cap.9. & tract. de cons. & diss. Chymic. cum Aristot. & Gal.* satis monstratum fuerit, caliditatem, frigiditatem & siccitatem equidem, vt caussas adiuuantes, ad generationem calculi in corpore humano concurrere posse, caussam tamen præcipuam esse succum lapidescentem seu spiritum lapidificum: in eo etiam & hîc meritò acquiescimus. Etsi enim infans iste sua habuit generationis principia: tamen procul dubio minus pura fuêre, & debilia, & inprimis sanguini humores tales succum lapidescentem & suâ vi ad concretionem tendentem continentes proculdubio admixti fuerunt, vnde etiam fœtus viuus in lucem editus non est. Idque fieri posse, molæ, quæ interdum in fœminis generantur, & cum iis consenescunt, imò commoriuntur, & non putrescunt, vt & scirri ac tophi & lapides, quos in omnibus ferè corporis partibus, & in ipso vtero etiam genitos fuisse obseruationes Medicorum docent, satis probant. Quod si cui mirum de fœtu videtur, is sciat, rarum hunc casum esse, & qualis vnicus, quantum ego quidem memini, in totâ historiâ Medicâ annotatus est.

CAPVT IX.

De Mola.

INter errores, qui in formatione fœtus contingunt, & is est, cum pro vero fœtu quiddam informe, id est, à corporis humani formâ alienum, generatur, quod Græci *μύλην*, Latini Molam appellant, procul dubio à pondere, quod instar molaris lapidis fœminis graue & molestum est.

Est enim mola caro & massa sine ossibus & visceribus ex imperfectâ conceptione loco fœtûs genita. *Mola quid.*

Differentiæ.

Est autem magna molarum differentia. Nunc etiam est tantùm caro informis sine ossibus, nihil certi referens, venis tantùm referta, & cute vel membranâ obducta, imò interdum etiam præter membranam exteriorem, nihil, quo intertexantur, habent, sed saltem parenchymata viscerum refert. Aliàs membranosa & fibrosa magis est, & quidem interdum ita viscida & tenax vt nec ferro cedat, qualem P. Salius Diuersus vidit, *vt in annot. in Altom. cap.112.* refert; simul tamen informis. Nonnunquam formam alicuius rei refert, habetque interdum formam oblongam, interdum orbicularem, interdum rhomboidem. Platerus vidit molam, Stellam arborescentem marinam appositè repræsentantem. Aliquando brutorum animalium figuram molæ referunt; aliquando etiam membri alicuius humani figuram; refertque P. Sal. Diuersus, *alleg. loco* se nouisse honestam & nobilem mulierem, quæ tres molas ad similitudinem pudendi virilis formatas peperit. Imò historia ab Hippocrate, 2. *Epidem.* recensita probare videtur, quod etiam formâ humanâ mola nasci possit, modò ossa & viscera non habeat. Refert enim ibi, Antigenis coniugem puerum carnosum, membris discretis, crassum, sine ossibus, digitorum quatuor peperisse.

Et quidem molæ quædam vitâ omni destitui videntur, & tantùm instar concreti sanguinis sunt, aut placentæ vterinæ dictæ similes, cui vasa vmbilicalia inseruntur: quædam saltem vegetantur & nutriuntur: interdum verò & sensum aliquem ac motum obscurum habent, instar zoophytorum. Et tales varias figuras habent, interdum instar vesicæ ex amplo ventre in angustum verticem mola surgit, rostro suillo vel alterius animalis similis. Interdum polypi modo in plures ramos & rostra plura vel brachia q. diuiduntur. Aliquando & motum habet. Ita refert Matth. de Gradibus, *in 9. Rhas. cap. de mola*, se vidisse his vel ter fœminas frustum aliqualiter figuratum excreuisse, quod mouebatur, & viuis per aliquot horas.

Nonnunquam etiam vna, nunc plures simul molæ excluduntur. Alb. Magnus, *lib.18. de histor. animal. cap.16.* narrat, se vidisse duas molas vno partu excretas. Et Nicol. Florentinus, *serm.6. tract.3. cap.20.* scribit, se fœminam quandam vidisse, quæ emisit nouem frusta vno die, separata & distincta, quorũ vnum quodque erat

figuræ enormis, nec figura erat similis figuræ alterius, & pendebat vnumquodque ab vncus tribus ad octo.

Præterea nunc ab vtero excluduntur solæ, sine fœtu, nunc ante fœtum, nunc cum fœtu, nunc post fœtum, & quidem nunc breuiore tempore, nunc post aliquot dies, sicut Guil. Fabricius, *Cent.2.obseru.54.* fœminam quandam septimo mense enixam esse molam scribit, quæ magnitudinem capitis æquabat, nono verò mense filium saluum peperit. Sæpe etiam aliquot mensibus in vtero molæ hærent. Imò interdum longo tempore cum fœminis consenescunt. Eius rei variæ historiæ passim exstant. Aëtius, *tetrab.4.serm.4.cap.80.* scribit, in quibusdam mulieribus caruncalas ad iuglandis nucis magnitudinem per pudenda excretas fuisse, aliquando singulis mensibus, aliquando bimestres aut trimestes: Molam annorum quinque se vidisse Sauanorola, *tract.6.cap.21.rubr.27.* refert. Viduam quandam molam in vtero annis plus minus quindecim gestasse scribit Dodonæus, *cap.49.obs. Medicinal.* Et Duretus, *comment. ad Coaca præsagia*, scribit, se vidisse molam annorum quindecim. Et Pareus, *lib.23.cap.34.* Molam totos annos septemdecim vtero circumtulisse quandam fœminam refert. Nicol. Florentinus, *serm.6. tract.3.cap.20.* narrat, se vidisse mulierem, quæ molam plusquàm viginti annorum spatio gestauerit. Ad finem verò vitæ Genoensem mulierem molam gestasse Alexand. Benedictus, *lib.25. de cur.morb.cap.34.* testatur. Idem, *eod.lib.cap.29.* refert, Nobilem quandam fœminam Venetam septimo mense, quo vterum gestaret, polypum peperisse monstrosum, quem ipse dissecuerit, & in medio masculinum fœtum integrum palmi magnitudine repererit, quem monstrum illud in se genitum inter eas angustias accrescere non patiebatur. Annexusque erat vmbilicus polypo. Id quod procul dubio factum, quod antequam fœtus conciperetur, mola iam vteri sinum occupauit, & propterea fœtus radicationi locus datus non est: itaque in substratâ molâ carneâ & sanguine plenâ radices agere necesse habuit. Tale quid quoque vxori suæ accidisse refert Fr. Valleriola, *obs. medicinal. lib.1.obs.1.* quæ cum summo vitæ periculo molam & carnem informem, crassam, duram, semiputrem, & multis partibus laceram eiecit, cui quatuor vinculis fortibus infans masculus alligatus erat, quadrimestris circiter, omnibus suis membris integer. Idem, *ibidem*, refert, aliam quamdam fœminam Arelatensem octauo gestationis mense puerum probè iam dearticulatum & suis omnibus partibus constantem molæ quoque vinculis alligatum eiecisse, magno cum vitium discrimine.

Monstro potiùs, quàm molæ simile fuit illud, quod natiæ cuiusdam vxorem peperisse scribit Leuin. Lemnius, *lib.1.de occult.nat.miracul.cap.8.* Primùm, *inquit*, illa magno conatu ac molimine massam quandam informem enixa est, cui vtrinque ansæ duæ connexæ erant in brachiorũ longitudinem ac modum exporrectæ: palpitabat autem, illique vuale quiddam inesse visum est, vt spongiæ & vrticæ marinæ, quas illi Elschnuvve vocant, quarũ innumeræ æstate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac diutius manibus contrectatæ liquescunt, inducto prurito ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Postmodum monstrum delapsũ est ex vtero, adunco rostro, longo teretique collo, oculis vibrantibus, caudâ acuminatâ, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum conclaue stridoribus implet, atque vltrò citróque discurrens latebras persequitur; tandem mulieres puluinis imperunt, ac, suffocando perimunt. Hoc monstri genus, quoniam hirudinis more sugillando sugendoque fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, sanguisugam nominant, vulgò *Suygers.* Postremò mulier hæc plus satis delassata, non sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit, à monstro ita excarnificatam, vt à sacrâ lotione quàm minimum vitæ superesset, mulier verò ægrè resocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optimâ fide mihi enarrauit.

Nonnulli etiam molæ aquosæ mentionem faciunt, sed pertinet ea ad hydropem vteri, de quo supra dictum.

Caussa.

Proximam molæ caussam esse facultatis formatricis errorem, extra dubium esse puto. *Caussa.* Sed quâ de caussâ ita aberret facultas formatrix, non ita planum est. Mercurialis in ea est opinione, molam ex solo sanguine menstruo absque vllo semine generari posse. Sed falsa est hæc opinio. Nulla enim in sanguine solo est vis formatrix, sed ea in semine tantum hæret. Quapropter in eo quidem plerique consentiunt, debilitatem seminis & sanguinis copiam huius rei caussam esse. Verùm an vtriusque semen requiratur, an verò sine virili semine mola generari possit, dubium. *An sine virili semine mola generetur.* Nonnulli in eâ sunt sententiâ, sine virili semine ex semine fœminæ cum sanguine menstruo mixto molam generari, alij ex semine virili cum sanguine menstruo copioso mixto. Verùm puto tutissimum esse statuere, plerumque quidem ab vtroque semine masculino & fœminino molas generari, cum facultas formatrix, præcipuè si debilis est, ob semen exiguum non bene constitutum, à sanguinis copiâ obruitur, ita vt etiam venas aliquas vel earum rudimenta, & membranas quasdam effingat, totam verò fœtus structuram elaborare non possit: interdum tamen etiam in viduis à solo fœminino semine & sanguine molas fieri posse, obseruationes Medicorum docent, vt postea, in *Quæstione*, dicetur.

De caussa molæ iam olim scripsit Hippocrates, *lib.1. de morb.mulier.* Molæ, *inquit*, conceptus hæc caussa est: Cum multi menses exiguum & morbosum semen exceperint, neque conceptus rectus fit, & venter plenus est veluti prægnantis. Et *lib de sterilitate*: Fit mola in vtero, cum mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.

Generatur autem faciliùs mola, imò vario modo generatur, si sanguis non solùm copiosus sit, sed & impurus & ad fœtus nutritionem ineptus, quem natura menstruo tempore, vt inutilem excretura erat. Hinc adeo accidit, vt mola plerumque generetur, si fœmina cum viro concumbat immiocntibus iam vel fluentibus, & nondum planè cessantibus menstruis, vnde etiam procul dubio Germani molas appellant *Monkinder*: Interdum & in iis, quæ diu menstrua suppressa habuerunt. Ita Hippocrates, *5.epid.* de vxore Gorgiæ refert, quod ei menses per quadriennium non fluxerint, & fœmellam pepererit & subsecuto diuturno vteri fluore, post 40. dies proiecerit molam, post quam sana facta est.

Disputant etiam hîc nonnulli, An mola fiat à nimio calore, an à frigore: cum Aristoteles, *lib.4.de gen.animal. cap.7.* scribat, molam fieri eodem modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cum elixantur, nec per calorem, vt quidam volunt, sed potius propter caloris debilitatem. Contra Auicennas, *fen.21. tertij, tract.2. cap.18.* vehementiam caliditatis necessariam esse, à qua sanguis coquatur, & carnis formam acquirat. Verùm si rem accuratè æstimemus, neque à calore, neque à frigore solùm & primariò fit mola, sed à facultate formatrice, errante tamen in suo opere. Neque molæ generatio saltem coctio est, & rei similaris planè productio, sed formatio quædam, vnde magna molarum, vt supra dictum est, diuersitas, & præter carnem, venas, membranas, etiam interdum animalium quorundam formas molæ habent. Si verò de caussâ instrumentali quæramus, rectiùs sentit Aristoteles, quàm Auicennas. Calor enim, quo facultas formatrix, vt instrumento vtitur, in debili semine debilis est, & à copiâ sanguinis obruitur.

Signa

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Molam cognoscere non facile est; cum & verum fœtum, & hydropem, aliosque vteri tumores & obstructiones à suppressione mensium æmulari possit; imò interdum cum ipsis coniungatur. Præcipuè verò ante quartum mensem nulla cognitio certa de istis est, & vix à vero fœtu discerni possunt, cum vtrobique eadem ferè appareant symptomata, menses retineantur, cibi fastidiũ & nausea suboriatur, coloręq; faciei mutetur. Temporis autem progressu faciliùs cognoscitur, & quatuor potissimum signis. Primum est motus. Postquam enim fœtus iam moueri incipit, à molà discerni potest. Nam quanquam etiam à molà & flatibus motus quidam excitari possit: tamen peritæ fœminæ facilè fœtus motum à flatibus discernere valent. Præterea si fœmina de latere in latus conuertitur, mola in latus, in quod decumbit, instar lapidis voluitur, cum insigni ponderis sensu, quod longè maius sentiunt, quàm dum fœtum viuum vtero gerunt. Aut si quem motum habet mola, is tremulus saltem & palpitans est, constrictionis saltem & dilatationis, vt in spongiis & Zoophytis, non verò in omnem situs differentiam, quod in vero fœtu accidit. Si verò tempus quo moueri solet infans, præterierit, & nullus motus in vtero percipiatur, interim verò venter intumescat, nec tamen hydropis adsint indicia, molæ latentis id signum est.

Secundò fœtus verus à molà ventris figurà & mole discernitur. Vbi enim fœtus verus in vtero est, venter, præcipuè versus vmbilicum, attollitur, & acuminatur, & versus latera molliter vtrinque coarctatur. In molà verò venter in omnem dimensionem æqualiter attollitur, & quidem globus quasi seu massa in vteri & lumborum regione posita tactu percipitur.

Tertiò in grauidis lac verum circa quartum mensem generari incipit, quod natura de fœtus nutritione sollicita generare maturè inchoat. In molà verò mammæ equidem etiam intumescunt, sed verum lac in iis non generatur, sed quædam cruda materia ex suppressis menstruis & ad mammas tendentibus, quæ progressu temporis tandem euanescit.

Quartò grauiora, quæ molas, quàm quæ verum vterum gestant, habent Symptomata. Vires enim magis prosternuntur & languent, respiratio est difficilis, doloresque dorsi & inguinum frequenter mulieres molestant.

Si tandem post decimum mensem, & præterlapso tempore partus legitimo, venter adhuc tumeat, nec hydropis signa adsint, de molà non leuis suspicio est. Soletque ea sese postea magis prodere; cum interdum non solùm mensibus pluribus, sed & annis in vtero hæreant molæ.

Omnino verò difficulter cognoscitur mola, si cum fœtu viuo coniuncta sit: ni fortan ex mole ventris maiore & grauitatis pondere, ac symptomatibus grauioribus, vt & si hydrops vel alij tumores coniungantur, ea etiam difficilimè cognoscitur.

Si verò certum sit, mulierem minimè esse grauidam, non tamen semper planum est, an adsit mola, vel aliã de caussã venter intumuerit. Cognoscitur autem mola rectissimè & pondere & grauitatis sensu in vtero, & ex motu eius, quem ægra, dum se erigit vel ambulat, vel de latere in latus mouet, percipit. Nonnulli etiam ex mensium fluxu aliquid de molà colligere volunt, statuntque, quibus menses fluunt, in iis molam generari non posse. Et verum quidem est, rarum esse, vt fœminis, quæ molam habent in vtero, menses fluant, Veruntamẽ obseruauit Ambr. Paræus, vt *lib.14.cap.41.* refert, mulierem molam gerentem vtero menstruo fluxu laborasse. Idem obseruauit Guil. Fabricius, vt testatur, *cent.4. obs.39.* in fœminà quadam Bernensi, quæ etsi eius magnitudinis molã gestabat, vt ab omnibus percipi posset, tamen menstrua fluxerunt, sed in minori quantitate vsque ad finem vitæ, etsi à molà liberata non fuit. Vt enim grauidis interdum per venas ceruicis vteri menses fluunt, ita etiam molam gerentibus idem accidere potest. Neque molæ continuò augentur, vt fœtus, ideoque tantà copià sanguinis, præcipuè in plethoricis, opus non est. Alij & hoc signum addunt, quod molam gerentes contabescant, & malè colorata sint. Verùm nec hoc perpetuum, sed obseruatum, nonnullas molas gerentes, corpore bene valido, & beae coloratas mansisse.

Prognostica.

1. Mola semper periculosus affectus est: quia insigniter Vterum & totum corpus lædit. Retinentur enim menses, & cum toti in augmentum molæ non absumantur, magna humorum colluuies in Vtero & circa eum cumulatur, quæ Vtero & toti corpori plurimum damni affert. *Prognostica.*

2. Si in plures partes mola diuisa est, minus periculi affert; cum plerũque tertio aut quarto mense, dum adhuc mollior est, eiici soleat. Vbi verò vnica & solidior massa est, plerumque in vitæ periculum fœminas conijcit; cum vel non excludatur, vel non sine insigni difficultate excludatur, & ob partium Vteri dilacerationem insignes hæmorrhagiæ sequantur, quæ cum sisti nequeant, fœminis interitum afferunt. Cuius rei exemplum habet Guil. Fabric. *Cent.2.obs.55.* de quadam fœminà, quæ ab initio se grauidam putabat, postea verò spe frustratà, vltra duos annos grauiter afflicta vixit, & tandè è vita discessit, cuius abdomine aperto, plurimùm aquæ, carnis lotutæ similis effluxit. Vterus in magnitudinem ingentem extensus, peritonæo à lineà albà ad costas vsque spurias & totum dextrum adeo tenaciter adhærebat, vt vix auelli posset: hinc dolor ille maximus quem in latere passa erat. Ren sinister planè putrefactus conspiciebatur. Hepar vndique abscessibus putridis scatebat. Hinc aqua, quæ in vacuo ventris continebatur, sanguinolenta facta fuerat. Vtero adaperto aquæ fœtidissimæ puri permixtæ vltra sex libras effluxerat. Mola quoque in conspectum sese dabat, magnitudinem capitis longè excedens, inæqualis, nonnullis quoque in locis dura, atque hinc inde putrida ac fœtida. Illa autem non solùm vasis cotyledonibus, verùm etiam totà illà parte, quæ dorsum respicit, tàm tenaciter adhærescebat, vt sine dilaceratione vteri auelli & separari non potuerit. Ambo quoque testiculi præter naturam adeo excreuerant, vt magnitudinem pugni excederent, erantque inæquales, duri & ad instar ferè vuæ. Non tamen semper, vt Hippocrates, *lib de sterilitate*, scribit, mulier, quæ vnicam molam gerit, si expellatur, perit. Obseruatum enim sæpe est, molas prægrandes vnicas, sponte ex Vtero eiectas, vel extractas fuisse, sine fœminæ periculo.

3. Si fœtui iungatur mola, eum vel enecat, vel insigniter lædit.

4. Si molæ hydrops coniugatur, ferè letbale est; cum duos grauissimos morbos fœmina vix superare possit.

5. Si molæ solæ sint, sæpe non solùm pluribus mensibus, sed & pluribus annis in Vtero hærent, quibusdam etiam consenescunt; semper tamen in caussà sunt, vt mulier citiùs, quàm, si absque molà fuisset, factura esset, intereat. Et quò diutiùs hæret in Vtero, eò difficiliùs tollitur & sæpe tolli non potest. Quin & consenescunt fœminæ & commoriuntur, vt Aristoteles, *lib.4.de gen.an.cap.7.* testatur. Et quidem interdum fœminis ex molis, quas longo tempore gestant, nullum incommodum & periculum, præter molestiam ex molà & pondere percipiunt. Interdum indurantur, vt ferro etiam scindi non possint, vt Aristoteles, *loco alleg.* docet: interdum putrescunt, & Vterum eadem contagione afficiuntur, & varia symptomata, imo & mortem inferunt, vt Prognost.2. dictum.

6. Interdum molæ eiectionem dysenteria præcedit; sicut id cuidam fœminæ post tres vel quatuor annos accidisse refert Aristoteles, *lib. 4. de gen. anim. cap. 7. & 10.* quæ in dysenteriam periculosam incidit, & postea molam eiecit, ægramque tandem iugulauit.

Curatio.

Mola præcautio. Tutissimum verò fuerit, præcauere, ne fœmina molas concipiat, id quod eo præstabit, si non coëat mensibus instantibus, aut fluentibus, & corpore impuro & non purgato, vt & vtero intemperato, aut obstructo. Si enim molarum generatio præcaueri debet, hæc vitia omnia prius remouẽda sunt, antequam fœmina coëat. Nec coitus nimis frequens esse debet. Si enim coitus sit frequentior, præsertim in corporibus non satis robustis & vegetis, semen debile generatur, quod ad molas generandas aptum est.

Curatio. Si verò molam in Vtero genitam esse, cognitum satis sit, danda opera, vt quamprimum, antequam radices firmiores in Vtero agat, tollatur: Id quod fiet, si purgantia, aperientia & detergentia, ac facultatem expultricem irritantia adsumantur, tùm etiam extra adhibeantur vasa vteri & ligamenta emollientia & detergentia, & omnino ea ferè medicamenta, quæ in mensibus suppressis, & partu difficili ac fœtu mortuo vsurpari solent.

Totam istam curandi rationem complexus est Hippocrates, *lib. 1. de morb. mulier. Primùm,* inquit, *totum corpus foueto, deinde per sedem clysterem adhibeto, quo sanguis multus erumpat; fortassis enim, quod compactum est, commoueris, ad quod fœtus esse putatur, muliere à pharmaco concalefactâ: sed & vteros colluito, quò sanguinem educas, sin minus, subditiciis vtatur fortissimis: è bupresti, & dictamnum Creticum è vino bibat: sin minus, castoris testem & retro cucurbitulam ipsi ad laterum mollitudinem affigito, & plurimum sanguinem detrahito: atque hoc maxima rerum, ac virium ipsarum coniectura factâ, facito.* Ergo, si mulier sit plethorica, Venæsectio largior institui potest. Vt enim aliàs ob largiorem sanguinis emissionem grauidæ abortire solent: ita etiam si sanguis ad nutriendam molam subtrahatur, natura ad eam expellendam facilius sese accingit. Si verò mulier minus sit plethorica, sanguinis euacuatio parcior esse potest. Vtrobique tamen commodissimè in talo aut poplite vena aperitur; cum venæ istæ mensibus prouocandis & Vtero purgando sint aptissimæ. Si tamen sit magna sanguinis copia, Venæsectio repeti & sanguis largiùs detrahi potest; si minor eius copia, parcius.

Post Venæsectionem purgantia exhibenda, & quidem validiora, eaque si opus sit, repetenda. Cum enim purgantia medicamenta magnam fœtum deiiciendi vim habeant, in molâ quoque exturbandâ plurimùm valent: id quod confirmat illud Aristotelis, qui, *4. de gen. animal. cap. 7.* scribit, mulierem molam tres vel quatuor annos gestasse, & tandem dysenteriâ superueniente molam eiecisse.

Purgato corpore primò emollientia & laxantia adhibeantur.

Vt ℞. *rad. althéæ, lil. alb. ana* Vnc. ß. *fol. althéæ, mercurialis, parietariæ, branca vrsina, ana* Mj. *fl. chamameli, ana* Mß *sem. lini, fœnugraci, ana* Drach. vj.

Coq. in decocto in iusculo carnis, tum Col. ℞. ℔. j.

Adde *butyri recent. ol. amygdalar, dulc. lil. alb. ana* Vnc. j.

F. Clyster, qui aliquoties repetatur.

Ex iisdem plantis fiant balnea, fomenta, vt & linimenta atque vnguenta ex ol. lil. albor. amygdalar. dulc. butyro s. sale, pinguedine caponis, anseris, vt viæ & vincula quibus mola vtero adhæret, laxentur.

Hinc exhibenda etiam interna medicamenta menses mouentia, dictamnus Creticus, aristolochia, bryonia, & similia.

Extra quoque huius generis medicamenta vsurpanda: Exempli gratia, Clyster talis fiat:

℞. *rad. bryoniæ, aristoloch. rot. longæ, ana* Vnc. ß. *asari* Drach. ij. *fol. rutæ, sabinæ, artemisiæ, dictamni, puleg. matricariæ, ana* M j. *fl. sambuci, chamamel. ana* Mß. *sem. fœnugr. lini, ana* Vnc. ß. Coq. in aq. s.

Col. ℞. ℔. j. *el. hiera picra,* Vnc. j. *trochisc. alhandal.* Scrup. ß. *ol. rutacei, cheirini, ana* Vnc. jß. F. Clyster.

Ex magmate verò, à quo Clyster paratus est. Cataplasma fiat, quod ventri imponatur.

Pessus verò talis fiat:

℞. *trochisc. de myrrhâ, galbani, opopanacis in vino dissol. ana* Drach. ij. *rad. cyclaminis* Drach. j. *ellebori albi* Drach. ß.

Cum *succo rutæ* F. Pessus.

Si verò talia omnia frustra tententur, & vsurpentur, ad Chirurgiam accedendum, quæ primò solâ manu perfici potest, id quod feliciter præstitit Guiliel. Fabricius, vt refert *Cent. 2. obseru. 52.* Cum enim mulier quædam 22. Martij peperisset, simulque secundinam eiecisset, molaverò ad diem 27. Martij vsque in Vtero retineret, & febris ac alia symptomata plurima accederent, fœminâ rectè collocatâ, manuque in vterum immissâ, digitis clementer paulatimque fungosam molam ab vtero separauit, atque vnicâ vice totam semiputridam & fœtidam sine vehementiâ & dolore extraxit, imò saluâ matre.

Deinde instrumentis, dum, collocatâ rectè fœminâ, vteroque dioptrâ vterinâ aperto, mola instrumento, quod Embryulcum nominant, quodque à similitudine pedis gryphi nomen habet, extrahitur. Cautè tamen in instrumento immittendo, & in molâ extrahendâ procedendum, ne damnum aliquod Vtero inferatur, & aliquid in Vtero dilaceretur, aut Vterus loco suo moueatur, aut hæmorrhagia immoderata excitetur. Itaque, *obs. modo allegatâ,* Guil. Fabricius commodius instrumentum excogitauit, & depinxit, forcipem scilicet, cuius extremitates in cochlearis aut rostri anatis, sed profundè satis desinunt, in cuius medio exsuperant dentes tres quadrati & acutissimi.

Danda etiam opera, vt mola tota extrahatur. Etsi enim nonnulli parte molæ extractâ suppurantia adhibẽda censent, vt reliqua in pus & saniem mutata sponte elabantur: tamen periculo hoc non vacat: cùm facilè ex materiâ putridâ febres, animi deliquia, dolores, conuulsiones Vteri, vlcera excitari & fœmina in vitæ periculum coniici possit.

Tutius est, si nec à Chirurgiâ salus sperari possit, naturæ negotium committere, quæ molam suo tempore excernere solet.

Monet etiam hîc Guil. Fabric. *Cent. 1. epist. cent. 4. obseru. annexa, epistol. 19.* Si operatio Chirurgica primò statim ex voto non succedat, non desistendum, sed post dies aliquot, aut mensem, reiterandam esse. Cum enim in muliere quadam Coloniensi collum Vteri ita dilatasset, vt manu & forcipe molam apprehendere posset, ipsam tamen extrahere ausus non fuit, sed quamprimum id conatus est, tanti circa lumbos dolores superuenerunt, vt ab opere desistere coactus fuerit. Quapropter ad quindecim dies negotium distulit, & postea operationem feliciter peregit.

Cum verò post molam eiectam plerumque insignes hæmorrhagiæ & dolores sequi viresque deiici soleant, hæmorrhagiæ nimiæ succurritur partium superiorum frictione & ligatione, fotu manuum linteis vino calido immersis, & aliis, quæ de fluxu mensium nimio enumerata sunt.

Vt ℞. *fol. plantag. bursa pastoris, rubi, quercus, fl. ros. rubr. ana* Mj. Coq. in *aq. chalybeata.* Postea.

℞. *farina hordei tostatilis* Vnc. ij. *puls. balaust. nuc. cupressi, cortic. granator. ros. rubr. rad. consolida maior. ana* Vnc j. *ranar. combustar. boli Armen, sang. dracon. ana* Vnc. ß.

Cum

Cum decocto antea parato & modico aceti F. Cataplasma, quod Vteri regioni imponatur.

Vsurpetur etiam hic pessus:

℞. *turundarum è stupâ cannabinâ molli*, quæ madefiant succo plantaginis vel decocto superiore & conspergantur hoc puluere:

℞. *farinæ volatilis* Vnc.ß. *terræ sigill.* Drach.ij. *sang. draconis* Vnc.ß. *cinerum ranar. aquatil. combustar.* Drach.ij. F. Puluis.

Dolores leniuntur anodynis, de Vteri dolore propositis. Vires seruantur alimentis facilis coctionis, boni succi & nutrimenti multi, ouis nimirum, iusculis & carnibus pullorum, gallinarum, caponum perdicum; Vino, margaritis, conseruis rosaceis viol. borrag. spec. elect. de gemmis, de hyacintho.

QVÆSTIO

An mola sine Viri congressu, & sine virili semine generari possit.

An mola sine viri congressu concipi possit. Non parui momenti hæc est quæstio, & in quâ interdum cardo pudicitiæ & impudicitiæ fœminarum versatur. Si enim virgo vel vidua molam eiiciat, eam nonnulli suspectæ pudicitiæ habent, & cum viro congressam esse statuunt. Alij contra sine congressu viri & sine semine masculino concurrente molam generari posse existimant.

Priorem sententiam qui defendunt, primò ad experientiam prouocant, & omnes seu virgines seu viduas, quibus tale contigerit, suspectæ pudicitiæ fuisse putant. Deinde rationibus idem euincere conantur, quod scilicet primò plerumque molæ ad modum superfœtationis fiunt, & cum vero fœtu coniunguntur; deinde, quod nulla sine virilis seminis cum fœmineo commixtione fieri possit formatio. Tertiò, quod si solus sanguis cum semine fœminino ad molam procreandam sufficeret, frequentissimè in Virginibus nubilibus, aut Viduis vegetioribus, quibus & seminis & sanguinis copia suppetit, tales molæ generarentur, quod non obseruatur. Quartò licet aliquando semen extra vasa spermatica in Vterum effundatur, vt aliquando per pollutiones nocturnas accidit: tamen in Vtero non retinetur, sed effluit.

Alteram verò sententiam qui defendunt, etiam ad experientiam prouocant. Etenim I. C. Scaliger, *ad text. 45. lib. 10. de hist. anim. Aristotel.* id doctorum autoritate se confirmaturum pollicetur. Et Dodonæus, *obs. medic. cap. 49.* refert, honestam quandam viduam molam excreuisse. Et Marcellus Donatus, *lib. 4. de histor. medic. mirabil. cap. 25.* scribit: Nobilem mulierem indubiæ honestatis matronam, quinquagesimum sextum annum agentem carnoso corporis habitu, & plurimo sanguine redundantem, absque viri concubitu, eum iam per aliquot annos menstruæ purgationes defecissent, anno 1573. & 1574. molas plures carnosas edidisse, fluentibus veluti in naturali partu mensibus copiosè & maximis cum cruciatibus, interposito duorum, aliquando trium, aliquando vnius mẽsis spatio. Erant autem carneæ illæ molæ nonnullæ ad pugni crassitudinem, aliæ minores, durissimæ nonnullæ, aliæ verò minùs duræ.

Etsi verò, vt dictum, nonnulli obiiciunt, circa seminis virilis & fœminei commistionem nihil generari posse: id tamen tantùm de integri fœtus formatione intelligendum. Interim quid imperfectum etiam ex sanguine, concurrente semine femineo formari posse, impossibile non est.

Etenim cum semen fœmineum etiam sit semen, etsi debilius, facultas formatrix ei quoque non prorsus deneganda est; quæ licet perfectum fœtum formare non queat, aliquid tamen, etsi informe, è sanguine effluente effingere potest. Et cum videamus oui para sine mare oua subuentanea in se gignere, cur non etiam in viuiparis & homine aliquid sine mare generari possit? Et frustra experientiam eludere conatur Mercatus, dum illud, quod interdum à fœminis sine viri congressu excretum est, Vteri lumbricos esse statuit. Experientia enim contrarium testatur; & vidua illa, cuius mentionem facit Dodonæus, non lumbricos, sed molas pugni magnitudine excreuit. Et ipse Mercatus postea concedit, semen fœminæ, cum sit exigui caloris, membranæ concretionem fabrefacere posse. Atque Hippocrates scribit, *lib. de sterilit.* fieri mulam in Vtero, cùm mensium copia exiguum & minimè robustum semen virile conceperit, aut etiam muliebre.

Vt verò in re, quæ multos Medicos dubios habuit, meam sententiam exponam. Pleraſque molas è semine virili debili cum fœmineo mixto & sanguine copioso formari puto: Interdum tamen, sed rarò, viduas etiam quasdam sine virilis seminis concursu molas generasse, historiæ supra allegatæ docent; verùm eas planè rudes, & minùs, quàm eæ, quæ ex virili semine fiunt, formatas, id quod vel historia illa à Marcello allegata docet, de molis illis, quas vidua excreuit, quæ vt plurimum, postquam excretæ fuerunt, sub aëre diutius permanentes, in aqueam liquefactæ soluebantur substantiam. Vt verò Virgines sine concubitu cum viro molas generent, fieri posse non puto. Etsi enim accidere possit, vt vel ex lasciuiâ, vel per somnium semen profundant: tamen quia semen fœmineum per se solum debile est, sanguis ad formationem necessarius ab eo nec attrahetur, nec sponte affluet, vtpote qui ad fœtus formationem in iis affluere consuetus non sit; id quod in viduis, quæ antea pepererunt, facilius accidit: & vasa ipsa Vteri sunt in Virginibus longè angustiora, quàm in iis, quæ pepererunt, & propterea etsi semen forsan in vterum in iis confluat, sanguis tamen, qui ad molam formandam necessarius est, deest.

Ista tamen præcipuè de molis non vitalibus accipienda sunt. Vt verò mola vitalis sine virili semine in virgine vel viduâ generetur, vix possibile esse puto, & propterea earum pudicitiam meritò suspectam esse, quæ vitales, quàm quæ non vitales molas edunt.

CAPVT X.

De Monstris.

Monstra. Interdum verò accidit, vt pro fœtu sano non saltem molas informes, & vitâ carentes, fœminæ concipiant & generent, sed & varia monstra viuentia & animalia præter & contra naturam producant. De vermibus in Vtero genitis supra, *sect. 2. cap. 8.* dictum. Molis verò quid simile in Vtero generari, quod formam vel bufonis, vel muris, vel piscis habeat, sæpe obseruarum, vulgò Feram appellant, idque vitium Lombardiæ mulieribus familiare esse refert Gordonius, *partic. 7. cap. 12.* Lilij. Tornamira, *ad cap. 89. lib. 9. Rhas. ad Almans.* Apuliæ mulieribus Guainerius, *de ægrit. matric. cap. 32.* Ioh. Mich. Sauanarola, *tract. 6. rub. 27.* Alex. Benedictus, *de curat. morb. lib. 25. cap. 35.* Hispaniæ mulieribus Lud. Bonaciola, *lib 1. de morb. mul. cap. 6.* Neapolitanis & Flandris Lud. Viues, *de anima.* Serpentes, canes & alia animalia, vel fœtus brutorum quasdam partes habentes, & alios eosque variis modis monstrosos genitos fuisse, è Lycosthene & aliis, qui de prodigiis & monstris scripserunt videre est, neque operæ pretium est, historias illas omnes hic adducere. Vnam tantùm historiam *ex appendice Caspar. Bauhini ad libell. Franc. Rousseti de partu Cæsar.* adponere libet, quæ sic se haber: Mulier, *inquit,* cuiusdam baiuli, dicta Anna Tromperin, in Xenodochio nostro inter pupillos educata, cum iam annorum esset circiter triginta, enixa est puerulum cum duobus

duobus serpentibus, anno 1576. circa festum S. Ioannis. Sed paucis de gestatione fœtus, de partu atque educatione, & etiam de serpentibus vnà enixis: & primùm de serpentibus tanquam primò in corpore natis. Narrauit mihi, fide datâ, se anno 1575. circa festum Ioannis, cùm esset messis, & summè caleret, bibisse ex stagnante fontis in syluula *Brudelholtz* dictâ, qui locus quartâ parte miliaris Basileâ distat, vbi suspicatur hibisse se sperma serpentum: paruo enim tempore post potum aquæ cœpit venter augeri: tribus dein mensibus post grauida reddita, vnà cum fœtu aucti etiam serpentes: tantam verò in molem abdomen excreuit, vt fasciâ vti cogeretur ad gestationem ventris. Dum ieiuna esset, sentiebat morsus & punctiones circa ventriculi regionē: cibo verò sumpto melius habebat, nauseam commodè obibat: verùm solo lactis desiderio tenebatur, & etiam vtebatur. Cum verò iam tempus adesset partus, tribus diebus ante partum à cibo planè abhorruit, ita vt nec lac, nec minimum alterius alimenti assumeret. Monuit tum ipsa, vt quamprimùm foret fœtus exclusus, supponeretur orca lacte repleta, de serpentibus, vel de vermibus enim apud ipsam esse suspicionem; idque partim propter morsus, partim propter mirabilem motum, quem toto anno persenserat. Quare feliciter puerulum enixa, cum quo copiosissimi ichores, quos aquas vocant, effluxêre: dein, cùm ad secundinæ exclusionem se præpararet, orcâ tum cum lacte suppositâ, prodiit serpens: vnde mulieres parturienti adstantes perterritæ, arrepto puero secessêre: quare & ipsa puerpera timore perculsa, eleuato capite, non solùm serpentem vidit, sed & alterum prodeuntem non solùm persensit, sed etiam obseruauit. Puer paruulus erat, ita emaciatus, vt vix ossibus hæreret, viuax tamen foramen habebat in ceruice tantæ magnitudinis, vt facilè nux indi potuisset, quod sanè factum puto tribus iis diebus, quibus mater lacte abstinuerat, aliàs corpore toto absque noxâ: hic annum vnum & septimanas duodecim superuixit, tandem verò anno 1577. cum apud nos pestis sæuiret, eâ lue correptus obiit. Serpentes verò erant longitudine vlnæ, qui crassitie penè infantis brachium æquabant, maculis variegati: qui ita viui ab obstetrice fuêre in cœmeterio S. Elisabethæ sepulti. Iam ad matrem redeo, illa dimidio anno à partu corpore incuruato incessit: se enim erigens dolores immensos & in abdomine & in dorso perferebat. Postmodum tamen ventrem semper habuit satis magnum, ac si Vtero gestaret: sed & ab illo tempore quatuor habuit liberos. Ventriculo tamen hactenus imbecilli, cum dolore Vteri. Sesquiannus est, ex quo alio symptomate fuit correpta: cum enim per septimanas a 6. menstrua essent suppressa, venter indies augeretur, se tamen grauidam non esse certò sciret: consultis duobus, vt ipsamet mihi narrauit, grauidam esse pronunciarunt: ipsa ergo cùm à tanto tempore viro caruisset, & hoc à veritate alienum esse nosset; proprium consilium secuta stufam ingressa est, cucurbitulas sedecim affigi curat & pedibus & feminibus, aliisque corporis partibus: sequenti die binas incidi venas, & copiosè detrahi sanguinem curat: tertiâ postmodum die menstrua copiosè cœpêre fluere, sicque ventris tumor concidit. Verùm dum hæc narraret, satis magnum habebat adhuc ventrem, qui aliquando augetur, aliquando concidit. *Hæc Bauhinus.*

In genere hoc obseruandum, Monstra illa omnia (hoc quidem loco, vbi de vitiosâ conceptione agitur, Nam & alia monstra in naturâ dantur) dici, vbi pro fœtu humano aliquid aliorum animalium speciem, seu ex toto, seu ex parte referens, vel etiam humanam quidem speciem habens, sed plures partes, vt capita vel pedes obtinens, aut alio modo insigniter vitiosè conformatum gignitur. Neque enim vbi infans vel sex digitos in vnâ manu habet, vel similis minos enormis in conformatione error commissus est, is pro monstro habendus.

Caussæ.

Etsi verò ex semine humano cum semine bruti monstrum procreari posse, quod partim hominem, partim brutum aliquod referat, negandum non sit, idque historiæ doceant: tamen hoc rarissimè fit, ideoque aliæ caussæ monstrorum, quæ in homine generantur, inquirendæ. Cum verò ad formationem fœtus requiratur ipsa facultas formatrix, instrumenta, quibus facultas in operando vtitur, & materia, ex quâ fœtus formatur: ipsa facultas per se non errat, sed vel seducitur ab imaginatione, vel suo fine in operando frustratur, ob instrumentorum, spirituum scil. & caloris; vel materiæ, seminis puta & sanguinis, vitium: atque ita monstrorum, vt omnium in formatione fœtus errorum, caussa quærenda vel in imaginatione, vel spiritibus & calore, vel semine aut sanguine. Ideoque etsi monstra dicantur esse errata Naturæ, id non aliter accipiendum, quàm quod dictas ob caussas id, quod vult & intendit, perficere & assequi non potest. Cum enim Natura nunquam sit otiosa, & ob perfectionem vniuersi melius sit eam aliquid agere, & ex subiectâ materiâ aliquid producere, quàm planè quiescere & materiam inalteratam ac rudem relinquere, formam, quam potest, ei inducit, & si hominem non potest, aliud animal generat. Itaque vt monstra generentur, præcipua caussa est imaginatio, de cuius viribus supra, *cap. 6.* dictum. Ita ex Volaterrano referunt, fœminam quandam, cùm conceptionis tempore attentè imaginem D. Ioannis Baptistæ, veste pilosâ induti, adspexisset, infantem pilosum & hirsutum peperisse. Eodem modo obseruatum, mulieres grauidas ex adspectu hominum laruatorum, dæmonesque referentium, monstra cornuta, rostrata, pedibus bifidis genuisse. Deinde si spiritus & calor, & semen & sanguis sese rectè non habeant, varij errores in formatione fœtus, & hinc varia monstra generari possunt. Etenim si spiritus & calor debiles sint, vt in omnes seminis partes æqualiter, & vt debent, agere non possint, pars aliqua seminis non rectè elaboratur, & formatur, sed rudis & imperfecta relinquitur. Si verò vel semen vel sanguis non satis copiosus sit, defectus aliquis in partibus fieri potest; Contrà si materia sit nimis copiosa, vt facultas formatrix eam totam gubernare non possit, etiam informe & monstrosum aliquid inde generari potest. Præterea si semen masculinum, & fœmininū non rectè misceantur, vel per vterum sparsè dispergantur, aut sanguis non æqualiter affluat, etiam deforme & inæquale ac monstrosum quid inde formari potest.

Non tamen hic prætereundum, etiam ex Dei voluntate, ad significandum aliquid hominibus, interdum talia monstra gigni: vnde etiam monstra, portenta & prodigia nominantur, quod aliquid futuri monstrent, portendant & significent; atque obseruatum, post talium monstrorum partum sæpe publicas calamitates subsecutas fuisse.

Verùm de monstris in genere & ex professo scribere huius loci non est. Neque etiam monstrum genitum Medici operâ emendari potest. Hoc saltem Medici est, monere, quâ ratione præcaueri possit, vt, si semel fœmina monstrosi quid peperit, amplius tale non gignat. Quod quâ ratione præstari possit, *c. sup. prec. de mola,* dictum. Nimirum cauendum fœminis ne dum grauidæ sunt, res monstrosas adspiciant. Deinde ad spiritus & calorem roborandum, exhibenda ea, quæ vterum calefacere & roborare possunt, quæ supra proposita sunt. Tertiò danda opera, vt & semen & sanguis è quo fœtus formatur, se rectè habeant, quod quâ ratione fieri possit, antea etiam dictum. Quartò & inprimis cauendum,

Caussæ.

Præseruatio.

cauendum, ne fœminæ, dum menstrua patiuntur, cum viro coeant: Fœminæ enim menstruis laborantes facilè monstra generant. Nam licet sanguis menstruus per se non sit vitiosus, sed copiâ saltem peccat; sæpe tamen accidit, vt natura vitiosos humores, si qui in corpore cumulati sunt, eadem operâ cum mensibus per vterum expellat. Si ergo eo tempore, quo menses fluunt, fœminæ concipiant, & sanguis ille impurus & spurcus materia fœtus fiat, mirum non est, si vitiosum & monstrosum quid ex eo generetur.

CAPVT XI.

De falsa conceptione & grauidatione.

Falsa grauidatio. TAndem, circa Conceptionem & hoc interdum accidit, vt fœminæ, quæ non conceperunt, se grauidas esse putent, cùm iis menstrua supprimantur, & venter intumescat. Quâ de re, cum fœminæ ancipites & dubiæ sæpe Medicos consulant, quâ ratione vera Conceptio à tali falsâ distingui possit, notum esse debet. De quo etsi etiam supra *part. 2. sect. 2. cap. 9.* aliquid dictum sit; tamen & hoc loco de eo agendum.

Falsa grauidatio & Conceptio. Est nimirum falsa Conceptio seu grauidatio, cùm fœminæ menses supprimuntur, venterque intumescit, & accidentia Conceptionis veræ similia adsunt, vnde fœminæ spem falsam concipiunt, se grauidas esse, &, vt Hippocrates loquitur, putant, se in ventre habere; cum tamen fœtum nullum vtero gerant. Atque errorem hunc fœminæ ob accidentium similitudinem sæpe non statim agnoscunt, sed postquam decem menses præterierunt, se deceptas fuisse fatentur.

Caussæ.

Caussæ. Caussæ verò, ob quas vterus intumescit, plures sunt. Interdum enim flatus saltem in vtero includitur, ventremque distendit, de quo supra, *part. 1. sect. 2. cap. 10. de inflatione vteri*, dictum; interdum aqua, de qua *ibidem cap. 11. de hydrope vteri*, actum; interdum pus, sanies vel pituita crassa, & viscida vtero concluditur, vnde is intumescit.

Colliguntur autem tales materiæ, vel ob semen morbosum & inutile conceptum, circa quod cùm natura frustra occupetur, & tam irrito conatu, vt nec molam etiam inde formare possit, nihilominus verò sanguis affluit, flatus, aqua, vel ichor aliquis inde in vtero colligitur; vel intemperies vteri insignis, ob quam nec semen, nec sanguinem is potest elaborare & perficere, vnde in alienam substantiam mutantur; vel mensium vitium, qui si sint impuri, semen corrumpunt, & vt flatus, aqua, vel alij humores vitiosi in vtero colligantur, faciunt. Equidem etiam ex vteri clausurâ in Virginibus, dum menses fluere incipiunt, tale quid fieri potest; sed vitium hoc diu latere non potest, verum dolore se patefacit, & visui obuium est.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Menses primò fœminis hisce supprimuntur, quod ipsis cum grauidis commune est. Verùm cum non vera adsit Conceptio, ex suppressis mensibus, capitis, lumborum, dorsi, ventris & inguinum dolorem patiuntur. De quo Hippocrates, 2. *prorrhetic. Quæcunque in vtero se concepisse putant, & non conceperunt, & per multos menses falluntur, menstruis purgationibus non apparentibus, & ventres augeri ac moueri vident; hæ & caput dolent, & collum, & præcordia, & in mammis lac ipsis non est, nisi modicum quiddã & aquosum.* Præterea venter citius intumescit, quàm in verâ conceptione. Manu etiam percussus, tympani sonum edit, si scil. tumor à flatu, vel grauitas & fluctuatio in ventre & vtero percipitur, vel saniosum quid ex vtero exstillat. Totius etiam corporis color mutatur, pedesque nonnunquam & facies intumescit, (nisi ex flatu sit tumor) Insuper cibi fastidium, appetitus deprauatus, animi deliquia, febres inordinatæ, & alia symptomata, quæ supra *de inflatione & Hydrope vteri* sunt proposita, adsunt. Certissimum verò signum falsæ conceptionis est, si tempus partus legitimum præterierit, nullusque partus sequatur.

Prognosticum.

Mulieres hoc modo affectæ plerùmque steriles euadunt, aut vteri vel pudendorum vlcera contrahunt. *Prognosticum.*

Curatio.

Communissima Indicatio est, id, quod præter naturam in vtero continetur, & ventrem attollit, euacuare. Verùm cum nunc flatus, nunc aqua, nunc sanies vel pituita id præstet, peculiari modo horum quodque tollendum: quod quâ ratione fieri possit, supra, *part. 1. sect. 2. cap. 6. de Intemperie vteri cum materia, & ibid. cap. 10. de Inflatione, & cap. 11. de Hydrope vteri*, dictum, quæ hic repetere opus non est. *Curatio.*

SECTIO V.

De Regimine grauidarum, & affectionibus p. n. quæ grauidis accidunt.

CAPVT I.

De signis Conceptionis.

POSTQVAM fœmina vtero concepit, fœtumque gestare incipit, diligens danda opera, vt toto gestationis tempore vsque ad partum fœmina integra sit, ne quid vel ipsa vel fœtus damni patiatur. Et cum plerumque, ob sanguinem menstruum retentum & gestationem fœtus, fœminæ multis symptomatibus & p. n. affectionibus fiant obnoxiæ, iis à Medico succurrendum; seu, vt Hippocrates, 1. *de morb. mul.* scribit: *Prudentiâ multâ opus est, si mulier gestare puerum, nutrire, & à partu euadere debet.* Vtrumque quâ ratione fieri debeat, hac Sectione expeditum dabimus. Hoc tamen capite signa Conceptionis præmittere libet. Valdè enim necessarium est, vt Medicus sciat, an mulier, quam curandam suscipit, grauida sit nec ne: vt Iurisconsultos taceam, quos marito defuncto in hæreditate diuidendâ, in tortura & vltimis suppliciis decernendis similibusque casibus scire vtile est, an mulier prægnans sit nec ne.

Cognoscitur verò fœminam concepisse, si semen in vtero retineatur. Semen autem retineri in vtero, cognoscit cùm vir, si nimirum in coitu virgam q. sugi & attrahi ab vtero fœminæ, loca verò muliebria non humectari senserit; tùm fœmina, si scilicet nihil vel parum seminis effluere senserit, tota concutiatur, & veluti rigore afficiatur, aut titillationem quandam in vtero percipiat, propter magnam ex Venere delectationem, & vteri circa fundum ad semen amplectendum & retinendum contractionem. Deinde si vteri interius orificium claudatur, vt Hippocrates, 5. *aph.* 51. docet, & ita quidem in principio, vt ne specilli mucronem admittat. Hinc sequitur menstruorum retentio, de qua Hippocrates, 5. *aph.* 61. scribit: *Si mulieri purgationes non prodeant, neque horrores neque febre superuenientre, cibique fastidium accidat, prægnantem esse putato.* Sanguis *Conceptionis signa.*

enim ad formandum fœtum retinetur, & propterea venarum orificia per cotyledones ad vasa vmbilicalia constituenda fœtui continuantur. Et si, quod aliquando in plethoricis fieri solet, primis mensibus menses grauidis fluant, aut quædam alba vteri excrementa in cacochymicis euacuantur, id per venas, quæ ceruici vteri inseruiunt accidit.

Vbi hoc notandum, fœminas interdum falli, dum de initio, conceptionis à tempore suppressionis mensium conceptionem supputant. Nonnullis enim post conceptionem semel atque iterum, & quibusdam etiam tertio adhuc mense fluunt menstrua. Imò obseruatum, interdum toto gestationis tempore, menses ordinariè & copiosè sine damno fluere, cuius rei exemplum exstat *lib.*1.*part.*2.*obseru.*CL.Dn.D.Horstij, *obs.*39.

Ob menses & humores excrementitios, qui cum mensibus euacuari solent, primo conceptionis tempore quædam Symptomata excitari solent, horror nimirum cum refrigerationis sensu per interualla quædam inuadens, cibi fastidium, nausea, pica, vomitus. Quædam enim cibos quosdam & quidem peculiares, ac quibus antea maximè delectabantur, ita auersantur, vt si vel ipsis offerantur, vel eos viderint, imò nominari audiuerint, penè in animi deliquium incidant. Contrà aliæ cibos & potus, à quibus antea alienæ erant, vel quos etiam auersabantur, tam auidè appetunt, vt nisi eorum participes fiant, maximè lædantur. Atque ista symptomata tam diu durant, donec fœtu iam grandiore facto maior sanguinis pars in fœtus formationem & nutrimentum absumatur, & humores excrementitij, in iis locis, in quibus lochia asseruari solent, colligantur.

Vbi fœtus iam incrementum sumpsit, vterus distenditur & venter attollitur, non, vt in hydrope, diffusâ per totum abdomen aquâ, sed tumore versus ventriculum acuminato. Circa quartum mensem, aut medium gestationis tempus, infans moueri incipit, & quidem secundum varias situs differentias, quod in molâ non accidit. Motusque ille, nec pondere molestus est, nec fluctuantis aquæ, nec flatus vagantis speciem refert, sed lenis, blandus, ordinatusque est. Tandem mammæ intumescunt, papillarumque calor mutatur in liuidum, & lac in mammis colligitur, naturâ prouidâ sanguinis partem aliquam pro futuro editi fœtus alimento ad mammas mittente.

Minus certa. Atque hæc certiora & firmiora conceptionis indicia sunt, quæ si diligenter perpendantur, fœminam concepisse satis certò cognosci potest.] Paulus Zacchias equidem *quæst. Medico-Legalium lib.*1. *tit.*3. *quæst.*1. statuit, Prægnantiam, vt loquitur, in quocunque tempore sit, nullatenus cognosci posse per signa quædam certa, infallibilia, demonstratiua ac euidentia, sed saltem per aliquas coniecturas, & signa quædam probabilia. Cui assentiri non possumus, atque ex centum grauidis vix vna illi assentietur, quia secundum Zacchiæ sententiam omnes vsque ad tempus partus dubitare deberent, an sint grauidæ, cum tamen pleræque sint certissimæ, se esse grauidas. Equidem ante primos quatuor menses signa ferè esse probabilia, concedo: sicut & hoc non nego, si signa, quæ enumeraui, seorsim & separatim sumantur, esse saltem probabilia. Neque enim mensium suppressio, neque tumor ventris, neque lac in mammis, neque reliqua, si seorsim sumantur, conceptionis certa signa sunt. At si fœmina semen post coitum retineat, hinc menses supprimantur, cibos quosdam fastidire incipiat, venter attollatur, motus in vtero percipiatur post quartum mensem, & tandem mammæ intumescant, & lac in eis appareat; non amplius fœmina dubitat, se esse grauidam. Et quæ semel grauidæ fuerunt, & in se & in aliis tumorem ex conceptione ab aliis abdominis tumoribus facilè discernere possunt, sicut & motum infantis, à motu, qui fit à flatibus, vel aquâ, vel molâ.

Alia verò, quæ ab Autoribus recensentur, minus certa & firma sunt, nec in omnibus apparentia; nimirum Veneris inappetentia, vtero iam repleto, oculorum nitor mutatus, maculæ quædam in facie, atque inprimis in fronte, quales interdum in fœminis æstate ob radios Solis oriri solent, viuidique faciei coloris mutatio.

An ex vrinâ cognosci possit, fœminam esse grauidam. Vrinas quod attinet, equidem, vt *lib.*3.*instit.part.*1. *sect.*3. *cap.*10. dictum, Medicorum superiorum seculorum, imò & Modernorum quorundam, qui ne indocti videantur, talia, quæ in Artis potestate non sunt, pollicentur & iactant, culpâ accidit, vt vulgus existimet, ex vrinâ certò cognosci posse, an fœmina grauida sit, nec ne. Verùm etsi aliquam in grauidis ob menses & alios humores retentos in vrinâ fieri mutationem, præsertim primis mensibus, accidere negandum non sit: hæc tamen mutatio certum signum Conceptionis non est; cùm eadem ob suppressionem mensium sine conceptione, & humorum vitiosorum in corpore cumulationem fieri possit. Hoc tamen nonnulli pro certo conceptionis signo habent, si vrina fœminæ in vitro bene clauso per triduum seruetur, (addunt quidam ad radios Solis) & postea per linteolum rarum coletur, apparere vermiculos quosdam instar pediculorum, si mulier sit grauida.

An mas vel fœmina gestetur. De signis discernentibus, an masculus vel fœmina gestetur, scribit Hippocrates, 5.*aph.*42. *Si mas geratur, mulier colorata est, decolor, si fœmina. Et ibid.aph.*48. *Mares dextrâ vteri parte, fœminæ sinistrâ gestantur.* Hinc etiam cum mas gestatur, dextra mamma maior & tumentior est, & lac copiosius fundit, & papilla eius nigrescit: Surgens grauida, si marem gestet, dextrum pedem primùm promouet, & sedens dextræ manui incumbit, venæ & arteriæ dextri lateris magis replentur, quàm sinistri, motus fœtus magis percipitur, paucioribus etiam symptomatibus est grauida obnoxia, est vegetior, læta atque agilis. Contrario modo sese res habet, si fœminam gestet.

CAPVT II.

De Regimine & diætâ grauidarum.

Regimen grauidarum. POstquam certum est, fœminam esse grauidam, omnino aliâ ratione regenda, quàm dum non erat grauida. Et iam non solùm ipsius, sed & fœtus concepti, vt ille vsque ad partum saluus & incolumis conseruetur, habenda est ratio, & præcipuè primis mensibus. Vt enim teneri arborum flores quauis aura vel pluuiâ marcescunt & decutiuntur: ita etiam fœtus tener quauis iniuriâ facilè offenditur.

Regimen Duplex. Regimen autem hoc duplex est, vnum, quod iis debetur, quæ sanæ planè sunt, quo, ne grauida in morbum incidat, vel aliquid p.n. patiatur, præcauetur, Alterum, quod iis conuenit, quæ iam aliquem morbum vel symptoma patiuntur.

Diæta. Aër. Prius Regimen in bonâ diætâ præcipuè consistit. Aër ergo, in quo versatur grauida, quantum quidem fieri potest, omni excessu in caliditate aut frigiditate careat. Et inprimis delicatæ & morbo alicui obnoxiæ aëris ambientis in qualitatibus excessu & iniuriis facile offenduntur, & vt Hippocrates, 3.*aph.*12. scribit: Si Australis hyems, & pluuiosa ac repens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quauis occasione abortiunt, aut si pariant, tam infirmos & morbosos partus edunt, vt vel statim ipsi intereant, vel tenues & valetudinarij viuant. *Fœtores cauendi.* Aër etiã sit purus, vitentque grauidæ omnes graues odores, & inprimis fœtores lucernarum extinctarum, & similium, cùm ex eiusmodi odoribus vterus & fœtus offendantur, & abortus facilè concilietur.

Nocet & herbarum, quæ fortem odorem habent, odor,

odor, vt rutæ, pulegij, menthæ, vt & Castorei, ac sulphuris. Contra etiam pleræque, & inprimis, quæ suffocationi vteri sunt obnoxiæ, suaueolentia non ferunt, cùm & ab iisdem vterus commoueatur.

Res horrida. Adspectum quoque rerum horridarum & terribilium caueant; cum ab eo formatio viriari, & varij næui fœtui imprimi possint, vt & vehementes sonitus, *Sonitus.* vt tonitrui, bombardarum, tubarum, tympanorum, cùm grauidas terrere possint, eædem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, cùm eodem sanguine, quem mater ex alimentis assumptis generat, & ipsa & fœtus alatur, omnino diligens victus ratio habenda; cùm errores in eo commissi duplex damnum inferre, & tam matri, quàm fœtui, nocere possint. Cibus igitur, quantum cuiusque fert conditio, sit boni succi & facilis coctionis, & in qualitatibus temperatus, aut si grauida sit intemperata, talis, qui eius intemperiem corrigere possit. Frequenter edat poma cydonia, quæ fœtui vigorem conciliant; neque sine caussâ. Claudunt enim, si post cibum sumantur, orificium Ventriculi, & prohibent, ne mali vapores ad caput adscendant, idque turbent, & coctionem, quæ sæpe in grauidis laborat, adiuuant. Vtiles etiam sunt amygdalæ dulces cum melle, vuæ passæ, mala punica, pyra, poma dulcia. Nonnulli suadent, vt partu appropinquante, grauidæ singulis diebus aliquot ficus assas ante reliquum cibum comedant: inde enim secundinas postea facilius separari & extrahi. Abstineat grauida à cibis acrioribus, insigniter amaris, salsis, & inprimis iis, quæ ora venarum aperire, mensesque mouere, vel etiam alui fluxum conciare possunt, qualia sunt allium, cepæ, oliuæ, sinapi, petroselinum seu apium hortense, fœniculum, piperis & aliorum aromatum nimius vsus. Vltimo tamen mense cinamomi vsus frequentior commodus est, vt & crocus moderatè vsurpatus. Vitent fructus horarios, rapas, raphanum, item legumina, fabas, pisa, lentes, quæ tormina & inflationem ventris parere solent. Et præcipuè mensibus primis, vbi adhuc fœtus est tenerior, diligens victus & qualitatis cibi habenda est ratio. Quantitas cibi sit talis, vt bene confici possit: vltimis tamen mensibus, vbi grandior iam fœtus est, copiosior cibus requiritur, & omnino tutius est, grauidas peccare in cibo copiosiore, quàm dictâ nimis tenui, quæ fœtui alimentum subtrahit.

Potus. Potus sit Vinum bonum & clarum, vel cereuisia bonæ notæ, quæ mediocri quantitate assumatur, ne fluctuationes & inflationes ventris pariat.

Motus. Motus omnes violentos & immoderatos cùm corporis, tùm animi vitent grauidæ, & propterea choreas immoderatè non ducant, curru succutiente non vehantur, pondera grauia non eleuent, aut quocunque alio modo corpus vehementer agitent, præsertim primis mensibus, vt & octauo, quo interdum partus, etsi is parum plerumque felix, accidere solet. Mense tamen nono paulò fortius moueri incipiant, vt calor natiuus excitetur, partes dilatentur, & iam fœtus ad partum præparetur.

Venus. Venere primis mensibus grauida abstineat, ne Vteri commotione fœtus excutiatur, aut superfœtatio fiat, vel mola concipiatur. Post medios tamen menses, & inprimis vltimo moderatè Venere vti licet, cum eâ Vteri ceruix dilatetur, & ad partum aptior reddatur.

Balnea. Balnea primis mensibus vtilia non sunt; cùm Vterum & ligamenta eius laxent: postremis verò mensibus singulis septimanis lauet grauida, vt partes genitales ad partum laxentur.

Animi pathemata. Animum habeat tranquillum, & omnes immoderatos animi affectus, iram, mœstitiam, timorem, lætitiam immoderatam, & risum nimium caueat: nec etiam Imaginationi cuiuis indulgeat, ne næuum aliquem fœtui imprimat.

Somnus & vigilia. Somnus & Vigiliæ sint moderatæ. Somno tamen potius, quàm vigiliis indulgeat.

Aluus. Aluus non sit adstricta: & si tardior sit, cibis aluum emollientibus in primâ mensâ vtatur, vt prunis, passulis, iusculis gallinarum, quibus aliquid mannæ admisceri potest.

Fœtum confortantia. Insuper & medicamenta quædam, quæ Vterum & fœtum roborant, cùm interna tùm externa vsurpanda, quorum formulas aliquot hoc capite, plures autem infra *cap.* 7. proponemus.

Paretur ergo tale Electuarium:

Interna. Electuar. ℞. *Conf. borrag. bugloss. ros. rubr. ana* Vnc. ij. *melissæ* Vnc. j. *cortic. citri condit. myrobolan. chebul. condit. ana* Vnc. j. *extr. ligni aloes* Scrup. j. *marg. præpar.* Drach. ß. *corall. rubr. præp. rasur. eboris, ana* Drach. j. *fragment. lapid. pretiosor. ana* Scrup. j. *nuc. mosch. condit.* Drach. ij.

Cum *Syr. de pomis & minâ cydon.*

F. Elect.

Vel ℞. *Conseru. ros. rubr.* Vnc. iiij. *garyophyllor. nuc. moschatæ, cinamomi, ana* Drach. ij. *confect. sem. fœnicul.* Vnc. ij.

Contundantur omnia, & cum *mellis puri* Vnc. iiij. misceantur in mortario, effundendo *vini maluatici cochlearia* iiij.

De quâ mixturâ sæpe exhibeatur portio dimidiæ nucis iuglandis magnitudine.

Vel exhibeatur interdum cochlear spiritus illius destillati, quem Balsamum puerorum appellant, cuius descriptio infra, *cap.* 7. proponetur.

Exhibeantur etiam species diamargarit. diambræ sine moscho; vel hæ.

Rotulæ.

Rotulæ. ℞. *margarit. præp.* Drach. j. *corall. rubr. præp. rasuræ eboris, ana* Drach. ß. *fragmentor. lapid. pretiosor. ana* Scrup. j. *cortic. citri flauor. macis, cinam. garyophyll. ana* Drach. ß. *croci* Scrup. j. *ligni aloes.* Drach. j. *ambræ gryseæ* gr. vj. *sacch. aq. ros. dissol.* Vnc. vj. F. Rotulæ.

Claretum. Vel Claretum tale paretur:

℞. *zinzib. garyophyllor. ana* Drach. j. *macis, spicæ nardi, galangæ, sem. anisi, coriand. præp. an.* Drach. ij. *sacch.* ℔ ß. *vini Rhenani vel rubri* mensuras ij.

F. s. a. Claretum.

Externa. Extra etiam Confortantia vmbilico admoueantur, ex nuce moschatâ, garyophyllis, macere, coralliis, mastiche, è quibus vel sacculi, vel emplastra parari possunt.

Vt ℞. *nucis mosch. garyophyllor. fl. ros. rubr. ana* Drach. ij. *mastiches* Vnc. ß. *terebinth. ceræ ana q. s.*

F. Emplastrum.

Vulgò panem mellitum, vel panis crustam vino maluatico aut balsamo puerorum conspersam ventri grauidæ imponere solent.

Vel ℞. *garyophyll. nuc. mosch. macis, menthæ crispæ, ana* Drach. j. *mellis* Vnc. ij.

Misceantur super igne.

Mista crustæ panis parum tosti illinantur, & vmbilico imponantur.

Vel saltem crusta panis super igne calefiat, maluatico vel alio vino generoso humectetur, puluisque menthæ crispæ adspergatur, & ventri imponatur.

CAPVT III.

De Curatione grauidarum in genere.

QVia verò frequenter accidit, vt grauidæ non planè sanæ degant, sed morbis quibusdam & symptomatibus, variisque molestiis affligantur, quâ ratione iis occurrendum sit, iam docendum. Et primò quidem in genere quædam de curatione grauidarum dicere libet, ne eadem postea in diuersis præter naturam affectionibus repetere opus sit.

Primò

Morbi acuti grauidarũ.

Primò interdum morbi acuti, vt febres ardentes, pleuritis, angina, & viscerum inflammationes grauidas inuadunt. De quo Hippocrates, *5. aph. 31. Mulierem grauidam morbo quopiam acuto corripi, perniciosum.* Nam, vt Galenus, *in comm.* explicat, siue acutus cum febre morbus sit (qui propriè acuti dicuntur) necesse est febrem continuam esse: Talis enim est morbus acutus. Vnde geminum impendet fœtui periculum, vnum à febre ipsâ eum perimente, alterum, quod ex longo interuallo cibaria dantes eundem alimenti indigentiâ & fame enecamus. Quod si vt bone seruemus, cibaria benignè & crebro exhibuerimus, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnantem tollemus de medio. Siue absque febre alius quispiam morbus acutus fuerit, qualis epilepsia, apoplexia, conuulsio, tetanus, morbi tùm magnitudini tùm vehementiæ par grauida esse nullo modo poterit. Quibus accedit & hoc, quod necessaria auxilia, quæ tales morbi requirunt, inprimis venæsectio & purgatio, non semper tutò in grauidis adhiberi possunt. Non tamen semper acuti morbi in grauidis lethales sunt, sed magna ex parte; & nonnunquam quædam euadunt: id quod docet Valleriola, *lib. 1. obseru. 1. & lib. 6. obseru. 6.* Hollerius, *comm. ad lib. 5. aph. 30. Hippocratis*; & Forestus, *lib. 2. obseru. 27.* vbi plures tales historias recenset; imò ipsa experientia sæpe testatur.

Chronici morbi.

Quandoque & chronicis morbis mulieres corripiuntur, febribus intermittentibus, tussi, aliisque, à quibus ante partum plerumque vix liberantur.

Circa curationem autem horum morborum sex præcipuè quæstiones occurrunt, quæ hoc loco discutiendæ sunt.

1. An grauidis morbo acuto laborantibus, tenuis diæta conueniat. 2. An grauidis venam secare & sanguinem subtrahere liceat. 3. An easdem purgare liceat. 4. An periculosior sit in grauidis venæsectio, an purgatio. 5. An salutis grauidarum caussâ abortum concitare fas sit. 6. An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant. Quas ordine iam explicabimus.

QVÆSTIO I.

An tenuis diæta grauidis conueniat?

An tenuis diæta grauidis conueniat?

Dubium hoc mouet Galenus, *loco allegato*, dum scribit; quod si grauidis tenuis victus & ex longo interuallo cibus exhibeatur, fœtus alimenti indigentiâ & fame enecatur: Si verò crassior & crebrò exhibeatur, intempestiuo cibo auctâ febre continuâ prægnans tolletur de medio, atque ita & mater & fœtus periclitabuntur.

Vtrumque periculum autem vt euitetur, media diætæ ratio obseruanda, & propter fœtum aliquid tenui diætæ, quam aliàs fœmina, si grauida non esset, simpliciter obseruare deberet, adiiciendum; propter febrem verò acutam aliquid de pleniori victu, qui grauidæ: nisi febre acutâ laboraret, conueniret, detrahendum. Simul tamen ad fœtus ætatem & magnitudinem respiciendum. Primis enim mensibus, cùm multo alimento nondum indiget fœtus, tenuior diæta instituenda, mediocris mediis, paulò largior vltimis. Parari autem potest taliis victus ex ptisanâ, ouis sorbilibus, iusculis pullorum, vel etiam carnibus pullorum: Carnibus verò solidioribus abstinendum, vt & vino.

QVÆSTIO II.

An Venæsectio & sanguinis detractio grauidis conueniat?

An grauidis

Egimus de hac quæstione in institut. *lib. 5. part. 2. sect. 1. cap. 17.* Prolixè etiam hanc quæstionem tractant Horatius Augenius, *de rat. curandi per sang. miss. toto ferè lib. 6.* & Ioh. Baptista Syluaticus, *contr. 83.* Rem hìc omnem breuiter complectemur. Duos autem casus quæstio hæc complectitur, primò cum grauida febre acutâ laborat; deinde cum ob copiam sanguinis abortum metuit. In genere verò prohibere videtur Venæsectionem in grauidis Hippocrates, *5. aph. 50.* dum scribit: *Mulier in Vtero gerens Venâ sectâ abortit, eoque magis, si fœtus sit grandior.* Cùm enim infans sanguine materno alatur, si is illi subtrahatur: subtracto alimento fœtum, præsertim si iam grandior sit, & copiosius alimentum requirat, enecari, & abortum fieri necesse est.

Venã secare liceat.

Contrà ipsa morbi necessitas sæpe Venæsectionem requirit, quæ si omittatur, & matrem & fœtum de vitâ periclitari necessum est & quidem in vtroque casu, tùm in febre ardente, tùm vbi ob copiam sanguinis abortus periculum imminet.

Et omnino hi rectè sentiunt, in vtroque casu. Ac primò febrem ardentem quod attinet, omnino si adsit sanguinis missionem Indicans, quod hîc est sanguinis plenitudo, & tanta quidem, vt eo omni fœtus pro alimento non indigeat, viresque venæsectionem permittant, & nihil sit, quod prohibeat, instituenda est Venæsectio. Quid autem prohibere possit, præter vires ipsius grauidæ, est metus abortus. Cum verò, vt Galenus, *in comm. in allegat. aphorism.* docet, & omnes Medici consentiunt, caussa, propter quam venæ sectionem in grauidis abortus sequi debeat, sit, quia alimentum fœtui necessarium subtrahitur: si mulier sanguine abundat ita, vt licet aliquid eius euacuetur, tamen sufficiens eius pro fœtu alendo quantitas supersit, abortus nullo modo metuendus est. Itaque si indicetur Venæ sectio in febre ardente, viresque grauidæ eam permittant, licet Venæ sectionem instituere, si hæ conditiones obseruentur: Prima est, cùm, vt dictum, nullo modo fœtui alimentum necessarium subtrahere liceat, vt sanguinis missio sit parcior, non copiosa, quæ vel magnam in corpore perturbationem efficere, spiritus dissipare, vel fœtui alimentum subtrahere possit. Et si sanguinis copia largiorem sanguinis missionem requirit, potius repetẽda Venæ sectio, quàm largiore sanguinis missione semel factâ, vires & matris & fœtus deiiciendæ. Secunda est, vt talis Vena secetur, quæ aperta Vterum non facilè afficiat, scilicet, non in pede, non basilica, sed potius humeraria, vel mediana. Tertia est, vt ante & post Venæsectionem fœtum roborantia, de quibus *cap. præced.* dictum, & infra, *cap. 7* dicetur, vmbilico applicentur.

Hæ conditiones si obseruentur, non facilè abortus, quem Hippocrates, *allegato aphorismo*, venæsectionem sequi scribit, metuendus. Intelligendus enim is est, de Venæsectione, quæ larga erat, ad libras scilicet, quam nos non laudamus, sed in vnciis subsistendum putamus. E quâ sanguinis missione cur semper abortus sequi debeat, caussa nulla datur. Etenim si fœmina sanguine abundet, etiamsi is moderatè subtrahatur, tamen alimentum fœtui sufficiens supererit. Et testatur ipsa experientia, sine damno, imò cum commodo, venam grauidis apertam fuisse, omnibus ferè mensibus. Amatus Lusitanus, *cent. 5. curat. 27.* mulieri Vtero gerenti ad secundum mensem febre continuâ laboranti venam communem brachij aperuit, & sex vncias sanguinis extraxit, quæ melius inde habuit. Et *ibid.* alteri mulieri, quæ iam secũdo mẽse prægnans erat, & febre continuâ laborabat, externam brachij venam aperuit, & septem vncias sanguinis effluere permisit, quæ & ipsa meliùs habuit. Et *ibid.* Alteri fœminæ Mediolanensi quinto mense Vtero gerenti ophthalmiâ laboranti, brachij externam venam aperuit, quæ & ipsa conualuit. Et Rodericus à Castro, *lib. 3. de morb. mulier. cap. 21.* scribit, se mulieri Vlyssiponensi pleuritide correptæ,

correptæ, & ab aliis Medicis pro desperatâ relictæ, quater sanguinem misisse, eamque conualuisse, & filium sanum peperisse. Et P. Sal. Diuersus, *de aff. partic. cap.* 22. refert, se aliquando venæsectionem etiam copiosè factam in vltimo mense, instante partus tempore, dum Vtero gerens ardenti conflictaretur febre, plurimoque abundaret sanguine, tentasse, & hinc remissionem febris & partus accelerationem sperasse, & vtrumque ex sanguinis missione consecutum, fœtumque & matrem vnà periclitantem solo hoc remedio saluasse. Et sit sanè, vt venâ sectâ in eiusmodi febribus abortus accidat: is tamen, si Indicationes & conditiones antè dictæ obseruatæ fuerint, non venæsectioni, sed violentiæ morbi imputandus erit, qui etiam sine Venæsectione fieri potuisset. Interim necessarium pro matre seruandâ auxilium à Medico non fuis omissum. Si verò Medicus ipse metuat, Venæsectione instiutâ abortum futurum, nullo modo Vena secanda, nec vt mater seruetur fœtus perdendus; cùm incertum sit, an, si abortus sequatur, mater seruari possit; cum abortus accedens morbum acutum non leuet, sed augeat, viresque magis deiiciat. Cum autem non facilè sis definite, an in grauidâ tantum sanguinis supersit, vt eius parte aliquâ carere possit fœtus in vtero nutriendus, omnino hic cautione opus est, & omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Et eum postremis mensibus copiosiore alimento indigeat fœtus, quàm primis, tutiùs est, vt psimis, quàm vltimis mensibus instituatur Venæsectio.

Alterum verò casum quod attinet, etiam circa febrem in grauidis sanguinem mittere, interdum non solum tutum, sed & vtile ac necessarium est; cum obseruatum sit, quasdam fœminas, quæ copioso sanguine abundant, abortum pati; abortum verò præcaueri, si circa quartum vel quintum mensem sanguis iis mittatus, sicut eius rei exemplum habet Amat. Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 89. & plura tacit Marcellus Donatus, *de hist. med. mirabil. lib.* 4. *cap.* 16. Scribit etiam P. Salius Diuersus, *de affect. partic. cap.* 22. ad præseruandas mulieres ab abortu, quæ in hunc incurrunt, ob multitudinem & copiam sanguinis fœtum suffocantis, nullum validius remedium excogitari posse Venæsectione, quâ ipse plurimas ab aborto, in quem frequenter inciderant, præseruârit.

Et omnino si grauidis febre acutâ laborantibus venam secare licet, vt modò rationibus & experientiâ monstratum, multò tutius id fieri potest in grauidis, quæ febre non laborans; quia vires non solùm magis constant, sed etiam copiosius nutrimentum, quo fœtui quoque alendo satisfiat, exhibere licet: ac propterea nullo modo ex subtracto sanguine fœtus læderur, sed potius melius inde habebit, vt qui eius copiâ ante penè suffocabatur.

Nec huic sententiæ, in vtroque casu, obstat allegatus aphorismus Hippocratis. Cum enim, vt rectè *in comm.* Galenus id explicat, aphorismus hic Venæsectionem in grauidâ prohibeat, quia Venæsectione alimentum fœtui subtrahatur: si venæsectio in grauidis ita instituatur, vt sufficiens alimentum fœtui relinquatur, periculum abortus iam nullum amplius metuendum. Aphorismus verò ille tantùm est intelligendus de iis grauidis, quibus, si vena aperiatur, necessarium fœtui alimentum subtraheretur, quales sunt, quæ sanguine non abundant: His enim etsi parum sanguinis saltem euacuaretur, tamen æquè facilè fœtui tùm alimentum subtrahi posset, ac si alij fœminæ, quæ sanguine abundas, multum sanguinis detraheretus.

Egregiè ergo de Venæsectione in granidis Celsus, *lib.* 2. *cap.* 10. hoc modo scribit: Antiqui primam vlsimamque ætatem sustinere non posse hoc auxilij genus iudicabans, persuaserantque sibi mulierem grauidam, quæ ita curata esset, abortum esse facturam. Postea verò vsus ostendit, nihil ex his esse perpetuum, aliasque potiores obseruationes adhibendas esse, ad quas dirigi curantis consilium debeat. Interest enim, non quæ ætas sit, neque quid in corpore intus geratur, sed quæ vires sins. Ergo si iuuenis imbecillus est, aut si mulier, quæ grauida non est, parum valet, malè sanguis emittitur. Emoritur enim vis, si quæ supererat, & hoc modo erepta est. At firmus puer, & robustus senex, & grauida mulier valens, tutò curatur. Maximè tamen in his Medicus imperitus falli potest, quia ferè minus roboris illis ætatibus subest. Mulierique prægnanti post curationem quoque viribus opus est, non tantum ad se, sed etiam ad partum sustinendum. Non quicquid aut intentionem animi, aut prudentiam exigit, protinus faciendum est: cùm præcipua in hoc ars sit, quæ non annos numeret, neque conceptionem solam videat, sed vires æstimet, & ex eo colligat, possit nec ne superesse, quod vel puerum, vel senem, vel in vnâ muliere duo corpora simul sustineat. *Hæc Celsus.*

QVÆSTIO III.

An grauidas purgare liceat?

Purgantia, præsertim fortiora, grauidis sine periculo non exhiberi, certum est. Etenim cum Natura à purgante irritata ad capellendum pharmacum & humores insurgat, facilè etiam hic naturæ conatus ad Vterum peruenire posset, fœtusque vnà eatrudi. Præterea cum medicamenta purgantia magnam humorum turbationem efficiant, facilè ea vsque ad fœtum pertingere, & cùm aliàs purgantia fortiora aduersas corpori nostro qualitates obtineans, ab iis facilè fœtus lædi posset. Ideoque non facilè exhibenda sunt. Quibus autem in morbis, & quando exhibenda sint docet Hippocrates, dum 4. *aphor.* 1. scribit: *Prægnantes purgabis, si materia turgeat, quadrimestres, & vsque ad septimum mensem; sed has parcius. Minore verò aut grandiore conceptu cautius religiosiusque agendum.* Ea quo aphorismo patet, neque in omnibus morbis, neque quouis tempore, sed omnino cautè & seligiosè in prægnantibus purgationem esse instiuendam. Primò enim non in quouis morbo, sed acuto saltem, & dum res in dubio est, purgantia exhibere licet. Nam si morbus nihil periculi coniunctum habeat, per purgantia mater & fœtus in periculum non coniiciendi. Contrà si morbus desperatus sit, purgantia non exhibenda; ne quam ipse morbus interemit, purgans exhibitum necasse dicatur. Si verò materia in acuto morbo, turgeat, purgantia exhibere licet. Hoc enim modo periculum, quod ea turgente materiâ accidere posset, euitatur, & quia turgens materia ductum purgantis medicamenti facilè sequitur, sine maiore perturbatione purgatio perficitur, quod non fieret, si materia quieta & fixa esset. Deinde non quouis tempore purgantia grauidis propinare fas est, sed ab initio quarti mensis ad finem sexti, seu septimi initium. Vt enim tenelli fructus, (quo simili Galenus, *in comm. alleg. aphorism* vtitur,) à primâ generatione infirmis pediculis consinentur, atque ideo facilè decidunt, si quando ventus vehementior eos concusserit: ita etiam ligamenta, quibus fœtus Vtero cohæret, primis mensibus imbecilliora sunt, coalitusque infirmior. Et rursum sicut fructus, vbi ad maturitatem peruenerint, sponte suâ & sine vi vllâ externâ decidunt: ita etiam cùm fœtus vltimis mensibus iam grandior sis, & ad exitum properet, facilè in causâ esse possunt purgantia, vt fœtus ante tempus extrudatur. Quâ de causâ ex, quæ septimum mensem iam attigerint, minus tutò, quam quæ propiores suns quarto, purgantur, cùm septimo mense si partus non accidis, moneri tamen à talibus caussis fœtus possit. Commodissimè verò instituitur in grauidis purgatio,

An prægnantes purgare liceat.

purgatio, quarto, quinto & sexto mense; cum eo tempore ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret, firmiora sint: coalitusque firmior & auulsioni minimè obnoxius. Eas tamen, quæ quartum mensem nondum attigerunt, aut quæ sextum iam superarunt, non omnino à purgatione excludit Hippocrates, sed maiore εὐλαβείᾳ, curatione & circumspectione purgandas esse monet.

Tertiò etiam videndum, quibus medicamentis purgatio perficiatur. Aloë enim cùm insigniter amara sit, & fœtui noxia, venarumque orificia aperiat, commoda non est; vt & colocynthis, scammonium, turpethum. Tutiùs exhibetur manna & cassia, quæ vt in maiore copiâ exhibere opus non sit rhabarbarum addi potest; vel etiam rhabarbarum solùm cum conseruâ rosarum, inprimis eâ, quæ cum mannâ parata est, & in Institut. *pag.953.* describitur, commodè exhibetur, vt & agaricus, sena, & similia mitiora purgantia. Inprimis hìc vtile est diacydonium purgans è mitioribus purgatoribus paratum, aut cydonium in infuso purgante maceratum. Potest tamen enumeratis medicamentis stimuli loco interdum aliquid Electoarij de succo rosar. vel alterius paulò fortioris purgantis, addi. Et hæc quidem de purgatione in acutis saltem morbis dicta sunt. Accidit verò sæpe, vt & chronicis morbis grauidæ conflictentur, & præseruationis gratiâ purgationibus opus habeant: quæ etiam sine periculo benignioribus medicamentis, præcipuè in adsuetis, institui possunt. Pilularum tamen & aloës vsus minus commodus est, cùm ob amarorem, tùm quod orificia vasorum aperiat.

Interim dum siue in acutis, siue in aliis morbis vel etiam ob præseruationem instituitur purgatio, fœtum roborantia, vt & de Venæsectione quæstione præced. dictum, vmbilico imponenda, parata è cydoniis, pane tosto vino asperso, nuce moschatâ, rosis, caryophyllis, corallis. Febris tamen ratione minus calida eligenda.

QVÆSTIO IV.

An purgare, an verò sanguinem mittere, in grauidis periculosius sit?

An purgare, an verò sanguinem mittere in grauidis periculosius sit?

Purgationem tutiorem esse, quàm venæsectionem, id probare videtur, quod Hippocrates, 4 *aphor.*1. purgationem permittit in certo casu & tempore: contrà verò de Venæsectione absolutè scribit, 5 *aph.*10. quod abortum excitet.

Contra, *quæst.*2. probatum est, quod quandoque etiam sine damno venam secare liceat, imò quandoque necessarium sit. Præterea purgantia medicamenta, vt *quæst.præced.* dictum, magnam humorum perturbationem & agitationem efficiunt, ipsaque plerumque corpori nostro aduersam qualitatem obtinent, & præterea menses mouent, torsionesque ventris excitant: cum contra sanguinis missio minore cum humorum perturbatione administretur, neque alio modo noceat, nisi quia fœtui alimentum subtrahit; quod tamen sæpe, si sanguis copiosior sit, nullo modo metuendum.

Et omnino posterior sententia verior est, ob allatas modò rationes, semperque purgatio cum maiore periculo instituitur, quàm Venæsectio, modò eadem sit Indicantium & permittentium ratio. Et cum multi acuti morbi ex sanguinis copiâ oriantur, omnino in illis casibus tutissimè Venæsectio administretur.

QVÆSTIO V.

An abortum salutis matris gratiâ concitare liceat?

In genere de hac quæstione prolixè egerunt Io. Baptista Syluaticus, *controuers.*82. & Franc. Ranchinus, *in comm. in Hippocratis Iusiurandum*, aliique; quæ huc afferre omnia operæ pretium non est, neque de re, quæ apud Christianos extra omnem dubitationis aleam posita est, operosè disputandum censeo. Omnes siquidem Christiani impium & nefarium esse meritò censent, aliquem, vel aliquam, vt vel libidinem suam liberè expleat, vel quia fœtum oderit, vel ne scelus prodatur suum, vel quacunque de causâ abortum procurare, siue percussione, siue venenis, siue medicamentis, siue laboribus nimiis, vel oneribus gestandis, siue sternuratione, siue saltu, siue quocunque alio modo. Idque honesti Medici etiam inter gentiles, iam Hippocratis tempore sese non admissuros iuramento obstrinxerunt. Quod verò Hippocratis facto nonnulli contrarium persuadere volunt, qui, *de Naturâ pueri*, scribit, se saltatrici, quæ vtero ferre nolebat, consuluisse, vt septies in terram desiliret, quod cum fecisset, genitura sex dierum iam delineata, vt *alleg. loco* describitur, in terram decidit: nullo modo admittendum. Vel enim ob istud ipsum consilium liber iste Hippocrati non est adscribendus, vt censet Io. Baptista Syluaticus, vel si omnino est Hippocratis, factum hoc Hippocratis non probandum, sed inter vanas paganorum ratiocinationes, de quibus D. Paulus, *ad Rom. cap.*1. *vers.*21. agit, recensendum. Nam quod Mercurialis, cum aliis quibusdam, hoc Hippocratis consilium eo saluare & palliare vult, quod putat, animatum quidem fœtum nunquam interimere licere, inanimatum verò, qualis sit ante septimum, corrompere fas esse; in eo sui promissi immemor est. Pollicetur enim se liberè dicturum, quid Christianis agendum sit, interim verò ex Aristotele 7. *de repl.cap.*16. legem Ethnicorum veterum affert, quâ licuit, conceptum nondum animatum (quem illi quidem putabant) corrumpere; quæ quàm iniqua sit, à prudentibus Medicis satis monstratum. Recteque scribit Io. Baptista Syluaticus, *alleg. loco*, si finem ipsum spectes, in eundem vtrumque (conceptùs nimirum impedimentum, & fœtus, qui nondum putatur animatus, corruptio) tendit, & ab vtroque animalis vita è medio aufertur. Et propterea decretum illud Iuris Canonici, *in Decreto, in cap. Sicut ex literarum. De homicidio*, vbi Monachus, cuius operâ mulier partum abegerat, irregularis non habetur, & sacris operari non desistit, quia fœtus non viuebat, meritò à Fr. Ranchino, *loco alleg. quæst.*1. iniustum nominatur, & distinctio illa vitiosa. Cum enim non liceat conceptum impedire, multò minùs licet iam factum corrumpere. Etsi enim nonnulli conceptionem impediri licitum esse censent, quibus in quibusdam casibus adsentitur Mercurialis, 2. *de morb. mulier. cap.*2. tamen rectè idem Ranchinus, *alleg.loc.* consilium istud Mercurialis malitiosum, & mulctandum censet, cùm vitæ puritatem non seruet secundum Hippocratis iusiurandum, legemque Ethnicorum, quæ habetur 7. *polutic. cap.*16. apud Aristotelem, quâ licebat, ad fugiendam liberorum multitudinem, conceptionem impedire, vt iniustam & contra naturam datam damnat, & rationes, quæ pro eâ adferuntur, ac vel honoris, vel vitæ conseruandæ, vel alio pallio velantur, nullius momenti esse ipsius conscientiæ testimonio statuit. Contra naturam enim hæc sunt, seu potius Naturæ autorem omnipotentem, qui genus humanum per indiuiduorum propagationem conseruatum cupit, quæ nullo modo impedienda, quod qui facit, in ipsum Deum iniurius est.

Verùm in hunc sensum plura in genere non affero.

Quæ stiunem

An grauidis morbo laborantib. abortum mouere liceat?

Quæstionem verò in specie propositam quod attinet, mulierem grauidam acuto morbo corripi plerumque lethale esse, in principio huius capitis ex Hippocrate dictum; cùm in iis & mater & fœtus periclitetur, & vtrumque seruare sæpe difficile sit. Censent igitur nonnulli, cum & mater & fœtus rarò simul seruari possint, consultum esse, vt matri potius, quàm fœtui prospiciatur, & cum matri plerumque sine damno fœtus succurri non possit, maturè id faciendum esse: imò præstandum, vt fœtus statim eiiciatur, quàm postea, vbi vires iam deiectæ sunt.

Alij contra statuunt, non licere hominem interimere, vtpote quod contra pietatem sit & iusiurandum Hippocratis; & non facienda esse mala, vt eueniant bona, nec cum fœtus damno matrem seruandam esse. Deinde abortu rarò aliquid commodi in matrem redundare, imò potius ex abortu, præcipuè in morbis acutis, matres in præsentissimum vitæ periculum coniici.

Et omnino sententia posterior vera est, neque vnquam Medicus, ob allatas rationes, primò abortum intendere, & medicamenta ad eum prouocandum adhibere debet. Si verò vt mater seruetur, vel sanguis mittatur, vel purgatio instituatur, & præter spem ac Medici intentionem abortus sequatur, non Medici culpâ fit, sed ob fœtus & Naturæ debilitatem, & præstat tum solam matrem seruare, quàm neglecto necessario auxilio permittere, vt mater cum fœtu pereat. Si verò fœtum in vtero iam mortuum esse certò cognitum & perspectum habeatur, vt is quamprimum expellatur & extrahatur, danda opera.

QVÆSTIO VI.

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant?

An clysteres, diuretica & sudorifera grauidis conueniant.

Clysteres equidem planè in grauidis mulierculæ interdum reiiciunt: ideo, quod ab iis & vterum comprimi, & naturam ad excretionem stimulari posse putant. Verùm si fœminæ aliàs clysteribus assuetæ sint, pericula & incommoda hæc facilè euitari possunt. Si nimirum clysteres in minore quantitate infundantur, & ex iis parentur, quæ acrimoniæ expertia sunt, & saltem emolliendi & leniendi vim habent. Talia enim non plus periculi afferre possunt, quàm lenientia medicamenta sumta.

Diuretica verò non satis tuta sunt, cùm menses simul prouocare possint. Sudorifera si sint mitiora, tutò vsurpari possunt: obseruatúmque grauidas etiam à peste, lue venereâ, & similibus morbis sudoriferorum vsu liberatas fuisse. Vbi enim humores vitiosi in corpore adsunt, Natura, modò mediocriter valida sit, plus commodi, quàm damni ex vsu medicamentorum, quæ ad eos profligandos exhibentur, percipit, & sese medicamentis contra caussas morbificas coniungit, iisque profligatis postea facilè vires recuperat.

Syrupus de agrestâ pro grauidis.

Alterantia cuilibet morbo conuenientia eligenda. In morbis calidis commodus est & grauidas roborat hic Syrupus.

℞. *Succi vuarum non planè maturarum, circa initium Septembris expressi & despumati* cantharos iij. Cui adde *pomorum citriorum aut limonum conusor.* ℔ ß. Coq. ad pomorum mollitiem & exprimatur. Tandem adde *sacchari albi* ℔ j. ß. Coq. ad Syrupi consistentiam.

CAPVT IV.

De Symptomatibus, quæ primis gestationis mensibus grauidis accidunt.

Symptomata quæ grauidis primis mensibus accidũt.

VT verò iam in specie de affectionibus præter naturam, quæ grauidis accidunt, dicamus, & quâ ratione amoueri possint, doceamus, sunt ea omnino multæ & variæ, & aliæ quidem primis, aliæ mediis, aliæ postremis mensibus magis accidunt. De quibus, iam breuiter agemus, & quidem saltem de iis, quæ fœminis maximè propriæ sunt. Nam quæ iis cum viris communia sunt, & quæ in genere de his dici possunt, in libris tribus prioribus Practicæ proposita sunt, quæ hic repetere opus non est.

Primis autem mensibus magis accidunt grauidis *ciborum fastidium, pica, nausea, vomitus, tormina & dolor ventris, alui fluxus, dolor dentium, & capitis vertigo*, de quibus hoc capite agemus.

Caussa in genere.

Ortum autem habent ista symptomata omnia ex retentione mensium, præcipuè in cacochymicis. Cum enim humores eiusmodi praui, qui antea singulis mẽsibus cum sanguine euacuabantur, iam in corpore retineantur, ad ventriculum confluentes, & in ventre detenti, varia symptomata excitant, aut ad caput delati, in eo quoque quædam symptomata pariunt.

Cibi fastidiũ in grauidis.

Et primò quidem in grauidis plerumque initio *ciborum*, & quidem certorum, *fastidium* grauidas infestat, quod propterea inter signa conceptionis refertur; de quo Hippocrates 5. *aph.* 45. *Si mulieri cessent purgationes, neque horror, neque febris superueniat, & fastidia cibi accidant, indica, ipsam in vtero habere.* Excitatur autem cibi fastidium, cùm menses supprimuntur, & melior sanguinis pars in alimentum fœtus absumitur, reliqua ignobilior relinquitur, quæ vt & humores vitiosi, in vtero & venis retenti vapores ad os ventriculi mittũt, & pars eorum ad id confluit; eiúsq; temperiem euertit; eique malam & vitiosam qualitatẽ imprimit, vnde vel omnium vel certorum ciborum fastidium accidit. Nõnulli tamen etiam cibi fastidium in grauidis accidere statuunt in plenilunio, & cũ capilli in fœtu germinãt.

Sponte verò plerumque hoc malum cessat, vbi fœtus iam grandior factus, & sanguis omnis in fœtus alimentũ absumitur, ac humores vitiosi, qui cumulantur, in suo loco, ad partus vsq. tempus reconduntur, ideóque vel nullis, vel paucioribus medicamentis opus.

Si tamen propter cibi defectum mater contabescat, & metus sit, ne & fœtus ob alimentum denegatum periclitetur, danda opera, vt vitiosi humores è ventriculo euacuentur, quod commodissimè fit leni vomitu, quem Natura sæpe cum grauidarum commodo sponte instituit, vel pilularum stomachicar. aut alophanginar. vsu, addito, si opus sit, rhabarbaro in exiguâ dosi ante cœnam vel prandium.

Exhibeantur simul, quæ ventriculum roborant, mala cydonia, punica, rotulæ aromatici rosati, diarrhod. abb.

Vel ℞. *Conf. ros. rubr.* Vnc. ß. *betonica* Vnc. j. *cydon. condit.* Vnc. ß. *spec. arom. ros. diamarg. corall. rub. preparat. ana* Scr. j. *margarit. prep.* Scr. ß. Cum *Syr. conseruat. Zinzib. in China condit. & vinia cydon.*

F. Electuarium.

Extra verò ventriculus inungatur ol. mastichino, menthæ, cydonior. absinth. myrtino. Vel imponatur Ceratum stomachale, Empl. de crustâ panis, vel crusta panis tosta vino irrorata.

In cibo dentur adstringentia & austera, assa potiùs quàm elixa; vitentur pinguia.

Pica.

Deinde *Pica* sæpe grauidas infestat, cùm eæ quidem cibum appetunt, sed illum naturæ non conuenientem, verùm absurdum, alienum & noxium. Et miranda planè huius vitiosi appetitus exempla à Medicis annotata sunt. Nam interdum grauidæ car-

bones, arenam, cineres, & animalia viua appetunt. Matrem ſuam gammaros fluuiatiles crudos comediſſe Trincauella *lib. 3. de curand. partic. hum. corp. affect. cap. 5.* refert. Se nouiſſe mulieres grauidas, quæ crudas anguillas deuorarint, & aliam, quæ pellem ouillam crudam cum lanâ comederit, Foreſtus, *lib. 8. obſ. 7.* ſcribit. Imò interdum, quod mirum, carnes humanas grauidæ appetunt. Ita refert Ludou. Viues, *in comm. ad lib. 27. Auguſt. de ciuit. Dei cap. 25.* ſe vidiſſe grauidam, quæ morſum ceruicis iuuenis cuiuſdam audè infixis dentibus appetiuit, & abortum penè feciſſet, ni momordiſſet. Et Langius, *lib. 2. Epiſt. 12.* ſcribit, mulierem quamdam vterum gerentem deſiderio humeri piſtoris denudatæ irretitam, mœſtam omnem cibum, præter carnem de humero piſtoris, faſtidiiſſe: maritúmque charæ miſertum vxoris certam pecuniam pro ſingulis de piſtoris humero morſibus cum eo pactum eſſe. Duos itaque dentium mulieris inſultus piſtorem ſuſtinuiſſe, tertium verò doloris pertæſum ferre noluiſſe. Itaque accidiſſe, vt mulier tergeminos ederet, duos viuos, tertium mortuum. Idem, *eodem loco*, refert, in oppido Colonienſis ditionis ad Rhenum grauidam carne mariti veſci deſideraſſe, & propterea, aliàs percharum, occidiſſe, & dimidiâ ferè carne coniugis ſaturatam, reliquam ſale maceraſſe. Lembergi etiam in Sileſiâ quendam lotis & nudis pedibus egreſſum balnio, ſinque plantis de more crepidas geſtantem, mulierem grauidam ſubſecutam, pedum deſiderio captam, procidiſſe à tergo in genua, & ambabus manibus crure altero apprehenſo de calce illius mordicus dentibus fruſtum euulſiſſe.

Quamuis autem plerumque grauidæ talia ſine damno comedant, imò niſi eorum participes fiant, fœtus lædatur: tamen obſeruatum quoque, grauidas inde damnum paſſas fuiſſe. Refert enim Nicolus Florentinus, *ſerm. 5. tract. 4. cap. 36.* ſe nouiſſe mulierem, quæ prægnans comederit circiter libras 20. piperis, & tamen non abortiuerit, ſed poſt partum remanſerit ei fluxus menſtruorum cholericorum ſubtilium, quo exulcerata eſt eius matrix & mortua eſt. Et Braſauolus, *comm. ad lib 5. aph. 14. Hippoc.* narrat, ſe curaſſe mulierem vtero gerentem, quæ ob malaciam frequenter glaream comederat, atque inde tuſſim intenſiſſimam, ventriculi dolorem, & coctionis læſionem contraxerat, & difficulter ac tardè curata eſt.

De huius affectus autem cauſſis & curatione cum ſatis ſupérque *lib. 3. part. 1. ſect. 2. cap. 5.* dictum ſit, non opus eſt, vt ea, quæ ibi tradita ſunt, hîc repetantur. Hoc ſaltem addimus, imprimis vtilem hîc eſſe ſuccum è tenellis vitis foliis expreſſum, vel ſolùm, vel cum miua cydonior exhibitum, vel aquam menſe Majo è foliis vitis deſtillatam; quæ non ſolùm appetitum iſtum ſiſtit, verùm etiamſi, cùm grauidæ appetitu ſatisfieri, & eius, quod appetit, particeps fieri non poteſt, aliquoties exhibeatur, præcauet, ne fœtus aliquid damni patiatur.

Vtilis eſt & hic Spiritus.

℞. cortic. citri, pomor. aurant. radic. pæoniæ mundat. ana q. v. Affunde *vini maluatici q. ſ.*

Stent diebus aliquot in digeſtione, poſtea cortices & radices contundantur, Maluaticum rurſum affundatur, & deſtillentur.

Nauſea & vomitus.

Tertiò *nauſea* quoque *& vomitus* grauidis ſæpe accidunt; qui etiam excitantur à vapore & humore vitioſo, ob ſanguinem menſtruum retentum, in ventriculi cauitatem effuſo.

Vomitus iſte, ſi facilis ſit, & poſt eum fœminæ meliùs habeant, non facilè ſiſtendus, ſed naturæ negotium committendum; cùm plerumque poſt vnum vel alterum menſem, ſponte ceſſare ſoleat. Si verò vel exiguus, vel nimius & laborioſus ſit, aut fœminæ cibum aſſumtum ſtatim reiiciant, nihilque eius retineant, periculo non vacat.

Ideóque vt Vomitus talis ſiſtatur, materia eum excitans euacuanda, & poſtea ventriculus roborandus. Quapropter ſi vomitus ſit exiguus, & laborioſus, leni vomitorio ex hordeo vel ſimili vomitus adiuuandus. Vel euacuandus ventriculus rhabarbaro, aloë, ſenâ, pro naturâ peccantis humoris, idque leniter faciendum.

Roborantia Ventriculum interna & externa, ſupra, *lib 3. de affect. p. n. Ventriculi & cap. de vomitu*, ſunt propoſita. Vtiles quoque ſunt pulueres peptici, poſt cibum ſumti.

Ventris tormina & dolores.

Quartò *tormina & dolor ventris* ortum habet in grauidis à flatibus ex humoribus circa vterum cumulatis, ad inteſtina ruentibus, eáque diſtentibus. Súntque dolores, qui à flatibus hiſce excitantur, ſæpe tam graues, vt fœminæ in lipothymiam incidant.

Flatus igitur illi diſcutiendi ſunt, & propterea ſacculi ex flatus diſcutientibus ventriculo imponendi, ac poſtea ol. rutaceo vel laurino venter inungendus, aut emplaſtrum vel cataplaſma flatus diſcutiens imponendum; qualia *lib. 3. de Colicâ*, & ſupra, *part. 1. ſect. 2. cap 9. de inflatione vteri*, fuerunt propoſita. Humida tamen fomenta multa, quia vterum eiúſque vaſa laxant, vitanda. Maſticanda cinamomum, cortices citri, aniſum, vel pulueres ex iis cum Vino exhibendi. Sumenda quoque aqua cinamomi, vel vinum aromaticum.

Alui fluxus.

Quintò *Alui fluxus* quandoque etiam grauidas infeſtat, quod malum non contemnendum eſt, cùm, vt Hippocrates, *5. aph. 34.* ſcribit, *Mulieri vterum gerenti ſi aluus multum fluat, periculum ſit, ne abortiat*; cùm & fœtui alimentum ſubtrahatur, & natura ad excernendum ſtimulata, tale quid in vtero quoque facilè tentare poſſit. Ideóque maturè ei ſuccurrendum, & primò leni abſtergente ſimúlque roborante medicamento, vt Sir. roſ. ſolutiu. myrobal. rhabarbaro, euacuandi, & poſtea roborantia & fluxum ſiſtentia medicamenta cùm interna tùm externa exhibenda, nimirum poma cydonia cocta primâ menſâ, pultes ex oryzi, amylo, amygdalis, danda Conſ. roſ. miuâ cydonior. Vmbilico verò imponendum Cataplaſma è cydoniis coctis cum maſtiche, nuce moſchatâ, macere, garyophyllis, & alia *ſupra lib. 3. de diarrhœâ* propoſita vſurpanda.

Dentium dolor.

Sextò quandoque primis menſibus & *dentium dolor* grauidis moleſtus eſt, qui & ipſe in nonnullis certum ſignum eſt, eas concepiſſe.

Oritur autem iſte dolor à parte acris humoris ob retentionem menſium cumulati, ad caput adſcendentis, & ad dentis alicuius radicem irruentis, partéſque membranoſas ibi lædentis.

Ceſſant aut hi dolores plerumque progreſſu temporis ſponte, vt alia Symptomata, quæ in principio conceptionis fœminis moleſta ſunt.

Si tamen dolor ſit grauior, ei ſuccurrendum, vt *Pract. lib. 2. part. 1. cap. 11. de dolore dentium* dictum, vt temporibus ad fluxum inhibendum Emplaſtrum ex maſtiche & tacamahaca, vel aliud adſtringens imponendum. In ore verò detinendum decoctum radic. filicis, pentaphylli, biſtortæ, roſ. rubr. ſaluiæ, cortic. mori & ſimilium.

Dolor Capitis.

Septimò *dolor Capitis* quandoque grauidis moleſtus eſt, dum ex menſibus retentis vapores ad caput eleuantur, cerebrique membranas diſtendunt & vellicant.

Qui dolores & ipſi plerumque ceſſant, vbi fœtus grandior fit, & plus alimenti attrahit, humoréſque excrementitij retenti in ſua loca reconduntur.

Si tamen graues ſint, repellentia & dolorem lenientia Capiti applicanda, de quibus *lib. 1. part. 3. ſect. 2. cap. 3. de dolore capitis* dictum.

Vertigo.

Octauò *Vertigo* quoque grauidis moleſta eſt; quæ oritur à vaporibus & menſtruis retentis & vitioſis humoribus inde cumulatis, ad Caput adſcendẽtibus, Spi-

ritúſque

trúsque turbantibus, qui vaporum adscensus fit partim per venas & arterias, quæ ad cerebrum tendunt, partim per œsophagum ex ventriculo.

Nisi autem sponte, quod plerumque fieri solet, fœtu grandescente cesset, repellentia temporibus imponenda, vapores verò discutientia & cerebrum roborantia interna exhibenda, vt *de Vertigine lib. 1. part. 2. cap. 4.* dictum. Si verò è Ventriculo hi vapores eleuentur, puluetes peptici post cibum sumendi.

Vt ℞. *Coriandri prap.* Drach. j. *cinam* Vnc. ß. *macis.* Drach. ij *sacch. rosat. tabul* Vnc. iij. F. Puluis.

Vel post pastum poma cydonia, vel myua cydonior. sumatur.

CAPVT V.

De Symptomatibus, quæ grauidis mediis gestationis mensibus contingunt.

Symptomata quæ mediis mensibus grauidis accidũt. MEdiis verò mensibus grauidis accidere solet *tussis, palpitatio cordis & Lipothymia, vigilia, dolor lumborum & coxendicũ, hæmorrhagia*, de quibus hoc capite agemus.

Tussis. Primò mediis mensibus *Tussis* prægnantibus interdum molesta est; quæ fit ex vapore acri à sanguine menstruo suppresso eleuato, & in fauces, asperam arteriam & pulmones irruente, vel etiam ex tenuiore sanguinis illius parte ad venas pectoris conuerso, vel ex humoribus vitiosis ad caput eleuatis & rursum in pectus delabentibus.

Periculosa autem Tussis est in grauidis, cùm musculos abdominis vehementer concutiat, & periculum abortus inducat, vigilias excitet, vires prosternat, capitísque dolores concitet. Idróque vt cohibeatur danda opera.

Quapropter, vt quantum quidem fœminæ conditio patitur, vitiosi humores, qui ad caput & thoracem fluunt, aut vapores eò mittunt, euacuentur, exhibendum rhabarbarum vel agaricus; deinde caput, ne affluentes humores recipiat, roboretur, sacculis impositis, quales de Catarrho descripti sunt; aut si quid humorum in capite hæreat, per nares euacuetur. Tandem thoracica medicamenta, vel linctus, vel rotularum, vel trochisc. formâ exhibenda, prout materia vel calidior & tenuior, vel frigidior & crassior fuerit, quæ *lib. 2. de tussi*, sunt proposita.

Palpitatio cordis & lipothymia. Secundò *Palpitationem cordis*, imò quandoque lipothymiam grauidæ patiuntur, quæ symptomata accidunt à vaporibus & flatibus à sanguine menstruo retento per arterias in cor irruentibus, interdum & à sanguinis copiâ, cùm per vterum exitum non habens, ad partes superiores regurgitat, & cor ac vitalem facultatem opprimit.

Ideóque si ex vapore & flatu sit lipothymia vel syncope, assumenda medicamenta cordialia, *de palpitat. cord. & lipothymiâ lib. 2.* proposita, vt *margarita, lapides pretiosi, bezoar, el de gemmis, species cordial. radix Scorzonera*; atque vtilis est *Confectio alchermes* in iis, qui eam ferre possunt; vt & *aqua de cordibus*, in Instit. *lib. 5. part. 3. sect. 3. cap. 5. pag. 1352.* descripta. Extra verò itidem roborantia cor, & flatus discutientia vsurpanda, & melissa vino irrorata cordis regioni imponenda, aut oleum melissæ vel citri ei illinendum, vel linteamina aquâ aliquâ vel Spiritu cordiali madida ei imponenda.

Si verò à sanguinis copiâ palpitatio vel lipothymia mediis mensibus accidant, quæ sæpe abortus futuri in plethoricis sunt indicium, tutissimum est, Venam aperire, & sanguinem moderatè emittere, quomodo grauidas & ab hisce Symptomatibus, & ab instante abortus periculo liberatas fuisse sæpe obseruatum.

Vigilia. Tertiò *Vigiliæ* interdum grauidis molestæ sunt, quæ ortum habent à vaporibus siccis & acribus, ad cerebrum è suppressis mensibus adscendentibus, quietémque spirituum animalium turbantibus. Quæ vt auertantur, frictiones extremorum & lotiones pedum humectantes, sub tempus somni instituere, & Sirupum de papauere vel rosis siccis, vel emulsionem amygdal. dulcium & seminis papaueris albi exhibere vtile erit.

Dolores lumborum & coxendicum. Quartò *lumborum & coxendicum dolores* prægnantibus molesti sunt, qui proueniunt partim à sanguinis suppressi copiâ, in venas eorum locorum decumbente, partim à fœtu grandescente, à quo cum ligamenta Vteri extenduntur, vicinæ partes in consensum trahuntur, dolórque in iis excitatur.

Si ergo plethora adsit, sanguinis missio moderata institui potest. Si verò tantum à pondere fœtus, quod Vterus & ligamenta vix sustinere possunt, dolores hi excitentur, commodissimum est, fasciis collo appensis sarcinam abdominis gestare, & pondus Vteri sustentare, quieti & somno indulgere, & oleis anodynis partes istas inungere.

Hæmorrhagia. Quintò accidere interdum solet, vt prægnantibus *sanguis per Vterum, nares, hæmorrhoides* fluere incipiat.

Ortum autem habet hic sanguinis fluxus vel à sanguinis copiâ, vel à fœtus debilitate sanguinem non attrahentis, vel à prauitate, vitiosísque humoribus sanguini permixtis, naturam ad excretionem stimulantibus. Potest etiam fluxus sanguinis ex Vtero in grauidis accidere, si vasa vteri rumpantur aut lacerentur, & motu vehementi, saltu, casu, percussione, ponderis grauis eleuatione, tussi vehementi, animi perturbatione.

Caussarum autem ista varietas signis discernenda est. Si ex copiâ saltem sanguinis fluxus est, fœmina bono colore prædita est, fluxúsq; fit sine molestiâ, & à fœminâ facile toleratur, & alia plethoræ signa adsunt.

Si fœtus sit debilis, ex suis signis, quæ infra proponentur, patet. Si verò ab humoribus prauis fluxus is excitetur, qui effluunt, acria sunt, malè colorata, fœtida, & cum dolore ac guttatim effluunt, ac signa cacochymiæ adsunt. Si à caussâ euidẽte & violẽtâ sanguinis fluxus proueniat, ex relatione fœminæ ex patefiũt.

Neque hoc Symptoma sine periculo est, scribitque de eo in genere Hippocrates, *5. aphor. 60. Si prægnanti purgationes menstruæ cursum suum teneant, bene valere fœtum est impossibile.* Minus tamen periculi est, si saltem ob sanguinis copiam is vel per venas ceruicis Vteri, vel nares euacuetur, cùm hoc modo plethora aliàs damnum allatura imminuatur, & aliàs Venæ sectione ad eam imminuendam opus fuisset; modò fluxus non sit nimius, qui alimentum fœtui subtrahat. Obseruatum enim, quibusdam menstrua ad quinque vel sex menses fluxisse, vt testatur Brasauolus, *com. ad lib. 5. aphor. 6. Hippocratis.* Imò plurimis nutricibus, vt & grauidis, quæ sanguine abundant, & pleniore victu vtuntur, menses ordinatè fluxisse: prætetea quasdam etiam visas, quæ ad iustum tempus fœtum non ferebant, nisi præter has purgationẽs venâ quoque cubiti sectâ sanguinem minuerent, à cuius copiâ animo linqui & suffocari se pronunciarent, testatur Syluius, *comm. de mensib. mulier.* Cardanus, *de causs. & sign. ac loc. morb.* Columbus, *lib. 12. anat.* Ioubertus, *comm. ad lib. 2. Gal. de fac. nat. cap. 3.* Augenius, *lib. 5. epist. 1. cap. 10.* Periculosum verò est, si ex fœtus debilitate sanguinem non attrahentis fluxus is excitetur. Plerumque enim abortus sequitur, aut partus difficilis fit, aut vltra legitimum tempus protrahitur. Si verò sanguinis copia per interiores Vteri venas affluat, & in ipsam Vteri cauitatem effundatur, periculum abortus imminet, cùm quod alimentum fœtui detrahitur, vterúsque hiat, tùm quod sanguis in Vtero aliàs clauso retentus corrumpitur, & praua symptomata affert. Non minus

nus periculi grauidæ imminet, ſi ex prauitate ſanguinis is fluxus accidat, & ſanioſus ac malè coloratus, vel etiam fœtidus effluat. Magnæ enim cacochymiæ, quæ & matri & fœtui plurimum damni afferre poteſt, indicium eſt.

Si ergo à copiâ ſanguinis fluxus ſit, commodè, cautè tamen, Venæſectio inſtituenda, & ſimul adſtringentia, quæ aliàs hæmorrhagiis competunt, vſurpanda:

Vt ℞. *margar. prap.* Scrup.j. *corall. rub. prap.* Scrup.ij. *macis, nuc. moſchata ana* Drach.j. *cinam.* Drach. ß. *ſacchar. roſ. tabul.* Vnc.ß. F. Puluis.

Vel cum *ſacch. in aq. roſ. diſſol.* Vnc.iij.

F. Rotulæ.

Vel paretur hic puluis, qui cum iuſculis & cibis etiam ſumi poteſt:

℞. *corall. rubr. prap.* Drach.j. *margarit prapar* Drach. ß. *lapid. pretioſ. ana* Scrup.ß. *ſantali rubr.* Drach. ß. *boli Armen.* Drach.j. *terra ſigill. radi: tormentill. ana* Drach. ß *ſacch. roſ. tab. vel manus Chriſti perlat.* Drach.vj.

F. Puluis.

Vel ℞. *Conſeru. roſ. rubr.* Vnc.iij. *borrag* Vnc.j. *boli Armen. terra ſigill. corall. rubr. prap. ana* Drach.ß *margar. prap.* Scrup.j.

Cum *Sir. granator.* F. Elect.

Vel ℞. *conſerua roſ. rubr.* Vnc.ij. *tormentill.* Vnc.j.

Diſſolue in *Aq. tormentill.* Vnc.iiij. *borragin. portulaca ana* Vnc.ij. Colentur.

Colaturæ adde *Sir. corallior.* Vnc.j. *granator. ribes ana* Vnc. jß.

Miſc. pro tribus vel quatuor doſibus.

Poſſunt & commodè fœtum roborantia antea propoſita vmbilico imponi.

Vtiles ſunt & frictiones ac ligaturæ, & cucurbitulæ brachiis adhibitæ.

Si cacochymia adſit, vitioſi humores temperandi, & quantum licet, euacuandi.

Amulèta quoque, quæ aliàs in hæmorragiis vſurpari ſolent, in manibus vel ore teneri, aut de collo ſuſpendi poſſunt.

Si hæmorrhoïdum fluxus adſit, ne dolor accedat, cauendum, aut ſi adſit, is mitigandus, ne Vtero in conſenſum tracto abortus ſequatur.

Grauida bibat vinum rubrum, in quod nux moſchata toſta calens adhuc iniecta fuerit.

CAPVT VI.

De Symptomatibus, quæ grauidis vltimis menſibus accidunt.

De Sympt. quæ grauidis accidunt vltimis menſibus.

TAndem vltimis menſibus grauidis accidunt, Vrinæ ſuppreſſio, Alui durities, Teneſmus, venarum in cruris & coxis diſtenſio, crurum tumor & inflatio, fiſſuræ quaſi cutis ventris, Aquæ ex Vtero fluxus, quæ hoc capite ſubiungemus.

Vrina ſuppreſſio.

Primò *Vrina* interdum grauidis vltimis menſibus *ſupprimitur*, cùm Vterus pondere ſuo collo veſicæ incumbit, idque comprimit, maximè cum fœmina ſtat erecta. Ideóque vt Vrina prouocetur, fœmina iacere debet, & regionem veſicæ fouere fomento, & ſacculo, vel Cataplaſmate aut Balneo parato è parietariâ, radic. petroſelini, ſemine lini ac ſimilibus. Quibus adhibitis ſi Vrina non profluat, & periculum ex retentione immineat, catheter immittendus & eo Vrina elicienda.

Alui durities.

Secundò *aluus* ſæpe *tardior & durior* eſt, præcipuè in fœminis, quæ calidum & ſiccum epar vel lienem habent, cùm infans iam grandior omnem ferè humiditatem ad ſe trahit, aut iam grandior factus inteſtina comprimit.

Quæ alui durities periculo non caret, cùm violento ègerendi conatu partibus omnibus in abdomine repletis, facilè aliquid rumpi, vel matri vel fœtui damnum inferri poſſit. Ideóque & calor viſcerum ſi adſit, temperandus, & aluus cibis liquidis & humectantibus, vt iuſculis purgantibus, butyro, maluâ, borragine alteratis, prunis dulcibus primâ menſâ ſumtis, vel etiam melle roſato ad 3. & 4. cochlearia exhibito laxanda. Quæ ſi grauida reſpuat, clyſteres humectantes & emollientes ſine omnibus purgantibus minori quantitate iniici ſine periculo poſſunt.

Venarum in coxis & crurib. diſtenſio.

Tertiò *Venæ in coxis & cruribus* ac præcipuè circa poplitem, *diſtenduntur* & intumeſcunt, vt quaſi varicoſæ fiant, ob ſanguinem menſtruum retentum. Cùm autem tumor ille nihil periculi afferat, ſed poſt partum, ſanguine & lochiis euacuatis, ſponte euaneſcat, venæque ad priſtinum ſtatum redeant, medicamentis multis opus non eſt, ſed ſaltem monendæ grauidæ, ne multùm ambulent, ſed potiùs crura eleuata in ſedili aut lecto teneant, ne ſanguis ita ad pedes decumbere poſſit.

Crurum inflatio & tumor.

Quartò *crura* in grauidis *inflantur*, & intumeſcunt, quod accidit ob menſes & ſanguinem ſuppreſſum, præcipuè ſi is ſeroſior & aquoſior ſit, & fœtui alendo inutilis, ob epatis debilitatem, qui ad crura detrahitur, eaque diſtendit.

Pariunt autem hoc modo affectæ grauidæ plerumque puellas: & tumor per ſe nihil periculi habet, niſi quod interdum inceſſum difficiliorem reddit, & ſponte poſt partum humore aquoſo cùm lochiis euacuato, euaneſcit. Ideóque medicamentis ferè abſtinendum, ne humor ad ſuperiora regurgitans in viſcera nobiliora ruat. Si tamen tumor magnus ſit, & ambulationem impediat, digerentia & diſcutientia extrà applicanda, & crura fouenda lixiuio è ſarmentis vitis cum vino parato, vel decocto origani, chamæmeli, pulegii, calamenthi:

Vel ℞. *farina fabarum, lupinor. ana* Vnc.ij. ✠is Vnc.j. *ſtercoris columbini* Vnc.ß.

Cum *aq. chalybeatâ & ſucco cauliũ* F. Cataplaſma.

Vel ſacculo ſale & cineribus pleno crura inuoluantur, pedes etiam fricentur, & lauentur aquâ ſalsâ, in quâ chamæmelum, anethum, origanum, cocta ſint.

Si epar ſit debilius, medicamentis idoneis, quæ de cachexiâ & debilitate epatis, *libro* 3. ſunt propoſita, roboretur.

Fiſſura Ventris.

Quintò cutis abdominis, præcipuè in primo partu, & in iis quibus frequenti conceptu nondum extenſa eſt, valdè diſtenditur, vt quaſi findi videatur. Ne ergo vel dolor excitetur, vel deformitas poſt partum relinquatur, poſt quartum menſem laxantibus linimentis & vnguentis vtendum, vt medullâ crurum vituli, arietis, ol. amygdal. dulc. pinguedine gallinæ aq. roſar. ablutâ, vng. pomato; vel pellis canina oleo amygd. dulc. illita toti abdomini imponenda.

Aqua ex Vtero effuſio.

Sextò aqua illa, quæ tempore geſtationis inter membranas fœtum inuoluentes colligitur, naturaliter demum partu inſtante effunditur. Interdum tamen partu nondum inſtante, vltimis menſibus in grauidis effunditur, cum membranæ illæ violentiâ aliquâ, vt caſu, percuſſione, ſaltu, vel ſimili rumpuntur.

Fluxus hic periculo non caret. Cum enim fœtus aquâ iſtâ à partium circumiacentium duritie defendatur, eâ effluente facilè moleſtiam aliquam percipit, & poſtea etiam partus difficilior, aquâ iſta, quæ vias humectat, deficiente, redditur. Ideóque optimam victus rationem grauida obſeruet, & fœtum roborantibus internis & externis vtatur.

Et quidem hæc præcipua ſunt Symptomata, quæ grauidis familiaria quaſi eſſe ſolent. Accidunt quidem ſæpe iis & alij morbi ac ſymptomata, vt dyſenteria, teneſmus, pleuritis, febres, & alij præter naturam affectus, ſed ij grauidis cum illis, quæ non ſunt grauidæ, imò cum viris communes ſunt.

CAPVT

CAP. VII.

De Fœtus debilitate.

Fœtus debilitas.

PRæter enumerata Symptomata & hoc grauidis interdum accidit, vt fœtus, quem Vtero ferunt, debilior fiat. Accidit autem hoc, vel quia semen, è quo fœtus formatur, debilius est, vel ob alimenti, quo nutritur, penuriam aut prauitatem. Penuria alimenti accidit, ob morbum aliquem matris, inediam vel aliam caussam euidentem, alimentum absumentem; prauitas itidem à matris morbis & vitiosâ corporis constitutione dependet, atque hinc accidit, vt infans variis morbis & ipse corripiatur, de quo plura infra *sect. seq. cap.* 2 dicentur.

Signa.

Ne ergo vel abortus sequatur, vel fœtus moriatur, vt id maturè cognoscatur, fœtúsque roboretur, danda opera.

Cognoscitur autem fœtum in Vtero debilem esse, primò, si mammæ, quæ antea turgidæ erant, subitò extenuentur, & lac copiosum vel aquosum fundant. De quo Hippocrates, 5. *aphor.* 53. *Quæ fœtum sunt perditura, iis mammæ extenuantur.* Acciditque hoc ob alimenti in venis Vteri mammarúmque communibus inopiam. Et 16. *aphor.* 38. *Si mulieri Vtero gerenti mammæ subitò extenuentur, abortus sequitur.* Et *aphor.* 52. *Mulieri geminos ferenti si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit. Et si quidem dextra mamma extenuata est, marem; si verò sinistra, fœminam abortione excludit.* Si lac copiosè è mammis effluat, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 52. *Mulieri fœtum gerenti si lac è mammis copiosè fluat, fœtum imbecillem significat. Si verò firmæ solidæque mammæ fuerint, valentiorem conceptum indicant.* Indicio enim est, fœtum sanguinem non satis attrahere, & propterea ad mammas regurgitare.

Tertiò, si menses sæpius grauidæ fluunt, alimentum fœtui subtrahitur: de quo Hippocrates, 5. *aphor.* 65. *Si prægnanti purgationes menstruæ cursum suum teneant, bene valere fœtum est impossibile.* de quo antea, *cap.* 5. dictum.

Quartò si mater sæpè aut diu ægrotet, indicio est, & ipsum fœtum fore debilem. Cùm enim sanguine suo ipsum nutriat, is in corpore ægro sanus esse non potest, humorésque vitiosi sanguini permiscentur, qui cùm fœtui in alimentum cedunt, ipsum inde malè valere necesse est.

Quintò si fœmina alui profluuio laborat. Cùm enim alimenti etiam aliquid subtrahatur, ob defectum eius fœtus debilitatur.

Sextò si fœtus, qui iam moueri inceperat, aut qui iam moueri debebat, motus non percipitur, vel is rarior aut languidior sentitur.

Curatio.

Si ergo ex his signis percipiatur, fœtum esse debilem, caussa, ob quam fœtus debilitatur, tollenda, & fœtus roborandus. Itaque si mater morbo aliquo vel Symptomate infestetur, vnde fœtus debilitatur, illa remouenda sunt, de quo hactenus dictum.

Fœtus roborationem quod attinet, fit ea primò bonâ diætâ, si nimirum mater cibis succi boni & facilis coctionis vtatur, carnibus nimirum pullorum, gallinarum, ouis & similibus. Vtiles sunt & amygdalæ dulces, quæ & inter bellaria, & melle despumato macerata manè & ante cœnam sumi possunt; vuæ passæ, poma cydonia.

Fœtum roborantia medicamenta.

Deinde roborant fœtum medicamenta quædam, vt *margarita, corallia, lapides pretiosi, cortices citri, macis, cinamomum, zedoaria, garyophylli, lignum aloes, crocus*, plantæ pleræque Vterum calefacientes & roborantes.

Balsamum puerorum, seu Aqua Embryonum.

Et ex his parata, *diamargar. frig. & calidum*, prout opus; Aqua seu spiritus ille, quem *Balsamum puerorum*, nominant: quod quis nostris Mulieribus in frequenti vsu est, & ab iis cùm sumitur, tùm extra vmbilico & ventri imponitur, eius descriptionem hic apponere libet.

℞. *nucis moschatæ, macis, caryophyllor. cinam. zinzib. albi, cubebar. granor. paradisi, zedoar. ana* Vnc. j. ß *galangæ* Drach. vj. *fl. tiliæ, tunicis ana* ℔ j. *herbar. salviæ, serpilli, fœnic. verbenæ, lauend. ana* Vnc. iij. *menthæ crisp.* Vnc. ij. *rad. pæon. & sem. eiusd. visci q. decresc. Dâ coll. ana* ℥ ij. *medull. panis tritic.* Vnc. vj.

Herbæ & radices incidantur minutim; aromata verò crassiusculè puluerisentur, panísque medulla in frustula confringatur: quo facto omnia commisc. & affusis *vini maluat. mensur. iiij.* in vase fictili vitreato probè clauso, ne quid exspiret, sepeliantur in cellâ vinariâ sub terram, sténtque ibi in digestione per septim. 3. Deinde die præced. antequam hæc è terrâ rursus eximere volueris, sumito *amygdal. dulc. excort.* ℔ j. His in mortario prius probè contusis, & in vitreo vel vitreato vase aliquo mundo collocatis affunde *aq. rosar. alb. fl. bugloss. ana* Vnc. viij. Stent in infus. per hor. xxiiij. Iam verò rursus accipe *hordei germinantis tosti, Maltz,* ℔ j. hoc in mortario grosso modo confringe, illique superaffunde *aq. fragor. lilij conuall. ana* Vnc. vij. Stent etiam simul in alio vase in infus. per hor. 14. Tandem amygdalas in infusione stantes exactè terito, & cum aquis, quibus immaducte, diligenter subigito, quo facto & hordeum tostum aquis suis infusum huic amygdalogalæ iungito, ac in ollâ simul omnia studiosè permisceto. Quod si aquarum amygdalis & hordeo superinfusarum quantitas commistioni non suffecerit, de vino maluatico, in quo aromata & herbæ sub terrâ defossæ maceratæ sunt, quantum sufficere videbitur, adiungito, vt sic omnia probè in ollâ simul concussâ permisceantur, donec mistura lacti euadat similis. Tum demum aromata, herbas & radices, quæ vnà cum vino Maluatico reliquo infusa steterant, & iam dicta omnia, additis *mellis despumati* Vnc. viij. simul confundito & misceto, & cucurbitæ inditis, leni igne aquam ex arenâ destillato.

Nunc verò ℞. *veterem Caponem*, quem fune suspensum suffocabis, mundatúmque exenterabis. Huic in frustula dissecto abiectâ omni sorde & pinguedine, affunde *vini maluat* mens. j. quo sanguinem elues, & dissolues, cum vino hoc maluatico, & iam dicti caponis carnibus iungito *aq. borrag. verbenæ, fœnic. saluiæ ana* ℔ iij. *dactylor. recent. exossat. vuar. passar. passul. min. nucis mosch. ana* Vnc. ij. *caryophyll. cinam. zinzib. cubeb. gran. paradis. zedor. ana* Vnc. ß. *croci* Drach. ij. *conserv. ros. rubr.* Vnc. iiij.

Incidenda incidantur, & ollæ operculo diligenter clausæ ac circa iuncturam operculi pastâ diligenter circumlitæ, ne quid exspirare queat, indita, sensim simul decoquantur, donec carnes caponis ab ossibus se separârint: tunc brodio huic adhuc feruenti iniice *panis triticei à furno adhuc calentis & in frusta confracti* Vnc. xviij. *de libo vel pastâ melleâ cum aromatibus bis coctâ, in laminas dissectâ, superueratem tostâ, & melle oblitâ* Vnc. xvj. atque ollâ probè clausâ sic per noctem, vt in brodio cuncta mollescant, stare sinito. Deinde verò brodium à rebus infusis separa, caponémque vnà cum rebus reliquis sibi iunctis exime, contunde, donec pultis formam acquirat; quam pultem, brodio priùs separato, redde, eámque in brodio iam dicto dissolue, & aliis ampullæ inditis magnâ cum diligentiâ aquam ex arenâ leni calore destilla. Iam verò primam & secundam aquam hanc commisce, in iisque infunde auri purissimi quantum volueris, vitróque accuratè clauso Solis calore & radiis ad insolationem exponito; ac tum demum rursus aquam hanc omnem cum diligentiâ per destillationem ab auro abstrahito.

Circa hanc Balſami puerorum præparationem equidem quædam monenda eſſent, cùm aurum & alia quædam non paruo ſumtu admiſceantur, ex maiorum noſtrorum ſententiâ, qui in deſtillationibus omnium, quæ in cucurbitam coniecerant, vires in alembicum eleuari perſuaſum habebant, de quibus non paucis nihil deſtillato liquori communicatur: quia tamen compoſitio vſitata eſt, & experientia ipſa teſtatur, grauidis hactenus (etſi de aliquibus nihil in alembicum adſcendat) multùm profuiſſe, eam hoc loco integram & immutatam proponere volui.

Datur autem cochlear j. vel ij. ſi fœmina vel territa, vel irâ commota, vel mœrore affecta fuerit, aut ei ſanguis fluxerit, aut flatus & tormina ventris ſenſerit.

Vel ſemen fœniculi & cumini in aquâ mellis coquantur, ac fœminæ hauſtus propinetur.

Vel ℞. *corall. rubr.* Drach. j. *margarit. prap.* Drach. ß. *ſapphiri, granati, hyacinth. ſmaragdi, rubini, ana* Scrup. j. *cinam.* Drach. j. *zedoar. cardamom. ligni aloes, cubeb. raſura ebor. ana* Drach. ß. *gall. moſch.* Scrup j. *ſacch. in aq. roſ. & meliſſ. diſſol.* Vnc. vj.

F. Rotulæ.

Amygdalæ dulces conditæ. Vtiles ſunt & amygdalæ dulces hoc modo conditæ. ℞. amygdalas dulces excorticatas, & fundum vaſis vitrei vel fictilis mundi orificij latioris reple. Iis inſperge puluerem è garyophyllis, cinam. nuce moſchat. & ſem. fœniculi, poſtea iterum impone amygdalas dulces, atque ita fiat S S. S. Tandem omnibus affunde ſaccharum cum aq. vel ſimplici, vel borraginis, vel roſar. vel aliâ conueniente clarificatum, vt ſaccharo tegantur, De hoc condito fœmina ſæpe aliquid ſumat.

Vel ℞. *nuc. moſch.* Vnc. ß. *galanga* Drach. ij. *cinamomi* Drach. j. *oſſ. de C. C.* num. ij.

Conſpergantur ſpiritu Vini vel maluatico, & affundantur mel deſpumatum calidum. De hac mixturâ ſæpe grauida inſtar fabæ ſumat.

Extra verò ventri, & vmbilico imprimis imponatur panis dulciarius ſeu mellitus.

Vel ℞. *garyophyll. nucis moſch. ruta, granor. iunip. ana* Drach. j.

Confuſis affunde mel calidum deſpumatum, & ſuper igne miſceantur, & calidè fruſtu panis ſecalini oblongo illinatur, qui vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Vini maluatic.* ℔ iij.

Calefiat, & in eo diſſolue *ol. nuc. moſch. expreſſ.* Vnc. ß.

Adde *pulu. garyophyll. rute ana* Vnc. j. *aq. roſ. ſalu. majoran. puleg. ana* ℔ j. *vita* Vnc. iij.

Hinc ſpongia noua in maiores & minores, vt variis locis ſint aptæ, partes concidatur, & liquore hoc illæ imbuantur, & ſub mammam ſiniſtram, ſub axillas, vmbilico, ſub poplites, pulſibus in carpo, plantis pedum imponantur, & vbi reſiccatæ fuerint, iterum madefiant.

Vel ℞. *nucis moſch. macis, garyophyll. granor. iunip. partes aquales.*

Adde mel calidum, vt F. inſtar Linimenti, & cruſtæ panis vel pani mellito illinatur ac vmbilico imponatur.

Vel ℞. *pomum*, præcipuè cydonium, repleatur *theriacâ, garyophyllis, maſtiche*, aut ſi calor adſit, puluere *corall. myrtillor. roſ. rubr. ſpec. diarrhod. abb.* & aſſetur, ac vmbilico imponatur.

Vel ℞. *dactylor. pani, cydon. in Vino coct. an.* ℥ j ß. *farina volatilis* Vnc. j. *pulu. garyophyll. macis, cinam. ana* Vnc. ß.

Cum vino in quo dactyli & cydon. cocta fuerint, F. Cataplaſma.

In calidis morbis, & præcipuè vbi ſanguinis fluxus adeſt, tale fiat Cataplaſma:

℞. *boli Armeni, ſang. drac. maſtich. thuris, ana* Drach. ij. *balauſtior. trochiſc. de carabe, ana* Drach. j. *nucis cupreſſi* Drach. j. ß. *farina volatilis* Vnc. j.

Cum vino rubro vel ſucco cydon. F. Catapl. quod vmbilico imponatur.

Vel ℞. *floccor. panni coccinei* Vnc. iiij. *galanga, cinam. macis, ana* Drach. ij. *maſtich.* Drach. iij. *ſang. dracon.* Drach. j. *mellis q. ſ.*

F. Cataplaſma.

Vel vnguentum Comitiſſæ dorſo & ventri illinatur, vel ſacculus ex roſis rubris, maſtiche, corall. macere, nuce moſch. garyophyllis fiat, & ventri imponatur.

Vel ℞. *ol. myrtini, cydon. maſtichin. ana* Vnc. j. ß. *hypociſtidis, acacia, boli Armen. fl. roſ. rub. balauſt. ſang. drac. ſantal. citrin. ana* Drach. j. *Cera* q. ſ. F. Vngu.

Vel ℞. *galanga.* Vnc. ß. *nuc. moſch. macis, garyophyll. boli Arm. nuc. cupreſſ. balauſt. ſang. drac. ana* Drach. ß. *maſtich. ladani ana* Vnc. ß. *thuris* Drach. ij. *gummi Arab.* Drach. j. *terebinth. Veneta* Drach. ij. *picis naualis* Vnc. j. *cera q. ſ.*

F. Emplaſtrum.

CAPVT VIII.

De Vagitu vterino.

Vagitus vterinus. TAndem inter ea, quæ grauidis accidunt, non prætereundus ploratus ſeu vagitus vterinus. Etſi enim Ariſtoteles, *7. de hiſtor. anim. cap.* 10. ſcribit, vocem non emitti à fœtu, antequam egreditur: compertum tamen eſt, quandoque infantes in vtero plorasſe, & vagitum edidiſſe. Fabritius, *in epiſtolâ ad fratrem*, refert, Anno 1551. Miſenæ fœtum in vtero ploraſſe; & Iobus Fincelius narrat, Anno 1546. paulò ante bellum Germanicum, infantem in vtero matris fleuiſſe, vnum in Miſniâ, alterum Rotvvilæ ad Nicrum. Mart. VVeinrichius, *de monſtris cap.* 26. ita ſcribit: Noſtris temporibus infans triduo, antequam ederetur in lucem, nullo ad exitum parato aditu, flere auditus eſt in hâc ipsâ vrbe noſtrâ Breſlâ. Factus is homo & morbis & fortunâ miſerrimus vſque ad obitum. Et Andr. Libauius, *tract. de vagitu vterino*, refert, D. Leonhardum Doldium, de vagitu vterino hæc ad ſe ſcripſiſſe: Cùm Argentinæ nuper apud fratrem agerem, certò relatum eſt, vxorem ſartoris in viciniâ illius fœtum vtero adhuc geſtantem huhc ipſum vagientem cum aliis audiuiſſe, non procul abſente partus tempore. Idem, *ibid.* ſcribit: In noſtro oppido (Rotenburgi ad Tubarim) anno 1596. 12 Nouemb. qui fuit ante partum quadiageſimus ſecundus, parentes fœtus fœminei vagitum vicies perceperunt, & ſequente quoque die bis, mortua in partu mater eſt, filiâ adhuc ſuperſtite. Superioribus item annis memorant eiulatum talem intra matrem edidiſſe fœtum alium voce ab adſtantibus etiam in foro mulieri manifeſtè perceptâ, quæ res poſtea confirmata eſt relatione cuiuſdam villicæ, ſuam obſeruationem in fœtu ſuo proferentis. Cum item eadem de re in conuentu quodam colloqueremur, atteſtante idem de ſuâ filiâ ciuis cuiuſdam coniuge partui vicinâ audiuimus Virum auctoritatis & fidei non contemnendæ. Dum hæc ſcribo, Cal. Mart. Anno 1652. in oppido noſtro VVittebergenſi eſt fœmina, iam vltra vndecimum menſem grauida, quæ ipſa, vt & marito eius, infantem aliquoties ante partum plorantem audiuerunt. (Paulò poſt tamen feliciter peperit.) Et ſuperiori anno in ſuburbio fœmina filium peperit, quem triduo ante partum plorare audiuit, qui annum tantum vixit.

Pleriſque pro malo omine talem fletum habent, & vel fœtui, vel matri, vel Reipublicæ calamitatem aliquam portendi aiunt. Soletque interdum talium motuum in naturâ inuſitatorum directio à cauſâ ſuperiore fieri, & tum pro portentoſo talis ploratus meritò habetur.

Verùm

Verùm etsi à Medicis pauca eius exempla annotata sint; tamen non ita planè rarò occurrunt, sed non pauca accidunt, quæ in Medicorum notitiam non veniunt, nec annotantur.

Siue autem aliquid portendat, siue non talis vagitus, siue sponte suâ eum in ploratum fœtus feratur, siue à caussâ superiore dirigatur: proximam tamen causam omninò Physicus & Medicus quærere debent.

Cùm verò ploratus vox quædam sit, eáque edatur aëris per asperam arteriam expulsione, omnino concedendum est, aëris etiam aliquid in cauis & vacuis partibus, atque ita etiam in pulmonibus infantis contineri, quod ibi vel ab humoribus & spiritibus euaporauit, vel per ξύμπνοιαν illam, vel quocunque modo eo peruenit, sicut & aërem talem in ipsis ouis, in quibus pulli pipiunt, contineri negare non possumus. Si ergo & aspera arteria, & pulmones, & thorax, & omnia, quæ ad respirationem & vocem edendam necessaria sunt organa, iam absoluta sint, infansque ipse satis validus sit, vocem talem vt edat, possibile est. Stimulatur autem ad eam edendam procul dubio à re molestiam afferente; quod forsan nostro, & aliis pluribus, à diuturnâ & præter tempus ordinarium longâ vtero morâ accidit, ob quam & alimentum copiosius & spiritum liberiorem appetiuit.

SECTIO VI.

De Symptomatibus, quæ circa partum accidunt.

Cap. I.

De Partu in genere.

Partus naturalis. Postquam fœtus in vtero absolutus, & omnibus numeris perfectus est, angustiâ illâ vteri amplius commodè contineri non potest, & liberiorem iam spiritum maioremque refrigerationem, calore cordis cum mole eius aucto, quàm qualem transpiratio & arteriæ matris suggerunt, copiosiúsque alimentum requirit, & propterea horum indigentiâ motus calcitrare, & membranas ac vincula, quibus continetur, disruptis, iisque solutis, è locis, quibus continetur, angustis erumpere, & lucis huius vsuram quærere conatur. Cuius conatum Natura ac Vterus, & ipse grandiore fœtus mole & motu stimulatus, adiuuat, venásque & arterias, quibus secundina vtero annectitur, separat, eodem ferè modo quo pediculi maturorum fructuum sine vi abscedunt, & vim expultricem, quâ præditus est, exserit, fœtúmque magno conatu, quem parturientis etiam labor, qui fit contracto spiritu & depresso diaphragmate ac compressis abdominis musculis adiuuat, excludit; quæ actio *Partus* appellatur. *Partus quid. Partus differentia.*

Opus autem hoc admiratione dignissimum non vniforme semper est, sed & modo & tempore variat, & infans non semper eodem modo, nec eodem tempore in lucem prodit: vnde partus alius naturalis, alius non naturalis; alius legitimus, alius ellegitimus appellatur.

Partus naturalis. Partus naturalis est, cùm, vt modò dictum, fœtus iam grandior factus, & copiosiore alimento, ac liberiore spiritu indigens, è locorum istis angustiis exitum quærens sese conuoluit, & capite versus vteri orificium tendit, crura verò sursum, & manus ac brachia etiam sursum ad femora dirigit. Hoc enim situ, & dum capite primùm egreditur, reliquæ omnes partes facilè & sine impedimento sequuntur, cùm contrà, si corporis partes flexiles, pedes & manus, primò prodeant, variis suis motibus corporis reliqui exitum impedire possint. Hinc membrana, amnios dicta, rumpitur, & humor, qui toto gestationis tempore cumulatus fuit, effluit, viasque ad faciliorem partum humectat. Postea infans maiore impetu se mouens acetabula rumpit, & secundina ab acetabulis separatur, ac reliquæ membranæ rumpuntur, vnde sanguis in vteri cauitatem fluit, doloresque parturientem apprehendunt, & ipse infans exitum quærit, & vteri facultas expultrix insurgens infanti exitum quærenti subsidio venit, & vteri os dilatat, vt obstetrix digitum immittere possit; contrà fundum contrahit, fœtúmque expellit: quam actionem & diaphragmatis & musculorum abdominis, præsertim transuersorum, compressio adiuuat, atque ita dum hæc omnia rectè habent, infans sæpe per lubricas istas vias tanto impetu extruditur, vt decidere potiùs, quàm expelli videatur. Statuunt quidem hîc nonulli, infantem marem facie ad matris anum, fœmellam verò facie ad matris pudenda conuersâ in lucem prodire, & quidem eâ de caussâ, quod vtero contrarius illis situs erat, & quod (moralem caussam addunt) natura ab ipsis vitæ primordiis marium oculos ab obscœnis mulierum partibus abstinere voluerit. Verùm quotidiana experientia aliud testatur, quæ docet tam mares quàm fœminas frequentissimè facie ad podicem matris conuersâ nasci. Contrarium verò rarius fieri, exitúsque hic longè facilior est. Ideóque etiam hoc semper suadetur, vt in omni partu præternaturali in meliorem dirigendo hoc obseruetur, vt facies infantis matris dorso obuertatur. Quod opus sanè admiratione dignum & captu intellectus humani maius est, scribitque eâ de re ipse Galenos, 15. *de vsu part. cap.* 7. Alio extra partum tempore omni os vteri ita clauditur, vt ne specilli quidē cuspidem in matricis collum queas immittere, in partubus verò integrum animal illuc egreditur, & os vteri ita aperiunt, vt possit fœtibus facilem præbere exitum, idque nemo ignorat, sed quo pacto accidat, mirari possumus, intelligere non possumus. *Opus partus admirandum.*

Et admirationem auget, quod vterus ossibus vndique quasi circumuallatus, & parte anteriore pubis osse, posteriori osse sacro & coccyge, vtrinque verò ilium ossibus circumdatus, vt quomodo per has angustias fœtus exitum liberum tam facilè inueniat mirum sit. Et imprimis de ossibus pubis quæstio est inter Medicos, an illa tempore partus diuellantur. Tractat hanc quæstionem Andr. Laurentius, *lib.* 8. *anatom. in fine, quæst.* 33. vbi Hippocratis, *in fine libri de naturâ puer.* & Pinæi sententiam & rationes pro affirmante parte affert, & refutare conatur; ipse verò diuulsionem hanc fieri posse negat ideo, quod ita illa vniantur, vt nullo impetu diuelli, & si deuellantur, nullo medio & glutine vniri possint. Aliquantulum tamen dehiscere posse concedit Laurentium alij etiam sequuntur, qui coccygis os potius retrahi, quàm os pubis diuelli, & hinc puerperas non de osse pubis, sed coccyge & podice conqueri statuunt. *An ossa pubis in partu diuellantur.*

Mihi imprimis Adriani Spigelij sententia probatur, qui, *lib.* 2. *de corp. hum. fabric. cap.* 24. scribit, se ex plurimis obseruationibus edoctum esse, ossa pubis nec in omnibus hiscere, nec in nullâ, sed in illis tantùm, quæ partum habent difficilem & laboriosum, aut partes ad fœtus egressum necessarias angustias sunt nactæ: nec quoque ita à se diuidi, vt à se mutuò dehiscant, sed ligamento laxiore reddito, adeóque sequace ad extensionem nonnihil hiare. Fieri autem id posse faciliùs statuit, quòd tum maior ante partum ad illa membra generationi fœtúsque exitui dicata, tum in illis maximis doloribus in partu

difficili humorum affluxio, quâ partes illæ molliores redduntur & laxantur, fieri consueuit. Se enim sæpius vidisse, vasa illa, quę aliàs satis minuta sunt, dum in vtero non gestant, in eam accreuisse in grauidis magnitudinem, vt minimi digiti apicem ferè crassitie adæquarint. Non tamen ossa pubis duntaxat, sed & articulationem illam, quæ os sacrum cum ossibus ilium connectit, pro maiore minoreque difficultate, quam partus peperit, laxatam fuisse, se obseruasse scribit, atque hinc accidere, quod exacto partu labore graui, de doloribus circa os sacrum & pubem puerperæ nonnunquam conquerantur. Addit autem porrò, quemlibet experiri posse quàm promptum sit, vt hæc ligamenta laxentur, si ossa innominata adhuc sacro iuncta, & ligamentis suis inuestita accipiat, cartilagińeque duorum pubis ossium abscissa, ipsa pubis ossa mutuò à se diuidat. Videbit enim protinus iuncturam illam laxari admodum posse. Id etiam obseruandum esse scribit, Ligamentum illud os sacrum innominatis alligans anteriore parte, quà abdomen spectat, tenue satis esse, posteriore verò vastissimum, vt adeo affluentibus humoribus haud difficulter remitti queat, sicque anteriore parte ossa ilium à sacro hiscant, posterius autem coniuncta maneant. Et reuera ita sese rem habere, oculisque cerni posse illam dehiscentiam, se sæpe probasse scribit in publicis sectionibus fœminarũ ex difficili partu mortuarum, in quibus femur alterum sustulerat, viderítque os pubis illius lateris digiti ferè latitudine eminuisse, quod sine laxitate ligamentorum vtriusque articuli fieri non potuerit: ac simile accidisse, cum alterius lateris femur eleuaret.

Vasorum vmbilicaliũ & pulmonis post partum mutatio. Tandem etiam illud, quod partum sequitur superat humanum ingenium, vasorum vmbilicalium, item pulmonis & cordis in infante in lucem edito transmutatio, cõsideratione, cur à natura facta sit, omnino dignissima. De qua egregius locus est apud eundem Galenum, *alleg. lib.* 15. *de vsu part. cap.* 6. quem integrum adscribere libet. In fœtibus, *inquit*, vena caua in arteriam venosam est pertusa. Cum autem id vas venæ officium huic visceri præstaret, necesse fuit, alterum vas in arteriæ vsum transmutari: quocirca natura id quoque in magnam arteriam pertudit. Verùm, cum hic vasa aliquantum inter se distarent, aliud tertium vas exiguum, quod vtrumque coniungeret, effecit. In reliquis verò duobus, cum hæc quoque mutuo sese contingerent, velut foramen quoddam vtrique commune pertudit: tùm membranam quandam in eo, instar operculi, est machinata, quæ ad pulmonis vas facilè resupinaretur, quo sanguini à venâ cauâ impetu affluenti cederet quidem, prohiberet autem, ne sanguis rursum in venam cauam reuerteretur. Hæc quidem omnis naturæ opera sunt admiranda. Superat verò omnem admirationem prædicti foraminis haud ita multò pòst conglutinatio. Etenim, quamprimùm animans in lucem est editum, aut ante vnum, vel duos dies, in quibusdam verò ante quatuor, aut quinque, vel nonnunquam plures, membranam, quæ est ad foramen, coalescentem reperias, nondum tamen coaluisse. Cum autem animal perfectum fuerit, ætatéque iam floruerit, si locum ad vnguem densatum inspexeris, negabis fuisse aliquando tempus, in quo fuerit pertusus. Multò autem magis in iis, quæ adhuc vtero geruntur, aut in nuper genitis, membranam conspicatus, ad solam quidem radicem firmatam, reliquum verò totum corpus in vasorum cauitate pendulum, existimabis fieri non posse, vt ipsa vnquam perfectè coalescat. Corpora sanè neruosa & tenuia etiamsi quis repentè, atque vbi primùm fuerint diuisa, glutinare aggrediatur, voti compos non fit, neque magnopere cohærent, nedum si iam pridem fuerint perfecta. Atqui membrana illa tempore procedente omnino coalescit, non quod neruosa sit ac tenuis, neque quod motu perpetuo agitetur, impedita. Pari modo id vas, quod magnam arteriam venæ, quæ fertur ad pulmonem, connectit, cùm aliæ omnes animalis particulæ augeantur, non modò non augetur, verùm etiam tenuis semper effici conspicitur adeo, vt tempore procedente penitus tabescat, atque exiccetur. Quod igitur hæc omnia natura affabrè faciat, declarat singulorũm vsus. Inuenire autem ipsius facultatem, quâ hæc effecit, humani ingenii captum superat. *Hac Galenus.*

Partus non-naturalis. Atque hic naturalis partus modus est. Non-naturalis verò est, qui ab hoc quocunque modo deflectit. Id quod variè accidere potest, vt postea dicetur.

Partus legitimus Deinde partus alius est legitimus, alius illegitimus: Legitimus est quo vt plurimum & ferè secundùm communem naturæ legem fœtus in lucem eduntur. *Illegitimus.* Illegitimus autem est, qui ante aut post illud partui statutum tempus accidit. Quò pertinet & abortus, de quo postea suo loco, & qui in specie partus illegitimus dicetur, de quo hoc capite aliquid agemus.

Tempus partus legitimi. Etsi verò, vt Aristoteles, 4. *de gen. an. cap.* 6. scribit, in reliquis animalibus vnum est partus tempus, homini saltem multiplex, seu, vt *Plin. lib.* 7. *nat. hist. cap.* 5. loquitur, cæteris animalibus statutum pariendi, & partus gerendi tempus est, homo toto anno & incerto gignitur spatio: tamen certi termini sunt, citra & vltra quos partus non est vitalis. Vt enim de abortu, de quo postea seorsim tractabitur, iam non dicam, ante septimum mensem vix partus vitalis est. *Quinto mense nati.* Refert quidem Montus, *anasi. eues morbor. lib.* 4 *cap.* 41. se nouisse Pincernam Christianissimi Regis Henrici, qui mense quinto natus erat, & in ætate iam consistente viuebat. Francisc. Vallesius, *de sacrà philos. cap.* 18. suo seculo natam puellam quinquemestrem scribit, quæ plus quàm duodecim annos vixit. Et Cardanus, *contrad. lib.* 1. *tract.* 3. *contrad.* 8. narrat, se vidisse Mediolani virginem quandam, Claram nomine, quam diebus 168. post abortum masculi fœtus quadrimestris Venetus mater pepererat; & aliam, quæ 170. die nata est, morbo perpetuo natalium iacturam attestante. *Sexto mense nati.* Puerum verò mense sexto natum bene vixisse Auicennas, *lib* 9. *de nat. animal. cap. vlt.* refert. Et quemdam mense sexto natum, etsi primis diebus informis esset, tamen ad perfectam ætatem peruenisse scribit Cardanus, *loco allegato.* Verùm talia rara sunt, & infantes, qui tam maturè eduntur, rarò vitales, aut sani sunt. Errant etiam sæpe matres in tempore partus computando.

Septimo mense nati. Septimo mẽse natus & vitalis & legitimus habetur, de quo Hippocrates, ὁ δὲ ἀρχῇ παιδίον ἑπτάμηνον γόνον φύσεως λόγῳ γεγένηται: *Puer septimestri partu natus, & pro ratione natus est, & viuit.* Hippocratisque sententiam & Galenus & alij Medici, ac ICti sequuntur. Anticipatio autem ista partus fieri creditur, ob facultatis robur & materiam formationi aptam & probam, quibus concurrentibus formatio citò absoluitur, & partus acceleratur. Plerumque tamen debilis est infans septimo mense natus, quia formationem absolutam nimis citò partus sequitur; & propterea etiam qui initio mensis septimi nascuntur, plerumque moriuntur, aut certè valdè debiles sunt; qui verò circa finem mensis septimi nascuntur, seu dierum, vt Hippocrates definit, 210. viuaciores & vegetiores sunt.

Octauo mense nati. De octauo verò mense editis scribit Hippocrates libro περὶ ἀρχῶν: Ὀκτάμηνον δὲ οὐδὲν βιοῖ πώποτε. *Octauo mense editus nullus vnquam viuit*, & partus ducentorum quadraginta dierum ἔστι καὶ οὐκ ἔστι, *non est, & est*, id est, apparet quidem post ortum, sed nequaquam est, quia statim vitâ excedit. Rationemque addit,

addit, *libro de octimestri partu*, quod δυὰς ἐφεξῆς κακοπαθείας φορῆσαι, duas continenter consequentes afflictiones ferre non possit. Cùm enim septimo mense, ob conatum exeundi debilitetur infans, sequentes partus labores mox ferre non posse putat, sed octauo mense ipsi quiescendum esse, vt vires instaurentur. Assentiuntur Hippocrati Pythagorici & Arithemitici, qui numeros pares, inter quos octauus, pro imperfectis & infœcundis habent, & septenarium numerum perfectionis, & vt Cicero nominat, omnium rerum Nodum appellant, & propterea tum primum partum vitalem edi statuunt. Adstipulantur & Astrologi, & suas causas ex astris afferunt, quas suo loco relinquimus, de iis tamen postea aliquid dicemus.

Illud non prætereundum videtur, obseruatum esse, quosdam & mense octauo, & quidem vitales genitos fuisse, & quod in Ægypto hoc factum fuerit, & Vestiliam Cæsoniani Caij Principis Coniugem octauo mense peperit, Plinius, *nat. hist. lib. 7 cap. 5.* refert, & ex Varrone Gellius, *Noct. Att. lib. 3. cap. 16.* nonnunquam octauo mense partum editum esse scribit. Et Cardanus, *lib. 1. tract. 3. contrad.* 8. quendam nobilem duos habere octimestres filios narrat. Idem, *in comm. ad libr. Hippocrat. de sept. partu*, duos filios Cardinalis Sfondrati, & ipsum Cardinalem Sfondratum octauo mense natum esse. Neque etiam certum, an fœtus naturaliter septimo mense ad exitum moueatur. Etsi enim tùm perfectionis principium accipiat: non omnes tamen πανηγυρίαν, vt Aristoteles, *4. de gen. animal. c. 4. & 6.* appellat, vltimam & absolutã perfectionẽ accipiunt, cùm nonnulli hoc mense inscissis meatibus prodeant, vt Aristot. *7. de hist. animal. c. 4* testatur. Neque grauidarũ testimonio cõfirmatur, quod mense septimo maior, quàm alio tempore, motus fœtus fiat. Et infantem octauo mense natum Florentiæ triennium vixisse, Marsilius Ficinus, *lib. 3. de vitâ cœlitus comp.* scribit. Cauendum tamen hîc ne fœminarum relatione Medici decipiantur; cùm interdum putent, se mense octauo parere, cùm reuera nono pariant, & de primâ seminis conceptione incertæ sint; præsertim cùm quibusdam secundo post conceptionem mense sanguis menstruus fluat, quæ propterea vno mense ante, quàm putant, conceperunt.

Nono & decimo mense nati.

Maximè autem legitimum pariendi tempus, & quo plærique fœtus in lucem eduntur, est mensis nonus & decimus, à die decimo quinto noni mensis ad diem decimum quintum decimi mensis. Tum enim πανηγυρίαν fœtus assecutus est, & vberioris alimenti & liberioris respirationis desiderio ad exitum properat, de quo Hippocrates, *lib. de natur. puer.* ἐν δέκα μησὶ γίνεται τοῦτο τὸ μακρότατον, *In decem mensibus, quod longissimum est, nascitur fœtus.* Vnde etiam quia in decimo mense vsque ad medium, immò ad finem eius plerique nascuntur, decimus mensis pro naturalis partus termino à pluribus habetur. Atque hinc Salomon Regum sapientissimus, *libr. Sapient. cap.* 8. scribit: *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui puer factus est, & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis.* Et Menander: γυνὴ κυεῖ δεκάμηνος, *Mulier decimestris paris*, & Virgilius: *Matri longa decem tulerunt fastidia menses*, quod, vt Phauorinus apud Gellium, *lib.* s3. *cap.* 16. de anno loquitur de mense decimo non confecto, sed affecto intelligendum.

An nonus vel decimus mensis magis legitimus sit.

Neque opus esse puto hîc multum disputare, vter mensis magis frequenter nascendi terminus sit, nonus ne, an decimus. Etsi enim fœminarum vulgò opinio est, nono frequentiores partus fieri; contra Plato, *5. de republ.* & Aristot. *7. de hist. animal. cap. 4.* aliique docti viri, vt ex allegatis modò locis patet, vt plurimum partum legitimum decimo mense fieri statuunt: tamen sciendum, non ita strictis terminis partus tempus adstringendum esse, cùm, vt dictum, à noni medio, imò & initio, ad decimi medium, imò etiam decimi finem hic pateat, & prout vegetior vel debilior fœtus est, mas vel fœmina, ita etiam intra hos terminos citius vel tardius edatur. Et quamuis Poëtæ frequenter, vbi de conceptione & partu loquuntur, annui spatij mentionem faciunt: tamen, vt rectè Phauorinus apud Gellium id explicat, id de anno affecto & non confecto intelligendum est, sensúsque est, partum futurum, antequam annus ad finem sit perventurus, quod vel clarè versus Homeri, quibus Neptunus Nympham alloquitur, testantur:

Χαῖρε γυνὴ φιλότητι, περιπλομένου δ' ἐνιαυτοῦ
τέξεις ἀγλαὰ τέκνα.

περιπλομένου, voluente anno, seu dum voluitur, & antequam ad finem perueniet.

Vndecimo & duodecimo nati.

Post decimum verò mensem fœtui grandiori rarò & alimentum, & spiritus ac locus in vtero sufficit. Gellius equidem, *noct. Attic libr. 3. cap* 16. qui hac de re videatur, è M. Varrone refert, etiam vndecimo mense nasci posse hominem. Et Plinius, *lib. 7. cap. 5.* Vestiliam Suillium Ruffum vndecimo mense edidisse. Cardanus, *lib. 1 tract. 3. cont.* 8 scribit: Petrum Aponensem, Conciliatorem dictum, fuisse vndecimestrem. Et Amat. Lusitanus, *cent. 1. curat. 27.* fœminam quandam post decem menses & vndecimi tres dies filium peperisse scribit. Plinius *allegato loco* è Massurio refert, L. Papyrium Prætorem secundo hærede lege agente binorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater tredecim mensibus partum se tulisse diceret. Imò etiam decimo quarto & decimo quinto quosdam editos fuisse, nonnulli referunt. Et ipso, quo hæc scribo tempore, vt supra dictum, *de vagitu vterino* fœmina hîc est, quæ vndecim menses fœtum gestauit, & postea peperit, & quod mirum, quem ipsa & maritus ante partum aliquoties plorantem audiuerunt. Immò retulit mihi Vir Clariss. & Excellentiss. Dn. D. Dauid Faber, Sereniss. Elect. Saxon. Archiatrus, Collega & amicus meus honorandus, Monspelii, cum ibi Medicinæ operam daret, Collegium Medicum eo loci consultationem instituisse de valetudine fœminæ cuiusdam nobilissimæ, quæ cùm antea legitimo tempore peperisset, vltimos duos partus, alterum decimo, alterum vigesimo mense edidit. Varias autem ea de re fuisse Medicorum sententias. Nonnullos quidem in eâ fuisse opinione, fœminæ huius relationi fidem habendam non esse; alios non esse certa homini pariendi tempora, alios, & quidem maximè probabiliter statuisse, etsi sint homini certa pariendi tempora, tamen vt in aliis actionibus variæ mutationes, variique errores accidunt, & hinc etiam crises, quæ certa tempora habent, variæ fiunt, pro agentis & patientis variâ dispositione & constitutione: ita etiam in partu, quem crisibus comparat Hippocrates, *libr. de septimestri partu*, idem fieri posse, ob varia, quæ gestationis tempore ipsi acciderunt symptomata, deiectam appetentiam, frequentissimas lipothymias, superfluum singulis mensibus sanguinis fluxum, quibus alimentum fœtui subtractum fuit, eiúsque vires deiectæ, quibus destitutus egressum ex vtero legitimo tempore conari non potuit.

Sed hæc rariora sunt, neque pro lege naturæ habenda. Et cum septem dierum quadragenarius decimus mensis absoluatur, vt Hippocrates, *in libr. de octimestri partu*, tradit, & fœtus tùm sit perfectissimus, vt edatur, paratus est, si verò partus longiore tempore protrahatur, indicium est vires & matris & fœtus esse debiles, calorémque natiuum torpere, atque expultricem languere, vnde plerumque tales partus debiles sunt.

Varij temporis

Huius autem varietatis caussa procul dubio est

Partus causa.

formationis & perfectionis varietas, quæ pro facultatis robore & debilitate nnn eodem semper tempore absoluitur. Vt enim in lucem editi alij subitò incrementum sumunt, alij ob morbosam constitutionem augentur: ita in fœtu etiam, si facultas formatrix fortis fit, formatio citius absoluitur, & partus citius sequitur: si debilis, & formationis & partus tempus protrahitur.

Atque hæc antiqua & vulgata, ac ab Hippocrate desumta de partus tempore sententia est, quam Medici ferè omnes sequuntur & explicant, etsi in explicando in quibusdam variant, vt passim apud Medicos, imprimis Horatium Angenium, qui ex professo, *in libris de partu humano*, vt & Nancelium, *de analogiâ Microcosmi & Macrocosm. lib. 7. part.* 4. & Roderic. à Castro, *de morb. mulier. libr.* 4. & alios plures videre est.

Pauli Zacchiæ de partus tempore sententia.

Ab omnibus verò dissentit, & nouam opinionem proponit Paulus Zacchias, Medicus Romanus, *in quæstionib. Medico-Legalib. libr.* 1. quæ hîc prætereunda non videtur. Atque vt, quæ ille prolixè hac de re disserit, & à Lectore videri possint, paucis comprehendam, primò ille hoc improbat, quod ab Hippocrate sumtum Plato, 5. *de repub.* Aristoteles, 7. *de histor. animal. cap.* 4. *&* 4. *de gen. animal. cap.* 6. *& problem. sect.* 10. *problemate* 30. Galenus, Plinius, *libr.* 7. *nat. hist. cap.* 5. Gellius, *libr.* 3. *noct. Attic. cap.* 16. & qui sequuntur Medici, Philosophi & ICti approbant, Hominem non vt cætera animalia, certum nascendi terminum habere, sed varium, vt & septimo, & octauo, & nono & decimo, & vndecimo, vt dictum, mense, quidam nascantur. Ipse verò contra statuit, Hominem quoad nascendi tempus nullum peculiare ab aliis animalibus, sed veluti reliqua determinatum habere, certâ tamen latitudine comprehensum, idque esse nonum & decimum mensem. Probat autem hanc sententiam suam hisce rationibus, quæ firmiores videntur: prima est, quod si plures essent nascendi termini, iique naturales, qui in iis eduntur, æquè vitales & sani esse deberent, ac qui nono vel decimo eduntur. Verùm testatur experientia, eos, qui nono vel decimo mense eduntur, plerosque esse vitales, & contra septimestres paucos esse vitales, etsi sint debiles; octimestres verò ex sententiâ Hippocratis nullo modo, aut certè rarissimè viuere. Secundò cùm in vnoquoque genere eorum, quæ à naturâ sunt, necesse sit dare, quod perfectum est; & consentientibus Medicis terminus pariendi maximè legitimus, sit mensis nonus & decimus, legitimi esse non possunt septimus, octauus, vndecimus, qui ab eo longè absunt. Tertiò cum natura nihil ἀλόγως, nihil frustra, nihil casu agat, si hominem possit in Vtero septimo mense perficere, cur plerumque illam absolutionem & perfectionem ad decimum differret?

Homo an habeat certum nascendi tempus.

Nonus & decimus mensis legitimum pariendi tempus.

Reliqui menses omnes illegitimi.

Secundò ergo statuit, cùm nonus & decimus mensis sint legitimus pariendi terminus, quicunque alio tempore nascantur, omnes, ob caussam aliquam præter naturam, ita nasci; & qui septimo vel octauo mense nascuntur, differre ab abortibus aliis, qui ante septimum mensem accidunt, nisi quod illi adhuc à suâ perfectione magis absint, & propterea debiliores sint, hi verò, qui septimo & octauo mense nascuntur, à perfectione minùs absint, & propterea validiores & robustiores sint: & ideo possibile esse aliquando, vt superatâ caussâ morbificâ, propter quam ante tempus editi sunt, viuant, licèt plerumque imbecilles sint, valetudinariam vitam agant, & minùs diuturnam. Confirmat ista suâ experientiâ, refertque, se nouisse duos septimestri partu editos, quorum prior, cùm natus esset, coronalem suturam mirè hiantem habuit, ventrem verò adeo pellucidum, vt interiora omnia intuentibus paterent, crura verò tam imbecilla, vt maior factus nunquam stare potuerit, & iam triginta annis maior morbis val[illegible] ambulare, neque [illegible] stare possit: alter verò puer, qui iam quinquennis sit, ab vtero progrediens auriculas ab osse temporum mirum in modum diuulsas habebat, anum verò adeò patentem, vt crassiorem pollicem admitteret, suturas præterea hiantes.

Cur septimestres aliquando sint vitales.

Cur homo natura variab. quàm alia animalia, nascendi tempus habeat.

Quod autem homo tempore illegitimo sæpius nascatur, quàm alia animalia, causam esse statuit, quod homo, vt aliàs pluribus morbis, quàm alia animalia, est obnoxius: ita etiam in vtero ferendo plura patitur incommoda, quàm illa: siquidem illa rarò, & non nisi in principio abortiunt; homo verò sæpiùs & omni tempore abortit, & eadem quoque de causâ septimo & octauo mense parit. Itaque statuit, si ante nonum mensem nascatur, non naturale & legitimum id tempus esse, sed à causâ præternaturali partum hunc prouenire, neque hominem ante nonum mensem eam perfectionem & τελειογονίαν, quâ ad viuendum & ad bene viuendum aptus sit, acquirere in Vtero posse, quacunque etiam sit temperaturâ præditus.

Rationes autem quæ vulgò afferuntur ad probandum, aliam hominis, aliam brutorum in tempore partus esse rationem, pluribus, *alleg. loco tit. 2. quæst.* 1. examinat, quæ breuitatis studio hic prætermitto, & res plana esse videtur. Siue enim ad temperamentorum varietatem, & diuersam corporum dispositionem, siue vteri variam in variis indiuiduis constitutionem, siue ad varium & incertum coëundi tempus in hominibus caussa referatur, eadem omnia etiam in brutis reperiuntur, quæ tamen certum, etsi cum latitudine aliquâ pariendi tempus habent.

Septimestris partus non est legitimus.

In specie & tertiò cum Lalamantio, *in comment. in lib. 2. de dieb. criticis*, contra Hippocratem & Galen. statuit, septimestrem partum non esse legitimum, nec pro ratione, vt loquitur Hippocrates, id est, naturaliter & secundùm naturæ cõmunem cursum nasci, sed penè abortiuum esse; idque probat primò eo, quod hoc tempore nati semper imperfecti & imbecilles sunt, & vt plurimum intereunt, & vel capitis commissuris hiantibus, vel aurium meatibus obtusis, aut nimis patentibus, vel hærentibus inter se manuum pedùmque digitis, podice etiam vel nimis amplo & adaperto, vel nullo modo reserato, ossibus inter se disiunctis, vel adeo tenellis, vt nullam debitam duritiem habeant, nascuntur, viuentes autem vitâ breui donati sunt, neque omnes ætates percurrunt, aut eas ætates quidem breuissimè peragunt, & quàm citissimè senescunt, & licèt ad quinquagesimum vel sexagesimum annum perueniant, tamen valetudinarij sunt, & morbis obnoxiam vitam agunt, quod nec Hippocrates, nec Aristoteles, 7. *de hist. animal.* diffitentur, & ipsa experientia docet: quod à naturâ esse non potest, à quâ cuilibet animali perfectè & suo tempore nasci datum est, quod si anticipetur, id præter naturæ intentionem est.

Secundò cùm partus naturalis ob defectum alimenti fiat, cum fœtus tam magnus & vegetus est, vt ei sufficiens alimentum in vtero denegetur; qui verò septimo mense nascuntur, non satis perfecti sint, & debiles ac minimè vegeti: non ob alimenti defectum naturalem, sed ob aliam caussam præternaturaliter eo tempore nascantur.

Tertiò fœminæ multos liberos omnes ferè nonimestres, nullos aut certè paucissimos septimestres pariunt. Ideóque illi solùm secundùm naturam nascuntur, hi præter naturam, neque id à natura intenditur, sed à causâ præternaturali prouenit.

Octimestris partus.

Quartò octimestrem partum quod attinet, etsi Hippocrates & eum secuti Aristoteles, 7. *de hist. anim. cap.* 4 Plinius, *nat. hist. anim. cap.* 7. & omnes postea Medici eum non pro legitimo & vitali, sed penè pro mortuo habeant: ipse octimestrem ex suâ natura esse

magis

magis vitalem statuit septimestri, etiamsi ex accidenti contingat, vt difficilius viuat ille, quàm hic; idque ideò, quod septimestris magis à perfectione & ordinario ac statuto pariendi tempore, quod mensis nonus & decimus est, abest & distat, & propterea etiam octimestris majus robur habet, & solidiora mébra ac magis formata & calorem vegetiorem.

Fundamentum autem vulgatæ opinionis quod attinet, asseritur vulgò, partum septimi mensis ideo magis vitalem esse, quàm octaui, quia infans septimo mense iam omnem perfectionem habeat, ideoque & alimentum copiosius & liberiorem respirationem appetere, & propterea exitum affectare, quem si inueniat viuere, sin minùs, à labore illo debilitatum, eum sequenti mense malè habere, & proinde quadraginta dies requirere, vt vires colligat, atque ideo nono mense demum viribus recollectis vitalem edi, si verò viribus nondum instauratis octauo mense edatur, vitalem non esse. Verùm diximus supra iam de mense septimo & octauo, dubium esse, quod præsupponitur de motu illo insigni, qui fiat mense septimo, quo fœtus exitum quærat, idque grauidarum testimonio destituitur. Fœtus quidem post dimidium gestationis tempus, vbi iam validior est, moueri incipit, sed motus is singulis mensibus accidit, non solùm septimo; neque tantus est, vt inde vires debilitari possint, neque talis, qualis accidit, cum fœtus exitum parat, quíque grauidis dolorem quasi parturientium parit. Neque etiam plerumque fœtus, vt antea dictum, septimo mense ita perfectus & omnibus numeris absolutus est, vt exitum quærere debeat. Et si esset, non sine damno partus ad mensem nonum differri posset, & qui iam septimo mense satis alimenti & respirationem satis liberam non habuisset, octauo iam grandior factus ob vtriusque defectum magis periclitaretur & debilitaretur, & ita nono mense ad partum non vegetior esset, quàm octauo, sed debilior.

Atque hæc, quæ è P. Zacchiâ breuiter attuli, satis vero consentanea sunt, & probabiliter dicuntur. Cum enim inter mille infantes, qui in lucem eduntur, vix vnus vel alter septimo vel octauo mense nascatur, sed reliqui omnes nono aut decimo, non videtur partus septimi & octaui mensis pro planè legitimis habendos, & quod tam maturè eduntur, id ob caussam aliquam præter naturalem fieri; quam si ob naturæ robur infans editus vincat, vitalem esse per accidens, etsi plerumque tales *vorpal* sint, vel breuis vitæ. Potestque & istud, quæ de varietate partus humani dicuntur, suspectum reddere, quod in computandi partus tempore fœminæ sæpe errant, dum ipsas verum conceptionis tempus latet. Cum enim reliqua animalia pleraque stata & certa congressus tempora habeant, homo solus omnibus anni diebus & quibuslibet diei ac noctis horis coire solet; vnde cum fœmina sæpe concubitu vtuntur, non semper satis certò sciunt, à quo conceperint.

Cur septimo mense nati magis vitales sint, quàm octauo nati.

Hoc saltem explicationem adhuc desiderat, quî fiat, quod septimo mense nati magis vitales sint, quàm octauo mense nati. Cum enim, vt hactenus dictum, octauo mense nati diutius in vtero morentur, & propterea quoque maiorem perfectionem acquirant, quàm septimestres, vegetiores etiam & magis vitales esse deberent. Contrarium tamen ferè omnes Medici docent, & ipsa experientia id testatur. Caussam illam à motu, qui per se septimo mense accidat, & infantem debilem reddat, sumtam non sufficere antea dictum est. Paulus Zacchias, *lib.* 1. *tit.* 2. *quæst.* 4. hanc caussam reddit. Quantò, *inquit*, tenerior & recentior fœtus est, eò facilius à morbificâ caussâ lædi potest; quò verò fortior est, eò magis morbificæ caussæ resistit, & non nisi à forti caussa læditur. Cùm verò & qui septimo & qui octauo mense nascitur infans, vterque non planè legitimo tempore nascatur, & ob caussam morbificam partus anticipetur, putat, septimestrem fœtum, quia debilior, leui etiam caussæ cedere, octimestrem verò, quia fortior, non nisi cum magnâ difficultate cedere, diutiusque cum morbo luctari, & ex eâ pugna debilitari eius vires, & neque partus labores, neque externi aëris iniurias tolerare, neque vires recolligere posse, atque ita necessariò interire. Verùm præsupponitur hîc, non probari, caussam, quæ naturam ad partum intempestiuum stimulat, semper maiorem esse octauo mense, quàm septimo, quam si quis in puerperis, quæ tale quid patiuntur, inquirat & consideret, rem semper ita sese habere non inueniet. Deinde fieri potest, vt fœmina aliqua febre tertianâ, vel alio morbo chronico laboret, quæ septimo, octauo, nono & decimo mense easdem vires habeat, ipsa postea pariat, minus tamen ea periclitabitur, si nono vel decimo mense & legitimo tempore pariat, magis si septimo, omnium maximè si octauo. Ergo alia adhuc caussa quærenda videtur.

Cùm verò inferiora hæc gubernentur à cœlestibus, non absurdum videtur, etiam hîc, vbi aliæ firmæ rationes non suppetunt, ad astrorum vires & motus confugere; modò probabile aliquid afferatur. Vulgò quidem Astrologi quidam hanc huius rei caussam reddunt: Quamprimum concipitur fœtus, primo mense ei Saturnum dominari dicunt, secundo Iouem, tertio Martem, quarto Solem, quinto Venerem, sexto Mercurium, septimo Lunam. Si igitur periodo istâ Planetarum peractâ, fœtus iam absolutus in lucem prodeat, vitalem esse dicunt. Si verò debilis sit, vt octauum mensem exspectare cogatur, Saturni octauo mense iterum dominantis maleficas vires experiri, caloremque eius minui, & si edatur, ideo vitalem non esse.

Verùm ista sine omni ratione ita ponuntur: neque vllâ ratione probatur, cur fœtui concepto Saturnus primo mense, & hinc reliqui, ac Luna vltimo dominari debeat. Probabilius esset, si Lunæ primi mensis dominium daretur, vltimi Saturno. Nos iis fundamentis insistemus, quæ in Institutionibus, *de dieb. Criticis*, posuimus. Dictum autem est ibi, dies Criticos à Lunâ gubernari, breuiumque morborum terminationes à Lunâ, longiorum a Sole dependere. Cum verò partus aliquo modo crisibus respondeat, etiam ex mente Hippocratis, *lib. de septimest. partu*, ita scribentis, *Mulierum & fœtuum conceptiones & partus eodem tempore indicantur, quo & morbi & sanitas & mors cunctis mortalibus: omnia autem istorum alia mensibus, alia diebus euenire videntur*: omnino partus caussa, cùm gestatio fœtus ferè annum duret, in motu Solis mihi quærenda videtur. Etsi autem septenarij numeri magna est dignitas, creauitque Deus omnia in mensurâ, numero & pondere: numeri tamen quatenus numeri id non præstant, sed Creator sapientissimus numeris motus quosdam adiunxit, sicut certum est, Lunæ mutationes & motus varietates per septimanas fieri, & hinc acutorum morborum motus & crises pendere. Quapropter si in Solis annuo motu caussa quærenda est, vix commodior inuenietur, quàm in Triplicitatibus dictis. Cùm enim Sol singulis mensibus signum vnum peragret, solo mense quarto & octauo ad signa eiusdem triplicitatis peruenit, qui propterea etiam grauidis plerumque grauissimi esse solent. Nam cùm ob mensium retentionem in omnibus grauidis quædam in corpore in præternaturalem mutatio fiat, alteratur illa & corrigitur, vbi Sol ad signa alterius triplicitatis peruenerit, quod fit exacto mense primo, secundo, tertio, quinto, sexto, septimo, nono, decimo. Augebitur solùm mense quarto & octauo. Hæc mea coniectura est, quam nulli pro demonstratione obtrudo. Statuat hîc quisque quod volet, modò eorum, quæ fiunt, caussas reddere possit.

CAPVT II.

De Abortu.

VErùm vt iam ad ipsum partum accedamus, & Symptomata, quæ circa partum accidunt, recenseamus, primò occurrit Abortus, Hippocrati *ἀποφθορὰ*, *φθορὰ*, & *ἄμβλωσις*, aliàs etiam *ἐκτρωσμὸς*, quod Symptoma, vt ipsum nomen indicat, (abortus enim quasi non ortum, vel frustra ortum significat) est fœtus nondum perfecti, neque vitalis, ante legitimum partûs tempus exclusio. Si enim primis statim diebus antequam aliqua formatio apparet, semen liquoris formâ effundatur, *ἔκρυσιν*, non *ἐκτρωσμὸν* appellant.

Conceptus quo tempore fiat. Tempus autem illud, post quod abortus dicendus sit, Aristoteles, 7. *de histor. animal. cap.* 3. Septimi diei spatio definit, quod procul dubio sumsit ex Hippocrate, qui *libr. de carnibus*, genituram vtero acceptam in septimo die habere quæcunque corpus habere decet, & abortum hoc tempore factum in aquam iniectum omnia diligenter inspicienti omnium partium rudimenta exhibere docet. E quo loco nonnulli, sed satis imperitè, concludere conantur, conceptum demum septimo die fieri. Hoc quidem rectè Aristoteles dixit, *loco allegato*, si semen in septimum diem permanserit, conceptum iam esse: sed naturam isto septem dierum spatio otiosam fuisse inde non probatur. Et ista de conceptu demum septimo die opinio Gentilium impio dogmati occasionem præbuit, quod proposuit Aristoteles, *politic. cap.* 16. dum scribit. *Ἐὰν δέ τισι γίγνηται παρὰ ταῦτα συνδυασθέντων πλείω, πρὶν αἴσθησιν ἐγγενέσθαι καὶ ζωήν, ἐμποιεῖσθαι δεῖ τὴν ἄμβλωσιν. τὸ γὰρ ὅσιον καὶ τὸ μὴ, διωρισμένον τῇ αἰσθήσει καὶ τῷ ζῆν ἔσται.* id est, *quod si quibus inter se copulatis & congressis plures liberi, quàm definitum sit, nascantur prius quàm sensus & vitam inferatur, abortus est fœtui inferendus. Quid enim pium ac religiosum sit, quid non sensu ac vitâ circumscriptum & definitum erit.* Agnouit Aristoteles, *μὴ ὅσιον*, id est, impium esse, id quod viuit & sentit, perdere: sed si vt verba eius plurimi interpretantur, demum post septimam diem id fieri statuit, malè sensit. Etenim si vtrumque semen sit fœcundum, & vterus bene dispositus, eo ipso momento, quo semen vtrumque in vtero recipitur & miscetur, anima in eo latens modo otiosa est, sed vires suas statim exserit, & quod sui officij est expedit: & proinde id, quod tum conceptum est, eiicere & perdere velle, impium est. Et cum, vt Hippocrates rectè docet, septimo die conceptus habeat quæcunque habere decet, à quo, quæso, prioribus illis diebus illarum partium formatio facta est, si nulla vita adfuit? Itaque malo hîc cum Macrobio, *lib.* 1. *in somn. Scipion. cap.* 6. sentire, qui scribit: *Semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in vitam pronunciatur.* Et paulò post: *Conceptum, quem quisquis vltra septem horas sustinuerit, esse ad vitam creatum.*

Paulus Zacchias quidem etiam fœtum mortuum, etiamsi iusto tēpore edatur, abortū dicendum esse putat. Verùm caussa nulla est si fœtus iam perfectus vel paulo ante debitum partus tēpus, vel in ipso partu moriatur, cur non verus, etsi fœtus mortui partus sit dicendus. Abortus enim propriè dictus is saltem partus est, qui ante legitimum tempus accidit, & à causâ aliquâ violentâ naturam ad immaturam expulsionem stimulante: si verò natura spontè statuto tempore ad expellendum insurgat, abortus non est. *Abortus quo tempore fiat.* Et quidem si strictè rem æstimare velimus etiam septimo & octauo mense editi abortiui dici possent: tamen quia interdum, si fœtus vegetior sit, & caussam morbificam, ob quam maturius editur, & aëris & partus iniurias vincit: Ii propriè abortiui dicendi sunt, qui ante septimum eduntur. Etsi enim quidam quinto & sexto mense nati perhibeantur, qui vitales fuerint: tamen id communi Naturæ legi derogare non debet.

Differentiæ. Et sunt aliquæ Abortus, temporis & magnitudinis fœtus ratione, differentiæ. Aliquando enim quod eiicitur paruum planè est, & globosum, instar vuæ acini, & in eo caput, brachium, crura, caput à trunco vix discerni possunt, quale quidem primis statim diebus eiicitur; interdum quod eiicitur, digiti longitudinem æquat, & membra omnia distingui possunt: interdum spithamæ longitudine fœtus imperfectus eiicitur: interdum abortiuum non multum à perfectione abest.

Caussa.

Proxima Abortus caussa est Facultas expultrix ad expellendum irritata. Retentrix equidem in abortu etiam læditur, proxima tamen abortus caussa non est. Quandoque enim primò quidem læditur, vt fœtum retinere non possit, verùm læsa expultricem stimulat, quæ proxima abortus caussa est. Quandoque verò Expultrix primò læditur, postea verò Retentrix ex accidenti læditur, quatenus expultrici cedere cogitur.

Expultricem autem irritari vel offendi Galenus, 3. *de fac. nat.* 12. tribus de caussis docet, ob molem, aut pondus aliquod, aut morsum. Verùm caussæ multò plures sunt, quæ tamen ab authoribus plerisque valdè confusè traduntur. Vt eas, quantum fieri potest, clarè & ordine proponamus, duæ diuisiones proponendæ sunt; vna continet modos caussarum, quæ expultricem stimulare valent; altera per omnia caussarum internarum & externarum ac euidentium genera hos modos scrutatur.

Prima caussarum diuisio, & modi caussarum. Primam diuisionem quod attinet, Expultrix vteri irritatur vel à fœtu ipso, qui etsi ipsa grauida vel vterus eius nullo modo laboret, nec vllus à grauidâ error committatur, neque ea ab vllâ caussâ externa vel euidente lædatur, nihilominus tamen abortus sequitur, & fœtus spontè exitum quærit, expultricémque vteri irritat. Quod accidit, si fœtus debilis sit, & vel à parētū vitioso semine aut sanguine in ipsâ conceptione debilē constitutionem corporis cōtraxerit, vel postea in vtero debilitatus, vel etiā planè mortuus fuerit. Si enim debilior fœtus sit, aut molestiam aliquam percipiat, inquietus fit, & se variè agitat, inde etiam expultricem vteri stimulat. Si verò emoriatur planè, vt inutile pondus vterum grauat, tetrósque vapores & tandem quoque saniem de se emittit, quibus omnibus vterus ad expellendum stimulatur. *Debilitatis infantis caussa.* Debilitatur autem fœtus, primò, dum idoneum alimentum non habet, idque vel quantitate vel qualitate peccans.

Quantitate alimentum peccat, dum vel copiâ eius fœtus obruitur & quasi suffocatur, vel contra quacunque de caussâ alimentum fœtui subtrahitur. Alimentū fœtui subtrahunt media & à cibo abstinentia seu voluntaria seu coacta, quò pertinet & appetitus deiectus, cùm grauidæ omnem cibum renciunt; tenuis diæta in morbis acutis immodica sanguinis euacuatio vel spōtanea per vterū, nares, hæmorrhoïdes & alia loca quæcunque venis in iis quocunque modo apertis. Vnde Hippocrates, 5. *aph.* 31. *Mulier in vtero ferens sectâ venâ abortit, eóque magis, si sit fœtus grandior.* Idem præstat alui profluuium, vt docet Hippocrates, 5. *aphor.* 34. *Mulieri vterum gerenti si aluus multum fluat, periculum est, ne abortiat.* Item lac, si sanguis qui ad vterum ac fœtum alendum ferri debebat, ad mammas fertur, præsertim dum adhuc partus tempus longius distat. Huc referenda est summa totius corporis gracilitas, in quâ tantum sanguinis non suppetit, vt corpori matris multò minus etiam fœtus alendo sufficiat, de quo Hippocrates, 5. *aph.* 44. *Quæ præter naturam*

tenues

tenuus uterum gerunt, abortiunt, donec habitiora euaserint.

Qualitate alimentum peccat, dum alimentum vitiosum fœtui suppeditatur, quod fit, si mater est cacochymica, vel morbo aliquo totius corporis aut vteri laborat. Deinde debilis fœtus redditur, vel etiam emoritur, ob morbos & intemperies insignes totius corporis vel vteri, ob externas & euidentes caussas, quales sunt, purgantia maligna & venenata medicamenta, vel à matre sumpta, vel vtero apposita, quæ ipsi communicari possunt. Tertiò omnes motus violenti corporis, quæ ipsi vim inferre possunt, item lapsus, percussio, tonitrui & bombardarum fragores, terror, ira, timor, frigidi aeris admissio, fœtores & candelarum extinctarum fumus, & si quæ sunt similes,

Deinde etsi fœtus sit saluus, nihilominus vtero aliquid accidere potest, quod ipsum ad eiiciendum fœtum stimulet; & quædam hoc faciunt proximè & immediatè, quædam mediante retentrice læsa. Immediatè & proximè vterum ad expulsionem stimulant, morbi & dolores partium vicinarum, fluxus alui, dysenteria, tenesmus, moles fœtus maior, quàm vt angustia vteri ferre possit, inflammationes, tumores, vlcera, vulnera, grauia symptomata, lapsus, percussio, corporisque motus vehementes, animi affectus, qui spiritus & humores commouent, candelarum extinctarum fœtor, purgantia medicamenta, vel alia venenata sumpta, vel extra adhibita, Venus frequens & nimia. Mediante verò retentrice læsa expultrix læditur, dum retentrix ita læditur, vt fœtum amplius retinere non possit, sed quasi sponte excidere permittat. Tum enim expultrix in consensum trahitur, ipsumque fœtum, quem retentrix non amplius continet, excutit. Debilitatur autem retentrix vteri ob morbos vel totius corporis, aut partium vicinarum, quibus vterus in consensum trahitur, quales sunt febres acutæ, & longæ, vel ipsius vteri morbi, vt inflammationes & erysipelas, vteri internæ superficiei læuitas à pituitoso & viscido humore proueniens, orificii vteri laxitas, caussæ externæ violentæ, quæ ligamenta, quibus vterus fœtui cohæret, rumpere possunt,

Caussæ internæ. Atque hic modi caussarum sunt, quibus expultrix ad fœtum intempestiuè excludendum excitatur, quos iam per omnia caussarum internarum ac externarum & euidentium genera videbimus. Hoc principiò monendum, caussas quasdam non vno modo, sed pluribus ad abortum excitandum facere posse, vt iam patebit. *Caussæ abortus internæ.* Internæ caussæ sunt primò morbi totius corporis, siue ij sint acuti, siue remissi & diuturni, quorum vis ad vterum pertingit & fœtum debilitat. Nam in febribus seu acutis seu intermittentibus, & vtero ipsi intemperies illa communicatur, ob quam & fœtum nec rectè retinet, nec fouet, ipsique fœtui intemperies quædam inducitur, & vitiosum nutrimentum suppeditatur, in acutis etiam ob tenuem diætam & appetitum deiectum, minùs, quàm par est, alimenti fœtui suppeditatur, vnde is debilitatur vel etiam moritur.

Deinde Symptomata grauia, vt lypothimia & syncope, conuulsiones, dolores quicunque, vomitus, tussis, sternutatio, & similia, spiritus & humores agitando, musculosque abdominis & ipsum vterum, imò ipsum fœtum concutiendo, naturam ad expellendum impellere possunt. De quo Hippocrates, 7. *aph.* 27. *Si pregnanti tenesmus superuenerit, abortus caussa est.* Trahitur enim harum partium dolore & excernendi conatu vterus in consensum. Quò pertinent & clysteres acriores, ratione doloris, quem excitant, item sanguinis euacuationes nimiæ, alui profluuia, quæ partim spiritus & humores agitando, partim alimentum fœtui subtrahendo abortus caussæ sunt. De quo Hippocrates, 5. *aph* 34. *Mulieri vterum gerenti si aluus fluat multum, periculum est, ne abortiat.* Et *aph.* 27. *Si pregnanti tenesmus superuenerit, abortus caussa est.*

Vteri ipsius morbos quod attinet, si ille malè & p. n. dispositus est, nec fœtum rectè retinere & fouere, nec ei idoneum aut sufficiens alimentum præbere potest, vnde ille molestiam percipiens mouetur vehementius, & ligamenta ac membranas suas dirumpit, vel etiam emoritur; morbo quoque aut caussâ morbificâ stimulatus vterus facile ad expellendum fœtum insurgere potest. *Morbi vteri.* Hinc abortus caussæ sunt Inflammationes & erysipelata vteri, vel intemperies frigida & humida, cum pituitosi humoris abundantiâ, ob quam ligamenta laxiora redduntur, vt eum amplius retinere nequeant, vel etiam frigida & sicca, quæ omnibus vitæ actionibus aduersa est, vel tumor aliquis durus & confirmatus in vtero, ob quem is fœtum incrementum sumentem retinere non potest, vel interioris vteri superficiei læuitas à pituitosi & viscidi humoris abundantiâ proueniens, quæ facit, vt secundina cum vtero minùs firmiter connectatur. De qua Hippocrates, 5. *aph* 45. *Quæ mediocriter corpulentæ abortum faciunt, secundo mense aut tertio sine occasione manifestâ, iis cotyledones lentoris sunt plena, nec præ pondere continere fœtum possunt, sed abruptis decidit.*

Ad abortum etiam facit vteri angustia, ob quam fœtum grandiorem capere non potest, de quo *in quæstione*; eiusdem item densitas, ob quam secundina cum vteri vasis firmiter non connecti, nec vterus satis distendi potest. Situs etiam vteri iniutarus & præcipuè ad inferiora prolapsus, vel orificii eius relaxatio, quæ potissimum accidit ob humidam cœli constitutionem, & nimium aquæ dulcis tepidæ balnei vsum, aut frequentem Venerem fœtu iam grandiore facto, abortus caussa esse potest. Ad abortum quoque faciunt vteri vulnera & vlcera, quæ expultricem eius facultatem stimulant.

Fœtus vitia. Fœtus vitia supra iam omnia enumerata sunt, vbi quâ ratione debilitari, imò emori possit, dictum. Pertinet huc & nimia eius magnitudo, dum nimirum is nimis grandis est, vt vtero capi non possit, vt propterea molestiam percipiens & ipse exitum quærens, & vterus eandem sentiens, onere isto sese liberare cupit. Accidit autem hoc cùm fœminæ tenellæ & paruo corporis habitu præditæ proceræ staturæ viris iunguntur, & præsertim dum primò pariunt id euenit. Tunc enim paulò post septimum abortire solent, postea verò, quia vterus sensim magis dilatatur, mense octauo, tertiò in principio noni, donec tandem vterus satis dilatationi adsuetus fœtum retinere possit.

Aliam adhuc abortus caussam, cuius alii autores non meminerunt, affert Guilhel. Fabricius, *Cent.* 2. *obs.* 50. vbi hoc modo scribit: Torentina Mayer, coniux M. Vrbani Ale, matrona honesta ac robusta, quæ æstatis tempore, anno 1605. ad quinti mensis finem ferè, signis omnibus fœtus viui apparentibus, grauida fuit. Circa finem verò quinti mensis fœtus primò imbecilliter ac languidè mouebantur, ita vt vix persentiri poterit. Deinde paulatim & intra paucos dies omnino cessabat moueri. Mammæ quoque, quæ antea lacte turgebant, nunc. subsidebant, flaccessebant, & exsiccabantur, aliaque signa aderant, ex quibus fœtum in vtero mortuum esse, facillimè conijcere licuit. Tandem circa finem octaui mensis, parturientium doloribus correpta, enixa est masculum, quem per tres ferè menses mortuum gestauerat. Huius autem abortus caussam nullam aliam inuenire potuimus, quàm malam ac ineptam conformationem vasorum vmbilicalium. Chorda enim, vt vocant, vmbilicalis, quæ cómmuniter & in omnibus vlnarum aliquot longitudine esse sulet, in hoc abortu vix spithamæ erat longitudinis. Hinc perspicuum fit,

crescentem fœtum in vtero materno paulatim placentam ab acetabulis siue cotyledonibus abstraxisse & separasse. Abstracto autem hepate vterino, necessariò moritur fœtus. Eandem historiam prolixius reperies *ibid. obseruat.* 51.

Caussæ externæ. Aër. Caussas Externas quod attinet, primò nobis occurrit frigidior aër, post calidum & humidum præcipuè, qui in vterum admissus, & ipsum vterum lædere & irritare, ac ipsi fœtui nocere potest. De quo Hippocrates, 3. *aph.* 12. *Si australis hyems & pluuiosa ac tepens fuerit, Ver siccum & aquilonium, mulieres, quibus partus in ver incidit, quauis caussâ abortiunt &c.* Nam vt Galenus, *in comm.* explicat, corpora per hyemem εὔδιον, hoc est, tepidam ac clementem, humida & mollia & rarefacta initio facilè ad intimas vsque sui partes ambientis nos aëris verni frigiditatem admittunt. Quo fit, vt partus, qui longo iam tempore aëris tepori & clementiæ adsueuerunt, vehementius à frigore percellantur & offendantur.

Astrologi non sine caussâ hîc addunt malignos Siderum adspectus, quos nullâ aliâ apparēte caussâ manifestâ frequētes interdū abortus in grauidis sequuntur, quod propterea partus instātis indicium habetur.

Cibus. Cibus si copiosus sit, fœtum suffocare potest, si exiguus, & fœtui alimentum subtrahitur & mater debilitatur; si prauus ac mali succi, prauum nutrimentum fœtui suggerit, ob quod is debilitatur, vel etiam emoritur. Cibi quoque aperientes & medicamentosi & vterum & fœtum stimulare possunt. Eadem potus

Potus. ratio est. Calidior enim & vtero & fœtui intemperiem vitiosam imprimit, mensesque mouet; copiosus calorem vteri & fœtus suffocat.

Vigiliæ & somnus. Vigiliæ nimiæ spiritus exhauriunt, Somnus nimius calorem hebetat. Sed istæ caussæ rarò tantam vim habent, vt abortum excitare possint.

Inanitio & repletio. Euacuatio nimia per aluum, vomitum, quo & purgationes pertinent, abortum excitant, cùm quod alimentum fœtui subtrahunt, tùm quod in vniuerso corpore humores & spiritus exagitant, qui motus facilè ad vterum & fœtum etiam peruenire potest, tùm quod in purgantibus fortioribus maligna qualitas & vterū & fœtum offendit, idque præcipuè fit ante quartum mensem, & post septimum, de quo supra, *sect.* 5. *c.* 3. *quæst.* 3. *An grauidas purgare liceat*, dictum. Sanguinis verò per vteri venas & hæmorrhoides effluxus nimius fœtui alimentum subtrahit, præcipuè si is grandior sit; contra nimia repletio & sanguinis abundantia fœtum interdum suffocat, & abortum excitat. Dum enim maior sanguinis copia ad vterum confluit, quàm à fœtu absumi possit, circa vteri venas cumulatur, naturamque grauat, vnde vel mensium fluxus excitatur, qui vt fœtus simul excludatur, occasionē præbet, vel si retineatur, calorem & fœtum copia suffocat.

Motus & quies. Motus corporis quicunque nimius & violentus fœtum excutere potest, vt saltus, quo modo Psaltria apud Hippocratem conceptum excussit, gestatio aut eleuatio grauis ponderis, lapsus, cursus, in equo aut curru succutiente vectio, percussio ventris ac dorsi, abdominis compressio, tussis magna, vomitus, sternutatio, conuulsiones. Veneris vsus immoderatus; quæ vel musculos abdominis comprimendo, vel ligamenta, quibus fœtus vtero annectitur, rumpendo, vterum agitando, vel vasa vmbilicalia rumpendo, cuius rei exemplum habet G. Fabricius, *cent.* 2. *obs.* 50. vel vterum & fœtum agitando, abortus caussa esse possunt.

Animi pathemata. Idem præstant animi pathemata, ira, terror, metus, quæ spiritus turbando & agitando, vel calorem suffocando abortus caussa esse solent.

Res verò non necessariò occurrentes quod attinet, abortum excitant partim alimentum fœtui subtrahendo, vt venæ sectio, purgatio, inedia, partim spiritus & humores turbando & cùm expultricem in matre excitando, tùm fœtum in vtero agitando aut lædendo, vel ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret, rumpendo, quarum iam ante de motu & inanitione facta est mentio, vel alio modo fœtum mouendo, quod itidem præstant motus violentus, medicamenta maligna & venenata, quocunque modo adhibita, inprimis quæ fœtum excutere valent, & ἐκβόλια dicuntur, qualia sunt, asa fœtida, castoreum, myrrha. Et quæ extra variis modis adhibentur, vt opopanax, galbanum, ammoniacum, sulphur, vngulæ asini suffitus, colocynthis, ruta, cucumer syluestris, vel vaccinium, camphora. Fœtida item, quæ inter caussas istas facilè primas obtinent. Atque inprimis fœtor candelarum extinctarum, quem etiam equabus fœtum excutere se obseruasse, vir nobilis fide dignus mihi retulit. Sumit hic occasionem fragilitatem hominis deplorandi Plinius, *lib.* 7. *hist. nat. cap.* 7. dum ita scribit: *Miseret*, inquit, *atque etiam pudet æstimantem, quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerumque abortus caussa fiat odor à lucernarum extinctu. His principiis nascuntur Tyranni, his carnifex animus. Tu, qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu, cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes quantulo serpentis ictus dente, aut etiam, vt Anacreon Poeta, acino vuæ passæ, vt Fabius Senator Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.* Hæc Plinius. Tādem etiam venena, quæ & matri & fœtui nocent, abortū excitare possunt.

Hoc loco mirabilis abortus frequentis historia non prætereunda, eiusque caussa inquirenda. Fœmina quædam honesta, temperamento sanguineo, & corpore εὐσάρκῳ, primùm filium grandiusculum laboriosè enixa est, postea verò septies abortiit, & quod mirum, etsi diuersis temporibus, & nunc breuiore, nunc longiore à conceptu temporis spatio, nimirum nunc secundo, nunc tertio, imò etiam quarto & quinto abortiret; tamen omnes abortiui eiusdem magnitudinis fuerunt, pollicis articulum ferè æquantes, membrorum tamen delineationem exhibentes, & vasa vmbilicalia instar fili subtilis albi. Post singulos verò abortus sanguis laudabilis & copiosus effluxit. Dum verò grauida esset, vomitionibus enormibus semper infestata fuit. Huius itaque frequentis & miri abortus caussa quæ fuerit, non ita facilè dictu est. Hoc quidem puto esse probabile, caussam primariam tot abortuum esse sanguinis materni, à quo, vt altero generationis principio, per venam vmbilicalem post primam ex semine factam conformationem, affluente, perfectionē & augmentum fœtus sumit, inopiam & defectum. Caussam autem, cur sanguis iste in formatione fœtus defuerit, reddere difficillimum est. Etenim sanguis in corpore non defuit, quod matris constitutio sanguinea, & copiosus sanguinis laudabilis post partum fluxus docent. Cur ergo ille ad fœtum formandum & augendum non peruenerit, quæstio prima est: altera, cur natura conceptum, quem perficere non potuerit, non citius reiecerit; tertia, cur tot abortus diuersis mensibus facti semper eiusdem magnitudinis fuerint.

Primam quæstionem quod attinet, posset quidem alicui in mentem venire, in primo partu, qui laboriosus fuit, & forsan violentâ secundinæ extractione orificia venarum in vtero callosa facta fuisse, vt postea, vbi iterū concepit, sanguis ad fœtus formationem affluere non potuerit. Verùm vix fieri potuit, vt omnes pariter. Venæ in vtero cicatricem vel callum obduxerint. Si verò aliquæ saltem saluæ sint, conceptus fieri potest, cum compertum sit, vt ex superioribus, & Fr. Rousseto patet, mulieres, quæ hydatides in vtero habuerunt, ana pessum contra vteri procidentiam gestarunt, imò sceleton fœtus mortui in vtero habuerunt, nihilominus concepisse. Præterea fluxus sanguinis copiosus,

qui

qui post abortum semper accidit, venas vteri satis paruisse probat. In ipsis vasis vmbilicalibus potius caussa quærenda est, cùm ea plus iusto exilia & tenuia fuerint, secundina contrà aliquod incrementum sumpserit. Quænam autem caussa vitij huius vasorum vmbilicalium fuerit, inuenire difficillimum est. An debilitas vteri post primum partum laboriosum contracta in caussâ fuerit, vt semina non rectè misceri, & ignobiliores partes, & inter eas vasa vmbilicalia, non rectè conformari potuerint, sed exilia, tenuia atque infirma remanserint, quæ postea, accedentibus vomitibus enormibus, quibus prægnans semper insigniter infestata fuit, facile abrumpi potuerint: An vero, quia semen virile quidem, idque satis potens adfuit, & ex eo partes spermaticæ nobiliores formatæ sunt, fœmineum verò semen, ex quo inprimis, aut certè ex eo præcipuè cum masculino mixto, ignobiliores partes, ligamenta, & vasa vmbilicalia etiam formantur, ob callum vasi eiaculatorio fundo vteri inserto, ob partũ laboriosum defuerit, vel paucum adfuerit, atque ita ob seminis fœminini defectum vel paucitatem, vasa vmbilicalia perfici non potuerint, & tenuia atque exilia remanserint, Lectori perpendendum, & si hæ caussę non satisfecerint, rem altiori eius indagini relinquo.

Secundam & Tertiam quęstionem quod attinet mihi probabile videtur naturam ideò non statim conceptum eiecisse, quod ipsius infantis partes spermaticæ nobiliores, ex ipso semine, masculino præcipuè, satis rectè conformatæ fuerint, ideóque eorum perfectionem Natura adhuc semper molita sit, & propterea de opere non desperans conceptum satis diu retinuerit. Quia verò in omni conceptu per vasa vmbilicalia non rectè formata, sanguis maternus affluere non potuit, conceptus ille nullum incrementum sumpsit, donec tandem Natura de perfectione eius desperans, vel etiam aliis causis lacessita eum eiecerit.

Signa Diagnostica.

Signa. Abortus si iam factus sit, id per se manifestum est, nec signis quibus cognoscatur, opus est. Abortus verò instans & futurus vt præuideatur & cognoscatur, vtile est. *Abortus futura signa.* Cùm autem fœtus naturaliter constitutus in vtero sine insigni matris molestiâ, in conuenienti situ, vsque ad partus tempus legitimum commorari, & sanguine materno ali debeat, abortus futuri indicium est, primò, si mammæ extenuentur, vt Hippocrates, 5. *aphor.* 37 docet, dum scribit: *Si mulieri vterum ferenti mammæ subitò extenuentur, abortus subsequitur.* Et 5. *aphor.* 53. *Quæ fœtum sunt perdituræ, iis mammæ extenuantur:* Et ibid. *aphor.* 38 *Mulieri geminos ferenti, si altera mamma extenuetur, alterum abortu edit.* Indicat enim mammarum hæc citra euidentem caussam extenuatio defectum sanguinis esse in venis vtero & mammis communibus, ob quem fœtus periclitatur. In aliis verò caussis, vbi ob violentiam fœtus agitatur & vasa rumpuntur doloresque excitantur, spiritus & sanguis ad partes genitales ruunt, quibus mammæ destitutæ extenuantur. Si etiam lac copiosum è mammis effluat, partum imbecillem & hinc metum abortus indicat, vt Hippocrates, 5. *aphor* 52. docet. Si verò iam grauida crebros circa ventrem & lumbos dolores percipiat, qui versus pubē & os sacrum desinunt, cùm quodam ex vtero egerendi conatu, certum id imminentis abortus indicium est. Dolores ii enim membranas & ligamenta, quibus fœtus Vtero cohæret, tendi & diuelli significant. Quod si post dolores & conatus hos sanguis vel purus, vel ichorosus, vel aqua ex vtero effluat, abortum iamiam instare, & disrupta iam vasa, ac membranas & os vteri apertum esse significat. Ac tum etiam situs mutatur, & qui antea sublimis & fastigiatus quasi in medio ventre erat, iam conglobatus versus pudenda deuoluitur, & alia grauia symptomata, rigores, tremores, cordis palpitationes & similes sequuntur.

Vt curatio autem rectè institui possit, caussæ discernendæ sūt. *Signa caussarum.* Morbi totius, vt & vteri, è suis signis, quę in superioribus libris, & hoc ipso de morbis vteri sunt proposita, cognoscuntur. Signa fœtus debilis antea, *sect.* 5. *cap.* 7. sunt proposita. Caussæ externæ verò & euidentes cum sensibus manifestæ sint, de iis ab ipsis grauidis & adstantibus Medicus certior fieri potest.

Prognostica.

1. In abortu semper mulieres magis periclitantur, *Prognostica.* quàm in partu naturali; quia violentior est, quàm naturalis partus, & tempore alieno fit. Vt enim in fructibus maturis pediculi ab arbore laxantur, & fructus sponte decidunt: ita in partu naturali vasa & ligamenta, quibus fœtus vtero cohæret sponte laxãtur, & soluuntur, quæ in abortu violenter abrumpi necesse est.

2. Aliquando tamen euadunt, sed multis symptomatibus infestantur, & steriles postea redduntur. Interdum enim ex disruptione vasorum violentæ hæmorrhagiæ nimiæ excitantur, ad quas syncope, deliria, conuulsiones & tandem ipsa mors sequitur, & rarò seruantur, quibus in abortu vel post abortum conuulsiones accidunt. Interdum etiam propter dolorem & sanguinis affluxum, sanguinisque retenti putrefactionem febres excitantur, & alia praua symptomata.

3. Minus tamen læduntur, quæ alias sanæ sunt, & quæ infantes iam pepererunt, vt via iam patentior sit & partui assueta, & quæ vterum habent humidiorem & laxiorem.

4. Inprimis verò primus abortus periculosior est; cùm loca genitalia adhuc angustiora & grauidæ doloribus istis non assuetæ sint. Dilaceratis etiam vasorum osculis ferè postea steriles euadunt.

5. Magis quoque periclitantur in abortu fœminæ nimis graciles, propter infirmitatem; vt & nimis crassæ, propter viarum angustiam & adstrictionem

6 Periculosior est abortus sexto; septimo & octauo mense; quia infans iam grandior in exitu maiores labores, & vasorum & ligamentorum ruptionem affert.

7. Quibuscunque ex deperditione circa vterum, & tumoribus, in capitis grauitatem permutantur in syncipite dolores & quicunque alij ab vtero, istis octo aut decem mensibus in coxendicem finiunt. 6. *epid com.* 1. *text.* 2. Videantur Interpretes.

Indicationes.

Medico autem duo Scopi in abortu sunt propositi: *Indicationes.* Vnus respicit præseruationem, alter Curationem. Et quidem commodius est, abortum præcauere, quàm abortienti subuenire, & idonea medicamenta fœminæ adhibere, vbi nondum grauida est. Quando enim mulier iam concepit, difficilè, imò ferè impossibile est ea remedia vel vniuerso corpori, vel vtero adhibere, quæ vitia illa, ob quæ fœmina ad abortum procliuis est, curare possint. Præcauetur autem abortus, causis eius cùm ante conceptionem, tùm post conceptionem occurrendo, quæ cum omnino sint variæ, etiam vna ab abortu præseruandi ratio non est: Post conceptum verò simul & fœtum & vterum roborantia vsurpando.

Curationem verò & ipsum abortum iam præsentem, qui præcaueri non potest, quod attinet, danda opera, vt viæ laxentur & expultrix adiuuetur, vt minori cum molestiâ & labore fœtus excludatur.

Præseruatio.

Vt fœmina, quæ nondum est grauida, ab abortu, si concipiat, præseruetur, totius corporis eius *Præseruatio.*

conſtitutio diligenter perpendenda, & ſi plethora, cacochymia vel morbus aliquis inſignis in toto, & præcipuè io vtero adſit, is debito modo amouendus. Et inprimis ſi abortus accidat ob oimiam ſanguinis copiam, ſanguioem ante conceptionem ſectâ in cubito venâ imminuere vtile eſt; Imò ſi & poſt conceptiooem eo abundet, metuendumque ſit, ne ob copiam ſanguinis aboitiat grauida, quarto vel quinto menſe vena in brachio aperienda, ſanguiſque imminuendus.

Si verò ob cacochymiam, & quod frequenter accidit, ob pituitoſos & frigidos humores, quibus vteri vaſa & acetabula plena ſunt, abortus fiat, totum corpus, conuenienter euacuandum, hioc vterus per peſſos idoneos purgandus, tandemque calefaciendus, exſiccandus, & roborandus, de quibus ſupra, *part. 1. ſect. 2. cap. 6. de intemperie vteri frigidâ & humidâ cum materiâ*, ſatis dictum.

Si verò poſt conceptionem aliæ cauſſæ internæ, vt morbus aliquis totius vel vteri, abortus cauſſa ſit, is curandus, vel graue ſymptoma aliquod adſit, illud tollendum, vt de ſingulis ſuo loco dictum.

Et inprimis eæ, quæ ſæpius abortum paſſæ ſunt, cùm facilè concipere poſſint, quâ de cauſsâ abortiant, rectiſſimè facerent, ſi illam tolli curarent, antequam iterum conciperent. Si tamen id neglectum ſit, id etiam, dum grauidæ ſunt, præſtandum, & ante illud tempus, quo ante abortire ſolitæ ſuot, vel venæ ſectio inſtituenda, vel ſi cacochymia inſignia adſit, ea leni, ſed frequenti purgatione, & per *ἐπίκρασιν* tollenda: atque iis, quibus humida adeſt corporis io temperies cum pituita, vterum laxans, decoctum Chinæ vel Sarſæ parillæ exhibere vtile eſt, additis iis, quæ fœtum roborant.

Externæ etiam atque euidentes cauſſæ, quas abortum excitare poſſe diximus, omnes ſtudioſè ac ſedulò vitandæ, & ſi eæ fortè aliquid damni vel matri, vel fœtui intulerunt, id contrariis medicamentis tollendum & corrigendum.

Et propterea grauidæ, quæ abortui obnoxiæ ſunt, in aëre temperato verſentur, vitent æſtum & frigus, odores graues, inprimis candelarum extinctarum. Vtantur cibis temperatis, boni ſucci, facilis coctionis; ab aliis verò medicamentoſis abſtineant. Vinum bibant non potens, aut cereviſiam puram. Motus corporis & animi valentiores vitent Non frequenter cum marito coëant: Ne aluus conſtipetur & dura fiat, caueant. Fœtus ipſe ſi ſit debilis, cauſſæ omnes, quæ eum debilitare poſſunt, remouendæ, iſque roborandus, vt antea, *ſect. 5. cap. 7.* monſtratum Alterantia quoque vſui panda. quæ vi adſtringendi, & roborandi ligamenta, quibus fœtus vtero annectitur, prædita ſunt, quæque vterum firmant, & fœtui peculiari proprietate vires ac robur adduot, quæ allegato loco ſunt propoſita: inter quæ noo poſtrema ſunt corallia, & grana tinctoria, quæ Chermes dicuntur: quibus hæc addimus,

Fœtum & vterum roborantia.

℞. *magiſter. corall.* Drach. j. *margar. prap* Drach. ß. *raſura eboris.* Drach j. *maſtich.* Drach. ß. *granor. chermes* Drach. j. *manus Chriſti perlat.* Drach. ij. F. Puluis.

Vel ℞. *Conſerv. roſ.* vnc. ij. *ſaluia* vnc. j. *cortic. citri condit.* Drach. vj. *myrobalan. chebul. condit pulpa dactylor. ana.* vnc. ß. *marg. prap.* Scrup. j. *magiſter. corall.* Drach. j. Cum *Syr. cydon.* F. Elect.

Qnod ſi abortus iam inſtet, & dolores ingruant, adſtringentia cùm exhibẽda, tùm extra vſurpanda. Vtilis eſt hic puluis vel magiſterium coralliorum io ouo ſorbili ſumptum.

Vel ℞ *Conſ. roſ. rubr.* vnc. j. *corall. rub. prap. maſtich. ana.* Scrup. j. M.

Extra regioni lumborum, renum, pectini & perinæo illinatur vng. Comitiſſæ.

Vel ℞. *ol. roſac. myrtini, maſtichin. cydon. ana* vnc. ij. *mentha* vnc. j. *bdell. aceto diſſol. ſtyracis liquid. ana* Drach. ij. *ol. nuc. moſch. expreſſ.* Drach. j. *cera q. ſ.* F. Vnguentum.

Vel ℞. *thuris, maſtich. ana* Drach. ij. *rad. tormentill.* Drach. jß. *ſantal. omn.* Drach. j. *fl. roſ. rubr.* Drach. ß. *boli Armen.* Drach. ij. *ſang. drac.* Drach. j. *ol. cydon. mentha, cera ana q. ſ.* F. Vng.

Ex iiſdem etiam addendo picem naualem, reſinam, colophoniam, fieri poſſunt Emplaſtra.

In manu geſtet grauida, vel vmbilico apponat magnetem; brachio alliget & ſub alis geſtet lapidem aquilæ, vel qui in vtero ceruæ interdum reperitur, corallia item, iaſpids, ſmaragdos, adamantes.

Curatio.

Curatio. Verùm ſi medicamentis iſtis uihil perficiatur, ſed dolores partus & fœtum expellendi conatus magis magiſque incrementum ſumant, deſiſtendum eſt ab adſtringentibus; quia non ſolùm fœtum, ſed & ſecundinas, & ſanguinis, qui euacuari debet, effluxum impediunt, ſed expulſio fœtus, quæ præcaueri non poteſt, potius adiuuanda. Ideoque laxantibus, imò facultatem expultricem irritantibus, vtendum, quæ hîc proponere opus non eſt, cum poſtea de partu difficili & fœtu mortuo ſiot proponenda.

QVÆSTIO.

An vteri anguſtia abortus cauſſa eſſe poſſit?

Propter vteri anguſtiam abortum fieri poſſe docet Hippocrates, *1. de morb. mul.* dum ſcribit: Sed & ipſi vteri namras habent, quibus abortum faciant, cùm ſint flatuoſi, denſi, magni, parui, &c. Idem, *lib. de ſuperfœtat.* propter anguſtiam vteri quandoque abortum fieri poſſe docet. Et, *lib. de ſterilitate*, ſcribit: Si mulier in tertio, quarto aut quinto menſe abortum faciat, atque hoc pluribus vicibus, & eodem tempore, hoc ideo fieri, quia vterus diſtendi non poſſit. Et Galenus, *3. de fac. nat. cap. 12.* de expultrice tractans, ventriculi, veſicæ, vteri in ſpecie mentionem facit, ſcribitque: Offenſionis triplex eſt cauſſa, aut nimia moles, aut pondus aliquod, aut morſus. Moles, vbi vterus extendi amplius non tolerat: pondus, cum ſupra vires ægræ ſit, quod continet: morſus, vbi vel humores, qui prius in membranis continebantur, in vterum ſint effuſi, vel etiam totus partus corruptus & putris tunicam vteri irritat & mordet. Et ratio idem ſuadere videtur. Cum enim partus naturalis fiat, vbi fœtui iam grandiori amplius in vtero locus non eſt, ſi præter naturam vterus ſit anguſtior, ita vt etiam minori adhuc fœtui ſufficientem locum præbere uon poſſit, cauſſa hæc abortus eſſe poteſt.

Contra alii in eâ ſunt ſententiâ, vteri anguſtiam nullo modo ad abortum facere poſſe. Cùm enim vterus a oaturâ comparatus ſit, vt ad fœtus augmentum, & ipſe, quantum opus eſt, diſtendi poſſit, non facilè fieri poſſe putant, vt ob loci anguſtiam ante tempus excludatur fœtus. Et ſit, vt vterus, non quantum opus eſt, diſtendi queat: tamen id ſaltem augmentum fœtus impedire, non vitam auferre, vel abortum excitare putant.

Verùm enim verò prior ſententia vero ſimilior videtur. Etſi enim verum ſit, vterum, dum naturaliter ſe habet, ita conformatum eſſe, vt naturaliter ad capiendum fœtum & ad partum vſque retinendum extendi poſſit: tamen cauſſa nulla eſt, quin p. n. talis eius conformatio eſſe poſſit, vt ita anguſtus ſit, vt ad fœtum capiendũ, donec legitimo tẽpore in lucẽ prodeat,

oon

non sufficiat, sed ab eius mole, vbi incrementum sumit, ita afficiatur, vt abortus inde sequatur. Ita ventriculus quidem comparatus est, vt pro cibi assumpti quantitate facilè distendatur: compertum tamen est, ventriculum quibusdam ita angustum fuisse, vt etiam mediocrem cibi quantitatem, quam alij facilè ferunt, retinere non potuerit, sed vomitu reiecerint.

CAPVT. III.

De Partus naturalis signis & modo, regimine parientium, & officio Obstetricis.

Grauidæ ante partum regimen.

POstquam fœmina partus tempus vicinum & vix vnâ atque alterâ septimana abesse cognouerit, aëris frigiditatem & æstum cauere debet, vitare odores graues, imprimis candelarum exstinctarum fœtorem. In conclaui, in quo degit, non asseruet pyra vel cydonia; neque mastichem aut thus; cùm etiam vapores istarum rerum constringant, partésque quæ laxari debent, ad partum minus aptas reddant. Non etiam res suaueolentes olfacere debet, ne Vteri conatus, qui in partu deorsum esse debet, sursum fiat. Cibi sint facilis coctionis ac boni succi, eorúmque vsus moderatus. Ab omnibus, quæ adstringunt & densant, abstineat, vt oryzâ, milio, ouis duris, auibus & carnibus durioribus. Vtatur iusculis ex vino, conditis cinamomo & croco. Aluus vt laxa sit, non dura, det operam. Imò si partum iamiam instare animaduertat, clystere emolliente aluum laxare vtile, imò necessarium est; cùm si aluo obstructâ ad partus labores accedat, non parum periclitetur. Vtile etiam fuerit, partu iam prope instante alternis, diebus vel quarto quoque die ante insidere balneo aquæ dulcis tepido, in quo malua, althæa, semen fœnigræci, lini, artemisia, flores chamæmeli cocti sint. Hoc modo enim partes omnes circa vterum humectantur, & laxantur, vt postea in partu facilius dilatari & fœtui exitum præbere possint. Ita tamen eius vsus moderandus, ne vel grauida, vel fœtus debilitetur. Post balneum dorsum, lumbi, venter, ac partes circa vterum inungi possunt linimento parato è mucilagine seminis althææ, lini, fœnigræci, cydoniorum, & oleo lil. albor. amygdalarum dulcium, violarum, butyro sine sale, ac pinguedine gallinæ; vel solùm oleo lil. alborum. Quæ balneis vti nolunt partes easdem foueát spongiis vel linteis duplicatis eodem decocto madidis. Post balneum vtantur grauidæ fœtum confortantibus antea propositis.

Cæterùm postquam infans perfectus est, & iam tempus pariendi legitimum, de quo antea dictum, adest, ille exitum quærit, & Natura eundem expellere conatur. Ac tum dolores grauidam apprehendunt, qui ab vmbilico ad inguina sese extendunt, & ad lumborum vertebras reflectuntur; qui accidunt, cùm ob rupturam vasorum & ligamentorum, quibus fœtus vtero cohæret, tùm præcipue ob insignem illum vteri conatum, quo, dum fœtum extrudere conatur, fibræ eius membranosę extenduntur, & distenduntur, atque ij longè plerunque sunt grauissimi, sine quibus tamen fœtus non editur, & si cessent, pro malo signo proculdubio habetur, ideo forsan, quod vis expultrix succumbat quasi. Hinc partes superiores circa vmbilicum extenuari incipiunt, & quæ super pectine & inguine sunt, extenduntur, & infans exitum quærit.

Signa partus instantis.

Atque signa ista omnia obstetrices diligenter perpendere debent, ne, antequam verum pariendi tempus adsit, sine fructu, imò cum damno eius, grauidam ad partus labores adigant.

Partus naturalis modus.

Partus autem naturalis quomodo fiat supra, *cap.* 1. dictum, nimirum commodissimè fit, si infans capite deorsum versus vteri os conuertatur, crura verò sursum dirigat, & brachia quoque sursum ad fœmina recta habeat. Ita enim facilius exitum inuenit, nec manus & brachia flexilia ipsi in transitu illo per locum tam angustum vllum impedimentum afferre possunt. Atque tunc si obstetrix digitum in orificium vteri immittat, quoddam rotundum & durum instar oui ad orificium vteri hærere percipit. Hinc ruptis membranis, aquæ, vt vulgò appellantur ab obstetricibus, ex vrinâ & sudoribus infantis collectæ effluunt, primò paucę, hinc copiosæ, denique sanguis aquosus effluit, atque vteri orificium ad fœtum excludendum aperiri incipit. Ac tum totum opus, Deo Opt. Max. cuius potentia hîc conspicitur, & auxilium instante partu piis precibus implorandum, & parturientis labori & conatui ac obstetricis diligentię permittendum, & (non verò prius, quàm os vteri se laxare incipiat, in frustraneos labores conijcienda) sella ad hanc rē idonea, & ad similitudinem Lunæ excauata, seu semicirculi formâ quatuor pedibus suffulta, & fulcro retrorsum inclinante instructa, infans commodiùs transire, & ab obstetrice excipi possit, collocanda, in quâ parturiens reclinato dorso & cruribus diuaricatis sedeat. Nonnullæ tamen stantes pariunt, saltem spondæ vel sellæ innixæ; nonnullæ etiam in lecto, in quo ita collocari debent, vt nec penitus supinæ iaceant, nec erectæ sedeant, sed erecto nonnihil dorso, vt liberior sit respiratio. Aër, in quo pariendum est grauidæ, sit temperatus.

Parturientis officium.

Fœmina ita ad pariendum collocata, cum dolor sese exserit, & vterus sese aperire conatur, spiritum cohibeat, nec clamet & omni conatu infantem extrudere conetur; dum autem dolores non vrgent, & vterus se claudit, & ipsa à conatu fœtum extrudendi cesset, nec frustraneo labore se fatiget, aut motu illo irrito caussam præbeat, vt fœtus inuertatur.

Obstetricis officium.

Obstetrix etiam non solùm parturientem bene sperare iubeat, animúmque eius erigat, & ad obsequendum alacriter hortetur, sed & parturientem iubeat decumbere, ambulare, stare, aut sedere, prout & quando opus est, motum etiam conuenientem in sellâ vel lecto parturienti monstret, & manus suas oleo lilior. albor. vt & vterum fœminæ inungat, præcipuè in iis, quæ obesæ sunt, quarumque pudenda angustiora, & os vteri siccum, ac quæ primò pariunt. Vbi iam grauida in sella consedit, ipsa obstetrix ante parturientem sellâ humili sedeat, vt ex superiore loco prodeuntem infantem excipere possit. Infantem verò exeuntem manibus linteo tenui ac molli obductis excipiat, diligenter cauendo, ne vlla pars lædatur.

Postquam infans in lucem editus est, sanguis, qui in vasis vmbilicalibus est, versus infantis vmbilicum comprimendus, & ea, relicta parte quatuor digitorum transuersorum longitudine, abscindenda, & vmbilicus filo proximè ad ventrem, pollicis à ventre spatio constringendus mediocriter, vulnerique linteum duplicatum ol. rosaceo madidum imponendum. Cauendum verò, ne in vmbilici abcissione sanguis multus profundatur, cùm compertum sit, si infans debilis sit, & antequam vmbilicus vinciatur, multum sanguinis effundatur, eum mortuum esse.

Danda quoque opera vt vnà cum infante secundinæ exeant. Quæ si in vtero restiterint, manu calido oleo illitâ in vterum immissâ extrahendæ sunt: quæ si vtero cohæreant, paulatim hinc inde circum agendæ, & tandem validius attrahendę atque extrahendę sunt.

Adstantium officium.

Adstantium verò mulierum officium est, non solùm verbis parturientem consolari, & animare, sed & fulcire & sustentare, & leniter parientis ventrem manibus patulis comprimere, & infantem deorsum deducere; ac si vires deficiant, animique deliquia impendeant vino & aquarum destillatarum conuenientium odoribus eam recreare. Admittendæ verò ad eam

operam non nisi mulieres, quæ & ipsæ sæpius pepererunt, & parturientibus defuerunt: Iuuenculæ verò nuper nuptæ, & laborum istorum inexpertæ, quæ clamoribus & ejulatibus parturientis animum deijciunt, non admittendæ.

CAPVT IV.

De Partu difficili Naturali.

Partus facilis signa.

ATque hic partus naturalis modus est, qui etsi nunquam sine difficultate & dolore fit, & mulieres in partu plus, quàm bruta, laborant, ijque dolores pœnæ loco lapsæ Euæ in paradiso à Creatore indicti sunt: tamen dum naturaliter se habet, fit sine grauibus Symptomatibus, infans fortiter mouetur, doloresque versus pubem tendunt, fœmina vires & spiritum fortem habet, interdum quoque in partu sternutat, & tunc partus facilis nominatur.

Partus vitia.

Contra verò ab isto naturali modo partus multis deflectere modis potest. Interdum tempus quidem legitimum & modus rectus & planè naturalis est, exitus tamen Infantis difficilis: interdum tempus etiam legitimum est, sed modus non naturalis, dum scilicet infans non in caput conuersus, sed alia figura præternaturali exitum quærit: interdum vltra legitimum tempus in vtero hæret: interdum fœtus in vtero planè emoritur: interdum nullo modo, nec obstetricis operâ educi, nec medicamentis expelli, nec Chirurgi operâ fœtus extrahi potest, sed sectione opus, qui partus modus partus cæsareus appellatur. De quibus vitiis jam ordine agemus.

Partus difficilis.

Etsi verò partus difficilis, Græcis *δυστοκία*, in genere appellari possit omnis difficilis fœtus maturi expulsio, quacunque de causâ ea fiat, ita vt etiam eum partum complectatur, cum infans non naturali figurâ exitum quærit, cumque propterea difficulter inuenit: tamen de non naturali illo partu, cùm vitiosâ figurâ in lucem prodit infans, qui partus difficilis præternaturalis nominari potest, sequenti capite agemus: hoc verò capite saltem de eo difficili partu agemus, cùm sine figuræ vitio partus tamen est difficilis, & *partus difficilis naturalis* appellari potest.

Partus difficilis naturalis.

Caussæ.

Caussa.

Caussa autem difficilis partus est triplex, & vt partus difficulter fiat caussa est vel in matre & vi expultrice, vel in fœtu ipso, qui editur, vel in viis, per quas egreditur infans.

Matris & expultricis facultatis vitium.

Matris & expultricis ratione partus fit difficilis, quando ea debilis est: quod fit primò, cum ipse vterus debilis est, & ad expellendum non insurgit, ac dolores illi, qui ex vteri expellendi fœtum conatu excitantur, grauidam non apprehendunt. Deinde cum spiritus & sanguis, quibus natura tanquam primario instrumento vtitur, non in sufficienti quantitate in vtero musculisque abdominis adsunt; quod accidit, quia vel in toto corpore eorum est penuria, vel etiamsi adsunt, non ad vterum, partesque, quæ partum promouent, fluunt. Deficiunt spiritus & sanguis in corpore, cum vel ob habitus corporis constitutionem laxam, raram, debilem, aut ætatem nimis iuuenilem senilemve spiritus & sanguis in corpore paucus est, vel cum ob æstum, inediam, immodicas euacuationes, venerem nimiam, spiritus & sanguis deficiunt; vel ob morbos aut symptomata grauia, quibus grauidæ laborarunt, aut adhuc laborant, præcipuè febres, absumuntur, & dissipantur, viresque deiiciuntur. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 55. *Quæ gestantes vterum febribus corripiuntur, aut vehementer sine euidente caussa extenuantur, eæ difficulter & cum periculo pariunt, aut abortientes periclitantur.* Spiritus autem & sanguis aliò auocatur, cum parturientes mœstæ sunt, timidæ & pusillanimes, verecundæ nimiùm, aut alio animi affectu tenentur, aut propter dolorem, quod in delicatis accidit, fœtus expulsionem fortiter non aggrediuntur. Ad debilitatem matris quoque pertinet, si pectus & respirationi dicatæ partes sese non rectè habeant, ac spirandi difficultate laborent, & propterea spiritum, vt debent, non cohibere & versus inferiora pellere possunt.

Fœtus vitia.

In fœtu caussa est, primò, si non vnus, sed gemelli sint, vel plures fœtus, & imprimis si vterque eodem tempore exitum quærat, aut si fœtus molam cohærentem habeat; aut si sit fœtus magnus, vel secundum totum corpus, vel secundum caput; si sit debilis, ob caussas supra enumeratas, vt membranas rumpere & exitum sibi parare, eumque adiuuare non queat; & multò magis si mortuus sit. Huc tandem pertinet, si vasa vmbilicalia aliquot gyris collo infantis circumuoluta sint.

Vteri vitia.

In viis verò caussa est, cum vel membranæ sunt crassiores & densiores, vt eas infans facilè disrumpere non possit, vel os, ceruix vteri, & rima pudendi angustiores sunt, aut minus lubricæ. Hæ enim tres viæ sunt, quas infans transire, & in partu dilatari debent. Os autem & ceruix vteri angustiores sunt in iis, quæ primò pariunt; deinde dum fœminæ nimis pingues & obesæ sunt; tertiò dum tumor est in vtero aut partibus genitalibus, vel excrescentia quædam; sicut refert Guil. Fabricius, *Cent.* 1. *obs.* 67. quandam fœminam totos sex dies parturientem tandem mortuam esse, corpore verò post mortem aperto vterum laceratum, & caput infantuli in ventris capacitatem immissum inuentum fuisse, partus verò difficultatis caussam fuisse scirrhum in vtero, qui magnitudinem capitis infantuli fermè æquabat. Et *Cent.* 3. *obs.* 57. in fœminâ quadam è partu mortuâ vterum in scirrhum, qui magnitudinem capitis infantis ferè æquabat, concretum atque induratum fuisse. Quartò dum comprimuntur viæ ob tumores quoscunque partium circumiacentium, vt recti intestini, hæmorrhoidum, duras in intestinis feces, flatus ea distendentes, calculum vesicæ. Quintò, dum ossa coccygis à primâ conformatione non solùm firmiorem compagem, & articulationem habent, sed &, ac quidem præcipuè, si iusto latiora sunt, & extra ita compressa, vt intus gibba potius, quàm caua sint, & ab osse sacro & coccygis non satis distent, & ita fœtui exitum quærenti viam præcludant, eamque non nisi angustam concedant, vt ita vel occipite vel sincipite infans in istis angustiis necessariò hæreat, quæ maxima partus difficilis caussa est, ob quam & fœtus & mater interdum periclitantur, imò pereunt: quod etiam fit ob ossa coxendicis malè formata & sita in claudicantibus. Sextò, dum vterus rectum situm non habet, & propterea eius os comprimitur; Viæ tandem minùs lubricæ sunt, cùm membranæ ob tenuitatem nimis citò rumpuntur, vt aquæ, quæ vias istas humectare & lubricas reddere debent, citiùs, quàm par est, effluant.

Rimæ pudendi caussâ quidem rarius fit difficilis partus, infansque, modò os & ceruicem vteri penetrauerit, hanc faciliùs penetrare potest: tamen si breuior & angusta sit, fieri potest, vt infans & ibi subsistat, & partus nonnihil difficilis fiat.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica.

Partum autem difficilem futurum, è caussarum modò enumeratarum præsentiâ cognoscitur, & si antea mulier difficulter parere solita est.

Si verò parturire incipiat fœmina, ipsa, an facilè, an difficulter pariat, agnoscit, & an fœtus breui tempore edatur, per se patet. Partus etiam difficilis

ficilis signum est, si dolores partus sint languidi, & per longa interualla recurrant, & dolores ad dorsum potius, quàm versus podenda vergant.

Quænam autem caussa sit difficilis partus, facilè cognoscitur, si omnia circa matrem, fœtum & vterum diligenter perpendantur. Matrem enim debilem esse, caussis, à quibus debilitatem eius pendere antea diximus, patet. An fœtus sit debilis, etiam è signis, supra, *sect.7.cap.7.* propositis manifestum euadit. An fœtus nimis magnus sit, vel caput magnum habeat, an gemelli adsint, & viæ sint angustæ, ab Obstetrice cognoscitur.

Si enim fœtus ipse rectè exitum quærat, & mater officium suum faciat, nihilominus infans per illas angustias euadere non possit, sed in ipso orificio vteri subsistat, & ingens distensio circa orificium vteri percipiatur, infantem aut eius caput nimis magnum esse, argumento est. Gemelli etiam & tactu ab obstetrice & situ cognoscuntur.

Secundinas duriores & densiores esse nec rumpi posse cognoscitur, quod partus labores perseuerant, & nihilominus aqua non effluit. Si omnia reliqua sese rectè habeant, & nihilominus exclusio infantis retardetur, aliquod fœtui adiunctum impedimentum procul dubio partum moratur; quod istud confirmat, quod grauida non satis commodè gestationis tempore sese habuit, sed variis molestiis vexata, & conceptionis tempora incerta & confusa habuerit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnis partus difficilis periculosus, & cùm mater tùm fœtus in eo periclitatur. Soléntque grauia mala, vasorum vteri & aliarum partium in abdomine, vt & pulmonum rupriones, sicut Guil. Fabricius, *Cent. 3. obs.* 67. narrat, fœminam quandam è partu difficili intra 24. horas mortuam fuisse, cuius venter apertus sanguine seroso repletus fuit; conuulsiones, vteri inflammationes, febres insignes, aliáque inde excitari. Interdum in partu difficili perinæum, & cutis à pudendis vsque ad anum rumpitur.

2. Interdum verò mater & infans salui euadunt: interdum & mater & infans periclitatur: interdum mater seruatur, infans moritur; & contra infans seruatur, & mater moritur.

3. Si mulier quatuor diebus in partu laboret, vix fieri potest, quin fœtus moriatur: quia interea temporis & matris & fœtus vires collabuntur.

4. Si partus difficilis fiat ob expultricis vitium, & debilitatem matris, quæ febre laborat, ea tamen nec acutâ valde, nec diuturnâ, & mater & fœtus seruari possunt.

5. Si ob ossium pubis magnitudinem partus difficilis fiat, fœtus peribit, & nisi Chirurgi ope extrahatur, etiam mater de vitâ periclitabitur.

6. Quid ex situ fœtus, dum exitum quærit, vitioso præsagiendum sit, *capite sequenti* dicetur.

Indicationes.

Indicationes.

Indicationes præcipuas caussæ suppeditant, quæ remouendæ. Si ob matris vitium debilitatem partus difficilis accidat, vires roborandæ, spiritúsque reficiendi, & facultas expultrix stimulanda. Si ob vitium fœtus partus difficilis accidat, isque sit nimis magnus, viæ dilatandæ. Si viæ nimis angustæ sint, eæ laxandæ, aut si alius morbus in his, is tollendus. Et cum dentur medicamenta, quæ partum facilitantia dicuntur, quæ procul dubio & fœtum ad exeundum & naturam ad expellendum stimulant, ea quoque vsurpanda. Quæ omnia si non sufficiant, ad operationem chirurgicam accedendum, fœtúsque Chirurgi operâ extrahendus.

Curatio.

Curatio.

Primò sunt medicamenta, quæ in omni partu difficili locum habent, quæ virtutem expultricem irritant & confortant, ac medicamenta partum facilitantia vocantur, qualia ferè sunt, quæ aliàs menses prouocare solent, nempe *aristolochia rotunda*, *dictamnus Creticus*, *albus*, *semen lauendulæ*, *thymum*, *satureia*, *crocus*, *cinamomum*, & quæ ad cinamomum pertinet *cassia lignea* seu aromatica (vbi notandum, nonnullos crassum errorem committere, qui ad partum faciliandum cassiæ ligneæ seu aromaticæ loco vtuntur cortice fistularis, quæ ad laxandum vsurpatur) *myrrha*, *succinum album* Scr.ij. vel Drach.j. pondere ex vino albo vel aquâ liliorum alborum, vel alia conuenienti exhibitum. Nonnulli etiam olei succini guttam ex aquâ verbenæ propinant: *borrax mineralis*, quem Scr.j. vel Drach. ß. pondere exhibitum Fallopius & plures alij Medici commendant. De quibus tamen notandum, vt leniora maturè, & cum partum instare colligitur, validiora, cum partus iam instat, exhibeantur, fortissima verò, quæ fœtui nocere possunt, non exhibeantur, nisi summa vrgeat necessitas, aut vbi fœtus mortuus est.

Partum facilem reddentia medicamenta.

Ideóque in principio cochlear vnum Aq. Cinamomi exhibere sufficit.

Vel ℞. *cassia lignea*, *dictamni Cretici ana* Drach.j. *cinamomi* Drach.ß. *croci* Scr.j.

F. puluis. Dosis. Drach.j.

℞. *boracis mineralis* Drach. j. *cassia lignea* Scr. j. *croci* gr. vj.

F. puluis, qui cum Vino maluatico aquâ verbenæ diluto, vel solâ aquâ verbenæ exhibeatur.

Vel ℞. *cinamomi* Vnc.j. *croci* Scr.ß. *betonic. dictamn. Cretici, an.* Drach.j.

F. puluis. Dosis Drach.j.

Vel ℞. *cassia lignea* Drach.j. *dictamni Cretici succini ana* Drach.ß. *cinam. borracis ana* Drach.j.ß. *croci* Scr.j.

F. puluis. Dosis à Drach.ß. ad Drach.j.

Vel ℞. *radic. aristol. rot. longa*, *pulegij*, *dictamni Cretici*, *cinamomi veri*, ana Scr.ß.

F. puluis.

Vel ℞. *succini albi* Drach.vj. *cinamomi* Drach.ij. *cass. lign. myrrha*, *boracis ana* Drach.j.

F. puluis.

Vel ℞. *aristol. rot. vera* Scr.ij. *myrrh* Scr.j.

F. puluis. Detur ex vino.

Vel exhibeatur decoctum dictamni Cretici & fl. leucoij lutei.

Vel ℞. *rad. aristol. rot. vera cass. lignea ana* Drach.iij. *dictamni Cretici*, *pulegij*, *sabinæ*, *ana* M. ß. *fl. lauendula*, *cheiri ana* p.j. Coq. in vino, & detur haustus cum aq. cinamomi Drach.ij.

Amatus Lusitanus, *Centur. 5 curat.* 34. hunc puluerem è Vino exhibitum commendat.

℞. *cinam. opt. trochisc. de myrrhâ*, *croci opt. ana* Drach.ß.

F. puluis. Sed croci copia paulò maior videtur. Alius experientiâ probatus.

℞. *dictamni albi*, *succini ana* Drach.j.ß.

F. puluis, cuius dimidium ex vino calido exhibeatur. Rondeletio hic in vsu fuit.

℞. *sem. lauend.* Drach.ß. *plantag. endiu. ana* Scr.ij. *piperis* Scr.j.

F. puluis, qui exhibeatur ex aquâ caprifolij & endiuiæ.

Potenter quoque promouent fœtum guttulæ aliquot liquoris è ligno coryli destillati, in conuenienti aquâ exhibitæ.

Vtile est & oleum cinamomi, si eius gr.ij. vel gr.iij. in Aq. verbenæ exhibeantur. Imprimis ab autoribus commendatur Secundina siccata seu tosta puluerisata & exhibita, vt & vasa vmbilicalia, quæ hoc modo præparari possunt.

℞. *partem secundinæ vel chorda vmbilicalis*, *& in*

 furno

furno siccetur, ac pulueriscetur. Postea ℞. *pulueris huius* Drach. ij. *cinamom.* Drach. j. *croci* Scr. ß.

Cum succo sabinæ F. Trochisci. Dosis Drach. ij. in liquore conueniente.

Vel ℞. Vrachum cum duobus vasis coniunctis, abluatur vino, & in fictili nouo vratur in clibano, & denuo aquâ endiuiæ & vino abluatur.

Postea ℞. *Huius cineris* Drach. ij. *cinam.* Drach. ß. *piper. longi, galangæ ana* Drach. j. *seminis plantag. endiuiæ ana* Drach. j. ß. *Lauendulæ* Scr. iiij. F. puluis.

Vel ℞. *galbani, myrrhæ ana* Drach. j. *radic. aristol. rot. dictamni Cret. gentianæ ana* Drach. ß. *castorei, croci ana* Scr. j. *Cum succo saluiæ.*

F. Massa. Dosis à Drach. ß. ad Drach. j.

Topica. Externa quod attinet, suffitus possunt fieri ex suaueolentibus, & in vterum immitti.

℞. *ladani* Drach. ij. *styracis calamit. benzoes ana* Drach. ß. *moschi ambræ ana* gr. vj.

F. puluis, vel trochisci. Vel fiant pessi fœtum prouocantes, vt. ℞. *galbani aceto dissol.* Vnc. j. *myrrhæ* Drach. ij. *croci* Drach. j. *Cum ol. irino* Misc. F. pessus.

Vel ℞. *mercurialis q. s. sem. nigellæ. radic. cyclam. ana* Drach. j. Cum linteo F. sacculus pro pessario.

Vnguenta quoque, si vmbilico, pectini & pudendo illinantur, fœtum promouent.

Vt ℞. *ol. cheirini* Vnc. ij. *succi sabinæ* Vnc. j. *porri, mercurial. ana* Vnc. ß. Coq. ad succorum consumptionem, adde *galbani aceto dissol.* Vnc. ß. *myrrhæ* Drach. ij. *styrac. liquid.* Drach. j. *rad. aristol. rot. cyclamin. cinam ana* Drach. ß. *croci* Scr. j. *ceræ q. s.*

F. Vnguentum. Vel paretur tale cataplasma,

℞. *radic. bryon. aristol. rot. ana* Vnc. j. *artemis. pulegij, sabinæ, rutæ ana* M. j. Puluerisentur, adde *farinæ lupinorum* Vnc. ij. & *Coq.* pro Cataplasmate.

Sternutatoria. Sternutatoria præterea partum promouent, de quo Hippocrates, *5. aph. 35. Mulieri hystericæ aut difficulter parienti sternutamentum prodest.*

Amuleta. Amuleta quoque ad partum promouendum vulgò à fœminis vsurpari solent. *Exuuiæ* nimirum *serpentum*, quibus parturientem cingunt, *lapis aetites*, cuius vim clarissimi quique Medici obseruarunt, ac de eo Leu. Lemnius, *de occult. nat. mirac. lib. 4. cap. 12.* scribit, eius vim vsu quotidiano in Galliâ probatam esse, vt scilicet supra quidem alligatus fœtum retineat, ad femora verò, attrahat, partumque facilem & expeditum reddat. Refertque, heroinam quandam, cùm toto gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine commodâ valetudine vsa esset, partùque instante id adimere atque à pectore amouere neglexisset, sensit illa pariendi difficultatem, infantémque tardiùs desilire, sed detracto de collo Aëtite, eóque admoto femori interna parte non procul à pube, leuem placidúmque partum consecuta est. Imò tantam occultamque vim habet Aëtites, vt non solùm fœtum, sed & vterum ad se trahat, scribitque F. Valleriola, *lib. 1. obseru. 10.* cum muliercula Valentinæ cuidam mulieri difficili partu laboranti lapidem Aëtitem magnum cruri alligasset, & edito partu propter imprudentiam & oblitionem lapidem à crure non amouissent, post paucas horas, prodeunte matrice, mortem miseræ illatam fuisse. Promouent & partum *corallia, iaspis, radix polygoni, coriandrum viride*, quæ coxæ aut plantis pedum alligantur. Atque ista remedia in omni partu difficili locum habent.

Vires vt reficiendæ. Caussas verò in spécie quod attinet, si vires, quibus in hoc labore maximè opus est, deficiunt, omnibus modis reficiendæ, & propterea Vinum odoratum vel panis recens vino madidus naribus admouendus, aut vinum cum nuce moschatâ & caryophyllis. Vtilis hîc est confectio alchermes, quæ & cor cóoforeat, & languentem facultatem excitat; in quâ si quis lapidem Lazuli & moschum ac ambram reformidet, potest eorum dosis minui. Vel dentur spec. diamosch. vel diamarg. cal. Drach. j. ex vino.

Gemini in partu vt regendi. Si verò ratione fœtus partus difficilis est, & quidem si gemini adsint, ita manibus obstetrix eos regere debet, ne in exitu vnus alterum impediat, & propterea eum, qui exitui propior est, promouere, alterum verò retrudere, donec prior exierit. Si fœtus sit magnus nimis, vias laxantibus & lubricantibus, de quibus mox dicetur, vtendum.

Via vt accommodãda. Si viarum vitio partus difficilis contingat, eæque minus lubricæ sint, quod aqua nimis citò effluxerit, oleis & decoctis emollientibus laxandæ; si via angusta sit, itidem emollientibus laxanda, ol. amygd. d. pinguedine gallinæ, anatis, quibus mucilag. sem. lini, cydonior, sem. althææ addere licet.

Si tumor aliquis difficilis partus caussa sit, partes genitales leniter & blandè tractare conuenit, vt citra insignem dolorem fœtui cedant, ideóque oleis & linimentis modò enumeratis inungendæ sunt.

Si ob ossium figuram vel situm minus conuenientem, vel etiam pinguedinem nimiam partus difficultas accidat, præcipua partum faciliorem reddendi ratio in conueniente parturientis situ consistit, quem obstetrix ipsi monstrare debet, vel ipsa etiam facilè animaduertit. Si feces in aluo duræ sint, clystere vel glande eliciendæ.

Si medicamenta non sufficiant, interdum ad manus operam deueniendum. Itaque si membrana solidior fœtum retineat, eam digitis oleo dulci inunctis rumpere obstetrix debet, vel discindere, vt Aetius, *tetrab 4 cap. 23.* docet. Si verò membrana quidem rupta sit, fœtus tamen non prodeat, obstetrix omni modo laborare debet, vt fœtum viuum sine damno, quantum fieri potest, extrahat.

Fœtus semianimis in lucem prodiẽs vt tractandus. Et cum in partu difficili interdum fœtus tandem quasi semianimis in lucem prodeat, diligens eius cura habenda, ne planè emoriatur. Ideóque diligentes obstetrices spiritum ipsi per vtrumque os, ore & pennâ inflare solent, aromata mandere, & halitum adspirare & inspirare. Melle os perungatur. Linguæ instilletur guttula aquæ vitæ, eadémque pulsus & narium foramina perungantur, lauetur fœtus vino, lacte vel cereuisiâ; capiti imponatur sacculus ex nuce moschatâ, macere, caryophyllis, cinamomo, vino maluatico madidus; funiculus vmbilici foueatur maluatico vel vino, aquâ, vel cereuisiâ calidâ. Post sectum vmbilicum. ℞. *maluatici & aq. vitæ* part. æq. calefiant, & in iis dissolu. *ol. nuc. moschat.* Deinde pãnus lineus iis imbuatur, eóque vmbilicus inuoluatur. Pauperiores semen cymini coquere possunt in cereuisiâ, & eodem modo pannum lineum eâ imbuere & vmbilico imponere.

Diæta.

Diæta. Vbi partum instare fœminæ senserint, versentur in aëre temperato, cibis adstringentibus abstineant, contra vtantur cibis facilis coctionis & boni succi, iisque in paucâ quantitate, sed frequenter exhibitis, iusculis gallinarum, & cõsummatis dictis, caricis, dactylis, vuis passis. Moderatè moueantur, non multùm vigilent, balneis laxantibus è decocto maluæ, althææ, sem. fœnugræci vtantur, & loca genitalia ol. lil alb. amygd. inungant. Animi affectus nimios vitent.

In ipso partu Aër in cubiculo parturientis sit temperatus. Omnis fœtor amoueatur. Si partus iis diutiùs protrahatur, oua sorbilia & panis vino madidus exhibendus, nuces item cõditæ, caro citri & cortices citri:

CAPVT V.

De Partu vitioso seu difficili præternaturali.

Partus vitiosus seu difficilis præternaturalis. PEculiaris verò partus difficilis differentia est, cùm fœtus non eo situ & figurâ, quâ naturaliter & frequenter edi solet, sed alia prodit, quæ in specie *Partus vitiosus* seu *difficilis præternaturalis* appellari potest.

Partus

Foetus ad Partum se ConVertentis Figura

Partus Naturalis figura

PARTUS NON NATURALIS FIGURÆ

I Fig

II Fig

III Fig

IIII Fig

V Fig

VI Fig

VII Fig

VIII Fig

IX Fig

X Fig

XI Fig

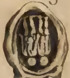
XII Fig

XIII Fig

XIIII Fig

XV Fig

XVI Fig

Partus autem huius vitiosi & præternaturalis multi modi sunt. Cùm enim partus naturalis fiat, cum Infans capite primum exit, manibus & cruribus sursum protensis: quocunque etiam modo aliter Infans prodit, partus is vitiosus est. Potissimùm tamen tres modi sunt. Nam exire conatur infans vel pedibus, vel manibus, vel obliquus. Idque rursum variis modis. Dum n. manibus vel pedibus primùm exire tentat, prodit vel vtroque pede, idque rursum vel manibus ad femora applicatis, qui I. modus est: vel brachiis & genubus extensis ad latera & distortis, qui II. modus est: vel manibus sursum extensis, qui III. modus est: vel vno pede, & rursum manibus ad femora applicatis, qui IV. modus est: vel brachiis sursum extensis, qui modus V. vel in genua, qui est modus VI. vel vtraque manu, qui est VII. modus: vel vnâ manu, qui VIII. modus: vel manu & pede vtroque, qui modus IX. Obliquè dum egredi conatur, rursum varij modi sunt. Vel enim natibus primùm exire tentat, brachiis sursum protensis, qui modus X. est: vel supinus dorso orificio vteri obuoluitur, brachiis & cruribus sursum extensis, qui modus XI. est: vel humeris ad orificium Vteri tendit, brachiis & cruribus itidem sursum extensis, qui modus XII. vel pronus ventre ori vteri obniat, manibus & pedibus sursum versus dorsum reflexis, qui modus XIII. est. Ac vt geminos addamus, vel vterque gemellus in caput prodit, qui modus XIV. est: vel vterque in pedes, qui modus XV. est: vel alter in caput, alter in pedes, qui modus XVI. est.

Videatur Schema.

Verùm procul dubio multò plures adhuc figuræ vitiosi partus sunt, cùm rectum quidem sit simplex, vitiosum multiplex, eæque sæpe obstetricibus occurrant. Talis figura est, quam descripsit & depinxit Gu. Fabricius, *cent. 4. obs.* 57. Fœtus is in transuersum situs erat, & ita quidem, vt caput sinistro, pedes verò dextro hypochondrio ita insisterent, vt in vtroque latere prominentia non obscura obseruari posset. Spina dorsi autem fœtus versus vteri orificium vergebat. Brachium dextrum extra orificium propendebat, sinistrum verò, vti quoque crus dextrum (quod versus caput reflexum) mediantibus vasis vmbilicalibus (qui truncum corporis bis circumdederunt) trunco corporis ita alligabantur, vt ab initio fœtus ad exitum minùs commodè sese parare posset, sed omnia inuerso ordine acciderent. Itaque cùm fœtus, qui & maturus & robustus erat, maximo impetu sese moueret, sinistro pede corpus Vteri versus dextrum latus dilacerauit, vt pes extra vterum immineret. Hinc cùm iam septem dies in partu laborasset, expultrix vteri planè & subitò quieuit, & parturientium dolores ac conatus cessàrunt, atque ipsa exspirauit.

Fœtus per vmbilicum manum exserens.

Sed præter hos & alij modi sunt partus vitiosi rariores, seu rara quædam, quæ circa partum fiunt. Lutetiæ cuidam mulieri grauidæ fœtus exertam manum per vmbilicum fuisse, & quindecim dies ad partum sic stetisse, saluâque matre euasisse viuum & vitalem, Hollerius, *inter rara, num.* 8. refert. Quæ res cum planè mira sit, non sine caussâ optat Roussetus, *de partu cæs. sect. 4. hist.* 5. Hollerium addidisse, quomodo postea enixa sit ista grauida, & per quam viam, & an postea iterum vterũ gestârit. Huic quid simile Ioh. Schenckius, ex relatione D. Tobiæ Cneulini, recenset, dum scribit, Augustani Tinctoris vxorem omphalocelem ex partu contraxisse; & licèt duodecim liberorum mater facta fuerit, satis tamen commodè habuisse, quod fasciâ ad ruptionem idoneâ vteretur. Accidisse verò, vt in partu fœtus subitò sursum ad omphalocelem abriperetur, inibique hæreret, turgente & expanso in tantùm vmbilico, vt ad tactum fœtus membra exactè dignosci possent, non sine matris & fœtus vitæ periculo. Factum tandem fuisse, vt peritissimæ fœminæ manu in vterum immissa fœtus singulari dexteritate ab vmbilico ad locellos reuocaretur, & filius viuus & vitalis ederetur.

Caussæ.

Caussa.

Hippocrates, *in lib. de nat. puer.* duas huius partus vitiosi caussas refert, vteri scilicet amplitudinem, & mulieris tempore partus ob acerbos dolores inordinatum motum, cùm nimirum modò surgit, modò decumbit, modò in vnam, modò in alteram partem, & huc atque istuc sese iactat. Hisce enim motibus inordinatis fœtus à situ illo naturali facilè dimouetur. Quibus addi potest membranarum fœtum inuoluentium crassities. Has enim cùm capite rumpere non potest infans, manibus & pedibus id tentans, modò in hanc, modò illam partem mouetur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Quâ figurâ autem prodeat fœtus, & quæ pars primò orificio vteri offeratur, rectissimè obstetrix explorare & deprehendere potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnes istæ fœtus exitum quærentis figuræ præternaturales non solùm difficiles sunt, sed & periculosæ, vt interdum mater, interdum fœtus, interdum & mater & fœtus pereat.

Agrippa.

2. Minus tamen periculi est, cùm infans in pedes, præcipuè vtrumque, exit. Latini hoc modo natos Agrippas appellant.

Curatio.

Curatio.

Si fœtus non recto situ prodit, obstetrix manu oleo inunctâ, vnguibus præcisis, partim adducendo, partim retropellendo, partim in rectum agendo, prout opus, fœtum dirigere, & in meliorem ac naturalem situm conformare debet; & omnis labor eò dirigendus, vt fœtus in cauitatem vteri reducatur. Non rarò enim accidit, vt postea proprio & naturali exeundi conatu suâ sponte naturalem figuram nanciscatur.

Quod si non fiat, & I. figurâ ac in ambos pedes manibus ad femora applicatis prodeat, commodissimum quidem foret, si posset in vterum retrudi, vt in caput prodeat. Verùm cum metuendum sit, ne si hoc tentetur, aliam vitiosiorem figuram acquirat, non facilè ista figura mutanda, cùm vix fieri possit, vt pedes sursum retrudantur, quò fœtus in caput exeat, sed obstetrix oleo manibus inunctis vias lubricare, & brachia infantis prehendere, ne sursum protendantur, debet, & si propter magnitudinem, quam augent porrecta ad latera brachia, difficulter prodeat, os & ceruix vteri inungendus, exitúsque adiuuandus; in quem finem etiam sternutatorium naribus admouere vtile est.

Quod si II. Figura, in pedes scilicet, sed pedibus, genubus & manib. distortis prodeat, parturiens à sellâ ad lectum deducatur, & nisi infans ad naturalem situm redeat, vterus comprimatur & grauida aliquoties circumuoluatur, donec infans ad commodiorem situm perueniat.

Quod si III. Figura, in vtrumque pedem, manibus sursum extensis exitũ quærat infans, periculosus partus est, & brachia facilè læduntur. Itaque vt partus hoc modo fiat, obstetrix permittere non debet, nisi infans nimis paruus sit, & os vteri amplum, vt sine damno facilè exitum habere possit. Ergo grauida in lectũ supina, capite demisso & natibus altioribus, collocanda, quod commodè fiet, si supinæ molle aliquid sub coxas substernatur, & sub lecti pedes, quò altiores sint hi, à pedibus aliquid supponatur, & ceruical nullum sit sub capite.

capite. Et tum ventrem sursum stringendo, tùm infantem retrudendo, ita in vterum repellendus, vt commodiorem figuram nanciscatur. Cùm verò retrusus fuerit fœtus, atque hinc & hinc obuoluitur, vt secundum naturam constituatur, quicquid sub lecti pedes & sub coxas positum est, subtrahatur. Imprimis danda opera, vt facies infanti dorso matris obuertatur: id quod in omni partu præternaturali obseruandum.

Si verò IV. Figura, vno nimirum pede, altero retracto & manibus ad femora applicatis, infans prodeat, parturiens eodem modo in lecto collocetur, sesesque voluet aliquoties, vt infans naturalem situm acquirat. Quod si non fiat, sed pes alter quoque orificio vteri offeratur, is comprehendendus & partus eo modo, quo in I. figurâ promouendus.

Sin autem V. Figura, vno pede ori vteri oblato infans prodeat, nullo modo ista partus figura permittenda, sed ad meliorem redigenda, vt III Figurâ dictum.

Quod si VI. Figurâ in genua prodeat infans, manibus ad femora demissis, vtrumque genu sursum impellendum, donec situm Figuræ I. acquirat, & sic vt in Fig. I. partus promouendus. Aut si id tutum non videtur parturiens in lectum collocanda, & voluenda, donec infans naturalem situm acquirat.

Si VII. Figura in manus ambas prodeat infans, humeris apprehendendus, atque eo vsque intro reducendus, donec manus lateribus applicet. Et ne ad priorem partus figuram redeat, ab obstetrice brachia ad latus deducenda.

Quod nisi successerit, ad lectum deducenda grauida, vt in eo infans naturalem situm acquirat. Quem si nullo modo adipisci licet, partus omnino periculosus est, nisi infans planè paruus sit, & vteri os amplum. Vt tamen tum faciliùs prodeat infans, os vteri oleis, idoneis laxandum, vterus comprimendus, & brachia, quantum fieri potest, coniungenda.

Si VIII. Figurâ, vnâ scilicet manu, pedibus in vterū porrectis sese offerat infans, nō extrahere eum conandum; cùm magis hoc modo infans firmaretur, & membrum vel luxaretur, vel abrûperetur, sed parturiens ad lectum deducenda, & tùm ventrem sursum stringendo, tùm infantem sursum pellendo, in vterum is retrudendus, vt naturalem situm acquirat: quod si spontè non fiat, infertâ manu eminens brachium ad latus cōponendum, vt ita naturalem situm infans nanciscatur.

Si IX. Figurâ, manibus & pedibus iunctis simul prodire conetur infans, obstetrix operam det, vt pedes sursum protrudat, brachia lateribus applicet, capútque infantis apprehendat, & ita ad naturalem partum disponat.

Si X. Figurâ, natibus ori vteri obuersis, ad partum veniat infans, obstetrix manu anum sursum protrudere debet, & caput ad os vteri conuertere, & ita ad naturalem partus figuram dirigere, idque maturè faciendum, ne in vitiosiorem aliquam figuram infans veniat. Quod si obstetrix obtinere non possit, parturiens ad lectum deducenda, vt infans in meliorem situm conuertatur.

Si XI. Figurâ, transuersus scilicet & supinus, vel etiam in latus alterum inclinans infans prodeat, eodem modo, vt in priore figurâ, nates sublenandæ sunt, capútque ad os vteri dirigendum. Quod si non fiat, mater in lectum componenda & voluenda, donec fœtus ad meliorem figuram veniat.

Si XII. Figurâ, humero nimirum ori vteri obuerso exire conetur infans, porrectis sursum pedibus ac manibus, non ita difficulter in naturalem figuram dirigitur, humeros scilicet submouendo, & sursum pellendo, vt caput ori vteri obuertatur.

Si XIII. Figurâ ventrem & pectus ori vteri obuertat infans, manibus & pedibus retrò coniectis, & sursum versis, periculosissimus partus est. Quapropter obstetrix infertâ manu brachia primùm infantis apprehendat hinc caput, idque orificio vteri obuertat, brachia verò submoueat, & ad latera dirigat. Quod si obtineri no possit, etiam in hoc casu parturiens ad lectum deducenda, vt se voluret, vel etiam pedibus comprehendenda, atque concutienda, vt infans in aliam figuram statuatur. Vt enim motu & agitatione partus naturalis in vitiosam figuram inuerti potest: ita idem motus & agitatio figurâ non naturalé in naturalé mutare valet.

Si XIV. Figura Gemelli prodeant, & quidem capitibus simul ad orificium vteri conuersis, obstetricis officium est, alterum, qui ori vteri propior est, excipere, alterum verò, dum prior prodit, non planè dimittere, ne in vterum regrediens figuram aliquam vitiosam acquirat, sed priore nato, & ipse postea statim prodeat.

Si XV. Figurâ Gemelli pedibus vtrinque ori vteri obuersis prodeant periculosus partus est. Quapropter obstetrix det operâ, vt alterius brachium apprehendat corpúsque inuertat, vt caput ori vteri obuertatur idque postea in altero etiam faciédum Quod si obtineri non possit mulier in lectum deducenda, & danda opera, vt agitatione corporis gemelli in meliorem figuram reducantur.

Si XVI. Figurâ gemelli prodeant, alter in caput, alter in pedes conuersus, obstetrix eum, qui capite ad os vteri conuersus est, naturalémque figuram habet, primò extrahere & excipere debet: alterum verò in vterum submoueat & in naturalem figuram restituat, vel quod tutius, vt de I. Figurâ dictum, pedibus eum obstetrix prehendere debet, & conari, vt eum extrahat.

Videatur Schema pag. 421.

CAPVT VI.

De Partu Tardo.

Circa partum nec hoc prætereundum, quosdam tardius, quam naturaliter soler, nasci. Cardanus, *lib. 1 tract. 3. contrad.* 8. Patrem suum prædicasse scribit se decimo tertio mense natum. E Plinio, *lib. 7. cap. 5.* & Auicennâ, *lib. 9. de animalibus* constat, quosdam post menses quatuordecim peperisse. Et Alex. Benedictus, *de curand. morb lib. 25. cap. 23.* refert, se accepisse, quandam quatuordecim mensibus partum tulisse. Et Massa, *epist. 19. tom. 2.* scribit, nobilissimam quandam matronam Venetiis ex coniuge septuagenario concepisse, tandem quinto decimo mense puellam peperisse, orbatam oculis, & truncatam manibus, quæ vixit quinque mensibus Et supra, *cap. 1.* relata est historia nobilissimæ cuiusdam fœminæ in Galliâ, quæ duos fœtus vnum decimo octauo, alterum vigesimo mense peperit. Et Paschalis Gallus, *in suâ Bibliothecâ medicâ*, narrat Renatum Thioneau Med. D. edidisse miraculosam historiam fœtus in vtero viginti tres menses gestari, apud Turonenses. Atque ex Alberto Crantzio referunt, quod ex Duce Baruch Vandale vxor conceperit, & biennio prægnans fuerit, & pepererit infantem gradientem, & loquentem. Et Auentinus, *lib. 5. annal. Boior.* scribit, fœminam biennio Vterum ferentem, marem loquentem enixam esse Metemalis denique, *consil. 85. ad Illustriss. & Generosiss. Dn. Christoph. à Volckenstein*, scribit: Nunquam, *inquit*, aut visum, aut scriptum est, (quantum ipse recordor) mulierem vllam fœtum viuum quatuor annis ventre gestasse, quemadmodum hæc à te mihi proposita mulier, quam scribunt anno 15. enixam marem, mox primo coniuge orbatam cum secundo ac tertio 16. annis sterilem mansisse, donec tandem quarto nupta concepit fœtum, quem ipsa omnino affirmat, se iam quarto anno exacto viuum gestare, non modo absque vllâ insigni molestiâ, verum etiam cum summo valetudinis lucro, nempe quæ prius innumeris pene malis tentaretur, nunc verò à cunctis libera sit. Sed hæc rara

Partus tardus.

rara & pene miraculosa sunt. Accidúntque procul dubio ob semen debile, vterique calorem languidum, quibus de caussis & fœtus tardiùs absoluitur, & expultrix languet. Non est autem in Medici potestate talia corrigere, sed Naturæ omnia permittenda.

CAPVT VII.

De Partu nullo, & Fœtu in vtero mortuo.

Partus nullus. TAndem in partu & hoc contingit, vt quidem tempore legitimo pariendi conatus sese manifestent, doloresque grauidam apprehendant, & aqua, vt fieri solet, effluat; postea tamen omnes illi dolores & conatus euanescant, nec vnquam redeant, aut si aliqui redeant, fœtus tamen non excludatur, atque ita partus nullus accidat, sed infans intra matrem relinquatur.

Differentia. Accidit autem hoc quatuor modis. Vel enim fœtus & mater moriuntur: vel mater viua manet, & fœtus moritur: vel mater viuit, & fœtus viuit, in lucem tamen edi non potest: Vel mater moritur, & viuus fœtus in vtero relinquitur.

Caussæ.

Caussæ. Eædem ferè caussæ, ob quas partus fit difficilis, si maiores sint, faciunt, vt infans planè excludi non possit, partúsque nullus fiat. *Matris vitiũ.* Etenim cùm primò conatus matris validus, eiúsque robur ad sustinendos partus labores requiratur, si vires matris non solùm quacunque de caussâ sint imbecilles, sed & deficiant, & dolores partus euanescant, vel etsi vrgeant, à fœmina tamen sustineri non possint, conatúsque excludendi deficiat, partus nullus fit, & sæpe mater vel infans, vel mater & infans hisce laboribus succumbunt & moriuntur.

Fœtus. Deinde cùm infans validus, fortitérque sese mouens partum faciliorem reddat, si infans sit imbecillis planè, vel etiam mortuus, partus nullus fit. Si quoque fœtus magnus nimis sit, & mater tenella, accidit interdum, vt non solùm partus difficilis fiat, sed & mater in partu succumbat, & vel mater vel fœtus, vel vterque de vitâ periclitetur & moriatur. Quod etiam accidit, si gemini sint, aut plures fœtus, qui vnà exitum quærunt, aut mola carnea sit coniuncta, aut monstrum, vel si adeo fœtus intumuerit, vt ipsi per consuetam viam exitus non detur. Inprimis verò non tantùm partus difficilis fit, sed & non rarò nullus, si infans figurâ non conueniente, de qua *capite præcedente* dictum, prodeat. Cùm enim hoc modo in orificio hæreat infans, & omnem matris conatum eludat, neque etiam ab obstetrice vel Chirurgo in meliorem figuram disponi possit: fit, vt in istis conatibus variisque motibus & compressionibus non solùm mater succumbat, sed & fœtus interdum moriatur.

Viarum. Tertiò si viæ, per quas fœtus transire debet, vel ob conformationem, vel ratione ætatis nimis angustæ sint, non solùm difficilis, sed & nullus partus fieri potest. Inprimis verò hoc accidit, cùm pubis ossa, quæ ob laxam cartilaginem, quâ conglutinantur, nonnihil in partu, præcipuè difficiliore, cedere solent, fœtui nullo modo cedunt, aut cùm ossa coccygis nullo modo retrorsum cedunt, & lumbi in muliere breues sunt, & fœtui exitus non patet. Et quidem si fœtus sit fortis, aut partum promouentia fortiora exhibeantur, via verò non satis pateat, accidisse interdum compertum est, vt fœtus vterum perruperit. Ita refert Guil. Fabricius, *Cent.* 1. *obs.* 4 se anno 1592. 21. Aprilis, Coloniæ, præsentibus Clariss. & Doctiss. Ioanne Slotano, & Henrico Palantrio M.D.D. dissecuisse aurificis vxorem, habitantem in plateâ, quæ appellatur longa, ex partu mortuam. Comperta est matrix erumpente infante lacerata, eiúsque caput in læuam ventris capacitatem dimissum, eademque matrix, pars neruosa circa infantis collum contracta, quæ ipsum procul dubio suffocârat. Mater totos vndecim dies parturiens fuerat; obstetricibus Fabricióque tandem ipso pridie ante obitum frustra adhibitis: quum multò ante mortuus esset infans, in vtero solo extante læuo brachio, quod propendebat. Et ibid. *obs.* 67. scribit, honestam quandam matronam, Lustriæ ad marginem Lemani lacus, totos sex dies parturientem fuisse. Ipso tandem aduocato, eam in agone mortis comperisse; eâ ipsâ etiam nocte è vitâ discessisse. Sequenti die se corpus aperuisse, vterúmque dilaceratum, & caput infantuli in ventris capacitatem dimissum inuenisse. Huius autem difficultatis pariendi caussam fuisse scribit scirrhum, qui magnitudinem capitis infantuli propemodum æquauit. Hunc igitur scirrhum obstitisse, quo minùs vterus tempore prægnationis sese satis extendere, & parturientis violentum motum fœtus sustinere potuerit.

Aliis tamen etiam de caussis fœtus in vtero emori solet, nimirum ob alimenti defectum vel prauitatem, ob quam morbum aliquem in vtero contrahit, vel copiam, à quâ suffocatur, vel cùm casu, percussione illi vis infertur, aut iisdem caussis, vt & saltu, tussi, sternutatione, acetabula, per quæ alimentum ipsi defertur, soluuntur, aut cum ex animi pathematibus nimiis damnum percipit, aut ex medicamentis fœtum necare valentibus læditur, vt & ex morbis seu acutis seu longis, quæ matrem infestant. Matris enim morbi fœtui communicari solent, quibus non solùm læditur & debilitatur, sed sæpe planè moritur.

Signa Diagnostica.

Siue autem mater moriatur, siue viuat, omnino diligenter inquirendum, an fœtus adhuc viuat, vel mortuus sit, ne si viuat, in vtero matris, tanquam in sepulchro, sine necessariâ ope relinquatur. *Signa.* Etenim si mater viuat, & fœtus mortuus sit, danda opera, vt quamprimùm expellatur vel extrahatur, ne putrescens matri damnum afferat. Si verò mater mortua sit, & fœtus viuat, fœtus eximendus, antequam mater sepeliatur, quâ de caussa in sepultura non properandum, cùm quæ pro mortuis habentur, interdum reuiuiscere possint.

Fœtus mortui signa. Cognoscitur autem fœtus in Vtero mortuus, quod mater & obstetrix motum illius amplius non percipiunt, etiamsi roborantia, quibus aliàs vis eius languida excitari solet, adhibeantur: quando se de latere in latus conuertit, fœtum ex vnâ parte in alteram instar lapidis dilabi percipit, facies & inprimis labra pallent, & partes extremæ liuidæ ac frigidæ apparent, vteri regio & ceruix frigida deprehenditur, mammæ, quæ antea turgebant, flaccescere incipiunt, & temporis progressu anhelitus fit fœtidus, aqua & sanies fœtida ex vtero effluit, febres accenduntur, & horror febrilis accidit, animi deliquia, stomachi & capitis dolores, interdum & conuulsiones accedunt. Si etiam ante fœtum secundina excludatur, fœtus in Vtero mortui signum est; cùm vasis vmbilicalibus, quæ spiritus & nutrimentum afferebant, ipsi spiritus & nutrimentum denegentur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si fœtus ex vtero edi non possit, periculosissimum est, & periclitantur cùm mater, tùm infans: & quidem interdum fœtus moritur, mater verò manet; interdum mater moritur, & infans saluus superest; interdum & mater & fœtus moriuntur; interdum & mater & fœtus viuus manet, atque vterque seruatur Chirurgicâ extractione, de qua postea dicetur.

2. Nisi

2. Nisi fœtus mortuus quamprimum excernatur, putrescens in vitæ periculum matrem conijcit.

3. Quò peiora & plura fœtu mortuo in vtero matres apprehendunt Symptomata, eò magis periclitantur, vtpote si conuellantur, si tremant, si lethargo & somno graui corripiantur, si pulsus sit debilis. Si verò nihil tale patiuntur, ipsas seruari posse, spes est.

Varia historia fœtus mortui.

4. Et quidem plerumque grauidæ ex fœtu mortuo varios & mirandas affectiones patiuntur, tandemque moriuntur, cuius rei exstant variæ historiæ. Fr. Roussetus, *de partu Cæsar. sect. 4. cap. 2.* scribit, fœminam quandam Aurelianensem, cùm menstruorum suppressione & quartanâ laboraret, nec se grauidam esse suspicaretur, sed scirrho se laborare putaret, tamen fœtum in vtero gessisse, qui postea mortuus, nullis partus signis conspicuis, in vtero computruerit, vt tandem ossa tractu temporis denudarentur, & vterum posteriora versus perforarent, ita vt sensim per aluum vnà cum excrementis ossa fuerint excreta, & inter cætera os tibiæ integrum fuerit reiectum: cum quo malo cùm diu conflictata esset, interiit. Idem, *eodem in loco*, refert, quandam Cathatinam de Fiefs, cùm secundas contraxisset nuptias, eodem tempore in morbum incidisse, & grauidam redditam fuisse. Cùm verò se vtero gestare non suspicaretur, Lutetiæ infinitis remediis, & quidem diætâ sudorificâ (auxilium aduersus morbum quærens) vsa est: etsi non deessent ex obstetricibus Reginæ aliquæ, quæ grauidam ipsam pronunciarent, eò quod symptomata ea, quæ vtero gerentibus accidere solent, in ipsâ obseruarent, idque à tempore suppressorum menstruorum, donec etiam lac in mammis obseruabatur, & vsque ad nonum mensem: quo tempore omnia illa symptomata desiere, vnà cum motu ipsius fœtus: Dein dolores partus irriti tum superuenêre, & statim post omnia signa fœtus emortui obseruate licuit, attamen horũ omnium signorum ratio non habebatur. Quare cum Lutetiâ domum rediisset, adhuc fœtum mortuum vtero gestauit, idque quindecim mensium spatio à die ipsius interitus supputatione factâ, præter anteactos nouem menses, quibus in vtero materno vixerat. Sic partes molliores putrefactæ per inferiora eiiciebantur, quæ (non absque ratione aliquâ) per Dominum Ponetum, Medicum Melodunensem doctissimum, pro sanie ex vteri vlcere promanante habebatur: quemadmodum ossa, quæ remanserant, scirrhum lienis esse censebat. Tandem exstincta eum esset 5. Nou. Octob. Anni 1570. à Lucâ Campano & Iacobo Daxier, Tonsoribus Millensibus, præsentibus Dominis de Vertau, & la Gainiere, plurimisque aliis aperta fuit. Quare copiosa adhuc sanies in abdomine reperta absque vtero, & fœtus ossa aliqua iam putrida, aliqua verò integra erant: & inter hæc ossa vnum ex ossibus clauiculæ iam liuidũ peritonæum & abdominis musculos iam perforarat, ita vt sola cutis integra remanserit, qui in latere sinistro forinsecus conspiciebatur, quod iam pridem pro splenis scirrho habebatur.

5. Contra obseruatum, fœminas quasdam fœtum mortuum sine omni ferè incommodo aliquandiu in vtero retinuisse. Ita refert Guil. Fabricius, *Cent. 2. obseru. 50. & 51.* fœtum mortuum tribus mensibus, nullis superuenientibus symptomatibus, in vtero materno tetentum, & octauo demum mense extractum fuisse, vix spithamæ & dimidiæ longitudine, cum vasis vmbilicalibus vix spithamæ longitudine. Et aliam quamdam circa mensis octaui finem filium peperisse, qui longitudinem spithamæ cum dimidiâ non excesserit, & corpore extenuatus, cuteque & musculis rugosus exsiccatus fuerit, vt figuram sceleti planè referret, quem adstantes per menses tres aut circiter fuisse iudicarunt. Cur autem fœtus hic vterque non putridus aut fœtidus fuerit, caussam esse puto, quod vterque defectu alimenti tabe confectus interierit, atque ita facilè putredini obnoxius esse non potuerit.

Fœtum mortuum in vtero detentum, alii concepto ac genito.

6. Obseruatum ex fœtu in vtero mortuo nonnullas quidem varia mala passas fuisse, verum non solùm superstites mansisse, sed & iterum concepisse, imò quod mirandum, nonnullas fœtum mortuum vel fœtus mortui sceleton in vtero adhuc gerentes concepisse, & peperisse. Albucasis, *lib. 2. chirurg. cap. 76.* scribit: Vidi mulierem fœtum mortuum vtero etiamnum gerentem, nihilominus denuo imprægnatam: eundemque fœtum ex secundo conceptu genitum mortuum: huic multo tempore post apostema in vmbilico obortum & inflatum superatum est. Vocatus itaque ad curationem diu eiusdem medicationi institi, neque tamen ad consolidationem vlcus deduci potuit. Itaque emplastra vehementer attrahentia adhibui, quorum beneficio paucis post diebus ossicula prodierunt. Admiratione igitur ductus, cum ventrem ossibus catere scirem, tem diligentius & multifariam expendi, deprehendique, ossicula illa non nisi ex fœtuum mortuorũ cadaueribus prouenisse. Caussâ itaq; morbi certò cognitâ, medendique ratione inueniâ, ossicula plurima per interualla ex apostemate eduxi: mulier indies melius habente, quæ postmodũ diu adhuc supervixit: vlc⁹ verò subinde nonnihil putrilaginis ex sese remisit.

Fœtus in vtero putrefactus, per abdomen exclusus.

Alexand. Benedictus, *de curand. morb. lib. 25. cap. 33.* refert, Venetæ cuidam matronæ, cum partum legitimum exclusisset, alterum intra vterum inclusum mansisse mortuum, qui in magnis puerperæ difficultatibus tabefactus fluore quodam profluxit ex naturalibus oris, demum ortis in ventre tribus fistulis, ex vnâ, quæ omnium maxima erat, integra infantis caluaria extracta est, cunctis mirantibus, deinde singulis diebus reliqua ossa demta sunt, vnde mirabili naturæ opere sanitati restituta est.

Achilles P. Gassarus, *in Epistolâ ad D. Matth. Cornacem*, scribit, in comitatu FeldKirchensi muliérculam quãdam verè imprægnatam ad decimum vsque mensem satis incolumen vixisse. Quæ tandem partus tempore negligentius tractata ab adstantibus ad syncopas crebras adacta est, vt non solùm fœtus infelis illis suffocatus fuerit, sed & mater de vitâ periclitârit. Pro desperatâ igitur ab omnibus habita, nullo medicamento adhibito, solùm offulis ac gallinarum insculis per interualla refocillata fuit. Et sic misera illa per reliquum puerperii spatium vtcunque curata, paulatim dolores remittere, menstruorum tamen fluxum perseuerare sensit, & sine omni auxilio medicamenti alicuius, per Dei gratiam, indies magis ac magis melius habere cœpit: donec & muliebre profluuium cessarit, & dolores magnâ ex parte euanuerint quoque, adeo vt illa domesticis negotiis qualicunque valentudine præesse sategerit; ac decrescente insuper nonnihil vteri mole cuncta sibi prospera ad annum ferè integrum promiserit. Quo tamen non planè euoluto, tumor quidam particularum in sinistrâ inferioris ventris parte, paulò supra inguina apparere de nouo cœpit: qui dum quotidie augeri, & demum etiam dolorem apostematosum cum cutis liuore superinducere pergeret; ibi mulier de fœtu amplius non sollicita, Chirurgi auxilium inuocauit. Is vigentibus tum accidentibus, quæ generationem puris concomitari solent, tum ingenti necessitate abscessum illum iam ad humani capitis magnitudinem excrescentem omnino deturmefactâ aluo, decussatim nouaculâ, vt in fungorum apertione vsus obtinet, discidit: quo facto, tanta fœtidissimæ virulentiæ copia effluxisse fertur, vt præsentium nullus, nedum ægrota mulier, aut ipsemet Chirurgus facilè sufferre potuerit. Nihilominus tamen vlcus illud sordidissimum Chirurgus mundificare & abstergere pro more non destitit: quousque intra pauculos dies semiputrida quoque ac corrosa ossicula vnà cum pure exire cœperunt. Quæ cum is remittentibus indies tùm dolore, tùm fœtore, vndè

vndenam in ventrem, concauitatem nimirum ex-ossem peruenisset, stupidus miraretur: ex tandem erumpentibus integris tibiarum ossibus, postetiorbúsque caluariæ fragmentis, manifestè deprehendit, ea ipsa reliquias esse fœtus illius, quem mulier ea ante annum peperisse debebat. Vnde vehementiore admiratione captus, decoctiones, loturas, & vnguenta, quà potuit, solertiâ, pro vlceris profundissimi mundificatione exsiccationéque semper adhibuit, donec illud, fœminâ nihil vltra conquerente, per sese ad consolidationem properare animaduertit. Ibi cicatrisationi, quam vocant, inuigilans, mulierem eam omnino persanauit. Quæ posthac plures superstes fuit annos, ac redeuntibus in ordinem naturalem menstruis purgationibus, feliciter quoque postea puerum viuum enixa esse fertur.

Et Roussetus, *de partu cæs. sect. 4. cap. 4. hist. 6.* In suburbiis Sullianis ad Ligerim, Margaritam Preuost, Petri Doreti molitoris vxorem, cum manifestò grauida esset, & tamen tempore partus eniti non potuisset, in grauissimum incidisse morbum scribit, vt tandem venter adeò extenderetur propter fœtum & ipsius tunicas putrescentes, vt præter totius abdominis tumorem, octauo nonovè mense circa regionem vmbilici peculiaris tumor valdè elatus obortus sit, fistulis abscessui molli tubro, vt iamad apertionem maturus videretur. Quare abscessus hic anno 1550. die natiuitatis Christi, ab Ichierio Gallometo, eius loci Chirurgo, cauterio actuali apertus fuit, qui puris incredibilem quantitatem scintellis exemit: altero verò die, cùm vulneris rationem esset habiturus, qualesnam essent pili, qui circa vulnus conspiciebantur, inquirere voluit, quare fœtùs caput iam putrescens esse reperit, quod tum per vulnus dilatatum extraxit cum reliquâ cadaueris parte, quod filiam fuisse agitum: attamen breui temporis spatio conualuit. Hanc post mortem Doreti mariti rursus alteri nupsisse, & circiter annos adhuc viginti septem, corpore sano, superuixisse, & demum anno 1577. diarrhœa perisse refert. Verùm ipsa vt nec prius, ita nec postmodum vtero gestauit.

Idem, *ibid.* refert, illustrissimam Principissam ex Bourbonia stirpe, vidisse iuuenculam ægrotaui, pallidam, prostratis viribus, tumentem, tantisque doloribus diuexatam, ita vt nec quis morbus esset, noscceretur, nec spes vlla salutis superesset. Quare misericordiâ mota Princeps, eam obstetricibus inspiciendam tradidisse, quæ etiam rem vti se habebat, patefecerunt: ægrotam nimirum, quæ virgo censebatur, fœtum adultum, & à longo tempore mortuum ac putridum vtero gestare, ita vt ossa vtero perforato, ad latus vmbilici conspicerentur: ex quo loco Principe præsente ossa aliquot extracta fuisse, copiosissimè fœtidissimo pure emanante, scribit, & breui tempore mulierem illam fuisse affectu illo percuratam.

Et Maurit. Cordæus, *comm. 1. ad lib. 1. Hippocrat. de morb. mul. text 11.* scribit: Mulierem quandam rusticam fœtum octimestrem gerentem, dum ad forum vrbis Sacricæsaris mandasset se viæ, è ferocienti equo excussam fuisse, & in saxum prægrande, hoc est, eius angulum, ad vmbilici regionem impegisse, & à casu illo integrum diem obmutuisse, sensu motúque priuatam. Perendie prehendisse eam acutam febrim, & comitatam quidem fæmoribus symptomatibus. Namque animo liquisse, vomuisse, delirasse. Repurgata illa itaque ex præscripto Medicorum aliquoties, ac iteratâ sanguinis detractione, & cæteris sumptis & admotis, quæ febrilem æstum infringerent, & sanguinis intus latentis vim perniciosam retunderent, trigesimo post ea die, remissionibus symptomatis quibusque, secundum vmbilicum tumorem quendam, magnitudinis vt minimum manus conclusæ, sese prodidisse, eoque rupto, fœdam saniem, virulentamque, vnà cum tabo primùm exiisse, purulentis particulis carnis sequentibus, postremóque fœtus ipsius ossa frustillatim effluxisse. Decimo tandem ab hinc mense, vlcere concluso, perductoque ad cicatricem, mulierem conualuisse.

Similem historiam ex relatione D. Felicis Plateri, Doct. Casp Bauhinus, *in appendice ad Rousseum*, recenset, de Concubinâ cuiusdam Sacerdotis in Zupfsingen, Heluetiæ pago, Barbara Fhitera nominatâ, quæ cum tertiù grauida & partui vicina esset, per octiduum pariendi conatus cum maximis vteri cruciatibus persensit, neque tamen peperit, sed exacto illo tempore, cessantibus conatibus, quamuis diu postea ægra permaneret, tandem in ventre illius, paulò supra vmbilicum, vesica quædam nucis iuglandis magnitudine erupit, quæ cum illi maximos dolores per triduum caussaret, tandem ipsâ admodum rogante, à muliere quadam subulâ pertusa, & disrupta fuit. Quâ adapertâ, admodumque propter ventris tumorem dilatatâ, mox fasciculus fœtum continens apparuit, qui postquam à Chirurgo, Ioanne Burgisio, Bremgartensi, deliberatione primùm diligenti cum obstetricibus habitâ, approbantibus singulis, parte aliquâ dissectus esset, fœtus cubitus prominens in conspectum se dedit, quem cùm forfice ad id paratâ arripuisset, integrum fœtum, sed semiputridum, artificiosè per foramen illud extraxit, nihil tunc grauius passâ matre, nisi quod animo, dum fœtus extraheretur, parumper deficeret. Dein alio adhibito Chirurgo Brugensi, candelâ cereâ accensâ, & foramini nonnihil inditâ, postea etiam manibus in abdominis cauitatem immissis, anne quid restaret, diligenter explorarunt: & cùm nihil superesse deprehendissent, vulnus emplastris, ligaturisque curando, trium septimanarum spatio integrè consolidarunt. Mulierque à partu rectè & decenter, vti aliàs fieri solet, purgata, ab anno 1582. quo hæc facta sunt, ad anni 1584. diem 24. Augusti, quo extinctâ prunum est, adhuc vixit, miserè tamen afflicta, quod ventrem fasciis inuolutum & suspensum ab eo tempore, quo hæc passa fuit, gestare deinceps coacta fuerit.

Io. Langius, *tom. 2. epist. 39.* scribit, fœminam quandam, eum fœtum viuum vtero gestaret, & tempus partus appeteret, vbera eius prius turgida lactis aquosi tota maduisse, ac decreuisse, nec puerum in vtero subsiluisse, quæ signa fœtum mortuum testabantur. Tandem fœtus in matrice computruit. Cuius de cruribus & cerebello ossa denigrata, & carne obsita, cum mulier ob intestini exulcerationem alui profluuio laboraret, tandem anno decimo, non per vuluæ ostium, sed per anum ea excreuit. Mulier tamen diu adhuc superstes mansit. *Fœtus putrefactus in vtero, & eius ossa per anum excreta.*

Similes fœtus mortui per alunm excreti historias recensent Marsilius Cagnatus, *variar. obseru. lib. 4. cap. 1.*

Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 4. cap. 22.* cum lotio etiam fœtus mortui digitorum articulos excreuisse fœminam, maiora vero ossa, tibiam, radium, costas, per posticum cum excrementis emisisse, tandémque secundo à parturitione anno, maximos antea perpessam labores, caluariam totam cum cubito, costis & aliis ossibus eiecisse, conualuisse tamen, etsi toto biennio saniosò profluuio comprimeretur, atque ab omni accidente liberam euasisse.

Ægidius de Hertoghe, *epistolâ ad Matthiam Cornacem*, refert, fœminam quandam annis duodecim vtero gestasse fœtum mortuum, vel potius sceleton fœtus mortui, ita manifeste, vt tactu vnicuique id explorare obuium fuerit. Cum enim Anno Christi 1549. mense Martio concepisset, & omnia signa felicis impregnationis adessent, fœtum insuper à quarto mense sentiret valentem & strenuè sese mouentem, vsque

vsque ad festum D. Andreæ sacrum, superuenirentque tum dolores partus vehementes, vterus quoque mirum in modum promineret, vberaque lacte copioso turgerent, nullum tamen partus breui futuri signum obseruare potuit obstetrix, præter dolores illos, qui toto biduo increbescebant, & totis postea quadraginta diebus, die & nocte illam sæpissimè affligebant; neque etiam ab vtero aliquid interea effluxisse obseruatum est. Fœtus interim vehementissimè mouebatur, lac è mammis effluebat, sed illud acrius, vt etiam partes vicinas exulceraret. Quadragesimo demum secundo & quarto dolorum die fœtus tam valdè amplius moueri destitit, tandem conatu vehementissimo ita fœtus mouebatur, vt inde transuersum in vtero reuolutum mater narraret. Post verò dies quatuor vel sex, cruenta quædam & nigra per aluum deiicere cœpit, singulis diebus ad sex libras. Cumque antea nullus in vtero collisionis ossium sensus voluntarius perciperetur, hic tandem putans misella se ab omnibus ærumnis liberam, vnicuique tangenti vterum sese prodere cœpit; vt etiam illam non lateat ossium fœtus mortui situs, quippe cum digito monstret, hîc caput, illic costas, hîc humeros, illic femora contineri. Quod ego (verba sunt Ægid. de Hertoghe) & alii complures, me monitore, deprehenderunt. Cadauer istud seu Sceleton in vtero matris iacet transuersim, capite & cruribus introrsum, dorso verò extrorsum prominente. Sub ilio dextro caput reconditur, quod cum profundius, quàm matris spinam dorsi respiciat, non sine ratione tactus nostri iudicium refugit: ibi tamen ossis humeri caput superius contineri manifestò constat. Sub illo sinistro sunt crura & pedes: sed introrsum reflexi, vt attingi minimè possint. Coniecturâ tamen artificiali & Anatomicâ ita esse, iudicare non esse difficile: cum ex situ reliquo corporis, tùm quia ibi os femoris apertissimè deprehendatur. In medio ventre dorsum euidentissimè cognoscitur, vertebræque omnes facilimè distinguuntur: costæ quoque maiori ex parte tàm superiores quàm inferiores dinumerantur: turget venter maternus tumore oblongo, qui in pudendum desinit: eleuat totam istam molem sursum, eandemque pro animi arbitrio deprimit, non sine assistentium summâ admiratione. Ossa verò sic satis induruisse sentiuntur, ita vt validori compressioni difficulter cedere videantur. Venter maternus interea, dum attrectatur, nullo dolore angitur, nisi id plus, quàm par est, fiat diutius. Valet sic satis illa mulier, omniaque sua munia tàm domi, quàm in agris vnà cum marito suo optimè peragit: hilaris est, prudens mater familias, & vtcunque faceta, annum nunc temporis agens quadragesimum quintum. Corpore gracili, nec habitu illaudabili. Menses, cùm annis quatuor essent detenti, potiunculis nonnullis illos promouentibus vsa, rursum manere cœperunt in hunc vsque diem. At mensibus singulis, cum terminus eorum instat, venter inferior intumescit, illamque dolores inuadunt vehementissimi, haud aliter quàm si nunc esset enixura: nec antea cessant, ni menses omnino erumpant.

Mirum verò planè hoc, & penè incredibile, nisi restes fide dignos citaret, quod Marcellus Donatus refert, dum *de historiâ medic. mirab. lib.* 4. *cap.* 21. scribit, quod anno Domini 1540. mense Martio, in Castro Pomponii, ditionis Dominorum de Gonzaga, non longè à Pado flumine sito, mulier quædam nomine Ludouica, cum antea vtero fœtum demortuum gestasset, iamque per vuluam corporis molliores partes putrefactæ profluxissent, intro officulis corporis derelictis, cum rectè tamen valeret, iterum conceperit, at cum male admodum haberet, iamque in vitæ discrimen manifestissimum traheretur, forte aduenisse chirurgum quendam, ex iis, qui per villas perquirentes peregrinantur, cui nomen Christophorus Bainus, qui mulieris casu audito, reque per optimè ab adstantibus explicatâ, mulierem sanitati restituere promisit, dummodo illam ac mortuam manibus ipsius subiicerent, nummosque 10. aureos si sanaret, persoluerent.

Quid fit? pactum recipiunt cognati pauperes, opem ferentibus & spondentibus ditioribus illius loci quibusdam. Homo literarum imperitus, audax tamen, deligatâ muliere, opus aggreditur; dissectisque per longum ipsius abdominis musculis, peritonæo, vtero demum ipso, sceleton mortui pueri extrahit, ablutoque vtero vino calente aromatibus quibusdam permixto, suturâ vulneris labia conglutinat, candentique ferro partem inconsutam vrit. Mirandum dictu, sanata mulier, stato tempore alterum fœtum peperit, non solum viuum, sed nullâ ex parte labefactatum, & postmodum non semel, sed quater concepit, vtero gessit, & feliciter enixa est. Testes affert huius rei mirabilis ideo Marcell. Donatus, D. Io. Baptistam Zoronum, & Alexandrum Begher, D. Fridericum de Felinis, & D. Leonellum Zorzonum, & Anton. Maiochium seu Mazzochinum, aliosque complures, qui interfuêre omni operationi.

Quam rem mirabilem confirmat alia historia, quam ex relatione D. Osuualdi Gabelchoueri, Schenckius, *in obseru.* affert, qui ad Schenckium scribit: In oppido Sindelfingen, trium circiter horarum itinere hinc dissito, mirabile quid animaduerti. Viuit ibi fœmina 30. annorum, vel minor, vel non multò maior: ea cum partui propinqua, sex nimirum vel septem septimanis ante exspectatam partus horam, fallente glacie, supina dorsum muro illisisset, nihil amplius sensit vitale in fœtu, quem gestabat vtero, neque tunc neque deinceps. Ventris moles eadem, nisi quod aliquandiu post lapsum increuit, ac deinceps iterum decreuit, sed non ex toto. Sed neque mortuum edidit fœtum; nec menses, vel qualia in puerperio expurgari solent, ex eo tempore vidit. Interim tamen (nam Anno 1590. lapsa est) bis vel ter concepit, toties vitales edidit fœtus, post partum tamen adhuc semper distentio ventris manet: ita vt in eâ sit omnino sententiâ, habere se adhuc in vtero fœtum illum mortuũ. Quod quamuis contrarium ex toto sit, fœtum in vtero mortuum non putrescere, Fœtu in vtero hærente mortuo, alterum concipi, ac tandem in vtero foueri, donec iusto tempore in lucem edi possit: quia tamen post lapsum illum adusque primi infantis à lapsu partum, nihil ex vtero neque humoris, neque solidæ substantiæ, vel osseæ, vel carneæ exclusum sit, propemodum, vt credam, non computruisse quidem, sed in scirrhosam quasi abiisse substantiam infantem illum, & quasi contabuisse.

Curatio.

Si ergo partus nullus fiat, & fœtus viuus adhuc sit, vel obstetricis aut chirurgi opera extrahendus, vt *capite praced. de partu difficili* dictum; vel abdomine & vtero secto eximendus, de quo, *cap. seq.* dicetur. Si verò mortuus sit, danda opera, vt antequam putrescere incipiat, ex vtero vel expellatur, vel extrahatur. Quanquam enim, vt ex historiis modò allatis patet, natura quandoque spontè fœtum corruptum expellit, & varias vias quærit: tamen id non fit sine matris damno & periculo. Idcóque tutius est, operam dare, vt fœtus mortuus, antequam corrumpatur, ex vtero tollatur. Fit autem hoc duobus modis. Vel enim medicamentis expellitur, vel manuum & Chirurgi operâ extrahitur.

Medicamenta, quæ fœtum mortuum expellunt, facultatem quidem expultricem etiam irritant, vt illa, quæ in partu difficili exhibentur, sed fortius & potentius, cum infantis motus iam cessat; sine periculo *Medicamenta fœtum mortuum expellentia.*

tamen, cum infans iam amplius non viuat, exhiberi possunt. Talia sunt *sabina*, *dictamnus Creticus*, *mercurialis*, *aristol. rot. radix ireos*, *gentiana*, *myrrha*, *castoreum*, *borrax*. Magna hic etiam *olei ligni Heraclei* vis est, si ad gut. xv. vel xx. in vino maluatico vel conueniente aquâ exhibetur.

Vt ℞. *sabinæ*, *aristol. rot. trochisc. d. myrrhâ*, *castorei*, *ana* Drach. j. *cinam.* Drach. ß. *croci* Scr. j. Dosis Drach. j. cum aq. Sabinæ.

Vel ℞. *boracis*, *dictamni Cretici*, *sabinæ*, *ana* Drach. j. *myrrhæ*, *radic. asari*, *cinam. croci ana* Drach. ß. F. puluis. Dosis Drach j.

Testium equi vsus in fœtu mortuo & secundina expellendis.

[Ad fœtum mortuum & secundinas abigendas commendantur testes equi præparati, à Cont. Gesnero, *in epist. ad Gasser. p.* 17. qui scribit: Si de polline testium equi sumatur, quantum tribus digitis capiatur, idque, si opus sit, bis vel ter repetatur, præsentissimum esse ad secundinas pellendas remedium, quod sæpius in iam desperatis probatum sit. Idem remedium Medicinæ Studiosis in Praxi se comitantibus commendauit Horat. Augenius, vt & *in fin. lib. 7. consul. & epist. Med.* Idem remedium expertus est Henr. ab Heer, vt refert *obs.* 14. in fœmina quadam, quæ agrippam peperit, capite auulso in vtero relicto, cui exhibuit hunc puluerem: ℞. *testium equi præparat. borracis*, an. ℈j. *croci* ℈j. cum *aq. lilior. albor.* & post horæ quadrantem supra puluinar iacenti, sternutatorium naribus admouit, vnde se concussit, & tanto impetu caput infantis eiecit, vt illud per cubiculum instar globi ad 18. pedes volueretur. Addit vero, cum remedio hoc aliquoties in eiiciendis fœtibus secundinisque vsus esset, cogitasse, idem ad menses quoque promouendos vtile esse posse, & id virginibus aliquoties exhibuisse, sed nullo cum fructu. Eosdem testes pro secreto, in fœtibus mortuis eiiciendis, vt & colica curanda, habet Rodericus à Fonseca, *tom. . consf.* 81.]

Vt autem ista medicamenta faciliùs effectum suum edant, antequam propinentur, fœmina in balneo ex emollientibus desidere potest, vel partes circa vterum inungere ol. lil. alborum, amygd. dulcium, chamæmelino, adipe gallinæ, anserino.

Neque inutile fuerit, si vires ferant, etiam purgantia medicamenta exhibere, quæ & vitiosos humores, qui in hoc fœminarum statu facile colliguntur, euacuant, & consequenter fœtum propellunt.

Externa quoque ad fœtum mortuum eiiciendum vsurpanda. Fiat imprimis fotus ex *mercuriali*, *dictamno Cretico*, *thymo Cretico*, *radice ireos*, *cucumeris agrestis*, *fl. chamæmeli*, *stachad. genista*. Post eius vsum, hypogastrium, & pubis regio, ac lumbi inungantur vnguento de artanitâ.

Vel ℞. *colocynthid. s. agarici*, *aristol. rot. ana* Drach. j. F. puluis subtilis, adde *ammoniaci vino dissol. fellis tauri ana* Drach ij. *ol. cheirini* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *rad. cyclamin. ireos. aristol. rot. cucumer. sylvestr. an.* ʒ ij. *nitri*, *myrrhæ ana* Drach. j. *farinæ lupinor.* Drach. vj. *opopanac.* Vnc. ß. *ol. cheirini q. s.* F. Empl. vel potius Cataplasma.

Vel ℞. *adipis leporini*, *vulpini*, *part. æqual. cancrum viuum*, *lumbricos viuos*, & omnia in mortario contundantur, ac in sartagine frigantur, & inducantur alutæ, ac vuluæ applicentur.

Vel F. Pessus talis:.

Vel ℞. *radic. aristol. rot. ireos*, *ellebori nigri*, *colocynthid. myrrhæ ana* Drach. . puluerisentur, adde *ammoniaci vino sol. fellis taurini ana* Drach. ij. M. F. Pessus.

Vel ℞. *galbani*, *opopanacis*, *benzoës ana* Drach. j. *ol. irini q. s.*

F. Vnguent. quo pessus inungatur.

Vel suffitus ex vngula asinæ combustâ, vel galbano, castoreo F. & per tubulum fumus vtero excipiatur.

Quod si frustra medicamentis in fœtu mortuo extrahendo laboratum fuerit, ad Chirurgiam accedendum. Miserandam illam operationem, quæ, vt supra, è Plinio, *lib. 7. cap.* 7. diximus, quàm friuola sit animalium superbissimi origo, quamque miserrima fœminarum, non raro superbarum, conditio; docet, dum non solùm cum dolore pariunt, sed & in partu de vitâ sæpe periclitantur, & fœtui intra viscera sua mortuo, nisi miserabiliter extrahatur, sepulchrum præbent. Non tamen operatio talis tentanda, nisi fœtum posse mulierem constet; deploratæ verò relinquendæ, ne quæ aliàs morituræ fuerant, à Chirurgo occisæ dicantur. Quæ verò seruari possint, quæ non, supra, *Prognostico* 3. dictum.

Fit autem illa operatio duobus modis, vel solâ manu, vel instrumentis.

Per Chirurgica instrumenta fœtus extractio.

Per instrumenta fœtum mortuum extrahendi modum, prolixè describit Paulus Ægineta, *lib. 6. de re med. c.* 74. & Aëtius, *tetr. 4 serm. 4. cap.* 23. Atque Arelatensibus mulieribus, quibus malum hoc frequens est, sæpe feliciter fœtus mortuos hoc modo extrahi, Vallesiola, *lib. 5. obs.* 2. docet. Operationem autem integram è P. Ægineta proponere libet, cùm in recentioribus, qui tamen eum ex P. Æginetâ & Aëtio mutuati sunt, rarò integer extet. Reclinatâ in lecto, *inquit*, supinâ muliere, & magis vt deorsum vergat, mulieres aut ministræ quædam crura eleuata vtrinque teneant: si hæ non adsint, per vincula quædam thoracem mulieris ad lectum deligato, vt ne dum attrahitur fœtus, corpus ipsius sequens, tractus vigorem exsoluat. Deinde pudendi alis per ministram diductis, sinistram manum contractam, cum robustis ac constrictis digitis, pinguefactam in vteri osculum demittito, ac ipsum dilatato, & infuso in ipsum oleo laxius reddito, & vbi commodè vncus infigi possit quærito. Commodi autem sunt loci ad vncum infigendum, in his, qui in caput deferuntur, oculi, occiput, os ad palatum, mentum, claniculæ, & circa costas ac præcordia loci. in his verò, qui in pedes deferuntur, ossa supra pubem & costarū intermedia spatia, & rursus claniculæ: & postea detentum dextrâ manu vncum, & flexuram ipsius inter digitos occultatam, per sinistram manum leniter inducito, & in quodam ex relatis locis infigito vsque ad inanem locum, & alterum huic oppositum, quò æqualis & non ad alteram partem vergens attractio fiat: deinde æqualiter trahito, non solùm in directum, sed etiam in latera, velut in dentium extractione fieri solet, & interim tensionem ne remittito: postea immisso indice digito pinguefacto, aut etiam pluribus, inter vteri osculum & impactum corpus, velut si excoriaties, in orbem circumducito. Sequente verò protraction e vnco, ipsum in vlteriores partes transferre oportebit, atque sic facere vsque ad perfectam fœtus extractionem. At si manus fœtus præmissa sit, & impacta retrudi non possit, obuoluto panniculo, vt ne ob lubricitatem elabatur, aliquàtulum attrahere illam oportet, & vbi prodierit, totam de humero resecare. Idem etiam faciendum est, si ambæ manus promineant. Similiter etiam pedes prominentes, reliquo corpore non subsequente, ab inguinibus resecare oportet, & postea conari, vt reliquum corpus dirigatur: Si verò ex eo, quod maius est caput, obstructio fiat, si quidem hydrocephalus est fœtus, spathula polypis destinata, aut acicula, aut aculeato cultello, inter digitos occultato, caluaria diuidatur, quò aqua euacuata considat. Si verò naturaliter ita amplum caput habet, diuisam similiter caluariam per forcipem dentibus aut ossibus extrahendis commodam contundimus, & si superemineant ossa, ipsa eximimus. At verò si protracto capite, . . a thoracem obstructio fiat, eodem instrumento loci circa clauiculas vsque ad inanem locum diuidantur, quò humore euacuato thorax concidat. Si verò non concidat, factâ dissectione claui-

uiculas

vesiculas ipsas inferre oportet: tunc enim thorax concidet. Si verò imus venter inflatus fuerit, mortuo fœtu, aut hydrope affecto, eadem ratione humor evacuetur unà cum ipsis intestinis. In iis verò, qui in pedes feruntur, inclinatio facilè ad osculum uteri dirigitur. Quod si circa thoracem aut abdomen impactus fœtus hæreat, panniculo obvoluto attrahatur, & eodem modo factâ divisione, ea, quæ continentur, evacuentur. At si reliquis ablatis, caput recurrens detineatur, sinistram manum immittito: & si quidem dissipatum fuerit uteri osculum, manum in profundum demittito, & repertum caput digitis ad osculum devoluito, deinde unco uno atque altero infixo attrahito: si verò conclusum sit uteri osculum ob inflammationem, nulla vis inferatur, sed pinguibus ac largis infusis utendum est, insessibus item ac irrigationibus & cataplasmatis, quò dissipato osculo educatur, velut dictum est. Porrò qui in obliquum prodeunt fœtus, si quidem dirigantur, prædictis modis utendum est: sin minus, totus fœtus intus dissecetur & particulatim educatur: diligenti animadversione habitâ, ne qua particula intus latens relinquatur. Post Chirurgiam, curationibus ad Uteri inflammationes utendum est. Si vero etiam sanguinis eruptio fiat, etiam hujus curationem habeas. *Hactenus P. Ægineta.*

Manuum solum operâ fœtus mortui extractio. Potest tamen etiam sine instrumentis Chirurgicis solâ manuum operâ & Chirurgi solertiâ fœtus mortuus ex utero matris extrahi. Modum sibi usitatum descripsit Carol. Stephanus, *lib. 3. cap. 1. de dissect. part. corp. human.* Postquam fœtum mortuum esse cognovimus, cogitamus, *inquit*, de positione optimâ mulieris: eaque ita deliganda & constringenda, ut inter operandum nihil periculi subiret, nobis quoque nihil obstare posset, quo minus fœtum diligenter extraheremus. Adducimus sedentem matrē fere usque ad imam lecti spondam: tibias ejus aliquantulum incurvamus, crura diducimus: fasciam latam, eamque longam et validam, minimè duram, à medio comprehendentes, sub plantâ mediâ pedis parturientis componimus: deinde efficimus, ut alia fasciæ pars in dextrum tibiæ latus, alia in sinistrum per pedion ex opposito inclinet, atque ita tandem vincula sub poplite devolvimus: illic crucem rursus aliam efficimus, cujus extremitates adhuc sibi invicem superiectæ per cruris medium rursus tertiam crucem efficerent: tum ipsa extrema simul ad cervicem per pectus ita deducimus, ut leviter crus & tibiam inflexam continerent: a cervice ad aliam corporis partem extrema prædicti vinculi penè deflectentes, atque ad cruris alterius lateris exporrigentes: in eo ligamenta ducimus ex opposito in crucem, veluti in altero crure factum fuerat, deinde ad poplitem iterum aliam crucem imponimus, & rursum tertiam circa pedion: quomodo in alio latere jam feceramus: quódque extremum vinculi ad internam tibiam spectabat, id sub plantâ sic inflectimus, ut ad extremum ejusdem tibiæ latus devolutum cum alio extremo constringeretur, ne vel inter operandum dissolvi posset, vel ipsam mulierem in motibus incompositis aliquo pacto offenderet. Id ubi factum fuit, [illegible] mulierem supinam: statuimus adjutores duos, qui crura diducta & firma continerent: præterea alios [illegible], qui corpus mulieris reclinatum ita cohiberent, ne præ dolore vehementius subsultaret. Ministros autem hujusmodi delegimus ex iis, quos facilè agnoscebamus infracto & audaci esse animo, quique ab opere haud ita citò cessarent, non etiam lacrymis, aut vocum pietate, aut [illegible] ipsius crudelitate præter æquum commoverentur. Linteo calido, in multos sinus conduplicato, uteramque [illegible] uterum mulieris regionem operimus, ne spectantibus dolor aut pietas concitaretur ex opere: sub eo etiam linteo manus usque ad mediam ferè ulnam occultamus, ne [illegible] ex se planè impia adstantium affectus plus æquo concitaret, animósque perverteret.

Sinistram manum per pudendum intro demisimus; digitis sibi invicem incubantibus, & ad internam manum arctissime compressis. Sentimus per collum uteri fœtum in caput devolutum; ita autem exsilire posse, propter angustiam, quæ esset in collo matricis infimo, juxta pudenda, tum aliam manum secundum palmam sinistræ cavam sensim intro dimittimus: cúmque jam se invicem constringerent manus, fœtuique proximæ essent: tum utramque in pugnum claudimus, quo robustior fieret totius brachii vis in diducenda parte, & præmunienda fœtui viâ. Pugnis factis, totis viribus ad diductionem utimur, mediis digitorum utriusque manus articulis, sibi invicem concurrentibus inter diducendum: et nostra brachia in ejusmodi motu plus viderentur foris operari, quàm intus manus. Ubi sentimus justam viam præparatam, tum nos dextram manum leniter extrahimus, sinistrâ partem fœtus quæ magis sese offerebat (& quidem initio nobis visa fuit) comprehendentes: erat autem caput. Nam si ex pedibus aliquum sensissemus, nunquam is corripiendus erat, ut à pede totum corpus extraheretur: si manum, intro etiam erat propellenda, donec caput sese offerret: nunquam enim tuta esset fœtus extractio à primis manibus aut pedibus. Si duplicatus sese obtulisset fœtus, hoc est, ventre, vel natibus, vel humeris ad exitum præparatis: commodius fuisset, leviter partem prominentem intro repulisse, fœtumque ad caput, quantum fieri potuisset, devolvisse, quem ita extraxisse: nunquam enim sine maxima parturientis noxâ fieri id potest, quanquam aliquando fiat. Sed ad rem. Caput subtus corripimus, manu semper infra residente, nunquam autem supra: leviter id extrahimus, donec altera manus adjutrix priori data esset. Sed & sinistram, quæ intus erat, usque ad umbilicum fœtus, iterum sursum duximus: eum enim inculpatum imprimis observare necessum fuit, propter secundinam, quam intus reliquisse lethale foret. Ipsum itaque inter duos digitos aut continuimus, aut molliter iis circumvolvimus. Eóque pacto puer exstinctus unà cum suo chorio nullo negotio tandem extractus est, tametsi visus nobis fuisset fœtus major aut tumidior, quàm qui maximâ difficultate foras exiret, neque viventem matrem posse permitteret: cum præcipua diligentia sit in umbilico adhibenda, tum umbilicum excepisse, ac dejunxisse tutius fuisset, filiúmque extra Uterum depulisse, ne secundina intro concluderetur: deinde verò per ventrem & pectus incidendus erat fœtus, viscera ejus eximenda, quo gracilior fieret: postea autem umbilico partes ad extractionem faciliores excipiendæ, atque id altero genu nostro ad lecti spondam inclinato, diligenter extrahendus, quando ita solâ manus præstare non potuisset. Fœtu quovis depulso, nunquam umbilicus est relinquendus, donec integra secundina subsequatur. *Hæc Car. Stephanus.*

Modum hunc fere secutus est Ioh. Bauhinus ut historia fratri Casp. Bauhino communicata, & observationibus Schenckii inserta testatur. Est autem talis: Anno 1587. Octobris 26. cùm essem in Illustrissimi Principis mei arce Horburg, quæ juxta Colmariam est, vocatus fui à cœna, post horam septimam, ad junioris mei Principis Ludovici prius nutricem, Barbaram nomine, quæ doloribus partus divexabatur. Hæc enim cum partui foret proxima, supputationúmque dies præteriissent, 23. hujus, [illegible] per scalas supra dorsum delapsa, [illegible] in hypochondrium inciderit, die 25. ante prandium partus dolores persentire cœpit: 26. verò auctis doloribus & ruptis involucris, aquæ effusæ, quo tempore vixisse adhuc fœtum, mulieres adstantes asserebant, quod ex motu apparente collegerint. Dum verò adfui, licet a 7. usque ad 12. noctis adstiterim, nullum motum sentire potui: dolores tamen & conatus crebros non fortes & irritos pertulit. Sacculos ex lino in aqua coctos

applicare iussi, & continuò pubi admoueri, idque ad partes emolliendas, & tumorem impediendum: ipsa verò aliquando sellæ insidebat, interdum stabat. Obstetrices bonum fœtus situm asserebant, caput & capillos se sentire, sæpiùs à me interrogatæ, asserebant. Ego tandem videns illam frustra eniti & torqueri, iubeo in lectum recumbere, discedo, rediturus cum vocarent. Vocor post quartam; dolores non aderant magni, de dolore tantùm lumborum conquerebatur, ex dolore delirabat. Obstetrici iniungo, vt hi medicatam manum in decocto lini & inunctam butyro, pudendo inserat, & scrutetur, quo in statu sit fœtus, & an aliquid mutatum respondet, esse in eodem, quo præcedente fuerat die, statu: ego tandem præparata manu, vti obstetrix, eam admoui, comperio tumorem ferè extra collum vteri, qui tangendo resistit, digitos molliter supra tumorem ducendo, nullos sentio pilos. Hinc malum conicio situm fœtus, intrudo manum, vt perquiram, comperio partem mobilem in tumore. dubius hæreo, quæ sit pars: paulò penitius perquirens, rumpitur ex improuiso tunica amnios, & profluit aliquid liquoris: ad tactum apparet manus & vasa vmbilicalia: indico obstetricibus, eas deceptas eo tumore, & vt iterum admoueant manum, sed nihil trahant educántve, mihi aliâ ratione procedendum. Quare iubeo ipsam supra marginem lecti sedere, & dein per transuersum in dorsum recumbere: pedes supra scamnum lecto admotum firmat, qui per duos tenerentur: supra corpus relinquo culcitram, superinduco linteum, vt nullæ partes appareant, nec etiam quæ ego manibus, vel obstetrix ageremus, quò honestius omnia tractarentur. His ita peractis, profunde in Vterum protrusâ manu ad mediam fere vlnam, perquisiui pedes alternatim, modò dextrâ, modò sinistrâ manu vtens: satis commodè pedem vnum reperio, paulatim attraho, alterum perquiro: non possum inuenire, tandem fascia ligo pedem in ipso collo vteri: iubeo obstetricem paulatim trahere, dum iterum intrudam manum & perquiram alterum pedem, ducens manum secundum crus fœtus: peruenio ad podicem fœtus, intruso digito in podicem, traho paulatim iterum perquiro pedem, sed frustra: tandem paulò fortius podicem dextrâ manu traho, & sinistrâ ligamentum pedi annexum: res nonnihil succedit: postea inuenio pedem, quo reperto, victoriam cano, attraho paulatim, eo educto, vtrumque pedem obstetrici trado: iubeo vt lentè trahat, ego manu dextrâ vterum dilato, & sursum rugas repellu: tandem sequitur abdomen cum dorso, hæret deinde circa humeros alterum brachium perquiro & educo: iubeo obstetricem continuò modeste trahere, manu impedio, ne verus ad collum pueri claudatur (quod fieret, nisi manus impediret): manum in os pueri intrudo & paulatim caput attraho. Extracto toto fœtu, subitò, ne claudatur Vterus, (quod in momento fit, magno cum periculo) intromissâ manu ad medium ferè cubitum, paulatim secundinam perquiro, ac sine vi, ne inuertatur vterus, vt euenisse operâ malarum obstetricum vidi, eam leuiter integram educo, sanguinem etiam grumosum; manu ducta per totam vteri capacitatem, extraho: subitò retraho manum, & vt comprimat crura iubeo, paulatim supra lectum retrahendam curo: pudendis & abdomini cum fotibus appono panem coctum in vino & aquâ: à somno impedio, & à vini potu, ac quietem iniungo, paulò post aliquid iusculi curo exhibendum, interdico ne nimium calefaciant hypocaustum. Operatio hæc feliciter fuit peracta intra horæ semis spatium. Deo Opt. Max. sit laus. *Hæc Ioh. Bauhinus.*

Cùm autem in talibus operationibus vires valdè deijciantur, eæ reficiendæ sunt, doloresque mulcendi, & partes laceratæ fouendæ, & omnia, quæ accidere possunt, symptomata præcauenda. Nimirum, vt aliàs etiam, puerperæ à frigido aëre defendendæ, & in lecto diutius detinendæ, ne Vterus ab eo lædatur, & tormina, si ffocatio vterina, & alia symptomata excitentur. Exhibenda verò iuscula gallinarum, oua, vinum odoratum cum pane, vel iuscula ex cereuisiâ, modò febris non adsit; species diamargar. frigidi, diambræ, el. de gemmis, cum vino & aq. borraginis.

Vt dolor mitigetur, partésque roborentur, fouendæ decocto a... malux, rorismarini, absinthij, myrti, hyperici, & postea illinendæ vnguento Comitissæ, vel sequenti:

℞. o. myrtini, amygd. dulc. hyperici ana Vnc. ß. *sperm. ceti* Drach. ij. *sevi hircini vel ceruini* Vnc. j. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *ceræ* Vnc. iij. *sperm. ceti* Vnc. j.

Liquefiant super igne, & vbi ab igne fuerint remota, tela cannabina ventri magnitudine respondens ei immergatur, quæ ventri imponatur.

Verùm in nostris regionibus nunquam, aut certè rarissimè, fœminæ tales operationes admittunt, sed potius rem omnem Deo & Naturæ committunt.

CAPVT VIII.

De Partu Cæsareo.

TAndem vnus adhuc superest modus fœtum ex vtero extrahendi, qui fit sectione abdominis & vteri. Fit autem in tribus casibus. Primus est, cum fœtus mortuus est, & mater viuit. Secundus, cum mater mortua est, & fœtus viuit. Tertius, cum mater & fœtus viuit: & qui hisce duobus vltimis modis vim eduntur, Cæsares, quod ex vtero excisi sint, nominantur, ipsaque illa actio, partus Cæsareus. *Partus Cæsareus.*

Fœtus mortui gratia rarò sectio ista instituitur, sed vel medicamentis expellitur, vel Chirurgiâ extrahitur aut Naturæ opus relinquitur, quæ eum particulatim expellit. Historiam tamen gestationis in vtero fœtus mortui per annos quatuor, & tandem secto abdomine & vtero membratim extracti saluâ matre & fœcundâ manente, Matthias Cornax, *Embrii in suo consultat. Med.* subiunxit, quæ *pag.* 188. *ibi* exstat, cuius summa hæc est. Anno 1545. cuiusdam ciuis Viennensis, Georgi VVoltzer, hospitis ad ædes rubri cancri, vxor Margareta nomine, anno ætatis 25. concepit, & cum partus tempus adesset, in ipso pariendi conatu fragor quidam in eâ increpuit sonorus, à quo viuacitas infantis amplius depræhendi non potuit, ipsaque grauida inde ægrotare cœpit, etsi lac copiosè affluerer, & indies pariendi spes minor facta. Mulier ita multas septimanas decubuit, ventris tumore, duritie, & flatu, qui superuenerat, nihil remittentibus, & omnis generis auxilia, sed frustra vsurpauit, & ita ad annum Domini 1549. semiuiua perdurauit, fluxu putrilaginoso per locum muliebrem toto quadriennio durante. Anno tamen 1548. ad vmbilicum foramen apertum est, è quo multum saniosi fœtidique mucoris profluxit, post aliquot menses verò, adhibitis emplastris, locus apertionis coaluit. Anno verò 1549. mense Iunio, natura nouam viam, non procul à priore, aperuit, per quam collecta putrida materia multa effluxit, qui fluxus menses aliquot durauit, & foramine conspectui & tactui os quoddam sese exhibuit. Cùm dolorum fœtorisque grauitas indies accresceret, & crebra animi deliquia accederent, viderenturq; omnia ad interitum spectare, vocati sunt tres Chirurgi, & duo Medici, & inter eos ipse Matthias Cornax Regis Romanorum Medicus, à quibus decretũ, abdomen sectione aperiendũ esse. Anno itaq; Domini 1549. decimo Nouembris

Fœtus mortui ablatione vteri extractio.

hora

horâ 12. pomerid. sectio hoc modo peracta est. Sectio à loco, quem paulò supra vmbilicum, in dextro latere, natura ipsa primò aperuerat, inchoata est, & rectè deorsum per tractum musculi recti abdominis, longitudine plus minus octo vnciarum, hoc est, semipedis antiqui & duorum pollicum continuata: quâ factâ propter necessitatem & incredibilem fœtorem subitò contentum in vtero à Chirurgis vndique liberatum est & exemptum frustillatim fœtus masculi iamdudum emortui & semiputridi corpus, cuius caput totum confractum & cranii ossa dispersa erant. Absolutâ sectione, quam sine animi deliquio pertulit, omnia Dei benignitate feliciter successerunt, & sine vllâ suturâ vulnus coaluit, & omnino consolidatum fuit, ac iterum menses bono ordine & modo fluere cœperunt. Et quod mirum fœmina ista iterum concepit, puerúmque gestauit bene valentem, vsque ad secundum diem mensis Iunij, Anni Domini 1551. quæ dies cum illucesceret, & infans robustus strenuè palpitaret, mater verò strenuè in edendo fœtu laboraret, vocati iterum Chirurgi, qui prius eam secuerant, & D. Matthias Cornax, qui cùm matrem omnibus viribus destitutam, cicatricem denique veterem, per rimam longam quasi hiscere, omnésque fœminæ conatus frustraneos esse viderunt, ventrem, vt prius, ferro secandum esse suaserunt. Verùm cum mater eius, & fœminæ præsentes adsentiri nollent, horâ noctis decimâ, cum frustra diu & strenue luctata esset, viribus omnibus exhaustis cruciatibus oppressa, animam exhalauit. Quod cum factum esset, subitò Chirurgus vocatus, statim infantem perfectum, masculum, omnibus numeris absolutum, sed mortuum exemit.

Similem historiam D. Philippus Hechstetterus, *obseruat. dec 6. cas. 3. in Scholio*, refert, quæ sic se habet. Vlmani Fabri incolæ Leinheimensis in Marchionatu Burgauiensi vxor, nomine Barbara, grauida, sic Deo benedicente, facta, nonum compleuit mensem, eo dolores parturientis sensit (Fuit is 27. Martii Anni 1623.) sed inualidos, ne labor parturientis, nec diligentia obstetricantis quicquam promouit in vtero, quod enitendum erat. Nec ardentes preces, nec suspiriâ lacrymis conspersa Deum expugnârunt, nisi quod animam fœtus ad se vocârit. Cadauer vterum in tumorem sustulit, & abdomen turgescere fecit, iacens in cauo transuersim Octo transierunt septimanæ, in quibus nil conaminis in excludendo molestum senserit, nec dolores, nec parturientium nixum. Vires matris interim labefactatæ à fœtu putrido, & fœtente hecticum corpus dederunt, ac si ossa inclusa cuti essent. Afflicta singultientibus vocis mortem inclamauit, & ardenter efflagitauit. Cóclamatis sic & deploratis iã omnibus, misericordia Dei eam respexit, & Marchionissam Burgauiensem mouit, vt eius miserta in hospitale reciperet Güntzburgi, vt ibi excideretur putridum, quod matri necem minitaret. Duo igitur Chirurgi, consilio subministrante Excellentissimo Dn. Adamo Hebich, Medico Clarissimo Illustrissimæ Principis viduæ Marchionissæ in Güntzburg, ventrem infra vmbilicum transuersim ad pubem versus aperuerunt, in quâ regione iam signa apertionis in ventre à putredine conspiciebantur. Infans putridus & solùm ossibus ac caluariâ cognoscendus exemptus fuit, locus vulneratus mundatus, consutus & conuenientibus medicamentis tractatus & iamiam curatus nisi quod ad consolidandum reliquum, opus habeat potius emplastris cicatrisantibus, quàm manu medicâ.

Fœtus viui è mortuâ matre sectione extractio.

Secundò, interdum mortuâ matre fœtus viui ex vtero materno secto extracti, & inde Cæsares ac Cæsones dicti sunt. Ita enecta parente Scipionem Africanum priorem natum fuisse, primúmque Cæsarem à Cæso matris vtero dictum: similique modo natum & Manlium, qui Carthaginem cum exercitu intrauit, Plinius, *lib. 7. nat. hist. cap. 9.* & alij, referunt. Anno Domini 959. Burcardum Comitem de Lintzgovv, Buchorn, & Monte-forti, post Abbatem Sangallensem, vulgò Ingenitum dictum fuisse, eò quod ex mortuæ matris vtero exsectus esset: & Gerhardum Vthonis Comitis de Bregentz F. ex matris vtero exsectum, Constantiensem Episcopum factum esse, anno 1001. & monasterium Petershusium, ac templum Cruciacense extruxisse, è Bruschio Io. Schenk. *lib. 4. obser.* refert. In annalibus Hispaniæ legi scribit Rod. a Castro, *libr. 4. de morb. mulier. cap. 3.* Regem Nauarræ Sanctium, matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, à superueniente nobili Geuarra extractum, & clanculum enutritum fuisse, eúmque postea de Principis electione discrepantibus proceribus obtrusisse controuersiasque sedasse. Cornelius Gemma, *Cyclognomon. lib. 1. cap. 6.* Se iam sextò vitalem fœtum ex mortuâ matre exsecuisse scribit. Et Ho. Augenius, *lib. 9. epist 2. cap. 11.* Villicam quandam, quæ grauida nono mense ventriculi exulceratione laborasset, & viginti diebus sine cibo potuque permansisset, tandem mortuam esse, atque ex eius dissecto vtero puerum viuum se extraxisse refert, qui Fortunatus ad fontem S. Baptismatis vocatus fuit. Carol. Stephanus, *lib. 3. de dissect. part. corp. hum. cap. 1.* se sectionem hanc aliquoties administrasse, & ex matre mortuâ fœtus viuos extraxisse scribit.

An fœtus in vtero, matre mortua aliquandiu viuere possit.

Monet quidem Roderic à Castro, *de morb. mulier. lib. 4. cap. 3.* infantem superuiuere non posse in vtero, mortuâ matre nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migrauit, ab vtero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera est, præsentibus adhuc spiritibus vitalibus; idque ideo, quia vitâ & motu puerperæ cessante, cesset quoque infantis vita. Verùm vix possibile est, vt ictu temporis vno operatio ista perficiatur, neque semper constat, quo momento anima è corpore emigret; neque semper, dum adhuc in agone mater est, sectio ista admittitur. Ratióque quam adducit, falsa est, quòd cessante vitâ matris, cesset etiam vita infantis. Habet enim infans suam animam & si tempus legitimum partus adsit, atque omnia corporis organa iam perfecta & absoluta habeat, sine matris beneficio viuere potest, mortuâ matre, eodem modo, vt in lucem editus sine matris adminiculo viuit. Ne tamen in vtero suffocetur, danda opera. Ideóque Carol. Stephanus monet, vt matre in agone constitutâ, aliquâ re inter dentes interpositâ apertum morientis os seruetur, & obstetrix nunquam ab ostio vuluæ manum dimoueat, & incurua ac diducta mulieris femora, quantâ poterit, diligentiâ contineat, donec Chirurgica manu fœtus exsectus, & extractus fuerit. Infantem autem matre mortuâ in vtero eius adhuc viuere, ex motu eius & subsultatione quasi cognoscitur.

Fœtus viui è mortuâ.

Modum autem, quem in extrahendo fœtu viuo, è mortuâ matre obseruauit Carol. Stephanus, *alleg. loc.* ita describit: Lineam, *inquit*, cultro rasorio leuiter duximus per sinistrum mulieris hypochondrium, circa vteri extuberationem: haud ita profundè tamen, sed tantùm vsque ad peritoneum: cauendum enim erat, ne quid intestinorum aut attractum aut vitiatum esset, si forte vna peritonæum incisum fuisset. Rursus ita admonemus nouaculam vt summâ tantùm cuspide peritonæum incidatur, ad digitos sinistræ manus intromittendos. Eo facto digitos per rimam peritonæi intro demisimus, iisque incuruatis peritonæum sursum aliquantulum erexímus: alterâ deinde manu (nempe dextrâ nouaculam admouimus ad eam peritonæi portionem, quæ digitis intermediis continebatur, leuiterque consecuimus id à peritonæo elatum, quod inter digitos comprehensum fuerat, secundum vulneris longitudinem. Iam tum liberè totam manum intrò deuoluimus vsque

que ad matricem, intestina paulatim sursum attollentes, ne quando de[illegible]tentur: eademque manu vulneris labrum superius diducentes, quò faciliùs veniret in conspectum vteri tumor. Hic non segnes fuimus, sed sinistrâ manu intus relicta, & vulneris labrum apertum continente, dextram ad confectionem aptauimus, ad vnius tantum digiti spissitudinem imprimentes nouaculam in tumorem vteri, cumque pro vulneris longitudine, quantâ fi[illegible] potuit diligentiâ consecantes: haud tamen ita temerè, vt [illegible] sectio; ne matrix ad integrum confec[illegible] videretur; inc[illegible]ta est enim, & varia matricum spissitudo, quemadmodum Galenus optimè censuit. Itaque sensim iterum atque iterum denuò nouaculâ, leuissimè tandem dissecuimus vterum, quousque ad secundinam v[illegible] ventum esset; eam verò facile cognouimus ex venarum confusa multitudine sanguinem veluti expressum eructante, quod agnoscendi chorii indicium ubi [illegible] [illegible] certissimum. Tum demum nouaculam reliquimus, iam ab obstetrice certiores facti, defluxi[illegible] aquosa excrementa, quibus innatare solet fœtus: muliere nondum exstinctâ. Alioqui n[illegible] id & signis & verbis compertum nobis fideliter fuit, tùm excrementa defluxisse, tùm matrem iam pridem è dolore laboras[illegible] nondum quidem nouaculam reliquissemus, sed etiam secundinam penetrare tutius fuisset, & summa nouaculæ cuspide ipsam incidere ad excrementorum [illegible] egestionem; retenta enim huiusmodi excrementa integram adhuc secundinam esse indicant, quod præcipue fieri solet, inmaturo adhuc partu. Itaque post factum in secundinâ foramen nouaculæ cuspide, [illegible] vsque manus digiti intromittendi sunt ad eam la[illegible]eriandam. Nos autem & signis ipsis, & verbis agnoscentes effluxisse excrementa, & secundinam dis[illegible]ptam, tum quidem dextram manum secundum vte[illegible] altitudinem in profundum sensim demersimus, vt extensis d[illegible] integrum fœtum comprehenderemus: sinistra matricis confectæ labia sursum attollendo, ne forte impediretur ab intestinis, [illegible]que in sese concideret. Vbi fœtum sub manu sensimus, tum ita leuiter ipsum conuertimus, vt eius spina toti nostræ palmæ incumberet, atque extensæ manus & brachiali [illegible]deret. Nam plurimum cauendum esse duximus ne vel a thorace, vel ventre, aut pede, aut brachio [illegible] et in capite comprehenderemus; id enim sine [illegible] vix fieri potuisse credidimus. Sed quando [illegible] infra dissolutum sensimus, tum manu secundum spinam [illegible] tensâ, curauimus extremos digitos ad h[illegible] paululum incuruare, quo facilior fieret apprehensio. At si sursum caput reperissemus, tum quidem extremi digiti sub naribus & o[illegible] fa[illegible] confirmandi fuissent. Itaque manum paulatim sursum attulimus, ita vt totum brachium in mulieris ventrem extremum leuiter incumberet, eumque modicè comprimeret. Eum quando conspeximus, sinistram manum dextræ adiutricem dedimus: & altera fœtum ostendente atque erigente, alterâ sensim extrahente, fecimus vt in ventrem mulieri[illegible] supinus fœtus depelleretur. Voluimus autem confestim experi[illegible], viueret nec ne, cùm propter imbecillitatem ac laborem nullum artuum promoueret, neque spiritum. Id verò facilè cogno[illegible] primis digitis fœtus vmbilicum p[illegible] [illegible] ventrem mollissimè attrectantes: & in d[illegible] [illegible] aliquod spatium comprimentes, sensimus pu[illegible] arteriam in vmbil[illegible] [illegible] c[illegible] parietalium ossi[illegible] in eo, quem vocant fonticulum, nih[illegible] attoll[illegible] [illegible] [illegible] videretur [illegible] adinoto lingu[illegible] calorem aliquem præ[illegible] se [illegible]. [illegible] [illegible] pe[illegible] supinus [illegible] pulsum, in [illegible] confestim filo cerato, quod nobis erat [illegible] promptu, primùm [illegible] ligauimus ad trium digitorum longitudine ab ipso ven[illegible], dein iterum atque iterum etiam a[illegible] loci[illegible] constrinximus, extremos nodos semper strictiores efficientes. Scies quid

postea acciderit; vix consummatâ h[illegible] [illegible]tâ, cœpit puer [illegible] plus aperi[illegible], o[illegible] di[illegible] [illegible] de [illegible] pulsare, artus etiam [illegible] extend[illegible] [illegible] vocem atque eiulatum emittere. *Ha[illegible]* [illegible].

Tertius casus [illegible] est, cum [illegible] [illegible] [illegible] sectione extrah[illegible]tur id quod fœ[illegible], cum partum aliàs nullum secuturum, o[illegible] cautia *[illegible] præcede[illegible]* propositas [illegible] [illegible] est. T[illegible] enim [illegible] infans, vel mat[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad ho[illegible] [illegible] auxilium acc[illegible] est.

P[illegible] aut[illegible] in hanc operati[illegible] [illegible] [illegible] matris & fœtu ad [illegible]strat, mu[illegible] histo[illegible] docent, quarum plurimas peculiari libello, *de [illegible] ex matre [illegible] sine alterutrius vitæ periculo cæsura*, Franc. [illegible] fœtus coll[illegible] [illegible] in cuius *sectione prima* necessitatem huius operati[illegible] ostendit; quod scil[illegible], [illegible] cap. [illegible] c[illegible] enumera[illegible] nullus fieri potest partus, hoc modo fœtus [illegible] seruari potest, qui aliàs in [illegible] matre non [illegible] tetur, & ipsa mater seruatur incolumis, cui aliàs etiam moriendum esset & ita quidem, vt inposterum quoque vtero gestando apta futura sit.

Deinde possibilitatem [illegible] operationis probat historiis va[illegible], primò quatuor ab aliis relat[illegible], quarum prima est de muliere quadam quæ [illegible], cùm aliter pa[illegible]re non posset, sectione eiusmodi fœtus viuentes semper est [illegible], si primò ve[illegible] [illegible] [illegible] cùm Chirurgus, qui p[illegible] [illegible] sectiones ol[illegible], mortuus esset, nec al[illegible] esset, qui [illegible] subire [illegible] mortua est, secund[illegible] [illegible], cu[illegible] [illegible] [illegible] infant[illegible] viui è latere extracti; tertia, d[illegible] lo[illegible] Ma[illegible] Chirurgo, qui è propriæ coniugis lat[illegible] filium extraxit, quarta [illegible] casum [illegible]: Sex verò histo[illegible] à se ipso [illegible] & notatis, q[illegible] p[illegible] est de quadam muliere, in cuius latere [illegible], & factæ futuræ [illegible] perspicua puncta, quæ post [illegible] petitione[illegible] abdominis [illegible] vidit, quæ tamen amplius non concepit, etsi ipsa & maritus iuuenes essent. S[illegible], de alia, cui ipse sectionem suasi[illegible] & cum [illegible] adfuit, quæ postea rursum concepit & pepe[illegible] [illegible] ossa tamen mansit. Terti[illegible], de qu[illegible], [illegible] quâ sectione fœtus mortuus ext[illegible] fuit, quæ post[illegible] [illegible] pepe[illegible]rit; Quarta, de quadam, quæ primò [illegible] felicites secta fuit, & post[illegible] iterum conc[illegible], [illegible] nec tum parere posse[illegible], & C[illegible] [illegible]gus p[illegible] mortuus esset, alii verò [illegible] nollent, [illegible] vna cum p[illegible] perit; Quinta, de a[illegible], quæ [illegible] incisa, & post[illegible] [illegible] gravida [illegible], [illegible] modo iterum enixa est. Sexta de qu[illegible]dam cui fœtus mortuus sectione ext[illegible]actus fuit, quæ cum [illegible] [illegible], septimanis quinque post [illegible] menstru[illegible] purg[illegible]tiones habuit, statimque post [illegible] & pepe[illegible].

Secti[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] p[illegible] [illegible] possibilitatem rationibus probat, d[illegible] docet, & [illegible] musculos abdo[illegible], & peritonæum, & vterum po[illegible] absque periculo vitæ inci[illegible].

Sectione verò *tertia* id, quod rationibus probauerat, exemplis & histo[illegible] confirmat, variasque historias adducit, quibus p[illegible]bat, [illegible] musculorum epiga[illegible], pe[illegible]itonæi & vte[illegible] [illegible] [illegible].

Sectione quarta casus lo[illegible] periculosiores, quam est [illegible] Cæsarea, qui vter[illegible] acciderit, qui tamen sui respectu non fuerunt lethales, proponit, quos in quinque classes [illegible]sponit. In prim[illegible] [illegible] agit de mulieribus, quæ scipsis ignorantibus vtero g[illegible]arunt in quibus fœtus mortuus ac putridus caussa fuit, vt & vterus in corpore putref[illegible]ret, ita vt temporis p[illegible] gressu inter[illegible], quæ tamen [illegible] [illegible], [illegible] cognito, tempestiuè sectione hac ipsis auxilium [illegible] fuisset. In [illegible], de mul[illegible]ibu[illegible] qu[illegible] [illegible] puerperæ fuere, aliquæ vero non, quæ apostemate vte[illegible] [illegible]orantes aper[illegible] fuere, non sectione Cæ[illegible] sed [illegible] actuali abdominis impre[illegible], quæ tamen non modo nec mortuæ sed nec facultate [illegible] [illegible]-
[illegible]

Extrahitur à sua matre sectione [illegible].

di priuatæ fuêre: quæ tamen operatio, quàm sit cæsarea sectio, longè periculosior. In tertiâ de morbis vteri, circa anteriorem partem fundi ipsius putrefacti, & quidem tanto cum vlcere, vt fœtus mortui è capacitate vteri ad intestina fuerint prolapsi, & inde per epigastrium extracti, (quo loci magnum solùm apostema esse suspicio erat) absque tamen matris intérnecione, aut postmodum vtero gestandi facultate ablatâ, vtero naturæ beneficio consolidato. In quartâ classe recenset historias mulierum, quibus vterus prolapsus & putridus, absque vitæ periculo, totus, & quidem sectione, vstione, aut ligaturis ablatus fuit. In quintâ itidem historias mulierum, quibus vterus valdè absumptus & putridus, tandem sponte, absque tamen morte aut morbo subsequente, excidit, proponit.

Quintâ sectione idem eorum, qui bruta castrare solent, exemplo confirmat.

Sextâ sectione probat, sectione hac fœcunditatem fœminis non auferri, sed vbi post sectionem conualuerint, iterum concipere posse.

Eandem Rousseti sententiam aliis etiam historiis confirmat Casparus Bauhinus, *in appendice libelli*, inter quos notabilis prima est, quæ hoc modo refertur. Cum circa annum salutis 1500. Elisabetha Alespachin, Iacobi Nufer, ὀρχοτόμου, in pago *Siegershausen*, (præfecturæ Gottlebanæ in Turgauiâ, parochiæ Altishusilanæ) vxor primò vtero gestaret, & iam doloribus partus per aliquot dies diuexaretur, ad se obstetrices tredecim, & aliquot lithotomos vocauit, à quibus, frustra tamen, opem sperabat, cùm nec fœtus excludi, nec etiam dolores mitigati possent. Quare iam desperatâ salute maritus vxori consilium suum communicat: quod si consentiret, velle se, quòd speraret, annuente Domino fœlicem successum, in ipsâ suam experiri industriam. Annuente ergò ipsâ ad Archipræsidem Frauenfeldensem abiit, rem, vti se habebat, exposuit, conatum aperuit, licentiámque sibi dari rogauit. Re intellectâ, Archipræses primùm quidem difficiliorem se exhibuit: dein verò fiduciæ mariti confidens, an[illegible]. Quare licentiâ impetratâ domum redit, obstetrices alloquitur, & hortatur, vt quæ cordatiores sint, sibi & vxori in hypocausto assistant, timidiores verò ex conclaui recedant; moliturum enim se aliquid, quo benedicente Domino, salutem vxoris speraret. Obstetrices ergò, consilio magnâ cum admiratione intellecto, ex ipsis vndecim ex conclaui recessere: duæ cordatiores cum Lithotomis mulieri parturienti adstitêre. Quare maritus, implorato prius diuino auxilio, & ianuâ diligenter clausâ, vxorem mensæ imponit, abdomini vulnus (non secus, quàm alicui porco) infligit. Verùm primo statim ictu ita feliciter abdomen aperuit, vt subitò infans absque vllâ læsione extractus fuerit. Cùm iam vndecim obst[illegible]es, quæ præ foribus stabant, infantis vagitum audirent, intrare (sed frustra) expetebant: non enim intro[illegible] fuêre, antequam fœtus mundatus, vulnúsque V[illegible]nario more consutum foret, quod postmodum [illegible] aliquo superueniente symptomate feliciter [illegible]. Eadem enim post hancce [illegible] securè gemellos enixa est: quorum vnus Iohannes Nufer nomine, pagi *Sigershausen* Præfectus, annum iam agens [illegible] ex[illegible]gesimum, anno 1583. adhuc in viuis fuit. Post hos gemellos quatuor alios liberos enixa est. Exsectus verò infans primùm anno salutis 1577. diem suum clausit. Reliquæ eiusmodi historiæ, vt & aliquot vteri exsecti exempla viua manente matre, ibi videantur.

Partus cæsareus cū hernia vterina. Nec hic prætereunda partus Cæsarei cum herniâ vterinâ coniuncti historia, quæ hic Vittebergæ accidit, & suprà, *part. 1. sect. 2. cap. 16.* integrè descripta exstat.

Sectionis in[stituendæ modus]. Tandem Roussetus Chirurgos, quâ ratione hæc sectio institui possit, instruit hoc modo: Primò, inquit, tibi consid[e]randum erit, aliquane sit spes alio faciliori modo fœtum nanciscendi. Dein, sit ne mulier robusta, & an signa lethalia adsint: præcipuè autem an non nimium ab obstetricibus, aut ob summos & violentos in partu conatus læsa fuerit, aut quorundam tonsorum carnificinâ crudeliter dilacerata, quod frequentius ab ipsis, quàm à matronis fieri solet. Si enim eam tum mori contingeret, caussa mortis sectioni tuæ, non autem ipsorum erratis adscriberetur. Sic postquam (inuocato tamen prius numine diuino) aliquis, qui tibi ad id commodius visus fuerit, iussu tuo, mulieri animum addiderit, & vt primò Deo bene confidat, dein etiam de tuo auxilio rectè speret, admonuerit: conueniet te instrumenta hæc pauca habere, ad hoc opus peragendum necessaria: ita tamen, vt hæc instrumenta ab ipsa non conspiciantur. Nouaculam nimirum acutã, nouaculam rotundæ aut globosæ cuspidis, acum cuspide triangulari filo instructam, spongiam mollem, pannum lineum mollem, veterem, complicatum, consutum & iam imbutum decocto calido, de quo in sequenti agetur, vel alio simili decocto, quo dein bene expresso melius, quàm spongiâ, vteris ramad sanguinem imbibendum & exsiccandum, quàm ad labia ipsius vulneris fotu adstringente, & calore suaui ac blando fouenda. Præterea etiam linteamina sint in promptu, quæ ipsi mulieri substernantur, & circumponantur, quo sanguis, qui promanabit, tegatur, cuius etiam parua quantitas magnam profusionem ostentat, & tàm mulieri patienti, quàm adstantibus terrorem incutit. Adsint etiam fasciæ, linamenta, splenia, stupæ bene pexæ, puluilli, vsitatis medicamentis adstringentibus imbuti: quæ omnia in primo post sectionem apparatu separatim habere oportet, aut eadem, si tibi ita videatur coniunges. Postmodum vbi, te monitore, vrinam si fieri poterit, reddiderit, (quo vesica vacua deorsum concidat, & minùs impediat, quamuis ea locum sectionis non attingat) situanda est, si vires valeane, supra lecti extimam partem in dorsum inuersa, inflexa, ita vt tibiæ aliquantum propendeant, sed firmiter coniunctæ sementur, ipsa verò blande à familiaribus robustis & animosis sustineatur. Aut si vires sint prostratæ, semidecumbens continenda, (hic enim situs à Syncope præseruat, quod in sectione venæ eorum, qui lypothymiis obnoxii sunt, obseruare solemus) ita tamen, vt versus pedes aliquantum propendeat, tibiæ verò æqualiter sint extensæ. Tum vnum aut alterum, quod voles, latus eliges; hoc enim in idê recidit, vtex supra citatis historiis colligere licuit. Attamẽ si hepatis aut splenis aliqua durities adsit, cõsultius videretur fore, si oppositum latus incidatur, idque variis de caussis, de quibus alibi actum fuerat.

Si verò hernia sit in latere eo, quod incidere est animus, & quod censeatur intestinum ibi, nimirum inter peritonæum & vterum non hærere, (difficulter enim ibi esse potest, quia vterus in muliere valdè grauidâ prius, quàm intestinum se offert) tum ibi sectio fieri non potest, cò enim citius quàm in oppositum latus vterus decumbit. Hac ratione fiet, vt postmodum ægrota non ex vtroque latere sit hernioſa. Ee licet intestinum se ibi offe[r]ret, (quod tamen fieri non potest) nil idcirco mali esset modò in altum nouacula non adigatur, ne ipsum lædatur. Olim enim in curatione herniæ magna supra rupturam incisio absque tamen noxâ, fiebat, vt Celsus & Ægineta testantur.

Hoc facto, optimo atramento locum incidendum notabis, lineâ oblongâ & rectâ per abdominis longitudinem ductâ, cuius exsiccatio exspectanda, ne rursus deleatur, quo tecto tramite abdomen secetur. Fi[at] autem sectio inter vmbilicum & ilia, tribus ei q[ua]tuor digitis ab inguine pecten versus, & [ad] secun-

SECTIO VII.

De Regimine puerperarum, & affectionibus p.n. quæ post partum ijs accidunt.

CAP. I.

De Regimine puerperarum.

Regimen puerperarum. VBI fœmina fœtum edidit, statim danda opera, vt secundina subsequatur, & extrahatur, quod in naturali partu etiam sine difficultate fieri solet. Interdum tamen subsistit, de quo *cap. seq.* dicetur. Vbi verò & fœtus in lucem editus, & secundina extracta est, puerpera in lectum componenda, eiusque vires, quæ in partus laboribus deiectæ sunt, cibis idoneis & quiete, quæ ipsis vulgò, & quidem Sacrarum literarum auctoritate rectè conceditur, reficiendæ, neque ante finem sex septimanarum facilè ad labores consuetos admittendæ. Equidem obseruatum, fœminas quasdam, nullâ puerperij habitâ ratione, ad consueta opera reuertisse: Ac Cælius Rhodiginus, *lib.* 18. *antiq. lect. cap.* 21. & alij ex Possidonio referunt, Virum quendam Massiliensem mercede conduxisse viros & mulieres, qui agrum suum foderent. Ex his vna cœpit sentire dolores partus: relicto ergo opere, abiit paulisper extra agrum, emissóque fœto, rediit ad laborem, ne mercedi quid decerperetur: & cum Dominus agri videret, quod pensum difficulter solueret laboris, nesciens, quid ei accidisset, interrogauit, quid illi esset; cognitâ caussâ numerauit illi pretium, iussitque abire. Illa autem sumpto puero, lauit ipsum aquâ fontis & inuolutum panniculis incolumen domum portauit. Non absimile quidam hîc VVittebergæ accidisse memini. Fœminam quandam ad portam Elystræ in alienâ domo noctu subitò pariendi conatus apprehenderunt, & feliciter ea infantem peperit. Cum verò, quæ ad puerperium necessaria sunt, in illâ domo non haberet, sed domi suæ, quæ erat in plateâ presbyterorum, eâ apparasset, ipsa infantem modò editum succinctorio excepit, & pedes rectâ domum, ad quam vix intra horæ quadrantem peruenire potuit, portauit, & ibi puerperium salua peregit. Verùm rara ista sunt, neque facilè in exemplum trahenda, sed omnino bonâ & peculiari diætâ puerperæ opus habent.

Qualis Aër puerperis conueniat. Aër, in quo degit puerpera, sit temperatus, & ad calidum potius, quàm frigidum declinans, & omnino studiosè caueat puerpera, ne frigidum aërem, præcipuè in vterum, immittat, cùm is, vt semper, ita in puerperis inprimis, vtero inimicus sit, & lochiorum retentionem, atque hinc tormina & dolores, vteri inflammationes, & alia mala excitet. Omnia etiam odorata remouenda, ne suffocatio vteri excitetur. Si partus laboriosus fuerit, venter & latera puerperæ ol. amygdal. dulc. lil. albor. cum pauco vino calente mistis inungantur.

Cibus. Cibi sint boni succi ac facilis coctionis, iuscula scilicet gallinarum, & carnes cum pane albo, panatellæ, & in nostris regionibus iuscula è pane & cereuisiâ butyro recenti condita, oua sorbilia; quo victu primis duobus vel tribus diebus contentæ esse possunt. Postea carnes pullorum, gallinarum, caponum, hœdina, vitulina concedi potest.

Potus sit vinum tenue, modò febris non adsit, vel si febris adsit, aqua cocta, cum modico cinamomi vel semine coriandri. In nostris regionibus commodissimus potus est cereuisia. *Potus.* Potus autem primis diebus non valdè frigidus exhibeatur, cùm tormina facilè excitet, sed quodammodo tepidus. In cibo autem & potu mediocritas obseruanda, nec à magnâ euacuatione statim ad plenum victum properandum, nec mulierculis imperitis concedendum, vt subitò cibo & potu nimio puerperas impleant & farciant; cùm vires deiectæ magnam cibi copiam coquere non possint. Postea verò sensim alimenta augenda.

Arceatur omnis strepitus & clamor, ne quies puerperarum turbetur, & spiritus agitentur. Imò ipsæ puerperæ, non multum, præcipuè altâ voce, loquantur, ne humores & spiritus ad partes superiores moueantur, & purgatio post partum impediatur. Post vel circa vigesimum diem, & postquam purgatio lochiorum peracta est, vt iterum è lecto surgant, ipsis concedatur: aliàs enim, & si nimis citò è lecto surgant, venter flatibus repletur, & tormina excitantur. Ad vires tamen puerperæ hic respiciendum: aliæ enim sine damno citius è lecto surgunt, aliæ ob virium debilitatem diutius in eo morari coguntur.

Affectus animi nimij, terror, mœror, ira, risus & gaudium nimium vitandi; cùm humores agitent, & vt in partem aliquam decumbant, facilè in caussa esse possint.

Vt iis, quæ infantes suos lactare nolunt, vel non possunt, purgationes post partum copiosiùs fluant, sanguinisque impetus à mammis auertatur, danda opera; quâ de caussâ etiam repellentia sub axillis adhibenda, vnguentum scilicet rosaceum, aut cerotum santalinum aceto dissolutum, & ipsis mammis Cataplasma è farinâ fabar. orobi, cum oxymelyte mistis imponendum, aut mammæ fouendæ decocto fol. menthæ, anethi, apij, vel folia contusa ei imponenda.

Antequam puerpera iterum domo egreditur, & sese ad consueta munia accingit, balneo vtatur, vt sordes illæ, quas in puerperio contraxit, abluantur, & totius corporis partes roborentur. In balnei aquâ coqui possunt radic. lil. alborum, helenij, fol. artemis. agrimoniæ, borrag. rorismarini, fl. chamæmeli, stœchad. semen lini, fœnugræci, cortic. citri. Nostræ mulieres puerperas in balneo emulsione seminum cannabis abstergere solent.

Post balneum, vt fœmina ad conceptum iterum disponatur, nonnullæ per biduum suffitu è thure, santal. citr. cortic. citri, granis Kermes, nuce mosch. cinam. garyophyllis pulverisatis & prunis injectis vti solét, quem in sellâ perforatâ, aut ex iisdem in vino decoctis vaporem vtero excipiunt.

Atque si his hoc modo administratis omnia rectè procedant, nihil aliud agendum: Si verò quid præter naturam superueniat, ei, vt in sequentibus dicetur, subueniendum.

CAPVT II.

De Secundina & Mola post partum retenta.

POstquam fœtus in lucem prodiit, danda opera, vt membranæ illæ, quibus fœtus in vtero inclusus & inuolutus fuit, Secundinæ, Secundæ, & Græcis δεύτερα dictæ, quod secundum ab vtero fœtui sint receptaculum, vel quod secundæ à fœtu prodeant, subsequantur, quod sine magno conatu fit, si omnia in partu prosperè & rectè succedant, cùm ab vmbilico infantis pendeant, & vmbilicus postremo exeat in partu. *Secundina retenta.*

Interdum tamen post partum hærent Secundinæ, ac subsistunt, & sæpe non minores labores, puerperæ afferunt,

runt, quàm ipse fœtus. Cum autem subsistit Secundina vel fundo vteri adhæret, vel si ab eo libera sit, alii parti instar pilæ conoectitur. Et quidem cùm Secundina detinetur, vel os vteri clausum est, vel patet.

Caussa.

Caussa. Retinentur Secundinæ, vel quia nimis crassæ & tenaces, ac firmiter vteri latenbus cohærent, vel quia propter diuturnum partus laborem intumescunt, vel, vt Hippocrates, *lib. 1. de morb. mul.* habet, si per vim infantisque conatum ruptus fuerit vmbilicus, vel imperitia Obstetrix vmbilicum præcidit, antequam Secundina ex vtero egressa fuerit, aut vmbilico abscisso eum sinistrâ manu nô firmiter tenuerit: tum enim Secundinam lubricam vteri facile sursum trahunt. Tutissimum ergo est, Secundinas ad vmbilico non resecare donec, simul exeant. Ideóque vt absque violentiâ & sine rupturâ vmbilici extrahantur, laborandum. Idque vt facilius fiat, etiam sternutatio de consilio Hippocratis excitanda. Si tamen nullo modo extractio secundinæ succedat, sectio vmbilici etiam non nimis diu differenda, ne infanti aliquod damnum & periculum attrahatur. Vbi tamen vmbilicus abscinditur, partem secundinæ cohærentem filo ligare & puerperæ femori alligare, vel manu obstetricis retinere conuenit, ne in fundum vteri Secundina retrahatur. Idem accidit, si aër frigidus in cauitatem vteri admittitur, vel propter odores vterus sensim contrahitur, vel puerpera terrore vel timore concutitur, vel propter impatientiam non in eo situ permanet, aut eos conatus non præstat, qui ad secundinam excludendam sunt necessarij.

Signa Diagnostica.

Signa. Secundam in vtero relictam esse, obstetricem latere non potest. Caussæ etiam ob quas retentæ sunt, facilè patefiunt. Accedunt postea alia Symptomata, & vt Hippocrates, 1 *de morb. mulier.* scribit, purgatio minùs, quàm opus, procedit, & venter durus fit, & magnus, ac febris acuta & dolor per totum corpus, & ventris maximè partem eam, quæ est infra vmbilicum, & grauitas fit in vtero, & tormina, veluti fœtus insit. Quibus postea, vbi secundina putrescere incipit, febris accedit, tetror per illa loca erumpit, & ex vaporibus tetris adscendentibus nausea, difficultas spirandi, suffocatio, lipothymia, conuulsiones oriuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cùm ergo tot grauia Symptomata ex Secundarum retentione accidere possint, patet hinc, non leue malum esse, sed ex eo puerperæ multum periculi impendere, imò sæpe eâ de caussâ eam mori.

2. Salutis autem maior spes est, si, cum Secundina expelli vel extrahi non potest, copiosa sanies ex vtero effluit. Tunc enim spes est, secundas putrefactas vel consumptas sexagesimo die elapsuras.

Curatio.

Curatio. Vt ergo Secundina retenta ex vtero quamprimum tollatur, danda opera: & propterea leniter manibus obstetricis trahenda, sed non rectâ, ne simul vterus sede suâ moueatur & excidat, sed in orbem quasi agendo. Et vt conatus accedat, sternutatoria vsurpanda, & sternutatio promouenda, qua secundina excutiatur.

Deinde graueolentia è plumis perdicis & vngulis capræ accensis, ac similia, quæ in suffocatione vteri vsurpari solent, naribus admouenda, quæ spiritus in vtero deorsum quasi fugant.

Quod si nec hoc modo eiiciatur Secundina, medicamenta Secundinam expellentia vsurpanda, quæ eadem ferè sunt cum medicamentis fœtum mortuum expellentibus. Inter quæ vtilis est inprimis *dictamnus Creticus*, & *ol. ligni Heraclei*, *secundinæ preparata*, de quibus supra. Secundinam expellentia.

Vel ℞. *artemis. rubra* M. j.

Coq. in *vino Rhenano*, & cum hausto propinetur illud *flauum ex fl. lil. alborum*.

Vel. ℞. *maioran. charefol. puleg. ana* M. j. *sabina* M ß *sem fœnic. anisi ana* Drach. ß. *radic. leuistici, petroselini ana* Drach. iij.

Coq. in aq. pro haustibus duobus.

Vel ℞ *sabina, artemis. puleg. ana* M j.

Coq. in aq. communi ad consumpt. mediet.

Col. ℞. ℔. ß. Adde calenti ℔. j. *vini odorati, cinam. puluerisf.* Vnc j.

Stent in vase clauso, postea colentur, Detur sexta pars pro haustu manè & vesperi.

Vel ℞. *dictamni Cretici, trochisc. de myrrhâ, boracis ana* Drach. ß. *croci, castorei ana* Scrup. j. F. Puluis.

Vel ℞. *aristol. rot.* Scrup. ij. *myrrha.* Scrup. j. F. puluis Detur ex vino,

Vel. ℞. *radic. dictamn. albi* Drach. ß. *cinam.* Scrup j, *sem. violar.* Scrup. ß.

F. Puluis

Commendatur & testiculorum equorum frustillatim incisorum, & in furno exsiccatorum puluis quantum tribus digitis eius capi potest, bis vel ter cum liquore conuenienti exhibitus.

Vtilis est & succus è folus leuistici recentibus expressus, & cum Vino Rhenano exhibitus,

Vt & Castoreum cum vino vel cereuisiâ propinatum.

Nonnulli iubent puerperam ter vel quater cæpam morsu comprimere, & succum deglutire, ac postea vini calidi haustum superbibere.

Pessi fiant ex *artemisiâ, mercuriali, saluiâ, iride* pulueratis, & cum *ol. cheirino* mistis.

Vel ℞. *aristol. rot. sabina, byronia*, partes æqual. & *felle bubulo ac melle* Excipiantur.

F. Pessi.

Fortiores fiunt ex *decocto vel succo cucumeris asinini, colocynthidis, staphide agria, ellebore, mello, ac felle taurino*,

Suffitus fiant ex *cassiâ, nardo, sabinâ, artemisiâ, pulegio, dictamno.*

Vel ℞. *myrrh. castor. galbani ana* Drach. ß. *opopanacis, cinam. ana* Drach j.

Cum melle F. Trochisci, qui carbonibus iniiciantur.

Vel foueatur venter decocto modo dictarum plantarum.

Vel ℞. *farina lupinor.* Vnc. j. *puln. absinth.* Vnc. ß. *myrrha, ruta ana* Drach. iij. Cum *felle taurino & melle* Misce in formam Cataplasmatis.

Quod si nec hoc modo Secundina excidat, Clyster vterinus iniiciendus ex *decocto saluia, artemis. mercurial. calaminthe, pulegy*.

Tandem si nec manus operâ, nec medicamentis expelli Secundina possit, medicamenta suppurantia in Vterum iniicienda sunt, vt in pus mutata particulatim effluat. Ne tamen aliquid incommodi inde excitetur, & vterus exulceretur, detergentia miscenda, vel per interualla iniicienda: Et dum ea iniiciuntur, simul medicamenta Secundinam expellentia exhibenda.

Vt ℞ *rad. malua, lil. albor. ana* Vnc. j. *aristol. rot. areos ana* Drach. ij. *fl. chamamel.* M. ß. *sem. lini, fænigr. ana* Drach. ß.

Coq. in *aq. f.*

Col. ℞. Vnc iiij. *ol. amygd. d.* Vnc. j. *vnguenti Basilici* Vnc. ß. *Ægyptiac.* Drach. j.

De

De Mola post partum relicta.

Mola post partum relicta.

Interdum mola cum fœtu coniungitur, & post partum atque Infantem in lucem editum in vtero relinquitur, quod cognoscitur non solùm è signis molæ supra, *sect. 1 cap.* 8. propositis, sed quod etiam fœmina post partum non leuatur, & dolores circa vmbilicum, in dorso, in inguinibus remanent, ac grumosus sanguis effluit multus, ab euacuatione tamen illâ puerpera non leuatur, sed tormina, anxietas remanet, venter intumescit, doloresque quasi partus per interualla recurrunt. Quâ ratione autem mola talis tolli possit, supra, *allegato loco*, dictum.

CAPVT III.

De Purgatione post partum imminutâ vel retentâ.

Lochia.

CVm sanguis, qui toto gestationis tempore in vasis circa vterum retinetur, in fœtus nutrimentum non totus, sed melior saltem absumatur, contrà deterior retineatur, & præterea quoque vitiosi humores multi, qui aliàs singulis mensibus cum sanguine, dum fœmina non est grauida, euacuari solent, in iisdem vasis cumulentur: post partum natura sanguinem illum, collectósque alios humores euacuat, qui sanguis λόχια, & euacuatio illa λοχία aut λοχία κάθαρσις, vulgò purgatio post partum, & puerperia nominatur.

Hoc loco autem notandum, differre apud Hippocratem λοχεῖα & λοχίον. Λοχεῖα enim & λόχια (vtroque enim modo scribitur) ipsa illa post partum purgamenta, seu materiam & humorem, qui euacuatur, significat: ἡ λοχία verò, aut λοχεία est κάθαρσις, seu euacuatio & effluxus illius materiæ, vt ex Hippocrat. 1. *de mulieb. in initio*, apparet.

Quantitas & tempus purgationis post partum.

Purgatio autem ista, ob caussas modò dictas, non eodem modo sese habet. Si enim mulier sana sit, sanguis effluit, quasi in modò mactatâ victimâ, isque citò concrescit, vt Hippocrates, 1. *de muliebr.* docet, id est, integer, sincerus, floridus & rosei coloris. Si verò mulier integrâ valetudine non fruatur, & cacochymica sit, sanguis iste nunc aquosus, nunc biliosus, nunc melancholicus est, neque in omnibus fluit eadem quantitate, nec in omnibus eodem tempore durat. Hippocrates, *in initio lib. de morb. mul.* scribit: quod effluant hæ purgationes in sanis ad mensuram heminæ vnius & semis, plus minúsve, quæ quantitas indies minuatur, donec perfectè euacuata fuerint. Et durare istum fluxum, si marem pepererit, ad summum diebus viginti vel ad summum triginta; si verò femellam pepererit, diebus triginta, ad summum quadraginta duobus diebus. Verum cùm ista varientur ex regionum diuersitate & fœminei corporis constitutione, alimento, vitæ genere, cùm rarò in vna fœmina eadem concurrant, mirum etiam non est, alias copiosius, alias parcius, alias longiore, alias breuiore tempore euacuari. Et in nostris regionibus sæpe mulieres, quæ exercitiis magis deditæ sunt, & minore copiâ, & breuiore tempore purgantur, & nonnullæ ad octauum saltem, pleræque ad dies quindecim, neque ex continuò, sed vnius vel alterius diei spatio interposito. In aliis verò regionibus, & præcipuè eæ, quæ otio deditæ sunt, copiosiùs & diutiùs purgantur.

Purgatio autem ista sanguinis vel imminuitur & nimis parca est, vel planè supprimitur, vel modum & quantitatem consuetam excedit.

Caussæ.

Caussa.

Imminutionem & suppressionem Lochiorum, de quâ hoc capite agemus, quod attinet, fit ea, cum vasa, per quæ euacuari debet sanguis, vel angustiora redduntur, aut planè clauduntur, vel sanguis aliò retrahitur & auocatur. Priùs fit, cùm sanguis est crassior, qui ipse sibi viam q. obstruit, aut vteri vasa ob vitiosum vteri situm comprimuntur, aut frigidus aër in vterum immittitur, qui orificia vasorum constringit, quod fit, si conclaue, in quo fœmina parit, sit frigidius, aut pedes refrigerantur, aut potus frigidus hauritur. Posterius verò accidit potissimum à perturbationibus animi, terrore, metu & similibus; vel si sanguis cum impetu ad mammas ruit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Etsi quantum cuilibet fœminæ sanguinis post partum euacuari debeat, definire sit difficillimum; tamen non ita difficulter cognoscitur, an nimis parcè sanguis euacuetur: Si verò planè supprimatur, id nullo modo latere potest. Accedunt postea & alia symptomata, quæ ex sanguinis imminutâ euacuatione, vel suppressione ortum habent: venter nimirum intumescit, dolor imum ventrem ac lumbos & inguina occupat, & sæpe ad manus & crura extenditur, rigor & febris subsequitur, animique deliquia, pulsus debilis, celer, & inæqualis; in vrinis quid fuliginosum apparet, vterus interdum inde inflammatur; quod si non accidit, graueolentia, liuida, nigra, grumosa excernuntur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Ex quibus apparet, rem periculo non carere, si lochia diminutè euacuentur, aut planè supprimantur. Etenim si mensium suppressio omnis mala est: multò deterior est eius euacuationis, quæ post partum fit, suppressio. Cum enim in non grauidis sanguis ferè solum copiâ peccans per vterum euacuetur; in grauidis, quod optimum est, in nutrimentum & augmentum fœtus absumitur, quod verò deterius est, relinquitur, & ipsâ morâ peius euadit, & ferè atræ bilis naturam induit, ac propterea, si in corpore retinetur, multorum malorum caussa est, vt Galenus, 1. *epid. com.* 3. *t.* 21. & 3. *epid. com.* 3. *t.* 73. docet.

2. Accidunt enim modò enumerata symptomata, & præcipuè febres, cuius historia est apud Hippocratem, *modo alleg. loco*, 3. *epid. com.* 3. *t.* 73. de fœmina in Thaso, quæ postquam in partu purgata non fuit, in febrem incidit, quæ ibi videatur. Accedunt præterea melancholia, sanguinis sputum, vomitus, alui fluxus, inflammationes hepatis, pleuritis, angina, phrenitis, mania, paraplexia, hydrops, quæ tandem ipsam mortem fœminæ afferre possunt.

3. Si tamen sudor copiosus erumpat, vel ex vtero liuida, nigra, graueolentia effluere incipiant, ab isto periculo fœminam liberare valent. Ex corrupto tamen & putrido sanguine vlcera, nisi id præcaueatur, in vtero excitari possunt.

Curatio.

Curatio.

Quapropter non cunctandum, sed antequam graue aliquod malum fœminam apprehendat, auxilium ferendum est. Si enim talia grauia mala accidant, vix vllus postea auxiliis amplius locus est. Itaque si sanguinis copia adsit, & sanguis ad alias partes ruat, vt ad vterum conuertatur & reuellatur, danda opera; quod fiet frictionibus, ligaturis, cucurbitulis, & scarificationibus in inferioribus partibus adhibitis; quæ si non sufficiant, vena in pede aperienda, quæ & sanguinem versus vterum reuocat, eiúsque plenitudinem, quæ periculum aliquod minatur, minuit. Imò si ista

euacuatio planè ſupprimatur, neceſſarium eſt, vt ſtatim venæ ſectio inſtituatur: reliqua tamen reuulſoria medicamenta non negligantur.

Vias aperientia.

Poſtea vſurpentur ea, quæ vias laxant & reſerant, tum externa, tum interna. Inungatur regio vteri, imò totus venter, *ol. lil. albor. amygdal. d. ſeſamino*, *unguenta dialthaa, pinguedine gallina*, quibus addi poſſunt *crocus. oleum angelica, ſpica, cinamomi*, vel fomentetur venter decocto plantarum ſupra, *part. 2. ſect. 2. cap. 3. de menſium ſuppreſſione*, propoſitarum;

Vt ℞. *radic. lil. alb. ariſtoloch. rot. longa, bryon. angelica*, *ana* Vnc. ß. *mercurial. artemiſ. puleg. ſabina, calaminthe. ana* M. j. *fl. tanaceti, chamameli, ſambuci, ana* M. ß. *ſem. lini, fœnugr. ana* Drach. ij.

Incidantur & contundantur craſſo modo, ac ſacculo inſuantur, qui in aquâ calidâ coctus ventri inferiori & pudendis imponatur.

Neque inutile fuerit, clyſteres emollientes & laxantes iniicere, & ſi iam dies aliquot à partu præterierint, purgationem ex Rhabarb. agarico vel fol. Sennæ exhibere, quò & viæ laxentur, & humores commoueantur.

Vt ℞. *rad. lil. alb. althaa ana* Vnc. ß. *ariſtol. rot. longa ana* Drach. ij. *fol. parietar. mercurial. althaa ana* M. j. *calaminthe, fl. chamamel. ſambuci ana* p. ij. *ſem. lini, fœnugraci ana* Drach. ij. Coq. *in aq. ſ.*

Col. ℞. Vnc. x. *ol. aneth. lil. alb. ana* Vnc. j. *hiera ſ.* Vnc. ß *vng. de artanitâ* Drach. j. M. F. clyſter.

Peſſi quoque menſes prouocantes vtero indi poſſunt.

Sanguinem fundentia.

Exhibeantur ſanguinem fundentia & attenuantia, vt ſuccus borrag. & petroſelini cum vino, vel decoctum radic. graminis, petroſel. pimpinellæ.

Vt ℞. *radic. aperien. ana* Drach ij. *betonic. capill. Q. endiu. ſchœnanthi ana* p. ij. *ſem. aniſi. fœniculi, ana* Scr. j. *cicer. rubr.* cochl. j. Coq. ad reman. ℔ j ß, Adde *aq. cinam.* Drach. ij. *Syr. de quinque radic.* Vnc. iij. Detur Vnc. iij.

Hippocrates, 1 *de muliebr.* Eryſimum primò leuiter tundere, vt quod impurum ſuperficialiter adhæreſcit, excutiatur, deinde ita expurgatum accuratius terere iubet, & aquâ diſſolutum, ſaléque & oleo conditum, leniter etiam adſperſâ farinâ exhibere mandat.

Plura huius generis exſtant ſupra, *part. 1. ſect. 1. cap. 6. de anguſtiâ vaſorum vteri, & part. 2. ſect. 2. cap. 3. de menſ. ſuppreſſione.*

Si ſanguis totus ad mammas ruat, conſiderandum, an ipſa mater ſit infantem lactatura, vel nutrici eum traditiua. Si enim ipſa Infantem lactabit, non ſtatim ſanguinis motus impediendus ſed impetus naturæ prius perpendendus, & videndum, an mammis repletis, ſanguis ad vterum ſit reuerſurus. Quod ſi non fiat, neceſſaria auxilia vſurpanda.

Si ad aliam verò partem ſanguis ruat, reuulſionibus antea dictis inſtitutis, eius habenda ratio, vt *in ſequentib.* dicetur.

CAPVT IV.

De nimio ſanguinis poſt partum fluxu.

Nimius ſanguinis poſt partũ fluxus.

INterdum contrà nimia ſanguinis copia, & cum impetu, poſt partum effluit. Cum autem ſecundum naturarum diuerſitatem in aliis fœminis copioſius ſanguis fluere ſoleat, neque copia in genere ita facilè definiri poſſit, ad vires reſpiciendum, iſque pro nimio habendus, qui vires proſternit ac deiicit.

Cauſa.

Cauſa.

Immodici autem huius ſanguinis effluxus cauſſa eſt ſanguinis copia, quæ nouem menſium ſpatio in vtero collecta fuit, eiuſdem tenuitas & acrimonia, naturam ad excretionem ſtimulans, & inprimis vaſorum apertio, quæ fit in partu difficili, vel cùm ſecundinæ violentiùs auelluntur & extrahuntur.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcitur autem ſanguinis nimius fluxus, ſi is grumoſus effluat, & vt dictum, inprimis ex viribus, quæ ſpiritibus exhauſtis deiiciuntur; quibus accedit cibi faſtidium, dolor in hypochondriis cum ventris torſione, pulſus debilis & frequens, viſus obtenebratio, aurium tinnitus, ac tandem animi deliquium aut conuulſio.

Prognoſtica.

Prognoſtica.

1. E quibus facilè colligere eſt, fluxum hunc periculo non vacare, & inprimis ſi diutius perſiſtat, cum valde vires deiiciat.

2. Inprimis verò periculoſus eſt iſte ſanguinis fluxus, ſi conuulſio, vel animi deliquium accedat. Quò etiam Hippocratis illud, 5. *aph.* 55. accommodari poteſt. *Si mulieb̄ri profluuio conuulſio aut animi defectus ſuperueniat, malum.* Cùm enim omne animi deliquium per ſe malum ſit, inprimis malum in hoc affectu, cum ſubitam mortem interdum minetur. Quapropter fœminarum tum diligentius habenda eſt ratio, & pulſus ipſarum frequenter adſtantibus mulieribus explorandus, ne dum ſomnum ſimulant, mors ipſas occupet.

3. Sanguinis fluxus nimius poſt abortum plerumque periculoſior eſt, quam poſt legitimum partum.

Indicationes & Curatio.

Sanguinis quidem fluxus nimius, vt ſiſtatur, indicat. Cautè tamen hic agendum, & vires quid tolerent, diligenter perpendendum, neque nimis ſubitò fluxus hic ſiſtendus, cum definita quantitas ſanguinis euacuandi ita facilè definiri non poſſit, & ſi id, quod expelli adhuc debet, in vtero retineatur, vel ad alias partes ruat, inflammationes ac alia grauia mala inde excitari poſſunt. Primò ergo, & dum fluxus non ſupra modum nimius eſt, victus ratione & leuioribus auxiliis, præcipue reuulſoriis, fluxus moderandus, & viæ laxæ firmandæ ac roborandæ. Quapropter exhibendæ carnes gallinarum aſſæ vino granatorum adſperſæ, cibi ex amylo & amygdalis, oryza, cydonia, conſerua roſ. rubr. Detur vinum rubrum aquâ ferratâ, vel in qua maſtiche ebullierit, dilutum. Brachia, manus & digiti ligentur (noſtræ fœminæ ſerico rubro vtuntur) & fricentur. Vtile etiam eſt, manus linteo vino calido madido inuoluere. Venter inungatur ol. roſar. & myrtillorum. Cucurbitulæ ſub mammis, & vtrique hypochondrio, ſine ſcarificatione applicentur. Hepatis regioni cataplaſma è roſ. rubris, bolo Armeno, & Aq. roſac. apponatur.

Quod ſi fluxus planè nimius ſit, viréſque deiiciat, ad fortiora auxilia accedendum. Vtile eſt in eiuſmodi ſanguinis profuſionibus cibum copioſius paulò exhibere, non tamen vnâ vice, ſed frequenter potius; cùm hoc modo calor & ſpiritus, qui expulſionem in vtero adiuuant, ab vtero ad ventriculum reuocentur, & vires deiectæ inſtaurentur.

Sanguinis fluxum ſiſtentia.

Simul exhibenda adſtringentia & ſanguinem ſiſtentia, vt *Syrupus de roſis ſiccis, myrtinus, de portulacâ, corallior de ſymphyto; Conſerua roſ. rubr. radic. tormentilla, corallia, & eorum magiſterium, bolus Armenus, C. C. trochiſci de charabe*, cum *aq. fragor. portulaca, tormentilla, plantaginis.*

Vel

Vel ℞. *Conf. rof. rubr. antiq.* vnc. ij. *tormentillæ* vnc. j. *diacydonii sine specieb.* vnc. ß. *boli Armeni*, *corallior. rubr. prep. ana.* Drach. ß. *Cum Syr ribes & corallior.* F. Electuar.

Vel ℞. *magister. corallior.* Drach. j. *radic. tormentill. boli Armeni*, *C. C. V. prep. ana.* Scr. j. F. pulu.

Extra regio vteri vnguento Comitissæ, vel aliis adstringentibus oleis & vnguentis illinenda.

Fomenta quoque ex adstringentibus ventri adhiberi possunt.

Et Suffitus vtero excipiatur è thure, mastiche, ros. rubr. tragacanth. vngulâ equi.

Quod si medicamenta nihil iuuent, nulloque modo sisti fluxus possit, vtilissimum est, venam in cubito aperire, & per vices aliquid sanguinis extrahere.

Si sanguis in vtero in grumos concrescat, ibique subsistens dolorem & tensionem excitet, metuendumque sit, ne putrescens vapores tetros ad cor & cerebrum emittat, febremque excitet, danda opera, vt maturè educatur. Ideoque puerpera, si vires ferant, nonnihil deambulare, vel erecta, aliquandiu sedere debet: quod si non sufficiat, decocto hordei tepido, cum pauco oxymelite vel melle rosaceo in vterum iniecto is dissoluendus. Cautè tamen hic agendum, no dum grumos sanguinis dissoluere & educere volumus, nouus sanguinis fluxus concitetur.

Plura eiusmodi medicamenta videantur supra, *sect. 2. cap. 6. de nimio mensium fluxu.*

CAPVT V.

De doloribus post partum, & ventris torminibus.

Dolor post partum. DE Dolore vterino supra, *sect. 1. cap. 3.* in genere dictum Tria verò dolorum genera non confundenda, quod à plerisque fit, post partum fœminas infestare solent. Vnus peculiaris puerperis, & qui in specie post partum dolor appellatur, Germanis *die Nachwehe*, illi, qui in partu accidit, similis, vbi aliquis q. expellendi fœtum conatus grauidas circa imum ventrem adhuc cruciat. Secundus, qui ab vteri inflammatione accidit, de quo supra, *de vteri inflammatione, & dolore vteri* in genere dictum. Tertius, qui non in vtero est, sed in ventre, & propriè tormina ventris nominatur.

Primi generis dolor sæpè non solùm aliquot horis, sed & diebus aliquot puerperas excruciat, & perinde se habet, ac si alterum fœtum excludere vellent, habetque sese ferè sicut tenesmus in intestino recto, & cum fœminæ illum pariendi conatum dolores, *die Wehe*, appellent, etiam, vt modò dictum, hunc dolorem post partum, *die Nachwehe* nominant.

Tormina ventris. Ab his doloribus differunt tormina ventris, quæ non ipsum vteri corpus & fundum occupant, sed à membranis vasisque, quibus vterus suspensus hæret, proueniunt, & in latera ac ventrem extenduntur.

Caussa dolorum post partū. Oriuntur autem hi dolores, cum pariendi ille conatus quasi continuatur. Quod accidit, cum aliquid est, quod vteri fundum ad excretionem stimulat. Sunt autem caussæ hæ ferè tres, prima est aër externus admissus. Cum enim extra partum osticium vteri internum exactè clausum sit, aer in eum facilè penetrare non potest. Cum verò in partu valde dilatetur, neque ita exactè statim claudatur, nisi ab obstetrice muniatur, vterum, præsertim si frigidior sit, offendit, atque hunc dolorem excitat. Deinde idem fit, si sanguinis grumi in vtero contineantur. Ad hunc enim expellendum cum natura insurgit, hi dolores excitantur. Tandem euenit, si sanguis acrior & mordacior vtero adhæreat, eumque ad excretionem stimulet. Tormina verò illa ventris similia sunt illis doloribus, qui aliàs ante mensium eruptionem, aut in mensium suppressione accidere solent, & proueniunt à sanguine copioso, crasso, vel etiam acri, qui vasa vteri, præsertim si non satis pateant, distendendo, irritandoque vicinas membranas, & per eas hypochondria & ventrem, qui per membranas consensum habet, in consensum trahit. Cum enim venæ iam toties noitem mensibus ab istâ sanguinis excretione cessârint, & sanguis interea crassus ac feculentus euaserit, dum per angusta loca transit, dolores parit. Vnde etiam dolores per internalla recurrunt, & paulò ante sanguinis eruptionem fœminas infestant; sanguine verò excreto cessant, donec iterum alius egredi conatur.

Signa Diagnostica.

Puerperæ ipsæ dolores hos facilè discernere possunt. Etenim dolores illi post partum in specie ita dicti in ipso vtero sunt, & vt veri dolores partus se habente, suntque partus dolores q. continuati. Reliqui verò dolores & tormina ventris dicta non sunt in vtero, sed circa vterum, & ad hypochondria & ventrem vsque extenduntur.

Caussæ quoque non difficulter cognoscuntur. An nimirum aër frigidior in vterum admissus sit, ex iis, quæ circa ægram acta sunt, deprehenditur. Sanguis grumosus ipse, dum euacuatur, sese prodit, & eo euacuato, dolores aliquantum cessant. Sanguis acrior et eius tenuitate & colore cognoscitur.

Prognosticum.

Dolores hi, præcipuè post partum propriè dicti, puerperis valdè molesti sunt, & sæpe non minus eas, quàm partus dolores, excruciant, & vires valde deiiciunt, ac propterea tollendi vel mitigandi sunt.

Curatio.

Vt verò in omni dolore danda opera, vt caussa, quæ dolorem parit, tollatur, quâ ablatâ dolor spoontè cessat, aut si id statim fieri non possit, dolor leniatur: id etiam in hoc dolore præstandum Et quidem id efficiedi in vtroque dolorum genere ferè eadem ratio est.

Danda nimirum opera, vt quod vterum molestat atq. irritat, extenuetur, & ad euacuationem aptum reddatur. Vtiles hic sunt species diacymini & diagalangæ.

Vel ℞. *cinam.* Drach. j. *croci* Scr. j. *spec. diacymin. diagalang. zedoariæ ana* Drach. ß. F. pulu.

Detur Drach. j. cum aq. pulegii & pauxillo cinamomo.

Vel ℞. *cymini spir. Vini humectati & rursum exsiccati* Drach. j. *sem. ammeos, zinzib. ana* Drach. ß. *cinam.* Scr. j. *castorei* Scr. ß. F. Puluis.

Vel ℞. *zedoar. radic. imperatoriæ, an.* ℨ. j. ß. *sem cymini* Drach. j. *cinam.* Drach. ß. *croci* Scr. ß. F. pulu.

Vel ℞. *radic. imperatoriæ, zedoar. ana* Drach. j. *sthechanthi* Drach. ij. *cinamomi, nuc. mosch. ana* Drach. j. *sem. carui, cymini, ana* Drach. ß.

Insundantur in aq. pulegii vel vino maluatico, & haustus exhibeatur.

Si, quod interdum accidit, deliquia animi accedant, cordalia addi possunt.

Vt ℞. *spec. diacymini* Drach. j. *dimarg. frig. cortic. citri, Zedoar. ana* Drach. ß. F. puluis.

Si verò fœmina sit biliosa, & humor tenuis atque acris, curatur ferè, vt dolor colicus ex bile.

Vt ℞. *Syr. violar. borrag. ana* vnc j. *mucilag. sem. cydon. aq. viol extr.* vnc. ß. *aq. borrag. scorzonere, ana* vnc. ij. Misce pro duobus haustibus.

Vel ℞. *ol. amygd. d.* vnc. ij. *syr. viol.* vnc. j. *aq. borrag.* vnc. ß. M.

Externa quoque medicamenta humores extenuantia & vias laxantia adhibeantur, quæ vnâ operâ dolorem sedant.

Fotus ventris fiat ex *betonicâ, artemis. matricar. melissâ, puleg. fol. lauri, calaminth. fl. cheiri, sem. cumini, carui, dauci*, quæ vel sacculo includi, isque vino coctus ventri imponi, vel decoctum cum vino factum spongiâ aut linteo duplicato ventri imponi potest.

Vel fiat Cataplasma è radic. lil. alb. & cœpis coctis, cum farinâ sem. lini, pulu. seminis cumini, addito oleo lil. alborum.

Vel ℞. *farina fabar. seminis lini, fœnigr. ana* vnc. j. *pul. fl. chamamel. sem cumini ana* vnc. ß. Coq. & cum *ol. lil. alb.* F. Cataplasm.

Vel ℞. *ol. lil. alb.* vnc. ij. *cheirini* vnc. j. *vitell. ouor. num.* vj. *pulu. sem. cumini q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *butyri rec. adipis gallin. ana* vnc. j. *medulla ceruina, ol cheirin. lil. alb. ana* vnc. ß. *pulu. myrrh. castor. ana* Scr. j. *cera parum.* F. vnguentum.

Vel ℞. *cera noua* vnc. iij. *spermat. ceti* vnc. j. *terebinth. lotæ, aq. artemis. lota* vnc. ij. *ol. amygd. dulc. cheirini, ana* vnc. j. *mastich.* vnc. ß. *pingued. cerui* vnc. iij. Liquefiant in vase, & linteum ei immergatur, quod toti ventri applicetur.

Possunt etiam ex decoctis plantarum per fomenta proposita suffitus fieri atque vtero excipi.

CAPVT VI.

De Rupturâ vulua ad anum, vteri prolapsu, inflammatione, vlceribus, suffocatione, ac procidentiâ ani.

Affectus hi omnes equidem partum interdum sequi solent; & proinde hoc loco de iis tractandum videtur: quia tamen de iis iam suo loco dictum, eorum saltem hîc mentionem faciemus, ne aliquis hiatus sit.

Ruptura pudendi & perinai. Interdum nimirum in partu difficili, & inprimis si fœtus sit magnus, puerpera verò tenella & iuuencula, vulua vsque ad anum rumpi solet, vt ânus & vulua vnum foramen & meatus fiant, de quo supra, *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 1. dictum.

Vteri procidentia. Interdum à violentâ fœtus vel secundinæ extractione vteri ligamenta distenduntur, vt vterus procidat. Verùm cùm hoc malum manifestum, & curatio non sit alia, quàm quæ supra, *part. prim. sect. secund. cap.* 15. proposita est, nihil hîc addimus. Hoc saltem monemus, dandam operam esse, vt potius quiete, ægrâ supinâ, pedibus ad ventrem attractis, iacente, & fasciis vel suaueolentibus naribus, & fœtidis pudendo admotis, quàm medicamentis nimis adstringentibus, vterus in situ retineatur, ne lochiorum fluxus impediatur. Vbi verò ille præteriit, postea ad vterum retinendum & firmandum tutò adstringentia adhibeantur.

Vteri inflammatio. Nonnunquam accidit, vt ex partu laborioso, & vteri orificii, dum fœtus transit, compressione, aut secundinæ extractione violentiore ac vteri laceratione, inflammatio vteri excitetur, de quâ supra, *part.* 1. *sect.* 5. *cap.* 12. dictum. Hoc saltem monemus, hîc quoque cauendum esse, ne nimio refrigerantium vsu lochiorum fluxus impediatur.

Vteri vlcera. Et nisi inflammationi maturè succurratur, in vlcera interdum abire solet. Verùm etiam supra, *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 18. de his actum, quæ hîc repetenda non censeo. Hoc tantum addo, cùm lochia fluentia vlceris consolidationem impediant, lochia verò, si adstringentibus adhibitis supprimantur, plurima incommoda & pericula inde emergant, vt supra dictum, tutius esse, lochiorum horum fluxum permittere, & vlceris curam aliquandiu postponere. Rarò tamen, dum fluunt menstrua, vlcus excitatur.

Vteri suffocatio. Post partum non rarò quoque suffocatio vteri contingit, ex vaporibus illis, qui ex colluuie lochiorum vitiosorum attolluntur, quâ sæpe fœminæ in vitæ periculum coniiciuntur. Verùm de hac affectione etiam supra, *part.* 2. *sect.* 3. *cap.* 4. dictum. Fœminæ ad malum hoc præcauendum fascia ventrem inferiorem in hypochondriis ad vaporum adscensum prohibendum constringere solent. Aliquæ in hunc finem vtuntur cingulo è corio humano vel ceruino. Crura quoque fricanda & liganda sunt, iisque cucurbitulæ sine scarificatione imponendæ. Naribus fœtida admouenda, castoreum, pennæ perdicum accensæ, ruta. Pudendis verò suaueolentia admoueantur.

℞. *ol. lil. alb.* vnc. j. *croci* gr. vj. *moschi* gr. iij.

Misceantur & ex linteo pessus F. qui hoc oleo illinatur, & ceruici vteri, filo alligato, immittatur.

Vel ventri hic sacculus imponatur.

℞. *melissæ, matricar. summit. anethi, lupuli, fl. chamameli ana* Mj.

Indantur sacculo, Coq. in cereuis. & ventri imponantur.

Ani procidentia. Præterea ex magno illo fœtum excernendi & extrudendi conatu interdum accidit, vt anus vnà extrudatur & procidat. Verùm non alia eam curandi ratio est, quàm quæ *libro* 3. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 7. proposita est, quæ ibi videatur.

CAPVT VII.

De Vigiliis, deliriis variis, & Epilepsiâ puerperarum.

Ex vaporibus, qui ex commotione illâ sanguinis & humorum à partu, & dum lochia fluunt, attolluntur, in capite varia symptomata, præcipuè si febris accedat, aut lochia non rectè fluant, excitantur, nimirum vigiliæ, delirium simplex, melancholia, phrenitis, mania, epilepsia, de quorum affectuum naturâ, *libr.* 1. dictum est. *Vigilia.* Refert Amatus Lusitanus, fœminam quandam, quamuis aliàs optimè valeret, post partum illico melancholia correptam fuisse, & mensis *Delirium.* spatio insanam mansisse, postea tamen paucis adhibitis remediis conualuisse. Francisc. Hildesius meminit alterius fœminæ, vt *in obseru. Schenck.* habetur, quæ post inflammationem mammillæ in melancholiam incidit, vt fingeret, se esse mortuam; nihilominus aliquando cibum sumpsit, & infantem vberibus admouit; Admonita autem, vt hoc vel illud faceret, semper respondit, se libenter facturam, modò non esset mortua. Et *ibid* Dom. Iohan. Hessi obseruatio recensetur, *Mania.* de quadam fœminâ, quæ quarto anno à celebratis nuptiis peperit filiam, & quarto die à partu cœpit conqueri de vigiliis & melancholicis insomniis, paulò post facta est maniaca, ita vt vinculis eam oportuerit contineri, quæ tamen postea curata est. Sequenti anno & tertio feliciter peperit, & non delirauit: quarto anno, cùm rursum pareret, denuo incidit in eadem symptomata, & facta est planè maniaca. Noui ipse fœminam, quæ aliàs ad melancholiam disposita est, quæ à primo partu melancholico delirio correpta, & tentationibus variis afflicta est, quod delirium aliquot septimanis durauit, post puerperium tamen cessauit.

Interdum quoque ex vaporibus prauis ab vtero ad caput adscendentibus epilepsia excitatur.

Curatio

Epiphora. Curatio autem istorum affectuum ex iis, quæ supra primo libro dicta sunt, patet. Inprimis danda opera, vt humores à capite ad inferiora reuellantur, & lochiorum euacuatio recta fiat. Hæc enim si rectè fluant, vitiosique illi humores, à quibus illi praui vapores, qui caput lædunt, attolluntur, euacuentur, symptomata ista spontè cessant.

CAPVT VIII.

De vteri, ventris & pedum tumore à partu.

Ventris tumor. INterdum puerperis, venter ac pedes à partu intumescunt. Et quidem vteri ac ventris tumor plerumque accidit à frigore in vterum incautè immisso, & interdum tantus excitatur, vt in maiorem molem is assurgat, quàm postremo grauiditatis tempore. Idque consobrinæ cuidā suæ accidisse refert Mauritius Cordeus, *com. 3. ad libr. 1. de muliebr. Hippocr.* Hæc enim cū horis duabus tantū à partu rixas apud se audiret, quas verbo & clamore non posset cōponere, confestim surrexit è lecto, & aliquantisper ad cœnaculi gradus consistens & clamitās, quiddam frigoris in sinum pudoris subitò persensit & exhorruit. Hic vterus cœpit tumere & ita distendi, vt obstetrices & matronæ affirmarent, ventrem superiore multò grandiorem euasisse. Curata autem fuit à Medicis fotu hysterico & admotā pelle recens mactatæ ouis, vnáque vino meraciori. Præterea tumores hi oriuntur, si fœminæ, dum grauidæ essent, minus accuratā victus ratione vsæ sunt, aut dum à partu non satis purgantur, aut post partum nimio potu vtuntur. Tunc enim humores vitiosi, præcipuè si in flatus resoluantur, vterum & abdomen attollunt, ex iisdem etiam ad crura descendentibus crurum tumor excitatur.

Curatur autem hoc malum, si ortum habeat ab vtero, fomentis vterum calefacientibus. Si à vitiosis humoribus, bonā diætā & pauciore potu, & postquam lochia fluere cessarint, conueniente corporis euacuatione, tandémque fomentis humores illos & flatus discutientibus.

Vt ℞. *fol. caulium, chamæmel. ana q. s.*

Coq. in vino, quo partes foueantur.

Vel ℞. *farinæ fabar. hordei ana* Vnc. ij. *puluer. fl. chamæmel,* Vnc. j.

Cum decocto attenuāf. F. Cataplasma.

Vel ℞. *absinthy, abrotani, artemis. fl. chamæmel. betonicæ ana* M ij.

Coq. pro fomento pedum.

Reliqua petantur è *parte 1. sect. 2. cap. 10. & 11.*

CAPVT IX.

De vomitu, fluxu alui, aluo duriore, & vrina incontinentiâ puerperarum.

Vomitus. QVandoque & vomitus grauidis molestus est, quo nunc cibos incoctos & indigestos, nunc humores vitiosos, nunc etiam sanguinem eiciunt, cuius Hippocrates, *1. de morb. mulier.* mentionem facit. Cibi crudi & indigesti reiiciuntur, ob ventriculi debilitatem, qui vt aliàs ob vteri consensum affici solet, ita & post partum, cum omnes qui in eo sunt humores, agitantur, affici potest. Vitiosi deinde humores, si in locis ventriculo vicinis cumulati sint, facilè post partum, quo omnes ferè humores in corpore commouentur, ad ventriculum confluunt. Sanguinem verò vomunt, dum puerperia non rectè fluunt. Si enim menstrua, vt ex 5. *aphor.* 32. colligere est, suppressa per vomitum reiici possunt, etiam puerperia suppressa eodem modo reiiciuntur. Dum enim sanguini exitus non patet, ad venas maiores ac hepar recurrit, & in cauo eius venas seu copia seu acrimonia aperit, vnde in ventriculum effunditur. Potest tamen etiam fieri, vt ex pariendi conatu & partu laborioso vena aliqua eò loci rumpatur.

Vomitus autem, vt Hippocrates, *lib. de nat. mulier.* scribit, vtcunque puerperis superueniat, graue & periculosum malum est. Quippe si alimentum excernatur, deficient ad puerperij purgationem vires, & puerpera indies labescet magis, & lacti deerit commoda materia. Si verò reliqui humores expurgentur, vereri oportet, ne præ nimiā eorum turbatione & agitatione febris subsequatur. Si verò sanguis erumpat, & rupta vel aperta heparis vena fuerit, metuēdum est, ne hepar valdè refrigeretur, & hydrops subsequatur. Et cuiuscunque etiam generis fit per vomitum euacuatio, lochiorum fluxum sistere potest.

Itaque vomitus in puerperis, quicquid etiam eo reiiciatur, statim sistendus est, ne huic motui natura adsuescat, & à lochiorum purgatione desistat.

Si ergo cibus vomitu reiiciatur, bona victus ratio præscribenda, cibique facilis coctionis præbendi, atque eā copiā, quæ ventriculum onerare non possit, ventriculusque simul roborandus, eiúsque coctio & retentrix adiuuanda, de quâ re libro tertio *de symptomatibus ventriculi* dictum.

Si verò vitiosi humores reiiciantur, equidem nec is vomitus permittendus: non tamen tam citò sistendus, ac qui est à cibo vel sanguine: danda verò opera, vt lenibus medicamentis illi abstergantur, ipsísque via ad aluum monstretur.

Si verò sanguis vomitu eiiciatur, reuellendus ad inferiora, frictione earum partium & cucurbitulis adhibitis, vel etiam sectione venæ in poplite aut talo, simúlque lochia prouocanda. Cum verò venæ hic in hepate patefactæ sint, medicamenta puerperia & menses mouentia exhibere non licet; extra, tamen, quæ menses prouocant, applicari possunt. Exhibenda verò sunt ea, quæ vim emplasticam & consolidandi habent. Hippocrates puerperam talem aquâ calidâ lauat, proculdubio ad temperandum sanguinem, & vteri venas, vt per eas sanguis effundatur, dilatandas. Postea ad dolorem leniendum, & si quid in hepate ruptum vel apertum sit, lac asininum quinque vel septem diebus ieiunæ mulieri, postea vaccæ nigræ, vesperi verò sesamum tritum exhibet. Cibo autem interea omnis generis proculdubio interdixisse Hippocratem, vero consentaneum est, ne vel lac corrumpatur, vel venæ nimis repletæ sanguinem faciliùs fundant.

Eodem modo interdum alui fluxus puerperis molestus, eanímque, laborib. partus antea debilitatarum, præcipuè si puerperiorum fluxus, isque copiosus, accedat, vires deiicit, periculúmque minatur, & si fluxus diu duret, interdum in dysenteriā aut tenesmum abit. *Alui fluxus.*

Periculosum tamen etiam est, hunc fluxum statim sistere; cum medicamenta, quæ eum sistunt, simul lochia sistere possint, nec aliàs alui fluxus, quibus totum corpus euacuatur, statim sistere vtile sit.

Itaque si ex cibo non bene cocto fluxus alui fiat, bona diæta puerperæ præscribenda, ventriculúsque roborandus externis medicamentis. Si verò interna quoque adhibere liceat, ita comparata sint oportet, vt ventriculum iuuent, vtero non noceant. Si verò alij humores per aluum euacuentur, videndum, quid hîc vires ferant. Si enim fœmina fluxū hunc bene toleret, nec vires deiiciantur, naturæ negotium, donec lochiorum fluxus substiterit, permittendum. Deinde medicamenta

dicamenta abstergentia, decoctum hordei, Syr. & mel. rosar. exhibenda, clysteres etiam humorum acrimoniam temperantes, eósque abstergentes iniciendi. Quæ si non suffecerint, postea purgantia lenia, quæ simul adstringunt, vt Syrup. rosf. solut. pulpa tamarind. rhabarb. exhibenda. Tandem quoque adstringentia, ex rosis, plantag. tormentill. cydoniis, coralliis, & aliis, quæ supra, *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 6. de alui fluxu*, sunt proposita, quæ hic repetere, opus non est. Eadem quoque extra ventri adhibenda. Inter cibos sint cydonia, pyra, primâ mensâ sumpta, pultes & cibi parati ex amylo, amygdalis, oryza,

Quod si fluxum alui non bene ferant puerperæ, neque is aliquid ei conferat, perpendendum, an lochia rectè fluant. Si rectè fluant puerperia, bonis saltē alimentis & diætà ægra sustinenda, donec alter fluxus spontè cesset. Si vero puerperia non rectè fluant, & indicium sit, eos humores, qui per aluum euacuari debebant, per aluum excerni, tutissimum est, caussam fluxus illius suppressi tollere, & nulla medicamenta adstringentia, sed potius menses mouentia vnguenta, pessus, euaporationes adhibere. Quod si puerperia omnino supprimātur, aluus non supprimēda est, prius

Alui obstructio. tamen humoribus rhabarbaro vel similibus euacuatis, adstringentibus tamen non intus, sed extra adhibitis, & menses mouentibus exhibitis.

Contra sæpe aluus supprimitur puerperis. Quod si accidat, aluus primò saltem glandibus lenibus, ex ficu, lardo, sapone albo, vel similibus paratis, sollicitanda. Vbi dies quatuor vel quinque præterierint, clysteres iniciantur, ex mercuriali, parietar. maluā, sem. lini, cum ol. communi aut amygd. dulc. parato. Quæ si non sufficiant, tandem cassia vel manna exhibenda.

Vrinæ incontinentia. Interdum quoque post laboriosum & difficilem partum vrinæ incontinentia accidere solet puerperis, ad quam curandam vsurpandum balneum, in quo fol. betonic. saluiæ, laur. roris mar. puleg. origan. fl. stœchad. Arabic. cocta sint. A balneo verò pubes inungenda seq. vnguento.

℞. *catellos pingues*, qui in *ol. lumbricor. lil. alb. & vulpino* ad carnis ab ossibus separationem coquantur: Pinguedo colligatur, cui adde *thuris, styrac. calamit. benzoes, opopanac. macis ana* Drach. j. *ol. nuc. mosch. express.* Drach. ß *pingued. anseris, ceræ ana q. s.* F. Vnguentum.

Vel vsurpentur vnguentum citrinum & rosaceum mista.

CAPVT X.

De Rugis ventris post partum ac pudendi dilatatione emendandâ.

Rugæ ventris. CVm cutis abdominis in grauidis omnibus, maximè tamen iis, quæ fœtus grandiores ferunt, valdè extendatur, & quasi in fissuras scindatur, vbi postea fœtu edito vterus in se contrahitur, etiam abdomen subsidet, atque inde rugæ in ventre manent. Quæ etsi valetudini nihil obsint: tamen quia deformitatem quandam pariunt, fœminæ eas tùm præcauere, tùm genitas abolere conantur. Vt eas præcaueant, statim post quartum gestationis mensem, linteum oleo amygdalar. dulc. aut sesamino, aut lil. alb. madidum imponere solent, vt cutis mollior & laxior fiat, ac faciliùs & sine scissuris extendatur.

Si verò rugæ iam à partu contractæ sint, vt illæ aboleantur, & venter in pristinum statum reducatur, & cutis extensa crassior reddatur, vnguento ex succo radic. lil. alb. melle & cerâ parato venter illinatur.

Vel ℞. *pingued. veruecis recent. seu hircini, ol. amygd. d. ana* vnc. j. *spermat. ceti* Drach. ij. *ceræ q. s.* F. vnguent.

Post puerperiorum fluxum etiam adstringentia nonnihil, vt ol. mastich. rosar. addi possunt.

Vel ℞. *farin. hordei, fabar. oryzæ ana* vnc. ij. Coq. in *aq. rosf. & lilior.* Adde *amygdal. dulc. contusar.* vnc. jß. *ol. mastich* vnc. ij. F. Cataplasma.

Aëtius, *tetrab. 4 serm. 4. cap. 112.* plura huius generis habet, atque inter cætera hoc commendat.

℞. *narcissi bulbos cortice detracto, concidito & in vmbra siccato, & de his sume* Drach. viij. *radic. struthii contusa, farinæ ptisanæ, fabar. ana* Drach. x. *rad. bryon. aristoloch. rotund. cucum. sylvestr. costi ana trientem.*

Terito & cribrato ac ventri per erui farinam deterso inspergito, & rursus affricando detergito. Nam & rugas, & rimas generari non sinit, & genitas tollit, maculas etiam in quauis corporis superficie extrahit. In puerperis igitur ventrem oleo antea probè confricato, & postea chartam medicamento conspersam adhibeto, & fasciâ deligato, ac post quartum diem exsoluito. Deinde totum corpus in balneo detergito, & omnes nigredines ac rugas abolebis.

Virginalis adstrictio comparanda. Ex partu etiam, præcipuè si fœtus sit grandior, & partus frequentior, ceruix vteri & pudendi orificium nimis dilatari solet, ita quidem, vt & sterilitas & procidentia vteri inde prouenire possint. Quod vitium quomodo emendandum sit, dictum, *part. 1. sect. 1. cap. 1.*

In mammis quoque & circa lactationem non pauci morbi & symptomata puerperis accidere solent. Verùm de iis agetur *parte sequent. & vlt.* huius libri.

CAPVT XI.

De Febribus & morbis acutis puerperarum.

Febris lactis. TAndem etiam febres, eæque plerumque continuæ, puerperas inuadere solent. Et primò plerasque puerperas inuadit febris, quàm Lactis fœminæ appellant, quæ circa tertium vel quartum diem accidere solet, cum lac in mammis generati copiosius incipit, ortumque habet ex sanguinis ab vtero ad mammas conuersione & motu atque agitatione. Est autem ea febris ex ephemeris plurium dierum, & periculo vacat, atque post triduum vel quatriduum, circa diem nonum scilicet, sudore soluitur, modò puerperæ bonā diætam obseruent, nec frigidum aërem, quo sudor prohibeatur & impediatur, admittant, deturque opera, ne lac copiosius effluens in mammis coaguletur vel putrescat. Inde enim febres symptomaticæ oriri solent.

Notandum hîc, cum hæc febris circa quartum incipiat, & ad nonum ferè duret, quod fœminæ sæpe omnes febres, quæ eo temporis spatio oriuntur, pro febribus lactis habent, etsi sint continuæ putridæ, atque ita dum nihil auxilii adhibent, puerperas in periculum coniiciunt. Quem errorem ne & Medicus erret, diligenter signa omnia, de quibus postea, perpendat.

Deinde febres putridæ continuæ sæpe puerperas, & quidem, vt mox dicetur, è variis caussis inuadere solent. De quibus antequam dicamus, quæstio hîc expedienda, an febris, quæ puerperis accidit, initium computandum sit ab ipso partu, an verò à principio febris. Quia verò de hac quæstione pluribus, *in Institut. libr. 4. part. 3. cap. 11.* dictum, paucis rem expediemus, & veritati consentaneū putamus statuere, si febris paulò post partum, & quidem purgatione post partum rectè sese habēte, nullaq; aliâ caussâ accedente oriatur, ab ipso partu computationem faciendam, & caussam

Vnde febris computatio in puerperis fieri debeat.

in

in humorum vitiosum apparatum referendam, qui partus laboribus motus & agitatus ac incensus putredinem concepit, atque ita in actum erupit. Etenim si aliæ caussæ euidentes, labores, dolores, & similes humores accendere, & in iis putredinem excitare valent, cur & partus labores idem non possint? Et licet febris statim primo die à partu symptomatibus vehementioribus se non prodit: tamen humores ex partus labore iam incaluerunt, & putredinis initia adsunt, quæ postea sese magis prodit. Eodem modo si statim à partu puerperia seu lochia subsistant, meritò ab ipso partu febris initium computandum, cùm febris caussa tum iam præsens sit, & procul dubio putredinis humorum initia adsint. Si verò purgatio post partum primò rectè sese habeat, postea verò ob caussam aliquam supprimatur, computatio facienda, & initium febris constituendum dies ille, quo lochia supprimi cœperunt. Idem faciendum, si post sextum, septimum, octauum diem, aut longiore post partum interuallo febris oriatur. Neque enim credibile est, tamdiu febrem latere posse, vt se non prodat, aut eum, qui in partu factus est, motum tamdiu sese extendere posse, sed vero simile est, motum illum interea quieuisse, aliam verò caussam, quæ febrem excitaret, accessisse.

Caussæ.

Caussæ febris à post partum. Febres autem illæ omnes è duabus caussis proueniunt, vel à lochiorum suppressione aut imminutâ purgatione, vel ab humorum vitioso apparatu, tempore gestationis cumulato & in partu agitato. Nonnulli quidem etiam nimiam lochiorum purgationem addunt. Sed ea caussa vix sola febrim excitat, sed latentem cacochymiam arguit. Sicut & febris, quæ post longius interuallum post partum excitatur, procul dubio etiam à vitioso humorum apparatu, & latente cacochymiâ aliquâ de caussâ eam mouente & ad putredinem disponente prouenit. Lochia enim quod attinet, si ea supprimantur, aut non satis copiosè euacuentur, aut postea supprimantur, sanguis ille, & vitiosi humores, qui plerique tempore gestationis simul cumulati sunt, ad venas maiores, & hepar regurgitant, aut in vteri venis subsistentes putredinem concipiũt, sæpe quoque harum partium inflammationem excitant, atque ita febrem pariunt, etiam in iis fœminis, quæ sanæ sunt alias, & non cacochymicæ. Eius rei historias habet Hippocrates, *1. epid. com. 2. t. 2 t & 3. epid. com. 3. t. 75.* suppeditátque similes quotidiana experientia. Si verò puerperij purgationes satis quidem rectè fluant, vitiosus verò humorum apparatus in corpore adsit, ex partus laboribus & doloribus ille agitatur, ac facilè calorem & putredinem concipit, febrémque excitat; quod etiam à diætæ erroribus in puerperis accidere potest. Cum enim, vt dictum, febres illæ, quæ cum lacte oriri solent, sudoribus aut certè *διαφορήσει* largiore finiantur: si puerpera frigidum aërem admittat, & sudorem illum vel *διαφόρησιν* impediat, facilè fieri potest, vt febris illa per se salutaris, & quæ paucis diebus cessatura erat, in putridam periculosam mutetur. Talium febrium historias habet Hippocrates, *1. epid. com. 3. t. 21. 18. 3. & epid. com. 2, t. 7. 8. 9.* & quotidie in praxi similes occurrunt.

Signa Diagnostica.

Febres illæ lactis eo cognoscuntur, quod ferè circa quartum diem inuadunt, mammæ lacte repleri incipiunt, scapularúmque ac dorsi grauitas percipitur, & puerperia rectè fluunt.

Si verò puerperia non rectè fluant, vel supprimantur, ab iis prouenire febrem indicio est. Et quidem si in vtero humores putrescant, fœtida & saniosa per vterum deiiciuntur, ac venter inflatur, & ad contactum dolet.

Si verò nec à lacte febris sit, & lochia sese rectè habeant, a vitioso humorum apparatu febrim prodere argumento est. Idem indicatur, si partus laboriosus præcesserit; si puerpera sit primipara, corpus habeat cacochymicum, & dum grauida esset, diætâ minus rectâ vsa est.

Prognostica.

1. Febris lactis dicta periculo vacat, & sponte plerumque post quartum diem cessat.

2. Quæ verò à lochiorum suppressione prouenit, valdè periculosa est, & humores in vtero putrescentes grauissima symptomata inducunt, & puerperæ plerumque moriuntur. Si tamen fluxus alui superuenerit, ac nigra & fœtida per vterum deiiciantur, melius habent, & euadunt.

3. Quæ verò ex humorum vitioso apparatu proueniunt, ea pericula coniuncta habent, quæ aliàs febres eiusmodi continuæ putridæ solent, de quo suo loco de febrib. dictum. In puerperis tamen periculosiores sunt, & indicant magnam adesse vitiosorum copiam, quam natura per lochia expurgare non possit; & cum vires puerperarum ex partus laboribus sint deiectæ, febres tales eas amplius deiiciunt, & naturam ab opere suo distrahunt, lochiorum fluxum facilè turbant, & vt vel supprimantur, vel parciùs fiant, faciunt; lactis quoque generationem impediunt.

Indicationes & Curatio.

Si febris ex lactis generatione sit, totum negotium naturæ committendum, & ægra saltem bonâ diætâ regenda, atque opera danda, vt *διαφόρησις* & sudores, quibus hæc febris solet terminari, nullâ caussâ impediantur, sed rectè sese habeant.

Si verò ex lochiorum suppressione vel imminutione febris proueniat, præcipua cura esse debet, vt eorum fluxus copiosior procuretur, aut si id obtineri non possit, vel antequam id fieri possit, febris incrementum sumat, aliâ euacuatione defectus supplendus, & proinde vel venæsectione sanguis euacuandus, vel vitiosi humores purgatione tollendi; interim tamen nec ipsa febris planè negligenda, sed vt putredo tollatur opera danda.

Sin autem ex vitioso humorum apparatu febris proueniat, videndum, an puerperiorum fluxus ei tollendo sufficiat, quod si lochiorum fluxus caussæ febris tollendæ par non sit, vel venæsectione, vel purgatione id, quod illa non potest, supplendum. Si verò rectè fœmina post partum purgetur, euacuationem illam nec inhibere, nec mouere, nec ei contrariam instituere, aut naturam aliis euacuationibus distrahere licet. Quapropter primò negotium naturæ committendum, & videndum, an purgatio illa sufficiens fuerit; quod si talis sit, & mitior febris fiat, medico acquiescendum est, & saltem bonâ diætâ puerpera regenda; si verò affectus grauior sit, aliam adhuc purgationem instituere non abs re fuerit; si verò puerperij purgatio non sit sufficiens, vel purgationem per vterum promouere, & copiosiorem reddere, vel aliam substituere oportet. Neque tamen hic etiam febris planè negligenda, sed idoneis alterantibus putredo sistenda. Scopi in curandis febribus putridis puerperarum.

Itaque præter diætam rectam curatio febrium putridarum & acutarum in puerperis absoluitur, Venæsectione, purgatione, lochiorum, si non satis fluant, prouocatione, & alteratione ac putredinis inhibitione.

Et primò quidem Venæsectionem quod attinet, etsi fœminæ eam in puerperis admittere plerumque formident: tamen si scopi venæsectionem indican-

tes adsint, viresque eam permittant, & inprimis si lochia non satis fluant, nullo modo omittenda. Si verò satis copiosè sanguis per vterum effluat, naturæ totum negotium committere, tutissimum est.

Et quidem commodissimè in pede vena aperitur, cum fluxum lochiorum promoueat; aut si venam aperire non liceat, cucurbitulæ cum scarificatione femoribus & crotibus apponendæ sunt, quamdiu sci licet adhuc sanguis fluit, aut tempus, quo fluere solet, nondum præterlapsum est. Si verò tempus, quo Natura fluxum illum sanguinis post partum absoluere solet, iam præterierit, non video, quid obstet, cur non, si febris natura id requirat, & vires fœminæ permittant, etiam in cubito vena aperiri possit; cum ea copiosius sanguinem euacuet, quàm vena in pede, neque metuendum sit, quod venæ illa sectio naturalem per vterum purgationem impedire possit, cum tempus ei destinatum iam elapsum sit. Si verò partis alicuius priuatæ inflammatio coniungatur, quid faciendum sit, postea de pleuritide dicetur.

De purgatione verò res longè difficilior est. Equidem nonnulli Medici purgantibus in puerperis vtendum censent. Ita Valeriola, *lib. 5. obs.* 10. puerperæ pleuritide laboranti post septimum diem purgans medicamentum ex agarico in melle ros. infuso, & manna ac syr. ros. exhibuit. Mercatus etiam, *lib. 4. de morb. mulier. cap.* 11. docet, si purgatio per vterum non sit sufficiens, purgante medicamento vitiosos humores euacuandos esse, vt natura parte oneris leuata, reliquos faciliùs expellat, idque faciendum esse, etiamsi aliquid per vterum fluat, modò sanguis non sit; meliúsque esse statuit, subitò caussam deponere, quantum affectui sufficiat quàm parcâ euacuatione à naturâ factâ contentos auxilium differre, donec ex toto natura succumbat, & nihil illud ampliùs prosit.

Verùm enim vero omnino hîc magnâ cautione opus est. Neque enim primò negligendus est *aph. 24. sect.* 1. qui præcipit, in acutis rarò, & non nisi per initia purgandum esse, idque cum magnâ præcautione; qui omnino etiam in puerperarum febribus acutis locum habet. Imò in puerperis multò magis is obseruandus, quàm in aliis, cùm non solùm à partu debiles sint, ipsísque vires deficiant, sed & purgantia medicamenta lochiorum fluxu facilè impedire possint, quod non fit sine damno, cum nulla ferè euacuatio, præter eam, quæ ex vtero fit, puerperis sit vtilis. Si tamen iam sanguinis fluxus cessauit, & aliquid vitiosi humoris natura per vterum expurgare conetur, id tamen non sit sufficiens, indicio est, naturam vitiosum humorem à bonis separare, eorúmque euacuationem moliri. Itaque tum, si febris id permittat, lenibus purgantibus commodè adiuuetur, & medicamenta lenias ex cassiâ, mannâ, syrupo ros. solut. rhabarb. foliis senæ exhibere licet.

Alterantia verò medicamenta tutò exhiberi possunt, modò talia sint, quæ fluxum puerperiorum non inhibeant, qualia sunt, quæ fiunt è *cichor. endiu. borrag. capil. Ven. aquâ hordei*, quæ menses non retinet, *succus granatorum dulcium*.

Et omnino vt in reliquis corporibus reliqua curatio instituenda, saltem vt nimis frigidorum & acidorum vsus vitetur. Quamdiu enim sanguinis & aliorum humorum per vterum euacuatio procedit, aut procedere debet, ea nimis frigidorum vsu non turbanda, quin potiùs moderatè attenuantia & humores ad euacuationem præparantia admiscenda, nisi constet ex nimio calore & siccitate humores adurente & incrassante puerperiorum purgationem impediri. Acida verò vtero sunt inimica, & præcipuè eas, quæ nuper pepererunt, offendunt.

Diæta.

Victus sit tenuis, præcipuè primis puerperij diebus, ex ptisanâ hordeaceâ, iure pulli, & similibus.

Corripiuntur & aliis febribus puerperæ, quas vulgò symptomaticas vocant; cùm tamen rectius Comitatæ dicendæ sint, in quibus alicuius priuatæ partis inflammatio, pleuræ puta, faucium, hepatis, febri putridæ continuæ coniungitur. Neque enim hæ febres ab inflammatione dictarum partium excitantur: sed cum febris oritur, pars materiæ vitiosæ ad partem aliquam priuatam detruditur, ibique inflammationem excitat, atque ita febri illa inflammatio adiungitur, non verò febris inflammationem sequitur. Habéntque hæ febres illas caussas, quæ modò enumeratæ sunt. *Febres Comitatæ puerperarum.*

Inter inflammationes istas primò est Pleuritis, quæ oritur, dum vel ex lochiis suppressis, vel ex vitioso humorum apparatu è partus laboribus febris excitatur, & materiæ febrilis pars aliqua ad pleuram detruditur. Fit autem hoc præcipuè, cum puerpera sese frigido aëri incautè obiicit. *Pleuritis.*

Malum autem hoc per se patet, & ex suis signis suo loco *de pleuritide* propositis cognoscitur.

Periculosum autem hoc malum est, cum non solùm febri alias in puerperis periculosæ coniungatur, sed & curationem difficilem habeat.

Et quidem in curatione, inprimis de Venæ sectione, inter Medicos magna controuersia est, quæ quæstio omnino hoc loco expedienda. *Venæsectio in pleuritide puerperarum.*

QVÆSTIO

Quæ Vena in puerperis pleuritide laborantibus aperienda sint.

Dissentiunt de hoc valde Medici. Alij enim in eâ sunt sententiâ, perpetuò venas in poplite vel talo aperiendas esse. Nam, vt Massarias hac de re loquitur, cum Galenus dicat, ac fateantur omnes, congruam mensium fluxionem esse veluti clauum nauis, præcipuámque, & fortè solam rationem, qua puerperæ possunt à plerisque malis & periculis curari & præseruari; ex alterâ verò parte Galenus doceat, *lib. de sang. mis. cap.* 11. sectionem Venæ superioris muliebres purgationes reuellere: hinc manifestum videtur, venas in cruribus perpetuò esse incidendas, vt quæ valeant trahere ad vterum ac menstruam purgationem iuuare; contra verò, quæ in cubito aperitur, reuellere ab vtero menstruam purgationem, eamque impedire, & proinde multa pericula secum afferre. *Quæ vena aperienda.*

Alij contra etiam in brachio venam aperiendam censent, idque ob Indicationes, quas inflammatio ipsa, & hinc pendens periculum suppeditant. Verùm alij aliter. Franc. Valleriola, *lib. 5. obs.* 1. cum consensu Collegæ sui, puerperæ pleuritide laboranti, quarto à partu die internam dextri brachij venam aperuit, nullâ factâ mentione venæ in talo. Mercatus verò, *lib. 4. de morb. mul. cap.* 10. suadet, vt in tali casu primò [illegible] vena in talo aperiatur; postea verò, si affectus non cedat, cùm iam sanguine nullo ex talo satisfactum sit puerperio, ad brachij venas deueniatur. Et in genere docet, in omnibus inflammationibus partium superiorum, si sanguine ab inferioribus partibus sufficienter misso, affectionem adhuc crescere contingat, sanguinem ex viciniore parte esse [illegible]tendum, etiamsi puerperium fluat. Nullo enim [illegible] præcaueri posse suffocationis periculum [illegible] in pleuritide, difficili respiratione, vel anginâ, quàm ex vicinioribus sanguinem [illegible]. Vt tamen interim [illegible] per frictiones, ligaturas, & [illegible] inferioribus partibus adhibitas, quibus [illegible] impetus retrahatur.

Varandæus adhuc aliter distinguit, statuitque si lochia pleuritide præsente effluant immodicè, q[illegible] priuum

primum venam secandam esse in brachio lateris dolentis, sanguinémque mittendum esse per epicrasin, & iteratis vicibus, vt vires conseruentur, simúlque vacuatio ista immodica sistatur. Si verò suppressa sit lochiorum purgatio, per initia melius esse censet, venam poplitis aut malleoli κατ' ἴξιν aperire, cucurbitulas & frictiones inferioribus partibus adhibere, & reliqua præstare, quæ necessaria sunt ad deducendum sanguinem versus vterum, vt fluxus lochiorum reuocetur. Quibus præstitis, si adhuc perseueret affectus, vel augeri videatur, statim brachij eiusdem lateris venam aperiendam esse; cùm morbi pertinacia significet, fluxionem aliunde, quàm ab vtero pendere, aut ita conclusam esse materiam, vt versus vteri vias reuelli nequeat. Si verò lochia rectè fluant, distinctione vtitur. Si pleuritis oborta sit iam fluentibus mensibus; statim aperiendam venam in brachio eiusdem lateris putat, vt occurratur sæuissimo morbo, cuius generatio & augmentum non potuerit impediri ab illâ vacuatione præsente, sed omnem naturæ conatum superarit. Si vero pleuritis præcesserit, aut simul inceperit cum isto fluxu, exspectandum esse aliquantisper existimat, vt videatur, verum ab istâ euacuatione præsens adfectus imminui possit. Nam si dolor & difficultas spirandi, quantumcunque fluat materia, augeatur, non esse cunctandum statuit in secanda venâ proximi cubiti, quæ citò & confertim caussam morbificam morbi reuellere possit.

Ex hac difficili controuersiâ vt nos expedramus, primò, qood sæpe dictum, hoc tenendû, febrem hanc non esse symptomaticam propriè dictam qualis ex bubonibus & similibus inflãmationibus interdum excitari solet, sed comitatam, quæ nimirum primaria est, comitem tamen & sociam habet inflammationem, dum natura partem materiæ, quæ febrem excitat, ad pleuram, vel etiam ad aliam partem detrudit.

Secundò naturam hic errare & vitiosam euacuationem instituere, dum humorem vitiosum, quem per vterum expellere debebat, ad pleuram vel aliam partem superiorem deponit.

Tertiò eâ de caussâ nullo modo naturæ hunc motum vitiosum adiuuandum esse; id quod fieret, si vena statim in brachio eiusdem lateris aperiretur: sed potius sanguinis ad vterum, per quem in puerperis Natura rectè agens eum euacuat, motum adiuuandum vel conciliandum, venâ in talo vel poplite apertâ. Neque, quem casum ponit Varandæus, facilè fieri potest, vt fluxus lochiorum nimius cum pleuritide coniungatur; cùm si sufficiente quantitate fieret hæc euacuatio, ad pleuram sanguis non rueret. Sit tamen, vt hoc accidat: tamen impetus sanguinis & humorum procul dubio tùm copiosorum non ad superiora conuertendus. Multò minus, si, cùm lochia naturaliter fluere videntur, pleuritis exciterur; vel statim in brachio eiusdem lateris vena aperienda, vel exspectandû & videndum, an ab istâ euacuatione pleuritis minui possit, quod itidem vult Varandæus. Etenim iustam euacuationis huius mensuram definire non ita facile est, eáque non nisi ex tolerantiâ fœminæ æstimari potest. Itaque etsi sic satis copiosè sanguis post partum fluere videatur: si tamen pleuritis accedat, argumento est, Naturam non sufficienter, neque omnes, quos debet, humores per vterum expellere, sed partem eorum vitioso conatu ad pleuram vel aliam partem depellere. Ideoque vt ab istis conatibus natura auocetur, nullo modo in brachio venâ aperienda quo modo conatus iste adiuuaretur, sed in crure vena aperienda, vt totus Naturæ quod vitiosum & molestum est, expellere conantis impetus ad vterum conuertatur & Natura ad partes superiores sanguinem mouere desistat, neque etiam an subsecutura lochiorum euacuatio vitiosum illum motum naturæ emendare & reuocare possit, exspectandum, sed statim Natura suo ab instituto auocanda, nec Naturæ vitiosè agenti res committenda, ne dum Medicus otiosus spectator est; illa in instituto suo pergat, & ita malum augeatur.

Quartò, si post venam in talo, quod commodissimè fit κατ' ἴξιν, apertam, pleuritis nihil minuatur, sed dolor & difficultas spirandi perseueret, vel etiam augeatur, non, quod vult Massarias, in venarum in crure sectione persistendû; cùm illæ nihil aliud, quàm reuellere, nullo verò modo ex parte affectâ deriuare queant, quod tamen in morbo periculoso, vt fiat, necessarium est. Si enim vena in crure sectâ pleuritis non minuatur, vel etiam augeatur, indicio est materiam ita iam parti affectæ inhærere, vt versus vterum amplius reuelli non queat. Ideóque vena tum in brachio eiusdem lateris aperienda, vt sanguis è loco affecto viciniśque partibus euacuetur & deriuetur; quod nisi fiat, æger in vitæ periculum conijcitur. Neque metuendum, vt hoc modo natura à motu ordinario versus vterum auocetur; cum ei incommodo per venam in crure apertam iam obuium itum sit: & si aliquid omnino periculi metuatur, frictionibus & cucurbitulis cruribus appositis, dum vena secatur, id præcaueri possit, interdum etiam tempus illius euacuationis maximâ ex parte iam præterierit; interdum verò, vbi Natura planè vitiosè agit, vix motus, quem omisit, reuocari possit, & propterea vices eius venæ in crure apertæ suppleuerit, vt postea sine periculo parti affectæ & pleuritidi, venâ propiore apertâ, succurri possit. Neque id Galeni loca allegata prohibent; cùm ea saltem de vteri affectibus sine aliarū partium inflãmationibus, non verò de vteri affectibus cum aliarum partium inflammationibus cõiunctis loquantur. *Hæc de venæsectione.*

Possunt tamen etiam clysteres inijci, qui motum humorum versus superiora reuocent ad inferiora, simúlque vteri vias laxent, vt per eas faciliùs sanguis euacuetur.

Vt ℞. *mercurialis, parietar. maluæ, altheæ, fol. caulium rubr. ana* M. j. *fl. chamamel.* M. ß. *sem. lini, fœnugr. ana* Vnc. ß. Coq. in aq. s. Col. ℞. ℔ j. *el. lenitiu.* s. Vnc. j. *diacathol. vel fl. cassiæ* Vnc. ß. *ol. violar.* Vnc. ij. M. F. Clyster.

Si febris nõnihil remittat, & tẽpus fluxus puerperij ferè præterierit, lene aliqood purgans exhiberi potest.

Reliqua curatio, vt in quauis aliâ pleuritide instituenda, hoc tamen semper obseruato, ne, dum lochia adhuc fluunt, vllo medicamentorum genere eorum fluxus impediatur & sistatur. Medicamenta autem ad hanc rem idonea *lib. 2. de pleuritid.* sunt proposita, quæ hîc repetere opus non est.

Anginâ quandoque etiam puerperæ corripiuntur, dum, vt in pleuritide ad latus hic ad fauces pars materiæ vitiosæ ruit. Quod malùm periculosum est, cùm non solùm vitiosum materiæ motum indicet, sed & eum augeat. Dum enim respiratio impeditur, thoraxque vehementer & velociter dilatatur, motus sanguinis versus vterum impeditur, isque versus superiora trahitur.

Curandi ratio, & reliqua, quæ de Anginâ dici possunt, *lib. 2. c. de Anginâ*, proposita sunt. Venę sectionem quod attinet, ea omnino eo modo peragenda, qui modò, de pleuritide propositus. Reliqua verò peragenda, vt in anginâ fieri solet.

Tandem si Hepar iisdem de caussis inflammetur, venæ sectio eodem modo, vt in pleuritide, instituenda. *Hepatis inflammatio.* Non tamen hîc venæsectio in brachio tam necessaria est, quàm in pleuritide, cùm hepar brachiis non sit tam propinquum vt pleura & thorax, sed exortus venæ cauæ venarum in crura diuaricatio tam propinqua ferè sit, ac venarum superiorum in brachia distributio.

Reliqua quoque curatio, vt *lib. 3. de inflammatione hepatis*, proposita est, instituenda. Hoc saltem obseruandum, ne nimis refrigerantia & adstringentia adhibeantur, sed quæ tenuium partium sunt exhibeantur, ne lochiorũ fluxus impediatur, sed potius adiuuetur.

PARS

PARS TERTIA.

DE MAMMARVM PRÆTER NATVRAM AFFECTIONIBVS.

Procœmium.

LTERVM corporis humani membrum, quo Fœmina à Viro differt, Mammæ sunt. Et si enim in viris quibusdam pinguibus vel effœminatis etiam pars ea, quæ mammis in fœminis respondet, valde augeatur, tamen nec figura, nèc substantia fœminarum mammis similis est, sed vt Aristoteles, 1. de histor. animal. cap. 12. *scribit, caro viris spissa est, mulieribus fungosa & foraminulenta. Et proptcrea lac in iis non generatur. Etsi enim Io. Alexand. Benedictus,* libr.3.anat.cap.4. *Cardanus,* libr.12.de subtilit. *Vesalius,* libr.5.de corp.hum.fabric.cap.18. *& alij referant, viros quosdam in mammis lac habuisse: tamen id rarum est, & contra communem naturæ ordinem, quo fœminæ saltem liberos, quibus in vtero ad formationem & incrementum sanguinem suppeditârunt, simili & familiari succo, qui in mammis earum generetur, aliquandiu nutriant, donec cibos solidiores concoquere possint. Vnde Phauorinus, Philosophus, apud Gellium,* lib. 12. cap.1. *mammas fontem sanctissimum corporis, generis humani educatorem, eleganter nominat. Conciliant equidem mammæ elegantes fœminis etiam decorem & pulchritudinem, quæ ad amorem masculos inuitat, & inuictos interdū vincit, sicut Galenus,* lib.4.de Hippocratis & Plat.decretis cap.6. *ex Euripide de Menelao scribit, quod, cùm stricto ense in Helenā, quasi eam occisurus ferretur, vbi eam viderit, stupore adeo, ob pulchritudinem eius, correptus sit, vt ne tenere quidem gladium amplius potuerit, sed abiecerit, imò eam exosculatus sit. Ita enim,* in Andromache, *apud Euripidem, Peleus Menelaum obiurgat:*

—— —— ὡς ἐσεῖδες μαστὸν, ἐκβαλὼν ξίφος,
φίλημ' ἐδέξω, προδότιν αἰκάλλων κύνα.

Vbi papillas eius aspexti, statim
Tibi coruscus gladius è manu excidit,
Et proditricis osculum excepisti canis.

Verùm præcipuus finis, ob quem mammæ fœminis datæ sunt, est lactis pro fœtu edito alendo generatio.

Multis autem morbis etiam mammæ sunt obnoxiæ, & iis, ac præcipuè circa lactis ac generationem, multa accidunt symptomata. Interdum enim mammæ planè deficiunt, viriles saltem sunt; contra obseruatum fœminam quadrigeminas mammas habuisse; interdum nimis flaccidæ & graciles; contra interdum nimis magnæ sunt. Tumoribus variis corripiuntur; venæ earum nonnunquam obstruuntur, morbo pilari dicto laborant, vermiculi & lapides in iis generantur, papillæ interdum deficiunt, interdum duplices sunt, interdum non patent, interdum scinduntur, & funduntur.

Symptomata verò, quæ circa lactis generationem accidunt, varia sunt, Lactis defectus, Lac nimis copiosum, Lac vitiosum, Lactis concretio, Lactis per aliena loca excretio, Res alienæ per mammas excretæ, vt sanguis & pus. Præter hæc & dolor mammis accidit: de quibus omnibus iam ordine agemus.

SECTIO.

SECTIO I.

De Morbis Mammarum.

CAPVT I.

De Mammarum numero & magnitudine vitiosâ.

Mamma geminæ.

MAMMÆ in fœminis geminæ sunt; Hinc sororiari puellarum mammæ dicuntur, cum primùm intumescunt, quod non singulæ, sed sicut geminæ sorores simul nascuntur. Obseruatum tamen est, fœminas quasdam nullas fœmininas mammas, sed saltem viriles habuisse. Ita Cardanus scribit, *de rer. variet. lib. 8. cap.* 43. Mulierem in Vuormatiâ, Vangionum vrbe, fuisse virilibus mammis, quæ tamen adeo prolifica erat, vt etiam quandoque vno partu geminos ederet. Contra refert Cabrolius, *obseruat.* 7. quandam Isabellam quatuor habuisse mammas, vtrinque geminas, omnes lac fundentes.

Mamma mulierum viriles.

Mamma quadrigemina.

Conuenientem etiam figuram, globosam nimirum & nonnihil fastigiatam in papillam teretem & mediocriter crassam desinentem mammæ, & constitutionem inter mollitiem & duritiem quasi mediam, magnitudinémque decentem habere debent, quæ omnia si concurrant, & secundum naturam sese habent, non saltem elegans pulchritudo inde emergit, sed & mammæ tales ad lac bonum generandum aptissimæ sunt; cùm calorem moderatum & optimam conformationem habeant. Nonnulli quidem mammas maiores laudant, quod lac copiosius in iis generetur. Verùm præstat, etiam mediocrem, quàm nimiam lactis copiam generari, cùm nimis copiosum si retineatur, facilè in mammis corrumpatur, atque hinc magnæ mammæ inflammationibus & cancro magis sunt obnoxiæ. Præterea cùm laxæ & humidæ sint mammæ maiores, etiam calorem temperatum non habent.

Magnitudo mammarum.

Mamma nimium magna.

A mediocritate autem illâ interdum mammæ deficiscunt, magnitudine immodicâ & gracilitate, vt & flacciditate. Nonnunquã enim in magnam & nimiam molem excrescunt. Incredibile quidem ferè videtur, quod Iuuenalis scribit:

Quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis
In Meroem crasso maiorem infante papillam?
Nempe quod hic illis natura non omnibus vna.

Qui tamen Indiam Orientalem describunt, referunt, in Insulâ Atnabonis mulieres mammas adeo longas habere, vt eas possint in terga reflectere. Et Galenus *lib. de differ. morb. cap.* 9. scribit, mammas interdum immodicè excrescere. Et I.C. Scaliger, *exerc.* 159. *sect.* 2. narrat, se vidisse iuuenculæ virginis mammas tam vastas, vt brachiorum latera, & ventris superiorem partem occuparent.

Caussæ.

Caussæ.

Magnitudo autem ista proximè equidem dependet a boni alimẽti seu sanguinis copiâ, calorisque cùm attrahentis tũ coquentis robore. Verùm primaria caussa proculdubio est viarum amplitudo, & partium illarum in mammis fungosarum laxitas, quæ ex prima conformatione ortũ habet. Confert tamen etiam aliquid hic hepatis robur, multum sanguinẽ generantis, & ciborũ boni & multi succi vsus copiosior, otium, somnus multus, & mensium fluxus mediocris vel parcior, sicut & frequens mammarũ contrectatio, quâ calor & sanguis copiosior ad eas attrahitur.

Curatio.

Curatio.

Facilius verò incrementum nimium mammarum in virginibus prohibetur, quàm magnitudo nimia iam præsens emendatur. Perficitur autem hoc rectâ diætâ obseruatâ, & medicamentis topicis adhibitis, quæ partim nutrimentum copiosius affluens refrigerando & adstringendo repellunt, viásque, per quas sanguis affluit adstringunt, partim etiam absumunt & exsiccant.

Vt ℞. *fol. myrti, equiseti, plantag. menthæ, fl. rof. rubr. ana* M j. *balaustior.* p.ij.

Coq. in vino rubro & pauco aceto; & in decocto spongia vel linteum madefiat, mammisque apponatur, & admotum donec siccetur, relinquatur.

Vel linteum *aq. plantag, rosar. menthæ. è nucibus pini, cicutæ* imbutum, eodem modo imponatur.

Vel folia cicutæ contusa per se vel cum pauco aceto Cataplasmatis modo imponantur.

Vel ℞. *pulu. rad. consolid.* Drach. ij. *balaustior. fl. rof. thuris, mastiches ana* Vnc. ß. *farina hordei, rubrica fabrilis ana* Vnc. 1. ß.

Cum *aq. rof. albumine oui conquassato, & pauco aceto* F. Cataplasma.

Vel. ℞. *cerussæ* Vnc. ß *alabastri præp boli Armeni ana* Drach. ij. *boracis* Drach. ß. *camphora.* Scrup. j. *mucilag. tragacanth. aq. rof. facta* Vnc. ß. *ol. myrtini q. s.* F. Vnguentum.

Vel duæ cotes aceto madefactæ mutuo atterantur, & tritura per se vel cum ol. rof. mixta illinatur.

Vel lutum illud, quod in lapidibus molaribus reperitur, cum succo plantag. & ol. rof. mistum imponatur.

Atque talia non solùm mammis, sed & sub axillis imponi possunt, vt vasa eò loci constringantur, & sanguinis ad mammas copiosior affluxus prohibeatur.

Cicuta, hyoscyamus & similia narcotica cautè & nullo modo iis adhibenda, quæ olim liberos suos suo lacte nutrituræ sunt. Calorem enim natiuum in mammis debilitant, & vim γαλακτοποιητικὴν extinguunt.

Atque hæc adstringentia commodius in iuuenculis vsurpantur. In mulieribus verò quibus propter ablactationem nimis increuerunt mammæ, exsiccantia & discutientia cõmodiora sunt, quibus excrementitia humiditas, quæ relicta est, absumitur & discutitur.

Vt ℞. *farinæ fabar. orobi ana* Vnc ij ß. *pulu. rad. consolid.* Vnc. ß. *fol. menthæ* Vnc. ß. *absinth. fl. chamæmel. rof. ana* Drach. ij. Coq. & addantur. *ol. mastichini* Vnc. ij. F. Cataplasma.

Mammarum gracilitas.

Contrà gracilitas mammarum prouenit ab omnibus caussis, ob quas sanguinis ad mammas affluxus prohibetur, imminuitur, intercipitur, vel aliò mouetur, ante cum à mammis sanguis non attrahitur. Fit hoc cum sanguinis sufficiens copia in toto deest, ob temperamentum hepatis siccius, inediam, laborem nimium, euacuationes nimias, vigilias, febres, & alios morbos, qui sanguinem in toto corpore absumunt. Intercipiunt sanguinem angustia venarum in mammis, de quâ postea. Repellunt sanguinem non solùm adstringentia medicamenta admota, sed & vestes arctiores. Reuellunt cucurbitulæ partibus inferioribus sæpius adhibitæ. Non attrahitur sanguis ob calorem mammarum debilem. Tandem etiam mammæ imminuuntur & quasi contabescunt ex frequentiore infantium lactatione, quâ humidum radicale mammarum planè absumitur.

Plus autem incommodi habet mammarum gracilitas, quàm magnitudo nimia; cùm ad generationẽ lactis mãmas ineptas reddat: curatu quoque difficilis est.

Emendatur verò gracilitas mammarum, primò si sanguinis sufficiens copia in corpore desit, cibi boni succi copiosius paulò exhibendi, & vinum album propinandum. Deinde caussæ omnes intercipientes, repellentes,

pellentes, aliò auertentes amouendæ, & contra vt venæ in mammis aperiantur, calor in mammis excitatur, vt sanguis ab eis commodiùs attrahatur, fomenta ex aquâ tepidâ, in quâ herbæ emollientes coctæ sint, vel ex vino albo fiant, & postea illinantur mammæ ol. amygdal. dulc. vel de nuce Indicâ. Frictiones etiam frequentes vtiles sunt. Hæc si non sufficiant, lenes dropaces imponi possunt.

Mammarum mollities & flacciditas. Cognatum gracilitati malum est earum mollities & flacciditas. Cùm enim non satis augentur, & præcipuè si antea lacte distentæ fuerunt, aut licet alimentum satis affluat, ipsarum tamen substantia nimis mollis & laxa est, molles, flaccidæ & pendulæ fiunt. Quæ res cùm turpitudinem quandam pariat, emendatur, si alimentum, quod deest, copiosius attrahatur, & postea adstringentibus adhibitis laxitas mammarum emendetur: quod quomodo præstandum sit, ex modò iam dictis patet.

CAPVT II.

De mammarum ex lacte tumore.

Tumor mammarum ex lacte. NOn solùm autem mammæ in maiorem molem attolluntur, cùm ex naturali alimento in omnem dimensionem nimium augentur, vt *cap. praced.* dictum, sed etiam præter naturam varia tumorum genera patiuntur. Et primò quidem mammæ tument, cùm venæ illæ lactiferæ lacte nimiùm replentur & distenduntur, tumorque hic interdum totam mammam, interdum partem eius occupat, prout venæ illæ, quæ lac deferunt, omnes, vel aliquæ lacte nimiùm replentur. Dolent autem ex distensione istâ mammæ, & interdum etiam rubent. Aliquando etiam lac concrescit & induratur, vnde mammarum durus tumor oritur.

Caussæ.

Caussæ. Tumoris huius caussa est lactis redundantia, in ductibus illis lac deferentibus. Lactis autem redundantiæ caussa est, vel nimia sanguinis, vnde lac generatur, affluentis copia, de quo infra, *sect.* 2. *cap.* 2. vel lactis retentio, quod post partum iis accidit, quæ ipsæ non lactant; deinde iis quæ lactant, dum infans totum lac exsugere non valet; Tertiò, dum infantes ablactantur.

Signa Diagnostica.

Signa. Tumor hic facilè cognoscitur. Mammæ enim ex lactis copiâ sine inflammatione distenduntur, dolent, & interdum etiam rubent.

Prognostica.

1. Tumor hic plerumque spontè cessat, vt remediis opus non habeat.

2. Interdum tamen, nisi id præcaueatur, in inflammationem mutari solet: interdum quòque, dum lac induratur, tumor durus inde oritur.

Curatio.

Curatur verò hic tumor, si prouentus lactis nimius præcaueatur, de quo infra, *sect.* 2. *cap.* 2. dicetur, vel genitum educatur, aut absumatur. Educitur lac in puerperis, quæ lactant, ore infantis; quod si vnus non sufficiat, plures adhibeantur. Solent & nostræ mulieres catellos adhibere.

Vel ab ipsâ matre exsugatur vitro isto & instrumento suctorio, quo præcipuè opus est, vbi papillæ non satis patent, vel non satis exseruntur. Extrahuntur enim & patentiores isto instrumento fiunt.

Quia verò in iis, quæ lactare non volunt, vt & post ablactationem, non commodum est, nouum lac semper affluere, affluxus inhibendus, & lac absumendum & exsiccandum est. Affluxus inhibetur, epithemate ex *aq. rosar. aceto rosaceo & alumine* parato.

Resoluunt & absumunt lac, *mentha, calamintha, apium seu petroselinum vulgare, vitex, coriandrum, brassica rubra, bryonia*, quæ herbæ virides contusæ imponantur.

Vel imponatur Cataplasma è *farinâ hordei, fabar. lentium, orobi, lupinorum, fl. chamameli, absinthii, mentha, rad. althéa.*

Vt ℞. *farina hordei, fabar. lentium ana* vnc. ij. *puluer. rad. althéæ, fl. chamemel. mentha ana* vnc ß. *sem. viticis* Drach. ij. Coqu. in vino, & addatur pauxillum *aceti* atque *olei anethini* vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel ℞. *farina fabar. lentium ana* vnc. ij. *ol. rosac. aceti rosac. ana q. s.* Misc. in formam Cataplasmatis, quod tepidum mammis imponatur.

Vel ℞. *mentha, fl. chamemel. ana* Mj. *gallarum, sem. cumini ana* vnc. j. Concisa & contusa coquantur in *aceto* ac colentur. Colaturâ pannus lineus duplicatus imbuatur, & tepidè mammis applicetur.

Vel ℞. *panis secalini* q. v. Adde *Salis* part. ß, Contundantur, & affunde aquam feruentem, vt F. instar pultis, quæ panno illita mammis imponatur, vt tamen per medium panni foramen papilla exseratur. Ita enim lac partim effluet, partim absumetur.

Vel ℞. *succum ruta*, misce cum *fermento* & impone.

Vel *lenticula* cocta instar Cataplasmatis imponatur.

Vel ℞. *cera & aq. mentha q. s.* Super igne misceantur, & pannus lineus immergatur, qui extensus toti mammæ imponatur.

Vulgo fœminæ, ne lac copiosum in mammis coagületur, scopis illis è setâ porcinâ mammas molliter fricare solent.

CAPVT III.

De Inflammatione & Erysipelate mammarum.

POstea etiam mammæ Inflammatione, tumore scilicet calido, sæpe corripiuntur, idque præcipuè lactantibus accidit.

Caussa.

Cùm omnium inflammationum caussa proxima & continens sit sanguis, idem etiam meritò in mammis eundem tumorem proculdubio excitat. Quamquam enim & lactis copia ad inflammationem mammarum faciat: tamen non proxima inflammationis caussa est, sed quatenus vel copiâ, vel dum incalescit & corrumpitur, calorem & dolorem parit, ob quem sanguis copiosius ad mammas confluit, & in venis capillaribus hærens, imò extra ipsas in laxam mammarum substantiam elapsus ibi incalescit, & putrescit, atque ita inflammationem excitat, de quo postea, *in quastione*, dicetur. Aliis tamen quoque de caussis sanguis ad mammas confluere potest, si nimirum lochia vel menses supprimantur; vel percussione aut lapsu; vel nimiâ vestium stricturâ mammæ lædantur.

Signa Diagnostica.

Vt in aliis partibus, ita etiam in mammis inflammatio facilè cognoscitur ex tumore duro, rubro calido, dolente, cui febris plerumque coniungitur.

Progno

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem inflammationes respectu aliorum tumorum calidorum per se minùs periculosæ sunt: partium tamen affectarum ratione sæpe periculosæ euadunt, & propterea quia mammæ sunt laxæ, multis glandulis præditæ, calorémque habent debilem, facilè inflammationes mammarum in scirrhos & cancros degenerant.

2. Est quidem apud Hippocratem, 5. *aph.* 40. hic aphorismus: *Quibus in mammis sanguis colligitur, furorem significat.* Verùm non loquitur Hippocrates eo loco de inflammatione mammarum, sed cum sanguis adeo feruidus ad mammas fertur, vt ab iis in lac mutari non possit, sed immutatus è mammis effluat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & curatio. Quas inflammationes in genere indicationes suppeditent, sæpius dictum, & secundum eas mammarum inflammatio curanda; Nimirum sanguini ad eas affluxus prohibendus, & is, qui iam affluxit, tollendus.

Venæsectio. Primò ergo si sanguinis ea sit in corpore copia, vt metuamus, affluxu eius inflammationem augeri posse, sanguis mittendus. Et quidem si à menstruorum vel lochiorum suppressione, aut imminuto fluxu proueniat inflammatio, primò in talo vena aperienda, vel crura scarificanda, & postea, si opus sit, vena in cubito aperienda. Si verò vterus sanguinem non suppeditet, vena statim in cubito aperiri potest.

Purgatio. Et cùm sæpe accidat, vt vitiosi humores affluentes ad mammas sanguinis affluxui & inflammationi occasionem præbeant, lenia purgantia exhibenda sunt.

Alterantia. Et si sanguis sit calidior, aut humores calidos admixtos habeat, qui sanguinis motum adiuuent, refrigerantia, quæ motum vel impetum sanguinis nonnihil compescunt exhibenda, è lactuca, endiuiâ, plantagine, nymphæâ & similibus.

Repellentia. Postea repellentia applicanda, sed ea minus valida & minùs frigida, ne cordi vicino noceant. Imponatur ergo sæpius mammis linteum poscâ madidum, vel posca oleo rosaceo misceatur, & linteum eâ imbutum mammis applicetur.

Vel ℞. *Fol. lactuca, portulac.* an M. j. *fl. rosar. rubr.* M. ß. Coq. in aq. Col. ℞. ℔j. *aceti* vnc. ij. M. pro epithemate.

Vel ℞. *Aceti* ℔ij. Vbi ad ignem ebullient insperge ei *boli Armeni* Drach. ij. *lithargyri* vnc. j.

Postea adde *aquam*, in quâ antea alumen coctum sit, & misc. in quâ linteola madefiant, & mammis imponantur, papillâ tamen nudâ manente.

Vel ℞. *Succi lactuc. portulac. solani* an. vnc. j. ß. *ol. rosac.* vnc. ij. *chamemel. aceti an.* vnc. j. Misc.

Folia quoque lactucæ ol. rosaceo & aceto madida imponere vtile est.

Vel ℞. *Fol. solani lactuc.* an. M. j. Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis adde *Farina hordei* vnc. ij. *pulu. fl. chamemel.* vnc. ß. *oxymel. s. ol. rof.* an. vnc. j. F. Cataplasma.

Vbi principium inflammationis præterierit, discutientia repellentibus addenda.

Vt ℞. *Medulla panis albi, farina hordei* an. vnc. jß. *fabar. fœnigr.* an. vnc. ß. *pulu. fl. rof. chamamel.* an. ʒ. ij. Coq. & add. *aceti rosac.* vnc. j. *ol. rosac. chamamel.* an. ℥jß. F. Cataplasma.

Tandem sola discutientia adhibeantur.

Vt ℞. *Farina fabar. lupinor. sem. lini, fœnigr. pulu. flor. chamamel.* an. vnc j. Coq. & addantur *ol. chamamel.* vnc. ij. F. Cataplasma.

Atque hoc modo si materia discutiatur, & tumor minuatur, bene est. Quod si non fiat, alterutrum metuendum, vt vel materia induretur, vel vt suppuretur.

Induratio omnino periculosa est, cùm si materia induretur, inde scirrhi curatu difficiles & interdum cancri oriantur. Ideoque emollientia & attenuantia vsurpanda. *Emollientia & attenuantia.*

Vt ℞. *Fol. malua* M. j. Coq. ad mollitiem, Adde *farina sem. lini, pulu. rad. althea. fl. chamamels* an. vnc. j. Coq & adde. *ol. sesamini* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel stercus caninum cum terebinthinâ mistum imponatur, aut lumbrici terrestres in ol. amygd. d. macerentur, oleumque imponatur.

Vel ℞. *medulla crurum vituli* vnc. ij. *œsypi* vnc. j. *croci* Scr. iiij. *cumini* Scr. ij. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *farina sem. lini, fœnugr.* Coq. in *oxymel.* F. Cataplasma.

Si verò ad suppurationem tendat inflammatio, id quod ex tumoris duritie, calore & dolore magno & pulsatili cognoscitur, danda opera, vt naturæ conatus adiuuetur, & materia quam primùm in pus mutetur.

Imponatur itaque Emplastrum diachylon s. seu sequens Cataplasma.

℞. *fol. malua, althéa ana* M 6. Coq. ad mollitiem, & minutim contundantur. Adde *pulu. radic. althéa* vnc. ij. *farina sem. lini, fœnigr. ana* vnc. j. *fermenti* vnc. ß. Misc. & adde *vnguent. dialthéa* vnc. ij. F. Cataplasma.

Vel panis triticeus in lacte coctus cum pauxillo croci imponatur.

Vel ℞. *fol. malua* M j. *violar.* M. ß. *ficuum num* v. Coq. ad mollitiem & contundantur. Adde *pulu. rad. althéa, farina tritici, sem. lini, fœnigr. ana* vnc. j. *vitell. ouor. num.* iij. *croci* Scr. j. Misc. F. Cataplasma.

Vbi pus iam generatum est, quod cognoscitur ex febris, caloris, doloris, pulsusque in mammâ remissione, & tumoris in acumen quoddam, sub quo inundatio percipitur, eleuatione, rectissimè fit, si pus quam primùm effundatur. Si ergo natura spontè rumpat abscessum, bene est, si non, commodissimum est: vt scalpello aperiatur. Quia tamen ferrum & sectionem fœminæ sæpe abhorrent, Cataplasmatis vel emplastris maturantibus aliquid acre addi potest, præcipuè eo loco, quo tumor in altum attollitur. *Apertio tumoris.*

Vtiles sunt hic conchæ vstæ, quarum cinis cataplasmatis vel emplastris eo loco inspergatur, qui parti magis acuminatæ imponitur.

Dum autem ferro aperitur, obseruandum, vt loco decliuiore abscessus aperiatur, vt puri commodior exitus detur.

Apertus abscessus mundandus est, vt ex abscessuum curatione generali patet. In mammis tamen summa diligentia in mundando abscessu adhibenda, cùm substantia ipsarum sit spongiosa & cauernosa.

Vt ℞. *terebinth. mellis rosati, ol. rof. ana* vnc. ß. M.

Potest etiam aliquid myrrhæ addi.

Difficulter verò integrè vlcus curatur, nisi & mammæ alterius sanæ lac exsiccetur. Cùm enim sanguis copiosior in mammam sanam ad lactis generationem affluit, simul etiam ad ægram mammam confluit.

QVÆSTIO.

An à solo sanguine, an verò etiam à lacte inflammatio mammarum fiat?

Constans Galeni, 2. *ad Glauc. cap.* 1 & *de tumorib. cap.* 2. atq; omniũ Medicorũ est sententia, inflammationẽ esse

esse tumorem calidum à sanguine ortum, & propterea omnino rectè statuitur, etiam mammarum inflammationem à sanguine fieri, non verò à solo lacte. Nonnulli quidem contrarium statuunt, atque inter eos est Mercurialis, qui, *lib. 3. de morb. mulier cap. 6.* statuit, inflammationes mammarum duas caussas habere immediatas, copiam sanguinis & copiam lactis. Cum verò, vt modò dictum, certum sit, ex Galeni & omnium Medicorum sententiâ, inflammationem esse solius sanguinis sobolem, seu tumorem à sanguine; præterea ipse inter signa inflammationis mammarum ruborem referat: respondet quidem ad primum dupliciter; Primò, quod inflammatio interdum sit nomen commune ad omnia apostemata calida; interdum sit peculiare nomen tumoris sanguinei: Secundò, quod inflammatio ex lacte sit vera inflammatio; quia lac nihil aliud est, quàm sanguis dealbatus. Ad alterum verò, non mirum esse, quod in tumore ex lacte, etiam candidissimo subsequatur rubor, quandoquidem propter dolorem partis fit continua sanguinis attractio, qui dispersus per superficiem mammarum necessariò illas coloret colore rubro.

Verùm frustra Mercurialis in suâ opinione saluanda (in quâ tamen sibi ipsi non constat, dum modò statuit, inflammationem mammarum esse inflammationem minùs propriè dictam, modò concedit esse veram inflammationem; cùm tamen vnum, saltem verum esse possit) laborat. Primò enim, quod dicit inflammationem accipi interdum pro omni apostemate, (rectius dixisset tumore) interdum in specie pro tumore à sanguine, sine probatorum Medicorum autoritate id profert. Equidem verum est, φλεγμονῶδη vocem ab Hippocrate & antiquis Medicis, vsque ad Erasistrati tempora, ἀντὶ τῆς φλεγώσεως, generaliter pro omni ardore, etiam citra tumorem, vsurpatam fuisse, & antiquo illo tempore tumores, quos hodie φλεγμονὰς seu inflammationes dicimus, non φλεγμονὰς, sed composito nomine σκληρὰ καὶ ἐπώδυνα οἰδήματα, id est, duros & dolorificos tumores nominatos; Deinde ab Erasistrati tempore tumores duros à sanguine, quibus rubor & pulsus accidit, φλεγμονὰς & inflammationes dictos fuisse, passim è Galeno patet. Verùm dum de inflammatione mammarum loquimur, non de φλογώσει seu ardore saltem aliquo in genere agimus, sed, vt ipse Marcurialis inflammationem mammarum definit, tumorem durum, calidum, cum dolore pulsatili & cum renitentiâ accipimus. Et talis φλεγμονὴ seu inflammatio propriè dicta saltem à sanguine prouenit, & ad eam producendam solum lac non sufficit. Neque enim lac est sanguis tantum dealbatus, & lactis generatio in mammis non est saltem quædam alteratio & qualitatum mutatio, sed mutatio substantialis. Et cum diffiteri non possit Mercurialis, ruborem in inflammatione mammarum esse à sanguine, in omni verò inflammatione mammarum adsit rubor, cur non etiam concedat, omnem inflammationem mammarum esse à sanguine?

Hoc tamen concedimus, vt in aliis partibus inflammationes raro puræ sunt, sed alii humores plerumque admiscentur; ita in mammis, vbi sanguis calore & dolore attractus, vel etiam sponte irruens putrescere incipit, etiam vnà lac putrescere posse.

Erysipelas mammarum.

Erysipelas mammarum. Frequenter quoque accidit, vt fœminæ, siue lactent, siue non, ex terrore vel irâ, Erysipelate, vulgò Rosâ, in mammis corripiantur. Verùm cum mammæ substantiam laxam habeant, sanguisque ad lactis generationem ad eas confluere soleat, raro erysipelas tale purum manet, sed statim phlegmonodes euadit, aut potius phlegmone erysipelatodes oritur. Quod propterea etiam, vbi dies aliquot præterierint, curandum, vt Inflammationes mammarum, de quibus modò dictum.

In principio verò & primo morbi insultu curatio instituenda, qualis Rosæ seu Erysipelati competit, & nullo modo parti affectæ refrigerantia, adstringentia, repellentia, vel pinguia imponenda. Itaque vt, *de febribus lib. 2. cap. 10* dictum, statim in principio medicamenta sudorifera c. C. C. terrâ sigillatâ, cardui ben. & aq. sambuci, quæ nostris ferè vsitata est, vsurpanda, vt subtilior illa pars sanguinis, quæ ὀργασμὸν concepit, & ardorem hunc excitat, discutiatur. Extra verò non refrigerantia & adstringentia vsurpanda, sed resoluentia. Vulgò pannum lineum vel cannabinum, aut sindonem rubram, vel pannum laneum scarlatum, aut farinam hordei imponunt. Humectare enim partes Rosâ laborantes nostris religio est. Commode tamen pannus lineus aq. sambuci madefieri potest, & iterum exprimi fortiter & tepidus imponi.

Vel ℞. *lixiuij è cinerib. sarmentorum vitu*, *vel* alius ligni, ℔j. *ol. communis*, vel quod commodius, *sambuci* vnc. iij. Seorsim lixiuium oleo infundatur, & agitetur, donec lactis instar albescat, Madefiant ista misturâ panni linei, exprimantur, & in aere parum saltem, ne valdè madeant, exsiccentur, & imponantur. Vbi dies aliquot præterierint, nec rubor iste discutiatur, postea curatio, vt *de Inflammatione* dictum, instituenda.

CAPVT IV.

De Oedemate mammarum.

PRæter inflammationem & alii tumores mammas corripere solent. Est enim mammarum substantia laxa, spongiosa & glandulosa, atque omnis generis humores affluentes facilè recipit. Nonnulli & flatuoso tumore eas corripi statuunt. Verùm vix puto, exemplis & obseruationibus demonstrari posse, mammas sine humore, quem facilè recipiunt, solo flatu turgescere; cùm nec locus flatibus generandis conueniens sit, nec aliunde eum recipere possint.

Oedema mammarum. Oedemate verò seu tumore pituitoso interdum corripiuntur. Vt enim in fœminis cachecticis, & febre albâ dictâ laborantibus, aliæ partes tumore frigido & albo corripiuntur, vt impressum digiti vestigium aliquandiu in iis remaneat: ita idem in mammis, parte laxâ & spongiosa, fieri potest.

Caussæ.

Caussa. Colligitur autem hic humor pituitosus in iis præcipuè, quibus menstrua supprimuntur, & humores pituitosi & serosi in corpore abundant, qui à mammis facile admittitur. Rarum est, vt in ipsis mammis à calore earum debili generetur.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica. Tumor iste est mollis, laxus, & ferè sine dolore, quibus accidentibus facilè ab aliis tumoribus discernitur; dolorque & tumor plerumque, vbi menstrui fluxus tempus instat, nonnihil augeri solet, qui, vbi fluxus tempus præteriit, iterum minuitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Tumor hic mitior est, quam Inflammatio, & ex se parum periculi affert. Quia tamen à cachexiâ coriusco potius & grauiore vteri affectu pendet, sæpe vitæ periculum minatur.

2. Rarius verò in suppurationem, sed plerumque per resolutionem terminatur. Interdum etiam, parte subtiliore discussâ & crassiore relictâ, induratur.

Curatio.

Inprimis hîc calefaciente & siccante diætâ opus est, in quâ tota penè curationis spes sita est. Postea si cachexia vel menstruorum obstructio adsit, curatio ad istos affectus dirigenda, de quâ suo loco dictum. Nisi enim ista vitia corporis tollantur, in mammarum tumore hoc curando frustra laboratur; cùm quotidie eiusmodi humor iterum in mammas affluat.

Ubi toti corpori convenienti diætâ & universalibus medicamentis prospectum fuerit, topica resolventia ac discutientia simúlque partem nonnihil roborantia usurpanda. Cavendum tamen, ne nimis calefacientia & resolventia fortiora adhibeantur: Siquidem topica calidiora sanguinem ad mammas, ut partem fungosam, & aliàs eò ad lactis generationem affluere solitum, facilè attrahunt, qui pituitæ permixtus, diuturnis, & periculosis tumoribus materiam præbet; fortia verò resolventia subtiliores partes discutiunt, & crassiores relinquunt, unde scirrhi generantur.

Itaque conveniunt fomenta *è lixivio confecto è cinere vitis vel caulium, & sulphure, vel decocto hyssopi, saluia, origani, fl. chamameli*. Post fomentationem mammæ inungantur. *ol. chamamel. lil. albor. laurino*, vel cataplasma imponatur ex *farinâ fabarum, orobi, pulvere fl. chamameli, & sem. cumini.*

Vel ℞. *farina hordei* Unc. iiij. *sem lini, anethi, fanugr. fl. chamamel. ana.* Unc. ß. *rad. althaa* Unc. j. *ol. chamamel. anethini ana.* q. s. F. Cataplasma.

Vel imponatur *emplastrum diachylum magnum, de meliloto, de* 🜍 *de baccis lauri.*

Si tumor, quod tamen rarò fit, ad suppurationem tendat, ea adiuvanda, iis medicamentis, quæ *cap. 3.* sunt proposita, quibus in hoc tumore fortiora quædam addenda, *carica, radic. lil. alb. bryonia, diachylum ireatum*, & similia.

CAPUT V.

De Scirrho mammarum.

NOnnunquam & Scirrhi, id est, tumores duri & doloris expertes in mammis oriuntur.

Caussa.

Generantur verò, cum post inflammationes, vel tumores pituitosos, quod crassum est relinquitur, subtili discusso, vel ubi humor melancholicus propriè dictus, non atra bilis, in venis cumulatus ad mammas confluit, atque in earum substantiâ laxâ & porosâ colligitur; id quod præcipuè accidit, cum lienis constitutio ad humorem melancholicum cumulandum apta est, & menstrua, cum quibus evacuari deberet minùs rectè fluunt.

Atque ita duæ caussæ sunt scirrhi; pituita, non tamen illa tenuis & aquosa, sed crassa, glutinosa & viscosa exsiccata; & humor melancholicus. Etsi enim etiam post phlegmonas scirrhus oritur: tamen illud, quod post inflammationem relinquitur, vel crassa sanguinis pars est, quæ ad melancholiam refertur, vel pituita crassa. Et quidem fieri potest, ut alteruter humor scirrhum generet, interdum uterque misceatur. Interdum & alij humores miscentur. Atque hinc dividitur scirrhus in purum seu legitimum, & nothum seu illegitimum. Purus est, qui ex pituitâ, vel melancholiâ, vel utraque mistâ ortum habet. Nothus verò, qui alium humorem, sanguinem, bilem, vel atrabilem admistam habet. Nonnulli eqnidem illum, in quo partes tenuiores omnes nondum sunt absumptæ, illegitimum; cùm verò omnes partes tenuiores absumptæ sunt, legitimum appellant: Sed commodiùs ille inchoans & imperfectus, hic perfectus & confirmatus scirrhus nominatur.

Mercatus equidem, *de morb. mulier. lib. 1. cap. 17.* novum tumoris genus inter scirrhum & cancrum medium se invenisse putat, quod Hispani Zaratones nominent, atque à cancro differre dicit, quod cancer sit tumor durus & inæqualis, venas habens in circuitu turgidas, livescens, colore magis, quàm inflammationes, nigricans, calidus, subitò accrescens & dolore magno affligens; cum hic tumor nec maximum dolorem habeat, nec inflammationem, nec semper, sed ex aliquâ occasione aut imminentibus mensibus, curationem etiam faciliùs admittat, quam cancer; Nec etiam scirrhum esse statuit, cùm scirrhus omnino dolore careat, aut illegitimus dolorem exiguum habeat, & quidem eâ saltem in parte, quâ tumor viget, cùm iste tumor per intervalla etiam vicinas partes affligat.

Verùm enim verò frustra videntur hîc entia multiplicati. Etenim si omnia diligenter perpendamus, tumor hic, quem ut peculiarem, & inter scirrhum & cancrum medium, describit Mercatus, nihil aliud est, quàm scirrhus illegitimus, qui atrum humorem nonnihil affluentem, vel ex sanguinis aut bilis, quæ adeṡtat permista, mutatione genitum admistum habet, & iam, quod concedo, in Cancrū degenerare incipit. Habet enim scirrhus illegitimus suos etiam gradus: siquidem humor, qui admiscetur præcipuè bilis & sanguis, vel suam naturam retinet, vel iam atræ bilis naturam induit, & tunc in cancrum degenerare incipit; & propterea non mirum est, si etiam alia symptomata sese prodant.

Quamdiu tamen humor pituitosus, vel melancholia prævalet, etsi humores adusti admisceantur, rectè schirrhus, sed in cancrum iam abiens nominatur: ubi verò tota vel maxima tumoris materia in atram bilem mutata est, non amplius schirrhus, sed cancer, dicitur.

Signa Diagnostica.

Scirrhus si sit legitimus, durus est, sine dolore ferè inæqualis. Et duo præcipuè eius signa sunt, duities & doloris privatio, si scirrhus sit legitimus & perfectus ac confirmatus. Color nunc albicans est, nunc ex albo sublividus & niger, pro humoris ratione.

Si verò non sit legitimus, nec perfectus, alia signa accedunt, calor & dolor, quæ quò minora sunt, scirrhum adhuc suam naturam retinere docent. Si verò calor & dolor augeantur, in cancrum iam abire indicant, atque tùm etiam venæ in ambitu livescere atque intumescere incipiunt.

Prognostica.

1. Curatio verò difficilis est, inprimis si scirrhus omnis sensus expers sit.

2. Et quidem quò maior & durior est, eò difficilius curatur; & cui pili supervenient, incurabilis est.

3. Et licet aliqua curationis spes supersit; ea tamen non nisi longo tempore, perfici potest; cùm materiam crassam & frigidam semel induratam emollire difficillimum sit.

4 Nec periculo caret; cùm facilè in cancrum abeat.

Curatio.

Cùm scirrhus duplex, sit legitimus & illegitimus curandi

curandi etiam ratio secundum hanc differentiam nonnihil variat.

Legitimum Scirrhum curandi ratio in eo consistit, vt vniuersalibus, quibus opus est, præmissis, & caussis in toto, vel vtero, quæ ad generationem huius tumoris facere possunt, amotis, ac diætâ, quæ scirrhorum curationi conuenit, de quâ *de tumoribus in genere* dicitur, præscriptâ, humor, qui proxima & continens huius tumoris caussa est, emolliatur, attenuetur, & discutiatur. Raiò ad suppurationem scirrhus venit, neque eam tentare commodum aut tutum est, vt mox dicetur, Duo enim in vsu horum medicamentorum obseruanda; Primum est, ne nimio calefacientium & attenuantium vsu partes tenuiores discutiantur, & crassæ relinquantur, eæque duritiem lapideam acquirant, & ita malum incurabile reddatur. Alterum est, ne humectantium & emollientium vsu, præcipuè si mixta sit materia, quasi fermentetur, & ex scirrho Cancer generetur. Ideoque quæ hic adhibentur emollientia, calida sint, & ferè in secundo, in passiuis temperata, vt neque siccent, neque humectent, quæ eo ipso à maturantibus differunt, quod hæc humidiora sunt. Et istâ cautione magis opus est in scirrho à melancholia orto, quàm à pituitâ; cùm, qui à melancholia est Scirrhus, facilius in cancrum abeat, quàm qui à pituitâ genitus est. Itaque tutissimum est Antiquorum consilium, qui suadent, vt nullum vel siccans, vel humectans medicamentum solùm vsurpetur, sed vel alternis vicibus humectantia & emollientia cum digerentibus vsurpentur, vel emollientia cum digerentibus misceantur.

Emollientia autem *in Institutionib. lib. 5. part. 1. sect. 1. cap.* 6. & alibi sunt proposita. Itaque mamma scirrho laborans foueatur *decocto maluæ, althææ, sem. lini, fænigræci, branca vrsina & fl. chamameli.*

Postea iungatur *ol. amygd. d. chamamelino, pinqued. gallinæ, medullâ crurum vituli, vnguento dialthéa.*

Vel imponatur sequens Cataplasma.

℞. fol. althéa, maluæ, branca vrsina, summit. fænic. ana Mj.

Coq. ad mollitiem. Contundantur, & per setaceum traiciantur.

Postea adde *farina hordei, fabar. sem. lini, puluer. radic. althéa, fl. chamameli ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel imponatur *emplastrum diachylum magnum, de ranis Vigonis.*

Vel mamma foueatur *decocto althéa, branca vrsin. sem. fænigr. lini*, & similium; Deinde suffitus instituatur ex Vino (acetum enim, quod aliàs in schirrhis emolliendis vtile est, in mammis ita commodum non est) fuso super lapide pyrite, aut molari candente. Et postea imponatur *emplastrum ex ammoniaco & aceto vino dissolutis.*

Vel vsurpetur tale Emplastrum.

℞. mucilag. radic. althea, sem. fænigr. ana vnc. j. *caricar. ping.* vnc. iij. *ol. lil. albor. chamamel. lini, ana* vnc j. *pingued. gallin. anseris, porci, seuo caprini, terebinthina, lithargyri ana* vnc. iiij. Coq. omnia ad consumptionem mucilaginum, & cum *cera* q. s. F. Emplastrum, addendo *ammoniaci, galbani, aceto solutor. ana* Drach. iij. *pulu. radic. ireos* Drach. ij. M.

Scirrhi nothi & in cancrū degenerantis curatio. Si verò Scirrhus nothus sit & illegitimus, metuendumque, ne in cancrum abeat, corporis vniuersalis evacuatio per venæ sectionem, vel purgationem, prout opus, & in cancro incipiente fieri solet, præmittenda, & si quæ in visceribus sit dispositio, quæ humorem atrum generat, ea quoque conueniente modo tollenda.

Topica. Topica quod attinet, in scirrho legitimo eiusdem nullis repellentibus opus est: at cùm in illegitimo dolor quidam adsit, qui affluxum humorum concitare valet, emollientibus exsiccantia quædam addenda, quæ influxum humorum prohibeant.

Vsurpanda nimirum *ol. ros. succus plantag.* & si calor aliquis adsit, ea in mortario plumbeo agitari possunt, ad coloris mutationem

Vel ℞. *ol. rosac.* vnc. iij. *seui caprini, succi solani, ana* vnc. j.

Agitentur in mortario plumbeo ad coloris mutationem.

Deinde adde *cerussa, lithargyri ana* vnc. iij. *cera q. s.* Iterum agitentur. F. Vnguentum.

Vel vsurpetur vnguentum è ranis, quod hoc modo paratur. *Vng. è ranis.*

℞. ranas virides in aquis puris degentes q. v. addito *butyro* in ollâ perforatâ per descensum, vt moris, oleum ind. destilletur. Ranas postea comburito, & cinerem cum oleo misceto, & addito pauxillo *cera* q. s. F. Linimentum.

Et si dolor augeatur, vt Cancri iam imminentis periculum instet, commodissimè inunguntur mammæ linimento parato ex *succo solani* tamdiu in mortario agitati, vt formam linimenti acquirat.

Si hisce medicamentis non cedat, & omnino metus sit, scirrhum in Cancrum abiturum, nonnulli causticis medicamentis, alii sectione vtuntur. Priores exili cauterio ignito foramen in parte efficiunt, & huic Mercurii sublimati granum indunt, digestiuum imponunt, hinc Vnguentum Ægyptiacum, aut puluerem Ioannis Vigonis adhibent. *Chirurgica curatio.*

Sectio non facile instituenda, nisi tumor in summitate mammæ consistat, vt sine vitæ periculo eximi queat. Vbi sectionem instituere commodum est, ægra rectè collocatâ, tumor versus summa mammæ manu sinistrâ Chirurgi detrudendus est: Dextrâ verò cutis nouaculâ acutissimâ secundum longitudinem incidenda, & caro ab vtraque tumoris parte separanda, & postea tumor separatus à carne acu filóque transfigendus & à ministro tenendus, ab ipso verò Chirurgo ad radicem penitus abscindendus, sanguis sistendus, & postea vulnus debito modo curandum.

CAPVT VI.

De Mammarum glandulis tumentibus, scrofulis, & strumis.

MAmmas multis glandulis constare notissimum est. Hæ interdum ex humoribus affluentibus intumescunt, Interdum tamen, vt Mercato placet, ipsæ glandulæ non intumescunt, sed in mammis nouus tumor glandulosus, quem strumam vel scrofulam appellant, gignitur. *Glandulæ induratæ & strumæ mammarum.*

Verùm hanc differentiam alii non ita attendunt, nec glandularum tumorem à scrofulis & strumis distinguunt, Galenusque ipse, 14. *method. med. cap.* 11. strumas dicit esse scirrhosum glandularum tumorem. Platerus tamen scrofulas à strumis distinguit, quod scrofulæ plures sint & minores, strumæ verò pauciores & longè maiores. Verùm caussa & curandi ratio eadem est.

Celso, *libr.* 5. *cap.* 28. rarum esse videtur in mammis strumas reperiri, dum scribit: *In mammis quoque fæminarum strumas se reperisse, Chirurgicus Meges auctor est.* Verùm nec magnum, nec rarum hoc putat esse Brasauolus, *in comment. ad aphor.* 26. *lib.* 7. *Hippocratis*, & se non solùm in mulierum, sed & virorum mammis strumas vidisse refert.

Caussæ.

Scrofulas autem & strumas vulgò ab humore *Caussæ.*

crasso

crasso prouenire putant, siue is sit pituitosus, siue melancholicus, siue ex pituitoso & melancholico mixtus. Platerus tamen monet, non solùm ex pituitâ & melancholiâ strumas prouenire, aliàs tamdiu non durarent, sed putredini & corruptioni subiicerentur, & in pus mutarentur. Ipse vero statuit, eas à crassiore succo, quo istæ partes nutriuntur, si copiosius affluat, prouenire. Celsus, *loco allegato*, strumas tumorem esse scribit, in quo subter concretæ quædam ex pure & sanguine quasi glandulæ oriuntur. Et tenera tales strumæ in fœminarum mammis interdum reperiuntur, cum dolore coniuncti, qui cancros referunt, & in cancros mutari videntur, cùm tamen sæpe diu atque aliquot annis durent, nec in cancrum abeant. Quæcunque autem horum tumorum caussa sit, suppeditatur ea à mensibus suppressis, vel non rectè fluentibus, vbi humores crassi, qui cum menstruo sanguine euacuari debent, ad mammas regurgitant. Magnum enim esse mammarum cum vtero consensum, & mutuum sanguinis & humorum hinc inde confluxum, sæpius dictum.

Signa Diagnostica.

Signa. Facilè autem hoc tumorum genus innotescit, cùm glandulæ grandiores fiant, & quæ antea latebant, nec tactu facile deprehendebantur, iam tactui obuiæ sunt, & tumores parui multi deprehenduntur, & hinc inde mouentur. Interdum tamen vnus tumor maior atque immobilis est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnes tales glandularum tumores & scrofulæ difficiles curatu sunt; cùm à materiâ crassâ & terrestri oriantur, quæ nec facilè discutitur, nec emollitur.

2. Curantur autem faciliùs in mammis isti tumores, si sint cuti propiores; si verò profundiores & costis propiores, difficiliùs curantur.

Curatio.

Curatio. Materia autem, quæ continens tumoris caussa est, tollitur, dum vel insensibiliter absumitur, & discutitur, vel in pus mutatur, vel exscinditur.

Vniuersalibus ergò purgationibus præmissis, emollientia & discutientia vsurpanda, sed fortiora, qualia ferè in scirrho curando sunt proposita.

Emollientia & resolutiua. Vt ℞. *radic. iridis.* vnc. iij. Coq. in *oxymel dilutiore*. Terantur. Adde *terebinth. vnguenti dialthéa ana* vnc. iij. *mucilaginis sem. fœnigraeci* vnc. j. Misce.

Vel ℞. *radic. althéa* vnc. ij. *bryon.* vnc. j. *ireos*, vnc. ß. Coq. in *vino albo* ad mollitiem, & contundantur, ac per setaceum traiiciantur. Adde *ammoniaci aceto solut. bdellii vino sol. ana* vnc. j. *picis naual. cera ana q. s.* F. Empl.

Suppurantia [?]. Quod si tumor discuti non possit, ad maturationem & suppurationem, vel etiam sectionem, vel caustica veniendum, de quibus *de tumoribus in genere* agitur; supra etiam *lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 25. satis dictum, quæ strumis mammarum facilè applicari possunt, nec ea hîc repetere opus est.

Verùm cùm non semper tutum sit, vel in scirrho, vel in strumis mammarum, maturationem hanc tentare, cùm facilè fieri possit, vt maturantibus materia corrũpatur, & tumor in cancrum abeat; sectionem quoque fœminæ tarò ferant, & præterea tales tumores, sine insigni incommodo multos annos durent, neque hoc loco oculis, vt in gutture, pateant: præstat plerumque tales tumores intactos relinquere, quàm valdè molestæ & periculosæ curationi fœminas subiicere. Et ipsæ fœminæ plerumque malunt cum aliquo incommodo & leuiore molestiâ vitam trahere, quàm grauiores curationis molestias & cruciatus sustinere

---

Capvt VII.

De Cancro Mammarum.

Cancer mammarum. QVid Cancer sit, & à quibus caussis ortum habeat, in genere & prolixè explicare huius loci non est, sed ad doctrinam de tumoribus in genere pertinet. Hoc saltem hoc loco explicandum videtur, *Cancer occultus quid.* quid Cancer occultus sit, cùm Hippocrates, *6. aph.* 38. scribat: *Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius. Curati enim citius intereunt; Non curati verò longius vitam trahunt:* & an iste aphorismus etiam de mammarum cancro accipi possit. Galenus, *in comment.* occultos Cancros dici ait, vel qui sunt sine vlceratione, atque hoc modo etiam in mammis occultus cancer esse posset, vel latentes, id est, qui sunt in alto corpore, atque hac significatione mammarum cancri occulti esse non possunt. Aëtius, *tetrabib.* 4. *serm.* 4. *cap.* 43 scribit, quod qui sine vlcere sunt, ab omnibus ferè veteribus occulti appellentur: Philoxenus tamen cancrum occultum prinatim nominarit, qui in vtero ac intestinis esset. Philotheus occultos nominat, qui fiunt in profundo. Brasauolus, *in comment. in loc. alleg.* profundos appellat, qui non sunt in superficie, occultos verò, qui occultas partes occupant, vt iecur, ventriculum, vterum, vel qui in cute & superficie parum quid habent, intus verò profundas iecêre radices. Mercatus, *lib.* 1. *de morb. mulier. cap.* 17. statuit, per occultos cancros Hippocratem intellexisse vlceratos, vbicunque sint; & non exulceratos, si in reconditâ corporis sede sint. Rodericus à Castro, *de morb. mulier. lib.* 1. *cap.* 22. Mercatum reprehendit, quod vlceratum cancrum duntaxat, vbicunque sit, occultum dicat, inde sumptâ ratione, quod curationem non admittat; cùm Hippocrates, non quia non curationem admittat, occultum vocet, sed quia occultus est; curationem non admittere dixerit. Ipse verò cum Matthæo de gradibus, & Dino Florentino non vlceratum cancrum illum duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui, etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, siue exulceratus sit, siue non, occultum appellandum censet.

Verùm enim verò quid Hippocrates, imò omnes Antiqui Medici, vno excepto Philoxeno, per occultos cancros intellexerint, clarè docet, *loco allegato*, Aëtius, nimirum eos, qui sunt sine vlcere, & extra vlceribus in cute se nondum produnt. Non verò eos cancros occultos nominasse, qui in penitioribus & profundis sunt corporis partibus, vel ex eo patet, quod ii omnes sunt incurabiles, imò curari non possunt, & propterea Hippocratis breuitate indignum fuisset, de re inutili & omnibus notâ superfluum aphorismum ponere. Itaque de iis cancris loquitur Hippocrates, qui in proparulo sunt, & curari quidem possunt, curati tamen deteriores euadunt. Et tales sunt cancri omnes non exulcerati. Hi enim topicis medicamentis non sunt irritandi, & si non irritentur, & tantùm bona diæta obseruetur, & per interualla humoris melancholici purgationes instituantur, ægræ, præsertim si sit in mammis cancer, diu sine insigni incommodo viuere possunt. Ita ipse Galenus *in comment. aphor.* 47. *sect.* 6. scribit, se mulierem quandam, quæ cancrosum in mammâ tumorem habebat, quotannis vere ineunte vacuantem sanasse, subinde forti pharmaco melanagogo vsum

quam quidem purgationem ſi quando prætermiſiſſet, dolorem profundum illam percepiſſe, atque ita illico à ſe accerſito purgari petiiſſe. Et Amatus Luſitanus, *cent. 3. curat. 52.* refert, ſe nouiſſe nonnullas mulieres, cancros in mammis habentes, quæ ſolo bono vitæ ordine abſque vllo medicamentorum topicorum iuuamento, per longum vixerint tempus, ita incolumes, proſperæ ac ſanæ, ac ſi nullum paterentur morbum. Idem confirmat Guil. Fabricius, *centur. 3. obſeru. 87.* docétque aliquot obſeruationibus, fœminas quaſdam cancros non exulceratos in mammis habentes à curatione eiuſdem abſtinuiſſe, & ita multos annos, etiam 40. ſine inſigni dolore & incommodo vixiſſe. Contra verò, vt *ibidem* exemplo docet idem Fabricius, ſi cancer cum quo diu viuere potuiſſet fœmina, irritetur emollientibus & pus mouentibus, vel aliis medicamentis, ita vt cancer exulceretur, eum breui, & ſæpe ſemeſtri ſpatio ægras interimere. Atque id ipſum *alleg. aphor.* Hippocrates docuit.

Cauſſæ.

Cauſſa. Oritur verò is tumor in mammis frequenter, quia fungoſæ & laxæ ſunt, & inprimis apud fœminas ortum habet ex vtero, ob illum, qui eſt inter vteri & mammarum vaſa conſenſum, dum vitioſi humores, qui per vterum cum ſanguine menſtruo euacuari ſolent, ad mammas regurgitant. Acciditque hoc præcipuè in iis fœminis, vt eius rei aliquot exempla obſeruaui, quæ calidioris & ſiccioris corporis conſtitutionis ſunt, ſanguinémque aduſtum habent, & hypochondriacæ affectioni ſunt obnoxiæ; & inprimis vbi menſes ſubſiſtunt, vel fluere deſinunt. Tum enim humores illi aduſti, qui per vterum euacuari ſolebant, ad mammas confluunt, & hoc tumoris genus excitant. Oritur autem cancer, duo vel per ſe nullo alio tumore præcedente oritur, vel dum alij tumores in eum degenerant.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Per ſe incipiens cancer non ita facilè cognoſcitur. Initio enim eſt tuberculum vix ciceris aut fabæ magnitudinem ſuperans, paulatim verò poſtea augetur, & in maiorem molem attollitur, & radices longè extendit, venáſque quaſi varicoſas, liuidaſque circumcirca habet. Vbi verò exeſa cute iam exulceratur, vlcus eſt fœtidum ac ſordidum, labra ſunt dura, ſaniéſque inde tenuis & nigra emanat, quæ diu ſæpe ſubſiſtit.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Vt omnes cancri curatu difficiles ſunt, imò rarò & vix vnquam curantur: ita etiam mammarum cancri curatu difficillimi ſunt.

2. Eſtque etiam in mammis verus allegatus antea *aphoriſ. Hippocratis 38. ſect. 6. Quibus occulti cancri adſunt, non curare melius. Curati enim citius intereunt, non curati verò longiore tempore durant.* Cuius quidem rei cauſſa eſt, quod humor ater, à quo oritur, peſſimus & pertinaciſſimus eſt, & peculiarem malignitatem coniunctam habet, cuius contrarium & ſpecificum remedium cum non ſatis cognitum ſit, funditus extirpari, eiúſque malitia infringi non poteſt. Interim ſi vulgaria, quæ duris tumoribus adhiberi ſolent, emollientia remedia adhibentur, inprimis pus mouentia, deterior medicatu fit cancer. Fermentatur enim quaſi & exaltatur, ac malignior redditur humor, ita vt tandem partem erodat, & exulceret. Emollientibus medicamentis ſimul vaſa laxantur, & dilatantur, vnde & facilior humorum confluxus fit, & humor corruptus in vicinas partes diſpergitur, reliquóſque humores inſtar fermenti inficit & corrumpit.

Curatio.

Curatio cancri occulti & non exulcerati. Cancer ergo occultus nondum exulceratus valentioribus remediis non tentandus, ſed ex conſilio Hippocratis relinquendus. Interim cum Galeno, vt ſupra dictum, ſanguinem mittere, ſi opus ſit, & humorem melancholicum ſæpius euacuare, de quo ſæpius alibi dictum, commodiſſimum eſt. Hoc enim modo incrementum cancri prohibetur, & vt fœmina ſine inſigni dolore atque incommodo vitam diu producere poſſit, præſtatur.

Topica verò adhibenda, non quæ partem putrefacere & irritare poſſunt, ſed quæ vel per experientiam, vel Indicationem dolorem lenire, & incrementum cancri prohibere, compertum eſt. Talia ſunt ſuccus & aqua *ſolani*, *cochlearum carnes elixa*, *ranarum viridium oleum per deſcenſum* paratum, & cum *cinere earundem ranarum* in formam vnguenti miſtum. *Cancri contuſi* & cum *aqu. cardui ben.* mixti & impoſiti, medicamenta è *plumbo* parata.

Vt ℞. *olei roſac.* Vnc. ij. *ſucci è fructu ſolani* Vnc. ß. *ceruſſæ lotæ, ſacch.* ♄ *ana* Drach. j. *pompholygos* Vnc. ß.

Ducantur in mortario plumbeo tamdiu, donec colorem mutent, & nigredinem ac craſſitiem aliquam acquirant.

Inprimis hic vtile eſt *Geranium Robertianum*, ob id Cancroſanum dictum, vt & *agrimonia, perſicaria, card. benedictus*, quæ herbæ vel contuſæ, vel earum aquæ mammis apponantur.

Habent & hic locum medicamenta interna, vt *cineres cancrorum combuſtorum*, *magiſterium oculorum* ♋ *in aq. perſicariæ exhibitum*, & *puluis è cinere cancrorum vſtorum*, & *cortice interiore viridi ligni fraxini* paratus, *Geranium* item *Robertianum* ſumptum.

Sectio. Auicennas iubet mitiores cancros, & qui in ſuperficie ſunt poſiti, radicitus exſcindere, & factâ excíſione ſanguinem circumquaque exprimere, poſteáque locum cauterio inurere, vt vſtione reliquiæ abſumantur, membrum roboretur, & hæmorrhagia prohibeatur. Modum autem eum exſcindendi clariſſimè tradit Fr. Arcæus, *lib. 2. de curand. vulnerib. cap. 3.* quem eius verbis hic adſcribere libet. Cùm, *inquit*, Cancrum exſcindere volumus, ipſum inprimis affectum corpus purgatione præparaſſe oportuerit Syrupis per quatuor aut quinque dies exhibitis, quorum ad atram, aut ad aduſtam bilem concoquendam probata natura ſit (ex his enim humoribus malum hoc enaſcitur ac coaleſcit) deinde purgatio eſt adhibenda, quæ cum affectione & hominis naturâ optimè conuenire iudicabitur. Tertiâ à purgatione die, ſecundâ aut tertiâ horâ à prandio, duorum ouorum vitelli vnà cum albo probè agitata ſunto; addito ſi placuerit roſaceo modico. Præſtò etiam erit magna lichinorum copia, ex tenuiſſimâ lini ſtupâ comparatorum: præterea & puluiſculi cum vittâ, quinque digitos latâ, & gauſapis quoque bona pars paretur, atque etiam acus vulneribus conſuendis idonea, cum ſatis tenaci filo, eodémque duplo. Ipſe verò homo aut in puluinis, aut in culcitrâ reſupinus collocetur: vtrinque autem duo alij homines ſint, qui illius brach[illegible] firmiter contineant, ne ipſe ſibi contranitendo impedimento eſſe poſſit, dum curatur. Chirurgus verò immineat, hominíſque crura ſuis ipſe [illegible]ruribus contineat, genibus ſupra culcitram ipſam flexis & firm[illegible] homo autem ſuperiori à cingulo parte nudus eſto: linteum autem vtrinque ſit, quo ſanguis defluat. Cancer autem ipſe manu apprehendatur, qui ſi contra ipſius mammæ papillam erit, ſapienter eſt diuertendus, ne ipſa pereat exciſa, quod ſi verſus axillam fuerit, diuertendus etiam eſt, ne quid ex iis muſculis, qui ex axillâ oriuntur, lædatur. Vbi verò ita rectè conſtitutus fuerit, manúque ſiniſtra firmiter comprehenſus, tandem cutis acutiſſimâ nouaculâ ape[illegible]

[illegible]

tur, quantus cancer ipse sit: apertio autem in longitudinem fiat, deinde ex altero cancri latere caro commota abscindatur & separetur, ita tamen vt cancer non feriatur, quod si sanguis erumpat, globulo ex bombyce facto locus opplendus est: quem, si id fieri conueniat, alter eorum, qui brachia continet, digito comprimat, atque ex altero etiam latere carnem à cancro separet. Hæc autem operatio celerrimam Chirurgi postulat expeditionem, cum summâ tamen diligentiâ ac sedulitate atque maturitate coniunctam, ne quid temerè peccatum sit. Vbi autem vtrinque cancer detectus, à carneque separatus sit, acu filoque medius transfigitur, filumque ipsum alteri filo innodatum, alicui eorum, qui adsunt, committatur: à quo contentè sublatâ manu tenendum est, atque hinc & hinc contra eam partem, qua Chirurgus secat, diuertendum. Vbi verò ex vtroque latere probè fuerit à cæterâ carne cancer separatus, inferiori ex parte penitus est abscindendus, idque quàm fieri possit expeditissimè, digitis admotis, vt totus cancer abscindi sentiatur, nihilque ex eo penitus relinqui: hoc verò commodissimè fieri solet gladiolo illo, quo Italici Chirurgi ad tumores aperiendos vtuntur, cuius figura scarificatorio gladiolo persimilis est, aciem autem vtrinque acutam habet; vtendum autem curuâ acie, cuspideque acutissima: namque illa pars commodiùs ea, quæ inferiora sunt, resecat, idque nullo erumpentis sanguinis, aut alterius rei nocumento fit: adeo autem celerem operationem esse volumus, vt plus in traiiciendo cancro filoque colligando, quàm in eodem penitus eruendo moræ sit: namque huiusmodi abscissiones fœminis plerumque contingunt, quibus natura debilior, animusque magis deiectus, quàm viris est. Cum abscissum extractumque penitus fuerit, ne quid ex eo intus reliqui sit, diligenter est peruidendum: adeo autem durum est, vt metuendum hoc rarò sit. Hæc vbi expedita fuerint, sanguis omnis, qui ex vulnere fluit, diligenter abstergatur, ac mox lichini ouo intincti indantur; ita tamen, ne nimium compressi dolorem augeant: neque enim totus locus opplendus densâ nimis lichinorum inculcatione est. Imponendæ autem stupæ eodem ouo intinctæ,, puluillique & vitta sunt adhibenda. Postero verò die eadem horâ digestiuo curabitur, aut balsamo illo nostro, cuius magna ad concoquendum, mundandum, carnemque inducendam efficientia; id pluma leuiter vngendo fit, additis etiam filis siccis, non tamen nimium compressis, vt caro ipsa paulatim coalescat & sese committat: circa ipsum verò vulnus, superque ac circa mammam defensiuum addi oportuerit, ex rosaceo, cerâ, & bolo Armeno confectum. Eius autem quod diximus, balsami vsu, quàm citissimè emundabitur vulnus, caróque inducetur, atque sanabitur. Super balsamum autem emplastrum basilicon lino extensum imponimus. Tandem vbi satis iam inductæ carnis erit, cicatrix filis siccis, impositoque basilico, aut leonato dicto emplastro procurabitur: aut ex gummi elemi emplastro composito: quodcunque autem sit, sæpius per diem abstergendum. *Hæc Arcæus.*

Vlcerati cancri curatio. Vlceratum cancrum etsi nonnulli planè non aggrediendum existimant: tamen inhumanum est, etiam in tali morbo ægrum sine auxilio relinquere. Fr. Arcæus, *loc. alleg.* exulceratis cancris nullam aliam, nisi palliatiuam curam deberi scribit. Verùm nostri seculi obseruationes docent, cancros quoque exulceratos sectione feliciter sublatos fuisse, idque se feliciter præstitisse, aliquot historiis probat Guil. Fabricius, *cent.* 3. *obs.* 87. Itaque rectè duplex à Medicis cancros exulceratos curandi ratio traditur, vna vera, quæ ad ipsius cancri remotionem tendit, altera palliatiua, vt loquuntur, quæ cancro q. blanditur, eumque lenit, vt ægra cum minore molestiâ vitam transigat.

Vera cancros vlceratos curandi ratio primo sectione perficitur. Neque de eâ, sed saltem medicamentis, accipiendus est aphorismus allegatus Hippocratis; cùm experientiâ constet, cancros etiam exulceratos, qui in summâ aliquâ corporis parte consistunt, sectione curatos fuisse, vt modò ex Guil. Fabricio dictum. Vera.

Modus autem cancrum exulceratum exscindendi idem est, qui antea propositus fuit.

Si tamen Cancer nimis magnus sit, & vasa maiora ac profundiora, sola sectio non sufficit, sed & vstio præterea adhibenda, quæ & reliquias materiæ malignæ absumit, & hæmorrhagiam nimiam sistit.

Vlcere mundato, hoc medicamentum infundi potest.

℞. herbæ Roberti, verbasci, scabiosæ, caprifol. anethi, olei humani, ana part. æqual.

Omnia in cinerem comburantur, eiusque Drach. iij. cum *aq. solani* vnc. vj. in mortario plumbeo misceantur, & mixturæ aliquid vlceri infundatur.

Post cancri tamen per sectionem exstirpationem, ne recidiua fiat, sæpius medicamenta atram bilem purgantia exhibenda, & hæmorrhoides, si fieri possit, ac menses prouocandi. Simul quoque medicamenta interna reliquias cancri absumentia & malignitati resistentia exhibenda: *Theriaca* nimirum, *Mithridatium, cum borraginis & acetosæ succo vel aquâ, ius cancrorum fluuiatilium ex lacte asinino.* Anton. Chalmetæus in omni cancro hanc aquam commendat, quâ etiam nouem diebus ante excisionem vtitur.

℞. radic. tapsi barbati, scrofulariæ ana vnc. ij. *filipendul. ceterach, herbæ Roberti, agrimoniæ, tormentill. scabios. garyophyllatæ, linariæ ana* Mj. *sem. vrticæ* Drach. iij. *flor. sambuci, roris mar. ana* p. j. F. Decoctio, quæ sacchato dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma postea formâ Cataplasmatis apponi potest.

Deinde tentata, imò etiam perfecta quandoque fuit vera cura medicamentis quibusdam. Ita scribit Mauritius Cordæus, *in lib. 1. Hippocr. de mulierib. comm.* 7. Nobili cuidam mulieri prope castellum Neuveoum degenti, totam partem dextram faciei cancro eoque vlceroso diutissimè obsessam fuisse, magnis doloribus coniunctis. A Medicis itaque frustra petitis auxiliis, cùm Gallis & Italis, tùm etiam Germanis & Hispanis, exterisque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam Barbitonsoris remedio hoc sequente *ἀτόπως* sanatam illam fuisse; Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidit & latas, quas sæpissimè commutando interdiu admouit parti affectæ. A quo vnico tandem præstante remedio, reliquis quibuslibet tentatis frustra, curationem recipiens, pristinam valetudinem recuperauit.

Circumfertur etiam & commendatur puluis cuiusdam Antonii Fuchsii, Itali, vt refert Rodericus à Castro, qui eo multos cancros per Germaniam, Poloniam, Angliam, non sine admiratione, curauit, atque inde non exiguum lucrum fecit, atque ob id Medicus Cancrorum vulgò nominatus fuit. Putat tamen Roder. à Castro, *de morb. mulier. lib.* 1. *cap.* 21. tumores illos, quos curauerit, non fuisse cancros, sed scirrhos non exquisitos, quos Zaraton Hispanis dici scribit.

Verùm dixi supra, si scirrhi illi nothi degenerent, & deteriores fiant, parùm à cancris differre. Et cùm tam celebris fuerit iste Fuchsius ob morbi huius curationem, procul dubio ouerunt ægri, qui se eius curæ commiserunt, an cancro vel alio tumore laborauerint.

Puluis autem ille, quem Cancro imposuit, & benedictum appellat, hic est.

℞. Sandaracæ Græcorum seu arsenici albi calcinosi vulgò dicti, non splendidi q. vitrum, non rubei sed albi,

 quod

(quod non ita malignum est) ℥ j. Subtilissimè pulueriſetur, per dies 15. de die tertio in tertium affundatur *Aq. Vitæ*, vt cooperiat puluerem, post triduum *Aq. Vitæ* abiiciatur, & noua affundatur, ac misceantur.

Deinde ℞. *radic. dracunculi maior. mense Iulio vel Aug. collecta, & in taleolas scissa ac in loco ventis perflatili exsiccata* Vnc. ij.

Tertiò ℞. *fuliginis camini splendidi, non arenosi, aut nimis fœdati* Drach. iij.

Redigantur omnia in subtilissimum puluerem super lapidem marmoreum, & seruentur in vase bene clauso vitreo, ne humiditatem recipiat, & longo tempore durabit, imò diuturnitate temporis melior redditur. Ante annum verò ad vsum non erit ita commodus. Refert autem Rodericus à Castro, *loco alleg. cap. 23.* Fuchsium hunc, postquam hunc suum puluerem inspersisset, si intra triduum tumor non exacerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædixisse, cùm procul dubio coniiceret, radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum: atque tùm in vsu pulueris ad 30. diem perstitisse, quo termino, vt referebat, radices extinctæ per se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello præscindebat.

Puluerem autem hunc ita applicauit. Manè ipse ieiunus sputum super bombacem apposuit: si cancer exulceratus, absterso prius vulnere ab omni saniei violentiâ, aspersit puluerem, vt totus cancer tegeretur, & cùm illâ supra scriptâ bombace texit, & cum sputo circumcirca liniuit, vt adhæreret. Cùm adhæret, nunquam cadit, nisi vnà secum radices tollat. Solet vt plurimùm inferre dolorem, non continuum, sed interpolatum, quando humor acris & mordax non potest purgari per vlcus. Et aliquando fit magnus tumor, quando ille acris humor purgatur per vlcus: eo tempore neque remouendum medicamentum, neque aliud supra apponendum, sed circumcirca rosaceum oleum illinendum, & postea dimittendum, vsque dum per se cadat. Postea purgandum, sicut alia vlcera. Ipse Fuchsius vsus est puluere incarnatiuo & mundificatiuo hoc.

℞. *thuris, sarcocoll. mastich. myrrhæ, aloës, mumiæ, aristol. rot. ana* Drach. iij. ☿ *rij præcipit.* Drach. j. ß.

F. puluis subtilis. In diuitibus vsus est *præcipitato facto cum Auro amalgamato*, cum seq. Vnguento:

℞. *lytharg. auri* Vnc. iij. *mumiæ* Vnc. j. ß. Subtiliter puluerisentur, & *cum ol. rosac. & aceto rosac.* misc. in mortario plumbeo, F. Vnguentum.

Digestiui loco solùm vsus est *Vng. ex terebinth. & vitello oui.*

Semper autem animaduertendum, ne aliquæ radices remaneant, & si remanserint, iterum puluis imponendus. Exstat aliquando, cum adsunt radices varicosæ, vnus cancer super alterum, aliquando q. strumæ, tum oportet reïterare puluerem, vsque dum omnes strumæ euellantur. Et isti cancri difficilis sunt curationis, cùm sunt in thoracis partibus, quia inter thoracem radices habent. Idem scribit, Cancrum incipientem & nondum exulceratum se curasse Emplastro ex ammoniaco aceto dissoluto.

Cancri exulcerati curatio palliatiua.

Curationem cancri palliatiuam quod attinet, de eâ Galenus, *super alleg. aph* scribit; quod si adest exulceratio, est necessarium, vt si non aliud agamus, saltem saniem abluamus, humido aliquo vtentes, non quocunque, sed vel per experientiam, vel per indicationem inuento, quod neque putrefacere, neque immutare partem patientem sit naturâ aptum. Itaque saltem danda opera, ne cancer augeatur, dolórque eius leniatur, vt sine minore cruciatu & molestiâ ægra vitam protrahere possit. Talia medicamenta sunt, quæ nec putrefaciunt, nec mordicant partem, sed moderatè siccant & refrigerant, qualia sunt supra proposita, inter quæ inprimis plumbum commendatur, & lamina plumbea maximè cancris imposita præstat. Inter composita commendatur inprimis à Guil. Fabricio hæc aqua, quâ fouendus & abluendus est locus.

℞. *rad. scrofular. herbæ Roberti ana* M. j. *arnoglossi, solani, buglossi. borrag. portulacæ, euphrag. beton. ana* M. ß. *ranar. aquatil. album. ouor. conquassator. n.* ij. *sem. cydon. fœnigr. contusi aliquantum, an.* ℥ j. *aq. rof. euphrag. ana* ℔ j. Destill. in Alemb. plumbeo.

Cui non absimilis est, quam habet Chalmetæus:

℞. *succi solani, semperuiui, acetos. scabios. caprifol. tapsi barbati, scrofular. filipendul. plantag. linar. agrimon ana* ℔ ß. *agresta* ℔ j. *carnis cancr. fluuiatil.* ℔ ß. *album ouor.* vj. *alumin.* Vnc. iij. *camphoræ* Drach. j. Destill. in alemb. plumbeo.

Alij hunc puluerem magnâ vtilitate etiam in verâ curâ cancro aq. scrofular. prius abluto inspergi iubent.

℞. *sophiæ Chirurg.* Vnc. ij. *rad. scrofular.* Drach. x. *saniculæ* Vnc. j. *cortic. rad. mali cydon.* Drach. vj. *cardui ben.* Vnc. ß. F. puluis.

Cum cibis verò seq. puluis exhiberi potest:

℞. *Sophiæ chirurgor. anagall. phœniceæ, scrofular. cydon. exsiccator. ana* Vnc. j. F. puluis.

Linimentum vel etiam Vnguentum tale fieri potest.

℞. *Cerussæ lotæ, plumbi vsti loti ana* Vnc. ß. *lythargyri, tutiæ prep. ana* Drach. iij. *succi solani, scabios. tapsi barbati ana* Vnc. j. *ol. rof. de ramis, ceræ an q. s.*

Vel *fol. vrticæ recent.* contusa imponantur; aut ex vrticâ succus exprimatur, & cum pompholyge mixtus applicetur.

Vel ℞. *ol. rof.* Vnc. iij. *succi solani* Vnc. ij. *vrticæ* Vnc. j. *sacchari* ♄ Vnc. ß.

Agitentur in mortario plumbeo pistillo ligneo donec nigrescant.

F. Vnguentum in mortario plumbeo.

Probatissimum sibi hoc semper fuisse Fr. Arcæus scribit:

℞. *ol. rosac. omphacini, ana* ℔ ß. *sebi hircini, vitulini, vng. rosati, populeon. ana* Vnc. ij. ß. *succi solatri, plantagin. acetos. ana* Vnc. j ß. *vini granator* Vnc. ij. ß. Bulliant omnia lento igne vsque ad consumptionem succorum & vini: postea colentur: addantur *cerussæ* Vnc. ij. ß. *lythargyri* Vnc. v. *plumbi vsti*, ♁ *ana* Drach. x. *tutiæ Alexandr.* Vnc. j. ß. *camphoræ s. a. triturata* ʒ j. *ceræ albæ q. s.*

Fiat vnguentum molle, videlicet, liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ ponantur reliqua mineralia, ducendo corpus ipsum vnguenti per horas duas cum pistillo in mortario plumbeo, atque hoc optimum omnium in hoc genere medicamentorum est.

Nullo verò modo cancri aliorum vlcerum more tractandi. Cùm enim fœmina quædam magnæ familiæ mammæ cancro laborans se cuidam Chirurgo commisisset, atque ille emollientibus, calefacientibus, & attrahentibus mali curationem esset adortus; ita malum vires sumpsisse, vt breui ægram interemerit, autor est Paræus, *lib. 6. cap. 30.* Fernelius verò, *method. med. lib. 16. cap. 18.* refert, arsenicum & mercurium sublimatum mammæ cancro impositum, mulierem diebus sex sustulisse, perinde ac si id hausisset. Horis enim circiter tribus ab inspersо puluere vehementi rigore concussa, vomitione mox tentari, & crebris animi defectibus corripi cœpit, cum pulsu languido, quæ dein sensim aucta ægram iugularunt. Et Guil. Fabricius, *alleg. loco*, narrat, cum quidam Chirurgus vng. Ægyptiacum, quod cancrosis vlceribus est aduersissimum, cancro adhibuisset, summa malignitas celeriter excitata est, vicinásque partes sanas celeriter inuasit, & maximo cum cruciatu & dolore erosit.

CAPVT

CAPVT VIII.

De Vlceribus & fistulis mammarum.

Vlcera mammarum.

VLcera quoque interdum post abscessus in mammis relinquuntur, de quorum caussis, vt & signis in genere vt agamus, cùm visui pateant, opus esse non puto.

Curationem quod attinet, primò vniuersales euacuationes, prout opus, instituendæ sunt.

Deinde notandum, non satis feliciter, nec facilè curari talia vlcera posse, si fœmina sit puerpera, vel lactans, antequam lac absumatur, & motus sanguinis ad mammas sistatur. Cum enim nullum vlcus, nisi sordibus careat, & siccetur, curari possit, quandiu hic humorum affluxus fit, curatio non rectè procedit.

Tertiò cum mammæ sic affectæ plerumque sint pendulæ, fasciâ aptâ de collo suspensæ sustinendæ, ne nimius humorum affluxus fiat. Tandem etiam brachium eius lateris non mouendum, ne affluxus humorum concitetur.

Hisce obseruatis vlcus conuenientibus medicamentis abstergendum & mundandum: quale est, quod paratur è *radic. rhapontici, zedoar. & foliis agrimon.* in vino albo coctis. Et vt sanies commodè effluere possit, nec retineatur, cannula plumbea breuior vlceri indenda.

Vlcere mundato consolidandum est, id quod efficit vinum adstringens infusum, in quo *nuces cupressi, folia sumach. & agrimonia* cocta sint.

Vel ℞. *Vini potentis adstringentis* sextar. vj. *Rhois obsonior. nuc. cupress. ana* Vnc. iiij. *gallar. omphacin.* Vnc. ij. Coq agitando radice cupressi ad dimid. part. consumptionem. Postea coletur & exprimatur, expressúmque coquatur ad mellis ferè consistentiam, & seruetur vsui in vase vitreo. Reliqua ex aliarum partium vlcerum curatione patent.

Fistula.

Si propter diuturnitatem labia vlceris duriora fieri, & callum contrahere incipiant, atque ita fistula metuenda sit, maturè malo huic obuiam eundum, & propterea orificium vlceris ampliandum, & callus incipiens conuenientibus medicamentis, quæ alibi proposita sunt, detrahendus, & postea ordinaria vlceris cura continuanda & absoluenda.

CAPVT IX.

De Vasorum in mammis angustiâ.

Vasa mammarum.

CVm mammarum officium sit, lac generare, necessariò vias & vasa habere debent, quibus non solum alimentum pro ipsarum nutritione, sed & sanguis ad lactis generationem aduehatur. Præter ergo externas venas, quæ à ramo axillari oriuntur, & thoracicæ superiores vocantur, ac cutem mammarum, sub quâ excurrunt, nutriunt, & à ramo axillari ortum habent, etiam internas habent, quæ à subclauiis proficiscuntur, & Mammariæ vocantur; & sanguinem quidem ad mammarum substantiá alendam, in primis tamen ad lac generandum aduehunt. Arterias etiam mammarias habent, similiter à ramis subclauiis natas, quæ sanguinem arteriosum subministrant. Sanguis hic cùm venosus, tùm arteriosus, vbi venas omnes impleuit, à glandulis, quæ plurimæ per mammas sparsæ sunt, in lac mutatur, quod postea in vasa quædam candida, q. canales quosdam, qui propterea venæ lactiferæ vel canales lactiferi appellari possunt, recipitur, & tanquam in penuario asseruatur, donec per papillam, in quam hi canales desinunt, ab infante exsugatur.

Vt ergo & sanguis ad lac generandum necessarius aduehatur, & lac è mammis ab infante commodè exsugi possit, hæc vasa & canales hi omnes patere debent.

Quod si non fiat, & quocunque modo vel angustiores fiant, vel planè occludantur, vel etiam papilla non sit perforata, vt mox, & infra, *cap.* 11. dicetur, vel lactis generatio, vel lactatio impeditur.

Caussæ.

Caussæ.

Accidit autem hoc, dum vasa hæc vel ab humoribus crassis obstruuntur. Vt enim crassities sanguinis vel crassi humores sanguini admixti vasa vteri obstruunt, & suppressionis mensium caussæ sunt: ita ab eadem caussâ vasa in mammis obstrui possunt. Deinde angustiores hi meatus fiunt, vel etiam planè abolentur, ob tumores duros in mammis, à quibus vasa hæc vel comprimuntur, vel obturantur. Tertiò vbi post vlcera, relicto callo, planè coalescunt.

Pertinet huc & meatus in papillis defectus, cum papilla non est perforata, vt lac transire non possit: quod vel à prima conformatione accidit, vel vbi post vlcera cicatrices relinquuntur.

Signa.

Signa.

Quod vasa, quibus sanguis ad mammas defertur, non pateant, cognoscitur ex lactis defectu, & mammarum gracilitate. Si verò mammæ satis lacte turgeant, exsugi tamen non possit, vel in papilla vitium est, quod visu dignoscitur, vel si lac absit, in venis lactiferis. An verò obstructio vel tumor aut vlcus adsit vel adfuerit, circumstantiis omnibus pensitatis, etiam non difficulter innotescit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Obstructio humoribus attenuatis tolli potest. Quæ à tumoribus externis est compressio, corrigi potest, si tumores tolli possint. Si verò à scirrhosis tumoribus adsit obturatio, vel post vlcera coalitus, inemendabile vitium est.

2. Ita etiam si papillæ vel à primo ortu non perforatæ sint, vel post vlcera occaluerint, incurabile malum est.

Curatio.

Curatio.

Si obstructio à sanguinis vel humorum crassitie adsit, attenuandi ij sunt. Vsurpanda verò ea medicamenta, quæ cum mammis conuenientiam habent, sanguinémque attenuando, fluidúmque reddendo, & ad mammas deducendo lac generare dicuntur: qualia sunt *fœniculum, anethum, petroselinum, anisum, cicera, semen erucæ.* Fortiùs aperiunt *lumbrici terrestres.*

Externa quoque, quæ humores attenuant, mammis imponere vtile est, fomenta scilicet & cataplasmata ex *fœniculo, petroselino, menthâ viridibus.* Frictio etiam crebra papillarum venas lactiferas aperit.

Si tumores aliqui adsint, ij quoque conuenienti modo tollendi.

CAPVT X.

De rebus alienis in mammis genitis.

SEcundum naturam equidem nihil in mammis generari debet, quam Lac. Interdum tamen accidit, vt p.n. in iis pili generentur vel reperiantur, lapides item & vermes.

Pili in mammis.

Primò enim pilos in mammis reperiri, & cum lacte excerni, apud Medicos dubium non est, & sæpe id obscura

obseruatum, appellarúntque ab iis hoc vitium morbos pilaris; cuius quoque Aristoteles, *lib. 7. de historiá animal. cap. 11.* mentionem facit. Verùm de caussa eius dissentiunt autores. Aristoteles, *allegato loco*, statuit, si pilus poculo haustus sit, dolorem moueri in mammis, qui non sedetur, donec pilus vel pressus exeat sponte, vel cum lacte exsugatur. Aristotelis sententiam sequitur Alsaharauius, *tract. 14. pract. cap. 1.* qui visum fuisse sibi scribit, pilum fuisse è mammis excretum, & apud se non fuisse dubium, fuisse pilum hominis, & hoc notum esse mulieribus. Assentitur quoque Aristoteli Hieron. Cardanus, *lib. 8. de rer. varietate, cap. 44.* qui concedit, veros pilos lactationis tempore ad mammas peruenire posse, quoniam attractrix virtus in eis tunc valida vigeat. Et Thomas à Veigâ, *comm. ad lib. 6. cap. 3. de loc. aff. Gall.* non absurdum esse putat, vel epotum, vel cum cibo sumptum pilum ob sanguinis ad vbera confluxum & poris laxitatem eò fluere.

Recentiores verò plerique ab Aristotele dissentiunt. Vesalius, *lib. 5. de corp. hum. fabric. cap. 18.* nulli dubium esse, putat, pilum nequaquam per tot angiportus tenuésque anfractus ab ore ad mammillas duci posse; etiamsi mammillæ illum forte, cum in ipsorum consisteret venis, amplexuræ essent. Non esse tamen etiam ex parte absonum, quid pilis simile in mammillis, quemadmodum in renibus, vrinariísque meatibus progigni posse. Mercurialis, *lib. 5. variar. lection. cap. 4* scribit, se patrocinari hac in re Aristoteli non posse. Puerile enim esse, cogitare, quod pilus haustus ventriculum, mesaraicas, iecur, atque adeo venas ipsas non mutatus pertransire, & ad mammarum cauernas per mille anfractus peruenire queat. Ipse verò statuit, si quid eiusmodi è mammis educatur, esse fibras sanguini à naturâ impositas.

Vt meam sententiam aperiam, longi & multi anfractus, per quos pilus haustus ad mammas peruenire deberet, vt Aristoteli non adsentiar, me non mouent; cùm etiam acus deglutitæ per vrinam redditæ sint, vt Langius, *lib. 2. Epist. 40.* duas eius rei historias affert, quas etiam *lib. 3. part. 4. c. 1.* allegauimus, & acus deglutita à puero sex annorum post decimum octauum annum, ætatis scil. 24. tandem in crure apparuerit, vt Rodericus à Castro, *de morb. mul. lib. 4. cap. 26. in scholio*, refert. Pilos etiam in tot coctionibus immutatos manere, impossibile non est, cùm sint durioris substantiæ. Hoc potius me mouet, cùm pili facilè aliis excrementis adhæreant, cur non cum fecibus alui, vel cum vrinâ exeant, sed per tot anfractus vsque ad mammas protrudantur. Itaque in mammis hos pilos generari statuo. Quid autem sint, iterum dubium. Mercurialis, vt dictum, fibras sanguinis esse putat. Verùm fibræ sanguinis à sanguine non separantur, sed totus, qui ad mammas affluit, sanguis in lac mutatur. Alij magis probabiliter statuunt, vt in aliis corporis partibus pili generantur, & ex iis excernuntur, sicut pilos cum vrina excretos fuisse *lib. 3. part. 8. sect. 1. cap. 8.* dictum etiam impossibile non esse, in mammis idem fieri posse, & si tales pili excernantur, ij longiores sunt. Verùm cum, vt Alsaharauius scribit, in morbo pilari in mammillâ sit rubedo, & quod Aristoteles etiam habet, fortis dolor, febrísque & dolor capitis; & talia symptomata pilus ibi generatus, qui facilè exitum habere posset, excitare non queat: maximè vero consentaneum esse puto, plerunque ex sanguine putrescente vermiculum talem, qui pili speciem præ se ferat, generari; cùm & in aliis corporis partibus idem accidat, sicut in dorso tales vermes generari, *lib. 2. part. 2. cap. 24.* & in vmbilico similiter *lib. 3. part. 10 cap. 4.* dictum est. Et probabiliorem reddit hanc sententiam illud, quod aliàs etiam obseruatum est, vermiculos in mammis natos esse, sicut scribit Bald. Ronssæus, *miscell. epist. 10*, se nouisse mulierem, quæ cum grauissimis vberum doloribus exagitaretur, ei dolor non prius

Vermes in mammis.

desierit, quàm apertis vomicis vtrinque vermes prosilierint.

Pilos autem hos in mammis cancros fluuiatiles illitos, vel marinos, vel muricum carnes appositas tollere, Plinius, *lib. 32. cap. 10.* scribit.

Lapides tandem quandoque in mammis concrescunt, vt autor est Leuinus Lemnius, *de occult. nat. mirac. cap. 12.* *Lapides in mammis.*

CAPVT XI.

De Morbis papillarum.

SVos etiam & peculiares morbos papillæ habent. Primò enim interdum papilla vna vel vtraque deficit, idque vel à primo ortu, vel post vlcera, quibus absumuntur, quod malum lactationem impedit, & incurabile est; cùm papilla, quæ vel à primâ conformatione deest, vel vlcere absumpta est, nullo modo restitui possit. *Papillarum morbi.* *Defectus papillarum.*

Interdum verò papillæ non planè desunt, sed latent & minus exseruntur, ita vt ab infante labiis apprehendi & sugi non possint, quod vitium etiam lactationi obest. *Papillæ latentes.*

Emendatur autem commodissimè, si vitro & Instrumento suctorio extrahantur, & postea vbi paulisper sese exseruint, catellis sugendæ præbeantur. Amatus Lusitanus, *curat. medic. cent. 5. curatione 31.* Nobilem Venetam, quæ mammillarum papillas intus absconditas, contractasque habuit, vt lac nec pueri ore, nec artificio alio euocari potuerit, sic curauit: Vitream phialam, oris non admodum latam circumferentiam habentem, feruente aquâ impleri iussit, ac illico ab eâ aquam totam deponi, cuius phialæ sic calentis os ad papillam admouit, quâ attractione papillæ formatæ & elongatæ manserunt: lactis autem non parua quantitas in phialam ipsam extracta fuit. Fœminæ etiam cupulas glandium, aut testas auellanarum dimidias resinâ laricea repletas imponere solent.

Præterea papillarum ille meatus, per quem lac sugitur, interdum deest, & papillæ non perforatæ sunt: quod fit, vel à primâ conformatione, vel vbi callus post vlcus relinquitur, qui meatum illum concludit; quod vitium etiam lactationem impedit, & incurabile est. Si tamen meatus ille angustior quidem sit, aliquo modo tamen pateat, crebrâ suctione factâ, vel ab infante, vel fœminâ, vel à catello, vel instrumenti suctorij beneficio, patentior reddi potest. *Papilla non perforata.*

Mulierem quoque, quæ in alterâ mammâ duplicem papillam lac reddentem habebat, vidit Hollerius, vt refert, *inter rara num. 6.* *Papilla duplex.*

Frequentissimum verò malum est fissura seu scissura papillarum, quæ acerbissimũ dolorẽ lactantibus parit, ob quem sustinere non possunt, vt mammæ sugantur. *Fissura papillarum.*

Ortum autem habet à suctione, si infantes diutius & fortius papillam, si ea tenerior sit, prehendant; præcipuè si serosi & biliosi humores adsint, qui cum lacte affluentes papillas erodunt. Neque enim crediderim, vt in aliis partibus, labiis, manibus, pedibus, fissuræ fiunt à solâ siccitate, ita etiam in papillis idem fieri posse; sed accedit quædam excoriatio à suctione fortiore. *Caussæ.*

Malum autem hoc non solùm molestum & cum acerbissimo dolore coniunctum est; sed & si diutius durat, in praua vlcera degenerat, & fœminas ad lactationem planè ineptas reddit.

Præcauetur verò, si vltimis tribus gestationis mensibus, e cerâ purâ calices duo, instar calicum seu cupularum glandiũ, aut digitalium, vt nominant, formentur, tantæ magnitudinis, vt papillas tegere possint; in singulos verò calices resina abiegnis infundatur, & calices isti papillis apponantur, & ne decidant, thorace lineo ad id parato retineantur, ne seu de die seu noctu decidant. Vbi verò resina absumpta est, noua infundenda. *Præseruatio.*

Inter

Interdum tamen vnum saltem mensem calices hos gestare sufficit.

Vt autem fissuræ sanentur, varia vnguenta adhiberi solent. Illinantur nimirum papillæ *oleo cera*, vel *calix cereus oleo myrtino* repletus imponatur, vel illinatur papilla *vngu. de plumbo*, vel *de tutia recenti*.

Vel ℞. *seui hircini* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc.ij. Misc.

Vel ℞. *tutiæ prap.* Drach. j *aluminis* Drach. ß. *camphora* gr. vj. Misc. cùm *pingued. capi* & *Vngu. rosaceo.*

Vel ℞. *Vng. pomati* Vnc.j.ß. *mastich.* Drach.j. *tragacanth. pulu. ros. rubr. ana* Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *tutia prap.* q v. Misc cum *ol. ros.* & *lil. albor.* in formam linimenti.

Vel ℞. *Vng. popul. de plumbo, pomati ana* Vnc. ß. *thuris, boli Armeni ana* Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *Vitell. ouor.* ij *ceræ, tutia prap. ol. ros. ana* parum. Misc.

Vel *cancros viuos* contunde, succum exprime, & cum *coagulo vitulino* & *flore lactis* super igne misc. F.Vng.

Vel ℞. *mucilag. sem. cydon psyllii, aq. ros. extr. ana* Vnc.j. *tutia prap. cerussæ, mastich. ana* Drach.ß *ol. ros.* Vnc.ß. Misc. in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

Artificium lac exsugendi sine dolore in papillis fissis. Vel ℞. *mucilag. sem. cydon. aq. ros. extr. ol. amygd. dulc. ana* Vnc.ß. *ouor.* Drach.ij. *vitell. ouor. coct.* num.j. *crem. lactis* q. s. F. Liniment

Notandum tamen hic, ne Infans mammæ admoueatur, nisi prius Vnguenta illita abstersa, & papillæ vino albo, aut aq. ros. ablutæ fuerint.

Cum verò fissuræ istæ non statim sanentur, interim verò matres suctionem ob acerbissimum dolorem ferre non possint ac lacte mammæ nimis repleantur, illúdque in iis coaguletur, hoc artificio præstari potest, vt lac sine dolore exsugatur, si nimirum calix argenteus vel stanneus, superiore parte perforatus, mammæ respondens paretur iisque papilla vberis recens mactatæ vaccæ tegatur, & infanti papilla illa vaccina sugenda præbeatur. Ita enim papillam fissam & dolorem nec tangit labiis infans, interim tamen lac exsugit.

SECTIO I.

De Symptomatibus mammarum.

POSTQVAM morbos omnes, qui mammas fœminarum infestare solent, absoluimus: restat tandem, vt de Symptomatibus, quæ iis accidunt, dicamus. Cùm autem mammarum proprium officium sit, lac generare, illúdque sugendum infanti præbere, hæc symptomata hic explicanda occurrunt: Lactis & lactationis defectus, lactis abundantia, lactis vitia & concretio, lactis per aliena loca excretio, rerum alienarum per mammas euacuatio, coloris papillarum mutatio, & denique commune cum aliis partibus symptoma, dolor mammarum. De quibus ordine dicemus.

CAPVT I.

De Lactis & lactationis defectu.

PRimò interdum accidit, vt matres & nutrices, etsi velint, infantes lactare non possint. Fit autem hoc & lactatio deficit, vel quia papillæ sese non rectè habent; quod fit, cum aut desunt planè, aut non satis exseruntur, aut non sunt perforatæ, aut finduntur, vt propter dolorem suctionem perferre non possint: vel venæ lactis in mammis non patent; de quibus vitiis modò *sectione praced.* dictum: vel quia lac deficit.

Caussæ.

Lac autem deficit, aut paucum est, vel quia sanguis, è quo generari debet, deficit, vel quia vis γαλακτοποιητική in mammis sese non rectè habet. Prius accidit, cum sanguis in toto corpore deest; id quod fit, dum vel vitio partium generationi sanguinis dicatarum, inprimis hepatis, non generatur: vel absumitur à febrili calore, aut aliorum morborum ratione, item ob ieiunia, quod sæpe accidit, dum grauidæ aut puerperæ ciborum fastidio laborant, parúmque cibi, eúmque non bene nutrientem assumunt; ob vigilias, curas, labores nimios, nimias euacuationes, sudores, alui fluxum diuturnum, & inprimis dum euacuatur, quod fit in nimia post partum purgatione, aut mensium, quo tempore subsistere debebant, fluxu, aut hæmorrhagia narium: vel etsi sanguis adsit, tamen is crassior fit, vt ad mammarum venas penetrare non possit; aut venæ in mammis non pateant, seu propter obstructiones seu callos & cicatrices post vlcera, scirrhos, medicamenta, & alias angustiæ caussas. Posterius euenit, cum etsi sanguis non desit in corpore, vis tamen & calor natiuus mammarum debilis est, vt sanguinem neque attrahat sufficienter, neque eum coquat & in lac mutet; quod vitium quibusdam fœminis à primo ortu accidit, sicut Hippocrates scribit, matres quædam quamuis sæpe pariant, omnino lacte destitui naturaliter, id est insito vitio; aliis verò post morbos, vt tumores varios, contrahitur, vel etiam à caussis externis prouenit, dum nimirum fœminæ pulchritudini student, & vel Virgines, dum mammæ augeri incipiunt, vel grauidæ circa quintum gestationis mensem, ne mammæ nimis augeantur, remedia refrigerantia & adstringentia vel etiam narcotica mammis adhibent, quo non solùm vasa, quibus sanguis ad mammas attrahitur & confluit, constringuntur, sed & calor natiuus mammarum debilitatur, atque ita vis attractrix & coctrix earum læditur, quibus nonnulli adduat etiam infantis debilitatem. Cum enim suctio fortis multum faciat ad sanguinis attractionem, si infans debilis sit, & fortiter non sugat, non sufficiens fit sanguinis ad mammas attractio. Potest denique fieri, vt animi pathemata, mœror, terror, dolor & similes affectus sanguinis ad mammas affluxum prohibeant.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse per se manifestus est, & mammæ flaccidæ sunt ac non turgent, & nihil, vel non sufficiens lactis copia inde exsugitur.

Signa. Caussarum verò signa quod attinet, si aliquod vitium sitio visceribus naturalibus, & inprimis in hepate; si sanguis vel calore febrili, vel alio morbo, vel ob caussas euidentes, vel nimias euacuationes sanguinísque fluxum absumptus sit, id facilè quoque innotescit. Si verò sanguis adsit, sed is crassior sit, cognoscitur id ex lactis crassitie, & habitu corporis pituitoso aut melancholico. Vitium verò in mammis esse, idque natiuum, docet id, quod semper & quoties pepererunt, fœminæ lac non generant, mammæque sunt naturâ nimis paruæ, rugosæ & contractæ. Si morbi aliqui præcesserût, qui mammarum calorem ac constitutionem naturalem lædere potuerint, vel medicamenta ad incrementum

mam

mammarum prohibendum mammis imposita fuerint, id ex ipsâ fœminâ cognoscendum. Si infans debilis lac non sugit, prius sufficiens lactis copia adfuit, quæ postea imminuitur, & infantis debilitatis signa alia adsunt. Si etiam aliqua perturbatio subitúsque casus præcesserit, & id fœminæ atque adstantes patefacient.

Prognostica.

Prognostica. Ipse quidem lactis defectus matri vel nutrici vix aliquid damni adfert: à caussis tamen, à quibus ille prouenit, periclitari potest; quæ, vt morbi & aliæ nimiæ euacuationes, cum vires nostras deiiciant, nec subitò tolli possint, à lactatione mater vel nutrix desistere debet. Si verò caussæ non sint vehementes & restitutionis spes sit, ea tentari debet, & lactatio interim continuanda.

2. Ipsi verò infanti non parum lactis matris vel nutricis defectus nocet. Cum enim sufficiens alimentum non habeat, non rectè nutritur & augetur; & quia non sat alimenti inuenit, plorat, vigilat, atque inde marcescit: aut si ob defectus lactis nutrix alia quærenda sit, nec id satis commodum est.

Curatio.

Caussæ primò omnes, quæ ad lactis defectum faciunt, quantum fieri potest tollendæ sunt. *Curatio.* Deinde opera danda, vt lac copiosius generetur. Faciunt autem ad lactis generationem alimenta & medicamenta. Alimenta ad sanguinis generationem faciunt, & proinde debent esse boni & multi succi, ac facilis coctionis.

Medicamenta, quæ id præstant, lac generantia dicuntur. *Lac generantia.* Etsi verò, vt *in Institutionibus libr. 5. part. 1. sect. 1. cap. 9.* dictum, omnia medicamenta, quæ quocunque modo aliquid, quod lactis generationem impedit, tollunt, lac generantia dici possunt: tamen in specie talia dicuntur, quæ efficiunt, vt sanguis in corpore genitus ad mammas feratur, & ex illo in iis lac generetur, faciunt, & obstructiones vasorum in mammis, si quæ adsint, aperiunt, sanguinémque attenuant, & vt liberius ad mammas fluere possit, faciunt, & procul dubio quoque aliquam cum mammis cognationem habent. Cum enim aliæ partes omnes habeant medicamenta sibi peculiariter cognata, mammis eadem deneganda non videntur. Talia autem sunt è genere moderatè calefacientium & attenuantium, non verò siccantium.

Vt ergo lac deficiens instauretur, primò diætâ optimâ opus. *Diæta ad lac generandum necessaria.* Aër sit temperatus, & potius ad frigidum quàm calidum declinet. Cibi sint boni & multi succi, ac facilis coctionis, alibi expositi. Easdem ergo conditiones habeant carnes & pisces. Vbera animalium lactantium, oua sorbilia, lac conueniunt. Vtiles sunt etiam pultes, & cibi ex farinâ tritici, hordei, lacte, ouorum vitellis, ex amygdalis, pineis, saccharo, oryzâ, butyro, caseo recenti; prosunt item pistacia, panis martius, vuæ passæ, decoctum cicerum. In quibus tamen omnibus temperamenti varij & consuetudinis habenda ratio. Ditioribus & delicatioribus iuscula consummata è succis carnium & vitellis ouorum parari possunt. Lac etiam copiosum confectio seu edulium ex sem. lini, melle, vel seminæ sesami & melle, paratum, vel ptisana cum fœniculo & aniso cocta gignit. Panis sit recens, ex bonâ farinâ, & rectè fermentatus, cui momentum sem. fœniculi vel ammi addi potest. Potus sit vinum dulce album. In nostris regionibus commodissimus potus est cereuisia pura bene defecata non tenuis nimis, inprimis triticea, quæ, si calefiat & butyro condiatur, ac panis addatur, lac copiosum generat. Animi pathemata, mœror, ira, ita vitanda sunt. Vigiliæ, corporis exercitia nimia, & euacuationes omnes vitandæ. Frictiones tamen mammarum duabus vel tribus horis post cibum factæ, vtiles sunt; vt & partium superiorum.

Lac autem generantia sunt *folia, radices & semen fœniculi*, omnia viridia adhuc & recentia; quod & de aliis obseruandum: siccata enim iam minus siccant, *Lac generantia.* scribitque Galenus, *lib. 5. de simplic. med. fac. cap. 21.* Quæ calefaciunt, nullamque insignem adiunctam habent siccitatem, lactis procreatricem facultatem habent. Verùm ex numero sunt perquàm pauca. Nec enim facilè inuentu est, quod propositam in temperie sortitum sit mediocratê: cæterum infinita sunt, & multitudine incomprehensa, quæ lac lædunt. Etenim quæcunque plus, quàm expediat, calefaciunt, quæque desiccant aut refrigerant, partim qualitate ipsum sanguinem vitiantia, partim ipsum minorem reddentia, lac prouenire prohibent. Itaque siccantia omnia in defectu lactis vitanda. Lac etiam augent *apij seu petroselini radices, anethum, ocymum, semen anisi, eruca.* Commendantur & *lumbrici terrestres* vino albo & succo fœniculi prius loti, & in furno siccati, vel in ollâ combusti, quorum Drach. j. vel Drach. ij. ex vino albo diebus aliquot horis matutinis exhibentur.

Ad lac etiam generandum prodesse creditur *Crystallus præparatus, lapis Galactites*, & qui *Lac Lunæ* *Galactites. Lac ☽* dicitur, & in montibus Helueticis reperitur, Drach. j. pondere exhibitus, de quo videatur Anselmus Boëtius, *de lapid. & gemm. lib. 2. cap. 229.* Amatus Lusitanus, *cent. 4. curat. 92.* scribit, Anconitanas mulieres hyppocampum pisciculum in puluerem redactum & vino exceptum ad lac prouocandum bibere, atque id votis optimè respondere.

Composita quod attinet, talia præparentur.

Vt ℞. *fol. rec. fœniculi, petroselini, ana* M j. *hordei p. ij. cicer. rubr.* Vnc. ß.

Coq. & *sacch.* dulcorentur: vel ebulliant in iusculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Vt ℞. *lumbricor. præpar.* Vnc. ß. *fol. vel radic. fœnic. rec.* ʒ. vj. *hordei* p. j. Coq. in brodio carnis, & colentur.

Vel ℞. *sem. fœnic* Drach. vj. *anisi* Drach. j. ß. *erucæ* Drach. ß.

Detur Drach. j. vel Drach. ij. cum iusculo carnis bubulæ vel gallinæ.

Vel ℞. *sem. anisi, fœniculi ana* Drach. ij. *lumbricor. prap.* Vnc. j. *sacch.* Drach. vj.

Vel ℞. *sem. anisi*, F. puluis. *fœnic. seseleos, ana* Drach. ß: *crystalli præp.* Scr. j. *sacch.* ad pondus omnium. Detur ex vino pro duab. dosibus.

Vel ℞. *vber vaccæ*, tessulatim concindatur, & in furno siccetur, ac puluerisetur. Huius pulueris

℞. ℔ ß. *sem. anisi, fœnic. ana* Vnc. j. *cymini*, Vnc ij. *sacchar.* ℥ iiij. F. puluis.

Extra etiam quædam ad vasa aperienda & sanguinem attrahendum adhiberi possunt. Vtilia sunt fomenta calida, è decocto *fœniculi & apij, mentha* item contusa mammis apposita, vel Cataplasma ex *farinâ hordei & fermento* parata. Vel tale.

℞. *fol. fœnic. petrosel. rec. ana* M. j Coq. & contundantur. Adde *farinæ hordei* Vnc. ß. *sem nigell.* Drach. j. *styrac. calamit.* Drach. ij. *ol. lilior. alb.* Vnc. ij. F. Cataplasma.

Imò dropaces & Sinapismi adhiberi possunt, sed non diu, & vix per horæ quadrantem in mammis relinquendi, verùm potius sæpius per interualla repetendi.

CAPVT

CAPUT II.

De Lactis redundantiâ.

Lactis redundantia.

Contrarius affectus est lactis nimia copia & redundantia, quam Dioscorides, *lib. 2. cap. 98.* *σπαργῶσαν* nominat, cum lac ita in mammis abundat, ut inde eæ turgeant & intumescant, imò doleant; vel etiam ipsum è mammis sine sectione spontè effluat.

Caussa.

Caussa.

Prouenit autem nimia lactis copia vel statim post partum, cum sanguinis nimia copia ad mammas confluit; vel postea colligitur, cum matres ipsæ infantem lactare nolunt, aut postea ablactant, aut licet infans mammas sugat, omne tamen lac, ob copiam noui semper succedentis, exsugere non potest. Copia autem illa lactis continuò succedentis à sanguinis copiâ prouenit, concurrente optimâ mammarum constitutione, & vi *γαλακτοποιητικῇ* in iis forti.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse per se patet. An verò ex lactis retentione, an verò eius copiosâ generatione proueniat, ipsa fœmina facilè docere potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si quædam lactis portio effluat, minus periculi lactis abundantia affert, sed hoc modo omne ferè illud præcauetur.

2. Si verò retineatur, nec etiam ab infante exsugi possit, multa mala parere potest, mammarum tumores, inflammationem, dolorem, lactis concretionem & corruptionem.

3. Imò ipsis infantibus lactis illa redundantia incommoda est; cum si mammæ nimium turgeant, papilla ita commodè ab iis apprehendi, & affluentis lactis impetus sustineri non possit. Præterea Aristoteles, *7. de histor. animal. cap. 12.* scribit, Infantes plurimos conuulsione corripi, & præcipuè corpulentiores, & lacte utentes copiosiore, crassioreque; quem Aristotelis aphorismum à Galeno prætermissum esse miratur Rabbi Moyses, *sect. 9. aph. 120.* atque ipse eum in hunc modum citat: Spasmus etiam infantibus accidit, non ex vitio lactis, sed ex nimiâ eius, potissimum si pingue est, copiâ. Accidit autem hæc conuulsio non solùm, quia in ventriculo infantum corrumpitur, sed etiam quia neruosum genus percellit, & q. inebriat, de quo *de morb. Infant. part. 2. cap. 7. de Siriasi*, dicetur.

Curatio.

Curatio.

Primus lactis adfluxus non facilè inhibendus est, cum postea spontè subsistat. Ubi verò postea lac superfluum, & copiosius, quàm infans sugere possit, generatur, aut ubi eo pro nutriendo fœtu amplius opus non est, lactis prouentus inhibendus. Id quod fit, iis, quæ sanguinem generando lacti necessarium mammis subtrahunt, vel generationem lactis impediunt, ipsumque absumunt, occultâ inprimis qualitate.

Sanguinis subtractio.

Sanguis subtrahitur commodissimè diætâ tenuiore, & iis cibis, qui parum alimenti suppeditant, hordeo, oleribus, potu aquæ vel ceruisiæ tenuioris, vino & exercitio corporis validiore, vigiliis. Si nimia adsit sanguinis copia, is etiam imminui potest, vel venæ sectione, vel cucurbitulis scarificatis. Repelli quoque potest sanguis medicamentis repellentibus, ad venas illas, quæ ab axillari ad mammas descendunt, non ipsis mammis, sed supra mammas versus brachia appositis. Sunt autem illa passim nota, & parantur ex adstringentibus, è quibus defensiua parari solent.

Repul.

Lac absumentia.

Lactis autem generationem prohibent, genitumque resoluunt, & absumunt, *mentha*, *calamintha*, *apium*, *vitex*, *coriandrum*, *cicuta*, quæ ut mammarum incrementum prohibet, ita etiam lac exstinguit, ut Dioscorides, *lib. 4. cap. 74.* docet, non vi refrigerante, sed discutiente, qualem ipsi inesse, adeo ut etiam duros tumores dissoluat, ut monet Platerus.

Simplicia.

Verum de menthâ & apio dubium videtur. Mercurialis enim & Platerus, ut & alii quidam Practici, mentham & apium fomenti & cataplasmatis loco ad sanguinem ad mammas trahendum: Iidem iisdem ad lac exsiccandum & absumendum utuntur. Antiquos si consulamus, Dioscorides, *lib. 3. cap. 38.* de menthâ, scribit, quod mammas, si tendantur, aut lacte turgeant, compescat. Et quod lac coire densarique in caseum non possit, si folia potionibus lactis immergantur. De apio verò scribit, *ibid. cap. 64.* quod mammarum duritiem ex lacte concretam reprimat. Recentiores quoque Botanici mentham commendant, ad duras mammas, cum nutrices infantes ablactant, ne lac coaguletur. Eodem modo *apium hortense* seu *petroselinum vulgare* post ablactatos infantes mammis imponi iubent, ad lac dissipandum, eiusque concretionem inhibendum. Ideo caussam non video, cur Platerus scripserit, mentham contusam mammis impositam lac allicere. Nisi forsan eo fine adhibeatur, cum pituitosus & crassus sanguis venas in mammis obstruit, qui hac ratione attenuatur.

Composita.

Ex simplicibus verò modo propositis talia composita parari possunt.

℞. *fol. apii, malua, mentha, ana* M. j. *sem. cumini, fœnigr. ana* unc. ß. *fl. chamæmel. meliloti ana p. j.* Coq. in Aq. pro fomento. Sub finem aliquid *Vini* adde.

Vel ex iis ad mollitiem coctis & contusis, addita *farinâ fabarum & oxymelite* vel *oxycrato* F. Cataplasma.

Vel ℞. *sem. cymini q. v.* Coq. in *aceto*. In decocto madefiat spongia recens, & mammis arctè imponatur.

Vel ℞. *sem. agni casti, psyllii, cumini, ana* Drach. ij. *alumin. scissil.* Drach. ij. Coq. in *oxycrato* ad consumptionem tertiæ partis, & decocto mammæ foueantur.

℞. *succi menthæ, saluiæ, petroselini ana* q. v.

Atq; in eo pannus maceretur, & mãmis imponatur.

Vel ℞. *farina lentium, lupinor. ana* unc. iij. *sem. cymini* Drach. ij. *fol. mentha* unc. ß F. Cataplasma.

Vel ℞. *mentha sic:a* M. ij. *petroselini, absinthii ana* M. j. Coq in poscâ ac contundantur. Deinde adde *farina orobi, lupinor. ana* unc. iij. F. Cataplasma.

Quæ lactare nolunt, foueant primò mammas hoc decocto.

℞. *fol. maluæ, lauri, fœniculi, apii, petroselini, menthæ ana* M. ß.

F. decoctum, quo mammæ foueantur. A fotu mammæ *oleo omphacino* illinantur.

Tandem ℞. *terebinth. vino & aq. ros. lota* unc. iij. *ouor. num.* iij. *croci* Scr. j. *cera q. s.*

F. Emplastrum, quod super linteo extensum, & in medio perforatum, ut papillæ exseri possint, imponendum. Atq. hæc cum singulis diebus manè & ante cœnam repetenda, atque si opus sit, ante emplastri impositionem lac exprimendum, vel exsugendum.

Ad affluxum etiam sanguinis prohibendum adstringentia supra mammas venis ab axillis ad eas descendentibus imponi possunt, parata ex *ol. myrtino, rosaceo, aceto, bolo Armeno, foliis plantag.* in formam linimenti redactis. Vel spongia oxycrato madida mammis imponatur; vel cataplasma ex *farinâ lentium & sem. cumini* cum *ol. rosaceo.*

Cautio de refrig. & adstring. adhibendis.

Talia tamen refrigerantia & adstringentia diu continuare tutum non est; cùm eorum usu lac in mammis facilè

facilè coaguletur. Tutius est, exsiccantia & discutientia antea proposita vsurpare.

Si tamen metus sit, ne mammæ ob nimium lactis adfluxum inflammentur, omnino repellentibus opus est. Itaque *folia lactuca, nymphea, papaueris, semperuiui*, vel cataplasmata ex his parata mammis imponenda.

Vel ℞. *terebinth. aq. menthe lote* ℥ iij. *pulu. sem. cumini, radic. ireos, mentha ana* Drach. ß. *croci* Scr. j. *cera q. s.* F. Ceratum molle.

Crocus & Cuminum collo appensa, vt mammas attingant, etiam lac absumere creduntur.

Si nihil lactis spontè è mammis effluat, neque etiam medicamenta id absumere valeant, magnaque sanguinis copia adsit, & matres infantes lactare velint, ne inflammatio mammarum excitetur, vel lac coaguletur, aut corrumpatur, per interualla ore fœminæ alicuius leniter exsugendum, non verò violenter, ne plus attrahatur, interim medicamenta continuanda. Vbi verò dolor magnus, & metus inflammationis non est, & mater infantem amplius lactare nolit, vel eum ablactare velit, omnino à suctione abstinendum. Aliàs enim quò plus lactis exsugitur, eò plus adfluit.

CAPVT III.

De Lactis vitiis & coagulatione.

Etsi verò lac quantitate moderatum sit; tamen præterea in substantiæ modo sese rectè habere, nec nimis crassum, aut nimis tenue esse debet; in qualitatibus esse dulce, non acre, salsum, aut alterius saporis ingrati particeps, non nimis calidum, aut alium excessum qualitatum habere, vt *part.* 1. *cap.* 2. *de morb. infantium*, dicetur. Degenerat tamen non rarò ab istis bonæ lactis conditionibus lac, & vitiosum euadit; quod quibus modis fiat, & quomodo lac vitiosum emendandum sit, de eo dicetur, *ibid. cap.* 3. cùm vitia illa lactis potius infanti, quàm matri aut nutrici noceant. Propterea etiam hoc loco de vitiis lactis nihil dicemus, sed tantum de lactis coagulatione agemus.

Lactis coagulatio. Duos autem autores plerique lactis concretionis modos ponunt, vnum appellant τρόμβωσιν, seu grumefactionem, id est, lactis in grumos concretionem; alterum τύρωσιν, seu caseationem, vbi lac in caseum quasi coagulatur. Et grumefactionem quidem fieri dicunt, cum omnes lactis partes, butyrosa, caseosa, & serosa simul concrescunt: Caseationem verò, cum butyrosa saltem & caseosa pars concrescunt; serosa verò exhalat & separatur.

Verùm de caussis valdè dissentiunt. Et primò grumefactionem quod attinet, statuunt Donatus Anton. ab Altomari, *de med. hum. corp. mal. cap.* 58. & Mercatus, *lib.* 4. *de morb. mul. cap.* 17. eam non posse fieri, nisi à frigido, idque eâ de caussâ, quod lac in grumos non aliter conueniatur, quàm sanguis: Sanguis verò in grumos non abeat, nisi vbi extra vasa sua elapsus calore suo destituitur. Eodem modo etiam in mammis deficiente earum calore lac in grumos abire statuit, præsertim si è vasis suis in spongiosa mammarum spatia elabatur. Caseationem verò fieri docet ex immodicâ mammarum caliditate, exsiccatâ ac per halitum digestâ parte eius tenui, & serosâ ac crassâ relictâ. Atque eâ ipsâ de caussâ Paulum Æginetam, *lib.* 3. *cap.* 35. & Aetium, *tetrab.* 4. *serm.* 4. *cap.* 34. & 35. diuersam instituisse horum affectuum curationem, & alia medicamenta pro lactis caseatione, alia pro eiusdem in grumos conuersione ordinasse. Mercurialis, *lib.* 3. *de morb. mul. cap.* 5. lac coagulari tam à caussâ frigidâ, quàm calidâ statuit.

Caussæ. Verùm enimuerò vix probabile videtur, duas eiusmodi lactis concretiones dari, sed vnicam saltem esse puto. Neque enim serum coagulatur; & vbi etiam extra corpus lac coagulatur, serosa pars separatur. Præterea non rectè supponitur, eodem modo lac in grumos conuerti, sicut sanguis in grumos conuertitur. Sanguis enim fibras habet, quibus concrescit, quæ si eximantur, amplius non concrescit, quibus lac destituitur & nihilominus, vbi sanguis è vasis suis excidit, & in externo frigore adseruatur; serum à reliqua eius parte segregatur.

Deinde ipsam caseationem lactis, quam appellant, quod attinet, longè alia ratio mihi videtur caseationis lactis, quæ fit à coagulo, quàm quæ fit in mammis. Coagulum enim nihil aliud est, quàm fermentum quoddam, seu lac in ventriculo lactantium animalium fermentatum, quod postea lacti additum facit, vt & ipsum fermentari incipiat. Vt enim massa seu pasta cruda panis, si adseruetur, acorem quemdam contrahit, & fermentum euadit; quo postea farina alia fermentatur: ita etiam in ventriculo animalium lac coagulatur, quod postea alii additum & illud coagulat. Idem facit acetum vel vinum lacti infusum, imo antiqui lacte ficulneo, quod non est frigidum, sed calidum & acre, lac coagulabant. Quæ omnia non quatenus frigida, sed quatenus spiritum quemdam fermentantem in se continent, faciunt, vt & ipsum lac fermentari incipiat, quâ fermentatione partes homogeneæ congregantur, & ab heterogeneis separantur. An verò hoc in ipsis mammis, vbi lac non in quodam spatio seu cauitate hæret, sed in suis vasis & glandulis cõtinetur, fieri possit, dubito. Mihi probabile videtur, si lac diutius in mammis detineatur, partes subtiliores & tenuiores sensim exhalare, crassiores relinqui, & inde præcipuè glandulas mammarum indurari, & satis duros tumores inde fieri posse, cùm lactis pars caseosa aliàs ad indurationem valde apta sit.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hoc malum, quod lac copiosum adest, & in mammis retentum fuit, vnde illæ tument, finduntur, & dolent, atque hinc inde duræ quædam tubercula apparent. *Signa.*

Prognosticum.

Si lac concretum in mammis diu hæreat, dolorque qui excitatur, continuetur, facilè fieri potest, vt inde sanguinis adfluxus concitetur, atque inflammatio, & ex inflammatione abscessus atque vlcus mammarum oriatur. *Prognosticũ.*

Curatio.

Curatio ferè eadem est, quæ scirrhi incipientis. Danda nimirum opera est, ve concretio lactis, quæ nondum facta est, inhibeatur; id verò, quod concretum est, dissoluatur. *Curatio.*

Ad lactis concretionem prohibendam.

℞. *Pulu. fol. menthæ, sem. coriandri ana* ʒ. ij. *ol. anethini* vnc. j. *ceræ q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Ol. menthe, chamameli. aneth. rutæ. ana* vnc. j. Misce.

Ad resoluendum autem lac concretum, exhibeantur, quæ lac concretum dissoluunt, vt *semen fœniculi, cumini, apii, agni casti, radic. fœniculi, eryngii, saluia, mentha, crocus, myrrha, coagulum leporis* Drach. j. pondere ex maluatico exhibitum.

Vel ℞. *Rad. fœnic. eryngii, ana* vnc j. *fol. maluæ* M. j. *fœniculi virid.* M ß. *sem. anisi* Drach j. Coq. in s. q. aq. pro ℔j. Col. adde *Syr. de duab. radic. oxymel. s. ana* vnc. ij. Misce.

Extra verò mammæ foueantur *decocto fol. fœniculi, anethi, abrotani, fl. chamameli, meliloti, sem. lini, fœnigraci.*

Vel *petroselinum* seu *apium hortense* tritum mãmis impo

imponatur; aut *mentha* cum butyro caprillo contusa.

Vel ℞. *Sem. nigella q. v. mica panis*, q. s.

Cum cereuisia misce, & formâ cataplasmatis impone.

Vel ℞. *Fol. malua & caulium coctorum & per setaceum traiectorum ana* vnc. j. *farina lentium*, vnc. j. *sem. lini, fænigr. fabar. ana* vnc. ß. *pingued. gallina, ol. lil. albor. ana q. s.* F. Cataplasma.

Si tumor sit durior, *acetum* addi potest.

Vt ℞. *Fol. mentha, brassica, furfurum ana* M. j.

Coqu. in aceto, & imponantur.

Vel ℞. *Succi apii, fænigr. caulium*, ana vnc. j. *aceti* Drach. vj. *croci* Drach. j. Misce.

Vel ℞. *Fol. apii, anethi, caulium ana* M. j.

Coq. ad molliriem & contundantur. Postea adde *Pulu. myrrha, ireos ana* Drach. ij. *croci* Drach. j. *ol. ruta* vnc. j. *aceti* vnc. j. ß. Misce. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farina lentium, hordei ana* vnc. j. *sem. lini, fænigr. ana* vnc. ß. *pulu. sem. cumini* Drach. ij. *ruta, croci ana* Drach. j. Coq. in *aceti q. s.* Postea adde *mellis q. s.* F. Cataplasma.

CAPVT IV.

De Lactis per aliena loca excretione.

Lac cum vrinâ excretum. LAc vt in mammis generatur, ita etiam per earum papillas ab infantibus exsugitur, imò aliquando, si copiosius sit, effluit. Refert tamen Ioan. *Per quas vias.* Schenckius, *ex obseru.* D. Capellæ, fœminam quandam lactis dimidium cyathum cum vrinâ eminxisse. Et Andr. Laurentius, *lib. 7. anat. quæst.* 11. scribit, se vidisse puerperas quàmplurimas per vterum & vesicam maximam lactis copiam excreuisse. Per quas autem vias lac ad vterum feratur, dubium est. Plerique id per consensum illum vteri & mammarum per venas mammarias & epigastricas fieri docent. Aliud tamen placet Andr. Laurentio, dum *lib. 8. anat. quæst.* 11. scribit: *Volunt ferè omnes Anatomici, epigastrica adscendentis ramulos cum mammaria descendentis riuulis coire, fierique harum venarum anastomoses. Ego, vt iam lib. 6. indicaui, harum venarum coitum non nego, sed patentiores & breuiores communionis huius vias inuenio. Epigastrica enim vena per vterum non spargitur, sæpiusque à ramo crurali oritur. Mammaria item, quam vocant, per interiorem sterni partem excurrit, triangularem musculum alitura, neque ad mammas ramulos, nisi fortè capillares, diffundit. Existimo itaque per hypogastricam & spermaticam, quæ peculiares sunt vteri venæ, refluere ad truncum cauæ sanguinem, lac, cæterosque humores; à trunco mox in axillarem; à quâ thoracica duæ insignes exortæ, pectorales musculos & glandosum mammarum corpus irrigant. Contrà à thoracicis refluere lac ad axillarem, ab hac in cauæ truncum, à quo per spermaticum ramum in vterum, per hypogastricum nunc in vterum, nunc in vesicam feratur; vnde plerumque lactea funduntur vrina post partum. Est etiam lactis per vrinas expurgationi locus breuiorque ductus per emulgentes ramos.*

Verùm dubito, an ista, quam proponit Laurentius, via sit breuior ab vtero ad mammam, & à mammis ad vterum; cum ex eius sententia necessarium sit, lac primùm in axillarem venam fluere, ab hac in truncum venæ cauæ: inprimis cum experientia testetur, communicationem istam mammarum & vteri fieri per mammariam internam, atque obseruârit & viderit CL. Io. Riolanus, vt *lib. 3. antropograph. cap.* 3. testatur, in puerperâ recens enixâ, mammariam internam & epigastricam crassitie calamo scriptorio pares fuisse: imo interdum minimi digiti crassitiem adæquent, vt Andr. Spigelius, *lib. 9. de hum. corp. fabr. cap.* 2. refert. Et licet verum, epigastricas venas non per vterum spargi, sed hypogastricas: quia tamen epigastricæ venæ ab eodem ramo oriuntur, à quo hypogastricæ, breuior longè via est ex mammariis in epigastricas, ex epigastricis in hypogastricas atque ex his in vterum, & contrà, quàm à mammaria ad thoracicam, ab hac in hypogastricam, & ab hac in vterum, ac contrà.

CAPVT V.

De rebus alienis per mammas excretis.

VT in mammis nihil aliud, quàm lac, secundum naturam generatur: ita etiam nihil aliud ex iisdem excerni debet. Accidit tamen, vt res aliæ præter naturam interdum per mammas excernantur.

Primò in vlceribus pus per mammas effluit, & *Pus à mammis effluens.* quidem in diuturnis vlceribus satis diu, qui fluxus postea sanato vlcere cessat. Et ex obseruationibus D. Iohan. Bauhini Schenckius, *lib.* 2. refert, moniali cuidam, pus per mammillas ab aliquot annis fluxisse. Verùm cum eadem fuerit vteri albis fluoribus obnoxia, procul dubio non verum pus fuit, sed illa ipsa materia, quæ antea per vterum euacuabatur.

Deinde obseruatum, sanguinem menstruum statis *Sanguis menstruus.* periodis per mammas euacuatum fuisse. Ita autor est Amatus Lusitanus, *cent.* 2. *cur.* 21. Mulieri cuidam nobili, cum puerum lactaret, & menses longo tempore suppressos haberet, per mammas sanguinem illi effluere cœpisse copiosissimum, à quo præter fluxionis tædium, nullum capitis dolorem aut noxam percipiebat. Factâ tandem ex saphenâ pedis sanguinis copiosâ extractione, sanguinem illico retractum fuisse, & mulierem ab hac fœdâ affectione liberatam fuisse.

Dalechampius, *in annotat. ad cap. 15. lib. 26. Plinij.* refert, nobili cuidam fœminæ, stato temporis interuallo, sanguinem è sinistrâ mammâ fluere guttatim solitum, quem cum Medicus imprudenter adstringentibus remediis inhibuisset, ac retinuisset, enatum inde cancrum, eoque illam periisse.

Et Mauritius Cordæus, *comm. 6. in lib. 1. Hippocratis de muliebr.* ex D. Fabri relatione hæc habet: Visa est mulier, Anno 1569. Castelloduni ad superiorem partam habitans, cui menstrua per mammæ sinistræ papillam mensibus singulis tantâ copiâ profluebant, vt quatuor vel quinque lintea vel mantilia imbubinaret inquinaretque sordidissimè. Eandem historiam Ambr. Paræus, *lib. 23. cap.* 52. refert. Idem Lusitanus, *cent. 7. obseru.* 48. narrat, Mulieri cuidam, quæ iam ter pepererat, & quartò vterum gestaret, & prope partum ageret, ex mammâ dextrâ sanguinem multum fluxisse, reliquam lænam lacte nouo, colostro dicto, plenam fuisse, & postea puerum feliciter peperisse, & saluam fuisse.

Et Andr. Laurentius, *in Anatom.* scribit, se vidisse mulieres quasdam, suppressis mensibus, sanguinem statis periodis, ceterisque circuitibus per mammarum papillas profudisse.

De sanguinis ad mammas confluxu, scribit Hippocrates, *5. aphoris. 40. Quibuscunque mulieribus sanguis ad mammas colligitur, furorem significat.* Scribit tamen Amat. Lusitanus, *alleg. loco*, se in duabus nobilibus fœminis, alterâ Lusitanâ, alterâ Italâ, sanguinem per mammillarum papillas effluere obseruasse, quarum tamen neutra in furorem aut insaniam deuenit, sed potius sanguine ex saphenâ illico misso restituta fuit. Verùm existimo, Hippocratem hoc aphorismo non loqui de menstruorum suppressorum per mammas euacuatione; sed de eo affectu, cum, vt Galenus *in comm.* habet, plurimus sanguis feruens per totum

corpua vagatur, & caput præcipuè petit, vnde insania oritur. Cuius cum aliqua pars ad mammas conuertitur, vt loquitur Hippocrates, & per eas non euacuatur, sed ibi dolorem vel inflammationem excitat; tùm sanguinis ad mammas conuersio futuræ insaniæ indicium est.

Curatur autem affectus iste commodissimè si Saphena in pede aperitur, atque ita sanguinis impetus, qui præter naturam versus superiora est, ad vterum & partes inferiores reuocetur, vt obseruationes ex Amato Lusitano modò allatæ docent.

Pili. Pilos quoque è mammis interdum excerui, supra, *sect. 1. cap. 10.* dictum est.

CAPVT VI,

De Colore papillarum mutato, & mammarum dolore.

Papillarum color. Papillæ in virginibus naturaliter instar fragi rubent, adeo vt nonnulli statuant, colorem illum mutatum, ob vteri cum mammia consensum, virginitatis amissæ signum esse. Sed falsò. Equidem in lactantibus liuent, nigricant in senibus: tamen, cum & in mulieribus, quæ Venerem expertæ sunt, sæpe iste color remaneat; & ex morbo etiam mutari possit: coloris ista mutatio, pro signo virginitatis amissæ haberi non potest. De quo scribit Hippocrates, *6. epid. sect. 5. Si mammarum papillæ, & quod rubet in illis, pallescat, morbosum vas est.* Nomine autem τῦ ἄγγεος, seu vasis, vterum intelligit. Cum enim vteri, vt dictum aliquoties, & mammarum maximus consensus sit, si vterus sese non bene non habeat, etiam mammæ compati, & color iste papillarum rubeus mutari potest, idque æquè in virginibus ac mulieribus accidere potest,

Tandem vt in aliis partibus sensu tactus præditis, ita etiam in mammis dolor quandoque excitatur. *Dolor mammarum.* Ortum verò vt in aliis partibus omnibus, ille habet à solutione continui: quæ fit à tensione, in mammarum à lactis abundantis distensione, & inflammatione; vel erosione & vellicatione ab acribus humoribus in cancro & aliis vlceribus.

A qua verò harum caussarum ortum habeat, facilè ex ipsis affectibus cognoscitur. Et quidem qui à lactis copiâ prouenit, mitissimus est; grauior, qui ab inflammatione; grauissimus, qui à cancro.

Tollitur verò commodissimè, caussis hisce, & morbis, à quibus pendet, sublatis, de quo ante dictum. Interim tamen licet ad dolorem à tensione ex lacte & inflammatione vsurpare anodina, ex *lactucâ, chamæmelo, panis medulla* cum *ol rosar.* & alia, quæ in partium externarum dolore cum inflammatione vsurpari solent. In cancro verò ex *aquâ solani.*

Vel ℞. *nucleor, Persicor.* q.v.

Contundantur; & infundantur in *Aq. frig. s.* vel *lactucæ* horis iiij. Postea colentur, & colaturâ linteolum madefiat, & mammæ dolenti imponatur, idque sæpius repetatur.

Vel imponatur *anagallis* viridis contusa.

Atque hæc de morbis & Symptomatibus, quibus Mulieres obnoxiæ sunt, dicta sunto: quæ vt in plurimarum commodum & sanitatem cedant, DEVS faxit.

DE

DE CVRATIONE INFANTIVM TRACTATVS.

PROOEMIVM.

ÆTATIBVS etiamsi sui peculiares morbi sunt, vt Hippocrates, 3. aph. 24. & seqq. docet; & Galenus, 1. epid. comm. 1. aph. 1. explicat, immutantur morborum species primò per anni tempora, quia singulis anni temporibus varij fiunt humores; secundò per naturas & ætates, quia pro naturis & ætatibus alia dantur temperamenta, & humorum exsuperantiæ dissident, pro quarum respectu morborum differentiæ commutantur. Inprimis verò infantes multi morbi infestare solent, qui etiam vulgò Infantium morbi nominantur. Cum quibus tamen ita comparatum est, vt pauci omnino tali natura præditi sint, vt infantibus proprij sint, & solis accidant. Quapropter etiam factum puto, vt Antiqui eos seorsim non explicauerint, sed inter alios morbos eos recensuerint: vt Mercurialis sine caussâ Medicos antiquos, & maiores nostros accusare videatur, quod partem hanc de Morbis infantium ieiunè, imò imprudenter, & frigidè tractauerint; & Ranchinus parum prudenter scripserit, maiores nostros miserè de morbis puerorum tractasse, vt ferè sepulta iacuerit partis istius theoria & praxis, & tantam fuisse Græcorum, Latinorum, & Arabum negligentiam, vt tam præclaram, tamque necessariam Medicinæ Practicæ partem posteritati tractandam reliquerint. Iniuriâ adfici Antiquos, vel id docet, quod Mercurialis & alij, qui de hac materiâ scripserunt, singulis penè capitibus, Græcos, Latinos, & Arabes allegant. Annon enim de Variolis & Morbillis scripserunt Arabes? Annon de hydrocephalo passim Græci & Arabes? Annon de Achoribus, fauis, tineâ, epilepsiâ, dentitione, balbutie, ranulâ sub linguâ, apthis, exomphalo, ani procidentia, lumbricis, & alijs plurimis ijdem Græci, Latini & Arabes? Illi ipsi potius accusandi videntur, quod multos morbos in suos libros congesserunt, qui adultis non minus familiares sunt, quàm infantibus; & in morbis & symptomatibus infantium omnia, quæ de natura & caussis eorum dici possunt, afferunt, cum tamen sæpe paucæ caussæ sint, quas enumerant, quæ in infantibus locum habent. Nos dabimus operam, vt eos præcipuè infantium p. n. adfectus tractemus, qui infantibus vel solis competunt, vel magis familiares sunt, quales recenset Hippocrates, dum 3. aph. 24. scribit: Paruis & nuper natis puerulis fiunt oris vlcera, vomitiones, tusses, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates; & aph. 25. Aduentante dentitionis tempore, gingiuarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluuia, maximè cùm caninos edunt, & iis præsertim, qui aluo sunt durâ: & aph. 26. Ipsis verò grandiusculis tonsillarum inflammationes, vertebrarum in occipitio introrsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmi, stranguria, strumæ, & alia tubercula, præcipuè verò ante dicta. De quibus & aliis quibusdam iam agemus, vtpote quod quidam solis infantibus competunt, vt dentitio, & quæ eam comitantur symptomata, crusta lactea, & Achores: quidam infantibus maximè sunt familiares, & iis frequentius accidunt, quam aliis ætatibus, quales sunt variolæ, morbilli. Infestant autem hi adfectus p. n. infantes frequentius, quia istâ ætate dispositiones

peculiares, adfectuum istorum caussæ, magis vigent & præsentes sunt, vt in specie postea patebit, quæ postea in pubertate & aliis ætatibus euanescunt & cessant. Et licet quidam ex istis adfectibus, quos proponemus, etiam aliis ætatibus conueniunt: tamen in iis hac ætate curandis peculiari prudentiâ opus est; cùm infantes non omnia medicamenta, quæ adulti, ferre possunt. Et quia non solùm peculiarem curandi rationem infantes requirunt, sed & aliam longè diætam, quàm adultiores, etiam de diætâ infantium agemus. Atque ita tractatus iste duabus partibus absoluetur, in quarum primâ de diætâ infantium, in alterâ de affectibus p. n. eorundem dicetur. In theoriâ tamen horum adfectuum penè omnia, quæ de natura eorum dici possunt, vt libris superioribus propôsita, omittemus; caussas quoque eas saltem recensebimus, quæ infantibus propriæ sunt.

PARS PRIMA.

De Diætâ & Regimine Infantium.

CAPVT I.

De Nutricis electione, & Diætâ.

Diæta infantium à Diætâ adultorum multùm discrepat. Et primò alimentum quod attinet, cum infantes dentibus ad ciborum masticationem idoneis, non instructi sint, neque etiam cibos crudiores concoquere possint, vt pote quod in vtero materno solo matris sanguine nutriti sunt, Creator rerum sapientissimus infantibus de peculiari nutrimento prospexit, mammásque dedit, in quibus sanguis ille, qui infantem in vtero nutriuit, edito eodem in lucem in lac conuertitur, quem infans progenitus naturæ instinctu, statim è mammis sugit, quas propterea Phauorinus apud Gellium, *lib.* 12. *cap.* 1. fontem sanctissimum corporis generis humani educatorem nominat. Iraque dum de Infantis regimine & diætâ agitur, prima cura de Nutrice esse debet, quæ infantem in lucē editum nutriat. Censemus autē lac maternum infanti commodissimum esse alimentum, vt pote quod ex eodem sanguine generatur, è quo infans in vtero formatus, & nutritus est, de quo postea in *quæstione* dicetur.

Qualis alimentum infantibus commodissimum.

Qualis nutrix eligenda.

Quia tamen interdum ob matris debilitatem & morbum aliquem, necessariò alia nutrix adhibenda, eligenda, quæ primò sit sana, nec morbo aliquo detineatur, boni corporis habitus, colore potius roseo, qui optimi temperamenti signum est, quàm fusco, & cum matris constitutione corporis conueniat; nisi forsan mater & infans non sint bonæ constitutionis, vt eam corrigere, & in meliorem deflectere opus sit; non sit lusca, ne infans eidem vitio adsuescat. Secundò, sit ætatis vegetæ, ab anno vigesimo ad trigesimum. Tertiò, sit bene morata, animo tranquillo, non iracunda, non melancholica, non stolida, non salax, non ebriosa. Quartò non sit primipara, si haberi potest, lacque nec nimis recens, nec nimis vetus habeat, propterea à partu non vltra decimum mensem absit. Quintò mammas mediocres & bene conformatas, non laxas, non pendulas habeat, papillas elegantes, & quas infans in sugendo bene capere possit.

Vtatur autem nutrix bonâ diætà. Aërem intemperatum, seu frigidum seu calidum, vitet. Munditiei studeat, corpus ab omnibus sordibus crebrò mundet, vestésque puras habeat. Cibis vtatur boni succi & facilis coctionis. Equidem commodum est, vt si mater, quæ est in re lauta, & suis vberibus prolem suam alit, saltem carne veruecinâ, hædina, vitulina, pullis gallinaceis, gallinis & caponibus, perdicibus, turdis, ouis, & similibus vescatur: Verùm cum sæpissime nutrices tenuioris fortunæ cibis delicatis non adsuetæ accersantur, eæ à victu consueto non nimis subitò transeant, & quæ cibis minùs delicatis adsueta est, non nimis auidè lautiorem sumat, sed paulatim ei adsuescat; à cibis tamen valde intemperatis, vitiosi succi, nimis salsis, aut aromatibus valdè conditis semper abstineat. Non etiam nimio cibo se oneret, sed famem cibus, sitim potus exspectet, saturitatem verò nimiam caueat. Vini in adsuetis vsus sit moderatus; cùm copiosiùs sumptum lac nimis calefaciat. In nostris regionibus cereuisia potus conuenientior est. Vigilias immoderatas, quantum fieri potest, nutrix vitet, & si interdum, dum infantes inquieti sunt, noctu vigilare oporteat, det operam, vt somno matutino id compenset. Vitam non planè otiosam & desidem agat, sed mediocribus laboribus exerceatur. Animi pathemata nimia vitet, neque domestici occasionem irascendi, vel mœrendi nutrici temerè præbeant; cum ex eiusmodi animi adfectibus lac corrumpatur, indéque infantes in grauissimos morbos coniiciant. A Venere nutrices toto lactationis tempore abstineant; cùm coitus lac corrumpat, ipsique malas qualitates imprimat, & si concipiat nutrix, infanti qui alitur, id noxium sit, cùm & lac imminuatur, & alienis qualitatibus inficiatur. Aluus nec laxa, sit, nec adstricta. Si propter victum liberaliorem, aut aliâ de causâ vitiosi aliquid humoris in nutrice cumulatum esse suspicio sit, leui aliquo purgante nutrix euacuanda, quæ eo die, aut certè maximâ diei parte, à lactatione abstineat nisi forsan eadem operâ infans purgandus sit.

Diæta nutricis.

QVÆSTIO.

An commodius Infans lacte materno, an verò nutricis alienæ alatur?

An commodius lacte materno, an nutricum, alere infantem.

Infantem commodissimè ali lacte materno, modò dictum est. Generatur enim illud ex illo ipso sanguine è quo infans in vtero materno formatus & nutritus est; & proinde naturæ infantis maximè cognatum alimentum est. Nutricis vero lac, quanquam etiam lac sit, & quidem humanum: tamen omnino in hoc non minor est differentia, quàm constitutionis corporis ac temperamenti matris & nutricis, & nullius nutricis lac tantam habet conuenientiam cum corpore infantis, quàm lac maternum, quod è sanguine generatur, quo infans antea formatus, & in vtero nutritus est. Et licet vitulum hoc vel illo lacte vaccino alere perinde foret: tamen in homine hoc non parum refert, qui non vt vitulus ad pastum solùm, sed longè in nobiliorem finem

nem & diuiniora opera educatur. Ideóque nonnulli eas matres reprehendunt, quæ alienis nutricibus infantes suos nutriendos tradunt. Ita Phauorinus Philosophus, vt A. Gellius, *lib.* 12. *cap.* 1. refert, cum audisset à matre nobilis cuiusdam puerperæ, parcendum esse ei, & adhibendas puero nutrices, ne ad dolores, quos in enitendo tulisset, munus quoque nutricationis graue ac difficile accederet, dixisse; Oro te, mulier, sine eam totam integram esse filij sui matrem. Quod enim est hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse ac statim à se abiecisse; aluisse in vtero suo sanguine suo, nescio quid, quod non viderit, non alere nunc suo lacte, quod videat iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem? Et Scipionem Africanum dixisse ferunt. Ego magis mihi iudico esse matrem, quæ etsi non me peperit, per biennium me nutriuit, quàm quæ me peperit, & postea dereliquit. Præterea cum parentes pij & probi liberos suos non solùm facie & formâ corporis, sed & ingenio ac moribus sibi similes fieri cupiant, id consequentur felicius, si mater suo lacte infantem alat, quàm si nutrici lactandum tradat. Licet enim nutrimentum facultati naturali proximè inseruiat, non animali, atque ita ad ingenium formandum, quale etiam lac infans sugat, non multùm facere videatur: tamen cùm ex chylo sanguis, è sanguine spiritus generentur, & certum sit, quod mores sequantur temperamentum corporis, ad hoc verò conciliandum lac non parum faciat: cum ipso lacte nutricis mores imbibuntur, qui plerumque minùs probati sunt. Mercenariæ enim illæ nutrices, quæ etiam ad nobilium liberos lactandos conducuntur, rusticæ plerumque sunt, aut certè de vulgo hominum, moribúsque parum politis & probatis præditæ, imò sæpissime meretrices. Graui oratione apud Gellium, *lo. alleg.* id persequitur Phauorinus: Quæ, malùm, *inquit*, ratio est, nobilitatem istam nati modò hominis corpúsque & animum benignè ingenitis primordiis inchoatum, insitiuo degenerique alimento lactis alieni corrumpi? præsertim si ista, quæ ad præbendum lac adhibetur, aut seruilis, & vt plerumque fieri solet (de more sui temporis & gentis loquitur) externæ atque Barbaræ nationis, si improba, si informis, si impudica, si temulenta est. Nam plerumque sine discrimine, quæcunque id temporis lactens est, adhiberi solet. Patiemur igitur infantem nostrum pernicioso contagio infici, & spiritum ducere in animum atque in corpus suum ex corpore & animo deterrimo? Id hercle ipsum est, quod sæpenumero miramur, quosdam pudicarum mulierum liberos parentum suorum neque corporibus neque animis similes exsistere. Hinc immisericordiam Dido exprobratura Æneæ, 4. *Æneid. apud Virgil.* ait: *Hyrcanæque admôrunt vbera Tygres*; quod ex Græco desumptum, *λαίνας μαζὸν ἐθήλαξε*, *Leana vbera suxit*. Insuper matrum amor maior est in liberos, quàm nutricum, quæ mercedis tantùm caussâ hoc officium præstant, & proinde eorum curam negligentius habent, & neque detrimenti quicquam cauent, omnésque molestias, quas lactatio coniunctas habet, patienter sustinent, modò infanti bene sit, quod nutrices illæ mercenariæ non faciunt, & si à matribus de suo officio & infantis salute moneantur, monendo deteriores fiunt. Quæ nutricum improbitas & negligentia adeo nota est, vt Græcis occasionem prouerbij dederit, quod exstat apud Aristophanem, *in mill. καθάπερ αἱ τίτθαι σιτίζεις κακῶς, quemadmodum nutrices pascis malè*. Tandem accidit sæpissimè, vt infantes ob illam continuam conuersationem, & acceptissimum ac gratissimum lactationis officium, nutrices plus ament, quàm matres, &, vt Phauorinus, apud Gellium, *loc. alleg.* ait, ipsius infantis affectio animi, amoris, consuetudinis, in eâ solùm, vnde alitur, occupetur, & proinde, prout in expositis vsu venit, matris, quæ genuit, neque sensum vllum, neque desiderium capiat. Et frustra mammas ac lac Natura matri dedisset, si illo infans non alendus esset, neque solùm pauperum indigentiis occurrere, sed omnium omnino infantium necessitati Creator optimus prouidere voluit.

Alij contra nutricibus tradendos esse infantes existimant, hisce de caussis: Primò, quòd sæpe matres non sint optimo temperamento præditæ, sed morbosæ, quædam etiam non bene moratæ, quam vitiosam dispositionem, cùm infantes à matribus acceperint, non augendam esse lacte matris vitioso, sed potius corrigendam lacte nutricis meliori temperamento præditæ. Secundò, ad dolores & labores, quos in pariendo tulisset mater, onus lactationis & nutritionis graue ac difficile addendum non censent, idque præcipuè faciendum esse in iis, quæ sunt teneriori corpore. Delicatiores enim & molliores fœminas, tantam & tàm longam fœtum lacte nutriendi molestiam ferre non posse. Tertiò putant, quod recta diæta faciliùs nutrici, quàm delicatæ matri imperari possit. Quartò, eâ de causâ quoque nutricum potius lacte, quàm matrum, alendos censent infantes, quod animi adfectibus magis obnoxiæ sint matres, quam nutrices, & facilè perturbentur, si malè habeant infantes, vnde lac corrumpatur, & in morbos infantes coniiciantur. Quintò, quòd matres Venere vtantur, atque inde vel impregnentur, vel menses patiantur, vnde lac & imminuitur & vitiatur. Sextò, quod lac primis diebus tenuius & aquosius est; ideo, quia sanguis primis diebus nondum adsuetus est ad mammas adfluere, neque etiam mammæ in elaboratione lactis adhuc exercitatæ sunt. Ideóque putant, commodius esse, infantem lacte nutricis, ali, quæ habeat lac minus serosum & aquosum. Septimò labem per contagium lactis accedere primis diebus putant, ex lochiis impurissimis & venenatis, nonimestri spatio detentis. Tandem ea quoque procul dubio caussa est, quod matres plurimæ suis mammis alere infantes nolunt, ne pulchritudo corporis, quæ ex mammis est, corrumpatur.

Verùm enim verò prior sententia verior est, ob rationes pro eâ allatas. Inter rationes verò pro contrariâ opinione adductas, prima saltem attendenda est. Si nimirum mater nimis debilis sit, aut morbo aliquo corripiatur, aut corpus *κακόχυμον* habeat, aut insigniter malè morata sit. Tum enim, commodiore nutrice adhibitâ, vitia illa animi & corporis emendare licet. Reliquæ verò rationes non magni momenti sunt. Nam secundò, etsi mater sit tenella & delicata: tamen qui vires dedit ad concipiendum, fœtum gestandum, & pariendum, idem & ad lactandum vires dabit, ac testatur experientia, sæpe etiam tenellas fœminas prolem suam optimè suo lacte nutrire. Tertiò, matres honestæ longè obsequentiores sunt maritis & Medicis, ac diætæ, salutis prolis gratiâ, quam impensè amant, obseruantiores, quàm mercenariæ nutrices. Quartò, testatur experientia, nutrices mercenarias plerumque affectibus malis duci & moueri, & cum familiâ rixas alere, facilique de causâ irâ commoueri, & inde infantes sæpe in periculum graue conicere. Quintò, Venerem quod attinet, matres salutis liberorum amantes, etiam hac in parte quid sui officij sit norunt, neque impossibile est, vt anno, & quod excurrit, Venere abstineant; cum honestis matronis sæpe longiori tempore, ob itinera, vel morbos maritorum, debito coniugali carendum sit. Sextò, nil etiam ex lacte primis diebus serosiore incommodi infantes percipiunt, vt ipsa experientia testatur; & si hanc ob caussam materno lacte alendi non essent infantes, omnes omnino nutricibus tradendi essent. Et si quid incommodi habet hoc lac serosius, facilè alieno lacte adhibito per paucos dies euitari possit. Censet tamen Adr. Spilegius,

lac istud serosius primis diebus nullum habere incommodum, sed naturam eo ipso saluti infantis prospexisse, vt scilicet isto lacte serosiore feculenti humores, in ventriculo & intestinis infantium, in vtero materno collecti, abstergerentur. Septimò, nil quoque periculi ex lochiis, quibus primis diebus lac infici putant, metuendum. Etenim quicquid vitiosum est, per vterum euacuatur, purissima verò sanguinis pars ad mammas, ad lactis generationem, mittitur. Et omnino, si aliquid valeret hæc ratio, saltem primis diebus, quibus lochia fluunt, nutricibus tradendi essent infantes, non toto lactationis tempore. Tandem, quod pulchritudinem illam corporis & mammarum, quæ lactatione corrumpatur, attinet, de eo Phauorinus, *loc. alleg.* apud Gellium egregiè: An putas naturam fœminis mammarum vbera quasi quosdam næuulos venustiores, non liberorum alendorum, sed ornandi pectoris caussâ dedisse? Sic enim pleræque istæ prodigiosæ mulieres fontem illum sanctissimum corporis, generis humani educatorem, arefacere ac exstinguere, cum periculo quoque auersi corruptique lactis, laborant, tanquam pulchritudinis insignia sibi deuenustet.

CAPVT II.

De Lactis boni conditionibus.

Siue autem mater siue nutrix aliena infantem alat, lac bonum esse debet. Sumuntur autem lactis boni notæ primò à substantiæ modo. Bonum enim lac nec nimis crassum, nec nimis tenue esse, sed mediam consistentiam habere debet. Nam crassum facilè in ventriculo infantis non coquitur: tenue verò ex cruditate prouenit, & serosum humorem copiosum admixtum habet. Consistentia verò lactis cognoscitur, si ex Aetii sententiâ pilus ei immergatur. Nam si lac bonæ consistentiæ sit, æqualiter pilo adhæret, si verò nimis tenue sit, planè defluit. Vulgò bonæ consistentiæ lac putatur, si patinæ, vngui vel speculo instillatum subsistat, & nec statim defluat, nec reclinatum immotum hæreat: siquidem si statim instar aquæ diffluat, nimis tenue & serosum est; si verò motâ & reclinatâ patinâ, vngue vel speculo immotum hæreat, nimis crassum & viscidum est. *Lac bonum unde cognoscatur.*

Secundò, lac sit boni coloris, album nimirum & eius coloris, qui inde lacteus appellatur. Ab hoc colore quò magis recedit lactis color, eò deterius est, & vel cruditatis, vel adustionis, vel humoris vitiosi admixti indicium est.

Tertiò, sapor sit dulcis & gratus, qualis lacti proprius est, & non facilè in aliâ re inuenitur. Si verò lac insipidum sit, cruditatem arguit; si acidiusculum, intemperiem frigidam; si salsum, acre, amarum, intemperiem calidam, vitiososque humores admixtos habet.

Quartò, sit boni & suauis odoris, nihilque acre, vitiosum, nidorosum, acidum exspiret. Tale enim quid si lac referat, facilè in ventriculo infantis corrumpitur.

CAPVT III.

De Vitiis lactis emendandis.

Cvm verò non rarò accidat, vt cùm matrum, tùm nutricum lac ab eâ, quam descripsimus, bonitate deflectat, nec tamen semper nutricem, seu matrem, seu aliena sit, mutare liceat, aut commodū sit; qua ratione lactis illa vitia emendari possint, dicendum. Sunt autem ea varia: de copia aut paucitate hîc nihil dicemus; cùm de eo vbi de mammarum, quorum munus est lac generare, symptomatibus egimus, *lib. 4. part. 3. sect. 1.* dictum est. Hîc saltem de lacte tenui, crasso, & alienis qualitatibus prædito emendando agemus.

De Lacte tenui & aquoso.

Lac iusto tenuius euadit, ob seri & aquosæ humiditatis copiam nimiam, quæ sanguini, è quo lac generatur, permiscetur. Copia autem nimia seri colligitur, vel ob errores in victu commissos, vel ob coctionis, præcipuè in hepate, debilitatem, vel etiam ob mammarum intemperiem, inprimis frigidam & humidam. *Lac tenue & aquosum.*

Lac serosius quomodo cognoscendum sit, *praced. c.* dictum, cui hoc addendum, si lac coagulari permittatur, facilè patebit, an seri nimia copia adsit. Caussæ etiam modò enumeratæ è signis suo loco propositis innotescunt. *Signa lactis serosi.*

Tenuius autem & serosius minus nutrit, vnde infantes emaciantur, sæpe quoque in diarrhœam eâ de caussâ incidunt; vel si lac acrius sit, appetitus deiicitur, & pustulæ in corpore excitantur. *Prognosis.*

Vt verò lac crassius fiat, cibis siccantibus & calefacientibus vtendum, pane bene cocto, aniso & fœniculo condito, carnibus assis, oryzâ, amygdalis, pisces, olera, fructus horarii vitandi, neque etiam iuscula multa sumenda. Potus sit vinum vel cereuisia bona. Nutrix vtatur exercitio frequentiori, quia diætâ tatione si nondum istud vitium corrigatur, lenis humoris serosi purgatio instituenda, ad quam item *syr. ros. solutiuus*, & *mechoä: anna* vtilia sunt, ac si serum sit biliosum, etiam *rhabarbarum*. Tandem quoque sudores vel Laconico, vel medicamentis prouocandi, vt superfluæ humiditates in corpore absumantur. Si tamē ob hepatis vel alterius visceris vitium humores serosi in corpore cumulentur, id emendandum, & bona in corpore coctio procuranda. Si mammæ sint frigidæ & humidæ, calefacientibus & siccantibus ea intemperies corrigenda. *Curatio.*

De Lacte crasso.

Contrarium vitium est Lactis crassities nimia. Contrahitur autem illud, vel propter cibum aut potum crassæ substantiæ, vel propter mammarum temperamentum calidius & siccius, quo tenuiores partes sanguinis absumuntur & aduruntur. *Lac crassum.*

Cognoscitur lac crassius, vt *cap. praced.* dictū, sicut & post lactis emulsi concretionē, si parum seri habet. *Signa.*

Solet verò lac crassum plura secum trahere incommoda. Nam & difficilius coquitur, & facilè in ventriculo coagulatur, vnde varii morbi & symptomata in infantibus excitantur. *Prognosis &c.*

Emendatur autem nimia lactis crassities cibis boni succi & facilis coctionis, quales sunt carnes pullorum, vitulina, hœdina: à bubulis verò, porcinis & similibus, vt & caseo abstineat. Quæ si non sufficiant, medicamenta moderatè calefacientia & humectantia, ac simul attenuantia vsurpanda, vt *fœni-culum recens*, *hyssopus*, *cicherrum*, & si vitiosi aliqui crassi humores sanguini permixti sint, ii euacuentur. *Curatio.*

Lac, si sit crassius, interdum planè induratur. Et quidem si secundum omnes partes, butyrosam, caseosam & serosam concrescat, τρόμβωσις seu grumefactio dicitur: Si verò saltem secundum partem butyrosam & caseosam, τύρωσις, caseatio, nominatur. Verùm cum hoc vitium potius matribus & nutricib. damnū afferat, quàm infantibus, nisi quod ipsis lac alimentum subtrahitur: de hac lactis concretione supra, *lib. 4. part. 3.* dictum.

De Lactis acrimonia, sapore, odore, colore vitioso.

Lactis acrimonia, sapor, odor, &c. vitiosus.

Vitia ista omnia lac contrahit vel à prauæ diætæ ratione, vel ex morbis & intemperiebus, quibus viscera matris aut nutricis laborant. Nihil enim est in nobis, quod omnis generis impressiones & mutationes facilius suscipiat, quàm lac, quod vel brutorum lac docet, quod pro pascuorum ratione varium colorem, odorem, saporem contrahit. Quapropter si mater vel nutrix porro, cœpis, frixis, salsis, acidis, cibis nimis aromatibus conditis, oleribus, raphano & similibus vescatur, si irâ vel aliis animi affectibus perturbetur; si libidine tentetur, si nimium vigilet, varias mutationes lac inde suscipit. Deinde si viscera matris aut nutricis sint intemperata, atque inde cacochymia cumuletur, ex sanguine vitioso lac bonum generari non potest, sed pro cacochymiæ ratione lac varia vitia contrahit, & nunc biliosum atque acre est, nunc salsum, nunc humoris atri & melancholici particeps. Huc pertinent mammarum morbi. Nam si ex intemperie aliquâ, inflammatione, apostematibus laborent, bonum lac generare non possunt.

Signa. Cognoscuntur ista vitia, vel ex ipso lacte, vel matre, vel ex infante. Ex lacte quidem, si linteum candidissimum in eo immergatur & in vmbrâ siccetur. Tunc enim ex colore vitium lactis patefit; cùm si lac sit biliosum, linteum flauescat; si melancholicum, nigrescat quodammodo. Gustu quoque acrimonia, amaritudo, salsedo deprehenditur: imò etiam si odorem grauem lac spiret, vitiosum est.

E nutrice, quod cacochymiæ alicuius in ipsâ adsint. Ex infante, quod plorat, tormina ventris habet, non bene nutritur, vlcuscula & aphthas in ore habet, per aluum liquida viridia vel flaua deiicit.

Prognostica. Lac autem einsmodi infantes in periculosos morbos conicere solet. Ex eius enim vsu tormina ventris & alui fluxus concitantur, vigiliæ, macies, aphthæ oriuntur, sæpe quoque epilepsia excitatur.

Curatio. Emendatur verò lac eiusmodi, si sanguinis, è quo generatur, vitium corrigatur. Ad quod emendandum plurimum valet bona victus ratio, si nimirum nutrix vtatur cibis optimi succi, qui cacochymiam optimè corrigunt; si det etiam operam, vt cibos bene coquat; contra abstineat ab omnibus, quæ lac corrumpere & vitiare possunt, acribus, salsis, cibis praui succi; vitet iram, & alios animi affectus vehementiores, Venerem. Vini quoque boni & odorati vsus moderatus in assuetis lactis odorem vitiosum corrigit.

Si diæta ad vitium sanguinis corrigendum non sufficit, medicamentis vtendum, quæ contrarias humori peccanti qualitates habent. Tandem etiam si nec victus ratio, nec alterantia medicamenta vitium lactis emendare possint, lenioribus medicamentis, quoties opus repetitis, pro humoris peccantis & cacochymiæ ratione, *syrupo rof. solutiuo & rhabarbaro*, si cacochymia sit biliosa; *agarico*, si pituitosa; *foliis sena*, si melancholica. Eo tamen die, quo purgatur nutrix, mammam infanti non præbeat, donec purgatio absoluta sit; nisi forsan vnâ operâ ipsum infantem etiam purgare nonnihil necessarium. Lac enim purgantium vires facilè induit.

Denique si mammæ aliquo morbo laborent, is conuenienti modo curandus, de quo suo loco.

CAPVT IV.

De Diæta & Regimine Infantium recens natorum.

VT autem in specie de diætâ & regimine Infantium agamus, postquam infantis vmbilicus abscissus, ligatus & compositus est, atque ipse infans lotus, statim constitutio eius inquirenda & perlustranda. Ideóque primò considerandum, an mater toto gestationis tempore, satis sana & incolumis vixerit. Id enim sani quoque infantis indicium est; inprimis si & pater sanæ constitutionis fuerit. Deinde videndum, quali colore præditus sit infans nuper natus. Optimus autem infantis recens nati color est subruber per totum corpus. Is enim indies paulatim in floridum mutatur. Qui verò primùm editi colore sunt florido, aut dilutiore & albido, ij plerumque parum bono temperamento sunt præditi & frigidiores, minúsque vegeti, nec viuaces. Tertiò vagitus & ploratus recens nati infantis debet esse clamosus & clarus, qui spiritalium membrorum thoracísque validi & robusti ac spirituum copiosiorum est indicium. Si verò submisse plorant, eos vitale robur imbecille, ac spiritus, pectorísque musculos mouentis facultatis debilitatem habere significatur. Quartò, considerandum, an omnium partium magnitudo, numerus, figura, meatus, situs, cum aliis connexio sese rectè habeat. Itaque obstetrix illum blandè contrectet, atque exploret, an quid aliqua in parte sit malè conformatum, vt illud postea, quantum fieri potest, melius fingi & corrigi possit, brachia & crura sæpius extendat & contrahat, vt si quid muci vel sordium iis adhæreat, abstergatur & dissipetur; palpebrarum, aurium, narium, podicis, vuluæ, penis ductus meatus & orificia exploret, an rectè pateant, in digitorum in manibus & pedibus interstitia inquirat, ne quid p. n. cohæreat; digitum in os immittat, & à sordibus fauces & linguam mundet, & an vinculum linguæ rectè sese habeat, exploret. Hinc fasciis & linteolis mollibus infans inuoluendus, & in cunas reponendus. Galenus, 1. *de tuend. sanit. cap* 7. antequam fasciis infans deligetur, totum prius corpus sale modico conspergendum censet, quo cutis eius densior solidiórque iis, quæ intus sunt, partibus reddatur. In vtero enim æquè cum reliquis mollem fuisse. Verùm metuendum est, ne sal mordacitate suâ pruritum excitet, & alia incommoda infanti afferat. Ideóque hic mos à paucis postea receptus, successítque in eius locum apud multos infantes recens natos vino abluendi consuetudo, nec ratio, quam affert Galenus, vero consentanea est; siquidem cutis in vtero iam peculiarem constitutionem ab internis partibus differentem obtinet: neque cutem densare, & transpirationem prohibere tutum est, vt ipse Galenus *cap.* 10. monet. Multò minus Barbarorum quorundam & inter eos Germanorum quondam mos imitandus, cuius Galenus, *loc. alleg.* mentionem facit, qui infantes adhuc ab vtero calentes proximo flumini immergebant, vt validiores solidioréśque redderentur, & vt infantium, quos ad bellum præcipuè educare solebant, robur & vires explorarent; cum procul dubio hanc in aquam frigidam immersionem non nisi robustiores tulerint, teneriores verò & imbecilliores exstincti fuerint, de quo Virgilius:

Durum à stirpe genus natos ad flumina primùm
Deferimus, sæuóque gelu duramus & vndis.

Signa infantis sani.

Sic enim sanè, vt Iul. Alexandrinus, *salubr. lib.* 27. *cap.* 3. scribit, vt cùm nationes istæ barbaræ animaduerterent, quàm à nascendi statim initio inter aduersissima quæque, & incommodorum cursus assiduos, vita per bella & rapinas, ærumnásque omnes, dies & noctes, nubilo, sereno, ventoso, quieto à ventis, tempestuoso ac furente, pacatóve cœlo, nullo discrimine ducenda foret, durandorum sibi natorum aduersus istas iniurias, in amnes à partu statim immersionem sibi commodam esse existimarint, satiúsque esse duxerint, vt vitæ in eo aleam subirent nati, à quo vel ingens exspectanda esset atque incomparabilis ex successu reliquo omni tempore vtilitas, quàm eos

ad

ad ærumnosam vitam reseruare: tamen barbarum & efferum hunc morem & inhumanam prorsus consuetudinem fuisse nemo negare potest, quàm ipsi barbari postea etiam abrogarunt, quàque ipsi sine reliquæ vitæ damno carere potuissent, cùm aliàs, etiamsi non in aquam modò natos immersissent, ita parum delicatè eos tractarint & educarint, vt prima educatio vitæ totius fuerit rudimentum, omnibúsque iniuriis ferendis facilè percommoda.

Antequam verò infanti mamma præbeatur, *mellis* aliquid vel *ol. amyg. dulc. recentis*, vel *diamygdalatum*, seu *mistura vel ex ol. amydg. d. recenti, & sacchara* confecta lingenda præbeatur, vt si quæ sordes & excrementa in vtero collecta in ventriculo & aluo infantis hæreant, abstergantur. Solet enim in vtero materno in ventriculo & intestinis infantis materia quædam nigra & picea quasi colligi, quæ primò statim euacuari solet, quod nisi fiat, epilepsia concitari potest. Imò censent nonnulli, integro primo triduo diamygdalato isto vel simili materiâ infantes nutriendos esse. Alij etiam putant, cùm lac primis diebus minus purum sit, aliam nutricem interim adhibendam esse, donec lac purius fiat. Quod vt non improbamus: ita lactis conditio est inspicienda; cùm in aliis matribus citius, in aliis tardius lac purum fiat. Si enim valdè impurum sit, præstat aliam nutricem adhibere, donec purius reddatur. Serosius non nocere putat Adr. Spigelius vt supra dictum, sed potiùs prodesse, ad abstergendum istud nigrum excrementum.

Infans quoque ab omni externâ iniuriâ muniendus, & in aëre mediocriter calido seruandus. Si tamen temperamento optimo præditus non sit, aër non nihil ad contrariam qualitatem inclinet. Temporum tamen anni etiam habenda ratio, vt scilicet hyeme in aëre calidiore, æstate frigidiore degant. Iaceat infans in cunis, in loco non nimis luminoso, ne è tenebris vteri materni egressus, lumine nimio offendatur. Lumen siue Solis siue candelarum accensarum ita ipsi obiiciatur, vt rectis oculis id aspicere possit, non verò sursum vel ad latus retortis aut contortis oculis id excipiat: Ideóque non retrò ad caput eius candela ponatur, vel Solis lumen admittatur, ne dum oculis in cunis lucem perquirit, nec corpus aut ceruicem eò flectere potest, quocunque potest modo aut limis, aut transuersis, aut retortis, aut distortis oculis lumen adspectare conatur, teneros musculorum oculos mouentium tendines in eam consuetudinem adducat, vt naturæ habitum inemendabilem inde contrahat, & strabus infans fiat. Quod quamprimùm animaduertitur, imò si quid vitij huiusmodi ab ortu habeat, in quam partem sese p. n. flexerit oculus, eius partis ex aduersum statuatur lumen diurnum nocturnúmque, vel res splendidiores, vt pictæ tabulæ, aut aulæa coloratiora eâ parte oculis obiiciantur, vt in contrarium oculos moueat infans. Quâ de caussâ etiam coopertum vel aliud velum in cunis supra caput infantis extendi solet vulgò, vt hoc modo lumen nimium excludatur, & vagus oculorum motus inhibeatur, ac visus in rectum dirigatur.

Cauendum quoque studiosè, ne terreatur infans. Nunquam etiam is, seu vigilans, seu dormiens, solus relinquatur, ne vel ab animalibus venenatis, vel externis aliis iniuriis quas à se depellere non potest, lædatur: sicut compertum habetur, scorpiones, serpentes, lacertas in ora infantium irrepsisse, vel eos alio modo læsisse vel feles iis incubantes eos suffocasse. Dormiat & cubet infans in cunis, non apud matrem vel nutricem in lecto, donec ipse manibus & pedibus solutis, ad motum iam aptior sit, ne, quod sæpe compertum, manibus & pedibus fasciis ligatus & inuolutus, vel lecto, vel ab incumbente per somnum matre aut nutrice suffocetur. Cunæ verò, in quibus cubant infantes, sunt duplices, aliæ in semicircularibus subditis pedibus in pauimento vel tabulato agitantur; aliæ sunt pensiles. Hæ cómodiores sunt; cum sine grauiore concussione, leui manuó agitatione, vel fasciarum attractione moueâtur, nec infans ex iis facilè excutiatur: illæ verò tû maiore agitatione & concussione mouentur, & interdũ infantes ex iis excutiuntur. Si tamẽ ploratus infantis sedari aut somnus leui illâ pensilium cunarum agitatione conciliari non possit, harum fortiori agitatione interdum opus est. Quæ res ipsa ostendit, nullam omnino ætatem esse, cui torpor & quies nimia grata sit, sed omnes moderatis exercitiis delectari, & propterea infantes, cùm ipsi nondum moueri & exerceri possint, alienâ ope, quâ mouentur, gaudent.

Somno plus indulgeant infantes, quàm vigiliis, vt concoctiones meliùs perficiantur, neque vigiliis spiritus dissipentur; vnde si vigiliæ vrgeant, cantionibus, cunarum agitatione, gestatione in vlnis & frequenti mammarum exhibitione somnus conciliandus: quâ in re tamen cauendum, ne nimia copia lactis, quàm concoquere non possit, ventriculus infantis oneretur.

Recens natus infans singulis diebus semel balneo aquæ dulcis tepidæ abluendus, simúlque corpus infantis moderatè fricandum. Frictiones enim eiusmodi coctionem & distributionem alimenti adiuuant, exercitiique & motus, quem infantes ob corporis mollitiem nondum obire possunt, loco est, omniaque membra roborat, & firmiora reddit. Et ad fricandum nonnulli oleo dulci vtendum censent, cui quidam etiam salis triti pauxillum addunt, quod tamen in nostris regionibus vsitatum non est.

A Balneo infans fasciis linteis inuoluendus, ne manus & pedes liberè mouere, & ossa, quæ flexibilia adhuc sunt, distorquere, & figuram prauam eis conciliare possit. Post menses quatuor manus & brachia solui, & fasciis liberari possunt. Totus autem thorax & venter, etiam vltra annum, linteis inuoluendus, ad souendum calorem, & partes istas tuendas. Alias etiam quoties expergiscitur infans, à sordibus excrementorum alui & vrinæ mundandus, ne ex iis pruritus, dolor, & excoriatio aliqua contrahatur.

Curandum quoque vt aluus libera & mollis sit; quod facilè fiet, si lac bonum sit & conuenienti quantitate præbeatur; quod si aluus durior sit, oleis, pinguedinibus, & linimentis emollientibus venter inferior infra vmbilicum illinendus, vel etiam clyster emolliens iniiciendus.

Ploratus quidem & vagitus mediocris ad cerebrum euacuandum, pulmones dilatandos & euacuandos, calorémque natiuum excitandum faciunt: verùm immodicæ fluxiones in oculos, catarrhos, herniásque excitare solent. Minùs quoque nocent ploratus ante lactationem, & lacte planè concocto; plus verò post lac suctum; cùm concoctionem impediant. Et cùm infantes non sine caussâ plorent, sed lacessiri à re aliquâ molestâ, prudens mater vel nutrix diligenter inquirat, quænâ caussa ploratus sit, vt eâ amotâ quies & somnus infanti concilietur. Videndum nimirum, an inuolucra sordida sint; cùm infantes munditiem ament, nec inuolucris fecibus alui vel vrinâ conspurcatis & sordidis placidè dormiant; an fasciæ nimis strictæ sint, linteamina dura, aspera vel contorta, vel acus, aut pungens aliqua res simul inuoluta, an verò tormina ventris adsint.

Alimentum quod attinet, primis aliquot mensibus saltem lac sugendum præbeatur, idque toties, quoties illud postulant, modò non vomitu, vel alui fluxu laborent, ventriculúsque copiâ lactis non oneretur. In lactando autem infante hoc obseruetur, vt ei nunc dextra, nunc sinistra mamma præbeatur, præcipuè cùm infanti iam manus à fasciis solutæ & liberæ permittuntur, ne si sinistræ solùm admoueatur, [illegible] præbendum

dextramque

dextrámque ita manum sinu & brachiis nutricis oppressam habeat, sinistram vero liberè moueat, è consuetudine hâc solùm sinistrâ manu vti incipiat. Post menses verò aliquot etiam pulmenta ex farinâ triticea infanti præbeantur, quæ cum sint nimis humida & viscida, & propterea tormina & obstructiones pariant vermésque & calculos generent, in ollâ fictili nouâ in clibanum immittenda, & eoúsque ferè ibi relinquenda, donec panis, qui simul immissus est, coctus sit. Ita enim viscidítatem illam deponit. Vel quod commodius est parentur pultes ex medullâ panis tritícei, inprimis aquâ maceratâ aut lotâ, cum aqua aut lacte paratâ. Vegetiores infantes maturè iis assuescere possunt. Post pulmenta autem sumpta per horam ferè à lacte abstineat infans, ne lac cum pulte diutius in ventriculo detentum corrumpatur. Atque talis diæta vsque ad detentionem obseruanda.

CAPVT V.

De Diæta infantis à detentione vsque ad ablactationem.

ANtequam infanti dentes erumpunt, non conuenit, ipsi solidiores cibos dare; cùm eos masticare non possit. Postquam verò dentes eruperint, ipsum sensim solidiori cibo adsuescere, lac tamen denegare conuenit: & proinde panis à nutrice nonnihil masticatus, hinc legumina cocta, & carnes item masticatæ interdum ori infantis indendæ: duriora autem quæ sunt, ea exhibenda non sunt. In hac tamen alimenti mistione id cauendum, ne, dum lac est in ventriculo, aliquid acetosum, austerum, vel alium qualitatis excessum habens, ob quem lac in ventriculo coagulari vel corrumpi possit exhibeatur.

Deinde cùm Infans iam membris firmior fit, & manibus ac pedibus iam vti, ac repere & ambulare incipit, bonum indicium est, & caloris insiti fortioris ac vegetatioris constitutionis argumentum, si infans crebrò sese loco moueat, nec quietus planè sedeat. Qui verò quieti & quasi torpidi sedent, minùs alacres & viuaciores sunt. Non tamen nimis maturè ad motus tales infans admitteodus; multò minùs, quod interdum imperitæ nutrices faciunt, vt pedibus nimis maturè insistat, cogendus, vnde crura adhuc mollia distorquentur & curua fiunt, infantésque vari, vacij, vel valgi euadunt. Cum autem pedibus iam firmiter innititur, fasciâ molli cingulo connexâ à nutrice semipendulus ducendus infans. Deinde vt solus ambulationi adsuescat, paruo curriculo, quod ipse protrudere, simúlque cum curriculo ambulare, nec tamen cadere possit, includendus, quales passim apud matres familiâs videntur, quatuor infra subditis rotulis sic compositi, vt quoquo versum sese egerit infans ei inclusus, facilè sequatur. Hoc enim tanquam ludicro exercitio, nunquam fallente pede, aut labente gressu, sensim infans ambulationi adsuescit & formare ac figere pedes, & gradus sistere incipit. Vbi verò iam ipse sine adminiculo ambulare incipit, cùm vix fieri possit, quin aliquando cadat, solus non relinquendus, & vt periculum omne præcaueatur, circulus quidam rotundus frontem ambiens, duos alios semicirculos, formâ crucis in vertice capitis sese intersecantes annexos habens, ex linteo panno vel pelle aliquâ molli, lanâ bombycinâ vel pilis capreoli infarctos, veluti corona capiti imponendus, qui si infans forsan labatur, præcauet, ne alicubi caput in res obuias duras impingat.

Balneum quod attinet, equidem infans recens natus singulis diebus lauandus est; post tertium tamen mensem vsque ad septimum alternis diebus eum lauare sufficit; à septimo verò mense vsque dum à lacte remouetur, singulis septimanis bis lauare sufficit. Nec hoc circa regimen infantium hoc loco prætereundum, cùm sæpe hâc ætate infantes, sinistrâ manu agiliores fiant eamque vsu roborent, contra dextram torpescere sinant, fasciatione & obligatione sinistræ manus id præcauendum, & dextra manus ipsis libera, relinquenda, vt ea frequentiore vsu roboretur & agilior fiat.

CAPVT VI.

De Infantis ablactatione.

INfans à lacte remouendus non est, antequam ferè perfectum dentium numerum habeat. Etenim si citiùs ablactetur, cibos solidiores ob dentium defectum masticare non poterit; quod cum in adultis incommodum sit, & difficilis in ventriculo coctio fiat, si cibus in ore masticatione nō præparatus ingeratur, multò magis in infantibus id accidit. Præterea cum infans in dentitione, & maximè cùm caninos edit, febres, gingiuarum dolorem & alia symptomata pati soleat, periculum est, ne ablactatio malum istud augeat. *Ablactatio infantis.*

Tempus ablactandi infantes non semper idem est. Quidam n. sunt vegetiores, qui citiùs ablactari possunt; alij debiliores, qui diutiùs lactandi. Interdum quoque matris vel nutricis caussâ si conceperint, vel non satis rectè valeant, citiùs, quàm fieri deberet, ablactatio instituenda. Ideóque alij mense duodecimo, alij decimoquinto ablactantur. Commodissimum tamen est, vt ad sesquiannū, vel etiam biennium infans lactetur; & cōmodiùs est, diutiùs paulò infantes lacte nutrire, quàm nimis citò ablactare. Conuenientissimo enim hoc alimento partes roboratæ per omnes postea ætates huius benigni alimenti beneficium sentiunt. *Tempus ablactandi.*

Quocunque autem tempore ablactatio fiat, non subitò alieni cibi infanti offerendi sunt, sed, dum adhuc lactatur, sensim iis adsuescat, cùm omnis subita mutatio sit periculosa, & cibos etiam bonos, quibus non adsueuit, homo malè ferat. Ideóque pulmenta ex medullâ panis loti, iuscula è càrne gallinarum, vel bubulâ coctâ cum pane triticeo exhibenda. Vbi parùm à tempore ablactationis abest infans, etiam legumina & carnes animalium faciles coctu & boni succi, à matre vel nutrice semimansæ, infantibus exhibendæ.

Commodiùs verò fit ablactatio vere & autumno, quàm æstate vel hyeme, ne alterationi corporis, quæ ex nouo cibo fit, alia, quæ ex ambientis aëris calore vel frigore fit, alteratio accedat, infánsque lædatur. Nostræ quoque fœminæ, nec sine ratione, commodiùs esse existimant, infantem crescente, quàm decrescente Lunâ ablactare.

Et quia interdum accidit, vt infantes mammam nullo modo relinquere velint, papillæ succo absinthij recenti, vel seq. Linimento illinendæ sunt:

℞. *Mellis* Drach. ij. *aloes* Drach. ß. *succi absinth.* Drach. j. M.

Vsus tamen horum non sit nimius, ne labia & gingiuæ infantium ab aliis inflammentur, aut ventriculus lædatur. Et quia interdum quidam infantes mel & dulcia abhorrēt, iis papillis illitis infantes ablactari possunt. Commodissimum verò est si matres & nutrices è conspectu infantium sese subtrahant. Si enim eas non videant, mammam quoque earum non ita appetunt.

Vbi ablactatus est infans, non statim cibi solidiores, sed ij, quibus dum adhuc lactaretur, sensim assuefaciendum diximus, ei exhibendi, pulmenta nimirum è *Diæta ablactatorum infantium.*

pane

è pane triticeo loto, iuscula carnium, ipsæque carnes animalium teneriores & coctu faciliores, vt & legumina quædam. In nostris regionibus infantibus commodè dantur iuscula è cereuisiâ cum pane cocta & butyro condita, quæ satis bene nutriunt. Vinum infantibus non præbendum; in nostris verò regionibus commodè ipsis cereuisia exhibetur.

CAPVT VII.

De Diætâ Infantium post ablactationem.

Diæta infantium post ablactationem.

Reliquam verò Infantium vsque ad primum septennium diætam quod attinet, omnino ea adhuc ab adultorum differt; cum infantes adhuc imbecilles sint, ac corpore tenello, nec diætæ errores facilè ferre possint. Sæpiùs cibus istâ ætate porrigendus, & tantùm, quantùm non solùm nutrimentum corporis, sed & augmentum requirit: & vt rectè Hippocrates, 1. *aph.* 13. scribit: ieiunium minimè omnium pueri ferunt, atque inter eos ij maximè, qui acriori & viuidiori ingenio.

Animi affectus quod attinet, danda opera, ne infantes ita vehementer commoueantur, neque tristitiâ afficiantur, neque in timorem incidant; cum eiusmodi animi passiones vehementes fortes in corpus impressiones faciant, vnde epilepsia & alia mala excitantur. Quia tamen malitia innata est infantibus, & ad praua ij proniores sunt, quàm ad bona & recta, non etiam nimis iis indulgendum, sed à teneris omnes illæ animi facultates & affectus omnes ita moderandi, vt rationi, ceu dominæ, obediant, & hac ipsâ ætate sedandorum deinceps omni ætate animi affectuum actionúmque ad rationis normam ac præscriptum edendarum fundamenta iacienda. Cum enim Leonum & Vrsorum catuli ita mansuefieri possint & cicurari, vt rectoris etiam nutui planè obediant, quod ab adultis postea nunquam obtinetur: quidni in homine quoque vis ea animi, cui affectus insident, ita assuefieri possit, vt rationis ductum sequatur, aut si ab eâ deflexerit, statim ad eam recurrat, eiúsque iussa audiat? Non tamen omnium affectuum indicia primis statim annis sese detegunt & patefaciunt, sed inprimis iræ signa, quæ tum aliis modis, tùm ploratu inprimis sese prodit. Itaque danda opera, vt pullulantes subinde animositatis atque iræ affectus reprimantur, & qui primâ ætate nec iussa nec monitus audiebant & admittebant, iam monita accipere, imperata facere, minas intelligere & formidare assuescant, & subinde luxuriantes è prauo semine affectus in primâ herbâ suffocentur, & ita ad vitæ munia obeunda postea à teneris informentur. Ad animi affectus temperandos & ludi faciunt, Indíque infantibus, cùm ea ætas seriò agere nihil possit, concedendi, sed tales, qui corpori damnum nullum afferant. Motus corporis tales sint, quales anni singuli ferre possint, neque in otio & torpore educandi sunt. Cum enim copiosiore alimento opus habeant, vt modò dictum, nisi motus aliquis accedat, alimentum non bene in omne corpus distribuitur, & calor natiuus obruitur. Sæpius adhuc hac ætate lauandi sunt. Qui cum iis conuersantur, sedulò cauere debent, ne quid blasphemum, maledicum, scurrile & impudicum vel dicant vel agant, quod infantes in exemplum trahere possint. Circa sextum annum ætatis iam literas discere incipiant, magistróque tradantur, qui ad sequentes vitæ periodos eos præparet.

* * *

PARS II.

De Morbis & Symptomatibus Infantium.

CAPVT I.

De Infantium morbis in genere.

VÆCVNQVE autem diligentia in Infantium diætâ rectè instituendâ adhibeatur, rarò tamen fit, vt non aliquid p. n. patiantur. Etenim cum totis nouem mensibus sanguis singulis mensibus euacuari solitus, ac præterea vitiosi humores, qui interdum cum eo euacuari solent, in vtero retineantur & cumulentur, facilè fieri potest, vt labes illa in fœtum deriuetur; Insuper cum matres non omnes æquè sanæ sint, & præterea multi graues sæpe in diætâ errores committantur, omne vitium illud vnà cum alimento fœtui communicatur, quæ omnia etsi non semper in vtero morbos in Infantibus pariunt, (quod tamen etiam nonnunquam fit) tamen postea in lucem editis caussæ istæ in vtero collectæ sese exserunt, & varios morbos ac symptomata excitant. Accedunt postea & aliæ caussæ externæ & euidentes, quæ cùm alias mouendo, tùm ipsæ per se morbos pariunt. Primò nimirum ipsi partus labores, in quibus & ipse infans, dum comprimitur, & sæpe non sine vi, ex vtero extruditur vel extrahitur, læditur. Deinde vmbilici abscissio & ligatura, è quâ, antequam consolidescat, etiam aliqua molestia & dolor accidit, imò interdum inflammatio quoque. Tertiò loci mutatio. Dum enim antea matris vtero & peculiaribus inuolucris, carne, membranis, & humoribus, omnibus tepidis, mollibus vel liquidis, infans ambiebatur & tegebatur, iam aëri, cui non assueuit, obiicitur, & linteis siccis atque asperiusculis inuoluitur. Quartò, qui antea matris sanguine, eóque purissimo, quem natura eligit, alebatur, nullo labore ventriculi accedente, iam nouo cibo, lacte nimirum vel matris vel nutricis, quod non semper æquè probum, imò pultibus sæpe alitur, vnde morbi matrum & nutricum in infantes deriuantur, & cibi iam in ipso ventriculo prius coquendi sunt, & postea in hepate in sanguinem mutandi, qui omnibus partibus alimentum præbeat, à quibus concoctionibus varij errores accidere possunt. Tandem ipsa intemperies infantium calida & humida putredini & inde variis morbis est obnoxia. Et licet calor in infantibus satis sit copiosus, & vegetus: tamen sæpe excrementorum copia obruitur.

Sunt autem morbi & symptomata infantium plurima. *Differentia.* Nonnulli quidem iis cum adultis communes sunt, quibus tractandis quidam libros suos de infantium morbis augent. Verùm eos omnes hic, quantum fieri poterit, prætermittemus, & eos saltem, qui infantibus vel proprij, vel magis familiares sunt, proponemus, in quibus recensendis autores etiam variant. Hippocrates secundum ætates eos diuidit, vt supra *in proœmio* diximus, dum 3. *aph.* 24. ita scribit: *Paruis & nuper natis pueris fiunt oris vlcera, vomitiones, tusses, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditas.* Et *ib. aph.* 25. *Adueniente dentitionis tempore, gingiuarum pruritus, febres, conuulsiones, alui profluuia, maximè cum caninos edunt, & iis præsertim, qui crassissimi sunt, & qui aluo sunt durâ.* Et *ibid. aph.* 26. *Ipsis verò grandiusculis tonsillarum inflammationes, vertebræ in occipitio introrsum luxationes, anhelationes, calculi, lumbrici rotundi, ascarides, verrucæ pensiles, satyriasmi, stranguria, struma, & alia tubercula,*

tubercula, præcipuè verò ante dicta. Et quidem verum est, quosdam ex his certis infantium temporibus proprios esse, vt vmbilici inflammationem nuper editis; quosdam temporis progressu fieri, vt dentitionem & calculos: plerique tamen toti infantiæ communes sunt. Neque enim vigiliæ, pauores, tusses, solùm nuper natis, sed & post accidunt. Conuulsiones, febres, non solùm circa dentitionem, sed & nuper natis, & post contingunt. Et sunt præterea alii morbi, qui quoque infantes infestant, vt variolæ, morbilli, crusta lactea, faui & achores, ranula sub linguâ, vinculi linguæ breuitas, intertrigo, & alii. Quapropter Practicos plerosque secuti à capite ad calcem morbos & symptomata ista, quæ infantibus seu propria, seu magis familiaria sunt, proponemus.

Etsi verò nonnulli existimant, infantium morbos solùm naturæ & mulieribus, quæ infantes tractant, committendos esse: tamen & hic Medico suæ partes sunt. Equidem quidam morbi difficulter in Infantibus cognoscuntur; cùm infantes nec voce, nec alio indicio partem affectam, & morbum, & symptomata monstrare possint: στοχασμῷ tamen erudito non rarò & hi cognoscuntur: quidam verò morbi & symptomata per se manifesta sunt. Etsi quoque non omnia medicamenta admittant infantes, neque omnia auxilia vires eorum imbecilliores ferant: dantur tamen auxilia, quæ ipsis infantibus commodè adhiberi possunt, & eâ ipsâ de caussâ peculiari prudentiâ opus est in medicamentis infantibus præscribendis, atque ideo de infantium morbis curandis peculiariter tractare opus est.

In curatione autem infantium præcipuè auxiliorum & medicamentorum habenda est ratio; neque enim infantes ob corporis debilitatem fortia medicamenta & auxilia ferunt. Sanguinis missionem certè non sustinent. Nam etsi Rhases, *lib. de peste, cap.* 4. post quintum ætatis mensem pueris posse cucurbitulas apponi statuit: tamen nemo hodie in tam tenellâ ætate id audet. Imò nec Auicennæ consilium, qui, *quartâ primi, doctr.* 5. *cap.* 21. post annum cucurbitulas pueris apponi permittit, facilè quisquam hodie, præcipuè in nostris regionibus, sequitur. Et si purgatione opus est, fortia purgantia non ferunt infantes, sed vel glandes ano indendi, vel clysteres iniiciendi. E. g.

℞. *Fol. viol. maluæ* an. M. j. *flor. chamamel. viol.* an. P. j. Coq. in s. q. *Aq. f.* Col. ℞. vnc. iiij. vel v. pro ratione ætatis, & adde *Syr. vel mellis ros. sol.* vnc. ß. Drach. vj. vel vnc. j. *ol. violar.* vnc. ß. F. Clyster.

Vel ℞. *Seri lactis caprin. q. s.* Adde *Syr. de cichoreo cum rhabarb.* vel *melius aut syrup. ros.* vel *viol. solutiu.* Drach vj. *ol. viol.* vnc. ß. F. Clyster.

Si aliis purgantibus opus est, matri vel nutrici commodissimè exhibentur. Vis enim purgantium per lac in infantes deriuatur. De quo Hippocrates, 6. *epid.* c. 6. t. 35. *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem syluestrem edentes, pueris purgatio.* Neque, vt Galenus *in comment.* addit, elaterium solùm, quod cucumeris syluestris succus est, quemadmodum & ipsum cucumerem vescentes lac puerorum lactantium purgatorium gignunt, verùm si quod aliud etiam medicamentum purgatorium sumpserint. Et quidem tutius est, vt fortiora talia capræ comedant, & caprarum lac ipsis matribus & nutricibus exhibeatur. Ita enim efferatior vis medicamenti purgantis, in tot alterationibus & mutationibus, quæ & in caprâ & in nutrice fiunt, refringitur. Ipsi verò matri mitiora purgantia exhibere tutius est. Ipsi tamē etiam infanti lenitiua pro ratione ætatis exhibere licet, vt *Syr. & mel. rosar. & viol. solutiuum, Syrup. de cichor. cum rhabarb. de fol. sene, mannæ, cassiam, passulas laxatiuas.* Et cum talia medicamenta non semper promptè sumant, pul-

uis mechoacannæ, ac pauxillum cinamomi vel zingib. iusculis inspergi potest. Purgantia verò ex ☿ & ♁, quacunque etiam ratione ab Empiricis commendentur, infantibus non exhibenda. Et memini aliquot infantes; ☿ *vitæ*, & *Croco metallor.* temerè exhibitis, necatos fuisse. Imò nec alterantia fortiora ipsis exhibenda. Vetula hîc quædam, non ante annos multos, infanti recens nato epilepsiâ laboranti gutt. ij. vel iij. ol. succini exhibuit, vnde tantus in corpore infantis ardor excitatus est, vt tota cuticula, quasi feruidâ aquâ combustus fuisset infans, abscesserit, & infans paulò post mortuus sit.

CAPVT II.

De Febribus Infantium, & Variolis ac Morbillis.

VT autem in specie de his dicamus, sunt Infantium morbi alii Vniuersales, alii particulares. Vniuersales quod attinet, ex iis præcipuè sunt febres, & quæ interdum iis coniunguntur Variolæ & Morbilli. Sunt verò febres, quæ infantes inuadunt, vel *Febres infantium* sporadicæ & priuatæ, vel epidemiæ. Febres illæ priuatæ ex variis caussis oriuntur. Primò enim Febres omnis generis, quæ adultis accidere solent, etiam eos ex iisdem caussis corripere possunt; Testaturque ipsa experientia, febribus continuis & intermittentibus omnis generis, tertianis, quartanis, non saltem adolescentiæ propiores, sed etiam tenellos adhuc infantes corripi, sicut anno 1616. cum autumno quartanæ hîc frequentes valdè essent, etiam infantes tres menses nati quartanâ correpti sunt. Verùm de hoc febris genere, cùm infantibus cum adultis id commune sit, hîc non agam, neque rectè inter morbos infantium febres recensentur: & si inter morbos infantium hæ febres numerari deberēt, multi quoque alii morbi, qui infantibus cum adultis communes sunt, hîc addendi essent. Et propterea Mercurialis, *lib.* 2 *cap.* 1. *de morbis*, non rectè inter morbos puerorum de hisce febribus tractat. Et quanquam plures caussas, cur in infantibus febres accidere possint, affert: tamen ipsis cum adultis vel sunt communes, vel falsæ, veluti quod corpora puerorum sint densa; cùm contrà omni Medicorum consensu constet, esse laxa & mollia; & quod Galenus dicat, 3. *aph.* 25. propter ætatem puerilem febres fieri. Corrupta enim exemplaria sunt, in quibus legitur, *febricitant pueri propter ætatem*; cùm in emendationibus legatur, *febricitant hac ætate propter dolores, vigilias, & inflammationes.* Duo verò alia febrium genera infantibus propria sunt: Primò enim infantes & frequentissimè quidem, febre corripiuntur, ob lac corruptum: quoniam vbi hoc putrescit & bilescit, reliquos etiam humores accendit, vnde tandem calore accenso cordi communicato febris oritur. Deinde infantes febribus corripiuntur, vbi dentes ipsis erūpunt. Nam, vt loco ante allegato, 3. *aph.* 25. dictū, febricitant infantes propter dolores, vigilias, inflammationes. Etenim dum dentes ipsis erumpunt, dolor & pruriginosus & pungitiuus in infantium ore excitatur, nonnūquam & gingiuæ inflammātur, vnde vigiliæ oriuntur, quæ caussæ omnes humores calefaciendi, exsiccandi, inflammandique, atque ita febres pariendi vim habent.

Signa Diagnostica.

Febres ex primariæ iisdem signis, quibus in adul- *Signa*

tis,

tis, cognoſcuntur. Febres autem, quæ ex lacte corrupto fiunt, ex eo cognoſcuntur, quod tunc dentes nulli erumpant, lactiſque corrupti ſigna adſint, ventris tormina, alui deiectiones crebræ, flatus vel virides, Febres autem ex dentitione, dentitionis ſignis manifeſtantur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Febres illæ plerumque periculo vacant; cùm cauſsâ ſublatâ ſponte ceſſent. Si tamen lactis corruptio diu duret, interdum infantes in vitæ periculum coniiciuntur.

2. Quibus in dentitione febris acuta accidit, ij rarò conuulſionibus tentantur. Hippocrates, *de dentitione.*

3. Interdum tamen fluxiones alui & vigiliæ accedunt, quæ infantes iugulant.

Curatio.

Curatio. Si febris ſit à lacte corrupto, cùm tales febres plerumque ſint bilioſæ, frigidis ac humidis vitium illud corrigendum, & propterea alimenta talia matri ſiue nutrici exhibenda, lactuca, endiuia, acetoſa, emulſio ſem. 4. frigid. major. ptiſana hordeacea; Vino vero matres & nutrices, dum infantes, quos lactant, febricitant, abſtineant.

Ipſa etiam nutrix *mannâ, caſſiâ, el. lenit. ℞. Diacathol. & Syrupo ſolut.* leniter purganda.

Poſſunt & alterantia ipſis infantibus exhiberi, vt *ſuccus & ſyr viol. ſyrupus acetoſ. citri, violar. Aqua cichorij, endiuia, violar. ſaccharo dulcorata.*

Extra verò ſpina vnguento è *mucilagine ſem cydonior. & pſyllij, cum ol. viol.* & modico *cera* parato, inungatur. Aut emplaſtrum ex *ſempervino, plantagine, ſolano, rutâ, farinâ hordei & albumine oui*, ventriculo imponatur. Et omnino vtile eſt, vbi lac corrumpitur, ac bileſcit, refrigerantia & adſtringentia ventriculo imponere, vt lactis corruptio præcaueatur, & bona fiat concoctio.

Vt ℞. *Ol. roſar. maſtichin.* an. Vnc. ß *ſantal. rubr. corallior.* an. Scrup. j. *cera parum.* Miſc.

Si verò à dentitione febris ſit, danda opera, vt dentium eruptio facilis ſit, & dolores, qui in dentitione accidunt, leniantur, de quo infra, *cap. 14. de dentitione*, dicetur. Alterantia quoque, quæ de febre ex lacte corrupto modò ſunt propoſita, & hic locum habent, & vtilia ſunt.

De Variolis & Morbillis.

Variola & Morbilli. Interdum verò febres epidemiæ graſſantur, quæ infantes præcipuè corripiunt, quarum criſis fit per variolas & morbillos. Egi autem de hoc febris genere pluribus, *lib. 4. de febrib. cap. 12.* quæ ibi videantur. Pauca ſaltem hic addam. Primò cauſſam quod attinet, grauiſſima eſt de eâ apud Medicos controuerſia, & plures ſunt de ea re autorum opiniones, duæ tamen præcipuæ, vna Arabum & eorum, qui ſtatuunt, variolas & morbillos ex reliquiis menſtruæ impuritatis in vtero contractæ oriri. Altera Fernelij, qui docet, ex peculiari malignitate aëris, corpora teneriora infantium afficientis, variolas & morbillos generari. Rationes pro vtraque ſententiâ *loc. alleg.* videantur. Verùm commodiſſimum videtur, vt ibidem diximus, ſententias iſtas coniungere & ſtatuere, in corporibus infantium vitioſam aliquam diſpoſitionem in vtero contractam latere, quæ ab aëre externo maligno, vel contagio in actum deducta, ebullitionem quandam humorum & febrim excitet, cuius criſis fiat per variolarum & morbillorum eruptionem, quæ propterea etiam, vbi eruperint, ceſſet. Aut ſi quis adhuc magis in Fernelij partes inclinare velit, ſtatuere poſſet, quod aër malignus & contagium pro malignitatis peculiari differentiâ, nunc has, nunc illas in humoribus corruptiones inducat, & nunc dyſenteria, nunc bubones, nunc carbunculi oriantur: ita hanc etiam humorum corruptionem inducere, è quâ variolì vel morbilli oriantur, præcipuè in infantibus, quorum ſanguis calidior longè & humidior eſt, & longè aliter diſpoſitus, quam adultiorum, & propterea etiam vbi à maligno aëre vel contagio inficitur, aliam quàm in adultis corruptionem induit. Vnde etiam pro aëris conſtitutione variâ, nunc mitiores, nunc peiores ſunt variolæ & morbilli: quod non fieret, ſi ſaltem ab internâ in vtero contractâ diſpoſitione ortum haberent. Interdum quoque penè peſtilentes ſunt, & compertum eſt, tantum in variolis fuiſſe humorum corruptionem, vt ſub cruſtis vermes reperti fuerint; Præterea non ſolùm carnoſas partes, vt Paræus, *lib. 19. cap. 1.* adnotauit, ſed & oſſa arroſerint & corruperint, inſtar luis Veneræ, atque arroſis & labefactatis cubiti, carpi, genuum & pedum dearticulationibus mouendi facultatem ademerint, imò etiam in ipſa interna viſcera ſæuierint, vt in diſſectione morbo hoc extinctorum obſeruatum, & eas in iis impreſſiones reliquerint, è quibus poſtea dyſenteria, phthiſis, hydrops ſecuta ſint. Contagioſæ verò penè ſemper ſunt infantibus. Etſi n. plurimi infantes variolis & morbillis corripiuntur, ad quos contagium non peruenit, ex ſolâ aëris conſtitutione maligna: tamen infantes cum aliis infantibus variolis & morbillis laborantibus ſine periculo non conuerſantur, ſed μίασμα ab iis hauriunt, & eodem morbo corripiuntur.

Deinde & hoc notandum, duo interdum genera febrium accidere in Variolis. Etenim in Morbillis vbi ſufficienter ij eruperint, vt & in variolis, ſi paucæ & benignæ ſint, ſolet febris planè euaneſcere. In variolis verò ſi ſint copioſæ & prauæ, vbi ſuppurare incipiunt, cùm tota cutis ſæpè intumeſcat & quaſi inflammetur, ſolet noua febris, etſi prior ferè euanuerit, accendi, quæ interdum periculoſior eſt, quàm prior, & quæ non prius ceſſat, donec variolæ maturatæ ſint, & exſiccari incipiant.

Tandem etiam de præſeruatione aliquid addendum, an nimirum tutum ſit, à variolis infantes defendere, Vbi notandum, præſeruationem inſtitui poſſe, vel dum infans nondum febricitat, metus tamen eſt, cùm alij infantes plurimi hoc morbo laborent, ne & ipſe variolis corripiatur; vel dum infans febricitare iam incipit. Prior præſeruatio inſtitui poteſt, vel mutatione aëris, vel medicamentis adhibitis. Aërem mutare commodum eſt, cum variolæ ſunt malignæ, & plurimi infantes moriuntur. *Præſeruatio à variolis & morbillis.* Si verò variolæ ſint benignæ, & plerique omnes euadant, non neceſſarium eſt, aerem mutare; cùm nihilominus alio tempore, ac forſan periculoſiori, idem morbus, vt omnibus fere neceſſarius, iis ſuſtinendus ſit. Non inutile tamen tunc eſt, pro ratione ætatis & corporis conſtitutione, infantes leniter purgare, vt cacochymia & vitioſi humores, qui malum exaſperant, & febrem deteriorem reddunt, ſubtrahantur. Deinde alexipharmaca mitiora & contra malignitatem pugnantia exhibere, quæ naturam roborant, vt poſtea in expellendis variolis & morbillis fortior ſit. Si verò iam febris præſens ſit, amplius præſeruatio locum non habet, ſed tunc danda opera, vt variolæ, vt & morbilli, maturè erumpant, quâ de cauſsâ expellentia exhibenda, de quibus *loc. alleg.* dictum. Interim vtile eſt, partes quaſdam priuatas, vt oculos & fauces, vt indem *eod. loco*, dictum à variolis & morbillis defendere.

Narratur

Narrauit mihi Illustriss. quædam Principissa in Aulâ paterna vsitatum fuisse, vt virginibus, quas variolæ inuadebant, tota facies linteo rosar. madido obtegeretur. Quâ re equidem deformitas, quæ ex cicatricibus variolarum oriri solet, præcaueri potest. Verùm dubito, an semper tutum sit eiusmodi remedium, & an illam, quæ per faciem erumpere erat, materiam, natura ad partes ignobiliores sit detrusura. Quod nisi fiat, & variolæ sint multæ, facilè fieri poterit, vt in capite retenta cerebrum occupet, & delirium, phrenitidem, & alia mala excitet.

Capvt III.

De Crustâ lacteâ, Achoribus & fauis.

Crusta lactea.

PArticulares verò corporis humani partium affectus, qui infantibus proprii vel familiares sunt, quod attinet, primò, si à capite ad calcem progredi licet, occurrunt crusta lactea, achores & faui, quæ omnia sunt vlcera & tubercula capitis inprimis, quæ infantibus tempore lactationis accidunt, quibus perpetuò saniosum & purulentum quid emanat, quæ Græci ἀχῶρες & κηρία seu fauos nominant. Vulgò eadem crusta lactea, seu lactumina, Germanicè *der Ansprung* nominantur. Nonnulli, neque planè sine caussâ, crustam lacteam ab achoribus distinguunt, & illam plerumque infantibus in principio lactationis accidere; achores etiam in adultioribus oriri notant. Neque res est de nihilo, & omnino crusta lactea magis albicat, achores verò alium colorem habent. Crusta lactea quoque non solùm occupat faciem, sed & vniuersam corporis cutem fere inquinat; cum achores saltem sint in capite. Quia tamen caussæ non multùm discrepant, & curandi ratio quoque eadem est, hoc capite istos affectus coniungemus, & definimus crustam lacteam, fauos & achores, quod sint vlcera seu vlcerosa tubercula, in capite præcipuè, sed & interdum in reliquo corpore, in quibus apparent foramina, è quibus saniosum quid continuò effluit.

Crusta lactea, faui, & achores quid?

Caussa.

Caussa.

Oriuntur autem hæc vlcuscula ex humoribus excrementitiis, serosis & acribus, seu, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 8. scribit, generantur ex humore misto, qui partim tenues, serosasque & mordaces partes, partim verò crassum succum secum habet, & omnino salsum & nitrosum quid in se continet. Hinc & color horum vlcerum nunc albus, nunc flauus, nunc ruber, nunc nigricans est; semper tamen salsus & mordax, vnde pruritum excitat, & ad scalpendum infantes inuitat. Colliguntur verò isti humores partim in vtero, ob impuritatem sanguinis materni, quo aluntur infantes, partim lactis vitio, quo à matre vel nutrice nutriuntur; postea verò à naturâ in ambitum corporis detruduntur.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus hic sub aspectum venit, & vulgo quoque notus est.

Prognostica.

Prognostica.

1. Equidem talia vlcera plerumque in infantibus ad secundam valetudinem facere creduntur: nec sine caussâ; cum natura vitiosos humores è partibus interioribus ad ambitum corporis expellat, & propterea si euanescant, infantes in febres & alios morbos incidant.

2. Et Hippocrates, *lib. de sacro morb.* scriptum reliquit, infantes, si ipsis vlcera in capitibus vel circa aures, vel in facie, vel in reliquo corpore excitentur, liberari ab epilepsia; quod etiam annotauit Auicennas, *primâ tertii tract.* 5. *cap.* 8.

3. Sanantur verò plerumque spontè ætatis progressu hæc vlcera.

4. Si tamen nimis diu durant, sequitur tinea, capillorum defluuium, & alopecia, & metuendum, ne tales exulcerationes vsque ad cranium, imò cranium penetrent, si materia nimis praua sit; & obseruatum, cranium ita hisce vlceribus corruptum fuisse, vt exciderit, & menynges cerebri conspici potuerint.

Curatio.

Ideoque si nihil mali metuendum sit, præsertim quando faciem non deformant, nec oculos lædunt, relinquenda ista vlcera, imò danda opera, vt materia reliqua expellatur, & si forsan vlcera talia euanescant, atque infans malè inde habeat, expellentia, *e fumar. scabios. cardno ben. C. C.* & similia exhibenda. Refrigerantia & adstringentia, quæ materiam retro pellunt, non vsurpanda. Interim nutrix bonam diætam obseruet, & à salsis, acribus, & omnibus, quæ vitiosos succos generare possunt, cibis, cæpis, porro, raphano, leguminibus, carne salita & similibus abstineat; & si corpus habet impurũ, humores vitiosos conuenienti medicamento euacuet. Hoc enim nisi fiat, omne illud vitium cum lacte in infantes deriuatur, & malum augetur. Si verò humores vitiosi euacuentur, citius crusta decidit, & non renascitur. Quapropter alterentur & præparentur humores medicamentis è *borrag. buglosso, fumar. cichor. lupulo, radic. polypodii, oxylapathi*; Postea verò purgentur *foliis senæ, epithymo, rhabarb. helleb. nigr. el. diacathol. tripherâ Persic.* & similibus. Exhibeantur denique quæ viscera roborare, & reliquos humores téperare possunt & expellere, vt:

℞. *Conseru. borrag. bugloss. violar. fumar. cichor.* an. vnc. j. *rad. condit. cichorii, cortic. citri condit.* an. vnc. ß. *spec. diarrhod. abb. diamargar frig. C. C. præp.* an. Scrup. j. Cum *Syr. tunicæ* F. Electuar.

Vel ℞. *C. C. præp.* Drach. ij. *magister. corall.* Drach. j. *spec. diamargar. frig.* Drach. ß.

F. puluis, cuius Drach. ß. aut ʒj. singulis diebus nutrici exhibeatur.

Ex iisdem medicamentis etiam ipsis infantibus quædam exhiberi possunt, vt *syrupus de borrag. fumar. polypodio, lupulo*; ipsumque corpus etiam, pro ætatis ratione euacuari clysteribus, vel *mannâ*, vel *pissul. laxatiuis, syrupo de fumariâ composito, de fol. senæ.*

Si verò affectus iam diu durauerit, & metus sit, ne putredo insignis sub crustâ excitetur, & vlcera hæc in tineam degenerent, aut caro & cranium erodatur, ad topica accedendum, & primò caput lauandum *decocto maluæ & hordei*; vel *decocto radic. oxylapathi, fol. maluæ, chelidon. maior. absinth. sem. fænugr. cicerum, lupinor. fabarum.* Si fortiùs abstergere volumus, in vino, plantæ decoqui possunt. Vel lotio fiat *decocto radic. althææ* facto cum *vrinâ infantis* vel solâ vel *aq. hordei* admistâ.

Postea inungatur locus *ol. rosac. amygd. amar.* & modico *lythargyri.*

Vel ℞. *Cinerris myrtillor. cortic. auellan.* an. ʒj. *tutiæ* Drach. jß. *butyri antiq. aq. rosf. lotî* vnc. j. Misc.

Vel ℞. *Succi betæ, chelidon. maj.* an. vnc. j. *axung. porcin.* vnc. ij. *sulphuris* Drach. j. M.

Vel ℞. *Lythurg. ol. ros. nutriti* vnc. j. *cerussæ* Drach. ß. *aloës, thuris* an. Drach. jß. *myrrh.* Drach. j. *ol. rosac. rutac.* an. q. s. Misc. in mortario. Fortius est hoc.

℞. *Puluer. ros. rubr. radic. bryon. fimi columbini, viridaris,*

aris, sulphuris an. Drach. ij. *ol. iuniperini, cheirin.* an. q. s. M. in mortario, quo alternis diebus locus vngetur.

Vel ℞. *Cerussa, lythargyr.* an. ℥ ij. *balaust. agaric.* an. Drach. j. Cum *ol. rosa.* & *aceti medico*,

F. Vnguentum.

Vel Sapone Anglico aut Belgico liquidæ substantiæ locus affectus fricetur & illinatur & postea conuenienti decocto abluatur. Efficax est hoc:

℞. *Lytharg.* lb j ✠ *acris q.s.*

Coque in vase orichalceo, horis duabus, colatura infundatur in cucurbitam vitream capacem, & affundatur paulatim *ol. tart. per deliq. q.s.* Puluis, qui præcipitatur, achoribus inspergatur.

Si cranium ab vlceribus læsum sit, primò crusta detrahenda & emollienda *malua* & *violaria* in butyro maiali decoctâ, vel axungiâ; postea elnenda & exsiccanda vlcera lixiuio è cineribus vitis, fagi, fraxini, addito butyro. Vbi cranium apparet, adhibendum *mel rosarum*, cui *spir. vini* aliquid additum sit, postea eidem *puluis radic. aristoloch.* & *balsamus Peruuianus*, vel *terebinthina aq. Nicotian. cocta* addi potest. Plura medicamenta videantur apud Galenum, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 8.

CAPVT IV.

De Tinea.

Tinea. SI achores & faui diu durent, aut tardè nimis vel malè curentur, in Tineam, vlcera nimirum capitis crustosa, cutem eius erodentia, & fœtida, transeunt, vt *cap. preced.* dictum; & propterea iste affectus meritò inter morbos infantium, sed paulò adultiorum refertur. Etsi enim adulti quandoque hoc morbo laborant; tamen rudimenta eius & initia in infantiâ contraxerunt. Dicitur autem tinea à vermiculis illis vestes erodentibus; quia vlcera ista cutem capitis instar tineæ erodunt & corrumpunt. Quo nomine à Græcis hic affectus appellatus fuerit vix patet. Hoc verò nomine ab iis eum appellatum non fuisse, certum; proculdubio verò sub achoribus & ista vlcera comprehenderunt. Arabibus verò, quibus lactea crusta & achores Sahafati humidum dicitur, Tinea Sahafati siccum nominatur. Differunt tamen non parum crusta lactea, faui, & achores à tineâ, cùm illi sint vlcera humida, è quibus perpetuò aliquid saniei emanat: hæc crustacea, & sicca; & illi interdum non solùm caput, sed & alias corporis partes occupant, hæc saltem fit in capite.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima est humor salsos & acris, sed iam ad melancholiam & atrum degenerans, qui quidem primò ex sanguine materno, quo infans nutritus est, vel vitioso matris lacte ortum habuit, vt *de achoribus* dictum, postea verò temporis progressu & morbi diuturnitate ac ægri negligentiâ, quod sæpe fit in pauperibus, in atrum degenerat. Per contagium quoque facilè transfertur hoc malum in infantibus, dum capitis regumenta, quibus tineâ laborantes vsi sunt, capiti suo infantes imponunt.

Differentia.

Differentia. Cùm autem humoris, qui tineam excitat, non semper eadem sit ratio, inde quoque tineæ quædam differentiæ constituuntur. Alia enim est furfuracea, quæ squamas, dum scalpitur furfuribus similes emittit; alia viscosa, in quâ crustâ remotâ apparent rubeæ vel vsque carnis particulæ, quæ ficuum grana interiora repræsentant. Alia quoque pro humoris maiori vel minori prauitate mitior, alia malignior est. Est quoque alia recens, alia diuturna & vetus.

Signa Diagnostica.

Visui ipsi hoc malum patet, & vulgò quoque notum est. Apparent enim in capite vlcera quædam crustacea & arida, modò viridia, modò crocea, modò cinerea, è quibus parum aut nihil saniei effluit, & quod emanat, fœtidum est. Signa.

Prognostica.

1. Omnis Tinea difficilis est curationis. Curatu tamen facilior recens, & quæ ex humore flauo, ac nonnihil adhuc humida est, Prognostica

2. Antiqua verò, & quæ planè sicca & cinerea vel nigra est, contumax est, & curatu difficillima.

3. Et si infantes adhuc tinea corripit, vix curari potest antequam infans ad eam ætatem perueniat, quæ & medicamenta illa, quæ malum hoc requirit, & ipsas curationum molestias perferre possit.

4. Quanquam verò curatur tinea, rarò tamen in loco affecto nascuntur pili, & inprimis si cutis dura & quasi testacea euaserit, & ad frictionem non rubeat. Si verò cutis adhuc sit mollior, & post frictionem rubere incipiat, caloris vegeti adhuc indicium est, & spes, pilos adhuc renatum iri, etsi difficulter id accidat.

Curatio.

Quam reliqua vlcera indicationem habent, eam & ista, nimirum magnitudo imminuta medicamenta carnem instaurantia indicat, soluta vnitas conglutinantia requirit. Verùm istis Indicatis satisfieri non potest, nisi humor erodens tollatur, id quod fit medicamentis detergentibus, & quidem fortioribus, vt malum radicitus tollatur: quod fieri non potest, nisi crusta prius detrahatur, quod præstatur non solùm detergentibus, sed & quodammodo erodentibus. Quia tamen ipsi humores sunt sicci & adusti, & cutis ipsa inde siccatur & densatur, etiam humectantibus opus est, & quæ poros cutis laxant & aperiunt. Curatio.

Quoniam autem infantes tenelli ista medicamenta non ferunt, ne malùm radices agat, interim *caulium* vel *beta folia* butyro vel pingued. porcin. illita vlceribus imponenda sunt, quæ emolliunt & saniei exitum parant:

Vel ℞. *Succi fumar. caulium, oxylapath. helen* an. Vnc. j. ß. *lytharg.* an. Vnc. ß *axung. porcin. ol. rut.* an. q. s. *cera* q. s. F. Vng. molle.

Vel ℞. *Cortic. viridium ingland. vst. q.s. terebinth. parum*, & cum *ol. amor.* M. F. Linimentum.

Vbi autem ea iam fuerit ætas, & medicamenta fortiora, & curationis molestiam ferre possit infans, primò corpus vniuersum, quantum opus est, euacuandum, *sena, rhabarb. agarico*, & similibus, deinde crusta detrahenda validissimè detergentibus.

Vt ℞. *Sulphur.* Drach. ij. *sinapi* Drach. ß. *staphidis agria, radic. bryon.* an. Drach. j *aceti acerr.* Vnc. j. *tereb. cl.* Vnc. ß *ping. vrsi* q. s.

F. Linimentum.

Vel ℞. *Nasturtium*, teratur & frigatur cum *axung. porc.* & capiti instar cataplasmatis imponatur, quod horis 24. vt crusta decidat, facit, & si continuatur, malum totum sanat.

Crustâ ablatâ & ipsi pili cum radicibus euellendi; cùm iis materia illa magis adhæreat; quod fit vel volsellis, vel psilothris, seu medicamentis capillos tollentibus.

Vulgò

Vulgò vtuntur pileolo pice nauali inducto, quem toti capiti seu loco, quem tinea obsedit, imponunt, & aliquot diebus hærere sinunt, postea eo detracto vnà pilos extrahunt. Vel caput tonsum melle illinatur & puluis resinæ eidem inspergatur, & placenta seu cataplasma è farinâ triticeâ applicetur, qui exactis octo diebus, vbi amouetur, pilos simul euellit.

Vel ℞. *Amyli aut farinæ triticeæ* Vnc. ij. *resinæ* Vnc. ß.

Coq. in aq. ad formam pultis. Postea inducatur linteo densiori, quod in partes aliquot discindatur, quæ tineæ imponantur, & diem ac noctem hærere permittantur: postea iterum auellantur.

Postea emollientia, quæ intemperiem cutis siccam corrigunt, poros aperiunt, atque excrementa in cute altius hærentia euocant & discutiunt vsurpanda.

Vt ℞. *Rad. althææ, oxylapath. lil. alb* an. Vnc. j. *maluæ, fumar. salu.* an M. ij.

Coq. in lixivio, aceto pauco adiecto, & singulis diebus bis caput abluatur.

Hinc ℞ *rad. ostrutq. sulphur.* an. Vnc. ß. *ol. ouor.* Vnc. ij. *pingued. porci q. s.* M.

Postea ℞. *Rad. bryon. oxylapath. helenij* an. Vnc. j. *fol. fumar. chelid. maj. scabios.* an. M. ij. *fl. chamæm. melilot.* an. M. j.

Coq. in lixiuio, & caput bis de die lauetur vel foueatur.

Mox panno aspero vel *ol. de staphid. agr.* vel *raphano*, aut *succo cepar.* caput fricetur ad rubedinem vsque, vt humores vitiosi altius latentes euocentur, & ad externa trahantur.

Vel ℞. *Succi borrag. scabios. fumar. oxylapath.* an. Vnc. iij. *ol. antiq.* ℔ j.

Coq. ad succor. consumpt. postea iniice *picis liquid. q. s.* Misc.

Vel ℞. *Salis, fulig. ol. oliuar. picis liquid.* an. q. s. Misc.

Vel ℞. *Cineris capill. hom.* Vnc. ß. *fecis olei sem. lini* Vnc. iiij. *mell despumat.* Vnc. iij. *myrrh.* Vnc ß. Misc.

Vel ℞. *Succi fumar. scabios. lapathi acuti, helenij* an. Vnc. j. *ol. antiq.* Vnc iij.

Coq. ad succor. consumpt. Postea inspergatur hic puluis:

℞. *Hellebori vtriusque sulphur. vitriol. calcis viuæ, alum. gallar.* an. Drach. ß. *virid. æris* Drach. ij. Tandem adde *picis liquid. ceræ* an. q. s.

F. Cerotum.

Vel ℞ *Nitri* Vnc. j. *oxymell. s.* Vnc. j. ß. Misc.

Vel ℞. *Sulphur. viui* Vnc. j. *helleb. albi, staphid. agr.* an. Drach ij. *axung. porcin.* q. s. Misc.

Vel ℞. *Alumin. vsti, vitriol.* an. Vnc jß. *aristol. rot. ærugin.* an. Drach. ij. *picis naual.* Vnc. j. *axung. equi* Vnc. jß. *butyri antiq.* ℔ß. Misc.

Aliqui etiam arsenico, auripigm. mercur. viuo & similibus vsi sunt. Verùm cum locus affectus cerebro proximus sit, vix talia vsurpanda, ne venenata qualitas cerebro communicetur, è qua postea vel mors attrahatur. Refert enim Valescus de Tarantâ, *lib. 7. cap.* 35. cum miles quidam fecisset vnguentum ex istis nepoti suo tineâ laboranti, & capiti raso sub noctem imposuisset, manè illum mortuum in lecto repertum fuisse. Argentum tamen viuum tutius, quàm arsenicum adhiberi, & propterea salivâ hominis ieiuni extinctum, medicamentis modò propositis admisceri potest.

Diæta.

Diæta. Victus ratio sit eadem, quæ in achoribus, abstinendúmque à cibis salsis, acribus, allijs, cepis, pisis, brassicâ, carne suillâ, & alijs prauum succum gignentibus.

CAPVT V.

De Phthiriasi.

EQuidem & in adultis, si in sordibus viuant, nec vestes mutent, ac sæpius mundent, pediculi generantur, sed præcipuè in vestibus: Infantibus tamen familiare malum est, quod nec nobilium liberis parcit, Phthiriasis, cùm pediculi in infantium capitibus, quà parte pili nascuntur, generantur. Quod malum propterea inter morbos infantium omittendum non est. Et proinde hîc de pediculis in infantium capite saltem agemus, vbi tamen generalia quædam de pediculis inspergemus. Phthiriasis.

Non autem hîc operosè disputabimus, an pediculi in capitibus infantium sint morbi in numero, nimirum substantia toto genere p.n. capiti addita, quæ secundum naturam nullo modo adesse debebat, sicut lumbrici in intestinis, & calculi in vesicâ inter morbos in numero à Galeno referuntur; an verò sint symptoma in excremento mutato, quatenus scilicet excrementorum capitis soboles sunt, & à cute capitis prodeunt; an verò caussa morbifica, quatenus solutionem continui & dolorem, imò solutam vnitatem rodendo inducunt: cùm quæstio illa sit Logica, vt Galenus appellat, & ad vsum artis parum faciat, ac hoc loco meritò omitti possit. Hoc consideratione dignum est, cùm pediculi sint animalcula quædam, quæ cùm alibi ex sordibus vestium, tùm præcipuè in infantibus ex excrementis capitis nascuntur, quænam sit eorum generatio, & quæ materia, ac caussa efficiens.

Caussæ.

Materiam pediculorum quod attinet, scribit de ea Aristoteles, 5. *de histor. animal. cap.* 31. quod fiant ex carne, cum multa humiditas in eâ abundat, & cùm emersuri sint, fiant pustulæ quædam, sine pure, exiguæ, quæ si pungantur, pediculi exeant; quo loco per carnem cutem intelligit Aristoteles, id quod Antiquis vsitatum fuit, vt ex Galeno, *lib. 5. de simpl. med. fac. cap* 4. patet. Neque etiam cùm dicit *ex carne*, simpliciter materiam, quam paulò post multam humiditatem in corpore esse dicit, describit, sed locum simul generationis innuit. Si enim ex carne corruptâ pediculi nascerentur, in sordidis vlceribus & cadaueribus id potius fieret, in quibus tamen vermes quidem gignuntur, nunquam verò pediculi. Galenus verò, 1. *de compos. med. s. loc. cap.* 7. pediculorum generationem aceruatim quibusdam fieri statuit, ex multis humoribus calidis, sed non ad tantam caliditatem progressis, ad quam perueniunt acres ichores. Eodem modo scribit Aëtius, *tetrab. 2. serm. 2. cap.* 67. pediculorum generationem quibusdam aceruatim in capite contingere, multis humoribus moderatè calidis in profundo cutis collectis. Quod etiam docet Auicennas, 7. *quarti tr. 3. cap.* 1 atque alij Arabes, qui scribunt, pediculos oriri ab humiditate, cum aliquali caliditate, & benigna quadam putredine. Atque ita Græci & Arabes, ac recentiores quoque Medici consentiunt, materiam pediculorum esse humorem excrementitium, & quidem præter naturalem, ita dispositum, vt sit calidus moderatè, actu verò & potestate humidus, inter crassum & tenuem medius, & potius ad ichorem, quàm ad crassum vergens, putrescens, non tamen excellenti putredine, sed miti & moderatâ. Caussæ.

Theophrastus equidem, *lib. 1. de caus. plant. cap.* 12. sanguinem materiam pediculorum esse scribit, quem propterea nonnulli variè impugnant. Verùm cum corruptum sanguinem intelligat, non aliud procul dubio accipit, quam excrementitiam quandam sanguinis, &

inprimis pituitosi, aut alimenti in tertia coctione partem.

Putredo non proxima pediculorum caussa est.

Verùm enim verò, etsi hoc modo materiæ, è quâ pediculi generantur, dispositio per manifestas qualitates & putredinem describatur: tamen hoc animum veritatis auidum non satiat. Nam putredo sola nullam speciem producere potest, & si quid omnino ad generationem facit, non facit id quatenus putredo, sed quatenus cum eâ est calor quidam benignus, à quo vis seminalis excitatur. Præter qualitates. n. occultum quid, & seminalis quædam vis in materiâ latet, quæ ad certam speciem producendam dispositâ est. Vnde ex materiâ, è quâ pediculi generantur, non pulices, non vermes fiunt, sed hæc animalis species: sicut in plantis idem fit, vbi è qualibet plantæ specie, dum corrumpitur, peculiaria animalia fiunt. De quo Scaliger, *exerc.* 59. scribit: Plantæ gignunt in seipsis animalia, non putrefactione, sed quædam quasi semina fouentes ad generationem. Et *exerc.* 190. Animalia, *inquit*, non in plantis putridis, sed tanquam successiuis operis soboles nascuntur; de quâ re pluribus, *de cons. & diss. Chym. cum Gal. cap.* 12 dictum.

Vnde & cum caussa efficiens pediculorum inquiritur, non in calore putredinali solùm acquiescendum, sed vt, *loc. alleg.* monstraui, vis quædam seminalis, quæ huius operis caussa sit, indaganda & agnoscenda, quæ etsi vulgò negligitur, non tamen naturæ scrutatores diligentiores latet. Laudo hic proinde Viri Doctissimi, Ioh. Thomæ Minadoi, quondam in Patauino Gymnasio Professoris, accuratum iudicium, qui, *de humani corporis turpitudinibus lib.* 2. *cap.* 9. quo de Phthiriasi agit, hoc modo scribit, Hoc loco, *inquit*, cœcutit animus humanus, ac tanquam noctycoracis oculus caligat ad lumen huiusce & similis cognitionis. *Et mox*, eùm eorum sententiam, qui solum calorem caussam efficientem ponunt, recensuisset, addit: Ex alterâ v. parte enim formæ introductio totiúsque animalis elaboratio non simplicem vnius caloris actionem sequi videatur posse, sed ex ordinatâ quadâ actione eiusdam opificis cum discursu & prudentiâ operantis pendere, mens vlterius præter calorem aliud quoddam agens cogitur inquirere, quod cum consilio & delectu singula in animalis fabrica disponat & moderetur. Neque enim vnicus calor aliquando dedit brachio, oculis, cæterisque membris, suam vnicuique formationem ac staturam condere, neque alicuius præceptoris disciplinâ vti consueuit, sed eadem semper agens ratione, ad varia se conuertit, ad varias formationes se comparat, prout conditor & architectator omnium partium illum dirigit atque permouet. Neque solùm perfectorum animalium generationem virtuti superiori acceptam fert Minadous, sed & pediculorum. Etsi enim Galenus ad cimicum, pediculorum, pulicum, similiúmque animalculorum generationem concursus, vix, imò ne vix quidem ausit illorum generationem formationemque huic diuinæ formatrici virtuti adscribere, haud intelligens, quonam pacto tàm præstans, & tam nobile agens ad vilia hæc opera sine suæ maiestatis læsione queat descendere: tamen sanius esse putat, statuere, etiam horum animalculorum generationi eandem mentem, quæ grandioribus animalibus gignendis præest, præficere, eámque communi quadam prouidentia etiam minimarum rerum moderatricem constituere, neque æquum esse putare, eam nouercæ ritu, rerum facto delectu, has quidem contemnere soli fortunæ aut casui relinquendo, has verò, vt sibi proprias, consectari; cum tamen illarum nulla sine opificis prouidentiâ atque consilio ad finem deduci rectéque absolui queat.

Atque hæc ita sese habere, nec pediculorum generationem simpliciter æquiuocam esse, vel illud deuincit, quod pediculi generant, & sese propagant. Cum enim pediculi, qui ex humore excrementitio fiunt, sint eiusdem speciei eum iis, qui postea propagatione nascuntur, vt omnia, quæ formæ specificæ identitatem monstrare solent, corporis nimirum conformatio, vis generandi, & omnes actiones, id docent: omnino statuendum est, illos, qui ex humore excrementitio nati sunt, à vi seminali prouenisse. Etsi verò Aristoteles, 5. *de hist. animal cap.* 3 scribit, pediculos quidem per coitum generare lendes, ex lendibus verò præterea nihil nasci posse: tamen contrarium experientia docet, quâ constat, non solùm pediculos sese copiosissimè multiplicare, sed & per lendes id fieri. Sunt enim pediculi animalia suo modo ouipara, & per coitum lendes, instar ouorum, producunt, è quibus pediculi postea fiunt: quod ex eo patet, quod nisi leodes frequenter pectine vel scopis setaceis detrahantur, magna pediculorum multitudo excrescit; & quod postquam è lendibus pediculi sunt exclusi, spolia capillis hærentia, crepitum amplius, si digitis comprimantur, vt ante exclusionem pediculorum, non edunt.

Finis pediculorum.

Idem finis consideratio persuadet. Etsi enim finalis caussa pediculorum apud Medicos non dcruttr eum pediculi resp. n. sint: tamen cum in natura nihil frustra fiat, etiam à Physico horum finis perpendendus. De eo verò alii aliter sentiunt. Meritò I. C. Scaliger, *exerc.* 160. *sect.* 1. eos irridet, qui pulices (eadem animalculorum einsmodi aliorum ratio est,) hominis causâ creatos dicunt, aut ad inutilem eius sanguinem sugendum, aut qui cimicem à naturâ ablegatum dicunt, vt noctu ex importuno somno excitet nos ad preces ecclesiasticis fundendas. Rectè verò Auicennam scripsisse, melius esse gigni pediculos, quàm materiam putrem intra permanere, Viri doctissimi, qui & in pediculi structurâ mirâ artificiû agnoscunt, censent Si enim omnium rerum opificem primum spectemus, is, vt suam infinitam sapientiam & omnipotentiam proderet, maluit viuentia, quàm corruptam & putrem vitaque carentem materiam in naturâ multiplicari. Itaque Creatori sapientissimo hoc placuit, vt viuentium perfectorum corpora dum corrumpuntur, non simpliciter in putridam materiam abeant, sed in animalia ignobiliora. Hinc ex animalium partibus, excrementis, ex plantis, & plantarum fructibus varia animalculorum genera prodeunt, & quidem è determinatis determinata. Idem sensit & docuit I. C. Scaliger, qui *alleg. loco.* ita scribit: Homo propter Deum; propter hominem Mundus factus est. Et *mox*: Animalium princeps homo. Non erat autem homo futurus princeps nisi talis; quippe in medio. Non poterit esse medius, nisi inter extrema. Igitur extrema facta sunt, vt esset medius. Propter medium igitur facta sunt. Extremorum autem & eorum, quæ medium inter & extrema sita sunt, si deesset aliquid, daretur in formis vacuum. Quod longè maius esset flagitium in naturâ, quàm vacuum in quantitate sine corpore. Quid enim absurdiùs, quàm medium sine extremis. Quod iam olim etiam docuit Augustinus, *de ciuit. Dei lib.* 12. *cap.* 4. Vitia, *inquit*, pecorum, & arborum, aliarúmque rerum mutabilium atque mortalium, vel intellectu, vel sensu, vel vitâ omnino carentium, quibus eorum dissolubilis natura corrumpitur, damnabilia putare ridiculum est: Cum istæ creaturæ eum modum nutu Creatoris acceperint, vt cedêdo & succedêdo peragant infimam pulcritudinem temporum, in genere suo istius mundi partibus congruentem. Et *mox*: Cuius ordinis decus propterea nos non delectat, quoniam parti eius pro conditione nostræ mortalitatis intexti, vniuersum, cui particulæ, quæ nos offendunt, satis aptæ, decenterque conueniunt, sentire non possumus. Et *iterum*: Non ex commodo vel incommodo nostro, sed per seipsum considerata

consideratа natura dat artifici suo gloriam. Viuentia nimirum nobiliorem corporis gradum constituunt, quàm mista simpliciter.

Caussa ad-iuuans. Etsi verò vis seminalis in materiâ idoneâ latens pediculorum, vt & aliorum huiusmodi animalculorum, primaria caussa efficiens est: calor tamen est caussa adiuuans, qui seminalem vim excitat, & in actum deducit. Isque licet sit in materiâ excrementitiâ, & sæpe quoque putridâ: tamen non hoc præstat, quâtenus in materia putrida est, sed quatenus adhuc benignus, & aliquomodo naturalis. Et sæpe ad putredinem confugitur, vbi non opus erat; neque quod excrementitium, statim putridum, & in materiâ excrementitiâ latere potest calor aliquis, qui vim generantem & formatricem latentem excitare potest. Et licet aliqua adsit putredo: tamen non tanta est, vt caloris illius benigni, & vitruris latentis actionem impedire possit. Atque hinc accidit, vt ætas prima & sexus fœmineus, in quibus humida & calida excrementa multa cumulantur, ad generationem pediculorum magis proni sint.

Ad generationem verò excrementorum faciunt etiam cibi quidam, & ficus inprimis, quas Galenus, *1. de aliment. fac.* P. Ægineta, Oribasius, Auicennas, & Arabes omnes, ad pediculorum generationem facere statuunt. Confirmatque id experientia, nec dissentit ratio. Suppeditant enim succum pinguem, naturâ sua ad cutem vergentem, ibique viscіditate hærentem, qui actione caloris partim cutis, partim ipsius materiæ, in pediculos conuertitur. Idem ciborum promiscuorum & variorum vsus, sordium purgatio & abstersio, quæ per lotiones, balnea & pectinationem frequentem fieri debet, omissa. Sunt præterea & aliæ caussæ, quæ ad pediculorum generationem faciunt, vt sordes vestium & corporis mundatio neglecta, vestes ex lana vel pellibus ouium morbidarum, aut à lupis laceratarum confectæ. Verum hæc ad doctrinam de pediculis in genere pertinent.

Locus. Locum generationis pediculorum quod attinet, generantur equidem & multiplicantur in vestibus, & ex vno vel altero pediculo in veste generato, vel aliunde communicato, magna pediculorum copia nasci potest, vt & in totâ corporis cute. Cum tamen hîc saltem de pediculis inter morbos infantium agamus, commodissimus iis locus est cutis capitis, ratione pilorum, quibus excrementa capitis adhærent, & in quibus tanquam sylvâ morantur, præcipuè si achores & faui accedant, & capita infantium non sæpe mundentur. Aristoteles etiam, *loc. alleg.* ex carne, id est, cute, pediculos emergere, & primò pustulas quasdam in eâ sine pure generari scribit, quas si pungas, pediculi extant. Verùm rarò hoc fit: sed frequentissimè in ipsâ cutis superficie, & inter pilos generantur.

Signa.

De signis diagnosticis aliquid addere opus non est.

Signa Prognostica. Prognostica quod attinet: Pediculare malum turpe, tædiosum & molestum est, ob pruritum, quem excitat. Et si in toto corpore nascantur pediculi, (vt hoc inferamus) periculosum malum est, atque aliquos eâ fœditate obiisse proditum, vt Alcmanem Poëtam, & Pherecidem Syrium, vt *alleg. loco* Aristoteles refert, vt & alios, vt ex historicis notum. Q. Sereni versus hac de re hi sunt.

Sed quis non paueat Pherecidis fata Tragœdi,
Qui nimio sudore fluens, animalia tetra
Eduxit, turpi miserum quæ morte tulerunt.
Sylla quoque infelix tali languore peresus
Corruit, & fœdo se vidit ab agmine vinci.

2. Idem Aristoteles, *eod. in loco*, scribit, minùs laborare eorum capita, quibus pediculus in capillo est.

3. Pediculi morituros deserere solent, & agminatim excurrere: quod procul dubio accidit, quod humidâ, tepidâ ac blandâ exhalatione, quæ ad earum generationem & conseruationem facit, destituuntur, & contra prauis vaporibus in morituris offenduntur.

Præcautio à Pediculis.

Præseruatio pediculorum. Vt iam de pediculis in toto corpore præcauendis non dicamus, quæ bonâ victus ratione, corporis purgatione, vestimentorum crebrâ mutatione, & corporis lotione constat: in infantibus præcauetur, ne pediculi generentur, bonâ diætâ, & abstinentiâ à cibis praui succi, inprimis à ficubus, corporis conuenienti, quam quidem ætas fert, purgatione, & præcipuè capitis crebrâ pectinatione ac lotione. Inprimis autem ea medicamenta admisceri possunt, quæ materiam, è quâ pediculi generari solent, ita disponunt, vt amplius ad eorum generationē apta non sit. Quod equidem frigida & sicca, quæ vitæ, quæ in calido & humido consistit, sunt inimica, præstare possent: Verùm cum pleraque talia sint adstringentia, tuta non sunt, cùm materiam illam vitiosam in capite detineant. Medicamenta, quæ calida & sicca ac tenuium partium sunt, & materiam ex alto euocant, simulque nimiam in ea humiditatem absumunt, commodiora sunt. Qualia mox de pediculorum generatorum curatione proponentur.

Curatio.

Curatio. Si pediculi autem iam geniti sint, tolluntur vniuersalibus, si opus sit, præmissis, medicamentis externis, quæ partim materiam, quæ pediculos genitos fouet, & plures suppeditat, abstergunt, partim ipsos pediculos enecant. Sunt autem talia medicamenta alia mitiora, quæ, vt dixi, sunt calida & sicca, tenuium partium & ex alto trahentia, & plerumque etiam amara. Qualia sunt *staphisagria*, quæ inde pedicularis appellatur, *absinthium, scordium, ruta, fol. pini, cupressi, rad. helenii, aristol. longa, lupini, semen urticæ, helleborus niger, colocynthis, sulphur, fel taurinum & hircinum, sapo, aqua marina & salsa, lixiuium*: è quibus lotiones & linimenta parari possunt.

Vt ℞. *Aristol. long. lupin. fol. pini, cupressi*, *partes æqual.* Coq. pro lotione capitis.

Vel ℞. *Rad. helenii* vnc. ij. *bryon.* vnc. ß. *beta, mercurialis, saponaria*, an. M. j. *lupinor.* vnc. j. *nitri* vnc. ß. Coq. pro lotione capitis.

Ad lauandum autem sapo aliquis odoratus adhiberi potest.

Vt ℞. *Saponis Veneti* vnc. vj. *puluer. cinamom.* vnc. ß. *ol. anisi* Drach. j. *moschi*, gr. v. F. Pila.

Post lotionem caput illinatur tali Vnguento.

℞. *Pulu. staphid. agria* Drach. iij. *farin. lupinor.* vnc. ß. *agaric. alb.* Drach. iij. *sulph. viui* Drach. ij. *fell. taurini* vnc. ß. *ol. absinth. q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Staphid. agria* vnc. j. *absinth. ruta* an. vnc. ß. *sulphur. nitri* an. Drach. ij. F. Puluis, & cum *ol. taurino* F. Vnguentum.

Fortiora sunt *helleborus albus & argentum viuum saliuâ extinctum*. Nonnulli & *arsenicum* vsurpant; quod tamen sine periculo fieri non potest.

Vt ℞. *Sem. staphid. agr.* Vnc. j. *helleb. albi* Drach. iij. *argenti viui saliuâ extincti* Drach. ij. *pingued. porci, ol. taurini* an. q. s. F. Vnguentum.

Verùm in infantibus tenerioribus nec argenti viui vsus satis tutus: cùm grauia symptomata excitare possit: & sunt alia medicamenta benigniora, quæ huic malo tollendo sunt paria.

CAPUT VI.

De Hydrocephalo & capitis inflatione.

Hydrocephalus. ET quidem Hydrocephalo, qui tumor capitis totius aquosus est, quandoque etiam adulti corripiuntur, cuius rei historias duas annotauit Carolus Piso, *de morbis à colluuie serosâ, obseruat. 1. & 2.* vnam Guil. Fabricius *Cent. 3, obs. 19.* Verùm frequentius accidit hoc malum infantibus, quorum capita molliora sunt, vt in omnem dimensionem extendi possint. Imò obseruauit Epiphanius Ferdinandus, *histor. medic. 21,* etiam in vtero matris infantem hydrocephalo laborasse. In lucem verò editos infantes plurimos hydrocephalo laborasse obseruatum est. Rhases, *de morb. infant. cap. 3.* scribit, se vidisse puerum, cuius caput adeo augmentabatur in longitudine & latitudine, vt corpus eius id ferre non posset. Et Albucasis, *lib. 2. Chirurg. cap. 1.* refert, sibi visum puerum, cui caput indies ob aquosum humorem contentum grandesceret, tandemque in tantum tumorem sublatum, vt ipsum nec stans, nec sedens ceruice sustinere posset, adeo vt paucis diebus interiret. Paræus etiam, *lib. 7 cap. 1.* se quatuor pueros hoc morbo laborantes vidisse, & curasse scribit. Verùm de Hydrocephalo satis egimus, *lib. 1, pract. part. 1. cap. 28.* qui locus ibi videatur. Quia verò pleraque ibi dicta hydrocephalo ex aquâ extra cranium collectâ ortum habenti conueniunt, quædam de hydrocephalo ab aquâ intra cranium collectâ addemus, etsi & medicamenta ibi proposita hic conuenire possunt. Generatur enim, vt ibi dictum, etiam hydrops

Caussa. capitis ab aquâ intra cranium collectâ. Imò, vt Vesalius, *lib. 1. cap. 6. de fabric. hum. corp.* refert, quandoque ab aquâ intra ventriculos cerebri contentâ. Id quod accidit, si infans in vtero matris talem situm habeat, vt caput dependeat, vnde aqua facilè eò defluit, vel ob ipsius cerebri humidam intemperiem.

Signa. Et tum tumor non adeo magnus est, ac magis durus, quàm vbi aqua est extra cranium.

Prognostica. Curatur verò longè difficilius, quàm vbi aqua extra cranium colligitur, & plerumque morbus lethalis est.

Curatio. Indicatio verò & hic est, aquas illas euacuandi & exsiccandi. Fit verò hoc medicamentis, *alleg. l. c.* propositis, quæ tamen non solùm extra cutem capitis, sed & auribus & naribus applicanda sunt.

Vt ℞. *Cochlear. in testis* N. xxx. *majoran. artemis.* an. Mj. Contund. Adde *Camphoræ* Scrup. j. *croci* Drach. ß. Cum *ol. chamæmel.* F. Cataplasma.

Et alia ibi proposita imponantur.

Naribus verò sequens aqua immittatur:

℞. *Nuc mosch. caryophyll. cubeb* an. Scrup. j. *calami aromat. vulg. cortic. thur.* an. Drach. ß. *ac majoran.* Vnc. iij.

Misc. & naribus liquor immittatur; vel *Balsamum majoranæ, caryophyll. nuc. moschat. cum moscho & ambrâ* naribus illinatur. Auribus olea calida immittantur.

Quod si hoc modo aqua intra dies 20. non absumatur & resoluatur, incisio tentanda, & cranium aperiendum, & aqua extrahenda, sed paulatim & partitis vicibus, ne vires infantis deiiciantur. Cauendum quoque, ne aër frigidus cerebrum lædat.

Capitis inflatio. Faciunt & alterius tumoris capitis mentionem autores, quem *φυσώδη τρόπον*, capitis inflationem nominant, qui à flatu sub cute capitis, vel etiam membranis cerebri contento, capútque distendente, & in maiorem molem attollente generetur. Verùm vix solus flatus sine aquâ, in parte hac corporis frigidiore, tantâ copiâ colligi potest, vt tale quid efficiat: sed si aqua ibi colligatur, aliquid eius in flatus resolui posse, impossibile non est. Quod si accidat, rarefacientia & discutientia, qualia *alleg. loc.* proposita, vsurpanda, & capiti imponenda, ex *chamæmelo, rutâ, origano sem. cumini, anisi,* & similibus.

CAPUT VII.

De Siriasi.

Siriasis. INter morbos infantium & is recensetur, qui Græcis *Σειρίασις*, procul dubio à *σειρὸς*, quæ vox Græcis foueam, seu fossam, aut cauum corpus, in quo semina feruntur, significat. Plinius, *lib. 20. cap. 3.* ardorem capitis nominat. Aëtius autem, *tetrab. 1. serm. 4 cap. 13.* scribit, esse affectionem, quæ cum febre accidat, & quidem inflammationem cerebri & membranarum, adeo, vt syncipitis & oculorum cauitas consequatur.

Caussa.

Caussa. Caussam huius mali proximam alij pituitam, alij bilem esse statuunt. Verum cum inflammatio fit, à pituitosâ simpliciter materiâ esse non potest: neque etiam bilis sola in infantibus facilè, præcipuè in cerebro, colligitur. Vero consentaneum est, esse sanguinem pituitosum putrescentem, qui dum putredine incalescit, biliosus quodammodo euadit.

Caussæ vero remotæ sunt, aër calidior & æstuans, vt & lac calidius ac spirituosius. Quod si cui mirum videatur, is sciat, lac quoque spirituum calidum, imò inebriandi vim in se continentem habere. Docuit iam olim id Lucretius, *lib. 1.* qui fœtus teneros capitarum dementari à lacte mero scribit, his versibus:

——— Et eandem lacteus humor
Vberibus manat distentis; hinc noua proles
Artubus infirmis, teneras lasciua per herbas
Ludit, lacte mero mentes perculsa nouellas.

Et I. C. Saliger, *exerc. 87.* autor est, Tartaros lactis tenuissimas partes ignis vi sublatas, atque à crassioribus exemptas, quod sublimari dicitur, in vsu habere, præsentissimâ facultate ad inebriandum. Et probabile hoc videtur, cum lac butyrum multum, quod pingue & oleosum est, in se contineat. Dixi verò alibi, pinguia & oleosa omnia spiritus, Chymicis dictos suppeditare, & olea à spiritibus vix aliter, quàm substantiæ modo differre. Mirum ergo non est, si matres aut nutrices potu spirituosiore, vino nimirum, vel cereuisia fortiori copiosius vtantur, lac spirituosum inde generari, quod infantes lactentes inebriare quasi & dementare, & hinc cerebri ac membranarum eius inflammationem inducere possit.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur hic morbus ex syncipitis calore, eiusque & oculorum cauitate, rubedine faciei, febre ardente & pallore, corporis siccitate, prostrato appetitu & vigiliis. Et quidem cauitates syncipitis, è quâ hic affectus nomen habet, *das Blat schiessen oder fallen* appellant Germani. Ossa enim syncipitis parte superiore, vbi sutura coronalis & sagittalis coëunt, non dura sunt, sed membranacea quasi, & omnium postremò indurantur. Quod os seu membrana potius instar folij, vnde Germani *das Blat* nominant, in infantibus interdum subsidet, & foueam quasi constituit, procul dubio quod cerebrum p. n. subsidet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Morbus hic periculosus est, & pro lethali etiam vulgò à fœminis habetur, si infanti quocunque morbo laboranti, os hoc seu membrana subsideat, & foueam efformet.

a 2, Et

1. Et quidem plerumque intra triduum Infantes perire solent; & huc plerique *aph.50.sect.7. Hippocra-tis* applicant: *Quibus cerebrum sideratum est, intra tres dies intereunt; si verò hos superauerint, sani fiunt.*

Curatio.

Curatio. Quia adest intemperies calida cum materia, intemperies calida refrigerationem indicat; humor verò, qui affluxit, discussionem. Ne tamen plus materiæ affluat, vtile est, vt aluus subducatur. Quod commodissimè fit clystere, vel exhibito *syr. ros. vel viol. solutiuo.*

Refrigerantia quod attinet, possunt ea parari è *succo & aqua lactuca, cucurbita, melonum*, vel cucurbita recens in laminas conscissa imponi potest. De quorum tamen vsu monendum, ea quidem quodammodo actu frigida imponenda esse, & quoties incaluerunt renouanda: simul tamen cauendum, ne cerebrum, quod proximè subest, & non nisi cute & membranis tectum est: nimio refrigerantium vsu lædatur, & contrarius affectus infantique mors inducatur. Tutius *oleo rosaceo* locus inungitur.

Vel ℞. *Olei rosacei* Vnc.ß. *vng. populei* Drach.ij. *album. oui* j. *emuls. sem. papauer. aq. ros. facta* Drach. ij. Misce.

Vbi fluxio præteriit, & inflammatio sedata est, discutientia è chamæmelo, anetho, & similibus paranda.

Vt ℞. *Ol. chamamelin.* Vnc j ß. *anethini* Vnc.ß. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *Summitat. anethi* M.ß. *fl. chamamel.* p.j. Coq. in aq. Adde *ol. chamamel.* Vnc.j Misc.

Vel *aqua chamameli & anethi* imponatur.

Diæta.

Diæta. Inprimis vero bonâ Diætâ Nutricis opus est, quâ lactis caliditas temperetur. Vtatur ergo ea cibis refrigerantibus, ptisanâ hordeaceâ, emulsione sem. frig. maj papaueris, lactuc. endiuiæ. Vino planè abstineat, vt & cereuisiâ potenti, & vel aquam vel cereuisiam tenuem bibat. Degat cum infanti in aëre frigidiore, corporis & animi motus nimios, inprimis iram, caueat.

CAPVT VIII.

De Pauore in somno.

De Pauore in somno. VT verò iam ad symptomata facultatis animalis accedamus, in sensu communi & imaginatione duo accidunt symptomata, pauor in somno, & vigiliæ nimiæ. Et primò pauorem in somno quod attinet, est ille nihil aliud, quàm somnus perturbatus, & cum somniis terribilibus, de quo est *aph. Hippocratis* 24. *libr.3. Paruis & nuper natis puerulis accidunt pauores inter dormiendum.* Equidem Aristoteles, 4. *de hist. an. cap.* 10. negat, infantes ante quartum ætatis annum somniare, & post quartum etiam annum pauca ipsis somnia contingere. Verùm cum experientia aliud doceat, & infantes somniare ex risu & pauore in somno satis pateat, locus iste Aristotelis non aliter accipiendus est, quàm vt ipse Aristoteles, 7. *de hist. animal. cap.* 10. sese explicat, dum scribit, somniare infantes, sed serò meminisse imaginum. Et reuera procul dubio, somnia non adeo clara habent infantes; ideóque etiam hic affectus ferè Incubo in adultis respondet.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima sunt vapores impuri & terri, qui spiritibus animalibus miscentur, eósque turbant, & phantasmata terribilia imaginationi obiiciunt. Ortum autem habent vapores illi ex ventriculo, & deprauatâ coctione: Ideóque hic affectus iis infantibus præcipuè accidit, qui lac auidius sugunt, & voraciores sunt, & ita plus alimenti adsumunt, quàm ventriculus concoquere possit, vnde id corrumpitur, & vapores, qui cerebrum petunt, & spiritûs animales turbant, eleuantur. Non absurdum tamen putauerim, statuere, hos vapores non solùm per œsophagum, sed & per venas ad caput adscendere. Vt enim in incubo, qui ex nimiâ cibi copiâ sanguinem flatibus crassis plenum suppeditantis generantur, vapores crassi per vasa ad cerebrum adscendunt, & affectionem eam inducunt: ità si infantes cibo nimio ventriculum repleuerint, sanguis etiam inde vaporibus crassis plenus generari potest, iique ad cerebrum eleuati affectum hunc excitant. Ideóque non solùm in ventriculo oriuntur hi pauores, sed & in febribus, variolis & morbillis infantibus accidunt. Galenus, 3. *aph.* 24. alio modo pauores fieri statuit, dum docet, eos accidere, cum multi & vitiosi humores os ventriculi, quod sensu exquisito præditum est, grauant & mordent, qui morsus, vt alij id porrò explicant, cerebrum in consensum trahat, & exagitet, è quo cerebri motu fiat concussio, & ex concussione pauor ille. Quandoque & à vermibus proueniunt.

Signa Diagnostica.

Affectus ipse ab adstantibus facilè agnoscitur; cum infantes in somno plorent, vel gemant, & concutiantur, ac subitò expergefacti in clamorem erumpant. Ex ore plerumque simul calidus vapor, isque fœtidus exhalat. Signa.

Prognosticum.

Malum non contemnendum est; cum sæpe epilepsiæ sit prodromus, & in eam, si sæpius reuertatur, mutetur. Prognostica.

Curatio.

Quapropter opera danda, vt malo huic maturè succurratur. Id quod fit, si humores vitiosi è ventriculo tollantur, & ne cibi porrò corrumpantur, detur opera. Præstatur hoc, si nutrix ipsa sit sana, & cibis boni succi moderatè vtatur; à prauis verò cibis omnibus abstineat, vt ita lac, quod infans sugit, sit probum, non vitiosum, de quo supra, *part.* 1. dictum: Infans etiam parcius lactetur, & de alimento eius aliquid detrahatur, ne nimiâ eius copiâ ventriculus grauetur. Neque infans post lac vel cibum sumptum ad somnum statim componendus est, sed aliquandiu gestandus, vt cibus ad ventriculi fundum descendat, & subsideat, ac facilius coquatur, atque vt corruptus cibus è ventriculo tollatur, & vomitu reiiciatur, infanti *ol. amygd. dulc.* exhibeatur, vel *mellis rosati soluti* cochlear vnum atque alterum, quod humores illos vitiosos abstergit, & ad aluum promouet. Curatio.

Caussâ morbi sublatâ ventriculus roborandus; quod fit commodè *magisterio coralliorum*, quibus species diapliris & confectiones de hyacintho addi, & cum lacte exhiberi possunt.

Vel ℞. *Magist. corallior.* Drach. j. *spec. diaplirís* Scrup.j. *sacchari in aq. ros. dissol.* Vnc.j.

F. Rotulæ.

Extra verò ventriculus *oleo absinthij, menthæ, nardino, mastichino nuc. m. scbata* inungatur.

Ante somnum autem rotulam j. diamoschi d. lacte solutam infanti exhibere vtile est.

Si à febre sit hoc symptoma, illi occurrendum, vt supra dictum.

Si à vermibus, iis conuenientia remedia opponenda, de quibus infra.

Nonnulli hic & amuleta quædam vsurpant, ac de collo infantium suspendunt *corallia, dentem lupi, cornua scarabæi Lucanici*, quem volantem ceruum nominant.

CAPVT IX.

De Vigiliis nimiis.

Vigiliæ nimiæ. FOetus, quamdiu est in vtero, perpetuo ferè somno detinetur, vt Aristoteles, *5. de gen. an. cap. 1.* habet, vterum quoque egressus, initio, si bene se habet, maximam partem dormit, cum cerebrum habeat adhuc humidissimum, & multis humiditatibus abundet. Cum ergo multùm vigilare incipit infans, & neque cunarum motu, neque cantu, neque mammâ exhibitâ, neque vllo alio modo ipsi somnus conciliari potest, morbosæ & p.n. constitutionis indicium est.

Caussæ.

Caussa. Quæ autem vigiliarum nimiarum caussa sit in adultis, dictum est, *lib. 1. part. 2. cap. 1.* E caussis ibidem enumeratis in infantibus præcipuè locum habent, lactis vitium & eius in ventriculo corruptio, è quo vapores acres continuò ad cerebrum adscendunt, spiritúsque animales agitant, nec eos quiescere permittunt. Cùm verò *cap. præced.* dictum sit, ex cibi in ventriculo infantium corruptione etiam pauorem illum in somnis accidere, quæritur, quæ caussa sit, quod ex cibi corruptione modò pauores in somnis, modò vigiliæ excitantur. Mercurialis caussam esse putat, quod vbi à cocto cibo non feruntur vapores, sed tristitiæ phantasmata, quæ solam imaginationem percellunt, efficiantur insomnia terrifica; vbi verò vapores efferuntur, atque illi acres, somnus impediatur atque vigiliæ excitentur. Verùm nulla phantasmata tristia à corrupto cibo in caput feruntur, sed phantasmata in cerebro à facultate imaginatrice formantur: quod autem tristia sint, accidit, vel quia cerebrum per consensum à ventriculo vellicatur, vel, vt maximè probabile, quia vapores tetri spiritus animales inquinant, & vt tristia phantasmata formentur, faciunt; qui vapores vbi non sunt acres, sed potius crassi, non vigilias, sed pauorem in somnu excitant. Si verò vapores illi acres sunt, continuò spiritus agitant, atque ita vigilias nimias excitant. Possunt tamen ob vapores acres somnum in infantibus turbantes etiam è venis & arteriis in caput ferri, in febribus. Præterea etiam dolorificæ affectiones in infantibus vigilias pariunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectus ipse per se manifestus est, & infantes nullo modo ad somnum deduci possunt, sed continuò plorant.

Prognosticum.

Prognostica. 1. Periculosus verò affectus est, non solùm quia in genere somnus & vigiliæ, si modum excesserint, malæ sunt; verùm inprimis, quia hic affectus ab infantium naturâ, qui plurimùm dormire solent, alienus est.

2. Vigiliis enim nimiis in iis humores accenduntur, & exsiccantur, vnde facilè conuulsiui motus, febres, catarrhi, & alia mala in infantibus excitari possunt.

Curatio.

Curatio. Si vapores illi acres, qui somnum turbant, & vigilias excitant, à lactis vitio & eius corruptione prouenuint, vt lactis vitium modo, qui *parte 1.* propositus est, tollatur, & humores illi ex lacte corrupto nati, tollantur, necesse est, & corruptio cibi porrò præcaueatur, de quo *cap. præced.* dictum est.

Si febris vel dolorifica aliqua affectio adsit, ea tollenda, & lintea ac lectisternia munda iis substernenda, scribitque Galenus, *lib. 1. de tuend. sanitat. cap. 8.* cum puellus quidam totum diem iratus fuisset, plorasséťque, ac immodicè se & inordinatè iactasset, & neque papillâ in ôs immissa, neque vlnarum agitatu, nec vllo alio modo ad somnum componi potuisset, se deprehendisse, tùm lectum, tùm inuolucra & vestes sordidas, ipsúmque puellum immundum atque illotum, & propterea lauare ac detergere, & inuolucra ac vestes mundas præbere iussisse: quibus peractis illico dormiuit puellus non solùm suauissimum, sed & longissimum somnum.

Medicamenta verò somnum conciliantia non ita tutò infantibus exhibentur; cum eorum ingenia stupida reddant. Solent quidem interdum nutrices, ne infantes vigilantes ipsis noctu molesti sint, & vt ipsæ somno commodiùs indulgere possint, sub noctem infantibus syrupum de papauere exhibere: verùm hoc valdè noxium est infantibus, & plerumque ingenia stupida reddit. Multò minùs verò fortiora hypnotica infantibus exhibeantur. Nutricibus potius medicamenta somnum conciliantia propinanda, sed & ea moderata, vt *amygdala dulces, lactuca, semen papau. albi.*

Externa quod attinet, lotio pedum instituenda, è *decocto summit. anethi, fl. chamæmeli, fol. malua, salicis, vitis, capitum papaueris.* Et vtilissimum est, vt plantæ pedum medullâ ossium ceruinorum inungantur. Capiti verò fortiora refrigerantia, vel narcotica non applicanda, cum debile & humidum infantium cerebrum ab iis facilè offendatur. Tutissimum est *oleum anethinum recens*, quo tempora illinantur, vel inungantur eadem *oleo rosaceo* cum pauxillo *oleo nuc. mosch. expresso misto.* Vel imponatur cataplasma ex *sem. papau. albi* cum *lacte muliebri vel aqua rosar. aut solani* & momento *croci.* Naribus etiam infantis oleum violarum cum pauco succo lactucæ mixtum illinatur.

Si siccitas cerebri adsit, linteum, quod semicirculo ligneo instar veli infantium capiti obtendi solet, aquâ frigidâ, vel violar. aut lactucæ madefieri, iterúmque expressum supra caput infantis expandi potest.

CAPVT X.

De Epilepsiâ & Conuulsione.

Epilepsia. NOn rarò quoque Epilepsiâ & conuulsionibus laborant infantes; de quo symptomatum genere cum satis *lib. 1. part. 2. cap. 31.* dictum sit, hic actum agere nolo: pauca saltem addam. Frequentissimè autem Epilepsia infantibus accidit, & propterea, vt *alleg. loco* dictum, ab Hippocrate *παιδίον νόσημα* morbus puerilis, & ab Arabibus mater puerorum vocatur. Accidit verò infantibus vel per consensum partium inferiorum, præcipuè ventriculi & intestinorum, cum lac in ventriculo corrumpitur, aut prauam qualitatem habet, id quod sæpe euenit, cùm nutrices malè moratæ, iratæ, & animi affectibus nimis indulgent, & postea statim mammam infantibus præbent, aut vermes in intestinis hærent, aut totius, quod in variolis, morbillis, & aliis febribus euenit, cum ea humoribus vitiosis praui vapores eleuantur, & cerebri membranas vellicant. vel per primarium cerebri affectum, cùm humores dispositionem epilepticam habentes in cerebro generantur; idque accidit vel ob hæreditariam dispositionem, quæ à parentibus communicatur, vel ob

tempe

temperiem & alimentum vitiosum, ad quam rem non parum facit vini potrotioris copiosius à nutricibus hausti vsus. Dolores quoque dentium vehementes, cerebro in consensum tracto, conuulsiones excitare possunt. Excitatur prætetea epilepsia à terrore subito, si infantes eo percellantur. Nonnulli quidem epilepsiam in infantibus à pituitoso humore prouenire statuunt. Verùm si hoc ita se haberet, cur non senes, quorum cerebrum maximè est pituitosum, epilepsiâ, & contra infantes æquè, ac senes apoplexiâ laborarent; quod tamen non accidit? Monstratum verò fuit, *loco alleg.* Epilepsiam nullo modo à pituitâ prouenire, sed potius ab occultâ & acri, cerebrique membranas peculiariter infestante qualitate, quod omnino in infantibus quoque locum habet. Sit enim sanè, vt infantes multam pituitam in capite cumulent, vnde catarrhi suffocatiui, vel alia mala oriuntur: epilepsiam tamen non excitat, nisi ἀνάϑυσις epileptica concurrat. Et humorem illum, qui epilepsiam excitat, non simpliciter esse pituitosum, sed corruptum, acrem, & prauum; fœda illa vlcera & tubercula, quæ infantibus interdum in capite oriuntur, id satis docent. Hæc enim vlcera & tubercula si euanescant in infantibus, non solùm epilepsiæ, sed & mortis sæpe caussa existunt.

Signa Diagnostica.

Signa. Ipse affectus manifestissimus est.

An verò à lacte vitioso aut corrupto, vel à vermibus, imminentibus variolis, morbillis, vel aliis febribus, vel dentitione proueniant, à signis horum adfectuum suo loco propositis patet. An etiam terror caussa sit, adstantes docebunt. Quæ omnia si absint, à primario cerebri affectu malum prouenire, credibile est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Est autem epilepsia non solùm in omni ætate morbus adeo horridus & fœdus, vt Aretæus scribit, vt si se mutuo in accessionibus spectantes ægroti, quæcunque patiuntur cernerent, non vltra vitam ducere vellent, sed & infantibus periculosum malum, & si infantes admodum paruos, & mox in primâ ætate corripiat frequenter, rarò euadunt.

2. Si autem iam adultiores & per longiora interualla ac certas periodos inuadat epilepsia, ætatis mutatione euanescit, & curatur, de quo Hippocrates, *5. aph. 7.* Qui morbo comitiali corripiuntur, ante pubertatem curantur: Post annum autem vigesimum vel vigesimum quintum, ferè vsque ad mortem comitatur. Et Celsus, *lib. 3. cap. 24.* sæpe morbum hunc, si remedia non sustulerunt, in pueris Veneris, in puellis menstruorum initiamentu tolli scribit.

3. Epilepsia & motus conuulsiui, qui infantes non rarò in variolarum & morbillorum principio inuadunt, ex se quidem nihil periculi habent, & modò variolæ ac morbilli erumpant, nunquam amplius nec adultos epilepsia infestat. Si tamen natura in expellendo succumbat, sæpe infantes moriuntur, non epilepsiæ, sed primarii morbi caussâ.

Curatio.

Curatio. Curatio autem tàm extrà paroxysmum, seu præseruatio, quàm in paroxysmo, *alleg. loco* proposita est. Vt quædam addamus, præcauetur, epilepsia, si infanti, quàm primum in lucem editus est, puluis hic cum lacte exhibeatur.

℞. *Rad. pæonia maris decresc. Luna collecta* Scrup. j. *magister. corall.* Scrup. ß. *fol. auri dimidium.* F. puluis. Efficax est & hic puluis.

℞. *Margarit. præparat. magist. corallior. rubr.* ana Drach. ß. *visci q.* Drach. ij. *succini albi* Drach. j. *fol. auri* num. vj. *facch. ad pondus omnium.* F. Puluis.

Vel ℞. *Rad. pæonia* Drach. j. *sem. pæonia, visci q, vngula alcis, cranii hom. prep. succini prep.* an. Scrup. j. *moschi* gr. ij. F. puluis.

Itali, & Florentini præcipuè, quibus hoc malum familiare est, pueros recens natos ferro candente, aut particulâ ligni igniti adurere solent, vbi summa vertebra capiti coniungitur, vel candelæ ceteæ accensæ guttam vnam vel alteram feruentem in eundem locum destillare ototis esse, præcauendi epilepsiæ gratiâ, *alleg. loc. lib. 1.* dictum, quâ proculdubio de caussa, vt cerebrum hoc modo exsiccetur, & per dolorem humor, qui ad cerebrum fluxit, vel fluxurus est, ad occiput trahatur & deriuetur, inprimis si fonticulos ex vstione excitetur, per quem continuò, quicquid in cerebro colligitur, euacuetur. Et scripsit iam olim Celsus, *lib. 3. cap. 23.* ferro candente in occipitio & infra, qua summa vertebra capiti committitur, adurere duobus locis, vltimum epilepsiæ esse remedium. Verùm enimuero non satis tutò in mollissimis & tenellis infantium corporibus tam generosum auxilium adhibetur; & omnino hic obseruandum P. Æginetæ consilium, *lib. 3. cap. 13.* scribentis, si infans adhuc fuerit, qui epilepsiâ corripitur, nihil curiosè esse tentandum. Si enim tenera infantium corpora nec purgationem, nec venæsectionem ferunt, quomodo ignem tolerabunt; cum hoc remedium in infantibus continuos dolores vigiliasque excitet, atque ita eorum vires deiiciat. Et fit sanè, vt in quibusdam locis, vbi epilepsia per primarium cerebri affectum familiaris est, istud auxilii genus locum habeat: tamen in epilepsia, quæ per consensum partium inferiorum, quæ sæpe infantibus accidit, nihil prodesse potest; cum auram illam malignam, quæ ex inferioribus ascendit, à cerebro auertere non possit. Verùm de quæst. istâ prolixè tractat Ioh. Baptista Syluaticus, *controuers. 87.* qui videatur.

Mater inprimis, vt & nutrix, bonam diætam seruet, nec aliquid in cibo sumat, quod hunc morbum infanti conciliare possit, de quo *part. 1. de nutricis diæta*, dictum. Si infans epilepsiæ obnoxius lac ventriculum nimis repleuisse animaduertatur, vt ad vomitu reuciatur, dando opera, quod fit, si lingua infantis comprimatur, vel penna ol. amygd. d vel oliu. illita in fauces intrudatur, quâ ratione interdum paroxysmus tollitur, si fiat in ventriculi à lacte repletione.

Si à vermibus sit epilepsia, remedia contra vermes *lib. 5. part. 2. sect. 1. cap. 5.* tradita, & quorum etiam postea mentio fiet, vsurpanda, quæ eos enecent, & exturbent, quibus radices pæoniæ, & alia contra epilepsiam remedia addere licet.

Si cum febre coniungatur epilepsia, eam nonnulli fieri statuunt, quia calore absumatur cerebrum & quasi colliquescat, atque inde infans moriatur. Verùm cùm infantes in febribus statim in principio interdum epilepsiâ corripiantur, caussa hæc locum non habet. Verò magis consentaneum est, Epilepsiam hanc fieri à vapore maligno, ab humore febrim excitante eleuato. Et cum propterea epilepsia superueniens prauitatem materiæ arguat, non mirum est, infantes plerumque tùm mori. In curatione autem epilepsiæ talis, non simpliciter ad epilepsiam respiciendum, sed simul ad febrem, nec nimis calida contra epilepsiam exhibenda, sed quæ temperata sunt, vt corallia, smaragdus, vngula alcis, & similia.

In paroxysmo exhibeantur aquæ epilepticæ, acetum & synciput iisdem, vt aq. lauendulæ & ol. succini fricetur, collo infantis etiam radix pæoniæ, vngula alcis, smaragdus appendatur, aut in vola infantis complicato pugno retinenda detur.

De

De conuulsione.

Conuulsio. Quâ ratione conuulsio & conuulsiui motus differant, *lib. 1. part. 2. cap. 28.* dictum. Ad conuulsiuos motus pertinet epilepsia, de quâ modò dictum. In epilepsiâ nimirum cerebrum magis afficitur; & propterea omnes totius corporis partes conuelluntur, & simul omnes sensus interni & externi abolentur; Motus tamen ille deprauatus non ita diu durat, cùm cerebrum id quod molestum est, omni conatu excutiat. In conuulsione verò cum materia citra spinalem medullam & in musculorum tractu consistat, omnes partes ita non concutiuntur, neque animales actiones cæteræ læduntur. Malum tamen hoc pertinax est. Habet autem ortum ab iisdem caussis, quæ *lib. 1. part. 2. cap. 8. & 31. de epilepſ. & conuulſ.* propositæ. Nonnulli quidem multa dubia hic proponunt: verùm cùm ea omnia ex hypothesi oriantur, mirum conuulsionem fieri vel à repletione, vel ab inanitione; de eo verò quid sentiendum sit, *lib. 1. part. 2. cap. 28. quæst. 1.* dictum fit: hîc nihil amplius addimus. Hæret verò illa materia plerumque in spinali medullâ, & quidem pertinaciter. Et propterea malum periculosum est, & infantes plerumque moriuntur.

Medicamenta ad hunc affectum vtilia, *alleg. loco* sunt proposita. Infantium corpora, & præcipuè spina dorsi lauanda est *decocto radic. althææ, lil. albor. paeoniæ, fl. chamæmeli.* Hinc linimento aliquo illinenda, parato ex *pingued. human. anser. ol lumbricor. irino, lil. alb. vulpino, terebinth. mastichino, styrac. calamit.* & similibus. Paulus Ægineta *heliotropium* herbam aquâ coctam pueris conuulsione laborantibus prodesse scribit, si eâ lauentur.

CAPVT XI.

De Strabismo.

Strabismus. AD actiones animales læsas pertinet Strabismus, quo infantes nuper nati etiam corripiuntur. Estque hoc malum vel natiuum, ex vitiosâ oculorum conformatione; vel ex consuetudine contrahitur, dum infantes in cunis capite luci aut candelæ accensæ aduerso, vel ad latus posito iacent, atque ita oculos continuo luci obuertunt, quò cum infantes collimant, distortionem hanc oculorum efficiunt. Vel etiam à morbo excitatur, dum post frequentem epilepsiam, conuulsis & contractis oculorum musculis, situs hic oculorum vitiosus contrahitur.

Prognostica.

Prognostica. Si fit à primo ortu Strabismus in infantibus, vix curatur; vt etiam ille, qui epilepsiam frequentem & fortem sequitur. Si verò fit à mala consuetudine, curationem suscipit, dum modò recens malum sit; inueteratum enim vix curatur.

Curatio.

Curatio. Curatur autem, si lucerna in partem oppositam, quò oculi præter naturam declinant, ponatur; vel aulæa picta & variegata simili modo oculis obiciantur, vt infans hao obtutu eam adspiciens, in contrarium oculos flectat. Idque tamdiu faciendum, donec assiduo einsmodi oculi in contrarium motu, is in naturalem statum & situm formetur. Potest quoque larua vel cappa faciei infantium obduci, & foramina oculis opposita ita disponi, vt infantes in partem oppositam ei, quò oculos p. n. vergunt, eos dirigere & mouere cogantur. Vide *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 23.*

CAPVT XII.

De Aurium dolore, inflammatione, humiditate, vlceribus & vermibus.

INter morbos pueriles, Hippocrates, 3. *aph. 24.* etiam *ὤτων ὑγρότητας*, aurium humiditates, nominat. Cùm enim cerebrum infantium sit valdè humidum, superfluæ humiditatis pars quædam interdum per aures euacuatur. Sed rarò hoc fit sine inflammatione. Plerumque enim si humores superflui copiosè ad aures confluunt, inflammatio inde excitatur, cui grauis dolor coniungitur, quæ cum infantium corpore humido non discutiatur, sed in pus mutetur, fit, vt postea sanguis, pus & sanies effluat. Interdum & vermiculi in auribus nascuntur, quæ affectio aurium verminatio, & aures verminosæ appellantur. *Aurium humiditas.*

De aurium autem inflammatione, vermibus, & dolore in genere dictum, *lib. 1. part. 3. sect. 3. cap. 2. 4. 8.* quæ ibi videantur. Hoc loco saltem quædam, quæ infantibus propria sunt, afferemus.

Caussæ.

Est in infantibus, vt dixi, maximè humidum cerebrum, & excrementa multa cumulat, quæ natura rectè agens per palatum & aures euacuat. Vbi verò eorum nimia copia colligitur, quandoque per aures confluentia dolorem, dolor sanguinis affluxum excitat, vnde postea inflammatio oritur, quæ vbi in pus mutatur, sanies ex eâ effluit & natura postea huic viæ adsuescit, & omnia, quæ in cerebro colliguntur, excrementa per hanc viam deinde euacuat. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

In infantibus humiditatum ex auribus effluxus non difficulter cognoscitur, cum sensibus pateat. Dolor verò & inflammatio non ita facilè cognoscitur; cum infantes ipsi, quid mali patiantur, narrare non possint: sed colligitur hoc malum vel ex eo, quod infantes plorant & inquieti sunt, quódque, dum aures contrectantur, clamant, & tactum auersantur. Rubedo quoque & color circa aures percipitur. *Signa.*

Prognostica.

1. Malum hoc non negligendum. Dolor enim ipse, qui plerumque coniungitur, cùm adultos, vt Hippocrates, 3. *prognost. t. 16.* scribit, die septimo iugulare possit, multò magis potest idem in infantibus præstare, in quibus vigilias, epilepsiam, & tandem mortem adfert. *Prognostica.*

Præterea quia puerorum aures sunt humidiores, si sordibus his scateant, vermes in iis generantur.

3. Insuper ex continuo humorum adfluxu & fordibus vlceris latius serpentis tandem aurium ossa, & præcipuè spongiosa & cauernosa illa, corrumpuntur & cariosa euadunt, & nisi temporis progressu vlcus sanetur, incurabilis surditas inde oritur.

Curatio.

Itaque maturè curatio instituenda. Ac primò quidem si dolor adsit grauior, statim is est sedandus, modò, qui *alleg. loco cap. 8.* propositus est. Fortiora tamen, tenellorum infantium corporibus non conueniunt. Sufficit hîc lacte tepido aures fouere, vel *oleo rosaceo. violar*, vel *decocto capitum papaueris*; aut *ouo albumine cum lacte aut* pauxillo *croci* auribus indere. *Curatio.*

Ad ipsas verò aurium humiditates abstergendas vtile est *melrosaceum*, & *aqmellis*, quæ per tuiendâ auri indantur

indantur. Quæ si non sufficiant, alumen vino dilutum, molli lanâ exceptum auri indatur. Vtilis etiam hîc est *radix ireos, myrrha, crocus*. Vel *nitrum, alumen & crocus cum vino & melle* misceantur, & lanâ exceptâ auribus indantur.

Vel ℞. *Mellis virginei* Vnc. ß. *vini rubri* Vnc. ij. *aluminis, croci, nitri* an. Scrup. j. M. super igne.

Vel *oleum ex sem. cannabis* recens expressum cum pauxillo vino mistum instilletur.

CAPVT XIII.

De Aphthis, vesiculis gingiuarum, & inflammatione tonsillarum.

Aphtha. ORiuntur in ore infantium sæpe vlcera quædam, quæ Aphthæ vocantur, ortúmque habent ex lacte vitioso, vel in infantis ventriculo corrupto. Cùm enim partes oris internæ in infantibus sint molles ac teneræ, nec in vtero vlli cibo adsuetæ, si lac non sit planè dulce, sed acre ac vitiosum, facilè ab eo exulcerantur. Idem accidit, si ex lacte in ventriculo corrupto vapores acres adscendant, idque eò facilius, cùm tunica, quæ fauces inuestit, œsophago communis sit, & facilè vitia ventriculi per eam faucibus communicentur. Verùm cum quæ de aphthis dici possunt, omnia ferè *lib. 2. part. 1. cap. 18.* proposita sint, eorum saltem hîc mentionem facere volui, reliqua inde petantur.

Vesiculæ gingiuarum. Cognatæ sunt aphthis, vel ferè eædem cum aphthis, vesiculæ, quæ in gingiuis Infantium interdum oriuntur, habéntque etiam ortum ex lacte corrupto vel vitioso, atque eædem etiam eas curandi ratio est.

℞. *Lentium excortic. q. v.*

Puluerisentur & masticentur, & gingiuis illinantur.

Vel ℞. *Farinæ milij* Vnc. ß. *aq. ros. ol. omphac.* an. q. s. F. Linimentum.

Inflammatio tonsillarum. Inter puerorum morbos Hippocrates, *3. aphor. 26.* & tonsillarum inflammationes recenset, de quibus quidem in genere, *lib. 2. part. 1. cap. 22.* actum, pauca tamen hîc addam. Παρίσθμια tonsillæ dicuntur, & propriè locum affectum significant; *alleg. tamen loco* Hippocrates pro ipso affectu accipit, seu tonsillarum inflammatione. Equidem & infantibus, vt Hippocrates, *de dentib.* scribit, dum dentiunt, tonsillæ inflammantur & exulcerantur: idem tamen, *alleg. aph.* προσβυτέροισιν, pueris iam grandiusculis, id est, vt Galenus, *in comm.* explicat, ab vndecimo ad decimum tertium annum progredientibus, malum hoc familiare esse scribit: quia tum vis expultrix fortior fit, quàm fuit in primâ infantiâ, & partes istæ, iam non ampliùs ita molles manent, sed humorem adfluentem faciliùs retinent, cùm antea, cum molliores erant, eum facilè transudare, & in fauces defluere paterentur.

Curatio ex *alleg. loco* patet. Danda nimirum opera, vt aluus laxior sit; &, si opus sit, clystere mouenda. Postea in principio repellentia adhibenda, deinde resoluentia admiscenda, tandem sola ferè vsurpanda. Quæ commodissimè in adultis formâ gargarismi, & collutione oris vsurpantur. Verùm cum infantes minus adulti talia commodè vsurpare non possint, locus affectus illinendus *melle rosaceo, syr. de rosis siccis, myrtino, granator. diamoro, robnucum*, prout morbi status postulat. Extra verò collum infantis illinendum oleo amygd. d. chamæmelino, hyperici.

Reliqua *alleg. loco* videantur.

CAPVT XIV.

De Dentitione.

Dentitio. INter omnes morbos & Symptomata, quæ infantibus accidere solent, maximè ipsis propria est Dentitio. Sunt etenim quidem multi alij morbi ipsis familiares, pauci tamen necessarij. Vnicam dentitionem necessariò omnes infantes ferre necesse est. Etsi verò dentitio naturæ opus sit: tamen propter morbos & symptomata varia, quæ ipsi coniungi solent, inter morbos infantium recensetur, vbi quidem non tam de ipsâ dentitione, quàm de difficili dentitione agitur. Dentibus equidem infantes, dum in lucem eduntur, iam prædit sunt: latent tamen ij in suis alueolis, sed gingiuis teguntur, ac postea suo tempore erumpunt. Obseruatum tamen interdum, infantes cum dentibus eminentibus ortos fuisse. Sic refert Plinius, *nat. hist. lib. 7. cap. 16.* Marcum Curium & Papirium cum dentibus natos fuisse, & eam ob caussam Curium Dentati nomen meruisse: Valeriam quoque Romæ cum dentibus natam Regum temporibus, Suessam Pometiam, illâ ætate florentissimam vrbem, deportatam esse, responso aruspicum vaticinante, exitio ciuitati, in quam delata esset, futurum. Narrat quoque Balduin. Ronssæus, *de vita hum. primord. cap. de dentit.* Anno 1564. Gondæ se puellam vidisse, quæ cum ordiretur lucem, duos incisores dentes in maxillâ inferiore haberet.

Tempus dentitionis. Prodeunt autem & erumpunt dentes circa septimum mensem, & quidem primò Incisorij, quos aliquo temporis interuallo sequuntur Canini dicti, tandem Molares. Etsi verò, vt modò dictum, dentium eruptio, quæ Græcis ὀδοντίασις, Latinis dentitio appellatur, naturæ opus est, quæ ipsos propellit: tamen præternaturales affectiones, quæ ex solutione illâ continui gingiuarum accidunt, plures coniunguntur. Et infantes primò magnum pruritum in gingiuis sentiunt; postea quasi aculeo gingiuæ, dum ab aculeatis illis ossibus perforantur, punguntur, vnde vehementissimus dolor, vigiliæ, inflammationes gingiuarum, febres, alui profluuia, conuulsiones excitantur, idque maximè accidit, cùm caninos edunt, qui vulgò ab oculis nominantur, vnde in prouerbio dici solet; Parentes de liberis gaudere non posse, donec dentes ab oculis editi sint. Fit quidem & alia dentitio circa annum septimum, dum lactis dicti dentes decidunt, aliíque firmiores & duriores erumpunt, sed cùm tum gingiuæ antea perforatæ sint, id sine dolore accidit.

Signa Diagnostica.

Signa. Etsi ipsi infantes nondum sermone dolorem, qui in dentitione accidit, indicare possunt: tamen dentitio cognoscitur, primò ex ipso tempore, quo dentes erumpere solent, quod est circa initium septimi mensis; deinde quod infantes frequenter digitos ad dolorem demulcendum in os inferunt; tertiò, quod matres vel nutrices papillas fortius stringi, quàm anteà, percipiunt; quartò eo loco, vbi dentes erumpere conantur, gingiua albicat. Tandem interdum varia mala accidunt, dolor, vigiliæ, alui profluuium, febres, conuulsiones. Et quidem febres illæ symptomaticæ, quæ dentitionem sequuntur, oriuntur ob dolorem, vigilias, gingiuarúmque inflammationes; ac dum humores accenduntur, biliosi & fluxiles fiunt, diarrhœa sequitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Grauis, imò sæpe periculosa est dentitio in infantibus

fantibus, ob morbos & symptomata, quæ coniungi & superuenire modò diximus, ita vt non pauci febribus aut conuulsione superueniente moriantur: & eò maius periculum est, quò difficilius, & longiore tempore dentes erumpunt.

2. Quibus, cùm dentes erumpunt, aluus crebrò demittit, minùs conulsione tentantur, quàm quibus rarò aluus subducitur. Hippocrates, *lib. de dentit.*

3. Quibus in dentitione febris acuta accidit, ij rarò conuulsionibus tentantur, *Ibid.* Quia febre materia, quæ conuulsionem facere poterat, absumitur.

4. Qui in dentitione bene habito corpore permanent, & graui somno premuntur, periculum est, ne eos conuulsio prehendat. *Ibid.*

5. Quibus hyeme dentes erumpunt, si cætera similiter habeant ij facilius euadunt. *Ibid.* Et quibus dentientibus hyems superuenit, ij si diligenter curentur facilius ferunt Rhases tamen, *in continent.* scribit dentitionem, quæ fit vere, esse minus molestam. Verùm proculdubio ad diuersa respexerunt autores hi. Hippocrates quidem ad ipsum virtutis robur, quod hyeme, ob caloris natiui vigorem, maius est, & ita facilius dentes protrudit, si cætera omnia rectè sese habeant, & infantes ab externis aëris iniuriis defendantur. Rhases contra ad laxitatem gingiuarum, quæ vere & æstate maior est.

6. Non omnes dentibus erumpentibus conuulsione tentati moriuntur, plerique etiam seruantur. *Ibid.*

7. Dum infantes caninos dentes edunt, peius habent ac grauius laborant; quia illi acutiores & grauiores dolores infantibus inferunt.

Curatio.

Curatio. Quâ ratione autem, vt dentitio facilior fiat, curari possit, supra, *alleg. loco*, dictum. Vt quædam addamus, cùm difficilis dentitio proueniat à densitate & crassitie gingiuarum, danda opera, vt laxentur & emolliantur gingiuæ, vt facilius dentes erumpere possint, quod emollientia præstant; deinde vt dolor & inflammatio, si quæ adsit, leniatur, quod refrigerantia præstant, quæ tamen sola, ne gingiuas adstringant, vsurpari non debent, sed emollientibus admisceri, fricentur ergo gingiuæ digito *melle* illito, vel *melle cum butyro* mixto, aut *candela ex cerâ virginea* infanti masticanda detur. Ita enim gingiuæ laxantur, ac pruritus lenitur. Vel inungantur gingiuæ *mucilagine semin. cydon. aq. maluæ* paratâ; vel cerebro leporino.

Extra quoque foueantur maxillæ decocto althææ, fl. chamæmeli, anethi. Vel *succo maluæ* & *butyro s. s.* aut *melle passulato* & *butyro s. s.* Vel *mucilag. sem. cydon. & althææ*, cum *vitellis oui* mistâ.

Si inflammatio gingiuarum adsit, frigida, vt *succus solani, lactucæ*, addantur.

Maxillæ quoque emollientibus foueri possunt, & si dolor sit vehementior, *succo solani* cum *ol. ros.* inungantur.

Nutrix ipsa, dum infantes dentiunt, bonam diætam obseruet, victúsque sit temperatus, & potius ad frigidum, quàm calidum declinet. Etsi enim ratione ipsius dentionis calida diæta nutricibus imperanda videtur, cùm Aristoteles, 7. *de hist. an. cap.* 10. & 5. *de gen. animal. cap* 8. scribat; Qui calidiore lacte vescuntur pueri, iis properat ortus dentium: tamen de tempore saltem dentitionis Aristoteles loquitur, in ipsâ dentitione verò victus frigidior commodior est ob febrem, quæ hoc modo vel minuitur, vel præcauetur. Vtetur itaque nutrix sorbitionibus ex *hordeo*, vel *auenâ* paratis, ouis sorbilibus, prunis, lactuca, endiuiâ; à salsis verò, acribus & mordacibus abstineat; vt & vino. Reliqua videantur *loco allegato.*

CAPVT XV.

De Vinculo linguæ soluendo, & ranulâ sub linguâ.

Accidit quoque non rarò, vt in infantibus à primo ortu lingua vinculo suo arctius adstringatur, vt satis extendi & liberè exseri non possit. Interdum etiam eò loci, vbi linguæ frenum est, tumor mollis & albus apparet, quem *ranulam* appellant. De quibus vitiis cum *lib. 1. part. 3. sect. 5. cap. 4. & 5.* actum sit, ea, quæ ibi dicta, hîc repetere nolo, pauca saltem addo. *Linguæ adstrictio.*

Linguæ adstrictio seu linguæ ligatio Chirurgia commodissimè curatur. Solent quidem interdum obstetrices statim edito infante, vel vnguibus rumpere, vel nummi acie dissecare hoc vinculum: sed sæpe hoc sine necessitate agunt, & in operando errant. Commodius ergo Chirurgo perito res committitur. Quia tamen operam hanc infantes non facilè admittunt, & facilè fieri potest, vt sectio ista vlterius, quàm pars est, fiat, aut etsi ea rectè facta sit, labia vulneris non statim coeant, linimentum hoc commodè adhibetur.

℞. *Farinæ hordei* Vnc. ß. Misc. cum *mellis despumati q. s.* & lento calore humiditas omnis exhalet, vt in puluerem redigi possit. Postea ℞. *vitell. ouor. ad duritiem coctor. & vase clauso in furno exsiccatorum, vt in puluerem redigi possint,* Drach. j. *thuris, mastiches* an. Scrup. j. *alumin. vsti* gr. vj. Puluerisentur omnia, cum *melle rosac.* F. Linimentum.

Ranulam verò sub linguâ quod attinet, sunt sub linguâ venæ satis conspicuæ & amplæ, quæ interdum sanguine vitioso replentur. In his ergo si in infantibus humor pituitosus colligatur, atque ex iis transsudet, & intra carnis meatus ibi hæreat, ex eo & sanguine tumor hic q. fungus in arboribus generatur. Cum verò, si diu duret incrementum sumat, balbutiem inducere, & vocem intercipere possit, maturè ei occurrendum. Quapropter medicamentis *alleg. loc* propositis, vt *sale armoniaco*, vel *sale & thure* mistis, item *puluere saluiæ* aut *origani* cum *mel. ros.* misto, quibus spir. vitriol. gutta vna atque altera addi potest, tumor abigendus. *Ranula sub lingua.*

Vel ℞. *Off. sepiæ, salis gemmæ, piper.* ana Drach. j. *spongiæ vstæ* Drach. iij. F. puluis, quo tumor fricetur, vel cum melle linimentum, quo tumor illinatur. Sub mento verò emplastrum apponi potest, paratum ex *sterc. anserin. & mellis* partibus æqualibus, in vino ad vini consumptionem coctis.

CAPVT XVI.

De Catarrho, tussi, & difficili respiratione.

Equidem de catarrho *lib. 1. part. 2. cap. 34.* de tussi *lib. 2. part. 3. cap. 5.* & difficili respiratione *cap. 1.* actum fuit. Quia tamen inter infantium morbos ab Hippocrate, 3. *aph. 24.* tusses, & *ibid aph. 26.* asthmata seu anhelationes nominantur, ista symptomata hîc prætermittenda non sunt. Quia verò aliqui à Catarrho ortũ habent, de iis coniunctim hoc capite aliquid breuiter dicemus. *Catarrhus.*

Caussæ.

Ortum autem habeant catarrhi in infantibus a naturali eorum constitutione, seu humidissimâ cerebri temperie, ob quam facilè in eo multa excrementa cumulantur. Accedit his ἀδδηφαγία infantium, cum *Caussæ.*

lactis

lactis copia nimia ventriculum onerat, vnde vapores multi in caput adſcendunt, cerebrumque replent. Cerebrum ergo ſi excrementitiis humoribus repleatur, & vel ab externo aëre frigido, cui in vtero infantes non ſunt adſueti, vel à caliditate, dum nimis calidè lauantur, aut pluribus calidis tegumentis eorum capita inuoluuntur, materia in capite funditur & agitatur, ad nares, aut ad fauces, aut etiam pulmones copioſiùs deſcendit. Excrementitii ergo hi humores, ſi per nares euacuari non poſſint, in aſperam arteriam delabuntur, & tuſſim excitant. Si iidem in pulmonum bronchia deſcendant, difficilis reſpiratio, ſeu anhelitus difficultas, quam Hippocrates, *alleg. aph.* aſthma appellat, excitatur. Cæterùm cum infantes ſæpe ex *ἀδδηφαγία* in primis viis multos crudos humores cumulent, & hypochondria inflata, ac tumida habeant, accidere quoque poſſe puto, vt, ſicut *lib. 2. part. 3. cap.* 2. dictum, crudi humores per hepar, ſeu ex cruditate & craſſo chylo in hepate genitus ſanguis pituitoſus, per venam arterioſam in pulmones effundatur, & bronchia pulmonis comprimens reſpirationem difficilem ſeu aſthma excitet.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Ipſa hæc ſymptomata facilè cognoſcuntur. An verò humor ſit frigidus vel calidus, deprehenditur ex eo, quod ſi humor eſt calidus, catharrhus eſt tenuior, ſæpius infantes ſternutant, facies eſt floridior, fauceſque rubent, & ex ore infantium vapor calidus exhalat, quem & nutrices in papillis percipiunt. Si verò humor ſit frigidior, craſſior eſt, infanteſque non ſternutant, nec rubedo in facie aut faucibus, nec calor in ore deprehenditur. An verò difficultas reſpirationis ſit ex materiâ à capite deſcendente, an verò ex ſanguine pituitoſo, è venis ad pulmones adſcendente, cognoſcitur ex eo, quod ſi à capite deſcendit, catarrhus & ſimul tuſſis adeſt, & inter reſpirandum ſtertor quidam ac ſonus percipitur, dum aër non liberè, ſed per obſtructa pulmonis bronchia tranſit. Si verò ſit ab humore pituitoſo ex hypochondriis adſcendente, catarrhus & tuſſis abeſt, & hypochondria ſunt inflata ac tumida.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Catharrhi hi, & inde ſequens tuſſis, ac difficilis reſpiratio, in infantibus non negligenda ſunt; cùm tuſſes non ſolùm vigilias & vomitus frequentes excitare, ſed & herniam inducere, imò catarrhi ſuffocationem & mortem adferre poſſint.

2. Non autem ita facilè curantur; cùm in infantibus non omnis generis remedia adhiberi poſſint, neque iidem materiam expectorare atque exſpuere valeant.

Curatio.

Curatio. Quas Indicationes Catarrhus, tuſſis, & difficilis reſpiratio ſuppeditet, *alleg. loco* dictum. Verùm cum non omnia remedia ibi propoſita infantibus adhiberi poſſint, vt mirer, nonnullos pilulas & bolos infantibus præſcribere; ſaltem quædam infantibus vtilia & commoda adferemus. Danda autem inprimis opera, vt intemperies, quæ materiam ſuppeditat, emendetur, & humoris ad pectus adfluxus impediatur. Et cum infantes multa medicamenta nec ſumere, nec ferre valeant, & natura ipſa plerumque ſine medicamentorum ope humorem catarrhi cauſſam concoquere, atque ita catarrhum ſiſtere ſoleat, modò recta diætæ ratio obſeruetur, inprimis danda opera, vt nec infans, nec nutrix in diætâ quicquam peccet, & proinde infans nec lacte, nec alio cibo ventriculum repleat, ſed ei potius aliquid à cibo ſubtrahatur. Nutrix verò ab acribus, ſalſis, acidis, & omnibus, quæ vapores ad caput multos mittunt, abſtineat. Commodum quoque fuerit, nutrici decoctum aliquod pectorale exhibere.

Vt ℞. *Ficuum, iniubar.* an. num. x. *ſebeſten.* num. xax. *paſſul. enucl.* Drach. x. *glycyrrh.* Drach. ij. *capill.* ♀. *hyſſopi, violar.* an. vnc. ß. Coq. in ℔iij. aquæ, ad tertiæ part. conſumptionem.

Medicamenta quod attinet, vt aluus laxa ſeruetur, curandum, eamque *melle*, vel *ſyr. roſ. ſolutiuo*, *caſſiâ*, *mannâ*, *vel clyſterib.* ſollicitare, vtile fuerit. Commodè quoque exhibetur cochlear j. *ol. amygd. dulc. rec. expreſſi*, cum *ſacchar̃o cando* mixti, quod non ſolùm ventrem laxat, ſed & tuſſim ſedat. Vel linguâ compreſsâ vomitus prouocetur. Inprimis verò alui laxatione opus eſt, ſi difficultas ſpirandi à repletione ventriculi & hypochondriorum proueniat, & tum etiam lini ſemen cum melle & momento ſem. cumini exhibere conuenit. Poſtea exhibeatur *ſuccus fœniculi* cum lacte, vel *ſyr. iniubinus*, *capill.* ♀; & ſi materia ſit craſſior, *de hyſſopo & praſſio.* Vel *emulſio amygd. d. & pinearum* cum aq. ſcabioſæ, vel aliâ conueniente facta, & ſaccharo cando dulcorata exhibeatur. Vel eclegma aliquod ex *ſpec. diaireos ſ. diatragac. frigidi*, *ſaccharo penidio, cum ſyr. iniubino* paretur; vel ex *melle*, *oleo amygd. dulc. & ſucco glycyrrhyzæ ac fœniculi.* Vtile eſt & *ſemen goſſypii*, bombacis vulgò vocant, excorticatum, cum vitello oui & ol. amygd. d. ac ſaccharo penidio mixtum, pro linctu datum. Grandiuſculis iam *rotula ex ſpec. diaireos ſ. diatragac. frig. cum extr. glycyrrh.* & vnâ vel alterâ guttâ *ol. fœniculi* dari poſſunt.

Si tamen catarrhus ſit calidior, emulſio ſem. 4. frig. maj. cum aq. maluæ parari, eique ſpec. diatrag. frig. addi poſſunt.

Extra verò ad exiccandam materiam catarrhoſam, ſtupa cannabina ſuper prunis calefacta, & puluere roſ. rubr. ac thuris conſperſa imponatur.

Pedes quoque infantium lauare aquâ, vel apud nos cereuiſiâ, in quâ herbæ cephalicæ coctæ ſint, & poſtea plantas pedum pinguedine lucii, vel ſeuo hircino aut ceruino, vel ol. laurino aut coſtino inũgere vtile eſt.

Et quia interdum catarrhi ad fauces & aſperam arteriam delabuntur, quod nares in infantibus obſtructæ ſint, ſi id accidat, nares ſupremæ inungantur *butyro ſ. ſ.* vel *ol. amygd. d.* aut *amaracinum*, prout opus, aliquoties de die.

Vel ℞. *Succi betæ, maioranæ* an. Drach. ij. *alſines* vnc. ß. *ol. amygd. d.* vnc. j. Miſc. & nares eo inungantur.

Vel naribus *butyrum ſ. ſ.* piſi magnitudine indatur.

Vel naribus *ocymum. caryophyllatum*, aut *maiorana* admoueatur, vt ſternutatio excitetur, & materia, quæ per aſperam arteriam defluit, per nares excernatur.

Tandem nonnulli ad reſpirationem faciliorem reddendam pectus butyro ſ. ſ. vel pingued. gallinæ, vel ol. chamæmel. aut amygd. d. illinunt.

Capvt XVII.

De Singultu.

DE Singultu actum in genere *lib.* 3. *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 10. Singultus autem accidit infantibus ex alimenti in ventriculo corruptione, aut ventriculi à lacte repletione, aut ventriculi ab externa aëris refrigeratione. A quibus cauſſis omnibus, cum expultrix facultas ventriculi in infantibus offendatur & irritetur ad id, quod ſibi moleſtum, expellendum, hunc motum conuulſioni Singultus.

ſimilem inſtituit. Aliæ ſingultus cauſſæ, quæ à nonnullis hic plures recenſentur, & alleg. loco fuerunt propoſitæ, in infantibus plerumque vix locum habent.

Signa Diagnoſtica.

Signa. Affectus ipſe per ſe manifeſtus eſt. Quod verò infans ventriculum lacte nimis repleuerit, cognoſcatur ex nutrice, ventriculi tumore; & quod ſingultum talem vomitus ſequi ſolet. Si ex lactis corruptione ſit ſingultus, cognoſcatur è ſuis ſignis; quod nutrices lac vitioſum habent, infantes dolent ac plorant, fæceſque alui etiam corrupti lactis indicium exhibent.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Singultus in infantibus plerumque nihil periculi habet, & cauſsâ ſublatâ ceſſat.

2. Si tamen cauſſa ſit tantæ vehementiæ, vt reliquo neruoſo generi communicetur, & ita epilepſia, vel aliæ conuulſiones aut conuulſiui motus coniungantur, plerumque lethale eſt.

Curatio.

Curatio. Si ab alimenti corruptione proueniat ſingultus, commodiſſimum eſt, vt cibus vomitu reiiciatur, & propterea ad eum ciendum, lingua digito comprimatur, vel pennâ oleo illita fauces illinantur, & poſtea ventriculus calefacientibus roboretur, ac de lacte & cibo aliquid ſubtrahatur.

Si ex lactis corruptione & vitio fiat ſingultus, lactis vitia, vt ſuo loco dictum, emendanda, & lac corruptum *ſyr. vel melle roſ. ſolutiuo* ex ventriculo abſtergendum. Poſtea infanti *conſerua roſ. rubr.* cum *puln. corall. vel bolo Arm.* exhibeantur. Si à refrigeratione ſit ſingultus, ventriculus cùm internis tùm externis medicamentis calefaciendus. Exhibeatur infanti *ſyr. de mentha, de betonicâ*: foueatur ventriculus *decocto fol. menthæ, origani, abſinthii, radic. cyperi*, & poſtea inungatur *ol. menthæ, maſtichino, anethino*, vel imponatur *cataplaſma ex menthâ & ſem. anethi* trito, cum *ol. maſtichino.*

Vel *maſtiche & thus* cum *album. oui*, orificio ventriculi imponatur.

Vel ℞. *Maſtich.* vnc. j. *thuris, ſem. anethi* an. Drach. ij. *cumini* Drach. j.

Puluериſentur & cum *ſucco menthæ* mixta, ac ſtupâ cannabinâ excepta ventriculo imponantur.

Eſt & alius adfectus ſingultui cognatus, quem Mercurialis etiam ad ſingultum refert, qui infantibus plorantibus accidit, vbi cum inſigni ſonitu, & ſingultu quaſi plorant, ita, vt ipſis etiam interdum vox intercipiatur.

Cauſſam autem huius affectus, qui inter plorandum infantibus accidit, Mercurialis eſſe putat, quod pueri vehementes animi paſſiones habent, præſertim verò iram & voluptatem. Vbi verò vehemens ſit paſſio, vehemens quoque in corde fit agitatio, atque vbi magna facta eſt agitatio, ſpiritus magno impetu emittitur; qui cum confertim exire nequeat, intercipitur, atque interceptus quaſi ſubſultans, dum egredi vult, ſingultum edit.

Verùm enimuerò affectus iſte propriè ſingultus non eſt, neque in ventriculo accidit, ſed ſi cui appellare libeat ſingultum, ille eſt, cuius Ariſtoteles, *ſect.* 33. *problem.* 1. mentionem facit, & à pulmone prouenire dicit. Et de hoc ſingultu vera eſſe non poteſt ſententia Plateri, quam, *tract.* 1. *Prax.* habet, vbi diaphragmati ſingultum tribuit. Verùm non oritur ventriculo primariò affecto, & diaphragmate contracto, ſed, vt Mercurialis rectè ſcribit, ab animi adfectibus, irâ ſcilicet, & dolore, in quib. cum magna ſit ſpirituum agitatio, illi non, vt vult Mercurialis, dum magno impetu & confertim exire conantur, intercipiûtur, ſed quia à corde vicino ad diaphragma ruût, vnde eius conuulſio quædam quaſi accidit, à quâ cùm eius motus impediatur, reſpiratio interdum ceſſat, & ſpiritus in infantibus plane interdum vocem clangoſam, ſpiritu ſubitò erumpente, edunt. Ceſſante verò animi adfectu, etiam hoc ſymptoma ceſſat. Matres tamen, dum ſpiritus intercipitur, manu dorſum infantis percutere ſolent, procul dubio vt ſpiritus vel vapor ille, qui motum diaphragmatis & reſpirationem impediuit, diſſipetur.

CAPVT XVIII.

De Vomitu.

Vomitus. DE Vomitu in genere actum fuit, *lib.* 3. *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 12. In infantibus is fit, vel à copiâ lactis, quod auidè ſuxerunt, quæ frequentiſſima ferè *Cauſſa.* cauſſa eſt vomitus in infantibus: vel eius prauitate, vel ob vermes, à quibus praui humores in ventriculum regurgitant. Poteſt quidem & à pituitâ in ventriculum delabente vomitus excitari, ſed rarius hoc fit in infantibus. Facit tamen in infantibus ad vomitum frequentiorem & ventriculi debilitas, quæ ab eius humiditate & laxitate prouenit. Vt enim ſiccitas maximè facit ad retinendum; ita laxitas retentioni obeſt; vnde accidit, vt in infantibus ventriculus à copiâ lactis facilè offendatur, & ad vomitum concitetur.

Signa Diagnoſtica.

Si à copiâ lactis ſit vomitus, id nutrix facilè patefaciet, & poſt vomitum infantes melius habent. Si ex *Signa.* corruptione lactis oriatur, id ex eius, quod vomitu reiicitur, qualitate cognoſcitur, eſtque flauum, viride, vel alterius vitioſi coloris, odoremque prauum habet, ipſumque lac nutricis non ſatis bonum eſt. Vermes ſuis ſignis cognoſcuntur.

Prognoſtica.

1. Vomitus in infantibus plerumque nihil periculi coniunctum habet, eſtque vulgata quidem inter fœminas ſententia, eos infantes eſſe viuaciores, quià primo ortu interdum vomunt. Neque ratione caret hæc opinio. Cum enim infantes nuper nati aliquid vitioſi humoris in vtero collecti in ventriculo habeant, ac nouo alimento non ſint adſueti, præterea ipſorum ventriculus laxus, humidus ac debilis ſit: facilè fieri poteſt, vt ex lacte, quod ſæpe infantes nimis auidè ſugunt, cruditas in ventriculo generetur, vel lac corrumpatur. Itaque ſi collecti vitioſi humores vomitu reiiciantur, commodius ac ſalubrius eſt; quàm ſi retineantur, & in penitiores corporis partes diſtribuantur. *Prognoſtica.*

2. Si à copiâ lactis ſit vomitus, minus habet periculi, & plerumque poſt vomitum infantes melius habere ſolent.

Si verò è corruptione lactis ſit, peior eſt; enim interdum alia ſymptomata attrahere ſolet.

4. Si vomitus diu duret, periculoſum eſt, cùm atrophiæ, imò tandem mortis cauſſa eſſe poſſit.

5. Si alba & pituitoſa reiiciuntur, tutius eſt, quàm ſi crocea, viridia, aut ſubnigra.

Curatio.

Curatio. Si à copiâ lactis ſit vomitus, infans non ſæpe lactetur, & de lacte ei aliquid ſubtrahatur.

Si à lactis corruptione fit vomitus, lactis vitium emendetur, vt supra dictum, & quod corruptum est, abstergatur *syr.* vel *melle ros. solutiuo.*

Vt tamen ventriculus infantis, qui humidus & laxus est, roboretur, *Syrupus menthæ, cydonior.* exhibeatur.

Vel ℞. *Ligni aloes, coralliorum. mastich.* an. Drach. ß *galangæ* Scrup. ß.

Cum *syr. cydon.* Misc. in formam linctûs.

Vel puluis cum lacte materno aut nutricis exhibeatur.

Si humor sit acris & calidus, exhibeatur *syr. granator. ribes, coralliorum.*

Extra imponatur ventriculo *empl. de crustâ panis, ceratum stomachale*, vel crusta panis vino maluatico madida.

Vel ℞. *Ol. mastich cydon. menthæ, absinth.* an. Vnc. ß. *nuc. mosch expr.* Drach. ß. *pulueris caryophyllor.* Scrup. j. Misc.

Vel ℞. *Ol. nuc, mosch. expr.* Drach. j. *destill, mastich.* Drach. ß. *menthæ* gutt. iij. Misc.

Vel ℞. *Fl. ros. rubr* M. ß. *menthæ* p. j. *rad. cyperi, granor. myrti* an. Drach. ij.

Coq. in vino rubro, quo spongia imbuatur, & ventriculo imponatur.

Vel ℞. *Micam panis albi tosti, & aceto madefactam, vitellos ouor. ad duritiem coctor.* num. iij. Adde *mastich. thuris, gummi Arab.* an q. s. Cum *succho menthæ.*

F. Emplastrum.

Vel ℞. *Mastich. thuris, fl. ros. rubr.* an. Drach. ij. *caryophyllor.* Scrup. j. Cum *succo* vel *aq. menthæ.*

F. Cataplasma.

Si lac calidius sit, ventriculus inungatur *ol. ros. myrtido, cydoniorum.*

Vt ℞. *Ol. ros. myrtini* an. Vnc. j. *aceti* Drach. ij. *puln. coral. santal. omnium* an. Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *Mastich. fl. ros. rubr.* an. Drach. ij. *balaust.* Drach. j. *panis tosti & acet. rosac. madefacti iterumque expressi.* Vnc. j. ß. *ol. ros. q. s.* F. Cataplasma.

A proprietate occultâ *corallium* prodest, & propterea infantum collo ad vomitum prohibendum appenditur.

CAPVT XIX.

De Torminibus Ventris.

Tormina Ventris. FRequentissimum quoque, quo infantes laborant, malum sunt ventris dolores & tormina, quæ nunc sola, nunc cum alui fluxibus variis infantibus molesta sunt.

Caussa.

Caussa. Tormina in infantibus ferè solùm à lacte proueniunt, & quidem dum ex eo vel flatus, vel humores acres generantur. Si enim copia lactis in infantibus ventriculum oneret, cruditates & flatus inde proueniunt; quod etiam accidit, si nutrices cibis, qui flatus generare solent, vtantur, aut si venter infantium ab aëre frigido lædatur. Si verò lac in ventriculo corrumpatur, vbi ad intestina descendit, ea vellicat ac mordicat, & dolorem in iis excitat. Idem faciunt & vermes in intestinis hærentes.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscuntur tormina ventris & dolor in infantibus, quod infantes sunt inquieti, & continuò plorant, mammas auersantur, nunc huc, nunc illuc se iactant. Si a flatu sit dolor, interdum remittit, interdum acerbatur, venter inflatur, ructus & ventris crepitus eduntur. Si sit ab humore, dolor ferè continuus est, & quidem si à pituitoso & viscido, aluus ferè obstruitur, & feces mucosæ sunt.

Si verò à lacte corrupto & biliosis ac acribus humoribus fit dolor, fluxus alui plerumque coniungitur, & quæ excernuntur, sunt crocea vel viridia.

Si à vermibus sint dolores, signa cruditatis, flatuum, vel corrupti lactis absunt, signa verò vermium adsunt.

Prognostica.

1. Dolores hi, si diu durent, vires deiiciunt, & interdum conuolsiones ac epilepsiam excitant. *Prognostica.*

2. Sunt verò grauiores, qui à lacte corrupto & acribus humoribus prouocantur. Periculosi quoque qui à vermibus.

Curatio.

Si à flatibus & crudis humoribus hæc tormina ortum habeant, & aluus obstructa sit, commodissimum est, vt Clyster iniiciatur. *Curatio.*

Vt ℞. *Parietar. fl. chamæm.* an. M. ß. Coq. in brodio carnis. Colaturæ ℞. Vnc. iij. vel iiij. *mellis rosati colati* Vnc. j. *vitell. oui dimid.*

F. Clyster, qui etiam infanti mensem vnum vel duos nato tutò iniici potest. Vel infanti *ol. amygd d. recens* expressum (cui abstersionis & saporis gratiâ aliquid sacchari addi potest) horâ vnâ ante cibum exhibeatur, quod & aluum laxat, & dolorem lenit.

Ioh. Heurnius, *meth. ad prax. lib. 2. cap. 26.* scribit, se vsu comperisse, à *seminis anisi* Scrupulo j. crassè comminuto, iam recens natos puerulos commodissimè à viridi bile, & fœdâ pituitâ purgari, si cùm pultem saccharatam sumunt, primò cochleari indatur, ac illis exhibeatur: clamosos quoq; ventris dolores illud sedare.

Extra quæ leniter calefaciunt, attenuant, dissipant, & laxant, atque ita simul anodyna sunt, vsurpanda. Eapropter *oleo anethino* venter infantis largiter inungendus. Vel *parietaria* contusa, & *ol. communi vel chamæmel.* mixta, ventri imponatur; vel fomentum ex *parietariâ* vel *fl. chamæmel.* paretur.

Vel ℞. *Fl. chamæmel. summit. anethi* an. M. j. *sem. lini, fœnigr.* an. Vnc. ß. Coq. in vino, quo bis die ante cibum venter foueatur.

Si verò à lacte corrupto & humoribus acribus sit dolor, abstergentia vtilia sunt. Exhibendus ergo *syr. ros. solutiuus*, vel *mel. ros. solutiuum*, vel *syr. de cichor. cum rhabarb.* vel clyster ex *furfurum & parietar. decocto*, ac *syr. ros. sol.* iniiciatur.

Vel ℞. *Decocti hordei* Vnc iij. vel iv. *ol. anethini* Vnc. j. vel j ß. *vitell. oui* j. F. Clyster.

Extra verò *ol. rosaceum*, cum *anethino* & *chamæmel.* mistum adhibeatur.

CAPVT XX.

De Ventris & hypochondriorum inflatione.

NOn rarò accidit, vt infantibus hypochondria & venter sub costis nothis intumescat, & quasi inflentur, vulgò appellatur *das Hertzgespan.* Ortum autem habet hæc hypochondriorum inflatio ab *ἀδδηφαγίᾳ* infantium, dum plus lactis sugunt, vel alterius cibi sumunt, quàm rectè concoquere possunt, vnde crudi humores & flatus in ventriculo, & locis vicinis cumulantur, vnde is & hypochondria inflantur & intumescunt. *Ventris & hypochondriorum inflatio. Caussa.*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur hæc affectio, quod ventriculus & hypochondria sunt dura & inflata quasi, & infantes angustiam, & oris ventriculi compressionem habent, ac Cardiacam quasi patiuntur, & difficili respiratione laborant. *Signa.*

Prognosticum.

Prognostică. Malum hoc non difficulter curatur, modò recta diætæ ratio obseruetur.

Curatio.

Curatio. Itaque à cibo aliquid infanti subtrahendum, vt cruditates concoquantur, nec lac ipsis, vel cibus alius præbendus, donec prior concoctus sit. Deinde vtile est, vt crudi humores euacuentur, quod commodissimè fit *melle rof.sol.* exhibito. Vulgò fœminæ nostrates decoctum vel aquam cardiacæ, aut auriculæ muris, vsurpare solent. Et quidem Cardiacam quod attinet, rectè hoc fit, quia nomen hoc accepit, non quod cordi, sed ventriculi orificij, quod antiquis Græcis, teste Galeno, 2.*meth.med.cap.*2.*καρδία* nominatur, compressioni & angustiæ, atque anxietati exinde excitatæ, de quâ *lib.*3.*part.*1.*sect.*2.*cap.*15. actum, medeatur. Obstructiones enim aperit, & pituitam deterget. Auricula verò muris quomodo commodè in hoc adfectu adhiberi possit, non video; imò ne cum damno eius decoctum infantibus exhibeatur, metuo; cùm adstringat, & obstruat, & propterea rupturæ vasorum ac sanguinis sputo ac fluxui inde inutilis fit. Exhibetur quoque commodè infantibus *puluis ex rad.paonia, ireos, sem. cumini, sesami*: vel ex puluere cum *melle* aut *ol.amygd.dulc.* aut *sacch.* F. Linctus.

Hypochondria verò extra foueantur *decocto cardiacæ, fl chamameli, sem.cumini*: vel cataplasma ex his paratum imponatur. Aut hypochondria inungantur *ol. chamamel.rutaceo, laurino.*

CAPVT XXI.

De alui fluxu.

Diarrhœa. Diarrhœa quoque & alui profluuium satis familiare malum est infantibus. Idque primò accidit dentitionis tempore, vt Hippocrates, 3. *aph.*25. scribit. Et quidem ob coctionem turbatam, & alimenti
Caussæ. corruptionem. Accedit enim plerumque febris dentitioni, atque ita calore præternaturali coctio læditur. Deinde vigilijs nimiis, quas parit dolor, coctio turbatur, quæ alias somno adiuuari solet. Tertiò doloribus calor ad coctionem alimenti necessarius à ventriculo auocatur, atque ita coctio turbatur. Quartò calor febrilis humores agitare & fundere solet, qui ad aluum ruentes, fluxum eius excitant. Tandem etiam ob febrim, quæ dentitioni coniungitur, infantes plus sugunt, vel bibunt, quàm par est: imò ipsæ nutrices plerumque, sed malè, vt infantes plorantes placent, eósque ad somnum disponant, sæpius, quàm par est, iis mammam præbent: atque ita dum cibus & potus ista non rectè coquitur, crudus vel corruptus per aluum sæpius eiicitur. Mercurialis, *de morb.puer.lib.* 2.*cap.*25. aliam adhuc caussam fluxus alui, qui in infantibus dentitionis tempore accidit, addit, dum scribit, dentitionis tempore in gingiuis à dolore calorem præternaturalem excitari, à quo attrahantur humores ad eas partes, qui ibi putres, salsi & acres redditi, nec non ad stomachum deinceps, & intestina præcipitati, mirificè expultricem facultatem excitent, & consequenter alui fluxum inducant. Aliis hoc probabile non videtur. Primò, quia humores illi attracti non morantur in ore aut gingiuis, sed vel ad thoracem, vel ventriculum delabuntur. Secundò, quia dentes & gingiuæ a lactis continuo vsu leniuntur & temperantur. Tertiò, quia in pueris humidissimis tantus calor esse non possit, qui acrimoniam & salsedinem illam possit producere. Quartò, quia si humores illi tam acres & salsi essent, vlcera generarent in ore. Verùm etsi Mercurialis sententia simpliciter accepta locum vix habere possit, neque sit credibile, in ipso infantium ore humores ita acres, salsos, imò putres reddi posse, vt in ventriculo & intestinis facultatem expultricem excitare, & hinc alui fluxum inducere possint: tamen cùm in ipso ore cibi aliquam alterationem accipiant; in infantibus verò in dentitione gingiuæ valdè alterentur, imò sæpè inflammentur, vt etiam calidum exspirent infantes dentientes; lac verò facilè mutetur, & corrumpatur; non impossibile videtur, vt lac, quod auidius sugunt infantes, aut etiam alij cibi, quos assumunt, in ore aliquam, eámque prauam alterationem suscipiant, atque ob eam postea facilè in ventriculo corrumpantur, & corrupti expultricem facultatem intestinorum & ventriculi stimulent.

Interdum tamen extra dentitionis tempus infantes alui profluuio corripiuntur, cum vel ventriculus & intestina ab externo aëre refrigerantur, & propterea coctionem alimenti non rectè perficiunt; vel etsi ventriculus sese bene habeat, is tamen à copia cibi aut potus oneratur, vnde cruditates, & cibi corruptio sequitur, crudique & non satis cocti, aut corrupti cibi si non vomitu reiiciuntur, per aluum excernuntur, eamque ad crebram deiectionem inuitant. Potest idem fieri vel ob lactis & alimenti prauitatem, ob quam vitiosus chylus in ventriculo generatur qui naturam ad excretionem crebram stimulat. Intestinorum tamen humiditas & laxitas interdum etiam alui profluuium excitare potest, ob quam retentrix, quæ siccitate maximè gaudet, læditur, quâ læsâ expultrix postea in consensum trahitur. Humiditas autem ista habet ortum sæpe ab humore acri in ventriculo, & ex ventriculo in intestina delabente. Et quidem istis caussis, siue copià, siue prauitate, siue humorum à capite defluxu, ventriculus & intestina interdum sese rectè initiò habent: à caussarum tamen istarum vi & continuatione tandem intemperiem contrahunt, ob quam cibi vel crudi & inconcocti, vel corrupti per aluum crebriò excernuntur.

Signa Diagnostica.

Ipse fluxus per se patet. An verò ex dentitione, an verò aliâ de caussâ accidat, ex signis dentitionis, quæ supra proposui, præsentibus vel absentibus colligi potest. Si ex intemperie ventriculi vel intestinorum fluxus alui ortum habeat, cognoscitur id ex eo, quod signa aliarum caussarum absunt, & caussæ aliquæ externæ, quæ intemperiem frigidam vel humidam, ventriculo vel intestinis imprimere potuerint, præcesserunt. Si ab humore à capite descendente fluxus fiat, ex ipso catarrho præsente id cognoscitur, fecésque sunt spumosæ. Qualis etiam sit materia, quæ excernitur, facilè cognoscitur. Si n. sint humores crudi, cibi non concocti excernuntur, ructus adsunt, & excrementa sunt pituitosa & alba. Si verò humores sint calidi, ac cibi corrupti, quæ excernuntur sunt flaua, vel viridia, fœtida, & tormina ventris maiora adsunt. *Signa.*

Prognostica.

1. Quod Celsus in genere de fluxu alui docet, vnâ die fluere aluum, atque etiam pluribus, sæpe pro valetudine esse, modò febris absit, & malum intra septimum diem finiatur, id etiam in infantibus verum est. Et propterea fluxus alui in infantibus, si eum bene ferant, non statim sistendus, cùm sæpe humores in ventriculo corrupti per eum commode euacuentur, qui si detineantur, grauia mala excitare solent. *Prognostica.*

2. Vnde etiam Hippocrates, *lib. de dentit.* scripsit; Quibus cum dentes erumpunt, aluus sæpius deiicitur, minus conuulsione infestantur.

3. Si

3. Si tamen infantes fluxum non bene ferant, ac ad oblatos cibos sese malè habeant, viresque deiciantur, fluxus nimis diuturnus sit, & atrophia infantes corripiat, omnino sistendus.

4. Periculosus etiam est alui fluxus in infantibus, si per febres acutas accidat, vt & si nigra eiiciantur.

Curatio.

Curatio. In curatione autem primò attendendum, an infans adhuc lac sugat, nec ne; deinde an dentes erumpant, vel non. Si enim lac adhuc sugat, cura non saltem ad infantem, sed & ad matrē aut nutricem dirigenda, & præcipuè videndum, an lac bonum sit, nec ne. Si enim lac vitiosum sit, eius vitium corrigendum, aut si id statim fieri non possit, nutrix mutanda. Ipsi quoque cibi subadstringentes exhibendi. Abstineant verò nutrices à fructibus, & cibis crudis, ac difficilis coctionis. Si verò infans amplius lac non sugit, cura saltem ad infantem dirigenda. Siue autem lac sugat infans siue non, humores vitiosi, qui euacuantur, non intempestiuè supprimendi. Inprimis in dentitione non facilè aluus sistenda; cùm ab iis, quæ lædere potuerint, corpus expurgetur, quæ retenta febrem augere, & alia mala inducere possint, sed naturæ negotium committendum; inprimis si fluxus sit non adeo copiosus, & infantes eum bene ferant: aliàs caussæ, vnde fluxus pendet, tollendæ, humoresque simul abstergendi iis medicamentis, quæ adstrictionem post se relinquunt, vt *syr.* vel *melle ros. solutiuo, conseruâ ros. cum mannâ* paratâ quæ in *Inst. lib. 5. part. 3. sect. 5. cap.* 10. est descripta. Vel iniiciatur talis clyster.

℞. *Decocti sem. milii, myrobalan. omnium,* an. vnc. ij. vel iij. *syr. ros. simplicis infus.* vnc. j. vel ij. F. Clyster.

Vbi humores sunt abstersi, si caussa sit calida, exhibeatur *syr. de rosis siccis, cydonior. myrtinus, corallior. ribes*; vel detur *puluis ex margaritis, coralliis mastiche, C. C. flor. ros. rubrarum.*

Vel *puluis myrtillorum* cum momento *sang. drac.* exhibeatur.

Vel *semen oxylapathi* cum *vitello oui* super igne subige & exhibe.

Vel ℞. *Fl. verbasci, ros. rubr.* an. p. j. *rad. consolid. maj. tormentill.* an. Drach. j. Coq. Colaturæ ℞. vnc. iij. *syr. ribes* vnc. j. Misc.

Vel ℞. *Nuc. moschat. mastich.* ana Scrup. j.

Exhib. cum *succ. cydonior.* mista. Extra verò venter inungatur *ol. myrtino, ros, mastichino.*

Vt ℞. *Ol. myrtini* Vnc. j. *mastichini, rosar.* an. vnc. ß. *ceræ parum.* Misc.

Vel venter foueatur *decocto fl. ros. rubr. verbasci, plantag. cum vino rubro* parato.

Vel ℞. *Fl. ros. rubr.* vnc. j. *myrtillor. mastich.* an. Drach. ij. *ol. myrtini q. s. cera parum.* F. Vnguentum

Vel ℞. *Fl. ros. rubrar. verbasci ana* M. j. *rad. cyperi* Drach. ij. *mastich.* vnc. ß.

Dum linteo albo F. sacculus, qui coq. in vino rubro adstringente, & ventri imponatur.

Vel ℞. *Cydonior in vino rubr. coctor. & per setaceum traiectorum* vnc. iiij. *panis tosti aceto adspersi* vnc. j. ß. *ol. mastich. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farina hordei* vnc. ij. *pulu. fl. ros. rubr.* vnc. j. *sang. dracon. balaustior. mastich. thuris* an Drach. ij.

Cum modico aceti rosacei & oui albumine F. Cataplasma.

Vel imponatur ventri *emplastrum de crustâ panis*, aut *Cerotum stomachale.*

Vel ℞. *Rad. consolid. mai.* vnc. j. *fol. plantag. verbasci* an. M. iij. *fl. ros. rubr.* M. j. *balaustior.* vnc. ß. Coq. in aquâ pro insessu.

Si verò caussa sit frigida, & alba deiciantur, exhibeatur *syr. mastichinus, cydonior. cum aq. mentha Coagulum* quoque *hædi* vel *leporis* Scrup. ß. pondere exhibitum à plerisque commendatur. Eo tamen die infans à lacte abstineat, ne haustum in ventriculo coaguletur, sed pulmentis interim vtatur, è pane albo vel simulagine in aquâ coctis.

Extra medicamenta ex *menthâ, absinth. mastiche, cumino*, vsurpentur.

Vt ℞. *Anthere rosar.* vnc. j. *sem. cumini, anisi* an. Drach. ij. Cum *ol. mastich. & absinth.* & paucâ *cerâ.* F. Vnguentum.

Vel ℞. *Ol. nardini, mastich. mentha*, an. vnc. ß. *pulu. coralliar.* Drach. ß. *ol. nucis mosch. expr.* Scrup. ij. *cera q. s.* F Vnguentum.

Vel *mentha* vino decocta ventri imponatur, aut crusta panis aquâ menthæ madida. Vel sacculus ex *mentha absinth. ros. rubris, mastiche, nuce moschatâ, caryophillis* ventri imponatur.

Plura hac de re videantur *lib. 5. part. 1. sect. 2. cap. 5. & 6.* quibus *de lienteriâ & diarrhœâ* agitur, & varia medicamenta proponuntur, quæ facilè etiam infantibus accommodari possunt.

CAPVT XXII.

De alui adstrictione.

Contrà sæpe accidit, vt infantibus aluus adstringatur, aut tardior sit, de quo symptomate in genere *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 4.* dictum, vbi caussæ omnes, ob quas aluus obstrui potest, expositæ sunt. Infantes quod attinet, est in iis aluus tardior, vel adstringitur, primò ob intemperiem intestinorum frigidam vel siccam, quæ nonnullis infantibus à primo ortu accidit. Deinde ob viscidos, & pituitosos humores, quibus feces alui obuoluuntur, atque intestinis tenacius adhærent; & propterea difficulter excernuntur. Fit autem hoc præcipuè ob lactis vitium, quo infantes aluntur, & ex quo pituitosi & viscidi humores in ventriculo generantur: quod accidit, ob debilitatem ventriculi, & cùm matres vel nutrices cibis crassis, viscidis & adstringentibus vtuntur, ac nimis parcè bibunt. Nam vt ipsi infantes talibus cibis vescantur, rarò accidit, & non nisi in adultioribus. Potest tamen etiam ad alui siccitatem & suppressionem in infantibus facere hepatis, lienis, aut renum calida intemperies, ob quam feces alui exsiccantur. *Alui adstrictio.* *Caussa.*

Tandem etiam hoc accidit, si quacunque de caussâ bilis è vesiculâ fellis, quæ intestina ad excretionem stimulat, ad ea non confluat.

Signa Diagnostica.

Ipsum vitium per se manifestum est: quæ autem caussæ sint alui tardioris, vel suppressæ, diligenter inquirendum. Si siccitas naturalis intestinorum mali caussa sit, aluus ferè semper tarda est, quæcunque etiā diligentia in eâ mouendâ adhibeatur, & aliarum caussarum signa adsint. Si pituita viscida & crassa caussa sit, feces, cum excernuntur, ea obuolutæ adparent. Si error aliquis in diætâ & victu matris vel nutricis commissus sit, ex his cognoscitur. *Signa.*

Si visceris alicuius vicini intemperies calida & sicca adsit, ex eorum signis patefit. Si bilis, quæ intestina ad excretionem irritat, ad intestina non fluat, feces alui non sunt tinctæ, sed albæ vel cinericiæ, & in infantibus corporis color fit flauus.

Prognostica.

1. Quibus aluus naturâ adstrictior est, equidem interdum satis commodè & sani viuunt; cum natura illud aquosum fecib. permixtum euacuare, vel insensibiliter discutere soleat. *Prognostica.*

2. Raro tamen fit, vt infantes, quibus aluus adstrictior est, satis sani viuant, & tutius semper est, satis sani viuant, & tutiussemper est, in iuuenibus aluum laxiorem esse, quàm suppressam, 2. *aph* 53. Nam si aluus supprimitur, vapores ex alui fecibus in totumcorpus distribui, & tormina ventris, dolor capitis, & alia mala inde excitari possunt.

Curatio.

Curatio. Curatio alui suppressæ in infantibus duobus perficitur, primò si caussæ, ob quas aluus supprimi solet, tollantur, deinde si, aluus suppressa laxetur. Primò ergo danda opera, vt caussæ omnes, quæ alui adstrictionem istam inducere possunt, tollantur. Si nimirum intestinorum intemperies adsit frigida vel sicca, crebrò infantes lauandi, & quidem in intemperie frigidâ in balneo herbæ calefacientes stomachicæ, in balneo herbæ calefacientes stomachicæ, in siccâ verò humectantes, *malua, althea, parietaria, branca vrsina*, coquendæ, & venter, si adsit intemperies frigida, calefacientibus, si sicca humectantibus, vt *oleo lil. albor. vnguento dialthea, pingued. gallin.a, butyro s.q.* & similibus inungendus.

Deinde si mater vel nutrix iis cibis vsa sit, quæ aluum adstringere possunt, vt *cydoniis, mespilus, pyris, sorbis, berberis, ribes, fabis*, & simil. ab iis omnibus imposterum abstineant, & contrà cibis, quæ aluum emolliunt, vtatur, vt *maluâ, passulis, prunis, iure caulium*, & similibus.

Si infans iam granduisculus sit, & aliis etiam cibis, quàm lacte, vtatur, ab omnibus adstringentibus abstineat, & emollientibus vtatur: & *caulium* seu *brassica rubra succus* vel *decoctum* cum modico sale aut melle exhibitum, aluum in infantibus laxare potest.

Si pituita viscida & tenax intestinis adhæreat, & feces eâ obuoluantur, incidentia & abstergentia vsurpanda, vt *mel rosatum solutiuum*, *syr. de prassio*, & similia.

Si viscus aliquod vicinum calidum & siccum sit, eius intemperies corrigenda *syr. viol. cichor. decocto hordei, emulsione sem. frig. mai.* & similib.

Si bilis ex vesiculâ fellis ad intestina non perueniat, meatus hilarii obstructi aperiendi, *decocto rad, graminis, fœniculi, asparagi, capil.* ♀, & similibus.

Cùm verò non semper exspectare liceat, dunec caussæ omnes sublatæ sint, sed ad symptomata præcauenda maturè aluus aperienda sit, præstari id potest externis & internis medicamentis.

Inter externa sunt glandes seu suppositoria dicta, quæ fiunt ex melle & sale, vel melle crudo linteolo indito, lardo, sapone, radice maluæ, butyro illita.

Vel ℞. *Stercoris muris* Drach. ß. *& adipi hircino* misce, ac F. suppositorium.

Verùm non nimis frequenti horum vsu natura ad glandes eiusmodi adsuefacienda. Aliàs enim, nisi sollicitata, aluus officium non facit, & postea iterum statim supprimitur.

Præstat ergo Clysteres & alia externa vsurpare, quæ simul caussam morbi tollere, & siccitatem intestinorum emendare, aut pituitam viscidam incidere aut abstergere possunt, prout necessarium est,

Vt ℞. *Ol. commun.* Vnc. iij. vel iiij. *sacchari rubri* ℨ ʒj vel iij. *vitell. oui* j. *salis* gr. iij. F. Clyster.

Vel ℞. *Rad. alth* Vnc. ß, *malua, parietaria*. ana M. ß. *fl. chamameli* p. j. *sem. lini, fænigr.* an. Drach. j. Coq. in aq. s.

In colaturæ Vnc. iij. v. vj. pro ætatis ratione, dissolue *flor. cassia* Drach. ij. iij. vel. Vnc. ß. *ol. commun.* Vnc. j. vel ℥ j ß. *vitell. oui* j. F. Clyster.

Extra vmbilico infantis quæ aluum laxant, epomphalia dicta, imponi possunt. Nimirum butyrum vel ol. amygd. d. aut sola, aut cum vno atque altero grano scammoneæ aut colocynthidis. Vel *adeps gallina cum felle bubulo*, aut *succo cyclaminis*.

Vel ℞. *Aloes* Drach. ij, *fellis tauri* Drach j. *scammon.* Scrup j. *butyri s.s.q.s.*

F. Vngu. quo testa nucis iuglandis impleatur, & vmbilicu infantis adponatur.

Imò totus venter inungatur Vnguento aliquo emolliente.

Vt ℞. *Butyri rec. s.s. pingued. gallin. anser.* an. Vnc. ß. *ol. amygd. d. lini* an. Drach. iij. *medulla vitali, vng. dialthea* an. Drach. ij. *cera parum*. Misce.

Vel ℞. *Fol. malua, althaa* an. M j. *sem. lini, fænigr.* an. Vnc. ß. *ficuum* num. vj. Coq. in aqua & contund. ac per setaceum traiiciantur. Contusis adde *byturi. s. s. adip. gallin.* an. Vnc. j. *vnguent. dialth.* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. Misce F. Cataplasma, quod ventri imponatur.

Si fortius laxare libet, aloë, & alia purgantia addantur. Vel ex *farinâ volatili & succo ebuli* F. Cataplasma, quod ventri imponatur, vt ventriculum non tangat; quod in aliis etiam medicamentis & cataplasmatis, quæ vim purgandi habent, obseruandum.

Grandioribus iâ *terebinthina Cypria*, ciceris magnitudine, vel Scrup. j. aut Drach. ß exhiberi potest, vel decoctû brassicæ rubræ cum melle, vel *syrup. violar. rosar. aut mel rosar. & solutiuum*, vel *passula laxatiua*, vel *cassia*, à Drach. ij. ad Drach. vj, vel *manna*, quæ commodè in lacte dissoluitur, aut pulmentis admiscetur.

Vel hoc. ℞. *Carnis caricar. pingu. passul. enucl.* an. Drach. ij. *iniubar, num* vij. *fl. cassia* Vnc. ß, *elect. diasebest. solutiu. diaprunis sol.* an. Drach. ij. Cum *syr. conseruat. myrobalan. chebulor.* F. Electuarium. Dosis Drach. j.

Iunioribus verò lac cum saccharo exhibeatur, vel mel lingendum detur.

Possunt & nutrici medicamenta purgantia, sed leniora, & ætati ac constitutioni infantis conuenientia adhiberi.

CAPVT XIII.

De Lumbricis.

CVm de Lumbricis satis, *libr.* 3. *part.* 2. *sect.* 2. *cap.* 5. dictum sit: hîc saltem quædam, quæ infantibus propria sunt, proponemus. *De Lumbricis.*

Nascuntur autem præcipuè vermes in Infantium intestinis, ita quidem, vt obseruatum sit, in ipso matris vtero lumbricos in intestinis infantium ex materia feculenta genitos, & ab editis paulù post excretos fuisse, v annotauit Autor, *lib.* 4. *de morbis*. In infantibus verò in lucem editis generantur ob eorum *ἀδδηφαγίαν*, & lactis cum aliis cibis confusionem, & corporis constitutionem calidam & humidam, quæ ad talia producenda commodissima est. Faciunt etiam ad vermium in infantibus generationem dulcia, quibus infantes magis, quàm adulti delectantur. Dulcia enim etsi in adultis facilè bilescunt: tamen quia infantium temperamentum est humidum, in iis dulcia, calidam & humidam intemperiem acquirunt, quæ putredini & vermium generationi maximè obnoxia est. Inprimis verò faciunt ad vermium generationem in infantibus fructus horarij, quibus infantes auidè vescuntur, quæ talia excrementa suppeditant, præcipuè in corporibus humidis, in quibus faciliùs vermes generantur. Reliqua de caussâ & generatione lumbricorum, videantur *loco alleg.* *Caussa.*

Cùm autem tres sint lumbricorum species, vt *ibid.* dictum, alij teretes seu rotundi & longi, lumbricis terrestribus similes; alij lati, instar fasciæ, geniculis & nodis q. quibusdam distincti; alii parui, ascarides dicti, vermiculis, qui è caseo & carnibus nascuntur, similes:

similes: primi illi frequentissimè in infantibus nascuntur, Germanis *die Spulwürme*.

Signa Diagnostica.

Signa. Si vermes per aluum vel vomitum eiiciantur, aliis signis opus non est. Verùm quia sæpe, antequam excernantur, diu latent, nec infantes etiam, quid mali patiantur, satis vel intelligunt, vel indicare possunt, signis opus est, quibus vermes in intestinis latentes cognoscantur. Et primò quidem in genere, vbi lumbrici in intestinis latent, os saliuâ abundat, ac sæpe humore quodam perfunditur, fœtor quidam peculiaris ex ore exhalans percipitur. Insomnia terribilia infantes exercent, id quod ex variis gestibus in somno percipitur; strident præter solitum dentibus in somno, somnus est interruptus, linguam exserunt, nares sæpissime scalpunt, masticare videntur: tussis adest sicca, interdum nausea, vomitus, singultus accidit, nimius adest appetitus, & contra appetitus interdum planè deiicitur, sitis quoque plerumque infantes lumbricis laborantes vexat. Venter inflatur atque intumescit: aluus interdum supprimitur; plerumque tamen laxa & fluida est, vrinæ plerumque sunt perturbatæ & albæ; tormina ventris adsunt, & inprimis vbi venter vacuus est, & alimentum vermibus deest; leniora verò eadem sunt, vbi alimentum abundat. Reliquum corpus extenuatur, ob alimenti, quod lumbrici absumunt, defectum. Sudorem frigidum sæpe sudant infantes, in facie color ruber apparet, mox iterum pallescunt. Interdum conuulsiuis motibus corripiuntur. Febres quoque sæpe accedunt, eæque satis prauæ, colluuie illâ excrementorum circa vermes putrescente. Ista tamen signa, quæ plerique omnibus communia esse dicunt, magis longis & teretibus, quàm latis lumbricis vel ascaridibus competunt, habéntque illi alia signa.

Qui enim lato lumbrico laborant, cibi appetitum nimium habent, & nisi is offeratur, dolorem & morsum in ventre percipiunt, vt aliquando lipothymiâ corripiantur, nisi statim is offeratur. Aliàs tormina in latu lumbrico sunt mitiora. Ignauior enim est lumbricus latus, & intestinis adhærescit, nec facilè de loco in locum mouetur. Corpus valdè extenuatur, & imbecillum redditur, ac alia quædam signa interdum ex modò recensitis adsunt. Hoc verò certissimum Signum est, si cum alui excrementis corpuscola quædam cucurbitæ seminibus similia excernantur.

In ascaridibus vehemens pruritus in ano adest, & assidua ad egerendum irritatio. Hærent enim in intestino recto, idque continuò vellicant; excrementa sunt veluti iumentorum, & malè olent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Equidem infantes sæpe satis diu lumbricis laborant, sine insigni aliquo detrimento: sæpe tamen grauiora, quæ modò enumerauimus, symptomata inducuntur.

2. Minùs noxij è lumbricis sunt ascarides, cum sint parui, & hæreant in intestino recto, loco à partibus nobilioribus remotiore, & per quem non ita difficulter excernuntur. Aliquando tamen vlcera in intestino recto excitant.

3. Lati quidem lumbrici difficillimè curantur, imò sæpe homini consenescunt: grauia tamen symptomata vel mortem non facilè inferunt.

4. Longi & rotundi maximè noxij sunt, & varia interdum symptomata inducunt, compertúmque est, lumbricos tales non solùm intestina, sed & abdomen perforasse.

5. Melius autem est, si lumbrici hi graciles & extenuati exeant, quam si crassi, magni, & q. sanguine repleti sint. Si enim graciles sint, indicio est, materiam, quâ aluntur & fouentur, non ita copiosam adesse, contrarium si accidat, argumento est, abundare in corpore multos tales humores excrementitios, à quibus incrementum tantum sumpserint.

6. Melius est, si lumbrici sint pauci, quàm si multi.

7. Melius etiam est, si lumbrici sint albi; peius, si flaui, liuidi, rubri, nigricantes.

8. Simplici figurâ lumbrici mitiores sunt; deteriores, qui serpentinam, vel aliam prodigiosam figuram habent.

9. Melius est per aluum, quàm per os vermes exire; pessimum vero, si partes alias perforent, & per eas exitum quærant.

10. Lumbrici cum febre magis perniciosi sunt, quàm qui sunt sine febri.

11. Si conuulsio cum stridore dentium atque obmutescentiâ accidat, periculosum est.

12. Si vermes mortui non vi remediorum aut defectu alimenti eiiciantur, sed caussâ materiæ morbificæ enecati fuerint, periculosum est, non quia non sit bonum vermes reiici, sed quia prauitatem caussæ morbificæ arguit.

Reliqua prognostica videantur *loco allegato*.

Præseruatio.

Tutius est, præstare, ne lumbrici in infantibus generentur, quam vt generati enecentur & expellantur. *Præseruatio Lumbricorum.* Præcauetur autem generatio lumbricorum diætâ & medicamentis. Diæta sit talis, vt nullo modo ad generationem vermium faciat, sed eam potius impediat, & inprimis victus ratio talis esse debet. Itaque exhibendi cibi boni succi, iique condiendi interdum succo granatorum, aurantiorum, citri. Vitanda verò dulcia, pinguia & viscida, inprimis lactis & piscium multus esus, vt & fructus horarij & ficus. Potus in adsuetis, quod tamen rarò commodum, sit vinum tenue, vel aq. graminis & acetosæ dilutum. Vinum enim lumbricis aduersum est; aut cereuisia pura. Potui rasuram cornu cerui, vel C. C. præparatum, vt & iusculis ac medicamentis admiscere vtile est.

Medicamenta verò quod attinet, inprimis danda opera, vt materia, quæ generationi vermium apta est, non detineatur, sed euacuetur, atque exsiccetur, & ad generationem vermium inepta reddatur. Itaque danda opera, vt aluus laxa sit, & materia, è quâ forsan vermes generari possent, sensim euacuetur. Hic nonnulli quidem aloën, hieram picram, rhabarbarum, infantibus formâ pilul. & boli exhibenda præscribunt, sed quomodo infantibus talia propinari possint, ipsi videriut: nostris talia frustra præscribuntur; nisi adultiores iam sint. Violenter etiam infundi vix commodè possunt, vt mox dicetur. Commodiùs est, si infantibus clysteres iniiciantur, vel, singulis diebus ante cibum *decoctum sebesten* exhibeatur, vel *rotulæ diaturbith cum rhabarb.* aut aliæ conuenientes, aut *elect. diasebesten*, aut syrupus aliquis ex decocto plantarum vermes necantium, cum fol. senæ, agarico & pauxillo rhabarbaro.

Inter medicamenta autem, quæ materiam exsiccant, ac generationi vermium resistunt, commodissima quidem sunt amara, vt *absinthium scordium*, & similia. Verùm quia illa infantes non facilè adsumunt, alia quæ minùs ingrata sunt, infantibus interdum exhibenda, vt *decoct. radic graminis, auricula muris, succus limonum, citri*. Interdum etiam gutta j. aut ij. *spiritus vitriol.* in conuenienti liquore propinari potest.

Curatio.

Si autem vermes iam geniti sint, & de eo certis *Curatio* signis

signis constet, danda opera est, vt ij expellantur. Medicamenta a, quæ id præstant, *alleg. loc.* sunt proposita; quædam hic saltem eligemus, quæ infantibus commodè exhiberi possunt. Etsi enim nonnulli, ex Antiquis etiam, vt ex P. Ægineta, *lib. 4. de re med. cap. 57.* videre est, suadent, si infantes medicamenta auersentur, ea vi, dentibus diductis, cochleari argenteo fistulato in os vsque ad fauces immisso, infundenda esse, vt, velint nolint, tales potiones hauriant; tamen talia faciliùs præcipiuntur, quàm expediuntur, & quilibet, qui talia tentare velit, facilè experietur, quâ cum difficultate & periculo talia tententur: & talia medicamenta vi infusa facilè vomitu ab iis iterum reiiciuntur.

Inter medicamenta autem, quæ infantibus commodè exhiberi possunt, vtilis est inprimis *corallina, semen santonici, radices dictamni albi, C. C. aqua & decoctum radic. graminis.* Potest & *mercurius dulcis* locum habere, si cautè exhibeatur, eius nimirum gr. viij. in aq. graminis per noctem infundantur, &, abiectâ postea mercurij substantiâ, aqua exhibeatur. Pulueres autem tales passim occurrunt, qui infantibus cum lacte vel aq. gramin. vel decocto sebesten à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibentur. Et quia aliàs infantes facilè epilepsiæ obnoxij sunt, & ex ipsis vermibus quoque epilepsia generari potest, commodè iis pulueribus medicamenta contra epilepsiam admiscenda.

Vt ℞. *Sem. santonici* Drach. ij. *corallina, C.C. prap.* an. Drach. j. *rad. paon. dictamni albi, magister. corallior.* an. ℈ j. F. Puluis.

Vel ℞. *Sem. santonici, corallina,* an. Drach. j. ß. *rad. dictamni albi, tormentill.* an. Drach. ß. F. Puluis.

Vel exhibeatur *essentia fl. persicorum,* aut *decoctum* vel *aq. filicis,* ab Vnc. ß. ad Vnc. j. vel puluis eiusdem à Scrup. ß ad Drach. ß.

Considerandum tamen hic, an febris vermibus coniungatur. Nam si febris adsit, frigidis magis vtendum, & ea addenda, quæ malignitati repugnant, vt *succus limonum granator, aurantior. acetum, C. C. bezoar, confectio de hyacintho.*

Vel talis potiuncula exhibeatur.

℞. *Aq. gramin.* Vnc. iiij. *syr. acetos. citri* Vnc. j. *violar.* Vnc. ß. *spir. vitriol.* gutt. ij. vel iij. Misc.

Exhibeatur cochlear. j. vel alterum.

Deinde & hoc obseruandum, medicamenta vermes necantia, præcipuè amara, per os exhibenda esse, dulcia verò in aluum iniicienda. Ita enim dum amara & sibi aduersa medicamenta auersantur lumbrici, versus inferiora descendunt, & dulcibus eodem alliciuntur, atque ita facilius è ventre exturbantur. Itaque dum vermes necantia medicamenta exhibentur, clyster ex lacte infundatur.

Vel ℞. *Passulas* num. x. *caricas*, num. vij. Coq. in aq. f.

Colat. ℞. Vnc. iiij. vel vj. in quib. dissolue *sacchari* Vnc. j. vel Vnc. j ß. F. Clyster.

Notandum & hoc, non vni saltem medicamento insistendum esse; cùm vni facilè adsuescant vermes, neque eo abigantur.

Extra verò ventri, præcipuè circa vmbilicum, adhibenda medicamenta parata ex iis, quæ vermes enecant. Ideóque vtilia sunt *folia persici* trita & vmbilico imposita, vel *folia persici, absinthium, & lupini,* pari pondere coquantur, & ventri imponantur.

Vel cuminum cum felle taurino mistum ventri adplicetur.

Vel cataplasma ex *absinth. hyperico & felle taurino* factum.

Vel ℞. *Pulu. absinth. nigella, centaur. minor. sem. santonic. farina lupinor.* an. Vnc. ß. *ol. absinth. q. s. cera* Vnc. ß. Misc. super igne. F. Vnguentum quo venter inungatur.

Vel ℞. *Pulu. sem. nigella, absinth.* an. Drach. ij. *farina lupin.* Vnc. ij. *succi ruta* Vnc. j. ß. *absinth.* Vnc. iiij. Vel si succi desint, *ol. rutac. & absinth.*

F. Cataplasma, quod palmi magnitudine vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Theriaca* Vnc. ß. Dissolu. in *succo absinth.* & ventri illinatur.

Vel ℞. *Farina lupin.* Vnc. iiij. *pulu. aloes, myrrha, tanaceti, sem. santonici* an Drach. ij. *aceti scordy,* Vnc. ij. *fellis bouis* Vnc. ß. *succi vel ol. absinth. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel tale balneum paretur:

℞. *Fol. persicor. absinth.* ana q. s.

Cuq. in aquâ, cui infans ad vmbilicum vsque insideat.

Si tamen febris adsit, temperatiora adhibeantur.

Vt ℞. *Succi portulaca, fol. persicor.* an. ℥. iij. *aceti* Vnc. j. *farina lupinor q. s.*

F. Cataplasma. Reliqua vid. *alleg. loca.*

CAPVT XXIV.

De Herniâ.

DE Herniâ egimus, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.* & propterea hic saltem quædam infantibus peculiaria adferemus. *Herniâ.*

Caussa.

Corripiuntur autem pueri herniâ, ex intestinorum tenuium in scrotum, laxato vel rupto peritonæo, delapsu. Laxatur autem vel rumpitur peritonæum fletu nimio, tussi, & nimio egerendi aluum, si is adstrictior sit, conatu; in adultioribus verò pueris etiam motu aliquo corporis nimio, præcipuè qui fit diuaricatis cruribus, aut lapsu. Peritonæum enim in infantibus adhuc est minùs solidum. Quapropter si caussa aliqua, quâ distenditur vehementer, accedat, facilè nimis laxari, aut etiam rumpi potest.

Alius tamen etiam tumor scroto infantium recens natorum sæpe accidit, qui ad hernias vulgò quoque refertur, in quo peritonæum saluum est, humor verò aquosus in abdomine abundans in scrotum descendit, idque in tumorem attollit.

Signa Diagnostica.

Ipse quidem tumor scroti, seu hernia, per se manifesta est. Hoc verò diligenter considerandum, an tumor is sit ex intestinorum in scrotum prolapsu, an verò saltem ex aquoso humore eò defluente. Discernitur autem hoc, quod in enterocele tumor plerunque est in vnâ parte scroti, (rarò enim in vtroque latere in infantibus peritonæum rumpitur) dextrâ vel sinistrâ; & intestina prolapsa tactu percipi possunt. Præterea foramen illud, per quod intestina dilabuntur, digito explorari potest. Tumor verò scroti aquosus plerumque est in vtroque latere. Scrotum etiam est magis inflatum, quàm in enterocele, neque foramen vllum in peritonæo deprehendi potest, neque caussa vlla, quæ enterocelen introducere potuerit, præcessit, sed potius cruditatis signa adsunt. *Signa.*

Prognostica.

1. Enterocele in infantibus faciliùs curatur, quàm in adultis, cùm peritonæum adhuc sit mollius, & faciliùs vniri possit. *Prognostica.*

2. Nonnulli quidem omnem herniam aquosam deteriorem esse enterocele statuunt; sed in infantibus id falsum est. Testatur enim experientia, facilè discutientibus adhibitis herniam istam aquosam curari, imò sæpe ætatis progressu spontè euanescere, humoribus absumptis.

Curatio.

Curatio. In herniâ inteſtinali danda inprimis eſt opera, vt aluus ſit laxa in infantibus, & ne nimia ciborum copiâ venter valdè repleatur, infans non multùm ploret, & ſi iam adultior ſit, ab omni motu vehementi abſtineat.

Deinde infante in dorſum reclinato, inteſtina molliter reponenda ſunt, & emplaſtrum vel cataplaſma conueniens applicandum, qualia *alleg. loc.* ſunt propoſita, & ſubligaculo alligandus & conſtringendus.

Vel ℞. *Arnogloſſa, ſanicula* an. vnc. ß. *farina lentium, lupinor. fl. roſ. rubr.* an. Drach. ij. *thuris* Drach. j. *alumin.* Drach. ß. F. puluis, cuius ſume q. ſ. & cum *album. oui conquaſſato* F. Cataplaſma, quod loco adfecto imponatur.

Vel ℞. *Thuris, nuc. cupreſſi, aloes, acacia* an. Drach. ij. *myrrha* Drach. j. F. puluis, qui excipiatur *ichthyocolla glutine*, & forma emplaſtri imponatur.

Vel ℞. *Nuc. cupreſſ.* Drach. ij. *balauſtior. pulu. rad. conſolid. maj. perfoliata, ſanicula, herniaria* an. Drach. j. *bdellij* Drach. j ß. *boli Armeni* Drach. ij. *ſang. dracon* Scrup. iiij. *picis Graca* vnc. j. *reſina pini* Drach. vj. Cum *terebinth. cera* & *ol. ouor.* F. Ceratum.

Simplex, ſed vtile, emplaſtrum eſt, ſi gummi elemi in aceto maceretur, donec acetum in ſuperficie q. cremore obducatur, & poſtea adfuſis aliquot ol. ouor. guttis, igne lento ad Cerati conſiſtentiam coquatur.

Vel ℞. *Fol. virid. perfoliata, & rad. conſolid. maj. recent.* Contundantur minutim & additâ *cera noua* parte tertiâ F. Emplaſtrum, quod loco adfecto imponatur.

Vel ℞. *Radic. conſolid. mai. mundatas*, conterantur, & calefactæ linteo albo inducantur, atque emplaſtri modo loco adfecto imponantur, & poſt horas duodecim aliud imponatur.

Simul etiam quædam medicamenta interna exhibeantur, quæ glutinationem adiuuare poſſunt.

Vt ℞. *Sanicula, arnogloſſi* an. M. ß. *agrimon.* M. j. *rad. conſolid. mai.* vnc. ß. Coq. in vaſe duplici in *aqua* ℔j. Colatura dulcoretur *ſacchara*, quæ ſæpe calidè infanti propinetur.

Vtiliſſima eſt & *auricula muris*, cuius Majo collectæ puluis ſingulis diebus infantibus cum pulmentis & aliis cibis præbeatur. Idem præſtat *puluis Lunaria minoris*, ex vino rubro, vel decocto conſolidæ exhibitus. *Perfoliata* etiam, ſeu formâ pulueris, ſeu decocti propinata, hernias ſanat. Idem præſtat *herniaria*. Vel *conſolida mai. radices* aquâ herniariæ, vt moris eſt, maceratæ, condiantur, & cum eadem aquâ, in quâ maceratæ ſunt radices, ſyrupus pro conſeruatione radicum coquatur, & cùm ſyrupus, tùm ipſa radix condita exhibeatur.

Si ab humore aquoſo ſit ſcroti tumor infantibus, ea medicamenta ſcroto adhibenda, quæ humorem illum diſcutiunt & abſumunt. Inungatur propterea ſcrotum *ol. ſambuci, laurino, rutaceo*, vel cataplaſma ex *farinâ fabar. ſem. lini, fænigr. puluere fl. chamameli, ſambuci, ſem. cumini*, imponatur.

CAPVT XX.

De Vmbilici prominentiâ.

Vmbilici prominentia. COgnatum herniæ malum eſt vmbilici prominentia, cum infantibus vmbilicus in tumorem ſine inflammatione attollitur, & magis, quàm par eſt, prominet.

Cauſſa.

Cauſſa. Accidit autem hoc, cum vmbilicus rectè non ligatur, & pars eius maior, quàm debebat, relicta eſt, quæ in altum attollitur, & protuberat ac prominet; vel cùm peritonæum laxatum eſt, & propterea eò loci vmbilicus nimium diſtenditur, & in eum humores aquoſi vel flatus ſeſe inſinuant: quod fit à fletu nimio infantium aut tuſſi; vel cum peritonæum iiſdem de cauſſis rumpitur; vel cum vmbilicus exulceratur, & inteſtina in vmbilicum prolabuntur, quod malum propriè exomphalô & omphalocele appellatur. Cauſſæ plures ab aliis autoribus ſolent recenſeri, quæ quidem in adultis, ſed non infantibus, de quibus iam agimus, locum habent.

Signa Diagnoſtica.

Tumor vmbilici manifeſtus eſt. Diſcernendus verò eſt ab inflammatione, hoc modo: In inflammatione durities eſt: in vmbilico verò prociduo vel prominente tactui cedit vmbilicus. Deinde in inflammatione calor & rubor apparet, qui non percipitur in vmbilici prominentiâ, in qua color cutis non mutatur, nec diuerſus eſt color à reliquâ cute. Præterea in inflammatione vmbilici pulſus & dolor adeſt, qui in vmbilici prominentiâ non percipitur, niſi inteſtina valdè prolapſa ſint. Tandem etiam inflammatio cito finitur, cùm ſit tumor calidus: vmbilici prominentia diu durare poteſt. *Signa.*

Cauſſas verò quod attinet, ſi vmbilicus non rectè ſit præciſus, facilè id ex eius quantitate apparet. Si laxatio ſit ſaltem peritonæi, non ruptio, non ita multùm prominet vmbilicus, & ferè tumor æqualis ſemper manet, nec in clamore vel fletu incrementum maius ſumit; ſi verò ruptum ſit planè peritonæum, tumor ſæpe variatur, & dum infans ſupinus iacet tumor vix percipitur, cùm inteſtina in ſuum locum relabantur: contrà dum ambulat, vel ſedet, incrementum ſumit, & inprimis dum flet, clamat, vel lauatur. Vlcus quoque vmbilici per ſe manifeſtum eſt.

Prognoſtica.

1. Si obſtetrix vmbilicum non rectè præcidat, ſed longiorem, quàm par eſt, relinquat, malum incurabile eſt; magis tamen moleſtum, quàm periculoſum. *Prognoſtica.*

2. Si verò vmbilicus iam poſt partum conſolidatus poſtea vel extendatur nimis, vel rumpatur, vel exulceratur, quò recentius malum, eò facilius curatur. Si verò protrahatur, difficulter curatur, & ſæpe incurabile euadit.

3. Imò niſi in infantiâ curetur, poteſt in adultâ ætate, ſi inteſtina prolapſa inflammentur, ileum lethalem inducere.

Curatio.

Si peritonæum ſaltem relaxatum ſit, adſtringendum ac roborandum: ſi ruptum, vniendum & conſolidandum. Et ſi cauſſæ, quæ peritonæum extendere, laxare, vel rumpere poſſunt, adſint, eæ omnes amouendæ. Danda itaque opera, vt quantum fieri poteſt, infans à fletu & eiulatu ad quietem & ſomnum traducatur: ſi tuſſis adſit, ea ſedetur, aliique omnes motus vehementes vitentur. Balnea etiam non conueniunt, cùm vmbilicum laxent. A cibis flatulentis abſtinendú cùm nutrici, tùm infanti. Aluus vt ſit laxa, danda opera, ne vehementi in excernendo conatu opus ſit. *Curatio*

Deinde ſi peritonæum nimis dilatatum ſit, flatuſque vmbilicum extendant, è *puluere ſem. cumini, bacc. lauri, & farin. lupinor.* part. æqual cum vino rubro fiat cataplaſma, & vmbilico imponatur. Aut fiat ſacculus ex ſem. cumini & ſpica Celticâ, ac in vino rubro coquatur, & vmbilico imponatur. Poſtea vmbilico adſtringentia imponantur, & puluinari ſuperpoſito

posito vmbilicus fasciá contineatur, ne amplius distendi possit.

Si verò peritonæum ruptum sit, intestinis prius in locum repositis, medicamenta, quæ *cap. præced.* in herniâ intestinali sunt proposita, vmbilico imponenda, & puluinari superposito fasciâ vmbilicus arctè ligandus, ne intestina iterum procidere possint. Vtilis est hîc plantago, & muscus, qui in pruno syluestri nascitur, si in vino rubro coquatur & vmbilico imponatur. Forestus in recenti Exomphalo infantium nuper natorum quatuor rotulas ad formam stufari seu nummi parui rotundas è corio conficit, easque oxycroceo obducit, & sindone rubra cooperit, & ita vnam rotulam vmbilico imponit, nec ante quartum vel quintum diem amouet, postea aliam imponit.

Vel mentha cum albumine oui contrita vmbilico imponatur.

Vel ℞. *Pulu. nucum cupress. thuris, myrrhæ, mastich. sarcocollæ, alumin. ichthyocollæ* an. ʒ j. *album. ouor. q. s.* F. Cataplasma.

Exhibeantur etiam medicamenta ad hernias vtilia, vt *radic. symphiti* Scrup. j. infanti detur.

Vel ℞. *Rad. consolid. mai. corall. rubr. mastich. bursa pastoris* an. Drach. j. F. Puluis.

Nonnulli etiam puluerem rad. scrofulariæ cum lacte exhibent.

Si vmbilicus sit exulceratus, curatio, vt *seq. cap.* dicetur, instituenda, vmbilicóque imponendum ol. rosaceum, in quo cerussa lota contrita sit, vel emplastrum griseum dictum.

Reliqua, quæ adultis competunt, petantur, vt dictum, è *cap. de herniâ intestinali*, & *lib. 3. part. 10. cap. 2. de herniâ vmbilicali.*

CAPVT XXVI.

De Vmbilici inflammatione.

Vmbilici inflammatio

INterdum inflammatur vmbilicus in infantibus, atque id præcipuè accidit post vmbilici abscissionem. Dum enim ex dolore præsertim si ligatura non rectè facta sit, & læsione ab aere externo, sanguis eò concurrit, inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Signa.

Cognoscitur inflammatio vmbilici ex tumore cum duritie, rubore, calore & pulsu.

Prognostica.

Prognostica

1. Si malo huic statim succuratur, non ita difficulter curatur.

2. Si verò non rectè tractetur, febris ob quam infans periclitatur, accidere solet.

3. Si inflammatio in abscessum moueatur, isque rumpatur, intestina procidunt, ac sæpe infans moritur.

4. Si verò malum protrahatur, interdum contingit, vt occasione inflammationis natura, quæ in vtero per hunc locum humorem serosum euacuare solebat, eius officij nondum oblita iterum ad hunc locum eundem transmittat, atque ita curationem difficilem reddat.

Curatio.

Curatio

Vt in aliis inflammationibus; ita & hîc dolor leniendus, affluxus sanguinis reprimendus, & quod influxit, discutiendum.

Ad dolorem leniendum fiat tale Cataplasma:

℞. *Maluæ coct. & contus.* Vnc. j. *far. in hordei* Vnc. ß. *lupinor. fœnigr.* an. Drach. ij. *ol. ros. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *Spicæ Celticæ* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc. iij. Cum *ol. amygd. d.* vel *sesamino* F. Vnguentum.

Ad sanguinem repellendum sequens adhibeatur.

℞. *Pulu. thuris* Drach. j. *acaciæ, psyllii* an. Drach. ß. Cum *albumine oui* F. Cataplasma, quod vmbilico imponatur.

Suppuratio quantum fieri potest, prohibenda. Si tamen ad suppurationem & inflammationem perueniat.

℞. *Terebinth.* Vnc. ß. *vitell. oui.* j. *ol. rosac.* Vnc. ij. Misce.

Vel vnguentum ex cerussâ, lithargyro, terebinthinâ & ol. sesamino adhibeatur.

CAPVT XXVII.

De ani procidentiâ.

Ani procidentia.

COntingit interdum etiam, vt infantibus anus procidat, quod fit ob musculi, qui eum claudit, laxitatem. Prouenit autem hæc vel à nimia eius humiditate & emollitione, quæ alui fluxum frequentissimè sequitur, vel ob nimium egerendi conatum, qui in tenesmo & aluo durâ accidit, quo anus protruditur extra, reuerti verò in suum locum non potest. Idque eò facilius in infantibus accidit, quia ipsorum corpora sunt humidiora & molliora, & musculi adhuc laxi & languidi. Aliæ verò caussæ, quæ ab aliis autoribus proponuntur, in infantibus vix locum habent.

Signa Diagnostica.

Signa.

Affectus ipse per se manifestus est. An verò proueniat à nimiâ humiditate, & humoribus ad aluum confluentibus, an verò ex egerendi conatu nimio, facilè ab adstantibus cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si à nimio egerendi conatu sit ani procidentia, non ita difficulter curatur; modò maturè auxilium adhibeatur. Quò enim diutiùs anus extra locum suum fuerit, eò magis alteratur ac postea difficiliùs reponitur.

2. Si verò sit à nimiâ humiditate, difficulter curatur, & præcipuè si fluxus alui ei coniungatur. Perfectè enim malum vix curari potest, antequam fluxus alui cessat. Præterea medicamenta necessaria non facilè detinentur, sed à fecibus alui eorum actio impeditur.

Curatio.

Curatio.

Curatio tota in ani repositione, & repositi in suo loco retentione consistit. Itaque statim anus in suum locum reponendus. Quod si à tumore eius facilè fieri non possit, *decocto maluæ & altheæ* fouendus, & *oleo lil. alb.* inungendus. Aut infans in Balneo ex iisdem herbis parato insideat.

Deinde vt intestina reposita in suo loco maneant, medicamentis adstringentibus præstandum.

Vt ℞. *Ros. rubr. balaust. nuc. cupress. cortic. granat.* ana Vnc. ß. *sumach, thuris, mastich.* ana Drach. ij.

Coq. in vino austero, & spongiâ decocto hoc madidâ anus foueatur.

Absolutâ fomentatione puluis ex istis medicamentis paratus inspergatur:

Vt ℞. *Fl. ros. rubr. balaust* ana Drach. ß. *thuris, mastich. myrrh.* ana Scrup. j.

F. puluis, qui gossipio exceptus ano imponatur. Aut ex iisdem suffitus fiat, qui cum ita commodè ab infantibus ano excipiatur, linteis mundis aq. aluminosâ antea madefactis fumus excipiendus, & lintea ano imponenda. Ne quoque anus, vbi repositus fuerit, iterum elabatur, infantes cruribus coniunctis iaceant, & si teneri adhuc sint, crura eorum fasciis colliganda sunt. Abstinendum à balneis, quæ laxare possunt.

Plura de hac materiâ videantur, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap. 6.*

CAPVT XXVIII.

De calculo Vesicæ.

FRequenter etiam in vesicâ calculus in infantibus generatur, rarissimè verò in tenibus: sicut contra senes frequentiùs calculo renum laborant.

Caussæ.

Caussæ. Quâ ratione calculi generentur in corpore humano, in genere, *lib. 3. part. 3. sect. 1. cap. 6. & part. 8. sect. 1. cap. 1.* dictum, quæ hic repetenda non censeo. In infantibus calculus in vesicâ præcipuè, vt Hippocrates, *lib. 4. de morbis*, docet, generatur ex lacte, quod infantes sugunt, quod si sit impurum, non solùm lapides, sed & alii morbi ex eo nascuntur. Non tamen quoduis impurum lac calculo materiam præbet, sed illud, quod ex cibis crassis, viscidis, & aliàs materiam calculi producendi aptis generatur; & præcipuè si infans illud nimis auidè sugat, ventriculumque eo oneret, vt inde cruditates generentur. Quod verò lac præstare potest, idem pulmenta ex farinâ triticeâ crudâ cum lacte cocta possunt, quæ præsentissima sunt calculi in infantibus materia. Quia tamen videmus, multos infantes tali lacte, & talibus pulmentis vesci, nec tamen omnes calculo corripi, aliæ caussæ addendæ sunt. Primò nimirum hepatis & ventriculi debilitas aliqua, ob quam assumptum alimentum non rectè coquitur, & inutilia non separantur, sed multum succi illius terrestris, & lapidescentis in chylo relinquitur.

Deinde renum intemperies calidior, ob quam chylus iste, inprimis per vias patentes, attrahitur, & attractus ad vesicam, præcipuè si ea hæreditariam ad calculum dispositionem habeat, peruenit, in ea, vt debet, non alteratur, nec terrestris ac crassa pars æquè ac liquida humori exactè permiscetur, vnde vrinæ turbidæ & crassæ fiunt, quæ propterea etiam albæ mingentur, & interdum ardorem vrinæ excitant. E qua vrinâ non exactè mistâ subinde aliquid terrestre & crassum subsidet, ac vesicæ adhæret. Quamprimùm verò aliquod calculi rudimentum in vesicâ cogitur, circa id postea indies noua materia conglobatur & concrescit. Sæpius autem in pueris, quàm in puellis calculus vesicæ generatur: quia meatus vrinarius in fœminis breuior & patentior, quàm in maribus; & propterea materia, quæ calculum producere poterat, faciliùs in fœminis excernitur.

Signa Diagnostica.

Signa. Cognoscitur calculus vesicæ in infantibus, quod vrinam cum dolore emittunt, eamque guttatim sæpe excernunt, imò sæpe vrina planè supprimitur. Vrina verò, quæ excernitur, est nunc limpida instar aquæ, nunc alba, instar lactis, vel seri lactis; interdum & sanguinis aliquid cum vrinâ emingitur, & sabulum in vrinâ apparet. Præterea infantes pruritum in membro virili percipiunt, vnde frequentissimè manu id tangunt & scalpunt: Virga tandem subinde ipsis arrigitur.

Prognostica.

1. Malum non contemnendum est calculus in vesicâ infantium. Etsi enim infantes non subitò iugulat: tamen, si non statim curatur, indies incrementum sumit, & postea non nisi sectione, & calculi extractione curatur. Prognostica.

2. Neque tamen ipsa sectio periculo vacat, sed si lapides sint grandiores, cum infantes, tùm adulti moriuntur.

Curatio.

Si ex vrinæ difficultate & aliis signis appareat, puerum ad calculum dispositum esse, danda diligens opera, vt eius generatio præcaueatur. Itaque ventriculus alimento nimio non replendus, & ab omnibus cibis crassis, viscidis, & ad calculi generationem facientibus, cùm nutrici tùm infanti abstinendum. Aluus semper laxa sit. Curatio.

Simul verò medicamentis cùm internis, tùm externis calculi generatio prohibenda. Itaque balneum parandum infanti ex decocto maluæ, althéæ, parietariæ, petroselini, anethi, sem. lini, fœnigræci.

Post balneum loca circa vesicam inungenda vnguento dialthéæ, ol. lil. alb. scorpionum; & imponendum postea cataplasma ex parietariâ viridi, cum ol. lil. alb. vel chamæmel. cocta.

Exhibeatur verò infanti Scrup. j. vel ij. puluis vel magister. ocul. canc. succini albi, sang. hirci præp. cum aq. petroselini; vel gutt. ij. spiritus vitrioli; aut iiij. vel v. ol. oculorum cancr. cum eadem aquâ. Vel aqua petroselini, eryngii, lappæ maioris, saxifrag. propinetur. Vtile etiam est interdum terebinth. Cypriæ Drach. ß. exhibere.

Plura videantur *loc. alleg. l. 3. Pract. de calculo vesicæ.*

CAPVT XXIX.

De difficultate & retentione Vrinæ.

QVandoque etiam infantes vrinam cum difficultate & dolore reddunt, & sæpe guttatim; quandoque etiam vrina ipsis planè supprimitur.

Caussæ.

Caussæ harum adfectionum plures in adultis esse possunt, quæ *lib. 3. part. 8. sect. 2. cap. 2. de suppress. Vrinæ, cap. 4. de stranguriâ, & cap. 5. de dysuria* sunt propositæ. Verùm in infantibus duæ præcipuè caussæ sunt: nimirum humor ille crassus, è quo calculus generari solet, qui stranguriam vel dysuriam inducit; Deinde calculus, qui suppressionem vrinæ excitat. Caussæ autem, è quibus ille humor crassus generatur, *cap. praced. de calculo*, sunt propositæ, nimirum lac crassum & viscidum, pulmenta ex farinâ tritici & lacte, caseus. Caussæ.

Signa Diagnostica.

Ipsa vrinæ retentio per se patet. Si verò vrinæ difficultas adsit, cognoscitur, quod guttatim & cum fletu infantium redditur, atque ipsa vrina est crassa, turbida ac lotulenta. Signa.

Si calculus adsit, is per catheterē explorari potest, eoque ab orificio vesicæ remoto, vrina rursus profluit.

Prognostica.

1. Satis graue & periculosum hoc malum est. Etenim si sit à materiâ crassâ, nisi ea maturè tollatur, in calculum degenerat. Prognostica.

Si verò ab ipso calculo fit vrinæ suppressio, eadem pericula habet coniuncta, quæ calculus vesicæ.

3. Et ipsa vrinæ suppressio per se periculosa est, præcipuè in pueris; cùm nulla excretio naturalis sine periculo in infantibus supprimatur.

Curatio.

Curatio. Curatio ergo maturè instituenda. Est verò eadem ferè curandi ratio, quæ de calculo modò proposita est. Caussa nimirum seu difficultatis seu suppressionis vrinæ tollenda, quæ cum fuerit humor crassus, inprimis danda opera, vt cùm nutrix tùm infans, iis alimentis vtatur, quæ ad humoris calculo generando apti productionem non faciunt. Deinde exhibenda medicamenta humores illos e primis viis euacuantia, qualia sunt *mel rosarum solutiuum, flores cassiæ, terebinthina.*

Postea balnea, fomentationes & vnctiones fiant, ex iisdem medicamentis, quæ *cap. præced.* sunt proposita. Exhibeantur quoque medicamenta, quæ *cap. eod.* sunt tradita. Eadem enim & humores illos, qui calculum generare possunt, expellere valent. Vtilis est & *aq. graminis marini, ononidis, filipendulæ, decoctum cicerum.*

Vel ℞. *Sang. leporis* j. *rad saxifrag.* Vnc. vj.

Comburantur in fictili nouo. Pulueris huius Scrup. j. vel Drach. ß. cum vino albo vel aq. conueniente detur.

Si lapis vesicæ orificium obstruat, ex eo amouendus; quod fit vel infante supino collocato, & cruribus concusso, vel cathetere immisso; postea curatio ad calculum dirigenda. Plura videantur locis allegatis.

CAPVT XXX.

De Vrinæ incontinentiâ.

Vrinæ incontinentia. QVia infantes in primâ ætate, dum in cunis iacent, neque dum quid turpe vel decorum sit, intelligunt, vrinam in inuolucra & fascias emittunt, adsuescunt interdum huic rei, vt postea adultiores etiam in somno vrinam in lectum emittant. Sunt præterea nonnulli, qui inuiti non solùm in somno, sed omni tempore vrinam reddunt.

Caussæ.

Caussæ. Ab illâ enim consuetudine musculus orificio vesicæ claudendo dicatus ita disponitur, vt non pro voluntatis arbitrio vrinam retineat, sed quam primùm ab aliquâ eius copiâ stimulatur, eam, nullâ loci & temporis ratione habitâ, emittat. Interdum tamen eiusdem sphincteris adest imbecillitas, dependens à frigidâ & humidâ eius intemperie, contracta à crassorum & frigidorum humorum abundantiâ, quorum, in puerili ætate magna est copia, vel ab obstructione & compressione neruorum ad sphincterem tendentium ab eadem caussâ dependente. Nonnunquam & calculus vesicæ eumdem sphincterem lædit, vt vesicam claudere, & vrinam continere non possit. Aliæ caussæ, quæ ab autoribus recensentur passim, in infantibus locum non habent, v.g. aer frigidus, potus aquæ gelidæ. Neque enim infantibus vnquam gelida aqua propinatur, neque ita aeri frigido exponuntur, vt sphincter vesicæ ita ab eo refrigerari possit.

Signa Diagnostica.

Signa. Affectum hunc in tenellis infantibus cognoscere non ita facilè est; cùm etsi aliquid morbosi adsit, id ætati tribuatur. Vbi verò infantes iam in eâ ætate sunt, vt ipsi agnoscere possint, non conuenire, vt vrina in lectum emittatur, atque nihilominus ab iis fiat, vitiosum hoc esse cuiuis patet. Neque etiam difficulter innotescit, an saltem ex consuetudine id fiat, an verò inuitis accidat; sicut &, si calculus adsit, is suis signis facilè deprehenditur.

Prognostica.

Prognostica. Si saltem à prauâ consuetudine sit hic adfectus contractus, pleromque spontè ætatis progressu corrigitur, cùm infantes iam adultiores facti verecundiæ & pudoris rationem habere discunt, & propterea, ne inter dormiendum tale quid committant, magis solliciti sunt.

2. Si verò à consuetudine in habitum abeat, vel morbosi aliquid accedat, & adultiores facti largius bibant, sæpe ad mortem vsque hoc vitium ipsos comitatur.

3. Contra si consuetudo illa quocunque modo aboleatur, ipsa caussa non ita difficulter tolli potest, cùm ætatis progressu illa intemperies corrigatur, & corpus infantis indies siccius euadat.

4. Si à calculo sit iste adfectus; non tolli potest, nisi calculo sublato.

Curatio.

Curatio. Si saltem à malâ consuetudine sit iste affectus, adhortatione, minis, & quibus fieri potest modis, infantes eò adducendi, vt pudoris habere rationem discant, & solliciti de reddendâ vrinâ dormiant. Si verò sit ab intemperie frigidâ & humidâ, ea per contraria alteranda, ac humor pituitosus absumendus & exsiccandus. Itaque victus nutricis ratio ad calidum & siccum vergat, cibique eius condiantur saluiâ, hyssopo, maioranâ, fœniculo, satureiâ. Infans non multum bibat, eiúsque aluus vt laxa sit, detur opera.

Extra regio circa vesicam inungatur exsiccantibus, *ol. costino, irino* & similibus. Vel paretur balneum ex *sulphure, nitro, & fol. quercus*; nisi thermæ naturales sulphureæ & aluminosæ habeantur.

Exhibeatur verò seq puluis:

℞. *Vesicæ porci*, vel *apri*, vel *ouis tostæ, testiculor. lepor. tostorum, gutturis galli tosti* ana ℥. ß. *glandium* Scrup. ij. *fol. nepetæ, macis* ana Scrup. j.

F. puluis. Detur Scr. j. vel Drach. ß. cum *aq. fol. quercus.* Plura huiusmodi medicamenta proposita sunt, *lib. 3. part. 8. sect. 2. c. 6.* quæ ibi videantur.

CAPVT XXXI.

De Intertrigine.

Intertrigo. FRequenter quoque euenit, vt infantibus cuticula in coxis à verâ cute separetur & quasi abradatur, atque dolor eò loci excitetur, qui infantes insomnes atque inquietos reddit, quod malum *Intertrigo* nominatur.

Caussa.

Caussa. Accidit autem infantibus hoc loco Intertrigo ab vrinæ acrimoniâ, si linteamina, quibus inuoluuntur infantes, non crebrò mutentur. Etsi verò à nonnullis etiam caussæ externæ recensentur; tamen in infantibus locum non habent, & si infantes sæpius mundentur, vix Intertriginem patiuntur. Ij tamen, qui vrinam habent acriorem, huic malo magis sunt obnoxij; vt & qui corpulentiores sunt; cùm sordes in coxis, ob corpulentiam quasi corrugatis, iis facilius adhærescant.

Signa Diagnostica.

Signa. Malum ipsum per se manifestum est, & abrasâ cuticulâ cutis viua & nuda ac rubra conspicitur.

Prognosticum.

Prognostic. Malum equidem curatu non difficile est: interim tamen, quia dolorem excitat, vigilias parit, & nisi curetur, exulcerationem eâ in parte excitare valet.

Curatio.

Curatio. Non curatur autem hoc malum, nisi caussa tollatur. Et proinde linteamina, quibus infans inuoluitur, sæpius mutanda sunt, ne si vrinâ madeant & sordida sint, malum augeant. Infantes ipsi sæpe lauandi, & abstergendi sunt; & commodum est, si in aquâ balnei althæa, malua, parietaria, rosæ, furfur. a coquantur. Post balneum *nihili album* vel pompholygem albam linteamini raro in formâ noduli includere, & per eius allisionem locum affectum conspergere nostræ fœminæ solent. Vel puluis subtilissimus ex *spumâ argenti, amberâ & fl. rof. alumine vsto ac thure* paratus inspergatur. Vel locus *vnguento de lythargyro, albo, diapompholygos* illinatur.

CAPVT XXXII.

De Macie & Fascinatione.

Macies & Fascinatio. ETsi macies ad morbos vniuersales infantium, de quibus supra egimus, referri potuisset: malumus tamen hoc loco isto affectu Tractatum hunc concludere. Equidem & adulti sæpe contabescunt: verùm id plerumque fit ob febres, phthisin, & alios morbos manifestos. Infantibus verò peculiariter sæpe accidit, vt sine causâ aliquâ satis notâ contabescant, & licet comedant, tamen inde non rectè nutriantur, nec augeantur.

Caussæ.

Caussæ. Itaque etsi caussæ maciei & extenuationis corporis plures sint in adultis; hoc loco tamen saltem eas proponemus, quæ infantibus peculiares sunt. Primò

Lactis vitium. autem hîc occurrit lactis vitium, si nimirum illud vel desit, aut non copiosum satis sit, vel sit vitiosum, & non temperatum, sed calidum & siccum, vitiosisque humoribus inquinatum, à quo idoneus corpori alendo sanguis non generatur. Vnde videmus sæpe infantes, dum ab istâ nutrice aluntur, pænè cótabescere, dum verò alteri admouentur, bene nutriri & augeri.

Secunda maciei in infantibus caussa sunt lumbrici, cùm enim chylus in sanguinem, qui totius corporis alimentum est, mutandus, per intestina transeat, si in intestinis lumbrici stabulentur, eum pro suo alimento ii attrahunt, atque ita sanguini generando materia, toti verò corpori nutrimentum subtrahitur, vnde macies sequitur.

Vermes dorsi. Tertiò, etsi sanguis generetur, & ad totum corpus nutriendum per venas transmittatur: tamen si in ambitu corporis à vermibus in dorso, brachiis & cruribus, & omnibus ferè partibus externis generatis absumatur, & ab iis nutritio impediatur, itidem infantes emaciantur. Egimus autem de hisce vermibus, *Lib. 2. part. 2. cap.* 24. appellanturque vulgò à Germanis *die Miesser, oder Zehrwürme*, quod alimentum infantium absumant, vnde etsi satis comedant, atque aliàs bene valeant, non nutriuntur, sed penè contabescunt. Suntque vermes hi subtilissimi, & in musculosis dorsi, brachiorum & crurum partibus generantur, & intus in iis & cute hærent, nunquam autem foras prorepunt sed post frictiones in balneis tantùm capita, instar pilorum nigrorum, exserunt, & ad occursum aeris frigidiusculi ea retrahunt. Generantur autem ex materiâ viscosâ & vermium generationi aptâ, in venis capillaribus conclusâ, & ob prohibitam transpirationem in hoc vermium genus mutata.

Quartò, antiqua est opinio vulgi, fascinatione infantes contabescere posse, eosque, qui bene valentes ab aliquo conspecti subitò male valere, imò interdum contabescere incipiunt, Fascinatos, & illam, quæ adspectu præcipuè fieri creditur, læsionem, Fascinationem nominant, vocabulo à Græco βασκαίνειν, quod inuidere significat, deducto. Et quidem non solùm infantibus, sed & brutorum fœtibus teneris, gallinis, agnis, equis, idem accidere posse opinantur; vnde illa Virgilii: Fascinatio.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos:

Et ——— *Baccare frontem*

Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro:

& passim similia occurrunt.

Et quidem pluribus modis fascinationem talem fieri posse creditur. Primò visu, de quo allegatus modò Virgilii versus:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et iam olim vulgi ista fuit opinio, visu infantes fascinari posse, non solùm ab inimicis, inuidis, vel sagis, sed & ab amicis, & familiaribus, imò parentibus. De quo Plutarchus, *5. sympos. cap. 7.* Haud sane ignoras, *inquit*, quod & amicis, & familiaribus, & parentibus, nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutius ab istiusmodi hominibus inspectari sinant. Imò hominem sibiipsi visu nocere posse existimatum fuisse, fabula Narcissi in aquâ se adspicientis, vt & Euthelydæ, apud Plutarchum, *loc. alleg.* qui cum sibi pulcer visus esset, propriâ specie in fonte captus in morbum incidit, & habitum bonum vnà cum pulchritudine amisit, docet. Deinde idem halitu fieri posse traditur: tertiò contactu: quartò sermone, de quo antea allegatum illud Virgilii:

——— *Baccare frontem*

Cingite, ne Vati noceat mala lingua futuro.

Neque solùm malam linguam infantibus nocere posse, sed laudationem amicorum vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum rem aliquam laudarent, in vsu fuit, addere, Græcis ἀβάσκαντος, Latinis, præfiscine, quasi præter fascinum, seu ne fascineris, hæc dixero; vt nostris mulieribus, dum vel infantes, vel brutorum fœtus teneros laudant, vsitatum est addere, Deus te tueatur, id est, Deus auertat, ne laudatione istâ fascineris, vel ista laus tibi noceat.

De quâ re quid sentiendum sit, vt breuiter dicam, primò visum quod attinet, visu, quatenus visus, infantes fascinari, iisque aliquid damni inferri non posse, certum esse puto; cùm visus sit actio immanens, & absoluatur per receptionem specierum visibilium in oculum, atque in oculo terminetur, & opinio eorum, qui emissione spirituum opticorum visionem fieri dicunt, passim solidè refutata sit. An detur fascinatio.

Ideoque secundò quod de visu dicitur, de halitu aut vapore potius, seu ἀποῤῥοίαις & occultis illis effluuiis accipiendum est, quæ dari & è corporibus fieri, vel inde patet, quod canes odoratu vestigia feræ vel heri agnoscunt, obiectumque tale, quod ab hero vel ferâ absente relictum est, percipiunt; & quod nonnulli felis, etiam cistæ inclusæ, præsentiam in eodem conclaui ferre non possunt, & animo linquuntur, nisi ea amoueatur. Imò è pestilenti contagio dari talia effluuia, passim multi cum suo damno experiuntur. Et quidem talia effluuia etsi è toto corpore (quamuis sensibus hominis non percipiantur) effluunt: tamen interdum præcipuè ex oculis egrediuntur. Hinc ophthalmiâ laborantes si quis attentiùs adspiciat, & ipse ophthalmiâ corripitur, de quo illud Poetæ.

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multaque corporibus transitione nocent.

Et mulieres menstruo laborantes sæpe, si specula lucidissima inspiciant, ea inquinant & contaminant, vt Aristoteles, *lib. de insomn. cap.* 2. scribit, & ipsa experientia testatur.

Itaque si corpus aliquod sit malè constitutum, qualia sagæ & aliæ anus inuidiâ erga alios laborantes habent, & omnino, si vitiosa sit corporis constitutio, non est impossibile, tales vitiosas ἀποῤῥοίας & μιάσματα ex eo, & præcipuè oculis, effluere posse, quæ infantibus noxiæ sint. Quæ autem sit illa vitiosa corporis constitutio, è quâ talia effluuia, quæ aliis corporibus nocent transitione, exspirant, explicare in mentis humanæ hac caligine impossibile est; interim effectus docet, rem ita se habere. Et si nihil aliud, vnicum pestilens contagium satis docet, quanta & quàm miranda effluxionum harum sit potentia. Neque enim ad putredinem vel manifestas qualitates hic recurri potest; cùm vltra manifestarum qualitatum vires hæc effluuia agant, & in multis ea reperiantur, quæ nihil tale præstant. Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. ex Isigono & Nymphodoro refert, in Africâ esse familias quasdã effascinantium, quarum laudatione (procul dubio non voce, sed halitu) intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes, & alibi etiam eiusdem generis esse ibidem tradit.

Afficiuntur autem hoc modo infantes faciliùs, quàm adulti, quod eorum corpora sunt tenera & talia, quæ à talium caussarum potentiâ faciliùs, quàm duriora offenduntur; rariora etiam, & in quæ talia μιάσματα sese faciliùs penetrant.

Quod si per tales effluxus corpora infantium lædi possunt, faciliùs id fiet, si à corporibus talibus tangantur. Vt enim contactu scabies, scorbutus, lues Venerea, lepra, & alii morbi communicantur: ita etiam contactu talium corporum malè dispositorum μιάσματα & inquinamenta infantium corporibus communicari possunt.

Tandem vocem quod attinet, vox, quatenus vox, lædere non potest, & ridicula est, imò superstitiosa illa opinio, quæ omnes Nationes ferè peruasit, laudando infantibus noceri posse, & propterea ad præcauendum & auerruncandum fascinum, bonâ comprecatione opus esse. Nulla enim vocis ad talia efficienda potentia. Si quid omnino damni voce infertur, id ex halitu prauo, exspirando è corporibus talibus quasi venenatis emisso, prouenit. Vt tamen infans tunc lædatur, morbidam illam ἀπόῤῥοιαν & exhalationem infantem tangere necesse est. Cùm vero ii homines, qui infantes laudando lædere creduntur, optimâ corporis constitutione plerumque sint prædīti, & nihil tale ex iis exhalet; præterea eo sæpe interuallo ab infante distent, vt nullus halitus ab eorum ore ad infantem pertingere possit: nullo modo infantem, quantumcunque etiam laudent, voce lædere possunt.

Quæ omnia si diligenter perpendantur, nulla, qualis quidem vulgò putatur, datur infantum fascinatio, quæ nimirum visu saltem, vel voce, quatenus talis, fiat: sed vt morbosi affectus per μιάσματα quædam & νοσηρὰς ἀποῤῥοίας, ac morbosa effluuia, è corporibus ægrotis in alia transferuntur: ita in corporibus non quidem ægris, sed malè dispositis, & quasi venenatis, eiusmodi μιάσματα nascuntur, quæ in corpora tenella infantium transfusa, ea lædunt, & vt Poeta loquitur, iis transitione nocent; vt ita homines tali vitiosâ corporis constitutione prædīti, potius venefici, quàm fascinatores dici debeant. Si quis tamen actionem istam fascinationem appellare velit, per me licet. Et ita dum vulgi ista opinio meritò pro superstitiosâ habetur, res ipsa procul dubio, & illa actio occulta non planè damnanda. Nam quod nonnulli, si quid tale accidat, in timorem superstitiosum referunt, quem quis concipiat ex adspectu sagæ, vel alterius inuidi aut maleuoli, id in infantibus locum habere non potest; cum ii homines nondum, quales sint, agnoscant.

Quod vero Vallesius, *de sacrâ Philosoph. cap.* 68. scribit, non verisimile esse, posse cuiquã homini secundũ naturã esse vim alteri homini venenosã; nã vt animal animali sit venenosũ, facere naturæ dissidium & contrarietatẽ: ita viperã homini, & hominẽ viperæ habere saliuã venenosam, sed neque viperam viperæ, neque hominẽ homini adeo habere aduersam naturam. Id ita simpliciter verum non est. Verum quidem hoc est, secundum naturam, & dum omnia naturaliter sese habent, id fieri non posse, at præter naturam in animali aliquid nasci posse, quod alteri indiuiduo eiusdem speciei noceat, omnes morbi contagiosi, & venenum quod in rabido cane generatur, docet, quod æquè canibus, quàm aliis animalibus noxium est.

Idipsum vero non solùm in corporibus ægris, sed & aliàs malè dispositis, etsi ad speciem sic satis sana esse videantur, fieri non impossibile est, & venenum in corpore aliquo generari vel cumulari posse, ita vt corpori, in quo est, non noceat, aliis vero noceat, multa exempla docent. Nota est historia puellæ veneno nutritæ, Alexandro M. ad eum perdendum missæ; & Plutarchus, *loco alleg.* refert ex Philarcho, circa Pontum habitare, quos olim Thybes appellabant, qui non tantùm pueris, sed etiam viris perniciosi fuerint. Tabescere n. & ægrotare, qui adspectum eorum, & halitum ac sermonem exciperent. Et refert I. C. Scaliger, *exercitat.* 175. *sect.* 1. ab Indo Cambajæ Regulo filium veneno educatum, qui adultus venenosus adeo factus est, vt muscæ, quæ solo suctu cutem modò perstringerent, interirent. Quem ipsum procul dubio hominibus etiam nocere potuisse, id probat, quod de Poro Indorum Rege narratur, qui serpentibus & venenis quotidie vescebatur, & inde adeo venenosus factus est, vt cæteros homines, vel tactu, vel halitu, vel screatu perimeret. Et memini in historiâ Indicâ de alio etiam Rege simile legisse, qui adeo venenosus fuit, vt quos morte mulctare vellet, in eos accersitos exspueret, atque hoc modo eos interimeret. Hæc enim omnia monstrant, in homine, etiam ad speciem sano, tàm venenatos humores generari posse, vt eorum μιάσματα & excrementa aliis hominibus nocere possint.

Si quis tamen cum Basilio Magno, *in homil. de inuidiâ*, interdum ad supernaturalem caussam confugere, & statuere velit, sagas & maleuolos non per se infantes lædere, sed dæmonem id præstare, simulque sagis persuadere, ab ipsis hoc factitatum esse, cum eo non pugnabo. Nefarii enim & scelerati illi homines pactum cum diabolo ineunt, vt quos inuidè, liuidè, vel iracundè adspexerint, iis nocere possint; quod tamen non ipsi, sed, permittente Deo, dæmon præstat.

Talis procul dubio fuit ille, de quo Hieron. Vida, *lib. 2. bombyc.* scribit:

Quandoquidem memini Thusci altâ in rupe Viterbij
Ipse senem vidisse ferum, cui dura rigebant
Ora, grauesque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscœna situ, hirtique in vertice cani:
Ille truci (scelus!) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas paruasque volantes:
Quin etiam si quando hortos ingressus, vbi annus
Exsuit expleto turpem nouus orbe senectam,
Floribus & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricolæ mœsti fleuêre caducam.
Nam quocunq; aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subitò adflatos languescere flores.

Addimus tandem & hoc, cum habitus, qui ad summum gradum peruenit, periculosus sit, vt Hippocrates docet, & qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debeant, vt Celsus monet: sæpe accidit,

vt iii

nam infantes, cùm ad ſummum ſanitatis & pulchritudini pervenerunt, in morbum ſubitò illabantur; cujus rei cauſſam cùm vulgus non intelligat, in faſcinationem id refert,

Signa Diagnoſtica.

Infantes ſi contabeſcant, intuentium oculis id patet. Cauſſarum verò ſigna quod attinet, ſi ex febre vel alio morbo adultis communi extenuentur infantes & contabeſcant, tales cauſſæ etiam facilè cognoſcuntur, nec latere poſſunt. Si verò tales cauſſæ omnes abſint, primò diligenter inquirendum, quale ſit lac nutricis. Si enim lac ſit nimis paucum, vbera ſint flaccida & lacte deſtituta, infantes mammam auidè arripiant, in lactis defectum macies illa referenda. Si verò lac adſit, at ſit vitioſum, de eius notis, *part.* 1. dictum, atque inprimis ſi lac calidum ac ſiccum & bilioſum, ex ipſâ nutricis conſtitutione, & lactis conſiſtentiâ ac colore, vitium lactis cognoſcitur, & tunc in lactis vitium cauſſa meritò referenda.

Si lac accuſari non poſſit, videndum an vermes ſint in ioreſtinis, de quorum ſignis ſuo loco dictum.

Si nec vermium in inteſtinis latentium ſigna adſint, de vermibus illis cutaneis inquirendum, quos vulgò ita agnoſcere ſtudent. Infantes, quos ſuſpicantur hiſce vermibus laborare, in balneum inferunt, & externas corporis partes, ac præcipuè dorſum, manibus, plerumque melle cum pane mixto adhibito, fricant. Ita enim q. capilli quidam cinericei aut nigri è cute erumpunt.

Si verò nulla cauſſa ſiue externa ſiue interna adſit, nec ex parte matris vel infantis, aliquid, quod infanti nocere poſſit, commiſſum ſit, vermium ſigna adſint, nec remedia aliquid proſint, de faſcinatione aut potius læſione propter halitum, aut μιάσμα venenoſum ſuſpicio eſſe poteſt. Quapropter inquirendum, quæ fœminæ infantem tractârint, vel cum eo conuerſatæ fuerint,

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si ob lactis defectum vel vitium infans extenuetur, malum facilè curatur, alia nutrice adhibitâ.

2. Quid lumbrici in inteſtinis periculi habeant, antea *lib.* 3. *part.* 2. *ſect.* 1. *cap.* 5. dictum.

3. Macies ex crinonibus ſeu cutaneis illis vermiculis non difficulter curatur.

4. Si à ſagâ, vel maleuolo aut venenoſo homine, per μιάσμα & occultam impreſſionem, inducta ſit macies, non ita facilè curatur; cùm illius occultæ qualitatis & malignitatis natura lateat, & propterea contraria medicamenta ei facilè opponi non poſſint,

Curatio.

Curatio. Quâ ratione lactis defectus corrigendus, aut vitium lactis emendandum, de eo ſuo loco dictum, nec id hic repetere opus eſt. Quod ſi vitium emendari non poſſit, nutrix mutetur, & alia eligatur, quæ lac vel copioſius, vel melius, prout opus eſt, habeat.

Lumbrici vt necandi & expellendi ſint, *alleg. loco* dictum.

Si à vermibus illis in dorſo, brachiis & cruribus genitis ſit macies, infantes vel lauandi in balneo, in quo micæ panis, (commodum eſt, ſi mel ſaltem admiſceatur) coniectæ ſint; vel partes muſculoſæ, in balneo linimento ex farinâ tritici, vel micâ panis triticei & melle confecto, illinendæ & fricandæ.

Vel ℞. *Rad. vitis albæ* M. j.

Coq. in *lixiuio è cinere quercus*, & decocto infantis corpus lauetur. Vbi iam vermiculi capita inſtar papaueris exſeruerint, nouaculâ vel cruſtâ panis ea abradenda, & detruncanda. Idque aliquoties per dierum interualla repetendum.

Ad faſcinationem multa equidem remedia paſſim circumferuntur, & multa contra faſcinationem vulgò fiunt, quæ tamen pleraque ſunt ſuperſtitioſa. Antiquum eſt, vt ſupra etiam dictum, cùm quis quem laudat, addere, ἀβασκάντως, vel præfiſcine dixero: & noſtris fœminis vſitatum eſt, ei, qui laudatur, bene precari: quod etſi per ſe bonum ſit, quia tamen ea opinio accedit, niſi benedictio iſta accedat, laudationem ei, qui laudatur, damno futuram, id ſuperſtitioſum eſt. Apud nonnullas Nationes ad præcauendam faſcinationem medium digitum oſtendere ſolent; alij exſpuere, quod ex Plinio ſumptum, qui, *lib.* 28. *cap.* 4. repercuti faſcinationes deſpuitione affirmat. Ariſtoteles, *ſect.* 20. *probl.* 35. diſputat, quam ob cauſſam ruta faſcinationis remedium ſit. Dioſcorides, *lib.* 3. *cap.* 89, alyſſum commendat, ſcribitque, ſi appendatur in domo, vbi ſunt infantes, arcere effaſcinationes omnes. Plinius, *lib.* 26. *cap.* 10. radicem orchidis fœminæ faſcinis vtilem eſſe ſcribit. Idem, *lib.* 13. *cap* 8. oſſicula quædam palmarum, & *lib.* 28. *cap* 8. corium frontis Hyænæ contra faſcinationem commendat. Noſtrates fœminæ cunis infantium *coryzam cœruleam*, quam inde *Verufſkrauth* nominant, contra faſcinum imponere ſolent. Aliis ſuffitus ex *thure, ligno aloes, radicib. cyperi, caryophyllis, cinamomo*, in vſu eſt. Q. Serenus Samnonicus, *cap. Infantibus ſtridentibus, vel ſtrige inquietatis*, allium collo appenſum laudat, dum ſcribit:

Præterea ſi fortè premit ſtrix atra puellos,
Viroſa emulgens exſertis vbera labris,
Allia præcepit Ticini ſententia necti.

Vel vt alij legunt,

Allia præcepit tundi ſententia Velli,
Qui veteres claras expreſſit more togatas.

Alij *ſuccinum* & *corallium* collo infantium appendi iubent.

Et quidem medicamenta quod attinet, impoſſibile non eſt, plantis & gemmis tales vires ineſſe poſſe, vt occultis illis inquinamentis, quæ à maleficis corporibus effluunt, reſiſtant; ſicut *radix bryonia* & *vngula alcis* appenſa contra epilepſiam proſunt, & contra alios morbos alia amuleta dantur. Verùm cum illæ occultæ qualitates ignotæ ſint, de talibus aliquid certi ſtatuere difficile eſt. Et propterea experientia, omni ſuperſtitione semotâ, conſulenda.

Miſſis itaque talibus, ſaltem quædam vulgaria & nota contra maciem infantium remedia addemus. Quæ viſcerum internorum vitia corrigant, huc adferre opus non eſt; cùm alibi ſint expoſita. Si verò macies oriatur ab intemperie ſiccâ totius corporis, nullum efficacius datur remedium, quàm frequens *balnei* humectantis vſus, quod paratur ex *aquâ dulci*, in quâ *malua, althea, branca vrſina, caput caſtrati*, & ſimilia cocta ſint. Poſt balocum inuogatum corpus *ol. dulci*, vel *amygd. dulcium*.

Si ſiccitati caliditas adiungatur, balneo *lactuca, endiuia, violaria, papaueris capita* addi poſſunt, & vnguentis *ol. roſ.* & *violarum*.

Si frigiditas coniungatur, calida admiſcenda ſunt, vt *fl. chamameli, meliloti, ol. anethinum, chamamelinum*.

CONCLVSIO

ACCIPE ita, Lector beneuole, *etiam Librum quartum Practicæ Medicinæ, de Morbis Mulierum, cum adiecto Tractatu de morbis Infantium. Qui si forsan tuæ exspectationi vndiquaque non respondebit, eum nec meo voto planè respondere, scito. Natus enim est non solùm inter istos publicos bellorum tumultus, qui è fortissimi etiam cuiusque animo omnes serias cogitationes excutere possent, sed & inter priuatas calamitates plurimas, quæ vt hîc recenseantur, opus non est, amicis verò & familiaribus non ignotæ sunt. Si quid ergo quod Tibi gratum & vtile esse poterit, in eo reperies, Deo Opt. Max. omnis sapientiæ Autori, acceptum feras: si quid secus, id homini adscribas, velim. Potuissem equidem eum aliquandiu adhuc premere, & commodiora illum expoliendi tempora exspectare: sed quis ea nobis polliceri ausit? aut quis mane nouit, quid vesper allaturus sit? Præterea vitæ summa breuis, quam mihi superesse ætas ipsa iam monet, spes me vetat incohare longas. Et sunt adhuc alia, quæ partim promissa, partim non promissa absoluenda restant. Quæ quidem omnia me perfecturum polliceri non possum: faciam tamen, quamdiu Deus mihi vitam & sanitatem benignè concesserit, ne vnquam otiosus fuisse videar.*

INFERIOR SVM OMNIBVS
BENEFICIIS TVIS,
DOMINE,

TIBI GRATIARVM ACTIO, LAVS ET GLORIA
INFINITIS SECVLIS.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI
D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS,
PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS.

Serenißimo atque illustrißimo Principi, ac Domino,

DN. CHRISTIANO V.

REGNORVM DANIÆ, NORVVEGIÆ, GOTHORVM,

VANDALORVMQVE ELECTO PRINCIPI, Duci Slesvvici, Holsatiæ, Stormariæ, Dithmarsiæ; Comiti in Oldenburg & Delmenhorst, &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

HIRVRGIAM, *Serenißime atque Illustrißime Princeps, Domine clementißime*, Artis Medicæ partem esse nobilissimam, & reliquis nullo modo postponendam, quicunque eius necessitatem & antiquitatem accuratè perpenderit, facilè perspiciet. Etenim victus ratione ea, quam Natura & sua cuique fortuna suppeditat, plerique contenti viuunt, & non nisi ij, qui in lautiore re sunt, ea de caussa Medicos consulunt. Multi quoque morbosum humorum apparatum diu in corpore circumferunt, neque tamen de eo tollendo, & morbis, qui inde oriri possunt, præcauendis sulliciti sunt. Imò multi febribus alijsque morbis correpti Medicos non consulunt, nec eorum opem & auxilium implorant, sed totum negotium Naturæ committunt, & vel eius solius ope conualescunt, vel vi morbi moriuntur. At si cui crus vel brachium fractum fuerit, si quis vulnus paulò grauius acceperit, mox Chirurgi, cuiusque etiam conditionis & notæ is sit, opem implorat, & ab eo salutem & sanitatem sperat. Vnde & ob ipsam necessitatem factum, vt hæc Medicinæ pars, omnium primò exculta fuerit, & Antiquissimi Medici, quorum quidem memoria ad nos peruenit, Chirurgiæ inprimis nomine claruerint, Æsculapius, Podalirius, Machaon, atque post hos Hippocrates Cous. Qui etsi de omnibus Medicinæ partibus multa præclarè scripserit, adeò vt Princeps Medicorum nominari meruerit: tamen in Chirurgia præcipuè excelluit, & de ea præ reliquis diligentissimè scripsit, ita vt cùm in alijs nimis plerumque breuis & concisus sit, ordinem sæpe susque deque habeat, non rarò minùs perspicuus sit, in Chirurgicis conscribendis, vt ex libris eius de officina Medici, (quem ita inscripsit, etsi in eo nihil, nisi Chirurgica tractet) de fracturis, de articulis, de capitis vulneribus apparet, acuratissimus & ordinis obseruantissimus est, nullisque verbis parcit, vt omnia clarè & perspicuè tradat. Quem postea secuti sunt omnium seculorum Medici clarissimi, Galenus, Aetius, P. Ægineta, C. Celsus, Auicennas, & alij, qui Chirurgicam Medicinæ partem æquè, vt alias, non solum scriptis accuratè tractarunt, sed & ægris in iis affectibus, qui Chirurgia inprimis curantur, operam ipsi præstiterunt.

Nescio verò quo fato infelici factum, vt cùm superioribus seculis ferè omnes bonæ literæ barbarie conspurcarentur, etiam Medicina hoc damni passa sit, vt Chirurgia à Medicina reliqua separaretur, atque alij dicerentur Physici, alij Chirurgi. Hinc enim adeo accidit, vt cùm Medici Chirurgiam negligerent, & à se amandarent, barbitonsores, balneatores, aliique operarij Chirurgiæ possessionem à Medicis derelictam inuaserint, homines plerique omnis Medicinæ ignarissimi, qui neque eorum, quæ agunt, caussas reddere, neque medicamenta inuenire, neque corpora & affectus distinguere norunt, sed eundem calceum ferè omnibus pedibus adaptare conantur:

mantur: imò quod caput rei est, qui corporis humani structuram, quantum quidem Chirurgo inprimis necessaria est, partiumque situm & conformationem penitus ignorant, & ex Anatomia nunquam didicerunt. Accessit postea & aliud incommodum. Cùm enim intelligerent, sine reliquarum Medicinæ partium subsidio Chirurgum suum scopum adsequi non posse, & animaduerterent, etiam ad externos corporis affectus manuum operam semper non sufficere, sed internis quoque medicamentis sæpissimè opus esse: falcem in alienam messem multi immiserunt, & cùm purgantia, tum alia interna medicamenta exhibere temerario ausu aggressi sunt: etsi nec corporis ægri statum, nec medicamentorum vim & facultatem, nec curandi modum intelligerent. Quæ res quanto cum ægrorum periculo & damno coniuncta sit, nemo non intelligit. Interim, vt consuetudo est pessimus tyrannus, iste mos in plerisque regionibus, præcipuè nostra Germania, ita innaluit, vt aliæ Medicorum, aliæ Chirurgorum maneant, imò qui Chirurgiam hodie exercent, iniuria se affici querantur, si istud officium Medici ad se retrahere conentur. Agnouerunt tamen iam superioribus seculis, cùm Medicina cum reliquis bonis literis in lucem è tenebris, quibus obruta erat, protracta est, diuortij huius iniquitatem Medici quique doctissimi, & propterea ex iis quidam ipsam Chirurgiam tractare aggressi sunt, quidam verò scriptis eruditisimis excoluerunt. Quod & nostra memoria à clarisimis Medicis factitatum. Et omnino omnibus, qui Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare volunt, incumbit, vt & hanc Medicinæ partem diligenter cognoscere, vt si non ipsi manus ægris admouere velint, aut ob inueteratam consuetudinem non posint, nihilominus Chirurgorum vulgarium actiones dirigere eorumque errores, vbi occurrunt, corrigere queant.

Quæ res ipsa fecit, vt cùm superiores quatuor libros Medicinæ Practicæ absoluissem, & hunc quintum, qui ea maxima ex parte, quæ Chirurgorum sunt, tractat, necessariò addendum putarem. Qui cùm iam in publicum prodeat, eique pro more huius seculi, Patronus quærendus sit, cum Seren. & illustr. T. Cels. nomini, non leuibus causis motus, inscribendum existimaui. Etenim quantus Seren. Reg. Maiest. Dn. Parentis, & Seren. ac Illustr. Celsit. Tuæ erga bonas literas, atque inprimis artem medicam, sit amor & incredibilis beneuolentia, omnibus notissimum est, & testis est eius rei locuples Vir CL. *Dn. Henningus Arnisæus*, Philosophus & Medicus excellentisimus, amicus meus singularis. Et Sereniss. & Illustriss. T. Celsitud. eandem beneuolentiam ipse non ita pridem in Serenis. Elect. Saxon. Viduæ Aulâ, quæ Lichtenburgi est, satis superque perspexi & expertus sum. Quam propterea, pro mea virili, etiam ad posteritatem, huius libri dedicatione commendandam putaui. Deinde cùm scripta mea omnia in hac Elector. Saxon. ad Albim Academia nata iure quodam Sereniss. Saxon. Elector. Domui deberi, eique sacra esse agnoscam, ea me ad aliam aram (quod apud Antiquos nefas putabatur) transferre non existimaui, si Sereniss. & Illustr. T. Celsitud. cui tam arcta cum Sereniss. Elector. Saxon. familia necessitudo & cognatio intercedit, hunc librum offerrem. Accipe ergo, *Sereniss. & Illustrissime Princeps*, hoc quicquid laboris & operis est, eo vultu, quo aliàs bonarum literarum cultores, & Sereniss. Elect. Saxon Domui addictos soles, mihique & meis conatibus clementissimè faue. Deus verò ter. Opt. Max Sereniss. & illustriss. T. Celsitud. saluam, florentem, & felicem vndique præstet. VVitebergæ, Calend. Maij, Anno Christi M DC XXXIV.

Sereniss. atque Illustriss.
Tuæ Celsitud.

Subiectissimus

DANIEL SENNERTVS, D.
Fac. Medic. ib. prof. & Senior,
ac Sereniss. Elect. Sax. Medicus.

LIBRI QVINTI
PARS I.
DE TVMORIBVS.
CAPVT I.
De Tumorum Natura, Caussis & Differentiis.

Tumor. nomina.

QVi Tumor, tuber, & tuberculum Latinis dicitur morbus, is Græcis, ὄγκος appellatur; Hippocrati & antiquis Græcis Medicis etiam οἴδημα nominatur. Etsi enim Recentioribus Medicis iam Galeni quoque tempore οἰδήματα sint tumores molles, & qui, dum premuntur, dolore vacant, quos Antiqui cum adiectione οἰδήματα μαλθακὰ & ἀνώδυνα, i. e. tumores molles & non dolentes, appellabant: tamen vox οἰδήματος Hippocrati & Antiquioribus Medicis in genere omnem omnino præter naturam Tumorem significat, vt à Galeno annotatum est, *in 1. prognost. tex. 29. 4. aph. 34. 5. aph. 65. & 66. & alibi passim.* φῦμα etiam interdum nomen generale est, significátque omnem in genere Tumorem, sponte tamen & sine caussa externa, præcipuè in externam corporis partem, erumpentem, sicut planta è terra erumpit; vt videre est apud Galenum, *6. epid. comm. 1. cap. 23.* In recentiorum Latinorum, eorúmque, quos Barbaros vulgò nominant, libris, nomine Apostematis omnes omnino tumores comprehenduntur; Imò ex recentioribus quidam, quibus Græca lingua forsan non satis cognita est, eos valdè decipi scribunt, qui aliquam inter nomen Tumoris & Apostematis differentiam esse statuunt; quod tamen cum autoritate omnium antiquorum Medicorum & Græcæ linguæ vsu pugnat. Græcis enim Medicis ἀπόστημα solùm is tumor est, qui suppuratur, vt infra, *cap. 5.* dicetur, & Latinis *Abscessus* & *Vomica* dicetur, Recentioribusque; ac Barbaris, sumpto ex interprete Auicennæ vocabulo; *Exitura.* Omnes autem tumores ad suppurationem non perueniunt, vt Erisypelas plerumque, herpes, & phlegmone sæpe, tumoresque alij.

Tumor an [illegible] appellatur Apostema quid.

Neque tamen ista nominum confusio Arabibus attribuenda, sed Barbaris eorum interpretibus, qui Arabum vocabula non idoneis vocabulis expresserunt. Arabes enim non minùs, quàm Græci tumores & Apostemata nomine distinxerunt, & tumores in genere Bothor, Apostema Dubellet & Dubellatum nominarunt. Ideóque de vocabuli cuiusque significatione eius linguæ autores consulendi sunt, non alterius; seu, vt Galenus, in *libell. ad Thrasibul. an ars tuenda san. ad Medicinam spectet, cap. 32.* docet, si Assyriorum linguæ vocabulum sit, ab ipsis res discenda est, cui nomen illud indiderunt, siue sit Persarum lingua, aut Indorum, aut Arabum, aut Æthiopum aut omnino aliorum quorumdam, illos percontari oportet.

Quid autem Tumor sit, iam dispiciemus, vbi hoc prius monuerimus, nos de Tumoribus p. n. & qui è morborum genere sunt, præcipuè hîc acturos. Non enim omnis tumor & partis vltra naturalem habitum incrementum, Tumor p. n. est. Nam quamuis nobis quidam vltra naturalem habitum in latũ & profundũ augentur: tamen cùm nondum in iis est aliqua actionis læsio, ob quam demũ aliquid p. n. affici dicitur, etiam p. n. se non habent, sed solùm non naturaliter, οὐ φύσει, & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν, vt ait Galenus. Hæc n. vt idem Galenus, *de tumorib. p. n. cap. 1.* scribit, est inter ea corpora, quæ secundum naturam se habent, & ea, quæ se habent præter naturam, media quædam constitutio. Sic etsi quoque aliqua pars augeatur vltra naturalem habitum, ita tamen, vt eius actiones non lædantur, nullusque doloris sensus adsit: tum etiam tumor ille non est præter naturam, nondúmque morbus appellatur; sed potius symptoma. Vnde Galenus quoque suum librum de tumoribus, non simpliciter, sed de tumoribus p. n. inscripsit. Longè verò minùs mammæ lacte turgidæ & maiores, quam in non lactantibus esse solent, & venter inferior tempore gestationis in grauidis in maiorem molem excrescens morbo laborare dicuntur; cùm ista secundum naturam & naturæ leges fiant.

Non omnis tumor morbus est.

Quid v. tumor sit, & ad quod morbi genus pertineat, non adeo liquidum est. Alij enim alias definitiones afferunt, quas hîc coacervare opus non est, & Galenus ipse non semper idem docere videtur Nam *13. meth. med c. 1.* tumorem morbum esse dicit, in quo partes à naturali habitu in quantitate recesserunt. Et *1. de causs. symp. c. 2.* tumores ad morbos organicos refert dum scribit, φλεγμονὰς seu inflammationes, & scirrhos, & abscessos, & id genus alios morbos instrumentalium esse partium. De *differ.* verò *morbor. cap. 13.* & *de causs. morb. c. 6.* inter intemperies, & similarium partium morbos tumores recenset. Recentiores etiam opinionibus dissident. Fallopius Galeni sententiam in *13. m. m. cap. 1.* sequitur, & tumores ad morbos instrumentales, nimirum magnitudinem p. n. auctam, refert; Hieronymus Capiuaccius, in *cap. de phrenitide*, omnem tumorem esse necessariò morbum in intemperie, non autem necessariò in mala compositione scribit: quam opinionem sequitur Hieronymus Fabricius ab Aquapendente. Alij, inter quos Eustachius Rudius, statuunt tumorem esse vitium ex aucta magnitudine & intemperie compositum, auctámque magnitudinem cum intemperie esse cuiuslibet tumoris formam; statuítque Rudius, eos solùm tumores propriè dici qui in partibus ex materiæ p. n. affluxu fiunt; tumores v. qui in luxationibus, intestinorum in scrotum prolapsu, & aneurismate fiunt, propriè dictos tumores non esse.

Tumor quid.

Verùm si rem accuratius perpẽdamus, significatúmque vocabuli Tumoris & ὄγκου consideremus, & tumoris

moris eſſentiam per ſe contemplari velimus, Tumorem, quatenus tumor eſt, rectè cum Galeno definimus, quod ſit *morbus, in quo corporis noſtri partes, à naturali ſtatu magnitudine aucta recedunt.* ὄγκον enim Græci *τὴν εἰς μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος διάστασιν* nominant, vt *de tumorib. cap.* 1. ſcribit Galenus, vt certè abſurdum ſit, ſtatuere tumorem ſine magnitudine aucta, id eſt, ſine tumore. Etſi enim verum ſit, quod modò monuimus, & quod Galenus quoque, *de diff. morb. cap.* 12. annotauit, tumorem, ſi tantus non ſit, vt ex eo membrum affectum operationum aliquam læſionem patiatur, ſymptoma eſſe, cúmque p. n. affectum potius per intemperiem præſentem, quæ lædit actionem, quàm per tumorem, qui non lædit actiones, definiendum eſſe: tamen propterea non ſequitur, quod etiam tumor, qui morbus eſt, quique actiones lædit, potius per intemperiem, quàm magnitudinem auctam, definiendus ſit. Imò ſæpenumero tumores cum vel à carnoſa, vel ab oſſea & dura ſubſtantia, vel flatuoſo ſpiritu, qui nec frigidus, nec calidus valde ſit, producuntur, ſine intemperie ſunt. Interim tamen alios morbos auctæ magnitudini, quæ tumoris eſſentiam conſtituit, coniungi poſſe, non negamus, qui tamen non ſunt de eius eſſentia. Etenim ſi materia, quæ tumores efficit, calore, frigore, ſiccitate, aut humiditate excedat, illam intemperiem parti affectæ communicat, vnde etiam morbus intemperiei rum concurrit. Si præterea materia eadem vel rodendo, vel diſtendendo continuum ſoluat, vnitatis quoque ſolutio accedit. Interdum & figura corrumpitur; interdum & cauitates, canales ac meatus comprimuntur, vel obſtruuntur ob multitudinem materiæ, quæ cùm plerumque tumori coniungantur, etiam in differentia & curatione tumorum non ſolùm de quantitate aucta, ſed etiam de reliquis morbis concurrentibus agitur. Interim ratum manet, tumorem, quatenus tumor, eſſe morbum in aucta p.n. magnitudine, qui ex re p.n. parti adiecta ortum habet. Nec alicuius momenti eſt, quod Rudius hîc obiicit, quod in tumoribus, qui ab humoribus & qui à partium prominentia & procidentia ac ſimilibus cauſſis fiant, ſi penes cauſſam efficientem, proximam & continentem differentia, & quod ab hac artificioſæ & vtiles indicationes ſumantur, non verò ab aucta magnitudine. Etenim licèt in cauſſa continente ſpeciali differant, quod ea ſit nunc humor, nunc os, nunc inteſtinum: tamen in generali conueniunt, quæ eſt res p.n. parti adiecta, eámque in tumorem attollens. Et in omni tumore, ab hac, vt in omnibus morbis, qui à cauſſa continente pendent, nulla ſumitur vtilis indicatio, etiam in tumoribus, qui ab humorum influxu pendent. Generalis enim Indicatio, ſed inutilis, eſt, humorem, qui partem in tumorem attollit, eſſe remouendum: quomodo verò hoc fieri debeat, id iam artificioſum eſt. Interim quod tumores ex humoribus orti inter compoſitos morbos ex magnitudine aucta & intemperie cum materia & figura vitiata referri poſſint, non negabo: id tamen non omnibus tumoribus competit. Vnde procul dubio etiam factum, vt Galenus tumores modò inter morbos partium ſimilarium, vt *de differ. morb. cap.* 11, modò inter morbos organicos, vt 13. *meth. cap.* 1, retulerit.

Tumoris definitio

Neque diffitendum, autores interdum dum tumorum p.n. faciunt mentionem, non tumores in genere accipere, quales etiam ſunt, quos inteſtinum prolapſum vel oſſea ſubſtantia prominens excitare poteſt, ſed eos in ſpecie, qui ab adfluxu humorum fiunt, qui omnino ſunt morbi compoſiti ex magnitudine aucta, intemperię figura vitioſa, & plerumque etiam ſoluta vnitate.

Cauſſa.

Cauſſa continens tumoris, in genere accepti, eſt aliquid p.n. parti adiectum, quod eam eleuat, diſtendit, & in maiorem magnitudinem attollit.

Differentię

Hæc autem materia cùm triplex ſit, nimirum humor, flatus, & ſubſtantia ſolida, præcipua etiam differentia tumorum à cauſſa continente ſumitur. Sunt quidem & aliæ tumorum differentiæ, vt alij ſint magni, alij parui, alij externi, alij interni, alij recentes, alij antiqui. Verùm hæ ſunt accidentales differentiæ, & aliquam quidem mutationem adferunt, & conditionem mutant, ſpeciem verò non variant. Differentiæ autem, quæ ſpeciem conſtituunt, ſumuntur à materia & cauſſa continente, quæ triplex eſt, vt dictum. Primùm enim tumores ex humoribus ortum habent, verùm nullam peculiarem appellationem obtinent, ſed generali ſaltem tumoris nomine comprehenduntur; imò, vt dictum, à nonnullis ſolùm Tumores appellantur. Secundò, flatus in aliqua parte concluſi eam diſtendunt, & in tumorem attollunt, quos tumores Greci ἐμφυσήματα, Latini Inflationes appellant. Tertiò equidem interdum carneum quaſi, aut membranaceum, aut oſſeum, aut ſimile quid parti alicui adnaſcitur, tumorémque excitat: verùm cùm eædem ſubſtantiæ ex humoribus ortum habeant, hoc tumorum genus cum primo coniungemus. Denique & ipſæ ſolidæ corporis partes tumores efficiunt, cum locum mutant, & ſitum, atque in aliquam partem prolabuntur, eámque diſtendunt & attollunt, qui & ipſi nullam peculiarem appellationem habent.

Sunt tamen & aliæ differentiæ. A qualitate materiæ coniunctæ alij dicuntur calidi, alij frigidi; alij humidi, alij ſicci; alij molles & laxi, alij duri. A magnitudine, qui maiores ſunt, ſimpliciter generis nomine tumores appellantur; qui parui, tubercula. A ſitu, quod alij ſunt interni, alij externi, & hi vel altiores & profundiores, vel ſuperficiales. A figura, quidam lati, alij acuminati.

Omnes autem iſtas tumorum differentias nominibus & numero comprehendere facile non eſt. Galenus, *in fine libri de tumoribus*, nullam tumorum præternaturalium ſpeciem, quæ ibi dicta non ſit, ſe reliquiſſe ſcribit, & collegit ex eo libro Ioh. Philippus Ingraſſias, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. *comm.* 2. *pag.* 77. ſexaginta & vnum tumores, quos hoc ordine recenſet: 1. *Corpulentia.* 2. *Phlegmone.* 3. *abſceſſus calidus.* 4. *Sinus.* 5. *Fiſtula.* 6. *Abſceſſus ex ſolidis humidiſve corporibus.* 7. *Atheroma.* 8. *Steatoma.* 9. *Meliceris.* 10. *Anthrax.* 11. *Cancer.* 12. *Gangrana.* 13. *Sphacelos.* 14. *Eryſipelas* 15. *Herpes ſimpliciter.* 16. *Herpes eſthiomenos.* 17. *Herpes miliaris.* 18 *Scirrhus.* 19. *Ecchymoſis.* 20. *Aneuriſma.* 21. *Oedema.* 22. *Phagedana.* 23. *Vlcus Chironium* ſeu *Telephium.* 24. *Scabies.* 25. *Lepra.* 26. *Elephantiaſis.* 27. *Exoſtoſis.* 28. *Satyriaſmus* ſeu *Priapiſmus.* 29. *Achor.* 30. *Cerion.* 31. *Myrmecia.* 32. *Acrochordon.* 33. *Pſydracion.* 34 *Epinyctis.* 35. *Dothien.* 36. *Phyma.* 37. *Bubon.* 38. *Phygethlon.* 39. *Struma.* 40. *Sarcocele.* 41. *Hydrocele.* 42. *Epiplocele.* 43. *Enterocele.* 44. *Enteroepiplocele.* 45. *Cirſocele.* 46. *Varices.* 47. *Bubonocele.* 48. *Exomphalos.* 49. *Aſcites.* 50. *Tympanites.* 51. *Anaſarca.* 52. *Epulis.* 53. *Parulis.* 54. *Thymos.* 55. *Vua.* 56. *Pariſthmia.* 57. *Antiades.* 58. *Polypus.* 59. *Encanthis.* 60. *Vnguis.* 61. *Staphyloma.* Ipſe verò Ingraſſias numero hoc non contentus, adhuc centum ſexaginta quinque addit, nimirum qui capiti ſunt proprij 27. quos *pag.* 301. hoc modo recenſet, 1. *Eczeſma.* 2. *Elcydrion*, ſiue *Papilla.* 3. *Syron*, id eſt, ficus, ſeu ficoſum exanthema. 4. *Exanthema*, id eſt, vlceroſa efflorescentia. 5. *Ganglion.* 6. *Hydrocephalus.* 7. *Siriaſis.* 8. *Phrenitis.* 9. *Lethargus.* 10. *Typhomania*, ſeu *agrypnon coma.* 11. *Catochus Pauli.* 12. *Catalepſis* ſeu *catoche.* 13. *Carus.* 14 *Apoplexia.* 15. *Rhia alſabian.* 16. *Sibare.* 17. *Fatera.* 18. *Sekakilos.* 19. *Teſtudo.* 20. *Talpa.* 21. *Topinaria.* 22. *Lactumen.* 23. *Cornu.* 24. *Alopecia.* 25. *Ophiaſis.* 26. *Pityriaſis.* 27. *Phthiriaſis.* Oculis & partibus eius proprios ſexaginta tres, quos hoc ordine *pag.* 351 enumerat. 28. *Proptoſis* Galeni, ſiue *epieſmos* Pauli. 29. *Taraxis.* 30. *Ophthalmia.* 31. *Epiphora* Introductorij, 32. *Chemoſis.* 33. *Xerophthalmia.* 34. *Sclerophthalmia,*

Tumorum numerus & nomina ſecundum Galenum

Tumorum numerus & nomina ſecundum Ingraſſiam. Tumores capitis 27.

Tumores oculorum & eorum partium 63

thalmia. 35. *Scirrhophthalmia.* 36. *Phlyctæna.* 37. *Bothrion.* 38. *Celoma.* 39. *Argemon.* 40. *Encauma.* 41. *Encauma.* 42. *Myocephalon.* 43. *Helos.* 44. *Clauus* Pauli & Aetii. 45. *Clauus* Introductorii & Celsi. 46. *Hypopyon.* 47. *Onyx*, id est, vnguis. 48. *Hyposphagma.* 49. *Achlys* Aëtii. 50. *Nephelion* Aetii. 51. *Vla*, seu *Nephelion.* 52. *Leucoma.* 53. *Sebel.* 54. *Bothor* Auicennæ. 55. *Hymenepanastasis.* 56. *Nyctalopia.* 57. *Ambracosis.* 58. *Carcinoma.* 59. *Synchysis.* 60. *Mydriasis.* 61. *Proptosis.* Pauli. 62. *Ptilosis.* 63. *Madarosis*, seu *Milphosis.* 64. *Pladarotes.* 65. *Emphysema.* 66. *Symphysis*, siue *Ancylosis.* 67. *Ectropion.* 68. *Lagophthalmos.* 69. *Trachoma.* 70. *Sycosis.* 71. *Tylosis.* 72. *Dasyma.* 73. *Pachytes.* 74. *Barytes* 75. *Hydatis.* 76. *Psorophthalmia.* 77. *Crite.* 78. *Chalazion.* 79. *Poriasis.* 80. *Lithiasis.* 81. *Alamsfac.* 82. *Sude*, Auic. 83. *Sarcosis.* 84. *Lupia.* 85. *Mydesis.* 86. *Pustula* Abenzoaris. 87. *Scleriasis.* 88. *Anchylops.* 89. *Ægylops.* 90. *Epinyctis* Plinii. Et tandem alios in aliis partibus nonaginta septem, quos hoc ordine recenset: 91. *Auritus.* 92. *Parotis.* 93. *Phetroa.* 94. *Ozæna.* 95. *Sarcoma.* 96. *Thelul* Albuc. 97. *Albarbian* Auic. 98. *Chaisum* Arabum. 99. *Hæmorrhoides* Arabum. 100. *Batrachos.* 101. *Glossomegethos.* 102. *Ancyloglosson.* 103. *Aphtha.* 104. *Cynanche.* 105. *Paracynanche.* 106. *Synanche* 107. *Parasynanche.* 108. *Gangræna.* 109. *Falsum.* 110. *Bronchocele.* 111. *Albadal.* 112. *Dionysisci.* 113. *Hypopion.* 114 *Iombi*, seu *vari* 115. *Mentagra.* 116. *Ephelis.* 117. *Ignis syluaticus.* 118. *Noli me tangere.* 119. *Bottizaga.* 120 *Gutta rosacea.* 121. *Sparganosis.* 122. *Chondriosis.* 123. *Trichiasis.* 124. *Gynæcomaston.* 125. *Pleuritis.* 126. *Peripneumonia* 127. *Phthoe.* 128. *Althabalep.* 129. *Napta.* 130 *Cyphosis*, seu *Cyrtosis*, & *hybosis.* 131. *Lordosis.* 132. *Scoliosis.* 133. *Cœliacus.* 134. *Aurys*, Rasis. 135. *Colica.* 136. *Ileos.* 137. *Condylomata.* 138. *Hæmorrhoides.* 139. *Marisca.* 140. *Hepaticus.* 141. *Cachexia.* 142. *Altherel*, Bellunensis. 143. *Thebegi.* 144. *Altherbel*, Bellunensis. 145. *Splenicus*, Aureliani. 146. *Nephritis.* 147. *Lithiasis.* 148. *Satyriasmus.*, Pauli. 149. *Cercosis.* 150. *Mola.* 151. *Nymphomegethos.* 152. *κίων*, Hippocr. 153. *Sclıroma*, Pauli. 154. *Arthritis.* 155. *Podagra.* 156. *Cheiragra.* 157. *Ischias.* 158. *Lupia*, Guidonis. 159. *Tophi.* 160. *Cornua*, Auic. 161. *Ancylosis.* seu *Ancyla.* 162. *Paronychia.* 163. *Pterigion*, Celsi. 164. *Condyli.* 165. *Perniones.* 166. *Gomursa*, Plinii. 167. *Dentes muris*, Bellunensis. 168. *Alliashan.* 169. *Lupus.* 170. *Dactilia*, Haliab. 171. *Malum mortuum.* 172. *Terminthos.* 173. *Emphysema.* 174. *Phlyctæna.* 175. *Turmusios*, Auicen. 176. *Impetigo.* 177. *Essere.* 178 *Palmos.* 179. *Clauus.* 180. *Calli.* 181. *Ægritudo bouina*, Abenz. & Albuc. 182. *Draconitium.* 183. *Syrones*, seu *Pedicelli*, Guid. & Argelatæ. 184. *Variola.* 185. *Morbilli.* 186. *Rubeola.* 187. *Crystalli.* 188. *Exanthemata.* 189. *Ecthymata*, Fernel. 190. *Hidroa*, seu *Sudamina.* 191. *Epinyctis*, Romanorum. 192. *Botherlenes.* 193. *Ganglia.* 194. *Seps* Hippocr. 195. *Spina ventosa.* 196. *Bubasticon vlcus.* 197. *Hypersarcon.* 198. *Cacoethe.* 199. *Sipedon.* 200. *Nome.* 201. *Therioma.* 202. *Herpes esthiomenos*, Celsi. 203. *Herpes*, *esthiomenos*, Auic. 204. *Thymion*, Celsi. 205. *Ignis sacer*, Celsi. 206. *Corion*, Pauli. 207. *Paratrimmata.* 208. *Aposirmata.* 209. *Zerma.* 210. *Rancula.* 211. *Spina.* 212. *Morsus diaboli.* 213. *Patursa*, id est, *morbus Gallicus.* 214. *Scopuli.* 215. *Tincosati.* 216. *Pinita.* 217. *Spili.* 218. *Tusius*, Auic. 219. *Eparma*, Hipoocrat. 220. *Rosbeth.* 221 *Cunus*, Rhasis. 222. *Albothir*, Albucasis. 223. *Nakir*, Albuc. 224. *Alchalan*, Abenz. 225. *Arcella*, Abenz. 226. *Rosula satiritia.* Vt ita numerus omnium tumorum quos recenset Io. Philippus Ingrassias, sit 226.

Verùm sine caussa hoc modo multiplicantur entia. Neque enim omnes affectus, qui hîc sub tumoribus recensentur, tumores sunt, atque vnus & idem tumor interdum sub variis nominibus repetitur; neque, cùm reliquos tomos de tumoribus non absoluerit Ingrassias, facilè patet, quos tumores nonnullis nominibus intelligat. Certè, vt de vno atque altero saltem, exempli gratia, dicamus, inter tumores, sinus & fistulas, vlcus Chironium, & vlcera alia recenset. Quis vero inter tumores propriè dictos lethargum, typhomaniam, catochum, catalepsin, carum, apoplexiam, lordosin, cœliacam affectionem, colicam, affectum hepaticum, splenicum, & similes alios affectus, qui vel ad symptomata, vel aliorum morborum species potius, quam tumores pertinent, numerare ausit? Imò tumores multi, qui in hoc catalogo recensentur, non peculiares tumorum species sunt, sed specierum secundum partes affectas differentiæ.

Ideoque duas præcipuè differentias tumorum attendendas censemus, vnam, quæ fit à caussarum varietate, alteram, quæ fit partium affectarum ratione. Caussam tumoris continentem triplicem esse diximus, humorem, flatus, & substantiam solidam. Humores rursum varii sunt, sanguis, pituita, melancholia, humor ater, humor aqueus, serosus, variique ichores; item mixti humores, & materia, in quam alii humores degenerant, ac humores maligni. *Differentiæ tumorum.*

Ex sanguine oritur *nimia corpulentia* seu *πολυσαρκία*, & *Inflammatio.* Ad inflammationem etiam referunt *Gangrænam* & *Sphacelum*. quod Inflammatio interdum in ea degeneret. Verùm cùm Gangræna & Sphacelus sæpe sine inflammatione ex aliis caussis oriantur, neque tumorem semper coniunctum habeant, & vlceribus magis cognata sint, aut in ea degenerent, de iis postea *de Vlceribus*, dicemus. Rectius ad Inflammationem refertur *Erysipelas* seu *Rosa* vulgò dicta, *Bubo*, *Furunculus*, *Phyma*, *Phygethlon*, *Parotis*, *Carbunculus*, *Paronychia*, *Perniones*, *Ecchymosis*, vt postea ex speciali horum affectuum explicatione patebit. *Caussa continens.*

A bile oriuntur, *Herpes*, eiusque differentiæ.

Ab humore pituitoso prouenit *Oedema.*

Ab humore melancholico, *Scirrhus.*

Ab atra bile, *Cancer.*

Ab humore aquoso, *Hydrocephalus*, *Hernia aquosa.*

Verùm serosi humoris & ichorum, è quibus varia tubercula oriuntur, magna est differentia, ac sæpe serosi, salsi, ac biliosi humores cum aliis miscentur, atque inde oriuntur vari, exanthemata, *Psydracia*, *Vari*, *Sudamina*, *Epinyctides* & *Terminthi*, *Essere* Arabum, *Elcydria*, *Scabies*, *Lepra* Græcorum, *Vitiligo*, *Impetigo*, & *Luben*, *Crusta lactea*, *Achores*, *Faui*, *Tinea*, & cætera.

Tandem ab humoribus quidem etiam prouenit peculiare tumorum genus, ab iis tamen, quos hactenus commemorauimus dupliciter differens. Primò quidem, quod non ex vno humore prouenit, sed à pluribus, pituita scilicet, sed quæ alios humores, melancholiam vel bilem, admixtos habeat, ita tamen, vt coniuncta caussa non amplius humor sit, sed alia materia ex humoribus genita. Deinde, quod materia illa peculiari membranæ includitur. Eiusmodi tumores sunt *Struma* & *Scrofula*, *Bronchocele*, *Ganglia*, *Nodi*, *Meliceris*, *Atheromata*, *Steatomata*. *Testudo*, *Talpa*, & *Natta.*

Ex humoribus etiam, sed in aliam materiam degenerantibus, generantur *Polypus*, *ranula sub lingua*, *hernia carnosa*, *verruca*, *fungi*, & his similia. Sunt præterea & tumores à malignis humoribus ortum habentes, vt *Variola*, *morbilli*, *Lepra* Arabum seu *Elephantiasis* Græcorum, *Tumores Venerei* varii, *Bubones* & *Carbunculi pestilentes.*

A flatu sunt *Emphysemata* seu *Inflationes*, & *tumores flatulenti* quicunque.

A partibus solidis aliò procumbentibus fiunt *Hernia in scroto & umbilico*, cùm intestina eò procidunt, *Epiplocele*. Pertinet huc & *Aneurisma* tumor ex dilatata arteria ortum habens, vt & *Varix* tumor ex dilatata vena.

Ab ossibus fit *Exostosis*, & ex vertebris dorsi prominentibus *gibbositas*; sicut & in aliis partibus tumores fiunt, cùm ossa luxata vel fracta eò excidunt.

Accipiunt autem isti tumores varia nomina pro partium affectarum ratione, de quibus suo loco dictum.

De multis tamen tumoribus hoc notandum, iis equidem multos vulgò apud multas Nationes affligi, & vulgò etiam eos curari: quæ tamen nomina Germanica, Italica, Gallica, Hispanica, aliarumque nationum alia, quibus nominibus Græcorum, Latinorum, & Arabum respondeant, non semper constare; quæ res Medicinæ studiosum in autorum lectione non parum moratur. Conquestus est hac de re etiam Io. Philippus Ingrassias, qui in conferendis & explicandis Græcorum, Latinorum, & Arabum nominibus plurimùm laborauit, dum in hunc modum, *de tumoribus, tract. 1. cap. 1. pag. 210.* scribit: Non vehementer admirari, simul ac non dolere nequeo, maximam nostri seculi infelicitatem, in quo variis & innumeris ferè morborum speciebus continuò vexamur, præsertimque ob deprauatam victus rationem, huiusmodi tumore (de dorbiene seu furunculo loquitur) indies affligimur, adeo, vt notissimus procul dubio affectus sit; nomen tamen eius, non secus atque epinyctis & psydracion, plurimis adhuc in ambiguo sit, vt inde morbi proprium caput, & curationis methodum apud Latinos, atque ipsos etiam Latinè loquentes Græcos aut Arabes, inuenire difficilimum nobis fiat.

De signis Diagnosticis, Prognosticis, Indicationibus, & Curatione tumorum in genere, solent nonnulli non pauca adferre. Verùm pauca planè sunt, quæ de tumoribus hoc modo in genere consideratis dici possunt; sed plerumque speciebus certis conueniunt. De quibus omnibus postea ordine & in specie dicemus.

CAPVT II.

De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.

Tumores ab humoribus nati.

FRequentissimum autem tumorum genus est, quod humores efficiunt. Qua de caussa de eo primò agemus. Huius proxima caussa est humor, partem p. n. in maiorem molem attollens. Qui cùm plerumque aliquem qualitatum excessum habeat, & vel calidus, vel frigidus, vel humidus, vel siccus sit, illam qualitatem parti affectæ communicat, quæ cùm à membri patientis temperie differat, inæqualem in eo temperiem excitat; atque ita tumori intemperies coniungitur.

Caussa.

Caussa.

Humorum autem, qui tumores efficiunt, magna est diuersitas. Nam & naturales & præternaturales humores, quorum differentiæ suo loco sunt explicatæ, tumores excitant; quò etiam pertinet materia sebosa & aquosa, pus, sanies, & alia omnia, in quæ humores degenerant, & in tumoribus reperiuntur, atque è partium corporis numero non sunt, quorum magna est varietas. Galenus, *lib. 2. ad Glauc. cap. 7.* scribit, & lapidibus, & arenis, & testis, & lignis ab arboribus, & limo, & sorditiei balnei, feci & amurcæ, & multis aliis talibus similia in abscessibus corpora contineri, deprehensum fuisse: & 14. *meth. med. cap. 12.* vnguium, pilorum, ossium, testarum, lapidum similia inuenta esse docet. Vermes etiam in tumoribus reperiri testatur experientia, viditque tales tumores Fallopius & alii, atque ipse tales non semel vidi. Nicolaus Remigius, *lib. 3. dæmonolatriæ, cap. 1.* scribit, suis oculis se vidisse globum, quales in textrinis videre est, qui ex vomica, in sura cuiusdam incisa, exemptus fuerat. Et VViertus, *de præstig. dæmon. cap. 13.* ex vomica in sinistro latere supra lienem, cultrum ferreum exemptum fuisse, cum magna puris copia, in quadam puella, refert. Quale quid etiam Langius, *lib. 1. epistol. 38.* annotauit. Tale quid si accidat, vulgus mox veneficiis & incantationibus id adscribere solet. Verùm non opus est, in omnibus, quæ præter pus ex abscessibus euacuantur, statim ad tales caussas confugere, & inter caussas præternaturales tumorum recensere; cùm multa ex his ex humoribus modò enumeratis generentur. Cum enim experientia constet, in corpore humano pluribus in locis ex humoribus excrementitiis lapillos, tophos, pilos, aut his similia, ac varia vermium genera procreari, & extra corpus humanum etiam inita vermium & aliorum animalculorum genera ex aliorum corruptione prodici: mirum non est, in tumoribus materiam, præcipuè si ea praua sit, & diutius conclusa ibi detineatur, putredine varias mutationes subire. Si tamen talia in vomicis & tumoribus reperiantur, quæ à natura in corpore humano, aut solius naturæ ope, arte non concurrente, generari non possunt, vt sunt metallica, acus, cultri, claui ferrei: illa iam ad naturales caussas referri non possunt, sed dæmonum præstigiis, astutiæ & potestati accepta ferenda sunt. Quomodo autem talia in corpore seu procreentur, seu ei insinuentur, huius loci non est disputare: Reliquas caussas tumorum ab humoribus ortorum pertexemus.

Caussas itaque remotas, cuiuscunque sint generis, quod attinet, facilè eæ cognoscuntur, si modum generationis tumorum inquiramus, & videamus, vndenam, & qua ratione humor ille, qui caussæ continentis rationem obtinet, in partem affectam veniat. Humor autem proxima tumoris caussa, in parte vel sensim & paulatim congeritur, vel in partem ἀθρόως & confertim influit. Congeritur sensim materia primò & præcipuè ob membri aliquod vitium, cùm nimirum vel vis concoctrix est debilis, quæ nutrimentum, vt par est, non potest elaborare, & plura, quàm debebat, excrementa generat, vel cùm facultas expultrix excrementa omnia, vt debet, non eiicit: id quod accidit, vel quia ipsa debilis est, vel quia viæ, per quas excrementa eiicere debet, non satis patent. Deinde etiam congeritur humor in partibus, cùm ipsum alimentum vitiosum est, ex quo nempe vel tanta excrementorum copia generatur, vt ea omnia facultas expultrix eiicere non possit, vel ita crassa, vt natura ea facilè expellere nequeat. A quibus autem caussis hæ caussæ dependeant, suo loco explicatum, nec opus est, id prolixè repetere. Vt paucissimis rem complectar, imbecillitas facultatum à partium intemperie & calore natiuo debilitato dependet. Meatus obstruuntur à materia multa & crassa; à frigoris vi autem condensantur. Cibi mali succi multa excrementa suppeditant: qui autem tales sint, a Galeno, *in libro de cibis boni & mali succi*, explicatum.

Tumorum generatio Per congestionem

Fluit autem humor ad partem aliquam (quæ frequentior tumorum caussa est) vel ab ipsa parte attractus, vel aliunde in eam immissus. Attractio primò fit à calore, genito vel motu nimio, vel à calore Solis & radiis Solaribus, ab igne, & acri medicamento.

Per affluxum. Attractione.

In abscessibus repertorum varietas.

Ab

Ab his enim caussis calefactæ partes, ex reliquo corpore humores ad se trahunt, etsi in reliquo corpore non sit aliqua humorum abundantia: Quamuis si humores in corpore abundent, eò maior illorum copia attrahatur.

Deinde etiam dolor satis frequenter tumores, attrahendo humores ad partem dolentem, excitat, Attrahit autem dolor non per se, sed per aliud, & vulgò ob tres caussas attrahere statuitur. I. Quod natura, dum tentat parti dolenti subuenire, copiosè & cum magno conatu, ad partem dolentem sanguinem & spiritus mittit, atque ita partes nimium replet. II. Pars dolens à copia sanguinis & spirituum à natura transmissorum incalescit, vnde postea ob calorem magis attrahit. III. Dolor debilitat membra. Membra autem debilitata, si non attrahunt, tamen potentissimè recipiunt, & non resistunt hinc inde confluenti materiæ.

Transmissione. Secundò per defluxum fit tumor, dum humores in partem aliquam, etsi ab ea non attrahantur, transmittuntur. Cùm enim omnis pars non solùm habeat facultatem familiaria attrahendi, sed etiam superflua & molesta expellendi, à copia vel qualitate excrementorum & humorum stimulata, ac lacessita, ea, quæ vtilia non sunt, aut etiam molesta, ad aliquam aliam partem expellit, & deponit. In qua si non digeratur, aut transpiratione euacuetur, rursum ad alias compellitur, donec tandem ad aliquam debiliorem perueniat, quæ expellere transmissos humores non potest, in qua illi relicti tumorem efficiunt. Nam ad hoc, vt tumor per transmissionem, aut transmissa aliunde materia excitetur, requiritur & pars quæ mittit, & quæ recipit, & viæ, per quas fluunt humores. Transmittunt partes, quando facultas valida, à qualitate vel copia materiæ ad expulsionem irritatur. Etenim nisi facultas irritaretur, ad expellendam se non accingeret, & nisi valida esset, expellere non posset. Quò etiam faciunt caussæ externæ fluxionem concitantes, calor nimirum humores dissoluens & fundens, ac frigus constringendo partes eas comprimens.

Hisce tamen duabus fluxionis caussis addi potest tertia, ipsius humoris ῥοπὴ & impetus, sicut videmus in hydropicis aquam pondere suo in pedes & scrotum descendere, qui motus etiam tempore nocturno cessare solet; quod non fieret, si à natura humor expelleretur.

Partes recipientes. Recipiunt autem humores aliunde affluentes partes imbecilles, & ad recipiendas fluxiones procliues. Semper enim fortiora membra ad debiliora superfluum amandant. Debiliora autem membra hîc putantur, quæ vel in prima conformatione vitium aliquod contraxerunt, aut postea læsa sunt, aliquam p. n. constitutionem contraxerunt, aut à natura debilia facta sunt, & ita creata ac comparata, vt excrementa aliarum partium facilè recipiant, vt sunt cutis, & partes laxæ ac raræ. Natura enim, vt principes & nobiles partes à morbis tueretur, constituit in corpore humano partes aliquas debiliores, in quas partes principes humoribus oppressæ & grauatæ illud, quod superfluum & molestum est, deponere possint, quales sunt cutis & partes glandulosæ. Hinc cor ad axillas, cerebrum post aures, & hepar ad inguina humores prauos deponit. Procliues autem ad recipiendum sunt, quæ cum parte mittente connectuntur, viasque per quas humores recipiunt, patentes habent, quibus autem rursum expellant, vel nullas, vel angustas obtinent, aut quæ talem situm habent, vt mittentibus subiaceant, & humorum ad eas procliuis ex mittentibus sit decubitus.

Viæ per quas fit fluxus. Vias, per quas fluxio fit, quod attinet, sunt eæ vel occultæ, vel patentes. Nam cùm totum corpus sit ξύῤῥουν & confluxile, ex vna parte in aliam per occultos meatus fluunt. Ita serum in abdomine collectum per occultos meatus in scrotum & crura descendit, partesque has in tumorem attollit; id quod etiam sæpe fit in aliis partibus. Nonnunquam humores intra cranium & cutem capitis collecti sub cute in partes inferiores descendunt, rarò tamen inde tumores fiunt. Frequentissimè autem humores, qui tumores excitant, per patentes vias, venas & arterias, fluunt.

Differentia tumorum. Sed vt ad differentias tumorum ab humoribus ortorum accedamus, etsi plures sunt accidentales differentiæ: eæ tamen, per quas tumores ab humoribus orti verè inter se distinguuntur, *Vnde sumantur.* à caussæ continentis seu humoris tumorem efficientis varietate sumuntur. Sunt autem humores varii, Sanguis, bilis, pituita, melancholia, atra bilis, serum. E quibus etiam varia tumorum genera excitantur. Et quidem nunc humor, qui tumorem excitat, simplex & sincerus est, vnde etiam tumor purus excitatur; nunc verò plures humores ad vnum tumorem constituendum concurrunt, atque inde fiunt nothi tumores.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. An tumor ex partis alicuius prolapsu fiat, facilè cognoscitur. Quæ caussa si obsit, ab humoris affluxu eum fieri concludendum.

An verò tumor per congestionem, an verò per fluxionem ortus sit, discernitur hoc modo, quod qui per congestionem fiunt, longiore temporis tractu & paulatim generantur, neque adeo magnum spatium occupant, neque vlla fluxionis caussa aut signum præcessit. Si verò per fluxionem generetur tumor, contraria signa adsunt. Et quidem si in parte affecta nullus dolor vel calor præcesserit, indicat, fluxionem per transmissionem, non attractionem, factam esse; sicut contra, per attractionem tumorem factum fuisse, dolor vel calor partis affectæ præcedens arguit.

Signa temporum quod attinet, principium adest, cum pars incipit distendi. Incrementum, cùm pars iam in notabilem tumorem attollitur, & symptomata, quæ vnumquodque tumoris genus comitantur, manifestè augentur. Status est, cùm tumor & symptomata omnia sunt maxima. Declinatio est, cùm & moles tumoris, & symptomata minuuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quantum ad Prognostica tumorum in genere; ratione loci affecti tumores interni periculosiores sunt externis, & magis vel minus lethales pro partis affectæ præstantia & vsu.

2. Quantò tumor maior est, & intemperies coniuncta maior, & humor tumorem excitans peior, eò tumor curatu difficilior & periculosior est. Quantò verò humor tumorem generans mitior & benignior est, eò tumor minùs periculosus est, & curatu facilior. Omnium verò facillimè flatus ex se discutitur.

Tumores ex humoribus quot modis terminentur. 3. Omnes autem tumores ex humoribus orti, nisi retrocedant & delitescant, seu sponte seu medicamentorum ope, quatuor modis terminantur, vt Galenus, *lib. de inæquali intemperie*, docet, scilicet vel per discussionem, quæ fit per ἄδηλον διαπνοὴν, seu insensibilem transpirationem; vel per suppurationem, dum humor tumorem efficiens in pus mutatur; vel corruptione, dum partis affectæ temperies calorque innatus à prauitate materiæ vincitur & corrumpitur, vel induratione, dum materia tumorem efficiens induratur.

Resolutionis signum est, membri leuitas, & pulsatio molesta cessans.

Signa resolutionis tumoris. Signa suppurationis instantis sunt, dolor & palpitatio

Suppuratio-nis. tio in parte, & febris accedens vel etiam præsentis incrementum, iuxta Hippocratem, 2. *aph.* 47. *Dum pus fit, febres fiunt.* Dum autem pus iam confectum est, pars leuior quodammodo fit, calor imminuitur, dolor sedatur, & tumoris aliqua pars eminere & in mucronem fastigiari & eleuari incipit, mucronisque illius color iam albescere, & pars si digito tangatur, mollior, ac pus sub digito fluctuans percipitur. Sæpe tamen accidit, vt pus ob loci profunditatem, vel partis crassitiem lateat, & non facilè agnoscatur, vt Hippocrates, 6. *aph.* 41. monet.

Corruptionis. Indurationis. Instantis corruptionis signa sunt, liuor vel nigredo partis. Indurationis signum est, tumoris imminutio, duritiei vero eius augmentum. Retrocessionis vero & decrescentiæ signum est, subita tumoris imminutio, quæ si ab interna caussa fiat, perpetuò mala est, nisi materia retrocedens per conuenientem viam euacuetur. Ad retrocessionem materiæ febris excitatur, si antea non adfuit, aut si ante adfuit, augetur, & alia praua symptomata ex materiæ in corpore retentione oriuntur.

Optimus autem solutionis tumorum modus est, qui fit per resolutionem; post hunc is, qui fit per suppurationem. Malum autem est, tumores indurari; pessimum vero ipsam partem corrumpi.

Curatio.

Curatio. Ipsa tumoris natura, quæ est aucta magnitudo, nullam vtilem indicationem suppeditat, sed sumitur ea à caussa continente. Hac enim remota, tumor illico euanescit. Si intemperies coniuncta sit, calidos tumores refrigerare, frigidos calefacere, humidos exsiccare, siccos humectare conuenit. In alteratione autem hac partium natura, earumque temperies, actio, vsus, figura, situs, & sensus consideranda sunt, quæ alterationis mensuram præscribunt, de quo alibi dictum, *in Instit. lib.* 5. *part.* 2. *sect.* 2. *cap.* 1.

Caussa tumoris quomodo tollenda. In caussæ vero amotione spectandum, an tumor iam factus sit, & non amplius fiat & augeatur; an vero adhuc incrementum sumat. Si enim tumor iam totus factus sit, solùm ad caussam continentem respiciendum, eamque amouere sufficit. Si verò tumor adhuc io fieri sit, etiam ad caussam antecedentem, aliasque remotiores respiciendum, eæque amouendæ. Idque præcipue faciendum, vbi tumor ex affluxu humorum generatur. In hoc enim tumoris genere fluxio ipsa inhibenda est, omnesque eius caussæ tollendæ. Tollitur autem fluxio, si fluens humor vel euacuetur sanguinis detractione aut purgatione: vel aliò auertatur; quod fit vel ad contraria reuellendo, humorum motum in via intercipiendo, à parte affecta repellendo, ad vicina deriuando. Fluxionis autem caussæ tolluntur, si omnia ea, quæ vel ad transmissionem, vel attractionem, (quibus modis fit fluxio) faciunt, tollantur. Ad transmissionem faciunt, cùm vel totum, vel pars aliqua, vel copia, vel qualitate humorum, vel vtraque stimulata, id, quod molestum est, ad aliam partem debiliorem vel procliuiorem pellit. Ideoque quod molestum est toti vel alicui parti, venæsectione vel purgatione, vel vtroque modo tollere conuenit, & partem vitiosos humores generantem vel colligentem roborare, & ab obstructionibus liberare decet. Attractio fit ratione doloris vel caloris: quapropter dolorem amouere, & calorem refrigerando temperare oportet. Si verò paulatim materia tumoris congeratur, caussa congestionis, siue sit intemperies, siue aliud partis vitium, amouenda. Quæ omnia postea in speciali de tumoribus doctrina clariora fient.

Fluxionis ablatio.

Humoris à tumore ablatio. Quod autem iam factum est tumoris, tollitur humoris, qui tumorem excitat, è parte affecta ablatione. Tollitur autem è parte affecta humor, vel eius in aliam partem translatione, vel corporis euacuatione. Transfertur in aliam partem, vel adstringentibus & repellentibus, vel comprimentibus & partem constringentibus, vel tractione ad alias partes, quæ fit dolore, calore, ratione vacui. Repellentia tamen, vt alibi dictum, solùm habent locum in materia, quæ parti nondum impacta est, sed in eius vasis seu maioribus, seu minoribus, vel etiam extra ea in partis spatiis adhuc fluctuat, & quæ non crassa vel lenta nimis est, vt repellentibus resistere possit. Si verò materia adeo impacta iam est, in parte, vt repelli ex ea non possit, vel etiam non tutum sit eam repellere, de quo *Instit. lib.* 5. *part.* 1 *sect.* 1. *cap.* 8. dictum, repulsio locum non habet. E corpore euacuatur materia vel sensibiliter, è parte nimirum sensibiliter effusa; vel insensibiliter, materia per poros discussa. *Repulsio.*

Discussio. Si materia non sit admodum multa, & pars superposita rarior, ipsaque materia non adeo crassa, insensibiliter est discutienda. Si tamen materia discutienda durior, prior emollienda, vt commodius per poros cutis discuti possit. Si verò materia in tumore contenta copiosior sit, crassior, & pars superiacens densior, sensibiliter potius tumore aperto euacuanda. *Effusio.*

Verùm cum ista omnia maximè conspicua sint in Inflammationibus, quæ de tumorum ex affluxu humorum ortu in genere dici posse videbantur, de Inflammationis curatione postea proponemus. Saltem hoc loco in genere aliquid de Abscessibus dicemus.

CAPVT III.

De Abscessibus.

SÆpe enim accidit, vt materia tumoris caussa insensibiliter discuti non possit, sed in aliam materiam mutetur, eaque in peculiari loco coaceruetur. Quod etsi frequentissimè in inflammationibus accidat, alii tamen tumores etiam non pauci temporis progressu in abscessus mutantur. Quamuis enim pus solùm ex sanguine fiat, vt *capite* 5. *de Inflammatione* dicetur: tamen si etiam in aliis tumoribus materia inflammationis caussa insensibiliter discuti non possit, à natura, quæ nunquam est otiosa, præcipuè adiuta à calore medicamentorum, & præsertim si pars aliqua sanguinis admista sit, in quiddam puri simile, idque pro natura humoris variè progressu temporis mutatur, quod vbi à partibus continentibus omnino secernitur, & in cauitate partis colligitur, propriè, vt *in initio cap.* 1. dictum, Apostema appellatur. Equidem vulgò Apostematis & Abscessus nomen pro omni tumore vsurpatur: sed malè, vt suprà *cap.* 1. dictum. Ἀπόστημα enim & Abscessus ab abscedendo nomen habent, quod partes continentes, quæ se antea contingebant, à se inuicem abscedant, & cauitatem efforment, in qua pus colligitur. Estque abscessus puris seu materiæ purulentæ in partis alicuius cauitate collectio. Plinius Apostemata suppurationes nominat, *lib.* 20. *c.* 3. Auicennas dubellet, vel al dubellet vocat. *Apostema. Abscessus. Abscessus quid. Suppuratio. Dubellet.*

Abscessuum differentia. Maturantur à Tumores alii citius, alii tardius. Qui ex bono sanguine, atque in parte carnosa fiunt, facilè maturantur: qui verò ex humorib. aliis, quique prope articulos, & in partibus neruosis ac debilibus, & calorem natiuum exiguum habentibus consistunt, difficulter maturantur. Materiæ etiam, quæ in abscessu colligitur, pro humorum varietate magna est varietas. Ex sanguine bono laudabile pus generatur; ex aliis humorib. puri quid simile, viride, flauum, vel alterius coloris, acre, fœtidum. Natura enim materiã p.n. si discuti non possit, à partibus continẽtibus separat, eamque ab aliis partibus secretam in vnum loci colligit, &, quantum quidem subiectæ materiæ natura admittit elaborat.

Et omnino materiæ, quæ in abscessibus reperi-

tur, magna est varietas. Non enim solum pus in iis reperitur, sed & interdum pulti, melli, sebo similes materiæ, nunc vini fæcem, nunc olei amurcam, nunc melleum mucosumque, eumque sæpe ita fœtentem, vt odorem nemo ferre possit, nunc pilos, nunc vngues, ossa, lapides, vermes, ligna, carbones, testas referens, vt supra etiam. *in initio cap.* 2. diximos. Imò interdum vermes & animalcula in abscessibus reperiuntur, atque Philoxenus, referente Aëtio, *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 7. se aliquando reperisse animalia in tumore culicibus, aut muscis paruis similia, scripsit: Et omnino in vermes & alias res varias humores in corpore mutari posse, notissimum est. Si vero carbones, ligna, testæ, vel alia, in quæ humores abire non possunt, & præcipuè quæ artificium referunt, reperiuntur, procul dubio hoc veneficiis adscribendum. Est de differentia abscessuum, vt Galenus, 14. *meth. med. cap.* 12 docet, & hoc notandum, quod materia, in quam humor tumorem efficiens mutatus est, nunc in cauitate tumoris fluctuat, & in sinum collecta est; nunc peculiari membranæ & folliculo includitur, vt de meliceride, atheromate, & steatomate dicetur. Etsi nonnulli fuerunt, vt ex Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. videre est, qui propriè solùm abscessus vocari putabant, qui inflammati sunt & dolorosi, acremque & euidentem humorem continent, & non in propria pellicula aut tunica continentur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem humoris tumorem efficientis in pus mutatio, facilè in inflammatione. Dantur tamen & in aliis tumoribus signa, quæ monstrare possunt, an illi in abscessum mutentur. Nimirum *Suppurationis signa.* dum tumor in abscessum mutatur, nihil is imminuitur, sed in parte pulsatio maior percipitur, calor, dolor, & alia symptomata intenduntur, vnde Hippocrates, 2. *aph.* 47 scribit, dum pus fit, dolores ac febres vigere. Præterea pars tumoris aliqua acuminari incipit, materia exitum quærente, & partem in tumorem attollente.

Vbi verò humor in pus vel materiam puri similem mutatus est, febris & dolor remittit, tumor nonnihil circumcirca imminuitur, & tensio ac durities remittit, ægerque aliquam alleuationem sentit, calorque in tumoribus calidis remittit & imminuitur, cùm materia in vnam partem iam collecta sit: Et tumor ipse ea in parte, vbi materia collecta est, in mucronem attollitur. Tandemque si locus digito comprimatur, mollities in parte, & subiectæ materiæ fluctuatio percipitur. Qua in re tamen ne fallamur, cautione opus est. Interdum enim fluctuatio nulla percipitur, vbi scilicet materia est valde crassa, vel in parte profunda. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 41. *Quibus suppuratio in corpore existens non innotescit, iis ob crassitudinem puris aut loci non innotescit.* Interdum verò fluctuationi quid simile percipitur, etsi pus nullum subsit, quod accidit circa genua & alios articulos, vbi caro sub cute non subest.

Indicationes & curatio.

Indicationes & curatio. Dum pus gignitur, calor partis pus coquens, medicamentis calorem partis augentibus seu maturantibus augendus est, & ita puris generatio adiuuanda & acceleranda, & dolor, qui cum adest, mitigandus. Cùm verò pus aut quiddam puri simile generatum est, cum id sit toto genere p. n. nec parti assimilari possit, è corpore tollendũ est, quod cómodissimè fit abscessus apertione, siue is sponte rumpatur, siue arte aperiatur. Rarissimè verò, & cũ ea planè tenuis est, materia in abscessu contenta, discutitur.

Dolorem tollunt, partisque dolorem mitigant ἀνώδυνα & χαλαστικὰ dicta, *lac, butyrum, oleum, adeps suillus, gallinaceus, vnguentum dialthéa, emplastrum diachylon simplex.*

Maturantium & pus mouentium qualis natura sit, *in Instit. lib.* 5. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 9. dictum. Talia sunt, *hydrelæum, oleum temperatum, farina triticea, & panis triticeus; adeps vitulinus, suillus, gallinaceus, anserinus, pix, resina cera oleo subacta & mista, vnguentum tetrapharmacum ex cera, resina, pice, & adipe constans.* Et adeps quidem in mollioribus corporibus suillus, in durioribus taurinus recipiendus. Obseruandum enim hoc de maturantibus, quod naturæ corporis, cui applicantur, simillima esse debent. Idenque in pueris & fœminis, & omnibus corporibus mollioribus humidiora requiruntur; in duris corporibus minùs humida locum habent. Quod etiam intelligendum est de natura tumoris. Modicè calefacientia & humectantia, sed temperata, in inflammationibus quidem commodissimè vsurpantur: quia tamen & alii tumores frigidiores, etsi tardius maturantur, & materia eorum crassa, si non in pus laudabile, tamen in materiam puri cognatam, mutatur; calor partis, etsi temperatis maturantibus adiuuetur, materiam frigidam maturare non potest, medicamenta paulò calidiora addenda sunt. Quod & in partibus natura sua frigidis & ætate senili obseruandum. Vnde medicamenta pus mouentia duum generum constituuntur. Primi generis sunt temperatè calida, & viscida, quibus in tumoribus calidis vtendum, eaque propriè pus mouentia dicuntur, qualia sunt antè enumerata, *hydrelæum, ol. dulce, farina triticea, lac, medulla panis triticei, pinguedo suilla, butyrum recens, cera cum duplo olei mista, malua, & althéa cum oleo cocta, mucilag. seminis lini, fœnigræci, maluæ, althéæ.* Compositum si quis expetet, tale fieri potest.

Pus mouentia.

Maturantiũ differentia.

℞. *Pulu. rad. althéæ, fol. maluæ, ana* vnc. j. *farinæ tritici* vnc. j ß. *sem. fœnigræci, lini ana* vnc. ß. *croci* Drach. ß. Coq. in *decocto caricar.* vel *lacte* Adde *pingued. suilla, vngu. dialthéa ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Secundi generis sunt paulò calidiora, quibus vtendum in tumoribus frigidis & naturis ac partibus frigidioribus, Talia sunt, *Terebinthina, lachryma abietina, laricea, pinea, caricæ, passulæ, sem. fœnigræci, lini, cepa sub prunis cocta, fermentum, ol. chamæmelinum, lil. albor. pinguedo gallinæ veteris, butyrum vetus, bdellium, galbanum, ammoniacum.*

E quibus tale cataplasma fieri potest.

℞. *Pulu. rad. althéæ, farinæ tritici. sem. lini, fœnigræci, caricar. contusar. ana* vnc. ij. *fermenti* vnc. ß. *pulu. fl. chamæmel* Drach. ij. Coq. in *Aq. s.* Adde *pingued. gallin. vet. ol. chamæmel. ana* vnc j ß. F Catapl.

Vel ℞. *fol. althéæ, radic. lil. alb. althéæ ana* vnc. j ß. *cepar.* vnc. j. Coq. ad molliriem, contundantur & per setaceum traiiciantur. Adde *farinæ tritici, sem. lini, fermenti ana* vnc j. *terebinthinæ* vnc. ß. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel pingued gallinæ ana q. s.* F Cataplas.

Vsualia sunt, *emplastrum de meliloto, diachylon magnum cum gummatibus.*

Puris euacuatio. Vbi pus confectum est, aut materia tumoris in humorem puri similem mutata, ea è corpore euacuanda est: quod cùm dupliciter fieri possit, vel sensibiliter, seu per insensibilem digestionem, optimum quidem esset, præcipuè in facie, ne cicatrix ex apertione remaneat, materiam insensibiliter discutere, in quem finem medicamenta quædam à Galeno, 6. *de compos. med. sec. gen. cap.* 14. 15. & 16. descripta sunt, quæ ibi videantur. Verùm rarò hoc accidit, metuendumque, ne, si magna sit puris copia, aliquid relinquatur & induretur, aut si pus acre sit, mora & calefacientium applicatione acrius reddatur, partemque affectam & vicinas lædat: ideo tutissimum plerumque est, apostema, nisi maturè sponte aperiatur, aperire.

Apoſtematum apertio.

Aperiendus autem abſceſſus loco eminentiſſimo, quo cutis tenuior eſſe ſolet; loco tamen decliui, vt puri exitus facilior pateat. Apertio autem fit vel medicamento cauſtico, vel ferro. Verùm plerumque tutius eſt, ferro aperire, quàm medicamento cauſticô. Medicamento enim cura protrahitur, calor & dolor in parte excitatur, partiſque temperies, quæ antea ex morbo debilis eſt, euertitur; vnde ſæpe praua ſymptomata excitantur. Interdum tamen, exempli gratia, in tumore aquoſo teſtium, vbi ferro ad locum, in quo materia vitioſa continetur, facilè penetrari non poteſt, cauterio potentiali vtendum. Via enim cauterio potentiali aperta, poſtea quantum libet, vt ad profundiora penetret, dilatari poteſt.

Quot modis fiat.

Apertio quæ ferro fit, fit vel ferro ignito, vel ferro non ignito incidente. Ferro ignito rarò vtimur, & non niſi in tumoribus frigidis; & dum abſceſſus eſt in partibus, in quibus multæ vel magnæ ſunt venæ & arteriæ, vt hæmorrhagia præcaueatur. Frequentiſſimè verò & commodiſſimè ferro incidente. Cùm autem ex abſceſſus apertione interdum dolor, ſanguinis effluxus, & ex copioſa materiæ euacuatione, vt & timore & dolore, animi deliquium excitetur, danda opera, vt ſectio quàm citiſſimè & cum minimo dolore perficiatur. Si hæmorrhagia metuatur, ſanguinem ſiſtentia medicamenta ex thure, aloë, oui albumine, bolo Armeno, balauſtiis, ſanguine draconis, & ſimilibus in promptu habere oportet. Ad animi deliquiũ præcauendum, præſertim in pueris, mulieribus, & aliis timidioribus, medicamenta contra animi deliquium vſitata in promptu habenda ſunt.

Sectio quomodo inſtituenda

Vt autem rectè ſectio fiat, partis conditio, venarumque & arteriarum ac neruorum ſitus, vt & muſculorum natura Chirurgo ex anatomia cognita eſſe debent, ne venæ & arteriæ temerè incidantur, & hæmorrhagia excitetur, vel neruis læſis aut inciſis dolor oboriatur, aut membri ſenſus tollatur, aut muſculis læſis partis motus aboleatur. Imò & fibrarum in muſculis habenda ratio, & ſecundum earum ductum ſectio inſtituenda, non verò tranſuerſim, quæ ſectio partis actionem lædit. Attendendum quoque quanta ſectio ſit facienda. Si enim minor fiat, pus, præſertim craſſius & grumoſum, non exit, ſed compreſſione opus eſt, quæ & dolorem excitat, & calloſitatem in parte, quæ fiſtulæ cauſſa eſſe poteſt, parit. Si verò ſectio nimis magna fiat, cicatrix magna & turpis relinquitur; deinde aër ambiens ingrediens partem alterat. Ideoque tanta ſectio fiat, quæ puri educendo ſufficiat. Et licet ſectio paulò minor fiat, turunda tamen immiſſa foramen facilè dilatari poteſt. Ad inciſionem adhibentur vel nouacula, vel gladiolus myrteus, vtrinque acutus, quo Itali & Galli venas ſecant, vel etiam phlebotomus, quo Germani vtuntur, vel Syringotomos, recuruum inſtrumentum & ſolùm in interna ſeu concaua parte incidens.

Puris euacuatio.

Factâ inciſione ſi ſanies ſit pauca, vt facilius exeat pars digitis comprimenda. Si verò ſit multa, ſenſim extrahenda, ne ſi confertim euacuetur, multi ſpiritus ſimul exhalent, & animi deliquium ſequatur.

Poſt inciſionem & puris euacuationem commodum eſt, mannam thuris prima die imponere. Secunda die digeſtiuum aliquod imponere, vt, ſi quid adhuc coquendum reſtet, coquatur. Quod ſi ſordes aliquæ adſint, quæ carnis generationem impediunt, eæ abſtergendæ.

Vt ℞. *terebinthinæ* vnc. j. *mell. roſ.* vnc. ß. *farinæ hordei parum.* Miſc.

Si vlcus ſit ſordidius, fortiorib. *vt vnguento Apoſtolorum*, vtendum. Tandem Sarcotica vſurpanda, & vlcus cicatrice claudendum.

Abſceſſuum latentium hiſtoriæ

Notandum hoc loco, interdum abſceſſus non ſolùm ſub muſculis externis, ſed & profundioribus, imò interioribus, diu latere. De abſceſſibus muſculorum abdominis dictum *lib. 3. part. 10. cap. 7.* De abſceſſibus in pſoa muſculo duas hiſtorias refert Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obſeru. 63.* narratque primò, quandam matronam decubuiſſe cum acutiſſimis doloribus circa lumbos, febre, lipothymia, & vrinæ difficultate. Et cùm ex doloris ſpecie, aliiſque indiciis cognoſceretur, apoſtema eſſe internum (exterius enim nihil apparebat, nec tactu quicquam apprehendi poterat) & quidem ſub pſoa muſculo, ægræque vitæ periculum prædiceretur, niſi aperto abſceſſu humor efflueret, ipſaque & amici conſentirent, ad ſpinæ dorſi latus cutis & muſculi exteriores ad pſoam vſque nouacula inciſi ſunt, effluxitque humor purulentus & fœtidus, ipſaque medicamentis mundificantibus & abſtergentibus ad menſes aliquot adhibitis conualuit. Altera hiſtoria, quam deſcribit, hæc eſt: Anno 1585. iuuenis quidam annorum ferè 57. dum ex Cinecii montis faſtigio ad radices deſcendit, in ſemita admodum procliui, ſibi minùs proſpiciens, repentino impetu cecidit ſupinus. Et quod ad mali cumulum acceſſit, enſis eius capulus ſub coſtis nothis & rene ſiniſtro interceptus, lumbos non leuiter contudit. Poſt caſum primis diebus paucos, poſteris remiſſos dolores in lumborum parte ſiniſtra ſenſit, qui ſenſim incrementum ſumpſerunt, ita vt tandem acerbiſſimi euaderent. Hinc vigiliæ aſſiduæ, appetentia deiecta; quum interim nec ſitis magna, nec febris admodum ſenſibilis, hominem affligerent: nec etiam in affecta parte liuor, aut tumor, aut macula extrinſecus omnino appareret: ſed plana omnia, & à ſitu naturali, coloreve nullatenus diſcrepantia. Sed quod rei ipſius euentus poſtea perſpicuè docuit, ingens humorum vis ex vniuerſo corpore ad muſculum pſoam ſeceſſerat. Primò autem à quodam Medico pro Nephritico tractatus fuit, ſed perperam. Cùm verò nulla nephritidis ſigna apparerent, nec curatio illa ſuccederet, ad Ioannem Griffonium ductus eſt. Qui confeſtim totum quod erat morbi & mali cognouit, & perniciem ex pure intus concluſo imminentem iuueni prædixit, idque euacuandum eſſe cenſuit. Cuius voluntati conſentiens iuuenis curæ ſe commiſit. Hic verò quamprimum curauit, vt materia, quæ vniuerſam lumborum regionem occupabat, in vnum eius locum, adhibitis medicamentis, potenter ex alto trahentibus, conuocaretur: vbi ſcilicet & præcipua vaſa pauca eſſent, & motus inſtrumenta minùs inter operandum lædi poſſent. Quod poſtquam ſtilo argenteo partem identidem pertentans, ex doloris ſenſu aſſecutum ſe eſſe vidit, illico ad latus ſiniſtrum, quartæ lumborum vertebræ, nouacula ignita vulnus inflixit: profundum certò quantum digiti indicis longitudo ex vola prominet, ſicuti ex penicillo poſtmodum iniecto licuit conicere. Tum nihilominus duobus digitis in illud idem vulnus intromiſſis, quò patentior fieret exitus, pus ex eo copioſum effluxit. Poſito verò vacuationis iuxta artis præcepta modo, Chirurgus ægroto peniculum, ſeu turundam argenteam imperauit, qua vnguentis mundificantibus & detergentibus illita, ad aliquot menſes vteretur. Et ſic vulneris labra ſpontè coaluerunt, & perfectam ſanitatem iuuenis recuperauit.

Humoris ex abſceſſu in alias partes decubitus.

Notabile & hoc, abſceſſus alicubi latentes non apertos, aliam viam interdum quærere & aliò effundi. Ita refert prædictus Guil. Fabricius, *Cent. 1. obſeru. 81.* Trimeſtrem puerum abſceſſu circa humerum dextrum laboraſſe. Parentibus verò inciſionem non admittentibus paulatim tumorem imminutum fuiſſe. Inciſo verò tandem eo aliquantum puris effluxiſſe, paulatim verò magis ſubſediſſe tumorem, defluente ſenſim in imum ventrem & genitalia humore, à quo

extincto calore natiuo gangrænam enatam, & paucos poſt dies ſphacelum, indéque mortem ſecutam fuiſſe.

Atque hæc de tumoribus ex humoribus ortis in genere dicta ſint. Iam in ſpecie de iis dicendum. Primo autem loco occurrunt tumores ex ſanguine orti, atque inter eos Corpulentia nimia.

CAPVT IV.

De Corpulentia nimia.

EQuidem Galenus, *lib. de tumorib. cap.* 1. obeſos ſe habere ſcribit, οὐ παρὰ τὴν φύσιν, ſed ὑπὲρ φύσιν & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν: addit tamen *ibidem*, quod exceſſus diſpoſitionum, quæ non naturâ ſunt, præter naturam ſunt, læſio verò actionis eſt terminus exceſſus eorum. Ideóque cùm corporis moles interdum ad tantam molem excreſcat, vt actiones lædat, non ſine cauſſa, *lib. de differ. morb. cap.* 9. nimiam corpulentiam ad morbos magnitudinis auctæ refert. Refert enim Galenus, *allegato cap.* 9. *libr. de differ. morb.* cuidam Nicomacho, Smyrnæo ad tantam molem corpus increuiſſe, vt loco moueri non poſſet. Noſtra quoque memoria, vel ex picturis publicis, nota eſt reſtiarij Argentoratenſis vxor, quæ anno 1613. ipſa triginta ſex annos nata, libras 480. pendebat. Et vidi hiſce diebus virum hic, qui plures quàm 400. libras pendebat, in publicum tamen prodibat, in quo verò natura per vmbilicum quandam ſeroſi humoris euacuationem tentare incipiebat. Id quod aliis quoque accidiſſe compertum eſt, quibus corpus ita auctum eſt, vt nec moueri, nec reſpirare liberè potuerint. In talibus autem non omnes partes corporis æqualiter augentur, vt in iis qui creſcunt, & naturaliter augentur, ſed tantùm caro & pinguedo nimium increſcunt.

Cauſſæ.

Cauſſa. Coniuncta ergo tumoris huius totius corporis cauſſa eſt caro & adeps. Et quidem nunc plus adeps, nunc caro augetur: interdum æqualiter vtrumque augetur. Antecedens autem ſanguinis pinguis & boni nimia copia. Atque ea de cauſſa hic tumor ad ſanguineos tumores refertur. Longè tamen alia eſt eius ratio, quàm aliorum tumorum ex ſanguine oriundorum. Tumorum enim ſanguineorum continens cauſſa eſt ſanguis, huius verò tumoris continens cauſſa eſt adeps & caro; antecedens verò ſanguis. Reliqui tumores ſanguinei propriè dicti oriuntur è ſanguine è vaſis in aliena loca elapſo, quod in nimia corpulentia non accidit, in qua ſanguis non excidit in loca aliena, ſed corpori apponitur.

Quæ autem cauſſæ ſint, vt multa caro & pinguedo generetur, facile inuenietur, ſi cauſſas generationis carnis & adipis conſideremus. Generatur autem caro in iis, qui ſunt εὔσαρκοι, ſi & materia carnis ſuppetat, & virtus carnem generans ſeſe bene habeant. Materiam caroi præbet multa boni ſanguinis copia, ad quam producendam faciunt cibi boni & multi ſucci, & iecoris temperamentum bonum, calidum ſcilicet & humidum. Vt verò ex multo ſanguine multa caro generetur, facit habitus corporis ſeu partium in corpore muſculoſarum temperamentum bonum, calidum & humidum. Facit huc & otium, in quo non multum ſanguinis abſumitur, vt & conſuetæ ſanguinis euacuationes, præſertim in mulieribus, ſuppreſſæ. De adipis generatione variæ apud Medicos occurrunt controuerſiæ, quas examinare huius loci non eſt. Breuiter dicimus, adipem ſeu pinguedinem generari ex vnctuoſa & oleaginoſa ſanguinis parte, extra venas & arterias in partes membranoſas excidente, & à membranarum virtute, & calore minus vehementi coacta. Copioſus verò adeps vt generetur, inprimis facit hepar, quod ſi ob temperamenti benignitatem non multum terrei & frigidi, neque multum billioſi & calidi ſucci generet, ſed ſanguinem dulcem, pinguem, & oleaginoſum producat, eóque venas & arterias compleat, iſque ſanguis in habitu corporis non abſumatur, ſed is frigidior & humidior ſit, ſanguis is ibi in adipem mutatur. Quò facit otium ac intermiſſa exercitia, retentæ conſuetæ euacuationes, alimenta calore temperata & humida, & omnino omnia, quæ ſiue extra, ſiue intra ad copioſi & temperati ſanguinis generationem facere; feruorémque ſanguinis, viſcerum, & habitus corporis remittere ac temperare poſſunt. Vnde Galenus ſcriptum reliquit, corpora vergentia ad frigidum & humidum pinguia reddi. Cum quo congruit, quod Proſper Alpinus, *de medic. Ægypt. cap.* 9. ſcribit, quod corpora Ægyptiorum ſint calida & ſicca, cùm ſub calidiſſimo & ſicco cœlo habitent, quia verò caliditatem & ſiccitatem minuunt aſſiduo potu aquæ, ciborúmque refrigerantem facultatem habentium, vt & aſſiduo vſu balneorum ex aqua dulci paratorum, maximè pinguia euadant, adeo quidem, vt nuſquam gentium viderit in tanto numero ita præpingues viros, quales Cayri obſeruauit. Refert enim, plurimos adeo pingues eſſe, vt mammas habeant longè mulierum maximis mammis maiores, & craſſiores. Et temperamentum calidius hepatis ad pinguedinem multum facere, alia etiam docent. Noui enim Nobilem, qui poſtquam febri maligna laboraſſet, ita obeſus euaſit, vt vix loco mouere ſe poſſit, & mole corporis viro illi, cuius antea mentionem feci, non cedit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Ipſa verò corpulentia in oculos occurrit. An verò ſaltem deformitatem aliquam pariat, & ſymptoma ſit, an verò morbus, actiones læſæ docebunt, de quibus iam dicemus.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quæ incommoda ſecum habeat nimia corpulentia, verbis Auicennæ proponere lubet. Ita autem ille *ſeptima quarti, tract.* 4. *cap* 5. *Pinguedo ſuperflua eſt impediens corpus à motu & deambulatione ac operatione, coarctans venas coarctatione conſtringente eas: quare oppilat ſpiritui vias ſuas, quamobrem extinguitur multoties: & ſimiliter non peruenit ad eos ſpiraculum aeris. Quare corrumpitur propter illud complexio ſpiritus: & ſunt in timore, quod expellatur ſanguis eorum iterum ad locum conſtrictum. Quare fortaſſis finditur vena ſubito ſciſſione perniciosa. Et in huiuſmodi quidem diſpoſitione, quæ eſt ante eam, accidunt conſtrictio anhelitus, & pulſus cordis. Et iſti quidem expoſiti ſunt morti repentinæ. Et ad ſummum mors ſuper vltimatos in pinguedine feſtinat; & propterea illos qui impinguantur in prima ætate: ipſi enim minores habent venas & conſtrictas. Et ſunt expoſiti apoplexiæ, & paralyſi, & palpitationi cordis, & diarrhææ propter humiditatem ipſorum, & malitiæ anhelitus, & syncopi, & febribus malis, & non tolerant famem; neque ſitim, cauſſa conſtrictionis meatuum ſpiritus, & vehementia frigoris complexionis, & paucitatis ſanguinis, & multitudinis phlegmatis. Et ſimiliter iſti non ſunt generantes, neque producentes embryonem. Et ſperma ipſorum eſt paucum,* (*quod ſcilicet concoctum ſit, ob caloris imbecillitatem, multum verò propter humiditatem eſſe poteſt: aquoſum nihilominus, Galeni etiam documento, ac tenue & infœcundum, vel fœminarum generatiuum.*) *Et ſimiliter quæ de mulieribus ſunt pingues, non concipiunt. Et cum concipiant, abortiunt. Et earum appetitus* (*naturalis videlicet*) *eſt debilis.* Hæc Auicenna.

2. Curatio equidem huius affectus ſperari poteſt:

tardè tamen procedit, neque breui tempore perficitur, & ægrum obedientem requirit.

Curatio.

Curatio. Tumoris huius curatio in ablatione caussarum, quæ est nimia carnis & adipis copia, consistit. Caro autem & adeps copiosus tollitur, si id, quod iam generatum est, absumatur, & ne amplius multiplicetur, prohibeatur: Id quod fit, si caueatur, ne sanguis nimis copiosus generetur, aut qui iam generatus est, & ipse absumatur. Vtrumque præstant exsiccantia calida. Cùm enim hepar, si remissum & temperatum calorem habeat, magnam sanguinis dulcis & oleaginosi copiam generet, & ita adipi multo & carni copiosæ materiam suppeditet: si temperata hepatis constitutio mutetur, hepárque calidius & siccius reddatur, pro sanguine laudabili pingui & oleoso, sanguinem calidum & biliosum, vel serosum aquosúmque generat. Itaque calida ac sicca medicamenta & sanguinis copiosi atque oleaginosi generationem prohibent, & adipem generatum absumunt. Ad carnem verò absumendam vtiliora sunt medicamenta, in quibus siccitas præualet; caliditas verò mediocritatem seruat. Ideóque in hoc affectu curando attendendum, an caro, an verò adeps præualeat, & ita idonea medicamenta eligenda, & iis, qui verè carnosi sunt, qualis fuit athletarum habitus, non calefacientia, sed merè siccantia & attenuantia medicamenta præscribenda; qualia sunt, venæsectio, purgatio, inedia, frictiones. In pinguibus verò calefacientia etiam rectè adhibentur; in quibus tamen adhibendis cauendum, ne nimia calefactione alius morbus excitetur.

Itaque cùm sanguis & carni & adipi copioso materiam præbeat, is euacuandus & imminuendus. Et quidem in carnosis liberalius sanguinem euacuare licet, modò euacuatio ad extremum non perueniat, vt monet Hippocrates, 1. *aph.* 3. In pinguibus autem euacuatio sanguinis parcior sit: cùm pingues in frigidos morbos sint propensi. Cucurbitulæ quoque & cum scarificatione & sine scarificatione vtrisque vtiles sunt. Inprimis conueniunt asperæ frictiones totius corporis. Plinius, *lib* 11. *cap.* 37. scribit, L. Apronij

Adeps è corpore obesi extractus. consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobile onere. Verùm remedium hoc sæuum nemo facilè admittet. Vtiles sunt thermæ exsiccantes & potæ & pro balneo adhibitæ. Conueniunt purgationes frequentes ex aloë, cui myrrha & nitrum addi potest, ideóque pilulæ de tribus vtiles. Vt & amara & calida exhibita, *absinthium, myrrha, rhus, ruta, oxymel s. & compositum scilliticum. Syrupus de duabus & quinque radicibus*, & diuretica omnia. Quapropter *radices asparagi, fœniculi, petroselini*, & similes in frequenti vsu esse debent.

Laudatur hîc puluis:

℞. *Salis nitri* Drach j *alumin.* Scrup ij. *myrrha, thuris, cortic. ligni guaiaci, radic. sarsaparillæ ana* Drach. ij.

F. puln. cuius Drach ß manè ad duos menses exhibeatur. Efficax est etiam *Sal ex viperis*.

Diæta.

Diæta. Diætam quod attinet, cibi & potus sint, qui aluum lubricam reddunt, facilè coquuntur, sed alimentum exiguum præbent. Vinum sit tenue. Ieiunium & à cibo abstinentia frequentior & tenuis diæta plurimùm ad corpulentiam minuendam facit, exercitationes sint frequentes, scribitque Galenus, 14. *meth. med. cap.* 15. vbi ex professo de obesitate & corpulentia curanda agit, se virum quendam circiter 40. annos natum oppidóque obesum curasse, tum antidoto, quæ aduersus articulares morbos est composita, tum sale theriacæ, ipsáque theriaca, ac reliquo extenuante victu & pro exercitio cursu veloci. Præparasse autem hominem ad cursum perfricando paruum linteis asperis, quoad cutis rubesceret, deinde statim cum oleo, quod in se digerens aliquod medicamentum habebat, inunxisse; quo etiam post cursum rursus vtebatur.

CAPVT V.

De Inflammatione.

SEd vt ad tumores propriè dictos ex sanguine veniamus, frequentissimi ij sunt tumores, vtpote qui non solùm ex se oriuntur, sed & pluribus aliis morbis, vt vulneribus, fracturis, luxationibus, superuenire solent. Atque appellatur hîc ex sanguine tumor Græcis φλεγμονή, Latinis Inflammatio. Aliter verò vocabulum φλεγμονῆς antiqui Medici, aliter Recentiores vsurparunt. Hippocrati enim, & omnibus ante Erasistratum Medicis φλεγμονή omnes φλογώσεις, seu omnem magnum & naturæ modum excedentem calorem, etiam citra materiæ affluxum & tumorem, significauit. Post Erasistrati verò tempora φλεγμονὴ consueuit dici solùm de illis tumoribus, in quibus non tantùm calor flammeus, verùm etiam renitentia & pulsus cum rubore est, quos Hippocrates in specie οἰδήματα σκληρὰ καὶ ἀντίτυπα appellabat, vt annotauit Galenus *l.* 1. *de diff. respir. cap.* 7. *lib.* 5. *cap.* 5. 5. *aph* 65. 4. *de vict. rat. in acut.* 21. *comm.* 3. *in lib. Hippoc. de fractur. text.* 5. & alibi. *Inflammatio.*

Vt autem quid sit Inflammatio, & quomodo definienda, pateſiat, subiectum & caussam eius primò perpendemus. Forma enim per se patet. Subiectum Galenus, *lib. de tumorib. cap.* 1. exprimit per μόρια σαρκώδη, partes carnosas. Dicit enim phlegmones vocabulum vsurpari de partibus quæ in maiore tumore sunt, carnosis, intentis, renitentibus, pulsanti dolore dolentibus, & rubentibus. *Subiectum inflammationis.*

Quæ res tamen aliquam dubitationem habere videtur. Nam & membranosis partibus accidit phlegmone, vt in pleuritide membrana costas succingens inflammatur; in phrenitide, membranæ cerebri; ita vesicæ & oculorum membranæ in ophthalmia inflammationem patiuntur. Nec solùm præter carnem membranosæ, sed glandulosæ partes inflammantur, & ob influentem sanguinem intumescunt. Denique non solùm musculosa caro, sed & reliquorum viscerum parenchymata, quæ diuersam carnem à musculosa habent inflammatione corripiuntur, vt in hepatis, lienis, cerebri, & aliorum viscerum inflammationibus patet. Quod ipsum etiam Galenus non prætetiit, dum, *sub finem alleg. cap.* scribit; quin & procedente tempore ipsa cutis aliquid de fluore accipit, vt vasorum tunicæ quoque; sic quoque & ipsæ in inflammata parte membranæ; quin & ipsi nerui & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participes fiunt. *An sola caro inflammetur*

Verùm vt ex his nos expediamus, sciendum, per σαρκώδη μόρια, non tantùm intelligendam esse musculorum carnem, quæ propriissimè est caro, sed etiam viscerum carnes, quæ parenchymata appellantur. Quin & sub carnosæ partis nomine comprehenduntur glandulosæ partes, imò etiam membranosæ. Nam & his sua caro est, vt hac de re scribit Galenus, *meth. med. cap.* 11. *In singulis*, inquit, *primarum simplicium partium, alia portio substantia earum est veluti fibrosa; alia membranosa, alia carnosa. Sic ex. gr. cum vena vnam tunicam habet, & eam tenuem, licet fibrarum in ea inuenire multas, qua sint araneosis quibusdam intersita contextibus, quibus vtrisque ipsa propria venarum substantia adnascitur. Hac alia in aliis corporis partibus*

tibus libetur, atque vno communique nomine est vocata. Cæterum docendi caussa nihil vetat eam carnem iam iustam etiam vocare, vel certa quadam parti ... quædam arteriæ, quemadmodum venosi alio quidem nomine alia, alia in hepate, similiter in arteriis, & musculo. Hactenus Galenus. Quapropter quamcunque carnis substantiam quæ habet venas & arterias, quæ sanguinem inflammationis caussam continent & conuehunt, ac ossibus quæ venas in se non recipiunt, hoc modo opponuntur subiecta inflammationis esse statuimus. Equidem caro præcipuum inflammationis subiectum est. Si tamen sanguis & in vicinas partes sese diffundat, & eæ in consensum trahuntur, simulque inflammari dicuntur, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 2. dum scribit: *Quod omnis caro, cuius iam maximéque affectio est inflammatio, repleri fluore sanguineo videatur, & color & tumor ipse ostendit. Quare & humida omnis & madescens ut lana & spongia, apparet. Huius rei testis est, quæ effluit, sanies, cum inflammatio ostiolum habet. Iure autem arbitror, & ipsa cutis vna cum tumoribus eorum quæ subiacent, attollitur & circumtenditur. Et interposito tempore & ipsa de fluore aliquid accipit, vt vasorum tunica quoque, sic quoque & ipsæ in inflammata parte sunt membranæ: imo etiam ipsi nerui & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participent: interdum tamen vulneratis ipsis aut aliter affectis, ex illis ipsis primum ipsum malum incipit. Vniuersaliter vero nihil inflammatæ partis, secundum naturam exactè se habere perseuerat, cum mora inflammationi est, sed omnia cum carne de fluore fruuntur: vt nonnunquam ipsa quoque ossa attingat, quemadmodum ex ipsis promouetur interdum primò affectis* Et 6. *meth. med. cap.* 5. scribit: *Nec sane miror, si phlegmonis quiddam simile etiam ipsis fractis ossibus ad portionem accedat.* Quod & Auicennas docuit, *secunda primi, doctrina prima, cap.* 5. dum scribit: *Tumores membris accidunt mollibus. Et est, cum ossibus etiam accidit res, quæ tumori assimulatur, per quam eius ingrossatur magnitudo, & eius augmentatur humiditas.* Rationémque addit. *Neque est mirum aut extraneum, quod recipiens augmentum additionémve cum nutrimento recipiat eam, scilicet additionem, cum superfluitate, cùm in ipsum penetrauerit, aut in ipso acciderit.* Et in specie de dentibus scribit Galenus, 5. *de compos. med. sec. loca, cap.* 8. quod in dentibus redundantia consimilem in iis affectionem excitare potest, qualis est circa partes carnosas inflammatio. Imò ossa non solùm à superfluo alimento crassescere possunt, sed & aliud os ipsis adnasci potest. De qua re Abenzoar, *secundo theisyr, tr.* 6. *cap.* 2. *Et ingrossantur*, inquit, *quandoque ossa in sua superficie ab humoribus mordicatiuis, qui infunduntur in ipsis ossibus, aut a sanie grossa, quæ transit super ipsa: vnde concauantur, & corroduntur, & ingrossantur.* Iterumque latius deinceps: *Ingrossantur quandoque ossa p. n. propter grossum regimen inordinatum subito factum, & non successiuè. Et iam audiui dici a patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os, ad similitudinem vnius cornu: quod erat minoris duritiei ossis naturalis; & ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso: & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os: ita quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem; & purgaui me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutiua.*

Caussæ.

Caussa Caussam quod attinet, eam non modò multitudini hominum, sed ne ipsis Medicis omnibus cognitam esse, scribit Galenus. Etsi verò vt opinor, inter omnes Medicos iam conueniat, sanguinem esse caussam inflammationis, tamen ne, quod idem Galenus, *alleg. loco*, scribit, id, quod nobis videtur, simpliciter enunciare videamur, non facta aliqua inquisitione, etiam hic caussam inflammationis inuestigabimus hoc modo. Tumor in nulla vnquam corporis parte fieret, nisi vel eius substantia, à calore quasi efferuescens, funditur, aut foris aliqua noua substantia accedit. Duæ enim omnino sunt caussæ molis ac quantitatis in re aliqua auctæ. Vel enim humidum à calore seu interno seu externo in aeream substantiam resoluitur, quæ longè maius spatium requirit, quàm anteà, vt vulgò notum est; vel foris & extrinsecus noua ei substantia adiicitur. Harum itaque duarum caussarum alteram adesse necesse est, quando in phlegmone pars in maiorem molem attollitur. Non autem efferuescentiam & fusionem humidi caussam esse, ex eo patet, quia omne, quod funditur, & in spiritus conuertitur, refrigeratum priorem quantitatem assumit, & tumorem deponit, vt experientia constat. Partes autem inflammatæ etiamsi vehementissimè refrigerentur, tamen ad pristinum statum non redeunt, neque tumorem deponunt. Deinde si ob fusionem partis & eius in spiritus conuersionem tumor in inflammata parte fieret, appareret spiritus parte incisa, quod tamen non fit; cùm potius sanguis effundatur, & totus locus sanguine plenus conspiciatur. Relinquitur ergo, substantiæ nouæ accessionem esse caussam phlegmones. Substantiam autem illam sanguinem esse, inde patet, quod phlegmone totus & extra valde rubet. Color autem rubeus proprius & inseparabilis est sanguinis, nihilque in corpore rubet præter sanguinem & carnem, quæ tamen caro phlegmones caussa nullo modo esse potest. *Caussa proxima inflammationis est sanguis.* Nam si carnis incrementum esset caussa inflammationis, tumor quidem fieret, sed tamen calor internus salubris permaneret, neque pristinam naturam euariaret; cùm in nulla re, quæ secundum substantiam augetur, calor intendatur, incrementumque substantiæ & quantitatis diuersum sit à qualitatum mutatione. Sed hoc non fit in phlegmone, in qua color mutatur & intenditur, qui proinde indicium est qualis substantiæ, non quantæ solùm. Præterea quod sanguis sit caussa phlegmones, vel ex hoc indicio manifestum euadit, quod locus in maximis inflammationibus, quæ nonnunquam accidunt vlceribus, circumcirca cruentus apparet, quod certè non fieret, si sanguis non esset caussa inflammationis. Insuper quod inflammationis caussa sit sanguis, generatio quoque inflammationis, quæ vulneribus accidit, indicat. Nam in recentibus vulneribus sanguis effluit, qui postea compressus vel manu vel ligaturis, vel medicamentis sanguinem sistentibus, vel spontè suppressus, in oris dissecto iam vasorum retinetur, cogitur & concrescit, non secus ac grumus, atque ibi congestione affluentis sanguinis partem in tumorem attollit, inflammationémque parit.

Inflammatio quid. Cùm itaque caussa coniuncta inflammationis sit sanguis præter naturam influens, facilè colligere est, inflammationem esse tumorem p. n. partium carnosarum (vt Gal. *loc. alleg.* nomen carnis accipit) à sanguine præter naturam affluente ortum, & proinde calidum, rubentem, tensum, & renitentiam habentem, dolentem ac pulsantem.

Inflammationis generationis modus. Verùm vt nihil obscuritatis circa naturam inflammationis relinquatur, etiam generationis phlegmones modum addemus. Descripsit autem illum Galenus, *lib. de vi aq. intemp. cap.* 3. hoc modo: Calida fluxio, vbi in musculum procubuit, primùm maiores arteriæ venæque opplentur, ac distenduntur, ab iis minores; atque ita res procedit, donec ad minimas sit peruentum. In iis vbi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim per tunicas quasi colata & transsudans foras transmittitur, tum verò ipsa spatia vacua, quæ inter prima sunt corpora, fluxione implentur. Sic omnia ab humore, omníque ex parte incalescunt ac perfunduntur. Ea sunt nerui, ligamenta, membranæ, caro ipsa, atque ante hæc

venæ

venæ & arteriæ. Cùm enim ad quamlibet partem vena & arteriæ tendant, per quas nutrimentum & ſpiritum vitalem accipiunt, quamdiu ſanguis iuſta copia defluit, & in illis ſuis receptaculis continetur, pars nullam inflammationem patitur, ſed tum demum, quando ſanguis ἀθρόως confertimque in partis ſubſtantiam per venas & arterias effunditur. Quo ipſo diſtinguitur etiam phlegmone ab aliis fluxionibus, quibus materia extra venas in totam ſubſtantiam partis diffunditur, eámque diſtendit & dilatat. In phlegmone enim etſi omnes partes ſanguine perfundantur: tamen ordo quidam ſeruatur, vt aliæ partes prius, aliæ poſterius fluxionem recipiant, donec tandem omnes humore replentur & diſtendantur. Ordo autem iſte ex naturali diſtributione vaſorum ſanguinem continentium dependet. Cùm enim venæ & arteriæ, dum primum ingrediuntur, ſemper ſint maiores: quo verò profundius in id diſtribuuntur, ſunt minores, nondum adeſt inflammatio, niſi ſanguis in minutiſſimas venas effundatur, atque ex iis excidat. Quod vel exemplo minutiſſimarum venarum, quæ in tunicam oculi adnatam ſeu coniunctiuam dictam tendunt, patet. Hæ quidem ſemper oculo ſanguinem ad nutriendum conuehunt: tamen dum oculus bene ſe habet, ita ſunt exiles, vt ſub aſpectum non veniant. Quamprimum autem oculus inflammatur, & venæ illæ præter naturam ſanguine replentur, tum ſe prodūt, & conſpicuæ fiunt; quod etiam in aliis inflammationibus omnibus fieri, verò conſentaneum eſt. Sed nondum adeſt inflammatio, etiamſi venæ minores etiam replentur, niſi tandem ſanguis in reliquam partium ſubſtantiam per eas effundatur: quod fit duplici modo. Nam primò per minutiſſima venarum orificia, quibus in circumpoſitam partis ſubſtantiam venæ quaſi hiant, vt ſanguis per eas ad nutritionem excidere poſſit, ſanguis effunditur. Deinde etiam per tunicas venarum tranſſudat. Sunt etenim tunicæ venarum etiam ſuis poris præditæ, per quas ſi non ipſe ſanguis, certè ſeroſitas & tenuior eius pars exſudat.

Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, diſtinctio cauſſæ coniunctæ & antecedentis in inflammatione apparet. Sanguis enim, qui phlegmones cauſſa dicitur, duplici ratione vim & naturam cauſſæ induit. Vel enim eſt cauſſa proxima continens & coniuncta, de qua hactenus actum eſt, quatenus nimirum iam in partem influxit, & ei impactus eſt, eandémque actu in tumorem attollit; vel eſt cauſſa antecedens, quatenus nimirum in corpore abundans influere, & influxu partem in tumorem attollere poteſt. Quæ quidem cauſſa antecedens in inflammatione, vt & aliis tumoribus, rurſum dupliciter conſideratur: vel nimirum reſpectu morbi ſimpliciter futuri, quam excitare poteſt, etſi nondum in corpore præſens ſit. Ita plethora ſæpe in corpore præſens eſt, etſi non ſtatim ſequatur inflammatio. Vel conſideratur vt antecedens iam affectum actu exſiſtentem, cùm nimirum iam fluit ſanguis ad excitandum & agendum humorem. Quæ quidem rectiùs, quàm prior, antecedens cauſſa nominatur: cum hæc iam præſentem effectum, illa ſolùm futurum reſpiciat. Antecedens autem hæc cauſſa vt ad locum affectum confluat, ab aliis mouetur, dum vel aliunde tranſmittitur, vel ab ipſa parte attrahitur, iis de cauſſis, quæ iam ſunt explicatæ.

Cauſa inflammationis antecedens.

Cauſſæ verò procatarcticæ remotiores & primitiuæ ſunt, quæ vel ad ſanguinis copioſi generationem faciunt, vt ſunt cibi boni & multi ſucci, vita otioſa, & ſimilia; vel ſanguinem acriorem reddunt, vt calefacientia omnia, acria alimenta, ira, vigiliæ, motus & exercitium nimium; vel ſanguinem ad partem affectam concitant & mouent, vt partis calor nimius, dolor ex vulnere, lapſu, contuſione, fractura, luxatione, & ſimilibus cauſſis, vel partis affectæ imbecillitas cum

Cauſſæ remotæ.

aliarum partium immittentium robore. Nunquam tamen inflammatio per congeſtionem paulatim factam generatur, ſed per ſanguinis ſubitum influxum. Etſi enim fieri poſſit, vt in parte aliqua humor aliquis ſenſim colligatur, qui poſtea cumulatus in parte dolorem excitare incipiat: tamen non prius inflammatio excitatur, antequam dolor facit, vt ſanguis copioſior ſubitò affluat.

Hîc tamen notandum, etſi ſanguis inflammationis cauſſa & continens & antecedens eſt, vt tamen ad partem affectam moueatur, in iis inflammationibus, quæ ſine cauſſa euidente, vt vulneribus, contuſionibus, & ſimilibus excitantur, cacochymiam, & præcipuè humores acres & bilioſos primam cauſſam eſſe. Vbi enim ab humoribus talibus natura vellicatur, eos tamen e corpore expellere planè non poteſt, vt partes principes ab iis liberet, ad externas eos detrudere conatur. Quod cùm præſtare non poſſit, niſi ſanguine quaſi vehiculo vtatur, & ipſe humor [illegible] in parte in quam detruditur dolorem excitet, fit ſanguinis ad illam partem confluxus, & ex eo inflammatio. Atque hoc modo pleuritis, peripneumonia, [illegible], phrenitis, aurium & gingiuarum inflammatio, bubones, & carbunculi excitantur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Differentiæ inflammationis præcipuæ ſumuntur à varietate cauſſæ continentis, atque ob ſanguinis, qui eam excitat, differentiam. Phlegmone n. alia eſt vera ſeu legitima, alia non vera ſeu notha. Vera & legitima eſt, quæ excitatur à ſanguine bono, & ſecundum naturam ſe habente, ſaltem copioſiore: atque hæc abſolutè & ſimpliciter phlegmone appellatur. Spuria autem phlegmone eſt, quæ ortum habet à ſanguine non bono, neque ſecundum naturam ſe habente, quæ quidem fit dupliciter, ſi enim ſanguis naturam ſuam non amittit, nec ſubſtantiam mutat, ſed alios tantùm humores admiſtos habet, tunc tres nothæ inflammationis oriuntur ſpecies. Nimirum ſi bilis ſanguini inflammationem parienti ſit admixta, appellatur φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης: ſi pituita, φλεγμονὴ οἰδηματώδης: ſi melancholia, φλεγμονὴ σκιῤῥώδης. Si verò ſanguis ſubſtantiam mutet, nullum tumoris ſanguinei genus excitat. Nam ſanguis, vt hac de re ſcribit Galenus, *l. 2. de differ. febr. cap. 9.* ſi ſupra modum aſſetur, pars eius ſubtilior ac pinguior in flauam bilem conuertitur, quæ autem craſſior, in atram.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica.

Signa inflammationis, vt ex definitione colligere eſt, ſunt calor, dolor, tumor & tenſio, renitentia, rubor, pulſus. Primò calor adeſt tantus in hoc genere tumoris, vt etiam nomen ab eo acceperit, & excitatur quidem neceſſariò pluribus de cauſſis. Nam primùm ſanguis, qui copiâ ſuâ phlegmonem excitat, calidus eſt, & illam ſuam caliditatem etiam parti affectæ communicat. Deinde cum à copiâ ſanguinis & interdum etiam aliquâ craſſitie omnes pori ita repleantur & obſtruantur, vt calidæ exhalationes non ſatis emitti & calor ventilari, vt par eſt, non poſſit, retentis illis exhalationibus & fuliginibus calor augetur. Quibus quoque tertia cauſſa accedit, putredo nimirum. Nam ſanguis in parte inflammata contentus tandem putredinem concipit, à quâ, vt in aliis etiam rebus, calor excitatur, & parti inflammatæ communicatur. Atque calor nunc maior, nunc minor eſt, pro cauſſarum illarum magnitudine & incremento. 1.

Secundum ſignum eſt dolor. Cùm enim duæ euidentes ſint doloris cauſſæ: Intemperies & ſolutio continui, vtráque locum habet in inflammationibus. 2.

bus. Caliditas quidem insignis per suam intemperiem primò dolorem excitat: copia verò sanguinis partem replendo ac distendendo continuum soluit, & continuitatem soluendo doloris huius caussa est. Atque dolor, qui excitatur, varius est, distendens, divellens, premens, grauans, pro varietate affectarum partium, præcipuè autem dolor pulsans adest, qui etiam propterea inter signa propria phlegmones peculiariter recensetur, de quo postea.

3. Tertiò adest tensio. Cùm enim copia sanguinis non solum venas & arterias, sed etiam totam partis substantiam repleat, omnia distenduntur, præsertim cutis, quæ necessariò, vt partibus reliquis omnibus circumiecta & membranosam substantiam habens tensionem & dolorem illum tensiuum percipit.

4. Quartò renitentia seu ἀντιτυπία itidem illam repletionem & tensionem sequitur. Etsi enim pars inflammata suâ naturâ dura non sit: tamen à copiâ sanguinis ita repletur & distenditur, vt tangenti iam non cedat, sed resistat & renitatur, atque ad tactum dura appareat.

5. Quintò rubent partes inflammatæ, colorem hunc sanguine communicante. Nihil enim in corpore humano rubet, præter sanguinem & carnem.

6. Sextò denique in partibus inflammatis percipitur pulsus, seu dolor pulsatorius; cùm nimirum cum dolore & singulari molestiâ percipitur pulsus arteriæ in parte inflammatâ, qui, cùm pars sana esset, non percipiebatur. Vnde, vt scribit Galenus, 2. *de loc. aff. cap.* 7. non omnibus partibus accidit dolor pulsatorius, sed his saltem, quæ arterias habent notatu dignas, & partem sensu præditam, & vbi ad notabilem magnitudinem inflammatio attollitur. Dolor autem iste pulsatorius inde accidit, quod quando arteriæ attolluntur ac distenduntur, partes inflammatæ arteriæ sese distendenti ob copiam sanguinis non liberum locum relinquunt, sed ab arteria sese attollente distenduntur, quæ distensio dolorem excitat. Atque hic dolor pulsatorius tùm maximè sentitur, cùm inflammatio ad suppurationem tendit. Tunc enim sanguis quasi ebullit & efferuescit, vnde etiam maius spatium occupat, partémque magis distendit, à qua postea arteria in diastole comprimitur, & ipsa rursum vicinas & circumiacentes partes comprimit.

Dolor pulsatorius quomodo fiat.

Prognostica.

Prognostica.

In Inflammatione duo inprimis præsagire oportet. Euentum siue terminationem eius, & tempus terminationis. Euentus autem bonus est, quando natura vincit materiam inflammationem parientem; quod accidit, quando tumor vel resoluitur, & materia insensibiliter exhalat, qui optimus solutionis inflammationis modus est; vel quando materia in pus mutatur, & suppuratur: aut euentus malus est, vel potius pessimus, quando natura non vincit materiam, quod euenit, quando inflammatio, si est externa, euanescit, & ad partes internas retrocedit, vel superato & extincto calore natiuali membrum putrescit, & gangræna corripitur, adeo vt nisi mox præcidatur, toti corpori labes & interitus immineat: aut neuter euentus sequitur, vel vt nonnulli appellant, absolutè malus, quando tumor induratur, & resolutis ac discussis partibus tenuioribus, crassioribúsque relictis, inflammatio in scirrhum degenerat. Quid autem horum sperandum aut expectandum sit, ex collatione roboris naturæ cum materia morbifica colligi potest. Nam si materia non est adeò multa, non crassa, non loco nimis profundo sita, non sub crassa & densâ cute conclusa, si corpus non est impurum, & natura fortis est: resolutio, & per insensibilem transpirationem euacuatio sperari potest. Si verò materia est copiosior, & crassior, loco profundiore contenta, & sub cute densiore conclusa, suppuratio est expectanda. Materiam ad interiora retrocedere indicium est, cùm tumorem imminui videmus, etsi nulla repellentia fuerint adhibita. Extinctionem caloris imminere indicatur, cùm calor, & rubor, dolor, pulsus imminuitur, nihilominus remanente tumore, de quo plura postea, vbi de gangrænâ agetur. In scirrhum denique tunc abit plerúmque inflammatio, quando materia est nimis viscosa & dura, & calor naturalis fortis, vel mox in principio nimis fortia discutientia adhibentur, quæ tenuiores partes discutiunt, & crassas relinquunt.

Inflammationis terminatio. Quadruplex.

Tempus euentus vt cognoscatur, tempora inflammationis vt nota sint, oportet, atque eadem etiam propter curationem diligenter sunt cognoscenda. Nisi enim tempora inflammationis habeantur cognita, facilè peccari potest, dum non debita cuique tempori adhibentur remedia. Habent autem inflammationes vt alij tumores ac morbi quatuor tempora, principium, augmentum, statum, & declinationem. Principium est, cùm implentur partes sanguine, & tumor, dolor, ac tensio adhuc exigua est. Quando verò pars iam in maiorem molem attollitur, atque ita tumor, dolor, ac tensio augetur, augmentum est.

Tempora inflammationis.

Status est, quando tumor, tensio, dolor, ac omnia symptomata sunt vehementissima. Declinatio denique est, cùm materia tumorem efficiens imminuitur, & dolor, calor, & alia symptomata remittunt, vel materia in pus mutatur.

Verùm hæc tempora aliàs longiora sunt, aliàs breuiora, & inflammationes aliàs citius, aliàs tardius terminantur. Nam vt Galenus docet, 6. *aph.* 49. breuiore tempore digeritur, quod tenuioris est substantiæ; longiore, quod crassæ vel lentæ, multóque longius tempus requirit, quod crassum & viscidum fuerit. Et quæ carnosas partes obtinet inflammatio, acutorum termino, qui dies 14. est, subijcitur. Mollior enim & rarior est carnis substantia. Ligamentorum autem, tendinum & neruorum substantia, cum sit densior & durior, atque ita difficilius fluxionem recipiat, eadem de caussa etiam eam difficilius dimittit, & inflammatio in iis longiore tempore ad statum peruenit, tardiúsque curatur; vltra dies tamen quadraginta non prorogabitur curatio, si & Medicus omnia rectè agit, & æger obtemperat.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio.

Cùm Inflammationis caussa continens sit sanguis, qui p. n. in partem affluxit, curatur, si sanguis ille ex parte affectâ remoueatur, & ne amplius ad partem affectam confluat, caueatur, atque ita caussa cùm continens, tùm antecedens tollatur. Cùm enim morbus remoueri non possit, nisi caussâ eius sublatâ; & caussæ eo ordine tollendæ sint, quo sese consequuntur, fluxio primò tollenda est. Tollitur autem fluxio, si curetur, ne sanguis in corpore abundet, & qui abundat ad partem affectam non confluat; quod effectum datur commodissimè Venæ sectione. Venæ enim sectione & abundantis sanguinis copia imminuitur, & idem à loco affecto reuellitur; vnde magna vtilitas est venæsectionis in inflammatione, vt nunquam ferè omittenda sit, si vires permittant. Et vix tutò alia remedia, hic applicantur, nisi præmittatur venæsectio, & sanguinis copia imminuatur. Etenim si repellentia adhibeamus corpore adhuc pleno, metuendum est, vt materia ab aliis partibus recipi non possit, & ne ad partem aliquam confluat.

Fluxionis Curatio.

Venæ sectionis in inflammatione vtilitas.

Digeren

Digerentia verò vt pote calida, si corpore adhuc pleno adhibentur, metuendum est, ne plus materiæ attrahatur, quàm discutiatur.

Purgatio

Etsi quoque cacochymia non est caussa inflammationis: tamen cum rarò aliquod corpus reperiatur, quod omnis cacochymiæ sit expers, purgationem instituere non inutile est, quâ præmissâ medicamenta postea alia etiam commodiùs adhibentur. Et monuimus supra, etsi inflammationes à sanguine præcipuè ortum habeant, occasionem tamen sæpissime præbere humores vitiosos & cacochymiam, & quidem inprimis humores calidos. Ab iis enim si natura vellicetur, & stimuletur, eósque è corpore expellere non possit, in alias partes deponere conatur: cùm verò id præstare non possit, nisi simul sanguinem eò mittat, & humore acri ad partem aliquam transmisso dolor excitetur, confluxus sanguinis ad partem illam, in quam natura humorem vitiosum deponere conatur, excitatur, atque ita inflammatio generatur. Et hinc ex cacochymia excitatur sæpè pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis.

Deinde etiam sanguis subtrahitur, & non copiosior generatur, si cibus non exhibeatur, qui vel copiâ suâ vel substantiâ nimis nutrit, & ad sanguinis copiosioris generationem facit. Quapropter æger à Vino abstineat, ac tenui diætâ vtatur, quæ & sanguinis multi generationem prohibet, & si copiosus sit, eum paulatim minuit.

Ne autem sanguis ad partem affectam confluat, præcauebitur, si ea, quæ pro motu ipsi sunt necessaria, ipsi adimamus, & tenuitatem eius atque mobilitatem nimiam corrigamus, viásque per quas moueri debet, constringamus, & eum à parte affectâ retrahamus & reuellamus. Sanguis itaque, ne ad partem affectam confluat, alterandus, repellendus, intercipiendus & deriuandus est.

Alteratio sanguinis.

Alteratio sanguinis est necessaria, vt is si nimis sit calidus, tenuis & mobilis, refrigeretur, incrassetur, & ad motum ineptior reddatur; quam etiam plerumque adhibere conuenit ob febrem, quæ ferè phlegmonem comitatur, aut hepatis caliditatem. Rarum enim est vt ij quos inflammatio alicuius partis infestat, febrem non sentiant. Quapropter vtendum medicamentis *è cichoreo, endiuia, violis, lactucâ, acetosa, hordeo, seminibus frig. maior. succo citri, granator.* & similibus. Et si sanguis sit tenuior & calidior, etiam ea quæ adstringendi vim aliquam habent, vt sunt *rosa, portulaca, plantago,* & similia addenda. Videndum tamen, ne venæ sint angustæ, aut obstructiones in visceribus, ne adstringentium vsu obstructiones gignantur, vel augeantur.

Non solum autem sanguinem alterantia contraria sunt adhibenda, sed & amouenda & omittenda similia, & quæ eas, quas iam abesse decebat, qualitates inducunt vel augent. Aër nimirum calidus vitandus; crapula fugienda & vinum non bibendum, aut *ὀξυγαλακτ* propinandum; motus validus, omittendus, & quieti potius indulgendum, ab ira & Venere abstinendum.

Reuulsio.

Reuulsio deinde instituenda, humorque in contrarium est auertendus, id est, efficiendum, vt humori contrarius motus concilietur, & ad partem ei, ad quam vergit, contrariam moueatur, atque ita in partem affectam non confluat. Humoris enim in partem aliquam influentis in contrariam auersionem seu tractionem reuulsionem esse, meritò pro confesso, & ab Hippocrate constituto principio accipimus. Nam, vt ait Galenus, *l. 5. meth. med. cap. 3.* hoc Hippocratis inuentum est, reuulsionem fieri ad contraria. Etsi autem quid contrarij nomine intelligendum sit multum disputetur à Medicis; tamen planam & expeditam esse Galeni sententiam existimamus si ea, quæ passim hac de re tradit, colligamus, & quæ in Reuulsione conditiones requirantur, videamus. Per contrarium autem à Galeno nihil aliud intelligi, quàm partes contrarias, & quidem à parte affecta dissitas ac remotas, passim ex eius scriptis patet. Ita enim 4. *meth. med. cap. 6.* scribit: *Si perpetuum est, quod ab eò didicimus, incipientem fluxionem ad contraria trahendam esse, fixam verò iam in laborante particulâ vacuandum, vel ab ipsâ particulâ, quæ affligitur, vel a maximè vicinâ: in promptu nobis & de sanguinis detractione colligere nunc est, quod in principio hæc à longinquo, postea ab ipsis affectis partibus sit molienda.* Et quam remotionem, ac quam longitudinem intelligat, *5. method. med. cap. 3.* explicat. *Reuulsio*, inquit, *in iis, quæ supra sunt omnibus, deorsum semper agitur, sursum in his, quæ sunt infra. Præterea à dextris ad sinistra, similiter ab his rursum ad illa; similiter ex iis, quæ intus habentur, ad ea, quæ foris sunt: contraque ab his ad illa.* Cùm enim reuulsionis scopus sit, non humores illos euacuare, qui iam in affecta parte continentur, sed influentes potius, & partem mittentem potius, quàm recipientem respiciat: hoc certè in omni reuulsione requiritur, vt motum fluenti contrarium conciliet, ita vt ad partem affectam amplius non moueatur: & proinde neque ex parte affectâ, neque ex proximâ fieri potest, sed potius ex oppositis, & quantum quidem fieri potest, ab affectâ parte remotissimis. Vnde etiam contrarietatem hîc non quæuis oppositio constituit, neque quæuis oppositio in reuulsione locum habet, sed illa solùm quæ *alleg. cap. 3. l. 5. meth. med.* Galenus recenset, sursum scil. & deorsum, à dextris ad sinistra, ab his, quæ sunt intus, ad ea, quæ sunt extra & contra. Si tamen exigua solùm adest distantia, commodè reuellere non possumus à partibus interioribus ad exteriora, sed solùm tùm, vbi maior est distantia. Oppositio verò quæ est antè & retrò, seu secundum partes anteriores & posteriores, in reuulsione hac quæ simpliciter & absolutè reuulsio dicitur, locum non habet. Neque enim si aliquis affectus sit in posteriore parte capitis, mox frontis venæ pro reuulsione aperiendæ, cum id præsente plethorâ & fluentibus adhuc humoribus sine insigni periculo fieri non possit. Verùm plura de reuulsione, *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. c. 18.* dictum.

Reuulsio duplex.

Vt breuibus ea, quæ ibi dicta sunt, & dici possunt, contrahamus, notandum primò reuulsionem esse duplicem, vnam quæ fit cum humoris euacuatione, qualis est quæ fit per venæsectionem & cucurbitulas scarificatas; aliam, quæ fit sine humoris euacuatione, qualis est, quæ fit per frictiones, ligaturas, cucurbitulas non scarificatas. Hæc non nisi ad remotissima fieri potest: cum si in partibus propinquis instituatur, humor, qui saltem mouetur, & non euacuatur, facilè ad partem affectam ruere possit. Et rarò hæc etiam locum habet in inflammatione, quæ sensibilem & subitam sanguinis euacuationem requirit.

Reuulsio per venæ sectionem.

Deinde reuulsionem, quæ fit per Venæsectionem quod attinet, hoc saltem notandum, quo obseruato, multæ intricatæ hac de re controuersiæ decidi possunt, nimirum dandam esse operam, vt sanguini contrarius motus concilietur, & quantum fieri potest, ad fontem, vnde fluit, attrahatur; Et cùm sanguinis fons sit hepar, & maxima sanguinis copiâ in venâ cauâ circa hepar contineatur, laborandum, vt sanguis, qui ad partem inflammatam fluit, versus fontem retrahatur, imò si fieri possit, in partem etiam oppositam, ita tamen, vt sanguis qui fluit, retrahatur. Ideóque in omni reuulsione id agendum, vt sanguini talis motus concilietur, per quem non ad partem affectam concitetur, sed potius à parte affectâ retrahatur. Quomodo autem hoc in qualibet parte fieri possit, hîc

exponere

exponere prolixum foret, dictúmque ea de re est alibi in particularibus affectibus.

Reuulsio quando instituenda.

Quibus modis.

Atque ex his, vt opinor, quâ ratione instituenda sit reuulsio in inflammationibus, satis patet, vt de rectâ administratione multa addere opus non sit. Cùm enim reuulsio competat humoribus fluentibus, non iis, qui iam fluxerunt, & in parte affectâ subsistunt, in principio instituendam esse manifestum est. Hoc tamen non ita accipiendum est, quasi in cuiuscunque inflammationis principio reuellendum sit, nam si non magna adest sanguinis copia, aut eius impetus non est magnus, repellentia & deriuantia sufficiunt. Tum solùm autem est adhibenda, cum sanguis est copiosus, eiúsque ruentis maior impetus, & pro maiore vel minore vehementiâ motus ac copia sanguinis, etiam fortiora vel minus fortia auxilia reuulsoria adhibenda sunt. Maior autem est illa reuulsio, quæ fit cum effusione materiæ, quàm quæ sine eâ fit. Inter omnia autem est efficacissimum remedium reuolsorium venæ sectio, quæ ipsa nunc efficacius, nunc debilius reuellit, prout maiores vel minores venæ aperiuntur. Maiores aperiendæ sunt, dum maiori cum impetu sanguis fluit; Minores, cùm minore impetu. Auxilia enim cum præcipiti motu materiæ celeritate contendere oportet. Vnde rectè scribit Fernelius, *lib. 2. meth. med. cap. 7.* capitis ex plenitudine affectus, cùm interiores, tùm exteriores, reuellit secta cubiti humeraria vena, dextros quidem dextra, sinistros, sinistra. At si segnius & ignauius id agendum erit, vt cùm auertere ac morbos futuros præcauere consilium est, secabitur, quæ directè iam pollicem & indicem manus contendit, nisi fortassis aliunde quàm ab humerariâ ducat originem. Ex his verò quæ inter clauiculas & renes posita sunt, reuellit secta interior celerius, & maiori vi in cubito. Tardius verò & segnius in manus ramo, qui inter annularem & minimum digitum porrigitur.

Repulsio.

Repulsio subsequi solet reuulsionem. Auxiliantur enim quasi sibi mutuò reuulsio & repulsio, vnde vtrumque remedium in magnis inflammationibus adhiberi debet: præcedat tamen reuulsio. Nam repellentia corpore adhuc pleno tutò adhiberi non possunt, cùm vasa adhuc plena locum humori repulso vix concedant; si verò præmittatur reuulsio, vbi eâ opus est, repellentia postea tutius adhibentur. Repellentia enim & humorem influentem aliò propellunt, eique aditum in partem laborantem non permittunt, & eum qui recens influxit, & in vasis capillaribus hæret, reprimunt, partémque affectam sanguinis copiâ ita liberant. Etsi verò euidens est Repellentium vtilitas, vt incipientes fluxiones solo repellentium vsu sistantur, & pars, quæ in tumorem attolli incipiebat, iterum detumescat; tamen semper ea adhibere non licet. Etenim vt hoc iam non repetamus, corpore pleno repulsionem nihil prodesse, verùm etiam cum periculo tentari, non adhibere licet repellentia, cum maius incommodum ex repulsione sanguinis, quàm ex inflammatione metuendum est, quod fit 1. si humor sit malignus, venenatus & pestilens, quem quidem si natura ab interioribus ad exteriora propellat, non decet eum rursum ad interiora propellere, ne ad partes interiores retrocedat, maiorémque morbum efficiat, & hominem iugulet. Quod idem etiam est obseruandum in alio humore quocunque, quem natura rectè agens per crisin in aliquam partem reiicit. Natura enim dum rectè agit in munere suo impedienda non est. 2. Repellentia non tutò adhibentur in partibus ignobilibus, iísque, quas natura, vt partium nobilium superfluitates exciperent, constituit, ad quas interdum humores, quibus nobiliores partes grauantur, deponere solet, vt sunt glandulæ in inguinibus, sub axillis, post aures. His enim partibus si adhibeantur repellentia, metus est, ne materia ad nobiliores & principes partes recurrat. 3. Sunt porrò & alia loca, aliæque partes, quibus commodè non adhibentur repellentia, vt quæ partibus nobilibus nimis propinquæ sunt & vicinæ. Idem enim metuendum est, ne materia repulsa partem nobilem occupet, maiusque malum creet. 4. Aut quæ loco nimis profundo sitæ sunt. Neque enim ad tales partes repellentium vis pertingit, sed potiùs repellentium vsu eæ magis replentur. Nam dum per repellentia partes exteriores contrahuntur & ex iis humores intrò pelluntur, in partem affectam quasi truduntur, quæ inde magis repletur.

Quando repellentia non locum habeant.

Quo tempore sint adhibenda repellentia.

Quo autem tempore adhibenda sint repellentia, facile patet. Nimirum cùm repulsionis hic sit finis, vt humor, qui influit, aditu prohibeatur & reiiciatur, in principio, dum adhuc fluit materia, rectissimè adhibentur. Hoc tamen semper obseruandum, vt antè etiam dictum, ne corpus plenum sit. Si enim corpus adhuc plenum est, repellentia tutò non adhibentur, cùm sanguis liberum retrocedendi locum non habeat, & vel in partem magis impingatur, vel in nobiliorem aliquam irruat, maiúsque periculum creet. Cùm verò & in augmento adhuc nonnihil sanguinis fluat, etiam tùm adhiberi possunt repellentia, sed non sola, vnde iis aliquid ex digerentibus miscendum est, vt simul etiam aliquid à calore attenuetur, & in halitus conuertatur.

Repellentia cum discutientibus quomodo miscenda.

Quâ ratione autem miscenda sint repellentia cum digerentibus, docet Galenus, *6. de compos. med. s. loc. c. 1.* Quemadmodum, inquit, in principio commoda sunt pharmaca id quod influit repellentia, sic post principium, vsque ad finem pharmaco est opus ex vtrisque mixto, repellenti videlicet & discutiente facultate prædito, ac primo quidem tempore adstringens præcellere oportet, ad finem verò discutiens. Interposito verò tempore æquales vtrasque partes esse oportet. Cum autem alibi Galenus diuersum nonnihil sentire videatur, vt dubitari possit, an in principio digerentia etiam sint admiscenda, an solis repellentibus vtendum; & an in statu sola digerentia applicanda, an verò repellentia admiscenda, rectè hæc accipienda sunt. Et quidem ita. Cum enim temporum inflammationis quódque rursum in tria quoque quasi tempora & spatia diuidi possit, finis præcedentis participat naturam principij sequentis, & cum eo ferè conuenit. Hinc in primo ferè inflammationis principio, seu eâ principij parte, quæ ab augmento adhuc longius distat, solis repellentibus vtendum. Vergente autem ad augmentum principio, seu ea principij parte, quæ iam progressa, augmento propinqua est, admiscere digerentia vtile est. In augmento & principio status æqualiter ferè miscenda sunt digerentia & repellentia. Etsi enim sanguis ampliùs non fluat; tamen cum non adeo sit impactus, aliquid eius adhuc repelli potest. In medio postea status digerentia præpollere debent: In fine status eadem sola adhibenda, quod ipsum quoque tandem in inflammationis declinatione faciendum.

Repellentia qualia.

Porrò vt ad ipsam materiam medicam accedamus, repellentia omnia sunt frigida, vt est apud Galenum, *l. 5. de simpl. med. fac. cap. 17.* Vt enim calidum attrahit, sic frigidum à se repellit. Sed vt calidum non per se est principium motus localis, seu attractionis, sed per accidens; quatenus nimirum humidum in vapores resoluit, in cuius póstea locum, ne vacuum relinquatur, vicina succedunt: Ita etiam frigus per se non repellit, sed per accidens, quatenus nimirum constringit, quo motu constrictionis crassiores partes coëunt, tenuiores exprimuntur. Frigus autem illud interdum adiunctam habet humiditatem, interdum siccitatem. Vnde etiam duo sunt repellentium genera:

Quotuplicia. Vnum humidum & frigidum seu aqueum: Alterum frigidum & siccum terenúmque, & vt Galenus *l. alleg.* loquitur, partium crassitiem coniunctam habet. Quæ è genere posteriore sunt, cùm præter frigiditatem etiam vim adstringendi habeant, fortius & duplici vi, tùm frigiditate, tùm adstringente facultate repellunt. Mitiora sunt autem illa frigida & humida, quæ propterea humores tenues solùm in superficie positos, & minùs copiosos repellere possunt, atque commodè adhibentur, cum calor & dolor vrgent, Non solùm enim prohibent humoris influxum, sed & calorem temperant, & laxando dolorem nonnihil mulcent. Repellentia autem cum adstrictione in aliis casibus competunt; & præcipuè, si ob debilitatem partium fit fluxio, ac dolor non nimis vrget. Roborant enim partem recipientem, ne humorem influentem recipiat, & eum, qui influxit, repellunt. Prosunt quoque si vasa per quæ sanguis fluit, sint ampla; sicut cum eadem sunt exigua & angusta, mitiora sufficiunt. E priorum genere sunt: *Semperuiuum, vmbilicus Veneris, lactuca, portulaca, intybum, solanum, succus cucurbita, lens palustris, psyllium, nymphæa, atriplex, viola*, & omnia frigida, quæ humore aqueo imbuta sunt. Sed inter hæc ipsa tamen etiam quidam gradus sunt, & maiorem alia, alia minorem habent efficaciam. Vmbilicus ♀, psylium, minùs repellunt quàm lactuca, semperuiuum, portulaca, solanum.

Repellentia cum adstrictione sunt *rosarum flores & capita, folia rubi, vitis, santalum, mespila, sorbi fructus, pyra syluestria, mala cydonia, myrti folia & fructus, balaustia, rhus, malicorium, acacia, bolus Armenus, terra sigill. sanguis dracon. nuces cupressi & folia, quercus folia, galla immatura, cerussa, lithargyrum, corallia.*

Ex his postea varia componuntur medicamenta, pro diuersitate morbi & circumstantiarum. Ex plantis enim vel ipsa folia cruda imponuntur, vel si ob asperitatem id commodum non est, in aquâ coquuntur, quâ lintea vel spongiæ imbuuntur & imponuntur. Vel succus exprimitur, & eodem modo applicatur. Alia verò contusa & liquoribus mista vario modo applicantur. Galenus, oxycrato spongiam imbuit, eámque parti applicat. In eundem vsum conuenit *oleum rosl. myrtin. vnguentum rosat. cerot. refrigid. Gal. santalin.* Vtile est ac in frequenti vsu Chirurgis & hoc quod

℞. *album. ouor. & aq. rosl. part. aq.* quæ conquassantur & commiscentur diligenter, iisque stuppæ panni linei imbuuntur, & parti imponuntur.

Vel ℞. *farin. hordei*, quæ coq. in 🜊 *& succo plantag.* ac parti laboranti imponitur. Galenus 2. *ad Glauc. cap.* 2. cataplasma commendat ex *semperuiuo, cortic. malor. punicor.* cum Vino decoctis, & *Rhu* vel *Sumach* & farina hord compositum. Hoc enim vt Galenus ait in talibus optimum est atque ad omnia ferè, quæ intendimus, efficax. Repellit enim quod influit, atque id, quod continetur, exiccat, & membra circumstantia roborat. Potest autem ita componi:

℞ *semperuiui* Vnc. iij. *farin. hord.* Vnc. ij. *malicorij* Vnc. j. *Sumach* Drach. x. Contusis contundend. coq. in vino pro Cataplasmate. Galenus etiam vtitur Emplastro diachalcith. cum ol. rosl. aut myrtino dissoluto. Sunt & hæc commoda:

℞. *plantag. rosar. lactuc. portulac. ana*, M j. Coq. in aq. cui parum aceti permistum sit, addatur *farina hordei.*

Vel ℞ *succi semperuiui. plantag. portulac. ana* Vnc. j. ß. *farin. hord.* Vnc. j. 🜊 Vnc. ß. *ol. rosl. q. s.* Coq. in formam pultis.

Vel ℞. *malicor. santali rubr. ana* Vnc. ß. *boli arm.* Vnc. ij. *farin. hord.* Vnc. j. *succi semperuiui* Vnc. ß. *ol. rosl. myrtini ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vbi maiore repulsione opus est, & pars fert, paulò fortiora vsurpanda.

Vt ℞. *boli Arm. sang. dracon. ana* Drach. j. *rad. consol. maj.* Vnc. ß. *farin. hord.* Vnc. ij. F. plu. qui cum opus est cum aq rosl. & alb. oui in formam Cataplasm. redigitur, & apponitur.

Intercipientia quæ & defensiua vulgò nominantur, eadem sunt cum repellentibus, saltem loco, cui applicantur, differunt. Nam repellentia ipsi loco inflammato applicantur, intercipientia verò & defensiua partibus & viis per quas humor ad partem affectam confluit, vt in itinere intercipiatur, ipsique via, ne ad partem laborantem pertingere possit, intercludatur. Et quidem applicantur commodissimè locis excarnibus, atque iis in quibus vasa magis patent, & conspicua sunt, vt in articulis & supra, articulos. Veluti si inflammatio sit in manu, ad carpum applicantur; si inter carpum & cubitum, supra cubitum; si in humero, ad summum humerum; si in pede, supra malleolum; si in tibiâ, supra genu. Intercipientia & defensiua

Qualia. Sunt autem intercipientia omnia frigida, sicca, & adstringendi facultate prædita, inter quæ tamen cùm non exigua sit differentia, vt de repellentibus modò dictum est, mitioribus vtendum est in corporibus tenerioribus, vbi fluxio non est magna, venæ angustiores, tempus hybernum. Valentiora autem vsurpanda in corporibus durioribus, fluxione maiore, vasis amplioribus, tempore æstiuo. Adhibentur verò medicamenta intercipientia variis modis. Nam vel succi, vt cydonior granator plantag. semperuiui, rubi; vel decocta santalor. balaustior. myrtillor. sumach, rosar. vel aq. rosl. plantag. superuiui; vel 🜋 & oxycratum vsurpantur, iisque lintea imbuuntur & articulis partibúsque intermediis applicantur, vel adstringentia puluerisata & liquidis mista adhibentur.

Vulgare defensiuum est quod

℞. *boli Arm. sang. dracon. terra sigill. santal. omnium ana* Vnc. j. *ol. rosar. myrtin. ana q. s. cera parum, aceti rosl.* Vnc. j. Misc. & coqu. ad aceti consumpt. Meritò tamen in his oleum suspectũ habetur, vt & cera. Nam pingui & vnctuosâ suâ substantiâ partes emolliunt, & si diu inhærent, quóque calefaciunt. Ideóque tutius est, pulueres tales solùm cum aq. rosl. vel oxycrato, & si fortius adstringere velimus, cum albumine oui conquassato mista applicare. Ita enim tenaciùs parti adhærescunt, eámque constringunt.

Vt ℞. *boli Arm. sang. drac. ana* Vnc. j. *flor. rosl. rubr. balaust. myrtillor. santal. rub. cortic. granat. ana* Vnc. ß. F. puluis, qui postea cum *alb. oui* & *aq. rosl.* vel 🜊 q. s. misceatur.

Deriuatio. Deriuationem denique etiam h. l. adhibere possumus, quæ sanguinem illum respicit, qui in partem quidem iam influxit, nondum tamen extra venas in partis spatia effusus est, sed adhuc in venis fluctuat. Neque enim sanguis, qui iam parti impactus est, aut iam concoqui, aut in pus mutari incipit, deriuari potest, cùm & crassior iam euaserit, & ad locum in quo non facilè refluere possit, consistat, atque ita ad motum ineptior sit & à natura ad coctionem auidiùs retineatur. E quo facilè patet, quo tempore instituenda sit deriuatio, nimirum in principio quidem inflammationis, non tamen mox in primo morbi insultu sed versus augmentum iam vergente principio, quando scilicet reuulsione & euacuatione iam adhibitâ & præmissâ, sanguis ampliùs non adeò copiosus est, nondum tamen partibus tenaciter inhæret, sed adhuc fluxilis est. Quare & illud, quod sparsim vsurpatur,

consistente

coexistente inflammatione deriuationem adhibendam esse, id non de ipso statu aut declinatione morbi accipiendum est, sed potiùs de posteriore principij parte.

Quomodo. Atque in deriuatione illâ venarum cum parte affecta communitas, cuius supra mentio facta, maximè obseruanda est. Si enim sanguis, qui in venis partis affectæ est, deriuatione ad vicina trahi debet, omninò talis eligenda est Vena, quæ ad partem affectam pertingat, quæ si aperiatur, claram & euidentem vtilitatem affert. Modum autem quem in missione sanguinis pro deriuatione seruare debemus, tradit Hippocrat. 7. *de vict. rat. in acut. t.* 10. eoúsque, *inquit*, sanguis est auferendus, donec rubicundior & flauior multum, vel pro rubeo liuidus fluxerit. Quicquid enim, vt Galenus docet ibid. sanguinis in phlegmone continetur, id caloris abondantiâ in colore permutatur, reliquum autem in omnibus partibus simile permanet. Eam ob caussam sanguine, qui in totum corpus spargitur, pituitoso existente, rubicundior sanè erit, qui in eo, quod phlegmone obsidetur, latere continetur. Quod si sanguis in totum corpus diffusus rubicundior fuerit, is procul dubio, qui ad phlegmonem est adustus assatúsque, in nigrum mutabitur. Coloris itaque mutatio ex parte affecta sanguinis translationem significat, quæ tamen ob virium imbecillitatem semper expectari non potest.

Atque his modis humores, qui ad generationem phlegmones confluunt, à parte affectâ remoueri possunt. Ex quibus tamen repellentia & deriuantia etiam ad humoris, qui in partem affectam confluxit, amotionem nonnihil faciunt. Nam repellentia, etsi inprimis humorem, qui influit, & adhoc in venis partis continetur, reprimunt; tamen & eum, qui recens extra venas illas elapsus est, & nondum impactus, rursum in venas retrudere, & ex parte reiicere possunt. Neque enim impossibile est, humores è venis elapsos, in easdem remeare, sicut id multa tumorum in cute genera docent, qui interdum in aëre frigido subitò euanescunt. Deriuatio itidem etsi humores extra venas elapsos vix reuocat, tamen sanguinem, qui in partis inflammatæ venis fluctuat, ad partes vicinas trahere & per eas euacuare potest.

Euacuatio. Cùm tamen rarò solo repellentium & deriuantium vsu tota materia ex parte inflammatâ euacuetur, sed post eorum vsum plerumque aliquid relinquatur, aliis modis id euacuandum. Euacuatur autem dupliciter: vel insensibiliter, & per ἄδηλον διαπνοήν; vel sensibiliter & manifestè. Insensibiliter euacuatur materia per medicamenta diaphoretica, digerentia, discutientia, & resoluentia dicta. Sensibiliter per scarificationem & partis, pure generato, apertionem. De priore modo prius agemus & de discutientibus dicemus.

Discussio. Cùm autem resolutio vel discussio nihil aliud sit, quàm euacuatio humoris per insensibilem transpirationem, hinc facilè manifestum euadit, illud, quod debet discuti, debere esse tenue, non crassum nimis; cutem ipsam non nimis densam. Nam si materia nimis crassa sit, in vapores facilè resolui non potest: sin autem cutis nimis densa sit, sicut etiam si materia nimis profundo loco hæreat, nec viam exeundi facilè inuenit, nec medicamenta nisi fortia eò penetrant.

Discutientia quæ. Porrò medicamenta digerentia cùm omnia sint calida, vt paulò post dicemus, mox in principio inflammationis non sunt adhibenda, sed tùm potiùs, vtendum repellentibus, ob caussas supra dictas. Vergente autem versus augmentum inflammatione, aliquid digerentium repellentibus admiscendum est. Atque ita semper quantitas discutientium augenda est, donec tandem in declinatione sola adhibeantur. Sunt verò omnia digerentia seu diaphoretica calida. Resolui enim, attenuari, & in halitus conuerti non potest humor, nisi à calore. Magna autem calidorum est differentia. Alia enim solum rarefaciunt, aut vasorum orificia aperiunt, alia humores incidunt, alia attrahunt: alia etiam vrunt. A quibus omnibus differunt διαφορητικὰ medicamenta, & hanc peculiarem vim habent humores resoluendi & in vapores conuertendi; quæ facultas non ita facilè per caussas describi potest, sed potius experientiâ & effectu deprehenditur. Et quod ratione definiri non potest, id experientiâ & vsu suppletur. Etsi autem omnia medicamenta διαφορητικὰ sunt calida, & à certo mixtionis λόγῳ hanc vim obtinent; tamen inter ea alia sunt fortiora, alia debiliora. Mitiora sunt *chamamelum, melilotus, radices althææ, liliorum alborum, fœnigræci, farina lupinor. orobi, cicerum panis fermentatus, adeps anserinus, oleum vetus.* Fortiora sunt, *anethum, origanum, thymus, pulegium, hyssopus, calamintha, marrubium, radix ireos, ruta, saluia, semen anisi, fœniculi, carui, flores sambuci, ammoniacum, bdellium, galbanum, adeps taurinus, vrsinus, ol. rutaceum, laurinum.* Validissima sunt: *Nitrum & Spuma Nitri, Sulphur, calx,* & similia.

Leuioribus vtimur, cum materia est in loco minus profundo, pars affecta & ipsum corpus est mollius ac laxius, inflammatio exigua: si verò maior sit inflammatio, & materia loco profundiore sita, ipsum corpus durius & densius, fortiora sunt adhibenda. Cautè tamen fortioribus discutientibus vtendum est, ne per ea, discussis & resolutis tenuioribus humorum partibus, ac crassioribus relictis, tumor induretur, ac malum insanabile efficiatur, quod commodissimè præcauebitur, si fortiter discutientibus etiam humectantia & emollientia admisceantur. Cauendum etiam est, ne discutientia sint mordacia, ne mordicatione dolorem excitent & fluxionem augeant.

Componuntur autem ex materia illa medicamentorum iam enumeratâ variæ remediorum formulæ. In fine principij inflammationis & augmento talia conueniunt:

℞. *farin. hord.* Vnc. ij. *sem. lini*, Vnc. j. *puln. flor. chamamel.* Vnc. ß.

Coq. in aceto, & adde *ol. rosac. chamam. ping. gallina ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *maluæ, parietar. plantag ana* M j.

Coqu. in aq cui pauxillum aceti sit admixtum, & minutim contundantur.

Contusis adde *farin. hord.* Vnc. ij. *sem. fœnigræc.* Vnc. jß. *ol. ros. chamam ana q. s.*

F. Cataplasma.

Cataplasma ad prohibendas vulnerum & alias Inflammationes vtilissimum.

℞. *puln. fl. chamamel. ros. rubr. absinth. farina hordei, part. æqual.* Coq. in *aq. pura.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *puln flor. chamal. ros. rubr. absinth. farina hordei ana* Vnc iij Coq. in *aq. communi.* addatur *ol. ros.* Vnc. jß.

F. Cataplasma.

In statu talia possunt adhiberi.

In statu. ℞. *flor. chamam. meliloti, folior. maluæ ana* Mß. *ros. rubr.* M ij.

Coq. in vino austero, & adde *farina fœnigræci* Vnc. j. *ol. chamamel. q. s.*

F. Catapl.

Vel ℞. *radic. lil. alb.* Vnc. j. *flor. chamamel. meliloti ana* M j *rosar. rubr. summitat. anethi ana* Mß.

Coq in *aq. simpl.* & contundantur minutim, addatúrque *farin. sem. milij, fœnigr. hordei ana* Vnc. j. *croci* Drach. ß. *ol. chamamel. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *medull. panis tritici* Vnc. vj.

Coq. in *aq. ſ.* & adſpergatur ſubindè *pulu. flor. chamameli, meliloti, ana* Vnc. ß. *roſ. rubr.* Drach. ij. *croci* Drach. ß.

F. Cataplaſma.

In declinatione. In declinatione denique talia vſurpanda.

℞. *rad. alth.* Vnc. j. *fol. malu. origani, flor. chamam. meliloti ana* M ß. *ſem. lini. fœnigr. anethi ana* Drach. ij.

Coqu. in aq. ſ. q. & F. Fotus cum ſpongiâ.

Vel ℞. *pulu. flor. chamam. ſambuci, meliloti ana* Vnc. ß. *ſem. aneth.* Drach. ij. *farin. ſem. lini, fœnigr. fabar. ana* Vnc. j. *ol. anethini, chamamel. ana q. ſ.*

F. Cataplaſma.

Hoc tandem de digerentibus eſt notandum, ſi materia ſit craſſior, vt digerentia officio ſuo ſatisfacere non poſſint, danda eſt opera, vt materia apta ad diſcuſſionem & *διαφόρησιν* reddatur, quod fit per emollientia. Itaque tùm, quod antè etiam monuimus, non ſolùm abſtinendum à valdè calefacientibus & ſiccantibus, cùm humidum, quod eſt in tumore, diſcutiant & abſumant, materiam indurent, atque ita incurabile malum reddant: ſed etiam adhibenda malactica, quæ moderatè calefaciunt, ſimúlque non validè exiccant, verùm potius humectant, qualia medicamenta inter ipſa digerentia antè enumerata inuenire eſt, vt eſt *adeps gallinaceus, anſerinus, rad. althea, & lilior. albor. malua, ſem. lini, fœnigr. bdellium, ammoniacum*, & ſimilia, quæ omnia in materia craſſiore commodiſſimè adhibentur vt de emollientibus ſuo loco dicetur. Atque hoc modo materia in inflammatione contenta per inſenſibilem tranſpirationem remouetur.

Senſibiliter autem effundi diximus vel per ſcarificationem, vel per partis apertionem, poſtquam pus generatum eſt. Quantum quidem ſcarificationem attinet, eam adhibendam cenſet Galenus, *cap. 95. art. parua*, dum ſcribit: *Maximè verò euacuabis ſi in ſpatiis intermediis aliquid contineri animaduertas, & ſcarificationis auxilio, & medicamentorum qua vim habent diſſoluendi.* Et *cap. 2. de tumor.* ſcribit: *Inuentum eſt à Medicis, tùm non modo calefacientibus diſcutere, ſed etiam aliquid ipſius ſanguinis ſenſibiliter euacuare, ſcarificationibus in cute factis.* Verùm ſciendum, hic diligenter attendendum eſſe, an materia in pus mutari poſſit, necne. Si enim ſuppuratio ſperanda eſt, ſcarificationes locum non habent. Si verò materia in pus non mutetur, nec tamen etiam ſpes ſit, medicamentis planè eam diſcuti poſſe, ſcarificationes & cucurbitulæ adhiberi poſſunt. Sunt enim ſcarificationes & cucurbitulæ efficax planè remedium ad ea euacuanda, quæ in alto hærent, & quæ iam in ſcirrhum abitura videntur. Nullo modo ergò inter initia ſunt adhibendæ, ſed demum poſtquam corpus euacuatum fuerit, & phlegmone iam ſubſtiterit, ita vt ampliùs metuendum non ſit, dolore illo qui ex ſcarificatione oritur, nouam fluxionem excitari poſſe; Et tùm ſolùm, cùm illud, quod poſt reliquorum auxiliorum vſum ſupereſt, extrahere animus eſt. In iis tamen ſolùm partibus locum habet ſcarificatio, quæ aliàs ſcarificationem ferunt. Nam ſi inflammatio in parte fuerit, cui aliàs ſcarificatio adhiberi non poteſt, nemo tam temerarius eſt, vt poſt phlegmonem pro euacuatione reliquæ materiæ ipſi cucurbitulas & ſcarificationes adhibere auſit. Sed rarò in hunc vſum adhibentur ſcarificationes.

Suppuratio. Tutiſſima autem & maximè vulgata eſt Inflammationis curatio, vt materia, quæ affluxit, diſcutiatur medicamentis antea propoſitis: Quod ſi obtineri non poſſit, ad alteram phlegmonem curandi rationem accedendum, quæ eſt per ſuppurationem.

Atque hæc omnia de pura phlegmone dicta ſunt. Si verò inflammatio pura non ſit, ſed vel ad Eryſipelatis vel Oedematis, vel Scirrhi naturam declinet, medicamenta his tumoribus conuenientia miſcenda, eâ tamen lege, vt ea quæ phlegmonem reſpiciunt, præualeant.

Curatio Inflammationis in abſceſſum degenerantis.

Si itaque nulla ſpes eſt, inflammationem planè per auxilia hactenus propoſita curari poſſe; quod apparet ex ſignis inflammationis intenſioribus, vt dolore magno, qui indies intenditur, pulſatione & tenſione inſigni: tum iam danda eſt opera, vt materia inflammationis cauſſa quamprimum concoquatur, & in pus mutetur. Neque enim materia nondum concocta, & nondum in pus mutata, rectè euacuari poteſt, & ſi quis partem inflammatam, antequam pus confectum ſit, aperiat, nihil inde educet, malúmque potiùs augebit. Si verò pure iam elaborato pars illa aperiatur, commodiſſimè illud quod in parte inflammatâ ſuperfluum eſt, euacuari poteſt. Materia igitur primùm concoquenda eſt, & à calore natiuo, quantum fieri poteſt, elaboranda. Etſi enim illa materia, quæ in phlegmone continetur, nunquam ita coqui & elaborari poteſt, vt naturæ vtilis & ad alendum partes, apta fiat. Tamen cùm quædam ſint in eâ qualitates, quæ naturæ moleſtæ ſunt, eæ tolli, ac quædam æquabilitas & moderatio qualitatum inſtitui, & humorum corruptorum à bonis, & iis, quæ corpori alendo idonei ſunt, ſeparatio fieri poteſt. Quæ elaboratio humoris hic concoctio & ſuppuratio nominatur. Et cùm quod eſt ſuperfluum & corruptum in parte inflammatâ ab vtili & bono eſt ſeparatum, & qualitates vitioſæ iam ſunt emendatæ, atque ipſa ſanguinis propria ſubſtantia in materiam albam æqualem & leuem fuerit mutata, & in peculiarem locum collecta, vt iam ſine omni difficultate parte aperta poſſit euacuari, tùm pus iam concoctum dicitur, & puris illa in vnum locum collectio *ἀπόστημα*; Latinis abſceſſus nominatur, vt ſupra *cap. 1.* dict. Eſt autem coctio illa in corpore humano ſolius naturæ opus, quæ caloris natiui beneficio humores coquit, elaborat, & ad eam, quam recipere debent, perfectionem deducit, qui quidem calor ſi ſit fortis, pus bonum elaboratur, quod, vt eſt 1. *progn. t.* 42. eſt candidum, æquale, læue, & minimè fœtidum. Si verò debilis, contrario modo ſe habet. Medici itaque officium eſt, fouere ſeu conſeruare & augere calorem natiuum in partibus inflammatis, vt eo faciliùs ſuccedat puris elaboratio. Augetur atque conſeruatur calor, ſi primò eius effluuium prohibeatur, & caueatur, ne qui in partibus exterioribus eſt imbecillior, ab ambiente aëre diſſipetur. Deinde ſi medicamenta calori natiuo ſimilia parti affectæ applicentur, vnde medicamenta, quæ pus mouere debent, talia ſint oportet, qualis eſt calor natiuus in parte, cui applicantur. Et proinde cùm natura noſtra humida ſit & calida, eiuſmodi quoque medicamenta eſſe debent, calida ſcilicet & humida. Deinde ſint Emplaſtica, id eſt, lentorem quendam habeant, vt poros cutis opplere & halituoſi illius caloris effluuium prohibere poſſint. Nam detergentia aut fortiùs calefacientia medicamenta, vt ſunt Cataplaſmata ex *farinâ fabar. fœnigræci, cicer. lupinor.* cùm halitus diſflare permittant, exſiccant quidem, ſed pus non mouent.

℞. *radic. althea* Vnc. iij. *fol. malua, branca vrſina ana* M. 1.

Coctis & contuſis, adde *axung. porcina q. ſ.* M.

Vel ℞. *rad. althaa, lil. albor. ana* Vnc. ij. *fol. malua* M. ij. *caricar. ping.* num. x.

Coctis & contuſis, adde *farina tritici* Vnc. ij. *ſem. lini* Vnc. ß. M. & per cribrum tranſmittantur.

Poſtea

Postea adde *adipis stilla, butyri vel olei lilior. alhor. q. s.*
F. Catapl.

Vel ℞. *rad. alth. cepar. lilior. albor. ana* Vnc. ij. *farinæ tritici* Vnc. j. *sem. lini* Drach. vj. *terebinth.* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *pingued. gallinæ, olei chamæm. ana q. s.*
F. Catapl.

Puris confecti signa. Pus vbi confectum fuerit, danda opera, vt quamprimùm euacuetur. Constare autem prius debet, vtrum pus iam confectum sit. Etsi v. supra, *cap. 3.* de Abscessibus ea de re in genere dictum sit: tamen ea, quæ Inflammationi maximè propria sunt, hic repetenda videntur. Optimum verò signum à tactu sumitur. Atque primò si pars mollis percipitur, dum premitur, & fluctuatio quædam in eâ sentitur, si nimirum duo duarum manuum digiti aut index & medius vnius manus tumori applicentur, ita tamen, vt sese non contingant, sed aliquantum distent, alterque digitus tumorem premat, alter non: tùm enim fluctuatio & motus quidam materiæ, quæ de loco in locum propellitur sub altero digito quieto percipitur. Hîc tamen cautione opus est, ne fallamur, & vel pure confecto, nullum pus subesse putemus, vel partem, etsi pus nullum subsit, aperiamus. Etenim apparet in quibusdam partibus fluctuatio etiam dum sanæ sunt, vt sunt loca circa genua. Contra interdum pus confectum sui indicia non exhibet. De quo etiam Hippocrat. 6. *aphor.* 41. *Quibus in corpore pus nullam dat sui significationem, ob crassitudinem sui aut loci non se prodit.* Nimirum pus interdum delitescit, nec se prodit vel ob loci densitatem duritiémve, aut profunditatem, vt cum abscessus est intra musculos ventris, crurisve, aut articulos magnos latet; sicut & in calcaneo, & plantâ pedis, ob crassitiem cutis: Vel quia pus nimis crassum est, quâ ratione nec ad superficiem propelli potest, nec compressioni digitorum cedit & fluctuat.

Sunt deinde & alia puris geniti & latentis signa. Secundò nimirùm locus ad albedinem declinat, vbi pus iam confectum est, cum antequam pus conficeretur, rubicundior esset. Tertiò, Signa, quæ pus fieri arguebant, remittuntur & calor, dolor, tensio & pulsatio minuuntur; de quo etiam Hippocr. 6 *aph.* 47. *dum pus fit, dolores ac febres magis accidunt, quam confecto.* Coctione enim facta, aliquid materiæ & vaporum est resolutum, & materia in pus mutata in vnum locum collecta, vnde etiam sensio amplius non tanta est, & reliqua quoque symptomata remittunt. Quartò, in eminentiam & mucronem quasi tumor propendet, etenim natura pus elaboratum in vnum locum cogit, & quantum potest ad exteriora, & locum, per quem effundatur, protrudit.

Ex his itaque si animaduertamus, pus iam confectum esse, danda est, vt diximus, opera, vt ex parte affectâ quamprimùm euacuetur. Nam si pus diutiùs detineatur, membri temperiem euertit, partes vicinas corrumpit, vlcúsque sinuosum euadit, vel in fistulam degenerat, quod præcipuè contingere solet, cùm materia est acris & maligna, vel ad articulos, ad anum, & similes partes est inflammatio.

Puris ex abscessu euacuatio. Modus autem euacuandi, vt supra *etiam cap. 3. de abscessu in genere* dictum, est duplex: Vel per partis apertionem, vel per insensibilem transpirationem. Et vulgò quidem plerúmque statim aperitur Vomica, & quidem satis commodè. Galenus tamen 3. *meth. med. cap.* 15. non protinus ad apertionem progreditur, sed prius exhalationem & insensibilem discussionem molitur. Et præcipuè hoc fit in strumis & partibus glandulosis. Nam si tales partes aperiantur, & ab ambiente aëre alterentur, vlcera difficilis curationis & diuturna inde fieri solent. Verùm hic magnâ cautione opus est. Nam cùm resolutio & discussio puris hæc rariùs cor[ru]gat, & non nisi longiore tempore, ac metuendum sit, ne interea partes vicinas corrumpat, sinúmque efficiat, omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Etenim si pus fuerit bonum & laudabile, tenuius, non multum, in loco non profundo, sed in superficie, si cutis sit mollior & rarior, discussionem forsan sperare licet. Si autem contrario modo sese res habeat, & pus non sit bonum, crassum, loco profundiore hærens, cutis sit densior, resolutionem tentare, & differre apertionem non caret periculo. Vbi autem spes resolutionis datur, valentioribus digerentibus ad hanc discussionem est vtendum. Tale est medicamentum quod Paulus Ægineta, *lib. 4. cap.* 18. habet, quod concoctos iam abscessus exprimit, non concoctos penitus discutit.

℞. *lapid. pyritæ, ammoniaci ana* Vnc. jß. *farinæ fabar.* Drach. vj.

Excipiantur *resinâ liquidâ*, pellique liquidum medicamentum inducatur, & non auferatur, donec sponte sua decidat.

Vtile est & hoc:

℞. *Ammoniaci* Vnc. ij. *galbani* Vnc. ß. *lithargyri* Vnc. iij. *ol. antiq. q. s.* F. Linimentum.

Abscessus apertio. Quod si, quod & rariùs accidit, pus insensibiliter discuti non potest, sensibiliter effundendum & euacuandum est, aperto abscessu. Rumpitur autem abscessus vel per se, vel arte aperitur. Per se aperitur abscessus, dum expectamus, donec pus ipsam cutem erodat; quod facere licet, si tumor nõ sit adeo magnus, inprimis verò si in summâ cute sit & carne, & sub cute non adeo densâ. Verùm tutum non est, semper apertionem spontaneam expectare. Nam, vt Galenus, *2. ad Glauc. cap. 6.* hac de re scribit, vbi tumores, qui ad abscessum veniunt, tardiùs secti fuerint, aut ob medicantium imperitiam, aut eorum, quibus medela adhibetur timiditatem, qui secari non patiuntur, sed expectant, vt longiore tempore cutis erodatur, contingit sæpius vniuersam cutem à pure circa abscessum aggregato valdè extenuari, instar τῦ ῥάκους, id est, laceræ vestis. Vnde & illi nomen ῥακώδης, id est, lacerosum, inditum à Medicis: idque si accidat, cutis hoc modo attenuata, difficulter postea cum parte subiectâ conglutinatur. *Quando facienda.* Inprimis autem non differenda apertio, & expectanda spontanea puris eruptio, si caro & cutis sit crassior, & si in illâ parte nerui, venæ, & tendines. Tùm enim quàmprimùm aperiendus est abscessus, ne, si differatur apertio, pus corrumpat & corrodat neruos ac tendines, præcipuè si abscessus sit circa articulos. Imò in quibusdam locis, vt circa anum, futuras, vix vltima puris perfectio expectanda, ne partes profundiores putrefiant, & inde vlcus fistulosum aut diuturnum generetur. Si itaque cutis erosio & puris illa eruptio spontanea non potest expectari, aperiendus est abscessus; & quidem loco editiore & eminentiore. Illic enim cutis tenuissima est: simul etiam loco decliuiori & inferiori est aperiendus, vt pus faciliùs egredi possit. Aperitur autem vel ferro, vel medicamentis. Ferro aperitur vel ignito vel secante. Ferro ignito rarissimè vtimur, & non nisi vbi maxima vrget necessitas, vt si tumor sit in partibus venosis & arteriosis. Ibi enim ferro candente hæmorrhagia prohibetur. Frequentissimè verò secante aperitur, quod acutissimum esse debet, vt sine dolore intensiori perficiatur sectio, & si fieri potest, ægroto non aduertente. Videndum autem semper vt quàm minimæ fiant sectiones, ita tamen paruæ, vt necessitati succurrant, & per vulnus pus patentem exeundi viam habeat. Nã si minus sit vulnus, quàm vt pus rectè exire possit, tùm partem comprimere opus est, ex quâ compressione dolor excitatur, & callosum fit vlcus, vnde fistula oriri potest. Si verò maius sit vulnus, & cicatrix fit maior ac turpior, & partes subiectæ ab ambiẽte alterantur, & pars interdum imbecillior redditur.

Celsus,*lib.7.cap.2.* iubet sectionem fieri ad similitudinem myrti folij,id est,simplex sectio est facienda , sed ita longa , vt labiis dilatatis vulnus referat similitudinem folij myrtini Interdum vnica sectio non sufficit,sed maiores sinus, vt Celsus, *ibid.* docet , interdum duabus aut pluribus lineis incidendi sunt. Est & hoc obseruandum , vt sectio fiat secundum fibras, seu villos musculorum. Procedunt autem fibræ plerunque secundum longitudinem corporis , nisi in quibusdam locis,vt in fronte. Faciendum autem hoc est , ne motum & actionem membri lædamus , quod tamen obseruare opus non est, si tumor sit in superficie,& subcutaneus,sed tùm solùm , cùm pus hæret in ipsâ musculi substantia. Inprimis verò obseruandum est,vt fugiamus neruos,sicut & venas & arterias. Instrumenta, quibus vtimur pro apertione abscessuum, plura sunt,Est primò nouacula; deinde gladiolus myrtinus,quem vulgò Lancettam vocant; tertiò gladiolus oliuatij figurâ: quartò etiam aperiunt nostrates abscessus scalpello vel phlebotomo. Pro ratione autem circumstantiarum hæc instrumenta varient nec. sse est. Nam si abscessus fuerit loco profundiore,& cutis sit crassior, etiam profundiore sectione opus est.Si autem fuerit subcutaneus,sectione profundâ non eget.

Sed quia multi non admittunt sectionem , ideo medicamenta adhibemus, quibus abscessus aperitur. Sunt autem medicamenta illa non eiusdem generis, alia sunt debiliora,alia fortiora. Fortioribus non temerè vtendum est. Nam & morbum prolongant, & malam intemperiem in parte inducunt , & alia symptomata mala gignere possunt. Mitiora itaque primò adhibenda,quæ potiùs maturant , & materiam ad summitatem tumoris trahunt , simulque cutem ibi subtiliorem & teneriorem reddunt , quàm verè erodunt & cutem rumpunt. Talia sunt:

℞. *rad.althea,lilior. albor. ana* Vnc.j. *allij,ceparum sub cinerib. coctarum, farina sem. fœnigr. caricar. ping. ana* Drach. ij. *massa Panis bene fermentati non cocti* Drach.jß.*ol.lilior.alb.butyri,pingued.porci.ana q.s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *cepar. allij,rad.althae part.aq.*

Coq.ad mollitiem,contusis adde *farina fœnigraci*, part. j.*pingued. porci veteris q.s.* Misc. Fortius est, quod

℞.*fermenti acris* Vnc. ß. *ceparum sub prunis coctarum* Vnc. j. *stercoris columbini* Drach. j. *saponis nigri, pinqued. suilla ana q.s.* Misc.

Idem præstat Emplastrum *Diachylon* mistum cum *semine sinapi,ficubus & sale.*

Talia autem medicamenta præcipuè eâ parte , quâ abscessus acuminatus est,apponuntur , & circumcirca apponitur aliquid ex maturantibus simpliciter, vt diachylon,in finem hunc in medio perforatum. Fortissima sunt,quæ cauteria potentialia vocantur, qualia descripsimus in Institutionibus , inter quæ vt efficacissimum,ita tutissimum est,quod paratur è lixiuio, è quo sapo paratur,de quo in Institutionibus. Cauterij autem talis sumitur particula ad quantitatem dimidij ciceris , & parti hoc modo applicatur : Sume telam Emplasticam cuti bene adhærentem , in medio eius excinde paruum foramen , adhuc angustius, quàm volumus esse cauterium. Hinc sume cauterium & sputo madefactum applica cuti per foramen excisum patenti , & postea aliud Emplastrum superpone, Post horas duas aut tres cauterium cum Emplastro amoue,quo remoto pars apparet nigra,mollis,& sine sensu. Pars hæc exusta vt tollatur , illinatur butyro sine sale,vel pinguedine porcinâ , aut aliquo è digestiuis. Quod si foramen satis amplum non sit , facilè dilatari potest , si nimirum vel spongiola , vel radix gentianæ , vel rapi exiccati indatur. Hæc enim imbuta humiditate dilatantur , & foramen extendunt, atque amplius reddunt. Spongiola ita paratur:spongia imbuitur albumine oui conquassato bis vel ter, deinde arctè colligatur vndique & in vmbrâ siccatur : exiccatæ particula sumitur, & in vlcus imponitur. Verùm quia eschata vix intra aliquot dies decidit,& tàm diu pus nisi statim sub cute hæreat , in abscessu detineatur , tutius longè est ferro abscessum aperire.

Aperto iam quocunque modo abscessu pus est euacuandum,sed non semper totum vnâ vice,Nam si abscessus fit magnus , qui multum puris contineat, apud arterias & venas,totum pus vnâ vice euacuare non licet,ne simul multi spiritus euacuentur & dissipentur , atque ita æger animo deficiat , & debilitetur,sed paulatim potiùs pus est emittendum , præcipuè si æger sit debilis,mulier prægnans, puer,aut senex Euacuato pure si in circumferentia vel dolor adsit,vel reliquiæ materiæ non suppuratæ appareuerint, ipsúmque pus non sit bene maturum; dolor est leniendus , & inprimis reliquiæ materiæ in pus sunt conuertendæ , medicamento aliquo concoquente, quod vulgò digestiuum vocant. Tale est , quod fit ex *ol.ros.& vitello ouorum* ; dolorem enim lenit , & puris generationem adiuuat.

Vel ℞. *terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui num.j. manna thuris* Drach j.*ol.ros.* Drach.iij. Misc. Vtile est & Emplastrum *diachylum simplex.*

Hoc cùm iam peractum est,& apparente iam coctione , ad ea,quæ expurgant,deueniendum est Neque enim caro generari,neque conglutinatio fieri potest, nisi pars antea mundetur : vnde

℞. *terebinth. clara* Vnc.j. *mellis ros.* Drach. vj. *oui vitellum vnum.*

Parùm coquantur,& postea adde *croci* Scrup.j. *farina hordei pa. um.*

Si maiore mundificatione opus sit,potest addi *succus Apij.*

Vt ℞. *mellis crudi, farina hordei ana* Vnc.j *succi apij* Vnc.ß *croci* Scrup ß.Misc.

Si adhuc maiori mundificatione opus est , potest aliquid de *Vnguento Ægyptiaco* addi.

Vtile est & *centaurium minus* , & *Aristolochia rotunda.*

Vt ℞. *succi centaur.minor.* Vnc.ij. *apij* Vnc.j.*mellis* Vnc.iij.

Bulliant simul , postea adde *farina hordei & orobi ana* Drach.vj.

Subtractis ab igne,adde *terebinth.* Vnc.j. *puln. rad. iridis.* Drach.j.Misce.

Mundato abscessu carnem generantia adhibenda: Qualia autem sint illa medicamenta , prolixè docet Galenus,*3.meth.med.cap.2.3.4.& in Instit.* dictum.

Exempli gratia :

℞. *thuris,mastich.ana* Vnc.ß.*colophon.*Vnc.ij.*ol.ros. mellis ana q.s.*Misceantur.

Vel ℞. *consolida maior.* M.j *betonic. hyperici , cauda equina,ana* Mß.

Coq.in Vino & contundantur. E contusis exprime succum.

Adde *thuris,mastichis ana* Vnc.jß.*sang. dracon.*Vnc. j. *mellis,terebinth.ana q.s.*

Coq.ad succorum consumptionem.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *myrrh. aloës , sarcocolla ana* Vnc.j. *mellis* Drach.vj.*vini albi q.s.*

Coq ad spissitudinem.

Vbi vlcus fuerit carne repletum, epulotica sunt adhibenda, de quibus etiam *in Instit.* dictum, vt est *Emplastrum Diapalma*, seu *Diacalcitheos* , de *Minio Vigonis*, & alia, quæ passim sunt nota.

CAPVT

CAPVT VI.

De Sinibus.

Sinus. ACcidit verò non rarò, vt quamuis pus ex abscessu effundatur, is iterum tamen repleatur, vnde cutis adiacens carni subiectæ non coalescit, glutinaturque, sed cauitas quædam relinquitur, tandemque cutem cum subiectis corporibus agglutinandi difficultas quædam suboritur, quem affectum Græci κόλπον, Latini Sinum appellant, cum nimirum abscessus & vlceris initium satis angustum apparet, profunditas verò se in latitudinem diffundit.

Caussæ.

Caussæ. Sunt autem sinuum caussæ plerumque abscessus, seu tumores supputati, tardiùs aperti, aut non bene mundati. Pus enim si diutiùs in profundo detineatur, acrem & erodentem quandam qualitatem acquirit, & cuniculos quasi molitur, atque ad affectam hoc modo partem ex vicinis, imò vniuerso corpore excrementa, & qui suparabundant, humores confluunt, vndè postea tales sinus difficulter conglutinari & carne repleri possunt.

Differentia. Est verò sinuum magna diuersitas, non solùm enim dimensione quantitatis differunt, vt alius sit minor & breuior, alius verò profundior aut latior; aut figurâ, quod alius sit rectus, alius flexuosus, huius illiusvè figuræ, sed imprimis situs & positionis modo, quod ea differentia curationem non parùm variat. Qui enim sursum tendit, meliorem curationis spem præbet, cùm per eius orificium pus facilè effluere & euacuari possit. Qui verò deorsum tendit, pus diutiùs retinet, quod retentum partes amplius corrumpit & erodit. Quare talis sinus non curatur, nisi ex aduerso aperiatur, vt pus liberè effluere possit. Ne verò hæ differentiæ Medicum lateant, sed vt sciat, quo vergat sinus, & quantus sit, explorandus est turundis, siue specillis argenteis aut ferreis, item cereis candelis, aut similibus in profunditatem sinus blandè immissis. Danda verò opera, vt sinus quamprimùm curetur. Nisi enim celeriter curetur, callum contrahit, & durus efficitur spatio temporis, nec postea curam facilem suscipit.

Prognosis. Quid tamen sperandum sit, indicant ipsius partis affectæ qualitates, & inprimis materia, quæ è sinu effluit. Si enim ea sit multa, non cocta, in sinu dolor percipiatur, aut tumor appareat, nondum sanationis spes adest. Si verò pus sit paucum, bonum, album, absit dolor, & totus locus sit æqualis; carne iam impleri sinum argumento est.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, caussa sinus cùm sit cauitas & vnitas soluta: Vnitas soluta vnitionem indicat, cauitas verò repletionem. Vniri verò ea quæ dissident, non possunt, nisi priùs cauum repleatur. Quapropter priùs cauitas replenda. Verùm neque cauitas carne repleri potest, nisi partis temperies sese rectè habeat, & ab omnibus sordibus liber ac mundus sit sinus. Itaque primò danda est opera, vt si aliqua intemperies adsit, illa remoueatur, & sinus probè expurgetur. Ac proinde nisi vel orificium sinus deorsum spectet, vel membrum ita locari possit, vt sanies liberè effluere queat, ante omnia puri exitus patefaciendus. Si orificium abscessus versus inferiora patet, pus habet liberum exitum, talisque sinus mundificantibus adhibitis facilè sanatur. Si verò orificium est in loco superiore, necessum est, vt puri liberum exitum moliamur.

Quod fieri potest, duplici modo, vel tota cauitate dissectâ, vel in parte inferiore saltem orificio aperto. Vtilius equidem est totum sinum aperire; cùm ita faciliùs purgari & sanari vlcus possit. Sed cùm id semper facere non liceat, cùm nimirum sinus magnus est, & pars sine periculo tota dissecari non potest, interdum in imo saltem sinum aperimus. Quo facto, sinuque aperto, diligenter is expurgandus & exiccandus est, ne quid puris relinquatur. Nam si quid relinquitur, inde fistulæ & recidiuæ oriri solent. Ac quamuis conglutinari videantur partes, tamen non rectè cohærent, sed postea iterum abscedunt. Ad puris autem euacuationem non parum faciunt fasciæ & puluini, si iis pars arctè à superiore sinus parte versus eius orificium comprimatur & constringatur. Medicamenta autem in hunc vsum accommodata sunt: aqua decoctionis hordei, Melicratum, quod satis purgat, ita vt eum sinum, cuius orificium loco inferiore est, ad glutinationem aptum solùm reddere possit; mulsum, quod simul roborat & purgat, *resina terebinthina, mel rosatum, farina hordeacea, fabacea, orobi, lupinorum; lixiuium, spir. vini, aqua thermarum, aq. aluminis, oxymel. Vnguentum Ægyptiacum*, quæ fortiora sunt, & in vlceribus sordidioribus saltem adhibenda.

Ex his varia possunt fieri composita, vt:

℞. *mellis rос. colat.* Drach. vj. *farin. hord. q. s.* ad inspissationem.

Vel ℞. *mellis ros. col.* Drach. vj. *terebinth. claræ* vnc. j. *succi apii, absinth. ana* vnc. ß. simul coquantur. Deinde adde *farin. fabar. hord. lupinor. ana q. s.* Misce.

Cùm verò sinus interdum sint plures, aut maior eorum sit profunditas, vt eos plane aperire non sit possibile, nec etiam vnguenta per totam eorum cauitatem penetrare possint, tùm præcipuè liquida abstergentia magis probantur, vtpote, quæ se in omnes sinus partes insinuare possunt: & talia medicamenta inijcienda sont per syphonem aut fistulam, atque iniecto medicamento orificium concerpto linteamine, aut lanâ bombycinâ aliquandiu obstruendum erit, ne medicamentum mox effluat, vt:

℞. *hord. integri* P. iij. *centaur. min. absinth. ana* P. ij. Coq. in melicrato, F. iniectio.

Vel ℞. *aq. decoct. hordei, melicrati, ana* vnc. ij. *vnguenti Ægyptiac.* vnc. ß. Misce. & iniiciatur.

His itaque medicamentis si vlcus fuerit purgatum, medicamenta carnem producentia sunt adhibenda. Quanquam enim ipsa natura carnem generat: ars tamen medicamentis catenus ei subuenit, quatenus excrementa, quæ ei impedimento sunt, submouet. Nam partem quamlibet etiam sanam duplex excrementum generare & extra corpus propellere notum est: Vnum tenuius, quod plerumque per insensibilem transpirationem expirat, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur: Alterum crassius, quod extrinsecus corpori adhærescit, & sordium nomine appellatur. Hæc excrementa cùm in parte læsâ, vtpote imbecilla à natura extra vlcus propelli non possunt, in vlcere hærent, & crassum excrementum vlcus sordidum reddit, tenue verò humidum. Quæ excrementa cum naturæ in generatione carnis impedimento sint, tollenda sont, sordes nimirum illæ detergendæ, humiditasque exiccanda est.

Medicamenta autem quæ hoc præstant, σαρκωτικὰ seu carnem generantia appellantur, non quod ipsa reuerà carnem generent, quod solius naturæ opus est, sed quod, vt diximus, impedimenta tollant, & naturæ sanguinem talem sufficiant, è quo bona caro generari possit. Sunt verò talia sicca, sed non nimiæ siccitatis, verùm talis, quæ modicè partis affectæ temperiem excedat. Cùm autem non sit idem modus siccitatis in omnibus corporibus & membris, etiam non eadem materia est vtilis ad carnem gignendam

in omnibus corporibus & membris, ſed quæ ſicciora ſunt corpora & membra, ſiccioribus egent medicamentis; quæ verò humidiora ſunt, minus ſiccantibus indigent. Mitiora ſunt thus, farina hordei, fabarum: fortiora, farina orobi, radix ireos, ariſtolochiæ, myrrha, tutia, pompholix, & ſimilia. Equibus compoſita in rem præſentem parare licet.

Vt ℞. *terebinth.* Vnc. ij. *thuris, maſtich. colophon. ana* Vnc. ß. *ceræ, ol. roſ. ana. q. ſ.* F. Vnguentum. Fortius eſt, quod

℞. *ariſtoloch. rotund. iridis, conſolid. (maior.) ana* Drach. ij *maſtich. thuris, myrrh. aloes ana* Drach. j. *mellis, terebinth. ana q. ſ.* Miſc.

Si corpus ſiccius ſit, & dura caro generanda ſit, ipſúmque vlcus pateat, etiam forma ſicca poſſumus adhibere medicamenta, & pulueres ſarcoticos conficere, qui inſperguntur.

Vt ℞. *thuris maſtich. colophon. part. æq.* F. Pulu.

Vel ℞. *aloes, thuris, ſarcocoll. ſang. dracon. ana q. v.* F. puluis.

Si verò ſinus non pateat, ſarcotica liquida per ſiphonem eodem modo quo mundificantia, iniicienda ſunt, & clauſo orificio in ſinu aliquandiu linquenda; In quem finem poteſt iniici vinum auſterum, in quo thus coctum ſit, vel decoctum ex Ariſtol. ſymphyto, caudâ equinâ, roſis & ſimilibus, cum vino, cui addi poſſunt thus, myrrha, aloë.

An autem ex his medicamentis partes ſinus profundæ coaluerint, & bene glutinatæ ſint, indicat illud, quod effluit quod ſi eſt paucum, benè coctum, atque prætereà in ipſo ſinu dolor non percipitur, glutinationem fieri indicio eſt. Si autem quarta aut etiam ſeptima dies tranſierit, & nihilominus humor crudus ex vlcere manat, ſignum eſt, ſinum nondum coaleſcere, neque carnē generari, ac proinde tunc medicamenta fortiùs exiccantia, ſine mordicatione tamen, adhibenda ſunt. Vbi iam quodammodò eſt repletus ſinus, aliquid ex glutinantibus eſt adhibendum, quod teneram carnem quæ genita eſt blandè ac ſine acrimoniâ cogat, qualia sũt quę Græcis ἔναιμα dicuntur, quaſi diuiſas partes coniungant, ac recentia vulnera curent, qualia plurima deſcripſit Galenus, *l. 2. de compoſ. med. ſec. gen. c. 21. & 32.*

Poſtquam medicamentum glutinans fuerit appoſitum, iubet Galenus ſpongiam nouam quam molliſſimam ex mulſo vel vino circumiicere, quam alij etiam decocto cortic. granator. roſ. & ſimilium, imbuunt, vt nimium exiccet, manantemque è ſinu ſaniem excipiat, quæ alioquin partem facilè erodere, aut pruritum excitare poſſet, atque alligatio incipiat a fundo ſinus & tendat verſus orificium. Sed & faſciarum circumuolutiones circa fundum magis arctè conſtringantur, ſine dolore tamen, paulatim verò laxentur, neque ad os ſinus, in quo ipſo medicamentum laxo modo ſit alligatum, nec orificium arctè obturet, ſed puri exitum relinquat, in quem finem etiam Emplaſtrum, quod imponitur, eo loco forcipe diſſectum ſit.

Atque hæc ratio ſinus & vlcera ſinuoſa curandi eſt ſecundum Antiquos, & quidem ſatis commoda, & vtilis. Aliam tamen longè faciliorem & breuiorem in Apoſtematibus recens apertis ſe excogitaſſe ſcripſit Franciſcus Arcæus, *l. 2. de curat. vuln. cap. 7.* quo tertio aut ad ſummum quartò die omnis illa apoſtematum cauitas commiſſa atque conglutinata curetur, nihilque hians relinquatur præter apertionem, quæ arte facta eſt, quo pus deflueret atque exprimeretur, idque, nullo aut ægrotantis periculo, aut labore, aut aliâ difficultate. Curandi autem ratio talis eſt. Si tumor aut apoſtema ſit magnum, primò optimè aperiatur, ita vt minor digitus orificio indi poſſit, atque omne pus, quod intus continetur, effluere permittatur, atque ipſo loco leniter compreſſo etiam expellatur. Pure expulſo & euacuato turundâ os ſinus obturetur, atque puluillo impoſito atque obligato vſque in poſterum diem relinquatur. Poſtero die, ligaturâ ſolutâ, vlcus ab omni pure, ſi quod ſubeſt, diligenter mundetur. Deinde fiſtula ſeu cannula plumbea orificio indatur, quæ tanta ſit, quantum eſt ipſum orificium, atque ad cauitatem pertingat, non autem vlteriùs adigatur. Super hoc Emplaſtrum Baſilicum linteo extenſum imponi poteſt, quo fiſtula etiam contineatur, ne excidat, foramine tamen ad ipſum fiſtulæ ſeu cannulæ plumbeæ orificium relicto. Poſtea ex vtróque cauitatis latere ſinguli puluilli triangulares ponantur, ita vt totum cauitatis ſpatium vtroque puluillo repleatur. Sinus verò orificium, qua plumbea fiſtula eſt, liberum relinquatur neque puluillis obturetur, neque ligatione occupetur, vt omne pus, quod ſubeſt, expurgari poſſit, poſtea faſcia locus quem puluilli tegunt, ſine dolore conſtringatur, ita quidem vt ligatura incipiat à fundo & tendat verſus orificium, quo omne pus, quod intus eſt, verſus orificium, adigatur, atque per illud exprimatur. Hoc modo ſinus obligatus relinquitur in ſequentem diem quo, ligatura, ſoluta quantum caui relictum ſit, explorandum eſt, vt cognoſcamus, an omnia loca puluilli attigerint. Quæ enim puluillis ſubiecta fuerunt omnia conglutinata reperientur. Quod vbi inuentum eſt, rurſus puluilli eodem modo, quo antea iacebant, ligabuntur, atque in poſterum diem relinquentur. Quod ſi nonnihil humoris aut puris aliquo in loco relictum videatur, id puluillis per faſciam vt antea exprimendum, quo ſimul locus hians coaleſcit. Hoc modo vbi partes coaluerint, puluilli amoueantur, atque vlceri linteum, cui Leoninum Emplaſtrum Autoris aut ſimile ſit inductum, (*diapalma*) imponendum eſt, atque ſingulis diebus ſexies aut octies abſtergendum. Circa hunc tamen modum ſinus & cauitates curandi primò notandum, ipſum feliciſſimè ſuccedere ſolùm in apoſtematibus recens apertis. Nam antiquos ſinus, qui intùs non bene ſeſe habent, & fere ad calloſa vlcera & fiſtulas declinant, priore modo meliùs & tutiùs curare licet. Deinde & hoc obſeruandum eſt, videndum eſſe, an reliquiæ materiæ incoctæ, per partem ſparſæ ſuperſint, quod ex apparente aliquo tumore cognoſcitur; vt & rubore. Alias enim & quandiu aliquid p. n. in parte hæret, glutinatio ſperari non poteſt. Pus quoque ipſum optimè ſit expurgatum.

Tertiò & hoc attendendum, an locus ſatis commodè faſciis obuolui poſſit, vt & puluilli arctè cohæreant, atque ita partes diſſitas comprimant & pus exprimant. Si enim faſciæ hient, nec puluilli, vt debent, partem comprimant, nec pus exprimitur, nec pars coaleſcit.

CAPVT VII.

De Eryſipelate, ſeu Roſa.

OMnino inter Tumores ſanguineos referendus eſt Tumor, quem Græci ἐρυσίπελας, Noſtrates vulgò Roſam, à calore roſeo, appellant. Latini præter Celſum, qui Eryſipelatis nomen retinet, Ignem ſacrum nominant, de quo Lucretius, *lib. 6.* *Eryſipelas.*

Et ſimul vlceribus quaſi inuſtis omne rubere
Corpus, vt eſt, per membra ſacer cum diditur ignis.

Vulgò à Medicis hic tumor ad bilioſos refertur. Verùm non ſine cauſſa dubitatur à quo humore ortum habeat. Nam Galenus ipſe non ſemper idem ſtatuere videtur. Expreſſè enim ſcribit 2. *ad Glauc. c. 1.* tenuiſſimum feruentémque ſanguinem, aut bilem cum ſanguine, calidiorem vtrumque quàm oporteat,

exquiſiti

exquisiti Erysipelatis caussam esse, puram bilem verò non huius, sed herpetis caussam esse statuit. Et, *de tumorib. cap.* 9. scribit, cum biliosus fluor, qui exactus quidem est, excitatur, cutemque exulcerat, herpetem fieri; cùm vero aquosa sanie sanguinéque mistus, minùs acer est, magisque in tumorem partem attollit, quàm vlcerat, Erysipelas excitari. Contrà, *lib. de atra bile, cap.* 5. 14. *morb. med. cap.* 1. 2. 3. 17: 2. *de differ. febr. cap.* 5. *de curan. rat. per sang. miss. cap.* 8. & aliis pluribus locis, bilem huius tumoris caussam esse statuit; quam posteriorem sententiam plerique sequuntur.

Verùm si autoritates seponamus, & rem ipsam spectemus, & Erysipelatis nomen ei tumori tribuamus, qui nostris vulgatissimus, & quæ quotidie circa ægros in morbo tam vulgari fiunt videamus, omnino Galeni sententiam, quam 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *de tumorib. cap.* 9. proposuit, veriorem esse putamus.

Ipse enim color partis affectæ, qui roseus omnino est, sanguinem potiùs quàm bilem caussam esse huius tumoris docet. Et licet tumor iste nonnunquam ex rubro flauescat, id tamen non de omni Erysipelate verum est, sed de quadam eius differentia. Præterea humor, qui hunc tumorem excitat, non tam acris est, ac bilis, & propterea nec exulcerat, nec calorem aut dolorem adeo vehementem infert. Sanguis tamen qui hunc tumorem excitat, tenuissimus & calidissimus est, qui vulgò biliosus appellatur; id quod Galenus etiam, 2. *ad Glauc. cap.* 1. docuit, dum scribit, bilem solam, quando secreta est, & in aliquo membro consistit, Herpetem excitare. Si verò ex sanguine & flaua bile calidioribus, quàm oporteat, mista fluxio fuerit, vel ex sanguine sic feruescente & tenuissimo secundum substantiam, Erysipelas vocatur. Etsi verò aliis in locis plurimis Galenus Erysipelas à bile fieri statuat: tamen quid per bilem intelligat, allegato loco satis declarauit. Et si experientiam & quæ circa ægros fiunt, consulamus, nil nisi illam bilem naturalem alimentarem, quam dicunt, id est, sanguinis calidissimam & tenuissimam partem, sed efferuescentem tam & bili proximam intelligere potuit. Quamcunque verò bilem huius tumoris caussam constituere velis, seu flauam, seu pallidam, seu æruginosam, seu porraceam, non cum iis, quæ in hoc tumore accidunt, conuenient. Præterea prauam qualitatem & peculiarem corruptionem hic humor coniunctam habet; & antequam erumpit, summas angustias excitat, & tales ferè, quales pestis inuadens parere solet, & propterea quoque ad expulsionem alexipharmaca, vt in peste, exhibentur.

Possunt tamen Galeni, aliorumque autorum è bile flaua hunc tumorem oriri dicentium verba in meliorem sensum trahi, si dicatur, per bilem, intelligi naturalem illam sanguinis partem tenuiorem & calidiorem, quæ bilis vulgò, rectiùs sanguis biliosus nominatur, quæ vbi efferuescere incipit, hoc tumoris genus excitat. Et non rarò subtilissimi & calidissimi seri pars aliqua (quam si serum biliosum dicere volueris, non repugno) admiscetur, & tum fieri Erysipelas exulceratum, sed superficialiter saltem, sicut sæpe in facie accidere solet, & vesiculæ aquoso humore plenæ exoriuntur, & cuticula saltem abscedit. Si verò ipsa cutis, quod interdum in cruribus accidit, simul exulceretur, humores adusti admisti sunt, idque Erysipelas non est purum.

Verùm de hoc tumore quantum satis, *lib.* 2. *de feb. cap.* 16. dictum quæ hic repetenda non censemus; cùm ibi videri possint; hoc saltem repeto, morbum primarium febrem esse. Neque enim Erysipelas seu Rosa, nisi cum febre, inuadit, quæ sæpe vno atque altero die antequam erumpit, ægrum affligere solet. Soluitur autem ista febris criticè per hunc tumorem; & proinde sæpe in glandulis sub alis, vel in inguinibus dolor aut tumor aliquis percipitur, donec tandem natura materiam ad extremam aliquam corporis partem depulerit: tunc enim febris solet cessare, etsi tumor aliquandiu in parte affecta hæreat.

De curatione etiam hoc notandum, eam omnino, vt *loc. alleg.* traditum, perficiendam, dandamque operam, vt humor eius continens caussa euocetur, non retineatur, cùm retentus maiora mala inducere soleat, quod vel exemplo illius rustici, apud Guiliel. Fabricium, *cent.* 1. *obseru.* 82. patet, qui cum erysipelate in sinistra mano laboraret, & ex tonsoris consilio per aliquot dies manum & brachium oleo ros. inungeret, dolor, inflammatio, aliaque symptomata magis magisque aucta sunt, ita vt tandem gangræna correpta sit tota manus.

CAPVT VIII.

De BVBONE.

AD Inflammationes & Bubo pertinet. *Est* enim Bubo, vt Galenus, *de differ. febr. cap.* 5. & 2. *ad Glauc. cap.* 1. habet, *inflammatio glandularum in inguinibus.* Cùm enim glandulæ à natura factæ sint, vt ad eas superflui humores à partibus principibus expellantur: si ii confertim, & cum iis sanguis, ad partes glandulosas detrudantur, inflammatio excitatur, id quod in inguinibus præcipuè, interdum & sub axillis, ac post aures accidit, quæ post aures inflammationes Parotides nominantur. *Bubo.*

Cùm autem humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, varii sint, variæ etiam inde oriuntur Bubonum differentiæ. Aliquando enim humores simpliciter vitiosi sunt, nullamque malignitatem coniunctam habent, & ex ea oriuntur Bubones non maligni; aliquando verò materia maligna est, & tunc Bubo malignus excitatur, qui rursus pro materiæ malignæ varietate est pestilens vel Venereus. Verùm cùm de pestilenti *in libris de febribus* dictum sit, Venereus autem ad tractatum de lue Venerea pertineat; in genere saltem de Bubone dicemus.

Caussa.

Ortum autem habet omnis Bubo à sanguine p. n. in glandulas in inguinibus vel aliis effuso; qui tamen semper aliquem humorem vitiosum, qualiscunque etiam ille sit, qui naturam ad excretionem stimulat, coniunctum habet. Vnde etiam caussæ antecedentes, imò & externæ, quæ ad generationem humoris illius faciunt, variæ sunt. Partium principum tamen robur ferè semper coniungitur, quæ quod sibi molestum est, ad partes has ignobiles & emunctoria expellunt. *Caussa.*

Hieron. Fabricius ab Aquapendente statuit, Bubones quosdam oriri saltem à sanguinis copia, & per vim expulsionis, quosdam à sanguine vitioso fieri, & alios morbos sequi, & excitari per modum criseos.

Verùm enimuerò non puto, quod à sola sanguinis copia bubo excitetur, sed semper vitiosos humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, coniunctos habeat. Hoc tamen verum est, quod Bubo nunc alium morbum sequitur, & per crisin seu perfectam seu imperfectam excitatur, interdum nullo alio morbo præcedente. Etsi verò per crisin solùm ii tumores propriè fieri dicantur, qui alios morbos sequuntur: tamen & ii, qui sine aliis morbis oriuntur, à natura prauos & molestos humores expellente, excitantur.

Signa

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Bubo quod in inguinibus vel sub axillis tumor cum renitentia, rubore, dolore apparet, & plerumque febris leuior accedit. Et quidem si per crisin accidit Bubo, febris vel alius morbus præcessit, qui erumpente bubone leuatur, signaque bonæ crisis præcesserint, quæ si absint, pro symptomatico habendus. Et quidem si nulla signa pestilentiæ vel luis Venereæ adsint, Bubo est simplex, & non malignus ac contagiosus. Si verò pestilentiæ signa coniungantur, Bubo pro maligno & contagioso habendus, Bubonesque grassante pestilentia semper suspecti sunt. Eodem modo, si æger lue Venerea infectus sit, Bubo etiam pro Venereo, maligno & contagioso habendus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Bubones non maligni & non contagiosi periculosi non sunt: cùm sint in partibus externis, & fiãt à natura vitiosum sanguinem ad partes imbecilles & ignobiles expellente: & præcipuè si statim suppurentur, & aperiantur.

2. Si verò diu protrahantur & tardiùs maturentur, periculo non vacant, cùm in fistulas periculosas facilè abeant.

3. Bubones qui sub axillis excitantur, citiùs maturantur, cum a sanguine calidiore, vtpote quem vasa cordi vicina extrudunt, oriantur, & pars illa ob cordis vicinitatem, plus caloris, qui ad maturationem necessarius est, habeat.

4. Bubones verò qui oriuntur in inguinibus tardiùs suppurantur, cùm à sanguine minùs calido & crassiore excitentur, & sint in loco à corde remotiore, minusque frigido.

5. Omnium tardissimè maturantur bubones post aures, vtpote qui oriuntur à materia frigidiore, & sunt in loco frigidiore.

6. Quid de Bubonibus pestiferis & Venereis sciendum sit, suo loco dicitur.

Curatio.

Curatio. Cum bubo non pestilens non Venereus excitetur, Natura id quod sibi molestum est, ad partes externas ignobiliores expellente, nullo modo conatus naturæ impediendus, & materia ad interiora repellenda. Et inprimis perpendendum, an Natura per crisin, & quidem perfectam, Bubonem excitauerit, & æger inde morbo liberetur, & signa bonæ crisis adsint, tunc secundum præceptum Hippocratis, 1. *aph.* 20. nihil mouendum, sed Naturæ negotium committendum, & opera danda, vt bubo vel discutiatur, vel quàm citissimè maturetur. Si verò quidem bubo sit criticus, crisis tamen imperfecta, humor ampliùs ad locum affectum attrahendus vel cucurbitulis appositis, vel medicamentis è fermento, sapone nigro, axungia veteri, resina pini, diachylo cum gumm. & similibus.

Si verò nullo alio morbo præcedente excitetur bubo, nec tunc, vt dictum, naturæ motus impediendus. Copia tamen sanguinis secta vena imminuenda, quæ tamen instituenda, vt motus naturæ ad partem affectam potiùs adiuuetur, quàm impediatur. Si quoque vitiosi humores, quod ferè accidit, cum sanguine sint coniuncti, ii euacuandi.

Reliqua curatio in bubonibus hisce omnibus, qui maligni & contagiosi non sunt, vt in inflammationibus aliis instituenda. Hoc tamen notandum, primò, quod digerentia, quæ adhibentur, debeant esse fortiora, quam in aliis inflammationibus; cùm glandulæ sint partes frigidiores, ignobiliores, & exquisitum sensum non habeant. Vt fiat Cataplasma è farina hordei & lupinorum cum melle.

Vel ℞. *rad. lil. alb. althea, cucum asinin. ana* vnc. ß. *fol. parietaria, petroselini, ana* vnc. ß.

Coq. in vino ad mollitiem & contundantur. Contusis & per setaceum traiectis adde *farina lupinor.* vnc. ij. *ol. chamemel. lil. alb. ana q. s.* F. Cataplasma.

Si humor non digeratur, in pus mutandus, & bubo maturandus. Id quod plerumque tutissimum est. Nisi enim hoc fiat, quod sæpe obseruaui, post temporis aliquod interuallum, nouus bubo, vel in eadem, vel in alia parte exoriri solet. Maturantia autem ea, quæ in inflammatione sunt proposita, vsurpanda.

Pure genito tumor incidendus, vt pus citissimè euacuetur, & quidem in inguine per transuersum sectio instituenda, cùm hoc modo tumore purgato cutis faciliùs coëat, qui dum femur flectitur, cutis vnitur.

Euacuato pure vlcus mundandum, caro gignenda, & tandem vlcus cicatrice claudendum.

De curatione Bubonis pestilentis & Gallici suo loco dicitu.

CAPVT IX.

De FVRVNCVLO.

INflammationi cognatum est tumoris genus, quod Furunculus, Græcis δοθιὴν vel δοθιήν, Germanis *Blutschwer* dicitur, nimirum, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. definit, Tuberculum acutum cum inflammatione & dolore, maximeque vbi iam in pus vertitur. *Furunculus* *Causa.* Oriturque à sanguine crasso & vitioso, vt Galenus, 5. *de comp. med. s. loc.* docet, non tamen ita exusto & corrupto, vt in Carbunculo, quem natura à reliquo secernens, tanquam infensum & inutilem in summa corporis propellit. Atque ita Furunculos oritur in cute & carnosis partibus cuti subiectis. Rarò verò solitarius erumpit, sed plerumque plures simul.

Est autem Furunculorum quædam differentia. Quidam enim mites sunt, qui solum cutem occupant; alii maligni, qui altiùs descendunt, seu vt Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 24. scribit, Furunculorum alius est clemens, aliis maleficus. Clemens quidem, cùm in sola cute coterit; maleficus autem curatuque difficilis, cùm altius radicibus actis in cutem erumpit. Interdum furunculi sunt sporadici, interdum etiam Epidemii.

Signa Diagnostica.

Signa furunculi sunt: Exigua ab initio inflammatio & pustula sensim excrescens & in acutum tendens, columbini oui magnitudinem non excedens, cum dolore & rubore vbi ad statum peruenit, quod circa octauum, nonum, vel decimum diem accidit. *Signa Diagnostica.* Differtque furunculus ab Inflammatione paruitate, & materia quæ in phlegmone est bonus sanguis, in furunculo verò crassus & vitiosus: à carbunculo materia peior & magis adusta est & propterea ad suppurationem non peruenit, cùm furunculus ad suppurationem perueniat.

Si sunt furunculi Epidemii & pestilentes, sunt nigri & virides, adestque febris maligna & alia praua symptomata.

Prognostica.

1. In furunculo, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. scribit, *Prognostica.*

pericu

periculum nullum est, etiamsi nulla curatio adhibeatur. Maturescit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, vt potior Medicina sit, quæ maturiùs liberet.

2. Ex tuberculis salubriora sunt, ac minùs verenda, quæ extra extuberant, & acutè sunt fastigiata, atque æqualiter maturescunt, non dura, neque bifida, seu deorsum vergentia. Hippocrates, 6. *epid. sect.* 1.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt materia furunculi caussa, quamprimum in pus mutetur, ad quam rem vtilia sunt medicamenta de Inflammatione proposita. Mutat autem materiam in pus *triticum* masticatum & impositum, *vua passa*, & *ficus* contusæ & impositæ, *diachylum simplex*.

Vel ℞. *farina sem. lini, pulu. rad. althéæ ana* vnc. ß. *caricar. ping.* num. iiij. *passul. exacin.* vnc. j. Coq. & adde *butyri sine sale rec.* vnc. ij. F. Cataplasma. Vel si dolor sit vehementior.

℞. *Radic. lil. alb.* vnc. j. *fol. malu. viol. ana* M. j. Coqu. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur; Adde *farina hordei, tritici, sem. lini ana* vnc. ß. *vitell. ouor.* ij. *pingued. galli, butyri rec. ana* vnc. j. F. Cataplasma.

Vel ℞. *terebinth. medulla ceruina, adipis vitulini, anserini, cera, butyri rec. mell. opt. ol. ros. ana* vnc. ß. Misc.

Tumor hic vbi maturatus fuerit, nisi spontè rumpatur, aperiendus. Apertus mundificandus.

℞. *succi apii* vnc. ß. *farina hordei* Drach. ij. *thuris.* Drach. jß. *terebinth.* vnc. j. *vitell.* j. *mell. ros. q. s.* Misc. in formam linimenti.

Postquam mundatus fuerit, carne replendus, & cicatrice claudendus, vt in abscessibus aliis fieri solet.

CAPVT X.

De PHYMATE.

Phyma. AD inflammationem pertinet & Phyma, quod, vt Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *lib.* 3. *meth. med. cap.* 3. docet, est tumor glandularum, qui statim augetur, & ad suppurationem festinat.

Locus affectus sunt glandulæ.

Caussa.

Caussa. Caussa seu humor Phyma excitans est sanguis, non purus, sed pituitosus, ideoque inflammatio minùs magna est, & tumor hic ad Inflammationem *ὀιδηματώδη* pertinet, oriturque frequentiùs in pueris, rarò in iuuenibus, rariùs in adultis.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur ex tumore rotundo, ac multum eleuato, parum rubente & ferè doloris experte in parte glandulosa.

Prognosticon.

Prognosticon. 1. Tumoris hoc genus periculo vacat, citò augetur, & plerumque absque medicamentorum ope suppuratur & sanatur.

2. Faciliùs curatur in pueris: difficiliùs in iuuenibus & adultis.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt quamprimum suppuretur. Ideoque naturæ conatus adiuuandus, medicamentis maturantibus impositis, de quibus, *de Inflammatione, & Furunculo*, dictum: quæ tamen hic in parte & caussa frigidiore paulò fortiora esse debent. Vtile est *triticum* mansum & impositum: vt & *vua passa* acinis exemptis. *Diachylum* item *simplex*, & *cum gummis*.

Vt ℞. *pulu. rad. althéæ, farina tritici, lupinor. ana* vnc. j. *caricar. ping.* num. vj. *fermenti* vnc. ß. Coq. & adde *cepam sub cinerib. coct.* num. j. *ol. lil. alb. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *terebinth. propoleos mell. ana* vnc. j. *ammoniaci aceto dissol.* vnc. ß. *ol. lil. alb. q. s.* F. Vnguentum.

Suppuratum Phyma equidem nonnulli non statim incidendum, sed prius tentandum putant, an discutientibus materia dissipari possit; ideoque Galenus, 8. *de simp. med. facult.* abrotanum commendat, parietariam, vrticam, radices, althææ, & ammoniacum melle emollitum: sed rarò hoc accidit. Ideoque tutissimum est, nisi spontè rumpatur, vt arte aperiatur, ne materia diutiùs detenta periculum aliquod afferat.

CAPVT XI.

De Phygethlo.

Phygethlon. IN iisdem partibus corporis glandulosis aliud etiam tumoris genus excitatur, quod φύγεθλον Græci, Latini Panum, vel potius vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. Panem, à similitudine figuræ nominant. Verùm caussa hîc calidior est, & vt Phyma à sanguine pituitoso, ita Phygethlon siue Panis à sanguine bilioso ortum habet, vt Gal. 2. *ad Glauc. cap.* 1. docet. Fit autem ferè hic tumor post febres, aut post dolores alicuius partis, maximeque eos, qui ventrem infestàrunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Phygethli signa sunt tumor, durities, calor, distensio, & dolor maior, quàm pro tumoris magnitudine. Interdum & febris accedit. Interdum tamen talium extra nihil percipitur, vbi scilicet materia altiùs delitescit, sed punctiones saltem aliquæ intus percipiuntur. Tardè hoc tumoris genus maturatur, neque rectè in pus conuertitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Phygethlon quod de subito durius non est, & quamuis non rubet, coloris tamen aliter mutati est, melius est. Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28.

2. Panus qui fit ex vlcere, dolore, vel collisione, vel ex aliqua caussa externa, periculo vacat. At qui febribus superuenit, sicut præcipuè tempore pestilenti fieri solet, siue in femoribus; siue sub alis collove proueniat, pessimus & periculosissimus est. P. Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 22.

Curatio.

Curatio. Si Phygethlon ex vlcere, dolore, contusione, vel alia de caussa procatarctica excitetur, quemadmodum aliæ inflammationes, refrigerantibus & repellentibus eius incrementum prohibendum. Si verò in febribus, vel aliàs ex interno humorum apparatu excitetur, repellentia locum non habent; sed discutientia & resoluentia vsurpanda, & si materia durior est, emollientia addenda, vt *althea, malua, atriplex, alsine, parietaria, carica, ammoniacum*.

Si materia discuti non possit, vt maturetur & in pus mutetur, danda opera medicamentis, quæ hactenus proposita sunt. Tandemque, nisi spontè aperiatur, abscessus rumpendus & aperiendus.

CAPVT

CAPVT XII.

De Parotide

Parotis. AD glandularum Inflammationes pertinet & παρωτὶς, tumor ita dictus ἀπὸ τῶ παρὰ & ὠτὸς, quod sit iuxta aures. Hippocrates, *6. epid. comm. 5. tex. 1.* & alibi, ἐπάρματα nominat. Est enim Parotis glandularum iuxta aures inflammatio.

Caussæ.

Caussæ. Cùm verò Parotis sit inflammatio, eius proximam & continentem caussam sanguinem esse necesse est. Is tamen rarò purus est, sed bilis, vel pituita, vel melancholia, imò sæpe maligni & pestilentes humores admiscentur, vnde malignæ & pestilentes parotides oriuntur. Et rarissimum est, vt sanguis solùm copia peccans naturam stimulet, vt talē excretionē instituat, sed accidit à vitiosis & prauis humoribus, à quibus natura irritata, cum sanguine tales humores ad externa loca detrudere solet. Vt enim in hæmorrhagia criticis non sanguis principaliter peccat, sed vitiosi humores; quos cùm sine sanguine expellere facilè natura non possit, hanc sanguinis excretionem instituit: ita etiam vt vitiosos humores à principibus partibus ad ignobiliores auertat, sanguine vehiculi loco vtitur. Humores autem hi vel à toto corpore, vel à cerebro saltem transmittuntur. Et quidem non solùm ex humoribus vitiosis in corpore genitis, sed & venenis haustis parotides accidere possunt; id quod hic VVittebergæ factum memini. Cùm enim ancilla quasdam pisces coctura, ex vase, in quod glis inciderat, & in aqua suffocatus fuerat, aquam imprudens hausisset, ac in ea pisces coxisset, Studiosi, ni fallor, decem, cum hospita ægrotare cœperunt, & aliquot ex iis mortui sunt. Ex iis, qui conualuerunt, duobus etiam parotides post aures eruperunt.

Differentiæ.

Differentiæ. Parotidum differentiæ præcipuè sumuntur à materia, & generationis modo. A materia, quod sanguis, qui parotidem excitat, vel Biliosus, vel pituitosus, vel melancholicus est, vel etiam malignos & pestilentes humores admixtos habet. A generationis modo, quod aliæ citra febres, seu vt Celsus, *lib. 6. cap. 16.* loquitur, aliæ in secunda valetudine oriuntur, naturâ vitiosos aliquos humores, seu ex toto corpore, seu ex capite præcipuè ad ea loca detrudente, aliæ verò per febres, & quidem vel longas, vel acutas, easque benignas, aut malignas vel pestilentes. Et fit hoc in statu aut declinatione, natura criticè humorem coctum febris caussam ad loca hæc ignobiliora depellente, vel in principio aut augmento febrium symptomaticè.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur Parotides ex loco affecto, & tumore, dolore, ac plerumque rubore, qui post aures apparet. Quis verò humor sanguini admisceatur, ex humorum signis alibi propositis cognoscitur. Si humor adsit malignus, aut pestilens, febris talis coniungitur. Si à capite solùm transmittatur, nulla in toto corpore cacochymiæ signa adsunt, & dolor capitis præcessit, qui erumpente Parotide euanescit vel minuitur. An criticè vel symptomaticè erūpat, tempus morbi & signa crisis præsentia vel absentia docebunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Parotides, qui sine febre oriuntur, minùs malignæ sunt, & minùs periculi habent, quā quæ sūecū febre.

2. Minùs etiam periculosæ sunt, quæ febres longas sequuntur, quàm quæ acutas, & præcipuè in malignis & pestilentibus accidunt.

3. Salutares quoque sunt & curatu faciliores, ægrosque à periculo liberant, quæ criticè erumpunt. Quæ tamen in fine morbi post alias euacuationes, sine symptomatum remissione, & cum virium debilitate accidunt, periculosæ & perniciosæ sunt.

4. Quæ verò symptomaticè erumpunt, & ex cruda atque inprimis rebelli materia ortum habent, pertinaces & malimoris sunt, ac Naturæ & Medico multum negotii facessunt, ægrumque in maxima pericula coniiciunt. Sunt enim in loco cerebro propinquo, è quo & humores & vapores cerebro & eius membranis communicari possunt; vnde earum partium inflammatio & delirium excitari potest.

5. Parotides, quæ iudicationis tempore genitæ non suppurauerint, sed priusquam suppurantur, euanescunt, reuertuntur, augescunt, & iudicantur secundum reuersionis rationem, quemadmodū febrium reuersiones in similem circuitum. Spes autem est, & in ipsis articulis aliquos orturos abscessus, *6. epid. comm. 4. tex. 1.*

Curatio.

Curatio. In curatione Parotidum inprimis spectandum, an sint criticæ vel symptomaticæ, & cuius generis sit humor, è quo fiunt. Si criticè erumpat Parotis, morbusque inde tollatur vel minuatur, Naturæ negotium totum committendum, ex præcepto Hippocratis, *1. aph. 20.* nihilque aliud tum agendum, quàm vt dolorem leuientia, *in cap. de Inflammatione*, proposita, imponantur, quæ eadem opera quoque suppurationem adiuuare possunt. In Parotidibus verò seu criticis seu symptomaticis siue materia sit multa siue pauca, siue benigna siue maligna, repellentia nullum locum habent, vt Galenus, *3. de comp. med. s. loc. cap. 2.* docet; ne materia à loco ignobiliori ad nobiliorem, & præcipuè cerebrum vicinum repellatur. Imò si tumor non satis erumpat, & humor, qui morbi ratione ad partem affectam non satis copiosè à natura protrudatur, attrahentia leniora, vt *ol. chamamel. irinum, anethinum, de melilote*, vsurpanda. Fortiora verò cautè adhibenda, ne dolor augeatur viresque deficiantur.

Hinc videndum, an natura resolutionem & discussionem moliatur, quæ medicamentis discutientibus adiuuanda, an verò ad suppurationem, quod ferè commodius est, tendat, quæ & ipsa medicamentis coctionem promouentibus adiuuanda. Vtriusque autem generis medicamenta, *supra cap. 5. de Inflammat. & cap. 8. de Bubone*, sunt proposita.

Suppuratione facta abscessus aperiendus, &, vt suo loco dictum, curandus.

In Parotidibus symptomaticis naturæ conatus, qui deficit, adiuuandus & promouendus, & caussæ antecedentis copia, si adsit, minuenda. Si enim vel sanguinis & vitiosorum humorum copia adsit, non metuendum, vt natura ab opere & expulsione auertatur, sed ea oneris parte leuata, postea facilius id, quod debet, expellit.

Si tamen caussæ antecedentis euacuatione præmissa, nondum satis, vt debet, expellat, cucurbitulis applicatis, vel aliis attrahentibus expulsio adiuuanda.

Hinc vel materiæ discussio, vel quod plerumque commodius est, in pus mutatio procuranda, medicamentis, quæ *cap. 8. de Bubone*, sunt proposita. Vbi tamen materiæ conditio attendenda, & si frigidior ac crassior sit, discutientia calidiora & fortiora vsurpanda, & si metus sit, ne materia induretur, emollientia quoque vsurpanda.

Post emollitionem, & si aliàs etiam materia ad suppurationem tendat, suppuratio promouēda, abscessus aperiendus, &, vt iam sæpiùs dictum, curandus.

Non

Non verò expectandum vt sponte tumor iste rumpatur; cùm pus diu retentum grauia sæpè symptomata accersere soleat: obseruauitque Guil. Fabricius, *cent.* 1. *obs.* 39. quod in puella quadam cùm parotide laboraret, nec tamen lecto decumberet, & sine febre esset, etiam circa decimum quartum morbi diem abscessus ad pugni magnitudinem excreuit, qui cum non fuisset apertus, puella febre, lipothymia, nausea, vigiliis, dolore dorsi & renum correpta fuit, & licet postea abscessus sponte rumperetur, cùm tamen nihil aut parum puris efflueret, sed viam deorsum quæsiuisset, ipsa è vita decessit.

CAPVT XIII.

De Carbunculo.

Carbunculus. INflammationi affinis est, & proinde post inflammationem à plerisque recensetur Carbunculus, vt pote qui à sanguine adusto & corrupto originem habet. Tumor autem hic variis appellatur nominibus. Græcis dicitur ἄνθραξ; Latinis Carbo & Carbunculus; Auicennæ Pruna & Ignis Persicus; quibus vocibus etsi diuersi tumores significari nonnulli credant, & peculiaribus capitibus, de Pruna & Igne Persico, de Carbunculo, de Anthrace egerint: tamen reuera iis omnibus vnicum tumoris genus significatur; quod enim Græcis est ἄνθραξ, Latinis est Carbunculus. Nisi quis hoc discrimen ex Auicenna ponere velit, quod qui sine pustulis atque humiditate incipit Carbunculus, Pruna; qui verò cum pustulis vesicisque, atque effluente humiditate incipit, Ignis persicus dicatur.

Atque hoc nomine appellatur hic tumor, quia crustam habet, quæ instar carbonis nigra est, qua de caussa etiam Pruna dicitur, quod caro nigra sit, & quasi à pruna adusta; ignis præterea quod ab igne quasi partes comburantur. Quæ autem Celsus & Plinius de Carbunculo scripta reliquerunt, vix Carbunculo in genere ita quadrare videntur, sed speciei alicui, & forsan epidemio alicui, & nouo morbo: Celsus enim, *lib.* 5. *cap.* 28. scribit: *Ab his quæ extrinsecus incidunt, ad ea veniendum est, quæ interius corrupta aliqua corporum parte nascuntur. Ex quibus non aliud carbunculo peius. Eius hæ notæ sunt: Rubor est, superque eum non nimium pustulæ eminent, maximè nigræ; interdum sublividæ, aut pallidæ. In his sanies esse videtur, infra color niger est: ipsum corpus aridum, & durius quam naturaliter oportet. Circaque eum quasi crusta est, eaque inflammatione cingitur, neque in eo loco leuari cutis potest, sed inferiori carni quasi affixa est. Somnus vrget, nonnunquam horror aut febris oritur, aut vtrumque. Idque vitium subtractis quasi quibusdam radicibus serpit, interdum celerius, interdum tardius: supra quoque procedens inalbescit, dein lividum fit, circumque exiguæ pustulæ oriuntur. Et si circa stomachum faucésve incidit, subitò spiritum sæpe elidit.* Plinius verò. *lib.* 26. *cap.* 1. quo de nouis omníque æuo priore incognitis morbis agit, scribit, *L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum; quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille Medicorum inscitia sectus, hic verò pollice læuæ manus euulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens varicis modo, sed nigricans capite, aliàs livida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo auferт, aliquando & horrorem afferens, circáque pustulas paruas, rarius febrem, stomachum, fauces cum inuasit, ocyssimè exanimans.* Quæ qui perpendit, facile alium, aut certè quid peculiare à vulgari Carbunculo habentem morbum & in gangrænam ac Sphacelum desinentem describi animaduertet.

Inter nouos & antea incognitos morbos eũ exp: esse refert Plinius, & in occultissimis corporis partibus plerumque sub lingua oriri scribit, sine dolore, sine pruritu, sine alio symptomate quàm somno, quo grauati intra triduum examinentur, nullo tumore existente. Celsus verò nonnunquam etiam sine febre oriri & circa stomachum ac fauces incidere scribit: cùm vulgares carbunculi in extimis corporis partibus oriantur, grauem dolorem coniunctum habeant, & sine febre non inuadunt, & locus affectus manifestè intumescit.

Carbunculus quid. Sed vt ad *Carbunculum* vulgò inter tumores notum redeamus, ille *est tumor ex sanguine adusto feruentissimo, qui partem corrumpit, ortum habens.*

Caussæ.

Caussa. Continens caussa carbunculi, adstipulante etiam Galeno *in lib. de tumorib. cap.* 6. *&* 1. *ad Glaucon cap.* 1. *&* 14. *meth. med. cap.* 10. est sanguis calidus feruens, & crassus; quem *in libro de atra bile, cap.* 4. *&* 5. atram bilem esse dicit. Nimirum, vt ex *lib.* 2. *de differ. febr. cap.* 19. videre est, oritur Carbunculus ex sanguine feruenti crasso, putrescente, & in naturam atræ bilis degenerante, aut atram bilem admixtam, & plerumque malignitatem coniunctam habente. Hic tumor etsi paulatim in corpore generati, & prauam illam naturam inducere possit: tamen vbi gradum prauitatis & malignitatis illius adeptus est, à natura ab interioribus ad exteriora & membris nobilioribus ad ignobiliora subitò propellitur. Quod etiam accidit, vbi ab externo contagio sanguis inficitur & corrumpitur, vnde nunquam excitatur Carbunculus per congestionem, sed semper defluxu ἀθρόων facto generatur. Et propterea meritò Inflammationibus subiicitur, & ἐγγὺς τῆς φλεγμονῆς, inflammationi propinquus esse dicitur. Neque enim solùm ex atra bile, vt Cancer, generatur, sed fit ex sanguine adusto in atram bilem abeunte, vel atram bilem admixtam habente.

Generatur autem iste adustus sanguis ex praua victus ratione cibisque prauis sanguini toti materiam præbentibus. Ad quam rem etiam facit externa aëris constitutio humores adurens & corrumpens, & inprimis occulta & maligna eius constitutio humores deprauans, ac vix datur Carbunculus, qui omni malignitate careat.

Differentiæ.

Differentiæ. Quia tamen malignitas hæc nunc maior, nunc minor est, & Carbunculi alij in pestilenti aëris constitutione plurimos inuadunt, alij etiam sparsim sine pestilenti constitutione ægros corripiunt; distinguuntur Carbunculi in pestilentes & non pestilẽtes. Deinde alij oriuntur cum pustula vel pustulis, quales ab igne excitantur quibus ruptis subiectum est vlcus crustosum, atque id plerumque accidit, & tales in specie ab Auicenna Pruna aut ignis Persicus vocantur. Alij sine pustulis oriuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Incipit, vt dictum, Carbunculus plerúmque; à pustulà exiguà; interdum verò non solùm vna maiuscula pustula erumpit, sed multæ exiles, veluti mi-

lij femina, crebræ in particulâ residentes, quibus perruptis vlcus crustosum fit, quale à candente ferro, excitatur. Antequam autem pustulæ erumpunt, pruritus in parte sentitur, mox pustula aut pustulę oriūtur. Interdum tamen circa omnem pustulam incipit Carbunculus, & vlcus crustosum excitatur, crusta modò nigricante, modò colore cinereum præ se ferēte: mox breui instar bubonum excrescit, in rotundum, & acutum cum ingente calore, ardore & dolore, quæ præsertim circa vesperam exasperantur, ægrúmque adeo vexant, vt vix manum continere possit quin partem fricet, ex quâ fricatione postea pustulæ plures oriuntur. Caro circumposita efferuescit, calorémque habet, & maximam φλόγωσιν concipit, colorem etiam obtinet quam in Erysipelate & phlegmone nigriorem, veluti si cum rubro aliquid nigri permistum sit. Accedunt deinde & alia symptomata, febris nimirum, quæ vt Galenus etiam, 14. *meth. med. cap.*10. testatur, magis infestat eos, qui carbunculo corripiuntur, quam qui phlegmone, erysipelatode laborant, nausea, vomitus, appetitus deiectio, tremor ac palpitatio cordis, frequentia animi deliquia, deliria, quæ omnia eò magis infestant, quò malignior materia est.

Est n. Carbunculorum quædam differentia, non solùm quod sanguini illi adusto, qui est caussa coniuncta carbunculi, modò hic modò ille humor admiscetur: sed inprimis quod alius carbunculus est pestilens, alius non pestilens. Nam licet omnis Carbunculus sit malignus, ob materiam feruentem, adustam & putrescentem, quæ carnem corrumpendi vim habet, & in meliorem & benigniorem naturam aliquam reuerti & penè suppurari non potest: Tamen non omnis est pestilens, neque omnis aduentitiam habet malignitatem, sed interdum tantum præter natiuam malignitatem carbunculi etiam alia à communi aëris statu aut cōtagio accedit malignitas. Discernitur autem carbunculus pestilens à non pestilenti, primò pestilente aëris constitutione præsente. Vix enim possibile est, vt vigente pestilente constitutione oriatur carbunculus, qui nun ipse sit pestilens. Deinde omnia symptomata & signa, quæ carbunculo apparent, & frequentiora & grauiora sunt in pestilente carbunculo quàm in non pestilente. Nam & febris, quæ carbunculo adiungitur, pestilentem naturam refert, & licet extra mitior, quàm in non pestilente apparet, imò interdum vix percipitur: tamen intus magis vrit & longè est periculosior: color floridus faciei mutatur, lingua nigricat & sicca est, excrementa alui sunt liquida & biliosa, appetitus deiicitur: adest nausea, vomitúsque pessimorum humorum: difficultas spirandi, anhelitus fœtor, sudor est multus, tepidus vel frigidus. Somnus interdum planè profundus est, interdum vigiliæ infestant: deliria comitantur, animi deliquia & syncope. Quapropter etiam ab alio Carbunculo plus imminet periculi, ab alio minus. Etsi non omnis carbunculus sit perniciosus. Tamen vt testatur Galenus, 3. *Epid. comm.* 3. *t.* 12. perniciosissimus est pestilens, seu is, qui vltra priuatam malignitatem eam quoque, quam status affert, adiunctam habent, & perniciosis illis symptomatibus est stipatus. Quæ si plurimùm remittunt, salutis aliqua spes superest; si verò indies magis intenduntur, & vehementiora fiunt, nihil salutis sperandum est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quò nigrior est carbunculus, eò peior, vt pote qui à sanguine maximè corrupto productus est. Huic proximè succedit liuidus & flauescens. Minùs maligni & formidandi sunt, qui colorem rubicundum habent, in quibus nimirum sanguis suam naturam nondum planè exuit, sed adhuc aliquid natiui caloris & coloris retinuit.

2. Sunt etiam illi Carbunculi minùs perniciosi, qui sunt parui, quàm qui sunt magni, & ex paruâ pustulâ subitò ingentem magnitudinem acquirunt.

3. Sicut & illi qui soli sunt, quàm qui alios Carbunculos coniunctos habent.

4. Exitiosi valdè sunt illi, qui vbi erubuerunt, mox iterum euanescunt. Materia enim translata ad partes interiores interitum affert.

5. Considerandum & hoc nonnulli censent, an pestilens carbunculus ante febrem oriatur, an verò præcedente febre pestilenti demum erumpat. Eum enim qui ante febrem pestilentem erumpit, tutiorem esse existimant, modò nulla symptomata superueniant, vt pote, qui indicio sit, naturam esse fortem, & pestilens venenum ante febrem propellere, quam cor occupare potuerit. Illum autem qui post pestilentem febrem demum erumpit, esse periculosiorem, vtpote qui occupato corde à veneno & humoribus prauis in vniuersum corpus sese iam diffundentibus oriatur.

6. Locus quoque plus vel minus periculi metuere iubet. Mali enim habentur, qui in emunctoriis, & propè membra nobilia & præcipua hærent. Inprimis autem hic vires spectandæ, & videndum an sint fortes vel debiles. Debilis enim virtus à paruo etiam morbo prosterni potest: Contra robustior magnum quoque morbum non raro vincit.

Indicationes.

Aliæ sunt Indicationes in Carbunculo pestilenti, *Indicationes* aliæ in non pestilenti. In Carbooe pestilenti feruor sanguinis in toto est restinguendus, simúlque cor contra malignitatem, quam rarò abesse diximus, muniendum. Reliqua curatio ad ipsum Carbunculum dirigenda. In carbunculo verò pestilenti magis venenata ac pestilens qualitas vrget, quam feruor sanguinis. Neque tamen & iste negligendus.

Curatio.

Curationem ergo Carbunculi quod attinet, in eâ *Curatio* duo spectanda, ad caussam antecedentem, seu feruentem atque corruptum sanguinem, qui in toto copore est, & ad caussam coniunctam, seu illum humorem qui iam carbunculum excitat. Ordinatâ itaque couenienti diætâ & moderatione in rebus non naturalibus obseruatâ, primò sangois ille feruens venæsectione est collendos. Non tamen in omnibus carbunculis venæsectio est temerè vsurpanda, sed si locum habet, potissimum in non pestilenti, de quo etiam Galeni 14. *meth. med. cap.* 10. & aliorum Autorum, qui ad animi deliquium vsque sanguinem mittendum censent, pronūciatum accipiendum. In pestilenti verò carbunculo nihil facilè tentandum, quod vires, quarum maxima in peste & pestilentibus febribus habenda est ratio, deiicere possit: inter quæ non postremum, verùm potius primum est venæsectio ad animi deliquium instituta, quæ humorem naturæ maximè amicum & vitæ thesaurum præstantissimum cum spiritibus euacuat. Imò nequidem interdum erumpente carbunculo pestilenti venæsectionem tutò satis instituere licet. Nam cùm interdum non mox inprimo insultu pestis atque pestilentium febrium, sed sæpe postea quarto aut aliis diebus erumpat carbunculus, venæsectionem tùm vires non ferunt, quæ iam à morbo sunt deiectæ, & pugnam cum morbo iniuerunt.

Quæ

Quæ autem venæ sint aperiendæ ex iis, quæ supra de euacuatione sanguinis, de Reuulsione & Deriuatione in curatione inflammationis dicta sunt satis patet. Hoc saltem obseruandum cauendum esse, ne dum sanguinem euacuamus, illum seu ad membrum nobile, seu per membrum nobile ducamus & trahamus, ne id eius malignitate afficiatur.

Ideóque vena aperienda, cuius opera potiùs sanguis versus partem affectam trahatur, quàm ab ea retrahatur. Quapropter si carbunculus fuerit circa caput, vel axillas, vel in pectore, secanda est in brachio eiusdem lateris vena maximè vicina. Si infra hepar, vena malleoli vel poplitis eiusdem lateris aperienda. Et quidem statim in principio vena aperienda, antequam febris inualescat, & vires deiiciantur.

Verùm cùm missione sanguinis praui humores vix euacuari possint, purgatione opus esse nonnulli censent, quâ praui humores euacuentur, ne calidum natiuum ab iis suffocetur & extinguatur, ac natura postea expulsionem rectiùs moderari possit, neque copiâ pars affluentis humoris pars affecta corrumpatur.

Verùm omnino metuendum est, ne purgante medicamento, humor, quem natura conatur ad externa pellere, ad interna trahatur. Et præcipuè in Carbunculo pestilenti hoc metuendum. In carbunculo non maligno tutiùs quidem institui posse videtur. Verùm cum febris coniuncta sit; & quidem acuta, cruditas materiæ id plerumque prohibet, & vix datur Carbunculus, in quo non aliquid malignitatis adsit, ideóque tutiùs per alexipharmaca materia maligna ad ambitum corporis protruditur, quàm purgantibus ad interiora trahitur.

Feruor quoque ille sanguinis adusti est alterandus, & malignitas oppugnanda medicamentis conuenientibus, vt *succo citri, granatorum, acetosa, borragine, buglosso, scordio, cichorio*, & similibus, quibus in carbunculo pestilente etiam alia alexipharmaca admiscere licet.

Vt ℞. *conseru. acetos. borrag. buglos*. *ana* Vnc. j. ß. *spec. diamarg. frig. confect. de hyacyntho. Elect. de gemm. ana*. Drach. ß. *cortic. citri. condit*. Drach. vj. *rad. conditar. scorzon*. Vnc. ß. Cum *succo citri* F. Elect.

Quibus in pestilente carbunculo bolum armenum, terram sigill. CC. lapid bezoar & similia addere possumus. Plerique in carbunculo multùm commendant *scabiosam*, eamque nunquam permittendam censent, & vel eius succum vel aquam vel decoctum plurimum in carbunculo prodesse scribunt.

Cordi quoque prospicere Topicis non inutile est per epithemata aliàs nota regioni cordis & pulsibus applicata, vt omnibus modis cor à malignitate sartum tectum conseruetur.

Caussam coniunctam postea seu ipsum tumorem quod attinet, carbunculo non eadem planè conuenit curandi ratio, quæ aliàs inflammationibus, nisi forsan exigua appareat malitia. Neque enim vtendum est repellentibus, quin potiùs attrahenda est ab interioribus ad exteriora materia maligna & venenata, nisi forsan ob mitigationem doloris & vehementiam doloris mitigandam adhibeantur, de quo postea. Itàque adhibitâ venæ sectione mox pars affecta scarificanda est, & quidem plagis satis profundis, vt sanguis corruptus, malignus & venenatus, qui nisi ex parte mox euacuetur, vicinas corrumpit, euocetur. Mox detergenda & abluenda est pars aquâ salsâ calente, aut alio liquore conueniente, ne sanguis in parte concrescat & coëat. Quod si sanguis corruptus nondum videatur satis euacuatus, repetendæ sunt scarificationes. Licet quoque loco scarificato cucurbitulas vel hirudines apponere. Si tamen magno impetu humor affluat, attrahentia non satis tutò adhibentur, cùm metus sit, ne copiosè affluente materia dolor vehementior fiat, qui vigilias excitare, febrem augere, & virtutem deiicere possit, quin imò si nimis confertim & maiore impetu materia affluat, vtendum est iis medicamentis, quæ modicè reprimendo etiam digerere possunt.

Tale est seq. Cataplasma.

℞. *arnogloss. lentium, panis nec omnino à furfure puri, nec planè furfurei*, partes æquales.

Coq. in aq. vel vino F. Catapl. quod bis vel ter singulis diebus applicandum.

Verùm hoc ipsum medicamentum aut similia non supra ipsum carbunculum, sed circa ipsum solùm spatio trium digitorum est apponendum. Hoc modo enim ipsa materia maligna non repellitur, sed saltem æstus ac dolor mitigatur, fluxio nonnihil retardatur, & præcauetur, ne materia iterum ad interiora retrocedat. Sed neque hoc prætereundum, non opus esse semper tali præsidio carbunculum munire: hoc tamen plerumque necessarium est, vt ea pars muniatur, quæ membrum nobile spectat, cùm ad alias partes ignobiliores materiæ aliqnid deriuari & euaporari non noceat; imò vtile sit.

Porrò loco scarificato non apponenda sunt medicamenta, quæ aliàs imponi solent, quæ nimirum pus mouent, & hac ratione putredinem augere possunt; cùm carbunculus putrescendo semper serpat, & aliàs *vlcerosè* in partes tales incidat, sed potiùs siccantia & putredini resistentia. In quem finem adhiberi possunt pastilli Andronis, Musæ, Polyidæ, Pasionis, qui in vino primùm, postea etiam in aceto liquandi sunt, de quibus vide Galenum, *de compos. med. s. genera lib. 5. cap*. 11. & 12. Vulgò etiam vtuntur vnguento Ægyptiaco. Potest qnoque Cataplasma fieri ex *farinâ Orobi* cum *Oxymelite*. Succisa plurimum commendatur, viridis trita & imposita, vel in vino cocta & bibita. Vtuntur quoque hic plurimi iis, quæ proprietate substantiæ prodesse compertum est, inter quæ præcipuè commendatur, *scabiosa*, vt & *succisa* seu morsus diaboli, sumunt nimirum viridem scabiosam, eámque contundunt, atque addunt vitellum oui, axungiam porci veterem & salis parùm, faciúntque Cataplasma, quod sæpius innouandum est. Symphytum etiam nonulli in eundem vsum trahunt, & tale medicamentum parant.

℞. *succi symphiti maior. scabios, ped. columbin. ana* Vnc j. *farina hord*. Vnc. ij ß. Misc.

Alij, vbi ingens feruor & dolor adest, hoc commendant.

℞. *fol. plantagin. acetosa, ana* M. ij Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis adde *vitell. ouor*. num. iiij. *theriaca* Drach ij. *farinæ hordei, q. s*. F. Cataplasma.

Plerique etiam laudant nuces iuglandes veteres oleosas contusas, è quibus nonnulli tale Cataplasma parant:

℞. *nuc. iugland. veter. rancidar. nucleos* iij. *caricar. & vuar. passar. part. aq*

Coq. in vino albo forti ad mollitiem & contund. Adde ⊖*lis* Drach j. *vitell. ouor* ij Misc.

F. Cataplasma.

Si qui autem sunt qui scarificationem ferre nolunt, aut si aliàs his medicamentis carbunculus cedere nolit, atque corruptio, nigredo & alia signa semper augeri videantur, ad cauteria accedendum, & quidẽ statim, nam etiam exigua mora in maximũ & vitæ periculum ægrum coniicere potest. Potẽtialia autem cauteria non ita tutò adhibere licet; cùm crusta, quæ iis inducitur, tardiùs decidat, atque ita impediatur exhalatio humoris corrupti & maligni Actuale tutius à *Cauteria*.

plerisque habetur. Cauterium enim actuale calore & siccitate ignis putredini maximè resistit, partes sanas præseruat, ne & ex putredine inficiantur, attrahitque ex profundo materiam malignam & corruptam, qua de caussa vt efficacissimum remedium hic à pluribus commendatur, qui id hic adeò graue remedium esse non putant, cùm æger id vix sentiat, quoniam caro mortua est & finis vrendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Habet tamen & cauterium actuale hoc incommodi, quod crustam seu escharam inducat, quæ & ipsa impedimento est, ne materia maligna & venenata exhalet. Si quis ergo hoc remedio vti velit, omnino cauendum, ne crusta inducta impediat exhalationem humoris corrupti & maligni, ideoque danda opera vt crusta citò & vel 24. horar. spatio remoueatur, cùm periculum in morâ sit. Vulgò quidem vtuntur butyro, adipe suillo, anserino, & similibus humectantibus ac suppurantibus. Verùm rectè monent Horatius Augenius & Guillelm. Fabricius in iis affectibus, in quibus aliàs summum à putredine imminet periculum, hæc tutò adhiberi non posse, vtpote quæ humiditate, & vi Emplasticâ miris modis putredinem augeant, &, vt putredo ac corruptio partis latius serpat, efficiant; ac præterea crustam tardiùs tollant. Quapropter iis potius vtendum censent, quæ valdè detergunt, exiccant, putredini resistunt, & fibras illas, quibus crusta adhæret, abrumpunt. Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 9 ad crustam post vstionem in gangrænâ tollendam vtitur succo porri cum sale. Guillelm. Fabric. ad escharæ casum & ad vlcus abstegendum & mundificandum hoc Vnguentum commendat.

℞. *farina orobi, rad. arist. rot, irid. Florent. vincetoxici ana* vnc. ß. *theriaca* Drach. ij. cum suff. *q. mell. ros.* F. Vnguentum.

Horatius Augenius hoc laudat:

℞. *Misy* vel *vitrioli* Drach. ij *mell. opt.* vnc. ß. *axung. porci* Drach. ij. Misc.

Atque Antiquos ad crustas tollendas non semper vsos esse humectantibus ac pus mouentibus, satis patet ex Galen. *libr. 6. c. m. sec. loc. cap. 6.* & Paulo Æginet. *lib. 4. cap. 19.* quibus in locis plura talia medicamenta videri poterunt.

Atque malim talibus medicamentis ad crustam, quam plerumque Carbunculus contrahit, quàm cauteriis, seu potentialibus, seu actualibus vti. Neque enim simplex hic putredo est, vt in gangrænâ, & aliâ partium corruptione, vbi putridum plerumque à sanâ parte separatum est, vt putridum adurere tutò planè liceat. Sed in carbunculo humor malignus adest, isque per totam partem diffusus, ideoque medicamentis extrahentibus vtendum est, vt hoc modo quod sanum adhuc est, à putredine & corruptione vindicari possit. Aëtius rutam syluestrem etiam carbunculorum crustas cito separare, in cataplasmate impositam cum melle & vuis passis scribit, *tetrab. 1. serm. 2.* Ideoque etiam medicamenta malignitati resistentia, vt theriaca & similia plerumque commodè admiscentur. Itaque vnguentum Guiliel. Fabricii modò propositum non solum post vstionem, sed etiam aliàs in Carbunculo vtile est. Alii tale componunt medicamentum quod bidui spatio carnem bonam à corruptâ separare affirmant.

℞. *ruta* M. j. *fermenti* vnc. j. *ficus siccas* num iij. *piperis* Drach. j. ⊖*lis* Drach. jß. F. Cataplasma, quod manè & vesperi applicetur.

In genere in Carbunculis pestilentibus ad extrahendum venenum, prohibendum, ne serpat putredo. Ad escharam detrahendam inprimis commendatur hoc Emplastrum.

℞. *theriaca opt. mithridat. ana* vnc. ß. *fermenti, terebinth. ana* vnc. ij. *mellis ros.* vnc. jß. *butyri rec.* vnc. ij. ⊖*lis communis* vnc j. *fuliginis camini* ijß. *sapon. sarracenici* vnc. iij. *croci* Drach. iij. *vitell. ouor.* num. iij. Pistentur omnia & F. Emplastrum.

Vel ℞. *Scabiosa, symphyti, ana* vnc. ij. *caricar. ping.* num. iij. *cæpam sub cinerib. coct.* num. j. *scylla* vnc. ß. *rad. raphani minutim concis.* vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. ⊖ *lis* vnc. ij. *fermenti, fuliginis camini ana* vnc. j. *mellis, terebinth. ana q. s.*

F. Cataplasma, quod linteo inductum calidum imponatur, & singulis ferè horis mutetur.

Si iam in orbem crustam abscedere & rubicundum circulum apparere videmus, futuræ sanitatis indicium est, & naturæ corruptum à sano separantis. Crusta vbi ablata fuerit, vlcus detergendum, *melle rosac. succo apii*, & similibus. Deinde carne implendum, glutinandum, & tandem cicatrice claudendum. Verùm plura de Carbunculi curatione, *lib. 4. de febr. cap. 4.* videantur.

CAPVT XIV.

De Paronychia.

AD Inflammationes pertinet & tumor, Græcis *παρωνυχία*, quod in vicinia vel lateribus vnguium in digitis generetur, Latinis Panaritium, Germanis *der VVurm, oder das Vngenande.* Vulgus enim in ea est sententia, vermem in tumore illo latere, qui rodendo tantos dolores excitat, eumque nominatum exasperari, ideoque nominandum non esse. Verùm fabulosa hæc sunt. *Paronychia.*

Est autem Paronychia tumor calidus ex sanguine adusto & atrabilario, in extremis digitis ad latera vnguium ortus, & propter viciniam neruorum grauissimos dolores excitans. *Quid Paronych.*

Caussæ.

Ortum enim habet hic tumor à sanguine adusto & corrupto, & plerumque maligno, quem natura ad extremitatem digitorum detrudit, ibique inflammationem excitat, *Caussæ*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ex tumore, rubore, & dolore in extremitate digitorum circa vngues apparente, & dolore maximo ac intensissimo, ob neruosas partes vicinas affectas, qui nec die nec nocte ægrum dormire permittit, dolorque ob consensum neruorum sæpe per totum brachium extenditur, febremque continuam, & propter nimium dolorem lipothymiam interdum habet comitem. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Pro humoris benignitate malum nunc mitius nunc deterius est. Si enim materia sit benignior, symptomata sunt minùs vehementiora. *Prognostica.*

2. Contra si materia sit maligna, malum periculosum est, quod tamen ligamenta, & neruos vicinos corrumpit, ita sæpe, vt extremus articulus cum osse abscedat, interdum totus digitus corrumpatur.

Curatio.

Vt de caussa, ita & curatione superstitiosas opiniones vulgus habet. Putat enim si quis tempore verno ranarum ouis seu spermate dicto contrito manus madefecerit, & spontè siccari siuerit, manuque postea digitum hac inflammatione laborantem comprehendat, inflammationem sedari. Nonnulli talpam *Curatio.*

vivam

viuam singulis annis manu comprehendunt, & conceptis quibusdam verbis pronunciatis talpam comprimendo occidunt, eoque anno omnes istos vermes se occidere posse iactitant.

Verùm, vt hæc omittamus, legitima curatio perficitur, si generali humorum euacuatione per venæsectionem & purgationem, prout opus, præmissa, primò dolorem lenientia & feruorem humorum mitigantia, suppurationemque adiuuantia parti adfectæ imponantur.

Repellentia verò & adstringentia parti affectæ imponenda non sunt, ne humor in partem impingatur, dolor augeatur, & nerui atque os corrumpantur. Si tamen affluxus nimius sit, repellentia parti superiori propiùs imponantur.

In principio ergo imponendum sequens Cataplasma.

℞. *farinæ hordei, fabar. ana* vnc. j. *camphoræ* Scrup. j. *mucilag. sem psyllii, q. s.* Misc. omnia cum *aceto* super igne. F. Cataplasma.

Vel ℞. *succi solani, plantagin. vmbilici Veneris, ana* vnc. ß. *mucilag. sem. psyllii aq. solani extracti* Drach. iij. *boli Armeni* Drach. ß. *camphoræ* gr. v. *ol. rosac. myrtini ana* vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *mucilag. sem. psyllii succo vel aq. plantag. extr.* vnc. ij *boli Armen.* Drach. j. *aceti* vnc. ß. Misc.

Vel albumen oui cum ol. viol. mixtum imponatur.

Commendantur etiam vermiculi illi qui in medio echino plantæ dipsaci reperiuntur, si viui vnguibus affectis circumligentur.

Vbi ad suppurationem tendit materia.

℞. *farinæ sem. fœnigræci, lini ana* vnc. ß. *vitell. oui* j. *butyri rec.* vnc j. *pingued. gallinæ* Drach. iij. Misc. s. igne. F. Vnguentum.

Vel ℞. *mucilag. sem psyllii* vnc. j. *farinæ sem. lini, fœnigræci, ana* Drach. iij. *vitell. oui* j. *croci* Scrup. j. *pingued. gallinæ, butyri rec. ana* vnc. j. Misc. F. Cataplasma.

Pure genito abscessus aperiendus, & pus, quod raro bonum, sed saniosum est, educendum. Pure euacuato tale abstergens & incarnans vsurpandum.

℞. *aloes hepaticæ* Drach. iij. *myrrhæ, thuris, sarcocollæ ana* Drach j. *terebinth. claræ* vnc. ß. *mellis rosac. col.* Drach. ij Misc.

Guilelmus Fabricius, *cent.* 1. *obseru. Chirurg. obseru.* 97. non exspectat inflammationem, aut notabilem tumefactionem, & suppurationem, sed in muliere quæ dolore acerbissimo in extremitate digiti, cum febre, lipothymia, nausea, aliisque symptomatibus laborauit, curationem sic instituit. Primò digitum lacte vaccino in quo flores chamæmeli, meliloti, semen fœnigræci & cydoniorum incocti fuêre, aliquantulum fomentauit. Deinde superficiem cutis paulatim dissecuit. Abrasa cute maculæ quædam rubicundæ apparuêre: quibus acie cultelli incisis, guttulam vnam aut alteram aquæ rufæ sub cute inuenit. Illa vacuata, linteum madefactum aqua vitæ, vbi nonnihil theriacæ dissolutum erat, applicuit. His statim sedatus est dolor; atque hoc vnico remedio altero die sanatus fuit digitus.

In alia quoque matrona, quæ triduo propter paronychiæ doloris vehementiam dormire non potuerat, abrasa cute maculam huius magnitudinis O in apice digiti sub cute inuenit, in qua vix guttula vna ichoris contenta fuit. Incisa macula applicatoque ipsi digito gossypio intincto aquæ vitæ, in qua dissoluta fuerat theriaca, manui verò & carpo linteo reduplicato ac imbuto posca, statim cessauit dolor: ita vt postero die plenissimè sanatus fuerit digitus. Addit autem idem, statim ab initio incisionem hanc fieri debere, aliàs ex concursu humorum inflammationem & tumorem excitari, atque subiectam carnem, imò etiam ossa erodi. Est enim cutis ea in parte admodum densa, ita vt materia paronychiæ, (quæ per se maligna est) quum nullo modo exhalare possit, maiorem acrimoniam & venenositatem acquirat; digitus quoque imò tota manus, propter doloris vehementiam inflatur, parumque prodest incisio hæc, nisi prius materia cocta & in pus conuersa fuerit.

CAPVT XV.

De Pernionibus.

DAtur & peculiare genus Inflammationis, quod Perniones nominant; Græcis χίμεθλον & χείμεθλον, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος seu hieme dicitur. Estque Inflammationis genus, quod tempore hiberno in calcaneis, digitisque pedum ac manuum oritur. Vidi etiam Nobilem virum, qui tale Inflammationis genus in extremitate nasi haberet. *Perniones.*

Caussa.

Oritur quidem hoc Inflammationis genus à frigore hiberno, dum non solùm ab eo pars debilior & ad recipiendum aptior redditur, sed & à dolore sanguinis ad partem fit attractio. *Caussa.*

Hoc tamen consideratione dignum est, qui fiat, vt qui partium extremarum tempore hiberno refrigerationem insignem passus sit, æstate quidem bene habeat, tempore hiberno verò annis aliquot, & donec malum penitus sit victum, insignem pruritum, dolorem & tumorem in parte refrigerata sentiat; & quamuis tempore æstiuo nihil mali senserit, statim sub initium hiemis malum recrudescat, & pruritus in parte affecta percipiatur: quod fortem aliquam impressionem in parte relictam esse arguit. Neque enim, qui valde refrigerantur, nudam saltem alterationem patiuntur, sed aliquid substantiale parti affectæ communicatur, quod vel illud docet, quod poma & oua congelata, si aquæ frigidæ iniiciantur, gelu ex iis extrahitur; vt tanquam crusta extra adhæreat, & poma ac oua ad naturalem statum redeant; contrà verò si in aquam calidam coniiciantur, flaccescunt, nigra euadunt, & corrumpuntur; quod tamen nullo modo fieri deberet, si nuda esset alteratio. Itaque ex dolore partem affligente, sanguis ad partem affectam trahitur, qui inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Præcessit extremarum corporis partium aduersus aëris externi iniurias minus debita tutatio, & inde refrigeratio, adest pruritus & dolor, qui non solùm semel & postquam æger ab externo aëre refrigerationem passus est, percipitur, sed licet tempore æstiuo & autumnali cesset, circa initium tamen hiemis reuertitur: pars rubet, & intumescit. Nonnunquam etiam exulceratur. *Signa Diagnostica.*

Prognosticum.

Tumor hic equidem periculum nullum adfert: tamen nisi statim curetur, malum diuturnum efficitur, dolorque hic pluribus annis ægro molestus est, parsque interdum exulcerari solet. *Prognostica.*

Præseruatio.

Ne partes ab externo frigore lædantur, necessarium est, vt tempore hiberno ab eius iniuriis bene muniantur. *Præseruatio.*

niantur. Et quidem ne pedes lædantur, vtile est, tibialia seu soccos lineos spiritu vini, præsertim ea parte qua pedes tegunt, humectatos induere. Cum v. non omnes partes à frigore satis muniri possint, ne tamen postquam in aëre frigido versatus est homo, aliquid damni patiatur, partes refrigeratæ, non primò qualitate contraria alterandæ sunt, sed potius, vt caussa, quæ sese parti insinuauit, tollatur, danda opera. Ideóque quod vulgo etiam in regionibus septentrionalibus notum, & annotauit Gulielmus Fabricius, *de grangræna & sphacelo*, *cap.* 10. pars refrigerata non igni admouenda, aut calida ei imponenda, hoc enim si fiat, frigore, aut potius atomis frigidis, in parte retentis, & ad penitiora partis affectæ detrusis, sæuissimus dolor oritur, imò interdum grangræna excitatur: Sed pars refrigerata niue perfricanda, vt à simili frigus vel frigidum è parte affecta extrahatur, eodem modo, sicut poma vel oua congelata in aquam frigidissimam coniecta restituuntur suæ naturæ, extracto gelu extrà putamini adhærente. Vnde Septemtrionalium regionum incolæ, vbi iter fecerunt, non ingrediuntur hypocaustum, aut ad ignem accedunt, nisi prius manus, nasum, & extremas auriculas niue bene perfricuerint, aut pedes propè congelatos aquæ frigidæ aut niui immerserint. Refértque, *allegato loco*, Fabricius, sibi virum nobilem fide dignum narrasse, se cum eas regiones peragerer, incidisse aliquando in viatorem secundum viam frigore rigidum & penè mortuum quem plaustro suo impositum cùm deduxisset in diuersorium, hospitem illico demersisse eum in aquam frigidam, quo facto vndiquaque ita erupit gelu, vt ipsius corpus glacie ceu ferreo thorace contectum conspiceretur: Tum ipsi propinatum fuisse cyathum hydromelitis, addito puluere cinamomi, garyophyllorum, macis; vnde sudor in lecto prouocatus est, & æger ad se rediit.

Curatio.

Curatio. Vbi iam congelatio illa sedata, & frigus maxima ex parte extractum, vel spontè exhalauit, quod ex dolore pungente sedato cognoscitur, pars fouenda lacte dulci tepido, in quo rosmarinus, origanum, saluia, folia rutæ, baccæ lauri coctæ sunt. Vtilissimum est, quod remedium etiam vulgo notum, si pedes vel manus immergantur aquæ calidæ, in qua rapa, præcipuè frigore ante congelata, cocta fuerunt.

Vel ℞. *vini albi* ℔.j. *aluminis* Vnc.j Bulliant cum vino, & cum eo pars abluatur. Vtile est & decoctum lupinorum: postea pars melle in quo sulphur viuum coctum sit, illinatur.

Efficax est & hoc:

℞. *ol. laurini* Vnc. ij. *mellis* Vnc.j. *terebinth.* Vnc.ß. Misce.

Vel ℞. *terebinth. butyri s. sale, macis aa. q. v.* Misc.

Vel *oleo de cera* pars illinatur.

Si pars iam exulcerata sit, vtile est alumen cum æquali portione thuris contritum, vino adiecto: vel ol. ros. in rapo vel radice raphani excauata cocto & expresso.

Vel fiat vnguentum ex *cancris fluuiatilibus* combustis cum *melle & oleo rosarum.*

Vel ℞. *rutæ, medullæ tauri, vnguenti rosac. ana q.s.* Misc.

Vel ℞. *ceræ, pingued. suillæ ana* Vnc.j. *lithargyri argenti vel plumbag.* Drach. x. *cortic. pini* Vnc. ij. *mannæ thuris.* Vnc.j. *ol. rosac. q.s.*

F. Vnguentum.

CAPVT XVI.

De Ecchymomate.

Effunditur etiam interdum sanguis integra cute in spatia partium, vnde affectus oritur, qui ἐκχύμωμα ἐκχύμωσις appellatur, Latini, *Effusionem, Suffusionem, Suggillationem* vertunt. Est enim ἐκχύμωσις nihil aliud quàm χυμῶν ἔκχυσις, hoc est, humorum, id est sanguinis in spatia vicina, ob vasorum apertionem effusio, si nimirum cute integra φλέβια ἐκχυμοῦται, venæ succum quem continent, id est, sanguinem effundant, vt Galenus, 2 *de fract. comm.* 16. loquitur, & vel ora vasorum dehiscant, quod fit in ἀναστομώσει, vel per tunicas vasorum rarefactas sanguis quasi exsudet, & transcoletur, quod Græci Διαπήδησιν nominant, vel ex contusione vasa soluantur, quod fit si quis ex alto cadat, aut rei alicuius grauioris pondere opprimatur, aut claua, lapide, stipite percutiatur; vel ex motu aliquo & tensione violentiore vas rumpatur. Tum cute integra, in spatia vicina sanguis effunditur, vnde color, qui in parte est, mutatur, & principio quidem rubens apparet, post fit liuidus, hinc flauescens, viridis, nigricans. Vnde Galenus, *libr. de tumorib præt. natur. cap.* 10 & 10. *de symp. med. fac. cap.* 9. duas ἐκχυμώσεως species constituit, vnam quam nomine generis ἐκχυμώματα appellat, cùm pars medium colorem inter rubrum & nigrum obtinet, quæ propriè πελιδνά, hoc est, liuida, & affectus Liuor appellari potest: alteram μελάσματα, h. e. nigrores appellat, quæ senibus præcipuè, quoties eorum venæ contusæ, vel alia de caussa reseratæ sunt, familiares sunt, & leui occasione accidunt, sicut contrà πελιδνὰ & liuores pueris, mulieribúsque, & colorem candidum habentibus accidunt.

Ecchymoma seu Ecchymosis.

Etsi verò sæpius & plerumque pars in tumorem non attollitur, sed ita sanguis effusus in spatia partium sese insinuat, vt nullus tumor appareat: tamen interdum pars intumescit, si copia effusi sanguinis maior sit, quod aliquando etiam post venæsectionem accidere solet, si nimirum vena tota pertundatur, vel vulnus, quod in cute est, claudatur, illud verò quod in ipsa vena est apertum relinquatur. Hinc enim per vulnus illud, quod in vena est, sanguis effunditur, cui cùm clausa plaga in cute exitus non pateat, sub cute sæpe in totum brachium effunditur, & interdum tumorem quoque aliquem excitat, semper verò colore rubeo & liuido cutem tingit.

Diuersus verò affectus est, & diuerso modo oritur ἐγχύμωσις, cùm sanguis non extra venas effunditur, sed ob spirituum sanguinisque molem venæ & arteriæ, quæ in cutem desinunt, sanguine replentur, atque inde corpus coloratum redditur, vt apparet ex Hippocrate, 2. *epid sect.* 4. *in fine*, vt scribit: ἐπιτηδεύειν ὀξυθυμίην ἐμποιεῖν καὶ χρώματος ἀναλήψιος εἵνεκα, καὶ ἐγχυμώσιος, h. e. *diligentia adhibenda, vt animi excandescentia inducatur, & coloris reparandi & sanguinis infundendi.* ἐγχύμωσις

Et quidem quocunque in loco fiat sanguinis talis effusio, in genere ἐκχύμωσις nominari potest: pro affectarum tamen partium diuersitate Paulos Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 30. tres species, quæ peculiaribus nominibus appellentur constituit. Prima est, τὰ καλούμενα ὑπώπια, quæ Hippocrati sunt ὑποπέλια, quasi subocularia, id est, liuores sub oculis. Dicitur a ὑπώπιον ἀπὸ τῶν ὠπός, ab oculo quod fit sub oculis, aliúsque est affectus quàm ὑπόπυον per o & υ à pure, quod πύον Græcis, quod fit puris sub cornea collectio. Secunda species est ὑπόσφαγμα, quam nonnulli in specie suggillationem vocant.

sanguinis

ſanguinis nimirum in annatam vel corneam oculi effuſio, de qua *libr.1. practic. part. 1 ſect. 2 cap.32.* dictum. Tertia ſpecies eſt, quæ contuſis vnguibus fit, quam ὑπόνυχον appellat, Latinè Subunguium appellari poſſet.

Contuſio. Interdum cum ἐκχυμώσει & contuſio coniungitur, imò interdum tanta ſanguinis copia effunditur, vt ſub cute & muſculis collecta ſinum quemdam efficiat, partémque in tumorem attollat. Dolor quoque pro partis ratione interdum coniungitur, vnde accidit, vt plus ſanguinis affluat, atque inflammatio, & tandem gangræna excitetur. Notabilis huius hiſtoria habetur apud Io. Philippum Ingraſſiam, in *Iatropologia.* Cùm enim anno 1557.8.Cal.Quintil.in Hippomachia ſeu haſtiludio, Marchio Terræ nouæ cum Barone Volaterrano concurreret, accidit, vt armatum genu Marchionis, inermem Baronis tibiam ingenti equorum impetu ita percuteret, vt illius contuſio inſignis fieret, è qua æger poſt triduum mortuus eſt. Ob quam inopinatam mortem in iudicium Medici vocati, quaſi curationem minùs rectè egiſſent. Pro quibus Apologiæ libros duos Iatropologiæ nomine conſcripſit Io.Philippus Ingraſſias. Alia etiam hiſtoria, quæ docet, quàm periculoſæ ſint contuſiones, & quam facilè in gangrænam degenerent, extſtat apud Guil.Fabricium, *cent.2.obſ.*83. quæ ibi videatur.

Signa.

Signa. Suffuſiones & hæc ſuggillata facilè cognoſcuntur. Nam & ipſe color & Tumor, ſi quis adeſt, ſub ſenſum cadit. Cauſſæ ex iis, quæ præceſſerunt, & præſentia ſunt, agnoſcuntur. Etenim ſi externa aliqua cauſſa, ictus, lapſus & ſimiles præceſſerunt, ex ægri relatione id Medicus percipit. Si verò nihil horum acciderit, ipſum ſanguinem in corpore conſiderabimus, & quâ ratione is peccet, perpendemus.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quanquam verò ἐκχυμώματα ſint plerumque ſine omni periculo, & ſanguis, qui adhuc tenuis, facilè diſcutitur: tamen ſi hoc non fiat, & ſanguis diutius in parte affectâ extra vaſa ſua detineatur, periculo non vacat; cùm & ipſius partis affectæ corruptio, & totius corporis damnum ſic excitari poſſit. Sanguis enim concretus, niſi mox inſenſibiliter diſcutiatur vel in pus mutetur, quod neceſſariò fit, vbi caro ſimul valdè contuſa eſt, atque hinc pars mollis adhuc manet, vel putreſcit & corrumpitur, atque Gangrænam parit, & ægro non rarò Interitum affere.

2. Periculum autem hoc imminet cum pars affecta non manet amplius viridis aut liuida, ſed inflammatur, & fit rubicunda, durior, ac tenſa. Cuius rei inſignis hiſtoria antea ex Ingraſſia relata fuit.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque Curationem attinet, Inprimis agemus de curatione illius Ecchymomatis, quod contuſionem ſequitur. Nam & illud frequentius accidit, & huius curationem qui nouit, etiam ſat Medicamentorum habebit, quibus reliqua curet; cùm medicamenta diſcutientia, quæ hìc proponentur, etiam in reliquis locum habeant. Primò itaque ſi contuſio ſit magna, danda diligenter opera, vt ſanguinis ad locum affluxus præcaueatur, ne inde Inflammatio excitetur: Id optimè fit per Venæſectionem, quâ de cauſſa Galenus iubet, vt in caſu ex alto, & in percuſſionibus vena aperiatur, atque etiamſi ſanguis non valdè abundet, venâ apertâ detrahatur, ne inflammatio excitetur, vndè praua ſymptomata, & ſæpe mors, originem habent. Et quidem mox inſtituenda eſt Venæſectio, ſimul quoque circa partem defenſiua & repellentia admouenda, quæ ſanguinis in partem affectam influxum prohibeant, qualia conficiuntur ex *bolo armeno, terrâ ſigill. ſang. dracon. roſis, myrtillis, nucibus cupreſſi, gallis, balauſtiis, rad. conſol. minor.* & ſimilibus.

Vt ℞. *boli arm. terra ſigill. ana* Vnc.jß. *creta* Vnc.ß. Coq. in aceto. Poſtea

℞. *pulu. roſ. rubr. rad. conſolid. farin. volatil. ana* Vnc.ß. Cum ol. myrtillor.

F. Cataplaſma.

Vel ſaltem quod in communi vſu eſt album. oui cum aq. roſ. conquaſſatum, cum ſtuppis, præcipuè cannabis, loco affecto applicetur.

Vel ℞. *alb. ouor.* num jv. *ol. myrtin. roſar. ana* Vnc. j. *boli armen. ſang. dracon. ana* Vnc. ß. *nucis cupreſſi* Drach. ij. *aceti parum* Miſc.

Atque hìc notandum, ne multa humida & viſcoſa adhibeantur, per talia enim humida ſanguis extra venas elapſus facilè putreſcit, vnde poſtea praua ſymptomata oriri ſolent.

Verùm enim verò cùm ex lapſu ab alto, percuſſione & ſimilibus non ſolum ſub cute & exterioribus ſanguis colligatur, ſed ſæpe eodem modo, vt in ambitu corporis, ex vaſis reſeratis aut ruptis, in interiora ſanguis effundatur, qui ibi in grumos concreſcit & corrumpitur, atque Inflammationes & prauas febres, mala ſymptomata & non rarò mortem inferre ſolet: danda opera, vt eius concretio impediatur, is diſſoluatur, & per aluum, vrinam, vel ſudores euacuetur, & quidem maturè. Nam vbi ſanguis putredinem conceperit, nõ ita facilè, & non niſi exquiſitiſſimis remediis malum curatur. Quapropter quamprimùm adeſt ſuſpicio, de ſanguine extra venas ad interiora elapſo, qui per externa diſcuti non poteſt, ſequentibus vtendum; *Rhabarbaro, rhapontico, terrâ ſigill. ſpermat, ceti, oculis* ♋, *mumiâ, coralliis rubris, C. C. rubia tinctorum,* cum *aq. chærefol. card. mar. hyperic. fumar. alkekeng. carduib. ſcabioſ. ſyrup. acetoſ. ſ. acetoſ. citri, aceto,* & ſimilibus, quæ ex ſeqq. formulis patebit.

℞. *rhabarb. terra ſigill. boli armeni, mumia, ana* Drach. j F. inde puluis, de quo datur vnâ vice Drach. j. cum *aq. chærefol.* vel *burſa paſtoris.*

Vel ℞. *terra ſigill. oculor.* ♋ *ana* Scrup. j *ſpermat. ceti, ſanguinis hirci præp. rad. angelic. vincetoxic. rhabarbari el. an.* Scrup. ß. *ſem. carduib.* gr. vij. *caryophyll.* gr. iij. F. pulu. pro duabus doſibus cum ſeqq. aquis propinandus.

℞. *aqua infuſionis lauendul.* Vnc. j. *chærefol. hyperici, fragor. ana* Vnc. jß. *aceti vini* Vnc. ß. M. pro duabus doſibus.

Vel ℞. *terra ſigill. rubia tinctorum, mumia, ſymphyti, rhabarb. ana* Scrup. j.

M. F. puluis.

Vel ℞. *rhabarb. rad. rubia tinctor. mumia, ocul.* ♋ *ſem. cardui Mariæ, rad. ariſtol. rotund. ana* Drach. j. Miſc. F. puluis detur vnâ vice Drach. j. cum Syrupo acetoſæ.

Commendatur & à quibuſdam *aqua nucum.*

Vulgò exhibent *ſpermat. ceti* ʒ. j. diſſoluti in aceto aut conueniente aquâ.

Sunt quoque apud nonnullos in vſu & quidem felici cum ſucceſſu Vnguenta, quæ etiam intra corpus aſſumuntur, atque idcircò potabilia nominantur, vt *Vnguentum rubrum potabile Auguſtanorum.*

Vel ℞. *ſanicula viridis* Vnc. iiij. *fol. betonic. ſem. fœniculi, baccar. juniperi immatur. ana* Vnc. iij. *rad. heleny, ſymphyti maioris, ruta, hedera terreſtris, roriſmar. radic. rhapontici ana* Vnc. ij. Conciſa terantur cum *butyri recent.* ℔ iij. Stent ad

 Solem

Solem dieb. 8. Postea affunde *aqu. saniculæ cyathum* j. Coqu. ad aqu. & succor. consumptionem, hinc butyrum succis imbutum exprimatur & ad vsum seruetur. Dosis Vnc. ß. bis quotidie cum cereuisiâ calidâ sumenda, eoque foris locus affectus inungi potest, sed non mox in principio.

Vel ℞. *herb. absinth. abrotani ana* M ij. *alchimillæ, artemis. consolidæ aur. minoris, saluiæ minoris, chamædr. centaur. min. cruciatæ, fœniculi, fragar. fœnigr. hederæ terrestris, hyssopi, lauend. millefol. majoranæ, melissæ, prunellæ, pulegij, pyrolæ, pimpinellæ, rorismar. saluiæ, sanicul. satureiæ, spicanardi, veronicæ, verbenæ ana* M j. *rad. althææ, garyophyllat. consol. maj. angelicæ, pimpinellæ, tormentillæ ana* Vnc. j.

Herbas & radices virides collectas M. Majo aut Iunio, coq. in *butyri majal.* ℔ vj adde *Vini q. s.* Bulliant simul ad perfectam coctionem, cauendo ne adurantur, addendo *ol. laur. rec.* Vnc. iiij. *spermat. ceti* ℔ ß. F. Vnguentum viridis coloris. Dos. Vnc. j. ex aceto aut cereuis. quod etiam vulneribus extra potest adhiberi.

Vel ℞. *rad. tormentill. dictamn. sanicul. consol. major. consol. sarracen ana* Vnc. ij. *castorei* Vnc. j (quod tamen ob saporem ingratum potest omitti) *rubeæ tinctor.* Vnc. iij. *butyri majal.* ℔ iij. *vini rubri q. s.* Misc. & coq. ad consumpt. vini.

F. Vnguentum. Cui adde *spermat. ceti* Vnc. j.

Topica. Quantum ad Topica, initiò adstringentium aliquid discutientibus permiscendum est. Cùm enim tunicæ venarum è quibus sanguis effusus est, contusæ nonnihil sint, constringi aliquantulum & condensari debent, ne noua materia ob dolorem attracta effundatur: cùm, si sola digerentia adhiberentur in principio, non solùm sanguinem, qui extra vasa effusus est, discuterent, sed etiam sanguinem, qui in contusis venulis est, attraherent. Postea vt contusæ venulæ ad statum naturalem redeant, sola digerentia vsurpanda. In hunc vsum nonnulli, quod præcipuè verberatis optimum est remedium, ægrum inuoluunt *pelli arietis* recenter detractæ, & adhuc calenti, conspersæ ⊖le, *baccis myrti, pulu. nasturtij,* aut si desit pellis, inungatur æger *ol. rosar. myrtin. lambricor.* quibus admisceantur *puluis rosar. rubr.* aut *baccar. myrti.* Sequenti die tale Linimentum adhiberi potest.

℞ *Vnguenti dialthææ* Vnc. iij. *ol. lumbricor chamæm. anethini, ana* Vnc. j. *terebinth.* Vnc ij. *far. fœnigr. pulu. ros. rubr. myrtillor an* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. F. Liniment. aut cum s. q. ceræ F. Vnguentum.

Si particularis aliqua sit contusio, tale linimentum in principio illiniri potest:

℞. *ol. ros. myrt. chamæm. ana* Vnc. j. *ouor. album.* num. j. *pulu. myrtill. ros. ana* Drach ij. Misc.

Postea tertiâ die pars affecta foueatur *decocto chamæmel. absinth. cumini.*

Potest etiam proximè propositum Linimentum adhiberi. Efficacissima autem est in curandis suggillatis *radix sigilli Salomonis*, quæ vel recens, vel tempore hiberno vino macerata & contusa cataplasmatis forma apposita vnica sæpè nocte suggillationem tollit, adeo, vt parti affectæ natiuus color redeat.

Vel ℞. *rad. consolid. vtriusque ana* Vnc. iij. *flor. chamæmel. melilot. ana* P. ij. *farin. hord. fœnigr. fabar. ana* Vnc j. *pulu. absinth.* Vnc. ß. *sem. cumini* Drach j. *croci* Scrup. ß Misc.

F. cocturâ Catapl.

Commendatur etiam *nux rancida* contusa, *sem. raphani* cum *caseis*, *sinapi* cum *aceto*, *ruta* cum *melle.*

Vel ℞. *rad. virid. ari* Vnc. iß. *sigilli Salom.* Vnc. iiij.

Radicibus comminutis affunde *aq. fl. sambuci, lil. alber. fl. fabar. ana* Vnc. iiij. *aceti vini* Vnc. ij. *alum.* Drach. vj. *fellis taurini* num. j.

Stent in digestione 8. diebus, & quotidie agitentur.

In hac aqua panni linei madefiant, & parti affectæ imponantur.

Vel ℞. *sang. columb. cumini, chamæmel. an.* Drach. j. *farina fœnigr.* Drach. ß. *spicanardi celticæ* Scrup. j. *vini maluatici q. s.*

F. Linimentum.

In specie in tumore ac liuore post venæsectionem commodè adhibetur *ol. rutac.* & loco affecto imposita *folia rutæ* in oleo communi cocta.

Quod si his medicamentis non cedat malum, neque sanguis extra vasa elapsus iis discuti possit, cucurbitulæ, si locus ferat, sunt adhibendæ, quæ efficacissimum sunt remedium ad extrahendum quicquid altiori loco continetur, & quidem si opus est, scarificationes adhibendæ, vt manifestè aliquid sanguinis effundatur.

Verùm si his omnibus non possit fieri resolutio, sanguinis & suppurationis notæ adsint, vtpote cùm locus nonnihil intumescit, ad tactum apparet mollis, dolor quidam pulsatilis & rubedo circum incipiat apparere, iuuanda est ex vulgatâ Chirurgorum doctrinâ & promouenda suppuratio. Factâ suppuratione vlcus purgandum & detergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. In suppurantium tamen vsu cautio adhibenda, & ex iis non nisi moderata adhibenda. Facilè enim si hac in re quid peccetur, vlcus sordidum & putredo in parte excitari potest. Hoc itaque cùm animaduerterent recentiores quidam Chirurgi, admonent, vt cum animaduertimus contusionem in apostema mutari, non expectetur perfecta suppuratio. Nam si pus quod ex sanguine concreto generatur, detineatur diutius in loco affecto, multa mala, vt febres, dolores, & insignem putredinem excitare, partésque vicinas, neruos & ossa corrumpere potest, vnde postea vlcera κακοήθη & fistulæ non rarò originem sumunt. Neque etiam admittunt illa emollientia & suppurantia Emplastra & Cataplasmata; cùm iis facilè putredo, & alia, quæ indè oriuntur mala, in parte excitari possint. Sed suadent potius, vt talis locus, in quo sanguis concretus, qui iam apostema excitat, continetur, scalpello aperiatur, & in vulnus rotunda Ægyptiaco vnguento muncta indatur, locúsque totus conueniente aliquo Emplastro, quod calorem natiuum conseruet, & à putredine defendat, muniatur. Inprimis verò hoc obseruandum censent, si in lateribus, ventre, aut dorso contusio facta sit. Tum enim diligenter attendendum, an tertio, quarto aut quinto die in loco, in quo contusio facta est, tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, ac dolor pulsatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, in circumferentia rubedo aliena appareat, respiratio fiat difficilis, calórque aliquis in corpore se prodat. Nam quando hæc apparent, licet nullus in partibus externis appareat liuor, pus colligi & apostema excitari indicio est. Quapropter ne pus ad interiora sese conuertat, cuniculos agat, & partes interiores erodat, ægróque hoc modo mortem aut diuturnos morbos accersat, locus maturè aperiendus est: aperto siquidem loco facilè pus effluit. Vulnus postea, vt dictum est, tractetur, non neglectâ venæsectione, & potionibus vulnerariis. Emollientibus verò & suppurantibus vix aliquid profici censent.

Quod si contusio magna sit, aut in curâ aliquid peccatum sit, ac locus liuidus & emortuus, ob caloris natiui suffocationem, fieri incipiat, vt gangræna & *sphacelus* metuenda sit, inprimis adhibenda est scarificatio,

à

ëatio, aut etiam cucurbitulæ, si opus sit, applicandæ, vt sanguis ille corruptus euacuetur. Postea fouenda est pars aceto calido, aut decocto *radic. raphani, serpentariæ, ari, sigilli Salomonis*, cum vino facto. Talia enim sanguinem concretum dissoluunt, & ab imo ad extremam cutim trahunt. Postea applicetur *Emplast. Diachylon Ireatum.*

Vel ℞. *abrotani, sem. cumini, flor. chamam. ana* Drach. ʒ *succi ari q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *ol.* Vnc. iß. *ceræ* Vnc j. *succi maioranæ* Vnc. iß. Liquefiant simul ad ignem & addatur *spiritus vini* Vnc j.

Conclusionis loco illud, quod Paræus monet, notandum: io contusione musculorum, inprimis circa costas, carnem intumescere, & mucosam quasi euadere, vt si comprimatur, aërem flatulentum reddat, cum tenui quodam sibilo, digitorúmque impressorum maneat vestigium. Hinc in illo, quod caro ab ossibus abscedens reliquit, spatio, purulenta sanies colligitur, à quâ costarum fit syderatio. Hoc itaque si accidat, maturè malo succurrendum & pars arctissimè constringenda; deinde *oxycroceum* vel *diachylon ireatum* aut similia digerentia adhibenda.

Atque hæc de tumoribus à sanguine ortis dicta sint. Sequuntur tumores à bile orti.

CAPVT XVII.

De Herpete.

Herpes.

CVm hactenus tumores à sanguine explicauerimus, proximum iam est, vt tumores à bile explicemus. Inter quos primò vulgò proponi solet Erysipelas. Verùm cùm commodius Erysipelas nostrum, seu Rosam vulgò dictam, inter tumores sanguineos referendum censeam, suprà inter sanguineos tumores, *cap. 7. de Erysipelate* egimus.

Tumor verò reuera à bile ortus est *Herpes*. Dicitur autem Herpes à serpendo, quod nimirum anguium modo serpere videtur, & quod vna parte sanescente, morbus in proxima serpit. Etsi verò plura mala sunt quæ serpunt: tamen in specie Herpes dicitur Medicis tumor, qui ex bile flaua sincera secreta ab aliis humoribus, in partis alicuius superficie excitatur, & ad vicina serpit. Vt enim ex sanguine tenuiore & bilioso Erysipelas oritur: ita ex bile excrementitia oritur Herpes. Herpetem Sacri ignis nomine proposuisse videtur Celsus: cùm alij Medici Latini Erysipelas Sacri ignis vocabulo intelligant.

Caussa.

Caussa.

Herpeti caussa continens, cùm sit bilis sincera, & acris, à reliquis humoribus secreta, quæ insita sua tenuitate vsque ad cuticulam penetrat, & per eam diffunditur, tumor in ea adhuc minor est, quàm in Erysipelate. Vt enim in Erysipelate minor est tumor quàm in Phlegmone, ob paucitatem & humiditatem materiæ, quæ in illo magis, in hoc minùs reperitur: ita in Herpete rursus minor tumor est, quàm io Erysipelate, eadem de caussa. Caussæ autem antecedentes & procatarcticæ eædem ferè sunt, quæ in Erysipelate, potius tamen ad bilem flauam excrementitiam, quàm ad sanguinem biliosum generandum dispositæ.

Differentia.

Differentia.

Herpetis differentiæ à caussæ continentis & humoris diuersitate sumuntur. Etsi n. omnis Herpes à bile & humore tenui ortum habeat: tamen cùm eius tenuitatis & puritatis quidam gradus sint; si humor ille, seu bilis, sit simplex & tenuior, etiam Herpes simplex nominatur, qui generis nomen retinet: si verò pituitæ aliqua portio admisceatur, fit Herpes, qui vesiculas in cute similes milio excitat, vnde herpes miliaris appellatur: Si denique bilis sit acrior & mordacior, ita vt erodat cutem, cui adhæret, herpes ἐσθιόμενος, id est, exedens vocatur, qui & ipse absolutè herpes, à Galeno, 14. *meth med. cap.* 17. nuncupatur, & ferè eiusdem naturæ est cum Erysipelate exulcerato, à quo tamen differt humoris tenuitate. Ita enim Galenus, *loc. alleg. Est*, inquit, *admodum tenuis humor, qui herpetem excitat, adeo profectò, vt non solum omnes interiores partes, quæ vbique carnosa substantia sunt, transeat, sed etiam cutem ipsam ad summam vsque cuticulam, quam solam, quod ab ea retinetur, tum erodit, tum exedit, quando si hanc quoque sudoris vice transiret, haudquaquam vlcus excitat.* Differunt a. & hac ratione Erysipelas exulceratum & herpes ἐσθιόμενος, quod Erysipelas exulceratum non tantùm cutem, sed etiam aliquid subiectæ carnis occupat; Herpes verò solam cutem exulcerat.

Signa Diagnostica.

Herpes cum sensibus pareat non ita difficulter cognoscitur. Est enim Tumor latus, sine omni ferè altitudine, vt vix attollatur pars, potiúsque videatur exasperari, quàm intumescere. Adest præterea duritties quædam & dolor, ac sensus quasi vstionis quidam. Miliaris autem herpes pustulas habet multas milio similes in summâ cute, quarum etsi quædam sanantur, aliæ tamen oriuntur, vt serpendo malum ad vicina progredi videatur: si pustulæ rumpantur, aliquid inter pus & saniem quasi medium effluit, locus ipse est rubicundus, colorémque inter ruborem & pallorem habet medium. Herpes autem ἐσθιόμενος seu exedens est, cum multa vlcera serpentia parua & foramina apparent, quæ tamen vltra cutem non procedunt, seu vt Celsus *lib. 5. cap.* 20. scribit, est malum cum summa cutis excoriatione, & exulceratione sine altitudine, latum, sublìuidum, inæqualiter tamen, mediúmque sanescit, extremis procedentibus, ac sæpe id, quod iam sanum videbatur, iterum exulceratur, ac circa proxima cutis, quam malum occupatura est, tumidior & durior est, colorémque habet ex rubro subnigrum. Sign. Diagnostica.

Sed vt illud etiam hoc loco moneamus, Medici recentiores ferè omnes, quos vulgò Barbaros nominant, Herpetem miliarem & exedentem nomine Formicæ complectuntur, nominum similitudine aut ignorantia decepti; cùm tamen Græcis μυρμήκια, hoc est, formica, verrucarum quoddam genus sit.

Prognostica.

1. Herpes etiamsi periculo vacet, nisi valdè exulceratus, & admodum putris sit: tamen non facilè curatur, diuturnúsque morbus est, nisi etiam corporis totius habeatur ratio. Prognostica.

2. Prout bilis, è qua oritur Herpes, benignior vel peior est, eo etiã herpes magis vel minus periculosus.

Curatio.

Vt itaque curetur Herpes, & caussæ antecedentis & continentis ac partis affectæ habenda est ratio, & primò quidem antecedentis. Cùm itaque Herpes ex flaua bile & humore salso oriatur, flaua bilis ex corpore inprimis est purganda, & nisi corpus purgetur, nunquam æger perfectè sanabitur. Etsi enim vno in Curatio.

loco topicis medicamentis adhibitis pars sanescere videatur: tamen in altero iterum erumpit. Si materia valdè tenuis sit, qualis est in simplici Herpete, sudorifera quoque locum habent. Quod si pituitæ vel serosi humoris aliquid admixtum sit, aliquid ex medicamentis pituitam & serum purgantibus admisceri potest. Diæta, quoque talis præscribenda est, qualis, vbi bilis & humor adustus peccat, conuenit.

Vbi autem iam caussæ antecedenti satisfactum, ad ipsam continentem accedendum. Primùm itaque cum summus bilis in cute feruor sit, refrigerantia adhibenda, quæ & feruorem bilis extinguant, & moderatè repellant, qualia sunt illa refrigerantia quæ vulgò in Erysipelate solent adhiberi, vt *Lactuca, polygonum, vmbilicus Veneris*, & similia. Postquam feruor remisit, quod reliquum est, digerendum & discutiendum medicamentis magis desiccantibus, quàm humectantibus, lini semine, cocto in oleo ac vino, spuma argenti. Atque hæc magis conueniunt in feruore simplici. Si autem pustulæ accedant, quia illæ interdum rumpuntur & putrescunt, ne in parte putredo excitetur, illa refrigerãtia & repellẽtia non sint frigida & aquea, sed frigida & sicca. Itaque primò vtendũ est *capreolis ex vitibus, summitatibus rub., fol. salic. & plantag.* Vtile est & hîc Catapl. quod ex *cortic. mal. granat. rhoe & farinâ hordei* in vino coctis conficitur. Possunt & adhiberi *galla, nuces cupressi, balaustia, bol. Armenus, terra sigillat.* Vbi tandem opus fuerit digerentibus, possunt componi Cataplasmata ex *farinâ milli, fabar. lini, lupinorum* in vino cocta. Si rumpantur pustulæ & pus effluat, detergentia etiam adhibenda. In hunc vsum hoc commodum est.

℞. *plantag. bursa pastor. summit. rubi ana* M. j. *calic. virid. glandium*, par. xij. *fol. myrti* vnc. j. *balaustior, myrrha, thuris ana* vnc. ß. Coq. in *aq. fabrorum.*

Vel ℞. *resina, terebinthina lota aq. ros.* vnc. j. *ol. ros.* vnc. ß. *ouor. lut.* num. ij. *succi duorum malor. aurant. dulc.* Misc.

In Herpete miliari & hoc vtile est.

℞. *creta, ol. oliuar. aceti ana.* Misce instar linimenti.

Valescus de Taranta, *cap. proprio, de curatione formica miliaris*, hoc instar arcani commendat.

℞. *lanam succidam ouis*, torrefiat donec fiat nigra, & puluerisetur. Postea misceatur cum aq. ros. vt fiat instar encausti, quo pluma ter de die locus affectus inungatur.

Vel ℞. *farina hordei, fabar. lentium ana* vnc. jß. *puluu. ros. rubr. absinth. lapathi acuti ana* vnc. ß. Coq. in decocto *cortic. granat. balaustior. plantaginis.* Addatur postea *ol. myrtill. mellis, ana q. s.* F. Vnguentum.

Quibus si vsus postulet, etiam florem æris & similia admiscere possumus. Atque etiam eadem Herpeti ἐσθιομένῳ conueniunt.

Vt ℞. *sumach, plantag. gallar. ana* vnc. jß. *panis furfurac.* vnc. j. *puluu. ros.* vnc. jß. Coq. in vino, & F. Cataplasma.

Vel ℞. *hordei mundi, lentium, fabar. ana* M. j. *arnogloss.* M. ij. *balaust. rosar. granor. myrti, sumach, ana* vnc. ß.

Terantur omnia crasso modo præter hordeum, & Coqu. in vino, donec hordeum crepet, F. Cataplasma.

Vel ℞. *cortic. pini vstor. & lotor.* Drach. jß. *cerussa* Drach. iij. *thuris* Drach. j. *adip. caprini* Drach. vj. *ol. myrtin.* vnc. ij. *cera q. s.*

F. Vnguentum.

Quod si magis exiccari placeat, addere possumus limaturam ferri præparatam, florem æris, & calcem lotam. Commendatur & hoc:

℞. *spuma argent.* vnc. ß. *succi porri, beta ana* vnc. v. Misc.

Hieronymus Fabric. felici successu se hoc vsum scribit:

℞. *succi tabaci* vnc. iij. *cera citrina* vnc. ij *resin. pini* vnc jß. *terebinth.* vnc. j. *ol. myrr. q. s.* ad formandum Cerotum molle.

Quod si vlcus putre iam sit, ad valentiora veniendum, qualia sunt *Pastilli Andronis, Musa, Polyida.*

Vt ℞. *lytharg.ceruss. ana* vnc. ij. *cort gran.* vnc ß. *myrrha* Drach. j. *thuris* Drach. jß. *flor. æris, alumin. ana* Drach. j.

Cum *ol. myrtin. & cera* s. q.

F. Vnguentum.

Quæ si nec sufficiant, & vlcus ac putredo latius serpat, ad fortiora accedendum.

Ad tumores biliosos referunt etiam Phlyctænas, Impetigines, Lichenes. Sudamina, Epinyctides. Verùm quia hæc tubercula non à pura bile, sed à bile cum serosis & salsis humoribus mista proueniunt, de iis infra cum aliis huius generis tumoribus agemus.

CAPVT XVIII.

De Oedemate.

VT ex humoribus calidis tumores, quos hactenus explicauimus, oriuntur: ita quoque ex humoribus frigidis peculiares tumores ortum habent, & primò quidem à pituita fit οἴδημα. Etsi enim Hippoc. & antiqui alii Medici Oedematis nomine, omnes omnino tumores in genere acceperint: tamen posteriores per œdema certum aliquod tumoris genus saltem intelligunt, & in specie Oedema nominant Tumorem laxum, mollem, sine dolore, ad digitorum compressionem cedentem, à pituitâ tenui seu frigidiore & humidiore sanguineæ massæ parte ortum habentem. *Oedema.*

Caussæ.

Caussa continens huius tumoris est pituita illa, quæ in sanguine continetur, si nimirum interdum augeatur, vt facultatem expultricem irritet. Tum enim natura irritata è maioribus vasis ad minora materiam extrudit, & ad imbeciliora à nobilioribus expellit, donec tandem in maximè debili retineatur. Ipse etiam humor frigidus & grauis, pondere suo plerumque deorsum & ad extrema tendit. Hinc quanquam in omnibus partibus excitari possit Oedema: inprimis tamen in manibus & pedibus, vt in hydropicis, cachecticis & phthisicis videre est, oritur, vtpote quæ longius à fonte caloris sunt remotæ. Non autem subitò generatur Oedema, sed paulatim. Crassus enim humor est, nec ad motum subitum aptus. *Caussa.*

Galenus, 2. *ad Glauc.* 3. Oedema ex pituitosa substantia, aut spiritu vaporoso fieri statuit, qualis tumor in cadaueribus euenit. Ex quo loco, vt & 14. *meth. med. cap.* 4. Io. Philippus Ingrassias, *de tumoribus, tomo* 1. *pag.* 113. duplex Oedematis genus constituere conatur, vnum è tenui pituita, alterum è vaporoso spiritu, illudque morbum esse statuit, hoc symptoma, quod phthisin, & aquã intercutem, & cachexiàn sequatur. Verùm etsi negandum non sit, incipiente putredine & fermẽtatione quasi quadã cadauera intumescere: tamẽ in cachexia vel phthisicis pedũ tumores œdematosos hoc modo fieri non facile crediderim, cũ talis putredo tũ nõ accidat, sed ex humore seroso abundante in corpore, & ad pedes descẽdente,

ibique

ibique vt in parte frigidiore hærente, talem tumorem fieri credibilius est. Et si sane, vt in partibus similaribus spiritus aliquis flatulentus colligatur, partémque io tumorem attollat: tamen is non propriè οἴδημα est, sed ἐμπνευμάτωσις seu ἐμφύσημα. Et quamuis talis tumor a Galeno, *14. meth. med. cap. 4.* symptoma nominatur: tamen Galenus symptomatis nomine tum vtitur in genere, pro omni affectu p.n. qui alium sequitur.

Si verò quid is tumor propriè sit perpendamus, omnino morbus est, cùm sit magnitudo aucta cum intemperie, & hominibus io ambulando plerumque impedimento sit. Et licèt peculiarem curationem tale œdema non requirat: ob id tamen non è morbis eximendum, & inter symptomata reponendum. Morbi enim qui ab aliis morbis simpliciter pendent, nullam peculiarem curationem requirunt, sed iis ablatis & ipsi tolluntur.

Generatur autem iste humor, qui œdematis caussa, sanguificationis vitio, de quo *lib. 3. pract. part. 3. sect. 2. cap. 1.* dictum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Oedema hoc modo: Tumor est mollis, laxus, & si digito prematur, facilè cedit, ac fouea & vestigium digiti relinquitur. Pituita enim humida, partem emollit & laxat, & crassior est & ad motum ineptior: Est sine dolore, aut certè cum exiguo. Nam pituita partem laxat, nec vnitatem soluendo dolorem excitat. Color est subalbidos: Abest calor, nec vlla vt in aliis tumoribus percipitur pulsatio: Quibus signis Oedema ab aliis Tumoribus discernere facile est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Oedema per se periculosus morbus non est, neque enim ipse morbus magnus, neque caussa praua, nec aliquod symptoma malum coniunctum est. Et si quod sæpe ægris œdemate laborantibus sit periculum, vt accidit in phthisi, cachexiâ & hydrope, id euenit non ob œdema, sed ob morbos illos, quos sequitur Oedema. Quapropter distinguendum est, an Oedema ex se oriatur, an verò alios morbos subsequatur: quandoquidem quod partium nutritioni designatarum insignia vitia sequitur, periculo non caret. Etsi enim post longos morbos non rarò pedes sine periculo intumescant, ex collectis per morbum cruditatibus; tamen si ob refrigerationem, aut aliud hepatis vitium accidant talia Oedemata, periculosa sunt, & ob caussas illas à quibus pendent, mortem minantur. Si autem nihil tale cum Oedemate coniunctum sit, omne etiam periculum abest.

2. Etsi verò œdema periculosus morbus non est: tamen est diuturnus; materia enim est frigidior, quæ non nisi tempore diuturniori vincitur.

Terminatur verò per resolutionem; nisi, interdum quæ accidit, materia induretur.

Curatio.

Curatio. Quantum ad Curationem, primò considerandum, vt modò dictum, an alium aliquem partium nobiliorum morbum sequatur Oedema. Hoc enim si accidat, præcipuè curandum, vt morbus ille, à quo dependet, tollatur; cùm curari, nisi hoc sublato, non possit, & sublato morbo illo primario, spontè euanescat. Si tamen quid molestiæ afferat Oedema, fricare partem oleo cum sale misto vtile est, aut fouere spongiâ vino, in quo absinth. coctum sit, imbuta. Si verò sine alio morbo oriatur Oedema, primò caussa, à qua materia illa suppeditatur, tollenda. Initio itaque victus ratio instituenda talis, quæ non facit ad pituitæ generationem, sed quæ potiùs eam absumit. Aër nimirum, in quo æger versatur, sit siccus. Cibus item & potus attenuandi & siccandi vim habeat. Sit ergo æger in cibo & potu parcus, vt calor naturalis non obruatur, & eo debilitato cruditates generentur, sed potiùs vt cruditates illas calor absumere & rectius elaborare possit. Panis sit bene coctus & fermentatus: à pane verò non fermentato æger abstineat, oleta & iuscula sint rariora. Non conueniunt pisces, nisi saxatiles, & qui carnem solidiorem habent, qui & ipsi, sicut & alij cibi aromatibus & herbis siccantibus condiantur. Danda opera vt aluus quotidie suum officium faciat, quod nisi fiat, aliquid de aloë ante cibum assumere vtile est, quæ aluum lenit, ac humiditates absumit & exsiccat. Ante cibum, si sine partis affectæ damno fieri potest, æger se exerceat, vt humiditates superfluæ absumantur, & calor natiuus excitetur. Somnus tandem sit nocturnus, & quidem breuior.

Secundò, Venæsectio in legitimo Oedemate locum non habet: nullo enim modo sanguis hic peccat, sed pituita. Humores verò frigidi & crudi in corpore concoquendi & euacuandi sunt. Digerenda primò materia & coquenda calefacientibus & siccantibus, qualia alibi passim de humoris pituitosi præparatione proponuntur; è quibus commodissimè aliquod hydromel aut oxymel confici potest. Si tamen humor saltem serosus sit, coctione opus non est.

Euacuanda postea est materia medicamentis pituitam educentibus, quæ alibi sunt proposita. Quod ipsam partem affectam attinet, pituitosus humor qui in eam confluxit, euacuari debet; quod fit per repellentia & digerentia seu discutientia. Repellentia tamen si vsurpantur, non tàm adhibentur ad humorem retro pellendum, quàm ad partem confirmandam, & exiccandam ac absumendam materiam, quibus etiam aliquid ex iis, quæ discutiendi vim habeant, meritò additur. In hunc finem vtitur Galen. spongiâ nouâ, aut si noua desit, alia nitro & lixiuio abluta, & posca, i.e. mixtura ex aceto & aqua, imbuta. Potest etiam pro spongia stuppa cannabis vsurpari. Quod medicamentum si non satisfaciat, aceti quantitas augeri potest, & parum aluminis admisceri. Quod si & ipsum finem non assequatur, ad fortiora progrediendum.

Vt ℞. *flor. ros. rubr. chamæmel. fol. myrti, absinth. ana* M ß. *balaust. nuc. cupress. ana* M j. *alumin. salis commun. ana* Vnc. j ß.

Coq. in aceto & aq vel lixiu. & per spongiam, linteum aut stuppam applicetur.

Vel ℞. *fol. salicis, myrti, absinth. flor. chamæmel. hyperici, ana* M ß.

Coq. omnia in lixiuio, vsque ad eius consumpt. postea contundantur & addatur *ol. myrtin. rosac. absinth. ana* Vnc. j. *salis* M ß. *nitri* Vnc. j.

F. Cataplasma.

Vel ℞. *nuc. cupress. balaust ana* M ß. *flor. chamæmel. ros. rubr. fol. absinth. ana* M ß. *farinæ hord. lupin. ana* Vnc. ß. *alumin.* Drach. iij. *aloes, myrrh. ana* Drach. j. *croci* Scrup. j.

Coq. in aq & acet. s. q.

F. Cataplasma.

Postea in statu ad discutientia & exsiccantia veniendum. In hunc vsum commendatur *aqu. calcis* aut lixiu. ex cineribus vitis per spongiam applicatum.

Vel ℞. *rad. althææ* M j. *flor. chamæm. meliloti, ana* M ß.

Coq. in vin & aceto.

Postea adde *adip. porcin* Vnc. ij. *ol. veteris* Vnc. ß. *spumæ argenti* Vnc j. M ad form. Catapl.

Efficax quoque est medicamentum, quod ex *rutâ, melle & sale* conficitur.

Vel ℞. *sulphuris* Vnc. j. *stercor. columb.* Drach. x. *farin. fabar.* Vnc. 1ß. *lupin.* Vnc. j. *mellis* Vnc. 1ß.

Cùm

Cum *decocto flor. chamamel.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *sulphuris, myrrh. salis ana* vnc. j. *ol. veteris, aceti ana q. s.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Rad. bryon.* vnc. ij *absinth. branc. vrsin. chamemel. melilot. ana* M ß. Coq. in aq. mellis, & contusis ac cribratis addatur *pulu. rosar. rubr. farin. fabar. lupinor. ana* vnc ß. *ol. vet. q. s.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *rad. asphodel. cucum asinin. lil. albor. flor. chamamel. ana* M. j. Coq. ad mollitiem, adde *fermenti, tartari, calcis lota, sulphuris ana* vnc. j. *thuris* Drach. vj. *pingued. cerui, medulla crurum boum ana* Drach. x. F. Cataplasma.

Commendatur etiam *stercus bubulum*. Emollit enim & resoluit: E quo cum *sulphure, thure, melle, aceto,* ac *decocto brassica* potest fieri Cataplas.

In qua omnium medicamentorum applicatione obseruare vtile est, vt antequam Emplastra seu Vnguenta & Linimenta applicantur, prius pars calefiat, frictionibus & fotibus; aliàs enim medicamenta non facilè in actum deducuntur ob partis frigiditatem. Frictiones fiant linteis calidis. Fotus è *decoct. flor. chamamel. melilot fol. betonic. salu. rorismar. lauendul. origan. absinth.* & similium. Fotu enim & frictionibus calor cum sanguine ad partem reuocatur, & excrementa ac superflui humores nonnihil discutiuntur.

Quod si Oedema indurescere & in scirrhum abire videatur, emollientia simul vsurpanda. In hunc vsum adhibetur *acetum*, in quo pyrites aut lapis molaris ignitus extinctus sit, & postea oleo veteri in *querradix cucum. asinini & althea* cocta sit, pars inungitur.

Vel ℞. *mucilag. rad. althea, sem lini, fænigrac. pingued. anserin. medulla crur. vituli, rad. ireos, fl. chamamel. ana* vnc. ij. *styrac. liquid. myrrha, thuris, ol. chamamel. ana* vnc. j. *Cera q. s.* F. Emplastr.

Sed de his agetur, vbi de Scirrho dicemus.

Etsi verò frequentissimè per resolutionem discutitur Oedema: interdum tamen, vt ex Hippocr. 1. *Prognost. text.* 27. patet, ad suppurationem venit, sed rariùs. Nimirum si in loco calidiore sit, aut alius humor admistus sit, vt in Oedemate phlegmonode accidit; quod si eueniat, dolor, & pulsatio in parte vicina percipitur. Tunc igitur suppuratio promouenda per medicamenta emplastica, qualia sunt *diachylon simplex*, & alia ex *rad. althea, malua, semine lini, fænigrac. cum adipe gallina* aut similibus composita.

Vt ℞. *branca vrsin. althea cum toto, rad. lil. alb. ana* M. j. Coq. in *decoct. caulium*, & contusis adde *farina sem. lini, fænigræci ana* vnc. ij. *axung. porcin. adip. gallinac. ana* vnc. iij. *croci* Drach. ß. F. Cataplasma.

Coctâ & suppuratâ materia vix expectanda spontanea curatio; cùm tardiùs hoc fiet. Quapropter aperiatur locus vel ferro, vel cauterio potentiali, postea expurgetur abscessus *terebinthina, thure, melle, succo absinth. melle rosato*: Cauitas porrò impleatur *vnguento basilico, aureo, de beton.* & similibus, tandemque cicatrix inducatur.

Caput XIX.

De Scirrho.

Scirrhus. CVm de tumoribus ex sanguine, bile, & pituita ortis egerimus, & restet agendum de tumoribus ex melancholia & atra bile oriundis; Scirrhus verò & ex melancholia & ex pituita oriatur, proximum est, vt iam de Scirrho agamus. Est autem Scirrhus tumor durus sine dolore & sensu, aut certè eum exiguo, ex humore crasso, viscido, lento, frigidoque, qualis est melancholicus humor & pituita, partibus infixa ortus. Duo enim sunt humores, melancholicus & pituita, è quibus vel seorsim singulis vel mixtis Scirrhi oriuntur vt vulgò statuitur. Intelligitur autem hic per melancholiam non ille humor ater, qui seu ex humore melancholico naturali adusto, seu ex bile flaua adusta oritur, sed melancholia naturalis, & propriè dictus humor melancholicus, crassa nimirum & feculentior sanguinis pars, vel etiam excrementum melancholicum naturale, vel etiam humor crassus ex inflammatione induratâ ortus, quem si quis velit præternaturalem appellare, non repugno. Per pituitam verò non accipitur naturalis illa pituita, seu humor pituitosus, qui est humidus & tenuis, ex quo fit Oedema, sed pituita crassa exiccata, glutinosa & viscida. Ex vtroque hoc humore diutiùs in parte retento, vbi recesserint partes tenuiores & crassæ relictæ fuerint, generatur Scirrhus. Etsi verò humor aliquis crassus ad partem aliquam confluere possit: tamen tam crassus & glutinosus, vt mox scirrhum constituat, non facilè ad partem aliquam confluit, sed talis paulatim euadit in ipso loco affecto, vbi, tenuioribus humoris partibus absumptis, crassiores relinquuntur. Vnde maxima ex parte alios tumores, putà inflammationes, erysipelata, œdemata, scirrhi consequuntur, cùm illi non satis rectè curantur, & intempestiuè aut nimium tenuiores partes per calefacientia dissipantur, vel per repellentia aut adstringentia reprimuntur, vt crassiores partes solùm relinquantur, quæ vlteriùs incrassatæ, durum hunc ac sine dolore ac sensu tumorem constituunt. E quibus facilè colligitur, tumorem hunc non subitò generari, sed paulatim.

A vulgata tamen hac sententia dissentit Platerus, & non ex humoribus excrementitiis, sed ex succo alimentario, verùm crassiori, quàm carni nutriendæ conueniat, indurato scirrhum fieri statuit, cui tamen interdum alius humor adiungatur. Indurationem autem hanc vti varius de caussis, ita & ab inflammatione fieri, non quod sanguis non discussus aut suppuratus sic induretur, vel frigidorum nimia applicatione condensetur, sed quod à calore vehementiore inflammationis sanguine discusso succus partis illius, quæ inflammata erat, incrassetur induretur que.

Est autem Scirrhus duplex, legitimus & non legitimus: quæ distinctio, vt Fallopius monet, non sumitur ex diuersitate materiæ & caussæ continentis, sed ex materiæ diuersis accidentibus & proprietatibus. Antequam enim omnes partes tenuiores sunt discussæ aut absumptæ; Scirrhus non absolutus est, neque tunc omnia senso carent, neque perfecta adest durities. Si verò tenuioribus partibus omnibus absumptis solùm crassiores restent, eæque instar lapidis ferè indurauerint, & pars non solùm omnis doloris, sed etiam omnis sensus expers sit: tum iam absolutus & perfectus Scirrhus est. Sed forsan nihil prohibet, nondum absolutum Scirrhum etiam non purum & nothum appellare. Aut si minùs hoc placet, potest porrò diuidi Scirrhus in purum ac verum, ac impurum & spurium, purusque nominatur, qui ex sola melancholia aut pituita crassa ortum habet; impurus autem ac nothus, qui alium humorem admistum habet, vnde appellatur Scirrhus phlegmonodes, aut Scirrhus cancrosus. Afferunt quidam & aliam Scirrhi differentiam, ex partibus in quibus hæret. Etsi enim Scirrhus in plerisque partibus nullam peculiarem habet appellationem, sed saltem adiuncto partis affectæ nomine definitur, vt Scirrhus hepatis, Lienis: tamen in quibusdam partibus propriam appellationem habet. In neruis enim appellatur ganglion, in glandulis struma, in articulis porus, de quibus suo loco.

Signa

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Scirrhus ex duobus præcipuè signis, duritie nimirū & doloris priuatione: quibus & hoc accedit, quod, quando premitur, sensu caret, & nunc planè absolutus & cōfirmatus est Scirrhus. Nō verò mirum est, non sentire partem scirrho affectam, aut certè exiguū sensum in Scirrho esse. Nam & influxus spirituum naturalium ob materiam impactā & infixam prohibetur, & ipsa membri temperies ita est mutata, vt pars planè stupeat. Addunt alii & alia signa: colorē nigricantem & liuidū, qui tamen solùm scirrhi ex humore melancholico orti signum est; tactu etiam percipitur temperies valdè frigida, ob humorem crassum & frigidum.

Differentiæ.

Differentia. Differentiæ desumuntur ex sensu hebeti & nullo. Si enim nullus adsit sensus, legitimus & absolutus iā scirrhus est: si verò aliquis adhuc sensus supersit, nō legitimus. Addunt & quidam, quod in legitimo scirrho pili supra partem crescant. An ex pituita vel melancholia ortum habeat, discernit color, qui in pituita subalbidus, hîc nigricans & liuidus est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Euentum quod attinet, scirrhus, qui planè omni sensu destituitur, non curatur.

2. Scirrhus verò, qui omni sensu non destituitur, etsi incurabilis non sit omninò, præcipuè si ab initio commoda remedia adhibeantur: tamen ita facilè non curatur, præsertim si in parte aliquâ nobiliore, vt Epate vel etiam liene hæreat: cum epar & lien tā fortia medicamenta, qualia ad scirrhū perfectè induratum requiruntur, vix sustineant, debilia autem parum proficiant.

3. Si aliqua in Scirrho curationis spes sit, illa tamen nō nisi lōgo tempore perfici potest. Materiam enim crassam, frigidam & duram emollire non ita facilè est, & non nisi paulatim & longiore tempore hoc fieri potest.

4. Duplici autem via curantur scirrhi, vel per resolutionem & discussionem, vel per maturationē & suppurationem. Suppurantur scirrhi rariùs, & quidē cum periculo. Facilè enim, dum suppurantur, in cancros, præcipuè qui ab humore melancholico fiunt, abeunt.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque curam attinet, etsi tumor iam planè factus sit, & maximè in curatione caussæ cōtinentis sit habenda ratio, dandâque opera, vt per topica illa amoueatur: tamē etiam antecedens planè nō negligenda est, & prouidendum, ne malum nouâ materia suppeditata augeatur.

Quapropter primò vitanda omnia, quæ sanguinem crassum generant, & tales cibi eligendi sūt, qui faciles coctu sunt, & bonum nutrimentum suppeditant quique ad humidum declinant.

Secundò humores seu pituitosi seu melancholici, priùs tamen præparati, conuenientibus medicamentis euacuandi sunt, de quibus alibi dictum.

Tertiò verò atque præcipuè laborandū, vt caussa continens & materia, quæ Scirrhū facit, tollatur. Est autē repellentibus hic nullus locus. Cùm enim materia sit crassa & frigida, repellentibus nō cedit, sed eorū vsu ampliùs incrassatur, partiq; quasi impingitur. Neq; etiam cōueniūt medicamenta quę valdè calefaciūt & siccant; siquidem per hæc materia magis tantùm induratur. Sed medicamenta, quæ cōmodè adhibētur, sunt, quæ vim habent emolliendi, quod induratū est, & quæ postea illud, quod emollitū est, discutiunt. Malactica nimirum medicamenta sūt applicanda, quæ calidum temperamentū habent, mediocriter tamen, non valdè exiccantia, sed nec manifestè humectantia, verùm quæ mediam quādā quasi naturam inter humectantia & siccantia obtinent, & induratæ substantiæ veluti quādam fusionem moliuntur. Talia sunt, *ol. amygd. dulc. ol. chamamel. lil. alb. adeps gallinaceus, anserinus, suillus, medulla vitulina, ceruina, mucilag. radic. althææ, semen lini, fœnigr.* vt & ipsa *althæa, malua, semen lini, fœnigr. radix lil. alb. branca vrsina, carica, cera.* Quibus fortiora sunt, *adeps vrsinus, ol. vetus, bdellium, styrax liquida, pix liquida, resina pinguis, ammoniacum, galbanum.* Videndū autem quando mitiora, aut quādo fortiora vsurpanda sunt. In recenti scirrho mitioribus vtendum est: in inueterato verò & indurato valentiora vsurpanda. Deinde ipsū quoq; corpus & pars affecta cōsiderāda. Corpori enim duro fortiora medicamenta applicanda: teneris & mollioribus mitiora cōueniunt. Pars si sit durior & densior, vt si Scirrhos sit in tendine aut ligamēto, valētioribus vtendum est. In genere verò hoc tenendū, vt cautè Scirrhos tractemus. Nā si plus æquo resoluentia adhibeamus, vt iam ante quoque dictum est, in lapideam planè duritiem abit Scirrhus. Si verò in emolliēdo nimij simus, metus est, ne scirrhus in cācrū degeneret. Quapropter tutū est, antiquorū hac in re consiliū sequi, vt nullū vel tātùm siccandi, vel tantùm humectandi vim habens medicamentū solùm vsurpemus; sed alternis vicibus emollientia & discutientia adhibeamus, vel emollientia cū digerētib. misceamus. In hunc vsum Galen. laudat fotū ex aceto per lapidem ignitum hoc modo. Foueatur pars decocto althææ, maluæ, brancæ vrsinę, sem. fœnigr. lini & simil. emollientiū. Postea sumatur pyrites, vel lapidis molaris frustū, & ignitū in acetū iniiciatur, vel acetum lapidi illi ignito infundatur, & vapor aceti membro affecto excipiatur. Deinde iterum emollientia adhibeantur: quæ medicamenta plurib. vicibus repeti debent. Hac ratione desperati ferè scirrhi curantur. Si autē tædiosū sit per vices medicamentis hisce vti, misceantur illa. Hoc enim modo eodem tempore & simul emollitur tumor, & quod emollitū est, per halitum discutitur. In quem vsum ex supra memoratis simplicibus varia componi possunt medicamenta.

Vt ℞ *butyr sine sale, colophon. cera ana q. liber.* Misc.

Vel ℞. *farinæ fœnigræc. sem. lini, radic. althææ, puluer. rad. alth. ana* Vnc. j.

Coq. postea adde *butyr. rec.* Vnc. iß. *styrac. liquid. bdellij, ammoniac. aceto solutorum ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. althææ, lil. alb. coctarum contusar. ana* Vnc. iij. *caricarum pinguium coctarum* Vnc. j *ammoniac. bdell. aceto solutor. ana* Vnc. j. *styrac. liquid.* Vnc. ß. *adip. anserin. gallinac. medull. crurum vitul. ana* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamamel cera, ana q. s.*

F. Empl.

Vel ℞. *farinæ fabar. sem. fœnigr. lini ana* Drach. vj. *rad. alth.* Vnc. j. *picis* Drach. v. *adip. anser. ana q. s.*

F. Empl.

Vel ℞. *mucilag. rad. althææ, fœnigr. ana* Vnc. j. *caricar. ping.* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamamel. lini, ana* Vnc. ij. *pingued. gallin. ans. porci, seui caprin. terebinth. lithargyri auri ana* Vnc. iiij.

Coq. omnia vsq; ad consumt. humidit. & cum ceræ s. q. addendo *ammoniaci galban. aceto solutor. ana* Drach. iij. *rad. ireos tritæ* Drach. ij. F. Empl.

Vel ℞ *ammon. bdell. galban. opopanac. styrac. liquid. aceto solutor. ana* Vnc. j. *lithargyri auri* Drach. x. Bulliant in aceto. Postea adde *pyrethri, sulphuris viui ana* Vnc. ß. *ol. lil. alb. cera ana q. s.* F. Empl.

Verùm in administrandis hisce medicamentis semper attendendū, an à pituitâ, an verò ab humore melancholico ortus sit Scirrhus. Nā si ab humore melā-

cholico ortum habeat, cautiùs tractandus est, quàm si à pituita sit progenitus, ne in cancrum abeat, & præcipuè si ad suppurationem spectat, cauendum, ne calidis medicamentis nimium irritetur.

CAPVT XX.

De Cancro.

Cancer. EX humore adusto seu atrâ bile Cancer, Græcis, καρκῖνος & καρκίνωμα, generatur, ita dictus, quoniã similitudine cancrum aquatilem referat. Celsus tamen inter καρκίνωμα & cãcrum discernere videtur. *Libro* enim 5. *cap.* 28. morbum, de quo hoc capite agimus, solùm καρκίνωμα appellat. *Eodem* verò *libro, cap.* 16. Cancri nomen pro genere ad quædam serpentia vlcera ponit, sub quo & Erysipelas vlceratũ, & gangrenã & sphacelũ comprehendit. Alii tamen Medici omnes καρκινώματος & cancri vocabulis pro Synonymis vtuntur. Est enim Cancer tumor p. n. à bile atrâ ortum habens, rotundus, colore liuidus, aut subniger, dolens, qui venis circumcircà turgidis atque repletis pedes cancri refert.

Caussæ.

Caussæ. Caussa Cancri est atra bilis, in quã vel flaua bilis, vel humor melãcholicus degenerauit propter vstionem. Nam humor melancholicus, cùm adhuc naturalis est & nondum vstus, non cancrum efficit, sed alterã Scirrhi speciem: verùm ab atrâ bile & adustâ solùm, quæ in venis hæret, nec ob crassitiem penetrare potest, in exiles illos meatus, sicut humor melãcholicus, qui Scirrhum efficit, Cãcer excitatur. Est verò huius atræ bilis quædã differentia. Mitior enim alia est, seu minùs calida & acris; alia verò acrior, & calidior. Quæ mitior est, Cancrũ latentẽ & nõ exulceratũ efficit: quæ vero calidior & acrior est, Cancrum exulceratum excitat. Acrior autẽ est bilis atra, prout magis aduritur, vel ex humore acriore oritur. Vnde quæ ex flauâ bile adusta proficiscitur, peior est quàm quæ ex humore melancholico. Et quo diutiùs in loco affecto subsistit, ac magis putrescit, & aduritur, eo deterior redditur. Hinc quoque humor melancholicus naturalis, qui primò Scirrhum excitat, si diu in parte hæreat, ac tum imprimis si minùs cautè medicamẽtis calefacientib. & humectantibus tractetur, postea cancrũ excitat. Siue autem sine vlcere sit cancer, sitque bilis atra mitior, siue exulceratus, & caussa acrior, febre tamen per se (nam ex accidente superuenire potest) caret. Interim ipse cancer Tumor calidus est. Quanquam enim nonnulli dubitãt, an Cancer inter calidos vel frigidos tumores referendus sit, vt & an bilis atra sit calidus vel frigidus humor; & ab Arabibus Cancer inter humores frigidos recẽseatur, atque eò inclinare videatur Galenus, *libr. de atra bile, cap.* 4. & 2. *ad Glauc. cap.* 10. tamen rectissimè cũ Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 8. 10. 11. inter tumores calidos refertur, cùm non ex humore melancholico frigido & sicco, sed ex atra bile calida & sicca ortum habeat.

Quanquam enim melancholicus humor primam huic tumori occasionem præbere potest: tamen ex eo non fit Cancer, nisi humor melancholicus in atram bilem degeneret & abeat, siue hoc fiat in vasis, siue in parte affecta, sicut interdum Scirrhum, qui ab humore melancholico producitur, in Cancrum abire posse, modò diximus. Atque hæc coniuncta Cancri caussa est. Atra nimirũ bilis, humor calidus & siccus, acer, salsus, cuncta corrodens & corrumpẽs, ex feruore aliorũ humorũ, cessante iam feruore, aut saltem nõ adeo vigente, vt febrem, sicut in phlegmone & erysipelate fieri solet, excitaret, genitus.

Generatur autem etiam aliis de caussis. Interdum enim calidior intemperies humorem adurit, & atrã bilem generat: interdum cibi & alimenta ad talem humorem generandũ idonea, in crebro lõgiore vsu bilis atræ caussa fiunt: interdũ ipse Lien imbecillior, & quicquid de Melancholico generato humore ad se minimè trahere potens, humorem hunc in corpore relinquit, qui in corpore detentus aduritur. Idem quoque accidit, si vel menses supprimantur, vel hæmorrhoides obstruantur.

Nascitur quidẽ cancer in omnibus partibus externis & internis, præcipuè tamen, vt habet Celsus, *l.* 5. *c.* 28. in partib. superiorib. circa faciẽ, nares, aures labia, mammas fœminarum, quæ imprimis ob laxitatem humorem illum facilè recipiunt, & ob consensũ quem cũ vtero habẽt, illos humores vitiosos qui per vterũ expurgari debebant promtè admitũt.

Signa Diagnostica.

Inter initia Cancer adeò facilè non cognoscitur cùm primò vix ciceris aut fabæ magnitudinẽ æquet, postea verò vbi incrementum sumsit, & in maiorem molem attollitur, tam euidentia & grauia signa ac symptomata habet, vt à quolibet facilè agnosci possit. Signa Diagnostica. Est enim Tumor hic durus, colorem habet plumbeũ vel liuidũ; seu nigricantem, aliàs tamen magis, aliàs minùs pro diuersitate materiæ. Adest dolor, qui quidem etsi aliàs sit maior, aliàs minor, nunquam tamẽ in cãcro planè abest. Adest caliditas, pulsatio, & circumcirca in orbem quasi venas nigro sanguine distentas & turgidas habet. Etsi verò cũ cancro aliquã cognationẽ habet Scirrhus ab humore melancholico ortus, tamen per signa facilè ab eo discerni potest. Nam cancer habet dolorem coniunctũ, & pulsationem cũ aliquâ caliditate, ac plerumq; ex se incipit, subitoq; incrementum sumit, ita vt ex minimâ quantitate in maximam molem excrescat, humorq; maximâ ex parte in venis residet. quæ refertæ pedes & brachia cancri referunt. In Scirrho verò dolor nullus apparet, & vt plurimum ex aliorum tumorũ permutatione originem habet Scirrhus, humorque qui Scirrhũ efficit, non in venis præcipuè, sed in spatiis & poris partium residet, vnde etiam venæ non amplæ sunt & turgidæ, & tardius quam cancer incrementum sumit. Vlceratus autem si sit iam cancer, vlcus est fœtidum & sordidum, labia sunt tumida, crassa & liuida.

Prognostica.

1. In genere Cancer omnis est morbus grauis & periculosus qui rarò curatur. Prognostica. Caussas enim eius nimis crassa, pertinax & maligna est, & non rarò etiam profundas venas occupauit, vt nec purgatione corporis, nec replentibus, nec discutiẽtibus, nec sectione, nec vstione tolli possit; sed remedia mitiora cõtemnat, fortioribus exasperetur.

2. Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius: curati enim citiùs intereũt; non curati verò lõgiori tempore viuunt. Hippoc. 6. *aph.* 30. Nam cancri antea non exulcerari, medicamentis facilè exulcerari possunt.

3. Quibus item sunt cancri in cauitate corporis, aut palato, sede, vtero, si secentur aut vrantur, vlcera cicatrice induci non possunt. Sed homines affligenti curatione vsque ad mortem excarnificantur, qui citra curationem, longiore tempore, & commodiori molestiâ vita transegissẽt, vt habet Galen. *ibid.*

4. Eos itaque tantùm, qui in sũma corporis parte sũt, aggredi licet, & quidẽ tutius inter initia, cum exigui adhuc sunt, medicamentis curari possunt: cum

verò

verò iam magni euaseront, sine manus operâ non curantur, & quidẽ sulũm, si in talibus partibus quę resecare & exutere com radicibus, id est, venis illis sanguine adusto plenis, possis hæreant.

5. Cum enim magnam partem occupauerit Cancer, aut hæret in parte nobiliore vel aliâ, quæ commode exscindi vel exuri non potest, incurabilis est.

6. Imò in vniuersum plerumque existimant, Cancrum confirmatum & exulceratum nullum curari posse. Et obseruatũ est sæpius, quamuis excisi & aliquãdo curati fuerint cancri in exterioribus, eosdem tamen postea rediisse in eadẽ vel etiam in aliis partibus, vt Cancro in mammis curato, alium in vtero subortum fuisse. Satiùs igitur fuerit, cãcros iam inueteratos & maiores eatenus curare, vt eorum augmentum prohibeatur.

An Cancer contagiosus sit? Contagiosum facit Zacutus Lusitanus, probat que 1. à ratione.

[¶ Cardanus, *lib. 1. de Venen. cap.* 12. cancrum non contagiosum esse affirmat; affirmationis tamẽ rationem nullam affert, sed, vt rem manifestam id præsupponit. Nec, quantum memini, scio aliquem, qui inter morbos contagiosos cancrum retulerit: facit tamen id Zacutus Lusitanus, *de Prax. Med. Adm. lib. 1. obseru.* 115. Idque probare cõatur ratione & experientiâ. Rationes sunt, 1. quia in cancro exulcerato putredo & fœtor quasi cadaueralis adest, qui virulentiâ suâ vicinum corpus inquinat. 2. est, quia cancer idem morbus est cum elephantiasi, & lepra vnius membri: Elephantiasis autem est maximè contagiosa. Verùm rationes hæ non satis concludunt. Primù enim non omnia putrida & fœtida cõtagiosa sunt. Etenim in gagręna & sphacelo maxima putredo & fœtor est; non tamen alius inde inficitur. Deinde etsi cancer aliquam cum elephantiasi similitudinem habet: tamen diuersi affectus sunt, vt rectè *all. l.* Cardanus statuit. Ideóque experientia cõsulenda. Talem autem experientiam *all. l.* affert Zacutus, cùm scribit: Pauperculam quandam mulierem, cùm cancrum vlceratum in mamillâ multis annis gereret, in lectulo decubuisse cum tribus filiis, omnésque simili contagio affectos esse. Atque eâ mortuâ post 5 annos, duos hoc morbo cõfectos è vita emigrâsse, tertium robustiorem, abscisso Chirurgi manu cancro, magno labore sanatum fuisse. Verùm cùm vnum hoc exemplum sit, experientia ampliùs cõsulenda. Posset enim hîc obiici, filios illos morbũ hunc non contagio, sed hæreditariâ infectione contraxisse.]

Responsio ad 1am.

2. Ab experientia.

Responsio ad hanc.

Curatio.

Curatio.

Curationem itaque Cancri non exulcerati quod attinet, primò ante omnia, (quod quidem omnibus Cancris competit) danda diligens opera, ne atra bilis generetur, & quæ in corpore est, euacuetur. Non generatur atra bilis & humor melancholicus, si æger iis cibis abstineat, qui humori atro naturam præbere possunt: vt sunt omnia crassa, feculenta, salsa, amara; vt sunt caseus vetus, carnes crassæ, vetustæ, salsæ, aut fumo induratæ, allium, cepæ, sinapi, piper, & alia aromata; atque alia etiam vitet, quæ ad humoris atri generationem faciunt, vt sũt tristitia, mœror, vigiliæ & similia. Quin potiùs vtatur æger victu modicè humectante & refrigerante, vt ptisanâ hordeaceâ, lactucâ, maluâ, borragine, cichorio, quat. sem. frigid. carne vitulinâ, veruecinâ, hœdinâ, pullis gallinarum, ouis sorbilibus, piscibus saxatilibus, sero lactis caprini.

Deinde si quis etiam in corpore generatus est humor adustus, euacuetur. Sanguis igitur primùm, si opus, mittendus est, & vena aperienda. In fœminis conuenientissima est mensium prouocatio: in viris hæmorrhoidés aperiãtur; si fieri possit. Postea expurgetur corpus medicamentis atrum humorem euacuantibus, inter quæ præcipuè commendatur *epithymum, veratrum nigrum, fumaria*, & quæ inde fiunt composita *pil. de fumar. confectio Hamech.* Vt autem feliciùs succedat purgatio, humor ille crassus prius præparandus, imò cùm vnicâ vice totus euacuari nequeat, sæpius per vices sunt repetenda purgantia & pręparantia. Conueniunt autem huic affectui *Syr. de pomis, de fumar. de succo borrag. bugloss. de lupulo*, aut aliis hisce similibus medicamentis. Neque etiã inutile est, cor & hepar roborare, & si qua eis intemperies inducta est, eam emendare, per medicamenta ex *borrag. bugloss. rosis, citro, santalis, corallis, margarit. gemmis*, aliisque ex hisce confectis medicamentis.

Iam ad ipsam partem affectam accedendum est, & 1. per Topica, materia quæ influxit, repetenda nonnihil, & discutienda; parsque confirmanda est, atque medicamenta, quæ reprimendi, roborandi, & discutiẽdi vim habẽt, appliquanda sũt: hac enim ratione; id quod generatum est cancri, tollitur, & prohibetur augmentum eiusdem. Habeant autem illa medicamenta vires mediocres, & non sint mordacia. Nam nimis imbecilla si sint medicamenta, nihil opis afferunt: valẽtiora tenuiores quidem partes vel reprimunt vel discutiunt, crassas verò non solùm relinquunt, sed etiam ad discutiendum, postea ineptiores reddunt. Conueniunt in hunc vsum *decoctum* aut *succus oleris*, omniumque specierum *intybi*. Imprimis verò commendant cochlearum carnes elixæ, cancri fluuiatiles, præcipuè verò ranæ virides, è quibus oleum præstantissimum, ad dolorem leniendum, cancrumque sanandum hoc modo per descensum destillatur: ℞. *ranas virides* in arund. vel aquis puris degentes earum ora butyro repleantur, & postea indãtur in ollam fictilem vitreatam in fundo multis foraminibus pertusam. Ea olla alteri ollæ terræ infossę & inclusæ imponatur, atque tam quæ alteri ollæ insistit, diligenter oblinatur, ne quid exhalet. Postea ignis circa ollam in orbem accendatur, & oleum in inferiorem ollam destillabit, quod colligendum & cum pulu. ranarum ad vnguentum conficiendum misceri potest. Alii ex cineribus cancrorum cum sem. coriandr. & ol. ros. vnguentum cõficiunt. Valẽt & metallica hic pleraque lota & non mordicantia, vt *plumbum, tutia seu pompholyx, lithargyrum, cerussa*, ♄ *nium*. Plumbum summè ab omnibus commendatur quocunque etiam modo administretur: vnde omnia medicamenta, quæ Cancro applicanda sunt, commodissimè conficiuntur in mortario plumbeo, cum pistillo plumbeo, de quo consulatur Galen. *lib. 9. de simpl. fac. c. de plumbo.* Commodè itaque adhibetur, *vnguentum de plumbo*, quod fit si duæ tabulæ plumbeæ quib. ol. ros. infusum sit, tam diu confricẽtur, donec oleum nigrescat, & linimenti consistentiam acquirat; aut si mortario plumbeo ol. rosac. pistillo plumbeo tamdiu ducatur, donec similiter nigrescat & crassescat.

Vel ℞. *ol. rosac.* Vnc. ij. *succi è fructu solani* Vnc. iß. *cerussa lota, plumbi vsti & loti ana* Drach. j. *lithargyri, thuris, pompholyg. ana* Drach ß. *cera albæ q. s.*

F. Vnguentum.

Vel ℞. *terra sigill. boli armen. cerussæ ana* Vnc ß. *tutia prep.* Drach. ij. *puln. ranar. virid.* Drach. iij. *lithargyri* Drach iß. *ol. ros.* Vnc iß. *è ranis* Vnc. j. *aceti* Drach. vj. *cera q. s.* Diu agitentur in mortario plumbeo & F. Vnguentum.

Atque hæc tutior curandi cancros occultos & nõdum exulceratos ratio est. Quanquam autẽ Auicenn. minores cãcros, & qui apprehẽdi possunt, radicitus exscindere, & factâ excisione crassiorẽ sanguinem circũquaque exprimere, posteaq; locũ cauterio inurere iubeat, vt vstione reliquię absumãtur, membrũ roboretur, ac hæmorrhagia prohibeatur: tamen periculo ea curatio nõ caret, & meminisse oportet, *aph. 30. sect. 6. supra alleg.* Cãcer enim imprimis maior

si totius exscindatur, statim magnæ hæmorrhagiæ incisis venis & arteriis sequûtur, quæ si laqueo intercipiuntur, dolor in aliis partibus insignis excitabitur; si aduiantur, etiam non fiet sine incommodo; & nihilominus periculum est, ne reuertatur.

Cācri exulcerati Curatio.

Vlceratum verò Cancrum etsi non attingendum plurimi existimant, tamen cùm inhumanum sit, ægrū etiam in tali morbo auxilio destituere, duplex à Medicis traditur curādi cancros exulceratos ratio, vna vera, quæ ad ipsius cancri remotionem tendit, alia saltem palliatiua vt loquûtur, quę cancro quasi blanditur, eumque lenit, vt æger cum minore molestiâ vitam transigat. Vera cura perficitur vel incisione, vel vstione, vel adurentibus medicamentis, quę quidem adhibētur potissimum, si cancer non sit ita magnus, vel in iis partibus, vt sine periculo exscindi aut aduri possit. Amputandus autem est Cancer ad viuum vsque, vt quicquid vitiosum est tollatur, neque vllius contagii metus relinquatur. Atque interdū sola sectio sufficit, eaq; totus Cācer radicitus extirpari potest. Factâ amputatione sanguis non antea supprimendus, quàm constet, omnē illum vitiosum & corruptū è venis effluxisse: postea linamenta sicca parti incisæ apponēda, vlcusque concoquendum, mundificandum, carne replendum, & cicatrice claudendum est. Aliquando verò si cancer sit nimis magnus, & maiora quoque & profundiora vasa atra bilis occupauerit, sola sectio non sufficit, sed vstio præterea est adhibēda. Primò itaque cure illa detracta, ipsa pars cancrosa cu omnibus venis nigricātibus, quantu quidem fieri potest, eximēda est, sāguis itidem pro vitium ratione non mox supprimēdus, sed etiam exprimendus, vt bilis atra tota ex venis effluat: Postea locus ferro candente adurendus, vt hæmorrhagia sistatur, & reliquiæ materiæ malignæ absumantur. Tandem ea, quæ crustam tollunt, vlcus mundant, carnē generant, citatricem inducunt, sunt adhibenda. Alii verò, ne ob hæmorrhagiam æger periclitetur, aut cū sanguine vitam effundat, & ne fluxione sanguinis in operatione Chirurgus impediatur, non similiter totum Cancrum amputāt, & postea totum demum adurunt, sed primò aliquam ipsius partem exscindunt, & sanguine, quantū satis elapso, eam partem adurunt, deinde iterum aliquam partem amputant, eamque rursō adurunt, atque hoc modo per vices repetitâ sectione & vstione totam partem cancro affectam tollunt. Exuri quoque potest Cancer medicamentis causticis, inter quę commendatur Arsenicum sublimatum: sed locorum circumstantium specialiter habenda est ratio, neque arsenicum crudum ita sine periculo adhibetur. Tutius est Arsenicū, quod cum ⊕ funditur & figitur.

Cum autem de recidiua, metus inprimis Medicis sit, repetenda sępius medicamēta quę atrā bilem euacuant & hæmorrhoïdes ac mēses euocandi vim habent, in quorum defectu nonnulli fonticulos excitant. Non solùm verò medicamenta atram bilem præparantia & purgantia exhiberi possunt, sed ea quoque, quæ venenis aduersantur, totiusque substātiæ ratione prodesse creduntur, & antidotorum rationem obtinent. Hinc exhibetur *theriaca* & *mithridatium* cum *borrag. cichor. & acetosa succo vel syrupo, aut cancrorum fluuiatilium ex lacte asinino, antidotus de sanguinibus.*

Antonius Chalmetæus in omni cācro hanc aqu. commēdat; qua etiā 9. diebus ante excisionē vtitur.

℞. saxif. barbati, rad. scrofular. ana Vnc. ij. *filipendul. ceterach. herba Rob. agrimon. tormentill. scabios. caryophyllata, linaria ana* M. j. *sem. vrtica* Drach. iij. *flor. sambuci, rorismar. ana* P j.

F. decocto quæ saccharo dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma postea forma cataplasmatis apponi potest.

Altera curandi cancrum ratio est, quæ fit per curā fucatam aut palliatiuam, qua saltem datur opera, ne is augeatur, dolorque eius leniatur, vt sine minore cruciatu & molestia æger vitam protrahere possit. Talia medicamenta sūt, quæ non putrefaciunt, nec mordicant partem, sed moderatè siccant & refrigerant, qualia supra sunt proposita, & videri etiam plura possunt, *lib. 4. pract. part. 3. sect. 1. cap. 7.*

Lupus, & Noli me tangere.

Lupus. Noli me tangere.

Ad cancrum referendi, aut certè cancro subiungendi sunt tumores seu vlcera, quæ vulgò *Noli me tangere* & *Lupum* nominant.

Cancrum verum nonnulli in tres species diuidūt, in Cancrū absolutè ita in specie à Græcis & Romanis dictum & vulgò notum, in Noli me tangere, & Lupum. Et Noli me tangere quidem nominant, cùm in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oritur tumor vel vlcus exulcerati cancri speciem referens, lentè initio crescens, quod, vt Theodoricus inquit, quasi pustula parua toto anno manet, qui aliàs minus serpit, quàm Cancer, & Rogerius, *cap. 5.* scribit, Cancrū plus corrodere vno die, quàm Noli me tāgere in vno mense. Ita autem dicitur, vel quod non debeat fricari, cùm quo plus manu tangitur & fricatur, eo deterius redditur, vel quia contagiosum malum est, vel quia remediis exasperatur potiùs, quàm mitigatur, & in sanas partes serpit.

Lupum verò appellant, si in tibiis & cruribus sit. In reliquis verò corporis partibus etsi eiusdem sit prauitatis, Lupum absolutè nominari non censent. In medio tamen corporis nascentem, alii cingulum vocant, vt ait Guido, *serm. 7. tract. 4. summ. 1. cap. 24.* Ob vehemētem autem erosionē & exesionem ita appellatur. Vulgus inde etiam nominari existimat, quoniam videlicet carnem gallinarum, imò & alias carnes instar famelici Lupi absumat. Fatuitatem quidē appellat hāc opinionem Io. Philippus Ingrassias. Verum tale quid fieri à multis refertur, & confirmat id historia quam habet Mauritius Cordæus, *in lib. 1. Hippocr. de muliebrib. comm. 7. Nobilis*, inquit, *caedam & electa mulieri prope Castellum Neuucum degenti tota pars faciei dextra cancro eoq; exulcerato obsessa fuit diutissimè, & saeuis exagitata cruciatib. A Medicis frustra petitis auxiliis, tum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hispanis, exterisque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam barbitonsoris remedio hoc sequenti & euporisto sanata fuit. Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidebat & latas, quas sæpiusculè commutando interdiu admouebat parti affectæ. Ab hoc vnico tandem remedio sanitatem pristinam recuperauit.*

Manardus, *lib. 7. cap. 1.* Lupum & Noli me tangere ad Phagedænas refert.

CAPVT XXI.

De Tumore aquoso.

Tumor aquosus.

ORiuntur etiam ab humore aquoso & seroso varia tumorum genera, & ab eo, nunc totum corpus, nunc certę partes intumescunt, cuius generis Hydrops, Hydrocephalus, Hydrops pulmonis & pectoris, Hydromphalus, Hydrocele, Hydrops vteri; de quibus cùm suis locis iam actum sit, hîc saltem in genere quædam de tumore aquoso dicemus.

Caussæ.

Caussæ.

Caussa nimirum proxima tumorū aquosorum, est aquosi vel serosi humoris in parte aliqua collectio. Quibus autem de caussis, aquosi & serosi humores colligantur;

colligautur, de hydrope dictum. Colligitur verò humor aquosus & serosus in parte aliqua laxa, vel cauitatem habente.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumores aquosi sunt molles, laxi, sine dolore. Si premuntur, prementis digiti vestigium nō remanet, & si ad lucem vel candelam eos spectare detur, pellucidi ferè apparent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsi tumores aquosi periculosi non sunt, qui à nullo viscerum vitio fouentur.

2. Qui verò à lienis vel hepatis vitio ortum habent, etsi per se periculosi non sunt, viscerum tamen malè affectorum ratione periculum minantur.

3. Etsi tumores aquosi periculosi non sunt, tamen difficulter curantur, cùm humor coctionem non recipiat, & tardiùs discutiatur.

Curatio.

Curatio. Vt curatio rectè perficiatur, humor aquosus, qui tumorem fouet, euacuandus, & ne in corpore generetur, cauendum, ipse verò humor, qui in parte affecta, est euacuandus.

Primò ergo aquosi & serosi humores per aluum, vrinam, & sudores euacuandi, præstandumque, vt διαφόρησις & insensibilis transpiratio libera sit.

Secundò, si quod vitium visceris alicuius coctioni destinati adsit, à quo aquosus humor suppeditatur, illud corrigendum, de quo suo loco dictum.

Tertiò, materia aquosa, proxima & continens tumoris caussa euacuanda; quod perficitur vel insensibiliter, resoluentibus & digerentibus atque exsiccantibus; vel sensibiliter, tumoris apertione & materiæ effusione. Discutiunt, resoluunt & exsiccant aquosos humores, *ruta, ebulus, sambucus, chamæmelum, anethum, radix ari, aristolochia, bacca Lauri, farina fabarum, orobi, ciceris, sal, sulphur, ammoniacum, bdellium.*

Vt ℞. *fol. rutæ, sambuci, ebuli, fl. chamæmeli ana* M j. *baccar. Lauri* Vnc. ij.

Coqu. in lixiuio & vino pro fomento.

Postea ℞. *salis miri* Vnc. ß. *sulphuris* Drach. iij. *pulu. bacc. Lauri* Vnc. j. *ammoniaci* Vnc. ß. *ol. rutacei*, *ceræ ana* q. s. F. Linimentum.

Si verò materia discuti non possit, tumor aperiatur, & ea effundatur.

Diæta.

Diæta. Diæta talis instituatur, quæ aquosis humoribus nullo modo materiam suppeditat, & ad caussas collectionis humoris aquosi comparata sit; de quo suo loco dictum.

CAPVT XXII.

De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Pustulis, Phlyctanis, & Eczesmatis.

VErùm rarò vnus humor tumorē aliquē excitat, sed plerumque plures humores mixti, & inprimis biliosi, salsi & serosi humores mixti interdū & atra bilis, varia tuberculorum genera excitāt, de quibus iam dicemus, vbi in nominibus explicādis, non Exanthemata parua occurrit difficultas. ἐξανθήματα primò & ἐξανθισμοί, quasi efflorescentiæ dicuntur, quod florū instar in cute erumpūt. Hippocrates, 3. *epid. comm.* 3. *text.* 51.

etiam ἐκθύματα nominat, ... quod impetuosè erumpunt, vt Galenus, *in comm.* explicat. Plinius, *lib.* 24. *cap.* 4. & *lib.* 26. *cap.* 11. Eruptiones nominat. Videtur autem Exanthematum nomen generale esse, vt, quicquid spontè in cutē erūpit, cōprehendat, nec certa tuberculorū species est, vnde etiam nominātur exanthemata sublimia, lata, rubra, rotūda, parua, exanthemata sudorum, ἱδρῶα, 3. *aphor.* 20. Exanthematū vocabulo, an Latinum aliquod generale respondeat, dubito. Occurrit quidem papularum & pustularū nomen: verùm cùm Exanthematum genus duplex sit, vnum, quod colorem cutis saltē mutat, vt fit in febribus petechialibus, alterū in quo tubercula quædam in cute erumpūt, pustularum & papularū nomen nō vtrique sed posteriori saltem generi congruere videtur, & papulæ ac pustulæ saltem tubercula significāt, in quibus humor aliquis continetur. Papularum tamen nomen specialius, nec eodem modo à Celso & Plinio vsurpatum videtur. Plinio quidem, Exāthemata calidiora, & quæ sublimius in acumen eleuantur, papulæ vocantur, quarum tamen cùm sint variæ differentię, rubrę, feruentes, nigræ, papulæ sudorum, nomen hoc satis generale esse videtur. Celso verò papulę nomen speciale est, & Græcorum Lichenes, Latinorum Impetiginem significat. Scribit enim, *lib.* 5. *cap.* 18. Papulas per minimas pustulas cutem exasperare, rodere, & eadem serpere, atque vbi vitium rotundum incipit, ita in orbem procedere; quæ minus rotunda, difficilius sanescere, & nisi sublata est, in Impetiginem verti. Duas enim, vt Græci, Lichenum species constituit, vnam ἀγρίαν, id est, feram, alteram mitiorē; feram papulam ieiuna saliua defricatā sanescere: quæ omnia Græcorum Lichenibus competunt.

Generale etiam videtur, ἐκθύματα nomen. Etsi enim nōnulli hydroa seu sudamina solùm per ἐκθύματα intelligant, alii capiti tantum tribuant: tamen procul dubio est generale nomen, & pustulam vel papulam feruentem, vt nomen indicat, significat.

De Phlyctænis.

Sed vt de his in specie agamus, primò occurrūt Phlyctænæ. Phlyctęnę. Dicuntur autem φλύκταιναι, φλυκτίδες, φλυζάκια, & φλύσεις, ... φλύειν vel φλύζειν, quod bullire & feruere est, pustulæ & vesiculæ quasi à feruentibus & acerrimis humoribus excitatę, iis, quę ab igne vel feruente aqua excitantur, similes. Ab aliis etiam Ignis siluestris appellantur. Arabes Sahafati nominant. Et quidē passim in cute, seu potius epidermide tales pustulę & vesiculę nōnunquā priuatim in oculi cornea tunica erūpunt, de quibus *lib.* 1. *Pract. part.* 3. *s.* 2. *cap.* 17. dictū. Sępe in cruribus oriuntur, infantibus interdū in toto corpore erūpunt, rarò viris.

Caussa.

Proueniunt Phlyctęnę à bilioso & feruido humore, cū salso & seroso mixto. Quibus autem de caussis Caussa. tales humores generētur, alibi dictum. Nonnunquā & mulieribus accidunt, ob sanguinem menstruū retentum & corruptum: Ad cutem autem euocātur isti humores, cùm quis repente à frigore ad ignē accesserit, vel calido balneo se commiserit, & contra vbi ab æstu, à frigore externo cutis pori constricti fuerint.

Signa Diagnostica.

Vesicæ iis similes, quæ ab igne vel aqua feruida Signa Diagnostica. excitantur, subitò erumpunt, & quando rumpuntur subflauus humor paulatim effluit: eruſtulæ obdurescunt, tum decidunt. Ob humoris acrimoniam & feruorem pruritum in cute excitant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Phlyctænæ, vt Aëtius, *tetrabibl.4.serm.2.cap.63.* scribit, biduum aliquando vel triduum durant.

2. Phlyctænæ nisi rectè curentur, aliquando in herpetem degenerant.

Curatio.

Curatio. Si vitiosi humores tales in corpore abundent, ea primò victus ratio instituenda, quæ tales humores non augeat, sed potius cacochymiam istam corrigat. Deinde humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi sunt.

Topica verò quod attinet, foueantur primò Phlyctænæ *decocto lentium, myrti, & malicorii.*

Vel ℞. *mucilag. sem. psyllii aq. ros. extr.* Vnc. vj. *succi portulacæ, solani ana* Vnc. ij.

Misc. & locus affectus eo inungatur.

Si non sponte sua rumpantur, & grauiorem dolorem inferant, acu perforandæ, pustulæque exprimendæ, & vlceri imponatur hoc Cataplasma.

℞. *farinæ hordei, lentium, fabar. pulu. cortic. granator. ana.* Vnc. j. Cum *ol. ros. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *fol. plantagin. maluæ, myrti, ana* M j.

Coq. ad mollitiem & per setaceum trajiciantur. Addde *farinæ hordei, lentium, micæ panis albi, ana q. s.*

F. Cataplasma.

Vel linimentum ex *adipe suillo* cum *spuma argenti* in mortario plumbeo factum imponatur.

Vel ℞. *succi rad. oxylapathi. scabiosæ, ana* Vnc. ij. *ol. rosac.* Vnc. iiij. *adipis porci veteris* Vnc. vj.

Coq. ad succorum consumtionem.

Postea adde *lithargyri auri* Vnc. j 🜋 *vini* Drach. vj. *terebinthinæ* Vnc. ß.

Agitentur in mortario plumbeo.

F. Linimentum.

Vel ℞. *lithargyri* j 🜋 *vini, pulu. myrti ana* Vnc. j.

Tere cum *aceto* & adjecto *ol. ros. q. s.*

F. Vnguentum.

Plura vide apud Aëtium, *tetrab. 1. serm. 4. c. 28.*

CAPVT XXIII.

De Varis.

Vari. PSydraciis cognata tabernacula sunt Vari, Græcis ἴονθοι dicta, quoniam scilicet instar ἄνθη, id est, fimi dehonestamenta sint faciei, eamque conspurcent. Galenus, 2. *meth. med. cap.* 2. inter ea nomina recenset, quæ nec locum affectum repræsentant, neque caussam, quæ eas effecit. Ἄκνη etiam siue ἄκνα, à quibosdam, teste Aëtio, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 13.* nomioantur, qnamquam Hermolaus, *in glossemat. in Plinium*, legit ἀκμὰς, vt sic affectus hujusmodi vulgò à Græcis nominetur, quoniam maximè vigente ætate fieri cõsueuerit. Celsus, *lib. 6. cap. 5.* scribit: *Pena ineptiæ sunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed vari lenticulaeque vulgo noti sunt; eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest.* Galeno, 5. *de comp. med. s. loc. cap. 3.* & *lib. de remed. fac. parabilib. cap.* 51. Ionthos est tumor durus & paruus in faciei cute, à crasso succo cõgregatus. Qui quoniam serosæ humiditatis expers omnino est, idcirco pruriginosus non est, neque ad sui scalptionem stimulans.

Humor hic plerumque alimentarius est, poris cutis sese insinuans. Non rarò tamen humor excrementitius & atrabilarius sanguis admiscetur.

Signa Diagnostica.

Tumorem hunc vulgo notum esse, ex Celso antea diximus.

Prognostica.

1. Nihil periculi habet, vt pro ineptiis putet Celsus, hunc tumorem curare velle.

2. Qui vari ex solo crassiore alimento oriuntur, stabiles sunt. Si verò humor excrementitius iis admisceatur, ichorem tubercula profundunt, & supputata in vlcera abeunt.

3. Si rubor sit intensius in facie cum pustulis, malum curatu difficile est, & pæne impossibile: & licet pustulæ remoueantur medicamentis fortibus, rubedo tamen manet, & magis intenditur.

4. Quando rubedo conjuncta est cum inflatione faciei & raucedine vocis, lepræ imminẽtis signũ est.

Curatio.

Curantur hæc tubercula emollientibus, discutientibus, & nisi cedant, etiam erodentibus.

Vt ℞. *farinæ lupinor. orobi ana* Vnc. j. *sem. maluæ excortic. rad. ireos ana* Drach. ij. *salis ammoniaci* Drach. j.

Cum *mucilag. gummi tragacanthæ* F. Trochisci, qui tempore vsus in lacte dissoluantur.

Vel ℞. *mellis, aceti acerr. ana* Vnc. iß. Misc.

Vel ℞. *lithargyri auri* Drach. iij. *terebinth.* Vnc. ß. *ol. commun. q. s.* Misc.

Vel *amygdalis amaris* tritis & cum aceto mixtis, facies vesperi illinatur, & manè lacte abluatur.

Si duriores sint vari.

℞. *saponis nigri* Vnc. ß. *ammoniaci, thuris, ana* Drach. iß.

Dissoluantur in aqua, vt cerati crassitudinem acquirant.

Vel ℞. *succi oxylapathi* Vnc. ij. *aceti scillitici* Vnc. ß. *gummi ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *boracis* Drach. iß. *aluminis* Drach. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. oxylapathi, helenij incisar. ana* Vnc. j. *fol. hyssopi, pulegij ana* Vnc. ß.

Coq. in *aceto* ad mollitiem & contundantur minutim. Adde *saponis mollis* Vnc. ß. *ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *myrrhæ, thuris, boracis ana* Drach. ß. Misce.

CAPVT XXIV.

De Sudaminibus, & Sironibus.

SVdamina, Græcis ἱδρῶα, sunt exanthemata in summa cute corporis hærentis, granis milii similia, quæ ἰλλάδες cutem exasperant. Nonnulli ἐκζέματα quoque nominari putant. A Plinio, *lib. 23. cap. 4.* papulæ sudorum appellantur. Rhases & Auicenna asef vel cum articulo alasef siue hasef & alhasef nominãt. Affectus familiaris est pueris & iuuenibus, præsertim temperamento calidioribus, qui æstatis tempore nimis mouentur & exercentur, in collo, scapulis, pectore, brachiis, & femoribus, frequentius tamen circa pudenda & anum accidens, vnde Hippocrates, 3. *aphor.* 21. eum inter morbos æstiuos refert. *Sudamina.*

Caussæ.

Ortum autem habent Sudamina à sudoribus multis biliosis & mordacibus, qui cutem mordent, scabram reddunt, vlcerosè exasperant, & in ea pruritum excitant. Oriunturque inprimis æstate calida & humida, post vsum calidorum & acriorũ, labores maiores, ab habitatione in loco calido & humido vento minus perflabili, sudoribus nimiis, sordibus & immunditie vestium. *Caussæ.*

Signa diagnostica.

Tubercula hæc manifesta sunt. In cute enim asperitas *Signa Diagnostica.*

ritas & pustulæ pruriginosæ apparent.

Prognosticum.

Prognost. Affectus periculosus non est: sed plerumque naturæ ope sine medicamentorum auxilio curatur.

Curatio.

Curatio. Vestes ideirco adhibeantur mundæ, crebroque mutentur.

Si affectus sit mitior, solius *aq. rosar.* aut *plantaginis*, quibus tamen *Camphora* granum vnum aut alterum addi potest, lotione curatur.

Si verò grauior sit, & biliosi humores in corpore abundent, ii alterandi & euacuandi.

Postea balneo hoc vtendum.

℞. *rad. oxylapathi, lil. alb. ana* ℔ ß. *bryoniæ*, Vnc. iij. *herbæ malvæ, violar. althææ, parietariæ, brancæ vrsinæ ana fascicul.* j. *fumariæ* M. iij. *fl. nymphææ, rosar. rubr. fabar. ana* M. j. *furfur.* ℔ ij.

Coq. in aq. dulci pro balneo.

Post balneum, si opus sit, adhibeatur hoc vnguentum.

℞. *ol. violar. rosar. nymphææ ana* ℔. ß. *succi limon.* Vnc. iij. *lithargyrij* Vnc. j. *cerussæ* Vnc. ß. *camphoræ* Drach. j.

Agitentur in mortario.

F. Linimentum.

Sirones. Pertinent huc & illæ pustulæ, Germanis *Seuren* dictæ, quæ in vola manus, & plantis pedum oriuntur, in quibus minutissimum quoddam vermiculorum genus sub cuticula latet, quod *Sirones* vel *Chirones* nominant. Nascitur autem in hisce locis potissimum, quod ichores crassiores in scabie sub cute eo loci crassiore detinentur.

Signa. Cognoscitur vermiculos hosce in pustulis latere, quod major pruritus quàm aliàs in hisce locis percipitur.

Effodiuntur Chirones plerumque acu. Hinc ne renascantur, locus vino vel aceto, in quo *Sal, alumen* vel *nitrum* dissolutum sit, abluitur; vel lixiuio facto ex cineribus ramorum genistæ aut quercus. Post ablutionem & exsiccationem oblinatur hoc vnguento.

℞. *lapathi acuti, scabiosæ, absinthij, tanaceti, fol. persicorum, fraxini, hyoscyami, nucis, iugland. ana* M j.

Contundantur omnia, & cum succis istis infundantur *axungiæ veteris porcinæ* ℔. ij bulliant omnia ad consumptionem succorum.

Postea adde *picis naualis* ℔. iß. Coletur totum per pannum.

℞ *myrrhæ, thuris mastichis ana* Vnc. ij.

Puluerisentur subtiliter, & imponantur colaturæ, & moueantur cum spatula donec modum vnguenti acquirant. Et quando cum eo operari volueris, tunc Vnc. vj. vnguenti potest addi Vnc. j. *argenti viui* exstincti cum saliua, aut cum albumine oui agitati. Et intra quindenam diem omnem talem, scabiem seu cirones cum pruritu curabis.

CAP. XXV.

Epinyctidibus & Terminthis.

Epinyctides. Ἐπινυκτὶς ita dicitur, ἐπὶ νύκτωρ γίνεται, id est, quoniam noctu oritur, vt Galenus, 2. *meth. med. cap.* 1. & Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. tradit. Paulus tamen Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 9. & Aëtius *tetrabib.* 4. *serm.* 2. *c.* 61. non quod noctu oboriatur, sed quoniam noctu vehementius hominem excruciet, sic dici existimant. Verùm vtraque ratio simul constare potest, & tuberculum hoc noctu enasci, & noctu hominem excruciare. Paulus Ægineta ergo & Aëtius, *loco alleg.* definiunt Epinyctides, quod sint vlcuscula suâ sponte erumpentia, φλυκταινώδη, h. e. phlyctænis bullisve similia, subrubra, quibus disruptis cruenta sanies defluit. De die non magnopere excruciant, per noctem verò gravius magis, quàm pro ratione vlceris dolore torquent. Etsi verò Paulus & Aëtius per vlcuscula Epinyctides definiunt: tamen procul dubio pustulas in vlcuscula abeuntes intelligunt. Neque solùm ex biliosa & cruenta sanie, sed & aliis humoribus generantur. Ideoque Plinius; *lib.* 20. *cap.* 6. pustulas liuentes & noctu inquietantes appellat. Celsus verò, *loco alleg.* clarissimè eas describit, inquiens: *Pessima pustula est, quæ* ἐπινυκτὶς *vocatur. Ea colore vel sublivida, vel subnigra, vel alba esse consueuit. Circa hanc autem vehemens inflammatio est, reperitur intus exulceratio mucosa, Color est humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem ejus est, neque enim ea faba maior est. Atque hæc quoq; oritur in eminentibus partibus, & ferè noctu. Vnde nomen quoque à Græcis ei* ἐπινυκτὶς *impositum est.*

Nonnulli Epinyctides Essere Arabum esse putant: sed falluntur, vt ex *cap. seq.* patebit. Essere enim, nisi sculpatur valde, nullum humorem effundit.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius tumoris sunt salsus & serosus humor, & pituita. cui modò sanguinis & biliosi ichoris aliquid, modò bilis atræ admiscetur. Vnde etiam color non vniusmodi est; & ob pituitam admistam pustulà apertâ mucosa intus exulceratio reperitur. Et omnino humor ferè talis est, qualis carbunculi caussa, nisi quod nulla malignitas adest; neque etiam tumor tantus, quantus carbunculo. Neque enim, vt ex Celso dictum, faba major. Quod verò noctu magis exacerbatur, caussa est humor ater, qui noctu magis moueri solet, & frigus nocturnum, quod poros cutis adstringit.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Notas huius tumoris addere non est opus; cùm ex descriptione Celsi modò proposita satis cognosci possit.

Prognosticum

Prognosticum. Periculosa quidem non sunt ista tubercula, robùrque virtutis expellentis significant: molesta tamen sunt ob dolorem, noctùque inquietudinem pariunt, & adustum ac vitiosum succum in corpore redundare significant.

Curatio.

Curatio. Ideoque vitiosus humor euacuandus: & si sanguis abundet, vena secanda. Simul etiam talis victus ratio instituenda, quæ adustum humorem non generet.

Topica quod attinet, tale balneum, vel lotio institui potest.

℞. *malvæ, violar. parietariæ, brancæ vrsinæ, ana* M. iij. *solan* M j. *sem. althææ.* 4. *frig. maj. contus. ana* Vnc j.

Coq. in aq. dulci pro Balneo.

Paulus & Aëtius laserpitij liquorem aqua salita commendant, cùm absque rosione siccet; vt & *cicuta*, vel *hyoscyami* folia cum melle trita *Coriandrum* item viride & *solanum*, trita & mixta, vel *oleæ silvestris* folia trita.

Vlceribus ex pustulis natis conuenit sequens medicamentum.

℞ cerussæ Vnc. ß.lithargyri Vnc. iß.sem. fœnigræci Vnc. ß.rosar.succi endiuiæ q.s.

Misceantur donec mellis vel linimenti crassitiem acquirant. Ab acribus verò, acidis & salsis abstinendum.

Terminthus

Terminthus Nonnulli ad Epinyctides & *Terminthum* referunt. Verum quid propriè Terminthos antiquorum fuerit, vix satis constat, nisi quantum ex Galeno habetur, qui 6.*epid.comm.*3.*text.*37.scribit: Terminthorum nomen nigras quasdam pustulas in cruribus maximè orientes, à figura coloris, magnitudinisque similitudinique, quam cum Terminthorum, id est, ciceru fructu,(vt vulgò vertunt, seu vt alij, & rectiùs, terebinthi fructu) habent, deriuatum, significare.

CAP. XXVI.

De Effere.

Efere. TVmoris etiam genus est, in Græcorum & Latinorum scriptis non obuium, sed ab Arabibus propositam, nostris tamen regionibus etiam non infrequens, quod *Effere, Sora*, & *Sare* nominant, cùm scilicet tubercula parua, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subitò vniuersum corpus occupant, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus, homo demorsus, aut vrticis percussus esset; non ita tamen post longum tempus iterum euanescunt, nulloque ichore vel alia humiditate affluente cutis pristinam læuitatem & colorem recuperat. Nonnulli quidem tuberculorum hoc genus ad Epinyctides Græcorum referunt: verùm malè. Diuersi enim omnino tumores sunt Epinyctides & Essere; cùm Epinyctides humorem ex se effundant, quod non faciunt Essere, quæ sine omni emanante humore euanescunt. Præterea Epinyctides, vnde & nomen habent, noctu potissimum affligunt: essere verò raiò noctu erumpunt, sed plerumque de die. Curatio quoque illorum diuersa est.

An Græcis hoc tumoris genus cognitum fuerit, dubium; cùm nullum hujus tumoris proprium genus in eorum scriptis occurrat; nisi quis forsan ad exanthemata vlceris experteia id referre velit.

Serapio, 5. *breuiarij cap.*8. duplex huius tumoris genus constituit, pro caussarum ratione differens. Vnum ex sanguine bilioso deductum; alterū ex phlegmate salso nitroso, sed rarius. Alij, cùm nulla humiditas affluat, ab habitu vel vapore sanguinis feruidi, vel biliosorum & salsorum humorum mistione, hoc tumorum genus oriri statuunt.

Caussa.

Caussa. Cui serosorum humorum natura nota est, ille non negauerit, à serosis humoribus talia tubercula excitari posse, vtpote qui acres & valde mobiles sunt, & facilè etiam euanescunt ac discutiuntur. Quod confirmat & illud, quod venæ sectione, quæ potissimum efferuescentiam serosæ partis in sanguine coërcet, hoc malum inprimis tollitur. Esse tamen huius serosi humoris non vnam differentiam sed nunc serum hoc esse mitius, nunc acrius & feruidius, nunc tenuius, nunc crassius, pruritus, qui nunc major, nunc minor est, docet; sicut & illud, quod sæpe obseruaui, tubercula hæc, dum ægri in calido loco sunt, tunc emergere, & dum frigido aëri sese exponunt, euanescere; nunc contra in frigido emergere, & in calido euanescere: quorum prius ideo accidere videtur, quod humor valde tenuis & mobilis est, & ab ambiente aëre frigido statim intropellitur; posterius verò quod humor ita mobilis & tenuis non est, sed paulò crassior, qui propterea in aëre frigido transpirare non potest, in calidiore vero transpirat.

Generatur verò iste serosus & tenuis humor plerumque vitio hepatis, quod ab aliqua caussa p. n. ad humorem hunc generandum dispositum est. Efferuescit autem iste humor à caussis procatarcticis, quæ sanguinem agitant. Hieme etiam & frigidis regionibus magis quam calidis accidit.

Signa Diagnostica.

Ex notis supra nominatis facilè cognoscitur. Nimirum interdum vlcerosa lassitudo præcedit, tum pustulæ pruriginosæ toto corpore erumpunt, ac si homo ab apibus punctus, vel vrticis percussus esset. Sign. Diagnostica.

Prognostica.

1. Tubercula hæc breui temporis spatio, etiam nulla cura adhibita, sponte euanescunt, & non suppurantur, nullaque humiditas ex iis effluit. Et si id accidat interdum, id potius ratione scalpturæ, ac ob vehementem pruritum, qui ægris molestus est, quàm tumoris accidit. Prognostica.

2. Interdum Essere febres biliosas antecedunt, & propterea ij, qui hisce tuberculis frequentius molestantur, curationem negligere non debent, ne in febres, & grauius malum incidant.

Curatio.

Topica vt adhibeantur plerumque opus non est, sed si feruor sanguinis & humorum venæsectione & alterantium exhibitione compescatur, tubercula euanescunt, & læuitas ac color naturalis cuti redit. Primò nimirum vena aperienda, & tantum sanguinis detrahendum, quantum corporis conditio postulat. Postea, si opus sit, biliosus & serosus humor detrahendus, *tamarindis, myrobalanis, rhabarbaro*. Postea exhibeantur *succus & syrupus granatorum, ribes, de agresta, serum lactis*, cum *emulsione sem.*4. *frigidorum*, & similibus, *lacacidum*. Vtile etiam est ægrum balneo aquæ tepidæ immittere. Curatio.

Diæta etiam sit refrigerans & humectans.

CAP. XXVII.

De Scabie.

EX materia adusta etiam Scabies oritur, vt & Pruritus, qui scabiei & similium affectuum veluti præludium quoddam est. Scabies autem Latinis Græcis ψώρα, notus satis affectus est, in quo non solùm aliqua corporis turpitudo & deformitas adest, sed etiam cutis intemperies cum tumore & exulceratione, vnde etiam cutis actiones læduntur. Inprimis verò in scabie summa cutis afficitur, atque ex ea, vt est apud Galenum, 4.*aph.*17. tale quid adnicitur, qualis serpentum senecta. Vnde à pruritu etiam differt: in pruritu enim tantùm cutis, in qua scalpentibus nihil decidit, est asperitas; in Scabie verò non solum est cutis asperitas, verùm etiam intemperies cum tumore, à qua scalpendo promtè corpora furfuracea separantur, & cum iis ichores etiam varij, & excrementa sa niosa.

Caussa

Caussa.

Quæ autem sit caussa Scabiei, autores non planè conuenire videntur. Galen *de tumorib. cap.* 13. ita scribit: *Scabies quoque & Lepra melancholici affectus sunt.* & 7. *aph.* 40. melancholicos affectus esse cancros, elephantiases, lepras, & psoras; quod aliis quoque in locis docuit. Auicennas verò 7. *quarti tr.* 3. *cap.* 6. scribit, materiam scabiei esse sanguinem, cui admiscetur bilis, quæ conuersa est in melancholiam, aut phlegma salsum; cui etiam alij Arabes consentiunt. Verum enim verò etsi humor in scabie non semper sit idem: tamen in omni aliquid humoris adusti & melancholici calidi & sicci admistum est. Præterea scabies alia est humida, alia sicca. Humida, in qua materia humida & saniosa simul effluit; sicca verò in qua parum vel nihil eiusmodi materiæ emittitur. Atque de hac locutus videtur esse Galenus, vtpote in qua humor ille melancholicus magis exsuperat? Auicenna verò & reliqui Arabes de omni scabie. Etsi verò scabiei caussa proxima sit humor acris & salsus: non tamen planè absurdè Auicennas materiam scabiei sanguinem esse dixit. Cùm enim scabies vniuersalis corporis affectus sit, non facilè ab alio humore proficisci potest, nisi sanguis etiam admisceatur, sed tamen sanguis non potest esse simpliciter caussa scabiei, quamdiu nimirum suam benignam & temperatam naturam obtinet; siquidem benignus ac bonus dum est, non pruritum, nedum vlcerosos tumores excitare potest. Quapropter sanguinem corrumpi, aliósque ipsi humores, qui mordaces & acres sint, si scabiem gignere debet, ipsi admisceri oportet. Bilis quidem flaua acris est & mordax, sed vix eâ copiâ affluit, aut tam crassa est, vt tales tumores excitare possit. Atra verò bilis & pituita salsa, ad scabiem producendam commodissimi humores sunt. Ii enim cum crassi, calidi & sicci, ac mordaces sint, si ad cutem protrudantur, in eâ hærent, atque calidam & siccam intemperiem, pruriginem, tumorem atque exulcerationem excitant.

Caussas autem primitiuas quod attinet, inprimis ad humores illos salsos, mordaces & acres gignendos, efficax est victus ratio, cibi nimirum praui, salsi, acres, & qui facilè corrumpuntur: hinc pauperes, qui prauis illis cibis vtuntur, frequentius scabie infestantur; vt & pueri ac in prima ætate constituti, vtpote qui in victu sunt incontinentiores; vnde plura excrementa colligunt, quæ in ambitu corporis retenta corrumpuntur, atque acrimoniam acquirunt. Facilius autem ex cibis prauis gignuntur illi acres & salsi humores, si intemperies hepatis sit calida & sicca. Huc quoque pertinet corporis immundities, & negligentia in mundando corpore, si nimirum sordes à cute non abluuntur, aut vestes non mutantur, vnde sordes in superficie corporis hærentes, exitum non ita liberum excrementis permittunt, & acrimoniam acquirunt, aliósque humores corrumpunt. Oritur quoque scabies interdum post crisin, post morbos tùm acutos, tùm diuturnos, vbi scilicet natura humores prauos, quos alio modo euacuare & discutere non potest, ad cutem propellit. Contagium denique inter præcipuas scabiei caussas numeratur, quam caussam etiam Galen. agnouit, *lib.* 1. *de diff. febr. cap.* 2. & 4. *de differ. puls. cap.* 1. In superficie enim cutis scabiosorum quædam viscida & tenax humiditas colligitur, quæ per vestes aut alio modo corpori communicata, humores in eo simili modo corrumpit, & similem affectionem producit, in his præcipuè corporibus quæ ad scabiem iam sunt disposita. Et quidem scabies humida magis contagiosa est, vtpote in quâ plus talis humiditatis viscidæ generatur.

Differentiæ.

Differentias scabiei aliqui plures recensent, vtpote quod alia sit recens, alia inueterata, alia totum corpus occupet, alia saltem manus & crura: sed præcipua est quæ ab humorum differentia petitur, quod aliqua ex humore atro & melancholico oritur, & sicca appellatur, in qua etsi alij humores cōcurrunt, humoris tamen illius maxima pars est, vnde ex partibus hac scabie laborantibus, vel nihil excernitur, vel si quid excernitur, est crassum, siccum, & vlcera ac vestigia vlcerum sunt liuida & nigra: alia est humida, in qua abundat pituita salsa, è qua nimirum sanies humida multa, subtilis, acris, aut etiam crassa, copiosiùs emanat.

Signa Diagnostica.

Scabies notus affectus est, faciléque agnoscitur, vt & eius differentiæ, præcipuè, ex iis quæ modò dicta sunt. Quæ tamen signa nonnihil mutantur, prout maior vel minor adustio est aliorum humorum.

Prognostica.

1. Etsi verò scabies ob turpitudinem & deformitatem magis molesta est, quàm ob aliud quod imminet periculum, & in ætate iuuenili sæpe ab aliis morbis præseruat, vel etiam alios morbos sanat: tamen semper tuta non est. Si enim diuturnior sit, in lepram migrare potest, & in senibus contumax est ac curatu difficilis.

2. Et inter species curatur difficiliùs sicca, quā humida. Qualiscunque itaque sit, negligenda non est, sed commoda curatione, vel ob deformitatem saltem, tollenda.

[¶ Scabies illa, quæ non ex contagio, sed ex interno humorum vitio orta est, plerumque criticè quasi erumpit, & ab interno visceris alicuius vitio oritur, in quo vbi vitiosi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruditur: quem motū si natura perficere non possit, vel in opere suo medicamentis intempestiuè exhibitis impediatur, varij morbi excitantur. De quartana suprà, *de Febribus*, dictum. Febres quoque aliæ sæpe continuatæ satis periculosæ; sæpe etiam intermittentes, sed plerumque inordinatæ, hoc modo oriuntur. Curaui hoc anno 1636. mense Aprili, hîc, Virum quendam, habitu melancholicum, qui febre continuâ laborabat, cum tussi grauissima, quâ sputum multum, & aliquoties etiam sanguinem satis copiosum reiiciebat, & anhelitus difficultate laborabat, vt non sine caussa de phthisi iam metus esset. Cùm verò medicamenta per octo dies non satis proficerent, de caussa morbi diligentiùs inquisiui, vbi ille, quod antea me celauerat, se ante hunc morbum scabie laborâsse significauit, quæ vbi euanuerit, febris & tussis hæc secuta sit. Quod cùm intelligerem, vt scabies iterum erumperet, dedi operam medicamentis ex fumaria, & similibus paratis. Cùm ergo scabies iterum erumperet, & alia etiam medicamenta adhiberentur, & febris, & tussis cessauit, & iam sanus viuit sine vllo phthisis metu.

De Studioso quodam *alibi* dixi, is cùm scabies, quâ laborabat, ad interna recurreret, statim cæcus factus est, & per biduum nihil vidit, cum summâ pectoris angustiâ, respiratione difficili, & vrinis nigris. Qui cùm medicamentis idoneis, ad humorem adustum euacuandum exhibitis, vsus esset, vt fumariâ, & similibus intra quatriduum visum recuperauit. Idem post anni quadrantem eodem malo correptus,

Caussa. *Differentiæ.* *Signa Diagnostica.* *Prognostica.* *De Scabie intrò recurrente.* *Ex scabie intrò recurrente varij morbi.* *Exemplum febris continuæ ex scabie intrò recurrente.* *Aliud Casus.*

Item Epilepsia.

teptus, visum non amisit, sed semel epilepsiâ correptus est. Medicamentis tamen idoneis adhibitis iterum euasit.

Multa quoque alia incommoda sæpius ex ea.

Vidi etiam multos, qui punctionibus pectoris, & nothâ pleuritide, item cachexiâ correpti sunt ex scabie. Puer etiam 14. annorum, cùm intempestiuis cõtra scabiem inunctionibus vsus esset, vrinâ reddidit nigram, visu priuatus, & tandem epilepsiâ correptus est, eâque sæpius recurrente mortuus. Quapropter scabies non susque dèque habenda, & si ab interno humorum vitio, & cacochymiâ oriatur, externa medicamenta, ante purgantium, & aliorum medicameotorum internorum necessariorum vsum, non adhibenda.

Idem etiam de achoribus infantium accipiendum.

Quod verò de scabie dictum, idem de achoribus infantium accipiendum. De iis Hippocrates, *lib. de morb. sacr.* ita scribit: *Quibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui salsuosi sunt ac mucosi, hi ipsi processu ætatis facillimè degunt. Huc enim abit & purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui sic purgati sunt, comitiali morbo non prehenduntur.* Cõntrà si incautè Medici ac fœminæ intempestiuè adstringentia & repellentia medicamenta adhibeãt, & achores sanent, infantes in febres, epilepsiam, conuulsiones, recurrente ad interna vitioso humore, inciduor, interdum etiam planè moriuntur.]

Curatio.

Curatio.

Principiò autem recta victus ratio habenda est, & à cibis humores adustos & salsos generantibus abstinendum, vt sunt salsa, acria, amara, olea & oleaginosa. Contra verò cibi boni succi assumendi sunt. In genere autem hoc obseruandum, conuenientius esse, vt cibi, qui scabiosis exhibentur, potius elixi sint, quàm assi aut frixi. Assa enim & frixa præcipuè acriorem humorem & sicciorem generant.

Postea humorum acrimonia temperanda, & præcipuè hepatis intemperies ad naturalem statum reducenda, humoresque salsi & acres euacuãdi. Principiò itaque primæ viæ, leui aliquo medicamento sunt euacuandæ. E.g.

℞. *Elect. diacathol.* Vnc. ß. *pulu. sena prepar.* Drach. ß. cum *saccharo.* F. Bolus.

Si adsit aliqua sanguinis copia & humores paulò calidiores sint, etiam non inutile fuerit, venam in cubito aperire. Solet enim natura humores vitiosos è maioribus illis venis internis ad ramos externos & subcutaneos expellere, qui inibi venâ apertâ cum sanguine euacuantur.

Postea in scabie humidâ ex pituitâ salsa præparantia exhibenda ex *cichorio, agrimoniâ, lupulo capill.* ♀: Purgantia ex *agarico, rhabarb. fol. sena.* In siccâ, præparantia ex *fumaria, borrag. buglosso, violis*: Purgantia ex *epithymo, polypodio, sena, helleboro nigro*: vnde variæ in rem præsentem formulæ concinnari possunt.

℞. *rad. cichor.* Vnc. j *polypodii, lapathi acut. cortic. inter frangula ana* Vnc. ß. *ligni sassafras, glycyrrhiza rasa ana* Drach. ij. *fumar. acetos. agrimon. scabios. ana* M j. *epithymi, flor. borrag. bugloss. ana* M ß. *passular.* Vnc. ß.

Coq. in s.q. aq. commun. vel etiam seri lactis pro ℔. ij.

Colaturæ clarificatæ adde *Sir. de Endiu. de cichor. cum rhabarb. ana* Vnc. ß. *aceti sambuc.* Vnc. ij.

Misc. dentur singulis dieb. Vnc iiij. vel v.

Vel ℞. *rad. cichor.* Drach. vj. *glycyrrhiza* Drach. iij. *fumaria* M ij. *endiu.* M j. *flor. borrag. viol. bugloss. ana* M ß *sem. melon. endiu. ana* Drach. j. *fol. sena* Vnc. j. *cortic. myrobal. citr. Ind. ana* Vnc. ß. *polypodii q.* Drach. v. *agarici albiss.* Drach. iiij. *rhabarb. el.* Drach. ij. *spica* Scrup. j. *cinam. zinzib. ana* Drach. ß.

Coc. in s.q. *aq. scabios. & fumar. pro* ℔. ij. per noctem stent: postea colentur & clarificentur atque aromatisentur, *ligni aloes, santal. rubr. ana* Scrup. j. Dosis Vnc. iiij. vel v.

Vel ℞. *decocti sena* Vnc. ix. *sir. de fumar. de epithym. de cichor. cum rhabarb. ana* Vnc. ij. Misce, aromatisetur cum *cinnamom.* & *spec. diar. abb.* Drach. ß. Dosis Vnch. iiij vel v.

Vel ℞ *fumar.* M j. *flor. 4. cordial. ana* p. j. *epithymi* Drach. ß. *glycyrrh. rasa* Drach. ij. *fol. sen. el.* Drach. iij. *ellebor. nigri* Scrup. j. *polypod. q.* Drach. iij. *passul. enucl.* Drach. ij. *sem. anisi* Scrup. j.

Coq. pro Vnc. iiij. in colatura infunde *rhabarb. el.* Scrup. j. *cinamom.* Scrup. ß. *spica, schœnanthi ana* gr. iij.

Colaturæ expressæ adde *sir. de fumar. byzant. simp. an.* Drach. iij.

F. haustus, qui toties repetatur, quoties opus fuerit.

Si vlteriori purgatione opus fuerit, fortiora exhibeantur purgantia.

Vt ℞. *confect. hamech* Drach. iij. *elect. ros. Mesuæ* Drach j ß.

F. Bolus.

Vel dissolu. in aq. vel *decoct. fumar.* Vnc. iij. & addatur *sir rupi de epithym. & de fumaria* Vnc. j. Misc.

Post alias præparationes & purgationes vti licet infuso hellebori nigri hoc modo parari.

℞ *rad. cichor. Polypod. querni ana* Drach. j ß. *fumaria* M ß. *flor. borrag. bugloss. cichor. ana* p. j. *epithymi, passular. ana* Drach. ij.

Coq. pro Vnc. v. In colaturâ infunde per noctem *hellebori nigri veri* Drach. j ß. *cinamom.* Scrup. j. *sem. dauci, anisi ana* Scrup. ß. *caryophyll.* gr. v.

Colaturæ expressæ adde *sir. de fumar. de cichor. cum rhabab. ana* Drach. iij. Aromatiseretur cum *spec. diarhod. abbat.* Scrup. j.

Inprimis verò valde vtile est *serum lactis* præsertim *caprin*, quod quidẽ in scabie humidâ primò exhiberi potest cum Vnc. j. *succi ros.* vt simul purget, deinde per iv. aut v. dies saltem alteret. Si sicca sit scabies, addi poterunt Vnc. ij. vel iij. *succi fumar.* vel etiam Vnc. ij. *emulsionis sem. melonum*, qua ratione efficacissimum ad scabiem & pruritum est medicamentum.

Vel etiam poterit hoc modo serum lactis parari.

℞. *seri lactis caprin.* ℔. ij. *myrobalan. contusor.* Vnc. j. *epithymi* Drach. j ß.

Infundantur per noctem. Manè colaturæ Vnc. j. assumatur.

Vel ℞ *rad. cichor. fumar. acetos. cimarum lupuli, agrimon. recent. ana* M j. *absinth. rorismar. ana* p. j.

Coqu. in s.q. lactis caprini recens mulcti ad part. quart. absumtionem.

Postea instillentur *aceti sambuc.* coch. ij. vel iij. vbi lac concreuerit, serum purius & sincerius sumatur manè per se, vel cum *sirup. de cichor. rhabarbaro.*

Vbi corpus satis purgatum fuerit sudorem prouocantibus opus est:

℞ *theriaca, mithridat. ana* Scrup. j. *succi fumar. inspissati* Scrup. ß. *sir. de succo acetos.* Drach. ij.

Dissolu. in *aq. fumar.* & manè sumantur, & in lecto sudor prouocetur In hunc vsum sola *fumaria* poterit vsurpari, vt & *pimpinella, aquileg. sambucus.* Quod si scabies sit contumacior, etiam *decocto sarsaparilla* vti possumus, quibus tamen commodè aq. vel *sir. fumar.* admiscetur.

Hæc vbi vsurpata fuerint, ad Topica accedendum. Imprimis hîc commodus est vsus balneorum tùm mineralium ac calidiorum, inter quas præcipuè sulphureæ cõmendantur: quorum tamen vsus continuus cùm siccet, hac ratione interdum in scabie sicca vtile est, per vices vsurpare dulcia & sulphurea, ita vt bis dulcia vsurpentur, quater autẽ sulphurea. Talium enim balneorum & solo seri lactis vsu

etiam

etiam contumax ſcabies curatur. Sed cum non vbique iſta balnea miocralia reperiantur, alia pro iis ſubſtituere licet, quæ facolratem digerendi, detergendi, & poros cutis extergendi atque purgandi vim habent, quæ ſi refrigerantibus, & dolorem ac prurituin mitigantibus admiſceantur, polychreſtum medicamentum efficitur.

Vt ℞. *alumin.* Vnc.j ß, *ſulph.* Vnc. ij. nitr. Vnc.j. ⊖ M j.

F. pulv. qui in aquæ calentis labrum coniiciatur.

Vel ℞. ⊖ *commun.* ℔. ß. *alum.* Vnc. iij. *vitr.* Vnc. iiij. *tart. nitr. ana.* Voc. ij.

Contuſa coniiciantur in balneum.

In balneo etiam coqui poteſt *malua, fumaria, ſcabioſa, artemiſ. beta, radix oxylapathi*, & in ſacculo ſuſpendi *farina fabar. furfures.*

Poteſt & tale balneum parari: ℞. *rad. & fol. lapathi acuti*, M iij. *enula* Vnc. iii. *bryonia* ℔. ß. *malva, ſcabioſ. fumar. chelidon. ſaponar. ana* M ii. *hordei integri, lupinor. fabar. ana* ℔. ß. *furfur.* ℔. i. *flor. chamæmel.* M iij.

Coq. pro balneo.

In eundem etiam vſum linimenta & vnguenta parantur, quorum magnus numerus paſſim apud autores occurrit. Componuntur ex detergentibus, vt dixi, & cutem purgantibus, qualia ſunt *nitrum, Iris, amygdala amara, abrotanum, elleborus, radix bryonia, lil. alborum, farina fabar. orabi, lupinor. terebinthina, ſulph. tartar.* His admiſcentur Anodyna, quæ pruritum & dolorem, qui ex aliis medicamentis excitatur, mitigant, vt *ol. roſac. anethin. chamæmel. pinguedo gallin. anſer vitulin. butyrum recens, axungia porci.* Addenda quoque, quæ cutis intemperiem corrigunt, vt ſunt *ſuccus acetoſa, lac ſem. melonum.* Tenuium quoque partium medicamenta admiſcenda, vt *acetum, ſuccus limonum.*

Ex quibus omnibus & ſimilibus, prout poſtulat, varia componuntur medicamenta, pro ratione corporis affecti. Neque enim vnico medicamento facilè omne genus ſcabiei curari poteſt, & qui hoc centant, vel negligentiæ, vel ioſcitiæ accuſandi ſunt. Mitiora enim in ſcabie mitiori, in pueris, fœminis, delicatis & mollioribus conueniunt: in aliis fortiora. Alia etiam humida, alia ſicca ſcabies poſtulat.

Mitius eſt hoc:

℞. *lytharg. aceto roſ. prius diluti, rad. lil. alb. ana* Drach. ii. *ol. roſ.* Vnc. ii. *farin. fabar.* Voc i. *ſucci limon.* Drach. ii. *camphor.* gr. iiij.

Pulueriſanda ſubtiliſſ. pulueriſentur, & cum reliquis in formam linimenti miſceantur.

Vel ℞ *ſucci lapathi acuti. elenii, ana* Vnc. i. *limon.* Drach. vi. *terebinthin.* Vnc. i. *lytharg.* Vnc. ß. *ceruſſa* Drach. ii. *ſalis commun.* Drach. ß. *ol. roſ. q. ſ.*

F. Linimentum.

Vel ℞. *axung. porcin.* Vnc. i ß. *ol. roſ.* Vnc. i. *terebinthina* Vnc. ß. *ol. tartar. è vitell. ouor. ana* Drach. i. *pulv. thuris* Drach. ii. *ſalis commun.* Scrup. i. M. diligenter.

Vel ℞. *butyr. rec. terebinth. ana* Vnc. iiii. *ol. roſ. myrtini, ana* Vnc. i. *ouor. vitell.* num. ii. *ceruſſa* Vnc. i. *ſalis* Drach. ii. Miſc.

Vel ℞. *ſucci lapathi acuti, helenii, ana* Vnc. i ß. *aceti* Vnc. ß. *ol. roſ. cera, ana q. ſ.*

F. Vnguentum.

Vel ℞. *tereb. lota aq. roſar.* Vnc. ß. *ſucci aurantior. acetoſ.* Drach. iii. *ovi vitell. i. butyri* Drach. ij. *ol. roſ. q. ſ.*

F. Linimentum.

Vel ℞. *tereb. lota in aq. ſcabioſ.* Vnc. j. *ol. roſac.* Vnc. ß. *butyri rec. axung. porcin. ana* Drach. ii. *ſalis* Drach. ß. *litharg.* Drach. j. *vitell. ouor.* ij. *ſucci limon.* Drach. vj. *cera q. ſ.*

F. Vnguentum.

Vel ℞. *ſucci lapath. acuti* Vnc. j. *terebinth. ſtyrac. liquid ana* Drach. jß. *rad. helenii* Drach. ij. *thuris* Drach. j. *ovi vitelli.* j. *ſalis* Drach. j. *aceti* Drach. jß. *axung. porcin. ol. roſ. ana* Vnc. ß. *cera q. ſ.*

F. Vnguentum molle.

Vel ℞. *litharg.* Vnc. ß. *ceruſſa* Drach. ij. *maſtich. thuris, ana* Drach. ij. *ſucci ex arantio pomo cum cortice inciſo expreſſi* Vnc. j. *ol. roſ. q. ſ.*

Ducatur in mortario plumbeo.

F. Vnguentum.

Pro diuitibus & delicatioribus ſolent componi *Vnguenta è pomis*, quæ Pomadas vel Pomata vocant, V.g.

℞. *cinam. carophyll. ana* Drach. iij. *flor. lauendul.* Scrup. ij. *nucis moſchata* Drach. ij. *ſtyrac. calamita* Drach. j. *benzoes* Drach. v. *camphor.* Scrup. j. *pomorum odoratorum* ℔ iß. *aq. roſ.* tantundem, *vini* Vnc. iiij. *axung. porcinæ rec.* ℔ j.

Coq. omnia & colentur, poſtea adde *moſchi* Scrup. ß. F. Linimentum.

Fortiora in adultioribus & confirmatâ ſcabie neceſſaria ſunt:

Vt ℞. *ſucci lapathi acuti* Vnc. j. *ſulphur. citrini* Drach. iij. *nitr.* Drach. ij. *ſtyrac. liquid. farina lupinor. ana* Drach. ijß. *ol. roſ. q. ſ. cera parum.*

F. Vnguentum.

Vel ℞. *ſulph.* Vnc. ß. *nitr.* Drach. j. *ol. roſ. nucum. ana* Vnc. j *ſucci limon.* Drach. ij. Miſc.

Vel ℞. *rad. enula, lapathi acut. ana* Vnc. j.

Coq. in *aceto*, & per cribrum trajiciantur. Adde *ſulphur. vivi* Drach j. ⊖ *lis commun.* Drach. ß. *ſucci limon.* Drach. vj. *vnguenti albi Rhaſis, vnguenti citrini ana* Vnc. ß. *ol. tartar. roſac. ana q. ſ. cera parum.*

F. Vnguentum.

Vel ℞. *vini boni odorati* ℔ jß. *ſulphuris.* Drach. iij. *thuris* Drach ij. ⊖ *lis* Drach. jß. *pingued. porci* Vnc. iiij. *cera* Vnc. jß.

Bulliant ſimul ad tert. part. conſumtionem; ſub finem adde *ſtyrac. liquid.* Drach. jß. Miſc.

℞ *rad. pimpinella, lapathi acuti, helenii ana* Vnc ß.

Infundantur in *aq. fumar.* & poſteà coquantur. Colaturæ fortiter expreſsæ adde *terebinthina* Vnc. iij *ol. roſ.* Vnc. ij.

Bulliant ad conſumt. medietatis. Deinde adde *ſulphuris* Vnc ß. *alumin.* Drach. ij. ⊖ *lis gemma*, ⊕ *ris, ana* Drach. ß *ol. ouor. cera ana* q. ſ.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *butyri ſine ſale* Vnc iv. *terebinthin.* Vnc. jß. *ſulphuris* Drach. ij. ⊖. Drach. ß. *vitell ovi* j. Miſc.

Vel ℞ *tereb.* Vnc. iv. *ſulphris citrini* Vnc. ß. *rad. pimpinell. helenii, lapid. calaminar. an.* Drach. ß. ⊖. *gemma* Drach. iij. *litharg. ceruſſa ana* Drach. j. *ouor. vitell.* ij. *alum.* Drach. ij. *aceti* parum. *ol. roſ.* q. ſ.

F. Vnguentum.

Nonnulli etiam ☿ viuum & ♎ tum, vnguentis, & linimentis contra ſcabiem admiſcent. Verùm cum inde periculum ægro conciliari poſſit, conſultius eſt, in ſcabie, quæ aliis medicamentis curari poteſt, ab argento viuo & ſublimato, quantum poſſibile, abſtinere.

Interdum & manuum vngendarum cauſſa globuli, ſapones, & ſmegmata parari poſſunt. E.g.

℞. *pulu. rad. Ireos*, Vnc. ß. *helenii* Drach. ij. *fecula bryon. gerſa ſerpentaria ana* Drach. j. *thuris electi* Drach. ij. *ol. tartar.* Drach. iij *ſtyrac. liquid.* Drach. ij. *farin. lupinor.* Vnc. ß. *ſucci lapathi acuti* Vnc. iij. *ſapon. Veneti in aqu. roſ. & fumar. diſſolut.* q. ſ. *moſchi*, ſi liber, Scrup. ß. vel plus. Miſc. F. Maſſa, & ex eo globuli qui inuolvantur bombace.

℞. *aq. deſtillat. oxylapat* ℔ j. *ſucci plantag.* Vnc. ij. *aq. roſ.* Vnc. jß. *ſucci limonum* Vnc. j. *litharg yrii* Vnc. iij. *ceruſſa* Drach. ij. ☿♎ ti Drach. vj ⊖ *commun.* Drach. ij. *ſulph.*

ſulph. Drach.ʒß.

Puluerizanda puluerizentur & cũ aquis miſceãtur. Stent in inſuſ. horis xxiv. poſtea diſtillentur.

Aliud in omni ſcabie expertum.

℞. *rad. oxylapathi virid. helenii virid. ana* ℔ß. *ping. porci* Vnc. iij.

Contund. in mortario, & ad lentum ignem parum ebulliant, poſtea exprimantur fortiter, &

F. Vnguentum.

De malo mortuo.

Malum mortuum

Peculiaris ſcabiei generis nonnulli Medici mentionem faciũt, quod *malum mortuum* appellant, quia corpus nigrum & quaſi mortificatum apparet; quæ eſt ſcabies cum liuore & nigredine, ac puſtulis cruſtoſis, nigris, fœdis, ſine ſanie, & ſenſu ac dolore, in coxis & tibiis præſertim, ex melancholia naturali exuſta ortum habens; & proinde vſum ciborum melãcholicorũ, lienis obſtructionẽ, retentionẽ hæmorrhoidum ſequitur, & proculdubio ſcorbutica malignitate nõ caret. Eſtque malum, vt affectus melancholici omnes, ſatis diuturnum, & curatu difficile.

Curatur autem humorem melancholicũ præparando, & conueniente modo purgando, ac vitium lienis, à quo pendet, corrigendo, de quo ſæpius, vt *de ſcorbuto*, & paſſim alibi diximus. Corpore euacuato continuentur medicamenta humorem melancholicũ temperantia, quibus & antiſcorbutica medicamenta addenda.

Deinde lauetur corpus hoc balneo parato ex *radicibus polypodii, oxylapathi, helenii, ireos, cortic. ſambuci, ebuli, abſinthio, fumaria, parietaria, malua.* Sub ingreſſum balnei detur *conſerua fumariæ*, vel *ſirupus* aut *aqua fumariæ* cum *theriaca*

Poſtea inungatur locus affectus *vnguento diapompholygos*; vel tali:

℞. *ſucci fumariæ, oxylapathi, chelidonii, cochleariæ, naſturtii aquatici ana* Vnc. j. *pingued. porci antiq.* Vnc. iij.

Coqu. ad ſuccorum conſumptionem. Adde *ſulphur. viui* Vnc. ß. *ol. nucum* Vnc. j. *vng. diapompholygos* Vnc. jß. *thuris* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. ß.

Miſc. in mortario plumbeo.

F. Vnguentum.

CAPVT XXIIX.

De Lepra Græcorum

Lepra.

LEpra ἀπὸ τῶν λεπίδων à ſquammis denominata, ſummus quidam Pſoræ ſeu ſcabiei gradus eſt. Mox autem in principio, ne quis Autorum lectione turbetur, obſeruandum, nos hîc de Græcorum Leprâ, non de Arabum loqui. Quem autem Arabes Lepram nominat, ille Græcorum eſt Elephantiaſis, de quâ cap. ſequenti, qui nil aliud eſt, quam vniuerſalis totius corporis Cancer, vt ex deſcriptione, quæ apud Auicen. *tertia quarti, tr. 3. c. 1.* manifeſtum eſt, dum inquit: Lepra eſt morbus ortum habens ex bile atrâ per totum corpus ſparſa, vnde intemperies partium, forma & figura, & tandem etiam ipſa continuitas corrumpitur, & eſt cancer communis corpori toti.

Albaras nigra.

Græcorum v. lepram nominat Arabes Albaram nigram, vt ex eodem Auiceno *ſeptima quarti. tr. 2. c. 9.* apparet. Albaras nigra, inquit, eſt illud, quod etiã Impetigo excoriatiua, & eſt ſcabioſitas accedens cuti, aſpera, vehemẽs, & facit ſquamas ſicut piſciũ, cũ pruritu, atque eſt cum humore melancholico, & eſt de antecedentibus Lepram: quibus verbis manifeſtè Græcorum lepra deſcribitur. Eſt nimirum Lepra Græc. ſcabies in ſummo gradu, & à ſcabie ſolũ affectus vehementia differt. Vnde etiam P. Ægineta vno eodemque capite, (*lib. 4. cap.* 2.) de ſcabie & lepra agit. Auicennas autem, quẽ & nos ſequimur, peculiaribus capitibus de iis agit, de ſcabie nimirum *ſeptima quarti, tr. 3. c. 6.* de lepra Græcorum autem *loc. alleg.* agit.

Maior n. in lepra eſt humorum corruptio & intemperies, quã in ſcabie, & in ſcabie ſolùm quædam corpora furacea decidunt, in lepra autem velut ſquammæ piſcium, ita ut à pruritu per ſcabiem ad lepram fiat tranſitus. Nam pruritus eſt leuis quædam cutis aſperitas, in qua, niſi fortè violentius ſcalpatur, nihil ex cute decidit. In ſcabie poſtea iam humor euidentior eſt, & ſcalpentibus furfuracea quædam corpuſcula decidunt. In lepra maior tumor eſt, & non amplius furfuracea corpuſcula, ſed ſquamoſa, ſeu ſcalpentibus ſeu non ſcalpentibus decidunt. Etenim in ſcabie materia eſt tenuior, & ſummam ſaltem cutem depopulatur: deinde in lepra materia craſſior eſt, & non ſolùm ſummam ſuperficiem, ſed etiam profundiora cutis depaſcitur.

Græcorum hanc Lepram procul dubio ſub impetiginis nomine propoſuit Celſus, *lib. 5. cap.* 28. non verò Lichenem Græcorum, quæ aliis Impetigo dicitur, intellexit, dum ita ſcribit: *Impetiginis verò ſpecies ſunt quatuor. Minimè mala eſt, quæ ſimilitudine ſcabiem repræſentat. Nam & rubet, & durior eſt, & exulcerata eſt, & roditur. Diſtat autem ea, quia magis exulcerata eſt, & variis ſimiles puſtulas habet: videnturque eſſe in ea quaſi bullulæ quædam, ex quibus interpoſito tempore ſquamulæ reſoluuntur, certioribuſque hoc temporibus reuertitur. Alterum genus peius eſt, ſimile papulæ ferè, ſed aſperius, rubicundiuſque, figuras varias habens. Squamulæ ex ſumma cute deſcendunt, roſio maior eſt, celerius & latius procedit, certioribuſque etiam, nonnunquam prior, temporibus & fit, & deſinit. Rubrica cognominatur. Tertia etiamnum deterior eſt, nam & craſſior eſt, & durior & magis tumet, in ſumma cute finditur, & vehementius rodit. Ipſa quoque ſquamoſa, ſed nigra procedit, & latè & tardè eminus ſerpit. In temporibus aut oritur, aut deſinit, neque ex toto tollitur, Nigra cognomen eſt. Quartum genus eſt, quod curationem omnino non recipit, diſtans colore: nam ſubalbidum eſt, & recenti cicatrici ſimile, ſquamulaſque habet pallidas: quaſdam ſubalbidas, quaſdam lenticulæ ſimiles: quibus demtis, nonnunquam profluit ſanguis. Alioqui verò humor eius albidus eſt, cutis dura atque fiſſa eſt, proceditque latius. Hæc verò omnia maximè genera oriuntur in pedibus, & manibus, atque vngues quoque infeſtant. Medicamentum non aliud valentius eſt, quàm quod ad ſcabiem quoque pertinere, ſub autore Protarcho retuli. Serapion autem nitri P. ij. Sulphuris P. iiij. excipiebat reſina copioſa, eoque vtebatur.* Hæc Celſus.

Impetigo Celſi.

Neque enim vllus autor ſeu Græcus ſeu Latinus, tot genera Lichenum conſtituit: quæ tamen facilè in Lepra Græcorum inueniuntur; neque vllum caput in Celſo occurrit, in quo de Lepra tractet, quæ tamen incognita ipſi, Hippocratis ſtudioſiſſimo, eſſe non potuit. Præterea Impetigo, etiam leuiſſima ſcabie peior, à Celſo ponitur: inſuper cuncta Impetiginis genera ſquammas emittere Celſus ſcribit, quod Lepræ Græcorum maximè proprium eſt, & nomen etiam λεπίδος, id eſt, ſquammis accepiſſe putatur; cùm contra Licheni Græcorum ſquammas nemo tribuerit.

Cauſſa.

Cauſſa.

Cauſſa huius mali eſt atra bilis. Quanquam enim antiqui quidam etiam à pituitâ ſalſa Lepram ortam dixerint: tamen id non ita intelligendum eſt, quaſi

à ſola

à salsa pituita salsa Lepra oriatur, & excitari possit, sed cum interdum salsa pituita atræ bili admisceatur. Ad Lepræ itaque generationem faciunt quæcunque atram bilem generant, & coacervant. Quæ iam ex priori de scabie doctrina nota sunt; vt victus incommodus, temperamentum siccum, suppressæ hæmorrhoides aut menstrua, fonticuli, qui diu fluxere, prohibiti, febris quartana. Denique etiam ad Lepram eodem modo vt ad scabiem facit contagium. Etsi nonnulli Lepram contagiosam esse negant: tamen id sine caussa euidenti facere videntur. Si enim scabies contagiosa, procul dubio etiam lepra, quæ pessima scabies est, & quidem scabiei excessus, contagiosior erit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur facilè Lepra cùm eadem signa, quæ scabies, habeat. Hoc saltem peculiare obtinet, quod squammas emittit. Sudor est fœtidus, & malum minus remediis cedit. Est nimirum cutis aspera, arida & sicca, adest pruritus, & seu scalpentibus seu non scalpentibus quædam corpora squammas piscium referentia decidunt.

Prognosticum.

Prognostica. Est autem difficile & contumax malum. Et nisi ipsi maturè obuiam eatur, in Lepram seu Elephantiasin degenerat; si nimirum atra bilis ita coaceruetur in corpore, vt iam non solùm exteriores partes, sed etiam interiores occupet.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, cùm Lepra summa sit scabies, eadem etiam, quæ scabies, medicamenta postulat; fortiora saltem. Quapropter Diæta rectè instituta euacuandum corpus, vt dictum, Epatis intemperies corrigenda, & materia cutem obsidens, digerentibus ac detergentibus medicamentis tollenda. Inprimis hîc vtile est sudores prouocare decocto sarsæparillæ aut ligni Guaiaci. Galenus ad detergendum inprimis commendat, *libr. 6. de simpl. medic. fac.* balanum myrepsicam, quæ cùm validâ adstringendi vim habeat, si acetum coniungatur, vi adstringente deposita, egregiè munus detergendi & altius penetrandi in cutaneis affectibus præstabit. Sulphur etiā hîc commodum est, ob vim detergendi. Reliqua ex priori de scabie doctrina patent, & dicentur plura, quæ etiam huc accommodari possunt, infra, c. 40. de Elephantiasi.

CAPVT XXIX.

De Vitiligine, seu Leuca & Alpho.

CVm capite præcedente Græcorum Lepram, Albaras nigram ab Arabibus appellari dixerimus, duas verò Albaras Arabes nominent, vnam albam, alteram nigram; & Albaras alba Arabum sit λεύκη Græcorum, λεύκη verò Vitiligi nis species: lepræ Græcorum Vitiliginem subiicere placet.

Vitiligo. Disputant equidem nonnulli operosè, an Leuce & Alphus, & similia quæ proponemus posthæc vitia, ad morbos, an verò ad symptomata pertineant, & varia loca ex Galeno conquirunt, in quibus nunc hoc nunc illud asserere videtur. Verùm cùm nobis hoc libro propositum sit, & de morbis & de symptomatibus partium externarum agere, de eo scrupulosè nō disputabimus. Hoc monuisse sufficiat, si recessus à statu naturali, siue sit in intemperie, siue in organica constitutione, tantus sit, vt actionē nullam lædat, nō morbus sed symptoma esse; quo & colores mutati cutis referuntur. Etsi v. in prioribus libris partiū morbos & symptomata seorsim proposuimus: hic tamen id commodè fieri non potuit, cùm interdum idem affectus pro recessus à statu naturali magnitudine modò morbus sit, modò symptoma.

Vitiliginis autem vocabulo, vndecunque etiam deductum sit, nullum genericum respondens Græci habetur, sed sub se tres affectus complectitur, λεύκην seu Leucam, alphum vtrumque, album scilicet & nigrum. Ita enim enim scribit Celsus, *lib. 5. cap. 28. in fine: Vitiliginis tres species sunt: ἀλφὸς vbi color albus est ferè subasper, & non continuus, vt quadam quasi guttæ dispersa esse videantur. Interdum etiam latius, & cum quibusdam intermissionibus serpit. Μέλας colore ab hoc differt, quia niger est, vmbræ similis. Cætera eadem sunt. Λεύκη habet quiddam simile alpho, sed magis albida est, & altius descendit, in eaque albi pili sunt, & lanugini similes. Omnia hæc serpunt, sed in aliis celerius, in aliis tardius.* Galenus verò, vt dictum, nullum commune nomen habet, quo Leucam & alphum complectatur, sed vt diuersos affectus proponit, *2. de sympt. causs. cap. 2.*

Apud Arabes occurrit vocabulum Albaras, quam illi in albam & nigram diuidunt, non vt morbum eundem in suas species, sed vt vocem in sua significata. Sunt enim diuersi affectus, & Albaras nigra nihil aliud est, quàm Lepra Græcorum, & Celsi Impetigo. Alba verò Græcorū λεύκη quàm appellationem & Celsus retinet, & Vitiliginis speciem constituit. Sicut & Plinius Vitiliginis albæ mentionem facit, *lib. 18. cap. 15. & lib. 31. c. 10.* nigræ verò, *l. 22. c. 25.* Nullam enim, quod speciebus Vitiliginis, Leucæ & alpho respondeat, nomen apud Latinos occurrit.

λεύκην nimirum, vt Galenus, *3. de sympt. causs. cap. 2.* scribit, Medici ita nominant, ἀπὸ τῆς χροίας τῆς ὁμωνυμίας θέμενοι, à colore nomen imponentes. Qualem enim locustæ carnem habent, fereque omnes ostreæ, talem habent etiam, qui Leuca fœdantur. Ἀλφοὶ à. ἀπὸ τοῦ ἀλφαίνειν, quod est immutare, quoniā scil. cutis color immutatur, dicuntur: non tamen totius; sed sparsim magnæ maculæ per cutem; plerumq; in corpore, oriuntur. Eorum verò generatio, vt Galenus *ibid.* docet, similis est generis, nimirū et vitioso nutrimento. Non tamen sub iis tota caro vitiatur, sed in summa cutis superficie οἷον λεπίδες τινὲς ἐπιπολῆς ἐπιγίνονται, id est, veluti squammulæ quædam superfigumtur, & quidem alphi ex pituitoso, nigri ex melāncholico succo oriuntur. Non tamen veræ squammæ sunt, sed asperitas quædam cum colore mutato in cute percipitur. In hoc enim differt Alphus niger à lepra seu Arabum Albaras nigra, quod in Albaras nigra sunt excuriatio & squammæ, quæ in Alpho nigro non sunt.

Alphus etiam appellatur Morphæa, proculdubio à μορφῇ, quod scilicet cutis color in album nigrum mutetur. Celsus Græcorum appellationes in distinguendis vitiliginis speciebus vsurpauit, & primam speciem Leucem seu Leucam nominauit: album verò simpliciter alphum appellauit, nigrum verò μέλανα. Morphæa.

Mutatio autem hæc coloris tam in leuca, quàm in alpho interdū non solùm in cute consistit, sed & ad pilos extenditur, & vt Celsus, *loco alleg.* scribit, in leuca albi pili sunt & lanugini similes, & alphi cādidi etiam cùm inueterascūt, vt Paulus, *lib. 4. cap. 6.* scribit, pilos albos producūt, nigri nigros. Scribitq; Io. Philippus Ingrassias, *tract. 1. de tumoribus, cap. 1. p. 142.* se non semel vidisse, canos etiam senes, aliquā vel barbæ, vel superciliorū partem (vbi scilicet veteratus melas aterve alpus exstiterit) nigrā habuisse, vt & iuuenibus ex toto nigris, quampiā nihilominus partem leuca, vt inueterato alpho, affectam candescere.

Ex his quæ hactenus dicta sunt patet, ob colorem quidem cognatos esse affectus leucam & alphum, aliàs tamen non parum differre; cum leuca non solùm cutis, sed & carnis in colore, imò substantia, fit mutatio: in alpho verò cutis aut cuticula potius saltem in colore mutetur.

Caussæ.

Caussa. De Leucæ enim generatione Galenus, 3. *de sympt. caus.* cap. 2. scribit: Cum caro longo tempore pituitoso simul ac glutinoso sanguine nutritur, caro quidē adhuc manet, mutatur tamen eius forma & in alterā speciem vertitur, fitque media quædam inter sanguineā exsanguemq; carnem. Vbi autem talis est reddita, accidit ei, vt de cætero allatum sibi nutrimentum non magis vel tērēt in rubrā carnis speciē mutare, quàm polypodes & locustæ. Ita fit, vt cum alba non pituitosa è toto quàm citissimè euadat; cùm nec ipsa possit nutrimentū ad suborē vertere, & simul pituitosū illud affluat. Ergo qualem ab initio locustę carnem habent, fereque omnes ostreæ, talem ex transmutatione habēt, qui leuca fœdātur. Ita enim carnis vitium nominant à colore nomen imponentes, sicut nigræ & callosæ carni ab elephante nomen ferunt.

De alphorum verò generatione mox subiungit Galenus, quod eorum generatio cum prædictis vitiis similis sit generis: nō tamē subijs tota caro vitietur, sed in summo corpore veluti squammæ quæpiam infigantur.

Alphus autem duplex, albus, qui à pituita fit, & Arabibus Morphæa alba dicitur; & niger, qui ab humore melācholico generatur, & morphæa nigra appellatur. Nonnulli tamen alios quoque colores cōstituunt, & cutem quandoque ad citrinum, quandoque ad rubrū, pro diuersitate corrupti humoris, mutari dicunt. Et omnino id non de nihilo est. Cutis enim non rarò ad album solum vel nigrum, sed sæpe etiam ad citrinum colorem mutatur.

Caussæ antecedentes horum vitiorum sunt humores eiusdem generis in venis cumulati, & à natura ad ambitū corporis protrusi. Proueniunt verò isti humores ex sanguificationis vitio, quod fit seu ob victus prauam rationem, seu eparis aliquem morbum. Ad alphum tamen nigrum inprimis lienis vitium concurrit. Corripiūtur autem hoc malo frequentius viri, quàm fœminæ. In fœminis enim cum menstrua purgatione vitiosi humores euacuari solent. Minùs etiam pueri hoc malo infestātur, cùm corpora eorum calida & humida sint, & proinde ad talium humorum generationem minus apta, ac rara, & insensibili transpirationi maximè idonea.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica Vitia ista ex coloris cutis mutatione cognoscuntur. Et quidem nigri alphi signa sunt manifesta, cùm maculæ nigricantes latæ quasi squammosæ hinc inde per cutē sparguntur. Quia verò in leuca & alpho albo vtrobique color albus est, signis distinguenda sunt hæc duo vitia. In alpho pili in loco affecto naturalem colorem retinent; in leuca verò albi, lanugini similes exoriuntur. In Leuca etiam cutis est magis depressa. Præterea in alphis si cutis acu pungatur, sanguis exit: in leuca autem ferè non sanguis, sed humor aqueus & albus effluit. Tandem etiam in alpho maculæ non sunt continuæ, sed disiunctæ; in leuca verò continuæ, ob æquale subiectæ cutis & carnis vitium.

Prognostica.

Prognostica 1. Vitiligo equidem periculum vitæ nullum infert: turpis tamen est affectio.

2. Si ab eparis vel lienis vitio foueatur, curatum difficilius malum est.

3. Leuca difficilior curatu est, quàm alphus: & antiquior etiam alphus faciliùs curatur, quàm recens leuce.

4. Leuce, quæ, quæ, dum fricatur, non rubescit, & si pungatur, sanguinem non emittit, incurabilis est.

5. Incurabilis quoque est, quæ magnum locum occupat, diuturna est, & in singulas horas incrementū sumit. Omne enim alimentum, quod affluit, corrumpitur.

6. Contra quæ adhuc aliquem ruborem habet, & exigua est, sanabilis est.

7. Leuce, quæ in manu aut pede est, est difficilis curationis.

8. Alphus albus facilius curatur, quàm niger. Et omnino, quò color à colore corporis naturali magis recedit, eò malum curatu difficilius est.

Curatio.

Malum hoc curatur, si humor, qui ipsum excitat, absumatur, præsteturque, ne similis humor ad cutē effluat; quod fit, si & qui præsens est in corpore euacuetur cureturque, ne nouus generetur. *Curatio*

In Leuce & alpho albo venæsectione opus non est. Neque enim sanguis, sed frigidi & crassi humores abundāt: qui calefacientibus, incidentibus, & abstergētibus medicamētis ex *hyssopo, betonica, radicibus aperientibus, stœchade*, & id genus aliis pataris præparandi, postea medicamentis pituitā & euacuātibus *agarico, mechoacanna, turbith, colocynthide*, & simllibus euacuandi. Auicennas etiam vtitur vomitoriis & diureticis. Tandemque ad absumendos humores frigidos & crudos theriaca adhibeatur.

Antequam Topica in Leuce applicentur, locus pannis asperis prius fricandus, vt medicamenta rectiùs penetrare possint. Topica ipsa ita comparata sint, vt abstergant, discutiant, & sanguinem ad partem affectam trahant, qualia sunt rubificātia, quę in alpho sunt commoda; fortiora & vesicantia, & quasi caustica requiruntur in Leuce.

Abstergunt *lupini, semen orobi, radix gentianæ, faba, ficus, amygdalæ amaræ, radix asphodeli, alyssum, nigella, sulphur, pyrethrum radix cucumer. asinini, bryonia.*

Sanguinem attrahunt, rubificāt, atque etiam vesicas excitant, *sem. sinapi, erucæ, thlaspios, nitrum, euphorbiū, cantharides, radix dracunculi*, & alia alibi explicata.

Ex his varia fiunt composita.

℞ *rad. lapathi acuti, cucum. asinini ana* Vnc. j. *chelidon maj. fumariæ ana* M j.

Coq. in aqua & parte tertia aceti. Decocto locus abluatur. Postea illinatur hoc vnguento:

℞. *succi chelidon maj. lapathi acuti, fumar. scabiosæ, ana* Vnc. ß. *pulu. sinapi* Vnc. j. *adipis gallinæ* q. s.

F. Vnguentum.

Vesicatoria siue ex sinapi, siue ex cantharidibus, siue aliis, in alpho tamdiu saltem in parte detineantur, donec mordicatio aliqua percipiatur. In Leuce verò eousque dum cuticula abscedat, & vesicæ excitentur.

In alpho nigro in balneo locus illinatur puluere sem. sinapi cum aq. in formam pultis misso, & tamdiu detineatur, donec mordicatio quædam percipiatur; vel puluis semin. sinapi cum sapone in aqua nonnihil dissoluto misceatur, & parti illinatur.

Vel ℞. *saponis albi* ℔. j.

Radatur & siccetur vt possit in puluerem redigi.

Addantur *farinæ fabarum, lupinor. ana* Vnc. iij. *sem. sinapi* Vnc. j. *medullæ panis albi* Vnc. ß.

Cum *succo lapathi acuti* misceantur.

Impri

Imprimis verò bona victus ratione opus est, vt sanguinis vitium emẽdetur. Vtendũ ergo cibis boni succi. Abstinendum verò à salsis, fumo induratis, acidis, crassis, viscidis. Quotidie locus affectus manè fricetur, vel linteo aspero, vel manibus ol. amygd. amar. madidis.

CAPVT XXX.

De Impetigine & Lichene.

IMpetiginem Celsi nihil aliud esse, quàm Græcorum Lepram, supra *cap.* 28. dictum. Impetigo verò apud Plinium, Latinosque alios, & de qua hoc capite agere propositum est, Græcorum Lichen est.

Mentagra. Ad Lichenas pertinet & Mentagra dicta, de qua Plinius, *lib.* 26. *cap.* 1. *Sensit & facies hominum nouos, omniq; æuo priore incognitos, non Italia modò, verùm etiam vniuersa propè Europa, morbos: tunc quoque nec tota Italia, nec per Illyricum Galliasue aut Hispanias magnoperè vagatos, aut alibi, quàm Romæ circaque, sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his Lichenas appellauere, Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primum lascivia (vt est procax natura multorum in miseriis alienis) mox & vsurpato vocabulo Mentagram, occupantem in multis totos vtiq; vultus, oculis tantùm immunibus, descendentē verò & in colla pectusque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patresq; nostros. Et primùm Tiberij Claudij Cæsaris principatu in medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœmina aut seruitia, plebsque humilis, aut media, sed proceres veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerũt cicatrice, quàm morbo. Causticis namque curabatur, ni vsque in ossa corpus exustũ esset, rebellante tædio. Aduenerùntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum Medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, HS. CC. elocasse in eo morbo curandum sese.* Hæc Plinius.

Reprehendunt equidem nonnulli Pliniũ, statuũtque, etiã multis antequã Claudius imperaret annis lichenas fuisse Græcis notas, cùm Hippocrates, 3. *aph.* 20. & 2. *de morb. mulier.* lichenũ mentionem faciat, & verisimile sit, id malum etiã Italiam vexasse, cùm & Galenos, 5 *de compos. med. sec. loca, cap.* 7. lichenum in mẽto mentionẽ faciat, neque tamẽ aliquid de exortu eorũ sub Claudio meminerit, & plerique autores è quibus pharmaca contra hunc morbũ citat, ante Claudiũ vixerint. Verùm sciendum, duplicẽ esse Lichenem, vnum cuius Hippocrates aliiq; Græci ante Claudiũ Imperatorem mentionẽ faciunt, quemque Plinius & Latini omnes, excepto Celso, Impetiginẽ nominant; alterũ ante Claudii tempora incognitũ, quem alii λειχῆνα ἄγριον, lichenem feram, plerіq; Mẽtagram nominarunt. Quam distinctionẽ & Plinius obseruasse videtur, *lib.* 20. *cap.* 1. *&* 9. & *lib.* 22. *c.* 25. & *lib.* 23. *cap.* 7. & alibi, & lichenes secundum antiquos Græcos sic nominatos, Impetiginẽ; nouũ verò hoc genus Lichenas appellasse, ne vitiosæ nomenclaturæ cõpositionem, Mẽtagræ scil. cũ vulgo vsurparet. Et posteriorẽ hanc lichenũ speciem, contagiosam & epidemiã fuisse, satis innuere videtur Galenus, dum 5. *de compos. med. c. sec. loca, cap* 7. ex curatione lichenũ Pamphilum Romę plurima lucratũ esse, cùm in vrbe Mentagra appellatus morbus inualesceret. Vtrũque genus huius morbi, Celsus, *lib.* 5. *c.* 28. Papularũ nomine complexus videtur, cum scribit: *Papularum duo sunt genera, altera est, in qua per minimas pustulas cutis exasperatur, & rubet, leniterq; roditur, mediũ habet pauxillo leuius, tardè serpit, idq; vitium maximè rotundũ incipit, eadem ratione in orbem procedit. Altera autem est quam ἀγρίαν, id est, feram Græci appellant. In qua similiter quidem, sed magis cutis exasperatur, vlceratúrque, ac vehemẽtius roditur ac rubet. Interdũ & pilos remittit* Hęc Celsus; quæ omnia cum iis, quæ Galenus, 5. *de compos. med. s. loc. cap.* 7. Paulus, lib. 4. *cap.* 3. Aëtius *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 16. de Lichenibus scribunt, conueniunt.

Est verò Lichen seu impetigo cutis asperitas cum pustulis siccis, & magno pruritu, ad vicina serpens & se extendens. Lichen quid sit

Caussa.

Caussa est serosus, tenuis & acris succus, cum crassiore humore mixtus. Generatur autem hic humor vel à praua victus ratione, & salsis atque acribus cibis, aut etiã ab aëris ambientis calore; qui postea ad ambitum corporis protrusus eã exasperat, & superficialiter quasi exulcerat. Idque imprimis verno tẽpore accidit, vnde Hippocrates, 3. *aph.* 20. Lichenas inter vernos morbos numerat. Nonnunquam etiam hieme accidit, si ab aëre pori cutis constipentur, & acres salsique humores in ea detineantur. Potest tamen etiam ex contagio vitium hoc contrahi. Caussa.

Differentia.

Est autem duplex Impetiginis genus, vt supra ex Celso dictum, vnum mitius, in quo minùs & per minimas pustulas cutis exasperatur, habetque medium paulò leuius, tardeque serpit. Alterũ, quod ἀγρίαν, id est ferum, Græci appellant, in quo cutis magis exasperatur & exulceratur. Differentia

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Impetigo, quod cutis dura, sicca, aspera, & quasi squammosa redditur, adest pruritus, & malum indies latius serpit, & ab exiguo initio sese latius diffundit. Sign. Diagnostica.

Prognostica.

1. Affectus periculosus non est, & recens ac mitis curatu facilis. Prognostica.

2. Quę verò fera est & ab humore peiore oritur Impetigo, difficiliùs curatur, & in leprã trãsire potest.

Curatio.

Victus ratio talis instituenda, quæ humores tales vitiosos, salsos & acres non cumulet. Curatio.

Deinde si indicio sit plures eiusmodi vitiosos humores in corpore abundare, conuenientibus medicamentis alterandi & euacuandi sunt.

Topica quod attinet, mitem & recentem Impetiginẽ sanat saliua ieiuni hominis illita, vt & liquor qui ex viridibus lignis, dum vruntur, exsudat, parietariæ item folia, aut *radix oxylapathi* cũ aceto trita: vt & *gummi prunorum* illitũ; vtile est & *oleum ouorum*, & *ol. tartar. per deliq.* paratum, præsertim aliis mistum.

Vel ℞. *ol. rosat.* Vnc. j. *terebinth. aq. ros. lota* Vnc. iij. *ol. è vitell. ouor.* Drach. vj. *tartar. per deliq. parat.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *vng. diapompholygos* Vnc. j. *albi camphorati* Vnc. ß. *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *ol. cera* Vnc. j. *ouor.* Drach. iij. *tartar. per deliq.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *thuris, ammoniaci, ana* Vnc. ß. *ol. de vitell. ouor.* Vnc. ij. *cera* Vnc. ß. Misc.

℞. *sulph. vini* Vnc. j. *thuris, myrrhæ ana* Drach. ij. *camphoræ ana* Drach. j.

Singulis subtilissimè tritis adde *boracis* Scrup. j. *aq. ros.* ℔. ij. Destillentur.

Vel ℞. *farinæ cicer.* Vnc. j. *aluminis* Vnc. ß. *mellis* q. s.

F. Vnguentum.

℞. *rad. raphani excauat.* q. v.

Impleantur sale, sinapi, & vino. Stent per noctē. Liquore Lichenæ illinantur.

Vel ℞. *creta puluerisf.* & misceatur cum *succo sempervivi* ad modum Linimenti, quo locus affectus inungatur.

Si verò Impetigo fera, contumax & diuturna sit, valentiùs abstergentibus opus est. Efficax hic est liquor ex oleo tartar. per deliq. & ☿ viuo destillatus.

Vt ℞. *ol. tart. per deliq.* ℔ ß. ☿ *viui* Vnc. ij.

Destilla per Retortam. Prodibit primò ☿, postea aqua ad lichenas contumaces vtilis.

Vel ℞. *terebinth. aq. rosf. lota* Vnc. j. *ol. rosacei* Vnc. ß. *pingued. porci* Drach. iij. *sulph. viui* Drach. ij. *nitr.* Drach. iß. *alumin. sacch. salis fossil. ana* Drach. j. *sem. staphid. agriæ, lithargyri, ana* Scrup. j. *vitell. ouor.* num. ij. *ceræ.* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *farinæ lolii* Vnc. j. *sem staphid. agriæ* Drach. ij. *spumæ argenti* Drach. vj. *cerussæ* Drach. ij. *plumbi vsti,* ♁ *ana* Drach. jß. *pingued. gallæ* Vnc. j. *succi scabiosæ, limonum ana* Drach. vj. ☿ *viui, ping. gallæ exstincti* Vnc. ß. *ol. vitell. ouor.* tartar. *per deliquium ana* Vnc. ij. Misc.

F. Linimentum.

Vel ℞. *fol salicum, maluæ, lappæ, hederæ arboreæ ana* M j.

Coq. in vino rubro. Decocto locus lauetur, & post lotionem folium lappæ imponatur.

Vnguentum à Valesco & Guidone commendatū.

℞. *sem iuniperi conquassati* Vnc. j.

Coq. Colaturæ adde *axung. porcinæ* Vnc. vj. *terebinthinæ* Vnc. j.

Dissoluantur omnia super igne. Ab igne remota vbi refrigerata fuerint, aquositas effundatur & residuum in mortario diligenter agitetur, addendo Sulph. viui Vnc. j.

F. Vnguentum.

Quod si malum his medicamentis nondum cedat, sed pars callosa euadat, excoriatiuis vtendum, qualia Pamphilus Romæ olim vsurpauit, de quibus & aliis ad Impetiginem medicamentis videatur Galenus, 5. *de compos. med. sec. loc. cap.* 7. Aëtius, *tetrab.* 2. *serm.* 4. *cap.* 16.

CAPVT XXXI.

De Gutta rosacea.

Gutta rosacea.

COgnatus tumor est, quem Recentiores Guttam rosaceam, alij guttam roseam, Arabes albedsamen vel alguasen, alii etiam a lburtizaga nominat, (Germani appellant, *in firnicht vnd kupfferin Angesicht*, quod facies cupro seu æri cyprio polito colore similis sit) quæ est rubedo maculosa, seu potiùs rubor cum tuberculis quibus malæ, nasus & facies defœdantur, ac si guttis roseis conspersa esset. Et sumunt ista tubercula interdum incrementum, vt facies inæqualis & horrida euadat, & nasus valde augeatur. Vixit superiori adhuc anno, non procul à Dresda, vir, cui hoc malo affecto nasus ita incrementum sumsit, vt eum in legendo impediret; quod malum ipsum eò adegit, vt anno 1629. particulas quasdam de naso sibi amputari curaret.

Nicolaus Florentinus, *serm.* 7. *tr.* 6. *summ.* 2. *cap.* 15. tres huius mali differentias constituit. *Aliquando enim*, inquit, *rubedo præter naturam absque pustulis, vesicis, vel vlceribus adest, & vocatur absolute rubra facies; & quandoque est cum pustulis vel vesicis, & vocatur rubedo pustulosa vel vesicosa; & quandoque est cum vlcere, & vocatur rubedo vlcerosa.* Et vltima differentia non multum videtur differre ab affectu, quem *Noli me tangere* vocant, quem describunt, quod in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oriatur, atque ita dici putant, quia ex remediis, etiam quæ congrua videntur, irritetur potiùs, quàm mitigetur, ac in sanas partes depascendo feratur. Vnde etiam vno eodémque capite de *gutta rosacea* & *Noli me tangere* agunt. Est tamē & alius affectus, quem etiam, *Noli me tangere* vulgò appellant. De quo supra *cap.* 20. dictum.

Caussa.

Caussa.

Caussam agnoscit hic affectus sanguinem feruidum eúmque crassum, vitio epatis, quod sanguinem talem producit, genitum, qui ad faciem potissimum delatus, vt aliàs, quem admodum in Erubescentia, facilè ad faciem defertur, & diffūditur, cùm ob crassitiem nec remeare, nec discuti possit, eo loci hæret & primò colorem facit rubicundum, post etiam, si malum sit diuturnius, rubras pustulas generat. Intēperies autem ista nonnullis vitio naturæ obtingit, qui quamuis sobriè viuant, nihilominus tamen hūc affectum patiuntur. Plerumque tamen ij hunc contrahunt, qui poculis & ebrietati dediti sunt; & quidem non solùm vini, sed & cereuisiæ potatores: noui que Studiosum, qui insigniter hoc malo laborabat, in Italiam & Galliam postea profectus, vbi cereuisiæ copia nulla est, domum reuerso meliùs habuit. Est enim cereuisia vino crassior, & propterea etiam crassiorem sanguinem suppeditat.

Prognosticum.

Prognostic.

Difficulter hoc malum curatur, & præsertim si facies sit pustulosa, & quasi exulcerata, ac plerumque hominem ad mortem vsque comitatur.

Curatio.

Curatio.

Non autem curatur, nisi epatis & sanguinis vitio sublato. Quamuis enim caussa continens huius mali in facie discutiatur: tamen noua subinde materia suppeditatur. Itáque non solùm sanguis, humorque biliosus, qui plerumque admiscetur, euacuandus, & cucurbiculæ cum scarificatione sæpius scapulis affigendæ, sed imprimis sanguinis & epatis feruor temperandus, eius obstructiones aperiendæ, de quo *lib.* 3. *Pract. part.* 6. *sect.* 1. *cap.* 1. *de epatis intemperie calida*, & *ibid. cap.* 2. *de epatis obstructione*, Imprimis hîc medicamenta è fragis & cichorio ac cichoreis parata vtilia sunt.

Topica quod attinet, vbi facies saltem ruber, nōdum verò pustulis inquinata est, sint refrigerantia; vbi v. pustulæ accedunt, etiam discutientia.

Adhibentur verò forma aquarum & liquorum, vel linimentorum & vnguentorum.

Vt ℞. *rad. sigill. Salomon.* Vnc. iij. *fl. sambuci, lil. conuall. fungor. amaror. an.* Vnc. vj. *tart. albi* Vnc. jß. *vini albi* ℔ iiij. *camphoræ* Drach. ij.

Stent in vino in infusione dieb. x. postea destillentur.

℞. *farinæ tritici* q. v. *lactis caprini* ℔ ij.

F. massa, è qua coquatur panis in furno, qui iterum maceretur in lacte caprino horis 11.

Postea adde *album ouor.* num xx. *camphoræ* Vnc. j. *aluminis vsti* Vnc. ij. Destillentur. F. Aqua.

Vel ℞. *fragorum* lb. j. *lactis caprini* ℔ ij. *album ouor.* num. xx. *sem. cydonior.* Vnc. ij. *camphoræ* Drach. ij. *aluminis,* 🜔 *ana* Vnc. ß. Misc. Destillentur.

Vtile est & *lac. Virginis* è parte vna lithargyri, & tribus aceti paratum. Efficacius est hoc.

℞. *lithargyri* Vnc. ß. *aceti* Vnc. iiij

Bul

Bulliant vsque ad tertiæ partis consumtionem. Et in alia olla bulliant salis, aluminis ana Drach. ß. eburis Scrup. j. aqua ros. ℔ ß.

Misce liquorem vtrumque, & per linteolum cola, & vsui serua.

Vel ℞. sulphur. Drach. ij. salis communis, camphora ana Drach. ß. cerussæ, litargyri argenti ana Drach. ij.

Puluerisata misce diligenter cum aq. fl. fabar. rosar. lil. alb. sigill. Salomon. an. Vnc. ij. Misc.

Vel ℞. camphora Drach. j.

Affunde sensim in mortario agitando ol. amygd. dulc. Drach. iij.

Postea affunde ol. tartar. per deliq. Drach. ij.

Deinde adde vitell. ouor. ij. Misc.

Hinc adde sacch ♄. Drach. ß.

Misc. diligenter.

Tandem sensim affunde aq. fl. fabarum, lil. albor. fragor. sine vino ana Vnc. ij. Misc.

Vel ℞. lithargyri Vnc. j. alumin. Drach. iij. cerussa Vnc. ß. aceti Vnc. ij. aq. ros. plantag. ana Vnc. iiij.

Bulliant ad tertiæ partis consumtionem. Colentur. Colaturæ adde parum succi limonum, & mixtura hac vesperi facies illinatur.

Vel ℞. nucleor. Persicor. excortic. amygd. amarar. excort. ana num. vj.

Contunde in mortario cũ pauco lacte, & inde lacteus succus exprimatur, cui adde alumen vstum quantitate nucis. Postea accipe argentum viuum pisi maioris magnitudine, quod cum saliua agitãdo, donec nigrescat & quasi mortificetur ducatur, idque priori liquori permisce diligenter, quo sub introitum lecti facies illinatur, & manè aqua rosar. vel fl. fabarum abluatur.

Vel ℞. tartar. albiss. aluminis, nitri ana part. iiij. sulphur. part j.

Contrita calcinentur, & in cella per deliquium inde oleum fiat.

Vel ℞. nucleor. Persicor. excort. Vnc. iiij. sem. cucurbit. excort. Vnc ij.

Contundantur & inde oleum exprimatur, quo facies manè & vesperi inungatur, & postea aq. fl. fabar. & sigill. Salomonis abluatur.

Vel ℞. camphore, litargyri, aluminis vsti, ana Drach. ß. sulphur. viui Drach. jß. Olei albi, thuris ana Drach. j. Puluerisentur & cum aq. ros. & fl. fabarum diligenter misceantur.

Vel ℞. sulphur. viui Vnc. j. thuris el. Drach. iij. myrrhæ Drach. ij. camphora Drach. j. cerussa Drach. ß.

Puluerisentur omnia subtilissimè, & affundatur aq. rosar. ℔ j & misceatur, ac liquore isto sub introitum lecti facies illinatur, & manè aqua infusione furfurum abluatur.

Vel ℞. ol. tartar. Drach. j. sulphur. Drach. ij. camphora Drach. ß. cerussa, lithargyri ana Vnc. ß. aq. ros. q. s.

Stent in vitro clauso ad Solem.

Vel ℞. ouum integrum & impone quatriduum aceto fortissimo, donec cortex emolliatur. Postea albumen exime, & adde thuris, mastiches, cerussa ana Drach. j. Misc.

CAPVT XXXII.

De Crusta lactea, Achoribus, Fauis, Tinea, Ficu, Helcydria, Psydraciis, & Phthiriasi.

EX humoribus mistis generãtur & tumores ac vlcera in infantibus, eorumque caput inprimis occupãtia, de quibus lib. 4. pract. part. 2. cap. 3. 4. 5. inter morbos infantium actũ, quę hic repetenda non censeo. Pauca saltem quædam monebo. Primũ est, quod hîc propositi, & quos proximè explicauimus, affectus quidem à plerisque ad tumores referũtur: quia tamen vlcus coniunctum est, imò vlcus magis morbi rationem habere videtur, quàm tumor, qui exiguus plane est, æquè cõmodè ad vlcera referri possent. Verùm cœptũ filum secundum autorũ plerorumq; ductum continuabimus. Deinde affectus propositos quod attinet, quid crusta lactea, Achores, faui, & Tinea sint, alleg. loco dictũ: helcydria, psydracia, & alia capitis exanthemata à Galeno, 1. de compos. med. s. loc. cap. vlt. simul tractãtur: à reliquis verò Græcis diuersis capitibus tradũtur. Halyabbas omnes Tineæ nomine complecti videtur, dũ Theorica lib. 8. cap. 18. scribit: Tinea autem vlcera sunt parua, quæ capiti accidunt: quibus est vesica, quæ species habet multas. Prima est, quæ fauosa vocatur, & ex phlegmate fit salso: cuius signum est, quoniam vlcus est quò capitis cutis perforatur foraminibus subtilibus, in quo humiditas est fauo similis. Secunda ficosa & rotunda & dura: cuius in superioribus rubor est, & in concauitate quiddam granis simile ficuum. Est & tertia, quæ vocatur ameda: & sunt vlcera cum quibus in capite multa sunt subtilia foramina, minora sunt foraminibus, quæ in fauosa sunt, & ab his humiditas aquæ carni similis egreditur. Est & quarta quoque species pustula, sed parua rubea: figura quarum vberibus similis est mamillarum, à quibus humiditas fluit aquositati similis sanguinis. Quinta etiam eius est species sicca & colore alba, lupino similis, à qua quasi cortices & squamæ fluunt albæ. Vbi quatuor humidas, & quintam siccam tineæ speciem constituit, & sub humidis non solùm achores & fauos, sed & papulas ac ficus comprehendit. Papulæ autem dicuntur pustulæ paruæ, à quibus humiditas effluit aquoso sanguini similis, sic dictæ à figura, qua papillis mammarum similes sunt. Appellantur & ἑλκύδρια. Etsi enim nomen hoc in genere vlcusculum significat: tamen pustulis vlcerosis in capite in specie hoc nomen tribuit Galenus, 1. de compos. medic. sec. loca, cap. vlt. & quidem adhuc specialius papillis dictis id tribuit Alexander, lib. 1. cap. 7. Paulus Ægineta lib. 3. cap. 3. Aëtius, tetrab. 2. serm. 1. cap. 70. Celsus etiam vlcusculi nomine in specie achores & fauos intelligere videtur, dum, libr. 5. cap. 28. tit. de pustularum generib. & ear. curat. pag. 457. scribit: Ex pustulis verò nonnunquam etiam vlcuscula sunt aut aridiora, aut humidiora; & modò tantùm cum prurigine, modò etiam cum inflammatione, aut dolore. Exitque aut pus, aut sanies, aut vtrumque. Maximeque id euenit in ætate puerili, rarò in medio corpore sæpe in eminentibus partibus. Σύκωσις verò seu ficus, est tumor à fici similitudine sic dictus, quod in cauitate eius granis ficuum simile quid reperitur, rotundus, subdurus, rubicundus, vlcerosus, à quo aliquando exiguum & glutinosum quid effluit, in mento & barba maximè erumpens, aliquando & in capillo proueniens. Vnde Celsus, lib. 6. cap. 3. duas species eius constituit, dum scribit: Est etiam vlcus, quod à fici similitudine σύκωσις à Græcis nominatur. Caro excrescit, & id quidem generale est. Sub eo verò duæ species sunt: alterum vlcus durum & rotundum est, alterum humidum & inæquale. Ex duro exiguum quiddam & glutinosum exit: ex humido pus, & mali odoris. Fit verò vtrũque in his partibus, quæ pilis conteguntur. Sed id quidem quod callosum est & rotundum, maximè in barba: id verò quod humidum, præcipuè est in capillo. Nascitur & in ano, & tum Latini mariscam appellant. Σύκωσις.

At omnino magna, præcipuè apud Arabes, hîc occurrit nominũ varietas. Neque ea tamẽ solũ, sed & in caussa expliquanda discrepãtia. Galenus enim, de tumorib. p. n. cap. 16. pituitam salsam; libro verò 1. de compos. med. s. loc. c. 10. humorẽ mistũ ex tenui serosoq; ac mordaci, & ex crasso glutinosoq; etiã succo, cum achoris, tũ faui caussam esse statuit. Paulus Ægineta, lib,

lib.3.cap.3. nitrosam salsamque pituitam vtriusque affectus caussã esse scribit Alexander, *lib.1.cap.8.* tres humores posuit, bilem, pituitã, & humoré melãcholicum. Et omnino res eò redit, quod affectus hi ex salsa nitriosaque pituita oriũtur, cui nunc bilis, nũc sanguis, nunc humor melancholicus admiscetur.

Psydracia. In specie Psydracia quod attinet, Autor libri *de med.facilè parabilib.ad Soloneta* definit ea, quod sint paruæ efflorescentiæ factæ in capite, similes vesicis eminentibus in superficie. Quem imitati Alexand. Trallianus, *lib.1.cap.5.* & Paulus Ægineta, *lib.4.cap.3.* Psydracia inter capitis affectus numerârunt, & Psydracia hoc modo definiuerunt: ψυδράκια μέν εἰσι μικρὰ ὑπεροχαὶ φλυκταίναις ὅμοιαι ὑπερκείμεναι τῆς ἐπιφανείας, id est, *Psydracia exigua quadam eminentia sunt, vesiculis vel pustulis (Phlyctanis) similes, summa cuti superposita.* Introductorius tamen Galeni etiam toti corpori tribuit Psydracia, dum scribit *cap.15. Psydracion autem communiter dictum est, quod circa totum corpus & circa oculi album fit efflorescentia, in summo rubicunda.*

Caussæ.

Caussæ. Caussa huius tuberculi est humor ex sanguine bile & salso nitrosoque humore mixtus.

Signa ex descriptionibus traditis facilè sumi possunt: nec periculum minantur Psydracia.

Curatio.

Curatio. Curantur sqq. compositionibus, vt Al. Trallianus, *lib.1.cap.5.* & P. Ægineta, *lib.3.cap.3.* docent.

℞. *spuma argenti, cerussa ana* Vnc. ß. *alum. fol. ruta virid. ana* Drach ij. Cum *aceto* & *oleo* trita illine.

Vel ℞. *rutam* & *alumen*, Tere cum *melle*, & capiti raso impone.

CAPVT XXXIII.

De Strumis & Scrofulis.

Struma. EST deinde aliud tumorum genus, quod non ex humore simpliciter, in corporis partes externas effuso seu per eas diffuso excitantur, sed in quo materia tumoris caussa peculiari membrana concluditur, atque humor, qui hoc tumoris genus excitat, in aliam ferè substantiam mutatur. Inter tumores hos primò sunt strumæ & scrofulæ; & quidem de Strumis in collo, & bronchocele, *libr.2.Tract.part.1.cap.25.* egimus, vbi etiam non pauca in genere de strumis dicta sunt. Hic tamen etiam in genere aliquid dicendum; quia, vt mox dicetur, non solum collum, sed & alias plures partes occupant.

Etsi verò non incõmodè ad scirrhum hoc tumorum genus referri possit: tamen hoc communi nomine non appellatur, sed χοιράδες seu scrofulæ hi tumores dicuntur, à porcis desumpta appellatione, qui frequentius hoc malo corripiũtur. Paulus Ægineta tamen, *libr.6.cap.35.* aliam nominis rationem tradit, διὰ τῶν χοιράδων πετρῶν à chœradibus petris, dum scribit: est enim χοιρὰς saxum sub mare nigrum, asperumque, & aliquantulum eminẽs, vt porco nauti simile videatur. Cui quidem scopulo ob tumoris asperitatem hic morbus assimilari potuit. Videntur quidem nonnulli aliquam differentiam constituere inter scrofulas & strumas, dum scribunt. Scrofulas esse induratos, & intra membranam aliquam conclusos in glandulis tumores, qui si ex carne generarentur, tum essent strumæ dicendæ: sed plerique hanc differentiam negligunt. Est enim Struma scirrhosus glandularum tumor, vt definit Galenus, *14.meth. med.cap.11.* & quidem peculiari membrana conclusus. Subiectum enim strumarum sunt glandulæ, & quidem in ceruice & collo frequẽtissimè oriuntur, interdum tamen etiam in axillis & inguinibus. In mãmis quoque subortas strumas, Meges quidam Chirurgus, cuius Galenus etiam, *lib.6.meth.med.cap.vlt.* mentionem facit, obseruauit, vt scribit Celsus, *lib.5.cap.28.* Ita & in mesenterio strumas reperiri, *lib.3.Pract. par.3.cap.5.* dictum. Si sit in gutture, peculiari nomine Bronchocelen, bocium, & herniam gutturalem nominant. Est is tumor colli grandis & rotondus, inter cutem & asperam arteriam, in quo caro, modo humor aliquis melli adipive similis includũtur. Differunt tamen scrofulæ ab aliis glandulosis tumoribus, primò quidem numero, quod in scrofulis plures glandulæ intumuerunt, & vna ex altera dependet in superficie cutis instar vuarum ex eodem racemo dependentium; deinde quia scrofulæ profundiores radices habent, quàm alii glandulosi tumores.

Caussa.

Ortum autem habet strumæ ex humore pituitoso, secundum alios etiam melancholico, aut ex pituita & melancholia misto: vnde scrofulis maximè corripiuntur pituitosi, melancholici, gulosi, qui frigidis ac humidioribus cibis vesci sunt soliti, & aquas frigidas biberunt. Hinc in regionibus quibusdam, vbi incolæ crudis aquis & niualibus vtuntur, omnes ferè strumosi sunt. Generantur vero strumæ non subitò & confertim, sed paulatim, & primò influit materia ad vnam glandulam, in qua excitatur tumor mollis & laxus: hinc ad aliã, in qua itidẽ mollis tumor excitatur, qui porrò induratur, donec tandem multę glandulæ racematim quasi ex loco affecto dependent. *Caussa.*

Aëtius, *tetrab.4.serm.3.cap.5.* ex Leonida duplicem generationis modum proponit, dum scribit: *Struma sunt carnes subcandida, facilè augescentes, in membrana cõtenta, & in summa, glandula indurata, qua in collo, sub alis, & inguinib. oriuntur, vbi glandula vasis substrata sunt, vt in aliis quoq; iam relatis glandulis. Aliquando etiam, sed raro tamen, ex carne eorundem locorum fiunt, qua affinitate quadam ad strumarum naturam vertuntur, & materia accessione augetur.* primò enim glandulæ dictarum partium, nõ secus ac aliæ quæuis partes, siccata pituita, vel humore melancholico, aut vtroque misto ad scirrhi modum indurescunt. Interdum verò ipsa glandulosæ carnis substantia siccata indurescit, quæ tamen humore melancholico vel pituitoso deinceps imbuta, præter naturam increscit. Galenus tamen, quia vterq; generationis modus in idem ferè incidit, hanc differentiam plerumque neglexit, & *libr.de tumor.p.2.cap.11.* induratis glandulis affectũ Strumam nominari scribit.

De caussis tamen, *allegato loco*, monuimus, Platerũ statuere, vix solam pituitam & humorem melancholicum ad strumas generãdas sufficere; cùm ex his solis si essent, nõ tam diuturni essẽt, sed putridini obnoxij, vel in pus vt alii tumores mutarẽtur; sed è succo partes has nutriente ortũ strumas ducere. Cùm enim glãdulæ, quàm aliæ carnes, crassiore succo nutriãtur, si is quantitate excedat, varios tumores generari. Verùm etiamsi hoc omnino concedendũ sit, tamen impossibile nõ est, quin aliquid humoris pituitosi & malancholici glandularum alimento admisceatur.

Includitur autem strumarũ materia peculiari mẽbranæ, quam facultas formatrix, quæ omnibus partibus viuentibus insita est producit. Dũ enim ab affluente humore superfluo membrana aliqua distenditur, vel etiam rũpitur, natura eam extendit, & dilatat, ac nouæ quasi membranę structurã aggreditur.

Dif

Differentiæ.

Differentia. Distinguuntur strumæ à nonnullis in malignas & benignas, vt benignæ sint, quæ sunt citra inflammationem & citra dolorem, malignæ autem, quæ inflammationem & dolorem habent, & medicamentis magis exasperantur. Verùm sciendum, malignas dictas strumas nō propriè strumas esse, sed tumorē ex struma & cancro quasi mistum, vtpote qui non solùm fiat ab humore pituitoso & melancholico, sed etiam atram bilem admistam habeat. Distinguuntur etiam hoc modo, quod aliæ strumæ sint liberæ, aliæ infiltratæ. Liberæ dicuntur & simplices, quæ nulli vasi sunt complicatæ & colligatæ: quæ verò vel cum vena insigni aut neruo connectuntur, iisque implicantur, infiltratæ, aut forsan commodiùs implicatæ dicuntur.

Reliqua quæ de Strumis dicenda essent, allegato loco, *lib. 2. Pract. par. 1. cap. 25.* proposita sunt, quæ ibi videantur.

CAP. XXXIV.

De Ganglio, & Nodis.

ΓΑγγλιον Græcis, quam vocem & Latini retinent, à nonnullis inter affectus capitis numeratur. Verùm à Paulo Æginera, *lib. 4. cap. 16.* & *lib. 6. cap. 39.* & Aëtio *tetrab. 4. serm. 3. cap. 9.* pluribus partibus tribuitur, neruosarumque partium affectus est, atque ab autore definitionum Medicarum definitur, quod sit νεύρου παρὰ φύσιν συστροφὴ συναχθεῖσα, *nerui præter naturam conuolutio seu nodus, qui in vnum corpus coaluit.* Eundem tumorem Guido, *tractat. 2. doctr. 2. cap. 4.* Lupiam appellare videtur; scribitque Tagaultius, *Institut. Chirurgic. lib. 1. cap. 13.* ex Philagrij curatione apud Aëtium patere, Recentiorum Lupiam, Auicennæ glandulam, & Græcorum Ganglion, eundem omnino affectum esse.

Quo nomine autem Germanis appellentur hi tumores, non satis planum est. Si Græcorum & Recentiorum Ganglij & Lupiæ, vt & glandularum Auicennæ, descriptiones & signa, imò curationem perpendamus, Ganglium est is affectus, qui Germanis *Vberbein* appellatur, ita dictus, non quod os sit, sed quod tumor supra os sit, loco scilicet, vbi ossa tantùm cute teguntur, vel quod ossis duritiem referat. Platerus tamen non eos tumores, qui ex neruis oriuntur, quosque passim sub ganglij nomine describunt autores, *Vberbeine* appellat, sed peculiare tumoris genus, vbi periostio abraso vel exeso, nouum quasi os priori adnascitur. Tumor verò quem ille sub Ganglij nomine proponit, qui scilicet circa articulos, præcipuè genua, nascatur, aliàs angustiore, aliàs latiore termino, vniuersum interdum articulum comprehendens, cuiusque motum interdum adeo sistens, vt membrum vel planè non, vel non integrè moueri possit, tumor is esse videtur, quem Germani appellant *Gliedschvvam*, quod scilicet quasi fungus quidā sub cute circa articulos, imprimis genu nascatur, qui nō semper rotundus est, sed sæpe totū genu ambiat; cùm tamen ganglion semper sit tumor rotundus, vt Ambr. Paræus, *lib. 6. cap. 20.* scribit.

Vberbein.

Glied-schvvam.

Sed quod supra etiam dixi, magna est in nominibus confusio. Ideoque quod Io. Tagaultius, *lib. 1. Inst. Chirurg. cap. 1.* monet, res ipsa est attendenda, nominibus verò parum fidendum: cùm eadem vox sæpe apud varios autores variam ac longè diffidentem habeat significationem.

In pluribus quidem corporis partibus oritur Ganglion, præcipuè tamen in iis, quæ mouentur, secundum articulos nempe in manibus & pedibus, iisque in locis vbi ossa tantùm cute vestita sunt, & vbi tendinum, ligamentorum, neruorùmque est concursus. Aëtius tamen caput & frontem addit, vt & cubitos; in quibus tamen rarius accidat.

Caussæ.

Caussa. Ex ictu autem vel labore originem habere docent Paulus & Aëtius; quod de caussa euidente intelligendum. Verùm quomodo caussæ istæ euidentes hos tumores producant, non ita planum. Vulgò plerique ex lenta & crassa pituita, vel melancholia oriri statuunt: sed rectius statuitur occasione ictus, extensionis, aut laboris nimij, à quibus neruus vel tendo nimis extenditur, vel etiam secundum memb[...]um quasi rumpitur, partis neruosæ nutrimentu[...] exsudare quasi & circa fibras & neruosæ partis substantiam adhærescere, & à facultate partium earum formatrice in hanc substantiam mutari, & peculiari membrana regi. Quo modo & in ossibus eorum nutrimentum, si periostium aperiatur, in osseum nodum mutari statuit Platerus. Vt enim in arboribus si cortex vulneretur, vel quocunque modo aperiatur, natura alimentum transsudans non temerè diffluere finit, sed in nodum mutat: ita etiam si membranæ ossa vel partes neruosas inuestientes rumpantur, alimentum natura per viam apertam temerè diffluere non finit, sed tumorem membranæ peculiari inclusum sub cute inde format.

Ganglium verò quod Platerus describit, non ex vnius nerui vel tendinis vitio, sed iis in locis vbi tendinum, ligamentorum, neruorùmque concursus est, & præcipuè circa genu accidit, cùm istæ partes propter motum nimium valdè exercentur, aut dum vulnera sanantur. Si enim succus harum partium, tendinum scilicet, neruorum, membranarum, ligamentorum, occasione caussarum dictarum ex iis diffluat, ac luxuriare incipiat, earúmque fibris adhærescat, in fungosam talem materiam, quæ sæpe totum articulum ambit, mutatur, & Germanis inde *der Gliedschvvam* nominatur.

Fieri tamen etiam potest, vt in partem talem debilem humor vitiosus in corpore abundans influat, & succo illi crasso partes has alente misceatur, & viâ apertâ vna affluat, ac tumorem augeat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumor iste nascitur in partibus, quæ non carne multa, sed cute tantùm teguntur; ideóque altè non delitescit; estque nunc durus, nunc mollis, nunc major, nunc minor, interdum oui etiam magnitudinem æquat vel superat, doloris est expers; si tamen fortius prematur, torporis quemdam sensum exhibet; ad latera trudi & moueri potest, sed non prorsum & retrorsum.

Ganglium, quod Platerus describit, est tumor, plerúmque in genu, mollis, sine dolore, & colore alieno, à paruis initiis increscens, qui interdum ita incrementum sumit, vt totum articulum comprehendat, vnde accidit, vt æger stare aut rectè incedere non possit, nec in incessu terram attingere, vel saltem extremis digitis possit.

Prognostica.

1. Morbus hic diuturnus est, & sæpe multos annos durat, ægrósque vsque ad mortem comitatur.
2. Qui in juncturis sunt articuli, membri totius motum impediunt.
3. Ganglium etiam circa articulum, nisi medicamentis tolli possit, incurabile est. Sectionem enim

enim non admittit; cùm facilè fieri possit, vt sectione neruus, tendo, vel ligamentum lædatur.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, vt tumor emolliatur, & discutiatur, aut si hoc fieri non possit, suppuretur, aut exscindatur, opus est. Ergo si Ganglium vel Nodus sit recens, & folliculus, cui includitur, adhuc sit tener, danda opera primùm, vt cystis rumpatur. Ideoque manu fricandus tumor, dum incalescat & mollior fiat, postea lamina aliqua, vel alia re solida comprimatur, tamdiu vt cystis rumpatur, & materia in eo inclusa dispergatur. Hinc lamina plumbea loco affecto imponatur, & fascia arctissimè constringatur, nec ante diem decimum amoueatur. Alij ammoniacum dissolutum forma emplastri primùm illinunt, postea laminam plumbeam applicant. Oribasius hoc vsus est:

℞. *cerussæ, resinæ piceæ, olei veteris, ammoniaci, galbani ana* Vnc.j. *ceræ* Vnc.iiij. Misc.

Vel ℞. *aloes, myrrhæ, ana* Drach.vj. *lithargyri auri* Vnc.j. *ladani* Vnc.ß. *ammoniaci, adipis vituli, vulpium ana* Drach. vj. *ol. lil. alb.* Vnc.ij. *ceræ* q.s.

F. Empl.

Vel ℞. *calcis viuæ adipis anserin. ana* Vnc.j. *ammoniaci* Vnc.ß *terebinthinæ* Vnc.j. Misce.

Vel. ℞. *empl. oxycrocei* Vnc.j. *mucilag. sem. althaæ, fœnigraci ana* Vnc. ß. *galbani, sagapeni, ammoniaci aceto dissol. ana* Drach.iij. *resinæ* Drach. vj. *ceræ alb.* Vnc. ß. Misc.

F.Empl.

℞. *gummi ammoniaci, bdellij, galbani aceto dissol. ana* Vnc.iß. *ol. lil. alb. chamæmel. laurin, spir. vini ana* Vnc.ß. *pulv. rad. ireos, sulph. viui ana* Drach.ß. Misc.

F.Emplastrum.

Si hisce medicamentis non cedant Ganglia, ad suppurantia accedendum.

Vt ℞ *rad. lil. alb. althaæ, ana* Vnc. iß. *filicis,* Vnc.j. *caricar. ping.* num.x. *rad. scillæ* Vnc. j. *fl. meliloti, sambuci ana* p.j.

Coq. in *iure pedum veruecis* addita aceti aliqua quantitate. Postea contundantur & per setaceum traiiciantur, & addatur *farinæ tritici, lupinorum ana* Vnc. ß. *axung. suillæ veteris, anatis, anseris an.* Vnc. ij. *fecis ol. lil. alb.* Vnc.iij.

F.Cataplasma.

Sectio. Possunt & sectione tolli ganglia & nodi, sed non nisi ij, qui in capite, fronte, aliisque locis extra articulos consistunt: qui verò in articulis consistunt, non tutò secantur, cùm metus sit, ne partes subjectæ neruosæ lædatur, & membri motus tollatur. Sicut nec ea ganglia secare licet, quæ circa jugulares venas sunt, ob hæmorrhagiæ metum. Modus autem sectionis hic est. Primò paruum vulnus in cute ad cystin vsque faciendum, per quod specillum digitum crassum in extremo rotundum, in medio cauum, inter cutem & cystin immittendum, & ad ganglii vsque radicem circumducendum, hinc super eo cutis decussatim quantum satis incidenda, & à cysti ab angulis versus radicem diducenda; & si quæ hæmorrhagia ex vasis crassioribus circa radicem sectis suboriatur, conueniente modo sistenda; hinc tumor totus cum membrana extrahendus, nihilque eius relinquendum, aut si quid relictum fuerit, causticis medicamentis absumendum.

Nodi callosi seu ossei Platero in specie sic dicti difficulter curantur, & nunquam etiam, si inueterati & indurati sunt. Qui curabiles sunt, emollientibus modò propositis curandi. Vtilia etiam hic sunt Cataplasmata parata ex *radicib. mandragoræ, folius cicutæ, hyoscyami, vrticæ mortuæ,* coctis in aceto, & cum axungiis emollientibus mistis.

Si nodi isti versus articulos tendant, eorumque motum impediant, & sint in locis nudis & ossibus saltem tectis, cutis aperienda, & ferro acuto nodus continuato ictu ab osse absciendendus, vulnúsque conueniente modo curandum.

Ganglia in specie ita dicta, seu fungosi illi tumores, qui circa articulos, imprimis genua oboriuntur, idque totum interdum comprehendunt, eiúsque motum impediunt, difficilis sunt curationis. Sectio enim, cùm citra læsionem tendinum, ligamentorum & neruorum fieri non possit, locum hic non habet. Ideoque tentandum, vt emollientibus & digerentibus discutiantur: cauendum tamē semper, ne suppuratio aliqua sequatur, quæ hisce in locis incurabilia vlcera, à quibus neruosæ partes circa articulos corrumpuntur, excitare solet.

Vtilia hic quoque sunt medicamenta antea proposita. Vel paretur fomentatio ex *radic. althaæ, lil. albor. bryoniæ, cucumeris asinini, cyclamini, folius malvæ, althaæ, vrticæ mortuæ, hyoscyami, chamæpityos, saluiæ, primulæ veris, fl. chamæmeli, sambuci, cheiri, meliloti, semin. lini, fœnigraci, baccis lauri.*

Vel ℞. *nucleor. nuc. iuglandium* Vnc.iij. *farinæ lupinor.* Vnc. iß. *pulu. rad. ireos, lumbricor. ana.* Vnc. j. *mellis* q. s.

F.Cataplasma.

Vel ℞. *picis naualis* Vnc.ij. dissolue in *ol. lumbricor. vini ana* Vnc.iß. Adde *ladani, mastichis ana* Drach. ij. *bdellij, styracis calamitæ, ana* Drach. j. *pulu. lumbricor. terrestr.* Drach. ß. Misc.

Vtile est & emplastrum diasulphur Rulandi: inprimis verò thermæ naturales sulphureæ.

CAPVT XXXV.

De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.

HOc peculiare habet hoc tumorum genus, quod materia, quæ in iis continetur, peculiari tunica aut folliculo clauditur. Accipiunt autem nomen à materia contenta. Si enim materia, quę intus concluditur, sit melli similis, Meliceris, (Latini mellifavium dicere possent,) si pulti frumentaceæ, quæ ἀθήρα dicitur, Atheroma; si sebo, Steatoma appellatur. Meliceris enim, vt ex Galeno, 14. *meth. med. cap.* 6. Aëtio, *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 7. Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. & Celso *lib.* 7. *cap.* 6. patet, est tumor citra dolorem, materiam melli similem pellicula neruosa conclusam continens. Atheroma verò est tumor cōcolor citra dolorem, in tunica neruosa humorem pulticulæ similem continens. Steatoma verò est tumor itidem membrana peculiari humorem sebo similem continens. *Meliceris quid sit* *Atheroma quid sit* *Steatoma quid sit*

De meliceride autem notandum hîc, alium morbum esse à meliceria, cuius mentionem facit Aëtius *lib.* 5. *cap.* 28. μελικηρία enim, vt ipse Celsus habet, est vlceris genus, quod à faui similitudine ita dicitur, aliis etiam κηρίον Fauus appellatur, quem *de morbus infantium, part.* 2. *cap.* 3. explicauimus, estque vlcus foraminulentum, capiti præcipuè peculiare, è foraminibus saniem melli similem fundens, à pituita salsa seu nitrosa ortum habens. μελικηρὶς verò de qua hic agimus, absque omni foramine, in quacunque parte corporis contingat, intus sub membrana neruea substantiam melli similem continet.

Caussa.

Omnes autem hi tumores ad pituitosos referuntur, ac à pituitoso humore, qui lentè temporis progressu in materiam nunc melli, nunc pulti, *Caussa.*

ti,

ti, nunc sebo similem mutatur, excitari vulgò dicuntur.

Platerus peculiarem, vt etiam, *lib. 1. Pract. par. 1. cap. 25. de strumis*, diximus, de caussis horum tumorum opinionem habet. Non enim ex humoribus excrementitiis tales humores generari putat, (ex eiusmodi enim excrementis si tale quid nasceretur, non tam stabile, sed putredini & corruptioni obnoxium futurum existimat) sed ex succo alimentari seu nutriendæ parti dicato. Si enim humor crassior sit, quàm nutriendæ parti carnosæ conueniebat, tumores duriores, quàm Sarcomata exsistunt, interdum progigni, & quidem si is admodum crassus sit, Scirrhum generari. Sin verò tumor non adeo durus sit, tandem in abscessum desinere, in quo diuersa materia, pro succi huius, qui tumorem hunc genuit, diuersitate & mistione cum aliis humoribus, generetur; qui tamen non vt alij abscessus à sanguine geniti, suppuretur, & in pus conuertatur, sed in aliam substantiam propriæ inclusam vesiculæ. Atque hoc modo melicerides, atheromata, & steatomata generari scribit. Addit verò, ad generationem talium tumorum id non minimum facere, si succo, qui carnem nutrire debet, nutrimenti alterius partis, quæ crasso admodum succo ali debuit, portio ab ea abscedens, in carnosas sedes cum illarum nutrimento delata, talem duritiem in illis gignat. Quod eo etiam probare conatur, quod in eiusmodi abscessibus ex illis tumoribus genitis aliquid aliarum partium substantiæ simile inueniatur. nunc pilum, nunc vnguem, nunc os, nunc glandulam referens, quæ vix ex aliis, quàm ex succo has ce partes vel in cute vel carne vicina nutriente huc cum proprio carnis nutrimento delato nasci potuissent. Ex eodem prouenire putat, si quid in abscessu reperiatur quod fauum, pultem, vel mel referat. Illud enim prouenire ex pinguiore sanguinis parte, quæ pinguedinem efficit: hoc verò ex succo carneo, nondum in pus mutato, sed in talem tenacem humorem maturatione vi caloris excoctum fuisse; qui si vlterius torreatur, succúsque ille magis terreus sit, aliud quid, vt carbones, calculos, similiáque referat. Hæc si propriæ membranæ inclusa sint, illa quoque membranoso succo hinc proueniente nasci scribit.

Verùm circa hanc opinionem quædam notanda sunt. Primò enim nondum hinc caussa patet, cur non in omnibus corporibus, neque in omnibus partibus ex succo, quo nutriuntur, tales tumores fiant. Ideóque caussa reddenda, cur humor ille è partibus effluat, atque inde sub cute tumor excitetur. Eam esse puto, quod membrana, quæ quamlibet partem tegit, & ambit, à caussa siue externa & violenta, siue interna, seu rumpitur, seu eroditur & exulceratur, (quod in generatione nodorum in ossibus in periostio fieri concedit Platerus) vt ita via aperta alimentum seu succus nutriens effluens non amplius in parte affecta sistatur & concludatur, sed per viam apertam exsudet. Quod tamen natura, quæ nunquam otiosa est, temerè fieri non permittit, sed ipsam membranam vlterius extendere, effluentémque succum concludere incipit; sicut in arboribus fieri videmus, vbi cortice externo læso, simili planè modo nodus formatur. Deinde succus, qui materiam tumori præbet, primò parti alendæ dicatum esse facilè concedo, quin tamen progressu temporis vitiosi humores eò non propellantur, ipse Platerus negare non potest. Nec opus est, vt statim in pus mutetur; cùm vitiosi humores alimento permisti, sine corruptione & in pus mutatione diu suā naturam seruare possit, vt in cachexia & scabie ac similibus cutaneis affectibus patet. An verò diuersa illa materia, quæ in tumoribus talibus reperitur, à partium vicinarum, pilorum, vnguium, ossium, proprio alimento in alienum locum confluente, & cū proprio partis affectæ alimento sese miscente ortum habeat, valdè dubito. Neque enim ad pilorum, vnguium, ossium, & similium formationem sufficit materia, sed inprimis facultas formatrix necessaria est, quæ in parte carnosa carnem, in membranosa membranam, nō ossa format, & suæ cuique parti peculiaris est: quæ si finem suum ob materiæ ineptitudinem assequi non possit, simile quid format, & in parte carnosa carni, in membranosa membranæ quid simile efficit.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica.

Omnia hæc tubercula à paruulo incipiunt, & diu ac paulatim excrescunt, ac tuniculæ suæ includuntur. Et Meliceris quidem figurā rotūdior est, magisque extenditur, & ad digitorum compressionem, ob minorem humoris crassitiem, celerius cedit, & amotis digitis pari celeritate reuertitur. Etsi enim P. Ægineta, *lib. 6. cap. 36.* scribit, quod meliceris tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedat, & tardè quidem diffundatur, citò autem rursus colligatur: tamen procul dubio textus deprauatus est, aliquidque scribentium incuria omissum, quod ex eo apparet, quod signa atheromatis planè omittit. Proculdubio igitur ita legendum, & omissa ex Aëtio supplenda. Steatoma aliis durius est, & ad tactum renititur, fundumque solidius habet. Atheroma autem tangentibus velut corpus quoddam laxum cedit, & tardè reuertitur. Meliceris autem celeriter cedit, citò autē rursum colligitur. Et licet Steatoma durum sit: tamen à struma differt, quod non ita, vt struma, durum est, neque sicut struma inæqualem tumorem habet.

Quid verò intus habeant hi tumores, vt coniectura præsagiri potest, ita certò cognosci, nisi cum eiecta sunt, non potest. Celsus, *lib. 6. cap. 7.*

Prognostica.

Prognostica.

1. Periculum equidem coniunctum non habent hi tumores; sæpe tamen diu durāt, & sine noxa circumferuntur ac negliguntur.

2. Sæpe spontè tamen in abscessum desinunt. Quod si non fiat, non tam difficulter, vt scrofulæ & scirrhi, curantur.

3. Qui sunt eleuati, & ad motum contactúmq; expositi, facilè curabiles sunt. Qui verò profundius inserti sunt, & ad motum non expositi, difficilius curantur, & in Cheirurgiæ aggressione summam diligentiam expetunt, propter imminentes sanguinis eruptiones, ac neruorum puncturas. Plerique enim Cheirurgi ob imperitiam substractos neruos cum tumoribus eiusmodi rescindunt.

Curatio.

Curatio.

Etsi tumores hi nominibus differant, & peculiarem singuli materiam contineant: tamen eamdem ferè curandi rationem habent. Vniuersalibus nimirum præmissis & corpore à vitioso humore expurgato, materia tumoris caussa vnà cum tunica tollenda: quod fit, si materia vel discutiatur, vel si id fieri non possit, suppuretur, vel exscindantur tumores. In meliceride triplex hoc remedij genus locum habet; atheroma discutientibus & suppurantibus curatur, ac ferè sectione opus non habet.

Vt ℞. *ladani, bdellii, galbani, ammoniaci, propoleos, terebinth.* partes equales Misc.

Vtile est & emplastrum ex *ammoniaco, pirethro,* & *oleo succini* factum, quo ruptum vidi tumorem talem

in

in maxilla, atque filamenta alba longa, qualia in cancris interdum reperiuntur, extracta fuisse.

Calx viua quoque cum axungia vel oleo mixta vtilis est.

Vel ℞. *picis nauslis* Vnc. j. *ammoniaci*, *sulph. ana* Vnc.ß.Misc.

Vel ex *radic. cyclaminis* & *axungia suilla* ac momentu'ph.F. Emplastrum.

Si sponte non aperiatur tumor, sectio instituenda, ita vt cystis, seu melleam, seu pultaceam, seu adiposam, seu quamcunque aliam substantiam continens, eximatur & tollatur. Cutis autem non transuersim, sed rectà vel subobliquè ad folij myrti figuram secanda, & membrana humorem continens à cute & subiecta parte liberanda, cauendo (quod fiet, si vno impetu cutis non dissecetur) ne membrana illa seu cystis lædatur, humorque, qui in ea continetur, diffluens, operationem impediat, eiusque, vel humoris aliquid, relinquatur. Et si hoc accipat, & aliquid remanserit, cathæreticis abstinendum. Si enim aliquid de tunica illa relinquatur, tumor regeneratur.

Si in capite huiusmodi tumores fuerint, folliculo exemto pericranium secetur, & caluaria abradatur, ne vlla radix tumori nouo generando idonea relinquatur. Si sectionem æger admittere nolit, aut ob venas commodè fieri non possit, medicamentis causticis cutis pertumpenda. Folliculo exemto vlcus consolidandum, & si plus æquo laxa ac extensa cutis fuerit, vt commodè coire non possit, superfluum abscindendum.

CAP. XXXVI

De Testudine, Talpa, seu Topinaria, & Natta.

PErtinent huc & tumores, qui quidem ad meliceridès, atheromata, & Steatomata referuntur: quia verò priuatim capiti acciduot, peculiaria iis imposita sunt nomina, quæ tamen apud Antiquos Græcos, vel Latinos nō exstant, sed à Recentioribus Barbaro-Latinis excogitata sunt; puta Testudo, Talpa, seu Topinaria, Natta.

Testudo, quid sit Testudo scilicet est tumor magnus, mollis, vel non valde durus, in capite, latiore forma in modum testudinis, à cuius similitudine accipit nomen, vel castaneæ in principio, postea verò in formā oui excrescens, in quo mollis materia, tunica quadam obducta, continetur, (vnde ab autoribus ad meliceridès refertur) quæ caluariæ ita inhæret, vt ipsam plerumque vitiet, ipsique cariem inducat.

Talpa. Cognatus huic tumor est Talpa, ita dictus, quod sicut talpa sub terra deambulat, ita hic sub cute cranium depascit. Noonulli ex illis Latino-Barbaris testudinis nomine hunc tumorem comprehendunt, nec de talpa peculiarem mentionem faciunt. Alij verò de eo peculiariter tractant, & Vigo *lib. 2. tract. 3. cap. 1.* expresse Talpam à Testudine distinguit; & materia etiam differunt, quæ in Talpa est crassior, quàm in Testudine. Igitur sicut Testudinem ad Meliceridem referri posse diximus, ita Talpa ad Atheromata referri potest. Nonnulli Topinariam appellant. Alij tamen Topinariam affectum diuersum & pueris familiarem esse dicunt, qui fiat ex phlegmate dulci, quod declaret viscositas lanici & albedo eius, aliquando ex phlegmate misto cum sanguine, quod declaret color, qui ooo rubeus, & carò ad maturitatem deuenit, aliquando verò ex melancholia, vel cholera, vt hac de re scribit Gulielmus Placentinus, *lib. 1. Chirurg. cap. 5.* Io. Philippus Ingrassias, *de tumoribus tr. 1. cap. 1.* hunc tumorem ad Hydrocephalum intrepidè reducendum censet. Verùm cùm Hydrocephalus fiat ex aqua, nec sanguinem admixtum habeat, nec suppuretur, id concedi non potest.

Natta. Tandem est alius tumor, quem Natam, Nattam, & Naptam appellant, magnus, & mollis, sine dolore & colore, in dorso præcipuè excrescens, quandoque tamen in humero & aliis partibus erompens, à tenui quidem radice pendens, ita tamen incrementum somens, vt aliquot libras pendat, & melonis vel cucurbitæ quantitatem æquet; qui cùm non semper easdem figuras habet, ideo etiam diuersis nominibus ab autoribus appellatur. Materia quidem in eo interdum videtur carnosa, sed non verè caro est, verùm adipi similis, ideoque ad Steatomata referri potest.

Caussa.

Caussa. Caussam horum tumorum ad pituitam salsam, vel cum bile mixtam referunt. Verùm cùm ad Meliceridès, Atheromata, & Steatomata hi tumores referantur, commodè etiam statuitur, eos tandem caussam, quam dicti humores habent, habere: saltem hic copia materiæ maior est, vnde etiam tumores maiores sunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur hi tumores facilè ex descriptionibus supra traditis. Sunt enim tumores molles, vel nō valdè duri, lati & magni, peculiari tunica cōclusi.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si in capite sunt huiusmodi tumores, periculosi sunt, ob cranij vicinitatem, cùm cranium corrodant, & corrumpant, præcipuè circa suturas.

2. Si magna adsit cranij corruptio, satius est sinere talem tumorem, quàm curare.

3. Qui absque cranij corruptione sunt, tutiùs curantur.

4. Vt in tumoribus *proximo capite* explicatis ita & in his, nisi tota tunica cum humore extrahatur, perfecta sanitas sperari non potest; cùm si aliquid relinquatur, inde nouus tumor pullulet.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis & corpore euacuato, materia tumorem constituens tollenda: quod fit digerentibus & resoluentibus medicamentis, vel suppurantibus, vel Cheirurgia.

Si tumor ergo fit sine vlcere & ossis corruptione, discutientia adhibeantur. Discutientia autem talia sunt, quæ in scrofulis & tumoribus vsurpari solent. Sed rarò discutientibus hi tumores cedantur. Si discutientibus tumores hi tolli non possint, maturantia & suppurantia adhibenda, qualia *praecedenti capite* sunt proposita.

Vel ℞. *capar. sub cinerib. coctar. vitell. ouor. ad duriciem coctor. ana* num. iij. *axung. porcin.* ℥.., vel *butyri f. sale* ℔.ß. *rad. althea ad mollitiem coctar. & minutim contusar.* ℔j. Misc.

F. Cataplasma.

Perfecta tamen potis generatio non est expectanda, cùm pus facilè acredinem & malignitatem augeat ac cranium corrodat. Ideoque quamprimùm aliqua suppurationis signa adsunt, tumor maturè aperiendus. Incisura vel simplex vel forma crucis facienda, pro tumoris magnitudine. Pure euacuato vlcus detergendum conuenientibus medicamentis, ex. gr. tali.

℞. sari

℞. *farinæ hordei* Vnc.ij. *myrrhæ* Vnc. ß. *sarcocollæ* Vnc.j. *mellis* q.s. Misc.

Mundatum vlcus carne implendum & consolidandum.

Si os corruptum sit, radendum, & vt in carie ossium fieri debet, curandum.

Curatio verò per Cheirurgiam eodem modo instituenda, vt *capite præced.* dictum.

CAPVT XXXVII.

De Verrucis.

SVnt deinde & alij tumores, qui non ex humoribus, sed ex solida substantia ortum habere dicuntur. Verùm cùm iidem vel ex parte nutriente succo vitioso & luxoriante, vel humoribus excrementitiis iis admixtis ortum habeant, hoc tumorum genus illis, qui modò explicati sunt, subiungemus.

Verruca. Et primò quidem oriuntur quidam parui tumores instar monticulorum in cute, qui Verrucæ seu porri dicuntur. Latinis enim Verruca propriè est editior montis pars; & vt Gellius, *lib.* 3. *cap.* 7. Catonis dictum interpretatur, aspera: vnde & verrucosa loca dicontur, quæ inæqualia sunt & diuersas partes eminentes habent. A variis autem formis Verrucæ diuersas sortiuntur appellationes. Alia enim dicitur *sessilis*, Græcis μυρμηκία, Latinis formica, quæ *Verruca sessilis.* altioribus radicibus fixa est, infrà lata, suprà tenuis, minùsque ex cute sese exserit, & stabilis est, nec, vt aliæ, mobilis. Ita verò appellatam censent vel à colore subatro, qualis est in formicis, vel quod, dum stringitur, sensum exhibeat morsibus formicarum similem; nascitúrque plerumque in manibus aut etiam pedibus, oec est sine dolore: in hac quandoque pilus vnus & alter, inprimis in facie, apparet. *Verruca pensilis.* Alia dicitur *pensilis*, quod exiguo quasi pediculo vt de chorda depedeat, vnde Græcis ἀκροχορδὼν dicitur, basin exiguam habet, longum & grande caput. Hanc, si oon sit eiusdem coloris, sed thymi florem referat, minórque sit & magis inæqualis, ac parua, Thymum appellant. Si verò maiores sint hæ verrucæ, à similitudiue, quam habent cùm ficus fructu, Ficus appellantur.

Referri huc etiam possunt Condylomata, & cristæ ani, de quibus *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 10. *de morbis intestini recti*, dictum.

Clauus quid sit. Est & aliud genus verrucæ, sessili simile, quod Clauom appellant Græc. ἧλον. Sunt illæ verrucæ albæ, rotundæ, clauorum capiti similes, atque in digitis plantisque pedum plerumque oriuntur, vt molestiā ac dolorem inter progrediendum excitent. Hoc Verrucæ genus, quia in ambitus illius cutis concoloris centro fuscam aut oigram maculam habet, pupillæ instar, ac ob id oculo picæ similis est, à Germanis *Elsteraugen*, quasi picæ oculus nominatur.

Nascuntur autem Verrucæ io diuersis corporis partibus: frequentiùs tamen in manibus & pedibus, & plerumque plures simul.

Causa.

Caussa. Oriuntur autem omnes, secundum vulgatam doctrinam, ex materia crassa melancholica & pituitosa, quam cùm oatura non possit discutere, ex ea hoc genus tumorum format.

Platerus verò, vt cognatos tumores, ita & verrucas ex succo cuti & cuticulæ aleodo destinato gigni statuit, hoc modo. Vt in illorum substantia coostiteos adhuc durities callosas & cicatrices gignit: sic in porum cutis vnum plurésve portio illius irrumpens, cuti adhærens, radicibúsque, portiunculam exiguam porum adimplentem duram ac callosam generat, quæ nunc extra porum effertur, in verruca pensili, aliàs in eo permanet, in verruca sessili, vti & clauo in pedibus. Quod autem succus ille in poros se ingerat, illorum dilatatio & amplitudo caossa esse potest: quod vti à variis caussis prodit, ita in pedibus cute vno loco validius pressa, poróque sic ampliato, caluus facilè gignitur. In manibus quoque cum plerumque se verrucæ offerant, ab externis iniuriis hoc prodire credibile esse statuit.

Ex contagio etiam eas oriri statuunt nonnulli, vt si ex resecta verruca sanguis cadat in aliam partem, io ea generetur Verruca, & si qois linteo fuerit vsus, quo sanguis qui ex verrucis effluxit, collectus & detersus est, & in eo succrescere verrucas.

Signa Diagnostica.

Verrucæ è descriptionibus traditis facilè cognoscuntur, vt & eorum differentiæ, vt peculiaria signa tradere opus non sit; vulgóque satis ooti tumores sunt. *Sign. Diagnostica.*

Prognostica.

1. Verrucæ sæpè sua sponte desinunt, sine vllius medicamenti ope. *Prognostica.*

2. Myrmeciæ & claui tamen sine curatione vix vnquam desinunt.

3. Acrochordones faciliores sunt curatu, cùm radices exiliores habeant: reliquæ autem cum latiore radice in tantum fortiora & efficaciora medicamenta requirunt.

4. Acrochordon si excisa est, nullam radicolam relinquit, idcóque ne renascitur quidem. Thymo Clauoque excisis subter rotunda radicula nascitur, quæ penitus descendit ad carnem, eáque relicta radice rursus oritur. Myrmeciæ latissimis radicibus inhærent, idcóque ne exscindi qoidem sine exulceratione magna possunt. Celsus *lib.* 5. *cap.* 28.

Curatio.

Tolluntur autem Verrucæ vel medicamentis, vel Cheirurgia. Medicamenta vel occulta proprietate quadam hoc præstant, vel ipsarum alimentum exsiccant, vt verrucæ postea marcescaot & euanescant. *Curatio.*

Fallopius commodat *folia salicis* aot succum eorum. Si verò desint viridia salicis folia, vtitur puluere foliorum salicis cum aceto simplici, vel scillitico misto. Vtuntur etiam *scrofulariæ, radice dracunculi, ari, cyclamini.* Commendant quoque *radices chelidonij* recentes, quarum succo verrucas illinunt. Alij verrocas primò aliquoties festuca adurunt, & postea nasturtiom & sinapi applicant. Portulaca etiam aliqui à proprietate tolli verrucas existimant. Tolluntur & Verrucæ, si cum *myella & vrina* fricentur; si lauetur liquore ex foliis verbasci collecto, & com foribus apposito: decocto ex *sinapi, sulphure, & sale* facto cum aceto: si *folia sabinæ* in vino macerata per dies tres cootinuos imponaorur: si *herba Roberti, ruta & millefolium* simul trita applicentur. Vtile est & *cichorium verrucarium*, quod inde nomen accepit; ité succus lacteus è caulibus dentis leonis, vt & aliarum plantarum intybacearum: *Aqua è sarmentis vitium*, dum vruntur, exsudans: *farina ciceris.*

Efficacissimum etiam est, ad verrucas & clauos in pedibus, hoc emplastrum,

℞ *picis naual.* Vnc.j. *galban. acet. diss.* Vnc.ß. *sal. ammon.* Scrup.j. *empl. diachyl. magni* Drach.jß. Misc. F. Empl.

Verùm si talia non iuuent, ad fortiora, & quæ vim

vim causticam habent, imò ipsum ignem actualem, est accedendum. Cautè tamen caustica adhibenda, imprimis in locis neruosis, & ita, vt solam verrucam attingant. Ideoque prius pars circum circa cera vel emplastro aliquo munienda.

In hunc finem adhibetur lac ficus & tithymali, & quidem lac tithymali efficax esse in seipso compertum habere scribit Valescus de Tarania. Calx viua cum sapone mista etiam vtilis est, quod medicamentum efficacius erit, si vitriolum calcinatum vel viride æris addatur, vel cauterium ex lixiuio saponis paratum.

Vt ℞. *Albumen oui coctione indurat. viridis æris aluminis, ana* Drach. j. Misc.

Vel *allium viride* recens contusum verrucæ applicetur, & supra pileolus ex cera imponatur, & fascia inuoluatur.

Vel ℞. *Auripigmentum*, & misceatur cum oxymelite vel lacte tithymalli atque opponatur verrucæ. Vtile etiam est *ol. Vitrioli & sulphris*. Et ol. quiden ⊕ miris modis hìc commendat Io. Andreas à Cruce, atque hoc modo applicat: Cultellum exiguum ex ligno aloës aut simili parat, & in ol vitrioli intingit, atque verrucam eo modo liberat, quo aliàs per scalpellum ferreum liberatur.

Cheirurgia, qua verrucæ tolluntur, describitur à Galeno, 14 *method. med cap.* 17. Paulo Ægineta, *lib.* 6. *c.* 87. Rhase, *lib. diuision. cap.* 114. Fit autem ea vel extractione, vel excisione, vel adustione. Extrahuntur aut euelluntur vel penna, cuius circulus par sit verrucæ, qua vndique stringitur. verruca, & postea circũagitur, atque ita cũ radice euellitur. Idẽ fistula argentea præstare potest. Quidam suctu ac dentibus Romæ eas euellebat, vt Galen. *loc alleg.* docet.

Exscinduntur vel vinculo, pensiles scilicet verrucæ, filo nimirũ serico, aut alio forti, aut seta equina, arctius subinde vinculum constringendo, donec verrucæ excidant. Et si aliqua radix remanserit, cauterio absumenda: vel ferro seu scalpello idoneo, ita, vt verruca circum circa prius scarificetur, & postea acuto scalpello vel phlebotomo radicitus exscindatur.

Actu aduruntur vel bacillo betulæ accenso, vel stilo ferreo candente per canalem, ne partes vicinæ lædantur, applicato. Vel si lamina ferrea ad magnitudinem verrucæ perforata verrucæ ita applicetur, vt sola verruca per foramen appareat, & postea candente ferro, vel ignis flamma aduratur. Adustione facta eschara tollenda, & vlcus conueniente modo sanandum. Fallopius, si alia non sint satis efficacia, vrit verrucam sulphure hoc modo. Accipit mediam testam nucis iuglandis, & eam ad magnitudinem verrucę perforat, atque parti, in qua est verruca, parte conuexa applicat, ita vt arctè verrucam comprehendat, & verruca per foramen in cauitatem testæ promineat. Postea sulphur in testæ cauum imponit, atque incendit; quo liquato atque accenso verruca tantum adurenda est, quantum æger ferre potest; atque si vna vice tolli tota non potest, ter vel quater repetenda est adustio. Vbi locus fuerit sanatus, foliis salicis per aliquot dies fricandus & tegendus, ne reuiuiscat verruca.

De Thymis, & cristis ani dictum est, *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *sect.* 1 *cap.* 10.

CAP. XXXIIX.

De Cornibus.

Cornua. PLurimi ad verrucas etiam referunt Cornua, eaque statuunt esse verrucarum quoddam genus oblongum & instar cornu recuruum. Verùm longè latius ab Arabibus, & posterioribus Medicis, nomẽ hoc extenditur. Auicennas, *septima quarti, tract.* 3. *cap.* 14. de cornibus ita scribit: *Cornua sunt additiones spissa, curua, nascentes super iuncturas in extremitatibus, propter vehementiam operationis; & cura eorum est incisio, vt remoueatur ex eis illud, quod non dolet; deinde administretur super residuum medicina vehementer acuta, ex medicinis verrucarum, donec cadat: deinde consequatur butyrum coctum.*

Auenzoar, *lib* 1. *cap.* 5. hæc habet: *Audiui dici à patre meo, quod cuidam viro vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vnius cornu, quod erat minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os, in quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in vere. Et mihi etiam fuit ortum os, vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem: & purgaui me ab humoribus grossis; & posui super ipsum resolutiua, ita quod resolutum fuit pro maiori parte, & illud modicum, quod remansit, non impediuit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis. Ergo vbicunque inueneris simile, facias sicut dixi. Et cum purgas istos, noli ipsos purgare solùm cùm virtutibus medicinarũ, sed cũ ipsis medicinis propriis. Et de melioribus mineris ad purgandum hos, est lapis Lazuli, sed in magnete est absque dubio magnum iuuamentum in hoc, sed ego ipsum non sum operatus, quia sufficit mihi lapis lazuli, & ego commendo opera eius.*

Ex Recentioribus verò quidam inter affectus capitis cornua enarrant, de quo Lanfrancus, *tract.* 3. *doct.* 2. *cap.* 3. scribit: *Vidi quoque cranei manifestas eminentias, sicut cornua. Nam vidi hominem, qui ad me venit pro consilio, qui habebat in capite septem eminentias, vnam alia maiorem, & diuersis in locis. Quarum aliqua erat ita magna, & acuta, sicut cornu capreoli, vel longitudinis pollicis, & multum ledebat cutem. Et miratus fui quomodo cutis non fuerat vlcerata. Quum ergo vidi, quod habebat à craneo suam originem, & radicem, non me volui de cura intromittere, sed ægro consului, ne se poneret in manu alicuius, propter curam, quoniam mihi impossibilis videbatur.* Iô. Philippus Ingrassias verò, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. refert, se vidisse Panormi nobilem quandam puellam virginem, quamplùrimis recuruis, simúlque in summo exacuatis excrescentiis cornuum vitulorum instar, in omnib. ferè artubus, præcipuéque manuum, cubiti, & genuum correptam, etiam in capite & fronte: *Veruntamen*, inquit, *non sub cute, sed super ipsa oborti erant tumores illi, & quidem nouo quodam generationis ordine. Etenim velut lapidis generatio contingit in vesica, vt scilicet alia super aliam velut tunica adueniente, in magnitudinem increscat. Ita & in illis aspeximus plurimas veluti osseas crustas, sibi inuicem inhærentes, non secus etiam, ac si auellanarum cortices dimidios, alteri superimponas, minorem tamen maiori, vt in acutum, Pyramidisque effigiem coniungantur. Talis autem circa basin maximopere dolebant, & in tantum firmissimè, ac summa duritie inhærebant, vt nemine Medicorum aliquo remediorum genere succurrere valente, ad nos tandem, post multos iam sui morbi atque ortus horum annos, consanguinei venerint. Continuò enim & magnitudine & aliis nouis enascentibus numero etiam augebantur. Quam Dei opt. max. gratia paucissimis diebus ad sanitatem reduximus, pristinamque pulchritudinem. Cùm tamen turpissima euaserit, dæmonium potius, quàm hominem præ se ferens; vsque adeo vt parentes libentius mortem, quàm vitam illi optarint.*

Iulius Cæsar Scaliger, *Exercit.* 199. *sect.* scribit: *Cornua hominibus adnasci, ægritudo est, non monstrum, de qua Princeps Aboali, atque maximo viro Abonero narrantibus, equidem propter eorum auctoritatem adducebar, vt crederem, donec vnum vidimus in dorso remigis cuiusdam, qui in Ligurum trireme diu fuerat.*

Alexander Benedictus, *ana lib.* 1. *cap.* 14. narrat, se vidis

ic in Creta, vulnerato sagitta geon, cornu nigrum rupicapræ capiti simillimum produisse, materiamque, quæ in ossis substantiam conuerti debuisset, in corneam naturam aëris afflatu facilè conuersam fuisse, cuncinnéque gummi modo indurescentem.

Et Fallopius, *de partibus similaribus cap.*7. scribit interdum quasi cornu in integris ossibus, non in fracturis, nasci, quod quidem cornu excrescat extra carnem & cutem, idque se vidisse Patauij in femore cuiusdam nobilis, ex cuius crure excreuit quasi paxillus longus.

Obseruatio Zacuti Lusitani, de cornu in calcaneo enato.

[¶ Zacutus, *de Prax. Med. adm. lib.* 2. *obseru.* 79. refert, pauperem quendam natura melancholicum, diu de dolore calcanei dextri conquestum esse, & duritiem aliquam ibi sensisse, quæ postea in tumorem magnitudinis castaneæ paruæ excreuit, durum, asperum, & liuidum, qui octo mensium spatio ita increuit, vt palmi longitudinem æquaret, & verum cornu referret. Qui postquàm de consilio Medicorum, iuxta finem, nullis superuenientibus symptomatibus, præcisus est, ac corpus singulis annis bis purgatum, biennio sanus vixit. Postea subitò eodem in loco intolerabiles dolores sensit, & sex mensibus cornu iterum excreuit, durum, acutissimis aculeis circumseptum, longitudine palmi vnius & dimidij. Quod cùm iterum resectum esset, in parte ima cauerna relicta est, è qua ingens humoris nigri fœtidi copia effluxit, adeò mordacis, vt vicinam carnẽ exederet. Corpus equidem medicamentis humori melancholico euacuando aptis purgatum fuit, & sudorifera è radic. China exhibita, verùm sine fructu. Ideóque ad intercipiendum fluxum fonticuli excitati fuerunt, vnus in crure sano, quatuor digitis infrà genu, in parte externâ, alter in crure affecto, octo digitis supra genu, seu in femore, in parte infernâ: singulis mensibus purgatus fuit, atque ita cornu non recreuit, & vlcus sponte sanatum, ac cicatrice obductum est.]

Nodi.

Huc pertinent procul dubio Nodi Plateri, de quibus *supra cap.* 34. dictum, qui sunt tumores durissimi, firmiter ossibus subiectis insistentes, qui ab illis loco moueri nõ possunt, quasi nouũ os priori accreuisset: quales tumores circa tempora & frontem, tibiarumque longitudinem, in nudis illis regionibus nascũtur. Incipiuntque hi tumores aliàs per se, aliàs morbi alicuius comites sunt, vt luis Venereæ, & Cephalææ cuiusdam.

Curatio.

Cornua hæc & Nodi difficulter curantur, & toto vitæ tempore sæpe durant. Si tamen prope articulos sint, eorúmque motum impediant, aut premendo cõtinuum dolorem efficiant, amputanda sunt, quod tutius fit, cum in nudis ossibus sola cute obductis consistunt. Cutis primò aperienda, & cornu seu nodus denudandus, postea ferro acuto ab osse abscindendus, & vulnus conueniente modo curandum.

CAPVT XXXIX.

De Fungis.

Fungi.

QVem Latini Fungum appellant, Arabes Fater & Fatera nominant, & inter tumores cerebri referunt. Galenus obiter eius mentionem facit, dum ita *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. scribit: *Iam vero ex his etiam, quæ adnascuntur rebus affecta sedis nota petuntur. Quippe res adhærentes essentiæ proprietatem obtinent, quemadmodum fungi* (μυκήτας Græci vocant) *si fracto capite meninx fuerit affecta.* Facit quoque eius mentionem Auicẽna, 5. *quarti, tract.* 3. *cap* 1. dum inquit: *Et quando frangitur cranium, & egreditur velamen, & fit apostema, quod nominatur Fatera.* Et egimus de hoc tumore, *lib.* 1. *pract. part.* 1. *c.* 25. Verùm, vt ad Clariss. Guilielmum Fabriciũ aliquando scripsimus, vt ex *Centur.* 2. *obseruat. eiusdem, obs.* 35. videre est, ex membranis cerebri equidem frequentissimè, attamen etiam in aliis partibus hoc tumoris genus nascitur, vt historiæ duæ à me ibi adductæ testantur. Prior hæc est.

Historia.

Puer quidam annos natus circiter decem, ex saltu pedem sinistrum ad terram vehementius allisit, atque in planta è regione minimi digiti, læsit. Hunc tumor primò supra malleolum externum conspectus fuit, qui à rustico quodam imperito (forsan luxationis alicuius reponendæ gratia adhibito) postea deorsũ pulsus fuit. Hinc tumor paulatim incrementũ sumsit, ita vt totũ pedium prehẽderet, cutemq; insigniter distenderet, & pedes digitorũ magno interuallo ob tumorem interiectum distarent. Cutis tamen colore sanæ parti planè fuit similis. Tẽtata, vt fieri solet, à variis varia, sed omnia frustrà. Tãdem ad Chirurgum peruentum: qui cùm suppurationem, ob insignem loci mollitiem, factã esse crederet, & dolores increscerent, aperuit locum. Parum sanguinis, puris verò nihil effluxit: mox verò prosilijt quasi pinguedo quædã, quæ vulnus claudebat. Sequentibus diebus fungi nigro seroso sanguine plenæ, copiosius erumpere cœperunt: & in planta pedes versus digitũ minorem vna nocte quasi [illegible] incidit tanta, quæ dimidium taletum æquaret. Aperta illa, nihil tamen putridi decidit, & nihil mortuæ carnis separari potuit, sed fuit caro quasi spongia adusta, cruenta, sanguine turgens & distillans. Cœperunt & aliis in locis, ad latera, & supra talos fungi se efferre, fœdo & horrẽdo aspectu, vt pars illa pedis magnitudinem capitis pueri superaret. Tandem ad sectionem peruentum, & pedium vsque ad os nauiculare & calicis præcisum est. Quod abscissum fuit, caro erat tota fungosa, partim putrida & corrupta, partim coagulata, densa, & viscidæ pinguedini porosæ similis, pondere ferè libr. iiij. Verùm sequentibus diebus spõgiosa caro iterũ magna vi prorupit, & quantum interdiu auferebatur, tantum noctu iterum succreuit. Denique tumor magnus ad sinistrum inguen, loco, quo glandulæ sunt, in fumore exortus est, specie planè similis ei, qui in pedio ab initio conspiciebatur, qui & ipse postea sua sponte ruptus est, ex quo magna spongiosæ carnis copia excreuit. Nõ ita multò post puer vitã cũ morte cõmutauit.

Altera historia hæc est. Puer duodecim annos natus dentium dolore vehementer laborauit. Deuentum tandem ad extractionem: extractus est vnus ex dentibus superioribus. Oritur postea tuberculum in palato propè illum dentem, magnitudine nuclei pruni. Istic cùm esset molle, nec spontè aperiretur, pus subesse credebatur: apertus fuit, nihil, nisi aliquot guttæ sanguinis, effluxit. Postea verò caro spongiosa, nigricans prorupit; quæ vsque adeo increuit, vt non solùm os prominerent, sed & per nares excresceret, pueroque tandem mortem afferret.

Fungi quoque, ex gurgulione enati, qui totum palatum impleret, ad anteriores dentes ferè pertingeret, historiam refert Guiliel. Fabricius, *Centur.* 2. *obseruat.* 19. Et alius, *seq. obseru.* meminit, qui ex gurgulione ortus, oui gallinacei magnitudinem æquauit, & foramina narium in palatũ desinẽtia adeo oppleuit, vt difficulter æger spirare & verba distinctè proferre potuerit.

Adhuc alium etiam ex aure pullulantem vidit & curauit Guilielmus Fabricius, *Cent.* 3. *obseru.* 1. Et de alio fungo ex ipso centro vmbilici nato tractat *Cent.* 5. *obseru.* 62. Hoc tumoris genus ad Nactas seu Naptas referendas censet Guilielmus Fabricius, *Cent.* 3. *obseru.* 36. Verùm quid Naptæ sint, supra *cap.* 16. dictum. Et licet fungosi quid in Natta dicto tumore contineatur, & in genere hi tumores fũgosi nominari possint: tamẽ cute illud tegitur; fungi verò propriè dicti, de quibus iam agimus, extra cutem nudi prominent, & crescunt.

Ideóque etiam integris membranis cerebri non nascuntur,sed iis vulneratis,contusis &læsis.

Subiectum horum tumorum est membrana aliquo modo læsa seu vulnerata seu contusa.

Caussæ.

Caussa. De Caussa & modo generationis Fungorum scribit Io.Philippus Ingrassias,quod fieri soleat hic fungus non secus ac in lucernis,hiemali præsertim tempore,fungus in ellychnii vertice oboriri solet,fueruntque pluuię,vel mulierculis,pręsagium;quemadmodù Virgilius, 1.*Georg.*& Plinius quoq;*lib.* 18.*in fine*,testatur.Etenim cùm aër humidus esse cœperit, fauilla, quæ cum fumo solet egredi,prohibita,ob aëris crassitatem in lucernis residet,& quasdam velut fungorum imagines imitatur.Ita igitur in discooperta reuelatáque cerebri membrana quædam prius substantia gossipinæ lanuginis imaginem repręsentat.Deinde verò per halitum discussi vapores fumiq; ob aëris frigiditatem in ea substantia conglobati,paulatim ab interiori calore deuruntur siccantúrque , donec fungo quoque , similis substantia appareat , alteratam esse ab aëre membranam significans.

Verùm enim verò concedendum equidem est , ab humore superfluo per læsas membranas quasi exsudante huiusmodi fungos generari,sed quod materia ea ibi ab aëris frigiditate saltē detineatur,& à calore simpliciter exsiccetur, falsum est. Neque enim tā subitò hoc modo fungi generari & incrementum sumere possent.Sed à facultate formatrice partium,humorem exstillantem in carnem mollem , quæ fungi instar est in arboribus,mutari,naturamque,quæ nunquam otiosa est,humores affluentes, quos ob eorum copiam & ineptitudinem ac partis debilitatem , in eius alimentum ac substantiam conuertere nequit,in hanc substantiam mutare & formare,vero consentaneum est.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè cognoscitur hoc tumoris genus. Ex læsa enim & contusa seu vulnerata membrana caro mollis,fungosa & pallida,cute non tecta, expullulat , & subitò incrementum magnum sumit.

Prognosticum.

Prognosticū. Malum hoc periculosum est,& curatu difficile, ac nisi rectè tractetur,facilè in cancri naturam abit.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis,quæ huius loci explicare non est,fungus ipse tollendus,quod fit, vel medicamentis exsiccantibus,atque erodentibus , vel excisione.

Medicamenta exsiccantia tutiora sunt,quàm erodentia:cùm erodentibus materia facilè exasperetur, & cancri naturam induat. Parantur autem talia ex radicibus aristolochiæ rotundæ , Iridis Florentinæ, angelicę,acori veri,fol.sabinę,cardui bened.rorismarini,plantagin.equiseti,geranij,fl.rosi.rubr.mastiche, ebure,myrrha,turia præpar.plumbo vsto,sacch ℔,lapide calaminari,cineribus ranarum & cancrorum.

Exsciunduntur autem vel ligatura,quæ fit filo serico aut alio forti,vel ferro. Vbi fungus vel ligatura vel ferro sublatus , pulueres ex enumeratis medicamentis inspergendi sunt.Vide de hisce operationibus Guiliel.Fabricium,*locis alleg.*nimirum (*Centur.*3.*obs.*1. & *Cent.*5.*obs.*62.

CAPVT. XL.

De Tumoribus malignis & venenatis ; ac in specie de Elephantiasi.

EST tandem tumorum ab humoribus oriundorū genus quoddam , quod malignitatem coniunctam habet.Inter quos primò occurrunt variolæ & morbilli.Verùm cùm de iis actum sit,*de febrib.libr.* 4. *cap.*12.hîc nihil addimus ,sed Lectorem eò remittimus.Deinde Bubones & Carbunculi pestilentes;de quibus cùm itidem *loco alleg.c.*6.actum sit , hoc loco eo labore supersedere possumus.Pertinēt etiam huc tumores Venerei, de quibus suo loco inter morbos malignos agetur.Tandem Elephantiasis , de qua solùm hoc loco agemus.

Quam Arabes lepram vocant, Græcis Elephantiasin nominari,*supra,capite* 28.dictum est. Appellatur autem Ἐλέφας , Ἐλεφαντίασις & Elephantia ab Elephante; ob similitudinem, quam hic morbus habet cum Elephante,nimirum,vt nonnulli putant , quod eo morbo laborantes , magni vt Elephantes , fiant; quæ inepta est notatio,cùm Elephantiaci non maiores fiant(nisi quis non ad magnitudinem corporis Elephantiasi laborantium,sed morbi magnitudinem respiciat,quod scilicet sicut inter quadrupeda maximum animal elephas est:ita inter morbos hic maximus & ferè inuictissimus existit.De qua re Macer, *de virib.herbar.cap.*15.ait: *Elephantiasis.*

Est lepræ species, Elephantiasisque vocatur,
Quæ cunctis morbis maior sic esse videtur,
Vt maior cunctis Elephas animantibus exstat:)

Vel quod malū in crura serpens,efficiat ea Elephantis ritu ferè rigida & æqualia: vel quod inter alios morbos vehemens ac validus sit,veluti Elephas , vel quæ cōmodissima videtur explicatio , quod membra & cutis hoc morbo laborantium tumida,scabra,rugosa,tuberosa,& inæqualis , vt Elephantum , reddatur. Galenus,*de tumorib.cap.*14.malum hoc , cùm incipit, etiam σατυριασμὸν nominari scribit,eò quod hoc morbo affectorum facies similis reddatur Satyrorum dictorum faciei. Nam labia Elephantiasi laborantiū fiunt crassa,nasusque tumet,atque ideo depressus apparet,aures tabescunt, maxillæ rubore perfunduntur,in fronte hinc inde tumores quasi quædam cornua apparent ; quanquam alij ea etiam de caussa σατυριασμὸν hoc malum nominari censeant , quod in ortu huius mali ægri Satyrorum more sunt valde libidinosi. Aliam tamen & diuersam similitudinis rationem ex Archigene refert Aëtius,*tetrab.*4.*serm.*1. *cap.*120, quoniam videlicet malæ faciei iisdem cum rubore attolluntur, & musculis maxillaribus veluti conuulsionem patientibus mentum ipsum dilatatur; quemadmodum etiam ridentibus euenire solet,similitudine quadam ad picturas Satyrorum, quos τῶν ἐμπίραι Cœl. Rhodiginus, *Antiq.lect. lib.* 19.*c.*25. ita nominatos putat,quod ore hiante labiisque diductis instar ridentium cantent & ludant. Nonnulli & tertiam appellationis huius caussam afferunt, nimirum quod Elephantiasi laborantes Satyris in Venerem propensione & libidine similes sint.

Leontiasis etiam appellatur , vel quod,vt Leo, inuictum aut malum sit,vel quod, vt est apud Aëtium, *tetrab.* 4.*serm.* 1. *cap.* 30. frons ægrorum cum tumore quodam laxior reddatur,ad similitudinē pellis flexilis superciliorūLeonis;vel quia hoc morbo affectorum anima spiritusve non secus ac leonū anhelitus,quemadmodū & excrementa,fœteant;vel quoniā hoc morbo laborantes turpissimam & terribilem faciem habeāt,vt leonum instar terrorem ex improuiso adspicientibus incutiant.Nostris appellatur hoc malū diui Lazari, quod Elephantiaci ita vlceribus scateant,

teant,ſicut Laxarus ille mendicus, cuius in hiſtoria Euangelica, *Luc.16.c.*fit mẽtio vlceribus plenus fuit.

Graue autem hoc malum eſt,& veluti vniuerſalis ac totius corporis Cancer,vnde plura morborũ genera complectitur.Adeſt enim primò magnitudo aucta,& tumor hinc inde in corpore,præcipuè in partibus externis,quarum etiã pulchritudo & figura hinc corrumpitur; adeſt etiam calida & ſicca intemperies, partes exulcerantur,& corrumpuntur,vt tandem decidant.Totam huius mali ideam Celſus *lib.3.cap.15.* deſcribit ita: *Totũ*,inquit,*corpus afficitur,ita vt oſſa quoque vitiari dicantur.Summæ partes corporis crebras maculas,crebroſque tumores habent.Ruber harum paulatim in atrum colorem conuertitur. Summa cutis inæqualiter craſſa,tenuis,dura,mollisque,quaſi ſquamis quibuſdam exaſperata,corpus emarceſcit,os,ſuræ,pedes intumeſcunt. Vbi vetus eſt morbus,digiti in manibus pedibuſque ſub tumore conduntur,febricula oritur,quæ facilè tot malis obrutum hominem conſumit.*

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa continens eſt atra bilis,eaque malignitatis non expers,in totum corpus diffuſa. Diſputant autem de humoris huius atri generatione autores prolixè,& in varias ſententias abeunt.In eo quidem omnes conſentiunt, ex aliorum humorum aduſtione hunc humorem generari; in eo verò diſſentiunt,ex quorum humorum aduſtione fiat. Auicennas,*tertia quarti, tract.3.c.1.* omnes conplexus videtur, dum quinq; ſpecies huius humoris pouit.Prima eſt, quæ ex ſanguine fit: ſecunda,quæ ex humore melãcholicò: tertia, quæ à bilis amaræ aduſtione: quarta, quæ ex pituita cõbuſta fit:quinta,quæ ex chyli,craſſa,calida,& ad exuſtionem apta parte fiat, vt ex ſalſis carnibus,piſcibus,& ſimilibus. Verùm etſi negandũ non ſit,aduſtionem humorum hîc adeſſe,& ſalſos humores huius mali cauſſam eſſe: tamen cùm plurimi alij tumores & vlcera ex aduſtis humoribus fiant, omnino ſpecifica hîc cauſſa quærenda,quæ tamen explicari facilè non poteſt, ſed in occulta malignitate conſiſtit. Humor autem is per omnes venas diffunditur,& ſine putredine febris inductiua per totum corpus diſpergitur & alimento miſcetur.

Ad huius autem humoris generationem, multa ſunt,quæ faciunt.Nonnulli à primo ortu morbi huius ſeminaria contrahunt,qui vel ex Elephãtiacis parentibus nati ſunt,vel concepti fluentibus menſibus vitioſis & corruptis,atque ad atram bilem declinantibus.Deinde etiã membrorum nutritioni dicatorũ, putà Epatis & Lienis intemperies calida & ſicca,vnde ſanguis & humores aduruntur, inter mali huius cauſſas meritò numeratur. Præterea etiam facit huc vſus frequentior ciborum ſalſorum,acrium,craſſorũ; aër itidem calidus & ſiccus:aut craſſus & nebuloſus: vnde in aliis regionibus frequentius hoc malum eſt, in aliis rarius.Scribit quidem Lucretius *lib.6.*

Eſt Elephas morbus,qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media,neque præterea vſquam.

Verùm etſi frequentior ſit hic morbus eo loci,vt etiam Galenus, *lib.2. ad Glauc.cap.10.*teſtatur,dum ſcribit,in Alexandriâ,ob regionis feruorẽ,& victũ incommodum incolarum,vt qui edant farinam elixatam,& lentem,& cochleas,& plura ſolita, & carnes aſininas,& alia quædam,quæ craſſum melancholicũ humorẽ generant,plures Elephantiaco morbo corripi:tamẽ etiã in aliis regionibus repetitur.in Germaniâ in quibuſdam regionib.frequentes ſunt Elephãtiaci;in Hiſpaniâ verò & Africâ frequẽtiores,in Narbonenſi Gallia & Aquitania plures reperiũtur,quàm in reliqua Gallia.Plinius,*lib.27.c.1.*ſcribit,Elephantiaſin ante Pompeij tempora non accidiſſe in Italiâ. Conſuetudo quoque & conuerſatio cum Elephantiacis huc pertinet.Inquinatur enim aër, qui inſpiratione attrahitur,ex membrorum fœtore & vitiatâ ſpiritus exhalatione.Vnde homines meritò auerſantur hoc malo laborantes,& ipſi etiã neceſſarij & domeſtici,ægrorum conuerſationẽ deuitant,eadémque de cauſſa ex conſortio hominum ſeparantur, & ad loca aprica,in quibus & ipſi commodiùs & ſine aliorum periculo viuant, amandantur. Imprimis autem contagioſus eſt coitus cum leproſo aut leproſâ, aut cum ea,quæ antea cum leproſo rem habuit. Ad eaſdem cauſſas pertinet etiam melancholicarum excretionum retentio,vt menſium hæmorrhoidum ſuppreſſio,vlcerum diuturnorum exiccatio.Humor enim talis,ſi diu in corpore detineatur,in dies peior euadit tandémque malignitatem hanc acquirit, & in corpore retentus in venas reſtagnat, ſanguiniſque maſſam inficit.Apprehendit præterea hoc malum frequẽtius viros quàm fœminas,atque inter hos illos magis,qui craſſum ac viſcoſum,ad atram bilẽ tendentem ſanguinem habent,& qui victu craſſo atque inordinato vtuntur.

Signa Diagnoſtica.

Sign. Diagnoſtica. Quantum autem ſigna attinet huius mali, etſi aliqua ex Celſo antè enumerata ſint: integram tamen ſignorum & Symptomatum hiſtoriam enumerare vtile eſt.Itaque vbi imminet hoc malum, adeſt ſegnities,ſpiratio tarda & difficilis, motus difficilis, aſſidua alui cõſtrictio,vrinæ veluti iumentorũ lotia, reſpiratio tarda,fœtida,procliuitas in ♀ rem.Vbi malum iam ad cutem progreſſum fuerit, calor natiuus & floridus in facie mutatur, rubræ ſubliuidæq; puſtulæ oriuntur,malæ craſſiores fiunt & mentum,ſub linguâ venæ varicoſa fiũt ac nigreſcunt,pili defluũt, adeſt ſitis ingẽs,oriſque ſiccitas diurna & nocturna.

Sunt autem,vt aliorum morborum, ita etiam huius mali quædam tempora:Principinm,cum vitioſus humor & malignitas adhuc viſcera obſidet; Incrementum,quando malum iam foris ſe prodit,& ſymptomata indies augentur;Status,cùm membra exulcerantur,& iam tota ſymptomatum ſyndrome apparet,quam mox ſubiungemus. Primò oculi apparent exactè rotundi,& obtutus eorum fixus eſt ac immobilis,quod accidit ob adipis conſumtionem & muſculorum extenuationẽ;palpebræ & aures contrahuntur;ſupercilia decidunt,naſus intumeſcit extra,& ſimus redditur,ob humoris affluxũ,& intus conſtringitur,vnde meatus comprimitur & reſpiratio impeditur,vt quaſi per nares loqui videantur;color faciei eſt liuidus, aſpectus terribilis;tubercula & puſtulæ rubræ apparent ſub ſuperciliis,circa aures variiſque in facie locis,nodique inſtar granorum duri ac rotũdi;labra fiunt craſſa,oſſa iuxta aures prominent,pili capitis decidunt,& ſi euellũtur,pars albæ cutis ſimul euellitur,quod certiſſimum eſt lepræ ſignũ.Prodit & ſe hoc malum in aliis partibus:venę ſub linguâ intumeſcunt & nigricant,ac glandulæ linguæ circumiacentes tumores rotundos habent, inſtar ſcrofularum quæ ſuibus accidunt.Anhelitus fœtet,vox eſt rauca, clãgoſa & obſcura,ob pulmones & partes reſpirationi inſeruientes,craſſis & aduſtis humoribus obſitas, & arteriæ ſiccitatem atque aſperitatẽ.In manibus muſculi extenuantur,præcipuè inter pollicem & indicẽ, cum illi muſculi naturaliter in mnſculoſum ac manifeſtum tumorem attollantur,ipſorũ depreſſio ac emaciatio,quæ fit ob alimenti defectum,in ipſis manifeſtior eſt.Vngues finduntur:Stupor adeſt & ἀναισθησία in tibiis & pedũ ſuris,ita vt quamuis acubus ibi pungantur,nõ ſentiant,ob materiã vitioſam partẽ opplẽtẽ & ſpirituum acceſſum prohibentẽ. Idem interdũ etiam in digitis manuum & pedũ euenit,in quibus etiã frigiditas,ſenſuſq; priuatio quædam percipitur, interdum etiã ille ſtupor & dormitatio,vti appellant,

toti cuti, inter iſtos digitos, vſque ad brachium accidit, & à pede ſe extendit vſque ad genua & coxas, imò per vniuerſum corpus ſenſus in Elephantiacis imminuitur. Nerui enim & pori omnes à craſſitie humorum obſtructi & occluſi ſpiritui animali tranſitum non concedunt. Sub cute in quibuſdam locis ſentitur formicatio, ac ſi vrticæ affricarentur, ac titillationes, quaſi vermes ibi reperent, ob fumos & vapores aduſtos ſub cute aſcendentes. Cutis ipſa tota eſt vnctuoſa, vt aqua ei effuſa vix hæreat, ob adipis ſub cute liquationem, & excrementorum pinguium in eam effuſionem. Quibus aliis & alia ſigna addunt. Iubent accipere aliquot grana ſalis, & ſuper ſanguinem proicere, quod ſi ſanguis ſit infectus, ſtatim reſoluitur ſal, ſi non infectus, non reſoluitur. Iubent etiam ſanguinem infundere in aq. limpidiſſimam, ſi inſuper natauerit, corruptus eſt, ſi fundum petat, non eſt corruptus. Alii ſanguinem in panno lineo poſitum abluunt. Si enim dum nigricantia quædam, aſpera, & arenoſa quaſi corpora appareant, arguit Lepram. Verùm ſunt & alia ſigna, nihilq; ferè incommodi eſt, quod non huic malo coniungatur, in quo nihil ferè intus & extra ſanum eſt. Sed tamen præcipuè facies conſideranda, nulluſque facilè leproſus iudicandus, niſi faciei figura corrumpatur. Et cùm in quibuſdam Rebus publ. annua inſtituatur Elephantiacorum examinatio, atque illæ propriæ Medici partes ſint, danda ei opera eſt, & magna cautio adhibenda, ne imprudentia & præcipitato iudicio os in exilium trudat, qui hoc malo infecti non ſunt, aut eos, qui infecti ſunt, cum ſanis magno periculo cõuerſari permittat. Quod adſequetur, ſi ſigna ſupra enumerata omnia in conſpectu habuerit, & quæ propria & inſeparabilia ex iis, quæ verò cum aliis morbis cõmunia ſint, perpenderit. In quorum examinatione diligẽtem operam præſtitit Franciſcus Valeriola, *in enarrat. l. 6. enarrat.* 5. qui locus videri poteſt.

Non prætereundum hîc & illud, quod habet Marcellus Donatus, *hiſtor. med. memorabil. lib.* 1. *c.* 4. è quo quanta ſit ſanguinis corruptio in leproſis, occaſio cogitandi dari poteſt. *Annibal*, inquit, *Pedemontanus, Phrygio, cùm per biennium incurabili lepra vexaretur, pleuritide correptus fuit, cui ſectâ venâ hoc mirandum accidit: Aqua calida vrna menſuram excedẽs, in quam ſanguis ad Vnc. vj. pondus fluxit, cùm deferbuiſſet, haud ſecus ab ipſo denſata eſt, quàm ſi aqua lac, ſanguis verò coagulum eſſet, ita vt conſiſtentia coagulato lacti perſimilis videretur, colorem verò proprium referret, cuius ne gutta quidem in concreta ſeorſim ab alio reperiri potuit.* Cauſſam huius rei refert autor citatus in craſſitiem & lentorẽ ſanguinis, qui aquæ permiſtus vtrinſque actuali caliditate, diſtributioni in miſtione opitulante, cùm deferbuiſſet, coagulationi occaſionem præbuerit. Idẽ & hîc accidiſſe putat, quod venit, cùm reſciſſæ pellium partes ad glutinum parandũ in aqua coquuntur. Vbi enim refrigeratur illa aqua, ſtatim cogitur, ob ſucci lentorem & viſciditatem; quod etiam accidit in eduliis, quæ ex pedibus animaliũ parantur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Ex quo patet, malum hoc eſſe grauiſſimum ac difficile, & tenerâ non niſi incipiens & initio curam recipere, quanquam cum difficultate. Confirmata enim & inueterata Elephantiaſis curationem planè reſpuit. Si enim Cancer, qui particularis ſaltem morbus eſt, curam non recipit, multo minus curationem recipiet Elephantiaſis, qui vniuerſalis totius corporis cancer eſt, vixque vllum repertum eſt remedium, quod mali huius magnitudinem ſeparare poſſit.

2. Morbus nimirum ipſe magnus eſt, magna humorum corruptorum copia, & ſummus in corpore ardor, tantus ſcilicet, vt ſi quis breui temporis ſpacio pomum recens contineat, illud corrugetur & areſcat, ac ſi aliquot dierum æſtu exiccatum fuiſſet. Et ipſa illa malignitas diu iam radices egit. Nam tardius ſe prodit hoc malum, neq; ante quam malignitas humorum viſcera obſederit ac corruperit. Virtus contra debilis eſt, vt ex actionibus omnium facultatum læſis ſatis apparet.

3. Quapropter quemadmodum perfectè à malo eiuſque diuturnitate victi fruſtra manus adhibemus: ita abſtinere ab iis, qui eiuſmodi affectione corripi & tentari videntur, planè eſt hominum deſperantiũ. Humanum enim vt Aëtius, *tetr. 4. ſerm.* 1. *c.* 121. ſcribit, & plenum beniuolentiæ ſignum eſt, in extremis malis etiam vſque ad experimenta venire, ad difficultatem affectionis compeſcendam.

Curatio.

Curationem quod attinet, in recenti adhuc Elephantiaſi curandâ, ante omnia neceſſarium eſt, vt vitioſi humores è corpore tollantur: quod tamen fruſtrà tentabitur, niſi prius etiam diæta talis inſtituatur, qua non plures vitioſi humores colligantur, ſed potius vitium, quod eſt in humoribus & corpore, emendetur. Faciunt id refrigerantia & humectantia, contraria nimirum intemperiei p. n. quæ eſt calida & ſicca. Sorbitiones conueniunt, quæ temperati poterunt *a cetoſa, bugloſ. borrag* quibus etiam, vt & aliis cibis, admiſceri poterit C. C. quod peculiarem vim eam malignitatem oppugnandi habet. *Curatio.* Cibi ſint boni ſucci & coctu faciles, carnes, elixæ potius, quàm aſſæ, aut ſi aſſæ ſint, adhibeantur cõdimenta, vt & aliàs, ex *acetoſa, lactuca, ſucco citri, granatorum, aceto roſ. capparibus*. Inprimis commendantur *cremor hordei*, cum *lacte amygd. dulc.* Vitentur contra ſalſa ac ſale & fumo indurata, frixa, aduſta, aromatica, piſa, fabæ, cepæ, allium, ſinapi, carnes leporinæ, ceruinæ, bubulæ, ſuillæ, piſces, quæ carnem lentam & viſcoſam habent, & omnia quæ humorẽ craſſum, melancholicum, & aduſtum generant. Et cùm ægri ſubinde ſitiant, à vino verò caliditas & ſiccitas augeatur, vinum merum hîc nocet; cereuiſiâ verò plerumq; humores craſſi generantur. Ideoq; alium potum, quibus quotidie ſine incommodo vti poſſint, excogitare neceſſarium eſt. In quo genere primas obtinet pomaceum, ſeu potus è ſucco malorum dulcium maturorum, ac deinde bene deſæcatus. Hic enim potus non ſolùm Elephantiacis, ſed etiam melancholicis & hypochondriacis, aliiſq; quibus iecur & meſenterium morbo cauſſam præbent, vtiliſſimus eſt. Humorem enim melancholicum temperat, eius vapores diſcutit, cor recreat, & lætitiam generat, viſcerumque ſiccitatem temperat, ac bonum alimentum præbet. Alius potus qui omnibus calidis naturis & morbis vtilis eſt, modò ventriculus ferat, hoc modo parari poteſt:

℞. *aq. puræ* ℔. vj. *ſacchari* Vnc. vj. *ſucci limon. aut citri.* Vnc. iij.

Prout ægri ventriculus, caloris robur, & ſapor exigit, *ſantali citrin.* Drach. ij. bulliant parùm, poſtea adde *cinam.* Drach. j. Colentur.

Tenuioris fortunæ homines priſanam vel hordeũ decoctum cum ſemine fœniculi vſurpare poſſunt. Efficacior potus eſt talis.

℞. *acetoſæ, calendulæ, vlmariæ ana* P. j. *pimpinell.* Drach. ij. *raſur. eboris*, C. C. *ana* Drach. j. *paſſular. mundatar.* Vnc. ij. *glycyrrhizæ raſæ* Vnc. j. *hordei* ℔. j.

Coq. in aqu. ℔. viij. ad duarum conſumtion. Colatura condiatur *Sir.* vel *Iulepo violarum*. Vel ℞. *rad. cichor.* Vnc. j. *vuar. paſſar.* Vnc. iij. *glycyrrh. raſæ* Vnc. ß. C. C. *ſem. fœnic. ana* Drach. j.

Coq. in aq. ℔. viij. ad tertias ferè. Colatura condiatur *Sir. violaceo.*

Deinde

Deinde prout opus est vena secetur, corpusq; porgetur, pro ratione circumstaotiarum, V. g.

℞. *Cassia* Vnc. j. *elect. diacathol.* Drach. ij. *sem. fœn.* Scrup. ß.

Cum *sacch.* F. Bolus.

Vel ℞. *El. diacathol.* Vnc. ß. *confect. Hamech.* Drach. j. vel Drach. ij. *cōseru. borrag.* Drach. ß. *sacchar.* q. s. F. Bolus.

℞. *rad. cichor. scorzon. ana* Drach. iij. *acetos. borrag. bugloss. fumar. scolopendr. ana* P. j. *flor cordial.* P. ij. *sem* 4. *frig. maior. fœnic. ana* Drach. ß. *fol. sena el.* Vnc. ß. *polypod.* q. *epithymi ana* Drach. ij *passul. mundatar.* Vnc. ß.

Coq. in s. q. *aq. simpl.* In colaturæ Vnc. iiij ß. infuodatur *rhabarb* Drach. j ß. *cinamomi* Drach. ß.

Colaturæ expressæ adde *sir. de fumar. borrag. ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. cichor. rhabarb monach. helenij, ana* Vnc. ß. *acetosa, fumar scabios. buglos. capill.* ♀. *ana* M. j. *flor. borrag. bugloss. ana* M ß. *glycyrrhiza rasa, passul mundatar. ana* Drach. vj.

Coq. in suffic. q. aq. s. Colaturæ ℞. ℔. ij. Infondantur in eâ *fol sena polypod. q. ana* Vnc. j. *cortic. ellebori nigr.* Vnc. ß. *sem fœnic. anisi, ana* Drach. ij *cum* Drach. j. *epithymi* Drach. v. *cinam* Drach. j.

Postea leniter ebulliant & colentur, & cum sacchato dulcorentur, de qoo sumat æger singulis vel alternis diebus Vnc. ij. vel iij. cum iure pulli. Vel aliæ præparationes & purgat. instituendæ, ex *sero lactis, fumaria scolopendr capillis* ♀, *borrag. buglosso, violis, cichorio, endiuia, acetosa, scabiosa, thymo, scordio, glycyrrhiza, oxylapatho &c. Ex epithymo, polypodio, fol. sena, helleboro nigro &c.* Sunt autem purgantia & præparátia sępius reperenda, neque vnico aut altero digestiuo aut purgatione malum tam contumax vincitur.

Sunt autem etiam interea medicamenta vsurpanda cardiaca, & malignitatem extinguentia, vt

℞. *cons. bugloss. borrag. tunicis, viol. nymphea, rosar. ana* Drach. ij *fol. auri* iij. vel jv. vel etiam plura,

C. C. praparat. Drach. 1. *theriaca opt.* Scrup. iiij. *Sir. è pomis vel borrag.* q. s. F. Elect.

Vel ℞. *Cons. flor. borrag. bugloss. rosar. ana* Vnc. j ß. *spec. diarhod. abb. theriaca opt. ana* Drach. ij.

Cum *Sir. de pomis* F. Elect. de quo æger singolis diebus manè ad quantitatem nucis iuglaodis sumat, & singulis seprimanis bis vel ter, mox assumpto Electuario, descendat in labrum aqu. dulci plenum, in quo sedeat horâ j. Balneum autem ita temperatum sit, vt neque post egressum è balneo, nec in ipso balneo sudor cieatur. Si enim sudot moueatur, iam calidius balneum esse indicio est. Plerique ægros mox ad naturales & minerales aquas amandaot. Verùm cùm valde siccent, sæpe plus nocumenti, maximè in principio morbi, vti calor & siccitas adhuc vigent, inde oritur. Commodius est aq. dulcis balneum, quod siccitatem temperat, excrementa discotie, & cutem laxat. Post balneum tali vel simili medicamento corpus inungatur:

℞. *succi solani, scabios. ana* Vnc. j. *rad. lapathi acuti* Drach. vj. *aceti ros.* Vnc. j. *rad. helē pimpinell. ana* Vnc. ß. *ol. ros.* Vnc. jv. *cortic. hellebori nigri in pettiâ ligat.* Drach. iij.

Coq. ferè ad succor. coosumt. Postea abiecto helleboro nigro

℞. *butyri rec.* Vnc. j ß. *pingued. vipera*, vel si non habeatur, *theriac.* Vnc. j. *plumbi vsti* Vnc. ß. *lithargyri cerussa, ana* Drach. ij. *thuris* Drach. j ß. *styrac calamit. nitri ana* Scrup. ij

Misce, & cū *su co limon.* in mortario plūbeo pistillo plumbeo agitentur, donec linimenti formā acquirāt.

Post balneum hoc remedio, quod noonulli pro secreto habent. vtantur: *Milui* deplumati abscissum caput & pedes ac viscera exempta in olla nouâ comburuot, & de puluere illo aliquid in liquore quodam exhibent, carnes verò in tres partes diuisas, tribus cootinuis diebus comedendas exhibeot.

Solenander se hoc felici successu vsom esse scribit. Accipit duas aot tres *viperas*, aut si haberi non possiot, alios serpentes, & viuos dissecat, atque adiecto hordeo multo in aqu. coquit, dooec hordeum crepet. Hordeo illo & ipsa etiam carne serpentū pullos gallinaceos multos alit, nullumque aliud iis alimentum præbet, quo vbi aliquot dies nutriti fuerint, implumes euadunt, & tandem rursum plumis vestiuntur. Hac postea carne & iusculis paulatim ægrum alit. Et vsitatum fuit antiquis remedium ex viperis. Corpore enim purgato, vere potissimoin, receperunt viperas, & cauda ac capite abscissis, ac cute abiectâ, carnes ægris comedeodas dederunt. Verùm monet Iulius Palmarius, Fernelium quamuis diligeotissimè studuisset, aliquos viperarum vsu restituere, nunquam tamen in totà vita voti comporem factum esse. Huios monitu etiam ipse Palmarius viperas aliter atque aliter pararas, & ipsam etiam Teriacam exhibuit, sed nullo successu. Etsi enim per initia prodesse videatur hoc remedij genus: tamen saltem Elephanticū virus eo in cutem detrudi, atque omnia symptomata sic exasperati scribit, vt aucta putredine membratim quasi dilacerentur. Verùm cùm antiqui valde cōmendarint vsum viperarum, & eundem etiam recentiores prædicent, hac in re experientia consulenda.

Antiqui quoque castratione loco remedij vsi fuerūt, & multos hoc modo sanatos esse scriptū reliquerunt, quod ideo existimat fieri Valescus de Tarantâ; quod cū Lepra sit nimia siccitas, per testiom ablationem corpus humectetur, & quasi effœminetur, ac humiditas retineatur.

Atque vt hæc cōcludamus, vna Elephantia, vt scribit Palmarius, præ aliis morbis longis, remediorū varietate & vicissitudioe gaudet. Sunrqoe in hoc affectu, si quo io alio, ab omnibus ferè remediis induciæ quædam & iotermissio sæpe ægro concedenda, deiode eadem repeteoda, & noua addenda; cùm vix vnquam conualescat, qui in vnico remedio, quamlibet generoso, spem salutis collocat. Iolius Palmarius magoam spem pooit io *Hydrargyro*, quod neque viperis, oec Theriaca, neque ferro, neque igoe hîc minus valere scribit. Verùm cùm omnia hic ponere longioris operæ foret, & plura talia idem Palmarius, *lib. de Elephantiasi*, annotauerit, multa etiam collegerit Aëtius *tetrab. 4. ser. 1. c. 121. & seqq.* plura quoque in *Rosa Anglica*, apud Forestum, atque alios habeantur, & mira quoque multa de Elephātiasi collegit Schēckius, *lib. 6. obseru.* Autores istos consulere licet. Historiam fœminæ leprosæ, quā auro potabili exuberato supra sphæram exaltato, quod ita vocat, nec reductili, & Aotimonio Alexād. Suchtenij curauerit, recenset Petrus Palmarius, *in lapid. Philosophico dogmaticorū c. 34.*

CAPVT XLI.

De Tumore flatulento:

Atqoe ita hactenus Tumores omnes ab humoribus oriundos explicauimus: proximū iam est, vt de tumoribus à flatibus ortis dicamos. Peculiares enim à Flatibus seo spiritu flatulento tumores oriūtur, quos Græci [Greek], & [Greek], & [Greek], Latinis Inflationes appellant. Duplici autem modo, vt Galenus, *4. de rat. vict. in acut. comm. text.* 21. docet, generatur, collecto spiritu flatulēto in quibusdam cauitatibus vel sensui expositis, vel ratione contemplabilibus. Per cauitates autē ratione contēplabiles, vt idem explicat, *2. ad Glauc. cap. 5.* intelligit ipsos similarium poros atque interposita similaribus spatiola.

Causa.

Caussa proxima & conjuncta huius tumoris est flatus vel spiritus flatulētus. Gigoitur autē ille à calo- Caussa.

re debili, vt Galenus, 3.*de sympt. causs. cap.* 4. scribit, imbecilloque. Etenim vt absolutum frigus vaporem haudquaquam eaciat: sic vehemens calor vaporem discutit. Materiam flatibus præbet humor crassus, pituitosus, vel melancholicus. Eandem præbens & cibi ac potus flatulenti, aër frigidus, humidus, nebulosus, vita otiosa, euacuationes suppressæ. Facit etiã ad flatuum cumulationem partis densitas, quæ vapores transpirare non sinit.

Differentiæ.

Differentiæ. Sunt autem tumorum flatulentorum plures differentiæ, pro partium affectarum imprimis ratione, dum interdum sub cute & circa membranas musculorum flatus colliguntur, interdum in membranis viscerum, interdum in ipsis viscerum cauitatibus, ventriculi, vteri, abdominis, scroti.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Flatulentus tumor cognoscitur, quod pars quidem in molem nunc maiorem, nunc minorem attollitur, sæpe etiam ex distensione dolor excitatur; in partibus tamen nulla grauitas sentitur; & nisi cauitate aliqua flatus concludatur, via vno in loco flatus persistit, sed hinc inde vagatur. Si digito tumor premi potest, foueam nullam relinquit, sed vel prementi digito tumor renititur, vel flatus aliò migrat, & si manu percutiatur, sonitum instar tympani edit, & quò maior est cauitas, in qua flatus continetur, eò sonus maior est.

Differt Emphysema ab Oedemate, quod Oedematis caussa semper in poris & spaciis partium ratione contemplabilibus hæret; Emphysematis verò caussa sæpe in cauitate aliqua colligitur. Et licet interdum etiam flatulentus ille spiritus per minima partium interstitia dispersus est: tamen, vt dictum, œdemata pressa foueam relinquunt; emphysemata verò in foueam non concauantur: œdemata quoque, si manu percutiantur, sonum non edunt, quod faciunt Emphysemata.

Prognostica.

Prognostica. 1. Flatulenti tumores si sint parui, & à caussa pertinaci non foueantur, periculo carent.

2. Si flatulentus tumor sit magnus, magnam caloris debilitatem arguit, & materiæ multitudinem; ideoque periculosior & contumacior est.

3. Si flatulenta materia in musculis detineatur, curatu est difficilis; cùm in omnes ferè musculi partes spiritus dispergatur, constringatur, & intercludatur ab ambientibus membranis, pluribusque alus corpusculis vsque ad cutem protensis, vt Aetius, *tetrab.* 4. *serm.* 3. *cap.* 2. scribit.

Curatio.

Curatio. Flatus, qui partem distendit, tollendus: & ne generetur, & ad partem confluat, præstandum, & dolor, si quis adsit, mitigandus. Ideoque talis diæta instituenda, quæ ad flatuum generationem non facit; materia, è qua flatus generatur, euacuanda, & partis, quæ flatum generat, calor roborandus & corrigendus, de quo locis, qui mox allegabuntur, pluribus dictum.

Flatus discutiunt calida & sicca, qualia sunt, *semen carui, cumini, anisi, fœniculi, dauci, milii, bacca iuniperi, lauri, chamæmelum, anethum, ruta, calamintha, maiorana.*

Vt ℞. *sem. carui, fœniculi, cumini, ana* Vnc. j. *ruta calamintha, fl. chamæmel. ana* M. iß. *sem milij* Vnc. iij.

F. Sacculus vnus vel duo, qui vino calente irrigentur, & per vices imponantur.

Vel ℞. *ruta, betonica, ana* M j. *parietaria* M ß.

Coq. in lixiuio ad mollitiem & contundatur.

Contusis adde *puluo. fl. chamæmeli, farina fabar. ana* Vnc. ij. Coq. F. Cataplasma.

Vel ℞. *ol. rutacei, anethini, chamæmelini ana* Vnc. ʒ. *de still caruii, fœniculi, cumin. ana* Scrup. ß. *cera parum.*

F. Vnguentum.

CAPVT. XLII.

De Tumoribus à partibus solidis aliò procidentibus, vel incumbentibus in genere.

Restat vltimum tumorum genus, quod partes solidæ & viuentes excitant. Ex enim si extra suum in alium locum procidant vel incumbant, partes incumbentes ac imprimis cutem eleuant, & ita tumorem excitant. Faciunt autem hoc primùm ossa. Etenim si hæc vel in luxationibus suis sedibus excidant, vel si fracta situm mutent, partem incumbentem in tumorem attollunt. Verùm, vt de tumoribus hisce aliquid in specie dicatur, opus non est. Vt enim à luxatione & fracturis pendent, ita ex iis cognoscuntur, iisque curatis euanescunt.

Pertinet huc etiam gibbositas, de qua *lib.* 2. *Pract. part.* 2. *cap.* 21. actum.

Peculiaris etiam tumoris ab ossibus orti fit mentio à Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 14. & 15. & 14. *meth. m. cap.* 17. quem ἐξόστωσιν nominat, exostosionem dicere posses, ossium nimirum in temporibus præcipuè & aliis partibus eminentias: quæ cùm ad nodos & cornua, supra, *cap.* 38. propositos tumores referri possint; de iis vt hoc loco aliquid addatur, opus non est.

Deinde à partibus mollibus suo loco motis & procidentibus, tumores excitantur. Huc pertinet tumorum genus, quod vueæ procidentia excitat, de quo *lib.* 1. *p. m.* 3. *sect.* 1. *c.* 25. actum: Hernia intestinorum, de qua *lib.* 3. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 6. & hernia vmbilicalis, de qua *ibid. part.* 10. *cap.* 1. actum: Vretina procidentia, & hernia, de qua *lib.* 4. *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 16. & 17. dictum.

Duo saltem adhuc restant tumorum genera à partibus viuentibus orta, alterum ab arteriis, alterum à venis; quorum illud Aneurismatis, hoc Varicum nomine appellatur, quos tumores seqq. duobus capitibus explicabimus, & iis Tractatum de tumoribus concludemus.

CAPVT. XLIII.

De Aneurismate.

Ἀνεύρυσμα, sic dictum non ἀπὸ τῆ νεῦρ, sed ἀπὸ τῆ ἀνὰ ἢ εὐρύνειν, quod est supra dilatare; quod vocabulum & Latini retineot, cùm alio destituantur, (quæ enim Arabum interpretes vsurpant, qualia, sũt Hyporisma, Emborisma, Emborismus, apotisma, à Græco vocabulo corrupto ortum habent.) tumorem esse ab arteria p. n. affecta ortum, extra dubium est. Quanquam enim Autor definitionum Medicarum Aneurisma esse dicit venosi vasculi relaxationem: tamen proculdubio venosum pro arterioso tunc sumitur, cùm notissimũ sit, Veteres arterias sæpe venas appellasse. *Aneurisma.*

Quid autem sit Aneurisma, & ex qua causa oriatur, non ita planũ. Galenus quidem, *de tumorib. cap.* 11. ita de Aneurismate scribit: *Ore autem in arteria facto, affectio aneurisma appellatur. Fit auti vulnerata ea, cùm ad cicatricem deuenerit, quæ ei adiacet cutis; manet verò arteria vlcus, ea neque conglutinata, neque ad cicatricem simul perducta neque à carne obstructa.* Et 5. *meth. med. c.* 7. scriptum

scriptum reliquit: *Nisi producta caro prius locum, qui circa præcisam arteriam est, impleuerit, sed locus vacuus aliquis superfuerit, vtique aneurisma vocatum sequitur.* Eandem sententiam Græci alii sequuntur. Ita enim de aneurismate scribit Aëtius, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 10. Aneurisma in qualibet corporis parte fit, sed in gutturis frequentius, vbi tumorem Bronchocelem appellatum producit. Accidit sæpissimè mulieribus in partu, propter violentam spiritus detentionem: sed & in capite circa arteriarum locos, in reliquo corpore, vbi arteriæ vulnerantur: sicut quādo imperiti Medici venam cubiti secturi, simul subiectam arteriam dissecant.* Idem Paulus, *lib. 4. cap. 6.* docet.

Eandem sententiam à Græcis mutuatus est Auicen. dū *quarta quarti, tract. 2. cap. 16.* scribit: *Et quādo non desuper coarctatur locus arteriæ post solutionem continuitatis eius, & inuenit vacuitatem, peruenit res ad Emborismum, quod nominatur mater sanguinis.* Et postea: *Et multoties quidem non incarnatur arteria, & incarnatur illud, quod continet arteriam, & coarctatur super eam. Quare sanguis non potest facere cursum superfluum, imò egreditur ex eo aliquid vsque ad fines cutis, quantitate, quam capit, & quando cum facilitate comprimitur, redit & occultatur, sicut accidit rupturæ.*

Quam sententiam posteriores plerique Medici sequuntur. Imò Platerus, qui aliàs in examinandis Veterum opinionibus liber esse solet, scribit, non solùm ex dilatatione arteriæ, clausa adhuc & integra ea manente, aneurisma oriri, sed frequentius, si non semper, si in exterioribus fiat, ab illius apertura manifesta aliqua procedere. Tunc enim sanguinem tenuem & spirituosum ex arteria erumpentem sub cutem eam in tumorem attollere, illicque sinum sibi formare, inque arteria eo ferè modo, sicut naturaliter in sinus crassæ cerebri membranæ arteriæ sese exonerare solent, hîc præternaturaliter sanguinem cum spiritu in illius diastole effundendo, & in systole rursum in se rapiendo pulsationem hanc in hoc tumore efficere.

Verùm opinionem hanc nunquam probare potui, ideoque eam iam anno 1606. cùm Galeni libellum de tumoribus interpretarer, reieci, aliamque proposui, quam etiam ex prælectionibus illis, tractatui *de Inspectione vulnerum* inseruit Clariss. Dn. D. Bernhardus Sueuus. Etenim si ex sanguis arteriosi sub cutem effusione fieret aneurisma, certè sanguis ille in latum & longum, & circumcirca sese diffunderet, cutemque alieno colore tingeret: sicut id fieri videmus in contusionibus & Venæsectione minùs rectè peracta, quando vena vel tota pertunditur, aut vulnus venæ ob sanguis impetum non rectè clauditur. Tunc enim sanguis sub cute sæpe ad extremam vsque manum effūditur, & cutis colore rubro, viridi, flauo tingitur. Id quod multò magis arteria aperta fieri deberet; cùm sanguis arteriosus sit tenuior, & maiore cum impetu effluat: quod tamen non accidit in aneurismate, in quo tumor ille suis limitibus, & quasi in vesica continetur, neque cutis alieno colore tingitur. Deinde si ex sanguine sub cutem effuso fieret aneurisma, progressu temporis in loco alieno consistens putresceret, vt in Ecchymomate fieri solet, vt supra *cap. 57.* diximus.

Antonius Saporta equidem, *lib. 1. de tumorib. præt. natur. cap. 43.* soluere has obiectiones conatur, dum scribit: *Sanguis si omnino sua propria vasa relinquat, & in magnum vel sensilem ventrem se reiiciat ab influentis caloris influxu destitutus, necessariò putrescet: sed in aneurismate, quod ab aperta arteria fit, non ita ab illius calore, & à reliquo, qui in ipsa continetur, sanguine, est abalienatus, vt ipsius natiuus calor & color pereat, neque in amplum ventrem est expulsus, vt putrescat. Fouetur enim à vitali spiritu in arteria contento, cùm ipsius materia adhuc sit continuus. Nam quamuis diuisa sit arteria, & sanguis tumorem faciens egrediatur, non tamen, continua existente, quæ arteriam tegit, carne & cute, in amplū spatiū semper se insinuat, vt putrescat, & à naturæ legibus distituatur.* Verùm hoc modo antiquos ab hisce obiectionibus non liberat. Etenim si à spiritu vitali & calore arteriæ sanguis, qui effluxit, foueri potest, cur nō idem etiam fit, si vena pertūditur, sāguisque, vena nondū consolidata effluit? Neque solùm sāguis, vbi in magnam & sensilē cauitatē effunditur, putrescit, sed etiam vbi sub cutem effunditur. Præterea, vt diximus, sanguis iste arteriosus non circumcirca, vt venosus, effunditur, quod tamen multo magis facere deberet, cum sit tenuior & spirituosior. Neque enim sufficit, quod Platerus scribit, sanguinem sub cute sibi sinum formare, instar eorum in quos se arteriæ in crassa cerebri membrana insinuant, cutemque sanguini extra arteriam effuso esse illi loco arteriæ, & sanguinem citra corruptionem in arteriam remeare posse. Etenim sinus illi à natura facti sunt, membranisque exactè clausi, vt nihil omnino ex iis effluere possit. Talem verò sinum sanguis arteriosus sibi nullo modo formare potest, sed vbi ex arteria excidit, vndequaque sese diffundit, & cum sub cute omnia sint ξυῤῥοια facilè, quà via aperta est, in vicinas partes erumpit, quod & sanguinem venosum, qui crassior est, facere videmus, sanguisque ille in alieno loco putrescit. Quod vel historia illa, quam Antonius Saporta, *de tumorib. præt. natur. lib. 1. cap. 43.* pro aneurismate venditat, ostendit. Neque enim morbus ille, quem describit, aneurisma fuit, sed sanguinis arteriosi ex ruptura arteriæ in vicina loca effusio, & corruptio. Ita autem ille: *Cùm Ioannes Fabri acutissimus & sedulus Palatii Monspeliensis Scriba, præcipuam iuuentutis partem in comessationibus, frequenti atque intempestiuo meracioris vini potu transegisset, cæpit circiter quinquagesimum ætatis annum ægrè respirare, & cordis molestissima palpitatione laborare. Ad huius morbi depulsionem fuere non solùm à nobis, sed & à nostra Academia præstantioribus Medicis præscripta varia præsidia. Quæ cùm contumax & peruicax morbus, ob perseuerantem malam victus rationem prorsus contemneret, deterius habuit, & transactis aliquot mensibus, quibus Medicorum consilio nullo medicamento vsus est, (volebant ii curationis partem chronici affectus naturæ committere) cæpit de illius parte, quæ est sub sinistra homoplata, queri. Inspecta & optimè animaduersa doloris sede, tumor insignis mihi apparuit, tactu mollis & cum pulsatione, & digitis pressus totus ferè delitescens, & his ablatis recurrens. Cùm verò hic morbus iam altas radices egisset, omnesque deploratus, vitam cum morte commutauit. Vt autem & constitutionis morbi, & eius caussa certiores essemus, tumore tentatam partem dissecuimus, ex qua sanguis copiosus, sed olidus prosiliit, quo planè euacuato & deterso, apparuit nobis prima arteria sub corde ex magna ad caput ascendente orta, maximè dilatata & dilacerata. Hæc descendens inter costalium musculorum regionem perreptat. In musculorū spaciis concernatus sanguis temporis diuturnitate putrescens, illius loci vertebram & costam ita labefactauit, vt cariosa à nobis visa sit.*

Alius ergo generationis huius tumoris modus quærendus. Autor *libri defint. Medic.* per arteriæ relaxationē Aneurisma definit. Fernelius quoque, *Patholog. lib. 7. cap. 3.* Aneurisma arteriæ dilatationē esse dicit, sanguine spirituoso plenam. Verùm modum non explicant. Neque enim credendum est, vtraque tunica arteriæ dilatata Aneurisma fieri; sed altera saltem. Habent enim arteriæ duplicem membranam, vnam externā quæ tenuis, rara, & mollis est, rectas fibras plurimas, paucas verò obliquas, trāsuersas nullas habens; alteram internam, quæ crassa est, densa ac dura, habens fibras transuersas, rectis & obliquis carens. Ideoque si vel extēsione, quod facilè fieri potest, cùm sit durior tunica interna rumpatur, vel sectione aperiatur, non facilè, vt durior, coalescit, externa verò vt mollior, facilè coalescit, & quia mollior est, fibrisque obliquis & transuersis caret, à sanguine & spiritu vitali exitum imperiosè quærente extenditur, atque ita hoc tumo-

ris genus excitatur, in quo impetus sanguinis & spiritus viralis ipso actu deprehendi potest. Neque quod obiicit Platerus, alicuius momenti est; dum scribit, sectione sola in cute, quę tumori obducitur, facta, sāguinem illico delituisse, & mox prosiluisse, atque tanta sæpe copia, vt nullo pacto à quodā amplius sisti potuerit, sed largius, & pæne vniuerso sanguine exhausto, mortem subitaneam ægro attulerit. Equidem si ex vtriusque arteriæ tunicę dilatatione aneurisma fieri statueremus, aliquid ponderis hęc obiectio haberet. Verùm cùm ex solius externæ tunicæ dilatatione, interna seu sectione seu ruptura aperta, aneurisma fieri statuamus, nullo modo concedimus, sub cute tota sāguinē arteriosum delitescere, sed quia tunica externa supra modum extensa est, ita arctè cuti simul extensæ cohæret, atque cum ea colauit, vt cutem sine arteriæ tunica externa secare ferè impossibile sit.

Aneurismatis caussa proxima. Atque ita proxima caussa Aneurismatis est arteriæ tunicæ internæ apertio, exterioris verò dilatatio. Aperietur autem frequentissimè sectione, dum imperiti Cheirurgi pro vena arteriam, vel cum vena arteriam perforant. Id enim si fit, externa tunica faciliùs, vtpote mollior, & venarum tunicis cognata, coalescit, interior verò, vt durior, aperta manet, vnde per foramen sanguis & spiritus viralis erumpere conatur, atque ita externam tunicam distendit, & hoc tumoris genus efficit. Idem accidere potest, si à vehementi sanguinis arterioli impetu, vel caussa externa violenta, nimiaque arteriæ distensione interna tunica arteriæ rumpatur, externā, quæ ad extensionem magis apta est, salua & incolumi.

An verò arteriarum illa pulsatio, cuius mentionem facit Platerus, *de cordis palpitatione*, & de qua ex Fernelio & Lud. Mercato, *libr. 4. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 6.* egimus, ad aneurisma referri possit, vel debeat, dubito. Cùm enim vtriusque arteriæ membrana tunc sit integra, varicibus potius in venis affectus cognatus, quā aneurisma esse videtur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Agnoscitur aneurisma & ab ecchymosi discernitur, quod in aneurismate color est cuti reliquæ similis, tumorque est mollis & laxus, digitorumque cōpressioni plerumque cedit, sanguine in arteriam recurrente, vnde mox rursum effluit. Sentitur etiam pulsus in aneurismate. Quanquam Paræus annotat, in aneurismate interdum, si magnum sit, nec pulsum percipi, nec sanguinem compressum ad interiora redire; quod ipse etiam in fœmina quadam obseruaui: motus tamen & strepitus quasi bullientis aquæ cum percipitur, idque non solum cùm digitis premitur, seu etiam aliàs, & sibilus ille non saltem digitis sentitur, sed etiam admota aure, quod fit ob spiritus vitalis per angusta meantis motum. Quæ signa omnia non à sanguinis sub cutem effusione, sed ab arteriæ dilatatione proueniunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Aneurismata omnia sunt difficilis curationis.

2. Ea tamen, quæ minora sunt, ac recentia, curationem admittunt. Antiqua verò & maiora, cùm sanguis ille adstrigentibus repelli, & arteria consolidari non possit, atque ita non nisi sectione curanda sint, vix vllam curationem recipiunt. Aperto enim tumore, & secta, quod necessarium est, arteria, sanguis arteriosus cum spiritu vitali ἀθρόως & cum magno impetu effluit, vt æger in discrimen & mortem præcipitetur. Suntque annotata exempla, vbi ægri inter Cheirurgorum imperitorum manus aperto aneurismate exspirarunt.

3. Neque tumor aneurismati coniunctus aliquid periculi insignis habet, sed cum eo diu vita produci potest. Noui vicinam meam quandam, cui imperitus Cheirurgus, dum venam secare deberet, arteriam aperuit, quæ iam vltra trigesimum annum aneurisma nucis iuglandis magnitudine in cubiti flexura interna habet, & aliàs satis commodè hactenus valet. Itaque præstat plerumque, leuius hoc incommodum tolerare, quàm periculosæ curationi se subiicere.

Curatio.

Ergo mox in principio, dum aneurisma excitari animaduertimus, (neque enim subitò fit, sed sensim dilatatio illa exterioris arteriæ tunicæ fit) mox adstringentia ac repellentia imponenda, vt impetus sāguinis compescatur, & arteriæ foramen apertum claudatur. In quē vsum etiam commodè adhibetur lamina plūbea, quæ repellit, densat, ac constringit arteriam laxatam. Adhibeantur quoque cataplasmata adstringentia, & emplastrum contra rupturam. Et quia aneurisma etiam interdum oritur arteria secta, danda opera, vt si arteria seu studio seu incuria secta fuerit, mox rectè coalescat: quod cùm ob sanguinis arteriosi impetum non ita facilè fiat, vt in venis, ad arteriæ vulnus conglutinandum seq. medicamentum valde vtile est. *Curatio.*

℞. *thuris* part. ij. *aloes* part. ȷß. Misc.

Cum *albumine oui* conquassato, & *pilis leporis* excepta vulneri arteriæ imponantur. Eius generis quoque alia medicamenta parantur, ex *rad. symphyti maior. masticbe, thure, malicorio, acacia, hypocistide, myrto, gallis, aloe, terra sigil. bolo Armeno, lapide hæmatite, emplastro diachalciteos.*

Si hoc modo incrementum aneurismatis prohiberi non possit, nonnulli quidem sectionem suadent, & tumore aperto arteriam incidendam vinculisque duobus intercipiendam & dissecandam inter duo vincula, & vincula non soluenda docent, donec natura vulnus carne obduxerit, & iam omnis fluxionis ac hæmorrhagiæ metus absit. Modum autem aneurisma secādi tradit Æginera, *de re med. lib. 6. cap. 37.* his verbis: *Si ex apertione tumor factus est, sectionē rectam in longitudinē eius infigimus: deinde dissparatis per hamulos labiis, excoriantes, & per apta ad hoc instrumēta à membranis repurgantes, arteriam nudabimus, & acus sub ea transmissione, & per duo fila deligatione vsi, vbi primus intermediam arteriæ partem scalpello punxerimus, & quod continetur in ea euacuauerimus, suppurante curatione vtemur, donec deligata filorum vincula excidant. Si verò ex arteria ruptione dilatatio facta est, totum ipsum, quantum eius fieri potest, vnà cum cute, digitis prehendere oportet: deinde acum infra apprehēsion traiicere, qua duplex filū trahat: & post traiectionem, ipsam duplicis fili ansam dissecare, & sic per duo fila tumorem hac illac deligare. Quod si timor sit, ne fila dilabantur, etiam alia acus transmittenda est, qua priorem per totum premas, simul vterque duplex filū trahas, & ansa dissecta, sic per quatuor fila tumorem deligabimus: aut aperto iuxta medium tumorem, post excretionem eius, quod in ipso continetur, cutem amputamus, eo quod deligationi est relicto & splenio vino ac oleo imbuto, imposito, curatione per linamenta vtemur.* Verùm quis non videt, hanc curationem non solùm crudelē valde, & quā pauci ferant, sed & esse non sine periculo, neque ægrum sanare. Etsi enim ligetur arteria: tamen postquam fila soluuntur, metus est, ne vel hæmorrhagia, vel nouum aneurisma fiat. Ideoque tutius est tumorē saltē vinculis ac medicamentis constringere ac comprimere, vt amplius augeri non possit.

CAPVT XLIV.

De Varicibus.

VArix, Græcis κιρσὸς, (quod Medicorum nomen est. Aristoteles enim 3. *de histor. animal. cap. 11 & 19.* *Varix.*

&

& Plutarchus, *in vita Caij*, *ἰξίαν* nominant) vt Galenus, 10. *method. med. cap. vlt.* definit, & ex eo transcripsit Paulus, *libr. 6. cap.* 82 & Aëtius, *tetrab. 4. serm. 2. cap. 48.* *ὀνομάζεται ἡ ἀνευρυσμένη φλέψ* Varix nominatur, quæ venæ dilatatio est. Accidunt autem varices in variis corporis partibus, frequẽtissimè in cruribus, aliquando tamen etiam in temporibus, vt Paulus habet, *loco allegato*, aliquando in ima ventris parte sub vmbilico, nonnunquam circa testiculos & scrotum, qui tumor in specie *κιρσοκήλη* nominatur.

Causa.

Causa. Generantur ex sanguine melancholico copioso, quem, vt Galenus, *lib. de atra bile, cap.* 4. natura sæpenumero ad eas, quę sunt in cruribus, venas trãsmittit, à quo distentæ ac dilatatæ varicosæ redduntur, & cutis, quæ huiusmodi venas attingit, tempore procedente nigrescit. In quibus autem copia tantum sanguinis influit, qui melancholicus non sit, incumbens quidem in venas, quæ ibi natura imbecilliores sunt, eas dilatat, nullo ferè tali colore tingit, quod accidit, vbi sanguis melancholicus varices procrearit. His namque periculum imminet, si quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholia corripiantur. Hoc enim sæpius fieri visum est, non modò in varicibus, verùm etiam in hæmorrhoidibus, qui ex eiusmodi humore consistunt: quemadmodum iis insanientibus superuenientibus, solutio insaniæ fieri solet, 6. *aph.* 21. Vix tamen bonus sanguis sola copia varices efficit, sed si is copiosus & simul crassus sit, qui pondere suo ad crura vergit. Vnde etiam non ante pubertatem fiunt varices, vt Hippocrates, *in Coacis pranot. versus finem*, docet; cùm crassior & melancholicus sanguis citius in corpore non generetur: viris etiam tantùm, mulieribus rarò varices in cruribus accidere, Plinius, *l. 11. c.* 45. scribit. Qui etiam calui sunt, iis varices magni non fiunt; quibus verò caluis exsistentibus varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt, 6. *aph.* 34. Quod tamen Galenus falsum esse statuit, *in comm.* nisi quis forsan appellatam Medicis madarosin, id est, capillorum defluuium nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, si ij ipsi praui humores in crura translati varices faciant, ægri capillos recuperare & recipere possunt. Nam si prius à vitiosis humoribus capillorum corruptis radicibus eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Caussæ remotiores sunt omnes, quæ ad sanguinis crassi & melancholici generationem faciunt, & imprimis lien non rectè se habens ad varicum generationem facit. Adiuuant tamen fluxionem ad hanc partem, ictus, conatus, iter longum pedibus factum, labores, & similia.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Varices facilè cognoscuntur, cùm in membrorum, præsertim crurum, superficie, venæ turgentes oculis conspiciantur, & pars aut liuida aut nigra appareat, & pressus tumor retrocedat, sed mox reuertatur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Varices per se nihil periculi afferunt, sed potius ab aliis morbis, pręsertim melancholicis, præseruant & liberãt; de quo Hippocrates, *aphor.* 21. scribit. *Insanis si varices vel hemorrhoides superuenerint, insania solutio.* Et totũ corpus à feculento sanguine per eas expurgatur.

2. Si verò intempestiuè tollantur, vt Galenus, *de venasect. aduersus Erasistratum, cap. 6. & lib. de atra bile, c.* 4. docet, insania, pleuritis, renum dolor, fluxus hæmorrhoidum, tussis, & sanguinis expuitio, apoplexia, cachexia, hydrops, & alij morbi oriuntur.

3. Interdum varices in Elephantiam Arabum, de qua *cap. seq.* dicetur, transeunt.

Curatio.

Curatio. Nisi ergo varices sint maximi, venæ & cutis ob extensionẽ extenuata, vt ruptura, sanguinisque profusio, & mors metuenda sit, & nisi inflammentur, & valde doleant, aut vlcus magnum & malignum adsit: nullo modo sanandi sunt, ne iis sanatis grauiora mala accidant: cùm ea sanare dicantur, quæ hominem omnino liberant, non quæ alium generant affectum priore periculosiorem, vt Galenus, 6. *aphorism.* 26. docet.

Itaque si curare libeat varices, cum cautione id faciendum, sanguis mittendus, corpus purgandum, idque non semel, sed bis vel ter; epatis & lienis vitia, si malè affecta sint, & caussã varicibus præbeant, prius corrigenda. Postea adstringentibus, exsiccantibus, & digerentibus medicamentis, fasciisque & ligaturis, quę sanguinem à partibus inferioribus ad superiores detrudant, vtendum.

Hæc si non profuerint, Antiqui ad sectionem accedebãt. Caium Marium, qui septies Consul fuit, stãtem sibi varices extrahi passum esse vnum hominem, Oppius autor est, vt refert Plinius, *lib. 11. cap.* 45. Vnum, inquit, hominem, quia primus, temporéque illo solus. Post eum verò, & alij quoque stantes & absque vinculis passi sunt. Ita enim Cicero, 2. *Tusculan. quæst.* (versus medium): *At verò Caius Marius Rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, principiò vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. cur ergo postea alijs valuit auctoritas. videsne igitur opinionis esse, non natura malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit, crus enim alterum non prabuit; ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine caussa necessaria noluit. totum igitur in eo est, vt tibi imperes.* De eodem *in vita Caij Mary* Plutarchus scribit: *Exemplum est, quod cùm ex ambobus cruribus laboraret, & plena varicibus haberet, ferretque ægrè animo illorum deformitatem, Medicum sibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendum nec se mouit, nec suspiria emisit, sed cùm tacitus fixisque oculis incidendum se exhiberet, moras quasdam dolorum inter incidendum perferre non formidauit. At Medico alterum crus curare volenti minimè adsensum prabuit, dicens: Nosco remedium istis doloribus indignum.* Et forsan hæc sunt, de quibus Seneca, *lib. 11. epist.* 79 inquit: *Ille, qui dum varices exsecandas praberet, legere librum perseuerauit.* Verùm hodie remedium hoc ob deformitatem auertendam nemo facilè admittet. Modum sectionis docet P. Ægineta, *lib. 6. cap.* 82. *Lotum hominem*, inquit, *laqueo in superna femoris parte circumdato, ambulare iubemus, repletam autem venam atramento scriptorio aut collyrio, secundum situm ipsius, ad trium aut paulò amplius digitorum longitudinem notamus, & reclinato extensis cruribus homine, alterum laqueum supra genu circumdamus, & eleuata in fastigium vena scalpello in loco, quem notauimus, secamus, non altius, quàm per cutem, vt ne venam diuidamus: & labiis sectionis per hamulos distensis, & membranas per incurua scalpella ad herniam aquosam parata excoriatis, nudataque venâ, & vndiquaque expassa, femoris vincula soluimus, & eleuato per cæcum hamulum vase, acum duplex filum trahentem subiicimus, finemque fili dissecamus, & diuisa in medio vena per venasectorium scalpellum, sanguinis quantum opus est euacuamus: deinde vno filo superiorem vasis partem constringimus, & crure in directum extento, manuum expressione sanguinem, qui in crure est, euacuamus: & postea rursus infernè vas constringimus, aut partem venæ inter vincula interpositam presectam auferimus,* aut

aut etiam manere permittimus, donec suâ sponte vnà cum vinculis excidat: & linamentis siccis inditis, & splenio vino ac oleo imbuto imposito deligamus, ac ductu suppuratorio medicamentorum, quæ linamentis excipiuntur, curamus. Nec me clam est, veteres quosdam vinculis vsos non esse, quidam statim nudatum vas excidunt, quidam ex profundo extõtum ipsum, cum violentia extrahunt ac abrumpunt. Verùm optimus est relatus Cheirurgiæ modus, omniūque securissimus. Quia in imo ventre consistentes varices similiter tractamus: itemque eos qui in temporibus consistunt. Hæc Ægineta.

C. Celsus, lib. 7. cap. 31. duplicem Cheirurgiâ varices curandi rationem docet, dum scribit: Vena omnis, quæ noxia est, aut adusta tabescit, aut manu excidiitur. Si recta est, si quamuis transuersa, tamen simplex: si modica est, melius aduritur. Si curua est, & velut in orbes quosdam implicatur, pluresque inter se inuoluuntur, vtilius eximere est. Adurendi ratio hæc est: Cutis superinciditur, tum patefacta vena tenui & retuso ferramento candente modicè premitur, vitaturque, ne plaga ipsius ora adurantur, quas reducere hamulis facile est. Id interpositis ferè quaternis digitis per totam varicem fit, & tum superimponitur medicamentum, quo adusta sanantur. At exciditur hoc modo: Cute eadem ratione super venam incisa, hamulo ora excipiuntur, scalpelloque à corpore vena diducitur, cauetarque, ne inter hæc ipsa lædatur: eique retusus hamulus subiicitur, impositoque eodem ferè spatio, quod supra positum est: ita eadem vena idem fit, quæ quò tendat, facilè hamulo extento cognoscitur. Vbi iam idem, quacunque varices sunt, factum est, vno loco adducta per hamulum vena præciditur: deinde quà proximus hamulus est, attrahitur & euellitur, ibi rursus abscinditur. Ac sic vndique Varicibus crure liberato, tum plagarum ora committuntur, & super emplastrum glutinans adiicitur.

Auicennas, lib. 3. fen. 17. tr. 1. cap. 18. scindit cutem, donec appareat varix, & quidem secundum longitudinem, non verò obliquè, vel ex transuerso. Hinc extrahit totum, qui in ea est, sanguinem; deinde mundificat scindendo in longitudine Aliquando verò extrahi cum acu & incidi scribit. Addit etiam meliorem esse extractionem cum cauterio, quàm excisionem.

Verùm quia varicum per excisionem curatio non solùm aspera & difficilis est, sed & plerumque propter sanguinis effluxum, qui operationem impedit, non feliciter succedit: Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, de operation. chirurg. aliâ ratione, longè meliori, nimirum absque ipsorum extractione, varices curare docet, hoc modo. Cùm tria sint consideranda, inquit, quæ ad varicem constituendam concurrunt, sanguis fluens, fluxus, & venæ dilatatio: itaque tria etiam indicantur, fluentem nimirum sanguinem intercipiendum, fluxū euacuandum, & venam ampliatam adstringendam esse. Ad cursum sanguinis intercipiendum, in principio & fine varicis vinculum iniicere oportet; quod fit volsella recuruata, aut hamo, aut duobus summis digitis vena apprehensa, & eleuata, inde acu filum trahente per infernam venam transmissa & alligata, in quam partem inciditur cutis, vt vena appareat, & ligari possit, & non inciditur, cùm extra eminet. Possemus quoque eum modum ad intercipiendum administrare, quo vtuntur fabri in sanguine in equis intercipiendo, ad cōprimendam venam cum parua lamina ferrea ad venam forcipe adstricta. At verò ad iam fluxum sanguinem euacuandum Hippocrates docet, quo modo id faciēdum sit, in libro de vlceribus ad finem, quo loco præcipit, non esse secandam varicosam venam magna fissura, ne fiat magnum vlcus propter varicis influxum; sed varicem ipsam alias atque alias compungendam esse, vbi opportunum esse visum fuerit, ait Hippocrates, ex quibus compunctionibus sanguis, qui iam fluxit, & replet euacuatur, idque sensim fit, non autem confertim & cum periculo: euacuatur autem, si non totus, saltem pro maiori parte, ita vt vena etiam aliqua ex parte subsideat. Quo facto ad tertium scopum deueniendum est, qui est venæ dilatationem adstringere. Soleo ergo medicamentum conficere ex tragacanthis in vino granatorum aut omphacio maceratis, inde verè puluere addito ex bolo Armena, masticha, & sanguine draconis, paribus portionibus, donec liquati seu emolliti tragacanthi crassescant, vt cera, ita vt manus vola ad candelæ conformationem reducantur: quo facto, imponitur medicamentum per longitudinem varicis, & super id arundinis cortex, qui sua cauitate medicamenti conuexitati respōdeat, & medicamentum comprimat, per longitudinem apponitur, & vinculis, aut fascia angusta circum crus adstringitur; ita enim compressione tum fasciæ, tum arundinis, & medicamenti adstrictione adstricti varicis fuere, vt quasi contabescere videantur. Interdum succo hypocystidis condensato fui vsus. Vlteriò adhuc mitiori vsus sum Cheirurgia, præsertim in exiguo varice; siquidem dimissis vinculis, & Hippocratis compunctionibus, tantummodò vsus sum medicamento proposito, per longitudinem varicis, & portione arundinis desuper adstricta: aut spongia contorta oblonga crassitie, quantus varix est, filo circunducta, & in succo granatorum, aut hypocistidis expressa, & fascia angusta rectè alligata: cui rei benefaciunt quoque fructus immaturi ligni guaiaci contusi & impositi; quæ omnia adstrictione sanguinem intercipiunt, & venas adstringunt, exsiccando verò euacuant. Postremò ad præseruationem caliga vsus sum ex pelle canina confecta, quæ exactè circum crus adstringatur & induatur. Hæc Fabricius.

Varicis monstrosi historiam & curationem describit Guil. Fabricius, cent. 4. obseruat. 85. quæ talis est. Vir quidam robustissimus laborauit vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis. Crassitie enim brachium ad carpum æquauit, & spithama ferè fuit longa: incepit autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas effecit. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuauit, protinus retrocessit sanguis; in terram verò posita iterum descendit, & quidem in ipso momento: & sanguis, in summa, fluxit & refluxit, non aliter, ac si in tubulo quodam nunc in hanc nunc in illam partem proiectus fuisset. Curationem autem sic aggressus est. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, ægróque in scamnum collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separauit. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplexus est, & in inferiore parte varicis eodem modo processit. Sed antequam filum stringeret, nodumque faceret, tibiam ex scamno in terram collocandam iussit: idque eo fine, vt sanguis pro more deorsum flueret. Tandem filum ex superiore parte varicis primò arctè strinxit, nodúmque effecit, postea quoque ex inferiore parte. Quo facto, varicem propemodum superiorem, vt sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, affluere posset, scalpello incidit. Cùm verò copiosior, quàm pro magnitudine varicis decebat, afflueret, & locum attentè inspiceret, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingressus est. Ille cùm filo ligari non potuerit, nonnihil vnguenti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem suum sanguinem sistentem cum albumine oui copiosè applicuit, omniáque fascia oxycrato madida ligauit, & in sequentem diem vsque reliquit. Demum vulnera aliorum more curauit. Sic penitus vir ille diuino fauore conualuit.

CAPVT XLV.

De Elephantiasi Arabum.

QValis affectus sit Elephantiasis & Elephantia Græcorum, Lepra Arabum supra, cap. 40. dictum

ctum est; nimirum quod sit tumor malignus totius corporis, & quasi cancer vniuersalis. Et tractant de isto Auicennas, *lib. 3. fen. 5. tract. 5. cap. 1.* Rhases *lib. 6. ad Almansor. cap. 35.*

Elephantia Arabum. Alterius verò Elephantiæ, cuius ne verbo quidem meminerunt Græci, Arabes mentionem passim faciunt, quæ Varicibus cognata sit, atque ex iis ortum habeat, & tantùm pedum tumor sit. Agunt de hac Auicenna, *lib. 3. fen. 22. tract. 1. cap. 18.* vbi etiam de varicibus tractat: Rhases *ad Almans. lib. 9. cap. 93.* Dissentit tamen ab his, & Græcos sequitur Haly Abbas, *libr. 8. theoric. cap. 15. & 4. practic. cap. 3.* qui Elephantem dicit esse morbum omnia corporis mēbra corrumpentem, & quasi cancrum vniuersalem. Verùm nec ipse sibi constat, cùm *lib. 8. theoric. cap. 18.* scribat: *Vlcera, quæ in pedibus & cruribus fiunt, Elephas vocantur. Et Elephanticus morbus apostema est melancholicum, quod in cruribus fit & pedibus, & eius signū est, quod pedis figura elephanti figuræ similis sit.* Reliqui omnes seorsim de Lepra & Elephantia agunt, & Elephantiam pedum tumorem esse dicunt, à sanguine melācholico & pituitoso & varicibus ortum, ob quē pedes ægri pedibus elephantis figura & crassitie similes fiunt. Atque tumoris hoc genus in medicantibus sæpe conspicitur, qui in viis publicis stipem petendo victum quærunt.

Signa. Affectus ipse satis manifestus est, cùm crura ægrorum sint tumida, rubicunda, liuida, nigra, vlceribus sæpe scatentia.

Prognostica. Rarò verò curatur, non solùm quia ægri plerumque tenuioris sortis vix medicinam adhibent, sed & quia ex toto corpore humorum melancholicorum copia eò detruditur.

Curatio. Ideo nulla sanatio sperari potest, nisi humores vitiosi è corpore crebrò euacuentur, & vitiosæ viscerum dispositiones, vnde humores illi praui suppeditantur, corrigantur; & vt scribit Auicennas, *loco allegato,* summa curationis est assiduatio curationis. Quod qua ratione fieri debeat, hactenus sæpius explicatum.

Hoc verò vbi factum fuerit, adstringentibus & siccantibus tumoris augmentum prohibendum, & quod factum, resoluentibus fortibus discutiendum.

Si verò malum diuturnum & confirmatum sit, vix salutis aliqua spes superest. Videatur Rhases, *9. ad Almans. cap. 93.*

Manuum tumor. Antonius Saporta, *de tumorib. p. n. lib. 4. cap. 25.* ista, quæ Mauritani de Elephantia dicunt, cuidam tumori manuum, sed præter eorum mentem, applicat. Neque enim cùm Mauritani de Elephantia loquuntur, vnquam manuum, sed tantùm pedum mentionem faciunt. Interim negandum non est, quod aliquoties obseruaui, & *lib. 2. Tract. part. 1. cap. 25.* monui, (etsi nondum autorem viderim, qui huius tumoris in specie mentionem faciat) sæpe manus, reliquo corpore saluo, ita intumescere, vt digitis pressæ, œdematis more, foueam relinquant. Quod malum proculdubio ab humoribus frigidis & crassis ortum habet. Et nisi initiò ei occurratur, rarò curatur: cùm ægri vniuersales corporis euacuationes, sine quibus malum non tollitur, plerumque respuant, & tædium longioris curationis non perferant.

Vniuersalibus ergo corporis euacuationibus præmissis, & visceribus, in quibus vitiosi humores generantur, roboratis, fortiora discutientia adhibenda ex *chamæmelo, radice iridis, aristolochia rotunda, stœchete, ammoniaco, bdellio, opopanace,* & similibus.

CAPVT XLVI.

De Tumoribus particularibus.

Tumores particulares. Fit & aliorum tumorum apud Medicos passim mentio, sed qui vel ad hactenus enumeratos referri possunt, vel inter affectus corporis humani particulares explicati sunt, vt propterea de iis in specie plura addere opus non sit. De tumorib. cerebri egimus, *lib. 1. Practica. part. 1. cap. 28.* de fungis cerebri, *ibid. cap. 26.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 29.* de palpebrarū tumoribus, *ibid. part. 5. sect. 2. cap. 2. 3. 4. & 5.* de ophthalmia, *ibid. cap. 12. & 13.* de vngue oculi, *ibid. cap. 14.* de tunica annatæ, *ibid. cap. 17.* de cancro corneæ, *ibid. cap. 19.* de suggillatione oculor. *ibid. cap. 22.* de encanthide, *ibid. cap. 31.* de aurium inflammatione, *ibid. part. 3. sect. 3. cap. 2.* de cancro narium, *ibid. sect. 4. cap. 2.* de polypo, *ibid. cap. 5.* de labiorum tumoribus, *lib. 2. Pract. part. 1. cap. 1. & 2.* de gingiuarum tumoribus, *ibid. cap. 10.* de oris inflammatione, *ibid. cap. 18.* de gurgulion. inflammatione, *ibid. cap. 11.* de tonsillar. inflāmat. *ibidem cap. 22.* de angina, *ibid. cap. 24.* de strumis in collo, & hydrope gutturis *ibid. cap. 25.* de pulmonis inflammat. *ibid. part. 2. cap. 5.* de tuberculis pulmonum, *ibid. cap. 9.* de mediastini inflammatione, *ibid. cap. 15.* de diaphragmatis tumoribus, *ibid. cap. 14.* de pleuritide, *ibid. cap. 16.* de gibbositate, *ibid. cap. 21.* de inflammatione ventriculi, *libr. 3. part. 1. cap. 12.* de tumoribus frigidis ventriculi, *ibid. cap. 13.* de inflammatione intestinorum, *ibid. part. 2. s. 1. cap. 2.* de tumoribus intestini recti, & in specie de hæmorrhoidibus, condylomatibus, thymis & ficubus, *ibid. cap. 10.* de mesenterii inflammatione, *ibid. part. 3. cap. 4.* de tumoribus omenti, *ibid. cap. 7. & 8.* de lienis inflammatione, *ibid. cap. 5.* de scirrho lienis, *ibid. cap. 6.* de inflammatione epatis, *lib. 3. sect. 1. cap. 4.* de scirrho epatis, *ibid. c. 5.* de hydrope Ascite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap. 3.* de renum inflammatione & tumoribus, *ibid. part. 7. sect. 1. cap. 8. & 9.* de inflammatione vesicæ, *ibid. part. 8. sect. 1. cap. 4.* de tuberculis in meatu vrinario, *ibid. cap. 9.* de testium tumoribus, *ibid. part. 9. sect. 1. cap. 3.* de hernia, & scroti tumoribus, *ibid. cap. 7.* de tuberculis & verrucis penis, *ibid. cap. 9.* de vmbilici inflammatione, *ibid. part. 10. cap. 5.* de musculorum abdominis inflammatione, *ibid. cap. 9.* de pustulis pudendi muliebr. *lib. 4. part. 1. sect. 1. cap. 4.* de vteri condylomatibus, *ibid. cap. 5.* de pudendi verrucis, *ibid. cap. 6.* de cancro vteri, *ibid. cap. 11.* de vteri hydrope, *ibid. sect. 2. cap. 11.* de tumore vteri à sanguine, *ibid. c. 12.* de inflammatione vteri, *ibid. c. 13.* de vteri scirrho, & cancro, *ibid. cap. 14.* de tumoribus testiculorū in feminis, *ibidem cap. 20.* de crusta lactea, achoribus, & fauis, *tract. de morb. infant. part. 1. c. 3.* de tinea, *ibid. cap. 4.* de phthiriasi, *ibid. cap. 5.* de hydrocephalo, *ibid. cap. 6.* de siriasi, *ibidem cap. 7.* de aphthis, *ibidem cap. 15.*

De tumoribus flatulentis egimus etiam in specie libris prioribus. Nimirum *libr. 1. Pract. part. 3. sect. 2. cap. 2.* de inflatione palpebrarum. De inflatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. sect. 1. cap. 11.* de dolore colico, *ibid. part. 2. sect. 2. cap. 4.* de lienis inflatione, *ibid. part. 4. c. 4.* de inflatione epatis, *ibid. part. 6. sect. 1. c. 3.* de tympanite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap. 4.* de hernia ventosa, *ibid. part. 9. sect. 1. cap. 7.* de Satyriasi & Priapismo, *ibid. sect. 2. cap. 3.* de vteri inflatione, *lib. 4. cap. 10.* de capitis inflatione, *tract. de morb. infant. part. 2. cap. 6.*

De tumoribus à partibus mollibus suo loco motis ortis, diximus etiam in specie, & quidem de vueæ procidentia, *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap. 25.* de hernia intestinorum, *lib. 5. part. 2. sect. 1. cap. 6.* de hernia vmbilicali, *ibid. part. 10. cap. 2.* de Vteri procidentia, & hernia vterina, *lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 16. & 17.*

De Atrophia in genere. [¶ Equidem de Atrophia scorbutica suo loco egimus. Cùm verò in genere de magnitudine totius aucta *suprà, cap. 4.* dixerimus, etiam quæ de Atrophia in genere dici possunt, huic loco subiungenda.

Peculiares quædam Atrophiæ species. Cùm corpus, quantum debet, non nutritur, sed ob nutritionem denegatam, imminuitur, in genere quidem atrophia appellari potest. Peculiares tamen atrophiæ species, peculiaria quoque nomina habent. Quæ

ab vlcere pulmonis fit, propriè phthiſis & labes dicitur. A febre hectica maraſmus & marcor nominatur. Quæ ſine his cauſſis accidit, ἰσχνότης & λεπτότης, corporis extenuatio dicitur. Hic Atrophiæ vocabulo in generali ſignificatione vtimur, & eo omnē corporis præter naturam extenuationem, ob nutrimenti defectum, complectemur.

Atrophia in genere quid. Eſt autem Atrophia duplex. Primò totius corporis: deinde partis alicuius, vt brachij, pedis. Atrophia totius, in genere ita ſumpta, eſt corporis totius p. n. extenuatio ob fruſtratam, ſeu denegatam eius nutritionem.

Cauſſa.

Eius cauſſa. De cauſſis Atrophiæ hoc primò notandum, eam quæ totum corpus obſidet, vel ſuo modo ſecundum naturam eſſe, vel præter naturam. Quæ etiam ſecundum naturam, eſt maraſmus ille ſenilis. Nullum enim animalium naſcitur, quod non ſenectuti ſit obnoxium, ac in ſenectute marceſcat & contabeſcat. Verùm cùm Atrophia illa nullâ arte prohiberi poſſit, ſaltem de Atrophia, quæ corporibus quibuſdam præter naturam accidit, dicemus.

1. *Ratione nutrimenti.* Cùm autem duo ad nutritionem concurrant & neceſſaria ſint, nutrimentum, & facultas nutriens; in his duobus etiam cauſſa nutritionis imminutæ, & conſequenter Atrophiæ, quærenda eſt. Alimenti ratione corpus contabeſcit, ob eius vel defectum, vel prauitatem. Si enim tantum, quantum quotidie inſenſibiliter diſcutitur, non iterum aſſumatur, corpus contabeſcit. Si verò in venis quidem ſanguinis ſufficiens copia ſuppetit, is tamen vitioſus eſt: à partibus vel non attrahitur, vel attractus aſſimilari non poteſt. Ob nutrimenti defectum corpus extenuatur & marceſcit, cùm in eius, quę quotidie per inſenſibilem exhalationem diffluit, ſubſtantię locum, non aliud, vel non ſufficiens nutrimentum reponitur. Cùm autem proximum totius corporis nutrimentum ſanguis ſit, ob defectum ſanguis inprimis nutritio læditur. Sanguis autem deficit primò coctionis primæ vitio, cùm chylus, à quo ſanguis generari debet, in ventriculo non ſufficiente quantitate generatur: id quod accidit in ſanis in inedia diuturna; in ægtis verò, quando, ob appetitum deiectum, ægri cibum auerſantur, aut dum, ob morbum, cibo exiguo & parum nutriente aluntur. Quod etiam accidere poteſt, ſi cibus aſſumptus ſeu crudus, ſeu in chylum mutatus, per aluum ſtatim reiicitur, & ad hepar non peruenit. Idem fieri poteſt, ſi, ob quemcunque ventriculi morbum, coctione eius labefactatâ, chylus vel paucus, vel imperfectus generatur. Deinde ſanguificationis læſæ cauſsâ nutritio non fit, cùm hepatis vel lienis vitio ſanguis non bonus generatur. Id quod in cachexia, leucophlegmatia, tympanitide, aſcite, atrophia ſcorbutica, ſcabie diuturna accidit. Cauſſæ autem ſanguificationis ſuo loco, *lib. Practic.* ſunt expoſitæ. Vnde accidit, vt licèt ſufficiens cibi quantitas fuerit aſſumpta, nutritio tamen non fiat; idque rurſum duabus de cauſſis accidit, quia ſc. alimentum nutriendis partibus non apponitur, vel, licèt apponatur, non rectè tamen aſſimilatur. Non apponitur partibus, vel quia chylus in ventriculo non ita elaboratur, vt in bonum ſanguinem mutari poſſit: vel quia, licèt chylus in ventriculo rectè elaboratus ſit; tamen vitio hepatis in bonum ſanguinem non cōuertitur: vel quia, licèt chylus in ventriculo, deinde ſanguis generetur: tamen à cauſſis quibuſdā diſcutitur & abſumitur; quales ſūt minima exercitatio, vigilię, curę, dolores, & morbi, qui colliquāt, diſcutiunt alimētū, vt copioſa per aluū, ſudores, ſanguinis fluxum, euacuatio, item quies immodica, cibi, & medicamenta ſiccantia, febres, potiſſimùm acutæ & malignæ. Partibus verò non rectè aſſimilatur nutrimentum, quia aliquâ vitioſâ qualitate præditum eſt, ob quam partibus rectè aſſimilari non poteſt; & ita fit fruſtrata nutritio ob errorem externum, vel ratione obiecti, quia nimirum ſanguis talis eſt, vt à facultate nutriente vinci & aſſimilari perfectè non poſſit.

Ratione verò facultatis, non fit ſufficiens nutritio, ob caloris natiui & humidi radicalis defectum. Calore enim natiuo natura, vt inſtrumento proximo, in nutriendo vtitur. Idque accidit inprimis ob cordis affectus præter naturam, atque inprimis eius caliditatem & ſiccitatem, ſeu primariò cor laboret, id quod fit in febre hectica; ſeu partium vicinarum vitio, quod in vlcere pulmonis accidit. Cum enim, vt modò dictū, vis altrix calore innato, tanquam præcipuo inſtrumento, in retinendo, concoquendo, agglutinando, & aſſimilando vtatur, calor verò innatus à calore influēte foueatur; ſi temperies cordis ſeſe non rectè habeat, etiam calor ille influens, & per conſequens etiam calor innatus ſeſe nō rectè habet, atque ita non commodum facultatis nutrientis inſtrumentum eſſe poteſt. 2. *Facultatis nutrientis.* Et quod febres hecticæ lentè & ſenſim præſtant, id febres ardentes & colliquantes ſubitò præſtare poſſunt, quarum calore non ſolùm alimentum & ſubſtantia corporis abſumitur & colliquatur, ſed & cordis & totius corporis temperamentum in calidius & ſiccius conuertitur. Idem accidit ob labores nimios, curas, morbos diuturnos, & omnino omnes cauſſas, quæ humidum radicale abſumere, calidumque natiuum debilitare poſſunt.

Accidit autem Atrophia præcipuè in partibus mollioribus, pinguedine, & carne, & quidem pinguedo primò abſumitur, deinde etiam carnes extenuantur. *Subiectum.* Partes verò duriores, vt membranæ, cartilagines, & inprimis oſſa, etſi quoque ita exſiccari poſſint: tamen ita extenuari & imminui non poſſunt, vt inde totum corpus decreſcat. Ideóque etiam extenuatio & atrophia corporis, in iis maximè partibus apparet, in quibus multa eſt pinguedo, & plures maiores ſunt muſculi, vt in oculis, temporibus.

Atrophia particularis. Quæ in partibus accidit Atrophia, varia eſt. Accidit ea priuatim ſæpe in artubus, brachiis, cruribus. Pertinet huc atrophia oculi.

Cauſſa eius, quæ eadem. Cauſſam quod attinet atrophiæ particularis, ſicut atrophiæ totius, cauſſæ vel in aliquo principali viſcere, cuius actio totius corporis nutritioni neceſſaria eſt, conſiſtit; aut certè vniuerſalis eſt, & totum corpus exſiccare poteſt: ita priuatæ alicuius partis atrophia priuatam & ſaltem eam partem attinentem cauſſam habet. Sunt tamen cauſſæ eædem, quę vniuerſalis atrophiæ, nimirum facultatis nutricis imbecillitas, & alimenti defectus. *Nutricis imbecillitas.* Læditur facultas, dum pars refrigeratur, & proprio calore deſtituitur. Hoc enim ſi accidat, neque pars alimentū attrahere, neque retinere, neque alterare, neque aſſimilare poteſt. Refrigeratur autem pars, & calor torpeſcit, non ſolùm ab aere externo, vt & aqua frigida, ſed & ob quietem, in paralyſi, aut ob viarum, per quas ſpiritus influunt, anguſtiam. *Nutrimenti defectus.* Nutrimentum deficit præcipuè ob viarum, per quas affluit, anguſtiam. Idque accidit plerunque à cauſſis externis, cùm venæ quæ ſanguinem parti pro nutrimento aduehunt, comprimuntur ab oſſibus luxatis, aut vicino aliquo tumore & callo, vel cùm venæ nutrimentum aduehentes diſſecantur. Videatur etiam Galeni *liber de Marcore.*

Signa Diagnoſtica.

Sign. Diagnoſtica. Corporis totius, vt & partis alicuius extenuatio viſui patet, vt multis ſignis opus nō ſit. Nam ſi totum corpus valde atrophia laboret, facies contabeſcit, tempora collabuntur, oculorum ſedes caua & profunda redditur, nares acutæ fiunt; qualem faciem quia Hippocrates *in Prognoſtic.* deſcripſit, vulgò Hippocraticam nominant.

nominant. Costæ omnes fiunt conspicuæ, scapulæ & clauiculæ eminent, collum extenuatur, & larynx extuberat: venter collabitur, clunes fiunt flaccidæ, crura, brachia, manus, pedes emaciantur. Quià verò atrophia à plurimis caussis dependet, eæ omnes inquirendæ sunt, vt rectè curatio institui possit. Ideóque inquirendum, an caussæ externæ, inedia curæ, mœstitia, labor nimius, & similes præcesserint. Si tale nihil præcesserit, de caussis internis requirendum, an febris hectica, vel putrida aliqua adsit, vel adfuerit, necnon quomodo ventriculus, lien, hepar, sese habeant, inuestigandum. Ex horum enim viscerum morbis quæ caussa atrophiæ sit, facilè cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quò atrophia est recentior, eò faciliùs curatur; quò verò diuturnior, eò difficiliùs.

2. Vbi humor saltem alimentarius absumptus est, facilis curationis spes est: difficiliùs verò curatur atrophia, in quâ carnis substantia iam absumpta est; adhuc difficiliùs, vbi membranosæ & fibrosæ partes iam exsiccatæ sunt. Imò talis atrophia tam curari nô potest, quàm in senibus curationem non suscipit.

3. Si calor natiuus nondum adeò debilitatus est, quin reparari possit, salutis spes est; cùm caussâ sublatâ, & calore instaurato, corpori nutritio iterũ accidat.

4. Et omninò, quid de curatione sperandum sit, è caussis præcipuè coniectandum. Si enim eæ tolli possint, sanitatis recuperandæ spes est; si non, etiam salutis spes nulla est.

Curatio.

Indicationes & curatio. In genere.

Curationem atrophiæ quod attinet, cùm exsiccatum sit corpus, & pendeat à deficiente nutritione, humectatio indicatur. Humectatur autem corpus, si detur opera, vt alimentum è venis ad omnes corporis partes pertrahatur, attractum verò retineatur, & corpori apponatur. Caussæ verò omnes, seu sint euidentes & externæ, seu internæ, remouendæ sunt. Ideóque si inedia præcesserit, cibus idoneus iterum exhibeatur; si labor nimius, curæ sollicitudo, & similia, illa omnia amouenda. His enim caussis sublatis, & victu idoneo exhibito, corpus facilè instauratur.

In ægris verò, si ob appetitum deiectum, morbúmque aliquem, vel alimentum absumatur, vel facultas debilitetur, eo morbo sublato, ægróque rursum cibum sumente, instauratio corporis sequitur. Quomodo autem morbi ventriculi, hepatis, lienis, pulmonis, & alij curandi, *in Practica Medicina* abũdè ducemus. E quibus etiam hoc patet, frustra, vbi corpus vitiosis humoribus repletum est, soli nutritioni operam dari. *Impura* enim *corpora quantò plus nutries, tantò magis lædes*, vt Hippocrates, 2. *aph.* 10. ait. Nã corrũpuntur etiam boni succi & cibi à prauis humoribus, atque ita cacochymia augetur. Ideóque vitiosi humores primò præparandi & euacuandi sunt. Et omnino in omni atrophiæ curatione, caussæ, à quâ ea pendet, prima ratio habenda est, atque in eius amotione primò laborandũ. Postea quomodo corpus extenuatum per alimenta refici possit, cogitandũ. Quod tamẽ ipsum etiã rectè instituendum. Primò itaq; offerenda alimenta, quæ citò & facilè coquuntur: deinde quæ modicũ nutriunt, quamuis difficiliùs & tardiùs coquantur. Iis, qui nec febre, nec obstructione laborant, nec capite dolẽt, nec hypochondria distenta habent, commodissimè lac exhibetur, inprimis muliebre, deinde ouillum, tertiò vaccinum, addito pauco sacchato, item succi & iuscula carnium, vt perdicum, gallinarum, carpi, veruecinæ, vitulinæ, cum pane, & inprimis iura consummata & instaurantia dicta. Vtiles etiam sunt emulsiones ex amygdalis, hordeo, cum farina tritici. Præcipuè hic vtile est, quod paratur ex pulpa contusa capi, amygdalis, sacchato, lacte, & farina oryzæ. Plurimùm etiam commendant nucem Indicam, huiúsque vnius vsu corpora extenuata pinguefieri scribunt. Vinum in marcore frigido prodest, in torrido verò fugiendum.

Nota de modo refectionis.

In modo verò refectionis & nutritionis obseruandus est *aphorism.* Hip. 7. *sect.* 2. *Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lentè reficienda sunt; quæ verò breui, breuiter.* Nam vt Galenus explicat, quæ breui tempore extenuata sunt corpora, ob humorum & spirituum euacuationem, non ex solidorum colliquatione id perpessa sunt; quæ verò longo tempore extenuata sunt, iis carnes liquescunt, & graciles redduntur etiam aliæ partes, per quas concoctio & distributio, ac sanguificatio in toto corpore perficitur. Quare tantum non poterit concoqui alimentum, quantũ indiget corpus. Ob id talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lentè nominauit Hippocrates. In quibus autem soli humores & spiritus sunt euacuati, in iis celeriùs & pleniùs licet reficere, cùm fundamentum præstet solidarum partium robur.

Diæta.

Post somnum frictiones lenes instituantur, manibus ol. amygdalar. dulc. inunctis. Vtile est & aquæ balneum. Euidenter enim exsiccatos humectat, quod facilè iis, qui sub Sole iter fecerunt, aut aliquo quouis modo sese exercuerunt, & nimis calefacti sunt, vt & qui vigiliis, curis & aliis modis exsiccati sunt, videre licet. Et omnino Galenus pluribus passim de balneis agit, vt nobis, quibus balneorum non magna cura est, nimis curiosus videri possit. Verùm Romanorum in balneis curam hodie multi imitãtur Asiatici, qui omnes suas delicias in balneis ferè constituunt, veterũque hac in re magnificentiam in ædificiis imitantur, luxumque vel superare æmulantur. Ibi enim in balneis habentur omnia, quæ tum ad sanitatem, tum ad voluptatem desiderari possunt. De qua re videatur Prosper Alphinus, *de Medic. Ægyptior. lib.* 3. *cap.* 15. 16. *& seqq. vsque ad finem eius libri.*

Curatio Atrophiæ particularis.

Particularis autem atrophiæ curationem quod attinet, eam diligenter docuit Galenus, *in libr. de offic. Med. cap.* 3. *text.* 12. & 14. *meth. med. cap.* 36. Cùm enim partes priuatæ marcescant & extenuentur ob impeditum alimenti affluxum, calorémque partis languidũ, Medicus operam dare debet, vt parti robur & calorẽ restituat, sanguinísque ad partem affluxum conciter. Robur & calorem parti restituunt membri moderata frictio, motus, & aquæ calidæ perfusio. Eadem quoque sanguinem ad partem alliciunt. Debet autem frictio, & perfusio aquæ calidæ eoúsque continuari, donec rubicundior & tumidior pars fiat, non tamen eò vsque, donec iterum detumescat. Possunt & partes foueri, vel etiam, si earum fert conditio, immergi balneis ex saluia, summitatibus iuniperi, leuistico, lauẽdula, malua, althæa, paratis. Quibus vbi pars fomentata fuerit, postea inungatur oleis vel vnguentis conuenientibus.

Vnguenta.

Vnguenta & emplastra talia multa habentur: ℞. *Vnguenti dialthea, Aregon. Martiati*, an. ℥j. ß. *ol. laurin. spica castorei*, an. ʒ ij. *piperis, pyrethri*, an. ʒ ij. M. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Pingued. human. taxi*, an. q. v. *puln. sabina*, q. s. F. Vnguent.

Vel ℞. *Bdellij, opopanacis*, an. ℥j. Dissoluantur in vino, & colentur. Adde *pingued. porci* ℥iij. *adipis anserin. gallin.* an. ℥j. *ol. oliuar. antiq.* ℥iiij. *terebinthin. ceræ*, an. ℥ j. Misc. super ign. & coq. ad vini consumpt. Tandem adde *puln. mastich. thur. fœnigr.* an. ℥ j. F. Vnguent.

Emplastra.

Potest & tale Emplastrum imponi: ℞. *ceræ, resin. terebinth.* an. ℔ j. Misce super ign. Postea add. *mastich. thur. galban. croci, piperis long. cinnamom. nuc. moschat. macis, caryophyllor. zedoariæ, galangæ, zing. granor.*

granor. paradisi, sem. vrtic. an ℥. ß. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Folior. leuistici rec. summitat. sabinæ, iuniperi,* an. M. ij. *fl. chamamel.* M. ß. *g. iuniper.* ℥ ß. Concisis & contusis affund. *ol. laurin. & liliior.* q. s. vt omnia contegantur, *axungiæ porcinæ* ℥ iij. *vini* ℥ ij. Coq. ad humiditat. consumption. Adde *ol. spica, de bacc. iunip.* an. ʒ j. *puluer. sinapi* ℥ j. *rad. pyrethr.* ʒ iij. *sinapi* ʒ ij. *cera* q. s. F. Linimentum.

Fotus. Quibus pinguia molesta sunt, his hac aquâ membrũ foueri potest: ℞. *Castor.* ʒ j. *piper. long. pyrethri, granor. paradisi.* an. ʒ ij. *coccognidij* seu *vrticæ,* ℥ ß. *erucæ* ʒ j. ß. *baccar. iuniper.* M. j. *saluiæ, menthæ, origani, serpilli, hyperici.* an. M. j. *spir. vini* ℔. iij. Destillentur, vel saltẽ diu, aliquot sc. diebus, stent in infusione. Postea colentur.

Dropax. Post hæc Antiqui quarto quôque die Picationes adhibebant. Erat autem Dropax, seu Picatio, medicamentum ex pice oleo dissolutâ paratum, quo tepido pars extenuata illinitur, ibique retinetur, donec refrigescat. Hinc aufertur, iterúmque adhibetur, idque toties repetitur, donec pars rubescat & turgida fiat. Hinc, picatione ablatâ, membrum ol. amygdal. dulc. vel aliquo adipe inungitur. Vesperi idem repetitur; atque hoc modo tractatur pars tamdiu, donec iterum crassior fiat.

Percussio. Quod nisi picatione obtinebatur, Antiquiqui Græci remedium, quod ἐπίκρουσιν & [illegible] id est, percussionem nominant, vsurpabant. Partem enim gracilem ferulis quibusdam in hunc vsum paratis percutiebant, quoad turgidior & rubra euaderet. Deinde pingui aliquo medicamento illinebant. Nostri ad percussiones illas vtuntur vrticis vrentibus.

PARS II.

De Vlceribus.

CAPVT I.

De Vlceris natura & differentiis.

Tsi vocabulum ἕλκος Vlcus, in genere accipitur, pro omni solutione continui in parte molli, vt apud Galenum, 13. *meth. med. cap. vlt.* videre est, & hoc modo etiam vulnus propriè dictum complectitur; quo modo Celsus, *lib. 5. & 6.* sæpe sine discrimine vulnus & vlcus accipit: tamen propriè & in specie

Vlcus quid propriè? Vlcus dicitur solutio continui cum imminuta magnitudine, in parte molli, à materia erodente ortum habens. Differunt nimirum in eo vulnus & vlcus, quod in vulnere saltem est soluta vnitas, nihil verò necessariò de parte amissum est; in vlcere verò semper aliquid de parte affecta imminutum & amissum est, si non plus, saltem cuticula. Etenim cùm vlcus sit à caussa erodente, fieri non potest, quin aliquid à parte auferatur. Etsi enim interdum in vlcere caro aliqua superflua excrescit: tamen nihilominus cutis, imò ipsa naturalis caro deest; & vlcus illud non est morbus simplex, sed compositus, & cum magnitudine aucta coniunctus. Possuntque cum vlcere varij morbi, intemperies, inflammatio, erysipelas, caro supercrescens, & alij morbi, coniungi, qui tamen ad essentiam vlceris non pertinent, sed tolli possunt, vlcere manente, cuius essentia solùm in solutione continui cum partis affectæ aliqua diminutione consistit

Subiectum. Subiectum vlceris est pars mollis seu carnosa, vocabulo carnis latè accepto, quod nõ solùm carnẽ musculosam, sed eam quoque, qua intestina, vesica, & alia viscera constant, comprehendens. Ad differentiam nimirum cariei, quæ est in ossibus.

Caussa.

Caussa. Caussa proxima est materia quæcunque erodendi vim habet, quæ sub se non solum humores acres in corpore genitos cõprehendit, sed & externas caussas erodendi vim habentes, qualia sunt medicamenta & venena erodentia. Nam falsum est, quod nonnulli vlcera solùm à caussis internis oriri statuunt; cùm experientia doceat, eadem ab externis quoque caussis excitari. Ita teste Galeno, *4. meth. med. cap. 9.* & ipsa experientia notissimũ certè est, ab igne, aqua, oleo, & aliis succis feruidis, in combustionibus nõ vulnera, sed vlcera excitari; quemadmodum & medicamenta ac venena septica & caustica vlcera excitant. Sic venenosi & cõtagiosi vapores vlcera pariũt, quo modo scabiea per contagium scabiem parit, dum scilicet contagium cuti communicatum eam erodit. Eodem modo vapores à pulmonibus phthisicorũ inspiratione hausti pulmones exulcerant, & phthisin per contagium pariunt. Eadem ratione virus & venenum Venereum corpori alicui affricatũ vel communicatum illud inficit atque exulcerat. Neque alicuius momenti est, quod talia vlcera ad vulnera potius reducere conatur Eustachius Rudius. Differentiam enim vulnerum & vlcerum hoc modo confundit, cùm vlcera & vulnera in eo non solùm differant, quod illa cum substantiæ amissione, hæc sine eius amissione fiãt, sed etiam, quod vulnera à caussa incidente, pungente, rumpente, atque contundente fiant; hæc verò à caussa erodente, siue illa sit externa, siue interna. Id quod manifestum est in medicamentis septicis. (Nam quis vlcus esse neget, quod ab esulæ succo excitatur?) A quibus nõ multùm differunt contagiũ in scabie, lue venerea, phthisi. Quamuis enim, quod obiicit Rudius, talia venena etiam humores inficiendi vim habere non negamus, qui corrupti postea vlcera promoueant: tamẽ ipsi illi contagio vis omnis erodẽdi deneganda non est; quãuis postea vbi corruptio humorum in corpore accedit, vlceris incrementum promouetur.

Differentiæ.

Differentiæ. Vlcerum differentiæ aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. Essentiales sunt, quę ab ipsa vlceris forma, subiecto, & caussa efficiente sumuntur. Quæ ab vlceris forma sumũtur, petũtur ab eius figura, magnitudine, & similibus. Alia enim vlcera sunt magna, alia parua, lõga, breuia, lata, angusta: alia recta, obliqua, torta, fistulosa, æqualia, in quibus caro in omnibus partis affectę partibus æqualiter absũta est; inæqualia, in quibus maior carnis pars in hoc loco, minor in illo est ablata. A parte affecta vlcera alia sunt externa, alia interna; alia superficialia, alia profunda: & quidem in hac vel illa parte. Differentiæ à caussis è capite sequẽti, in quo de caussis vlcerum dicetur, patebunt.

Accidentales verò vlcerum differentiæ sunt, quę ab iis, quæ extra vlceris naturam & constitutionem sunt, desumuntur; quales sunt quæ vel ab vlceris situ, vel tempore sumuntur, vt quod quædam recentia sunt, quædam antiqua.

Non immeritò hoc referenda & ea differentia, quæ à caussis accidentalibus, & quæ vlceribus omnibus communes non sunt, sumuntur, vt quod vlcera quædam sunt cum fluxione coniuncta, quædam affluxu carent; quædam sunt pura, quædam sordida, corrodentia, depascentia, & serpentia. Hæ differentiæ enim à caussis pendent. Quò pertinent & differentiæ, quæ ab accidentibus & symptomatibus vlcerum sumuntur, quod scilicet alia sũt doloris expertia, alia cum dolore

coniuncta,

coniuncta, pruriginosa, pungentia, vrentia; alia curatu facilia, alia difficilia & rebellia, Graecis δυσεπούλωτα; alia benigna, alia κακοήθη & maligna. Quo referenda & vlcera Cheironia & Telephia dicta. Praeter has tamen differentias, quae propriae vocari possunt, aliae adhuc dantur impropriae, & vlcerum potius cum aliis morbis complicationes, quàm differentiae, nominandae. Quales differentiae fiunt, quod vlcera quaedam cum dolore, intemperie, phlegmone, callo, gangraena, cancro, vermibus, osse corrupto coniunguntur.

Atque ex his quidem fontibus vlcerum differentiae & distinctiones petuntur. Verùm cù non nulla vlcerum genera è pluribus fontibus petuntur, ne sine methodo de vlceribus agamus, satis commodè hoc ordine de vlceribus doctrina tractari potest: si nimirum primò dicatur de vlcere simplici, seu in genere considerato; Secundò de vlcere cum intemperie; Tertiò, de vlcere cum humorum affluxu; Quartò, de vlcere sordido; Quintò, de vlcere cum tumoribus; Sextò, de carne excrescente & luxuriante; Septimò, de vlcere liuido & calloso; Octauò de vlcere inuoluto & fistula; Nonò, de vlcere cum vermibus; Decimò, de vlcere cum ossium carie; Vndecimò, de vlceribus dysepulotis, malignis, Telephiis, Cheironiis, Phagedaena; Duodecimò, de dolore cum vlcere; Decimotertiò, de tibiarum & aliarum partium vlceribus. Quibus Decimoquartò addemus de ambustionibus; & Decimoquintò de Gangraena & Sphacelo doctrinam.

CAPVT II.

De Vlcere simplici.

PRimo ergo loco agemus de vlcere simplici, & quas vlcus in genere consideratum caussas habeat, quaeque eius secundum formam suam, caussas, & locum affectum sint differentiae: quibus signis vlcus eiusq; essentiales differentiae cognoscantur: quid de curatione praedicendum sit; & quid vlcus in genere indicet, quamque curandi rationem requirat.

Caussa.

Caussa. Caussam proximam vlceris esse materiam corrodendi vi praeditam, seu in corpore genitam, seu corpori extra aduenientem, capite praeced. diximus.

Illa autem vel in corpore generatur, vel extra illi obuenit. Prioris generis sunt humores quicunque acres & erodendi vi praediti in corpore geniti. Generatur autem iste humor vel extra partem affectam, vel in ipsa parte affecta. Extra partem affectam generatur humor biliosus, pituita salsa, serum salsum, nitrosum & acre, atra bilis. Hi enim si in corpore sint geniti, & ad partem aliquam confluant, eam erodere & exulcerare possunt. Quibus autem de caussis tales humores in corpore generentur, *lib. 2. Instit. de caus. morbor.* & alibi diximus. Fluunt autem ad partem affectam, vel per attractionem, vel per expulsionem, quorum vtrúque, quibus de caussis fiat, supra, *part. 1. cap. 5 de Inflammatione*, dictum. Et inprimis ex interno humorum vitio tempore verno vlcera varia, vt & ex intempestiuis exercitationibus oriri solent. Si enim, vt Galenus, *3. aph. 20.* scribit, tempus vernum impurum corpus susceperit, tale quiddam vere contingit, quod in exercitationibus fieri videmus. Etenim quamuis ex se fiat saluberrimae: attamen si hominem vel pituita, vel flaua bile, vel atra, vel etiã ipso sanguine plenum, volueris ad exercitationem perducere, ei aut comitialem, aut apoplexiam, aut, si non haec, vasis in pulmone ruptionem, aut acutissimam febrem exercitatione efficies. Quibus verò purgationis humorum in profundo latentium loco exercitatio imperata fuerit, ea ad cutem cacochymiam, id est prauorum humorum copiam euocans & spargens, vlcera & scabiem excitat. Nam & hoc innuit Hippocrates, cum dicit, Impurgatum si exerceas, vlcera exorientur. Sic sanè verno tempore aëris ambientis calor humores fundens euocat ad cutem pessimili exercitationum effectu. Nec verò exercitationem effectis solùm, sed ipsius etiam naturae operibus similia sũt veris effecta. Illius siquidem partes sunt, tum occultam illam toto corpore perspirationem efficere, qua corporis excernuntur superuacanea, tũ etiã per morbos variis modis corpus expurgate. Haec Galenus. In ipsa verò parte acrimoniam acquirunt humores, ob aliquam eius intemperiem, & hoc modo cum pus ipsum, coctione & mora in parte acrius euadit, & quidem eò acrius, quo humor, è quo generatur, acrior est; tum sanguis, qui à parte affecta corrumpitur & putrescit.

Caussae verò extra corpori aduenientes sunt medicamenta septica & caustica. Imò nec ipsum ignem actualem hinc excludo: cùm eschara relicta ad vlcera potius, quàm vulnera pertineat. Referendum huc & contagium, quo modo vapores è phthisicorum pulmonibus exhalantes ab aliis inspiratione attracti pulmones exulcerant, phthisinque excitant; & sordes atque inquinamenta scabiosorum, leprosorum, & lue Venerea laborantium, cuti communicata, eam exulcerant ac simile vitium generant. Non rectè verò inter caussas proximas & immediatas refertur illa attritio, quae fit in intertrigine, & attritione à calceis. Ab attritione enim solùm humor attrahitur, qui cutẽ postea erodit, aut vesicam in ea excitat. Quae autem specialium vlcerum speciales caussae sint, suo loco postea dicetur, vbi suae cuiusq; vlceris caussae explicabuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Vlcera externa visui & tactui patent, nec signis, quibus cognoscantur, opus habent. Interna verò, cùm saepe lateant, cognoscuntur specillo, si ad ea via detur, tactu, vel ab excrementis, dolore, actione laesa. Excrementa enim partem affectam indicant, & si per quẽcunque corporis meatum, seu anum, seu vesicam, seu nares, seu aures, pus aut aut sanies effluat, vel vomitu aut tussi & sputo reiiciatur, vlcus aliquod intus latere indicio est. In qua autem parte lateat, doloris proprietas & situs, ac partis laesae signum est, pulsans alteriae. Situs doloris similiter ipsam partem exulceratam manifestabit. Si in parte exulcerata sensus vel motus laesus fuerit, neruosae partis affectae indicium est. Si mordicatio à sumpto cibo sentiatur, ventriculum exulceratum esse indicatur. Caussae etiam exteroe hîc signa suppeditant. Si quis cantharides hauserit, vesicam exulceratam esse; si medicamentum, vel quid vrens, vt aquam fortem biberit, fauces & ventriculum exulceratum esse, indicio est. Vide *Instiut. lib. 3. part. 2. cap. 4.*

An vlcus magnũ vel paruum, rectum vel obliquũ, vel alterius figurae sit, vt & reliquae similes differentiae, in externis vlceribus visu & specillo cognoscuntur. In internis verò facilè cognosci non possunt. An tamen vlcus magnum vel paruum sit, puris copia docebit, quae in magno vlcere maior est, in paruo minor.

Caussas quod attinet, & quidem internas, si ab humorum affluxu vlcus originem habeat, signa cacochymiae vel in toto, vel vitiosae epatis, lienis, aut alterius visceris constitutionis aderunt. Quae si absint, & cõtra intemperies & imbecillitas partis affectae adsit, in ipsa parte affecta caussam vlceris generatam fuisse indicio est. Qui autem humor vlcus efficiat, an bilis, an pituita salsa, an serosus humor, an atra bilis, è cuiusque vlceris signis, & inprimis pure ac sanie, quae effluit, vt & colore vlceris ac dolore, punctione, mordica-

tione patefiet;& docebunt id signa specialiū vlcerum.

Externæ verò caussæ ex relatione ægri cognoscuntur,qui docebit,an ab acri & erodente medicamēto, aut veneno,vel ipso etiam igne læsus fuerit,an cum aliquo vlceribus contagiosis laborante conuersatus & ab eo infectus fuerit.

Vlcerum tempora etiam sua signa habent. Dum n. sanies a puris,cruda,& tenuis copiosior primùm effluit,principiū est,quod & ipsum tamen sensu,tactu,& visu,vt & ex caussis vlcerum cū externis tum internis præsentibus,& sequentibus symptomatibus , dolore, pruritu deprehenditur.Vbi pus postea & sanies melius coqui incipit,eiusque copia minuitur,incrementū est.In statu pus optimū est,& in declinatione maximè minuitur.Eadem tempora tamen etiam ex dolore,pruritu,actionibusque læsis cognoscuntur ,quæ si augeantur,vlcus augeri;si remittant, & omnia ad naturalem statum redeant,vlcus imminui & in declinatione esse indicant.Quod ipsum & visus & tactus in partibus externis docebunt. Specialium verò vlcerum signa suis locis postea proponentur.

Prognostica.

Prognostica. 5. Quid de curatione vlceris sperandum sit,ex ipsius vlceris magnitudine ac grauitate,& partis affectę conditione cognoscitur.

2.Nam si vlcus saltem cutem occupat,& superficiale est , faciliùs & breuiori tempore curatur. Quanto verò profundius est, & quo pars,quę afficitur,cute nobilior est,eò difficiliùs curatur,

3.Ob id vlcera,quę in extremitatibus musculorum sunt,periculosiora sunt , quàm quæ in musculorum medio.

4.Hac ipsa de caussa periculosiora sunt vlcera,quę in parte nobili sunt , & ad partem nobilem , vt & neruum,venam,arteriam,pertingunt.Et omnino interiora exterioribus magis periculosa sunt.

5.Vlcera,quæ partem principem ,aut principi vicinam in consensum trahere possunt,sæpe ægro mortem afferunt.

6.Faciliùs curantur vlcera , ad quæ medicamenta, quæ adhibenda sunt,faciliùs pertingunt , iisque faciliùs adhærent:difficiliùs verò curantur,quibus medicamenta rectè applicari non possunt , & quibus non facilè adhærent.

7.Difficulter curantur vlcera in partibus , quæ naturaliter multis humiditatibus & excrementis scatēt.

8.Vt & ea,quæ sensum exquisitum habent,& partes sensu exquisito præditas in consensū trahere possunt.

9.Sicut & illa,quæ ab aëre externo vel aliis de caussis necessariò alterantur.

10. Periculosa etiam & diuturna sunt vlcera , in quibus ossium caries metuenda est.

11.Vlcus magnum , cæteris paribus,difficiliùs curatur,quàm paruum. In vlcere enim magno multæ partes aëri externo obiiciuntur , & subiectæ partes, venæ,arteriæ,nerui,magis læduntur. Item angusta & oblonga vlcera facilè,rotunda difficilius curantur.

12. Si corpus purum sit, & viscera præcipua bene constituta,ipsaque pars affecta aliàs rectè sese habeat, de facili vlceris curatione spes est. Contrà si corpus sit cacochymicū,viscera præcipua malè affecta,& pars exulcerata malè affecta,difficilem curationem , & vlcus diuturnum futurum,meritò conicitur.

13.Hinc vlcera,quæ aliis morbis succedunt , plerumque difficulter curātur,cùm natura vitiosos humores qui in corpore sunt,ad partem exteroam depellat & transmittat.

14.Vt & quæ ad viriditatem vel nigredinem tendunt;cùm partis affectæ colorem debilem & pæne extinctum id significet.Et morituris paulò ante mortē vlcus pallidum,liuens & aridum apparet,propter caloris natiui exstinctionem.

15.Vbi post longum saniei prauæ fluxum pus bonum apparere incipit, bonam sanitatis recuperandæ spem præbet,signumque est,& naturæ robur sese iam colligere,& materiam in melius mutari.

16.Et omnino ipsum pus,quid de Vlceris curatione sperandum sit,indicium suppeditat. Si enim pus, quod quotidie excernitur,bonum sit,facilis curationis spem præbet:malum verò pus contrarium significat.Pus enim bonum & humorum,è quibus generatur,bonam conditionem,& partis affectæ robur significat.Malum vero contrarium indicat.Pus autem bonum mediæ est inter crassum & tenue consistentiæ, album,læuc,æquale,ac quàm minimè fœtidum. Malum verò est,quod valde tenue,& fluidum est,pallidū, liuidum,feculentum,mali odoris.

17Sanies & ipsa,quæ humor est pure tenuior ,& aquosior,ex vlceribus , vt & vulneribus quandoque effluēs,quid de curatione sperandū sit,indicat. Sanies enim multa,tenuis nimis,pallida,liuida,nigra,mali odoris,& quæ cutem vicinam erodit,vlcus difficile curatu indicat.Si verò sanies sit mediocriter crassa ,non multa , subrubra, aut subalbida , faciliùs curari vlcus indicat.

18.Si vlcera annua fiāt,aut diuturniora , os abscedere necessariū est,& cicatrices cauas fieri. Hippocrates,*6.aph.45*.Si enim Medicus ex arte curationem vlceris instituat,nihilque necessarium intermittat,nihilominus vlcus longo tempore nō curetur,aut cicatrice obductum recrudescat,in osse corrupto caussam, cur vlcus nō sanetur,esse significat:assiduus quoque excrementorum in vlcere diuturno generatorum affluxus,os subiectum facilè corrumpere potest.Ob partis enim diuturno vlcere obsessę intemperiē,& os abscedens, vlceris cauitas non repleri , nec satis carnis excrescere potest,vnde cicatrix caua efficitur.

19.Si vlcus ,postquam carne impletum est , ipsique cicatrix induci debet , recrudescit,metus est,ne in fistulam abeat.

20.Vlcera,quæ sunt in pedibus & manibus , glandularum sub axillis vel inguinibus inflammationes & tumores in corporibus plethoricis & cacochymicis accersere interdū solent.Defluxuram enim ad vlcus in manu vel pede materiam,ipsæ etiam laxiores & imbecilles prius recipiunt & imbibunt.

21.Vlcera crurum plerumque difficilia curatu sunt, inprimis si lienis vitio foueantur. Tūm enim crassi & melancholici humores & vlcus affluentes eius curationem impediunt.

22.Vlcera diuturna & inueterata non sine periculo curātur,nisi corpus diligenter purgetur,& victus ratio bona obseruetur;cuius rei exemplum habet Guil. Fabricius,*centur.3.obs.39*.de quodam viro,cui cùm vlcus inueteratū in crure sinistro ab Empirico *ἀμαθῶς* curatum fuisset,post menses aliquot pleuritide in sinistro latere correptus , atque inde mortuus est , & morbo durāte talia exspuit,qualia antea ex vlcere effluere solebāt.De pure etiam ex vlcere in brachio per vrinam euacuato,videatur Ambros.Pareus,*lib.17.c.51*.

Reliqua prognostica in specialibus vlcerum differentiis tradentur.

Indicationes.

Cùm vlceris essentia in soluta vnitate,& magnitudine partis affectæ imminuta consistat:soluta vnitas vnionē;id,quod amisšū & imminutū est,sui instaurationem indicat.Vlcus nimirum vt vlcus replendum carne,& vniendum,ac cicatrice claudendum. Quādo verò vlcus cum caussa coniungitur,quæ vel vlcus ab initio excitauit,vel eius,sine quo nō,in curatione rationē obtinet,caussa primò remouēda. Partis verò affectæ temperiē,vt & sanguinem affluentem, bene se habere

habere oportet. Si verò vitium aliquod in his sit, id corrigendum, de quo postea in specialibus vlcerum differentiis dicetur.

Si itaque humor, qui vlcus excitauit, adhuc adsit, is euacuādus. In omni enim affectu, in quo caussa adhuc præsens est, à caussæ remotione curatio inchoanda. Deinde, quia in principio sāguinis aliquid extra propria vasa excidit, imò sæpe cum eo alii humores vitiosi in corpore eò fluunt, oe quod in poris partium hæret, putrescat, & inflammationem pariat, sanguis is concoquendus, & in bonum pus mutandus. Vnde etiam Galenus, *libro de totius morbi temporib. cap.* 3. vlcera sua tempora habere scribit, & in principio saniem tenuem, incoctam, & aquosam excerni, quæ in augmento coctionis beneficio crassior fit, & in statu tandem in pus bonū & album mutatur. Ac propterea in principio vlceris concoquentibus, quæ vlgò digestiua appellant, opus est. Sordes præterea, quæ in vlcere generari solent, cùm eius curationem impediant, abstergendæ. Vbi vlcus mundum fuerit, cauitas carne replenda. Tandem vlcus cicatrice claudendum.

Partium tamen affectarum etiam habenda ratio. In vlceribus enim partium externarum, ærugo, æs vstum, vitriolum, antimonium, & similia locum habent, quæ non admittuntur in partibus internis. Si etiam pars ita comparata sit, vt aliis rebus transitum præbeat, qualis est gula, medicamenta ita paranda sunt, vt parti adhæreant. Partes exquisito sensu præditæ acria medicamenta non ferunt, quæ ea, quæ sensum hebetiorem habent, sustinent. de quibus passim in vlceribus particularibus dicetur.

Quomodo autem vlcus carne repleatur, docet Galenus, 3. *meth. med. cap.* 3. Ad carnis nimirum generationem necessaria est Efficiens, & Materia. Efficiens Natura est, quæ vti in toto corpore, ita etiam in singulis partibus necessarium alimentum attrahit, retinet, cōcoquit, apponit, assimilat. Materia est sanguis purus & sincerus, qui ex cibo & potu generatur. Verùm quia in omni coctione duplex excrementum generatur, vnum tenuius, quod insensibiliter exhalat, vel per sudorem discutitur, alterum crassius: id etiam in carnis in vlcere generatione accidit, & si in parte relinquātur, eam humectabunt & carnis generationem impedient. Ideoque excrementa hæc in vlcere abstergenda & siccanda sunt. Atque id est, quod vulgò ex Galeno, 3. *meth. med. cap.* 4 & 4. *meth. med. c.* 5. ac aliis locis passim dicitur, omne vlcus exsiccationem requirere. Et Hippocrates, *in princip. lib. de vlcerib.* scribit: *Quod siccum est, ad sanum: quod madet, ad vitiatum propitius accedit.* Et sic vlceris curatio naturæ opus est, quæ ex affluente sanguine carnem amissam instaurat, & vlceri repleto cicatricem inducit. Medicus saltem impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstaculo sunt, remouet, dum excrementa abstergit, & exsiccat; & dum hoc facit, carnem generare & cicatricem inducere dicitur.

Curatio.

Curatio. Principio ergo, si corpus sit plethoricum vel cacochymicum, sanguinis copia imminuenda, vel corpus euacuandum, ne humores ad partem affectam amplius fluant. Simul quoque victus ratio bona instituatur, ne praui humores in corpore generentur. Rerum etiam reliquarum nō naturalium ea ratio instituatur, ne vlceri aliquid incommodi afferatur.

Deinde cùm vix fieri queat, quin in poris partis ex venis sanguinis effusi & humorum aliquid hæreat, vt illud coquatur & in pus mutetur, digestiua seu suppurantia medicamenta vsurpanda, quæ in corporibus mollioribus mitiora esse debent, qualia parantur ex oleo rosar. & vitellis ouor. in minùs mollioribus ex *terebinthina, oleo ouorum, rosarum, mastichin. vitell. ouor.* in siccioribus *ex resina terebinthina*, vel *abietina, puln. thuris, sem. lini, fœngraci, pingued. gallinæ.*

Deinde abstergentia vsurpanda. Sæpe tamen accidit, vt vno medicamento duobus scopis satisfacere, & coquere scilicet & abstergere possimus. Vnde tum miscenda sunt suppurantia cum detergentibus, atque ita suppurantia fiunt calidiora & scciora, quàm aliàs solent. In mistione tamen hac temporum habenda ratio; cùm in principio suppurantia, in fine detergentia prævalere debeant. Et quidem tutius est, statim à principio abstergentia cum suppurantibus miscere, quàm solis suppurantibus vti. Natura enim nūquam otiosa est, sed in principio etiam ad carnis generationem sese accingit & excrementa segregat quæ propterea abstergenda sunt: neque facilè solis suppurantibus vtendum, cùm facilè fieri possit, vt eorū vsu vlcus humidū & sordidū reddatur. Quę forsan caussa fuit, quod Galenus suppurantiū in vlcerū curatione mentionem nō facit. Ideoque cōmodissimè suppurantibus, seu digestiuis dictis addūtur statim thus, resina terebinthina, & abietina, oleū mastichinū, succus apii, & similia.

Talia autem medicamenta variè pro variorum corporum constitutione parari possunt. In corpore molli & humido tale fiat.

℞ *ol. rosacei* Vnc. j. *terebinth.* Drach. ij. *vitell. oui.* j. Misc.

Siccius est sequens.

℞ *ol. mastich. terebin. ana* Vnc. ß. *oui vitell* j. Misc.

Adhuc fortius.

℞ *resina abietina* Vnc. j. *ol. rosacei* Drach vj. *puln. thuris* Drach. j Misc.

Si maiore abstersione opus sit,

℞ *mellis rosac.* Vnc j. *terebinth.* Vnc ß. *succi apii* Vnc j. *puln thuris, farina hordei, ana* q. s Misc.

Vlcere mundato Sarcotica vsurpanda, de quorum facultate, *in Institutionib. lib.* 5. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 9. dictū. Sūt autem ea triplicis ordinis. In primo ordine est *farina hordei, fœnigraci, fabarum, thus, manna thuris.* In secundo ordine est, *resina terebinthina, abietina, laricea, mel despumatum, mel rosatum, aloe, farina lupinorum, orobi, pompholyx.* In tertio ordine est *farina erui, mel crudum, rad. aristolochia, iridis, myrrha,* ♄, *chalcitis.*

E compositis *vnguentum Basilicum maius & minus Galeni, vnguent. aureum, de tutia, de matrisylua* De emplastro, quod ex hydrelæo & argenti spuma præparatur, videatur Galenus 1. *de comp. med. s. gen. cap.* 6.

Vel ℞ *myrrha, aloes, ana* Vnc. ß. *thuris* Vnc. j. *mastich.* Vnc. ß. *gummi elemi* Drach. ij *terebinth* Vnc. j. *colophon.* Vnc. ß. *ol.* q. s. F s. a. Vnguentum.

Ex his ergo, eliget Medicus, quæ cuique corporis constitutioni conueniunt: siquidem corpus, quo est humidius, minùs siccātia, & abstergentia; contra verò siccus, valentiùs siccantia requirit.

Frigidioribus quoque anni temporibus paulò calidiora, calidioribus minùs calida vsurpanda. Si enim imbecilliora, quam par est, medicamenta applicentur; saniei magna copia in vlcere colligitur, & caro mollis ac flaccida generatur. Si vero validiora & nimis siccantia adhibeantur, vlcus aridum redditur, labia eius rubicunda euadunt, caro consumitur, sanguinolenta quandoque excernuntur, & mordicatio quædam in parte percipitur. Si verò pars exulcerata & sicca redditur, sicut naturaliter esse solet, & ex vlcere neque sanies, neque pus effluat, bonusque color in carne appareat, medicamenti sarcotici commodi signum est.

Forma medicamenti ipsius etiam hic attenda videtur. Vel enim liquida & humida, vel sicca applicari solent. In corporibus duris & siccis, & vbi caro durior generanda, pulueres sarcotici, qui vlceri insperguntur, commodissimi sunt.

Vt ℞ *thuris* Vnc. ß *sang. dracon. colophon. ana* Drach. ij. F. puluis.

Vel ℞ *thuris* Vnc. ß. *aloes* Drach. ij. *sang. dracon. sarcocolla ana* Drach. j. F. puluis.

Si verò corpora sint molliora, humidis vtimur De linimentorum tamen & vnguentorum præparatione

obscurandū,ne nimis sint mollia. Talia enim à calore partis liquantur,& facilè diffluunt. Ideoque si vlcera non sint profundiora,(in talibus enim,quæ eò penetrare possunt,requiruntur) sed in superficie corporis hæreant,medicamentis crassiore consistentia præditis vtendum. Præterea vnguenta omnis humida propter oleosam naturam emolliunt, & carnem nimis laxam & subiectæ dissimilem, præsertim in corporibus siccis,generant.

Vbi vlcus carne repletum fuerit,cicatrice claudendum,cutis seu eius loco cicatrix generanda, eiusque beneficio continuitas soluta vnienda. Vt verò in carne generãda natura est opifex,materiam sanguis suppeditat:ita etiam in cute generanda idem accidit. Medicus saltem impedimenta per medicamenta remouet. Quod verò vulgò docetur,materiam,ex qua fit cicatrix,esse carnem, quæ ita ope medicamentorum alteranda,& siccantium ac adstringentium vsu densanda sit,vt cuti similis euadat; si de principali agente intelligitur, falsum est. Vt enim vis σαρκοποιητικὴ in carne solùm carnem generat, & amissam instaurat; ita solùm vis cutifica,vt sic dicam, in cute cutem generat. Vnde nunquam vllius epulotici vsu, vel solo sarcoticorum vsu, in medio vlcere cicatrix producitur,sed ex vicina cute circa vlceris labia oriri incipit, & sensim extenditur, donec tandem tota caro cicatrice obtegatur. Hinc etiam vlcera non tarò absque vllo Epuloticorum vsu ad cicatricem perducuntur. Epuloticorum tamen vsu natura adiuuari potest. Si enim soli naturæ actio hæc permittatur,tardè cicatrix generabitur;non,vt Fallopius putat, quod caro, ex qua cicatrix generanda fit,tam humida sit,vt à natura partis cutaneæ non possit siccari:sed quod vis cutifica in cute vicina non possit sanguinem affluentem, qui est humidus,nisi tardè,in cutem,substantiam scilicet siccam,mutare, quod facilius præstabit adiuta à medicamentis epuloticis, quæ vim siccandi habent. Qualia autem sint Epulotica medicamenta,qualesque facultates habeant,docet Galenus,*4.meth.med.cap.4.& 5.& 4.de compos.med.sec.gen.cap.1*. Dictumque est ea de re etiam *in Institutionib.lib.5.part.1.sect.1.cap.9*. Quanto autem cutis siccior est carne,tanto etiam epulotica sarcoticis sicciora esse debent. In actiuis verò cùm calida,tùm frigida esse possunt.

Sunt autem Epulotica etiam trium generum, mitia,mediocria,& fortiora. Mitia sunt,*cadmia lota, cortex thuris,aloe, cyperi radix, plumbum vstum & lotum*. Composita,*vnguentum de lithargyro,de minio, de cerussa, diapompholygos,ceratum de minio*. Mediocria, *fl. rosar.rubr. balaustia,galla immatura,malicorium,bolus Armenus, terra Lemnia ac sigillata,myrobalani, sanguis draconis, minium plumbum*. E compositis, *vnguentum de tutia, diapompholygos,emplastrum diapalma, gryseum,de lapide calaminari*. Fortiora sunt, *chalcitis,sarcocolla, alumen scissile,æs vstum, æris squamma*. E compositis sunt, *vnguentum de tutia, ceratum de bolo Armeno*, In iis verò eligendis,& vlceris constitutio, & corporis natura considerãda. Accidit enim,vt vlcera, quæ cùm essent sordida, nihil mordicationis à medicamentis percipiebant,postea pura reddita ab iis mordeantur. Quapropter tunc,& cùm vlcus planè purum est,à valentioribus abstersoriis ad mitiora deueniendum:sicut rursum in sordidis ad magis abstergentia transeundum, nisi ex mordicatione sordida facta fuerint. Hoc ipsum enim interdum Medicis imponere solet, vt ad abstersorium valentius se conferant; vnde iterū vlcus erosum & sordidum apparet,carne medicamento colliquata ipsum fœdante. Nam in prauam saniem degenerat caro colliquata. Itaque diligenter perpendere oportet,vtrum vlcus carne, quæ subest, exesa ac colliquescente sordidum euaserit, an quia medicamẽtum sordibus auferendis aptum requirat, impositum autem tale non sit. Indicat autem vlceris maior facta cauitas,tum oræ robentiores calidioresque, cum medicamenti acrimonia sordidius redditur. Deinde considerandum, an constitutio corporis sit mollis & humida,an verò sicca. Molli enim mitiora,sicciori fortiora applicanda.

Vsurpanda vero Epulotica, vt Galenus, *3. meth. med cap.5* docet,quando vlcus carne non omnino repletum fuerit,sed adhuc parum deest. Etenim cùm natura nunquam sit otiosa, sed etiam tum cùm cicatricem producere incipit, simul caro adhuc incrementum sumat,si Epulotica tum demum adhibeantur,cū vlcus iam carne planè repletum esset,metuendum, ne antequam cicatrix absoluatur,interim caro adhuc incrementum sumat,& ita cicatrix eminentior fiat. Cùm enim cutis nervosa sit substantia, non ita regenerari potest,vt caro, sed loco eius fimile quid cuti generatur,quod cicatricem appellamus.

Notandum & hoc,medicamenta epulotica, & actu & potestate siccandi vi prædita esse debere; ideoque emplastra ad cicatricem inducendam cōmodissima est. Gabriel Fallopius,*lib.de Vlcerib.c. 13.* hoc *vnguentum* proponit,quod *de tutia magistrale* nominat,& optimum inter omnia,quæ ipse viderit,esse scribit.

℞. *ol.rosac.omphacini ana* Vnc.vj.*myrt.in.vnguenti populei,ana* Vnc.iij.*fol plantagin.solani hortens.ana* M ij.

Incisis herbis omnia misceantur per octo dies, & quotidie agitentur. Hoc facto colentur;, & colaturæ adde *ceræ* Vnc iiij. Misce super igne, donec liquescat: postea baculo misce,& cùm tepidum est, adde *lithargyri auri* vel *argenti* Vnc. vj.*cerussa* Vnc. ij.*tutiæ prep.* Drach.ij.*plumbi vsti* Drach.vj.*æris vsti rubri* Drach. iij. *camphoræ* Drach.iß.

Ducantur in mortario per duas horas.

Puluis Epuloticus.

℞. *rad.tormentill.*ꝫ *terræ,aristoloch.rotunda, cupularum glandium,testar.ouor.com' vst.thuris, sanguin. draconis ana* Vnc.ß.*lapidis calaminaris* Drach.j. *lithargyri* Drach. ij. F.puluis.

Vtile est & sequens Emplastrum sæpissimè à me probatum.

℞. *vnguenti diapompholygos,empl.diapalma, gryssei ana* Vnc.j.*gummielemi* Drach.ij.*sacch.* ℈ Scrup.j. *ceræ* parū. F.Emplastrum.

CAPVT III.

De Vlcere cum intemperie.

VErùm sæpe accidit, vt vlcus non sit solitarium & purum,sed alij p.n.affectus ipsi coniungantur, vnde etiam curatio variatur. Itaque de hisce vlceribus in specie agendum.

Et primò quidem sæpe intemperies cum vlcere coniungitur,quod cùm accidit, curatio vlceris impeditur. Cùm enim caussa efficiens curationis vlceris sit natura partis, & materia sanguis: si pars intemperata sit,neutrum sese rectè habere potest; nec vlcus carne impleri,nec cicatrice claudi potest, nisi caro subiecta naturaliter sese habeat,vt Galenus, *3. meth. med cap.8.* docet. *Vlcus cum intemperie.*

Quæ autem intemperierum sibi differentiæ, *in Institutionib.lib.2.part.1.cap.3.* dictum,quæ etiam hîc locum habent, potestq; cum vlcere concurrere intemperies calida,frigida,humida,sicca;calida humida; calida sicca;frigida humida; frigida sicca. Et quidem potest esse intemperies vel cū vel sine materia. Verùm de intemperie cum materia dicitur capitibus sequentibus. Hoc itaque de intemperie sine materia saltē agemus.

Caussa.

Talis autem intemperies vel ante vlceris exortum adfuit,vel ipso vlcerationis tēpore excitata fuit. Quæ autem intemperierum sint caussæ,eidem *loco allegato* dictum. *Caussa.*

dictum. Quæ vt vlceribus applicemos; intemperies calida in vlceribos excitatur ab aëre calido, fasciarum & inuolucrorum nimia copia, medicamentis oimis calidis. Frigida contra ab aëre frigido, si vlcus fasciis & inoolucris contra externi aëris frigiditatem non satis muniatur, vt & à medicamentis frigidis. Humidam iotemperiem inducunt aër ambiens homidus, vnde in nonnollis locis aër vlceribus valde inimicus est, affluxus humorum, de quo capite sequenti. Siccam aër siccus, medicameota nimis siccantia & alimenti penuria. Compositarum iotemperierum compositæ caussæ suot.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Calidæ intemperiei signa suot, quod caussæ calefacientes præcesserint, & quod non solùm labia, sed & ipsa caro vlceris rubicuodior apparet, atque ipse æger calorem in vlcere percipit, quem plerumqoe dolor sequitur; frigida medicamenta applicata iuuane, calida nocent; vlceris excrementa acria suot, & mordicaot.

Frigidam imtemperiem caussæ frigefacientes præcesserunt, io ea labia vlceris ad albedioem vel liuiditatem deflectunt, & mollia soot, atque vlceri calida vtilia, frigida noxia sunt.

Si intemperies sit humida, caussæ humectantes præcesserunt, caro mollis, flaccida apparet, & aliquãdo nimium excrescit; excrementa vlceris sunt multa, siccantia iuuant, humectantia nocent.

Sicca tãdem iotemperies ex eo cogooscitur, quod caussæ exsiccantes præcesserunt, labia vlceris sicca & squalida ac dura apparent; excrementa vlceris sunt pauca vel nulla. Humectantia sunt vtilia, siccantia noceot.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cum, vt Galenus, 4. *meth. med. cap.* 1. docet, temperatam caroem subiectam ad vlcera sananda prorsus esse oporteat, ægrè sanabilia vlcera euadunt propter partis subiectæ iotemperiem.

2. Vlcera cum iotemperie calida, frigida, humida; non ita difficulter curantur. Vna enim opera, & eodem tempore iisdémque medicamentis & intemperiei occurrere, & vlcus curare possumos.

3. Vlcera verò cum intemperie sicca curata sunt difficilima; quoniam, posthabita vlceris aliquaodiu cura, soli iotemperici auertendæ Medicum ioteotum esse oportet.

Curatio.

Curatio. Intemperies alterationem per contraria indicat. Curatio tameo ita instituenda, vt vlcus, quantum fieri potest, non oegligatur. Si tameo vtrique simul succurri non possit, ei, quod magis vrget, magis intentum esse oportet. Cùm autem iotemperies caussæ ratiooem habeat, & ea præscote vlcos curari oó possit: intemperies prius tollenda, nisi voa opera intemperies tolli, & vlcus sanari possit. Si intemperies sit cum materia, etiam vniuersalibus opus est, de quibos *cap. seq.* dicetur.

Intemperiei calida curatio. Iotemperiem verò sine materia, de qua hoc capite agimus, quod attinet, & quidem calidam, calida refrigerantia indicat, mitiora vel valentiora, pro excessu caloris. Et quamois vlcus siccantia medicamenta requirit: quia tamen ipsa caliditas etiam humores absumendo vlcus sicciòs reddit, mitioribus siccantibus vtendum. Eadem tamen simul adstriogendi vi prædita sint, vt fluxio, quam calor facilè excitare solet, iohibeatur. Præterea cùm calor dolorem parere soleat, simul vim dolorem mitigandi, aut certè nullam facultatem, quæ dolorem excitet, obtioeãt, ideóque siccandi & abstergendi facultate careant. Quãpropter vtilia sunt medicamenta ex *succo & aqua rosacea, plantaginis, endiuiæ, aceto, santalo, bolo Armeno, solano, plumbo, vsto, cadmia, sacchare* ħ, *ol. rosaceo, terebinthina aq. plantag. sæpius lota* Vel adhibeatur *vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, de cerussa, de solano, santalinum album.*

Vt ℞. *ol. rosac terebinth. aq. rosf. vel plantag. sæpius lota ana* Vnc. j. *farinæ hordei* q. s.

F. Linimentum,

Vel ℞. *plumbi vsti, pompholygos lotorum ana* Drach. iß. *ol. ros. viol. ana* Vnc. iß. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

Medicamenta autem refrigerantia non solùm ipsi vlceri, sed etiam partibus circumiacentibus & vicinis imponi poterunt. Ideóque iis nõ solùm vnguẽta dicta illiniri, sed & fascia *posca*, vel *succo plãtaginis, lactucæ, aut solani*, vel *decocto ex myrto, corticibus granatorum, balaustiorum, santalo, plantagine, bolo Armeno*, & similibus cum vioo austero parato madefacta imponi:

Intemperie calida ablata, vlcus, vt solet, sarcoticis curandum: quæ tamen mioùs calida & sicca esse debent, ne calida intemperies reuocetur.

Frigida vlceris iotemperies calefacientia requirit, qualia sunt *oleum hyperici, nardinum, irinum, chamæmelinum, rutaceum, anethinum, sirupus & mel rosatum, resina abietina, laricea, spiritus vini, ceratum de betonica*. Et quidem linimeota & vngueota ex his parata ipsi vlceri imponuntur. Extra verò & partibus vicinis imponantur fomenta ex *decocto saluiæ, hyssopi, absinthij, origani, rutæ, menthæ, fol. lauri, fl. chamæmeli*, parata cum vino generoso; vel eædem inongantur calidis modò dictis, aot *ceratum de betonica* imponatur. *Frigida.*

Intemperies sicca homectantia requirit. Vtilis est hîc aqua tepida, si ea vlcus, vel potius vlceris vicinæ partes perfundantur aut fomententur. Quanquam enim Hippocrates, *in lib. de vlceribus*, docet, quod vlcera vniuersa humectare non oportet, oisi vino; & addat: siccum sano esse propius, humidum non sano; & Galenus, 3. *meth. med. cap.* 4. & 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 6. scribit, nullum humectans vlceribus coouenire, minimè verò aquam: tamen hæc omnino intelligeoda sunt de vlcere, quatenus vlcus, cui oullo modo humectantia vtilia sunt. Si verò intemperies sicca, quæ curationem impedit, vlceri coniungatur, neglecta ad tempus quasi vlceris curatione, siccæ iotemperiei occurrendoμ, donec parti affectæ pristina inperies restituatur. *Sicca.*

Humida tandem intemperies siccantia indicat. Et quia aliàs vlcus siccantia requirit, sarcotica fortiora, quàm in vlcere simplici, vsurpanda: qualia sunt *radices cyperi, marrubiũ, spuma argenti, plumbũ vstũ, chalcitis, ferri squama, æris squama*, & his similia, è quibus pro intemperiei magnitudine idonea cuique vlceri medicamenta paranda. Quò enim vlcus humidus, eò fortiùs exsiccantia requiruntur: contrà si minùs humidum sit, mitiora exsiccantia adhibenda; quod fit, *oleo, resina, cera* addita. Quò enim plus horum medicamẽtis exsiccantibos additur, eò magis eorum vis retunditur: qoò minus, eò magis eorum vis integra manet: Lauari verò prius potest vlcus ad sordes detergendas vino, vel posca, in qoibos adstriogeotia & siccantia, vt *rad. cyperi, hypericũ, absinthiũ, rosæ, betonica, saluia* cosint: postea ex dictis medicamentis aliquid inspergi, vel ex iis cum oleo & cera voguentum parari, quod sine calefactione soper lioameotum exteodi possit, (Græci ἔμμοτον vocant) atque hoic tandem emplastrum aliquod durius vel ceratum impooi. Composita & Emplastra habet Galenus, 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 13. Modus autẽ humectationis sit, vt vbi pars rubescere attollique incipit, à perfusioue desistas. Si enim vltra cootiouetur, quod attractum est, dissipabitur. Modus autem, quo aqua tepida parti applica- *Humida.*

tur, triplex est, fitque fotu, perfusione, balneo. Fotus fit spongia, panno, stupa, aut gossipio. Modusque hic maximè commodus est. Perfusio autem & balneum ita commodè non adhibentur. Vtilius quoque est, si hydrelæo tepido pars foueatur, quàm aqua, imprimis tempore hiberno. Etsi enim aqua tepida actuali calore calefaciat: tamen post fotum partem refrigerat, simulque calorē dissipat, quod prohibet oleum admistum, lentore suo poros cutis obstruendo. Post fotum aliquod Cataplasma humectandi vi præditū imponatur.

Vt ℞. *fol. maluæ ad mollitiem coctor.* Vnc. ß. *farinæ hordei, tritici ana* Drach. ij. *amygd. d. contusar.* Drach. iß. *mellis cocti* Drach. j. *croci*, Scrup. ß. *pingued. porci* q. s. M. in mortario.

F. Cataplasma.

Vel oleo dicta pars foueatur. Vel fiat vnguentum ex *succi maluæ* part. j. *o ei dulc.* part. ij. *ceræ alb.* q. s.

Si verò vlcus siccum sit, & pars atrophia laboret, neque aquæ perfusio sufficiat, danda opera primò, vt æger boni & multi succi cibis, & qui facilè distribuūtur, alatur, vt alimentum parti affectæ abundè suppetat; deinde si opus sit, etiam dropacibus & aliis modis ad partem trahatur.

Intemperie ablata sarcoticis vtendum, & quidem minùs siccantibus, ne pars affecta in intemperiem siccam relabatur, vt docet Galenus, *4. meth. med. cap.* 1. Ideoque Sarcoticis pulueribus pinguedines & olea quædam ac cera admisceri debent.

Vt ℞. *thuris, mastich. ana* Drach. j. *terebinth.* Vnc j. *ol. r. sac.* Vnc. iß. *ceræ* p. s.

F. Vnguentum.

CAPVT IV.

De Vlcere cum humorum affluxu.

Vlcus cum affluxu humorum.

VErùm rarò intemperies sola vlceri accidit, sed plerumque ea intemperies est cum materia & humorum affluxu.

Quot autem caussæ sint affluxus humorum, suprà, *part. 1. cap. 1. de tumoribus in genere*, dictum. Nimirum ad partem exulceratam humores confluunt vel à toto corpore, aut à parte aliqua vitiosos humores generāte, dum natura, vel copia, vel qualitate humoris, stimulata eos expellit, & in partem exulceratā deponit; vel dum pars ob dolorem aut calorem humores attrahit; vel dum ad partem loco inferiore positam humores sua sponte defluunt, aut aliàs ad partem imbecillem & ignobilem mouentur: quæ omnia, quibus modis accidant, *alleg. loco* dictum.

Ex affluxu humorum ad partem vlceratam excrementorum varietas prouenit. Galenus, *in lib. de totius morbi temporibus*, hæc excrementa diuidit in saniem & pus. Celsus quoque *lib. 5. c. 26.* prætee sanguinem omnibus notum, etiam saniem & pus ex vulneribus & vlceribus exire statuit, scribitq; *quod sanies sit sanguine tenuior, variè crassa, & glutinosa, & colorata. Pus crassissimum, albissimumq; glutinosius & sanguine & sanie. Exit*, inquit, *sanguis ex vulnere recenti, aut iam sanescente. Sanies est inter vtrumque tempus. Pus ex vlcere iam ad sanitatem spectante. Rursus & sanies & pus quasdam species Græcis nominibus distinctas habent. Est enim quadam sanies, quæ vel ἰχὼρ, vel meliceria nominatur. Est pus, quod ἐλαιῶδες appellatur. Ἰχὼρ tenuis, subalbidus, ex malo vlcere exit, maximeque vbi neruo læso inflammatio secuta est. Meliceria crassior & glutinosior, subalbida, mellique albo subsimilis fertur. Hac quoque ex malis vlceribus, vbi nerui circa articulos læsi sunt, & inter hæc loca maximè, ex genibus, ἐλαιῶδες tenue, subalbidum, quasi vnctum colore atque pinguedine, oleo albo non dissimile, adparet in magnis vlceribus sanescentibus.* Alij tamen aliter his nominibus vtuntur. Si tamen propriè loqui velimus, Pus, Græcis πύον, est illud vlceris excrementum, quod ex sanguine vel carne concocta aut liquata ortum habet, & apparet in vlceribus aliis excrementis vacantibus, vel iam ab excrementis aliis mundatis. Reliqua excrementa omnia, quæ ab aliis humoribus proueniūt, etsi ichoris seu saniei nomine comprehendi possint: plerique tamen saniem & sordes distinguunt, saniemque, quam nonnulli virus quoque appellant, excrementa tenuia & aquosa, sordes verò excrementa crassiora nominant; vt ita ex tenui excremento vlcus humidum, ex crasso sordidum reddatur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Vlcera cum humorum affluxu cognoscuntur primò ex tumore, qui non solùm in labiis, sed & vicinis partibus apparet. Deinde ex dolore, qui, si præcipuè neruosæ partes afficiuntur, ægro molestus est. Tertiò, è copia excrementorum, quæ maior, quàm pro magnitudine vlceris esse solet. Tandem etiam, licet omnia, quæ ad curationem necessaria sunt, adhibeantur, sanatu difficilia sunt; cùm humores affluentes curationem impediant.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnia, vt modò dictum, vlcera cum affluxu humorum difficulter curantur; cum ex humorum affluxu vlcus humidum reddatur, incrementum sumat, intumescat, dolorque excitetur.

2. Quò affluxus humorum maior, qui affluit, deterior est, eò vlcus difficilius curatur.

Curatio.

Curatio.

Principio ergo cùm vlcus curari non possit, nisi fluxio tollatur, fluxio ipsa eiusque caussæ tollendæ, & proinde siue in toto siue vitio eparis aut lienis humor vitiosus generetur, eius generatio prohibenda, humórque, qui affluit, conuenienti modo præparandus & euacuandus; de qua re alibi sæpius dictū. Deinde, ne humor ad partem affectam confluat, reuellendus, intercipiendus, repellendus. Inter reuulsoria auxilia imprimis locum habent fonticuli in parte contraria excitati, qui humorem, qui ad partem affectam confluit, alio loco euacuant. Et hi fonticuli sæpe necessarij sunt in vlceribus diuturnis. Cùm enim natura iam diu adsueuerit humores vitiosos per partem exulceratam euacuare, si vlcus planè claudatur, & aliquid humorum vitiosorum cumuletur, facilè fieri potest, vt in venas regurgitet, & in nobiliorem aliquam partem ruat, quod fonticulo præcaueri potest.

Intercipiunt verò Defensiua dicta quæ supra partem exulceratam in parte sana versus vasorum radicem, in locis vbi venæ maiores & magis conspicuæ sunt, imponuntur, quæ vasa, per quæ humor affluit, constringunt, humorem retrò pellunt; & parantur è siccis & adstringentibus, *bolo Armeno, sang. dracon. fl. ros. rubr. balaustiis, cortic. granat. myrto, alumine cum albumine oui, ol. myrtino, rosaceo, posca, vino austero, aquis adstringentibus*: è quibus Cataplasmata vel alia medicamenta parantur.

Ipsi verò parti affectæ repellentia apponenda, vt humores, qui in vasis partis affectæ adhuc fluctuant, repellantur. Ideóque pars exulcerata vel ei vicinæ abluendæ *aqua aluminosa, aqua vel decocto plantaginis, rosar. balaustior. radic. cyperi, pentaphylli*, & similium, vicinæ verò inungendæ *vnguento de bolo*. Medio verò vlceris puluis exiccans imponendus, è *lithargyro, tutia, plumbo, corallis, bolo Armeno, chalcitide, vnguentum album Rhasis, diapompholygos*. Summa, sarcotica hic debent esse fortiora, quàm in vlcere simplici & fluxione

ne non tentato, vt humorē in partis poris hærentem exficcent, citra mordicationem tamen, ne dolor excitetur.

Vt ♃. *terebinth.* Vnc. j. *sebi taurini* Vnc. ß. *plumbi vsti* Vnc. j. *tutiæ præp.* Vnc. ß. Misc.

Si tamen materia sit cruda & mordax, aliquid thuris ad coctionem humoris promouendam addendum.

De forma medicamentorum hoc obseruandum, ne sint consistentia humida, non oleosa & pinguia; cùm partem magis laxent & humectent, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 6. & 4. *de compos. med. sec. gen. c.* 1. & 13. docet. Non tamen in eodem medicamentorum genere semper persistendum. Sæpe enim accidit, vt quod semel atque iterum profuit, postea, humore aliquo modo exficcato, amplius vtile non sit, sed mordicationem excitet, atque ideo tum medicamentum mutandum, & mitius adhibendum.

Postquam vlcus carne repletum fuerit, epuloticis tandem cicatrix inducenda.

Guido, *tractat.* 4. *cap.* 2. laminam plumbi tenuem perforatam talibus vlceribus imponit. In laminam enim plumbum redactum refrigerat, & in talibus vtile est, si commoda ligatura accedat, quæ humorem ex parte affecta exprimit, eiusque in partem exulceratam influxum prohibet.

CAPVT V.

De Vlcere sordido, putrido, & corrosiuo.

Vlcus sordidum. VLcera humida & cum affluxu humorum plerumque sordida, Græcis ῥυπαρὰ dicta, fiunt, si nimirum illud crassum & mucosum excrementum, quod in specie sordes appellant, effluat; & putrida, si idem grauem & cadauerosum odorem expiret. Sordida enim & putrida vlcera, vt Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 3. ait, saltem secundum magis & minus differunt. Si enim excrementa vlceris simpliciter crassa & sordida sint, sordidum vlcus dicitur; si verò etiam putredinem concipiant, vt subiectam carnem & partes molliores putrefaciant & corrumpant, vt inde graueolens vapor expiret, vlcus putridum dicitur.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius vlceris proximæ sunt humores praui, maligni, & calorem extraneum ac humidum, putredinemque concipientes. Et quidem hi vel aliunde ad partem affectam confluunt, vel in ipsa parte tales euadunt, ob partis intemperiem, vel debilitatem, vsum intempestiuum humidorum & vnctuosorum ac emplasticorum medicamentorum, debiliter exficcantia adhibita, & omissa, quæ requirebantur, siccantia. Contra tamen etiam vlcera redduntur sordida ob abstergentia fortiora, quæ sanam carnem colliquant.

Interdum humor tantam acrimoniam acquirit, vt non solùm partem exulceratam, sed & vicinam sanam erodat, atque indies latius serpat, quæ vlcera corrosiua, serpentia, & depascentia nominantur.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Vlcera sordida visu facilè agnoscuntur; cùm sordes quædam copiosæ, viscidæ in iis appareant, caro flaccida & mollis reddatur, & sæpe nimis excrescat. Si putredo accedat, fœtor grauis & cadauerosus percipitur. Si vlcus corrosiuum & serpens sit, pruritus & dolor percipitur, & vlcus continuò maius euadit.

Caussarum signa quod attinet, si à toto corpore vel parte aliqua humores affluant, id è signis *capite præcedente* propositis apparet. Si pars sit debilis & intemperata, id etiam è suis signis cognoscitur & viuidus partis color non apparet. Si à medicamento debili vlcus sordidum factum fuerit, vlcus albidum apparet, & albedo illa sicut tela quædam totum vlcus ambit. Contra si vlcus à fortiore abstergente sordidum factum fuerit, vlcus cauum magis efficitur, & rubicundius indies euadit, & pus subtile, paucum ac calidum effluit.

Prognostica.

1. Si ob sordium copiam & crassitiem transpiratio impediatur, partis corruptio sequitur, & ex sordido vlcere postea depascens & putridum euadit. Prognostica.

2. Si putredo in vlcere augeatur, tandem gangræna & sphacelus sequitur.

Curatio.

In sordidis & putridis vlceribus primò victus ratione opus est, & corpus ab omnibus prauis & vitiosis humoribus purgandum. Ipsis verò detergentia medicamenta adhibenda, qualia sunt *mulsa, aqua salsa*, & quæ parantur ex *succo apij, absinthij, farina hordei, orobi, myrrha, melle rosato.* Imprimis verò *spiritus vini* in putridis vlceribus detergendis & mundandis egregiè prodest, qui propterea reliquis medicamentis admiscendus. Curatio.

Vt ♃. *ligni Guaiaci, cortic. eiusd. ana* Vnc. j. *rad. aristol. long. centaur. min. absinth. agrimon. ana* M j. *cortic. thuris, myrrhæ ana* Vnc. ß.

Coq. omnia in *s. q. vini.*

Col. adde *mellis despumati* Vnc. iiij. *spir. vini* Vnc. j. Misc.

Vel ♃. *rad. aristol. longa* Vnc. j. *absinth. centaur. min. agrimon. ana* M ß.

Coq. in *vino.*

Col. adde *farinæ orobi* Vnc. ß. *pulv. myrrh.* Drach. ij. *mellis ros. col.* Vnc. ij. *spirit. vini* Vnc. j *terebinth.* q. s.

F. Linimentum.

Si saltem ex vnctuosorum & oleaginosorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, & nulla grauior sorditiei caussa adsit, leniora abstergentia sufficiunt. Siccioribus enim medicamentis adhibitis, vlcus facilè mundatur.

Si ex validiorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, mitiora imponenda, vt *vnguentum diapompholygos.* Fortiora sunt *vnguentum Apostolorum, Ægyptiacum.*

Vel ♃. *decocti hordei* ℔ j. *mellis ros. col.* Vnc. ij. Misc.

Vel ♃. *terebinth. mell. ros. ana* Vnc. ß. *farinæ hord. orobi, myrrhæ ana* Drach. j. *pulu. rad. ireos* Drach. ß. Misc.

Vel ♃. *succi apij, absinth. ana* Vnc. j. *farinæ hordei, orobi ana* Drach. j. *terebinth.* Vnc. j. *myrrhæ* Drach. ij. *mellis* Vnc. j. Misc.

Vel ♃. *agrimoniæ, centaur. min. ana* M. ß.

Coq. in *vino.*

Colaturæ adde *succi apij* Vnc. ij. *mellis ros. col.* Vnc. j. *farinæ hord. orobi ana* Drach. 1ß. *terebinth. spir. vini lotæ* Vnc. ij. Misce.

F. Linimentum.

Si putridum sit vlcus, abluendum *oxycrato, lixiuio, muria*, ac imponenda medicamenta ex *farina orobi, rad. aristoloch. longa, scillæ* in vino coctis & cū *melle* mistis.

Cauum verò vlcus, sordidum & putridum *vnguento de bolo Armeno*, vel alio refrigerante inungendum, ne ex calidorum medicamentorum vsu & mordicatione humorum affluxus concitetur.

Si putredo maior fiat, metuendumque, ne pars ipsa corrumpatur, medicamenta fortiora, quæ in

capi

capite de gangrana & sphacelo proponentur, vsurpanda.

Si vlcus corrosiuum sit, & partes sanæ etiam corrodantur, quod corruptum est, auferendum, vel incisione, vel cauterio seu actuali, seu potentiali, donec ad sanam carnem peruentum sit, & viuum à corrupto separetur. Verùm de hisce infra plura de *phagedæna & gangrana ac sphacelo* dicentur.

CAPVT. VI.

De Vlcere cum tumoribus

Vlcus cum tumore. EX affluxu humorum ad partem vlceratam non solùm intemperies generatur, sed & tumores sæpe occidunt.

Caussæ.

Caussa. Nulla verò alia horum tumorum caussa est, quàm quæ antea *de vlcere cum affluxu humorum*, & supra, *part. 1. de tumoribus*, explicata est. Pro diuersitate autem humorum affluentium varij tumores excitantur, inflammatio, erysipelas, œdema, cancer. Qui autem humores hos tumores excitent, supra, *de tumoribus*, dictum.

Signa.

Signa. Qualis etiam tumor sit, & quid periculi portendat, ex allegatis locis patet; neque ea, quæ ibi dicta sunt, hic repetere opus est.

Curatio.

Curatio. Curandi ratio etiam ibi tradita est; quæ ita tamen hîc instituenda est, ne vlcus negligatur. Si ergo vel sanguis copia peccet, vel vitiosi humores in corpore abundent, ii primò euacuandi sunt. Deinde ipsius partis affectæ habenda est ratio. Postea loco affecto applicanda medicamenta, quæ humorem tumoris caussam vel discutiant, vel in pus mutent.

Itaque in inflammatione primùm applicandum Cataplasma ex *malis cidoniis* coctis cum *myrti* puluere, vel ex coctis *lentibus* cum *farina hordei* & *cortic. granator.* ac *rosis rubris*. In augmento addantur *fl. chamamel. farina fabar.* In statu, *malua, althaa, farina sem. lini, fœnugraci*.

Vt ℞. *farina hordei*, Vnc. ij. *pulu. fl. chamamel.* Vnc. j. *farina sem. lini, fœnugr. ana* Drach. vi.

F. Cataplasma.

Si tumor ad superficiem tendat, adiuuanda suppuratio cataplasmate ex *malua, althaa, sem. lini, fœnugr. triticis*, & aliis maturantibus.

Vt ℞. *malua, althaa ana* M i.

Coq. in aq. ad mollitiem & contundantur,

Contusis adde *farina sem. lini. fœnugraci ana* Vnc. j. *tritici* Vnc. ß. *pingued. suilla, ol. rosac. ana* Vnc. j. Misc.

Si erysipelas coniungatur, extra & in vicinis locis ea medicamenta imponenda, quæ de erysipelate supra, *part. 1. cap. 7. p.* oposuimus. Vtiliter hîc imponitur partibus externis *aq. flor. sambuci, & solani*. Hoc saltem addimus, interdum accidere, vt in erysipelate, si non rectè curetur, & poros obstruentia, ne humor dissipari possit, intempestiue adhibeantur, aut humorum nimius affluxus fiat, pustulæ interdum, imo maiores vesicæ in parte affecta excitentur, è quibus ruptis sanies aquosa effluit, parsque postea exulceratur, & nisi rectè tractetur, affectus in diuturna & cacoethe vlcera, præsertim in cruribus, imò in gangrænam sæpe degenerat. Quod si accidat, refrigerantibus, siccantibus & adstringentibus opus est.

Vt ℞. *fol. plantag.* M j. *fl. rosʃ. rubr.* M ß.

Coq. ad mollitiem & contundantur.

Contusis & per setaceum traiectis adde *farina hordei* Vnc. iß. *pulu. balaustior.* Vnc. ß.

Cum *ol. ros.*

F. Cataplasma.

Inprimis hîc vtile est *vnguentum diapompholygos*, cui si libet aliquid adhuc *sacch.* ♄ addere licet.

Si tumor sit frigidus, tale Cataplasma imponi potest.

℞. *fol. malua, althaa, ana* M j.

Coq. in *lixiuio ad mollitiem* & contundantur.

Adde *pulu. rad. althaa* Vnc. j. *fl. chamameli* Drach. x. *ol. lil. albor.* q. s.

F. Cataplasma.

Si cancer vlceri accedat, nulla alia cura adhiberi potest, quàm quæ de cancro vlcerato tradita est.

Reliqua quæ de his dici possunt, petantur è *parte 1. de tumoribus.*

CAPVT VII.

De Carne in vlceribus excrescente & luxuriante.

Carnis excrescentia in vlceribus. NOn rarò accidit, vt in vlceribus caro luxuriet, & nimis, quàm par est, excrescat, quod malum ὑπερσάρκωσις nominatur; quod vbi accidit, impedimento est, ne vlcus cicatrice claudi possit.

Caussa. Accidit autem hoc vel ob abundantiam sanguinis ad partem affectam confluentis, vel ob sarcotica nimis debilia, & minùs, quàm par est, exsiccantia, adhibita. Prius si accidat, caro ipsa sese rectè habet, & saltem copiosior est. Ex posteriore causa si proueniat caro nimia, ipsa caro non solida, sed laxa & spongiosa est.

Curatio. Curationem quod attinet, prius si accidat, inedia ægro imperanda, & siccantia imponenda. Si ab sarcoticorum & detergentium nimis debilium vsu caro luxuriare incipiat, valenter detergentia, cicatricem inducentia, & si opus sit, etiam septica vsurpanda. Talia sunt *spongia vsta, sicca linamenta* imposita, *cortex thuris, galla, aloe, tutia, alumen vstum*. Et quidem in pedum digitis, quando ex vnguium excrescentium compressione caro luxuriare incipit, vt sine dolore nec calceos induere, nec incedere homo possit, solùm *alumen vstum* inspersum carnem illam tollit. Fortiora sunt *ærugo, chalcitis, ☿ pracipitatus, & ☿♎tus*. Ideoque vbi minore exsiccatione opus est, imponantur linamenta sicca, vel hoc decocto imbuta.

℞. *gallarum, cortic. thuris, mastich. ana* Drach. j. *fl. rosʃ. rubr. balaustior. ruta ana* M ß. *aluminis* Drach. ij.

Coq. in *vino*.

Vel ℞. *gallar. cortic. granat. spongia combusta ana*...

F. puluis inspergendus.

Inprimis vtilis est hæc aqua viridis, quæ carni luxurianti illita, vel per linamenta imposita, eam sine dolore tollit, & cicatricem generat.

Aqua viridis. ℞. *aluminis crudi, virid. aris ana* Drach. ij.

Coq. in *vini* Vnc. xviij. ad quartæ partis consumtionem.

Coletur; deinde

℞. *camphora* Drach. j.

Soluatur in *spir. vini* Vnc. j. & priori adde

Fortiora sunt hæc.

℞. *aq. plantag. rosar. ana* Vnc. v. ☿♎ Drach. j.

Bulliant & colentur per linteum crassius. In colatura madefiant linamenta concerpta, vel pannus lineus, iterumque exsiccetur, & vsui seruetur.

Vel ℞.

Vel ℞. *gallar. balaustior. ana* Drach. j. *sang. dracon. cerussæ, aruginis ana* Drach. ß. *alumin. vstæ, thuris, myrrhæ ana* Drach. j. F. puluis.

CAPVT VIII.

De Vlcere liuido & calloso.

Vlcus calloſum. INterdum accidit, vt vlceris labia fiant dura, callosa, & liuida. Fit autem hoc à nimis siccantibus, vel aëris externi refrigeratione, vel humorum calidorum affluxu.

Quacunque autem de caussa id accidat, vlcus curari non potest, nec cicatrice claudi, nisi durities illa tollatur, & pars vlcerata ad naturalem statum reducatur. Itaque si durities sit minor, emollientia & discutientia vsurpanda, ex *mucilag. sem. lini, fœngraci, ol. amygd. d. lumbricor. pingued. gallinæ, anatis.*

Vt. ℞. *mucilag. sem. althææ, fœngr. ana* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. j. *ol. amygd. d. lil. alb. ana.* Drach. iij. *ceræ* q. s.
F. Vngu. molle.

Vtile est & *emplastrum diachylon simplex.*

Si verò durities maior fuerit, & medicamentis emollientibus ac discutientibus non cedat, qua ratione curandum sit tale vlcus, docet Galenus, dum 4. *meth. cap.* 2. ita scribit: *Cùm labra tantùm vlceris decolorata duravè plusculum fuerint, excidenda ea sunt ad sanam vsque carnem. Cùm verò amplius progressus eiusmodi affectus est, deliberatio incidit, excidendum ne omne id sit, quod præter naturam visitur, an spacio potius curandum. Proculque dubio est, ægri animum hoc casu consulendum esse; alij enim longiori tempore curari citra sectionem malunt, aliqui quiduis subire, dummodo citius sanentur, sunt parati.* Citissimè enim imò tutissimè talia vlcera sanātur, si caro dura & liuida conueniente instrumento vsque ad sanam exscindatur. Nā & dolor breuior est, nec parti vlla praua qualitas, vt fit erodentibus medicamentis, inducitur. Commodè etiam durities eiusmodi cauterio actuali absumitur.

Si verò æger nec incisionem, nec vstionem ferre velit, caro dura erodentibus medicamentis absumenda, quæ alibi sunt proposita. Vtilis est & *aqua viridis* præced. capite descripta, & puluis *ibidem* traditus. Fortius est *oleum* ⊖ *li.*

In partibus tamen neruosis cautè fortioribus medicamentis vtendum: vicinis verò partibus, ne dolor excitetur, & nouus affluxus fiat, defensiua medicamenta applicanda.

Si labia vlceris sint liuida & nigra, scarificanda sunt, & sanguis vitiosus extrahendus: postea spongia sicca imponenda, & tandem medicamenta exsiccantia, vt *Aqua viridis*, vel *puluis* capite præcedente descriptus, aut simile medicamentum.

CAPVT IX.

De Vlceribus sinuosis.

Vlcus ſinuoſum. SI pus ac sanies diu in apostemate vel abscessu cōtineatur, atque acris sit, aut ob moram talis euadat, cuniculos quasi agit, & Sinum, Græcis κόλπον dictum, efformat. De sinibus autem quia supra, *parte* 1. *c.* 6. dictum, actum hîc agere opus non est. Pauca saltem adhuc monebimus. Primum est, non solùm vlcera sinuosa fieri, sed etiam sæpe vulneribus vlcera sinuosa succedere; quod inprimis Cheirurgorum negligentia accidit, & quidem non tardè in crutibus. Si n. in locis eiusmodi, vbi maiores musculi sunt, vulnus non ita deligetur, vt per vulneris orificium pus expellatur, pondere suo secundum ductum musculorum descendit, & cuniculos agit, inprimis si diutius retentum acrius euadat. Atque in tali sinu, cùm pus omne ligatura versus superius orificium vix pelli possit, necessarium est, sinum in parte inferiore aperire, quo facto & puri exitu parato, talia vulnera postea facilè sanantur.

Ideoque secundò notandum, ne vel in vulneribus vel vlceribus fistulæ generentur, ligatura expressiua vtendum esse, quæ scilicet à vulneris vel vlceris fundo incipiat, & in eius orificio desinat, ita tamen, vt quantò propius ad orificium accedit, tantò laxior sit.

Tertiò & hoc monendum, cùm talia vlcera sinuosa plerumque sordida euadunt, vtiliter spiritum vini admisceri, qui maximam vim eiusmodi vlcera mundandi & detergendi habet. Felicem periculosi sinuosi vlceris curationem habet Franciscus Valleriola, *obseruat. lib.* 5. *obseruat.* 1. & aliam *ibid. obseru.* 7. quæ ibi videatur. Medicamenta tamen (nam ob multas rationes sectionem instituere noluit) quibus vsus est, apponere liber. *Primum*, inquit, *post vniuersalia & totius habita ratione ad procurationem vlceris venientes, quoniam & sordidum, & cauum, & sinuosum erat, detersione & impletione indigebat: at quoniam impleri cauitas nequit, non prius deterso vlcere, detergendum prius vlcus fuit. Neque enim impleri aut agglutinari vlcus potest, nisi purum sit, vt Galenus ait. Ad mundificandum itaque ichores ac sordes, quorum onustum vlcus erat, variis processimus auxilia à debilioribus ad fortiora progressi.*

℞. *decoctionis hordei integri* ℔ ij. *mellis rosat. col.* Vnc. iiij.

Misce, fiat iniectio intra vlcus per syphonem rectum: absque mordicatione detergit & eluit vlceris ichores. Verùm cùm & crassa sanies sordida multa iaceret, maiore detersione nobis opus habere visum est. Itaque hoc altero fortiore vsi sumus, nempe Ægyptiaco vnguento præfato admixto, adiecta portiuncula aquæ vitæ, nempe Vnc. ij. *Interdum & post dies aliquot, vbi hoc siccando decocto vsi essemus, nec satis pro voto detersio procederet, hac iniectione nobili & efficaci vtendum censuimus.*

℞. *ligni sancti subtilissimè puluerisati, corticis eiusd. ana* Vnc. ij. *aristol. long. centaur. minor. absinth. agrimon. caudæ equinæ, fol. oleæ, myrti, pimpinellæ, consolidæ maior. an.* M j. *cortic. eburis, myrrhæ, sarcocollæ ana* Vnc. ß. *vini rubri odoriferi* ℔ iij. *mellis despumati* Vnc. iiij.

Fiat omnium decoctio: ex cuius colatura fiat iniectio intra vlcus, addendo hora iniectionis aquæ vitæ ol. Vnc. j. *pro qualibet vice: vbi id animaduersione dignum & obseruatione visum est, aquam vitæ cum præfato decocto potentissimam esse & efficacissimam in detergendis sordidis vlceribus sinuosis, iisdemque exsiccandis, & ad glutinationem promouendis. Quin si cum præfato decocto adiiciantur aquæ vitæ opt. libræ duæ, & in alembico vitreo in M. B. destilletur, mirabilem inde elici liquorem ad vlcera sordida tum glutinanda: quod crebro experimento nobis exploratum est. Mira namque profectò aquæ vitæ vis est in detergendis vlceribus & glutinandis, præsertim neruosarum partium, vt diuturna obseruatione nobis est comprobatum, vt qua nihil est præstantius. Cùm verò carnem regenerare vellemus in hoc vlcere, altera hac iniectione vsi sumus, cuius est vis & modicè detergere, & carne cauitatem implere, vnde sarcotica dici meritò potest.*

℞. *fol. plantag.* M ij. *agrimon. herbæ Roberti, fol. pentaphylli ana* M j. *summitat. absinth.* num iij. *consolidæ vtriusque, caudæ equinæ, ceterach, hyperici ana* M. ß. *betonicæ* M j.

F. decoctio in aqua: in fine coctionis adde vini rubei adstringentis ℔. ij. *ros. rubr. fol. myrti, hordei integri ana* p. ij.

De colatura cape ℔ iiij. *quibus adde farinæ fabar.* Vnc. j. *orobi* Vnc. ß. *thuris, mastich. sarcocollæ, resinæ pini ana* Vnc. j. *myrrhæ, aristol. rotund. ana* Drach. vj. *rad. Fl.* Vnc. ß. *mellis rosf. col.* Vnc. iiij.

Misc. & ex hoc liquore fiat iniectio intra vlcus, detergit

cum-

enim commodè, & carnem generat, vt ex ingredientium natura intuerí licet, & docuit euentus. Hoc sequente vnguento post vnctionem intra vlcus tum turundis, splenijs, ac licinijs vtebamur commodè:

℞. *succi plantag.* Vnc. iiij. *agrimon.* Vnc. ij. *absinth.* Vnc. j. *vini rub.* Vnc. iiij. *ol. rosati omphacini* ℔ j.

Coq. simul ad vini & succorum consumptionem, in fine addendo farinæ fabar. Vnc. ij ß. *orobi* Vnc. j ß. *thuris, mastiches, sarcocollæ, resinæ pini ana* Vnc. j. *myrrhæ el. Iridis Fl. aristol. rotund. an* Vnc. ß *terebinth. in vino albo lotæ* Vnc. iij. *mellis despumati* Vnc. iiij. *ceræ q. s.*

F. Vnguentum, quo linamenta licinia que impleta vlceri imponi iubebamus. Puluere item sarcotico hoc post completam vlceris detersionem intra vlcus feliciter vsi sumus:

℞. *aloes el.* Drach. ij. *thuris, cortic. eiusd. myrrhæ, sarcocollæ ana* Drach. j. *rad. irid. Fl.* Scrup. iiii.

F. omnium puluis tenuissimus, admouendus cauo vlceri ad impletionem cauitatis. Quin & fotu exsiccādo vlceri accommodato, & ad cicatricem inducendam idoneo, post præfata vtendum duximus.

℞. *fol. plantag.* M ii. *absinth.* M ß. *fol. oleæ, lentisci, summit. rubi, ana* M i. *fol. betonicæ* M ß *fl. chamamel. meliloti, hyperici flor. balaust. ros. rubr. anthos, fol. ac gran. myrti ana* M i.

F. decoctio in aq. s. q.

Adde in fine vini rub. adstringent. ℔ iiii.

F. fomentum partis affectæ ante applicationem apparatuum bis in die. Quin & altero hoc, cum primum non satis prodesse videretur, vsi sumus.

℞. *centaur. min.* M j. *ros. rub.* p. i ß. *myrrhæ grosso modo contritæ* Drach. iij. *alumin. rupin.* Vnc. j.

Bulliant omnia simul in vino rubro crasso pro fotu cum filtris infusis & expressis, vt docet. Fotum hunc consequebatur iniectio adstringens & epulotica:

℞. *fol. plantag. hederæ recens fl. ros. rubr. ana* p. j. *granor. myrti conquassator.* p. i ß. *fol. & fl centaurii min.* p. j. *aluminis rupini* Vnc. j *cortic. granator.* Vnc. i ß.

F. omnium decoctio in vino rubro. Coletur. De colatura iniici in vlcus cum syphone recto iubemus, probè iam mundificato vlcere: quæ sanè mundificatio cum præordinatis incisionibus, tum verò maximè sequenti vnguento celerrimè omnium perfecta est; miram namque in detergendis ab ichoribus & sordo vlceribus vim habet: constat autem his:

℞. *succi apij* ℔ ß (*mirabile est in detergendis vlceribus*) *mellis el.* Vnc. iiij. *farinæ hordei* Vnc. ij. *orobi* Vnc. ß. *myrrhæ el.* Drach. ij *terebinth.* Vnc. i ß.

Decoquantur omnia simul. F. Vnguentum, quo licinia imbuantur, & in vlceris cauitatibus inducantur: optimè vl cera & cutra morsum purgat.

Ad carne implendum vlcus hoc sumus emplastro vsi:

℞. *lithargyri auri* Vnc. vj. *ol. rosati omphacini* ℔ i ß. *aceti rosati* ℔ ß.

Coq. simul lento igne, perpetuò cum baculo agitando, donec aquirat nigrum colorem, ad bituminis & cerati consistentiam. F. Magdaleon, ex quo fiat emplastrum supra vlcus ponendum. In fine verò curationis emplastro diachalcitidis cum emplastro è pompholyge vsi sumus: in quo tanto curando vulnere cauo nihil magis profuisse post illius detersionem deprehendimus, quàm vt puluinis paulò crassioribus vndique ad vlcus admotis, quà cauitates suberant, carnem dissitam & hiulcam fortiter instillis pressis subdita carni apprimeremus: id enim glutinationem maximè procurat, si quid aliud, vt nos experientia docuit.

CAPVT X.

De Fistulis.

Fistula. A Sinuose vlcere fistulæ saltem eo differunt, quod præterea callosæ & duræ sunt. Ideoque post vlcera sinuosa de fistulis agemus. Si sinus non celeriter curetur, pus cuniculos porrò agit, pars callum contrahit, duriorque efficitur, nec subiectis agglutinari potest: quod malum Fistula postea dicitur. Est enim Fistula sinus angustus & longus, seu vlcus sinuosum, angustum & callosum plerumque, ac proinde non facile curam recipiens.

Caussa.

Ortum autem habent Fistulæ plerumque ex abscessibus. Hi enim si vel ob corporis impuritatem & humorum prauorum copiam, vel Medici imperitiam nimis diu producantur, & non bene curentur, profundiores, pure cuniculos agente, & callosi euadunt. *Caussa.*

Differentia.

Porrò Fistularum magna est diuersitas. Aliæ enim profundæ sunt, aliæ rectæ, aliæ per carnem transuersim tendunt; aliæ simplices, aliæ verò ab vno orificio incipientes duplices aut etiam triplices sunt, seu plures sinus habent; aliæ desinont ad os, aliæ ad partem neruosam, aliæ ad venas vel arterias. *Differentia.*

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur autem Fistulæ in genere imprimis stylo immisso in sinum, quo & quò tendat, & quàm altè pertingat, discimus. Simul extracto stylo cognoscimus, an humidior, an verò siccior sit fistula. Quod si obliqua fuerit, vt stylus rectâ adigi nequeat, plumbeam virgulam, aut potius ceream candelam, quæ flecti possit, immittemus. Apparet præterea caro, quæ fistulam circundat; alba, sicca, dura & sine dolore; aut cum dolore paruo, nisi iuxta neruum sit; pus, quod egreditur, est crudum, interdum etiam cum fœtore. An verò vnus, aut plures sinus tales sint, specillo explorandum est; quod pus etiam, quod emittitur, aliquando testatur. Nā si plus puris, quàm probabile sit vnico sinu contineri & generari, effluat, aut si, vbi æger situm mutauit, pus, quod antea substiterat, iterum fluere incipiat, plures sinus adesse, altiusque fistulam penetrare indicio est. Sed si plura sunt orificia, fistulæ, per stylum non ita facilè explorari potest, an sit vna fistula, vel plures: sed tùm per syringam, fistulam aut siphonem liquor per vnum orificium iniiciendus est, qui si per orificia omnia effluit, vna fistula est. Si verò per omnia non redditur, plures fistulæ sunt. Quod color quoque illius, quod effluit, testatur. Si enim humiditas, quæ effluit per plura orificia, eiusdem coloris sit, vnam fistulam adesse indicat: si verò diuersi coloris sit, plures arguit. Sed quò pertingant fistulæ, & in quam partem desinant, ita cognoscitur. Si illud, quod stylo tangitur, molle est, & pus, quod effluit, est album & copiosum, in solâ carne tunc hærere fistulā indicat. Si verò ad neruum pertingit, magnus dolor percipitur, cùm exploratur profunditas sinus, & pus, quod euacuatur, album quidem est, sed tenuius, & in minore copia, & actio illius membri, ad quod neruus tendit, difficilior redditur. Si ad os penetret, dolor in exploratione adest, & illud, ad quod extremitas specilli tendit, durum est, ac renititur. Quod quidem æquale & leue percipitur, si os nondum cariosum & corruptum sit, si verò putredo ipsum etiam os aggressa fuerit, asperum & ad tactum inæquale percipitur, ac pus effluens nigricat, & mali odoris est. Si verò ad venam vel arteriam pertingat sinus, & quidem illa non sit erosa, quasi fex egreditur. Sāguis enim per poros venæ vel arteriæ transudans miscetur cum humiditate vlceris, atque inde, quod emanat, feculentum apparet. Si verò vena vel arteria fuerit erosa, sanguis quandoque erumpit & effluit: Rubicondior, cum saltu & titillatione, si fuerit, ex arteriâ; crassior & obscurior, si fuerit ex venâ. *Signa Diagnostica.*

Progno

Prognostica.

Fistulæ simplices recentes, quæ in carnosis solum sunt partibus, nõ profundæ, in corporibus iuuenilibus & boni habitus, faciliùs curantur; difficilius verò, in quibus plures partes sunt erosæ, quæ sunt antiquæ, sensu nõ præditæ, profundæ, flexuosæ & varios sinus habentes, membris nobilibus vicinæ, & in corporibus senilibus, ac quæ malis humoribus abundant.

2. Sicut & eæ malæ sunt, ac difficulter curantur, imò ferè insanabiles sunt, quæ ad musculorum capita, venas, arterias, neruos, ossa, articulos, vertebras dorsi pertingunt; quæ ad ventrum cauitates, vt thoracem, aut abdomen, aut etiam ad viscera, vt pulmonẽ, vterum, intestina, item in vesicam penetrant. Tales enim fistulæ vel medicamenta non ferunt, vel etiam ad eas medicamenta pertingere non possunt.

3. Imò quædam fistulæ ne curari quidem debent, quæ nimirum antiquæ sunt, & à partibus nobilibus remotæ, ac per quas humores superflui ac vitiosi expurgari iam diu consueuerunt. Tales enim fistulæ, cùm homines à multis morbis præseruent, claudẽdæ non sunt; cùm clausæ multorum morborum fiant caussa, vt est apud Hippocratẽ, *lib. 6. Epid. comm. 3. text. 59.* verùm etiamsi claudantur, rursus aperiendæ sunt.

Curatio.

Est autem Curatio illarum duplex: Vna vera & perfecta: altera palliatiua saltem, quam vocant, imperfecta, qua nimirum fistula exiccatur, intus, & extra consolidatur, manente nihilominus sinu. Quam curam innuisse visus est Galenus, *lib. de tumorib. cap. 4.* dum inquit: *Coërcetur tamen sinus siccatus à medicamentis, vt habere sanitatem irreprehensibilem pars videatur. Siquidem perpetuò quis accurato victu vtens, salubre fere & superfluitatibus vacans corpus habet, cohibitus manet sinus. Superfluitate verò aliquâ collectâ rursus repletur, iterumque fit, qui ab initio fuit abscessus; rursus verò vt conuenit, medicamentis euacuatur, siccaturque & coërcetur, & semper longè faciliora ei hac omnia fiunt, quàm iis, quæ primò abscedunt. Neque enim quæ diuelluntur, dolent partes; etenim iam distant, celerrimeque replentur, facilè fluorem suscipiente sinu.* Atque hanc curationem non omninò spernendam esse existimat Hieron. Fabricius ab Aquapend. sed interdum bene sibi successisse scribit, etsi non semper. Perficitur autem hæc cura purgato primum corpore & diætâ ordinatâ, postea ablatis turundis ac fistulâ & alligatâ nouâ spongiâ imbutâ liquore valdè exiccante; vt aqua thermarum, lixiuio, aq. calcis & similibus. Hoc enim modo os fistulæ coalescit, vt sana videatur fistula, quæ quidem interdum operâ natiui caloris plane coalescit, sed plerumque tamdiu solùm clausa manet; quando diu superflui humores in corpore non colliguntur. Postquam enim iterum aliquid humoris in sinu colligitur, fistula etiam iterum aperitur.

Vera autem curatio fistulæ hoc modo perficitur. Vniuersalia primò non prætereunda, sed diæta rectè instituenda, corpusque ab humoribus superfluis expurgandũ, & præcauendum, ne plus humoris affluat. Quo facto, antequam ad topica descendatur, nonnulli potiones exhibent, quæ partes interiores siccent, roborent, & fistulam ad consolidationem præparent ac expurgent. Tales potiones duas descripsit Tagaultius:

℞ *agrimon.* p. iij. *plant. ag.* part. ij. *fol. oliuæ* part. j.

Concisa & contusa coqu. in vino albo: propinetur singulis diebus cyathus vnus.

Vel ℞ *osmunda* part. iij. *gentiana* part. ij. *centaur.* part. i.

Coq. eodem modo in vino albo, quæ potio etiam corrupta ossa expellit.

Alii hanc commendant potionem.

℞ *sanicula, artemis. veronic. consolida. Sarracenica, pyrola ana* Vnc. 1 *sabina* Vnc. 1ß *equiseti* Vnc. ß.

Coq. in vino albo, F. potio. quam si efficaciorem reddere velimus, possumus inter propinandum singulis dosibus miscere *ocul. cancri præpar.* Scrup. ß.

Nam sabina & oculi cancror. ad expellenda ossa, pos, corruptas venas & similia, valdè vtilia sunt.

Vel ℞. *consolida Sarracenica, sanicul. veronica, ana* Vnc. i. *rad. tormentill* Vnc. ß. *caryophyllata, carduibened. ana* Vnc. jß.

Coq. in vino.

Postea ante omnia danda opera est, vt callus remoueatur. Cùm autem medicamentorum pro calli amotione adhibendorum applicationem plerumque impediat orificii fistulæ angustia, illud dilatandum est: quod fieri potest vel igne, vel ferro, vel cõmodius & absque dolore per penicillos ex *spongia, medulla sambuci, radicib. gentiana, aristolochia, bryonia,* vel etiam *rapi* exiccati. Hæc enim in pyramidalẽ figuram efformata, & parte acuminatâ in fistulam immissa, humiditatem fistulæ imbibunt, & crassiora redduntur, atque ita pedetentim orificium absque dolore dilatant. quæ etiã interdùm cùm callus, dilatationẽ impedit, imbuũtur & illinuntur medicamentis, quæ callũ auferre apta nata sunt. Callus enim in orificio præcipuè fistulæ externo oritur, in ipsâ nimirum cute, vtpote quæ facilius durescit, & tenuior redditur, quàm caro, quæ mollior est, & excrementa illa ac humores affluentes facilius recipit. Interdum tamen etiam ipsa caro in cauitate fistulæ occalluit. Callus, qui est in orificio fistulæ, & tactu & oculis patet. An verò in ipso etiam sinu sit callus, stylo explorari potest. Cùm enim stylus immittitur, nullus aut exiguus planè dolor sentitur, & sanguis nullus exit, duritiesque quædã percipitur, si callus adest. Qui si absit, dolor excitatur, sanguis exit, & durities nulla sentitur.

Vbicunque autem sit callus, remouendus est: quod fit vel medicamentis, vel ferro, vel igne. Medicamẽta autẽ aliàs mitiora sunt adhibenda, qualia sunt emollientia, & digerentia; aliàs fortiora, qualia sũt detergentia. Aliàs etiam fortissima, qualia sunt caustica. In ætate puerili & carne molliore sola emollientia & digerentia sufficiunt, quæ illum & parti infarctam ac impactam materiam, quæ callum cõstituit, dissipant; quibus aliquid etiam tùm abstergentium admiscere licet. Talia sunt *cinis ficuum,* cum *pingued. anser.* mistus: decoctio *rad. filicis, agrimonia, fol. oliuæ, diachylũ magnũ, vnguentum Apostolorum.* Sed plerumque fortioribus opus est, quæ detergendo, aut etiam vrendo callum absumunt. Valentiora sunt *sphondilii radix* circũcirca abrasa, *asphodeli, serpentaria, brionia, decoctum lupinorum,* & imprimis *centaurium minus.* Vtuntur etiam aliqui radice *hellebori nigri,* eamque tribus diebus fistulę imponũt. Verùm de hac monet Antonius Chalmæteus; eam non satis tutum esse remedium, maximè si fistula sit in aliquâ thoracis parte. Cùm enim aliquando semel tantũ fistulã in spinã dorsi propè cordis regionẽ helleboro impleuisset, ægrum in frequentem incidisse lypothymiam. Fortiora adhuc sunt *Vnguentum Ægyptiac. Alumen vstum, præcipitatum, ol. sulphuris, trochisci de minio, chalcitis, misy, sory;* è quibus in vsum præsentem composita efficere licet.

Expertissimum esse sequ. scribit Celsus, *lib. 5.* quod etiam Paul. Ægineta, *libr. 4. c. 49.* habet: quo loco etiam plura videre licet.

℞ *æruginis* Drach. xij. *ammoniaci* Drach. ij.

Dissoluatur aceto ammoniacum, eique ærugo misceatur.

Vel ℞ *lixiuii fortis* Vnc. iiii. *decocti lupinor.* Vnc. i. *mellis ros. colat.* Vnc. 1ß. *aluminis.* Vnc. ß.

Misce, cuius vim si efficaciorem velimus reddere, ☿rii præcipitati Drach. ß. addenda.

Vel ℞. *aceti vini opt.* part. iij. *olei antiquiss.* part. ij. *lithargyri* part. j.

Teratur lithargyrum cum aceto in mortario. Postea omnia coquantur, donec picis colorem & consistentiā acquirant, ex quo deinde penicilli fieri possūt.

Vel ℞. *lithargyri* ℔ß.

Bulliat in aceto & aq. ros. deinde coletur per filtrū.

Postea ℞. *tartari calcinati* q. s. Dissolu. in aceto destillato. Misce aquas & F. lac Virginum.

Vel ℞. *Vnguenti Ægypt.* Vnc. ß. *Æris* Drach. ß. *lixiuij* Vnc. j. *aq. rosa.* Vnc. ij. *plantag.* Vnc. iiij.

Bulliant nonnihil.

Vtilis etiam est aqua viridis supra descripta.

Si tamen horum medicamentorum commodā applicationem, quod plerumque fit, impedit angustia & altitudo fistulæ, ea vel tota aperienda est, vel medicamenta in profundum vsque iniicienda sunt. Dum animus est, aperire fistulam, primù stylus immittatur & super ipsum ea aperiatur. Si autem non licet totam fistulam aperire, medicamenta iniiciēda sunt, eaque vel liquida, vel sicca. Liquida iniiciuntur per siphonem, & diluuntur *lixiuio, mulso, aqua marina, calcis, aquis thermarum, aq. vita* seu *spiritu vini*, de quo obiter hoc notandum, eum, si aliis conuenientibus medicamentis admisceatur, valde vtilem esse ad detergenda & exiccanda sordida vlcera, vt est videre apud Valeriolam *lib. 4. obseruat.* 10. & *lib. 5. obseruat* 1. 7. & 8.

Sicca autem in puluerem rediguntur, & calamo ori fistulæ admoto inflantur; imprimis si fistulæ breuior sit, & intra carnem: si tamen longior sit, ex parte oppositā etiam aperiri potest, vt vtrinque medicā. immitti possit. Vbi hoc non est prætereundū, de quo in curatione sinus antea monuimus, dandā esse operam, vt orificium fistulæ pateat versus inferiora, vt humores liberius effluere possint, aut si non patet, eò loci aperiendam esse fistulam, nisi obstet insigne aliquod impedimentum.

Fistula aper tio. Sed cum semper medicamentis non cedant fistulæ, atque interdum hac in re plus auxilij & cōmodi afferat manuum opera, nonnunquam etiā ad ferrū & ignem accedendum. Aperiendus nimirum totius sinus est, quod tamen in illis fistulis, quæ ad magnas arterias, vel neruos, vel tendines, vel membranā costas succingentem, vel alias partes similes pertingūt, tentare tutū non est. Vbi autem id facere licet, sinu per specillum aut liquorē immissum explorato, totus, qualis quidem est, aperiatur. Apertā fistulā callus seu medicamentis, seu acie scalpelli aut nouaculæ, vsq; ad carnis probæ præsentiā detrahi debet: quod non solū ex colore, sed ex sanguine etiam & doloris sensu percipitur. Iidem calli prædurì potissimū ferro candē re expeditius & minori dolore tolluntur. Verūtamē ignis ita homines terret, vt pauci hoc remediū admittant. Interim autē dū hæc seu per medicamenta caustica, seu per ferrum aut ignē fiunt, circumcirca munienda est pars defensiuo aliquo refrigerāte ac repellente, ne dolore excitato fiat inflammatio.

Resiccata iam atque adusta fistulā mitigatorio aliquo medicamēto, & quod crustam resoluit atque deiicit, vtendum. Si autem fistula in os desinat, id sectione detectum diligenter abradendum est, si quid in eo corruptum est & nigrum. Et quidem saltem in superficie. Nam si altius caries os corruperit, terebra squama excindenda est, nisi spontè secedat: quod si ad medullam vsque penetrârit, forcipe incisorio eximendum est, quod corruptum est. Si denique os planè corruptum sit, totum eximendum est, quod in paruis quidem ossibus fieri potest, in aliis verò non itē. Osse iam purgato, postea exhibenda ea, quæ dicuntur incarnantia. Quibus si fistula non cedat, signū est, nondum omne, quod corruptum erat, ablatum fuisse. Profundius itaque aperienda fistula, & os diligentius abradendum, ac mundandum: quod si neque tùm sanatur fistula, procul dubio ea ad profunda corporis penetrat, vt eius terminum inuenire non sit possibile. Naturæ itaque tunc negotium relinquendum est: quam tamen etiam medicamentis adiuuare possumus, in quem vsum sequens præscribit Nicol. Florentinus, quod ossa fracta & corrupta extrahere, malam carnem erodere, & fistulam sanare dicit.

℞. *Salem tostum, tartari, agricum.*

Puluerisentur, & puluis melle excipiatur, atque fistulæ imponantur.

Ablato iam callo, si adhuc quid sordidum restet, medicamentis detergentibus & sarcoticis est vtendum. In quem finem *pimpinella, virga aurea, centaurium minus, radix aristol.* & similia adhibenda.

℞. *terebinth. spiritu vini lota*, Vnc iij. *succi apii* Drach. iij *pimpinella* Vnc. ß. *mellis rosat. colati*, Vnc. iß.

Coqu. ad dimid. ferè succorum consummationem.

Postea adde *aristol. rot.* Drach. 1. *farina lupinor.* Drach. iii *myrrha* Drach. i.

Quod medicamentum vel turundis inungatur, vel alio modo fistulis adhibeatur.

Miraculosa & lectu digna per preces deuotas fistulæ curatio exstat apud Augustinum, *libr. 22. de Ciuitat. Dei cap.* 8.

CAPVT XI.

De Vlcere verminoso.

NOnnunquam & vermes in vlceribus generantur. Quæ autem caussa sit generationis vermiu, *in Institutionib. lib. 2. part. 2. cap. 9.* & *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 5.* dictum; quæ & hic locum habent. Oriuntur enim vermes in vlceribus sordidis, & quæ non, vt fieri debebant, mundantur, & à pure ac sanie purgantur; præcipuè æstate & aëre calido ac humido. *Vermes v... cerum.*

Signa Diagnostica.

Si vulnus sit patens, vermes visui parent. Si verò ob vlceris angustiam vermes videri non possint, ex aliis tamen signis cognoscuntur, morsu & punctionis ac doloris quodam ac motus sensu. Plerumque etiam fœtor quidam in talibus vlceribus percipitur. *Sign. ... gnostica.*

Curatio.

Curandi ratio in eo consistit, vt vermes tollantur, & putredo vlceris inhibeatur. Si ergo in propatulo sint vermes, idoneis instrumentis extrahendi. Si verò in abscondito lateant, aut pertinaciter parti adhereant, necandi sunt medicamētis, quæ simul etiā putredinē & humiditatem nimiam partis tollere possunt: quod præstant medicamenta ex *absinthio, marrubio, dictamno. filice, scordio, matricaria, centaur. min. fol. persicor. lupinis, gentiana, felle taurino, aloes, myrrha* parata. *Curatio.*

Vt ℞. *absinth. centaur. min. marrubij ana* Mß.

Coq. in *aq. s.* Col.

℞. ℔ß. *mellis* Vnc. ij. *aloes* Drach. ii. Misc.

Vel ℞. *rad. gentian.* Vnc. ß. *elleb. alb.* Drach. ii. *dictamni Cretici, absinth. centaur. min. ana* M. ß.

Coq in *aq. s.*

Col ℞. Vnc. vi. *elixir propr.* Drach. ii. Misc.

Vel ℞. *calcis viua* q. s.

Extinguatur cum *aceto vini.*

Postea teratur cum *oleo rosac.* vt fiat Cataplasma.

Vel ℞. *aloes* Drach. ii. *myrrha puluerisata* Drach. j. *farina lupinor.* Drach ii. *fell. taurini* Vnc. ß. *flor. aris* Drach. j. *mellis* q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. *farina lupinor.* Drach. iij. *elixir. propr.* Drach. ii. *fell. tauri* Drach. iii. *mellis* q. s.

F. Linimentum.

CAP.

CAPVT XII.

De Vlcere varicoso.

DE Vlceribus equidem [illegible] 44. dictum est. Accidit tamen [illegible], vt vlcus [illegible] coniungatur, quod [illegible] varices [illegible] non sanant. [illegible] ex signis [illegible] & vlceris facile cognoscitur.

Non potest autem sanari vlcus varicosum, nisi prius varices [illegible] etur, vt docet Galenus, 4. *meth. c.* 2. [illegible] de qu[illegible] si tal[illegible] quod libeat, p[illegible] ūm curatio ad varices [illegible] Quæ quomodo perficienda sit, *alio loco* dictum. Vlceris autem varicosi curati historia exstat apud Guil. Fabricium, *cent. 4 obseruat.* 85. quam [illegible] verbis refert. *Anno 1589. inquit, cum ex Gallia ad paternos lares euersus essem, ad quadragenariũ quemdam, hic in vicinia, virum robustissimum & optimo corporis habitu præditum*, Adolphus auff dem Bruch *nomine, vocatus sum. Laborabat ille vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis: crassitie enim brachium meum ad carpum æquabat, & spithamã ferè erat longa: incipiebat autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo gyrum, & circumuolutiones duas efficiebat. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuabat, protinus retrocedebat sanguis; in terram verò posita tibia, iterum descendebat, & quidem in ipso momento; & vt verbo dicam, sanguis fluebat, & refluebat non aliter, ac si in tubulo quodam, nunc in hanc nunc in illam partem protectus fuisset.*

Porrò cùm vlcera varicosa, nisi prius abscisso varice, consolidari nequeant, curationem sic aggressus sum. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, ægroque in scamno collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separaui. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplectebar: in inferiore parte varicis eodem modo processi. Sed antequam filum stringerem, nodumque facerem, tibiam ex scamno in terram collocandam iussi: idq; eo cum finem vt sanguis pro more deorsum flueret. Verebar enim, ne sanguis ille propter fluxum & refluxum subtilior factus, incommodum aliquod procrearet. Tandem filum ex superiori parte varicis primò arctè strinxi, nodùque effeci; postea quoque ex inferiori parte. Quo facto, varicem prope nodum superiorem, vt sanguis e varice, veluti in sacculo oblongo contentus, effluere posset, scalpello incidi. Cùm verò copiosior æquùm pro magnitudine varicis decebat, effluerer, & locum attentè inspicerem, repertus fuit ductus caecus, qui ex inferiori parte ligatura varicem ingrediebatur. Ille cum filo ligari non posset, nonnihil vnguenti e sharotici ad ipsius osculum, postea puluerem nostrum ad sanguinem sistendũ albumine oui copiosè applicui, strenuaque fasciæ oxycrato madefacta ligaui, & in sequentem diẽ vsq; reliqui. Demũ vulnera aliorum vulnerum more curaui. Interim quoq; circa vlcus nihil, quod necesse videbatur, prætermisi, & corpus per interualla expurgaui. Sic diuino fauore conualuit, & ab eo tempore in hodiernum diem vsq; optima sanitate fruitur: vlcus quin etiam clausum remansit. Hæc Fabricius.

Historia varicosi monstrosi.

CAPVT XIII.

De Vlcere cum ossis carie.

Vlcus cum ossis corruptio.

ACcidit interdum etiam, vt vlceri os corruptum [illegible]. Corrumpuntur autem ossa & carié contrahunt, vel caussis internis, humorum nimirum exc[illegible] ad ossa affluxu, vel saniei prauitate & [illegible] nia, aut etiam occulta proprietate, [illegible] pgac[illegible] vt ossa carioa [illegible] cure in te[illegible] manc[illegible] [illegible] ussæ [illegible] aër am-

bi[illegible] ungidus, [illegible] primi [illegible] contul[illegible] incisi[illegible], medicamentis [illegible].

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

[illegible] corruptio eius facilè patet quia, vt Cel[illegible] *p.* 2. [illegible] quod vitiatum est, primò ferè fit pingue, deinde vel nigrum vel cariosum. Etsi verò os l[illegible] cat & in [illegible] ndito sit, tamen signis eius corruptio [illegible] prodit. Et si fistula præcesserit, aut vlcus diuturnum adfuerit, puris & saniei cótactu os corrumpitur, de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 45. *Si vlcera annua, aut etiam diuturniora fiant, os abscedere est necesse, [illegible] cicatrices caua fieri.* Deinde quod vlcera talia ad cicatricem quidem perdu[illegible] untur, sed paulò post iterũ renouantur, cicatrice rupta. Humor enim [illegible] anies, quæ ex osse corrupto exsudat, cicatricem erodit, & vlcus renouat. Itaque si vlcus aliquod sæpius renouatur, semper de osse corrupto suspicionem præbet, vt ait Galenus, 6. *aphor.* 45. & Paulus Ægineta, *l. 4. cap.* 1[illegible]. Idq; sæpe videre est in dentium carie, e quibus sanies per foramina ossis maxillæ exstillat, & ext[illegible] in maxilla vlcus excitat: quod etsi sanetur, tamen post temporis aliquod interuallum iterũ cicatrix rumpitur. Tale ergo vlcus si in maxilla apparet, sæpiusq; renouetur, dentes inspiciendi, & si aliquis cariosus sit, extrahendus est. Nó enim integrè sanescit vlcus, antequã dens, qui vlceri causam præbet, extrahatur. Tertio, caro vlceri superposita est flaccida & mollis. A sanie enim ab osse exsudãte emollitur: aliquãdo etiã ob humorem [illegible] iriosũ ex osse affluente liuida euadit, 7. *aph.* 2. Quarto, sanies exulcere effluẽs copiosior est, quã pro vlceris magnitudine, tenuis etiã, fœtida, & praua, Galenus, 3. *de fract. c.* 18. & si hujusmodi siccu vlceri immittatur, vt ad os vsque pertingat, altero die extracta m fœter. Tandé, si specillũ in vlcus vsq; ad os immittatur, id non glabrum, læue, & durũ, sed inæquale, asperũ ac molle deprehẽditur. An autem caries profunda vel superficialis saltem sit, explorare docet Celsus, *lib. 8. cap.* 2. hoc modo: *Specillum, inquit, tenue in foramen demittatur, quod magis vel minus intrudo, vel in summo carnem esse, vel altius descendere testatur. Nigrities quidem etiam colligi potest ex dolore, & ex fi[illegible] si qua vbi mediocria sunt, illa altè descendisse non potest: vbi verò magna, altè descendit. Manifestior tamen adacta terebra fit. Nam finis vitii est, vbi scobis nigra esse desijt.* Hæc Celsus.

Prognostica.

Prognostica.

1. [illegible] his ossium caries curationem vlceris impedit, nullumque vlcus perfectè sanari potest, cui os corruptum subest.

2. Propter os ægrotans caro liuida, malum, 7. *aph.* 2. Nam, vt Galenus *in comm.* explicat, non mediocrem ossium labefactionem, sed insignem corruptionem significat.

3. Si iuxta neruosas partes, vt in manibus & pedibus, vel in iuncturis & magnorum ossium capitibus, sit ossium caries, vel circa musculorum capita ac neruos, & tendines, non facilè curatur; cùm operationes Chirurgicæ tutò institui non possint.

4. Eodem modo se res habet circa magnas arterias & venas.

Curatio.

Curatio.

Præter Indicationes, qua vlcus præbet, caries ossis indicat, id, quod corruptum est, esse auferendum. Neque enim quod mortuum est, corrigi & emendari potest. Nam quod in partibus carnosis & mollibus est Sphacelus, in ossibus est caries.

Vt verò os corruptũ tolli possit, primò detegendũ & denudandũ est, si carne operiatur, vlcere abcisso. Sectio tamen, vt modò dictũ, sæpe fieri nó potest, ob

Et 2 ne-

neruos,musculo ,tendines,arterias,& venas maiores. Tum corruptum os,quantum fieri potest, detegendum est, radice gentianæ vel rapi immissa. Cato super iacens etiã aliquo medicamento seu cauterio potentiali absumpto os detegi potest,eo modo,quo fonticuli excitari solent.

Os corruptum vbi detectum fuerit, auferendum, vel chirurgia,vel medicamentis. Cheirurgia necessario vtendum,quando corruptio ossis est profundior, in superficie, aut quando citam curationem expetimus,vt in ossibus thoracis. Natura enim tardè,& vix 35.aut 40.dierũ spacio ossa corrupta separat. Aliàs separatio ossis corrupti à sano medicamentis tentari potest.

Medicamenta autem,quæ os corruptum à sano separant,valde siccantia esse debent,vt humiditates superfluas in osse corrupto absumant,ipsumque os sanũ siccent, vt virtus expultrix ab eo,quod vitiosum est in eo,separet,& vis ossifica os seo callum generet, qui os corruptum protrudat.

Medicamenta ad ossa corrupta. Mitiora sunt,*rad.peucedani, vitis albæ,ireos, mirrha, aloe,alumen.* Fortiora,*radix aristoloch.rot.dracontii,cortex, panacis,pix,pumex vstus,scoria æris,chrysocolla, spiritus vini.* Fortissima,*euphorbium*, quo nullum præstantius, & quod citius os corruptum tollat,se inuenisse scribit Fallopius;*chalcanthum vstum,cinis ficulneus,calx, aqua fortis,oleum ♃lis,sulphuris.*

Ex istis medicamentis composita fiunt, quæ vel forma puluetis,vel cum melle,resina, cera, vnguento Ægyptiaco,vel alio mista,forma vnguẽti applicãtur.

Efficax est hic puluis.

℞.*rad.aristol.rot.ireos,myrrhæ,aloes,cortic.panacis,terræ Erythridis vstæ,scoriæ æris,cortic.pini,partes æqual.*

Mista omnia *melle* excipiantur.

F.Vnguentum. Vtilissimum est & hic puluis.

℞.*mumiæ,sarcocollæ,ana* Drach. ß.*euphorbii* Drach j.

F.puluis.

Vel ℞.*rad aristol.rotund.peucedani ana* Vnc.ß.*cortic. pini* Drach. ij. *agarici alb.lumbricor. terrestr. præp.ana* Drach.jß.*euphorbij* Drach. j.

F.puluis,aut cum *melle rosat.* vnguentum.

Vt & hoc oleum. ℞.*sulph.auripim* ℔.j.

Ponantur ad ignem lentum,vt liquefcar, cui adde *tartar.vsti pulueris* ℔ ß.

Misce diligenter donec frigida euadant. Postea puluerisentur,& super lapide in locum humidum ponãtur,donec liquescãt. Hoc oleo ossa corrosa inũgantur.

Vel ℞.*rad.aristoloch.long.bryon.peucedani,ireosFl.* Drach.j.*euphorbij* Scrup.j.F.puluis,qui ossi inspergatur.

Vel ℞.*puluer. peucedani,aristoloch.rot. opopanacis,euphorbij ana* Drach.ß.*terebinth.* Vnc.jß.*ceræ* Vnc.ß.

Coq.ad cerati consistentiam.

Vel ℞.*rad.aristol.vtriusque,bryoniæ,ireos Fl. ana* Vnc. ß.*centaur. min.cortic. pini ana* Drach.iij. *æris* Drach.ij.*flaris* Drach.jß. Affunde *spir.vini* q.s.

Extrahatur tinctura.

Si verò tanta sit ossis corruptio, vt medicamentis tota tolli non possit, Chirurgia opus est,& vel abrasione,vel vstione os corruptum tollendum. Duo autem ad abrasionem hic sunt instrumenta:scalprum, & terebra. Scalpro locus est,vbi os non ita altè corruptum est. Terebra verò vtendum,si caries profundius penetret. De ratione Celsus,*lib.8.cap.* 2. scribit: *Quo radius hæc,audacter imprimere ferramentum debet,vt & agat aliquid,& maturius desinat. Finis est,cùm vel ad album os, vel ad solidum ventum est. Albo finiri ex nigritie vitium, soliditate quadam ex carie manifestum est. Accedere etiam aliquid eruerit integro,supra dictum est. Si quando autem altius descenderit, vtrumlibet dubium est. In carie quidem expedita cognitio est. Specillum tenue in foramen demittitur,quod magis minusvè intrando, vel in summo cariem esse, vel altius descendisse testatur. Nigrities colligi quidem potest etiam ex dolore & ex febre. Quæ vbi mediocria sunt,illa alte descendisse non potest. Magis tamen terebra fit. Nam is ... si caries altè descendit,per terebram ... foramina demittenda eandem ... cum os ex toto fiat. Simul enim ... & ... ferè ... vitiatum ... bitur ... aut medio ... Si autem ... aut ... caries ad alteram ... transit ... ad alteram partem ... penetrante ... eximendum est. ... inferior pars integra ..., eatenus quod corruptum est, excidi debet. Item siue pectoris os, ... cariosa est,inutilis vitio est,& excidendi necessitas est.* Hæc Celsus.

E quibus patet, Antiquos post abrasionem os etiã adussisse;cùm vstio præstantissimum ad excrementitias humiditates consumendas sit remedium.

In cauterio tamen adhibendo cauendum, ne caro vicina simul aduratur. Ideoque per fistulas ferreas, quibus caro defendatur,cauteria, & candela,quatum plures in promtu habere oportet,vt postquã vna incaluit, alia frigida adhibeatur, vel si vna vti libeat, postquam incaluit,in aquã frigidã immittenda. Quicquid humoris ex isto osse exsudat, spongia vel linteo abstergendum,ne vicinas partes corrupat. Post vstionem ad inflammationem prohibendam & dolorem leniendum,primò aqua rosacea cum albumine oui imponenda,hinc oleum rosaceum cum oui vitello, postea butyrum cu melle rosaceo. Ipsi verò ossi adusto, puluis ex rad.peucedani, aristoloch. euphorbij, aut aliud ex antea propositis medicamentum imponendum,donec os corruptum separetur & abscedat.

Post corrupti ossis ablationẽ puluis aliquis exiccãs,& quales sunt cephalici dicti,inspergendus. Hinc vlcus carne replendũ,& tandẽ cicatrice claudendum.

CAPVT XIV.

De Vlcere dysepuloto,cacoethe,Telephio,& Chironio.

NOminãtur quoque passim à Medicis Vlcera dysepulota,cacoēthe, Telephia,Cheironia,& Phagedænica:quæ qualia sunt,hoc & sequenti capite explicandũ. Vlcera δυσεπούλωτα seu ægre sanabilia in genere omnia dicuntur ea, quæ ægrè sanationem recipiunt,& cicatrice clauduntur. De quibus rectè curãdis Galenus tum quartũ librum methodi medendi tũ quartumdecimum compositione medicamentorum secundum genera conscripsit. Et quidẽ id quatuor de caussis accidit,vt Galenus,*4.meth.med.cap.*1.docet. Nam ægre sana illum rebelliumque vlcerum alia propter vlceratæ partis intemperiem, alia propter affluentẽ humorem talia fiunt. Intemperies autem ipsa rursus bifariam diducitur,cum aliàs in qualitate sola naturæ modũ egressa subdita caro sit,aliàs etiam cũ necessarium quodam tumore. Pariter affluxus humorum bifariam diuiditur,nempe in confluentis succi tum prauam qualitatem tum quantitatem. Inter m ve ò mi centur duo um affectuum, aut liquis, aut pariter omnes. Idem Galenus tamen,*6.aph.*45. quintã caussam addit,dum scribit, vlcera longo tempore manere nõ solùm propter humorum affluxu,aut propter dispositionem in membro contractam ex humoribus influentibus, verùm etiã ob aliquam passionem ossis eo in loco corrupti. Quippe iam enim vlcera, quibus os corruptum subest,iterum curentur,& cicatrice ducantur;tamen ea sanitas firma nõ est, sed vlcus postea iterum renouatur, atque id tamdiu accidit,quamdiu os cariosum non eiicitur.

Galenus tamen,1.*de ... med. ... cap.*18.in-

ter vlcera δυσεπούλωτα, seu quæ ægrè ad cicatricem producuntur, & κακοήθη seu maligna distinguit, & dysepuluta ea nominat, quæ ex humorum confluxu vel multorum, vel acrium oriuntur, sine eo, quod locus affectus huiusmodi iam dispositionem habuerit, vt licet bonum sit, quod influit, tamen ipsum corrumpat: quæ verò dictam dispositionem iam obtinent, cacoëthe seu maligna nominat. Vt ita dysepulota vlcera in genere dicantur omnia, quæ ægrè, quacunque etiam de caussa, sanantur; nunc verò in specie ea, quæ sine praua partis affectæ dispositione ex humorum affluxu talia fiunt. Quia verò vlcerum ægrè sanabilium omnes differentiæ & caussæ hactenus expositæ sunt, vt de iis plura addamus, opus non est.

Dysepuluta.

Vnam saltem vlcerum difficulter sanabilium caussam, quam aliquoties obseruaui, non prætereundam puto. Nō rarò accidit, vt in diuturnis vlceribus cutis extenuetur, & panniculus carnosus ac pinguedo absumatur: quod si fiat, vlcus non sanatur, cū cutis subiectæ carni nullo modo agglutinari possit. Cùm enim venæ capillares ad cutim tendentes sint erosæ, sanguinem consolidationi necessarium, ad cutem deferre non possunt.

Cognoscitur hoc, quod cutis non solùm ad tactum extenuata percipitur, sed & color in liuidum & obscurum mutatur, & cutis quasi arescit.

Medicamētis verò nihil perficitur, sed cutis vel caustico medicamento erodenda, vel quod aliquoties fieri curaui, vlcus secundum longitudinem ferro, quod facilè, aperiendum.

Cheironia Vlcera.

Cheironia & Telephia vlcera quod attinet, χειρώνιον ἕλκος, à Chirone Centauro nomen accepit: appellationis tamen rationem alij aliam tradunt. Zenodotus, vt refert Erasmus Roterodamus, *Chil. 2. centur. 8. prou. 21.* existimauit, Chironem ictum ab Hercule vulnus immedicabile accepisse in pede, vnde & perierit, vt ita immedicabilia vlcera Chironia dicantur. Plinius verò, *lib. 25. c. 6.* & Ouidius, *Fastor. lib. 5.* non ab Hercule, vt amico, vulneratum Chironem putant, sed Chironi hospitio ab Hercule excepto fortè sagittam Herculis in pedem incidisse, ipsique vulnus periculosum & venenatum intulisse, & Centaurea, quę inde à posteris Cheironium dicta est, Chironem semetipsum sanasse; atque eum fuisse primum Cheirurgiæ antiquioris Medicinæ partis inuentorem, & a manibus manuumque opere nomen accepisse. Vt ita Cheironium vlcus dicatur vlcus contumax & malignum, quod ob contumaciam Chirone aliquo in curando opus habeat, quodque à Chirone primò curatum sit.

Celsus, *libr. 6. cap. 28.* definit *vlcus Chironium, quod magnum est, & habet oras duras, callosas, tumentes. Exit sanies, non multa, sed tenuis. Odor malus, neque in vlcere, neque in eius tumore est. Nulla inflammatio, dolor modicus est; nihil serpit, ideoque nullum periculum affert, sed non facilè sanescit. Interdum tenuis cicatrix inducitur, deinde iterum rumpitur, vlcusque renouatur. Fit maximè in pedibus & cruribus.*

Idem Celsus, cùm Telephiorum vlcerum mentionem non fecerit, procul dubio eadem cum Chironiis esse putauit. Quod & Paulus facit, dum *lib. 4. cap. 46.* scribit: *Inueterata, & quæ vix cicatricem recipiunt vlcera, nonnulli Chironia nominarunt, tanquam Chirone ipso ad sanitatem indigentia: alij Telephia, propterea quod Telephus in tali vlcere diutius perseuerarit.* Qui cùm Chironium & Telephiū vlcus non in erosione, verùm in eo, quod malignum & contumax est, vt consenescere cum ægro soleat, consistere putarint, dissentiunt à Galeno, qui, *2. meth. med. cap. 2.* & *14. meth. c. 17.* phagedænam in erosione consistere, huiusque species Cheironium & Telephium esse putauit.

Vbi sciendum, vt Galenus, *6. aph. 45.* docet, vlcera, quæ semper maiora & deteriora fiūt, omnia Phagedęnas Antiquos nominasse, quo modo accepta Phagedæna, Chironia & Telephia Phagedænæ species dici possunt. Quidā [illegible] posteriores ea distinguere cogitarunt, propriā singulis dantes appellationē, & quædā eorum Chironia nominantes, quædā Telephia, quædam Phagedænas. Vt ita Phagedæna pro vlcere corrodente accepta, modò genus sit ad Chironia & Telephia vlcera; modò erodentis vlceris quædam determinata species, à Chironio Telephioque differens; quæ scilicet carnē ipsam præter cutē excedit, non adeo tamen maligna, vt Chironia, Telephiavé, aut Cancer est.

Telephia nimirum vlcera eadem sunt cū Chironiis, ita dicta à Telepho, qui tali vlcere longo tempore afflictus est. Et quod de Chironiis Galen. *4. de cōp. med. sec. gen. c. 4.* scripsit, *nominant Chironia vlcera non mediocriter maligna contumaciavè sed maximè talia*, id etiam de Telephiis accipiendum.

Telephia vlcera

Caussæ.

Ortum autem habent talia vlcera ab humore melancholico, atræbilis nonnihil admixtum habente.

Caussæ.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur talia vlcera, quod labia sunt malè colorata, & plerūque rubēt, ac pruriunt; & licet vlcus leuissimè tractetur vel abstergatur, dolor percipitur; circūiacentes partes tument, vlcusque indies dilatatur, & non solùm cutis, sed & caro subiecta eroditur.

Sign. Diagnostica.

Prognosticum.

Hoc vlcerum genus omne contumax & curatu difficile esse, iam antea dictum.

Prognosticum

Curatio.

Curationē quod attinet, vniuersalibus præmissis, & humore vitioso euacuato, ac diætę recta ratione instituta, vlceri medicamenta applicanda ex frigidis siccis, adstringentibus, & simul discutientibus composita, qualia sunt *plantago, solanum, summitates rubi, flor. rosar. nuc. cupressi, balaustia, cortex granator. mastiche, cortex thuris, plumbum vstum, lithargyrum,* & similia.

Curatio.

Primò ergo lauetur & foueatur vlcus hoc vel simili decocto.

℞ *plantag.* M j. *fl. rosar. rubr. balaustior. nuc. cupressi, ana* Vnc. ß. *baccar. myrti, cortic. granator. sumach ana* Drach. iij. *alumin. vsti* Vnc. ß. Coq. in *aq.*

Colatura vlcus abluatur.

Vel ℞ *succi rubi, plantag. solani, virgæ pastoris ana* Vnc. iij. *album. ouor.* num. vj. *aluminis* Vnc. iij.

Destillentur in alembico plumbeo. Aquâ vlcus abluatur & foueatur. Partes etiam vicinæ defensiuo aliquo illinendæ.

Post vlceris ablutionem imponatur vnguentum diapompholygos, vnguentum album camphoratum, de minio.

Vel ℞ *tutiæ prap.* Vnc. ß. *plumbi vsti, cerussæ lotæ ana* Vnc. j.

Misceantur in mortario plumbeo, affundendo sensim succum vel aq. plantag. donec fiat massa.

Postea adde *boli Armen.* Drach. iij. *ol. ros. ceræ ana* q. s. F. Vnguentum.

Plura huiusmodi medicamenta *cap. seq.* videantur.

CAPVT XV.

De Phagedæna.

Phagedæna.

QVia etiam, vt dictum, Phagedænæ fit mentio inter vlcera, quid ea sit, explicandum. φαγέδαινα, ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, ab edendo, dicitur, nomenque hic seu tumor seu vlcus ab exedendo & erodendo accepit, quod

vicinas partes erodat. Et quidem propriè vlcus est. Quia tamen vlceris oræ atra bile turgidæ in tumorē attolluntur, à nonnullis etiam ad tumores refertur, & à Galeno, *in lib. de tumorib. cap.* 14. eius fit mentio. Nos inter vlcera hîc explicabimus. De nomine tamen notandum, id non semper eodem significatu accipi. Interdum enim, vt Galenus, *6. epid. comm.* 3. *t.* 37. testatur, Phagedæna multorum ciborum appetitum & esum significat; vnde ab autore definition: Medicar. definitur, quod sit constitutio, in qua multum appetentes cibum, sumentesq; immodicum, non ipsum retinent, sed vbi eiecerint, rursus appetunt; quo modo & ab Aureliano, *lib.* 3. *Chronic. cap.* 3. definitur. Vt ita hoc modo accepta Phagedæna nihil sit aliud, quàm caninus appetitus: & propterea Plinius, *lib.* 20. *c.* 5. & 13. *lib.* 30 *cap.* 9. *libr.* 35. *cap.* 15. distinctionis gratia, quando de vlcere loquitur, vlcerū nomen addere, & Phagedænas vlcerum appellare solet. Præterea Phagedænæ nomē interdum apum quamdam luem significat, de qua Columella, *lib.* 10. *cap.* 13. Verùm Phagedænam hoc loco de vlcere accipimus, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 14. ait: *Quæcunque ex vlceribus depascuntur, atque circumiacentia corpera attingunt, quod sanum est ea continens erodentia, omnia hæc à Græcis φαγεδαινικὰ nuncupantur. Quæ verò ex vtrisque composita sunt, ab vlcere scilicet & tumore carnem ambiente, φαγέδαιναι vocantur.* Depascitur quin etiā herpes circum vicinas partes; verùm solius cutis exulceratio existit: phagedæna verò vnà cum cute, quæ subiecta sunt, attingit.

Nome. Diuersus etiam affectus est Νομὴ à νέμειν quod pascere significat, dicta propterea, quod pergere pascendo id vitium ab ægris particulis ad eas, quæ integra sunt, soleat, atque harum semper aliquid ægris adiicere, atque ita non à substantia rei indicatæ, sed ab accessorio, quod est pascere, appellatio indita, vt Galenus, 5. *meth. med. cap.* 4. docet. Nomen enim putredinem depascentem significat, etiamsi vlcus minimè serpat. Phagedæna verò ab acribus erodentibusque humoribus est, etiam sine putredine.

Phagedæna quid sit. Quid autem Phagedæna sit, iam dicendum. Est autem Phagedæna, in specie & propriè sic dicta, vlcus quod depascitur & erodit subiectam carnem, & quæ circa sunt, & ex sanis partibus subinde aliquid depopulatur, atque ægris adiicit; vt ex 6. *aph.* 46. videre est, & Galeno, *de tumorib. cap.* 12. Phagedæna nimirum, quam Barbari Vlcus ambulatiuum appellant, vlcus est tumidum, profundum, partes vicinas & carnē subiectam erodens. Habet enim tumorem circa labia, quo Differentia eius à Nome. ἀπὸ τῆς νομῆς distinguitur, quæ sine tumore vicina exedit. Quanquam & aliter distinguitur à Nome, quod in Phagedæna erosio sit à maligna qualitate & acrimonia humoris solùm: in Nome verò simul putredo coniuncta est. Est quoq; vlcus profundū, & non solùm cutem, verùm etiam carnem erodit; qua ratione differt ab Herpete, qui solam cutem erodit.

Caussa.

Caussa. Ortum habet hoc malum ab humore adusto & bilioso ferè iam in naturam atræ bilis degenerante, vel à bile cum pituita salsa humoréque seroso & acri mixto: qui humor non tam tenuis est, vt ille, qui Herpetem afficit, neque tam crassus, vt ille, qui Cancrum. Proueniunt autem hi humores vel ab aliquo membro præcipuo, calida & sicca intemperie laborante, vel in ipsa parte affecta calida & sicca p. n. intemperie prædita aduruntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa iam explicata sunt, & ex hoc & anteced. capite colligi possunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vlcera hæc difficilis sunt curationis, vnde & in genere Cacoëthe nominantur.

2. Alia tamen aliis sunt maligniora, qua de caussa necesse est, in promptu esse varia medicamenta viribus differentia. Neque enim vnico medicamēto omnia talia vlcera facilè quisquam curauerit.

3. Exedentia vlcera, cum intemperie eparis calida & sicca, vel lue venerea cōiuncta, difficulter curantur.

4. Depascentia vlcera nisi rectè & maturè sanentur, sæpe in exulceratum cancrum degenerant.

Curatio.

Curatio. Circa curationem huius vlceris notandum est, vt aliàs etiam sæpe dictum, nihil in eo, vt & in aliis morbis profici, manente adhuc caussa. Itaq; primò ea victus ratio instituenda est, quæ tales humores adustos non solùm non generat, sed etiam eorum acrimoniam retundit atque corrigit: postea humores illo prani è corpore educendi sunt.

Deinde & hoc obseruandum, quod annotat Galenus, *alleg. loco, c.* 4. *lib. de compos. med. s. gen.* ad Asclepiadis medicamentum, dum inquit: *Rectè Asclepiades ad finem scripti medicamenti hæc verba adiecit: & hanc triduo soluito, fomentisque mitigato, deinque Emplastrum ablutum emollito, rursumque imponito. Nisi enim diutius cutis pharmacum adhæserit, nihil efficit. Quod plerosque Medicos latuit, arbitrantes, si ter de die saniem ab vlcere abstersterint, melius se facturos iis, qui bis idem faciunt.* Et certè hac in re vulgò sæpe peccatur, dum pleriq; existimant, se quam optimè ægris consulere, si de die ter aut quater tale vlcus abstersterint. Verùm cùm medicamentū nō agat, nisi à calore natiuo in actū deducatur; atq; in malignis & diuturnis vlceribus partes affectæ calor sit valde debilis, multo tempore eget ad vim medicamenti excitandam. Vnde medicamentum idē loco affecto diutiùs inhærere debet, neq; vbi à calore partis affectæ vix eius vis excitata est, vt iam agere incipiat, eius actio interturbanda, & nouū medicamentum applicandum est. Qua in re tamen conditio humoris vlcus excitantis consideranda. Si enim valde acris sit, sæpius abstergendus, ne vlceratæ parti inhærens eam magis corrumpat.

CAPVT XVI.

De Vlcere cum dolore.

NOn solùm autem caussæ vlcera fouent & augēt, ac morbi quidam iis coniunguntur, sed & dolor vlceribus sæpe accidit: qui propterea statim leniēdus; cùm dolor attrahat, vlcus augeat, ac vt inflammationes & erysipelata accedant, in caussa est. De dolore autem in genere, *lib.* 1. *Practic. part.* 3. *sect.* 1. *sect.* 1. *cap.* 2. dictū. Vt hîc saltē de dolore vlcerum agamus, oritur dolor in vlceribus plerumque ab humore acri & erodente. Cùm verò, vt *in Institutionib. libr.* 5. *part.* 2. *sect.* 3. *cap.* 8. & *loco alleg.* dictū, dolor auferatur, vel tollendo, caussā, vel dolorē propriè leniēdo, vel sensum auferēdo: vltimus modus non adeo tutus est, & non sine partis detrimēto adhibetur, ac non nisi maxima vrgēte necessitate eo vtendū. Proptera tutissimū est, caussā doloris auferre, aut si id nō nisi longiore tēpore fieri possit, & metuendū sit, ne interea vlcus augeatur, & deterius reddatur, anodyna vsurpāda. Quæ qualia sint, *allegato loco* dictum. Vtilia hîc sunt, *vitellus oui, crocus, terebinthina, ol. rosaceum, abietis resinæ,* è quibus mistis liniméta fiūt, vlceri imponenda. In ambitu verò vlceris, *pinguedo gallinæ, anseris, anatis, mucilago, sem. lini, fœnigr. althææ, ol. amygd. dulc. chamæmelinum, anethinum, violarum,* imponenda.

Vel ℞. *maluæ, althææ ana* M j.

Coq. ad mollitiem & contundantur. Contusis & per

per feraceum traiectis adde *farinę hordei* Vnc.j.*sem.lini fœmgr.ana* Voc.j *ol.rosar.* Vnc.ij.*chamamelin.lil.alb.ana* Voc.j. *mucilag. sem. althaa, aq.fl.sambuci extr.* Vnc.iß. *croci* Scrup j.*vitell.oui*.ij.

F.Caraplasma.

Vel ℞.*micar.panis albi* Vnc.ij.

Macererur lacte Adde *farina hordei sem.lini ana* Vnc.j. *pulu.fl.chamamel.* Vnc.ß.*ol.rosar.* Vnc.j.ß.*nymphaea* Vnc. ß.*vitell.ouij croci* Scrup.j.Misc.

F.Cataplasma.

Si ad caustam verò medicameota accommodare libuerit,cùm frequentissimè à calidis & acribus humoribus dolor in vlceribus oriatur,ad eum tollendum âdhiberi possunt *succus* vel *aq,destill.solani. plantag.hyoscyami,semperuiui,oleum rosadl.album.en oui cum aqu. ros* Hinc Cataplasmara ex *malua,plantagine solano oleo rosac.*imponi;vel *vnguentum* ex *albumine oui,ol.rosar.* & *lithargyro*,diligenter in mortario plumbeo tritis, & postea com succo semperuiui ad succi consumrionem coctis ;vel ouum integrum cum oleo rosaceo & terebinthina in morrario plumbeo diligenter mistū; vel vnguentum album camphoratum.

Si ad narcotica accedere necessitas cogar, oleum papaueris,hyoscyami,mandragoræ,de ranis; vel succus hyoscyami cum lacte applicari poterunt.

CAPVT XVII.

De Tibiarum,& aliis particularibus vlceribus.

Atque hæc in genere de vlceribus per compendium dicere voluimus,quę quis facilè ad priuatarum partium vlcera applicare poterit. Neque opus esse putamus,vt de singularum partium vlceribus dicamus,cùm de iis in libris superioribus actum sit ,vt mox dicetur.Hoc ergo capite in specie saltem de tibiarum vlceribus dicemus. Frequenter enim accidit, vt humores praui præsertim melancholici,tum pondere suo ad crura tendentes , tum à natura eò,vt ad partes extremas,depulsi,vlcera excitent,idque præsertim post Erysipelata crus frequentius infestantia accidit,& prętertim in fœminis,vbi procul dubio vteri vitium concurrit;& scio quibusdaio familiis talia vlvlcera familiaria esse,vt omnes fœminæ in ea,etsi aliàs bene habere videantur, vlcera alta diuturoa io cruribus habeant.Et omnino maturè hisce vlceribus occurrendum est. Nisi enim statim sanentur , natura adsuescit ad has partes vitiosos humores io corpore cumularos amandare,qui postea , si vlcus occludatur & corpus non diligenter & sæpios purgetur ,alios morbos graoiores,præcipuè in senescentibus excitāt. Solent etiam neglecta incrementum sumere ,partes vicinas corrumpere,callosa fieri,vt ita,si iis non maturè succorratur,incurabilia postea fiant. *Tibiarum vlcera.*

Vr autem vlcera hæc rectè curentur , primò corpus diligenter ab humore virioso purgandum,& lienis,quod plerumque subest,vitium corrigendum , ac purgatio aliquoties repetenda.

Postea ipsi vlceri *vnguentum diapompholygos* imponendom,quod in hoc vlcerum genere,semper efficacissimum deprehendi,eo vsque,donec pus boonm & albom appareat.

Deiode hoc Emplastrum:

℞.*vnguenti diapompholyg .emp.l. diapalma,grysei ana* Voc.j.*gummi elemi* Drach.ij.*sacch.*♄ Scrup.j.

M.in mortario plombeo.

Quibus duobus medicameotis sæpe feliciter diuturna crurum vlcera sanaui.

Vel ℞.*cerussa* Voc.ij.*lithargyri* Vnc.j.*ol.ros.* ℔.*cera* Vnc.ij.

Io mortario plumbeo diligenter misceantur.

Postea adde *tutia aq. solani prap. thuris , plumbi vsti ana* Vnc.j.

Iterum in mortario ducantur.

F.Vnguentum.

Vel ℞. *cera .resina ana* Vnc.j.*seui castrati* Vnc.ij. *picis naualis,olei,ana* Vnc.iij.*mastich.thuris , myrrha ana* Drach.iij.*lithargyri* Vnc.jß.*cerussa* Vnc.ß.

Olea,resina ,cera , & sebum simul liquefiant,& ad iustam consistentiam coquantur : postea addantur reliqua.

Vel ℞.*cera alba,terebinth.resina,ana* Vnc.j.*thuris,mastich.ana* Drach.ij.*styrac.calamit.* Drach.iij. *gummi elemi* Drach. vj. *aristol.rot.* Drach.ij.*succi millefol. betonica ana* Vnc.ß.*ol.ros.*q.s.

F.Vnguentum.

Primò a.cera , resina,terebiothina , & olea simol dissoluantur:postea affundantur succi , & cùm infrigidari incipit ,pulueres.

Vel ℞.*ol.rosar.* Vnc.xij.*cerussa* Vnc.iij.*lithargyri* Voc. iiij.ß.*thuris, mastich.ana* Drach.ß. *sang.dracon.* Voc.ß. *myrrha,sarcocolla ana* Drach.ij.

Coq. parum vsque ad rubedinem ;postea ab igne amoueantur,& immergatur lintheum antiquū,qood materia emplastri imbutum eximatur ,& exsiccatur. F.Sparadrapus.

De relinquarum partium vlceribus,iam in prioribus libris Practicæ actum. Nimirum *Libr. 1. part.3. sect.2.cap.*18.de vlceribus adnatæ,& corneæ tunicæ: *ibid.sect.3.cap.*3.de vlcere aurium:*ibid.sect.*4 *cap.*1. de narium vlcerihus.*Libro II.part.1.cap.* 3. de labiorum vlceribus:*Ibid.cap.*16.de gingiu.vlceribus:*Ibid.cap.*21. de gurgulioois exulceratione:*Ibid.cap.*22.de tonsillar vlceribus: *Part. 2. cap.*1. de asperæ arteriæ vlceribus:*ibid.cap.*12.de pulmonis vlceribus : *ibid.cap.*18. de fistulis thoracis:*Part.4.cap.*3.de vlceribus cordis: *Libro III part.1.sect.1. cap.* 1. de vlceribus œsophagi: *Ibid.cap.*17.de vlceribus ventriculi:*part.2.sect.1. cap.* 9. & 10. de vlceribus iotestinorum : *part.3.cap.*5.de abscessibus & vlceribus mesenterii:*ibid.*.7.de vlceribus Pancrearis:*ibid.cap.*8.de vlceribus omenti : *Part. 4.cap.*8.de lienis vlceribus:*part.7.cap.*8. de vlceribus: *ibid.cap.*9.de vlceribos vesicæ:*Part.7.cap.*1c.de vlceribus renum.*Part.8.sect.1.cap.*6.de vlceribus vesicæ: *ibid.cap.*9.de vlceribus meatus *vrinarii:Part.*8. *cap.*5. de testium vlceribus : *ibid. cap.*6.de scroti vlceribus: *Ibid.cap.*8.& 10.de peois vlceribus:*Part.* 10.*cap.* 3.de vmbilici vlcere:*ibid cap.*7.11.de abdominis vlceribos, *Libr. IV. part.* 1.*sect.*1. *cap.*4.8.de vlceribus ceruicis Vteri:*Ibid.cap.*10.de fistulis colli vteri:*Ibid.cap.* 11.de caocro vteri : *Ibid. cap.*12.de gangræna & sphacelo vteri:*sect.*2.*cap.*14.de vteri cancro:*Ibid.cap.*19.de vlceribus vteri:*Ibid.cap.* 20.de testium muliebr.vlceribus:*Part.*3.*sect.*1.*cap.*7.de cancro mammarum:*cap.*8. de vlceribus & fistulis mammarum:*Ibid.cap.*11.de vlceribus papillarum.

CAPVT XIIX.

De Ambustionibus.

Vlceribus non immeritò subiungimos Ambustiones,quæ etiam vlcera excitant. Sæpe enim accidit, vt casu aliquo fortuito,vel aqua , vel oleo feruente,vel metallo liquefacto membra perfuodantur, vel in ignem,aquam,vel oleum feruens aliquis iocidat.Quod vbi accidit,dolor vesicæ , exulceratiooes excitantur. *Ambustio.*

Sunt enim Ambustorum tres gradus seu differeotiæ.Aliquando enim ardor & dolor saltem io parte affecta ab ambustione excitatur,& oisi statim remedia adhibeaotur , cuticula à vera cute separatur,& *Differentiæ eius*

 abscedit

abscedit,ac vesicæ excitátur,in quibus aqua limpida continetur:aliàs etiam statim & in momento vesica attollitur,ipsaque cutis aduritur,exsiccatur,torretur, & contrahitur,nulla tamen crusta vel eschara inducitur. Aliàs verò ipsa cutis ; imò interdum subiecta caro,aduritur,exsiccatur,& eschara inducitur,'& cutis nigra euadit, sensum nonnihil amittit, & postquam eschara decidit, vlcus satis profundum relinquitur .Ignis enim continuum soluit , doloremque excitat:& quia partes humidæ in cute vi ignis resoluuntur,& exspirare conantur, cuticulæ v.densitate retinentur,eam attollunt,& vesicam excitant. Interdum verò vi ignis aliquid humidi in parte remanet, vnde cutis contrahitur : aliquando verò humidum partis planè dissipatur & exsiccatur, escharaque inducitur.Id quod accidit pro rerum comburentium varietate. Minùs enim comburit aqua , & quidem magis vel minùs,prout magis vel minùs feruida est. Non etiam magnam ambustionem efficiunt stipulæ, stramen,linum,& similia,nisi ambustio continuetur. Plus oleum,pinguedines,vernix,pix,mel,cera. Adhuc vehementius comburunt plumbum , stannum liquefactum,ferrum & alia metalla ignita , vt & ipse ignis actualis, pulueris tormentarii, & ignis fulminaris. Quò enim ignis est in subiecto densiore,& ita plures eius atomi concurrunt,visque eius est condensasata,& quò diutius actio ignis continuatur , eò maior fit cõbustio. Si verò ignis fit in subiecto rariore, atque ita eius atomi dispersæ & parum vnitæ,actio quoque eius breuius durat , minor fit ambustio.

Prognostica

Prognostica

De signis Diagnosticis aliquid dicere opus non est;cùm ipsa ambustio per se manifesta sit.Gradus etiam eius,& quousque peruenerit , ea iis,quæ modò dicta sunt,patent.

Prognostica quod attinet: 1 Quò leuior est ambustio,eò faciliùs curatur & minora mala affert:quò verò grauior est,eò difficilius curatur,& grauiora mala excitat. Sæpe enim partis inflammatio,imò νέκρωσις, humido radicali absumto,& calore natiuo dissipato, inde oritur,vlcera difficilia excitantur,partis motus aboletur,ac turpes cicatrices relinquuntur.

2. Ambustio à fulmine etiam periculosa est,& plerumque lethalis.

3. Quo corpus purius est , eò faciliùs curatur ambustio. Si verò sit vel plethoricum vel cacochymicum,facilè ex dolore & calore affluxus fit humorum, & inde inflammationes,vlcera putrida , & alia mala excitantur.

4. Ambustio etiam nunc magis nunc minùs periculosa est , pro affectarum partium ratione. Si enim vna pars saltem amburatur , minus periculi adest, quàm si plures,aut totum corpus amburitur. Vbi enim plures partes vel totum corpus ambustum est, rarò ægri conualescunt , sed vehementia symptomatum miserè moriuntur.

5. Si ambustio ita profunda sit,vt ad maiores venas,arterias,neruos penetret ,periculosa est. Cùm enim vasa exsiccata contrahantur & claudantur ,sanguis ac spiritus ad partem affectam confluere non possũt, vnde atrophia,gangræna,sensus & motus ablatio excitatur.

6. Abdominis combustiones difficulter curantur. Cutis enim ibi est mollior , & musculi illi varios ob motus variè extenduntur & contrahuntur.

7. Si ambustio ad intestina vsque penetret ,lethalis est.

8. Periculosa quoque est inguinum ambustio,cùm loca ea sint humida & humorum affluxui opportuna.

9. Oculorum combustiones quoque periculosæ sunt. Quamquam enim leues sint,tamen vel cæcitatem vel visus deprauationem , aut certè imminutionem inducere possunt.

10. Si partes capillatæ paulò grauiùs comburantur,glabræ manẽt,& in cicatrice duriore inducta nulli pili generantur.

Curatio.

Equidem quidam , ex trito illo Medicorum axiomate,contraria contrariorum sunt remedia,ambusta refrigeranda,& propterea ambustis partibus statim refrigerantia imponenda esse censent. Verùm ex vulgari,sed falsa,opinione, sententia hæc ortum habet, nimirum ambustionem esse saltem alterationem , & qualitatis calidæ inductionem;cùm tamen ipse ignis eiusque atomi parti ambustæ communicentur,& empyreuma,vt omnes confiteri necesse habent, inducatur.Quid enim aliud est empyreuma hoc,quod omnes euocandum docent,quàm minimæ ignis particulæ,quæ in partem ambustam sese penetrarunt?Et ipsa experientia docuit,frigida ambustiones non curare, sed iis summopere,igneis particulis in penitiora retrusis,dolorem augeri,inflammationes,imò gangrænam & sphacelum excitari ; calida verò,quæ empyreuma euocant, prodesse , vnde etiam vulgo notum est,partes ambustas non frigidæ immergendas , sed potius igni parumper admouendas esse. Quod etsi reprehendere videatur Platerus:tamen vsu edoctum vulgus id facit,annotauitque iam olim illud Aristoteles,*sect. 1. probl. 56*. Neque quæ applicantur calida,vt anodyna applicantur ; cùm non quæuis anodyna id præstent,vt mox ex cura patebit:sed ea saltem , quæ empyreuma euocandi vim habent. Attractionem verò facit similitudo,atque ignis externus internum & inustum à se parti ignem foras euocat , vt rectè loquitur Ambrosius Paræus,*lib. 11. cap. 9*. — *Curatio*

Prima ergo in ambustionis curatione cura sit,Empyreuma euocare. Eodem nimirum modo,sicut *parte. cap. 15. de Pernomb.* diximus,vt partes refrigeratæ nõ rectè curantur,si igni admoueantur, vel aquæ calidæ immergantur ; cùm dolor inde longè intensissimus, imò sæpe gangræna & sphacelus excitetur;sed si niue primò fricentur,vel aquæ frigidæ immergantur ,frigus extrahatur : ita si calidis empyreuma euocetur, quod similitudinis ratione fit , malum hoc tollitur. Quod vt rectè fiat,secundum gradus ambustionis suprà propositos curatio instituenda.

Primò ergo si leuis combustio sit, præcauendum, quantum fieri potest,ne pustulæ oriantur. Id enim si fiat,ab omni malo æger iam liberatus est. Faciendum autem id maturè,ideoque quicquid medicamenti ad manus est,statim vsurpandum,& propterea membrũ, si ita eius conditio fert,igni parumper admouendum est,vel in aquam calidam immergendum ,vel spongia aut linteo duplicato aqua calida madido fouendum, vt empyreuma ratione similitudinis extrahatur ; vel statim lintheum vernice tinctum membro ambusto imponendum ; vel linteum lixiuio aut aqua , in qua calx viua exstincta sit,madidum. Mox cæpæ in mortario cum sale contusæ membro ambusto imponendæ. Vel hoc vnguentum: — *Ambustionis leuis curatio*

Vel ℞. *cæpæ crudæ* Vnc. jß. *salis, saponis Veneti ana* Vnc. ß.

Misceantur in mortario,affundendo *ol. ros.* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *saponis Veneti* Vnc. iij. *cæpæ crudæ* Vnc. j. *salis* Drach. vj. *ol. ouor.* Vnc. ß. *rosac. amygd. dulc. ana* Vnc. jß. *mucilag. sem. cydon.* Vnc. j. Misc.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *corticem viridem sambuci,* aut *prima sambuci germina,* contundantur, coquantur in *butyro rec. s. s.* Colentur.

Vel ℞.

Vel ℞ [illegible] u..os.sæpius lotam, & [illegible]

F. [illegible]

Vel ℞ [illegible] *ana* Vnc.iß.*salis*, Vnc.ß.*album*, [illegible] num.j.Misc.

Vel ℞.*butyri Maial.s.sale,saponis Veneti*, *vermes* [illegible]

Vel ℞.*ol.rosar.*Vnc.iij *camphor.*Drach.uj. *album.ouor.*num.iij.Misc.

Vel ℞ *succi cepar.*Vnc.ij [illegible]*ros.butyri rec.s.sale*, [illegible] Vnc.j.[illegible] *lota aq.ros.*Vnc. ß. *mucilag. sem.* [illegible] *mor.aq.ros.extr.*Vnc.j.*terebinth.*parum.

F.Linimentum.

Vel ℞ [illegible] *med.* [illegible] *sambuci*, Vnc.iß.*ol.lini,rosac.ana* Drach.vj. [illegible]*,ping.por.* [illegible] *ana* Vnc.j.*cera* Vnc. iß.*thuris pulueri* Vnc.j.

Coq.in aq.aliq[illegible],& cum refrigerata fuerint, pinguedinem collige,& loco vnguenti vsurpa.

E [illegible] sæpius,& vel duodecies,lota,& aqua priore semper abiecta,varia vnguenta ad combustionem vtilissima fiunt. Miscetur enim vel cum *butyro sine sale* vel *ol.rosar.* ut [illegible]*perici*.Interdum alia adduntur, vt *mucilago sem.* [illegible]*psylli,album. oui* , *cera alba*.

Vtilia sunt & hæc.

℞.*succi cortic. med. sambuci* , Vnc. iß.*cremoris lactis* ℔.j.

Coq.ad consistent. iustam. Adde *mucilag.sem.cydon.aqu.solani extr.butyri s.*[illegible]*.cerussæ ana* Vnc.ß.Misc.

F.Vnguentum.

Vel ℞.*ol.lilii* Vnc iiij. *ceræ nouæ* Vnc.ij.*album. ouor.* q.s.Misce super igne.

F.Vnguentum.

Ad omnia ambusta sananda iam maximè valet hoc.

℞.*ol.oliuar.*part.j.*album ouor.*part.ij.

Conquassentur diligenter & exactè misceantur, vt F.Vngu.album ; quo locus ambustus cum pluma gallinæ sæpius de die illinendus , vsque dum crusta sponte decidat,nec vlla ligatura externa adhibenda.

Ambrosius Paræus in Nosocomio Parisiensi hoc feliciter vsurpari scribit.

℞.*lardi concisi* ℔j.

Liquefiat in *aqu.ros.*& coletur per linteum rarũ, Lauetur quater *aq.plantag.*vel altera conueniente.

Postea add.*vitel.ouor.rec.*num. iij.

F.Vnguentum.

Vel ℞.*cancros q.v.* Contunde viuos in mortario.

Postea sume *butyrum recens s.*[illegible], feruefiat, & despumetur.Calefacto iniice cancros contusos,& coq. donec rufescant.

Postea coletur,& vnguentum v[illegible] seruetur, quod est efficacissimum.

Omnibonus Ferrarius,de *arte medic.infant. lib.* 4.c. 25.hoc tanquam secretum,& quod sæpius felicissime expertus sit,commendat, etsi iam pustulæ eleuatæ sint.

℞.*album ouor.*ij.*ol.rosar.*Vnc.ij. *aq ros.* Misce diligenter.

Postea panniculus albus lineus vel [illegible], raræ texturæ, isto linimento madefactus parti ambustæ imponatur,& nunquam auferatur,donec malum sanatum sit,sed quotidie bis aut ter saltem linteum [illegible] illinatur & madefiat.Quarto die elapsu,loco albumin.ouor. vitelli eorum sumantur , & ita vsus continuetur,donec videatur nouæ cuticulæ regenerari fieri.Tunc verò forfice paulatim de die in diẽ, vbi noua cuticula generata fuit,panniculus abscindendus,donec totus ablatus sit , quo ablato nullum vestigium læsionis apparebit.

Vel ℞.*cortic.medii sambuci q.v.* Coq. in *oleo oliuarum*.Col. adde *cerussæ* part.ij.*plumbi vsti,lithargyri ana* part.j.

Misce diligenter in mortario plumbeo.

De omnibus tamen vnguentis hoc notandum, ita temperata esse debere,vt tenaciter parti non adhæreant, [illegible] abstergi & remoueri possint. Neque enim vlcera hæc ferunt vt fortiter abstergantur , sed fere linteo subtilissimo parti admoto à pure mundari debent.Si verò vnguenta tenaciter adhæreant , & ægro dolorem,& medico molestiam in abstergendo pariunt.

Vesicæ & pustulæ si eleuentur, nec tamen malum grauius,non statim aperiantur , ob cutem denudatam dolor excitatur,& curatio tardius perficitur.Sed tertio demum die,vbi cuticula regenerari iam incipit,aperiendæ,non verò diutius apertio protrahenda,ne humor contentus acrior fiat, & cutem erodat.

Ad primum hunc gradum plerumque pertinet *Ambustio à puluere tormentario.* (Nam si sit maior pulueris tormentarij copia,vehementius læditur ambustio, quæ fit à puluere tormentario,quæ hoc sæpe peculiare habet , vt grana hujus pulueris cuti faciei infixa maneant,& deformitatem pariant.Quod si fiat,(aliàs enim si pars saltem à flãma pulueris læsa sit,nec grana cuti immissa & impacta , vt aliæ combustiones sanandæ) statim acu aut alio instrumento commodo grana extrahenda.Quod si omnia statim extrahi non possint : [illegible] permittendum, vt pustulæ eleuentur ; ita enim faciliùs reliqua grana extrahentur . Si verò Chirurgus non statim in principio vocetur,& combustione iam sanata maculæ relictæ fuerint, vesicatorium è cantharidibus & fermento imponendum,& vesicæ excitata forcipe incidendæ [illegible] pulueris eximendus , & locus (quod aliàs etiam in talibus combustionibus faciendum *decocto fœnigræci & fl.chamæmeli* a nigredine diligenter abluendus. Postea hoc vel simili linimento vtendum.

℞.*gummi elemi* Drach.j.Dissoluatur in *ol.ouor: rosar.lil.alb.ana* Drach ij.*vng.basilici* Drach.iij.*butyri* , *s.sale* Vnc.j.Misc.

Guil.Fabricius,*lib.de Combustionib.cap.*6.etiam *puluere præcipitato* vtitur.

Sed rectè monet Paræus,puluerem pyrium,ita sæpe in cutem & carnem penetrare , iis non insigniter læsis,vt nullis remediis, non phœnigmis , non vesicatoriis,non scarificatione , non cucurbitulis , aut corniculis eximi,& inde elici queat , adeo vt sæpe eius impressa maneant vestigia , vt ipsa experientia testatur.

Ad dolorem verò leniendum partes vicinæ hoc vnguento illinantur.

℞.*ol.amygd.d.rosar.ceræ albæ ana* Vnc.j.

Liquefiant super igne, & adde *camphoræ* Scrup.j. *mucilag.sem.cydon.*parum Misc.

Pertinet huc & ambustio,quæ fit à fulmine. Cum *Ambustio à fulmine.* verò fulmen malignam & venenatam qualitatem coniunctam habeat,id quod ex tetro odore & summa vi nocendi & interficiẽdi patet,vt & ex eo,quod canes animalium fulmine occisorum carnes non attingunt:statim homini à fulmine tacti pulu. aliquis bezoardic.vel theriaca,vel aqua bezoardica, exhibẽda,sudorque prouocandus. Arteriæ quoque , labia, lingua,nares,inungendæ vino in quo theriaca dissoluta sit,& carpis ac cordi epithema cordiale imponendum:loco verò ambusto applicanda vnguenta ex *cepis,foliis rutæ,& theriaca.* Exhibendi etiam sunt sirupi,conseruæ,& pulueres cordiales.

Si eschara inducta sit , ea scapello maturè remouenda,& tale vnguentum adhibendum.

℞.*pulu.rad.vincetoxici,angelicæ ana* Vnc.ß. *fol.rutæ, scordii ana* Drach.j. *theriacæ* Drach. ij. *sir. theriacalis* Drach.iij.*mell.rosac.*Vnc.ij.Misc.

Vlcere mundato puluis hic sarcoticus inspergendus

℞. *rad.angelicæ vincetoxici ana* Vnc.j.*myrrhæ,mastich. thuris,folior.scordij ana* Vnc.ß.*aloes succotrinæ* Drach.ij.

F.pul

[illegible] *[illegible] Aceto* [illegible] & [illegible] F. [illegible], qui in vmbra ficcentur, atque [illegible] in puluerem redigantur.

Si [illegible] etiam fracta sint, non illa vulgata Ca[illegible] ingentia [illegible] panda, ne veneni eua[illegible] impe[illegible], sed aliud ex *farina fabar.* [illegible] *rad. angelica, vin[illegible], fol. ruta, scordii, theriac.* [illegible] singulis diebus renouandum, donec veneni [illegible] & discussa sit. Supra verò locum defensiuum [illegible]pponendum, ne vapo[illegible] venenati per vasa sursum ad cor ascendant.

[illegible] Si verò combustio [illegible] vehemens sit, vt non solùm vesicæ excitatæ sint, sed & cutis combusta, exsiccata & contracta sit, medicamenta empyreuma [illegible]tùm extrahentia non sufficiunt, nec [illegible] adhibenda, sed talia applicanda, quæ cutem exsiccatam [illegible]olliunt. Ideoque statim omnes pustulæ incidendæ, vt humor calidus & acris effluat, hinc statim loco affecto tale vnguentum imponatur.

℞. *[illegible] basilici* Vnc. j. *ol. rosac. amygd. lil. al[illegible]. ana* Drach. iij. *vitell. ouor.* num. j. Misc.

Vel ℞. *but[illegible] sale [illegible] c. pingued. gallina rec. ana* Vnc. j. *cera no[illegible] [illegible] l. alb. ana* Vnc. ß.

Liquefiant super igne, & admisce *croci* Scrup. j. *mu[illegible]lag. sem. cydonior.* Vnc. j. Misc.

Vel hoc Fabricii:

℞. *butyri rec. [illegible] sale, aq. rosf. lota* Vnc. iij. *ol. viol. [illegible] de [illegible] vel. ouor. amygd. d. ana* Vnc. ß. *farina hordei* Vnc. jß. *croci* Scrup. j. *mucilag. sem. cydon.* Vnc. j. *cera* q. [illegible]

F. Vnguentum.

Vel aliud ex antea propositi.

Vel ℞. *lithargyri, ceru[illegible], vel mini* q. v.

Ebulliant in aceto. Aceto per filt[illegible]um traiectu, ad[illegible] *ol. viol. vel ouor.* q. s. & diligenter misceantur. Postea

℞. *pulpæ malor. dulc. sub prunis coct.* Vnc. iij. *farina hord. sem. fœnigr. ana* Vnc. ß.

Cum *lacte* fiat Cataplasma; cui adde *croci* Scrup ß Misc.

Supra verò loc[illegible] tale defensiuum imponatur.

℞. *pulu. boli Arm. [illegible] g. dracor. balaust. [illegible] rosf. rub. ana* Vnc. ß. *ol. rosf.* Vnc. iij. *cera* Vnc. jß. *aceti* parum.

F. Vnguentum.

Ipsum membrum postea fascia *oxycrato* madida inuoluendum, ut linteum *oxycrato* madidum imponendum, vt dolor leniatur, & influxus humorum prohibeatur. Vul[illegible] *muria* illa *acida*, in qua *brassica* [illegible] soleor.

[illegible] Si [illegible]dem cutis non saltem exsiccata nonnihil [illegible] omne humidum radicale in ea a[illegible]umtum, & [illegible]idum [illegible]natum [illegible]issipatum sit, imò ipsa caro & ve[illegible], arteriæ, nerui combusti, vt gangræna partis metuenda sit; [illegible] imò pustulæ & vesicę omnes inciden[illegible], & aqua in iis contenta exsiccanda. Poste[illegible] dandã ope[illegible], vt eschara statim primo vel [illegible] die separetur, [illegible] si id fieri non possit, pluribus in locis scalpello incidenda, vt humori exitus, medicamentis verò ad partem affectam aditus detur. Statim ergo linimentum Guil. Fabricii pro[illegible]imè d[illegible]criptum imponendũ.

Vel ℞. *butyri s. f. aq. rosf. loti*, Vnc. iij. *vngu. basilici* Vnc. j. *mucil[illegible] sem. cido[illegible] aq. rosf. extr. ol. amygd. d. lil. alb. ana* Vnc. ß. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *butyri s. s. ol. rosf. ping. porci ana* Vnc. j. *vitell. ouor.* ij. Misc.

Vel ℞. *mucilag. sem. cidon. aq. pariet. extr.* Vnc. ij. *ol. lil. alb.* Vnc. j. *vitell. oui* j. *cera* q. s.

F. Vng. molle.

Supra linteum verò de seq. emulsione modicum imponendum.

℞. *sem. cucurbita ex cortic.* Vnc. ij. *cydon.* Drach. ij. *fœ[illegible]gr.* Drach. j. [illegible] ℔ vj.

F. Em[illegible]

Adde *sapon[illegible] Veneti albi* Vnc. ß. *camphora* Scr. ß. Misc.

D[illegible] fensiua [illegible], p[illegible] in [illegible], non [illegible] gangræna imm[illegible]eat, [illegible]

Si gangræ[illegible] iam [illegible] *[illegible] equ.* dic[illegible], & [illegible] quo[illegible] t[illegible] p[illegible]nd[illegible]m, ne putredo [illegible]

Vt [illegible] quod [illegible]mb[illegible] tit, vlcus mun[illegible]ndum, carne implen[illegible] trice [illegible] de [illegible] curatione dictum, & *cap* [illegible] d[illegible] ca[illegible]cem tamen inducent a non nimis [illegible] turpis & [illegible]go a cicatrix fiat.

G[illegible]il. Fabricius ad ci[illegible] in [illegible] ust[illegible] cendam his vlus [illegible]st:

℞. *emp[illegible]. palmei* Vnc. ij. *pinguedi. galline [illegible]* Vn[illegible] ß.

Liquefiant simul.

Deinde admisce *aluminis vsti, [illegible]lumbi calcinati, lithar[illegible]gyri auri, lapid. calamin. [illegible]r. an.* Dr[illegible] j.

Terantur in mortario plum[illegible]eo, addendo *mucilag[illegible]em cydon. fœnigraci an.* q. s.

F. Vnguentum.

Vnguentum alabastrinum etiam hoc in casu sæpissimè magno emolumẽto v[illegible]urpauit, cuius hęc est de[illegible]scriptio:

℞. *lapid. alabastrit. calcinati*, Vnc. jß. *pumicis albi calcin.* Vnc. ß. *[illegible]lumin. vsti* Drach. ij.

F. omnium tenuissimus puluis. Postea

℞. *cera albæ, s[illegible] hircini, ol. amygd. dulc. lil. alb. ana* Vnc. j. *è vitel. ouor.* Vnc. ß.

F. Vnguentum; quod emollit, dolorem lenit, & cicatricem pulchram inducit.

Si venæ & arteriæ, vt & nerui, combusti sint, ne pars atrophia ob defectum alimenti corripiatur, sed vasa constricta aperiantur, sequenti vnguento illinenda.

℞. *succi lumbricor* Vnc. ij. *pinguedi. human. gallina. vrsi ana* Vnc. j. *[illegible]* Drach. ij. Misc.

Si partes natura dissitæ combustæ sint, vt palpebræ, labia, digiti, ne coalescant, sicca linteta aut laminæ plumbeæ subtilissimæ interponendæ.

Tandem etiam partium affectarum habenda est ratio eligendis medicamentis. Faciei enim ambustæ nõ conueniunt medicamenta ex cœpis, sapone liquida, vt & vernice; cùm facilè oculi inde lædi possint. Ideoque faciei Vnguentum Omniboni Ferrarii antea propositum, vel ex sapone aliquod spissius, ne diffluat, imponendum.

Vt ℞. *ol. rosar. amygd. dulc. ana* Vnc. ß. *saponis Veneti* Vnc. j. Misc.

Si oculi sint læsi, statim *lac muliebre* vel aliud tepidum instilletur; aut tale collyrium: Oculorum [illegible]

℞. *aq. rosf.* Vnc. iij. *plantagin.* Vnc. j. *sem. cydon. fœnigr. ana* Drach. j.

St[illegible]nt in loco calido & colentur.

Si combustio [illegible] vehemens & crusta excitata, ca[illegible]uendum ne palpebræ retrahantur, quod magnam de[illegible]formitatem affe[illegible]et. Ideoque fomentatio per emollientia instituenda.

℞. *rad. altheæ, malua ana* Drach. vj. *[illegible]l. altheæ, malua. fl. meliloti, sambuci ana* M ß. *sem fœnigr, lini, cydonior, ana* Vnc ß.

Coqu. & dec[illegible] palpebræ foueantur.

Postea inungantur hoc vngue[illegible]

℞. *mucilag. sem. cydon. fœ[illegible]* [illegible] ij. *ol. amygd. d. pinguedi. human. ana* Vn[illegible] j. *gummi elemi* Drach. j.

Liquefiant super igne, & c[illegible]le[illegible]ur.

Vel ℞. *ol. lil. alb. ouor.* [illegible] Vn[illegible] ß. *pinguedi. humana* Drach. vj. *gummi elemi* Drach. ij. *ceræ nouæ* Vnc. j. *croci* Scrup. j.

F. Vnguentum.

Sæpius ve[illegible] cuti[illegible] que manu exc[illegible].

Articuli & iuncturæ si c[illegible]burantur, cu[illegible] t par-

t[illegible]

... excarnes, neruosæ, & magno sensu præditæ, ... fluxus humorum fiat, & grauius malum excitetur, vniuersales euacuationes non omittantur. Topica verò non sint acria, è cœpis, sapone, & similibus; sed lenientia & anodyna: ac præcauendum, ne nerui contrahantur, & articulus incuruetur.

Vt ℞. *ol. lil. alb. amygd. d. lumbricor. ana* Vnc. j. *pingued.* ..., *human. ana* Vnc. ß. *vngued. dialthea* Drach. vj. *gummi elemi* Drach. ij. Misce.

F. Vnguentum.

Ferulæ quoque vel alia instrumenta blandè & sine dolore membro adaptanda, vt cõtractio impediatur.

Si verò nerui contracti sint, & iuncturæ incuruatæ vniuersalibus præmissis, pars affecta primò fouenda decocto emolliente, parato è *rad. althea, bryonia, lil. alb. fol. althea, malua, cannapytios, fl. chamameli, hyperici, semin. lini, fœnigraci.*

Postea iungatur hoc vnguento:

℞. *vngu. dialthea.* Vnc. j. *pingued. gallina, human. anseris ana* Vnc. ß. *succi lumbricor.* Vnc. j. Misc.

Et imponendum *empl. diachyl. s.* & *de meliloto.*

Simul etiam membrum contractum idoneis instrumentis sensim extendendum, quæ depinguntur *in Cheirurgia* Gualtheri Ryff, & ap. Guil. Fabricium, *in tract. de combustion.* quæ ibi videantur.

Si inguina comburantur, cum sint loca illa humida, laxa, & fluxionibus opportuna, ac ob glãdularum vicinitatem facilè humores confluant, & gangræna excitetur, medicamenta magis sicca sint, quàm in aliis partibus. Ideoque si pustulæ gullę eruperint, medicamenta ex sapone, cœpis, & calce vtilia sunt. Pustulæ verò si iam sint eleuatæ, maturè aperiantur. Postea imponatur hoc vnguentum.

℞. *vng. u. rosacei* Vnc. j. *basilici* Drach. vj. *ol. vitell. ouor. lil. alb. ana* Vnc. ß. *myrrha, aloes, ana* Drach. j. Misce.

Super vnguentum tota pars tali cooperiatur cataplasmate:

℞. *farina hordei, fabar. orobi ana* Vnc. j. *puluer. rosar.* Vnc. ß.

Cum *mell. ros.* vel *oxymel. s.*

F. Cataplasma.

Si verò combustio magna sit, & gangræna metuenda, medicamenta, quæ *cap. seq. de gangrana* proponentur, vsurpanda.

Cicatrices etiam turpes sæpe post combustionem relinquuntur, ob nimiam ab igne exsiccantionem. Quod si metuatur, id præcauendum emollientibus toto curationis tempore adhibitis: valde verò sicca cicatricem inducentia non vsurpanda. Fouenda nimirum pars decocto modò de contractura membrorum proposito. Postea inungenda hoc linimento:

℞. *ol. ouor. lil. alb. ana* Vnc. ß. *pingued. human. galline, piscis thymali ana* Drach. iij. *ol. myrrha* Drach. ß. *succi lũbricor.* Vnc. ß. Misc.

de Diata.

Diætæ simul recta instituatur ratio. Victus sit refrigerans & humectans, vtaturque æger iusculis, in quibus endiuia, acetosa, lactuca, borrago cocta sint; contrà à calidis, acribus, salsis abstineat. Vinum non bibat, sed aquam hordei, vel cereuisiam tenuem. Si opus fit, etiam venæ sectio & corporis purgatio institui potest.

CAPUT XIX.

De Gangrana & Sphacelo.

Gangræna equidem & Sphacelus, nec tumores nec vlcera sunt: imò nec morbus Sphacelus est, sed ipsa partis νέκρωσις & mortificatio; gangræna verò intemperies insignis, ad mortificationem tendens, quæ etiam sine tumore inuadere potest: quia tamen frequentissimè tumores subsequitur, & præsertim inflammationes, nonnulli inter tumores de gangræna & sphacelo aguntalii, quia vbi pars gangręna corripitur, necessariò vlcus accedit, & post sphacelum vlcus relinquitur, inter vlcera de gangræna & spacelo tractant: quos & nos sequimur, ac propterea sub finem tractatus huius de vlceribus, de gangręna & sphacelo agere volumus

Est autem *Gangrana* quam vulgò *den heissen Brand*, & Ignem S. Antonii vel Marcelli nominant, partis imperfecta mortificatio aut corruptio, ad νέκρωσιν seu mortificationem tendens, cui nisi celerrimè succurritur, membrum planè emoritur, omnemque sensũ ac vitã amittit, nihilque, seu secetur seu vratur, percipit; quæ νέκρωσις iam ita perfecta, à Latinis applicatur *Syderatio*, è Græcis σφάκελος, à Germanis *der kalte Brandt*, adeò vt hæc duo mala non nisi magnitudine differant. Nam in sphacelo pars omni sensu & vitâ destituta est, planeque emortua: in gangrænâ verò nondum adest perfecta partis corruptio, neque perfecta mortificatio, solùm molliores partes inuadit: sphacelus verò, vtpote qui est perfecta ac integra partis corruptio, non solùm molliores partes, putà cutem, carnem, venas, arterias, neruos inuadit, sed & ipsa ossa intacta non relinquit. In sphacelo tamen etiam primo molliores partes corrumpuntur, & non solum ossa, sed & venæ, arteriæ, ac nerui salui relinquuntur: si tamen pars putrida non separetur, fieri non potest, quin & partes solidiores putredine inficiantur.

Gangrana quid sit.

Differentia Gangrana & Sphaceli

Caussa.

Caussa

Cùm ergo in gangræna & sphacelo membri fiat mortificatio, in gangrænâ quidem incipiens, in sphacelo verò perfecta; atque mortificatio partis à destructione caloris natiui dependeat, sicut contra ex huius integritate vita: quicquid calorem natiuum partis destruit, illud etiam caussa gangrænæ & sphaceli esse potest. Calor autem natiuus destruitur, cùm vel à contrario corrumpitur, vel suffocatur, vel dissipatur, vel ob defectum alimenti extinguitur. Destruitur à contrario vel agente qualitate manifestâ & frigore, vel occultâ, vt à veneno: Suffocatur prohibitâ transpiratione. Dissipatur à maiore calore. Extinguitur, si pabulum necessarium denegetur, vt ita quinque caussæ sint generationis gangrænæ & sphaceli. Nimirum frigus nimium, venenata qualitas, prohibita transpiratio, calor externus vehemens, alimenti caloris influentis defectus.

Primò enim videmus non rarò tempore hyberno per niues & glaciem iter facientibus extrema pedum, manuũ, aures, nares emori, ob frigoris externi vehementiam: ita euenit interdum ob medicamenta nimis refrigerantia in phlegmone aut Erysipelate incautius adhibita partem gangrænâ aut sphacelo corripi. Quanquam hunc casum malim ad transpirationem prohibitam referre.

Maxima quoque vis calorem innatum destruendi est, iis, quæ venenosa sunt, & occultâ vi corpus nostrum destruunt. Etenim interdum humores in corpore nostro adeo degenerant, & tantam malignitatem acquirunt, vt iis partibus, in quas à natura detruduntur, νέκρωσιν inducant, quod videmus fieri in carbunculis. Ita & morsus & ictus venenatorum animalium partes corrumpunt & putrefaciunt. Quod præstant quoque medicamenta septica, quæ carnem corrumpendi vim habent, non satis prudenter adhibita, præcipuè in locis calidis & humidis, vt in emunctoriis, pudendis, & similibus locis.

Tertiò

Tertiò, prohibita trāspiratio etiā gangrænam excitat. Cùm enim calor noster perpetuā ventilatione indigeat, si illa denegetur, suffocatur à copia vaporum. Hæc de caussa non rarò in magnis inflammationibus, præcipuè in partibus humidis, gangræna accidit, calore natiuo extincto; vt aliàs etiam videmus exiguam flammam aqua aut oleo copiosiore affuso extingui, & sub cucurbitula non perforata aut vase quocunque tecto flammam suffocari, quæ sub perforata & vase aperto seruatur. Idque inprimis accidit, si in febribus, præcipuè malignis, cum impetu humores ad aliquam partem seu protrudantur seu ruant. Ita memini hîc cuidam ciui febre maligna laboranti, ex humoribus ad scrotum protrusis, scrotum totum inflammatum & sphacelo correptum fuisse, vt necessariò totum auferretur, & testes nudi propenderent, qui tamen gangræna sedata postea carne ex ingruinibus succrescente iterum tecti sunt. Inflammationem etiam, quam sequitur, excitant interdum vulnera, eaque non solùm magna, sed & sæpe exigua, quæ nullius momenti videntur. Ita refert Hericus ab Heer, *lib. 1. obseruat. med. rarar. obseru.* 12. se virum ætatis anoum quinquagesimum nonum agentem, qui cùm vngues pedum resecaret, & ad viuum vsque penetrasset, mox gangræna correptum interite vidisse. Et alios duos Illustres viros, qui cum callum pedis amputandum curassent, gangrænam, quā mox excepit mors, incurrisse. Quò etiam faciunt medicamenta emplastica, in magnis inflammationibus, præcipuè in locis humidis intempestiuè applicata, quæ frequenter suffocationem caloris natiui inducunt.

Quartò etiam calor præter naturam & extraneus gangrænam inducit, humidum radicale & calorem natiuum absumendo. Sic interdum post magnas vstiones gangræna sequitur.

Denique alimenti, sanguinis scilicet spiritusque influxu, qui ad insitum fouendum necessarius est, defectu, oritur Gangræna. Cùm enim calidum innatum perpetuo nutrimento, ceu flamma oleo, indigeat, si illud denegetur, marcescit & extinguitur vt flamma in lucernā deficiente oleo. Atque hoc modo gangræna externis corporis partibus accidit, interdum in atrophia, tabe, & similibus morbis diuturnis corpus extenuantibus. Eadem de caussa, si maiores articuli luxati non bene reponantur, os luxatum comprimit vicina vasa, & sanguinis ac spirituum in partes subiectas influxum prohibet, vnde tabes & macies earumdem sequitur, & procedente tempore non rarò gangræna. Ita compertum est, ex magno tumore circa venam cauam, qua diuaricata in crura descendit, comprimente illam, & sanguinis descensum in crus impediente, gangrænam ortam esse. Hoc modo etiam gangræna accidit, si pars aliqua nimis arctè & diu vinculis constringatur, aut nimis adstringentia parti alicui imponantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscere gangrænam non difficile est. Nam color in parte mutari, & ad nigram conuerti, caro flaccescere, pulsus & sensus imminui, calor aboleri incipit. Quæ symptomata, quò magis ad perfectam corruptionem & sphacelum gangræna tendit, magis augentur & euidentiora fiunt. In perfectā enim corruptione & sphacelo vita & sensus planè abolita sunt: nullus percipitur pulsus, pars, siue secetur, siue vratur, non dolet, caro frigida apparet, fit mollis & flaccescit, vt digitis cedat, dum premitur: quæ tamē postea exiccatur, fit nigra, liuida & planè emortua, ac graueolens est instar cadaueris, cutis, si digitis prehendatur, à subiectā carne separari videtur. Monet autem hoc loco Ambrosius Paræus, ne Medicus, vbi ex signis his gangrænam & sphacelum deprehendit, ea, quæ agenda sunt, amplius differat, deceptus motu, qui interdum aliquis in membro etiam emortuo reliquus est. Mouentur enim sphacelo correptæ partes non integri musculi motu, sed quia tantum musculi caput adhuc integrum est, quod dum mouetur, vnà continuum sibi tendinem, & caudam suam, etsi iam emortuam, trahit.

Atque hæc signa, quæ in perfectā corruptione & sphacelo apparent, in omni eadem sunt, ex quacumque etiam caussa, siue ex frigore, siue ex venenata qualitate, siue prohibitā transpiratione, siue calore extraneo, siue alimenti defectu originem traxerit, nisi quod talia symptomata in sphacelo ab occulta caussa & venenata orto, vt delirium, syncope, & similia, sint grauiora. At in gangræna & mortificatione adhuc incipiente, signorum & symptomatum, prout gangræna ex diuersis caussis ortum habet, notatur diuersitas. Nam in grangæna, quæ ex frigore oritur, subitò acutus & pungens dolor oritur, tuber in parte apparet, qui paulò post in nigrum colorem mutatur, calorque, in parte erat, extinguitur, ac frigus & stupor cum horrore quasi per quartanas percipitur. Deinde in gangræna, quæ ex venenato & maligno humore in corpore, quem natura ad externa protrudit, proficiscitur, adest febris continua, maximusque naturæ cum morbo conflictus, vnde syncope, delirium, & similia ortum habent, oriturque talis gangræna plerumque in partibus extremis, vt digito magno pedis, cum pustula quædam seu vesica, sub qua est macula nigra, quæ sæpe subitò in tibiam notam & coxam deriuatur.

Quæ autem ingentes inflammationes, plerumque ob prohibitam transpirationem, sequitur gangræna, ex eo cognoscitur, quod color ille floridus, qui solet adesse in inflammationibus, in pallidum & liuidum mutatur. Dolor ille pulsans, qui antea infestabat, cessat, sensus hebetatur, oriuntur pustulæ grandiores, plenæ ichore referente carnis loturam. Quæ ferè eadem apparent, vbi à calore extraneo ortum habet gangræna. Si denique ob defectum alimenti aut intemperiem siccam gangræna partem corripiat, nullus adest dolor, inflammatio, tumorque, sed potius macies, corpusq; statim refrigeratur, & accidit hæc gangræna plerumq; in partibus extremis, vt tibiis & pedum digitis. Vbi autem pustulæ tandem exoriuntur, & pars liuida euadit, tùm dolores accidunt, & febris excitatur. Si autem ex cōstrictione & ligatura eueniat gangræna, pars tumet & distenditur, atque exoriuntur pustulæ maiores, ichore loturæ carnis similis plenæ. Sed caussas euidentes facilè possumus ab ægris percipere.

Prognostica.

Prognostica.

1 Gangrænam periculosum esse malum, cuiuis facilè patet. Nisi enim citissimè auxilium feratur, in sphacelum breui degenerat, & pars planè emoritur. Qua de caussa nullus hîc cunctationi locus est, sed statim suppetiæ ferendæ, quod non ita difficulter fiet in vegeto adhuc & iuuenili corpore, vbi spiritus vitales adhuc sunt integri, imprimis vbi musculi & nerui nondum sunt læsi.

2. Gangræna autem, quæ fit cum affluxu venenosorum humorum occulta qualitate, difficilioris curationis est, quàm quæ fit sine affluxu. Pauci enim a tali gangræna euadunt.

3. Sunt & illæ gangrænæ periculosiores, quæ in partibus humidis incipiunt. Citius enim calidum innatum à copia humorum in talibus partibus abundante suffocatur.

4. Qua

4. Quæ à causa externa gangræna quæ in ... oritur, raro sanatur, sed plerumq; degenerat in sphacelum; & quæ à caussa antecedente oritur, etiam periculosior est, quã quæ a primitiuã, vt pote in qua viscera magis afficiuntur.

5. Sphacelus verò longè adhuc periculosius malum est. Nec enim pars sphacelo correpta in integrum restitui potest, sed & mox excindenda & à viuã separanda est. Quod nisi fiat, etiã partes sanæ vicinæ inficiuntur, & putredo tandem in reliquũ corpus serpit, vnde præsentissima mors imminet, quam præcedunt delitia, vigiliæ, syncope, cõuulsiones, ructus, singultus, totoq; corpore frigidus erũpens sudor, aliq; intereunt loquendum, alij veluti somno oppressi moriũtur.

Curatio.

Curatio Gangrænæ vt rectè instituatur, primo diætæ & caussæ antecedentis, si adsit in corpore, habenda est ratio antequam ad topica accedamus. Diætam plerique refrigerantem & siccantem præscribere iubent; quod etsi verissimum sit de gangrænã, quæ cum affluxu humorum fit, & magnas inflammationes sequitur: tamen variãda quoque interdum diæta est, pro varietate caussarum, vt mox in specie dicetur.

Ita quoque sanguinis euacuatio & humorũ vitiosorum præparatio ac purgatio institui debet, pro ratione humorum peccãtium. Hoc generale est, vt cordis habeatur ratio, illudq; contra vapores malignos ex parte putrescente exhalantes, muniatur. Hinc medicamẽta cor confortantia ex *borrag. buglo o, c.trduobenedi t. acet. osill. bolo Arm. terra sigillat. lap. Bezoar, citro, theriacã, Mithridatio, spec. diamarg. frigid. Elect. de gẽmis, confect. oue de hyacyntho, alckermes*, & similibus exhibẽda.

Vel ℞ *aq. scabios. acetos. ros. borrag. carduiben. ana* Vnc. jß *sil. acetol. citri. granator. ana* Vnc. j *spec. diamarg. Arm. frigid. bols. terra sigill. ana* Scrup. j Misc. F. potus.

Vel ℞ *conj. ros.* Vnc. ij. *acetos. borrag. sunicis ana.* Vnc. j. *cortic. citri condit. rob. ribes ana* Vnc. ß *margarit. præparat. bols Arm. terra sigill. spec. cordial. temperat. ana* Scrup. j. *sir. acetos. citri* q. s. Misc.

Topici quoque extra cor muniatur.

Vt ℞ *aq. ros.* Vnc. ij. *borrag. acetos.* Vnc. iß. *carbunc.* Vnc. j. *aceti scordii* Drach. vi. *spir. ro* . Scrup. j *nucis, ligni aloes, cortic. citri ana* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. *camph.* g. vj. Misc.

F. Epithema, quod cordi regioni applicetur.

In gangræna etiam plerumque pars sana muniri debet, & danda opera semper, ne putredinem ipsa cõcipiat. In hunc vsum defẽsiua dictæ è *bolo Arm.* & *terra sigill.* adhibeantur, quibus propter malignitatem *scordium* admisceri potest.

V ℞ *bols Arm.* Vnc. j. *terræ sigill.* Vnc. ß. *C. C. V. præparat.* Drach. j. *camph.* Drach ß. *ceræ* Drach. vj. *ol. ros.* Vnc. jv. *aceti ros.* Vnc. j. *succi scord.* Vnc. ß. *album. oui.* j. Misce.

F. Vnguentum.

Vel ℞ *bol. Arm. terræ sigill. ana* Vnc. ß. M. cum *aceto scordii.*

Sequenti Guilielm. Fabricius frequentius vtitur.

℞ *farin. hordei* Vnc. iv. *bols arm.* Drach. ii. *pulu gal. lar. siue cupress. cortic. granat. ana* Drach. iß. Cum *oxymel. simpl* q. s. F. Cataplasma.

Gangræna à nimia refrigeratione. Sed vt iam ad specialem curationem veniamus, primò qua ratione gangræna à refrigeratione nimiã ortum habens curanda sit, dicemus. Verùm vt notum fiat, quomodo omnes tractandi sint, qui nimiùm refrigerati sunt, siue iam sit gangræna present, siue saltem immineat, à principio rẽ breuiter persequemur.

Refrigeratorum curatio. Si itaq; nimium quis refrigeratus sit, ita tamen, vt gangræna nondũ præsens sit, neq; tum pars sit liuida & frigida, sed potius rubor sit in parte, dolorq; vehemẽs & vrens, tùm non mox igni admouẽdus est homo, sed paulo ... otius a ... o collocãdus, vt sensim sibi calor colligat. Quin imò, modo pars plane frigore non rigeat, vt nullus amplius sanguis subsit, mox nive fricanda, aut etiã frigida abluenda sunt membra refrigerata, vnde sensim incalescere, & pristinũ calorẽ recoperare incipiunt. Quod incolæ regionum septẽtrionalium in vsu habeant, qui homines refrigeratos rigidos & pene emortuos primò aquæ frigidæ solent immergere, vt manus, pedes, nasum, & alia membra refrigerata, antequam hospitium ingrediuntur, niue abluere & fricare. Et vt ab internis partibus calor fortius ad exteriora se pandat, frigusque omne expellatur, vtile est sorbitiones ex vino confectas exhibere & vinum cum Theriaca propinare. Septentrionalium regionum incolæ *Hydromel* cum *pulu. cinam. caryophyll. zinzib.* & similium aromatum exhibẽt, vnde sudor in lecto prouocatur. In quem finem etiam nonnulli lagenas aqua calida plenas corpori externè applicãt. Postea vbi dolor & refrigeratio nonnihil mitigata sont; lenes frictiones manibus, ol. chamæmel. amygd. amarar. anethino inunctis, adhibendæ sunt, & partes fouendæ lacte dulci, in quo etiã coqui possunt folia & baccæ lauri, rosmarinus, chamęmel. salvia, origanum, stœchas & similia. *Raparum* etiam *decoct.* vtile est, & vulgo ad membra ex refrigeratione dolentia vtuntur decocto rapar. prius frigore congelatarum.

Postea ad calidiora accedendum, vt *oleum de later. vilum. de terebinth. de cera, semen vrtica, nasturtium.* Si autem non solũ metus sit de gangræna, sed etiam ea iã præsens, membrumque iam emori incipiat, danda opera vt calor in parte conseruetur, & ab aliis ad eã reuocetur. Vnde hic defensiuorũ vix aliqua vtilitas, sed potius scarificationes adhibendę, & fouendæ partes calidis medicamentis modò enumeratis, quibus addere possumus *scabiosam, scordium, rad. Vincetoxici*, & similia. Adhibentur quoque partibus *theriaca, Mithridatium, trochisci de vipera, lixiuium*, in quo *scordium* sit coctum, *aquæ theriacales.*

Secundò si ex affluxu humorum malignorum aut maligna qualitate gangræna originem habeat, diæta refrigerante & siccante instituta, & cibis citro, limonibus, granatis conditis exhibitis, euacuatis quoque per venæsect. aut medicamẽta purgantia, si opus sit, & morbi natura ac vis id ferãt, humoribus prauis (fortia tamen hic semper cauenda) malignitas depellẽda est, & ab interioribus ad exteriora materia praua propulsãda, & talis ferè curatio instituenda, qualis in malignis febribus solet, nimirũ exhibenda medicamenta ex *citro, acetosa, rosis, borragine, scordio, carduoben. dictamno Cretico, vincetoxico, angelica, theriaca* etiam & *Mitridatio.* Dandaque opera, vt sudor his medicamentis prouocetur, & venenum à membris nobilibus ad exteriora propellatur. Quod vt felicius & facilius fiat, per topica quoque materia maligna ad exteriora trahenda. *Gangræna ex affluxu humorum malignorum.*

Vbi etiam, si venenum extra corpori adhæserit, vt ab ictu venenatorum animalium, defensiua, adhibenda, ne venenum latius ad partes interiores & nobiliores serpat. Si autem materia maligna in corpore genita sit, nullo modo defensiua adhibenda sunt, sed solùm ea ad exteriora euocanda, in quem finem scarificationes parti affectæ adhiberi, cucurbitulæ etiam & hirudines applicari possunt, atque præterea pars ablui decoctis ex medicamentis malignitati & putredini resistentibus, vt *absinthio, ruta, dictamno, vincetoxico, angelic.* imprimis *scordio*, quod in omni gangræna vtilissimum est, & à putredine præseruandi magnã vim habet. Alij ad attrahendum vtuntur *radice raphani, semine nasturtii*, & similibus.

Si vero extra corpori aduenerit venenum, & per ictũ, morsum, aut aliũ contactum in partem affectam transfusum sit, medicamenta, quæ fortiter venenum attrahunt, exiccant, & absumunt, sunt vsurpanda; in quem finem commodissimè cauterium actuale

adhibetur. Parte affectâ seu scarificatâ, seu adustâ, amplius medicamenta putredini resistentia & *vtpote* prohibentia, materiamq; prauam porrò attrahentia sunt applicanda, vt Emplastrum ex iam enumeratis medicamentis, cui fermentum, albumque sub prunis coctum admisceri potest. Tandemque sedata gangræna, si quod ex scarificatione aut vstione vlcus adest, medicamentis ex *succo apij, melle rosato*, quibus liquid *spiritus vini* addi potest, mondificandum, & cætera, quæ vlceri conueniunt, porrò agenda.

Gangræna ab inflammatione. Tertiò gangræna, quæ magnas inflammationes subsequi, & à copia sanguinis ac humorum partis natiuum calorem suffocantium oriri solet, curatur hoc modo. Diæta primò tenuis & refrigerans instituenda. Sanguis & humores, qui in partem influunt copiosiùs, venæsectione, scarificatione, cucurbitulis, purgantibus, aliisq; cômodis remediis, è toto corpore euacuandi, & ne in partem affectam confluant, aliò reuellendi & deriuandi sunt, circumque partem affectam defensiuum aliquod applicandum, vt supra, *part. 1. cap. 5. de Inflammatione* dictum.

Mox sanguis & humores, qui in parte corrumpuntur, natiuumque calorem suffocant, euacuandi sunt ex parte affecta, vt caussa tollatur, & membro pristinus calor atque vigor restituatur.

Quapropter pars statim, cùm periculum in mora sit, & sanguis qui iam corrumpi incipit, ob copiam & crassitiem per medicamenta vix digeri ac discuti possit, scarificanda est multis sectionibus, & iis satis profundis, ac sanguis corruptus satis copiosè euacuandus. In magnitudine tamen & profunditate incisionum respiciendum ad ipsius affectus magnitudinem, & prout affectus putredini & sphacelo vicinior fuerit, eæ sunt moderandæ. Aliqui etiam hirudines admouent, aut cucurbitulas minores, si sanguis satis copiosè per scarificationes solas non euacuatur. Facta incisione pars abluēda est *aqua salsa*, aut *lixiuio*, cui etiam *lupini* aut *aloe* addi possunt, simulq; coqui, vt si qui adhuc hæreat in parte sanguis crassior, abluatur, materiæ putridæ reliquiæ euacuētur, & omnino putredini resistatur. In hunc vsum hæc decoctio vsurpari potest qua membrū affectū, quoties noua medicamenta applicantur, abluendum.

℞. *lixiui fortiss. aceti opt. ana* lbj. *scordii, absinth. lupinor. contusor. ana* M ß. *rad. aristol. rot. vincetoxic. ana* Vnc ß. Coqu. omnia ad tertiæ part. consumtionem. Colat. adde *aloes, myrrhæ, puluerisator. ana* Vnc. ß.

Rursum semel atque iterum ebulliant. Tandem adde *mellis rosat.* Vnc j. *spir. vini opt.* Vnc. iij. Misce.

Vbi pars abluta fuerit, imponendum *Vnguentum Ægyptiacū*, quod primas hîc obtinet, & efficacissimū est ad putredinē tollendā, & separandā carnē mortuā à sanâ. Quod si maior corruptio sit, tale, quod etiam malignitati resistit, componit Guiliel. Fabricius.

℞. *ærug.* Vnc. iiij *mellis opt.* & *cum decocto absinth.* & *scordii despumati* lbj. *aceti scill.* Vnc. vj. *alum. sal. Armen. ana* Vnc. ß. *succi rutæ, scordii, ana* Vnc. ij. Coq. ad spissitudinem. Postea adde *theriac. opt. Mithrid. ana* Vnc. ß. *camph.* Drach. j. Misc.

Vtilis est & hæc aqua, si in ea pannus madefiat, & loco affecto imponatur, quæque in gangræna [illegible] roti, de qua supra dictum, feliciter adhibita fuit.

℞. *Olei* Vnc j. *summit. querc.* M j. *thuris* Vnc. ß. *camphoræ* Drach. ij. *vini* lb. iiß.

Coqu. ad tertiæ part consumtionem. Colentur.

Non solùm autem Ægyptiacum vnguentum applicandum est, sed & supra vnguentum insuper Cataplasma, quod resoluat, exiccet, & putrefactionem inhibeat, quale Iohan. de Vigo, *tract. 1. lib. 2. cap. 17* describit, & commendat, quo etiā alij plerique Chirurgi vtuntur. Atq; hæc omnia tepidè sunt applicāda, & quidem eò vsque, donec putredo sedetur.

Quod si malum his remediis non cedat, ad valentiora medicamenta accedendum, caustica [illegible], vtpote *trochiscos Andronis, Polyidæ, Musæ, Pa*[illegible], qui aceto & vino soluti parti imponuntur. Mul[ti] quidē hîc ante omnia commendant arsenicum: verùm reiicit & improbat illud non sine caussa in curatione gangrænæ Guil. Fabricius, vtpote quod non solum vim septicam, & putrefaciendi ac carnes quasi [li]quandi habet, sed & grauia inducit symptomata, dolorem ingentem, deliria, syncopen, & simi[li]a, vaporibus malignis partibus principibus communicatis. Tutius est cauterium actuale, vtpote quod inhibet putredinem, partem exiccat & roborat, vsurpare.

Commendatur & hoc: ℞ ☿ *rium*, soluatur in aqua forti, soluto adde *salis* [illegible] & *vngu. rosati camphorati* q. s. F. Vnguentum.

℞. ☿ *rium*, solue in aqua forti, solutum præci[pita] cum *ol. tartar.* præcipitatum ablue. Vel solùm ☿ [illegible] solutus cum aq. fl. Trinitatis misceatur & panni in eo liquore madefacti imponantur.

Crusta quocumq; modo inducta tollenda est iis medicamentis, quæ supra, *part. 1. c. 13. de Carbunculo* fuēre tradita. Neq; tamdiu expectandum, donec natura corruptum à sano planè separet, sed somma pars crustæ, vel cultelli vel scalpelli acie incidatur ad partem sanā vsque, vt medicamentis ad penitiora & reliqua corrupta via pateat. Nam si expectemus donec sponte crusta liberetur, fieri posset, vt sub crusta noua putredo cōtrahatur. Reliqua deinde cura ordine, vt in vlceribus conuenit, instituenda est.

Quartò, à calore nimio si eueniat gangræna, frigida diæta præscripta, & calidis humoribus attemperatis atque euacuatis, si à caussa interna malum originem traxit, membrum affectum scarificandum, & decoctione tali abluendum.

℞. *aq. endiu. acetosæ, lactucæ, solani, aceti ana* lbj. *fir acetos. s.* lb ij. *lupinor.* Vnc. ß. *scordii* Mß. *salis* Vnc. iij.

Coq. ad tertiæ partis consumtionem.

Post *Ægypt. Vnguentum* & dictum modò Catapl. imponendum, & reliqua, quæ modo præscripta, expedienda sunt. Vbi tamen hoc obseruandum, non nisi maxima vrgente necessitate ad cauterium actuale accedendum esse, ne vi ignis caliditas extranea, gangrænæ caussa, augeatur.

Quintò, si deniq, ex alimenti & sanguinis ac spirituum defectu, & primò quidem ob siccitatem & atrophiā, denegato necessario parti nutrimento, oriatur gangræna, cibi calidi & humidi, conco[c]tu faciles & plurimum ac bonum sanguinē generantes exhibēdi, & extra quoque corpus vnctionibus ex oleo dulci, aut amygd. dulc. humectandum, atque omnia vitāda, quæ corpus exiccant. Ad ipsam verò partem iam gangræna affectam omnibus modis attrahendum est alimentum. Vnde defensiuis hîc locus non relinquitur; cùm sanguine ac spiritibus ad partem affectam aditum præcludant. Non solùm igitur supra partem affectam *succo lumbricorum terrestrium*, qui ex lumbricis primò aqua, postea vino lotis, atq, in vas magnum cū copioso *oleo amygd. dulc. & viol.* inditis, ac super cineribus calidis calore lento liquatis, & postea [co]latis cōficitur, & ad atrophiā atque extenuationē partium summe efficax est, membra vngenda sunt, sed & ipsa pars affecta eo leniter fricanda; cui etiam cucurbitulæ nō scarificatæ apponi debent. Cōmodissimū autē est, si putredo iā adsit, ea adhibere, quæ similiter & attrahūt, & putredini resistūt, qualia sunt *aqua salsa cum scordio cocta, pix liquida*, vel *farina lupinorum orobi, scordio, myrrha* & similibus. Quod si iam processerit gangræna, scarificanda pars est, & *Ægyptiacum vnguentum*, atque illud quod ex pice, & modò enumeratis componitur, apponendum est.

Porrò si ex interceptione spirituum, vel etiam sanguinis, gangræna contingit, quæcunque etiam caussa sit, quæ sanguinem & spiritus intercepit, ea pro

[illegible] is tollenda, ut si a vinculo fit illa inter eprio, illud laxandum, & postea medicamenta putredini resistentia, & simul illud, quod est corruptum, di[illegible] cutientia ex farina fabar orobi, lupinor. aloes, scordio &c. imponenda. Et si iam inualuerit gangræna, locus scarificandus, & cæte a, quæ in gangrænis requiruntur, agenda. Si adsit ingens & repellens medicamentum fit in caussa, illo sublato, frictionibus, lotionibus, & inundationib. calor reuocandus. Ita & in gangræna ab his caussis spiritus intercipientibus orta procedendum. Ipsius enim gangrænæ curatio vix quicquam variat, caussarum remotiu saltem diuersa est.

Sed si malum eò vsque deuenerit, vt iam membrū planè emortuum & sphacelo correptum sit, ex quacunque etiam caussa ortum habuerit malum, vna curandi est ratio. Cùm enim quod planè emortuum est in corpore, vitam recuperare non possit, & iam rei præter naturam planè habeat rationem, vna indicatio est, illud, è corpore tollendi & amputandi. Quod si fieri ob loci incommoditatem non possit, iam desperata res est. Etenim sunt partes aliæ aliis aptiores, vt abscindātur, v. gr. digiti, pedes, manus, genitalia, sine minori periculo abscindi possunt. Verùm si in thorace vel ventre malum sit, exscindi partes non possunt, atque impetimus si plures particulæ inficiantur Nam interdum non tantū membrū tollendū est, sed aliquid saltem ex eo. Interdum verò mēbrū planè amputandū est, cùm nimirū putredo omnes illius mēbri partes circumcirca corripuit: quod in quibusdam expedite & sine periculo præstare licet, vt in scroto; in aliis difficultate & periculo amputatio non caret, vt in pedibus, brachiis & manibus. Sed qua ratione ea amputatio & corrupti ablatio institui debeat, iam duceamus. Fit autē hoc pluribus modis. Aliqui defensiuo supra partem sanam prius applicato carnē mortuā propè sanam multis sectionibus rectis & obliquis scarificant, & quidem satis profundè, vsque ad os. Vulneribus postea puluerem ex arsenico & sublimato inspergunt, vt pars emortua à sanā separetur. Verùm in hac carnis corruptæ extirpandæ ratione, vt nuper etiam monuimus, arsenicū suspectū est, & loco eius alia vrentia medicamenta ex cinere sarmentorum & calce viuā adhibenda Crusta facta scalpello tollenda, neque expectandū, donec sponte separetur. Vt tamē mortuū secetur, & à sano facilius separetur, Fallopius hunc sparadrapum applicat;

℞. aceti, m. rhu, acacia, gallia mosch. hipt. mosch. sant. sal. omnium, ligni aloes, cymin. aluminana Drach. j. F. puluis, Cuius.

℞. Vnc. j. picis naualis, resin. pini, colophon. ana Vnc. ij. thuris, mastiches, styracis, liquid. ana Vnc. ß. gummi arabici, tragacant. ana Vnc. ß.

Liquentur omnia, in liquatā impone linteum, donec omni ex parte medicamento imbuatur. Reliqua postea peraguntur vt in aliis vlceribus. Alii cauterio actuali, quod corruptum est, adurunt, vsque dum dolor percipiatur in parte, & reliqua deinceps, vt artis, peraguntur.

Verum monet Fallopius, ne, dum multa caro emortua est tollenda, vt tamen solo cauterio actuali, cùm maximus ex adustione illa excitetur fœtor. Alij sectione & nunc illā amputant corruptam, & postea ad [illegible] hæmorrhagiā & exiccandas atque absumendas reliquias [illegible] cauter. in actuale, si opus est, applicant. Sed hactenus hæc curādi ratio procedit, cùm [illegible] totum non corruptum, neque etiam os auferendum est.

Nam si tantum membrum sic corruptū atque amputandum, [illegible] que cauterio actuali, neq; potentiali, neque non [illegible] expediri potest, sed integrum membri, népe pedis, manus amputatione opus est. Verùm qua ratione [illegible] fieri debeat, nō vna est autorū sententia. Celsus, lib. 7. cap. 33. vadet, vt sectio fiat inter carnem sanam & mortuam, ut potius aliquid ex sano tollatur, quàm de mortuo relinquatur, ne malum, quod relinquitur, sanum corrumpat. Quam curandi rationē plures ex recētioribus improbant, ob periculum, quæ sectionem in parte sana sequuntur, sanguinis nimiūm immodicam profusionem & dolorem ingentem, atque hinc dependētia animi deliquia. Hæc itaque vt vitarent, sectionē instituere iubent in parte corruptā. Fallopius quidem distantiam vnius digiti à sanā parte nouacula incidit carnem mortuā vsque ad os, quod postea serra mox tollit, & amplius ferramentis ignitis vasa magna & carnē vsque ad doloris sensum adurit. Hieronimus Fabricius itidem portionem sanæ carnis, quanta est latitudo vnius digiti, relinquit, & nouacula etiam in carne mortua sectionē instituit, & partem postea ferramentis adurit eodem modo ad hæmorragiam prohibendam & reliquias putredinis absumendas.

Verùm hoc loco monendum est, aliquando adhuc serpere putredinem, & partes vicinas inficere, aliquando verò iam putredinē cessare, neque in vicina amplius serpere, quod vbi fit, circum partem corruptam circulus exactè rubeus & exquisiti sensus apparet. In casu posteriore quidem non incommoda videtur esse illa curandi ratio in parte corruptā & mortuā. Hoc modo enim pericula illa, quæ comitantur sectionē in parte viuā, sanguinis profluuium nimirum, dolor & deliquia animi præcauentur, cùm per partem corruptam sanguis non effluat, atque eadem nullum sensum habeat. Si quid autem carnis mortuæ reliquū est, id, cum putredo non amplius serpit, etiāsi cauteria non adhibeantur, sponte postea abscedit, & à natura separatur, idoneis medicamentis adhibitis. Sed si adhuc serpat putredo, neque dum natura sponte sanum à corrupto separare incipiat, non sine præsenti periculo in parte corruptā solùm instituitur sectio. Nam non rarò in partibus interioribus & imo membri corruptio longè altius & longius penetrat, quàm in cute apparet. Musculi enim & eorum vasa in interioribus partibus, cum sint calidiora, quàm extra, facilius putredinem concipiunt. Quapropter si quis incisionem adhuc in parte mortuā instituere velit, cùm multū putredinis relinquat in interioribus, vel ægro mortem relictā putredine, quæ semper latius serpit, accersit, vel eundem iteratā sectione temerè cruciat. Neque refert, quod dolor excitatur in parte sanā. Nā vt Celsus ait, alleg. loco, non quicquā interest an satis tutū sit præsidium, quod vnicū est. Et: Extremis morbis extrema sunt adhibenda remedia. Veruntamē dolor aliquo modo leniri, & sensus obscurari potest arctis ligaturis, spiritum animalem aliquamdiu intercipientibus, vt postea dicetur: & vt nouacula acutissimā sectio ferè peragitur, antequam æger id percipiat. Sed nec omnem dolorem cauere illi ipsi possunt, qui in parte corruptā sectionē faciont. Nam vbi os serrā resecatur, tum dolores acutissimi accidunt, periostii seu membranæ ossa ambientis caussā, quem dolorem si quis vitare velit, ea in parte serrā incisionem faciat necesse est, qua ipsa mēbrana emortua sit: quod si faceret, procul dubio eò loci ipsum etiam os corruptum est, & putredo in vasis & musculis, quę facilius putredinem cōcipiunt, tanta relinqueretur, quæ nec cauterio postea extingui posset. Neq; ipsi cauteres sine dolore corrupta tollunt, quorum certè plures adhiberi debent, si omnis, quæ relicta est, caro mortua tolli debet. Cauteres præterea habent etiam hæc incōmoda, vt vehementi illo calore adipē humores liquefaciāt, partes vehementer calefaciant, vnde in senientibus partibus insignis dolor excitatur, & caro plerumque vi ignis ita absumitur, contrahitur & corrugatur, vt magna pars ossis nuda emineat, quod non rarò nouam sectionem requirit. Hæmorrhagia etiam non tantoperè est extimescenda. Nam si vinculis vasa in-

tercipiantur, vt dicetur, non tàm multum sãguis profluit. Et quamuis copiosius nonnulli sanguis effluxerit, id ex ægri commodo potius, quàm incommodo esset. Hac ratione enim sanguis, qui in vasis aliquid putredinis fortè cõcepit, euacuatur, atque hoc modo omne periculum tollitur, & præcauetur, ne putredo latius serpat, aut iterum inualescat.

Quã ratione igitur sectio institui debeat, vt breuiter cõplectamur, Vniuersalia, si malũ ferat inducias, prætermittenda, atq; inprimis virium habenda est ratio. Æger itaque primò ouum sorbile cum buccellã panis tosti vino imbuti assumat, & odoramentis ac epithematibus aliisque medicamentis cordialibus roboretur. Aliqui antequam sectionem aggrediuntur, medicamentum aliquod narcoticum exhibent ad sẽsum sopiendũ. Quos tamen reprehendit Fallopius, atque leuia soporifera nihil predesse existimat, valida autem esse periculosa. Hinc ægro collocato & ab adstantibus vel vinculis etiam comprehenso, tractisq; sursum versus sanam partem musculis, supra illã partem, in quã sectio fieri debet, arctissimè membrũ vinculis constringendum. Quã ligaturã primò sanguinis fluxus nimius prohibetur, secundò sensus partis spiritu animali intercluso, noonihil sopitur, tertio musculi sursum attracti, sectione peractã & vinculis solutis, deorsum iterum deuoluuntur, vt extrema ossium contegant.

Locus amputationis. Locum amputationis quod attinet, in digitis manuum pedumque rectissimè in articulo fit sectio. Nã in articulo, si ita fert malum, minore cum periculo fieri amputatio, & minore cũ dolore. Nerui enim & tendines incisi sursũ contrahuntur, carne conteguntur, neque vlla sequitur conuulsio. Sin autẽ in pedibus malleolũ trancendat sphacelus, paulò infra genocrus est scindendum, vt ægro tibia lignea cõmodius possit adaptari. Quã de caussa in tibiã non semper proximè partem emortuam amputatio est facienda, sed sæpè plus etiam de parte sanã amputandũ. Si enim multum de tibiã relinquatur, id ægro onerosum est, & in motu impedimentũ affert. Contra vero in brachio quàm minimum sanæ partis amputandum, sed propè locum corruptum sectio instituenda.

Locus igitur conueniens vbi fuerit electus, nouaculã acutã vsque ad os sectio faciẽda, & si fieri potest, ipsũ etiam periostium diffecandum, ac si musculorum quædã portio aut quid carnis inter duo ossa lateat, ne postea sectioni, quæ serrã fit, impedimentũ afferat, cultro idoneo illa etiam caro dissecanda. Mox serrã (nisi sectio in articulo fiat: tùm enim membrum nouaculã solũm amputari potest,) quanta fieri potest celeritate os amputandum. Peractã membri amputatione proximum est, vt sanguinis, vbi satis fluxerit, profluuium sistatur. Pleriq; cauterio vasa adurũt. Verùm hoc valdè reprehendit Paræus. Nam crudele id esse existimat, cùm summum dolorem inferat, si in viua carne vt debet, sectio facta fuerit, & neruosis partibus praua accidentia superueniũt: cui accedit, quod illa vstione plurimũ sanç carnis absumitur, vnde ossa denudãtur, & caro ac cicatrix cum summa difficultate, aut etiam planè non obducitur. Ille igitur aliam viam sistendæ hæmorrhagiç init, rostro nimirum coruino vasa comprehendit & attrahit, & quàm arctissimè ligat. Vasis constrictis seu ligatura, seo, si ita libet, cauterio, solueoda vincula, & membro stuppæ albumini oui imburæ, & puluere sanguinem sistendi vim habente cõspersæ imponendæ. Plerumque tamen etiã sine cauterio & ligatura tali sanguis hoc modo sisti potest.

Vt ℞. *farinæ volatilis* Vnc. iij. *sang. dracon. thuris, aloës ana* Drach. ij. *boli Arm terræ sig ill. gypsi ana* Drach. j. *ranarum aquatilium preparat.* (alii alboreas illas in hunc vsum magis commendant) Vnc. j. *pilor. minutissimè incisor. spongiæ raræ torrefactæ ana* Drac. ij. F. puluis.

Potest etiam vasis sanguinem fuodentibus commodè fungus ille, Chirurgis ad sanguinem sisten[illegible] vsitatus, qui *Crepitus lupi* dicitur, imponi. Alii Emplastra ex *sang. drac. bolo Arm. terra sig ill. farinã volatil.* & similibus cum *pice* conficiunt.

Postea defessiuis, qualia supra recensuimus, truncus mẽbri amputati muniẽdus, quale & sequẽs est, quod cum stuppis ac fasciis oxycratu imbutis appl[illegible]

℞. *boli Arm terræ sigill. sang. dracon. mastich. gypsi. ol. ros. myrtill ana* Vnc. j. *album. oui.* num. iij. *aceti* q. s. F. Vnguentum.

Atque hic primos apparatus est, seu prima obligatio, quæ ante secundũ aut tertiũ diem æstate, hyeme ante quartũ nõ est soluenda, nisi quid valdè vrgeat.

Interim membrum collocandum figura media in puluinis, pilis ceruorũ, aut farina frumẽtacea in farctis. Prima ligatura soluta, primoque apparatu ablato iterum cum albumine ouor. vt antea, puluis sanguinẽ sistẽns est applicandus, & ossiũ extremitates linamento arido concerpto tegendæ, tandemque digesti uo aliquo vlnus obligandum.

Atque hæc cura eousque continuanda, donec non amplius quid mali metuendum est ab hæmorrhagia, & vulnus iam purulentũ euadat. Tum enim his medicamentis relictis, mundificantibus vtendum. Guilielm. Fabricius hoc ex succo apii vnguentum commendat, non solùm ad gangrænam, verùm etiam ad alia vlcera sordida & maligna.

℞. *succi apii, scordii, arnogloss. rutæ ana* Voc. ij. *mellis ros. co. ana* lbj. Coq. ad consistent. Sirupi.

Postea admisce *farinæ lupinor. pulu. radic. aristol. rot. angelicæ, vincetoxici, theriacæ ana* Vnc. ß. *aq. vitæ* Vnc. j. F. Vngueotum.

Interim dãda opera, vt labra vulneris cõtrahantur, postea caro ossa tegat, ipsisque quasi puluinaris loco sit. Paræus & alii decussatim sumũt labra vulneris: sed cõmodiot videtur sutura, quam siccam vocant, eu per glutinum, quæ hoc modo fit. Linteum conuenientis figuræ & magnitudinis glutino ex medicamentis adstringentibus, emplasticis & viscosis, vt sunt *Bolus Armenus, sanguis draconis, gummi tragac. sarcocolla, mastiche, oui album, &c.* inducitur.

Vt ℞. *mastich. sang. drac. boli Armen. sarcocollæ, farinæ volatilis ana* Vnc. ß. *resinæ pini* Drach. ij.

Misc. cum *albo oui*. Ex hoc linteo fiunt Emplastra, quæ vtrinque extremitati vulneris applicentur.

Vbi Emplastra siccata fuerint, atque cuti tenaciter adhæserint, ansulas ex filo duplicato vel triplicato applicamus, iisque labra cõtrahimus; quod etiam sutura ratione fieri potest.

Tandem danda opera, vt extrema ossium, quæ à ferri & aëris contactu læsa fuẽre, decidant. In quem finem alii ferro candente extremitates eorum (cauendo tamen, ne caro, & aliæ partes sentientes lædantur) adurunt: alii *Emplastro de betonicã* vtuntur, & aliis catagmaticis medicamentis. Atque 30. vel 40. diẽ quicquid de osse corruptum est, abscedet. Caro si luxuriet, aluminis puluere & similibus reprimenda, & tandem cicatrix inducenda. Cùm autem interea dolores ægrũ infestent, & metuendum sit, ne conuulsiones superueniant, partis recisæ truncus, imò ceruix & tota spina inungenda est medicamentis, quæ aliàs neruosi generis affectibus solent applicari, confecta è *salui*[illegible] *rorismarino, maiorana, ruta, lauend. anetho, chamæmelo, hyperico, baccis lauri, oleo lumbricor. vulpino, terebinth.* & similibus.

Gangræna scorbutica. Non prætereunda Gangræna scorbutica, de qua *libr. 3. Pratl. part. 5. sect. 2. cap. 4.* dictum. Quæ incipit plerumque circa pedis extremum, cum nigris & purpureis maculis, & lituris quasi, & hinc paulò post locos crustosũ & gangrænosũ, siccum, neque saniẽ, nec pus reddens apparet, digitusque vnus vel alter pedis emori incipit, & lineç rubræ, ac purpureç lituræ supra iuncturã pedis, secundum tibiæ longitudinem, appar[illegible]

sent. Exempla huius morbi aliquot vidi. Differunt autem gangræna hæc & sphacelus, à gangræna & sphacelo vulgò noto non paucis. Gangræna enim illa vulgò nota ferè ex caussis manifestis ortum habet, & è mēbro tali sphacelo emortuo fœtidus ac aquosus humor effluit, membrū molle ac putridū redditur, & grauem ac cadauerosū de se fœtorem emittit, multumq; breui tēpore serpit, & plerumq; hominē citò iugulat. Gāgræna verò scorbutica ferè sine caussa manifesta inuadit, lentè ac tardè serpit, ac non nisi longo tēpore hominem trucidat. Vidi enim Nobilē Virum vltra menses tres: Pædagogum quemdā verò vltra sex menses cum malo hoc vitam protrahentē. Pars hæc gangræna affecta planè sicca est, nihilque effluit, & cùm corrupta ferro aufertur, licet caro rubra offeratur, color tamen ille ruber paulò nigrior est, & sequenti die & ipsa planè emortua deprehenditur; nullus quoque fœtor percipitur. Præterea vbi malū primò vnum saltem pedem apprehendit, postea, absque omni caussa manifesta, in altero etiā crure & pede maculæ, ac lituræ rubræ, vel purpureæ apparere incipiunt, & paulò etiam post illius pedis digitus vnus vel alter liuidus redditur, & planè emoritur, tandémq; homo plerumq; apoplexia, quod Nobili illi accidit, vel epilepsia accedente moritur.

Aliquando tamen subitò hoc malum inuadit, quando humores praui, ira, terrore vel simili caussa agitati, ad digitos pedum, & primò quidem vnum saltem, subitò & in momento quasi detruduntur, eodē modo vt Erysipelas seu Rosa exoritur subitò solet: humorq; is, cùm prauam qualitatē habeat, vel etiā eā ab aliquo animi affectu acceperit, partē quā occupat, emori facit subitò, vnde à nonnullis hæc gangrænæ & sphaceli species Syderatio in specie appellatur, cū aliàs in genere etiā gāgræna Syderatio appellari soleat. Occupat autem iste humor tendines ferè, vnde acerbissimi dolores oriūtur, diu noctuq; affligentes, qui cū nō ita facilè vt caro, putrescant, lentè etiā serpit illa gangræna, & ad aspectum externum interdū vix mensis spacio aliū articulum occupat, etsi intus ferè omnes pedis tendines iam infecti sint; duratque hoc malū sæpe ad anni quadrantem, antequam hominem iugulat, ac rarò curatur, cū humor ille prauus tendinibus sese penitius insinuauerit, atq; ideo facilè tolli non possit. Ita vir quidam Nobilissimus, aliàs corpore cacochymico præditus, ac erysipelati obnoxio, ex terrore, natura subitò vitiosos humores ad digitum pedis minimum detrudente, gangræna correptus est, quæ postea sensim & reliquos digitos, ac ferè totū pedem cum summis doloribus apprehendit, vnde post tres menses diem suum obiit.

Eius generis fuit & gangræna, qua quidam ciuis hic, annos supra 30. natus, mense Ianuario anni 1633. correptus fuit. Cōquestus est is primo de dolore brachij sinistri circa cubitū, quem cū nō magni faceret, dolor ad manū descendit, eaq; frigido tumore correpta, & tandem subitò puniceo colore infecta est, vt manifesta iam mortificationis & gangrænę apparuerint indicia. Idoneis tamen, de quibus postea dicam, medicamētis adhibitis, manui calor naturalis restitutus est, & tumor euanuit, ac tantū in minimi digiti apice cuticula rugosa euasit, qua aperta parum humoris effluxit, & cutis subter pallida apparuit, atq; ita digiti apex gangræna corruptus est, quæ tamen & ipsa sine articuli diminutione curata fuit. In curatione hoc notatione dignum, quod ab eo digito in totam manum exquisitissimi dolores extendebantur, vt nullo modo lecto æger se committere auderet, sed [illegible] sedens dormiret. Dum etiam à Chirurgo d[illegible]s tractaretur, tanti dolores aderant, vt ne minimum tactum ferre posset. Intumescebant præterea pedes, & facies nonnihil tumidior erat.

Nec verò mirabitur, tumorem aliquem prauum ad membrum aliquod à natura detrusum id subitò mortificare posse, cui, quæ aliàs in Medicina fiunt, nota fuerint. Certè cauterium potentiale è lixiuio, è quo sapo paratur, intra vnius, vel ad summū duarū horarū spacium, partē, cui imponitur, mortificat: eti tamen saltem è [illegible] le lignorum & calcis viuæ daretur. Quid ergo mirum, humorem aliquem similis naturæ, salsum, acrem, malignum, à cæteris, quibus diluebatur & temperabatur, vt Hippocrates, *de prisca Medicina*, docet, seorsim exsistentem simile quid efficere?

Gangræna scorbutica affectorum, quorum exempla recensui, nemo conualuit, præter illum ciuem, cui gangræna digitū minimū manus sinistræ apprehenderat; quē & ipsū pro scorbutico nō sine caussa habui. Medicamenta autē quibus ille curatus est, hæc sunt.

℞ *aq. apoplect. ſtr.*[?] *acc. iunip. ana* Vnc. ij. *absinth. cerasor. ana* Vnc. ß *aq. saluia, lauēdula ana* Vnc. j. Misce.

Hæc aqua sæpius præparata, qua pars affecta illita, vel linrea ea madefacta imposita fuere.

℞ *conf. cochlear.* Vnc. iiß. *betonic. saluia ana* Vnc. iß *spec. cordial. temp. plerefarch. ana* Scrup. j. *rob. iuniper.* Drach ij. *syr. de betonic.* Vnc. j. F. Elect.

℞ *conf. cochlear.* Vnc. iij. *saluia* Vnc. ij. *spec. diaxyloaloe:* Drach. j. *cort. citri condit.* Vnc. ß. *rob. iunip.* Drach. ij. Cum *syr. betonica* F. Elect.

℞ *ol. è bacc. iunip.* Vnc. j. *lumbricor.* Vnc. ij. *irini* Vnc. j Misce.

℞ *essent. cardui bened. absinth. ana* Drach. ij. *cochlear.* Vnc. ß *elix. propr.* Drach. j. *spir. nasturt. aq.* Scrup. j. Misc.

℞ *rad. fœniculi, asparagi ana* Vnc. ß. *pimpinellæ* Drach. ij. *erb. ling. ceruinæ* M. j. *chamadr. chamapyt. cuscuta ana* Mß. *sem. anisi fœniculi ana* Drach. ij. *bacc. iunip.* Drach. iiß. *flor. bugloss. epatica ana* p. j. *passul. min.* Vnc. j. Coq in *aq. f.* ad Vnc. vij. Colat. adde *sacch.* Vnc. iiß.

Rursum semel atque iterum ebulliant ad consistentiam sirupi liquidi. Adde *aq. cinamomi* Vnc. ß. Misc.

℞ *rad. asparagi, fœniculi ana* Vnc. ß. *pimpinell. cichor. ana* Drach. iiß. *herb. capill.* ♀ *agrimon. ling. ceruina, chamadr. ana* Mß. *sem. anisi, aquileg. ana* Drach. ij. *fl. borrag. bugloss. ana* p. ß. Coq in *aq. s. q.* ad ℔ß. Col. adde *sacch. albiss.* Vnc. ij.

Rursum semel atque iterum ebulliant. F. Sirupus liquidus. Adde *aq. cinamomi* Vnc. ß. Misc.

℞ *trochisc. de capparib. de rhabarb. ana* Scrup. iß *extr. absinth. gentian. ana* Scr. j. *ol. cinamomi* gutt. ij. F. pilulæ.

℞ *trochisc. de rhabarb. cappar. lacca ana* Scrup. ij. *extr. absinth. gentian. ana* Scrup. j. *ceterach.* q. s. F. pilulæ.

℞ *pil. tartarear. cum scammon. de rhabarb. ana* Scr. j: *extr. pil. aggreg.* Scrup. ß. *ol. caryophyll.* gutt. j. Cum *aq. betonica* F. pilulæ.

℞ *elixir. propr. cum succ.* Drach. j. *essent. cochlear.* Drach. ij. *chamadr. ceterach, absinth. ana* Drach. j. Misc.

℞ *fol. lauri, betonic. saluia, maioran ana* M ij.

Dentur in charta pro lotione manus.

℞ *trochisc. de rhabarb. capparib. ana* Scr. j. *extr. cichor.* Drach. ß. *centaur. minor. cardui bened. an.* Scr. ß. F. pil. xlv.

℞ *fol. betonica, lauri, maioran. saluia, roris mar. ana* M. ij. *fl. sambuci, lauendula ana* M j. *stœchad. Arab.* Vnc. ß.

Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞ *empl. neruini* Vnc. iij. *ol. stillat. saluia,* Scr. j. *maioran.* Scr. ß. Misc. F. Empl.

℞ *elixir propr.* Scrup. ij. *essent. cochlear. chamædryos an.* Drach. ij *extr. helenii, ligni a'o's, ana* Scrup. ß. Misc.

℞ *fol. lauri, betonic. ana* M ij. *maioran. saluia, origani ana* M j. *fl. stœchad. Arab.* Vnc. ß.

Coqu. in *vino* pro fomentatione manus.

℞ *rad. aperient.* Vnc. ß *agrimon.* M ß. *fol. sen. el.* Vnc. j. *mechoacanna* Vnc. ß. *zinzib.* Drach. iß. Coq. in *aq. s.* In Col. Vnc. iiij. Dissolue *manna* Vnc. ß. Iterum coletur. Adde *sacch.* Vnc. j. F. Sirupus. Fuit & hoc Cataplasma vsurpatum.

℞ *farina fabar.* Vnc. j. *pulu. scord. ruta saluia, absinth. ana* Vnc. ß. F. Cataplasma.

Digitus etiam minimus cũ annulari sæpius inunctus fuit *oleo lumbricorum*, quod paratur, si lumbrici loti indantur vitro, ideoque massæ panis includatur, qua in furno cocta liquor è lumbricis resolutis colligitur, & filtratur.

Ad vlcus verò post gangrænam in minimo digito sanandum hoc vnguentum adhibitum fuit.

℞. ol. laurin, mellis, terebinth. ana Drach. ij *butyri maial. gummi elemi ana* Drach. i. M.

Alia Cura.

Nobili cuidam, cui calceus pedem attriuerat, pustula nigra in planta pedis dextri eo loci oborta est. Quam cùm negligeret, mox gangræna secuta est, quę eo loci carnem Imperialis magnitudine apprehendit. Quod vbi animaduersum, statim caro affecta scarificata, & pustula forcipe incisa, & vnguẽtum Ægyptiacum loco affecto impositum fuit. Hinc defensiuũ Vigonis pedi applicatum, quod hoc modo paratur.

℞. ol. rosar. omphacini, myrtini ana Vnc. iij. *succi plantag. solani ana* Vnc. ij.

Coqu. ad succor. consumt. & colentur.

Adde *cera alba* Vnc. j. ß. *farina lentium, fabar. hordei ana* Vnc. ß. *santal. omn. ana* Drach. ijß. *boli Arm.* Vnc. j. *baccar. myrti, fol. eiusd. ana* Drach. j. Misce.

F. Vnguentum.

Quo locus affectus inungatur.

Hinc vnguento panni lini seq. aqu. madefacti superimpositi fuêre, & sæpius repetiti:

℞. lixiuii tonsorum ℔. jv. *lupinorum crassiusculè contritorum* M iij.

Coq. vsque dum lupini mollescant. Lixiuium coletur, & in col. dissolu. *croci* Scrup. ij. Misc.

Scarificatio loci affecti, & vnguenti Ægyptiaci cũ defensiuo appositio prima die rer reperita, aqua etiam applicata fuit.

Sequenti die caro corrupta excisa fuit, & eadem præsidia adhibita.

Tertio die carne putrida in totum amota, sequens digestiuum impositum fuit.

℞. mellis puri Vnc. ij. *farinæ fabar.* Drach. ij. *myrrhæ el.* Vnc. ß. *album ouor.* ij. *croci* gr. vj. Misc.

F. Vnguentum.

Vnà etiam adhibitum fuit Emplastrũ Vigonis tale:

℞. fabar. orobi, lentium, lupinor. ana Vnc. iiij. *succi absinth.* Drach. vj. *salis commun.* Vnc. ß. *oxymel. simp.* q. s.

Coq. lento igne, & F. Emplastrum. Horum medicamentorum, per aliquot dies vsu continuato, æger perfectè sanatus fuit.

PARS III.

De Cutis, capillorum, & vnguium vitiis.

SECTIO I.

De Cutis vitiis.

CAPVT I.

De cutis colore mutato in genere, & in specie de nigredine à Sole contracta.

Natura de salute corporis humani sollicita id, quod optimum est, semper agit, & propterea vitiosos humores, qui in corpore cumulantur, à membris principibus & vasis maioribus, ad ambitum corporis expellit, vnde varia tumorum, tuberculorum, & pustularum, vt & vlcerum genera, sicut etiam variæ maculæ & coloris mutationes oriuntur. Cùm verò de tumoribus, tuberculis, pustulis, & vlceribus, parte prima & secũda egerimus, & simul exanthematum & macularũ q[illegible] dam mentionem fecerimus, quæ ibi videantur, de ii[illegible], quæ restant, hac parte agemus, simulque de capillorum & vnguium vitiis tractabimus.

Et quidem primò cutis vitia quod attinet, coloris eius mutationes variæ fiunt. Primò vniuersales & totius corporis, vt in cachexia, scorbuto, ictero, febre alba Virginũ, de quibus alibi diximus. Deinde particulares, in suggillatione, erysipelate, gutta rosacea, impetigine, lichene, vitiligine; de quibus omnibus, *de tumoribus*, actum est; vt Nigredo à Solis adustione cõtracta, Maculę grauidis in facie apparẽtes, vt & Ephelides & Lentigines], quæ sunt maculæ fusci coloris, quæ lentes colore & figura referũt. Præterea & Næui seu maculæ ab ortu contractæ; de quibus iã dicendũ. Et primò quidem inter maculas hasce est affectus ille, qui Ephelis nominatur. Vbi tamen, quod supra quoque dictũ, monendũ, multa tuberculorũ & macularum eiusmodi genera vulgo etiam nota esse, quibus tamẽ nominibus ab Antiquis appellati sint tales affectus, nõ satis cõstare. Id quod vel ex Celso apparet, qui, *lib. 6. cap. 5.* scribit: *Pæne nepsia sũ, curare Varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest: Ex his autem quas supra posui, vari, lenticulaque vulgò nota sunt: quamuis varior ea species est, quam φακὸν Græci vocant, cùm sit ea lenticula rubicundior, & inæqualior. Ἐφηλὶς verò à plerisque ignoratur, quæ nihil est, nisi asperitas quædam, & durities mali coloris. Cætera non nisi in facie, lenticula etiam in alia parte nunquam nasci solent.* Et omnino puto vel mulierculis nostris etiam hos affectus notos esse: qui tamen affectus Antiquis Vari, lenticulæ, ephelides fuerint, non satis cõstare. Si ἐφηλὶς vel ἔφηλις Galeno, *de simpl. med. fac. lib. 7. § Costus*, per η scribitur, procul dubio à Sole nomẽ habet, vt sint maculæ quædam à sole contractæ. Verùm Celsus ἐφηλὶς (nisi vitium codicis sit) per ι scribit, & asperitatem ac duritiem mali coloris esse ait; quod maculis illis non conuenit. Eustachius Rudius, *de affect. part. extern. tract. 2. libr. 2. cap. 4.* Ephâlida Græcorũ Panum esse dicit, & panum quidem quamcumque corporis partem inficere posse, præsertim inguina, abdomen, dorsum, collum, & mediam pectoris regionem, vtplurimum tamen ipsam frontem deturpare, scribit. Verùm quia Celsus Ephelida inter eos affectus refert, qui non nisi in facie apparent, eas maculas latas, quæ circa inguina, pectus, abdomen, dorsũ, & collum apparent, easq; fuscedine quadam, modò subcitrina, modò subrubra, modò ad nigrum vergente tingunt, vulgoque notæ sunt, ad alphum nigrum commodius referri posse, supra *part. 1 libr. 29.* diximus. Panum etiam malè Ephelida appellat, & panum ac ephelida eumdem affectum esse falsò statuit Rudius; cùm ex Celso, *libr. 5. cap. 18.* Plinio, *libr. 24. cap. 4. & 9.* alisque Medicis clarum sit, panum esse Græcorum Phygethlon, & interdum etiam Phymata sub Pani nomine cõprehendi. Verùm & alii quidam, autoritate antiquorum neglecta, maculas illas in facie, præsertim in fœminis, Panos appellant. Hippocrates hoc maculorũ genus ἔφηλιν nominari scribit, *in libro, de his, qui vterum non gerunt, pag. 245 in codice Fœsii*, dum ait: *καὶ ἐγγαστρὶ ἔχειν ἔφηλιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἴσχουσι θήλυ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Quæ vtero gerentes maculam in facie velut ex Solis adustione habent, ea famellas plerumque gestant.* Vbi rectè additur, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ; cùm sæpe obseruatum, etiam grauidas, quæ masculos gestarunt, hisce maculis in facie fœdatas fuisse, vt potius conceptionis

ptionis in genere, quàm sexus concepti hæ maculæ indicium; vnde etiam *Kindsflecken* Germani nominant.

Cùm autem duplex Ephelidum genus sit, vnum à caussis externis, alterum ab internis, de hoc sequenti, de illo verò præsenti capite agemus. Et quidem Ephelidum primum genus est notus ille affectus, nigredo scilicet illa, quam Germani *Sommerbrandt* appellant, in facie, manibus, & partibus aliis radiis Solis expositis, ab ardore Solis contractus. Et patiũtur hunc affectum tam viri quàm fœminæ; imprimis tamen fœminæ, quæ cutem teneriorem habeot; ac præcipuè verno tempore. Cùm enim cutis tempore hiberno calori non sit ita adsueta: si tempore verno subitò Solis radiis exponatur, quæ antea erat alba, eubescere cum nigredine quadam incipit.

Cognoscitur hic affectus per se ex caussa quę prægressit. Et non maculis quibusdam facies conspergitur, sed totius color mutatur.

Præcauetur autem à Sole adustio & Nigredo, si à facie vmbraculis & aliis tegumentis radii Solis auertaotur, manus verò Chirothecis tegantur; vel facies & manus ioungantur albumine oui cum aq. rosconqoassato, vel mucilag. sem. cydonior. vel psyllij aqu. ros. extracta, aut gummi tragacanth. aq. ros. soluto. Vel illinatur facies Emulsione sem. 4. frigid. maiorum. Vel vngatur hoc vngueoto.

℞. *vnguenti pomati* Vnc. ij. *ceruss. ani aq. ros. dissol.* Drach. j. *mastiches* Drach. ß. *mucilag. sem. psylij* Vnc. j.
F. Linimentum.

Atque talibus medicamentis præcipuè opus est tempore verno, vbi facies tenera vix satis à calore Solis & aëris munoiri potest.

Si autem facies à calore Solis iam ambusta quasi & nigredo contracta sit, natura quidem sponte, dom nouam cuticulam in adustum locum tepooit, hoc vitiom temporis progressu mutare solet, si interea facies à radiis Solaribus tegatur. Verùm cùm mora ista fœmiois plerumque tædiosa sit, medicamentorum opera pristinum colorem sibi maturè restitui postulant. Vulgò fœminæ foliis cerasi recentibus faciem abstergere solent. Aliæ vtuntur aq. ros. in qua camphora dissoluta est. Aliæ gummi cerasorum in aceto dissolutum cum pauxillo farina auenacea vsurpant.

Vtiles hic etiam sunt aquæ fl. fabarum, maluæ, lil. albor. & paratæ ex semioibus quatuor frig. maior. cum lacte destillatis. Amygdalæ amaræ quoque vtiles sunt.

Vel ℞. *succi plantaginis, solani ana* Voc. j. *lithargyri auri, argenti ana* Drach. j. *plumbi vsti* Vnc. ß. *tutia prap.* Drach. vi. *camphora* Drach. ß. *ol. rosac. cera ana* q. s.
F. Vnguentum.

℞. *rad. lil. alb. sub cinerib. coct.* Vnc. ij. *rad. serpentariæ, sigill. Salomon. sem. melon. ana* Drach. ij. *mucilag. sem psyllij* Vnc. j. *vng. citrini* Vnc. ß.
F. s. a. Vnguent.

CAPVT II.

De Ephelidibus in grauidis.

ALterum genus Ephelidum est, quod grauidis imprimis accidit, & ortum habet ex sanguine menstruo retento, qui, cùm ex retentione plerumque aliquid vitij contrahat, varia symptomata in grauidis excitare solet, tum etiam has in facie maculas ex vitioso humore eò protruso genitas.

Nonnunquam tamen Virginibus, & fœminis nõ grauidis, maculæ tales in facie erumpunt, si tempore menstrui fluxus cibos quosdam colorandi vim, vt loquuntur, habentes, vt radices Carottæ & betæ rubræ & similes comedant, quas maculas tales parere experientia docuit.

Signa Diagnostica.

Ephelides in grauidis cognoscuntur quod sint maculæ fuscæ, frontem imprimis deturpantes, & in longum ac latum sese extendeotes, sæpeque palmi longitudinem æquantes, omois asperitatis expertes.

Prognosticum.

Ephelides in fœminis conceptioois signum sunt, vt supra ex Hippocrate, *de vsque vtero non gerunt*, dictum, & rarò curantur, & si tollantur, subinde recurrunt, & quibusdam vsque ad partum durant, & post partum euanescunt; nonnullis etiam post partum remanent; nonnullis etiam ante partum, vbi fœtus iam grandior fit, vt alia symptomata, quæ grauidas in principio conceptionis infestare solent, euanescunt.

Curatio.

Equidem opus esset, vt humores praui, qui antecedens huius affectus caussa sunt, cumque fouere solent, euacuarentur; sed cùm in grauidis istas euacuatiooes instituere non liceat, topicis medicamentis contentum esse oportet. Vtiles hic sunt *bacca lauri*, si decorticentur, in puluerem redigantur, & cum melle in formam vnguenti misceantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ℞. *pulu. bacc. lauri* q. v. & cum *aq. fungorum* in formam pulmenti redigantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ℞. *camphora* Drach. j. *nitri* Drach ij.
Misc. cum melle, & facies mistura inungatur.
Vtilis est & emulsio ex *sem cannabis* facta.

Ad maculas in Virginibus, eo tempore, menses fluunt, ℞. *succum* ex incisa *radice buglossi* expressum, & eo maculas illine.

CAPVT III.

De Lentiginibus.

HVc pertinent & Lentigines, quas Germ. *Sommersprossen, Sommerflecken*, & *Laubflecke*, à foliorũ aridorum colore, nominant, & suot maculæ leotes colore referentes, quibus, in fœminis præcipuè, facies inprimis, ioterdum & manus, brachia, & thoracis pars superior aëri exposita, nunc densius, nunc rarius, quasi guttatim, conspersa est, sine omni dolore & molestia, in quibusdam æstatis solùm tempore apparentes, hieme verò euanescentes, in quibusdam etiam perennantes.

Caussæ.

Ortum autem habent ex sanguine adusto epidermidem occupante. Ee accidit hoc imprimis in corporibus rubeis & temperatura biliosis, & maximè æstate, vbi vapor ille sanguinis magis aduritur. Vnde maculæ istæ plerumque tempore hiberno euanescunt, æstate iterum apparent. Erumpunt quoque maximè iis io partibus, quæ aëri externo expositæ sunt, facie, collo, manibus, superiore parte thoracis; qoia & cuticula à Sole magis aduritur, & aër, ambiens vapores illos adustos in cute detinet.

Platerus existimat, succum, qui pilos cuti infixos alere

olere debebat, ad poros cutis delatum eos efficere. Hic enim inquit, illis prius assimilatus, coloreque antequam illorum radicibus opponitur nonnihil correspondens, si ab iis vlterius in pororum ambitum aliquousque dispergatur, maculas eiusmodi colorem fuscum plus minusvè ad pilorum colorem, dū illis assimilatur, adipiscitur, nonnihil inclinantem procreat. Quæ diffusio huius succi in poros, à colore externo nimium illum attrahente, porosque simul dilatante, interdum proficiscitur, si tunc succus pilos enutriens non tantùm pilorum radicibus se affigat, sed & vlterius diffusus, illicque subsistens maculas illas subfuscas plus minusvè, pro cutis coloris diuersitate, efficiat. Verùm cùm facies pilis careat, nō credibile, succum pilis nutriendis dicatum maculas tales efficere, sed sufficit sanguinis adusti portio in melancholicum quasi humorem degenerans ad maculas producendas. Platerus quoque pororum nimiam à natura laxitatem opitulari existimat, vt illorum caussa succus non solùm pilos alat, sed & maculas has producat: verùm malo hîc assentiri Eustachio Rudio, qui potius ob densitatem cutis lentigines oriri putat, & propterea quia genæ aliis partibus rariores sunt, ideoquamuis ad eas plures adusti vapores perueniant, non tamen in iis detineri, sed leniter euaporare, atque ita in iis lentigines non ita copiosas fieri: quia verò frontis cutis est densior, & vapores in ea non facilè recipiuntur, recepti verò magis retinentur, ideo in fronte copiosiores sunt.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Cognoscuntur Lentigines facilè, quod sint maculæ lentis magnitudine, colore fusco, crebris quasi guttis dispersæ, & his familiares, qui rufo sunt pilo; & faciem, collum, manus, & corporis partes Soli & aëri expositas corripiunt.

Prognosticum.

Prognostic. Lentigines vt nihil periculi habent, ita plerūque hiberno tempore euanescunt. In nonnullis tamen corporibus æstate semper redeunt; in quibusdam etiam perennes sunt.

Curatio.

Curatio Galenus ad has maculas laudat *costum* cum melle & aqua; vt & *brassicæ semen*. *Amygdalæ* quoque *amaræ* vtiles; vt & *oleum ouorum*. Efficacissima est *aqua scrofulariæ* è tota planta destillata. Item *aqu. è florib. Satyrii maculosi*, & *oleum tartari per deliquium paratum*.

Vel ℞. *fl. sambuci, fabar. part. aequal.*

Affunde lac caprinum tepidum. Stent in loco frigido per diem. Postea destillentur.

Deinde ℞. *farinæ fabar.* q. v.

Humectetur cum ista aqua, & vesperi facies mistura illa illinatur.

Manè facies abluatur *aq. fl. sambuci* & *fabar.* cui aliquid *camphora* in spir. vini dissol. additum sit.

Vel ℞. *mellis* Vnc. iv. *ol. amygd. d.* Vnc. j. *puln. rad. iridis* Drach. ij. *boracis* Vnc. ß. Misc.

F. Vnguentum.

Vtile est & *Lac. virgineum* dictum, quod ita paratur.

℞. *lithargyri* Vnc. iv.

Coq. in *aceti opt.* lb. iij. ad tertiæ partis consumtionem. Refrigeratum coletur per filtrum. Postea

℞. *Salis gemmæ* Drach. iij.

Coqu. in aq. clara ad tertię part. consumt. Coletur. Tandem

℞. *aqua huius* part. ij. *aceti prioris* part. j. Misc.

Vel ℞. *vnguenti citrini recentis* Vnc. uj. *amygd. d. diuiss. pistat. trium, farinæ fabar.* ana Drach. j. *ossis sepiæ*, G. C. *farinæ hordei* ana Drach. ii.

Incorporentur cum melle & misceantur.

Vel ℞. *fl. fabar. rec.* q. v.

Affunde *lact. caprin.* q. s.

Stent in infus. per diem & noctem.

Postea colentur & exprimantur, atque in colaturā noui flores iniiciantur, iterumque per diem & noctē in infusione stent & colentur. Id quinquies repete. Postea adde *medullæ panis recentis* q. s. vt fiat instar pultis, & *lacte caprino* addito destill. Aqua ista facies manè & vesperi abluatur.

Vtilia etiam sunt quædam, quæ *cap. seq.* proponentur.

CAPVT IV.

De Cosmetica.

ETsi verò hactenus de variis cutis maculis tollendis *capp. praeced.* diximus: fœminæ tamen pulchritudinis studiosę hisce non contentæ sunt, sed præterea & nitorem ac pulchritudinem quandam expetūt. Quapropter & de Cosmeticis medicamentis quædā adiiciemus. Sunt autem medicamenta illa duplicia, alia obsoletum, opacum vel nigricantem colorem emendant, cutemque elegantiorem & nitidiorem reddunt; quæ improbanda planè non sunt, cùm id, quod aëris iniuria, vel alia de caussa, pulchritudini decessit vel deest, re vera homini præstent, coloremque pulchrum stabilem inducant, atque ea propriè Cosmetica dicuntur: alia sunt palliatiua, quæ Fuci dicuntur, cùm naturali colori albus vel rubicundus acquisititius obducitur, & appingitur, qui aliquandiu saltem durat, & spectantium oculos fallit. De prioribus saltem medicamentis dicemus. Posteriora verò vsurpare cùm nec honestum nec pium putemus, non attingemus. Nam primum genus quod attinet, id reiiciendum omnino non videtur, cùm nihil fuci inducat, sed saltem naturalem corporis nitorem, quacunque de caussa amissum, restituat. Præcipuè in fœminis id conceditur, quæ cùm viris prudentiâ, robore corporis & fortitudine, & aliis quibusdam, nonnihil inferiores sint, pro illis, vt Anacreon canit,

Φύσις δίδωσι κάλλος,
Ἀντ᾽ ἀσπίδων ἁπασῶν,
Ἀντ᾽ ἐγχέων ἁπάντων.
Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,
Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.
Natura donat illis
Decoram habere formam,
Pro parmulisque cunctis,
Pro lanceisque cunctis.
Nam flamma cedit illi,
Ferrumque, si qua pulchra est.

Et Plato, *in Phaedro*, κάλλος ἐκφανέστατον καὶ ἐρασμιώτατον, *pulchritudinem omnium rerum illustrissimam & maxime amabilem* esse dicit; & pulchram faciem θεοειδὲς πρόσωπον, diuina quadam forma illustrem nominat. Alterum verò à fœminis, præcipuè Christianis, omnino reiiciendum; rectèque scribit Cyprianus, *tract. 2. de habitu Virgin. Non virgines, inquit, tantùm, aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes fœminas admonendas, quod opus Dei & facturatius & plasma adulterari nullo modo debent, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine.* Et post: *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne, quod nascitur, diaboli, quodcunque mutatur.*

Prio

Primis generis autem medicamenta ferè detergentia sunt, quæ succum, cuti fuscum colorem conciliantem, ex ea extergunt, nouumque, qui nitidum colorem illi concilieт, alliciunt. Quibus interdum & emollientia quædam adduntur, quæ cutem duram, crassam & asperam, emolliuot & leuiorem reddunt, & manibus præsertim mollitiem conciliant.

Vtrique scopo *lac* satisfacit, præcipuè, *asininum* & *caprinum*: cuius vires cùm non ignoraret Poppæa, Domitij Neronis Imperatoris coniux, insano luxu ducta, quingentas secum per omnia trahebat fœtas asinas, & balneorum solio totum corpus illo lacte macerabat, vt erugaretur, tenesceret, & candidius seruaretur, referente Plinio, *libr.* 11. *cap.* 41. & *libr.* 28. *cap.* 12.

Detergont, *radices serpentaria seu dracontii maioris, sigilli Salomonis, scrofulariæ, cucumeris asinini, lil. alb. iridis, cyclaminis; flores fabarum, lil. alb. sambuci, amygdala amara, pinea, semin. 4. frig. maj. phaseoli, oryza, farina fabarum, cicerum, lupinorum, amylum, albumen ouorum, lac, camphora, sal. & ol. tartar, thus, myrrha, mica panis albi, glans vnguentaria.*

Et radicibus *Serpentariæ* fit gersa dicta, quæ nihil aliud est, quàm fecula vulgò vocata. Eodem etiam modo è radicibus sigilli Salomonis & Scrofulariæ fecula seu gersa parari potest. E glande vnguentaria seu balano myrepsica oleum exprimitur, quod *oleum de been* appellatur.

Ex enumeratis etiam modò simplicibus plerisque fiunt Aquæ destillatæ, & varia composita.

Vt ℞. *rad. sigilli Salomon. serpentariæ, scrofular. ana* Vnc. iß *ireos* Vnc. j. *fl. fabar.* Vnc. ij. *mastich.* Vnc j. *boracis* Drach. ij. Destillentur.

℞. *medulla panis tritices* ℔. iij *album. ouor. conquassat.* num. xij *lactis caprini* ℔. iiij. Destillentur.

Vel ℞. *oryza* ℔j.

Maceretur in *aq. fl. fabar.* donec rumpatur; postea adde *mastiches el.* Drach. vj *boracis* Drach. ij. Destilla.

Vel ℞. *medulla panis albi* ℔j. *rad. sigill. Salomon.* ℔ß. *lactis caprini* q. s. Destillentur.

Vel ℞. *fl. sambuci, fabar.* partes æquales.

Affunde *lac caprinum*, & cola. Stent in loco frigido per octiduum; postea destillentur. In vsu ℞. *fabas* excorticatas, redigantur in pollinem, & aquæ immergantur, & aqua postea facies abluatur, ac per se exsiccari sinatur. Tandem dissolue *Camphoram* in Spiritu Vini & misce cum *aq. sambuci*, & aqua ista facies abluatur.

Vel ℞. *album ouor.* num. xxiv. *cinamomi* Drach. ij. *lactis asinæ vel caprini* ℔ ij Destillentur.

Vtiles sunt & emulsiones è *seminibus quatuor frigidis maiorib. amygdalis amaris, & pineis* paratæ.

Decocta quoque fiunt, quibus facies abluitur, ex *fabis, ciceribus, lupinis, oryza.*

Vel ℞. *rad. lil. alb. sigill. Salomon. borrag. ana* Vnc. j. *malua, saponariæ, parietariæ, violar. ana* p. ij. *fabar. excort.* M. j. *fl. maluæ* Mß.

F. decoctio, qua facies abluatur.

Linimenta præterea & vnguenta vsurpantur, inter quæ sunt pomacea seu Pomata vulgò dicta. *Oleũ Talci* hodie in multorum ore est, & præcipuè in gynecæis magnatum in vsu. Verum ad fucos potius pertinere videtur, quàm ad vera Cosmetica; nisi ad abstergendum adhibeatur, & post vsum, quando in publicum prodeundum est, abluatur.

Non solùm verò faciei, sed & manibus fœminæ delicatiores & laboribus non adsuetæ, vt molles & albæ fiant, adhibent medicamenta quædam parata ex medulla panis albi, farina hordei, cicerum, lupinorum, melle, quibus aqua subactis, vel cum sapone molli & melle mixtis manus abluunt.

Vel ℞. *farina cicerum, fabar. amygd. dulc. ana* Vnc. ij *rad. iridis Fl.* Drach. ij. *mellis, aq. rof. ana* q. s. Misc.

Vtile est & hic *vnguentum pomaceum.*

Vel fiat talis sapo.

℞. *sapon. Veneti* ℔j.

Dissoluatur *in aq. ros.* Adde *pulu. rad. ireos Fl.* Vnc. j. *farinæ cicerum* Vnc. iß. Misc.

Pleraque etiam alia medicamenta, quæ ad faciem nitidam reddendam modò proposuimus, & hic vtilia sunt.

Plura talia videantur apud Rondeletium, *in tractatu de Fucis.*

De cicatricibus turpibus emendandis.

Cicatrices turpes emendantur.

Ad Cosmeticam non immeritò refertur cicatricum turpium emendatio. Cùm enim ex solutione continui vel vulnere vel vlcere facta, ea succo cutem nutriente ad partem vniendam simile quid cuti generetur, quod cicatricis nomine venit, ea cuti quidem cuti similis est, ab ea tamen colore, sæpe etiam figura discernitur, quod nunc altior euadit & eminet, nunc depressa est, & foueam quasi, atque ita æqualitatem quandam relinquit, ac deformitatem parit, quæ progressu temporis nonnihil immutari solet, dum cicatrix cuti similior indies redditur. Quod tamen si citius expetatur, medicamentis quibusdam id præstari potest, qualia sunt *oleum myrrhæ*, quod fit si ex ouo duro vitellus eximatur, & myrrha impleatur, atque in locum humidum ponatur, donec in liquorem abeat; quod & oleum myrrhæ destillatum præstare potest. Vtilis est & humor, qui ex ouis, dum assantur, exsudat, *oleum* item *è vitellis ouorum, pinguedo thymali piscis*, quem vulgò asciam vocant, *oleum* expressum *è nucleis persicorum, amygd. amar. ol. de been.* Vel fiat vnguentum ex *borace, camphora, & pingued. humana*, aut ex *lithargyro & oleo rosaceo, ol. amygdal. amar.* cum *melle* mixto, vel fiat vnguentum ex succo vel radice cucum. asinini, & melle, eoque per diem cicatrix inungatur, sequẽti verò die lacte, idque ita per vices fiat.

Vel ℞. *mucilag. sem. fœnigr. psylli, ana* Drach. ii. *ol. tartar. per deliq.* Vnc. ß. *rosac.* Vnc. i. *cerussæ, boracis ana* Drach. i. Misc.

Vel ℞. *rad. serpentariæ, sigill. Salomon. ana* Drach. iii *amygd. amar. nucl. persicor. ana* Drach. i. *testar. ouor. combustar.* Drach. ß. *thuris, myrrhæ el. ana* Drach. i. *sacch. cãdi* Drach iii. *mucilag. sem. fœnigraci* Vnc. i. *ol. è vitell. ouor. pingued. hum. ana* q. s. Misce.

F. Linimentum.

Quod si cicatrix profunda sit, medicamentis emendari non potest, vt cuti reliquæ æquetur, sed sectione vel medicamento aliquo corrodente cicatrix tollenda, & cauitas, quantum opus, carne replẽda, & postea noua cicatrix inducenda est.

Cicatrices post variolas.

Inprimis verò post variolas sæpissimè turpes cicatrices in facie relinquuntur, quæ insignem turpitudinem pariunt, & propterea, vt emendentur, sæpe Medicorum opera imploratur.

Vtilia verò sunt ad eas tollendas, medicamenta modò proposita, vt & illa, quæ hoc ipso capite antea, ad faciem nitidiorem reddendam, sunt tradita. Inprimis commendatur ea in re pinguedo thymali seu asciæ piscis.

A Foresto feliciter vsurpatum fuit hoc:

℞. *ol. amygd. d.* Vnc. iß. *lil. alb.* Vnc. j. *axungia capi, ping. hirci ana* Vnc. ß. *sarcocollæ* Drach. ß. *farinæ oryzæ, lupinor. ana* Drach. j. *lithargyri auri* Drach. ß. *pulu. rad. bryoniæ, ireos ana* Scrup. j. *sacchari thaberzet* Drach. j.

Conterenda conterantur in pollinem, & cribro tenuissimo excipiantur, & gummi dissoluta addantur si libet, tandem commisceantur in mortario super infundendo *aq. rof. lil. alb. fabar. ana* q. s.

Continuò agitando & incorporando, per pannũ laneum manibus emulcendo, traiiciantur, & exibit vnguentum molle.

CAPVT

CAPVT V.

De Næuis maternis.

Næuis matern*i*. EST & aliud macularum genus, quod cutem deformare solet, idque à prima origine contractum, quodque infans in vtero contraxit, vnde Næui, Maculæ, & Notæ maternæ atque originales nominantur, Germanis *Muttermahle der Anmahl*. Sũt autem maculæ hæ variæ, coloris nunc rubri, nunc fusci, nunc alterius; huius vel illius figuræ, nunc in hac, nunc in illa corporis parte.

Caussa.

Caussa. E quidem reperiuntur, qui à fortuito humorum concursu tales maculas in corpore excitari credunt. Verùm talia fortuitò non fiunt, sed ab imaginatione matris maculas istas pendere, & ab ea fœtum signari, vt loquuntur, ipsa experientia docet. Autoritate Philosophorum & Medicorum varias congerere non est necesse, neque etiam omnia conformationis vitia, quæ occasione imaginationis fiunt, hic recensere opus est. Mulierculis enim notum, infantes nonnullas maculas fragorum vel cerasorum instar, vel rubeas instar vini rubri vel ignis habere, quod talibus rebus matri oblatis imaginatio tales colores fœtui impresserit. Et ipse noui fœminam, cui grauidæ sub moro stanti, mora aliquot in dorsum incideront, vnde infans ex ea natus totidem excrescentias mororum figuræ similes in dorso habuit. Qua ratione autem imaginatio id præstet pluribus *in tract. de consensu Chymic. cum Aristotel. & Galenic. cap. 14 & lib. 4. Pract. part. 2. sect. 4 c. 7.* hac de re actum est, quæ hîc repetere opus esse non puto.

Prognostica.

Prognostica. 1. Difficulter hoc macularum genus curatur; & quamuis interdum nonnihil obscurari videatur, tamen solet recrudescere. Et referuot nonnulli, eas, qoæ occasione cerasorum, fragorum, vuarum contractæ sunt, eo tempore, quo fructus isti maturescere solent, quasi efflorescere rursum.

2. Si tamen mox fœtu edito medicamenta adhibeantur, interdum tolluntur.

Curatio.

Curatio. Vulgò fœminæ ad maculas tollendas vtuntur sanguine secundinæ, & ea adhuc calente maculas abstergunt. Alij etiam postea sanguine menstrua vtuntur.

Possunt tamen & alia medicamenta detergentia, hactenus ad alias faciei maculas tollendas proposita, hîc vsurpari. Alij saliuam matris ieiunam adhibent; alij sæpius ex matris vbere lac instillari præcipiont. Quæ si non sufficiant, ad erodentia & caustica quoque medicamenta, vel etiam manoalem operationem & abrasionem cuticulæ accedendum. Vtile etiã est, si mater sem. sinapi singulis diebus manè masticet, & eo maculam fricet. Quidam eam partem vmbilici, quæ iofantulo post vmbilici debitum nexum decidit, adseruaot, hancque exsiccatam, ac deinde ex aq. herbæ Christophorinæ madentem maculæ imponunt, ter in die, tamdiu, donec ea penitus euanescat. Commendatur etiam a qua destillata è garyophyllata mõtana, si ea infans ex vtero egressus lauetur, & maculæ deinceps eadem aqua abluantur.

CAPVT VI.

De Maculis volaticis infantium.

Libelli Practici germanici, vt in Gabelchouero Practica, & Promptuario Medico Vvittichij, & alij videre est, faciunt inter morbos pueriles meotionem affectus, quem *den Flug* appellant, quem, qoia nũquam vidi, in *tractatu de morbis infantium* præterii. Quia autem nonnulli sunt, qui cum se vidisse scribunt, eius hoc loco mentionem faciam. Describunt autem, quod sint maculæ qoædam volaticæ, rubiæ, vel purpureæ iocute hinc inde serpentes, quæ si orificium aliquod, os puta, nates, oculos, aures, nares attingant, & eousque penetrent, malum lethale fieri. Ideoque vt id præcaueatur, recipiunt *aquam rosarum*, & pauxillum *croci* admiscent, atque ea omnia orificia illinunt, & maculas etiam ipsas circumcirca. Saltem versus pedes corpus non illinunt, vt per pedes maculæ istæ euanescant. Quæ maculæ, si dantur, proculdubio Erysipelatis species sunt, & propterea non solùm istud linimentum ad orificia corporis adhibendum, sed & expulsiua medicamenta, quæ aliàs in Erysipelate vsurpari solent, vsurpanda essent.

CAPVT VII.

De Maculis à Germanis Epaticis dictis.

QVod sæpe monni, nec hîc præterire possum, multa tuberculorum & macularum genera vulgo etiam passim apud omnes Nationes hodie nota esse, quę quibus nominibus à Græcis vel Latinis appellata sint, ignorarur: cùm tamen credibile non sit, apud Antiquos ea non exstitisse. Siquidem caussæ eędem seculis viguerunt.

Vulgo ootus est affectus, quem Germani *leberflecke* nominant, proculdubio, qood ex epate ortom habere credant, maculæ scilicet fuscæ, vel ex flauo nigricantes, latæ, palmi magnitudine, inguina inprimis, & pectus ac dorsum occupantes, imò totum pectus interdum obtegentes, cum cutis quadam leui asperitate, quæ squammas aut furfures quasi emittit, quæ tamen non vno loco hærent, sed hinc inde disseminantur, & modò euanescunt, modò rursum emergunt. Eas vnicus, quantum memini, clarè describit, Reinerus Solenander, *sect. 5. consil. 11.* sed sine nomine. Platerus etiam earum mentionem facere videtur, dum scribit, dari maculas fusci colori, palmæ amplitudine, interdum certis sedibus corporis & quidem certis temporibus obortas, certisque desinentes. Verùm rem obscurat, dum caussam & curã in Lentigine quærere iubet. Sunt enim Lentigines & hæ maculæ diuersi affectus, & diuersas caussas habent, vt ex iis, quæ supra *cap. 3. de Lentiginibus.* dicta sunt, & hoc capite dicentur, patebit. An ad Vitiliginem & Alphum nigrum, quod suspicor, referri possint, penes Lectorem esto iudicium. Nos rem istã hoc capite, siue nomine Græco vel Latino (Germanicum enim, vt ipsæ istæ maculæ vulgo notissimum est) explicabimus.

Caussa.

Caussa harum macularum est humor siccior & melancholicus, cum alimento partium ad cutem delatus, seu sanguis feculentior & crassior, qui cùm to- tus assimilari non possit, id, quod excrementitiũ est, Caussa.

ad cutem detruditur. Erit vero ab epate ficciore sanguis ille feculentior generetur, vnde etiam à Germanis *Leberflecke*, Epaticæ maculæ, dicuntur: tamen lien procul dubio, cùm & ipse suo modo sanguificet non extra culpam est. Vnde observauit, post maculas istas, si diu durent, quartanas obortas fuisse. Facit etiam ad macularum harum generationem victus ratio & vitæ genus ad sanguinem siccum & feculentum, & humorem melancholicum generandum apta, de qua alibi diximus.

Prognostica

1. Ipsæ quidem maculæ per se nihil periculi coniunctum habent, neque aliquam molestiam, aut visui obuiam deformitatem pariunt, cùm non in facie & manibus, vt lentigines, sed in locis vestibus tectis oboriantur.

2. Ratione tamen caussæ, à qua pendent, & vitiosæ epatis ac lienis constitutionis, alios morbos præsagiunt, & non rarò tertianæ & quartanæ febres maculas has sequuntur.

3. Etsi quoque istæ maculæ facilè, vt dicetur, tolli possint: tamen nisi vitium sanguinis & viscerum, à quibus vitiosus sanguis generatur, tollatur, paulò post iterum efflorescunt & redeunt.

Curatio.

Cùm ergo maculæ istæ semel sublatæ, nisi caussa, à qua pendent, tollatur, redeant, humor vitiosus ille euacuandus, medicamentis paratis ex *radic. polypodii, cichorii, borrag. ceterach, cuscuta capillo ℣, agrimonia, foliis sena, rebabarbaro, rad. gialapa*: idque aliquoties repetendum. Si opus sit, etiam vena aperiri potest.

Verùm cùm purgantia saltem humores, qui in venis collecti sunt, tollant, eorum verò generationem non præcaueant: inprimis danda opera, vt illa vitiosa epatis & lienis constitutio, à qua generatio istorum humorum pendet, emendetur: id quod optima victus ratione perficitur, qua seorsim illa sicca epatis & lienis constitutio in meliorem restituitur. Iraque vtendum cibis boni succi, carne hœdina, agnina, vitulina, gallinacea, ouis, & similibus, hordeo, tritico, pomis bene maturis, prunis, passulis, amygdalis. Vitandi verò crassi, salsi, acres, & mali succi cibi, vt carnes fumo induratæ, & similes. Bonorum enim ciborum vsu viscerum constitutione in meliorem statum redacta, vitiosi humores amplius non generabuntur, sed sanguis bonus & temperatus.

Topica verò quod attinet, manè partes maculis istis fœdatas fricare vtile est. Inprimis verò ante balnei ingressum, *aquam* vel *sirupum fumaria* cum pauxillo *theriaca* sumere commodum est. Post sudorem locus illinatur sem. sinapi cum aqua calida in formam pultis redacto, quod tam diu ibi relinquatur, donec in parte feruor & punctio quædam percipiatur, postea aqua calida abluatur.

Vel hac massa illinatur:

℞ *saponis albi* ℔ß. radatur & siccetur.

Postea adde *sem. sinapi* Drach. ʒß. *farina fabar. lupinor. ana* Vnc. ij. *medulla panis albi* Vnc. j.

Cum *succo fumaria* vel *lapathi acuti*. Misce, & vtere.

CAPVT VIII.

De Pruritu.

Etsi Pruritus cum aliis affectibus pluribus cóiungatur, vt scabie, impetigine, lepra, & similibus, eorumque ab latione & ipse tollatur: aliquádo tamen solus homines vexat, & adeo molestus est, vt etiam Medici auxilium implorare cogat, de quo hoc capite agemus.

Est autem Pruritus dolor, ab excremento tenui & acri inter cuticulam & cutem hærente excitatus. Etsi enim dum pars pruriens scalpitur, voluptas non ad pruritus naturam pertinet, sed scalpturam sequitur, dum partes, quæ à materia acri mordebantur, ad statú naturalem & pristinam æqualitatem confertim redeunt. Vt enim dolor excitatur à subito motu ad statum præternaturalem: ita voluptas percipitur à subito motu ad statum naturalem. Ipsi verò pruritus post scalpturam cessat, quod materia, quæ caussa doloris erat, euacuatur, & quia solutio continui, quæ dolorem excitat, solutum esse & quietem, si fortior fiat scalptura, deducatur.

Caussæ.

Caussa ois itum proxima pruritus est excrementum salsú, mordax, & acre, sincera scilicet aut atrabilis, vel pituita salsa. Quod excremétum etsi in scabie quoq; adsit: in pruritu tamen est tenuius, & per minimas particulas sese insinuat. Hæret auté inter cuté & cuticulá, & proptetea acrimonia sua sentiétes in cute particulas stimular, & ad scalpendum irritat Et quidé vt excrementum istud in cute hæreat, facit cùm excremé- ti natura, quod etsi sit tenue, tamen lentorem quendam & viscidi tatem habet, qua partibus pertinaciùs adhæret; tùm ipsius cutis densitas, ob quam exhalare non potest. — *Caussa.*

Colligitur autem istud excrementum ob epatis caliditatem & siccitatem, ciborúque acrium & multorum aromatum vsum. Hinc senes, qui præcipuè in iuuentute epar calidius habuerunt, & cibo ac potu calidiore vsi sunt, in senectute pruritum, & tandem scabiem sentiút. Vide Galenum, *1. de sympt. cauß. cap. 6*

Differentia.

Pro humoris autem varietate, & locorum affectorum ratione, quædam pruritus est differentia. Prout enim materia magis vel minùs acris est, eo maior ac contumacior pruritus excitatur. Interdum pruritus in cute totius corporis percipitur, interdum in partibus quibusdam. — *Differentia.*

Prognostica.

1. Pruritus plerumque scabiei futuræ prodromus est. Nam si pruritus diu duret, materia tandem copiosior colligitur, & putredinem concipiens acrior redditur; cuticulamque erodit, & pustulas excitat. — *Prognostica.*

2. Quò humor, qui pruritum excitat, peior, eo deterius est malum. Nimirum qui ex sanguine adusto aut bile excitatur pruritus, citius finitur; qui ex salsa pituita prouenit, durat diutius: diutissimè verò qui à melancholia adusta ortum habet.

3. Pruritus, in quo magna in scalpédo est voluptas; malus est; quia à bile acri oritur.

4. Pruritus in senibus rarò curatur; præsertim decrepitis. Nam cùm ea ætas talibus humoribus salsis cumuládis apta sit, corporis illa dispositio vix mutari & in meliorem statum traduci potest. Si tamen diligens cura adhibeatur, quandoque sanatur: refertque Mercurialis, *de morb. curan. cap. 5*, Leonellum Pium, octuagenarium, à maximo pruritu beneficio medicamentorum fuisse liberatum.

5. Hippocrates, *in Coacis*, pruritum in tabescentibus si alui suppressioni succedat, esse lethalem scribit. Etenim ob pruritus molestiam tabidi, nequedormire neque quiescere possunt; vnde coctio nulla fit, morsque ipsis acceleratur.

Curatio

Curatio.

Curatio. Pruritus cùm dolor sit, ipse, si vehementior sit, & vigilias excitet, viresque prosternat, mitigationem & anodynum; caussa verò, à qua pendet, sui euacuationem indicat. Et quidem caussa proxima, cum sit humor salsus in cute hęrens, is à cute euacuandus. Quia verò caossa ista proxima fouetur ab humore simili in venis contento, & is euacuandus. Et cùm is generetur ob prauam & vitiosam viscerum dispositionem, ea emendanda, atque ita generatio talium humorum præcauenda.

Pruritum tollunt humectantia, quæ materiam illam acrem pruritus caussam mitigant. Humores vero excrementitios è cute euacuant detergentia, emollientia, & rarefacientia. Antecedentem caussam tollunt purgantia. Vitiosam viscerum dispositionem emendant alterantia, & imprimis bona victus ratio.

Itaque primò humor salsus, nitrosus & acris præparandus & euacuandus. Præparant eum medicamenta refrigerandi & humectandi vi prædita, quęque simul vi cidum humorem attenuant: qualia sunt, cichorium, endiuia, borrago, buglossa, fumaria, lupus, capillus Veneris, rad. asparagi, polypodii, epithymum, & ex his parati Sirupi, inprimis de lupulo, fumaria, cichorio, byzantinus s. capillor. Veneris.

Euacuantur verò humores foliis senæ, polypodio, elleboro nigro, rad. gialapa, fir. de polypodio composito, el. diacatholico, confectione Hamech, extr. ellebori nigri, melangogo. Formulæ alibi, vt & *capite de scabie*, sunt propositæ.

Nonnunquam & venæsectio, si ætas & vires ferũt instituenda. Et quia non rarò accidit, vt vel hæmorrhoides vel menses detenti malo huic occasionem præbeant, hæmorrhoides vel menses prouocare tum vtile est.

Ad humorum verò adustorum, vt & ipsorum viscerum feruorem temperandum, nihil vtilius est sero lactis caprini, quod ad libram j vel etiam ij. aut iij. exhiberi potest. Efficacius erit, si aliquid succi vel sirupi fumariæ addatur. Inprimis verò ad viscerum intemperiem corrigendam, & sanguinis, boni generationem facit, bona diætæ ratio. Aër sit temperatus, ad frigidum & humidum declinans. Cibus boni succi facilis concoctionis, & qui non facilè corrumpatur, potestque alterari borragine, endiuia, inprimis lactuca, quæ præterea & somnum conciliat, qui in hoc affectu maximè vtilis est. Vitentor verò acria, salsa, amara, acida, dulcia, pinguia, præsertim frixa.

Topica quod attinet, ad ipsum pruritum leniendum ac mitigandum, & humoris acrimoniam temperandam, ac humores etiam nonnihil discutiendos, est vtilissimum aquæ dulcis tepidæ balneum, in quo æger manè ante cibum per dimidiæ vel integræ horæ spacium sedeat: quia simul viscerum calorem & siccitatem temperat, porosque rarefacit. Ad materiam verò potentiùs discutiendam vtilia sont balnea medicata, scilicet sulphurea; atque vtile fuerit, alternis vicibus vti balneo modò salsæ & sulphureæ. Ita enim & pruritus mitigabitur, & pori laxabuntur, atque excrementa in cute abstergentur & euacuabuntur. Ad discutiendum verò vsurpari potest oleum commune vel amygd. dulc. cum sulph & sale; item oleum costinum. Vel abluatur corpus decocto apii, parietariæ, rad. oxylapathi, sem. orobi, lupinor. cicerum alborum, furfurum.

Vel ℞. *farinæ lupinor.* Vnc. iij. *sulphuris* Vnc. ij. Misce cum *aceto* & corpori illine.

Vel ℞. *lithargyri, sulphur. terebinth. ana* Vnc. j ß. *succi maluæ, parietariæ ana* Vnc. j. *ol. communis* q. s. Misc.

Post vsum verò talium balneo tepido aquæ dulcis vtendum.

Plura petantur è *part. 1. lib. cap. 27. de scabie*, cùm pleraque medicamenta, quæ scabiem, præcipuè siccam, curant, etiam in pruritu vtilia sunt

---

CAPVT IX.

De Malo odore.

Malus odor. TAndem inter affectus cutis non prætereundus videtur malus odor, qui interdũ è partibus externis corporis per cutẽ exspirare, & cùm adstãtibus, tùm ipsi homini, cui id accidit, molestus esse solet. Corpus enim humanũ, dum secundũ naturã se habet, nõ olet, neq; vllũ odorem exspirat, qui quidẽ ab homine percipiatur Nam animal quodcunque odorem aliquem sui generis exspirare, docet Theophrastus, *lib. de odoribus*, & probat id experientia, dum videmus canes heri vestigia odoris beneficio legere, & feras inuestigare. Si verò odorem ab aliquo exspirare percipiatur, id præter naturam est. Et quod de Alexãdro Magno, *in vita eius*, refert Plutarchus, eum bonum odorem emisisse, id rarum est; nisi vestibus potius id fuerit tribuendum.

Prauos verò & fœtidos odores sæpe è corpore humano exspirare non rarò obseruatur. Loca autem, è quibus fœtor ille exspirat, sunt os, alæ, pudẽda, & pedes præcipuè Quod verò aures & nares etiam fœtent interdum, id fit ex eorum vlceribus. Nonnunquam tamen & ex toto corpore eiusmodi fœtor exhalat. De oris fœtore, *libr. 1. part. 1. cap. 19.* dictum.

Non autem hîc in genere, quæ odoris sit natura, tum etiam qua ratione suauis vel ingratus odor generetur, disputare libet, cùm id ex Physicis peti possit Hoc loco scire sufficit, odorem insuauem & fœtorem ex superflua humiditate putrescente, vaporemque talem exhalante prouenire.

Alarum fœtor *Hircus* appellatur. Auicennas *septima quinti, tract. 3. cap. 23.* scribit, quod caussam huius fœtoris nonnulli statuerint esse reliquias seminis, quæ in generatione superfluæ fuerint, & in hunc locum delatæ sint. Quam sententiam etsi Auicennas tenuit, & ab aliis huius odoris caussa ponitur pororum cutis eo loci adstrictio, ob quã vapores liberè nequeant transpirare & exhalare: tamen constrictio pororum non sufficit; aliàs enim senibus esset hic affectus magis familiaris. Et nõ videtur esse absurda ista ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus, si motu incalescant, esse maximè familiarem. Et omnino testes & semen talem odorem sanguini imprimendi vim habere, cognosci potest ex hircis, & castratis animalibus. Inprimis tamen hic fœtor iis familiaris est, qui corpus habẽt humidius, quod putredini maximè est obnoxium. Licèt enim totus sanguis non putrescat, circa emunctoria tamen excrementitii vapores facilè putredinem concipere possunt

Pudendorum fœtor. Eadem de caussa & pudenda non nullis olent, ob humores excrementitios, qui ab hepate venisque ad emunctoria in inguinibus sita deponuntur, è quibus vapores fœtidi exhalat.

Pedũ fœtor. Fœtent & pedes nonnullis. Cùm enim natura ad extremas hasce partes humores excrementitios detrudere soleat, pedes verò vestibus & calceis tegãtur, vt vapores inde exhalantes liberè exspirare non possint, putredinem concipiunt, atque inde iste fœtor contrahitur.

Taude[illegible], sed rarius, totum corpus (nisi id fiat à sudo[illegible], quod frequentissimu est fœtet, & qui toti [illegible] interdum ad[illegible]tur, potiùs alarũ est. De Thaide tam[illegible] ex[illegible]t epigramma Martialis, *lib. 6.*

T[illegible] Thais olet, [illegible] non Fullonis auari

Testa

Testa vetus, media, sed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis.
Non detracta cani transtyberina cutis.
Pullus abortiuo nec cùm putrescit in ouo,
Amphora corrupto nec vitiata garo.
Virus vt hoc alio fallax permutet odore,
Deposita quoties balnea veste petit:
Psilothro nitet, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque faba.
Cùm bene se tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cùm fecit, Thaida Thais olet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Turpe hoc vitium est, & adstantibus molestum, & quod conuersationi incommodum est, ac vxores maritis sæpe ingratas reddit.

2. Idem tamen etiam corporis nimium humidi, & multa humida excrementa cumulantis indicium est; quale in febribus & aliis putredine ortis morbis facilè est obnoxium.

Curatio.

Curatio. Curatio vel ipsum fœtorem respicit, qui suaui odore regi & palliari potest, vel ipsam caussam, quæ vera curatio est. Itaq; eorũ, qui hoc vitiũ patiuntur, corpus, conueniente modo, venæsectione, si opus & purgatione euacuandum, & nimia eius humiditas exsiccanda. Vtilis inprimis hic est *aloe rosata*, quæ corpus siccat, & potenter à putredine præseruat.

Diæta etiam ita cõparata sit, vt ad siccũ vergat, & putredini resistat. Cibi propterea cõdiantur *aceto succo citri, aurantiorum, aq. rosar. aceto rosaceo.* Abstinendum verò à cibis, qui facilè corrũpuntur, quales sunt *cucumeres, melones, melopepones*, *ficus*, & similes. Piscium quoq; præsertim molliũ, vsus nimius vitandus. Exercitationes corporis etiam non negligantur. Somnus non sit nimius.

Postea animaduertendum, è qua parte fœtor exhalet, & propterea pars ea sæpius mũdanda & abluẽda, *decocto hordei, scabiosæ, rad. ireos, aloes, myrrha, ligni guaiaci, cortic. citri, santali, ligni aspalathi*; & postea imponendũ ceratũ ex *styrace calamita, benzoe, cinamomo, garyophyllis, myrrha, aloe*, cũ *resina* & *ol. lauẽdulæ* subactis.

Cùm verò etiam antequam caussa planè tollatur, fœtor ille omnibus molestus sit, suaueolentibus obscurari, deprimi, & quasi palliari potest. Alæ ergo & inguina, prout opus, linimẽto vel vnguẽto aliquo suaueolẽte inungi possunt, parato ex *rad. irid. Fl. cinamom. ligno aloes, garyophyllis, gallia mosch. styrace calamita, ol. lauendulæ*, vel *balsamo citri, garyophyllorum, cinamomi*, vel pluribus mistis, addito *moscho & ambra*, si libet. Sub alis etiam pila odorata seu pomum ambræ gestari potest. Si pedes singulis diebus lauentur aqua vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, saluiæ, fl. rosar. chamameli, rad. iridis*, cocta sint, fœtor ille facilè tollitur. Vel abluantur pedes *vino*, in quo *alumen* dissolutũ sit.

Post lotionem etiam ξηρά μυρα Græcis dicta adhibere licet, quæ vt Plinius, *libr.* 13. *cap.* 2. scribit siccis odoratis cõstant, suntq; aspergines medicamenti alicuius sicci & in puluerẽ triti, quibus & pedes fricare, & aliquid de iis inter digitos pedum inspergere licet,

Vt ℞. *fol. lauri, origani ana* Vnc. j. *fl. rof. rubr. rad. iridis Fl. cyperi ana* Vnc. ß. *farinæ fabar. lupinor. ana* Vnc. ij. *salis siccati* Vnc. j. F. puluis.

Eadem ratio est, si totum corpus fœtidum odorem exspiret. Tũc enim frequenter balneis ex herbis odoratis modò dictis vtendũ. Et nisi hic fœtor superari possit, vestimentis odoratis, pilis odoratis, balsamis, & similibus vtendũ. Verũ præstat caussam fœtoris tollere, quàm odoribus fœtorem offucare velle; cũ odoramenta, nisi planè fortia, se se fœtori misceant, eiusq; vehiculum fiant, & ingratum odorem efficiant. Et omnino ille optimè olet, qui nihil olet.

Memorabilis verò historia fœtoris totius corporis exstat *in epist. Med.* Clar. Dn. D. Gregorij Horstij, *libr.* 2. *sect.* 10. vbi D. Sigismundus Snitzerus ad D. Andream Libauium scribit, quod virgo quædam Augustana, annorũ 17. Bambergam in monasteriũ S. Sepulchri missa fuerit, vt ordini isti manciparetur. Hanc v. monasteriũ vix ingressam, fœtorem cæteris monialibus summè aduersũ instar putrescentis cadaueris emisisse, siue in eodem cũ cæteris versata fuerit contubernio, siue in sua crypta (cellam vulgò vocant) latuerit: hanc enim prætereuntes odorasse. Diligenti verò habita inquisitione, se intellexisse scribit fœtorẽ illũ nõ ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius corporis partis vitio, manare, sed eũ esse vniuersi corporis ἰδιοσυγκρασίαν. Libauius tamen in epistolà respõsoria συγκρασίαν illam nõ admittit, cũ eius caussam reddere sit supra humanũ captũ, sed accessoriũ quiddam forinsecus istã substantiæ alterationẽ induxisse, vel talẽ adspersisse labẽ putat. Et quidẽ eã labem in vtero cõtractam esse, ex cõtaminato sanguine femineq; & cõstitisse & nutritũ esse intra parentem: vel aliquid passũ esse matris nausea, & cõsternatione affectuq; graui, in vtero latitantem embryonem. Præterea putat, consternatam forsan fuisse matrem sepulchro, superuenisse vnctioni cadaueris, sordibus putridis ex aluo decũbentiũ redditis nauseam cõcepisse, aut similibus fuisse grauiter affectam. Plura videantur in allegata Libauij epistola.

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet Libauius, *in seq. epistola*, vbi scribit compertum sibi esse, quandam iuuenculam in matrimonio viuentem tempore fluentium mensium ferè peius cloacis olere, maritumque tunc afflictum degere.

PARS III.

SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

Post cutis vitia meritò capillorum vitia subiungimus. Sunt enim pili cuti infixi, nec vllibi extra cutem reperiuntur. Neque pilorum vitia prætereunda sunt, cùm & ipsi corporis partes sint, etsi ignobiliores. Cũ enim vngues, vngulas, & cornua in animalibus, & pennas in auibus, partes corporis esse nemo facilè negauerit, neque facilè quis dixerit, pauonis caudam & varias auium variè coloratas & figuratas pennas quid excrementitiũ esse: pilos etiã corporis partes esse, negãdũ non est. Id quod eorũ cõformatio, figura varia, coloresq; varii satis docent. Probat idẽ & eorũ vsus: vt & morbi, de quibus postea dicetur, ac inprimis Plica illa Polonica: & tãdẽ ipsa vis effectrix & cõformatrix, quam pili, vt aliæ partes habent, vt mox dicetur, euidenter id ostẽdit. Et licet pili abscissi regenerantur, ideo tamen partes non esse, negandũ non est. Nam & vngues, & vngulæ, in cancris chelæ, in brutis quibusdã cornua amittuntur, ac renascuntur: imò in homine etiam dentes.

Equidẽ vulgò docetur, pilos generari, dũ à calore

corporis noſtri fuliginoſi craſſique vapores è tertia coctione in corporis noſtri partibus eleuantur,& ad poros cutis pelluntur,in quorũ anguſtiis dũ hærẽt, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atq; alius vapor ſubiẽs hunc impellat,quẽ viciſſim alius atque alius,atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur,qui poſtea,ſimilibus vaporibus ſuccedentibus,pilum protrudentibus,eiuſque radici ſeſe agglutinantibus,prolongetur.

Pilorum generatio. Verùm ſi hoc modo pili generarentur,cauſſa reddi non poſſet, cur non in omnibus corporis partibus pili naſcerentur,& in quibus naſcuntur,in aliis copioſiores,in aliis pauciores,& cur alij ſemper augeãtur,alii nihil augeãtur. In collo & facie nulli pili naturaliter naſcuntur;in capite & genis copioſi, vt & in pudendis,ſub alis, in palpebris,& ſupra palpebras. Pili in capite & barba ſemper creſcunt,& prolõgantur:qui verò in palpebris ſunt,candẽ longitudinẽ ſeruant,& prætereà ſemper recti manent Deinde cauſſa dari non poſſet,cur viri ſaltẽ barbam, nõ verò fœminæ etiã habeant,cùm tamen fœminæ in capite prolixiſſimos ſæpe capillos alant. Præterea pili ex Ariſtotele, 3.*de hiſtor.animal.cap.* 12.diſtinguuntur in congenitos,quales ſunt capitis,ciliorũ & ſuperciliorũ,& poſtgenitos,qui demum ætatis progreſſu proueniunt: cuius rei ratio dari nulla poſſet,ſi ex vulgata doctrina è vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum cauſſa quærenda eſt, in qua inueſtiganda etiam Galenus curioſus fuit,ita vt hic Dei opt.maximi rerũ omniũ opificis, quod aliàs rariſſimè facere ſolet,mentionẽ fecerit,eiuſq; hac in re omnipotentiã & ſapientiã examinare,Moiſenque refutare conatus ſit,*vt* 11.*de vſu part.cap.* 14. videre eſt.

Si rem verò diligenter penſitemus, nullo modo concedere poſſumus,quod pili ſaltem fiãt ab excrementis vel vaporibus è corpore exhalantibus, & in certis locis hærentibus,ſed à facultate formatrice & pilifica pilos generari ſtatuendum eſt,ob cauſſas modò enumeratas. Et capillos non ſaltem ex fuliginibus quibuſdam,ſed ex materia longè ſolidiore,& vnguibus ac cornibus cognata generari, docet vel illud, quod pili nõ facilè corrũpuntur,ſed poſt mortẽ etiã diu integri conſeruantur. Cuius rei hiſtoriam refert Gabriel de Zerbis,*in libro anatomia corp.hum.titulo,anatom. capillor.fol.* 15.his verbis: *Nos vidimus & tetigimus Romæ cadauer mulieris in via Appia ex oppoſito vie, vbi erat ſepultura Ciceronis: & ideo exiſtimatum fuit à pluribus illud eſſe tunc cadauer Tulliolæ,Ciceronis filiæ dilectiſſima ſicut per inſcriptionem poterat intelligi;quod cadauer de tumulo extractum,in quo maxima parte myrrha & demum mumia præſeruatam creditur à corruptione, à temporibus Ciceronis vſque ad Sixtum IV. Pontificem maximum,quod tempus ſubſequenter fuit vſque prope annum milleſimum quingenteſimum:cuius cadaueris inerant capilli conſeruati & ornati in taſula aurea,vt moris erat eo tempore,in ea ætate. Quod quidem cadauer, quod etiam à tota communitate curialium viſum fuit,remotum à loco illo,& Romam delatum, in tribus diebus, remoto conſeruante,putruit,& ad demixtionem elementorum deuenit.* Et omnino ſicut vngues in hominibus,vngulæ & cornua in quadrupedibus,pennæ variegatæ & coloratæ in auibus,à facultate formatrice formantur,& ſi decidunt, eodem modo regenerantur:ita & pili à facultate formatrice ſeu pilifica partibus certis à Creatore inſita generãtur. Vnde etiam pilorũ illa varietas prouenit. Pili enim,vt diximus,in capite & barba indies augentur & prolongantur:non verò ita, qui in palpebris & ſuperciliis ſunt,qui ferè ſemper candẽ longitudinẽ ſeruãt. Præter ea pili in palpebris ſemper recti ſtant,eorumque ſi vel longitudo augeatur,vel rectitudo incuruetur,viſui cõmodum afferũt. Viri habent barbã; fœminæ non habent. Vſui nimirũ certo Creator eos omnino deſtinauit,itaq; facultatẽ pilificã aliis partibus dedit,aliis non dedit,quæ pilos certa quantitate,figura, & colore format. In hominibus & animantibus ſub pedibus pili nulli ſunt,vni verò lepori ſub pedibus pili ſunt,vt teſtatur Ariſtoteles, 3. *de hiſtor.anim.cap.* 12. Inſuper & iſtud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quod vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari poteſt,vt ex hiſtoria Iacobi,*Geneſ.* 30.patet.

Materia pilorum. Materia pilorum,vt omnium aliarũ corporis partium,ſanguis eſt,vt etiã Adrianus Spigelius,*de hum. corp.fabrica,lib.* 5.*cap.* 10. ſtatuit;id quod vel in plica Polonica apparet,in qua pili ſecti ſanctionẽ fundũt: ſed is ignobilior. Natura enim boni œconomi,ſuum cuique in familia diſtribuentis, officio fungitur, & nobiliore ſanguinis parte nobiliores corporis partes alit,reliquũ in ignobiliores diſtribuit,in vngues ſcilicet & pilos in hominibus,in brutis in pilos,vngulas,cornua,pennas.de quo etiam *in Inſtitut lib.* 3.*part.* 1.*ſect.*:.*c.*3 dictũ. Etſi verò ex ignobiliore ſanguinis parte pili proueniunt,vnctuoſa tamen ea eſt,ſi cum Chymicis loqui libeat,oleaginoſa,& quaſi ſulphurea,vt ex eorum accenſione apparet,& neſcio quam cum ſemine cognationem habet:vnde ſalaces & laſciui piloſi ſunt;ad Venerẽ inepti glabri, eunuchi & effœminati barbã non producunt. Qui Venere frequenter vtuntur caluifiunt, contrà eunuchi non caleſcunt.

Pilorum vſus E quibus etiam facilè,quis pilorum vſus ſit,colligere licet. Equidẽ quoſdam ſuos habere vſus certum eſt;cùm pili in capite eius quaſi naturale tegumentũ ſint,pili in palpebris ſuo modo viſioni inſeruiant,atque euulſi vel excidentes viſioni incommodent,capilli capitis & barba,præcipuè in Viris, homini ornamentũ præſtet,virumque venerandũ quaſi reddat. Verùm cùm pili ſub alis,in pudẽdis,in cruribus,neque ad tegumentum neque ad ornamentũ facta ſint, aliũ adhuc vſum in procreatione pilorũ natura quæſiuit,vt ſcilicet quod eſt ignobilius in ſanguine, in iis generandis abſumeretur; vnde etiam in aliis pili copioſiùs,in aliis parciùs proueniunt, vt & infantes in pleriſq; partib.pilis nudi ſunt,qui ætatis progreſſu generantur,materia pilorum cumulata.

CAPVT II.

De Pilorum vitiis,& primò de Caluitie & Barbæ defectu.

CVm ergo pili à facultate formatrice ſeu pilifica generentur,habent ſuam naturalem cõſtitutionem,quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore conſiſtit:quam ſi amittãt,variis vitiis laborant;quæ ſi morbos appellare libeat,nõ repugno. Et primum quidem vitium in defectu eſt,qui vel naturalis eſt,& ſecundũ ætatem pleriſq;accidit,vel præter naturam. Prius appellatur *Caluities*; ſecundi generis ſunt *pilorum defluuium, Alopecia, Ophiaſis*. Equidem in his omnibus vitiis eſt pilorum, qui antea aderant, defluuium,atq; ita in genere omnia hæc vitia ſub nomine defluuij comprehendi poſſent:verùm vſus obtinuit,vt nomen defluuii pro quadam pilorum decidentiæ ſpecie accipiatur,vt poſtea dicetur.

Primò caluitium quod attinet quale [illegible] eſt in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities,imò & ipſis arboribus:vnde Ariſtoteles, 5. *de gen.animal.cap.* 3.ſcribit:*Calui omnium maximè animalium homines apertè efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodammodo eſt. Nam & plantarum alia ſemper frondens,alia frondem amittunt. Et aues,qua certo tempore ſe abdunt,& latent,pennas amittunt. Qualis affectus caluitium in hominibus eſt,quibus accidit,vt calueſcant. Cùm enim paulatim & frondes,& pennæ, & pili defluant, vbi*

vniuer

vniuersim hic affectus euenerit, vocabula accipit hæc, caluescere, defrondescere, depennescere. Et Columella, *de re rustica, libr. 4. cap. 33.* nouellam castaneam muribus & talpis infestatam sæpe caluescere ait. Est autem Caluities in homine glabrities seu defectus pilorum in syncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progressu naturaliter, nõnullis tamen præter naturam accidit, quod tum præternaturale & vitiosum habeatur.

Caluities quid?

Caussa.

Caussa.

De caussis caluitiei equidem Medici valde dissentiunt; verùm si generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cùm enim materia & alimentum pilis præcipuè à cerebro suppeditetur, pilorum equidem huius defluuij proxima caussa est alimenti necessarij defectus; ille tamen à cerebri constitutione prouenit, si nimirum illud siccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. *epid. comm. 3. t. 1.* vbi scribit: *Cerebri consumptio, & propterea caluitium.* vbi, vt Galenus, *in comm.* docet, per cerebri consumtionẽ, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex siccitate in senescentibus accidit. Si enim cerebrũ siccius euadat, nihil superflui in eo relinquitur, quod pilis alendis sufficiat. Idẽ docet Aristoteles, qui *5. de gener. anim. c. 3.* scribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id est, humidi alimẽtalis. Excrementitia enim humiditas in senibus potius superat, quàm deest. Et quidem, vt dictũ, caluitiũ naturale plerisque est, quia ætatis progressu in omnibus cerebrũ siccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitiũ accidit, quibus ex caussa aliqua præternaturali vel violenta cerebrũ præmaturè exsiccatur; quę caussæ plures esse possunt. Præcipua inter eas est nimius Veneris vsus, qui potenter cerebrũ exsiccat. Vnde ante Veneris vsum nemo caluescit, & Eunuchi caluitiũ non patiuntur, *6. aph. 28.* quia semen non excernunt, vt & pueri. Fœminæ etiã nunquã aut rarò caluescũt, (duas tamen mulieres caluas se vidisse testatur Albertus Magnus, *libr. 19. de animalib. cap. 6.*) quia humidiorẽ corporis constitutionẽ habent, ideoque & cerebrũ in iis tam facilè non exsiccatur, & fœminæ semen non ita copiosum, vt mares, emittunt. Exsiccant etiam cerebrũ præmaturè vigiliæ nimiæ, studia, curę.

Quod verò Actuarij sententiam attinet, qui *lib. 2. met cap. 5.* nimiam humiditatem caluitiei caussam ponit, eam si cum Hippocratis, Galeni, Aristotelis sententia conciliare libeat, commodius explicari non potest, quàm si dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei caussam esse; excrementitiam tamen humiditatem facere, vt facilius accidat. Eodẽ modo sicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti necessarii defectum; faciliùs tamen & copiosius decidunt, si aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Caluitium equidem per se oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidentiæ speciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiasi seu Area, quod vitia hæc vaga sint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò semper in syncipite accidit. A defluuio verò capillorum in specie dicto differt caluitium, quod in defluuio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, passim in vniuerso capite decidat; in caluitie verò saltem in capitis parte anteriore.

Prognostica.

Prognostica.

1. Caluitium equidem per se nihil periculi adfert, nisi, quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faciliùs lædatur, & naturæ nostræ mortalis ad interitum properantis prodromus & indicium sit: turpitudinẽ tamen, præsertim si maturiùs accidat, parit, plerisque ingratam; ferturque Caium Iulium Cæsarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium, tã iniquo animo tulisse, vt post plurima frustra pertentata remedia, postremò à Senatu obtinuerit perpetuã Laureæ gestationem: qui si hodie viueret, facilè capillitio tegumento ex alienis pilis confecto, quod hodie non paucis in vsu est, caluitium tegere posset.

2. Caluitium autẽ siue senectute ætatis progressu; siue præmaturè oriatur, curationem non admittit; sicut nec dentium casus in adultis, cùm alimentales illius humidi defectus restitui nullo modo possit.

3. Qui calui sunt, iis varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt; *6. aphor. 34.* Verùm aphorismus hic vel falsus est, vt Galenus, *in comment.* docet: cùm nemo ignoret, caluitium esse affectionẽ insanabilẽ; falsum etiam essẽ, magnos varices caluis nunquã superuenire, sicut & varicibus ortis caluitium cessare: nisi fortè, vt nonnulli aiunt, appellatam Medicis madarosin, id est capillorum defluuiũ, caluitiũ nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, iisdẽ ipsis prauis humoribus in crura translatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere potest. Nam si prius à vitiosis humoribus, capillorum corruptis radicibus, eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Curatio.

Curatio.

Etsi verò Caluities iam facta curari non possit: quia tamen & valetudini incommodat caluitiũ & deformitatem parit, danda opera, vt, quantũ fieri potest, præcaueatur & retardetur. Quod alia ratione fieri non potest, quàm alimenti pilorũ, quod deficere incipit, refectione, & ad cutem capitis attractione. Idaoq; danda opera, vt humidum pingue ac calidũ, quo pili nutriuntur, cõseruetur, & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adstringentia addunt, si à calore capitis cutis rarefiat. Verùm cùm ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob siccitatem aliàs cutis meatus subsideant, & conniueant, adstrictione opus non est, sed si adstringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimeretur.

Quę autem medicamenta intemperiẽ capitis & cerebri siccitatẽ corrigant, *l. 1. Pract. par. 1. c. 4.* proposita sunt. Vt verò alimẽtũ ad capillorũ radices attrahatur, frictiones medicamentis præmittendæ sunt, quæ tamen moderatæ esse debent, vt alimentum solùm attrahant, non discutiant. Debent autem calida esse & ita attrahentia, cum moderata adstrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioscoride, *libr. 1. cap. 110.* & Galeno, *7. de simp. fac. §. Cistus*, cõmendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum defluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluitium vtuntur, præsertim eius oleo, quod hoc modo parant:

℞. *Ladan. opt.* in tenuissimas partes concisi ℔ i. Affunde *aq. ros.* Vnc. vj. *ol. amygd. d.* Vnc. iiij.

Coq. & coletur toties, vt clarum fiat. Vel dissoluatur *Ladanum* in *ol. mastichino* & coletur. Vtilis est & lotio capitis cum decocto fœnigræci. Plura in hunc vsum medicamenta videantur apud Galenum, 1. *de compos. med. sec. loca, cap.* 1. Et in *capp. seqq.* plura proponuntur.

Diæta.

Diæta.

Inprimis verò ad caluitiei retardationem facit recta diætæ ratio. Cibi nimirũ sint boni alimẽti, & pinguis

gnis ſucci, faciliſque concoctionis. Abſtinendum verò à ſalſis, acribus, acidis, auſteris, vt fructibus horaiis, qui paucum & fluidum alimentum præbent. Potus etiam ſit talis, qui bonum ſuccum præbeat. Abſtinendum verò à vino potenti & antiquo exſiccandi vim habēte. Venus in hoc affectu maximè nocet. Noxiæ ſunt & vigiliæ, mœror, curę, & animi ſollicitudo.

De Barbæ defectu.

Barbæ defectus. Barbam Viri ornamentum eſſe, ſupra diximus. Ea ergo ſi in Viris deſit, inſignem turpitudinē parit. Deficit autem vel omnino, vt in eunuchis, & quibuſdā, qui corpore planè fœmineo ſunt præditi; vel tardiùs erumpit, aut non ea copia, quā ſolet, erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum, vel ob cutis, è qua erumpere debet, denſitatem, aut aliam conſtitutionem, quæ barbæ ortum impedit.

Cùm autem in Viris barbæ defectus, ea ætate, qua barba prouenire debet, aliquam turpitudinem & deformitatem pariat, & qui ætate iam ſunt adultiore, ad autoritatem aliquam conciliandam barbam expetāt; non rarò Medicorum opera eo nomine imploratur. Verùm ſucceſſus rarò voto reſpondet, aut certè tardiùs, cùm ſcilicet natura eam ſponte molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet: plura ex *ſeqq capp.* peti poſſunt.

℞. ol in quo abrotanum ſit coctum Vnc.ij. *cineris apum vel veſparum* Drach. j. *ſtercoris murium* Scrup. j. *mellis* Vnc. j. *ladani* Drach. iij. *pingued. vrſi* q.ſ.

F. Linimentum.

Vel *artemiſia* in oleo coquatur, & oleo locus illinatur; quod prodeſt ad barbæ tardiùs prouenientis ortū.

Vel *℞. pulu. ſem. nigellæ* q.v. *ol. ouor.* q.ſ. Miſc.

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani, capillor. ♀, polytrichi aurei, roris marini, aradic. ridium*. Poſtea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et ſi verum eſt, quod quidam exiſtimant, medicamenta hæc, quæ modò enumerauimus, & enumerabimus, nō omnia ſaltem manifeſtis qualitatibus, & cauſſas defluuij pilorum tollendo pilos generare, ſed etiā occulta vi capillos producere: talia medicamenta in barba producenda inprimis locum habent, vbi pili barbæ non defluxerint, ſed nondum creuerint.

Vulgò etiam notum eſt, ad barbam citius producendam facere, ſi prima lanugo ſæpius abradatur, quò alimentum ad pilorum radices copioſius allicitur.

Ad prouocandam barbam ſequentia etiam medicamenta commendantur.

℞. ol. anethini, de ſpica ana Vnc. v. *comar. abrotani* Mij. *ſcillæ* Drach iij. *vini opt.* Vnc. iij.

Bulliant ad conſumt. vini & vtere.

Vel *℞. ol. de caryo; hyllis hortenſ. de ſpica odoras. ana* Vnc. iij. *de roſis* Vnc. iv. *caryophyllor.* Drach. j. *ladani* Drach. ii. *vini odorati* Vnc. ii.

Bulliant omnia ad conſumt. vini. Adde *moſchi* Scrup. i. Miſc.

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Pilorum defluuium. ETſi, vt antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorū defluuiū nominari poſſit: tamē vſus obtinuit, vt in ſpecie capillorum defluuium appelletur pilorum in capite decidentia ſparſim facta, ita vt non in vno loco, ſed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde decidant.

Cauſſa.

Cauſſa. Cauſſa huius defluuii non eſt vna, ſed plures ſunt, nimirùm vel alimēti inopia, vel humorū prauitas, radices pilorum arrodens, vel cutis raritas, pilorum alimentum non admittens. Priores duæ cauſſæ locum habent in phthiſicis, in quibus ſi capilli decidant, id, vt Galenus, *in comm. aphor. 10. ſect. 5. docet*, fit, quoniā & maximus alimenti defectus eſt, & nonnunquā humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis, iis inprimis, in quibus cerebro ſimul affecto ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur, & neceſſariū corpori alimentum deeſt, & humores praui capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem iis, qui Venerea lue laborant, capilli decidunt; quod & nonnullis accidit, qui venenum hauſerunt, fertorq; ei, qui ſalamandram attingit, pilos decidere. Ob raritatem verò cutis interdum etiā capilli decidunt, quod fœminis, præſertim tēpore æſtiuo, accidit. Vnde & iis, qui ex Germania in Italiā vel alias regiones calidas peregrināntur, capilli quandoq; defluunt. Ab ambientis enim calore cutis rarefit, acciditq; vt materia, è qua pili generari debent, ſimul tranſpiret.

Signa Diagnoſtica.

Capillorum defluuium in ſpecie ſic dictum, facilè ex pilorum decidentia cognoſcitur. A caluitie verò, Alopecia, & Ophiaſi diſtinguitur, quod in Caluitie ſolùm in ſyncipite capilli defluūt, in Alopecia verò & Ophiaſi areatim decidunt: in defluuio verò in vniuerſa corporis regione æqualiter, modò plures, modò pauciores, excidunt. Ob quam cauſſam verò decidāt, è cauſſis, quæ præceſſerunt, cognoſcitur. Si enim morbus præceſſerit, qui alimentū corporis abſumere aptus natus eſt, ex alimēti inopia pilos decidere credibile eſt. Si verò humores praui & maligni morbum aliquem excitant, etiam à prauitate humorum defluuium capillorum prouenire argumento eſt. Si denique cauſſæ cutem rareſacientes præceſſerint, à cutis raritate pilorum defluuium prouenire probabile eſt. Signa Diagnoſtica.

Prognoſtica.

1. Inter reliquas decidentiæ capillorum ſpecies, defluuium hoc in ſpecie ita dictū, facillimè curatur, niſi cauſſa talis ſit, quæ amoueri non poſſit. Cutis enim aliquā difficulter curabilem diſpoſitionem p.n. nondū contraxit. Itaq; capillorum defluuium, quod accidit poſt febres acutas & malignas facile ſanatur, vbi febre ſanata alimētum corpori iterum ſuppeditatur; & capilli, qui defluxerunt, plerumque etiam ſine medicamentis reſtituuntur. Prognoſtica.

2. In tabe verò talis alimenti defectus, & tale humorum vitium, nullo modo emendari poteſt. Ideoq; capillorum vitium tunc non ſolùm non tollitur, ſed & ægri moriuntur. Ideóque in tabidis capillorum defluuium, inſtantis mortis indicium eſt. 5. *aph.* 11.

3. Si capilli ex cutis raritate deciderunt, denſantium vſu non difficulter reſtituuntur.

Curatio.

Capillorum defluuium curatur, cauſſa, à qua pendet, ſublata. Si ergo ex alimenti inopia pili deciderint, indicatur, dandam eſſe operam, vt alimentū ſufficiens in corpore generetur, & generatum ad cutem capitis trahatur. Si ab humoribus prauis ſit defluuiū, & ii quidem à toto corpore ſuppeditētur, ſunt euacuandi; ſi verò ſaltem ſint ad capillorum radices, diſcutiendi. Si humor ſit venenatus, vt in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium, cutis denſanda. Curatio.

Si ergo ex inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat, in primis laborandum, vt bona victus ratione inſtituta ſāguinis boni ſufficiens copia gene-

retur

tetur. Vt is verò ad locum affectũ trahatur, inprimis frictiones præstant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vsum capitis frictiones adhibendæ, vt docet Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap. 2.* Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac densat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmissis, si opus, vniuersalibus purgationibus, caput sæpiùs fricandum, & discutientia adhibenda. Discutientia tamen moderata sint, inprimis si alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vsu alimentum quoque dissipetur & cutis nimium rarefiat. Ideoq; & ladanũ vnguentis cómodè admiscetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem densantia applicanda. Galenus inprimis *ladanum*, *oleum lentiscinum* & *myrtinum* mixta commendat. Vel soluatur *ladanum* in vino & vsurpetur.

Et omnino *ladanum* in omni ferè capillorum defluuio vtiliter adhibetur. Verùm quia crassioris consistentiæ est, vt per se inungi non possit, in liquido aliquo, vino vel oleo dissoluendum; & quidem tale oleum eligendum, quod caussæ satisfaciat.

Verùm cùm vnguenta & olea multis molesta sint, nec caput vnguento aut oleo delibutum gestare placeat, lotiones capitis gratiores sunt, quæ parantur ex *abrotano, capillis ♀, polytricho aureo, lentisco, rosis, roremarino, ladano.*

Et quod sub finẽ capitis præcedentis monuimus, id hîc omnino repetendum, nõnullos, nec sine caussa, statuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non solùm manifesta qualitate caussas pilorũ defluuij tollendo, sed & occulta & peculiari vi ad capillorum generationẽ facienda, qualia experientia saltem cognita sunt. Talia sunt, *herbæ capillares omnes, abrotanum, radix arundinis, lapathi acuti, lappa maioris, asarum, ladanum, mel*, & aqua inde destillata, *apes* contritæ cum alueolis, vel puluis & cineres illarum, vt & *vesparum, muscarum, talparum, murium, erinacei terrestris, pinguedo vrsi, serpentis.*

E quibus varia parantur composita.

Vt ℞ *cort. rad. arundin. vstor. cineruum apum ana* Drach. ij. *abrotani combusti* Drach. j. *ladani* Drach. ij. *mellis* Vnc. ß. *ol. amygd. d. pingued. vrsina ana* q. s.

F. Linimentum.

Ad defluuium capillorũ post morbos hoc vtile est.

℞ *capill. ♀, abrotani, polytrichi aurei, ana* Mß *fol. myrti, rosar. absinthii ana* p. ij.

Coqu. in *ol. comm.* & *vini rubri* s. q. ad vini consumtionem. Colentur & exprimantur.

℞ *olei huius* Vnc. iiij *ladani* Vnc. j. *mastich.* Vnc. ß. Misce s. a.

Vel ℞ *rad. bardanæ* Vnc. vj. *capill. ♀* M. iij. *abrotani* Mj.

Affunde *vini albi* q. s. Destillentur in Vesica Destillato; si libet, addatur *aqua mellis.*

Vel coquantur *radices bardanæ* in lixiuio, & eo caput abluatur.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiasi.

Alopecia. *Ophiasis.* *Area.*

PEculiare capillorum decidentiæ genus, quod Ἀλωπεκία & ὀφίασις nominatur. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris sit hæc pilorum decidentia. Ophiasis verò à figura, quod partes glabræ & pilis destitutæ, tortuosæ instar serpentum videntur. Vtrique huic affectui commune est, quod areatim pili decidunt; vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celsusq; eodem capite, de areis, alopecia, & ophiasi agit. Arearũ autem nomen ab areis rusticis impositum. Vt enim illæ certis locis distinctæ, & vbi plantis vacuæ sunt, nudæ sunt: ita etiam in areis cutis certis locis glabra apparet. Differunt hi affectus saltem figura. Nã Alopecia nullam certam figuram habet, sed, vt Celsus ait, sub qualibet figura dilatatur. Ophiasis verò serpentis modo tortuosè serpit, & modò ab occipitio extenta, vtrinq; ad aures vsq; serpit, latitudine ferè duorum digitorũ; modò aures prætervecta ad ipsam vsq; frõtem serpentis instar progreditur. Præterea in Ophiasi maius caussæ vitiũ est, vt nõ solùm radices capillorum, sed & cuticula erodatur, eousque scilicet, quò pilorum radices pertingunt. Atque ita Alopecia & Ophiasis definiri possunt, quod sint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens. *Alopecia & Ophiasis definitio.*

Autor libri de medicamentis facilè parabilibus, Alopeciam & Ophiasin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitient. Verùm sciendum, hoc non proprium esse arealis pilorum defluuij, sed coloris in pilis mutationem, vel Alopeciam & Ophiasin præcedere, cùm scilicet ex vitiosa nutritione pili primùm albi euadunt, postea verò decidunt; vel post Alopeciam & Ophiasin colores pilorum mutari. Vbi enim post areas pili renascuntur, albi vel flaui nascuntur; sicut in equis, postquam pili ex vlcere ex attritione nato deciderunt, pili albi renasci solent, quod ob vitiosam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celsus, *lib. 6. cap. 1.* Ophiasin ad vnum capitis capillum, Alopeciam ad ipsam quoque barbam extendi.

Caussæ.

Caussa vtriusque mali est humor prauus & acris, capillorũ radices erodens, cuiuscumq; etiam ille sit generis. Plerumq; tamen fit hoc malum à pituita salsa, adusta, vel putrefacta. Vnde Galenus, *de diff. sympt. cap. 4.* hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionẽ sequi scribit: Quod autem nunc Alopecia nunc Ophiasis excitatur, seu pili nunc aream rectam, nunc tortuosam cõstituunt, caussa est materiæ copia & qualitas. Si enim sit copiosior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit, si paucior & mista cũ crasso humore, inæqualiter ac tortuosè fit pilorum defluuium, quia humores, cùm sint inæquales & misti, non expeditè & rectè fluunt, sed obliquè serpendo pilos erodunt. *Caussæ.*

Caussæ remotiores sunt epatis & capitis caliditas, & inprimis primæ & secundæ coctionis vitium, ob quod salsi & acri humores generantur; quod licet omni ætati accidere possit, in pueris tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos sequitur, ob caussas *de morbis infantum* explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ caussæ ad morbi huius generationem faciunt: inter quas Galenus, *libr. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 2.* fungos refert; cùm ad vitiosorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipsum pilorum radices erodit; quod & alia venena præstare possunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorũ defluuio differat, iam ante dictum. Alopecia verò ab Ophiasi ipsa areæ figura cognoscitur, & quod in Alopecia solùm pili decidunt absque cutis læsione. In Ophiasi verò non solùm capilli decidunt, sed & cutis excoriatur. Ipse etiã cutis color mutatur, & in quibusdam albidior, in quibusdam pallidior, in quibusdã nigrior apparet, & si pũngatur, sãguis serosus exit. De differentia Alopeciæ & Ophiasis Celsus, *lib. 6. cap. 4.* hæc habet. *Ea area, quæ ἀλωπεκία nominatur, sub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò, quod a serpẽtis similitudine ὀφίασις appella-*

tur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committant. illud vitium in qualibet atate est, hoc ferè in infantibus.

A tinea verò, Alopecia & Ophiasis differunt, quia in Ophiasi excoriatio in cute est superficialis, & cùm sanatur, pili renascuntur. In tinea verò excoriato & vlcerario profundior est, & ita sæpe cutis corrumpitur, vt pili non renascantur.

Caussarum signa quod attinet, qualis humor peccet, color cutis ostendit: qui vt accuratiùs cognoscatur, capilli, qui reliqui sunt, abradēdi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque signa, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque, qui renascuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius caussa sit, docebunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Alopecia & Ophiasis etsi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt; & apud Romanos serui, qui area detinebantur, & potissimùm alopecia, viliori pretio vendebantur; & nostra ætate areæ, quia suspicionem luis Venereæ pariunt, pro turpibus habentur.

2. Vtrum autem Ophiasis, an verò Alopecia, faciliùs, vel difficiliùs curetur, autores dissentiūt. Celsus & Auenzoar faciliùs curari scribunt Ophiasin, quàm Alopeciam. Contrà Alexāder, *libro* 1. *cap.* 1. & Serapio, *lib.* 1. *cap.* 1. Alopeciam faciliùs, quàm ophiasin curari docent. Verùm Celsus de Alopecia infantium ferè loqui videtur, quæ ætatis decursu & mutatione per se sæpe sanatur. Si verò in adultis vel etiā in eadem ætate per se cōparentur alopecia & ophiasis, omnino ophiasis difficilioris curationis esse videtur, vtpote quæ à materia & crassiore & deteriore ortū habet, & quæ non solùm capillorum radices, sed & ipsam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quò tamen malum vtrumque antiquius est, eò difficiliùs curatur, quò recentius, eò faciliùs.

4. Si per frictionem locus rubescat, curationis spes est; & quidem quò citius, eò facilioris: si verò non rubescat, nulla curationis spes superest.

5. Peius quoque est arearum genus, quod densam cutem & subpinguem, & ex toto glabram fecit.

6. Alopecia & ophiasis à lepra incurabilis est, quæ verò est à morbo Gallico non curatur, nisi morbo hoc curato.

7. Spes futuræ sanationis affulget, si areā extremitates capillis restantibus finitimę iterū pilos emittere incipiant. Partes enim sanis vicinæ minùs à naturali statu recesserunt, ideoque etiā citius ad naturalem statū redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio. Si humor vitiosus in toto corpore abundet, is primùm euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita si lues venerea coniuncta sit, ea primùm curanda; cum areæ, nisi ea sublata, tolli non possint. Sicut etiam viscerum intemperies, à qua vitiosorum humorum generatio pendet, corrigenda. Caussa antecedente sublata, continens arearum caussa tollenda; quod Galenus facit per reprimentia & digerentia. Simul verò dāda opera, vt naturalis tēperies cuti restituatur.

Primò ergo vniuersum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura est purgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis euacuationem apophlegmatismo quoque adhibet, qui alibi explicati sunt.

Ad materiam vero, quæ adhuc in fluxu est, & in principio, dū areæ nondū factæ sunt, Galenus quoq; repellentia vsurpat. Id quod & Auicenna docet, & medicamentis ad Alopeciam etiam moderatè adstringendo capitis cutem roborare debere scribit, dum *septima quarti, tract.* 1. *c.* 6. inquit: *Et oportet, vt sit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, vt non recipiat caput materiā malignam.* Aliàs, & si iā præsens sit alopecia & ophiasis, repellētia locū nō habēt; sicut nec in scabie.

Si verò areæ iam factæ sint, & materia cuti impacta, digerentibus vtendum. Sint autem illa calida, tenuium partium, & non valdè sicca. Si enim nimis siccantia vsurpentur, non solùm vitiosi humores, sed & ipsum pilorū alimentū discutitur. Imò cùm intemperies cutis in confirmatis areis sit calida & sicca, frigida & humida, medicamenta reliquis admiscenda.

Medicamenta autem ista, quæ caussam proximam huius mali tollunt, *μετασυγκριτικὰ* nominantur, de quorum apparatu Galenus, *lib.* 1. *de compos. medic. sec. loc. cap* 2. & *libr.* 14. *method. medic. c.* 12. agit. Primò nimirum si pili corrupti adhuc adsint, ii extrahendi vel volsellis, vel dropacismo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capill. ♀, polytrichum, abrotanum,* & similes plantæ coctæ sint. Post lotionē locus fricetur linteo neq; nimis molli, neque nimis sicco, donec cutis rubere incipiat. Quod vbi factū, topica adhibeantur. Sunt autē talia medicamēta, *sinapi, nasturtium, rad. lil. alber.* quæ etiam locis cōbustis depilatos capillos restituere feruntur, *semen erucæ, nitrum, olium taurinum, pix liquida, sulphur, puluis & cinis abrotani, radix cyclaminis, hellebori, sem. staphis agr. fimus columbinus,* & quæ potentissima sunt, *thapsia atque euphorbium*; quæ ipsa tamen quò sunt recētiora, eò sunt acriora, quò vetustiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectui cōuenientia, eaque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocunque tempore, modo, ætate conueniūt, sed cuique sua, suumque cuique tempus est & modus; & incipiēti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda, corporibus mollioribus, vt pueris & fœminis debiliora, adultis & viris fortiora applicāda.

Composita longa experientia examinata, & probata habet Galenus, *lib.* 1. *de compos. med. sec. loca, cap.* 1. vt Herę. Critonis, Orestini, Ortbonis Siculi, Cleopatrę, Archigenis, Asclepiadis, Dionysidori, Sorani, aliorumque Galenus ipse hæc commendat.

℞. *fol. arundinis Græca vstor.* Voc. ß. *erinacei vsti* Drach. j. *muscerda* Drach. ij. Cum *aceto* trita illine.

Vel ℞ *cineris arundinis vsta, pilor. capra vstor. adianthi, adipis vrsini, picis liquid. cedria* partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ℞. *murium domesticor. vstor. panniculi lini vsti, dentium equin. vstor. adipis vrsin. medulla ceruina. cort. arundin.* partes æqual. *mellis* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *euphorbii, thapsia, olei laurini ana* Drach. ij. *sulph. viui, ellebori vtriusque ana* Drach. j. Adde *cera* Drach. vj.

Quod *oleo laurino* aut *veteri* vel *pice liquida* liquetur, & misceatur, quod medicamentum omnium fortissimum est, & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, sufficit medicamentum paratum ex *abrotano*, vel *radicibus arundinis vstis, oleo veteri, laurino*, vel *pice liquida* exceptis.

Vel ℞. *sem. eruca, nasturtii, nitri*, partes æquales, & cum *oleo laurino* vel *pice liquida* misceantur.

Est & hoc mitius, quod pueris & fœminis conuenit.

℞. *abrotani, cineris radicis & cortic arundinis, thuris*, partes æquales, *adip. vrsini, ol. amygd. amar. ana.* q. s.

F. Linimentum.

Quod si fortius expetatur, addatur *spuma maris, sulphur viuum, fel taurinum, semen eruca, nitrum*, vel etiam *thapsia*.

Vel ℞. *sinapi, thapsia, sem. nasturtii.* part. æqual.

Subtili

Subtiliter puluerisatis adde *ol. laurini*, *resinæ*, *ana* q.s.

F.s.a.ad ignem emplastrum.

Et extant alia medicamenta passim plurima apud Valescum de Taranta, Rondeletium, Hollerиū, Trincauellium,& alios Practicos.

In vsu etiam fortiorum hoc obseruandum, vt in principio liquidiora & molliora,& oleorum admixtione,quæ fortiorum vires nonnihil exsoluunt,temperata adhibeantur; & post primi medicamenti vsum videatur,quam alterationem in parte affecta effecerit, & prout opus, postea eius vehementia vel minuatur vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipuè deprehenditur, si attendatur, an cutis post medicamenti vsum rubicundior sit facta nec ne, aut an cum leui vel fortiore frictione rubescat. Cauendum enim omnino, ne repetito fortiorum medicamentorum vsu cutis exuratur. De compositorum vsu hoc etiam monendum,si capilli planè derasi sint, conueniunt magis medicamenta forma solidiore,qualia sunt emplastra.Si verò non sint derasi, liquida, & mollia, qualia sunt linimenta & vnguenta.

Detinenda autem sunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctuque,vt vim suam exserere possint.Si verò sint fortiora, eousque, dum in cute aliqua alteratio ab iis percipiatur, & dolor aliquis oriri incipiat.Ideoque in vsu fortiorum quotidie locus affectus semel atque iterum inspiciendus, & si fortiùs locum medicamenta affecerint,ad mitiora redeundum,& locus adipe anserino,oleo anethino,vel simili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, cutem adurunt. Scribitque Christophorus à Vega, se vidisse non paucos ex vsu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vsque mansisse imberbes.

Diæta

Diæta.

Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiasin curandam bona diætæ ratio, quæ talis sit, vt bonus sanguis generetur,& prauorum humorum prouentus prohibeatur. Itaque cibi sint boni succi,qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger,antequam corpus purgatum sit,abstineat; cùm prauos humores in corpore detentos secum in venas rapiat.Vbi verò corpus sufficienter purgatum fuerit,vinum concedi potest temperatum & subdulce,cùm bene nutriat, & bonum sanguinem generet. Aër,in quo versatur æger,sit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

Tinea capillorum.

INter affectus,in quibus capilli decidunt,non prætereundus & is,in quo capilli quidem non integri,sed particulatim & frustillatim,à vermiculis quibusdam erosi & absumti decidunt.Pauci quidem autores affectus huius mentionem faciunt: neque is Platero, experientissimo aliàs Medico, notus fuisse videtur,cùm scribit, à vermiculis visum pæne effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere Est tamen affectus vulgo apud nos notus,& mihi sæpe visus ac ad curandum oblatus,Germani nostri *Haaranlben oder Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix visu obuiorum, & quos viuere non nisi ex motu cognoscitur,in caseis, melle,si panis aliquid ei admisceatur,cera vetusta, prunis & cerasis exsiccatis,& aliis rebus nascuntur.Estque procul dubio vermiculorum hæc species ex eorum genere, quod Aristoteles omnium minimum esse,& in cera vetusta & lignis nasci scribit, ac *ἀκαρὶ* nominat, 5.*de histor.animal.cap.*32. Latinum vocabulum cùm nullum aliud suppetat, *Tineam* appellare libet,quod sicut vestes à tinea,ita & ab his vermiculis capilli,in quibus nascuntur,erodantur.

Caussæ.

Caussæ.

Vt pediculis & aliorum vermium generibus sua certa,e qua nascuntur, materia est, neque quoduis è quolibet generatur, quæ non nisi experientia cognosci potest:ita & hoc vermiculorum genus nascitur,vt diximus,in cera,melle,caseis vetustis,cerasis& prunis exsiccatis,vt & capillis,& frequenter in barba. Proculdubio autem ab excrementitio quodam humore,qui cum alimento pilorum in capillos penetrat, atque in iis à calore capitis fotus in vermiculos abit,qui postea capillis adhærentes, (cùm vnde generati sunt,inde ali cupiant,)pilos corrodunt,vt frustillatim decidant.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Affectus hic per se manifestus est. Pili enim breuiores fiunt,& inæquales,dum alii magis,alij minùs decurtantur.Vermiculi hi in extremitatibus eorum hærent,eosque indies arrodunt,& decurtant; an verò etiam in medio hæreant, visus consulendus. Color etiam capillorum,si sint ij nigri,mutatur,& propter vermiculos istos adhærentes, quasi cinereus in quibusdam locis euadit.

Prognosticum.

Prognostic.

Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit,præcipuè in barba, dum pili inæquales,alij breuiores, alij longiores sunt, & barba ipsa sordida videtur.Curatu tamen non ita facilis est.

Curatio.

Curatio.

Ad curationem opus est medicamentis, quæ vermiculos istos abstergunt,materiam, vnde generantur,digerunt & discutiunt.Neque abs re videtur, vniuersum corpus purgare; cùm ab humore vitioso alimento pilorum permixto vermiculi hi oriantur.

℞.*genistæ*,Vnc.j.*myrrhæ* Drach.ij.*aceti* q.s.

Coq.parum,& Colaturæ pili illinantur.

Vel ℞.*sem.vrticæ puluerisſ*.Maceretur in aceto, & eo pili madefiant.

Vtile est & decoctum *fœnigræci* & *scabiosæ* cum lixiuio paratum. Vt & *scilla* cum *foliis myrti* & *saluia* in *oleo* cocta.

Vel ℞.*allii*,*centaurii min*.part.æqual.Coq.in aceto. Adde *fel.bubulum*.

Vel ℞.*vrticam maiorem*,coquatur in lixiuio, & eo caput abluatur.

Vel ℞.*abrotani*,*rad.garyophyllatæ*,*absinth*.

Coq.in aceti & aquæ ſ.partib.æqualibus, & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fissura.

Fissura pilorum.

INterdum quoque capilli in capite & barba finduntur,& diuiduntur,vt qui antea simplices erant bifidi appareant. Quod vitium proculdubio accidit

ab humore acri capillos in extremitate findente. Cùm autem deformitatem aliquam pariat, emendandũ hoc vitium. Quod fit, ſi pars illa, quæ remanet, circa extremitates felle inungatur, poſtea turſum decocto herbarum capillatium, abrotani, arundinis, & ſimilium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities. CAnum hominem in ſenectute reddi, naturali eſt: interdum tamen præmaturè & intempeſtiuè canities, etiam nondum ſenibus, imò interdũ nec viris, oboritur. Accidit præterea canities ſenſim & lenè. Obſeruatum tamen eſt, quoſdam ſubitò Canos euaſiſſe. Ita refert Scaliger, *Exercit.* 312. hiſtoriam, quæ ſub Franciſco Gonzaga accidit: Is affinem ſuum ſuſpectum coniurationis cùm in turri ad quæſtionem & ſupplicium adſeruari iuſſiſſet, nunciatum eſt manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib.* 2 *cap.* 2. *de complex.* Hadriano Iunio, *comm. de coma*: Lud. Viue, *in ſomnium Scipionis*; Cœlio Rhodigino, *antiqu. lect. libr.* 1 *cap.* 14. & *libr.* 13. *cap.* 17. Cuſpinianus plures hiſtorias eorũ, qui ſubitò ex metu cani facti ſunt, recenſet, ſicut refert Io. Schenckius, *libr.* 1 *obſeruat.* Atque de iſta, quæ ante legitimum tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis eſt agendũ. Hæc enim quia & pulchritudinẽ naturalẽ homini eripit, & valetudinis nõ ſatis rectæ indicium eſt, meritò Medici curæ ſubiicitur. Canitiem, quæ ſeneſcentibus accidit, & naturale ſenectutis decus eſt, fucis & pigmentis tegere & diſſimulare velle, meretricium eſt & luxurioſum.

Cauſſa.

Cauſſa. Naturalem canitiem accidere ex temperamẽti corporis, & ſanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium eſt. Quî autem fiat, vt hęc in ſanguine & alimento mutatio in iuuentute vel viridi ætate quandoque eueniat, hîc inquirendũ. Ariſtoteles, 5. *de gen. animal. c.* 5. alimentũ, quod capillos canos producit, cùm nõ concoquatur, putreſcere, & albã canitiem eſſe ſcribit, quod ſitus curioſus ferè albus eſt. Canitiemq; ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cùm non poſſit humores concoquere, illi à naturali calore deſerti magis ab externo & alieno calore tententur, atque ita putreſcant, ex qua putredine albi fiant Ariſtotelis ſententiam ſequi videtur Galenus, qui, *lib.* 2. *de temperam. cap.* 5. docet, pilos albos fieri, quod alimentum, quo nutriuntur, veluti ſitus eſt pituitæ, quæ ſpacio computruit. Et quod Ariſtoteles putredinem appellat, ipſe ſitum, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob cauſſam quoque in temporibus homines magis caneſcere ſcribit; quoniam ſyncipur ob ſiccitatem pronius eſt ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad ſitus generationem proniora ſunt ad canitiem. In eo ſaltem Galeni ſententia ab Ariſtotelis diſcrepare videtur, quod Ariſtoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem facit; Galenus verò ex ſolius pituitæ putredine canitiem prouenire ſcribit. Et omnino tutius eſt, hîc per pituiãt, humorem ſimpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quamdam potius, quàm putredinem propriè dictam canitiei cauſſam eſſe. Nimirum, vt noſtrã ſententiam de hac re, de qua alii prolixè diſputant, breuiter proponamus, cùm capilli, vt ſupra dictum, non generentur & alantur ex vaporibus ſeu excrementis vaporum forma eleuatis, ſed vt aliæ partes ex ſanguine: extra dubium eſt ſanguinem in ſenectute non tam floridum ac temperatum, vt in iuuentute, generari, ſed corpore iam ad mortem properante eum etiam minùs probum prouenire, quod, vel coloris corporis floridi, quæ in ſenibus accidit, mutatio, & mæror ille indicat. Itaque non mirum eſt, cùm ſanguis, qui pilos nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari; neque pilos, cùm naturalem ſuam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vſque habeant, ex ſitu ſaltem aliquo, qui putreſcentibus rebus accidere ſolet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitiligine & Leuca, procul dubio, quod in iis alimentũ non probum, ſed excrementis, præcipuè pituitoſis, repletũ pilis ſuppeditatur. In iis verò, qui præmaturè caneſcũt, procul dubio etiam aliquod vitium eſt in humoribus; ſi non in toto, tamen in capite & cerebri temperie. Neque impoſſibile eſt, eos, qui præmaturè caneſcunt, ob ſemen, aut in teſtibus diſpoſitionem aliquam tale quid pati; & omnino ſemen ac teſtes ad capillorum mutationem aliquid facere, ſupra diximus. Cùm verò affectus animi, præcipuè metus & terror inſignes in humoribus mutationes efficere poſſint, & cerebrum quoque valde afficiant: non mirum eſt, vt breui temporis ſpacio ex illa in humoribus facta mutatione canities producatur. Si enim ex nebula, vel aëre, aut vento vitioſo arbores afflante foliorum color mutatur, & ea exareſcunt, ipſa arbore & partibus aliis ſaluis manentibus, non impoſſibile eſt, capillorum etiam, vt corporis noſtri partium ignobiliſſimarum, colorem ex humore vel ſpiritu eos ſubitò peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Periochæ* 1. ſcribit, derepentè piloa exalbuiſſe vapore hydrargyri.

Signa Diagnoſtica.

Mutatio coloris capillorum in album per ſe patet, Signa Diagnoſtica. nec ſignis opus habet. Et ſi ætate iam inclinante capilli caneſcant, naturale eſt, & mutatio hæc ſenſim & lentè progreſſu ætatis fit. Si verò ante ætatem ſenilẽ id accidat, etſi ſenſim, præternaturale eſt. Multò magis præternaturale eſt, ſi homo ſubitò caneſcat.

Prognoſtica

1. Naturalis canities, quæ in ſenectute accidit, emẽdari non poteſt; ſicut nec ſenilis marcor. Imò nec à Prognoſtica. Medico tentari debet, vt ſupra dictum: cùm canicies ſenibus potius ornamentum, quàm turpido ſit.

2. Præternaturalis verò & corrigi debet; cùm affectum aliquem p.n. & vitioſam, inprimis in cerebro, diſpoſitionem ſignificet: & poteſt, cùm ſi illa vitioſa diſpoſitio emendetur, pilorum etiam color muretur.

3. Canities, quæ à vitiligine eſt, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Canities ſenilis, vt diximus, emendari non poteſt, Curatio neque etiam fuco pallianda; & meritò qui id tentat, ridetur. De quo Martialis, *lib.* 5. *Epigram.*

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis,
Tam ſubitò coruus, qui modò cygnus eras.
Non omnes fallis. ſcit te Proſerpina canum,
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitiligine & alpho fit canities morbo illo ſublato tollitur, & præcipuè ſi medicamẽta capillos prolõgantia adhibeãtur. Tũ enim nouis pilis è probo alimento ſuccreſcentibus, veteres illi cani abolentur.

Si verò intẽpeſtiuè & immaturè canities immineat, aut ſubitò inuadat, vt præſeruetur & curetur, danda opera

opera, vt bonus sāguis in toto corpore & capite proueniat, qui pilis probum alimentum præbeat, simulque vitiosi humores, si qui adsint, vacuētur. Nec prætermittatur particularis capitis euacuatio per sternutatoria & errhina. Postea vsurpentur medicamenta calorem natiuum corporis, & inprimis cerebrum, roborantia: de quibus suo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

℞. *myrobalan. nigro. absq. nucleo* Vnc. v. *zingib. ammeos ana* Drach. x. Irrotentur *butyro*. Deinde adde *saccharum penidium* ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti sæpe Drach. j.

Topica. Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 2. proponit medicamēta & tenuiū partium; cùm illi propositū sit situm illum discutere, & superfluas in cute humiditates exsiccare. Verùm nisi subinde tale alimentū affluat, quod capillos naturalis coloris iterū generet, talia parū prosunt. Alii ergo saltem capillos tingentia & denigrātia medicamenta vsurpāt. In qua re tamen, quid honestas permittat, attendendū, simulq; cauendum, ne cerebro aliquid dāni afferatur. Cùm enim medicamenta denigrātia plerāque vim adstringēdi habeāt, & sint frigida, apoplexiā, epilepsiam, sudorem grauem, catarrhos, & similia mala inducere possunt, idque mulieribus quibusdam accidisse obseruauit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiam*, vtpote quo medicamento capilli denigrentur, situs discutiatur, & mala dispositio capitis emendetur & *oleum de costo, de colocynthide, de nigella, de sinapi*.

Post inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrum sit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis sit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & *oleum oliuarum siluestrium, myrobal. omnis generis*, quæ tum sumtæ, tum extra adhibitæ canitiem retardare feruntur, *galla, acacia, fœnum græcum, semen hyoscyami, ladanum, succus corticū nucum iugland. virid. folia & rad. cappar* cum lacte coctæ, tritæ, & cataplasmatis forma applicatæ per noctem; *cortex radicis ilicis* ad mollitiem coctus & impositus, *saluia, calcanthum*.

Sunt autem talia medicamenta continuanda, & licet primis diebus non prosint, ab eorum vsu tamen non est desistendum, sed in eo perseuerandum.

De tincturis eiusmodi etiam hoc notandum, si stabiles esse cupias, commodū esse, vt lotio capitis præmittatur, decocto eiusmodi facta, quæ tincturæ ingressum dat, & vt firma maneat facit; sicut tinctores pannorum nigros pannos tincturi, eis primò rubia rubrum colorem, vel isatide cœruleum inducunt. Pili ergo tingendi prius abluantur lixiuio, in quo alumē cochæ solutum sit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, vt talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, sed potius suauia sunt.

Certum & multo vsu probatum est hoc.

℞. *lixiuii* ℔ß. Coq. in eo *lithargyri auri* Vnc. iiij. decocto hoc spongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur; postea capilli & caput abluatur lixiuio simplici non forti. Idque bis in septimana faciendum.

Mercurialis sequens medicamentum intra mensem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare scribit.

℞. *myrobalan. nigror.* Vnc. j. *passul. nigr.* Vnc. ij. *vini adstringent.* ℔iij.

Coqu. in duplici vase lento igne, ad consumtionem duarum tertiarum.

Deinde adde *succi cortic. nuc. iuglang. virid.* ℔ß. *sumach, acacia ana* Vnc. j. *garyophyllor.* Vnc. jß. *moschi* Scrop. j.

Coqu. iterum in duplici vase per dimid. diem. Hoc medicamento sub noctem capilli illinantur, caputque panno nigro tegatur. Manè vero abluatur vino, in quo myrobalani nigræ ebullierint. Scribitque Auicenna, si *caryophylli* huiusmodi medicamentis addantur, eos satis strenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel ℞. *folia vitis & cortic. radicis eiusd. & parietariam*, Coq. in aqua, deinde adde *alumen, gallas, & vitriolum*, Misc.

Vel ℞. *nuces virides* mense Iunio, easque contunde & admisce *aluminis scissi* ℔ß. & in olla noua affundātur *olei* ℔iij. & stent in digestione diebus 20. Postea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel ℞. *pomum colocynthydos*, perforetur, & semina eximantur, ac repleatur *ol. laurino & semine hyoscyami*, Stent per noctem & oleum exprimatur, quo capilli illinantur.

Vel *lixiuii mensura* v. *lithargyri* Vnc. ij. *fol. saluia* M ij. Coq ad consumt. quartæ partis pro lotione capitis.

℞. *tartar.* Vnc. j. *litargyri* Vnc. ß. *succi saluia* q. s.

Misce in mortario plumbeo, F. Vnguentum quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verùm plura addere operæ pretium non est, cùm passim exstent plurima.

Solent autem denigrāntia non solum ad canitiem tegendam vsurpari, sed in Germania nostra è nobilibus quibusdam virginibus, vt seu exoticum & peregrinum quid habere videantur, seu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus est, differant, niger capillorum color expetitur. Sic suum cuique pulchrum Et perinde mihi hæ Virgines facere videntur, ac ille Æthiops, qui in aula Principis cuiusdam Germani erat, qui sæpe dum in Gynæceo virginem candidam, simulque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulcra es, sed canis iste pulcher est; *Gaudet sic quisque colore atro*, vt Iul. Cæsar Scaliger ait

Rectius aliarum Virginum iudicium est, qui colorem flauum seu aureum capillorum expetunt. Conciliatur autem flauus capillorum color, si capilli abluātur, vel potius scopæ setaceæ madefiant aqua vel lixiuio, in quo *flores genistæ*, vel *verbasci lutei, stœchadis citrinæ, chamæmeli, cortex citri, rad. ononid. gentianæ*, infusa fuerunt. *Lupini* etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt; vt & *aqua & oleum mellis*. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio à cineribus sarmentorum vitis, quod efficacius erit, si in eo flores stœchadis citrinæ vel verbasci infundantur. Verùm passim talia plura exstant. *Capillos flauos reddentia.*

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigine.

NEque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipsis capillis non accidunt, sed tamen circa capillos & in cute capillata fiunt, cuiusmodi sunt Phthiriasis, & Furfuratio. Verùm cùm de Phthiriasi, *lib. 4. de Morb. infantium cap.* 5. actum sit, restat, vt de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis πιτυρίασις, Latinis etiam Porrigo, affectus est, cùm scalpentibus furfuribus similia ex capitis cute decidūt, & quidem plerumq; cute ea, quę sub capillis est, interdum etiam è barba & superciliis. *Furfuratio.*

Caussæ.

Caussa huius affectus sunt humores serosi & ichorres, non solùm pituitosi, sed & biliosi, cum humore, qui pilis materiā præbet, ad caput ielati, vnde & solùm in locis pilosis capitis furfuratio oritur. Materia *Caussæ.*

enim

enim hæc per poros cutis exitũ quærente, partes tenuiores discutiuntur, crassiores verò & lētæ in cute & circa pilos hærent,& in materiā furfuribus seu squamis similem abeunt. Caussæ antecedētes sūt ex omnes,quæ humores serosos in capite generare possunt. Attrahitur autem materia ad caput,in iis præcipuè,qui cerebrum habent calidius.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Ipse affectus se prodit facilè,dum caput scalpitur, fricatur,pectinatur. Tunc enim squammulæ quædā quasi furfures decidunt.

Prognosticum.

Prognosticū. Affectus hic nihil periculi coniunctum habet,imò à nonnullis pro sani cerebri,excrementa à se expellentis,indicio habetur, turpitudinem tamen & molestiam aliquam parit.

Curatio.

Curatio. Vitiosi humores si in corpore abundent, euacuandi sunt,& ne rursus generentur,præcauendum. Ad ipsum verò caput discussoria medicamenta adhibeoda sunt. Nonnulli & quædam adstringentia admiscent, vt pars affecta roboretur, ne humorem affluētem facilè recipiat. Verùm metuendum,ne transpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo graoiora mala excitent.

Itaque,vt Galenus, 1.*de compos.med.sec.loca*, cap.5. docet,caput cum *decocto fœmgraci*,*betæ succo* ac *nitro* lauandum. Vel caput decocto ex *semine melonum*, *farina cicerum*,*lupinorum*,& *fabarum* abstergendum. Vel lauetur *decocto cicerum* & *malua* addito *aceto*. Dum caput lauatur,saponis loco *amygdala amara* contritæ vsurpari possunt.

Si malum sit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aspero fricetur, & postea hoc vnguento illinatur.

℞.*hyssopi viridis*,*adip.anatis*,*ana* Vnc.ß.*pulpa colocynthidis*,*ol.chetrini ana* Vnc.j.*thapsia* Drach.ij. *ladani* Vnc ij.

F.Vnguentum.

Vel caput *decocto beta* & *centaurii min.* lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞.*rad.althaa*,*fol.beta ana* Mj.*pulpa colocynthid.* Vnc.ß.*nitri* Drach.ij.Coq.in s.q aquæ ad qoartę part. consumtionem:Sub finem adde *vini* ℔ j.

Post ablutionem caput inungatur seq. vnguento.

℞.*chalcanth.fellis tauri*,*ana* Drach.iß.*nitri*, *sulphuris ana* Drach.ij.*ol.rosac.* Vnc.ij.

Misce super igoe lento,& addita *cera* s.q.

F.Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum,*loco allegato*, vt & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX.

De Plica.

Plica Polonica. Tandem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum,facilè tamen primarium est, quod Plica appellatur,quod scilicet capilli planè inter se complicentur,Polonis *Gwodzice*,quod Clauum:Roxolanis Koltom,quod paxillum significat,dicitur;vnde quoque à nonnullis Helotis oominatur. Alij vocant morbū cirrorū.Germanis *Wichtelzöpffe*, quod superstitiosè crediderint,ab infantibus nō baptisatis (hos enim Antiqui *Wichtelen* appellarūt)tales cirros nectitem *Marenflecht*, *Marenwuirtung*, *Marenlocht*, *Schrettlinszopffe*, *Iudlesopffe*, qood ab Incubo Iudæi specie necti putentur,appellantur.

Familiaris hic morbus & quasi endemius inprimis Polonis est,ita quidem,vt necessitas eos coëgerit,consilium & auxilium Medicorum Patauinorum implorare. Eius ergo historiam malo illorum, quam meis verbis describere. Ita autem D. Laurentius Starnigelius, Academiæ Zamosciensis Rector, & Eloquentiæ Professor,ad Academiæ Patauinæ Professores Medicos scribit,vlt.d.Octobr.Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici carissimi & obseruantissimi.

Pro coniunctione ea,qua nobis in vltima Sarmatia versantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell.& Magnif. D V. intercedit, nouella Zamoscensis Academia Rector,scribendum esse duxi,ad Excell. & Magnif.D.V.vetustate quidem & præstantia,nobilissima Academia Patauina,claros, eruditione tamen ac vsu maiores & clariores. Caussam autem scribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi & summa eius medendi difficultas. Peto,vt epistolam hanc meam & legant beneuole, & lecta consilium indicumq; suum amicè perscribant;qualem morbum existiment, qua præcepta dent:cuiusmodi medicinam faciendam putent eius depellendi. Res ita habet. Inter Vngariam,& Pocutium, prouinciam regni Polonia, qua montibus, ex quibus flumi complures erumpunt, inter se distincta sunt,eueniebat, vt plerisque hominibus vnus & alter cirrus excresceret, cum vicinis sibi crinibus,in se introrsus implicatus & densus. Et tum quidem nulla re molestus erat. Nunc serpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Polonia,magno omnium malo, magnoque cruciatu dinagatur. Infringit ossa,laxat artus:vertebras eorum infestat:membra conglobat ac retorquet:gibbos efficit:pediculos fundit; caputque aliis atque aliis succedentibus ita opplet,vt nequaquam purgari possit. Si cinni radantur, humor ille & virus in corpus relabitur,& affectos, vt supra scriptum est,torquet:caput,pedes, manus, omnes artus,omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum est, qui tales fasciculos implicatorum perarctè inter se crinium deraserint,eos oculis capi: aut defluxibus ad alias partes corporis grauissimè torqueri. Purgationibus vsitatis si illi medeare,agrescit & exsuperat magis, quod noxios humores nequeat superare purgatio,sed commotos per totum corpus dispergat:tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti peste ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil possit esse acrius. Maximam partem fœminas inuadit:viros etiam,qui Gallicum in morbum propendent:tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerunt infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis,quam vulgus tineam vocat,medicamentis repercutientibus represserunt: præterea fœminas, qua menstruis temporibus non satis purgantur. Quarum quadam, dum in ætate adolescentiore fluxum sanguinis per nares, menstruo modico, nimis profusum,identidem habuissent,ætate prouectiore, eo fluxu per nares cessante,in ipsum morbum cirrorum delapsa sunt. Quidam,quanquā perrari, cùm aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitatique fuissent,nec caput rasissent; vexationemque eius omnem, & fœdorem & spurcitiem, non sine summa molestia,& nausea pane intolerabili pertulissent,tandem virulentis illis cirris decidentibus conualere; maxima tamen pars perit. Quæsita sunt & tentata varia remediorum genera,sed nullum est satis idoneum adhuc repertū:quæsita etiam vis & natura morbi,& caussa: sed ne

do

de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agrestes, Erinacei discerpti circumligatione releuari compererunt: & ad auersendum penitus morbum, ex Erinaceo ipso asciam sibi conficiunt; sed ne hoc quidem tanti est. Lotionem praeterea sibi parant ex decoctione foliorum Vrsi branca, qua cum abluunt caput, cirri, de quibus est supra scriptum, erumpunt, magnaque vis pediculorũ. Cum exhalatione fuliginosa, ex qua nascuntur crines, communicat, videturque cum tinea affinitatem habere: atque cruciatu ossium, cum Gallica lue: tum arthritide, artuum doloretcum spasmo, contractione miserabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Excell. & Magn. D. V. hoc in genere artis eruditi & sapientes, facilè colligent, quàm necessaria sit hac deliberatio: & quanto beneficio amplissimum Regnum Polonia sibi obstringent, cum einsmodi virosa peste, qua violentissimè diuexatur solertes suo ingenio, remedium prasens inuestigauerint, inuentumque literis mandarint. Multi variarum medicinarum primi auctores in perpetuitatis laude viuunt huius medicina ab Excell. & Magn. D. V. inuenta gloria, vestra propria erit, vos illustrabit, & cum omni consequentis posteritatis atate florescet. Exspecto humanissimum responsum; sed si minus, quàm par est, atque verbis, quibus opus fuit, morbi vim expressi, peto ignoscant Excell & Magn. D. V. homini alio artis in genere versanti. Adumbrato quadam hac morbi est, interiora illius, acri ingenii sui acie, Excell. & Magnif. D. V. dissiciant & contemplentur. Bene valere Excell. & Magnif. D. V. opto. Zamosc: j. die vltima mensis Octobris, Anno M.D.XCIX.

Referunt tamen alii, etiam aliis regionibus hunc morbũ esse familiarẽ. Ex obseruationibus Schenckii enim videre est, Brisgoiis & Alsatis hunc etiã morbũ notũ esse. Ita enim Schenckius, *obs. med. lib.* 1 3. scribit: *Horridum quoddam, impexum, adeoque intricatum capitis atque barba capillitium, apud nostros haud infrequens; caeterum veteribus cuiuscunque atatis Medicis incognitum obseruare licet, quo affecti praelongos capillorum tricas & cincinnos mirificè intricatos, digiti sape crassitie, ex reliquo capitis & barba capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vsque demissos propendere videas, aspectu plane horrifico, & Gorgoneum caput praeferente. Quos illi magna religione prorsus incultos, nec ferro prascindere, nec pectine explicare sustinent. Persuasi omnino, grauissima capitis morborũ semẽta, velut apoplexia, paralyseos, mania, & cũprimis cephalalgia pertinacis, cõsimiliumq; materiã iisdẽ alendis absumi. Qua sine superstitione, sine multa hominum obseruatione ducti, quidam potius quàm eorumdem culturam aut prasectionem, velut prorsus infaustam & lethalem admittunt; fallisque de experimento & historia periculis, sententiam suam mordicus tuentur. Qui ex his elegantiores haberi volunt, tricas huiusmodi, capitis quidem intra pileũ, barba verò subtus pectorale conuolutos prius recondunt, ne conspiciantur. Alii verò etiam inter congressus publicos, nec si celare velint, possunt, nec si possunt, volunt. Adeo & gestantiũ & conspicientium animis indubitata fide insedit, vt citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad vitam sustinendam necessariam, conspiciendos sinant. Sed enim quosdam per vniuersam vita sua cursum eo modo aluisse aduotatum est, sperantes sese à difficillimis impendentibus, sibi morbis vindicari posse. Sunt qui ad eosdem subnatas, nunquàm, vbi inuiolatos custodiuissent, recidiuam se passos fuisse constanter affirment. Vulgus etiam, si in tales incidere contingat, statim de occulto aut latente atque difficili aliquando capitis malo eosdem suspectos habet. Qua in re num superstitio experientiam, an verò experientia superstitionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego certà, vt nihil dissimulem, vt in vulgi sententiam propendo: ita seminarium huiusmodi morborum, nõ tam inde argui, quàm ali, atque ne inuadant, hoc modo praeueniri posse, de pilorum generationis caussis, euentibus, & curationibus, recepta Medicorum sententia, doceri posse, accedente, qua ex vulgo constat, & quasi per manus tradita est, attestatione, sentio. Europaei aliis innotuisse hoc capillorum vitium nondum comperi: vt nec plerisque Germania partibus Brisgois, Alsatis, Belgis, nonnullisque Rheni tractibus quasi endemium, vt populo nostro notum est satis. Ciues hic ipse nouimus supra triginta, quorum aliqui vel hodie quoque supersunt hoc capillitio insignes. Vulgus Marenflecht, Marenvvurkung, vnd Schretlins zopff, quasi dicas contorsiones pilorum, vel Incuborum tricas, seu cincinnos, vocat; quod putet Incubos & Faunos noctu eosdem sugendo tractare. Alii Marenleck, hoc est, scrofarum tricas nominãt, quod his similes à scrofarum collo enatas & propendentes aliquãdo obseruent.*

Quod historias in specie attinet, duas ipse recenset, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio; & quidẽ propriis illorum verbis. Prima est talis. *In memoriam mihi reuocas Nobilem Casparum ab Hornstein, Commendatoris Sigismundi in Alsatia, & in Burgundia Prouincialis, piè defuncti fratrem, quem cum Commendator ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbam, quã horrificam pra se ferebat, al quando acrius reprehenderet, suaque à mensa, virum 30. circiter annos natum, nisi eã praeciderent, remouendum minaretur, non tam mensa primari, & aula excedere se velle liberè tum respondit, quàm inexplicabili planeque Gorgonea sua carere velit. Accidit hoc anno Christi* 1564. *quum Friburgo Alschusam ob pestem concederem.* Hæc ex Stadlero.

Altera talis est. *Nuper dum temerè quidam huiusmodi tricas abscciat vetula, tridui decursu supremum clausit diem. Vsque enim adeo fatale clamitant iis, quibus incõsultò & friuolè laeduntur. Licet alii alia quoque obtendant: scimus enim tua Comitissa innotuerat, qua monstroso hoc capillitia donata, sapiuscule ceruicetenus resciderat.* Hæc ex Moccio. Atque hucusque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Vngaris hoc malum etiam nõ ignotum esse, atque hoc morbi genere nõ solùm homines, sed & equos laborare; seque adduxisse ex Hungaria Dresdam vsque equum, qui talem cirrum seu plicam ad pedes vsque pendulam habebat.

Ad Epistolam illam Rectoris Academiæ Zamosciensis, respondet peculiari libro, quem de Plica inscripsit, Hercules Saxonia. Consultationem quoque, Patauii 15. Cal Ianuar. anno 1599. habitam, edidit Io. Thomas Minadous, eãque de Helotide inscripsit. De eadem quoque consultationem edidit Rodericus à Fonseca, quæ 10 1. *consult. eiusd. tom* 1. est: quæ omnia apud autores istos videri poterunt. An verò multùm Poloni his Italorum consiliis adiuti sint, penes ipsos sit iudicium. Ingenuam puto confessionem Viri Clarissimi, Domini D. Ioannis Preuotii, Medic. Professoris in Gymnasio Patauino primarii, qui in consilio; Illustr. & Generos. Dn. Nicolao Sapicha, Magni Ducatus Lituaniæ supremo Vexillifero, & Comiti in Coden &c. dato, quod paulò post subiungam, ita scribit: Veneni huius natura ignoratur, vt verè mihi dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prędia sua incolentibus plura comperta esse de Plicæ origine, progressu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contigit, Plica laborantẽ perfectæ sanitati restituisse. Patauii plurima certè Professores ibidem Medici tentarunt remedia; sed omnia frustra. Ipse idem Dn. Comes mihi retulit, quemdam Medicum Patauinum, signatura morbi quasi adductũ (qui enim Plica perfecta laborant, quasi serpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quasi habere videntur) sibi aliquot viperas comedendas exhibuisse; sed nullo successu. Alium Psilothrum parasse, idque lixiuii loco clam sibi suggerere voluisse, sed monitũ à Germano, Medicinæ Studioso, cui morbus hic planè incognitus non erat, & qui periculum, quod ex pilorum omnium eradicatione sequuturum fuerat, agnoscebat, illud respuisse. Etsi verò perfectam huius morbi cognitionem mihi arrogare

non

non ausim, atque aliàs morborum à caussa occulta pendentium perfecta cognitio non detur; tamẽ quæ ex cõuersatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodẽ morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius caussa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris est, viuunt, ansam dabo, vt quæ de hoc morbo cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi esse non videtur. Etsi enim Italiæ & plerisque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit: tamen nullam video esse caussam, cur Poloniæ non multis retrò seculis familiaris esse potuerit, cùm caussæ, quæ eum hodie producunt, & tum adesse potuerint, Medici verò, qui eam describerent, tum defuerint.

De natura autem eius principiò hoc monendum, morbum hunc nominetenus quidem à capillorum intricatione notum esse. Plicam tamen istam saltem criticum quasi quiddam esse, ortum ex materiæ vitiosæ è corpore expulsione, & Plicam istam nihil periculi ægro afferre, sæpeque sine omni damno ad mortem vsque circumferri: id verò quod maximum ægro periculum minatur, est humor ille vitiosus, qui in corpore adhuc hærens grauissima illa symptomata, quæ in historia huius morbi supra enumerata sunt, excitat, quę postea materia ad capillos detrusa cessãt.

Deinde & hoc historiæ addendum, in iis, qui eo graniter laborant, non saltem capillos vitiari, sed & vngues, præcipuè in pedibus, & maximè pollicibus, qui scabri, longi & nigri fiunt instar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obseruaui, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non sine caussa ad morbos refertur, cùm pili è partium numero planè excludendi non sint. Et quidem inter morbos conformationis, cùm pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec singuli seorsum, vt debebant, existant, sed inter se variè complicentur, & ex multis pilis vnus cirrus fiat. Intemperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non est; cùm humor præternaturalis affluat, & pili tales secti sanguinẽ fundant.

Caussas quod attinet, primù quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum spectrorum in texendis hisce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabulosa & superstitiosa esse, cuiuis facilè perspicit. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire posse, vel obseruatio Dn. D. Christophori Rumbaum, eius mei, quam in obseruationibus Io. Schenckij senioris, *l. 7.* exstare, Hercules Saxonia refert, his Rübaumi verbis. *Anno 1590. vxori viri cuiusdam, qui, ex fecibus cereuisiæ vinum adustum arte elicere solebat, Vratislauia, dum nimio subitoque terrore propter incendium vicinorum adsum puerpera, ex menstruum & locuerum retentionem peripneumonia corriperetur, in pulmonis abscessum phthisinque ipsius incuria terminante, dum diu à me frustra curaretur: anus quadam empirica accessit, sanamque operam offerens auxilium præsens pollicita est. Quam dum ipsa non admitteret, indignabundam diraque comminantem domo excluderet, sordes capitis pexis, plicatis, compositisque prius pro more capillis satis prolixis, aqua calida eaque simplicissima abluere tentauit. Verum ad primam aquæ affusionem, lateris alterius cincinni omnes, quasi obducti adeo intricati sunt subitò, vt nullo postea modo ingeniosè extricari possent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc non nisi fascino factum existimamus.*

Verùm ratum hoc esse puto, & à caussa interna vitium hoc prouenire, vel iddocet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autẽ ille humor sit, explicatu difficilimum est. Plerique ad humorem quemdam viscidum huius mali caussam referunt. Verùm rem non tangunt. In multis enim corporibus & multis regionibus viscidi humores generantur, qui tamen talem morbum non producunt. Neque enim dolores artuum, conuulsiones, & alia symptomata, saltem in humorem viscidum referri possunt, neque ratio reddi, cur solùm ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura sit, corporis nostri nutritio, & aliorum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etsi enim omnes partes nutriantur sanguine: tamen vt diuersæ plantæ ex eadem terra quælibet sibi familiare alimentum attrahit, teste Hippocrate, *lib. de natur. human. text. 31.* ita etiam ex eadem massa sãguinis in venis contenta, singulæ partes sibi familiare nutrimentũ attrahunt. Accidit præterea, vt si sanguis minus purus fit, excrementitiũ illud magis ad vnam, quàm ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre est, vbi materia illa serosa, salsa, tartarea, aut quomodocunq; appellare libeat, magis ad articulos, quã ad loca carnosa fertur. Documentũ huius rei etiã præbet lapis osteocolla, qui in fracturis ossiũ cõmodè exhibetur, quum eum ipsa ossa attrahant, adeo vt cõpertum sit, ex eius nimio vsu callos nimis magnos excreuisse. De qua re vide Guil. Fabriciũ, *cent. 1. obs. 91.* Ideoq; existimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius est, vitiũ genio loci & squis inesse, quæ in Poloniã ex mõtibus Vngariæ defluunt in Brisgoia, si ei regioni familiare hoc malum est, ex Alpibus) quod copiosum pilis nutrimẽtũ suppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxiũ, quod cũ natura expellit ad pilos, reliquũ corpus ab omni molestia liberatur, pili verò saltẽ vitiosi fiunt. Atq; id in mea sententia me confirmat, quod Illustris Dn. Comes Nicolaus Sapieha mihi retulit, sibi notũ fuisse in Polonia rusticũ, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vsu primis septem diebus ægri plane hirsuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui eiusdem balnei vsu adhuc septem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri sanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires esse, passim ex naturalis historiæ scriptoribus patet. Ita in Alpibus Rhetiis, Stiria, & Carinthia, aquarum vitio, bronchocelæ & strumæ incolis adnascũtur, materia vitiosa ad glandulas in collo, & non in alium locum detrusa.

Non tamen aërem planè exclusum velim, qui & ipse magnam in corporibus nostris alterandis vim habet, facitque vt in hisce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licet is hanc vim non ex se, sed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atq, hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, sed certis eius locis endemiũ est, cũ ibi semper grassetur, neq; in alias regiones inde disseminetur, nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, *Tract. Medic. lib 10. de Plica, cap. 7.* quem morbi epidemii & endemii naturam non rectè adsequi & describere, iam *in Instit. libr. 2. part. 1. cap. 11.* dictum.

Defertur autem ad pilos ista materia, non forma vaporũ, vt nonnulli volunt, sed cũ ipso sanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentũ est, vt supra, *capite 10.* docuimus. Quod vel ex eo patet, quod pili in plica dissecti sanguinẽ fundunt. Quod tamen etiam interdũ in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire potest. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plica laborantes vitiosam ad eũdem morbũ generandũ dispositionẽ, in sobolem transfundere posse, impossibile nõ est, docetq; id experientia. Filius prædicti Domini Comitis sexennis primùm, iam plicas aliquot in pilis capitis habebat, idemq; etiam aliis accidit. Noui militem senem, qui plicã in occipitio habebat, & de caussa morbi interrogatus (nam Germanus erat è

Thu

Thuringia ortus) respondebat, morbum hunc sibi hæreditarium esse, matrem enim suam septem plicas duarum vlnarum lõgitudine ad mortem vsq; habuisse. Idem referebat, cum in Vngaria militasset, & à Turcis captus fuisset, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vnà plicam abscindi curasse, indeque se cæcum euasisse. Cùm verò per interpretem hero cæcitatis caussam exposuisset, & impetrasset ab eo, vt pilos renasci sineret, visum postea recuperasse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa addere opus nõ est, cùm illa satis ex historia huius morbi supra recensita pateant. Vt caussas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus, primò si materia ista morbo huius, siue maligna sit, siue simpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copiosius in venis cumuletur, à natura, cui molesta est, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde ossa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus omnes, omnesque artus & iuncturæ dolore infestantur, cõuulsiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix sit, tandẽ eã ad capillos, capitis præcipuè, cũ quib. materia hæc maximam cognationem habet (sic ut in arthriticis caussa arthriticis cum articulis) protrudit, vnde furfures & pediculi in capite copiosè generantur, & ex materiæ nimia copia & luxurie ipsi capilli inter se cõplicãtur, vt nulla arte vel labore separari queãt, secti etiam sanguinem fundant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsum malum, nisi materia ad capillos detrudatur, satis periculosum est, & grauissimi morbi ac symptomata, in omnib. pæne partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum.

2. Si verò natura rectè agens & quasi per crisin materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem istud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis est, cum quidquid vitiosi eiusmodi materiæ in corpore superest, natura ad capillos detrudere soleat, & multi cum talibus plicis satis commodè ad finem vsque vitæ viuunt.

3. Si verò tales plicæ temerè præcidantur, cæcitas & alia grauissima mala inde excitantur, neque id fabulosũ est, sed ipsa experientia sæpe id docuit; vt vel militis illius, cuius supra *de caussis* mentionem feci exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis istis resectis, caput aëri frigido exponatur: cùm id pileo, vel alio tegumẽto imposito facilè præcaueri possit: sed quia locus, in quem natura vitiosos humores protrudere, solita erat, tollitur, materiæq; exitus denegatur, eiusque euacuatio impeditur. Atq; idem accidit hîc, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim nisi corpus bene mũdetur prius, non sine periculo sanantur; sicut & fonticuli, si aliquandiu fluxerint, non sine periculo occluduntur.

4. Si tamen in corpore vitiosa talis materia nulla amplius reliqua sit, temporis progressu ipsæ plicæ sponte decidunt; & propterea etiam tali amplius materia non præsente, quod tamen cognoscere difficile est, plicas resecare liceret.

Curatio.

Curatio. Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam esse puto. Quod ideo proculdubio accidit, quod in illis Poloniæ locis, quibus morbus iste endemius est, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quæ vulgo de hoc morbo eiusq; curatione nota sunt, methodum artificiosam constituere potuerint.

Hoc primò certum est, purgationes & venæsectionẽ parum in hoc prodesse, sed sæpe nocere. Ita enim Rector Academiæ Zamosciensis ad Medicos Patauinos scribit. Purgationibus vsitatis si huic morbo mederi, ægrescit & exsuperat magis, quod noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus dispergat. Tanto enim dolore omniũ deinceps mẽbrorum, hac affecti peste ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil possit esse acrius. Idẽ confirmat Hercules Saxonia, qui *loco alleg.* ex epistola Illustrissimæ cuiusdã matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, scribit, illam vena in cubito secta, confestim sæuissimos in eo brachio dolores cũ tumore œdematoso passam esse: pari quoq; ratione in pedibus vena aperta, dolores acerbissimos in vtroq; crure ad malleolos excitatos fuisse. Idem, *ibid.* scribit, Illustrem quendã Capitaneum Polonũ, Ioachimũ de Ocieśno, sibi retulisse, se multos vidisse cæcos, quosdam claudos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderint. Id quod etiam in scorbuto accidit, cuius symptomata plerumque purgantium vsu exasperantur.

Tutissimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitiosa quãprimum ad capillos, quo tendit, euocetur. Qua in re ipsa tutissimum fuerit, iterum experientiam sequi, qua constat, lotiones è planta, quæ brancæ vrsinæ nomine nota est, parata plurimum posse.

An internis medicamẽtis idem præstari possit, mihi sanè incognitum est. Brancæ tamen vrsinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratislauia, proculdubio ex Polonia eo delatus, in vsu est, & ex branca vrsina paratur; & vulgo nomine Polonico *Barsicz*, seu vt Germani pronũciant *Barzsch* appellatur, quo febricitantes, & inprimis belluones post pocula hesterna in iusculis & potu ad sitim sedandam vtuntur. Paratur autẽ hoc modo. Folia brancæ vrsinæ siccata coquuntur in aquæ s. q. vt decoctum saltem colorẽ flauum, non puniceũ, contrahat. Decocto fermẽti aliquid, vel panis biscocti ex puluere brancæ vrsinæ cum fermento acido panis siliginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferuescere & fermentari permittitur, donec saporem acidiusculum contrahat. Potus verò iste an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo præstet, experiẽtia consulẽda est. Eorũ a. qui in istis locis viuũt, fuerit, medicamẽta, quæ vsus profuisse docuit, in publicũ conferre, vt experientiis collocatis tandẽ methodus hunc morbum curandi constitui possit.

Cæterùm cum plica nonnulla symptomata cum Scorbuto habeat communia, vt sunt artuum dolores, contractiones, & similia, & vtroque morbo laborauerit Illustrissimus Dn. Comes Nicolaus Sapicha; historiam eius morbi hîc apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica, *libr. 3. tract. de scorbuto*, diximus, lucem aliquam addet.

Historia morbi Generosi & Illustrissimi Dn. Nicolai Sapieha, Comitis in Coden, Vexilliferi supremi magni Ducatus Lituaniæ &c.

Plicam Illustr. Dn. Comes, proculdubio in patria, ex caussa cũ populatibus communi contraxit: scorbutum verò ex variis in diæta erroribus, in variis & molestis per totã pæne Europam itineribus commissis, & hos sequente Quartana. Cùm enim æstate, vt ipse mihi retulit, per mõtes Pyrenæos è Gallia in Hispaniã iter fecisset, & in eo vinũ corruptum & verminosum ex vtribus bibisset, sequente autũno in Hispania in Quartanã incidit. Cuius lõgitudinis cũ esset impatiẽs methodicæ curationis pertæsus, militi cuidã se curandum commisit, qui sumsit aliquot pocula

vini Hispanici fortissimi, & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinumque id ipsi ad satietatem, imò pæne ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu durauit, & Quartanam sustulit, talem tamen visceribus & humoribus dyscrasiam impressit, è qua postea Scorbutus ortus est. Qui cùm ipsum in patria grauiter affligeret, nec tamen, quid morbi esset, satis intelligeret, Patauium profectos, Medicorum clarissimorum curæ ibi se commisit. Verùm valetudinem, quam sperauerat, non recuperauit, ideoque in patriam cum sequenti Consilio dimissus est.

Consilium Clar. & Excell. Dn. D. Iohannis Preuotij, Professoris Medicinæ in Gymnasio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illustrissimus, prolixè agere neque est mihi consilium, cùm à præstantissimis viris susissima oratione de iis disceptatum esse non nesciam; neque permittit ratio aut mea valetudinis nondum confirmata, aut exoptata salutis a viro Illustrissimo cus anxilia magis, quam verba, necessaria esse, non dubito. Perstringam ergo rem totam breuissimè, & quid de ea sentiam ingenuè eloquar, non vt iudicium meum interponam grauissimorum virorum sententia, sed vt Illustrissimi viri petitioni morem geram, & si qua re illius salutem adiuuare possum, Christiani hominis officio non desim. Duplex igitur ægritudinum genus Illustrissimum Dominum malè afficere videtur; alterum manifestissimum à caussis vulgo notis & confessis pendens; alterum occultum, cuius caussa adhuc obscura, neque satis à quoquam explicata esse videntur. Manifestus est Catarrhus materia crassa, tenacis, alba, sæpius insipide, rarò mordacis ad oris partes, interdum etiam ad stomachum defluentis. Præterea dolor eximius infimi ventris per longa interualla repetens cum ventris adstrictione, & quedam tensionis sensu circa vmbilici, hypochondriique præsertim sinistri, nonnunquam etiam lumborum regionem molesto, qui quidem copiosi flatus, mucosique excrementi euacuatione desinere consueuit. His addenda nephritis, & vigiliæ; hæc quidem satis familiaris & frequens, cum plurimas noctes ducat insomnes; illa verò iam olim valde molesta, cum vrinæ rubore, ardore, & arenularum excretione. Quorum omnium malorum caussas à praua internorum viscerum constitutione, indeque ortis varij generis excrementis deriuari manifestum est. Cerebrum quippe humidius non sine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Parisiis accepto contracta, plurimùm pituita progignit; accedente potissimum consensu viscerum naturalium; hinc iecoris caliditate sua multos vapores eleuantis, hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori succo inquinantis, caputque replentis, hinc lienis, & mesenterii obstructi sursum effumantis. Itaque pituita in capite congesta partim sua copia & pondere viam sibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata ad os stomachumque ruit, dentium alueolos laxat, molestiamque in deglutiendo subinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaucta ob propriam ipsius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilique calore in flatus versa, dolorem intestinorum cum alui stypticitate, ob impeditam præcipuè fibrarum transuersarum flatu distensarum contractionem, qua fecum descensus adiuuatur. At feruidior halitus adusti sanguinis, & vtriusque bilis à iecore locisque obstructis exsurgens somnum perturbat, nocturno potissimum tempore, quo ex spirituum & sanguinis ad interna recursu maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando succendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, sed etiam periodicam tertianæ spuria naturam referentem; siquidem auctis interdum obstructionibus, copiosa ac difformia excrementa omnis generis sibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex hac porrò multiplici colluuie renibus calidioribus communicata, ibique retenta & concrescere potuerunt arenula, tenuiorum partium à valido calore absumptione, & generari nephriticus dolor copiosa materia ad vreteres impacta, facilemque ac totum exitum non habente.

Occultarum verò ægritudinum aliæ simpliciter sunt tales, de quarum existentia dubitari potest: aliæ sunt solummodò occulta quo ad essentiam & naturam, cum reuocari non debeat in controuersiam, an Illustrissimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum est veneficium, de quo habet vir Illustrissimus non irrationabiles dubitandi caussas; cum in suis lectis sæpe repertas referat admirandas figuras magicas, osseas, cereas, alteriusque materiæ; signa item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habueri denique potentissimos & iniquissimos hostes, a quibus propriam salutem omni insidiarum genere oppugnatam fuisse non dubitat. Cum itaque veneficio variè immutari posse corpora confessum sit, ac eidem frequenter accidant effectus, quos etiam naturales humorum motus in malè affecto corpore edere consueuerunt: fit, vt medici nulla habeant propria signa, quibus constanter explorare & affirmare possint, abesse, vel adesse veneficium. Quod in casu Illustrissimi viri omnino fatendum est. Neque enim audeat vllus, nisi proteruus & de Philosophia Christiana malè sentiens, dubitare, in relata suspiciones veneficium frequenter comitentur; vt propterea veneficium non adesse, nulli euidenti argumento conuinci possit. At si fortasse quispiam dicat, superuacaneam esse hanc dubitationem, cum in varia & satis manifesta humorum vitia referri possint omnia, quæ patitur accidentia; sciat à caussa supernaturali variè affectos, licet naturales effectus edant, non ita corrigi & compesci posse medicis auxiliis, quemadmodum vitiati, prauumque impetum à naturali & sensibili caussa sumentes corriguntur; vt si veneficii cognitio ad proximam morbi caussam assequendam non valde referat: plurimum tamen faciat ad prædicendam curationis facilitatem, morbique exitum præsagiendum. Vtinam a viro Illustrissimo absit hæc infectio, quæ sanè pertinacissimam omni ex parte atque impeditissimam redderet curationem. Duo verò alia sunt occulta mala quibus affici virum Illustrissimum planè affirmo: scorbutus, & plica; quorum natura vti abstrusa est, & à nemine hactenus demonstrata; ita manifestissima sunt accidentia. Ac plicam quidem ex capillorum cirris inexplicabilibus (vt alias notas breuitatis studio prætermittam) omnes agnoscunt & fatentur: caussam verò propriam omnino ignorant, licet de communi aliquid probabiliter dicant, ad perfectam mali curationem consticuendam satis esse non potest. Certum est, lento aliquo excremento tertiæ coctionis capitis, per suturas & poros exsudante capillos conglutinari atque calamistrari, quo per capillorum abscissionem cohibito, incidente liberius aere in apertos poros, grauissima subsequantur accidentia: certum quoque est, vitiosarum aquarum potu, aut halitibus aeri permixtis longa mora eam labem tandem contrahi, vt propterea fontium fluminumque Illustrissimo viro notissimorum incolis endemium sit hoc malum: neque dubitari potest, eos, qui capite sunt imbecilliori, citius grauiusque infici. At illud planè occultum esse videtur, cuius generis sit illud excrementum, quo veneno infectum; qua ratione capiti potius, quam aliis partibus infestum, cur tractu temporis spontè euanescat; remediis autem euacantibus & alexipharmacis non cedat, vnde eximiam illam & planè admirandam conglutinandi vim obtineat. Neque enim in manifestas cuiusuis humoris qualitates primas aut secundas referri hæc possunt; licet pro maiori aut minori prauorum humorum generatione magis aut minus serpere posse, atque confirmari item fatendum sit. Hoc totum dici potest, quod in omnibus aliis venenis explicandis vsu venit; eas aquas, earumque halitus veneno infici hac proprietate donato, quod capiti sit infestius, capillorum radici tenacius infigatur, eos mire viaciat & intorqueat, remediisque omnibus pertinacissime resistat, ob ignoratam peculiarem, veneni naturam & generationem, vt verò mihi dixisse videatur vir Illustrissimus, rust. ·radia sua incolentibus

plura

plura comperta esse de plica origine, progressu & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contingit, plica laborantem perfectæ sanitati restituisse. At Scorbutum paullò grauius malum censendum est, cum in totum sanguinem serpat, eiusque corruptione inualescente inferre tandem possit interitum; quem incurata intactaque plica nulli fortasse vnquam attulit. Vt meritò sollicitus sit de hoc malo vir Illustrissimus ac seriò doleat, vix aliquam illius haberi rationem in hac vrbe, vbi scorbuto infectus vix aliquando comparuit. Ego licet duos Hollandos, & vnum Anglum scorbuto ex instituto affectos partim Venetiis, partim Patauii viderim; nullam tibi adhiberi cupio fidem: sed ex iis, quæ Forestus, Eugalenus, Sennertus de Scorbuto vera & oculata fide innumerisque historiis comprobata scripserunt, absque dubio affirma Illustrissimum Dominum Scorbuto detineri. Nam si labiorum tumorem, & putridarum gingiuarum flaccescentiam, confirmatis scorbuti accidentia, excipias; omnia alia adsunt scorbuti indicia, nempe multus & diuturnus olim vsus salitarum fumoque induratarum carnium, quibus militaris vita in septentrionali tractu valde addicta est; adhæc vacillatio dentium cum aliquo gingiuarum pruritu; partium, præcipuè internarum, continua & ingens lassitudo; sinistri hypochondrii atque mesenterii tensio; latæque exanthemata, modo subliuida, modo rubra toto corpore hinc inde continuò efflorescentia sine febre, quod pathognomicum scorbuti Symptoma esse censetur. Accedit, virum Illustrissimum adhinc triennium manifestè laborasse scorbuto, & medicum, qui eius præerat curationi, in scorbuti cognitione exercitatissimũ discedenti liberè dixisse, nõ contemnendas esse scorbuti reliquias, quibus opportunè occurrendũ esset. Cæterũ scorbuti nomen ideo fortasse parui faciunt Italiæ medici, quod dicta omnia accidentia in euidentes neque insolentibus & olim inauditis nominibus appellatas caussas referri posse animaduertant. Nam adusta ichoribusque contaminata melancholia redundantia (qualem in Illustrissimo viro adesse ostendunt ictoris æstus, lienis imbecillitas, familiaris hæmorrhoidum fluxus, multusque salsi ac terrei cibi vsus) lassitudinem parere potest, magis autem in partibus internis, ad quas humor sua grauitate procumbit: adhæc vires infringit, corpusq; eneruat & extenuat alimenti corruptione: viscera naturalia sui copia atque crassitie tendit, obstruitq; diffusi ichoris cum sanguine feruido permixtione varias exoriri maculas non est mirandum, & sua tenuitate feruidior illa exusti humoris pars ad ambitum corporis facilè feratur; & irritata internorum viscerum expultrice facultate per cutem laxam, porosam, imbecillem haud ægrè expurgetur. Itaque nihil caussæ esse videtur, cur nouo & insueto Scorbuti nomine in rebus notis explicandis abutamur. Verùm quàm multos ægros huiusmodi ratiocinatio perdiderit legere est apud Scorbuti Scriptores; qui passim & vno ore affirmant; nullum scorbuto affectum, qui remediis manifesta qualitate duntaxat agentibus, melancholiamque adustam euacuantibus, contemperantibus, viscerumque obstructiones tollentibus, tametsi à Celeberrimis viris administratis curatus fuerit, persanatum fuisse; eo quod melancholicus sanguis peculiarem & propè indicibilem in Scorbuto contrahat corruptionem, quæ propriis Alexipharmacis melancholiam adustam alioquin irritantibus & efferantibus, si manifestas qualitates spectes, expugnari debeat. Nam cochlearia, beccabunga, quædam nasturcii & Sii genera omnia accerrima, quibus solis cedit Scorbutus, cum tertium caliditatis gradum attingant, ac desiccent, vitia melancholiæ adustæ, omnesque eius caussas vehementer augerent, nisi alexipharmaca qualitate scorbuticæ sanguinis corruptioni aduersarentur. Atque huius corruptionis comitem esse dictam macularum efflorescentiam in cute, ex eo colligitur, quod in aliis regionibus meridionalibus, in quibus adusti humores sæpe dominantur, tales efflorescentia non appareant sine febre. Cum itaque Scorbuti vox aliquid vtile designet ad curationem; non est explodenda tanquam insolens & inaudita veteribus medicis, quibus æquè incognitum fuit plica, luis venerea, & morbillorum nomen. Quod si hæc ita sunt, contingere potest vir illustrissimus aliquam spem melioris sanitatis ratione catarrhi, doloris ventris & vigiliæ, ope remediorum Italicorum: in Plica autem & Scorbuti cura proficere quid possit non intelligo. Plicæ remedium est incognitum, & scit vir Illustrissimus neminem hactenus vel hic vel alibi medicarum ope ab hoc malo perfectè liberatum esse. Et quod Illustrissimus Vir à Medicis expectare non potest, beneficio naturæ fortasse consequetur intra 4. vel 5. annos; cum obseruatum sit, adultos vel 14. vel 17. anno plica per se decidente neque ampliùs renascente liberari. Scorbuti verò alexipharmacis caret Italia, in quam illata ægerrimè propagantur, & vix in alterum annum conseruantur. Quid ergo faciendum? Id nempe, vt aptiori cum ratione inchoata curationi, quæ ventriculum potest corroborare, caput siccare, virulentum plicæ excrementum vtcunque ferat trahere, ope decocti, & extremo aquarum thermalium vsu, nec non calidorum oleorum ad stomachum stillicido insistat ferè vsque ad Aprilis finem, aut initium Maii, si tamdiu vim perferre poterit horum exiccantium medicamentorum: Tum verò curandæ scorbutico incumbat, id est, vtatur herbarum aperientium decoctis, admixta alexipharmacorum ea copia, quam indicauerit medicus in hac curatione exercitatus. Omnino curatio Scorbuti in ea erit præcipuè posita, vt quæ obstructiones referant, (quorum delectus medici, qui curæ præerit, iudicio relinquendus est) antiscorbuticis remediis perpetuò contemperentur. Quorum caussa proficiscendũ puto ad Septentrionalia loca, & maturè proficiscendum, vt herbas adhuc vigentes & succi plenas reperiat: aiunt enim antiscorbuticas herbas succo magis, quã Decocto aut alia ratione opitulari. Medicum nostra ætate celeberrimum, atque in Scorbuti cognitione atque curatione exercitatissimum, Danielem Sennertum adeat; huius consilio se committat, atque adeo ab eo, post Deum, salutem periculosissimi mali speret. Viuit VVitteberga, vbi nota & familiaria sunt Scorbuti antidota. Quod si ante hyemem hydrotica capitali decocta rursam decreuerit vti ad capitis ventrisque roborationem, & crassi cuiuscunque excrementi euocationem, id spontaneæ plicæ curationi accelerandæ proficuum fore arbitror. Iecur quantumuis æstuare videatur, atque valida refrigerantia postulare: tutius est tamen æstiuo tempore victu refrigerante vti quam medicamentis; siquidem languidus & excarneis ventriculus horum vsu nullo negotio exsoluitur; & refrigerantium vsu efferari plicam obseruatum est. Atque hæc sunt Illustrissime Domine, quæ mihi scribenda visa sũt, vt petitioni tuæ satisfacerem. Abstinui à remediorum censu; quod omnia in Italia sumenda iam prudentissimè præscripta & continuè vsurpata, vixque vlla mutatione facta concinna esse sciam: quæ verò in Saxonia vel alibi ad Scorbuti curationem præscribentur, explorato statu, in quo Vir Illustrissimus esse comperietur post itinerum labores, & continuandæ adhuc curationis periculum faciendum, varia ratione accommodanda erunt ad corporis necessitatem, viroque expertissimo ne insinuari quidem sine arrogantia possunt. Faxit Deus Opt. Max. vt Illustrissimi Viri vota atque itinera bene fortunent.

Ioannes Preuotius.

Verùm in patriam reuersus, cùm nullam morbi alleuiationem sentiret, sed is indies ingrauesceret, Consilium Clarissimi Domini Preuotii secutus, litteras ad me 28. die Maii anno 1628. Codnæ scripsit, suũque propositum de itinere VVittebergam, valetudinis gratia, suscipiendo, iis mihi aperuit. Cùm verò cognati & amici in tanta corporis imbecillitate iter dissuadent, nec viuum huc venturum putarent, iter ad autumnum vsque distulit. Verùm cùm morbus indies inualesceret, tandem viæ se accinxit, & mense Nouembri eiusdem anni, lectica gestatus, itinere per Poloniã & Silesiam circiter centum milliar. Germanic. confecto huc VVittebergam venit, sed vix semiuiuus. Nam cute tãtùm & ossib. hærebat, nec manus aut pedes mouere poterat, imò nec caput. Verum mali

historiam eius status & morbi Medici eius domestici, quem secum ex Italia duxerat, Viri Excellentissimi, Domini *Francisci Alstrucii*, Foroiuliensis, Med. Doctoris, verbis, quàm meis, recensere, qui morbum Domini Comitis hoc modo descriptum mihi exhibuit.

Inter praeclara illa, quibus olim singulari cum admiratione floruit antiquitas, praeclara semper & laudabilis ea fuit consuetudo, Vir Clarissime, cùm Delphos proficiscerentur, vt de ancipiti aliquando ab Apollonis Pythii Oraculo toto terrarum orbe celeberrimo responsum acciperent. Veterum more Generosus ac Illustrissimus Comes, Dominus Nicolaus Sapieha, generalis vexillifer Magni Ducatus Lituaniae, de propria incolumitate sollicitus, post tot eamque varia medicamenta experta, post tot responsa accepta, & in propria patria Polonia, & in Italia, tandem hoc tempore VVittenbergam (non Delphos, sed alteras mehercule Athenas) confugit, vt Vos iam consulat, pene dixerim, sapientissima medicinae oracula; à vobis omnino, si humanitus vnquam opem, quam studiosè implorat consecuturus. Historiam ergo (postquam id mihi impenditur) summatim profectò, distinctè tamen recensebo, & pauca illa, quae ad malum huiusmodi profligandum in mentem veniet, ea qua decet modestia praescribam, omnia alioquin ad iudicium tuum perspicacissimum referens, tanquam ad lydium lapidem eleganti ùs expolienda.

Principalis affectio, de qua valde sollicitatur Illustrissimus tanquam illa, quae bis aut ter mortem prae foribus esse denunciauerit, est pertinax & crudelis dolor totius ventris inferioris, modò in dextro, modò in sinistro hypochondrio, modò circa vmbilicum persistens. Iam septimus agitur annus, ex quo immanes isti cruciatus suos habens recursus adeò pertinaces, vt & aegrum & medicum (liberè dicam) iam ferè in desperationem egerint, tantum abest, vt hactenus vlla medicamento cesserint. Iam annus cum dimidio est elapsus, ex quo ego curae Illustrissimi sum addictus, in quo tempore, qualiter morbus se habuerit, tantummodo dicam, ne fiat inanis repetitio antecedentium, quae qua (vti mihi relatum fuit) eundem ferè semper seruarunt tenorem. In isto itaque temporis spatio ita ferè res se habuit. In mense Iulij ex Italia venimus Cracouiam, vbi Illustrissimus statim curae cuiusdam Medici scorbuti curationem profitentis se commisit, qui postposito Hippocratis consilio, quod sub cane & ante canem difficiles sunt medicationes, nullo habito respectu, quod Illustrissimus tunc temporis potius indigebat quiete, propter multa ex tam longo itinere perpessa incommoda, quàm noua medicamentorum agitatione, coepit illi medicamenta ista scorbutica exhibere, veluti syrupum cochleariae, succum eiusdem herbae, & alia huius ordinis, additis pulueribus & potionibus aliquibus purgantibus, in quibus medicamentis, sine vllo apparente beneficio, per sex hebdomadas perseuerauit Medicus iste. Tandem videns Illustrissimus, quod nihil boni cum illo ageretur, cogitauit de discessu, & ita circa finem Augusti Lublinum venimus; vbi quamprimum immanes illi cruciatus adorti sunt illum in toto ventre inferiori, lumborum regionem pertingentes, qui non nisi post longas difficultates, & multam edactionem, tum per superiora, vomitus spontanei beneficio, tum per inferiora, clysterum frequenti vsurpatione, materiae cuiusdam mucosae, albae, insipidae, modò tenuis, amarae, flauae, aliquando fuscae, & copia fluxus intermiserunt: in quo dolore aluus adeò erat adstricta, vt nec clysteria, alioquin purgantia, nisi maxima cum difficultate redderet: vrina pariter rubra maximo conatu excernebatur, cum ingenti dolore circa renes, quae postea mitescente dolore copiosior fluebat cum multa excretione arenularum rubearum. Ita sedato dolore circa finem Octobris Lublino venimus Coduam, quae est ciuitas Illustrissimi; sed non longè post nostrum aduentum redeunt obstructiones, recrudescunt dolores cum frequenti animi deliquio, (veluti & modò illi contigit in itinere,) vt de salute penitus desperaretur; in quibus etsi subtus adhibitis mollientibus & superiùs vsurpatis vacuantibus, aluus recludatur ac excrementa omnis generis, veluti supra dictum est, eiiciantur aliqua euidenti leuatione, non minori vehementia, redit tamen morbus, nouis semper succedentibus obstructionibus, nec huc usque exstirpari potuit, immo in mense Augusti proximè praeterito, post assumptum decoctum Chinae per dies quadraginta circiter, adeo inualuit morbus, ita dolores crudeliter illum torserunt, vt nec lecto dimoueri, vix loqui, vix spiritum trahere posset; & in ipso itinere inter tussiendum ter adeo interturbata fuit respiratio, vt de suffocatione omnino dubitaretur. Sciendum praeterea est, quod praeter intolerabiles dolores, qui in omnibus ventris partibus sentiuntur, alij etiam aliquando in toto dorso extenduntur, & ad extremos artus, maximè vero ad brachiorum & pedum articulos transeunt; immo in isto itinere tantos ac tales sensit dolores circa istas partes, post ventris inferioris cruciatus, vt antehac nunquam tales passus fuerit; nam, veluti & modo potuisti obseruare, vir Excellentissime, vix somnum capere, vix illas loco mouere potuit; ad quos dolores tandem sequuta est paralysis, non quidem legitima, manuum ac pedum, cum tabe & squalore omnium membrorum, vti inspicienti apparet. Obseruandum etiam est, quod isti dolores frequentiùs modò recurrunt, quàm facerent praeteritis annis, quibus modo, veluti & antea, occurrebat aliquando: adnectitur pruriginosa flauescentia ac excrescentia gingiuarum, cum maculis quibusdam rubris, instar morsus pulicum, in dorso praecipuè & cruribus apparentibus, quae sensim ad liuorem tendentes, tandem euanescunt. Et quamuis dolores abdominis aliquando intermittant; nihilominus perseuerat macies & ingens lassitudo totius corporis stat paralysis & dolor iuncturarum cum tanta alui adstrictione, vt nec tantillum quidem spontaneè excernat: quare saepe aloe rosata, & interpositis diebus clysteribus est stimulanda, quod si vel vnica dies intermittatur euacuatio, iam cruciatus emergunt; & mirabile est, videre, quantam copiam excrementorum omnis generis, sed praecipuè bilis & phlegmatis mucosi singula die indeficienter beneficio horum medicamentorum excernat: nihilominus tamen morbus obstinatè persistit. Istis purgantibus medicamentis & roborantia adnectimus, veluti rotulas ex speciebus aromat. rosar. diarrhodonis abbat. additis corallijs & margaritis, confectionem hiacynthi, Alchermes, & alia huius ordinis, nec propterea aliquid hactenus profecimus. Quantum verò ad dubia illa, quae per litteras tibi enodari significasti, ista habet. Quantum ad haemorrhagiam illam, quam ante quatuor annos est passus, non ex vlla viscerum debilitate, non enim post ipsam iterum forsan conualuisset, veluti satis commodam duxit valetudinem per annum ferè cum dimidio in Italia; non ex haemorrhoidum retentione, simul enim & haemorrhoides suas habebant periodos singulo mense, quae à medio anno tantummodo omnino intermiserunt, vnde arte illos debui prouocare ter aut quater; restat itaque vt haemorrhagia ista ex sanguinis acredine & tenuitate à capite super calefacto contracta occasionem habuerit. Quantum ad plicam, quam in capite gestat, post annum ferè se manifestauit, quàm isti dolores inciperent, nec est haereditaria, nam nullus ex prosapia ante illum talem habuit affectionem. Quantum ad capitis distillationem, illa continua fuit, & adhuc perseuerat in maxima copia, veluti apparet ex iis, quae per nares & palatum continuo excernuntur, cuius maxima pars ad ventriculum delabitur, inde ad intestina, vnde forsan non leuem suscipiunt fomitem dolores supra dicti. Pulsus alioquin semper obscuri cum aliqua frequentia pro intensione, & remissione dolorum suscipiunt variationem. Victus ratio vtplurimum, praecipue in paroxysmo dolorum, ad libitum assistentium potius, quam medici consilio fuit instituta ex contuso caponis, ouis sorbilibus recentibus, ex iusculis aromatibus conditis. Vinum bibit Italicum bonae substantiae. Appetitum habet adeo deiectum, praecipuè in doloribus, vt vel odor carnium illi pariat nauseam: sitim gestat continuam, propterea fere semper excedit in vim potu. Noctes vtplurimum ducit vigiles, & si quid dormit, id totum est inquietum,

tum, & phantasmatum plenum. In Italia quomodo fuerit medicamentis tractatus, iam scripta vidisti omnia. Hæc itaque sunt symptomata, quæ sæuissimè affligunt virum bene Illustrissimum. Ab eis quoad fieri licet vendicari exoptat, & si humanitus vnquam auxilium est expectandum, non aliunde profectò quam abs te inuitus ærumnis exoptat & sperat; abs te, inquam, Sennerte præstantissime, quem ego inter densiora difficilium morborum dumeta (vt ita dicam) in prouincia ista Saxonica, tanquam in horto amœnissimo fragrantissimam candidioris medicinæ rosam florere video, & pro virili parte inprimis admiror. Hactenus D. Franciscus Mistruccius.

Atque omnino his malis omnibus, Illustr. Dn. Comes tenebatur. Et quidem maximè ipsum affligebat pertinax alui obstructio, quæ nisi vel clysteribus, vel medicamentis purgantibus moueretur, planè subsistebat. Ad aluum mouendam magnam aloes rosatæ copiam secum ex Italia attulerat. Verùm cùm eius vsu aluum magis siccare scirem, eius vsum vt continuaret dissuasi. Cùm aluum deiiciebat, pituitam viscidam & tenacem magna copia egerebat. Simul ventris dolores acerbissimi sæpissimè ipsũ infestabãt, qui in dolores articulorũ, & hi rursum in illos terminabantur. Quod si doloribus ventris ingruentibus copiosè vomeret, quod nõ rarò accidebat, dolores mitiores erant, & citius remittebãt. Aderat præterea mẽbrorũ omnium paralysis, vt & linguæ quandoque, vt satis commodè loqui non posset. Paralysin tamen, vt dictum, articulorum dolores grauissimi cum tumore aliquo comitabantur. Per interualla etiam ipsum infestabat symptoma, quod illum valde terrebat, suffocationis & strãgulationis cuiusdam quasi metus, cuius *de scorbuto cap.* 4. mentionem fecimus, quæ prouenie-bat à vapore styptico musculos laryngem mouentes contrahente, & quasi conuellente. In corpore, dorso præcipuè, maculæ liuidæ apparebãt, dentes vacillabant, imò etiam quidam iam exciderant. Conspiciebatur quoque in volis manuum perpetua rubedo, procul dubio à caliditate & siccitate epatis prouenietis, inducta ab intempestiuo medicamentorum calefacientium & siccantium vsu. Non enim solùm decocto Chinæ 40. diebus, sed & aliis huiusmodi medicamentis vsus fuerat. Noctes plerasq; totas insomnes agebat. Aderat febris nullum typum obseruans, quales fere scorbuticæ esse solent. Talem cum acciperem hunc ægrum, de sanitate perfecta recuperanda vix aliquid, imò ne de vita certã spem facere potui. Cùm tamen valetudinis gratia tantum iter suscepisset, ei, quantum potui, mea opera prodesse conatus sum, atque Dei beneficio & ope, tantum effeci, vt aluus suum officium rursus faceret, feces naturalem consistentiam acquirerent, dolores ventris & articulorum cessarent, brachiis quoque & manibus motus restitueretur, vt non solùm alia iis officia præstare, sed & literas scribere posset. Venter quoque, qui planè extenuatus erat, iterum augeri, imò pinguescere cœpit.

Restabat tamen & pertinaciter perseuerabat pedum paralysis, & contractio, quæ nullis medicamentis, vt nec thermarum Teplicensiũ vsu, in quas Anno 1619. mense Iunio delatus est, tolli potuit, & vt mihi videtur, vix vnquam integrè tolletur.

Medicamenta autem, quibus vsus sum, in hos scopos directa fuerunt, vt scilicet aluus laxa iterum redderetur, cacochymia sensim euacuaretur, vitium humorum & dispositio viscerum scorbutica antiscorbuticis medicamentis emendaretur, & symptomata vrgentia tollerentur.

Materiam medicam quod attinet, formulas omnes medicamentorum, quæ singulis ferè diebus adhibita fuêre, apponere, prolixum nec operæ pretium foret, cùm, stantibus iisdem Indicationibus, eadẽ medicamenta, formulis tamen nõ rarò mutatis sæpe repetenda in morbo diuturno & contumaci fuerint. Materiam ergo saltem medicamentorum Indicationibus respondentem è formulis extractam subiungemus: quæ tamen nec omnia in omnibus medicamentis, sed pro re nata & circumstantiarum ratione nunc hæc nunc illa adhibita adfuêre. Formulam tamen vnam atque alteram addemus.

Ad aluum leniendam, quæ nisi irritata vix suum officium faciebat, magnam quidem, vt antea dixi, aloës rosatæ copiam ex Italia secum adduxerat: verùm cùm eius vsu intestina potius exsiccari animaduerterem, eius vsum dissuasi. Itaque clysteribus, quibus valde adsuetus erat, sæpius vsus est (paratis è *rad. althææ, polypod. q. foliis parietariæ, mercurialis, brancæ vrsinæ, maluæ, altheæ, centaurio minore, fl. chamæmeli, sambuci, sem. anethi, fœnigr. lini, cumini, ol. diacathol. diacarthamo, bened. laxatiua, hiera s. sir. ros. sol. ol. chamæmel. sambuci, liliorum. albor. vitellis ouorum.*

Sirupi verò laxatiui parati fuêre è *radicib. polypod. q. filicis, cichorii, cortic. tamarisci, r. d. ca. par. fumar. agrimon. endiuia, chamædry, ceterach, sem. carthami, passulis, fol. senæ, agarico, zedoaria, galanga, cortic. citri, fl. cordial. manna, cremor. tartar. sacchari s. q.*

Pilulæ, ex *massa pil. Aquapend.* cum *spec. diacarthami.*

Ad vitium humorũ & dispositionẽ Scorbuticã emẽdandam, antiscorbuticis & aperientibus vsus est.

Vt ℞. *aquæ scorbuticæ nostræ*, lib. 3 Practic. descriptæ, Vnc. iiij. *cochleariæ, borrag. gu. an* Vnc j. *conseru. cochleariæ* Vnc. jß. *betonicæ* Vnc. ß.

Stent per noctem. Manè colentur.

Adde *tartar. vitriol.* vel *mistur.* s. Dra. ß Misc.

Item, ℞. *succi rec. expressi cochleariæ, beccabungæ nasturtii aqu. an.* ℔ij. *rad. cichor recent. cond.* Vnc. vj. *Salis tartar.* Drach. ß.

Stent in digestione vase clauso diebus aliquot. Postea colentur.

Colaturæ adde *sacch. albi* Vnc iiij. *conf. borrag. betonicæ fumariæ ana* Vnc. ij.

Stent iterum in digestione per diem & noctem. Postea colentur.

Item, ℞. *misturæ s.* Vnc. jß *rob. iuniperi* Vnc. j. *succi cochleariæ, nasturtii aquat. beccabungæ, an.* Vnc. vj. *spec. diarrhod. abb.* Drach ij. *sir. borraginis, iuniceri, acetos. citri an.* Vnc. jß. *aq. cinnamom.* Vnc. ß.

Stent in digestione Postea quod clarum est effundatur.

Item, ℞. *misturæ s.* Vnc. jß *rob. iunip.* Vnc. ij. *extr calami aromat.* scrup. j. *ro s* scrup. ß. *conf. cochlear.* Vnc. iij. *fumariæ, acetosæ an.* Vnc jß. *succi citri rec.* Vnc. iiij. *aq. scorbut. ex* Vnc. vj *cochleariæ* Vnc. iiij. *iran.* Vnc. ß.

Stent in digestione. Postea colentur.

Vsus est & *pil. è trochisc. de* *appar. extr. cichor. ceterach gentianæ.*

Item *cremore tartar. tartar. vitriol.*

Præscriptæ quoque rotulæ, è *spec. aromatici. ros. diarrhod. abb. pleres archont. extr. ireos, helenii, eryngii, pulu. bezoardico.*

Vt & hic puluis

℞. *spec. diatrion* Drach. j. *calami aromat. sem. nasturtii, erucæ, croci. an.* Scr. j. *cinam.* Drach. j. *crem tartar.* Drach. ij.

F. puluis.

Electuaria vsurpauit, parata è *conserua cochlear. betonicæ, saluia. cichor. chamædryos, chamæpityos, orti. citri conditi, rad. condit. scorzoneræ, rob iuniperi, confect. alchermes, sir. borrag. iuniceri, acetos. citri.*

Vsurpauit & *vinum cochleariæ*, quod paratur, si *cochleariæ viridis* manipuli aliquod minutim contundãtur, & affudãtur Vini Rhenani libræ aliquot, & stẽt in cella in vitro diebus tribus, & postea colẽtur. Item hoc: ℞. *absinthii* p. iij. *conserua cochleariæ* Vnc. iij. *nasturtii aquat. viridis contus.* M j. *orti. citri s. ceor.* Drach. vj.

Affunde *Vini Rhenani* ℔iiij.

Stent in vitrio diebus aliquot. Postea, quod clarum est, effundatur.

Tandem cùm à Dn.Büttnero,Pharmacopœo Gotlicensi industrio, nactus essem *spiritum cochlearia*, quem, vt & ex aliis plantis plerisque per fermentationem & destillationem artificiosè parat, vt plantæ odorem & saporem retineat,& vt spiritus vini flammam concipiat;æger verò aliorum medicamentorum ferè tædium & nauseam concepisset, frequentissimè &cum commodo eo spiritu vsus est.

Vt lieni quoque prospiceretur,qui non parum laborabat,emplastrum ad lienem impositum fuit.

Dolores ventris & articulorum ferè reciprocè oriebantur;& cùm dolores vētris remitterēt,dolores articulorum inchoarent,contrà, vbi dolores articulorum cessarent,ventris oborirentur :vtriq; auertebantur maxima ex parte,cùm copiosè,quod sæpissimè accidebat, humorem acidum, salsum,amarum, pæne incredibili copia,reiiceret.

Ad dolores ventris leniendos præscripti sunt clysteres *ex althaa,chamamelo,sem. fœngr.anethi, lini, ol. amygd.d.anethino,chamamel.melle rosac.ol.de baccis lauri.* Et fomenta ac cataplasmata ex iisdem & similibus ventri imposita,& *emplastrum de bacci lauri*. Vsurpauit & *decoctum fl.chamameli* cum *manna & ol. amygd. dulcium*.

Ad dolores articulorum in manibus & pedibus vsurpatæ sunt fomentationes & cataplasmata è *rad. althaa,fl.chamameli,hyperici,absinthio,betonica, nasturtio aquat. farina sem.lini,fœnigraci,lumbricis terrestr.ol.sambuci,chamameli,vnguento dialthaa.*

Vxor generosa illustr.Dn. Comitis ad dolores eiusmodi leniendos in Patria in vsu esse dicebat cataplasmata è *radicibus raphani rustici* tusis & coctis, idque aliquoties, cùm ratione non caret,non sine fructu impositum.

Vsurpatæ etiam fuerunt fomentationes è *radicibus helenii, althaa, bryonia, fol.lauri,saluia, roris marini,chamæpityos.fl.cheiri,lauēdula,primula veris,stœchad. Arab.baccis iuniperi.* Vt & inunctiones, ex *rad.althae*, & *bryonia* ac *lumbricis terrestrib.* ad mollitiem coctis, addito *succo cochlearia*,& *nasturtii aquatici,vnguento de bdellio,terebinthina,ol.lil.alb.chamamelino*,vt & vnguento Valeriolæ,quod habetur *lib.4.obseruat. 4. eiusdem*; Vt & hoc:

℞.*succi beccabunga,nasturtij aquat.ana* Vnc.iß.*ol.lilior.alb.an.*Vnc.ij.

Coq.ad succor.consume. Adde *ol.terebinth.* Vnc.ß. *destillati è baccis iunip. vngu. è bdellio an.* Vnc.j.*gummi elemi,hedera an.*Drach.iij.*pingued. human.*Vnc. ß.Misc.

Item vnguentum paratum è *rad.ireos.Flor.fol.saluia, primula veris,tanaceti,artemisia,betonica,baccis lauri, iuniperi,semine eruca,fl.lauendula spica*, coctis in *Vino* & *oleo lumbricor.vulpino,rutaceo,succo nasturtii aquat.*& colatis,atque additis *ol. destill.iuniperi,sagapeno, bdellio, styrace calamita,gummi elemi,pinguedine vulpina & humana,cera.*

Emplastrum etiam *meum neruinum* additum fuit, cuius hæc est descriptio:

℞.*fol.lauri,betonic.rorismar. chamapyt.primul. veris an.*M j.*fl lauendula* M ß.*summit.hyperici* M.j *lumbricor. vino lotor.*Vnc.iij.

Coqu. in *vino bono*. Colaturæ adde *ol.chamamel.* Vnc.iij.*irim.*Vnc.jß.

Coqu.ad Vini consumt.Deinde adde *terebinth.clara* Vnc.iij.*seui hircini* Vnc jß.*gummi elemi* Vnc.ij.*tacamahaca dissol.picis naual.resina an.*Vnc.j.

Iterum coq. Adde *lithargyri* Vnc.iij.*cera* q.s.

F.Emplastrum,cui sub finem adde *ol.terebinth.è baccis iunip.an.*Vnc.iß.*roris mar.saluia destillator.an* Dra.j. Misce.

Ad lingua paralysin vsurpatæ fuerunt oris collutiones ex *aqua saluia,roris marini,extr. calami aromatici,oxymel.scillitico,ol.destillat.nuc.moschata.* Inunctiones linguæ ex *theriaca,extr.castorei,calami aromat.ol.nuc. mosch.saluia,sem.sinapi.* Trochisci ex iisdem etiam parati fuerunt.

Ad gingiuarum vitia & dentium vacillationē præscripta vnguenta è *fol.aquilegia,saluia,mentha, nuc. mosch.fl.rosr.rubr.alumine,melle*; collutiones oris ex *decocto radic. filicis,bistorta. fol. nasturtii aquat.virid.saluia, mentha,aquilegia,thuri,aq.saluia,mētha,alumine,mellero. sato.*

Atque istis quidem medicamentis,etsi, vt supra dictum,scorbuti vitium maxima ex parte expugnatum sit,nisi quod pedum paralysis fixa maneret;Plica tamē antiquum obtinuit, nisi quod vnus pedum vnguis ad meliorem statum rediit.

CAPVT X.

De Vnguium vitiis.

PRimò,cùm vngues naturalem suam constitutionem,vt aliæ corporis partes,habeāt,leues & plani sint,coloremq; habeant ex albo rubentem,& duritiem ac crassitiem debitam : si hæc naturalis eorum constitutio mutetur,morbosum est.

Vngues inæquales,crassi,rugosi.

Et primò quidem vngues interdū inæquales,crassi, ac rugosi euadunt. Quod accidit ex succo, quo vngues nutriuntur, copiosiùs affluente. Tum enim non solùm elongātur,sed & crassi, inæquales,& rugosi euadunt.Id quod accidit,ex validis laboribus, quibus vngues circa radices quasi commouentur,atques alimentum ita copiosiùs attrahunt. *Vngues inæquales & rugosi.*

Vitium hoc facilè emendari non potest;nisi caussa externa illa cesset.Tum enim temporis progressu, vnguibus illis crassis & inæqualibus sensim resectis, alii meliores succeduot.

Vnguium scabrities.

Deinde & vngues scabri ac malè colorati & crassi euadunt;quod vitium vnguiū scabrities & lepra appellatur,in quo vitio & magnitudo & figura ac conformatio eorum viriatur. *Vnguium scabrities & Lepra.*

Generatur autem istud vitium, ex humoribus vitiosis & excrementitiis alimento vnguium sese permiscentibus.Sūt autē ii inprimis melancholici,quod vel ipse vnguium color docet,aut tartarei quiddam habentes,vnde durities illa prouenit.

Vitium hoc oculis patet,& turpitudinem potius, quàm periculi aliquid affert;apprehensionem tamen, quæ vnguibus fit, lædere potest,simulq;etiam indicat, vitiosi humoris aliquid in corpore delitescere, quod Natura ad vngues detrudit,sicut iis, qui plica polonica laborant,vitiū hoc etiam accidere diximus.

Curatur autem hoc vitium,si,quod emendari non potest, abradatur seosim, & humor excrementitius discutiatur. Recenti vitio *decoctum orobi* & *lentium* conuenit;vel cataplasmata ex eorum farina paratum: vel sulphur cum oleo & aceto imponatur. Atriplicem vngues sine vlcere eximere scribit Plinius, *lib. 20.cap.* 20.Chelidonium minus cum pice idem præstat.Vel imponatur vnguentum aut emplastrū factum ex *pice,cera, resina,mastiche, colophonia*, vel *passula* cum *opopanace* imponantur : Vel *nasturtium* cum *semine lini*. Fortiora sont *radices* & *folia ranunculi*.

Vel ℞.*resina* Vnc.ß.*terebinth.* Drach. ij.*cera noua, sebi hircini an.*Drach.v *mastich.*Drach.jß.*thuris* Dra.ij.

F.Emplastrum.

Plura videantur apud Paul.Æginetam,*libr.* 2.*cap.* 81,Auicennam,7.*quarti,tract.vlt.cap.*14.

Vngu

Vnguium color mutatus.

Vnguiū color mutatus. Nonnunquam verò solus color vnguium vitiatur, iique liuidi, flaui, nigri euadunt. Quod vitium accidit, non solùm ob subiectæ carnis coloris mutationē, vt nonnulli existimant, sed quia ipsorum vnguium alimentum vitiosum & tali colore præditum est. Nōnunquam etiam vngues maculis quibusdam albis exilibus, in iunioribus præcipuè, hinc inde notantur, quæ plerumque circa radicem exortæ, vnà cum vngue crescente locum mutant, donec tandem cum vngue resecantur, habentque ortum à crasso succo alimento se permiscente.

In coriariis quoque ob calcis & lixiuii, & in tinctoribus ob tincturarum tractationem frequenter color vnguiorum naturalis in alienum mutatur, qui sæpe diu perseuerat.

Vitium hoc quidem periculum nullum adfert: turpitudinem tamen parit, & hominibus, præsertim fœminis, ingratum & molestum est.

Vt verò tollatur hoc vitium, humores vitiosi, si in toto lateant, euacuandi; deinde ex ipsis vnguibus tollendi. Fiet hoc, si vngues succrescentes frequentissimè resecentur, donec omne illud, quod vitiatum est, tollatur. Ipsi verò vngui emplastrum, modo *de lepra vnguium* propositum imponatur.

Peculiaris verò est coloris vnguium mutatio cùm ex contusione sanguis sub vngue effunditur, & per vnguem translucens colorem rubrum vel nigricantem, vt in suffusionibus fieri solet, parit. Quod si accidat, Auicennas vnguem perforare, & sanguinem suffusum educere iubet. In qua re tamen cautione opus est, ne in perforatione cutis subiecta neruosa lædatur, & dolor excitetur. Vngue perforato, vel etiam non perforato, imponatur *dictamnum Creticum* cum pisciū glutine. Vel *emplastrum basilicum*, vel *radix sigilli Salomonis* contrita. Vel ♃. *sagapeni* q.v. Misceatur in mortario cum *oleo nucum*, vt fiat emplastrum, & supraponatur.

Curuatura vnguium.

Curuatura vnguium. Curuaturæ vnguium inter vnguium vitia etiam nōnulli mentionē faciūt, & quidē eius, qua in extremitatibus vngues curui & adūci quasi, vt in auibus, redduntur, eamq; à siccitate nimia vnguium substantiam contrahēte deducunt. Verùm rarus hic affectus est, neque vbi datur, à siccitate prouenit, sed à vitiosa materia, ob quam copiosiùs affluentem, vngues ita vitiosi crescunt; id quod in Plica Polonica accidere diximus. Ideoque eorum alia curandi ratio non est, quàm vnguium scabrorum & leprosorum.

Hoc non infrequens est, præcipue in pedibus, vt vngues ad latera nimiū excrescant, & subiectam cutem perforent, vnde caro eò luxuriare incipit, quæ impedimentum & in calceis induendis, & in incessu affert. Quod si accidat, *alumen vstum* inspergendum, quod carnem superfluam tollit; postea vnguis, qui nimium excreuit, resecandus.

Fissura vnguium.

Vnguium fissura. Nonnunquam & soluta vnitas vnguibus accidit, vt vel in longum findantur, vel per transuersum, velut in duas laminas dissecti sint.

Id quod vel à caussis externis, vt vulneribus accidit, vel ab humorum vitio, quod interdum in lue Venerea & lepra euenit.

Si à vulnere sit fissura, vulnus curādum. Vngues tamen secti vniri nequeunt, sed dum crescunt integer vnguis fisso succedere solet; modò caueatur, ne, qua parte vnguis fissus est, cute subiecta coalescat. Hoc n. si fiat, nunquam integer vnguis, sed semper bifidus succrescit. Si ab alio morbo & vitiosis humoribus sit fissura, morbus ille curandus, & topica, ac vngui eā adhibenda, quæ scabritiei conueniunt.

Vnguium casus.

Vnguium casus. Tandem etiam interdum vngues decidere solent, digiti extremitate nuda relicta: quod vitium ad morbos in numero meritò refertur; cùm fine caossa vngues à partiū numero excludātur, vtpote qui suā naturalem cōformationē & vsū habeant, & vt aliæ partes nutriantur, toriquc cohæreant. Cur autem vngues decidant, id primò, & præcipuè, ex vitio alimenti prouenit, quod vbi in alienam naturam declinat, ita quidem, vt non solùm simpliciter vitiosum fit alimentū; id quod in scabritie, & asperitate vnguiū accidere solet, sed vt acre simul sit, ac radices vnguium erodat, eodem modo, quo in Apoplexia, ophiasi ac pilorum defluuio, pilorum radices erodi solent, vngues decidunt. Sic nō rarò post vlcera & vulnera circa radices vnguium decidere solent vngues, pure eorum radices erodente. Et vbi vnguium radices à pure erosi fuerint, etsi vngues sponte non decidant, tamen ab vngue nouo succrescente protruduntur. Ita compertum est, post febres malignas & pestilentes non solùm capillos defluxisse, sed & vngues decidisse: id quod & post venena sumta, & in lue Venerea accidisse obseruatum est. Deinde idem ex inopia alimenti prouenire potest, quomodo iter per niues facientibus & in aqua gelida manus diutius detinentibus vngues decidisse compertum est, vel constipatis meatuum poris alimentum vnguis aduehentibus, vel calore natiuo eorum extincto.

Vitium autem hoc, quod visui obuium est, non solùm deformitatem parit, sed etiam apprehensionem, cui vngues inseruiunt, lædit: præterea, cùm vngues digitorū apices contra externas iniurias quasi muniant, ioermes quasi & externis iniuriis facilè obnoxii hoc modo digiti redduntur. Itaque curationem hoc malū non immeritò postulat. Non tamen omnes vngues decidui restitui possunt. Etenim si à prauo humore tota vnguis radix exesa sit, & malum iam diu durauerit, aut si propter inopiam alimenti vngues deciderint, vix restitui possunt. Si verò radix tota erosa non sit & malum recens, curationis spes superest. Tū igitur vngues tegere oportet pileo ex *ladano, ammoniaco, bdellio*, & *cera* parato.

Reduuia.

Reduuia. Tandem non ipsorum vnguium, sed cutis vnguibus proximæ vitiū est, quod Latini Reduuiam, Græci *παρωνυχίαν* nominant, quod iuxta vngues fit. Longè verò aliud vitium est hæc *παρωνυχία* Græcorū, quàm ille morbus, qui supra, *part. 1. cap. 14.* descriptus est, atque inter inflamationes numeratur, & Arabibus etiā Paronychia dicitur. Ista enim Paronychia, vt ibi dictū, grauis & periculosus morbus est: paronychia verò Græcorum, de qua iam agimus, seu Reduuia, leuissimus est affectus, qui nihil damni affert; & Medici curapæne indignus videtur; quod patet ex Galeno, qui *comment. 2. de nat. hum. sub finem* disputans, an ille liber sit Hippocratis, scribit, Sabinum & reliquos, qui librū illū reiiciunt, in eo exigua pauxillaq; peccata animaduertere, maiora autem & consideratione digna negligere, tritū illorum prauorum Medicorū, qui cùm *παρωνυχίαν* ægrotantium considerant, magna deinde & difficilia mala per inscitiam negligunt.

Neque est vt quis putet, Paronychiam Græcorum & Arabum esse eundem affectum, & quod Reduuia sit praua & incipiēs Paronychia, qualē Græci describunt, sine tumore, sine inflammatione, sine insigni

 dolore,

dolore, que species quædam φαγέδαινα sit, & à Græcis describitur. Si verò iam facta sit, in inflammationem & abscessum periculosum mutari, qualis ab Arabibus describitur, & Panaritiū ipsis nominatur. Experientiæ enim hæc non respondent. Neque enim Panaritium Arabum à talibus fissuris incipit, neque Reduuia & Paronychia Græcorum vnquam in Panaritium mutatur.

Reduuia quid.

Est igitur Paronychia seu Reduuis leuis quædam cuticulæ ad vnguium radices fissura.

Prouenit ab humore salso cuticulam eo loci erodente.

Vitium ipsum per se patet, neque quid periculi habet coniunctum, nisi quod leui quodā dolore molestum est, cùm cuticula fissa cutis nuderur.

Curatur autem *portulaca*, *malua radice* & *semine oleo viol.trum, rosacco.*

Fissuræ manuum.

Fissura manuum.

Vltimo loco mentionem facere libet fissuræ manuum, quæ accidit pręcipuè sub initium hiemis, cùm manus teneriores frigori, cui nondum assuetæ sunt, exponuntur, vnde inprimis circa iuncturas fissuras cōtrahūt; id quod tamē interdū etiā pedibus accidit.

Curantur autem felicissimè hoc vnguento.

℞ *lithargyri argenti, myrrhæ, zingib.* partes æqual.

Puluerisentur subtilissimè & cum *cera virginea, mellis, & ol.commun.* q.s.F. Vnguentum, cui odoris gratia *moschus* & *ambra* addi potest.

PARS IV.

De Vulneribus.

CAPVT I.

De Vulneris natura, caussis, & differentiis

Inter affectus p.n. corporis externos, & qui sensibus obuii sunt, restant Vulnera, Fracturæ, & Luxationes; de quibus iam ordine dicemus. Et primò vulnus quod attinet, esse solutionem continui in parte osse & cartilagine molliore, extra dubiū est. Interdū tamen latè, interdum strictè accipitur. Latissimè sumit Celsus, dum *lib 5 cap.6.* scribit: *Petus vulnus est, quod etiam collisum, quàm quod totum discissum est, adeo, vt acuto quoque, quàm retuso telo vulnerari cōmodius sit.* Latè dū solutæ vnitati, factæ à re acuta, tribuitur, & quidem omni, siue punctim, siue cæsim ea facta sit, quomodo Galenus, *6.meth.med.c.1.& seqq.* & neruos punctos vulneratos nominat. Strictè, dū à punctura distinguitur, vt vulnus sit soluta vnitas in parte molli à re secante cæsim factā; pūctura verò soluta vnitas in parte molli à re secāte punctim facta. E quo patet, solutionē cōtinui in parte molli latius patere, quàm vulnus seu cæsim seu pūctim factā. Potest enim in parte molli quoque vnitas solui à re nō acuta, sed dura & graui, idque vel cute integra apparente, vel etiā rupta, quod fit in vulneribus, à sclopetorū globulis inflictis. Deinde quoque partis mollis vnitas solui potest à tēsione, quæ Ruptura in specie in partibus similaribus appellantur, in compositis verò ἀποσπασμα, vbi abruptis ligamentis filamentisque illis fibrosis, quibus partes inter se connectuntur, rumpuntur. E quibus patet, vulnus esse solutam vnitatem in parte molli à re secante & acuta factam.

Vulnus quid.

Si verò, vt rectè Guido, *lib.2, Cheirurg.* & Fernelius *lib.7.meth medend. cap.6.* monet, vulnus sordidū fiat, atque aliquid de vulneratæ partis substantia à pure erodatur, tunc vulnus in vlcus abit, aut certè vulneri vlcus coniungitur. Impugnat quidem hanc sententiā Rudius, *lib.de vulneribus, cap.1.* sed frustra. Neque enim quod ille sine ratione putat absurdum est, vnum morbum in alium mutari, aut vnum alii accedere. Vulnus & vlcus vtrumque est soluta vnitas in parte molli, sed vulnus sola sectione absoluitur, vlcus verò fit ab erosione, & proinde in vlcus aliquid de substātia partis amittitur. Si ergo in vulnere à parte aliquid de substantia carnis erodatur & absumatur, omnino concedendum est, iam etiam vlcus adesse. Quod tamen non ita accipiendum est, quasi quāp. imū quarta die pus in vulnere apparet, vlcus adesse dicatur. Pus enim illud p oueniī a anguine extra venas effuso; aut alimento in venis capilla i us & ipatus partium hærente, neque aliquid tunc de iui stātia partis erosum est. Si verò quacunque de caussa tanta puris copia colligatur, vt aliquid de substantia partis erodatur, vlcus adesse negari non potest; cùm omnia, quæ ad essentiam vlceris requiruntur, tum adsint, & tum curatio non amplius vt in vulnere simpliciter, sed vt in vlcere instituenda.

Cæterùm cùm vulnus sit è morborum numero, quæ actiones ab eo læduntur, non sine caussa disquiritur. Rectè autē respondetur, omnes partis actiones & vsus, ad quos destinata est ea pars, à vulnere lædi, siue pars illa eas perficiat, seu vt similaris, seu vt instrumētalis. Actiones organicas à vulnere lædi sæpissimè (si nimirū pars motui destinatas vulneretur) manifestum est; cùm membrum vulneratum debito modo moueri amplius non possit. Vena etiam dissecta amplius sanguinem ad partem alendam aduehere nō potest, nec arteria sanguinem vitalem & spiritus, aut neruus spiritus animales.

Temperamentum verò partis equidem proximè & immediatè à vulnere non læditur, mediatè tamen, dum nimirum vasis dissectis & sanguine effuso simul calor partis dissipatur, & necessarius sāguinis ac spiritus & caloris influentis, qui ad partis temperamētum necessarius est, influxus impeditur. Quibus de caussis omnibus partis attractio, coctio, nutritio, & expulsio lęditur. Atque hinc accidit, vt partis tēperamento mutato, plura, quàm aliàs consueuerunt, in ea generentur excrementa. Ideo etiā prouenit, vt pus nō statim in vulneris principio, sed postea, circa quartū scilicet diem, generetur, vbi scilicet calor partis dissipatus iterum restituitur.

Vsus quoque in partibus vulneratis læditur. Cutis vulnerata partes subiacentes amplius tegere non potest, peritonæum dissectum intestina, cornea tunica oculi humores non amplius continet, venę & arterię dissectæ non amplius sanguinem, nec nerui spiritus animales vehere possunt.

Differentiæ.

Differentiæ.

Differentiæ vulnerū aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. Essentiales, ab ipsa vulneris natura sumūtur, nimirum à forma, cuius ratione secundum figuram alia sunt recta, alia obliqua, & quidē variæ figuræ; secundū magnitudinē, alia parua, alia magna, alia profūda, aliā superficialia. Quò referri potest & illud, quod vulnere inflicto vel aliquid de substantia partis abscissum, vel nihil abscissum est. Quanquam si rem accuratè æstimare velimus, nec hę sunt propriæ & essentiales differentiæ; cùm non ab ipsa vulneri essentia, sed potius quibusdā vulnerū accidentibus, vt magnitu

gnitudine, signa petantur. A parte affecta, quæ nunc est caro musculosa, nunc neruus, nunc ligamentum, tendo; nunc hæc vel illa pars afficitur. Et quidem in vna parte multum refert, in qua particula partis vulnus sit, v. g. an in principio, an in fine, an in medio musculi sit vulnus; an in viscere, aliquo parenchyma, vel vasa in eo fiot vulnerata. A caussa, quod vulnus inflictum est vel cæsim, quod io specie vulnus appellatur, vel punctim, quod pũctura in specie dicitur, vel cum punctura adest incisio; vel simul adest incisio & contusio; vel omnia hęc tria, incisio, punctura, & contusio coniunguntur.

Accidẽtales verò differẽtiæ sunt, quæ ab iis, quæ extra definitionem vulneris sunt, petuntur. Galenus, *3. meth. med. cap. vlt.* ad tria capita eas redigi, & eas desumi docet, vel à generationis modo, quod scilicet totũ sit incisum, vel totũ disruptũ, vel pars incisa, pars disrupta. Secundò, à vulneris situ, vbi scilicet in vulnere obliquè inflicto altera pars vulneris in conspectu est, altera sub eote latet. Tertiò à tempore; quod aliud vulnus est recens, aliud verus.

Sunt & accidẽtales seu potius impropriæ quædã, ab iis, quæ vulneri cõiunguntur, petitæ differentiæ, quod scilicet vulnus sit venenatum, quod gladio venenato, vel morsu venenati animalis est inflictũ: quod vulneri Inflammatio vel erysipelas accessit, aut fractura vel luxatio cuniuncta est: vel hæmorrhagia, dolor, at aliud symptoma coniungitur.

Causs.

Causæ. De caussis vulnerum multa dicere opus non est. Vulneris cæsim facti caussæ sunt omnia, quę incedẽdi vim habent, ensis, vitrũ, & similia. Puncturæ, quæcunque acuta sunt, sagittæ, acus, dentes animaliũ. Rũpunt, quæcunque partem mollẽ distendũt, & in partes contrarias diuellunt, vt vehemẽtis ponderis eleuatio vel gestatio, casus, percussio, vociferatio, & similes. Contundunt, grauia ac dura & retusa, vt lapis, lignum, plumbum, & inter hæc globi plumbei è sclopetis emissi perforandi vim habent.

CAPVT II.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica. EQuidem vulnus ipsum per se sensibus manifestũ est, nec signis, quibus cognoscatur, opus habet. Verùm etsi qui locus in cute vulneratus sit sensui pateat: tamen si vulnus ad interiora penetret, quæ intus partes vulneratæ sint, sæpe obscurũ est. Id autem cognoscitur primò ex partium situ, deinde actione læsa, & vsu, tertiò symptomatibus superuenientibus, quartò excretis. Si enim capitis vulnus profundius sit inflictũ, cerebrum esse vulneratum: si thorax totus gladio transfossus, pulmones vulneratos esse indicio est, & inde reliquis partibus. Ad quã rem cognoscendã partiũ situs ex Anatomia discendus est. Secundò actiones læsæ partẽ vulneratam monstrant. Ita vulnere in pube accepto, si vrina spõtè profluat, sphincteroi vesicæ læsum esse indicat. Videndum tamen hic an actio aliqua per consensum alterius partis lædatur. Ideoque alia signa coniungenda sunt. Si vulnere in abdomine accepto, intestina procidant, peritonæum dilectum esse argumento est.

Excreta quod attinet, si chylus excernatur per vulnus, vẽtriculum, vel intestina tenuia: si feces alui, intestina crassiora: si vrina, vesicam vulneratã esse signũ est; si per vulnus thoracis aer egrediatur, pulmones vulneratos esse significat. An vena vel arteria vulnerata sit, sãguinis effluxus indicat; cùm qui ex arteria profluit, saliendo effluit, & magis rubicundus sit.

Ab accidẽtibus quoq; superuenientibus pars vulnerata significatur. Ita dolor vehemens statim superueniens neruum vulneratum esse indicat.

CAPVT III.

De Prognosticis & euentu vulnerum prædicendo.

ANtequam Medicus curationem vulneris aggreditur, omnino de Prognosticis prius sollicitus esse debet. Primò nimirũ præcognoscendũ, an vulnus sanabile sit, vel insanabile. Et quidem si sanabile, an facilis an difficilis curationis, & an ægro integra & pristina sanitas possit restitui, an verò sanatus alicuius membri actionem læsam sit passurus. Sæpe enim accidit, vt tẽdine aliquo dissecto, partis alicuius motus amittatur; cerebro vulnerato memoria aut ratiocinatio lædatur. Præterea an breui, an longo tempore vulnus possit sanari.

Si verò vulnus sit insanabile, an lethale sit, & ad mortem vergat, an verò in vlcus longum sit degeneraturum.

Tandem etiam mutationes vulneris, siue ad bonũ siue ad malum, & quando futuræ, sunt prædicendæ.

Primo autem diligenter explicandum,

Quæ vulnera sint lethalia, quæ non.

Etenim magni momẽti est hęc quæstio, & Medico diligenter atque acutè pensitanda ac cognoscenda. Cùm enim nõ rarò in iudiciis & foro vita nonnullorũ ob vulnera aliis inflicta periclitetur, & à iudicibus Medicorũ sententia hac de re requiratur, danda diligens opera, vt Medicus talem sententiã de Qualitate vulneris ferat, qua innocens non condemnetur, nec reus absoluatur.

Principio autem tenendum, non omne vulnus, quod mors sequitur, lethale esse dicendum, sed id solùm, quod suapte natura mortem adfert. Talia autem vulnera sunt duplicia. Nã lethale, vt Galen. *5. aph. 2. & aph. 18.* docet, interdũ accipitur de iis, quæ ex necessitate, interdum verò de iis, quæ ferè & vt Hippocrates loquitur, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, sunt lethalia, ac ob quæ, vt Hippocrates per *aphor. 18. sect. 6. in Coacis*, limitat, vulnerati ἐξ ἀνάγκης μάλιστα, moriũtur plerũq; seu ferè; quomodo lethale Galenus, *5. aph. 2.* pro eo, quod periculosum, ac sæpe morte terminatur, accipi scribit. De priore autẽ genere inprimis quæritur. Quod n. vulnus in aliis aliquando curatũ est, id pro simpliciter lethali haberi non potest. Quando a. pro lethali vel non lethali habendum sit, postea dicetur. Ideoq; secũdò, vulnera simpliciter lethalia haberi nõ possunt, vbi superuenientibus grauib. symptomatibus (quæ tamẽ nõ necessario & sęper vulnerib. talibus superueniũt) æger moritur, vt cùm vulneribus articulorũ & neruorũ partiũ inflammatio, delirium, & alia symptomata accidũt, aut ob cachochymiã in corpore latentẽ febris occasione vulneris accenditur. Et omnino multa sæpe incidũt, quæ morbos sæpe curatu sanabiles insanabiles reddũt. Sicut nec ea, quorũ sanatio diu protrahitur, quorũque occasione tandẽ accidit, vt æger lenta morte pereat, pro lethalibus simpliciter habẽda. Id quod accidit, vbi pulmone vulnerato vlcus & phthisis subsequitur, aut thorace vel ventriculo vulnerato; quæ sæpe post longũ temporis spatium ægro mortis causæ fiunt. Cùm enim talia vulnera in aliis sanata fuisse obseruatum sit, pro simpliciter lethalibus haberi non possunt. Sed ea demũ vulnera simpliciter lethalia sunt, quæ paucarum horarum

triduo vel dierum spatio,necessariò ægre mortem inferunt,nec vlla arte sanari possunt.Ideoq; distinguendum inter vulnera lethalia, & insanabilia. Lethalia enim omnia insanabilia sunt,sed non omnia insanabilia lethalia. Insanabilia enim, vt dictum,ea fiunt, quæ quidem sanari non possunt,nec tamen ægro subitò mortis caussa sunt,cùm,etsi non sanentur, æger tamen nō solùm multas septimanas,sed & annos viuere potest.Tale vulnus fuit illud, quod describunt Matthias Cornax *in epistola responsoria ad D. Ægidiū Herrogh*,& Iul. Alexandrinus,*in annot.ad Galeni lib. 6.meth.med.cap*.4.Cùm n.rusticus quidā in Bohemia, in venatione lato venabulo vulnus in vētriculo accepisset,illud cōsolidari nō potuit,sed labia vulneris tractu tēporis occalluere, vt vulneratus per multos annos superuixerit,& per instrumentum applicatū, quando liberet, ventriculum euacuare potuerit.

Quæ autem vulnera simpliciter lethalia sint, iam dispiciendum.Cùm verò mors à calidi natiui defectu & exstinctione,accidat;calor autē natiuus dupliciter exstinguatur,vel sensim,quod fit in morte naturali,& morbis diuturnis,vt phthisi,& similibus ; vel subitò & violenter:posteriore modo vulnera mortem,vtpote violentam,afferre necesse est.

Exstinguitur autē calor innatus,vel quia spiritus vitales dissipantur,vel quia suffocantur.Ergo omnia vulnera,quæ lethalia, & ex necessitate mortem violentā inferūt,spiritus vitales subitò vel suffocant, vel dissipant & corrumpunt. Quia verò cor spirituū vitaliū & coloris natiui officina est,primò cordis vulnera omniū maximè & celerrimè mortem violentam afferre possunt.Et quidem,vt Galenus.5 *de loc. affect. cap*.5.scribit,si ad ventriculum cordis,sinistrum precipuè,vulnus penetret,hominem statim interire necesse est;si verò vulnus non ad ventriculū vsque pertingat,sed in cordis substantia vulnus cōstiterit, viuere quidem aliquandiu homo potest,sed tamen mori morte hac violenta necesse est.

Secundò,hominem mori,necesse est, si in vicinis pulmonibus vas aliquod vulneretur,& ex eo sanguis copiosus ad cor effundatur, idq; obruat , & calorem eius suffocet.

Tertiò,omnia vasorum magnorū vulnera interna, quæ nulla arte occludi possunt,quia faciunt,vt sanguine seu ex venis seu arteriis copiosè effuso , spiritus subitò dissipentur,hominem citò iugulant.

Quartò,omnia vulnera lethalia sunt,quæ respirationem subitò tollunt,cordisque ventilationē impediunt,& ita vt calor natiuus in corde suffocetur,ac vt homo eo ferè modo , quo Apoplectici mori solent, moriatur,faciūt.Talia vulnera sunt primò vulnera cerebri,sed nō omnia,cùm multa vulnera cerebri nōsint lethalia, vt postea dicetur,& *lib*. 1. *Tract.part*.1. *cap*. 23.dictum.Verùm magna & ea,quæ in caussa sunt,vt spiritus animales subitò dissipentur , vel sanguine è vasis effuso principium neruorum occludatur,atque ita spirituū animalium influxus prohibeatur , vel ex eodem inflammatio cerebri aut febris excitetur. Idq; non solùm præstant ipsius cerebri vulnera,sed & capitis percussiones aut cōcusiones vehemētes,quibus vasa cerebri & circa cerebrū rumpuntur,sanguisque ex iis ad principium neruorum effunditur , ibique subsistens influxum spirituum animalium prohibet. Quod & fieri potest,si sinus cerebri lædantur , &ex iis sanguis ad basin cerebri effundatur; vt & in vulneribus oculorum,si tam profundè penetrent,vt vel vasa cerebri,vel quæ sunt in basi vel circa basin cerebri aperiant ,& vt sanguis ad basin cerebri effusus influxum spirituum animalium,principio neruorum compresso,impediat.Etsi enim,si sanguis supra cerebrum effundatur, cranio perforato & aperto effundi possit : tamen si ad basin effundatur , euacuari non potest.

Videtur tamen adhuc alius esse modus,quo in cerebrum vel circa cerebrū effusus sanguis,mortē intra paucos dies affert,si euacuari non potest. Cùm enim fit extra vasa,ferè circa quintū diem putrescere incipit,vnde febres,deliria,conuulsiones excitantur, vt in phrenitide ferè,moriatur.

Quod à cerebri vulneribus fit,idē à spinali medulla,si in parte superiore,& quidem tota dissecetur, accidit. Tum enim motus partium inferiorum omnium,atque ita thoracis etiam aboletur,& sq;suffocantur.

Atque ad hos quatuor modos omnia vulnerum lethalium genera referri posse existimo. Ideoque si quod vulnus in aliquam corporis interiorem partem penetret,atque inde æger breui temporis spatio moriatur,vulnus illud lethale fuisse iudicandum est ;& si diligenter inquiratur,ad aliquod horum lethalium vulnerum genus referri posse existimo : siue vulnus illud facultatem vitalem ipsam immediatè , siue alio morbo vel symptomate interueniente lædat. Nam vt Nicolaus Boëtius,*decision*. 323.*num*.10.è Felino scribit,par est, aliquem ex vulnere , & ex infirmitate ab ipso caussata mori. Quod tamen ita accipiendum, si vulnus morbum illum vel symptoma,quod mortis caussa est,necessariò attrahat.

Reliqua verò vulnera , quæ ad horum modorum aliquē referri nō possunt,non simpliciter nec necessariò lethalia esse puto.Quod vt clarius fiat , .omnium partium vulnera, quæ lethalia perhibentur , iam in specie perpendere libet.

Septem verò partium vulnera lethalia esse censet Hippocrates, dum 6.*aph*.18. scribit : κύστιν διακοπέντι, ἢ ἐγκέφαλον, ἢ καρδίην, ἢ φρένας, ἢ τῶν ἐντέρων τι τῶν λεπτῶν, ἢ κοιλίην, ἢ ἧπαρ, θανατῶδες. *Cui vesica perfecta fuerit, aut cerebrum , aut cor , aut septem transuersum , aut tenue quoddam intestinum,aut ventriculus , aut iecur,lethale est*. Quem tamen aphorismum tum limitat , tum ampliat,*in Coacis,aphor*.509.*in Cod.Fœsii*,dum inquit: Θνήσκουσι μάλιστα ἐκ τῶν τρωμάτων , ἢν τις ἐγκέφαλον τρωθῇ, ἢ ῥαχίτην μυελὸν , ἢ ἧπαρ , ἢ φρένας , ἢ καρδίην, ἢ κύστιν , ἢ φλέβα τῶν παχειῶν. Θνήσκουσι δὲ , ἢν ἐς ἀρτηρίην καὶ πλεύμονα μεγάλαι σφόδρα αἱ πληγαὶ γένωνται, ὥστε τοῦ πλεύμονος πληγέντος , ἔλασσον τὸ ἀναφερόμενον πνεῦμα κατὰ στόμα γίνεσθαι , ἢ τὸ ἐκπῖπτον ἐκ τοῦ τρώματος. Θνήσκουσι δὲ καὶ οἱ ἐς τὰ ἔντερα τρωθέντες , ἢν τι τῶν παχέων , ἢν ἐπικάρσιος ἡ πληγὴ γένηται καὶ μεγάλη. Εἰ δὲ μικρὴ καὶ ὀρθίη , διεσώθησαν ἔνιοι. ἥκιστα δὲ θνήσκουσιν οἱ τιτρωσκόμενοι ἐν οἷσι ταῦτα μὴ ἔνι τῶν σώματος μερέων , ἢ πορσωτάτω. *Ex vulnere ferè mors contingit, si cui vulneratum fuerit cerebrum,aut spinalis medulla,aut iecur,aut septum transuersum,vel cor,aut vesica,aut quadam grandis vena. Mors quoque subit,si in arteriā & pulmonem insignes valde plaga inflictæ sunt,ita vt percusso pulmone, minor sit qui per os prodit spiritus , quàm qui per vulnus excidit. Intereunt verò , quibus nerui interiores, siue tenuis aliqui,siue crassus,vulnus acceperit . si plaga transuersa fuerit & magna:quod si parua & recta , nonnulli periculo eximuntur. Minimè autem ab his.vulneribus mori impendet , quæ in corporis partes, in quibus hæc non sunt , aut ab his quàm longissimè absunt , infliguntur*. Limitat quidem , dum non simpliciter talia vulnera lethalia esse scribit, sed μάλιστα, *maximè*, *ferè*. Ampliat verò , dum addit medullam spinalem,venas , quæ crassiores sunt,asperam arteriam, & pulmonem , ac interiores neruos. Ideoq;harum partium vulnera ordine cōsiderabimus. Reliquarum enim minimè per se lethalia esse , extra, dubiū est,idq; ipse Hippocrates,*allegato aph*.509. *in Coacis*, docet. Celsus,*lib*.5.*cap*. 26. sententiā Hippocratis ad hunc modum expressit: *Seruari non potest, cui basis cerebri,cui cor,cui stomachus, cui iecinoris portæ, cui in spina medulla percussa est,cuiq; aut pulmo medius, aut iecinum,aut tenuius intestinum , aut ventriculus , aut renes vulnerati sunt, cuive circa fauces grandes venæ vel arte-*

Vulnera lethalia ex Hippocrate.

arteriæ præcisæ sunt. Vix autem ad sanitatem perueniunt, quibus ulla parte pulmo, aut iecinoris crassum, aut membrana, quæ continet cerebrum, aut lien, aut vulua aut vesica, aut vllum intestinum, aut septum transuersum vulneratum est. Hi quoque in præcipiti sunt, in quibus vsque ad grandes, intusque conditas venas, in alis vel poplitibus mucro desedit. Periculosa etiam sunt vulnera, vbicunque venæ maiores sunt, quoniam exhaurire hominem profusione sanguinis possunt. Idque euenit non in alis tantum, atque in poplitibus, sed etiam in his venis, quæ ad anum testiculosque perueniunt. Præter hæc malum vulnus est, quodcunque in alis, vel fœminibus, vel inanibus locis, vel in articulis, vel inter digitos est. Item quodcunque musculum aut neruum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem læsit. Quia vero, quod Hippocrates, 6. *aph.* 18. dixit esse *θανατῶδες, lethale* id in *Coacis*, *aph.* 509. per *θνήσκουσι μάλιστα*, *moriuntur ferè*, explicat; quæ harum partium vulnera lethalia sint simpliciter, quæ non, videndum.

Cerebri vulnera. Primò, *Cerebri* vulnera inter lethalia refert Hippocrates, 6. *aph.* 18. In *Coacis* tamen id limitat, & *μάλιστα* id fieri scribit. Neque enim omnia cerebri vulnera lethalia sunt. Vidit ipse Galenus vulnera talia curari, 8. *de vsu part.* 10. 6. *aph.* 18. Exempla quoque habentur apud Valleriolam, *lib.* 4. *obseruat.* 10. *lib.* 5. *obseru.* 9. *lib.* 6. *obseruat.* 4. Guil. Fabricium, *cent.* 4. *obseru.* 1. 2. & 3. & longum catalogum Medicorum, qui vulnera cerebri sanata viderunt, recenset Ioan. Andr. à Cruce, *de vulnerib. lib.* 1. *tract.* 2. *c.* 14. *de cerebro sauciato.* Imò obseruatum est, particula cerebri amissa, ægrum nihilominus conualuisse: cuius rei variæ historiæ annotatæ à Medicis, Anton. Musa Brasauola, *comm. in Hippocr. aph.* 18. *sect.* 6, Nicolao Massa, *lib.* 1. *epistol.* 11. Falloppio, *de curand. vulnerib. cap.* 45. Francisco Arcæo, *de curand. vulner. lib.* 1. *cap.* 6. Io. Andræa à Cruce, *libr.* 1. *de vulner. tract.* 2. *cap.* 14. Ambros. Paræo, *lib.* 9. *cap.* 22. & aliis quæ pleraque collegit Schenckius, *lib.* 1. *obs.* 40. & 42. Notatu etiā dignæ sunt historiæ de periculosissimis cerebri vulneribus, quæ exstant apud Cabroliū, *obseru.* 16. 22. & 34. Henricū Petræum, *tom.* 2. *disput. harmonic. disp.* 36. *quæst.* 10. Guil. Fabricium, *passim in centuriis obseruationum*, Matthiā Glandorpium, *in spec. Cheirurg. c.* 22. *obs.* 5. Et ipse cum Cheirurgo curaui fabrū lignariū, qui in osse sinistro ad suturam coronalem, securis ex alto proiectæ acie vulnus pollicis ferè lōgitudine in cerebrum penetrans acceperat, ita vt particula cranij effracta statim eximi posset, & cerebri portio nucis iuglandis ferè magnitudine propēderet. Conualuit tamen, cerebri illa portione extra propēdente sensim abscedente. Et quod mirū, toto morbi decursu, nec de dolore capitis, nec de vllo symptomate conquestus est, & ambulare sine impedimento potuit. Et tot huius rei exēpla passim nota sunt vt plura congerere superuacaneum sit. Contrà ex vulneribus cerebri plurimos mori, quotidiana testatur experientia.

Ad cerebri vulnera pertinent & illa, quæ seu ipsi cerebro, seu partibus vicinis cranio conclusis, per oculi orbitam infliguntur, vt postea dicetur.

Cur autem vulnera cerebri interdum sint lethalia, interdum non, inquisitione dignum est. Nonnulli censent, ea vulnera, quæ in ventriculos non penetrāt, non esse lethalia, ea verò quæ in cerebri ventriculos pertingunt, esse lethalia, idq; ob spirituum, qui in ventriculis continentur, dissipationem subitam. Ac videtur id sensisse Galenus, *dum* 6. *aph.* 18. scribit, adolescentem Smyrnæ in Ionia, accepto in altero ventriculorum anteriorum vulnere, superstitem fuisse, sed ad temporis quidē momentum viuere potuisse, si verumq; simul cerebri ventriculū vulnus violasset. Verùm etiā cerebri ventriculis violatis homines superuixisse, historiæ allegatæ docent; nec ratio bona est. Neque enim in cerebri ventriculis spiritus animales generantur, & continentur, vt Recentiores satis demōstrarūt; nec cerebri ventriculi ita interstitiis separati & distincti sūt, vt vno vulnerato, spiritus, si in vētriculis cōtinerentur, nō ex altero quoq; exire possēt.

Sententiam meam, vt aperiam, cerebri, etsi sit pars nobilis, vulnera esse lethalia non existimo, quatenus cerebrum lædunt, sed quatenus ob vulnera cerebri, cordi & facultati vitali, quæ ad vitā vnicè necessaria est, vis infertur. Cerebrū enim non est sedes & instrumentū facultatis vitalis, sed animalis. Vnde vt testatur Brasauolus, *in comm. aph.* 18. *sect.* 6. & alii, ex vulneribus cerebri sensus interiores interdū læduntur, homoq; memoriā amittit, & stupidus euadit, salua manente vita. Si verò ob cerebri vulnera facultas vitalis periclitetur, mortē sequi necesse est. Fit autē hoc vbi neruorum principium (vnde Celsus, *alleg. loc.* nō simpliciter vulnera cerebri esse lethalia dixit, sed cùm basis cerebri vulnerata est) occluditur, seu obstructione, seu compressione, seu dissectione, atque ita homo denegato spirituum animalium influxu, apoplecticorum more, moritur; vel membranis cerebri & neruis vellicatis conuulsio excitatur. Nam & ipsa conuulsio, si sit vehemens, grauissima symptomata, continuos dolores, vigilias, lipothymiam & syncopen, difficilem respirationem, & tandem suffocationem excitat, vnde tandem homo iugulatur. Quomodo in capite vulnerati, non quidem primo die statim moriūtur, sed postea, vbi sanguis è vasis suis effusus in cerebrum, vel circa cerebrum putrescere incipit, cerebrique inflammationem, febrem, delirium, conuulsionesque excitat, atque ita ægrum è medio aufert.

Faciunt autē hoc vulnera, quocunque modo & via cerebro infligantur, siue nimirum per cranium, siue per oculi orbitam, siue alia via ad cerebrum penetrent. Allegatur quidem ex Paræi *lib.* 9. *cap.* 9. historia Henrici II. Regis Galliæ, qui anno Christi 1559. in hastiludio, à fractæ & dissultantis lanceæ trunco vulnus supra dextrum supercilium in cute muscula frōtis ad minorē vsq; oculi sinistri angulū accepit, multis eiusdem trunci frustulis in oculi substantiā depactis, ossibus tamen integris. Verùm cùm oculi orbita integra fuerit, nec vulnus oculi ad cerebrū penetrarit, non ex oculi vulnere, sed ex commotione cerebri mortuus est, quod ipsa cranij apertio demonstrauit. Cùm enim vndecimo ab ictu die mortuus esset, cranio aperto, in parte ictui opposita ad mediam occipitis suturam, effusi inter crassam & tenuē meningem sanguinis copia reperta est, quæ putrescens & cerebrum corrumpens, procul dubio Regi mortis caussa fuit.

Oculi verè lethale vulnus nuper in ciue quodam hìc vidi, qui gladio acuto, ad externū dextri oculi angulum, vulnus, saluo oculo, per orbitam, quà neruus opticus oculum ingreditur, in cerebrum vsque profundè penetrans accepit, vnde vasis passim discissis, magna sāguinis copia in cerebrū effusa est, è quo vulnere ipse apoplecticorum more statim attonitus concidit, & circiter horam nouam postea mortuus est.

Secundò, *spinalis medullæ* vulnera quod attinet, cùm spinalis medulla, in partibus sub cerebro sitis, cerebri vices gerat, & cum cerebro substantiam & membranas communes habeat: eodem modo, vt cerebri vulnera, spinalis medullæ vulnera lethalia esse possunt; si nimirum superiore parte vulneretur, qua læsa, spirituum animalium in totum corpus influxus lædi, & hinc in omnibus capiti subiectis partibus, quæ à spinali medulla neruos accipiūt, sensus & motus tolli, & per cōsequens etiā respiratio aboleri potest. Noui lanium quendam, qui boues mactaturus, eos non secuti, quod vulgò fieri solet, percutiebat, sed exiguū cultellum, eo in loco, quo caput vertebris collo coniungitur, in spinalem medullā adigebat, vnde bos attonitus quasi statim concidebat. Faciunt autē hoc præcipuè ea vulnera, quæ transuersim totam spinalem *Vulnera spinalis medullæ.*

medul

medullam dissecat, atque ita influxum spirituum animalium in partes inferiores omnes prohibent, vel vniuersalem & lethalem corporis conuulsionem pariũt. Qualia vulnera sunt præcipuè, quæ infliguntur collo parte interiore, qua vertebræ quodammodo sunt disiunctæ, neque altè admodum vniuntur, sed tanquam vinculo quodam mucoso neruosoq; ad faciliorẽ motũ alligantur, quo fit, vt dum vulneratur collum ictu vehementi, medulla ipsa attingi queat. Si verò inferiore loco vulnera spinali medullæ infliguntur, non necessariò sunt lethalia, & quò dispositiones p.n. plus sunt in spinæ parte inferiore, eo minùs noxiæ, vt Galenus, *4. de loc. affect. cap.* 3. docet. Etsi enim & tum dolor, vigiliæ, inflammationes, & alia, quæ mortem ægro afferre possunt, superuenire queant: tamen ea vulnera simpliciter lethalia non habentur; cùm talia symptomata non superueniant.

Cordis Vulnera. Tertiò, *Cordis vulnera* inter lethalia recẽsentur, & quidẽ rectè; cùm cordis vulnera omnia necessariò vel simpliciter sint lethalia, vtpote quæ caloris natiui officinam & fontem lædunt; idque in confesso apud omnes esse scribit Galenus, *6. aph.* 18. Et quidem cordis vulnus magnũ & profundũ, & quod in ventriculos eius penetrat, subitò necat; quod verò exiguũ, & in carne saltem cordis subsistit, neque ad ventriculos penetrat, non ita multo post ægrum tollit. Vẽtriculis enim apertis subita fit sanguinis arteriosi effusio, spirituumq; vitalium dissipatio; idque inprimis sinistro ventriculo aperto. Si verò vulnus in cordis substãtia substiterit, neque ad ventriculos penetrauerit, homo quidem totam diem interdũ viuere potest, mox tamẽ vtpote in loco calidissimo, & sanguine ac spiritu turgente, inflammatio, & hinc syncope ac mors sequitur. Neque compertum est, vnquam quemquam corde vulnerato euasisse. Etsi verò obseruatum sit, in corde tumores & vlcera reperiri: tamen ista cum sensim fiant, vita aliquandiu cum iis persistere potest, etsi tandem & ipsa homini mortem afferant. Vulnera verò, cùm subitò œconomiam cordis turbent, cum iis vita diu persistere nõ potest. Et quanquam Galenus, *de decret. Platon. & Hippocratis, cap.* 4. refert, victimas ad aras, corde excisso, clamasse: tamen id tamdiu saltem durat, quamdiu spiritus vitales in arteriis supersunt, quibus exhaustis, paulò post animal concidit & moritur. Nam, vt Aristoteles, *libr. 3. de part. animal. cap.* 4. scribit, cor solùm viscerum atque omnium corporis partium nullum vitium patitur graue; idq; recta ratione. Cùm enim principium corrumpitur, nihil est, quod cæteris, quæ inde pendent, præbere possit auxilium. Et inprimis, vt dictum, sinistro cordis ventriculo, qui sanguinis & spiritus vitalis officina est, vulnerato, æger mox erit. Si autẽ dexter vẽtriculus vulneretur, ægrum aliquandiu vitam protrahere posse, historia mira, attamen vera, in Bibliotheca Academiæ Gronningensis, tabulæ pensili inscripta, comprobat, vt eam describit Gothofredus Hegenitius, *in Itinerario Frisic. Hollandico, pag.* 16. his verbis:

Nicol. Mulerius, Lectori S.

Creditum hactenus fuit, corde vulnerato non posse quemquam vel ad vnius horulæ momentum vitam producere. Quam sententiam ratio firmat & experientia. Cùm enim vita nostra à spirituum incolumitate dependeat, quorum officina fabricaque in ipso corde sita est, corde vulnerato, spirituum generatio nem impediri, ac prorsus cessare necessum est. Verùm historiam valde memorabilem hoc loco proponere visum fuit: historiam, inquam, militis, qui in corde saucius, vitam vltra quindecim dies sustentauit; qualis nec in veterum nec in recentiorum Medicorum obseruationibus nulla nobis hactenus occurrit. Andreas Hasselmanger, Illustriss. Comitis VVilhelmi à Nassau, Frisiæ, Groningæ, Omlandiæ &c. Gubernatoris cohortis prætoriæ adscriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit Anno 1607. die 21. Augusti, sub vesperam; obiit die 8. Septembr. hora vna post exortum Solis, qui erat dies decimus sextus à vulnere inflicto. Defuncti cadauer prætoris militaris iussu, vulneris explorandi gratia, à me & duobus Chirurgis, Caspare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, præsente & spectante Viro Strenuo & Nobilissimo Bernardo Hoornchens, spectantibus etiam nonnullis aliis imæ ac melioris sortis militibus. Ecce, aperta pectoris cauitate, euacuataque haud parua materie purulenta minimè fœtentis copia, deprehendimus admirabundi, vulnus in cordis vsq; sinum dextrum penetrasse, istamque cordis partem ferè totam contabuisse, sinistra parte manente incolume, in qua continetur primaria spirituum vitalium officina. Huius igitur vnius beneficio vita Andreæ ad decimum sextum diem conseruata fuit. Et ne fortè huius narrationis dubia esset apud nonnullos fides, eam testimonio suo manuumque subscriptione muniuerunt Viri nobilissimi & amplissimi, Bernardus Hoornchens, præsidii vrbani præfectus, & Petrus Pappus, Prætor militaris. Qui etiam historia huius luculentam fecit mentionem, in eruditis suis ad disciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ, die 22. Iunii, Anno 1627.

Bernardus Hoorkens Attestor vt supra. Actum 22. Iunij, 1627.

Petr. Pappus von Tratzberk, historiam hanc veram, & de ea mihi bene constare attestor.

Ideoque quod refert D. Matthias Glandorpius, *in spec. Cheirurg. c.* 33. de Sanctorio Sanctorio Professore Patauino, quod cor cuniculi instrumento acuto perforarit, viuo permanẽte cuniculo ad multos menses; id procul dubio de dextro cordis ventriculo accipiẽdũ, accedente eo, quod instrumentum sine dubio non latum, sed angustum & acutum fuit.

Quartò *Pulmonis vulnera* inter lethalia refert quidem Hippocrates, *loco alleg. in Coacis*, non tamen simpliciter omnia pulmonis vulnera lethalia esse pronunciat, sed ipse limitationem addit, si nimirũ vulnus sit magnum, vt pulmone sauciato minùs spiritus per os prodeat, quàm excidat è vulnere. Atque omnia vulnera pulmonis lethalia non esse, sæpe docuit experientia, qua constat, multos per thoracem totum & pulmones fuisse perfossos, & nihilominus conualuisse. Et ipse vidi exemplum in Studioso quodã, qui anno 1623. mense Iulio, noctu vulnus accepit, gladio angusto in dextro thoracis latere, circa costam tertiam prope axillam in pectus adacto, & è regione prope spinam exeunte, ita vt spiritum cum sono magno per vulnus emitteret, qui tamen mensis spatium conualuit, & nunc etiam, anno 1634. quo hæc scribo bene valet. Imò longè periculosius pulmonis vulnus curatum fuisse refert Guiliel. Fabricius, *cent. 2. obseru.* 32. ex historia ab Abele Roscio sibi communicata, quæ talis. *Erat apud Delphinates in vrbe Calmunte quidam secundum pectus grauiter sauciatus, vulnere punctim facto, inter pectoris costas quintam ac sextam, non procul ab osse sterno, cui cùm gladius lato mucrone pulmonem ipsum leuissimè perfodisset, in sua extractione & exitu, nescio quomodo in gyrum facto, secum pulmonis portiunculam per vulnus foras eduxit, quare statim à cunctis adstantibus morti proximus adiudicatus fuit æger. Interim Medicus cum Cheirurgo accersitus iussit quamprimùm eam lobi pulmonis partem, quæ foràs prominebat, prius bene vino lotam in pectus retrudere. Sed eam dum tractaretur leuiter liuescere animaduertens, amputare fecit ferreo candente instrumento. Reliquum verò in pectus benignè retrusit Cheirurgus, dilatatis prius cuneo ad id ex tempore parato ligneo, costis. Deinde vulnus ex arte & Medici præscripto curatum fuit, simul externis adhibitis, & intrà propinatis quibusdam*

Pulmonis Vulnera.

pectora-

præterea ex vulnerariis decoctis per aliquot dies, consanuitque æger, qui deinde in multos annos vitam protraxit pulmonibus ac thorace semper sanis, & ab omni noxa prorsus immunibus. Pulmonum itaque vulnera per se incurabilia semper aut lethalia non existere patet; nisi inflammatione vulnus profundum sit affectum; vel vbi magna vasa aut bronchia læsit, aut prope cor attigit. Et plures tales historias è Francisco Valleriola, *lib.4. obseru.*10. Nicolao Massa, Fr. Arcæo, Fallopio, Foresto, collegit Schenckius, *lib.2. obseru.* extantque similes apud Guilhel. Fabricium, *cent.3. obseru.*36. & *cent.1. epistol.* 52. & alios; quas omnes recensere hic prolixum foret. Similem etiam historiam refert CL. Dn. D. Gregorius Horstius, *lib.3. obseru.*11. his verbis: *Vir nobilis iuuenis Abraham à Schleinitz, Eq. Misnicus, studiorum gratia nobiscum Gissæ viuens, anno 1613 in feriis Natalitiis cuiusdam ædes aggrediatur, aliis in ipsa domo conuitiis atque comminationibus huic tumultus occasionem præbentibus, & per ianuarinam acutiori gladio transfoditur, introeunte vulnere non procul à sterno circa 3. vel 4. costam superiorem, eódemque rursus sub scapula non procul à spina exeunte. Vocatus ego circa horam primam noctis, pulsum maximè debilem, respirationemque difficilem adesse video, quam ob caussam parum spei, propter grauem pulmonis vasorúmque magnorum læsionem, superesse puto. Sed quid fit? vomitu sponte superueniente symptomata grauia desinunt, vires sensim recolliguntur, nihil sputi purulenti sese offert, tussis etiam, difficilisque respiratio non vrgent, nec admodum calor & sitis per primam septimanam ægrum afficiebant, vulneribus interim more solito tractatis, optimè coctis puris copia mediocris quotidie profluebat. His ad mensem secundum continuatis, & vulneribus externis perfectè purificatis & consolidatis, imminens suffocatio laborantem prehendit, ita vt asthmate quasi periclitaretur, tussi etiam, atrophia & hectica febri plurimùm affligitur, donec tandem vomica pulmonum rumperetur, & cum tussi 5. vel 6. libra purulenta materia reiicerentur: quo facto, conuenientibus remediis pulmonum exulceratione curata, tabes, febris hectica, reliquáque symptomata remiserunt, & æger perfectæ sanitati restitutus est.*

Ea nimirum pulmonis vulnera lethalia non sunt, in quibus saltem pulmonis substantia, non verò magna vasa læsa sunt, neque adeo magna sunt, ita, vt nec respirationem aboleant, nec facultatem vitalem subitò prosternant, seu insigni hæmorrhagia spiritus dissipando, seu sanguine in pulmones & cor effuso, cor suffocando. Contrà, si vulnus pulmonis sit magnum, & non solùm substantia pulmonis, sed & magna in eo vasa, venæ scilicet arteriosæ & arteriæ venosæ insignes rami vulnerentur, vulnera ea lethalia sunt, vtpote in quibus sanguis & spiritus vitalis profunditur & dissipatur; vel à copia sanguinis pulmones & cor opprimuntur, & homo suffocatur. Hippocrates, *allegato loco in Coacis*, aliam adhoc mortis caussam addit, quæ tamen tam subitò, vt in priore & modò enumerato casu, homini interitum non affert, vbi vulnere magno, non quidem vasa sanguinem continentia læduntur, sed aspera arteria, vt propter vulneris amplitudinem copiosior exspiratio per vulnus, quàm per os, fiat; tum enim cor ob sympathiam afficitur, spiritus vitales dissipantur, pulmo & cor ab aëre ambiente alteratur & offenditur. Afferunt quidem mortem & ea vulnera pulmonis, in quibus vel pulmonis substantia exulcerari incipit, & phthisis excitatur, vel in quibus sanguis in thoracis cauitatem effusus, ibi putrescere incipit, & vel febrem, vel empyema excitat. Verùm quia hoc non semper nec in omnibus vulneribus pulmonis accidit: neque etiam cùm accidit, ægri necessariò moriuntur, ista de caussa vulnera ea pulmonis lethalia necessariò habenda non sunt. Refert enim Felix Platerus, *lib.3. obseru. p.*690. quemdam à vulnere pulmonis phthisicum factum, nihilominus curatum fuisse & conualuisse. *Articularius quidam,* inquit, *ciuis noster, cùm à famulo in thoracis infima sede vulnus profundum punctim cultro factum accepisset fœtidissimum pus, cuius tetro odore tota vicinia inficiebatur, & pulmonum portiunculas aliquot, in quibus asperæ arteriæ rami cartilaginei manifestè patebant, per vulnus reddidit. Quibus diu perseuerantibus, licet penitus contabesceret, tandem tamen, puris effluxu remittente, vulnus occlusum est, ipséque sanitati restitutus. Tabellarij munus deinceps multos annos obiens, quadraginta annos superuixit incolumis, etsi, vti verisimile, magna pulmonum parte in vno latere careret.*

Quintò *asperæ arteriæ vulnera* non lethalia esse, sed sanari posse, vel laryngotomia, de qua *l.2. Pract. part.1. c.*24. dictum, docet. Nimirum ea sanantur, quæ magna non sunt, & in quibus membranæ saltè, quibus annuli asperæ arteriæ connectuntur, vulnerantur, cuius rei exempla collegit Schenckius, *lib.2. obseru.* Ipse quoque his talia vulnera sanata vidi. Si verò ipsi annuli cartilaginei vulnerentur, ob duritiem pars coalescere non potest, vt docet Hippocrates, 6. *aphor.*19. & 7. *aphor.*28 & Galenus, 5. *meth. med. cap* 7. Non tamen subitam, sed lentam mortem talia vulnera afferunt, dum vel ab aëre per vulnus confertim in pulmones ingrediente pulmones alterantur & debilitantur, vel carúncula aliqua vulneri succrescit, quæ spiritum intercipiendo tandem hominem suffocat. Ea verò arteriæ asperæ vulnera saltem ægrũ iugulant, in quibus venis & arteriis iugularibus læsis, sanguis confertim in pulmones irruit, respirationem intercipit, atque ita hominem suffocat: quod tamen accidit non ob vulnus arteriæ asperæ, sed ob vulnus venæ iugularis, vel arteriæ soporalis vicinæ.

Aspera arteria vulnera.

Sextò, *diaphragmatis vulnera* inter lethalia refert Hippocrates. Distinguit autem Galenus, 5. *meth. med. cap.*9. inter vulnera diaphragmatis, quæ neruosæ eius parti, & quæ carnosæ infliguntur, & illa statuit esse lethalia hæc sanabilia. In 6. *aph.*18. tamen neruosæ diaphragmatis partis vulnera non semper lethalia, sed magna solùm talia esse scribit. Planè enim grauia tum superueniunt symptomata, delirium, respiratio difficilis, febris, conuulsio, & quod Aristoteles etiam, 3. *de partib. animal. cap.*10. annotauit, risus Sardonius, vt ridendo ægri moriantur. Cùm enim diaphragma neruos ex tertia & quarta ceruicis vertebra accipiat, hi verò cum ramulis in musculos, qui maxillas & labia mouent, propagatis permisceantur, si, qua parte ad diaphragma perueniunt, fuerint conuulsi, secum ramulos illos musculorum faciei contrahunt, quibus maxillæ & labia hinc inde præter voluntatis imperium agitata, speciem risus excitant, qui inter signa lethalia, exemplo Tichonis, 5. *epid.* ab Hippocrate refertur.

Diaphragmatis vulnera.

Neque tamen ipsa diaphragmatis in parte neruosa etiam vulnera semper lethalia sunt, ita quidem, vt homo eo loci vulneratus statim intereat: etsi integrè sanari & diu superuiuere isto modo vulneratos sit impossibile. Notabilem huius rei historiam, quam etiam *lib.1. Institut. part.2. cap.*13. & *lib.2. Pract. part.2. cap.*15. recensui, Socer meus, Dn. D. Andreas Schato, p.m. quondam in hac Acad. VVittebergensi Medicinæ Professor, annotauit, quæ nec hîc prætereunda est. *Anno* 1582. 10. *Septembr. Studiosus quidam, Henricus Buschernonius, Reualiensis Liuonus, è Saxonia inferiore VVittebergam reuertens, & melancholia laborans, ante portam suo se gladio confodit. Ex vulnere tamen illo intra menses duos sanus euasit. Verùm anno sequenti, 28. Aprilis, iterum malè habere cœpit, vomuitque sequentibus diebus crebrò, primò aquam, & quicquid assumsisset cibi, postea viridia, tandem die 2. Maij planè nigra, magna copia, & post vltimum vomitum eodem die 2. Maij exspirauit. Corpus apertum est, deprehensúmque, vulnus per pulmonem & diaphragma penetrasse, & , vt videbatur, transfossũ erat diaphragma in neruoso circulo. Pulmonis ferè nihil repertũ est in sinistro latere cõfosso, præter exiguã portiũculã, quæ supra costis adnata erat; reliquũ proculdubio per vulnus cũ pure exierat. Ventriculus totus adscenderat in sinistrum thoracis latus,*

cor eum capsula de sua s. de depulerat in dextrum latus, vbi & viuus ille ac post vulnus sanitati restitutus, manu imposita, cordis pulsationem obseruari sufferat.

Non absimilem habet Ambros. Paræus, *lib.9.cap.30.* cuiusdam Capitanei, glande è manuario tormento emissa, in diaphragmate, sed parte eius carnosa vulnerati & transfossi, qui octauo demum ab accepto vulnere mense mortuus est, in cuius cadauere aperto animaduersum fuit, magnam coli intestini partem flatu multo turgidam ipsi per diaphragmatis vulnus in thoracem irrepsisse.

Ventriculi vulnera.

Septimò, *ventriculi vulnera* quod attinet, inter lethalia simpliciter, & quæ hominem subitò iugulant, plerumque recensenda non sunt: cùm passim exempla vulnerum ventriculi curatorum exstent. Notissima est, & à Iul. Alexandrino, *in cap.4. libr.6. therapeut. meth. Galeni* & Matthia Cornace, *in epistola responsor. ad D. Ægid. Hertogh*, recensita, de rustico Bohemo, qui vulnus, & quidem lato venabulo, in ventriculum accepit, qui tamen superuixit; quam supra etiam retulimus. Nec ignota est historia alia de rustico Bohemo, quam cùm alij, tùm Crollius, *in præfat. Basil. Chymic.* his verbis annotauit: *Anno 1602. Pragæ vidimus in noua vrbe, in quodam Bohemo rustico nomine Matthæo, circiter 36. annos nato: qui dum per biennium mira & inaudita quadam gutturis dexteritate multoties apud bibulos insignæ magnitudinis ferreum cultrum in guttur suum satis amplum, cum vagina, corneo manubrio prius intendendo, instar præstigiatoris dedita opera occultaret, superbibendo bonum hoc nomine impetratum cereuisia haustum, & postea eumdem iterum pro libitu (singulari arte) cuspide retraheret nescio qua sua infelici & dementi temeritate postridie Paschatos eiusdem anni, eundem cultrum deglutierit, vt planè in stomachum descenderet, & ab ipso nullo amplius artificio retrahi posset: & postquam ex apprehensione indubitatæ mortis subsecutura quasi semimortuus dictum cultrum septem integras septimanas & duos dies in suo ventriculo hospitatus esset, vsu & adiumento emplastrorum attractiuorum è Magnete & aliis, cuspis eiusdem, naturali impulsu, iuxta orificium stomachi exitum moliri cepit, quo deprehenso, instanter petitum fuit à patiente, (multis tamen propter imminens vitæ periculum factum dissuadentibus) vt incidendo extraheretur quod tandem precibus, in omnis fortunæ & valetudinis dubia tamen euentum, à primario Regni & Vrbis Chirurgo Floriano Matthis Brandeburgensi, die Iouis post festum Pentecostes hora septima matutina impetratum, & feliciter Dei vnius præstitum fuit. Color excisi cultri è pellices transuersos nouem longi, nunc inter rariora Cæsaris repositi (compluribus hominibus tam in aula Imperatoris, quàm in vrbe incredibilis miraculi instar commonstrati) ita fuit immutatus in stomacho, ac si per illud tempus in igne iacuisset. Rusticus autem spacio paucarum septimanarum adhibitis legitimis ab experto Chirurgo remediis, sine vlla vlteriori ægritudine & molestia semper bene comedens, bibens, & dormiens, vt mihi aliquoties referebat, Dei auxilio, & multorum erga ignotum liberalitate, contra determinatam aphorismorum medicorum assertionem, pristinam sanitatem integram gratis recuperauit, & paulò post nuptias celebrauit.*

Ea autem ventriculi vulnera præcipuè sunt lethalia, quæ orificio eius superiori infliguntur; cùm neruos habeat insignes à sexta coniugatione cerebri oriundos, & maximum cũ cerebro & corde consensum obtineat, eóq; affecto, facilè lethalia symptomata excitari possint. Refertque Beniuenius, *de abditis morb. cur. c.110.* fullonem quemdam pugno vnico stomacho cuiusdam iuuenis violentius impetito hominem interemisse.

Intestinorum tenuium.

Octauò, *Intestinorum tenuiorum vulnera* ab Hippocrate inter lethalia referuntur. Et præcipuè ieiuni intestini vulnera inter omnia intestinorũ vulnera maximè lethalia sunt, ob vasorũ magnitudinẽ, & tunicæ illius intestini nerueam ferè substantiam, vnde plerumque magna sequuntur intestinorum tormina & dolores, singultus, animíque defectus, vt videre est ex historiis, quas habet Valleriola, *libr.2. obseruat. 8. & 9.* Et quidem maximè insanabilia sunt tenuiorum intestinorum vulnera, si per transuersum tota dissecentur, cùm nullo modo labia inter se dissidentia coniungi & coire possint.

Crassorum verò intestinorum vulnera minùs periculosa sunt, & præcipuè si non sint magna, & sæpe talia vulnera curata fuisse, passim obseruationes Medicorum exstant, quas Schenckius *in suis obseruationibus* collegit.

Epatis vulnera.

Nonò, *Epatis vulnera* etiam inter lethalia numerat Hippocrates; quod tamen limitatione indiget. Nam vulnerato epate, & abscissa eius parte, hominem seruari posse, tradit Ægineta, *lib.6. cap.18.* Et Hispanum iuuenem, cui magna epatis portiuncula per ilei dextri vulnus erumpebat, sanatum fuisse, refert Gemma, *Cosmocritic lib.1. cap.6.* Et Nobilem post inflictum circa epatis regionem vulnus, & particulâ ex eius substantia abscissa & extracta, sanum euasisse, scribit Bertinus, *lib.13. c.7.* Idem etiam alij obseruarunt. Guiliel. Fabricius, *cent.2. obseru.34.* refert, quod Heluetius quidam triginta annorum ætatis, in conflictu quodam gladio Heluetico è regione hepatis percussus fuerit, maximúmque vulnus longitudinis spithamæ acceperit, eique frustum hepatis ablatum fuerit. Qui tamen, quamuis sæuissimis superuenientibus symptomatis, Dei beneficio integrè conualuit. Et Matthias Glandorpius, *in specul. Chirurg. obseru.34. pag.166.* habet historiam iuuenis in epate insigniter vulnerati, qui tamen conualuit. Ii tamen saltem conualescunt, quibus superficies tantùm aut substantia epatis sine magnorum vasorum læsione vulnerata est. Si enim vas aliquod maius vulneratum sit, æger non euadit, & ob largam sanguinis effusionem, homo, antequam vulnus glutinetur, moritur. Et alij quidem vitam nonnihil protrahunt: alij breui interuallo moriuntur. Nam, vt refert Hippocrates, *5. epidem.* cuidam iaculo percusso in epar, statim color cadauerum sese sparsit, oculi introcesserunt, difficultas ferendi ac æstuatio consecuta est, & eadem die vitam cum morte commutauit. Alter puer à mulo in epate percussus, quarto die mortuus est, qui spiritum densum habuit, nec quicquam intellexit, & febre detentus fuit.

Lienis vulnera.

Decimò, *Lienis vulnera* eodem ferè modo sese habent, vt Epatis Equidem, si parenchyma saltem lienis, sine vasorum læsione, vulneretur, ægri euadere possunt. Si verò vasa lienis vulnerentur, vulnera talia nõ solùm periculosa, sed & lethalia sunt. Cùm enim lien venas, & inprimis arterias copiosas habeat, iis vulneratis ob sanguinis effusionem & spirituum dissipationem ægros perire necesse est.

Vesicæ vulnera.

Vndecimò, *vesicæ vulnera* in catalogo vulnerum lethalium apud Hippocratem reperiuntur. Distinctione tamen & hic opus est. Nam exiguum vulnus carnis interuentu coalescit, vt Galenus, *6. aphor. 18.* & experientia docet. Si verò vesica tota perfossa sit, quod vulnus est Hippocrati *διακοπή*, periculosius est. Et quidem id imprimis, quod fundo vesicæ, & parti eius nerueæ infligitur: ob doloris enim acerbitatem, superuenientem inflammationem, & febrem continuam, homo paulò post moritur. Quæ verò collo eius, quod carnosum est, infliguntur, sanabilia sunt, vt vel lithotomia docet. Obseruatum tamen est, etiam vesicam in fundo vulneratã sanatam fuisse, cuius rei exẽpla habentur *in obseruat.* Schenckij. Neque enim vesica tota neruea est, sed exterior eius membrana carnosior est, vnde Hieron. Fabricius ab Aquapendente, & Spigelius eã pro musculo vesicæ constrictorio habent. Raro tamen integrè sanatur tale vulnus vesicæ, etsi æger non moriatur, sed callo inducto fistula manet, per quã vrina excernitur. Diu tamen cum eiusmodi vulnere homo superstes esse potest. Ideóque, quod suprà quoque dixi,

aliud

aliud est vulnus lethale, aliud insanabile.

De omnibus tamen viscerum, quorum hactenus mentioné fecimus, vulneribus hoc obseruãdũ, etsi exempla curatorũ talium vulnerũ aliqua obseruata sint: tamen rarò id accidit, & inter ea illa numeranda, de quibus Auerrhoës ait, in curatione morborũ interdũ miracula fieri. Cùm enim talibus vulneribus internis idonea medicamẽta applicari non possint, sed totum negotiũ naturæ cõmittendũ sit, si ea non planè fortis sit, vix æger sanatur, sed plerũq; inflãmatione, cõuulsionibus, animi deliquiis & eiusmodi symptomatib. superuenientibus moritur. Ideoque rectè Hippocrates, *6. aphorism.* 8. talia vulnera lethalia esse, & in *Coacis*, *μάλιστα*, id est, maxima ex parte & plerumq; ex talibus vulneribus homines mori dixit. Ideoque si ex tali vulnere æger paulò post moriatur, caussa mortis vulneri imputari debet; cùm à Medico multum opis sperari non possit, vt postea etiam dicetur.

Venarum grandium vulnera.

Tandem *venarũ grandium vulnera* Hippocrates inter lethalia recenset, & quidem rectè. Per *φλέβας* autẽ venas & arterias intelligit, per *παχείας*, grãdes intusq; latentes, quas alibi *αἱμόῤῥους*, id est, sanguinem fundentes nominat, quales sunt, vena caua, magnaque arteria, & earũ grandes rami. Tales enim venæ & arteriæ cùm ligatura constringi non possint, sanguine & spiritibus copiosiùs effusis, vires subitò deficiũtur, vel sanguis extra vasa sua elapsus, si exitũ non habet, in corpore detentus in grumos concrescit, putrescit, prauamq; & malignã naturã induit, febrem, gangrænam, & grauissima symptomata excitat, & tandẽ mortem affert. Et quidem in arteriis periculum hoc grauissimum est; cùm sanguine & spiritu vitali effuso, vires deiiciantur, homoq; de vita periclitetur, nec arteriæ ob perpetuum motum & substantiam duriorem facilè coalescant.

Atque hæc sunt vulnera, quæ Hippocrates lethalia esse rectè scribit. Quorum tamen, vt dixi, quædam sunt simpliciter vel omnino lethalia, quæ Prosper Farinaceus, *tit. de homicid. quæst.* 125. *part.* 1. definit, quę non requirunt curã & consilium Medicorũ, sed sunt talia, ex quibus vulneratus statim moritur, id est, ob quæ, quamuis omni arte & industria à Medico curẽtur, nihilominus æger statim moritur. Alia non omnino mortalia, vel ad mortem certa, quæ idem Prosper Farinaceus definit, ex quibus vulneratus non statim moritur, & ex quibus quandoque etiam nõ moritur.

Quæ autem vulnera posterioris generis lethalia sint, id est, e quibus etsi aliqui interdũ conualescunt, hic vel ille tamẽ ex iis reuera mortuus esse dici possit: ex superioribus, quæ de singularũ partiũ vulneribus lethalibus diximus, quidẽ patet: hoc tamẽ addẽdum, ex euentu maximè iudicari, an vulnus aliquod tale actu lethale fuerit. Etsi enim rusticus aliquis robustus, aut homo aliàs exactè sanus ex vulnere aliquo conualuerit: tamen non necessariũ est, vt inde ex simili vulnere, senex, puer, fœmina, vel alius debili corpore præditus conualescat; sed etsi ille à simili vulnere sanatus fuerit, hic ex eo necessario mori potest. An autem talia vulnera periculosa in hoc vel illo lethalia fuerint nec ne, sex coniecturis inuestigare docet Nicolaus Boërius, *decision* 323. *num.* 11. Prima est breuitas temporis, si scilicet paulò post æger moriatur: de quo termino etsi plures sint opiniones, principalem tamen esse dicit, si æger intra triduũ mortuus fuerit. Alij tamen hunc terminum ad diem quintum vel etiam octauum extendunt. Quod verò aliqui terminum hunc ad mensem octauum vel annum etiam extendunt, id mihi probabile non videtur; & tempus etiam r... p...xisse, videtur lex Mosaica, Exod. *cap.* 21. Secunda coniectura est, perseuerantia vomitus & febris & aliorum symptomatum ab initio significantium mortem. Et rectè ac ex Medicorum & ipsius Hippocratis sententia. Habent enim vulnera magna & lethalia decretorios suos dies, instar morborum acutorum, vt docet Hippocrates, 2. *Prorrhet.* in quibus bona vel mala accidere solent. Itaque si grauia symptomata, qualia sunt, conuulsiones, vomitus, singultus, delirium, syncope, & similia, quæ aliàs in vulneratis mortem præsagire solent, statim ab initio ægrũ inuadant, vel die critico superueniant, & postea continuò perseuerent, indicio est, ea vulnera necessariò inducta fuisse, ideoque vulnus omnino lethale fuisse. Tertia cõiectura est, latitudo & profunditas. Equidẽ vulnus magnum per se periculosius: potest tamen magnũ non esse vulnus, in quo pars nobilis nulla læditur. Quarta cõiectura est qualitas instrumenti, quo instructus quis vulnus intulit, & ex eo animũ occidendi habuisse conuincitur. Verùm cõiectura hæc ad forũ Iuridicũ, non Medicum pertinet, qui nõ de animo vulnerantis, sed simpliciter de vulneris qualitate sunt solliciti. Quinta & sexta est, continuus dolor, vnde superueniat conuulsio. Verùm hæ coniecturæ ad secundam pertinent. Atque ita an quis ex vulnere periculoso, & illorum genere, quæ *μάλιστα* & *ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ*, id est, ferè semper sunt mortalia, mortuus sit, Medicus ex sex istis propositis coniecturis duabus præcipuè vtitur & concludit, quod vulnus illud per se fuerit lethale. Primò ex temporis breuitate, quo vulneratus mortuus est. Deinde ex ægri statu, qui sẽper, postquã vulneratus est, in deterius vsque ad mortem vergeret, & symptomatibus grauibus ac lethalibus, quę vel statim, vel die critico, vulneri superuenerunt, & continuò ægrum afflixerunt. Quibus nõ immeritò tertia addi potest, nimirũ si nihil commissum vel omissu sit, quod vulnus lethale reddere potuerit. Ex his enim colligere est, & vulneris conditionẽ talẽ fuisse, vt ægro mortẽ afferre potuerit, ægerq; eam dispositionẽ habuerit, vt vulneri superãdo par nõ fuerit.

Atque hæc & harum partium vulnera meritò lethalia habentur.

Reliquarum partium lethalia non esse, rectè pronunciat Hippocrates, & docet experientia, maxima interdum & periculosissima vulnera curari, cuiusmodi historiæ recensentur à Vallesiula, *lib.* 4. *obseruat.* 10. & passim similes in obseruationibus Guil. Fabricij, aliisque Medicorum scriptis exstant.

Accidit tamen sæpe, vt vulnera è quibus aliis conualescunt, nonnullis sint lethifera, & non pauci ex leuissimis etiam vulneribus moriantur; scribitque Hippocrates, 2. *Prorrhet.* ex cuiusuis generis vulneribus mori hominem contingere: cuius rei exempla passim occurrunt. De Philæ puero, *libr.* 7. *epid.* scribit Hippocrates, quod ex sola ossis denudatione in fronte, vno die febre superueniente, & osse liuore contracto, mortuus fuerit. Idem refert, Theodori cuiusdam puerum ex ossis denudatione nullius pæne momenti, vigesimo tertio die mortuum esse. Et magnæ nauis præfectum quendam, cum anchora manus dextræ indicem & os collisisset, inflammatione ac conuulsione superueniente, decimo tertio die vitam cum morte commutasse. Telephanem etiam ex Harpeli liberta filium, plagam in pollice pedis accepisse, ex qua inflammationem & vehementem dolorem consecutum fuisse, quo remittente, ægrum in conuulsionem incidisse, & tertio die mortem obiisse. Sic & Æmiliũ Lepidum, incusso pollice limine cubiculi, exspirasse animam scribit Plinius, *lib.* 7. *nat. histor. cap.* 53. Caium Aufidium in Senatum euntem, offenso dũtaxat pede, in Comitio mortem obiisse. Petrus Forestus, *lib.* 6. *obseru. chirurg. obs.* 50. refert, Consulem quendam Alcmarinum, cùm pedes more solito lauaret, & cultello scriptorio callum sub planta pedis abradere studeret & exscindere, se vulnerasse, & statim subsequente spasmo exstinctum fuisse. Sæpe etiam vulnerib. gangræna superuenit, eaq; lethalia facit. Ita refert P. Forestus, *obseruat. Chirurg. lib.* 6. *obseru.* 49. quendã tibiam ad

ad rem duram allisisse, ipsamq; cum contusione & vulnere læsisse, quem deinde gangrena superueniés sustulit. Et Guiliel. Fabricius, *obseru cent. 1. obs.* 2. duo exempla recenset, vnũ de operario quodã, qui spina pedé punxit, alterum de fœmina, quæ spina apicem indicis dextri vulnerauit, qui ambo gangręna superueniẽte mortui sunt. Et Ioan. Matthæus *in quæst. Medic. quæst.* 27. scribit, Freudenbergæ, opido ditionis Nassouicæ, quemdã grassatoré, in humero haud adeo profundè vulneratum, mortuũ fuisse. Alium quoq; in Comitatu Oldemburgico, in media femoris regione, cultello leuiter vulneratum, confestim interiisse. Et Lemgouię ciuis filium à Studioso in brachiũ gladio percussum, præter omnium opinionem post horã exspirasse. Et Horatius Augenius, 5. *tom. epist. lib.* 9. *epist.* 2. plures historias recenset eorum, qui ex paruo & leui vulnere perierunt. Atque huius rei exempla alibi etiam passim nota sunt.

Accidit autem id ob varias caussas, quas etiã Hippocrates, 2. *Prorrhet*, attingit his verbis: *Qui de vulneribus cognoscere voles, quemadmodum singula finem, primum quidem eum hominum species scrutari oporte : tum eas, quæ meliores sunt ad vulnera, tum quæ deteriores. Deinde ætates noscere, in quibus singula vulnera curatu difficilia existunt: locos item in corporibus perspectos habere, quantum alii ab aliis differunt: sed & alia qualia in singulis accidũt, tum bona tum mala nosse oportet. Si quis n. omnia hæc nouerit, is sanè sciet, etiam quomodo singulorum euentus continget. Qui verò non nouerit hæc, non nosse poterit, quales fines vulnerum erunt.* Nos eas hoc ordine recensebimus.

Vulnera sanabilia ex quibus caussis fiant lethalia.

Primò enim, si gladius vel telum, aut quodcumq;, quo vulnus inflictum est, sit venenatum, leue etiam ad speciem vulnus mortem afferre potest.

Secundò, εἴδεα τῶν ἀνθρώπων vt Hippocrates loquitur, perpendere oportet, qui enim robusto sunt corpore & sani, ii etiam grauissima vulnera perferunt, & ab iis sæpe non magno negotio sanantur, & licet grauia superueniant symptomata vt morituros putes, tamen præter spem & exspectationem euadunt. Quò pertinet apparatus & corporis dispositio vitiosa, & præsens cacochymia. In tale enim corpus si vulnus aliquod incidat, natura irritata, vitiosos humores ad vulnus detrudere solet, vnde accedentibus aliis morbis ac symptomatibus, vulnus, quod in corpore sano ac puro sanabile fuerat, lethale euadere potest. de quo Galenus, *6. de loc. affect. cap.* 2. Fingamus, inquit, aliquẽ ad nos venire, cui tantum cutis acu sit puncta, hunc hominem, si is sit, cui facilè vulnera sanescunt, etiamsi citrá medicamentum, nudoq; mébro, ad opera cõsueta dimittas, nihil sentiet mali: sin cui vulnera difficulter sanantur, quiq; vel plethoricus sit vel vitiosis succis prematur, primùm quidem dolebit, post eum tum pulsu particula infestabitur, tũ phlegmone, & compertum est, ex talibus leuibus vulneribus conuulsiones, inflammationes, gangręnã, imò mortem secutam fuisse.

Tertiò, consideranda est ætas, cuius ratione etiam vulnerum euentus variè se habet. Quæ enim grauia ac difficilia, imò lethalia sunt in sene vel puero, ea in iuuene aliquo non lethalia, imò vix mediocria esse possunt.

Quartò, vulnus aliàs sanabile lethale fieri potest, ob Cheirurgi defectum, vel eius negligentiam & imperitiam: ita ob hæmorrhagiam, in defectu Cheirurgi, qui illud obligare debebat, homo de vita periclitari potest, etsi vulnus aliàs non fuerit lethale. Sic si vulnera cerebri, neruorũ, articulorũ, imperitè & negligenter tractentur, accedente inflãmatione, conuulsione, gangræna, & similibus malis, homo iugulari potest, etsi vulnus, si rectè tractatũ fuisset, fuerit sanabile.

Quintò, Interdũ tam subitò grauia accedunt symptomata, vt quamuis Medicus & Cheirurgus omnem diligentiam adhibeant, antequam sedari possit, alij morbi & symptomata, quibus homo iugulatur, accedant. Ita dolor sæpe in parte exquisiti sensus vulnerata humorum affluxum concitat, humorum affluxus inflammationem, inflammatio febrem, gangręnã, & inde mortem. Idq; eo facilius accidit, si vulnus sit in parte quidem per se ignobili, sed quę nobilem facilè in consensum trahere possit.

Sextò, & aëris constitutio, ac loci proprietas, hîc peculiarem vim habent. Ita vulnera capitis, quæ in plurimis locis lethalia nõ sunt, in aliis lethalia sunt, quæ tamen alij aliter recensent. Vidus Vidius *lib. 6. de curat. morb. cap.* 10. *pag.* 249. scribit, Florentiæ vulnera capitis pleriqne esse lethalia, caussamq; in aërem frigidum tenuem refert: Pisis verò & Lugduni paucos ex iis interire, cùm cœlum ibi sit crassius. Amatus Lusitanus, *centur. 6. curat.* 100. scribit, Florentiæ & Boloniæ capitis vulnera esse periculosa, non ita verò in saxo Ragusæo. Et Ambrosius Paræus testatur, Lutetię, quàm Auenioni capitis vulnera esse difficiliora.

Septimò, diætæ mala ratio, vulnera non adeo periculosa lethalia reddere potest; si nimirũ æger vel praui succi cibis vescatur, vel ira commoueatur, terrore consternatur, rideat immoderatiùs, vtatur Venere. Exempla huius rei, tum apud alios occurrunt, tum quædam recẽset Guiliel. Fabricius, *cent.* 1. *obseruat.* 22. *centur.* 5. *obseruat.* 75. *& centur.* 1. *epistolar.* 1.

Atque ad hoc caussæ genus, & in specie ad terroré subitum, vel iram vehementẽ, referenda sunt illa minima vulnera, ob quæ tamé intra paucas horas multi exspirarunt. Etsi enim neruis, punctis, & conuulsione excitata, homo subitò mori possit: tamen cùm in his nulla conuulsio, aut simile graue symptoma apparuerit, credibile est, ob iram vehementem, aut terrorem mortuos esse; cùm hi animi affectus magnam corpus afficiendi vim habeant. Cuius rei passim exempla exstant. Suidas scribit, quemdam natura timidum, audita Herculis fama, se abduxisse metu in specum; deinde, cùm aliquando prospectaret, & Herculem fortuna prætereuntem videret, exanimatum concidisse. Ita Iulia, Pompeij vxor, conspecta veste mariti sanguine maculata, mortua subitò fuit. Lentulus quoq; inspirato morte Pompeij audito, subitò exanimatus est, teste Plutarcho. Nonnulli conspecto suo sanguine in venæ sectione vel vulneribus in animi deliquium incidunt. Et Manlius, *in loc. com. sub.* 5. *præcept.* hanc historiam refert: *Morio*, inquit, *propter excessum aliquem commissum, ad confictum supplicium productus fuit, qu si capitis supplicio afficiendus foret. Adest lictor, gladium quidem stringens, vt terrorem illi iniiceret, bacillo verò ceruicem morionis leniter percutiens, miserum hominem exanimatum non sine stupore adstantium concidere facit.* Et Io. Matthæus, *in qu. Med. qu.* 27. hanc recenset. *Cùm*, inquit, *in aula Illustr. Principis Ernesti Friderici, Marchionis Badensis, eius Celsitud. cubicularius Io. Beckler, iuuenis plethoricus, gladio obtuso, vt esse solent, quibus pugiles se exercent, ab imberbi adolescente, in palpebra inferiore leniter contũderetur, ira & indignatione percitus, ægerrimeq; ferens, quod à puero & discipulo suo vinceretur, in grauissimam conuulsionem epilepticam incidit, qua quatuor vel quinque horarum spacio vitæ finem fecit.* Ipse etiã memini Studiosũ quendã, aliàs satis animosum, cui Cheirurgus, me præsente & iubente, venã aperire debebat, dũ is pro more brachiũ ligaret, & scalpellum venæ admouere vellet, in lipothymiam incidisse, & de sella, in qua sedebat, decidisse, antequam scalpellum venæ admotũ esset: cùm tamẽ neque febre, neque alio morbo, qui ipsi lipothymiã inducere potuisset, laboraret.

Octauò tãdem & inflammatio superueniens vulnera interna lethalia reddit. Eqnidem vulnera Inflammatio necessariò non comitatur: quia tamen in internis, ea, quæ externis, medicamenta adhiberi non possunt; si pars aliqua interna, præcipuè neruosior & exquisiti sensus, vulneretur, excitatur dolor, hinc fit

humo

humorum affluxus, ex hoc inflammatio, febris, gangræna & alia mala oriuntur, quæ vulneratum intra paucos dies iugulant. Vnde fit, vt vulgus etiam septimum & nonum diem in vulneribus obseruet, cùm intra hos ista superuenire, & istis diebus maximum periculum ægro afferre soleant.

Nonnulli adhuc aliam caussam addunt, nimirum stellarum influentiam. Ita Fr. Vallesius, *in comm. ad text. 95 lib. 4. epid.* caussam, cur vulnera leuia etiam interdum fiant lethalia, dicit esse malignum siderum adspectum. Quod & Quercetanus, *in sclopet. cap. 3.* docet, Ferrariæ & Florentiæ hac de caussa vulnera capitis plerumque esse lethalia. Verum caussa hæc admitti non potest, neque ratio facilè reddi, cur Ferrariæ vulnera capitis sint lethalia, non verò in vicino Rhodigio aut Bononia.

Atque ex his fundamentis proculdubio etiam ICti pronunciant, quæ vulnera per se non lethalia sint. Nicolaus Boëtius, *alleg. loco, n. 18.* sex coniecturas proponit, ex quibus colligi possit, vulnus per se lethale non fuisse, sed culpa superueniente tale factum esse. Prima est, si vulneratus decessit post longum tempus, ad quod non consueuere vulnerati vitam præcisè extendere. Secunda est, si nulla periculosa symptomata adfuerunt in principio, aut si quæ adfuerunt, remanserunt que, ægerq; ita valuit, & actiones omnes perfecit eo modo, quo non solent, qui lethaliter vulnerati sunt. Nam si iam reconualescere visus sit, & postea moriatur, alia caussa & culpa mortuum esse, credibile est. Quæ tamen omnia de vulnere per se non lethali intelligenda sunt. Tertia coniectura est, si æger non eam vitæ rationem instituit, quam vulnerati debent, sed se aëri frigido exposuit, poculis indulsit, ira commotus, vel terrore consternatus, Venere vsus est. Quarta est, si Medici iudicare velint, vulnus non est lethale, quibus tanquam expertis in sua arte credendũ est. Quinta est, quando vulneratus non adhibuit Medicum, vel Medicum imperitum, quæ paria sunt. Quod tamen, vt dictum, de vulnere simpliciter non lethali intelligendum. Si enim vulnus per se sit lethale, etsi non vocetur Medicus, tamẽ inde non licet colligere, quod æger sanari potuisset. Sexta est, si æger fortis naturæ fuerit. Hac enim bene custodita rarò perit. Vulnera verò non lethalia quod attinet, quando constat ac certum est, vulnus per se non fuisse lethale, vulneratus verò moriatur, etiam breui tempore, illum nõ ex vulnere, sed alia de caussa mortuum esse colligitur.

Atque hæc Medicorum de vulneribus lethalibus & non lethalibus doctrina est. Alia v. quæstio est apud ICtos, an vulnerans homicidij reus agi & condemnari possit. Illi enim non solùm qualitatem vulneris, vt Medici, sed & intentionem, ac animum vulnerantis, & alias circumstantias perpendunt, de quibus ICtorum libri consulantur.

Reliqua Prognostica.

Etsi verò ex hactenus dictis facilè pateat, quid de cuiusque vulneris euentu præsagiri possit: tamen adhuc quædam addere libet. Quamuis enim vulnera, præter ea, quæ diximus, hominem non subitò iugulant: tamen alia aliis periculosiora, vel curatu faciliora, aut difficiliora sunt. Id quod æstimandum primò ex ipsa partis substantia. Partes n. carnosæ omnium facillimè coalescunt, reliquę venæ, arteriæ, nerui, tendines, membranæ difficiliùs. Vniuntur tamen & renascuntur, sed tardius. Galenus venas in capite, easq; satis multas & magnas coalesci vidit, *1. de semine cap. 13.* Arteriam quoq; vniri, *5. meth. med. cap. 7.* Secundò ex partis actione & vsu. Quò enim pars nobiliorem & toti corpori magis necessarium & vsum & actionẽ præstat, eò eius vulnera sunt periculosiora. Quæ etiam partes continuò mouentur, difficulter coalescunt. Quò etiam pars exquisitiore sensu est prædita, eò faciliùs ei vulneratæ dolor, inflammatio, delirium, conuulsio, & alia symptomata accidunt. Tertiò, ex ipsa vulneris magnitudine. Quartò, ex iis quæ vulneri accedunt. Nimirum

1. Quò pars nobilior afficitur, aut quæ nobiliorem in cõsensũ trahere potest, eò vulnus periculosius. *Prognostica.*

2. Vulnera, quę sunt in musculis, longè ab articulis & temporibus, faciliùs curantur, quàm ea quæ sũt in neruis, tendinibus, partibus membranosis, & articulis. Neruorum enim & neruosarum partium vulnera sunt plerumque periculosa, cùm ob dolorem, inflammationes, conuulsio, & alia grauia symptomata iis facilè accidant: & propterea peritum & diligentem Chirurgum requirunt.

3. Vulnera partium internarum omnia sunt periculosiora vulneribus partium externarum.

4. Vulnera magna sunt periculosiora paruis, cæteris paribus.

5. Quin etiam, inquit Celsus, *lib. 5. cap. 26.* confert aliquid ætas, & corpus, & vitæ propositum, & anni tempus: quia facilius sanescit puer vel adolescẽs, quàm senior, valens, quàm infirmus, neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quàm si alterum ex his est; integri habitus, quàm corrupti. Item: facilius sanescit exercitatus, quàm iners, sobrius & temperans, quàm Vino Venerique deditus.

6. Faciliùs curantur vulnera tempore verno, quàm hyeme aut æstate.

7. Vulnus quoque periculosius est, quod contusionem coniunctam habet. Ideoque acuto telo vulnerari tutius est, quàm obtuso.

8. Tutissima & facillimè curatu vulnera sunt, quæ secundum lineam rectam facta sunt; difficiliùs verò curantur, quæ sunt obliqua; difficillimè, quę sunt orbicularia.

9. Si neruus, aut vena, aut arteria ex toto fuerit incisa, minus periculum impendet, quàm si ex parte sit incisa. Modò non sint venæ & arteriæ notatu dignæ, & in profundo corporis sitæ. Si enim neruus sit totus præcisus, conuulsionis periculum nullum est: quod imminet, si neruus ex parte saltem incidatur. Ita si vena & arteria præcipua sit tota præcisa, hæmorrhagiæ periculum tollitur, cùm vas contrahatur. Si verò arteria vel vena vulneretur, & non tota dissecetur, hæmorrhagiæ periculosæ sæpe suboriuntur. Si tamen insignis arteria vel vena dissecetur, pars illa, in quam fertur, caloris penuria laborat, & interdum etiam atrophia corripitur.

10. Vulnera, quæ vltimum acutorum terminum, præcipuè diem quadragesimum, transierunt, per se lethalia non sunt, sed si æger moriatur, fit id vel ob prauam corporis dispositionem, aut ægri in diæta; aut Medici in curatione errores. Difficulter tamen talia vulnera curantur; cùm caussam grauem subesse indicent, quæ vulneris conglutinationem impedit.

11. Malum vulnus est, ex quo aliquid excisum est, & ex quo caro alia parte abscissa est, alia depẽdet.

12. *Quibus cum vlceribus tumores conspicui, ij non admodum conuelluntur, aut insaniunt: quibus verò repentè euanuerint, siquidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt; si verò à fronte, insania, lateris dolor, acutus, empyema, & dysenteria si rubicundi fuerint tumores. 5. aph. 65.* Et *ibid. Aph. 66. Si magnis vulneribus & prauis tumor non appareat, ingens malum.* Quod Celsus *lib. 5. cap. 26.* ita reddidit: *Nimis verò intumescere vulnus periculosum; nihil intumescere, periculosissimum est. Illud indicium est magnæ inflammationis, hoc corporis.*

13. Magno vulneri inflammationem superuenire mirum non est, quæ propterea terrere non debet, modò non diu duret. Paruo verò vulneri inflamma-

tionem ſuperuenire,eamque diu durare, periculoſũ, vtpote quæ conuulſionem & deliria excitare ſoleat.

14. Quinto iam die quanta inflammatio futura eſt,ſe oſtendit.Quo die rurſus detecto vulnere conſiderandus color eſt.Qui ſi liuidus,aut pallidus, aut varius,aut niger eſt,ſcire licet, malum vulnus eſſe, idque quandocumque animaduerſum eſt, terrere nos poteſt. Cornelius Celſus,*lib.5 cap. 26.*

15. Conuulſio in vulnere pernicioſa.Hippocrates,5 *aph.*2.

16. Vomitus quoque bilioſus nõ voluntarius & non conſuetus,vel ſtatim,vbi qui vulneratus eſt,vel dum inflammatio manet, malum ſignum eſt, quoniam neruoſarum partium vulneratarum indicium eſt.

17. Si vulnus in brachio,manu,vel alia parte tantum ſit,vt ob præciſas venas & arterias amplius epatis & cordis influxum ſuſcipere nullo modo poſſit, pars extrema emoritur,& proptèrea,ne gangræna ſanæ parti communicetur,maturè abſcindenda.

18. Vulnera, quæ hydropicis & cachecticis accidunt,difficulter ſanantur:quoniam, vt Hippocrates, *de vlceribus*,ait,quod ſiccum eſt, ad ſanum magis accedit,quod humidum,ad vitiatum.

19. Quò vulnus maius eſt,eò plus temporis, cæteris paribus,ad ſanationem requiritur; quò minus, eò breuius;ita quidem,vt quædam 24 horarum, alia plurium dierum ſpatio ſanentur.

20. Vulnus,quod difficulter expurgatur, difficiliùs & tardius ſanatur;quoniam id, quod ſanationi impedimento eſt,difficulter tollitur.

21. Vulnus in parte,quæ ad ſuſcipiendum humorum influxum prompta eſt,difficiliùs curatur.

22. Omnia vulnera, quæ alios affectus complicatos habent,difficiliùs curantur. Natura enim à pluribus affectibus plus læditur,& faciliùs ei eſt, vnicum affectum tollere & corrigere,quàm plures. Et quidem,quò affectus, qui coniungitur, plus partis temperamentum lædit,eò vulnus difficiliùs curatur.

23. Extranea omnia in vulnera hærẽtia,ſi à principio ſtatim extrahi nõ poſſint,curationem retardant.

24. Habent & vulnera ſuos dies criticos, de quo Hippocrates *in Coacis prænot.*ait:*Incipere febrem in capitis vulnere quarta die,aut ſeptima,aut vndecima, valde lethale:iudicaturq; autem plerumq; ſi quarta vulneris die inceperit,ad vndecimam;ſi ſeptima, ad decimam quartam, aut decimam ſeptimam;ſi vndecima,ad vigeſimam.*Et *lib. de cap.vulner.* Vbi commiſſum fuerit erratũ in curatione,vtplurimum in hyeme ſuperuenire febrem ante decimam quartam aſſerit,æſtate verò poſt ſeptimam: item aliquos perire aut æſtate ante ſeptimam, hieme verò ante decimam quartam.Et 4.*de popular.*refert,filio Metrophanti capite vulnerato duodecima febrem ſuperueniſſe,& circa vigeſimam quartam mortuum eſſe.Et 5.*popul.*refert, Autonomum ex capitis vulnere mortuum decimo ſexto die : & famulam in Himila decimo quarto, cui febris octauo die ſuperuenerat:& filiam Nerei ab amica ludente percuſſam lata manu in ſyncipot, quæ tunc vertigine capta eſt,& ſine ſpiritu erat,& cùm domum veniſſet, ſtatim vehementi febre correpta eſt, & capitis dolore ac rubore circa faciem,nona periſſe,cùm ſeptima die circa aurem dextram pus proceſſiſſet graueolẽs ſubrubrum amplius cyatho. Et filio Philes ex vulnere capitis nona die febrem ſuperueniſſe,& dein mortuũ eſſe:& Ariſtippũ in ſupernum venerem violenter & grauiter ictu ſagittæ percuſſum ſeptem diebus mortuum. Et paſſim ex Hippocrate videre eſt, eum etiã in vulneribus dies criticos obſeruaſſe.Equidem vulnera,vt vulnera,dies criticos non habent; cùm vulnus ſit morbus ſine materia:quatenus verò ipſi aliquid materiæ,quæ coqui debet,accedit, aut quædam humorũ turbatio occaſione vulneris cõtingit, eatenus quiddam criſis etiam habere poteſt.Natura enim & ipſa ſtatis diebus & quod coqui debet coquit,& turbationem humorũ ſedat.Ideoq; vbi in diebus criticis nulla in peius fit mutatio,ſed omnia rectè procedunt,& ſymptomata,quæ prius aderant, ſedantur, felicis ſanationis ſpem præbet. Si verò contrà hiſce diebus aliquid mali,vt dolor,inflãmatio,febris ſuperueniat,aut quæ antea aderant,nõ minuantur,ſed intendantur,vel mortis, vel difficilis ſanationis ſignũ ſunt.Et rarò omnino motus eiuſmodi in vulneribus ad bonum tendunt; cùm indicium ſit, naturam non potuiſſe motum humorum, qui ex vulnere accidit, ſedare,ſed irritatam humores vel ad partem vulneratam, vel principem aliquam expulſuram.Ideoque vbi motus eiuſmodi in vulnere animaduertitur, potius malum,quàm bonũ aliquod præſagiendum eſt. Quapropter dies iſtos Criticos in vulneribus obſeruare vtile eſt, vt per eos vtiles naturæ actiones cognoſcamus,eaſq; nõ impediamus. Abſtinendũ etiam hiſce diebus ab omnibus, quæ motum aliquem humorum iſtis diebus excitare poſſunt.

CAPVT IV.

De Curatione Vulnerum & primò de Indicationibus.

SOlutæ vnitatis prima communiſq; Indicatio eſt vnitio;ſeu ſoluta vnitas,partes,quæ ſeiunctæ sũt, vniendas eſſe indicat,quatenus quidem vulnus ſimplex affectus eſt. Si verò alij affectus,ſeu cauſſæ, ſeu morbi,ſeu ſymptomata cõiungantur : tot Indicationes dantur,quot ea ſunt,quę vulneri coniunguntur, & ita affectũ compoſitum conſtituunt. Quæ quidem multa eſſe poſſunt. Aliquando enim telum vel aliud corpus in vulnere hæret, quod quia extraneum eſt, cauſſæ rationem habet,& vt ea, quæ è cauſſis internis ſunt toto genere p.n.ſui ablationem indicat.

Si aliquid de carnis ſubſtantia amiſſum ſit,duplex datur Indicatio,ſcilicet,quod diuiſum eſt, vniendum eſt,quod deeſt,regenerandum. Si cutis & caro contuſa ſint,quod contuſum eſt,in pus mutandum, vt abſcedat. Ita etiam de reliquis, qui vulneri coniunguntur,affectibus ſeſe res habet.

Primò autem agemus de ſimplici vulnere,& ſolutione continui, quæ telo allata eſt, cui nihil adhuc alterius mali ſuperuenit:quia tamen interdum telum vel aliud peregrinum corpus cum vulnere inflictum in eo hæret,de his tollendis ſimul agemus.

Vulneris autem ſimplicis,vt diximus, communis Indicatio eſt vnio,vt docet Galenus,*art.med.c.* 90.& vt idem 3.*meth.med c.*4.habet, vulnus ſimplex agglutinari tantùm poſtulat.Eſt autem agglutinatio iſta & vnio ſolius Naturæ opus,huiuſq; vnius opera partes vulneratę,vt & fractæ,diſiunctæ iterum coaleſcunt& conglutinantur.Cùm a. ad id medium quoddam & q.gluten requiratur, vtitur natura ad eam rem ipſa materia,qua partes nutriuntur, ſanguine ſcilicet.Hic enim ad partem nutritionis gratia attractus,& in poris parietum & labiorum vulneris hærens, in ſubſtãtiam parti vulneratæ ſimilem,carnem ſcilicet mutãtur,atq; ita eius beneficio,quæ diſiuncta erant, coaleſcunt,atq; ex duobus vnum fit. Perficit autem hoc in carne vis σαρκοποιητικὴ, in cute vis cutifica, & in qualibet parte Natura medium eiuſdem generis ad glutinandum,quod diſiunctum eſt,generat.

Atq; hoc quidem opus etſi ſolius Naturæ ſit:Medicus tamen hac in re Naturæ miniſter eſt; ac niſi Medicus naturę ſubſidio veniat,ipſa in multis fine ſuo fruſtratur,nec conglutinationem moliri poteſt.

Ea autem quæ Medico hac in re agenda ſunt, ad

quatuor capita reduxit Galenus, *art. med. cap. 90. Coalescere facit, inquit, ea, quæ inuicem distant, & pristinam vnitatem restituit ipsa Natura: nostrum verò opus est, applicare extrema distantium partium, atque in vnum coalita conseruare, & tertiò hoc cauere, ne quid labiis vulneris incidat, & quartò ipsam partis substantiam salubrem conseruare.*

Atque ita in vulnerum curatione quatuor à Galeno præcipuè Medici officia recensentur. Primò videndum, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire possit. Secundò, vt extrema in vnitate soluta iterum rectè coniungantur, & sibi mutuò applicentur, & extrema coniuncta seruentur. Tertiò, vt ipsius partis temperamentum & calor innatus conseruetur, vt is in agglutinatione Naturæ necessarium auxilium præstet. Quibus non immeritò Quartum addimus, scilicet vt symptomata, quæ superuenire possunt, præcaueantur & corrigantur, & omnia, quæ Naturæ in glutinando vel vulnere impedimento esse possunt, tollantur.

Verùm cùm vnitatis solutæ magna possit esse differentia, hi scopi non semper in omnibus partibus eodem modo perficiuntur. Primò vulnera, de quibus iam agimus, quod attinet, si quid extraneum, vt grumi sanguinis, vel pili, vel aliquid ex armorum genere, aut ossium particulæ, aut aliud quid alienum in vulnere hæreat, illud eximendum & extrahendum est. Vnum enim fieri non possunt, inter quæ aliquid diuersi generis intercedit. Et quidem nō solùm in principio aliena è vulnere extrahenda, sed etiam postea cauendum, ne quid alieni vulnus incidat.

Vbi iam aliena, si quæ affuerint, extracta, labra vulneris committenda & coniungenda sunt, quod quomodo fieri debeat, mox dicetur.

Coniunctis, quæ distabant, partibus, reliquū opus, vt scilicet vniantur & coalescant, Naturæ est. Hæc enim sola illa conglutinat. Cùm verò natura in glutinando partis temperie & calore innato eius vtatur, danda opera, vt temperies & calor innatus partis conseruetur, aut si debilitatus sit, restituatur. Materia autem carnis, per quam partes coniunguntur, cùm sanguis sit: danda opera, vt sanguis, qui affluit, nec qualitate, nec quantitate peccet. Si enim sanguis vitiosus est, carnem bonam generare non potest. Si verò sit copiosior, caro nimis luxuriat, & multa excrementa generantur: si sit parcior non sufficientē materiā suppeditat. Cùm verò pars vulnerata tū ex dolore, tū ex vulnere fiat imbecillior: necessariò in parte vulnerata aliqua excremēta & sanies proueniunt: & si sanies in medio adductorum labiorum prouenit, aut etiā locus quispiam medius interfuerit, qui sanie quidem sit vacuus, sed aëre plenus, nō potest vlcus eiusmodi sola dissidentium partium coniunctione conglutinari, sed vt coëat, carne prius impleri postulat. Tum itaq; medicamento sarcotico opus est.

Atque ita in curatione vulnerum perficienda laborandum, 1. ne quid extranei in vulnere & inter labia eius hæreat, vel relinquatur.

2. Vt dehiscentes vulnerum partes coniungantur.

3. Vt coniunctæ ita seruentur.

4. Vt inter se coalescant.

5. Quod præstare cùm naturæ opus sit, inprimis requiritur, vt vulneratæ partis temperies & robur conseruetur.

6. Vt omnia symptomata, & quæcunque coalitum impedire possunt, tollantur. Atque ita etsi vulnus, quatenus vulnus saltem consideratum, simplex affectus est, & vnam saltem vnitionem indicare videtur: tamen reuera plures indicationes adsunt, vt modò dictum.

CAPVT V.

De Rebus alienis è vulnere eximendis.

PRimò ergo danda opera, ne alieni quid in vulnere sit quod eius vnionem & glutinationem impediat. Ideoque primò sanguis non statim supprimendus, & quicquid in venis minoribus discissis hæret, vt effluat, permittendum. Ita enim & minùs puris generatur, & putredinis ac inflammationis periculum auertitur. Quod etiam vulgo notum est, qui ex simplicibus vulneribus vel sugendo sanguinem extrahere, vel digito partem vulneratam premendo exprimere solet. Deinde, quando pili sunt circa vulnus, abradendi, ne intra labia vulneris incidant. Tertiò, si arena vel terra, vel simile quid intra labia vulneris hæreat, vino abstergēdum. Quartò, si grumi sāguinis sint in vulnere, cùm vnitionem impediant, dolorem excitent, & putrescentes febrim pariant, lana vel linteo molli abstergendi, vel etiam ferreo instrumento eximendi. Qua in re tamen vis non adhibenda primo apparatu, neque totus sanguis concretus simul eximendus, inprimis si hæmorrhagia metuatur; cùm grumi sanguinis venarū orificia obstruant, & sub iis vasa coalescant: sed ad secundam vel tertiam deligationem id differendum, vbi postea naturam ipsam, quæ, quod alienum est, expellere incipit, adminiculantem habemus. Quintò, ossicula etiam fracta, si in vulnere sint, eximenda. In prima tamen deligatione non nisi ea, quæ planè libera sunt, vt sine vi eximi possint: quæ verò adhuc aliis ossibus adhærent, in iis Naturæ conatus expectandus, & videndum, an ea iterum cum reliquo osse vnitura, an verò separatura sit in vulnere, illud eximendum quod & faciendum, si aliud teli vel armorū genus, quod vulnus inflictum est, in vulnere hæreat. Antequam verò telorum extractionem tentemus, videndum, an æger telo extracto victurus sit, necne. Si enim nulla vitæ spes supersit, teli extractio non est tentanda, ne Cheirurgus ægro mortem accersisse videatur, & in ipsis Cheirurgi manibus æger exspiret, quod fit in vulneribus cordis, cerebri, & quidem basis eius, venæ cauæ, vel arteriæ magnæ. Obseruatum enim est, tales ægros telo in vulnere relicto integrum diem adhuc vixisse: telo verò extracto ob hæmorrhagiam subitò exspirasse. Vbi verò spes est, ægrum ex vulnere conualiturum, vt primùm telum extrahatur, laborandum. Tela enim, vt & globi plumbei, etsi aliquando satis diu in corpore hæreant: tamen rarissimè vulnus integrè, telo in corpore adhuc delitescente, sanatur.

Tela autem rectè extrahere satis difficile est, oriturque illa difficultas potissimùm ex loco, in quem illa *Telorum extractio.*
in corpus immissa penetrauerūt. Ideoque ei, qui rectè tela ex corpore extrahere aggredi voluerit, duo sunt inprimis necessaria, singularum corporis partiū substantiam & naturam, figuram, situm, & connexionem perspectam habere. Deinde telorum diuersitatem ex materia, magnitudine, & figura cognoscere: & omnino necessarium, in telorum extractione cauere, ne venæ, arteriæ, nerui, & tendines lacerentur. Turpe enim fuerit & parum artificiosum, vt Ambros. Paræus rectè ait, si plus manus Cheirurgi, quàm ferrum noceat. Vt autem expeditè tela extrahantur, æger ea figura constituatur, quam obtineat, cùm vulneraretur. Quod si fieri non possit, iacens ita collocetur, vt quàm maximè ad eam figuram accedat.

Eximuntur a. tela duobus modis, vel extractione, *Quot modis*
vel impulsione, id est, vel ea via qua tela venit, vel & *eximantur*
qua tendit. Extrahitur per partem, qua immissum est *tela.*

nulla facta sectione, vel facta sectione. Etenim si telum non altè penetrauit, si vasa magna & loca neruosa non transiit, & è regione, seu qua tendit, os, venas, arterias, aut neruos habuerit, & si non metus sit à magna laceratione: ea via, qua in corpus penetrauit, & quidem sine sectione retrahi potest.

Si verò periculum est, ac metuendum, ne corpus laceretur, si telum eadem via, qua ingressum est, retrahatur, dilatandum vulnus, vel sectione, vel etiam sine sectione, eo scilicet instrumento, quod ὑποσπαθίζει Celsus, *lib. 7. cap. 5.* nominat, aut rostro olorino aut ciconiæ, aut aliis dilatatoriis instrumentis, quò faciliùs telum retrahatur. Extrahitur autem telum vel manibus, si id fieri potest, vt cùm exstat, & in sola carne infixū est; vel volsella, cùm altiùs hæret, quàm vt manibus apprehēdi possit, vel aliis instrumentis, quæ Græcis βελουλκὰ dicuntur, cuiusmodi sunt forcipes longæ, denticulatæ, rectæ, incuruæ, extrema parte latæ, rotundæ: quibus recentiores Chirurgi varia nomina à figura indiderunt, & rostrum coruinum, ciconiæ, anatis, anseris appellarunt, quorum figuræ exstant apud Ambr. Paræum, *lib. 10. cap. 18.* & Io. Andream à Cruce.

Si verò teli mucro in membro maiorem, quàm mediam partem, penetrauit, & spacium, per quod telum retrahendum est, sit maius, quàm quod adhuc transeundum fuerat, & neque os, neque neruus, neque vena aut arteria id prohibeant: commodius est, ea parte, in quam tendebat, sectione facta, eò telum impellere, atque per vulnus recens factum extrahere. Hoc enim modo faciliùs extrahitur, & vulnus faciliùs sanatur; cùm vtrinque medicamento locus pateat. Si tamen telum nimis latum sit, ab altera parte educere non expedit, ne ingenti vulneri ipsi quoque ingens vulnus adiiciamus. Si quoque inter duo ossa telum iniectum sit, proxima membra habenus in diuersas partes diducenda, vt laxius ad euellendum inter ossa detur spatium.

Res alienas è vulneribus contrah. iuv. Si verò carni frustulum aliquod ossis, vel spina, vel festuca, vel simile quid inhæserit, quod nec manu, nec instrumentis extrahi valeat, medicamentis hac vi præditis id extrahendum. Commendantur in hunc vsum *lacertarum capita* contrita & imposita, à Dioscoride, *libr. 2. cap. 58. anagallis, dictamnum Cretic. aristolochia rotunda radix, anemone, radix narcissi, gladioli, arundinis, sagapenum, galbanum, ammoniacum, pix, resina pini,* & similia emplastri forma adhibita.

Commendatur & *emplastrum Auicennæ*, quod componitur ex *fermenti, mellis* aut *propoleos ana* ℔ß. *visci* q. Vnc. iij *ammoniaci* Vnc. ij. *olei antiquiss.* Vnc. iij.

Vt & vnguentum ex *betonica* & *leporis pinguedine*.

Vel ℞. *ceræ nouæ* ℔j. *colophon. resinæ flauæ ana* Vnc. iiij. *ammoniaci* Vnc. ij. *bdellii* Vnc. j. *succini citrini* Vnc. iij. *ol. è vitell. ouor.* Vnc. iiij. *lapid. Magnetis* Vnc. v.

F. s. a. Emplastrum.

Vel ℞. *ceræ virgin.* Vnc. jv. *terebinth.* Vnc. ij. *lap. Magnetis* Vnc. jß. *faber excori.* Vnc. j. *axung. lepor.* Vnc. ß.

F. s. a. Emplastrum.

Vel ℞. *resinæ pini* Vnc. ij *ficus aridæ* Vnc. j. *ammoniaci, sagapeni, gummi elemi ana* Vnc. ß. *rad. aristol. rot. dictãni albi ana* Drach. jß. *dictamni Cretici* Drach. iij. *ol. veteris*, vel *fecis ol. lil. alb.* q. s. F. Ceratom.

Vel ℞. *olei oliuar.* ℔jß. *ceræ nouæ* ℔j.

Liquefiant simul. Adde *lithargyri auri* ℔jß.

Coquantur. Postea admisce *galbani, opopanacis, ana* Vnc. j. *ammoniaci, bdellii, ana* Vnc. ij.

(Gummata hæc aceto dissoluuntur.)

Deinde adde *rad. aristol. rot. mastich. myrrhæ, thuris, lapid. calaminaris, ana* Vnc. ij.

Denuò lento igne coquantur.

In fine adde *ol. laurin, terebinthina ana* Vnc. iiij.

Agitando coq.

Deinde per linteum traiiciantur in aq. *frigidam*, & malaxando cum *ol. chamæmelino* vel *terebinthina*.

F. Emplastrum.

Vt ℞. *cæpat narcissi* num. ij. *rad. arund.* Vnc. j. *gladioli* Vnc. ß. *fol. verbasci*, Mj. *stercoris columbini putrefacti* Vnc. j. *rad. cucum. agrest. aristol. rot. dictamn. alb. ana* Drach. iij. *dictam. Cretici* Vnc. ß. *farinæ eruipetrum, mellis* q. s.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *ceræ, terebinth ana* Vnc. vj. *colophonia*,

Vel *ceræ terebinth. ana* Vnc. vj. *colophonia*, *picis naualis ana* Vnc. j. *cerussæ, vitriol. Romani ana* Vnc. jv. *lapid. hæmatitis, magnetis ana* Drach. ij. *mastich.* Vnc. ß. *thuris, camphoræ, mumiæ sang. dracon. ana* Vnc. j. *ol. iunip.* Vnc. jß. *ouor* Drach. vj. *caryophyllor.* Drach. ij. *hyperici* Vnc. ß. *lumbricor.* Vnc j.

F Emplastrum.

Plura de telorum extractione videantur apud Celsum, *lib. cap. 5* & Paulum Æginetam, *lib. 6. cap. 38.*

Si verò nullo artificio telum, vel quicquid armorum est, è vulnere extrahi possit, totum negotiū Naturæ est committendum, quæ sæpe in hoc genere miracula quasi patrat, & p. n. corpori immissa, per vias quascunque potest, expellit. Cuius rei passim historiæ occurrūt. Hippocrates, *5. epidem.* cuidam, qui iuxta inguina sagitta percussus fuerat, cuspidem post sex annos eduxit. Guilhel. Fabricius cuidam cultrum, qui spinæ dorsi infixus erat, post biennium extraxit, *Cent. 1. obseru. 62.* Simile quid & memorabile hîc VVittebergæ accidit. Cùm enim Studiosus quidam ad nasi radicem interutrumque dextri oculi angulum cultro vulneraretur, culter vi fracti dimidia pars digiti ferè longitudine inibi in osse infixa inhæsit, quod & cùm nec Chirurgus animaduerteret, neque etiam autor vulneris aliquid de fracto cultro significaret, vulnus citò cōsolidatum est. Accidit tamen, vt post anni quadrantem in superiore parte palati ante columellam æger quemdam dolorem perciperet, & postea vlcus ibi aperiretur, de cultro tamen latente nec æger nec Chirurgus quid cogitabant, sed fortasse à carie ossis vulnerati vlcus illud apertum putabant. Euenit tamen paulò post, vt post columellam nigri quid prominetet, quod laminam ossis cariosi esse putabant. Cùm verò æger cōsilii caussa ad me accederet, iussi, vt Chirurgus lima, quid esset, exploraret, qui mox ferrum id esse deprehendit, atque ita cuspidem cultri prominente animaduersum est. Vlcus verò illud ante columellam procul dubio acies cultri motu suo aperuerat. Etsi verò Chirurgus extractionem tentaret: tamē cùm latiore sui parte culter adhuc ossibus inhæreret, extrahi nō potuit, sed naturæ negotium committendum fuit, cuius ope accidit, vt culter indies magis prominetet. Tandem cùm cultre digiti ferè longitudine in faucibus prominerer, motumque aliquem eius, quod antè non factum, (cùm sensim saltem ipso non animaduertente quotidie sese demitteret) æger manifestè perciperet; atque in magno periculo se constitutum animaduerteret, ac metueret, ne cuspide culter in viscera irrueret, cum Chirurgo ad me accurrit, & consilium petit. Subitò verò tum cultri fragmentum, suopte motu liberatū ac decidens, à Chirurgo cuspide apprehensum & extractum est, parumque abfuit, quin in gulam delaberetur. Cùm verò osse eroso foramen in parte superiore palati relinqueretur, quod sermoni impedimentum afferebat, præter medicamenta idonea abstergentia & exsiccantia, tandē laminam auream, instar clypei quæ in dorso prominentiam & globum habebat, parari, & spongiolā illi alligari curaui, qua per spongiā foramini imposita, & hærente ac foramen claudente, satis commodè locutus est. Carō tamen postea in labiis vulneris, licet tardè, augeri, & foramen angustius nonnihil fieri cœpit. Qua lamina instructus ipse hinc abiit. Foramen tamen illud maxima ex parte carne expletum esse, ipsumque iam concionatorem, etiam sine aurea illa lamina

mina, agere, mihi relatum fuit. Et apud Guil. Fabricium, *cent. 1. obseruat. 74.* Claudius Deodatus vulneris historiam refert, quod acuto gladio, seu pyloro seu intestinorum tenuium principio (vt Cheirurgi præsentes quidem putarunt: quod tamen Guil. Fabricius negat, & intestinum colum, quod parte sinistra teni annexum est, vulneratum fuisse existimat) inflictum, & miraculosè sanatum fuit. Cùm verò, post vulnus cicatrice obductum, æger circa partem affectam dolorem pungitiuum & rumorem perciperet, accidit, vt cùm sub vesperam expeditis negotiis domum rediturus medio in itinere aluum exonerare cogeretur, inflicti ensis extremum apicem per aluum excluderet.

Verùm cùm nunc rarius sagittis vulnera infligantur, Cheirurgica etiam sagittarum extractio hodie raro requiritur: sed cùm ferè sclopetorum globis infligantur, maior hodie necessitas Cheirurgis incumbit, globulos plumbeos sclopetis corpori immissos extrahendi, de quo postea dicetur.

CAPVT VI.

De Apparatu ad vulnera obliganda necessario.

SI in vulnere nihil alieni hæreat, aut quod in eo hæsit, extractum est, danda opera, vt labra vulneris coniungantur. Cùm verò ad id præstandum quidam apparatus necessarius sit; qui tamen in fracturis etiam curandis maxima ex parte requiritur: primò aliquid in genere de deligatione ex Institutionibus repetemus.

Ad deligationem pertinet Fasciatio, spleniorum iniectio, ferularum adaptatio, illaqueatio seu laquei iniectio, obligatæ partis recta collocatio.

De Fasciatione.

Fascia. Est autem fascia longum & latum vinculum: fasciatio commoda fasciarum circa membrum curandum circumductio & conuolutio.

De fasciis verò prolixè satis egit Galenus, *in libr. de fasciis*, qui hac de re cognoscendus est. Vt pro instituti nostri ratione quædam breuiter dicamus; Fasciæ fiant ex linteis prius aliis vsibus ex parte attritis, vt sint tractabiliores: validis tamen, ne rumpantur. Quanquam enim materia fasciarum triplex esse possit, linea, lanea, membranacea, seu coriacea: linearum tamen hodie ferè tantùm vsus est. Sint autem mundæ, leues, molles, quæ neque consutiones habeant, neque extantias.

Fasciarum differentia. Sunt autem variæ fasciarum differentiæ, quæ sumuntur à figura, longitudine, latitudine. Figuræ ratione differunt, quod quædam glomeratæ sunt, longè & æqualiter latæ, & in orbem conuolutæ: aliæ scissæ, quæ vno quidem constant linteo, sed eo vel extremis vel mediis partibus scisso: aliæ assutæ, quæ ex fasciis & habenis in varia capita desinentibus constant. Longitudine fasciæ differunt, quod aliæ sint longiores, aliæ breuiores: ita & latitudine.

Deligationis differentia. Sunt autem deligationis, quæ fascia fit, duæ differentiæ, vna simplex, altera composita, siue multiplex. Simplex æqualis est tantùm rotunda, quæ membrû affectum in orbem vndique sine vllà in partem alteruttam declinatione complectitur. Simplex verò inæqualis in Asciam & Simam diuiditur: quæ tamen saltem ratione maioris & minoris differunt; quod Ascia parum à rotunda declinat, sima verò multum. Variæ fasciationis multæ sunt differentiæ, sumtæ à partium, quæ vinciuntur, vel quorundam animalium, vel aliarum rerum similitudine; de quibus Galen. *lib. de fasc. & comm. 2. in lib. de iis, quæ in Med. fiunt. t. 7.*

Fasciatio quomodo instituenda. Vt autem rectè fasciatio instituatur, primò considerandum, vnde deligatio incipienda. Aliàs enim à parte affecta, aliàs à loco sano parti affectæ vicino, aliàs à parte opposita deligatio inchoanda. Deinde qua ratione fascia sit circumducenda. Aliàs enim fasciatio incipienda ab extremo fasciæ, aliàs à medio fasciæ. Tertiò videndum, vt fascia partem neque nimis comprimat, neque nimis laxa sit. Laxior enim partem non satis continet; nimià compressione dolorem & inflammationem parit.

Fasciationis vsus. Hæc vt rectè autem peragantur, fasciationis vsus docet. Fasciationis vsus autem duplex est, vnus per se, alter ex accidente ad sanationem facit. Per se ad sanationem facit fasciatio, quæ partes disiunctas adducit, dilatatas contrahit, distorta dirigit, membrum conformatum & partes coniunctas continet, humorem influentem repellit, aut qui influxit, exprimit. In sinuosis enim abscessibus à fundo inchoatur deligatio, & desinit ad orificium vlceris. Extenuatæ partes ita obligandæ sunt, vt partes sanæ comprimantur, & sanguis ad extenuatas compellatur; quod fiet, si à parte sana vel opposita inchoetur fasciatio, vnde versus partem attenuatam paulum laxetur, tandem circa partem extenuatam laxissimè circumuoluatur. Contra in dilataris, & vbi influxum humorum reprimere opus est, in loco affecto deligatio inchoanda, & connolutiones primæ duæ aut tres arctiores sint.

Ex accidente autem inseruiunt fasciæ, dum, vt medicamenta contineant, quæ curationis gratia applicantur, adhibentur. De hisce videatur Hippocrates, *lib. de fract. comm. 1. t. 21. lib. 2. de iis, quæ in medicatr. fiunt, t. 30. 31. 32. 33.*

De Spleniis.

Splenia. Ad deligationem quoque adhibentur Splenia, quæ sunt panni linei complicati, à splenis figura sic dicti. Antiquis, quia ex pluma inter duos pannos consuta parabantur, plumaceoli nominabantur; dicuntur & puluilli, quod puluinaris formam referant; & plagulæ. Differunt autem ratione figuræ, longitudinis, latitudinis, & crassitiei. Figura triplex est, propositionis scilicet eorundem modo. Aliàs enim parti secundum longitudinem rectè, aliàs obliquè, aliàs transuersè imponuntur. Et quidem nunc duplicia, nunc triplicia, nunc quadruplicia, nunc singula, nûc plura; pro vsu, quem præstare debent, ad deligationem firmandam, membra crassitudine inæqualia aut partes graciles & concauas æquandas & explendas, vt tota deligatio æqualis euadat; partes item à fasciarum & vinculorum onere defendendas, & saniem ichoresq; exprimēdos & imbibendos. Et imponuntur nonnumquam sicca; nonnunquam liquore aliquo, morbo & affectæ parti idoneo, imbuûtur & madefiunt. de quibus vide Hippocratem, *3. de iis, quæ in Medicatr. fiunt, t. 1. 2. 1. de fractur. t. 31. & 3. de fractur. t. 21. & Galenum in comment.*

De Ferulis.

Ferulæ. Ad deligationem nonnunquam & adhibentur ferulæ, assulæ (scil. leces), quæ ossibus fractis & luxatis, postquam restituta fuerunt, adaptari solent. Hippocrates & alii antiqui parabant ex ligneo ferulæ fruticis cortice; vnde & nomen habent. Hodie in defectu ferulæ ex tenuibus ligni assulis, vel arborum corticibus, vel conglutinata papyro & corio duriore conficiuntur. Monet tamen hîc Guiliel. Fabricius, *cent. 4. obser. 98.* cortices arborum, inprimis recentes,

centes, loco ferularum in fracturis adhibendas non esse. Cum enim exsiccantur, circa fracturam contrahi, doloresque excitare, ossaque nonnunquam suo loco iterum mouere.

Hippocrates requirit ferulas leues, æquales, planas, in extremitate simas, id est, ex inferiore parte extremitatum leuiter derasas, vtrinque subiecta fasciatione paulò breuiores, ne partem vltra fasciationem comprimant. Fracturæ autem circumquaque imponuntur, vt non minori, quàm digiti spatio, distent, & ita adaptantur, ne ferularum fines supra prominentia articulorum capita, aut neruos articulis vicinos collocentur, aut cutem nudam attingant, Vide Hippocratem *de iis, quæ in Medicatr. fiunt, t. 11. 1. de fract. t. 40. 2. de fr. text. 5. 7. 11. 64. 69. 71. & Galen. in comm. P. Æginet. lib. 6. cap. 99.*

Partibus quoque extremis vulneratis grauiter, aut fractis aut luxatis, præcipuè manibus, nonnunquam capsulæ ex leui ligno ita fabrefactæ, vt membri figuræ respondeant, vel ex ferri albis laminis, aut corio duro, charta conglutinatâ, adaptantur, vt partes adductas & coniunctas contineant, ne nutent, & rursum dissiliant atque excidant.

De Laqueis.

Laquei. Ad deligationem quoque pertinet laqueorum iniectio seu illaqueatio. Est autem laqueus propriè vinculum ita nexum, vt attractum vel pondere pressum claudatur. Vsusque eius est ad fracta & luxata extendenda, ad reposita suo loco continenda, ad partes constringendas & arctè vinciendas. Differentiæ laqueorum sunt variæ, nomina sortitæ vel ab inuentoribus, vel ab vsu, vel alicuius rei similitudine & figura, vel nectendi modo, vel effectu: quæ cum sine delineatione vix ex sola descriptione percipiantur, consulatur ea de re libellus *de laqueis*, qui vulgò Oribasij perhibetur.

De Membri deligati apta collocatione.

Membrum deligatum vt collocandum. Postquam membrum affectum ritè deligatum est, superest, vt aptè collocetur. Apta autem collocatio in eo consistit, vt pars eam positionem habeat, quæ naturalem eius figuram conseruat, sine dolore est & ad morbi curationem apta. Collocabitur autem ita membrum, si omnes eius partes, ossa, musculi, nerui, venæ, arteriæ eum situm habeant, vt neque distendantur, neque comprimantur: si molliter & æqualiter sitentur membrum: si in cauo vlcere vel vulnere orificium, quantum fieri potest, deorsum spectet, vt sanies expurgetur: si denique deligationis modus in collocatione seruetur, & deligatio nec laxetur, nec stringatur. Et quidē vt in collocatione fiat apta membri figuratio, ad duo inprimis respiciendum, ad articulos & ad musculos, vt scil. respectu articulorum membrum mediam, quam Galenus passim appellat, figuram habeat, quæ sine dolore est, in qua scil. & nascimur, & singula membra, eum obtinent, continere consueuimus & in qua musculi nulli agunt, quæque æqualiter distat ab extremis articulorum motibus, seu extensionibus & inflexionibus: respectu verò musculorum, vt scil. ex vna parte musculos & eius fibras habeat integ as, nec fibræ aut totus musculus distorqueatur.

Collocatio autem fit vel repositione, vel suspensione. Reponitur aptè membrum, quando stabilimentis quibusdam, plumis, velleribus aut pannis mollibus ita fulcitur, vt quietum sit, & accliuè, æqualiter ac molliter semper iaceat, ne vel motu concutiatur, vel fluxione tenetur, aut in ea sanies & ichor retineatur. Hinc cruri fracto atque deligato canalem extento poplitcà coxa ad pedem Hippocrates supponit: nostri Cheirurgi ex stramine quædam fulcimenta, aut ex charta instar canalis conuoluta & intus stuppâ repleta, ac panni linei vtriusque extremitati inuoluta, applicant, quibus totum membrum firmiter contineatur, ne incautè moueri possit.

Suspenditur verò membrum vel ægro iacente vel ambulare iam incipiente. Etsi enim, dum in lecto iacet æger, sufficiat, si vigilans manum molliter acclinem habeat: tamen ne dormiens eam incautius moueat, fascia suspensam habere conuenit. Inprimis verò vbi iam æger ambulare incipit, opus est, vt brachium *Tarla*, quam Celsus mitellam vocat, inuolutū gestet, cuius capita angusta collo iniciantur, latitudo verò, qua parte brachium inuoluit, tanta sit, vt totum continere possit, ne vlla eius pars sit, quæ non æqualiter fulciatur. Atque hîc ad manus rectè fulciendas sæpe opus est capsulus illis, quarum modò facta est mentio, in quas manus, deligata collocatur, & hinc cum capsula fasciæ imponitur.

CAPVT VII.

De Vulneratarum partium fasciatione.

Atque vt hæc vulneribus applicemus, Cheirurgus vulnus obligaturus, primò de sanguine, si copiosiùs fluat, sistendo, sollicitus sit. Verùm cùm nō omnibus vulneribus hæmorrhagia insignis accidat, sed solùm, vbi vasa maiora vulnerata sunt, de hæmorrhagia sistenda *infra cap. 14.* dicemus. Iam ipsam vulnerum fasciationem quod attinet, vulnerum labia, cùm sint disiuncta, adducenda & coniungenda sūt, & vbi adducta, coniuncta seruanda, quod sine solutione continui fit duobus modis, vel fasciatione, vel glutine aut sutura per glutinum.

Primò fasciationem quod attinet, ea vulneribus secundum longitudinem membri factis, & non admodum profundis conuenit; & vbi speramus, sola fasciatione labia coniungi posse, non temerè instituenda est sutura. Sit autem fascia linea nec dura nimis nec mollis, cuius latitudo ea esse debet, vt semel iniecta nō vulnus tantū, sed etiā vtrinque aliquid ad ov... eius cōprehendat. Si verò vulnus longius fuerit, melius angusta & stricta fascia, id est, trium digitorum, deligatio perficiscitur. Deligatio autem hæc absoluitur fascia duorū capitū vel gemini principij, & in vulneribus non admodū longis mediū fasciæ vulneris parti oppositæ primū imponitur, & circumductio ab ea inchoatur, & versus vulnus ducitur, ac supra vulnus stringitur, quo modo labia vulneris rectè adducūtur: postea ambo fasciæ capita hincinde obuoluūtur, ita vt inferior pars per inferiorē mēbri partē circūducatur, superior verò per superiorem, vt ab affecta parte humores exprimantur. Ligatura hæc supra affectum locum arctior fit, quàm in partibus vicinis: & sic nec nimis laxa, nec nimis arcta. Si enim nimis laxa esset, non contineret adducta vulneris labia: si nimis stricta, dolorem, affluxum humorum & inflammationem pareret. Terminus ergo adstrictionis sit bona ægri tolerantia. Et hyeme ob frigus plures circumuolutiones fieri possunt: æstate pauciores, ne pars propter plures fasciæ circuitus incalescat. Nodus longè à vulnere faciēdus, vel potius fasciæ capita cōsuenda sunt. Vt autem in magnis vulneribus facilior fiat labiorum adductio, pluin acceolus seu puluillus vel lintea multiplicata, de quibus supra dictū, vulgò quadrata adhibent, sed ex doctrina Auicennæ, *quartā quarti tr. 1. cap. 8.* commodiores sūt puluilli triangulares, qui bini, vtrinq; vnus, apponūtur, ita vt amborū latera secundū vulneris lōgitudinem

Fasciatio.

nem dispositas (quos proinde vulneris longitudinem excedere oportet) sese respiciant. Fascia enim super triangularis pulvilli angulum ducta, impellit pulvillum vnâ cum subiecto labio ad contrariam partem, & vt Auicennas loquitur, coarctat super fissuram tantum; quod non ita fieret, si puluilli isti quadrati essent.

De Sutura vulnerum per glutinum.

Sutura per glutinum.

Cum verò in transuersis & longis vulneribus sola fasciatio ad vulneris labia adducenda & continenda non sufficiat, suturâ opus est. Verùm cum in vulneribus faciei puncturæ deformitatem pariant, & in aliis longis ac magnis vulneribus ante glutinationem vulneris suturæ rumpantur; corpora etiam tenera suturam, quæ acu fit, non ferant: quædam glutinatio seu sutura per glutinum inuenta est, quæ sine partis vulneratæ vlla per acum diuisione & punctura labia vulneris adducit.

Est autē apparatus talis. Lintea comparātur valida, æqualia, mollia, quadrangularis vel triangularis vel alterius figuræ, prout vulneris situs & membri, cui applicari debent, natura requirit, quæ in parte, quâ vulnus respiciunt, complicentur aut suantur subtiliter, & fila per latitudinem eorum aliquoties traiciantur. Linteis istis annectuntur ansulæ è filo duplicato vel multiplicato & contorto cerâ oblito, ea distantia, quam suturæ habere solent, aut etiam minore. Linteis istis inducatur glutinum, è medicamentis adstringentibus & viscosis compositum, qualia sunt album en oui, bolus Armenus, thus, mastiche, sarcocolla, farina volatilis, gypsum, tragacantha, corallia, resina pinguis.

Vt ℞. *Boli armeni sarcocoll. mastich. sang. drac. an.* Drach. ij. *cum alb. oui misceantur.*

Vel ℞. *farin. volatilis mastich. an.* Drach. ß. *bol. armen. corallior. sarcocollæ an.* Drach. j. *sang. drac.* Scrup. ij. M. *cum alb. oui.*

Et si metuamus, ne glutinum separetur, quod fit inprimis ob saniem è vulneribus effluentem, resina pini vel piceæ reliquis admiscenda, quæ humiditatem non admittunt.

Vt ℞. *sang. dracon. thuris, mastich. boli armen. resinæ pini, an.* q. v. cum alb. oui commisceantur.

Lintea hoc modo glutine inducta & ansulis suis instructa, duo vtrinque ad latera vulneris, pollicis distantia, ita apponenda, vt ansulæ sibi rectà respondeant, & tam diu relinquenda, donec glutino siccato lintea cuti firmiter adhæreant, quod 4. vel 5. horarum spatio fieri solet. Linteis cuti iam tenaciter inhærentibus, ansulæ seu fila mutuò colliganda & constringenda, vt vulneris labia rectè vniantur. Quo modo sine omni dolore, sine cicatrice & deformitate quæ fit ex punctura acus, labia vulneris adducuntur, & longiore temporis spatio, quàm sutura, quæ fit acu, adducta & vnita seruantur. Hoc saltem incommodi habere videtur hoc suturæ genus, quod ante sex vel septem horas (citius enim non exsiccatur ac firmiter adhærescit) nullius vsus est. Vnde nonnulli prius suturam adhibent, postea glutinum. Verùm mora ista multum damni afferre non potest. Et si aliquid damni metuatur, pro glutino emplastrum parari potest, quod statim adhærescit, quale à Cæsare Magato, *lib. 1. de vuln. cap.* 59. describitur.

℞. *lacrymæ abietinæ* Vnc. iiij. *liquoris vlmini* Vnc. iij. *resinæ pini, picis Græcæ, naualis, ceræ an.* Vnc. j. *ammoniaci, mastic. tacamahacæ an.* Drach. x. *sarcocollæ, sang. dracon. gummi iunip. hederæ an.* Drach. vj. *rad. consolidæ mai. aristol. rotund. bistortæ, tormentillæ an.* Drach. ij.

Gummi, quæ liquari patiuntur, cum portione lacrymæ abietinæ ad ignem liquefiant, deinde reliqua, quæ ad ignem liquari solent, s. a. liquefacta addantur, & optimè ac diligenter commisceantur, vt in vnum corpus redigantur. Omnia deinde in alembicum coniicito, ac balnei calore liquorem extrahito; eúmque existimabis feces omni humore aqueo esse exutas, ipsis adhuc præ calore liquefactis pulueres reliquos addito, ac diligenter commisceto, rursus destillato, donec omnis prorsus humor exierit; dein balneum, detracto igne, refrigerari permittito. Accidit enim, vt materia, quæ in vase continetur, in solidum veluti ceratum coëat, quod est valdè tenax, neque calore humani corporis funditur, vt muneris sui obliuiscatur.

Sequenti & ego vti soleo, quod minori opera parari potest.

℞. *boli Arm. mastich. sang. dracon. thuris an.* Drach. j. *gummi tacamahacæ* Drach. ij.

F. puluis, qui pistillo calido alutæ inducatur, vt F. Emplastrum.

Suturam hanc per glutinum applicandi modum etiam peculiarem habet Cæsar Magatus. Cerati talis partem extendit super linteum ex tela noua tenui, deinde forcipe ex linteo hoc tot partes longitudine digitum æquantes, vel etiam longiores, latitudine verò ligulam adstrictoriam, in extremitatibus verò paulò latiores, quot puncta requiri in vulnere videntur, vel non multo pauciores, abscindit, primámque in vulneris medio applicat, ita tamen vt vni saltem lateri vulneris dimidia sui parte adhæreat, reliqua libera sit. Huic è latere, sed ex opposito, aliam applicat, atque ita per vices procedit, vnam in dextra, alteram in sinistra parte applicándo: postea partes, quæ liberæ sunt, nec dum cuti adhærent, vnam quidem dextra, alteram sinistra manu apprehendit, & vtramque versus oppositum labium contrahit, donec labia ad mutuum contactum adducantur. Postea vtramque portionem, quam manu continebat, opposito labio, cui non adhærebat, applicat, & vt rectè adhæreant omni ex parte, curiosè studet, & sic in reliquis etiam procedit, ita vt inter vnam & alteram tantum sit interuallum, quantum aliàs inter puncta intercedere solet.

Et omnino exercitatus Cheirurgus, qui emplastris talibus cuti tenaciter adhærentibus, quorum varia componi possunt, labia vulnerum coniungere nouit, is sutura illa cruenta & dolorifica, quæ acu fit, in omnibus ferè vulneribus, etiam in primo apparatu, facilè carere potest. Et certè præstaret, Cheirurgos ad hūc suturæ modum assuefieri, qui in cruenta illa sutura sæpissimè multos errores committunt; dum consuendo plus doloris excitant, quàm quod vulnus fecerat; & crassioribus acubus vsi, plus ex carne apprehendunt, quàm satis erat, & ita sæpe labra vulneris contorta & conuoluta relinquunt, ita vt non cutis cuti & caro carni committatur, sed cutis inter carnem media constituatur, aut si hæc vitare velint, vix summo margine cutem apprehendunt, vt vulnus cauum relinquatur, & sutura paulò post dissoluatur.

De Sutura & Fibulis.

Atque hæ omnes partium carnosarum & mollium *συνθέσεις* sine ipsarum vulneratione fiunt. Est deinde & alia, quæ fit ipsarum continuitatem soluendo. Non solùm enim antiqui, sed & hodie Chîrurgi in vulneribus transuersis & magnis, & omnino in iis, in quibus sola fasciatio ad oras vulneris adducendas non sufficit, suturâ & fibulis vtuntur. *Suturæ.*

Ad suturam tribus instrumentis opus est, acu, filo, & canali extremâ sui parte fenestrato. Acus ob faciliorem penetrationem requiritur triangularis cuspide, qualibus pelliones ferè vtuntur, mediocriter crassa, ne rumpatur, aut difficilius penetret, & caudâ parum excauatâ, ne filum eius transitum remoretur. Filum nonnulli ex serico requirunt: alij tamen reiiciunt, quod cutem facilè rumpat, & ex lino eóque duplicato *Ad suturam quæ requiruntur. Acus.* *Filum.*

sumunt,

sumunt, vt firmom sit, & non rumpatur, idque non nimis tortum, ac cera oblitum, æquale & consistentia mediocri. Et cum acus per alterum vulneris labrum est transacta, per alterum etiam traniicienda sit, ne labrum, quod secundo loco acus traiicięda est, subsequatur, & ab altero nimis diducatur, instrumentum extra apponitur, quod cannulam aut canaliculum appellant. Canalis nimirum aurichalceus out argenteus, in extremo fenestratus, vt per feoestram acus transeat, & canali obnitenti & opposito vulneris labrum innitatur, ne dum acus adigitur, commoueatur, nec ad fili & acus protractionem deducatur. Potest tamen & summis digitis, indice scilicet & medio, labium contineri, & cum altero consui, modò filum expeditè transeat, quod fiet, si in canda acus circa foramen sit excauata, vt dictum, & filum secundum crassitiem propórtionem cum acu habeat.

Cannula.

Sutura autem hoc modo fit: In medio vulneris acu duplex filum trahente, si vulnus sit magnum, vulneris labia transfiguntur, & facto oodo filum paulò supra oodum resecatur. Deinde in mediis vtrinque spatiis alij punctus simplici filo fiunt, & facto nodo similiter abscinditur; idque continuandum, donec labia vulneris rectè consuta sint. Quæ sutura interscissa vocatur, quod post singulos pŭnctus facto nodo filum abscinditur. Videndum autem, oe nimis rara, nec nimis crebra sit sutura. Nimis enim rara oon continet: nimis crebra dolores & inflammationes parit. Itaque tale interuallum inter vnum & alterum punctum relinquatur, vt cutis ducentem quasi subsequatur. Nonnulli statuunt, inter singulas suturas intercedere debere latitudinem digiti transuersi. Verùm tarò tot suturis opus est: neque omnia vulnera eundem numerum suturarum requirunt, sed vt vulnera magis vel minus dehiscunt, ita crebrioribus & rarioribus opus est suturis. Comprehendi tamen nonnunquam non cutem solùm, sed aliquid etiam ex carne, vbi subest, vtile est, quò sutura fiat firmior, neque cutem abrompat. Cauendum tamen sedulo, ne acu tendines pungantur.

Sutura primus modus.

Sutura interscissa.

Atque hic modus ferè vulgatissimos & commodissimus est, in quo, quod tamen in reliquis etiam locum habere potest, illud saltem adhuc ex Celsi *lib.5.cap.26.* monendum suturas ita faciendas esse, ne oræ ipsæ quidem inter se ex toto se contingant, vt si quid intus humoris concreuerit, sit, qua emanet. Vnde Cheirurgi etiam turundas seu penicilla, vnguentis conuenientibus illita, immittere solent: vt humores, qui in parte vulnerata colligi solent, effluere possint; deinde vt medicamenta ad fundum vulneris penetrare queant.

Turuodatum quidem vsum in vulneribus articolorum & manuum tenet Felix VVirtzius, *lib.1. Cheirurg.cap.11.* Verùm non sine caussa istam opinionem refutat Guil. Fabricius, *cent.8.obseru.76.* eamque absurdam & periculosam esse qoatuor exemplis docet. Primum est ciuis cuiusdam Coloniensis, cui neglectis turundis vulnus, quod manu acceperat, superficie clausum fuit, vnde circa quartum diem dolor exortus fuit, quem secuta febris, inflammatio, & phlegmone, ita vt variis in locis exulcerata sit manus, & non nisi magno labore restituta fuerit.

Turundarum usus.

Secundum est ciuis Lausannensis, qui scalpello volam manus punxit. Et quia vulnus propter sui angustiam turundis apertum minimè retinuit Cheirurgus, grauissima secuta sunt symptomata, & æger vix post diuturnos cruciatus sanitati restitutus fuit.

Tertium est rusticæ cuiusdam Hildenæ, quæ spina summom indicem punxit. Cùm verò proptar caussam antea allatam vulneris superficies coaluisset, & pus circa partas neruosas collectum fuisset, exortus est dolor, ex mox secuta inflammatio, atque gangræna, hincq; sphacelus. Quæ tamen abscisso ad metacarpum digito conualuit.

Quartum est rustici prope Lausannam, qui malleolo spinam sibi infixit. Morbo autem neglecto, & punctura nimis citò clausa, exortus est dolor, mox secuta inflammatio & gangræna: tandem sphacelus totam tibiam inuasit & occupauit. Cùm verò abscissionem tibiæ recusasset, intra paucos dies exstinctus fuit.

Patet ergo, volnera angusta, etiam si in partibus neruosis sint, turundis tantisper, donec vulnus fuerit satis expurgatum, aperta retioenda esse. Cùm enim in quolibet vulnere, vt postea dicetur, pus colligatur, si ei exitus non patet, retinetur, paulatimque incalescit, & acre fit, vode io parte vulnerata, præcipuè neruosa, sequitur dolor, qui sanguinem & humores attrahendo grauissima symptomata excitat.

Monet tamen hic Fabricius, turundas, ea industria, vt ad minimum superficiem volneris, donec reliquæ partes sauciatæ, veluti caro & nerui, satis expurgatæ fuerint, hiantem retineant, adaptandas & fabricandas esse, ita tamen, ne partes neruosas compungant. Quapropter profunditatem vulneris diligenter obseruãdam esse, & ne acies turundæ fundum vulneris, pręcipuè si neruus aut neruosum quid detectum fuerit, comprimat, operam dandam esse. Augustissimis autem vulneribus, quia turundam crassam non excipiunt, ex illis verò nimis sit flexibilis hinc & inde reflectatur, & fundum vulneris minimè attingat, se frustum fili aurei aut argentei, pro vulneris profunditate longum, carbaso inuolutum & vnguento aliquo anodyno & digestiuo inunctũ se impooere scribit.

Vbi vulneris labia hoc modo coniuncta fuerint, vulgò, nec malè, oui albumen agitatum, stupa exceptum, cum sequ. pulvere imponere solent.

℞ *thuris* part.ij. *sangu.dracon.* part.j.

F. puluis.

Vel ℞ *boli Armeni, terræ sigill. an.* Drach. vj. *thuris, mastich sarcocollæ an.* Drach.iß. *myrrhæ, aloes, an.* Drach.iß. *tragacanth sangu.dracon. an.* Drach.j. *farina hordei, fabar. an.* Drach.ß.

Fiat puluis, qui com albumine ooi agitato misceatur, & stupa excipiatur, vuloerique imponatur, supra quod alia stupa solo albumine oui madida impooęnda. Neqoe sine ratione adhibetur hoc medicamentum, cùm sanguinis profluuium supprimat, dolores sedet & inflammationem prohibeat. Si tamen fluxus sanguinis nimius, vel affluxus humorom metus non sit, non est opus isto apparatu; cùm stupæ & medicamenta ista tenaciter parti abhæreant, & siccata eam contrahant, ac ei molestiam pariaot, & cùm remoueri debent, dolorem faciant.

Etsi verò hæc, quæ diximus, de suturis sufficere possunt: libet tamen & alios, qui apud autores occurrunt, suturarum modos addere. Nam & deinde & alius suturæ modus, qui prorsus ea ratione perficitur, qua pelliones pelles consuere solent, vulneratis intestinis & venis & arteriis dissectis accommodatus.

Suturarum modi alii.

Est adhuc alia sutura, quæ fit doabus acubos, qua vtitur Celsus, eamque describit, *lib.7.cap.16.* quæ ibi videatur.

Fit & Fibularum apud aotiquos m●tio. Si enim in carne, vt Celsus, *lib.5.c.26.* scribit, vulnos est, hiatque, neque in vnum facilè oræ attrahuntor, sutura quidem aliena est, imponendæ verò fibulæ sunt, ἀγκτῆρας Græci nomioant, quæ oras paulum tantùm contrahant, quò minus lata postea cicatrix sit. Et cum notissimus fuerit modus vniendi vulneris oras per fibulas, factum, vt fibularum nec materia nec forma satis ab antiquis descripta sit. Guido, quem plu-

simi

timi sequuntur, factas fuisse fibulas scribit è ferreis quasi circulis aut semicirculis ab vtraque parte recuruis, quorum hami labris vulneris vtrinque infixi ad amussim respondeant. Verum cum hoc modo infigere & infixos tenere eiusmodi hamos in sentiente carne & cute nihil aliud fuisset, quàm tot aculeos pungentes cum intolerabili dolore ibi seruare, non est credibile, antiquos per fibulas tale instrumentum ferreum cuti infixum summos dolores excitans intelligere. Probabilior est Gabrielis Fallopij opinio, qui, *tractatu de vulneribus in genere, cap. 12.* fibulam docet esse suturam illam, quam intercisam supra nominauimus, & quæ hodie est frequentissima, quâ ambo labia vulneris acu filum duplicatum trahente traijciuntur, & super vulnus tribus inuolutionibus ambo fili capita colliguntur, & in nodum nectuntur. Et quanquam apud autores fibulæ aureæ & ferreæ nominantur: tamen sciendum, fibulæ vocem esse generalem, quæ omne instrumentum res aliquas coniungens significat. Ita Cæsar, 4. *de bello Gallico*, fibulis tigna coniuncta dicit.

Erat tandem adhuc vna apud antiquos suendi vulnera ratio, sed quæ parum commoda videtur, & propterea in vsu esse desijt, qua tot acus fila trahentes per vulneris labra vtrinque traijciebant, quot ad vulneris coniunctionem essent necessariæ, postea filum circa vtramq; extremitatem acus supra vulnus reuoluebant, eo planè pacto, quo mulieres, dum acus suas in vestibus asseruare solent, fila circa vtramque extremitatem obuoluunt.

Circa vulnerum deligationem & hoc obseruandum, inquirendum esse, an vulnus simplex & vnicũ sit, an verò reduplicatum. Interdum enim accidit, vt licet in cute vnum vulnus sit, in musculis tamẽ sub cute sint duo vel tria. Hoc enim si fiat, & Chirurgus vnum saltem vulnus curet, reliquũ, quod latet, negligat, pus in altero colligitur, & dolorẽ, inflammationem, febrem, aliáque grauia symptomata excitat: cuius rei duas historias annotauit Guil. Fabricius, *cent. 4. obseruat.* 84. & 85. Vbi etiam docet, qua ratione sinus ille latens aperiri possit, ac instrumenta ad eam rem idonea depicta exhibet.

CAPVT VIII.

De Medicamentis ad vulnera curanda necessariis.

ATque hæc Chirurgi officia sunt, quæ circa vulnerum curationem præstare debet: ipsa verò partiũ vulneratarũ vnio & coalitus Naturæ opus est, quæ etiam sæpe, sine vlla medicamentorum ope, quod præcipuè in vulneribus internis accidit, ea, quæ disiuncta sunt, glutinat. Cùm verò Natura sit efficiens caussa conglutinationis; sanguis materia: duo hæc, vt rectè sese habeant, necesse est. Primò quidem cùm facultas quidẽ per se nõ lædatur, sine tamen suo frustretur, nisi instrumẽtũ, quod hîc temperies partis & calor innatus est, sese rectè habẽt: vt pars vulnerata temperiem suam naturalem habeat, curãdũ. Deinde vt sanguis in iusta quãtitate affluat, & nec deficiat nec abundet, & bonus ac purus sit. Qui enim vitiosus affluit, tantum abest, vt ad glutinandũ aptus sit, vt etiã multa praua symptomata excitet. Ideóque si impurus sit, corrigendus, & vitiosi humores vacuandi. Recta quoque victus ratio instituenda, & omnes praui succi cibi, è quibus vitiosus sanguis generari possit, vitandi. Hæc vbi ita curata sunt, iã in sanãdo vulnere Naturæ duo sunt officia: Primò, vt pus debitũ generet; deinde, vt ea, quæ disiuncta sunt, conglutinet. Primò enim, etsi Galenus eius rei expressã mentionẽ non facit, dũ de vulneribus curandis in genere agit: tamen Rhases, 13. *continentis, c. 14.* Auicenna, *quarta quarti, tract. 3. c. 2.* & Celsus, *lib. 5. c. 26.* pus ex vlcere iam ad sanitatẽ spectante fluere, primóque pus mouendum, hinc purgãdum & implẽdum, tandémque cicatrice vulnus claudendũ docẽt. Atque felix experientia istam curandi rationem approbauit, & medicamenta, quæ eo fine applicantur, Digestiua vulgò nominantur. Neque deest ratio. Cùm enim è venis minimis in parte vulnerata dissectis aliquid affluentis pro parte nutrienda sanguinis effluxerit, & in poris partis hæreat, neque tamen parti apponi possit, in pus à natura mutatur. Præterea ipsa vulneratio contusionẽ aliquã adiunctã habet, & pars dissecta ab aëre ambiente alteratur. Itaque quod alteratum est, abscedere & in pus mutari necesse est. Medicus ergo naturæ hac in re succurrere debet, & medicamenta, quæ puris illã generationẽ adiuuẽt, adhibere, quæ vulgò Digestiua vocant, postea Sarcotica seu glutinantia applicare. In praxi tamen hîc discrepare videntur autores. Alij enim, digestiuis dictis & suppurantibus neglectis, statim siccantia adhibent, Balsama scilicet vel naturalia, vel artificialia, de quibus postea dicetur, quibus & vulnus illinunt, & quæ in profundum instillant, & per turundas imponunt. Alij pus mouentia, quæ digestiua vocãt, præmittunt. Videturq; Hippocrates ipse vtramque viam approbasse, dum *lib. de vlcerib.* scribit: *Recentiora vulnera omnia cum ipsa, tum circumsita partes, minimè inflammatione tentantur, si quis quàm citissimè suppuret, neque pus vulneris osculo interceptum supprimatur: aut si quis imbibat, ne ad pus nisi necessarium, idque paucissimum deueniat, sed quàm maximè siccet medicamento non molesto.* Et ipsa experientia docuit, vtramque curandi rationem finem suum assequi. Non tamen sine discrimine vtraque medicamenta vsurpanda videntur.

Nam cùm digestiua illa vulgaria sint humidiora, si incautè & nimis diu adhibeantur, materia nõ solùm digeri, sed & putrescere incipit, & vulnus in vlcus sordidum degenerat. Etenim cùm Natura & coctionis & carnis generationis autor sit, calor natiuus, & tẽperies partis, eius instrumẽtũ, conseruanda, dandáque opera, vt medicamenta tẽperiei partis respondeant. Et proinde licet prior curandi ratio in partibus carnosis locum habere possit, vtpote quæ sint humidiores, & in quibus plus sanguinis in pus mutandi in poris partes hæret, qui vt dolor & inflammatio præcaueatur, quãptimum in pus mutari debet; quod naturæ opus facilè sicciora medicamenta impedire possent. In partibus tamen siccioribus, sicciora illa commodiora videntur, quæ cùm temperamentum partis conseruent, ipsa etiam necessariam puris generationem promouent. Itaque tutissimum est, non semper vni medicamento confidere, sed pro natura & temperie partis ea componere, & digestiua sarcoticis & glutinantibus miscere, cùm experientia testetur, talia longè felicius, quàm mera suppurãtia vsurpari, sicut Fr. Arcæus, Balsamo seu vnguento suo, quod mox proponetur, mox inter initia adhibito grauissima vulnera se felicissimè curasse scribit; cuius vsum & ego feliciter sæpe expertus sum. Ideóque digestiua talia iam subiungam, quæ non merè suppurantia sunt.

Parantur nempe digestiua seu pus mouentia medicamenta è *vitellis ouorum, butyro, ol. rosac. mastichino,* *Digestiua seu pus mouentia.*
resina terebinthina vel abiegna, farina tritici, thure, mastiche.

Vt ℞. *terebinth. vino albo lota* Vnc ij. *vitell. oui* j. *farina hordei, mellis ana* q. s.

F. Vnguentum.

Vel ℞. *terebinth. vino lota; butyri maialis s. sale ana* Vnc. j. *thuris, mastich. ana* q. s. Misc.

Vel ℞. *terebinth.* Vnc. ß. *thuris* Drach j *butyri s. sale* Vnc. j.

Vnc. j. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞ *ceræ citrin.* Vnc. j. *ol.* Vnc. iiij. *thuris, mastich. an* Drach. ij. *butyri s. sale* q. s. *vitell. ouor.* ij. Misc.

Vel ℞ *ol. rof.* Vnc. ß. *tereb.* Vnc. 4. *vitell. oui* 1. Misc.

Vbi iam pus bonum apparet, proximum est, vt quod vulneratum & disiunctum est, cõglutinetur.

Partium vnio quomodo fiat. Partium autem disiunctarum in vulneribus vnionem duplici modo fieri, ex Galeno, *artis med. cap.* 91. & 3. *meth. med. c.* 4. docetur, nimirũ vel vnione vera, quæ est per medium eiusdẽ generis, non alterius substãtiæ interuentu, vel per mediũ diuersæ substantię. Vnionẽ priorem appellant κατὰ πρῶτον σκοπὸν, secũdum primam intentionem; quoniam talis vnio & à Medicis & à Natura intenditur; alteram κατὰ δεύτερον σκοπὸν, secundùm intentionem secundam, quoniam Medicus & Natura cùm non possint, quod primariò intendunt, assequi, agunt, quod possunt.

Priore modo coalescunt partes molles & caro, duræ verò altero, ossa scilicet & cutis, quorũ illa per callum, hæc per cicatricem vniuntur. Ad priorem vnionem requiritur substantia eiusdẽ generis, ac facultas agens fortis, quæ in altera desunt. In partibus enim carnosis & mollibus sanguis copiosius adest, calorq; in iis est fortis, ac propterea leui mutatione sanguis in carnem, qua vulnus coalescat, mutari potest. In partibus verò spermaticis dictis & durioribus, vtpote quarũ natura à sãguine lõgiùs abest, & quarũ partiũ calor est debilior, idẽ nõ regeneratur, sed simile. Pro cute enim fit cicatrix, cuti quidẽ quã simillima, sed ea durior & densior, pro osse callus.

Atque hanc Galeni & vulgatam distinctionem etiam suo modo secutus sum *lib.* 5. *Instit. part.* 2 *sect.* a. *c.* 4. Verùm declaratione quadam omnino opus habere videtur. Nititur autem illa inprimis diuisione partium in spermaticas & sanguineas; qua statuitur, partes quasdam ex semine, quasdam ex sanguine generari. Imò sunt quidã, inter quos Cæsar Magatus, *lib.* 4. *c.* 15. qui sanguinem partium spermaticarum immediatum alimentum esse negat, sed necesse esse scribit, si sanguis spermaticas partes nutrire debet, vt prius semen fiat.

Verùm quæstionẽ istam, de qua prolixè cùm alii, tum Andr. Laurentius, *lib.* 1. *anatom. c.* 21. *qu.* 7. agit, pluribus hoc loco agitare non libet. Veriorem sententiã hanc esse puto, partium omnium primã in vtero delineationẽ fieri à facultate formatrice è semine, vnde Hippocrates, *libello*, περὶ ἀρχῶν scribit, quod genitura in 7. diebus habeat, quæconque habere debet, πάντα μέλεα, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς χώρας, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὰ γυῖα, καὶ τῶν χειρῶν οἱ δάκτυλοι καὶ τὰ σκέλεα, &c. *omnia membra, oculorum regiones, aures, manus, manuum digitos, crura, pedes, pedum digitos, pudendum, &c.* Cùm verò seminis moles sit exigua, impossibile est, quod totius corporis moles ex semine eam, quam debet, magnitudinem acquirat. Ideóque postea partes nutrimentum & incrementum sumunt ex sanguine materno in vtero, & postea fœtu in lucem edito ex sanguine augentur, & ad finem vsque sanguine nutriuntur. Id quod manifestè apparet ex eo, quod etiam ossa, vbi raduntur, sanguinem, qui ipsorum alimentum est, effundunt.

Quod verò nonnulli spermaticas dictas partes semine nutriri aiunt, falsissimum est. Quomodo enim ex tantillo seminis corpore tãta moles corporis formari, nutriri, & augeri potest? Et semen nullibi generatur, nisi in suis propriis vasis. Imò pueri, quorum tamen ossa nutriuntur & augentur, nullum semen generant. Nec sufficit, quod dicit Laurentius, sanguinẽ variè immutatũ & diuersas alterationes passum dealbatum, incrassatumque nihil aliud, quàm semen esse. Falsissimum enim hoc est. Neque enim vllibi semen, quàm in suis organis generatur, neque aliæ substantiæ, etiam si albedine semini similes sunt, semen sunt.

Ideóq; etsi partes illæ albæ & sicciores quas vulgò spermaticas vocant, ex sanguine plures mutationes passo generentur & nutriãtur: tamen reuera ex sanguine generãtur & nutriuntur. Itaque verũ quidem est, carnẽ quę ad vulneris partis carnosę glutinationem generatur, esse priori planè similẽ, vtpote in quã sanguis facillimè, ob materiæ cognationem, & partium carnosarum robur mutatur: quod verò cutis & ossa ac reliquę partes spermaticæ per heterogeneum quid vniantur, non facilè dixerim, sed sine absurditate dici posse puto, cicatricem esse cutem, & callum os. Etsi enim diuersitas quædam inter cicatricem, cutem, callum, & os appareat: tamen diuersæ substantiæ non sunt, sed dissimilitudo illa inde prouenit, quod sãguis pluribus & operosioribus mutationibus, indigeat, vt fiat cutis, neruus, os, quàm vt caro fiat, & calor harũ partiũ sit debilior, quia à vulnere debilitatus fuit. Quapropter facultas formatrix quidẽ cutẽ & os generat; sed non tam bonæ notæ, vt ea sunt, quæ in prima formatione sunt generata. Interim etiãsi cicatrix & callus nonnihil à priore cute & osse discrepãt, alterius tamẽ generis appellãda non sũt. Idq; etiã ideo, quod cicatrix non nisi à facultate cutifica, callus nõ nisi ab ossifica generatur, & propterea etiam, vt supra *part.* 2. *c.* 2. dictũ, nunquam ex carne cutis, sed ex cute cutis generatur, & quidẽ sæpe magna eius portio, vt in membris abscissis videre est. Quis enim illud, quod caro manus amputatę tegitur, nõ cutem, sed quiddã diuersũ nominare velit. Etsi verò partiũ disiunctarum cõiunctio & cõglutinatio solius naturæ opus sit: vt tamen Natura id faciliùs præstet, Medicus ipsi subsidio venit, medicamenta quędã adhibendo, cũ externa, tũ interna. Externa sunt σαρκωτικὰ seu carnem generantia, & κολλητικὰ seu glutinantia, de quibus *lib.* 5. *Institut. part.* 1. *sect.* 1. *c.* 9. pluribus actum. Etsi verò vt diuersa, vt eo loco dictũ, proponuntur: tamen cũ vulneratarũ coniunctio carnis medio fiat; idem, vt ibi dictum, medicamentum, pro diuersitate corporum & partiũ vulneratarũ, nunc sarcoticum, nunc glutinatorium, nunc epuloticum esse potest.

Qua vi autem ista medicamenta in vulnerũ sanatione prosint, dispiciendũ. *Sarcotica.* Galenus, 3. *meth. med. c.* 4. prolixè hac de re agit, docetq;, quod in corporis nostri partibus duo excrementa proueniant, alterũ tenuius, quod plerũque per insensibilem transpirationem, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur; alterũ crassius, quod extrinsecus corpori adhęrescit, & sordium nomine indigitatur. Crassius itaque si in vlcere hæreat, illud sordidũ reddere, tenue verò vlcus nimis humidũ efficere, & ita naturæ in carnis generatione impedimento esse, ac proinde sordes detergendas & humiditatem exsiccandam esse. Atque ita sarcotica esse, quę moderatè calefaciũt & siccant, & sordes citra morsũ detergunt, ac nullo modo adstringũt: Sarcoticorũque & glutinantium medicamentorũ finem esse, nullam inter partes iũgendas, nisi humiditatem permittere, vt idem Gal. a. *de compos. med. sec. gen. c.* 21. docet. Adstringere non debere, ne id, quod influit, repellant, sordesq; parti affectæ impingant; non nimis verò siccare, ne quod influit, absumant, sed modicè saltem, vt, quod affluit, in carnem concrescat. Et hæc communis ferè est de sarcoticorum & vulnerariorum medicamentorum sententia.

Recentiores v. quidam vi Balsamica id præstare statuũt, (vnde & linimenta quędam, quę ad vulnera sananda adhibentur, Balsama vulneraria appellant) quę vero ista vis sit, nõ satis explicant: quod si rectè explicetur, nõ ita absurda hęc opinio videtur. Nam docet Gal. aliique Medici passim, Chirurgo maximè

xime in eo laborandum esse, vt partis vulneratæ naturalis temperies conseruetur. Cùm enim vulneratarum partiũ glutinatio naturæ opus sit; Natura verò, vt instrumento; in hac, vt & in aliis actionibus naturalibus, partis calido natiuo & temperie vtatur: si illud rectè sese habeat, & vegetum ac robustum sit, vulneris sanatio felicissimè perficitur, & calidi huius natiui beneficio interdum nonnulli ex periculosissimis vulneribus conualescunt. Si verò partis temperamentum vitietur, & pars debilior fiat, natura nec alimentum affluens rectè concoquere, nec assimilare, nec excrementa expellere potest, vnde ad partem affectam fit humorum confluxus, excrementa in ea cumulantur, & inde multa mala ac symptomata attrahuntur. Vnde Hippocrates, *lib. de vlceribus*, scribit: *Quod siccum est, sano, & quod humidum, vitiato & non sano propius est.* Itaque mihi verisimile videtur; medicamenta sarcotica & glutinantia, & in summa vulneraria, equidem siccare, non tamen istam eorum vnicam & primariam operationem esse; cùm multa vulnera, modò temperamentum partis saluum sit, etiam sine talium medicamentorum ope sanentur, & Natura excrementa, quæ in debita quantitate proueniunt, spontè expellat. Sed probabile mihi videtur, medicamenta ista ideo vulneribus sanandis prodesse, quod non solùm siccent & humiditatem nimiam in vulnere absumant, sed & temperamentum & calidum natiuum partium, quod Recentiores quidam Balsamum vocant, vt sua cuique parti cognata & familiari, quam iidem Balsamicam nominãt, conseruent. Hinc adeo fit, vt quia partium omniũ non est idem temperamentum, & calidum natiuum cuique parti propriũ, non eadem medicamenta vulneraria omnibus partibus vulneratis sint vtilia, sed alia carnosæ parti, alia neruosæ vulneratæ conueniant; sicut gummi elemi omnibus partibus neruosis, & inde etiam capitis vulneribus est vtilissimum, vt aliquoties dictum.

Quod vel illud etiam mihi persuadere videre, quod in vulneribus, præcipuè articulorum, vbi symptomata praua imminent, Cheirurgi nostri, qui peritiores sunt, non solùm vnguentis & emplastris contenti sunt, sed & supra ista Cataplasmata felici successu imponunt, quæ quia ipsum vulnus non attingunt, excrementa in eo non exsiccare possunt, sed partis temperiem & calorem natiuum saltem fouent & cõseruant. Et vidi sæpe in vulneribus neruorum, in quibus ob partis temperiem debilitatam fit humorum affluxus, & ob alimenti affluentis coctionem imperfectam magna excremẽtorum copia colligitur, (Germani Cheirurgi appellant das Gliedvvasser) talium cataplasmatum vsu vulnus ad meliorem statum reductum fuisse, & amplius tantam excrementorum copiam nõ effudisse. Parantur autem ista cataplasmata e *radic. althaæ, farina sem. lini, fœnigr. fabarum, pulu. fl. chamameli, & meliloti, betonica*, & similibus.

Neque tamen ex hoc, quod diximus, medicamentorum vulnerariorum præcipuum officium esse, vt calorem natiuum partis conseruent, & roborent, sequitur, quod vno medicamento omnium partium vulnera sanentur. Sed vt Galenus, ratione siccitatis, quæ ipsi præcipua est, pro vario variarum partium temperamento varia adhibet siccantia; ita etiam pro varietate temperamenti partium singularium temperies & calor diuersa requirit medicamenta, ita quidem, vt quod vni parti vtile & commodum est, alteri noxium esse possit, & quod carnosæ parti vtile est, neruosæ damnum afferre possit. Partes enim carnosæ multo calore præditæ sunt ideoque etsi minùs calidis foueantur, nihilominus satis roboris habent: partes verò exsangues calidum debilius habent, ideoque magis calidis fouendæ, imprimis cùm vulnere magis debilitentur. Imò accedere potest, vt etsi in qualitatibus primis quædam medicamenta similia videantur, substantiæ tamen modo, ob quẽ vires suas alia citius amittunt, alia diutius conseruant, discrepent, imò tota substantia & occulta proprietate differant. Dari autem talia medicamenta, Galenus, 1. *de compos. med. sec. loca cap.* 1. docet, atq; in eos inuehitur, qui talia medicamenta dari negant. Taliũ autem medicamentorum ratio facilè reddi non potest sed experientia docet, alia ad vulnera, & præcipuè harum vel illarum partium aliis esse vtiliora, etsi qualitatibus primis non multum discrepent. Interim manifestas qualitates in talibus medicamentis, quę à tota substantia simul operantur, non planè esse inutiles existimo, sed ad humiditatis nimiæ in vulnere exsiccationem cõmodas. Et sicut dantur medicamẽta, quæ totius substantiæ proprietate certis partibus sunt accommodata, alia epati, alia cerebro, alia pulmoni: ita etiam non absurdum est, dari medicamenta vulneraria, quæ certis partibus sunt dicata, alia carni, alia neruis, alia cerebro &c. Et certum est atque experientia constat, gũmi elemi omnibus partibus neruosis vulneratis, vt & cerebro, esse vtilissimum: betonicam capiti. Ita non inutile fuerit & in vulnerariis medicamentis eligendis delectũ quendam haberi; in qua re & ægri natura perpendenda, cùm experientia doceat, etiam in vulneribus quędã medicamenta quibusdam naturis esse magis vtilia, quædã noxia. Quod quidẽ sola experientia inuestigatur; & quod Galenus, 3. *medic. meth. c.* 8. de siccantibus habet, id de omnibus vulnerariis medicamentis verum est, nimirum ad excrementa & statum vulneris respiciendum esse. Si enim pauciora excrementa in vulnere generãtur, & aliàs vulnus sese bene habet, vtilis hoc & accommodati medicamenti indicium est: si verò multa excrementa cumulentur in vulnere, medicamenti non accõmodati signum est. Interim manifestas medicamentorum qualitates non negligendas, sed eas etiam corporis totius partis temperamento idoneas eligẽdas esse putamus; nec in hac re aëris constitutionem negligendam, sed temporibus calidioribus frigidiora, frigidioribus calidiora vsurpanda esse.

Medicamenta autẽ vulneraria & sarcotica ac glutinantia parantur è *radice consolida maior. bistorta, tormentilla*; foliis, *alchimilla, bursa pastoris, virga aurea, balsamina, verbena, veronica, hyperici, millefolii, sanicula, cauda equina, vlmi, plantaginis, betonica, cupressi, pilosella*; flori *rosar. rubr. hyperici, balaustiis*; fructibus, *nucibus cupressi*; gummi, lacrimis, succis; *thure, aloe, mastiche, lacrima abietina, resina terebinthina, pini, laricis, pice arida, liquore follic. vlmi, gummi elemi, iunip. hedera, tragacanth, tacamahaca, caranne, sarcocolla, sanguine draconis*; terris, *sigillata, bolo Armeno*, corticibus *thuris*; lapidibus, *hæmatite, coralliis*; *Medicamenta vulneraria.*

E quibus parantur varia composita.

Linimenta & vnguenta. Vtilissimum est hoc Fr. Arcæi: *Linimenta & vnguenta.*

℞. *terebinth. clara, gummi elemi an.* Vnc. iß. *ping. castrati* Vnc. ij. *porcina antiqua* Vnc. j.

Liquefiant ad ignem. F. Linimentum.

Vel ℞. *resina, cera, terebinth, ol. rос. an.* Vnc. ij. *thuris, mastiches, myrrha, an.* Drach. ij. F. Vngu.

Vel ℞. *terebinth.* Vnc. ii *resina albæ, olibani, colophon. an.* Vnc. iß. *mastich.* Vnc. i. *croci* Drach. i. *ceræ* ℔ß. *olei communis* ℔iß. F. s. a. Vnguentum.

Vel ℞. *succor. recent. alchimillæ, saniculæ, consolida Sarracenicæ*, q. v.

Ad ignem positis adde *pingu. suilla veteris, butyri maial. an.* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *resina alba* Vnc. iii. *butyri maial* Vnc. vi. *succ. alchimilla* Vnc. i. *sanicula pyrola an.* Vnc. ß. *tragopogi olei oliuar. an* Vnc ii.

Succi primò cum oleo coqu. ad consumt. humiditatis, deinde adde resinam, postremò butyrum. Denique colentur, & agitentur, donec refrigescant.

Vel ℞. *Herb.pyrolæ,ſerpentariæ,ſaniculæ,veronicæ an.* Vnc.j.*fl.hyperici centaur.min.an.*Drach.vj.

Conſcindantur minutim, & lagenæ vitreæ includantur. Adde *ol.oliuar.* Vnc.j.*pingued. porcinæ* Vnc. iij.*butyri ſ.ſ.*Vnc.iiij.

Stent in loco calido aut B M. per 8.dies Poſtea coqu. ad conſumtionem humiditatis. Colentur. Hinc adde *terebinth.*Vnc.j.*maſtic.h.thuris, myrrhæ ana* Vnc.ß.*aloes epat.*Vnc.j.

F.Vnguentum.

Vtile eſt & vnguentum Cæſaris Magati tale.

℞. *ol.noſtri ex hyper.* ℔j.*ceræ aq.balſami lotæ* Vnc.iij.

Liquefiant ſimul in vaſe vitreo ſtricti orificij. Liquefactis adde *Balſami noſtri* ℔j. *gummi elemi* Vnc. iij.*balſami Peruuiani,tacamahaca,caranna an.* Vnc.ij. (quæ quidem gummi ſeorſum ſolui debent oleo noſtro de hyperico,) *ammoniaci,galbani, itidem diſſolutar.an.*Vnc.ß.*myrrhæ,thuris, aloes, gummi hederæ an.* Drach.ij.*rad conſolidæ ariſtoloch.biſtortæ, torment. ana* Drach.iß.*dictamni Cretici* Drach.iij.*ſ ordu* Drach. ij. *humana pingu.prap.*Vnc.ij.*pingued. ygm* Vnc.j Miſc. F.Vng.

Balſam. Aſſeruetur in vaſe vitreo vel argenteo ſtricti oris.

Olea & Balſama.Naturalia,vt *de Tolu,de Peru*, & ſimilia.Et artificialia.

Vt ℞. *ol.laurini,*Vnc.ij.*maſtich.olibani, ſebi hircini an.*Vnc j.Miſce.

Vel ℞. *antheræ roſ.alb.rubr.lil.alb.an.*q.ſ.

Affunde *ol.oliuar.*ad ſufficientiam, & radiis Solis in vitro bene obturato expone per 14.dies.

Vel ℞. *terebinth.ol.laurini an.*Vnc iiij.*ouor.è vitell.* Vnc.ij.*roſac.*℔ß.

Miſce & Soli exponantur, vſque dum flauum colorem acquirant.

Vel ℞. *terebinth.*℔j.*galbani,gummi elemi, hederæ, thuris,maſtich.myrrhæ an.*Vnc.ij.*aloes,xyloaloes,galangæ,caryophyllor,cinam.nuc moſch.cubebar.an.*Vnc j.*aquæ vitæ* Vnc.iij.

Macerentur ſimul per diem & noctem.Poſtea bis diſtillentur, & oleum illud diſtillatitium tanquam balſamum precioſum aſſeruetur.

Vel ℞. *liquoris veſicarum vlmi depurati & præparati* ℔j.*mellis opt.depurati* Vnc.iij.*ſucc.tormentillæ, conſolidæ mai.conſol.mediæ an.*Vnc.iiij.

Miſce, & coq.lento igne ad ſuccorum conſumtionem;deinde infra ſcriptos pulueres adde.

℞. *ſangu.dracon.boli armeni orient. manna thuris,equiſeti,maſtich.an.*Drach.

Miſce,& fiat puluis tenuiſſimus, quem ſupradictis adde.

Præparatio liquoris veſicarum vlmi ita fit:Menſe Majo huiuſmodi veſicæ colliguntur, antequam intus vermiculi oriuntur, & hoc liquore vitrea phiala impletur,linteoque obturatur,poſtea facienda fouea in terra, per altitudinem duorum palmitum,vel trium, & fundo foueæ ſal communis per altitudinem trium digitorum inſpergitur, ſuper quem phiala ponenda, dein fouea terra explenda, ita, vt phiala non appareat, & ſic per ſpacium 25. dierum relinquenda,deinde feces à ſubſtantia clara ſeparandæ,& quod clarum eſt ad vſum ſeruandum, quod etiam per ſe appoſitum glutinat.

Aliud Balſamum.

℞. *thuris,myrrhæ,ſarcocollæ,gummi ſump.Arab.hederæ,elemi,maſtich.ſangu.dracon.balſami Peruuiani tacamahacæ,caranna an.*Vnc.iß.*lacrimæ abietinæ, liquoris folliculor.vlmi an.*℔j.*reſinæ pineæ*℔ß.*rad.tormentillæ,biſtortæ,iridis,ariſtol.rot.conſolidæ,dictamni albi an.*Vnc.ß. *baccar.ſump.lauri an* Drach.vj.*ſpir.vini opt.*℔iij.

Mixta deſtillentur,& aquam, ſpiritum,ac oleum ſeorſim excipias,quæ omnia ad glutinationem vulneris faciunt.

Aliud Balſamum.

℞. *olei antiquiſſ.*Vnc.iiij.*terebinth. Venetæ* Vnc.xß. *tritici integri* Vnc.ij.*hyperici* Vnc.iiß *rad.carduiben.valerianæ an.*Drach.x.*pulu.ſubtiliſſimi thuris* Vnc. ij.*hypociſtid:*Drach.ß.*boli Armeni,ſangu. dracon.an.* Vnc.ß. *pulueris lumbricor.terreſtr.*Drach.ij. *conſolidæ maior. equiſeti* M.ß.

Radices & herbæ craſſo modo contendantur, deinde in vas ponantur, & vinum album effundatur,& poſtquam ita fuerint infuſa,oleum& frumentum addatur, omniaq; ad vini conſumt.coquantur. Poſtea forti facta expreſſione, addantur pulueres & terebinthina,& iterum parum bullire ſinas,& deinde in vitreo vaſe ad vſum ſerua.

Vel ℞. *terebinth.*℔ij.*olei communis* ℔iii. *laur.* Vnc. vi.*cinam.*Vnc.ii.*euphorbii,garyophyllor.bacc.lauri,gummi hederæ,ſagapeni,ammoniaci, opopanacis, galbani an.* Vnc.i *thuris,maſtich.an.*Drach.ii.

Deſtillentur ſimul. Fiat Balſamum pro vulnerib. neruorum.

Vel ℞. *terebinth. claræ* ℔ii. *olei lini* ℔i. *reſinæ pini* Vnc.vi.*thuris,myrrhæ,aloes,maſtich. ſarcocollæ an.*Vnc. iii.*macis,ligni aloes an.*Vnc.ii.*croci* Vnc.ß.

Ponantur hæc omnia in retortam,deſtillẽtur primò lentiſſimo igne,& exibit aqua clara : paulò poſt verò ſequetur oleum rubicundum : tum augmenta ignem ſemper magis magiſq; intendendo ad finem deſtillationis. Quo facto,ſepara oleum ab aqua, & vtrumque ſeorſim ſerua. Aqua ſuccedente tempore rubeſcit,& oleum acquirit rubini colorem. Oleum valet vulnerib.præcipuè verò partiũ neruoſarum oſſium, venarum:citò enim & ſine dolore conſolidat.

Aliud.

℞. *lumbricorum terreſtrium* q.v.indantur vaſi muſco pruni ſilueſtris repleto,quo perreprando muſcũ à ſordibus purgentur,adiice etiam illis ouorum aliquot vitellos ad duritiem coctos & inciſos quib. veſcantur.Lumbricorum ſic præparatorum poſtea ℞. ℔i.contundantur in mortario.Adde *ol. roſar.*℔i.

Coq.Poſtea colentur.Colat.adde *maſtich. myrrhæ, an.*Drach.ii.*rad.ireos,ſar.ocollæ an.*Drach. vi.*terebinth. mellis roſati an.*Vnc.iß.Miſc.

Vel ℞. *ol.oliuar* ℔i.*terebinth.*Vnc. iii. *flor. hyperici, verbaſci,an.*q.ſ.vt fiat maſſa:Cui affund. *vini alb.opt.* Menſ.iß.

Coq.ad vini conſumt. Ponantur poſtea ſpecies ad Solem per menſes duos,vt fiat oleum ſeu balſamum.

Vel.℞. *rad.conſolidæ maior.*q.v.

Affunde in olla noua *olei oliuar.* ad eminentiam. Coq.& exprime.Succum expreſſum iterum coques tamdiu vſq; dum nulla aquoſitas remaneat. Poſtea

℞. *huius olei* part.iii.*ol.terebinth.*part i. *flor.hyperici, chelidon maj.an.*q.ſ.miſceantur & calefiant,atque indantur lagenæ vitreæ,ponanturque per 40. dies in fimum equinum,& habebis balſamum,quem calidè vulneri inſtillabis.

Vel ℞. *ol.oliuar* ℔i.*fl.hyperici,betonicæ, prunellæ centaurei an.*Mi.

Contundantur herbæ & cum oleo vitro includantur,& calore Solis per 40.dies digerantur.Poſtea exprimantur.Expreſſum liquorem vſui reſerua.

Sequens oleum ad partium neruoſarum vulnera maximè in Hiſpania commendari ſcribit Hieron. Fabricius.

℞. *ol.vetuſtiſſ.*Vnc.iii.*tereb.puræ* Vnc.viii. *frumenti integri* Vnc.iß.*ſem.hyperici* Vnc.ii.*rad.carduiben,valerianæ an.*Vnc.i.*thuris puluerſ.* Vnc.ii.

Radices & herbę craſſo modo cõtũdantur,in ollam ponantur,& tantũ vini albi ſuperfundatur,vt omnia in vino mergantur:& per biduũ facta infuſione, oleũ & fragmentũ adiiciantur, & coq. omnia ad vini conſumtionem;mox facta forti expreſſione, addatur terebinthina & thus;iterum parum bulliant,ſeruenturque in vaſe vitreo. Modus vtendi talis eſt.

Abluto

Ablato prius vulnere vino albo frigido, statim inungitur totum vulnus oleo prædicto calente: quod si hoc fieri commodè nequeat, per siphonẽ intra vulnus immittitur, & confestim labia vulneris ad mutuum contactũ adducuntur, deligatura, aut sutura, aut glutino: deinde partes circũstantes prædicto oleo similiter inunguntur, supra vulneris verò labia iam redocta linteum imponitur prædicto oleo madens: & supra hoc aliud vino nigro expressum, mox alia linea sicca, deinde fascia superligatur.

[Ole]um Hispana. Vtile est & oleum, quod *oleum Hispana* appellant, & sic paratur.

♃. ol. oliuar. antiqui ℔ iiij. *de terebinthina* ℔ ij. *thuris* ℔ j. *valeriana, hyperici, carduiben. an.* ℔ ß, *myrrhæ el.* Vnc. j. *cocci infectorij* Vnc. iiij. *resina pini recent.* Vnc. ij. *Vini maluat.* ℔ iij.

Valeriana colligatur mense Maio, & abiiciãtur radices. Hypericon colligatur mense Iulio cum flor. & seminibus. Herbæ igitur manibus confractæ, & in mortario aliquãtulũ cõtusæ, infundãtur in vino maluatico posito in olla terrea vitro obducta, cuius tertia pars omnibus in ea positis vacua permaneat, per quatuor horas, deinde superpone coccum infectoriũ aliquâtulum fractũ in mortario vna cũ oleo, & absq; coopecimento bulliant lento igne, donec vinum ferè euanuerit, idque animaduertatur, ne herbæ comburantur. Auferatur postea ab igne, & dum adhuc valde calet, sacculo vino maluatico madefacto exprimantur herbæ. Et vas, in quo facta fuit ebullitio, diligẽter abstergatur, neque enim penitùs exsiccetur, nam debet relinqui vinum, quod adhæret, & in eodem rursus oleum, ad ignẽ ponatur cũ oleo de terebinthina, vel abietina lacrima. Et quando ebullire iã incipit, addatur myrrha tenuissimè puluerisata, & in mortario cũ aliquantulo ex oleo in vase exsistente ad ignẽ liquefacta. Addatur pariter resina eodem oleo liquefacta, prius tamen percolata, & thus tenuissimè puluerisatũ, omniaq; curiosè misceantur, & vbi parumper bullierint, auferatur vas ab igne, & vbi refrixerint, seruetur in vase vitreo, nulla facta colatura, & Soli per 15. aut 20. dies exponatur.

Oleum de [Hy]perico, Magati. Commendat & Cæsar Magatus *oleum suum de Hyperico*, quod sic operosè paratur.

♃. summit. hyperici Mij. *ophioglossi, consolida maior. equiseti an* Mj. *vini albi odori & potentis* ℔ v.

Contũdantur herbæ, & dicto vino macerentur 24. horis, ore vasis diligenter obturato; deinde facta expressione & colatura, par quantitas dictarum herbarum assumatur, & fiat altera infusio, & sic tertiò, Facta postrema expressione, & colat. adde vino dicto

Olei antiqui ℔ vj. *summit. hyperici* Mij. *ophioglossi, herba Regina vulgò appell. consolida maior. carduibened. an.* Mj. *rad. dictamni albi, consolida maior. aristoloch. rotund. tormentilla, bistorta an.* Vnc. ß. *grani tinctorij* Drach. ij. *sem. hyperici* Drach. vj.

Misc. Contusis contundendis, macerentur balneo calentis aquæ, ore vasis obturato, per 24. horas, postea bulliant duplici vase ad vini consumt. Deinde facta expressione & colatura, sacculo prius vino albo optimo madefacto, adde oleo

Summit. hyperici Mij. *ophioglossi, herba Regina, consolida, matrisylua an.* Mj.

Misce. Contusis herbis, & facta infus. in balneo calentis aquæ per 24. horas postea facta expressione, & col. vt prius, par quantitas dictarum herbarum accipiatur, & fiat altera infusio, vt supra, & sic tertiò, factaque postrema expressione & colar. adde oleo

flor. hyperici Mij. *betonica, pimpinella, pilosella, Trinitatis an.* Mj.

Ex his fiant tres infus. vt supra. Facta vltima expressione & col. adde oleo

follicul. hyperici Mij. *consolida, centaurei minor. viticella, vinca peruinca an.* Mj.

Et f. pariter tres infus. hac ratione; tribus diebus vas, quod vitreũ esse debet, Soli exponatur, quarto verò die balneo calentis aquæ detineatur, vt ibidẽ 24. horas moretur, postea f. expressio & col. & oleo rursus addantur,

follicul. hyperici, qui iam ad maturitatem peruenerint M iij. *centaurei minor.* Mj. *fructus Balsamina* num. vj.

Fiat vt supra. Facta postrema expressione, & col. oleo adde

dictamni Cretici Vnc. j. *rad. dictamni albi consolida maior. aristol. rot. Iridis Illyrica, arundinum, bistorta. tormentilla an.* Drach. vj. *grani tinctorij* Drach. ij.

F. tres infusiones hac ratione, exponatur vas Soli per dies sex; postea per duos dies in balneo calentis aquæ detineatur, inde fiat expressio, & col. & sic fiat tertio. Tandem facta postrema expressione & col. adde oleo

ol. stillat. de terebinth. de lacrima abietina an. ℔ ß. *sem. hyperici* Vnc. j. *rad. consolida, aristoloch. dictamni albi, tormentilla, bistorta, irid. an.* Vnc. ij. *granor. tinctor* Vnc. j. *myrrha, thuris an.* Vnc. iß. *sarcocolla, gummi iunip. aloes an.* Vnc. ß. *pomor. balsamina* num. xij. *balsami Peruuiani* Vnc. ij.

Poma incidantur, cætera contundantur, & cũ oleo misceantur, & vas toto tempore hiberno detineatur sub fimo equino, inde extrahatur, & facta expressione atque colat. vsui seruetur in vase vitreo, orificio bene obturato.

Balsamum vulnerariũ Magati. Balsamum vulnerarium Magati.

♃. gummi elemi Vnc. iiij. *balsami Peruuiani* Vnc. iij. *gummi tacamahaca, caranna, liquoris in vesiculis vlmi contenti an.* Vnc. ij. *olei laurini, styrac. liquid. myrrha an.* Vnc. iß. *thuris albi, gummi. hedera an.* Vnc. j. *laseris odorati, ladani, styracis calamita pinguis, ammoniaci, bdellii, opopanacis, galbani, sarcocolla an.* Drach. vj. *rad. aristol. rot. imperatoria, angelica, dictamni albi, consolida, acori, iridis, tormentilla, bistorta, sem. hyperici, citri, cortic. citri. an.* Vnc. ß. *cinamomi caryophyllorum, nucum. myristicar macis an.* Vnc. i. *mastic. aloes, sangu. draconis, grani tinctorij an.* Vnc. ß. *dictamni Cretici* Vnc. j. *olei glandis vnguentaria* Vnc. iij. *bacc. iunip.* Vnc. iß. *cera* Vnc. j. *ex resina pinea* Vnc. iß. *terebinth. clara. lacrima abietina an.* ℔ iß. *aq. ardentis opt.* ℔ vj.

Misce, diligenter liquatis gummis, quæ liquari possunt seorsim, cũ portione terebinthinæ, cæteris verò aridioribus grosso modo puluerisatis, coniiciantorq; omnia in retortã, quæ balneo calentis aquæ per tres dies detineatur, inde luto obducatur, & in æstuario maneat, donec exsiccatum sit lutum, postea igne cineritio s. a. extrahatur oleum; exibit autẽ primò aqua, quod balsami aquam voco, quæ seorsim debet seruari, deinde oleum, quod Balsamum dicitur

Oleum Hyperici. Valde etiam iuuat *oleum hyperici*, quod paratur hoc modo. *♃. summit. hyperici iamiam maturescentis* Vnc. iij. macerentur in vino odorifero diebus tribus, bulliant deinde in vase duplici obturato orificio vasis. Postea exprimantur & recentis hyperici par pondus iniiciatur, iterum maceretur, coq. & exprimatur. Repetatur tertio: si vinum minuitur, aliquid adde. Postea

♃. terebinthina Vnc. iii. *olei veteris clari* Vnc. vi. *croci* Scrup. i.

Coq. in vase duplici vsque ad consumt. vini, postea exprime, & à sedimento purgatum oleum repone ad vsum.

Balsamum D. Minderery. Balsamum sequens à D. Raimundo Minderero valde commendatur.

♃. terebinth. Cypria, ol. hyperic. an. q. v.

Liquefiant simul. Singulatim etiam liquescat *gummi, elemi* q. s. ad iustam consistentiam, & addatur. Quãdo ferè refrigerata fuerint, adde parum *ol. cera destillati.* Misc.

Balsamus Heer. ab Heer ad vulnera & ulcera.

Henr. ab Heer. *obs. Med. oppido rar. obs.* 10. valde laudat hunc balsamum. ℞. *flor. hypericu, hyperici, folior. prunella*, an. Mj. Coq. in *ol. sem. hyperic. express.* & *vini rubr. veter.* part. æqual ad vini omnimodam consumptionem, h. e. dum liquoris gutta igni iniecta sine vllo stridore flammam concipiat. Seruetur ad vsum. Si libet, eosdem flores sæpius immacera, & post 40. dierum insolationem, aut ignis calorem, iterum exprime; quod quo sæpius facies, efficacius multò oleum comperies. Adde si vis, *lapidem calaminarem*, sæpies vino, demum in hoc oleo post ignitionem extinctum.]

In Balsamorum tamen, præcipuè calidorum, vsu cautione opus est, vt etiā monet Guil. Fabricius, *cent.* 3. *obseru.* 97. non solú, quia vulneris labiis nimis citò conglutinatis, pus, quod postea generatur, intus detinetur, & grauia symptomata excitat: sed etiam, quia eiusmodi Balsama non omnium partium temperamento æquè conueniunt.

Emplastra.

Emplastra.

Vtile est emplastrum Fr. Arcæi.

Vt ℞ *ol. rof. viol. chamæmeli, an.* Vnc. j. *axung. gallina, medulla crurum vituli, an.* Vnc. ß. *vermium terrestr. vino lotor.* Vnc. j. *butyri recent.* Drach. vj. *mucilag. althea* lbß.

Bulliant omnia ad consumtionem mucilaginis; deinde colentur.

Colaturæ adde *lithargyri* Vnc. iiß. *minii* Vnc. iij. Cum *cera alba* q. s.

F. Cerotum, addendo *terebinth.* Drach. x. *mastich.* Vnc. ß.

Vel ℞. *succi rec. betonic agrimon. sanicula, alchimilla, consolida Sarracen. an.* Vnc. ß. *cera alba, sebi hircini ana* lbß. *resina ott.* lbj.

Coq. in fine adde *mastich.* Vnc j.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *terra, resina, picis, vitrioli, cerussa, thuris albi an.* Vnc. iiij. *terebinth.* Vnc. vj. *myrrh. rubr. al. sump. onor. ana* Drach. ij. *camphora* Drach. iß.

F. Emplast. addendo *ol. rof.* q. s.

Vel ℞. *cera noua, resina ana* lbj. *sebi hircini, ping. porci ana* Vnc. iij *terebinth.* Vnc. ij. *oleæ* Vnc. iij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *lithargyri argent. ol. rof. ana* lbß. *mucilag. sem. lini, rad. ireos ana* Vnc. ij.

Coq. ad iustam consistentiam. Adde postea *thuris, mastich. ana* Vnc. j. *cera. terebinth. ana* Vnc. ij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *cera* Vnc. iij *resina, picis ana* Vnc. ij *thuris albi, vitrioli, cerussa ana* Vnc. iv. *ol. è bacc. laur. sp. oner. ana* Vnc. ij. *camphora* Drach. iß. *terebinth.* lbß.

F. Emplastrum.

Sequentia ad punctuas maximè valent.

℞. *ol. oliu.* Vnc. ij. *resina, adip. vrsin, sebi hircini, taurini ana* Vnc. iß. *pingued. vngula bouina*, Vnc. iiß. *butyri maial.* Vnc. vj. *lithar. argent.* lbj. *squama aris* Vnc. iß. *mastich.* Vnc. j. *cera noua* vel *ol. eiusd.* Vnc. iiij.

F. s. a. Empl.

Maximè etiam commendat, & ad vulnera recentia sananda, resque alienas vulneri infixas extrahendas, vt & in vlceribus fœdis & putridis optimum esse suum Emplastrum scribit Raimundus Minderetus, quod vocat *Emplastrum Opeteldoch magnum colcotharinum*. Descriptio, quæ exstat *in tractatu de calcantho, cap.* 7. hæc est.

℞ *cera noua mundissima* lbj *terebinthina munda*, vel si mauis *Cypria* aut *Veneta*, Vnc. vj. *gummi elemi* Vnc. iij *ol. hyperici, myrtini ana* Vnc. iß.

Liquefiant simul omnia, & postquam diffluxerint, adde eis sequentia, *gummi ammoniaci mundissimi, galbani, opopanacis ana* Drach. iij. *colophonia* Drach. vj. *mumia selecta, succini albi pellucidi ana* Drach. ij. *olibani albi, mastich. purificata, sang. draconis, sarcocolla à recrementis purgat. ana* Drach. iß. *aloes epatica* Drach. ß. *myrrha* Drach. j.

Dissoluantur gummi in aceto, iunganturque simul commodè ac secundum artem, agitando singula, ac vbi fermè refrixerint, paulatim ac studiosè iniice, *lapidis Magnetis praparati* Drach. vj. *croci ♂ ex arte sine corrosiuo parati, tutia prap. ana* Vnc. j. *lapid. calaminar. prap.* Vnc. v *lithargyri auri* Vnc. j. *colcotharis indulcati seu terra vitrioli mortua ac dulcificata*, Vnc. ij.

Redigantur l. a. in emplastrum, quod frigefactum durescat, ita vt dissiliat. Vsus est talis. Supra pennas digitis tractandum, vt mollescat, hinc pars illius in placentæ modum diducatur, illaque vulnus obtegatur, & quotidie bis iterum abstergatur, malaxetur & rursus vulneri imponatur. Et sic vna eius particula aliquot vulnera sanari possunt.

Tandem vulnus cicatrice claudendum. Qua ratione autem cicatrix inducatur, supra, *part.* 2. *sub finem*, dictum. Cicatricemque etiam inducunt quędam emplastria ex modò propositis. Epulot.

Vtilia sunt & emplastra, quæ commendat Fr. Arcæus, *lib.* 2. *cap.* 5. Leoninum, & nigrum. Leonini hæc est descriptio.

℞. *cerusa* Vnc. iij. *ol. rof.* lbß. *vnguenti basilici* Vnc. j.

Bulliant simul lento igne baculo agitando, vsque dum fiat cerotum, cui adde *viridis aris puluerij* Drach. iij.

Bulliant iterum quoad colorem flauum aut subrubeum. F. Cerotum. Nigri hæc est descriptio.

℞. *lithargyri* lbj. *ol. antiqui, aceti fortissimi ana* lbij. Misc. ad ignem, F. Empl.

CAPVT IX.

De Cæsaris Magati & Ludouici Septalii curandi vulnera methodo iudicium

Atque ex his, quæ hactenus diximus, patet, qua ratione vulnera primò obliganda sint, & qui in iis curandis primus sit apparatus. Quo verò modo porrò tractanda sint, iam dispiciendum. Equidem Antiqui, qui de vulneribus curandis scripserunt, vt & Chirurgi, qui vulnera tractarunt, nec in iis quæ porrò agenda sunt, discrepant; vt mox dicetur, sed omnes eadem ferè via incedunt. Superioribus primùm annis Cæsar Magatus, in Ferrariensi Gymnasio Medicinæ Professor, *libris duobus de rara medicatione vulnerum*, quibus diligenter & accuratè omnia, quæ de vulneribus dici possunt, persecutus est, nouam, & à nullo hactenus attentatam, & qua felicissimè ac citius, quàm ab antiquis & hactenus factum, ea curentur, sanandi vulnera methodum promittit. Cæsarem Magatum laudat, commendat, & defendit Ludouicus Septalius, *libr.* 8. *animaduers. Medicarum*, Vtrique ob studium artem medicam iuuandi, & ægros à molesta curatione liberandi, sua meritò laus debetur. Nec me tamen in publica commoda peccaturum puto, si vtriusque opinionem, sine obtrectatione, hoc loco perpensam proposuerim.

Primò Cæsar Magatus, *de Vulnerib. lib.* 1. *cap.* 33. accusat Galenum, quod Indicationem maximi momenti prætermiserit, in aliis verò minoris momenti totus occupatus fuerit, scribitque, quod Galenus solùm de excrementis genitis fuerit sollicitus caussam verò, vnde illa generantur, despexerit, ablationem excrementorum desiderauerit, sed eorum generationem inhibere neglexerit, nimirum de temperamento & calore partis parum sollicitus fuerit.

Si

Si enim temperamento & robori partis consulatur, non posse colligi excrementa tam copiosa putat, quæ curiosam hanc, imo noxiam diligentiam requirant. Calorem autem foueri & roborari existimat, si eius difflationem prohibeamus, eiusque qualitatem conseruemus: difflationem autem prohiberi, si defectum illius naturalis tegumenti, cutis puta vulneratæ, suppleamus, & quidem medicamento, quod qualitate temperamento partis amicum sit. Ita enim & calorem foueri, & qualitatem simili qualitate cõseruari. Atque ex iis tandem concludit, vulnera rariùs, quàm hactenus factum, detegenda, ne scilicet calor partis ab ambiente aëre lædatur, sed sub perpetuo tegumento saluus seruetur, foueatur, & augeatur, & ita nouam vulnera curandi rationem proponit, de qua iam aliquid dicendum. Equidem quæ dixi, ferè totius rei summa sunt: quia tamen Autores modo citati prolixè hac de re agant, res paulo clariùs explicanda.

Status autem controuersiæ hic est: An præstet vulnera singulis diebus, si non bis, semel detegere, abstergere, nouisque medicamentis impositis iterum obligare: an verò vix septimo die semel saltem id facere. Priorem vulnera curandi rationem Antiqui Medici & Chirurgi omnes ad hæc vsque tempora secuti sunt. Posteriorem verò & nouam curandi vulnera rationem se primùm Romæ vidisse scribit Cæsar Magatus *in Præfat. lib. 1. vuln* quæ etsi suspecta & parum firmis rationibus orta sibi videretur, miros tamen euentus quotidie conspiciens, cœpisse semetipsum fundamenta & rationes, quibus firmaretur, accuratè perscrutari. In duobus autem nouam istam vulnera curandi rationem à vulgari & communi discrepare *ibid.* scribit. Primum est, vt rarò soluantur vulnera; alterum, vt turundæ seu penicilli ac linamenta ablegentur. De vtroque seorsim agemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Vulnera curandi modus Magati & Septalij.

Primò tamen eorum vulnera curandi modum proponemus. Si offeratur vulnus in corpore sano alioquin & boni habitus, in quo nec sit vas magnum nec neruus læsus, sed in carne simplici, & sanguinis, quantum satis, effluxerit, iubent vulneris labia coniungere, & ad mutuum contactum adducere. Labiis vnitis, & ad mutuum contactum adductis, vulneri aliquid imponunt, quod & tegumenti loco sit, & calorem natiuum foueat, & simul vim siccandi cum aliqua adstrictione habeat, quò affluens sanguis pro vulneratæ partis nutritione ab omni superflua humiditate expurgetur, & ad quandam visciditatem deducatur. In hunc vsum adhibent *resinam terebinthinam*, vel *abietinam*, quibus, si solidiores sint, addunt *ceræ* portionem aliquam ad consistentiam acquirendam. *Tacamahacam* quoque in hunc vsum commendant, quam vt melius extendi possit, emolliunt *oleo momordicæ*, vel *hyperici* quarta vel quinta parte. Laudant & *Balsamum Peruuianum*, cui, si solidius sit, consistentiam dant cera addita. Vtuntur & *succo* cõtento in *folliculis vlmi* inspissato, item *cerato barbaro, diapalma, de betonica, sacram ahaca*; vel alio emplastro parato è succis vel decoctis plantarum vulnerariarũ additis *aloe, sar. colla, sang. dracon. resina terebinthina, abiena* exceptis. Ex his medicamentis aliquid linteo, quod vulneris magnitudini respondeat, & aliquid de adiacentibus partibus comprehendat, inducunt, ac vulneri imponunt. Super hoc verò tot lintea duplicata vel triplicata, quot satis sunt ad seruandum calorem naturalem partis, & ad arcendas iniurias aëris ambientis, applicant. Atque hoc modo vulnus obligatum ante quartum, quintum, imò septimum diem non soluunt; & sic vnam sæpe deligationem ad vulnus aliquod curandum sufficere, interdum bis vel ter deligatione facta sanari posse vulnus scribũt. Vt tamen conspurcata lintea quandoque detrahantur, mundaque illorum loco imponantur, concedunt; modò id fiat citra vulneris detectionem. Simul etiam casus quosdam excipiunt, in quibus hæc curandi ratio simpliciter locum non habeat, sed antiquo modo vtendum sit, de quibus ipsa dicemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint.

Atque istam nouam curandi rationem antiquæ longè præferunt, & primò eam faciliorem & tutiorem esse argumentis quibusdam & rationibus probare conantur; deinde rationibus quibusdam antiqui ad frequentiorem vulnerum detectionem adducti videntur, infringere nituntur, & quæ contra nouam curandi rationem obiiciuntur, soluere tentant: de quibus ordine dicemus.

Et 1. quidem vt suam istam nouam methodum faciliorem & tutiorem, & perquàm multò plures, quàm vulgatam illam, sanentur, probent, primò ad experientiam prouocant, & in specie de vulneribus capitis scribit Ludouicus Septalius, quod cùm in magno valetudinario Mediolanensi spacio vnius anni plerique ex vulneratis in capite, vulgari modo, frequenti vulnerum solutione, turundis, licinnis, frequentioribus terebrationibus & scalpturis curati interiissent; postea noua hac curandi ratione adhibita, vnguento scilicet vulneri imposito, labiis oleo abietino inunctis, & solùm bis vel ter vulnere detecto, semelque tantùm terebratione instituta, è quatuordecim in capite vulneratis vnum saltem interiisse. Et Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 40.* cõtusa capitis vulnera cum ossis introcessione viginti dierum spacio modo illo sanata fuisse scribit. Eodem temporis spacio vulnus capitis cum membranarum sectione sanatum fuisse. Vulnus pila plumbea fulmine bellico explosa capiti inflictum, sicut ad penitiores anterioris cerebri partes globulus peruenerit, nec inueniri & educi potuerit, triginta diebus, duobus aut tribus solutionibus integrè sanatum fuisse.

Rationes quibus motus Magatus nouum suum curandi vulnera modum antiquo præferendum esse putat.

Deinde his rationibus, quas breuiter proponemus, vtitur Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 7.* Prima est, quod ista noua vulnera curandi ratio ea, quæ ad sanandum requiruntur, optimè & maxima cum securitate præstat, calorem scilicet innatum, quo natura ad suppurationem, carnis generationem, & glutinãdum vulnus, vt præcipuo agente, vtitur, quique ob sanguinis effusionem & detectum ac vulneratum naturale tegumentum, dissipatus & imbecillior redditus est, & ab aëre externo obtunditur & alteratur, fortior & vegetior redditur, dum in hac noua curandi methodo vulnera tecta seruantur. Cũ enim vulnera rarius deteguntur, artificiale istud tegumentum naturalis tegumenti, quod cutis est, defectum supplet, & ita calor natiuus nec difflatur & dissoluitur, nec ab aëre ambiente alteratur. Et circa hanc rationem miratur Septalius, quod Galenus hunc principalem scopum, qui est calorem innatum seruandi, omiserit, & impedimentis saltem tollendis intentus fuerit.

Secundò ideo nouo hoc modo vulnera felicissimè curari existimant, quia eo maximè auertuntur ea quæ vulnerum sanationem remorantur & impediunt. Nam cùm inter ea, quæ maximè impediunt vulnerum curationem, sit humorum confluxus ad partem vulneratam, istum hoc nouo modo maximè præcaueri putant. Cùm enim affluxus fiat vel transmissione, vel attractione ratione doloris aut caloris, vtrumque nouo isto modo auerti. Etenim si rariùs vulnus detegatur, ob tegumentum calorem seruari & roborari; neque dolorem concitari, quod in frequenti vulnerum contractione & detersione fieri solcat. Ista enim incommoda omnia in nouo isto

modo effugiuntur, dum pars à conueniente situ non nisi rarissimè dimouetur, non soluitur, nisi rarò, neque sæpe deligatur; & quod cap. 32. addit, si quis flatus aut humor partem distendat, atque hinc dolor concitetur, celeriter à calore robustiore discutitur.

3. Tertiò, ex iis, quæ vulnerum curationi obstant, esse maximè expositionem vulneris aëri ambienti, à quo innatus calor alteratur & debilitatur. Hoc autem præcaueri, si vulnus rarius detegatur.

4. Quartò, cùm Hippocrates, *de fractur. sect. 3. t. 7.* eam curationem laudet, sub qua ossa minimè abscedunt: id hoc nouo modo fieri, & proinde eum perfectissimum esse statuit; idque suo exemplo probat Magatus, qui hoc modo capitis vulnera cum insigni ossis læsione, vt quilibet magnã ossis portionem abscessuram iudicaret, curauerit, ita vt nihil abscesserit.

5. Quintò ideo hunc nouum curandi modum præferendum putat, quod pauciora sub eo excrementa, quàm sub communi & vulgari, generentur; quod experientia manifestum esse scribit.

6. Sextò & hoc adfert Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 32.* quod peregrina corpora, quæ à Chirurgis in principio educi nõ potuerũt, & naturę opus requirunt, facilius propellãtur, si vulnera rariùs detegãtur, idq; ideo, quod calor naturalis in isto nouo modo rectius seruetur, foueatur, & augeatur, vt ratione prima dictum.

7. Septimò & hoc *loco allegato* profert; quod medicamenti primo apparatu adhibiti vis in hoc nouo modo vsque ad perfectam agglutinationem optimè perduceret, præsertim si sit eius essentiæ, vt non protinùs dissipetur. Neque etiam ab excrementorum miscella id corrumpi posse putat, cùm effatu digna excrementa non generentur.

II. Rationes quibus moti sunt antiquum curandi modũ Magatus & Septalius.

II. Antiquam curandi vulnera rationem itidem reiiciunt experientia & ratione ducti. Experientia quidem, quod, vt antea dictum, ægri pauciores & minùs feliciter sub antiqua, quàm noua medendi ratione conualescunt. Rationes autem has afferunt.

1. Prima est, quod sub communi & vulgato modo pars vulnerata ambienti aëri exponatur, atque inde calor eius naturalis dissoluatur, offendatur, ac debilitetur; inde & pars ad affluxum humorum suscipiẽdum obnoxia reddatur, & coctio in ea minùs feliciter perficiatur, atque ita copiosiora excrementa, impedimento naturæ futura, generentur.

2. Deinde ex frequenti vulneris solutione, contractione, & motu partis, detersione neruorum medicamentorum impositione ac deligatione noua dolorem excitari, qui fluxionis caussa sit inquiunt. Fieri enim minimè potest, ait Cæsar Magatus, *lib. 1. c. 52.* quin, dum partẽ tractamus, aliquis excitetur dolor, & quidem eò maior, quò vulnus maius est, & in parte exquisito sensu prædita. Partem enim in vulneris solutione & noua obligatione a situ priore dimouere cogimur. Medicamenta detrahimus, pus abstergimus, medicamenta noua imponimus, vulnus iterum obligamus, quæ operationes omnes sine dolore perfici non possunt.

Tertiò obiiciunt, quod, si vulnus sæpiùs soluatur, & detegatur, multum caloris & spirituum exhalet.

& 4. Tandem etiam naturam, quoties soluitur & detergitur vulnus, toties interturbari, & à proprio munere distrahi existimant.

III. Rationes cur antiqui vulnera sæpe detexerint & tantum solutionibus [illegible] c.

III. Caussas & rationes, ob quas antiquis necessariũ visũ fuit, & hodie vulgò necessariò videtur, vulnera sępius detegere & medicamẽta noua imponere, hoc modo infringere conatur Cæsar Magatus, *lib. 1 c. 1.* & Lud. Septalius, *lib. 1. animadu. med.*

1. Primò pro vulgata sententia hoc affertur, quod in cauis vulneribus semper duplex excrementi genus, crassum & tenue generentur, vt ex Galeno, *3. meth. med. c. 9.* patet, & proinde semper habeatur, quod exsiccari & abstergi debet, ac propterea vulnus quotidie soluendũ sit, vt pus abstergi, & noua medicamẽta imponi possint. Quæ n. primò apponũtur, vires suas integras diu seruare nõ possunt, cũ à calore partis dissoluãtur, & ab excrementorũ permistione corrũpãtur. Si verò excrementa non exsiccentur & expurgentur, in vulnere retenta carnis generationem & vulneris conglutinationem impediant, atque acriora euadant, imò sæpe putredinem concipiant, vnde dolores, inflammationes, abscessus, vermes, gangræna prouenire potest.

Ad hoc autem ita respondẽt, primò quod è pure nihil periculi immineat; cùm non necessariò in vulneribus magna eius copia generetur, sed tum solum vbi ob frequentẽ eorum detectionem calor natiuus debilitatur. Neque ea absumenda variorum medicamentorum impositione opus esse dicunt, cùm internarum partium vulnera, epatis, pulmonum, linguæ, & aliarũ, in quibus turundas aut linamẽta vnguẽtis illata applicare non licet, à natura nihilominus sanentur. Et licet admittatur, vt Cæsar Magatus, *l. 1. c. 44.* scribit, quod duo excrementa, tenue scilicet & crassum, in vulnere generẽtur, ob id tamen crebram vulneris detectionem non esse necessariã putat. Tenue n. excrementũ partim per insensibilem halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli; crassum verò à principio adeo esse exiguum, vt medicamentis, quæ ipsum detergant, non indigeat: procedente verò tempore cum pure confundi, & à natura cum eo expelli.

Secundò & ea de caussa vulneris frequentior detectio necessaria cẽsetur, quod interdũ manuali operatione opus est; cùm in cauitate vulneris multa excrementa colligãtur, quæ à medicamentis expurgari non possunt, sed manus operatione abstergẽda sunt. 2.

Id verò negat Cęsar Magatus, *c. 44.* vbi statuit, excrementa in vulnere genita, partim per halitum insensibiliter digeri, partim sensibiliter à natura per vulnus expelli, quando idoneus adest effluxus, non autem in cauitate vulneris detineri.

Tertiò, ideo vulnera sæpius detegenda esse vulgò statuitur, vt pro vario vulnerum statu varia medicamenta imponi possint; primò suppurantia seu digestiua, deinde abstergentia, carnem generantia, quandoque carnem superfluam detrahentia, tandem cicatricem inducentia. Quæ omnia cùm vno medicamẽto perfici non possint, sæpiùs vulnera soluenda sunt, vt cuique vulneris statui conuenientia medicamenta imponi possint.

Ad hoc argumentum respondere conatur Cæsar Magatus, *lib. 1. c. 44.* in antiquo quidem curãdi modo hoc necessarium esse, sed nõ in nouo, vtpote in quo excrementorũ cura pro maiori parte ipsi naturę cõmittitur: & *c. 37.* scribit, se naturæ totum negotium committere, & satis esse, vt medicamentum vicem gerat tegumenti & naturalẽ calorẽ foueat ac tueatur, & eandẽ medicinam posse in omnibus vulneribus tegumenti rationẽ subire. Et se obseruasse dicit, solius digestiui vulgaris ope vulnera suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse. Medicamenta autem sola corpulentia, dum caloris effluxum prohibent, & ab externis iniuriis defendunt, id præstare putat: non verò multum referre, quæ qualitas corpulentiæ adiuncta fuerit; præsertim cùm eligantur plerumque medicamenta, quæ caloris sint temperati, naturę nostræ cognati. Tandemq; concludit Magatus, quolibet medicamẽto conuenientis corpulẽtiæ quod deleteriũ & corruptiuum non existat, aut adeo acre ac mordax sit, vt fluxionem conciter, posse omnia vulnera caua, quæ sanabilia sunt, carne repleri.

Quartò, ideo etiã vulnera frequentius detegenda esse censetur, vt cognoscatur, qui effectus appositi medicamenti fuerit, & num quantum satis exsiccarit, necne, & an vulnus humidum, necne, vt siccatis proportione humiditati respondeant, cũ humidiora

vulne

vulnera ficcioribus medicamentis sint curanda, vt Galenus, *3. med. meth. cap. 3.* docet.

Ad hoc verò respondent Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius, istam ob caussam non opus esse frequenti vulneris detectione, cùm in ista noua curandi methodo excrementorum cura non medicamentis, sed naturæ & naturali calori committatur, & in eo solùm fouendo laboretur.

Quintò, & ea de caussa frequentior vulneris detectio necessaria videtur, vt status vulneris cognoscatur, & quæ superuenire possent symptomata præcaueantur, & ea, quorum mentionem facit Hippocrates, *1. prædict. text.* 18.5. *aphor.* 65. 66. 67. 6. *aph.* 4. cognoscantur.

Ad quod respondent, ista omnia aliis modis cognosci posse, ex pruritu, dolore, fœtore, dolore pulsante, febre horrifica, grauitate in parte, vel similibus. Et omnino oculos mentis acutius videre, quàm corporis oculos.

Sextò & ea de caussa vulnus sæpius soluendum videtur, vt fasciæ & puluini ac linteamina imposita mundentur: quod Hippocrates, *lib. de offic. Medic. sect.* 2. & Galenus, *in comment.* præcipit; cùm sordes eiusmodi pruritum, dolorem, & inflammationem tandem excitare possint.

Ad quod respondet Septalius, & fascias quidem permutari posse côcedit, modò vulnus nô detegatur.

7. Septimò ea quoque de caussa fasciæ & tegumenta vulneris sæpius mutanda videntur; vt halitus praui in vulnere geniti exhalare possint, qui conclusi partem vulneratam malè afficiunt, eiúsque temperamentum immutant.

Verùm & ad hoc respondet Magatus, non tot & talibus linteis, neq; adeo arctè deligandâ esse partē vulneratā, vt vapores praui supprimantur. Et si pus exitū habeat, multo magis vaporosa excremēta difflari posse. Ac licet retineantur, nūquam tantum afferre damni, quātū ex vulneris detectione prouenit.

Examen generale opinionum Magati & Septalij. Verùm enimuerò vt meā de ista controuersia sententiam aperiam, equidem Virorum Clarissimorū & tum honoris præfatione nominandorum, Cæsaris Magati & Ludouici Septalij, laudi nihil detractum volo: nodum tamen in scirpo mihi quærere, & caussis non sufficientibus moti antiquū sanandi vulnera modum reprehendere, & nouum cōmendare videntur. Primò enim ipsi fateri necesse habent, antiquo isto curandi modo per tot retrò secula multa & grauissima vulnera feliciter curata fuisse. Deinde nec hoc diffiteri possunt, nouum istum modū solùm locū habere in vulnere simplici, vulnerato sani boniq; habitus existente; in quo neq; magnū vas sit incisū, neq; neruus læsus. Id quod & nos admittimus. Talia enim vulnera cùm nihil periculi coniunctū habeant, & à sola natura etiam sine medicamentorum ope curari possint, non probamus eorū seu curiositatem seu intempestiuam diligētiam, qui sine vrgente caussa vulnus sæpiùs, & quotidie, non solùm semel, sed bis vel ter detegunt; & concedimus, ac vulgo id notū est, leuia eiusmodi vulnera, vel lardo, vel simili re imposita & vix bis deligata, spontè & à natura sanari. Cōtrà verò ipsi agnoscunt, & fateri necesse habēt, multa dari vulnera, in quibus curandis talia naturæ impedimēta afferuntur, vt si ea à Medico non tollantur, natura ad vulnus vniendum par non sit, & proinde simplex ille apparatus in iis non sufficiat. Et omnino si aliquid in vulnere agendū, quod sine manuali operatione perfici nō possit, si medicamentū necessariū imponendū sit, & periculum adsit, cui statim succurrendum sit; solutionem vulneris côcedūt. Si enim, vt Septalius casus hos ponit, corpus sit cacochymicum, vel vas aliquod magnū sectum, aut neruus læsus, si caro simul sit cōtusa, quæ suppuratione opus habeat; si vulnus sit angusti orificij, neq; pus exitum habeat; si os aliquod sit læsum, aut nobilis pars detecta, & proinde manuali operatione opus sit; si multum puris & excrementorū in vulnere generetur, à quibus dolor, partis corruptio, inflammatio, vermiū generatio prouenire possit; si caro luxuriet; si dolor vehemēs adsit; si inflāmatio vel gāgræna metuatur; si ossiculū vel aliud corpus, quod eximendū est, in vulnere hæreat: aut, vt casus hos recenset Cæsar Magatus, *libr. 1. c.* 38. si caro nimiū excrescat; si hæmorrhagia vrgeat, si gangræna & corruptio partis immineat, si ingēs putredo & sordities adsit, excrementa multa cumulentur, inflammatio partis immineat, peregrinum corpus in vulnere hæreat, abscessus superueniat, dolor adsit, pruritus, fœtor; ossa fracta sint: in istis casibus omnibus simplicem illam deligationem non sufficere, sed antiquorū illum operosiorem apparatum necessarium esse vltrò côcedūt.

Quapropter cùm exceptiones regulā superent, eiq; derogent, rarissimè illum nouum curandi vulnera modum sufficere, & plerumque grauissima mala, si vulnus demum quarto, quinto, vel septimo die soluatur, superuenire posse putamus. Ideoque etiamsi libenter concedimus, vulnera citra necessitatem non sæpiùs detegenda & aeri ambiēti temerè exponenda esse: tamen cautio quoque adhibēda, ne si tardiùs & rariùs detegātur, mundētur, & medicamenta necessaria imponātur, dāni & periculi aliquid ægro attrahatur. Itaque affirmatur quidem, sed non probatur, nouā istam curandi vulnera rationē antiqua esse faciliorē, breuiorem, minùs molestam, & tutiorem. Sit enim, quod sit minùs molesta, breuior & facilior: tutior tamen non semper est. Quis enim eam tutò in vulneribus illis profundis & angustis, quæ pūgendo & telo acuto non crasso inferuntur, adhibere, & vulnus tale, tegumento aliquo saltem imposito, naturæ committere, & ante septimum diem non soluere ausit? Equidem naturæ vulneris conglutinationem molientis intentio tum etiā recta est; sed accidere potest, vt in superficie vulnus conglutinet, antequā in profundo sit cōglutinatū, vnde in profundo pus colligitur, quod magna pericula affert, & proinde tale vulnus iterū aperiēdū sit, vt experiētia sæpiùs docuit.

Verùm, vt in specie vtriusque partis argumenta consideremus, primum ea argumenta, quæ Viros Clarissimos, Cæs. Magatum, & Lud. Septalium in hanc sententiam adduxerunt, perpendemus. *Examen speciale rationum Magati & Septalij.*

Primò experientiam quod attinet, habet eandem pro se etiā antiquus curandi modus; cùm nemo negare possit, infinitos grauissimè vulneratos eo curatos fuisse. Non tamē impedio, quin quilibet experiētiam cōsulat, & inquirat, an melius aliquid inuenire possit; modò id sine ægri damno & periculo fiat. Quod verò in specie de vulneribus capitis affert L. Septalius, & plures in valetudinario Mediolanensi conualuisse, quàm antiquo illo modo, scribit, non in specie explicat, qualia hæc vel illa fuerint. Possunt enim vulnera capitis alia esse lethalia, alia curabilia. Cæsar Magatus verò etsi vulnerū capitis, quorū exēpla affert, qualitates describit: tamen id non probat; ægros ob nouū istū curandi modū sanatos fuisse, & nō conualituros fuisse, si antiquus modus adhibitus fuisset. Ipse enim rectè sæpiùs inculcat & clarè scribit, quod vulnera curat, naturam esse, non Medicum, aut medicamēta: námq; si pus mouere oporteat, hoc à natura perfici; si caro sit generanda, & callo ossa fracta firmanda, hæc eius esse opera; si agglutinandū; id eam præstare; si excrementa expellenda, hoc esse eius munus. Et ob robur naturæ sæpe miracula in vulneribus accedunt, imò, quod ipse .37. probat, fortē naturam etiam errores Chirurgi in curādis vulneribus tolerare & vincere. Et possunt procul dubio Chirurgi, qui antiqua methodo vtūtur, similia exēpla producere. Studiosus ille, qui per thoracem, pulmone

mone vulnerato, transfossus fuit. cuius *lib. 2. Practic. part. 2 c. 11* & supra, *c. 3. de pulmonum vuln.* mentionem feci, intra mensis spacium curatus fuit. cuius vulneris cura, cùm internum fuerit, naturæ potissimum, & neque antiquo neq; nouo curandi modo adscribi potuit. Vulnus œsophagi 24. die cicatrice obductum fuisse, refert Glandorpius, *in speculo Cheirurg. obseru.* 30.

Deinde equidem ipsi facilè concedo, crebras istas terebrationes, quę interdū exercitii potiùs, quàm necessitatis caussa institui videtur, nō semper tutas esse, & sæpe ægro plus damni, quàm commodi adferre. Quod verò capitis vulnera, non nisi ante quintū vel septimum diem detegenda sint, non facilè concesserim; cùm talia vulnera partes varias transeant, & varia excrementa cumulent, & plerumq; sanguis inter cranium & crebri membranas colligatur, qui propterea maturè euacuandus: qua de caussa quoque terebratio & perforatio cranii interdum necessaria est, ne retentus putrescat, ac grauia symptomata, imò mortem ægro afferat: quod etiam facilè fieri posset, si tam tardò vulnera ista soluerentur & detegerentur.

Secundò rationes, quas adferunt Cæs. Magatus, & ex eo Lud. Septalius, tanti momēti non sunt, vt propter eas vulgatus vulnera curandi modus reiiciendus sit. Primò maximè hoc vrgent, & in eo fere fundamentū istius sententiæ positū est, calorem partis vulneratæ conseruandū esse; & Galenum accusant, quod maximi momenti Indicationem omiserit, & in aliis parui momenti rebus, excrementorūq; in vulnere generationi intentus fuerit: cùm si calor innatus seruetur, pauca etiā excrementa, quæ vulneris glutinationi obesse nō possint, generentur. Vbi libenter cōcedimus, fatemurq;, Naturam, vt aliorū morborum, ita & vulnerum esse medicatricem, eamque solam caloris innati beneficio, non verò medicamenta, glutinationem vulneris perficere, & propterea calorem & temperiem partis naturalem studiosè seruandam & fouēdam esse. Id quod etsi Galenus, vbi ex professo de vulnerum curatione agit, præterit (an bene vel malè, iam non disputo): tamen aliis in locis passim inculcat, nullam fieri posse vulneris sanationem, nisi pars suam naturalem obtineat; & ea ipsa medicamenta, quæ dicuntur sarcotica, ad partis calorem cōseruandum comparata sunt, vt *cap. præced.* dictum. Verùm duo hic quæruntur, primum est, an nouo isto medendi modo rectiùs calor natiuus conseruetur, quàm antiquo, & an in antiquo modo necessario plura, in nouo pauciora excrementa generentur; alterū est, an solius caloris natiui conseruatio ad sanandum vulnus sufficiat. Vtrumque negamus. Primū quod attinet, monstrabitur in sequentibus argumentis, raram vulnerū detectionem calori innato sæpe plus officere quàm prodesse, contra verò frequentiorem & quoties opus est, vulneris detectionem, calori innato non officere: ideoque nō ob vulneris detectionem, sed ob caloris debilitatem, aut constitutionem partis aut corporis, excrementa generari. Cum enim in vulnere sanguis effundatur, hinc calor & spiritus dissipatur, parsque debilior redditur, vnde etiam in coctione, quę in parte fit, plura excrementa generantur. Et quod nunc pauca, nūc plura excrementa in vulnere generantur, non fit ideo, quia vulnus rariùs vel frequentiùs detegitur, sed quia totum corpus & pars vulnerata ad excrementa plura vel pauciora generanda disposita sūt. Quantū verò ad alterum calorem innatum ad vulnus sanandū solum non semper sufficere, apparet, cùm tot impedimenta sæpe obiiciantur, vt nisi ea à Medico, & quidem sæpissimè singulis diebus, remoueantur, nullo modo natura finem suum assequi possit. Pus inprimis & excrementa, quæ in vulnere colligūtur, euacuanda sunt, iisq; etiam interdum, & vbi opus, per rotundas exitus parandus; medicamenta, quæ calorem foueant, excrementa exsiccent, eorūque generationem impediant, & vulneris glutinationem adiuuent, sæpiùs imponenda; cùm semel imposita à pure & sanie abluantur, ac debilitentur, & aliàs à calore partis eorum vis dissipetur. Et quanquam Galenus, vbi de medicamentis ad vulnera sananda necessariis agit, in specie medicamentorum calorem naturalem foventium & conseruantium mentionem non facit (quod fieri debuisse, non inficior) tamen passim alibi monet, calorem & temperiem partis vulneratæ esse conseruandam, & nisi temperies partis sese rectè habeat, vulneris sanationem felicem fieri non posse, & medicamenta illa ipsa, quæ passim proponit excrementorum vulneris exsiccationem, calorem fouent. & *c. præced.* dictum, mihi videri, medicamenta illa digestiua & sarcotica ac glutinantia potius ad caloris natiui conseruationem, quàm ad illud quod præstandum comparata esse.

Secundum quod Magatus pro suo nouo curandi vulnera modo affert, est, quod affluxus humorum nō cōcitetur, cùm & partis calor seruetur, neque dolor qui fluxionem cōcitat, frequenti cōtrectatione excitetur. Verùm vt in sequenti ratione dicetur, in rara ista vulneris detectione calor partis non melius conseruatur, quàm in antiquo modo. Dolorem vero, qui in vulneris detectione, mūdatione & detersione, ac medicamentorū nouorū impositione & deligatione noua excitetur, quod attinet, Cheirurgi periti est, partem vulneratam tractare, vt quam minimus dolor excitetur. Neque in puris euacuatione pars comprimenda, sed id leuissimè detergendum: nisi fortè vulnus sinuosum sit. In talibus enim vulneribus compressio sinus & vtilis & necessaria est; imò ad pus exprimendū fundo sinus etiam puluilli imponendi. Ac rum commodum, quod ex momentaneo illo dolore oritur, longè maius est, quàm incommodum.

Tertiò nec id alicuius momenti est, quod in nouo isto modo pars vulnerata rariùs aëri ambienti obiiciatur, quàm in vulgari. Commodum enim, quod ex vulneris mundatione ac medicamentorum necessariorum applicatione oritur, longè maius est, quàm damnū, quod aër ambiens admissus affert. Quod incommodum tamen magna ex parte præcaueri potest, si vulnus non in frigido aëre, sed calidiore vel temperato detegatur, idque non sępius fiat, quàm necessitas postulat; atque ante vulneris detectionem omnia, quæ ad nouam deligationē necessaria sunt, prius apparentur, omniaque quàm celerrimè peragantur.

Quartò nec ob id noua ista curandi ratio antiquæ præferenda est, quod in vulnere capitis, os quod abscessurum putabatur, seruatum fuit. Nondum enim probatū, quod idem non futurum fuisset, si antiquus curādi modus adhibitus fuisset; cùm quotidie obseruent, etiam eo adhibito, ossa, quæ abscessura videbantur, iterum reliquis agglutinari.

Quintò affirmat quidem Magatus, quod sub nouo isto modo pauciora excrementa colligantur, quàm sub antiquo: sed id non probat, ac semper præsupponit calorem innatum rectiùs conseruari, si rarius detegantur vulnera, quàm si frequentiùs. Atque excrementa quidē plura prouenire vitiosa partis coctione cōcedimus: sed hoc negamus, quod ea solùm fiant à debilitate caloris ab aëre cōtracta; cùm eius plures caussæ esse possint, nimiùm vitiosorum humorum in corpore abundantia & ad partem vulneratam cōfluxus, vasa magna plurimum sanguinem fundentia læsa, partis contusio, & similes aliæ.

Ad sextum argumentum respondemus, & concedimus quidē, quod ossiculorum, & peregrinorū corporum à natura feliciùs fiat expulsio, si calor partis sit fortis: hoc tamen iterū probandū, & non præsupponendū est, quod calor innatus rectius conseruetur & roboretur in rara illa vulnerum detectione, vt ad primum argumentum dictum est.

Tan

Tandem & hoc affert, sed non probat, Magatus, quod vis medicamenti primò appositi ad perfectam agglutinationem integra durare possit: de quo postea in caussis, ob quæ vulnera sæpiùs detegenda sint, ratione prima dicetur.

Iam etiam argumenta perpendenda sunt, ob quæ antiquam vulnera curandi methodum reiiciunt. Experientiam quod attinet, adhuc sub iudice lis est, vtri modo palma debeatur; cùm negari non possit, infinitos antiquo modo hactenus curatos esse. Et omnino hîc notandum, in curatione vulnerum multa sæpe arti & artifici tribui, quæ potius naturæ tribuenda essent, quæ est morborũ medicatrix. Et cõfitetur ipse, Cæsar Magatus, *libr.* 1. *c.* 31. naturam robustam etiam errata corrigere, nocentia spernere: idque seipsum expertum fuisse, qui ludens & quasi per otium obseruare voluerit, quid natura in robustioribus corporibus præstare potuerit; ideóque medicamenta minùs commoda adhibuisse, ægrumque nihilominus naturæ ope conualuisse.

Rationes verò, quas contra antiquum modũ obiicit, quod attinet, prima hæc est, quod ambienti aëri pars vulnerata sæpius obiiciatur, vnde calor eius debilitetur, & hinc copiusiora excrementa cumulẽtur. Verùm quod ambienti aëri crebrius in vulnus admisso toties imputatur, & ea saltem de caussa copiosiora excrementa in vulnere colligi dicitur, id non probatur. Copiosa enim excrementa nõ ab aëre proueniunt, sed alias caussas habent. Aëris enim exiguus ille appulsus, qui tamen, quantum fieri potest, vitandus, & operatio in loco calido propterea peragenda, tam magnam alterationem afferre non potest. Deinde excrementa etiã colliguntur, quia sanguis & humores è vasis elapsi, necessario in pus & saniem mutantur, etsi partis temperies salua sit. Ipsam autem partis temperiem ab ipso vulnere & vasorum sectione atque apertione, sanguinisque & spirituũ effluxu lædi, negari non potest, atque id ipsum prolixè probandum suscipit Cæsar Magatus, *libr.* 1. *cap.* 9. Atque hæc ipsa partis, ob vulnus inflictum, debilitatio & intemperiei mutatio, caussa est, vt non statim primis diebus in vulneribus pus generetur, sed quarto plerumque primùm die, vbi scilicet natura vires collegit, partisque calor redintegratus est. Præterea corpora, quibus vulnera infliguntur, non semper exactè sana ac pura sunt, sed sæpe cacochymica, etsi exactè sana videantur; quæ etsi leue aliquod vulnus accipiunt, id in iis in vlcus degenerat, propter humores vitiosos ad partem vulneratam affluentes.

Quod secundò obiicitur, ex frequenti vulneris solutione, contrectatione & motu partis dolorem, & hinc fluxionem ad partem vulnere affectam excitari, ad id iam antea responsum est. Nimirùm peritum Cheirurgum facilè dolorem istum præcauere posse, & licet aliquis dolor ex vulneris detectione excitaretur: tamẽ incommodũ & dolor, qui ex retentis excrementis oritur, longè maior & periculosior esset.

Tertiò frustrà metuit Magatus, ne in vulneris detectione spirituum & caloris dissipatio fiat. Nam si quæ spirituum & caloris dissipatio fit, ea fit cum ipsa sanguinis profusione. Hæc verò vbi substitit, vasorũ orificia iterum conniuent, vt de tali spirituum dissipatione metus nullus sit; & natura aliàs de spirituum & caloris conseruatione sollicita excrementa expellit, vtilia retinet, vt in criticis euacuationibus fieri videmus.

Quartò tandem & hoc obiiciunt, quod quoties soluuntur & deteguntur vulnera, toties turbetur & à proprio munere distrahatur natura. Verùm frustra hoc metuitur. Neque enim natura breui illo temporis spacio, quo vulnus iterum obligatur, in opere turbari potest, nisi magna alteratio accedat. Turbatur potius, si vulnus ab excrementis non mundetur.

3. Caussas, quibus addicti fuére antiqui, & ad nostra vsque tempora Cheirurgi omnes, vt vulnera toties soluerent, solidè non refutant Cæsar Magatus & Lud. Septalius.

Nam primò, quod ideo vulnera sæpiùs detegenda esse statuitur, vt excrementa illa, quæ necessariò generantur, euacuentur; id quidem non necessarium esse statuunt, cùm tenue excrementum partim per halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli possit; crassum verò, si quod generetur, cum pure conflari, & à natura cum eo expelli. Verùm falsum esse experientia docet, quod tenue excremẽtum semper per halitum digeratur, cùm sæpe vulnus valde humidum reddat, & magna copia effluat. Crassum verò etsi pure miscetur; tamen sponte totum non euacuatur, & si euacuatur, tardius id fit, & propterea retentione acrimoniam acquirit, & dolorem ac nouum affluxum parit, ideóque maturè, antequam hoc fiat, euacuandum & abstergendum, & propterea vulnus, quoties opus, detegendũ. Neq; etiã Natura excrementa hæc expellit. Natura quidem vtile ab inutili separat; at vbi excrementum iam ab vtili separatum est, & in vulneris cauitate hæret, non amplius in naturæ potestate est, nec natura id expellere potest, sed vel sponte & pondere effluit, vel à succrescente carne protruditur: quod si non fiat, in vulnere relinquitur. Neque etiam semper pars vulnerata ita potest collocari & situari, vt pus deorsum tẽdens grauitate sua sponte effluat. Omnia enim vulnera partibus corporis anterioribus inflicta ad talem situm, qui spontaneo puris effluxui commodus sit, inepta sunt, cùm commodũ non sit, ægrũ pronũ iacere. Posterioris etiã partis corporis vulnera etsi ita cõparata sint, vt facilè pus inde effluere possit: tamẽ decubitus in partem vulneratã commodus non est, sed molestus & laboriosus; cùm tota corporis moles partem affectam premat. Et multo magis in vulneribus capitis caluariam penetrantibus talis situs facilè haberi non potest, vt omne pus sponte sua & põdere grauitatis effluat, etsi vulnus rariùs detegatur.

Verùm nondum cedit Magatus, sed *toto cap.* 33. *lib.* 1. probare conatur, non necessarium esse, vt vulnera sæpius detegãtur, abstergendorum excrementorum crassorum gratia; & monstrare nititur, excrementa crassa, & pus etiam, sine abstergentium vsu euacuari posse. Et primò quidem ex Galeno hoc affert, quod 13. *meth. med. cap.* 5. scribit: *Quin si pus aliquod notabile in suppurante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò exhalationẽ moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vsus ex affectu sit coniectatus*: hinc concludit, quod abstergẽtibus nõ opus sit, si discutientibus pus possit discuti. Verùm vt iam de eo non disputem, an satis tutum sit, in abscessibus pus discutientibus absumere velle, sit sanè; vt hoc fieri possit: tamen ad id medicamentis valentibus & fortibus opus esse ipse scribit. At quãdo talia in vulneribus putris discutiendi gratia adhibentur? Deinde scribit, quod in abscessibus ruptis sæpe sinus notabiles & copiosum pus emittẽtes, carne repleantur, nulla abstergẽte in cauitatem immisso, sed soli osculo admoto medicamento, ex quo nihil eius ad fundum possit peruenire. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed sæpe medicamentis abstergentibus iniectis opus esse; aut si talia non adhibeantur, sinum comprimendum esse, vt pus effluat & exprimatur, idque sæpe faciendum esse, atque ea de caussa vulnus etiam sæpe detegendum, nec pus in tali sinu detinendum esse. Tandem etiam interna vulnera sanari dicit, etiamsi sordes & excrementa non abstergantur. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed in iis saltem partibus, in quibus pauca excremẽta colliguntur, & patentem ac pronum exitum habent. Aliàs si excrementa detinentur, vulnera illa nõ sanan-

tur;

tur, id quod in pulmonibus sæpe fieri videmus, in quibus ex retentis excrementis vlcera & tandem phthisis generatur. Et quidem ita sæpe vulneris parietibus pus & excrementa tenaciter adhærent, vt sponte non effluant, sed manuali etiam operatione detergenda sint.

Tertiò quod ideo vulnus detegendum sit, vt pro vario vulneris statu nunc digestiua, nunc abstergentia, nunc carnem generantia, nunc eandem superfluam absumentia adhiberi possint: ad id quidem respondet Cæsar Magatus, ista mutatione medicamentorum opus non esse, cùm totum negotium naturæ committatur. Satis esse, si tegumentum saltem, quod corpulentia sua caloris effluxum prohibeat, vulneri imponatur, quod calorem conseruet, & propterea vno medicamento diuersis temporibus vulnus aliquod curari posse. Verùm falsa hic principia præsupponuntur. Primum est, quod natura omnia, quæ ad vulneris sanationem necessaria sunt, sola præstare possit. Equidem natura coquit, aliena separat, carnê generat: verùm excrementa separata sola non potest expellere, sed sæpe ea tenacia sunt & parti adhærent; neque etiam illa per se sponte semper effluunt, aut membrum ita locari potest, vt sponte effluant, vt modò etiam dictum. Ideòque tum medicamentis opus est, quæ ea abstergant, imo sæpe manuali opera, quæ ea detergat. Alterum est, quod natura in opere suo nullis medicamentis, quibus adiouetur, indigeat; quod falsum esse, ipsa experientia constat, quæ docet, digestiua in principio vtilia esse, in morbi progressu noxia: id quod ipse Cæsar Magatus confitetur, qui *lib.* 1. *cap.* 37. scribit, se obseruasse, digestiui vsu vulnera sclopetorum grauissima inflicta suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse, sed postea ob nimiam humiditatem supercreuisse carnem, quæ erodentibus indiguerit. Tertium, quod hinc consequitur, etiam falsum est, quod vnicum medicamentum toto morbi tempore sufficiat, modò corpulentia sua tegumenti loco esse possit. Hoc enim si ita se haberet, loco emplastri cuiuscumque aliquod imponere liceret, aut quodcunque emplastrum pro quocunque vsurpare, modò non deleterium, acre & mordax sit: quod tamen nemo prudens Medicus fecerit. In qua re etiam sibi expressè contradicit Magatus, qui, *cap.* 36. *eiusdem libri*, rectè scribit, non quodlibet tegumentum vtcunque paratum aptum esse ad tuendum & roborandum calorem naturalem, sicut cuiusque partis temperiei conuenit, & quod in vna parte decens tegumentum est, in alia parte inconueniens imò noxium tegumentum esse posse.

Quartò, cùm vulgo doceatur, ideo etiam frequentiùs vulnera esse detegenda, vt effectus medicamenti cognoscatur, & an vulnus sit humidum nec ne, vt conuenientia siccantia apponi possint; ad id respondet Cæsar Magatus, ista sollicitudine opus non esse, cùm totum negotium Naturæ committatur. Verùm malè hoc statuitur. Natura enim quidem semper id, quod optimum est, intendit: tamen semper, quod intendit, obtinere non potest, vel quia debilis est, vel quia obiecti, in quod agit, copia obruitur: ideòque & temperies partis vulneratæ fouenda est medicamentis, & quidem aliis alio tempore, & excrementa, quibus natura obruitur, exsiccanda & euacuanda. Itaque naturæ omnem rem committere, & otiosum spectatorem esse, temerarium est; cùm facilè fieri possit, vt humiditate in vulnere abundante, id in vlcus degeneret.

Quintò & ea de caussa vulnerum paulò frequentior detectio necessaria est, vt vulneris status cognoscatur, & superuentura symptomata præcaueantur. Equidem & illam caussam reiicit Cæsar Magatus, & ex aliis signis, pruritu, dolore, fœtore, & omnino rectiùs artificiosa coniectura & oculis mentis, quàm corporis cognosci posse statuit, cùm illi acutius quàm hi videant. Verùm coniecturæ istæ sæpe sunt incertæ. Imò quædam vulneribus accidere possunt, quæ non nisi oculari inspectione innotescunt, vt fungi crebri, vermes in vulneribus, caro supercrescens. Et licet quædam tandem signis se prodant, tamen non tutum est, vt Medicus otiosus spectator sit, donec talia signa, dolores, febres, fœtor & similia accedunt. His enim superuenientibus æger plerumque in magno periculo versatur, quod oculari inspectione præuenire & auertere par erat & tutius, & sæpe vnius diei, imò paucarum horarum spacio grauior aliquod malum superuenire potest. Ita refert Paræus, vulnera sibi visa, in quibus, nisi quotidie [illegible] terentur, & medicamenta noua imponerentur, vermes oriebantur.

Sextò & ea de caussa vulnus interdum sæpius detegendum, vt fasciæ, puluilli, & linteamina mundentur. Sed id non magnifaciunt Cæs. Magatus & Ludouicus Septalius, aut si omnino fascias mutare libeat, id concedunt, modò vulnus non detegatur. At cogitare debebant, si fasciæ immundæ fiunt, multò magis vulnus & propiora vulneri tegumenta immunda futura; cùm sanies ea maximè, quæ vulnus proximè contingunt, inquinet.

Tandem cùm & ea de caussa frequentior vulneris detectio, & fasciarum ac puluillorum, mutatio necessaria videatur, vt halitus praui in vulnere ea pure & excrementis geniti, exhalare possint, qui detenti & conclusi partem vulneratam afficiunt, eámque immutant: Respondet Septalius, non tot & talibus linteis vulnus obligandum esse, vt vapores illi supprimantur: & si pus exitum habeat, multo magis vaporosa illa excrementa diffiari posse putat: & si omnino retineantur, non tantum allatura damnum, quantum ex vulneris detectione & aëris ambientis alteratione prouenire possit.

Verùm quocunque modo etiam vulnus obligatur, (quod tamen ita obligandum esse, vt ab externis iniuriis defendatur, ipsi concedunt) facilè vapores illi detineri, imò ipsis linteaminibus & fasciis [illegible] se insinuare possunt, & hinc fœtore suo partem vulneratam offendere. Et hoc ipsum in quæstione est, an pus omne euacuari possit, nisi vulnus sæpius detergatur. Alteratio quoque, quæ fit ab aëre caretno, tam noxia esse non potest; cùm nullius prauæ qualitatis sit particeps, quam ea, quæ a vaporibus putridis & fœtidis, è pure & sanie ortis, prouenit.

An turundarum & penicillorum in vulneribus curandis aliquis vsus sit?

Alterum, in quo Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius ab Antiquis & aliis Medicis ac Chirurgis dissentiunt, est, quod turundarum nullum in vulneribus vsum esse statuunt. Vtitur autem Magatus ad id probandum his rationibus, *lib.* 1. *c.* 5. *An turundarum sit vsus?*

Prima ratio est hæc, quia turundæ neque ideo adhibendæ sunt, vt vulneris oras apertas seruent, neque vt per eas medicamenta vulneris lateribus adhæreant. Prius hoc modo probat, quod antequam vulnus conglutinatum sit, ora eius semper pateant, ita quidem, vt nec, si vellemus, claudi possint. Alterius vsus gratia etiam non opus esse turundis putat, cùm medicamenta ita liquari possint, vt commode in vulnus instillari queant. *Rationes Magat. quibus turundarum vsum probat.*

Secunda ratio est hæc, quia sint partis vulneratæ naturæ infestæ & pondere molestæ; vnde etiam natura in iis expellendis semper laboret.

Tertia est, quia partem distendant, comprimant, doloremque excitent, & propterea nouas fluxiones parlant.

Quarta est, quod penicilli & turundæ prauis humoribus

humoribus imbuantur & inquinentur, & malā qualitatem acquirant, quæ partem vulneratam lædant; præterea quoque puris euacuationem impediant, & vt prauam & malignam qualitatem acquirat, faciant.

Quintò, Hippocratem & Galenum nunquam,
5. cùm de vulneribus curandis scribunt, earum mentionem fecisse dicunt, vt ex 14. *method. med. c. 4.* & *de fract. sect. 3. comm. 1.* videre sit.

Contrà, qui turundas vsurpant, his rationibus nituntur. Prima est, in vulneribus ideo necessarium esse turundarum vsum, vt earum ope vulneris orificium seruetur apertum, & puri exitus pateat.

1. Secunda est ea de caussa turundas esse vsurpandas, vt earum ope medicamenta vndique tangant
2. vulnus, & ad fundum eius vsque perueniant.

3. Tertiò, eas etiam de caussa turundæ videntur necessariæ, quod iis præcaueatur, ne pars superior vulneris claudatur, antequam profunditas vulneris sit impleta.

Ad istas rationes respondent, & ad primam quidem, quod non plura excrementa in vulnere, si rectè curetur, generētur, quàm à natura facilè expelli possint. Deinde etsi generentur excrementa: turūdæ tamen potius exitum puri occludant, quàm patefaciant. Ad alterum verò, quod turundis opus non sit; cùm medicamenta, si liquida sint, ipsa ad vulneris fundum penetrare possint; neque etiam toties repetita medicamentorū impositione opus esse. Ad tertiam respondent, quod assiduus excrementorum effluxus, per externas partes vulneratas impediat labiorum coitionem, antequam cauitas carne sit repleta.

Sententia propria. Verùm vt de ista controuersia meā sentētiam aperiam, equidem libenter concedo, in iis vulneribus, quæ sunt superficialia, recta, & parum puris generant, turundas non esse necessarias, nec earū impositione temerè vulneris curationem retardādā esse. Sed si vulnus sit profundum, obliquum, vt puri exitus rectus non pateat, & multū puris generetur, omnino videntur turundæ necessariæ, vt puri exitus apertus per eas paretur, & via relinquatur, vt medicamenta ad interiora vulneris per ea penetrare possint, & ne vulneris orificium citius conglutinetur & coalescat, antequam quod in imo est vulneris conglutinetur: quæ si negligantur, & pus atque excrementa in vulnere detineantur, maximorū dolorum & periculorum caussę esse possunt, vt eius rei *supra, c.* 7. aliquot exempla è Guil. Fabricio sunt proposita.

Responsiones ad rationes Magati. Quæ verò ad ista respondent; & quæ obiiciunt, non magni momenti sunt.

Primo enim quod dicitur, turundas non esse necessarias vt vulnus apertum seruetur, cùm orę eius semper se pateant: id omnino negatur. Sæpe enim vulnera, pro vario ægri situ, quem habuit, dum vulneraretur, sunt obliqua & anfractuosa, vt etsi vulneris parietes & labia nondum coaluerint, ita tamen se contingant, imò premant, vt puri liber exitus non pateat.

Secundò ea ipsa de caussa, & cùm vulnera non recta sunt, medicamenta ita facilè ad fundum penetrare non possunt. Et licet vulnus tortuosum & obliquum non sit: tamen non semper commodum est, medicamenta nimis fluida vulneri instillare, cùm à sanie facilè abluantur: sed interdum crassioribus & viscidioribus opus est, quæ turundis illita, diutiùs & firmiùs vulneratis partibus adhærent, & proinde vim suam rectiùs exserunt.

Tertiò, quod nunquā orificium superius conglutinetur, antequam inferior vulneris cauitas coalescat, & propterea orificium turundis apertum seruare opus non sit, falsum est, & experientia sæpissimè contrarium docet, ac Guil. Fabricius, *centur. 4. obseruat. 7.* exempla duo recenset vulnerum, quorum orificia fuêre citò sanata, vulnere intus nondum sanato, vnde pus intus collectum fuit, & vnde grauia ac periculosa mala excitata. Et quod dicunt, continuum excrementorum effluxum facturum, vt orificium vulneris non claudatur, suis præsuppositis cōtradicunt; cùm antea statuerint, exiguam omnino puris copiam in vulnere generari.

Quartò, turundæ nec nimis crassæ esse debent, vt partem nec premant, nec distendant, & omnino nullo modo ei molestiam aliquam & dolorem pariant, neque etiam puri exitum intercludant; & si interdum tale quid accidat, quale quid Ludouicus Septalius, *libr. 8. animaduers. n.* 10. allegat ex Hippocrate in historia Massiliensis, errata artificum arti imputanda non sunt; cùm forsan vulnus non toties quoties opus fuit, detexerint. Vbi tamen hoc monendum, etsi danda sit opera, vt vulnera sine molestia omni & dolore, & certè, quantum fieri potest, cum minimo, curentur: tamen omnis molestia, vt in aliorum morborum, ita etiam in vulnerum curatione, abesse nequit. Et si omnia, quæ qualemcunque molestiam pariunt, omittenda essent, & suturæ, ac fasciæ & deligatio omittenda essent. Semper inter duo mala eligendum est minus.

Quintò, nec ideo turundæ omittendę sunt, quod pure inquinatæ partem vulneratam lædant. Nam quoties hoc modo conspurcatæ sunt, detrahendæ sunt; quod ipsum raram illam vulnerum detectionem impugnat.

Tandem etsi Hippocrates & Galenus expresse in vulnerum curandorum ratione turundarum mentionem non fecerint: tamen nec earum vsum prohibuerunt; sed potius ex iis, quæ Galenus de vulnerum curatione præcipit, turundarum etiam vsus quandoque probari potest.

His ergo in omnibus vltrò citròque agitatis, res eò redire videtur, & summa rei hoc est: Leuia vulnera, & in quibus pus multum non generatur, Naturę committi posse, & non multùm referre, etsi talia vulnera rariùs detegantur. Vt verò in vulnerib. grauioribus, & in quibus plurimùm excrementorum prouenit, quis otiosus spectator & cunctator sit, & soli Naturæ rem omnem committat, non suaserim; cùm ex neglecta vulneris detectione necessaria tantum vna die damni & periculi suboriri possit, quantum postea integro mense non emendari queat.

Turundæ etiam, vt, vbi opus non est, vulneri imponantur, vel tales vulneri indantur, quæ dolorem pariant, fluxionem concitent, puris effluxum impediant, non suaserim: vbi tamen necessitas & caussæ supra propositæ earum vsum postulauerint, eas sine damno omitti non posse censeo. Quia tamen Experientia extundit artem, Exemplo monstrante viam: non obsto, quin aliquis & hanc viam experiatur, sed, vt dixi, sine ægri periculo, & vt ipse Magatus, *in fine cap. 40. lib. 1.* monet, à leuioribus & facilioribus inchoando, atque ab his sensim ad grauiora & difficiliora progrediendo.

CAPVT X.

De Vnguento armario.

Vnguentum armarium. ISta, quæ *capite præced.* de Cæsaris Magati & Ludouici Septalij sententia, de curatione vulnerum, dicta sunt, me vnguenti Armarij vulgò dicti admonent. Vt enim illa carnis vulnera simplicia, vt *sa-*

præced. dictum, sine multo apparatu & frequenti vulneris detectione, ac multorum medicamentorũ applicatione solius Naturæ beneficio sanantur: ita & vulnera, quæ vnguento armario sanari dicuntur, solius Naturæ ope sanari existimo. Cùm autem à nõnullis contrarium statuatur, quid de vnguento armario sentiendum sit, inquirere hoc loco libet.

Primò autem Vnguenti armarij descriptiones, deinde eius vsum, & quæ pro eo defendendo afferri solent, proponemus. Plerique autem Paracelso hoc vnguentum tribuunt, aut certè ab eo propalatum scribunt.

Paracelsi descriptio. Paracelsus ipse, *Archidox. Magicæ, lib.* 1. hanc habet descriptionem.

℞. *vsneæ* Vnc. ij. *mumiæ* Vnc. ß. *pingued. humanæ* Vnc. ij. *sang. human.* Vnc. ß. *ol. lini*, Drach. ij. *rosac. boli Armeni. ana* Vnc. j.

Misc. F. Vng.

In quod lignum sanguine ex vulnere imbutum & exsiccatum imponit, & vulnus singulis diebus fascia noua vrina vulnerati madefacta obtegit. Ad arma verò inungendas addit adhuc

mellis Vnc. j. *ping. tauri* Drach. j.

Descriptio vnguenti armarij Portæ. Iohan. Baptista Porta, *Mag. nat. lib.* 8. *cap.* 12. de eo ita scribit: *Vnguentum armarium, olim à Paracelso Maxiliano Cæsari datum, & ab eodem expertum maximè charum ab eo habitum quandiu vixit, cuius aula nobilis mihi communicauit. Si adlatum fuerit ferrum, quod sauciauit, aut lignum eiusdem sanguine madefactum, sanabitur æger, etiamsi longè abierit.*

Cape vsnea, siue musci concreti in caluaria æri derelicta adipis humani ana Vnc. ij. *mumia, sanguinis humani an.* Vnc. ß. *ol. lini, terebinth. boli Armeni ana* Vnc. j.

Omnia simul in mortario terantur; in vrna oblonga & angusta seruentur. Immerge ferrum in vnguentum, & ita relinquatur: æger manè sua ipsius vrina eluat vulnus, nulloque addito deligetur, & sine dolore aliquo sanabitur.

Crollii descriptio. Crollius & ipse Paracelso id tribuit, ac vnguentum Sympatheticum seu stellatum Paracelsi nominat, & id ita scribit.

℞ *adipis verris aprugni, vrsini ana* Vnc. iiij.

Quò seniora animalia, eò melior adeps. Vtriusque animalis adeps prius in vino rubro per dimidiam horam lente igni bulliat, postea effunditur super aquam frigidam & cochlea colligitur pinguedo innatans, quicquid fundum petit abiiciatur.

Postea ℞. *lumbricorum ex vino vel aqua lotorum sextarios duos, torrefiant in olla tecta in fornace pistoris, cauendum tamen ne adurantur, postea terantur in puluerem.*

℞ *huius pulueris, cerebri aprugni siccati, santali rubri odorati, mumiæ, hæmatit. ana* Vnc. j.

Demum accipe Vsnea è cranio hominis violenta morte peremti, abrasa Luna crescente, & in bona domo exsistente, Veneris si fieri possit, non Martis aut Saturni, ad põdus duorum auellanarum circiter. Et omnibus tritis & inuicem mixtis cum adipe secundum artem vnguentum fiat, in vitro clauso, vel pyxide diligenter ad suos vsus reseruandum.

Si fortè lapsu temporis vnguentum exsiccaretur, dicto adipe vel melle Virgineo humectari & emolliri de nouo potest. Paretur vnguentum Sole in libra exsistente.

Vsus. De efficacia autem & vsu eius scribit: *Perficitur hæc cura per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à sideribus caussatam, qua mediante aëre vulneri adducitur & coniungitur, vt spiritualis operatio in effectum deducatur. Fit inquam propter coniunctionem astralem & elementalem: vt enim calor Solis concordat se cum terra, ita Persicaria cum morbo: abeunte Sole abit calor, ita hic etiam.*

Tria ergo sunt, quæ caussantur per hoc vnguentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathia Naturæ. 2. Influentia corporum cælestium, suas operationes per elementa perficiens. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum est. Hoc vnguento sanantur omnia vulnera, quocunque telo, ictu, iactu, cuiuscunque etiam sexui inflicta, (ita tamen vt nec nerui vnum e tribus principalioribus membris læsum sit) modò telum haberi possit, etiamsi patiens multis milliaribus à nobis absit. Et quia est conglutinantis, suppurantis & venenantis naturæ, non permittit, si debito modo applicetur, vllum noxium symptoma superuenire.

1. Vngatur telum, quo homo vulneratus est, singulis diebus semel, si necessitas vrgeat, & vulnus sit ingens: alioquin secundo aut tertio die inunxisse sufficit, seruetur in mundo linteolo & loco tepido non nimis calido, ne damnum inferatur patienti: cauendum etiam ne desuper telum cadat, nec ventus afflet in loco frigido, alioquin patiens ad insaniam redigeretur. *Modus applicandi vnguentum.*

2. Antequam telum vngas, considera, an punctim vulnus factum sit, quod si est, vngatur defensorium illud superius (& non inferius) descendendo, alioquin nocumentum afferretur ægrotanti.

3. Si verò non possis cognoscere, quàm profundè, vel quomodo defensorium in carnem intrauerit, poteris illud totum perungere, alioquin sufficit locum teli, quo aliquis læsus, inunxisse.

4. Non est necesse consuere vulnus, more barbitonsorum, sed solùm linteolo mundo quotidie circumligare, in patientis vrina prius madefacto.

5. Quo die quis inungit telum, abstineat à Venere.

6. Ante inunctionem teli, vulnerato etiam citissimè sistatur sanguis.

7. In fracturis & ruptura ossium aliquid pulueris symphyti maioris poteris addere vnguento, vel de radicibus ellebori nigri.

Habito telo, quo quis læsus, & cupias scire, vtrum patiens sit moriturus vel superuicturus, sic experiêre: Si illo telo supra carbones calefacto, in tantum quod possis manum desuper tenere, puluerem è santalo rubro & hæmatite asperseris, si sudat guttas sanguinis, morietur patiens, sin minus, euadet.

Si verò scire volumus, vtrum patiens se rectè gubernet in potu & aliis requisitis: hoc cognoscitur, quando in defensorio maculæ sanguinis apparent, sin minus tum bene se gerit.

Notandum insuper 1. Non habitis armis vel telo, nihilominus quamlibet entis aperturam & læsionem violentam, per quam sanguis egreditur, hoc vnguento sanari posse, ita vt lignellum saliceum in apertura cruenta madefiat, & postquam sanguis adhærens siccatus est (non ad Solis vel ignis calorem, sed spontè & per se) demum infigatur supradicto vnguento in pyxide asseruato, intus relinquendo.

2. Si vulnus magnum & profundum esset, singulis auroris mundificari potest, & recente linteolo ligari, sine omni alio vsu externorum olcorum, vnguentorum, & similium: & tunc sanatur hoc vulnus quocunque modo inflictum per se, & sufficit lignellum semel cantùm in apertura seu vulnere cruento prius madefactum vnguento pyxidis infixum manere, vsque ad sanationem plenariam.

3. Attamen quoties vulnus aliquod nouum sanandum est, requiritur semper recens lignellum.

4. Si verò vulnus nollet sanguinem emittere, tamdiu lignello scarificandum, donec sanguis effluat: sic etiam in dolore dentium sanando, dens dolens tamdiu scarificetur scalpello, donec sanguinem emittat, scalpellum post exsiccationem sanguinis vngatur hoc vnguento, sic confestim sedatur dolor. Si equus sit clauo transfixus in pede, extrahatur primo clauus & inungatur, & citò curabitur pes equi, sine suppuratione.

Eodem modo possunt omnia animalia carnem & ossa habentia curari.

Osvvaldus Gabelchouerus, in *Practica Germanica.* *Gabelchoueri descript.*

℞. *pingued. apri vrsi an.* ℔j.

Eáque

Eaque lique facta *vino rubro* infundit. Pinguedini hinc addit

pulu. lapid. hæmatit. Vnc. j. *santali rubri* Drach. vj. *lumbricor. præparat.* Drach. ij. *vsneæ quantum haberi potest.*

Miscet, vt F. Vngu. de cuius vsu ferè eadem, quæ Crollius habet.

Alij hanc descriptionem habent.

Alia descriptio.

℞. *lardi a'rugni ad ignem liquefacti, & supra aquam fusi* q. s. *pulueris lumbricor. terrestr. præparat. lapid. hæmatit. santali rubri, vsneæ de cranio humano ana* q. s. Misc. ad ignem.

Io. VVittichius vsneam omittit, & parum referre putat, siue ea adhibeatur, siue omittatur. Mumiã quoque & adipem ac sanguinem non addit. Quod & alij faciunt. Et noui ipse quendam, qui curam hanc promittebat, qui vnguentum hoc saltem ex *pinged. porci domestici* paucisque aliis, nulla vsnea, nec vlla re è corpore humano petita, quoties libebat, componebat

Coleri descriptio.

Polypragmon ille Iac. Coletus, *lib.* 18. *Oeconomiæ, c.* 154. hanc descriptionem tradit.

℞. *pingued. verris aprugni, domestici, vrsini an.* ℔ß. *musci è cranio humano* p. j *lumbricor. terrestr.* Mẽs. *quartar. lapid. hæmatit.* Vnc. ij. *santali rubri, rad. consolidæ maior. ana* Vnc. iij.

Misce. Fiat cum Vino vnguentum.

De tempore etiam parandi medicamenti non conueniunt. Crollius Sole in libra exsistente parare iubet. Alij angustioribus adhuc terminis tempus hoc includunt, & 10. ac 11. diem Septembris definiunt. Alij quocunque tempore parant.

Modus vtendi.

Modus autem vtendi hoc medicamento, cùm antea à Crolleo prolixè sit descriptus, eũ repetere opus non est. Summa est, non ipsum vulnus hoc vnguento vngendum esse, sed telum, seu instrumentum quodcunque, quo vulnus fuit inflictum, aut si id haberi nequeat, aliud telum, vel lignum, inprimis salignum, vel aliud quid vulneri immissum, & sanguine hominis vulnerati infectum & commaculatum. Nihil etiã referre putant, siue æger præsens sit, siue ad multa milliaria absens: neque ipsius vulnerati vllam, sed saltem armorum inunctorum curam habent. Aliqui tamen, vt singulis diebus vulnus vrina vel vino abluatur & mundetur, præcipiunt.

Ne quis autem de effectu huius medicamenti dubitet; primò ad experientiam prouocant, scribitq; Rudolphus Goclenius Iunior, se posse nominare Imperatores, Reges, Principes, Comites, Nobiles, quorum autoritas atque fides in dubium non sit vocanda, qui de efficacia huius vnguenti testimonium perhibeant.

Rationes pro vnguento armario.

Deinde actionis huius naturales caussas reddi posse putant patroni huius vnguenti, & imperitos stuuos nominat Crollius eos, qui de efficacia huius medicamenti dubitant, aut curam hanc ad veneficia referunt. Vt autem probent, naturali modo illam curam perfici, primò prolixè probant, dari actiones, quę non contactu corporeo intercedente, sed per occultã sympathiam & Magnetismum, vt vocant, fiant. Ita Magnes trahit ferrum, etsi id corpore non tangit; & mouetur versus polum. Astra in hæc inferiora, quæ corpore non attingunt, agunt; torpedo per hastam tangentis manuum afficit. Nonnulli felis etiam cistæ inclosæ, & quam non vident, præsentiam non ferunt, & nisi vel felis amoueatur, vel ipsi è conclaui, in qua felis est, exeant, in lipothymiam incidunt. Canes heri vestigia agnoscunt, vt & ferarum, earumque ductu eas insequuntur. Taxi vmbra noxia est homini. Et talia plurima, quæ in natura obseruantur, occultarum actionum exempla congerunt; quas quia in Magnete sunt manifestissimæ, ab eo Magneticas in genere vocant.

Alterum, quod præsupponunt, est, dari quendam spiritum mundi per totum mũdum diffusum, qui sit vector & vehiculum occultarum potẽtiarum & actionum, quiq; omnes mundi partes connectat, & mirum inter eas consensum excitet.

Tertiò autem vires ipsius Vnguẽti Armarij quod attinet, duplicem in eo vim esse statuũt, vnam in ipso vnguento, vulnera scil. consolidandi & glutinandi, alteram, quæ in telo inuncto sit, & potentia istã ad vulnus deferat. Priorem vim à compluribus è quibus componitur, hoc medicamentum deducunt; & siderum influxu, & coniunctione Astrali & Elementali. Ideóque, vt dictum, nonnulli certo anni tempore ac siderum positu hoc vnguentum conficiunt. Alteram verò vim deducunt à balsamo naturali, qui cũ sanguine telo, vel instrumento vulneranti impresso, & sãguine vulnerati maculato inhæreat. Hoc enim Balsamum, propter sympathiã, quam habeat cũ parte vulnerata, vim illam medicamenti, mediante spiritu mundi, vulneri communicare. Atque huius rei & alia exempla afferunt. Zenith quod appellant, iuuenculorum in ignem proiectũ grauiter virginẽ, è qua effluxit, lædere aiunt: Secundinas malè tractatas fœminę, à qua exierunt, damnum inferre. Quanquã nec hîc sat clarè sese explicent. Scribit enim Crollius, curã hanc perfici per medicamẽti huius vim Magneticam attractiuam à siderihus caussatam, quæ mediante aëre vulneri adducatur & coniungatur. Et mox tria esse dicit, quæ caussentur per hoc medicamentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathiam Naturæ. 2. Influentiam corporũ cœlestium suas operationes per elementa perficientem. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum sit.

Rationes contra vnguenti armarii defensores

Verùm enim verò, vt nostram sententiam de isto vnguento aperiamus; primò illud id suspectũ reddit, quod non vna eius compositio circumfertur, sed plures, & in quibusdam ea omittuntur, à quibus alii omnẽ huius medicamenti vim deducunt, & ex descriptionibus variis supra allatis patet. Ita VVittichius vsneam & adipẽ ac sanguinẽ omittit, quę tamen alii pro basi & præcipua parte huius medicamenti habent. Et nihilominus omnes eundẽ effectũ pollicentur, & quisq; suũ ad omnia vulnera, quocunque teli genere, seu punctim, seu cæsim, seu iactu, seu lapsu inflictũ prædicat; etsi Goclenius & Crollius, vulnera, quæ sunt in neruis, arteriis, & vno è membris principalioribus, vt corde, cerebro, excipiunt;

Quod alii contra huius medicamenti compositionem obiiciunt, quod nimirũ autores huius vnguenti vsneam è cranio hominis suspẽsi, mumiam, sanguinem humanũ calentẽ, adipem humanũ adsciscãt, & in sanguine humano, & adipe totius negotii succũ & neruum esse cẽsent, idq; superstitiosum putãt; id meum quidem non facio: cùm notissimũ sit; adipem & cranium humanũ, mumiã, vsneam à Medicis aliis sine superstitione in curãdis morbis vsurpari: hoc tamen moneo, cùm sagæ & malefici, vt ex Apuleio, *lib.* 2. *&* 3. *metamorphos.* Ouid & Nicolao Remigio, *dæmonolatriæ lib.* 1. *c.* 16. & *lib.* 1. *c.* 1. & aliis, qui de sagis scripserũt, patet, humano sanguine & carne, aliisq; humani corporis partibus ad sua maleficia vti soleant, cauendũ esse cuiq;, qui talibus vti vult, vt medicamento effectus naturalis caussa nõ superstitiosè vtatur, & ita diabolo, qui & animæ & corporis humani hostis est, gratificetur, eiq; incautè inseruiat, quod fieri potest, si ad eos effectus talibus vtatur, qui non sunt in rerũ istarum naturali potestate; & propterea, si ii consequãtur, diabolo potius, homini per talia superstitiosas insidias struenti, quàm ipsi rei imputandi & adscribendi sunt.

Effectum huius medicamenti quod attinet, eum non semper voto respondere, vel *obseruatio* 25. *cent.* 3. apud

apud Guiliel. Fabricium ostendit. Et fit, vt multos, qui cura hac vsi sunt, conualuisse, etiam magni viri testentur: tamen nō plus testari possunt, quàm hæc: Quendam vulneratum fuisse; ipsi adhibitam curam istam per vnguentum armarium; eundē cōualuisse: an verò vi huius medicamenti conualuerit, hoc testari nō possunt. Multa enim sæpe cū effectu aliquo coniungi possunt, quæ eius caussa non sunt. Itaque vt nō sequitur; Isto ambulante coruscauit: ergo ambulatio est caussa coruscationis. Ita non sequitur; hic vulneratus sanatus fuit, & adhibuit vnguentū armarium; ergo vnguentū armarium est caussa sanationis; nisi monstretur, ab isto vnguento necessariò hunc effectū secutum esse. Et nullibi fallacia caussæ frequentior est, quā in Medicina, ac sæpissimè alicui medicamento morbi alicuius sanatio tribuitur, quæ nō ab eo prouenit, sed à Natura, aut antea vel simul adhibitis aliis medicamētis. Et est Medicinę longè alia, quā aliarum artium, ratio. In aliis enim artibus effectus in solidum ab artifice pendet, & si quid ab eo bene vel malè fit, id omne (nisi forsan materię & subiecti ineptitudine; cū nō ex quolibet ligno fiat Mercurius; aut instrumenti ratione aliquid vitij accidat) artifici imputandū & adscribendū, cùm, vt *in Inst. lib. 1. c. 1.* dictū subiecta aliarū artiū nihil agant, sed obsequiū saltē prębeant: Medicinę verò subiectū innatam quandā potentiā habeat, qua à Medico adiutum plerumq; sponte ad sanitatem tendit; vnde ab Hippocrate, *6. epid. comm. 5. text. 1.* νούσων φύσιες ἰητροί, *Naturæ morborum medicatrices* dicuntur.

Itaque res eò redit, & hîc non status controuersiæ est, an vulnerato, qui conualuit, cura per vnguentum armarium adhibita fuerit, sed hic est, an vnguentum armarium sanationis caussa fuerit, de quo iam dispiciendum.

Cûm autem, vt supra dictum, conglutinationis vulneris Natura caussa sit, nullius verò medicamēti vi, quocunque nomine veniat, & sæpe etiam lardo, vel alia re nō magni momenti, imposito, vulnera multa, sine aliorum medicamentorū & Medici ope, sanētur: propterea in cura etiā, quæ per vnguentum armarium adhiberi creditur, cōglutinatio vulneris soli Naturæ, vt proximę & principali caussæ, adscribenda est. Quod cùm ita sese habeat, & nullo modo negari possit: iā quęritur, an ista in cura soli Naturę vulneris sanatio adscribenda sit; an verò etiam vnguenti armarij aliqua efficacia simul cōcurrat. Mihi prius probabilius videtur, ideo, quod certum est, vt modò dictum, vulnera sępissimè à Natura nullo cōcurrente medicamento, sanari; id quod etiā vulnera interna, quib. nulla medicamenta adhiberi possunt, testantur. Et huc tota illa Cæs. Magati vulnera curandi ratio, de qua *c. præcedente* dictum, tendit, vt negotium Naturæ cōmittatur, calor & temperies partis, quę instrumentū est, integra seruetur, neq; præter necessitatem medicamentis ea molestetur. Et interdum tā periculosa vulnera, Naturę inprimis beneficio, nullo vel haud magni momenti medicamēto adhibito, sanantur: vt miraculo potius, quā medicamentis adscribendum id videatur. Cuius rei obseruationes exemplaq; passim nota sunt. Neq; tamen ita audaces sunt huius vnguenti patroni, vt vim eius ad omnia vulnera extendant; cum, vt paulo antè dictū, Crollius & Goclenius vulnera membrorum principaliorū, item neruorū & arteriarū excipiant; & nemo adhuc inuentus, qui ad sclopetorū vulnera isto vnguento vti ausus fuerit. Quis verò est, qui negare ausit, vulnera alia leuiora à sola Natura sanari posse? Si tamen aliqud, quod vim naturæ excedere videatur, in cura ista per vnguentum armarium accidat, videndum, ne ope diaboli, pacto seu implicito allecti, id præstitum fuerit.

Cùm ergo Natura sola & proximè vulnera glutinet; medicamenta verò, vt supra monstratum, nihil aliud præstent, quàm vt calorem natiuum & temperiem partis naturalem conseruent, vel impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstant, remoueant: iam videndum, an vnguentum armarium ista præstare possit.

Vbi mox prima difficultas occurrit, an nimirum omnino medicamentum, quod non ipsi vulneri, sed telo, aut rei alij sanguine ex vulnere maculato inungitur, prodesse possit, inprimis si vulneratus absens sit, & à telo inuncto aliquot milliarium spacio remotus. *An vnguentum armarium in distans agere possit.* Equidem ad id probandum duabus vtuntur rationibus, vt supra etiam dictū. Prima est, quod dentur actiones ab occultis qualitatibus, & in distans, quas Magneticas vocant; deinde quod per spiritum mundi vis vnguenti ad vulnus, vt multorum rerum sympathia & antipathia, deferatur.

Verùm neutrum id, quod debet, probat. Primo enim etsi concedimus, dari tales actiones, neq; semper, quæ mutuò agunt & patiuntur, sese corporibus contingere: tamen an id fiat in vnguento armario, atque an à telo inuncto vis aliqua ad vulnus per lōgum locorum interuallum perueniat, probandum adhuc est. Nec enim sequitur, dantur aliarum rerum tales actiones mirabiles, ergo & vnguentum armarium talem vim habet. Et id non fieri, facile perspiciet, qui reliquas eiusmodi actiones, quæ ad distans fiunt, considerabit. Cûm operari sequatur esse, vt inter agens & patiens quædam fiat coniunctio & mutuus contactus, necessarium est. Cū autem res, inter quæ est actio, non omnes corporibus sese contingant, vt alio modo se contingant necesse est: qui duplex est. *Actio in distans duplex.* Vel enim res, quæ ad distans agere dicitur, aliquid de suo corpore & substantia, quod effluuium seu ἀπόῤῥοιαν antiqui vocabant. Medici vbi de contagio agunt, μίασμα appellant, (videatur *lib. 4. de febrib. c. 4. & Inst. lib. 2. part. 2. c. 12.*) vbi scilicet minutissimæ partes & atomi è corpore effluunt, & mediante vel aëre, vel alio corpore, ad aliud corpus transferuntur, idque vi, quam corpore integro communem habent, afficiunt. Talia autem corpuscula & effluuia nullum regularem motum habent, sed pro motu aëris inordinatè hinc inde mouentur, & à flatu quocunque variè dispe guntur, sicut in candelarum exstinctarum & aliarum rerum accensarum fumo videre est. Alia verò corpora, quæ in distans agere dicuntur, equidem nihil de suo corpore, quod ad aliud corpus transferatur, sed speciem saltem emittunt; quo modo per species sensibiles lucem, sonum, odorem, corpora etiam distantia afficiuntur. Et probabile est, plures esse eiusmodi species, quàm quot nostris sensibus percipiuntur. Atque id vulgò virtute vel virtuali contactu fieri dicitur. Virtus tamen semper præsupponit substantiam, à qua ea fluit. Sic extincta flamma, cessat illuminatio. Deinde idoneum subiectum requiritur, per quod propagetur, quod si non sit, actio cessat. Ita interposito corpore opaco, inter lucidum & visum nostrum illuminatio cessat. Tertiò vis hæc & orbiculariter diffunditur, & ad certam distantiam. Physici vocant sphæram actiuitatis: quæ in aliis maior, in aliis minor est. Maxima in rebus lucidis, minor in sonoris. Quò tamen corpus lucidum maius est, eò etiam maior sphæra actiuitatis. Hinc stellæ omnium longissimè & latissimè lumen de se spargunt.

Quæritur ergo iam, quia certum est, vnguentum armarium, quo telum inunctum est, corpore abesse à vulnerato, an horum modorum altero cū tangat. Tertium non datur. Neque enim per accidens & qualitatem aliquam id fieri potest; cùm accidens de subiecto in subiectum non migret, nec se in distans & aliud corpus diffundat. Neutro id fieri posse dico.

Primò

Vnguentum Armarium non agit per effluuium corporum.

Primò enim cùm effluuia corporea nullum certum motum habeant, sed ad motum aëris inordinatè hinc inde moueantur, quomodo rectà ad vulneratū tendent? Neque est, vt quis ad similitudinem substantiæ cōfugiat. Quanquam enim corpuscula talia tandem sui generis sese applicant, vt in tonitru & fulgure videre est: tamen dum primùm è corpore exhalant, hinc inde inordinatè vagantur. Multò minus ad spiritum Mundi confugere licet, quo vectore corpuscula hæc è telo vncto ad vulnus perueniant. Dicuntur enim ista de spiritu Mundi, sed nō probantur, imò rationibus sat firmis oppugnantur. Præterea cū tota hęc in lōginquum & per milliaria aliquot, vt volunt, se extendat, si per corpusculorū effusionem fieret, cùm perexiguū vnguenti, & multò minus adhuc balsami illius naturalis, telo adhærescat, vnguentū illud cum balsamo facilè in auras auolaret, & euanesceret, & ita sublato curationis fundamento curatio ipsa cessaret.

Vnguentum Armarium non agit per species.

Si verò per species vel actionem Magneticā hāc actionem fieri dicant, probandum primo est, quod tales species huic vnguento insint, (simplicibus enim quibusdam & rebus naturalibus, non arte cōpositis, Naturæ vim species eiusmodi emittendi dedit) & monstrādum quę ipsorum natura, quæ sphæra actiuitatis sit. Neque enim credibile, vim vnguenti per duodecim milliaria circumcirca, & ita orbicculariter se extendere Magnetē quod attinet, à quo actiones has Magneticas appellare solent, Magnes equidē ferrum nōnihil à se distans attrahit, sed lōgissimè remotū & vltra sphæram suæ actiuitatis nō trahit; quod & in aliis actionib. eiusmodi occultis & Magneticis fieri notum est. Magnes etiam, & huiusmodi alia rectà linea vires suas exserunt, quę tamen nō in infinitum extenduntur, & sępe etiam obiectu aliarum rerum intercipiuntur. Ita radij Solares ab obiectu corporis opaci excluduntur. Quis ergo credat, è pauxillo vnguento & sanguinis tantillo, corpuscula tot vel species per cistam, in quam telum inunctum conclusum est, perrūpere, per lōgum internallum, etiam duodecim milliariū, deferri, mōtes & muros penetrare, & ad cubiculo inclusum vulneratum rectà tendere, & multiplices, quibus vulnus inuolutū est, fascias peruadere, ac vulneri sese insinuare? Magnes ipsi ferro admouetur: at vnguentum hoc non vulneri, sed armis inungitur; & Magnes quidem simpliciter ferro applicatus id attrahit: in vnguento verò rectè vsurpando quàm superstitiosi vngendi modi adhibeantur, antea dictum. Et in aliis etiam magna inter Magnetem & vnguētum armariū apparet diuersitas. Magnes corpus naturale est, habetq; suum naturalem effectum, quem semper eodem modo edit. Vnguentum armarium res ex variis cōposita est, atque ab aliis aliter, & ex aliis rebus, vt supra dictum, conficitur. Vnguentum etiam plures effectus edere debet, omnia nimirùm ad vulneris sanationem necessaria præstare, vulnus à dolore liberū seruare, eiq; etiam, si nō rectè asseruetur, vel inquinetur, dolorem inferre. Si enim id, quod aliàs Naturę opus est, in vulnerib. curandis pręstare debet, omnino vt multa agat necesse est, nimirum, quod alienū & cōcoquendum est, cōcoquat, pus & excrementa expellat, carnem generat. Imò Medici & Medicamentorū officium pęstare deberet, quod est varium. Neque enim corpora, quæ vulnerātur, eodem modo disposita sunt, sed alia sana, alia plethorica, vel cacochymica; partes variæ, caro, nerui, membranæ, quæ diuersi generis medicamenta requirunt: quorū omnium vires sustinere debet vnguentum armarium. Et si quis vno tēpore plura volnera diuersis in partibus quod sæpe fit, a diuersis armis accipiat, vnum ne telum vngere sufficit, & vis ne eius ad omnia vulnera feretur, aut omnia ne tela inungenda erunt?

&anne vnguentū quodlibet fa. hoc ad istud vulnus, quod hocuum officiū, & rectà perget, illud ad aliud, quod alij inflictum est, Caussa etiam reddenda esset, cur in lo illatū est. dem præstet hoc vnguentum, quod telo de non præstare dicunt. Neque enim est, vt dicant, nctum illius, qui est in sanguine, beneficio vim medic sami ti ad vulnus deportari. Nam si totus sanguis ille atomos resolueretur, non sufficeret ad spacium tale implendum. Neque probarunt hactenus, quod species tales sāguis ex se emittat. Et si sāguinis beneficio vis medicamēti ad vulnus deferatur, cur nō etiā aliarū rerū, in quas ex vulneratis copiosissimè sæpe sanguis effunditur, vires ad vulnus deferret? quod fieri non videmus.

Quæ verò in specie de secundinis, & primo Virginū sanguine menstruo afferunt, eòque non rectè tractato, fœminis damnū afferri statuunt; ea ad muliercularū superstitionem pertinent. Si enim in homine secundinæ in sordida loca abiectæ fœminæ damnum afferunt, cur non idem fit in brutis, in quibus secundinæ in fimum adiectæ sæpe putrescunt? Et quocunque loco defodiātur secundinę, tamē putrescunt. Cur molæ, quas comburunt fœminæ, nihil damni fœminæ afferunt? cur primus menstruus sanguis combustus virgini noceat, non reliquus?

His ita se habentibus, non opus est operosè disputare, quas vires hoc vnguentum in vulnere curādo habeat; cùm nullas ab vnguento hoc ad vulnus peruenire, hactenus satis probatum sit. Et si vnguentum hoc vel temperiem, vel calorem innatum partis (Balsamum illi vocant) conseruandi & fouendi, vel excremēta exsiccandi vim haberet, commodius eam exsereret, ipsi vulneratæ parti, quàm telo inūctū. Insuper si, quod nonnulli volunt, succus & neruus huius medicamenti est in sanguine & adipe humano, cur nonnulli etiam ad aliorum animaliū, v.gr. equorum, vulnera adhibent? Quanta enim inter hominem & equum est diuersitas.

Quod verò, ne id hic prætercam, Crollius & nōnulli alijà cœlo vim huius vnguenti deducunt, & propterea certo cœli positu id parare iubent: nec istud caussæ huic patrocinatur. Neque enim probarunt, cœlo vel stellis aliquibus vim sanandi vulnera inesse, aut si inesset, vnguento huic sese ita immiscere, vt quasi vincta & conclusa circumferri, & quando libet in vsum trahi possit.

Modum etiam vtendi hoc medicamento quod attinet, ille quoq; nullo fūdamento nititur, nec superstitione caret. Primò enim, cū totam sanationis caussam in eo ponant, vt vis medicamenti beneficio balsami naturalis, quod in sanguine sit, ad vulnus deducatur: cur telū quo homo sauciatus est, vel aliud telū, vel lignū vulneris sanguine cruentatum solùm inungūt: nō verò indusiū, vel alias vestes ęgri, vel lapidē, vel aliud quodcūq;, in quod sanguis effusus est. Si nō pactū aliquod cū diabolo implicitū subest. Deinde cur, si vulnus sit punctim factū, illinunt gladiū in cuspide versus capulū, si verò cęsim, ab acie versus tergū: sin appareat quousq; gladius in vulnus penetrauit: si non, totū inungunt? quę omnia superstitiosa sunt, quorū nulla ratio dari potest. Si enim facultas medicamēti naturalis est, quid iste modus vngendi ad rē facit, & an nouam vim & qualitatem addit? Si vires naturales sunt, ceremoniis nullis opus est; vt in omnib. rebus naturalibus patet. Magnes ferrū trahit, & ferrū illitū Magnete ad polum mouetur, nullis adhibitis ceremoniis. Præterea alij telum singulis diebus inungūt, alii alternis vel ternis, alij vno vel vnctione sūt cōtenti. Alii, ne inūgēdo aberrēt, telū aut lignum salignū, quod eius vicē gerit, vnguento in pyxide asseruato ad integrā sana-

...erguot, ipsum telum sed planè ne- ...tionem planè ...a, aut quod vicem eorum gerat, vn- ...gligunt, qui ...gunt. Alij telum inunctum in loco ...guento ...quocunque asseruant, aliqui etiam cistæ ...temper...t. Omnes verò hoc sedulò cauent, ne telum ...iocly... nimis calido sit vel frigido, vel sordibus in- ...in l...etur. Hoc enim si accidat, curationem impediri, ...dolorem grauissimum in vulnere ægro conciliari. Quæ omnia sunt friuola & superstitiosa. Cùm enim antea satis probatum sit, nullam vnguenti armarii, longè à vulnere dissiti, in vulnus esse posse actionem, etiam dolorem excitare non poterit. Et proinde si is pro arbitrio curantis accidit, cacodæmonis ope id contingit. Certè vulneratorum sanguis non semper in munda loca, sed sordida sæpe effunditur, tempore hiberno congelatur, lintea cruentata calida aqua eluuntur, ligna cruore conspersa comburuntur, & tamen æger nihil mali inde sentit.

Tandem planè impossibilia hoc vnguento tribuūt, & eas vires, quæ omnes in medicamento vno naturali non reperiuntur. Affirmant enim hoc vnguento omnia vulnera, seu cæsim, seu punctim, seu casu, seu iactu inflicta, curari posse. Verum magna est vulnerum, pro variis circumstantiis, diuersitas, & proinde ad ea sananda non vnicum, sed varia medicamenta requiruntur. Vulnus telo acuto inflictum sine multi puris generatione curatur: at in eo, quod contusum est, quicquid contusum est, in pus abire oportet. Partium maxima quoque est diuersitas. In parte carnosa præcipuè in homine sano & bene habito facilè vulnus curatur: at longè difficiliùs curatur vulnus cerebro, neruis, tendinibus, & ligamentis, inprimis grandioribus, quales sunt in poplite, inflictum. Promittunt quoque curationem vulnerum sine omni dolore: quod in omnibus partibus præstare impossibile est. Certè si neruus punctus sit, nemo præstabit, ne vllus dolor sit ægro molestus.

Atque vt hæc concludamus, sanatio vulneris, quę vnguento armario tribuitur, vt dictum, plerumque solius Naturæ, quæ non solùm leuia, sed & grauissima vulnera sæpe curat, opus est: quod vel ex eo patet, quod tot diuersæ huius vnguenti descriptiones habentur, & quod nonnulli loco vnguenti armarii compositi, saltem lardo aut pinguedine porci vtuntur, & nihilominus vulnera sanantur, quod se vidisse testatur antea allegatus Iohan. Colerus, *in Oeconom. dicto loco.* Si vero adhibito isto medicamento, vulnus aliquod grauissimum sanetur, quod si naturæ vires omnino superare videatur, vi ipsius dæmonis ex pacto seu explicito seu implicito ad curationem hanc allecti id accidit. Neque suspicionem huius rei tollit illud, quod nonnulli dicunt, omnia simplicia, quæ ad compositionem huius vnguenti adhibentur, esse planè naturalia, nullos in compositione vel inunctione adhiberi characteres, vel coniurationes & incantationes. Nam non solùm sub characteribus & consecrationibus, aut certo verborum modo, suum pactum occultare potest Diabolus, sed & sub rebus naturalibus, si ipso iubente (quod fit in pacto primu & explicito, cui implicitè alii, qui eadem adhibent, incautè se admiscere possunt) res naturales ad alios, quàm à Deo creatæ sunt, vsus adhibentur, atque actiones diabolicæ ac magicæ sub magneticarum actionum velo obuoluuntur, & obtruduntur. Posito ergo, (quod tamen plerumque naturæ beneficio fieri diximus) vt hoc vnguento vulneratus sanetur: diabolum tamen, vt perdat animam, corpori aliquo modo prodesse, impossibile non est, imo credibile, cùm infensissimus hominum hostis sit, isque, quocunq; modo potest, ad nocendum paratissimus, & proinde, quantum potest, à Deo Creatore benefico, & mediis ab eo ordinatis, hominem ad res superstitiosas deducit.

CAPVT XI.

De Alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.

DVplicia medicamenta ad vulnera sananda vsurpari, externa & interna, suprà dictum. De externis hactenus actum; de internis hoc capite agemus. Sunt autem illa duplicia, quædam alterantia saltem, quędam in specie vulneraria dicta. Alterantia sunt refrigerantia, incrassantia, & leniter, ne obstructiones pariant, adstringentia; quæ ideo adhibentur, vt prohibeant, ne humores facilè incalescant, fluxiles fiant, & putredinem concipiant. Talia parātur è *cichorio, endiuia, acetosa, plantag. tormentilla, rosis, portulaca, nymphea, borragine, santalis, succo citri, granatorum, C. C. margaritis, corallis.* E quibus decocta, aquæ destillatæ, sirupi, electuaria, potiones parantur. *Interna medicamenta vulneraria duplicia.*

Deinde vsurpantur quædam medicamenta, potiones inprimis, quæ vulneraria dicuntur. De quibus tamen Autores dissentiunt. Nonnulli, inter quos Balduin. Ronssæus, *in epistol. medic. epistol. 66.* eas quidē admittunt in iis partibus vulneratis, ad quas eiusmodi potiones pertingunt, vt sunt gula, ventriculus, & intestina, & tunc topicorum medicamentorū ferè locū habent; in partibus verò externis eas reiiciunt, istis de caussis. Primò, quod in Hippocratis & antiquorū Medicorum scriptis nulla harum potionum fiat mētio. Secundò, quod ob situs distantiā, ad extremos artus, vel caput penetrare posse non credunt, imò nec ad intestina crassiora, quibus scil. vulneratis, medicamenta per clysteres commodiùs iniiciantur, quàm potanda exhibeantur; imò adstringentia, quæ plerūq; admiscentur, impedire putant, vt medicamenta ista, ad partes penitiores non penetrent. Tertiò, quod inter medicamenta, è quibus potiones parantur, sint cùm calida & aperientia, vt *betonica, veronica, artemisia, garyophyllata, carduus benedictus, &c.* tùm frigida & adstringentia, *vt symphitum, pyrola, equisetum, sanguisorba, tormentilla, &c.* vt ita non satis constet, cuius facultatis esse debeant medicamenta, è quibus hæ potiones parantur, & quas vires illæ potiones habeant. Quartò, cùm tamen pleraque sint adstringentia, exhibita plus damni, quàm commodi allatura putant; cùm epar atque alia viscera nobiliora obstruunt. *An potiones vulnerariæ vsurpandæ sint. Negatiua.*

Verùm enim verò negandum equidem non est, apud antiquiores Medicos, quantum ego quidē memini, de hisce medicamentis mentionem ferè non fieri: posterioribus tamen frequens eorum vsus fuit. Attamē ea, quæ Galenus, 5. *meth. cap. 9.* de potionibus in vulneribus thoracis habet, ea huc quadrare videntur: & facit potionum harum mentionem Autor *libri de dynamidus, tit. de plaga,* qui exhibet ex vino *pilosellam, plantaginem, fragariam garyophyllatam, pimpinellam, hederam terrestrem, betonicam, agrimoniā.* Et *titulo de vulnerib. sanand.* præscribit *pilosellam, agrimoniam, hederam terrestrem.* Et in Antidotario Mesues, *sub finem distinction. 11.* post emplastra talis potio exstat: *Affirmatiua.*

℞. garyophyllata, rad. artemisia, pimpinella, camomilla, pentaphylli, herba venti, violarum, caulis rubri, cannabis, teneritatum rubi ana M j. *rubea* ad pondus omnium.

Bulliant hæc omnia in vino vsque ad medietatem: postea colent. Colaturæ adde tertiam partem *mellis*: iterum ebulliant & colentur.

Equidem Christophorus Georgius de Honestis, *in comm.* antiquos codices hoc habere hoc medicamētū scribit; & Io. Manardus, *in comm. in hunc locum* se nescire scribit, quo casu hæc mixtura in hunc locum irrepserit, & potus emplastris additus fuerit. Idem tamen

me. Christoph. Georgius de Honestis, *eod. in loco*, siue Mesues sit, siue alterius, in multis tamen aliis autoribus descriptam reperiri: & Iu. Manardus, *eod. in loc.* potiones eiusmodi ad vulnera noua & antiqua esse vtiles, seque eas non semel expertum esse, ac curauisse in solis pessima & desparata vlcera scribit. Easdem vsurparunt & alii, non solùm Empeirici, sed & doctissimi & peritissimi Medici ac Cheirurgi, Guido, *par. 1. Cheirurg. parua, cap.* 9. Io. de Vigo, *lib. 3. cap.* 10. Io. Anglicus, Nicolaus Massa, *epist.* 28. Io. Tagault. *libr. 1. Institut. Cheirurg.* Io Andr. à Cruce, *de vulner. tract. 2. libr. 4. cap. 4.* Fallopius, *de vulnerib. cap.* 14. Petrus Andr. Matthiolus, *in libr. 4. Dioscorid. cap.* 16. Ambros. Paræus, *libr. 18. cap.* 28. Hier Fabricius ab Aquapendente, *lib. 2. Cheirurg. cap.* 23. Ludouic. Septalius, *animaduers. medicar. lib.* 8. *num.* 181. aliique plurimi, quos experiétia docuit, potiones has ad vulnera curanda maximè vtiles esse. Ideoque experientiæ resragari, & medicamenta vsu longo probata reiicere aut negligere, nefas sit. Nam, vt Galenus, 5. *de loc. affect. cap.* 3. scribit: *Præstes ea, quæ fiunt, quomodo fiant, quærere, quam, quod fiant, negare.* Neque id satis est ad medicamenta reiicienda, quod in antiquorum libris eorum mentio non fiat. Nam multa & vtilissima medicamenta posteriores inuenerunt, quæ antiquis fuerunt ignotissima. Neque eo fine adhibentur, quo topica, aut potiones illæ, quantum mentionem facit Galenus 4. *method. medend. cap.* 7. Ideoque etiamsi extopica, vt alia topica, vulnus non attingunt: tamen per venas ad ipsa vulnera penetrare possunt. Neque ob vim adstrictoriam, quam ex istis medicamentis quædam habent, metuendum, vt propterea ad exteriora membra penetrare non possint, aut in visceribus obstructiones paritura sint. Aliorum enim, quæ vim potius aperiendi habent, admixtione incommodū hoc facilè curari potest. Nec tandem omnium medicamentorum vires saltem à primis & hinc ortis qualitatibus æstimandæ sunt, sed & à tota substantia ortis proprietatibus, quas sola experientia suggerit. Vires autem horum medicamentorum, etsi facilè definiri non possint, sed experientia manifestentur: tamen de eo inter autores conuenit, ea non esse vsurpanda in principio, & vbi periculi nihil in vulnere imminet, ac topica ad sanationem integram sufficiunt, vt & vbi febris & inflammatio adest, quæ horum, cùm plerumque calida sint, vsu facilè augeri possunt: sed cùm aliis de caussis, cùm inprimis ob vitiosam partis constitutionem, vulnera curationem non facilè suscipiunt, vnde non solùm in vulneribus, sed & vlceribus ac fistulis feliciter vsurpantur. Multum enim refert, quomodo pars vulnerata, & sanguis in ea sese habeat, & quæ nocent vulneribus, omnia ferè sanguinis vitio communicantur, vt docet Tagautius, *Institut. Chirurg. lib. 6. cap.* 12. Atq; cùm videamus, cibos alios esse vulneratis commodiores, alios noxios: cur non etiam ea medicamenta ægris propinemus, quæ faciunt, vt omnia in sanguine, & circa partem affectam rectè sese habeant? Qua de re Ambros. Paræus, *loco antea allegato*, sic scribit: *Natura tali potione adiuta planè mira fecisse mihi non rarò visa est in cariosorum ossium correctione, & vlcerum consolidatione. Hæ namque potiones etsi humores noxios per aluum non expurgent: valde tamen efficaces sunt detergendis vlceribus, & ab omni excrementitiorum humorum colluuie vindicandis; sanguini desecando, & ab ichoribus, omniquè impuritate repurgando, fractis ossibus agglutinandis, & neruis vnioni restituendis.* Et mox: *Hæc medicamenta admirabili & propè diuina vi sua sic sanguinem expurgant, vt ex eo tanquam è materia apta & laudabili, caro, quæuisquè alia substantia deperdita promtè restitui & reponi possit, & pars pristinæ vnioni reddi.* Et P. Andreas Matthiolus, *in lib. 4. Dioscorides, cap.* 16. ait: *Eiusmodi potionibus vidi ego cùm thoracis tùm intestinorum vulnera sanari, quæ lethalia & nullo prorsus auxilio curari censebantur.* Et omnino id agunt hæc medicamenta, vt sanguinis nimiam humiditatem, quæ ad glutinationem parum apta est, absumant, probam pro generationè carnis materiam suppeditent, & affluxum ad partèm vulneratam moderata adstrictione inhibeant. Et Guido de Cauliaco, *tr. 3. doctrin. 1. cap. 1.* sui seculi stylo ita scribit: *In antiquis vlceribus, in fistulatis & canceratis, nec non & in sanguine congelato in interioribus, ac in sanie congregata in pectore, & in glandulis intrinsecus, & crepaturis quandoque concessi.* Quæ eadem ex eo habet Io. Tagautius, *lib. 2. Institut. Cheirurg.* Et in his casibus audacter se illis potionibus vti scribit Ioh. Andreas à Cruce, iisque magis in diuturnis, fistulosis & malè morigeratis. Et Ludouicus Septalius, *loco allegato*, scribit: *Vbi copiosiora indies excrementa generari viderimus, vel ob errata in victu, vel exuberantiam prauorum humorum in toto, vel ob malitiam vulneris; euacuato corpore & transacto inflammationis tempore, placet vti aliqua vulneraria potione plures dies donec absumtam materiam viderimus.*

Simplicia autem, è quibus parantur, varia sunt. Io. Andr. à Cruce à Germanis quatuor tantùm herbas in hunc vsum extolli & commendari scribit, *alchimillam, garyophyllatam, vincam peruincam*, & *Trinitatis herbam*, quæ species trifolij sit. Verùm multo plures plantæ in vsu sunt. Nimirum *consolida maior, & minor, sanicula, consolida Sarracenica, agrimonia, pyrola, veronica, artemisia, plantago, sabina, equisetum, ophioglossum, quinquefolium, potentilla, verbena, brassica rubra, nepetha, virga aurea, centaurium minus, hypericum, tanacetum, serpentaria, betonaria, scordium, fragaria; radic. tormentillæ, pimpinellæ, aristolochia vtriusque, dictamni albi, valerianæ, bistorta, gentiana, rhabarbari, Rhapontici; fl. lil. conuallium, hyperici, rosarum; oculi cancrorum, sperma ceti, lignum lentiscinum, mumia, macis, bolus Armenus.* Materia potionum vulnerariorum.

Ex his parantur varia composita, imprimis potiones & pulueres. In quibus tamen parandis hoc in genere obseruandum, vt eæ plantæ quæ parti vulneratæ aut vicinæ appropriatæ sunt, ex. gr. in vulneribus capitis *betonica rosa*, in vulneribus pectoris *veronica*, in vulneribus eparis & circa epar *agrimonia*, in vulneribus renum aut circa renes *fragaria*, eligantur.

Potiones.

Vt ℞. *artemisiæ rubræ*, Vnc. j. *fol. hederæ arbor. herb. pyrolæ, saniculæ maior. minor. alchimillæ, consolid. Sarracenica. ana* Vnc. j. *bellid.* Vnc. ß. Potiones vulneraria.

Concidantur & infundantur in *vini opt.* ℔ ß. *aq. f.* ℔ jß.

Stent in Balneo clauso per 3. horas in calore. Postea eximantur & stent per noctem. Manè adde

sacchari Vnc. iiij *unc. mosch. ocul. cancror. mumia ana* Drach. ij.

F. Potio.

Vel ℞. *alchimillæ, saniculæ, consolida Sarracen. hederæ syluest. artemis. rub. ana* Mj.

Affunde vini boni mens. iiij. Coq. in olla clausa lento igne, vsque ad quartæ partis consumtionem.

Vel ℞. *herba pyrola* M iiij. *fol. hederæ terrestr* M iij. *rad. gentiana alba* Vnc. iiij.

Concisis affunde *cereuisiæ veteris*, q. s.

Stent per noctem. Postea destillentur.

Vel ℞. *consolida Sarracenica cum toto* Mj.

Coq. in vino bono ad tertiæ part. consumtionem. Detur manè & vesperi haustus.

Vel ℞. *herba tormentilla, fragaria, sanicula, matrisilua, pyrola, ana* M j.

Coq. in cereuis. quæ detur ægro.

Vel ℞. *herb. pyrola, vinca peruinca, prunella, artemis. rubr. pimpinella, agrimon. ana* M ij.

Coq. in vino ad dimidias. Detur vulnerato haustus manè & vesperi.

Vel ℞. *ligni lentiscini, visci quercini ana* Vnc. ij. *rad. consolida, aristoloch. centaurea, rubia, valeriana, tormentilla, bistorta ana* Vnc. ß. *aq. communis chalybeata* ℔ xij.

Misc. & fiat infusio s.a. per 24. horas, postea bulliant duplici vase ad consumtionem medietatis, & cùm ad consumtionem tertiæ partis fuerit peruentum, adde *rad. petroselini, sum. mitas. rubi, cannabis, pilosella, Trinitatis, vinca peruinca, equiseti, fragaria, flor. lil. conuallium ana* M ß. *rhapontici* Drach. ij. *cinamomi* Vnc. ß. In fine verò decoctionis adde *vini aromatici* ℔ iij.

Deinde facta expressione & colatura, cum *saccharo* fiat veluti mulsa.

Vel ℞. *ligni Guaiaci praparat.* Vnc. iiij. *cortic. Guaiaci, sarsaparella ana* Vnc. ij. *santali c e tr. rad. tormentilla, bistorta, valeriana, dictamni albi, consolida ana* Vnc. ß. *aqua commun.* ℔ xvj.

Misc. & F. infusio s.a. per 24. horas. Postea bulliant duplici vase, ad consumtionem tertiæ partis, tunc adde *equiseti, betonica, pilosella, dictamni Cretici, pyrola, potentilla, summit. rubi, herb. Trinitatis, fragaria ana* M ß. *cinamomi* Vnc. ß.

Bulliant simul, donec remaneat ℔ vj. & in fine ebullitionis adde *vini albi opt.* ℔ iij.

Facta deinde expressione & colatura, cum *melle* vel *saccharo* fiat veluti mulsa. Si tamen febricitaret vulneratus, detrahendum esset vinum.

Commendatur etiam sequens potio Nobilium Bernensium, qua sola sæpissimè grauissima vulnera curari dicuntur, cuius mentionem etiam facit Guiliel. Fabricius, *cent. 4. obseruat.* 84.

℞. *pyrola, virga aurea, artemis. sanicula, beta rubr. an.* q. v.

Colligendæ sunt plantæ M. Augusto & in vmbra siccandæ, postea puluerisandæ. Pulueris sume part. æqual, & misce. Tunc

℞. *puluo. huius cochl.* j.

Ebulliat in *vini albi* Mens. j detur vulnerato haustus tepidè ter in die. Continuetur vsque ad consolidationem. Debili ægro dentur cochl. ij.

Alia potio.

℞. *Gallitrici, pyrola, vinca peruinca, consolid. Sarracen. matrisilu. sanicula, veronica, alchimilla. hedera arbor. artemis. an.* M iij. *albi Graci mense Martio collecti* Vnc. ij. ß. *Cereuisia veteri & acidula* vnius vrnæ proportionem. Stent in digestione per 14. dies; postea per Vesicam destillentur, & reserua pro vsu in vitris bene munitis. Dantur iij. cochlearia singulis vicibus, ter in die.

Puluis. vtil. Parantur in hunc vsum & pulueres.

Vt ℞. *vnc. mosch.* Vnc. j. *ocul.* ♋ Vnc. j ß.

Fiat puluis, detur ʒß. vel ʒj. cum vino.

Vel ℞. *corall. rubr.* Drach. iij. *margarit. spodij an.* Drach. vj. *ocul.* ♋ Vnc. ij. M.F. puluis.

Detur vulnerato de isto puluere Drachma vna in Vino aut aqua.

Electuaria. Electuaria talia parari possunt.

Vt ℞. *conf. rof. rubr. betonic. an.* Vnc. ij. *tormentilla consolida an.* Vnc j. *macis* Drach. ij. *corall. rubr.* Drach j. *ocul.* ♋ *prap.* Drach. ß. Cum *Sir. acetosa*, F. Electuar.

Vel ℞. *succi plantag. equiseti, sanicula, pilosella, veronica an.* Vnc. ij. *rad. consolid. maior.* sub cineribus coctar. & per setaceum traiectar. ℥j. *sacchari albi* ℔ j.

Coq. ad Electuarij consistentiam. Sub finem addendo *conf. rosar.* Vnc. j. *tormentilla* Vnc. ß. Misce.

Non tamen his potionibus solis fidendum, & reliqua topica medicamenta negligenda sunt. Id enim si fiat, vulneratus in graue periculũ incidere potest, cuius rei historia est apud Guiliel. Fabricium, *cent. 4. obseruat.* 85.

CAPVT XII.

De Diæta vulneratorum

Atque hæc de Cheirurgia & medicamentis ad vulnerum curationem in vniuersũ necessariis dicta sint. Restat, vt aliquid de diæta, quæ vulneratis obseruanda est, dicamus. Aer sit temperatus seu tepidus, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Locus, in quo cubabit, tepidus esse debebit.* Frigidus verò vulneribus omnibus valde inimicus est. Calidus licet vulneri satis commodus est: tamen quia corpus calefacit, humores commouet, & ad motum aptos reddit, atque ita facilè fluxionibus, quæ aliàs in vulneribus facilè accidere solent, occasionem præbere potest, vulneratis vtilis non est, de quo Celsus, *lib. 5. cap.* 26. Opportunissimum tempus curationis vernum est, aut certè neque feruens, neque frigidum. Siquidem vulnera & nimius calor & nimium frigus infestat. Si verò talis natura non detur, arte parandus est. Sit etiam aër purus: fœtidus verò & quouis modo inquinatus vitandus — Diæta vulneratorum.

Cibus. Cibum & potum quod attinet, cùm sanguis e carne, & quicquid ad vulneris glutinationem necessarium est, generetur, tales sint, è quibus sanguis bonus & purus generetur, & nullo modo multis excrementis & prauis symptomatibus occasionem præbeat. Cibi ergo sint boni succi & facilis coctionis: vitãdi verò cibi praui succi, allia, cæpæ, suilla caro, pisa; & omnino calidis, acribus, mordacibus, & mali succi cibis abstinendum. Sumantur etiam cibi ea quantitate, qua possint à natura coqui, & quæ moderatam sanguinis quantitatem suppeditant. Si enim copiosior sanguis generatur, materiam fluxioni, inflammationi, & aliis symptomatibus suppeditat. Et quidem ea quantitate cibus adsumendus, vt sanguinis non tantum ad partem vulneratam confluat, quantum tempore sanitatis fluere consueuit; cùm pars vulnerata imbecillior reddita, tantam sanguinis copiam, quàm ante, conficere & sibi assimilare non possit; vnde vel inflammatio, vel excrementorum copia generabitur, vulnusque nimis humectabitur. Cibi etiam ita comparati sint, vt humorum fluxionem potius cohibeant, quàm excitent, & omnino tales esse debent, vt si quod vitium sit in humoribus, illud corrigant potius, quàm augeant. Et si quid mali accidat vulneri, vt illi aduersetur cibus, danda opera. Non tamen in omnibus vulneribus eadem forma victus conuenit. Nam si vulnus sit in parte carnosa & nullum adsit inflammationis periculum, plenior cibi offerri potest: at in partibus neruosis, & vbi inflammationis periculum imminet, tenuior victus præscribendus, vt minor sanguinis copia ad partem vulneratam affluat, & inflammationi materia subtrahatur. Et quidem quò maius periculum in vulnere adest, eò victus sit tenuior: vbi verò periculum minuitur paulatim ad pleniorem adscendere licet. Quanquam ergo Hippocrates, *libr. de affect.* scribit: *vulneratos fame affligito:* id nõ simpliciter accipiendum, sed semper ad periculum, inprimis inflammationis, coniunctum attendendum

…tum,& quò id maius vel minus,eò tenuior vel plenior victus præscribendus,vt ex eodem Hippocrate, *libr.de fractur.comm.1.text.44.& comm.3.t.12.&* Galeno,*in comm.ibid.*videre est.Dandum tamen hic etiam est aliquid ætati,tempori, regioni, consuetudini,temperatu æ,secundum *aph.17.sect.1.*

Potum quod attinet,in nostris regionibus satis commodè bibitur cereuisia, potus puta ex hordeo, vel tritico paratus;quæ nunc tenuior,nunc crassior, pro vulneris conditione eligenda.Vinum,in vulneribus periculosis,& vbi inflammationis periculum imminet,locum non habet;cùm humorum , ob tenuitatem & caliditatem, sit vehiculum. Ideoque Hippocrates , *lib.de viceribus* 1.scribit:*Medicus cibus & aqua potio,quàm maximè omnibus vulneribus , magis tamen recentibus quàm vetustis confert ,tum sicubi in vulnere inflammatio adest,aut metuitur,aut vbi periculum est,ne quid vitietur,vel cùm articuli vulnera inflammatione tentantur,aut vbi conuulsionis metus impendet, & venter vulnus accepit.* Itaque adsuetis ,& vbi cereuisiæ copia non est,vel aqua simplex exhibenda, vel medicata,*succo granatorum,semine coriandri ,cortic. citr.,vel aqua hordei*,aut è toto citro destillata.Vbi inflammationis periculum transiit , vinum ὀλιγοφόρον exhiberi poterit.In grauioribus vulneribus medicati potus ex herbis vulnerariis parari possunt.

Motus & quies. Motum & quietem quod concernit,quies vulneratis conuenit,& præcipuè parti vulneratæ. Motus enim humores commouet,& ad fluxum aptos reddit,& membri vulnerati motus dolorem in eo concitat. Ambulare tamen leniter , si crura salua sint, non nocet de quo Celsus,*lib.5.cap.26.Optimum etiam medicamentum quies est. Mouere & ambulare , nisi sanis alienum est:minùs tamen hoc est periculosum ,qui in capite,vel brachiis,quam qui in inferioribus partibus vulnerati sunt. Minimeque ambulare conuenit , femore,aut crure,aut pede laborantem.*

Animi affectus. Motus quoque animi nimii sunt vitandi ; & inprimis ira.Ideoque ii,qui ægrum & iram concitare possint,nec admittendi,nec eorum faciẽda mentio, sed potius ad moderatam lætitiam ac animi tranquillitatem æger disponendus.Venus,si quid aliud, vulneratis noxia. Vigiliæ immodicæ nocent ; cùm humores accendant,&cómoueant. Aluus sit aperta, & si substiterit,clysteribus lenibus laxanda.

CAPVT XIII.

De prohibenda ad partem vulneratam fluxione.

ATque hæc de generali vulnerum euratione dicta sint ; quæ tamen interdum secundum subiectorum varietatem,partis vulneratæ naturam, & morborum ac symptomatum superuenientium rationem varianda est de quo iam dicemus.

Et primò quidem sæpe accidit , vt corpus,quod vulneratum est,non exactè sanum sit ; sed vel plethoricum & cacochymicum,& proinde metuendum ne vel sanguis abundet,vel humores vitiosi in corpore cumulati occasione vulneris ad partem affectam ruant,& varia mala excitent. Danda ergo diligens opera , vt affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur.Præcauetur autem fluxio primò,si omnes causæ quæ fluxionem excitare possunt præcaueantur ; & proinde omnia,quæ partem vulneratam [illegible] facere,in ea dolorem excitare , aut laxam & ad [illegible] intercipiendam aptam reddere possunt , humores item calefacere , fundere , & ad motum facile reddere queunt , tollendæ. Diætæ qui que ea ratio obseruanda,ne vllo modo nimis copiosum sanguinem , vel prauos humores generet.

Deinde partis imbecillitati succurrendum roborantibus;dolor,si is adsit,mitigandus;si calor alterandus;& tandem sanguinis copia imminuenda,ac vitiosi humores euacuandi.Id quod venæ sectione, vel purgatione perfici potest.

Itaque si sanguis in corpore abundet,vt metuendus sit eius ad vulnus defluxus,sanguinem,nisi antea multùm fluxerit,mittere vtile est , de quo Celsus,*libr.5.cap.16.Medicus,*inquit, *debet mittere sanguinem ad siccitatem mouendam.* Et : *Fluat ergo sanguis multus ad siccitatem abundantioremq;sed nisi fluxit,quantum satis,secetur vena, si vires venæsectionem ferant.* Idque inprimis faciendum in vulneribus magnis , in quibus ob dolorem sãguinis affluxus metuitur;vbi etiam languis mittendus , etiamsi in corpore adeo non abundet. Vnde Hippocrates,*in lib. de articulis,* in costæ collisione sanguinem è cubito detrahit;vbi Galenus,*in comment.*addit:*Etiamsi in corpore sanguis non redundet,in huiusmodi plagis ad venæsectionem deueniendum est .* Et *lib. 2.de compos. med.sec. loc. c ap.*ad capitis dolorem ex ictu maximè venæsectionem cómendat.

Venæsectio. Vt autem venæsectio non solùm euacuationem, sed & Reuulsionem præstet,in longinqua & contraria parte vena aperienda ,vt alibi de Reuulsione dictum. Faciendum autem hoc citissimè , & primo statim die,& quidem antequam vllum medicamentum adhibeatur, vt sanguinis ad partem vulneratam affluxus præcaueatur.

Emittendus autem sanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque si antea multum sanguinis effluxerit, omittenda venæsectio. Quod si verò parum vel nihil sanguinis effluxerit,sanguis emittendus , semper tamen pro virium ratione : quas definiunt ætas,habitus corporis,anni tempus,& alia,de quibus suo loco dictum.

Purgatio. Si verò humores vitiosi in corpore abundent, purgatione opus est.Nam cùm eò feliciùs & citiùs vulnus sanetur , quò pars magis sana & bene constituta est;& mala partis vulneratæ constitutio sanationem impediat:omnino danda opera,ne vitiosi humores ad partem affectam confluant. Itaque cùm vulneris occasione facilè fieri possit,vt ad partem affectam confluant , si in corpore reperiantur, statim euacuandi sunt. Idque faciendum in magnis vulneribus,& vbi metuendum,ne ob dolorem praui humores ad partem vulneratam ruant , vt & in iis vulneribus , vbi sectio & dilatatio facienda , & os abradendum est,& omnino in omnibus , vbi dolor est vehementior. Praua verò vulnera & dolore eatentia etiam sine purgatione saoescunt. Si tamen aluus sit adstricta,clystere laxanda est.

An vulneratis sint purgandi. Equidem nonnulli sunt,qui purgationes in vulneribus abhorrent , & metuunt,ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verùm admittunt eas Hippocrates,*lib.de affectionib. de fracturis,t.48.comm.3.&* Galenus , *4.meth.med.cap.4. & 6.*Et ratio id suadet. Si enim calidi & tenues ac biliosi humores in corpore abundent , sanguinem ad motum aptum reddunt,& facilè ex dolore & vigiliis incalescunt,atque inflammantur ,& febri occasionem præbent.

Etsi verò omnes humores vitiosi,qui in corpore abundant,euacuandi sunt,tamen,vt diximus,inprimis calidi & biliosi ac serosi , qui ad fluxum magis apti sunt,& ad Inflammationes ac erysipelata generanda faciunt, & febres facilè excitant. Statim autem inprincipio instituenda est purgatio , antequam nimirum affluxus concitetur , & febris accedat.Si verò febris iam accesserit,purgatio non commodè,aut certè cum periculo instituitur.

Ac proinde in vulneribus ad purgandū vtilissimè adhibentur *manna, sirupus ros.solut.rhabarbarum, fol. senæ*; & ex compositis, *hyp. cra. Persica, el. de psyllio, rosarum Mesue*. A calidissimis verò medicamentis purgantibus adstinendum, ne fluxu humorū concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem disponant. Qua ratione autem purgatio rectè instituenda sit, alibi dictum.

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus sistenda

PArtes ipsas vulneratas quod attinet, sæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerū agendū. Quomodo priuatarum partium vulnerum curatio rectè instituenda sit, suis locis, quę postea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarū, neruorum, ac partium neruosarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrhagia vulnerū. Et primò quidem venarum & arteriarum maiorū vulnera hoc peculiare habent, quod insignis hæmorrhagia eas comitatur, quæ animi deliquia, & alia symptomata excitare potest. Fluit autem sanguis vel ex venis, vel arteriis, & quidē nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna vel ex pluribus. Et licet prima hęmorrhagiæ caussa sit vulnus vasi inflictum: tamen non rarò accidit, vt sanguis aliquandiu sistatur, postea tamen subitò iterum erūpat, quod pręcipuè accidit ex animi commotione & ira. Quò pertinet & aduersarij, à quo vulnus inflictū est, præsentia; qua de caussa aliquoties sanguinem, qui iā substiterat, iterum fluere incepisse compertum est. Ac memini, cùm frater fratrem vulnerasset, & ad vulneratum alter, dū vulnus deligaretur, accederet, (etsi iam reconciliati essent) subitò sanguinē, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupisse; cùm verò aditu postea prohiberetur, substitisse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cùm autē sāguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, crassior est, nigrior, obscurior, & minùs calidus, ac sine maiore impetu & pulsu æqualiter effluit, ac minùs vires deiicit, cęteris paribus. Qui autē ex arteriis prouenit, cū impetu exsilit potius, quàm fluit, aut calidior, feruens, tenuis, magis flauus, spumosus, nec citra pulsus insignē mutationē, ac viriū imbecillitatē & deiectionem funditur. Si maius vas sit apertum, maiore copia & impetu sanguis effluit; minore, si minus vas sit vulneratum. Quæ autem venæ vel arteria, & an vna vel plures sint vulneratæ, ex Anatomicis cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica 1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valdè periculosa est. Sanguis enim vitæ thesaurus est, & cùm spiritus vitales encecentur, inde pulsus imbecillitatē, paruitatē, frequentiam, & inæqualitatem, & nōnunquā intermissionem, animi deliquiū, syncopen, partium extremarum refrigerationem & sudores, conuulsionem, singultum, deliria, & tandem mortē ipsam affert. Vnde Hippocrates, 5. *aph.* 3. ait: *Ex copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus accidens, malum* Et 7. *aph.* 9. *Ex sanguinis profluuio delirium, aut etiā conuulsio, malum*. Et quidem periculosius est, si delirio conuulsio coniungatur, quàm si solùm delirium adsit.

2. Inprimis verò id præstat sanguinis arteriosi effusio; vtpote cum quo caloris influentia plurima & spiritus vitales, qui ad vitam conseruandam maximè sunt necessarii, effunduntur ac dissipantur.

3. Præterea & ob id periculosiora sunt arteriarum quàm venarum, vulnera, quia difficiliùs sanantur & consolidantur, propter ipsarum duritiem, motum perpetuum ac sanguinis arteriosi impetum.

4. Longè etiam periculosiora sunt arteriæ vulnera, maioremq; & curatu difficiliorem hæmorrhagiā afferunt, quæ secundum arteriæ longitudinem, aut transuersim vel obliquè inflicta sunt, quàm quibus tota arteria discissa est, vt ipsa experientia testatur; ita quidē, vt Medici suadeant, si hæmorrhagia sisti nō possit, & arteria tota non sit dissecta, vt tota per transuersum discindatur. Etenim si arteria tota per transuersum sit discissa, in se cōtrahitur, eiusq; orificia conniuent, & propterea faciliùs coalescunt, & à carne ei circiacente faciliùs teguntur & occludūtur, neq; dū arteria dilatatur, vulnus ita distrahitur. Si verò arteria secundum longitudinē, vel obliquè, aut etiā non tota discissa sit, cùm assiduo dilatationis ac contractionis motu moueatur, hoc motu, & inprimis distensione, vulnus magis dilatatur, & in qualibet diastole hiat, vnde sanguis cum impetu effunditur & exsilit.

Curatio.

Vt in omni hæmorrhagia nimis, ita etiam in ea, quæ fit ex vulnere, duplex indicatio occurrit, vna, quam ipsa vasa vulnerata suggerunt, quæ vnionem & glutinationē postulant, altera, quā hæmorrhagia suggerit, quæ si nimia sit, & vires deiiciat, vt sistatur, etiā antequam vasa occludantur, & vniantur postulat. Cùm enim ad vasorū vnionē temporis spatiū aliquod requiratur, atque interim æger de vita periclitari possit, statim sanguis sistendus est. *Curatio.*

Vt ergo sanguis, etsi vulnus vasis nondum coaluerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præstāda sunt, quæ eius motū impedire ac inhibere possunt. Impeditur sanguinis fluxus, si conuenientibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quo modo si sanguis cohiberi non possit, & per vulnus etiā quocunque modo clausum perrumpat, ob sanguinis maiorē impetum omnia ea remouenda, quæ sanguinis impetum conciliare possunt, qualia sunt, sanguinis nimia cōpia expultricē irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues efferuescentes, motus; sicut & arteriæ, si tota discissa non sit, motus; membri situs decliuis, & similia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui sanguinem attrahit; & sanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens alio auertendus.

Primùm ergo, ut vulneris orificium occludatur dāda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vasis vulnerati cōiunctione, vel orificii obstructione. Labia vulneris cōiunguntur vel digitis orificiū vulneris tamdiu cōprimendo, quousque sanguis grumescit, & ita ipse vasis orificiū obstruit, ac ora vasis conniueant & subsideāt, vel fasciis orificia in vicē adducenda. Verùm rarò tā diu digitū in vulnere detinere licet, donec sanguinis grumus cōcretus orificiū obstruat; neq; id locum habet in arteriis vulneratis, cùm arteriosus sanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concrescat. Neque etiam venæ, si sint profundiores, facilè fasciis constringi, vel eorū orificia digitis cōprimi possunt. Tutissimum ergo est, operā dare, vt orificiū vasis sanguinem fundentis obstruatur. Id verò vt artificiose fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri potest; aut si ipsum orificium vasis digitis attingi nō possit, ramus sanguinē fundens, quà ad vulnus tendit, proximè di-

to arctè comprimendus,& vulnus ab omni humiditate mondandũ,hincq; statim medicamentum sãguinem sistens imponendum. Quod vt rectè fiat,nõ temerè (qua in re à Cheirurgis nõ rarò peccari vidi) vulnus magna medicamentorum adstringentium mole saltem obruendum,sed danda opera,vt ipsum orificium statim & arctè obturetur. Hoc enim nisi fiat,etsi magna moles huiusmodi medicamentorum imponatur:tamen si orificium vasis non sit obturatũ & obstructum,per id sanguis erumpit,& reliquum illum apparatum omnem eludit. Ad sanguinem autẽ hoc modo sistendum vix quicquam cõmodius est, vt quotidiana testatur experientia, quàm fungus ille exsiccatus,quem crepitum lupi appellant, qui passim in vineis crescit. Cùm enim naturæ sit siccissimæ,& sanguinẽ effluentem,quod humida faciũt, quæ propterea ad sistendum sanguinem parum vtilia sunt,nõ admittat,vt in vase subsistat & hæreat, facit. Imprimis verò vtilissimus hic est,si prius filo cõstringatur, & onere imposito vel torculari in se comprimatur,& cogatur. Ita enim postea vbi vulneri imponitur,sese dilatat iterum,& orificium vulneris obstruit.

Sanguinem sistens.

Si tamẽ huic soli fidere nõ libeat,pulueres adstrictorii vulneri priùs inspergi possũt. Galenus hoc medicamẽtũ ad sistendũ sanguinẽ piç reliquis cõmendat,& omniũ,quæ nouerit,optimũ esse,& mirari se scribit, 5. *meth.med.cap.*4. si cui melius inuenire contingat:

℞.*thuris* part.j.*aloës* part.jß.

F.Puluis; huius q.s.misce cũ *albumine oui* ad mellis cõsistentiã. Misturam hãc mollissimis *pilis leporis* excipe,eâque vasi & toti vulneri impone. Postea cõueniente modo fascia vulnus obliga,& tertio demũ die solue. Vbi medicamentũ adhuc vulneri adhæret, aliud adhuc superponito. Sin prius sua spõte linamentum decidat,radicem vasis digito blandè comprimens,vt scilicet nihil confluat,hoc quidem suspensa manu adimito,alterũque imponito. Quousq; enim Medicamentũ è sanguine fuerit emollitum, nõ probè sedata fluxio est. Vide Galenũ,*loco allegato.*

Sunt tamen & alii pulueres etiam vtiles.

Vt ℞.*boli Armen.sang.dracon.thuris,aloës succotrina*,part.æqual.F.puluis.

Gul.Fabricius sæpe hunc feliciter vsurpauit.

℞.*farina volatilis*, Vnc.iij.*sang.dracon.thuris ana* Vnc. ß. *boli Oriental. terra sigill ana* Drach. ij. *gypsi* Drach.vj.*ranar.aqu.stil.praparat.* Vnc.j.*musci cranei humani.* Vnc. ß .*pilor.lepor.minutiss.incisor.* Drach. j.*pulu. album.ouor.in* ☉ *diligenter exsiccat.spuma maris,spongia noua torrefact.ana* Vnc. ß.

Misc.F.puluis subtilissimus.

Vel ℞. *musci pruni syluestr.rad.vrtica,serpentaria ana* Vnc. ß.

F.puluis,qui vulneri inspergatur.

Vel ℞.*vitriol.* pulueris.q.s.includatur linteolo & vulneri imponatur.

Vel ℞.*aloës,thuris,farina volatilis,telar aranear.boli Armen.pilor.lepor.ana* Drach.j.F puluis.

Vel *vrtica mortua* puluerisetur & vulneri inspergatur.

Neque ab vsu istorum medicamentorum desistẽdum,donec caro,quæ gignitur,circa vas sit producta,vt eius orificium claudat. Hoc enim nisi fiat,sẽper adhuc hæmorrhagia metuenda est.

Cæsar Magatus, *libr.*1.*cap.* 63.miros effectus præstare hanc cum *alburninibus ouorum* subactis permixtam aquam.

℞.*succi plantag.vua acerba,cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro,ana* ℔j.*succi expressi ex stercore asinino recenti* ℔j.*album.ouor. subact.*num. xxx. *equiseti,fragaria,pilosilla,lingua serpentina,Trinitatis,pyrola,vinca peruinca,potentilla, aricula vrsi recent. ana* Mj.*rad.recent.consolid.maior.*℔j.*cetam.magni* ℔ß.*cortic. granator.balaust.or. gallarũ quercus imm.turar. gummi Arab.tragacanth.sarcocolla,thuris albi gũmi.ana* Vnc. ß.*rad tormentilla,bistorta,boli Armen.terra sigill.sang.dracon.terra Samia ana* Drach.iij.

Misce,cõtusis cõtundendis, & puluerisatis puluerisãdis,post triduanã macerationẽ duplici vase eliciatur aqua secũdũ artẽ. Verùm dubito an aqua hęc destillata insignem vim adstringendi habeat,cùm ea pars medicamentorum simpliciũ,in quibus est vis adstringendi,vix per alembicum adscendat.

Efficacior est aqua ex alumine destillata,hoc modo.

Aqua aluminis.

℞.*aluminis crudi* q.v pulueri satũ vesicæ bubulæ indito & aquæ calidę in aheno iniicito, vt alumen dissoluatur. Aquã hãc per alẽbicũ destilla,opus tamdiu cõtinuãdo,(nõ vlteriùs) vsque dũ caput mortuũ in fũdo resideat. Quod de nouo deinde est in vesica bubula dissoluendũ,vsque dũ tota substantia aluminis in aquam fuerit per destillationem conuersa.

Quod si his nõ sistatur sanguis,caustici nõnulli vtuntur:quæ crustã inducũt, atque ita eius beneficio vasis orificiũ claudũt. Verùm modus hic satis tutus nõ est. Cùm enim quantũ particulæ adustũ est in crustam, tãtùm parti de naturali carne decedat:cùm crusta decidit,iterũ orificium vasis nudum & carne destitutũ relinquitur,& sępe noua hęmorrhagia,quę nõ facilè supprimi potest,excitatur. Ea ex his tutiùs vsurpari possunt, quæ vsta vim causticã obtinent, nõ vsta vim insignẽ adstringendi,vrendi verò paruam habent,quale medicamentũ est *vitriolum* crudũ, quod propterea nonnulli crudum in pulverem redactũ vulneribus ad hæmorrhagiã sistendũ inspergũt; alij verò in aqua dissoluũt,& lintea hac madefaciunt,ac vulneri imponũt. Et inprimis chalcanthũ seu puluerisatũ,seu in conuenięti liquore dissolutũ vtile est in vulneribus, vbi neq; compressione neq; fũgo illo,qui crepitus lupi appellatur, vel etiam, si opus sit,vstione,orificium vasis claudi potest Chalcanthum autẽ,præcipuè in liquore dissolutum, & vas ipsũ læsũ penetrat. Cauendũ tamen,ne nerui, si adsint,lædantur. Ideoq; in talia profunda vulnera,si adsint nerui,potius alia medicamẽta sanguinem sistendi vim habẽtia,per clysteres auriculares, seu instrumenta idonea iniicienda.

Anim hæmorrhagia vulnerum consilium vrendũ.

Vitrioli vis in hæmorrhagia.

Interim tamen vtile fuerit & vniuersalia quam præsidia,quæ ad sanguinem sistendum faciũt, adhibere, reuellentia nimirum,intercipientia,& medicamenta quædam interna sanguinem sistentia.

Venæsectio.

Reuellũt,venęsectio in loco cõtrario instituta,quę tãtùm institui debet,hæmorrhagia nõ est magna,& vires validæ. Vt tamẽ vires cõseruẽtur,& expeditior fiat reuulsio, sanguis non vna vice euacuandus, sed pluribus.

Si verò vires venæsectionem non ferant,cucurbitulæ tum siccæ tum scarificatæ,prout opus,in locis remotis & oppositis affigendæ.

Intercipientia

Intercipientia verò adhibẽtur sanguinem ad partem affluentem repellendi incrassandi caussa,viasq;, per quas fluit,angustiores reddẽdi. Talia autẽ applicãda vasis,per quæ sãguis ad partẽ vulneratam tẽdit, & ita supra partem versus vasis radicem, præcipuè, vbi fieri potest,locis exterioribus,vbi venæ sub cute saltẽ latẽt,nec multa carne tegũtur; de quo Hippocrates, 5.*aphor.*23.*Frigida in his vtẽdũ,vnde fluit aut fluxurus sanguis est,non quidẽ eodem loci,sed ad ea loca, vnde influit,amota: & si qua partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum sanguineumvè colorem tẽdunt,recenti efflorescente sanguine,iisdem ipsis adhibito.* Parantur autem è medicamentis frigidis & adstringentibus,*posca,vino austero,aq.rosf plantaginis,quercus, solani,farina hordei,pulu.myrtillorum.bolo Armeno,sãg. draconis,mastiche,fl.rosf. rubr.balaustiis, albumone oui.* E quibus varia parãtur medicamẽta,quorum formulę

suprà

supra, *part.1.c.5.* inter defensiua in inflammatione sunt proposita. Medicamento imposito, fascia, quæ versus radicem venarum stringat, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non prius soluenda, donec sangui sistatur. Auicennas, *quarta quarti, tr.5.cap.18.* hoc medicamentum, quod non solùm vrendi, sed & adstringēdi & carnem generandi vim habet, proponit.

℞. chalcanthi, gypsi subtilissimè puluerisat. & per setaceum cribrati, ana Drach. xx. *thuris puluerisat.* Drach. vj. *aloes, glutini ficti, an.* Drach. viij. *arsenici* Drach. iiij. (mallem hic *mercurium sublimatum* sumere. Cum multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, sæpe vbi sublimatum in genere legitur, & Mercurius sublimatus intelligendus est, ipsi Arsenicum substituāt.) Omnia subtilissimè puluerisentur, linamento excipiantur, & orificio vasis imponantur. Nonnulli huic medicamento *sanguinem draconis & hypocistidem* addunt.

Interna verò medicamenta sanguinem sistentia sunt vel frigefacientia & incrassātia, vel narcotica. Frigefacientia & incrassantia parantur è *my. se., r. fi., portulaca, lacticu, berberi, ribes, cuberio, cydo. in granatis, tormentillo, corallijs, bolo Armeno, terra sigillata* è quibus pulueres, aquæ, sirupi, hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occulta proprietate sāguinem sistere dicuntur: quomodo *aqua fr. gorum* ad hæmorrhagias commendatur. Et *radix pseudomelanthij* sub lingua detenta sanguinem sistit. Nonnulli & *radices cichorij fl. albo* commendant. Alij *iaspidem* vel *lapidem hæmatitem* in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non facilè exhibenda, nisi vires constent, ne ægri ex profusione sanguinis labentes, amplius deiiciantur; ideoque si ea id ferant, granum vnum vel alterum *laudani opiati* exhibendum.

Vt sanguis autem suppressus maneat, non parum facit partis vulneratæ situs, qui talis esse debet, vt membrum sursum spectet, ea dolore careat. Nam dolor facilè sanguinem attrahit, & vt iterum erumpat facit, & ad locum decliuem sanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo sanguis non sistatur, vinculum vasi sanguinem fundenti, inprimis versus radicem, qua ramus epar vel cor spectat, iniiciendum docent, nudandasque venas vel arterias, ac hamo prehendendas esse, mox filo, præsertim serico, ligandas, & fortiter stringendas, hinc vulnus carne implendum, priusquam vinculum decidat, præcipiunt. Nisi enim caro prius locum, qui circa vas est impleuerit, ipsumque vasis orificium clauserit, vinculo decidente facilè iterum hæmorrhagia sequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quàm præstantur & opere perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata sanguinem fundens tota discindi possit, sanguis faciliùs sistitur. Retrahitur enim & in se contrahitur vas ex vtraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium tegitur ac clauditur.

Verùm tutissima & facillima, si rectè instituatur, sanguinem sistendi ratio est, quæ fit per medicamēta sanguinem sistentia, & orificium vasis claudentia, quæ antea proposuimus.

Vbi sanguis substiterit, ante tertium diem vulnus vix soluendum, & si vulnus soluatur, tamen si sanguinis fluxus adhuc metuatur, non planè tollēdum medicamentum, si à pure & sanie nondum sit madidum. Si verò madidum sit, & sponte ferè decidat, aliud imponendum, si adhuc fluxus sanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & altera manu pars vasis versus radicem comprimenda, vt sanguinis fluxus prohibeatur, altera verò manu medicamentum detrahendum, vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vasa interna vulnerata sint, vt nec ligatura constringi, nec medicamentis impositis claudi & obturari possint, medicamenta, ex iis, quæ sanguinem infrigidandi, incrassandique vim habent, quæque modò proposuimus paranda, victusque similis, vt diximus, præscribendus.

Vbi verò iam sanguis substiterit, & in grumos concreuerit, danda opera, ne putrescat, sed dissoluatur, quod qua ratione præstandum sit, dictum est *lib.2 part.2 cap.6.* & supra, *part.1.cap.16* quæ ibi videantur. Hoc enim capite solùm de hæmorrhagia vulnerum sistenda agere nobis propositum est.

Diæta.

Diæta etiam ita ordinanda, vt sanguinem sistat, ideoque cibi parandi ex *oryza, amylo, hordeo, pyris, ribes, cydoniis, sorbis, mespilis, lactuca, endiuia.* Abstinendum à vino. Cauendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideoque aduersarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus. Diæta.

CAPVT XV.

De Vulneribus neruorum & tendinum in genere, & de punctura neruorum.

DEinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata sunt, vt peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Neruos primò vt & tendines quod attinet, (nam quę de neruis dicemus, & tendinibus applicari possunt) alterius naturæ sunt quàm caro, ideoque etiā, vt postea dicetur, alia quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea sensum, vt & tendines, exquisitum habent, & propterea læsi dolores & cōuulsiones pariunt. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & incisio, prout instrumentum vulnerans punctim vel cæsim vulnus infert. Neruorum vulnera.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati consideratione, & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inserantur, docet. Qua de caussa etiam considerandum, an vulnus sit in capitibus musculorum, an verò in finibus eorundem, an supra articulos, vel in ipsis articulis. Si enim in musculorum capitibus sit, neruū; si in finibus & propè articulos, tendinem vulneratum esse, indicio est. Deinde, ex dolore vehementi, qui statim post acceptum vulnus ægrum infestat, nisi neruus transuersim totus sit dissectus. Habent enim nerui exquisitum sensum, & propterea iis punctis statim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in consensum tracto sæpe conuulsiones & deliria excitantur. Tendines verò etsi minùs exquisito sensu præditi sunt, quia tamen & ipsi sensu non carent, itidem iis punctis dolores & hinc conuulsiones excitantur. ...stica.

Prognostica.

1. Omnia neruorum vulnera periculosa sūt, propter sensum exquisitum, quem habent, & consensū cum cerebro. Punctura tamen periculosior, est quàm sectio, vt postea dicetur. Prog...

2. Tendinum vulnera minùs periculosa sunt, quàm neruorum.

3. Conuulsio.

3. Conuulsio, quæ in vulnus inuadit, lethalis est. 5. *aphor.* 2. Quod de partium neruosarum vulnerib. intelligendum. θανάσιμον tamen seu lethale, vt Galen. *in comm.* explicat, hîc non id, quod ex necessitate & semper mortem affert, sed quod periculosum est, & crebrò modum mortem afferre, significat.

4. Quib. sunt cum vulnerib. (neruorũ puta) tumores conspicui, ij non admodũ conuelluntur nec insaniunt. Quib. verò repentè euanuerunt, siquidẽ postica parte factũ sit, conuulsiones & tetanus accidunt: si verò anteriore, insania, lateris dolor acutus, empyema dysenteria, si rubicundi fuerint tumores. 5. *aph.* 65.

5. Imò aphoris. 66 *sect.* 5. supra de vulneribus in genere allegatus, hic inprimis locum habet: *Si magnis & prauis existentibus vulneribus tumor non conspiciatur, ingens malum.* In nullo enim vulnerum genere faciliùs excitantur inflammationes, quàm in vulneribus neruorum. Ideóque si adsit fluxionis caussa & occasio, nec tamen tumor superueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in penitiorib. partib. detineri, vel à natura aliò trudi indicio est.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiusmodi vulnerib. apparent, si nimirum Medicus omnes fluxionis caussas adimat, aut natura ipsa impetũ humoris sedet. Et omnino bene sperandũ est, si vsque ad septimũ nihil mali superueniat. Signum enim est, naturam humorum motum & exagitationem sedasse. De quo Gal. 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. *Si vsque ad quintum vel septimum morbi diem nec phlegmone tentetur vacetq; prorsus dolore, nullam sentiat tensionem, in posterum tutus erit.*

7. Nerui vulnerati putredinem quoque facilè concipiunt; cùm calorem maximè debilem habeant, & siccæ naturæ sint, & ab humidis facilè lædantur; vnde aqua & oleum neruis inimica sunt. Neq; ista putredo & corruptio saltẽ in parte vulnerata continetur, sed & partib. vicinis, imò remotioribus communicatur. Vnde vulnerata manu aut digito in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non solùm dolores, sed & abscessus fieri solent, neq; saltẽ vni lateri, sed & opposito malũ communicatur. Imò in toto corpore humores corrũpuntur, vnde febres, laterum dolores, & dysenteriæ excitari solent. Et quod hoc loco non prætereundũ, non semper inflãmationis aut putredinis adsunt indicia; imò nec dolores vehementes adsũt, sed sæpe latenter & subitò conuulsio inuadit. Materia enim vitiosa subtilis & praua latenter per neruos ad cerebrum defertur, vt in epilepsia id fieri videmus, à partib. externis aura venenata sine insigni dolore in partib. per quas trãsit, adscendente. Cuius rei multa exẽpla occurrunt, vt vulnerati, sine dolore & inflãmatione, subitò cõuulsione correpti interierint. Itaque in neruorũ vulnerib. etsi inflammatio nulla adsit, tamen non fidendum, sed curatio diligenter instituenda.

Curatio.

De neruorum vulneratorum curatione diligenter agit Gal. 6. *meth. med c.* 2. In omni verò neruorũ vulnere, cùm dolor & inflammatio facilè immineat, danda opera, vt dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. Ideoque si opus sit, & sanguinis missione, & acrium ac tenuium humorum expurgatione eorũ affluxus [illegible] partem affectam inhibendus. Ipsum verò vulnus [illegible] excrementa liberè effluere possint, apertum [illegible]. Potissima enim in vulnerib. neruorum doloris caussa est materia excremẽtitia conclusa, quæ diutius [illegible] quantitatem prauam acquirit, neruosque vellicat & putrefacit. Itaq; medicamẽta, quæ ἔναιμα dicuntur, & vulneribus cruẽtis ac partiũ carnosarũ conueniunt, & citò vulnus claudunt, hîc non conueniunt. Non conueniũt quoque aqua & frigida; cùm vt Hippocrates, 5. *aph.* 18. scribit, *frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, dorsali medullæ; calidum verò amicum.* Imò nec alia medicamenta actu frigida neruis vulneratis admouenda. Cùm enim nerui partes sint exangues, pauco innato calore præditi, & exquisitissimo sensu donati, frigido, quod est mordax & dolorificum, vt Hippocrates, 5. *aph.* 28. scribit, facillimè offenduntur; vt etiam Galenus, 6. *meth. med. cap.* 3. docet. Sed nec tepida satis commoda sunt. De quo Galenus, 6. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. *Oleum, quod fouemus, satis calens esto, ne talem vulneratam partem offendat. Sicut enim frigidum huiusmodi affectibus est maximè contrarium: sic tepens non omnino vtile.* Et post: *Propter quod & ego fomentum ex oleo calente satis vsurpare malui, tepidum semper vitans; hoc antẽ magis frigidum.* Si tamẽ neruus sit detectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. *meth. med. cap.* 3.

Etsi verò ad dolorem leniendum calidum humidum sit vtilissimum: quia tamen sub humectantib. nerui facilè putrescunt, neruorum vulnerib. accommodatissima medicamenta sunt, quæ in actiuis sunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in passiuis verò siccant; & partium tenuium, quæ calorẽ neruorum debilem roborent, excrementa absumãt, & exsiccent. De quo Gal. 6. *meth. med. cap.* 2. *Facultas medicamentorum neruorum vulneratorum tum tenuis esse debet, tum modicè excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit; enim sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contracta neque demersa particula possit.* Et post: *Nerui vulnerati medicamenta postulant, quæ tepidum calorem excitent, & valenter siccent, & quæ ex substantiæ suæ natura & trahendi vim habeant, & tenuium sint partium.* Idem docet 3. *de compos. med. sec. gen. c.* 2. Et talia medicamẽta etiam hoc habẽt beneficij, vt licet facultate siccãdi sint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinẽt; cũ & vim attractricẽ habeant, & adstrictoria destituantur. Naturę tamẽ vulnerati habenda est ratio, & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora sunt adhibenda. Habenda quoq; est ratio materiæ exsiccãdę, & pro copia humiditatis conuenienter siccantia eligenda. Nam vt Gal. *proximè alleg. loco* 3. *de compos. med. sec. loca, c.* 2. ait, copiosa humiditate auctum insigniter exsiccante, paruã, modicè hoc faciente, quemadmodum multâ, admodum resiccante, non tamen extremè neque in summo exsiccari desiderat. Siccitati enim quãtitatẽ humiditatis copia respondere cõuenit. Si quæ etiã sint ex medicamentis exsiccantib. & tenuium partium ad vulnera neruorum vtilia, quæ adiunctã habent insignem caliditatem & acrimoniã mordacẽ, ac propterea dolorem facilè ac fluxiones excitare queunt, qualia sunt balsama destillata, spiritus, olea: eorum caliditas & acrimonia, nisi sponte statim euanescat, id quod in spiritu vini accidit, aliorum permistione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia neruis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6 *meth. cap. c.* 2. & 3. & *de compos. med. sec. gen. c.* 3 4. & 7. & proponentur etiam mox *de neruorum punctura.*

Vt verò dolor leniatur, partis temperies seruetur, & affluxus humorũ ac inflammatio prohibeatur, nõ solùm conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus mox dicatur, sed & partes à vulnere vsq; ad principiũ neruorũ intermediæ oleo calente sunt inungendæ & fouendæ, *ol. lumbricorum* scilicet, *liliorum alborum, vulpino, costino, de castoreo,* & similibus. Id quod Gal. 6 *method. c.* 3. præcipit, & propterea si neruus sit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere vsque ad axillas & collum inungendum. Si verò neruus sit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, adscen-

dendumq; per spinam ad caput & collum.

Verùm cùm prognostica, vt & medicamentorum istorum vsus non nihil variet, si neruus pūctim vel cæsim vulneratus sit, de punctura & incisione neruorum in specie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

Punctura neruorum.

De Neruorum punctura.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica.

Cognoscitur autem neruum punctum vulneratū esse ex ipso teli genere & vulneris conditione, si nimirum id angustum sit, nihilominus statim grauis dolor subsequatur, atq; hinc pulsatio, inflammatio febris, conuulsio: quæ symptomata, neutiquam accidūt, vbi neruus ex toto præcisus est. Nam cùm neruus totus transuersim dissectus amplius cum cerebro non continuetur, id in consensum trahere nequit, atq, ita dolor & cōuulsio excitari nō potest.

Prognostica.

Prognostica.

1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculosissima est. Nam, vt Gal. *art. med. cap.* 92. scribit, *nerui & tendinis punctura propter sensus vehementiam, & quoniam has pars principio continuatur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cùm nihil exspirat, obcæcato cutis vulnere.* Et 6. *meth. medic. cap.* 2. *Vbi punctus est neruus, necesse est dolorem inuadere, quàm reliquis partibus maiorem, tum ex necessitate peruenire phlegmone ne esse c.*

2. Eū tamen periculosior est neruī pūctura, quò in corpus impurius & malè dispositum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. aff. c.* 1. scribit: *Quod si quis, cui vulnera facilè putrescunt, acu pūgatur, is, si citra medicamentum, nudoque membro ad opera consueta abeat, nihil mali sentiet: si verò cui vulnera difficulter sanantur, & qui vel plethoricus est, vel vitiosis succis premitur, is primò quidem dolebit, post etiam tum pulsu particula infestabitur, tum phlegmone.*

3. Si in neruorum puncturis tumor apparet, & postea dispareat & euanescit, conuulsionem ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor.* 65. dictum.

Curatio.

Curatio.

Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis est, id nimirum, quod solutum est, esse vniendum, ea & in neruorum punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus est neruus, propter sensus, quem habet, acrimoniam, maior, quam reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorū punctura id inprimis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, si excremēta in vulnere, quæ dolorē afferre possūt, non cumulentur. Nō cumulabūtur autem si ex toto corpore vitiosi humores ad vulneratū locum non confluant & si quæ in vulnere colligūtur, in eo non retineantur, sed statim euacuentur. Quod præstabitur, si cutis, vt & carnis, quę neruo incūbit, vulnus seruetur, aut si vulnos non satis pateat, amplius reddatur, & cutis latius duabus ad angulos rectos sectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunq; in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorū punctura tria inprimis agenda sunt: corpus à vitiosis humoribus purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus pateat, eaq; tollantur.

Qua ratione corpus vniuersū purgandū sit, sępius dictu. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & saniei exitū parent, anq; alto [illegible] ex [illegible] foras [illegible] vulnus nimis angustū sit, id vel sectione [illegible] facta, ita vt punctura sit sectio [illegible] dis, quæ cutem dilatent, neruum tamen non [illegible], ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua [illegible], & humida conueniunt; cùm aqua & frigida omnia sint neruis inimica, & calida ac humida facilè putredinem in neruis excitent, sed potius vtendū oleo tenuis substantiæ, vt *lumbricorum*. Vtile enim fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuissima u partium non adstringente inungere, aut si talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamæmel. anethino, de meliloto. Quod si dolor nondū cesset, & inflāmatio immineat, commodū fuerit cataplasma aliquod ad dolorem leniendū imponere paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonica. flor. chamæmeli, oleo bene maturo.* Talia n. cataplasmata dolorem sedant, exsiccant, & discutiunt, putredini resistunt, calorem natiuum fouent ac roborant, & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtilissimè adhibentur; & inprimis talia vsurpanda, cùm nerui inflammari & putrescere incipiunt, & tū cataplasmata illa cū oxymelite vel lixiuio parāda, ac ea ferè curatio instituēda, qualis gāgręnę incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes autores consentiūt, & praxis ipsa atque experientia id docet, in pūcturis neruorū esse abstinendū à frigidis, adstringentibus, humidis, & vtendum esse calidis, siccis, tenuem substantiam habentibus, seu vt Gal. ait, eò omne consilium dirigendum, vt medicamentorū facultas sit tum tenuium mediocriter excalefaciens, & quæ siccare citra dolorem possit. Nam sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contracta, neque demorsa particula, possunt.

Verùm et si hoc quidem extra dubiū sit, medicamenta, quæ puncturis neruorū adhibentur, talem, qualem modò diximus, facultatem, nimirū saniem exsiccare & discutere, atque ex alto trahere: an tamē præterea nihil agant, nulloque alio fine adhibeātur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ suprà, c. 8. de sarcoticis dicta sunt, faciunt. Cùm enim eo loco monstrauerim, non absurdum esse statuere, sarcoticorum medicamentorum eum inprimis esse vsum, vt calorem cuiuscunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectius suū officium præstare possit: id inprimis in neruis, tendinib. & ligamentis vulneratis necessarium est. Cùm enim eorum calor longe debilior sit, quàm partiū carnosarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentū affluens rectè coquere, & sibi assimilare non possunt, ac proinde id in saniem mutatur, & quò maior est debilitas, eò copiosiùs talis sanies effluit. Præterea cùm neruosæ partes exquisitum sensum habeant, facilè dolore corripiuntur, cuius occasione ex reliquo corpore vitiosi humores confluunt. Hinc sæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, inprimis in cubito vel genu, præcipuè si accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, sed magna saniei copia effluat, quam Chirurgi nostrates *das glidwasser*, aquam articularem, nominant, atque imperitiores ipsius articuli genuinum humorem esse existimant, & propterea eius affluxum nescio quibus medicamentis obstruere conantur, cùm tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vna die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo sisti possit, nisi parti vulneratæ sua temperies naturalis restituatur: de quo etiam monet Io. Langius, *in præfat. epist. med. & lib.* 1 *epist.* 3.

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorū & tendinū vulneribus, inprimis pūcturis vtilia esse docuit, sunt *oleum* bene maturum, *bitumen potius quam*

quinum recens, lumbricorum, rut. acetum, lil. alb. costinum, de castoreo; terebinthina, (sola in pueris, fœminis, & qui molliore sunt corporis habitu, in siccioribus verò, cui aliquid *euphorbii* admixtum sit) *ammoniacum, galbanum, radix aristolochiæ rot. dictamnus*, & omnes radices amaræ sine adstrictione; *propolis*, eodem modo vel sola vel cum *euphorbio* loco euphorbij & *sagapenum* admisceri potest, *oleum destillatum terebinthinæ, lacrima abietina, balsama artificialia alia*. Commendat etiam Galenus emplastrum, quod paratur ex *cera part. j terebinthina, picis, ana part. dimid. euphorbij part. xij*; de quo videatur Galenus, *6. meth. medic. cap. 2.* vbi diligenter & prolixè de euphorbij in neruorũ vulneribus vsu agit, quarum summa est: cùm vsum euphorbij mẽsura nemo cóprehendere possit, cùm propter variã euphorbij ętatem, tum propter varias naturas corporum; attendendum esse, quale sit euphorbium, an recens, an vetus, & qua proportione miscendum. Vetus enim, quod nouo flauidius & pallidius est, sed consistentia durius & siccius, minus efficax est, & quamuis ad annum tertium vim aliquã retinet, quarto quinto, aut sexto iam exsoluitur, & procedente tempore planè elanguescit. Recens itaque cum *cera* triplo commiscetur.

Vt ℞. *euphorbii* Vnc. j. *ceræ* Vnc. iij. *olei* Vnc. x. *vel* xij.

Veterascens autem copiosiùs admiscendum, & pars vna ac dimidia adiicienda, vel etiam duæ: trimũ autem vel quadrimum, vel duplicatum prioris pondus, vel æquale ceræ. Qua in re tamen vsus attendẽdus. Si enim vulneratus ipse morsum sensisse dicat, & partes puncturam ambientes calidæ appareant, tum ipsa punctura magis, quàm par est, tumida, & hra inflammatione subafficiantur: medicamentũ iusto fortius est, & propterea vel olei copiosioris mistura eius vis remittenda, vel vetustius euphorbium sumendũ. Si contrà eueniat, vis medicamenti adaugenda, vel copiosiore, vel recentiore euphorbio admixto. Quæ enim mistura triplum ceræ habet, valentissima est; quæ quintuplum, inualidissima; quæ quadruplum, mediocris.

Galenus, vt ex 3. *de compos. med. sec. gen. cap. 2.* videre est, & alia vsurpanda censuit, *sulphur. viuum, calcem viuam lotam, arsenicum, sandaracham, pomfolyga, squamam æris, chalcitidem vstam*. Sed in his omnibus saltem vim siccandi spectauit, & talia solum medicamenta componere voluit, quæ excrementa è vulneribus neruorum euocarent & absumerent. Verùm mihi, vt antea dictum, probabilius videtur, talia medicamenta esse eligenda, quæ calidum natiuum neruorum, quod tùm per se, tùm maximè in vulneratis neruis debile est, simul roborent & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamẽta tam arte chymica parata, quàm è peregrinis regionibus allata, imò & in nostris obuia, & quæ citra dolorẽ, quem facilè fortiora illa antiquorum induũunt, officium suũ faciunt, quæq; seu neruus denudatus, seu tectus sit, tutò applicantur, (cùm in neruo denudato antiqua illa omnia tutò adhiberi nõ possint, inuenit, qualia sunt *balsamum Peruuianum, ol. destillatum resina terebinthinæ, & abietina, ceræ oleũ seu balsamum hyperici spiritus vini, gummi elemi, tacamahaca, caranna*: quę omnia eã, quam à Galeno, & antiquis proposita obtinent, corrodẽdi vim nõ habent, & simul vim balsamicam, vt Recentiores loquuntur, qua illa destituuntur, obtinent, & non solùm excrementa absumunt & calorẽ natiuũ partis vulneratæ valde roborant, & omnia neruis amica sunt. Cæsar Magatus, *lib. 1. de vulneribus, cap. 5.* has formulas tradit:

℞. *ammoniaci, opopanac. sagapeni aq. ardenti solutor. propoleos, terebinth. ana* Vnc. ß. *ol. tenuium partium, bimi aut trimi, in quo lumbrici terrestres bullierint* Vnc. iß.

M. F. Vngu.

Vel ℞. *terebinthinæ claræ, lacrimæ abietinæ an.* Vnc. j. *tacamahacæ* Vnc. ß. *carannæ* Drach. ij. *balsami Peruuiani* Drach. iij. *propoleos* Drach. vj. *ol. nostri de hyperico* Vnc. j.

M. F. Vngu.

Vel ℞. *sagapeni, opopanacis, propoleos an.* Vnc. ß. *tacamahacæ* Drach. iij. *ol. stillat. terebinth. vel lacrimæ abietinæ* Vnc. j. *sulphuris ignem non experti* Drach. iß.

M. F. Vngu.

Vel ℞. *tacamahacæ, opopanacis, propoleos, abietinæ lacrimæ ana* Drach. ij *balsami artificialis* Drach. vj.

M. F. Vng.

Vel ℞. *balsami artificialis, ol. nostri de hyperico ana* Vnc. ß. *aquæ ardentis, aut aquæ balsami* Drach. iij Misc.

Vel ℞. *diachyl. gummati* Vnc. j. *tacamahacæ, carannæ, sagapeni, propoleos, resinæ pini, picis naualis an.* Drach. iij. *balsami arte facti* Vnc. ß. *euphorbij* Scruph. ij.

Misc. F. Cerotum.

Vel ℞. *fermenti vetusti* Vnc. iß. *stercoris columbini, aut sulphuris* Drach. j. *aq. ardentis, aq. balsami* q. s. vt medicamentũ acquirat mellis consistentiam Misc.

Vel ℞. *ol. de terebinthina vel abietina lacrima.* Vnc. j. *sagapeni, propoleos, an.* Vnc. ß. *euphorbij* Drach. j. Misce.

Et si, quod imponitur, medicamentũ si tẽuis substantiæ, seu vt Chymici loquũtur, volatile, quod facilè dissipari possit, admiscẽda *terebinthina gummi elemi*; vel superponendum emplastrum *è gummi carannæ, tacamahacæ, ol. hyperici* composito dissoluto.

Diæta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aër, in quo æger versatur, calidior sit; cùm frigidum neruis sit inimicum. *5. aph.* 18. Ideoq; etiam neruorum vulnera nõ nimis sæpe, & sine caussa detegenda, & cùm detegũtur, cãdela accensa, vel vas carbonibus ignitus plenũ in propinqoo esse debet, & ipsa noua deligatio festinãda & citò perficienda. A vino æger abstineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda. Nã vt Celsus ait, *lib. 5. c. 26.* optimũ etiã medicamentũ quies est: moueri & ambulare, nisi sanis, alienum est. Imò risum in vulneribus partiũ neruosarũ multum periculi & damni afferre posse, testantur duæ historiæ annotatæ à Guiliel. Fabricio, *cent. 1. obseruat.* 23. Ira & animi affectus vitentur. A Venere, vt nocentissima, æger abstineat, vt vel historia iuuenis illius apud Guiliel. Fabricium, *cent. 1. obseru.* 22. docet, qui iam propemodum sanatus hanc ob caussam obiit. Diætâ.

CAPVT XVI.

De Neruis cæsim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus.

SI verò neruus vel tẽdo non punctim, sed cæsim vulneratus sit, vidẽdum, an secundũ longitudinẽ, an verò per transuersum: & quidem neruus vel totus dissectus, vel ex parte tantùm vulneratus sit, & quantum cutis superiacentis sit diuisum.

Signa Diagnostica.

Dolor, si neruus sit cęsim vulneratus, sed non totus dissectus, non est ita magnus, ac si punctim vulneretur. Plerumque tamen etiam satis magnus est. Si verò neruus totus præcisus sit, nullus dolor percipitur, sensus tamen vel motus partis, in quam neruus inseritur, aufertur. Si etiam tendo totus dissectus sit, motus membri aufertur. Signa Diagnostica.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si neruus secundum longitudinem sit vulneratus, conuulsionis metus tantus non est, cũ fibrę nõ ita afficiãtur: si verò transuersim sit vulneratus, non tamẽ totus discissus, omnia quidem ea symptomata, dolores scilicet, inflammationes, conuulsionem, deliria afferre potest, quæ nerui punctura: quia à fibris dissectis iis, quæ non dissectæ sunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala; malumque tandem ipsi cerebro communicatur, vnde conuulsiui motus & deliria.

2. Si verò neruus totus dissectus sit, equidem tantum periculum non affert, nec conuulsionis vllus metus est: aliud tamen incurabile malũ subsequitur, nimirũ partis, in quã neruus inseritur, debilitas in sensu & motu; cũ spiritus animalis per neruum ampliùs integrè ad eam partem ferri non possit.

3. Si tendo aliquis vulneratus sit, sed non totus dissectus, motus debilitatem in parte, quam mouet, parit: si verò totus sit discissus, partis illius motus planè abolетur & tollitur.

4. Si copiosa sanies effluat, partis affectæ malè constitutæ, inflammatæ, & omnino periclitantis indiciũ est. Fluit autem ista sanies pro partis affectæ ratione varia, nunc instar aquæ se habens, nunc sero lactis similis, nũc alba & lactea quasi; ex tendinibus crassior & glutinosior instar albuminis oui: ac memini quidã Studioso in genu valdè vulnerato quotidie è vulnere materiam oui albumini similem, sed tamen nõnihil albidiorem & paulò crassiorem, & omnino tamen qualem Celsus, *lib. 5. c. 26* describit, & melicerã appellat, quod albo melli sit similis, ea copia effluxisse, vt oui testa eã vix capere potuisset.

Curatio.

Curatio.

Curandi ratio in plerisque quidem est eadem cũ ea, quæ *c. præcedente* est proposita, quædam tamen peculiariter attendenda. Nerui cæsim vulnerati plerũque nudi & cute denudati sunt. Danda igitur opera, ne frigido aëri, qui neruis inimicus est, exponantur. Ideoq; vt proprio tegumento & superiacente cute tegantur, quantum fieri potest, danda opera; & proinde, si neruus sit secundum longitudinem vulneratus, fascia vulneris labia adducenda & coniungenda; si verò per transuersum, & necessitas id requirat, sutura adhibenda; diligenter tamen cauendo, ne, si acu fiat sutura, (quod tamen facile euitari potest, vt supra dictũ) neruus ipse acu tangatur. Si enim suendo pũgatur, eadem symptomata accidere possunt, quæ alias in neruorũ puncturã oriri solent. Ita tamen vulnus adducendũ, vt sanici liber exitus pateat; quod si opus est, tutunda fieri potest; ne ea detenta neruum corrumpat & putrefaciat. Nerui vulnerati quoque fortia illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & similibus, non ferũt. Ideoq; ad talia eorum vulnera Galen. vsus est medicamento ex calce viua sæpius lota cum oleo rosaceo multo misto, vt & medicamento ex pompholyge, si cum largo oleo rosaceo misceatur. Verùm tutissima sũt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum *c. præcedente* facta est mentio. Ipsum verò vulnus extra tegi potest *emplastro diachalciteos* seu *diapalma*, vel *nervino*, aut alio conueniente, Galenus, *lib. 3. de compos. medic. sec. gen. cap. 3.* huiusmodi emplastra proponit; & apud Recentiores etiam plurima extant, cuiusmodi etiam supra *cap. 8. de medicamentis vulnerariis*, proposita sunt. Vtile est & hoc *unguentum de vermibus* dictum.

℞. *centaurei minor. plantag. minor. cynoglossæ, pilosellæ, consolidæ maior. minor. caudæ equinæ, mille folij an.* M j. *vermiũ terrestriũ* lbß. *ol. commun.* lb j. *Vini aceti* Vnc. iv.

Subigantur simul, & ita septem diebus [illegible] tentor. Deinde illis addatur *sebi Arietis à pellibus emundati* lb j. *picis naualis, resinæ ana quart. vnum, gummi ammoniaci, galbani, opopanacis aceto dissolut. ana* Drach. ß.

Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti consumtionem, & colentur. Vbi verò persixerint, adde *terebinthinæ* Vnc. iß. *thuris mastich. sarcocollæ an.* Drach iij. *croci* Drach. ij.

Agitentur spatula, vel pistillo in mortario moueantur, & si videbitur, ad consistentiam *ceræ* addi potest.

Et cùm ob caloris naturalis in neruis inopiam, vix bona fieri soleat supputatio, sed potius putredo & humorum corruptio, cataplasma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc vtilitatem præstat, vt neruum, cui frigus inimicum est, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile est & hoc.

℞. *farinæ fabar. hordei, erui, pulu. fl. chamæmeli, ros. rubr. an.* q. s. Cum *oxymel. s.* & *ol. rosato lumbricato*. F. Cataplasma.

Et cùm in neruis transuersim vulneratis, non verò per totum dissectis, facile cerebrum per fibras integras in consensum trahatur, & conuulsio excitetur, conuulsio, quantum fieri potest, præcauenda, iis, quæ hactenus sunt proposita, medicamentis, & quæ infra, *c. 23.* proponentur, auertenda; aut si id fieri non possit, nec medicamenta sufficiant, neruus totus dissecandus, vt conuulsio auertatur. Etsi enim pars inde debilitetur, & vel stuporem vel motus læsionem patiatur: tamen præstat hoc incommodum, quàm mortem, pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamenta, cùm sensu destituuntur, vulnerata nec dolorem nec conuulsionem pariunt, neque per se suos affectus cerebro cõmunicant. Et inprimis ligamenti, quod ab osse ad os tendit, vulnus maximè periculo vacat: quod verò musculo intertitur, quia neruos & tendines in consensũ trahere valet, si rectè nõ curetur, plus periculi afferre potest. Quia enim & ipsa ligamenta debilẽ calorẽ habent, nõ facilè vulnera ferũt, sed proptè multa excrementa cumulãt, quę putredinẽ contrahere, & alia mala excitare possunt. Ideóq; ex medicamẽtis ad neruorũ & tẽdinũ vulnera vtilibus maximè siccãtia adhibenda: & quidẽ tutò ea vsurpare licet; cũ pars hæc sensu destituatur, neque ab eorũ acrimonia facilè offendatur. Cũ tamen, vt *capite præced.* dictũ, mihi videatur, talia medicamenta non solũ exsiccandi, sed & partium calorem debilem fouendi & roborandi gratia adhiberi: talia siccantia vsurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & dissipent, sed potius foueant & roborent.

Ligamentorum vulnera

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

Articulorum vulnera

NErvorum vulneribus cognata sunt articulorum vulnera, quæ scilicet in cubito, genu, aut articulis digitorum accidunt: quæ sunt aut cum luxatione, aut sine ea.

Prognostica.

Prognostica.

1. Sunt autem talia vulnera omnia periculosa; cũ articuli ad recipiendas fluxiones sint valde idonei, vtpote partes excarnes, cauę, & qui mẽbranis ac tẽdinib. mẽbranaceis cõnectuntur, & facilè doloribus tentãtur, vnde inflammationes, vigiliæ, deliria, conuulsiones

uulsiones excitantur; & talia vulnera in vlcera cacoëthe facilè degenerant, vt Galenus, 5. *meth. med. c.* 5. scribit.

2 Et periculosiora adhuc sunt in parte internas cùm eo loci grandiora vasa & nerui contineantur, vnde & hæmorrhagiæ insignes & conuulsiones facilè excitantur.

3. De iisdem vulneribus etiam scribit Hippocrates, 2. *Prorrhet. Vulnera, quæ in articulis fiunt, si penitus abscissi nerui sunt, qui continebant, absque dubio claudos reddent. Sin dubium est, quomodo nerui affecti sint, si quidem ex acuto telo recta plaga est, ita transuersa melior. Quod si graue fuerit & resusum quod vulnus infixit, nihil intest discriminis. Sed & vulneris altitudo aliaq; signa huiusmodi consideranda sunt. Pus si ad articulum accedat, duriorem tum reddi necesse est. Quod si etiam tumores simul perseuerauerint, necesse est, eum locum in multum tempus durum esse, & sane quoque vlcere immorem permanere, simul; ea inflecti & extendi, vbi returnato articulo curatio adhibita est. At quibus neruus excisurus esse speratur, iis enim maiore fiducia claudicationem prædixeris, idq; tum maximè, si quis neruorum inferiorū exsolutus fuerit. Neruus autem excisurus his indiciis deprehēditur, si pus album crassumq; & diuturnum sub eo effluit, doleritq; ac inflammationes ad articulum circa initia oriuntur. Quo etiam contingere solent, vbi os excisurum est.*

4. Idem *allegato loco* sic ait: *Quæ in cubitis discissa sunt præcipuè cum inflammatione, ad suppurationem sectionemque & vstionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculosiora fiunt, si accedat luxatio. Neque enim sine vitæ periculo articulus tū reponi potest, ob dolores huiusmodi vulnera perpetuò comitantes. Ideóq; se Medicus prognostico munire debet, ne apud vulgū malè audiat. Aliàs enim si articulū reponat, & is repositus maneat, mortē affert ægrotāti, videturq; vulgo ad partum vulnus mors secuta. Vbi enim accidit cū tali vulnere luxatio, distractiuné patiūtur neruosę partes circa articulos, vnde dolores sæui & fluxiones fiūt: si verò reducatur articulus, rursū extenduntur eædem partes, atque ita inflammationes & conuulsiones accidere, atq; cerebro cōmunicari necesse est, simulq; ex tot distractionibus & extēsionibus orto affluxu materiæ calor suffocatur, & gāgręna ac sphacelus sequitur. Quapropter si tale vulnus offertur, periculum vitæ adstantibus exponat Medicus, & febrem futuráque breui conuulsionē, si reductio fiat, prænunciet. De quo Hippocrates, *lib. de articulis*, c. 74. de osse tibiæ verba faciens, scribit: *At enim quibuscunque tibia ossa luxata vulnere facto penitus à pedis articulo eminent, siue extra vergant, reponenda non sūt sed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorum; dierum vitam ijs fore futuram. Pauci enim ex ipsis sunt, qui septem dies pertransceant. Quæ namq; ipsos perimit, conuulsio est. Addo quod & tenuis etiam, vt & tibia & pes gangrana corripiatur. Hæc ita esse euentura, certo sciendum est.* Et de osse cubiti, *text.* 76. *ait. Eadem ratio est, si ossa quoque cubiti ad articulum manus vlcere facto siue in exteriorem, siue in exteriorem partem naant eminerint. Certo enim sciendum est, intra paucos dies ea morte, qua superius dictum est, eum esse moriturum, cui reposita ossa permanserint.* Et de osse femoris, *text.* 77. *Si verò os femoris ad genu vulnere facto prolapsum sit, repositum ac subsistens violentiorem mortē mainrus afferet, quàm superius dicta.* Et postea: *Eadem verò ratio est de articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio. Quęcunque enim ex his luxata vulnere facto eminuerint, ea omnia, si reposita fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores si reducantur, nōn necessariò mortem afferunt, sed plurimi seruantur, de quo Hippocrates, *lib. de articul.* 78. *At verò quibus articuli digitorum vel pedis vel manus luxati vulnere facto exierint, non esse quidem fracto, sed in ipsa cohærentia auulso, iis si repositi permaneant, conuulsionis quidem periculum impendet, nisi rectè curentur.* Et Galenus, 3 *de Fract. t.* 6. *Si verò parui articuli, quemadmodum circa digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vacabit, qui tamen, si euadant, plerique ob diligentiam magnam in cura adhibitam id consequuntur.* Et postea: *Expectandum tamen est, articulos circa digitos repenantur, absq; fures esse; plerumque enim ita contingit, si vel quamuis inflammatio subsit. Quare si non propter vulgi imperitiam Medico verenda esset accusatio, nullum penitus reponere oportebat.* Quæ omnia vt Medicus euitet, ægróque mortem non accersat, repositionem articuli non suscipere debet. Si verò non reponet articulū, inscitiæ à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum claudum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc prognostico se munire debet Medicus.

Curatio.

Curatio horum vulnerum, si sint sine luxatione, eadem ferè est quæ neruorum. Labia nimirum vulneris quidem adducenda sunt, non tamen penitus, si vulnus sit profundius, vt humoribus, qui facilè colliguntur, effluxus pateat. Et cùm articuli inprimis paucum calorem habeant, optimè ab externi aëris iniuriis defendendi. Quapropter non solùm illa vnguenta & emplastra, vt in aliis vulneribus, præsertim neruosis, vsitata imponenda, sed & cataplasma quorum supra, *cap.* 8. facta est mentio. V. gr. Curatio.

℞. pulu. rad. altheæ. Vnc. ß. betonica, fl. chamameli meliloti ana Vnc. j. farina seminis fœnigraci ana Vnc. iß. fabar. Vnc. j.

F. Cataplasma.

Affluxus quoque humorum præcauēdus, & propterea totum corpus diligenter euacuandum, & affluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè situetur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præcaueatur, & membri actio conseruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ diploma crassius subiiciatur, & aliquo inuoluatur, quod cubitum sustineat, & caput humeri altiùs impellat. Proprio enim pondere deorsum tractum humeri caput facit, vt vulnus tardiùs sanetur. Si articulo cubiti vulnus inflictum, brachium neque extensum seruandum, neque nimis inflexum, sed figura media collocandum, quæ angulum obtusum referat. Qui situs vt seruetur, & ab ægro aut dormiente, aut non cogitante mutetur, vel deligationibus idoneis, vel etiam instrumentis ligneis adaptatis conseruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digitorum articulis, manus semiflexa continenda, & digiti non extensi, ne cicatrice inducta rigida manus permaneat, & cūratā lędatur. Si femoris articulus sit vulneratus, supinus æger decumbat, & idoneis puluillis ac deligationibus caput ischij in proprio loco cōtineatur, & dum cicatrix inducitur, maudādum ægro, vt interdū huc atque illuc femur moueat, ne cicatrice inducta motus læsio ob eam accidat. Genu vulneratum extensum rectā figura locandum, vt claudicatio euitetur.

Si verò cum luxatione sit vulnus, si articulus magnus luxatus est, repositio omittēda, & claudicatio ac periculū ægro predicendū, & fluxio omnib. modis auertenda, dolorque mitigandus, membrique is situs eligendus, qui ęgro maximè cōmodus & gratus videtur & minimū doloris affert; modò membrū nō dependeat, ne affluxioni occasio detur. Vulnus verò, vt reliqua vulnera, curandū; non tamen vt reliqua vulnera deligādū. Cauendū etiā ab aëre frigido. Cataplasmata quoq; nō ipsi vulneri, sed partib; vicinis imponēda: ne vllo modo pars pōdere graue- Vulnus cum contusione.

uetur & oneretur. Et cùm fluxiones facilè ad has partes fiant,& propterea curatio longiùs protrahatur,crebris purgationibus,vt & ſudoriferis,corpus ab omnibus vitioſis & ſuperfluis humoribus mundandum.

CAPVT XIIX.

De Vulnere cum contuſione.

Vulnus cum contuſione. CVm etiam inſtrumenti,quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam affectat,nec id prætereundum.Nam vulnera alia inſtrumentis acutis infliguntur , alia obtuſis; quod non parum curationem variat.Et quidem curatio vulnerum inſtrumentis acutis inflictorum ex iis, quæ hactenus dicta ſunt,ſatis patet:quid peculiare vulnera obtuſis inſtrumentis illata habeant,hoc capite dicemus.Solutæ autem vnitatis illa ſpecies, quam inſtrumenta obtuſa in parte molli efficiunt , Contuſio appellatur. Et quidem propriè Contuſio appellatur, quando integra ſuperficie partis ſeu cute, quæ ſub ea ſunt partes molles contunduntur, & quaſi comminuuntur, cuius contuſionis etiam ſuprà *part.*1 *cap.*16 aliqua facta eſt mentio. Interdum tamen non ſolùm pars intus contunditur,ſed & extra in ſuperficie vulneratur,vbi vulnus cum contuſione coniungitur,de qua contuſione agere huius loci eſt, quam tamen ita tractabimus , vt , quid in omni contuſione agendum ſit,pateat.

Cauſſæ.

Cauſſa. Fit autem contuſio in vulneribus , quando telum,aut inſtrumentum,quo vulnus infligitur,non ſolùm incidendi & ſecandi,ſed & contundendi vim habet:id quod fit,quando telum aut inſtrumentum eſt retuſum , aut graue , aut quando homo rei duræ alliditur:quo modo etiam ſine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi poteſt.

Signa Diagnoſtica.

Sign. Diagnoſtica. Cognoſcuntur vulnera cum contuſione ex inſtrumento,quo vulnus illatum fuit,ſi ſcilicet obtuſum & graue fuerit;deinde ex dolore & colore liuido partis.

Prognoſtica.

Prognoſtica 1.Vulnus cum contuſione periculoſius & curatu difficilius eſt,quàm id,quod eſt ſine contuſione. Partes enim contuſæ & ſanguis effuſus diſcuti,vel in pus mutari debent:quod antequam fiat , vulnus curari non poteſt.

2. Et ſi pars contuſa & ſanguis ex ruptis vaſis effuſus putreſcere incipiat , gangrænam excitare poteſt.

Curatio.

Curatio. Cùm nullum vulnus,cui alius affectus , qui eius curationem impedit,coniunctus eſt , ſanari poſſit, niſi is remoueatur , & pars ipſa rectè ſeſe habeat: facilè hinc patet , ad contuſionem primam curam dirigendam eſſe. Vbi verò contuſio ablata eſt , reliqua cura antea propoſito modo peragenda.

Cùm autem id, quod contuſum eſt, in integrum reſtitui non poſſit,& ſanguis,qui è vaſis effuſus eſt, in loco alieno hæreat,& facilè corrumpatur:danda primò opera,vt vtrûque tollatur,& ſeu diſcutiatur, ſeu in pus mutetur.Et cùm ad partem contuſam ob dolorem facilè humorum affluxus fiat, primò vniuerſales reuulſiones , inprimis venæſectio, ſi opus ſit,inſtituendæ.

Deinde,ne plus humoris ad partem affectam cõfluat,defenſiua & repellentia adhibenda,de quibus ſupra , *part.* 1. *cap.* 16. dictum ; quæ talia eſſe debent , vt humorem affluentem non admittant, ſimulque eius aliquid abſorbeant & exſiccent.

Vbi de affluxu humorum amplius metus non eſt, danda opera, vt id,quod contuſum eſt, & ſanguis, qui è vaſis effuſus,in parte contuſa hæret , quamprimùm in pus mutetur,docente id Hippocrate,*lib. de vlceribus* : *Si quid*,inquit, *carnis colliſum attritumque à telo fuerit , ita curandum eſt, vt quàm celerrimè ſuppuretur Nam & minùs inflammatione prehenditur,& neceſſe eſt colliſam detritamque a telo carnem in pus conuerſam tabeſcere,deinde nouam creari*. Quæ autem pus mouentia ſint,alibi dictum In eorum verò vſu, cum calida ſint & humida, attendendum , ne nimis humida apponantur;cùm eorum vſu facilè putredo & partis corruptio excitari poſſit.Ideoque diſcutientia quædam addenda.

Vt ℞. *rad.althææ* Vnc.j.*cucum.agreſtis*.Vnc.ß.*origam,ſummit.anethi.ana* Mß.*caricarum*,num.vj.

Coq.ad mollitiem & per ſetaceum traiiciantur.

Adde *pulu. fl.chamameli farina ſem. lini, fœnigræ.i, ana* Vnc.ß.*ſanguinis dracon.* Drach. iij. *ſtyrac. liquid. galban,myrrha ana* Drach.ij.*croci* Scrup.j.*ol. hyperici, pingued porci,ana* q.ſ.Miſc.

F.Cataplaſma.

Cataplaſmata autem talia non ipſi vulneri , ſed circumcirca,vbi pars contuſa eſt, imponenda ſunt. Quod ipſum docuit Hippocrates , *libr. de vlceribus*, dum ſcribit : *Vbi cataplaſmate vulnus molliendum eſſe videtur , reduci a plaga debet , & proximis partibus imponi,vt pus euadat,& quæ dura ſunt emolliantur.*

Ipſi verò vulneri digeſtiuum ex *reſina terebinthina*,& *vitellis oui* paratum,vel *tripharmacum*, aut *vnguentum baſilicum*,vel ſimile ex iis , quæ ſupra propoſita ſunt,inungendum,& deſuper linamenta eodem digeſtiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamẽtis detergendum,& tandem deterſum carne implendum ac conſolidandum eſt.

Si verò quod contuſum eſt,in pus non mutetur, ſed tertio,quarto,aut quinto die tumor cum dolore oriatur,& indies augeatur,dolorque pulſatilis excitetur , ægerque tactum eius loci non bene ferat, tandemque calor in parte floridus exſtinguatur & pars ad liuedinem tendat,dolor & pulſatio remittant , atque alia imminentis gangrænæ indicia adſint, pars ſcarificanda , & *vnguentum Ægyptiacum* imponendum,ac curatio inſtituenda,vt *allegato cap.* 16.*part.*1 & in imminente gangræna fieri ſolet, de quo *part.*2.*cap.*19 dictum.

Si verò non ſolùm caro,ſed & nerui, tendines & ligamenta contundantur:nerui quidem & tendines ſi ſint contuſi abſque cutis contuſione, oleo calente ſunt fouendi,quod diſcutiendi vim habeat,vt *roſaceo,rut.o,anethino,ſampſuchino*.Si verò ſimul cutis ſit contuſa,primò *albumen oui* cum *roſaceo* mixtum , ad dolorem leniendum,imponendum. Dolore nonnihil lenito pars vino adſtringente tepido fouenda, & poſtea,quod athletis,quibus talis contuſio ſæpe accidit,in vſu fuiſſe frequenti ſcribit Galenus , cataplaſma ex *farina fabarum* & *oxymelite* imponendum.Laudantur etiam *folia vlmi* oleo incocta & applicata,vt & *cinis ſarmentorum vitis* cum *pingued. gallinæ* & *aceto* permiſtus. Et ſi dolor vehementior ſit coniunctus *pix liquida* cum *oxymelite* & *farina fabacea* miſceri, coqui , ac calens imponi poteſt: ſi verò magis exſiccare libeat,*farina erui*,vel *puluis rad Ireos Illyricæ*

myrrha admisceri, locusque *oleo chamæmelino, anethino, irino, rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facilè putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix aristolochia, gentiana, helenii, centaurium minus, ammoniacum* cum *melle*.

Si verò in neruo vel tendine post contusionem vel contorsionem, ob crassorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & stupor in parte excitetur, emollientia & digerentia imponenda, qualia sunt *radix althææ, bdellium*, *lil. albor.* *bdellium, ammoniacum, galbanum, diachylon magnum*.

Si tandem ligamenta contundantur & contorqueantur, medicamenta, quæ calefaciendi, discutiendi, & partis calorem roborandi vim habeant, imponenda; qualia sunt *oleum mastichinum, nardinum, irinum, spicatum emplastrum barbarum, merum*.

Vel ℞. *ol. mastich. nardini, spican ana* Vnc. j. *bdellij* Drach. ij. *croci* Scrup. j. *ceræ* q. s.

F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morsu animalium illatis.

Vulnera ex morsu animalium.

AD vulnera cum contusione pertinent & ea, quæ morsu animalium, & globulis bombardarum infe untur; de quibus propterea in specie agere liber. Et quidem vulnera morsu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite quatenus veneni expertia sunt. De morsu verò animaliũ venenatorum postea, *cap.* 21. dicetur. Accidit enim interdum, vt homo à cane, simia, equo, asino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morsum quoddam virus habere scribit Cornelius Celsus, *lib.* 5. *cap.* 27. Quod de feris facilè negari non potest. Etenim cũ saliua animalium magnam vim habeat, & si quid vitiosi in corpore est, id facilè imbibat, eum morsu vulneri inferri facilè potest. Accedit & hoc, quod animalia, dum mordent, plerumque irata sunt. Cùm verò ira, vt non ſlimum, magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, vitium istud humorum facilè saliuæ, & per eam vulneri communicari potest; idque multo magis accidit, si homo sit phreneticus. Et si omnino nihil virulenti sit in vulnere à morsu animalis inflicto: ipsa tamen contusio, quæ omnia vulnera periculosiora & curam difficiliora reddit, vulnera ista grauiora facit. Nam cùm dentes animalium non ita acuti sint, vt gladius, vel cultrum, vel aliud acuminatum genus, dum vulnerant, simul contundunt.

Prognostica.

Quàm periculosa autem sint vulnera etiam ab homine morsu illata docet Guilhelmus Fabricius tribus exemplis, quæ, *cent.* 1. *obseruat.* 84. & 85. recenset, quorum primum est de mercatore inter pocula morsu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morsu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens secuta, cum conuulsionibus, febre ardentissima, syncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè, linguæ explorandæ gratia, digitum in os ipsius immiserat, demorso, cui ex morsu illo dolor vehemens non solùm in digito, sed & toto brachio exortus est: tertium viri ab alio furioso ira percito ad primam articulationem pollicis grauiter morsi, cui itidem statim dolor vehemens per totum brachium exortus est, & secuta febris ac syncope.

Similem historiam recenset Matthias Glandorpius, *in speculo Chirurg. obseruat.* 49 de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice circa primum articulum sauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus; febris continua, corporis inquietudo, lipothymiæ frequentes, & intensus capitis dolor ortus est.

Et omnino vulnera periculosa sunt, tum ex se propter contusionem, tum quod saliua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculosa sunt, si partes neruosæ, quales sunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Curatio.

Cùm, vt dictum, in omni vulnere à morsu animalium illato contusio adsit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis sunt acuti magis, quales canis, simiæ, sciuri; alij minùs acuti, vt hominis, equi, asini; & ex contusione illa dolor inferatur: & contusionis & doloris habenda ratio.

Primò ergo sanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæ sectio vel purgatio, si opus sit, instituenda; ac ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus superioribus communicetur, defensiuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti superiori imponendum; ipsi verò vulneri ad dolorem leniendum, suppurationem promouendam, vulnusque apertum seruandum, tale medicamentum applicandum.

℞. *ouum* j. *butyri* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *ol. violar. rosac. ana* Drach. ij. Misc.

Vel *rad. althea*, Vnc. ıß. *fol. malua, flor. chamæmel. meliloti an.* Mß *absinthii* p. ij.

Coq. ad mollitiem & contundantur. Contusis adde

vitell. oui j. *ol. rosac. chamæmel. an.* q. s.

F. Cataplasma.

Si virulentia aliqua metuatur, *scordium* addi potest, vt & *theriaca*. Proinde tale vnguentum parandum.

℞. *vngu. basilici, butyri rec. an.* Vnc. ß *theriaca* Dr. j. *ol. rosac.* Vnc. j *vitel. oui* j. Misc.

Deinde, vt porrò, quod contusum est, in pus mutetur, vtendum *melle rosaceo, resina terebinthina*, cum *vitello oui*, vel *vnguento basilico*. Vel, si malignitas metuatur, hoc:

℞. *pulu. myrrhæ, rad. aristol. rot. iridis Fl. aloes an.* Drach j *angelica* Drach. ß. *theriaca in spir. Vini dissol.* Drach. ij. Cum *melle rosato*.

F. Linimentum.

Tandem deterso & mundificato vulnere, carne id replendum & cicatrice claudendum, vt aliàs fieri solet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt *de gangræna* dictum, instituenda.

Glandorpij parens in casu antea allegato, præter vniuersalia & interna, hæc topica adhibuit. Primò hoc vnguento inunxit filamenta & calidè vulneri cum *emplastro citrino* imposuit.

Vt ℞. *terebinth. Veneta aliquoties lota* Vnc. j. *pulu. lumbric. terrestr.* Scrup. ij *thuris* Drach. ß. *vitell. oui* j. Misce.

Manus ad carpum vsque inuncta fuit *ol. rosato*.

Dolore incrementum sumente seq. cataplasma tepidè applicauit.

℞. *scordii, alliaria an.* p. iiii. *absinth. commer. hyperici saluia, amaraci an.* p. ii. *rosa rubr.* p. iii *flor. chamæmel. meliloti an.* p. i. *medulla panis siligin.* Vnc. iii. *furfurum* Vnc. i. *farina lupinor.* Vnc. iß.

Cum s. q. *Vini* fiat Catapl. in fine addendo *ol. ruta* Drach. vi. *rosati lumbricat.* Vnc. iß. *vitell. oui* i. *croci* Scrup. i. Misce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum defensiuum hoc applicauit.

℞. *vng. rosat. champhorat. santalini an.* Vnc. ß. *ol. rosati cum succo solani* ℥iij. *boli Armeni* Drach. ij. *puln. rosar. rub.* Drach. j. *aceti rosati parum*, Misc.

Dolore nonnihil cessante, neruus seu potius tendo niger conspectus fuit, ideo seq. puluerem inspersit:

℞. *rad. aristol. rot. peucedan. iridis an.* Scrup. j. *C. C. V. prep. pulu. lumbric. terrestr. aburis an.* Scrup ß.

Misc. F. puluis subtilissimus. Supra quem imposuit filamenta illita *emplastro diapompholyg.* tecta *emplast. di. palma.* Et sic metus, qui aderat, pollicem amputandi, depulsus fuit, & portio tendinis magna excisa, ossiculumque primum planè cariosum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diuturnam deligationem, vt & pollex, motu destituebantur, fomentationibus, balneis & linimentis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licet immobilis mansit, de nouo vngue donatus fuit.

CAPVT XX.

De Sclopetorum vulneribus.

Vulnera Sclopetorum. AD contusa vulnera referimus etiam ea, quæ scolperis infliguntur. Vbi statim in principio discutienda quæstio,

An vulnera sclopetorum globis inflicta aliquam malignitatem vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impressum habeant?

Tres opiniones de vulneribus sclopetorum. In tres omnino sententias hîc abeunt autores. Primi statuunt, vulnera sclopetorum globis inflicta esse venenata. Alii venenata quidem esse negãt, empyreuma tamen & combustionem habere dicũt. Alii denique neutrum adesse concedunt, sed omne id, quo differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, esse à partium, quas globus transiit, cõtusione & dilaceratione. Quas sententias ordine videbimus.

Prima. Primò eorum, qui vulnera hæc venenata esse statuunt, opinio satis antiqua est, & post bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera scloperis inflicta methodus superstructa fuit. Nam Io. de Vigo, *parte 2. practic. Chirurgia libr. 1. cap. de vulnere venenoso*, scribit. *Si vulnus causatum fuerit ab instrumento iam dicto, s. bombarda, tunc cauterizatio fieri debet cum oleo sambucino vel lini tantummodò.* Scribitque Paræus, *libr. 10. Cheirurg. apologismo* 1. ad sua tempora vsque vsitatũ fuisse, talia vulnera oleo sambucino calidissimo, cui nonnihil theriacæ admistum sit, inurere; atque hanc curandi rationem se quoque initiò secutum fuisse, donec fortuito quodam casu aliud edoceretur, de quo *allegatus locus* videatur.

Rationes quibus prima opinio probatur. Qui autem hanc opinionem sequuntur, venenositatem in vniuersum probant ex morbis & symptomatibus prauis, qui superueniũt, qualia sunt partium corruptio & gangræna, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida seu nigra; deinde ex curatione, quod Alexipharmaca in his vulneribus profuisse compertum, & quod vulnera hæc diu aperta seruãda sunt, more aliorum vulnerum venenatorũ. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quod compertum sit, omnes, qui in quibusdam prælijs globis eiusmodi vulnerati fuerunt, perisse, vel vix, & non nisi maximo labore fuisse seruatos, etsi vulnera adeo magna & periculosa non videantur, quæcunque etiam à Cheirurgis adhiberetur diligentia.

Venenositatem verò alii deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proiiciuntur; alii à metallo, è quo globi parantur; alii à veneno, quo globi hi inficiuntur. Constat enim hic puluis ex Sulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida esse, & dum igniuntur, summè calida fieri, & si flammam concipiant, tandem venenositatem acquirere dicũt. Quod vel ex eo etiã patere existimãt, quod qui puluerem istum conficiunt, os & nares occludant, ne venenosis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenositatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori nostro inimica esse statuunt; alii etsi globos istos per se venenatos non dicant, eos tamen veneno infici posse, idque variis gentibus vsitatum fuisse, passim ex authoribus variis probant, vt Theophrasto, *de plantis, lib. 9. cap. 15.* Dioscoride, *lib. 9. cap. 20.* Plinio, *lib. 12. c. 53.* Paulo Ægineta, *lib 6. cap. 88.* & aliis modernis scriptoribus. Nonnulli hîc ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt, atque sicut certum est, in fulmine vim venenatã sæpe inesse, quod fœtor & mira hominem & bruta subitò iugulãdi vis, atque alii maligni eius effectus satis testantur: ita simile quid in ictu bombardæ inesse putant.

Secundò multi fuerunt & sunt, qui empyreoma seu combustionem partium his vulneribus coniungi statuunt. Atque hinc tot apud Cheirurgos vulgò circunferuntur medicamenta, quæ Cheirurgi nostri *Pulnerleschung*, id est, pulueris pyrii seu empyreumatis extinctoria nominant, quod scilicet persuasum habent, in tali vulnere esse empyreoma, quod primò omnium extinguendum sit. Id verò his rationibus probare conantur, primò quod globi isti, dum proiiciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundũ, ex ipso globuli motu, qui cùm sit celerrimus & velocissimus, inde globum calefieri putant; quod ipsum etiam Aristoteles docuisse videtur, qui 2. *de cœlo, cap. 7. text. 42.* & 1. *meteor. text. 3.* ob vehementem motum ferrum calefieri, & plũbum in sagittis liquescere, ac ligna & lapides igniri scribit; quod & ipsa experientia docet, cùm notum sit, attritu lignorum rusticos interdum ignem excitare, & molarium rotarum axes, nisi pinguedine madeant, ignem concipere. Tertiò etiam id ipsum in globis istis experientia confirmat; cum sæpe compertum sit, a globis istis in pagis straminea tecta flammam concepisse, domosque integras conflagrasse. Quartò & alia, quæ in combustionibus accidere solent, in his vulneribus apparere dicunt, ipsum vulnus nigrescere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambustionibus fieri solet, ad nonum vsque diem augeri, & hinc imminui.

Secunda.

Rationes quibus altera opinio stabilitur.

Tertia. Rationes pro tertia opinione defensione Venenum non a puluere. Tertiò, qui venenum & ambustionem in vulneribus adesse negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenositatem, quæ vulneribus insit, hoc modo pugnant. Primo aiũt, si venenum vulneribus talibus insit, illatum fuisse vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non posse, ex eo patet, quod res, à quibus componitur, venenatæ non sunt. Componitur enim ex sulphure, nitro, & carbonibus: quorum nullum venenatum est. Etenim & sulphur & nitrum medicamentorum internorum locu vsurpari, & ab antiquis & à recentibus Medicis, ita notum est, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati sunt. Et licet puluis iste accendatur: tamen inde venenositatem acquirere non potest; cùm ignis venenositatem potiùs absumat, quàm inducat. Et pulue-

rem

... hunc non esse venenatum, milites multi ... probant, qui eo com aceto ad pestem curandam vtuntur: idemque in peste ad eam accendam in do... accendi solet. Imò ipse effectus & experientia id satis probat, quæ testantur, plurimos à globis eius modi vulneratos nullū symptoma, quod venen... cuius possit esse indicium, pati.

Neque etiam à globo plumbeo venenum prouenire potest, Plumbum enim, præcipue integrum, nihil veneni adferre, manifestum est, & patet ex eo, quod multi tales globos corpori immissos interdū aliquot annorum spacio sine omni damno in corpore circumferont; imò nonnulli plumbeos globos deglutitos per aluum rursum sine omni noxa reiecerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamenta parata extrà ad antiquorum vlcerum curationem feliciter adhiberi, notissimum est.

Globos vero tales, vt postea dicetur, veneno infici posse, non negatur; sed hoc non in omnibus talibus vulneribus contingit, vt paulò post dicetur.

Ambustionem etiam nullam adesse hoc modo probant. Primò enim si ambustionem inferrent hæc vulnera, ipsi globi ignescere, & inde liquescere deberent; cùm tamen globi isti integri & nihil tale passi è vulneribus extrahantur. Secundò, in rebus, quæ magis sunt combustiles, combustio hæc percipi deberet, & in vestibus primò eorum, qui hoc modo vulnerātur, cōbustio ista appareret; cū tamē nulla cōbustionis in iis, siue lanea, siue linea sint, vestigia appareāt. Imò qui naues vel alia ædificia cōtra istorum globorum ictus defendere conantur, saccos lana vel stupa plenos appendunt, qui nullo modo à globis istis etiam maioribus accenduntur. Neque est, vt hic quis respondeat dicatque, diuersā esse rationem partium corporis humani & vestium, ac similium rerum. Talia enim, ob amplitudinem meatuum, tenuissimam exhalationem permeadare, intacta substantia; corpus humanum verò ob densitatem lædere, idemque hic fieri, quod in fulmine, quod illæsa vagina gladium colliquat. Verùm magna fulminis & globi hic est diuersitas. Tota enim actio fulminis est à spiritu potentissimo, & substantia subtilissima omnia penetrante: at talem spiritum cum globo plumbeo coniunctum esse, nōdum est probatum; sed tota actio hic globi est, qui neque raras comburit, neque ligna, & alias densas, in quas impingit. Tertiò, cùm vix vlla res detur magis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius, maximè ..., si globi hi corpus humanum comburerent, multo magis pulueretn pyrium accendere deberent; quod tamen non accidit, teste ipsa experientia, quæ docet, etsi à globo tali vas puluere tormentario plenum traiciatur, puluerem tamen non accendi. Si vero eueniat, vt globo è bombarda emisso accendatur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipsa ad puluerem penetrauit, vel is ad ferrom vel lapidem ... lliditur, atque ignis scintillis, tanquam è silice ex...ssis, accenditur. Quartò, si loco globi plumbei papyrus vel stupa sclopeto indatur atque explodatur, ... la combustionis in iis, seu à puluere pyrio, seu à ... eu contractæ vestigia apparent (nisi quod in... lom à puluere contaminantur, & nigrescunt,) sæpe ex ipsis vulneribus integrè extrahuntur. ..., vulnerati hoc modo nullum calorem aut ... ionem percipiunt, sed dolorem tantùm ex contusione & di... ratione. Sextò, quod nec à flamma puluer... à motu globi isti incalescant, vel illud etiam d... t, quod globus è cera confectus & sclopetò eiectus o... liquescit, sed & ipse asserem ligneū duos digitos crassom penetrat: ex quo vnico satis patet, globos istos non vi ignea, sed impetu saltem, ... quid præstant, efficere.

Vt verò de controuersia meam sententiam aperiam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas, vero con... entiam esse puto. Quæ verò pro prioribus duabus opinionibus a... ta sunt argumenta, facilè solui possunt. *Decisio opinionum omnium.*

Priores enim, qui defendunt vulnera ista esse venenata, id eo non probant, quod primò grauia hoc modo vulneratos infestant symptomata. Ea enim omnia ex contusione, nisi rectè curetur, aut si nimis magna sit, & hinc putredo excitetur, prouenire possunt. Etenim cum globus iste summa violentia partes, in quas impingit, penetret, quicquid obuium est, collidit, contundit, & lacerat, qua vi nōn solùm venæ capillares & arteriæ ac nerui per carnem passim sparsi dilacerantur, sed & maiora rumpuntur & contunduntur, vt naturalis confluxus sanguinis & spirituum prohibeatur, vnde partes contusæ calore vitali destitutæ facilè corrumpuntur & putrescunt. Neque etiam tremor cordis, & similia symptomata, in omnibus hoc modo vulneratis accidunt. Quod verò secundò alexipharmacā interdum profuisse compertum est, id non de omni vulnere sclopetario verum est, sed de iis solùm, cùm ex contusione, & hinc sequente putredine magna, ac omnino gangræna imminente, cor à putridis vaporibus, à vulnere per arterias adscendentibus, læditur, & proinde alexipharmacis, ab iis munitur & roboratur. Quod verò vulnera ista diu aperta seruanda sunt, non ideo fit, vt venenum euacuari possit, sed vt pus, quod continuò è partibus contusis generatur, eua... uetur, id quod tardiùs fit; cùm id quod contusum est, multum sit in hisce vulneribus. Tandemque quod in præliis nonnullis vulnerati plerique vel mortui vel difficulter curati sunt, non ideo accidit, quod vulnera globis inflicta venenata fuerint; cùm in aliis præliis plurimis nihil tale obseruatum sit, sed accidit vel ob aëris constitutionem vitiosam, vel ob viosam corporis constitionem, & prauum in iis humorum apparatum, qualis sæpe in castris esse solet.

In specie verò venenositas horum vulnerum neque ex puluere pyrio, neque ex globo probari potest. Nam, vt antea etiam dictum, neque sulphur, neque nitrum, neque carbones venenati sunt; proinde ex iis venenati nihil componi potest. Exhiberi sulphur & nitrum tutò, patet ex Dioscoride, *lib. 5. cap.* 83. Hippocrate, *de nat. muliebri*, & aliis cùm antiquis, tùm recentioribus. Accensio verò eorum & ignis venenositatem, si quę adesset, potius dissiparet, quàm induceret. Neque qui puluerem istum parant, os & nares obstruunt ob venenositatem, sed ob puluerem, qui illis molestus. Neque. Neque omnes id faciunt.

Deinde multò minus à plumbeo venenositas induci potest. Etsi enim id in corpore diu detentum & resolutum, instar aliorum metallorum, si ærugine contrahant, nocere potest: tamen vt in momentaneo isto transitu venenum aliquod corpori ab eo imprimatur, fieri nullo modo potest. Et supra dictum globulos eiusmodi interdum multis annis in corpore sine omni incommodo & damno gestari; imò è plumbo multa vtilia medicamenta ad externa vlcera parantur.

Hoc verò vltrò & facilè concedimus, globulos istos, vt & arma, veneno infici posse. Etsi enim plūbum satis densum sit: tamen cùm ferruon, quod adhuc solidius est, veneno infici possit, quidni & plūbum possit. Et nullum de illa re dubium est, atque testantur id historiæ tum antiquæ tùm recentes, earum gentium, quæ adhuc sagittis vtuntur: prodidetuntque id Dioscorides, *lib. 6. cap. 21.* & Paulus Æginęta, *lib. 6. cap.* 88. Et

vtrà

Ungere tela manu, ferrumque armare veneno.
Virgilius *libr.* 10. *Æneid.* & *alibi* dixit. Et Ouidius, *lib.* 3. *Trist.*

Nam volucri ferro tinctile virus inest.

Sed de hoc non est quæstio. Verum de hoc quæritur, an omne vulnus sclopeti globo inflictum sit venenatum: quod negatur. Ideoque sicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inflicta esse lethalia: ita quoque non licet concludere, si quædam vulnera sclopetorum globis illata sunt venenata, ergo omnia talia esse. Neque est, vt quis cũ Paræo, *libr.* 10. *apologismo* 2. existimet, igni satis superq; virium esse ad veneni vim omnem dissipandam, si quod glandi affusum aut adiectum fuerit. Nam, vt postea probabitur, & ipse Paręus concedit, globi isti bombardarij nullo modo tantum calorem concipiont, vt ab eo, tanquam igoe, venenum, si quod adsit, possit dissipari.

Qua ratione autem hi globi infici possint, an inunctione solùm, quod Paræus concedit, an verò ipsius substantiæ venenatæ infusione, quod ille negat, non disputo. Non tamen impossibile esse puto, substantiam aliquam venenatam, si non vegetabilem tamen mineralem, dari posse, quæ in fusione plumbo admisceri & permanere possit: de quo tamen acriter non pugno, neque, talia vt cognoscam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo suam opinionem probare volunt, non est ea conuenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venenositatem sæpe inesse negari non potest. At in ictu bombardico nihil tale inest, vt ex eius compositione antea probatum; neque flamma ex accenso puluere ad ipsum vulnus penetrat, sed quicquid globus præstat, id violentia & motu præstat, modo aliorum violenter proiectorum, vt sagittæ & lapides è fundis proiecti. Qua verò ratione motu violento proiecta talia præstent, disputare huius loci non est. Et si quæ est fulminis & bombardarum similitudo, ea potius in igne à puluere pyrio accenso & eiaculato est, quam in ipsis globis plumbeis.

Tandem quod in quibusdam prælijs globis eiusmodi vulnerati plerique interierint, neque id venenositatem horum vulnerum probat. Neque enim, vt supra etiam dictum, in omnibus prælijs id accidit, sed plurimi à periculosissimis eiusmodi vulneribus sanantur. Id verò si quandoque accidat, vel malitiæ hostium, qui eiusmodi globos veneno infecerunt, vel corporum prauæ dispositioni, aut ipsi etiam aëri vitioso adscribendum. Etenim notissimum est, ob prauam victus rationem corpora militum ad pestẽ & alios morbos esse disposita, quibus si vulnera infligantur, facilè fieri possunt, lethalia; sicut hydropicorum & aliorum cacochymicorum vulnera periculosa esse solet. Aërem verò, cùm ex anni constitutione, tum ex castrorum sordibus impurũ & vitiosum, vulnera periculosa facere posse dubium nõ est. Et omnino in talibus vulneribus, corporũ praua dispositio, & aëris vitiosa constitutio, plus periculi afferunt, quàm in aliis sine globo inflictis vulneribus. In iis enim suppuratione tanta opus non est; in contusis verò hisce vulneribus omnino suppurantibus opus est, neque sine iis vllo modo talia vulnera contusa sanari possunt, quæ in corporibus malè dispositis facilè putredinem, & hanc sequentes febres & praua symptomata excitare valent. Neque enim nouum hoc vulneris genus. Nam licet bombardarum inuentum & ista globulorum plumbeorum eiaculatio noua sit: tamen vulneris modus nouus non est, sed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, omnium contusio. Non tamen in solis suppurantibus periti Chirurgi subsistunt, sed putredine imminente, quæ gangrænam facilè inducere potest, vnguentum Ægyptiacum & alia, quę gangrænam auertunt, medicamenta vsurpant, vt postea de curatione dicetur; quæ tamen ita comparata esse debent, ne suppurationem planè impediãt, cùm nullum vulnus contusum sanari possit, nisi quod contusum est, in pus mutetur.

Alteram verò sententiam quod attinet, eorum, qui combustionem vel empyreuma his vulneribus coniungi statuunt, nec illi firmis rationibus nituntur. Quod enim Germani nostri medicamenta, quæ his vulneribus in principio adhibentur, *Pulverleschung*, id est, empyreumatis ex puluere pyrio exstinctoria appellarunt, id falsa hypothesi nititur, & qui hanc appellationem his medicamentis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primùm restinguendum esse. Medicamenta v. illa omnia nihil aliud præstant, quàm quod vel id contusum est in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, si quæ immineat, auertũt. Quod verò hæc alia sint, quàm suppurantia, quæ in aliis vulneribus & vlceribus adhiberi solent, non mirum. Nam supra, *p. tr.* 1. *cap.* 16. & antea, *cap.* 18. *de vulnere cum contusione*, dictum, in contusionibus suppurantia illa calida & humida locum non habere, sed eo eorum vsu putredinem & hinc gangrænam sæpe excitari; & propterea magis exsiccantia & putredini resistentia, interim naturam in pure generando roborantia, requiri.

Rationes verò, quæ pro hac sententia afferuntur, parum solidæ sunt. Primò enim quod globos istos à puluere tormentario accenso ignitos quasi statuunt, falsum est, & suprà argumentis pro tertia opinione adductis satis probatum, nullo modo globos istos a puluere isto calefieri & ignescere. Deinde, quod opinantur, eos motu calescere, atque ad id probandum Aristotelem testẽm citant; scribit equidem Aristoteles *locis allegatis*, quod motus & ligna & lapides, & ferrum ignite solear, & confirmat id experientia. Sed vt hoc fiat, duo corpora dura & solida diu mutuò atteri necesse est. Quod verò plumbum vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditum fuerit, nunquam experientia docuit. Hoc enim si fieret, etiam sagittæ, quæ sæpe ferreis aut æreis cuspidibus munitæ sunt, per aërem traiectæ incalescere & igniri deberent. Quod verò tertiò dicunt, à globis istis stramineatecta & domos accendi, id verum est, si flamma, quæ cum globo è bombarda emittitur, tectum tangat, aut si fomes aliquis ignem fouens globo alligetur, quod incendiarij facere solent. Abs flamma verò illa aut materia igniaria si sit, & si globus saltem stramen tangat, nec id, vt nec lana, nec stopa, nec ipse puluis pyrius, accendi potest, vt antea in argumentis pro tertia sententia allatis dictum est. Neque hic distinctio Quercetani, quam habet *in Sclopetario*, *c.* 1. locum habet, vbi scribit, si globus eminus & è longinquo è bombarda emittatur, vel partem veste tectam feriat, ambustione & vredine id vulnus carere: si verò cominus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, tum vredine & ambustione coniunctum vulnus esse posse Nam etsi barbam & capillos, vel etiam vestes, flamma illa è puluere pyrio accenso è sclopeto erumpens è propinquo lædere possit: tamen non credibile est, flammam per exiguũ illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, simul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera cominus & eminus per globos illata; nisi quod à globo è propinquo emisso, qui maiore vi ferit, grauior sit contusio, quàm ab eo, qui è longinquo venit, & debiliùs ferit. Quarto verò quod ea, quæ in

in vulneribus hisce apparent, attinet, ea omnia non ab empyemate, sed à contusione prouenirent, & apparent quoq; in aliis vulneribus, in quibus nullū omnino empyemma & combustio adest. Et quòd circa nonum demū diem vulnus melius habere, & quod corruptum est separari incipit, id non saltem in amboftis, & vbi eschara est, accidit, sed & in contusionibus, cùm, vt id, quod cõtusū & corruptū est, in pus mutetur, etiam certum temporis spacium requiratur. Neque id, quod isti in hisce vulneribus pro eschara habent, vera eschara est, cùm nullo modo, vt eschara, durum sit, sed caro valde contusa, quę statim emoritur, vnde & nigra euadit; interdum tamen etiam à calore pulueris tormentarii, quo globus infectus est, denigratur.

Ex quibus omnibus patet, quænam sit horum vulnerum natura; nimirum quod sit tantùm cū contusione insigni & dilaceratione partium, per quas trāsit. Et licet pars cominus & è propinquo possit à flamma pulueris accensi comburi, tamen id ad ipsum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici posse non negamus, sed hoc non est de essentia horum vulnerū, sed accidentarium quid; sicut si quis gladio venenato vulneratur, id de essentia vulneris non est.

Quod verò omnes decipit, est istud, quod alia symptomata his vulneribus accidant, & vulnera ista etiam curationem requirant, quàm vulnera sagittis illata. Verùm animaduertere debuissent, magnam inter vulnera ista esse differentiam. Sagittæ enim acutæ sunt, & scindendo vulnus inferunt: at globi isti rotundi sunt & obtusi, ac proinde rumpendo ac cõtundendo lædunt; vnde facile partis cõtusæ corruptio & praua symptomata sequuntur.

Differentiæ.

Differentiæ horum vulnerum sumuntur à magnitudine vulneris, quod scilicet alia sint magna, alia parua, alia superficialia, alia profundiora; à parte affecta, quod interdum cutis & caro saltem vulneratur, interdum etiam nerui & tendines, aut maiora vasa rumpuntur; imò ossa franguntur; alia à modo, quod nunc homo ex vna parte saltem vulneratur, nunc corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdū etiam globus partem transiit, interdum in parte adhuc hæret; interdum solus globus in corpus penetrauit: interdum armaturam, vel alias res, per quas transit, secum in corpus rapuit.

Signa Diagnostica.

Signa, quibus hæc vulnera in genere cognoscuntur, tradere non opus est; cùm satis sit, cognitum habere, aliquem à globo bombarda emisso vulneratum esse. Quæ autem partes vulneratæ sint, vel stylo inuisu explorandū, vel è situ partiū ex anatomia noto cognoscendum. Partes neruosas læsas esse, dolor manifestauit. An verò venenatum vulnus eiusmodi sit, ex symptomatibus superuenientibus cognoscitur; si scilicet color carnis præter solitum sit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiusmodi symptomata alia caussa adsit, à qua talia symptomata proficisci possint. Quod tamen ipsa etiam vbi sit in promptu sit, considerato, doceri potest. Etenim si globus ab aliis colore vel aliis re differat, veneno infectum esse suspicio est; eaque confirmatur, si globus igne fortiore fundatur, & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet, vel ipsi globulo iterum coagulato extra adhæreat, eiusque colorem mutet.

Vulnus tale in gangrænam degenerare cognoscitur ex tarda maturatione & puris generatione, coloris partis floridi exstinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, dolore præter caussam remissione, & pulsatione cessante, ac stupore partis, aliisque gangrænæ signis supra, *part. 2. cap. 18.* propositis.

Prognostica.

Vt verò Prognostica, quæ cum aliis vulneribus habent communia, quæque supra, *cap. 3.* proposita sunt, hîc non repetamus, Prognostica.

1. Vulnera ista omnia, cùm insignem contusionem coniunctam habeant, sunt longè periculosiora, quàm vulnera, quæ gladio vel telo infliguntur. Ideoque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi sanantur, puta ventriculi, intestinorum, vesicæ, ex iis sclopeto illatis rarò quis conualescit.

Etsi verò vulnera ista vulneribus gladio inflictis longè sint periculosiora: tamen æger non facilè deserendus; cùm & hîc Natura sæpe miracula quasi facere soleat, & eos, qui iam sepulturæ tradendi videbantur, cõualuisse obseruatum sit. Cuiusmodi historiæ passim exstant & notæ sunt, & singularem etiam obseruationem & curationem huiusmodi *libro 3. obseruat.* subiicit G. Fabricius.

3. Quò plures partes & nobiliores sunt vulneratæ, contusæ, & dilaceratæ, & inprimis si ossa simul fracta & comminuta sint, eò vulnus est periculosius & curatu difficilius.

4. Quò pertinent & eæ partes, quæ principes in consensum facilè trahere possunt, quales sunt iuncturæ, item magna vasa vulnerata, à quibus excepti non solùm vapores, sed & humores vitiosi ac corrupti, communicantur, & febres ac lipothymiam & syncopem, imò & diarrhœas excitât. Id quod obseruauit in Comite Mansfeldio Ambr. Paræus, qui, vt *lib. 10. cap. 12.* & *lib. 16. cap. 49.* refert, purulentam & fœtidam saniem, è vulnere in sinistro brachio accepto, per aluū reddat. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, vt sanguis & sanies per aluū & vesicā excernâtur, sicut eius rei exemplū habet Ambr. Paræus, *allegato lib. 16. cap. 49.* Et simile exemplū *libr. 2. Pract. art. 2. cap. 16. quæst. 5.* attuli, vbi & de via, per quam hoc fieri possit, egi.

5. Vulnera talia si incidant in corpus cacochymicū, multò periculosiora sunt, quàm si in sanum incidant. Vnde in exercitibus, in quibus morbi epidemii grassantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò aliàs in castris vulnera ista curatu difficiliora & periculosa euadunt; cùm aër è sordibus castrorū plerùque inquinatus sit, & milites, in defectu ciborū meliorum & potus commodi, plerumque praua diæta vtantur; & cibis quibusuis obuiis vescantur, aquasque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum ossium fractura longè periculosiora & curatu difficiliora sunt, quàm quæ sine ea.

7. Vulnera eiusmodi si à globo venenato infligātur, valde periculosa sunt, & plerumque lethalia; in primis si ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in speciem sunt parua, nihilominus hominem iugulant.

Curatio.

Vulnera hæc tres præcipuè Indicationes habent. Curatio.
Prima est, globi, si adhuc in parte hæreat, extractio; secunda, contusæ carnis in pus mutatio; tertia, quæ vulneribus reliquis communis est, vt vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

De globorum extractione.

Globorum extractio. Primò ergo globuli è vulnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel si id tum non liceat, nec fieri possit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi ea via, qua ingressi sunt, & ea qua tendunt, extrahi. Nam si globus altè penetrauerit, vt oppositæ parti vicinior sit, & per curem ac carnē subiectam tangatur: parte incisa per illam globus extrahendus. Si autem ita altè non penetrauit, vt ex parte opposita commodè extrahi possit, specillo, ea parte, qua globus venit, immisso, globus inquirēdus eoque reperto extractio commodo instrumento tentanda; quæ varia sunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt instrumento via dilatetur. Deinde, vt globus apprehendatur. Apprehendit autem instrumentū globum vel vt forceps, vel vt extremitate sua se in globum infigit, aut cum cauo suo comprehendit, aut serrata extremitate apprehendit. Atque hinc instrumentorum varietas nascitur, quorum alia apprehēdunt, & foras trahunt, quatenus globis infiguntur; alia globos comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo sunt; alia quatenus in extremo serrata sūt, quorum alia recta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus processit. Tertiò globus apprehensus instrumento manu Cheirurgi cum instrumento extrahatur. Instrumenta ad hanc rem idonea apud Paræū exstāt, *libr.* 10. *cap.* 14. & Ioh. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent.* 1. *obseru.* 88. vbi extrahendi globum modum facilem cum instrumentis depictis tradit, & vulgare illud instrumentum forma terebræ ad globos plumbeos extrahendos noua inuentione commodius & aptius reddit. Cùm enim, si vulgaris terebra globo infigitur, globulus facilè vnà circumuoluatur, & circūue tatur: ille, vt hoc prohi eat, primò fistulam argenteam, ferream, vel æneā optimè politam oleo rosaceo inunctam lentè vulneri immittit, & ad globulū vsque protrudit. Hinc alteram fistulam seu cannulam immittit in extremitate dentatam seu serratam, ita quidem, vt dentes ex sinist o in dextrum vergant, quæ impediant, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tādem per hanc secundam fistulam terebra immittitur, & cùm ea satis globo infixa fuerit, telū cū globo & vtraque fistula seu cānula extrahitur. Quod si globus specillo inueniri non possit, vt interdum in valdè profūdis vulneribus accidit, vulnus diu apertū seruandū, & suppurantia medicamenta vsurpāda, mēbrūque ita collocandū, vt suo pōdere globus exire possit. Atque ita nonnunquā tela vel globi, qui aliquandiu in corpore latuerūt, tandem tēporis progressu vel artis opera extrahūtur, vel à natura expelluntur. Cui propterea, si globus inueniri non possit, vel in extractione periculum aliquod sit, negotium committendū; inprimis cùm plumbei globi sine dāno diu in corpore gestari possint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cùm rubiginem vel æruginē contr ahunt, vulnus sanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilē in consensum trahere possit, globus hæreat, & ex vulnere per se de vita periclitari videatur: Cheirurgus globi extractionem tentare no debet; cùm hoc modo ægro nihil auxilii afferat, sed mortem, quam vulnus per se allaturum erat, acceleret.

Non solùm verò globi è vulneribus extrahendi, sed quia ab iisdem sæpe festucæ ligni, papyrus, fragmenta & frusta armorum ac vestimentorum & huius generis alia in vulnus rapiuntur, ea omnia primò eximenda sunt. Et quidem ista extractio commodiùs fit in initio statim, cùm tùm dolor adhuc sit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non possunt, in sequentibus id faciendum.

De medicamentis ad sclopetorum vulnera necessariis.

Fieri equidem potest, vt in vulneribus etiā venæsectione aut purgatione opus sit. Verùm cùm istud vulneribus hisce nō proprium sit, sed cum aliis vulneribus commune, ea, quæ suprā de vulneribus in re dicta sunt, etiam hîc locum habent. *M[illegible]*

Prima ergo cura sit, vt id, quod contusum est, in pus mutetur, & à carne sana ac partibus sanis separetur. Verùm cùm contusæ partes facilè putredinē cōcipiant, & gangrænę periculum immineat, vulgata illa in aliis tumoribus & vulneribus digestiua & suppurātia hîc simpliciter locū non habēt, præsertim si neruosæ partes cōtusę sint, quæ eiusmodi humida & simpliciter oleosa ac pinguia nō tolerāt, ac sicciora requirūt; ideò talia vsurpāda, quæ quidē ad carnis cōtusæ in pus mutationē faciunt, putredinē tamen non inducunt. Quæ medicamenta simul etiam dolorem leniendi vim habent. Quercetanus, *in Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgarium suppurantiū vsu prouenire solēt, præcaueat, singulis vnciis suppurantiū seu digestiuorū drachmā vnam Mercurii præcipitati addit. Verùm cautione hac in re opus esse, neque quid temere agendū puto. Etsi enim, vbi putredo p æsens est, & gangræna iam imminet, vt Mercu ius præcipitatus admisceatur, non dissuadeo: tamen in quocūque vulnere sclopeto inflicto id nec necessariū nec semper tutū est: cùm experientia testetur, multa talia vulnera sine Mercurii admixtione curari, & sint alia tutiora medicamēta, quæ putredinem inhibere possunt. Et si loca neruosa vulnerata sint, facilè insignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare potest.

Ambrosius Paræus sequens linimentum seu Balsamum instar secreti à Cheirurgo quodam, ob felicem vulnera sclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞ *ol. lil. albor. vel violar.* ℔ iiij.

In iis coquantur *catelli* duo nuper nati ad ossium dissolutionem.

Postea adde *lumbricorum terrestr. vino lotorum* ℔i.

Coq. simul, & colentur sine forti expressione.

Colaturæ adde *terebinthinæ Veneta*, Vnc. iij. *spir. vini* Vnc. j. Misc.

F. Linimentum.

Cui mira vis est sedendi dolorem & pus maturandi.

Vtile est & hoc.

℞ *ol. sem. lini, lil. alb. ana* Vnc. iij. *vngu. Basilic* Vnc. j. Misc.

Commodum est & *oleum è semine cannabis* expressum.

Vel ℞. *ol. cannabis*, *lini ana* part. iiij. *mellis* part. j *aluminis* part. ß.

Misc. super igne.

Vel ℞ *ol. cannabis* ℔j. *lini* Vnc. ij. *succi plantag. solani ana* q. s.

Coq. ad succorum consumtionem.

Vel ℞ *ol cannabis*, *lini ana* Vnc. iij. *rosac.* Vnc. j. *mastich.* Drach. vj. *camphoræ* Drach. ß.

Coq. simul & misceantur, ac calidè vsurpentur,

Vel ℞. *ol. lini*, *cannabis*, *ana* Vnc. iiij. *lil. alb. chamemeli*, *rosac. ana* Vnc. ij *terebinth.* Vnc j.

Misc.

Misc. & liquefiant.

Vel ℞. *terebinth.* Vnc. iiij. *thuris, mastich. ana* Drach. iij. *myrrhæ* Drach. j. *ol. hyperici* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *croci parum.* Misc.

Vel ℞. *mellis, terebinth. ana* Vnc. iiij. *alumin. croci* ℥ *ana* Drach. ij. *rad. aristol. rot. puluerisat. aloes ana* Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *terebinth. mellis ana* Vnc. iij. *vitell. ouor.* vj.

Coq. ad linimenti consistentiam.

Si putredo immineat, sequentia vsurpari possunt.

℞. *ol. cannabis, picis liquidæ, terebinthinæ ana* Vnc. ij. *ol. rosac. mastich. thuris ana* Vnc. j. *aluminis* Drach. ß. *galbani, nitri, sal. armoniaci ana* Vnc. j. *viridis æris, ol. lumbricor. terrestr. puluerís lumbricor. ol. terebinth. vitrioli albi, camphoræ ana* Drach. j. *ol. lini* Vnc. ij. Misc. & liquefiant super igne.

Vel ℞. *ol. cannabis, lini ana* ℔j. *salis Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc. ß. *vermicu* Vnc. iij. Misc. super igne.

Vel ℞. *ol. lini, cannabis, ana* Drac. vj. *sal. Armoniac. vitrioli albi ana* Vnc. ß. *theriacæ, Mithridat. ana* Drach. ij. Liquefiant super igne.

Si maior putredinis & gangrænæ metus sit, *Mercurii præcipitati* aliquid addi potest.

Vt ℞. *vnguenti Basilic. maior. Mesue* Vnc ij. *butyri rec.* Vnc. j ☿ *præcip.* Drach. ij. Misc.

Vt verò affluxus humorum præcaueatur, partibus remotioribus, è quibus is accidere potest, defensiua applicanda.

Vt ℞. *boli Armeni. sanguinis drac. ana* Vnc. j. *thuris, flor. rosar. ana* Vnc. ß. *album. ouor.* iij. Cum *oxyrhod.* q. s.

Misc. & supra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illę partes seq. vnguento.

℞. *ol. rosac. de cortic. sambuci, mastich. ana* Vnc. ii. *boli Armeni* Vnc. ß. *vnguenti santalin.* Vnc. i. *aceti rosac.* q. s. Misc.

Neque inutile fuerit, ipsi parti vulneratæ cataplasma aliquod imponere, quod calorem partis foueat, suppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt ℞. *rad. althææ* Vnc. i. *consolid. mai.* Drach. vi. *fl. chamæmel. melilot. hyperici ana* Mß. *absinth.* p. iii.

Coq. ad mollitiem & contund. Adde *farinæ hordei, fabar. ana* Vnc. iß. *vini* q. s.

Coq. iterum.

F. Cataplasma.

De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monendum, apud nonnullos in vsu esse, vt si globus membrum aliquod totum penetrauerit, ita vt vulnus vtraque parte pateat, medicamenta per setonem aut setaceum è cannabi, lino, vel serico parato, Germani *Durchzug* nominant, adhibere, & quoties vulnus detergunt, hinc inde setonem illum trahendo mouere, & nouo medicamento illinire. Verùm cùm hoc modo & puri exitus præcludatur, & dolor excitetur, non satis tutum esse horum setonum vsum, patet; cùm idem per turundas vtrinque immissas præstari possit, & vulnera, quæ vna ex parte saltem patent, sine horum vsu curentur. Penicilli tamen seu turundæ ipsæ non nimis crassæ esse debent, ne puri exitum impediant, doloremque pariant.

[Margin: ...tes tum ...hibendum.]

Et quidem per initia vulnus semel de die obligasse sufficit: cùm vix aliquid, quod euacuari necessarium sit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, his de die obligandum; & cùm ea copia fluit, vt, nisi sæpiùs euacuetur, ægro molestiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus est. Vbi rursum copia eius minui incipit, bis de die vulnus detergere sufficit. Et tandem vbi exigua eius copia effluit, & vulnus carne impleri incipit, semel, vt initiò, vulnus detergere & obligare satis est.

[Margin: ...otien vul... ...a ac ...nda.]

Inprimis verò hîc opera danda, vt sanici quæ copiosa in hisce vulneribus ex partium contusione, vt & fragmentis ossium, quæ natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat: id quod turundis, si opus sit, etiam cauis, præstari potest. Exitum etiam puris adiuuant, idque expellunt, si splenia seu lintea triplicata aut quadruplicata crassiora imo sinui imponantur, & postea arctiore ligatura pus ac sanies exprimatur.

Interdum sanici tanta copia colligitur, & sinus tam profundi ac tortuosi sunt, vt sanies omnis nec effluere, nec exprimi possit: itaque tum sinus incidendus, vt sanies effluere, & sinus mundari possit.

Neque hîc inutiles sunt vulneratiæ potiones. Cùm enim vlcera detergant, & ab excrementitiorũ humorum colluuie liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis faciliùs & citiùs à natura protrudantur, faciant; si in vllo vulnerum genere iis opus est, in hisce maximè necessariæ sunt. De iis verò supra *cap.* 11. dictum.

Postquam iam cõcoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit; cùm ob vehementem partis contusionem calor eius valde debilitatus, & spiritus exhausti sint; & cùm neque iam dolor insignis & inflammatio apparet, atque id, quod contusum est, maxima ex parte in pus mutatum est, vulnus abstergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus putum fuerit, necessaria est omnino carnis generatio; cùm contusa caro in pus mutetur, & vulnus necessariò cauum fiat.

Et quidem abstergentia quod attinet, ea mitiora vel fortiora esse debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel sordidius est. [Margin: Abstergentia.]

Vt ℞. *decocti hordei, succi plantagin. apii, agrimon. centaurii minor. ana* Vnc. i.

Coqu. & in fine adde *terebinthinæ* Vnc. iii. *mellis rosati* Vnc. ii *thuris, mastich. an.* Drach. i. *croci* Scrup. i. Misc.

Vel ℞. *farinæ orobi* Vnc. iß. *thuris, rad. ireos an.* Dr. vi. *succi apii* Vnc. iii. *mellis* q. s.

Misc. super igne.

Vel ℞. *farinæ hordei, lupinor. an.* Vnc. i. *thuris, myrrhæ, aloes an.* Vnc. ß. *pulu. rad. ireos* Drach. ii. *succi apii, absinthii an.* Vnc. iii *terebinth.* Vnc. ii. *mellis* Vnc. i.

Coqu. ad succorum consumtionem. Si vulnus sit sordidius, vnguentum Ægyptiacum addi potest.

Vt ℞. *farinæ orobi* Vnc. i. *myrrhæ, thuris an.* Vnc. ß. *terebinth. succi apii an.* Vnc. ii. *vngu. Ægyptiaci* Vnc. ß. Misce.

Si sinus sit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurii minor. equiseti, consolidæ mai. aristol. ireos, thuris*, cum *Vino* parato, addita s. q. *mellis.*

Ad carnem verò generandam antea proposita medicamenta vsurpentur. Vtile est & hoc in hisce vulneribus. [Margin: Carnem generantia.]

℞. *ol. mastich.* Vnc. iß. *resinæ abietis* Vnc. i. *mannæ thuris*, Vnc. ß. *equiseti, tormentillæ, consolidæ maior. hyperici, plantag. betonicæ, an.* Mß. *lumbricor. terrestr. vino lotorum* Vnc. ii. *vini* q. s.

Coqu. ad vini consumtionem. Postea colentur cum forti expressione. Adde *ceræ, sevi hircini, an.* Vnc. iiii *thuris, myrrhæ, mastichis, aloes an.* Vnc. ß.

Misce, F. Vngu. quod vulneri imponatur, idque *emplastro diapalma* tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus *seq. cap.* dicetur.

Si vulnerata pars gãgræna corripi incipiat, curatio

ratio instituenda, vt gangræna, supra *part. 1. cap. vlt.* dictum.

Vulnera cum ossium fractura.

Inprimis verò vulnera à sclopetis inflicta curatu difficiliora reddit, cū ossa in brachiis, femore, & tibia franguntur, imò in plurima fragmenta sæpe comminuūtur, in quibus cum neruosæ partes plerumque læduntur, & à fragmentis ossiū punguntur, inde dolores acutissimi, conuulsiones, gāgræna oritur. Quod si accidat, vulgares Chirurgi frequenter ad amputationē totius membri properant. Verùm etsi interdū, vt totius saluti prospiciatur, hoc faciendū sit: tamen quandiu adhuc aliqua sanationis spes superest, id nō faciendum; cùm Natura & in his vulneribus miracula præstare soleat.

Curandi ratio est eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap.* ·. dicetur. Prima nimirum cura esse debet, vt magna ossium fragmenta suo loco restituantur, & coniungantur. In ferulis tamen quæ in ossium fracturis aliàs applicari solent, adhibendis, cautione opus est; cùm ex earum vsu facilè dolor, conuulsio, inflāmatio & gangræna excitari possit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia sunt; sicut nec illa cataplasmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærēt, eáque arctè cōstringūt, facilè locū habent cùm partē constringant & dolorem pariant. Commodum ergo est, vt postquā ossa composita & cōiuncta sunt, membrū locetur & firmetur in lamina plumbea, vel corio madefacto, vel asseribus illis seu schidiis, quas plaustrarij, dū tubulos rotarū excauant, terebra caua exscindunt, si aqua prius madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinere, & nihilominus, quantum libet, flecti possunt, ne dolorem inferant.

Loco verò Cataplasmatum illorum emplastrum aliquod vel cerotum imponi potest.

Vt ℞. *resina cera an.* ℔ß. *pulu. cortic. tiliæ* Vnc. iß. *terebinth.* Vnc. ij. *boli Armen.* Vnc. j. *succi geranij* Vnc. ij. Coq. ad ceroti consistentiam.

Vel ℞. *mucilag. rad. consolida maior. visci quercin. an.* Vnc. iij. *osteocolla, boli Armeni an.* Vnc. iß. *succi geranij* Vnc. vj. *pulu. cortic. tiliæ* Vnc. ij. *vitell. ouor.* xx. *terebinth.* ℔ß. *ol. lumbricor.* Vnc. iij. Misc.

Plura eiusmodi proponentur infra, *part. 5. de fracturis.*

Diæta.

Diæta.

Aër sit siccus; in reliquis temperatus, & potius ad calidum, quàm frigidum, declinans. Victus sit tenuior: ita tamen, vt virtū & consuetudinis habeatur ratio; & vt in omnium vulnerum, ita in hoc præcipuè genere cibi sint boni succi: ab omnibus verò cibis, qui prauum succum præbent, accuratè abstinendū. Æger vino, nisi planè adsuetus sit, abstineat. Qui enim ei adsuetus est, potum aquæ, si cereuisia non suppetat, non facilè feret. Caueat quoque vulneratos ab ira, corporis motu nimio, cùm quies, vt Hippocrates, *de vlceribus*, docet, omnibus vulneratis vtilis sit, labor noxius; vt & Venere. Et omnino si in aliis vulneribus diæta accurata opus est, in hoc vulnerum genere inprimis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata.

TAndem curationem peculiarem etiā requirunt vulnera venenata, siue venenatis globis, sagittis, telis, aut quocunque venenatorū armorum genere, siue animalium, vt canis vel lupi rabidi, vel alterius venenosi morsu, siue ictu scorpionis, aspidis, vel alterius venenosi animalis inferatur. Et quidē vulnera, quæ à ferarum venenatarum morsibus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenata, quàm vulnere, quæ plerūq; per se nō sunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferūtur, non solùm vi venenata, sed vt vulnera etiam sæpe sunt periculosa.

Hoc loco non prætereunda lues è scarificatione contracta, quam luem nouā Morauicam, & Brunnæ luem appellarunt, quod Brunnæ Morauiæ oppido primò anno 1577. inoreuerit, de qua peculiarē libellum edidit Th. Iordanus, quē *lib. 6. obseruat.* [illegible] Ioan. Schenckius. De eadem lue tractatum [illegible] Io. Sporischius, atque inscripsit de scarificationis symptomatibus. Facit quoq; eiusdem mentionē Ioā. Crato, *in epist. à Scholzio collect. epistol.* 139. Summa [illegible] hæc est: *Omnes quotquot anno 157·. die Luciæ* [illegible] tamen colligo, quod non solùm, qui primo die brumæ scarificationes has adhibuerunt, hoc malo sint correpti, sed omnes, qui à bruma vsque ad vernum solstitium iis vsi sunt) *Brunnæ publicum balneum ingressi sunt, & scarificationes adhibuerunt, illico correpti putantur. Neque cito noxam persensere, signa labis recepta non statim emerserunt. Sunt, quibus occlusum occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spacio, pro robore nimirum tam agentis, quam renitentis passi, delituit: demum publicè se extulit. Interim insuetu quadam ignauia seu torpore grauati, pigri, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vultu conspiciebantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in torpidum, circulo fusco sicut menstruatis mulieribus deformem, subitò immutatus. Manifestis tum se prodidit signis. Vestigia cucurbitularum turgescentia extemplò ardor inuasit immensus & immedicabilis, quem fœdi abscessus & vlcera exceperunt putrida, sanie saboque fluitantia; circum circa pustulæ, palmum quoque lata, achoribus florida, quibus dehiscentibus, acu aut medicamentis apertis, profluxit pituita tenuis, serosa, marcida, saniesque mucosa: aliis etiam acris & erodens: tum caro cucurbita ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, ceterum vt è Telephinis phagedænicis vlceribus inuexit fœtorem. Vbi admiratione dignum initio, quod è tot affixis cucurbitulis, cum alii decem plus minus, tres quoque tantum nonnulli apponi iussissent, vna duntaxat, aut ad summum duæ (socrui Laurentii Sartoris è quindecim tres) ex iis omnibus in fœdam transiuerint vomicam. Nonnullis vniuersum corpus pustulis conspersum, facies informis, triste supercilium, horrēdus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci, à summo ad ima porriginosa scabie, crustaceisque vlceribus supra cutem paulum eleuatis, duum cruciatorum nummum vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, candida superficie polluta, & deturpata, cernere erat. Manabant hæc quoque pingui liquore, mucore lento, qui non pus, sed saniem referebat lucidam,* [illegible]*. Imò scabie sublata & curata, macula atra, diuersa quàm ab impetiginibus aut vitiliginibus plumbei & fusi coloris remanserunt. Progressu morbi in capite calli concreuere, qui summo cum dolore rupti vel dissecti, melleum quippiam & tenax, ceu ex coniferis arboribus laticem exstillare videmus, lentum inquam & viscidum marcescentis pituitæ argumentum, exsudabant. Abscessus hi sordidi vereque cacoëthes, postquā magna difficultate expurgati, & non minore carne rursum producta, coaluissent, nouum prorupit symptoma. Vniuersi corporis artus, brachia, scapula, cubitus, humeri, sura, tibia, pedes imi, puncturis quibusdam, quasi aculeis, intensissimè vellicabantur, ac si ferris discinderentur, potissimum vbi tibia maximè excarnis lacertorum non fultu sinistræ à solo periostio vestitur. Membra pondere grauia fulcra postulabant, imò & paralysi quibusdam minata succollatorum beneficio erigi necesse habebant. Nulla tam quies, doloribus nocte dieque indesinenter torquentibus. Et hi dolores non vnius aut alterius diei spacium, sed per integrum mensem durauerunt. Caput quoque non fuit immu-*

Lues noua.

te. Nam præter achores supra recitatas, gummata & callos, verrucis grandibus similes, doloribus vehementibus infestabatur, circa regionem occipitij potissimum, qui præter virium imbecillitatem, vigilias, etiam dementiam quibusdam innexerunt, quæ vix, muco purulento maleque olente per nares multos dies stillante, mitescere cœpit. Toto interim morbi decursu λείποντος πάντων χρημάτων [illegible] *nec Cereris nec Bacchi muneribus voluptatem ullam capiebant. Conversationem omnem aversabantur, verecundia ne suffusi, aut indignatione commoti, quod horrenda labe, nullo suo merito, & spe auxilii exigua, aspersos se cernerent. Morbus hic durauit vsque ad æquinoctium vernum, Sole in Arietis signum ingressu, circa quod tempus manifeste desiisse, & Paschatis feriis prorsus interiisse indicatus est, eò quod deinceps nullus hac labe ex integro adspersus deprehensus fuerit.*

De morbi huius origine duæ fuerunt præcipuæ sententiæ. Alij enim putarunt esse nouũ morbi Gallici genus, contagione propagatum in Laconico balneis; alij per scarificationẽ hoc venenum cõmunicatum fuisse existimarunt. Inquisiuit ea de re dilgenter Magistratus oppidanus, sed nihil certi inuenit. Io. Sporischius, *in alleg. tractatu*, neutram caussam admittit, sed hoc malum originem duxisse putat cacochymia pituosa, ab anni eius constitutione in corpore cumulata, scarificationẽ verò nimiã & minimè cõgruam hoiee humores vitiosos ad loca scarificata attraxisse. Vtq; id probet, multa de situ eius vrbis, victu & morbis incolarũ scribit, atq; ex his omnib. humoris pituitosi copiam collectam fuisse probat.

Et omnino nõ ita planũ est, vnde ille morbus fuerit contractus. Si n. è scarificatione ortũ habuit, caussa nõ patet, cur infectio hæc saltẽ à bruma vsque ad æquinoctium vernũ durauerit, (nisi quis eã caussam reddere voluerit, quod post hoc tẽpus nemo, ob periculi metum, hisce balneis vsus est, vel quia balneũ hoc pęne dirutum & innouatum est) & cur non omnes partes, quibus cucurbitulæ scarificatæ affixæ fuerunt, exulceratæ sint. In historiis enim infectorẽ notat Thomas Iordanus viro cuidam, cùm quinque cucurbitulas affigi iussisset, duo saltem loca, ceruicem scilicet & sinistri lumbi regionem, exulcerata fuisse. Famulæ quidam, quæ septem cucurbitulas affigi curauit, sub vna saltem dextræ scapulæ affixæ exulceratam cutem fuisse: atque idem aliis quoque accidisse. Contra eos verò, qui ex vitioso humorum apparatu hoc malum ortum habuisse existimant, id pugnat, quod cum tria publica balnea Brunnæ tunc fuerint, illi solùm, qui in Adami illius balneo scarificatione vsi sũt, infecti fuêre; quod in reliquis omnino etiam accidere debuisset, si à vitiosis humoribus in corpore collectis malum originem duxisset. Sporischij verò sententia, quatenus ab humore pituitoso luem hanc exortam fuisse statuit, nullo modo assensum meretur. Facilè enim cuiuis historiã & symptomata huius morbi cunsideranti patet, caussam huius morbi venenatam fuisse.

Secunda tamen sententia mihi probabilior videtur. Nam, quod & Crato monet, cùm nemo præter eos, qui scarificatione, & quidẽ in isto, non alio balneo vsi fuerunt, infectus sit, per vulnera scarificatione inflicta venenũ aliquod corpori illatũ fuisse, verisimile est, siue id venenũ acie scalpelli infecto, siue [illegible] bitula, siue venenato balnei vapore, siue aquâ corpori illatum fuerit. Sagittas enim à multis ua[illegible]tioni [illegible]o infici notissimum est: quod & in scalpello [illegible], siue id malitia balneatoris, siue incuria factũ [illegible]dem scalpellum, quo impurum aliquem h[illegible]minẽ [illegible]ficauit, alus adhibuit; cùm notũ sit, venã rectam malè cecidisse, quæ scalpello, quo alterius [illegible] apertæ fuerat, peractæ sint. Potuit venenum hoc scalpello communicari à cote vel loro, quibus instrumenta ista affricari solent, si à vapore balnei sordiũ aliquid & maligni ipsi adhæsisset. Contagium etiam cucurbituli adhærere potuit, quę non semper ea, quæ debent, diligentia mundantur. Et tandem impossibile non est, vt vapor balnei sese cuti recens scarificatæ, vel aquæ, qua loca scarificata abluuntur, insinuare potuerit, qui non semper purus est, sed variorũ hominum sudoribus & sordibus inquinatus. Quò etiam facit, quod è lapidibus illis, quibus ad Laconicum calefaciendum aqua affunditur, magna vaporis copia attollitur, qui non semper puri, sed ob sordes balnei & loci perpetuam humiditatem ad vitium dispositi sunt.

Atque in ista sententia me confirmat historia similis scarificationis, quæ annis abhinc non ita multis in Franconia accidit, quæ exstat *lib. 2. epistol. Medic. sect. 6.* Clariss. Dn. D. Gregorij Horstij, qua infecti scatebant pustulis & vlceribus quasi cancrosis, non tantùm in locis scarificatis, sed toto ferè corpore, patiebantur artuum dolores immensos, dolores [illegible], tanta cũ debilitate, vt non nisi fulculti lecto exire possent. Quod malum à maleficio nequam Balneatoris ortũ habuit, qui vt in eius confessione ibidẽ exstat, tribus vel quatuor septimanis, loro seu coti illi ligneæ corio obductæ, in qua scalpella sua acuere solebat puluerem cadmiæ fossilis metallicæ, seu Cobalti, & μυοκτόνῳ affricauit, atque scalpella gryllis impegit: Bufones etiã exsiccauit, postea puluerem eorum in aqua macerauit, quam cum puluere lapidibus illis, quibus in balneis aqua ad calefaciẽdum Laconicum infundi solet, infudit.

Historia alia similis affectus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Vulnera venenata si ex animalibus venenatis inflicta sint, ex relatione ægri innotescunt, & vel ex eo, quod à talibus animalibus prouenerint, quod venenata sint, cognoscuntur. Si verò telo, vel alio armorũ genere, vel globulo plumbeo vulneratus sit ęger cognoscitur id ex eo, quod in loco vulnerato doloris & punctionis sensus maior est, partis vulneratæ color naturalis mutatur, & in liuidum ac nigrũ degenerat, & statim symptomata grauia præter rationem vulneris sequuntur, in toto corpore nũc ardor, nunc obstupescentia, & cordis angustia, interdum & tremor & lipothymia percipitur. Quamprimũ enim venenum per venas & arterias receptum est, sese in totũ corpus diffundit, & membra principalia inprimis cor, quæ venenorum natura est, oppugnat, vnde varia symptomata excitantur. Quæ quidem generalia venenati vulneris signa sunt; quibus postea plurima alia symptomata, pro veneni cuiusque natura, accedunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omne vulnus, quod venenato armorum genere, vel à venenoso animali inflictum est, longè grauius & periculosius est, quàm quod veneno caret. Et vulnus etiã exiguum venenatum mortem afferre potest; cùm aliàs magna vulnera sanari possint.

2. Et quidem quò symptomata sunt plura & grauiora, & magis contumacia, optimisq; etiam adhibitis remediis non cedunt, eò sunt periculosiora, ac plerumq; lethalia. Si verò symptomata sunt pauciora ac minùs grauia, & adhibitis remediis mitigantur, eò maior salutis spes est.

3. Quò vulnus venenatum cordi propitius est, eò periculosius est, vt & quod cerebro vicinum est.

Curatio.

Curatio.

Vulnus, quatenus vulnus, quas Indicationes suppeditet, & quomodo curandũ sit, ex iis, quę hactenus dicta sunt, satis patet. Si verò vt venenatum spectetur, danda opera primò, ne venenum ad interiora, præcipuę

præcipuè cor, penetret; deinde, vt eius vis alexipharmacis infringatur. Primò ergo attendendum, an telum venenatū adhuc intra vulnus hæreat. Omnis siquidē frustra tentatur curatio, nisi id extrahatur; ideoq; , vt manus opera quāprimùm eximatur, laborandum. Quod si extrahi non possit, emplastris, quæ venenum euocare possunt, ea admiscenda, quæ tela & alia peregrina à vulneribus extrahere valent, de quibus supra, c.8. dictum. Deinde ne venenum ad interiora & cor penetret, primò, vt Celsus, *lib. 5. cap.* 27. docet, supra vulnus id membrum deligandum est, non tamen nimis vehementer, ne membrum torpeat, aut, quod interdum imperitorum Cheirurgorum culpa fit, gangræna corripiatur. Deinde venenum ipsum extrahendū & ad exteriora euocandum. Antiqui ad euocandum venenum suctiones adhibebant, & qui id præstabant, Psylli appellabantur, existimabantq; eos proprietatē quandam habere venenū suctu attrahendi, & eidem resistendi: cùm tamen id saltem audacia præstaret: de quo Celsus, *lib. 5. cap.* 27. scribit: *Sine id quidem est,* (hoc est, si desit cucurbitula, vel simile quid) *homo adhibendus est qui vulnus exsugat. Neque sanè scientiam præcipuam habent hi, qui Psylli nominantur, sed audaciam vsu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, vt quædam etiam venatoria venena, non gustu, sed vulnere nocent.* Et mox: *Ergo quisquis exemplum Psylli secutus, id vulnus exsuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit. Illud, ne intereat, antè debebit attendere, ne quod in gingiuis, palatovè, aliavè parte oris vlcus habeat.* Euocant tutius & extrahunt venenum cucurbitulæ, præcipuè in morsibus & ictibus venenosorum animaliū, quæ eò potentiùs venenum extrahunt, si scarificationes, præsertim profundiores, adhibeantur. Post amotas cucurbitulas, gallinæ vel aliæ aues podice, vel per medium dissectæ, calentes adhuc vulneri imponendæ. Et si locus neruosus non sit, in venenatorum animalium morsibus caro circumcirca exscindenda, imò abscindenda, refertque Galenus, vinitorē quendam à vipera morsum confestim læsum digitum falce abscidisse, atque ita periculum omne euitasse & euasisse. Abluere quoque vulnus vtile fuerit *aceto* vel *vino*, in quo *theriaca* soluta sit, aut decocto *flor. chamæmel.* vel *rad. oxylapathi*. Imò in morsibus animaliū, si locus neruosus læsus non sit, efficacissimum est cauterium actuale, quod vi ignis & venenū absumit, & ne ad interiora penetret, prohibet. Si æger cauterium actuale non admittat, potentiale seu caustica medicamēta adhibenda: vt tamen eschara citò decidat, curandum, & nisi fiat, scalpello liberanda, nec vlcus statim glutinandum. Ideoque vlceri *cæpa* cum *sale*, vel *allium sylucstre*, vel *ruta* imponenda.

Quæ tamen ipsa, etsi caustica non sint præmissa, ad extrahendum venenum sunt imponenda, putà *cæpa, allium sylueste, ruta, stercus columbinum, nuces iuglandes* cum *allio, sale, & melle*, vt tradit Conciliator, *lib. de remed. venen. c.* 4. quæ seu sumptæ, seu extra impositæ à venenis seu sumtis, seu morsu & ictu animaliū venenatorum illatis liberare possunt, *hypericum, vincetoxicum, helenium, raphanus, dictamnus, aristolochia longa & rotunda.* Vtilia etiam sunt *carduus benedictus, scabiosa, ruta, gentiana, scorzonera*; & omnino omnia simplicia quæ venenum attrahunt, vel qualitate manifesta, vt caliditate, vel occulta & peculiari similitudine. De prioribus hoc notandum, ne in partibus neruosis acribus valde vtamur, & dum vnū periculū vitare volumus, in aliud incidamus, & dolorem ac conuulsionem excitemus. Ideoq; in talib. partib. tutius est, ea medicamenta applicare, quæ substantiæ proprietate venenum euocant. Neque etiam solùm acrium vsus diu continuari debet, sed vbi per diem vnum atque alterum continuata fuerint; alia postea mitiora imponenda.

Composita varia sunt. Vtilis est *Theriaca*, aliis medicamentis mixta: quam quod nonnulli iden suspectā habent, quod propter frigiditatem opij venenum ad interna pellere possit, ridiculum pæne est in tanta veritatis luce. Vel instilletur *oleum Matthioli* quod describit ille *in comm. in præfat. lib. 6. Dioscorid.* aut *Magni Ducis Hetruriæ*, vel *succus scorzoneræ.*

Guido in vulneribus venenatis hoc emplastrum laudat.

♃. galbani, sagapeni, opopanacis, asæ fœtidæ, myrrhæ, piperis, sulphuris ana Vnc. ß. *stercoris columbini, anatis ana* Vnc. ij. *calaminthæ, mentastri ana* Vnc. j.

Dissoluantur gummi *vino*, & Misc. omnia cum *melle*, & *oleo antiquo.*

F. Emplastrum.

Vel ♃. *terebinth. aq. vel succo scorzoneræ lotæ* Vnc ij. *oropoleos* Vnc. ij. *ol. Matthioli* Vnc. ß. *de terebinthina* Drach. ij. *præcipitati* Drach. iß. *scordii, rad. scorzoneræ ana* Scrup. iiij.

Misc & F. Vngu.

Vel ♃. *ammoniaci, galbani, bdellii ana* Vnc. ß. *styracis liquidi* Drach. iij *myrrhæ, sulphuris ignem non experti ana* Drach. ij. *euphorbii, præcipitati ana* Drach. j. *ol. Matthioli, de terebinth. ana* Drach. ij.

Dissoluantur gummi *aceto scillitico*, & cum reliquis misceantur, atque cum *propoli*, ac *pice nauali* q. s. F. Ceratum.

Vel ♃. *rad. serpentariæ, aristol. rot. ana* Vnc. j. *tabaci, scordij ana* Mj. *thuris, myrrhæ, sulphuris ignem non experti ana* Vnc. ß. *dictamni Cretici, rad. angelicæ, dictamni albæ ana* Drach. iij. *ol. de terebinthina* Vnc ij *Matthioli* Vnc. j. *ceræ, picis naualis ana* q. s. Misc.

F. Emplastrum.

Vel ♃. *summit. hyperici* M ij. *carduibened. scordii, tabaci, vincetoxici ana* Mj. *rutæ* p. j. *rad. serpentariæ* Vnc. ij. *cumini* Vnc. iß.

Contundantur, & emplastri modo applicentur.

Vel ♃. *ol. olivar. mellis ana* Vnc. ij. *calcis viuæ* Drach. ij. *rad. aristol. rot.* Drach. j.

F. Cataplasma.

Vel ♃. *cæpar. allii, porri sectilis ana* Vnc. iij. Coq & contund. Adde *rad. serpentariæ, asphodeli ana* Drach. ij *theriacæ* Vnc. ß. *ol. scorpion.* Vnc. j Misc.

Vel ♃. *cineris clauellati, calcis viuæ ana* Vnc. ij. *absinthii, aristoloch. rot. a, allii, cæpar. ana* Vnc. j. *ficuum* n. xx. *stercoris caprilli, ol. euphorbii, scorpion. ana* Vnc. iij *mellis* lbiß *aceti vini* lbj. Misc.

F. Emplastrum.

Plura eiusmodi *libro sequenti, de venenatorum animal. morsibus*, proponentur.

Exhibenda simul, & statim quidem accepto vulnere, alexipharmaca, quæ à veneno cor muniant, idque ad exteriora expellant. Et quidē si veneni species cognita sit, ei sua alexipharmaca opponenda, de quib. *lib. seq.* Si verò lateat, vniuersalia illa alexipharmaca, *lapis bezoar, theriaca, Mithridatium, aquæ theriacales*, & huius generis alia passim nota exhibenda.

Iisdem etiam extra cor muniendum, & propterea non solùm *Theriaca & Mithridatium*, sed inprimis *ol. Matthioli* regioni cordis & arteriis illinendum, vt & *oleum Magni Ducis Hetruriæ.*

Veneno extracto ad vulneris sanationem accedendum. Ad quam vtile est hoc vnguentum.

♃. ceræ picis, nigræ, resinæ, axungiæ arietis, ol. antiqui ana Vnc. iij. *galbani* Vnc. vj.

F. Vnguentum.

Postea cura, vt in reliquis vulnerib. peragenda.

Si verò ex symptomatibus prauis, vt sudoribus frigidis, animi deliquiis, & syncope cognoscatur, venenum iam ad penitiores corporis partes & cor penetrasse, pars vulnerata non nimis affligenda, sed potius corpori & cordi prospiciendum.

CAPVT

CAPVT XXII.

De Vulneribus particularibus.

ATque hactenus de vulneribus in genere, & eorum in vniuersũ curatione dictũ est. Cùm verò vulnerum curatio pro varietate partium vulneratarum non parum discrepet: iam in specie de singularũ partium vulneribus agendum esset. Verùm cũ in prioribus libris de iis actũ sit, actum agere opus non est, Actum enim *lib. 1. part. 1. c.* 21. 22. 23. 24. 25. de capitis & cerebri vulnerib. *Ibid. part.* 3. *sect.* 2. *c.* 9. de palpebrarum vulneribus, *c.* 20. de vulneribus oculorum. *Ibid. sect.* 3. *cap.* 5. de vulneribus narium. *Ibid. sect.* 5. *cap.* 3. de linguæ vulneribus.

Lib. 2. *part.* 1. *c.* 4. de labiorum vulnerib. *Ibid. part.* 2. *cap.* 4. de apertione vasor. pulmonis. *Ibid. cap.* 11. de pulmonum vulnerib. *Ibid. cap.* 15. de vulneribus diaphragmatis. *Ibid. c.* 17. de thoracis vulneribus. *Ibid. cap.* 21. de spinalis medullæ vulneribus. *Ibid. part.* 4. *cap.* 3. de cordis vulneribus.

Lib. 3. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 1. de œsophagi vulneribus. *Ibid. c.* 16. de ventriculi vulneribus. *Ibid. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 8. de vulneribus intestinorum. *Ibid. part.* 4. *cap.* 4. *cap.* 7. de lienis vulnerib. *Ibid. part.* 6. *sect.* 1. *cap.* 7. de epatis vulnerib. *Ibid. part.* 7. *sect.* 1. *c.* 11. de renũ vulneribus. *Ibid. part.* 8. *sect.* 1. *cap.* 5. de vesicæ vulnerib. *Ibid. part.* 9. *sect.* 1. *cap.* 5. de testium vulnerib. *Ibid. c.* 11. de penis vulnerib. *Ibid. part.* 10. *cap.* 15. de abdominis vulneribus,

Lib. 4. *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 1. de Vteri vulneribus egimus.

CAPVT XXIII.

De Morbis & symptomatibus, quæ vulneribus accidunt.

CVm verò non rarò accidat, vt alij morbi, vt & symptomata varia, vulneribus accidant & superueniant, quæ peculiares Indicationes suppeditant, & tum curationem ad se trahunt, ægri vires deiiciunt, & vulnera curatu difficilia & periculosa reddunt: de iis quoque agendum, & qua ratione ea tollenda sint, dicendum

De Febribus.

Et primò quidem non rarò Febres vulnerib. superueniunt. Et verò peculiari tractatu de Febribus egimus: tamen cùm multum referat, febrium, quæ vulnerib. superueniunt, differentias rectè cognoscere, & auertere, de iis in specie aliquid hîc dicemus. Primò verò diligenter inquirendum, quæ febris, quæ vulneri superuenit, sit natura, & quæ caussa. Febres enim tales sunt variæ, aliæ ephemeræ, à spirituum agitatione & efferuescentia sãguinis ortæ, propter irã, terrorẽ, & omnino humorũ ac spirituũ cùm animi tùm corporis motu agitationẽ. Deinde etiã dũ pus, præsertim copiosius, generatur, febres accidunt, secundũ *aphor.* 47. *sect.* 2. Tertiò ex inflammatione. Quartò interdum & putridæ febres generantur ex putredine in parte vulnerata. Quintò, ex vitioso humorum apparatu.

Primum febrũ genus statim in principio inuadit, & vt dictum, ex motu animi & corporis, atque hinc orta sãguinis & spirituũ agitatione prouenit. Quò pertinet & dolor vehemẽs, qui humores agitando, & vigilias excitando, eos & spiritus accendere & febrim excitare potest. *[margin: Primum febrium genus ex agitatione humorum.]*

Cognoscuntur autem hæ febres, quod statim cũ vulnere inuadũt. Quia tamen & putridæ interdum statim etiã à principio inuadere possunt, qua ratione ephemeræ à putridis discerni queant, ex iis, quæ *lib. 1. de febrib. cap.* 6. diximus, patet. *[margin: Signa.]*

Febres hæ quidem ex se nihil periculi ægro afferunt, neque tamen salutem etiam ægro promittere possunt; cùm tunc fluxionis & inflammationis, quæ superuenire solent, tempus nondum præterierit. *[margin: Prognosticũ.]*

Febris verò hæc peculiarem curationem nõ postulat, sed modò æger bona diæta tegatur, spontè euanescit. Caussæ tamen eius, si adhuc præsentes sint, aut recurrere possint, omnes admouendæ. Aliàs enim facilè periculũ aliquod attrahere possunt. Et cùm aliàs circa quartũ inflãmationes & fluxiones accidere soleant; tales febres, si eo vsque protrahantur, mala illa attrahere & augere possunt. *[margin: Curatio.]*

Deinde, dum pus generatur, & præcipuè copiosiùs, febres fiunt, vt Hippocrates 2. *aph.* 47. scribit. Tùm enim, quod in parte vulnerata redundat, & in substantiã partis mutari nequit, putrescere incipit, fitq; quasi ebullitio. Natura tamen facit, quod potest, & quod in substantiam partis mutari nequit, quantũ potest elaborat, & ne planè corrũpatur, in pus mutat. Ex hac igitur ebullitione calor quidam sanguini in venis & arteriis cõmunicatur, qui vbi ad cor peruenit, febrem accẽdit, quæ ephemeris potius plurium dierũ, quàm verè putridis est similis. *[margin: Febris ex puris generatione.]*

Itaque signa putredinis absunt, vt & inflammationis, & inuadunt hæ febres eo tempore, quo pus generari solet, inprimis circa quartum diem. Calor est multus, sed suauis, pulsus magni, celeres, & frequentes, vrina parum à naturali statu recedit, nullumque prauum symptoma coniungitur. *[margin: Signa.]*

Febris hæc per se periculi nihil habet, sed paulò post cessat. *[margin: Prognosticũ]*

Idq; vt eò citiùs fiat, exitus puri parandus, eoque citius, quo in nobiliori parte, aut cum nobili consentiente continetur: simulque danda opera, vt affluxus humorum omnis præcaueatur. *[margin: Curatio.]*

Tertiò nonnunquam febres ex inflammatione, quæ parti superuenit, accẽduntur, nunc ephemeræ, nunc putridæ, prout saltem spiritus incalescunt, calorque cordi communicatur, vel etiam vapores putridi in venas & arterias trans fusi ad cor penetrãt; idque calefaciunt. *[margin: Febres ex inflammatione]*

Cognoscuntur autem tales febres ex signis inflammationis, de quibus *part.* 1. *c.* 5. dictũ. An verò febris sit ephemera vel putrida, cognoscitur ex signis ephemerarũ & putridarũ, de quib. *lib.* 1. *de febribus* dictũ; & præcipuè in ephemera aberunt signa putredinis in vrina, quæ in putridis apparent. Calor etiã in putridis est maior & acrior, quã in ephemeris, ac symptomata sunt grauiora, maiorq; viriũ deiectio. *[margin: Signa.]*

Febres autem hæ cùm ab inflammatione totæ pendeant, pro inflammationis etiam magnitudine sunt maiores vel minores, & magis vel minùs periculosæ. *[margin: Prognosticum.]*

Tolluntur verò inflammatione sublata, & curantur, vt aliæ febes symptomaticæ, de quibus suo loco dictum. Inprimis danda opera, vt per refrigerantia & conuenientia alterantia curetur, ne putredo in humoribus excitetur, aut si iam præsens sit, inhibeatur & sedetur. *[margin: Curatio.]*

Quartò accidunt etiam vulneribus febres accensæ ex putredine humorum in ipso vulnere, quæ iis, quæ ex pure fiunt, maximè cognatæ sunt. *[margin: Febres ex putredine humorum.]*

Cognoscũtur tales febres ex quantitate & qualitate excremẽtorũ vulneris. Magna enim copia saniei effluit, eaq; putridũ quid potius, quã pus bonũ refert, coloris varij & mali, mali odoris & fœtida *[margin: Signa.]*

da. Et licèt magna puris vel saniei copia non effluat: tamen si materia, quæ effluit, sit praua, color partis mutetur, partisque dolor & grauitas adsit, materiam vitiosam quidem adesse, sed non expurgari indicio est. Interim febris signa aderunt, quæ putredinis notas in vrinis exhibent, vel non exhibent, prout materia venis & arteriis magis vel minùs communicatur.

Prognosticũ. Atque febres tales magis vel minùs periculosæ sunt, prout putredo fuerit maior vel minor, & in parte nobiliore vel ignobiliore, ac mitioribus vel grauioribus stipata symptomatibus, & quò faciliùs vel difficiliùs materiæ vitiosæ effluxus parari potest.

Curatio. Curatio in eo consistit inprimis, vt putredo quàmprimum in parte affecta coërceatur, & materiæ vitiosæ omni modo exitus paretur. Putredine enim sublata febris postea facilè euanescit.

Febris ex vitioso humorũ apparatu. Tandem est febrium genus, quod in vulneratis ex vitioso humorum apparatu oritur. Si enim corpus vulneratum sit impurum, facilè fieri potest, vt febris occasione vulneris in eo accendatur. Fit autem hoc dupliciter. Primò ex spirituum & humorum post vulnus acceptum commotione. Vt enim in corporibus impuris aliàs ex animi & corporis motibus, quod & in partu in fœminis accidit, febres accenduntur: ita idem in vulneratis fieri potest. Deinde ex putredine in parte vulnerata febris accenditur. Vt enim in puerperis ex lochiis ac secundis retentis febres accenduntur, idque eò faciliùs, si corpus sit impurum: ita si putredo in parte vulnerata accendatur, vaporesque prani venis communicati vitiosos humores in iis offendant, facilè febris oritur. Febres autem tales sunt variæ, pro vario vitiosorum humorum apparatu, aliquando intermittentes, aliquando continuæ: prout vitiosorum humorum apparatus vel extra venam cauam vel in ea hæret, & quidem plerumque tertianæ continuæ vel intermittentes, simplices vel duplices, raró quotidianæ, rarissimè quartanæ.

Signa. Cognoscuntur hæ febres, quod & calor, & vrinæ, & pulsus, putredinis certa indicia exhibent. An autem ex commotione humorum saltem, an verò ex putredine in parte vulnerata sint accensæ, cognoscitur ex eo, quod si ex commotione saltem humorũ sit febris, statim in principio talis febris inuadit, & in vulnere nihil vitij deprehenditur. Si verò ex putredine in vulnere proueniat, non mox in principio, sed temporis progressu oritur, & putredinis in vulnere sunt indicia. Qualis autem febris sit, è propriis febrium signis cognoscitur.

Prognostic. Febres hæ aliæ aliis sunt periculosiores, vt suo loco de febribus dictum: & intermittentes ex se periculo vacant; continuæ vero sunt periculosiores, & quidem nunc magis, nunc minùs, pro putredinis ratione. Quia tamen ad vulnera hæ febres accidunt, omnes aliquid periculi afferunt. Cùm enim antea pars vulnerata sit debilis, nunc febris accedens debilitatem, & hinc dependens periculum auget, & facilè fieri potest, vt ad partem affectam fluxio excitetur, vel ob calorem ea de caussa debilitatum plurima in ea excrementa generentur, atque hinc alia mala excitentur.

Curatio. Curationem verò harum febrium quod attinet, etsi à vulnere occasionem sumserint: tamen quia apparatus vitiosus humorum eorum caussa præcipua est, curandæ ex febres eo modo, de quo suo loco dictum.

De Inflammatione.

Inflammatio. Sæpissimè verò vulneribus accidit Inflammatio, interdum & Erysipelas. Et quidem inflammatio sæpissimè vulneribus accidit, præcipuè partium neruosarum; cùm ob dolorẽ affluxus sanguinis ad partẽ affectam concitatur; deinde cùm sanguis, quod non satis effluxerit, putrescit, & facilè inflammationem concitat, quam sufficiens sanguinis effluxus præcauet, de quo Hippocrates, *lib. de Vlceribus.* Si statim pro valetudine sanguis plus minuivè e plaga fluxerit, & ipsum vulnus, & quæ iuxta sunt, minùs inflammatione premuntur.

Si ergo inflammatio metuatur, & sanguis non satis fluxerit, statim vena in loco opposito secanda, & pro viribus ægri sanguis euacuandus. Imò si inflammatio iam adsit, & vires ferant, ac necessitas postulet, venæsectio, & purgatio quoque, prout opus, institui potest.

Si à dolore excitata sit inflammatio, vt is tollatur, & simul affluxus humorum reprimatur, danda opera. Auicennas in hunc vsum inprimis commendat cataplasma, quod paratur ex *malo Punico* in vino adstringente cocto, in mortario contuso, & in formam cataplasmatis redacto. Potest etiam Cataplasma fieri ex *farina hordei, lenticula palustri, auricula muris, oleo rosaceo.* Si his inflammatio non cedat, reliqua cura, vt *part. 1. cap. 5. de inflammatione* dictum, peragenda.

De Erysipelate.

Si erysipelas vulneri superueniat, id ex signis *part 1. cap. 7. de Erysipelate* traditis patet. Qua ratione autem curãdum sit, ex iis, quæ *ibidem* dicta sunt, manifestum est. Equidem Hippocrates, *lib. de vlceribus*, docet, vbicunque vlceri superuenerit erysipelas, purgandum corpus esse. Et quidem si bilis abundet, ne eius ad vulnus affluxus fiat, omnino eã euacuare vtile est. Quia tamen Erysipelas, quod Rosam nos appellamus, potius à sanguine tenuissimo & peculiariter corrupto ortum habet, sudorifera maximè vtilia sunt; vt *ibidem* dictum. Hippocrates parti affectæ glasti folia vel succum cum limo imponit. Possunt & Cataplasmata ex *farina hordei* & *aqua sambuci*, atque alia, quæ *allegato loco* sunt proposita, parti affectæ applicari.

De carne superexcrescente.

Interdum etiam accidit, vt caro luxuriet, & vltra modum excrescat, quæ res cicatricis inductionem impedit, aut vt cicatrix turpis fiat, facit. Accidit autem hoc Medici incuria, qui minùs, quàm par est, siccantia medicamenta adhibuit. Quod ergo superfluum est, tollendum, vt vulnus cicatrice claudi possit. *Caro supra excrescens.*

Est autem hoc opus Medici, qui medicamentis fortiter siccantibus, detergendus, & si opus est, etetiam nonnihil erodentibus carnem superfluam absumit.

Quibus autem medicamentis hoc fieri possit, *parte 2. cap. 7.* dictum, quæ ibi videantur. Inprimis vtilis est Aqua viridis ibi proposita, quæ & carnem superfluam absumit, & cicatricem inducit

De Hæmorrhagia.

Multa quoque symptomata vulneribus accidũt, quæ partim vires deiiciunt, partim curationem difficilem reddunt. Et primò quidem sæpissimè ingens hæmorrhagia & sanguinis profusio accidit, quæ non solùm vires deiicit, & interdum vitam homini eripit, sed & curationem impedit. Quamdiu enim sanguinis fluxus durat, in curatione nihil proficitur. Accidit autem ista hæmorrhagia venis maioribus vulneratis, vt & arteriis, non solùm *Hæmorrhag.*

tum magnis, sed & mediocribus. Verùm de symptomate hoc supra *cap.* 14. dictum, quæ ibi videantur.

De dolore cum vulnere.

Sæpissimè etiam dolor vehemens vulneribus accidit. Etsi enim nullum ferè vulnus sit sine dolore: tamen non tarò ille tolerabilis est. Interdum verò planè vehemens; id quod accidit maximè, cùm nerui & partes neruosæ vulneratæ sunt; & omnino dolor vehemens statim post vulnus inflictum exortus nerui aut neruosæ partis vulneratæ indicium est.

Excitatur autem dolor in vulneribus nunc ob errores ægri in diæta, dum ille prauo victu vtitur, vt brassica piscibus salsis, carne suilla, aut similibus, partem vulneratam aëri frigido exponit, eamque nimis exercendo mouet; interdum Cheirurgi incuria; qui nimis calida vel acria medicamenta adhibet, partem nimis arctè ligat, non rectè locat, turundas nimis longas vel crassas in vulnus intrudit, pus nimis diu in vulnere relinquit, aut ossis fragmentum alias partes pūgit. Interdum etiam, sine his caussis omnibus, ab interno humorum affluxu dolor excitatur, aq; is interdum subitò cum horrore vel frigore inuadit; id quod sæpe secuturæ magnę inflammationis, vel etiam gangrænæ imminentis indicium est; idq; inprimis, si cum dolore pungente ardor quidam in vulnere percipitur.

Grauium autem malorum dolores nimij in vulneribus caussæ esse solent. Præterquam enim quod vigilias excitant, viresque deiiciunt, etiam affluxus humorum ad partem vulneratam caussæ sunt, vnde inflammationes, febris, & interdum quoque gangræna, excitantur. De quo passim monet Galenus. Nihil est, quod phlegmonem magis augeat, quàm dolor, scribit 5 *meth. medic. cap.* 4. Et 3 *meth. medic. c.* 1. & 6. ob dolorem fluxionibus partes laborant. Et 13. *meth. medic. cap.* 5. dolor & ment̄ri, in quo phlegmone residet, calor, etiamsi purum ab excrementis sit totum corpus, fluxionis caussæ fiunt.

Vt ergo dolor tollatur, diligenter inquirendum, an ægri vel Cheirurgi culpa is concitatus sit, & si quæ talis caussa reperitur, ea ante omnia amouenda. Si talis caussa nulla adsit, ast aliquid externū vulneri inhæreat, illud extrahendum. Si à puris retenti copia dolor proueniat, ei exitus liber patefaciendus. Si verò ab humorum affluxu nimio, id quod fit in inflammatione, dolor excitetur, humorum influxum nimium prohibentia, rarefacientia & anodyna vsurpanda. Vtile est hic *oleum rosaceum* cum *albumine oui*, vel *vitello oui*, prout res postulauerit, & in quo *lumbrici terrestres* cocti sint; item *oleum chamamelinum*, *liliorum*, *amygdal. dulcium*, *lumbricorum*, *sambucinum*. Cataplasma ex *foliis maluæ*, *rad. althææ*, *farina hordei*, *fabarum*, & *furfuribus*. Si dolor sit maior, *oleum de papauere*, *de nymphæa*, cataplasma è foliis vel radice *solani* & *axungia suilla* viui pandum.

Exempli gr.

℞. *olei amygd. d. rosacei*, *chamamel. an.* Vnc. j. *vitell. oui*, *croci* Scrup. ß. Misc.

Vel ℞. *rad. althea* Vnc. ß. *fol. maluæ* M j. *fl. sambuci* p. ij.

Coq. omnia ad mollitiem & per setaceum traiiciantur. Adde

pulu. fl. chamamel Vnc. ß. *farina hordei* Vnc. j. *fabarum seminum an.* Vnc. ß.

F. Cataplasma.

Cui, si libet, *oleum rosac. chamamelinum*, *lil. alber. mastichin. vngu. d. althea* addi possunt.

Si dolor his medicamentis non sedetur, neruum aliquem insigniter læsum esse indicio est. Itaque cura, vt supra *cap.* 15 *de vulneribus neruorum* dictum, instituenda.

De Conuulsionibus & conuulsiuis motibus.

Insigne etiam & periculosum symptoma sæpe vulneribus accidit, Conuulsio, seu motus conuulsiui, de quo symptomate nonnulli prolixè de vulneribus agere solent. Verùm cùm de conuulsione in genere, *lib.* 1. *Tract. part.* 2. *cap.* 20. satis superque dictum: hic saltem ea, quæ cōuulsioni, quæ vulneribus superuenire solent, propria sunt, proponemus.

Caussas conuulsionis quod attinet, in vulneribus fiunt conuulsiones vel à punctura neruorum, eorumque dolore ingenti, vel ab acri & maligno seu humore seu vapore partem aliquam neruosam aut cerebri membranas vellicante; ad quem expellendum, cùm Natura insurgit, contractionem istam excitat. De quo Hippocrates, 5. *aph.* 65. *Quibus sunt cum vulneribus tumores conspicui, ii non admodum conuelluntur & insaniunt. At iis de repente euanescentibus, si quidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt.* Et Galenus, *art. medic. cap.* 92. *Neruis, inquit, & tendinis punctum, propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio, id est, cerebro connectitur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandam. Ac tum præsertim, cùm nihil extrorsum exspirant, obcæcato eius vulnere.*

Et quidem materia conuulsionem excitans interdum acrimonia saltem id præstat, interdum etiam malignitate; id quod in vulneribus & ictibus ac morsibus venenatis accidit.

Sunt autem satis periculosæ conuulsiones & conuulsiui motus in vulneribus. De quo Hippocrates, 5 *aph.* 2. *Conuulsio, inquit, quæ vulneri superuenit, lethalis.* Et 5 *aph.* 3. *E copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus, malum.*

Quæ autem ratio sit conuulsiones curandi, dictum est *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 28. quæ eo loci videantur. Hoc loco nihil aliud monemus, nisi hæc. Primò in conuulsionibus & conuulsiuis motibus, qui vulneribus accidunt, siue per se, siue per consensum, & omnino quocunque modo cerebri, spinalis medullę, & neruorum ex his progredientium rationem habendam, & proinde ceruicem & collum, totamque spinalem medullam conuenientibus medicamentis inungendam esse, qualia *allegato loco* sunt proposita, Cęsar Magatus, *lib.* 1 *cap.* 77. hoc commendat:

℞. *olei laurini*, *ligni iuniperini*, *bacc. iuniperi*, *pingued. humana lumbric. terrestr. an.* Vnc. iij. *olei fl. roris marini*, *fl. lauendula*, *fl. saluia an.* Vnc. ij. *petrolei*, *de terebinthina an.* lbß. *Laterum*, *glandis vnguentaria*, *quod de been vocant*, *ana* Vnc. iiiß *myrrhæ*, *thuris*, *ladani*, *benzoi*, *gummi iuniperan.* Vnc. iij. *cinam. caryophyllor. macis*, *nuc. myristica an.* Vnc. iß. *bdellii* Vnc. ii. *ammoniaci*, *opop. anac. galbani an.* Vnc. j. *racema hacæ Inda*, *caranna an.* Vnc. iij. *castorei*, *croci an.* Drach. vi. *rad. hyperatoria*, *angelicæ*, *valeriana*, *acori*, *costi*, *an.* Vnc. 6. *styracis calam.* *pingui* Vnc. iß. *pingued. leonis*, *taur. an.* Vnc. ij. *aq. ardentis opt.* lbii. Misce.

Deinde, si ex puris vel aliorum excrementorum retentione conuulsio accidat, danda opera, vt omnibus modis saniei & excrementis exitus pateatur, liquorque aliquis in vulnus instilletur, qui vim habeat abstergendi & absumendi: extra quoque aliquid imponendum, quod vim ex alto trahendi habeat, qualia ex superioribus, præcipuè de neruorum vulneribus, nota sunt.

CAPVT XXIV.

An liceat Christiano periaptis & sigillis appensis, vel similibus modis, se ab armis inuiolabilem præstare.

An Christiano liceat se ab armis inuiolabilem reddere.

CVm nihil hodie apud milites frequentius sit, quàm se contra armorum & globorū tormentariorū ictus pentaculis quibusdam ac sigillis & characteribus obfirmare & inuiolabiles reddere, antequā à doctrina de vulneribus abeamus, cōclusioni loco addere & discutere libet quæstionem; An Christiano, salua pietate & conscientia, liceat, tali modo se inuiolabilem reddere.

Etsi verò in arcana eiusmodi hominum inquirere nec cupio nec operæ precium duco, hoc tamen vulgo etiam notum est, eiusmodi homines se non ab omni violentia firmare & munire posse, sed saltem contra ictus gladiorum & aliorum eiusmodi armorum, vt globulos bombardarum, ita vt talia arma cutem penetrare nullo modo possint. A fustibus verò & maiorum tormentorum globis violari, imò necari posse, etsi cutis non facilè vulneretur. Imò ferunt, partes quasdam esse, quæ inuiolabiles reddi non possint, inprimis oculos. Deinde & hoc vulgò fertur, nonnullos non solùm seipsos, sed & alios ita obfirmare & impenetrabiles reddere posse, ve nullo armorum genere sint violabiles; imò quosdam efficere posse, vt butyrum nec cultro, nec gladio, nec securi scindi possit. Tertiò & hoc dicitur, inscios etiam ab aliis contra omne armorum ac telorum genus inuiolabiles reddi posse.

Modi varii quibus nonnulli se armis impenetrabiles reddunt.

Modos autem varios sese hoc modo inuiolabiles reddendi habent, quos nec cognitos habeo, nec cognoscere cupio. In genere saltem vnum atque alterum, qui vulgò circumferuntur, referre libet, vt de reliquis etiam inde iudicium fieri possit. Primò, nemini ferè ignotum est, sigilla seu pentacula circumferri variis figuris & characteribus insignita, & ignorabiliter literata, vt Apuleius loquitur, quæ à militibus de collo suspendi & corpori alligari solent, vt iis ab armis inuolabiles se præstent. Nonnulli characteres eiusmodi saltem chartæ inscribunt, eosque corpori appendunt. Noutque virum, qui referebat, se schedam eiusmodi canis collo appendisse, eumque sclopeti tormentarii globo cominus eiaculato petiisse, qui nullo modo læsus fuerit. Sunt qui schedas eiusmodi deuorant. Exstat in publico quodam scripto eiusmodi artificium, (si ita præstigias has diaboli appellare licet) quo vir quidam generosus sese contra omne armorum genus muniuerit. Quod an in herois illius, qui fortiter & feliciter in Hungaria pro Christianis contra Turcas militauit, laudē aut vituperium cedat, cuiuis liberum esto iudicare. Ego hoc saltem addo, magnos etiam sæpe viros, Principes ac heroës in hoc genere falli, & deceptoribus, qui talia venditāt, & sæpe pro magno pretio obtrudunt, nimis incautè fidem habere, nec satis, quàm periculosam rem tractent, perpendere. Modum autem illum, cùm planè superstitiosus & impius sit, ego meis scriptis ad posteritatem propagare nolo: vt tamen superstitio pateat, in genere eum delineabo. In sacris natalitiis Christi sub mediam noctem in charta Pergamena virginea literæ I. N. R. I. inscribuntur, & scheda eiusmodi globulis ex massa panis triticei includitur, qui clam altari imponuntur, vt certis & diuersis tēporibus tres Missæ super eis celebrentur. Globulus huiusmodi vnus manè cum quibusdam precibus deuoratur, qui hominem eo die ab omni vulnere immunem præstat.

In eodem libello docetur, quemadmodum die Veneris ante Solis exortum, ex hominis suspēsi vel rota necati cranio muscus eum certis precibus deradendus sit, qui si in veste sub sinistra axilla insitus gestatur, hominem eodem modo inuiolabilem præstet.

Sunt, qui cutem vulnerant, & schedas eiusmodi vel alias res vulneri imponunt, idque conglutināt. Et sunt procul dubio modi eiusmodi plures militibus passim noti, in quibus indagandis ego curiosus esse nolo.

De autoribus si inquiratur, primi plerumque ignoti sunt, & ab incautis militibus per manus ista traduntur. Etsi ad primum perueniretur, is procul dubio malus dæmon esset, vt postea dicetur. Carnifices huiusmodi χαλκοτεχνίας sæpe autores agnoscunt, vt plerumque hoc hominum genus Magię deditū est. Ita ars Passauiensis dicta, *die Passauische Kunst*, quod in exercitu illo, qui circa Passauium collectus postea anno 1611. in Bohemiam irrupit, & Pragam occupauit, primò innotuit, & per totam Germaniā passim disseminata est, à carnifice eius loci primò militibus communicata dicitur.

Rationem huius rei si inquiras, primò experientiam prætendunt, & magnos etiam viros, Principes ac Heroes allegant, qui suis experimētis probatum dederint, hoc modo ab omni armorum genere quē se inuiolabilem præstare posse. Deinde nonnulli e astris huius effectus vim & caussam deducunt, vnde certis constellationibus eiusmodi sigilla, periapta ac pentacula, quæ appellant, conficere docent.

Verùm enim verò, equidem hoc negamus, r ita ita fieri, & à magnis etiam viris vsurpari: sed de hoc iam quæstio est, an talia naturaliter fiant, & an fas ac pium sit, hominem Christianum hoc modo se inuiolabilem & impenetrabilem reddere: an verò vt Magica & diabolica atque ex pacto cum diabolo fiat, quicquid fit, & proinde illicitum atque impium sit, hoc modo se inuiolabilem præstare.

In qua quidem quæstione posteriorem sententiam defendimus, & vim atque efficaciam hanc ex pacto cum diabolo, atque ita ab ipso malo dæmone proficisci, & eum, qui sese huius generis medio aduersus armorum impetum minuit, rem impiam tentare statuimus. Etenim primò certum est neque in metallis, neque in chartis per se hanc vim inesse, sed characteribus demum notata istud præstare. Ac figurarum & characterum nulla talis vis & efficacia esse potest. Ergo à vi superiore ea proueniat necesse est: & proinde vel à Deo & bonis Angelis, vel à diabolo. At nullibi in sacris literis exstat, quod Deus per se vel bonorum Angelorum ministerio talia effecturum promiserit, vel effecerit. Et quis à bonis Angelis verborum factorum abusum, & talia superstitiosa, qualia supra sunt relata, probari credat? Ergo à dæmone hæc prouenire credendum. Is nimirum, vt homines à Dei cultu abducat, & sibi obnoxios reddat, paciscitur cum aliquo, si à Deo ad se deficiat, eum ab armorum omnium vi immunem & inuiolabilem se præstiturum, si periaptum tale gestet, vel characteres chartæ inscriptos deuoret. Cuius pacti sese obnoxios reddunt, qui eosdem characteres vsurpant. Sunt enim characteres illi alphabetum diaboli & tessera quasi militaris, à qua suum auxilium implorantes agnoscit. Etsi verò nōnulli hîc ab omni idololatria, superstitione & impietate sese immunes esse, & nihil commercii cum diabolo intercedere putant: tamen valde falluntur, dū medius nō à Deo, sed à diabolo ordinatis vtūtur.

Est

Est enim pactum cum diabolo duplex, mediatum & immediatum, seu explicitum & implicitum. Immediatum & explicitum est, cùm quis medijs ab ipso diabolo immediatè traditis vtitur: immediatum verò seu implicitum, cùm quis medijs à diabolo excogitati, sed non à diabolo ipso acceptis, sed per manus ab alijs traditis vtitur: quorum vtrumque prohibitum est, & contra legem Dei, quæ prohibet alienos Deos habere, pugnat. Neque est, quod hîc nonnulli obijciunt, dicuntque, non esse verisimile, quod pacta cum aliis à diabolo inita ad alium transeant, & eadem impietate obstringant; cùm pacta efficiat paciscentium consensus. Etenim in pacto isto quod dixi, implicito non omnis assensus abest. Cùm enim, qui catenus adhuc mente sanos est, *possit rupem & puteum vitare patentem*, facilè agnoscat, characteres istos vel verba à se istam vim non habere omnino antequam iis vtatur, inquirere debet qua vi id, quod præstant, agant. Quod si negligit, implicitè in pactum cum dæmone transit, qui pollicitus est, se istud præstiturum, qui ex suo præscripto istis characteribus & verbis vsus fuerit, neq; ab impietate liber est. Id quod vel sequentes duæ historiæ testantur. Refert Martinus del Rio, *disquisit. Magic. lib. 2. quæst. 27. sect. 1.* de Henrico Cornelio Agrippa, qui cùm Louanii commensalem haberet nimis curiosum, accidit, vt peregrè abiret aliquando Agrippa, & vxori, quam postea repudiauit, claues musei traderet, addita prohibitione, ne quē ingredi sineret. Cùm verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescēs, ac libellum cōiurationū incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterūque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, dæmon ingreditur, quæritque cur vocatus esset, territoque ob metum iuueni nec respondenti fauces & spiritum interclusit. Vt enim qui lingua peregrina aliquid legit, ipse quid legat non intelligit, quod adstans aliquis intelligere potest, ita etiamsi iuuenis hic se diabolum aduocare nesciuit, diabolus tamen tesseram suam & pactum agnoscens adfuit.

Alteram refert Heinricus Bucæus, *in miscellaneis meis, libr. 5. epistola 17.* quam se à D. Næoi accepisse, & de ea innumeris ciuibus ibi constare scribit, & est hæc Lipsiæ, puella non intelligens quid ageret ob ætatem, dum nutricis actionem totā, qua in ciēdis tempestatibus vsam sæpius videat, imitaretur, fulgura tonitruaque excitauit, quibus villa haud procul ab vrbe dissita conflagrauit. Puellā in Senatum adductā deliberatum fuit, an in eā iure animaduerti possit: Iureconsultorum autem sententiis decisum, non posse puniri, cùm ob ætatem, quid egerit, plane ignorasset. Quæ historia satis docet, etiā quem incautè & pænè sine assensu posse in huiusmodi pactum cum diabolo se immittere. Cùm enim puella ista, etsi ob ætatem non intelligeret, quid ageret, ceremoniis à Dæmone sagæ alicui traditis & præceptis vteretur, dæmon statim ex pacto adfuit, & tempestatē illā excitauit. Quæ si adultior aliquis, qui facilè intelligere potuisset, in eiusmodi ceremoniis non eā vim inesse, perpetrasset, à ICtis procul dubio nō fuisset absolutus. Adeoq; nemo, qui mentis compos est, cùm facilè intelligere possit, ceremonias, es, verba, & characteres ea, quæ præstare dicuntur nec vi sua & naturali, nec à Deo aut bonis Angelis concessa agere; sed vim eā à Dæmone malo habere ... & is, qui iis vtitur, ab impietate, magia, & idololatria immunis & liber esse non potest.

Verùm cùm nonnulli ab astris istas vires deducere conentur, ac sigilla varia sub certo astrorum positu componere doceant: & ista opinio examinanda. Equidem inter ... Arnoldi Villanouani, & Paracelsi, *in libr. Archidox. Magic.* nullum reperitur, quod hominem ab armis inuiolabilem reddere posset, & propterea recentius diaboli inuentum hoc videtur: quia tamen effectuum illorum omnium, qui à sigillis eiusmodi promittuntur, eadem est ratio, omnino aliquid de sigillis istis dicendum videtur. Si enim in genere demonstrauerimus, nullam vim naturalem talium sigillorum esse, simul demonstratum erit, nec sigilla, quæ contra vulnera vsurpantur, suam ab astris vim habere.

Sub Astrologiæ nomine Magica talia venditari non nouum est, sed olim iam in Orientalibus vsitatum fuit. de quo Plinius, *libro 30. nat. histor. cap. 1.* ait: *Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimis que seculis valuit. Autoritatem illi maximam fuisse, nemo miretur: quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redegit. Natam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam. Ita blandissimis desideratisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de se sciendi, neque ea è cœlo verissimè peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, vt hodie etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente Regum Regibus imperet.*

Atque vtinam in Oriente ista superstitio substitisset, & cum Monarchia pereūte periisset. Verùm postea superstitio hæc in alias quoque regiones propagata est. Iam enim Galenus, *lib. 9. de simp. med. fac. cap. de lapidib. §. iaspis*, docet, vsitatum esse iaspidi draconem insculpere & annullis inserere ad confortationem ventriculi. Alexander Trallianus, *lib. 10. in fine*; Herculis erecti suffocanti Leonem imaginem lapidi insculptam ac annulo aureo inclusam colicæ mederi scribit: atque *ibidem* quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, commendat. Decimoseptimo vel vigesimo primo die Lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, φεῦγε, φεῦγε ἰοῦ χολή: ἡ κορυδαλὸς ἐζήτει, *fuge, fuge, heu bilis, alauda quærebat*. Subiectum autem signum ☧ in annuli caput scribere iubet. Et *lib. 10. cap. 1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua Luna in libra vel leone consistente, inscriptus sit versus Homeri: τετρίγει δ' ἄρα γαῖα: ... ἐστοναχίζετο γαῖα. Qualia passim alia quoq; habet Trallianus. Plurimos verò tales characteres proposuit Paracelsus, *in lib. archidoxeos Magic.* Ipse tamen, *in lib. de philosoph. occulta, c. de characterib.* omnibus de characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo: vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton. Atque hæc sigilla contra dæmones omnisque incantationes prodesse & mira præstare scribit. Atque iterum vtinam dico, superstitio ista, quæ Regum Regibus in Oriente imperauit, non etiam Christianis Principibus, Nobilibus, & magnis Viris imperaret, aut non inuenirentur, qui Magica ista Principibus & Nobilibus sub Astrologia venditarent, & tanti Viri diligentiùs in ista inquirerent. Nam facilè inuenirent, ea nec probabili rationi niti. Etsi enim nonnulli conati sint, affectuum horum caussam è cœlo deducere: tamen nec in modo constant, nec probabile quid afferunt.

Conciliator, *differ. t. 101.* ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: vultus sublunarium subiectos esse vultibus cœlestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cælestibus imaginibus, statuit, cælestem scorpionem in inferis dominari scorpionibus, serpentem serpentibus.

Verùm

Verùm sit sanè, (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpii in cœlo: sed quid hoc ad scorpionē gemmę insculptum? Certè sculptus vel pictus canis, vel scorpius, non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Alii vim illam instillari sigillis à cœlo & stellis dicunt, spiritumque astralem in ea influentem & immissum, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, & plantis illis se non accommodare tantùm, verùm etiam in eorum substantiam occulte se ingerere, cū quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum, familiaritatem, mox & continuationem.

Verùm concedatur sanè, cœlum & stellas non tantùm, quod vult in hac quæstione Erastus, *part. 1. disput. aduersus Paracels. pag.* 151. hæc inferiora calefacere, & illuminare, atque hoc modo vt caussam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum adamante, aliam cum alia plaora habere familiaritatem: verùm quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti, cùm stellæ vires suas rebus merè naturaliter, sine omni nostro præscripto & artificio, communicent? Cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras, nullisque characteribus insignitas infundunt, quàm in eas, in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pæonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omnino omnia, quæ amuletorum naturalium loco vsurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum & mouetur ad polum, sine omni figura vel charactere insculpto. Vnde rectè Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum Scorpii insculpatur, siue non.

Henr. Cornelius Agrippa ab hac sententia non multum discrepat, qui *libr. 1. de occulta Philosoph. cap.* 33. ita hac de re scribit: *Omnes*, inquit, *illa suas proprias habent naturas, proprietates, conditiones: quorum signacula & characteres per suos radios etiam in istis inferioribus producunt, in elementis, in lapidibus, in plantis, in animalibus & eorum membris. Vnde vnaquaque res à dispositione harmonica, & à sua stella ipsi in irradiante sortitur speciale aliquod signaculum, seu characterem sibi impressum, illius stellæ siue harmoniæ significatiuum, ac specialem in se continentem virtutem, ab aliis differentem, vel genere, vel numero praiacentes materiæ. Habet itaque qualibet res suum characterem ad aliquem peculiarem effectum sibi à sua stella impressum, maximè ab illo, qua in ipso præ cateris obtinet principatum: & hi characteres has stellarum suarum proprias naturas, virtutes & radices in se continent atque retinent, earumque consimiles operationes in res alias, super quas reflectuntur, producunt, & stellarum suarum influxus prouocant adiuuantque, siue planetarum, siue etiam stellarum fixarum, & imaginum, & signorum cœlestium, quoties videlicet in debita materia, suo tempore debitisque solemnitatibus fuerint fabricati.* Miras quoque ibi literas & characteres singulis Planetis proprios depingit. Si quis ergo vires alicuius stellæ expetat, rem stellæ illi subiectam, v.g. si Solarem vim quis expetat, aurum sumendum esse; atque characterem illius planetæ, eo tempore, quo eius planetæ vires vigent, insculpendum esse docet. Verùm meræ petitiones principii sunt. Primò enim multas eiusmodi vires hisce sigillis tribuit Agrippa & alii, vt passim ex eorum descriptionibus videre est, quæ certe nullius stellæ sunt naturales. Paracelsus, *libr. 4. Archidox. Magic.* docet subulam sacrificare, eique certos characteres depictos inscribere; affirmatque, si quis parieti creta circulum [illegible] & in eius centrum subulam infigat, omnes [illegible] eo loci in [illegible] ulinullum sessuras, & ibi p[illegible]ras, donec subula iterum e pariete euellatur. Credat Iudæus Apella, non ego.

Sunt tamen, qui hodie etiam id non [illegible]um credunt, sed aliis etiam publicis scriptis persuadere conantur, & vim hanc per characteres il[illegible] astris deduci opinantur. Monstret verò quænam stel[illegible] imperium istud in muscas habeat. Beelzebub [illegible] muscarum Deus dicitur. Et procul dubio po[illegible] huic parent muscæ, quàm stellis. Alius sigil[illegible] iat cum figura Saturni senis ligone terram fodi[illegible]tis, quæ Saturnum repræsentare debet, & q[illegible]dam numeris, idque si in sinistra ocrea (cur non dextra, vel in brachio?) gestetur, præstare scri[illegible] quis à suo equo aliquid damni patiatur, diffi[illegible] præterea partum accelerare.

Deinde vnde probabunt, illos miros & i[illegible]tabiles characteres, quos apud Cornelium Agripp[illegible] Paracelsum & alios videre est, stellarum ce[illegible] esse characteres? neque solùm characteres, sed & alias figuras. Saturnum pingunt specie senis cum falce vel ligone. Iouem instar Regi[illegible]um scept[illegible] Quid hisce figuris cum planetis litis? Et quæ caussa est, cur stellæ vires suas metallo tantùm communicat, si hæ figurę insculpantur & non aliæ? Et q[illegible] primùm docuit, hoc charactere hanc, isto illam stellam gaudere? Eadem ratio est aliarum figurarum de quibus omnibus probandum, eas certarum stellarum figuras esse. Præterea, quid præter charact[illegible] faciunt verba, quæ non solùm in fabricatione [illegible]rum sigillorum pronunciantur, sed & si[illegible]is in[illegible]u[illegible]puntur & imprimuntur, ex *libr. Archid. Ma[illegible]ica* sigillis Arnoldi de Villa noua videre est.

Alii ita se expedire conātur, dū dicūt, Indi[illegible]idua cùm incipiunt esse sub determinata constellation[illegible] accipere mirabilem quandam facultatem oper[illegible]n[illegible] vel patiēdi, præter eā, quā habēt à specie. Sed sit h[illegible] ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri in[illegible]pit, cum sculpitur, sed antea erat, & quidem indiuidua substantia erat, atque ex ipsorum, etiam sen[illegible]tia astralis spiritus & vis in substantiam, cum [illegible] *συμπάθειαν* habet, sese insinuat. Inter substan[illegible] nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & *συμπάθεια*, non verò inter substantias [illegible]rales & figuras artificiales.

Alii in ea sunt sententia, figurā quidem non esse principium operationis, sed tamen ad operati[illegible]nem plurimùm conferre. Nam deformis figura in animo hominis tristitiam, pulchra gaudium adferre: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ fiunt operationes, aliæ per serram, aliæ pe[illegible] securim.

Verùm nec alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et cùm pulchra delectent, cum videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cum vestibus recta gestentur aut raro adspiciantur? & quid ad illam pulchritudinem vari[illegible] non [illegible]na & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad [illegible]tione[illegible] quæ fiunt per motum localem: non [illegible] ad operationes, quæ per alterationes fiunt. In hi[illegible] figura nihil potest; gemmæque, si quas vires naturales habent, illas sub quacunque figura exserunt; scribitque Galenus de I[illegible]pide, *loco supra allegato*, se [illegible]ius vim æquè expertum fuisse sine figura draconis vel Scorpii, ac cum ea.

Neque alii etiam quid probabile [illegible]item pro characterum & sig[illegible]llorum viribus ha[illegible]us adferre potuerunt. Et [illegible] um dogmatum rationes & c[illegible]as reddere [illegible] non [illegible]um

... depellere, alii etiam hominibus ... generosum reddere; alii scientiam, ingenium ...iam, alia Principum fauorem, alia vi... in bello & caussis ciuilibus, alia fœlicitatem ... in piscatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare, alia hominem ad summos honores euehere, alia omnium votorum hominem compotem reddere, & quæ nescio quæ alia præstare ...ribant?

Rudolphus Goclenius Iunior hîc se variè torquet, *in Synarthrosi Magnetica*, & tandem inter sigilla distinguit: & illa, quorum autores perlubenter Ragaël, Chaël, Tetel, Hermes, Salomon, reiicit; alia vero commendat, ea scilicet, quæ sub certo siderum positu & concursu fabrefacta sint, & vires suas recipiant è stellarum influxu, & ex connexu & continuatione caussarum naturalium, naturaliter, citra vllam impietatem & superstitionem. Quis autem ille caussarum naturalium connexus sit, & qua ratione sigilla hæc & imagines vires suas à cœlo accipiant, nullibi explicat. Experimentis quidem hæc clara & patefacta esse dicit. At idem Chaël, Ragaël & reliqui Magi pro suis sigillis contendere possent: & qui hodie ignotum est, sigillis talibus sese pluri... ab armis inuiolabiles reddere? Itaque hîc non quæritur, quid fiat; sed quæritur, à quo agente hæc præstantur, an à caussa naturali, an à malo dæmone.

A caussa verò naturali tales vires & effectus non prouenire posse, cuiuis accuratè, & sine præiudicio rem pensitanti, facilè patet. Duo enim sunt in istis sigillis, Materia, & Characteres, quorum neutri vis illa adscribi potest. Materia à natura est, & vires istas non habet; quod ipsi confiteri necesse habent.

Equidem hîc ad sigillorum efficaciam probandam ad amuleta confugiunt, & illorum vim prætendunt. Verùm sit, vt omnia illa, quæ de amuletis scribuntur, vera sint, sicut quædam vera esse certum est: quid verò hoc ad sigilla, in quibus si metalla, characteres & similia, consideres, illa talem vim non habere extra dubium est. Et preonia, vngula arcis, & similia, vim, quam habent, exierunt, etiam characteribus nullis insignita; id quod de Iaspide quoque se expertum esse Galenus, *loco allegato* scribit.

Characteres verò ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia, vtpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio est inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; sed quatenus ex materia naturali constat. ... proinde imagines vel nomina insculpta materiæ ... per se præstare possunt, materiaque, si afficiatur à cœlo, æque afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat; nullamque peculiarem vim cœlestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei scribere possint.

Ad obiectionem equidem hanc respondere conatur Rodulphus Goclenius Iunior, dum *in Synarthrosi Magnetica p. 102.* scribit: *Non flamma, qua talis, nec sigillum, nec imago, qua talis, potest aliam situam aut qualitatem efficere, sigilla siquidem artificialia ab arte nullam vim acquirunt, sed virtus eis instillatur & infunditur à cœlo & stellis. radius, inquam, ille cœlestis & spiritus astralis ex ea confluens & ìntromissus, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, ac plantis illis, se non accommodat tantùm, verùm etiam in eorundem substantiam occulte se ingerit, cum quibus mutuam ac sympatheticam in prima creatione adeptus est familiaritatem, nexum, & continuationem. Hic autem spiritus influit sine ulla adiuratione, consecratione, dæmonumque inuocatione, sed naturali prorsus modo.* Sed nihil respondet. Hoc enim ipsum vtpote quod est in quæstione, probare debet, quod in metalla & chartas ignorabiliter signatas & literatas vis cœlestis talis, quæ sigillis tribuitur, influat. Hîc Rhodus: hîc saltandum. Etsi enim non negamus, stellas in hæc inferiora occultas habere influentias, & propterea frustra prolixè probatur, stellas nó solùm motu & lumine, sed & occulta influétia in hæc inferiora agere: tamen de duobus inprimis quæritur. Prius est, an stellæ vim habeát, tales casus fortuitos & effectus, qui non sunt naturales, sed à voluntate & arbitrio hominũ pendent, producendi. Alterũ est, cur vim illam nó metallis integris, sed characteribus saltem insignitis cõmunicent. Quid enim characteribus hisce cum stellis? quid Marti in cœlo cum imagine viri armati? quid Saturno cũ sene ligo. nem gerente? & sic de cæteris Planetis. Eodé modo res se habet de signis Zodiaci & reliquis asterismis, quibus nomina ex hominũ arbitrio & volútate docédi caussa imposita sunt, qui asterismũ, quem piscé aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Hollãdi signis illis meridionalibus, quæ in suis nauigationibus obseruarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt. Ita & signa asterismos illos denotantia ex arbitrio hominum sunt imposita: neq; vlla est necessitas, cur vis alicuius stellæ in characterem talem hominum arbitrio impositum, si certo tempore sculpatur, sese insinuare debeat.

Res ergo eò redit, ex naturali caussa vim aliquã sigillis & characteribus talibus adscribi non posse, & si aliqua (nam de hoc ipso dubium est, & multa de his prædicantur, quæ reuera experientiæ non respondent) sicut Paracelsus, Arnoldus de Villanoua, Thurneiserus, & recentiores alij multa de his produnt, in iis efficacia deprehédatur, ea vel imaginationi adscribenda, omnibusq; notum est maximã vim esse imaginationis: vel si abs hac fit, à caussa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vt pacti quod olim cum suis cultorib. inierunt, signis his tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonesq; talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eò nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, vt constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easq; hominũ mentibus inserat, vel insertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo mediisq; ab eo creatis & in salutem hominũ ordinatis, ad se quocunq; modo auertat. Ideoque talia nihil aliud sunt, quàm noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarũ vtitur. Ac proinde tolerãdum nõ est, quod Phædro, *in Chirurgia minore*, scribit, in tali eute characteristica maiora & miraculosiora delitescere abscõdita maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quàm fas sit profari. Debuisset homo, temerarius prius demõstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus & verbis cõstellatis, quas appellat, tantã vim inditam esse, quàm in alios Medicos ita debacchatur, easque blasphemos, alastores, qui honorẽ Deo in sũmis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualiã ab ipso condita sunt, coñ

contemplatur, admiratur, & celebrat. In Deum verò iniurius est & impius, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et partes primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristica vsos scribit, non sunt ii, quorum in sacris literis fit mentio; cùm talia superstitiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit, sed illi, quorum in *Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio, his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra rationem Deorum increduli & non aduertentes ad cultum religionemque diuinam inuenerunt artem, qua deos efficerent cui inuentæ adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alii omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus deditì fuêre, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores, Cornelius Agrippa, Paracelsus, & similes de Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonũ inuocatione & adiuratione, aliisq; modis illicitis, sed vi naturali operari. Nã primò ipsis probandũ erat, peculiares virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, ac in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest, agnoscitque diabolus istas quasi tesseras suis cultoribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnem superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, & vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracelso, *in Archidoxis Mag.* & *alibi*, propositis significent; aut fidem suam interponere, illas figulas & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Turcicam scripturã Germanus non intelligit, sed Turca, sicut nec Turca Germanicam, sed Germanus. Ideoque etsi miros characteres & ignorabilia verba, non quiuis homo intelligit: diabolus tamen, vt autor istius alphabeti & scripturæ, ista intelligit, & iis aduocatus opem suam præstat. Æstimet ergo hæc & habeat in pretio quisquis sit: mihi maximum illud & primum Dei præceptum in mente: *Non habebis Deos alienos.*

Atque cùm ex his clarè pateat, sigillorum & periaptorum nullas vires naturales esse etiam hinc manifestum est, ea hominem ab armis inuiolabilem reddere non posse, cuius gratia hæc prolixius attulimus, & neque à cœlo, neq; ab alia caussa naturali habere, quicquid ipsis tribuitur, sed omne hoc purũ putum dæmonis inuentum esse, & propterea sine idololatria vsurpari non posse. Deus hominis corpus condidit, vt molle sit, & dolorem ac solutionem continui pati possit: aliter ergo qui id disponere & comparare vult, Dei ordini sese opponit, & diaboli ope vtitur. Etenim omnino effectus huius caussa, vel in Naturam, vel in Deum, vel in homines vel in diabolum referenda est. In Naturam referri non potest. Ea enim hominis corpus format tale, vt à quocunque armorum genere violari possit. Nec Deo hic effectus tribui potest, qui sine miraculo ordinem naturæ non mutat. Neque à Deo tale quicquam vnquam factum à sacra historia & scriptura patet; etsi Dei iussu difficillima, côtra varios hostes, à suo populo bella gesta sint. Neque ab hominibus talis effectus prouenire potest, quos tale aliquid ex se præstandi vim nullam habere, notissimum est. Neque etiam, si media illa consideres, illa talem effectum vllo modo producere, & naturæ ordinem in-vertere possunt. Sunt enim vel characteres, vel verba, vel simile quid quibus nec à Deo, nec à Natura tales vires concessæ sunt. Ideoque eò recidit diaboli ope talia præstari. Quanquam enim ii nihil ... qui putant, sibi nihil commercii cum D... recedere, etsi alia media vsurpent: tamen ... bent, talia mèdia primitùs nec à Deo, nec ab hominibus inuenta, sed à diabolo suggesta esse ..., qui ... eo pactum inierũt, & proinde qui illis vtuntur, ... cti huius se participem facere, vt suprà diximus.

Periaptis ergo eiusmodi malum dæmonem ... homines ludificare, vel ex eo patet, quod cum homines hoc modo se optimè contra omnia arma munitos putant, alii inueniuntur, qui inuiolabilitatem istam tollere & soluere, vt loquuntur, possunt ... cùm minimè opinantur, in ista sua superstitione pereunt.

Equidem modi illi soluendi plerumque nullius momenti sunt, mihi quidem non cogniti, sed tan... ex vulgi relatione constat, ista periapta contra globos argẽteos non valere, item hominem inuiolabilem esse non posse, si globus plumbeus in ore masticetur nonnihil: si gladii cuspis in igne calefiat, & seuo inungatur, si gladius testæ vel pani infigatur, & si quæ sint eiusmodi alia, in quib. curiosum esse, ... um non est. Hoc certè inde patet, diabolum esse, ... pacta seruare, & sæpe fallere, & dum artẽ istã hominibus communicat, non id agere, vt iis prosit ... cùm se corpus ab iniuriis tutum præstiturum promittit, animæ insidiari. Cuius rei multi casus exstãt, & inter eos notabilis est ille, qui mense Februario anno hoc 1634. Misniæ accidit. Ibi enim cùm inter pocula miles quidam, cum solenni illa hodie ... tũ adiuratione, vt me diabolus auferat, iactaret, se ab omnibus armis inuiolabilem & impenetrabilẽ esse vtque eius rei documentum ederet, pectus nudum gladio breui bis magna vi feriret, vt etiã gladius incuruaretur, nec quicquã læderetur, atq; idẽ tertia vice tẽtaret, tũ gladius subitò in pectus penetrauit, & in ipsum cor adactus est, atq; ita misere miser homo periit.

Miles ergo Christianus & pius istis mediis illicitis, vtpote à diabolo profectis, nõ vtatur, sed licitis corpus suum protegẽdi artibus contẽtus sit, cætera Deo commẽdet, in cuius manu est vita nostra & sine cuius voluntate ne capillus quidem de capite nostro decidit.

PARS V.

De Fracturis.

CAPVT I.

De Fracturis earumque curatione in genere.

QVod in parte molli est vulnus, id in dura & osse est *Fractura*, propriè Græcis ἄγμα & κάταγμα, quæ est ossis diuisio seu ruptura à caussa externa violenter irruente. Scripserunt autem prolixè & accuratè de Fracturis inprimis Hippocrates, *de Fracturis*, & Galenus, *in comment.* & *6. meth. med. cap. 5. & 6* atque inter Recentiores Hieronym. Fabricius ab Aquapendente, *de operationibus Chirurgic. tit. de ossium fracturis*, qui videantur. Nos ... in breuiter contrahemus & proponemus Fract.

Di[illegible]entia

Differentiæ.

Differentias tradit Galenus, *6. meth. med. cap. 5.* Alia enim franguntur ossa in transuersum, quæ inprimis & propriè Fractura dicitur, & quidem si ita frangantur, vt nullo pacto extrema cohæreant, & è directo non iaceant, in specie huiusmodi fractura καυληδὸν, à fracti caulis similitudine appellatur. Paulus Ægineta scribit, τὸ καυληδὸν κάταγμα dici etiam ῥαφανηδὸν & σικυηδὸν, à similitudine fractæ radiculæ & cucumeris. Si verò os non saltem in duas partes fractũ, sed & in plures contritum sit, fractura ea σύντριμμα, *Comminutio* dicitur, Galeno etiam καρυηδὸν, quod sit facta in modum contusarum nucis testarum. Si verò secundum longitudinem, sicut ligna, ossa findantur, παραμήκης, recta, propriè *Fissura*, Galeno σχιδακηδὸν, nominatur. In capite hæc solutæ vnitatis species peculiaria nomina habet, de quibus Hippocrates, *lib. de vulnerib. capitis*, & *lib. 1. Pract. part. 1. cap. 23.* videatur.

Fracturarum haũ & aliæ sunt differentiæ. Quædam enim sunt magnæ, quædam paruæ; quædã simplex & vnica, quædam multiplex, quædam æqualis, quædam inæqualis; & nonnunquam vno, nunc vario modo ossa franguntur. Et quidem à figura & aliarum partium similitudine ab antiquis nomina iis indita sunt, & vt dictum, καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, σικυηδὸν κάταγμα dictum; interdum & ἀλφιτηδὸν, vbi in multas tenues partes, farinæ instar, os comminutum est; item καλαμηδὸν, arundinata fractio, εἰς ὄνυχα, ad vnguis formam. Quas tamen appellationes plerumque neglexit Hippocrates, & vsitatis nominibus vsus eas oratione interpretari & circumloqui maluit. Aliquando omnes ossis fracti partes iterum coalescunt, interdum verò ossis fracti aliqua pars abscedit.

A parte affecta quoque variæ sumuntur differẽtiæ. Alia enim est cranii fractura, alia humeri, alia brachii, alia femoris, alia alius partis. Et quidem in brachio vel vnum os, vel vtrumque, vlna scil. & radius frangitur. Eodem modo sese res habet in crure. Franguntur & ossa nasi, clauiculæ, costæ, patella.

Sunt deinde & accidentales differentiæ, quod os fractum vel in sua sede manet, vel super aliud os effertur, quod fractura est recens, vel vetus. Sunt & aliæ impropriæ differentiæ, vt quod fractura coniungitur interdũ cum vulnere, interdũ cũ luxatione, interdum cum aliis affectibus. Interdum enim fit fractura cute & carne superiacente integra; interdum carũ vulnus accedit. Interdum quoque cum fractura luxatio articuli vicini accidit. Accedunt interdũ fracturæ dolor insignis, tumor, & inflammatio; interdum verò hæc absunt.

Caussæ.

Omnia autem ossa frangere possunt, quæ ita ossa inflectere conantur, vt ea, cùm flexibilia non sint, necessariò frangantur. Galenus, *2. de fractur. text. 9.* ad quatuor caussas ea omnia reducit, dũ scribit: *Vel aliquid est, quod contundere potest, si vehementi impetu deferatur: id autem procul dubio corpus aliquod esse debet, quod durum substãtia sit, & mole nõ exiguum. Vel aliquid, quod non cutem solum, vel quod aliquid etiam, quod subest cuti vsque ad ossa, sed quod ossa etiam ipsa diuidat: quod sanè malum ipse ἕδραν, quasi desessionem dicas, in libro de vulneribus capitis, vocat. Quinetiam ex alto loco desilientes nonnulli vel tibia, vel femoris os fregerunt, qua sicciora ipsis, neque admodum densa fuerint: nam in palæstra nos quoque vidimus ex circumtortione, hoc est, κατὰ τὸ ἑλίξαι, ita enim clarè dici posset, fracturam contigisse in quodã, cui enim fracta esset tibia vnà cum sura magno cum vulnere ossa denudata sunt. Fractura enim ea* ruenit, cum tibia cruri aduersarii inclinatis per trãsuersum fuisset subiecta, vt vtraque eius capita & iuxta pedem & iuxta genu deorsum violenter deprimerentur: id quod in lignis quoque, quæ à nobis ipsis circumtorquentur, videre licet. Si enim ligna aliqua supra femur nostrum imposita ex vtroque capite deorsum vehementer manibus vrgeamus frangi, ea in media parte cernemus.*

Facit tamen ossium fracturam etiam ipsa ossium cõstitutio, quæ nũc fragilis est, vt etiam parũ impetũ sustinere non possit, nunc verò durior, vt nõ nisi maiore impetu frangi queat: ossa etiam fragilia reddit caries, & inprimis, quæ luẽ Veneream sequitur, & qui sæpius inũctionib. mercurialibus vsi sũt. Memorandæ & raræ fragilitatis historia exstat apud Marcellum Donatum, *de hist. med. mirabil. lib. 4. cap. 5.* & est hæc: *Vincentius Morellus, illustris Poeta nobilisq; Patricij D. Dionysii de Pettis, auriga cum aliis conseruis lusitans, arrepta è mensa dimidij mali aurantiæ parte, in socium antecurrentem proiecit, maius sibi malum, quàm alteri parans: is namq; in brachio validò motu os humeri dextri ita perfractum sẽnsit, vt rupti ossis capita inuicem disiuncta, manifestè tactu deprehenderentur: at auditu mirum, vix osse illo ferruminato, cum priores operationes nõdum obire posset, nocte media lectulo cubãs expergefactus, brachiũ alterũ demisit vt matulã susciperet: qua in motione os brachii sinistrum circa mediã ipsius partem disruptum fuit, quod pariter ope medica coaluit. Laborauerat hic vir antea per plures annos lue Gallica sæuissima, atq; caput, crura, brachiaq; tophacei tumores occuparãt, qui tãdẽ ex illitione ex vnguento cũ hydrargyro delituisse videbãtur. Quãobrem brachii ossa carie exesa, & vitiata adeo facile admirãdaq; fractioni occasionẽ probuisse est censendum.* Similes duæ habentur apud Schenckium, *lib. 5. obs. 8.* ex obseruatione D. Canseratii. Fuit enim à Capiuaccio cõmemoratũ aliquãdo, quod quidã nucleũ amygdalinũ pauimento illidere volẽs, fregerit brachium. Quemadmodũ & alius quidam, tundens aliquid non grauiter malleo, itidem brachium fregit. Aliæ duæ historiæ reperiuntur apud Guil. Fabriciũ, *cent. 2. obseru.* Prima est Philiberti Sarrazeni Medici Lugdunensis, qui ad Guil. Fabriciũ, *obseru. 66.* ita scribit: *Vir quidã Lugdunẽsis sexagenarius ex arthritide pituitosa in articulis humeri & cubiti dextri, iam ferè bimestre spacium obtuso dolore torquebatur: nullis vtitur remediis, solam sibi partis illius quietẽ imperat, dum brachium affectum fascia obuolutum, & pectori innixum continuo haberet. Is alioquin sanus & valens, in publicũ hora circiter diei octaua progressurus, dũ cheirothecã in manum affectæ partis induere leuissimo conatu admititur, brachii os quatuor aut quinq; digitis infra humerum transuersim effregit. Vocatus ego cõfestim rem nõ sine admiratione conspicio, exploro, & per Cheirurgum os ipsum restituo, quæ conueniebant remedia, iubeo admoueri. Elapso triduo ægrotum reuiso, nũ apposite restituta esset omnia exploraturus remotis fasciis & assulis, naturalẽ ossis situm reduisse vidimus, & appressis digitis persensimus. Sed ecce paulò inferius circa cubiti articulũ noua se, & nõdum cõspecta obtulit ossis eiusdẽ fractura, dolores vrgent clamosi, restitutioni itidem sedulo incumbimus. Inde placata omnia, & nũc bellè quiescit, nondũ tamen ab eo tempore explicata fascia, nec vitiũ, vti si habeat pars ea. Miratus sũ diu tantã ossiũ fragilitatẽ in eo homine, qui se vllis ossiũ affectibus, vel à lue Venerea, vel aliunde contractis, laborasse pernegauit.*

Altera habetur *obseruat. 68.* his verbis: *Philiberta Braclea Segusiana, vbi quinquagesimum nonum ætatis suæ annum attigisset, sua sponte, nullaq; vi extrinsecus illata ossibus confractis, anno 1606. sublata fuit. Hæc cùm die Dominico sacro iuxta ritum & patriæ cõsuetudinẽ manè recentem subuculam indueret sublato corpore iacente, & manibus sursum exporrectis brachii os magno dolore rũpi & conteri sensit, sic vt Cheirurgi opera fuerit opus, qui vbi fractorum ossium extrema aptè cõpescuisset, & fasciis deligasset, adhibitis præterea extrinsecus congruis remediis*

affectum hunc feliciter curauit. Sed misella hac non tam citò ab his liberata fuit angustiis, quàm adhuc citius seuerioris mali impetum debuerit sustinere; ipsi namque cum tandem aliquando domesticorum suorum ope è lectulo, in quo iam dudum decumbebat, ad ignem esset itura, vbi inducere primùm tibias conaretur, ancilla, quæ illi tunc temporis ministrabat, admotis manibus opē ferens os dextri cruris in transuersum confregit: quod iterum Chirurgus reparauit. His in ærumnis miserrima illa biennium vixit, cumq; toto hoc temporis tractu variis fracturis innumerisque doloribus indies conficeretur, eam tandem hui luci eripi contigit. Et scribit Autor huius obseruationis, quod neque à lue Venerea vel alio morbo in hac muliere tales fracturæ caussatæ fuerint, cùm nunquā tali aliquo morbo laborauerit. Caussam autem veram esse putat venenum aliquod occultum, ab insigni humorum corruptela profectum, quod totam ossium substantiam quoque versum permeans inenarrabili modo eam corruperit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè fractura per transuersum vel obliquè facta cognoscitur, quia tactu ossis fracti extremitates separatæ deprehenduntur, & in fracturæ loco cauitas non naturalis deprehenditur. Prætèrea corpus, membrumque fractum debito modo moueri non potest. Dolor etiam antequam ossa componuntur, acerbus exoritur, dum ossis fracti extremitates partes sentientes pungunt. Quod vt rectius cognoscatur, membrum sanum, vt brachium cum brachio, crus cum crure, comparandum est. Sæpissimè etiam ob os fractum membrum breuius redditur, dū musculi inferiorem ossis partem sursum trahunt. Et plerumque fracturæ vulgo etiam notæ sunt, & caussæ violentæ ossa frangendi vim habentes præcesserunt.

Fracturæ verò per longū factæ difficiliùs cognoscuntur: deprehenduntur tamen ex membri crassitie præternaturali, & inæqualitate ac dolore.

Ossa etiā sæpe abscedunt, dum scilicet omnes eius particulæ reponi non potuerunt, & quæ à carne denudantur: id quod cognoscitur ex ossis nigritie, si id conspectui pateat, vel mobilitate ossis, si aliis ossibus non adhærere deprehendatur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Fractura ossium secundum longitudinem facta, faciliùs curatur, quàm quæ facta est per obliquum aut transuersum. Operosa enim ossium repositione opus non est, sed sufficit, si ossa quasi hiantia iterum coniungantur.

2. Inter fracturas transuersas & obliquas ea facillimè curatur, & minùs periculosa est, quę est simplex & æqualis, & in qua fracta ossa suis sedibus mota oon sunt.

3. Illæ fracturæ, in quibus capita fractorū ossium sunt retusa, minùs sūt periculosæ: in quibus verò sūt acuta, pessimæ sunt; quia neq; facilè cōmittuntur, & nullo retuso innituntur, carnemq; vulnerant, interdū neruum quoque aut musculum. Celsus, *lib* 5. *c*. 7.

4. Difficiliùs verò curatur fractura, vbi os in multa fragmenta diuisum est, & quò plura fragmenta, sūt; & vbi eminētiæ acutæ, quę partes vicinas pūgūt.

5. Quò fractura maior & ossa fracta grandiora, eò difficiliùs & tardiùs curatur fractura.

6. Vbi ossa duo coniuncta, vt in brachio radius & vlna, in crure tibia & fibula, ambo fracta sūt difficiliùs curātur, quàm si alterū ex his saltem fractū sit. Si enim os vnum integrū maneat, musculi minùs contrahi possunt, qui ab integro osse tensi seruantur. Et vbi os fractū repositum est, si alterum sit integrū, id fracto fulcri quasi loco est, & plus ab eo opis, quàm à fasciis & ferulis, est. Contrà verò si vtrumque os fractum sit, omnia in reposito con[illegible] fieri oportet.

7. Quæ fractura in ossis medio e[illegible]da, quàm quę capiti ossis seu superiori [illegible] pior est. Cùm enim prop[illegible] put inferius [illegible] tēdines, prope caput ve[illegible] periùs plures [illegible] lores dolores excitantur, & curatio r[illegible]dd[illegible] difficilior. Si verò prope articulū sit fractura, omn[illegible] periculosissima est; cùm ibi sint tendines, & nerui, & ligamenta, & pars fracta eo loco commodè ligari n[illegible] possit, in loco etiam exsangui & frigido calor sit debilis. Et licet fractura in isto loco co[illegible] solidetur: tamē membri illius in motu impedimentum reliquit; ob callum, qui tendines aut musculos q. ligat.

8. Fractura recens ad consolidationem aptissi[illegible] est. Si verò tempus aliquod protrahatur, curatio omnino difficilior redditur; non solùm, quia accedente inflammatione extensio partis, quæ requiritur, fieri sine periculo nō potest. sed & quia occalle cunt extremitates ossium, vt postea nunquā coalescere possint; idq; præcipuè accidit in senibus. Ideoque danda opera, vt quamprimum extremitates ossium inter se coaptētur. Ita enim facilè postea coalescēt. Omnino enim si fracturæ dolor & inflammatio accidant, curationem difficiliorem reddunt.

9. Fracturæ ossis alicuius insignis conueniens curatio si vltra septimū diem protrahatur, periculum est, ne ex ossibus aliquod syderetur. Gal. 5 [illegible]

10. Ita & si carnis contusio & vulnus f[illegible]cturæ coniungatur, fractura periculosa est, & eò per[illegible], quo vulnus maius est, præsertim si grādiores mu[illegible]li, vt femoris & humeri, vulnerati sint. Infl[illegible]mationes enim facilè accedunt, & tandē gang[illegible]æna ac sphacelus. Curamq; etiā id difficiliorem reddit, quod [illegible]ulę & similia, quæ ad fracturas repositas cōtinendas necessaria sunt, non ita commodè adaptari possunt, sed tamen vulneris sanandi caussa seruendum est.

11. Si ossa ita fracta sint & cōminuta, vt in antiquū statum reduci nequeant, perfecta sanitas ægro promitti non potest. Etsi enim ossa coalescant: tamen mēbrū breuius, & ad pristina officia ineptius redditur.

12. In quibus ossa restitui nequiuerunt, scire licet, hæc abscessura esse, atq; etiam ea, quæ carne omnino nudata sunt, Hippocrates, 3. *de fract. text* 44. Abscedunt autē ossa nunc citius, nunc tardius. Citius separantur ossa, quę citius arescunt, & à suc[illegible]escente carne citius propulsantur. Et ideo paruum os ci[illegible]us abscedit, & quod in extrema est parte, & quod rarius est; inde accidit, vt intra decimum quartum diem talia ossa separentur. Maiora verò ossa & solidiora tardiùs abscedunt. Nam & tardiùs arescunt, & à succrescente carne tardius propulsantur, vnde ante quadragesimū diem nō abscedunt, nonnunquā & sexagesimū, & ad multos menses abscessus differtur. Imo nonnunquàm ossium valde comminutorū fragmēta post multos an. prorumpunt, vt exemplo docet Guilhel. Fabricius, *cent. 4. obseruat.* 97. Atque ipse noui militum Ducem quendam primariū, qui ad N[illegible]ribergam globo per dextrum brachiū traiectus est, quo os humeri ipsum fractum est, è quo vulnere adhuc hoc anno 1634. ossium fragmenta erumpunt.

13. Ætas quoq;, corporis temperatura & hab[illegible]tus, morbi tolerantia, vitæ genus, anni tempus, [illegible]egio & cœli status, & omnino omnia, quæ vires determinare possunt, curationem faciliorem vel difficiliorem reddunt? Et propterea fracturæ sanatio in iuuenibus facilior est, in senibus & decrepitis difficilis, imò sępe impossi[illegible]ilis.

14. Fracturæ cum inflammatione & carnis contusione periculosæ sunt, cùm eæ integrè curari, antequam illa curentur, non possint.

15. De tempore consolidationis fracturæ nihil certi prædici potest, cum id variet [illegible]cundū ętatē, habi[illegible]um

bium corporis,& anni tempus ,ac alias circũſtantias. In iuuenibus n.bono corporis habitu præditis, bonã diętã ſeruãtibus,& téperato cœli ſtatu oſſa citius cõſolidãtur. Tardius verò in ſenib.&debilioribus.

16 Naſi,maxillæ,iuguli,pectoris,ſcapolarum oſſa, coſtæ,oſſa ſpinæ,tali,calcis,manus, & plantæ pedis intra vigeſimum & vigeſimum quartum diem conſolidantur. Crurum & brachiorum intra trigeſimũ quintum & quadrageſimum diem.

Curatio.

Curatio. Fractura ſimplex cùm ſit ſolutæ vnitatis ſpecies; etiã cõmunem & vniuerſalem Indicationem habet, id quod diſiunctũ eſt,eſſe vniendũ. Etſi verò vnitio *Oſſa fracta natura ſanat.* illa Naturæ opus ſit,vt in vulneribus: tamen vt Natura ſcopũ ſuũ aſſequatur , plura adhuc neceſſaria ſũt. Nimirũ cùm oſſa fracta pleruq; ſuo loco dimoueãtur,ſi id accidat,oſſa fracta ſuo loco reſtituẽda,& ad amuſſim coaptãda ſũt. Deinde hoc modo coniũcto ſunt ſeruãda. Quæ ſi dextre à Cheirurgo fiãt,vnitio poſtea oſſiũ,ſeu calli generatio Naturæ opus eſt. Medicus tamen naturæ opem ferre debet : quod fit,ſi partis naturalem temperiem cõſeruet,& inflãmatio,ac omnia ſuperuenientia ſymptomata ,quæ naturam in opere ſuo turbare poſſent, auertantur.

Primò ergo,vt Cornelius Celſus,*lib. 8. cap. 7.* docet, animaduertendũ ac conſiderandũ eſt,vtrũ fracta oſſa proprio loco exciderint,nec ne;cùm nõ ſemper, vbi trãſuerſim frangũtur oſſa, ſua naturali ſede excidant. Cognoſcitur autem oſſa ſuo loco dimota nõ eſſe,ſi in fracturæ loco nulla cauitas percipitur ,nec punctionis ſenſus,nec membrum breuius apparet. In hac ergo fracturæ ſpecie non opus eſt,vt membrum extendatur,& de oſſiũ repoſitione ac coaptatione laboretur. Facilè enim fieri poteſt,ſi id tentetur,vt dolores excitẽtur,& oſſium fractorum capita & eminentiæ mutuò atterantur & frangantur : ſed danda ſolùm opera, vt oſſa fracta in ſua naturali ſede detineantur,& vniantur,vt mox dicetur.

Si verò oſſa fracta loco ſuo exciderint, ita vt vnũ ſupra alterũ efferatur,prima cura eſſe debet,vt fracta oſſa loco ſuo reſtituãtur. Fit autem hoc duabus primariò operationib. quarũ altera κατάτασις vel ἀντίτασις extenſio;altera verò διόρθωσις,conformatio ſeu oſſiũ in ſuum locum repoſitio appellatur. Nemo autem has operationes rectè perficiet , niſi qui naturam oſſiũ & fracturarum differentias cognitas habuerit. Oſſiũ natura è Galeni,*de oſſibus*,& aliorũ Anatomicorum libris,atq; inprimis ex αὐτοψίᾳ cognoſcenda eſt. Fracturæ differentias tradidit Gal. *lib. 6. meth. med. cap. 5.*

Primò ergo in fractorum oſſiũ reſtitutione opus eſt partis extenſione. Etenim cùm citra muſculi præciſionẽ,aut oſſis fracti partes è ſuo loco dimouẽtur, aut articulus è ſuo loco excidit,muſculus,cuius initiũ ei parti annexũ eſt,in quã vel pars oſſis fracti inclinat,vel articulus procidit,totus ad ſuũ caput retrahitur,atque ita eam illius membri partẽ ,quę ipſi coniuncta eſt,ſecum rapit. Vnde fieri non poteſt , vt vel fractum os rectè conformetur , vel luxatum ſuæ ſedi reponatur , antequam tantum retrahatur,quãtum in hanc vel illam partem è ſuo loco dimotũ eſt. Alioquin,ſi ſcil. non recta fiat extenſio ,in fracturis ex attritione rũpererotur oſſium eminentiæ,& ita in ſuas cauitates reponi non poſſent ,ſed vel externus ad oſſium latera hærerent,vel inter oſſa fracta remanerent,& coaptatio oſſium impediretur.

Extenſio in diuerſa fieri debet. Itaque vt os fractum rectè conformari queat, vtriuſq; partis oſſis fracti retrorsũ ſeu in diuerſa diſtractione,quæ Græcis ἀντίτασις dicitur ,opus eſt. Vt autem extenſio iuſta fiat,opera danda , vt fiat cum dolore nullo vel minimo. Fiet verò hoc,ſi membrum extendendum ea figura locetur,in qua muſculi nõ

agũt,ſed otioſi & omnes laxati ſunt,vt omnes muſculorum ipſius fibræ directè extendi poſſint : quo modo & minore extenſione opus eſt ,& minore cũ dolore opus perficitur.

Fit autem extenſio hæc & diſtractio vel vnius tãtùm operã ,vel pluriũ;& quidem manibus tantùm, vel habenis,faſciis aut machinis. Vbi digitus fractus eſt ,vel aliud mẽbrum tenuiũ, vnius operã extenſio fieri poteſt, vnã fracti mẽbri partẽ dextrã , alteram ſiniſtra manu præhendentis,& inuicem diducentis: vel duorũ,vt vnus membri fracti partem teneat ,alter extendat. Si verò maius & robuſtius aliquod membrum fractum,plurium opera neceſſaria eſt,ita quidé,vt alter vtraque manu vnam membri fracti partem,alter itidẽ vtraq; alterã præhendat,& in diuerſa trahendo cõtendant. Nõnunquam verò faſciis linteis & habenis circũpoſitis & vtrinq; mẽbro fracta ad laquei figurã adaptis opus eſt,quas plores in diuerſa trahant: nõnunquã verò ,& quoties maiore, ſed ſine violentia,extenſione opus eſt,vnã cũ hiſce machinamentis adhibenda,de quibus Hippocrates, *2. de fract. 40. & ſeq.* Oribaſius,*de machin.* Paræus, *lib. 15. cap. 7.*

Eſt autem extenſio vel æqualis,vel inæqualis. Æqualis ea eſt , in qua ab vtroque latere oſſis fracti æqualiter membrũ extenditur. Inæqualis autem,quã ab vno latere membrũ magis extenditur:quæ locum habet,vbi alterutrũ tibiæ vel cubiti os rãtùm fractũ eſt. Illud enim latus magis extendendum eſt,in quo os fractum continetur. *Extenſio quotuplex.*

Διόρθωσις verò ſeu conformatio eſt oſſis fracti in ſuum locũ repoſitio,& extremitatũ oſſis fracti recta coaptatio,quæ fit,ſi,poſtquam mẽbrum eatenus extenſum eſt,vt in reponenda oſſa tangere nõ poſſint, Cheirurgus ambabus manib. vtrũque membrũ apprehendat;& quod in dextram partem prolapsũ eſt, in ſiniſtrã,&cõtra,quod in anteriorem prolapsũ eſt, in contrariam,& cõtra detrudat , atque oſſium eminentias in ſuas cauitates recõdat,donec extremitates oſſium rectè vniæ,& in ſuas ſedes depulſæ ſint, & membrũ naturalem figurã recoperauerit. Nõ ſunt autem eminentiæ oſſiũ cum impulſu in ſuas cauitates intrudendæ,ne rũpantur,ſed potius ſpõte ſua, extẽſione laxatã,manibus Cheirurgi leniter directę in ſuas ſedes recedãt. Atque hæc omnia quãprimùm facienda ſũt,antequam inflammatio accedat. Si enim inflammatio acceſſerit,& membri extenſio ac oſſiũ repoſitio tentetur,facilè conuulſio excitatur. *Conformatio*

Si verò Cheirurgus vocatus fuerit,cùm iã inflammatio cœperit,& ob eam reductio oſſium tentari nequeat,omni modo cõtra inflãmationem pugnandũ, eaque vt quamprimùm tollatur,iis medicamentis, quæ ſupra,*parte 1. cap. 5 de inflammatione*,ſunt propoſita,danda opera. Interim de parte affecta ſollicitum eſſe oportet,ne fluxionem promptè recipiat : id quod fit repellentibus, etſi pars eo modo locetur ,& tractetur,vt nullus dolor inferatur. Tranſacta inflammatione poſtea danda opera,vt oſſa reducantur.

Si verò oſſium fractorum extremitates extra cutem protrumpant & emineant,qua ratione talis fractura curanda ſit,dicitur capite ſequenti. His peractis diſpiciendum an oſſa rectè compoſita ſint. Cognoſcitur autem id,vt Hipp. *3. de offic. Medic. 24.* ait,ſi dolor ęgrũ amplius nõ ita infeſtat,ſicut prius, ſi oſſiũ eminentiæ inter ſe cõiunctę partẽ amplius nõ pũgnot;ſi dũ pars fracta manu tangitur,nulla cauitas,nulla eminentia & inæqualitas percipitur , & ſi fractũ membrũ cũ pari ſano,id eſt,humerus cũ humero,femur cũ femore , crus cũ crure cõparatur,ei penes figuram & magnitudinem ferè ſimilis ſit. Forè q[illegible]dem,quia ſecundũ craſſitiem poteſt eſſe aliqua d[illegible]ſcũ propter dolorem & affluxũ humorum fac[illegible]um membrum plerumque intumeſcat.

Vbi

Vbi ossa conformata esse deprehenditur, intensio sensim remittenda, & aptâ deligatione, vt ossa coaptata, vnita & rectè cōformata maneant, præstandū. Quod duabus aliis operationibus perficitur, nimirum deligatione, & membri collocatione. Vnde alii quatuor operationibus fracturarum curationem absolui scribunt: extensione, conformatione, deligatione, & membri collocatione.

Fracturarum deligatio. Antequam tamen fascia membro fracto iniiciatur, medicamenta aliqua ad affluxum humorū & inflammationem prohibendam, atque etiam calli generationem adiuuandam imponi solent, in quo Autores varii sunt. Hippocrates cerato rosaceo vtitur: Celsus pannis oleo & vino tinctis: alii primū fracturæ *ceratum rosaceum* cū linteo latiore, deinde linteū vino nigro austero aut succo granatorū madidū imponūt: alii stuppas albumine oui cōquassato madefactas & expressas: alii, quod hodiè est frequentissimum, panno lineo illinunt misturam ex *albumine oui* & pulnerib. adstringētibus ex *bolo armeno, sanguine draconis, rosis, balaustiis, radicibus consolidæ, thure* & similibus paratā, eamq; imponunt. Quæ medicamēta eo vsque in singulis deligationibus cōtinuātur, donec nullus amplius inflammationis metus sit, & fractura iam stabilis esse incipiat: postea admouentur æstate *emplastrum diapalma*, hieme *barbarum* vel aliud conueniens. Atque hęc medicamentorū diuersitas nō sine caussa ab authoribus inducta fuisse videtur. Vbi enim indicatio est firmandi fracturam, & dolor ac inflammationis metus id non prohibet, albumen oui & cataplasma adstringentia vsurpantur: si verò dolor vrget, *ceratum & oleum rosaceum* ac *vinum* vsurpandum.

Vel ℞. *Capitis mortui à sem. lini, sem. lini pulueris, butyri, s. rad. symphyti maior., ana* Vnc. iiij. *boli Armeni, cerussæ ana* Vnc. j. *album. ouor.* num. xv.

F. Cataplasma.

Ponatur super fracturam, & post 2. dies renouetur. Repetatur quinquies.

Vel ℞ *farinæ volatilis* ℔ß. *mastich. gummi Arab. ana* Vnc. j. *mumiæ, boli Armen. ana* Vnc. ß. Cum *album. ouor* F. Catapl.

Vtile est & *empl. Vigonis*, quod tradit *lib.* 8. *cap.* 6. Guil Fabricius, *cent.* 4. *obseruat.* 99. hoc Empl. vtitur.

℞. *empl. Stictici* Vnc. iiij. *pulu. rad. symphyti maior. ros. rubr. myrtillor ana* Drach. ij. *lapid. osteocollæ præp.* Drach. vj. Misc. lento igne cum modico *ol. rosac.* F. Emplastrum.

Vulnus Cheirurgorū in fracturis sæpe statim ab initio aut post pauces dies *empl. oxycroc ũ* applicare solet. Verùm hoc nō fit sine periculo, vt exēplo docet, *loco allegato* Fabricius. Cùm enim hoc emplastrū partem affectam calefaciat, & sanguinē ac humores attrahat, pruritum, dolorem, inflammationem, & gāgrænam, præcipuè in corpore bilioso & cacochymico, inducere solet.

Postquam medicamenta idonea imposita sunt, deligatio instituenda, quæ nec nimis laxa sit, ne ossa suo loco iterū dimoueri possint; nec nimis arcta, ne alimēti affluxū prohibeat, & dolorē excitet. Perficitur verò duabus fasciis, quarum prior, quæ nō incōmodè oxycrato humectatur, supra fracturam iniicienda, & circa eam bis terve conuoluenda sursum versus, ita vt multū sanę partis cōplectatur, vt ea ossa reposita cōtineātur, & confluxus sanguinis ad locū affectū prohibeatur. Altera priore dimidio longior cōtrario modo circūducenda, primūq; fracturæ iniicienda, & ab ea incipiens deorsum aliquoties circūuoluenda, iterūq; supra fracturam ducenda, & tandē versus partem sanam superiorem ducenda. Ita enim si à prima fascia versus vnā parte musculus distortus fortè est, à secunda emendatur, humor ex parte exprimitur, & sāguinis tam ex inferioribus, quam superioribus influxus præcauetur. Deligationes enim omnes eas vires habent, vt ex iis partibus, quibus primùm iniiciūtur, humores exprimant in eas, in quas finiuntur.

Fasciæ [illegible] Atq; hæc, quę bisce duabus fasciis, quas Hippocrates ὑποδεσμίδας appellat, fit deligatio, Hippocrati ὑπόδεσις dicitur. Vt verò in magnis ossibus deligatio sit stabilior, plagulæ seu splenia insuper apponūtur, & post earū appositionē duabus fasciis æqualibus, quas ἐπιδέσμους appellat Hippocrates, deligatio firmatur, quarū vna ab inferiore parte sursū dextorsū vel sinistrorsū fertur altera deorsū via priori aduersà: quæ deligatio Hippocr. ἐπίδεσις dicitur. Et omnino cauendū, ne ligatur vel laxior sit, quę ossa in suū locū reposita nō satis contineat, neque arctior, quæ dolorem excitet, sed vitato amborum incommodo media eligenda, vt vtrique commodo fruamur: & si paucis complexibus fractura satis contineri nō potest, securitatem iniectionis numerus præstat.

Et vt ossa repōsita omninò firmiter contineātur, nec loco suo moueantur, ferulę insuper iniiciuntur, si loci affecti natura patiatur. Etenim cum fasciæ & splenia inflexibilia nō sint, fracturā firmā & directam seruare nō possunt; sed facilè fieri potest, vt tùm vigilantibus, tùm dormiētibus membrū moueatur. Vt igitur, in motibus, qui nō animaduertūtur, membrū firmū teneatur, opus est iis, quæ rigida sunt, & non flectūtur, & tamē minus pōderosa sūt. Quorum ad finē vt Hieronymus Fabricius loquitur, in mūdo nō poterat Hippocrates eligere post plagulas meliora instrumenta, quam ferulas, quæ & rigidæ sūt, ac inflexiles & leues. Verùm cū ferula destituamur, eius loco ligneis tabellis tenuibus vtimur. Nōnulli corticibus arborum loco ferularū vtuntur. Verùm si quis iis vti velit, videat, ne virides sint, sed probè exsiccati. Virides enim, cùm exsiccantur, circa fracturam cōtrahuntur, doloresque excitant, atque ossa nōnunquā suo loco iterum dimouent, vt exēplo peculiari docet Guilielmus Fabricius, *cent.* 4. *obseruat.* 98.

Tandem membro canalis, si opus sit, adhibendus, de quo Hippocrates & Galenus *de iis, quæ in medicat. fiunt. text.* 18. mēbrumq; rectè collocandū, videndumq; vt positio sit mollis, æqualis & sursū versa: mollis, ne membrū fractū eā parte cōprimat, neque dolorē & inflammationem excitet: æqualis, vt dolorem nullum inferat, nec membrum distorqueat: sursum versa, ne humores pondere suo deorsū tendentes ad locum affectū affluant. Inprimis autem danda opera vt media articulorum figura & musculorum figuratio obseruetur: quem ad finem etiam capsulæ quædā interdum, quæ membrum fractum toto curationis tempore capiant, adhibentur. Hippocrates, 3. *de offic. Medic. t.* 3. & 30. in recto situ membri constituendo tria iubet animaduertere, quietem, medium, & cōsuetudinem. Quietem quidem, vt talis situs eligatur, qualē homo seruare solet, cùm totiùs est positura inter extremā extensionem & cōtractionem, nō tamen semper exactè, sed qui ad mediū proximè accidit. V. g. in brachio pro medio situ habetur, qui non in cubito rectum angulum constituit, sed obtusum & porrectionē accedit, sicut videmus homines quiescentes & otiosos brachiū nū penitus media inter porrecta & tota curuata habere, sed ad porrectionē magis accedentia; quæ figura cum à dolore maximè absit, ipsis gratissima est. Tādem etiā consuetudo spectāda, quia nō alius habitus faciliùs fertur, quàm cui adsueuimus. Quibus quartum ex eodem Hippocrate, 1. *de fract. t.* 1. addere possumus, nimirum eum musculorum statum eligendum, sub quo non magna vi fracta ossa in diuersum deducuntur, & cum membrum sub eo habitu continetur, illud dolore omni vacat. Vtrumq; autem præstat, qui ita figurat, vt musculorū fibræ directę intendātur. Directæ autē

intenduntur

interdum ... in vna membri parte vniuersus musculus collocatur. Nam si musculus, qui suũ habet initium in parte interiore, ita collocetur, vt medius ab interiore parte, extremus ab exteriori, vel ..., vt medius à superiore, extremus ab exteriore situs sit, hoc pacto circa mẽbrũ conuolutus extẽditur.

Bona autem deligatio cognoscitur, vt Hippocrates, 1. *lib. de fract.* ait, primò ex ægri querimonia, vbi, nũ prematur, rogaueris, atque is respũdeat, se premi quidẽ, sed leuiter, idque præsertim, qua fractura est. Hæc itaque sic habere, necesse est fateatur, qui rectè est alligatus. Si verò patiens abundè sub fasciis vegeatur, celerrimè soluendæ ac aptius deligandæ, ne ex arctiori vinculo praua symptomata eueniant. Sin fasciarum circuitus iusto laxiores, & nihil se premi respondeat patiens, arctius vinciendæ, cùm laxa vincula non prohibeant membrum, quò minus, qua fractura est, deprauetur.

Alia moderatæ deligaturæ signa sunt: si eadem die ac nocte, qua deligatus fuerit, ipse sibi videatur non leuius, sed valentius adstringi; postridie verò tumor mollis ac paruus in mẽbri extremitate oriatur. Paruus enim tumor ac mollities aliquid sub vinculo affecta parte ad membri extremũ esse expressum indicat. Si verò nullus tumor appareat, nõ satis fuisse strictum indicat: & si tumor magnus ac durus, id est, qui tactui non cedat, in membri extremitate adsit, valentius arctatum fuisse indicium præbet.

Ergo si probæ deligationis signa adsint, nullosq; dolor insignis, nulla inflãmatio vel exulceratio, suspecta sit, aliquũ opus, quod est callum, per quẽ fracta ossa cõiunguntur, gignere, naturæ, cuius id opus est, cõmittendum, & deligatio ante tertiũ diem non soluenda. Tertiò verò die soluantur & iterũ obligẽtur fasciæ, tùm vt arctius stringantur, tum vt exitus pateat humoribus & vaporibus sub cute cõtentis: qui vt difflentur, & ne pruritus excitetur, aut si pruritus infestet, vult Hippocrates aqua calida membrũ esse perfundendũ, vt pori aperiantur. Si autẽ tardius soluatur deligatio, magna sæpe incõmoda, nimirum partis exulceratio, putredo, gãgræna, inde oriuntur, imò vitæ periculũ quorũ exẽpla annotauit Guilhelmus Fabricius, *cent. 2. obseruat.* 91. & propterea monet, vt secundo aut certè tertio die semper deligatio soluatur: & quanquã post septimum non sit ideo necessariũ toties fracturam soluere, se tamen de quarto in quartum fascias soluere, partemque affectã inspicere solere, scribit. Atque hęc deligatio cõtinuanda, donec callus genitus & fractura sanata sit: quod in femore 40. diebus, in humero & tibia 30. in radio & cubito 20. in ossibus digitorum 15. diebus præter propter fieri solet. Tẽpus enim, vt in Prognosticis dictũ, hoc in omnibus ita determinatum non est, sed pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis & ipsius fracturæ ratione variat. Citiùs enim coalescit fractura in puero & iuuene, quàm in sene; ...uo citius, quàm æstiuo tempore.

Interim dum hæc fiunt, vniuersalia medicamẽta non sunt negligenda, nimirum venæsectio, & purgatio, prout nimirum hæc vel illa ægri constitutio requirit. Atque hæc omnia eo fine peraguntur, vt ossa cõglutinentur. Fit autem hoc calli beneficio, qui an sit quiddã heterogeneum, an verò similis ossibus substantia, supra, *part. 4. c. 4.* dictũ. Calli verò, quo ossa conglutinantur & coalescunt, generatio Naturæ opus est: Medicus tamen Naturæ opem ferre debet, quod fit, si caueat, ne aliqua inflãmatio, vel simile accidens, quod mẽbri substantiã & temperiẽ lædat, superueniat, ipsumq; alimentum per siccantia medicamenta disponatur, vt in callum eò citius mutetur. Fit autẽ hoc ferè per suprà proposita medicamenta, in quorũ locũ diebus posterioribus etiã veniunt *emplastrũ diapalma, balbarum, oxycroceum, nigrum*, & alia

Deinde det operã, vt materia idonea suppeditetur generando callo. Quapropter exhibẽdus cibus paulo plenior, boni & tenacioris nonnihil succi, qualis ex oryza, tritico, & similibus conficitur. Verùm quia ante duodecimum diem vix callus generari incipit, & præterea initiò multa symptomata metuenda sunt: non mox per initia plenior victus, sed tenuior exhibendus; imò, si opus, sanguis detrahẽdus, aut purgatio instituenda, & demum, vt dictum, vbi callus generari incipit, plenior cibus exhibendus.

Solent etiam intus quædam medicamenta exhiberi, quæ ad callũ citius generandum & inducendũ faciunt, vt *puluis & succus radicum agrimonia*. Plurimi miris modis cõmendant *lapidem osteocollam* dictũ, cuius in puluerem redacti Drachmam vnam cum *aq. symphyti* sæpius exhibent. Verùm in iunenibus, & iis qui boni sunt habitus, callum nimis auget: quapropter cautè & nõ nisi in adultioribus exhibendus. De qua re, vt & de vsu viscidorum ciborum, quos plerique in fracturis exhibendos censent, legi potest Guilielmus Fabricius, *centur. 1. obseruat.* 50. 91. & 92.

Possunt etiam parari decocta è *rad. consolida, agrimon. primula veris, serpentaria*.

Vt ℞. *rad. aristol. consolida, serpentar. ana* Vnc. j. *gerani* Mj. *sabinæ* Mß *macis* Vnc. ß *zedoaria, galanga, an.* Drach. ij.

Coq. in vino in vase duplici. De colatura æger bis de die bibat.

Idem Fabricius, *centur. 3. obseruat.* 90. hoc medicamentum vsurpat.

℞. *lapidis ossifragi diligenter praparati* Vnc. j. *cinam. el.* Drach. iij. *sacchari* Vnc. ij.

M. F. puluis subtilissimus. Dentur Drach. ij. in iusculo carnis singulis diebus manè.

Externa talia laudat.

℞. *ol. lumbricor.* Vnc. ij. *granor. iuniperi* Drach. ij. *succi lumbricor.* Vnc. j.

M. F. Linimentum, quo inungatur fractura.

℞. *Empl. Vigonis ad fractur. oss.* Vnc. ij. *oxycrocei* Vnc. ß *Lapid. osteocollæ præp.* Vnc. iß *lumbricor. prep. & pulueris.* Vnc. j. Cum *ol. lumbricor.* q. s.

F. Empl. quod superponatur.

Vbi callus iustæ magnitudinis generatus fuerit, medicamentis roborantibus confirmandus est. Ideoque tale emplastrum imponendum:

℞. *ol. rosacei* Vnc. ij. *ceræ* Vnc. iiß. *pulueris resinæ* Vnc. iij. *colophonia, mastich. thuris ana* Vnc. ß. *nucum cupressi, rad. erythrodani ana* Drach. j *croci* Drach. ß. Misc.

F. Ceratum, quod super linteum vel alutam extendatur, & applicetur.

Diæta.

Diætam quod attinet, bona victus ratio, vt in vulneribus, etiam obseruanda. Si enim natura à cibi copia vel qualitate non offendatur, & in callo generando partes suas rectiùs exsequetur. Præcipiunt quidem nonnulli, vt cibi viscidi exhibeantur, è pedibus, capitibus, & intestinis animalium. Verùm metuendum est, ne ex eiusmodi cibi chylus crassus & viscosus generetur, qui postea in epate & venis obstructiones pariat, & totum sanguinem inficiat, sicut eius rei exemplum refert Guil. Fabricius, *cent. 1. obseruat.* 92. de quodam viro quadragenario, qui talibus cibi vsus in cachexiam & tandem hydropem incidit, & hydropicus mortuus est. Et constat experientia, multos ægros sine talium ciborum vsu sanatos fuisse. *Diæta.*

CAPVT II.

De Fractura cum vulnere.

Fractura cum vulnere.

INsignis fracturæ differentia, & quæ curationem non parum variat, est fractura cum vulnere. Accidit autem illa, cùm ossium fractorum eminentiæ acutæ incumbentem carnem perforant. Quod cũ fit, membrum breuius, quàm prius erat, redditur: vbi autẽ ossa denudata in suam sedẽ restituta fuerũt, ad pristinam longitudinem membrũ redit. Interdũ tamen à telo secante tales fracturæ accidũt, cùm eo non solùm caro, sed & ipsum os scinditur.

In fracturis autem his cum vulnere interdum os nudatum est, interdum non est nudatum: deinde interdum os seu fragmentum aliquod abscessurum esse metuimus, interdũ nihil abscessurum speramus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Sunt autem tales fracturæ longè periculosiores iis, quę fiunt carne & cute superiecta integra manẽte. Nam perforatio illa cutis & carnis dolorem & inflammationẽ excitat, & musculi, qui iam inflammatione tentantur, duplicẽ extensionem pati cogũtur, vnam, quæ fit ex inflammatione, alteram ex hac, quæ iis, dum redeunt ad pristinam longitudinem, accidit.

2. Periculum autem hoc eò maius est, quò pluris & maioris momenti partes conteruntur & perforãtur, vt musculi, nerui, venæ, arteriæ.

3. Vnde fractura in femore & humero cum vulnere & ossis exitu maximè periculosa est. de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 47. *Illi autem ferè non euadunt, quibus ossa, aut brachii, aut femoris extra exiere. Nam cùm pergrandia sint ea ossa, & plurimùm medullosa, atque cùm multa præterea sint, & magni momenti ea, quæ vulnerantur, nempe nerui, musculi, & venæ, vnde & si ea reponas, conuulsiones concitari solent. Sin autem minimè reponas, febres acutæ suboriuntur biliosæ, cum singultu & nigritia. Illi tamen non minus euadunt, quibus neque reponimus, neque reponere tentamus. Præterea verò & illi potius euadunt, quibus inferius os, quàm quibus superius extra excidit. Superstites etiam & illi sunt interdum, quãuis rarò, quibus ea reponuntur.* Et *text.* 41. *Conuulsio tamen magis, si restituerentur, quàm si restitui non poterũt, induceretur.* Et Celsus, *libr.* 8. *cap.* 10. ait: *Grauius aliquando est, cum ossis fracturæ carnis quoque vulnus accessit, maximè que si id musculi femoris, aut humeri senserunt. nam & inflammationes, multò grauiores, & promtiores cancros habent. Augetur periculum, si os à parte domestica egrediatur, in illa enim partes maioris momenti reperiuntur, quàm in syluestri.* Vnde Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 47. scribit: *Nec parum insuper refert, in exteriorem ne brachii, aut femoris partis os erumpat, cùm multæ ac præcipuæ venæ per interiorem femoris partem deferantur, quarum si aliqua conuulneretur, hominem iugulant, pauciores verò per exteriores.*

4. Fractura cum vulnere si à telo scindente facta fuerit, periculosa est, si os magnum, vt femoris vel humeri præcisum sit. Talia enim ossa, præsertim si incisio sit recta, ægrè coalescunt; quoniam à telo secãte pori ossis, per quos alimentum ad calli generationem transcẽdebat, quodãmodo obstruuntur, atq; ita callus tardius generatur. Præterea cùm talis fractura sit æqualis, ossa fracta difficillimè immota seruantur, atque ita coalitus impeditur.

Curatio in genere.

Duæ hîc dantur Indicationes. Prima est, vt ossa loco suo restituantur & cõiungantur: altera est, vt vulnus sanetur. Repositio hîc omnino difficilis est propter partes vulneratas, quæ sine dolore & cõuulsionis metu extẽdi nõ possunt. Reponẽdi tamẽ ratio est, vt primò extensio sufficiẽs fiat, sed sine violẽtia, quæ si nõ sufficiat, firma ferramenta, vectibus similia magnitudine differẽtia, ad manũ sint, ex quibus cõueniens aliquod inferiore parte humiliori ossis fracti parti, superiore verò superiori, vectis instar, adhibeatur, atque ita ossa fracta in locũ suum cõpellãtur: de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text.* 39. Si os etiã, quod super alterum excidit vecti idoneum locũ non relinquat aut ita acutum sit, vt vectis effugiat, scalpro excauendum, donec vecti locus fiat, & firmiter hæreat. Et quidẽ ista omnia statim & primo die peragenda sũt, antequam inflammatio superueniat. Hæc enim si accedat, sine insigni periculo extensio & repositio talis institui nõ potest. Si tamen ab initio statim Chirurgus nõ adsit, & iam præsente inflammatione demum vocetur, repositionẽ donec inflammatio prętererit, differat. Interfui curationi rustici, qui arbore, glandes decussurus, decidens crus fregit prope talum, vt os prominens talo insisteret. Cùm verò idonei Chirurgi copiã statim nõ haberet, inflãmatio & gãgręna accessit, quæ cutẽ & carnem omnem pæne circa talum abiunxit. In vrbem vectus, vbi gangræna sedata fuit, os prominens vecti eleuatum, & in suum locum restitutum est, & postea reliqua, quæ necessaria fuerũt, peracta, ac fractura & vulnus sanatum.

Si verò ossis aliqua particula promineat, vt facilè in suam sedem reponi non possit, sed ob variam fractionem alia ossis portio alteri impedimento sit, neque etiam validiorem extensionem partiũ molliũ ob doloris & cõuulsionis metũ, tentare liceat, & ossa vicina corpora in conformatione dilacerare, doloremq; inducere queant, ea abscindere iubet Hippocrates, 3. *de fract. t.* 4. vel scalpro incisorio, vel serra, prout opportunũ erit. Ita etiã si qua ossis portio carnem dirũpat, doloresq; excitet, vt tentare repositionem citra maiorem disruptionem & maximos cruciatus nõ liceat, etiã os præscindere oportet. Ne tamen, quod ex necessaria artis operatione accidit, Medici errori imputetur, prædicendũ, partem illam breuiorem futuram. Quod etiam Hippocrates *de fractur. text.* 37. monet, dum inquit: *Nosse quoq; id conuenit, necesse esse, ibi corpora breuiora fieri, vbi ossa fracta & imminuta, id est, præcisa curantur.* In tali autem fractura, quæ cum cutis & carnis superiacentis vulnere cõiuncta est, videndũ etiã, antequã ossa coniungantur, & postquam coniuncta sunt, ne quid inter ossa fracta hæreat, quod conglutinationem impedire possit: sed si quid, siue ossis particula, siue aliud quid inueniatur, eximendum, istud tamen cum violentia nõ faciendũ, ne doloris inflammatio, aut cõuulsio excitetur. Ideoq; si in principio sine dolore & violentia id præstari non potest, differre consultius est. Natura enim omne alienum tandẽ protrudit; quæ tamen attrahentibus iuuari potest.

Del. quomodo instituenda.

Qua ratione autem deligatio fracturæ talis cum vulnere institui debeat, neque antiqui neque recentiores inter se cõueniũt, dũ alii fracturam, vt aliàs cũ sine vulnere est, deligare solent, vt ita quoque vulnus tegatur, & deligationem tertio quoque die soluũt; alii fascias ita circũducunt, vt vulnus ab iis nõ cõprehendatur, sed nudũ relinquatur, vt vulnus quotidie curare liceat, neq; totã fracturã toties deligare opus sit. Alii fasciis paucioribus vtũtur, & vulgato modo deligãt; alii latiores & plures fascias adhibẽt, vt numero fasciarũ idem præstent, quod paucioribus arctè circũdatis. Alii ferulas negligũt, alii easdem adhibent; & ex his alii procul à vulnere eas applicãt, alii etiam supra vulnus, sed eam partem, qua supra vulnus ponitur, perforãt, vt pus exire, & medicamẽ-

ta

ta per foramen applicari possint. Cæsar Magatus, *lib. de vulnerib. cap. 6.* suæ methodi insistit, & vulneris hic etiam nullam habet rationem, & nisi quid aliud superueniat, quod cogat aliter facere, solutionem differt ad decimum quintum, & non rarò ad trigesimum diem, prout qualitas fracturæ & vulneris suadere videtur; & quanto fractura longius solutionem differt. Neque se pute deteriori scribit, quod in vulnere generatur. Nam si hoc modo curetur, in multò pauciore quantitate id generari, ob calorem tegumenti roborantis, & quod generatur extra vulnus à natura propelli scribit: idque vt faciliùs fieri possit, omnia lintea è regione vulneris minutis quibusdam sectionibus pertundit, per quas sanies genita extra possit propelli.

Etsi verò in talibus cocheirematis sæpe variis modis ad eundem finem perueniri possit: tamē Hippocrates & omnes peritiores Chirurgi pro indubitato habent, deligationem primam ita esse instituendam, ne vulnus nudum relinquatur, sed fascia comprehendatur. Itaque primò quidem fascia ipsi vulneri inijcienda: secus si fiat, humores à parte superiore versus vulnus comprimuntur, atque praua symptomata inde excitantur. Cuius rei periculum vel in homine sano facere licet. Si enim partem aliquam supra & infra deliges, mediamque intactam reliquas, pars illa media humoribus à vicinis membris ad eam compressis in tumorem attollitur, & ex influxu humorum colorem mutat. Et licet in prima deligatione membrum totum fasciis inuoluatur: nihil tamen periculi metuendum; cùm primis tribus diebus vix multum saniei aut puris effluat. Potest tamen & in hac deligatione ubi etiam, vt fascia paulò latior vsurpetur, quàm aliàs, si vulnus abesset, fieri solet, & compressio tanta quidem fiat, quanta sufficiens est ad ossa retinenda, paulò tamen minor, quàm si vulnus non adesset, ne compressa vulnerata parte dolor & inflammatio excitetur; & numerus fasciarum constrictionem laxiorem compensare potest; cùm tutius sit, sæpiùs fascias circumducere, quàm comprimere.

Tertiò die deligatio soluenda, & primo modo quidem iterum instituenda. Commodissimè tum in emplastrum vel cataplasma, quod fracturæ imponitur, foramen inciditur, imò in fasciis ipsis in medio foramen relinquitur, vt & in ferulis, si quæ apponuntur, vt medicamenta idonea vulneri applicari, idque mundari & expurgari possit, sine fracturæ solutione, qui deligationis modus depictus exstat apud Ambr. Paræum, *lib. 14. cap. 18. & 23.* Cùm enim ossa fracta, quæ cutem perforare solent, non ita semper acuta sint, vt gladij, accidit, vt simul caro contundatur, quæ cùm necessariò in pus mutetur, pus copiosum generatur, quod si retineatur, id quod fit, si vulnus totum obligatur, acre euadit, & pruritum ac dolorem, atque alia mala excitat. Et licet natura sit robusta: generatio tamen puris copiosi non potest præcaueri; cùm omne, quod contusum est, necessariò in pus mutandum sit. Et licet Magatus omnia lintea vulneri superposita minutis sectionibus pertundit, vt puri exitus pateat: tamen incommoda omnia, quæ ex puris retentione proueniunt, præcaueri hoc modo non possunt. Si enim ante diem decimum quintum, vel etiam trigesimum lintea illa & fasciæ non mutentur, certè à pure & sanie inquinantur, vnde in parte vulnerata pruritus, dolor, & exulceratio sequi potest. Si verò fasciæ integræ seruentur, ac propterea tertio quoque die soluendæ sint: metuendum, ne pus retentum interea aliquid mali excitet, & ne in tot solutionibus aut nouis deligationibus ossa suo loco dimoueantur, & quæ composita sunt, iterum deprauentur: quod facilè vitari potest, si deligatio rariùs soluatur, & vulnus apertum seruetur. Potest tamen, quoties vulnus curatum est, id fascia noua obduci, quæ medicamenta & splenia contineat, vulnusque ab externo aëre defendat, quæ toties solui potest, quoties opus, & quidem sine membri fracti agitatione & motu.

Ferulæ quoque non apponendæ, ne vulnus comprimant, & dolorem ac inflammationem pariant, & si eas applicare libeat, vulneri non apponantur; potestque ferularum vsum fasciatum multitudo explere. Atque hæc ita simpliciter peragenda sunt, si nec os nudatum, nec aliquod fragmentum ossis abscessurum speramus.

CAPVT III.

De Fractura cum vulnere, in qua os nudatum non est, fragmentum tamen ossis aliquod abscessurum metuitur.

INterdum tamen accidit in fractura cum vulnere, vt os nudatum non sit: os tamen aliquod fractum abscessurum metuamus. Id quod fit, cùm ossa arefacta & marcida facta sunt, vt sano ossi agglutinari non possint, aut in fractura ita à reliquo osse separata, vt cum eo amplius coniungi nequeant. Tum enim natura id, quod sibi molestum est, aliisque ossibus vniri non potest, foras protrudere conatur, neque finem facit, donec è corpore sit expulsum: id quod sæpe longiore demum tempore perficere potest.

Accidit autem hoc, cùm ossa vel à sanie corrumpuntur, vel ab aëre externo alterantur, vel etiam in fractione ita ab ossibus reliquis separantur, vt cum iis amplius coniungi non possint.

Signa Diagnostica.

Signa autem nostis abscessuri proponit Hippocrates, *3. de fract. text. 18.* Primum est, quod sanies copiosior, quàm pro magnitudine & constitutione vulneris effluit. Secundò, labra vulneris nō coëunt, & si coiuerint, iterum rumpi quasi & ad excretionem stimulari videntur, & laxa quasi & spongiosa euadunt, & tacita quædam motio in parte vulnerata percipitur. Neque enim natura vulnus integrè sanat, vbi aliquid intus est, quod reliquis agglutinari non potest. Tertiò, si os carne nudatum sit, omnino recessurum indicio est; cùm ab aëre externo alteretur & corrumpatur, ac venæ & arteriæ, quæ alimentum deferunt, ad id amplius non excurrant. Quartò etiam ossa abscessura indicatur, si os in multas particulas comminutum sit. Neque enim tunc omnes facilè conglutinantur. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Citò futuræ abscessionis signum est, si caro bona in partibus ossis sani generatur. *Prognostica.*
2. Tempus autem, quo ossa recedere solent, varium est. In ætate enim tenera & tempore æstiuo, & si os nō adeo magnum sit, viginti, triginta, aut quadraginta dierum spacio abscedit. Si verò os magnum, in ætate adulta, tempore hiemali, vix sexagesimo die, aut etiam tardiùs, os abscedit.

Curatio.

Si os, quod abscessurum est, suo loco motum sit, & in ipso vulnere consistat, statim, vt supra, *c. 4.* di- *Curatio.*

 ctum,

ctum, vulsella extrahendum; si quidem sine dolore & violentia extrahi possit; alioquin Naturæ negotiú committendum, quæ sensim id, quod agglutinare non potest, separat. Quæ tamen à Medico adiuuanda est, & propterea deligatio laxior instituenda, & sæpiùs soluenda, ne pus detineatur, sed facilè effluat. Ferulæ etiam eo loco, quo os abscessurum est, non imponendæ, ne dolorem comprimendo pariant. Medicamenta etiam vulneri imponenda, quæ ossa & omne alienum è vulnere extrahunt, qualia supra, *loco alleg.* sunt proposita.

Si verò insignis ossis portio sit abscessura, ideo quod ossis fracti partes non potuerint cú aliis componi (quæcunq; enim ossa repositionem effugerint, ea abscessura esse, nosse oportet, itemq; ea, quæ carnibus nudata sunt, scribit Hippocrates *lib. de fractur. text.* 3.) tales partes vulneratæ omnino leniter tractandæ sunt. Etenim propter motum & compressionem acciduot dolores vehemétes, pungentibus diffracti ossis particulis non rectè compositis vicinas partes sentientes. Vnde deligatio, quæ aliis fracturis conuenit, in hisce maximos dolores excitaret.

Hæc igitur incommoda vt euitaret Hippocrates, *lib. de fract. text.* 31. non vtitur fascia, ne comprimat partem, & ne, si attollatur pars, dolorem excitaret, sed facta repositione ossium, quæ fieri potest, & ablatis, quæ possunt, ossium fragmentis, vulneri apponit picatum ceratum, aut aliud cruentis vulneribus aptum; deinde, quoniam fluxionis periculum imminet, ex debilitate partis & dolore, vt & fluxio repellatur & pars roboretur ac fractura stabiliatur, circumponit splenia duplicata, seu plagulas è tenui linteo, latitudine quidem dimidia palma non minores, longitudine verò paulú breuiores, quàm vt bis circa vulneratum membrum circumduci possint, seu paulò longiores, quàm vt semel saltem mébrum ambiant. Longiores enim si essent, membrum, dum medicamenta innouantur, attollendum esset. Si verò breuiores essent, fracturam non stabilirent & firmarent. Panni isti linei vino austero madidi, & tot numero quot sunt necessarij, ne vllus locus vacuus detur, ita membro applicandi, vt eorum capita per affectum locum ducantur, non in orbem, sed paulò inclinati, sic, vt à contraria parte, à qua inceperunt, ad X. literæ similitudinem inter se committantur, & decussatim se intersecent, ducendo dextrum caput ad sinistram partem, & sinistrum ad dextram. Quæ splenia, cum non sint admodum longa, & auferri possint vt pars non attollatur, valdè commoda sunt. Loco vini tamen & alia medicamenta, quæ eundem vsum præstare possunt, adhibere licet.

Potest tamen etiam deligatio adhiberi, quæ vnica circa vulnus obuolutione absoluitur, & fascia, quæ duplici triplicivè linteo in plagulæ modum contexta, ac oris suis dexterrimè consuta est, tam lata, vt totum vulnus contegere possit, perfici potest.

Quoniam verò deligatio, qua ossa composita contineri debebant, hîc locum non habet, ideo capsulæ ligneæ, canales, aut similia machinamenta adhibenda, quæ partem fractam in suo loco contineant. Attendendum tamen, ne quid durum immediatè parti applicetur, sed inter partem vulneratam & machinamenta illa mollia splenia interponantur, vt nulla fiat compressio. Videatur Hippocrates, *de fract. tex.* 23.

Tandem si ossium fractorum extremitates extra cutem prorumpant & emineant, omnino danda opera, ne ab aere alterentur & corrumpantur, vt postea ea abscindere necesse sit, & propterea laborandum, vt quamprimùm reponantur, & naturali suo tegumento, quod cutis est, tegantur. Quod qua ratione fieri debeat, supra, *cap.* 2. dictum.

CAPVT IV.

De Affectibus p.n. qui Fracturis accidunt.

CVm verò varij affectus p.n. fracturis succedere soleant, quæ partim curationem remorantur, partim post curatam fracturam remanent, & tollendi sunt, de iis etiam dicendum. Sunt autem affectus tales plures, dolor, inflammatio, & hanc subsequens gangræna, pruritus, excoriatio atque exulceratio, membri figura deprauata, callus iusto maior vel minor, membri extenuatio, gracilitas & debilitatio. de iam dicemus.

Dolor.

Dolor si adsit, omnino is leniendus, ac tollendus, aliàs enim eius occasione humores ad partem affectam confluunt, & inflammatio ac alia mala excitantur. Vt is verò tollatur, cõsiderandum, à qua caussa proueniat, & si fieri possit, ea statim tollenda. Perpendendum ergo, an ab osse aliquo pungente dolor sit, an à fasciis nimiùm adstrictis, an ex membri situ prauo, an ex humorum affluxu.

Si ex osse pungente dolor sit, id quod ex leui partis contrectatione & pungente dolore cognoscitur, fasciæ resoluendæ, & os pungens vel in locum suum reponendum, vel, si fieri possit, eximendum, aut præcidendum. De quo Celsus, *lib.* 8. *cap.* 10. *Interdum fractura quibusdam veluti aculeis carnem* [illegible] *exat, quæ a prurigine & punctionibus cognito, aperire id melius, eoque aculeos præcidere necesse habet.*

Si ex fasciarum nimia adstrictione dolor oriatur, deprehenditur id ex tumore, qui in extremitate partis apparet, ægerque se vehementer premi conqueritur. Tunc ergo fasciæ quamprimùm soluendæ, & deligatio laxior instituenda.

Si ex situ membri prauo dolor oriatur, id æger facilè detegit, & situs mutationem postulat, quæ ita instituenda, vt æger iam sine dolore se esse fateatur.

Si ex humorum affluxu sit dolor, ea eius curandi ratio est, quæ incipientis inflammationis, vt iam dicetur.

Inflammatio.

Si enim ex affluxu humorum dolor excitetur, & inflammatio incipiat, inflammationi occurrendum eo modo, qui supra, *part.* 1. *cap.* 5. traditus est. Membrum nimirum vinctum soluendum, & fouendum *oleo rosaceo*, vel simplici vel cum *albumine oui* misto. Vel tale cataplasma imponendum. *Inflammatio.*

℞. *farinæ hordei* Vnc. iij. *puluer. rad. althææ, fl. chamæmel. an.* Vnc. iß. *ros.* Vnc. j.

Coq. in *aq.* & *vini austeri* q. s.

Adde *ol. rosac.* Vnc. iij.

F. Cataplasma. Reliqua *allegato loco* videantur.

Antequam verò inflammatio sedata fuerit, pars non deliganda, aut certè non arctè deliganda, nec ferulæ nec huiusmodi machinamentorum aliquid imponendum, nisi vt membrum fulciant, & medicamenta contineant.

Gangræna.

Non rarò quoque fracturis, præcipuè iis, quæ cum vulnere ac carnis contusione fiunt, propter inflammationem subsequentem Gangræna accidit. *Gangra.* Quæ qua ratione curanda sit, supra, *part.* 2. *cap.* 19. dictum.

Pruritus

Pruritus & excoriatio.

Si verò à ſanie pruritus in vulnere & excoriatio atque exulceratio excitetur, aqua temperatè calida vini panda, vt ſanies abluatur & euocetur ac diſſipetur: poteſt & modicè ſalſa recipi, quæ potentiùs abſterget.

Poſtea inungatur locus *vnguento albo camphorato, roſaceo, de lithargyro, diapompholygos*, & ſimilibus: quibus etiam *ſuccus plantaginis* vel *ſolani* addi poteſt.

CAPVT V.

De diſtortis & male compoſitis oſſibus.

NOn raro etiam accidit, vt poſtquam oſſa fracta iterum coaluere, priſtinam & conuenientem figuram non recipiant, ſed diſtorta ſint, vnde membri motus impeditur, & claudicatio in pede, vel in brachiis apprehenſio læditur. Fit autem hoc vel ob Chirurgi oſſa componentis & fracturam deligantis imperitiam, aut negligentiam, vel ægri motus inordinatos.

Emendatur hoc vitium, ſi quidem callus ſit recens, & non vltra ſex menſes concretus, æger ætate florenti & robuſtus, os fractum non adeo magnum, & actio membri non læſa; ſi callus iterum frangatur, & oſſa rectè coaptentur & componantur. Fit autem hæc calli fractio facilius, ſi callus prius diebus aliquot foueatur decocto herbarum emollientium, putà *rad. & fol. althææ, maluæ, caricar. pinguium*; & cataplaſma poſtea ex iiſdem, aut emplaſtrum emolliens imponatur. Vel vnguentum aliquod emolliens adhibendum.

Vt ♃. *vngu. dialthææ* Vnc. iß. *bdellii, maſtich. terebinth.* *ana* Vnc. ß. *medullæ crurum vituli, olei amygd. d. chamæmel. pingued. gallinæ, an.* Drach. vj. *mucilag. ſem. lini, fœnugr. an.* Vnc. j. *ceræ* q. ſ.

F. Vng. molle.

Callo ſatis emollito, à duobus miniſtris membrum in diuerſa trahendum, & extendendum eſt, Chirurgus verò loco, quo fractura eſt, id quod eminet in ſuam ſedem compellat, & ſi parum valuit, ab ea parte, in quam oſſa inclinant, inuolutam lana regulam obiiciat, atque ita deligando adſueſcere iterum vetuſtæ ſedi cogat; aut os omnino frangat, modo fieri poteſt, vel etiam ſi Chirurgus fractum membrum, quà callus eſt, genu ſuo imponat, & os vtrinque vtraque manu deprimat. Capita deinde oſſium rectè coaptanda, & fracturæ nouæ conueniens curatio inſtituenda.

Si verò callus iam antiquus ſit, & valde induruerit, æger ſit debilis aut ſenex, optimum eſt, vt Albucaſis conſulit, illi manum nõ admouere, propter periculoſa, quæ ſubſequi talem curationem ſolent, ſymptomata. Satius enim eſt, vel deformem vel claudum annos multos adhuc viuere, quàm crudeli cura lethalia ſymptomata attrahere. Imò impoſſibile eſt, ſi callus ſit vetuſtus & induratus, eum frangere; ſed ſi id tentetur, potius in alio loco os frangetur, quàm vbi callus eſt, atque ita grauia mala ægro attrahentur, & quod cupit, deformitas & tortuoſitas membri non corrigetur, cùm callus tortuoſus emendari non poſſit.

CAPVT VI.

De Callo iuſto minore vel maiore corrigendo.

INterdum quoq; accidit, vt iuſto minor vel maior callus generetur. Et quidem iuſto minor generatur callus, ob craſſi illius alimenti, quo oſſa nutriuntur, & è quo callus generatur, penuriam & paucitatem, quæ eſt vel à victu tenui, vel quia æger cibis callo generando aptis vſus non eſt, vel quia faſciæ nimis adſtrictæ, aut medicamenta nimis adſtringentia adhibita affluxum alimenti impediuerunt. *Callus iuſto minor.*

Cognoſcitur autem callus iuſto minor tactu, quo exiguus deprehenditur, & membrum ad motum debile eſt, ac cauſſæ, quæ modò enumeratæ ſunt præceſſerunt. *Signa.*

Vt autem callus maior generetur, victus plenior & cibi ſuccum craſſum & viſcidum generantes exhibendi, faſciæ laxanda, & pars aqua calida perfundenda, donec rubeſcat. Hoc modo enim ſanguis copioſior ad partem affectam allicitur, vt copioſior callo generando materia ſuppetat. Imponenda etiam ſunt medicamenta & dropaces modicè calefacientes, & alimentum copioſius ad locum affectum attrahentes. Exhibendus quoque *lapis oſteocollæ* ʒj. pondere cum *aq. ſymphyti maior.* in marmore tritus, in priſana, iuſculo carnis, vel vino, qui ſingularem virtutem habet callum generandi, vt exemplis probat Guiliel. Fabricius, *cent. 1. obſeru. 90.* *Quid agendum, vt callus maior generetur.*

Contrà interdum callus iuſto maior generatur, quod fit ex alimento, præcipuè craſſiore, copioſiùs affluente, vt & incauta exhibitione lapidis oſteocollæ, qui etſi inſignem callum generandi vim habet, ſenibus tamen & adultis potius conuenit, quàm iuuenibus. His enim ſi exhibeatur, callus iuſto maior generatur, & exemplo docet Guilielmus Fabricius, *allegato loco.* *Callus iuſto maior.*

Cognoſcitur autem callus ipſo tactu, quo facilè deprehenditur, tum ex dolore, qui ex compreſſione muſculorum neruoſarumque partium oritur, vnde & pars ad motum inepta redditur, inprimis ſi prope articulum fractura facta ſit. *Signa.*

Imminuitur autem callus iuſto maior diſcutientibus & digerentibus medicamentis, vt frictionibus ex *ſale nitro & oleo*, & perfuſione ac fomentatione facta aqua ſalſa, vel decocto *fol. betæ, maluæ, parietariæ, ſaluiæ, fl. chamæmeli, meliloti*; aut cataplaſma ex his paratum imponendum. *Callus quomodo imminuatur.*

Vel inungatur pars hoc vnguento.

♃. *ving. anſeris, vrſi, humana ana* Vnc. ij. *ſucci lumbricor.* Vnc. j. *ammoniaci* Diach. j Miſc.

Si tamen durior callus ſit, emollientia digerentibus addantur; & ante applicationem cataplaſmatum aliquo decocto locus affectus foueatur.

Vt ♃. *rad. althææ*, Vnc. j. *lil. alb. bryoniæ ana* Vnc. ß. *flor. althææ, maluæ ana* Mj. *chamæmeli, meliloti ana* Mß. *ſem. lini, fœnugr. ana* Vnc. ß.

Coq. pro fotu, & ex magmate fiat Cataplaſma.

Fiant autem fomentationes non ſolùm donec pars rubere & intumeſcere incipiat, ſed & vt pars iterum detumeſcat & corrugetur.

Victus ſit tenuior, neque ſibi craſſi multi deotur.

Guilielmus Fabricius, *cent. 1. obſeruat. 91.* cùm ex vſo lapidis oſteocollæ alicui callus nimis increuerat, his medicamentis vſus eſt. Primò fouit callum ſeq. decocto emollienti bis in die.

♃. *rad. & fol. althææ, bryoniæ, lil. alb. brancæ vrſinæ, fl.*

chamæ

chemæmeli, meliloti ana Mj. *absinth. vulgar. ros. rubr. ana* Vnc. j.

Coq. in parte vna *aceti*, & partibus quatuor *aquæ*, ad consumtionem tertiæ partis.

Postea seq. vnguento callum inunxit.

℞. *axungiæ humanæ, vrsi, anseris*, *ana* Vnc. ij. *succi lumbricor. aceti scillitici ana* Vnc. j. Misc.

F Vnguentum.

Post inunctionem sequens emplastrum supra alutam extensum applicauit.

℞. *empl. de ranis cũ ☿ rio, de mucilag. an.* Vnc. j. Misc.

His per sex dies processit, callumque non solùm emolliri, verùm etiã manifestè diminui vidit. Postea loco emplastri laminam plumbeam adaptauit & firmiter fascia superligauit. His remediis diuino fauore callus emollitus, resolutus, extenuatus & depressus, ægerque pristinæ sanitati restitutus fuit.

CAPVT VII.

De Membri gracilitate & debilitate.

Membri gracilitas & debilitas. TAndem non rarò accidit, vt post fracturam mẽbrum gracile & debile maneat: quod fit vel ob alimenti penuriam, dum à longa & varia fasciarum adstrictione venæ alimentum parti afferentes constringuntur; quò etiam facit diuturna membri quies & à motu cessatio.

Danda ergo omni modo opera, vt copiosius alimentum ad partem attrahatur. Ideóque quantùm licet membrum mouendum, & ad consuetos motus reducendum, ac fouendum decoctis, quæ alimentum ad partẽ affectam saltem attrahant, non dissipent. Vtiles sunt & dropacismi.

Vel ℞. *ol. costini, chamæmel ana* Vnc. ß. *castorei, vng. Martiatũ, ping. humanæ ana* Vnc. j. Misc.

Ossa fracta si non coalescant. Interdum quoque accidit, præsertim in senibus, vt fracta ossa non coalescant; cuius rei historiam habet Guillielmus Fabricius *cent. 3. obser. 92.* Cui planè simile quid in Viro docto sexagenario, qui adhuc in viuis est, nuper hìc accidit. Is eodem planè modo sese habet, vt Virille quem Guil. Fabricius describit. Dextra enim manu quidem scribere potest, sed si brachium dextrum, quod fregerat, rorsum antrorsum vel retrorsum mouere cupit, sinistræ manus adminiculo opus habet.

Accidit autem hoc, si ossa composita immota non detineantur; id quod in Viro etiam hoc, cuius modò mentionem feci, caussa fuit. Nam cùm esset carnosus, & humerus, quem fregerat, satis arctè ligari non posset, atque ipse noctu inquietus iaceret, præterea sudoribus, quibus medicamenta imposita madefiebãt, parum distineret, ossa cõsolidata nõ fuerunt.

Fracturæ autem tales postea vix curantur, (nisi non diuturnæ sint, in quibus consueta medicatio adhibenda, & *lapis osteocolla* exhibendus; cuius rei exemplum habet Gulielmus Fabricius, *cent. 3. obseru. 50.*) cùm extremitatibus ossium fractorum callus obducatur, ob quem ossa amplius coalescere nequeunt. Nonnulli tales fracturæ etiam inueteratas curari posse putant, & scribit de iis Cornelius Celsus, *lib. 8. cap. 10. Si vetustas* (ossa scilicet, quæ non cooferbuerunt) *occupauit, membrum extendendum est, vt aliquid lædatur. Ossa inter se manu diuidenda, vt concurrendo exasperentur, vt si quid pingue est, eradatur, totumque id quasi recens fiat. Magna tamen cura habita, ne nerui musculi ve lædantur. Tum vino fouendum est, in quo malicorium decoctum sit, imponendumque idipsum oui albo mistum. Tertio die resoluendum, fouendumque aqua, in qua verbena decocta sint. Quinto die idem faciendum, ferulaque circumdanda. Cætera & antè & post eadem facienda, quæ supra scripsi.* Sed periculosa est hæc curatio, &, quod ipse Celsus metuit, facilè nerui & musculi lædi possunt, indeque inflammatio vel conuulsio excitari.

CAPVT VIII.

De Brachii fractura.

ATque hæc in genere de fracturis dicta sint. Quia verò ossa, quæ franguntur, varia sunt, & secundum fractorum ossium varietatem cura nonnihil variat, de fracturis in specie aliquid dicemus. Reliquæ verò differentias, quia nihil aut parum ad cognitionem aut curationem faciunt, & omne, quod de iis dici potest, in iis quæ hactenus in genere de fracturis dicta sunt, continentur, eas prætermittemus, & saltem differentias, quæ à subiecto, & ossium fractorum diuersitate sumuntur, proponemus. Et quia frequentissimè franguntur brachium, humerus, crus, femur, de iis primò dicemus, postea & reliquorum ossium fracturas subiungemus.

Et quidem brachij fracturam quod attinet, quia brachium cum manu apprehensionis & multorum laborum organum est, externisque iniuriis expositum, sæpissimè frangi solet. *Brachii fractura.*

Constat autem brachium seu pars illa, quæ est à cubito ad carpum, duobus ossibus, quorum maius & inferius cubitus seu vlna; minus verò, & quòd cubito superior, radius nominatur. Frangitur autem nunc vtrumque os, nunc vnum ex iis.

Prognostica

1. Faciliùs curatur fractura brachij, vbi vnum saltem os fractum est, quàm vbi vtrumque, vt suprà, *c. 1. Prognostico 6.* dictum. *Prognostica.*

2. Si vnum saltem os brachij fractum sit, facilior est curatio, si superius seu radius, quàm si inferius seu cubitus frangatur. Superius enim minore extensione indiget. Et si inferius, cubitus scilicet, integrum seruetur, basis quasi seu fulcri loco est, quod os fractum immotum seruat. Deinde, quia faciliùs reponitur, nisi in vicinia manus. Tertiò quia osse cubiti integro seruato mitella seu fascia tutiùs suspenditur.

3. Pessima verò fractura est, si ambo ossa simul frangantur. Nam primò nullum fulcrum & sustentaculum habent: deinde maiore extensione opus habent; cùm nerui & musculi magis versus principia contrahantur; cùm non sit, à quo extensi seruentur: tertiò, quia vicinæ partes magis læduntur.

4. Brachij autem ossa plerumque intra dies 30. coalescunt: quanquam, vt suprà dictum est, ætas ab ætate, natura à natura differat.

Curatio.

Curatio. Quæ ad aliarum partium fracturarum curationem requiruntur, & hîc necessaria sunt. Ad extensionem autem minore vi opus est vbi radius fractus fuerit; maiore, vbi cubitus; maxima, vbi vtrumque os. Et quidem si ambo ossa sint fracta, æqualis extensio facienda; si alterutrum verò solùm sit fractum, ea in parte, vbi os fractum est, fortior extensio instituẽda. Extensione facta, admotis prominentibus palmarum partibus os fractum dirigendum & componendum. Osse fracto reposito, fractura conuenienti modo, vt supra dictum, fasciis circumdanda, & alia, quæ in genere de fracturæ curatione dicta sunt, peragenda,

da,& tandem brachium rectè collocandum ac situãdum. Et quidem, vt Hippocrates, 1. *de fract. t. 11.* iubet, in collocatione cura adhibenda, ne manus inferior, sit cubito, ne si brachiũ dependeat, sanguis versus fracturam confluat, sed paulò saltē sublimior, ne tamen dolor vllus inferatur. Ea quoque figura brachiu collocandũ, quæ musculos nullo modo peruertat, & dolorem pariat. Ideoque brachiũ extendi, nec totum curuari debet, neque etiam supinũ neq; pronum collocãdum. Hi enim extremi quatuor habitus sunt, atque extensio flexioni & curuaturæ est contraria, supinum prono: duo verò alij modi sunt, vnus inter extremam flexuram & extensionem, angularis Hippocrati dictus, alter inter pronum & supinum. Et omnino si rectè locetur brachium, musculi, qui anteriore parte cubiti oriũtur, toti ab interiore parte siti erunt; qui ab exteriore, in hac similiter continebuntur, atque ita extensio & peruersio musculorũ nulla erit. Et quidem brachio ita deligato & situato, cõmodum est, vt æger ad decimum vsque diem in lecto se contineat. Cum autem diutius in lecto æger non libens cubet, sed ambulare iam cupiat, à ceruice brachium suspendendũ per mitellam latam mollemque, multam brachij cum parte palmæ æqualiter sustinentem, ita, vt quæ coniuncta sunt, ossa nullo modo de loco demoueantur.

CAPVT IX.

De Humeri fractura.

Prognosticum.

Prognostic. Humeri os quadraginta diebus coalescit. Cùm enim sit grandius, longiore tempore ad callum generandum opus habet.

Curatio.

Curatio. Prima ergo, vt in omnibus fracturis, cura debet, esse, vt ossa fracta suo loco restituantur, & coniuncta seruentur. Quod vt præstetur, primò extẽsione opus est, quæ quomodo fieri debeat in hoc morbo, accuratè describit Hippocrates, 2. *de fract. & offic. Medic.* Summa est, vt æger seu sedens seu iacens ita immotus contineatur, ne extendenti cedat: atque humerus circa alam contineatur, & fractum os in diuersum trahatur. Quod si manuum opera expediri non possit in adultioribus, ob musculorum eius loci crassitiem & robur, machinis & laqueis opus est, de quibus *allegato loco* Hippocrates. Facta extensione, ossa conuenienter componenda; quod hîc non difficulter fieri potest. Ossibus fractis directis idonea medicamenta, de quibus *supra, cap.* 1. dictum, imponenda, & post fasciæ iniciendæ, incipiendo à fractura, attendendumq; vt semper in ea figura ligetur membrũ, in qua manere debet, id est, vt cubitus cum humero rectum angulum constituat, ne immutando situ fascia vna parte comprimat, in altera laxior sit, & ossa peruertantur. Hippocrates septimo aut nono die ferulas alligat, eò, quod in humero ob musculorum, quibus continetur, magnitudinem, quæ circa fracturam sunt, diuturniori tempore ex toto gracilia fiant laxaque. Tum enim demum opportune ad ferulas venitur. Cauendum autem, ne ferulæ articulorum extremitates tangant, & proinde, vt Celsus, *lib. 8. cap. 1.* ait, externas esse ex longissimæ debent, à lacerto breuiores, sed sub ala breuissimæ. Si verò primis statim diebus, quod Recentiores plerique faciunt, ferulæ iniiciantur, laxè adstringi debent, à septimo verò ac nono postea resoluendæ & arctius constringendæ. Tandem membrũ rectè collocandũ, & ne humerus peruertatur, lata fascia humerũ excipiens in orbem circa pectus agatur, & cùm humerum quiescere oporteat, prima multipliciter implicita inter latus & cubitum subiiciatur, ne humerus attingat latus, sed in medio spacio sit, quo compulsus habena ad pectus adducente minimè deprauetur. Æger supinus iaceat, manu sup. a ventriculũ posita, & humero, ne suspensus maneat, puluinaria mollia subiicienda, cubitus verò à collo suspendendus, vt angularis figura seruetur, nec inter dormiendum dimoueatur.

CAPVT X.

De Cruris fractura.

Cruris fractura. CRus ea pars est, quæ à genu ad pedem extenditur. Constat autem duobus ossibus, quorum quod crassius est & internam cruris regionẽ occupat, Tibia; quod tenuius & exterius est, Fibula nominatur. Franguntur autem hæc ossa interdum ambo simul, interdum vnum tantum, & fractura accidit vel in medio, vel in superiore aut inferiore parte.

Signa Diagnostica.

Sign. Diagnostica. Si vtrinque os sit fractũ, facillimè id cognoscitur; cùm totũ crus inflecti possit. Nec difficulter cognoscitur fractura tibiæ, si ea tota fracta sit; quoniam totum hoc os in conspectum, vt in loco excarne, facilè venit. Si verò fibula sola frangatur, id non ita facilè cognoscitur; quoniam multa carne tegitur: Fracta tamen pars ad interiora inclinat.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si alterum os tantùm fractum sit, cura facilior est, quàm si vtrumque fractum est.

2. Si fibula tantùm fracta sit, curatur faciliùs & æger citius pedi insistere potest; cùm faciliùs crura extendantur, & tibia maximam oneris corporis partem sustineat.

3. Si tibia fracta sit curatur difficiliùs; cùm maiore extensione opus sit, & homo multò tardius incedere audeat.

4. Ossa autem hæc plerumque intra quadragesimum diem conferuent.

Curatio.

Curatio. Siue ergo vtrumque siue vnum os frangatur, crus, quantum opus est, extendendum, vt sine damno ossa suo loco restitui & coniungi possint. Quod plerumque duo viri robusti, si in diuersa crus trahant, vnus in partem superiorem, alter in inferiorem, præstare possunt. Et iactantiæ est, vti machinamentis, vbi res non exigit. Quod si exsequi non possint, habenis vel machinis passim descriptis & notis vtendum. Et vbi satis extensum crus fuerit ossa fracta reponenda. Postea conuenientia medicamenta imponenda, & fasciis, vt in genere dictum, crus inuoluendum est, quæ & latiores, & longiores esse debent, quàm in brachio: & omnino ita situandum & componendum, ne in vllam partem peruerti possit, neque ossa fracta deprauari queant, cum vel lectum sternere, vel aluum exonerare hominem oportet. De situ tibiæ etiam videatur Guil. Fabricius, *cent. 1. obseruat. 93.* Tandem crus rectum & extensum super puluinari aut re molli & plana collocandum, &

& ferulæ ac canales adhibendi, vt *cap.* 1. in genere dictum. Qua in re obseruandum, ne super eminentes ossium extremitates applicentur, vel super eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit & calci annectitur. Hæ enim partes, cùm sensum exquisitum habeant, compressionem non ferunt, sed compressæ dolent, ac inflammantur.

Venæsectione & purgatione etiam hic interdum opus est, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ad diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quàm vbi brachium fractum est, quanto illud maius est & crassius, quàm hoc, & necesse etiam est corpus quiescere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura.

FEmoris os omnium, quæ in corpore humano sunt, maximum est & crassissimum ac longissimum, & ipsum etiam frangi potest, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognostica.

Prognostica.

1. De femoris fractura Celsus, *lib.*8. *cap.*10. scribit: *Si femur fractum est, fieri breuius oportet; quia nunquam in antiquam sedem reuertitur, summisque digitis postea eius cruris insistit. Sed multa tamen femoris debilitas est, vbi fortuna negligentia quoque accessit.* Quam Celsi sententiam ita intelligendam censet Peccetus, *lib.*4 *cap.*24. Non quod nullo pacto in pristinam sedem femoris fracta ossa restitui possint, & bene coaptari, ideo necessariò breuius, sed vbi minùs, quàm sit opus, pars distendatur, & quando non bene & ad amussim ossa coaptentur: cùm multo videamus indies, qui femoris fracturam passi sunt, bene ea ferruminata, rectè absque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, *lib.*4. *fen.*5. *tract.*3. *cap.*14 Guido de Cauliaco, *tractat.* 5. *doctrin.*1. *cap.*7. Io. de Vigo, *lib.*6. *cap.*14 Andr. Vesalius, *Chirurg. lib.*2. *c.*14. atque alij. Scribitque Guilielmus Fabricius, *cent.*5. *obs.* se neminem, qui ex huiusmodi fractura sine claudicatione euaserit, præter vnicam puellam, cui nouam & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidisse. Idque præcipuè accidit, si femur propè coxam frangatur. Et de ea autores allegati intelligendi sunt. Sin versus genu aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeo difficulter & sine claudicatione fractura sanari potest. Quod verò si versus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ sunt caussæ, vt eas recenset Guilielmus Fabricius. Prima est, quia os femoris non rectum est, vti sunt ossa tibię & brachij, sed naturaliter in externam partem veluti in arcum dilatatum est: quapropter si fractum fuerit, facilè versus internam partem incuruatur. Versus externam verò veluti in arcum extuberat. Secundò adsunt nerui & musculi ex interna parte femoris quàm maximi & robustissimi, qui quamprimùm os fractum est, versos originem suam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi naturaliter, incuruatum est, facilè & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipsius circa fracturam sese disjungant, & versus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum est os, quapropter non tam facilè in loco suo detineri potest, ac si aliud sibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum haberet. Quartò, cùm pars maximè sit carnosa, & os veluti in medio puluinari situm, difficulter beneficio ferularum & spleniorum in loco suo retineri posse, experientia docet: præsertim si fractura in obliquum facta fuerit. Validissimi enim nerui ac musculi ossa, quamuis ab initio rectè reposita fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum sequatur, quam ipse Guil. Fabricius proponit, facilè euitari posse scribit, ne crus breuius euadat & claudicatio sequatur.

An femoris fractura necessariò claudicationem afferat.

2. Femur quinquaginta demum diebus conferuet, & coalescit; cùm vt antea dictum, omnium ossium maximum sit, & propterea longiore tempore opus sit, vt callus generetur, quo coalescat.

Curatio.

Femore fracto, si ossa suo loco dimota sint, valida extensione opus est; cùm musculi, qui femur circumdant, maximi sint, & facilè musculi robusti, cùm versus suum principium contrahuntur, vincula, quibus fit extensio, superent. Quod si fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum est. Etenim brachium, etsi breuius sit, celari potest; neque noxa adeo magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit. *Curatio.*

Extensione sufficienti facta, musculi, vt validissimi, facilè fracti ossis partem inferiorem ad superiora adducunt. Id tamen vt rectiùs & decenter fiat, extensione sufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Postea medicamentum necessarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur, atq; vtile hic est, conscindere aliquot lintea, eaque in orbem circa coxam & illa, vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale est, inuoluere, cùm ob alias caussas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis, qui femori adaptatur, vel ossis totum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adaptetur, qui breuior sit, quàm vt vltra poplitem pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque molestus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri necesse est, & musculos alio atque alio modo figurari, ac ossa fracta dimoueri. Ideoque vtilissimum videtur, femur in canalem conijci, qui à coxa ad pedem vsque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrinque à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pus, femur scilicet cum crure & pede, molliter & sine dolore iaceat, firmiter tamen, ne æger vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere possit. *Canalis qualis esse debeat.*

Obseruandum etiam est, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri potest, cõtineatur, & rectè locetur. Nam si dependente pede crus reliquum fulciatur, necesse est, ossa gibba in priore parte pedis conspici: sin calx iusto sublimior collocetur, reliquo corpore leniter suspenso, os in priore parte cruris iusto magis simum necessariò se ostendet, idque adeo, si calx hominis naturaliter est grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum, quod si ob fascias vel ferulas magis adstrictas, vel quacunque de caussa, tumor iusto maior in poplite vel partibus inferioribus exoriatur, id quod vrget & nimis premit, relaxandum esse, partem verò tumidam fouendam vel inungendam esse iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi, & leniter repellendi habent, qualis est succida lana vino

&

& oleo madida, vel similia medicamenta.

Cùm tamen, vt dictum, etsi ista curatio instituatur, plerumque sequatur claudicatio: nouam & artificiosam methodum curandi fracturas femoris proponit Guiliel. Fabricius, *alleg. loco*, eamque exemplo declarat, scribitque fracturam femoris cūrā ad rationem, quæ pro difficilima semper habita fuerit, ad eam facilitatē se redegisse, vt quiuis etiam tyro in arte sine dubitatione eandem fracturam curaturus sit, dummodò diligentiam adhibuerit, & instrumentis aptis instructus fuerit. Curandi autem ista ratio cum instrumentis depictis videatur *loco allegato.*

CAPVT XII.

De Fractura Nasi.

Atque hæc ossa, puta crus, femur, brachium, & humerus, frequentissimè franguntur. Accidit tamē interdum, vt & alia ossa frangantur, de quibus iam ordine, à capite ad pedes progrediēdo, dicemus.

Nasi fractura. Et primò Nasi fracturam quod attinet, accidit ea vario modo, vt Hippocrates, 3. *de articul. tex.* 37. docet. Aut enim pars eius abrūpitur, ipse tamen seruatur perpetuus, vt neque deorsum inclinetur, neque in alteram partem conuertatur; aut horum alterum fit, idq; aut in parte eius, quæ cartilaginosa prominet, aut in reliqua, quę ossibus continetur. Nonnunquam in medio naso, quà acutus est, caro iuxta os contunditur seu conteritur, vel paulum etiam os lęditur, non tamen multum, nonnunquam etiam vulnus fracturæ accedit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Nasus ex omnibus corporis partibus facilimè componitur, & nisi protinùs dirigatur, dirigi postea non potest, sed peruertitur.

2. In naribus callus citò increscit. Nam decem diebus sanescit, nisi corrumpatur Hippocrates, 2. *de articulis.* Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus id fieri dixerunt: quod pro varia corporum constitutione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Curatio. Si igitur fractus nasus in inferiorem partem æqualiter demittatur, simulq; reddatur, in nares aliquid indēdum, quod dirigat, vt specillum seu spatha dicta; aut quod fractum est, eleuandum est digito in nares immisso; & in naturalem sedem restituendum. Extrinsecus etiam ab vtraque parte nasum apprehendere ac sursum ducere oportet.

Vt verò quæ conformata narium sunt ossa in sua naturali sede contineantur, vel linamenta cōparata, vel lintei rasura, vel simile quid linteo inuolutum, aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pellicula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantùm latere nasus fractus sit, dirigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat, & in naturalem sedem restituere oportet, tum digitum vel instrumentum commodum in narem, qua parte læsus est, immittendo, tū etiā extra dirigendo. Ne verò quod cōpositum est, iterum deprauetur, & os desideat, in narē læsam vel linamenta vel penna anserina grandior gummi illita & molli pellicula obducta, vel fistola aut canoula è plombo vel argēteo molli pellicula obducta nari immittenda. Neque multum refert, quid immittatur, modò præter, ne os nasi fractum subsideat, & molle sit, atque odoris grauis expers. Neq; etiā spōgia, aut res similes, quę humorem imbibendo crassescunt & dilatantur, immittendæ, ne dilatatæ partem distendant, & ossa cōposita, iterum suo loco moueant. Quod immittitur illinendum debet emplastico aliquo medicamento, ex *manna thuris, gummi tragacanthe, mastiche, ol. rosaceo.*

Si verò iuxta cartilaginē nasus fractus & in obliquum distortus sit, habenula digitum lata glutine aliquo, qualia de sutura sicca in vulnerib. proposuimus, naso ea parte, in quā inclinat, agglutinanda; postea intendenda, quantum expedit, vt nasus rectè dirigatur. Longa autē sit hæc habena, vt postea infra aurē obducta circa caput obducatur. Et licet eius extremitatem ad frontem agglutinare. Hæc enim rectè dirigit nasum, & temperi ac intendi potest. Etsi intra nares impositæ turundæ dolorem excitēt, tollendæ, & tandiu nares habena directę seruandæ. Post decimum quartum verò habenæ demendæ, & ceratum imponendum, ac curandum, ne callus plus iusto excrescat.

Si ossa nasi minutim fuerint confracta, quantum licet singula in suam sedem reponenda, vel idoneis instrumentis compellenda, neque facilè, & nisi nullo modo agglutinari possit, os aliquod eximendum cùm deformitatem pariat. Postea ceratum aliquod vel aliud medicamentum ad ossa confirmanda imponendum.

Si fracturæ vulnus accedat, emplastrum aliquod, cruentis vulneribus conuenit imponendum: & talia vulnera facilimè sanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excitari incipiat, turundæ conuenientibus medicamentis innūctæ immittendæ, & omnino cauendum, ne carnis aliquid intra nares excrescat. In quem finem etiam vtilis est canalis plumbeus immissus.

Deligatio. De fracturarum harum deligatione autores dissentiunt, atq; alij eā admittunt, alij omnino reiiciunt. Et omnino tutius videtur, deligaturam & fascias omnino omittere; cùm vel nihil prętent, si laxę sint; vel, si fortius constringant, nasum distorqueant, & simum efficiant, ac facilè emplastris idoneis nasi ossa fracta sine omni deligatione in loco suo contineri possint. Et nullo alio in casu deligatio cōuenire videtur, quā si in medio naso, quà acutus est, caro ejecta os contusa sit, & os emineat, vt cōpressus ea parte nasus naturalē figurā acquirat. Verùm & hîc vinculum etsi prodesse videatur: tamen necessariū non est, cùm ceratum vel emplastrum sufficiat. Et omnino si fasciā admouere libet, ea medio naso iniicienda, cuius vtraque capita ad posteriorem capitis partem colligentur.

Ambrosius Paræus hoc vtitur.

℞ *thuris, mastich. boli Armen. sang. dracon. an.* Vnc. ß. *aluminis roche, resinæ pini an.* Drach. ij.

Puluerisentur subtilissimè, & cum *oui albumine* incorporentur. Plura videantur apud Hippocratem, 2. *de articul. à tex.* 36. ad 46.

CAPVT XIII.

De Maxilla fractura.

Maxilla fractura. Interdum & maxilla inferior frangitur; id quod facilè cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Maxillæ ossa, si primis diebus inflammatio accedat, intra viginti dies consolidantur, & dentes integri remanent.

2. Si verò cura diutius protrahatur, dentes vitiantur, & inutiles redduntur.

CAPVT XV.

De Scapulæ fractura.

Scapulæ fractura.

OMoplata, quæ Latinis Scapula, seu os illud angulare, à tergo ceruicis vertebris vicinum, dorsoq; & thoraci non per articulationem, sed tantùm musculorum interuentum cohærens, & à parte anteriore cum humero & iugulo per articulationem commissum, de quo videantur Anatomici, frangi qualibet sui parte potest, rariùs tamen in processu illo, qui Acromion dicitur; sæpius iuxta spinam & in aliis suis extremitatibus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si acromion frangatur, visu & tactu id, & inæqualitas quædam percipitur, inprimis si pars ægra cum sana comparetur. Si latior ipsius pars & in extremitatibus frangatur, tactu cauitas quædam deprehenditur, & punctorius dolor in parte percipitur, brachium verò è directo positum stupor prehendit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Fractura, quæ in summo humero seu acromio est, difficiliùs curatur, quàm in aliis scapulæ partib.

2. Si fractio fit in homoplatæ ceruice, aut humeri de articulatione, vix sanatur. Cùm enim circa hûc articulum sint venæ & arteriæ axillarum, & nerui ex ceruicis vertebris orti, facilè inflammatio & grauissima symptomata accidunt.

3. Scapulæ os fractum intra dies viginti quatuor consolidatur.

Curatio.

Curatio.

Si os fractum scapulæ adhuc cohæreat, manu Cheirurgi in suum locum restituendum. Quod si nō facilè fiat, & maiore vi opus sit, pila ex linteo sub axillam ponatur, & minister deorsum humerum trahat, cubitum ad costas adducendo, Cheirurgus verò manu fracturam comprimat & componat. Si verò os fractum scapulæ non cohæreat, modò ligamentis & periostio adhuc cohæreat, & pungendo non excitet, etiam suo loco restituendum. At si penitus & ab osse & à periostio ac ligamentis separata sint, & carnes pungant, cutis & caro incidi, & fragmenta eximi debent. Si verò non pungant, relinquendo donec Natura, quod reliquis non cohæret, tandem sponte expellit, etsi interdum post longum tempus id fiat; sicut Ambrosius Paræus, *lib.14.c.9.* refert cuidam Marchioni e scapula vulnerata ossium quædam fragmenta post annos septem, cicatrice reserata, erupisse. Ossibus ritè compositis, medicamenta idonea fracturæ imponenda, & deligatio conueniens instituenda, & si summum humeri fractum sit, pila sub ala vinciendæ, & deligatio ante diem septimum, nisi quid aliud superueniat, non soluenda. Æger in opposito latere cubet, & partem in quiete detineat.

CAPVT XVI.

De Sterni fractura.

Sternum fractura.

STernum & ipsum interdum frangitur, lapsu vel percussione.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Quod cognoscitur ex dolore & inprimis inæqualitate, quæ tactu comprehenditur, & ad digitorum compressionem os fractum intrò cedit, & strepitus quidam auditur, & cauitas, qua os fractum est, animaduertitur. Difficultas quoque spirandi, tussis, & sanguinis sputio plerumque accedit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Periculosa est fractura sterni, cùm ob pleuram, quam simul facilè lædit, & nobiles partes suppositas, grauia mala attrahere soleat.

2. Consolidatur autem viginti vel viginti quatuor diebus cum spongiosum & rarum sit.

Curatio.

Curatio.

Vt os hoc fractum & depressum suæ sedi restituatur, ægro resupinato puluinar sub spinam è regione fracturæ ponendum, & à ministro vtrinque humerus deprimendus, Cheirurgus verò costas vtrinque manu comprimat, & ossa fracta in suum locum reducat. Hinc medicamenta, quæ aliis fracturis adhiberi solent, quæ inflammationem prohibent, fracturæque conglutinationi inseruiunt, imponenda, & deligatio decussatim fasciis idoneis supra humeros instituenda, quæ non sit nimis arcta, ne respirationem impediat.

CAPVT XVII.

De Costarum fractura.

Costarum fractura.

FRanguntur quoque interdum costæ ex caussis violentis, casu vel percussione.

Costæ autem, vt Celsus, *lib.8.c.9.* scribit, interdum sic finduntur, vt ne summum quidem os, sed interior eius pars, quæ rara est, lædatur, interdum sic vt eas totas is casus perrumperit. Et quidem fracta ossa interdum intrò declinant, interdum extra emicēt; interdum, etsi tota franguntur, proprio loco non dimouentur; interdū, etiam caro circa costas colliditur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si costa tota non est fracta, nec sanguis exspuitur nec febricula sequitur, nec quicquam suppuratur, nisi admodum rarò, nec dolor magnus adest: tactu tamen is locus leuiter indolescit.

Si verò costa quidem fracta sit, fractæ tamen extremitates neque intrò cesserint, neque in exteriorem partem compellantur, pauci admodum febricitant. Sed neque multi sanguinem spuerunt, nec multis item contractum pus in thorace.

Si verò costa & tota fracta sit, & extremitates loco motæ, quædam inæqualitas & cauitas tum visu tum tactu deprehenditur, strepitus quoque quidam auditur. Quibus accedunt & alia symptomata. Adest dolor grauis, & præcipuè si interna costæ pars fracta sit, isq; pleuriticorū dolorem æmulans, respiratio est difficilis, tussis molesta, & nonnunquam etiam sanguinis sputum superuenit, dum ex vasis ruptis sanguinē effluentem pulmo imbibit, febris accidit. Præcipuè verò duo mala fracturam costarum comitari solent. Primum est carnis superiacentis costæ inflatio, quæ & tactu & visu deprehenditur, & si manus locus cōprimatur, aëris cedentis strepitus auditur. Cui nisi succurratur maturè, secūdò inflāmatio, & febris, atq; abscessus succedere solēt. Cuius rei caussa est carnis ab osse separatio, & imbecillitas partis ictu inducta, quę alimētū, quod doloris ratione attractū copiosius affluit, satis cōcoquere nequit, quod partim crudum ideo remanet, partim in vapores & flatus resoluitur.

reſoluitur. Malum hoc interdum & coſtarum corruptio ſequi ſolet. Cùm enim caro ab oſſe abſcedit, ſuccedit in locum aër, cuius contactu os offenditur & corrumpitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Si ſimplex ſit fractura abſque partium vicinarum contuſione, periculo vacat, & coſtæ intra 20. diem coaleſcunt.

2. Si verò caro circa coſtas atteritur, periculoſum malum eſt, ob ſymptomata, quæ diximus accedere, & ſæpe lethale. De quo Hippocrates, 3. *de articul. s. 61. Si contuſio*, inquit, *ſiue attritio, quæ circa coſtas ſit, negligatur, etſi in id malum deterius non incidat, carnem tamen magis mucoſam habet in loco attritio, quàm prius, & vbi talis relinquitur, nec curatione ad bonum habitum reſtituitur, res peior eſt, ſi mucoſa circa os ipſum relinquantur, cùm caro non amplius ſimiliter os attingat, & ipſum os morbis opportunius redditur, ob eiuſmodi autem cauſſas oſſa multis vitiantur, quia malum diutius extrahitur.*

3. Periculoſa etiam eſt fractura, ſi coſta intrò compellatur, & pleuram pungat vel vulneret, & tunc omnia ferè ſymptomata, quæ pleuriticos infeſtare ſolent, ſuperueniunt, & vix ante quadrageſimum diem cura abſoluitur.

Curatio.

Curatio. Si coſta tota fracta non ſit, vel ſi tota ſit fracta, proprio tamen loco non dimota, nec incumbentium & vicinarum partium contuſio adſit, medicamentum aliquod fracturæ & inflammationibus conueniens leniter imponendum, ex *thure, farina volatili, bolo Armeno, albumine oui*, & ſimilibus.

Si verò fracta coſta extra promineat, manu comprimenda, & in naturalem ſuum ſitum reducenda: hinc itidem idoneum medicamentum imponendū.

Si verò fracta coſta intrò vergat, danda opera, vt in ſuum locum reducatur. Primò ergo videndum, an tuſſi & ſpiritus retentione, an verò manuum opera coſta fracta in locum ſuum reſtitui poſſit. Quod niſi ſuccedat emplaſtrum aliquod attrahens, & quod adhæret, imponendum, & cum impetu auferendum, vt coſta in locum ſuum reducatur.

Conueniens huic vſui etiam eſt hoc emplaſtrum.

℞. *farinæ volatilis* Vnc. ij. *tragacanth. thuris puluer. ſ. an.* Drach. v. *viſci quern (glutinis ſcil.)* Drac. vj *chryſocolla* Vnc. iß. *album. ouor.* Vnc. ij. *aq. roſ.* q. ſ. Miſc.

Vel emplaſtrum ex *terebinthina, reſina, pice nigra, farina hordei* vel *fabarum, maſtiche, aloe* compoſitum. Et talia emplaſtra ſæpiùs applicanda, & auellenda ſunt, donec æger melius ſpiret. Et memini, me ante aliquot annos viatori, cui in latere dextro à pertica, quā pro dolij vinculo parando flectere volebat, reciprocante, coſta fracta & depreſſa erat, ita vt difficulter reſpiraret, tuſſiret, nec ſe erigere valeret, tali emplaſtro impoſito coſtam in ſuum locum reduxiſſe.

Nonnulli quidem cucurbitulis coſtas fractas in ſuum locum reducere conantur: verùm improbāt id pleriq; Medici; cùm metus ſit, ne plus humoris attrahatur, & aliàs caro ſupra coſtas inſtari ſoleat. Si verò fragmentum coſtæ membranā pungat, atque inde acerbiſſimi dolores & alia praua ſymptomata oriantur, atque ipſa mors metuēda ſit, pars, qua coſta fracta eſt, incidenda, vt fragmenta purgantia vel eximere vel præcidere liceat. Si etiam contuſio adſit, vena ſecanda, ne inflammatio accedat.

Coſtis in locum ſuum reductis, natura quidem ſponte callum generat: cui vt ſubueniatur, emplaſtrum aliquod ad fracturam oſſium conueniens imponendum, inter quæ & hoc vtile.

℞. *puluer. myrtillor. roſ. rubr. ana* Vnc. j. *farinæ hordei, orobi, lentium, fabar. maſtich. ana* Drach. ij. *cupular. gland. nuc. cupreſſi. cortic. granat. balauſt. ana* Vnc. ß. *hypociſtid. acacia, cortic. thuris, ſang. dracon. terra Lemnia, aloes myrrha ana* Drach. ij. *olei myrtini. roſac. omphacini ana* Vnc. ix. *ceræ, terebinth. claræ ana* ℔ß.

F. Emplaſtrum.

Nonnulli in morbi progreſſu faſcias *aq. vitriolat.* imbuunt, quam efficaciſſimam in oſſium fractura eſſe ſcribunt.

Si caro humida & flaccida ſit, medicamenta antea propoſita imponenda, & locus faſciis ac plagis cōſtringendus, vt caro oſſi coniungatur. Et ſi ob Medici vel ægri negligentiā malum inueterauerit, & caro mucoſa reddita fuerit, vt metuendum, ne oſſa, cartilagines, & mēbranæ lædantur, danda opera, vt ſuccus ille mucoſus cataplaſmatis digerentib. de quibus mox dicetur, diſcuti poſſit. Quod ſi adſequi non liceat, ferrum candens optima medicina eſt, cauendo tamen, ne os calefiat, aut interiora lædantur.

Si ad ſuppurationem, quod contuſum eſt, tendat, materia reſoluenda & euacuanda cataplaſmate ex *farina hordei, fabar. orobi, fl. chamæmeli*, & ſimilibus.

Vt ℞. *farinæ fabarum, hordei, ana* Vnc. ij. *abſinth.* Vnc. ß. *pulu. fl. chamæmel. meliloti. ſambuci ana* Vnc. j. Coq. in *aq. ſ.* Adde *ol. chamæmel. roſac. ana* Vnc. j.

F. Cataplaſma.

Si verò materia hiſce medicamentis diſcuti non poſſit, omnis mora vitāda erit, ne os vitietur, & propterea, qua parte maximè tumet, pars aperienda vel ſcalpello, vel candente ferro, vt puri exitus pateat,

Diæta.

Victus ſit in principio tenuis, & talis, qualis in aliis acutis requiritur. Æger quieſcat, non tuſſiat, non ſternutet, quantum poteſt, non loquatur multū, non rideat, non iraſcatur. Vide Hippocratem, *3. de articul. s. 54. & ſeqq.* Galenum, *in comm.* & Ambroſium Paræum, *lib. 14. cap. 12.* *Curatio.*

CAPVT XIIX.

De Spinæ dorſi fractura.

INterdum etiam accidit, vt à cauſſis externis & violentis ſpina dorſi & eius vertebræ frangantur. *Spina dorſi fractura.*

Signa Diagnoſtica.

Si ſpina dorſi frangatur, cauitas eo loci apparet, & dolor ac punctio ſentitur; cùm neceſſe ſit ea fragmenta ſpinoſa eſſe, vt Celſus *lib. 8. c. 9.* ait. Et ſi quis proceſſus illorum, qui extuberant, frangatur, tactu id deprehenditur, cùm huc atque illuc moueri poſſit. Præterea ſi homo pronus inclinatur, magis dolet, quàm ſi ſtat erectus Nam cutis extenditur, & fragmentis acutis colliditur: ſi verò ſtat erectus, cutis laxatur, & ab aculeis oſſium minùs pungitur. *Signa Diagnoſtica.*

Prognoſtica.

1. Proceſſus vertebrarum facilè ſe, niſi aliud malum accedat, conſolidant; cùm ſint oſſa ſpongioſa & rara. *Prognoſtica.*

2. Aliàs fractura hæc plerumque lethalis eſt; ob ſpinalis medullæ, & membranarum ac neruorum læſionem, inprimis ſi iuxta vertebras ceruicis fractura contingat.

3. Et ſi in colli vertebris fractura accidat, brachiorū & manuū paralyſis ſequitur; ſi autē in parte inferiore, femorū, crurum, ac pedum; idq; lethale eſt. Si verò motus & ſenſus non omnino fuerit abolitus

tus, aliqua adhuc salutis spes superest.

4. Si in vertebrarum fractione voluntaria fecum egestio fiat, & vrinæ suppressio, lethale signum est.

Curatio.

Curatio. Etsi spes in angusto sit: tamẽ ne æger sine auxilio deseratur, apophyses fractæ suo loco reponendæ, si non sint planè abruptæ, & medicamenta imponẽda, quæ dolorẽ leniunt, inflãmationem prohibent, & glutinationẽ ossiũ adiuuant, qualia hactenus sæpiùs sunt proposita. Si verò processus planè à periostio sit abruptus, cutis incidenda, & fragmẽtũ detrahendũ, atq; vulnus postea conuenienti modo sanãdum. Quod etiam faciendum, si aliarum vertebrarũ fractarum fragmenta spinalem medullam eiusque neruos comprimant, aut pungant. Aliàs enim vitæ periculum imminet.

Ossis sacri, & ossis coccygis fractura. Ad fracturas spinæ pertinet & fractura ossis sacri & ossis coccygis, quæ si ita cõparata sint, vt inde spinalis medulla lædatur, malum ferè lethale est. Si verò salutis spes supersit, immisso in annum digito vsque ad locum fractum, os fractum expellendum; extra verò altera vel ministri manu ossa æquanda & in suum locum reponenda, & postea medicamenta fracturæ conuenientia imponenda.

CAPVT XIX.

De Fractura ossium manus.

Fractura ossium manus. OSsa manus, quę in ossa carpi, meta carpij, & digitos diuiduntur, etiã nonnunquã frangũtur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Fractura in hisce ossibus facilè & visu & tactu agnoscitur; cùm hæc ossa fracta vtplurimùm vel ad exteriora, vel ad interiora declinent.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ossa hæc non difficulter, & quidem intra viginti dies, perfectè coalescunt & sanantur.

Curatio.

Curatio. Æger læsam manum super æqualem & læuem tabulã extendat. Deinde minister ossa fracta extendat: Chirurgus verò ossa manu in suam sedem restituat. Vbi ossa cõposita fuerint, medicamentum, quale in fracturis adhiberi solet, imponendum; postea fascia pars obuoluenda. Et quidẽ si digiti fracti sint, sanis vicinis alligandi, vt ab iis in suo loco quasi à ferula adiecta contineantur. Tandem glomo ex linteo conuoluto manus vola cõplenda est. Ita enim ossa cõposita faciliùs in suo loco cõtinẽtur, & digiti in media figura conseruantur. Si verò digitis vel extensis vel cõtractis callus generetur, manus officium in comprehendendo læditur. Manus quoque cũ brachio à collo fascia idonea suspensa in quiete detineatur.

CAPVT XX.

De Coxendicis fractura.

Coxendicis fractura. COxẽdicis os tribus ossibus constat, quorũ primum est os ilium, alterum ischion, tertium os pubis, quæ etiam in infantibus separari possunt: in adultis tamen ita cohærent, vt vix diuelli possint. Franguntur autẽ ista ossa, vt scapulæ, vel in extremitatibus, vel secundum longitudinem, vel in medio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur ista fractura ex dolore, qui tactu & compressione inprimis exasperatur, cauitate & inæqualitate, punctura & stupore in crure eiusdẽ lateris.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ossa hæc viginti quatuor dierum spacio consolidantur.

Curatio.

Curatio. Ossa fracta, qua possunt, diligentia cõponenda, & in locum suũ restituenda sunt, ac postea medicamẽta idonea imponenda. Si verò ossis fragmentũ aliquod abruptum sit, & pungendo dolorem excitet, atq; inflãmationis metus adsit, nonnulli suadent, vt cute incisa in primo statim apparatu fragmentũ eximatur. Verùm cùm vix sub cute solùm, sed sub ipsis musculis talia fragmenta lateant, sine periculo talis sectio non instituitur. Et qui eam tentare velit, omnino caueat, ne musculorũ capita, vel vas aliquod insigne, aut neruum illum grandiorem, qui in femoris & cruris musculos porrigitur, lædat.

CAPVT XXI.

De Fractura patellæ in genu

Fractura patella in genu. PAtella & ipsa interdum frangitur, & quidẽ nunc secundum longitudinẽ, respectu totius femoris, nunc in transuersum, nunc in obliquum; & nunc in duas, nunc in plures partes comminuitur: & rursum nunc cum vulnere, nunc sine vulnere.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Fractura huius ossis facilè innotescit, ex ossium fractorum distantia, quæ tactu deprehenditur, incedendi impotentia, cauitate, quæ in loco fracturæ & visu & tactu percipitur, & crepitu ac sono, qui in eius contrectatione & motu animaduertitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Patella equidem, vt alia ossa rara, facilè coalescit, modò rectè coniungatur, & coniuncta seruetur.

2. Et si secundum longitudinem sit fractura facta, ossa facilè cõiunguntur, & coniuncta puluillis & fasciis non difficulter in suo loco retinentur. Cùm enim circa patellã septimi, octaui & noni tibiã mouentium musculorum extremitates concurrant, & in validissimũ tendinem desinant, qui patellæ implantatur; musculi verò sua sponte versus suam originem trahi ac moueri soleant: etiam non magna industria adhibita, fractura secundum longitudinẽ facta in locum suũ reduci potest, & ossa arctissimè coniunguntur, atque ita nulla calli extuberantia, & hanc sequẽs claudicatio, facilè metuenda. Paręus equidem, *lib.* 14. *c.* 22. neminem sibi visum fuisse scribit, cui os hoc fractũ esset, qui non per vitæ reliquũ claudicauerit: idq; ideo, quod inducta calli concretione cõsolidatio liberam genuflexionẽ impediat. Verùm etsi hæc de transuersa fractura facilè concedi possint: tamen rectè statuit Guil. Fabricius, *cent.* 5. *obseru.* 88. nõ semper præcipuè in fractura secundũ longitudinem, id esse necessarium, cùm non necessariò semper callus

ita protuberans nascatur, vt motus impedimentum in genu & claudicationem afferat, videamusque in aliorum ossium fracturis natoram tam eleganter callum generare, vt sæpe vix vestigium fracturæ appareat: quod inprimis accidit, vbi periostium integrum est, quod materiam calli retinet, ne nimis excrescere & protuberare possit.

3. Si verò fractura in transuersum vel obliquū facta est, vix vlla Industria ea curari potest, vt nulla claudicatio sequatur. Etenim cùm septimus, octauus & nonus tibiam mouentes musculi sursum versus coxam trahant, tendo verò, qui sub genu tibiæ ossi inseritur, patellam deorsum trahat, ossa patellæ fractæ ita disiunguntur, vt vix vlla arte coniungi, aut coniuncta retineri possint, vnde callus extuberat, & musculi tibiam mouentes læduntur, atque hinc æger tibiam vix eleuare potest, & claudicatio sequitur.

Curatio.

Crus primò extendendum est. Hinc à Chirurgo patella seu in duas seu plures partes fracta coniungenda, & emplastrum vel cataplasma fracturæ conueniens, quod ossa composita retineat, imponendū, membrumque conuenienter deligandum, & imposītis torulis stramineis, vt in fractura cruris fieri solet, membrum immobile tenendum, & omnino cauendum, ne crus flectatur. Hoc enim si fieret, fragmenta composita suo loco iterum dimouerentur.

Si fragmentum aliquod ossis acutum à reliquo osse separatum sit, quod cutem pungat, nonnulli, vt de aliis fracturis hactenus diximus, cutem incidendam, & os eximendum docent.

Si symptomata grauia superueniant, iis occurrendum, vt in aliis fracturis.

CAPVT XXII.

De Fractura ossium pedis.

Fractura ossium pedis. Tandem & ossa pedis interdum franguntur; cuius quot sint ossa, videatur apud Anatomicos. Ossa autem pedis, vt & manus, non frangi scribit Hippocrates, *1. de artic.* nisi acura vel graui quapiam re carnosæ partes vulnerentur. Sunt enim duriora: & quæ acuta sunt, & valde grauia, si ossa hæc frangunt, cutem incumbentem saluam non relinquunt. Et Paulus, *lib 6. ap. 106.* scribit, talum nullo modo frangi, non tantùm ob duritiem, sed quia vndiquaque est munitus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si pedis ossa frangantur, visu & tactu id facilè deprehenditur; cùm hæ partes excarnes sint, & si fractæ aliquò emineant, id visu & tactu facilè agnoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsa horum ossium fractura per se periculosa non est: quia tamen non nisi à caussa valida & violenta valdè franguntur, partes incumbentes & vicinæ carnosæ & neruosæ simul contunduntur & vulnerantur, vnde grauissimi dolores & inflammationes ac alia mala oriuntur.

2. Plerumque autem diebus viginti conferuent; nisi quæ cruri vicina sunt. Ea enim cùm sint maiora, longius tempus requirunt.

Curatio.

Curatio. Curatio ferè eadem est, quæ ossium manus fractorum. Commoda nimirum primò extensio faciēda est, & ossa, siue in superiorem siue inferiorem partem emineant, in naturalem sedem cōpellenda sunt: quod commodissimè fit, si æger pede fracto tabulæ planæ panno obductæ insistat. Deinde idonea medicamenta, quæ fracturæ requirunt, adhibenda. Tertiò fasciis pes inuoluēdus. Et cū pedi ferulæ ob inæqualitatē loci cōmodè imponi non possint, splenia loco affecto imponenda, & fasciis locos vinciendus, vt ossa cōposita in sua sede contineantur. Situatio tamen & collocatio aliter instituenda, quàm in manibus. Cùm enim manus datæ sint ad apprehensionem, curua figura digitos collocandos esse antea, c. 19. diximus. Cùm verò pedes ad ambulandū & standum dati sint, recta figura situandi, non curua, ne eorum actio deprauetur.

Atque hæc etiam de Fracturis breuiter dicta sint. Cùm enim eruditissimi hac de re Hippocratis libri de Fracturis & Articulis, & in eos doctissimi Galeni cōmentarij exstent, illos integrè describere, quod à nonnullis factum video, operæ precium non duco: sed ad eos Lectorem remitto.

PARS VI.

De Luxationibus.

CAPVT I.

De Luxationibus in genere.

Vlta omnino in corpore humano ossa sunt, quæ vario modo inter se connectuntur & componuntur. Præcipuè tamen componuntur per symphysin & articulum. Symphysis est ossium vnio sine motu. Per articulum verò coniunctio ad motum composita est. Eius duæ præcipuè sunt differentiæ, Diarthrosis & Synarthrosis. Diarthrosis est cum motu manifesto; Synarthrosis cum obscuro: de quo videantur Anatomicorum libri.

Cum ergò ossa, quæ per articulum coniunguntur, sede sua excidunt, morbus in Græcis ἐξάρθρημα Latinis luxatio appellatur, quæ est articuli è suā sede, quæ acetabulum dicitur, in alienam prolapsus, quo motus arbitrarius impeditur. Vbi per articulū, vt etiam Hippocrates & Galenus, *1. articul. text. 1.* docent, non quiddam aggregatum ex duabus ossium extremitatibus ionicem connexis, sed caput articuli solum intelligitur. Luxatio quid. Articulus quid.

Caussa.

Caussæ autem Luxationis sunt vel internæ vel externæ: Internæ sunt humores, qui ad articulos decumbentes ligamenta vel laxant, vt ossa è suis sedibus excidere patiantur, vel replendo decurtant & contrahunt, vt ossium capita è suis sedibus extrahant. Quò referenda sunt vitia hæreditaria; cum experientia doceat, sæpe à gibbosis, gibbosos, à claudis, claudos generari. Externæ autem caussæ violentæ, ictus, lapsus, extensio violenta & similes, quæ ossa sedibus suis expellere vel extrahere possunt. Idq; Caussa interna. Externa.

aliquando

aliquando in ipso partu etiam fieri, & brachia vel crura luxari possunt, dum ab obstetricibus imprudentibus cum violentia infantes extrahuntur. Imò in ipso vtero materno, ex percussione, casu, compressione infantibus ossa luxari possunt, vt Hippocrates, *5. de art.* 88. & 94. & 4. *de articul. sext.* 2. & 3. innuere videtur. Caussæ verò omnes cuiuscunque sint generis, luxationes excitant, vel τάσει, vel ἀπὸ βίας, tensione vel impulsione violenta. Frequentissimè fit luxatio à violentâ impulsione, cum à forinsecus incidentibus caussis, vt casu, saltu, percussione & similibus ossa violenter è sedibus suis expelluntur. Reliquæ caussæ omnes ad tensionem referendæ sunt, quando scilicet ossium capita excipientes cauitates, quas Græci κοτύλας nominant, vel angustiores vel ampliores & laxiores redduntur. Angusta fit hæc cauitas, cum humor vel materia aliqua sinum articuli occupat & os sede sua expellit, quod in articulorum doloribus interdum accidit. Amplior verò & laxior fit articulatio, quando franguntur sinum includentia supercilia. Ita enim ossa liberius vagari atque excidere possunt. Laxior etiam fit articulatio, quando humor aliquis ligamenta nimis emollit & laxat, ac totam articulationem laxiorem reddit. Idem euenit, vbi ligamenta nimis tenduntur aut rumpuntur.

Magis autem & faciliùs luxantur ossa in pueris & adolescentulis, quorum ligamenta sunt molliora & debiliora, quàm in adultis, quorum ligamenta sunt firmiora & validiora. Item accidit in iis, quorũ corpora sunt emaciata & quæ debiliora ligamenta habent: qui verò carnosi sunt & bene habiti, iis articuli non facilè excidunt; cum articulus vndique arctè à robustioribus musculis constringatur. Facilius quoque ii articuli luxantur, qui ad plures motuum differentias compositi sunt; qui autem pauciores motuum differentias habent, non ita facilè è suâ sede excidunt. Articuli etiam, qui vnico ligamento continentur, faciliùs luxantur, quàm qui duplici. Ossa quoque maiora difficiliùs & non nisi à caussa violentiore luxantur; minora facilius. Tandem ossa alia faciliùs, alia difficilius, pro articulationis ratione è sua sede prolabũtur, vt postea in specie parebit. In genere hoc tenẽdum, quod articuli qui in planiore sunt sinu faciliùs luxantur, difficilius verò, qui in profundo sinu reconduntur.

Differentia.

Differentia. A subiecto. Differentiæ propriè sumuntur vel à subiecto, vel à forma, vel à caussa efficiente. A subiecto, quod ossa, quæ luxantur, coniunguntur vel per synarthrosin & cum motu obscuro, vt dum latum scapularum os ab homero, aut clauicula à summitate lati scapularum ossis, aut radios à cubito recedit, quam luxationem Arabum Interpretes disiunctionem vocant, cum ossa veluti dehiscant; vel per Diarthrosin cum motu manifesto, quæ luxatio maximè propriè ita dicitur. Est etiã peculiaris, sed impropriè sic dictæ luxationis species, quando epiphyses ossium ob osse, cui impositæ sunt, diuelluntur, id quod iuuenibus potissimum accidit.

A forma. A formâ, quod articulus nunc totus suâ sede excidit, quæ Luxatio nomine generis ἐξάρθρημα seu Luxatio dicitur; interdum verò ex parte saltem, & vsque ad sinus seu acetabuli marginem prolabitur, quæ Græcis παράρθρημα, Latinis Subluxatio dicitur: ad quam luxationis differentiam pertinet & Elongatio illa, cum luxatis & longioribus factis ligamentis articulus quidem secundum longitudinem à sua sede aliquando recedit, non tamen ex toto excidit.

A varietate verò situs, in quem articulus prolabitur, tres imprimis differentiæ petuntur. Prima est, si quod in superiori loco naturaliter collocatum est os, in inferiorem excidit, vel contra. Secunda est, si dextrum fiat, quod in sinistro oportebat esse collocatum, vel contra à sinistro in dextrũ excidat; quod alii exterius aut interius nominant. Tertia est, si quod in anteriori loco collocatum erat, in posteriorem prolabatur, & contra, quod in posteriore situm erat, in anteriorem excidat. Ac quarundam partium articuli in omnes differentias luxari possunt: quidam in certas tantum differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabuntur, nempè in interiorem, exteriorem, anteriorem & posteriorem: supra autem non possunt. Genu in tres situs excidit, interiorem nimirum, exteriorem & posteriorem iuxta poplitem, sed in priorem seu anteriorem excidere opposita patella prohibet. De quibus in seqq. in singularum partium luxationibus dicetur. *A situs varietate.*

A caussa efficiente differentia sumitur, quod luxatio nunc fit à caussis externis, vt lapsu, percussione, saltu, cursu & omninò violentia membri distorsione, extensione & impulsione; nonnunquam verò à caussis internis, vt dum humor in cauitatem articuli lapsus eum à sede suâ expellit. *A caussa efficiente.*

Sunt & impropriæ quædam differentiæ, seu potius aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, vt quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur. *Impropria differentia.*

Signa Diagnostica.

Articulus in alienam sedem elapsus facilè visu & tactu cognoscitur. Tumor enim in parte, in quam articulus excidit, apparet; cauitas verò in loco, è quo articulus prolapsus est. Idque eò faciliùs apparet, si corpus non admodum crassum & pingue sit, aut locus sit excarnis. Deinde si luxatio sit perfecta, membrum illud breuius redditur; cum articulus nõ amplius in sua cauitate inclusus, sed extra prolapsus, sursum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, vt postea in specie dicitur. Cum ergò luxatum membrum semper sano dissimile in situ, figura, & longitudine fiat, semper affectum membrum cum sano simili & cognomine comparandum est, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, vt mẽbrum, cum quo fit comparatio, sanum sit, neque aliquod vitium habeat. Tertiò quia articulationes propter motum factæ sunt, si articulus è suâ naturali sede excidat, articuli motũ lędi necesse esse. Ideoque vbi luxationis suspicio quidem est, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam esse, concludendum. Tandem quia articulus è suâ sede elapsus partes sentientes, in quas prolapsus est, tendines puta, neruos, musculos comprimit, dolor inde excitatur. *Signa Diagnostica.*

Atque hæc perfectæ luxationis signa sunt: si verò saltem sit Subluxatio, signa proposita vel erunt remissiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli fit per Synarthrosin coniuncti, in qua ossa dehiscunt, cognoscitur ea ex crassitie, membri solito maiore, & quà capita ossium consistunt, extuberantia maiori.

Caussàs quod attinet, externæ & violentiæ ex ægri relatione patent, & luxatio inde proueniens, subitò accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem luxatio fiat, sensim ea accidit, & luxatum mẽbrum huc atque illuc inordinatis motibus mouetur & vacillat, & dum articulus in suam sedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem *Signa caussarum.*

acquirit,quo rursum dimisso,statim longius euadit. Si digitis etiam caput ossis luxati in contrariam partem trudittur,facilè etiam resilit.Circa articulum vndique cauitas gignitur,vt si digitus in articulum adigatur,facilè & nullo resistente corpore,ac si omnia essent vacua,introsubit.

Vbi Epiphysis aliqua à suo esse auulsa est,cognoscitur id ex motus impotentia & ex crepitu,cùm attrectantur & mouentur.

Prognostica

Prognostica.

1. In corporibus puerorū & adolescentum,& omnino mollioribus ossa luxata faciliùs restituuntur: restituta tamen minùs fideliter retinentur.Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli,qui paucioribus motuum differentiis dicati sunt,difficilius reponuntur,sed melius continentur.

3. Quò longiùs à suo sinu articulus excidit, eò difficiliùs restituitur;quò propriùs,eò citiùs.

4 Luxationes, in quibus ossium supercilia franguntur,pessimæ sunt Etsi enim suo loco articuli restituuntur:tamen non diu persistunt, sed leuissimâ de caussa iterum excidunt.

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapsi sunt,etsi reponuntur, tamen rursum facilè elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens,inflammatio,aut vulnus accidit,eæ curatu sunt difficiles,nec periculo carent,& sine conuulsionis,imò mortis periculo restitui non possunt. Quare si reposito osse nerui distendantur, rursum id protinus expellendum est,vt Celsus consulit.

7. Vetustæ luxationes & quæ iam callo obduruerunt,& quibus lentus humor ossium cauitatem repleuit,nunquam vel certè difficilimè sanantur. Itaque omnis luxatio statim reponenda est.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repositi sunt, ii minùs, quàm cæteri crescunt.

9. Membrum etiam quodcunque diuturna luxatione laborans,quanto minus naturali motu moueri potest, eò magis extenuatur, & contabescit;tum quia ob motum intermissum calor natiuus membri hebetatur,tùm quia ab articulo luxato vasa comprimuntur,& sanguinis & spirituum necessarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob spinalis medullæ statim in primo eius exortu compressionem & influxum animalium spirituum prohibitum.

De reliquorum articulorum prognosticis postea in specie dicetur.

Curatio.

Curatio.

Os luxatum,& quod è naturali sede excidit, in naturalem locum repositionem indicat. Indicationi autem huic satis fit,curanturque luxationes, ad oppositam partem ei,è qua facta est permutatio,intendendo atque impellendo. Quæ articulorum è suis sedibus elapsorum repositio τῶν ἄρθρων ἐμβολὴ & ἀρθρεμβολὴ appellatur. Tribus autem modis ossium luxatorum repositio perficitur, vel Cheirurgi aut eius ministrorum manibus, qui simplicissimus est & Palæstricus appellatur,sic dictus, quod in Palæstra vsitatus esset,si quando gladiatorum membra luxarentur; atque cōuenit in mollibus corporibus, & vbi recens malum est:vel vulgaribus quibusdam instrumentis,vt habenarum,fasciarum, laqueorum, scalarum,sedilium,forium bisidarum auxilio, articuli in suas sedes cōmpelluntur;qui modus Methodicus nominatur,& conuenit pueris, fœminis, & masculis iam robustioribus, & luxationibus antiquioribus:vel per organa & machinas quasdam singulares perficitur, & Organicos nominatur, & ad robusta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas, quæ prioribus duobus modis restitui non possunt,adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrates, *de articulis, & fracturis*, & Oribasius,*de machinis*. Alij duos modos saltem constituūt, Palæstricum,& Medicum, & sub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quot operationes ad luxationem repositionem requirantur. Extensio.

Quocunque autem modo ossis luxati restitutio perficiatur,quatuor ad eam operationes sunt necessariæ,extensio,repositio,deligatio ac membri repositi confirmatio, & collocatio. Primò enim cùm, vt de fracturis diximus,musculi contrahantur,membri luxati extensione opus est,quæ statim post luxationem factam,aut si Cheirurgus tardius vocetur,quādo metus inflammationis transiit,eò vsq; fieri debet,vt inter ossa aliquod liberum spacium relinquatur,ne articulus seu caput ossis atteratur, aut sinus supercilia frangantur, & in extensione commoda membri figuratio obseruanda, musculique ex vna parte integri seruandi, & non distorquendi; ne scilicet caput musculi sit in parte interna, finis in externa. Fit autem extensio vel manibus Cheirurgi aut ministrorum,vel habenis,laqueis & fasciis, vel organis & machinis, vt dictum.

Repositio.

Extensione sufficienti facta,os, quod è suo loco elapsum est,in eum reponendum:quæ opera Græcis μοχλεία & μόχλευσις dicitur, ossis scilicet luxati & extensi in suam sedem compulsio. Vt autem rectè fiat ista operatio,& articulationum naturæ, & qua ratione omnia ossa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ esse debent. Neque enim certò sciet Cheirurgus,in quem locum os luxatum impellere debeat, si non prius rectè cognouerit,è quo loco naturali illud exciderit. Considerare nimirum debet Cheirurgus, vnde articulus primò exciderit,quem in prolapsu progressum habuerit,& quo demùm peruenerit:& à fine prolapsus,ea via,qua prolapsus est,retrò ad eum, è quo prolapsus est, articulum compellere; vt si articulus è sinistro versus dextrum excidit, impellere versus sinistrum debet:si è dextro versus sinistrum elapsum est, versus dextrū:quod versus anteriora excidit,versus posteriora:quod versus posteriora elapsum est, versus anteriora impellendum est. Atque huius μοχλείας tot modi sunt,quot articuli,ex.grat.alio modo humerus,alio pes,alio vertebræ in suum locum reducuntur,atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem Placidè autem, & si opus sit adhibitis prius laxantibus & emollientibus medicamentis,in suū locum os compellendū ne fiat contusio vel attritio capitis & sinus inter se, aut dolor atq; inflammatio excitetur, vitandaq; capitis ossis circumrotatio,ne frangatur.

Articulum autem rectè repositum esse cognoscitur,si membrū & iunctura naturalem figuram, longitudinem,amissumq;motum recuperauit & omnino si cum membro cognomine & simili sano iterū conuenit, dolorque, qui ante aderat,cesset. Solet etiam plerumq; strepitus & sonus quidam audiri, dum os in cauitatem redit. Verùm signo huic soli non fidendum, fit,enim aliquando strepitus,& sonus auditur ob superciliorum ossis abruptionem, quæ fieri potest,quando ossis caput, superciliis ita alliditur, vt aliquid ex iis abrumpatur;& tum, cum pars supercilij abrupta citius sinum ingreditur, quàm articulus,repositio recta fieri non potest. Strepitus etiam & sonus excitari potest,cum in violenta repositione articulus seu ossis caput sinui alliditur,

eamque contundit, vnde cartilago à reliquo osse separatur, & motus fit difficilius. Signa ergo reliqua omnia coniungenda sunt.

Deligatio. Reposito in suam sedem articulo, intensio remittenda, & vt musculi ad sese redeant permittendum, membrumque postea ita firmandum, vt articulus iterum ex sua sede egredi non possit: quod ferè eodem modo vt in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio instituatur, medicamenta adstringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent, & laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo, sanguine draconis, corticibus granatorum, balaostiis, rosis, thure, farina volatili, & similibus, cum albumine oui mistis, si ea dolor sit magnus, quæ simul cum vi adstringendi dolorem leniunt, vt oleum rosac. masthichinum, & similia.

Vel ℞. *symphyti maior. farinæ fabar. boli Armen. ana* Vnc. iij.

Macerentur in aceto & siccentur. Postea

℞. *lithargyr. ceræ, resinæ an.* Vnc. iiij.

Liquefiant super igne, & adde prædicta in aceto macerata, atque vltimo *tragacanthæ* Vnc. ij.

F. Emplastrum.

Vel ℞. *ceræ nouæ* Vnc. iij. *visci quercini mastiches, resinæ pini ana* Vnc. ß. Misc.

Hinc conuenienter membrum deligandum per fascias & splenia, vt de fracturis diximus, & prolixè Gabriel Fallopius, *tract. de luxat. cap. 5.* docet, vt os in sua sede contineatur, affluxusque humorum prohibeatur. Si opus sit, & membri figura ac ratio id patiatur, etiam ferulæ vel canales è densâ chartâ vel corio vel alia conuenienti materia imponendi.

Collocatio. Tandem membrum molliter, æqualiter, & vt collocatio mediam ac naturalem figuram seruet, collocandum, ne dolor excitetur, & vsque ad quartum vel septimum diem, nisi pruritus, dolor, vel aliud symptoma vrgeat, immotum seruandum: & postea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Dolor & inflammatio cum luxatione. ACcidit verò interdum, vt luxatio non sit sola, sed alii affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si verò antequam medicus vocetur, iam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati restitutio non prius tentanda, donec dolor & inflammatio sedata fuerit. Si enim antequam hoc factũ fuerit, ea tentetur, metuendum est, ne ex neruorum distensione conuulsio, vel aliud periculosum malum oriatur. Ideoque antequam tentetur articuli repositio, prius dolor leniendus & inflammatio sedanda iis medicamentis, quæ supra sunt reposita. *Pruritus.* Si postquam articulus repositus fuerit, & deligatio soluatur, pruritus adsit, locus aquâ tepida perfundendus, vt humor pruritus caussa discutiatur, & dolor leniatur. Aliàs, & si pruritus nullus adsit, à perfusione calida abstinendum, ne ligamenta laxentur: tantum potiùs dum deligatio soluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus,

Vt ℞. *fol. myrtin, quercus, absinthii, an.* Mj. *fl. ros. rubr.* Mß. *corticum granator.* Vnc. j. *balaustiorum, musci quernii ana* Mß.

Coquantur in vino austero.

Luxatio cum vulnere. Si luxationi vulnus coniunctum sit, id valde periculosum est, & sæpe homini mortem affert; cùm ex distensione neruorum & musculorum dolor, inflammatio, conuulsio, febres acutæ excitentur, & eò maius periculum est, quò membrum maius est, neruique & musculi circa id maiores: vnde humeri femorisque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eò etiam maius periculum est, quò vulnus articulo propiùs. Ideoque Hippocrates repositionem ossium luxatorum, eorumque deligationem auersatur, solisque dolorem lenientibus, & inflammationem tollentibus initio vti iubet, nihilque ex his tutò reponi posse putat, præter digitos, manus, & plantas, atque in his ipsis etiam diligenter omnia peragenda esse præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimũ periculi est, reponi debet, cùm inflammatio adest, sed vel antequam inflammatio accedit, vel cùm iam sedata est. Multo verò magis in aliis articulis id faciendũ: de quibus omnibus Hippocrates, *4. articul. text. 16. & 17. At enim quibuscunque ossa tibiæ luxata vulnere facto penitus è pedis articulo eminent, siue intrò vel extra vergant, reponenda non sunt; sed permittendum, vt qui vel e medicis ea reponat. Scire n. licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorumque dierum vitam ipsorum futuram. Pauci n. ex ipsis sunt, qui septem dies pertransceunt. Quæ namque ipsos perimit, conulsio est. Adde, quod euenit etiam, vt & tibia & pes gangrena corripiatur. Hæc ita esse euentura, sciendum certò est.* Et ibid. *text.* 28 29. 31. quæ loca ibi, vt & Galenus, *comment.* videantur. Ac propterea statim inter initia, & antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extensione (validam enim nullo modo fert) articulus in suam sedem restitui possit. Quod si ex sententia successerit, in eo imprimis laborandum, vt inflammatio prohibeatur. Si verò reposito articulo inflammatio aut conuulsio accesserit, articulus iterum (si sine violentia fieri possit) è sua sede exturbandus. Aut si hoc periculum metuamus, tutius est, præsertim in articulis maioribus, repositionem differre, donec inflammatio cessauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio cessauit, quod circa septimam vel nonam diem fieri solet, vtrumque adstantibus significandum ac prædicendum; & periculum, quod ex repositione instat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancusque redditur, si articulus non restituatur: & si ipsi restitutionem articuli vrgeant, ea sine vlla violentia tentanda. Vulneris postea curatio, vt in fractura cum vulnere instituenda. Membrum ipsum verò ita collocandum, vt æger, quantum fieri potest, sine omni dolore sit. Videatur de his Hippocrates, *loco allegato.*

Nonnunquam etiam accidit, vt fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus sit Chirurgus, & si fractura prope articulum offeratur, attendat, an articulus saluus vel luxatus sit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio, puero nouem annorum circiter, cùm ei vas, in quam cereuisiam à coctura calentem infundere solent, in femur incidisset, & os femoris fractum, & articulum fuisse eiusdem luxatum, quod cum Chirurgus non attendisset, & solam fracturam curasset, articulumque coxendis non restituisset, claudus puer euasit. Si autem luxatio cum fractura sit, membrum communi modo extendendum, & articulus luxatus in suum locum reponendus, ossa verò fracta conformanda & componenda sunt. Et primò quidem articulus luxatus, si fieri potest, reponendus, deinde fractura curanda, & vtrisque idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens instituenda. Quod si ante fracturæ curationem articulus sine

peri

rebrum, facilè in consensum trahantur. Habent enim musculi temporales maximum cum cerebro consensum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt, vnde non solum dolores, inflammationes febres continuæ, sopores torpidi oriuntur, sed ipsa quoque mors haud rarò circa diem decimum accelerátur.

2. Quibus maxilla non reponitur, soler aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac si euomant, vomitus purus est.

3. Maior tamen periculum imminet, difficiliorq; est repositio, si maxilla vtraque parte, quàm si vna saltem luxata fuerit; cùm musculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio. Maxilla luxata, vt in suam sedem reponatur, indicat. Quod quomodo fieri debeat, docet Hippocrates, 2. *de artic.* t. 15. & 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderatè potest, ad mentum, & intus & extra digitis apprehensam prius aliquantisper huc illuc agitare, & tunc ipse mana in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueas & promouenti obsequatur quam maximè. Deinde studium adhibendum est, vt tribus figurationibus simul repente decutiamus. Nam & à distortione in naturalem situm promouenda, & simul retro agenda inferior mala est. Æger verò his obsequendo, committere os, non hiare amplius debet. Ac repositio quidem hæc est, quæ ne alius quidem figurationibus fieri potest Medicina verò postmodum breuis sufficeret, plagula enim cerato imposita laxam deligationem adhibemus. Tutius tamen administrationem hanc exercemus, si homo supinus reclinetur, caputque obfirmas subiecto scorteo pulvino benè farcito, vt quam minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque luxato sit. Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque vel vnam luxata sit. Si vtraque maxillæ pars prolapsa fuerit, in humili aliqua sede æger collocetur, eiusque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriusculo aliquo puluinari vrgeatur, vel à ministro à tergo ægri collocato vel ægro supino iacente, vt ex figura apud Hippocrat. *loco allegat. text.* 17. videre est, à ministro ad caput stante firmiter apprehendatur, atque immotum teneatur.

Postea Cheirurgus vtriusque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam sub mentum extra apprehendere, & repositionem modo motuque contrario, quod excidit, tentare debet: id quod præstare poterit, si primò maxillam, eò quod musculi temporales processum acutum sursum rapiunt, deorsum trahat. Secundò quia in partem priorem maxilla prolapsa fuit, eandem in partem posteriorem adigat. Tertiò quia deorsum tracta fuit, sursum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citissimè & in momento perficere potest.

Si ex vna parte. Si verò maxilla ex vnâ tantum parte è sede sua excidit, eadem reponendi ratio est. Hoc tantùm peculiariter obseruandum, quod maxilla deorsum tracta atque retrorsum compulsa, postea etiam ad latus oppositum agitanda, simulque sursum propellenda est.

Repositione facta, ceratum ex cera & oleo rosaceo ad maxillæ capita seu tempora applicandum, & si fortior facta fuerit distensio, vt inflammatio prohibeatur, adstringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ è mente incipiat & versus capitis verticem tendat, eaque ante diem tertium non soluenda. Æger à sermone multo, etis diductione, & oscitatione, duriorumque ciborum masticatione abstineat, & liquidis contentus sit.

Si inflammatio, vel aliud graue symptoma immineat, ei conuenienter, vt sæpius dictum, occurrendum. Et si oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam sanguis è brachio mittendus, monente Celso, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo rosarum lumbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauiculæ luxatione.

Clauicula luxatio. Clauicula quoque interdum sede sua dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de artic. comm.* 1. *text.* 62. suo exemplo probat, vbi prolixè recenset, quomodo sibi 35. annos nato, in Palæstra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa se actum sit.

Luxatur autem clauicula vel contra sternum, vel contra scapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque osse connexionem.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Non facilè verò huius ossis luxatio cognoscitur, scribitque Ambrosius Paræus, *lib.* 15. *cap.* 11. se multos Cheirurgos nouisse, qui decepti iuguli luxationem pro summi humeri luxatione habuerint. Cognoscitur autem, quod humeri quasi apex intumescit, & in loco, vnde clauicula excessit, manifesta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac surrigendi, aliarumque motuum, qui humeri opera obeuntur, impotentia.

Prognostica.

Prognostica. 1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem sedem reuertitur, sed plerumq; magis vel minùs à superiori parte promouet.

2. Nisi verò restituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio. Os hoc pro varietate luxationis, variam restitutionem requirit In genere brachium extendendum, & clauicula in suum locum repellenda. Quod fit, si supinus iaceat, puluinari duriusculo scapulis supposito, vt scapula thoraxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo, aut protrahendo brachium antrorsum, retrorsumque, prout opus, & manus volâ comprimendo, os hoc in sedem suam compellatur. Post idonea medicamenta & splenia multiplicia imponenda, ac pars arctius vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnes omnino homines ferunt. Galenus verò tam validam deligationem se sustinuisse scribit, vt arteriarum sub iugulo sibi perceptibilis motus esset.

CAPVT V.

De Spina, & costarum luxatione.

Spina & costarum luxatio. Non rarò & vertebræ spinæ luxantur, & præcipoè eæ, quæ sunt in dorso, vnde gibbositas.

Cum

Cum autem hac de re *lib.2 part.2. cap.11.* egerim, actum agere nolo, sed lectorem ad eum locum remitto. Duo saltem addo. Primum de fractura, quæ fit ad exteriora, si sit recens, & à caussa violenta facta, eam statim esse reponendam Cheirurgi opera: de qua re agunt Hippocrat. *lib. 4. de artic.* Galen. *in comment.* Paulus Ægineta, *lib.6.cap.177.* Oribasius, *de mach. c. 35.* Cellus, *libr.8.cap.14.* Paræus, *libr.15.cap.15.&16*

Vertebrarum in externa luxatio. Quia verò infantibus sensim sæpe hoc malũ subrepit, & nõ rarò est hæreditarium, plerumq; incorabile est. Si quę tamẽ salutis spes superest, fit curatio cõmodis emplastris, quæ adstringãt & partem affectã roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ sensim vertebras in locũ suum compellat. Debet autem lamina illa tam lõga & lata esse, vt totum gibbũ cõprehendat, & vt fortius comprimat, pars interna, qua gibbo imponitur, gossipio arctè sutura frequenti cõpresso, repleri & linteo obduci debet. Lamina autẽ ista thoraci è tela linea vel gossipina parato inseri, & in sui ita debet, vt dũ induitur, partem affectam comprehendat. Thorax hic ligulis constringi debet, in reliquis quidẽ partibus mediocriter, circa partẽ autem affectam arctissimè, vt lamina imminentes vertebras comprimat; & si luxatio sit in vertebris lũborum, thorax hic non solùm thoracem, sed ventrẽ quoque inferiorem vsque ad pudenda comprehendere debet.

Emplastrum tale fieri potest.

℞. *ol. commun. pingued. porci ana* Vnc.iij. *seui ceruini* Voc.jß.

Liquefiant & misce super igne. Hinc inijce *minij* Vnc.i i.

Coquantur agitando continuè, donec nigrescere & crassescere incipiant. Mox adde *picis* Voc.ij.

Postea sensim insperge *vitrioli albi puluer. sat.* Voc. ij. Hinc adde *lithargyri* Voc.ij.

Tandemque vbi ad crassitiem iustam ferè cocta fuerint, adde *sacanahaca* Vnc jß.

Iterum agitentur & coquantor ad Emplastri consistentiam.

Guilhelmus Fabricius, *centur. 5. obseru. 67.* tale proponit:

℞. *Empl. Slotani* Voc.ß. *cera noua* Vnc. ij. *osteocolla* Vnc j. *puluer. rad. consolida maior. terra sigill. ana* Drach.iij. *puluer. balaustriorum, nucum cupress. rosar. rubr. ana* Drach.j. *ol. ros.* aut *mastichin.* q.s. Misc.

Antequam verò talia Emplastra & lamina imponantur, vtile fuerit, prius aliquo temporis spacio frequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, si quid induratum sit, & ad repositionem aptius reddatur.

Vt ℞. *saluia, althaa, flor. chamamel. meliloti, hyperici, ana* Mj.

Coquantur pro fomento.

℞. *olei lumbricorum triti, lil. alb. ana* Vnc. j. *vnguenti Agrippa* Vnc.ß. *dialthea* Vnc.j. Misc.

Vertebrarum introrsum luxatio. Secundò si vertebræ introrsum sint luxatæ, difficilior earum restitutio omnino fieri potest. In tenellis tamen corporibus, si malum sit recens, emplastrum aliquod tenaciter cuti adhæreos, loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi possunt.

In adultis extremum remedium potius tentandõ esse censet Guil. Fabricius, *cent. 5. obseru. 69.* quàm ægrum derelinquere, qui aliàs vt morbi vel miseram vitam acturus, vel moriturus sit. Nimirum, vt docet Fabricius, nouaculà incisio vsque ad ipsam appendicem vertebræ descendentem fiat; mox per idem vulnus iterũ immissà nouaculâ duæ aliæ fiãt incisiones, vna ad dextrum, altera ad sinistrũ latus appẽdicis: deinde tenacolis ad negotium hocce aptis apprehensa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in sedem naturalẽ. Interim autẽ dùm hæc fiunt, spina vt extensa sit, necesse est, faciliùs enim in situ naturalem resiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnũ, secundum dislocationis magnitudinem infigendum est. Si enim vnica vertebra impressa fuerit, paruum sufficiet vulnus: sin duæ aut plures, magnum vt sit necesse est, quò ambæ vertebræ luxatæ apprehẽdi possint. Si hæmorrhagia obstiterit, ita vt statim post incisionem factam operatio fieri nõ possit, stupis arctè cõtortis, & albumine oui madefactis, nec non puluere ad sanguinem sistendum aspersis, sistendus est. Vbi hoc obseruandum, totum vulnus, præsertim ex vtraque parte appendicis, stupis istis quàm diligentissimè adimplendum esse. Id verò, vt commodè fiat, ex stupis contortis hunc in modum fiant puluilli multi, quorum vnus post alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur postea Emplastrum aliquod tenaciter adhærens, & fascia ligetur. Post horas aliquot, cùm sanguis substiterit, clementer, ne sanguis iterũ prorumpat, eximendæ sunt stupæ. Postea adhibenda est tenacula, quemadmodum dictum est. Tenacula autem fortis & dentata sit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ, ambæ & quidem duabus tenaculis apprehendendæ sunt.

Duo itaque sint Cheirurgi, qui æqualiter, vnoquoq; cum consensu in altũ trahant. Videat prætetea Cheirurgus, ne incisiones ad latera appendicis nimis profundè fiãt, propter neruos, qui ad latera vertebrarũ ex spinali medulla prodeũt. Necesse præterea est, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc constant, & antequam pars affecta inflãmatione & intumefactione sit obsessa. Nec quicquam interest, an æger, vt aliquando fit, sine loquela & intellectu fuerit. Quod si ab initio Cheirurgus vocatus non fuerit, secundà, tertià, aut quartà demũ die, ante operationem fouendus est locus decocto *betonica, primula veris, saluia, chamameli, meliloti, rosarum & granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althaam*, addere poterit, deinde repositionem tentare. Post operationem dorsum *oleo rosaceo & lumbricorum* inungendum; vulnus quinetiam more aliorum contusorum vulnerum tractandum est.

Operationem hanc non satis tutam esse, & cui pauci se subijciant mihi videri, allegato loco scripsi. Quamquam Guilhel. Fabr. cum Celso, *lib. 3. cap. 33.* asserat, nihil interesse, tutumnè sit remedium nec ne, quod vnicũ; & putet, operationẽ hancce tam periculosam non esse; cùm in medio dorsi non dentur magna vasa venarum & arteriarum, nerui præterea in appendicibus exiles.

De costarũ luxatione dictum *libr.2. part.2. cap. 25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

HVmeri os capite suo rotundo cartilagine vndiq; obducto sinui cerulcis scapulę perfectissima omnibusq; motibus obeundis absolutissimo accommodatissima articulandi ratione cõmittitur. Et cùm sinus hic non altè satis pro excipiendo humeri capite exsculptus sit, ne frequentibus luxationib. articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari processu cauitatẽ, atq; insuper præter cartilaginẽ, alia sinũ hũc incrustauit, alia in ambitu adiũxit, quæ sinui quidem haudquaquã adnascitur, ligamentis tamẽ adstricta crassior incipit, sensimque versus centrum extenuatur. Si tamen caussa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit. *Humeri luxatio.*

Differentia.

Differentia.

Differentia. Excidit autem articulus deorsum ferè seu sub alâ. Cum enim, vt Galen. 1. *de artic. text.* 2. caussas huius rei reddit, sex circumcirca omnem dearticulationē sint loca, supra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars interior, qua planè sursū vergit, carnosam musculi partē superiectam habet, qui deltoides à Δ literæ similitudine à quibusdam vocatur: qua verò ad collum versus declinat, scapulę dorsum, vbi ex iuguli coniunctione summus humerus efficitur, qui ἀκρώμιον appellatur: qua intrinsecus spectat, processus ille scapulæ occurrit, quem ob formā anchoralem alij, quidam corniculatem appellāt, qui perfectè vetat, quo minus eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in posteriorem partē prolabatur, cum inde scapula ipsa incumbat: quis nostrū est, qui vel concipere animo possit? Reliquæ igitur quatuor partes sunt, quæ tutela careant: in quas elabi posse articulum verisimile est. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quam sub axillam, luxationis speciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere posse. Galen. tamē id quinquies vidit, semel in Asia, quater Romæ. Nec mirum, cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiā plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæstræ vsu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, *lib.* 15. *cap.* 21. 29. & 30. duas adhuc differentias addit, scil. sursum & extrorsum. Verùm sunt eæ rarissimæ, possuntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus saltem luxationem perfectā, an verò etiam subluxationem patiatur, dubium. Hippocrates, 1. *de artic. text.* 22. id negat, neq; id sine caussa & ratione. Cum enim caput huius articuli rotūdum sit, & in cauitates inseratur, quæ oras in orbem habent, in iis consistere non potest. Et omnino hoc verū est, si luxatio à caussa violenta externa accidat. Si verò humores crassi in scapulæ sinū confluant, ibidemq; ob motam diuturniorem concreti & indurari hæreant, humeri caput sensim sua sede protrudere, & imperfectam luxationem efficere possunt. Hoc tamen in humero rariùs accidit, in coxendice frequentiùs.

Caussa.

Caussa. E quibus iam patet, caussam perfectæ luxationis humeri esse caussam violentam, casum, percussionē, brachij vehementem extensionem aut distorsionem: subluxationis verò humorem crassum in sinum scapulæ illapsum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Humerum sub alam prolapsum esse, facilè cognoscitur, & monstrat id certissimum, propriū, & inseparabile signum, nimirum quid rotundū ac durū sub axilla sensibiliter tactui obuium. Quibus tamen & alia accedunt, non propria, sed commonia. Etenim & cauitas insolita in summo humero apparet; sed id commune signum est, & humeri prolapsi & lati scapularū ossis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. tùm suo tùm aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text.* 61. Monstrat eundem humeri prolapsum eiusdē cum sani collati dissimilitudo, processus scapulæ superioris acuta quasi protuberantia, cubiti à costis solito maior recessus, & ad eandem reductio difficilis & dolorifica, eiusdēq; cùm sano collati (nisi tamē humerus deorsum prolapsus à musculis sursū trahatur,) exsuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen signum nec ipsum inseparabile est; cùm musculi circa humerum quocunque modo seu à luxatione seu ab alia caussa læsi ad motum apti non sint.

Si in partē anteriorem humerus prolapsus sit, in parte posteriore insolita cauitas, & in anteriore omnia protuberantia conspicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes posteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & signa in alam luxati cubiti desunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humeri caput in priorem partem prolapsum faciliùs reponitur, quàm si in alam prolabatur.

2. Antiqua humeri luxatio difficilimè reponitur, & reposita iterum excidit.

3. Qui reposito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum est) patribus, quæ iuxta sunt, nulla inflāmationc affectis, protinus humero vti sine dolore possunt, hi nulla cura & prouidentia sibi opus esse arbitrantur. At Medici est, eorum opinionē corrigere; cùm his faciliùs humerus iterū excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non possunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, si adhuc crescunt, humerus nō æquè augetur ac sanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob musculorum & venarum compressionem, & quia totus articulus immobilis est. Quibus verò ætate iam adulta humeri caput erumpit, neque restitutum est, pars, quæ supra articulum est, extenuatur, & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio. Vt articulus humeri in alam elapsus in suam sedem, è qua elapsus est, restituatur, tria agenda sūt, vt Galenus, 1. *de articul text.* 5. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendū; deinde in superiorem; tandem in posteriorem: vt nimirum contrariū iter luxationi molliatur. Etenim caput humeri à proprio sinu recedens primò in partem priorem impellitur: secundò suo pondere deorsum fertur; tertiò retrò in alam à musculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapsus sit, cōtraria via in posteriorem impellendus. Vt tamen à musculis, quibus detinetur, explicetur, prius aliqua extensio, modica tamen, humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre est, varij sunt, è quibus præcipuos & maximè vsitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutissimiq; sunt, recensebimus.

Modus primus reponen. di humerum luxatum. Primus modus fit circūducendo caput humeri circa scapulæ ceruicē, quando scilicet Cheirurgus manū arctissimè ponit sub axillā, humerumq; altera manu circūrotat, vt medij digitorum ordi eundem in suā cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo nō vacat, si quidem per illam circū volutionem non solùm neruosa & membranosa corpora, sed & ipsa sinus supercilia atteri, imò cartilago sinū ambiens nō absq; graui noxa velli lædive facilè potest: in pueris tamen, aliisq; corporibus mollioribus, suū habet locum, modò Cheirurgus eū cautè administret.

Modus secundus. Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi resupinandus est; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & costas, pila mediocris quantitatis è corio vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda: Cheirurgus verò ægro ex aduerso sedens calcem dextro, si dexter humerus luxatus sit, vel sinistro, si sinister, super pilam alæ subiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorsum (cum caput eius vi musculorum sursum raptum sit,) trahat: calce verò humerū ad anteriora si-

mulq; sursū propellat, tandemque retrò humeri caput in scapulæ cauitatem adigat, id quod facilè præstare poterit, cùm musculi motū hunc nō solùm plurimùm adiuuēt, sed sæpissimè soli eundē, planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere possūt duo ministri, quorum alter fascia vel habena scapulam sursum versus caput ægri trahat, hacq; ratione motum deorsum facilitet: pede verò summum humerum premat, atque sic, ne scapula, dum Chirurgus humerū deorsum trahit, sequatur, impediat: alterum verò brachium oppositum sanū apprehendat, hacq; ratione, ne totum corpus ad extensionē à Chirurgo in affecto latere factā vnà sequatur, prohibeat. Atque hic modus quia fit via prolapsui contraria, & quidē cū extensione, propè naturalis, tutus, nec adeo laboriosus est. Quia tamen impulsu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus fit per scalam, atque etiam tutus & satis commodus est. Erigitur nimirū scala firma ac stabilis, super cuius gradū altiorem rotundū quoddam corpus, quod ægrotantis alæ adaptari, humeriq; caput propellere possit, deligatur: ad ima scalæ subsellium locatur, quod æger adscendit; postea ala super corpus illud rotundum ponitur, luxatū brachiū à Chirurgo deorsum trahitur, humerusque hinc inde commouetur. Interim sanum brachium à ministro ex opposita parte simul validissimè deorsū trahitur, & vnà scabellum pedibus ægrotantis subtrahitur, vt pendulus à scala permaneat, hacque ratione humerus restituatur.

Quartus modus. Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui pistillo perficitur. Inuoluitur nimirum pistillū molli aliqua fascia, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius lōgitudinis, vt homo stās pæne ex eo pendeat. Quod si breuius fuerit, homo sedeat sic, vt vix insidere humerū super pistillū possit. Deinde humerus & brachiū iuxta pistillum extendatur: corpus verò alter in alterā partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verùm modus hic adeo tutus non est, cùm pistillum sub axilla facilè cedere possit, periculumque sit, ne ad extensionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus. Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri suppositionem, (subhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris staturæ minister ægrotantis alam ponat super acuminatam humeri sui partem, humerumq; luxatum versus pectus suum citissimè & validissimè trahat, vt æger ab eius humero quasi pendeat, quo modo & brachium extendetur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius minister à tergo ægroti stās summum humerū, ne scapola vnà consequatur, premat, concutiat, motusq; istos violentos manibus suis ita regat, vt humerus luxatus in suam scapulæ insculptam cauitatē reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipsi appendatur, ne ad humeri extensionē totum corpus consequatur, omnisque Chirurgi actio impediatur.

Sextus modus Nouus modus humerum reponendi. Sextus modus, qui ab Hippocrate commodissimus habetur, describitur ab eo *t. de artic. sext. 19.* quem adhuc cōmodiorem facit Ambr. Paræus, *lib. 15. cap. 27.* ubi videatur. Cui tamē modo adhuc aliquod artificiū accedere potest, si æger in scamno immotus sedeat, habeātq; duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, crassa duos; vnū erectū perpēdiculariter basi suæ, quæ in forma crucis formata sit, infigatur, eius longitudinis, vt si scamno, in quo sedet, statuatur, sub axillā eius ferè pertingat, quod in superiore secundū longitudinem acumē habeat, in quo alterū immitti possit. Alterū verò sit ferè tres vlnas longū, & in extremitate vna aliud lignū ex trāsuerso dimidiæ ferè vlnæ longitudinē præfixū habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil sit vlnę longitudine ab extremitate, cui aliud lignū præfixum est, vt ligno alteri erecto inseri possit, altera verò extremitate scamnum attingat. Iam æger immotus in scamno sedeat, & ei lignū illud longum alteri perpendiculariter erecto innitens ita admoueatur, vt lignum illud transuersū sub alam ægri, in qua parte luxatiu est, arctè immittatur, æger brachiū læsum supra lignū illud transuersū versus scamnum extendat. Hinc fascia vel laqueus (commodissimè vsurpatur mantile longum) brachio affecto supra cubitum iniiciatur, & vsque sub cubitū brachium eo inuoluatur, ita vt fascia in duas ansas desinat, ex vtraque parte brachij & ligni transuersi. Iam extremitati ligni trāsuersique scamno incūbit, machina attractoria, quales ad arcū in balistis tendendum vsurpantur, applicetur; qua de caussa lignum illud transuersum paxillo ligneo per transuersum immisso non procul ab extremitate, instrumenti verò illius attractorii vnci duo in parte superiore duab. ansis laquei seu mātilis iniiciātur. Quod vbi factū, machina illa circūagenda, vt in arcu tendēdo fieri solet. Ita enim brachiū sensim extenditur, & deorsum versus trahitur, atque articulus elapsus in locū suum promouetur, in quem vel spōte motu suorum musculorum trahitur & illabitur, vel Chirurgi opera manu eò impellendus est.

Qui modus ab Ambr. effigie è Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. duplici ligno constructæ habetur columna è simplici ligno, quæ in suprema parte habet apicem, qui spathæ A. sinui in inferiore parte excauatę immittitur. Deinde quod spathæ illius seu Ambr. loco est lignū, quod ab humero vsque ad scamnum, in quo æger sedet, pertingit. Tertiò, quod spatha illa, quæ sub humerum immittitur, non habet caput rotundum, sed lignum transuersū præfixum, quod sub alā mittitur. Quartò quod brachiū non alligatur ambi seu spathæ, sed solùm ei incumbit: fascia verò quæ brachio luxato circumiicitur, ex vtroque parte brachij latere infra machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui passim apud autores occurrunt, breuitatis studio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præstò & ad manum sunt. Neque enim tutum est diu repositionem differre, donec operosa instrumenta conquirantur.

In anteriorem partem si fuerit humerus luxatus, *Humerus in anteriore in partem luxatus.* iisdem ferè modis, quibus in alam prolapsus restituitur, extēdēdo nimirū humerū, eiusq; caput in diuersa trahendo, & in cauitatem suam impellendo. In hoc solùm differt, quod in hac luxationis specie humerus deorsū tractus in partem posteriorem pellendus sit. Præcauere etiam sedulò debet Chirurgus, ne caput humeri in ipsa actione in alam procidat. Id quod fiet, si ala pila vel glomo quodā iustę magnitudinis expleatur. Et hāc operationem facilitare potest minister à tergo ægrotantis stās, & laqueo seu fascia valida & lata scapulā, ne ad extensionem humeri à Chirurgo factam simul consequatur, sursū trahens.

Humero reposito medicamenta phlegmonē coërcentia, ligamentaq; laxa & mollia constringentia adhibenda, de quibus *parte praced. de fracturis*, & supra, *cap. 1. de luxationib. in gene e*, facta est mentio. Cōmodissimus fasciandi modus est, si pila è linteis vel stupa confecta, & medicamentis cōuenientibus imbuta, sub alam, ne humeri caput eò redeat, ponatur, hanc prima fascia excipiat, postea semel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad scapulam ducatur, iterumq; ad articulum descendat, & tandem, vt brachium magis sursum trahat, & conseruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidemq; ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, nisi inflammatio aliud iubeat, soluatur. Soluta verò vel adiecta fascia, cera-

tum

tum aliquod, *diapalma* videlicet, si æstas fuerit, vel, si hiems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatum lati scapularum ossis luxatio.

Tandem non prætereunda hîc est summitatis lati, scapularum ossis luxatio de qua Hippocrates, 2. *de articul. text. 62.* hæc habet. *In autem, quibus summus humerus auulsus fuit, os quod auulsum est, eminere conspicitur. Est autem os inguli & scapula nexus. Quippe cum hac in parte diuersa hominis ab aliorum animalium natura sit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi consueuerunt. Cùm enim os auulsum emineat, superhumeralis humilis & concaua apparet: vt ab illis quasi humerus prolapsus sit, cura adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis sanè non malos, qui dum huiusmodi humeros conantur reponere, excidisse eos rati, multa damna vexãdo attulerunt, neque prius destitere, quàm vel sententiam mutarint, vel reposuisse se articulum existimantes, quid facere deberent amplius, ignorarint. His curatio ea est, qua aliis huiusmodi, ceratum, plagula, lintea: & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorsum os eminens est, eaque in parte plagulæ quam plurimæ imponendæ, ac deprimenda quammaximè sunt, brachiumque ad costas in superiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maximè fit, vt accedere ac coire auulsum os possit. Sciendum tamen probè est, & prædicendum etiam tuta hæc esse, si aliequi volueris: propterea quod nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit: sed locus tantum deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in pristinam sedem simili modo, vt natura erit, restitui queat: sed necesse omnino sit, vt paulò vel multò turgidius in superiore parte efficiatur, neque aliud aliquod in eundem planè statum redeat, quod communicant cum altero ac cohærens à pristina cohærentia auulsum fuerit. Paucis diebus dolor in summo humero sedatur, si rectè deligetur.* Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radii luxatione.

Cubiti & Radii luxatio.

CVm homeri capite inferiore Cubitus & Radios coniunguntur. Cubitus per γίγλυμον, hoc est, eam articulationis speciem, qua ossa iũcta sese inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorũ anterior siue minor processum cubiti exteriorem suscipit; posterior verò siue maior posterior eiusdem processui dicatus est. Pro radio verò excipiendo humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentiæ.

Differentiæ.

E quibus facilè colligere licet, Cubitum nõ solùm perfectè & integrè luxari, sed & subluxari posse: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari posse, antrorsum, retrorsum, extrorsum, introrsum. Radius verò vti interdum cubitum in quamcumque partem luxatam sequitur, interdũ verò in suo loco persistit: ita nonnunquam solus à cubito, absque vlla eius luxatione, recidit.

Caussæ.

Caussæ.

Vt aliarum partiũ luxatio à caussis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimũ ex violenta & subita brachij extensione fit: in posteriorem ex violenta brachii inflexione; & ad extra vel intra ex brachii peruersione. Subluxationis caussę sũt humores ad articulũ fluentes, qui cauitates tam parti inferiori ossis homeri, quàm etiam ipsi cubito aut radio insculptas seorsim implent, cubitumq; vel radium è sua sede protrudũt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

In quã partem cubitus luxatus sit, visu tactuque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapsus fuerit, brachium est extentũ, nec curuari potest; in parte anteriore tumor insolitus, in posteriore verò cauitas insolita cõspicitur. His contraria eueniũt, si in posteriorẽ partem fuerit luxatus, brachiũ nimirũ curuum est, nec vllo modo extendi potest, tumor in posteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partẽ exteriorẽ, protuberantiã quoq; in exteriore, sinũ verò in interiore parte efformat. Contrà verò eminentia iusto minor in interiore; cauitas in exteriore parte conspicitur, si in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitũ sequatur, iisdem signis cognoscitur. Si verò à cubito solùm extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus est, digitoq; sinum inuenire facilè licet.

Prognostica.

Prognostica.

1. Cubitus vti ob firmam ac stabilem cum humero coarticulationem ligamentorũq; copiam ac robur non facilè elabitur: ita prolapsus difficulter restituitur.

2. Cubitus luxatus nisi citissimè reponantur, nõ solùm varia & periculosa symptomata, dolorẽ nimirũ intensissimum, inflammationem, febrem, conuulsionem, sed nonnunquam etiam mortem adfert.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculosa & dolorifica est, quæ in posteriorẽ fit partẽ. Paulus Ægineta *de re medic. lib. 6. cap. 115.*

4. Cùm os cubiti ab altero osse diducitur, non facile restituitur. Neque enim duo ossa, quę bina inter se coniunguntur, vbi dehiscunt, facilè in pristinum locum redeunt; sed necesse est, ossibus sic diductis partem reddi tumidam, & ossa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio.

Cubitus in partẽ anteriorem imperfectè siue subluxatus moderata extensione & solo cubiti influxu facilimè restituitur. Perfecta v. luxatio difficiliorem habet repositionem, maioremque requirit apparatũ. Primò enim extensio & quidem obliqua, ne altum cubiti supercilium humeri caput lædat, à duobus ministris, quorũ alter summũ humerũ sursum, alter verò cubitum deorsum, vel solis manibus, vel necessitate exigente habenis trahat, fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandũ, super quod postea Cheirurgus brachium inflectendo, & citissimè cubitum ad posteriora impellendo eum in suum locum restituat.

Cubitum in partem posteriorem luxatum Hippocrates, 3. *de fractur.* nonnunquam sola cubiti extensione subita & diutina se curasse affirmat: quę si nõ sufficit, conueniente extensione facta cubitus ad interiora pellendus.

In partem exteriorem vel interiorem prolapsus cubitus facilimè reponitur, si facta extensione ab ea parte, in quã prolapsus est, in contrariũ impellatur.

Idem reponendi modus obseruandus est in radij repositione, si cubitum luxatum fuerit secutus. Si verò ab eo solùm discesserit, prominentib. palmarum partibus comprimendus, brachiumq; ad naturalem figuram reducendum. Facta repositione medicamenta conuenientia adhibenda, congruaque deligatio facienda, vt in genere suprà, *cap. 1.* dictum.

CAPVT VIII.

De Manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio. Manus nomine hîc brachiale & postbrachiale, seu carpum & metacarpiú intelligimus. Connectitur autem carpus cú cubito & radio per diarthrosin, cùm motus ibi sit manifestus; cú metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifestus sit, per synarthrosin aut dubiam articulationem. Metacarpiú seu postbrachiale connectitur cum digitorú ossibus iterum per diarthosin, quia rotunda quatuor metacarpij ossium capita superficiem primorum digitorum ossium leuiter excauatam conspicuè subiotrant. Et hoc modo etiam ipsa digitorú ossa inuicé vniuntur.

Differentiæ.

Differentia. Vnde facilè colligere licet, carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, posteriorē, & ad latera luxari posse. Metacarpij ossa omnia quidē introrsum & extrorsum luxantur, ad latera verò mediorum duorum ossium prolapsum impediunt duo extrema ossa indicē & minimum digitú respicientia; quæ duo verò solùm in latus ab ossium vicinia liberum excidere possunt. Digitorum ossa iterú quatuor modis, introrsum nimirum, extrorsum, & ad latera luxantur.

Caussæ.

Caussa. Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis caussa est motus violentus aliquis ictus, casus, peruersio, & contorsio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia sunt. Siue enim carpi, siue metacarpij, siue digitorum ossa in partem anteriorem luxata fuerint, tumor eò loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in posteriore parte conspicitur, digitiq; ob tendinú & neruorum ad ipsos tendentium compressionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapsus factus est, & depressio eius, è qua excidit articulus, apparet.

Prognosticum.

Prognosticū. Luxatio harum partium periculosa non est, cùm facilè restitui in suum locum possint.

Curatio.

Curatio. Cardi ossa, in quamcunq; partem luxata fuerint, etiam absq; omni extensione in suum locum reponi possunt, hunc in modum. Ægri manus super tabulā vel mensam, & quidem prona, si ad posteriora, supina verò si ad anteriora facta fuerit luxatio, ponatur. Postea Cheirurgus vel palma, in corporibus scilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robustioribus, articulum luxatum validissimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum ossibus reponendis ratio obseruatur; nisi quod minister aliquis altera manu digitos, altera verò brachium apprehendens leuē faciat extensionem. Repositis ossibus medicamenta inflammationē prohibentia articulosque firmantia adhibenda, membrumque conuenienter deligandum & reponendum est.

CAPVT IX.

De Femoris luxatione.

Femoris os omnium in corpore humano maximū & longissimum parte superiore capite suo sat magno, crasso, & exactè semigloboso, coxendicis sinui pro excipiendo hoc capite sat amplo & profundo, nō solùm exactissimè per enarthrosin committitur, sed firmissimo ligamento quoq; ex ipsius coxēdicis sinu prognato & in angustum capitis femoris sinū implantato ipsi validissimè vnitur, eū in finē, vt femur eò faciliùs & expeditius flecti, extendi, in latera moueri, & circúuerti, nec facilè prolabi possit. *Femoris luxatio.*

Caussæ.

Femoris luxationis perfectæ caussæ sunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirū externæ & violentæ, casus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extensio ac distorsio. Imperfectæ verò luxationis caussæ sunt humores ad articulum hunc affluentes, eundemque sensim è sua sede protrudentes. *Caussa.*

Differentiæ.

Excidit autem hic articulus in quatuor partes, anteriorē, posteriorem, sed rariùs, cum acetabuli supercilium hac in parte altius sit; in partem exteriorē & interiorem sæpissimè, cùm eò loci supercilium humilius sit. Nonnunquam & femur subluxationē admittit, à caussa interna; vnde cū P. Ægineta, *lib. 6. de remed. c.* 118. scribit, coxæ articulationē tantùm luxationem, nō subluxationē pati, id de ea solùm quæ à caussa externa & violenta est, intelligendum. Videmos enim nō rarò ab affluxu humorú nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt ossis femoris caput in acetabulo firmiter continere non possit; vnde subluxatio quædam sequitur. *Differentia.*

Signa Diagnostica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet; cùm caput femoris ad pubem incumbat: nates contra propter musculos cū femore ad pubem cōtractos rugosæ videntur; vrina, ob vesicæ à femoris capite cōpressionem, supprimitur, crus externum nec curuari nec ad inguina adduci potest; cùm in ipso flexu sit femoris caput. Laborat etiā homo si poplitē flectere cogatur, propter musculú priorē, qui oritur ab osse quod ad ilia pertinet. Ille enim cōprimitur, tensusq; attollitur à femoris capite, cúmq; extendi amplius non possit, resistitur. Aliàs quod calcem & vniuersum crus sani longitudinem æquat. Nam femur è suo cauo recedens in priorem partē & paulò inferiùs venit; quo fit, vt lęsum crus sani longitudinē æquet, id quod præsertim ipsis accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti possunt, vnde in incessu æger calci solùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robusta articulos in hanc partem elapsus nō restituitur: hi, cùm dolor desinit, & articulus adsuescit eo in loco contineri, in quem procidit, rectè protinus ingredi possunt sine baculo; ac rectè ex toto. Propter inguinis enim inflexibilitatē crure toto ingressu magis recto vtūtur, quàm cùm sanum erat. Nonnunquā etiam pedem per terram trahunt; cùm *Sign. Diagnostica femoris luxatio per interiorem.*

supe

superiores commissuras, quæ ad inguen & quæ ad poplitem sunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inambulant. Quibus verò tenera ætate articulus, elapsus minimè restituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minimû autem femur imminuitur: minuitur tamen caro vbique, præsertim à posteriore parte.

In partem posteriorem. In partem posteriorem si os femoris luxetur, dictis contraria signa adsunt, caput nimirum femoris in nates prolapsum è tumore circa illas partes visu tactuq; deprehenditur; inguina cõtrà laxiora apparẽt. Crus affectum, ob musculorum caput femoris ambientium cõpressionem & tensionẽ extendi nõ potest, sanoq; breuius redditur: calx terram nõ attingit, vnde etiam ægri nec stare nec progredi possunt, sed præcipites retrorsum prolabũtur, eò quod corpus in illã partem prolabitur, femorisq; caput extra propriũ locum constitutum corpori fulciendo è directo oppositum non sit. Curuare tamen homo crus potest, si dolore nõ prohibeatur. Cùm enim femoris caput vi cum tota ceruice in magnum musculum narium, qui articulationẽ hanc extendit, expellatur, hic musculus prolapsum femori, caput admittens omnium maximè torquetur, cùm sub ipso prematur distendaturque. Quam necesse est inflammatione ipsum prehendi. Procedente autem tempore, cùm musculus hic ab inflammatione soluatur, contrahitque humorem quendam glutinosum, pars eius, quę articulum contingit, occallescit, & poples citra dolorem inflectitur. Insuper capite femoris in posteriorem partem luxato, crus & pes moderatè recta apparent, & neq; hac neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adulta os femoris prolapsum restitutũ nõ fuerit, vbi dolor cessauit, & articulus volui in carne consueuit, ambulare quidẽ potest homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idq; duplici de caussa; quia & crus multò breuius redditur, & multũ calx abest vt terrã contingat. Nam si vel maximè tenter eo pede sustineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem posteriorem. Si verò ætate tenera articulus hoc modo luxatus repositus nõ fuerit, femoris os breue efficitur, viriaturq; crus vniuersum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vsui sit.

In exteriorẽ. Si femur in partem exteriorem luxatum sit, id his signis cognoscitur. Inter anum & scrotũ cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam cõspicitur. Crus eo, quod femoris caput in locum altiorẽ exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò spectat. Calx terram non attingit, vnde eùm incedere vult æger extremis solum digitis innititur.

Et si adultis iam hic articulus non restituatur, sed caro, in quã articulus excidit, occallescat, dolorq; propterea cessat, ingredi absq; baculo possunt, ideoque eùm crure vtũtur, his caro minùs offenditur. Quibus autem tenera ætate hoc infortuniũ accidit, diligentem curã postulant. Nam si negligantur, crus vniuersum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in sano.

In interiorẽ. Tandem femoris in interiorem partẽ luxatio hoc modo cognoscitur: Crus longius est, si cum altero conferatur, idq; duplici de caussa. Ossi enim quod è coxa sursum procedit, ad pectinẽ femoris caput inhęret, ceruixq; articuli cauo sustinetur. Rursus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote, quod femoris caput in interiorem partem exciderit. Extra rursus femur iuxta genu spectare cogitur in partem exteriorem: similiter crus & pes; cùm in omnibus luxatis ossibus altera extremitas semper in contrariam partem spectet, atque ea quæ prolapsa est.

Quibus hoc modo prolapsus est articulus, neque repositus, dum grediuntur, crus in exteriorem partem circumagunt. Cùm enim vitiatum crus longius reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recusent, superest, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, *3. de artic. à t.* 68. vsque ad *t.* 105. quæ omnia huc transcribere breuitatis studio nolo.

Prognostica.

Prognostica. 1. Magnum femori periculum est, ne vel difficulter reponatur, vel repositum rursus excidat. Celsus, *lib.* 8. *cap.* 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua sinus humoribus est oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectã præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur sua sede moueri, vel si idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in sua sede non possit cõtinere, etsi os repositũ fuerit, tamen in loco suo non manet, sed rursus excidit, si nimiũ humor remaneat. Si verò humor exsiccetur, articulus in sua sede remanere potest. De quo Hippocrates, *6. aph.* 60. *Quibus diuturno dolore ischiatico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit & claudicat, nisi vrantur.*

4. Idem fit, si linamentum istud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes sensim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ constringuntur, & comprimuntur, vt sanguini ac spiritibus liber ad partes illas transitus nõ pateat, & quia pars debito modo nõ mouetur, calor marcescit, vnde nutritio partis non rectè perficitur; & os femoris pro reliquorũ ossium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio. Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum scapula, etiam femur cum osse coccygis iungatur: idem etiam ferè in vtrisque est reponendi modus. Æger subiecto puluinari vel culcitra in scamno aut mẽsa collocandus, pronus quidẽ, si extrorsum aut retrorsum luxatio facta sit supinus, si introrsũ, & in latus, si antrorsum. Fitq; illa repositio interdû solis manibus absq; vlla extensione, vt vel primò femoris caput circa ilia tandiu circumrotetur, donec in suum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus nõ est) vel secûdò, in luxatione scilicet in partẽ interiorem facta, crus citissimè & validissimè ad inguina flectatur, atq; hac ratione prolapsum femoris caput extrorsum in suũ locum pellatur. Si verò hisce modis nihil proficiatur, æger semper ita collocandus est, vt pars, in quã prolapsũ est femoris caput, sit superior; ea verò, à qua recessit, sit inferior, postea conueniẽs fieri debet extensio: tandem verò femur semper via prolapsui contraria in suum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extensio vel manibus in corporibus scilicet mollibus, luxatione recẽti, vel etiã habenis, laqueis, ac similibus, in corporibus scilicet robustis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. praeced. c.* 11. *de femoris fractura*, dicta sunt satis patet. Et quidem extensio quatuor luxati femoris speciebus cõmunis esse potest: at capitis femoris in suũ locum impellendi & restituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varietate. Nam quod introrsum excidit, extrorsum compellendũ: quod extrorsum, introrsum; & sic de reliquis. Vbi os repositũ fuerit, quod ex libera & sine dolore cruris motu cognoscitur, medicamenta, de quibus suprà, *c.* 1. in genere dictum, articulo imponenda, & fasciis articulus in suo loco continendus. Straminei etiam toruli, vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandũ, vt luxatum membrũ in suo loco contineatur. Atq; hic apparatus ante quartum diem

 non

non soluendus. Et æger satis diu in lecto se contineat, nec deambulet, ne intempestiua deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *libr. 6. cap. 119* Ambrol. Paræum, *libr. 15. a cap. 39. ad cap. 48.*

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

Femur parte sua inferiore duo insignia capita in posteriorem partē vergētia obtinet, quib. in duos tibię sinus superficiales tantū minimeq; profūdos, ac leui cartilagine incrustatos inseritur. Habet pręterea etiā parte posteriore sinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos sinus eminens inseritur. Ne verò ob laxiorē hāc, quę fit per γιγγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationib. obnoxiū sit, femoris & tibiæ ossi anterius patella proposita est, iisq; beneficio crassiorum tendinum musculorum tibiā extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ ossis ab externo latere fibula adstat, quæ parte superna in latere interno sinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod superiore tibiæ appendice subsistit, excipitur: parte inferna verò acuto suo angulo in sinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inseritur, malleolumque externum constituit. Cùm ergo plures hic articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere possunt.

Patella luxatio. Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullū habeat obstaculum dislocationem eius impediens, in partem superiorem, inferiorem, exteriorem, & interiorem facilimè luxari potest: in posteriorem verò nunquam; cùm tibiæ & femoris ossa, quæ ipsa tegit, obstent.

Caussæ.

Caussa. Caussæ huius luxationis sunt casus ab alto, saltus, percussio, indecensque tibiæ distensio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Patellæ luxatio facilè visu & tactu cognoscitur, crusque rectè flecti & moueri non potest.

Prognosticum.

Prognostic. Cùm laxior sit hæc articulatio, patella facilè sedi suæ restitui potest.

Curatio.

Curatio. Vt patella in suam sedem reponatur, æger firmiter in planitie erectus stet: Chirurgus verò manib. patellā à parte, in quā prolapsa est, in eam, è qua excidit, cōpellat. Vbi suo loco restituta est patella, medicamenta idonea imponenda, & splenijs poplitia cauitas explenda, ne crus flecti possit. Mox canalis, præsertim à latere, in quod exciderat, ad ipsius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non possit. Vbi periculum amplius non est, ne patella iterum excidat, æger sensim genu sursum flectere adsuescat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatio. Genu non solùm subluxari, sed & perfectam luxationem pati potest: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem, rarò in posteriorem; rarissimè verò in anteriorem, & non nisi à caussa violentissima, cùm patella opposita id prohibeat, prolabitur.

Caussa.

Caussa. Accidit hæc luxatio etiam à percussione, casu, saltu, cursu vehementiore & indecente tibiæ extensione, vel contractione & distorsione.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. In quam partem genu luxatum sit, facilè cognoscitur: siquidē in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quò discessit, visu tactuq; deprehenditur: figura deprauatur, crus est extensum, nec flecti potest; vnde motus necessariò deprauatur, vel omnino perit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Genu si cum cubito conferatur, articulus, qui in genu est, ob eius iuncturæ modū sæpius excidit & faciliùs reponitur. Ossium enim quib. vterq; articulus continetur, structura arctior est in cubito, laxior in genu. Præterea multi processus, multique sinus inter se commissi vndique cubiti commissuram adstringūt: at in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ sinus conijcitur.

2. Eadem de caussa luxatio genu minùs periculosa est, nec inflammatio facilè accidit. Nam cum inflāmatio oriatur ob vim, qua ossa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & sinu vi magna excidere & reponi potest, inflammationis periculum non est.

Curatio.

Curatio. Genu in partem interiorem & exteriorem luxatū mediocri extēsione vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione nō ita recenti & corporibus robustioribus, facta, offūque in contrariam, è qua exciderunt, partem manu facta impulsione, non ita difficulter restituitur.

Retrorsū verò facta luxatio cōmodè restituitur, si ęger resupinus in scamno collocetur, & ministet aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, osq; prolapsum anteriora versus fortiter impellat. Chirurgus verò crus ægrum ambabus manibus apprehendat, subitoque ita inflectat & curuet, vt calx nates contingat.

Genu subluxarum nulla vel exigua facta extensione, & in contrariam partem impulsione, in suum locum reponitur.

Vbi repositum est os, quod ex cruris libera extēsione & cum altero genu cōparatione cognoscitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio instituenda, ægerque ab incessu abstinebit, donec à noua luxatione metus nullus amplius sit.

CAPVT XII.

De Fibulæ distractione.

Fibulæ distractio. Fibula tibiæ adhæret, & vt capite præced. dictum, suprà ad genu, infra ad astragalum. Distrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus.

Caussa.

Caussa. Fit autem hęc diuulsio ex iis caussis, à quib. genu luxari

luxari diximus; inprimis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, sed introrsum vel extrorsum nuraos distorquetur. Idem ex casu ab alto vel percussione fieri potest.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumor in parte, in quam fibula diuulsa est, apparet, & visu ac tactu depreheuditur, motusq; læditur.

Prognosticum.

Repositio fibulæ facilis est.

Curatio.

Curatio. Cheirurgi enim manibus in suam sedem facilè cogi & deduci potest, eam in partem prolapsui cōtrariam adigendo. Postea deligatio conueniens, appositis ei parti, in quam fibula prolapsa est, plagulis, instituenda; & quies aliquot septimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur.

CAPVT XIII.

De pedis & eius ossium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illā corporis humani partē ab inferiore tibiæ parte ad extremos vsque pedis digitos exporrectam intelligimus, quæ varia variis modis inuicem coarticulata, ligamentisque mēbranosis connexa, continet ossa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarsum, metatarsum & digitorum ossa. De quorum omnium luxationibus iam dicendū esset. Verū quia tarsi, metatarsi, & digitorū pedis ossa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus ossa inter se inuicem vniuntur; iisdem quoque luxationibus subiecta sunt, easdem caussas habent, iisdem signis dignoscuntur, & eodem modo reponuntur; Os verò nauiculare eadem, quæ tarsi ossa, pati potest: operæ pretium non est, multa de his addere, sed ea, quæ de manus ossibus

Tali, & calcis luxatio. dicta sunt, his etiam applicari possunt. Quædam saltem de tali & calcis luxatione, cùm his ossibus nulla in manu respondeant, addere libet.

Differentia.

Differentia. Talus, vulgò astragalus dictus, cum tibia & fibula per γίγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & posteriorem luxari potest.

Calx verò, siue calcaneus, talo substratus, frequēter quidem anterius & posterius, rarò verò ad latera promouetur.

Caussæ.

Luxatio harum partium fit à violento casu, ictu, aut alia inconueniente pedis distorsione. In specie verò calx luxatur, & ab astragalo diuellitur, si quis ex alto desiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter saltandū calci vehementer insistat. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Talus si in partem exteriorem prolapsus sit, ima pars pedis in interiorem conuertitur; si in interiorem, contraria signa adsunt. Si luxatus sit in partem anteriorem, latus tendo calci subtensus durus est & intensus, pesque minor fit, & breuior; in posteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, pesque longior euadere videtur. *Signa Diagnostica.*

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actioneque læsa facilè cognoscitur.

Prognostica.

1. Talus sicuti facilè luxatur, sic facilè etiam reponitur; sed ob multitudinem ossium iuncturas cōponentium difficulter confirmatur. *Prognostica.*

2. Calcis luxatio maximè periculosa est: siquidē venæ, arteriæ, & nerui grandiores, quos excipit, nec non tendo, qui ei annectitur, facilè in consensum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulsio, febres, & alia plurima mala excitari possunt.

Curatio.

Tali repositionem commoda præcedat extensio, siue illa fiat manibus ministrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; siue habenis vel aliis machinamentis deorsum trahentibus. Postea Cheirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientemque deligationem instituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt musculi distenti ligamentaque laxiora reddita, iustum robor acquirant, totique corpori ferendo paria esse possint: id quod ante diem quadragesimum vix contingit. *Curatio.*

Calcaneus etiam leui extensione facta in pristinū locum repositus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur; tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic restitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis, & fracturis*, & Galenum, *in comment.* Oribasium, *de machinamentis*, Celsum, *libr* 8. *cap.* 11. *vsque ad finem libri.* Gabrielem Falloppium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib.* 15. & alios.

Conclusio.

DE libro isto, quem nunc accipis, *Lector beneuole*, absoluendo ferè omnem cogitationem deposueram. Etsi enim superiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera est, non ingratos fuisse sciam: reperti tamen etiam sunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones, veritatis inuestigandæ studio, liberè proposui, Nouator & Paradoxologus ipsis habeor. Si veterum sententias recenseo & explico, ex aliis mea transcripsisse dicor. Vicerunt tamen amicorum seu preces seu monita, vt laborem hunc in manus resumerem, & criminationes istas floccipenderem. Cùm enim infelicius nihil sit iis ingeniis, vt rectè I. Cæs. Scaliger, *exercit*. 306. censet, quæ mordicùs sentiunt, Maiores nostros nihil ignorasse, mancipium alienarũ opinionum nunquam esse volui. Contrà nec me puduit, ab aliis discere, & quædam ex iis in mea scripta transferre: quod omnibus seculis ab omnibus viris doctis factitatum video, neminemque adhuc inuentum existimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in suo cerebro nata esse gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eaque à veritate non aliena, quæ in aliorum scriptis forsan non ita sunt obuia. Verùm omnibus placere impossibile, & vt Iul. Cæs. Scaliger, *Epidorpid. lib*. 3. ait:

Qui seuit, ab alto pluuiam satis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non sæpe Deus placet; & tu placere credis?

Ideoque inuidorum obtrectationibus nihil motus, & librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac sextum iam in manus sumam, & in eo, quousque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipso etiam etsi non pauca, quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia esse poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deseram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad serram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, sed posteritati, quæ sine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Pascitur in viuis liuor, post fata quiescit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA, DOMINE IESV.

DANIE

DANIELIS SENNERTI D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS, DE ARTHRITIDE TRACTATVS.

GENEROSIS, STRENVIS, MAGNIFICIS, NOBILIS. Q. VIRIS,

DN. IOACHIMO A LOSS, IN PILNIZ, GRAVPA, SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæsar. Majest. à Consiliis, Sacr. Rom. Imper. Thesaurario, ac Serenissimi Electoris Saxon. Consilij intimi Præsidi,

DN. GEORGIO A VVERTHERN, in Beichlingen, Wieche, Frohndorff, & Brucke, Cæsar. Majest & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis supremi Iudicij, quod Lipsiæ est, Præsidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO à Miltiz in Steinberg, Borsten-Otten- & Burkersdorff,

NECNON

MAGNIFICO, NOBILI ET AMPLISSIMO VIRO,

DN. IOANNI TIMÆO, I.V.D. & Comiti Palatino Cæsaræo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS,

PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,

HVNCCE

DE ARTHRITIDE TRACTATVM,

OBSERVANTIÆ ERGO

D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

DE ARTHRITIDE.

CAPVT I.

De Natura Arthritidis.

Nomen.

Rthritis, Græcis ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, id eſt, articulo, dicta, Latinis morbus ſeu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, Guttam appellant, quòd à fluxo quaſi guttatim facto excitetur hoc malum. Et ſunt ex recentioribus etiam, qui eos ſequûtur, imò hâc appellationẽ omnibus præferunt, ſed minus rectè, vt infra, *quæſt. prima*, dicetur.

Ἄρθρον quid?

Etſi verò ἄρθρον, vt ab Autore Definit. Medicar. & Iſagoges definitur, ſit συμβολὴ vel σύνθεσις, compages & compoſitio oſſium ad motum comparata: tamen hic per articulum non accipitur ipſa oſſium compages ac σύνθεσις & vnio, vel extremitates oſſium, quæ coniunguntur, vel ſpatium inter oſſa, quæ articulo coniunguntur, ſed partes, quæ ipſum articulum coniungunt & ambiunt, præcipuè ſenſu præditæ; nimirum, membranæ, ligamenta membranoſa, & extremitates muſculorum, partibuſque his inſerti nerui.

Arthritidis differentia pro varietate articulorum

Cum verò articuli ſint varii, ab eorum differentia, & varietate partium affectarum arthritis quoque varia nomina accepit, & ſi pedes afficiãtur, dicitur Podagra; ſi manus, Chiragra; ſi coxendix, Iſchias; ſi genu, Gonagra: vocabulis hiſce pleriſque à loco affecto & ἄγρα, quod capturam ſignificat deductis, vt Podagra nihil aliud ſit, quam pedũ, Chiragra verò manuum captura; cum hæc membra morbo hoc quaſi capta, & irretita detineantur: vnde etiam à Luciano, *in Tragopodagra*, ſic loquens Podagra introducitur:

----- παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα:
------ à pleriſque autem hominum
Podagra vocor exiſtens pedum captura.

In cæteris verò articulis ſpeciale nomen non habet, ſed communi generis nomine Arthritis appellatur; ſicut & in genere Arthritis dicitur, cum plures articulos ſimul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambroſius Paræus, *de arthrit. cap.* 1. & ſi malum in maxillæ articulo fuerit, Syagonagram; ſi in ceruice, Trachelagram, ſi in ſpina dorſi, Rachyſagram; ſi in humero Homagram; ſi in cubito, Pechyagram nominant. Verùm vocabula iſta apud Græcos non occurrunt, nec vſu trita ſunt; licet ipſi pluribus in partibus arthritidem generari poſſe paſſim doceant.

Mentagra quid?

Occurrit etiam apud Plinium, *lib.* 27. *cap.* 1. vocabulum Mentagræ, ioculari, vt Plinius ait, primum laſciuia inuentum (eſt enim vitioſa vocabuli compoſitio ex Latina & Græca voce, & aliena à conſuetudine eruditorum) mox tamen vſurpatum: verum affectus iſte ad Arthritidem non pertinet, ſed ſine faciei quædam fœditas, & praua ſcabies ad lichenes pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cùm ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, *lib.* 26. *cap.* 10. Podagra, inquit, morbus rarior ſolebat eſſe non ſolùm patrum auorúmque memoria, verùm & noſtra, peregrinus & ipſe. Nam ſi Italiæ fuiſſet antiquitus, Latinum nomen inueniſſet.

Notandum tamen hic, etiamſi Podagræ vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, vt etiam Crato, *conſil.* 253. confitetur, ab vno membro deſumpta appellatione pro omni arthritide podagra accipitur; cum fieri ſoleat, vt pedes ferè primo & frequentiùs hoc morbo corripiãtur, & tardò cùm alii articuli afficiuntur, immunes ſunt. Hinc quoque Dialogum ſuum, qui eſt de Arthritide, Lucianus, Tragopodagram inſcripſit. Ita qui de laude Podagræ ſcripſerunt, Cardanus, & alii, omnes de Arthritide in genere egiſſe videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agũt, tractatus ſuos de Podagra inſcripſerũt.

Arthritis quem locum frequentius inuadat?

Frequentius nimirum pedes hic dolor, & quidem maximè ac primum plerumque pollicem pedis inuadit, Natura enim, quantum poteſt, humores vitioſos ad extremas & remotas partes depellere ſolet, ſuntque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu quo humores ad eos trahuntur. Vnde etiam Galenus, 6. *aphor.* 28. ſcribit, eos, qui arthritide, id eſt, omnium articulorum doloribus corripiuntur, primò fieri Podagricos. Vt plurimum verò hoc accidit, non verò ſemper. In quibuſdam enim arthritis incipit in manu, quibuſdam in genu, quibuſdam in aliis articulis. Et quamuis primò pedes prehendit: tamen poſtea etiam plerumque in brachiis digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, vt & cubiti articulos inuadit, aliquãdo & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerunque vnum articulum, vel in pede, quod frequentius accidit, vel alibi occupat, poſtea verò crebro morbi inſultu viſceribus debilitatis, ac calore natiuo labefactato, & materiã indies magis cumulatã, plures articulos inuadit, & res eò ſæpe redit, vt vix vllus ſit articulus, & oſſium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera ſit: & vt Lucianus *in Tragopodagra* ſcribit:

Malum hoc τὸ λυπρὸν ἢ ταλαίπωρον δέμας
Κειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις
Afflictum & miſerum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas ex-
cruciat.

Imò ſæpè res eò redit, vt humor ille vitioſus nõ ſolùm in articulos omnes, ſed & alias partes ſentiẽtes effundatur, ſicut nõnullis in dentes effusũ ibi dolorẽ, aliis ad pectus, ſpuriam ibi pleuritidem excitâſſe, obſeruatum.

Arthritidis periodus.

Solet verò malum hoc non continuum eſſe, ſed per interualla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa interualla ad articulos detruditur, quæ quidem initio ſunt longiora, ita vt ſæpe ægri per menſes ſex, ſæpe etiam integrum annum ab Arthritide ſint liberi: poſtea viſceribus & calore debilitato & humoribus vitioſis pluribus cumulatis per breuiora tot. malũ redit, interdu poſt menſes tres, interdũ ſingulis menſibus, imò nõnullos lecto perpetuò affigere ſolet.

Arthritidis definitio.

Eſt nimirum Arthritis in genere definita *dolor partiũ circa articulos, à defluxu humoris feroſi & acris è venis & arteriis in eas effuſi excitatus*, ſeu, ſi alio modo cùm tumor iam cõcurrit, definire libeat, *tumor circa articulos, ex defluxu humoris feroſi, & acris per venas & arterias eò facto ortus, & propter tenſionem membranarum circa articulos & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.*

An per interualla recurrere arthritidi proprium ſit?

Et quia ea huius morbi natura eſt, vt vbi ſemel hominem inſeſtauit, vix vnquam ita corpori benè proſpici poſſit, quin leui de cauſſa, datâque occaſione recrudeſcatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc

ſeme

femestres, nunc menstruas recurrat: doctissimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quod sit dolor vel tumor per certa intervalla recurrens. Quod si quis ideò omittendum censet, quod is, qui primùm arthritide laborat, & ita paroxysmos plures per intervalla recurrentes non passus est, revera arthritide laborat: is tamen hoc negare non potest, quod ea est huius morbi natura, vt in primo etiam paroxysmo per intervalla recurrere aptus natus sit, sicut qui Tertiana vel Quartana febre primùm corripitur, revera Tertiana vel Quartana laborare dicitur, etsi plures paroxysmos tertia vel quarta die recurrentes non expertus sit.

Franciscus India quidem eos reprehendit, qui per dolorem arthritidem definiunt, vtpote qui morbum negligentes per symptomata hoc malum definiunt. Verùm non novum est, affectus, in quibus symptoma & morbus concurrunt, per symptomata, vt magis vrgentia ægris molesta & manifesta, definire. Ita phrenitis per delirium, pleuritis per dolorem definitur; etsi vtrobique morbus, inflammatio scilicet, adsit. Ideoque præstantissimi quique Medici antiqui & recentiores suos de hoc affectu tractatus de [illegible] inscripserunt. Neque etiam hic ita commodè per tumorem arthritis semper definiri potest, cùm sæpe nullus tumor evidens in partibus externis appareat, & tamen tùm dolor sit vehementior, quam vbi pars intumuit. Ipse verò India valde errat, dùm malum hoc per defluxum definit. Neque enim arthritis defluxus est, sed ex defluxu generatur.

Porrò quanquàm arthritis omnis, quæ circa articulos accidit, dolor appellari possit, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contusione, ictu, vulnere, qui in lue venerea est, qui virginibus, dùm menstrua erumpunt, aut gravidis partui vicinis in coxa accidunt, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui possit: tamen non tàm latè hic vocabulum arthritidis accipimus, sed κατ᾽ ἐξοχὴν peculiarem doloris speciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris subito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes sese insinuante, ortam & per intervalla recurrentem hoc nomine accipimus.

An omnis articulorum dolor arthritis dici debeat

Subiectum Arthritidis, si per dolorem definiatur, sunt tantùm partes membranosæ, & sensu præditæ circa articulos. Cùm enim membrana adæquatum tactus subiectum sit, etiam hic partes, quæ dolore corripiuntur, quatenus membranosæ sunt, eum patiuntur: à quibus nec ligamenta membranosa excludimus. Nam licet Galenus ligamenta omnia sensu carere doceat: tamen membranosis ligamentis sensus denegandus non est, quæ puncta sentire, experientia docet, ipsáque arthritis evincit. Neque ratio, quæ affertur, quod scilicet perpetuo dolore & nunquam cessantibus cruciatibus obnoxius futurus sit homo, si ligamenta sententia nostra alluderentur, magni momenti est. Etenim natura ita partes illas munivit, & optimè constituit, vt nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimus, pedibus ambulamus, in quibus tendines, nervi & membranæ sunt plurimæ, & tamen dolorem nullum percipimus. Si verò per tumorem definiatur, omnes partes articulum contingentes, eùmq; ambientes subiectum Arthritidis dici possunt. Quod autem circa articulos dolores hi magis, quàm alibi excitantur, caussa est, quod venæ, & arteriæ, quæ finibus suis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quique in medio venarum & arteriarum ductu effluere non possunt, effundunt in hæc loca, in quibus membranarum & nervorum est concursus, & quod humores ad articulorum sedem pervenientes in angustioribus hisce locis, vbi omnes, quæ eò desinunt, partes sibi mutuò connectuntur & implicantur, hærent, & non ibi liberè magis moveri & vagari possint.

Arthritidis subiectum.

Cur membranæ maximè affligantur.

Equidem & in alias partes [illegible] humor [illegible] diffunditur, scribitque A[illegible] *de Podagra, scriptis* [illegible] solùm manus, pedes & art[illegible] fluxiones infestat, [illegible] ipsum iecur, in ipsum q[illegible] tandem [illegible] funem. Hieronymus Capivaccius etiam *in co[illegible] à Scholtzio collecti consilio 226.* facit [illegible] gnes dolores in latere, ob qu[illegible] cumbere coactus est, nec latere [illegible] retulit mihi vir Nobilis, vitium [illegible] afflictum etiam grauissimus in [illegible] dolores percepisse & nobilis fœmina [illegible] cognatæ suæ arthritide laboranti etiam margaritas (ita appellant, nec incommodè) in fronte erupisse, vt instar [illegible] granorum salis abstergi posset. Verùm caussa [illegible] arthritidis [illegible] copiosa fit, etiam in [illegible] partes, præter articulos diffundi potest: alibi tamen, quàm in articulis, arthritidem non parit.

Quæri autem hoc loco non sine caussa potest, quî fiat, vt in arthritide raro admodum convulsio, nempe partium, fiat, cùm tamen nervosæ partes hic afficiantur, & quidem ab humore acri vellicentur, vt meritò convulsio excitanda videatur. Thomas Erastus, *disput. 4. contra Paracel.* caussam esse putat, quòd humor nervos circumfusus aqueus sit & pituitosus, eósque propterea magis laxet, quàm tendat, atque hæc si non sit caussa, quæ sit, se nescire, ingenuè fatetur. Verùm hæc caussa vera caussa omnino non est, neque humor arthritidem excitans simpliciter aqueus & pituitosus est, qui potiùs laxet, quam tendat partes, vt postea probabitur, & vel ex dolore patet, qui acerbissimus est. Ideóque caussam huius rei esse puto in loco affecto, quòd scilicet non ipsi nervi, quatenus partibus motui dicatis, musculis putà, inseruntur, morbo [illegible] afficiuntur, sed membranæ & [illegible] membranosa potiùs, quæ partes motui dicatæ non sunt, ac propterea licet grauissimos dolores patiantur, nullum tamen motum convulsivum excitant, nisi forsan cerebro in consensum tracto, sicut hoc in dentium, oculorum, pleuræ, coli, & similibus doloribus videre est, in quibus non nervi motui dicati, sed membranæ potiùs afficiuntur, sine omni convulsione. Id [illegible] in arthritide accidit, in qua partes membranosæ, q[illegible] articulos sunt, & extremitate articulorum [illegible] sunt, ab humoribus affluentibus seu distendun[illegible] vellicantur.

Cur arthritici raro convulsionem patiantur.

Sententia Erasti.

Autoris.

Nonnulli quidem statuunt, ipsam cavitatem seu spatium, quod est inter extremitates ossium, humores affluentes recipere, idque spatium, verum [illegible] arthritidem patientis subiectum esse. Verùm falsum hoc est, vt *quæst. 2.* [illegible] dicetur.

Caussa proxima doloris arthritici, vt in aliis etiam partibus, est continui solutio, quam inducit affluxus humorum acrium in partes membranosas circa articulum, eas vel distendendo, vel acrimonia simul pungendo & vellicando.

Arthritidis symptomata.

Dolorem comitatur motûs impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerunque cum rubedine & calore, supervenit, & deprehenditur præcipuè in articulis extremis, nonnunquam tamen citra rubedinem tumor saltem œdematosus apparet. In coxendice & Homoplata, vtpote locis carnosis, tumor extrà vix apparet, sed humor qui affluxit, carne tectus latet. Febris quoque, continua inprimis, in arthritide ferè semper, sæpe in podagra, & gonagra cum dolore invadit, & æger primò horrore corripitur, mox calor supervenit, cuius caussa ægri siti vexantur, pulsúsque mutatur, & urinæ fiunt rubicundiores, quæ sæpe in principio sunt aqueæ. Qualis autem sit febris, quæ arthritidem comitatur, de eo dissentiunt Autores, [illegible] *quæst. 4.* dicetur. Superveniunt interdum & alia symptomata, & inter ea vigiliæ & spasmus.

Si arthritis diu duret, & sæpius ægrum affligat, tandem tophi & nodi in articulis generantur, è crassiore serosi humoris parte, sponte etiam ad coagulationem tendente, & si cutis aperiatur, exit materia aliàs fluida & alba, aliàs gypsi & calcis instar friabilis, aliàs tophi & calculi instar, dura.

Grassatur etiam malum hoc interdum populariter, caussâ ex communi vel aëris vel victûs vitio in pluribus generatâ. An vero ob mori fructûs defectum id acciderit aliquando, de eo *quæst.* 5. dicetur.

CAPVT II.

De caussis Arthritidis.

Caussa Arthritidis.

Solutio vnitatis in arthritide vnde contingat?

CAussa proxima doloris in arthritide est solutio vnitatis in partibus membranosis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) saltem à compressione partium sentientium circa articulum, factâ à ligamentis humore præter naturam repletis. Etenim ligamenta solidissima & densissima sunt, vt ita ipsa inprimis humores non admittant, & dolor sæpè maximus est, cùm tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à sola compressione fieri possit. Fit potiùs hic dolor à distentione & vellicatione ac punctione in partibus sentientibus circa articulum.

Quæ autem eius distentionis ac vellicationis punctionisque caussa sit, explicare difficillimum est, ob dissidentes hac de re Medicorum sententias. Alii enim ab intemperie quoque solâ arthritidem generari docent; alii à flatu; alii ab humore tantùm, eumque alii pituitam esse statuunt, alii bilem, alii pituitam cum bile, alii cum sanguine mixtam, alii sanguinem crudum & aquosum, alii serum, alii omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alii à capite defluere statuunt, aliique rursum ab internis partibus, alii ab externis, inter cranium & cutem, alii è venis, alii per vtramque viam, de quibus pluribus infra *quæstione* 7. dicetur.

Arthritidis caussa proxima.

Breuiter vt rem hîc complectamur, caussa proxima arthritidis est humor partim sentiẽtes partes circa articulum distendens, partim pungens ac lancinans, nimirum serosus, non tamen aqueus, sed salsus & acris, &, vt Chymici appellant, tartareus, in sanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arterias in partes circa articulos protrusus. Et omninò peculiaris naturæ est hic humor, & alius quam qui in aliis partibus inflammationem pariunt, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt. Est enim in omni terra aliquid salinum, & mineralis naturæ particeps. Quod siue sal terræ, siue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur, mihi perinde est, modò de re constet.

Sal terræ & tartarum an differant.

Mihi tamen non planè idem esse videtur, an sal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim sal corpus sui generis simplex est, tartarum verò (vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur) è sale & terra, imò sulphure etiam compositum, vnde etiam terrarum talium differentiæ constituuntur, & humoris arthritidem parientis diuersitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex salis huius copia, vel paucitate, & cum aliis succis mistione variæ terrarum differentiæ oriuntur, vt alia sit lutosa, alia limosa, argillacea, tophacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in alia creta, in alia aliud quid abundet, & est in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta crescũt, huius salis tanta copia, vt etiam ex iis spiritus, qui metalla soluit, destillari possit. Istud sal vel tartarum à plantis cum suo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines, quibus plantæ illæ in potum vel cibum cedunt, deriuatur, atque nisi conuenienti modo separetur & excernatur, sanguini tandem permiscetur, & cùm corpori alendo ineptum sit, tandem in articulos ob caussas, quæ postea dicentur, depellitur. Et accedit humor hic salsus, qui arthritidem excitat, sæpe ad spirituũ, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales sunt vini & aliorum vegetabilium, sale volatili præditorum, item salis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etsi sint tenues, subtiles, & aquæ naturam referant: tamen in se salem mordacissimum continent. Ac non minùs in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cum sit subtilissimus, acerbissimos & acutissimos dolores excitat. Neque enim opus est, vt humores illi semper crasso modo corpus lædant, sed sæpe spirituosi fiunt, vt infrà etiam *in caussis* de vino dicetur. Et rem ita sese habere multa docent. Primò ipsa doloris vehementia & atrocitas, quæ non ab humore pituitoso, aqueo, vel etiam sanguine partes distendente prouenire potest; sed ab humore acri, mole quidem sæpe exiguo, potestate verò maximo & efficacissimo. Deinde quòd in articulis tandem tophi & nodi generantur, è quibus materia calcis instar, qualem etiam vina quædam non defecata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus non accidit, qui potius in pus, quam tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarem, quàm alii tumores, caussam habere satis indicat. Tertiò caussæ idem arguunt, cùm nihil magis ad arthritidis generationem faciat, quàm vinum, quod sale & tartaro tali maximè abundat, cùm nulla planta sit, vt infrà etiam dicetur, quæ id quod salsum, argillosum & calcarium est in terra, magis attrahat, quam ipsa vitis, etsi & aliæ plantæ, vt triticũ & hordeum eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia hæc quandoque etiam in aqua continetur; vnde interdum abstemii, aut qui ob paupertatẽ vinum non bibunt, arthritide laborant, & in quibusdam locis cereuisia arthriticis maximè noxia est, siue id fiat ob frumentum ibi prouenicns, siue ob aquam.

Atque hinc accidit, vt arthritis multis locis ferè endemia sit. Et iis ipsis in locis, vbi arthritis quasi endemia est, quod in multis Morauiæ locis accidit, incolæ præter arthritidem etiam calculo, colica, & inde nata paralysi & membrorum contractione, atque epilepsia laborant, qui affectus penè omnes non ab humore aqueo, sed acri & salso proueniunt. Tandem & hoc docet, humorem hunc serosum esse quod arthritis ad suppurationem non deducitur. Sanguis enim facilè in pus mutatur, vt & alii humores; serosorum verò & salsorum humorum est, vt si planè sint tenues, toti resoluantur, vel si tartarei & crassi quid admixtum habeant, in tophos & calculos mutentur.

Materia hæc, cum potius ad mineralium, quàm vegetabilium naturam accedat, alimentum corpori idoneum nullo modo præbere potest, atque ita vel in prima statim, vel in secunda coctione expelli debet: quod vbi accidit, arthritis non generatur, vnde multi vini potatores & helluones ab arthritide immunes sunt, quod ideò euenit, quia viscera coctioni dicata robusta habent, quæ omne, quod est excrementitium in cibis & potu assumptis, exactè separant, & per conuenientes vias euacuant. Si verò materia hæc non statim euacuetur, sed in corpore retineatur, hinc inde in corpore protruditur, donec tandem ad articulos pellatur.

An bilis, pituita, vel melancholia sit &c. Arthritidis caussa?

Frustra ergò, vt *quæst.* 5. pluribus docebitur, ab aliis bilis, pituita, melancholia, sanguis hic accusatur. Etsi enim fieri possit, vt in vno corpore hic, in alio iste humor abundet, & simul ad articulum dolentẽ confluat: tamen serosus ille humor, quem natura expellere cupit, & ad articulos protrudit, prima morbi caussa est, dolorque postea etiam alios humores ad locum affectum concitat, & proinde, si corpus sit plethoricum, sanguis; si cacochymicum, alii etiam humores ad locum affectum mouentur. Interim illi ipsi humores prima arthritidis caussa non sunt, & si absque

humore

humore illo salso & seroso fuisset, ad articulos nunquam fluxissent, cùm multi sint plethorici & cacochymici, qui tamen non sunt arthritici. Rectè proinde scribit Mercatus, etsi succi abundent, & vitiosi sint, ob id non protinus in affectus articulares eos degenerare, & arthritidem producere. Sed humor, qui arthritidem producere debet vt dictum, serosus, salsus, acris & tartareus est, & peculiarem ad articulos habet *ῥοπήν*.

Quid requiratur ad quamlibet fluxionem?

Cum verò ad quamlibet fluxionem requiratur materia fluens, terminus à quo, terminus ad quem, via per quam, & de materia arthritidis caussa modò dictum sit: restat, vt de termino à quo, seu loco, in quo materia generatur, viâ per quam fluit & termino ad quem, seu parte recipiente dicamus.

Pars recipiens fluxionis Arthrit.

Et vt de parte recipiente primum agamus, vt postea caussas & internas & externas coniunctim explicare possimus: primò pars recipiens hic sunt articuli & pedum præcipuè, à quibus podagra ferè incipit, cæteris partibus omnib. propemodum imbecilliores, vt pote qui calore imbecilliori sunt præditi, cum ex ossibus, ligamentis, cartilaginibus, tendinibus, neruis, membranisque constent, & à calore longius absint, externis etiam caussis, earúmque iniuriis valdè sint expositi, & à laboribus atque exercitiis magnis debilitentur, atque hinc ad recipiendos affluentes humores sint promptissimi. Sola tamen articulorum imbecillitas ad arthritidem etiam non sufficit, sed fluxio omninò necessaria est. Qui enim, vt Galenus, *6. de tuend. sanit. cap.* 13. habet, nihil colligunt superflui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Cuius rei euidentissimum argumentum est, quod aliqui sex mensibus, pluribúsque infirmis partibus laborant; cùm si sola infirmitas id efficeret, perpetuò laboraret pars infirma, cui ægrotationis caussa nunquam abesset. Nunc quoniam perpetuò non laborat, manifestum est, aliud quippiam interuenire, quod eius affectûs gignendi caussa sit, quod certè est nil aliud, quàm quod vel qualitate vel quãtitate redundat.

Articulorum imbecillitas quomodo ad arthritidem concurrat?

Imbecillitatem tamen partium, quam plerique Medici ad arthritidis generationem necessariam esse statuunt, negat Carolus Piso, *lib. de morb. ab illuuie serosa consil.* 1. *de arthrit.* dum scribit, Medicos passim frustra laborare, quando monent, imbecillitatis partium recipientium habendam esse rationem, cùm, quod articuli reliquis membris facilius promptiúsque serum sponte suâ efferuescens recipiant, admittántque, id non fit ab eorum imbecillitate, seu intẽperie aliqua, hoc est laxitate vel raritate, verùm ab ipsa conformatione, eaque non in cauitate posita, sed potius in coniunctione vasorum omnium finibus, quam conformationem immutare minimè est in nostra facultate positum. Statuítque, articulos solum hoc nomine efferuescens serum admittere, atque imbibere, quia in iis sistantur, terminentúrque vasorum internorum propagines externæ. Scilicet ebullitionem primùm incipere in maioribus vasis, internisque, hinc excidere in minores, tandémque in extremos surculos, qui cùm non habeant, vbi refundant imbibitum humorem, inde eum in articulis in quibus externa vasa ferè vniuersa terminantur, sisti, congerique. Quæ omnia, etsi veritati valdè consentanea videantur, duo tamen monenda sunt. Primum est, quod etsi verum est, maiores illos truncos venæ cauæ ac arterias, hinc inde ramis sparsis, maximam partem in articulos terminari: tamen sunt rami etiam non pauci, qui hinc inde in carnes & alias partes terminantur & nihiluminus materiam arthritidis ad illas partes non transfundunt. Præterea etiam materia arthritica non semper ad extremos vsque articulos effunditur, sed sæpe etiam in media via, in coxendice, genibus, cubitis subsistit. Alterum est, quòd licèt illa conformatio vasorum, ob quam ea in articulos terminantur, mutari non potest, laxitas tamen & debilitas partium in quas inseruntur, mutari aliquomodo potest roborantibus, etsi curationis pars minor, vt dictum, hic sita sit.

Cur humor arthritidis caussa potius ad articulos, quàm alias partes moueatur.

Cæterum præter articulorum imbecillitatem alia adhuc mihi subesse caussa videtur, cur hic humor ad articulos potius quàm alias partes moueatur, quam vt paradoxum saltem æqui Lectoris iudicio libero submitto. Sanguinem in corpore nostro non esse planè homogeneum, sed diuersas partes obtinere, & diuersis illis partibus diuersas corporis partes ali certum est, temperatiore carnem, crassiore ossa, subtiliore pulmones, & ita reliquas corporis partes sibi conueniens nutrimentum ex sanguine attrahere. Id quod etiam lapis osteocolla dictus, quod insignem fracta ossa glutinandi vim habet, probare videtur qui, ad ossa potius, quàm alias partes assumptus penetrat, & facit, vt calli breui tempore generentur, imò in iuuenibus callum nimis magnum producit, vt ex Guilhelmi Fabricij, *cent.* 5 *obs.* 90. *&* 91. videre est. Neque hæc solum fiunt in corpore sano, sed & ipsi humores vitiosi non quiuis ad quasuis partes inclinationem habent & pelluntur, sed alij ad alias, id quod cùm alij morbi, tum inprimis Plica Polonica docet. Idcóque cum rectè scribat Hercules Saxonia, *lib. de Plica cap* 26. humorẽ Plicæ caussam habere proprietatẽ articulis, ligamentis, tendinibus, neruis, mẽbranisque omnibus aduersariã, cum pilis autẽ, & extrema cute familiaritatẽ aliquam: etiã me rectè statuere posse puto humorem arthritidis caussam familiaritatem aliquam, & naturæ cognationem habere cum ossibus, membranosis verò partibus esse aduersum, si non occulto modo, acrimoniâ tamen & facultate vellicante ac lancinante. Verisimile enim est, cùm ossa, vt & ligamenta, ac tẽdines, sanguine magis terrestri, & cum tartareo humore cognationem habente alantur, alios etiam humores tartareos tàm crassos, quàm subtiles magis ad articulos, quàm alias partes detrudi, & præcipue ad articulos partium extremarum; cùm natura, quantum fieri potest, viosos humores à regiis viis ad remotissimas partes propellere soleat. Etsi enim interdum natura non statim ad extremos pedum vel manuum articulos materiã arthritidis caussam protrudit, sed in medio articulo aliquo subsistit, tamen postea, cum dolores incipiunt, eadem, si adhuc fortis sit, materiam per easdem vias, per quas influxit, rursus in maiores per venas repellit, & hinc ad extremos vsque articulos depellit. De qua re plura, vt & an in ipsis ossibus aliquid, quod ad paroxysmum arthriticum excitandum faciat, delitescat, infrà in *quæstione* 8. dicentur.

An arthritis per collectionem humoris generetur?

Secundò vbi autem humores arthritidis caussa generentur, & per quas vias in articulos perueniant, variæ & discrepantes Medicorum sunt sententiæ, de quibus *quæst.* 7. dicemus. Paucis vt rem complectamur, cùm omnes tumores, & humorum in parte aliqua præter naturam collectio duobus modis fiant, vel per congestionem, quâ humor sensim in parte colligitur & cumulatur, vel per affluxum; priorem modum in arthritide locum habere, non putamus. Si enim per congestionem, & solam partium imbecillitatem humor in articulis colligeretur, non tàm subitò, facilè atque euidenter dolor ac tumor nasceretur, & perpetuò laboraret pars infirma, vt pote cui ægritudinis caussa nunquam deesset. Cùm a. arthritici perpetuò non laborent, sed nonnulli sex mensibus liberi sint, posteà iterum materia affluat, & quidem subitò cùm scilicet vitiosus humor in corpore collectus est, qui naturam ad expulsionem stimulat: facilè hinc patet, arthritidem per collectionem, quæ sensim fit non generari. Rectè proinde scribit doctissimus Solenander, *sect.* 4. *consil.* 24. humor qui paulatim nutricationis particulæ vitio colligitur,

& apponitur, si quando dolorem excitare, & motum impedire posset, articularem tamen morbum excitare nemo Medicorum dicet. Hoc tamen interim non nego, in iis, qui pedibus aut aliis articulis nunquam ferè valent, ad mali diuturnitatem & continuationem articulorum imbecillitatem aliquid conferre posse. Pars enim debilis alimentum sibi non rectè assimilat, sed excrementa colligit, & propterea etiam affluentes humores facilius recipit, & difficulter discutit.

Arthritidis diuturnitas vnde?

Felix Platerus quidem peculiaris cuiusdam arthritidis mentionem facit, cuius ferè etiam infrà *quæst.* 6. ex Erasto mentionem faciemus, quæ excitetur non à materia, quæ aliunde affluxit, sed ab excremento circa regionem articulorum ex sanguine congesto, loco affecto ex multis fluxionibus debilitato, noua excrementa illic congerente, & dolorem non adeo grauem, ac tumorem potius œdematosum quàm alium, proferentem, statuitque, eos, qui sic affecti sunt, à podagra rarò immunes esse, & nunc ob affluentem, nunc ob congestum humorem semper illos quædam indicia secum circumferre, aliquidque pati.

Arthritidis species peculiaris.

Verùm non peculiaris hæc arthritidis species est; & si ab arthritide, quam descripsimus, differt, non arthritis est, sed tumor potiùs in pedibus œdematosus. Vnde ipse Platerus confitetur, quòd rarius primò incipiat, sed aliam, quæ ex affluxione fit, sequi soleat. Nimirum ex dolore & diuturno ac frequenti humorum affluxu articuli debilitantur, vt etiam affluens alimentum rectè concoquere, & sibi assimilare non possint; vnde multa excrementa colliguntur, quæ congesta tumorem œdematosum citra grauem dolorem excitant. Qui tumor tamen, si dolor arthritidi proprius absit, arthritis propriè non est; Si autem vera arthritis coniungatur, pars debilitata humorem, qui affluxit, difficulter, & non nisi longo tempore discutere potest, vnde accidit, vt antequam vnus humor discutiatur, quod Hippocrates vix ante 40. diem fieri scribit, alius humor affluat, & ita perpetuò quasi arthritide laborare æger videatur, aut etiam, si per breuia interualla affluxus fiat, continuò reuerà laboret.

Quomodo verò & vnde affluxus iste fiat, itidem Autores dissentiunt. Verùm si autoritate sepositâ rem ipsam, & quæ circa ægros fiunt, attendamus, facilè perspiciemus, per venas & arterias affluxum hunc fieri. Solent enim instante paroxysmo in arthriticis vasa, quæ ad manus & pedes tendunt, & extremis articulis inseruntur, manifestè intumescere. Deinde morbus hic subitò inuadit, & affluxus subitò fit, quod non nisi per venas & arterias accidere potest. Præterea ex vno loco facilè in alium migrat, præcipuè si parti affectæ refrigerantia & repellentia applicentur, & qui dolor nunc pedem affligebat, pede liberato nunc alterum pedem vel manum affligere incipit. Aut si natura succumbat, humoresque istos vitiosos expellere non possit, iis circa viscera, & præcipuè circa cor hærentibus, cordis angustiæ & animi deliquia excitantur, vt aliquoties obseruaui, quæ non cessant, donec humor vitiosus iterum in alium articulum depulsus fuerit: qui humoris motus non nisi per vasa communia fieri potest. Præterea febres cùm continuæ, tùm intermittentes interdum in arthritidem terminantur; quod fieri non posset, nisi materia in venis esset. Tandem solet febris accidere, & pulsus mutatio fieri, quæ humorem in venis & arteriis contineri indicant.

Vnde affluxus fiat.

Quomodo & vnde affluxus in Arthritide fiat.

Cùm [illegible] que hum[illegible] h[illegible] arth[illegible] tidis caussa in venis & arterias [illegible], & [illegible] in articulos effundatur, procul [illegible] aliqua sanguinis cum generatione [illegible] in tali, è qua venæ & arteriæ humorem [illegible] fit, accipiant: id quod [illegible] & lie[illegible], [illegible] significatione [illegible] suo modo [illegible]

Vbi humor [illegible] ca[illegible] generetur.

Caussæ autem, [illegible] quas generatur hic humor, duæ sunt, primò [illegible] & [illegible] aliquod vitium, & primis caliditas & siccitas, deinde & præcipuè alimenta & potus, quæ materiam talem tartaream suppeditant.

Primum quod attinet, equidem ventriculus etiam aliquid huc conferre potest, si in eo non rectè chylus elaboretur, & post hanc coctionem feces tartareæ pleræque non mox separentur; vnde etiam omnes Medici in præcauenda arthritide magnam primæ coctionis rationem habendam esse præcipiunt: non tamen proximè illa ventriculi coctio læsa ad arthritidem facit, sed lienis ac hepatis concoctio accedat necesse est. In his enim si aliquod vitium sit, quod quidem facilè & determinatè explicari vix potest, fit vt partes inutiles, salsæ ac tartareæ, quæ chylo insunt, non rectè separentur, sed sanguini permistæ maneant, & cum eo ad venas deriuentur. Atque ob hoc viscerum horum vitium accidit, vt à cibis & potu sæpe non adeò malæ notæ alii facilè offendantur, alii contrà, qui viscera robusta habent, in quibus & sanguinis coctio & excrementorum separatio rectè perficitur, etsi cibo arthritidi generandæ apto vtantur, & vino eoque etiam minùs salubri sese repleant, arthritide non corripiantur.

Quæ autem illa intemperies hepatis ac lienis sit, non ita facilè explicari potest. Si quis tamen eam calidam & siccam esse statuat, cum eo non pugnabo. Quomodo autem calida & sicca intemperies id præstet, non ita clarum. Franciscus Vallesius per eam intemperiem fortiter exprimi aquam à vel quis succis statuit; quod probabile non est, nisi commodè explicetur. Hoc enim libenter concedimus, si hepar sit calidius & siccius, pro elixatione moderata assationem quandam fieri, atque ita sanguinem acrem generari. Alii, & satis cōmodè, statuunt, hepar, & lienem calidiùs vehementer & intemperatè attrahere serosum & salsum in cibo succum, qui in prima coctione separari & euacuari debebat, atque ita eum sanguini permisceri. Imò forsan etiam in ipso hepate & liene intemperato sanguis non bene elaboratur, atque aliquid in eo relinquitur, quod meritò separari debebat, quod postea in venis cumulatum arthritidis caussa est.

Quænam intemperies hepatis ac lienis ad arthritidem faciat?

Atque omnino tale quid in hepate ac liene accidere puto, quale quid in renibus accidit. Multi enim sunt, qui caseo & aliis cibis, qui calculo generando apti perhibentur, vescuntur, tamen calculum non generant; alii contrà, quibus insita est renum arenosa calculosaque constitutio, vt Fernelius appellat, seu vis in renibus λιθοποιητική, ab iis facilè offenduntur. Non diuerso modo puto sese rem habere in arthritide, & esse in arthriticorum visceribus quandā vitiosam constitutionem, salis seu tartari illius effectricem, existimo, ob quam humor ille arthritidis caussa producitur, qui vbi abundat, postea ad articulos protruditur. Atque hæc vitiosa constitutio quibusdam à parentibus communicatur, aliis ex cibi & potus similis vsu, & in diæta erroribus contrahitur.

Deinde etsi facultas viscerum benè constituta sit; tamen si cibus & potus tali tartarea materia abundat, omnis à natura euacuari non potest, & cùm nec in prima coctione, nec in secunda, vt par est, separetur, sanguini permista manet.

Interim quantum fieri potest, à natura alteratur, & spiritualescit, si sic loqui liceat, aut, vt Mercatus loquitur, attenuatur & funditur, & in tenuem, ac spirituosum, & acrem humorem mutatur, qui postea à natura ad articulos detruditur. Articuli enim, vt antea dictū, partes debiles sunt, & extremæ, osseæ & exsangues, ad quas natura non solùm serosos humores detrudere solet, sed etiam quæ aliquā cognationem habent cum humore affluente. Imbecillitas autem articulorum est vel natiua, vel adscitia. Natiua est, cùm vel ipsi articuli in prima structura sunt laxiores, molliores que, & ad recipiendum humores affluentes aptiores, vel à parentibus vel auis [illegible] hæreditario iure intemperiem

Imbecillitas articulorum duplex.

& debi

& debilitatem contraxerunt. Alle ritia verò est, cùm articuli debilitantur vel à labore nimio, aut aëris excessu, aliisque caussis articulos alterantibus.

Cur humor ad articulos moueatur. Vt autem humor, qui in venis & circum viscera cumulatus est, ad articulos moueatur, accidit, quia natura à vitiosorum humorum copiâ stimulata ad expellendum insurgit. Si tamen aliquid accedat, quod humores moueat, faciliùs paroxysmus excitatur. Id quod euenit, si quis irâ, terrore, vel alio vehementi animi affectu percellatur, aut si quis eadem die valde calefiat, & rursus refrigeretur, vel immoderatè exerceatur, vel balneo vtatur. Quod faciunt & sudoris consueti retentio, aut aëris ambientis in qualitatibus excessus, & mutatio, & præcipuè ea, quæ fit circa anni tempora, constatque experientiâ, circa initium veris & autumnum sanguinem in corpore moueri & agitari, ac si quid vitiosi sit in eo, ad partes ignobiliores depelli, vnde scabies, erysipelas, febres, arthritides, & pro corporum varia dispositione multi alij morbi oriuntur.

Caussæ antecedentes. E quibus omnibus caussis antecedentes, procatarcticas & omninò remotas externas & internas inuenire facile est, quæ qualescunque sint, vel ad materiæ & humoris arthritidem producentis generationem faciunt, vel articulos & viscera debilitant; vel, vt humores moueantur & concitentur, præstant.

Cùm autem hæ variæ sint, & aliquæ pluribus modis ad arthritidis generationem conueniant, secundum res non naturales dictas considerari possunt.

Aër. Aërem primò quod attinet, dictû iam maximè verò tempore arthritidem excitari Aër deinde autumno, ob humorum, qui eo tempore fit, motum & mutationem. Et quidem præcipuè tempore verno arthritis infestare solet, cùm humores hyberno tempore cumulati tum fundi & moueri soleant; quod eleganter versibus describit Lucianus, *in Tragopodagra*, qui infrà videantur.

Possunt idem interdum & aliæ aëris anomaliæ efficere, & sicut humida aëris constitutio aliàs catarrhos & fluxus: sic etiam arthritidem sæpè inducit. Et proculdubio arthritidis illa epidemia, cuius, ex Athenæo infrà, *quæst. 5.* mentionem faciemus, ab aëris aliqua peculiari constitutione inducta fuit.

Deinde inprimis diæta ad arthritidis generationem multum facit, & præcipuè vini ac maximè generosi potus, quo multi sibi arthritidem attrahunt, vnde Q. Serenus scribit.

Ennius ipse pater, dum pocula siccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Nihilque est quod arthritidi plus obsit, quàm potus vini, id quod experientia testatur. Nihil enim plus tartaræ illius, aut quomodocùnque appellare libet, materiæ arthritidi generandæ aptæ, quàm vinum obtinet.

Quæ etsi, vt modò dictum, in corporibus quibusdam robustioribus separatur, tamen arthritici, qui viscerum aliquam debilitatem habent, vt exemplo helluonum sibi aliquid in vini potu indulgeant, non habent; sed commodius est iis à vino abstinere. Contrà verò abstinentiâ à vino multi ab arthritide liberati sunt scribitque Trincauellius, *de rat. cur. partic. hum. corp. aff. lib. 12. cap. 2.* se nouisse Medicum senem

Arthritis abstinentiâ à vino curata. Venetiis, qui cùm non parum infestaretur à podagra, & ad senium vsque solùm primum ad quinquennium sibi ipsi interdixisset, liber tandem ab omnibus iis molestiis ita euasit, vt ampliùs vsque ad vltimum senium, imò ad mortem bonum dolorum expers fuerit. Quendam etiam Franciscum Pechium quinquagenatium podagricum in carcerem à Marchione quodam coniectum, & ibi annos viginti detentum, postea à podagra saluum egressum esse, scribit Franciscus Alexander, *in Apollinis radio primo, in descriptione Diacorallii.* Refert quoque Solenander, *sect. 5. consil. 1.* viduam quandam gente Hispanam, cùm vsum vini, quo tamen pro more gentis parcissimo & dilutissimo vsa fuerat, omisisset, podagrâ ampliùs tentatam non fuisse. Et sunt tales historiæ plures notæ eorum, qui vel in carcerem coniecti, vel ad paupertatem redacti à vino necessariò abstinuerunt, & ab arthritide liberati sunt. Nimirum cùm, vt supra etiam dictum, arthritidis proxima caussa sit quiddam minerale quasi, idque ad alendum corpus planè ineptum, quale in omni terra, etsi in alia plus, in alia minus, reperitur, attrahit id potentiùs vitis, quam alia vlla planta, (quod patet vel ex tartaro, quod copiosius in vino, quàm vlla alia planta reperitur, & quòd vites iis in locis, in quibus aliæ plantæ non proueniunt, neque satis alimenti habent, crescunt, ferè sale illo terræ contentæ) quod postea cum vino, etsi variè mutatum, in corpus humanum deriuatur, ibique cumulatum arthritidi materiam præbet.

Alij tamen etiam cibi & potus ad arthritidem generandam faciunt, reperiunturque aquæ interdum, quæ ad arthritidem faciunt, & in iis locis, vbi arthritis endemia quasi est, non solùm diuites, qui vinum bibunt, sed & pauperes, aquæ potores, arthritide corripiuntur. Scribit etiam Iulius Alexandrinus, *lib. 15. salubrium cap. 6.* se nouisse quendam podagricum, cui esu cyprinorum podagra erat perpetuò parata, vt in manu illi esset accersere, quando vellet, eo pacto. *Cyprinorum esu commota podagra.* Porrò vina non omnia sunt eiusdem generis. Quædam enim in terra arenosa prouenjunt, & huius tartareæ materiæ minus continent. Talia sunt, quæ ad vicinum oppidum *Iessen* crescunt, Gomberbergensia dicta, quæ etsi ab incolis eius loci satis liberaliter bibantur; tamen non audiui aliquem ibi esse arthriticum. *Vina salubria.* Talia vina & in aliis multis locis proueniunt. Contrà quæ in terra pingui, limosa, argillosa, lapidosa, & mineralem margam, tophum, aut minerale aliquid aliud admixtum habente crescunt, ad arthritidem generandam sunt paratissima, qualia sunt vina Morauica, Bohemica, Vngarica, Austriaca pleraque. *Vina insalubria.* Et licèt vina, quæ arthritidem non generant, plus sæpe tartari in vase deponunt, quàm illa quæ arthritidem producunt, imò si distillentur, plus tartari in iis inuenjatur, quàm in his, sicut Vratislaniæ, vt ad me Clarissimus Dn. D. Doringius perscripsit è viginti quatuor mensuris vini Rhenani, ferè vnciæ tres tartari, è Tocauiensis verò, inter Hungarica generosissimi, totidem mensuris vix drachmæ duæ tartari in destillatione repertæ sunt: tamen id nihil his, quæ diximus, obstat. Habent enim illa salem illum seu tartarum superficialiter saltem, vt sic dicam, & crasso modo commixtum; aut, vt cum Chymicis loquar, salem adhuc fixum; hæc verò volatilem exactissimè permixtum, ita vt sal illud & tartarum spirituosum quasi factû sit, vnde illud faciliùs vel in ventriculo, vel in hepate separatur, & per aluum aut vrinam excernitur; hoc verò cum spiritu vini mistum in ipsam massam sanguinis transit, & in penitissima corporis penetrat. Et posse sales, qui fixi erant, volatiles fieri, Chymicorum destillationes probant, & tartarum spirituosum quasi posse fieri, & per alembicum eleuari, spiritus vini tartarisatus docet; imò etiam metalla in aquis fortibus & spiritibus ita solui possunt, vt non solùm per chartam colentur, sed & in alembicum eleuentur. Quia tamen ille sal, quamuis subtilis sit, alendo corpori ineptus est, vtpote mineralis naturæ, ad alendum animalia aptus non est, particeps, etiamsi cum sanguine in venas penetrat; tamen vt ἀνωφελὲς & inutile à natura tandem è venis & arteriis eiicitur, & ad articulos protruditur. Itaque an vinum podagræ generandæ sit aptum, inprimis, ex loco natali & effectu iudicandû, vt & ex potentia. Quò enim potentiora sunt vina, eò sal hic exactiùs & subtiliùs ipsis permixtus, & magis spirituosus est. Sicut id in spiritu vini tartarisato apparet, qui simplici spiritu vini potentior est.

Quæ

Quæ tamen omnia ita accipienda funt, fi ob vifcerum, vt ante etiam dictum, intêperiem & debilitatem id quod in vino eft excrementitiũ & tartareũ non feparetur. Si enim feparetur, innoxium erit vinum. Imò fi quod vinum dari poffet, quod talis materiæ tartareæ parùm obtineat, & vifcera debilia & excrementa hæc non benè feparantia roboret, atque ita coctionem adiuuet, excrementorum fecretionem & euacuationem promoueat, illud non faltem non noxium, fed & vtile fore, fi moderatè bibatur, concedimus. Tale vinum Pucinum nonnulli effe ftatuunt, & propterea ad præcauendam arthritidem commendant. Verùm an in omnibus hoc locum habeat, dubito, & propterea experientiam confulendam cenfeo.

Pucinum vinum.

[Supra quidem de cauffa, ob quam vina quædam Arthritidem generent, aliquid diximus: rem tamen adhuc clarius explicare libet. Vinum arthritidem inducere, non quatenus vinum, fed quatenus quiddam *ἀνεπιτήδειον*, & corpori noftro alienum & inutile, quod propterea ad articulos detruditur, in fe continet, planum effe puto. Idque patet vel ex eo, quod vina quædam Arthritidem non generant, qualia funt noftra Gornbergenfia, & multa alia, quæ in hifce regionibus in locis arenofis crefcunt. Etfi enim ea pro potu quotidiano, & quidem fatis largiter potentur; nemo tamen inde arthritidem contrahit. Contrà Morauica, Bohemica, Auftriaca, Vngarica, vt & aliarum regionum plurima, ad arthritidem generandam funt aptiffima. Imò non folùm vina, fed & aquæ, in quibufdam locis Arthritidem generant Ita retulit mihi Cl. Dn. D. Tobias Knoblochius, Iglaniæ in Morauia, vbi aliquot annis medicinam fecit, non folùm lautioris fortunæ homines, qui vina bibunt, fed & pauperes, qui vinum vix guftârunt, arthritidi, colicæ, & epilepfiæ, morbis ei loco endemiis, effe obnoxios.

Vinum quomodo generet arthritidem.

In quibufdã locis etiam aqua arthritidem generant?

Quid autem illud fit, quod quædam vina ad arthritidem generandam apta facit, inquirendum. Vbi primò notandum, nihil nutrire, de quo alibi dictum, nifi quod ab animatis prouenit. Ideoque reliqua, mineralia, metalla, terrarum varia genera, ad corpus noftrũ nutriendum inepta funt, & propterea fi affumantur, vel per vrinam, vel per aluum euacuanda funt; quod nifi fiat, in articulos deponuntur, & Arthritidem generant Vites ergo, quæ crefcunt in terra arenofa, & minùs pingui, præter fuccum alimentarem, quod attrahant non habent: quæ verò crefcunt in locis argillofis, lapide calcario, vel alia terra pingui. non folum fuccum vegetabilem, fed & mineralem quafi, & corpori noftro inutilem, attrahunt, qui non incommodè Tartarus appellatur, fubftantiam fcilicet ex fale fixo & volatili, & terrea, ac minerali ferè materia conftantem, qualis non folùm parietibus doliorum adhæret, fed & vini fubftantiæ admifcetur. Et omnino ea falium natura eft, vt alia corpora in minimas atomos redigant, & fibi affocient. Videmus hoc in folutione metallorum in aqua forti, in quibus metalla, corpora aliàs craffa, fali aquarum foluentium ita vniuntur, vt per chartam bibulam tranfire poffint. Idem videmus in folutione margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, quæ dum fali aceti adhærent, aquæ per minima permifcentur, & per chartam colari poffint; præcipitata verò amplius non liquefcunt. Exemplum etiam eft in vitriolo, quod in aqua folutum, etiam per chartam percolari poteft; vbi verò vitriolum calcinatur, & fal extrahitur, terra remanet, nullo liquore amplius folubilis. Ita in thermis aquæ terrea fubftantia permifta eft, & ita quidem, vt nullo fenfu agnofci poffit Vbi tamen ea poftea canalibus ligneis & lapideis adhærefcit, & feorfim confiftit, aquâ amplius folubilis non eft. E quibus patet, fine fale non generari arthritidem; & procul dubio dolores atrociffimi à fale fiunt: fal tamen folus & purus id non præftat; cum multa vina fint, quæ falem etiam habent, arthritidem tamen non generant; fed præterea concurrit materia argillofa, calcaria, marga, vel minerale quid, quod vitis cum nutrimento è folo attraxit, concoxit, & cum materia alimentari per minima mifcuit, vuifque communicauit; vnde illud etiam vinum ex vuis expreffum accipit ac retinet. Hinc videmus, in arthriticorum articulis interdum tophos generari, & quafi calcem inde eximi, quæ nihil aliud eft, quàm materia illa mineralis, quam fal vini fecum rapuit, & quæ tandem, vt alendo corpori inutilis, ad articulos detruditur.

Quid illud fit quod vina quædam ad arthritidem generandam apta facit.

Quò ergo (vt ad quæftionem, cur vina alia generent arthritidem, alia non generent, veniamus) vinum aliquod plus habet huius materiæ, eamque per minima permiftam, eò ad arthritidem generandam potentius eft. Quod fit primò, ratione foli, vbi fcilicet vinum crefcit in terra limofa, argillofa, calcaria, marga, vel alia minerali. Deinde fi vina non planè tartarum deponãt, fed turbida quafi maneant; id quod accidit in vinis, primò recentibus, & nondum tranfuafatis: deinde in quibufdam, quæ nunquam clarefcunt planè, qualia funt Vngarica: tertiò fi tartarea illa materia ita vino per minima permifta eft, vt nec in prima, nec in fecunda coctione, à corpore noftro feparari poffit; id quod accidit in vinis generofis & fortibus plerunque, & quæ in locis calidioribus crefcunt. Vina enim non generofa, etfi & ipfa tartaream materiam continere poffint: tamen quia calor regionis non tam potens fuit, vt in vite & vuis eam per minima cum fpiritu, qui eft in vino, mifcere potuerit, faciliùs etiam poftea vel in prima, vel in fecunda coctione feparatur, & vel per aluum, vel per vrinam excernitur. Si verò ab aëre regionis calidioris, qui potentiùs coquit, materia illa tartarea cum fale & fpiritu vini permifta fit, fecretricis facultatis vim effugit, & cum parte alimentofa in totum corpus fefe penetrat. Quia tamen ad alendum inepta eft, tandem à natura ad articulos detruditur, & arthritidem generat. Et ita rem fefe habere, vel Vngarica vina docent. Etfi enim, experientiâ tefte, ad arthritidem generandam fint aptiffima: tamen, vt *fuprà*, dictum, obferuatum, in deftillatione vini Vngarici & Rhenani, plus tartari è Rhenãno, quàm Vngarico collectum fuiffe. Quod nulla alia de cauffa accidit, nifi quia in Vngarico vino materia illa tartarea ita exactè per minima cum fpiritu vini permixta eft, vt cum eo etiam per alembicum tranfire poffit]

Quæ vina arthritidem generant magis.

Carolus Pifo inter cauffas, à quibus materia arthritidis in venis cumulatur, etiam ponit humidos & aquofos cibos, vt iufcula, fructus horarios & fimiles. Verùm ex falsâ hypothefi hoc facit, dum ferum puram putam effe aquam ftatuit; cùm tamen experientia contrarium doceat, & nemo vnquam ex folo ciborum humidorum & aquoforum vfu arthriticus factus fit, neque aquofi humores tantos dolores excitare poffint.

An cibi humidi & aquofi arthritidem pariant?

Facit ad arthritidem generandam etiam confuetarum euacuationum fuppreffio. Vnde Hippocrates, 6. *aph.* 29. fcribit, mulieres non laborare podagrâ, nifi menfes ipfis defecerint, de quo tamen infrà *quæft.* 9. dicetur. Ita idem Hippocrates fcribit, 6. *epid. fect.* 8. *text.* 55. Abderis Phaëtufa Pythii coniunx antea per iuuentam fœcunda erat, viro autem eius exulante diu menfes defecerunt, ex quo poftea dolores & rubores ad articulos exorti funt. Idem quoque in Thafo Namyfiæ Gorgippi coniugi contigit. Hinc etiam fæpe ii in arthritidem incidere folent, quibus antiqua tibiarum vlcera aut fiftulæ ani confolidantur, & aliarum partium fluxiones fupprimuntur. Humores enim, qui vlcera crurum diuturna & fiftulas ani excitare folent, funt ipfi etiam falfi, & propterea fi fupprimantur, arthritidem producere poffunt.

Euacuationes folitæ fuppreffæ.

Atque hîc plurimi in recenfendis cauffis externis & remotis folent effe prolixi, & nullam rerum non naturalium præterire. Verùm etfi quodcunque etiam

An omnes in rebus non naturalibus errorê arthritidem inducere poffit?

a rebus non naturalibus vsurpandis peccatum cacochymiam inducere possit: non ita tamen omnis comparata est, vt arthritidem producere valeat. Atque è reliquis rebus non naturalibus nulla ferè per se arthritidem inducit, nisi quòd ex nimio motu, ira, terrore paroxysmus concitatur; & sudorum retentio etiam ad eandem inducendam facit, & si consueti sint, arthritidis imminentis indicium est. Venus tamen nimia cùm articulos & partes neruosas, tùm totum corpus debilitando plurimum ad arthritidis generationem facit. Hinc poëtis Podagra Bacchi & Veneris filia dicitur. Hinc antiqui versus:

Venus arthritidis caussa?

Λυσιμελοῦς βάκχου, καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης,
Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.
E solulumba Venere, solulumbóque
Baccho creata est solulumba Chiragra.

Vt Iulius Cæsar Scaliger, in *Ara* vertit. Et Latini Poëtæ versus:

Vt Venus eneruat vires: sic copia vini
Et tentat gressus, debilitátque pedes.

Hæreditaria podagra.

Interdum etiam hæreditaria podagra est, & non solùm articulorum, sed & viscerum humores vitiosos generantium debilitas a parentibus & auis, liberis ac nepotibus communicatur; siue id accidat à semine vitioso, siue quòd materia sanguinis in podagricis est podagrica, à qua spiritus vitales generantur & omnes partes alimentum capiunt. Fieri tamen etiam potest, vt à parentibus podagricis liberi non podagrici generentur; vel demum nepotes podagrici fiant. Nonnulli quidem sunt in ea opinione, quòd liberi, qui in ipso paroxysmo arthritico concipiuntur, fiant arthritici, contrà qui extra paroxysmum arthriticum concipiantur, fiant salui. Verùm pauci forsan in ipso paroxysmo arthritico generant: sicut etiam epileptici extra paroxysmum epilepticos generant. Neque illa ipsa materia, quæ paroxysmum excitat, communicatur liberis, sed solùm dispositio vitiosa, quæ sola non sufficit ad producendam arthritidem, sed humorum vitiosorum affluxus præterea requiritur. Ideóque si liberi diætam exactam seruent, accidere potest, vt illa debilitas à parentibus contracta aboleatur vel corrigatur, ac humores arthritidi generandæ apti non generentur. Contrà fieri potest, vt licèt filius non sit podagricus, tamen nepos podagrâ laboret, si nimirum illud vitium & imbecillitatem ab auo per patrem communicatam erroribus diætæ augeat, & quæ exspiratura erat, si bonâ diætâ vsus fuisset, erroribus diætæ quasi exuscitetur. Quibus & hoc accedere potest, quod seminis paterni vitium à bonitate seminis materni corrigi & emendari interdum potest. Possunt præterea semina morbifica sua tempora habere, in quibus demum sese produnt, vt in intoxicationibus & veneno canis rabidi videre est, vel etiam vires suas amittunt & euanescunt.

An arthritici liberi extra paroxysmum etiam generentur?

An arthritis semper in sobolem transfundatur?

Cur diuites potius quam pauperes arthritidi obnoxij sint?

E quibus omnibus caussam reddere non difficile est, cur diuites potius quam pauperes arthritidi, quæ propterea Germanis etiam diuitum morbus appellatur, sint obnoxij. Rarò enim compertum habetur, rusticos vel mendicos arthritide laborare, vnde arthritis quoque *ἡ μισόπτωχος* id est, pauperes odio habens nominatur: Et in fabula est apud Iouianum Pontanum, *lib.5.de serm.cap.*1. podagram aliquando peregrinantem in tusculum diuertisse, atque cùm ibi casulas inertissimè ædificatas, squalidas situ, & nihil præter marras, bidentes, rastros & alia instrumenta rustica vidisset, hospitium hoc auersatam fuisse, & in vrbe hospitium quæsiuisse. Delatam verò in vrbem ad primum ingressum in officinam fabri ferrarij incidisse, & illam quoque, vt sibi incommodam, præteriisse: tandem cùm in vrbe progressa ad domum quandam peruenisset, ante cuius vestibulum choreæ agitabantur, atque conuiuia, interrogasse, cuius ædes essent, & cùm responsum accepisset, otij eas esse, inhabitarique ab hominibus desidiosis, somnóque & vino marcentibus, è vestigio domum ingressam dixisse: Hæc domus, hæc patria est: Et cùm solicitudinem ac laborem ante fores videret satagentes, iussisse procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primisque sobrietatem & abstinentiam. Etenim pauperes & rustici plerunque simplici & pauco cibo contenti sunt: cùm contra diuites ciborum varietate delectentur, vinumque, & plerunque liberalius, bibant, imò sæpè crapulæ & vino dediti sint. Præterea rustici laboribus exercentur, quibus viscerum calor excitatur, & si quid vitiosorum humorum adsit, discutitur; cùm diuites plerique otio magis indulgeant. Insuper diuites rarò Medicis, vt par est, obtemperant, sed ad placitum & palatum medicamenta sibi præscribi postulant, eáque rarò, quantum opus est, continuant, nec diætæ rationem, quàm debent, obseruant. Tandem etiam Medicis quidem vtuntur, sed eos sæpissimè mutant, & non rarò Empiricis vel aliis parum doctis se committunt, qui interdum ea medicamenta adhibent, quorum vsu morbus potiùs radices agit, quàm euellitur.

Quinam Arthritidi obnoxij

Solet verò malum hoc ferè viros inuadere, & inprimis ab anno 30. ad 50. quòd nimirum istâ ætate ob calorem acriorem salsus & tartareus humor magis cumulatur, & postea senes maximè affligere ob caloris natiui debilitatem, & facultatis expultricis imbecillitatem. Fœminis enim plerunque minùs temperanter viuunt Viri, labores maiores sustinent, venere magis vtuntur & læduntur. Fœminæ contrà temperatiores sunt, & præterea menstruas euacuationes habent, per quas natura vitiosos humores simul expellere solet. Vnde etiam Hippocrates, *6.aphor.* 29. mulieres non laborare podagrâ, nisi menses deficiant, scribit. Verùm nec fœminæ semper, nec Viri, qui supra & infra eam ætatem sunt, ab hoc malo immunes sunt, & licèt pueros Hippocrates, *6. aphor.* 30. podagrâ non laborare scribat, ante Veneris vsum, & omnino rarum sit, pueros arthritide laborare: tamen id quoque aliquando accidisse compertum est: sicut & id obseruatum, eos, qui supra 50. annum sunt, quandoque arthritide corripi, vidique nuper Virum doctum, annos 62. natum, qui primò podagrâ correptus fuerat. Nec etiam Eunuchi, quos Hippocrates, *6.aphor.*28. excipit, semper ab hoc malo immunes sunt, vt *quæst.*9: dicetur.

CAPVT III.

Signs Diagnostica.

Signa Diagnostica arthritidis.

IPsum malum per se patet, ægrique conqueruntur de dolore circa articulos in pedibus, manibus, genibus & aliis partibus, cui postea accedit tumor, rubor, & plerunque febris. Et quidem cùm primò inuadit arthritis, ferè pollicem pedis & plerunque sinistri inuadit. Et in aliis articulis dolor ferè in loco affecto consistit. In Ischiadico verò dolore non solùm in articulo, quo femoris caput coxendici inseritur, sed per neruos & membranas vsque ad nates, quà nerui a lumbis & osse sacro exoriuntur, sursum fertur, & deorsum in suram & pedem extenditur, secundum nerui ductum. In aliis etiam articulis, vtpote in summo iacentibus, tumor, calor & rubor manifestè percipitur: In Ischiadico verò dolore eadem non apparent, quòd locus affectus sit in profundo, & eius loci summa cutis venis conspersa non sit. Summa: in arthritide præcipuè ægro molesta sunt dolor, & motùs impotentia. Hinc sequuntur vigiliæ, vitium delectio, & alia Symptomata, quæ eleganter descripsit Lucianus in *Tragopodagra*, his versibus.

Ἐπιδεσμοχαρὴς, κατακλινοβατὶς,
Καλυποδρόμα, βασανατεργάλα,
Σφυροπρηστιτύεσ, ὠχυταψίλαρα,

Voi

Δοιδυκοφόβα, γονυκλαμπταγρύπνα,
Περικονδυλοπωροΐνα
Ταρσομυλεκιπυρηκάγρα.
O gaudens fasciis, humilelectipeta,
Cursineta, talorum tortrix,
Calcicrematrix, malè humi tanga,
Pistilli sonum timens, genufraga, insomnis,
Circa articulos tophos inserendi cupida,
Curuigenuflexa Podagra.

Signa caussarum. In recensendis verò signis, quibus caussarum differentiæ & humores diuersi discernantur, plerique Medici sunt satis prolixi, & operosè recensent signa arthritidis ex sanguine, bile, pituita & atra bile. Verùm cùm, vt supra dictum, isti humores arthritidem propriè non excitent, sed saltem vel ab humore, qui arthritidis caussa est, agitati, vel dolore partis affectæ attracti ad partem affectam confluant, hoc labore hic supersedebimus. Si tamen omninò propter curationem rectè instituendam affluentis humoris cognitio requiri videatur, ea ex generali de inflammatione doctrina patet, in qua, quæ phlegmone pura, quæ œdematodes, quæ erysipelatodes, quæ scirrhodes signa habeat, traditur; & facilè ex humoris in corpore dominantis signis alibi explicatis, tumorisque qualitatibus, atque iis quæ iuuant & nocent, quis humor vna affluat, cognoscitur.

Agnouerunt tamen hîc doctiores Medici, etiam ij, qui à diuersis humoribus arthritidem prouenire statuerunt, quòd signis, quæ à colore, calore, & similibus accidentibus sumuntur, parum fidendum sit, cùm occurrant plurima, quæ tàm coloris, quam caloris & frigiditatis membri caussa esse possunt, contra materiæ peccantis naturam. Humor enim, vt Guainerius ait, vera arthritidis caussa, existens in profundo membri, superficiem membri plerunque non mutat, & sic membri color nullum dat indicium: sed potest fieri, vt humor in corpore abundans ex dolore ad locum affectum conciretur, & tumorem efficiat, qui tamen arthritidis caussa non est.

CAPVT IV.

Prognostica.

Prognostica Arthritidis. I. ARthritidis plerunque morbus lethalis non est. Etsi enim vires a doloribus & vigiliis multum debilitantur, vt ægri tandem succumbant: tamen hoc non fit, nisi longo tempore. Et arthritici sæpe diu viuunt, & senectutem attingunt, eâ de caussa, quod natura humores vitiosos, ex quibus alij morbi periculosiores progenerari poterant, ad articulos per certa interualla protrudit, atque ita partes principes vitiosis humoribus liberat.

II. Si tamen periculosæ inflammationes, vel perniciosæ febres accedant, vel natura succumbat, vt humores vitiosos ampliùs expellere non possit, æger de vitâ periclitari potest. Et si quid tale periculosum coniungatur cum vehementi articulorum dolore, delirium putà, tremor cordis, difficultas anhelitus, ac sudor frigidus & pulsus paruus superuenerit, ægrum eodem vel altero die moriturum indicio est.

III. Etsi verò arthritis plerunque morbus lethalis non est, curatu tamen difficilis est, & vulgò Medicorum opprobrium habetur. Quanquam enim, si recens sit morbus, non adeò difficulter curatur: tamen si diu protrahatur, & sæpius inuadat, curatu fit difficilior, cùm articuli, imò viscera, doloribus & vigiliis, imò affluxu humorum, debilitentur. Atque vt morbus hic radices agat, ipsi ægri sæpè in caussa sunt, dum incidenti primò morbo non occurrunt, imò eum occultant, & alij alias morbi sui caussas prætexunt, de quo eleganter Lucianus, in *Ocypode:*

Γελῶ δὲ τοὺς ἀλγοῦντας ὑπ' ἐμοῦ,
Καὶ μὴ λέγοντας ἀτρεκὲς τῆς συμφορᾶς,
Ἀλλ' εἰς ματαίαν πρόφασιν ἐξωπλισμένους,
Ἅπας γὰρ αὐτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐκτετριφὼς ἢ προσκόψας ποδά τιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν.
Ὁ μὴ λέγει γὰρ, ὡς δοκεῖν λαθεῖν τινάς,
Χρόνος δὲ γ' ὕστερον μηνύει κ' ἂν μὴ θέλῃ.
Ridere verò soleo eos, quos torqueo:
Dum proloqui veram mali caussam haud volunt:
Aliamque fictam in promptu habent, qua se tegant.
Quilibet enim se decipit mendacio:
Luxatum alicubi, aut grauiter allisum pedem
Dum dictitat, veramque caussam supprimit;
Quod enim ipse celat, aut latere alios cupit:
Hoc tempus inuito arguit eo pòst tamen.

Est autem hîc morbus postea curatu difficilis, tùm ob diætæ errores, à quibus ægri non abstinent, tùm sæpe ob Medicorum imperitiam, qui vel veram morbi caussam ignorant, vel medicamenta parùm idonea adhibent, quibus articulus & viscera magis debilitant, quàm roborant. Interim tamen per se non planè impossibilis curatu est arthritis, docéntque id exempla multorum ab arthritide liberatorum, de quo *quæst.* 10. dicetur.

IV. Quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophósque concretos habent, aut ærumnosè viuunt, aut siccam aluum habent, hi omnes curari non possunt arte humanâ, quantum ego noui. Hippocrates, 2. *Prædiction.*

V. Si in arthritide contingat luxatio, difficulter sanatur, aut prorsus est insanabilis. Etsi enim articulus reponi possit: tamen quia articulorum ligamenta facta sunt laxiora, perfecta sanatio vix speranda. Si etiam in luxatione, quæ sequitur arthritidem, cauitas articuli materiâ tophaceâ repleatur, incurabilis morbus est. Articulus enim reponi non potest, antequàm materia tophacea illa tollatur, ea verò vix tolli potest.

VI. Inter omnes arthritidis species ischiadicus dolor grauissimus est, & ob doloris magnitudinem & ob symptomatum superuenientium grauitatem. Vigilias enim propter dolorem grauissimum infert, febres accendit, interdum luxatio articuli incidit, vnde claudicatio & totius cruris tabes sequitur. Si enim ex affluentis humoris multitudine articulus suo loco excidat, claudicationem fieri necesse est. Quia verò os suâ sede elapsum musculos, venas, arterias comprimit, alimentum spiritúsque in partes inferiores influere non possunt, vnde earum tabes sequitur.

VII. Etsi verò ischiadicus dolor sit vehementissimus, tamen in principio faciliùs, quàm cæteri, curationem admittit, quia medicamentorum vis ad vasa, per quæ fluit in coxendicem humor, faciliùs, quàm ad extremos articulos penetrare, atque ita humor affluens faciliùs euacuari potest. Si verò humor semel affluxerit, & in coxendicem sese insinuauerit, difficulter curatur; quia remedia discutientia propter articulo incumbentem carnem penetrare, quò debent, nequeunt.

VIII. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursúmque incidit, iis mucores superueniunt, *6.aph.*59. id est, excrementa mucosa ex debili partium neruosarum calore succrescunt.

IX. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur. *Ibid.aph.*60. Contabescit quidem crus, quia malè nutritur, ob caloris natiui ex humorum vitiosorum diuturno affluxu debilitatem; & quia venæ atque arteriæ suo loco dimouentur & comprimuntur, & alimentum cruri rectè afferre non possunt. Claudicant verò, quia crus ob *ἀτροφίαν* robore destituitur, & ob luxationem fit breuius, atque ob ligamentorum laxitatem os femoris non firmiter stabilitur.

X.Quibus

X. Quibus hæreditaria est arthritis, vix vnquam ab ea integrè liberantur, & si velint liberari, longe exactiore diætâ, & accuratiore medicamentorum vsu opus habent, quàm alij.

XI. Si podagricis varices superuenerint, soluitur podagra. *Auicennas*: quia humores ad articulos fluere consueti ad exteriores iam crurus partes deriuantur.

XII. Si arthritis suas periodos seruare consueta, non reuertatur, grauissimorum & sæpe lethalium morborum caussa est, nisi materia per prophylaxin detrahatur, quod præstare difficillimum. Materia enim, quam in articulos natura detrudere solebat, si ob debilitatem naturæ ampliùs expelli non possit, vel circa viscera & partes principes hæret, vel ad pulmones, intestina, aut alias partes protrusa grauissima ibi mala excitat.

An & cur arthritis etiam interdum quadr. 40. diebus finiatur XIII. Ipsum paroxysmum quod attinet, de eo scribit Hippocrates, *6.aph. 49.* quibuscunque morbi podagrici fiunt, iis sedata in 40. dies inflammatione finiuntur, modò (vt Galenus *in comm.* addit.) Medicus in curatione nihil deliquerit, & ægri sint obedientes. Cùm enim humores in arthritide per ligamenta, membranas & neruos dispersi sint, ac partes hæ sint densiores, ac frigidiores, quàm carnosæ, non minim est, longius in his tempus ad discussionem humoris requiri, quam in partibus carnosis. Aphorismus tamen hic saltem intelligendus de vltimo termino, cùm experientia restetur, multos intra pauciores quam quadraginta dies sanari. Mitior enim alia est arthritis & breuior, quæ breui tempore soluitur. Alia acerbior & diuturnior, quæ longiore. Nonnulli caussam in humores referunt, statuuntque arthritidem, quæ ex bile prouenat, esse breuiorem, quæ ex pituita, longiorem. Verùm ut sanè, vt aliàs sanguis, aliàs pituita, aliàs bilis simul confluat: tamen is ipse humor salsus, qui proxima arthritidis caussa est, nunc est tenuior, vt faciliùs discuti possit, nunc crassior. Cui accedit secundò partis robur & debilitas. Quò enim pars robustior est, eò humorem, qui affluxit, faciliùs discutit, quò verò debilior, eò tardius; vnde accidit, vt qui primùm arthritide laborare incipiunt, paroxysmos breuiores habeant, qui diutius, longiores, nisi diligentem sui curam habeant. Quò sæpius enim membrum arthritide corripitur, eò magis debilitatur. Tertiò ipsi ægri etiam non eandem diætæ rationem obseruant, vnde qui eam accuratam seruant, faciliùs liberantur, alij diætæ erroribus paroxysmos sibi prolongant, & nouæ fluxioni caussam præbent.

XIV. Quo plura & frequentiora subsequuntur symptomata, eò difficiliùs morbus curatur. Interdum enim ratione vehementissimi doloris, ægri repellentia & stupefacientia intempestiuè expetunt, quæ humorem ad articulos fluentem ad partes nobiliores repellunt, vnde accidit, vt ægri in cordis angustias, hypochymiam, vel alia mala incidant, in quo in vitæ periculum conijciantur, & tunc solum salutis spes est in eo, vt humores illi, si fieri possit, iterum ad articulos repellantur.

Solutionis arthritidis quatuor modi. XV. Sunt autem quatuor modi solutionis arthritidis. Primo enim & frequentiùs resoluitur materia, & quidem tota, vt nullum sui relinquat vestigium, vel maximâ ex parte, vt sui vestigium aliquod relinquat. Secundò, sed quod rarius est, in puri quid simile mutatur materia. Neque enim verum pus est, sed sanies quædam seu ichor resudat, & extra carnem & cutem erodit.

Cur arthritis raro suppuret. Cur autem arthritis rarissimè ad suppurationem veniat, consideratione dignum est. Nonnulli sunt in ea sententia, ideo id fieri, quia articuli sunt remoti à fonte caloris, tantumque caloris, quantum ad suppurationem requiritur, non habent. Sed veram hanc caussam non esse, patet ex eo, quòd interdum in ipsis apicibus digitorum inflammatio oritur, quæ tamen ad suppurationem venit. Verior ergo caussa esse videtur, ipsius humoris huius salsi & serosi natura, qui in pus non mutatur, sed vel totus dissipatur, vel si quid relinquatur, in tophos concrescit. Tertius modus est, cùm ob loci debilitatem materia diutius in parte affecta hærens tandem in tophum & nodum mutatur. Et de tali arthritide scribit Galenus, *10. de comp. med. sec. loc. ca. 2.* Postquam producti fuerint calli, ne speraueris ad pristinam constitutionem exactè redire articulum posse; & Poëta:

Tollere nodosam nescit Medicina podagram.

Quartus modus est, cùm humor aliò transfertur, id quod interdum accidit ad membra nobiliora, pulmones, cor, cerebrum, quæ pessima est permutatio, ob quam ægri moriuntur, nisi materia ad articulos retrahatur, aliquando ad ignobiliora, vt varices, sicut *Prog. grosf. 11.* dictum, aliquando euacuatur è corpore, & vt Rhases *11. continent.* scribit: aliquando ad intestina fertur, fluxumque alui excitat, & intestina excoriat, qui fluxus aliquando ad finem vitæ durat, & viribus paulatim deficientibus propter febres & dolores, ægri marasmo consumpti moriuntur.

CAPVT V.

Indicationes & Curatio.

Indicatio, & Curatio arthritidis. Cvm affectuum præter naturam perfecta curatio in caussarum ablatione consistat, Authores verò de caussis arthritidis, vt *supra* dictum, dissentiant, non mirum etiam est, de curatione alios aliter sentire, eámque variam proponere; quæ discrepantia, vt aliquoties iam dictum, non postrema caussa est, vt tam pauci arthritici sanentur, cùm quilibet hic hostem, quem sibi sæpe fingit, impugnandum suscipiat, eum verò, qui reuera hostis est, negligat. Patet hoc passim è consilijs Medicis, quæ etiam pro Illustrissimis Viris data sunt, non singula saltem, sed aliquammulta, in quibus plerisque, conquisitis hinc inde sententiis, res eo plerumque redit, curationem præcipuè ad caput, vt membrum mandans, & articulos, vt mébrum recipiens, dirigendam esse. Ita vnius Fernelij, Medici aliàs doctissimi & experientissimi, authoritas plurimos à veritatis inuestigatione abstraxit, & vt multi ægri parum idonea medicamenta nanciscerentur, fecit. Nos, saluo aliorum iudicio, iis fundamentis, quæ *supra* proposuimus, insistentes, curandi rationem breuiter proponemus.

Cur pauci arthritici sanentur.

Arthritidis curatio. Consistit autem Curatio in genere ita dicta in duobus. Primum est, vt præsens paroxysmus, seu dolor, tumor, motus impedimentum, & alia quæ ægro arthritide laboranti molesta sunt, tollantur. Alterum est, vt præcaueatur, ne paroxysmus semel sublatus redeat.

Et primùm quidem arthritidem præsentem curandi rationem quod attinet, tria sunt præcipuè, quæ in paroxysmo amoueri cupit arthriticus, dolor, tumor, & motus impedimentum. Cùm verò hæc tria omnia ab humore p. n. in articulum illapso oriantur, tota paroxysmi ablatio in eo consistit, vt humoris influxus inhibeatur, & qui illapsus est, tollatur. Humore enim isto sublato & dolor cessat, & tumor euanescit, & motus partis redit. Quia tamen dolor sæpè valde ægrum cruciat, neque eum æger facilè sustinere possit, donec humor eius caussa tollatur, dolor interdum leniendus est, etiam antequàm caussa planè tollitur. Atque ita tota arthritidis ægrum affligentis curatio consistit in caussæ ablatione, & doloris lenitione.

Primum quod attinet, cùm fluxus à motu & ebullitione quasi sanguinis & humorũ in venis sumat initiũ, illa humoris ebullitio & motus sistendus primò, ac humores ad partem affectã ruentes cũ impetu non solùm aliò auocandi, atque auertendi, sed & è corpore euacuandi

guandi sunt. Hoc enim nisi fiat, dolor magis exacerbatur. Postea verò humor, qui influxit, discutiendus. Et quia dolor inprimis molestus est, is interdum etiam, caussa non sublatâ, leniendus.

Ideoque si caussa aliqua, vel externa in ambientis aëris intemperie posita, vel eo potis densitas occasionem dederit, ea amouenda, imo etiam contrario modo corrigenda.

Venaesectio.

Venaesectio. Secundò si sanguis in corpore abundet, qui & ab humoris motu commouebatur, & quasi ebulliat & à dolore ad partem affectã attrahatur, atque ita et *urinae* ad arthritidem concurrat, & malum augere possit, ac praeterea febris immineat, vel comitetur, venaesectio, si vires ferant, instituenda, vt affluxus ad partẽ affectam minuatur, & imminentis febri fomes subtrahatur, non nimia tamen quantitas euacuetur. Si verò à sanguinis copia periculum nullum immineat, at etiam pituitosus humor abundet, venaesectio potius noxia est, quàm vtilis, eùm tum sanguinis euacuatione spiritus dissipentur, & calor natiuus absumatur, vnde calor in parte affecta humores vincere & ita facilè dissipare non potest, vnde & aegri tardiùs conualescunt, imò interdum tophi in articulis generãtur. Et si omnes aut plurimi articuli afficiantur, basilica in dextra vel sinistro brachio aperienda. Si vnus tantum articulus, in opposito vena secanda. Vt si in dextro brachio articuli afficiantur, in sinistro brachio vena aperienda; si in sinistro, dextri brachii vena tūdenda. Si dexter pes laborat, vena dextri brachii secanda; si sinister, vena in eodem latere in cubito aperienda. Hoc enim commodius est, quàm venã in pede lateris oppositi aperire. Illo enim Venaesectione humores fluẽtes reuellũtur, hic tãtùm detinantur. Eadẽ ratio est, si dolor sit in coxẽdice.

Venaesectione in brachio in dolore Ischiadico praemissâ, ad derinandũ vena cõmode in poplite aperitur, aut iuxta malleolum interiorẽ, vel etiam exteriorem, in vena illic apparente, quam ob insignem quam affert, si tunc & in tempore secetur, vtilitatem, Ischiadicam vocant, quae & saepè sola hunc affectũ sanat. Plerunque autẽ in crure dolente secatur, licèt & in sano apertam admodũm profuisse, subitòque omnem dolorem sustulisse, scribat Platerus.

Quia verò malum vrget, & fluxus velociter fit, etiã statim venaesectio, si eã opus sit, instituenda; & sanguinis quantum opus, si vires ferant, vnicã vice detrahendum Si tamen vires largiorem venaesectionem non ferant, repetitis vicibus tantum det ahendũ, quantum plenitudini respõdeat. Venaesectionis vicariae possunt.

Cucurbitulae. esse cucurbitulae, quae incipientibus doloribus parti sanae oppositae vel distanti affigantur cum scarificatione Hirudines etiam in assuetis haemorrhoidibus apposita, sanguinem exhauriendo commodum aliquod afferunt.

Hirudines.

Purgatio.

Purgatio. His reuulsionibus per sanguinis euacuationẽ factis instituenda est purgatio, de quâ etsi alii aliter sentiãt, vt postea *quaest.* 11. dicetur: tamen plerique cõmodè adhibetur. Statim à inchoantibus vel etiam imminentibus doloribus, antequam sisdẽ, vt & vigiliis, aut febre aucta vires debilitentur. instituẽda, neque hic coctionem aliquam expectare, aut praeparationẽ praemittere opus est, quod superiorũ seculorũ Medici plurimi fecerunt, qui primò lenitiuis vsi sunt, deinde praeparantibus seu digestiuis, vt vocãt, aliquot dies, tandem purgantibus, quae humores ab articulis trahant. Cùm enim humores iam antea in motu sint, ac tenues, & turgentiom naturam referant, & natura ipsa eos vt sibi molestos à bono sanguine separare conetur, ac metuẽdum sit, ne (vt dictum antequàm talia peragantur, humores ad articulos ruant, & dolore, vigiliis vires debilitantur & febris superueniẽs purgationem prohibeat, statim purgatio instituenda. Et vnicum purgans exhibitum plerunque minùs ventriculo nocet, quàm toties repetitae digestiuae potiones, quae ventriculum resoluunt & labefaciunt, vt auctis postea cruditatibus maior ad articulos affluxus fiat.

Alterantia.

Alterant. Si tamen humores sint nimis calidi & acres, temperari possunt iusculis alteratis cichorio, endiuia, lactuca, portulaca acetosa, & medicamentis ex his paratis, nec inutilis est conserua rosarum cum speciebus diarrhodon abbatis/diatrionsantalon.

Vt ℞. *Conserv. ros.* voc iij. *spec. diatrionsant.* Drach. j. *corall. rubr.* Scrup j Cum *syr. granator.* F. Electuar.

Vel ℞. *Margar. prap* Drach. j *corall. rubr prap. santal omnium*, an Drach. j ß. *ros. rubr.* Drach. j. *oss. de cord. cerui* Scrup. j. Fiat Puluis.

Vel cum *sacch. o in aq. ros. dissoluto* tortulae.

Verùm de purgatione duo inprimis monenda. Primò vt aptum tempus, vt antea diximus, eligatur, & ea non nimis diu differatur. Etenim si iam ad ipsos articulos influxerit totus humor, frustra instituitur purgatio, neque humor facilè reuocatur. Ideoque vt is, qui ad articulos fluxurus est, ad alium vertatur & per eam euacuetur, mox in principio paroxysmi. imò etiã quamprimùm is instare animaduertitur, purgatio instituenda. Hoc modo enim humor, qui in fluxu est, & qui fluxurus erat, per conuenientia loca euacuatur, & ne ad partem affectã ruat, impeditur, ac doloris & tumoris incrementum prohibetur, & ita, quod influxit in parte affecta, faciliùs dissoluitur. Testaturque ipsa experientia, cum tionem hanc multis profuisse. Ita de se scribit Petrus Bayerus, se à quatuor hominibus ad sellam gestatum postquã aluum quater deposuisset, sumpto suo electuario Caryocostino à doloribus alleuiatum fuisse, & sine adminiculo alterius ire potuisse.

Deinde considerandum, quibus medicamentis purgatio sit instituenda. Nonnulli à validioribus medicamentis abstinendum censent, & nonnisi lenioribus vtendum vel calidioribus in minima quantitate, cùm fortis purgatio humorum copiam à partibus ignobilioribus & externis trahat ad internas & nobiliores, & accidat aliquando, vt nonnulli à vehementi purgatione in febres ardentes malignas & lethales incidant. Quod vt libenter concedimus, & vehementioribus purgantibus humores antea feruidos non magis accẽdendos, aut motum naturae planè interturbandũ, censemus, ita etiam cauendum putamus, ne humores frustra agitentur, & in venis commoueantur, & non educantur, ac sufficienter euacuentur. Quod vbi fit, postea maiore impetu ad partem affectam ruunt, vtpote ad quam natura antea eos detrudere conabatur, & ad quam simul à dolore attrahuntur. Purgantia itaque in principio paroxysmi, vel imminente eo, paulò fortiora eligi debent, talia tamen, quae ventriculum non offendant. Si enim, vt modò dictum, leniora sumantur, humores saltem commouentur, & nihil effatu dignum euacuatur, vnde postea maior ad partem affectam fit confluxus.

Ne autem durante purgatione ad partem affectam confluxus fiat, & humor purgatione motus ad partem affectam ruat, praecauetur, si pars affecta sublimiori loco in lecto ponatur, donec purgatio absoluta sit, vel, quod certius, defensiuum purgante exhibito supra caput partis affectae imponatur. Ex gr. si dolor sit in manu, defensiuum ad humerum apponendum, potestque id parari è *floribus rosarum, balaustiis, radicibus bistorta, tormentilla, consolida maioris, corticibus granatorum, bolo Armeno*, cum albumine oui, & aqua rosarum vel aceto mistis.

Et ne

Et ne cataplasma hoc siccatum & induratum dolores excitet, atque ita fluxum concitet, parum vnguenti Comitissæ, aut olei rosacei omphacini addi potest. Aut loco cataplasmatis fascia satis longa poscâ, in qua muscus quernus, rosæ rubræ, vel alia adstringentia modò enumerata cocta sint, madida parti superiori, exempli gratia in podagra parti supra genua, induci potest. Atque ista defensiua tādiu cōtinuanda, quamdiu purgatio durat, etiam per diem integrum.

Quibus autem in specie medicamentis purgatio instituenda sit, in genere definiri non potest; cùm magna sit corporum varietas. Licèt enim humor proxima arthritidis caussa serosus, salsus, & tartareus sit: tamen & ipse in diuersis corporibus diuerso modo constitutus est, & secum alios humores in corpore abundantes rapit. Imò in eodem corpore semper eadem medicaméta non cōueniunt, cū non semper sit idé corporis status. Ideoq; præsentis Medici est talia præscribere.

Ad humores autem serosos & ichores biliosos euacuandos comparata esse debent, qualia sunt: *Syr. ros. solut. de spina ceruina, domesticus vulgò dictus, manna, mechoacanna, sena, semen carthami*; & hinc cōposita: *Elect. diacharth. triphera Persica. de succo rosar.* In fortioribus etiam medicamenta ex hermodactylis vsum habent, atque inter ea electuarium Caryocostinum Bayri, cuius infrà *de præseruatione* fiet mentio.

Vel ℞. *Hermodactyl. turbith elect.* an. Drach. iij. *diagr.* Drach. j ß. *zingib. mastich.* an. Drach j. *sacch.* Drach. vj. F. Puluis.

Dos. Drach. j. vel Drach. j. ß. cum iure carnis. Vel vsurpentur pilulæ Rhasis, quæ, vt ille scribit, *in 9. ad Mansorem, cap.* 90. lecto decumbentes surgere, moueri & ambulare faciunt, quæ hoc modo componūtur,

℞. *Aloes* Drach. j. *scammon.* obol. dimid. *rosar. rubr.* obol. vnum, *hermodactyl.* Drach. dimid.

Fiant pilulæ, quæ vna vice porrigantur, habito tamen respectu virium ægroti.

Verùm etsi serosus humor proxima caussa sit arthritidis: tamen quia is alios etiam vitiosos humores in corpore secum rapit, præsertim dolore accedente, præsentis Medici etiam est cuilibet ægro in rem præsentem varia medicamenta purgantia præscribere.

Vomitoria.

Vomitoria. Vomitus etiam in assuetis vtilis est, & cùm is breuiore viâ humores euacuet, non ita metus est, ne ad partem affectam ruant.

Vomitoria tamen hîc tàm fortia vix dare licet, vt ex ipsis venis euacuent, sed satis est, si talia exhibeantur, quæ primas vias & partes ventriculo vicinas euacuent. Etenim si humores multi vitiosi circa ventriculum, lienem, & hepatis cauum, ac in locis vicinis consistant, facilè fieri potest, vt commotis in toto corpore humoribus & ii ad venas penetrent, & ad partem affectam ruant. Post vomitoria verò etiam purgationes instituere licet; imò si vna purgatio non sufficere videtur, ea iteranda est. Franciscus India, *lib.* 2. *de Gutta podagr. cap.* 3. miris laudibus hîc effert vomitorium, quod parat ex sufficienti quantitate pulueris scopæ regiæ, cum aqua stillatitia aurantiorum immaturorum tepida exhibitum; quod bilem & pituitam per superiora & inferiora cum commodo ægri euacuare scribit.

Sudorifera.

Sudorifera. Corpore purgato danda opera, vt sudor prouocetur, vel spontè, vel adhibitis medicamentis. Si enim, vt rectè Ciato, *consil.* 24. scribit, quàmprimùm intus sudor detinetur, aut inhibetur, maximè si consuetus fuerit, imminet paroxysmus podagricus: etiam proculdubio augebitur paroxysmus, & prouocabitur, si in eo sudor detineatur, & reliquiæ humoris serosi in venis non discutiantur, & contrà breuior fiet paroxysmus, si per sudorem serum discutiatur. Verùm cùm in arthritidis inuasione fiat quasi quædam humorum ebullitio, & plerunque etiam febris adsit, calida sudorifera, qualia sunt *theriaca, Mithridatium*, & similia, vix conueniunt, cùm humores magis accendantur. *Cornu cerui* verò vel crudum, vel sine vstione præparatum, commodè exhibetur, aut solum, aut cum aq. cardui benedict. Vtile est & *Antimonium diaphoreticum*. Si verò corporis constitutio, & humorum dispositio id ferat, decoctum Sassafras, vel sarsæ parillæ, vel Chinæ exhiberi potest, quod tamen cichorio, endiuia, soncho, dente leonis temperare licet. Ea verò, quæ in paroxysmis vtilia sunt ad humores seu sensibiliter, seu insensibiliter discutiendos, omnia in curatione locum non habent. Vtile etiam decoctum bardanæ radicis, seu lappæ maioris, cùm incidat, discutiat, sudores & vrinas moueat, refertque Forestus, Vastellium Pensionarium Mechlinensem cùm in lecto decumberet ex doloribus articulorum, vt nullum membrum mouere posset, bibisse cereuisiam calidam, in quâ radix lappæ maioris cocta erat, quâ epotâ cùm nullis remediis à Medicis curari posset, plurima minxit alba instar lactis, & à doloribus liberatus fuit. *Sudorifera qualia esse debeant?*

Vel ℞. *Sarsæ parillæ* vnc. j. *ligni sassafr.* vnc. ß. *rad. caryoph.* vnc. j. *santali citrini* Drach. ij.

Infund. in aq. lib. iij. horis 24. postea coq. Detur manè haustus vel decocti solius, vel cum C. C.

Topica.

Corpore ita conueniente modo euacuato, & caussâ antecedente, quæ morbum auctura fuerat, ablatâ, iam ad ipsam doloris lenitionem, & caussæ continentis, doloris ac tumoris ablationem, adeoque topica accedendum. Si verò, antequàm ista vniuersalia præmissa fuerint, statim topica adhibeantur, plus damni, quàm commodi inde æger percipit. Vel enim materia, quam natura ad articulos depellere conatur, ad interiora repellitur, vnde grauia symptomata excitantur: vel articulis impingitur, dolorque exasperatur: vel pars effœminatur, laxaturque, atque ita fluxus augetur. Quæ cùm vulgò non obseruentur, & topica sæpè non satis tēpestiuè & cautè adhibeantur, plus plerúque damni, quàm vtilitatis inde ægri percipiunt; vnde etiam vulgata sententia orta est, optimum esse, articulis dolentibus nihil adhibere. Et reuera præstat nihil applicare, & naturæ rem committere, quàm medicamenta minùs idonea vsurpare. *Topica.*

Topica autem, quæ applicantur, vel dolorem solum respiciunt, vel caussam simul doloris, humoré scilicet, qui affluit & affluxit, dolorémque & tumoré excitat.

Dolorem lenientia.

Dolor plerunque in hoc morbo grauissimum symptoma est, & ægris molestissimū, quem maximè diris deuouent, vt in Luciani Tragopodagra *mox in principio* videre est; & propterea etiam maximè ablatū cupiunt. Et omnino necessarium est, vt eius rationem habeat Medicus, quia, si nimius sit, vigilias concitat, vires deiicit, & attrahēdo humores malū auget, atque ita curá ad se meritò trahit, 12. *meth. med. cap.* 1. & propterea sui lenitioné per anodyna indicat. Habent auté doloré leniétia seu anodyna & hoc cōmodi, quòd partes laxando, faciunt vt humor, qui antea saltem ad interiores circa articulum partes fluebat, etiam iam ad ambientes partes & carnosas diffundatur. Vnde arthritici dolores, antequam pars intumescat, sunt vehementissimi; mitigantur verò, vbi pars intumescit. *Dolorem lenientia.*

Anodyna autem qualia propriè sint, alibi dictum in Instit. quæ scilicet partem affectam demulcent & laxant, caussam verò ipsam non discutiunt. Et paren-

tur hîc ex lacte caprino ex vberibus recens mulcto, pane albo & lacte cum vitellis ouorum, & momento croci, ex foliis althææ, maluæ, brassicæ, calidè impositis; ex semine maluæ, althææ, cydoniorum, psyllii, & præcipuè ex mucilaginibus eorum, cassia fistulari extracta cum decocto vel aqua solani; quæ, vt Auicennas ait, præstantissimum est remedium, cui, si humores calidi affluant, aliquid olei vel aquæ rosatum addi potest; si frigidi, oleum chamæmelinum. Pro cassia etiam roob sambuci vsurpare licet; ex pane albo & vino, & quidem si humor sit calidior, vino rubro, si frigidior, vel mistus, vino albo cum puluere flor. chamæmeli & oleo rosaceo; è caseo ouillo recenti imposito, & sæpius immutato; è stercore bubulo primo vere recenti, vt & aqua ex eo destillata. Vtilissimum quoque remedium est *mucilago seminis psyllii* aquâ rosarum vel solani extractâ, cui aliquid interdum aceti addi potest, commendaturque hoc medicamentum multùm à Serapione & aliis.

In morbo incipiente Solenander sumit crassiores stipites cicutæ, eosque sale implet, & argillâ vel pastâ obturatos in locum humidum ponit, vt sal liquescat, quem liquoré in vitro asseruat, & pannis loco dolenti applicat.

Vsus etiam est sæpissime cataplasmate hoc.

℞. *Maluam integram* cum radicibus concisam minutim, eamque in æquis vini & aceti partibus coque in fictili nouo ad tertiæ partis consumptionem, deinde admisce *secalis crassiores furfures*, quantum ad conficiendum cataplasma sufficit, idque calidum loco dolenti applica.

Forestus refert, quendam aquaticæ lenticulæ, & floribus chamæmeli lacte coctis parum farinæ hordei addidisse, & in formam cataplasmatis redegisse, & apposuisse ad sedandum dolorem, cum miraculo quasi. Vtile est & oui luteum cum oleo violat. in formam linimenti subactū; vt & aqua spermatis ranarum, quæ forsan etiam aliquam vim narcoticam habent. Adrianus Spigelius apud Moranos in vsu & nobile experimentum pro sanandis illicò doloribus podagricorum Vlmariæ cum radicibus & floribus destillatæ aquam esse scribit: quæ & Silesiis in frequenti vsu est. Commodum etiam est decocto parietariæ partem affectam fouere.

Vsurpantur à plurimis etiam olea & pinguedines. Verùm hic non sine caussa monendum, pinguibus talibus cautè vtendum esse. Cùm enim arthritis sæpe cum erysipelate, quantum ad caussam, aliquā cognationem habeat; at verò notum sit, pinguia omnia, quæ poros oblinunt, in erysipelate potiùs nocere, quàm prodesse: idem etiam in arthritide metuendū videtur, ne si per pinguia pori oblinantur, humore intus detento, dolor augeatur; id quod ipsa experientia testatur. Et vir quidam honestus in vicinia mihi retulit, se in podagricis doloribus sedandis in suo corpore nihil vtilius percepisse, quàm caseum ouillum planè recentem impositum, verùm sæpè renouatum, Quamprimum enim à calore partis calefactus pinguescere & quasi butyrum fundere caseus incipiebat, dolorem inde sibi augeri dicebat.

℞. *Medull. panis tritic.* ℔ß. Coq. *in lact. rec. q. s.* ad conficiendum cataplasma: Adde *mucilag. sem. alth.* vnc. ij. *farinas sem. lini, fœnigraci*, an. Drach. ij. *pulu. flor. chamameli, meliloti*, an. vnc. j. *croci* Drach. j. *ol. rosac. chamamel.* an. vnc. ß. Misce.

Vel ℞. *Lactis recenter mulcti* vnc. j ß. *medulla panis tritici* Drach. v. *farina hordei* vnc. j ß. *hermodactylor. vulgator.* ʒ. vj. *croci* Drach. j. *ol. chamamel. q. s.* Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Panis albi* vnc. vj *lact. q. s.* Misc. ad ignem, Adde *vitellos ouor.* ij *ol. rosac.* vnc. ij. *croci* Scrup j. M.

Vel ℞. *Farin. hord, fabar. orobi*, an. vnc. j. *sem. lini* Drach. vj. *pulu. flor. chamamel.* Drach. iij. *meliloti* Drach. ij. *croci* Scrup. j. Coq. in *s. q. aq. flor. chamameli*: Adde *vitellos ouor. duor. ol. chamamel. rosat.* an. vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Pulpa panis tritici* vnc. ij. *pulu. flor. verbasci* vnc. j. Coq. *in lacte.*

Adde *flor. cassia* vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Sem. lini, fœnigraci* part. æqual.

Extrahatur mucilago *aqua rosarum.*

Adde *vitellos ouorum duos, aceti* parum.

Inspersa farina fabarum, F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farina hordei, sem. lini, fœnigraci, fabarum, pulu. flor. chamamel.* an. vnc. ß, *rad. althæa* vnc. j. *ol. rosac. chamamel.* an. vnc. j ß. *vitellos ouor.* num. iij. *roob vini* vnc. j. Misce. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Flor. verbasci* q. v.

Infund. in s. q. vini rubri per duos menses, deinde destillentur. Destillatâ aquâ locus foueatur, & deinde inungatur oleo seu liquore è floribus verbasci, vitro clauso ad radios solis tempore æstiuo collecto.

Vel ℞. *Gemmas coryli*, exprimatur ex iis oleum eodem modo, vt ex semine lini parari solet. Corpus, quod post olei expressionem remanet, comburatur, & ex cineribus aquâ purâ sal eliciatur, qui oleo expresso misceatur. Oleum cum sale mixtum clarificetur transfundendo id per pyxidem ligneam, sicut pictores oleū lini pro suo vsu clarificare solent; & euadit præstans ad dolores leniendos medicamentum.

Verùm ipsa anodyna pro qualitate humoris nonnihil variari possunt, & in humore calidiore frigida quædam addi, vt rosæ, & earū aqua, aqua plantaginis & similes. In caussa verò frigida flores chamæmeli, meliloti, absinthium, semen lini, fœnigræci addi possunt.

Narcotica.

Si anodyna non suffecerint, narcotica vsurpanda, quæ cùm stuporem parti inducant, non solùm protinus dolorem compescunt, sed & calore suo, quem obtinent, simul humores resoluunt, atque ita cum commodo & tutò, nec cum periculo, vti creditur, vsurpātur. sicut Platerus, *lib. 2. Pract.* scribit: hac propterea, sicut & alii plurimi, hyoscyami & mandragoræ ac papaueris folia recentia contusa vel priùs decocta admota commendat; sunt vtilia & illorum olea, ac succus ex illis expressus, pro fotu vsupatus, vt & radix mandragoræ, semenque hyoscyami cum aliis cataplasmatis forma applicata. Nicotianæ etiam folia recentia contusa & parti dolenti imposita dolorem leniunt. Idem Platerus, vt & alii Autores ad opium accedunt, idque aliis anodynis admiscent, & Vnciis duabus illorum Drach. j. opii addunt. Si etiam in spiritus vini simplicis, vel croci infusione flauescentis vnc. iij. camphoræ Scrup j. & opii Drach. j. dissoluatur, eoque liquore pars dolens illinatur, efficacissimum scribit esse remedium. Antidota etiam opiata, vt theriaca, Mithridatium, philonium, recentia addi possunt, præsertim si opii quantitas augeatur. Narcotica.

In vsu tamen opiatorum non diu persistendum, cùm calido natiuo & neruis sint inimica.

Idem tamen Platerus, *lib. 1. Pract. cap. 5. de sacrilege* scribit. ab externo narcotico cuti applicato cutem stupidam & indolentem reddi posse, se nunquam deprehendere potuisse, licet vt aliquid certi cognosceret, massam opii emollitam parti podagrâ dolēti applicârit.

Exhibita quidem narcotica dolorem etiam facilè sedant; verùm cùm motum humorum ad externas partes impediant, facilè aliquid incommodi excitare possunt, & dolorem longiorem efficere, cùm dolor paulò post recurrere soleat.

E. G. ℞. *farin. hord.* vnc. iiij. *medull. panis tritici* vnc. iij. *lactis q. s.*

Coqu. ad consistentiam cataplasmatis: adde *ol. rosac.* Vnc. j. *vitell. ouor.* num. iij. *opij* Scrup. j. Misce.

Vel

Vel ℞. *Medull. panis tritici q. s.* Affunde cremoris lactis q. s. adde *croci* Drach. j. *thuris*, Drach. ß. *puln. lumbricor. terrestr.* Drach. ij. *vitell. ouor.* num. iv. *sem. hyoscyami, papau. alb.* an. Drach. iij.

Bulliant in vase duplici per horam dimidiam.

F. Cataplasma.

Vel ℞. *fol. hyoscyami* M iij. *baccar. solani* Vnc. j.

Coquantur ad mollitiem & contundantur: inspergatur *farin. hord.* Vnc. j. ß. *ol. rosac.* parum.

F. Cataplasma.

Vel ℞. *farin. hord. medull. panis alb.* an. M ß. *fol. hyoscyami, malu. violar.* an. M j. *flor. chamamel. cortic. papau. alb.* an. M. ß. *ol. lumbricor. papauer* an. Vnc. j.

F. Cataplasma.

Si libet, opij & croci an. Drach. j. addere licet.

Vel ℞. *rad. mandrag. fol. hyoscyami*, an. q. s. Coq. & contundantur: adde *farina fabar. & ol. rosac. q. s.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *Vitrioli crudi* ℔ ij *spiritus vini* ℔ iij. *aq. sambuc.* ℔ ij.

Misce simul in cucurbita vitrea bene lutata, appositóque alembico & recipiente, in quo ponantur *sem. hyoscyami contusi* Vnc ij. *flor. verbasci, sambuci, chamamel.* an. M ij.

Fiat destillatio igne aperto, per gradus, donec vitrum igniatur. Post destillationem spiritus cum phlegmate a seminibus & floribus separetur, & vsui in vitro seruetur.

Vel ℞. *fol. hyoscyami* M j. *solani, semperuiui, capit. papaueris hortens.* an. M. ß. *radic. mandragor.* Vnc. j. *flor. chamamel. verbasci* an. P j. *sem. psyllij* Vnc. j ß. *hyoscyami* Drach. j.

Coquantur in lacte pro fomento. Remanentiæ contundantur, & additis *farina sem. lini* Vnc. j. *hord. ol. rosacei* an. Vnc. ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli huc referunt & aquæ frigidæ perfusionem, & quidem authoritate Hippocratis, qui *5. aph. 25.* scribit: *dolores articulorum podagricos, conuulsiones, & horum plurima frigida aqua largè affusa leuat, & dolorem soluit. Nam modicus torpor dolorem soluit.* Scribitque Donat. Anton. Ferrus, *tract. 2. de podagra cap. 9.* se hoc remedium sæpius expertum esse, & cùm alia remedia nihil profecissent, ad aquæ frigidæ perfusionem, tanquàm ad extremum remedium peruenisse, & statim dolorem sedatum fuisse. Verum enim verò negari equidem non potest, aquam frigidam parti affectæ affusam non solùm repellere, sed torporem quendam inducere, atque ita dolorem lenire: verùm metuendum est, ne calor innatus partis hoc modo destruatur, & imbecillitas parti concilietur, ob quam postea malum grauius reddatur, & præterea humor parti impingatur, & in ea condenscetur, aut etiam ex violenta repulsione humores ad interiora ruant.

Repellentia.

Repellentia. Topica verò, quæ ad caussam diriguntur, quod attinet, & primò repellentia, etsi ea à nonnullis commendantur: tamen sola hic vix locum habent. Cùm enim natura ipsa motum hunc instituat, & humores vitiosos è partibus internis ad externas & ignobiliores depellat, si is motus impediatur, & humores ad partes internas & principes repellantur, id cum vitæ periculo accidit, & pessima exoriuntur symptomata, quæ non cessant, nisi natura humorem vitiosum ad alium articulum iterum expellat.

Præterea cùm dolor mitigetur, cùm materia ad externas, quæ circa articulum sunt, partes diffunditur, si per repellentia ad interna repellantur, dolor augetur; vnde nonnulli etiam nec externam auram, etsi non adeò frigida sit, ferre possunt, sed membrum affectum tegant necesse est, si dolorem mitiorem experiri velint. Insuper si materia iam ex parte influxerit, repellentium & refrigerantium vsu incrassatur, & parti impingitur, malúmque difficilius curatu redditur. Si tamen à subito & nimio humorum affluxu, præsertim calidorum, in principio dolor valde augeatur, & is curam totam ad se trahere videatur, ac propterea eum moderari, & repellere nonnihil animus sit, repellentibus quidem vtendum, sed non solis, verùm cum anodynis mistis, & præmissâ venæsectione & purgatione. Sicut contrà in principio nimis laxantia non vsurpanda, cùm affluxum humorum promoueant, sed affluxum humorum nonnihil remorantia vsurpanda. Itaque tùm lactucam, semperuiuum, portulacam, violariam, plantaginem, rosas, & ex iis parata addere licet; vt & aliquid ceti.

Vt ℞. *farin. hord.* Vnc. iij. Coq. in *oxycrato*, Adde *vitell. ouor.* ij. *croci*, Scrup. j. Misce.

Vel ℞. *Mucilag. sem. psyllij aquâ rosac. extract.* Vnc. ij. *mucilag. sem. alth.* Vnc. j. *farin. hord. q. s. vitell. oui vnius.*

F. Cataplasma.

Vel ℞. *Aq. sperm. ranar.* Vnc. iv. *solani, flor. sambuci, plantag.* an. Vnc. ij. *camphor.* Scrup. ß. Misce.

Si libet, *mucilag. sem. psyllij & cydon.* an. Vnc. j. addi potest.

Vel ℞. *Succi hyoscyami, semperuiui, lactuca* an. Vnc. ij. *farina hordei* Vnc. j. *vitell. oui vnius, ol. rosac.* Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. *Rosar. rubr.* M. j. *farin. sem. fænigr. fabar. hord.* an. Vnc. j. *santali rubr.* Drach. j ß. *flor. chamam.* P. j. Coctis & contusis addantur *vitell. ouor.* ij. *aceti* Vnc. iv. *ol. rosac. q. s.*

Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Aq. solani, plantag. sperm. ranar.* an. Vnc ij. *ol. rosac. chamamel* an. Vnc. j. *lactis vaccini* Vnc iij. *farin. fabar. alth. hord.* an. Vnc. j. *vel q. s. croci* Scrup. j. *vitell. ouor.* num. ij. *opij* Scrup. ij.

Fiat Cataplasma.

Nonnulli C. C. *vstum & preparatum* in *aqua flor. verbasci* macerant, vel coquunt, & in colatura pannos lineos imbuunt, eósque parti dolenti imponunt.

Vel ℞. *Verbasci recentis* ℔ vj. *vini* ℔ ij.

Macerentur per dies tres, postea destillentur.

Vel ℞. *Flores verbasci*, iisque ampullam vitream reple, & orificio obturato Soli expone. Sic enim in liquorem diffluunt, qui linteo parti affectæ impositus dolorem lenit, Si oleá adhibere libet.

℞. *Ranas quinque, lumbricorum terrestrium vino lotorum* Vnc. iij. Coq. *in ol. rosaceo*, Colentur.

Discutientia.

Vbi autem fluxionis impetus præteriit, ac pars intumuit, ea simul misceantur, quæ humorem euocant, leniter discutiunt, atque ita aliquid caussæ tollunt. Discutientia. Hic autem Medici plerique prolixi esse solent in recensendis & distinguendis medicamentis, quæ caussæ calidæ, quæ frigidæ, imò quæ omnibus humoribus conueniunt. Verùm etsi non negamus, ad humoris affluentis conditionem aliquo modo respiciendum esse: tamen præcipua cura esse debet, vt humor ille serosus & acris, qui proxima & principalis doloris caussa est, à partibus in articulis penitioribus ad externas euocetur, & insensibiliter discutiatur; id tamen ita fiat, vt humorum (vt dictum modò) quos is secum rapit, quique ratione doloris simul attrahuntur, & vulgò pro proxima arthritidis caussa habentur, etiam ratio habeatur. Imò ipse humor ille serosus prima mali huius caussa in aliis magis, in aliis minùs calidus est. Ideóque si humor qui affluit, sit calidior, discutientia ita comparata esse debent, vt quidem humorem leniter discutiant, affluxui tamen nouo occasionem non præbeant. Et humor talis calidus, cùm sit simul mobilis & tenuis, facilè discutitur, nec fortioribus medicamentis indiget, Si verò humor sit minùs calidus, vel frigidior, tutiùs calidiora adhibere licet. Neque enim metus est, vt

tum facilè nouus fluxus concitetur, & calidiora medicamenta ad humorem talem discutiendum requirantur.

Quibus verò medicamentis humor ille serosus & tartareus, vt appellatur à Chymicis, extrahendus & discutiendus sit, non sine caussa diligenter inquirendum. Etenim diximus *de cons. & diss. Chym. & Gal. cap.* 15. *p.* 381. medicamenta caussæ suo modo debere esse similia. Nam non quodlibet à quolibet patitur, nec quodlibet cuilibet vnitur. Gummi Arabicum, tragacanthæ, cerasorum ab aquâ ob naturæ conuenientiam dissoluuntur, non verò sulphur & alia sulphurea ac oleosa. Sulphur ab oleo dissoluitur, non verò ab aqua forti, etsi id argentum & alia metalla soluere possit. Manus pice vel terebinthinâ sordidæ non aquâ, sed oleo vel aliâ pinguedine mundantur. In ambustis non frigidam aquam adhibere licet, sed oleum lini, vernia, & similia, quæ empyreuma illud extrahunt, adhibenda. In erysipelate seu rosa dicta non pinguia & oleosa imponenda, sed lixiuium, oleo temperatum, sapo in aq. sambuci dissolutus, & similia, quæ poros non claudunt, illum tamen subtilem & calidum humorem extrahunt ac discutiunt. Eadem in arthritide est ratio, & cùm ea non ab aqueo humore, nec etiam ab oleoso aut sulphureo, vt Chymici loquuntur, sed acri & salso originem habeat, ad eum extrahendum & dissipandum potiùs ea, quæ salem volatilem in se continent, quàm pinguia & oleosa exhibenda. Et experientia iam multos docuit, à pinguibus dolores arthriticos augeri. Hinc Chymici non sine caussa commendant salem armoniacum sæpius sublimatum, in vino vel alio conueniente liquore dissolutum, & parti impositum. Alij salem vrinæ, itidem in vino vel alio liquore dissolutum. Et cum Adr. Spigelius scribat, se vidisse vrinam humanam veterem parti dolenti, etiam adhuc perstantibus insignibus doloribus, fomenti loco impositam mirabiliter profuisse, multò magis id sal vrinæ præstaret. Imò nonnulli & aliis salibus ad euacuandum istum humorem vtuntur. Noui etiam, qui spiritum salis aliis liquoribus temperatum adhibet. Commodissimè aquâ Vlmariæ temperatur, & parti dolenti pennâ illitus humorem ita extrahit, vt etiam vaporis formâ exhalare videatur. Imò quidam etiam ea commendant, quæ ad phœnigmos & vesicatoria vsurpari solent, atque anodynis ea miscent. Neque hæc recentiorum, & Chymicorum saltem inuenta sunt, sed plantas sale volatili & acri abundantes in arthritide curanda iam antiquis in vsu fuisse, vel sola iberis seu lepidium docet, cuius radices tusas cum axungia veteri mistas ischiadicis magno cum commodo apponi scribunt, vt patet ex Dioscoride, ea Damocrate, cuius carmen apud Galenum, 10. *de comp med. sec loc* legitur. Aëtio, *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 2. & aliis. Et de sinapi semine scribit Alex. Trallianus, quendam, solo sinapi cum ficubus siccatis misto in magnis doloribus à frigido humore ortis, vrentem dolore liberatum fuisse. Nonnulli raphanum agrestem comminutum commendant, & vidi quibusdam profuisse. Cuius acrimonia si metuatur, & feruor inde aliquis excitetur, eo qui priùs paruum potest.

Laudatur & liquor limacum

℞. *Limac. ex testis suis exemptas* num. aa v. *gran. ebuli recent. salis* ana q. s.

Fiat S. S. S in vase mundo subtus pertuso, ponatur in cellam, & supponatur vas, quod excipiat liquorem destillantem, quo panni imbuantur, & parti affectæ applicentur.

Commendatur & hoc suffumigium.

℞. *Ligni aloës, succini, thur. , gummi iuniperi, sem. hyoscyami, styrac. calamit. gummi tacamahaca, anime*, an. Drach. j.

Puluerisentur crassiusculè, puluis supra ignitos carbones proiiciatur, & fumus parte affectâ per dimidiam horam excipiatur. Quercetanus, *Pharmacop. rest. cap.* 7. quatuor habet aquas antipodagricas.

Prima est:

℞. *Aquæ spermatis ranarum, tapsi barbati, salicis* ana ℔ ijß. *vrinæ pueri vinum bibentis* ℔ iij. *theriac. recent.* Drach. ijß. *vitrioli, salis fusi, aluminis* an. Vnc. iv.

Destillentur ad siccitatem per cineres, Adde *salis vitrioli* Vnc. j. ß. *camphor. croci* an. Drach. ij. Misce.

In aqua ista linteola madefiant, & parti dolenti applicentur, ac sæpè renouentur.

Secunda:

℞. *Salis, vrinæ pueri*, an. q. v. Destillentur.

Tertia:

℞. *Fol. & flor. sambuci viridium* ana ℔ j.

Contundantur & macerentur in s. q. vini per dies 3. in Baln. postea destillentur.

Quarta:

℞. *Spir. vini rectific.* ℔ ij. *mellis puriss.* ℔ j.

Destillentur in balneo vaporoso, & duo liquores, alter aqueus, alter sulphureus, seorsim colligantur.

Remanentiis adde *croci integri* Vnc. jß. *terebinth. Venet.* Vnc. ij. *tartari ad albed. calcinati* ℔ ß. *salis fusi* Vnc. j *phlegmatis vitrioli* Vnc. iv. *lixiuij sarmentorum vitis* ℔ ij.

Macerentur horis 24. deinde destillentur ad siccitatem. Fecibus remanentibus adde primam aquam & destillentur. Tandem liquores omnes misce, & in baln. vaporoso destilla.

Andreas Libauius *Apocalyps. Hermet. part. prior. cap.* 8. omnibus præfert aquam, in quâ æs & ferrum extincta, & postea Mercurius vitæ maceratus sit.

Vel ℞. *Sapon. Veneti* Vnc. jß. *spir. vini, aq. flor. sambuci* an. Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. *Cancror. fluuial.* num. viij. *granbr. iunip.* M. j *myrrhæ, thuris* an. Vnc. j. *vini optimi* ℔ j. Destillentur.

Vel ℞. *Mastich. thuris, myrrhæ, ammoniaci, bdellij* an. Vnc. ij. *vitriol.* ℔ j. *mellis* ℔ ij. *tartari* Vnc. jß. *spir. vini opt.* ℔ iv. Destillentur s. a.

Solenander *consil.* 24. *sect.* 4. scribit, se nouisse quendam senem podagricum, qui sibi hoc modo medicinam faciebat. Cùm tumor & dolor magnus, locúsque rubens erat, accipiebat salem, cinerem, vrinam pueri, & acetum, in iis commistis, & agitatis madefactum & expressum pannum laneum album applicabat aliquoties. Sedato iam magna ex parte dolore, morbo declinante, coquebat sulphur viuum, & puluerem hellebori albi in oleo seminis lini, eóque affecta loca illinebat. Idem Solenander istud multis profuisse scribit. Adnascitur ad quercûs radices, vt plurimùm autumno fungus quidam rubens, tener, & pro ratione radicis arboris magnus, satis, quem propterea ἀνώδυνον nominat, ille procul dubio, cuius suprà *lib.* 3. *pract. part.* 2. *sect.* 2. *cap.* 7. de dysenteria facta est mentio: istum in tenues particulas sectum cum trito sale in ollam testaceam indit, ita inspergens salem tritum, vt particularum strata quælibet salem intermedium recipiant. Sic permutatim conditum fungum in penu subterraneo seponit, muriam, quæ tandem inuenitur in olla, liquefactam colligit, eáque asseruatâ affectos articulos illinit. Verùm quia siccat vehementer & discutit, laxatámque ab humore partem mirificè roborat, monet, principio, priusquam dolor inualuit, eius vsum esse vtiliorem, aut iam declinante paroxysmo ad materiam absumendam, partique robur, & firmitudinem addendam, potissimùm si aliquoties interponatur fotus & lotio partium ex decocto verbasci, absinthij, chamæmeli, herbæ paralyseos, saluiæ, chamæpityos, artemisiæ, rorismarini, meliloti, & id genus aliarum, quæ incidere, abstergere, discutere, siccare mediocriter & roborare valent.

Commendatur & hoc Emplastrum.

℞. *Gummi Carannæ* Vnc. jß. *tacamahacæ* Drach. vj. *emplastri oxycrocei* Vnc. ix. *ceræ albæ* Drach. v. *pulueris consolid. maioris* Drach. ij. gr. xv. Cum *oleo chamæmel.*

F. s. a.

F. s. a. Emplastrum, quod loco dolenti applicatum valde extrahit materiam, & dolori succurit.

Et talia medicamenta plurima magnâ copiâ apud Platerum *lib. 2. Pratt.* & alios passim extant.

De iis tamen hoc monendum censeo, in topicis omnibus applicandis signa à iuuantibus & nocentibus diligenter attendenda esse. Etsi enim proxima caussa arthriditis sit humor serosus, salsus, tartareus, aut quomodocunque appellare libet: tamen non est de nihilo, quod Chymici monent, vt infrà *quæstione 6.* dicetur, varia esse salium in plantis & terrâ genera, seu, vt Platerus loquitur humorem arthritidis caussam ichoribus humorum excrementitiorum, qui eum vehementiorem reddant, permisceri. Vnde non solùm in diuersis indiuiduis, sed & in eodem secundum ætatem non semper eadem doloris ratio est. Vnde Q. Serenus.

Quædam haud sunt rabidæ medicamina digna podagræ,
Cui ter tricenas species Epidaurius ipse
Dixit inesse Deus.

Tandem ad discutiendas reliquias fiant fomentationes ex artemisia, origano, absinthio, betonica, calamintha, floribus stœchad, Arabicæ, lauendulæ, chamæmeli, meliloti, in vino & aqua coctis, quæ simul partem toborant. Monet autem hic Crato, *consil.* 240. vt pedes quàm minimè humectentur, sed vapor saltem pedibus excipiatur. Et reuera commodissimæ sunt eiusmodi fomentationes. Si tamen paulò plures plantæ in aqua coquantur, & aliquid salis addatur, vel etiam lixiuium affundatur, nil incommodi ab humectatione expectandum, aut si omnino quid damni metuamus, ne humiditas aquea post balneum in parte affecta relinquatur, trochisci sequentes carbonibus ignitis iniiciantur, & fumus parte affectâ excipiatur.

℞. *Gummi iuniperi, thuris*, an Drach. ij. *ladani, benzoes*, an. Vnc. j. *cinamomi caryophyll. nuc. mosch.* an. Drach ß.

Puluerisata excipiantur *gummi tragacanth.* & F. trochisci.

Commendatur etiam plurimùm balneum è ligno iuniperi, vt & ex decocto vulpis integræ, adiectis raois & lumbricis, & herbis antea enumeratis.

Vel vngantur pedes conuenienti aliquo linimento vel vnguento. Galenus 2 *de simp. med. fac. cap.* 18. vt & alij authores, plurimùm commendant oleum salitum parti affectæ affricatum. Omnibus enim, ait Aëtius *tetrab. 3. serm. 4. cap.* 21. qui hoc modo fricantur, in ijs calor augetur, quod præter naturam est, discutitur, recrementaque consumuntur, & affecta membra redduntur robustiora, vt doloribus ampliùs non sint obnoxia; maximè si diligenter singulis diebus manè & vesperi per omnem vitam hoc præsidio vtantur De quo confidenter & proculdubio ἀποδοκιμαστικῶς nusus est pronunciare Philagrius, vt Aëtius *loc. alleg.* scribit, quòd etiam solum sufficiat iis, qui vel maximè circa diætam delinquunt, aut immodicè refrigerantur, aut ægrotaot ex labore, aut re venereâ nimiùm sunt vsi, aut quemcunque alium excessum admiserunt. Quia autem oleum & sal non facilè miscentur, sal primò vino calido humectandum, & hinc cum oleo in mortario diligenter miscendum, & semper, & antequam hoc linimentum in vsum trahatur, sal oleo benè admiscendum. Neque etiam saltem inunctio sufficit, sed articuli benè fricandi sunt, ve medicamenti vis penetret.

℞. *Castorei, thuris*, ana Drach. jß. *medull. ceruina, adipis anser* an. Drach. iij. *ol. mastich menthe*, an. Vnc. jß. *bdellii, galbani aceto dissolut* an. Vnc. ß. *farina sem. lini, fænigreci*, an. 3. iij ß. *cera q. s.*

Fiat Emplastrum. Flavij Clementis pharmacum, cuius vsu homines toto corpore destructos à podagra, chiragraque adeò conualuisse feruntur vt citra noxam ambulauerint, describit Galenus 7. *de comp. med. sec. gen. cap.* 12. vbi & alia huius generis pharmaca habet, vt & 10. *de comp. med. sec. loc. cap.* 2.

Vel ℞. *Gummi pini*, Vnc. j. *picis nigra*, Vnc. ij. *cera*, Vnc jß. *pingued. galli veteris*, Vnc. j. *pulv. hermodactyl. sulph. viui*, an. Vnc. iij. Fiat Emplastrum & tertiâ die renouetur.

Henrici Stapedii *in consil. Scholtzii, cons.* 238. sunt sequentia. ℞. *Baccar iuniperi, althææ*, an. Vnc. ij. *fol. lauri, myrti, saluia, betonica, stœchados, origani, calaminthe, maioran. rosmarin.* an. M. ß. *sem. lini fænigr.* an. vnc. ij. Fiat decoctio in lixiuio è sarmentis vitis, addendo salis communis ℔j.

Postea sequenti oleo inunguntur. ℞. *Rad. pyreth. nuc. mosch. caryoph. contuss.* an. Drach. ij. *flor. salv. hyssopi, rorismarini stœchad. Arabic. spica nardi*, an. Drach jß. *rad. aristoloch. hermodactyl.* an. Vnc. j. Affunde *spir. vini* ℔j. *vel q. s.* Macerentur per diem, postea adde *terebinth. opt.* ℔j.

Destillentur in alembico vitreo Alexand. Trallianus & alij hoc commendant, & eo multos non solùm, quibus pituitosus humor, sed & quibus bilis affluxerat, valetudinem recuperâsse testantur.

℞. *Thymi, origani, satureja, calaminthe*; an. q. v.

Coq. in *aceto acerrimo*, decocto calido partes affectas sæpe perfunde ac foue.

Ad Tophos.

Si materia iam in tophos concreuerit, equidem eos dissoluere difficillimum est; verùm si nondum inueterati sint, non omninò nulla sanationis spes est. Possunt autē ad tophos discutiendos adhiberi non solùm externa & topica, sed & interna. Interna sunt antidota illa suprà proposita, inter quæ præcipuè vtilis est antidorus Tralliani ex Centaurio. Scribit etiam idem Trallianus, quendam, cùm tophos habere cœpisset, decocto chamæpityos sumpto prohibuisse, ne ampliùs generarentur Externa seu topica ad nodos dissoluendos vtilia sunt ammoniacum aceto dissolutum. *Ad tophos.*

Vel ℞. *Empl diachyli simpl.* Vnc j. *ammoniaci, galbani, bdellij, sagapeni*, an. Drach. j. *ol. irini, liliorum alborum*, an. Vnc. ß. *pulv. ireos*, Drach. j.

Fiat Emplastr.

Vel ℞. *rad. bryonia, cucum agrest. iridis*, an Vnc. ij. *alth. liliór. albor. sub cinerib. calid. coctar.* an. num. iv. *sem. vrtica, sinapi, nasturtij*, an. Vnc. j. Terantur *cum adip. anserin. & ol. amygd. dulc. s. q.*

F. Cataplasma.

Galenus & alij id, quod è caseo veteri conficitur, plurimùm commendant. Nam cure sponte disruptâ absque sectione articulos citra noxam quotidie lapidibus liberatos reficit.

℞. *Casei veteris & acris*, Vnc. iij. vel q. v. intingatur *in iure carnis suilla salsa* f. q & in mortario subactus parti affectæ imponatur. Alij pedes suum salsos in aqua ad molliriem planè coquunt & postea admiscent casei antiqui partes duas, nasturtij partem vnam, & emplastrum inde conficiunt, quod valde commendant.

Vel ℞. *succi tabaci* Vnc. iij. *cera citrina* Vnc. ij. *resina pini* Vnc. jß. *terebinth.* Vnc. j. *ol. chamamel. q. s.* Fiat cerotum molle.

Vel ℞. *mellis, axung. vrsina, aceti acris* an. ℔j. *serpentes & testudines montanas* vnum & alterum. Coq. in vase vitreato lento igne ad *aceti* consumptionem, postea colentur, & adde *cera* vnc. iij.

Liquefiant simul & vsui seruentur, & loco affecto ad ignem illinantur.

Vtilia etiam sunt luta emollientia & resolueotia quarundam thermarum, qualia sunt D. Petri & Bartholomæi in agro Patauino, quibus manè & vesperi

pars affecta per horam & amplius fouetur, & postea thermis abluitur.

Erasistratus Sicyonius efficax ad tophos remedium hoc parabat.

℞. visci querni ℔jß. *thuris, ceræ, tædarum pingu. resinæ pini*, an. ℔j.

Liquabilia liquabat & cum pinguibus tædis agitabat ac miscebat, à quibus cùm omnis pinguedo effluxisset, ab igne ablatum liquorem percolabat, thusque in tenuissimum puluerem contritum inspergebat, & assiduè, donec in massam manus non inquinantem redigeretur, agitabat. Plura vid. apud Trallian. *lib.* 11.

CAPVT VI.

De Dolore Ischiadico.

Dolor Ischiadicus. Dolor ischiadicus equidem arthritidis species est, vt de eo præter ea, quæ hactenus dicta sunt, nihil dicendum videatur. Verùm cùm & ratione partis affectæ aliquid peculiaris habeat, & in curatione proprii quid obseruandum veniat, de eo pauca dicemus.

Sunt quidem nonnulli, qui per Ischiadicum dolorem alium affectum ab arthritide differentem accipiũt, qui inter chronicos affectus est, & accidit iis etiam, qui podagrâ vel chiragrâ nunquam laborarunt, ab excrementis illic congestis, vel in eam partem influentibus, & plerumque sensim & paulatim. Verùm de isto affectu hîc agere nobis propositum non est, pertinetque is ad ambulandi ob coxæ virium impotentiam, quæ latiùs se, quàm arthritis extendit, de quâ solùm hîc agere nobis propositum est, & proinde etiam de ischiadico dolore tantùm vt arthritico hîc agemus.

De loco autem affecto hîc quædam discrepantia est. Aëtius *tetr.* 3. *serm.* 4. *cap.* 1. ex Archigene ita scribit: Ischiadici propriè dicuntur, quibus dolor circa juncturam quandam vertebrarum innititur. Antecedit autem & quasi auspicatur hoc malum aliquando vicinorum musculorum dolor, & maximè lumborum; aliquando verò ab ipsa iunctura initium fit affectionis: iam verò quandoque contingit, vt vertebræ dolore ferè sublato circa poplitem solùm affectio hæreat, aliis verò iuxta talum; quibusdam verò totum eius æqualiter dolore affligitur, multis item circa inguina dolor figitur, & tum sanè vesica ipsa molestiam transsumens, vrinæ difficultatem inducit, & tunc maximè totum crus à coxendicibus vsque ad calcaneum dolorem perfert.

Fernel. *lib.* 6. *de part. morb. & sympt. cap.* 18. Ischias, *inquit*, omnium vehementissima sedem non habet in eo articulo, quo femoris caput in coxendicem inseritur, sed altiùs, ad summam natem, quà nerui à lumbis & osse sacro emergentes feruntur in crura, dolor atrox non in sola est coxendice, sed in femur quoque & in suram, & in extremum pedem exporrigitur, quocunque nimirum ab affecta coxendice diductus ramus pertingit. Alii, vt Platerus, Ischiadicum dolorem articulo coxæ cum femore tribuunt.

Verùm sciendum, circa coxendicem, vt & in humero interdum accidere aliquando dolorem, qui quidem sæpè vehementissimus est, non tamen propriè articularis, cùm non sit in articulo, quia membranam musculorum occupat, neque etiam in vno loco cõsistit, sed ad partes inferiores plerunque descendit. Et talis ferè dolor est Ischiadicus, quem Aëtius ex Archigene descripsit. Atque hunc dolorem ex humore seroso acri à capite sub cute defluente, & circa membranam vel neruum aliquem hærentis ortum habere concedo: cum tamen dolorem propriè arthritidem non esse, ex eo patet Primò, quòd non circa articulum sẽper, sed & in mediis spatiis intra articulos consistit. Ita curaui hic viui nobilem, qui talem dolorẽ in ipsis musculis, qui sunt inter genua & coxendicem, patiebatur. Similes dolores sæpè in pectore accidunt, & pleuritidem notham quandam excitant. Deinde quòd certis interuallis rarò redeunt, sed sæpè, postquàm semel atque iterum hominem afflixerunt, postea toto vitæ tempore non reuertuntur. Tertiò, quòd ii, qui dolores hos patiuntur, arthritide in aliis partibus non affliguntur, quod in verâ arthritide accidit. Qui enim diu arthritide laborant, rarò solâ podagrâ corripiuntur, sed postea etiam dolores in manibus & aliis articulis patiuntur.

Tandem etiam arthritis vera plerunque & ferè semper sibi tumorem adsciscit; at verò dolores hi nullum tumorem habent coniunctum, non solum vbi sunt in loco profundo, sed etiam vbi sunt in loco non profundo, vt in humero sæpè accidit, idque ea de caussa euenit, quia humor non ex venis, quibus pars illa nutritur, vt in vera arthritide, affluit.

Nos verò non de dolore isto hîc agemus, sed qui propriè arthriticus est. Dolor autem iste Ischiadicus hoc proprii habet, quòd latiùs, quam in aliis articulis, & sæpè ad vicina loca diffunditur, id quod accidit primò, quòd os coxendicis amplum est, vnde etiam tribus nominibus distinguitur, & vbi lateribus ossis sacris connectitur, os ilium dicitur; ad cotylam, ischiũ; anteriore parte, os pubis. Deinde quòd nerui, qui à lumbis & osse sacro ad eam articulationem veniunt, in diuersas partes distribuuntur. Ideoque dolor coxendicis in omnia loca sese diffundit interdum, inque neruos à coxendice deductos pertingit.

Est autem hoc malum curatu difficile propter loci profunditatem & amplitudinem, ac materiæ multitudinem, quam locus amplus capit. Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursusque incidit, iis mucores superueniunt, 6. *aphor.* 59. Et quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur, *ibid. aphor.* 60. Si enim ab influente humore ligamenta relaxantur, coxa excidit, & in cauitatem illapsus humor lentus redditur, imò sæpè in lapideam duritiem concrescit. Vnde quia venæ & arteriæ suo loco dimouentur, & comprimuntur, ἀτροφία in cruribus succedit. Si etiam in ætate iuuenili quem ischias apprehendit, vitam breuiorem promittit, quia dolore & inediis æger marcescit, vnde etiam φθίσις ἰσχιαδικὴ nomen accepit.

Curationem quod attinet, ad reuulsionem commodissimè vena basilica in eodem latere aperitur; deriuationis autem gratiâ ischiadica. Et quidem si dolor magis extrorsum vergat, quæ est ad malleolum externum; aut saphena, quæ est ad malleolum internum, si dolor magis introrsum vergat.

Scribit etiam Hippocrates 6. *epid. sect.* 5. *t.* 62. cùm adsunt αἰδμαλα, venæ post aures scarificandæ sunt; quem locum Galenus & alii de fluxionibus in coxendicem explicant: præceptum tamen Hippocratis verum esse non putant. Hippocratem verò defendit Stegghius, & cum ratione istud, quod procul dubio experientiâ obseruauit, Hippocratem proposuisse putat. Cùm enim caussa mali per foramen nuchæ vel viam Fernelii in coxendicem destillet, ad fontem mali tollendum circa aures rectè remedium adhiberi statuit. Verùm etsi ista concedantur: tamen αἰδμαῖα ista non sunt dolores ischiadici propriè dicti, qui ad arthritidem pertinent, sed ii, quorum suprà facta est mentio.

Purgationes fortiores hîc locum habent, atque vtile est hîc Electuarium Caryocostinum, pilulæ arthriticæ, fœtidæ, de hermodactylis. Crato equidem *consil.* 247. ischiadicos dolores purgantia non ferre scribit; cùm humores magis in ea loca decumbant: verùm de insufficiente purgatione hoc est accipiendum.

Et videntur hîc vomitoria purgantibus per alnum

commo

commodiora esse, cum per locum à parte affecta remotiorem humores vitiosos euacuent.

Repellentia hìc planè locum non habent; cùm metuendum sit, ne horum vsu sanguis & alij humores versus partem affectam repellantur, ibique cumulentur.

Præmissis vniuersalibus attrahentia & resoluentia medicamenta imponenda, eaque fortiora, quæ humorem è profundo in superficiem euocent, qualia parantur ex herbis discutientibus, fol. sambuci, ebuli, lauri, rutæ, betonicæ, chamæmelo, chamæpity, rosmarino, meliloto, sem. sinapi, staphidis agriæ, cantharidibus, pice, sulphure, terebinthina, ammoniaco, galbano, bdellio, opopanace, euphorbio.

Celebre medicamentum est, quod fit ex iberide seu lepidio, cuius supra facta est mentio, vt & nasturtio hyemali, & piperitide.

Vt ℞. *Iberidis, piperitidis, nasturtij aquat.* omnium vel vnius M. iv. Coq. in *vino*, Asperge *farinam lupinorum, orobi fabarum*, an. ℥j. *puln. rutæ sicca* Drach ij. *flor. chamæmel.* Drach j. *rad. iris* Drach. j ß. *ol. terebinth.* Vnc. ß *lumbricor.* q. s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Sinapi aceto acerrimo dissol.* Vnc. ij. *fermenti menti acris* Vnc. ß. *puln. hermodact.* Drach. ij. *mellis* Vnc. iij, *terebinth.* Vnc. iv. *ol. laurini, de spica* an Vnc ij. *farin. sem. fœnugræc.* Vnc. j. ß. *terra formicar. cum ouis* ℔ j. *fol. lauri, saluia, ruta, rorismarini*, an M. ß. *lumbricor. terestrium prap.* ℔ ß.

Terra formicar cum ouis & lumbricis ac herbis in vino albo coquantur, postea colentur, & reliqua admisceantur.

Vel ℞. *Rad. sigill. B. Maria* (quæ ad ischiadicum dolorem inprimis commendantur sectæ & coxendici appositæ) Drach. vj. *emplastri diachyl. simpl.* Vnc. ß. *croci in spiritu vini dissolut* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. j. *ol. de spica* q. s. Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Cera citrina, terebinth. abietis*, an Vnc. iij. Liquescant simul; vbi refrixerunt, Adde *puln. seminis vrticæ, hermodactyl.* an Drach. ij. *rad. aristoloch. rotund. flor. chamæmel. iridis Forent.* an Drach. ij ß. *myrrha.* Drach. ij. *croci* Scrup. iv.

Malaxentur manibus axungiâ porcinâ inunctis Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Cera, visci querni, terebinth. irid. sicca, myrrha, galbani*, Cum *oleo lumbricor.*

Fiat Ceratum,

Quibus si dolor non cedat, cucurbitulæ cum multa flamma apponantur, vel vesicatoria.

Si ne sic quidem malum tollatur, de Hippocratis consilio. 6. *aph* 60. pars affecta vrenda, quod & Celsus probat, dum *lib.* 4 *cap.* 20 scribit, vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis supra coxam cutem candentibus ferramentis exulcerare. Partem enim calefaciendo crassos viscidos humores dissoluit & euacuat, ac si, quod fieri debet, vlcera aperta seruentur, materia vitiosa per ea affluit. De modo vrendi vide P. Æginetam, *lib.* 6. *cap* 76. Albucas. *part.* 1. *cap* 43.

Nonnulli & arthritidis vertebrarum dorsi in specie mentionem faciunt: & concedimus eam interdum dari, quæ etiam eandem causam & curationem habet, quam aliæ arthritides. Videndum tamen hic ne decipiamur, ac quemcunque dorsi dolorem pro arthritide habeamus. Sæpè enim accidit, vt ex materia serosa, & è capite defluente, in dorso, & præcipuè secundum ductum musculi cucullaris dicti descendente, & ad spinam in fine eius musculi hærente dolor excitetur: qui tamen arthritis non est; cùm non in partibus ad articulum pertinentibus accidat, sæpè etiam momentaneus sit, ac dormientes affligat, à somno verò surgentes deserat & euanescat, quod in verâ arthritide non accidit.

CAPVT VII.

De Ratione præcauendi Arthritidem.

MVlti quidem id vnicè agunt, vt à doloribus arthriticis liberetur; Liberati autem parùm solliciti sunt, quâ ratione obtinere possint, ne iisdem doloribus iterum corripiantur, & neque medicamenta, quibus malum hoc præcaueant, vsurpant, neque à diætæ erroribus sibi temperant, & ita malum recens inueterascere sinunt, vnde non mirum, paucos podagricos sanari. Verùm præcautio non minus quàm curatio in specie ita dicta necessaria est. *Ratio præcauendi arthritidem.*

Consistit autẽ ea in tribus, primum est, vt caueatur, ne materia, quæ ad articulos fluere possit, colligatur: Secundum, vt si quæ collecta sit, tollatur, antequàm ad articulos ruat. Tertium, vt articuli eam non facilè recipiant. Si verò, quod nonnulli faciunt, quis saltem articulis roborandis operam dare velit, interim permittere, vt materia vitiosa in corpore cumuletur, plus damni, quàm commodi inde sentiet. Si enim materia vitiosa in corpore adsit, nec ad articulos consuetò modo protrudatur, retenta in corpore ad alias partes nobiliores fluere, & grauissimorum morborum caussa esse potest. *In quibus consistat?*

Primum præstat bona diætæ ratio, & medicamenta viscerum intemperiem corrigentia. Secundum sanguinis missio, purgantia, & alia serosos & tartareos humores tollentia Tertium articulos roborantia.

Et primò diætam quod attinet, omnino in præcauenda arthritide ea plurimùm potest & maximi momenti est, & sine ea medicamenta, etiam generosissima, nihil proficiunt, Et quod tàm pauci arthritici sanantur, maximam partem ob eorum in diæta licentiam accidit. Contrà sola victus ratio malum istud sæpe expugnare potest, scribitque rectè Grato, *consil.* 161. Ego podagricis, *inquit*, nihil nisi rectam victus rationem consulendam arbitror. Quæ enim medicamenta vel materiam ipsam exhaurire, vel calorem roborare possunt? Et Solenander, *sect.* 1. *consil.* 20. Obseruamus, *inquit*, multos curà & diligentiâ liberos se reddidisse, hos, quod abstemij facti essent, illos, quia Venerem nullam habuissent; nonnullos, quòd vsi essent continuò hoc aut illo medicamento; quosdam, quia hunc vel illum cibum tanquam noxium vitassent, *Primum præcauendi membrum, diæta.*

Diætæ autem ratio consistit in recto sex rerum non naturalium vsu. Et primò aërem quod attinet, vitetur omnis aëris in qualitatibus excessus, qui humores in corpore vitiosos vel retinere, vel fundere potest, & in primis frigidus, qui transpirationem & perenne illud vaporum effluuium retinet; imo & se unà ab habitu corporis in centrum compellit, vbi postea facilè effe uescit, & agitari incipit. Ideoque arthritici contra externas aëris iniurias vestibus idoneis sese accuratè muniant, caueantque, ne frigus externum habitum corporis denset, vaporumque effluuium prohibeat. Et si habitus corporis fortè densatus sit, crebris, sed lenibus frictionibus rarefaciendus.

Imprimis verò cibi & potùs accurata habenda ratio. Cùm n potus & cibus materiã arthritidis suppeditare soleat, nisi æger à cibo & potu sibi noxio abstineat, aut circa eum errores committat, frustra sanitatem sperat. Et cùm ægri ipsi animaduertant, qui cibi sint noxii, (sicut suprà de quodam diximus, qui ex Cyprinorum esu semper in arthritidem incidebat) ab iis omnino abstineat æger Quantitas etiam cibi ea solùm assumenda, quæ viribus reficiendis & conseruandis satis sit. Et omninò non plus cibi sumẽdum, quàm rectè in ventriculo, epate & liene concoqui possit, quod fiet, si ea solum cibi quantitas sumatur, vt ex præcepto Hippocratis adsit, i. e. vt de mensa surgens plura *Cibi Quantitas.*

semper

ſemper appetat, nunquàm verò ita ſeſe cibo repleat, vt nullum eius deſiderium relinquatur. Cùm enim in his coctionibus, quod excrementitium eſt, ſeparari ſoleat, ſi coctiones iſtæ non rectè perficiantur, excrementa multa, eaque tartarea ſanguini permiſcentur, quæ poſtea, vt inutilia, ſuo tempore à natura ad articulos detruduntur. Aut ſi in vna menſa aliquid peccatum ſit in quantitate, in ſequenti menſa detrahendum. Semel etiam in ſeptimana à cœna abſtinere, vel parciſſimâ eâ vti commodum eſt. Cibus etiam nouus non ſumendus, niſi prior concoctus ſit. Cœna prandio ſemper parcior ſit. Ciborum quoque varietas in vna menſa vitanda, quæ non minus, quàm ciborum nimia copia, noxia eſt.

Qualitas. Panis ergo ſit purus & fermentatus. Caro veruecina, hædina, vitulina, & ſimiles boni ſucci. Conceditur & bubula iunior, præſertim in calidioribus, ſcribitque Alex. Trallianus, *lib.* 11. *cap.* 1. quòd nôrit quoſdam, qui fluxione copioſiſſimâ æeri laborabant, maximè c ... bus. bubulis adiutos fuiſſe. Nonnulli gallinarum & caponum carnibus abſtinendum putant, ídque ideo, quia multi ſint nutrimenti. Verùm cibus boni & multi ſucci vix aliquem in arthritidem coniicit, modò debitâ quantitate ſumatur. Alij ideò gallos, capones & gallinas podagricis nocere putant, quòd & ipſi podagrâ quandoque laborent; quod ſanè etiam accidere poteſt, ob cauſſam quam iam dicam. Mihi enim maximè vero conſentaneum videtur, id euenire, quòd galli & gallinæ arenam etiam & calculos vorant, eoſque in ventriculo concoquunt, è quibus facilè aliquid ſalſi, terreſtris & tartarei in ipſum ſanguinem deriuari, atque poſtea homini arthritidis materiam præbere poteſt. Cui ſententiæ fauere videtur Crato, *conſil.* 24. dum caponem peculiarem humorem habere ſcribit, quem natura ad articulos depellit. *Gallinæ, galli, & capones arthriticis noxij.* Piſcium vſus ſit parcus: a Cyprinis verò & mollibus piſcibus, vt anguillis & ſimilibus, planè abſtinendum; vt & à cibis, qui aluum obſtruendi vim habent, vel ventriculum refrigerant. Caſei etiam multi vſus tutus non eſt. Abſtinendum & à leguminibus, præter hordeum, quæ terreum ſuccum multum continent. Et quia, vt Crato, *conſil.* 247. ſcribit, inter vinum & braſſicam naturalis quædam antipathia eſſe perhibetur, vtile creditur, ſi podagrici (vtpote quibus vinum noxium) frequenter braſſicâ & pane hordeaceo fruantur. *Braſſica arthriticis vtilis.* Scribitque Plinius, *lib.* 20. *cap.* 9. Inuenio & a podagra liberatos edendo braſſicam, decoctúmque eius bibendo. Pomorum vſum plurimi non ſine cauſſa damnant, atque Medicos monent, ratione & obſeruatione ducti, vt morbis articularibus obnoxiis interdicant vſum pomorum. Habent enim poma humorem copioſum, eúmque plerunque acrimoniæ alicuius participem, & penetrandi vi præditum (ob quem etiam maculæ a ſucco pomorum è pannis laneis difficulter eluuntur) & propterea humores facilè mouent. Vitentur etiam pinguia, & inprimis frixa, vtpote quæ non ſolùm malum nutrimentum præbent, ſed & alios cibos corrumpunt. Vt & cibi nimiis aromatibus conditi.

In potu verò eligendo inprimis cautione opus eſt. A vinis Morauicis, Auſtriacis, Hungaricis & ſimilibus, quæ arthritidem generare certum eſt, planè abſtinendum. Alia verò, quæ in ſanis arthritidem facilè non generant, omnino parcè bibenda, cùm & ipſa aliquid tartareæ materiæ contineant.

Inter quæ vina ſalubria etiam Hiſpanicum craſſum rubrum, quod de Alecante vocant, vel vinum tinctum, refert Solenander, *ſect.* 4. *conſil.* 14. eiúſque, vt minùs noxij, mediocrem vſum arthriticis concedit. Alij & Pucinum laudant. Vt & quod è Valle Teſina affertur; cùm non ita articulos feriendi vim habeant.

Et ſi ab his etiam vinis ſeſe lædi ſentiat æger, vino planè, ſi poteſt, abſtineat: cùm fieri poſſit, vt ad podagram diſpoſitis ea etiam vina noceant, quæ alij ſine damno bibunt. Scribitque Paulus Ægineta, *de re medic. lib.* 3. *cap.* 78. Multos noui, qui à ſolo vino penitus abſtinuerunt, & omnes opem ſenſerunt. Quidam enim in principio morbi perfectè liberati ſunt: quidam poſtea & rarò, & neque valde doloroſè exacerbati ſunt. Si igitur nihil aduerſi ex hoc contingat, aut in futurum timeatur, per totam vitam à vino abſtineant. Qui verò propter debilitatem aut perfrigerationem aliquantulùm ſuccubuerunt, vbi ad biennium à vino abſtinuerint, hinc modicum & aquoſum perpetuò bibant. Oportet autem eos, qui à vino abſtinent, pro vino aniſi decoctum bibere, aut alicuius eiuſmodi ſeminis, abſtinendo quantum eius fieri poteſt à fructibus, pomis & reliquis refrigerantibus. *Hæc Ægineta.*

Et reuera rem ita ſeſe habere, ſuprà *cap.* 2. exemplis probatum eſt. Atque in noſtris regionibus, qui volunt, longe faciliùs, quàm in Græcia & alibi, à vino abſtinere poſſunt; cùm paſſim cereuiſiæ ſatis commodæ habeantur, quæ vini vicem ſupplere poſſunt. Et quamuis à vino planè abſtinere plurimis durum, imò noxium videatur: tamen, ſicut rectè ab Hippocrate, 2. *aph* 50 dictum eſt, ad inſueta etiam quandoque mutatio facienda eſt. Si qui verò à vino planè abſtinere nolunt, vel propter valetudinis incommodum non poſſunt, id quod plerunque accidit, bibant vinum Rheuanum, non tamen forte, neque etiam crudum; vel etiam Pucinum, aut ſimile, neque tamen copioſè. Ideóque non diſplicet conſilium Solenandri, qui *ſect.* 4 *conſil.* 24. in vſu vini, temperamenti, conſtitutionis corporis, ætatis, conſuetudinis habendam eſſe rationem ſuadet; cùm magna ſit corporum varietas, & quod vni eſt vtile ac ſalubre, alteri poſſit eſſe noxium ac inutile. Itaque in vſu vini inprimis attendendum, quid commodi vel damni æger ex eo percipiat. Si enim nocere vinum animaduertatur, penitus omittendum, aut ſi ſine damno omitti non poſſit; parciſſimè bibendum. Et qui in vſu vini ſibi non temperare, ac modum ſeruare poteſt, ei vinum potiùs interdicendum, quàm permittendum. In paroxyſmi verò initio à vino planè abſtinendum. Neque etiam vinum bibendum ventriculo vacuo, ſed cùm cibus ſolidior iam aſſumptus eſt. bibere etiam vinum inter prandium & cœnam maximè noxium, cùm facilè ad hepar penetret, & fluxiones excitet.

Potûs tantum ſaltem aſſumatur, quantum ſedandæ ſiti ſatis ſit, non verò fluctuationem ciborum efficiat. *Potus quantitas.*

Somnus & quies moderata ſint: ſomnúſque non mox à cibo incatur, nec vltra ſeptem vel octo horas extendatur; non tamen etiam ſeptem horis breuior ſit. *Somnus & quies.*

Exercitia corporis ſint moderata, & ante cibum incantur. *Exercitia corporis.* Et ſi quo in morbo verus eſt aphoriſmus Hippocratis: *ἄσκησις ὑγιείης ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων: exercitium ſanitatis eſt, non ſaturari cibo, & impigrum eſſe ad labores*, hoc in morbo verus eſt. Et commodiſſimum eſt iis, qui præſtare poſſunt, ante prandium interdiu ad ſudorem vſque ſe exercere. Poſt motum tamen & exercitium non priùs cibus vel pôtus ſumendos, donec calor motu contractus euanuerit. Et ſi in quietis & motûs exceſſu peccandum, præſtat in motu, quàm in quiete excedere. Otio enim & deſidia calor minuitur, vires langueſcunt, coctiones deprauantur, excrementa non euacuantur & diſcutiuntur. Vnde Galenus, 5. *aphor.* 28. non minùs deſidiam, quàm crapulam arthritidis cauſſam ponit. Et videmus homines laboribus deditos rarò arthritide corripi. Frictiones etiam matutinæ exercitij loco eſſe poſſunt. Multum ſtare, vt & nimiùm deambulare vel equitare, podagricis valde noxium.

Eodem modo vt exercitium & motus: ita & ſomnus ac vigiliæ moderatæ eſſe debent. Vigiliæ tamen vtiliores

hores, quàm somnus nimius, modò vires non deiiciant, aut cruditates pariant. Nec etiam statim à sumpto cibo dormiendum.

Repletio. Repletionem & inanitionem quod attinet, curandum, vt aluus quotidie officium faciat, & ne humores in primis viis cumulentur, eccoprotica medicamenta, quæ leniter aluum subducunt, sæpius vsurpanda. Sudores matutini vtilissimi sunt, & ad præcauendam arthritidem commodissimi, cùm serosos humores è corpore tollant. Itaque quocunque modo fieri potest, ægri ad eos assuefaciendi, qui propterea stragulis de nocte sese diligenter munire debent, vt si non sudor, mador tamen corporis sub auroram sequatur. A Venere nimiâ abstinendum, quæ cum Bac-

Venus. cho Arthritidis parens, & vt Scaliger ex Græco vertit. Ex soluilumba Venere, soluilumboque Baccho, nata est soluilumba Podagra. Nimio enim Veneris vsu totum corpus debilitatur, spiritus, calorque natiuus dissipatur, vnde omnes coctiones læduntur, & multa excrementa cumulantur.

Affectus animi. Affectus animi immoderati, imprimis ira & terror, vitandi sunt, & lætitiæ potiùs indolgendum.

Cur diuites frequentiùs quàm pauperes arthritide corripiantur? Atque ista Diætæ ratio causa est, cur diuites & nobiles frequentius, quàm pauperes, & rustici arthritide corripiantur. Abundant enim diuites omni ciborum & ferculorum copiâ, vnde non solùm varios cibos in eâdem mensa plerunque miscent, sed & plus cibi assumunt, quàm concoquere possunt, vnde cruditates generantur, & præcipuè in vini potu sibi nimiùm indulgent. Deinde exercitia laboriosa ipsis desunt, quibus humores excrementitij, & præcipuè serosi in corpore euacuantur. Præterea medicamenta plerunque abhorrent, & iis non nisi ad palatum comparatis vtuntur.

Et omnino quæ aliàs in genere à Medicis de bonâ Diætâ præcipiuntur, arthriticis maximè obseruanda, de qua prolixè agunt Alexand. Trallianus, *lib.* 11. *cap.* 1. Andreas Gallus, in *consil. à Scholtzio collectis*, *consil* 170. Et Petrus Andreas Matthiolus, *ibidem consil.* 210. Antonius Fertus, *de podagra, tractat.* 3.

Intemperies viscerum corrigenda. Præter tamen bonam Diætæ rationem etiam necessarium est, ne humores vitiosi cumulentur, vt nulla insignis in visceribus adsit intemperies. Itaque si aliqua hepatis vel Lienis intemperies adsit, aut ventriculus frigidior non rectè coquat, eæ intemperies conuenienti modo, vt suo loco dictum, corrigendæ.

Nisi enim viscera ista sint benè constituta, etsi in Diæta parum aut nihil peccetur: tamen etiam cibus bonus aut iustâ quantitate sumptus, in vitiosum humorem conuertitur, aut talem sanguinem, qui purus non est, sed vitiosos humores admistos habet, suppeditat. Cùm contrà qui viscera bene constituta & robusta habent, quæ id quod vitiosum est in cibo & potu, exactè ab vtili sanguine separant & per conuenientes vias euacuant, multos Diætæ errores vincere possunt, sicut videmus multos helluones vinum, idque non semper salubre, quotidie ingurgitare, & nihilominus arthritidi non esse obnoxios.

Verùm cùm impossibile sit, vt is, qui non sibi soli, sed aliis etiam viuit, & vel publico seruit, vel in aliis negotiis constitutus est, & interdum in aëre inclementiori versari, aut iter facere, aut peregrè apud alios viuere necesse habet, interdum in Diæta non delinquat, atque inde excrementa in corpore colligantur: Medici est, hac etiam in parte præcauere, ne excrementa illa in corpore cumulentur, & postea paroxysmum excitent; quod fit, si maturè è corpore tollantur.

Vena sectio.

Venæsectio. Primò ergo etsi à sanguine, quatenus talis, non oriatur proximè arthritis: tamen quia suo modo ad arthritidis generationem concurrere potest, dum vel ad feruorem & efferuescentiam seri, si abundet, facit, vel necessariorũ medicamentorũ exhibitioni impedimento est, sanguis euacuari debet. Quibus verò naturâ debiliùs aut frigidius est corpus, illi læduntur magis ex sanguinis euacuatione, quam vt opem inde sentiant, vt Paulus Ægineta *l.* 3. *c.* 78. scribit. Vt & ij, quos crebra iam fluxio sæpè occupauit: Crebris enim doloribus & vigiliis, spiritus dissipantur, virésque deiiciuntur. Commodissimè autem fit sanguinis euacuatio tempore verno & autumnali. Apud nonnullos tamen sæpius repetitâ venæsectione opus est. Si enim æger se cibo paulò copiosiore refecerit, ad primam quamque aëris alterationem humorum efferuescentia & motus accidere solet. Quia verò in præseruatione non ad ipsam partem affectam respicimus, sed saltem sanguinem abondantem euacuare animus est, commodissimè è vena cubiti apertâ sanguis emittitur in podagra & vniuersali arthritide. Si verò in solo brachio sit malum, vt in Chiragra, commodè in crure vena aperitur.

Sunt qui podagrâ laborantibus singulis mensibus venas ad pollices pedum aperiunt, idque aliquoties repererunt, & noui, qui id cum commodo fecerint. Neque ratione hoc institutum carere videtur. Solet enim natura vitiosos humores maximè ad extremas corporis partes & venas protrudere, & præcipuè eas, ad quas assueuit fluxionem concitare. Ideóque cum credibile sit, naturam in podagra laborantibus tartareos illos humores maiore copiâ ad venas in pollicibus pedum, quam alias partes mittere, venâ ibi apertâ ij commodè euacuantur. Neque eâ euacuatione vires valde deiici possunt, modò non sit nimia. Et fauere huic sententiæ etiam id videtur, quod Costæus, *in Auicennam, lib.* 3. *fen.* 22. *tract.* 2. *cap.* 5. scribit, se vidisse quendam, cui factâ à Medico in crure vstione ater plane humor effluxerit copiosius & frequens, quo demum euacuatu sedata affectio prorsus fuit. Alij in eundem vsum plantis pedum singulis mensibus ante nouilunium cucubitulas sine scarificatione apponunt. Et noui Virum nobilem, qui solo ferè harum vsu podagram præcauet.

Ipsam verò humoris serosi & tartarei euacuationem quod attinet, fit ea per aluum, per ambitum corporis, sensibiliter, insensibiliter; per vrinas, per fonticulos. *Humoris serosi & tartarei euacuatio.*

Purgatio.

Purgatio per aluum medicamentis serosum humorem euacuantibus instituenda, quæ maximum commodum affert. Compertumque est, arthriticos quosdam è nullo medicamento alio tantam, quantam ex repetitis purgationibus, percepisse vtilitatem; ac purgantia sæpe profuisse sine aliis medicamentis, cùm reliqua medicamenta omnia sinè purgatione parùm prosint. Neque aliquid incommodi ex eiusmodi purgantibus metuendum est, præcipuè si medicamenta ista non sint admodùm vehementia. Vnde non sine caussâ sanctè affirmat Solenander *sect.* 4. *consil* 24 plus spirituum resolui doloribus, vires magis confici, artus grauiùs infirmari, denique totius corporis facultates magis atteri ab vno vnius paroxysmi in articulos humorum influxu, quàm à septies iteratis vsu compertis moderatisque medicamentis purgantibus. *Purgatio.*

Et quidem ista euacuatio, commodissimè fit vere ac autumno, paulò ante æquinoctium, quo tempore aliàs humores moueri solent. Imò si quis diligentiam in præcauenda arthritide adhibere velit, ter vel etiam quater singulis annis purgationem instituere potest. Quæ purgatio cum venæsectione & recta victûs ratione ad præcauendam arthritidem multum facit: de quo Galenus, *de rat. cur. per venæs. cap.* 7. Complures, *Quando institui debeat?*

inquit,

inquit, ipse sanaui, qui tribus quatuorve annis per interualla pedum laborassent doloribus, exundante humore veris initio expurgato & sanguine diminuto. Illud tamen sciendum, in omni victus ratione eos moderatos esse oportere. Nam intemperantes, vinososque, ac ventri gulæque deditos neque purgatione, neque sanguinis missione maximopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam vitiosorum humorum copiam colligunt. Verùm his ne manum quidem admouere tentandum est. *Hæc Galenus.*

Quibus medicamentis?

Quibus autem medicamentis istæ purgationes instituendæ sint, consideratione dignum. Sunt quidem nonnulli, qui hîc suos pulueres Aurelios, & mercurialia medicamenta, quæ & vomitum mouent, & per aluum purgant, commendant. Ego vt iis quis vtatur ad præseruationem, nulli author sum: faciat id suo periculo, qui volet. Multò minus alicui author esse possum, vt in consiliis nonnullis extare video, vt Mercurium vitæ vno mense quater semper post Lunæ mutationes accipiat, atque inde vomitus & sedes expectet. Cùm enim medicamenta illa mercurialia maximas humorum agitationes efficiant, simulque viscera debilitent, plus nocent, quàm prosunt. Neque quisquam sibi persuadeat, curationem istam præseruatoriam vno mense absolui posse.

Alij saltem lenissimis istis medicamentis vtendum censent. Verùm ea peccantem humorem vix satis semper educunt. Vt tutium, ita vtile est, iis medicamentis vti, quæ quidem ventriculum & alia viscera non lædunt; humorem tamen peccantem, quantum satis, euacuant. E quibus nec *scammonium*, nec *turpethum*, nec *hermodact.* planè excludendi. *Sena* verò, *agaricus*, *rhabarbarum*, inter ea omnino locum habent.

Præter has autem solennes euacuationes etiam singulis mensibus, imo breuioribus interuallis quædam lenia medicamenta vsurpanda, quæ materiam sensim ad intestina deriuant, aluumque laxam seruant. Imo si vel singulis septimanis bis horâ vna ante cœnam vel scrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiusmodi medicamentorum aliquid æger sumat, non parum commodi inde percipiet. Talia sunt *syr. rosar. solut. & mel. ros. solut. syr. de spina ceruina*, vulgò domesticus dictus, *semen carthami, ebuli aloë, agaricus, rhabarbarum* præcipuè vbi ichores biliosi abundant. Quæ tamen sola cùm, vt dictum, non sufficiant, nisi quis etiam singulis annis bis vel ter paulo fortiora sumat, vere & autumno paulò fortior purgatio instituenda.

Formulas istorum medicamentorum hîc multas subiicere operæ pretium non puto; cùm cuiusque constitutioni propria rectissime à præsenti Medico præscribantur. Et licet humor ille serosus & tartareus proxima huius mali caussa sit: adiungunt se tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitiosi, qui propterea simul euacuandi. Et sunt medicamenta purgantia pauca, quæ non simul etiam serosum humorem euacuent.

Electuarium Caryocostinum Bayri.

Celebratur hîc valde Electuarium Caryocostinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Pract. lib.* 18. *cap.* 1. Etsi ei componendo proculdubio antiqui, Aëtius & Paulus Ægineta, occasionem dederint, in quibus similia habentur. Componitur autem hoc modo:

℞. *Hermodactyl. albor. à cortice superiore mundat. diagrid.* an. Drach. ij. *costi, cymini, caryophyllorum, zingiberis*, an. Drach. j.

Fiat Puluis.

Cuius dosis Drach. j plus vel minùs. Vel trita & cribrata misceantur cum *syrupo facto ex melle & vino albo coctus*, donec formam syrupi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Dosis eius à Drach ij ad Vnc. ß. Scribitque Bayrus, quamprimùm sensisset signa repletionis, se sumpsisse hoc Electuarium, idque ter aut quater in anno, atque hoc modo viginti sex annis ab istis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuisse molestatum. Atque non incommodum est medicamentum, vbi tantum humorum iam collectum est, vt paroxysmus imminere videatur. Vtiles etiam sunt pilulæ Rhasis suprà *in curatione* descriptæ, vt & hæ:

℞. *Chamæpit.* Vnc. ß *chamædr. stœchad. Arab.* an. Drach iij. *hermodactyl.* Vnc. ß. *sem. hyperici* Drach. j. *aloës hepaticæ* Vnc. ß. Cum *terebinth. Cypriâ.*

F. Pilulæ.

Hermodactyli an in præseruatione ab arthrit. commendati?

Quæ autem frequentiùs, & singulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor septimanis vsurpantur medicamenta, mitiora esse debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, se in præseruatione ab arthritide nunquam in purgatione vti hermodactylis: cùm non opus sit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, sed vult, vt contenti simus iis, quæ ex maioribus venis humores euacuant; nisi forsan antiqua & nodosa podagra, quæ frequentiores habet insultus, aut iam, vt dictum, paroxysmus immineat. Quæ vt de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter instituuntur, vera esse concedimus: ita in illis purgationibus, quæ singulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admisceri putamus, iisque omnes exercitatiores Medici ad nostra vsque tempora vsi sunt, vtpote qui procul dubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores istos arthritidem parientes euacuandi. Scribitque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum scripta reperitur, quòd experientiâ cognouerit, in podagra quouis etiam humore peccante purgationem, quæ fit per hermodactylos, summè esse vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhasis, & Electuarium Caryocostinum Bayri hermodactylos recipiunt. Vt verò talia medicamenta sine nausea sumi possint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morsulorum sumi possunt.

Vomitus.

Non incommodus est etiam vomitus, si natura eum facile ferat, cùm bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet.

Antipodagrica Medicamenta.

Antipodagrica medicamenta.

Corpore purgato deinceps antidoti antipodagrici vsurpandi, vt reliquiæ humorum, quæ purgantia subterfugerunt, per eos absumantur, corpusque vna operâ ad sudores matutinos disponatur, aut humores serosi insensibiliter discutiantur, vt postea de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vsu ista fuere medicamenta, & valde ab iis commendantur; extantque plurima apud Aëtium, *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 47. Alex. Trallianum, *lib.* 11. *c.* 62. Et inter recentiores etiam passim talia occurrunt.

Theriaca

Inter illa primò est Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Pison. cap.* 15. scribit: Maximè verò prodest, quando quis ipsam sanus adhuc frequenter accipit; propterea quòd superfluos humores absumat, & totius corporis temperamentum immutet. Et paulò post: Consulo, *inquit*, vt in talibus morbis theriacâ vti velit; quoniam & superfluum humorem exiccat, & alium colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio prorsus à podagra liberati sunt.

Antidotum ex quatuor rebus.

Antidoti ex quatuor rebus constantis, nonnullis *Althæinum* appellati, descriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. *Gentian. baccar. lauri, myrrhæ.* part. æq. Fiat Puluis.

Detur singulis diebus cochleare dimidium in *aqua calida.*

Aliam descriptionem habet Oribasius, *loco allegato.*

℞. *Chamædryos* lib. j. *gentian. aristoloch. rot.* an. Vnc. ix. *sem. rutæ sextarium.* Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Ex septem rebus.

Quod ex septem rebus conficitur, habet einsmodi.

℞. *Hyperici* Vnc. j. *centaur. chamæpit.* an. Vnc. iij. *gentianæ* Vnc. v. *aristoloch. rotundæ*, Vnc. j. *agarici*, Vnc. iij. *petroselini*, Vnc. j. *mellis Attici*, ℔ v.

Datur

Detur autem ʒ j. ex *aq. cyathis* iij.

Antidotum ex centaurio.

Inprimis verò Aëtius commendat antidotum ex centaurio, scribitque; se multos eius vsu sanatos nouisse, & esse adeò salutare podagricis, vt quosdam per quindecim annos podagra correptos eius vsus ad iter pedibus faciendum præparauerit, & esse stomacho gratam, aluo conferentem & vrinas cientem.

Paratur autem hoc modo:

℞. *Coma centaur. minor rad. centaur. major. trissaginis, gentiana, aristol. rotund.* part. æq. *puta* ℔j. Detur ʒj. diebus quadraginta ex *aqua calida*, in sequentibus autem diebus anni 325. ʒß. eodem modo præbeatur.

Antidotum ex hyperico.

Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, vt quæ sanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum puta, foueat stomachum, visum acriorem reddat, reliquos item sensus clariores & illustriores faciat, euocet leniter vrinam, etiam comitiali morbo prosit, à grauibus capitis doloribus liberet, splenem & hepar in scirrhum induratum emolliat.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Trissag.* dodrantem, *centaurei* bessem, *aristoloch. rotund.* septuncem, *rad. gentian.* sexuncem, *coma hyperici* quincuncem, *petroselini* trientem, *mei* quadrantem, *rhapontici* sextantem, *agarici* sextantem, *mellis despumati* ℔ iij.

Antidotum Heracliti.

Alex. Trallianus hunc antidotum Heracliti Philosophi multis valde probatum commendat.

℞. *Spica nardi, folij*, an. Vnc. ij. *gentiana, aristoloch. longa, rotunda, myrrha opt. baccar. lauri, rhapontici*, an ℥ß.

Dos. Drach. j. Tempus optimum ver incipiens & autumnus, & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnus.

Diacorallium.

Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorallium, quod ita paratur.

℞. *Coralliór.* Drach. ij. *myrrha Troglodytica* Vnc. iv. *caryoph.* Vnc. ß. *rhapontic* Vnc. j. *folij* Vnc ß. *rad. peonia tantundem, aristoloch. rotund. longa*, an. Vnc. ij *spica nardi* Vnc. iv. F. Puluis.

Exhibet verò manè Scrup j. ex *aqua tepida*, & hinc à cibo abstinere iubet hor. vj. (possunt tamen & pauciores sufficere) facitque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (*ob diuturnam indicantis perseuerantiam; vt explicat Capiuaccius.*) Deinde intermittit 30. dies (*propter vires, vt ea roborari & colligi possint, vt idem docet.*) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rursum per triginta intermittit. Cùm ducentos & sexaginta dies, potiones autem ducentas absoluerit, exhibet iterum, sed non singulis, verùm alternis diebus, & in centum sexaginta diebus octoginta potiones propinat. Et postea rursum in ducentis & sexaginta diebus octoginta potiones exhibet, singulis diebus duobus interpositis exhibens, donec trecentas & sexginta quinque potiones fuerint absumptæ. Cauere autem, qui hoc antidotum sumunt, iubet, iram, Venerem, vinum adstringens & dulce, omniaque amara olera, piscium capita, cancros, astacos, sepias, betam, leporinas carnes, legumina omnia, præsertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium, & Trallian. *locis alleg.* exstant.

Ex his postea superioribus & nostro seculo aliæ tales compositiones variæ ortæ sunt. Thomas Erastus duas sibi communicatas, & magnis elogiis celebratas scribit: Vna profecta a Medico Italo, qui puluerem Iouis eam appellauit, & à Doctore Conrado Gesnero communicata fuit, ita paratur:

Puluis Iouis.

℞. *Aristoloch. rotund. vera, rhapontici veri*, an. Vnc. j. *sem. petroseli. Macedonic.* Vnc. ß *comar. chamadryos, centaur. minor. hyperici*, an. Drach x. Fiat Puluis.

Primo mense detur quotidie ʒ. j. ex *aqua tepida*, postea ʒß. per integrum annum, semel atque iterum singulis mensibus purgatione interiectâ, vel agarici puluere pituitosis ad purgandum intermixto.

Altera à Dn. D. Christoph. VVirsungo, Medico Augustano, communicata ita paratur:

℞. *Aristol. rot. vera, gentian. rhapontic. seu centaur. major. (ego mallem rhapont. veri) comar. chamadr. chamapit. part. æq.* F. Puluis.

Per annum dimidium sumatur ʒ. j. per reliquum anni tempus ʒ ß.

Doctor Iohannes Matthæus è libro antiquo manuscripto hunc sibi communicatum producit.

℞. *Rhapontici*, Vnc j. *agarici*, Vnc. ij. *valerian.* Vnc. iij. *sem. petrosel. Macedon. mei*, an. Vnc. v. *gentiana, aristoloch.* an. Vnc vij. *chamadryos*, Vnc. ix. F. Puluis.

Donzellini hic est.

℞. *Chamadryos, iua, centaur. minor. majoran. saluia, betonic. gentiana, aristoloch. rot.* an. Vnc. j. *Guajaci optimi*, Vnc. viij. vel ℔j.

F. Puluis.

Atqu hoc vno perfectè podagram curari scribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic est.

℞. *Aristoloch.* Vnc. j. *centaur. minor.* Drach. iij. *gentian.* Drach. vj *mei*, Drach. v. *hyperici* Drach. vj. *petrosel. Macedonic.* Vnc ß. *agarici* Drach. ij. *rhapontici, vel si haberi non potest, rhabarbari* Drach j. F. Puluis.

Cuius scrup. ij manè exhibet in *aqua iua arthetica* vel *betonica* cum *syr. de iva* vel *betonica* in Ianuario dies quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Majo tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Augusto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus. Verùm nihil refert, etsi sæpius sumatur, quin potiùs vtile est.

Doctoris Manardi talis est.

℞. *Chamadr. ac lamni Cretici, iua, rad. centaur. major. aristoloch rotunda*, an. Vnc ij. *corticum internorum iuglandium* ℔ j. Fiat Puluis Dosis Drach. j. per dies quadraginta.

Erasto hic tribuitur.

℞. *C.C. vsti, ossium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibular. lucij* part. æq. *Coralliór. vstor. eboris vsti*, an. *part. dimid.*

Fiat puluis, cui, saporis gratiâ, addatur aliquid *cinamomi, macis, caryoph.* Et cum *saccharo*, F. Tragea.

Iohannes Anglicus puluerem hunc, quem Sarracenicum appellat, valde commendat.

Puluis Sarracenicus.

℞ *Iua seu chamapityos*, Vnc. j. *ossium humanor. combustor.* Drach. ij. *glycyrrh.* Drach iij. F. Puluis.

Neque tamen ad puluerum formas simpliciter ægri adstringendi sunt, sed possunt ex iisdem medicamentis simplicibus cum *saccharo* vel *syrupo aliquo conueniente* electuaria parari, vel pilulæ, quæ commodissimè plerunque cum terebinthina Cypria parantur, cùm plerique arthritici etiam calculo sint obnoxij, vel extracta, vel essentiæ dictæ, seu extracta liquida, vel vinum aut cereuisia medicata, vt hoc modo etiam palato ægri inseruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Parisiensis, hoc Electuarium valde laudat:

℞. *Valerian.* Drach. j. *agarici* Drach. ij. *mei* Drach. iij. *sem. petroselini Macedonic.* ʒiv. *hyperici* Drach. v. *gentiana* Drach. vj. *aristol. rot.* Drach. vij. *centaur. minor.* Drach viij. *chamadr.* Drach. ix. *ossium humanor. ex articulis ex mortor. moti è resiccat.* ʒx. Cum *oxymel. scilliticis. q.* Fiat Electuarium.

Cuius dosis ʒ j. per integrum annum.

Vel ℞ *Conserua chamapit.* Vnc. iij. *chamadryos, folior. betonica*, ana ℥jß. *sem. hyperici, rad. aristol. rotunda*, an. Vnc. ß. *angelica* Drach. ij. *ossium humanor. praparat. corall. rubr. prap. eboris praparati*, an. Drach j. *caryophyll. cinam.* an. Drach. ij. Cum *syr. betonica.*

F. Electuarium.

Possunt & recentiorum medicamenta, magisteria, feculæ, sales addi, vt & margaritæ, oculi cancri.

Vt ℞. *Rad. mei vel imperator. hyperici*, an. Vnc. j. *fecula ari*, Drach. ij. *salis chamædryos. chamæpit. charefolij, imperatoria*, an. ℈. j. *magister. corall. ocul. cancr*, an. Drach. ß. *margaritarum*, Scrup. j. *sacchari*, ad pondus omnium. F. Puluis.

Ad sudores matutinos ciendos dantur etiam *syrupi è baccis sambuci* cum *sacchare* præparati cochlearia duo. Si libet aliquid *Cornu Cerui* addi potest.

Crato commendat hoc destillatum, cuius cochlear vnum quotidie vel sæpius in septimanâ sumendum.

℞. *Melissæ, valerianæ, baccarum iunip.* an. q. v.

Aspergantur *vino bono dulci*, & macerentur in *aquâ melissæ*, ac postea destillentur.

In corporibus etiam frigidis commodè vsurpari potest aqua vitæ illa, quâ Gisbertus Horstius Hollandus, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vsus est, & hoc modo paratur.

Aqua vitæ Gisberti Horstii.

℞. *Anthos, centaur. min. flor. chamamel. chamædryos, hyperici, chamæpit. asari*, an Vnc j. *cort. rad. ebuli* M. j. *ireos* Vnc. j *theriaca* Vnc. ß. *cinam. nuc. mosch. galangæ, macis, zingiberis*, an. Drach. jß. *hermodactylor. aloes hepatica*, an. Drach. j. *agarici* Vnc. ß. *colocynthid.* Drach. iij. *myrobal. omnium*, an. Drach ij. *ad polypod. q.* Vnc jß. *folior. sena elect.* Vnc. j. *sem. anisi, dauci, fœniculi*. an. Drach j.

Infund in *spiritu vini*, vt is digito supereminear, per biduum, postea destillentur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab ℥j. ad ℥iij.

Decoctum chamædryos.

Omnium verò hactenus dictorum medicamentorum instar, plurimorum iudicio esse potest *decoctum chamædryos*, quod propterea etiam Carolo V. imperatori Genuenses Medici valdè commendârunt: referétque Solenander, *sect. 5. consil.* 1. compertum esse, quosdam, qui hoc decoctum sexaginta diebus bibissent, penitus liberatos & sanitati restitutos fuisse: cùm antea non solùm pedum, sed & manuum articulos isto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum. Crassos enim humores attenuat, absumitque, per vrinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per sudores euidenter, vel insensibiliter per transpirationem discutit: viscerâque interna & neruosum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de chamædryos decocto, & Genuensium Medicorum consilio prolixè agit Vesalius, *in sua de radice china ad Ioachimum Rœlandis epistola circa finem*, locum integrum adscribere libet. *Non improbari mihi potest*, inquit, *suo tempore adhibitum medicamentum instar Numinis cuiusdam a Genuensium Primatibus commendatum, & quod non sine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articularis exilium ante menses aliquot Doctori Marsilio Colla, Cæsariaris Equis Præfecto, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus est, animi dotes, digno missum fuit, & nunc iterum Cæsari quoque ita oblatum, vt illum posthac, (modo medicamen istud in vsum posuerit) articulari morbo non apprehendendum, certissimè prædicetur. Continet a. vniuersa descriptio me hercule satis empiricè, aliud nihil, quam initio purgationem instituendam, deinde chamædryos, seu humilis quercûs adhuc virescentis, si ad manum sit (cum ego resiccatam interim, vt in aliis herbis siccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conscindenda, vinoque albo dein incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum vnum offerendum, tribus ante prandium horis: licèt interim tanto magis à medicamento sperandum esse addatur, quanto eius potus prandium diutius antecesserit. In victûs ratione ab acidis salsisque interdicitur, & vini illius potus ad sexaginta dies præscribitur; hoc adiecto, destillatitium humilis quercûs liquorem, seu aquam vino illi in viribus (quòd mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minùs placeret, aquam porrigendam. Aliud in vniuersum nil habet huc transmissa schedula, præter insignem & turgentem titulum, & hominum magnum sibi subiectum catalogum, qui illius vsu annos aliquos ab articulari morbo immunes vixêre, & qui, cùm transmitteretur, eius vsum aggrediebantur, in quorum classe Cardinalis Doria Antesignanus occurrebat.* Hactenus Vesalius. E cuius verbis apparet, ipsum in laudes huius decocti non planè consentire. Et credibile est, non omnibus prodesse: si tamen vires eius, suprà propositæ, perpendantur, facilè inde apparet, in arthritide sanè perquam commodum esse. Hoc verò rectè monet Vesalius aquam destillatam decocto conferri non posse, cùm aquæ destillatæ (vt multi falsò putant) non omnes simplicis facultates habeant: siquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Chamædrys pluribus modis vsurpari potest.

Pluribus autem modis chamædrys in vsum trahi potest. Alij accipiunt *vini Rhenani* quartas mensurales duas, *aqua purissima* quartam dimidiam, *mellis rosacei* quartæ vnius sextarii vel quartam partem.

Coq. ad carbones in fictili, & despumentur. Tum add. *chamædryos* M iiij. *chamæpit.* M ij. *herba paralys.* M j.

Coq. in vase duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamædryos, dum floret lecta & bene asseruata* M j. *vini* ℔ iij.

Coqu. in vase duplici horis 5. Colentur.

Commodius autem esset, *si chamædrys* cum musto deferueret, atque ita vinum chamædrytes sine coctione pararetur.

Et si quis vinum metuat, poterit hydromel vel etiam cereuisiam chamædrytem eodem modo parare.

Continuandus autem vsus huius vini, hydromelitis vel cereuisiæ ad dies sexaginta, corpore priùs purgato, singulísque diebus manè vnus haustus sumendus.

Posset etiam ex chamedry essentia, (vt vocant) parari, eaque per dies plures vsurpari.

Medicamenta simplicia.

Verùm certis formulis hîc neminem alligari velim, sed pro re nata, & ægri constitutione ea concinnari. Præcipua, è quibus medicamenta hæc componuntur, vt ex hactenus propositis formulis patet, simplicia sunt: *chamæpitys*, in omnibus articulorum affectibus vtilissima, vnde etiam ioa arthetica à quibusdam appellatur, & ex eius Drach. j. cum terebinthina format pilulas Lobelius, easque in omni arthritide commendat, *chamædrys*, de cuius viribus antea dictum, *hypericum, aristolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhaponticum verum, gentiana, meum, radix artemisiæ*, si cum cibo loco radicum petroselini coquatur, cuius solo vsu multos ab articulorum doloribus liberatos esse, scribit Abrahamus Seylerus, *in consiliis Scholzii, consil.* 355. quibus addi possunt *ossa humana, corallium, oculi cancri, & alia hactenus* enumerata, pro cuiusque corporis constitutione.

Rectè enim hîc monet Aëtius de theriaca & similibus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore sunt temperamento præditi, non solùm nihil opis afferre, sed & resolutiones immedicabiles sæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hîc, id saltem de summe calidis intelligendum esse; cùm & Galenus, *5. de tuend. sanit* exponens verba Hippocratis, quibus vini potum interdicit calidis, id non de absolutè calidis, sed de summè calidis dixisse: certum tamen est, ad corporum & temperamentorum diuersitatem hic esse attendendum, & calida etiam tempore autumnali commodiùs, quàm verno dari, ideóque in calidioribus corporibus *cichorium* admisceri solet, scribítque etiam de cichorio Andreas Spigelius, se experientiâ edoctum esse, in caussa calida nil magis conuenire, quàm puluerem foliorum cichorij syluestris mense Majo collectorum & in vmbra siccatorum, ad Drach j. datum. Vtiles tamen sunt & radices primo vere collectæ, & possunt eædem, vt & folia cum aliis hactenus enumeratis medicamentis misceri.

Quomodo antipodagrica medicamenta arthriticis prosint?

Quâ ratione autem pulueres & antidota ista antipodagrica arthriticis prosint, consideratione dignum est, mouétque hac de re quæstionem Thomas Erastus, & quærit, quomodo ista medicamenta capitis intemperiē frigidam & humidam corrigere, vel humores in eo genitos dissipare possint. Sed ex anticipata opinione & hypo

hypothesi quæstionem hanc mouet, dum præsupponit humores arthritidis caussam à capite defluere, quod falsum esse, infrà *quæst.* 7. monstrabitur. Qui rectè de arthritidis caussa sentit, facilè animaduertit, quis hic Medici scopus sit, in exhibendis hisce antidotis. Cùm enim tartarei illi humores in prima & secunda coctione generentur, atque hinc in venas deriuentur, & tandem suo tempore in articulos protrudantur, in exhibendis istis medicamentis hic scopus Medico est propositus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueāt, & si quæ excrementa, quod Erastus etiam confitetur, in ventriculo, vicinisque ei partibus, puta venis mesaraicis, liene, hepate, generentur, ea abstergant, consumant, in halitum dissoluant, & per sudores ac vrinas euacuent: rectéque scribit Carolus Piso, humoris serosi per spiracula cutis, siue sensilem, siue etiam insensilem transpirationem, seu expurgationem tanti æstimandam esse, vt in eâ sola, præcautionis omniū fluxionum arthriticarum momentum omne positum sit. Id quod egregiè ista medicamēta, si cōtinuentur, præstāt.

An decoctum Guaiaci & similium idē præstent, quod antipodagrica medicamenta?

Verùm hic non sine caussa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guajaci, sarsæparillæ, Chinæ & similiū præstari possit; cùm & talia egregiè sudores moueant, vnde etiam à plurimis vsus horum decoctorum arthriticis præscribitur. Verùm, saluo cuiúsque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Crato rectè, *epist.* 125. scribit, sudorifera illa, præcipuè è ligno Guajaco, crebrò exhibita humidum radicale absumūt; quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ solùm humores abstergunt, eósque per madorem matutinum, vel leuem sudorē, aut etiam insensibiliter discutiunt. Præterea decocta talia, cùm in magna quantitate sumantur, viscera, quæ aliàs plerunque intemperie siccâ in arthriticis laborant, ampliùs siccant. Insuper medicamenta illa antipodagrica hactenus enumerata pleraque amara sunt, & propterea vim tartareos illos humores, & biliosos ichores, qui circa hepar & lienem colligūtur, abstergendi habent, quæ decoctis illis deest, cum solùm extenuent, siccent, humores fundant, & sudores moueant. Vnde non sine caussa Ioannes Crato, *consil.* 353. scribit, experientiam vulgi sequi, falli non minus esse, quàm in istis potionibus Chinæ, sarsæ & similium decoctionum spem ponere. Si quid enim iuuare videntur, hoc ratione victus præstare, & summos homines, qui toties decocta ista hauserint, persuasione aliorum deceptos fuisse, & proinde ad eundem lapidem non bis impingendum. Et omnino si vitiosa aliqua constitutio in visceribus est, & vis istum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vsu illa augeatur, sicut certum est, calculosam illam dispositionem in renibus calidis & siccis medicamentis ad calculum frangendum intempestiuè exhibitis augeri. Scribitque etiam Manardus *lib.* 16. *epist.* Guajacum mirificè exiccare, ideóque temperaturâ siccas non parùm ubelle.

Chymici etiam hic sua medicamenta commendant; quidam arcanum tartari podagram radicaliter tollere scribunt. Paratur autem hoc modo:

Arcanum tartari.

℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum destillatum aliquoties per destillationem abstrahe, nouū semper recipiendo, donec de sua acredine nihil post se relinquat ampliùs. Deinde huius salis parti vni adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene lutatam, recipiente maiori adaptato, spiritum inde destilla. Eius parti vni affunde spir. vini partes duas, olei sulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam sextam. Omnia benè commista in vitro Hermeticè sigillato per tres menses continuè circulentur.

Spiritus calcis viuæ.

Frater Basilius Valentinus miris laudibus extollit spiritum calcis viuæ. Verùm non solùm operosa est compositio, sed etiam hoc perpendēdum, annon facilè viscera offendere possit; cùm vis caustica insignis sit in sale calcis viuæ, vt vel e cauteriis potentialibus, quæ è lixiuio è calce viua parantur, patet.

Fonticuli.

Fonticuli quidem etiam aliquid serosi humoris, seu saniem quandam quotidie euacuant: verùm experiētia testatur, remedium hoc, cum sudoribus & insensibili transpiratione nullo modo cōparandū esse; & notū est, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominùs arthritide laborare, quia non sufficiūt ad humorē illum, qui in vasis est, totum exhauriendum, multò minus id, quod quotidie circa viscera colligitur, & postea per venas in articulos effūditur, euacuare possunt, præsertim si errata in diæta, & inprimis nimius potus accedat.

Si tamen arthritis ex vlcere diuturno in cruribus consolidato, & euacuatione ichoris, quæ per id fiebat, suppressâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile est. Ita etiam si in brachio fonticulus fuerit, atque ex eo sanato oriatur arthritis, fonticulus iterum aperiendus est.

Articulos Roborantia.

Tertium præcautionis membrum, articulorum roboratio. An sit necessaria?

Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum consistit, vt plerique docent, ne influentem materiam facilè recipiant. Verùm Carolus Piso, vt supra etiam dictum, frustra hic laborari censet eâ in re, quæ non sit nostri arbitrij & iuris, cùm, vt existimat, ista imbecillitas nō consistat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, sed naturali conformatione, & vasorum in extremos articulos terminatione. Et licèt hoc quoq; modo impediri possit, ne humor iste in articulos influat: tamen tātum abesse statuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vitæ discrimen inde adduci possit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viscus translatâ. Verum enim verò non equidem est de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quòd vasa in eos terminantur, & si materia illa in articulos fluere solita in mēbra nobiliora transferatur, ęgrum in grauia pericula conijci posse, dictúmque est supra inter prognostica, malum esse, si materia ad articulos fluere consueta in corpore subsistat. Ac proinde huic remedio, seu modo præcauendi arthritidem soli non fidendum, nisi etiam detur opera, vt humores illi vitiosi in corpore non generentur, vel si geniti sint, frequenter euacuentur. Interim tamen & hoc verum est, si articuli imbecilles & malè dispositi sint, frequētiùs ægros laborare, neque à paroxysmo tam facilè liberari. Quâ autem in re ista articulorum imbecillitas consistat, & suprà dictum & infrà *quæst.* 8. dicetur. Ideóque si aliquid sit in articulis, vel ex paroxysmo relictum, vel ex vitiosa nutritione collectum, id absumēdum, atque ita articulo sua temperies & naturalis constitutio restituitur, & sic robo an dicitur. Vtilia ergo sunt hic adstringentia & moderatè calefacientia & siccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euanuerint, & tophi etiam non adsint. Hæc enim si præsentia sint, adstringentia potiùs nocent, quam prosunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eúmque indurant.

Vinaceorum vtilitas.

Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis absumendas vtilis est & cōmendatur à multis vinaceorum vsus, de quibus quia integrū libellum scripsit Antonius Donatus ab Alto Mari eâ de re consuli potest. Hoc saltem non prætereundum, cōmmodissimè vsurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidē ex vuis benè maturis: quorum cùm in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vsurpanda sunt. Nonnulli tamen etiam exiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum saluiam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiusmodi alia, vt & lumbricos terrestres, addunt.

Balnea articulos roborantia.

Articulos etiam roborant balnea. Etsi n. à nōnullis reiiciātur, ideò quod actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant: tamen incōmodū hoc facilè præcaueri potest, si in aquâ coquātur plantæ calefacientes & siccantes, pedésque roborantes, quales sunt betoni-

ea, saluis, chamæpitys, rosæ, geranium, erica, folia quercus, ligna & baccæ iuniperi, pinastri fructus.

Lonio pedum Andernaci, quam multis profuisse scribit, hæc est:

℞. Lixiuium ex fagi cineribus paratum, quod ter quaterue coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis Vnc. ij. Calefiant ad ignem.

Vel ℞. *Artemisia, absinthij, origani, flor. chamam.* an M. ij. *aluminis, salis* an. M. j. *lixiuij è cineribus fagi parati* q. s. Coq. pro balneo.

Ad partes roborandas etiam vtile est balneum è ligno iuniperi, si ramenta eius in aquâ chalybeatâ coquantur, donec aqua tingatur, & lixiuij colorem contrahat. Possunt tamen etiam vnciæ aliquot salis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinêdi oleo ex acinis vuarū expressō, vel myrtino, vel rosarum, vel alio, de quibus mox.

Thermæ articulos roborantes. Inprimis verò thermæ à plurimis commendantur, etsi ab aliis improbentur; de quo *quæst.* 12. dicemus. Vtiles autem sunt, si rectè vsurpentur, sulphureæ, salsæ, nitrosæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminosæ. Si enim alumen abundet, cautè vsurpandæ, cùm poros cutis adstringant, & corpus ad sudorem in arthriticis maximè necessarium ineptum reddant, & si quid in parte affecta superest, quod per insensibilem transpirationem exhalare & discuti possit, ad neruosas & membranosas partes retrudant, dolorémque ita renouent, id quod Fabricio accidit *cent.* 5. *ob.* 83. Thermæ verò arthriticis conuenientes sunt Hirschbergenses & Landeccenses in Silesia, Carolinæ in Bohemia, Badenses in Austria, Marriatæ, nunc VVisbadenses, non procul à Moguntia, Emsenses ad Fluuium Lanum, Aquisgranenses. Inprimis verò vtile est lutum thermarum quarundam, quo exsiccetur materia, quæ in partibus his hæret, partésque roborantur.

Vbi thermæ desunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimùm lotiones ex aqua aluminosa. Commodius tamen est, si alumini sal & sulphur addatur, vt siquid adhuc materiæ superest, resoluatur.

Vel ℞. *flor. stœchad. Arab. saluiæ, thymi, geranij*, an. M. j. Coq. in *aq. communi vel ferrata*, Colaturæ adde *sulph. viui*, an Vnc. ij. *alumin.* vnc. j.

Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel ℞. *Fol. chamæpit. beton.* an. M. j. *flor. rosar. syluestr. stœchad. Arab. herbæ paralysis, pedis columbini* an M. ij. *violæ albi*, Vnc. j. Coq. pro fomento, vel balneo.

Vnguenta & emplastra. Vulgatum & multis vsitatum est vnguentum, cuius etiam suprà *de Curatione* facta est mentio, quod fit è sale torrefacto (alij malunt salem iuniperi) & s. q. olei communis vel rosar. in formam vnguenti mistis, quo articuli bene fricari debent.

Solenandet hoc vsus est post lotiones.

℞. *ol. omphac.* Vnc. ij. *mastichin.* Vnc. j. *salis torrefacti* Drach. ij. *boli Arm.* Drach. iij. *sang. dracon. hypocistid. thuris, mastich* an Drach. ij ß.

Terantur singula per se prius subtilissimè, Tum eum oleis in mortario misceantur in formam linimenti.

Vtile est etiam Emplastrum diachalciteos, seu diapalma impositum. Estque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, scribitque Solenander *sectione* 4. *consil.* 25. se nouisse quosdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxysmis tentari consueuerant, vsu huius Emplastri continuo & purgationibus per interualla assumptis quinquennium integrum ab istis doloribus liberatos fuisse. Atque emplastrum hoc non inquinat, non pruritum aut pustulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate molestum est. Aptatur autem ad formam membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) fiunt calcei, qui intus emplastro Diachalcitidis obducuntur, pedibúsque aptantur. Eadem alutaemplastro hoc inducta genibus, carpis, & aliis partibus applicari potest.

Socci etiam linei in vino cum sale loti & siccati pedibusque obducti vtiles sunt.

Thomas Erastus lapidem sabuli commendat, si cum oleo myrtino, & radicibus geranij in puluerem redactis misceatur, & cataplasmatis formâ imponatur. Monet tamen idem, non antea eo vtendum esse, quàm manifestè constet, nihil excrementi in articulis reliquum esse, quod in tophum indurari valeat. Ideóque suadet, ante ipsius vsum, ceratum ex bryoniâ ab Aëtio, *tetrab.* 3. *ser.* 4. *c.* 43. descriptū, aliquoties priùs imponere, vt minus sit periculi, quod Aëtius valde laudat.

Verùm de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victûs rationem seruant, & conuenientibus euacuationibus non vtuntur, sine commodo, imò cum damno adhiberi; iis verò qui temperanter viuunt, & conuenientibus euacuationibus vtuntur, non sine vtilitate adhibentur.

Venarum incisio. Aëtius *alleg. loco. cap.* 24. ad Podagræ præcautionem etiam venarū, quæ ex supernis in pedes deferuntur, excisionem laudat, eodem modo factam, sicut varices in cruribus exscindi aliquando solent. Verùm, vt rectè Hieron Fabr. ab Aquap. *de operat. chirurg.* scribit, varicum extractio & excisio non modò aspera est & difficilis, sed etiam plerunque non feliciter succedit, propter sanguinem effluentem. Prætereà partes inferiores ex venarum excisione facilè contabescere possunt. Insuper etsi hæ venæ exscindantur: tamen parum commodi inde sperandum esset. Si enim vitiosi humores in corpore cumulētur, & ad pedes fluere sint consueti, via ipsis occlusâ, ad partem aliquā nobilem, ferri & aliū affectū periculosiorem excitare possent.

Possunt etiā interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa scilicet, quæ ipsis sunt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, saluia, rosmarinus & alia huius generis suprà proposita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio est, quam breuibus complexus videtur Rhases, dum ita scribit: *Si podagricus seruauerit bonum regimen, & aliquando vtatur Mithridatio, vel alio superfluitates consumente, & circa loca iuncturarum vsus fuerit stipticis, releuabitur.*

CAPVT VIII.

Consolatio Medica in Arthritide.

Consolatio arthriticis. Cum ægri à Medico non consolationem, sed consilium & auxilium expectant, præter officium Medici esse videtur, de consolatione in dolore articulari aliquid scribere: & nihil etiam hac de re in medium proferre, nisi idem vir clarissimus, Iohannes Crato, eius mens, trium Imperatorum Medicus, fecisset *in consil. à Scholtzio collectu.* Eum ergo secutus aliquid hac de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia sæpe adhibentur neque tamen semper Medicus sic quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obseruare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partiū ratione obseruare non potest, ac proinde etsi tùm perfectam sanationis spem æger concipere non possit, aliquid tamen, quod eum soletur, habet.

1. Arthritis à multis aliis malis ac morbis preseruat, & roboris naturę indiciū est, quod vitiosos in corpore humores è regiis & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contrà, vt etiā suprà *in Prognost.* dictum, si natura sucubat, atq; amplius hos humores expellere non possit, tum febres & alij morbi periculosi sequi solent. Vnde non vulgares Medici censent, arthritidem sæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac si malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitiosos humores, vt modò dictum, ad articulos deponit. Si verò corpore non satis purgato, vel vbi dietæ exacta ratio non obseruatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione

vires

vires iam debiles sunt, Medicus saltem in articulis roborandis laboret, facilè accidere potest, vt materia, quam natura ad articulos detrudere solebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculosos excitet, imò mortem acceleret.

II. Interim de vitâ homo non periclitatur in arthritide, vt in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, sputo sanguinis, pleuritide, peripneumonia, hydrope, epilepsia, apoplexia & pluribus aliis, sed tempore non ita longo elapso homo ad consueta negotia redit, & sæpe ita, ac si nunquam malè valuisset.

III. Temperantiam etiam & sobrietatem, si quid aliud, maximè arthritis suadere potest. Cùm enim dolor in arthritide sit sæuissimus; nullâ verò, omnium Medicorum consensu, & ipsius experientiæ testimonio, re arthritis rectiùs præcaueri vel mitigari possit, quam frugali Diætâ, quæ facit, vt non solùm prauis humoribus materia non suppeditetur, sed etiam viscerum intemperies optimè corrigatur: prudentis est, rationi potiùs hic, quam affectibus obedire, & illud cogitare;

Nocet empta dolore voluptas,

& quòd voluptas illa, quæ in liberiore Diætâ percipitur, non digna sit & tanta, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licèt conuiuia & sodalitia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, sodales eiusmodi in morbo postea nihil auxilij afferre posse, sed (vt est *in Tragopodagra Luciani, in fine*) potiùs laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occasione bonæ diætæ homo assuescit, non solùm dolores arthriticos præcauet, sed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non rarò ad senectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus se subiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam seruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, sed se ipsos accusent; cùm rectè scripserit Galenus, *de cur. rat. per venæs. cap. 7. Ei, qui rectam victûs rationem seruare nequit, medicamentu præscribere superuacaneum est.* Si verò homo bonam Diætam obseruet, nec tamen à morbo hoc liberetur, bonâ tamen conscientiâ oti, & in diuinâ voluntate acquiescere potest. Hinc rectè scribit Crato, *loco alleg.* cùm obseruatio diligens atque moderatio prudens in victu semper iuuet, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ stultitiæ atque amentiæ esse, verùm neglectionis nostræ, quam pietas vetat, putemus. Et cùm colpâ nostrâ nihil admissum fuisse, quo dolor sit accersitus vel auctus, conscientia testis fuerit, summã consolationẽ esse, abesse à culpa nobis persuademus, atq; necessaria rectè ferre, neque DEO repugnare placidè studeamus.

IV. Solatur arthriticos & hoc, quòd, vt sua cuique est calamitas: ita etiam sua cuique est commoditas, & quòd arthritis Diuitum morbus dicitur. Quanquam enim arthritici istum dolorem patiuntur: tamen plerique in re satis lauta, vel saltem mediocri viuunt, cùm contrà sint multi, qui etsi hoc dolore vacant, aliis quotidianis molestiis ob paupertatem premuntur. Podagra, vt Cardanus *in encomio Podagræ*, scribit. vnguenta sentit, cantûs & citharas audit, in mollibus stratis, puluinis sericeis, intra aurum & gemmas, ac pictas tabellas superba decumbit, audit fabellas, degustat vina generosa, delicatioresque cibos. Offeruntur flores gratiosi, vestes variegatæ, & quicquid ambitiosum à ciuibus vel ipsis Regibus multorum spatio annorum congestum est. Et Podagra adeò beata, vt qui eâ detinetur præter dolorem ipsum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo sibi gratulari possunt arthritica, quòd non, vt in reliquis morbis plerisque illa superior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, sed plerunque eæ saluæ sunt. Et certè plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ, si sani fuissent, vix edidissent. Et, vt Cardanus *loco alleg.* scribit: nostræ ætatis vir magnæ eruditionis Erasmus è cubili podagræ quicquid legi meretur, exprompsit.

VI. Est & aliud commodum, quod arthritis secum fert, nimirum quòd hominem à multis aliis molestiis liberare potest, laboresque inanes & curas grauiores demere, vt Cardani verbis vtar, vt si seruiendum sit tumultuosæ Reipubl. si graui Principi & moroso, si impudenti amico, vnde meliùs sumitur excusatio, quam à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in sua potestate: nulla honestior excusatio laboris, quàm à Podagra. Et si tua res agitur, deserit te dolor, dicis.

Tandem licèt ab arte & optimâ Diæta multum auxilij sperari possit: tamen cùm temperies viscerum diuturnitate & grauitate dolorum ita euersa est, & articuli ita debilitati, vt nulla integræ sanitatis recuperandæ spes supersit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientiâ animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris, Caroli V. qui dicere solebat: *Gedult, vnd ein wenig Schreien, Sindt vor die Gicht die besten Artzneyen.* Esse patientem, & parùm præ dolore clamare, sunt optima contra arthritidem remedia.

Verùm cùm Medici non sit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc finem plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoscere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus. Quæ tamen, vt & à Medico legatur, non indigna est; cùm huius morbi vehementiam ἐμφατικῶς exprimat, caussam, & quidem rectiùs quàm nonnulli Medici, tradat, tempúsque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promissa, tandémque ægro necessariam Patientiam eleganter describat.

QVÆSTIONES Controuersæ

DE ARTHRITIDE.

QVÆSTIO I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat?

RTHRITIDEM ἀπὸ τῶν ἄρθρων Græcis dici, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, sed minus rectè, appellari, supra dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos est Franciscus India, Medicus Veronensis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c. 1.* qui nomen Guttæ Barbaricum esse negant, vt quod sit veluti genericum nomen omnium ægritudinum, quæ per destillationem producuntur in articulis pedum, manuũ, coxarum & similium corporis partium, ideóque Guttæ nomen generis nomen mereri, arthritidem verò de Podagra, vt genus minimè prædicari posse docent, ideò quòd Galenus, *6. aph. 28.* scribat, fere omnes, qui articulari affectione corripiuntur, priùs podagricos fieri. Et sunt etiam alij Medici, qui articularem dolorem alium faciũt, & à Podagra & Chiragra planè distinctum. Cardanus, *in aph. 29. sect. 6.* scribit, non esse eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legisse aliquem qui viderit, Galenúmque reprehendit, quòd discrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Luc. Mercatus verò, *lib. 4. de int. morb. cur. c. 18.* pluribus hac de re agit, & arthritidem seu articularem morbum à podagra, chiragra, ischiade distinguit, docet-

quę, peculiarem esse arthritidis naturam, quę non consistat in dolore, sed in eo, quod plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ necessaria est in podagra, chiragra & ischiade, sed multò leuiorem sufficere, contrà requirere longè maiorem copiam, atque esse podagrâ, chiragrâ, & ischiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quòd incipiat cum tumore & desinat in dolorem: cùm in podagra, chiragra & ischiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripiatur, hinc intumescat: præterea non requirere 40. dierum spatium ad resolutionem, idque ideo quòd partes minùs sint imbeciles, & humor in partibus hæreat, quæ ad resolutionem aptiores sunt: Tandem etiam rarissimè aut nunquam reuerti, cùm radicitus materia omnis discutiatur, nisi forsan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Causam enim arthritidis esse statuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vasorum, præsertim sanguinis; externam verò omnem occasionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert insuetum, quo ipsi incalescunt, laxantur & dilatantur, ac humores sufi efferuescentes & commoti in ipsis confluunt, quos facilè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut suscepteт.

Verùm enim verò Francisci Indiæ opinionem quod attinet, equidem vocabulum Guttæ Latinum est, non Barbarum: sed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide vsurpare velle, contra vsum Latinæ linguæ est; & proinde Barbaris meritò accensetur, qui id pro Arthritide vsurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licèt Galenus. 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui arthriticâ affectione corripiuntur, priùs podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire. Etenim & in pedibus sunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in specie sumi de eo articulorum morbo, cùm omnes vel plerique articuli afficiuntur, supra *cap.* 1. diximus, id quod non accidit, nisi quis prius podagrâ corripiatur. Rectiùs longè Guainerius, *de ægritud. iunctur. cap.* 1. Ego, *inquit*, cùm arthreticam (ita enim eius seculi Medici ob linguæ Græcæ ignorantiam morbum hunc appellabant) ab artu vel articulo nomen traxisse videam, quibus in locis dolores iuncturarum fiunt, omnes tales siue cum tumore, siue non, arthreticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, causam nullam video, cur non podagram, chiragram, & Ischiadicum dolorem & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt species sub genere, comprehendi velint, aut si plures vel omnes ferè articuli similiter affectu, quo pedes, manus, genua, & coxendix laborare solent, corripiantur, arthritis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitiosi humores, (non sanguis, vt vult Mercatus) alterius generis, quam ij, qui arthritidem propriè dictam producunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc sine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores, & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non sunt propriè arthritis, cùm, vt ipse Mercatus statuit, non incipiant à dolore & desinant in tumorem, sed contra à tumore incipiant, & postea dolor accedat. Multò minùs hi tumores solum arthritidis nomine dignandi, & contrà nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum, denegandum. Præsertim cùm isti tumores non per interualla, vt arthritis, redeant, sed etsi semel hominem infestârint, postea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque si Cardanus, Mercatus vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, sciant, antiquos non quoscunque & à quacunque caussa ortos tumores & dolores articulorum arthritidem nominâsse, & Hippocrates. 6. *Epid. comm.* 4. *text.* 23. eos, qui in Æno ex eruo nimio esu genuum dolore laborabant non ἀρθρίτικους, sed γονάγρας nominat; de quo *quæst. seq.* dicetur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit?

Svnt quidem nonnulli in eâ sententiâ, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem Arthritidem appellandum esse; cùm si sint alij eiusmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quisquam de articulorum dolore non arthritico commentatus sit. Et licèt quædam vel secundum magnitudinem, vel secundum durationem ad tempus occurrat differentia, eam speciem non variare putant.

Verùm rectè scripsisse puto Galenum 3. *aph.* 15. & 16. si raotus fuerit squalor, vt articulares humores exiccet & consumat, motus profectò pię siccitate difficultatem & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamen affectionem arthritim appellatam commiserit. nisi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipse illos, qui orobi nimio esu dolores eiusmodi contraxerant, ἀρθρίτικους sed γονάγρας appellat. Ideoque licèt de doloribus eiusmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, sparsim tamen eorum fit mentio. Non rarò enim accidit, vt vitiosi humores in corpore cumulati per febrem, aut etiam sine febri ad articulos, & inprimis genua protrudantur, & ibi dolores sæpe satis diuturnos excitent, quales procul dubio ij fuerunt, quorum Hippocrates *in epid.* mentionem facit, qui si non semper, tamen cùm æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propnè Arthritidis nomen propriè acceptæ non competit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores serosi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipsi, dum pedes mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non sunt Arthritici: Neque humor per venas tum in partem affectam influit, sed per poros in abdomine in eam sensim descendit. Et si rem accuratè æstimemus, tales tumores non ipsas partes articulum constituentes & connectentes occupant, sed potiùs humor extra partibus hisce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum constituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contusionibus, sæpe humores ad articulos affluunt, ibique tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non est dignandus. Ita quibus articuli exiccati & indurati sunt, quos vulgò contractos vocant, in scorbuto & aliis morbis, hi eos extendere & mouere sine dolore non possunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideoque arthritis propriè & in specie dicta iste articulorum dolor saltem appellandus, cùm peculiaris humor supra descriptus in visceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumulatus subitò per eas in articulos influit, atque præcipuè in sentientes circa articulos partes sese insinuat, ibique partim vellicando, partim distendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans consistat?

Plurimi quidem sunt in eâ sententiâ humorem arthritidis caussam præcipuè in cauitate illâ seu spatio, quod est inter extremitates seu capita ossium, quæ per articulationem coniunguntur, consistere, & humores affluentes per venas ad cauitates istas articulorum

locū primò cōfluere, hinc partes omnes circūiacentes, ossa & cutem occupare, vnde fiat, vt abscedētibus à se inuicē ossibus, ligamenta neruiq; & tēdines adeò tendātur, vt dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Afferūtque pro sua sententia primò illud, quod Hipp. 6. *aph.* 49. scribit, Arthritidē non finiri ante diem 40. humoresque, qui affluxerunt, non citiùs discuti, vtpote qui hæreant in parte calore destitutâ; cùm si in partibus carnosis, & quæ multas venas ac arterias habent, consisterent, facilè resolui possent. Secundò, probare id volunt eo quòd ex affluxu humorum in cauitatem articuli ossa inuicem à se discedant, atque ita distendendo tēdines & membranas dolorem efficiant. Tertiò, quòd ex motu articuli dolor augetur. Quartò, quòd dolor in profundo primùm percipitur, priusquàm intumescant partes externæ, postquam verò humores sibi viam ad exteriora parârunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verùm contraria sententia, quæ statuit, primò in ipsas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forsan aliquando, sed rariùs, in articuli cauitatem seu spatium transsudare, omnino vero magis consentanea est, docetque id primò ipsa arthritidis generatio. Cùm enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vasa alimentum partibus advehentia, vt postea probabitur, necessarium est, vt humor vitiosus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes eumque connectentes influat, hinc verò, si tanta sit eius copia, in articuli cauitatem sese insinuet. Secundò, ossa per ligamenta validissima ita connectuntur, vt nullum ferè spatium relinquatur, in quod materia sese insinuare possit. Tertiò, ligamenta valde crassa & solida sunt, vt humores affluentes non facilè admittant, multò minus in ipsam cauitatem articuli primò influere sinant. Quartò, si materia in ipsam cauitatem illaberetur, & hinc ossa inuicem abscederent, membrum longius euaderet; quod tamen non accidit. Quintò, in nodosa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur, non in spatio inter ossa reperiuntur, sed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sextò, si humor in ipsum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus vel obtusus dolor excitaretur; cùm ossium capita toto illo spatio, quo inuicem connectuntur, periostio non tegantur, sed cartilagine saltem obducantur, & nulla membrana vel neruus eò loci sit. Septimò tumor, qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando satis latè ad vicina extenditur, non in ipso articulo, sed partibus circa articulum humorem arthritidis caussam contineri satis docet. Tandem si in ipsâ inter ossa cauitate contineretur humor, fieri non posset, vt, quod sæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem statim à loco affecto in vasa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ a. pro contraria sententia afferunt, facilè soluuntur. Nam primò quòd humores in arthritide tardiùs sæpe discutiuntur, caussa est, non quòd humores in cauitate inter ossa continentur, sed quòd in locis exsanguibus, & pauco calore præditis hærent, atque ipse humor ad perfectam discussionem ineptus est. Neque tamen hoc semper verum est, sed sæpe etiam satis breui temporis spatio discutitur materia, cùm scilicet ea est pauca, tenuis, pars calore fouetur, nec materia ineptis topicis incrassatur.

Deinde non ideò dolor excitatur, quia articuli elongantur, & à se inuicem abscedunt, sed quia humor acris in membranosas partes influens eas distendit & vellicat. Tertiò, licèt dolor magis excitatur, dum articulus mouetur: tamen id non ideo accidit, quia humor in articulo ipso continetur. (Est enim is, vt iam dictum, sensus expers) sed quia partes membranosæ circa articulum antea ab humore præter naturam distentæ magis distenduntur. Tandem nec illud probat humorem primò in articuli spatium excidere, quòd dolor, cùm morbus inuadit, in profundo primùm percipitur, priusquàm intumescant partes externæ, quod cum accidit, dolor mitigatur. Verum quidem est, hæc sæpe ita accidere, ac initio nullum aut certe exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alto sæuire, & esse grauissimum, qui postea lenitur, cùm partes externæ intumescunt. Sed id non ideo accidit, quòd in ipsam articuli cauitatem humor illabatur, & hinc sibi viam ad externa paret, cùm ossium extrema omni sensu, vt antea etiam dictum, destituantur, sed ideò euenit, quòd humor vitiosus totus primò per extremitates vasorum ad partes neruosas & membranosas circa articulum affluit, easque valde affligit, postea verò, cùm pars humoris etiam in partes carnosas distribuitur, dolor fit mitior; cùm humor in plura loca distributus minùs potenter agat, & partes illæ laxiores sint, ac minore cum dolore distendantur & vellicentur: sicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus est, cùm vniuersus humor ad dentes & neruos ipsi insertos affluit, postea verò, cùm pars eius in vicinam maxillam & gingiuas distribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, vt antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipsam cauitatem articuli transsudare posse, si affluxus diutius duret. Neque contra nostram sententiam faciunt vltimi duo aphorismi Hippocratis, *sect.* 6. *Quibus longo coxendicum dolore conflictatis femoris summum coxâ excidit, rursumque recidit, iis mucosa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxâ excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi vrantur.* Nam non ideò articulus isto excidit, quòd ab humore in cauitatem eius illapso os loco suo detrudatur, sed (vt Galenus *in comm.* docet) quia à pituitoso humore imbuta & permadescentia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes sint circa articulum, quæ humorem affluentem suscipiunt, nec de eo planè omnes idem sentiunt. Capiuaccius & alii quidam statuunt, ad ligamenta solùm affluxum hunc fieri, & ligamenta in arthritide repleri, non verò neruos & tendines; cùm si partes hæ replerentur, conuulsiones fierent. Has enim partes saltem per consensum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verùm ligamenta tam dura & solida sunt, vt credibile non sit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleri. Et non ideò dolor excitatur, quòd saltem partes neruosæ & membranosæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, si hæc caussa esset, tam atrox & acerbus dolor esse posset; sed quia humor acris & mordax partes sentientes pungit & vellicat. Vt enim in aliis partibus membranæ, periostia & nerui doloris subiectum sunt: ita etiam in arthritide doloris proximam caussam continent. Quòd autem conuulsio non excitatur, caussa suprà iam proposita est; quia nimirum non afficiuntur partes motui, sed sensui saltem dicatæ membranæ, vel etiam ipsi nerui motui non dicati secundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis sit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem statuunt, febrem eam solùm esse symptomaticam. Verùm cùm febres symptomaticæ sint eæ propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viscerum; inflammationes sequuntur, cùm scilicet calor ille, qui est in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur, caloremque in eo accendunt, atque ita focus febris est in alia parte affecta: facilè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam symptomaticam non esse, sed primariam. Est enim in

febris, quæ arthritidem comitatur, focus febris non in parte affecta, seu parte arthritide laborante, sed in magnis vasis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea inuadente simul inuadit, non verò arthritidem sequitur. Ideoque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas scilicet, quæ non sunt solitariæ, sed alium morbum, & quidem ab eadem caussa pendentem, conjunctum habent; cùm nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certè materia, quæ ad partem aliquam mouetur, simul putrida est, vt febrem accendat. Atque vt in erysipelate, pleuritide, variolis, morbillis & similibus affectibus, id accidit: ita & in arthritide euenit, quam febris talis sæpe diem vnum antecedere solet, aut certè cum ea inuadit, etsi parua sit sæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animaduertatur. Est autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa vesperam verò intenditur, quod fit à sanguinis ad interiora recursu, seu spontaneo, seu ab ambientis aëris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipsa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis caussa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri solet. Humor autem iste, qui febrem accendit, non solùm in venis, sed & in arteriis quandoque continetur, & tum putredinis in vrinis signa ita euidentia non adsunt: imò vrinæ in principio sæpe sunt tenues, & perspicuæ instar aquæ, sedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu serosi humoris proueniunt, sunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?

OCcasionem huic quæstioni dedit Athenæus, qui *Dipnosophist. lib. 2.* sic scribit: Pythermus, vt inquit Hegesander, memoriæ tradidit, æuo suo moros annos 20. fructum non edidisse, & popularem morbum podagram grassatam ita fuisse, vt non solùm viros, sed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corripuerit; quin & eam ægritudinem adeò vehementer sæuisse in greges, vt ouium partes duas morbus ille afflixerit. Vnde putant, nonnulli id accidisse ob mororum totis 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram arcendi tribuunt. Ac verum quidem est, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æstuanti prodesse: verùm quòd peculiari vi podagricis prosint, nec ratio nec experientia persuadet. Neque ideo probari potest, quod cum 20 annis mora deessent, populariter podagra grassata fuit. Probabilius enim est, ob insignem aliquam aëris *ἀνωμαλίαν*, quæ totis 20. annis viguit, vt singulis annis moris noceret, vitiosos humores arthritidi generandæ aptos cumulatos fuisse. Et patet hoc vel ex eo, quòd non solùm homines, sed & oues, quæ tamen mori fructibus non vescuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quænam sit Arthritidis caussa?

CAussam equidem Arthritidis proximam esse diximus continui partium circa articulum solutionem, ab humore, qui in eas influxit, prouenientem, dum partes illas vel distendit, vel pungit & lancinat, vel vtrumque præstat. Ea de re tamen Medici non parum dissentiunt, & de caussa proxima arthritidem excitante alii aliter statuunt; quem Medicorum dissensum non postremam caussam esse puto, quòd parum feliciter arthritis sæpe curatur. Vbi enim de caussa morbi non satis constat, curatio rectè institui non potest.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter caussas arthritidis numerant, idque etiam Costæus, *in Auicenna lib. 3. fen. 22. tractat. 2. ca. 5.* affirmat, ea de caussa, quòd interdum absque tumore omni, qui intemperie cum materia coniungi solet, dolor sentiatur. Verùm intemperies sola, qualiscunque etiam, proxima affectûs huius caussa non est, cùm intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, sola non subsistere, neque etiam tàm acerbi doloris caussa esse possit. Deinde ipse tumor, sæpe satis manifestus, præter intemperiem affluxum humorum adesse satis indicat. Et quamuis in principio nullus sæpe tumor extrà appareat, id tamen non satis euincit, nullum intus esse humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarumque partium doloribus multis humor intus latens solo dolore, nullo verò tumore sese prodit. Præterea purgantia & sudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti habent, quæ ad puram intemperiem non essent necessaria. An intemperies nuda sit caussa arthritidis.

Et quamuis Paræus historiam sui morbi referat, quâ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere posse: tamen ea non satis probat, omnem affluxum humorum abfuisse; cùm externi aëris qualitates humorum affluxum concitare possint.

Petrus Salius Diuersus equidem, *de affect. partic. cap. 17.* Ischiadis aut arthritidis à siccitate mentionem facit, cuius caussam nec Galenus, nec alius post eum nouerit, sed solùm Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per siccitatem autem non intelligendam esse scribit intemperiem siccam partium articulum ipsum constituentium, videlicet ossium, ligamentorum, & tendinum, sed consumptionem eius glutinosæ humiditatis, quâ naturaliter nutritur & ad faciliorem motum subungitur articulus ipse, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem si contigerit quacunque de caussa exsiccari, tum articuli motus impeditur, difficultasque motûs ac dolor vnà succedit. Huiusmodi affectum, si in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate ischiadicum dolorem appellari scribit, se verò in quocunque alio articulo etiam gigni posse, animaduertisse.

Verùm non ignorauit hunc affectum Galenus, sed arthritidem veram esse negat, ac saltem quoddam motûs impedimentum esse docet, dum 3. *aph.* 16. expressè scribit, si immodicè factæ siccitates consumant articulorum humiditatem, difficilem sanè quendam motum ob siccitatem fieri, forte verò & dolorem nonnunquam; Eam verò passionem, quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, nisi quispiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixero, sit sanè, vt talis dolor & motûs, impedimentum a siccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius solùm, quo ossium capita inunguntur, absumptione hic dolor fiat. Toto enim spatio, quo coniunguntur, ossa nullo periostio inuestiuntur, & propterea sensu destituuntur, ac proinde eò loci dolor excitari non potest. Vero magis consentaneum videtur, si motus quoddam impedimentum vel dolor ob siccitatem in articulis excitetur, id fieri ob tendinum, musculorum extremitatum, & ligamentorum exiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & si moueri debent, violenter extendi necesse est, quæ violenta extensio dolorem parit.

Cum ergo a nuda intemperie non fiat arthritis, potiò dispiciendum, à quâ materiâ excitetur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de gradibus ventositatis, seu flatûs mentionem faciunt. Verùm An flatu'

flatus

flatus dolorem tantum & sæpe tam diuturnum in his-ce partibus excitare non potest, nisi quis per flatum spiritum intelligere velit, de quo postea dicetur. Et licèt dolor sit sæpe mobilis & vagus: tamen id euenit non à flatu, sed ab humore, qui ad motum etiam aptissimus est.

Nakir qualis affectus sit?

Ad arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus Nakir dicitur, quem Albucasis, *lib. 2. cap. 93.* ita describit: Ægritudo hæc in terra nostra appellatur Nakir, & est dolor, qui accidit in quibusdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, vt huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suum, & vidi inflationem paruam in vena brachii, & post horam vnam vidi illam inflationem procedere cum fortili, sicut serpit vermis ascendendo ad humerum celerius, quàm credi potest, & mouebatur, sicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Secessit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus est in humero. Deinde, vt narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facilè deprehendere potui. Miratus ergo sum velocitatem decursionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc ægritudinem, quæ esset qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserant dolorem permutari de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hìc caussam conijcere possum, quàm quòd mulier fuit Sole & laboribus exhausta, quales sunt, quæ ex villis, sicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensui illa ventositas permutata, & est necesse vt non appareat secundum hunc modum in illis, qui sunt deliciosi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo molitis curationem eius, & sentit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, vt suprà diximus; tunc stringe super ipsum & sub ipso velociter, & seca super ipsum, donec egrediatur ventositas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem, tunc cura ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventositates & extenuat eas. Commodæ autem sunt pilulæ fœtidæ, de sagapeno, & similes. *Hæc Albucasis.*

Verùm morbus hic arthritis non est. Neque enim est saltem circa articulos, sed oritur à flatu seu spiritu flatuoso è vasis effuso, & per ambitum corporis discurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & spirituum in ipsis venis factum putant. Et verum quidem est, in vasis & visceribus sæpe flatus tales magno cum impetu discurrere, sicut Anton. Beniuenius, *de abd. morb. & sanat. causs. cap. 81.* refert, Ludouicum Nicolinum adeo à vento, viscera & stomachum impetente affectum fuisse, vt non solùm viscera & pectus, sed scapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & spiritûs magna ac miserabilis heret angustia, vnde etiam tertio die è vita emigraret. Verùm in historia illa Albucasis flatuosum illum spiritum è vasis in ipsum ambitum corporis effusum fuisse, credibile est. Cum enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vasis spiritus ille solùm contineri non potuit, vtpote quæ sensu destituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, si non eundem, cognatum tamen esse putant illi, quem VVierus, *in libell. Germanico de morb. incognitis*, peculiari tractatu descripsit, & à VVestphalis *die Fahren oder sauffende Fahren*, à Dithmarsis, *die Katten*, in agro Brunsuicensi *die guten Kinder*, in Göttingensi *die guten Hæden* nominari scribit, de quo etiam Epistolam ad Petrum Forestum scripsit Henricus à Bra, Campensis Medicus, quæ *libro vigesimo obs. Foresti* annexa est. Nostri homines plerunque ad incantationem referunt, & nescio quid nati à succubis dolores illos parere putant; cùm tamen dolores tales vagi etiam caussis naturales habere possint, & à flatu quodam acri, seu sero acri ex humore ferè scorbutico genito per partes membranosas & musculos vagante ortum habeant. Vnde etiam patet, ad dracunculos veterum, cum hìc vermis nullus subsit, commodè referri non posse. VVestphali ad curationem vtuntur præcipuè, vt peculiari medicamento, lumbricis terrestribus, de quo vide VVierum, *loco alleg.*

Verùm plura de hoc affectu non addimus, cùm ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc saltem non prætereundum censemus, in historiis arthriticorum, quos Forestus *lib. 29.* affert, etiam *obs. 14.* mentionem facere cuiusdam Hagonis Cornelii, Zythepsæ Delphensis, annor. 28, qui cùm ab agricultura lassus, ac somno oppressus in terram decubuisset, atque aliquot horis dormiuisset; euigilans in manu sinistra circa carpum intensissimum dolorem sensit, qui totum dein brachium occupauit, vt neque minimum, neque digitos mouere potuerit, qui subrigidi quasi videbantur: mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui accessit quoque febris valde intensa. A quibus tamen omnibus medicamento purgante & alterante ac topicis adhibitis intra septem dies sanatus fuit. Vbi & alterius cuiusdam mentionem facit, qui cùm in horto valde ebrius pernoctasset supra terram, cùm euigilasset, febre correptus fuit, cum sæuissimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verùm mihi non videtur, affectus istos propriè fuisse arthriticos, sed febres acutas è vaporibus è terrâ exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitiosi humoris partem ad extrema detrusit, à quo dolores non solùm in articulis, sed toto brachio, membranis musculorum ibi affectis, excitati fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, vt alteri ægrorum etiam mortem statim attulerit.

An humor & qualis nã?

Cùm ergo nec nuda intemperies nec flatus solus arthritidis caussa esse possit, Medici quidem plerique in eo consentiunt, humorem esse arthritidis caussam: verùm quis humor ille sit, maximè dissentiunt. Aliqui omnes quatuor humores, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis caussam esse posse putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varii tumorum colores, dolores diuersi, accidentia varia apparent, terminus declinationis non fit vnus, curandique ratio varia, pro caussarum varietate, instituenda est. Nimirum, vt Pet. Sal. Diuersi *de aff. part. cap. 16.* verbis vtar, color aliis est rubicundus, aliis flauus, aliis albus. Tumor aliquando est notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque est molestus quidem, sed non multum, quandoque autem est acerrimus. Hicque nonnunquam citò soluitur, ille longiùs protrahitur. Symptomata autem multoties sequuntur mala, vt caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando a. vel nulla est caliditas, vel frigiditas inest molesta illique ab aëre calidiore, hi à frigidiore læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illique à frigidis, isti à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex sanguinis, quidam ex pituitæ, alii ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione sedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis caussam modò esse calidam, modò frigidam, modò diuersam esse materiam.

An omnes quatuor?

Verùm hæ rationes id quod debent, non satis probant. Etenim etsi pro vario humorum apparatu varii humores ad partem affectam confluere possint: tamen ii prima arthritidis caussa non sunt, sed cum sero salsum ad partem affectam rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis caussam esse, vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumescit, maximus dolor est, parte verò intumescente dolor remittit.

Neque

Neque etiam rationi consentanea est hæc opinio. Etenim multi plethora & cacochymia laborant: neque tamen vnquam arthritide corripiuntur. Et in specie

An sanguis?

sanguinem quod attinet, ille suâ abundantiâ nullo modo arthritidem generat. Est enim sanguis naturæ thesaurus: ideoque etsi redundat, non facilè natura eum ad partem aliquam depellit, præcipuè partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam si eò protruderetur, cùm sit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio statim adsunt, antequam pars intumescere & rubescere incipit. Et si esset ex sanguine arthritis, cur non tumor suppuraretur; cùm nullus humor faciliùs in pus mutetur, quàm sanguis?

An melancholia?

De Melancholia res plana etiam est, eamque pauci arthritidis caussam esse ponunt. Cùm enim sit humor crassus, non facilè in angustissimas istas vias sese insinuare potest.

Bilem verò, nec sine caussa, nonnulli vrgent, & ab ea, non solum à pituita, etiam arthritidem prouenire dicunt, idque probare volunt ex signis, quæ in arthritide adsunt. Est enim plerunque dolor acerrimus, & similis pungitiuo, victus ad siccum & calidum vergens præcessit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis est gracilis. Temperatura biliosa, atque ipse æger ad iram procliuis. Verum enimuerò hoc equidem negari non potest, ista interdum ægris ita accidere, & dolorem sæpe esse tam acrem, vt ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri possit, sed calidum potiùs humorem arguat. Sed de hoc iam quæstio est, an omnis humor p. n. calidus bilis sit, quod negandum censemus, statuimusque cum Carolo Pisone, dari etiam cacochymiam serosam (etsi eam ille non rectè explicet) ac serosum etiam humorē posse esse calidissimum, & sub eo etiam comprehendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, vt *infra* dicemus, ita nominant, seu, si cum Chymicis loqui libeat, salem illum tartareum, aut spiritus salium tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, sunt habitu corporis gracili, & temperaturâ biliosâ.

An pituita sec. Fernelium?

Fernelius, *lib. 6. de part. morb. & sympt. cap. 19.* humores reliquos omnes reiicit, & non sanguinem, non bilem, non malancholiam, sed tantùm humorem frigidum, pituitosum, aut serosum arthritidis caussam esse, omnemque arthritidem frigidam, & à frigido humore prouenire statuit. Atque in eo quidem rectè sentit, quod vnius morbi vnicam saltem caussam esse statuit; sed in eo valde errat, quòd eum humorem frigidum esse docet; cùm omnia fere symptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor scilicet acutissimus, ardor, motus subitus, & alia. Licèt n. cùm humor hic moueri incipit, frigus aliquod oboriatur, quo totum corpus perhorrescit: tamen id frigidæ materiæ indicium certum non est, cùm etiam humores calidi, cum per partes sentientes mouentur, frigoris & horroris sensum inducere possint, vt in febribus biliosis manifestum est. Errat deinde etiam in eo, quòd pituitam & serosum humorem pro vno habet; vt & in eo, quod serosum humorem simpliciter frigidum esse docet. Etsi enim in seroso humore multæ partes aqueæ sint: tamen etiam multæ partes acres & salsæ insunt, quibus à simplici & pura aqua differt.

Hausisse autem hanc opinionem videtur Fernelius è Galeno, 10. *de comp. medic. sec. loc. cap.* 2. vbi scribit, humorem, qui arthritidem excitat, aliàs quidem sanguinem esse, vt plurimùm verò pituitosum, aut ex pituitoso & bilioso mixtum, aut etiam ex sanguine cum istis permixto. Aut si quis exactiùs interpretari velit, non pituitosum humorem, sed qui crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari, nonnunquam esse crassum ad similitudinem puris crassioris. Vbi verò in articulis moram traxerit, non solùm crassiorem, sed & viscosum reddi.

Galenum & Fernelium sequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitosum, frigidum, crudum & serosum pro eodem habent, & arthritidis caussam esse docent. In quo omnes errant; cùm nec tantus dolor è tali frigido & crudo humore prouenire possit, & arthritis subitò inuadat, & sæpe iterum delitescat, & in alium locum moueatur, ad quod præstandum humor pituitosus & crassus, & qui crasso puri sit similis, aptus non est. Præterea cùm in principio, cùm nullus tumor appaeet, dolor sit vehementissimus, eum ab humore subtili & acri angustissima etiam loca penetrante, ac mēbranas pungente, non verò à crasso & frigido humore fieri indicio est. Neque tophi, qui in arthriticis generantur caussam arthritidis pituitam esse satis docent; cum eiusmodi tophi potiùs ab humore tartareo, & certis mineralibus cognato, quam crudâ pituitâ fiant. Thomas Erastus equidem, *Disp. 4. contra Paracels.* scribit, se tantùm semel vidisse Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmstade, qui absque omni dolore ægrotabat, si in quiete manus & pedes seruabat: nullus rubor conspiciebatur, sed tumor albus, laxus satis, tametsi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus insistere non potuisset. Verùm affectus iste tum temporis non fuit Podagra verè dicta, sed tumor œdematosus, quô pedes longo & diuturno humorum affluxu laborarunt: Quod verò in principio sanguis cum pituita, (aut potiùs serosus humor) in pedes defluxerit, eosque corruperit, ipse Erastus confitetur.

An Colluuies serosa sec. Pisonem?

Carolus Piso, *in lib. de morb. ab illuuie serosa, in consiliis duobus de arthritide*, vnicam arthritidis caussam esse statuit colluuiem serosam. Quæ sententia, si rectè explicetur, omnino vera est. In eo autem fallitur, quòd serum istud puram putam aquam esse putat; cùm Symptomata & ea, quæ arthriticis accidunt, longè aliud doceant.

An pituita cum bile mixta, sec. Mercurialem?

Alij, inter quos Mercurialis, cùm agnoscant, ab humore pituitoso & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non posse; cùm certum sit, dolores vehementissimos fieri à caussa calida: neque etiam pituitosum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide subitaneus est, esse idoneum, neque in partes istas membranosas sese insinuare posse, posteriùs ex *allegato* Galeni *loco* assumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, vt crassæ, bilem quasi vehiculum admisceri statuunt. Verùm nec hæc opinio, nisi illa pituitæ & bilis mistura pro seroso humore sumatur, satisfacit. Cùm enim ipsi agnoscant, dolorem atrocem requirere caussam calidam, is à bile pituitæ permistâ fieri non potest; cùm acrimoniam bilis pituita obtundat & temperet potiùs, quàm augeat.

An cruditas secundum Mercatum?

Ludouicus Mercatus cùm agnosceret, humores vitiosos, etsi abundent in corpore, non statim arthritidem, sed alios etiam morbos generare, ipse etiam ad cruditatem confugit, & vt humores vitiosi arthritidem generent, crudos esse debere, statuit. Verùm cùm iterum agnosceret, cruditatem ad arthritidem generandam simpliciter non sufficere, varia de cruditate comminiscitur, statuitque, eam solùm cruditatem arthritidi generandæ aptam esse, quæ à caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an propriè loquatur, cuiusuis iudicio relinquo) eamque tribus modis fieri. Primò cùm pars pinguior ab eo separatur atque educitur. Secundò ob dissolutionem eius à calore externo. Tertiò quòd ei admisceatur aliquid incoctum, sed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non esse qualemcunque, vt reliquas, quæ febres, defluxiones, & cæteros morbos procreant, sed aliquid foreiri peculiare, ob quod magis in hunc affectum, quàm alios commigrat, idque fieri statuit cùm humores fiunt tenuiores cum fusione & mordacitate, quibus

facilè

facilè ab aliis partibus reiiciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino statuit, humorem istum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, eruditatem aut conditionem potius (neque enim omnis humor, qui præter naturam est, rectè crudus dicitur) si diligenter perpendamus, competit certè humori seroso, salso & tartareo suprà à nobis descripto, vtpote qui tenuis est, mordax, fusus, seu, vt Chymici dicunt, à sale tartareo resolutus. Vt ita rem agnouisse, verbis exprimere non potuisse videatur Mercatus.

An humor malignus & occultæ qualitatis particeps secundùm Paræum?

Ambrosius Paræus, *lib. 17. cap. 2.* cùm & ipse animaduerteret, humorem, qui arthritidem generat, omnino esse alterius naturæ, quàm eos, qui phlegmones, œdematis, erysipelatis aut scirrhi autores sunt, statuit, enim non notioris ac melioris naturæ esse, quàm qui pestem, luem Veneream, aut epilepsiam facit, idque probare conatur, 1. eo quòd hic humor nunquam ad suppurationem venit reliquorum humorum more, 2. Quòd dolores longè acerbiores efficit, quàm alii humores, ita vt ægri partem sibi quasi vri sæpe dicant, 3. Quòd in nodos mutatur, quod aliis humoribus non accidit, 4. Quòd nullis remediis ferè cedit, sed iis irritatur & efferatur potiùs, vt ægri sibi longè melius esse dicant, non appositis remediis, quàm appositis. 5. Quòd Galenus ipse, *de theriaca ad Pison. cap. 15.* theriacam arthriticis omnibus ex vsu esse dicit, vtpote, vt putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundat. In quo quidem rectè sentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam, melancholiam arthritidem efficere, sed peculiare quid humorem arthritidis caussam obtinere, id quod rationes ab ipso allegatæ satis probant, vt verò ad malignitatem peculiarem & occultam qualitatem hic confugiamus, opus non est, neque id rationes allatæ probant. Nihil enim hic maligni apparet, sed doloris vehementia ab acrimonia humoris prouenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licèt Galenus theriacam ad arthritidem commendet; tamen id non facit, vt malignitatem humoris expugnet, sed potiùs vt humores vitiosos absumat, qualia etiam medicamenta alia suprà *in curatione sunt* proposita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis caussa est, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere posse; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. Attamen non quatenus malignus est, arthritidem producit, sed quatenus eam dispositionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis sunt expertes.

An synouia ebullitio & spiritus salsi secund. Chymicos?

Vt tandem etiam Chymicos consulamus, equidem omnino ab iis aliquid lucis in hac doctrina speramus. Verùm eam vix à Paracelso & eius asseclis assequemur, qui etiam rem planam plerunque obscurant. Paracelsus enim, vt solet, variè hac de re loquitur: Nam *in tractat. de Podagra pag. 540.* Podagram dicit esse morbum, cuius sedes sit synouia, quæ vbi exaltetur, podagra excitetur. Morbum esse liquorem mineralem, seu succum acetosum, quales sunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; cùm enim hæc salia synouiæ sint aduersa, si in homine generentur & synouiæ permisceantur, synouiam ebullire, & postea multa de cœli influxu subiungit, quæ vt hîc referam, digna vix puto, sicut & ea, quæ *lib. 2. de Podagr.* habet. *In Paramiro* ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. *In lib. de morb. tartar. cap. 19.* ad tartarum. Petrus Seuerinus, *Idea medic. cap. 12.* docet, excitatas radices podagricorum affectuum si in sanguine sedem habeant, efferuescere & spirituales ac vaporosas tincturas ad loca domestica mittere, ibique fructus radicum matrices nactas prædestinationum reuolutiones dolorosa symptomatum calamitate absoluere. Doloris autem differentias, vt planè dicam, quod ille affectatâ verborum pompâ obscurat, prouenire à diuersitate salium, quorum alii sunt acriores, alii minùs acres. Recipi autem has spirituales ac vaporosas tincturas à suis matricibus, id est, partibus illis, quæ obnoxiæ sunt educationibus fructuum podagricorum resolutorum, affinitatemque generis cum iis habent, & hospitem aduenientem admittunt, id est, articulis, vel synouiâ manuum ac pedum.

Verùm rem planam verbis obscurant, & veris falsa miscent. Nam quæ de synouiæ ebullitione & efferuescentia afferunt, figmentum est ista Paracelsi synouia, de quâ *de cons. & diss. Chymicor. cap. 15.* dictum. Quod verò de spiritibus salsis dicunt, veritati consentaneum est, si rectè explicetur; vt mox dicetur. Sicut & id tolerari potest, quod ex salium differentiis, quæ in vegetalibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conantur; cùm dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientissimus Felix Platerus statuat, humorem arthritidis caussam non simpliciter aquam esse, sed qualitate alienâ imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permistum. Sicut & id potiùs perpendendum, quàm reiiciendum putamus, quod obscuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis caussam peculiarē ad articulos *φοράν* habere, vt etiam suprà dictum.

Autoris sententia.

Vt ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ hactenus dicta sunt, nec sanguinem simpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam proximam arthritidis caussam esse. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hisce humoribus deduci non possunt, vt ex hactenus dictis manifestum est, perpendam, aliter statuere non possum, quàm humorem salsum, acrem, subtilem, & spirituum salinorum naturam plerunque referentem, arthritidis caussam esse. Appellet eum iam quis bilem, pituitam bili permistam, salem, tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur. Ego vocabulum seri, salis & tartari vsurpabo, vt rem à bile & pituitâ vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non solùm esse humorem aqueum etiam Antiqui agnouerunt, scribitque Galenus, *6. Epid. comm. 3. t. 38.* sanguinem *ὑδατώδη* & serosum non solùm vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morsu carentem, sed mordacem & erodentem, qui scilicet spirituum salinorum naturam refert, & propterea partes sentientes pungit & mordicat, & acutissimos dolores in iis excitat. Est nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid salsum quod mineralibus respondet, & non incommodè sal terræ appellari potest, quod tamen vix purum & solum reperitur, sed aliis corporibus miscetur, vnde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium est, limosum, argillosum, &c. tandemque in plantis & animalibus tartarum nominatur, & in hominem transfunditur. Verùm id etsi in plantis & homine in variis coctionibus subtile & volatile fiat, nisi antea tale sit, sicut id etiam ex sale vrinæ patet, ac tandem etiam ipsi sanguini misceatur: quia tamen à prima origine ad corpus nostrum alendum ineptum, & (vt Hippocrates loquitur) *ἀνεπιτήδειον*, tandem, nisi mox per aluum in prima coctione excernatur, aut postea per sudores vel vrinam euacuetur, cumulatum & naturæ molestum ad articulos, vt qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, vbi sua acrimoniâ acutissimos dolores excitat. Neque quem moueat, quod hanc materiam modò spirituosam, modò tartaream, & ad tophos etiam generandos aptam esse dicimus. Nam, vt cum Chymicis loquar, è corporibus possunt fieri spiritus, & rursum è spiritibus corpora. Materia hæc in suâ origine, & dum in terra esset, corpus fuit, &

quiddam

quiddam quasi terreum & minerale; attenuatum verò postea fuit in variis in plantis & homine coctionibus, & spirituosum quasi factum est. Quod Galenici etiam quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui *in aph. 49. ipsi 47. sect. 6. Hipp.* scribit: materia, arthritidis scilicet caussa, est quasi spiritus. Et Lucianus *in Tragopodagra, ποίημα βίαιον* appellat. Postea tamen humor hic tenuis aut spiritus, vbi locum idoneum nactus est, ossa scilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, sicut spiritum vitrioli & aliorum salium spiritus iterum coagulari posse, & in corpora redire, Chymicis notissimum est. Si quis tamen statuere velit, in ipsa terra esse salem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic sententiæ nihil officit; sed res eòdem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat.

QVo in loco humor arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde dissentiunt: quæ dissensio curationem non parum difficilem reddit, & non sine caussa Fernelius, *lib. 6. de part. morb. sympt. c.* 18. scribit; ex rei huius ignoratione hactenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum esse, nuncupatumque Medicorum opprobrium.

Nostram hac de re sententiam suprà breuiter proposuimus: Quia verò non pauci doctissimi Medici aliter sentiunt, (vt in hac humanæ mentis caligine in grauissimis controuersiis fieri solet) eorum opiniones breuiter proponere & perpendere libet.

Et primò quidem Fernelium quod attinet, statuit is, errare eos, qui humorem arthritidis caussam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. Quomodo enim, *inquit*, à visceribus internisque sedibus posset humor sincerus aliquispiam per ora venarum in articulos purus excidere, aut si etiam cum humore sanguis effluat, cur in articulis collectus phlegmonen non excitat? Sed neque humor crudus, qui per alios ductus, quàm per venas fertur, in articulis arthritidem faciet. Nam crudi humores in cachexia è visceribus in pedes decumbunt, vnde intumescunt, podagram non excitant. Ipse verò statuit, originem & fontem huius mali caput esse, è quo pituitosus humor, isque tenuis in articulos defluat. Et quidem non in cerebro, vtpote cuius excrementa vel foràs per nares, vel per palatum in asperam arteriam atque pulmones, aut in ventriculum interioresque sedes illabuntur, sed partibus externis capitis, & extra caluariam positis hunc humorem colligi & per summa corporis sub cute deorsum decurrere docet. Cùm enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, sua tenuia atque serosa excrementa ibi deponere, cumque capitis cutis crassa, densaque sit, & humores per eam facilè non exspirent, temporis progressu ibi cumulari, & per summa corporis ad articulos defluere existimat.

Fernelij opinionem sequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantùm in capite inter cranium & cutem capitis humorem arthritidis caussam colligi, & hunc vnicum locum esse statuunt, vnde materia ad articulos defluat: alij etsi etiam alias vias addunt, hanc tamen Fernellij coniungunt, & pauci omnino sunt, qui non etiam simul à capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quòd ob eam euenerit, vt arthritis ferè pro incurabili derelicta sit, Medicorumque opprobrium nuncupata, ego, saluo cuiusque iudicio, potiùs de Fernelij opinione verum esse existimo, & eum Medicum, qui fontem huius mali saltem in capite quærit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etsi enim verum sit, dolores quosdam vagos & varios ex humore seroso ab externa capitis parte sub cute per summa corporis delabente hinc inde excitari: arthritis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, sed musculorum membranas ferè subsistere solet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio est. Is enim ob diætæ errores & viscerum debilitatem in sanguificatione generatur. aliquando & ex mensium ac hæmorroidum suppressione suppeditatur, & in venis ac arteriis cumulatur, vnde etiam cùm moueri & efferuescere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur; imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, vt in arthritide humoris in venis peccantis satis manifesta indicia vrina exhibeat. Hinc ipse Galenus docet. 3. *aphor* 20. in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitiosis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protrusis. Neque aliud firmis rationibus probari potest. Quæ cùm ita sese habeant, & humor arthritidis caussa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi potest, quà necessitate, vel naturæ vel motus, humores isti necessariò prius in caput debeant ascendere, antequàm in pedes ferantur, præsertim cùm patés & recta via sit, quà per venas & arterias moueri & in eos ferri possint. Et quòd materia arthritidis caussa non extra vasa, sed per vasa ad articulos feratur, patet quoque ex eo quòd venæ in articulis, quos inuasura est arthritis, sub initiu arthritidis turgent & intumescunt; quòd humor arthritidem excitans, si repellentia intempestiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febresque acutas, cordis anxietates & alia mala symptomata excitat; vel subitò in alium articulum transfertur; vnde dolor, qui modò pedem infestabat, mox, si repellentia incautè apponantur, in manu sese exserit, quod non nisi per vasa moto humore fieri potest. Neque enim possibile est, vt humor, qui in digito pedis erat, sub cute ad manum subitò feratur. Et si humor sub cute per spatia deflueret, in partibus per quas transiret, dolorem excitaret, vt sæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore seroso extra cranium descendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in scapulis, ac dorso excitari, tandemque humorem ac dolorem vsque ad crura descendere; quod non accidit in arthritide. Insuper sæpe accidit, vt homo ex ira, aut terrore subito in arthritidẽ coniiciatur, quod certè accidit humoribus in venis & arteriis subitò commotis: Si verò sub cute capitis illi seorsim cumularentur, id accidere non posset. Et si sub cute capitis fons & origo huius mali est, cur non curatio præcipuè ad eam sedem dirigitur, & vesicatoria, cauteria, ac setacea ceruici applicantur; cùm vix commodior locus, quam hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea si origo humoris semper esset in externa capitis parte, etiam signa eius ibi cumulati & descendentis adesse deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, quos capite planè saluo arthritis inuadit. Fernelius quidem inter signa cumulati humoris recenset capitis grauitatem & somnolentiam, dolorem externum capitis & qui contactu, præsertimque inuersis capillis excitetur, tumorem œdematosum, vt ceram mollem, cuti præsertim ad occipitium subiectum: defluentis verò humoris signa ponit dolorem à ceruice vel per humeros in cubitum & manus, vel per dorsum in coxendices, genua pedesque sensim deuolutum, sensu interdum frigoris oborto. Verùm negari quidem non potest, hæc signa adesse; vbi humor serosus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur: sed rarò

apparent

apparent in arthritide; cùm experientiâ constet, eos qui arthritide laborent, capite plerunque optimè valere. Nec qui arthritide corripiuntur, defluxum illum humorum à capite & dolorem hinc prouenientem percipiunt, vt modò dictum. Et fit sanè, vt in principio arthritidis etiam caput in quibusdam, quibus id debilius est, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non satis probat, humorem arthritidis caussam in capite generari; cum eadem sæpe in febribus accidant, licet febris caussa in capite non generetur, sed per consensum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis efferuescunt, & moueri incipiunt, partim suopte impetu hinc inde vagantur, quod turgentium proprium est, partim à naturâ hinc inde protruduntur, & præcipuè debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam sedem figant. Quapropter non mirum est, in quibusdam, quibus caput debilius, & aliàs defluxionibus excitandis obnoxium est, in primâ arthritidis inuasione aliquid humoris ad articulos ruituri per venas capillares sub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia symptomata excitare. Quod tamen sententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cùm ij ipsi humores non sub cute capitis, quod ille vult, geniti & collecti sint, sed subitò per venas & arterias, quæ à iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effundantur. Et fit sanè, vt reuera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia sub cute sensim collectâ & eò defluente, sed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venæ cauæ & arteriæ truncum descendentem ad pedes isti humores feruntur: ita per ascendentē ad caput & vicinas partes iidem mitti possunt. Et quòd symptomatum in ægris quædā diuersitas apparet, ex eo accidit, quòd humor nunc per truncum venæ cauæ & arteriæ adscendentē, nunc per descendentem præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cùm n. per ascendentem mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat, facilè aliquid, per iugulares cùm internas tùm externas in caput ascendentes, etiam in cerebrum & sub cutem protrudi potest, vnde nonnullos vigiliæ, alios somnolentia, alios alia symptomata infestant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infestat, sub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effusus fuerit, & hinc ad pedem defluxerit, nullâ firmâ ratione probari potest. Quæ n. recta via est, per quam è capite sub cute ad digitos pedis subitò & recta fluere possit? Nam cùm materia à capite sub cute destillat, hinc inde dispergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò recta ad extremos pedes tendit: neque etiam si per hanc viam flueret, subitò in manum, quod sæpe accidit, viâ mutatâ, ascendere posset.

Et in specie somnolentiam quod attinet, & si quæ sunt id generis alia symptomata, quæ in ipso cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque si apparent, Fernelij opinionem confirmant, sed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, sed ex ipsis venis effundi docent. Fit enim somnolentia à materiâ intra cerebrum cumulatâ, non extra caluariam collectâ, quæ si in arthritide adsit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipsum cerebrum effundi docent.

Tandem constat experientiâ, morbos alios, & præsertim acutos, quorum materia in venis & circum viscera hæret, transmutari in arthritidem, & tum vrinas crassas imminentis arthritidis signum esse, testaturque Auerroës, 7. *collig. cap.* 3. seipsum factum esse arthriticum ex morbo acuto, cùm natura per crisin humores ad articulos, & præsertim ad pedes expulisset, quod non fieret, si arthritis à materia à capite defluente generaretur. De quâ re plura quoque postea in examine opinionis Plateri dicentur.

Neque ea, quæ contra alteram sententiam, quam supra proposuimus, & veritati consentaneam existimamus, profert Fernelius, magni momenti sunt. Nam cùm quærit, quomodo humor sincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim sanguinem, vt vitæ thesaurum, retinet, & ne à vitiosis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis è venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus solos humores vitiosos è vena caua ad mesaraicas, & hinc ad intestina protrudit: per sudores criticos humores vitiosos, & quidem sinceros, sæpe fœtidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem desinentium expellit. Idem præstat in erysipelate, scabie, variolis, morbillis, aliisque morbis plurimis, in quibus natura, vt corpus sanum conseruet, vitiosos humores à bono sanguine segregat, eosque per orificia venarum expellit. Neque tamen serosus ille humor semper sincerus ad articulos defluit, sed sæpe sanguinem, sæpe alios humores secum rapit. Quod verò Fernelius addit, si sanguis vna effluxerit, phlegmonen excitaturum, id reuera sæpe accidit, quod ipse Fernelius confiteri necesse habet, dum de chiragia scribit; *Dolor huic inest pulsans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerunque venis.* Et de Podagra: *Tumor, vt in chiragra, adest, tum partis, tum venarum ambientium rubor, calor, dolorque pulsans*; quæ omnia inflammationis signa sunt. Vnde etiam Hippocrates, 6. *aph.* 49. hoc nomen arthritidi tribuit, dum ποδαγρικὰ ἀποφλεγμήναντα appellat. Non tamen omnis inflammatio necessariò suppuratur, & quòd humores in arthritide non suppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, sed potiùs ipsius humoris naturam arguit, vtpote qui ad suppurationē ineptus est, serosus scilicet, salsus & tartareus, cuius pars tenuior discutitur, crassum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim suppuratur, nisi sanguis, aut quod sanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite descēdere, quod cum horrore, seu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc non humoris à capite sub cute descendentis, sed humoris potius è venis effusi indicium est, sicut idem in febribus & erysipelate accidere videmus.

Alij, vt Eustachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verùm non solùm extra cranium, inter cutem & pericranium, per spatia, quæ sub cute sunt, ad articulos defluere, sed & intra caluariam, per externam spinalis medullæ superficiem descendere, alij etiam per mediam spinalis medullæ substantiam fluere, docent. Verùm si hæc fierent, potiùs paralysis aut conuulsio inde excitaretur, & in medio spatio, per quod fluerent humores, etiam nerui afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent; quæ communissima ferè sententia est, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cùm sanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem synocham coniunctam habentem. Vt enim sanguine subtili in superficiem cutis effuso erysipelata, quæ febris synocha comitatur, excitantur: ita dum in articulorum sedes effunditur, articulorum dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, vt qui vtrique morbo obnoxij sunt, podagrâ inuadente erysipelatis opinione se consolentur. Quæ omnia sunt verissima.

Extra venas tamen etiam congestos humores serosos & excrementitios arthritidem excitare, eorumque originem à capite esse, ibique defluxionū scaturiginē existere, & ab eo in partes subiectas defluere statuit.

Congeri autem ibi nonnunquam in illius sede interiore intra caluariam, præbent ei materiam sangui ne crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excrementitiam sensim in cerebro cumulari, quæ cùm postea delabitur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiusdémque dolor nonnunquam, aliáque accidentia, coacerntæ illic materiæ indicia, comitentur. Sanguinem aut m excrementitium fieri docet, vel primæ vel secundæ, vel etiam tertiæ coctionis, quæ fit in cerebro, vitio, ob cerebri scilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illum m autem hanc & humores vitiosos in capite congestos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel à frigore externo & humiditate aëris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus reseratis, & facultate expultrice irritatâ, concitari tradit.

Eundem tamen serosum & excrementitium humorem extra caluariam quoque inter ipsam & cutem congeri, & in inferiores partes defluere statuit.

Vias autem, per quas defluxus iste à capite fiat, varias esse docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri basi ex tribus cauitatibus, caluariæ fundo impressis, nunc per foramen ossis cribrosi transcolari, & è naribus stillare, coryzámque excitare statuit, nunc in mediam cauitatem, quæ multis foraminibus palatum spectat, ferri, & vel per nares emungi, aut screatu è faucibus exspui, vel in oculorum sedem descendentem per lachrymas exstillare: nunc in media hac sede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, sequi: nunc in posteriorem caluariæ cauitatem, qua humilior est, delatam, per magnum occipitij foramen spinalis medullæ descendere in habitus corporis locum aliquem, & vel in carnosis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem subsistere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra vero caluariam collectum humorem sub cute deorsum deflu otem, prout se vel articulorum, vel carnosis sedibus insinuat, varia dolorum genera proferre statuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verùm enim vero vt ista, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Eustachio Rudio consentit, libenter admittimus: ita vt arthritidem inde generari credamus, adduci non possumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzam, aut sputum copiosum excitat, & per nares ac fauces reijcitur, longè alterius naturæ est, quàm quæ arthritidem parit; ac fieri non posset, quin si materia tam acris & ignea quasi in cerebro generaretur, grauissima inducerent symptomata. Præterea sine secundum neruorum, siue secundum spinalis medullæ ductum humor hic descenderet, fieri non posset, quin prius vel conuulsionem, vel paralysin, vel dolorem aliquem in transitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibique dolorem excitaret cùm tamen sæpè contrarium, & præcipue in huius morbi initio, fieri, & in pedibus subito dolorem excitari videamus, nullo alibi dolore, vel symptomate apparente. Deinde ex materia sub cute capitis cumulatâ Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthritici doloribus distinguit, (etsi in eo errat, quod hos Defluxionum dolores solum in carnosis musculorum locis fieri statuit; cum æque circa articulos fiant [illegible] & memorandi musculorum excitari posse [illegible] libenter concedimus; arthritidem verò propter dictam per certa interualla recurrentem, certumque [illegible] tempus [illegible] tem inde generari, nihil [illegible] enim si inter [illegible] cutem delanceret, humor prius propinquas capiti partes & articulos occuparet; cùm, vt Galenus, *1. de diff. febr. cap.* 11. expresse docet, quæ a capite fiunt fluxiones, capiti vicinas partes, aures, oculos, dentes, gingiuas, & vicinas glandulas, aut pectus & pulmones, ac dorsi musculos occupare soleant, vnde tales à defluxione dolores mox in primo a capite humoris descensu, in collo, in ceruice, ac scapulis percipiuntur, in digitos vero pedum, quos Arthritis maximè infestare solet, vix vnquàm descendunt, humore illo seroso tenui in via consumpto: quod in arthritide non accidit, in qua subitò in extremis plerumque pedum digitis dolores primum & subito excitari solent. Nam quòd Solenander, [illegible] 24. *sect.* 4. cuidam nobili Viro sub finem hyemis arthritide laboranti ideo humores a capite motos fuisse scribit, quòd non subitò fint aucti, sed paulatim creuerint, & de articulo in articulum, de pede in pedem, de hoc in genu transierint, occupantes inde [illegible], ac in cubiti iuncturas sese insinuârint, id mihi parum probabile videtur. Etenim si humor à capite defluxisset, primò cubitos, hinc manus, primo genu, hinc pedes infestare debuisset, cùm tamen [illegible] factum sit. Vero magis consentaneum est, id [illegible] humoris naturâ & copiâ factum fuisse. Cùm enim [illegible] fuerit, tempore hyberno tardiùs motus est [illegible] magna eius copia cumulata fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cum tot [illegible] pete non possent, etiam ad propiores postea [illegible] rettulit. Neque etiam vllam viam video, per quam [illegible] humor hic extra caluariam cumulatus in pedes [illegible], & non hinc inde, vt dolores illi ex defluxionibus, vagetur. Et sit sanè, interdum cerebrum etiam quadam symptomata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare; tamen nondum id, quod de [illegible], probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem descendere. Primò enim quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monstratur. Deinde etsi intra venas & arterias humor fluat, possunt eadem symptomata in cerebro (quæ nulla fieri possent, si humor extra cranium sub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitiosum per truncum venæ cauæ & arteriæ adscendentem natura conatur expellere, facile aliquid per venas & arterias iugulares in cerebrum influere, ibique aliqua symptomata excitare potest, & antequam ad manus perueniat, facilè accidere potest, vt per ramos in nucham, & humerum sparsos aliquid in eas partes extrudat. Et cum omnes in toto corpore articuli, & partes circa illas suum nutrimentum è venis & arteriis capiant, nullus est articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis caussa per easdem vasa influere possit, vt cæcas atque occultas [illegible] ex remotissimis partibus vias quærere opus non [illegible] vt tandem hoc etiam largia, posse fieri, vt serosi [illegible] modi humores in venis abundantes etiá in caput protrudantur, & sub cutem effundantur, atq; ingruente paroxysmo Arthritico, & naturâ ad expulsionê sese accingente, ea moueantur, & per ceruicem ad dorsum descendant: tamen non illi humores sunt, qui arthritidem pariunt, sed sub cute descendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem spuriam pariunt, sed frictionibus, discutientibus, & sudoribus facile tolluntur, perseuerante nihilominus arthritide.

Franciscus India, Medicus Veronensis, *de Gutta* [illegible] 1. *cap.* 4. rem hanc valde intricatam reddit, dum scribit membra, quæ has superfluitates emittunt, varia & plura esse, caput præcipuè, ventriculum, intestina, [illegible], & renes: & quidem à capite potissimùm & à [illegible] ista fluxiones fieri; quoniam licèt ab intestinis, & a ventriculo & aliis membris isti humores [illegible] tr[illegible], antequam ad partes iuncturarû fluant prius in caput adscendere, & post [illegible] subiectas partes transmitti. A toto autem corpore non negat

gat quidem humores istos prouenire Si enim, inquit, corpus omnino à superfluitatibus immune ac liberum esset, humor minimè influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiam ad articulos fluere negat, cùm fieri non possit, vt humor qui in ventriculo, vel intestinis, vel in iecore, aut liene repeeritur, confestim ab his partibus ad articulos fluat, nisi ab irritamento naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem istas statuit esse venas, musculos & neruos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda destinatas humores excrementitios, qui per totum corpus existunt, ad digitorum manuum ligamenta, tendines & articulos defe te. Musculos verò, qui à scapulis & spinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus suscipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per neruos ab illo descendentes ad manuum digitorum articulos protrudere. Postea tamen negat, à solo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores, vt pote ad genua, crura, & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos, sed propter consensum venarum & neruorum spinæ dorsi & renum cum genibus, cruribus & pedibus, quandoque etiam deferri à spina dorsi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verùm in hac opinione non pauca falsa continentur. Primò enim cùm à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omnino corporis partes, ventriculus, intestina, hepar, renes & aliæ, sed venosum genus in toto corpore Etsi enim excrementitij humores in ventriculo, intestinis, liene & hepate generari possint: tamen vbi cumulantur, tandem in venam cauam cum perpetuo illo sanguinis commeatu, vt & in arterias distribuuntur, & hinc ad externas corporis partes protruduntur, vt in scabie & aliis affectibus pluribus videre est. Humores ergo vitiosi si in arthriticis cumulentur, non est opus, vt per tantas ambages, per musculos & neruos ad articulos deducantur, cùm via propinqua sit per venas & arterias, à quibus vt aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli suum nutrimentum accipiunt. Præterea per neruos humores in articulos defluere vero planè non est consentaneum. Neque enim nerui facilè tantam humorum copiam admittunt, neque possibile esset, si materia ista à cerebro reciperetur, & per neruos afflueret, quin grauissima mala priùs, antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum *cap.6.* scribit, materiam quæ fluit, non internos neruos replere, sed extra solùm distendere. Verùm hoc non est per neruos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda ista euitat, dum non monstrat, quomodo continuo à capite ductu secundùm neruorum progressum materia hæc fluere possit, vt tamen in via neque conuulsionem, neque paralysin, neque dolorem vllum excitet Et quorsum istis per musculos ambagibus opus est, cùm via recta, vt sæpius iam dictum, è venis & arteriis sit in articulos?

Peculiarem sententiam habet Adrianus Spigelius, *in lib. de arthrit.* Qui cùm agnosceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores à capite defluere asserit, deserere vellet, simúlque animaduerteret, cum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri posse, statuit tum à capite, tum ab hepate fieri fluxionem, sed in eo ab aliis dissentit, quòd eam fluxionem quam à capite fieri putat, rarò sub cute, vt docet Fernelius, nunquam verò per foramen medullæ, quo spiritus continentur, vel per foramen nuchæ supra membranam externam spinalis medullæ fieri docet, sed per venas & arterias iugulares, non solum externas, sed etiam internas, per quas ab infernis partibus hepate præsertim, ferrur humor in capitis externas internásque partes, remeare in venam cauam, & arteriam magnam, vel eius ramos sub iugulo constitutos, atque sic in articulos deuolui statuit.

Verùm enim verò in eo quidem rectè sentit Spigelius, quòd per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet, vel eo edoctus, quod obseruauit, si ante vniuersalem corporis euacuationem externæ remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur, materiam ad nobiles partes refluxisse, febrésque acutas, & alia mala excitâsse. Sed quòd materia è cerebro primùm in venas & arterias iugulares, non probat, & sine vlla firma ratione profert: contrà potius ea, quæ arthriticis accidunt, testantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cùm si hoc accideret, humor tam acris, tantósque dolores efficere potens, grauissimos in cerebro affectus excitaret. Quæ tirque ambages hîc Spigelius, cùm multa doceant, in hepate & liene sanguificationis officinis humores hos gigni, atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi, vt eos à cerebro petere opus non sit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi statuunt. Verùm ij nihil aliud, quàm per totum intelligere possunt, quàm venas & arterias per totum dispersas.

Verùm vt prolixam hanc disputationem tandem concludamus, & in pauca cótrahamus. Hoc primò certum est, in visceribus ventris inferioris materiam arthritidis caussam generari, imò sæpe diu ibi circa lienē & intestina ac hepar stabulari, donec tádem in venam cauā transferatur. Rectéq; scribit Mercatus, se ex veteris doloribus articulorum dolores suborros conspexisse, & Authores non contemnendos idem scripsisse; quod & ipse in hypochôdriacis & scorbuticis factū non semel vidi. Vnde etiam diarrhϾ intempestiuè suppressæ in arthritidem mutantur. Et quòd ab intestino colo humor arthritidē excitans fluere possit, docet Hippocrates & Galenus, *6. epid. com. 4. text. 3.* De viis res plana est, vt etiam *de Scorbuto* dictum: Nimirum ex colo per mesentericas arterias humor hic in arteriæ magnæ truncum transferri potest, atque hinc ad articulos defluere.

Secundo & illud certum est, concedúntque id Medici quique doctissimi, humorem arthritidis caussam per venas, & arterias moueri, (alij semper, sæpissime verò, ij qui à capite etiam humorem defluere statuunt) ré sque adeò plana est, vt Thomas Erastus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, *disp. 4 contra Parac. pag. 161.* scribat, eum tantùm de hac re dubitare posse, qui quid fiat quotidie, non satis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cùm certa sint, hoc iam dubium est, an hæc via non sufficiat, & an alia detur, & an à capite etiam sub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum esse puto, ac suprà satis probatum, quandoque initium fluxionis non esse à capite. Cùm enim pars mittens & recipiens suis symptomatibus sese prodat, in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas, nullus dolor, nec alia symptomata congestionis ibi & cumulati humoris indicia appareant: statui non potest, à capite humorem defluere. Præterea nec illa arthritis, quæ ex colicâ fit, à capite, seu à cerebro ortum habet, vt *supra* monstratum; sicut nec illa, quæ ex diarrhœâ intempestiuè suppressâ prouenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquitur, an aliquando à materiâ sub cute capitis cumulatâ defluente arthritis oriatur. Quod quidem plurimi doctissimi Medici, quibus suum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen, vt credam persuaderi non possum, ob rationes suprà propositas, quas hîc repetere opus non est, inprimis cùm omnium symptomatum, quæ arthriticis accidút, rationem optimè reddere possim, etsi statuam,

humorem arthritidis caussam solùm intra vasa moueri, & per ea in articulos fluere; præcipuè si illud attendatur, humorem hunc nunc potissimùm per truncum venæ cauæ & a[illegible]æ magnæ d[illegible]scendentem, nunc etiam p[illegible] ascendentem simul fluere, atque inde va[illegible] symptomata circa caput excitari. Quid ergo opus est, [illegible] neglectis, quas natura ceu canales motui & fluxui humorum destinauit, insuetas & insolitas quærere? Et vt vnum saltem attingam, Erastus quidem *loco allegato* pro certo signo defluentis a capite humo[illegible] hoc habet, quòd ægri plerumque manifestè sentiant, humorem ex capite per ceruicem, [illegible], dorsum instar aquæ defluere, cum horrore seu leui frigore. Ven[illegible] in hoc signum mihi parum firmum videtur. Ac[illegible] enim iste ho[illegible] non solùm in arthritide, sed sæpe etiam in febribus, erysipelate, va[illegible]lis, morbillis, morborumque horum imminentium indicium est; cùm ex venæ cauæ & arteriæ trunco in dorso maximè, per ramos ab iis ortos & venatum arteriarum extremitates vapor ex vitioso humore, vel etiam pars eius tenuior in dorsi partes protruditur. Etsi enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit, tamen in dorso primùm horror excitatur, ob spinalem medullam, & neruos ab ea prodeuntes sensu exquisito præditos ibi plurimos, per quam medullam etiam rigor nunc ascendere nunc descendere videtur, de quo Hippocrates *5.aph.69.*

QVÆSTIO VIII.

An in ipsis articulis quid colligatur, quod ad producendum paroxysmum aliquid faciat?

VT de hac quæstione cogitarem, non solùm Paracelsus ejusque asseclæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, sed & admirandæ quædam arthritidis curationes occasionem dederunt. Guilhelm. Fabric. *cent.1. ep.47.& seq* refert, quosdam per torturam ab arthritide liberatos fuisse, vt eam nunquam passi sint. [illegible] quidem p[illegible]torem, vt & gandium, à paroxysmo arthritico multos liberatos fuisse, passim notum est. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari possit, caussam reddere non ita facile est, nisi ea in loco affecto quæratur. Et sunt hujus rei historiæ aliæ etiam. Clariss. Dn. D.Döringius mihi retulit, fuisse ciuem Giessæ, qui doloris impatientia securi maximum pedis alterutrius digitum sibi amputauit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libauius etiam, *ad Schnitzerum epi[illegible].73.in Cista Medica Hornungi*, talem historiam refert. Patiens erat hospes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui p[illegible] ctus 300. florenis sanationem promisit, & recepta Autographo curam aggressus est. Patiens jussus est pedes imponere trunco ligneo. Adeiant fortes serui Nobilis, qui sedentem tenerent. Ipse Nobilis ferreo malleo instructus, sex clauis pedes affixit ligneo trunco, moxque miserabiliter clamantem ægrotum reliquit, & se in equum conjecit. Interim tebro expiscatus est, num morbus fuisset reuersus, cognitoque jam elapso [illegible] non rediisse, ipse rediit hospitium, & [illegible] cum hospite cognouit de sanato morbo, itaque Chirographum produxit, & se Medicum [illegible] ostendit, propositque Sn[illegible]. Consensit hospes, licèt crudeliter tractatus, equitem tamdiu pauit cum suis, donec trecenti floreni essent consumpti.

E quibus historiis omnibus colligi videtur, mineram aliquam in loco affecto latitare, quæ suo tempore ad paroxysmum excitandum aliquid faciat. Etsi verò eâ de re aliquid certi statuere difficile est: meas tamen cogitationes, paradoxi saltē loco, proferam, ad quas neminem adstrictum cupio, sed cuique suum judicium relinquo.

Partes corporis quælibet vt sibi conuenienti alimento nutriuntur, ita etiam in neutris & ægris corporibus humores, qui ad eas quandā analogiā habēt, [illegible] ad alias partes feru[illegible]tur, vnde vitiosa nutritio accidit. In sanis, quod aliarum partium nutritioni inutile est, in vngues & pilos in homine [illegible]bsumitur, in brutis quoque in vngulas & c[illegible]nua In æg[illegible]is vitiosi h[illegible]mores etiā ad def[illegible] nitas s[illegible]i partes feriūtu[illegible], id quod cum in aliis mor[illegible] tū in Pl[illegible]olonica videre est, in quâ humor ille v[illegible]tiosus non [illegible]um ad capi[illegible]los capit[illegible] propel[illegible]itur, quos inuiscat & conglutinat, sed & ad vngues pedū, q[illegible] de[illegible] & nig[illegible] fiunt. In fracturis ossi[illegible]m osteocol[illegible]pis assumpta [illegible] ossa tendit, & in [illegible]llū int[illegible] [illegible] magn[illegible], abit, vt exempli[illegible] id docet G[illegible] Fab[illegible]cius, *cent.1.obs.9[illegible]* 91. Si ergo humores a[illegible] gener[illegible]dæ apti sanguini sint cōmixti [illegible] [illegible]os ad a[illegible]culos fe[illegible], & cum [illegible]limento ossi[illegible] in co[illegible] sub stātiam sese insinuare, atque ibi excrementum ossibus proprium, futuræ arthritidis mineram & [illegible]tum colligi. Non obscure hoc docuisse videtur Galenus, dū *5.aph.39.* singul[illegible]s corporis partes vt suum [illegible] [illegible]tum, ita etiam [illegible]ementum habere, & sup[illegible] [illegible] relictum simi[illegible] naturæ partis humorem e[illegible] [illegible] Et quidem istud excrementum tartareum præcipue [illegible] ossium epiphysi[illegible]s colligi verisimil[illegible], quæ [illegible] ossium parti[illegible]us po[illegible]si[illegible] res sunt, & id[illegible] quoq[illegible] [illegible]be Andreas Lau[illegible] *lib.2.c.4.* const[illegible] [illegible] sint t[illegible]nquam ventre [illegible]ssium in qu[illegible] [illegible] sium alime[illegible]tum, quo[illegible] [illegible]sim in eorum [illegible] [illegible]oletur. Sic [illegible] humor vel excrementum [illegible] colligatur, affluente simili humo[illegible]e efferu[illegible]scit, quod cùm fit, in vic[illegible]nas partes diffunditur, & dolor[illegible] [illegible] excitat, atque id m[illegible]ximè fit in epiphysi[illegible], [illegible] ligaméta oriūtur, [illegible] quibus partes circa [illegible] sles connect[illegible]. Si verò de humor[illegible] vel ex[illegible] dissipetur, vel [illegible] modo effund[illegible] plane ibi[illegible] [illegible]dibile est. Vnde etiam [illegible] medicament[illegible] [illegible] circa articulos [illegible] exi[illegible] valde com[illegible]dantur. Posset [illegible] h[illegible] sententiæ confirmationem & hoc affe[illegible], q[illegible] sunt pluuiarum vate[illegible], vt loquuntur, & [illegible] pestatis mutationes in pedibus pe[illegible]ipiu[illegible] gus loquitur, habent Almanach in pe[illegible]us. [illegible] quidem accidere putat Iohannes An[illegible] *in R[illegible] Anglica*, quia in juncturas, propter earum v[illegible] & dilatationem, int[illegible] aer ille l[illegible]berius. V[illegible]rùm [illegible] hæc nullius momen[illegible] est; quia dolor non fit [illegible] tate juncturarum & aliæ partes maiores habent cauitat[illegible]s, quæ nil tale sentiunt: sed proculdu[illegible]io dolor hic ideò accidit, quia [illegible] instantes mutatione[illegible] humores excrementitio[illegible] in articulis hærentes [illegible] mouent.

[illegible]tsi qui[illegible] Paracelsi & asse[illegible]rum eius sententi[illegible] m[illegible] meliorem partem int[illegible]rpretari velit, & hic an[illegible] be[illegible]tur. Parace[illegible] [illegible], & Pet[illegible]us Seuerinus ex synomæ ebullitione [illegible] effe[illegible] [illegible]entiā arthritidem gene[illegible] docent, v[illegible] si per[illegible] [illegible] non natu[illegible]lem hum[illegible], sed e[illegible] [illegible]titium quid in articulis collectum [illegible] [illegible]figunt, [illegible]dem quo[illegible] h[illegible] [illegible]us dictum, docent. [illegible]nus idem explicat Quercetanus *in consilio de Arthritide & calculo*, vbi statuit, tartarum congestum & c[illegible]ntentum in [illegible] caussam proximam ac immediatam esse art[illegible]tidi[illegible], eámque [illegible] quandiu in juncturis contineri, & otiosam m[illegible]n[illegible]re: vbi verò fiat noua fluxi[illegible], quæ eam commoueat, paroxysmum excitare non aliter a[illegible] dum calci viuæ aqua affunditur [illegible] fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆSTIO

QVÆSTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?

SCribit quidem Hippocrates, *6. aph.* 28 Eunuchi Podagrâ non laborant, nec calui fiunt, & *ibid. aph.* 29. Mulier podagrâ non laborat, nisi ipsi menses defecerint; & *ibid. aphor.* 30. Pueri podagrâ non laborant ante Veneris vsum. Verùm rectè Galenus, *in comm. ad aphor.* 28. scribit: Eunuchos podagrâ non tentari. Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc verò propter nimium tum otium, tum vitæ intemperantiam non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem summam. Nostrâ verò ætate in tantum auctis deliciis & luxu & voluptatibus, vt nihil suprà addi posse videatur, infinita est podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam se exercentibus, sed malè coquentibus, seque inebriantibus, nullóque præsumpto cibo fortia vina potantibus, & venere immoderatâ vtentibus, aliis verò etsi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus. Et *aphor.* 29. de Mulieribus scribit: Hoc olim erat verum, antequam menstrua defecissent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum, quæ superiori ætate mulieres admittebant, paruitatem. Nunc verò ob earum magnitudinem nonnullæ podagrâ afflictantur. Et Seneca, *epist.* 95. egregiè scribit: Mulieres, cùm virorum licentiam æquârint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant, æquè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æquè niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis; libidine verò nec maribus cedunt, pati natæ. Quid ergo mirum est, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ sint. Beneficium sexûs sui vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. *Hæc Seneca.* Quibus accedit & hoc, quòd arthritis, cùm hodie sit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriusque sexûs deriuatur. Et exstant talia exempla multa passim, quæ Hippocratis aphorismis derogant. Iuuenem nobilem Silesium ante annos aliquot hîc literis operam dantem noui, nondum annos 18. natum, & quem Venerem nunquam expertum credo, qui sæpissimè podagrâ laborabat. Ant. Musa Brasauol. *ad aphor.* 31. *lib.* 6. scribit, se vidisse Alphonsum Dassonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum Podagrâ laborantem, qui Venerem se exercuisse negabat. Et Hollerius, *ad eundem aphor.* scribit, se vidisse annos tantùm 10 natos habuisse Podagram. Et Michaël Paschalius, *meth. cur. morb. lib.* 1. *cap.* 15. se vidisse nobilem puerum septem aut octo annos natum laborantem non solùm podagrâ, sed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Musa Brassauolus, *ad aphor.* 28. *lib.* 6. Hippocr. refert, se vidisse Venetiis Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articulorum dolores patiebatur. Vidit idem Scholiographus *ad cap.* 63. *lib.* 1. *Holler. de morb. intern.* De mulieribus arthritide laborantibus exempla referre opus non est; cùm ea sint passim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis sit curabilis?

VVlgata multorum est opinio, arthritidem esse incurabilem. Et reuerâ multi reperiuntur, quos ad

mortem vsque morbus iste comitatur. Vnde etiam accidit, vt arthritici multi, quasi in morbo desperato, nullos Medicos consulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abstineant. Verùm habentur contrà exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ Diætâ, vel temerario aut fortuito casu ab arthritide liberati sunt, & postea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, *in vitâ Plotini*, scribit, Rogatianum, Senatorem Romanum, Platonicum, Plotini discipulum, diætæ frugalitate eò peruenisse, vt cùm acriter anteà podagrâ vexaretur, neque progredi posset, nisi sellâ vectus, robur inde resumpserit, & cùm manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, vt his expeditiùs vteretur, quàm qui artifices quotidie manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. *lib.* 12. *cap.* 2 *de rat. curand. partic. corp. hum. affect.* retuli, Medicum quendam senem Venetiis quinque annorum à vino abstinentiâ ab arthritide vsque ad mortem liberum fuisse. Et ex Francisco Alexandro, quendam Franciscum Pecchium podagricum in carcere 20 annos detentum, ex eo à podagra saluum egressum fuisse. Et Marcus Gattinaria, *capite de cura dolor. iuncturar. à caussa calidâ*, de seipso scribit, quòd, cùm incepisset pati podagram, vsus fuerit tali regimine, scilicet dimiserit vinum per duos annos, fecitque singulis mensibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diuersoriam, eaque vteretur bis in hebdomada, vt natura diuerteretur in transmittendo materiam ad iuncturas, & potiùs transmitteret per viam secessus, & cum tali regimine curatus fuerit, vt nunquam postea passus sit tales dolores. Scribit quoque Carolus Piso, *in lib. de morb. ab illuu. serosa, in consil. de arthrit.* Virum quendam, qui perpetuis arthritidis querelis infestam transegisset adolescentiam, & ex consilio Nicolai Pisonis in flore ætatis sibi vini vsum, quanquam Præfectus Vinariæ cellæ principalis, admirandæ temperantiæ exemplo, prorsus interdixisset, iam à 30. annis ab iis doloribus sese liberâsse. Et alios etiam seu vitæ instituto, seu ad paupertatem, & hinc vitæ frugalitatem redactos à Podagra liberatos fuisse, historiæ restantur. Mirum hoc est, cuius tria exempla Guilhelmus Fabricius, *cent.* 1. *obs.* 79. recenset, arthriticos grauium facinorum suspectos torturæ grauissimæ multoties subiectos fuisse, cùm verò innocentiam suam constantèr affirmarent, criminis absolutos fuisse, simúlque podagrâ, quâ antè grauissimè laborabant, perpetuò liberatos. Sicut & illud, quod *cent.* 1 *epist* 47. recenset, decubuisse quendam tetricum & maledicum podagrâ laborantem, qui nec lecto affixus à maledicentiâ sibi temperare poterat. Quod cùm homo quidam festiuus, qui & ipse eius petulanti linguâ læsus fuerat, perciperet, sub crepusculum vespertinum, cùm fortè ægrotus à familia solus esset relictus, clam ædes ipsius laruatus, Æthiophis instar, ingreditur, & ad decumbentis lectum accedit; ægrotus formæ insolentiâ, solitudine, crepusculo ipso perterritus, quis sit, & vnde venerit, quærit; alter nihil respondens propiùs lectum accedit, & brachiis, quæ & ipsa arthritide laborabant, arreptum dorso inicit, atque ita pendentem vociferantémque extra cubiculum effert, pedes illius gradibus, per quos descensurus erat, identidem allidens; vbi in areæ pauimentum ventum esset, ibi onere deposito hominem sistit in pedes, nihil locutus, tantùm intuens, mox accurrit, quasi correpturus denuò, atque extra domum elaturus. Ibi, qui priùs pedibus insistere, præ morbo, non poterat, nec in plano ambulare, nedum per gradûs ascendere, gradûs cursu repetit, superat, & ad cubile contendit, & per fenestras clamore totam viciniam excitat. Accurritur: ille anhelus, & metu penè exanimatus narrat, à spectro se è lectulo extractum, & extra cubile elatum, tractatum miserrimè, & nisi nomen Iesu ingeminâsset, de se actum omninò fuisse. Et quod mirum, qui priùs podagricus fuerat, inde conualescit, nec vnquam postea po-

dagrâ fuit liberatus. Habetque ibi aliam historiam Fabricius de quodam malefico podagrico, qui cùm duceretur ad supplicium, capite plectendus, in medio itinere allatum est de veniâ Principis clementer concessâ nuntium insperatum. Illo sic affectus est miser, vt qui extremorum membrorum omnium vsu penè carebat, statim alacri & expedito motu se in pedes dederit, annosque post à multos liber ab omni arthritidis molestia vixerit. Memini etiam hîc olim iuuenem nobilem podagrâ laborâsse, cùm autem fortè noctu ædes vicinæ incendio conflagrarent, ille præ metu lecto se eripit, per scalas decurrit, & in aliam domum fugiturus, in foueam, quam glacies hyberna formauerat, & aquâ plena erat, pede ægro incidit, & ita non solum à paroxysmo, sed & à podagra multis annis liberatus fuit. Neque solùm exempla eorum, qui vel diætâ accuratiore, vel terrore aut gaudio similibusq; modis ab arthritide liberati sunt, habentur, sed & eorum, qui medicamentorum ope conualuerunt. Cardanus, *de curat. admir. Num.* 16. quatuor exempla recenset eorum, quos ab arthritide liberârit. Et habentur etiam alia exempla, quorum quædam habet Schenkius, *lib.* 5. *obseru.* Scribit quoque Solenander, *se* 1. 5. *consil.* 1. Et ab aliis nonnullus curatos, & nos non paucos in multos annos immunes etiam leuiore curatione reddidimus, qui antea singulis semestribus & frequentiùs etiam tentab antur, quorum quidam adhuc superstites, qui fidem facere possunt. Et notabile est hoc, quod recenset Carolus Piso *allegato loco*, hunc in modum: Cornelius quidam Perdeus Picardus, in Rhetoricis eruditus, à septimo ætatis anno arthritidi obnoxius fuit, eique sæpius quotannis recurrenti atque studia intertubanti: Qui cùm Carolum Pisonem consuleret, & rogaret, vt importuno dolori leuamentum afferret, is spe non vanâ adolescentem recreauit, si modò paucis hisce præceptis obtemperantem se redderet, scilicet demenso quidem & præscriptim potu quotidiano sensim tertiam minimùm partem detraheret, inprimis à vino prorsus abstineret, tum verò sese accuratè semper ab aëris iniuriis & præsertim frigore defenderet, præterea que ita se muniret stragulis de nocte, vt quotidie sub finem secundi somni si non sudor, certè mador dimanare posset, deque syrupo rosarum pallidarum ter quaterue mense repetito illinuiem omnem serosam repurgaret. Paruit adolescens per biennium & ampliùs, atque fomitem morbi præter omnem opinionem circumcidit, vixitque liber prorsus ab omni dolore articulari.

Certum ergo est ex quotidianâ experientiâ & Medicorum obseruationibus, multos ab arthritide non sanari, coontrà etiam plurimos sanatos fuisse. Qui autem sanabiles, docuit Hippocrates. 2. *Prorrh.* De podagricis hoc dico, *inquit*, quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophaceos concretos habent, aut ærumnosè viuunt, siccam aluum habentes, hi omnes sani fieri non possunt humanâ arte, quantum ego noui. Sanat quidem hos optimè dysenteria, si superuenerit, sed & aliæ liquationes valde prosunt, quæ ad infernos locos repunt. Qui verò iuuenis est, & ei ca articulus nondum callos tophaceos habet concretos, & accuratè viuit, & laboris amans est, & animum bonum habet ad obediendum pro studiorum ratione, hic sanè Medicum intelligentem nactus sanari poterit. *Hæc Hippocrates.* Insanabili tamé arthritidi meritò etiá eam annumeramus, quæ hæreditaria est. Nam vt alij morbi hæreditarij, ita & arthritis hæreditaria difficulter expugnatur.

Caussæ autem, cur multi qui sanari possent, non sanantur, plures sunt. Primò n. sæpe caussa est in Medico, qui morbi huius, eiusque caussæ, non satis gnarus est. Cùm n. multi de natura huius morbi malè sentiant, ac falsas opiniones foueant, non etiam minim, si eum non rectè curent cùm [illegible] gniti nulla coratio rectè institui possit [illegible] Medici telis plumbeis contra hostem tam poten[illegible] & pertinacem pugnant. Deinde caussa est in æ[illegible] qui in tribus peccant. Plerique n. [illegible] persuasum [illegible] bent, malum hoc esse incurabile, & propterea [illegible] Medico & medicamentis non sunt solliciti, sed [illegible] bum, qui in principio curari poterat, radices ag[illegible] penitrunt. Secundò qui Medicos coosulunt, [illegible] in tribus peccant, primum est, quòd veros Med[illegible] plerunque negligunt, & imperitis credunt, at[illegible] empiricos consulunt, quorum operâ morbus [illegible] tui det riot. Secundum, quòd vsum medicamen[illegible] tum non satis diu continuant, V[illegible] n. [illegible] itiosa corpore dispositio, quæ ad arthritidem facit, tum humores vitiosi, qui sensim colliguntur, tollantur, non satis est, si æger semel vel bis singulis annis purgetur, sed diuturnâ continuatione medicamentorum opus est, vnde antiqui pulueres suos arthriticos per integrum annum exhibuerunt. Tertium, quòd plerique arthritici saltem de dolore leniendo sunt solliciti, & modò à paroxysmo liberati sint, iam se ab eâ euasisse putant, parùm de eo solliciti, qua ratione præcaueri possit, ne eâdem rursum corripiantur. Tandem & hæc, ac ferè præcipua, caussa est, quòd pauci exquisitam & accuratam diætæ rationem seruant, & potiùs morbum, cui assueuerunt, tolerare volunt quam seuerioris diætæ legibus se adstringere. *Sie essen vnd trincken vvas ihnen schmecket, vnd leiden vvas sie kœnnen*, vt Germani nostri loquuntur. Et plerique sibi ab vsu vini non temperant, cuius vsus nisi omittatur, nulla perfectæ curationis spes in plurimis superest. Atque hinc accidit, vt potiùs diuites & nobiles, quàm pauperes & rustici, arthritide laborent, cùm illi diætâ tenuiore vtantur, & vinum non bibant, hi verò vinum liberaliùs ingurgitent, & aliis [illegible] modis in diæta, plus quàm pauperes, peccent. Nec tamen hoc etiam negandum, quod nonnulli, etsi errores insignes in diæta non committant, ab a[illegible] tamen vix liberari possunt, ideò quòd maxima alimentorum pars ob viscerum debilitatem in vitiosos humores conuertitur, sicut videmus aliis al[illegible] vitiosos humores colligi. Cùm ergo viscerum illam [illegible] cillitatem corrigere sæpe impossibile sit, etiam arthritis inde proueniens vix curabitur.

QVÆSTIO XI.

An purgare liceat in principio paroxysmi Arthritici?

Diuersæ hac de re Medicorum sunt sententiæ. Alij enim affirmant, incipiente arthritide purgantia exhibenda esse, idque ideò, vt humores per ea ab articulis reuellantur, & ita dolores minuantur, atque paroxysmi breuiores fiant: prouocantque [illegible] ad experientiam, quâ constet, purgantibus exhibitis in principio paroxysmi ægros à dolore fuisse liberatos, sicut suprà de Petro Bayro diximus, qui de se scribit se fuisse adeò impotentem, vt solam linguam mouere posset, & à quatuor hominibus in sellam locandus fuerit, sumpto a. suo electuario caryocostino, & postquam venter quinquies solutus esset, a dolore ib. ita fuisse alleuiatum, vt absque alterius adminiculo ad sellam ire & ab eadem redire, & eodem die ambulare per Muséum potuerit.

Alij in contraria sunt sententia, statuúntq; si purgante medicamento humores moueantur, sæpe vehementiùs & maiore impetu ac copia ad articulos & partē affectam ruere, & sic maiores dolores excitare. Ac prouocant ipsi quoque ad experientiam, quâ compertum sit, non solum dolores ex vsu purgantium auctos fuisse, sed & si calidiora & validiora fuerint purgantia,

tia, iis fuisse humores accensos, & ad partes internas ac nobiles tractos, ac febres ardentes & lethales excitâsse.

Ludou. Septalius *lib. 7. animaduers. num.* 177. se annorum 45. experientiâ comperisse scribit, purgationes initio factas in arthritide aliquibus bene cessisse, aliis nihil profuisse, ideóque ille hanc distinctionem adhibet, cùm in arthritide adsit & materia fluens, & robur partis expellentis, & imbecillitas recipientis, si præualuerit copia materiæ, aut robur partis propellentis, citra controuersiam, quamprimùm illam materiam euacuandam esse, & ab articulis auocandam, aut vomitu, aut medicamento purgante. Quòd si laxitas & imbecillitas articulorum sit caussa fluxionis, ita ut leui occasione, quacunque quantitate materiam in corpore collectam ad articulos tentet natura profundere, dato medicamento purgante & fluxionem concitari, & naturam imbecilliorem reddi.

Verum enim verò hoc quidem verum est, nunc maiore, nunc minore cum impetu ad hanc vel illam partem, materiam ruere: verum huius fluxionis caussa nunquam est sola articulorum imbecillitas, vtpote quæ saltem ad faciliùs recipiendam materiã partem disponit, non verò ad partem affectam humorem trahit vel allicit; sed quòd nunc ad hanc, nunc ad illam partem faciliùs ruit, id potiùs facultati expultrici ascribendum, quæ nunc huic, nunc illi viæ & parti assuescit. Ideoq. si metuamus, materiam magno cum impetu ad partem ruituram, non statim purgatio omittenda, sed talis exhibenda, quæ non solùm humores mouere, sed & euacuare possit. Tutissimum tamen hic est, quod Septalius suadet, experientiam consulere. Nam si semel atque iterum tentatâ purgatione dolores exacerbentur, & diutius durent, ab illâ inposterum abstinendum. Si verò dolores minuantur, & paroxysmus leuior fiat, posthac etiam audacter purgare licet. Commodissimum verò est, statim in principio purgare. Cùm enim impetus humoris tum nondum ad partem affectam adeò magnus sit, facilè humor aliò auocatur; si verò iam cum impetu ad partem affectam ruat; difficiliùs reuocatur. Ne verò febris aliqua accendatur, conditio humorum, & natura purgantium perpendenda, & ita ea temperanda, ne quid tale accidat.

QVÆSTIO XII.

An thermæ Arthriticis vtiles sint?

THermæ à multis Medicis Arthriticis commendandantur, & multi etiam ægri ad eas, tanquam sacram anchoram, confugiunt, vnde dolorum omnium & cruciatuum leuamen sperant. Contra tamen sæpe experientia docuit, nonnullos in ipsis thermis in paroxysmum & dolores Arthriticos incidisse, quosdam etiam ex vsu thermarum peiùs habuisse. Itaque cùm vtrumque verum sit, nimirum thermas Arthriticis nunc prodesse, nunc nocere, primò sciendum, à thermis solis neminem integram sanitatem sperare posse. Neque etiam Arthritis, vt supra dictum, à sola articulorum imbecillitate prouenit, neque vt depellatur, sufficit, saltem articulos roborare. Deinde quòd thermæ nunc iuuant, nunc nocent, id non thermis simpliciter ascribendum est sed ægrorum constitutioni, & diætæ rationi in iis obseruatæ. Etenim si corpus antea rectè euacuatum fuerit, & reliquiæ saltem, quæ supersunt, absumendæ, atque articuli roborandi sint, cum ægri commodo adhibentur thermæ. Reliquias enim humorum in articulis potentius, quàm alia medicamenta, fundunt & dissipant, partésque ita roborant, ac præterea calorem natiuum, si temperatus earum sit vsus, corporis fouent. Si verò corpus impurum sit, & adhuc multis vitiosis humoribus scateat, thermæ eos liquant & fundunt, vnde interdum ægri in ipsis thermis in arthritidem incidunt, atque ita ab earum vsu desistere coguntur, aut humores fusi in alias partes & viscera delati periculosa mala excitant. Ita etiam plus nocent, quàm prosunt thermæ, nisi recta diætæ ratio in iis obseruetur.

ΤΡΑΓΟΠΟΔΑΓΡΑ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

PODAGRA TRAGICE PRODVCTA A LVCIANO.

Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος:

Ποδαγρός.
Χορὸς Ποδαγρῶν.
Ποδάγρα.
Ἄγγελος.
Ἰατροί.
Βάσανοι.

Personæ colloquentes.

Podager.
Chorus Podagricorum.
Podagra.
Nuncius.
Duo Medici.
Tortores.

INTERPRETE

M. ERASMO SCHMIDIO,

Græc. & Math. Prof.

ὁ ΠΟΔΑΓΡΟΣ.

Ὦ στυγνὸν οὔνομ', ὦ θεοῖς στυγούμενον,
Ποδάγρα, πολυστόνακτε, Κωκυτοῦ τέκνον,
ἣν Ταρτάρου κευθμῶσιν ἐν βαθυσκίοις,
Μέγαιρ' Ἐρινὺς γαστρὸς ἐξελοχεύσατο;
μαζοῖσί τ' ἐξέθρεψε, καὶ πικρῷ βρέφει
εἰς χεῖλος ἐστάλαξεν Ἀληκτὼ γάλα.
Τίς τὴν δυσώνυμόν σε δαιμόνων ἄρα
εἰς φῶς ἀνῆκεν; ἦλθες ἀνθρώποις βλάβος.
Εἰ γὰρ θανοῦσιν ἀμπλακημάτων τίσις
Βροτῶν ὀπηδεῖ, τῶν ἔδρασαν ἐν φάει:
οὐ Τάνταλον ποτοῖσιν, οὐδ' Ἰξίονα
Τροχῷ στροβεῖσθαι, οὐδὲ Σίσυφον πέτρῳ
ἔδει κολάζειν ἐν δόμοισι Πλουτέως.
Ἁπλῶς δὲ πάντας τοὺς κακῶς δεδρακότας
Τοῖς σοῖς προσάπτειν ἀρθροκηδέσιν πόνοις,
Ὥς μου τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας,
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις,
ἰχῶρι φαύλῳ, καὶ πικρῷ χυμῷ χολῆς,
Πνεύματι βιαίῳ τῷδε διασφίγγον πόρους,
ἔστηκε, καὶ μείζονας ἐκτείνει πόνους:
Σπλάγχνων δ' ἐπ' αὐτῶν διάπυρον τρέχει κακόν,
Δίναισι φλογμῶν σάρκα πυρπολούμενον,
Ἅτε τις κρατὴρ μεστὸς Αἰτναίου πυρός,
ἢ Σικελὸς αὐλὼν ἀλιπόρου διασφάγος,
Ἅτε δυσεξέλικτα κυματούμενος
σήραγξι πετρῶν σκολιὸς εἱλεῖται κλυδών.
Ὦ δυστέκμαρτον πᾶσιν ἀνθρώποις τέλος,
ὡς, εἰς μάτην σε πάντες ἀμφιθάλπομεν,
Ἐλπίδι ματαίᾳ μωρὰ βουκολούμενοι!

‡ Χο. Ἀνὰ Δίνδυμον Κυβήλας
Φρύγες ἔνθεον ὀλολυγὸν
Ἁπαλῷ τελοῦσιν Ἄττει:
Καὶ πρὸς μέλος κεραύλου
Φρυγίου κατ' ὄρεα Τμώλου,
Κῶμον βοῶσι Λυδοί.
Παραπλῆγες δ' ἀμφὶ ῥόπτροις
Κελαδοῦσι Κρητὶ ῥυθμῷ
Νόμον εὐοῖ Κορύβαντες.
Κλάζει δὲ βρίθουσα σάλπιγξ
Ἄρει κρέκουσα θοῦρον
Πολεμικὰν Ἄταν.
Ἡμεῖς δὲ σοί, Ποδάγρα,
Πρώταις ἔαρος ἐν ὥραις
Μύσται τελοῦμεν οἴκτους,
Ὅτε πᾶς χλοηκόμοισι
Ποίαις τέθηλε λειμών;
Ζεφύρου δὲ δένδρεα πνοαῖς
Ἁπαλοῖς κομᾷ πετάλοις:
Ἁ δὲ δύσγαμος κατ' οἴκους

PODAGER.

O Odiosum nomen, ô Diis inusum,
Podagra, planctibus abundans, Cocyti filia:
Quam Tartari latibulis in tenebrosissimis
Megera Furia ventre edidit.
Vberibusque enutriuit, & amarulento infanti
In labium instillauit lac Alecto.
Quisnam abominabilem te Dæmonum
In lucem produxit? Venisti hominibus noxa.
Si enim demortuos delictorum vltio
Homines sequitur, quæ patrarunt in vita:
Non Tantalum potibus (fugacibus,) neque Ixionem
Rota versandum, neque Sisyphum saxo
Oportebat punire in domibus Plutonis:
Sed simpliciter omnes mala operatos
Tuis mancipare membra-infestantibus doloribus.
Quam meum afflictum & miserum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas,
Ichore malo, & amaro succo bilis,
Spiritu vehemente isto perstringens poros,
Effecit, & luctans intendit dolores:
Visceribusque in ipsis igneum discurrit Malum,
Vorticibus flammarum carnem ignis-more-depascens,
Veluti crater plenus Ætnæi ignis,
Aut † Siculus canalis æquoreo interfluij, † Siculum Fretum.
Vbi confusè fluctuans
Ob-fissuras petrarum obliquus voluitur æstus.
O cantu-difficile omnibus hominibus Malum,
Quàm in vanum te omnes circummulcemus,
Spe vana stolidè lactati!

CHOR. *Per Dindymum Cybeles*
Phryges furiosum vlulatum
Tenero perficiunt Atti:
Et ad cantum Cornicinis,
Phrygij ad montes Tmoli
Festum hilare peragunt clamando Lydi.
Furore-perciti autem circa tympana
Resonant Cretico rhythmo
Carmen Euan Corybantes.
Clangit autem (flatus) plena tuba
Marti resonans aspero
Bellicosam Aten.
At nos tibi, Podagra,
Primo Veris tempore
Mystæ (tui) sacrificamus eiulatus-miserabiles,
Quando omne germinantibus
Herbis viret pratum,
Zephyrique arbores flatibus,
Teneris comant foliis:
Et infeliciter-nupta ad ædes

Hominum

Hominum garrit Hirundo;
Et nocturna in silvis
Ityn gemit lacrymosis
Attica luctibus Luscinia.
O mihi dolorum opifer, ô tertij pedis
Vicem sortite Bacule, suffulci meum
Incessum tremulum, & dirige viam
Plantamque, leuiter vt innitar solo.
Corripe miser membra è stratis,
Et linque adium inferius conclaue;
Dissipaque ab oculis nocturnam caliginis profunditatem,
Progressus foràs, & ad Solis lumen,
Limpidam auram spiritus sereni trahe.
Decima enim iam hac cum quinta est dies,
Quando tenebris conclusus absque Sole,
Cubile in incomposito affligor corpus.
Animus equidem mihi & prompta voluntas adest
Gressus alternandi ad fores progresso:
Sed corpus languidum non inseruit desideriis,
Et tamen propera anime; sciens, quod
Inops (sit quiuis) podagricus. Ambulare siquidem si quis
Nec tamen possit, hunc inter mortuos refer. (velit
Sed eia.
Quinam isti (sunt) baculos versantes ambabus manibus,
Capita foliis Actea coronati?
Quemnam Dæmonum ducunt festum chorum?
Num Phœbe Pæan tuum venerantur numen?
At non coronantur Delphica folio Lauri.
Aut num aliquis hymnus Bacchanalium decantatur?
At non impositum est hederaceum signum comis.
Quinam nobis, ô Hospites, venistis?
Dicite, & promite veracem sermonem. (ô amici.
Quanam autem est (Dea,) quam hymno-celebratis? Dicite
Tu vero, quisnam exsistens? nos, & quorum (caussa) compel-
Prout enim te Baculus & incessus coarguunt. (las?
At hîc videmus insuperabilis illius Deæ.
Vnus sum & ego, Dea illa non indignus.
Cypriam quidem Venerem
Guttis delapsam ab ætheris
Enutriuit decentem structuram
Marinis in fluctibus Nereus.
Oceani autem ad fontes
Iouis coniugem Olympij
Albiulnam latis (in) sinibus
Iunonem educauit Tethys.
Verticibus autem capitis in immortalis
Parturijt Virginis imperterritam indolem
Saturnius, longè præstantissimus Cœlestium,
Gloria-excitatricem Mineruam.
At nostram Deam opulentam
Senex delicatis in vlnis
Primam fouit Ophion.
Postquam re... auit quidem obscurum (diluculi) lumen,
Orta-est ver... fulgida Aurora,
Et omnia-illustrans Solis iubar:
Tunc etiam Podagra apparuit potens.
Postquam enim illibus eam enixa (fuit)
Parca, Clotho tunc abluit,
Risitque omnis fulgor cœli,
Vehementèrque intonuit serenum cœlum:
Ipsamque lacte-abundantibus vberibus
Beatus enutriuit Pluto.
Quibus autem sacris initiat ministros (suos?)
Non sanguinem copiosum profundimus ab ore ferri;
Non capillo promissi ligatur flexibus ceruix;
Neque creperis astragalis percuti solent terga;
Neque crudas laceratas carnes pascimur taurorum:
Sed quando vlmi vere progerminat tener flos,
Et garrula Merula super ramis cantat:
Tunc per mēbra acutum iaculum quoddā infigitur mystis,
Non-apparens, laténsque, penetrans sub recessus artuum;
Pedem, genu, cotylam, talos, coxas, femora,
Manus, scapulasque, brachia, ossium processus, carpos,

Μερόπων θροεῖ χελιδών·
Καὶ νυκτέροις καθ' ὕλαν
Τὸν Ἴτυν στένει δακρύοις
Ἀτθὶς γόοις ἀηδών.
Ὦ μοι πόνων ἀρωγὲ, ὦ τρίτου ποδὸς ὁ Πο.
Μοῖραν λαχοῦσα βάκτρον, ἐξέρειδέ με
Βάσιν τρέμουσαν, καὶ κατίθυνον τρίβον
Ἴχνος τε, βαιὸν ὡς ἐπ' οὔδει τιθῶ.
Ἔγειρε τλῆμον γυῖα δεμνίων ἄπο,
Καὶ λεῖπε μελάθρων τὴν ὑπώροφον στέγην:
Σκέδασον δ' ἀπ' ὄσσων νύχιον ἀέρος βάθος,
Μολὼν θύραζε, καὶ πρὸς ἡλίου φάος
Ἀθόλωτον αὔραν πνεύματος φαιδροῦ σπάσον.
Δέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο καὶ πέμπτον φάος,
Ἐξ οὗ ζόφῳ σύγκλειστος ἡλίου δίχα,
Εὐναῖς ἐν ἀστρώτοισι τείρομαι δέμας.
Ψυχὴ μὲν οὖν μοι καὶ προθυμία πάρα
Βάσεις ἀμείβειν ἐπὶ θύρας ὡρμημένῳ:
Δέμας δὲ νωθρὸν οὐχ ὑπηρετεῖ πόθοις.
Ὅμως δ' ἐπείγου θυμὲ, γιγνώσκων ὅτι
Πτωχὸς ποδαγρῶν. Περιπατεῖν μὲν ἢν θέλῃ,
Καὶ μὴ δύνηται: τοῦτον ἐν νεκροῖς τίθει.
Ἀλλ' εἶα.
Τίνες γὰρ οἵδε βάκλα νωμῶντες χεροῖν,
Κάρηνα φύλλοις Ἀκτέας κατεστεφεῖς;
Τίνα δαιμόνων ἄγουσι κωμαστὴν χορόν;
Μῶν Φοῖβε Παιὰν σὸν γεραίρουσι σέβας,
Ἀλλ' οὐ στέφονται Δελφίδος φύλλῳ δάφνης.
Ἦ μή τις ὕμνος Βακχεῖος καμάζεται;
Ἀλλ' οὐκ ἔπεστι κισσίνη σφραγὶς κόμαις.
Τίνες ποθ' ἡμῖν, ὦ ξένοι, βεβήκατε;
Αὐδᾶτε, καὶ πρόσαυδε νημερτῆ λόγον.
Τίς δ' ἐστὶν, ἣν ὑμνεῖτε; λέξατ' ὦ φίλοι.
Σὺ δ' ἂν τίς; ἡμᾶς, καὶ τίνων προσεννέπεις; ὁ Χο.
Ὡς γὰρ σε βάκτρον καὶ βάσις μηνύετον,
Μύστην ὁρῶμεν τῆς ἀνικήτου Θεᾶς.
Εἷς εἰμι κἀγὼ τῆς Θεᾶς ἐπάξιος. ὁ Πο.
Τὰν μὲν Κυπρίαν Ἀφροδίταν
Σταγόνων προπεσοῦσαν ἀπ' αἰθέρος,
Ἀνεθρέψατο κόσμιον ἁρμογὰν
Ἁλίοις ἐνὶ κύμασι Νηρεύς.
Τὰν δ' Ὠκεανοῦ παρὰ παγαῖς
Ζηνὸς παράκοιτιν Ὀλυμπίου
Λευκώλενον εὐρέσι κόλποις
Ἥραν ἐτιθήνατο Τηθύς.
Κορυφαῖς δὲ κρατὸς ἐν ἀφθίτου
Ἐλόχευσε Κόρης ἄτρομον φυὰν
Κρονίδας, μέγ' ἄριστος Ὀλυμπίων,
Τὰν ἐγρεκύδοιμον Ἀθάναν.
Τὰν δ' ἁμετέραν Θεὸν ὀλβίαν
Ὁ γέρων λιπαραῖσιν ἐν ἀγκάλαις
Πρώταν ἐλόχευσεν Ὀφίων.
Ὅτ' ἐπαύσατο μὲν σκότιον φάος,
Ἀνέτειλε δὲ λαμπρὰ ἠὼς,
Καὶ παμφαὲς ἀελίου σέλας:
Τότε καὶ Ποδάγρας ἐφάνη κράτος.
Ὅτε γὰρ λαγόνων ἐτίκτεν
Μοῖρα, Κλωθὼ τότ' ἔλουσεν,
Ἐγέλασε δ' ἅπας σέλας οὐρανοῦ,
Μέγα δ' ἔκτυπεν εὔδιος αἰθήρ:
Τὴν δ' εὐγαλακτίοις ἐνὶ μαζοῖς ὁ Πο.
Ἐθρέψατο ὄλβιος Πλούτων. Χο.
Τίσι δ' ἐν τελεταῖς ὀργιάζει προσπόλους;
Οὐχ αἷμα λάβρον σπενδόμεσθ' ἀπὸ σφαγῆς σιδήρου:
Οὐ τριχὸς ἀφέτου λυγίζεται στρεφομένη αὐχήν:
Οὐδὲ πολυκρότοις ἀστραγάλοισι πίτυλος νώτων:
Οὐδ' ὠμὰ λακισθέντα κρέα σιτούμεθα ταύρων:
Ὅτε δ' ἁπαλὸν ἔαρι βρύει τὸ πτελέας ἄνθος,
Καὶ πολυκέλαδος κόσσυφος ἐπὶ κλάδοισιν ᾄδει;
Τότε διὰ μελέων ὀξὺ βέλος τι πέπηγε μύσταις,
Ἀφανὲς, κρύφιόν τι, διαδύνον ὑπὸ μυχοῖσι γυίων:
Πόδα, γόνυ, κοτύλην, ἀστραγάλους, ἰσχία, μηρούς,
Χεῖρας, ὠμοπλάτας τε, βραχίονας, κόρωνα, καρπούς,

Ἐσθίει, νέμεται, κρατεῖ, φλέγει, πυροῖ, μαραίνει,
Μέχρις ἂν ἡ Θεὰ τὸν πόνον ἀπορρυῆν κελεύσῃ.
ὁ Πο. Εἷς ἆρα κἀγὼ τῶν κατωργιασμένων
Ἔλαθον ὑπάρχων: τοιγὰρ ἱλάσκου προσφιλὴς
Δαίμων φανεῖσα: σὺν δ' ἐγὼ μύσταις ἅμα
ὕμνων κατάρξω, τὸ ποδαγρῶν ᾆσον μέλος.
Χο. Σίγα μὲν αἰθὴρ καὶ νήνεμος ἔστω,
Καὶ πᾶς ποδαγρὸν εὐφημείτω.
Ἴδε πρὸς θυμέλας κλινοχαρὴς
Βαίνει δαίμων, σκίμπωνι βάσιν στηριζομένη.
Χαίροις μακάρων πολυπραοτάτη,
Καὶ σοῖς προσπόλοις ἵλαος ἔλθοις
Ὄμματι φαιδρῷ: δοίης δὲ πόνοις λύσιν ὠκεῖαν
Ταῖς δ' εἰαριναῖς ὥραις.
ἡ Πο. Τίς τὴν ἀνίκητον με δεσπότιν πόνων
Οὐκ οἶδε Ποδάγραν, τῶν ἐπὶ χθονὸς βροτῶν;
ὃν οὔτε λιβάνου ἀτμὶς ἐξιλάσκεται:
οὔτε χυθὲν αἷμα βωμίοις παρ' ἐμπύροις:
οὐ ναὸς ὄλβῳ περικρεμὴς ἀγάλμασιν:
ἣν οὔτε Παιὰν φαρμάκοις νικᾶν σθένει,
Πάντων ἰατρὸς τῶν ἐν οὐρανῷ Θεῶν:
οὐ παῖς ὁ Φοίβου πολυμαθὴς Ἀσκληπιός.
Ἐξ οὗ γὰρ ἐφύη πρῶτον ἀνθρώποις γένος,
Τολμῶσι πάντες τοὐμὸν ἐκβαλεῖν σθένος,
Κυκῶντες αἰεὶ φαρμάκων τεχνήματα.
Ἄλλος γὰρ ἄλλην ἐπ' ἐμὲ πειράζει τέχνην.
Τρίβουσιν ἀρνόγλωσσα, καὶ σέλινά μοι
Καὶ φύλλα θριδάκων, καὶ νομαίαν ἀνδράχνην;
Ἄλλοι πράσιον; οἱ δὲ ποταμογείτονα;
Ἄλλοι κνίδας τρίβουσιν: ἄλλοι σύμφυτον;
Ἄλλοι φακοὺς φέρουσι τοὺς ἐκ τελμάτων,
σταφυλῖνον ἑφθόν: οἱ δὲ φύλλα Περσικῶν,
ὑοσκύαμον, μήκωνα, βολβόν, σίδια,
ψύλλιον, λίβανον, ῥίζαν ἐλλεβόρου, νίτρον,
Τῆλιν μετ' οἴνου, γυρῖνον, κολλάμφακον,
Κυπαρισσίνην κηκῖδα, γῦριν κρίθινον,
Κράμβης ἀπέφθου φύλλα, γύψον ἐκ γάρου,
σπυράθους ὀρείας αἰγός, ἀνθρώπου κόπρον,
Ἄλευρα κυάμων, ἄνθος Ἀσίου λίθου:
Ἕψουσι φρύνους, μυγαλᾶς, σαύρας, γαλᾶς,
Βατράχους, ὑαίνας, τραγελάφους, ἀλώπεκας.
Ποῖον μέταλλον οὐ πεπείραται βροτοῖς;
Τίς οὐχὶ χυμός; ποῖον οὐ δένδρου δάκρυ;
Ζώων ἁπάντων ὀστᾶ, νεῦρα, δέρματα,
στέαρ, αἷμα, μυελός, οὖρον, ἀπόπατος, γάλα;
Πίνουσιν οἱ μὲν τὸ διὰ τεσσάρων ἄκος:
Οἱ δὲ τὸ δι' ὀκτώ: τὸ δὲ δι' ἑπτὰ πλείονες.
Ἄλλος δὲ πίνων τὴν ἱερὰν, καθαίρεται
Ἄλλος ἐπαοιδαῖς ἀθετῶν ἐμπαίζεται:
Ἰουδαῖος ἕτερον μωρὸν ἐξάδει λαβών:
Ὁ δὲ θεραπείαν ἔλαβε παρὰ τῆς ὀρένης.
Ἐγὼ δὲ τούτοις πᾶσιν οἰμώζειν λέγω:
Καὶ τοῖς ποιοῦσι ταῦτα, καὶ πειρῶσί με,
Εἴωθ' ἀπαντᾶν μᾶλλον ὀργιλωτέρα:
Τοῖς δὲ φρονοῦσι μηδὲν ἀντίξουν ἐμοὶ,
ἤπιον ἔχω νοῦν, εὐμενής τε γίγνομαι.
Ὁ γὰρ μεταλαβὼν τῶν ἐμῶν μυστηρίων,
Πρῶτον μὲν εὐθὺς εὐστομεῖν διδάσκεται,
Τέρπων ἅπαντας, εὐτραπέλους λέγων λόγους,
Πᾶσι δ' ὁρᾶται μετὰ γέλωτος καὶ κρότου,
Ὅτ' εἰς λουτρὰ φερόμενος βαστάζεται.
Ἄτη γάρ, ἣν Ὅμηρος εἶπ', ὅδ' εἰμ' ἐγώ,
Βαίνουσ' ἐπ' ἀνδρῶν κρᾶτα, καὶ βάσεις ποδῶν
Ἁπαλὰς ἔχουσα: παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
Ποδάγρα καλοῦμαι, γενομένη ποδῶν ἄγρα.
Ἀλλ' εἶα μύσται πάντες ὀργίων ἐμῶν,
Γεραίρεθ' ὕμνοις τὴν ἀνίκητον Θεάν.
Χο. Ἀδαμάντινον ἦθος ἔχουσα Κόρα,
Πολυσθενής, ὀβριμόθυμε Θεά,
Κλῦθι σῶν ἱερῶν μερόπων ἐνοπάς.
Μέγα σὸν κράτος ὀλβιόδωρε Ποδάγρα,
Τὰν καὶ Διὸς ὠκὺ τρέμει βέλος.
Τρομεῖ δέ σε κύμαθ' ἁλὸς βαθείας;

Edit, depascitur, occupat, urit, inflammat, eneruat,
Vsquedum Dea dolorem abire iusserit.
Vnus utique & ego admodum - initiatorum POD.
Ignarus sum. Igitur venias propitia
Dea apparens: unaque ego(cum)mystis pariter
Hymnos exordiar, Podagrorū decantās(solitum)carmen.
Tranquillus igitur æther, & sine-ventis sit, CHOR.
Et quiuis Podagrorum fausta canat.
Ecce ad aras(suas)lecto-gaudens
Venit Dea, baculo gressum firmans.
Salueas Dearum longè-benignissima,
Et tuis famulis propitia venias
Vultu læto: désque doloribus solutionem citam
Hocce verno tempore.
Quis inuictam me dominam dolorum POD.
Ignorat Podagram in terra mortalium?
Quam neque thuris vapor placat;
Neque effusus sanguis aras ad incensas,
Non templum diuitiarum undique-suspensis-ornatum donariis;
Quam neque Apollo medicamentis expugnare valet,
Omnium Medicus in cœlo Deorum,
Non filius Apollinis doctissimus Æsculapius.
Postquam enim enatum-est primum Hominibus genus,
Conantur omnes meam elidere potentiam,
Miscentes semper medicamentorum artificia.
Alius enim aliam in me experitur artem.
Terunt Plantagines, & Apia mihi,
Et folia Lactucarum, & siluestrem Portulacam;
Alij Marrubium, alij Potamogitonem;
Alij Vrticas terunt; alij Symphytum;
Alij Lentes afferunt ex palustribus(lectas;)
(Alij) Pastinacam coctam, alij folia Persicorum,
Hyoscyamum, Papauer, cepas-agreste, mali punici corticea,
Psyllium, Thus, radicem Ellebori, Nitrum,
Fœnum græcum cum vino, Gyrinem,* Collamphacum,*
Cyparissinam Gallam, Pollinem hordeaceum,
Brassica decocta folia, Gypsum ex Garo,
Stercora montanæ capræ, humanum oletum,
Farinas fabarum, florem Asij lapidis:
Coquunt rubetas, mures-araneos, lacertas, feles,
Ranas, hyænas, tragelaphos, vulpeculas.
Quale metallum non exploratum-est mortalibus?
Quis non succus? Qualis non arborum lachryma?
Animalium quorumuis ossa, nerui, pelles,
Adeps, sanguis, medulla, lotium, stercus, lac?
Bibunt alij numero quaterno pharmacum:
Alij octono: sed septeno plures.
Alius verò bibens Hieram, purgatur:
Aliue incantamentis impostorum deluditur:
Iudæus alium stultum excantat nactus:
Alius verò remedium petit ab Hirundinis-nido.
Ego autem his omnibus plorare impero,
Et facientibus hæc, atque irritantibus me,
Soleo occurrere multò iracundior.
Iis verò qui-cogitant nihil aduersum mihi,
Benignam adhibeo mentem, facilisque fio.
Qui enim communicat meis mysteriis,
Primum quidem statim bona-verba loqui docetur,
Oblectans omnes, facetos dicens sermones,
Et ab omnibus visitur cum risu & plausu,
Quando ad balnea gestatus portatur.
Aten enim quam Homerus nominauit, ea sum ego,
Incedens per hominum capita, & plantas pedum
Teneras occupans: a plerisque autem hominum
Podagra vocor, existens Pedum captura.
Sed agite mystæ omnes sacrorum meorum,
Honorate hymnis (me)inuictam Deam.
Adamantinam mentem habens Puella CHOR.
Multipotens, duri-animi Dea,
Audi tibi dicatorum hominum voces.
Magna tua potentia, opulenta Podagra,
Quam & Iouis velox horrere-solet telum;
Tremuntque te fluctus maris profundi:

Tremit rex inferorum Pluto:
Fasciis-gaudens, humilelectipeta,
Cursineta, talitorquula,
Malleoloflammicrema, malehumitanga,
Pistillitimens, genufraga-insomnis,
Circa-articulos-tophos-inferendi-cupida,
Genucurvisflexa Podagra.
NVNC. *Domina (opportunè quippe obuiasti pede,)*
Audi. Nuncium enim non inanem fero:
Sed est res verbis congrua.
Ego enim, vt praecepisti, lento pede
Vrbes perrepens, omnes exploraui domos,
Cognoscere cupiens num quis tuā non veneretur potētiam.
Et aliorum quidem quietum inueni animum:
Superatorum ô Regina, tuarum vi manuum:
At duo hi viri audaces confidentia,
Loquebantur populis, & iuramentis-affirmabant,
Quod non sit tua potentia venerabilis,
Sed (quod) eiectam mortalium te facturi-sint è-vita.
Quapropter validè postquam-constrinxi fascia pedem,
Quinto-die venio, stadia emensus duo.
POD. *Quam celer volasti Nunciorum mihi citissime!*
Sed cuius terrae fines inuia relinquens
Venis? apertè indica, vt sciam celeritatem.
NVNC. *Primùm quidem reliqui quinque graduum scalam,*
Trabium trementem dissolutis compagibus:
Inde me excipit clauis-coactum solum,
Duris impulsibus renitens pedibus:
Quod emensus plantis dolentibus ego,
Stratam silicibus ingressus-sum viam,
Et difficilem-perambulatu acutis prominentiis lapidum:
Post quam incidens in-lubricam prolapsione viam,
Festinabam in anteriora: sed solutum meos
Trahebat retrò coenum malè-firmos malleolos,
Per quod transeunti liquidus è membris sudor
Fluebat, (quoad) gressum meum imbecillem eneruato.
Vnde me excepit toto corpore defatigatum
Lata quidem via, sed non tuta:
Nam alia inde, alia illinc vehicula
Properabant, cogebant, impellebant vt-currerem.
Ego verò languidum leuiter attollens pedem,
Transuersus ascendebam introitus limen angustum,
Donec currus praeteriret rotis-actus.
Mysta enim quum-sim tuus, citò currere non valebam.
POD. *Non in vanum, optimè, negotium hoc tibi*
Rectè peractum est: Tuae autem promptitudini
Pari pretio rependam gratiam.
Esto autem tibi munus animo-gratum hoc;
Deinceps triennio-semel tentaberis a lenibus doloribus.
At vos impuri, & Diis inuisissimi,
Quinam existentes, & quibus progeniti,
Audetis Podagrae obniti potentiae?
Cuius neque Saturnius nouit vincere robur.
Dicite ô pessimi. Nam & Heroum ego
Domui plurimos; idque sciunt Sapientes.
Priamus Podarces podager fuisse celebratus-est.
Obiitque Achilles podager existens, Pelei (filius.)
Bellerophontes podager (me) sustinuit.
Thebarum Dynastes Oedipus, podager erat.
Ex Pelopidis podager erat Plisthenes.
Poeantis filius podager existens duxit classem.
Alius Podarces Thessalorum erat dux,
Qui postquam cecidit Protesilaus in praelio,
Quamuis podagricus existens & aeger, duxit classem.
Ithaca Regem Laertae filium Vlyssem
Ego interfeci, non aculeus Pastinacae-marinae.
Itaque minimè gauisuri ô miserrimi
Dignam patiemini poenam (iis) quae patrastis.
Syri quidem sumus, è Damasco genere;
Fame autem multa & paupertate pressi,
Terram & mare peragramus errabundi;
Habemus autem vnguentum ex-paterno-munere hocce,
Quo solamur dolentium cruciatus:

Τρομέει βασιλεὺς ἐνέρων Ἀΐδης:
Ἐπιδεσμοχαρὴς, κατακλινοβατὴς,
Κωλυσιδρόμα, βασανισταγάλα,
Σφυροπρηστοπυρὰ, μογισαψιδύρα,
Δοιδυκοφίλα, γονυκλαυσαγρυπνία,
Πωροκονδυλοπωροφίλα,
Γονυκαμψεπίκυρτε Ποδάγρα.
Δέσποινα, καιρίῳ γὰρ ἤντησας ποδὶ, ἄγγ.
Ἄκουε, ἴτος γὰρ οὐκ ἔτυμον φέρω.
Ἀλλ' ἔστι πρᾶξις τῶν λόγων σύμμετρος.
Ἐγὼ γὰρ, ὡς ἔταξας, ἠρέμῳ ποδὶ
Πόλεις ἰχνεύων, πάντας ἠρεύνων δόμους,
Μαθεῖν ποθῶν εἴ τις σὸν οὐ τιμᾷ κράτος.
Καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἡσύχως εἶδον φρένα,
Νικωμένων ἄνασσα σαῖν βίᾳ χεροῖν:
Δύω δὲ τώδε φῶτε τολμηρῷ θράσει,
Ἐρεσχέτην λαοῖσι, καὶ κατωμνύτην,
Ὡς οὐκ ἔστι σὸν κράτος σεβάσμιον,
Ἀλλ' ἐκβαλεῖν βροτῶν σε θήσοντι βίου.
Διόπερ κραταιῶς συνοχμάσας δεσμῷ πόδα,
Πεμπταῖος ἥκω, στάδια διανύσας δύο.
Ὡς κραιπνὸς ἔπτης ἀγγέλων ὤκιστέ μοι! ὁ Πο.
Τίνος δὲ καὶ γῆς δεινὰ δυσβάτου λιπὼν
Ἥκεις: σαφῶς μήνυσον, ὡς ἰδῶ τάχος.
Πρῶτον μὲν ἔλιπον πέντε βαθμοὺς κλίμακος, ἄγγ.
Ξύλων τρέμουσαν διαλυτοῖσιν ἁρμογαῖς,
Ὅθεν με δέχεται ἀνδυβαλλῶδες πέδον,
Σκληροῖσι ταρσοῖς ἀντερεῖδον κρούμασι:
Ὅπερ διανύσας ἴχνεσιν ἀλγεινοῖς ἐγὼ,
Ἐστρωμένην χάλιξιν εἰσέβην ὁδὸν,
Καὶ δυσπάτητον ὀξέσι κέντροις λίθων:
Μεθ' ἣν ὀλισθηρὰν ἐμπεσὼν λείας ὁδοῦ,
Ἔσπευδον εἰς τὸ πρόσθε: διάλυτος δέ με
Ἔσυρεν ὀπίσω πηλὸς ἀσθενῆ σφυρὰ,
Δι' οὗ περῶντι νότιος ἐκ μελῶν ἱδρὼς
Ἔρρει, βάσιν μου σαθρὰν † ἐκλυομένῳ. † Suspectum.
Ὅθεν με δέχεται πᾶν δέμας κεκμηκότα
Πλατεῖα μὲν κέλευθος, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλής:
Τὰ μὲν γὰρ ἔνθεν, τὰ δ' ἐκεῖθεν ὀχήματα
Ἤπειγεν, ἠνάγκαζεν, ἔσπερχε τρέχειν.
Ἐγὼ δὲ νωθρὸν ἐλαφρὰ κουφίζων πόδα,
Δόχμιος ἔβαινον εἰσόδου πέζαν στενὴν,
Ἕως ἀπήει παραδρομὼν τροχήλατος.
Μύστης γὰρ ὢν σὸς, ταχὺ τρέχειν οὐκ ἴσθενον.
Οὐκ εἰς μάτην, βέλτιστε, πρᾶξις ἥδε σοι ὁ Πο.
Ὀρθῶς πεπραγμένη: τῆς δὲ σῆς προθυμίας
Ἴσην τιμαῖς ἀντεκτίσω χάριν.
Ἔστω δέ σοι δώρημα θυμῆρες τόδε,
Ἐξῆς τριετίας πειράσῃ κούφων πόνων.
Ὑμεῖς δὲ μιαροὶ, καὶ θεοῖς ἐχθίστατοι,
Τίνες ποτ' ὄντες, καὶ τίνων πεφυκότες,
Τολμᾶτε Ποδάγρας ἀνθαμιλλᾶσθαι κράτει;
Τῆς, οὐδ' ὁ Κρονίδας οἶδε νικῆσαι βίαν.
Λέγετ', ὦ κάκιστοι. Καὶ γὰρ ἡρώων ἐγὼ
Ἐδάμασα πλείστους, καί γ' ἴσαντι σοφοί.
Πρίαμος Ποδάρκης, ποδαγρὸς ὢν ἐκλήζετο.
Ἔθανε δ' Ἀχιλλεὺς ποδαγρὸς ὢν ὁ Πηλέως.
Ὁ Βελλεροφόντης ποδαγρὸς ὢν ἐκαρτέρει.
Θηβῶν δυνάστης Οἰδίπους, ποδαγρὸς ἦν.
Ἐκ τῶν Πελοπιδῶν, ποδαγρὸς ἦν ὁ Πλεισθένης.
Ποίαντος υἱὸς ποδαγρὸς ὢν, ἦρχε στόλου.
Ἄλλος Ποδάρκης, Θεσσαλῶν ὃς ἡγεμὼν,
Ὃς ἐπείπερ ἔπεσε Πρωτεσίλαος ἐν μάχῃ,
Ὅμως ποδαγρὸς ὢν καὶ πονῶν, ἦρχε στόλου.
Ἰθάκης ἄνακτα Λαερτιάδην Ὀδυσσέα
Ἐγὼ κατέκτεινα, οὐκ ἄκανθα τρυγόνος.
Ὡς οὔτι χαιρήσοντες ὦ δυσδαίμονες,
Ἴσην πάθοιτε κόλασιν οἷς δεδράκατε.
Σύροι μὲν ἐσμὲν, ἐκ Δαμασκοῦ τὸ γένος, ἰα.
Λιμῷ δὲ πολλῷ καὶ πενίᾳ κρατούμενοι,
Γῆν καὶ θάλασσαν ἐπέτομεν πλανώμενοι:
Ἔχομεν δὲ χρῖσμα πατροδώρητον τόδε,
Ἐν ᾧ παρηγοροῦμεν ἀλγούντων πόνους.

ὁ Πο. Τί δαὶ τὸ χρῖσμα; καὶ τίς ἡ σκευή; φράσον.
Ια. Μύστης με σιγᾶν ὅρκος, οὐκ ἐᾷ φράσαι,
Καὶ λοισθία θνῄσκοντος ἐντολὴ πατρὸς,
Ὃς ἔταξε κλεύθειν φαρμάκου μέγα σθένος,
Ὃ καὶ σὲ παύειν οἶδεν ἠγριωμένην.
ἡ Πο. Εἶτ', ὦ κατάρατοι, καὶ κακῶς ὀλούμενοι,
Ἔστιν τις ἐν γῇ φαρμάκου δρᾶσις τόση,
Ὃ χρισθὲν οἶδε τὴν ἐμὴν παῦσαι βίαν;
Ἀλλ' εἶα, τήνδε σύμβασιν συνθώμεθα.
Καὶ πειρασώμεθ', εἴτε φαρμάκου σθένος
ὑπέρτερον πέφυκεν, εἴτ' ἐμαὶ φλόγες.
Δεῦτ' ὦ σκυθρωπαὶ πάντοθεν ποτώμεναι
Βάσανοι, πάρεδροι τῶν ἐμῶν βακχευμάτων.
Πελάζετ' ἆσσον. Καὶ σὺ μὲν ποδῶν ἄκρους
Φλέγμαινε ταρσοὺς, δακτύλων ποδῶν ἄχρι:
Σὺ δὲ, σφυροῖς ἔμβαινε: σὺ δὲ, μηρῶν ἄπο
Ἐς γόνατα λεῖβε πικρὸν ἰχῶρος βάθος:
ὑμεῖς δὲ χειρῶν δακτύλους λυγίζετε.
Βα. Ἰδ' ὡς ἔταξας, πάντα σοι δεδράκαμεν.
Κεῖνται βοῶντες οἱ ταλαίπωροι μέγα,
Ἅπαντα γυῖα προσβολῇ στρεβλούμενοι.
ἡ Πο. Φέρ', ὦ ξένοι, μάθωμεν ἀτρεκέστατον,
Εἰ χρισθὲν ὑμᾶς φάρμακον τόδ' ὠφελεῖ;
Εἰ γὰρ σαφῶς τόδ' ἐστὶν ἀντίξουν ἐμοί:
Λιποῦσα γαῖαν, εἰς μυχοὺς εἶμι χθονὸς,
Ἄϊστος, ἀφανὴς, πύματα ταρτάρου βάθη.
Ια. Ἰδοὺ κέχρισται: κοὐ χαλᾷ φλογμὸν πόνου.
Οἴμοι, παπαί μοι: τείρομαι, διόλλυμαι:
Ἅπαν πέπαρμαι γυῖον ἀσκόπῳ κακῷ.
Οὐ Ζεὺς κεραυνοῦ τοῖον αἰωρεῖ βέλος:
οὐδὲ θαλάσσης τοῖα μαίνεται κλύδων:
οὐδὲ πρηστῆρος λαίλαπος τόση βία.
Μὴ κάρχαρον τρύχει με δῆγμα Κερβέρου;
Μή τίς μ' ἐχίδνης ἰὸς ἀμφιβόσκεται;
ἢ διάβροχος ἰχῶρι Κενταύρου πέπλος,
Ἐλέαιρ' ἄνασσα. Φάρμακον γὰρ, οὔτ' ἐμὸν,
οὔτ' ἄλλο, δύναται σὸν ἀναχαιτίσαι δρόμον,
Ψήφοις δὲ πάσαις πᾶν ἔθνος νικᾷς βροτῶν.
ἡ Πο. Παύσασθε Βάσανοι, καὶ πόνους μειώσατε
Τῶν μετανοούντων εἰς ἐμὴν ἔριν μολεῖν.
Γιγνωσκέτω δὲ πᾶς τις, ὡς μόνη θεῶν
Ἄτεγκτος οὖσα, φαρμάκοις οὐ πείθομαι.
Χο. Οὔτε Διὸς βρονταῖς, Σαλμωνεὺς ἀντίον βία,
Ἀλλ' ἔθανε ψολόεντι δαμεὶς θεοῦ φρένα βέλει:
Οὐχ ἐρίσας ἐχάρη Φοίβῳ Σάτυρος Μαρσύας,
Ἀλλὰ λιγὺ ψαίρει κείνου περὶ δέρμα ἡ πίτυς:
Πένθος ἀείμνηστον δὲ ἔριν τεκέεσσιν ἔχει Νιόβη,
Ἀλλ' ἔτι μυρομένη, σπείρει πολὺ δάκρυ Σιπύλῳ:
Μαιονία δ' Ἀράχνη Τριτωνίδος ἦλθεν εἰς ἔριν,
Ἀλλ' ὀλέσασα τύπον, καὶ νῦν ἔτι νήματα ὑφαίνει.
Οὐ γὰρ ἴσον μακάρων ὀργαῖς, θράσος ἐστὶ μερόπων,
Ὡς Διὸς, ὡς Λατοῦς, ὡς Παλλάδος, ὡς Πυθίου.
Ἤπιον, ὦ πάνδημε φέροις ἄλγημα Ποδάγρα,
Κοῦφον, ἐλαφρὸν, ἄδριμυ, βραχύπλανον, ἀνώδυνον,
Εὔφορον, εὔλυτον, ὀλιγοδερκὲς, εὐπάτητον.

Πολλαὶ μορφαὶ τῶν ἀτυχούντων:
Μελέτω δὲ πόνου, καὶ τὸ σύνηθες,
Τοὺς ποδαγρῶντας παραμυθείσθω.
Ὅθεν εὐθύμως, ὦ συγκλῆροι, λήθεσθε
Πόνων. Εἰ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
Τοῖς δ' ἀδοκήτοις πόρον εὗρε θεός.
Πᾶς ἀνεχέσθω τῶν πασχόντων
Ἐμπαιζόμενος, καὶ σκωπτόμενος.
Τοῖον γὰρ ἔφυ τόδε πρᾶγμα.

ΤΕΛΟΣ.

Quodnam illud unguentum? & quæ eius preparatio? edic. POD.
Sacrum me tacere iuramentum, non eloqui sinit, MED.
Et vltimum morientis preceptum Patris,
Qui sanxit arcanam-tenere medicamenti magnam vim,
Quod & te sedare valet sauientem.
Ita, ô execrandi & malè perdendi, POD.
Est aliqua in terris pharmaci operatio tanta,
Quod illitum valeat meam compescere potentiam!
Sed eia, hocce pactum compromittamus,
Et experiamur, vtrum pharmaci (vestri) robur
Potentius existat, an vero mea flamma?
Huc-agite ô tristes undecunque conuolantes
Tortores, assidentes meis furoribus,
Admouemini propius: & Tu quidem pedum extremas
Inflamma plantas, ad digitos pedum vsque:
Tu verò malleolis insinuare: Tu verò à femoribus
Ad genua destilla biliosorum ichorum copiam;
Vos autem manuum digitos constringite.
Ecce! vt præcepisti omnia tibi perfecimus. TOR.
Iacent clamantes miseri valdè,
(Per) omnia membra afflictione contorti.
Agite ô hospites, cognoscamus quàm-verissimè, POD.
An illitum vos pharmacum hoc iuuet?
Si enim verò hoc est aduersum mihi:
Relicta terra, in sinus abeo terra, (abyssos.
Incognita, non-amplius-apparens, (ad) infimas Tartari
Ecce inunctum-est: sed non laxat flammam dolorum. MED.
Heu mihi, papa: excrucior, dispereo;
Omnia transfixus-sum membra cæco malo.
Non Iupiter fulminis tale attollit iaculum:
Nulla maris ita furit procella:
Neque verticosi turbinis vis tanta.
Num asper vastat me morsus Cerberi?
Num quod me Echidna virus circumdepascitur?
Aut madefacta ichore Centauri tunica?
Miserere ô-Regina. Pharmacum enim neque meum
Neque aliud, potest tuum inhibere cursum.
Sed suffragiis omnibus omnem gentem vincis mortalium. POD.
Cessate, Tortores, & dolores minuite,
Quum-pœniteat eos in contentionem mecum venisse.
Cognoscat autem quiuis, quod sola ex-Diis
Nullo-lenimento-demulcenda, pharmacis non obtemperem.
Non Iouis tonitribus Salmones contenat robur, CHOR.
Sed perijt fumoso domitum Dei mente iaculo:
Non certamine facto gauisus-est cū-Phœbo Satyrus Mar-
Sed stridulum agitatur eius circa cutem Pinus: (syas,
Luctum perpetuum propter contentionem fœcunda habuit Niobe,
Et adhuc lugens profundit multam lacrymam in-Sipylo:
Mæonia autem Arachne Mineruæ venit ad certamen,
Sed quum perdidisset modulum, etiamnum fila nectit.
Neq; enim par est Beatorum potentia confidētia Hominū. „
Vt Iouis, vt Latonæ, vt Palladis, vt Pythij. (dagra, „
Lenē, ô vbiq; gentiū-celebrata afferas (nobis) dolorem ô Po-
Leuem, facilem, non-acutum, breuem, haud-sauientem,
Tolerabilem, facile-desinentem, parum-validum, ambulationes-non-impedientem.
Multi sunt modi miserorum:
Sed exercitia dolorum, & consuetudo
Podagricos soletur,
Ideòque æquo-animo, ô complices, obliuiscimini
Dolorum. Si ea-quæ-placent non fiunt,
Tamē etiā-præter-spē accidētibus viā inuenire-solet Deus
Quiuis sustineat Podagra laborantium,
Deludi & derideri.
Talis enim huius morbi natura est.

FINIS.

DANIELIS
SENNERTI
D. ET MEDICINÆ
PROFESSORIS,
PRACTICÆ MEDICINÆ
LIBER SEXTVS.

VIRIS AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, ET PRVDENTISSIMIS, REIPVBLICÆ WITTEBERGENSIS CONSVLIBVS AC SENATORIBVS,

Dominis & Amicis honorandis.

SI Patria est, vbi bene est, *Viri Amplissimi, Consultissimi, Prudentissimique Domini & Amici honorandi*, VVittebergam non immeritò Patriam dixero. Equidem Vratislauia, Silesiæ metropolis, & inter splendidissimas Germaniæ vrbes non postrema, me in lucem hanc prodeuntem primùm excepit, postea nutriuit, fouit Religionis Christianæ, & bonarum literarum rudimentis primum imbuit, & felicitatis quæ in hac vita mihi obtigit, prima autor exstitit; & omnino vera Patria est. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea transegi, reliquo verò tempore me maximè VVitteberga suum habuit, atque in ea sic satis bene mihi fuit, non immeritò eam alteram Patriam dixero. Neque est, cur me in ea tandiu vixisse pudeat, vel pœniteat. Etsi enim multæ in Germania vrbes sunt, quæ ædificiorum structurâ & splendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentia ei superiores sunt, & aliis, quæ vulgo magni æstimari solent: tamen & ipsa habet, quibus glorietur, & quibus pluribus Germaniæ vrbibus par est, quasdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc satis antiqua est, & à VVitekindo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exstructa, & inde VViteburgum, quasi VVittekindi, vel VVitti (quod ipsum nomen etiam apud veteres occurrit) burgum, id est, castrum, dictum est: quæ appellatio literâ vnâ atque altera mutatâ postea in VVittebergam abiit. Etsi vero oppidum hoc, circa annum Christi 800. præter propter conditum, aliquandiu non adeo celebre fuit: inclaruit tamen postea, & celebrius factum est, cùm Electores Saxoniæ Electoralem sedem hic constituerent, quam BERNHARDVS, Vrsi filius, sibi in ea elegit: vnde & hodie inter Electorales Saxoniæ ciuitates prima est. Accessit eidem & aliud postea ornamentum, quod BERNHARDI II. Electoris posteri familiæ suæ sepulturâ hanc vrbem honorarunt. Cùm enim ALBERTI I. Electoris vxor, Helena, OTTONIS Brunsuuicensis filia, Cœnobium Franciscanorum, vbi hodie Hospitale, seu Xenodochium est, anno 1238 suis sumptibus extruxisset, in eius templo sepeliri, monumentúmque sibi poni voluit. Sepulti sunt postea in eodem templo ALBERTVS II. & vxor eius, AGNES, Filia Imperatoris RVDOLPHI; Iutta Brandeburgica, RVDOLPHI I. Elector. vxor; KVNIGVNDA, Regis Poloniæ filia, secunda RVDOLPHI I. vxor; RVDOLPHVS I. Elector; RVDOLPHVS II. Elector; VVENCESLAVS, Elector; RVDOLPHVS III. ALBERTVS, Elector, CÆCILIA Carrariensis, Patauina, VVENCESLAI, Electoris, vxor; & BARBARA, Ducis Lignicensis & Bregensis filia, secunda coniunx RVDOLPHI III. Electoris, & alij Duces Saxoniæ eorumque vxores & liberi, omnes 20. numero. Cùm verò postea Electorale Axioma à Ducibus Anhaltinis ad Marchiones Misniæ, & Landgrauios Thuringiæ translatum esset, FRIDERICVS III. Sapiens dictus, primus inter Marchiones Misniæ Elector Saxoniæ factus arcem VVITTIKINDEAM, versus occidentem in hoc oppido sitam, arduâ structurâ, & magno sumptu ædificauit, & ipsi contiguum Templum, cuius fundamenta RVDOLPHVS II. Elector iecerat, planè elegans, in hanc, qua hodie conspicuum est, formam exstruxit, & pauimentum marmore Rochlizio, & statuis, monumentis, picturísque artificiosis exornauit. In quo Templo Ipse, & IOANNES, Elector, Frater, cum vxore Anhaltina, sepultus est eorúmque monumenta & hodie in eodem exstant. Idem FRIDERICVS III. ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum incendio deformatum turribus, muris, aggeribus & fossis mu-

nivit; quam ſtructuram poſtea IOHANNES FRIDERICVS, & nouiſſimè Sereniſſimus Saxoniæ Elector, Dn. IOHANNES GEORGIVS, Dominus noſter Clementiſſimus, ita perfecit, vt iam ſatis fortis propugnaculi loco haberi poſſit. Idem quoque FRIDERICVS III. Cœnobium Auguſtinianum ædificauit, cui noua ſtructura ab AVGVSTO, Electore Saxoniæ adiecta eſt, quæ hodie Collegium Auguſti dicitur. Exſtruxit quoque Collegium vetus & nouum dictum, Lectionibus Theologicis, Medicis, & Philoſophicis deſtinatum. Et quod primo loco dici debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum eſt, Academiam, ſeu Publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit; e qua quantum commodi in totum Chriſtianum orbem hactenus redundarit, ego hîc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc inſtituti mei eſt, & res ipſa id loquitur. Acceſſerunt huic oppido & alia ornamenta, Dicaſterium & Iudicium Prouinciale, in quo ab Aſſeſſoribus, viris grauiſſimis partim ex equeſtri, partim è Doctorum & Profeſſorum ordine electis, ſingulis trimeſtribus ius dicitur: cui adiunctum eſt & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuerſas quæſtiones quotidie ferè reſpondetur, quod Scabinatum vocant. Nec prætereunda inter decora huius vrbis Superintendentia Circuli Electoralis, & Conſiſtorium Eccleſiaſticum, in quo cauſſæ matrimoniales, & aliæ Eccleſiaſticæ controuerſiæ diiudicantur. Et ſunt plurima alia diuinæ miſericordiæ & beneficentiæ in hanc vrbem indicia & monumenta. Inter quæ nec poſtremum hoc eſt, quòd in iſto ciuili bello, quod maximam Germaniæ partem vaſtauit, hæc vrbs ad hunc vſque diem nihil hoſtile paſſa & experta eſt. Quod vt magnum eſt DEI beneficium: ita ipſi cum paucis Germaniæ vrbibus eſt peculiare. Vnde euenit, vt Academia hæc, quod pluribus accidit, nunquam, durante iſto bello, tota diſſipata fuerit, ſed & docentes omnes & diſcentes ſat frequentes, etiam in mediis iſtis Germaniæ tumultibus, ſemper in ea reperti ſint, nec ciues ſua deſerere, & hoſtilem vim fugere neceſſe habuerint, ſed alios potius, patria extorres, & exules plurimos hoſpitio excipere potuerint.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, inter beneficia, quæ DEVS Opt. Max. in me indignum contulit, facilè primum iudico, quòd præter omnem ſpem me in Profeſſorum huius Academiæ numerum adſciſci, & totis his 33. annis maxima ex parte ſaluum & incolumem præſtare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem ſi diuitiis inhiare voluiſſem, forſan alibi meliùs viuere potuiſſem: verùm cùm non qui multum poſſidet, ſed qui iis, quæ habet, contentus eſt, diues ſit: & hac in parte mihi bene fuit, & eſt, quod DEO gratias agam. Quæ omnia gratiora & acceptiora mihi reddita ſunt, quòd non ſolùm Profeſſorum huius Academiæ amicitiam, ſed & Senatorum & Ciuium huius oppidi inſignem ſemper beneuolentiam expertus ſum, *Melius enim eſt*, vt *Prouerb.* 15. dicitur, *vocari ad olera cum charitate, quam ad vitulum ſaginatum cum odio.*

Cùm itaque VVittebetga me tot nominibus ſibi deuinctum habeat, mearum partium ſemper eſſe iudicaui, non ſolùm Collegis, ſed & Senatoribus & Ciuibus huius oppidi mutuâ beneuolentia & amore reſpondere. Et ſpero ſane Vos de mea ipſorum commodis inſeruiendi promptitudine nunquam dubitaſſe, ſed vel ex eo illam cognouiſſe, quod non ſolùm ægrotis quotidie curandis opera mea nunquam defuit, ſed & peſte, & ſæpe ſatis grauiter, hîc graſſante, quod ſæpius, quàm ſexies, dum hic Profeſſorem ago, factum memini, vrbem nunquam deſerui. Vt tamen in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affectus & amoris peculiare aliquod exſtaret monumentum, Veſtro, *Viri Ampliſſimi, Conſultiſſimi, & Prudentiſſimi*, nomini Librum hunc Sextum & vltimum Practicæ Medicinæ inſcribere volui. Quæſo ergo, hoc mei in Vos affectus indicium eo, quò à me profectum eſt, animo accipite, & Sennertum Veſtrum amare pergite. DEVS Opt. Max. vrbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porro etiam forti ſua manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. SIT PAX VVITTEBERGA, INTRA MVROS TVOS, & PROSPERITAS IN DOMIBVS TVIS. Kal. Decembr. Anno Chriſti M. DC. XXXV.

V. V. Amplitud.

Studioſiſſ.

DANIEL SENNERTVS, D. Facult. Medic. Profeſſor & Senior, & Sereniſſ. Elect. Saxon. Medicus.

LIBRI

LIBRI SEXTI
DE MORBIS OCCVLTIS,
PARS PRIMA.
DE MORBIS OCCVLTARVM QVALITATVM in genere.

CAPVT I.

An dentur actiones à totâ substantiâ, seu qualitatibus occultis.

FORMAS per qualitates efficaces esse, tritum Philosophorum, & ab omnibus concessum axioma est. Quot verò qualitatum illarum genera sint, & vnde quæque oriantur, non ita planum est. Earum autem differentiæ inuestigantur, si inquiratur, *An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifestas, seu primas dictas, siue simplices, siue ab iis ortam temperiem reduci non possunt.* Equidem nonnulli in eo valde laborarunt, vt omnium ferè, qui in Naturâ rerum occurrunt, effectuum caussas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magnâ iactauit, se omnium talium (de fluuiatilium cancrorum cineris vi contra canis rabidi morsum tractat ibi Galenus) caussas nosse. *Sententia Galeni.* Verùm Galenus eum, *lib. 11. de simpl. med. facult.* meritò reprehendit. Et qui id tentant, illis plerunque euenit id, quod de Epicuro & Asclepiade Galenus, *lib. . de natural. facult. cap. 14.* scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata sunt. Itaque Galenus actiones a manifestis qualitatibus ab iis, quæ à totâ Substantiâ fiunt, distinguit. Etenim, *lib. 3. de simpl. med. facult. cap. 6.* sic ibit, *Et alio in loco sanè in aliis tractatibus demonstratum est à nobis, amicitias quasdam, pugnantiasque qualitatum omnibus rebus inesse, ac quod familiare est, expeditè assimilari, quod verò contrarium est, ad internecionem ducere tum animalia, tum plantas; præterea familiaritates illas à totius Substantiæ proprietate oriri.* Et *lib. 5. de simplic. medic. facult. cap. 1. Ostensum est,* inquit, *medicamenta esse nata alterare aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut tota suâ Substantiâ, sicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, seu amuletorum, tum purgantia omnia.* Quod etiam repetit, *eodem lib. cap. 17. 18. 19. 13.* Idem docet *6. 8. & 9. de simpl. med. facult. 1. de compos. medic. secund. gen. cap. 16. lib. 2. de compos. medic. secund. loca cap. 2. lib. 13. meth. med. cap. 6. & alibi.* Idem alij Clarissimi quiq; Philosophi & Medici docuerunt. *Alexandri Aphrodisæi.* Alexander Aphrodisæus, *in Proœmio Problematum,* infinita in rerum naturâ existere scribit, quæ solâ experientiâ cognoscantur, & propterea a Medicis arcanæ proprietates appellentur, eosque reprehendit, qui talem effectum & caussas ex elementorum qualitatibus afferre conantur, eosque prauè solutiones componere quamplurimas, quæ inutiles & improbabiles planè sint, docet Auicennas, *Auicennæ, & Arabum.* *fen. 2. doct. 2. sum. 1. cap. 15.* vbi de iis, quæ totâ substantiâ agere dicuntur, tractat, illarum operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed a formâ specificâ, post complexionem adueniente, scribit, quem Mesues & alij Arabes sequuntur.

Fernelij. Superiore verò seculo prolixè & eruditè sententiam hanc defendit Ioan. Fernelius, Medicus doctissimus, *in libris duob. de abdit. rer. caus.* qui in *præfat. lib. 2.* scribit, multos quidem atomos Democriti ridere, sed Democritum, si vitam cum morte commutare posset, multò magis hæc, quæ putamus elementa, (quatenus scilicet ex iis effectuum omnium naturalium caussas nonnulli deducere conantur) suo more risurum. *Iul. Cæs. Scaligeri.* Acutissimus Iul. Cæs. Scaliger, *exerc. 218. sect. 2.* ad manifestas omnia deducere qualitates summam impudentiam esse scribit, & *exerc. 101. sect. 14.* Cardanum ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandreus adegit eò, vt miserè diceres, solâ elementorum permistione fieri posse, vt ferrum trahatur a Magnete?* Et in *lib. 1. de plantis,* de Saporibus agens, hæc habet: *Quod si quis dicat, ex qualitatum quatuor conspiratione confici saporē, respōdeat; an in elemento quopiam, quà elementū est, sapor insit: non sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque risus, neque sensus, neque intellectio, neque motus voluntarius, sed a formis aliis, quam elementaribus, ita sapor quoque. Et si nihil esset, quod nobis persuaderet, alias esse qualitates occultas ab elementaribus, saltem in venenis decuit acquiescere.* Idem Scaliger, *exerc. 218. sect. 8.* ait: *Eorum namque multa diuersas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos, illudunt curiosis.* *Th. Erasti.* Et Th. Erastus, *de occult. med. proprietat. cap. 4.* scribit; Eos, qui omnia ad manifestas qualitates deducere conantur, nihil consequi, quàm quod ab omnibus veritatis studiosis, & rerum naturalium scientibus meritò derideantur. *Autoris.* Mihi si, quod sentio, liberè dicendum, vix vllam rei Physicæ damnosiorem, & quæ optima ingenia irrito & inani labore magis fatigauerit, in Physicam irrepsisse puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, caussas è qualitatibus manifestis, & quatuor elementis reddere conati sunt.

Exempla occultarum qualitatum. Verùm ne hoc sine ratione pronuntiasse, & laudati modò Viri sine caussâ statuisse videantur, rem ipsam pensitemus. Occurrere profectò multas actiones admirandas in rerum naturâ, & multa in naturâ fieri, quæ supra vires elementorum sunt, adeo notum est, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudentis sit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes Armatus vix vnciarum duarum plus quàm libram ferri trahit, & id continuò a se pendulum sustinet, nec vnquam decidere permittit. Nonnulli ita feles auersantur, vt etiam alicuius cistæ inclusæ, & quam nunquam viderunt, præsentiam ferre non possint, vt nisi

ex amoueatur, frigidi sudores ipsis erumpant, & animi deliquium immineat. Quæ sit medicamentorum purgantium vis, nemini ignotum, puto, aliquod è fortioribus paucorum saltem granorum sumptum purgans è corpore humores copiosè euacuat. Quàm pauca opij grana in corpore mutionem efficiant, & quantam narcosin excitent, nec tyrones Medicorum latet. Notissimum itidem, quæ venenorum vis sit, & quomodo aspidis, scorpij, & aliorum venenatorum animalium tantilla veneni portio in corpus humanum immissi id totum immutet, hominique citam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua portio, vbi in corpus humanum seu morsu, seu saliuâ delatum penetrauit, quàm longo tempore delitescere, & quàm grauia symptomata excitare possit, *lib. 1. part. 2. cap. 16.* dictum. Quàm admiranda etiam phalangij, seu tarantulæ morsus inducat symptomata, *ibid. c. 17.* relatum. Et quid multa de aliis venenis afferre opus est? Exigua particula veneni pestilentis, quamdiu in fomite aliquo delitescere, & corpori humano communicatum, quàm subitò hominem iugulare possit, quotidiana experientia testatur. Et certè si nihil aliud persuaderet, quàm frustra & temerè multi instituerint, omnia ad manifestas qualitates deducere, saltem venena & eorum remedia docere poterant, vt modò è Scaligero, *exerc. 218. sect. 8.* dictum.

Rationes pro occultis qualitatibus. Ex quibus omnibus concludimus, actiones has longè alias & diuersas esse à qualitatum manifestarum actionibus. Primò enim toto genere diuersæ sunt hæ actiones. Elementa saltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant. At hæ actiones longè aliæ sunt. Magnes trahit ferrum, scammonium purgat, opium soporem inducit, venena varia & grauissima symptomata, & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominē subitò iugulant. De quo Galenus *6. Epid. comment. 6. text. 5. & 3. de Temperam. cap. 4.* apertè scribit, quod deleteria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua sed totius naturæ suæ contrarietate. Et *lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 1. 12. & 19.* scribit, quod sint, quæ totâ Substantia nobis contraria sunt. Secundò modo agendi planè ab elementis discrepant. Neque enim elementa, eorumque qualitates suas vires in exiguo corpore insigniter exercere possunt, Etsi enim summè calidus est ignis, nix summè frigida; tamen, vt rectè Galenus, *3. de Tempar. cap. 4.* scribit, si quod horum prorsus exiguum est, nullum euidentem in corporibus nostris excitant effectum; imò ne in majore copiâ talia, vel calida, vel frigida, vt piper, nix, aqua frigida hominem enecant. Tertiò eadem elementa tàm insitas in corpore mutationes non efficiunt; at venena quædam in minimâ quantitate hominem enecant subitò, vel grauissima symptomata excitant, idque citissimè præstant, de quo Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit: *Minima portiuncula humoris lethalium venenorum, quæ Deleteria appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerit, totum in momento temporis immutat, sibique simili affectione alterat.* Idem, *3. de locis affect. cap. 7.* inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & insuetâ mutatione affici, nisi sæpe numero id accedere videret, præsertim minimam quandam rem ferri in ipsum demittentibus?* Et paulò post: *Marinæ turturis, quemadmodum & terreni scorpij aculeus in partem extremam, arctissimam illam quidem finitur, vbi nullum foramen est, per quod venenum deiici possit: necesse est tamen, vt excogitemus substantiam quandam esse, aut spiritualem, aut humidam, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et Ælianus, *lib. 9. de Anima. cap. 57.* refert morsuum vestigia, quæ aspis imprimit, tam obscura & parua esse, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur. Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc. 153. sect. 11.* Vt & Hieron. Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 6.* scribunt, In Nubiâ, & quæ est Æthiopia sub Ægypto, venenum esse, cuius grani vnius decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum statim interimat.

CAPVT II.

De Nomine & Naturâ occultarum qualitatum.

CVm ergo ex his pateat, dari effectus multos in natura, qui a qualitatibus manifestis deduci non possunt, rectè in Scholis Physicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quòd aliæ sunt manifestæ, aliæ occultæ. *Manifestæ qualitates.* Manifestæ sunt, quæ sensibus externis, tactui imprimis sunt obuiæ, eoque perceptibiles, quales sunt caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. *Occultæ qualitates.* Occultæ seu abstrusæ & abditæ qualitates sunt, quarum quidem vim ex operatione & effectu percipimus, eas tamen ipsas sensu non apprehendimus. Qualis vis est in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum noxa, quam inferunt corpori, etsi satis manifesta est, earum tamen actio sensibus externis non percipitur, sed latenter & occultè corpus afficit. *Qualitatum occultarum Nomina.* Qualitates has specificas, alij proprietates, alij substantiæ proprias facultates. Galenus passim à totâ substantia agētia, seu substantiæ proprietates, ἰδιότητας τῆς οὐσίας, vel totius substantiæ familiaritate, & similitudine agētia nominat, & de iis aliquando se librum scripturum, *lib. 11. de simpl. med. fac.* pollicetur, imò *6. Epid. comment. 6. text. 5.* allegat illum librum, in quo de iis, quæ κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ὅλης οὐσίας prosint vel noceant, dictum sit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non peruenit.

Agentia à totâ substantiâ quæ? Quid autem sint à totâ substantiâ agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum est. Galenus primis qualitatibus ea opponit, & tùm passim alibi, tùm *5. de simplic. med. facult. cap. 1.* scribit: *Ostensum est, medicamenta alterare nata esse, aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut totâ substantiâ sui.* *Sententia Galeni.* Et *ibid. cap. 19.* *Alterant,* inquit, *medicamenta, aut vnâ qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique totâ substantiâ.* Quæ tamen tota illa substantia sit, non explicat, nisi quod alibi ἰδιότητα ἄρρητον nominat. *Mercati.* Ludouicus Mercatus, *tom. 1. lib. 1. part. 2. class. 1. artic. 2. quæst. 35.* duplex temperamentum statuit, vnum, quod ex qualitatum primarum mutua alteratione resultet, alterum quod ex comminutione substantiarum elementorum ad minima fiat, qua totum efficiatur, quod sibi sit vndiquaque simile, confusas in se continens qualitates; seu quod sit substantiæ quidam modus, qui grauitatem, duritiem, crassitiem, mollitiem, & similia alia accidentia præ se ferat. Atque duobus hisce temperamentis duplex morbi genus opponi statuit; qualitatum illi intemperiei, morbos intemperiei, huic morbos à totâ substantiâ, sicut prolixiùs hanc sententiam *loco alleg. & in Instit. lib. 2. part. 1. cap. 4.* videre est. Verùm temperiem cum mistione videtur confundere, aut si omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in misto reperiantur, ita vt in vno misto sit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodem misto aliud sit crassius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui substantiæ modi dici possunt: tamen accidentia illa potiùs patiendi, quàm agendi sunt principia, & materiam spectant, & si quid tale mistum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatum, neque ab isto substantiæ modo tàm nobiles actiones deduci possunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum

ferrum, rhabarbarum purget bilem, opium sit narcoticum. Non multùm ab hac sententiâ discrepat Andr. Cæsalpinus, qui *lib. 3. art. med. cap. 2.* quid sit agere secundum totam substantiam, hoc modo explicare conatur. Primò supponit, non posse accipi per totam substantiam formam misti, è temperamento prodeuntem. Nam piper & alliũ in quarto gradu esse calida & sicca, non tamen esse deleteria, vt auripigmentum. Deinde statuit, totam substantiam significare non solùm formam, sed simul materiam. Tertiò per formam accipit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco, & essentiam omnium effectricem facultatum esse primas qualitates, & omnes actiones & passiones similarium esse opera primarum qualitatum, statuit. Per materiam autem intelligit conditiones materiales, vt crassum, tenue, graue, leue, materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ facilè mutantur in substantiam corporis nostri, familiaria dici, scribit, vt alimenta; quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimicissima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à totâ substantiâ, vt formam per se sumptam, & adiunctâ materia, vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etsi habeant temperamentum nostræ naturæ maximè contrarium: quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facilè conuertibilem, inde eorum feruorem exstingui, nec esse deleteria. Cantharides verò ob crassitiem integras vires retinere ad vesicã, & exulcerare. Auripigmenti materiam esse maximè grauem, & metallicam, nec conuerti posse à nostro calore, ideoque non extingui eius feruorem, sed instar ferri igniti corpori nostro incumbere totâ substantiâ. Verùm cum ipse animaduerteret, à materiâ actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à totâ substantiâ materiæ adscribi possit, respondètque ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propensionem, facilitatem & difficultatem, ad patiendum sympathiam & antipathiam, v. g. aërea cum spiritibus conuenire, oleum cum resinis & pinguibus, aquea cum humoribus, terrea cum solidis, proprietates autem totius substantiæ magis in materiâ consistere, quàm in temperamento. Tandem quatuor materias constituit, quæ totâ substantiâ aut conueniant cum corpore nostro, aut alienæ sint. Primò medicamenta purgantia conuenire scribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ; cùm nulla sit similitudo substantiæ in temperamento hellebori & atræ bilis, colocynthidis & pituitæ, sed materiâ. Purgantium enim materiam facilè conuerti in humores, quos trahunt ob affinitatem. Trahunt, inquit, humores temperamento calido, sed similitudine substantiæ proprius humores. Eadem purgantia aliena sunt à corpore nostro totâ substantiâ, quæ non nutriunt. Secundò alimenta conuenire cum corpore nostro, statuit, & temperamento, quod mediocre est, & materiâ, quæ facilè conuertitur. Tertio, ait, sunt malefica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria statuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore nostro. Cum venenis conuenire materia inalterabili, cum corpore nostro temperamenti mediocritate.

Verùm mirum, tantum, vt habetur, Philosophum & Medicum, in quæstione tàm graui tàm crassè philosophatum esse, & tàm grauiter errasse. Nam primò valde errat, quod formam statuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco. Forma enim substantia est, temperamentum accidens. Deinde non minùs errat, quod omnes similarium actiones & passiones opera primarum qualitatum esse statuit, atque à caliditate etiam vim purgandi deducere conatur. Etenim dati effectus, qui ad nullas qualitates manifestas reduci possunt, suprà satis probatum, vt hîc repetere opus non sit. Tertiò & in eo grauiter impingit, quòd totam substantiam potius materiam, quàm formam esse dicit, eamque solùm facilitate vel difficultate agendi describit. Equidem libenter concedimus, quòd qualitates primæ, pro variâ materiæ dispositione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candente vehementiùs vrit, quàm in stipulis: verùm dum de actione à totâ substantiâ disputatur, non quæstio est de facilitate vel difficultate agendi, sed de ipsa actionũ naturâ, vbi rectè statuimus, & suprà satis probauimus, planè & toto genere differre actiones, quæ a qualitatibus primis, & quæ à totâ substantiâ fieri dicũtur. Actiones enim Magnetis, purgãtium medicamentorũ, venenorũ, alexipharmacorũ omne. diuersissimæ sunt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniunt, & pẽdent à suis formis, non à materiâ. Distinxit certè clarissimè Galenus actiones à tota substantiâ dictas ab actionibus qualitatum primarum. In libris *de simpl. med. facult.* plurima loca sunt, in quibus distinguit agentia à tota substantia ab agentibus per primas qualitates. Et 13. *meth. med. cap.* 6. venena ab eâ, quam ibi tractat, methodo esse seiuncta, nec methodo inueniri posse naturas eorum, docet. At certè & qualitates primæ, à quibus Cæsalpinus omnem vim agẽdi, & secundæ, à quibus facilitatẽ & difficultatẽ agendi deducit, methodo inueniuntur, & iis sua medicaméta per Indicationes inuenta opponuntur, & propterea methodo curantur. Id quod non solùm allegato loco, sed & *ad Thrasybulum cap.* 8. negat Galenus, vbi scribit: *Eorum, quæ contrariâ qualitate sunt, methodus est, eorum verò, quæ totâ substantiâ sunt aduersa, methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Methodus enim est per Indicationem, hæc autem supponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à tota substantiâ est, quæ non prouenit à primis qualitatibus, vtpote, quæ sunt accidentia, & pertinent ad dispositionem subiectæ materiæ, in rebus naturalibus compositis, sed quæ ab ipsa rei essentiâ prouenit. Equidem totius substantiæ nomen totum mistum significat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ab illa proficiscitur operatio propria: primariò tamen illa fluit à forma, & quidem, vt Auicennas ait, à formâ elementis superueniente. Quartò & hoc falsum, quod ea saltem, quæ facile conuertuntur in substantiam corporis nostri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta, quæ nullo modo, venena, & corpori nostro inimicissima sint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in substantiam corporis nostri mutantur, & tamen nullo modo venena sunt, ideò, quia formâ illa, & vi agendi nostro corpori aduersa destituuntur: contra verò cicuta, napellus & similia non ita sunt crassa, grauia & densa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori nostro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet falsa esse pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ totâ substantiâ cum corpore nostro conueniunt, aut ab eo aliena sunt, dicuntur. Falsum enim purgantia per calorem trahere: Hunc verò humorem ob materiæ dispositionem. Quæ enim conuenientia in materiâ est hellebori albi cum atrâ bile? Quæ scammonii, cum cum bile flaua? Quæ mechoacannæ, & gummigottæ cum serosis humoribus? Falsum, vt dictum, quod venena ideò sunt venena, quia sunt immutabilia. Dantur enim, quæ sunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ sturnis, elleborus, qui coturnicibus alimentum est: & tamen sunt venena. Contra dantur lapides & terræ, quæ sunt immutabiles, & tamen non sunt venena. Falsum tandem, quod alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore nostro mediocritate temperamenti. Nam multæ plantæ sunt alexiteriæ, quæ à corpore nostro alterantur, & multa dantur alexipharmaca, quæ non sunt temperata, vt ruta, angelica, scordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Francisc. Valeriola.

Rectiùs longè de totà substantià sensit & scripsit Franciscus Valeriola, *in commentar. libr. Gal. de Constit. art. pag.* 1. Verba eius integra adscribere libet: *Non, inquit, ab Heraclij lapidis aut qualitatibus elementorum, aut miscellà ex illis ferri attractio fit, sed ab illius substantià, & specifica forma, peculiarique vi ac potestate coelestis illius formae indita, per quam id coelitus operatur. Vt a nullo Philosophorum alia reddi effectionis huius ratio usquam possit, quam quod hac substantia id virium a forma sua specifica coelitus illi attributa habeat, vnde id suapte natura efficere queat. Vt scammonio bilem detrahendi, agarico pituitam, elleboro atram bilem. Itaque quaecunque merito sua ipsorum forma unum quippiam agunt, quod illi peculiare sit ac proprium, id quidem à totà substantià iure merito operari dicentur: quod in nullam aliam, quam in propriam rei agentis substantiam referri ea actio possit. Nam cum forma res diuinius aliquid temperamento sit, vt & Plato & Mesuaeus, Auicennaque voluerunt, necessarium quidem est, quod a forma essentiali (quae tota rei substantia est) efficitur, id sublimiore quadam modo, atque etiamnum occultiore fieri: nempe quod occulta sit nobis ea substantia atque forma, vnde operatio ceu a propriâ caussâ manat. Vnde haud immerito caecam eam caussam, caecámque potestatem, eamque etiam proprietatem, quae talem naturam insequitur, vocare solemus, quòd sensibus nostris obuia ea natura non sit, minúsque perspecta, atque ob id apertam talium actionum rationem reddere minimè valemus, nisi hanc vnam tantùm, a verà cognitione atque scientià valde semotam, quod hoc illi substantiae atque naturae proprium sit; vt equo hinnitus, grunnitus suibus, bobus mugitus, ouibus balatus, elephanto barritus, canibus latratus, homini risus. Cur vero sit, nemo quisquam, nisi qui solus omnia nouit, Deus opt. Max idemque sapientiae fons sciuit vnquam, praeter id solum, quod proprietates hae & actiones suas formas & rerum naturas, quibus insunt, perpetuò sequantur.* Summa: Valeriola in eà sententià est, & quidem rectè sentit, agentia a totà substantià ita dicta esse, quòd virium harum nulla alia caussa sit, & reddi possit, quàm forma substantialis. Quae sententia ipsa tamen aliqua adhuc explicatione indiget. Etenim & ipsae elementares qualitates à suis formis fluunt. Verùm cùm de agentibus a tota substantia dictis sermo est, non quaeritur de elementis, vt corporibus simplicibus, aut de mistis ex elementis simpliciter, sed de rebus naturalibus compositis perfectioribus, quae has supra elementa formas habent. In his ergo etsi quoque dentur actiones, quae à temperie qualitatum primarum fluunt: tamen quia qualitates primae ab elementis pendent; elementa verò in corporibus naturalibus aliis non rei substantiam perficiunt, quod formae nobilioris est, sed materiae loco sunt, & nobiliori formae subiacent: actiones hae, quae ab occultis proprietatibus, quarum proxima & vnica caussa est forma, proueniunt, à tota substantia fieri dicuntur.

Occultae qualitates cur ita dicantur.

Occultae verò hę qualitates nominantur, quod ipsae sensibus non sunt obuiae. Etenim quòd à formis [illegible] fluunt, ipsis cum omnibus qualitatibus pro[illegible] commune est: Et quòd ignis calefacit, nulla [illegible] caussa dari potest, quàm quòd vis haec à forma eius [illegible]: sed in hoc est diuersitas, quod qualitas per quam ignis calefacit, caliditas puta, nobis manifesta est & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aqua humectare, quia humida dicitur; At in agentibus tota substantia dictis qualitas illa, qua mediante forma agit, ignota, occulta, & abstrusa est; v.g. quia in magnete qualitas, per quam ferrum trahit, occulta est, statim ad formam ipsam recurrimus, & à tota substantia seu forma magnetis actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipsam occultam nominamus.

Occultae qualitates [illegible]

Etsi verò nonnulli qualitates has, quia occultae nominantur, derident, ac ignorantiae asylum appellant: tamen imbecillitas mentis nostrae acies ad inuestiganda naturae penetralia hoc modo potiùs accusatur, quàm qualitates hae culpantur. Si enim vera qualitatum harum origo, de qua non ita multi solliciti fuerunt, inquiratur, eius cognitio non minùs certam scientiam parit, quam qualitatum manifestarum notitia: Et vt Auicennas, *de virib. cordis tract.* 1. *cap.* 10. loquitur, sicuti sciens ignem propter caliditatem calefacere, verè scit, & non ignorat: ita qui scit magnetem attrahere ferrum, quia virtutem habet, cuius natura est, attrahere ferrum, procul dubio sciens est, & non ignorans. Et postea: *Ignorantia caussarum*, inquit, *penitus huius virtutis in magnete non est mirabilior, quam ignorantia caussarum disponentium res ad rubedinem, aut citrinitatem, aut corpus aut animam. Sed a rebus quidem consuetis admiratio cadit, & negligit animus de ipsis inquirere. Quod autem raro est, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad speculandum de caussis eius.* Et mox: *Si ignis esset res difficilis inuentionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur vtique vulgus de proprietate eius amplius, quam de proprietate corporum caeterorum, & inquireret attentius de caussis proprietatis ipsius, quam de caussis aliarum proprietatum, quoniam ipsius operationes valde mirabiles sunt. Etenim praesentia eius extrahit visum de potentia ad actum, & tangi se prohibet, & ascendit sursum, & ascendere facit ea, quae vincere potest, & generatur ex modico ipsius in vna hora quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & transmutat ad sui substantiam; nec etiam minuitur, si accipiatur ex eo. Et haec quidem in veritate mirabiliora sunt, quam tractus ferri à magnete, vel quam caetera proprietates. Sed quoniam ista vsitata sunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & sollicitudo perquirendi caussam ipsorum. Aliud verò Magnetis, quia rara est, & insuetata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de caussis ipsius.* Interim in hac humanae mentis caligine aequè forma ignis, ac magnetis nobis ignota est, & vt Scaliger, *exer.* 30[illegible] *ait: Forma res diuina est, cuius exquisita cognitio nos latet. Quare* [illegible] *literior disquisitio morosi atque satagentis animi est. Humanae sapientiae pars est, quaedam aequo animo nescire velle.*

CAPVT III.

De qualitatum Occultarum Origine.

Origo qualitatum occultarum.

Etsi verò hae qualitates occultae sunt: tamen cùm, si ad caussas suas reducuntur, scientiam pariant, vt modò dictum, omnino qualitatum harum origo diligenter inuestiganda. Quanquam autem qualitatum occultarum originem inuenire longe difficillimum sit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari, omnino operae pretium est. Sunt verò variae & diuersae de origine qualitatum occultarum, sententiae. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatum occultarum admittunt, dum verò ad rem ventum est, & de origine earum inquiritur, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum mistione & temperie occultas qualitates deducunt, occultasque qualitates a peculiari primarum temperie, quam Graeci *idiosyncrasian* nominant, prouenire, seu esse idem cum peculiari illa temperie, aut *idiosyncrasia* existimant. A sententia hac an Galenus plane alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius substantiae proprietate scripsit, senserit vel scripserit, non satis constat; cùm librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen scriptis, etsi actionem à qualitatibus primis actioni à tota substantia saepe opponit, vt *cap. praeced.* dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remediorum effectuum caussas temperiei quatuor qualitatum attribuisse videtur. Nam *in lib.* 1. *de elem. cap.* 7 scribit; corpora nostra alterari tantùm calefacta, refrigerata, exsiccata, humectata. So-

las

las enim has qualitates totas transmutari per totam substantiam. Et cùm *in lib. 3. de temper. c. 3.* dixisset, quatuor illas potentias facultates, attractricem, retentricem, alteratricem & segregatricem esse effectus totius in quouis corpore substantiæ, addit, totam illam substantiam constare è calido, frigido, humido, sicco, inter se mistis. Et *cap. 4.* principij loco obseruandum esse docet, cuiuslibet corporis proprietatem quandam temperamenti esse, quæ huic quidem naturæ sit conueniens, ab hac verò dissentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco sint, ex. gr. cicutam sturno, veratrum coturnici esse nutrimentum, quæ homini sint medicamenta, siquidem coturnicum & sturnorum temperies assimilare sibi veratrum & cicutam possit, quod hominis temperies non possit.

Eodem ferè modo posteriores plurimi, etsi experientiâ conuicti, qualitates occultas dari, fateri necesse habeant, vbi tamen ad rem, & quæstionem de earum origine ventum est, subinde ad qualitatum primarum temperamentum relabuntur reliquæ naturales saltè per mistionem elementorum & temperamentum constitui, & per temperiem qualitatum primarum solùm differre tradunt. A qua sententia non alienus videtur Th. Erastus, qui, *de occult. med. qual. lib. 1. cap. 12.* duo occultarum qualitatum genera constituit, quarum alterum formæ tribuatur, alterum temperamenti proprietatem consequatur, quorum prius rebus saluis abesse non possit, nec remanere post formæ ablationem, sed quæ certæ speciei indiuiduis omnibus semper adsit; alterum verò genus, quale est medicamentorum, temperamenti sobolem & accidentia esse statuit: *ἰδιοσυγκρασίας* tamen *ibid. c. 13.* ita explicat, dùm, scribit, quòd ea dicantur manifestis qualitatibus agere, quæ ex superantibus in mistione qualitatibus agunt; quæ vero non vnâ duntaxat, duabúsque qualitatibus in mistione cætera superantibus agant, sed totiùs materiæ ex tot & talibus partibus coueretæ & mistæ vi nos afficiant, ea tota substantiâ agere. seu, vt *seq. cap.* sese explicat, dùm dicit, se per totam substantiam, totumque temperamentum, non tantùm temperiem ex mutuâ qualitatum primarum actione & permistione ortam, & in abstracto consideratam, intelligere, sed vna cum hac subiectam quoque materiam comprehendere, hoc est, temperiem in tot & talibus materiæ partibus insidentem; seu ex tot & talibus materiæ partibus conflatam sic nominare. Ex quibus omnibus patet, plurimos, etsi occultas qualitates admittunt, subinde tamen ad elementorumque mistionem recurrere.

Verùm enimuerò diximus iam alibi sæpius, è qualitatibus primis quocunque modo mistis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ supra facultatem suorum principiorum, oriri non posse. Neque enim [illegible] separatæ siue quocũque modo con[illegible] qualitates primæ, imò elementorum formæ & materia considerentur, tales effectus, qui supra omnem [illegible] potentiam, sortem & conditionem sunt, quales [illegible] purgantibus, veneni & alexipharmacis animaduertuntur, edere possint [illegible] D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoscere necesse habet, ex inscrutabili & indicibili mensura & proportione elementorum ad mistionem concurrentium & inde resultante temperie occultas qualitates [illegible], & proportionem qualitatum manifestarum ignoratam, ex apertis [illegible]n facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatis nomen sibi vendicet; & manifestas eas non induere occultatum naturam, nec essentiam mutare p oportet vllum mistionis modum esse & manere elementares qualitates etiam sub incognita crasεos mensura, & semper sequi mistum naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in mistis mensuram producere [illegible], quàm quæ ab elementaribus qualitatibus contemperatis resultare queat; & [illegible] hæ permistiones non mutant naturam, neque essentiam exaltant: ita nec actionem, quæ eiusdem conditionem & virtutem superet, hoc pactu edere valere: cum vniuersalis & infallibilis sit veritatis regula: Quod nihil agat vltra vires suæ speciei. Et omnino argumentum, quo vetitur I. C. Scaliger, *ex. 304. sect. 20.* ad probandum, animam non oriri ex elementis, generale est, quod hic etiam locum habet. *Est, inquit ille, in animæ potestatibus, quod nunquam fuit in potestate elementi cuiusquam. Ac nihil est in quapiam re, quod non fuit actu in suis principiis. Principia namque sunt actus eorum, quorum sunt principia: at in anima est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, quod in elemento nullo. Aliæ quoque longe illustriores sunt animæ potentiæ quæ non sunt in elementis.* Quod enim Scaliger dicit de facultate animæ, idem dicere possumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit vltra virtutem suæ speciei, & nihil potest causare vltra actum suum adæquatum, cùm is potentiæ virtutem impleat. Et licet aliæ vires sint in misto, quam in singulis simplicibus seorsim sumptis: tamen vires eæ non sunt aliæ, quàm elementares, & quas singula elementa coniunctim considerata habent, id est, qualitatum primarum temperies. Etenim siue duo, siue quatuor, siue plures ad cœnam *ἀσύμβολοι* conueniant, omnes esurire necesse est. E. g. si quatuor colores misceantur, color quidem à singulis quatuor diuersus oritur, nihil tamen aliud oritur, quàm color, non vis, qualis est in opio, scammonio, & similibus. Eodem modo licet qualitates quatuor primas misceas ac remisceas, aliæ quidem qualitates seu temperies oriuntur, quàm simplex siccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, seu elementare temperamentum.

Neque alienius est momenti, quod dicunt, qualitates manifestas tam nobiles edere actiones, quatenus à forma specifica & nobiliore diriguntur. Equidem formæ illæ nobiliores & superiores etiam temperie qualitatum elemẽtarium ad certas actiones edendas vtuntur, sed eas sui generis. Et omninò diligenter hîc ratio instrumentorum explicanda, & monstrandum, quòd nullum instrumentum, etiam dùm ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente superiore vltra virtutem suæ speciei agit. E. g. statuarius dùm è ligno statuam facit, vtitur ad eam rem instrumento non vno, sed variis ad diuersos vsus, circino ad dimetiendum, serrâ ad secandum, dolabra ad dolandum, scalpro ad superflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem statua emergit. Ita natura ad varias actiones vtitur peculiaribus instrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamuis calore, vt instrumento generali, ad plures actiones vtitur: tamen illæ actiones primariò calori non sunt adscribendæ, sed animæ, quæ chylificâ vi chylum, *αἱματοποιητικῇ* sanguinem, *σπερματοποιητικῇ* semen generat. Et sicut serra, quisquis eâ etiam vtitur, non aliud quàm sectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quanquam pro vtentis principalis ratione nobilior effectus sequatur. Et aduersarij quomodocunque se torqueant, tamen ipsa veritas ipsos eò adigit, vt veritatem fateantur, vnde D. Iohan. Freytagius ita scribit: Principium, quod operatur, est forma; principium quo, est qualitas. Itaque ipsa actio non instrumento, sed principali efficienti assignanda. *Et mox:* Etsi nulla forma substantialis operetur, nisi per qualitates: tamen non sequitur, harum duntaxat opera fieri nobiles istas operationes, quandoquidem longè sit supra earum virtutem & conditionem ista agendi potestas. Sic calor, quando dirigitur a forma ignis, vrit; cùm verò vt instrumentum, animæ inseruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt suæ naturæ conditionem. Viuificat enim, generat, producit spiritûs, chylificat, adeoque vitæ autor & conseruator est. Nec enim accidens id

Instrumentorum natura & ratio.

per

per se efficit, quod suâ naturâ sublimius est, & perfectio effectus non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem vti vis instrumenti dependet à directione caussæ principalis, ita maximè illæ actiones, quæ instrumenti, seu elementarium qualitatum potentiam superant, proficiscuntur à formarum principaliter agentium virtute, adeò, vt si maximè verum fuerit nullam formam substantialem agere, nisi per qualitates ministras: tamen ipsa caussalitas efficientis principalis nequaquam his instrumenti saltem munere fungentibus adscribi possit.

Forma non solùm qualitatibus manifestis pro instrumentis vtuntur.

Quæ confessio etsi [illegible] tamen nondum probatum, quod nobiliores [illegible] & specificæ formæ saltem qualitatibus elemen[illegible]us v[illegible]. Vt enim, vt modo dixi, nulla a[illegible] actu [illegible] fieri potest, quàm sectio: ita nulla [illegible] actio a cal[illegible] quam calefactio; ad alias vero acti[illegible] natura al[illegible] qualitatibus vtitur. Neque enim illæ formæ specificæ [illegible] steriles, sed vt ab elementorum form[illegible] fluunt cal[illegible] [illegible] ditas, humiditas, [illegible] ab his [illegible] nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat [illegible], sed dolabrâ: ita formæ illæ ad singulas actiones, sui generis qualitati[illegible] vtuntur. Magne[illegible] non trahit [illegible] caliditate, frigidi[illegible] humiditate & siccitate, aut ex his ortâ temperie, sed occult[illegible] qualitate. Eodem modo opium non manife[illegible] qualitatibus, aut ex his ortâ temperie, sed qualitate [illegible] narcoticum est. Nimirum, vt [illegible] differunt, ita etiam operationibus & instrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitatibus elementaribus, aut ex elementorum mistione ortis qualitatibus, quam[illegible] à forma superiore & specifica di[illegible]guntur, probent, cum sæpissime à formis illis separent[illegible], & actiones tales edant, dum ab illis formis amplius non diriguntur? Ita opium narcosin inducit, v[illegible] a papauere, cuius succus est, separatum est. Rhab[illegible] pu[illegible], dum anima & forma rhabarbari specifica amplius non adest. Venenum canis rabidi h[illegible] corpori immissum longo post tempore [illegible] integrum in corpore conse[illegible]uatur, & post longum tempo[illegible] illum suse exserit, etsi canis rabidus dudum occisus sit. Et à qua forma superiore diriguntur pestilentis & aliorum venenorum actiones?

Falsa opinio de origine qualitatum occultarum D. Iohan. Freytagii.

Quæ omnia, cùm ita plana sint, vt negari non possint, & ipse aduersarius concedere necesse habeat, ab elementorum qualitatibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quam element[illegible] proueni[illegible]e, & infallibilem veritatis regulam [illegible]. Nihil agere supra virtutem suæ speciei. Ips[illegible] non [illegible] nis modum qualitatum harum commin[illegible], eumque ve cramben, non bis, sed multo sæp[illegible] coctam & recoctam aliquoties reponit, & on[illegible] de origine formarum, & qualitatibus occultis opinionis fundamentum constituit: nec [illegible] rat[illegible] eum vnquam probat. Ideòque [illegible] poteſt. [illegible] cadem facilitate negari potest. [illegible] qualibet mistione nouam form[illegible] & [illegible] manentibus priorum grad[illegible] & [illegible] primò formas vniuersales [illegible] particulares, donec tandem ad in[illegible] sit, affirmere, atque ita primò fo[illegible] deinde existentiæ inducere, & qu[illegible] postremas. Seu, vt alibi scrib[illegible] rationem primò recipe[illegible] form[illegible], deinde existentiæ, seu educere p[illegible] formas [illegible] particulares, vsque mediantibus particularibus, don[illegible] indiuidual[illegible] & existentiæ perueniat. Primas ill[illegible] esse propter postremas, neque illarum essentias propter [illegible] inductionem petere, vel aboleri, sed vt nobiliori form[illegible] nobilius esset subiectum, suo rigore seposito, quasi materiæ vicem recipientes, eiusdem se submittere potestati: & ex hac qualitatum a diuersis formis ortarum contemperatione, corporumque seruatis formis, materiæ seu potentiæ naturam quodammodo inducentibus, mistione orta indicibilem quandam *ἰδιότητα* *φύσεως*, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

Refutatur.

Verum quod aliàs semper fieri solet, vt qui veritatem semel impugnare sibi proposuit, quicquid etiam fingat & comminiscatur, in multa absurda incidat: id etiam hic euenit, & falsa falsis, absurda absurdis cumulant[illegible]. Primò enim quidem verum est, formas nob[illegible]ores requirere nobiliorem materiam, & ad[illegible] materiæ dispositionem [illegible] formæ spe[illegible] idoneū subiectum [illegible] pertinere formas illas inferiores: tamen iam quæ[illegible], quænam [illegible] formarum natura & origo [illegible]; an numerum talis, qualem [illegible] commi[illegible] [illegible] ex [illegible] elemento um mistione ac temi[illegible] an o[illegible] qualitates prouenant ex qualit[illegible] à diuersis [illegible] formis o[illegible] contemperatione. Verumque [illegible] & abs[illegible] esse dicimus. Primo enim, si formæ illæ [illegible] elementorum formis varie [illegible] & ten[illegible] [illegible] elementa es sunt & et modo [illegible], nobiliorem, quam elementa, effec[illegible] edere non possunt. Sic enim, vt p[illegible] elementa simpli[illegible] [illegible] forma, quæ inde emergit, non nisi elementaris [illegible] hæc, quæ tal[illegible] formam habent, ne um misc[illegible], iterum nihil quam el[illegible] p[illegible] oueniet: & [illegible] sæpius, tam[illegible] ex elemen[illegible] formis non nisi elementares [illegible]. Si ve o[illegible] formam illa[illegible] esse no [illegible] [illegible] non fu[illegible] [illegible] est, necessaria [illegible]. Sed quæ [illegible] forma [illegible]? Dicit[illegible] eam ex [illegible]. Quænam [illegible]? Si agens [illegible] inducitur, aut mat[illegible] commi[illegible] ducitur, & [illegible] sentit. Al[illegible] vnum locum [illegible] & simpliciter dicat [illegible] inducti[illegible] & [illegible] eductione [illegible] potent[illegible] refutatum errorem suum pal[illegible]. Et [illegible] modo omnes formæ originem [illegible] habent. Si enim primò è potentia [illegible] ea[illegible] formæ elementorum, ex his [illegible] ex his iterum al[illegible] omnes consequenter [illegible] materia prima oriuntur. Et omnino varia mi[illegible] nullius & remistio, & [illegible] qualitatum inde ortarum contemperatio nihil, nisi elementa [illegible] producit.

Mistum duplex.

Et ne in vo[illegible] ulo Misti aliqua ambiguitas lateat, intelligendum Mistum, vel propriè dictum, & simpliciter, & quatenus tale, vel impropriè [illegible] dictum. Si mistum propriè [illegible] dictum, & quatenus tale intelligatur, miscean [illegible], vt dictum [illegible] quatuor elementa [illegible] inde mista aliquo[illegible] ea tamen nil præter el[illegible] habebunt. Hæ [illegible] misceantur & tem[illegible] quot[illegible] & quomodo licet, nihil nisi el[illegible] mentare [illegible] de eme[illegible], & [illegible] mistum proinde nobi[illegible], quàm elementa, ede[illegible] non p[illegible] Neque enim in mi[illegible] aliam naturam induunt, nec e[illegible] mutant propter varium mistio[illegible] Sun[illegible] manentque elementa sin[illegible] quocunque [illegible] modo. [illegible] propter mistum intelligan[illegible] pe[illegible] al[illegible] perfecta corpora naturalis, v. g. A[illegible] gnes, [illegible], aurum, coralia, &c. tum [illegible] ad Sc[illegible] ger[illegible] quod, *exerc.* 30. *sect.* 20. [illegible] *Q[illegible] inquit, educo simul, omnem formam ex potentia perfecti misti, etsi non est anima, vt in animante, [illegible], aliam à quatuor elementis.* Etsi mo[illegible] aduersario proposito res naturalis fieri & mediantibus formis primis perueniretur ad particulares, tandemque ad indiuiduantes; omnium viuentium formæ, tàm plantarum, quàm animalium, ex elementis excuderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I. C. Scaliger, *exerc.* 307. *sect.*

thes. 12. *Si*, inquit, *vt illa belua carnifices animarum temerè litigant, animæ conflarentur ex elementorum formis, ipsæ formæ corrupta plus possent, quàm integra. Quòd si integræ ab istis intus in composito seruantur, necesse est, ab aliqua potentia ab eis diuersa & misceri ad certos fines, & certis finibus contineri. Non enim ex illis actu existentibus fieri potest vnum per se, nisi à potestate superiore, quam ἀρχὴν τῶν ζώων appellat Aristoteles.* Et quæ de gradibus & remistione formarum dicuntur, figmenta sunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, sed earum essentia ἐν ἀτόμῳ consistit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D. Freyt. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miscentur elementa, atque hinc formæ educuntur vniuersales. His rursum mistis, & refractis aliæ formæ particulares, iisque rursum mistis & mediantibus educitur forma indiuidualis seu existentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fiet. Sed si in terram semen à pæonia generatum, vel radix eius conuciatur, atque calore Solis foueatur, radiculas primùm anima in semine existens agit, & per eas humorem alimentarium e terra pro plantæ pæoniæ formatione necessarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ constitutionem sunt necessaria, format.

Qualitates vltra non oriuntur à qualitatibus primis. Deinde eadem est qualitatum ratio. Etenim ex mistione elementorum nihil nisi elementare oritur, neq; ex qualitatum primarum contemperatione aliæ, quàm elementares, qualitates proueniunt. Et quid opus est, à qualitatum è diuersis formis ortarum indicibili contemperatione dedocere qualitates occultas? Hoc enim modo non essent simplices eæ, sed compositæ? Sunt verò omnino & planè simplices, & à suis formis simplicibus ortæ; cum formæ illæ vltimæ non sint steriles & otiosæ, sed sui generis qualitates producant. Nam, vt ab ignis formâ simplici fluit caliditas, ita à simplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ simplex est qualitas; à forma illa, quæ est in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ simplex est; & eadem qualitatum aliarum occultarum ratio.

Qualitates non educuntur è potentia materiæ primæ. Et quocunque se vertat, vltimum eius refugium est materia prima, è qua tàm formas, quàm qualitates omnes educi putat. Ita enim, *de morbis totius substantiæ thes.* 17. scribit: Cùm certū sit, formam rerum, seu separabilem, qualis anima humana, seu inseparabilem, vt cæterarum rerum, nullam generare qualitatem in re, nisi ex subiectæ materiæ potentia, necesse est ex elementarium corporum materiâ, omnibus communi, eiúsque potentiâ, tàm educi qualitates occultas, quàm ex forma ignis cum materiæ primæ coniunctione summus calor, seu manifesta qualitas pronascitur. Quo quid absurdius vix dici potest. Etenim qualitates nec manifestæ nec occultæ, nec cuiuscúnque generis educuntur è potentia materiæ primæ, sed fluunt ab ipsarū formarum essentiâ. Deúsque non creauit formas & animas otiosas, inefficaces, & viribus destitutas, sed suis qualitatibus, & proprietatibus ac viribus instructas, quas illæ adæquato suo subiecto, non materiæ primæ, communicant. Et annè vis videndi cùm in aliis animalibus, tùm in homine, item imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ educuntur è potentia materiæ primæ, seu elementaribus corporibus omnibus communi?

Qualitates occultæ non fluunt à cœlo. Sunt postea nonnulli, qui à cœlo infundi istas qualitates existimant. Verùm cùm iidem negare non possint, omnes qualitates & proprietates à formis suis fluere, concedere necesse habent, etiam has qualitates, etsi à cœlo prouenirent, mediantibus formis suis prouenire. Verùm alibi pluribus probatum est, formas non prouenire à cœlo.

Qualitates occultæ oriuntur à suis formis. Quæ omnia ergo cùm falsa sint, rectissimè statuitur, vt omnes alias qualitates & proprietates, ita etiam has à formis suis prouenire. Verùm quænam illæ formæ sint, porro inquirendum. Quod vt expeditius & facilius fiat, primò qualitatum harum secundum subiecta sua differentiæ, seu substātiarum quibus hæ qualitates insunt, differentiæ inuestigandæ sunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Sunt enim corpora alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, vt rhabarbarum, absinthium; alia non habent, nec habuerunt. *Occultarum qualitatum differentia.*

Primò ergò nullo modo negandum esse puto, quod viuentium quædam sint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangenti stuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piscis viuus, nauem sistit, mortuus verò id non præstat, & si nauis piscibus talibus mortuis operiretur, non sisteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures sunt, quæ nos latent.

Deinde sunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen suas & ipsa actiones habent, quæ à formâ ipsarum specificâ proculdubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ suas à formis ipsarū specificis profluētes habent vires.

Tertiò sunt quædam, quæ vixerunt, sed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepsiæ; Cornu cerui venenis resistit.

Quartò quædam à viuentibus proueniunt, vitam tamen non habent, quæ nihilominùs occultas qualitates & vires insignes, tàm ad morbos inducendos, quàm curandos obtinent. Et quidem alia generantur in iis naturaliter, vt aloë, scammonium, succus napelli, cicutæ, venenum scorpionis, aspidis, serpentis; alia præter naturam, vt venenum canis rabidi, pestilens.

E quibus iam manifestum euadit, non omniū qualitatum occultarum eandem originem esse posse. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates suis subiectis per formas, à quibus fluunt, insunt, & à rebus subiectis incolumi earum substantiâ separari non possunt: ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & subiectum, in quo etiam hæ qualitates reperiuntur.

Materia autem ista est vel remota, qualis sunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, respectu formæ specificæ. *Materia quotuplex.* ἐσχάτη seu οἰκεία ὕλη, seu materia proxima non nisi vna vni formæ substantiali & specificæ subiicitur, & cum forma hac simul est, & simul interit. Econtra quandiu materia hæc salua est, anima manet, illâ abolitâ, anima aboletur, vel abscedit. Talis materia in animalibus est corpus calido innato & influente perfusum, quod si mutatur, animal, cum anima ampliùs idoneum subiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis esse, quod ei respondeat, ex eo patet, quod planta deficiente idoneo subiecto, & humido alimentali destituta emoritur.

Est tertiò & materia quædam media, quæ formâ specificâ non ampliùs præsente manere potest, quam calidum innatum præcipuè in viuentibus constituit, à qua illæ medicamentorum, à plantis & animalibus ampliùs non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Vt ita classes quædam sint occultarum qualitatum, à diuersis causis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum causis inquirere voluerit, valdè errabit.

Occultæ qualitates soli alicui speciei viuentium propriæ. Primò enim sunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiusdē speciei indiuiduis propriæ. Etsi enim de modo actionis etiam in his aliquid dubij moueri possit; tamen, quia actiones istæ non nisi in viuentibus reperiuntur, non verò in mortuis, & quidē omnibus eiusdem speciei indiuiduis, statuimus, eas qualitates occultas è formis viuentiū specificis prouenire, & ortum habere. Exemplū harū qualitatum & actionum suppeditat echeneis, seu remora,

cuius

cuius vim tum alij, tum inprimis Plinius, *lib. 32. cap. 1.* admiratur: *Ruant, inquit, venti licet, & saeuiant procella, imperat furori, viresque tantas paruus admodum pisciculus compescit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non machina pondere irreuocabili iacta. Infrenat impetus, & domat venti rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhaerendo. Hac tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armata classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cum rostra illa, ere ferroque ad ictus armata semipedalis inhibere possit, ac tenere reuincta pisciculus.* Hæc Plinius. Id quod tamen viuus saltem præstat, non verò mortuus Torpedo, quam vim habeat, notissimum est: nempè, quod non solùm tangentes alligat, sed per ipsum etiam rete obtorpescientem grauedinem piscatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum sæpe, si quis, cum viua elabitur, supernè interea manibus aquam agitet, vim ad manûs remeantem & obstupefacientem penetrare: eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quàm admirandæ basilisci viuentis vires sint, videatur in *Epit. nostra Phys. l. 7. cap. 10.* Mortuus tamen idem sine periculo tractari potest.

Occulta proprietates indiuiduorum. Secundò sunt miræ & occultæ qualitates, quæ in rebus quibusdam viuentibus, sed non omnibus eiusdem speciei, sed aliquibus tantùm indiuiduis reperiuntur. Ita alij caseum, alij aliud genus cibi auersantur, eoque non nisi cum damno valetudinis vescuntur. Reperiuntur, qui rosarum odore offenduntur. Nonnulli felis præsentiam etiam latêtis, & quam non vident, ferre non possunt. Et sunt omninò eiusmodi occultæ qualitates quibusdam indiuiduis propriæ, plurimæ, & hinc ortæ Sympathiæ & Antipathiæ multæ, quæ non toti speciei communes sunt, sed certis speciebus propriæ, quarum caussa propterea non est forma illius speciei, vtpote, quæ communis est omnibus eiusdem speciei indiuiduis, sed ad potentias & impotentias naturales reducenda est, & a corporis illius indiuiduis peculiari constitutione pendet. Vnde etiam obseruatum, eiusmodi qualitates interdum cum ætate mutari, & quibusdam id, quod in iuuentute fuit ingratissimum, & quod non sine periculo iuuenes vsurpassent, in virili, vel senili ætate fieri gratissimum. Imò obseruatum est, quosdam vsu longo [illegible] alias homini lethalia sint, assueuisse. [illegible] modo Mithridates longo suæ antidoti vsu corpus suum ita disposuit, vt venena ampliùs nocere non potuerint. Quæ omnia accidunt, non mutata forma hominis vtpote, quæ nullam mutationem patitur; sed corporis dispositione peculiari mutata. Et & quòd quidam homines venenis resistunt, id non [illegible] anima humana (aliàs enim omnes homines venenis resistere possent) sed à peculiari corporis propria tate.

Occulta qualitates rerum naturalium inanimatarum. Tertiò sunt occultæ qualitates, quæ in rebus inanimatis animaduertuntur, quæ cùm sint certæ [illegible] naturalium species, qualitates illæ [illegible] ab illarum formâ specificâ deducuntur. Talis [illegible] & [illegible] est in magnete trahendi ferrum, idque in [illegible] pendulum, siue adhærens firmandi, & vis mouendi sese versus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmæ, metalla, mineralia, vt passim ex autoribus, qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis scripserunt, notum est.

Occulta qualitates viuentium mortuorum. Quartò sunt occultæ proprietates in rebus naturalibus, quæ antea vixerunt, sed iam ampliùs non viuunt. Quales passim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuis animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, sed iam emortuis. Ita bufonibus exsiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morsui canis rabidi: Alcis cornua, & vngulæ contra epilepsiam vtiles sunt: Cornu ceruini, & os de corde cerui contra venena vsurpantur: cranium humanum contra epilepsiam medetur; rhabarbarum, agaricus, mechoacanna, helleborus albus & niger, atque aliæ plantæ purgandi vim habent: radices pæoniæ contra epilepsiam vtiles sunt: scordium veneno aduersatur, sunt aliæ plurimæ insignes plantarum vires.

Occulta qualitates viuentium, qua iis secundum nat. f. n. generantur. Quintò reperiuntur tales qualitates in iis, quæ secundum naturam in viuentibus, tàm animalibus quàm plantis generantur. Huc pertinent venenum scorpionis, aspidis, serpentis, tarantulæ, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar, moschus, zibethum, castoreum, & si quæ huius generis alia sunt, quæ in animalibus secundum naturam generantur. Huc referendi plantarum succi, lacrymæ, & gummi, aloë, scammonium, elaterium, euphorbium, gummi gotte, opium, succus cicutæ, & huius generis plurima alia.

Occulta qualitates occul. qua p. n. in viuentibus generantur. Tandem sunt ea, quæ in viuentibus, animalibus præcipue, præter naturam generantur. Tale est venenum [illegible] idi, & aliorum animalium rabidorum, & venena illa, quæ in corpore humano generantur: qu[illegible] & pestilens venenum referri potest.

Cùm ergo qualitatum occultarum tot diuersa sine sub[i]ecta, procul dubio etiam à diuersis caussis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cum ad propositum nostrum & morborum occultorum caussas & curationem eorundem non faciant, ea hoc loco prætermittemus; & pauca de iis dicemus, vt & de [illegible] genere; de quarto, quinto & sexto, vt diligentius agamus, propositi nostri ratio requirit.

Occultarum qualitatum viuentium Specierum propriarum caussa. Primo [illegible] proprietates admirandæ, quæ viuentibus omnibus & semper competunt, meritò ab animæ [illegible] deducuntur, quarum, quæ sit origo, alibi plura [illegible] diximus; nimirùm, quod in prima rerum creatione omnes sint tum plantis & animalibus creatæ, & nunc etiam plantarum & viuentium generatione multiplicentur, vitesque à Creatore insitas habeant.

Occultarum proprietatum indiuid. caussa. Secundi generis qualitates, quòd scilicet quidam [illegible], alij hunc vel illum piscem, alij feles, alij aliud [illegible] auersantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus sympathiæ & antipathiæ non à formis specificis pendent. cùm non eiusdem speciei, imò nec pluribus indiuiduis competant, nec essentiales potentiæ sint, sed naturales potentiæ vel impotentiæ.

Potentia duplex. Sciendum enim, hîc potentiam esse duplicem: Essentialem & Naturalem dictam. Essentialis à forma specifica immediatè fluit & pendet, & sicut forma nec mutationem, nec gradus recipit, ita nec potentia essentialis & a forma inseparabilis est, sicut forma ab ipsa; & [illegible] illa potentia animæ omnibus viuentis partis [illegible], v. g. anima humana semper vim habet mutandi [illegible] chylum, chylum in sanguinem, videndi, audi[endi], ratiocinandi, & in quacunque parte corporis illam potentiam habet, & vt alicubi Scaliger [a]it: si oculus esset in pede, homo videret in pede. *Essentialis.* Essentialis autem illa potentia sine potentia naturali in actum erumpere non potest, & sine naturali ad agendum vim nullam habet, ideoque certas operationes in certis membris perficit; coquit in ventriculo, et coquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus, vt I. C. Scaliger, *exerc. 317. sect. 19* ait. Potentia ista naturalis accidens quoddam subiecti est, potestque permutari cum impotentia naturali. Ita potentia essentialis videndi animæ nunquam mutatur, sed in actum deduci non potest, nisi in oculo, & quidem sano, ac potentiam naturalem habente, & ad viuendum rectè disposito. Et quamdiu hæc potentia adest, oculus videt; si verò permutetur cum impotentia naturali, idest, si adsit dispositio vitiosa in oculo, oculus non videt, vel male videt, & si essentialis

essentialis potentia adsit, quæ postea morbo oculi ablato, iterum se exserit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus est, appetendi & coquendi essentialem potentiam habet. Quod verò quidam caseum, quidam alios cibos auersantur, & si eos assumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali est, & peculiari ventriculi dispositione prouenit. Sic homini essentiale est, vt sit disciplinæ capax, istúdque est hominis proprium τόδε, nullis gradibus diuiduum, sicut anima indiuidua est: nihilominùs propter potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurrunt differentiæ, & quot capita hominum sunt, tot sunt sententiæ. Alij enim ingeniosissimi sunt, & disciplinarum omnium capacissimi; alij mediocri ingenio præditi; nonnulli adeò stupidi; vt vix homines esse videantur. Idem in plantis accidit. Omnes enim pyri, v. g. essentialem potentiam habent pyra generandi: quod verò pyri quædam infrugiferæ sunt, vel non singulis annis pyra ferunt, id non prouenit à potentia essentiali, quæ eadem semper est, & non mutatur, sed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarum etiam secundum regionum varietatem magna est varietas. Persica apud nos edulia sunt: at in Persiâ venenata. Arum in Cyrenensi agro saporem acrem non habet, qualem quidem in aliis passim regionibus, sed adeo mite est, vt in ciborum vsum veniat. Elleborus pro diuersitate regionum, in quibus nascitur, potentius, vel imbecillius purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, vt testatur Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. cap. 9.* Scorpiones quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum est: in aliquibus verò, vt in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, *loco alleg.* Huc pertinet, quòd homines quidam à venenis non amplius læduntur, & vt Theophrastus, *lib. 9. de hist. plant. cap.* 13. refert, quidam helleboro ita adsuescunt, vt ab eo amplius non purgentur: & Mithridates crebro vsu sui antidoti effecit, vt venena amplius ipsi non nocerent. Itaque licèt actiones seu operationes viuentium secundum magis & minus differant: tamen non ob id statuendum est, quod potentia essentialis gradus habeat. Differentia enim illa est propter potentiam naturalem, quæ magis & minus recipit, & quicquid in viuentibus agit, essentiali potentiâ, simúlque naturali præditum est: si verò non agit, vel malè agit, non negandum est, quod essentiali potentiâ præditum sit, cum quod agere non possit, ab impotentia naturali proueniat. Cum verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia, quæ ad morbosam constitutionem quamcunque pertinere diximus: istæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico, vel à soluta vnitate, sed ab occulta & inexplicabili dispositione. Equidem, quod quis cibum non appetere, vel non coquere potest, id prouenire potest ab intemperie ventriculi manifestâ: Sed quod quis, qui omnes alios cibos sumit, vel coquit, saltem caseum, vel panem, vel hunc vel illum piscem auersatur; id omninò ab occulta qualitate prouenit.

Occultarum qualitatum in rebus inanimatis causa.

Tertium genus occultarum qualitatum, quæ sunt in rebus, quæ non viuunt, quæ tamen suas formas specificas alias ab elementis habent, meritò ab illis ipsis formis specificis deducitur. Ita ob formam suam specificam magnes trahit ferrum: habéntque gemmæ singulæ, vt & metalla ac mineralia suas occultas proprietates, & vires, quæ à forma ipsarum specifica fluunt.

Occultarum qualitatum inanimatis mortuis causa.

Quartò verò medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma specifica seu animalium, seu plantarum, certum est; cum anima in medicamentis illis amplius non adsit. Neque etiam possunt prouenire & pendere à mistione elementorum simpliciter, & temperie qualitatum primarum; cum illarum actiones sint toto genere ab iis diuersæ, & supra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, vtpotè amplius non præsente. Cum verò omnis qualitas præsupponat formam, & has qualitates à forma quadam fluere & pendere necesse est. Illa autem nulla alia esse potest, quàm quæ anteà subiectum seu οἰκείαν ὕλην formæ nobiliori, perfectæ & specificæ suo modo, & pro sua parte (suo modo, inquam, ne quis cauillandi occasionem habeat. Nam forma hæc cum sua materia ἐσχάτην ὕλην, quæ cum forma ipsa corrumpitur, non planè absoluit, cum in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam ἀνάλογον requiratur) constituebat.

An dentur formæ specificæ subordinatæ.

Cum enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam, & sicut formæ τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ, vt Aristoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & singulis speciebus ac formis propriæ sint: materiarum illarum differentia & diuersitas non nisi per formas diuersa esse potest, quæ cuique formæ specificæ suam ἰδίαν ὕλην constituunt: Quæ quidem formæ per se consideratæ, etsi veræ formæ sunt, quæ materias suas informant: tamen respectu animæ & formæ specificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedente remanent aliquandiu & formæ officio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurimis amplius non viuentibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus, vel formis prouenire possunt, autores sunt: quæ Aristotelicorum etiam præstantissimorum est sententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduersario hæc sententia vt noua traducitur, dum scribit; nouam & vero non consentaneam esse opinionem, formam principalem & substantialem inesse rei per aliam formam substantialem, quæ permanere possit, priore recedente; cum forma substantialis & specifica, quæque ob materiæ commodiorem dispositionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando superuenit; id quod in ouo pateat, cuius forma pereat, quando generatur pullus, neque res vna duabus subsistat actibus substantialibus. Etenim ludit hic vocabulo formæ substantialis. Si enim per formam substantialem specificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philosophorum vllus vnquam statuit, formam specificam inesse rei per aliam formam specificam; cùm res vna duas formas specificas habere non possit. Si verò per formam substantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet essentiam, pro falsa & noua sententiâ traducit eam, quæ est verissima & antiquissima. Formæ enim tales subordinatæ suâ naturâ formæ sunt: dum tamen adest rei naturalis specifica forma, habent rationem materiæ, seu ad materiæ proximæ dispositionem pertinent, iisque subordinatæ sunt, nec iis corruptis aut recedentibus necessariò statim pereunt. Cum enim, vt Aristoteles, 2. *de gener. animal. cap.* 3. scribit, vt animæ nobilitate atque ignobilitate inter se differunt; ita etiam materiam earum differre necesse sit: certè differentia hæc non nisi per formas diuersas esse potest, cum materia à materia per se non differat, sed per formam. Atque idem sensit ac statuit Iac. Schegkius, *de occult. med. proprietat.* Iacob. Zarabella, *lib. de gener. & interit. cap.* 2. *& alij.*

Ratio etiam contra hanc sententiam allata nullius momenti est, quòd scilicet forma illa, quæ nobiliori & specificæ materiã præstat, eâ superueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypothesi, quasi primò è materia educatur forma generica, hinc superueniat forma

specifica: cùm tamen cum semine illud *σῶμα τὸ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον*, quódque semina facit fœcunda, propagetur; & anima sui domicilij & corporis architecta sit: quâ decedente non statim totum corpus, quod fabricauit, corruere, & omnia in eo simul aboleri necesse est.

Formarum specificæ subordinatarum origo.

De formarum autem harum origine quid statuendum sit, equidem res non plana est, & ei, qui illam inquirere conatur, via non satis trita calcanda est. Hoc in genere verum est, quod Aristoteles, 5. *de generat. animal. cap.* 7. scribit: *αἱ ἀρχαὶ μεγέθει οὖσαι μικραὶ, τῇ δυνάμει μεγάλαι εἰσὶ*, id est, *principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt magna*: ideóque non immeritò in ipsa rerum generatione, & ipso semine origo harum formarum quærenda, & ita statuendum: Creatorem rerum sapientissimum, vt omnibus rebus in prima creatione formas specificas dedit, ita etiam iisdem, & quidem diuersis diuersam, & cuique propriã dedisse materiam, & in materia illa cuique speciei proprias suas simul formas; (& quidem duplici fine, nimirum primò, vt formæ specificæ habeant subiecta, in quibus esse, subsistere, & actiones suas perficere possint; secundò, vt animâ seu formâ illâ specificâ decedente homini certos vsus præstarent, & vel in alimentum, vel in medicamentum cederent:) & voluisse, vt sicut formæ illæ specificæ multiplicantur & propagantur, ita etiam formæ hæ subordinatæ propagarentur. Quæ sententia, si cui non placet, statuat, quod aliis placere video, animas viuentium eam vim habere, vt tales formas, quæ ad suum subiectum & domicilium constituendum pertinent, producant, quæ etiam ipsis amplius non præsentibus manere possint. Quicquid tamen statuatur, formæ hæ in semine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, *lib. 3. quæst. nat. cap.* 29. habet, dici potest, cùm scribit: *natura gubernante, vt arbores, vt sata, ab initio mundi vsque ad exitum, quicquid facere, quicquid pati debent, inclusum est: vt in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ*, inquit, *& canorum nondum natus infans habet. Totius enim corporis & sequentis ætatis in paruo occultóque lineamenta sunt.*

Formarum harum subiectum.

Cùm autem quælibet forma suum subiectum & aliquam materiam requirat, cum qua simul est & interit, etiam de harum formarum subiecto inquirere operæ pretium est. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur esse, quam spiritus ille insitus, humidúmque radicale, quæ cõiunctim sumpta vulgò Calidi natiui, à recentioribus, Chymicis præsertim, Balsami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipsa docet, quandiu plantæ, vt & animalium partes balsamicam istam substantiam obtinent, vires suas integras retinere: quamprimùm verò eam amittunt, atque cariosa euadunt vel putrida, statim *ἐξίτηλα* fieri, & vires suas amittere, & reliquum corpus relictum inutile esse. Id quod etiam pharmaceuticæ & Chymicæ separationes docent. Si enim coctione vel infusione ea substantiæ pars, in qua vis purgandi est, separetur & extrahatur, vtile medicamentum paratur, reliquum verò corpus planè inefficax relinquitur. Vnde Mesues etiam, *de simpl. med. cap. de Rhabarb.* Rhabarbarum, è quo vis purgandi extracta est, animam (formam rectiùs dixisset: nam animam perdidit, cum è terra euulsum exsiccaretur) perdidisse, scribit. Et proinde rectè concluditur, in corpore illo, quod à reliquo separatum est, inesse formam, facultatis purgatricis caussam; cum facultates propriæ à formis non sint separabiles, & vbi illæ reperiuntur, meritò ibi etiam formas, à quibus pendent, esse, colligatur. Nec quem turbare debet, quod in succo, a corpore reliquo secreto, formam inesse dico. Si enim in puluere potest manere integra, cur non etiam in succo? Nam, vt Schegkius, *de occult. medic. facult. cap.* 1. scribit: in minutissimas partes diuisio rei non corrumpit ex necessitate substantiam rei sic comminutæ in puluerem. Neque tamen omnia, quæ in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formæ illius reliquæ proprium subiectum sunt, vt manifestè videmus in rhabarbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum subiecto suo à reliquo corpore ad purgandum inutili separatur. Equidem in viuente plantâ totum eius corpus animæ subiectum est, & indiget anima plantæ eo toto ad actiones suas exercendas. At animâ decedente, forma quæ remanet, & vires medicamentosas habet, non totum corpus, subiectum est, sed aliqua eius pars præcipuè.

Neque est, vt quis, ne formam aliquam in corpore mortuo residuam concedere cogatur, ad id confugiat, dicatque, proprietates illas, quæ à forma substantiali inseparabiles sunt, in extractis non esse, sed tantum *ἐνεργείᾳ* agentis qualitatem quandam esse productam, quæ sit accidens alterius subiecti, similis tamen aliquo modo, eandémque appellationem habens, quam habet, à quo proficiscitur. Etenim vbi eædem operationes sunt, ibi meritò idem agens esse dicitur. Ideóque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, sed ipsam illam proprietatem adesse dicimus, quod vel ex eo patet, quòd videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum vtimur, separari posse, vi medicamenti integrâ manente in corpore, seu succo, qui ex planta vel alio medicamento extractus est. Qui succus, cùm pars illius medicamenti fuerit, vires illas in proprio & primo subiecto esse, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, sed illam ipsam naturalem proprietatem, proprio subiecto inhærentem esse, meritò quis dixerit.

Occultarum qualitatum, quæ in viuentibus generantur, caussa.

Quintam classem qualitatum occultárum constituunt ea, quæ in plantis & animalibus secundum naturam generantur: qualia sunt plantarum succi, gummi & lacrymæ, vt aloë, myrrha, scammonium, euphorbium, opium; & quæ in animalibus generantur, vt moschus, Zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena item animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti, vel veneni loco sint: tamen plantis & animalibus sunt domestica & cognata. Tales autem qualitates omnes, earúmque effectûs, non proximè ab anima, seu viuentium forma specifica, sed forma ipsarum propria pendent; cum à viuentibus separata, nihilominùs suos effectûs, & suas operationes habeant. Vnde autem formæ istæ proueniant, etsi explicare non ita facile est: tamen tutissimum videtur, statuere, res istas formas suas ab anima cuiusque speciei accipere, & formas istas quodammodo animæ inclusas esse. Vt enim anima habet vim chylificam, *αἱματοποιητικὴν*, ossificam, cutificam: ita etiam alij succi in aliis viuentibus producuntur, vt oleum in oleâ, vinum in vite, eodemque modo succi illi venenati, medicamentosique, quos modo commemorauimus, a sua cuiusque speciei anima producuntur. Et sicut vinum, etsi animâ vitis ampliùs non animatur, nihilominus *λόγον ὕλης* & formam illam, quam à vite accepit, vt corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati succi suas formas & vires integras diu possident; imò cognationem aliquam, & consensum cum eius speciei formis habent, motúsque iis *ἀνάλογον* perficiunt. Vnde vinum in doliis, dum vites florent, efferuescere solet. Talium nimirùm omnium ratio in semine latet, & vt antea ex Aristotele, 5. *de gener. animal. cap.* 7. diximus: Principia quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt maxima; idque inprimis de semine verum est: & quod anteà ex Senec. *lib. 3. quæst. natural. cap.* 29. de homine diximus, id etiam hic verum est, quod scilicet in semine omnis futuri corporis ratio comprehensa est.

Sexta classis est venenorum, & malignorum humorum,

Occultarum qualitatum causa, quæ in viventibus p. generantur causa.

rum, qui in corporibus animalium præter naturam generantur, vt venenum canis rabidi, peſtilens, elephantiacum, & ſimilia, de quibus infra ſuo loco dicetur de venenis in corporibus animalium genitis.

CAPVT IV.

An ad ſanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

An occultæ qualitates etiam ad ſanitatem pertineant?

CVm rectum ſit index obliqui, & de morbis occultarum qualitatum nobis dicere propoſitum ſit; prius omnino diſpiciendum, an occultæ qualitates etiam ad ſanitatem pertineant, ſeu, an ſimilarium partium, quatenus tales, ſanitas & naturalis conſtitutio pendeat ſaltem à primarum qualitatum temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualitates ad eam rem pertineant. Affirmatur poſterius, *lib. 1. Inſtit. cap. 3.* neque, vt puto, ſine ratione. Cùm enim omnia, quæ pertinent ad propriam cuiqua formæ ſpecificæ materiam & ſubiectum conſtituendum, etiam ad eiuſdem ſanitatem conſtituendam pertineant, qualitates verò occultæ in homine proueniant à forma illa, quæ viuenti cuique proximam materiam conſtituit, etiam eas ad ſanitatem pertinere, omnino ſtatuendum eſt. Reperiri autem tales qualitates in viuentibus, negandum non eſt. Si enim in plantis emortuis qualitates occultæ reperiuntur, eædem in viuentibus adfuerunt, nec fruſtra in iis adfuerunt, ſed vt in emortuis homini ſunt loco medicamenti, ita etiam in viuentibus ad earundem actiones, & ad eius ſpeciei ſanitatem vtiles & neceſſariæ fuerunt. Si in cornu cerui mortui quædam eſt occulta proprietas, etiam eadem in viuo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum ſanitatem pertinent, cur eædem homini omnium viuentium nobiliſſimo denegandæ ſunt? Et eſſe in eo tales qualitates, variæ ſympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille conſenſus quorundam medicamentorum cum quibuſdam partibus prouenit, vt, quòd agrimonia eſt cognata hepati, euphragia oculis, pulmonaria pulmoni, niſi à conuenientia qualitatum, (ſed non elementariorum) quæ eſt in vtriſque? Vnde accidit, vt hic odorem roſæ, alter alterius rei, etiam ſuaueolentis, ferre non poſſit, niſi à qualitatibus occultis? Qualitatum elementarium nulla cum odoribus cognatio eſt. Vnde accidit, vt nonnullis peſtilens venenum non noceat, alios facilè inficiat? Cum itaque quicquid corporis parti alicui ſecundum naturam ineſt, ad ſanitatem eius pertineat; qualitates verò occultæ partibus corporis noſtri ſecundum naturam inſint: eas ad ſanitatem ipſam pertinere, manifeſtum eſt. Id quod demonſtraſſe oportuit.

Obiectio D. Freytag.

Verùm negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quod, ſicut per qualitates primas miſtio perficitur, taliſque diſpoſitio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea ſit, inducitur, & forma, niſi illa præuia ſit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quàm illam, in re conſeruetur, & conſequenter nullas actiones ad ſui, totiuſque ſubiecti conſeruationem edat, niſi per hanc. Exiſtimatque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius vltima diſpoſitio ſit quaſi formæ emerſio, etiam pro conſeruanda eadem forma neceſſarium eſſe apparatum, & hâc pro ſuo inſtrumento vti, in eâque vitam & ſanitatem conſeruari; occultas autem qualitates, vt non generant, ita neque conſeruare corpus, nec ſanitatis eſſentiam conſtituere. Etſi enim forma has qualitates occultas ad peculiares & ſæpe admirandas actiones edendum in ſubiecto generare: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec ſubiectum conſeruare putat. Neque enim, inquit, venenum per hoc, quod necat, per id, quod trahit bilem, rhabarbarum, vel braſſica, quod vitem amat, ſui integritatem conſeruant, aut miſtum, vel vitam rei, quæ vitalis eſt, tuentur, quia id ab integritate rei dependet. Affert & hanc rationem, quòd actiones hæ intercipi poſſunt, & ſuſpendi, manente rei integritate: actio verò vitalis & conſeruatio miſti, à caloris inceſſabili miniſterio dependens re ſaluâ nequaquam ſuſpendi poteſt.

Verùm meræ petitiones principij, & ignorationes elenchi ſunt hæc omnia, quæ proferũtur. *Solutio.* Primò enim, vt de opinione illa de eductione formarum, & de diſpoſitione materiæ, ad quam forma emergat, nihil dicam; cum ea ad quæſtionem hanc parum faciat, & formæ non è diſpoſita materia emergant, ſed potiùs formæ præſentes iam ſibi materiam diſponant, & ſui domicilij architectæ ſint, idque tale conſtituant, quale ad actiones ſuas edendas neceſſarium eſt: de eo quæſtio eſt; an ſubiectum cuiuſque, & inprimis hominis, (de huius enim ſanitate quæritur, non de rhabarbari, non de ſerpentis, quæ ipſi pernitiem affert) in quo conſeruatur forma, & in quo, & per quod ſuas operationes perficit, & quidem, quatenus vt ſimilare conſideratur, diſpoſitio ſaltem per qualitatum primarum temperiem abſoluatur. Ille hoc affirmat, ſed ſine ratione: ego nego, eâ ratione, quod, ſicut à multis formis in aliis rebus naturalibus, ita etiam in homine longè nobiliores actiones pendeant, quàm quæ per qualitates primas perfici poſſunt, & ad actiones varias, variis inſtrumentis opus ſit. Equidem in homine, vt & in aliis animalibus, vna eſt anima, & nulla fit in eo actio, ſeu naturalis, ſeu animalis, quæ non ab ipſa anima fluat. Quòd verò diuerſas & varias actiones actu edit, id omne prouenit à varietate inſtrumentorum, neque anima vno inſtrumento ad varias, neque variis ad vnam, ſed ad ſingulas actiones propriis inſtrumentis vtitur: ſicut & in artificialibus nemo ſerrâ vel malleo ſcribit, ſed pennâ opus habet, nec pennâ ſecat, ſed ſerrâ. Idem perſuadent miræ ſympathiæ & antipathiæ partium corporis noſtri cum aliis rebus. Imò ipſe Aduerſarius concedere neceſſe habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiares & ſæpe admirandas actiones in ſubiecto edendas. Quod dùm concedit, neceſſe eſt, ſimul concedat, eas ad ſanitatem cuiuſque rei pertinere. Cum enim ſanitas ſit naturalis partium diſpoſitio, ea, quæ ſecundum naturam ſunt, exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: certè ad ſanitatem eas pertinere, manifeſtum eſt.

Quod verò ideo eas ad ſanitatem non pertinere putat, quia per eas forma nec vitæ actiones exerceat, nec ſubiectum conſeruet: petitio principij, & ignorantia elenchi eſt, neque probatio idonea. Etenim de ſanitate hîc quæritur; ille de vita reſpondet: cùm hæc duo longè differant, poſſitque res viuere, etſi non ſit ſana, queántque diſpoſitiones ad ſanitatem neceſſariæ variè mutari, vitâ manente. Neque ea ſaltem ad ſanitatem neceſſaria ſunt, quæ ad vitam totius ſpectant, ſed etiam quæ ad cuiuſque partis naturalem conſtitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum eſt. Aliquando enim ſumitur pro omnibus operationibus, quas viuens exercet, aliàs ſaltem pro actionibus vitalibus in ſpecie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo ſi accipiatur vitalis actio, falſum eſt, quòd occultæ qualitates ad vitę actiones non pertineant: cum etiam in viuente ex qualitates otioſæ non ſint, & partes corporis ſingulæ penè cum aliis rebus conſenſum vel diſſenſum habeant. Etenim, etſi res venenata, (ita enim dicere debuiſſet, non venenum. Venenum enim ſanitatem non habet, nec vitam) v. g. napellus vel ſerpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipſa qualitas occulta ad diſpoſitionem

naturalem napelli vel serpentis pertineat, negandum non est. Res enim omnes naturales primò sui gratiâ constitutæ sunt, vt mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitatum est seu manifestarum, seu occultarum, id omne ad earum naturalem constitutionem pertinet: quod verò illæ qualitates aliis rebus gratæ, aliis noxiæ sunt, id secundarium & accidentarium est. Ita quicquid qualitatum in brassicâ est, id omne ad brassicæ naturalem constitutionem necessarium est, & per eas qualitates brassica actiones sibi proprias edit. Quod verò vitem viuam olens huius odor fugat, vt quidem Theophrastus & Plinius referunt; (nam insignis error mnemonicus est, dùm scribit D. Freytag. quod brassica vitem amet) id accidentarium est, habétque suam naturalem constitutionem, etsi seratur, vbi vitis nulla est. Et quòd qualitates hæ ipsæ ad sanitatem cuiusque rei pertineant, ipsa experientia docet, quæ læsis istis qualitatibus, lædi sanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à brassicæ odore. Aliàs enim vitis brassicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præsentiam. Sed forsan hæc ductu Aduersarij extra oleas, cùm de hominis sanitate agendum sit. Summa: quicquid ad partium corporis humani naturalem dispositionem pertinet, id ad eius sanitatem pertinet. Sanitas enim est seu potentia naturalis exercendi naturales actiones, pendens à constitutione partium secundùm naturam; seu dispositio partium corporis, naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad constitutionem partium corporis humani naturalem, pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis sanitatem pertinent.

CAPVT V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus similaribus morbi?

POstquam capite præcedente monstrauimus, ad ipsam sanitatem etiam pertinere qualitates occultas, iam idem de morbis, quorum gratia hæc instituta quæstio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus similaribus, morbos organicos, & vnitatem solutam, passim e Medicorum libris patet. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus similaribus, controuersum est. Equidem nemo ante Fernelium, quod sciam, inuentus qui alios, quam intemperiei morbos, in partibus similiaribus dari statuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus similaribus reperiri morbos, docuit, quos totius Substantiæ nominat, & de re, vt *Initio cap. 10. lib. 2. de abdit. rer. causs.* scribit, perquàm obscurâ intricatâ, nulláque hactenus arte comprehensâ agere aggressus est.

An dentur in partibus similaribus morbi occulti? Fernelij sententia.

His autem præcipuè vtitur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit *lib. 2. cap. 9. de abdit. rer. causs. Si quæ sunt*, inquit, *in parte similari, præter temperiem, quibus sanitas illius & integritas seruetur, accesse fuerit, in bona illorum constitutione sanitatem, in malâ morbum collocare. Atqui duo in vnaquaque parte similari insunt temperamento præstantiora, materia & species, seu forma, & vt in eorum naturali constitutione sanitas, ita in eorum præternaturali constitutione morbus continetur; cùm contrariorum eadem sit subiecta materia.* Et quidem de materiæ morbis pluribus agit *in eod. cap.* Sequente autem 10. *cap.* de morb. totius Substantiæ ita scribit: *Tota rei substantio perfectio est, & integritas, quâ res vnaquæque consistit. Hæc quoties mutatur, & de perfectione decidit, res tota continuè perfringitur, ipsáque illius decessio morbus est totius Substantiæ, ea scilicet, quæ nondum consummata fuerit. Nam perfecta, consummatáque corruptio & interitus est.*

Eius argumenta.

Alterum argumentum à caussarum morbificarum natura sumit, *eod. in loc. Si*, inquit, *vt ex Galeno de simpl. med. facult. constat, medicamenta nos afficiant aut simplicibus qualitatibus, aut tota Substantiâ, necesse est, alias qualitates, alias totam substantiam mutari. Hæc autem mutatio, si multum de optimo statu recedit, & naturæ limitem prætergressa sit, totius substantiæ morbus erit.* Et paulò post: *Dum vel aer, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis nostri neque qualitates, neque temperamentum, sed totam substantiam primò ac per se mutant. Cùm enim omnis actio sit ex contrariis, quatenus sub vno eodémque genere comprehenduntur, illorum qualitates, corporis nostri qualitates; tota verò substantia illorum, totam corporis substantiam afficiet; neque fieri potest, vt qualitas in substantiam, aut substantia in qualitatem primùm & per se agat. Esto igitur, quis tam deleterium medicamentum hauserit, quo è vita sit excessurus. Id quidem statim artuum omnium, maximéque principum, spiritûs, humores, totámque substantiam labefactabit, atque corrumpet; tùm tandem mors sequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, quæ actionem primò per se lædit, morbus est, isque verè similaris, quod tùm omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui intemperies non est. Idipsum igitur sit oportet similaris morbi genus, quod nos substantiæ corruptionem appellamus.* Atque caussarum hoc genus latius *allegato capite, & sequentibus* pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dùm *lib. 2. cap. 9.* scribit: *Medicamenta, quæcumque hominum ars ac industria inuenit, morbis curandis idonea vel ex primis, vel ex secundis, vel ex tertiis qualitatibus originem & vires habent, quibus etiam nonnulli quartas adiiciunt. Prima illorum vires & facultates intemperiei morbis succurrunt ac medentur, secundæ immoderationis materiæ, tertia & quarta iis, qui totius substantia vim roburque dissoluunt.* Et *eod. in lib. cap. vlt. Vt repletio inanitione, inanitio repletione, omnisque intemperies intemperie curatur contrariâ, sic & substantia morbus medicamentis profligatur totius substantiæ proprietate contrariis. Vnicuique, siue in Epidemiorum, siue in contagiosorum, siue in venenorum genere sit, peculiare quoddam remedium opponitur, secretâ facultate efficax.*

Fernelium sequitur Argenterius, *in lib. de morb. gener. cap. 14.* qui tribus potissimùm argumentis vtitur ad probandum, quòd in similaribus alij dentur morbi, quàm intemperiei. Primum sumit à caussis toto genere nobis aduersis: secundum a medicamentis totâ substantia agentibus: tertium ex eo, quòd dantur actiones læsæ partium similarium, quæ non pendent à morbis intemperiei. *Annon*, inquit, *etiam morbos oriri in partibus similaribus, concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè referre possumus: quales sunt febres pestilentiales, morbus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & quæ venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, contra quos non calidis, frigidis, humidis siccis, sed iis, quæ tota substantiâ agunt, pugnamus? Quod si genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à tota substantia vel a tota natura, non ob euidentes qualitates corporis similaris mala propellit; cur etiam non eadem in corpore mala statuimus, quibus ea mederi solent? Alioqui profectò frustra erunt excogitata hæc alterius esse naturæ, quàm alia, quorum effectus ad manifestas qualitates redigantur.* Et ibidem: *Atque hi sane morbi similariam propriè existunt, non minùs profectò, quàm illi, quos primarum qualitatum excessus committit: quippe, cùm attractiones, retentiones, coctionesque nutrimenti, atque etiam excrementorum ipsorum expulsionem in singulis partibus perperàm obiri, atque rara*

Argenterij.

ipsas

ipsas quoque partes per malignos morbos insigniter lædi, & homines denique sæpius extingui, quàm à manifestis qualitatibus fieri possit, quotidiana doceat experientia.

Fuchsij. Fuchsius, *lib. 3. Instit. sect. 1. cap. 4.* disputationem hanc Fernelij pro ἀκριβολογίᾳ Philosophicâ habet, quam studio Galenus, & qui huius sectantur dogmata, Medici euitare voluerint, vt, qui tùm materiam, tùm formam sub temperamento complecti maluerint; atque ita concedit, dari morbos in similaribus, à morbis temperiei manifestis diuersos, qui per ea, quæ totâ substantiâ ipsis contraria sunt, curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicémq; intemperiem dari, scribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex mistione primorum corporum fiat, quæ tota substantia appelletur. Verùm suprà iam dictum, mistionem, & temperaturam non esse confundenda, & nullam aliam dari temperiem, nisi ortam è quatuor primis qualitatibus; neque illum modum substantiæ, qui ex mistione corporum elementarium oritur, posse tot, & tantarum virium, quæ passim in rebus naturalibus occurrunt, caussam esse. Quod ipsum tandem agnoscit Fuchsius, dùm scribit, se non negare, alias qualitates, vt vocant, specificas, & vires peculiares, corporibus à DEO Opt. Max. esse inditas, quas commistioni primorum corporum acceptas referre non possumus.

Errant, qui morbos totius substantiæ reiiciunt, opinio. Th. Erasti. Contra sunt alij, qui Fernelij hanc sententiam planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus similaribus dari, statuunt, inter quos non postremus fuit Thomas Erastus, qui anno 1575. peculiari disputatione Fernelij sententiam impugnauit. Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primò arguit Fernelium, quod totam substantiam non rectè definiuerit, nec in ea definiendâ sibi constiterit, Galeníque autoritate abusus sit; cùm secundùm Galenum nec species seu forma, nec ex specie & formâ compositum, nec spiritus, & congenitus nobis calor tota substantia sit, sed cuiusque rei materia aptè temperata. Deinde cum tria sint morborum genera, primum partium similarium, alterum organicarum, & tertium vtrisque commune, & ipso Fernelio fatente, morbi substantiæ non possint referri inter instrumentarios & solutæ vnitatis, probare conatur, etiam ad similares referri non posse, & eo quidem argumento, quòd, si essent morbi similares, actionem partium similarium primò & per se læderent. at hæ cum in proprio similarium temperamento consistant, lædi non possunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte similari actionibus deseruiens inesse statuit, præter temperamentum & formam, seu animam. At forma seu anima non ægrotationi obnoxia est: ergò solum temperamentum morbis obnoxium erit: & proinde nullus alius morbus partium similarium dabitur, quàm intemperiei. Tertiò ad argumenta Fernelij respondet, negátque, tria in similaribus morborum genera constituenda esse quia ex tribus, materiâ, formâ & temperamento composita sit. Cùm enim morbus eius rei sit vitium, quæ actionis propinquissima caussa est, neque materiæ, neque formæ, sed composito per se & propriè accidere, vt propinquiori actionum caussæ, & proinde in similari parte nullos alios morbos inesse, quàm vnitatis & temperationis. Forma enim immutabilis est, materia verò nullius actionis caussa proxima, sed temperamentum.

Comit. Montani. Deinde etiam alij hos morbos impugnauerunt, & inter eos Comes Montanus, *de morb. lib. 3. cap. 15.* qui inprimis hoc argumento vtuntur, eóque simul primam rationem Fernelij impugnant. Corruptio substantiæ vel formæ, inquiunt, est aut in termino & absoluta, aut in via. Si in termino & absoluta, non morbus est, sed interitus, sic ipsomet Fernelio statuente. Si in via, non est corruptio, sed alteratio corruptioni præuia, & per consequens morbus ex intemperie, cùm alteratio motus sit in qualitate.

Alij hoc argumentum ita proponunt. Concedunt quidem, in parte similari tria inueniri, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad sanitatis naturam pertinere negant. Cùm enim duplex sit partium constitutio, vna essentialis, altera accidentalis, illa, quæ ex materia & forma resultat, hæc, quæ illam insequitur, & accidentium certa dispositio est, per quam forma compositi est efficax: sanitas non in essentiali, sed accidentali constitutione collocanda est. Sanitas enim & morbus accidentia sunt, quæ rei essentiâ saluâ permanente permutari variè possunt; vnde idem homo nunc sanus, nunc æger est: forma verò, à qua rei essentia pendet, intendi & remitti non potest, sed constituta est in indiuisibili, vnde, vt modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus est, sed rei interitus, nullúsque morbus dari potest, qui manente re formam corrumpat, sed formâ, quæ vbi est, vel tota est, vel non est, sublatâ, ipsum totum corrumpitur: quod verò corruptum est, sanum vel ægrum dici non potest, cùm non entis non sint accidentia. Atque ita, cùm parte similari integrâ manente, eius forma corrumpi non possit, solùm verò temperies, re saluâ manente, variè alterari & mutari possit; concludunt, nullum in parte similari formæ vel substantiæ totius, sed saltem temperiei morbum dari.

Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, si per morbos formæ, vel totius substantiæ intelligendi sint ipsius formæ, vel substantiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi posse. Etenim formæ ipsæ sunt immutabiles, & saluo subiecto corrumpi non possunt, sed formâ corruptâ pars emoritur, atque ita ampliùs nec sana nec ægra dici potest. Et proinde, licet Fernelius rectè probet, ad partis similaris constitutionem præter temperiem etiam formam & materiam pertinere: tamen id saltem de essentiali constitutione intelligendum est, ad quam sanitas & morbus non pertinent; cùm, essentiali hâc constitutione saluâ manente, pars nunc sana, nunc ægra esse possit.

Verùm hoc modo nondum Aduersarij Fernelij probarunt, nullos alios dari in partibus similaribus, (præter vnitatis solutæ) quàm intemperiei morbos. Hoc enim, quod Erastus & Comes Montanus, & alij præsupponunt, nihil ad sanitatem partis similaris (præter vnitatem) requiri, quàm temperiem, omnésque actiones partis similaris perfici saltem eius temperie, nondum probatum, sed id ipsum est κρινόμενον, & *cap. præced.* demonstratum, alias adhuc ad sanitatem partis similaris qualitates, quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam resolutiones chymicæ, quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicaméta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus similaribus præter tēperiē dantur, quorū recessus à naturali statu similē morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta. Inter quæ primū est id, quod à caussis morbificis sumitur. Si enim dantur caussæ morbificæ, quæ alio modo, quàm temperie primarum qualitatum, partes similares afficiunt, etiam dabuntur morbi alij, ab intemperiei morbis in partibus similaribus. At dari agentia à tota substantia, & quorum actio in nullam manifestam qualitatem, aut harum temperiem referri potest, planū est, & suprà satis probatum; monstrántq; id cùm multa medicamenta, tùm inprimis venenorum varia genera, quæ non notis & elementaribus, sed longè diuersis qualitatibus corpus nostrum afficiunt; id quod neque ipsi Aduersarij negare possunt. Cùm verò omnis actio sit inter cōtraria eiusdē generis, & omne agens agat in suum cōtrarium, corpúsq; quod afficit, sibi simili qualitatē afficiat & alteret, illiq; sibi similē qualitatē inducat. inde certò cōcluditur, à medicamētis & venenis occulto modo agentibus non tēperiē immediatè & pro-

ximè mntari, nec intemperiem è manifeſtis qualitatibus exortam, ſed occultam & ab intemperie diuerſam qualitatem ac diſpoſitionem induci.

Contra Tho. Eraſtum. In hoc argumento ſoluendo varij multis modis laborant. Thomas Eraſtus, *in alleg. diſp. theſ.* 57. ſcribit; non rectè concludi, aliquid tota ſubſtantiâ nobis inimicum eſſe; Ergò totius ſubſtantiæ morbum generare. E. g. effluuia peſtifera tota ſubſtantiâ nobis inimica eſſe; ſolùm tamẽ calefaciendo, putrefaciẽdo, erodendo nos offendere. Atque ita concedit, dari quidẽ actiones à tota ſubſtantia, ſeu occultis qualitatibus, læſionem tamen, quam inducunt, notam & manifeſtam eſſe ſtatuit. Idem Comes Montanus, *de morb. lib.* 3. *cap.* 16. ſentit, qui dari agentia à tota ſubſtantia quidem concedit, actionem tamen illarum tantùm per qualitates primas, & temperiem fieri, exiſtimat, docetque, quando mutatio tantùm fit in qualitatibus primis, tùm actionem illam vocari per vnam vel duas qualitates: ſed quando aliæ etiam, ſecundæ & tertiæ mutantur, tùm illam actionem prouenire à tota ſubſtantia, & omnino actiones omnes iſtas fluere à temperie docet. Sed cùm agnoſcat, negari non poſſe, quòd dentur actiones, quæ ab intemperie non pronenıunt, rem in dnbio relinquit, & nihilominùs ſtatuit, quomodocunque res agant, ſiue per temperiem, ſiue per formam à temperie diuerſam, morbos non eſſe, ſed potiùs cauſſas morborum, & non morbos totius ſubſtantiæ, ſed à Galeno ſaltem receptos inducere, v. g. morſum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & ſiccam inducere, quæ tandem ægrum in furorem agat.

Hieron. Capiuaccium. Eodem modo Hieronymus Capiuaccius, *in tract. de lue Vener.* agnoſcit in lue Venerea actionẽ à tota ſubſtantia, & quæ ſit ſupra elementorum qualitates, quæque peculiariter ſit corpori humano aduerſa, & non niſi alexipharmacis deleri poſſit: at proprietatem illam ſaltem in excremento præter naturam, quod à toto genere lædere potens ſit, ſtatuit: ſed quod morbum aliquem nouum, præter vulgò receptos, producat, negat, notoſque tantùm morbos intemperiei, tumores, vlcera, & ſimiles inducere, ſtatuit.

Verùm hoc modo argumentum iſtud non ſoluitur. Etenim, etſi negandum non ſit, venena, & alia occultis qualitatibus primis, quas cum occultis habent, agere, intemperiem inducere, exulcerare: tamen actiones iſtæ ab iis non proueniunt, quatenus venenata ſunt, & occultis qualitatibus agunt, ſed quatenus & ipſa temperiem ſuam elementarem habent. Aut licet, vbi occultis qualitatibus calidum innatum eſt deſtructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac ſymptomata excitentur? tamen id facit venenum non per ſe, ſed per accidens. Interim quæritur, annon venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agũt, peculiari modo etiam in corpus noſtrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant? quod omnino affirmatur. Cùm enim res quælibet ſecundum naturam ſuam agat, calor calefaciat, non refrigeret, nec purget; frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrum trahat; omnino etiam occultæ qualitates ſecundum propriam naturæ ſuæ rationem agent, venena cor infeſtabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eâ qualitate, quâ purgat, calefaciet vel frigefaciet, & omnino qualitatem quælibet ſibi ſimilem patienti imprimet. Et concedere actiones occultarum qualitatum, negare verò ab iis occultam aliquam inprimi, & ſtatuere, ſaltem manifeſtas qualitates ab iis induci, contradictio in adiecto eſt. Etenim ſi manifeſtam ſaltem qualitatem inducit, actio non eſt occulta, ſed manifeſta. Deinde cùm omnis actio ſit inter contraria, & agens cupiat ſibi aſſimilare patiens; nec verò, vt Thomas Eraſtus, *th.* 59. ſcribit, qualitas in ſubſtantiam, vel ſubſtantia in qualitatem primò agat: neceſſarium eſt, vt, quia medicamenta à tota ſubſtantia aliis, quàm manifeſtis qualitatibus agunt, alias etiam, quàm manifeſtas qualitates afficiant, & ſibi ſimilem affectionem inducant.

Euſtachij Rudij ſententia. Ad veritatem proximè acceſſit, eam tamen non planè aſſecutus eſt Euſtachius Rudius, vbi, *de morb. occult. lib.* 1. *cap.* 7. inquirit, quo pacto venena corpus noſtrum corrumpant, & contra Fernelium diſputat. Vbi quidem rectè docet, quòd qualitas formam primò non afficiat; cum fieri non poſſit, vt qualitas in ſubſtantiam agat: ſicut & hoc rectè ſtatuit, deleteriorum formas eſſe principia agendi, proprietates verò, ſeu occultas qualitates, ab iiſdem formis fluentes, eſſe inſtrumenta; & has proprietates, cùm noſtri corporis proprietatibus omnino contrariæ ſint, in eas procul dubio agere poſſe. Quæ mea planè ſententia eſt, in quam ſeu inniti, ſeu inſcij tandem veriſſimo principiorum Phyſicorum ductu nonnulli delabuntur. Veruntamen ex præconcepta opinione aliquomodo ad qualitates primas delabitur, dum ſcribit, proprietates nobis contrarias à manifeſtis qualitatibus in propria actione adiuuari & roborari. Iſto enim qualitatum primarum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Etſi enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitatum primarum exceſſum habere: tamen ſingulæ qualitates, quod ſuum eſt, agunt, & occultæ etiam ſine primarum auxilio ſuas actiones perficiunt. Et ſicut magnes trahit ferrum ſine caloris vel frigoris auxilio: ita aſpidis venenum ſine auxilio caloris, qui in tantilla quantitate nullus inſignis eſſe poteſt, ſolum occultâ & venenatâ ſuâ proprietate malignam qualitatem corpori noſtro imprimit, & occultas noſtri corporis proprietates impugnat. Et cùm dicit, qualitates occultas in ſuis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitatum propriam & primariam, à primarum qualitatum actione diuerſam, eſſe actionem.

D. Iohan. Freyt. argumentorum refutatio. Hæc omnia etſi plana ſint, ex ipſo Ariſtotele, *lib.* 1. *de generat. & corrupt. cap.* 7. *text.* 57. deſumpta, vbi Ariſtoteles & eius interpretes clarè docent actionem eſſe inter contraria eiuſdem generis: tamen ne victas veritati manûs porrigere cogatur D. Iohan. Freytag. fit hic venerandæ antiquitatis deſertor, Nouator & Paradoxologus. Nihil tamen ſolidi contra principium Ariſtotelis affert, verùm ne nihil dicat, aliquid, vel ad rem nihil pertinens, dicit. Nam cùm Ariſtotelis canon de cauſis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cùm ſermo ſit de antipathiâ, ille exempla ſympathiæ inducit. Cùm de actionibus naturalibus, quæ ſunt inter contraria ſub eodem genere, tractetur, ille de potentia obedientiali, (quo ſuam in Philoſophia inſcitiam egregiè prodit) quæ DEI & artis reſpectu talis eſſe dicitur, aliquid producit, & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter ſe imperitè ponit: quæ reſponſione digna non ſunt. Certum enim eſt, Ariſtotelis canonem eſſe veriſſimum, de actione immutatiua ſeu corruptiua dicta, & in actione tali non quidlibet agere in quodlibet, ſed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatem ſibi ſimilem. Talia autem agentia non ſunt ſolùm ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt, ſed inter ea etiam, quæ à tota ſubſtantia, ſeu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modo venena non lapidibus, non metallis, non lignis, ſed animatis ſunt venena. Et quidem, quod vni animalium ſpeciei venenum eſt, non omnibus animalibus venenum eſt. Et quæ hoc modo agunt, non manifeſtas ſeu primas qualitates corpori inducunt, ſed ſibi ſimili affectione id alterant, vt Galenus loquitur. Venenorum enim natura non in qualitatibus primis, ſed occultis conſiſtit. Et ſi venena ſaltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitati-

bns

bus primis prædita, idem quod venena agere possent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod affertur, non prætereundum videtur. Primò ait: *Non quia innumerabilia indicibilium venenorum genera in nos agunt, occultis suis & aduersis qualitatibus, idcirco innumeræ quoque occultæ qualitates, & innumeræ ex his sanitates occultarum qualitatum, & ex harum a venenis læsione innumeri morbi incogniti & indicibiles statuendi*, id quod absurdum videtur. Verùm absurdum hic nullum est, nisi quæ ipse fingit. Primò enim, etsi non sunt innumeri morbi occulti, & forsan nec 80084. quot mixturas humorum possibiles commentus est Sanctor. Sanctorius, *lib. 7. meth. vitandor. error. cap. 9.* tamen sat multi sunt. Alius enim occultus & malignus morbus inducitur à virulentia venerea, alius à contagio pestilenti, alius à morsu canis rabidi, alius à morsu aspidis, alius à morsu scorpij, alius à viperæ, alius ab ictu tarantulæ. Non tamen sequitur, quòd etiam tot necessariæ sint in homine sano occultæ qualitates, & tot sanitates. Rectum enim vnum, obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qualitatum vna qualitas est, & in qualibet parte vna, variis tamen modis, & à variis intemperiebus & caussis à naturali statu deflectere potest: ita etiam naturalis illa dispositio, quæ est ab vna vel pluribus qualitatibus occultis, variis modis & à variis venenis mutari potest. Et licet plura sint venenorum genera, & speciales actiones venenorum inter se differant: in genere tamen conueniunt, vt omnia sint calido natiuo, & naturali constitutioni contraria, eamque corrumpant. E contrà vna theriaca multis venenis resistit. Ac quamuis plures essent tales qualitates in corpore: non tamen essent plures sanitates. Sanitas vna est formaliter sumpta: caussæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere possunt. Et posito, sed non concesso, quòd nulla detur in corpore nostro talis occulta qualitas, ad sanitatem eius pertinens, quæ in venenosis morbis mutetur: tamen cum venena sibi simili affectione corpus nostrum alterent, vt Galenus, *1. de fem. cap.* 16. loquitur, atque illa qualitas & dispositio maligna corpori à veneno impressa sit præternaturalis, atque actiones eius lædat, cur morbus corporis dici non possit; cùm ei morbi definitio competat? Nam quod allegatum Galeni locum, vbi docet, *quòd minima portiuncula lethalium venenorum, quæ δυνατήρια appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerint, momento temporis id immutant, sibique simili affectione alterant*, falsa interpretatione corrumpere conatur, frustra laborat. Etenim, quod scribit, Galenum dicere, *totum alterari, non saltem qualitates occultas, sed maximè manifestam, in qua vita fundatur*, pueriliter in vocabulo *Totum* ludit. Neque enim Galenus per totum intelligit vniuersam totius corporis constitutionem. cùm videamus, in lue venerea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, & aliis venenis, non statim omnem corporis constitutionem mutari; imò sæpe temperiem qualitatum primarum vix permutari; id quod ex eo manifestum est, quòd sæpe à veneni vi citissimè homo jugulatur, antequam vlla, quæ homini interitum afferre possit, mutatio in qualitatibus primis (vtpotè quæ longius tempus requirit) facta fuerit: id quod ipse concedere necesse habet, dum scribit, quod peste infecti subitò moriuntur, ex veneni pernicie, quod cordis vitalem, insitum & influentem spiritum rapidissimè corrumpat. Sed dum dicit Galenus, totum momento temporis immutari, eius hæc mens est, in toto corpore subitam alterationem fieri: id quod ex eo patet, quòd statim post addit; *alexipharmaca totum corpus immutare*. Vbi certè non docet, ab alexipharmacis omnem corporis temperiem & naturalem dispositionem euerti, sed saltem istam à veneno inductam alterationem aboleri. Neque etiam temperiem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non potest) dicit Galenus, sed talem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipsum præditum est. Et venena non sunt venena per qualitates primas, sed per occultas. Et proinde, dum sibi simili affectione corpus nostrum alterant, non primas qualitates inducunt, sed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quòd Galenus statim subiungit; alexipharmaca contrariâ venenis alteratione corpus afficere. Etenim, alexipharmaca, vt pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, sed totâ substantiâ, & qualitatibus occultis. Cùm ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam alterationem inducant, venenorum actio non in qualitatibus primis consistit.

Deinde, quòd scribit: *quia venena omnia directè substantiam nostram humanam, maximè iuxta temperiem qualitatum, & præcipuè calidi & humidi, in qua sanitas & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vitalique facultati in calido natiuo, eiusque spiritu & humido archigeno, in corde potissimum radicato, depeculantur, celeriterque vi sua perniciosâ, & potenter corpus & naturam nostram pessundant, & in suam naturam immutando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt, sed manifestos temperiei morbos producunt*: Primò petitio principij est, quòd putat, venena humanam naturam mutare directè, iuxta temperiem qualitatum primarum: sibi enim simili affectione corpus nostrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori imprimunt. Deinde malè confundit vitam & sanitatem; cum vita absque sanitate esse possit, & æquè ægri viuant, ac sani. Vnde etiam tandem apparet, falsum esse, quod ex nostra sententia sequi putat, quod calore natiuo, in quo vita consistit, saluo, quisquam perire possit. Petitio enim principij est, quòd calidi natiui seu spiritûs insiti essentia saltem qualitatum primarum temperie absoluatur; cùm, vt suo loco ex Aristotele dictum, spiritus ille insitus sit σῶμα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον. Et posito, sed non concesso, quod calidum innatum sit elementare, tamen corde à veneno læso, totam eius œconomiam, & ita etiam temperiem, labefactari, necesse est. Atque ita primum argumentum pro morbis occultarum qualitatum, quos Femelius totius substantiæ vel formæ appellat, saluum est. *Secundi.*

Secundum argumentum sumitur, vt dictum, à curandi ratione. Cùm enim dentur medicamenta à tota substantia, vt appellant, non qualitatibus manifestis, sed occultis agentia, dantur etiam necessariò morbi occultarum qualitatum; cùm contraria contrariorum sint remedia. Vnde rectè Argenterius: Nisi darentur morbi occulti, frustra inuenta essent remedia totâ substantiâ agentia. Nam si omnes morbi partium similarium essent morbi temperiei, possent ij medicamentis contraria intemperie præditis expugnari. At hoc non fit: sed sæpe manifestæ qualitates ad impugnandos morbos non sufficiunt, sed opus est medicamentis occultis qualitatibus agentibus, vt quotidiana experientia testatur. Id quod expressè docet Galenus, *1. de fem. cap.* 16 dum scribit, quòd venenorum antidota & alexipharmaca contraria lethalibus alteratione totum etiam corpus immutent. *Secundi argumenti Fernelij confirmatio.*

Verùm & in hoc argumento soluendo nonnulli laborant, sed frustra. Thomas Erastus, vt *ex lib. 5. M. fell. Smetii. Epist.* 6. videre est, eò audaciæ venit, vt scribat, non posse vel vnius hominis exemplum produci, qui à peste medicamentis virtute specificâ agentibus sit liberatus. Et quæ latente virtute dicuntur profuisse, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel siccando cuncta profuisse. Additque, si tales essent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil simile inter se habentia pharmaca eadem essent potestate prædita: *Contra Tho. Erastum.*

dita: quod fieri nullo modo possit. Verùm magna hæc est pertinacia & audacia, ita ipsi experientiæ reluctari, quæ satis constat, non solum pestem, sed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari posse remediis solùm manifestis qualitatibus, quæcunque eæ sint, agentibus; sed opus esse alexipharmacis, quæ sola experientia suggerit. Et illud ipsum, quod contrà obiicit Erastus, sententiam nostram roborat potiùs, quàm infringit. Si enim, quod experientia constat, infinita ferè medicamenta nihil simile inter se, vel ratione primarum vel secundarum qualitatum habentia eâdem vi pesti resistendi prædita sunt, necessariò concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuersam, in quâ omnia ista conueniunt, iis inesse.

Comitem Montanum. Comes Montanus, *lib. 3. de morb. cap. 16.* cùm videret, negari non posse, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & statuit, talia medicamenta non morbos expellere, sed caussas saltem morborum; ipsos verò morbos ab iis inductos, si opus sit, saltem curari medicamentis manifestis qualitatibus agentibus. Ita in veneno canis rabidi caussam magis trahere ad se eorum, quàm morbum, qui sit intemperies calida & sicca, & ideò non solum iis, quæ manifestâ vi venenum hoc extrahunt, sed & iis, quæ totâ substantiâ agunt, vtendum esse. Verùm enimuerò negandum quidem non est, alexipharmaca etiam caussæ aduersari, eamque impugnare, & è corpore expellere posse. Interim & hoc verum est, quod Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quod deleteria corpus nostrum sibi simili affectione alterant, & sibi congeneres qualitates, & malignam diathesin ipsi inducunt. Quæ enim esset aliàs actio venenorum, & quomodo corpus nostrum tam vehementer læderent; cùm in manifestis qualitatibus sæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo caussa, vt Comes Montanus putat, plus quam intemperies manifesta inducta vrgeret, & curam ad se traheret, si saltem manifestis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc facere non potest, nisi dispositionem corporis ad vitam necessariam summopere euertat. At hoc, vt ipse confitetur, non facit intemperie manifestâ, quæ primis diebus sæpè exigua & nullius momenti est: ergo id facit occulto modo dispositionem naturalem corporis nostri euertendo, ipsique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facilè iudicauerit, quòd venena sæpe, etiamsi è corpore sint exturbata, nihilominùs malignas diatheses post se relinquant.

Anton. Santorellum. Tandem vt hæc concludamus, & iis, quæ modò, & *cap. præced.* diximus, hoc addamus, Antonius Santorellus, *in antipraxi Medic. lib. 5. cap. 4.* etiam statuit, quod antidota oppugnent caussam morbi, non morbum; illa autem etsi occulta sit, producat effectum manifestum. Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. Nam, *inquit*, magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ, medicamenta purgant occultâ vi; at effectus, vt tractio, manifestus est. Atque ita etiam putat, venenatam caussam occultam effectum manifestum producere. Verùm dicit, sed non probat, quòd antidota saltem caussam morbi oppugnent, non morbum, quod supra refutatum. Deinde quòd caussas occultas attinet, & earum effectûs, distinguendum est primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem est localis. At hic quæritur, quamnam alterationem venena in corpora inducant? Præterea distinguendum est inter effectum proximum & remotum. Etsi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur, manifestus sit: tamen motus ille ferri non est effectus proximus occultæ qualitatis, sed remotus. Etenim sicut veneno sumpto hominem vomere vel mori, manifestum est, interim vomitum & mortem actio aliqua præcedit, quâ venenum occulto modo hominem afficit: ita etsi manifestè ferrum ad magnetem mouetur: tamen actio alia occulta præcedit, quâ magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimit, ob quam ferrum ad magnetem mouetur, eaque qualitas ignota nobis est æque, ac illa, quam venenum corpori nostro imprimit: quod etiam Scaliger, *exerc. 102. sect. 6.* docet: vbi statuit, quod ferrum ad magnetem potiùs, tanquam matricem suam, moueatur, cuius abditis principiis perficiatur. Itaque etsi venenatas caussas multi effectûs sequuntur: tamen cùm illi plures & toto genere diuersi sint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, sed mediante alia proximâ caussâ, à quâ calor natiuus corporis, & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læso, ampliùs corpus & humores à natura regi non possunt, vnde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proximè excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus seu purgatio manifesta est, sed illa non fit immediatè & proximè à medicamento purgante, sed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omninò occulta est.

Tertium argumentum. E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipsis actionibus læsis. Cùm enim omnes actiones læsæ fiant vel a morbo partis, quæ illam actionem perficit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læsæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque externum errorem referri possint: hinc sequitur, dari alios, præter intemperiem, morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non potest, in morbis malignis, pestilentibus, & venenatis, sæpe nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deiici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem adesse, necesse est, ob quam tantæ actionum læsiones fiant.

Et quocunque se vertant, qui hos morbos negant, eos ipsos tamen, seu inuiti, seu inscij concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui, *de venenis cap. 2.* morbos hos ad morbos intemperiei referre conatur *de venenis cap. 1.* definit morbum perniciosum in hunc modum: *Morbus venenosus est dispositio præter naturam cor offendens immediatè, & vehementer eius actiones lædens, ob vim veneficam.* Et Eustachius Rudius, *de occult. morb. lib. 5. cap. 2.* definit morbum occultum, quòd sit affectus præter naturam, qui ab ea caussa, materiaque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiusque præsertim innato calori totâ suâ naturâ nobis ignotâ aduersaria existens, ipsum pro suo posse corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cùm enim definitio definiti essentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: si morbus, qui definitur, est occultus & venenosus, certè affectus ille seu dispositio præter naturam, non solùm intemperies est qualitatum primarum, sed & ipsa occulta & venenosa esse debet. Deinde, cum caussa occulta sit & venefica, & à qualitatibus primis diuersa, necesse est, vt dispositionem etiam occultam & venenosam, à qualitatibus primis diuersam, inducat.

CAPVT VI.

Quinam sint illi alij, præter intemperiem, in partibus similaribus, morbi?

Quinam sint occulti morbi? ATque hactenus satis firmis, vt opinor, argumentis, probatum est, dari in partibus similaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam est, vt explicemus, quinam illi sint. Id enim, quia non satis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hisce morbis doctrinam plurimis suspectam reddidit.

reddidit. Cùm enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falsa proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, simul resecerunt. Ita autem de morbis totius substantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius*, inquit, *substantiæ morbi sunt, qui partium substantiam primùm & per se oppugnant. Horum alii manifesti sunt, alii occulti.* Manifesti, qui partium corporisque substantiam manifestis è caussis demoliuntur. Eiusmodi sunt vlcera maligna, phthisis, iecoris, lienis, aliarumque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & spiritûs innati dissolutio per vigilias, labores, inedias, atrocesque dolores, & natiui caloris extinctio, in strangulatu, vel in penetrabili, extremoque frigore. Occulti morbi sunt, qui cæcis ex caussis totam substantiam oppugnant, quorum postea differentias recenset. Idem docet *lib. 2. de abdit. rer. causs. cap. 10. & 11.*

Sententia Fernelij.

Corrigitur.

Verùm etsi, quantum ad posterius morborum totius substantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari argumenta *cap. præced.* allata satis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari potest. Argumenta enim, quæ *cap. præced* attulimus, saltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelii, quo ad prius morborum totius substantiæ genus probandum vtitur Fernelius, nullum robur esse, *cap. præced.* dictum. Neque enim ipsius substantiæ mutatio & corruptio morbum parit, sed rei interitum. Res verò corrupta amplius neque morbum neque sanitatem parit. Si verò corruptio non sit perfecta, sed via saltem ad eam, est alteratio & morbus intemperiei; aut si illa à caussa occulta proueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò est formæ corruptio. Et vt in specie illos manifestos morbos, quos inter morbos totius substantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos numerat maligna vlcera, phthisin, & partium putredinem. Verùm siue vt vlcera simpliciter, siue vt maligna considerentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non constituunt. Nam vlcera sunt morbus solutæ vnitatis cum substantiæ amissione, & plerunque cum intemperie. Si verò vt maligna considerentur, appellantur ea vlcera maligna, vt Galenus, *de compos. med. secund. gen. lib. 4 cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam dispositionem contraxit, quæ humores affluentes etsi boni sint, corrumpit, & vt ideo vlcera ad cicatricem difficulter perueniant, facit. Si ergo dispositio ea est intemperies saltem, nullum nouum morbum inducit, sed est morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diathesis sit à caussa maligna parti exulceratæ inducta, tùm quidem alius ab intemperie morbus, verum non, quod vult Fernelius, manifestus, & à manifestis caussis lædens, sed occultus, & ad posterius morborum totius substantiæ genus, quos Fernelius constituit, non ad prius pertinens. Id quod ipse Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum scribit, illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitatis caussa statuenda, quæ vix abigi profligarique potest. Talia ferè ex pestilentia relinqui solent.

Secundò huc recenset pulmonis, hepatis, lienis, aliarúmque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verum putredo illa vel iam facta est, & tùm pars non amplius ægrotat, sed corrupta est, vt fit in sphacelo, aut si non sit tota corrupta, vlcere laborat; vel est in fieri, quæ cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit, quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo, quæ est in humoribus, non morbus est, sed morbi caussa.

Tertiò loco inter morbos totius substantiæ à manifesta caussa ortos ponit spiritûs innati dissolutionem per vigilias, labores, inedias, atrocésque dolores, & natiui caloris extinctionem in strangulatione, vel penetrabili, extremóque frigore. Et omnino dissipatio spirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præstat spiritûs innati dissipatio. Etsi verò de modo, quo spirituum defectus actiones lædat, non omnes idem sentiunt: tamen cùm, vt ipse Fernelius *lib. 4. Physiol. cap. 5.* docet, spiritus ille insitus ad partis similaris constitutionem pertineat, & partis similaris essentiam compleat, & spiritûs tùm insiti, tùm influentes ad temperiem cordis perficiendam necessarij sint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit, qui defectus si sit maximus; pars emoritur planè. Si tamen, de quo suo loco diximus, in calido illo aliquid, quod supra primas qualitates sit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Veri occulti morbi.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à caussis manifestis excitari, scribit Fernelius, totius substantiæ & formæ morbos, non nouos esse, sed iam vulgò cognitos: & relinquitur, nô alios, præter morbos intemperiei, in partibus similaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducũtur, & iisdem curantur, id quod argumentis *præced. cap.* propositis, satis probatum est. Agnouit procul dubio hoc Argenterius, ideoque dum, *lib. de morb. gener. cap. 4.* disputat de morbis in partibus similaribus, quos ad qualitates manifestas referre non possumus, illorum, quos à caussis manifestis ortos recenset Fernelius nullam mentionem facit, sed saltem febrem pestilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat, & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis, quæ totâ substantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura sit, nec ipse, nec alius quod sciam, satis clarè explicauit.

Autoris sententia.

Primus (absit vero verbo inuidia) anno 1607 in disputatione publicâ docui, à caussis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori nostro similem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde dispositionem præter naturam ortam rectiùs morbum occultarum qualitatum, quàm totius substantiæ seu formæ, vtpote quæ non afficitur, appellari. Quam sententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & secuti sunt. Si quis tamen cum Fernelio morbos totius substantiæ seu formæ appellare velit, per me licet; modò hoc teneat, eos non ita appellari posse, quòd ipsam formam immediatè afficiant; (quod fieri non posse, supra probatũ) sed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vtitur, mutant, hisque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheses corpori nostro, *cap. præced.* probatũ. Quibus vt hoc saltem addam, sæpissime tales diatheses malignas ac pestilentes relinqui, ipsa experientia docet. De sudore Anglico referunt, quod nonnullos, qui ex hoc morbo euaserant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata est; & infra de lue venerea dicetur, quod nonnulli, cùm planè sanari, & bene valere sibi viderentur, post vigesimum & trigesimum annum in eundem morbum relapsi sint: quod procul dubio à malignâ diathesi relictâ accidit. Neq; Galenus hanc occultam & malignam diathesin ignorasse videtur. Nam. *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quòd minima particula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingressa sunt, totum id momento temporis immutant, sibiq; simili affectione alterant. Et 2. *Aph.* 22. ita scribit: Medicamenta, quæ à rabido cane demorsis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant; interdum aduersum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, sed rabiei futuræ amoleta. Quibus verbis distinguit Galenus remedia, quæ caussæ opponuntur,

& pro

& prohibent, ne ab ea maligna diſpoſitio corpori inducatur,& ea,quæ affectionem, diſpoſitionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi occulti ad manifeſtas qualitates reduci non poſſunt.

Etſi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos ad vulgò nota illorum genera reducant : tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui *lib.3. de morb. cap. aliquot* hâc de re agit, videre eſt. Nam falſum eſt, quòd primò ſtatuit; cauſſam febris peſtilentis, & peſtis eſſe ſaltem inſignem putredinem, vt pluribus *lib. 4. de febr. cap. 1.* probatum eſt. Deinde quòd dicit, inquinamentum illud non eſſe morbum, ſed cauſſam morbi, concedimus. At hoc falſum eſt, quòd cauſſa illa ſaltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem, inſtrumentarios,& ex ſoluta vnitate. Quanquam enim in corpore peſte laborante fieri poſſit, vt quandoq; omnia morborum genera in eo excitentur: tamen hoc non ſemper fit, & multi peſte ſubitò moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei, inſtrumentarii & ſolutæ vnitatis adſunt indicia. Et ſi in quibuſdam id accidit: tamen ii morbi non proximè, ac immediatè & per ſe à peſtilenti veneno inducuntur, ſed per accidens; cùm à veneno calido natiuo debilitato humores putredinem concipiant, & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per ſe & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio ſit, quam excitat, vbi homo ſubitò, nullo alio morbo manifeſto apparente, moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ ſaltem ſecundarium quiddam, quod per *κρίσιν* à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius eſt febris maligna, ob quam ægri magis, quam ob variolas & morbillos, vbi erumpunt, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauſeam legenti pariat. Agnoſcit enim venenum canis rabidi à tota ſubſtantia agere: negat tamen alios, quàm vulgo notos & receptos morbos inducere, morbumque, quem inducat, calidam & ſiccam intemperiem eſſe ſtatuit. Verùm ſi ita eſſet, cur non alij morbi calidi & ſicci idem præſtarent, quod morſus canis rabidi? Et ſi morbus eſt intemperies calida & ſicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & ſicca? Et cùm concedat, hunc morbum, vt & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quæſo, qualitas illa abdita per ſe agit? Nam vt calefaciat & ſiccet, non qualitatis abditæ, ſed manifeſtæ proprium eſt. Eadem ratio eſt omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiaſis & ſimilium. Licet enim variæ intemperies, tumores, vlcera & ſimilia in iis appareant: tamen hæc ſolùm fiunt per accidens, quando ſcilicet, œconomia corporis per venenum turbata, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per ſe, & quatenus tale, ſibi ſimili affectione, vt Galenus loquitur, corpus alterat, ipſique malignam diatheſin imprimit, quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda eſt. Imò illi ipſi tumores & vlcera ſui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones peſtilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & vlcera elephantiacorum.

CAPVT VII.

De Cauſſis, & Differentiis occultorum morborum in genere.

Morbi occulti qui?

ATque ita, vt verbo me expediam, morbi occulti ſunt diatheſes præter naturam corpori noſtro à cauſſis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impreſſæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ cauſſæ cùm ſint variæ, ab ipſarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodiſſimè petuntur, cùm aliàs eorum natura abdita & incognita ſit. Antequam autem ad ſpeciem deſcendamus, primò cauſſarum illarum varietatem in genere in quaſdam claſſes diſtribuere libet.

Cauſſarum occultarum differentia.

Primò cauſſarum illarum natura eſt varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim cauſſæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagioſum tamen. Ita ſæpe obſeruatum, febres cum catarrho, tuſſi, vel alio modo populariter graſſatas fuiſſe, ex ægris tamen vix centeſimum, aut ducenteſimum mortuum fuiſſe. Ita in lue venerea eſt occulta virulentia, quæ tamen hominem non ſtatim iugulat, ſed multos longo tempore vexat. Eodem modo elephantiaci & leproſi non ſtatim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ ſatis periculoſæ, dantur peſtilentes, imò ipſa peſtis. Præterea dantur venena, quæ ſeu hauſta, ſeu extra in corpus immiſſa hominem ſtatim iugulant. De qua differentia poſtea, *part. 2. cap. 1.*

Cauſſa occulta interna

Deinde cauſſæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quam elementaribus viribus corpus noſtrum afficiunt, vel in corpore noſtro generantur, vel extra illi adueniunt. In corpore noſtro humores malignos & peſtilentes, & qui non minùs, quàm venena extra ſumpta lædunt, generari poſſe, ipſa experientia docet; cùm ſæpiſſime in obſidionibus, in caſtris, & aliàs ſæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipſa peſtilentia ortum habeat. Pertinet huc ſcorbutus, elephantiaſis, & venenum, quod in canibus rabidis generatur. & ſi qui ſunt ſimiles morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Externa

Prima cauſſa, Aër.

Cauſſæ verò morborum occultorum, quæ extra corpori humano adueniunt, variæ ſunt. Primò enim aër poteſt variis qualitatum exceſſibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamentis inſici, quæ ſi homo cum aëre, quem inſpiratione ducit, attrahat, maligni & peſtilentes morbi in corpore humano generantur.

2. Contagium.

Secondò aquæ & aëris vitio cognatum eſt contagium, quod ab aliis, qui contagioſis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eoſdem in iis morbos excitat. Tales morbi ſunt ſæpè febres malignæ & peſtilentes, epidemiæ, ipſa peſtis, ſcorbutus, elephantiaſis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri poſſunt.

3. Venena aſſumpta.

Tertiò ſunt venena aſſumpta quocunque modo, quæ omnino ſunt varia, & ſumuntur vel à mineralibus, vel à plantis, vel ab animalibus.

4. Extra communicata.

Quartò etiam ſunt venena extra communicata & corpori noſtro immiſſa morſu & ictu venenatorum animalium, vt morſu rabidorum animalium, ictu ſcorpii, tarantulæ, ſerpentium & ſimilia; imò ipſo viſu vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum eſt Catablepæ, & Baſiliſci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus ſagittæ, gladii, veſtes & alia, quæ hominem attingere poſſunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem, ſi libet, poſſunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in ſpecie poſtea dicendum erit.

Venena aliis partibus aduerſa

Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum eſt differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infeſtant, petita. Etſi enim venena in ſpecie ita dicta præcipuè cordi vim inferant: tamen ſunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primario cor petunt, ſed aliis partibus infeſtæ ſunt. Equidem peſtilens venenum ſcorpii, ſerpentis, & ſimilium, quia hominem mox iugulare poſſunt, primariò cordi inimica ſunt: Verùm dantur & aliæ

occcultæ

occultæ qualitates, corpori nostro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam statim auferunt. Ita aura maligna epilepsiam excitans, opium, solanum, atque alia, quæ dementant, vt Galenus, 5 *de simpl. med. facult. cap.* 19. loquitur, item torpedo & similia, cerebro & spiritibus animalibus sunt inimica; lepus marinus pulmoni est aduersus; hepati inimica est virulentia venerea; hepati procul dubio etiam fuit aduersa herba illa, cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap.* 4. mentionem facit, quam in Thracibus Bythiniam incolentibus nouerat homo quidam, quam si quis assumpsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita cantharides vesicæ inprimis inimicæ sunt.

Alia aliter quæ. Tertiò à modo vel vi potius actionis nonnulli quasdam differentias constituunt. Cùm enim formæ agant per qualitates, &, vt Eustachius Rudius, *lib.* 1. *de morb. occult. cap.* 7. hâc de re docet, cùm omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium necessariò fiat, & substantiæ nihil omnino sit contrarium, omnino impossibile est, vt substantiæ ac formæ, quibus nihil est contrarium, mutuò per se agant ac patiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ sunt quidem reuera principia agendi, instrumenta verò sunt virtutes quædam occultæ ab iisdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cùm corporis nostri proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere non possunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum sunt diuersæ; ita & proprietates, vel occultæ qualitates. Verùm cum eæ nobis ignotæ sint, non nisi ex effectu agnoscuntur, & proinde differentiæ non aliæ, nisi ipsorum venenorum constitui possunt. Deflectit tamen postea ab ista veritate Rudius, & cum vulgo ad manifestas qualitates relabitur, dum scribit, *quod, si dicamus, has proprietates, nobis contrarias, a manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & a Galeni ipsius authoritate recedere non ita videbimur.* Et mox: *cum omnia deleteria venena manifestis qualitatibus prædita sint; ideo iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipsis à manifestis qualitatibus adiutis nostrum corpus labefactare & corrumpere.* Etenim etsi id omnino rectè statuit, deleteria venena proprietatibus suis à formâ fluentibus corpus nostrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quod scilicet, si qualitates manifestæ, dum excedunt, tantam corpus nostrum corrumpendi potestatem habent, tantò maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipsa forma fluunt: tamen frustra & sine omni caussa in auxilium aduocat qualitates manifestas. Ipsa enim experientia testatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, sine qualitatum manifestarum ope operationes suas in corporibus nostris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifestâ adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar sine qualitatum primarum ope venenis resistit. In venenis quoque plurimis nullus primarum qualitatum excessus animaduertitur. Et si in venenis quibusdam qualitatum primarum excessus sunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifestis proueniunt, planè separatæ & diuersæ sunt ab occultarum qualitatum actionibus, & cum iis nihil commune habent. Imò, vt suo loco dicetur, inter venena malè quædam recensentur, quæ potiùs erodendo vel putrefaciendo, vi manifestâ, quàm occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hausta, etsi hominem necare possit, propriè venenum est. Ideoque illas venenorum, & occultorum morborum differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum illam in calida & frigida diuisionem hoc loco omittemus, & venena ipsa saltem attendemus; cùm, vt rectè ibidem loquitur Rudius, vnumquodque venenorum genus aut potiùs species suum habeat peculiare remedium alexipharmacum siue Bezoarticum, quod ad destruendum non manifestâ qualitate, sed occultâ proprietate, potentiaque dirigitur.

CAPVT VIII.

De signis occultorum & venenatorum morborum in genere.

Signa Diagnostica.

Occultorum morborum Signa Diagnostica. 1. Morbus occultus & venenatus primò cognoscitur à caussis occultis & venenatis præcedentibus. Si enim de caussa occulta, maligna, & venenata constet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioso & maligno laborant, conuersatus sit, si eum venenum aliquod seu hausisse, seu morsu vel ictu animalium venenatorum accepisse, certum sit, morbo occulto & maligno eum laborare indicium est.

2. Deinde & hoc morbi occulti & maligni signum, & quasi character est, quòd morbi & symptomata, quæ superueniunt, sunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia v. g. si accidat hydrophobia, nimia aliqua saltandi cupiditas, si animi deliquia frequentia, pulsus magna mutatio, virium prostratio, & similia symptomata accedant, quorũ caussæ in morbum manifestum, qui coniungitur, nullo modo referri possunt. Et licet quidam morbi occulti non sint periculosi, & pauci inde moriantur, id quod in febre illa catarrhosa, quæ anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemiâ, quæ 1616. cuius mentionem *lib.* 4. *de febr. cap.* 9 fecimus, grassata est, accidit; tamen febres tales sunt epidemiæ, contagiosæ & plerunque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda est. Summè autem malignorum & venenatorum morborum tanta est vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger non nisi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualescat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium est, si medicamenta, quæ manifestis qualitatibus agunt, non iuuant, sed occultâ solùm qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Signa differentiarum. Differentias quod attinet, an caussa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà accesserit, ex corporis constitutione, antè actâ victûs ratione, cum aliis conuersatione, & ipsius morbi malignâ naturâ, ac specialibus venenorum signis cognoscitur v. g. si quis vitiosis scatet humoribus, prauâ ratione victûs vsus fuerit, morbo maligno seorsim corripiatur, cum nullo morbo aliquo contagioso infecto conuersatus fuerit, neque vlla alia veneni hausti, vel ab animali aliquo venenato communicati adsit suspicio: cum apparatu interno humorum vitioso ægrotare iudicium est.

Contra si quis integrâ sanitate fruatur, & nulla cacochymiæ ac prauæ corporis dispositionis signa adsint, & subitò morbo maligno & occulto corripiatur: eum morbum illum à veneno extrà communicato contraxisse, suspicio est. In qua re tamen cautè pronunciandum, cùm venena, postquàm totam corporis œconomiam turbarunt, multa symptomata excitent, quæ cum aliis morbis sunt communia; & sæpe latens in corpore cacochymia subitò mota ea symptomata inducat, quæ venenis haustis sunt similia. Ita cholera oborta sæpe veneno hausto similia symptomata inducit. Cuius rei exemplum est, 5. *epid. Athenis*, inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit, vomebat, deorsumque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque per aluum secessus sisti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginosi & caui erant, & conuulsiones tenebant, qua ab intestinis profecta ad ventriculum tendebant, aderat singultus.* Quæ symptomata sæpe etiam veneno

veneno hausto accidunt. Si tamen veneni hausti certa sint indicia, vel æger ab animali venenato morsus vel ictus fuerit, de veneno extra communicato amplius dubium nullum est, nec aliis signis opus est. Verùm de singulis venenorum signis infra dicetur, quæ etsi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioscorides, *lib. 6. in præfat.* scribit: ferè vires venenorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt, & difficile est, vni veneno proprium signum inuenire, quod haustum, gustatumve virus prodere possit.

Signa partis affectæ. Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è symptomatibus potissimùm cognoscitur. Si cor inprimis venenum petit, facultas vitalis deiicitur, pulsus fiunt debiles, accidunt cordis palpitationes, animi angustia & defectus, ac syncope. Si cerebrum, sensûs & motùs læsio accidit, torpor & sudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & similia facultatibus animalibus læsis symptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & pustulæ in ambitu corporis apparent, vrina insigniter in substantia & colore mutatur, atque alia sanguinis corrupti apparent indicia.

Prognostica.

1. Euentus morbi occulti & maligni è natura caussæ veneni, & partis affectæ conditione cognoscitur. Quò enim caussa maligna potentior est, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus est: quò verò debilior est caussa, & pars affecta ignobilior, eò longior. Itaque quæ cor ipsum statim inuadunt venena, citissimè vel hominem iugulant, vel superantur. tardiùs, quæ cerebrum, tardius adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiasi, morboque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam deliri, stupidi sine motu multos annos viuunt; modò non respiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc respiratio tollitur, hominem statim interire necesse est.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali sperandum sit, è caussæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus suspectus esse debet, & omnis malignus ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifestâ periculosior est. Quæ enim extra communicantur corpori nostro venena pleraque, magis periculosa sunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri potest, vt materiæ malignæ intùs genitæ magna sit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extra assumpti exigua portio. Quanquam inter externa quædam sint, quæ minimâ etiam copiâ maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum descriptione suo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagiosis & epidemiis, præcipuè nouis, ipsa experientia consulenda. Si enim videamus quidem multos passim ægrotare, centesimum verò, vel millesimum etiam quenquam vix mori, de ægri cuiuscunque etiam salute non facilè desperandum: Si verò passim multi moriuntur, quemcunque etiam ægrum in periculo esse, prædicendum.

4. Certissima tamen salutis & mortis præsagia præbent superuenientia symptomata, & virium robur. Quò enim symptomata sunt grauiora, & plura, viresq; magis deiiciuntur, eò maius periculum metuendum est. Quò autem symptomata sunt miriora & pauciora, viresque magis constant, eò maior salutis spes est.

Reliqua prognostica ex speciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

QVamuis Galenus morborum, qui à totius substantiæ proprietate proueniunt, curationem potiùs experientiâ, quam methodo constare affirmet: id tamen solùm de ipsis medicamentis, quæ non ratione, sed experientiâ inueniuntur, intelligendum est. Interim ipsa morborum curatio suas habet indicationes, suamque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, & in his indicationes vel Præseruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præseruatio à morbis venenatis. Præseruatoriæ inprimis locum habent in morbis contagiosis, de quo suo loco infra dicetur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt; siquidem si is maturè euacuetur, & humorum putredo & corruptio præcaueatur, ipsi morbi præcauentur. Alia verò venena cùm homini plerunque fortuitò offerâtur, medicamentis vix auerti possunt. Si quis tamen sibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuersalium crebro vsu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire potest, vt à nullo damnum percipiat; quod Mithridatem Ponti Regem suâ confectione sæpiùs sumpta fecisse legimus, quâ adeò à venenis se inuiolabilem præstitit, vt cùm vellet veneno seipsum perimere, non potuerit. Et de Agrippina scribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis adeo exquisitis tentare non ausus sit, quòd sentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes satis vitari possunt. Quâ de re tamen prolixè agit Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. 1.* & dicetur de eo etiam aliquid infra, *part. 5. cap. 5.*

Curatio. Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaserit, siue iam sensibiliter sese exserat, seu lateat adhuc, & mala, quæ inferre solet, timeamus, danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & si tolli statim non possit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum est, vt ipsa caussa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri potest, sed pluribus, prout scilicet venenum vel est in corpore genitum, vel ore sumptum, vel extra corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus sit, is tollendus vel purgatione, vel sudoriferis, vt postea dicetur. Si venenum cum aëre attractum sit, per sudorifera discutiendum. Si haustum, aut quocunque modo sumptum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum: quod commodissimè præstant pinguia & oleosa hausta, quæ simul vim veneni hebetant, & ventriculum & intestina ab eo defendunt. Si è ventriculo ad intestina vsque peruenerit, per aluum expurgandum, seu clystere infuso, seu medicamento leni purgante sumpto. Si verò iam vltra hepar penetrauerit, per sudorifera discutiendum. Si verò ictu, morsu, aut quocunque modo per contactum corpori extra illatum sit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni studio, quo fieri potest modo, id agendum, ne in corpus penetret, quod commodissimè fit attrahentibus variis, vel vacuatione, vel calore, vel dolore, vt suo loco dicetur. Vinculis quoque si fieri potest, superioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vasa ad interiora serpat.

Quocunque verò modo venenum in corpus admissum sit, simul statim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ corroborant, & contrà veneni vim minuunt, ipsiusque veneni vim impugnant; & si quæ mala diathesis ab eo corpori impressa sit, eam expugnant, & tollunt. Equidem si venenum notum sit, cuique veneni speciei sua alexipharmaca opponenda. Si verò sint ignota, vel specifica desint, communia alexiphamiaca, quæ omnibus venenis resistunt, vsurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et inprimis in acribus venenis haustis pinguia & vnctuosa vtilia sunt, quæ partium internarum superficiem oblinunt, ne à veneno facilè lædi possit: & omni operâ in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri potest, iis remediis vtendum, qui

qui & secundum manifestas & occultas qualitates rei deleteriæ & malignæ contraria sunt, aut si simplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè respondeat, plura miscenda & conueniens medicamentum parandum. Quâ in re tamen hoc semper attendendum, vt in talibus morbis semper maior qualitatum occultarum, quàm manifestarum habeatur ratio. Si etiam venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum sit, talia medicamenta vsurpanda, vel admiscenda, quæ illi membro dicata sunt.

Quantitas alexipharmaci.

Cùm verò, vt Galenus, *5. de simpl. med. facult. cap.* 18. scribit, non obscura sit alteratio, quæ fit per totius substantiæ facultatem; siquidem (vt ipse quidem caussam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, seu venena, vt videlicet sit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, seu alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rursum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: ea propter omnia propemodum, quæ deleteriis aduersantur, si largius sumpta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, vt neque copia nimiâ corpus offendant, neque exiguitate suâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmaca præponenda evacuantibus præmittenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum hoc etiam in genere monet Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. & venen. cap.* 12. considerandum esse, an affectum corpus, cum veneni pernicies ipsum corripuit, purum & integrè sanum sit, aut potiùs plethorâ, vel vitiosorum excrementorum copiâ, seu cacochymiâ, vel obstructione, vel aliâ caussa præter naturam correptum sit. In hoc enim curando non autè esse vsurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obstructio aliæve caussæ arte remotæ sint. Et id quidem in valde perniciosis, & citò interimentibus deleteriis quàm citissime peragendum esse docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquisitiùs & longiori tempore adhiberi posse, præsertim vbi deleterij vis in corpore residens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ caussæ præter id, quod occultam perniciem fouent, antidotorum etiam vires infringunt, & permeare vsque ad affectum membrum non sinunt. In vitiosorum enim excrementorum copiâ, & cacochymia, præsertim quæ ventriculum, primas vias & viscera occupant, occultas medicamentorum vires quasi frangi & hebescere.

Verùm enimuerò non planè vero consentanea est hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob caussas modò enumeratas, & quia in vitiosis humoribus venenum sese faciliùs diffundit, & multiplicat, & humores illi præter naturam sese habentes, vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæstio est, an in tali casu prius humorum vitium tollendum, an verò prius veneno occurrendum sit? Prius negandum, posterius affirmandum censemus, præsertim in venenis, quæ extra corpori adueniunt. Etenim cùm ei, quod magis vrget, semper primò occurrendum sit, & extra controuersiam sit, à veneno præsentissimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel statim hominem iugulare, vel, si non statim hominem interimat, eam impressionem in corpore relinquere, quæ posteà vix vllâ arte tolli possit: manifestum euadit, quòd veneno statim occurrendum sit. Si enim priùs in plethorâ, cacochymiâ, vel obstructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori sese insinuabit, vt postea nullâ arte expelli possit. Hoc tamen concedimus, si venenum aliquod longiores det inducias, neque homini statim interitum afferat, postquam semel atque iterum alexipharmaca sunt exhibita, postea in plethora vel cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborandum esse, vt venenum, quod reliquum est, faciliùs tolli, & humores ita corrumpi non possint. Et tum quidem, si venam secare libet, in eâ parte, vel illi vicinâ ea aperienda, per quam venenum vel morsu vel ictu animalis venenati corpori immissum est.

Ipsa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξητήρια & ἀλεξιφάρμακα, ab ἀλέξω, quod est arceo & depello, vel auxilior. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo seu Persico, seu Arabico; quod etsi κατ' ἐξοχὴν & quasi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum significat. & quidem ab Arabibus interdum sine adiectione vsurpatur; cum verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius; sic moschus napelli Bezoar dicitur.

Alexipharmaca duplicia.

Talia autem alexipharmaca sunt duplicia, alia specialia, quæ cuique veneni speciei priuatim aduersantur: alia communia, quæ omnibus omninò venenis sunt contraria. De illis posteà dicemus in singulis speciebus. Vniuersalia seu communia sunt:

Simplicia.

Radices; *angelica, valeriana, vincetoxici, contraieruæ, tormentilla, succisa, zedoaria, pimpinella, scorzonera, plantaginis, gentiana, helenij, dictamni albi, aristolochia rotunda, imperatoria, bistorta.*

Cortices; *citri, fraxini.*

Herbæ; *carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, scordium, acetosa, galega, veronica, calendula, absinthium, plantago, hypericum, saluia, scabiosa, verbena.*

Flores; *hyperici, calendulæ, rosarum, anthos, borraginis, buglossi.*

Fructus; *citri, aurantiorum, baccæ iuniperi, nuces iuglandes.*

Semina; *citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetosa.*

Succi; *balsamum, succus citri, granatorum.*

Ab animalibus sumpta; *lapis bezoar, vnicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margarita.*

Terræ & lapides; *bolus Armenus, terra Lemnia, sigillata, corallia, smaragdus, hyacinthus.*

Composita.

Composita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diascordium Fracastorij, antidotus Matthioli, vt & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ describuntur à Iulian. Palmario, *lib. 1. de lue vener. cap. 7* & similia, quæ passim apud Medicos, præsertim in tractatibus de peste exstant.

Diæta.

Diæta.

Diæta ita comparanda est, vt vires conseruet, non deiiciat.

Cibi quoque corrigendi sunt succo citri, granatorum, acetosæ, corallis, margaritis. In venenis haustis lac commodus cibus est.

Veneno quocunque modo in corpus admisso non statim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis destinatum esse oportet, somno tribuendum: & per somnum venena ad interiora serpunt, hominemque iugulant. A motu etiam abstinendum, si venenum vel ore sumptum, vel extra corpori immissum sit.

Verùm hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è speciali de iis tractatione clariora fient.

PARS SECVNDA.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

CAPVT I.

De malignitate & veneno in genere.

POSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in specie de iis agendum. Cùm verò occultorum morborum variæ sint differentiæ, vt *part.1. cap.8.* dictum, & posteà etiam dicetur; quædam adhuc de eorum naturâ in vniuersum speciali tractationi præmittenda. Probatum autem satis est parte præcedente, dari morbos alios in partibus similaribus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius substantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitatum dicuntur. Probatum itidem hactenus, nullos alios dari morbos in partibus similaribus, præter intemperiei morbos, quam qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iisdem curantur, & occultas qualitates in corpore lædunt, aliasque præter naturam inducunt. Caussæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentiæ petendæ sunt, cùm malignæ, venenatæ, imò venena appellentur, primo omnino in genere adhuc dispiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum sit, & dici debeat.

Malignum quid. Malignum, Græcis κακόηθες, quod, si verbum verbo reddas, mali moris est, dicitur quòd à simplicium morborum consuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi natura, habet symptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcera κακοήθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξίαν & malam dispositionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non rarò febres, etsi non sint pestilentes, tamen dùm praua inferunt symptomata, malignæ appellantur. Sic *1. Epidem. comm 1. text.14.* vbi Hippocrates agit de illa constitutione, quæ nullo modo pestilens erat, sed vulgaris solummodo, morbósque & eorum symptomata describens, hæc habet: *Sudabant insuper, at non toto corpore, magna extremitatum perfrictio vrgebat, vt vix incalescerent*: Galenus *in comm.* addit: Nos in præsagiis didicisse, hæc esse malignarum febrium symptomata. Et passim Galenus maligna ea nominat symptomata, quæ febribus nullatenus pestilentibus communia sunt. Contra negari non potest, etiam pestilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuersis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiuocam esse statuunt.

Malignitas quid. Puto tamen ita sine absurditate in genere malignitatem definiri posse, quòd sit morbo aduentitia qualitas, eum supra & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculosum reddens. Etenim si quis in febre valde ardente non dormiat, viribus destituatur, appetitu careat, & similia, quæ pro ratione febris sunt, symptomata patiatur, id mali moris non est. Sunt enim talia symptomata febris ardenti propria. At si quis febre non adeo ardente, sed leui in speciem laboret, & nihilominùs vigilet continuò, non appetat, viribus destituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris est. Hæc enim omnia præter naturam febris istius accidunt. Ita si quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret, quod ex sua natura facilè aliàs curari potest, nihilominùs ob prauam corporis dispositionem, vel gladium, quo inflictum est, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortẽ inferat: id vulnus vel vlcus κακόηθες nominatur.

Verùm ista κακοήθεια nunc à manifestis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit, v. g. si vulnus vel vlcus in partem saltem intemperie manifestarum qualitatum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακοήθες euadit, ob manifestam qualitatem. Ita si quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiúsque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morsúmque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari potest, etsi à manifestis caussis talis fiat.

Contra verò, si quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, sed à caussa occulta. Sic si febre quis in speciem miti corripiatur, humor tamen putrescens, febris caussa, venenatam quasi, & occultam qualitatem habeat, à quâ grauia symptomata inducantur, & vitæ periculum immineat, eæ quoque febres malignæ appellantur, sed à causa occulta. Quæ κακοήθειας species cùm non parùm differant, si meo arbitrio nomina ipsis imponenda essent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abest, sed ob partis affectæ dispositionem, aut caussæ vim maiorem, manifestam tamen, morbus curatu difficilis & grauis euadit, κακοήθειαν in specie, & talem morbum Mali moris: contrà verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculosus euadit, Malignum appellandum esse censerem. Quomodo etiam plerunque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo accepta, & solum ab occultis qualitatibus fluente hoc loco nobis agere propositum est.

Malignitas differt à veneno. Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cùm malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel superueniens sit; venenum autem sit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere potest, sine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicetur. Vnde etiam differentias inter febrem malignam & pestilentem & pestem *Febris malignæ & pestilentis differentia.* constituere non est difficile. Febres enim malignæ & pestilentes sunt, vbi morbus non excitatur sine putredine, & proinde non sine febre, & malignitas tanta non est, vt per se, nisi humores putrescant, & febrem excitent, homini nocere, morbúmq; generare possint; at inter malignas in specie dictas & pestilentes saltem maioris & minoris ratione differentia est. Pestis verò propriè appellatur, cùm materia pestilens etiam sine febre per se & proximè homini nocere, cúmq; tandem iugulare apta nata est, etsi postea, si morbus paululùm det inducias, neq; à pestilenti veneno homo statim perimatur, febris plerunq; & eam comitantia alia symptomata accedant. Ita venena hausta, v.g. cicuta, napellus, propriâ vi, sine febre, hominem iugulare possunt.

Cùm autem & ipsum veneni nomen ambiguum sit, & non solùm cicuta, nappellus, arsenicum, serpentes & similia, quæ hominem certò interimunt, venena appellentur, sed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere potest: vt ista omnia clariora fiant, *Veneni nomina.* iam in quo veneni natura propriè consistat, dicendum. Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, δηλητήριον & φάρμακον. Illud semper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex versu Homeri, 4. *Odyss.* apparet:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui Pharmaceutriæ nomen, accipitur Hodie tamen plerunque in bonam partẽ accipitur nomen pharmaci. Græcis

istis

istis vocabulis Latinum venenum respondet, quod etiam olim *μέσον* fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (sicut & alterum Poëtis magis vsitatum, virus; vnde Virgilius.

Ille malum virus serpentibus addidit atris.) vt ex Vlpiano & Cajo ICtis, *ff. l. 3. tit. 2. leg 14. & lib. 18. tit. 1. l. 35.* apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, *ad leg. 12. Tab. de verbor. signif.* ait: Qui venenum dicit, adiicere debet, vtrum bonum esset, an malum: Verùm hodie veneni vocabulum plerunque in malam partem accipitur.

Venenum quid.

Quid autem venenum sit, & quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum est, ob autorum hac de re varias sententias. Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere possunt. Ita ille vinum appellabat venenum: in sacris aspidum venenum in linguis calumniatorum esse dicitur, & Horatio venenata dicta sunt: & itidem in sacris Saluator noster inferno venenum esse dicitur. Verùm hæ significationes huius loci non sunt. Neq; enim quodcunq; hominem interimere potest, venenum propriè dicitur, neq; qui gladio iugulatur, vel aquâ suffocatur, veneno periisse Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioscorides, dùm *lib. 6.* venenis accenset aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum sanguinem, & similia, quæ copiâ vel suffocando, vel alio manifesto modo necant. Talia enim, quæ vi manifestâ agunt, etsi corpori, præsertim maiore quantitate sumpta, nocere possint, inter venena propriè dicta referri non possunt. Vnde etiam quamuis aqua fortis pota hominem iugulare possit, multa extrà corpori imposita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipsam partem mortificare possint, vt lapides corrosiui dicti, & similia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, sed ea solùm, quæ occultis qualitatibus homini noxia sunt.

Venenum dupliciter dicitur.

Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & strictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere possunt. Ita definit Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 1.* venenum, quòd sit, quod aptum est nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione. Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atq; alij etiam per contactũ immissi: vnde dicitur venenũ epilepticum, Venereum, elephantiacum, etsi hominem non subitò iugulent, atq; hoc modo venenum & malignitas idẽ est. Quæ acceptio satis vulgata est, atq; ij ipsi, qui strictiorem significationem magis probant, ab hac generali vocis vsurpatione non semper abstinent, sed sæpè venenatos humores appellant, qui propriè maligni dicendi essent. Strictè enim & proprissimè ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ nostræ inimicam qualitatem acquisiuerunt, sed quæ suâ naturâ, absque vlla accedente corruptione, talia sunt, vt homini insigniter & occulto modo nocere possint, siue sint è mineralium, plantarum, siue animalium, siue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione occultam, & non minorem, quam modò dictam, nocendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo non pugnabo.

Venenum quid?

Vt ita venenum sit, quod occulto modo, & per se insigniter & vehementer corpus nostrum lædendi; & hominem in vitæ periculum conijciendi vim habet.

An venenũ sit qualitas vel substantia.

Cæterum cùm venenum, etiam in specie & strictè acceptum, & vt qualitas, & vt substantia considerari possit, quomodo definiendum sit, adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuacius, *de venen. c. 1.* dum dicit, venenum esse qualitatem corruptiuam conferum corporis humani, putatque, venenum, quo Basiliscus hominem interficit, vt & venenum, quo serpens ille, cuius mentionem Auicenna facit, & Conciliator, *lib. 1. de venen. c. 1.* qui ab homine hastâ percussus,

eum interemit, nudam & sinceram qualitatem esse, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contra Eustach. Rudius, *l. 2. de morb. occ. c. 1.* Venenum qualitatem esse negat, disputatque, omne venenum corpus esse. Etsi enim ipsa actio proueniat à qualitate, tamen cùm nullum accidens, nec vlla qualitas per se queat subsistere, omnísque actio illi attribuatur, vt in subiecto subsistit, vniuersum opus ipsi subiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum esse, statuit. Ad actiones verò illas, quæ videntur à nuda qualitate proficisci, vt modò de Basilisco & serpente illo, qui mediante hastâ militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, si tridente à piscatore tangatur, eius manum stupefacit, respondet dupliciter Rudius. Primò non solum rem incorpoream a re venenata communicari, sed halitum vel vaporem tenuem, aut humorem, in quo vis ista inhærescat, quod corpus subiectum sit vel vehiculum venenatæ qualitatis; & dùm serpens ille militem per mediam hastam interfecit, id ita factum esse putat, nimirum in ea parte hastæ, quæ serpentem attigit, aliquem humorem venefica qualitate infectum immissum fuisse, & mox ab eo dictum halitum, corpusculáque tenuiora eâdem infecta qualitate transmissa, quæ per hastam repentè ad vltimam vsque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verùm cum ipse agnoscat, vix possibile esse, vt corpus, quamuis subtile ac tenue in momento quasi temporis per solidum lignum penetrare possit; & Galenus, *de locis affect. lib. 6. cap. 2.* scribat, res quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea, quæ eis vicina sunt, alterare posse, idque accidere in marina torpedine, cui tàm vehemens sit potentia, vt per piscatoris tridentem transmissâ ad manum alteratione, derepente manum torpidam reddat, respondet secundò, non qualitatem illam à torpedine in hastam seu tridentem deferri torpedine relictâ, sed torpedinem propriâ qualitate tridentem alterare, ac similem illi, quam possidet, in tridente producere qualitatem; hâc autem tridente affecto, dum manum piscatoris tangit, ipsam torpidam reddere.

Quæ controuersia etsi in speciem leuis esse videtur, tamen omnino grauissima est, neque tantùm venena concernit, sed omnem sympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum est, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæs. Scaliger, *exer. 344. s. 5.* vbi tandem concludit, talia per species fieri, & habere se species tales, sicut radium cõtinuò promotum, qui etiam per & vltra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæstio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, *exerc. 71.* vt & aliis Philosophis, tenendum, qualitates alias esse Materiales & Reales, alias Intentionales dictas.

Qualitates duplices Reales. Intentionales.

Qualitatem realem esse viriditatem in arbore: Intentionalem esse viriditatem ab arbore in parietem vel vestem immissam. Qualitatem materialem esse colorẽ in vino rubro: intentionalem in mensa productũ, cùm lumen per vitrum vino rubro plenum transmittitur.

Intentionale quid.

Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, est explicandum. Etsi enim intentionale plerunque accipitur pro eo, quod ab operatione nostræ mentis dependet, & sine ea nihil est: interdum tamen etiam accipitur pro re, quæ etiam sine nostræ mentis operatione existit; alterius tamen rei primariæ species est, eámque repræsentat. Sic lumen lucis imago est; imago in speculo, hominis; color viridis, qui in vestibus sub arbore iacentis est, alterius coloris, qui in foliis arborum est, imago est. Ac posteriori quidem modo hîc intentionale accipitur, pro ente scilicet suo modo reali, & quod extra animi nostri operationem, & sine eâ suum esse habet, alterius tamen primarij accidentis imago est, & aliâs ens spiritale vel spiritalis qualitas,

aut species appellatur. Et quidem species tales ab ente primario, quasi radius continuus promotus, vt Scaliger, *exerc.* 344. *f.* 5. loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & species has spiritales est differentia. Nam illæ insunt suo subiecto, & cum eo, & ad eius motum mouentur, nec ab eo sunt separabiles, & successiuè in subiecto recipiuntur, nec sunt plures eiusdem in eodem subiecto numero differentes, non confusæ, sed distinctæ: at spiritales illæ species à corpore à quo oriuntur, in orbem rectà, quasi radij, diffunduntur, non mouentur ita cum aëre, vt qualitates, quæ aëri propriè insunt; in eodem subiecto numero plures non confusæ insunt, quod è plurium candelarum pluribus vmbris apparet, multæ earum etiam per solida corpora transeunt, vt vel ex sono, qui solidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferrum trahit, apparet. Interim non sunt inefficaces, sed vires earum rerum, à quibus fluunt, obtinent, sicut lumen lucem repræsentat, magnes trahit ferrum, vmbra taxi noxia est. Et quamuis vulgò saltem inter species sensibiles harum specierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures sunt, quàm quæ sensibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum sympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem istæ species ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & post eos alij Philosophi & Medici statuerunt, & corpuscula tenuia, & minima esse dicunt, quæ nullo modo, vt Fracastorius, *de Sympathiâ & antiph. cap.* 5. scribit, negandæ sunt. Hæ enim atomi & minima corpuscula à corporibus, à quibus fluunt, non nisi magnitudine differunt, & eandem essentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem spiritales omnino essentiâ ab iis differunt. Quid autem sint illæ species, non facilè explicatu est. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracastorio, *alleg. loco,* qui substantias esse statuit, & eiusdem rationis cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab iis, nisi modo subsistendi. Eatenus enim materiales esse dicit, quatenus crassâ quâdam existentiâ in materia sunt, & certos terminos poscunt: cùm autem ingenitum sit omnibus formis, sese propagare, & has formas materiales, cùm per eum modum & existentiam, quâ ipsæ sunt, sese propagare non possint, tenuem & superficialem sui vel partem vel gradum producere, quem ἀπόρροιαν vocant, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, ceu soboles quædam. Verùm nemo facile dixerit, lumen & lucem Solis esse eiusdem essentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui est in re, cum eo, qui est in speculo. Quomodo verò, si sunt qualitates, in momento gignantur & propagentur, cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiusdem speciei plures numero sint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facilè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracastorio sequentibus versibus (quos etsi aliquoties in meis scriptis allegaui, tamen digni sunt, vt nec hîc prætereri debeant) nobis conquerendum sit:

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam,
Irrequietum animi & quærentem indagine vanâ
Naturam semper fugientem, quæ se tibi pallium
Ostendit mihi, mox species in multa repente
Ceu Proteus conuersa, sequentem eludit & angit,
Mærentem semperque horas, cassumque laborem?
Nuper enim tenues species, simulacraque rerum,
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, perque meare
Omnia, dum sector, meditans, tacitusque requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus:
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis;
Vt sensus feriant nostros, semperque lacessant,
Perque fores, caulasque animi subeantque meentque,
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.

Nam quæ obscuritas naturæ in speciebus sensibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiusdem speciebus spiritalibus, quarum multò plures sunt, quàm quæ sensibus nostris percipiuntur, & vulgo creditur.

Atque vt hæc, quæ hactenus diximus, ad propositum nostrum applicemus, sciendum, venenum interdum sumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus nostrum occulto modo lædendi. Posteriore modo consideratum, seu ipsa venenositas, omninò est qualitas. Si verò priore modo consideretur, venenum duplicis naturæ est. Quædam enim venena corpora esse, certum est: & per contactum corporalem agere; & licet omnia corpora, quæ afficiunt, non tangant corpore suo: minima tamen corpuscula & atomos ex eo mittunt, quæ corpus nostrum afficiunt, & talia corpuscula inordinatè hinc inde mouentur, & cum ipso aëre agitantur, id quod in contagio pestilenti contingit. Verùm in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cùm miles ille hastâ serpentem interfecit, & mediante hastâ à serpente infectus & occisus est, aut cùm torpedo per tridentem manum piscatoris stupefacit, id fieri, quoniam minima corpuscula solidam hastam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à serpente vel torpedine fluens, ipsum solidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere possit. Hic aliud nihil dari potest, quàm species illa spiritalis, quæ in quibusdam etiam corpora solida penetrat. Etsi enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim solidissima corpora penetrare, notissimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibusdam fieri, absurdum non est.

Postquàm ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in specie explicandos accedimus. Vt autem omnes formæ latent, & nobis in hac mentis humanæ caligine ignotæ sunt, ita etiam differentiæ horum morborum latent, & non nisi ex effectis & caussis cognoscuntur. Ideoque suo loco quodlibet venenum suis signis describemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à caussis petitas, proponemus. Caussæ autem illæ occultos morbos, malignos & venatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & pestilentes, imò ipsa pestis. Quæ extra homini obueniunt caussæ malignæ & venenatæ, variæ sunt. Primò enim aër, seu inspiratione attractus, seu transpiratione in corpus admissus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare potest. Secundò etiam aqua vitiosa hausta maximè noxia esse potest. Tertiò contagium est, quod vel in aërem transfusum, vel alio modo corpori nostro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò sunt venena, quæ intra corpus quocunque modo assumpta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extra admota, & in corpus penetrantia illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morsus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda sunt ea venena, quibus nonnulla animalia, seu visu, seu sibilo, seu alio modo, atque ita vel halitu venenoso, vel specie spiritali emissâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, serpentes quidam, basiliscus, vmbra taxi. Ad venena extra corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel sagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ in corpus penetrant, qualia vnguenta & pulueres sparsos etiam pestilentiam induxisse, obseruatum est; imò per odores vene-

Atomi.

Venenum quot modis dicatur.

Differentia morborum occultorum.

ratos

natos homines subitò interemptos fuisse, annotatum. Quò referri possunt & veneficia. Venena autem ista omnia propriè dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tàm sumpta, quàm extra admota homini nocere possunt.

Et proinde totam istam tractationem ita disponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore nostro generatis, oriuntur: secundo de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent: tertio de iis, qui à contagio: quartò de iis, qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò de plantis venenatis: sextò de animalibus venenatis: septimò tandem, cùm & veneficia summam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

Capvt II.

An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur.

An venenati humores in corpore nostro generentur.

PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum; an tale morborum genus detur, & an humores in corpore nostro ita degenerare possint, vt malignitatem & venenositatem acquirant? sunt enim eâ de re dissentientes Medicorum opiniones, Mercurialis, *lib.* 1. *de venen. cap.* 14. simile quid veneno quidem in corpore nostro generari posse concedit, verum autem venenum in eo generari posse, negat, idque in primis hâc ratione probare conatur. Cùm, *inquit*, autor omnium in corpore nostro sit calor, venenum generabitur vel à calore naturali, vel præternaturali; non à natiuo, quia hic sẽper est autor vitæ & salutis, non autem veneni & perniciei: non à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam. Vis autem veneni maior est, quàm facultas, aut potentia caloris præternaturalis.

Pluribus etiam contra Fernelium, asserentem in corpore nostro generari venena, disputat Iacob. Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. Vtitur autem his rationibus. Prima est, si ex longa putredine, aut aliâ quadam caussa occulta venenum in corpore nostro generari potest, fatendum esset, omnes morbos in corpore ortos ex veneno originem habere: siquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, qua quotidiè vtimur, longo tempore collectâ oritur. Deinde negat, quòd vel semen, vel sanguis menstruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici possint, quia non principaliter cordi infesti sunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi sæpiùs reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere potest. Tertiò illa symptomata, quæ in epilepsia, suffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, sed manifestis. Lepram etiam ab humore malancholico, terreo, frigido, sicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quod veneni vocabulum propriè de iis accipiatur, quæ exteriùs accidunt, inter quæ, & naturam nostram tantum sit odium, vt nihil in corpore nostro contineri possit, quod sit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. Inprimis verò Platerus, *in quæst. med. quæst.* 43. prolixè hâc de re agit, & pro negatiua & affirmatiua sententiâ plures rationes proponit, quæ allegato loco videri possunt. Prima est hæc, quòd, si ex humorum putredine seu corruptione pestis proueniret, non tot annis pestis cessaret, sed vt reliquæ febres, singulis annis grassaretur, cùm semper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda; si ex humorum corruptione originem traheret pestis, non ij, qui optimis humoribus sunt præditi, inficerentur, sed cacochymici saltem; cùm tamen contrarium fieri, experientia testetur, & contra ij, qui pessimis humoribus scatent, & scabie & aliis vlceribus affliguntur, vt plurimùm salui viuant. Tertia, quia in peste nulla humorum corruptionis signa apparent, sed vrina sæpe est sanorum similis, sicut & sanguis plerunque bonus è peste infectorum venis effluit. Quarta; curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ sectione tutò vti licet. Et *quæst.* 44. vbi expressè negat, quòd venenata qualitas febrem pestilentialem accendens in corpore humano gigni possit, hisce argumentis vtitur. Primum est, quod multorum annorum decursu in tot hominum millibus interdum nulla pestis se prodat; cùm tamen intereà tot vitia in humoribus in variis corporibus sese offerant. Secundò, quòd, qui ex hâc lue euadunt, plerique citra medicamentorum vsum, & præsertim eorum, quæ corpus ab illuuie eiusmodi humorum expurgant, sanantur.

Controuersia autem ista facilè decidi posset, si cum Rudio statueremus, saltem ea venena esse, quæ suâ natura talia sunt, non verò ex corruptione vim corpori nostro inimicam acquirunt. Talia enim cùm omnia extra corpus nostrum generentur, dici posset, venenum in corpore nostro non generari. Verùm cùm humores corrupti eandem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v. g. venenum scorpii, aspidis, & similium, ex sua natura habent, nihil obstat, quin etiam venenati dici possint. Atque fuit in ea sententia Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. *de constitut. art. cap.* 19. 3. *epid. comment.* 3. *egr.* 4. 6. *epid. comment.* 2. *text.* 38. *Ibidem comment.* 6. *text.* 5. 1. *Prorrhetic. comment.* 2. *text.* 17. *de cib. bon. & mal. succ. cap.* 1. Et quidem 6. *de loc. affect. cap.* 5. scribit: *Reliquum est, vt inuestigemus, an in animalibus corruptio aliqua nasci possit adeo vehemens, vt venenis tùm qualitatem, tùm vires æquet: an id iam Medicis enodatum discussumque esse videatur, qui hanc solent proponere quæstionem: vtrùm sint propria nota veneni, nec-ne. Nam qui maximè videntur super hac ambiguitate disputasse, ij eosdem fieri affectûs concedunt, & à lethalis veneni potione, & à corruptione, quæ à corpore ortum habet: verùm facilè discerni posse eos, qui venenum sumpserunt, ab iis, qui aliunde affecti sunt. Cùm enim homo suaptè naturâ probis humoribus abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, (vt lethali assumpto veneno fieri solet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse aiunt. Igitur, si eiusmodi affectibus nos infestari fateamur, qui ex nobis metipsis accepto sua originis impetu, similes sint his, qui pernicioso epoto veneno eueniunt: nihil mirum, si vitiatum semen, aut menstruum huiusmodi, cùm retinetur, aut putrescit, corporibus, vt afficiantur idoneis grauia inferat accidentia. Quippe facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficiendæ rei aptitudo; cùm enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis eo affectu corripitur: atque tanta fit in ipso humorum corruptio, vt solum eius sputum, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare possit. Vt igitur ab exiguo initio, sputi videlicet qualitate, aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses, cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Si ergo in aliis animalibus id accidat, negandum non est, quin & in humano corpore idem fieri possit. At in canibus venenum generatur, quod summè contagiosum est, & hominem in extremum periculum deducit. Vt iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, vt cadaue-

tibus animalium, venenum peſtilens emergere poſſe.

Neq; effugere poteſt hic Mercurialis, quòd dicit nō venenum, ſed veneno quid ſimile ſaltem in corpore noſtro generari. Equidem negandum non eſt, humorum in corpore humano corruptorum magnam eſſe differentiam, & quoſdam potiùs malignos, quam venenatos dicendos eſſe. Interim nec hoc negandum eſt, etiam tales humores, qui idem quod venena extra aſſumpta præſtent, generari poſſe. Et Galenus expreſsè venenatam vim in corpore noſtro generari poſſe ſtatuit, dùm ſcribit, *6. epid. comm. 2. text. 38.* Non ſimpliciter tenuem & aquoſum ſanguinem ab eo ichorodea vocari ſuſpicandum eſt, ſed eum, qui venenoſâ & malignâ facultate præditus ſit. Idem ſtatuit *lib de conſtitut. art. cap.* 19. quando inquit, vel copia humorum, vel grauitas, vel obſtructio, vel corrumpens virus hominis corpori innaſcitur. Et omnino res plana eſt. Cùm enim ſimilitudinem humorum corruptorum cum venenis Mercurialis ipſe in tribus conſtituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tùm venena epota, tùm humores in corpore veneno ſimiles celerrimè enecant; ſecundò eadem afferunt ſæpe ſymptomata, animi deliquia, deliria, extremarum partium refrigerationes, ſudores diaphoreticos, & huius generis alia, tertiò cùm æquè corrumpant humores in corpore: certè hinc apparet, non ſaltem ſimilitudinem quandam eorum eſſe, ſed eandem naturam. De quo Galenus; *3. epid. comm. 3. egrot. 4.* ita ſcribit: *Vt epoto lethali veneno quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copia, mortem afferente: ita & hic ager ſtatim tertiâ die cenſendus obiiſſe à qualitate ſuccorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis reſpondemus, quòd ad rei generationem non ſaltem agens externum, ſed materia diſpoſita, agens primarium in ſe continens, requiritur, cui potiùs generatio, quàm inſtrumentario agenti tribuenda. Ita concurrente calore generantur variarum vermium genera, generantur plantæ variæ, quarum generatio non calori externo, vt primario agenti, ſed ipſi materiæ, & latenti in eâ cauſſæ adſcribenda. Eodem modo dùm generatur venenum in corpore, calor corporis noſtri, ſeu naturalis, ſeu præternaturalis, cauſſa externa & adiuuans eſt, primaria verò in ipſa materia latet, vt *capite ſequenti* dicetur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ alicuius momenti ſunt. Primò enim, quòd dicit, ſi ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla eſt conſequentia. Non enim quæuis corruptiō ad venenum generandum ſufficit, ſed determinata, vt *cap. ſequenti* dicetur. Deinde, quòd humores illos, à quibus epilepſia, ſuffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quod hominem non mox iugulant, cauſſa ſufficiens non eſt. Neque enim neceſſarium eſt ad veneni eſſentiam, vt hominem interimat, ſed ſatis eſt ad naturam veneni conſtituendam, vt ſit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, vt ſuprà, *cap.* 1. cum Cardano venenum definitum. Et ſi omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen eſſe concedat, neceſſe eſt. Et proinde tertiò falſum, quòd à manifeſtis qualitatibus dependeant, vt ſatis de epilepſia, ſuffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licet non eam vim habeant ſemper humores maligni, intus geniti, quam venenum extra: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, vt in peſtilentia & peſtilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifeſtè docet, inprimis *6. de loc. affect. cap.* 5. In quo loco in alienam ſententiam detorquendo fruſtrà laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum ſententia loquitur Galenus, neque ex vehementi actione ſaltem ſimilitudinem aliquam in humoribus putridis inquirit; ſed humores ita corripi poſſe ſtatuit, vt non minùs, quàm venena extra genita vniuerſum corpus celeriter alterare, hominémque citò interficere poſſint. Atque eius hanc mentem fuiſſe, ex anteà *allegato loco 3. epid. comment. 3. agr. 4.* clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: primò, quòd non ſingulis annis peſtis graſſatur, etſi paſſim multa humorum vitia accidant, cauſſa eſt, quia non ſingulis annis ea humorum corruptio, quæ ad peſtem neceſſaria eſt, in corporibus hominum reperitur, ſed longâ ſæpe digeſtione, & fermentatione quaſi opus eſt, donec ad illum ſummum corruptionis & venenoſitatis gradum humores perueniant; vnde ſæpe variolæ, morbilli, dyſenteriæ epidemiæ, febres malignæ præcedunt, donec tandem humor ad ſummum corruptionis gradum, qui in peſte eſt, perueniat. Secundò, quòd cacochymici non ſemper peſte corripiuntur, cauſſa eſt, quia non quæuis humorum corruptio ad peſtem producendam ſufficit, ſed determinatâ & peculiari opus eſt. Et cùm in ſcabie & ſimilibus affectibus humores vitioſi ad ambitum corporis protrudantur, intus non facilè corrumpuntur. Tertiò etiam non ſemper per inſignem putredinem peſtis inducitur, vnde etiam non opus eſt, vt putredinis ſigna in vrina ſemper appareant; imò plerunque ea peſtis, in quâ nulla ſigna putredinis adſunt, non genita eſt ab interno humorum vitio, ſed à contagio communicata: in ea verò, quæ a vitioſo humorum apparatu genita eſt, ſigna putredinis adſunt. Quartò licet multi ſine medicamentis à peſte euadant: non tamen ſine euacuatione humorum conualeſcunt. Natura enim ipſa ſæpe eos per ſudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

Cap. III.

Quomodo in corpore noſtro maligni & venenati humores generentur?

QVomodo autem in corpore noſtro maligni & venenati humores ac vapores generentur, inquirere longè difficillimum. Et quæſtio hæc è difficillimis, quæ in tota medicinâ occurrunt, non poſtrema eſt. Primò verò loco inter recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus noſtris generationem ſemper putredo requiratur, an verò etiam abſque ea id generari poſſit? Gerardus Columba, *lib. 1. de febr. peſtil. cap.* 31. ſtatuit, venenum non generari ſine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generatur in corpore humano, quo in cane rabido, teſte Galeno, *6. de loc. affect. cap. 5. & 2. prorrhet. text.* 17. At in cane rabido venenum nunquam fit, niſi poſt ſummam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum eum ſaliuâ canis in corpus humanum admiſſum actu fit venenum generanti ſimile, niſi poſt ſummam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* ſcribit, vbi ab exiguo initio ſputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore diſpoſitio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docétque paſſim Galenus, humores, licet ſenſim diſponantur, vt venenum fiant, nunquam tamen venenum dici poſſe, niſi poſtquam ſummam & malignißimam naturam ſint conſecuti. Ita *3. epid. comment. 3. text.* 75. ſcribit: *Longo tempore cauſſa, quæ rabiem efficit, augetur: quæ vbi tandem eò peruenerit, mortem affert repentinam. Ita in hac phrenitide vitioſus humor coaceruatus fuit, veneno lethali aſſimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humórque ipſa*

An ad veneni generationem putredo ſemper ſit neceſſaria.

ipse euaserat malignissimus, lethale repentè apparuit symptoma. Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & summâ corruptione, vt fiat venenum, vel mediocri, vel omninò leui. At non mediocri vel leui; aliàs enim putrida omnia essent venenata, & omnes febres putridæ essent malignæ. Ergo ad veneoum generandum summa putredo requiritur. Tertiò, quia, si humor naturalis à statu corpori nostro amico ad deleterium debet mutari, necesse est, vt summâ fiat corruptio & transmutatio. Si enim parua sufficeret, omnes humores corrupti essent venenati.

Contra, & rectè Hercules Saxonia, *de phlegm. sect.* 1. *cap* 10. *& de febb. cap.* 17. defendit, venenum in corpore nostro generari posse, non solùm sine insigni putredine, sed etiam absque omni putredine. Et quidem ad id probandum varijs rationibus vtitur, quæ tamen cùm omnes non sint einsdem ponderis, firmiores saltem adducemus. Primò si venenum plantarum & animalium sine valida putredine, imò interdum sine omni putredine generatur, impossibile non est, quin & in corpore humano sine insigni putredine, imò sine omni putredine idem fiat. Secundo, quia venena generantur non solùm in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem sunt aptissima, sed & in calidis & siccis, frigidis & siccis. Tertiò, si venena, quatenus putrida, nocerent, manifestà potius qualitate, quàm totâ substantiâ nobis essent inimica, quod falsum. Quartò excellens & insignis putredo non potest diu latere in corpore, quin morbum excitet: sed humores, qui excitant hystericam passionem & rabiem, diu sæpe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulò ante allegato*, 6. *de loc. affect. cap.* 5. docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo*, inquit, *initio spumis rabidi canis aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses, cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: Sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Vbi clarissimè docet, venenum iam fuisse genitum, antequam se se in toto corpore prodit. Et omnino manifestum est, sæpe sine putredine venenum generari. Etenim pestilens veneoum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in constitutione humida, sed etiam in sicca, quæ ab omni putredine est aliena: & in febribus malignis ac pestilentibus sæpe minor putredo, quàm in alijs putridis, quæ malignæ & pestilentes non sunt, apparet: cùm tamen, qui contrarium statuunt, summam putredinem ad venenum generandum requiri, doceant. Quintò, vbi adest putredo insignis, in vrina ea sese prodit; quod tamen non semper fit in febribus pestilentibus, seu peste, vbi sæpe multi extinguuntur, antequàm vlla putredinis signa in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifestum fit, etsi concedi possit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere posse: tamen id simpliciter & semper non esse necessarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, veneoum generari sine summa putredine, ille probandum suscipit, veoena non generari posse sine summa corruptione & immutatione humorum, quod libenter concedimus. Verùm latius longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio, Etenim quotiescunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, sed non semper putrefactio: id quod in varijs humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus nostris accidit, sæpe tamen mutationes in varijs corruptionibus fiunt sine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, intestinis, venis mesaraicis, hepate, corde, cerebro, testibus, & omnibus omnino partibus, si & materia & efficiens sese rectè habent, omnia rectè peraguntur, si verò siue in ipso agente & instrumento actionis, siue obiecto & materiâ aliquod vitium sit, etiam opus, quod perficitur, vitiosũ fit. Hinc sæpe sine omni putredine, sumptis melonibus, fungis, & similibus, pessimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & nisi ille vitiosus humor ex vitiata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuatur, sed in reliquum corpus penetrat, quo diutiùs retinetur, eò peior euadit, & in singulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in singulis coctionibus fit mutatio, sed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni summâ corruptione opus esse: vt autem ea semper fiat per putredinem, non opus esse putamus.

Quomodo venena in corpore nostro generentur. Rudij opinio.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor est; imò pauci sunt, qui glaciem hanc frangere conati sunt Eustachius Rudius hac de re aliquid proposuit, cuius discursum hic adducere libet. Ille autem ita, *lib.* 1. *de morb occult. cap.* 1. de venenorum in corpore nostro generatinoe sentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, necesse est, vt fiat ex priuatione, quæ quidem, cùm subiectam materiam supponat, necesse est, vt venenum fiat ex aliquo sibi contrario, quod ex materia & forma conflatum sit, & formâ priore recedente, corruptaque materia illius veoeni forma substernatur (seu, vt *lib.* 3. *pract cap.* 30. *de febri pestilenti* loquitur: forma prior, & materia illius, veneni formæ substernitur) & ita huius generatio illius corruptio fit. Hæc autem generatio, quæ veneoi generationem præcedit, naturalis non est, qualis est cibi, dùm ex eo chylus procreatur, aut sanguinis, dùm in carnem commigrat: sed quemadmodum, quod generatur, est quiddam præter naturam; ita & corruptio præcedens præter naturam esse debet, & aliquid præter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali persimile, sed fiat excrementum naturali omnino dissimile, & adeo dissimile, vt naturam acquirat humanæ naturæ penitùs aduersariam. Cùm autem corruptiones variæ sint, & putredo etiam suos gradus habeat, porrò statuit, ad veneni generationem non satis esse putredinem, quatenus putredo, sed vt venenum fiat, ingens debet esse ac peoitus mal'gna. Hæc enim, inquit, sola ea est, cuius fimus & inquinamentum est veneoum, summámque sapit malignitatẽ. Non enim omnes æquè prauæ sunt putredines. Deterior enim est, quæ in venis nobilioribus, ac puriori sanguini continendo dicatis fit, quàm quæ in venis chylum continentibus, & extra venas suboritur. Deterior etiam est alimenti, quàm excrementi putredo. Cùm autem natura magis intenta sit illius, quàm huius generationi, rationabile est, vt dùm alimentum putrescit, potentiorem caussam habeat. Et tandem concludit; non putrescens humor venenum est, sed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod superest, humoris putredini, illud est, ex quo venenati halitus in cor elati periculosa efficiunt symptomata, & vitalem præsertim facultatem deiiciunt.

Eius examinatio.

Verùm hoc modo rem non satis explicat. Primò enim præsupponit, omne veneoum per putredinem generari, quod tamen falsum esse, paulò ante monstratu. Deinde sit sanè, vt non ipse humor putrescens, sed illud inquinamentum & corpus', quod post putredinem relinquitur, venenum sit: tamen non explicat, à quo corporis illius, quod relinquitur, forma ortum habeat. Dum enim scribit, quòd, vbi recedit forma prior, materia illius veneni formæ substernatur, veneni quidem formam nominat, sed vode ea proueniat, noo explicat. Et licet quis ea, quæ, *de morbis occultis lib.* 1. *c.* 7. de formarum in rebus venenatis, extra corpus nostrũ, seu à natura tales sint, seu ex corruptione tales fiant,

origine disputat, coniungat: tamen dubio non satisfaciunt. Rectè enim quidem ibi disputat, quòd, sicut viuentia ab ipsa anima & virtute formatrice, quæ in semine, spirituosóque corpore continentur, procreantur, & sicut in viuentibus è putri materia ortis innatus rei putrescentis calor cum extraneo coniunctus, virtute propriâ, cum sit accidens, substantiam producere non potest: ita in mixtorum vitâ carentium generatione, sola elementa non sufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum sint imperfectissima, impossibile omnino statuit, vt ex illis mixta, & præsertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, sed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inuestigando iam deficit, dùm primum efficiens cœlum esse statuit. Alibi enim iam monstrauimus, proximam caussam rerum naturalium cælum esse non posse, sed saltem vniuersalem & communem. Et ipse Rudius hoc fatetur & agnoscit, dùm expressè scribit, quòd cœlum tanquam agens vniuersale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, sed ad ea sese habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potiùs quodnam sit proximum & determinatum efficiens, non explicat, sed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac passiuarum sine temperamenti totius apparatu, quæ sunt in munera ipsi cœlo subordinatæ, tanquam instrumenta illius ad particulariter agendum, putat; cùm tamen expressè supra scripserit, sola elementa ad hæc corpora efficienda non sufficere, & vt corporum omnium imperfectissima, vltra vires proprias agere non posse Et cùm ipse Rudius concedat, temperamenti illum apparatum saltem esse instrumentum, cœlum verò esse caussam vniuersalem: necessarium omnino est, adhuc dari caussam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteria, non explicat, nisi quòd *lib. 2. de morb. occult. cap.* 1. scribit dùm venena in corpore gignuntur, necesse est, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris sententia. Cùm ergo, quomodo venenum in corpore nostro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eaq; fractâ in veritatis pelagus perueniri possit. Cùm autem omnis error, qui in corruptionibus nostri corporis, sit vel efficienti vel materiæ adscribendus sit: ab efficiente quidem tale quid fieri posse aliquando, concedo, sed rariùs, vbi scilicet anteà à veneno maligna aliqua qualitas & dispositio corpori vel parti alicui impressa est, quæ affluentes humores sibi simili dispositione inficit & corrumpit. Frequentissimè verò venenatos humores in corpore nostro generari puto materiæ ratione. *Alimentorũ vitium.* Cùm enim in singulis coctionibus nouæ mistiones fiant, neq; formâ vnâ sublatâ, omnes subordinatæ pereant, neq; (vtor verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. petech. cap.* 7. ne solus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat resolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatumq illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum seu subiectum cum suis accidẽtibus pereat, aliæ verò formæ subordinatæ cum propriis quoq; suis accidentibus integræ manere possint: accidit, vt sæpe aliqua forma manifestetur & sese exserere incipiat, quæ anteà latebat. Et quòd Hippocrates, *libr. de prisc. medic.* de δυνάμεσι, & potentiis humorum scribit, id etiam de venenorum natura hîc verum est. *In homine,* inquit, *inest & amarum & dulce, & salsum & acidum, & acerbũ & insipidum, aliaq; sexcenta, quæ pro copiâ & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestiâ quenquam afficiunt. At vbi horum secretum quippiam fuerit, & per se exstiterit, tùm & conspicuum fit, & hominem molestiâ afficit, &c.* Eodem enim modo sese res de venenis habet. Cùm enim homo vescatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, succum, à quo nutriuntur, attrahant, res corpori nostro aduersas vbique reperire in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis est. Quæ quando cum alimento in corpus nostrum veniunt, non semper tota excernuntur, sed cum eo sæpe in corpus sese penitiùs insinuant, & vires suas retinent. Exemplo sit istud, quod Hippocrates, *6. epid. comment. 5. text. 25.* scribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim si mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in comment.* explicat, sumpserit, lac eorum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc sanguis, tandem lac, & nihilominùs in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio subiecto (sine hoc enim esse non potest) integra & incorrupta seruatur, quæ, vbi lac infans hauserit, sese exserit. Cogitemus iam, quos sæpè malignos succos è stercoribus & excrementis animalium plantæ è terrâ trahant. Consideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiusmodi cibis vescantur, quæ qualis sint naturæ, & quàm prauum alimentum suppeditent, notissimum, adeo, vt de iis Galenus scribat, etsi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore succum, qui à lethali veneno parùm abest. Perpendamus insuper, quam sæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta vescuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis vescantur, sicut constat, sturnos cicutam depascere, coturnices veratrum, anates busones aquaticos deuorare, usque nutriri, ciconias serpentibus victitare, gallinas araneas, imò scorpiones deglutire, lupos pisces etiam serpentes. His ergo omnibus cùm rursum cibi loco vtatur homo, venenata illa substantia, (quæ non omnibus, sed homini saltem, & ita respectiuè venenum est) quæ in plantarum & animalium alimentum subiit, etsi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis mista sæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis secreta fuerit, & sola extiterit, tùm homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè si copiosiùs & sæpius tale alimentum sumptum sit. Etsi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus assumpta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli possint: tamen si sæpius & copiosiùs in corpus ingerantur, tandem nocere possunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Diosc.* cùm quærit, an animalia eiusmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, ei nocere possint, respondet, plerosque quidem asserere, huiusmodi animalia, si comedantur, non modo veneno non inficere, sed nullam prorsus noxam inferre, & corpus nutrire; se tamen credere, quòd, licet venenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuò cibus est, non tamen esse posse, quin caro, quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. *An animalia venenatis victitantia edenda sint?* Et videmus, quomodo sæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obsidionibus, castrisque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis, & praui succi vtuntur, dysenteriâ, malignis ac pestilentibus febribus, & tandem ipsâ peste corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non semper, & in omnibus corporibus generantur, sed tùm, vbi homines eiusmodi prauis cibis vsi sunt: id quod in castris & obsidionibus frequentissimè accidit; vnde etiam ma-

ligni

ligni eiusmodi morbi castris quasi proprij sunt,& propterea à nonnullis Castienses appellantur.

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas,vbi is ab aliis secretus fuerit,seorsim exstiterit,facilè alios humores inquinat; cùm omnis forma sui multiplicatiua sit: id quod non solum è seminibus spontè ortorum viuentium, in atomis & minimis corpusculis latitantibus patet,vt cùm à Doctiss. Fortunio Liceto, *in lib. de spontan. viu. ort.* tùm à me *in eodem tractatu* monstratum; sed & in venenis verum est, id quod exemplo veneni canis tabidi probat Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam sensim adscendit, tandémque totum hominem alterat.

Sanguinis corruptio. Quæ si cui non satisfaciant,& alicui id adhuc scrupulum moueat,quomodo è semine & sanguine etiam bono, extra sua vasa elapso, putrescente & corrupto, venenata materia generari possit; ille primò *δυνάμεις* & *ἀκρότητας* humorum Hippocratis in mentem sibi reuocet,cogitétque,in homine esse amara,salsa,& sexcenta alia,(è quibus procul dubio qualitates occultæ non sunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter se neque cernuntur, neque quempiam molestiâ afficiunt; at vbi ab aliis secreta fuerint, & per se & seorsim exstiterint,conspicua fieri, & hominem molestiâ afficere. Faciat quis periculum in carne vel sanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri solent,eáque in vitro concluso,vt nihil externi accedere possit,digerat, & videbit,vbi massa illa sanguinis vel carnis dissoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari possit. Idem euenit in aliis rebus,brassicâ,cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidiè sine noxa vescimur. Omnia enim hæc, si putrescant & resoluantur, ac singulæ eorum partes seorsim existere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de se exhalent,& quam noxiæ euadant,notum est. Si ergo sanguis intus corrumpatur, cur non idem præstare possit?

Seminis corruptio. Semen in specie quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem esse pessimam, ideo quòd optima *δυνάμεις* illas Hippocratis, etiamsi aliis permistas,habent potentissimas,quæ vbi seorsim existunt, & à mediocritate recesserunt, maximè lædere possunt. Neque enim incommodè mista, siue saltem simpliciter & vt talia, atque ex elementis solùm composita,considerentur, siue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur,harmoniæ Musicæ comparari possunt. Vt enim, etsi in ea vocum & sonorum est diuersitas; tamen si inter eos iusta seruetur proportio,suauissimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem pariunt,si verò proportio illa turbetur,& vna vel plures voces dissonent, auditui ingratissimus sonus inde oritur: ita etiam,si in misto seu qualitatum primarum,seu occultarum proportio, quæ naturæ cuiusque rei conueniens est,seruetur,omnia se rectè habent; si verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant,actiones rectè perfici non possunt, & grauissima oriuntur symptomata,atque inde accidit,vt,quod antea vel toti corpori,vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipsa dosi medicamentorum Bezoardicorum proportio quædam inter ea & corpus nostrum requiratur, quæ si obseruetur,homini sunt grata & vtilia, eiúsque corpus à venenis tuentur: si verò maiori quantitate exhibeantur,etsi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ suâ & actiuitate proportionem corpori nostro conuenientem non obseruant; corpus nostrum dissoluunt, eique nocent.

Deindè & de semine hoc obseruandum,ea symptomata,quæ in fœminis à semine retento fieri dicuntur, non semper à semine, sed ab aliis humoribus, circa vasa seminalia cumularis,fieri,vt *lib. 4. Pract. part. 2. sect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim semen in suo loco non putrescit & corrumpitur, & viri multi sæpe semen diu retinent,nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines moniales & aliæ sunt, quæ Venere non vtuntur,nec tamen suffocatione vteri laborant. Vnde credibile est,materiam, quæ tam grauia symptomata in fœminis excitat, non semen esse, sed alios humores prauos.qui circa vasa genitalia fœminarum, & inprimis tubam vteri dictam collecti sunt. Obseruatum enim est,testes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo,croceo, serosóque humore grauissimè olente turgentes, repertos fuisse, vt *alleg. loc.* dictum.

Capvt IV.

De Caussis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum, in specie.

Atque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore nostro generentur, dicta sunt: de caussis tamen adhuc quædam in specie addenda sunt. Cùm autem omne, quod in corpore nostro præter naturam generatur, vel caussæ efficientis,vel materiæ vitio proueniat, eædem caussæ & hìc perpendendæ. Primò caussam efficientem quod attinet,cùm in omnibus corporis partibus,tàm publicis,quam priuatis coctiones fiant,& quælibet pars sibi conueniens opus producat: non mirum est, si actiones & coctiones eæ non rectè perficiantur, varia excrementa,& varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo,alia in hepate, alia in corde, alia in testibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa,aliique humores præternaturales,si coctiones illæ non bene perficiantur in ventriculo,alij in hepate,alij in corde,alij in testibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ sanguinis ac spirituum locus ac receptaculum sint, quæ, vbi suam naturalem constitutionem obtinent,sanguinem & spiritus in statu naturali suo conseruant:ita si illam naturalem constitutionem amittunt, & præternaturalem acquirunt,sanguinem, & spiritus ampliùs regere non possunt, sed eos corrumpi sinunt. Cùm autem ad naturalem partis cuiusque constitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem dispositionem requiri dixerimus: si vel hæ vel illæ mutentur,varij humores excrementitij, nunc qualitatum solùm primarum, & temperiei excessum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò si intemperies aliqua in corpore nostro excitetur,præsertim calida & humida, non solùm humores & excrementa, sed & partes ipsæ solidæ corrumpi possunt; vt in vlceribus putridis,gangrænâ, & sphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat, *cap. praeced.* dictum.

Ad malignorum humorum generationem facit 1 Dispositio corporis.

Praua autem hæc dispositio quibusdam hæreditatio quasi iure à parentibus communicatur, vt prauos subinde humores generent,& totâ ætate penè vel scabie malignâ, elephantiasi simili, vel scorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibusdam plurimos vsque ad adultam ætatem generari; cùm in aliis, ne in infantibus quidem nascantur. Accidit hoc in iis potissimùm, qui calidos & adustos & atros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

2. Cibus & potus. Deindè faciunt ad hanc partium naturalium constitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta,

dicamenta, vt & venena, cùm qualitatum primarum excessu peccantia, tùm multò magis occulto modo corpori nostro infesta, quæ malignam & venenatam dispositionem partibus corporis nostri imprimere possunt: ob quam postea alimentum & sanguinem in similem qualitatem corrumpunt. Ita obseruatum sæpe est, veneno sumpto longo interdum post tempore nonnullos morbis quibusdam correptos fuisse, qui non aliunde prouenerint, quàm à mala dispositione, à veneno corpori impressâ. Memini vicinam meam filio & filiæ quinquennibus circiter in balneum ituris ad sudorem ciendum arsenicum pro cornu cerui incautè exhibuisse, vnde filius, qui parùm vomebat, intra sex horas mortuus est, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, sed circa annum ætatis vigesimum primum fœdissimâ scabie & cachexiâ correpta est, quæ nullo modo curari potuit, sed ægræ mortem intulit; quam non aliunde, nisi à dispositione à veneno corpori, & inprimis hepati impressa prouenisse existimo. Ita luem veneream, cum interdum integrè curata visa esset, nec vllis symptomatibus sese ampliùs proderet, post annum vigesimum, imò trigesimum recruduisse, obseruatum est, itidem ob dispositionem a virulentia illa hepati impressa reliquam. Sic ij, qui carbunculos pestilentes passi sunt, etsi integrè curati sunt, in partibus illis dolores sæpe longo post tempore & diu percipiunt.

3. Cœlum & sidera. Tertiò faciunt hûc & stellæ ac sidera. Etsi enim astra per se neque mala sunt, neque mali quid intendunt, sed totum hunc inferiorem mundum suo influxu benigno fouent: tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium speciei vel indiuiduo noxia esse possunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hisce vel illis nocere, v. g. æstum maiorem vitibus esse amicum, quasdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm astra occultas influentias habeant, nisi eæ influentiæ proportionem, quæ corpori nostro amica est, obseruent, humores in eo corrumpi, necesse est. Qua de re plura, *lib. 4. de febrib. cap. 4.* dicta sunt.

4. Aër. Quartò inter has caussas, quæ corpus nostrum afficiunt, est aër, qui non solùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus nostrum inficiunt, in se continet, (qua ratione de eo parte tertia dicemus) malignorum & venenatorum autor est morborum, sed etiam, vt dispositionem corporis nostri, quà omnes coctiones perficiuntur, mutat; quà ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos potest facere manifestis qualitatibus, de quo Hippocrates pluribus, 3. *Aphor. lib.* agit 1. *Aphor.* ibi ait: *Mutationes temporum potissimum pariunt morbos, & in ipsis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inspiratione attractus, tùm per poros in corpus immissus, illud continuò afficiat; si intemperatus sit, eandem intemperiem corpori nostro imprimit, idque de naturali statu deiicit. Et inprimis calida & humida aëris constitutio, si diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptissima sit, etiam morbos malignos & venenatos inducere potest, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Pestilentes morbos oriri, necessarium est, cum aëris temperatura naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa,* & insigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, 3. *epid.* Etsi enim putredo ipsa per se venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ dissimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, potest eâ mutatione aliquid naturæ nostræ plane inimicum emergere, vt *cap. præced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër crassus & humidus aptissimus, quo nomine aër Romanus infamis est, & ad febres malignas dispositus, &, vt Galenus, 1. *epid. comm.* 2. *text.* 25 scribit semitertianæ febres prauæ Romæ familiarissimæ sunt. De quo etiam scribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. cap. 10.* & *lib. 1. Chronic. cap. 3.* Quibus subscripsit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æsculapij Romæ ideo extra vrbem ædificatum esse scribit, quod maior ibi aëris salubritas, quàm in vrbe haberetur. Potest tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori nostro nocere. Cùm enim & stellarum influxûs & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque sæpe malignæ sint: si is & inspiratione continue attrahatur, & per transpirationem in corpus sese insinuet, fieri potest, vt id ab occultis illis qualitatibus simili p. n. dispositione alteretur, quod postea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & conclusis habitant, hac de caussa sæpe malignis morbis infestantur.

Tandem inter caussas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires sint, *de cons. & dissens. Chym. cum Galen. cap. 14.* dictum, & ex errore & irâ multos in Erysipelas, vulgò Rosam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius symptoma quasi est Rosa, aliquid malignitatis, vt inuasio, quæ instar pestis se habet, satis testatur. Item ex terrore & timore etiam multos in pestem incidisse, vulgo notissimum est. Obseruaui etiam hoc tempore, dum hic Professorem & Medicum ago, quo plus quàm sexies valde (vt leuiores infectiones, quæ sæpissimè acciderunt, prætercam) hic pestis grassata est, non paucos quoque ex ira in pestem incidisse. Quod quâ ratione fiat, equidem explicare facilè non est, & dictum de eo *de febr. lib. 4. cap. 2.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in pestilentibus constitutionibus corpora, siue cœli siue aëris ambientis vi, seu aliis de caussis ad pestilentem potiùs, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes silent & cessant) disposita esse plurima. Cui si imaginatio, terror, timor, vel ira accidat, facilè illa dispositio in actum deduci potest. Imò etiam boni humores iisdem animi affectibus corrumpi possunt. Et inprimis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, si moueatur, obtinet, & non sine caussa ab humore melancholico & atro pestilentiam prouenire, statuit Platerus, *in quæst. Medic. paradox. quæst.* 43. Iram verò non à bile flaua, sed humore atro prouenire, monstraui *lib. 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius, *disquisition. 1. de semin. pestil. cap. 4.* hanc caussam reddit, quod timor & terror ad pestem inducendam faciant, dùm scribit, vt terrore, præsertim subitaneo, spiritus à superficie corporis confertim versus cor abripiuntur, sicque eò secum deuehunt halitum pestiferum superficiei corporis obuersantem, qui cùm sit naturæ spiritalis, sympathiâ quâdam sese vitalibus spiritibus consociat, ita è contrario, spiritibus æquabiliter per totum corpus expansis continuò remanentibus, quod fit animo benè composito, idem halitus non nisi temporis aliquo spatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam a natura earum partium, quibus inhærescit, ita edomatur, vt nullum sit inde pestilitatis periculum; haud rarò tamen etiam, licet tardiùs, in pestem manifestè erumpit. Qua de caussa apud Plutarchum legitur, *in lib. de Musi.* Thaletam quendam Cretensem à Lacedæmoniis pestem fugasse solâ Musicâ, quam Excellentissimus Hieronymus Mercurialis, *in lection. de pestilentia cap. 22.* (*pag.* 83.) nihil aliud fuisse existimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu pestem fugabant, quam spem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentius pugnent aduersus morbum pestilentem. Quin & Theophrastus musicâ viperarum & aranearum morsûs curari testatur: idemque confirmat de iis, qui à tarantula sunt demorsi, Matthiolus, *in lib. 2. commentar. in Dioscorid.* & Scaliger, *exercit.* 185. *aduersus*

Cardanum:

Cardanum. Nimirùm quia Musica animum excitat, & spiritus ad corporis circumferentiam mouet, ac proinde venenum à corde sic distrahitur, perque poros discutitur & dissipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Inuenilib. cent. 1. de admirandis facultatibus, aphor. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præstat Musica; ita etiam in præseruatione simile quid præstare valebit, spiritibus sic excitatis & probè compositis in vniuerso corpore, ne frequenter commoti versus cor secum abripiant seminaria pestifera. *Hac Obhaf.* Verùm caussa hæc saltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi caussa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectûs, qui humores corrumpere, ipsisque naturam venenatam inducere possunt, Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 6.* etiam odium refert, affectum ex tristitia & ira compositum, eumque acerrimè corrumpere humores, si quid aliud, scribit. Nam ira excalefacit, tristitia refrigerat, quo ipso motûs contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci, atque inde multos abditis, vt putantur, caussis petere existimat. Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.

Materia. Secundo, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etsi bene sese habeat, è prauo obiecto & materia vitiosa bonum opus generare potest, sed fit actionis frustratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit imprimis victus ratio, & ex cibo ac potu praui succi, maligni & venenati humores, & ipsa interdum pestilentia generatur, quæ sæpe annonæ caritatem sequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1. & lib. 1. de diff. febr. cap. 3.* se vidisse scribit, sub Commodo Imperatore, & quales passim apud historias descriptæ exstant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, necessitate coacti comedant, inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ nostræ apta non sunt, nec chylus, nec sanguis bonus generari potest, sed vitiosi humores inde proueniunt, qui, quò diutiùs in corpore nostro detinentur, & sæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus scribit, *lib. de succ. bon. & vit. cap. 8. Inter fructus censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nullus succus bonus insit, eò quòd, nisi aluum statim subeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet: eiusdem tamen, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est; quod in moris quoque euenit, quæ ipsa etiam, si quidem antè, quam corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assiduè his vtatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire ac meminisse conuenit.* Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali succi cibis etiam verum est. Idque non solùm præstant ea, quæ, vt Hippocrates, *de prisc. medic.* loquitur, ἀνεπιτήδεια sunt, & nobis inconuenientia, & ἄκρητα ac intemperati succi plurimum obtinent, sed & cibi, quibus aliàs continuò vescimur, quique boni succi sunt, si corrumpantur, vt sæpe in obsidionibus accidit. Tum enim extra iam contractum vitium in corpore humano emendari non potest, sed in singulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui praui succi sint, Galenus, *in lib. de cib. bon. & mal. succ.* docet. Imò cibi etiam boni, si non rectè coquantur in ventriculo, & ij, qui contrarij sunt natura, misceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, seu ex bonis seu prauis cibis genito, nunquam fit bonus sanguis, sed sæpissimè generatur inde humor, qui bilis prasinæ nomine vulgò appellatur, qui postea in hepate aduritur, & corrumpitur, sanguinique postea permiscetur, qui dùm quiescit in venis, vix sentitur, sed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vlteriusque corrumpitur, & à bonis humoribus separatus, grauissimos morbos, imò subitam mortem sæpe inferre potest.

Si enim cibi praui succi saltem malignos morbos inducere possunt, multò magis id præstant ij cibi, qui iam in se malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales sunt interdum fungi, ranæ & similia, à quibus nunc maligna dispositio humoribus imprimitur, nunc etiam homo statim iugulatur, de quibus postea de venenis extra assumptis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis.

SVnt autem morbi ab interno humorum vitio orti varij, pro caussarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni saltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire possint, symptomata inferunt, hominem tamen non enecant, sed ita comparati sunt, vt cum iis diu vita trahi possit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam statim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. *Morborum occultorum ab interno humorum vitio, differentia.* Prioris generis sunt humores, qui epilepsiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, secundum Platerum, scorbutum, colicam, & dysenteriam malignam, elephantiasin, gangrænam, interdum suffocationem vterinam, & febres malignas, simpliciter ita dictas, inferunt: posterioris generis sunt, qui febres pestilentes, & ipsam pestilentiam generant.

Primum genus quod attinet, primò Epilepsiam non ab obstructione ventriculorum cerebri, sed ab humore vel vapore, membranis cerebri & neruoso generi peculiariter infesto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. cap. 31. quæst. 1.* satis monstratum est, vt ea de re hic plura addere opus non sit. *Epilepsia.*

Secundò, Hydrophobia, etsi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorsis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obseruatum, etiam sine morsu canis, vel alterius animalis rabidi ab interno humorum vitio hydrophobiam generari posse. Cuius quinque exempla recenset Marcellus Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuersus, *de affect. particular. cap. 19.* De quo *lib. 1. pract. part. 2. cap. 16.* *Hydrophobia.*

Tertiò Chorea S. Viti dicta huc pertinet, quâ qui laborant, perpetuo & insano quodam saltandi desiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorsi sunt, qui itidem admirando saltandi desiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifesta qualitate huius symptomatis caussa reddi potest. Egimus autem de his affectibus *lib. 1. pract. part. 2. cap. 17.* *Chorea S. Viti. Tarantati.*

Quartò, cum in Maniâ tàm enormia accidant symptomata, quorum caussæ à qualitatibus manifestis sufficientes dari non possunt, & videamus eos talia symptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibita sunt, patiuntur: non sine caussa Platerus in maniæ caussis reddendis manifestis qualitatibus contentus non est, sed vt mania excitetur, necessarium esse putat, vt humor ater peculiarem & occultam dispositionem inducat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. cap. 15.* dictum. *Mania.*

Quintò

Catarrhi, Tusses, Anginæ, Pleuritides malignæ. Quintò dantur interdum & catarrhi, tusses, anginæ, pleuritides, & peripneumoniæ epidemiæ ac malignæ, verùm cùm isti affectûs ferè semper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febrib. cap.* 17.

Scorbutus. Sexto, etsi Scorbutus ab humoris melancholici colluuie rectè deducitur: tamen cùm in hypochondriaca affectione, quartana, aliisque ab humore melancholico ortis morbis non eadem symptomata, quæ in scorbuto, conspiciantur, scorbutus etiam contagiosus sit, & peculiaria requirat remedia: vero consentaneum est, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem suscipere, antequàm scorbutum inducit, vt *lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap.* 2. dictum.

Colica maligna. Septimò etiam Colicæ malignæ & pestilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul Ægineta, *lib. 3. cap.* 45.

Dysenteria maligna. Octauò pertinent & huc Dysenteriæ illæ epidemiæ, qualis anno 1513. post æstatem calidam & siccam, & hic etiam anno 1624. itidem æstate siccâ & calidâ grassata est; quæ non pauciores e medio sustulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dysenteriis febris ferè coniungatur. Et solent istæ dysenteriæ sæpe adeo malignæ esse, vt paulo post in pestem degenerent. De qua dysenteria etiam *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap.* 7. dictum

Suffocatio vterina. Nonò, Suffocationem vteri, vt & epilepsiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruosum corpus ad superiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciâ verò potentissimum esse, *lib. 4. pract. part. 2. sect. 3. cap. 4. & 7.* dictum.

Elephãtiasis. Decimò huc etiam referenda Elephantiasis, quæ quidem ab atra bile, sed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. cap.* 40 dictum.

Gangræna maligna. Vndecimò, etsi Gangræna sæpe à manifestis caussis proueniat, tamen interdum etiam ab humoribus malignis, in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap.* 15. ita scribit: Obseruatum fuit, extremum pedem sphacelatum aliquando fuisse sine caussa externa, sine tumore, aut rubore conspicuo, oborto primùm dolore immanissimo, mox sensum in eo ac motum periisse, & partem totam liuore contabuisse, exulcerationemque fœdam insecutam esse, quæ acerrima caustica, atque medicamenta sine sensu admitteret non multò post arteriam brachij dextri, deinde etiam sinistri pulsare desiisse, & ita sensim vniuerso corpore obsesso, nu serù extinctũ sine febre, sine symptomatibus admodũ grauibus. *Hæc Fernel.* Tot igitur, tanquam præsentium malorum quis interemptricem aut simplicem, aut cum materia caussam esse statuit? Quis non potiùs venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. cap.* 1. Euiusmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 5. pract. part. 2. cap.* 19. Quò pertinet & gangræna scorbutica, de qua *eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. cap* 14. egi. Et Barthol. Maggius, *de vulnerib. sclopetor.* scribit, se vidisse in iuuene, febre aliquâ maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum crus delatam, eius vniuersum sua malitiâ infecisse, & ad siderationem deduxisse, nullu apparente vel tumore, vel rubore, nulloque dolore percepto.

Bubones. Carbunculi. Duodecimò huc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui, etiamsi sæpe à corruptione humorum, à contagio prouenientes ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 2. pract. part. 1. cap 8. & 13* actum

Febres malignæ. Decimòtertiò sunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cum variolis, morbillis, cephalalgiâ, tussi, catarrho, pleuritide, peripneumonia, erysipelate: quæ si siue priuatæ & sporadicæ, nullum dubium est, quin ab humorum vitioso apparatu proueniant, qui contrahitur cùm aeris vitio, ob insignem in qualitatibus excessum, tùm ex victu prauo, & cibis mali succi, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia symptomata apparent, quæ à febre, quæ sæpe in speciem lenta est, prouenire non possunt; ideò occultam malignitatem iis adiunctam esse, rectè statuitur. Non raro tamen febres etiam tales sunt epidemiæ, si nimirum caussa malignum humorum apparatum generans communis præcesserit, aut ipsæ febres hæ contagiosæ fiant. De quibus febribus *lib. 4. de febr.* pluribus dictum, quæ ibi videantur.

Febres pestilentes & pestis. Decimo quarto. Tandem humores in corpore nostro sæpe ita corrumpuntur, vt non solùm maligni euadant, sed ita exitiosi fiant, vt non minus subitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena assumpta. Tales humores sunt, qui pestilentes febres, & pestem, & in iis bubones, ac carbunculos pestilentes excitant. Etsi enim Donatus ab Alto Mari, & Horatius Augenius id negant, existimantque morbos illos, qui post annonæ caritatem excitati sunt, fuisse sæpissime epidemios; & quamuis symptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit saltem ob variam dispositionem corporum: interim ipse morbus principalis fuit communis, & vera pestis, non pesti similis, cùm plures inuaderet & occideret, ipsique pestis definitio competeret, de quo *lib. 4 de febrib. cap.* 2. dictum.

De quibus affectibus omnibus cùm allegatis locis egerim, non opus esse puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum.

Signa morborum malignorum ab interno humorum vitio. A caussis. Aër. COgnoscitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eoque maligno & venenato originem traxisse, primò à caussis præcedentibus, quas *cap* 4. exposuimus. Nimirùm si aër naturalem constitutionem diu non obseruauerit, humores inde corruptos fuisse, colligitur, de quo Galenus, *lib. 1. de diff. febr. cap.* 4 scribit: *Pestilentes*, inquit, *morbos oriri necessarium, cum aeris temperamentum a naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa.* Talem aëris constitutionem describit Hippocrates, 3. *epid. comment.* 3. *Annus*, inquit, *austrinus, pluuius, a ventis in totum silens, cum paulo superioribus annis squalores præcessissent, sub arcturum flatus austrini, multum pluit. Autumnus nimbosus, nubilus, largè pluens. Hyems erat austrina, humida, lenis. Multo post Solis reuersionem, circa æquinoctium, boreas spirauit, & ninxit non ita diu. Ver rursum sine ventis: pluit multum & continenter vsque ad canem. Æstas serena & calida erat, magni erant æstus. Etesiæ parua dispersim spirabant: sub arcturum rursum spirante boreâ multum pluit.* Quæ anni constitutio austrina & humida pestem sæuissimam excitauit, quam, *alleg. loco*, describit Hippocrates. Ita Octauianus Rohoretus, *de febre petechiali, cap.* 1. cùm anno 1590. siccissima atque admodum calida esset æstas, autumnus magnâ ex parte australis, hanc verò hyems admodùm frigida & niuosa excepisset, factum esse scribit, anno 1591. vt Tridenti non solùm plerique è plebe, sed ex primoribus multò magis febre petechiali grauissimâ corriperentur. Et tales obseruationes passim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas innotare promptum est. In dysenteria aliquoties præsagiẽda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem constitutionem non seruet, sed æstiuam constitutionẽ obtineat, &

calidum

calidum ac siccum sit, humores inde aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dysenteriæ epidemiæ exercitorum, quæ fructuum horariorum esui adscribi non possunt; cùm mense Maio, vbi nulli adhuc tales fructûs maturi fuerunt, talem dysenteriam, anno 1624. grassatam, eaque etiam infantes lactantes correptos fuisse, obseruarim.

Prognostica. Deinde, vbi morbus aliquis malignus & pestilens grassatur, & præcesserit annonæ caritas, siue ex frugum defectu communi, siue in obsidionibus & castris, & homines prauo victu vsos esse, notum sit; de internâ humorum corruptione nullum est dubium. Si etiam nulla caussa externa, quæ corpori malignitatem vel venenositatem communicare potuerit, præcesserit, & homo cum nullo simili morbo laborante conuersatus sit, & nihilominùs malignitatis & venenositatis indicia adsint, ab interno humorum vitio exortum esse morbum significat. Adsunt etiam prauorum humorum indicia; cùm contrà externa venena hominem etiam optimè sanum lædere possint. Verùm quâ ratione venena intùs genita, ab iis, quæ extra assumpta sunt, discerni possint, pluribus infra, *part. 5 cap. 3.* explicatur.

Euentum morbi quod attinet, etsi humorum vitium ab initio plerunque non est tam vehemens, vt illud, quod à caussis externis summam iam vim habentibus accidit: tamen si diu humores in corpore detineantur, pessimam tandem etiam corruptionem inducere possunt, & quò diutius humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli, dysenteria, & aliæ febres malignæ epidemiæ, si diu durent, tandem in pestilentes, & ipsam pestilentiam degenerant. An autem æger moriturus vel conualiturus sit, ex collatione virium cum morbo manifestum euadit, vt suo loco, *de febrium malignarum & pestilentiarum prognosticis*, dictum.

CAPVT VII.

De præseruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Præseruatio à morbis malignis ex interno humorum vitio. QVâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & *cap 4.* enumerati, curandi sint, locis ibi allegatis dictum, quæ hic repetere opus non est. Videantur loca allegata. Pauca saltem addere libet. Primò hoc non prætereundum, quemlibet, si vel ex aëre, vel victu prauo aliquod malignum humorum vitiū in corporibus humanis excitatum fuisse, colligat, & imprimis, si morbus aliquis malignus epidemius grassari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, si conueniente modo corpus maturè euacuauerit, &, ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim sæpius accidit, vt humores vitiosi, antequàm in actum erumpant, & corpus manifestè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ simul putredini resistunt, euacuandi sunt: in quem vsum commodissimæ sunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, syrupus rosarum, de tribus & similia. Idque aliquoties per interualla faciendum, simúlque si notum sit, à qua caussa vitium illud contractum sit, ei contrariis alterantibus resistendum, &

Curatio. alexipharmaca idonea vsurpanda. Quam ad rem vinum medicatum absinthio, carduo benedicto, scordio, cortic. citri, zedoariâ, radic. helenij, inprimis vtile est, vt & elixir. proprietatis dictum. Plura eiusmodi recensentur *lib. 4 de febrib cap. 5.* Imò vt post purgationes sudores interdum cieantur, non inutile est. Inprimis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis hoc diligenter attendendum, vt quiuis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiusmodi morbis attentiorem caueat. Ab huiusmodi enim affectibus humores latentes excitari possunt, vt in actum erumpant, id quod sæpe obseruatum, & ipse cùm aliàs, tùm hoc ipso anno 1634. multos in pestem incidisse memini, cùm ne minima suspicio adesset, eos cum vllo peste infecto conuersatos fuisse, sed ex terrore, imò etiam irâ, humoribus vitiosis in corpore latentibus agitatis, & in actum deductis, in pestem incidisse.

De curatione nihil addere libet, nisi pauca de febris malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea satis, *lib. 4. de febrib. cap. 6.* dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis lynceus videri vult, in suis verò sæpe cæcus est, de febris malignæ curatione controuersiam à multis vltrò citróque agitatam nouo quodam modo soluere conatur, *in aurora medicor.* nouamque interpretationem aphorismi 22. sect. 1. affert, aliqua de genuino illius aphorismi sensu afferre hoc loco non præter rem fuerit, cùm ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat. D. Iohann. Freytag.

Ita autem aphorismus ille sese habet: *πέπονα φαρμακεύειν, καὶ κινέειν μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ, τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. Concocta, maturaque medicari oportet, non cruda, nec per initia: nisi materia turgeat, vt plurimùm verò non turgent.* Cuius aphorismi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus sensus sit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum sit, (è quorum explicatione sensus huius aphorismi pendet) *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. cap. 6. & de febrib. lib. 2. cap. 6.* dictum. At D. Freytag. *in Auror. Medicor. cap. 16. pag. 81.* ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditas*, inquit, *humorum dicitur, vel ratione substantiæ & qualitatis simul, vel quoad solas qualitates. Cruditas verò illa, quâ & iuxta substantiam & qualitates humor dicitur crudus, est ipsius substantiæ corruptio, humorísque in venis potissimùm putrefactio, quâ sibi dissimilis quoad substantiam & qualitates redducitur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad solas qualitates cruditatem, quæ necessariæ præparationis ratione consideratur* statuit, *esse in primis vel secundis qualitatibus, vt frigiditate, caliditate, crassitie, viscidítate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas substantiæ & qualitatum*, (ita pergit) *vel recipit mutationem ad vtilem, naturæque benigniorem statum, vel non. Eam recipiunt humores sanguinei in venis, videlicet ipse sanguis, eiúsque partes; non recipiunt cæteri humores, videlicet bilis, pituita, melancholia, quatenus tantum à sanguinis natura recesserunt, vt alimentitiæ benignitatis nihil amplius obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putrescentes per concoctionem & dominium caloris natiui, quod putredinem cessare facit, manente substantiâ ad vtiliorem quendam statum reduci possunt, vt videlicet pars eius, quæ non planè sibi dissimilis sit facta, saluetur conseruatione humidi in sicco, reliquum verò, quod integrè seruari nequit, in humorem puri phlegmonarum respondentem conuertatur. Tale venarum est excrementum in vrinis subsidens, & abscessuum puri respondens. Fit enim pus, Galeno teste, ex sanguine in semivitiosam mutationem degenerante. Cum itaque*, (ita enim tandem concludit) *solus sanguis illum admittit, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, sequitur, aphorismum hunc, quo cocta purgare præcipit, non cruda, intelligendum tantùm de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinísue partibus putrescentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, quod nullà natura vel artis ope ad benigniorem vtilémque corpori statum perduci, nec in pus legitimum, aut ei simile quippiam in venis aut extra easdem conuerti possint.* Explicatio aphor. 22. sect. 1.

Coctio duplex.

Verùm insignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidẽ rectè sentit, cruditatẽ hic esse substantiæ corruptelam, seu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigẽda est. Vbi sciendum, coctionem dici dupliciter, vel respectu naturalis corporis statùs, quæ nihil aliud est, quàm alimenti pro corpore nostro alendo perfectio, qualis fit in vẽtriculo, hepate, & singulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, putà fœcum alui, vrinæ, bilis in hepate. Et huius coctionis respectu dicuntur cocta, quæ, vt alere possint, apta sunt, vel si sint excrementa in coctionibus genita, si naturalem modum obseruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum sunt cocta, vt corpus nutrire possint, ita tamen sunt disposita, vt talia fieri possint; vel si sunt excrementa, si eam, quá habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, si sint nimis liquidæ, dicuntur crudæ; vrinæ item, si sint tenues, aquosæ, dicuntur crudæ; bilis si nondum naturalem suam constitutionem est assecuta, sed adhuc iusto tenuior est, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali suo statu desciuerunt, cuius putredinis repressio coctio appellatur, non quidem ideo, vt tales humores ad eum statum iterum veniant, quo corpus alere possint, (nunquam enim eum habuerunt) sed vt commodiùs è corpore euacuari possint, & expulsioni aptiores reddantur, nec naturæ ampliùs ita sint molesti. Atque de hac posteriori cruditate & coctione aphorismus iste Hippocratis est intelligendus.

Qui autem isti humores sint, si quæratur, rectè respondetur, omnes humores, qui in venis continentur, siue alimentares, siue excrementitij sint, si putredinem concipiant. Errat proinde insigniter nouus iste interpres, dùm scribit, aphorismum hũc tantùm intelligendum esse de horum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisque partibus putrescentibus oriũtur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, vtpotè, quia nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémq; corporis statum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimũ quippiam, in venis; aut extra easdem conuerti possit, quique nec ante nec post putredinem in meliorem statum beneficio caloris natiui mutari, quorúmque corruptio nec naturâ, nec arte edomari possit. Equidem hoc verum est, coctionem saltem iis humoribus competere, qui à natura caloris natiui beneficio in meliorem statum redigi possunt. Quòd verò solus sanguis talis sit, falsum. Etenim si hoc ita se haberet, aphorismus hic saltem de febribus synochis seu continentibus accipiendus esset; cùm tamẽ clarum sit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ inprimis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere possunt, clarum est, ad ὀργασμὸν seu turgentiam maximè aptos esse humores biliosos. Turgere enim est, vt Galenus, *in comment. in hunc aphorismum, lib. 22. sect. 1. & 4. aphor. 1. ac. 10 & 1. de cris. cap. 9. & alibi* docet, quando humores motu vehementi agitati ab vno loco ad alium hinc inde, inordinatè mouentur, hominémq; hinc inde ruentes molestant, & dolores & titillationes in variis partibus excitando, non finunt quiescere, quemadmodum animalia lasciuientia in libidinem incensa dicuntur ὀργᾷν, cùm ad coitum ruunt, & loco stare nequeunt. Talem autem humorum motum nõ accidere in febribus synochis seu sanguineis, vtpote, quæ inter omnes continuas mitissimæ sunt, sed acutis biliosis, extra controuersiam est. Erroris autem huius hæc inprimis caussa est, quòd opinatus est, solum sanguinem ad meliorem statum, si corrumpatur, reduci posse, reliquos verò, præter sanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem statum reduci posse. Etsi enim humores excrementitij in substantiam corpori alendo vtilem conuerti non possint: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere solet, & hîc facit, iisq; quantam potest, perfectionem inducit, & vt hominem minùs molestent, efficit, eósque à reliquo & vtili sanguine separat, & ad euacuationẽ aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifestum est. Primò enim sæpe ichores tenues, vel sanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginosa aut viridia exspuuntur, quæ tandem, si morbus lethalis non est, in meliorem statum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex *2. prognost. text. 41. 45. 46. 47.* videre est. Ita etiam in inflammationibus aliis, si eæ puræ non sint, humores sanguini admisti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone purâ, mutari non possunt; interim eum, quem potest, substantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus est, humores vitiosos ab alimentariis separare, seu talem dispositionem iis inducere, vt è corpore, seu naturæ, seu medicamentorum ope facilè separari possint.

Error D. Freytag. de cruditate & coctione.

Turgentes humores qui.

An soli sanguini competat coctio.

Docuit hoc manifeste Galenus, qui, *lib. de febr. diff. cap. 6.* in febribus omnibus putridis humores putrescentes nouum substantiæ modum acquirere, scribit, eúmque varium pro humoris naturâ, & virtutis robore vel imbecillitate. Vt enim in musto & cereuisia videmus, dum à spiritu intùs agitante efferuescunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miscetur, feruore verò illo cessante, fæces à substantia vini vel cereuisiæ separantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cùm inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum sedat, coquere dicitur; quod vbi factum, humores illi ampliùs ita molesti non sunt, & ab vtilibus segregati, postea facilè seu à natura, seu arte per sudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctissimorum Medicorum est sententia. Galenus, *in 2. de rat. vict. in acut. text. 44.* scribit: *Nempe biliosa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non possunt. Namq; quoniam & talia euincit natura, cocta consueuit appellare Hippocrates: cruda, quæ non sunt euicta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri ait, quanquam pars nulla ex pure alimoniam capit.* Et mox: *Sic igitur biliosorum humorum copia existit, vt sanguinis, qui in phlegmone est, in pus migrantis, intelligentibus nobis coctionis nomen in suo vniuersaliori significato.* Idem Galenus etiam expressè *aphorismum 22. sect. 1.* de biliosis humoribus interpretatur, & *4. de rat. vict. in acut. text. 43. Nebula enim non ostendit coctionem nisi in biliosis.* Ideóque de his præceptum est, non esse purgandos crudos, vt explicat Christoph. à Vega, *de art. med. lib. 2. cap. 3.*

Neque ideo, quia putredo illa in venis fit, sanguinem, sanguinisque partes saltem putrescere, dicẽdum. Etsi enim negandum non sit, etiam boni sanguinis partem aliquam corrumpi: faciliùs tamen, & primò semper putrescunt humores vitiosi. Qua de re egregiè scribit Fernel. *lib. 4 pathol. cap. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licet earum sanguinem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum enim non omninò simplex sit, sed ex multorum humorum permistione compositus, & sero multo perfusus,* (adde & hoc; & sæpe in statu præternaturali varios humores vitiosos permistos habeat,) *primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permistam atque confusam, quæ minùs, quàm illa sit vitiosa; hoq́ue modo sensim obrepens, simul cum calore præter naturam augetur, & inualescit, nec antea desinit, quàm omnes sanguinis partes putredini obnoxias absumpserit.* Et mox: *Omnibus, quæ putrescere apta sunt, absumptis, putredo, calorque febrilis cessat, manet tamen pars melior sanguinis, quæ quoniam minus erat putredini obnoxia, huic inuiolata resistit, eaque licet putrida permisceretur, illius tamen contagione minimè computruit, sed duntaxat incaluit. restinctâ proinde, sedataque putredine in pristinam illam puritatem redit.*

redit. Atque tū vrina pura ac prorsus laudabiles apparent, quæ crassæ, turbidæ, ac sine sedimento fuerant. Itaque cū putredine (nisi fortè extremo exitio fuerit) neque sanguis vniuersus, neque totus labefactatur. Nam solutâ febre non omnino exhausta vena manet, sed aliquid in hic etiamnum inesse deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneū, quod tamen olim miscebatur putredini. Id ipsum contingat, etiamsi nihil sanguinis recēs genitum, nihilque cibi toto morbo sumptum fuerit, quod in extremè acuto fieri iubet Hippocrates. Hac propemodum ratione putret sanguis in synochâ putridâ: nec multò secus in causo, ia continua tertianâ, in alysve continuis. Hæc Fernelius.

Error D. Freytag de turgescentia. Deinde idem Author valde errat de turgescentiâ, dum scribit, *p. 86. non tantum turgere humores calidos, acres, subtiles, biliosos, malignos in acutis, sed & crassos, frigidos in chronicis, dum multitudine animia periculum suffocationis minantur, naturámque ad excretionem sollicitant.* Communis enim Medicorum est sententia, & apud omnes in confesso, humores, qui in principio morborum acutorum ideo euacuandi sunt, quòd turgeant, eos saltem esse, qui inordinatè & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnâque molestiâ ac dolore ægrum afficiont, vt ipse quoq; quiescere loco non possit; euiusmodi humores non sunt crassi & *Sibi ipsi contradicit in-ſper.* frigidi, sed calidi, tenues & acres, nimirum flaua bilis. Imò sibi manifestè & euidenter contradicit, dum postea, *pag. 136.* scribit, *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμὸν, & in horum principio tantùm purgationem eradicatiuam conuenire, Galenus in comment. 24. sect. 1. docet: illa humores dantaxat turgere, hoc est, in corpore impetuosè discurrere, & erraburdè huc illuc vagari possunt, qui a rimoniā suâ interiora stimulant, vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur, & qui teamitate & mobilitate suâ corporis ductus penetrante, undiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare possunt, ad quod inepti sunt crassi & frigidi.* Et mox: *Proinde accessum est, solis morbis acutis, ab humorum subtilium, acrimonque copia natis, propriè accidere turgescentiam, & propter hanc ipsis competere purgationem.*

An verò humores purgā-di sint. Alteram verò Aphorismi partem quod attinet, grauissima quæstio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, solum turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quasi Gordio soluendo plurimi doctissimi viri laborarunt, vt *in Instiiut. lib. 2. part. 2. sect. 2. cap. 6. & lib. 1. de febr. cap. 6.* pluribus di-*D. Freytag. ſent.* ctum est. D. Freytag. verò hunc nodum non soluere laborat, sed gladio secat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum censet. *Animas,* inquit (sesquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I.C. Scaliger, *in Apiculis*) *negotiantur, qui extra ὀργασμὸν procellas coctionem semper præstolandam esse docent, pr usquàm purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si enim ea fit materia morbifica indoles, vt citius, quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum vita possessione deiiciat, & animū exsuat, quā luxati ingenij vertigine aguntur, qui in ipso ægrimonia frontispicio salutares ad purgandum manus continuò non extendunt? Præstat crudam initio diripi, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem acta, iugulandi potentiam feneretur.* Postea tamen hanc distinctionem adhibet, eaque hunc nodum se soluisse putat. *Si,* inquit, *extrinsecùs incidente causâ, à maligna sideris facie, vel aura venenata impressione febris suscitetur, virus allectum & haustum absque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyus, ab interiori viscerum cordisque territorio foras alexipharmacis & diaphoreticis propulsandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorumque malignâ corruptione, & à genuina integritate in vappam & rancorem apostatâ sit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præsidiis humorem adulteratum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & foras nullâ expectatâ concoctione, proiicere quod reliquum est à virore, quantum res patitur, vindicare, ad symmetriam deducere, & quæ intaminata sunt, tueri conuenit. Quæ nisi quispiam accuratè internoscat, & in curandi munere ob oculos positā rite sequatur, Plutonis granaria amplissima messe suffarcinabit, multosque, qui exitium rectâ curatione euasissere, & elabi potuissent, Libitinæ consecrabit.*

Verùm si hac ratione, & distinctione controuersia *Refutatur* ista componi potuisset, non tot disputationibus opus fuisset, nec, vbi quæritur, nùm in principio febrium acutarum & malignarum purgandum sit, tam de hominibus à contagio externo correptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falsum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, si ab interno vitio à naturali constitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, statim maioribus vacuationum præsidiis expurgandi sint. Id enim si verum esset, non rarò in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum esset, quod præcipie Hippocrates, sed frequentissimè, cùm frequentissimè febres acutæ & malignæ ab interno humorum apparato & vitio ortum habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus saburram humorū leoientibus medicamentis tollendam esse; imò & vomitum interdum concitandū, quem vel ipsa quoque natura quandoque instituit, facilè concedimus. Verùm de hoc non quæstio est, sed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar, ad venas pertingūt, quęque ipse maiora vacuationū præsidia nominat. De his verè scripsit Hippocrates, quòd in acutis rarò sit purgandum, & saltem in initiis, ac non nisi materia turgeat: eamque sententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo consentiunt; nititurque ea ratione & experientiâ. *An electiuè purgandū in morborum principio exhibenda e* Etenim, si crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quàm commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etsi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum separatum est: ita etiam in potrescentibus humoribus in venis sese res habet, qui cùm in venis cum bonis mixti adhuc sint, nec dùm coctione formam quandam meliorem, quā ad euacuationem apti reddantur, adepti, nec dum à bonis separati, si purgatio exhibeaotur, mouentur quidem, sed non feliciter emouentur; vnde saltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferuescentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm sedatur.

Neque ratio ipsius alicuius momenti est. *Præstare,* inquit, *crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quam permittere, vt adulta & ætatem nacta iugulandi potentiam assequatur.* Affirmatur hoc, sed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipso controuersia est, an ex purgatione in principio factâ plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quàm prodesse ægro purgationem in acutorum initio institutam, ea rationibus modò allatis pstet. Cùm enim vtiles humores à vitiosis nondum sint separati, neque ad meliorem statum deducti, aut sine suo frustrabuntur purgantia medicamenta, aut, si fortiora sint, corpus liquefacient, calidum innatum dissoluent, humores magis turbabunt, & confundent, vnde vires deiiciuntur, vt postea morbum vel planè non vincere, vel non nisi longo tempore, possint. Talis infelicis purgatioois exempla sæpe occurrunt, & duos eiusmodi ægrotos, qui fieriè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenset Christophorus à Vega, *de art. med. lib. 2. cap. 3. p. 360.* Et licèt ea interdum naturæ morbificæ indoles sit, vt citiùs, quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare possit: tamen non sequitur, quòd Medicus idrò purgare medicamento ea non aggredi debeat. Casus enim eiusmodi desperatus est, & Medicus, nisi turgeat talis materia, coctionē num promouebit, si cru-

dam purgare instituat,sed potiùs impediet,& omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt,vt Galenus, *art.med cap.*89.cùm duas Indicationes in febribus putridis esse, docuisset, alterationem,seu coctionem,& euacuationem,dùm euacuationes enumerat,purgationem omiserit,quia, vt Ioh. Baptista. Montanus, Doctissimus Medicus, in *Comm.* ait,præsupposuit febrem,& in omnibus febribus maximè debemus semper cauere à fortibus solutiuis.

Minoratiua purgatio an locũ habeat.

Quæ cùm ita sese habeant,facilè hìc patet,falsa esse, quæ ille de minoratiua purgatione,quam appellat,affert,& ab antiquorum Medicorum sententia aberrare, quantumcunque sub venerandæ antiquitatis schemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in specie rationes, quas ille pro sua opinione affert, perpendendæ sunt.In genere tamen prius duo monenda. Primùm est,vt etiam modò dictum, non quæstionem hîc esse de medicamentis illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari posse, extra dubium est. Deinde non est quæstio de humoribus non putrescentibus. Hos enim,cùm reliquis permixti ita non sint,in cuiusuis morbi principio euacuari posse concedimus.Sed de putrescentibus cótrouersia est; cùm,vt ipse Aduersarius loquitur, potissima cruditas, quæ in humoribus malignis consideratur, omnium Medicorum iudicio,ipsamet eorum putredo sit. Cùm verò humores putrescant in venis & bonis misti efferuescant,& ebulliant quasi, quæritur: An tunc eos,& quidem in vena caua,vltra hepar existentes,purgare liceat in initio morbi. Respondimus autem iam antea ex Hippocrate,non licere,nisi turgeant.Neque Aduersarij rationes aliud probare,monstratum. Etsi verò alij & alios casus excipiant: tamen, cùm illi omnes, *lib.*5. *Institut.part.*2. *sect.*1.*cap* 6. *& lib.*2. *de febrib.* refutati sint,iam saltem de humorum copia,quam ille excipit,& de minoratiua purgatione, & an crudos humores copiâ peccantes in initio febris,non expectatâ coctione euacuare,tùm in malignis,tùm in aliis acutis febribus liceat,iam dispiciemus.

Pro affirmatiuâ rationes D.Freytag.

1. Prima illius ratio est hæc. Cùm humores excrementitij,præter sanguinem,coctione ad nullam conditionem,quâ naturæ sint vtiles,reduci possint, sed semper excrementitij, & præternaturales maneant, caussam nullam esse putat,cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio statim euacuandi sint, priusquàm maiorem ex putredine labem acquirant, venenatique & exitiosi fiant. Omnis enim humor in corpore humano, quò magis putrescit, eò vicinior veneno,& naturæ infensior euadit,solúmque sanguinem partim ad naturalem statum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putrescentes nec in externis partibus, nec in venis, vllo naturæ artísque beneficio corrigi posse,putat.

2. Secundò, naturam hîc ducem sequendam existimat,quæ tales humores,etiamsi crudos,antequam grauiorem putredinem concipiant, continuò a se reiicit, & in peste, carbunculis,exanthematibus, tumoribúsque,variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum existimat; cùm vrgens necessitas plus valeat ad indicandam purgationem,quàm cruditas humorum ad prohibendum.

3. Tertiò,cùm omnis humor excrementitius,velut bilis,aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à sanguineis humoribus segregata, & ad expulsionem destinata sit,& antequam actu fieret morbi caussa, sui remotionem indicarit: ideo cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam sui eiectionem postulare,neque vllam coctionem, quam nullam admittit,expectandam esse,opinatur.

4. Quartò,si crudorum morborum purgatione,inquit, morbum futurum præcauemus, cur non initio, cùm morbum excitare incipit, antequàm longiore mora perniciosiores euadant,pari emolumento foras exturbantur?

Refutantur. In genere.

Verùm ad hæc argumenta in genere & specie respondeo. In genere, quod error ille eius ex eo totus fluit, quòd solùm sanguinem coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio est vel alimenti, quæ fit nutritionis caussâ, quâ ratione chylus in ventriculo, sanguis in hepate coquitur,& sanguis in singulis partibus in eãdem substantiam mutatur;vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel saltem qualitate peccant,cùm aut nimis sunt tenues,aut crassi, aut viscidi, qui propterea,vt commodiùs euacuentur, ad mediocritatem reducendi sunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem concoctionem, sed nimis latâ significatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicen.*lib.*1. *fen.tr.*2. *cap.*2. æquationem nominat,id est,reductionem ad quandam mediocritatem substantiæ;cùm crassa scilicet attenuantur, viscida inciduntur,tenuia incrassantur, acria & feruida temperantur: vel peccant substantiâ, cùm putredine corrumpuntur,(quod tamen & sanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art.med. cap.*89. appellat alterationem,quæ putredinem finiat, manente adhuc substantiâ. Hanc coctionem,*loc.alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici non solùm in febribus à sanguine ortis,sed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis,fieri statuit: quâ putredo finitur,humores in meliorem statum reducuntur, à bonis separantur,& licet non ad alendum corpus vtiles fieri possint;(neque enim vnquam tales fuerunt)tamen aptiores ad euacuationem, quàm cùm putrescunt,redduntur. Et proinde est falsum,quod toties repetit,humores excrementitios nullum naturæ dominium,siue coctionem recipere,sed magis magísque putrescentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum est: at in iis,quarum euentus salubris est,contrarium euenit,vbi natura humori dominans,eum in statum & substantiæ modum meliorem reducit. Id quod non solùm in vrinis in febribus putridis apparet, sed & in pleuritide,peripneumoniâ,vbi primò sanguinea, ichorosa,flaua eijciuntur, quæ postea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus alui, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem consistentiam & modum educuntur.

In specie.

Atque ex istis, quæ in genere de coctione dicta sunt,primo eius argumento respondere facile est, nimirum falsum esse, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere. 1.

In secundo argumento,quo dicitur, naturam imitandam esse,quæ in febribus malignis & pestilentibus ac peste humores noxios per carbunculos, bubones, exanthemata,morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores sunt.Primò enim de purgatione per aluum hic quæstio est;at ille carbunculos,bubones,exanthemata, morbillos,& eiusmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio,ad quam procurandam naturam imitandam, & alexipharmaca exhibenda esse, quæ humores vitiosos ad ambitum corporis propellant,facilè concedimus.Longè alia ratio est pestilentis malignitatis, quàm humorum simpliciter putrescentium. Neque enim variolas & morbillos & eiusmodi alia sine coctione natura expellit, sed per crisin, quæ nulla fit sine coctione, hanc euacuationem instituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus sui generis,quæ non mox initio crudâ materia accidit;sed quarto vel septimo etiam die eiusmodi erumpunt,& cùm eruperunt,ipsa febris & symptomata mitescere incipiunt. Illud verò planè absurdum est, quòd naturam in diarrhœa, quæ initio febrium acutarum interdum accidit,imitandam censet.Sunt enim 2.

eiusmodi

iusmodi euacuationes non criticæ, sed symptomaticæ, de quibus Galenus. 4. *aphor.* 22. scribit. *Cum morbus aliquis incipit, si quid excernatur, id tunc natura ratione & lege non excernitur, sed sunt omnia eorum, quæ in corpore sunt, affectuum symptomata. Quamdiu enim à caussis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adest cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non potest, siquidem vt bona fiat crisis, coctionem præcessisse oportet, & secretionem secutam fuisse, tandemque euacuationem.* E quibus patet, omnem symptomaticam euacuationem per se malam esse, quam imitari Medicus nullo modo debet. Et licet aliquando bene cadat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adscribendum. Verùm quia rarum est, vt in symptomaticis eiusmodi euacuationibus vires conseruentur, nec, quando conseruari possint, certò præcognoscere licet: sunt ideo illæ semper timendæ, & nunquam à Medico in exemplum trahendæ, ideoque ab initio, nisi materia turgeat, nobis purgare non licet; qua de re videatur Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.* 25.

3. Tertiò, quòd putat, si ante putredinem bilem & pituitam statim ex purgare licet, ideo etiam, cùm putrescere cœpit, statim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam suscipere possit, exspectandam esse, & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio est vitiosorum humorum, antequam putrescant, & febrem inducunt, alia, postquàm putrescere cœperunt, & iam actu febrem excitant. Illi enim propriè crudi non sunt; cùm cruditas, vt ipse confitetur, quæ in humoribus morbificis consideratur, omnium Medicorum iudicio ipsamet putredo sit, & proinde eos, antequàm putrescunt, statim euacuare licet. Quamuis enim in venis sint: tamen cum sanguine vtcunque confusi sunt, & perinde sese habet res, vt in vino, in quo fæces, antequam mustum efferuescere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino separari possunt. At putridorum humorum longè alia ratio est. Illi enim sanguini planè permixti sunt, nec, nisi putredo & efferuescentia illa humorum cesset, separari possunt, perinde, vt, cùm mustum feruet, vel quando vinum, si fæces non exactè separatæ sint, iterum efferuescere incipit, nemo fæces illas, antequam efferuescentia illa & ebullitio cesset, separare potest. Vt verò separentur excrementitia à bonis, coctio efficit, quam ille sine ratione, & contra Medicorum authoritatem in humoribus excrementitiis deneg at.

4 Ad quartum argumentum eadem est responsio. Fallitur enim, quòd putat, si vitiosos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequàm humores morborum caussa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his sermo est in isto aphorismo, & in tota hac controuersia) præcaueantur, euacuamus, crudi, ipsius confessione, non sunt; cùm putridi non sint. At putrescentium & febrem iam actu excitantium longè alia est ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, sed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum sententiâ, quæ putredinem sistit, prohibetur. Et si natura coctionem procurare non possit, febris talis lethalis est; & de tali humorum cruditate, & talibus febribus expressè scribit Galenus, 2. *aph.* 39. *In morbis exitialibus non modò quando vigori sunt vicini, nihil mouere oportet, sed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit, sed absistere; cùm morborum lethalium non sit incipienda curatio.*

Defensio argumenti Sal. Saluiani contra D. Freytag Primum

Potuisset verò D. Freyt. si libuisset, à Medicis præstantissimis, atq; inter cæteros à Sal. Saluiano veritatẽ cognoscere. Verùm anticipatæ falsæ opiniones nec veritatem agnoscere permiserunt, sed & ve eorum sententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò scripsisset Saluianus, eam euacuationẽ verè bonam esse, quæ humorem, qui morbum facit, educit; talem autem ante status finem vel declinationem vniuersalem fieri non posse; ille respondet: Saluiani minorẽ esse veram de continente & proxima caussa, non de antecedente stultumque existimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione statim euacuandã esse. Continentem autem caussam eos humores esse statuit, qui in maioribus vasis; antecedentem verò, humores, qui sunt à visceribus ituri Illam, si coctionis capax sit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationẽ reseruandam esse. Hanc verò, ne continentem foueat & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandã esse. Verùm statum controuersiæ vel non intelligit, vel subdolè peruertit. Non enim quæstio est de humoribus in primis viis consistentibus, sed de iis, qui iam in venis consistunt, putridi sunt, & febris acutæ caussa continens. Ipso enim fatente, cruditas est humorum putredo. Quod verò putat, si ea humorum putridorũ in venis multitudo suppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere possit, naturã, quæ etiam in initio symptomaticâ euacuationem instituit, imitandam esse; iterum iam statum controuersiæ mutat, & de caussa continente, quam antea naturæ relinquendã esse dixit, vt coquatur, disputat. Sed iam antea respõsum est, omnes tales euacuationes per se malas esse; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, nisi nimiæ sint, de consilio Aetij, non sunt supprimendæ, nec tamen Medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia est, vt eam natura vel non aggredi, vel non absoluere, & vincere possit, lethales sunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc modo non minuitur, sed potiùs augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita disposita sit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non possit, neque periculum illud purgatione in principio morbi institutâ vitari possit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrotorum in febribus acutis sine coctione materiæ conualescit. Et ipse sibi in hac re contradicit. Etenim statuit, excrementitios humores nullã coctionem recipere posse: Interim docet, si copiosa sit materia, partem eius minoratiuâ purgatione esse euacuandam, vt reliqua à natura faciliùs vinci possit. Si planè coctionẽ recipere non potest, quomodo vincere potest?

Secundum argumentum Saluiani est hoc: Tum optima est vacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, nisi in vltima parte status. Ergo tum saltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali misti sunt, eosque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, si exhibeatur pharmacum purgans. Ad quod argumentum id inprimis respondet, naturam non semper expectare coctionem materiæ, sed si eius onere pressa sit, eamque aggredi nequeat, initiò euacuationem instituere. Verùm ad hoc iterum respondeo: natura rectè agens semper expectat coctionem: dum verò interdum & raro aliquid coacta agit, ea imitanda non est, cùm nec naturæ semper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem successum sperare possit. *Secundum.*

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non sunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. Ad quod respondet, hoc argumentum procedere, si humor sit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipseque æger cum viribus ad statum persistere possit, alioquin in principio ex materia per purgationem mota, sed valde imminutâ plus commodi accidere naturæ ad superandum, quam ex retentione eiusdem in quiete. Verùm dicitur hoc, sed non probatur, & hoc ipsum est, quod tot Prudentissimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant. *Tertium.*

Responsio ad autor. Hipp. & Galeni.

Tandem vt opinionē, quæ non solùm multis videri noua possit, sed reuerà noua est, venerandæ antiquitatis pallio tegat, primò Hippocratis autoritatem allegat, quem purgationem eradicatiuam in acutorum initio, si materia turgeat, vel in fine, dum in vniuersum cocta sit, neque sponte naturæ euacuatur, *aph.* 22. *sect.* 1. præcepisse putat, minoratiuam verò in acutis sub principium concessisse, dum *aph.* 29. *&* 30. scribit: *Incipientibus morbis, si quid mouendum videtur, moue; vigentibus autem quiescere præstat. Nam in morborum initio & fine remissiora sunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, sed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *sect.* 1. *aph.* 22. & de aliâ *sect.* 2. *aph.* 29. *&* 30. loquatur. Nam quod *aphorismo* 29. *&* 30. *sect.* 2. in genere proponit, *aph.* 22. *sect.* 1. in speciem explicat, & casum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphorismos hos Doctissimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum saltem adducam, Philotheus, Græcus interpres, ita in *aphorism.* 29. *sect.* 2. scribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σκόπησον, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κινήσεις χρῶ. Τοῦτο γάρ ἐστιν, ἤν τι δοκεῖ. εἰ δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κινήσῃς. Κίνησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκεῖ ἐν ἀρχῇ, καθαρεῖ τῇ κενώσει. ἵνα εὑρίσκουσα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id est, *Quod autem dicit, tale est, quod animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim est, si quid videtur. Non vero si turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæ sectionem & purgationem. Veruntamen si in principio videtur, euacuatione purgabis, vt natura paucam materiam inueniens breuem faciat coctionem & materiæ immutationem.* Eodem modo hunc Aphorismum interpretantur Antonius Musa Brassauolus, Christophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. *&* 5. *de tuend. sanit.* in quibus eos, qui venæ sectionem reformidant, vel non admittunt, vberiùs & exquisitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuendâ sanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non sunt crudi, vtpote nondum putridi: quæstio verò hic est de febribus putridis acutis. Secundò eodem modo Galenus, 1. *de febr. differ.* in aëris statu pestilenti purgatione vsus est, ad corpora a peste præseruanda, non in pestis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, 3. *de method. med. cap.* 12. quod quidam post pestilentiam curati fuerint, quòd præexsiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus asperæ arteriæ, & quosdam ab iis conualuisse, dicit, quibus, cùm peste laborauerant, corpus præexsiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.* 3. *Meth. med.* præcipere, purgante medicamento reuocandos reuellendósque humores esse, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cùm crudi & putridi non sint, quouis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar, non quæstio est, an humores vitiosos, qui nòdum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, statim expurgare liceat; quod nemo negat: sed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in vena caua existentes, qui iam putredinem conceperunt, sine præuia coctione, nisi turgeant in principio morborum euacuare liceat. Quod nego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico. & si vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipsâ tamen deserit & impugnat, adduxerit quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

PARS TERTIA.

De morbis occultis, ortis ab aqua, aëre, & de contagio, & morbis contagiosis in genere.

CAP. I.

De morbis occultis, malignis & venenatis ab aquâ ortis.

POSTQVAM morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus, sequitur iam, vt de iis, qui à caussis externis proximè excitantur, agamus. Inter caussas autem illas prima est Aqua. Vt verò aquæ vitiosæ hydropem, dysenteriam, aliósque morbos interdum inducunt; ita etiam quandoque malignos morbos excitant. Aquæ vitio scorbutum produci, dubium non est. De quo Balduinus Ronssæus, *de Scorbuto, epist.* 1. *In Hollandiâ,* inquit, *tum ob patrij ipsius soli, (vtpote quod ab aliis planè diuersum est glebâ nec argillosâ, nec sabulosâ, nec arenosâ, sed sanâ quodammodo & pumicis modo rarâ) tum aqua ipsius, quæ terræ naturam induit, qualitatem, scorbutus sæpissimè inuadit, & quò sunt lacustres magis atque palustres loci, hoc etiam frequentiores sunt scorbutici.* Additque, *quamuis omnes ferè Hollandi ac Frisij eâdem penè victûs ratione vtantur, ac sub eodem propemodum versentur climate: alios tamen scorbuto citius atque frequentius apprehendi,* idque ideo, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in castris ad febres malignas & pestem excitandam etiam facere aquarum palustrium & corruptarum vsum, non ignotum est, & exercitus inuictos, ac ingentes copias aquæ perniciosæ potu deletas fuisse, in annales relatum. Cùm enim aquæ palustres collectitiæ ac segnes sint, nec mutantur, limúmque ferè admistum habeant, facilè putrescunt, præsertim vere, cùm terra sese aperit, vaporésque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu discutiuntur, sed in iis retinentur, qui superueniente æstatis calore postea magis corrumpuntur, & putredinem maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, busonibus, serpentibus, & eiusmodi venenatis animalibus, quibus istæ aquæ inficiuntur. Imò interdum cadauera eiusmodi animalium venenatorum, in aquis eiusmodi paludosis putrescentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod ... accidisse refert Aoenzoar, *lib.* 2. *tract.* 7. *cap.* 10. Insalubres & eæ aquæ sunt, in quibus linum & cannabis macerantur, scribitque Petrus Pena, *in Aduersar. pag.* 226. hanc aquam tantopere suâ malignitate nocere, vt epota sit instar veneni, & sic nullis antidotis, quantumuis tempestiuè datis, potuisse occurri fatis Marchionis Albosij, fratris Guisiorum, eiúsque vxoris, ac quamplurimorum aliorum, qui prope Olbi... in Prouinciâ, cùm æstates feruidas transmitterent, imprudenter aquam limpidā, sed occultis & subterraneis cuniculis identidem in fontem illapsam, hausissent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquę haustæ hominem enecant Stygis fontis aquæ apud Poëtas & Historicos eo nomine infames sunt. Terracona etiam fuisse fontem, Neptunium vocatum, è quo qui imprudenter bibisset, enecatus fuerit, & ob id obstructum à veteribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte scribit Plinius, *lib.* 25. *cap.* 2. quòd, qui ex eo bibisset, vigesimo die enecetur. Insalubres etiam sunt aquæ, quæ per

Morbi ab aquâ.

Scorbutus ab aqua.

Aqua palustris vitia.

Fontes venenati.

metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores ſæpe excipiant. Et eſt Phyſicorum & Medicorum Axioma, tales eſſe aquas, quales ſunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere poſſint, ex hiſtoriâ, quæ mox adducetur, patebit.

Sunt & aquæ, quæ licet hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis eſt aqua illa apud Euganem fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo, lib. 2. cap. 2.* refert, bibentiū mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præſtat Lynceſtis aqua, & quæ in Paphlagoniâ, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *lib 2. cap. 103.* Mentionem etiam facit autor libri de bonit. aquar. aquæ cuiuſdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipſa furorem induceret, & alterius in Suſis, quæ dentes excuteret; & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Fontes veneno infecti.

Hùc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminum aquæ inficiuntur. Quod etſi nonnulli negant, ideo, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ ſint, & omnino negandum non ſit, quòd in fluuiis & fontibus continuò fluentibus id non facilè fieri poſſit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, riuique & fluuij currentes, ſi detineantur. Et fontes ipſos infectos fuiſſe, hiſtoriæ reſtantur. Narrat enim Pauſanias, *in Phocicis*, quòd hellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon enim eius radices quamplurimas in Pliſtum amnem conijciendas curauit: atque vbi ſatis infectam medicamento aquam intellexit, quam priùs in vrbem influentem auerterat, in priſtinum alueum omnem repoſuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibiſſent, alij perpetuo profluuio laborantes, deſerere mænium præſidium coacti ſunt, & Amphyctionibus obſidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebant, veneno infeciſſe, narrat ex hiſtoricis Appianus Alexand. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *lib. 4 de bello Pharſ.*

O Fortunati, fugiens quos barbarus hoſtis
Fontibus immiſſo ſtrauit per rura veneno.

Idem narratur patraſſe Iuba, qui Afris iniunctus erat, contra Romanos, eodem Appiano teſte, *lib. 2. de bell. ciuil.*

Ab aqua potu cauendum quo ſit.

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in caſtris viuunt, obſeruanda, & cauendum, ne vitioſæ aquæ potu quis ſe in vitæ periculum coniiciat. Et inprimis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno æſtu cauti ſint, ne ad ſitim ſedandam quibuſuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere poteſt hiſtoria, quā refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib. 16. cap. 17.* *Agebat,* inquit, *Monſpeſſuli Rex Franciſcus (quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidum. Medicinæ ſtudio celeberrimum) inde aliquando venatum profectus, ducebat ſecum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici præfectus eſt. Illic verò (vt ſolent proceres aulæ) iuuenem a pedibus habebat, qui curſu mineréque contractam ſitim abolere cupiens, in fontem fortè incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidiſſimè ex eius aqua bibit: protinúſque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum acceſſerunt, vt tam ſubiti caſus cauſſas cognoſcerent, auxilióque eſſent miſero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiuſdam fontis id contigiſſe, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, vt erat geſta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curioſiſſimus, atque ſtudioſiſſimus, mittit quoſdam, qui fontem illum accuratè conſiderent, eóſque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ. Verùm, qui mandata acceperant, cùm ad riuum veniſſent, oculis quidem, tactúque omnia perluſtrabant, atque percontabantur. Nam guſtaturo reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam ſibi. Tandem linteum candidum in eam immerſerunt aquam, quam quodam colore infectam videbant: poſtea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuerſi linteum illud Principi oſtenderunt, qui ſtatim prudenter, & doctè cenſuit, aquam illam per metalla tranſire, à quibus & colorem & ſaporem, vimque exitialem referret.*

Aquarum vitia vt corrigenda.

Cùm verò non vbique purarum aquarum copia ſuppetat, quâ ratione vitiū aquæ corrigi poſſit, diſpiciendum. Omnium autem doctorum Virorum teſtimonio præſtātiſſima, aquas corruptas (modò nō ſint infectæ,) corrigendi ratio eſt coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euaneſcunt, ac diſcutiuntur, reliquæ poſtea in fundo ſubſident, à quibus pura aqua ſeparari poteſt. Etſi enim aquæ ſæpe diuerſorum generum ſubſtantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ ſunt, ob minimarum tamen partium commixtionem ſenſûs noſtros fugiunt, ignis verò vi ex ſegregatæ inter ebulliendum quidem ſubſiliunt, concurrenteſque miſcentur in omnem aquæ partem agitatæ, poſtea verò abeunte calore ſubſident. Plinius etiam, *lib. 31. cap. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitioſæ aquæ remedium coctionem eſſe, tradit, ſi ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text.* 10. aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aquâ extinctum.

Verùm cùm non ſemper in itineribus & caſtris occaſio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi ſunt. Si ex paludibus aqua ex neceſſitate bibenda, & metuendum ſit, ne ranarum ſemina, vel ſerpentium inquinamenta ei inſint, per linteum & ſtrophiolum ſaltem colanda eſt. Plinius, *lib. 24. cap. 31.* ſcribit, aquas nitroſas & amaras polentâ iniectâ corrigi, vt poſt duas horas bibi poſſint. Eſt verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ inſalubres bibendæ ſint, mentaſtrum etiam tritum inſpergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magna vis eſt contra aquarum vitium. Qua de cauſſa nauigantes plerunque magnam eius copiam circumferre ſolent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admiſtus, eius vitia corrigit. Verùm cùm in exercitu magnâ aquæ copiâ opus ſit, nec modi illi, quibus priuatus quiſque vti poteſt, toti exercitui ſufficiant, vt vtilis aqua præparari poſſit, commodiſſimum eſt, foſſas facere, & arenam ac ſabulum interponere, vt per id aqua coletur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiuſmodi vitioſam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum ſumat. Si verò febris maligna aut peſtilens inde ſit contracta, curatio, vt ſuo loco dictum, inſtituenda.

Cap. II.

De morbis malignis ab aëris vitio.

Morbi maligni ab aëre.

AB aëre etiam morbos malignos, imò peſtilentes excitari, non ſolùm quatenus qualitatibus ſuis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, ſed etiam quatenus maligna miaſmata, & morborum malignorum ac peſtilentium in ſe continet ſemina, extra dubium eſſe puto, & dictum eſt eâ de re *lib. 4. de febrib. cap.* 2. vbi de cauſſis peſtilentiæ actum. Et febrem illam malignam, quæ ſudoris Anglici nomine innotuit, per aërem diſſeminatam fuiſſe, *ibidem cap.* 15. dictum. Etſi verò, vt eo loco dictum, inter authores controuerſia eſt, an aër morborum malignorum & peſtilentium cauſſa eſſe poſſit: tamen ſi res rectè explicetur, nihil dubij eſſe puto. Etenim ipſe aër, quatenus purum elementum eſt, nec putreſcit, nec alio modo ita corrumpi poteſt, vt malignus, venenatus, ac peſtilens euadat, ſed ſi talis euadit, id accidit, cùm μιάσματα, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi peſtilentes ſæpe ex

 vnâ

vnâ regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam subitò moriuntur, ac si præsentissimum venenum hausissent.

Aer quomodo malignus euadat. Primus modus.

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac pestilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & *μιάσματα* è terrâ, aquis lacustribus, rebus putrescentibus, vel locis infectis delata accipit, quod sæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambrosius Paræus, *lib.* 10. *cap.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Pænæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum projecta fuisse, è quo post duos menses tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde pestis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locustarum mortuarum copiâ euenit, quod accidisse scribit Augustinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei*, *cap.* 31. vbi tantam ex iis pestilentiam ortam fuisse refert, vt in solo regno Massanissæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanserint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca palustria, quæ æstiuo tempore morborum variorum caussa sunt. Id quod in Atticâ peste Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidisse refert. Cùm, inquit, hyeme præcedente magni grauésque imbres regionem inundassent, factum est, vt locis depressioribus aquarum multitudo residens in paludum modum stagnaret. Quâ æstatis subsecutæ calore fractâ, crassi grauésque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracliensium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues suos blandâ ratione è medio tolleret, sub caniculæ exortum eduxit exercitum, vrbem Æstacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoso loco castra metari iussit, ipse, quasi summam molestiam toleraturus cum mercenariis, vmbrosa & excelsa loca aquis affluentia cepit, & in iis castra metatus est, & eò vsque expugnationem extendit, dônec ciues suos perdidisset; quia æstiuo tempore palustria morbosa sunt. Vnde etiam Cambyses apud Xenophontem, *lib.* 1. *Instit. Cyr.* monet, vt, si velit exercitum incolumem, castra in loco salubri metaret. Et cùm ob sordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum est, quòd vrbes populosæ sæpe pestilentibus febribus, & peste ipsa infestantur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Parisiorum, quam I. C. Scaliger lutosam appellat, scribit Iulian. Palmarius, *in Epistol. & præfat. libro de pestilente febre præmissa*: Vrbs hæc infinitis iam morbis, atque etiam pestilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cæni, quę viis publicis aggeruntur, graueolentiam, cænosâ præterea, ac fœtidâ aquâ omnes vrbis cloacæ redundant, quæ minimè in proximum Sequanam sese exonerant, sed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes vrbem & suburbia perreptantes, fœtido vapore viciniam inficiunt atq; contaminant, calido præsertim & æstuoso cœlo: sed nec graueolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colliguntur, satis procul ab vrbe asportantur, aut specubus induntur, verùm in mediis suburbiis coaceruata putrescunt, terrisque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum iis namq, & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliaq. eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel solus inducere pestem possit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egressi, fœtidissima hominum stercora iuxta vias publicas, ponè suburbia cumulant, aut iis vicinam terram stercorant, vnde omnia fœtore impleri, necesse est, qui prætereuntibus pro suffitu sit, séq; in vrbem diffundat. Adde vini & aceti fæces resiccatas extra vrbem exuri, sed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri solet. Postremò coriarij omnes in media vrbe recepti sunt, vbi fœtidissimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peste correpti sese recipiunt, in media vrbe situm est, prope ædem Mariæ sacram, è quo peste necati, in Trinitatis cæmiterium, quod à porta Dionysiaca non longè abest, deferri solent per vrbem mediam. Multò plures hinc morbos, quàm è cuiusque victu, originem habere, longâ experientia compertum habeo, eósque multò grauiores, quàm eiusdem generis dispersos, qui à singulorum victu procedunt. Atque ista, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populosis locum habent.

Lutetia Parisiorum cur morbis obnoxia.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aerem fieri venenatum, vt, si quis eum hauriat, subitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas euolui, to... intumuisse, & vt veneno affectum curatu..., narrat Amat. Lusitanus, *cent.* 3. *curat.* 84.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & specus, lacûs item, & p... ei sic terranei. Plurimis Italiæ locis pestilentem aërem exhalare, scribit Seneca, *lib.* 6. *quæst. nat. c.* 28 Et Galenus, *in princip.* 1. *epid* nominat *χαρωνείους βαράθρους*, & spiritus lethales Plinius, *lib.* 2 *cap* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. scribit, se vidisse propter Romam specûs multas, in quas si vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pausanias & Geographi plurimi, quòd fertilis sit Insula, sed soli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, sic penè pestilens Hinc Martialis:

Nullo fata loco possis excludere, cum mors
Venerit: in medio Tybere Sardinia est.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor, quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia esset. Et in Epistolis Tigellium quendam Sardoum hominem esse, ait, patriâ suâ pestilentiorem. Sunt enim in ea insula multæ paludes, a quibus aër tempore æstiuo planè pestilens redditur. Et quidem exhalationes ex malignæ non semper sunt eiusdem generis, sed differunt specie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum *Med. part.* 2. *sect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. scribit: Neque aspiratio exhalat similis à quolibet auerno, sed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, aliæ ex aliis putridis locis, qualis illa fuit, quæ ante decem & septem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuersorio puteus, magna ex parte oppletus fimi, fæcis, ac sordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipsum extrahat, eò descendit, & statim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Id ... n & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc spectantes, periculum in cane potius, quam in se facere voluerunt. (Simile quid VVinshemij in Franconiâ, Anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diu conclusum, eum ad vsum mundaturus, descendisset, subitò mortuus est. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, descendisset, & ille statim interiit, atque idem tertio, puero, quid ... hisce mali obtigerit, percontaturum, ... accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licet totum os & nares contra venenosos halitûs probe munitum, & tamen vix seruatum, extracti essent, puteus terrâ obrutus est.) Necesse autem est, aspirationem totâ substantiâ naturæ nostræ alienam ex putri illa materia, quæ in puteo côtinebatur, exhalauisse, quæ statim interitû attulit. Verisimile autem est, hanc alterius speciei fuisse, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alterius eam rursus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum seruatum est, cum primùm aperiunt; adeò autem perniciosa est, vt sæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licet idem genere ab omnibus excitetur, specie differat.

Deinde

Secundus modus. Deinde aër pestilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ aliàs in aere vagari solent, (sicuti aër inferior nunquam planè purus est) & per se maligna & venenata non sunt, putrescunt, ac corrumpuntur. Idque rursum fit duobus modis, primò, cùm aër, seu potiùs mista aëri corpora putrescunt & corrumpuntur, si is conclusus sit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetustatis arcam adapertam fuisse, è qua tam perniciosus halitus exspirârit, vt inde pestis ad Parthos vsque grassans excitata sit. Et in Campania è puteo quodam, qui diu conclusus fuerat, aperto, tàm venenatam auram exhalasse, vt astantes statim perierint, refert Guainerius, *de peste, cap.* 1. Deinde astrorum etiam influxus aerem corrumpere potest. Negant quidem id multi, & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Paschalÿ meth. med. libr.* 2. *cap.* 9. eâ de caussa, quòd in cœlo corporibus nostris contrarium nihil sit, & astra omnia creata sint, vt nobis seruiant. Verùm etsi omnes cœli influxûs boni sint, ex accidenti tamen, & si nobis non sint proportionati, nocere possunt, & sicut calor, qui tempore æstiuo excitatur, quidem per se bonus est; qui tamen, vbi vehemens est, & plantis & hominibus sæpe noxius est: ita etiam fieri potest, vt occultæ illæ influentiæ per se quidem bonæ, & ad vniuersæ naturæ conseruationem necessariæ, si eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obseruent, nobis damnum inferant.

Signa morborum ab aere. Cognoscitur autem in aëre vitium esse, si eodem tempore, cùm anteà in victu communi nullus error præcesserit, multi inficiantur, & ij etiam, qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuersati sunt, subitò morbo illo, qui grassatur, epidemio corripiantur; si idem morbus subitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum saltem, quod per contagium fieri solet, sed totam regionē inuadat.

Prognostica. Morbi autem isti periculosissimi sunt, neque facilè quis sibi ab iis immunitatem polliceri potest; cùm aeris vsu nemo carere possit, & propterea in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes, qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & prætereà morbi illi pestilentes, qui ab aëre proueniunt, longè periculosiores sunt, quam alij, hominésque sæpe inter sua negotia, dùm sani putantur, concidunt, & breui post pereunt.

Curatio. In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitiū istud aëris auertere & præcauere: secundo, si iam præsens sit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim se contra id munire debeat, monstrare.

Primò, si aër inquinetur à cadaueribus seu hominū, seu bestiarum, vt ea maturè sepeliantur vel amoueantur, Magistratûs officium est. Si lacus aliquis vel palustres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinuntij ob vicini amnis fœtorem de pestilentiâ meruerentur, eū remedium inuênisse præsentaneum, cùm riuulos è propinquis satis limpidis fluminibus deriuando, in sordidum deduceret amnem, idque suo ære ac sumptu, quibus inuicem permixtis accessione purioris aquæ putridæ lacunæ emendatæ, motuque velociore reddito fœtida semina dissipata sunt. Hippocrates quoq; cùm ab Illyria pestis Græcis immineret, accensis syluis eam auertit, quâ de caussa Græcia ei statuam pileo capite tecto locauit, æqualésque cum Hercule Hippocrati honores decreuit, quòd ceū alter Hercules, monstrorum domitor, pestem à Græcia auerteret. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda nihil præsentius & efficacius igne est, qui & imminentia pestis seminaria auertit, & præsentia discutit. Itaque in pestilenti statu non solùm in publicis viis & plateis, sed & priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & vesperi debent. Vbi aër infectus est, commodissimū est fugere, & se in loca salubria conferre; cùm nemo immunitatem facilè sibi polliceri possit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de caussa fugere non licet, ij in publicum prodire non debent, nisi & alexipharmacis sese munierint, & eadem in ore gestent, & naribus illinant, de quibus *lib.* 4. *de feb. cap.* 5. dictum. Si verò locus naturâ suâ pestilens sit, nemo, qui sanitatem integram conseruare vult, sedem in eo figat. Quod ipsum monet Columella, *lib.* 1. *de re rustic. cap.* 3. vbi Porcij Catonis sententiâ in emendo inspiciendóque agro duo præcipuè esse consideranda, scribit; salubritatem cœli, & vbertatem loci: neque sanum facere debere sumptûs in cultura sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamuis feracissimo & pingui agro dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed etiam vitam colonorum esse dubiam, vel potiùs mortem quæstu certiorem.

Si quis autem peste ex aëris vitio corripiatur, is statim alexipharmacis & sudoriferis, de quibus *lib.* 4. *de febb. cap.* 6. dictum; vti debet: Purgatio verò & venæ sectio nullo modo locum habet: cùm vitium non sit ab interno humorum apparatu, sed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea virium maxima habenda sit ratio, quæ nec venæ sectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & prosternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbos inducenti cognatum est Contagium, quo licet & aliis modis, vt vestibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in sana corpora deferri possint: plerumque tamen id fit per aërem. Cùm autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures sint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *in Institut. lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 12. & *de febrib. lib.* 4. *cap.* 3. & hîc tamen quædam de eo addere necessarium videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad alia respicientes, contagium aliter, atque aliter definiunt. *Contagij nomen quot modis accipiatur.* Hoc tamen extra dubium est, in contagiosis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum, qui dicitur Contagiosus, aliósque simili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus similis in alio producitur: Tertiò, ipsam actionem, quâ morbus similis in alio gignitur; & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, nisi valde impropriè. Reliquæ significationes magis propriæ sunt. Hinc alij ad morbum contagiosum respicientes, definiunt Contagium, esse affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam similiter affecto, communicatur. *Contagij varia definitiones.* Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito respectu, quòd sit inquinamentum, quò corpori alicui similis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipsum corpus & subiectum qualitatis, sed ipsam qualitatem respicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ similem morbum in alio producere potest. Alij denique seu ad contactum, seu ad actionem respicientes, definiunt Contagium, quòd sit actio, similem morbum, quo alius laborat, in sano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem seu contactum definiunt contagium, se maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus constituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non semper satis propria & commoda sunt, respiciendum. Illud verò, quod hîc definiendum, est id, quod Græci *μίασμα*, [illegible] & [illegible] nominant. Mihi itaque propterea

propterea

pterea commodissimè definiri posse videtur Contagium, quòd sit inquinamentum, seu corpus è corpore ægro emissum, quod in analogo animalis corpore receptum, similem in eo morbum producere valet.

Quæ in contagio consideranda. Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoscatur, tria explicanda sunt. Primò corpus ipsum contagiosum. Secundò ipsum μίασμα, per quod alteri morbus communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod si secundum in ipsam qualitatem, quæ efficax est, & in subiectum, cui ea inest, diuidere velis, quatuor erunt consideranda. Imò nec ista duo, qualitas scilicet, & corpus subiectum, ad μιάσματος naturam explicandam sufficiunt, sed ipsa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Corpus contagiosum quod. Primò contagiosum corpus quod attinet, equidem contagium non solùm est in hominibus, sed & ouibus, suibus, bobus id competere, manifestum est: veruntamen saltem in homine considerare contagium nobis propositum est. Deinde sciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagiosum dici, sed id solùm, quod simili morbo antea laborat. Ideóque etsi torpedo stuporem inducit, serpentes venenum homini inferunt: contagiosa tamen non dicuntur, quia ipsa non præter naturam id patiuntur, sed venena illa animalibus hisce natiua & familiaria sunt. Illud itaque saltem contagiosum propriè dicitur, quod ægrum & morbosum est, atque affectum præter naturam, quo ipsum laborat, alteri sano communicare potest. Neque tamen omnes morbi contagiosi sunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere potest; sed illud corpus saltem est contagiosum, quod aliquid in se generare potest, quod in aliud einsdem speciei translatum, similem in eo morbum producit.

Contagij seminis. Secundò, cùm morbus, vt accidens, de subiecto in subiectum non transeat, neque qui peste laborat, illum ipsum suum morbum alteri communicare possit; interim certum sit, ab eo, qui peste, vel alio contagioso morbo laborat, alios inficì: omnino aliquid dari necesse est, quod ab ægro in alium transeat, quo mediante similis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, μιάσματα ἀπομάγματα, & ἀποῤῥοίας ac σπέρματα, Latini inquinamenta, semina & seminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima sit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate insit suo subiecto: hæc tria etiam in contagio & μιάσματι consideranda sunt; & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro μίασμα illud generetur.

Qualitas contagio'a. Qualitates illæ, vt & forma, à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & proptereà meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem se qualitates istæ cum suis formis instar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, massæ farinaceæ non fermentatæ mista, facit, vt ipsa effereuescat; & pauca quantitas fecum, vt totum vinum vel cereuisia efferuescat, efficiatque & hoc μίασμα, vbi à corpore aliquo receptum est, id totum immutat, & sibi simili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam simpliciter appellant, sed minùs rectè Latiùs enim se contagium, quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagiosi sunt maligni & venenati, vt phthisis, ophthalmia & scabies, ac similes; neque contra omnes maligni & venenati morbi contagiosi sunt, sicut, si quis venenum hausit, vel ab animali venenato morsus est, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non potest.

Subiectum contagij. Subiectum autem, cui qualitas hæc inest, est vel species spiritalis, vel corpus. Spiritalem speciem esse non dixerim, cùm ei proprietates specierum spiritalium, quas supra dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd cōtagium non in orbem, vt radius, promouetur, nec certam sphæram actiuitatis habet, sed vestibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinatè mouetur, & sæpe ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo est, in quo ista & qualitas & forma inest, & sæpe exiguum, & procul dubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum cōtagia per corpuscula multiplicantur, quæ seminis instar totam morbi essentiam in se comprehendunt. In contagioso autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam mistionem habeat, deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam mistionem habere debet, vt etiam in minimas partes resolutum, in iis essentiam suam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: summam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & sibi similia reddere possit. Etsi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & sudores effluunt: tamen vel facilè resoluuntur & dissipantur, vel, quia occultis qualitatibus destituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etsi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non possint. Qualitas autem illa, per quam μιάσματα illa sunt efficacia, ad nullam manifestam reduci potest; cùm nulla tantam habeat efficaciam: sed occulta est, & in sensûs nostros non incurrit, nec nisi effectu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à sui generis forma, & quidem peculiari, plerunque malignâ, & totius substantiæ proprietate naturæ nostræ, aut certè determinatæ alicui parti aduersa & inimica. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuersis μιάσμασι variis non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere potest, canibos, felibus, bobus, vel suibus non nocet, & μίασμα, quod ex oculis effluit, non pulmones afficit, sed oculos, & contra, quod è pulmonibus in phthisicis exhalat, non oculis, sed pulmonibus saltem nocet.

Quomodo generetur contagium. Quomodo autem contagium in corporibus contagiosis generetur, non ita planum est, & alij alias eâ de re opiniones habent. Plurimi in eâ sunt sententia, μιάσματα illa, & semina contagij saltem in rebus putrescentibus generari, & ex iis effluere. Verùm enimuerò *Contagium non est à putredine.* negandum non puto, sæpe id accidere: interim id simpliciter necessarium non est, potéstque seminium contagij & sine putredine generari, & licet cum putredine generetur, tamen putredo per se, & quatenus talis, eius causa efficiens proxima non est. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis spatium requiritur; at contagium haustum quamprimùm hominem inficit, sæpe interficit, & similem humorem contagiosum in eo generat, aliorúmque venenorum perniciosorum modo agit, antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit. v.g. venenum pestilens sæpe non tàm in humores, quàm spiritûs agit. Nihilominùs verò talis homo à pestilentis veneni contagio infectus, & subitò iugulatus, alios inficere potest, vt ipsa experientia testatur. Etsi enim venenositas & contagium non sit idem, vt supra dictum, & contagium sine veneno esse possit: tamen generationis modus idem est. Et si de pestilenti veneno demonstratur, id sine putredine generari posse, etiam simul demonstratum erit, contagium sine putredine generari posse. Clarè autem *lib. 4 de febr. b. cap. 1* demonstratum, pestilentiæ naturam nec in putredine consistere, nec putredinem ad eius productionem simpliciter necessariam esse, vt actum agere hîc superfluum putem. Hoc saltem addo, quòd quidam dicunt, quòd sæpe in corpore humano latere possit contagium sine manifestis eius signis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur; quod, etsi in putredine consistat, sine damno & indiciis aliquibus

quibus satis diu in corpore latere possit: id omnino falsum est, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipsi, qui à putredine sola venenum & contagium in corpore nostro generari statuunt, putredinem illam excellentem, profundam, sordidam esse dicant, & aliis nominibus eius atrocitatem describant: quomodo talis putredo in arteriis & venis excitari potest, vt nulla eius nota in vrinis, pulsu, calore & aliis appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum pestilens posse latere in parte ignobili, & à corde remotâ, & tum notis nullis sese prodere, ac nocere: postquàm autem mouetur cor subitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verùm si tota pestilentis veneni natura consistit in putredine, quomodo, si priùs in loco ignobili, & à corde remoto hæsit, putredo illa ad cor deferri possit, eaque excellens, vt nullæ eius notæ in vrinâ vel pulsu, vel caloris mutatione percipiatur? Quæ omnia cùm nonnulli viderent esse manifesta, tandem eò deueniunt, vt dicant, pestem, in quâ nulla putredinis indicia in vrina vel pulsu apparent, venenosa potiùs qualitate nocere, quàm putredine, & proinde, cùm putredo sit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina, nec pulsu, signa apparere, & hominē mori, quasi præsentaneo veneno hausto. Verùm eo ipso agnoscunt, & fateri coguntur, venenum non esse in putredine, sed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd necessariò cum putredine semper coniungatur, nondum probatum. Itaque non sine caussa argumentum hoc exaggerat Franciscus Vallesiola, *in append. loc. comm. cap. 2. Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, pestilentium, contagiosorum & venenatorum malorum caussam esse, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum caussas inuoluentes, omniaque permiscentes atque perturbantes, vehementissimos quosque & implicabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obstructionem, vel tandem in ab his ortum putredinem, ceu in caussas proprias referunt: cùm in his, qui ex morbida excretione nascuntur, morbus, maior quadam, & à putredine, obstructione, plethora, aut cacochymia longè semotior subsit caussa, nempe tetra illa, morbosaque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius substantiæ proprietate, non obstructionis, aut putredinis interuentu substantiam nostram labefactet, innataque antipathiâ perdat, idque confestim, exiguâ interpositâ morâ. Cùm enim aliquis integrè sanus accessu ad peste correptum peste quoque inficitur, atque paucis post horis concidit (quod fieri sæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorsus, in rabiem & ipse agitur, aut scorpionis compunctu, præsentisve alicuius veneni haustu extinguitur, quis tam hebes sit, qui putredinem tam repentinæ mortis caussam statuat? Nam, quæ possit tam vehementer, tamque perniciosa putredo in hominem incurrere, sine alterius cuiusquam rei concursu, quæ tam citò hominem tollat? præsertim cùm, qui concidit, nec plethorâ, nec cacochymiâ, obstructioneve esset correptus, sed bene valens, sanus, atque vegetus, bonoque nonnunquam habitu præditus, derepente & morbo pestilenti corripitur, & confestim mortem obit. Hæc profectò in tali proposito euentu referri in putredinem nullo pacto possunt. Magna certè pernicies, cæcaque ac deleteria facultas quadam morbida excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiusmodi caussis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodū interdū hæ, quas cōmemorauimus, caussæ, nempe obstructio, putredo, plethora & cacochymiâ, absque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine sua solent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamuis enim nonnulli id vinum putrefactum esse dicant: tamen falsum hoc esse, Zabarella, *de misti gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8.* & inprimis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio putredo est, dum verò in acetum mutatur,

Aceti generatio.

vinum non putrescit, sed nouum ex eo mistum constituitur, vnde & ab Aristotele, 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter mista refertur. Et qui quid fixum & volatile sit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & dissolutum, sed nouo modo mistum. Neq; enim ex vino corrupto, & à quo spiritûs separati sunt, fit acetum, sed quò generosius vinum est, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. sect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum sal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem, & quod ad eiusmodi generationem non opus sit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generantur, nec essentiam suam à putredine habent, quorum tamen tanta est potentia, vt in momento, etsi nondum putredo in corpus introducta sit, hominem iugulare possint. Et posito, sed non concesso, quòd omne contagium generetur cum putredine: tamen non sequitur, quòd contagium per putredinem sit definiendum, aut quòd à putredine per se producatur, multò minùs, quòd essentia contagij in putredine consistat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, sed à calore, qui est in re putrescente, generantur: qui tamen ipse calor non est primarium vermium efficiens, sed primarium saltem excitans, vt *de spont. vin. ortu* dicetur.

Secundò contagij essentiam nec in putredine consistere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactissima mistionis ratio, quæ talis est, vt etiam in exiguo corpore diu salua retineri possit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari posse, nullo probabili saltem argumēto probari potest, demonstratque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer caus. cap.* 14. multorum venenorum exemplo, quæ, sicut à putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari potest, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum spiritûs, sanguinem, humores, partiumque substantiam labefactat, hinc sensim serpit longiùs in partes principes, sed tam segniter, vt rarò ante diem vigesimum, interdum non nisi anno symptomatis se prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis sit indicium, percipitur, nec scit æger, quantâ pernicie laboret. Refertque ibi historiam, quòd quidam in lupum sæuientem irruentes, trucidatum in varia obsoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicūque esitarunt, non multo post tēpore rabie correpti sunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere posse? Et sit sanè, quòd nonnulli obiiciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi sint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem suscipere, necesse est, si debet rabiem inducere. Quod autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum est.

Tertiò ad Contagium, quatenus tale, producēdum, & essentiam contagij constituendam, putredo per se, nec vlla qualitas manifesta sufficit; cùm nihil agat vltra vires suæ speciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & pestilentium, etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis simpliciter misto adscribi potest.

Quartò, si contagium à putredine produceretur, & essentia contagij in putredine consisteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes sunt contagiosæ, & tales imprimis, per quas sudores satis sæpe fœtidi excernuntur? Illud itaque contagiosum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis aliam originem habet, de qua suprà dictum.

[Quod

Putredo non est de essentia contagij. Contra dicentis Zacut. Lusitani: eius argumentum.

[Quod putredo non sit de essentia contagij, monstraui *supra*, & sentiunt mecum alij etiam Medici Doctissimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. comm. cap.* 2. quem impugnat Zacutus Lusitanus, *de Medicor. Princ. histor. lib.* 1. *histor.* 84. *quæst.* 50. atque adfert vnum argumentum, quod putat firmissimum, quod tale est. Nullus morbus dici potest contagiosus, nisi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt sufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à solo putrido calore moueri potest, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo necessariò concurrit in omni contagioso affectu. Minorem probat, quia vt aliquid, siue benignâ, siue malignâ qualitate infectum, è corpore effluat, magna requiratur humorum agitatio, quæ non nisi à putrescente calore fieri possit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pari ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cùm sit validus, dissipare seminarium. Ergo solum calorem putredinosum necessarium esse ad contagium.

Verùm primò statum controuersiæ non rectè format. Quæstio enim hæc duplicem sensum habere potest, primò an putredo necessaria sit ad materiam contagiosam generandam: secundò, an ad materiæ contagiosæ ex vno corpore in aliud translationem necessaria sit putredo. Ad generationem materiæ contagiosæ necessariam non esse putredinem, nec in eo consistere essentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffusionem materiæ, sit necessaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falsa est, & probatio minoris non firma. Maior est falsa, quòd scilicet nullus morbus dici possit contagiosus, nisi communicet vaporem infectum. Etsi enim multi morbi contagiosi per vaporem communicentur: tamen non omnes, sed etiam per humores, sordes, & alia inquinamenta non vaporosa. Id quod manifestum in scabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis similibus apparet, in quibus cũ ægris tutò quis cõuersari potest, cùm ex corporibus vapores cõtagiosi vt in peste fieri solet, non exhalẽt, neque quis ab iis inficiatur, nisi vel ægri corpus tãgat, vel sordes, quæ ab eius cute, vestibus, vel stragulis sunt cõmunicatæ, corpore suo excipiat. Et proinde frustra minorẽ probare conatur, quòd solus calor putredinosus ad talem vaporẽ emittendũ aptus sit; cùm talis vapor non semper requiratur. Et si esset talis vapor necessarius, etiam ab innato calore à corpore emitti posset. Nam calor innatus & per sudores, & per insensibilem transpirationem, vitiosos humores & vapores è corpore expellit. Neque in peste, morbo maximè contagioso, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, semper deprehenditur, vt *superius* dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα; ita non agunt per putredinem, sed occultâ qualitate vim suam exserunt; atque contagiosorum vis est, qualis est rerum spirituosarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis spatio massam farinæ peruadit, & vt vinum & ceruisia efferuescat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ destillationis gratiâ instituitur. Eodem modo, si melli exiguum quid panis admiscetur, magnam in eo mutationem excitat; acetum vinum in acetum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus passim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, sed spirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur.

Contagium autem, & μίασμα istud ex infectis corporibus vario modo effluit & disseminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum sudore effluit; nonnunquam cum excremento crassiore & sordibus cuti adhæret; nonnunquam per exspirationem, & halitum è corpore exspirat; aliquando per pus & saniem è tumoribus effluentem communicatur. Contagiosi enim illius inquinamenti non vna est ratio. Etenim interdum atomorum & minimorum corpusculorum modo per aërem spargitur, & hinc inde vagatur, quo modo pestilentiæ semina longè latéque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthisicorum, quod postea per aëris inspirationem attractum, pulmones similiter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium scabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, sed vestimentis & aliis rebus adhærens aliis corporibus communicatur.

Fomes contagij quid?

Hinc accidit, vt contagiosum μίασμα duplici modo disseminetur, vel per fomitem saltem, vel per fomitem & aërem. Quanquam video, nonnullos esse, qui sub fomite aërem etiam comprehendunt; cùm & ille semina contagij ab ægris corporibus excipere, & in sana transferre possit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hîc distinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, πόρους illos ἀραιοὺς, & semina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rursus communicare, idque inquinare potest. Semina enim illa contagij essentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in se continent: fomes verò non subiectum illius formæ est, sed locum saltem inquinamentis & fomitibus illis contagij præbet. Talia sunt omnia, quæ rara & porosa sunt, vt effluuia illa contagiosa excipere possint, putà lana, linum, gossypium, & vestes ex lana, lino confectæ, plumæ & pelles pilosæ animalium; vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium possunt deferre, telæ aranearum & similia. Imo parietes & muros foraminulentos contagium suscipere posse, experientia constat. Contra, quæ solida & densa sunt, lapides, metalla, & similia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò pura sint, nec sordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere possit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipsos parietes & lapides sese insinuarit, vt non solum abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, sed sæpe tota ædificia destrui, necessarium fuerit. De qua re legatur *Leuit. cap.* 13.

Contagium in fomite diu asseruatur.

Ea autem contagij, præcipuè pestilentis, vis est, vt longo tempore in fomite, vt vestibus, esse possit, præsertim si non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minùs frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium istud astantibus communicari potest, obseruatumque, vestimentis & lectis pestilenti contagio infectis post multos annos pestem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuisse. Accidere etiam potest, vt quis contagium in suis vestibus circumferat, tamen si cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, à veste verò eius excussum, & in aërem dispersum aliis communicetur, eosque inficiat. Obseruatum quoque, eos, qui domi suæ conclusi metu pestis planè delituerunt, ab aliis sanis, etiam in vestibus tale contagium circumferentibus, infectos fuisse. Imò aliquem in suo corpore contagium habere, idque alteri, antequàm ipse ægrotat, communicare posse, lues Venerea docet. Si enim cum sana muliere quis, quæ tamen paulò ante cum alio lue Venereâ infecto rem habuerit, congrediatur, fieri potest, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat, antequàm ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud suo membro haurire, mulieremque eo abstersо liberare potest. Præter fomitem etiam per aërem propagari potest contagium per quem non solùm in priuatas domos, sed etiam ex vna ciuitate in aliam, imò regione in aliam pestilens contagium defertur. Id quod in peste Attica accidit, quæ, vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata est. Promptiùs autem aër & fomes contagium recipit & defert, si nullum insignem excessum

cessum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa rei contagiosæ totam essentiam in se continentia, & alios vim inficiendi habentia dissipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia.

Ex hisce autem modis, quibus semina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differẽtia quædam contagij exoritur. Atque inde Fracastorius triplex contagij genus constituit, vnum per contactum, secundum per fomitem, tertium, quod grauissimum appellatur, ad distans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem disseminatur, hominem in distanti ab ægro loco inficere possit, non rectè contagium per fomitem ei, quod ad distans appellatur, opponitur, cùm vtroque sine contactu corporis ægri cótagiosi homo infici possit. Rectiùs ergo diuiditur contagium in mediatum & immediatum.

Contagium immediatum.

Immediatum est, quòd solùm per contactum corporis ægri contagiosi inficit, quomodo is inficitur, qui cum scabioso vel leproso eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venereâ lue laborant, rem habet. Atq; hoc contagium in crassâ hæret materia, & non nisi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur.

Mediatum.

Contagium verò mediatum est, quo æger mediante aliquo corpore inficitur, etsi ipsum ægrum corpus non attingat. Hoc modo scabies, lues Venerea, pestis, per vestes communicatur, pestis etiam per aërem.

Contagiũ per fomitem.

Si quis tamen contagium per fomitem & ad distans distinguere velit, & istud per fomitem nominare, quod per vestes tantùm & similia propagatur, atque in crassiore est substantia, & in sordibus è corpore emissis hæret, per aërem verò in distantia loca non diffundi potest, sicut contagium scabiei & luis

Ad distans.

Veneteæ in aërem non diffunditur, vt pestilens; ad distans verò id appellare, quod non solùm vestibus & similibus rebus adhæret, sed ita subtile & potens est, vt etiam in aërem dispergi, & per eum in loca distantia disseminari possit, quale est pestilens: cum eo non pugnarim.

Contagium quomodo in corpus recipiatur.

Contagium autem, & præcipuè pestilens, postquàm ex ægro corpore egressum, non per vnam viam in corpus sanum admittitur. Aliquando enim per os & nares, cum spiritu, quem attrahit quis, in corpus sanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extrà adueniat, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipsum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet.

Postquàm *uiarua* & semen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à sano receptum est, non semper vires suas statim exserit, sed in corpore sæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium est, in contagio canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos aliquot in corporibus latuisse, obseruationes Medicorum docent. De pestilenti contagio quidem nonnulli dubitant verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerunque quatuordecim dierum spatio in corpore latere posse, experientia docet; cùm sæpissime obseruatum sit, etsi, vbi aliquis peste in domo aliqua mortuus est, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de supellectile suspecta secum abstulerint, nihilominus post temporis aliquod interuallum & ipsos peste correptos fuisse; idque plerunque circa Nouilunium accidisse, sæpius obseruaui. Atque ipsa experientia mouit non solùm Venetos, & in aliis Italiæ locis Magistratum, vt hanc legem constituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum consortium intra quadragesimum diem admittatur. Imò & hoc compertum est, in quibusdam pestilentibus constitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos esse: id quod in peste ita magna, quæ anno Christi 532. grassata est, euenisse, testatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imperij occident.* Et quid mirum hoc sit in pestilenti veneno, cùm vt modò dictum, non solùm canis rabidi venenum, sed & alia venena hausta sæpe diu in corpore latere possint, antequam hominem occidant? Id quod doctissimi quique Philosophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophrastus, *lib. 9. hist. plant. cap.* 15. 16. de aconito loquens, & 17. de cicutâ tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui esse debet, qui ea, quæ de spontaneo viuentium ortu cognitu sunt necessaria, non ignorauerit. Vt enim in iis seminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, sese exserit; ita etiam contagij semina, etsi aliquandiu delitescunt: tamen sensim & latenter sese propagant, tandémque viribus auctis subitò se produnt & exserunt. Et quidem, nunc citiùs, nunc tardiùs vim suam proferunt, primò pro ipsius veneni natura, quod nunc crassius, nunc subtilius & spirituosius est. De quo Galenus, 3. *de simpl. med. facult. cap. 22.: Longo etiam*, inquit, *post tempore, à quo assumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum, quæ crassâ terrenaque essentiâ sunt. Hæc enim corporibus nostris inhærentia, insidentiaque, dein temporis spatio putrescentia erodunt, corrumpuntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor est, vt ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis dispositione, & in contagiosis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs resistat, ideo quò corpus fortiùs resistit, eò veneni actio sese tardiùs exserere potest, quò verò corpus est debilius, eò citius sese prodit. Quò accommodari potest illud Galeni, qui, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Oportet toto hoc in sermone repetere memoriâ, quòd nulla caussarum sine patientis aptitudine agere potest: alioqui omnes, qui sub Sole æstiuo exercerentur, febricitarent, aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauantur, aut irâ excandescentes, aut tristitiâ affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & pestilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet eius, qui passurus est, habilitas corporis.* Ad dispositionem autem istam corporis patientis pertinent, Temperies corporis, in quâ calida & humida temperies ad putredinem suscipiendam est aptior, ac peculiaris naturæ proprietas, ob quam alij magis, alij minùs contagio resistunt.

An venenum pestilens aliquandiu in corpore latere possit.

Etsi verò nonnulli contrarium sentiunt, & inprimis, pestilens contagium aliquandiu in corpore latere posse, negant Hieron. Mercurialis, *lib. de peste, cap.* 14. Andreas Cæsalpinus, *lib. 1. quæst. Med.* 12. Iohann. Antonius Sarracenus, *de peste, cap.* 6. Matthias Vnzerus, *in Catoptro pestilenc. lib. 1. cap.* 16. aliique: tamen argumenta, quæ pro sua sententia afferunt, non satis firma sunt. Nam quòd primò aiunt, in corpore aliquandiu latere non posse venenum, cùm natura cum eo, vt hoste infensissimo, semper pugnet, id catenùs tantùm conceditur, vbi veneni vis & copia tanta est, vt naturam statim lacessere possit. Si verò venenum sit debilius, eiusque copia minor, & propterea naturam non irritet, etiam nulla insignis pugna inter id & naturam statim instituitur: sicut aliàs etiam videmus humores vitiosos diu in corpore cumulari & delitescere posse, antequàm acti morbum excitent. Id quod etiam in venenatis & contagiosis humoribus accidere posse, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus, *in lib. de part. art. med. cap.* 5. *Sicut illi*, inquit, *qui à cane rabido morsi sunt, ita etiam, qui venenum hauserunt, quod non nisi post tempus aliquod interficit, videntur in statu neutro versari, id est, medio inter sanitatem & morbum, qui manifestam quidem habent intemperiem, nondum tamen ægrotant, quippe, cum adhuc possint obire solitas actiones, quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui sensibilis sit, sed insensibili tantùm.*

Nam quod Sarracenus, *in alleg. loco*, putat, esse differentiam inter venenum canis rabidi & pestilens, quòd illud in crassiore & densiore materia inhæreat, vnde

etiam tardiùs sese exserat, hoc verò sit tenuius, acrius, & propterea breue, & facilè sese quoquouersum insinuet: equidem istam differentiam non simpliciter negamus, interim experientia testatur, in vtroque veneno rursum magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum canis rabidi esse lentum, neque omne pestilens suam vim subitò exserere.

Verùm de hac quæstione prolixè agit Ioachimus Oelhafius, Medicus & Physicus Dantiscanus, *disput.* 1. *de seminar. pestil. intra corpus viuum latitante*: qui etiam, *disput.* 2. scrupulosè probare conatur, quòd pestilens seminarium latitare possit circa superficiem corporis, seu in continentibus externis, puta inter ipsam substantiam cuticulæ, & cutis sub ipsa cute, intra panniculum carnosum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in musculis, in arteriis & venis, in neruoso genere, & habitu corporis, in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in mesenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in vteri partibus, de quibus suum cuique iudicium relinquo. Hoc extra dubium esse puto, in iis locis præcipuè hærere, per quæ corpus ingreditur.

Corpora ad contagium recipiendum apta.

Tertiò in contagio etiam considerandum corpus, quod inficitur, & contagium recipit. Non enim agens in quodlibet agit, sed in dispositū & sibi simile. Ideóque in contagio etiam inter corpus contagiosum, & quod contagium recipit, ac per id eundem morbum contrahit, similitudo quædam requiritur, quæ est inter animalia eiusdem speciei & proprietatis. Etenim, etsi in vestibus, lana, parietibus contagium pestilens hærere possit: tamen in iis similis morbus non producitur; cùm non sint animalia, nisi quòd, vt anteà etiam dictum, apud Iudæos etiam vestes & lanæ, ac parietes ex contagio leprosi fiebant, vt non solùm vestes comburi, muros abradi, & nouâ calce incrustari, sed sæpe totas ædes destruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculosè a Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis disquirendum relinquimus. Requiritur autem similitudo non solùm generica, sed etiam specifica. Nam licèt animalia contagium suscipiant: tamen idem contagium omnia animalia non æquè inficit. Pestis, quæ in sues contagio deriuatur, non boues, non homines; & quæ boues, non sues & homines, & quæ homines, non sues nec boues inficit & iugulat. Imò inter homines non omnes ad quodlibet pestis contagium recipiendum æquè apti sunt. Euagrius *histor. Eccles. lib.* 4 *c.* 28. de peste Antiochena refert, quòd certæ in eâ familiæ prorsus interierint, saluis manentibus reliquis vrbis incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ mansere, sequenti eo morbo affectas. Et Cardanus, *lib* 8 *de varietat. rer. c.* 4. Basiliensis pestis mentionem facit, quâ soli Heluetij non item Hispani, Itali, aut Galli, eadem licet in vrbe viuentes, afficerentur. Et Ioh. Vtenhouius, *in historia peregrinationis Ecclesiæ Anglicæ, sub finem cap.* 4 scribit de peste quadam sæuissima Hafniæ in Dania, Anno 1553. grassante, breuique temporis spatio aliquot hominum millia prosternente, à qua tamē omnes immunes prorsus manserint tum ex Anglia aduenæ, Belgæ, Germani, quamuis ij maiore ex parte incolerent ædes, quæ vel ab hominibus peste enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ fuerāt. Et narrauit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cùm paucis ab hinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus suis Germanis Cremonæ diuertisset, in qua pestis vehementer grassabatur, & iā quatuor etiam Medici ea exstincti erant, nullum ex suis militibus, etsi in domos infectas diuertissent, peste correptum fuisse: quod & in Silesiâ, Suidnitij superiore anno accidisse, mihi narratum, cuius vrbis ciues plerique peste extincti sunt, saluis Svecicis & Saxonicis militibus. Etsi vero alij aliam huius rei caussam reddant: tamen nullam commodiorem dari posse puto, quàm similitudinem inter corpus contagiosum, & id, quod peste inficitur. Vt enim non quodlibet cuilibet venenum est, ita etiam non quodlibet cuilibet contagiosum. Et propterea quod vni venenum & contagiosum est, alteri huic simili etiam venenum & contagiosum erit. Vt enim duo similia se habent ad aliquod tertium: ita tertium sese habet ad vtrumque illorum. Et propterea etiam pestis, quæ infestat boues, alium etiam bouem, non verò hominem vel suem inficere potest; & pestis, quæ hominem corripit, alium etiam hominem inficere potest, non verò sues vel boues. Et eadem de caussa accidere potest, vt vna pestis vni familiæ, vel nationi, ob similitudinem, quam inter se habent, non aliis familiis vel nationibus perniciosa sit. In qua autem re illa antipathia & similitudo consistat, nemo integrè explicabit. Sunt enim illæ corporum qualitates occultæ, quibus venenosis resistunt, & alexipharmacorum, vt & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & non nisi ex effectu deprehenduntur.

Capvt IV.

De Contagiosorum morborum differentiis.

Contagiosorum morborum differentia.

Svnt autem contagiosi morbi plures. Et plerunque morbi Epidemij contagiosi sunt. Etsi enim à caussa communi, vel victu prauo, vel aëre morbi communes & epidemij originem habeant: tamen plerique etiam per se contagiosi sunt, & per contagium disseminātur. Non tamen soli morbi epidemij contagiosi sunt, sed etiam sporadici, & cōtagium interdum vtrisque commune est. Equidem morbus cùm sit accidens, de subiecto in subiectū non migrat, nec idem numero in aliud corpus transit; sed in corpore tali ægro ob morbificam dispositionem excremētum quoddam generatur, quod vel vaporis formâ, & in minima corpuscula resolutum exhalans, vel per sordes communicatum, in alio corpore similem affectum producit. Ita Catarrhi sæpe sunt *Catarrhi.* contagiosi, vnde vulgò etiam obseruatur, quòd nemo libenter cum alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat. Ita Febres malignæ & pestilentes, seu solitariæ, *Febres maligna & pestilentes.* seu comitatæ, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ sunt febres contagiosæ. Maximè verò contagiosa pestis est. Sunt tamen & sporadici ac priuati morbi interdum contagiosi. Sic *Ophthalmia.* ὀφθαλμία & lippitudo contagiosa est, cùm ex oculis lippientibus vapor exhalans in alterius lippientem intuentis oculis recipitur, & receptus in oculo similem in eo dispositionem inducit. Ita Phthisis est con- *Phthisis.* tagiosa, cùm ex putrescentibus pulmonibus vapor cōtagiosus exhalans cum aëre, qui inspiratur, ab alio attractus, pulmones eius corrumpit. Et de tali putredine verum est, quod Galenus, *lib de differ. febr.* 1. *cap.* 5. scribit: In totum cum iis, qui putridum exhalant, minimè tutum est conuersari; quod de phthisicis & de putredine contagiosa, non de omni accipiendum est. Chirurgi enim, qui gangrænas & sordida vlcera tractant, necessariò cum iis, qui putridum exhalant, conuersantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem, sed eam, à qua exhalat, inficit. Ita Dysenteria contagiosa est, imprimis per excre- *Dysenteria.* menta alui, vt si quis in loco, in quo dysentericus aliquis aluum excreuit, & ipse aluum excreturus desideat, & per anum vapores illos contagiosos excipiat, facilè & ipse dysenteria corripitur. Quia tamen in dysenteriis, præsertim epidemiis, massa sanguinis infecta est, & ita per totum corpus illa inquinamenta exhalant, cum iis conuersari tutum non est. Scorbutus & ipse contagiosus est, præ- *Scorbut.*
sertim

sertim si quis scorbuticus gingiuas fœtidas habeat. Tum enim facilè per pocula communia alij infici possunt. *Scabies.* Scabiem quoque contagiosam esse, nemini ignorum est, quæ tamen ad distans non inficit, neque solùm conuersatio cum scabioso scabiem contrahit, sed saltem si sordes scabiei contagiosæ per vestimenta, lectum communem, mantilia & similia, ab aliis excipiantur. *Tinea.* Tinea etiam contagiosa est, ita, vt si quis pileum vel mitram gestet, quam antea tineâ laborans gestauit, eodem morbo facilè corripiatur. Multo verò magis contagiosa est Lepra Arabum. *Lepra Arabum.* Neque enim solùm per contactum, sed ad distans etiam inficere potest. De quo Paulus Ægineta, *lib. 4. cap. 22.* Quoniam in contagiosis hæc est passio, non minùs, quàm pestis, habitandum iis est quàm longissimè ab vrbibus, in frigidis & parùm habitatis locis. *Rabies canina.* Demorsos etiam ab animali rabido saliuâ suâ alios inficere posse, suo loco dictum.

Verùm cùm de morbis hisce omnibus hactenus in superioribus libris Pract. vt & lib. de febr. actum sit, vnicus saltem adhuc morbus contagiosus, nondum explicatus restat: nimirùm lues Venerea, quam hoc loco explicandam suscipimus. *Lues Venerea:*

PARS QVARTA.

De lue Venerea.

CAP. I.

De Nomine & Origine Luis Venereæ.

INTER morbos contagiosos, post pestilentiam & lepram Arabum, facilè primas obtinet Lues Venerea. *Luis Venereæ nomina.* Variis autem nominibus is morbus appellatur. Frequentissimum nomen est morbi Gallici, quod inde contraxit, quòd inter Gallos primùm in Europa innotuit. Cùm enim anno Christi 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso Rege ad Neapolim bellum gereret, morbus hic primùm in Gallorum castris sæuire cœpit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primò nominatus fuit. Nam quòd Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. causs. cap. 1.* anno Christi 1496 id accidisse refert, id procul dubio ita accipiendum est, quòd iam non ampliùs hic morbus tum se contiouerit Italiâ, sed, vt ipse loquitur, ferme totam Europam perrepserit, & per cæteras eius prouincias latè se diffundere cœperit. Omnes enim autores alij in eo consentiunt, primùm ad Neapolim in Gallorum castris dicto tempore hunc morbum innotuisse; & inde Gallicum appellatum fuisse. *Morbus Gallicus.* Galli verò, vt dedecus hoc à se amolirentur, & iniuriam in Italos retorquerent, Italicum & Neapolitanum morbum appellauerunt, quòd in Italia ad Neapolim primò innotuerit. *Italicus. Neapolitanus.* Alij, quia ab Hispanis in Gallorum castra inuectus sit, Hispanicum nominant. *Hispanicus. Indicus.* Alij etiam Indicum appellant. Rerum enim Indicarum scriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem desinit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò seculis epidemium fuisse, & plurimos repentè absque euidente caussa sine contagione, ac si quis saltem cum muliere, cùm menses fluunt, concubuerit, populariter inuadere ac corripere, scribunt. *Syphilis. Pudendagra. Variola magna.* Fracastorius etiam Syphilidem appellat; nonnulli Pudendagram; nonnulli Variolam magnam, quod instar variolarum passim pustulæ & tuberculа erumpant. Pleríque hodie sine vllius nationis iniuriâ & infamiâ luem Veneream nominant, quòd ex Venere & concubitu cum impuris per contagium inprimis contrahatur. *Lues Venerea.*

Solent autem hîc autores disquirere, an morbus iste nouus circa 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? *An sit morbus nouus.* Franciscus Vallesius, *1. epid. comm. 1.* & Hieron. Reusnerus, *de Scorbuto, exerc. 1.* & alij quidam Recentiores luem hanc antiquis non fuisse ignotam existimant, eámque Hippocratem, *3. epid. sect. 3.* (verba sunt Reusneri) non penicillo adumbrasse, sed viuis coloribus depinxisse putant: cùm varia ibi recenseat symptomata, quæ in lue Venerea conspiciuntur; qualia sunt abscessus ac suppurationes carnium, neruorum, & ossium denudationes, atque elapsus magni, fluxio collecta non puri similis, sed deterior pure, glabrities capitis & menti cum & sine febri, sacer ignis cum minimis vlcusculis & inflammatione, praui & putridi fluxûs, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abscessûs circa dentes, voces vitiatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, &c. quod omnium grauissimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verùm ne somniauit quidem Hippocrates eò loci de lue Venerea, sed pestilentiam longè grauissimam describit, Galeni & omnium interpretum iudicio, & ipsâ historiæ euidentiâ teste. Nam morbus ille vt plurimùm cum febre inuasit, quod non accidit in lue Venerea; & fuit epidemius, cum lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quàm luis Venereæ curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodoneus, *in allegatum locum Beniueny*, ab immundis & sordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxisse, testari Guilielmum Salicetum, Gordonium, & Vallescum de Taranta, quorum hic vixit anno 1418. Salicetus verò claruit anno 1270. Gordonius, medio tempore. Imò sacræ literæ testantur, eum, qui scortis adhæret, vermes & tineas pro mercede reportare. Verùm non puto, quòd illi morbi iidem cum lue Venereâ hodierna fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in castris Gallorum, primò innotuit. Ideo etiamsi Paracelsus, *lib. de tumorib. & vlcer. morb. Gall. cap. 3.* anno 1478 *& lib. 1. de causs. luis Gall. cap. 3.* anno 1480. accidisse hoc scribit: *Origo luis Venereæ.* tamen ab omnium aliorum relationibus discrepat; cùm in eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Christi 1493. Europæ notum non fuisse, etsi in India occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hispanis ex India in Italiam illatus sit. Cùm enim Christoph. Columbus anno 1492. mense Septembri primam nauigationem in Indiam occidentalem suscepisset, atque biennium ferè in eo itinere consumpsisset, rediit in Hispaniam anno 1494. cuius milites cùm morbo illo in India infecti essent, & postea in Italica expeditione stipendia facerent, morbum hunc disseminarunt. Nam, vt de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. lib. 1* scribit, (qui patrem suum in eo bello fuisse refert) cùm ob annonæ caritatem Hispani multitudinem inutilem propellerent, Galli scorta, eorum pulchritudine allecti, clàm exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt, qui postea primùm per eorum castra, & hinc per Europam disseminatus est.

In aliis tamen regionibus frequentiùs grassatus est, & adhuc grassatur; in aliis rariùs, cuius rei caussam, cùm odiosum sit, inquirere supersedemus. Hoc tamen certum esse puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quàm in aliis quibusdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 76.* Iacob. Carpum, qui primus ferè cura-

tionem per inunctionem ☿ ij usurpauit, ex sola hac curatione ita diuitem factum fuisse, vt 40000. scutatorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Capiuaccius, *in tractat. de lue Vener. cap. 12. in fine* se è solius Gallicæ luis curatione vltra 18000. coronatorum lucratum esse. Et L. Septal. l. 7. animad. n. 186. scribit, Mediolani in Hospitali Broli sæpe numero vere solo septingentos, reliquo verò tempore semper ducentos curari. Ego verò ingenuè fateor, me hisce 34. annis, quibus hic VVitebergæ, nec, benedictione diuinâ, sine lucro, medicinam facio, nou tot Coronatos, quot Capiuaccius eorum millia, lucratum esse ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine dissentiunt, & non solùm contagione ab Hispanis disseminatum hunc morbum esse putant, sed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum existimant; cùm multi passim in diuersis regionibus sine vllo contagio hoc morbo laborare cœperint, de quo postea.

CAPVT II.

Historia luis Venereæ.

Historia morbi Gallici. VErùm de origine huius morbi postea, vbi de caussis agetur, plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod vt felicius fiat, & vt pateat, de quo disceptetur, primò eius descriptionem & historiam, è fide dignis, qui tùm vixerunt, autoribus, inprimis Hieron. Fracastorio, & Anton. Beniuenio proponere libet. Cùm morbus hic primùm innotesceret, suboriebantur pustulæ diuersi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capillosa eius parte potissimùm, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæterisque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ nimiùmque extantes, sed scabræ in superficie, & colore subrubido, à quibus squamæ resoluebantur, & caro sub ipsis callosa apparebat: aliis variis similes, figurâ rotunda, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram referebant, & ab his quidem squamis leuioribus resolutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat. Nonnulli verò latioribus corripiebantur pustulis, sed quæ supra cutem non intumescerent, crassiores squamas habentibus è quibus etiam sanies virulenta copiosior emanabat, & remotis squamis caro apparebat obscurior & sublimis. Quibusdam subalbidis squamis amotis cicatrici simile quid remanebat, à qua interdum profluens sanguis difficultatem curationis ostenderet, & similitudinem sicca scabiei repræsentaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licet enim minùs eroderet, serpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas pustulas & aliæ in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membrisque obscœnis oriebantur, quæ in vlcera maligna & serpentia abierunt, quæ subiectas partes eroderent, & aliis nasum, aliis labia depascerent, aliis columellam absumerent, palatumque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec ossibus parcebat malum, sed iis cariem inducebat, vnde quibusdam cranium, aliis alia ossa foraminulenta reddebantur. Neque solùm in externis, & visu obuiis partibus pustulæ illæ & morbi indicia apparebant, sed & obseruatum, in quibusdam pustulis ac fœda vlcera ipsa etiam viscera occupasse. Quibus circa superiora vigebat malum, iis destillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modo fauces & tonsillas erodebant, quibusdam nares, quibusdam oculos. Præterea maximâ ex parte gummositates quædam per membra concrescebant, magnâ deformitate. Nam sæpe oui, sæpe panis magnitudine prominebant, quibus apertis mucus saltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is callus maximè in brachiis & cruribus accidebat, quibusdam exulcerabatur, interdum integer vsque ad mortem perseuerabat. Accedebant præterea dolores atroces cum maximo cruciatu, qui circa noctem exasperabantur. Dolores autem alli circa externam ossium sedem in tibiis, homoplatâ, circa clauiculas, in scapulis, in capite circa frontem & tempora, nonnunquam etiam in sterno sese exserebant; non tamen in ipsis iuncturis, sed circa musculos & neruos. In qua re tamen magna erat varietas. Quibusdam enim sine pustulis dolores, quibusdam sine dolore pustulæ, accidebant; maior pars vtrisque affligebatur: & quidem dolores isti nunc pustulas præcedebant, nunc sequebantur, nunc cum iis oriebantur. Interim languebant membra omnia, macies corpus detinebat, cibi desiderium deiiciebatur, aderant vigiliæ, mœror & iracundia assidua, ac amor decubitûs. Quandoque & febricula comitabatur, sed raro. Sanguis, si vena aperiretur, erat mucosus & corruptus, vrina crassior, pinguis, & sine febre etiam subrubens, aluus ægrè reddebatur, & fæces erant mucosæ ac siccæ. Pilorum etiam casus in hac lue frequens est, potissimùm in capite, circa tempora & occiput: item superciliorum, ac in viris barbæ. Non raro quoque bubones in inguinibus erumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc rursum euanescunt, nunc indurantur, nunc suppurantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum, ac in viris in ano exoriuntur; scissuræ & fissuræ præterea in manibus & pedibus interdum accidunt, & cutis crassa in vola manuum à subiecta cute abscedit. Vngues quoque interdum decidunt. Accidit eandem quandoque, vt virulenta materia in maribus per penem, in fœminis per pudenda effluat, qui virulentæ materiæ effluxus vulgò Gonorrhœa Gallica, siue virulenta appellatur, etsi reuerâ semen non sit, à quo fluxu penis meatus interior exulceratur, & caruncula quædam in meatu vrinario exoriuntur, vnde mictio ardens, & vrinæ stillicidium cum dolore excitatur. Atque hæc sub primum eå ortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hieron. Fracastorius refert, post illa tempora mutata videtur. Post primam enim eius originem, elapsis annis viginti fere, cœpere pauciores videri pustulæ, gummositates verò plures. Factæ etiam fuêre pustulæ sicciores ac dolores acerbiores. Annis sex elapsis iterum mutatio facta est; quippe cùm iam valde pauciores pustulæ viderentur, & dolores ferè nulli, aut multò mitiores, gummositates verò multæ, &, quod mirum in omnibus visum est, pilorum casus homines ferè ridiculos fecit, aliis sine barba, aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspectum venientibus. E qua mutatione Fracastorius bene sperabat, existimabatque, finem iam huius morbi incepisse, nec longè post futurum, vt ne per contagium se propaget, quoniam materia indies fiebat crassior, in qua seminaria tum pauciora, tum debiliora giguuntur. Verùm spes hæc eum valde fefellit, & morbus hic etiam hisce temporibus durat, imò, vt nonnulli existimant, penè grauior, quam olim fuit.

CAPVT III.

De Natura luis Venereæ.

CVm ergo tanta morborũ & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, meritò, quæ eius natura sit, diligenter inuestigandũ. De qua variæ variorum autorum

autorum sunt sententiæ, &, vt hac de re Epiphanius Ferdinandus, *in hist. med. hist.* 17. scribit, autores, qui de morbo hoc scripserunt, etsi ad numerum octogenarium accedant, (forsan etiam eum excedant) omnes penè de huius morbi essentia discordes sunt, & vnusquisque pro suo arbitrio eum definit. Cùm enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis descriptus, neque, vt aliàs fieri solet, antiquorum sententias, quibus insistant, habeant, Recentiorum quisque sua libertate vsus suam sententiam proposuit. Equidem de hoc dubium esse non puto, affectionem hanc esse contagiosam, malignam, & venenatam. Neque probatione operosâ indigere videtur, & ex eo id satis paret, quòd in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia est, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere potest. Et tanta omnino in hac lue morborum ac symptomatum varietas est, vt ad nullam manifestam caussam reduci possit. Itaque, vt in pestilentibus constitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* descripsit, tanta fuit malorum multitudo, vt ad occultas qualitates & venenatam caussam confugiendum fuerit: ita etiam cùm tanta morborum ac symptomatum colluuies in lue Venerea appareat, vt omnium origo in nullam manifestam qualitatem referri possit, etiam hic ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Lues Venerea est ab occulta qualitate.

Quid sit.

Etsi vero hæc ita sese habeant, de hoc tamen autores adhuc dissentiunt, an illa malignitas solùm in caussa consistat; an verò etiam malignus morbus adsit aliquis. Capiuaccius, *de morb. Gall. cap.* 1. affectum hunc non morbum, sed caussam esse putat, dum definit luem Veneream, quòd sit excrementum p.n. toto genere, potens multifariàm lædere hominem, genitum ex humana substantia à simili.

Capiuaccij sententia.

Ita etiam Hercules Saxonia, *de lue Venerea, cap.* 2. scribit, quòd lues Venerea sit caussa, non morbus, non symptoma; ideò, quia extrà humanum corpus in linteis, vel aliis id genus vestimentis, in sudore præterea, semine & sanguine iam à corpore secreto potest existere; in corpore verò humano etiam partes non viuentes, morbisque non subiectas, humores nimirum & spiritus inficit & obsidet.

Herculis Saxoniæ.

Aurelius Minadous, *de virulentia Vener.* nec morbum, nec caussam, nec symptomata esse statuit. Morbum quidem ea de caussa, *cap.* 17. quoniam neque sit intemperies, nec mala compositio, nec soluta vnitas. Caussam verò morbi esse negat, *cap.* 9. quandoquidem caussa præter naturam propriè est illa, inter quam & actionem læsam cadit medium, morbus nimirum, cùm morbus sit id, quod proximè lædit actionem, caussa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam vero Veneream, & actionem læsam nullum cadere medium, sed ipsam per se, suisque viribus primùm & immediate operationes vitiare & lædere putat. Quòd autem virulentia Venerea per se, & primò offendat operationes, hoc apud Medicos in confesso esse, & propterea præsupponendum esse opinatur, & nisi virulentia hæc per se, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laborasse, putat. Symptoma non esse, probat *cap.* 18. quia non sit actio læsa, neque qualitas mutata, neque exiens mutatum. Actionem læsam non esse, eo probat, quia ipsa virulentia Venerea sit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutatæ sequuntur actiones læsas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conspiciuntur, qui non sunt symptomata.

Aurelij Minadoi.

Ipse vero Aurelius Minadous, cùm omnes aliorum sententias & definitiones reiecisset, tandem se ad perfectam definitionem constituendam, malique huius naturam explicandam accingit. Primo autem, *c.* 16. hoc fundamentum suæ opinionis præsupponit, nimirum morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, sed potiùs nomine corporis, ideo, quia transeat de vno corpore in aliud, id quod proprium est corporum, non qualitatum, & quia alia corpora tangit.

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res,

vt Lucretius canit. Deinde si esset qualitas, esset vel manifesta, vel occulta. Non aliqua ex manifestis, quod pluribus & rectè probat. Quòd verò non sit occulta qualitas, nullum speciale argumentum affert, sed illud generale repetit, quia nimirum de loco in locum moueatur, & alia corpora tangit.

Hoc præsupposito postea, *cap.* 30. virulentiam Veneream quid corporeũ internum, & quidem spiritum seu vaporem esse statuit, idque ideo, quia breuissimo temporis spatio defertur, communicatur & participatur. Talem tamen vaporem esse statuit, qui occultâ qualitate & virtute à tota eius substantia, seu toto suæ naturæ modo præditus sit, propter quam qualitatem non solùm quoscunque humores corporis, sed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quòd autem in spirituosa substantia cõsistat hæc lues, porro probat, quia nonnulli inficiuntur non solùm congressu Venereo, sed etiam osculo, vel indumentorum vsu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe sensere noxam, quàm solum capillorum defluuium, quòd scilicet acribus vaporibus capillorum radices erosæ sint. Tertiò, quia nonnulli sudo exercitio vehementi hanc virulentiam dissiparunt. Vaporem tamen illum seu spiritum, excrementum propriè esse negat, *cap.* 20. cùm excrementum illud propriè sit, quod redundat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Etsi ibidem concedat, excremẽtum communiter vocatum dici, quicquid in corpore superfluum est, seu spiritus, seu humor, seu corpus aliud solidum, siue sit vtile, siue inutile, siue secundum naturã, siue præter naturam. Vaporem hunc porro vagum, tenuem & viscidum esse statuit, *c.* 21. Atque eleuari à substantia spirituosa, humorosa, solida. Vaporem autem hunc totâ substantiâ contrarium, & præter naturã esse, probat *cap.* 22. pluribus, de quo postea dicetur. Tandemque, *cap.* 27. definit virulentiam Veneream, quòd sit vapor à tota substantia aduersus facultati naturali, sensim agens. Et vt clarius suam mentem explicet, nec lectorem dubium relinquat; ad quod rerum præter naturam genus referri hæc virulentia debeat, cùm antea nec morbum, nec caussam, nec symptoma esse, interim actiones primo lædere, dixerit; tandem, *cap.* 28 statuit, esse errorem externum, idque hoc Syllogismo probare conatur: Quicquid primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis, est error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis. Ergo est error externus.

Nonnulli, vt breuiter se absoluant, & cum omnibus sentiant, dicunt, luem hanc esse congeriem omnium malorum, morborum ac symptomatum.

Lues Venerea pendet ab occultâ qualitate.

Ex difficili hac controuersia vt nos expediamus primo eos rectè sentire, iam anteà probatum, & pluribus postea probabitur, qui qualitatem occultã & vim à tota substantia, vt vulgò loquuntur, pendentem hic admittunt. Neque enim aliter statuere possunt, cùm extra dubium sit, esse luem contagiosam, & malignam. Qualis dum est, duo præstat, nimirum & corpus, a quo recipitur, alterat, & ad sui similitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis, vt mox dicemus, cùm non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio est semper cum putredine, cùm putredo non nisi longo tempore inducatur, hæc mutatio verò in momento quasi fiat: neque exustio, vt Ioh. Baptista Montanus, & alij quidam statuunt, cùm intemperies calida & sicca non semper adsit, neque frigidis & humectantibus curetur; sæpe etiam sordida putredo adsit, in qua nulla est exustio.

Est morbus. Quòd autem saltem in materia illa extra partes viuentes constituta hanc malignitatem esse, morbum verò similem nullum adesse statuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quòd μίασμα illud contagiosum à corpore lue Venereâ infecto emissum, etiam in vestibus hærere possit, nec hoc negamus, quòd humores in corpore nostro eodem inquinari possint: interim tamen haud sequitur, quòd partes viuentes immunes & sanæ maneant. Vt enim in febre putrida, etsi à calore febrili humores & spiritus primùm incalescunt, postea tamen partes viuentes eadem intemperie corripiuntur: ita etsi humores in lue Venerea ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen caussa nulla est, cur idem virium partibus viuentibus communicari non possit.

Non calidus & siccus. Quanquam autem nonnulli agnoscunt, caussam istam otiosam esse non posse: tamen cùm vltra qualitates manifestas & primas non sapiant, etiam virulentiæ Venereæ effectûs ad caussas manifestas reducere conantur. Joh. Baptista Montanus, vt modò dictum, essentiam huius mali in calida & sicca intemperie consistere existimat. Verùm curatio aliud docet; cùm calidis & siccis medicamentis, vt decocto ligni Guajaci, ac similibus curetur. Deinde quòd putredo magna adsit in humoribus, quæ non prouenit à calida & sicca intemperie.

Non frigidus & siccus. Nicolaus Massa, *de morb. Gall. cap.* 5. dicit, esse hepatis frigiditatem, ad aliquam siccitatem declinantem, cum qualitate occulta. Verùm de qualitate quidem occulta rectè scribit: non autem esse intemperiem frigidam, effectus docet, vt vlcera, caries ossium, & similia. Et quamcunque aliam intemperiem afferant: tamen nec morbis ac symptomatibus, quæ in hac lue apparent, nec curationi consentaneum proferunt.

Sed occultus. Itaque cùm ad nullam manifestam qualitatem actio virulentiæ Venereæ referri possit, meritò ab ea qualitatem occultam induci dicimus. Primò enim omnis caussa efficiens à ratione efficiendi caussa dicitur, & proinde hæc maligna qualitas non solùm humores, sed etiam partes viuentes ad sui similitudinem alterat, & immutat. Deinde, licet caussa morbifica sit ablata, & morbus hîc iam expugnatus videatur: tamen nisi maligna illa διάθεσις expugnetur, homo perfectam sanitatem non recuperat. Obseruatum enim, luem Veneream interdum post trigesimum annum recruduisse, quod procul dubio accidit, non quòd humores vitiosi tandiu in corpore delituerint; (hi enim citiùs suis signis se prodidissent) sed quòd διάθεσις illa maligna corpori impressa actu fuit, quæ postea sensim vitiosos humores produxit, & inquinauit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, *lib.* 11. *de curand. rat. particul. affect. cap.* 11. refert, fœminam quandam edidisse fœtum Gallico morbo laborantem, crustosisque vlceribus vndique scatentem, cùm ipsa nunquam signum aliquod contractæ illius luis habuerit, sed semper omnino integra fuerit. Et contra accidere potest, vt quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, vbi malignitas illa expugnata est, Gallicum ampliùs non rectè dicitur, sed vulgaribus etiam medicamentis, vt alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, luem Veneream non solùm in humoribus, sed etiam in partibus viuentibus existere, eámque non saltem in mutatione qualitatum primarum consistere, sed etiam qualitatem occultam malignam partibus inprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam censemus. Quos morbos à Fernelio totius substantiæ dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, vt supra diximus, si agnouissent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hic verò per caussam definiuissent. Iidem etiam si

Sententia Aurelij Minadoi examen. cogniti fuissent Aurelio Minadoo, non defendere conatus esset, luem hanc non esse morbum, sed errorem externum. Nam quod probare conatur, luem Veneream non esse morbum partium similarium, ideo, quòd non sit intemperies, neque mala compositio, neque soluta vnitas; in eo probando frustra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quòd nullum aliud detur morbi genus in partibus similaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Substantiæ, nos rectiùs occultarum qualitatum nominamus, supra, *part.* 1. satis probatum est, atque hic ipse morbus, vt & alij venenati omnes docent, quód ad nullum aliud genus, quàm ad qualitates malignas referri possit; sequitúrque hoc ex ipsius Minadoi hypothesi, & confessione, quam *cap.* 30. habet, vbi scribit, virulentiam Veneream vim habere, non solùm omnes humores, sed & omnes corporis partes inficiendi, corrumpendi & ad sui similitudinem conuertendi. Idem Minadous, si hos morbos agnouisset, non ita laborasset, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venerea referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitiosos illos humores, qui in corporibus lue Venereâ laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipsos humores ac partes corporis alterandi & mutandi, è caussarum numero excludere. Nam quod ait, caussam id propriè esse, inter quam & actionem læsam morbus intercedit, id de caussa proxima verum est. Caussæ verò antecedentes etiam nocere possunt, vt obiecti vitiosi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipso morbo dum humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipsos & actionem læsam illa maligna διάθεσις & occulta qualitas intercedit. Ideóque quòd humorem illum, seu vaporem venenatum in lue Venerea immediatè actionem lædere putat, falsum; nisi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læsæ accidunt in lue Venerea, dum inter eas & humorem seu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum nimirùm qualitatum.

Lues Venerea nō est corpus. Quòd verò negat, virulentiam Veneream esse qualitatem, & corpus eam esse statuit, primò confundit caussam & morbum, deinde non distinguit inter qualitatem & subiectum eius. Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipsum morbum, vel eius caussam. Si morbum, est ille qualitas, vt omnes morbi, nimirum dispositio p. n. partium, & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò sumitur pro caussa lues Venerea, seu, quæ extra communicata hunc morbum inducit, seu, quæ est in corpore, quæ varios morbos ac symptomata excitat, & alios inficere potest, concedimus, caussam istam corpus dici posse. Verùm obseruandum, humores istos, seu vapores non dici caussas, quatenus corpora, sed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent, quod ipse Minadous diffiteri non potest, dum, *cap.* 20. scribit, vaporem illum, seu spiritum, quem virulentiam Veneream appellat, præditum esse occultâ qualitate & virtute, à tota illius substantia pendente, per quam non solùm quoscunque humores corporis, sed & omnes eius partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quæ enim quæso, est ista similitudo, ad quam virulentia venerea non solùm humores, sed & partes corporis conuertit, nisi sit occulta qualitas, qua vapor ille præditus est?

Quòd denique, *cap.* 38. virulentiam Veneream ad errorem externum refert, ideo, quòd primò lædat operationem, & non sit de constitutione corporis, antea verò negauit, nec morbum esse, nec caussam morbi, nec symptoma: frustra res p. n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quàm morbus, caussa, & symptoma. Et omnino virulentia Venerea, vt ille eam describit, ad caussas pertinet duplici modo. Vel enim inducit similem in corporis partes dispositionem, vel alios

morbos

morbos excitat, dum partes erodit & exulcerat. Quòd *An sit vapor seu spiritus.* verò luem Veneream pro caussa acceptam dicit esse vaporem, seu spiritum, id rectè accipiendum. Equidem nollo modo negari potest, quòd humor etiam sit, cùm nimirum in concubitu corpori affricetur, vestibusque inhæreat. Talis tamen eius natura est, vt & aliorum contagiosorum humorum, vt, licet in vapores & minima corpuscula resoluatur; quodlibet tamen illorum totam eius essentiam contineat, aliosq; afficiendi vim habeat. Potestque hæc rès declarari per moschum, castoreum, & similia. Ea enim, etsi sunt corpora, & quidem humorosa: talia tamen sunt, vt, licet in minima corpuscula resoluantur, nihilominus integras vires retineant. Eodem modò sese res habet in lue Venerea, & aliis morbis contagiosis, in quibus etsi humor malignus & contagiosus io minima corpuscula resoluitur: quodlibet tamen illorum eandem essentiam & virturem ac vim alios inficiendi obrinet. Quòd verò homorem illom, & vaporem non caussam, sed errorem externum appellandum esse censet, in eo etiam fallitur. Error enim externus ad caussas pertinet, vnde symptomata ob errorem externum orta, dicuntur symptomata caussæ. Vbi & hoc notandū, Medicos non tantùm caussam proximā nomine caussæ dignari, sed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaque ob humores vitiosos fit praua nutritio, etsi illi nondum intemperiem & vitiosam dispositionem partibus impresserint. Quòd verò virulentiam Veneream, etiam consideratam vt vaporem, caussam esse negat, ideò, quòd non mediante morbo, sed proximè & immediatè actiones lædat, id quod nondum concessum est, præsupponit, & ita principium petit. Lædit enim hic spiritus seu vapor ipsam partis similaris constitutionem, eique malignam qualitatem imprimit. Id quod ipse negare non potest, dum, *cap.* 23. statuit, à lue Venerea quidem multas actiones lædi, sed non omnes in omnibus: læsionem verò functioois naturalis omnibos esse commonem, & nullom dari, qui lue Venerea detinetur, qui non laboret aliquo vitio in actionibos naturalibus, atque hinc prouenire omnem illam colluuiem excrementorum; atque inde orta gummata, tumores, pustulas, dolores, gonorrheam, vlcera, cariem, & eiusmodi alia mala: & quidem virulentiam Veneream peculiarem inimicitiam & diffidiom habere cum facultate naturali, ipsique aduersam esse à toto suo genere, id est, à sua forma, à facultate specifica, à tota substantia, ab occulta proprietate. Inimiciriam autem autem aduersus facultatem naturalem porrò describit, quòd sit à natura sua destructrix spiritûs naturalis; quòd virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impedientes generationem spirituum naturaliom; easque non manifestas, sed occultas. Cùm a. ad actionem naturalem requiratur anima, temperatiua, & calor innatus, seu spiritus insitus, & calor influens, rectè porro concludit, non lædi animam, vtpote quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifestam, vt hactenus probatum, sed inprimis spiritum insitum, seu calidum ionatum. Quæ omnia cùm ita rectè dicantor, & virulentia Venerea sit inimica spiritui insito, & quidem oon manifestis qualitatibus, sed à sua forma, à facultate specifica, ab occulta proprietate, quā non solùm humores, sed & partes ipsas viuentes, & in iis calidum insitum ad sui similitudinem permutare conatur; certè qualitas similis maligna partibus inducitur. Quæ vitiosa & maligna qualitas quid, quæso, aliud est, quàm morbus occultus & malignus?

Lues Venerea est morbus occultus & venenatus. Quæ omnia cùm ita sese habeant, rectè concludimus, luem Veneream esse morbum o ccultom & venenatum. Etenim & à caussis einsdem generis inducitur, tales effectûs immediatè edit, qui ad nullam manifestam intemperiem, sed saltem occultam qualitatem referri possunt; neque etiam curatur medicamentis manifestis qualitatibos agentibus, & intemperies notas corrigentibus, sed propriis & specificis, id quod omnes Medici & hodie, & inprimis, qui sub exortum huius morbi vixerunt, testati, & cum suo & ægrotum damno experti sunt. Cùm enim vulgarem curandi rationem sequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præstarent, despectui multis esse cœperūt, donec Hispani Medici ex Indiis allata medicamenta monstrarent, & audaces Chirurgi ad hydrargyrum accederent.

Subiectum luis Venereæ quodnam. Non pudēdā. Verùm vt hæc omnia clariora fiant, quodnam subiectum huius morbi sit, inquirendum, de quo Medici dissentiunt. Nonnulli pudenda primariò affici existimatunt. Per has enim partes plerunque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius vestigia, nisi perfectè curetur, imprimis circa pudenda apparent; glans facilè in Venere excoriatur, caro callosa sæpe longo tépore perdurât, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verùm etsi negari non possit, à pudendis sæpe huius mali originem esse, & præcipuè sese eò loci prodere: tamé non semper id accidit, sed per oscula etiam, sudores, amplexûs, vestes idē morbus contrahi potest; imò etiam infantes per lac, quod à nutrice sugunt, infici possunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis morbus non apparet.

Nonnulli, vt Leonicenus, cutem subiectum huius mali esse, vt in scabie, lichene, & similibus affectibus, statuunt. Verùm non semper sola cutis afficitur, sed *Non cutis.* & aliæ partes, pudenda, fauces, ossa, quæ cariosa fiūt, imò interdum etiam partes internæ.

Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 3. triplex subiectum statuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio statuit affici spiritum naturalem, seu partem massæ sanguineæ vaporosam. Deinde ichores & humores excrementitios; tādem alimentarios: in progressu autem morbi humores adustos; ex partibus ventriculum & hepar, atq; inde chylificationem & sanguificationem lædi: in antiquo autem malo subiectum esse humores pituitosos; ex partibus autem laborare similares, ossa, neruos, & mēbranosa corpora. Verùm libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum est, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi: sicut nec hoc imus inficias, humores excrementitios faciliùs corrumpi, quàm alimentarios; cùm natura vtiles humores semper magis tueatur, quàm excrementitios, in quos, sine discrimine, ferè facilè hæc lues sese diffundit. Verùm enimuerò non quæstio hîc est, quid à virulentia ista infici possit, sed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adesse demonstrauimus, subiectum sit. Vt enim in febribus putridis etiam spiritûs & humores incalescunt, nec tamen febris subiectum sunt: ita quoque, etsi humoribus etiam à virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij subiectum morbi non sunt, sed solùm partes viuentes, ex quibus quænam subiectum huius morbi sit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes similares morbi huius subiectum esse statuit, in eo sibi non constat. Siue enim recens, siue antiquus morbus sit, subiectum idem est.

Non partes spermaticæ. Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes spermaticas dictas, neruosas ac membranosas huius morbi subiectum esse statuerunt. Verùm non solum membranosæ & neruosæ partes, sed & carnosæ in hoc morbo afficiuntur.

An hepar. Alij hepar primarium huius morbi subiectum esse statuunt. Et hæc sententia maximè veritati consentanea est. Verùm cùm & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda est, vt mox dicetur.

An omnes partes. Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap.* 34. primò hoc præsupponit, nullum membrom esse peculiare in corpore nostro, quòd perpetuò in virulentia Venerea sit affectum; quod suo modo verum est, dum nunc

hæc, nunc illa pars afficitur. Deinde statuit, hanc virulentiam aduersari primò actionibus naturalibus, vel potiùs earundem facultatibus: quæ naturalis potentia cùm sit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in specie parti esse aduersam, sed omnibus, quibus illa inest. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus oaturalibus insita, opera sua exsequatur sine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, sicut datur animalia influens. Secundò in specie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi subiectum esse statuunt. Etenim, ait, accidere potest, vt quis post impurum congressum statim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certè nemo negabit lue Venereâ affectum; cùm tamen in eo hepar nondum laboret. Eadem ratio est de alis partibus, quæ primò per contagiom afficiuntur. Imò statuit, parte vna externâ infecta posse humores in corpore infici sine læsione hepatis. Interim hoc negare non potest, quòd lues hæc propriissimè & potissimùm patescat, cum hepar afficitur; cùm heparis operationes toti corpori sint necessariæ. Idem, *cap.* 4. etiam probare conatur, quòd hepar non sit subiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies sit index & speculum probatissimum internorum corporis affectuom; maximè tamen hepatis affectùs in eâ relucent. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitiosus appareret semper, quod tamen experientiâ falsum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac lue inquinatas, quibus tamè color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæsit. Deinde putat, quòd ex congressu Venereo possint affici primùm pudenda, atque inde labem serpere per venas, per spiritùs ad reliquas corporis partes, & prout vna pars, quàm alia magis apta est, & dispositæ ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar semper infici.

Autoris sententia. Ex hac controuersia vt nos expediamus, primò ex actionibus læsis quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etsi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprij subiecti nos deducere possunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa musculos & ossa percipiantur, sed id non est perpetuum. In sensibus quoque externis & internis quandoque læsio accidit, sed tamen & hoc rarum est. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: sed & hoc rarò euenit. Eodem modo sese res habet in alijs morbis ac symptomatibus. Vna actio læsa est, quæ communis est omnibus, qui lue Venerea laborant, nutritio vitiosa. Hinc videmus, iis, qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, eumque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur passim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, ossa fiunt cariosa, capilli defluunt, quæ omnia à vitiosa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream esse primariò inimicam facultati naturali. Non verò mirum est, facultati naturali solùm hoc venenum esse aduersum, cùm dentur & alia venena, quæ alijs facultatibus sunt inimica. Ita pestilens venenum & alia plurima cordi, cantharides vesicæ, solanum maniacum & opium facultati animali sunt inimica.

Lues Venerea est facultati naturali inimica.

Vnde, vt rem paucis concludamus, potest quidem lues ista per vnum membrum contrahi: si tamen in plura ex vno diffundatur, id fit, quia hepar infectum est. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam imprimis habet, eius verò seu fons, seu primaria sedes est hepar, illud etiam à virulentia hac primariò infestatur, & per id reliquæ partes hanc labem contrahunt. Ideòque cùm, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus est, malum hepati nondum communicatum est, sed in pudendis, quæ primò infecta sunt, adhuc hæret. Et virulentiæ huius nunc maior, nunc minor est vis, vnde etiam nunc citiùs, nunc tardiùs hepati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus consistit, sed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in sanguine, ad speciem etiam bono, consistere posse. Verùm ista omnia adhuc clariora è caussarum inuestigatione fient.

CAPVT IV.

De Caussis.

DE caussis autem huius morbi duo explicanda sunt. Primum est, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primùm innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quàm per contagium, omnéque luem Veneream contagiosam esse, manifestum puto.

Lues Venerea saltem per contagium contrahitur.

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap.* 3. statuit, non omnem luem Veneream esse contagiosam, & plerunque minùs esse contagiosam vetustam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luémque Veneream, quæ tophis sese prodit, non esse contagiosam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido est repositum, quando verò ex parte affecta nihil exspirat, quod possit alteri communicari, affectus etiam contagiosus non est, & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel, si continetur, ad genitalia non transfertur, tùm morbus iste non erit contagiosus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigesies fere ligno Indico accepto, & ter innectus hydrargyro nunquam sanari potuit, etsi cum virginibus consuetudinem haberet, eas nunquam infecerit: & ex Antonio Musa refert, quendam, qui habebat vxorem laborantem lue Venerea circa mammas, nunquam luem Veneream contraxisse.

An semper sit contagiosa.

Verùm hic Saxoniæ assentiri non possumus, sed omnem luem Veneream suo modo contagiosam esse statuimus. Quod verò contra obiicit experientiam, non sequitur, quòd, si quis lue Venerea laborans aliam non inficit actu, morbus ipse non sit contagiosus. Nam vt effectus aliquis sequatur, & agens est necessarium, & patiens dispositum requiritur. Hinc videmus, multos cum peste laborantibus conuersari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quòd pestis illa non fuerit contagiosa. Et Gabriel Fallopius, *de morb Gall. cap.* 12. refert, duodecim scholares cum vna meretrice rem habuisse, ex his tamen tantùm tres infectos fuisse. Et ipse Saxonia solutionem huius argumenti suppeditat, dum scribit, morbum hunc non esse contagiosum, si ex parte affecta nihil exspirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere potest, aut si, quod exspirat, ab altero non excipiatur. Itaque etsi quis vlcus habeat in capite, vel tophum in crure, partes verò genitales sint saluæ, non necessariò aliam concubitu inficit. Quòd verò docet, luem Veneream inueteratam esse minùs contagiosam, quàm recentem vel mediam, suo modo concedi potest, & ex eo ipso colligere licet, luem Veneream non solùm esse caussam, sed etiam morbum. Cùm enim per caussam seu contagium hic morbus communicetur, fieri potest, vt caussa maximâ ex parte sit sublata, quod procul dubio in illo accidit qui toties decocto ligni Indici vsus, & ter inunctus est. Et tales omnino, si nimirum morbus quidem adsit, sed sudoriferis & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati sint, non ita contagiosi sunt, ac ij, qui nuper hoc malo fuêre infecti, in quibus nondum humores illi maligni sunt euacuati.

Itaque

Itaque concludimus, etsi non semper certis de caussis, qui hac lue laborant, alios inficiant: tamen hoc malo hodie neminem corripi, nisi qui per contagium ab alio fuerit infectus, & ita solùm per contagium hodie hoc malum propagari.

Lues Venerea prima origo. Quomodo autem, & quibus à caussis morbus hic, vbi primùm in Europa innotuit, excitatus sit, diuersæ autorum sunt sententiæ, & cùm illi ipsi, qui sub exortum huius morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam vltra seculum remoti sumus, eos conciliare poterimus. *An fuerit primo epidemius morbus.* Itaque eorum opiniones saltem recensebimus. Doctissimi Leonicenus & Fracastorius, vt & alij quidam, in ea fuerunt sententia, morbum hunc sub primum exortũ fuisse epidemium, & à caussa communi profectum; cùm sub primum eius initium pueri, viri, senes, puellæ, mulieres inficerentur; & vt Hieron. Fracastorius, *de morb. Gallic. cap.* 7. scribit, etsi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obseruatum sit, innumeros alios sine vlla contagione per se infectos, morbum hunc perpessos fuisse. Impossibile prætera putat Fracastorius, tàm paruo tempore contagionẽ, quæ per se segnis est, nec concipitur facilè, tot terras peragrare potuisse, ab vna classe Hispanorum primò delatam; quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia visam fuisse. Quæ si ita sese habẽt, caussa nulla est, cur morbum hunc primò epidemium fuisse, non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum, annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cùm tamen sudorem Anglicum, morbum Vngaricum, & similes morbos nouiter ortos diligentissimè descripserint.

Quæ autem eius morbi epidemij, si talis fuit, caussa fuerit, illi ipsi autores diuersas opiniones habẽt. Equidem in eo consentiunt, ab aëris vitio originem habuisse: vnde autem aër vitium illud contraxerit, in eo dissentiunt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tiberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuisse. Æstate enim sequenti ex illa colluuie & sordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuisse, atque inde hunc morbum profectum fuisse putant. Verùm enim verò illi aquarum exundationi malum hoc imputari non potest, cùm illud Romæ potissimùm acciderit, morbus verò hic ad Neapolin primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum pestilentes potiùs morbos excitare solent, acciderúntque tales exundationes ante etiam sæpius, neque tamen talis morbus anteà inde excitatus est.

Probabiliùs alij (si morbus hic primùm fuit epidemius) caussam in astra referunt, scribitque hac de re Fracastorius, *lib 2. de morb. contag. cap.* 12. quòd mirum videri non debeat, nouos atque insolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & historiis variorum morborum probat. Et vt alios taceamus, auorum memoria grassata febris illa fuit maligna, quæ sudoris Anglici nomine vulgò nota est, qualem in nulla historia ante legimus. Quapropter mirum esse non putat, si & Gallicus morbus non priùs cognitus in nostro orbe per multa secula, nunc primùm eruperit: Venient, *inquit*, & aliæ ægritudines nouæ insitatæque, cùm tempus feret; sicut & Mentagra apud antiquos, quæ postea ampliùs visa non est. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus videndus renascetur, quemadmodum & ætatibus præteritis visum à maioribus nostris fuisse, credendum est, de quo non pauca indicia etiamnum sunt. Tonsor quidam, amicus noster, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum satis, inter quæ vnum inter alia scriptum erat, cui titulus erat: Ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergò cùm primùm recentissimus esset morbus, memor medicaminis, consuluit Medicos quosdã, num vti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: Medici autem inspecto medicamine acriter prohibuêre, quòd ex argento viuo constaret, & sulphure. Felix, nisi Medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus. Paruit autem, nec experiri ausus est medicamentum, quod demum expertus, atque optimum agnoscens, valde indoluit, quod serò eo vsus fuisset, quæstu iam per alios sibi abrepto. *Hæc Fracastorius.*

Caussam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Idib. Octobr. h. 2 pom. statuunt, factam esse coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♎, in domo octaua, quæ est domus ægritudinis, Iouémque fuisse combustum, ac præterea eodem anno Cal. IXbris in eadem domo & signo factam esse coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, vt Nicolaus Massa, *de Morb. Gall. cap.* 6. morbum istum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ sub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, referunt. Verùm vt non impossibile est, certas astrorum configurationes morbos quosdam inducere: ita nemo facilè huius morbi, si epidemius fuit, caussam specificam reddere potuit. Equidem astrorum effectûs omnes boni & benigni sunt, nihilque mali per se ab iis proficiscitur: per accidens tamen fieri potest, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, vt malos affectûs producere possint, cùm suo modo & generationis & corruptionis rerum naturalium autores sint; quòd verò hunc morbum in specie producere potuerint, nondum explicatum puto; & sperauit quidem Fracastorius iam suo tempore, morbi huius senium adesse, eúmque paulò pòst cessaturum, *alleg. loc.* tum in Syphilide his versibus:

Namque iterum cùm fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atrâ sopita iacebit
Interitu.

Verùm spes illa ipsum fefellit; cùm iam vltra 140. annos durauerit, nihilque etiam, vt plurimi existimant, de malitia illa remiserit.

Alij contrà hunc morbum non fuisse epidemium, sed sporadicum & contagiosum existimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc vsque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui astrorum influxu excitati fuerunt, paulò pòst cessauerint. Ideóque hunc morbum, cùm iam vltra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non censent. Nisi forsan hæc in hoc morbo durationis ratio dari possit, quòd contagium huius morbi non vitatur, vt pestilentiæ. Nam si alicubi pestis grassari incipit, omnes, quantum possunt & licet, conuersationem cum ægris fugiunt, omnémque supellectilem infectam auersantur; imò in Italia, si pestis in Germania, vel vicinis regionibus aliis grassari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinósque omnes suspectos aditu Italiæ excludunt. At plurimi scientes & volentes cum scortis suspectis rem habent, & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideoque si ea diligentia & curiositas, quæ in nonnullis locis tempore pestilentiæ adhibetur, in infectis & suspectis, à consortio aliorum excludendis, etiam in vaga illa Venere coercenda adhiberetur, forsan & hic morbus, quamuis contagiosus, exstirpari posset.

Iidem tamen, qui morbum hunc non epidemium, sed sporadicum contagiosum esse existimant, rursum de eius origine in varias sententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primùm Valentiæ in Hispania Tarraconensi ortum habuerit, vbi quidam elephantiasi laborans noctem à nobili meretrice quin- *Lues Venerea quomodo in Europam inuecta sit.*

quagin

quaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, vt alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos disseminatum fuerit. Verùm alia elephantiasis, alia luis Venereæ idea est, & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primùm ab Hispanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum esse, putant, qui hunc morbum in India epidemium esse asserunt, de quo supra *cap.* 1. dictum. Quam ob caussam verò in India quibusdam regionibus epidemius sit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio, nondum ab historicis explicatum.

L. Fioravanti de lue Venerea opinio.

Leonhardus Fioravanti, famosus suo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium scriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate scripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fioravanti Libri tre*, ita de origine huius morbi cùm apud Indos, tùm in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib.* 1. *cap.* 26. scribit: Cùm, *inquit*, inter Gallos & Hispanos ad Neapolim bellum esset, & magna annonæ, & præcipuè carnium esset penuria, malè feriati illi mercatores, qui victum castris aduehunt, clàm cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obsoniorum genera apparauerunt, eaque vbique exercitui vendiderunt, quas carnes cùm inscij satis longo tempore comedissent, plerique hoc morbo correpti, & pleni pustularum & dolorum euaserunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Remque ita se habere, se cognouisse scribit, è quodam Paschali Gibilotto Neapolitano, homine sene, & 98. annorum, qui sibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauensis, bellum gessit contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456 sese sæpius à patre suo audiuisse, qui fuerat eiusmodi mercator in exercitu Regis Alphonsi, quòd in ciborum defectu & penuria milites vtrinque ex esu humanarum carnium, quas longo tempore comederant, hunc morbum contraxerint Additque idem Fioravanti, se, vt certior hac de re fieret, suem in domo sua aluisse, eiusque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiscuisse, atque intra paucos dies sui setas & pilos decidisse, eamque pustularum plenam euasisse. Deinde se canem per duos menses sola carne canum aluisse, qui postea plenus dolorum & pustularum euaserit, pilosque amiserit. E quibus experimentis concludi, quod omne animal si suæ speciei carnibus alatur, morbo hoc, qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur Atque hanc ipsam caussam esse putat, quod Indiæ hic morbus epidemius sit, vtpote in qua Anthropophagi carnibus humanis vescuntur.

Verùm enimuero, miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc scripserunt, caussæ huius nullam mentionem fecisse. Neque etiam relatio illius senis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iste non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati, Ducis Andegauensis filius contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, bellum gessit, sed in bello, quod Carolus VIII. Galliæ Rex cum Alphonso, Neapolitano Rege, gessit, circa annum 1493. vel 94. Deinde sit, vt, si animal sui generis animalium carnibus nutriatur, pustulis & doloribus corripiatur, & pilorum casum patiatur: tamen quæstio adhuc esset, an morbus iste sit ipsissima lues Venerea, talisque, qui per contagium, & præcipuè Venerem, in alios transferri possit. Neque enim luis Venereæ essentia in pustulis & pilorum casu consistit, sed in occulta malignitate, quâ ipsa etiam vlcera ab aliis vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum est, id quod Fioravanti expertus est, experiri. Et si res experientia confirmaretur, vt, si animal sui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat: inde ratio reddi posset, cur Indiæ populis morbus hic sit endemius: nimirùm quòd eius incolæ carnibus humanis vescuntur; etsi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Anthropophagi sunt, ideoque ex historiis Indicis inquirendum esset, an apud anthropophagos solùm, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemius sit.

Andr. Cæsalpinus.

Andreas Cæsalpinus, *libr.* 4. *de morb. cap.* 3. scribit, se habere aliam historiam originis huius morbi, ab iismet traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit Is referebat, oppidum in monte Vesuuio, quod Suma dicitur, vbi copia est vini generosi, quod Creticum appellatur, clàm noctu ab Hispanis derelictum, obsidentibus Gallis, sed vino infecto, admixto sanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hospitali S. Lazari laborabant. Ingressos enim Gallos, cùm se vino eo expleuissent, cœpisse laborare morbis ac symptomatibus elephantiasin referentibus Sed si hoc verum esset, potiùs elephantiasis, quàm lues Venerea hoc modo excitata fuisset.

Aurel. Minadous.

Aurelius Minadous *de virul. Vener. cap.* 30. peculiarem proponit opinionem, statuitque, virulentiam hanc ex impurissimarum meretricum fœdissimis vteris primùm erupisse. idque eâ de caussa, quia nemo, qui purè vixerit, aut qui cum pura sit conuersatus, ab hac lue corripiatur. Prouenisse verò hanc luem primò putat, cùm fœminæ impurissimæ redditæ sunt, quando variam seminum commistionem admiserunt. Sicut enim, inquit, vnus cibus sano ventriculo sanitatis caussa est, varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidorosamque cruditatem parit, excrementaque passim congerit: ita vnicum semen vni vtero tantùm familiare ac sanum est, fœcunditatemque promouet, contra multitudo ac varietas seminum vterum ita afficit, vt praua, imò pessima excrementa sui corruptione producat, & ex sordida illa substantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gignat. Cùm verò facile intelligere potuerit, vagas illas libidines non solùm in bello ad Neapolim gesto, sed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, vigoisse, neque tamen talem morbum excitatum fuisse, ille suam sententiam non de quibusvis mulieribus, sed solùm Indicis accipi vult. Illas enim, mediantibus cœlo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victûs forma cõtraxisse hoc venenum, quod postea per Columbum & exercitum Hispanicum in Galliam, & hinc totum orbem disseminatum sit.

Verùm enimuerò etsi negandum non sit, corporum in diuersis regionibus diuersam esse constitutionem, & meminerim, me in historiis nauigationum legisse, quòd, cùm Europæi quidam Æthiopicas quasdam puellas in littore maris ludentes offendissent, atque eas compressissent, statim aliquot illorum mortui sint: tamen quomodo res sese in America habeat, vlteriore inquisitione dignum. Et si quod tale vitium est in mulieribus, id non tam ex diuersorum seminum commistione fieri probabile est, sed potius, vt plurimi Autores referunt, ex eo, quòd, si quis in India cum muliere menstruo laborante rem habeat, isto morbo corripiatur. Id enim cùm vbique non salubre, & propterea etiam peculiariter & seuerè Iudæis a Deo in sacris literis prohibitum sit, potest peculiariter in India nocere.

Lues Venerea saltem per contagium contrahitur.

His ergo missis, hoc, quòd ab omnibus conceditur, retineamus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, nisi per contagium, & inprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriel Fallopius, *de morb. Gal. cap.* 13. eas fœminas falsè ridet, quæ, cùm lue Venerea laborarent, nihilominùs se castas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aspersione hunc morbum se contraxisse, dicebant.

Contagium in lue.

Contagium autem hoc, quo vnicè hodie hunc morbum disseminari diximus, variis modis concipitur.

...modo contra-hatur. Lues Venerea quomodo hereditaria.

tur. Aliquando enim cum semine & sanguine menstruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hæreditarius. Cùm enim sanguis, è quo semen generatur, infectus & vitiosus est, simile & morbidum semen generatur, sanguis etiam maternus impurus, quo fœtus alitur, eum inquinat, quæ labes postea in lucē editis citiùs vel tardiùs sese exserit, pro maiore vel minore virulentiæ illius potentiâ. Quem quidem originis huius morbi modum si quis per contagium propriè fieri negare velit, quod non fiat per duorum corporum, scilicet sani & ægri contactum, id per me licet: is tamen hoc nouerit, quòd tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, sed ab infectis parentibus per semen vel sanguinem maternum soboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi potest. Primus est, cùm nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentissimus est. Cùm enim lac suctum mutetur in sanguinem, isque totius corporis nutrimentum sit, virus hoc modo in totum corpus dispergitur, eique penitissimè sese insert, & proptereà rarò, & non nisi difficulter curantur hoc modo infecti.

An ad distans inficere possit.

Alter modus est per contagium ita propriè, & in specie dictum. Vbi primò quæritur; An etiam ad distans contagium in lue Venerea detur, ita, vt si quis nec infectum, nec fomitem contagium in se continentem, corpore suo contigerit, lue Venerea nihilominus infici possit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, nisi quod Manardus, *lib. 7. epist.* 3 docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cùm ophthalmia aliàs sæpius sit cōtagiosa, non mirum est, si quis cum ægro ophthalmiâ Gallicâ laborante conuersetur, eiusque oculos attentè inspiciat, illum quoque talem ophthalmiam posse cōtrahere. Hoc tamen concedi non potest, quòd, sicut pestis per aërem ad loca dissita ad alios transferri potest, ita etiam lues Venerea communicari possit. Experientia enim quotidiana testatur, Medicos, & alios multos cum infectis hâc lue familiariter conuersari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahatur.

Ergo potissimùm per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentissimè per coitum Venereum, cùm partibus genitalibus nudis, mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primùm à militibus Hispanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum castra disseminatam, & hinc in totam Europam sparsam esse, Medicorum plurimorum opinio est, vt supra diximus. Et quamuis nonnulli, vt modò diximus, qui morbo hoc infecti sunt, caussam hanc à se amoliri cupiunt: tamen multi si non castè, tamen cautè viuunt, & non sine caussa Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 10. irridet quasdam castas, quales se venditabant, matronas, quæ ex aspersione aquæ benedictæ inquinatæ se hunc morbum contraxisse dicebāt. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, 2. *collect. cap.* 10. scribit, fœminam in baloco grauidam factam ex semine, quod mali homines ibi proiecerant; aut cum Vallesio corrigat aphorismum 36. sect. 6. ideo, quia multi Monachi podagrâ laborarunt ante vsum Veneris.

Viri per coitū à fœminis quomodo inficiantur.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter spirituum concursum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui a membro virili raræ constitutionis absorbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus sanam mulierem inficere potest, vel per membrum virile, si id infectum & exulceratum habeat, vel per semen, etsi membrum virile vlceratum non sit, vel vtroque modo: Quanquam e-

Fœmina à viris.

nim semen in viris non sēper planè corruptū est; cùm videamus, multos viros infectos hâc lue generare: alteratum tamē, & infectum est, vnde non solùm soboles hanc luem contrahit, sed & fœmina infici potest.

Alij contagij modi.

Etsi verò frequentissimè per coitum Venereum hoc malum contrahitur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari potest, nimirum per sudores, si quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiusque sudore madescat, deinde per sordes & excrementa, seu ex vlceribus effusa, & linteis, lectis, vel indusiis & vestibus inhærentia, si quis in iis cubet, vel ea induat. Potest & per sputum & saliuam idem morbus communicari, quomodo amatores osculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel si quis è poculo bibat, vel cochleari sorbeat, quo paulò ante hoc morbo laborans vsus est. Infantes & alio præterea modo infici possunt, si nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione, vel quia lac infectum & vitiatum sugunt, de quo anteà dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ sunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici possunt, potissimùm si aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus suguntur, calefiunt, earumque pori magis aperiuntur, vnde virulentiam istam faciliùs immittunt.

Halitu verò, vt anteà etiam dictum, nemo facilè inficitur, & sine periculo in eodem contubernio cum infectis versari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidiè cum ægris conuersantur, inficiuntur. Et si per inspirationem, & ad distans lues Venerea esset contagiosa, totus orbis iam esset Gallicus, & morbus magis esset quàm epidemius, vt quidam scribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire possit, ei immunitatem ab hoc malo polliceri nolim; cùm sciam, vxores à viris phthisi laborantibus infectas, & postea mortuas fuisse.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum est, in partibus, in quibus primùm receptum fuit, non hæret, sed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem sæpe mox, atque intra paucos dies sese prodit, interdum diu latet; scribitque Fernelius, *de abdit. rer. causs. lib.* 2. *cap.* 14. recurrere interdum & reuirescere post trigesimum annum, tantoque interuallo morbi fomitem quasi sopitum delitescere; & nihilominùs qui omnis mali expertes, seseque prorsus sanos putant, alias, cum quibus concūbunt, contaminare, prolemque gignere eâ lue correptam. Idem Ioh. Philippus Ingrassias testatus est. Et Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 11. refert, se curasse virum Illustrissimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigesimo quinto ab accepta lue.

Quæ partes præcipuè afficiantur.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores dissentire, supra, vbi de subiecto actum, diximus. Plurimi quidem membranas potissimùm virulentiam hanc aduersam esse statuunt, ideo, quia dolores circa periostia maximè, & partes externas, vbi plures membranæ sunt, in capite, tibiis, brachiis, sterno exoriuntur, atque in iis, periostiis erosis, tophi excitantur. Verùm non solùm partes membranosæ laborant, sed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, ossium caries, pilorum defluuium, gonorrhœa testantur. Et propterea communius subiectum quærendum, quod suprà hepar, & partes similares, nutritioni dicatas, & cum hepare consentientes esse diximus. Postquam enim contagium illud ad hepar vsque penetrauit, (etsi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum est, inquinare possit) eique malignam dispositionem impressit, sanguificatio læditur, & ipsi sanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum sanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ molesti sint,

ad

ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantùm dolores in membranis, sed & in aliis partibus varij morbi ac symptomata excitantur. Et cùm nec ossa immunia sint, sed ipsa sæpe carie afficiantur, non mirum est, etiam periostia vicina affici, & dolores acerbissimos excitari.

Modus generationis, luis Venereæ. Ex quibus omnibus, qui sit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius siue per semen & sanguinem parétum, siue per lactis infecti suctionem, siue per coitum, siue per saliuam, siue per cibum & potum, siue per vestes & linteamina corporis sani parti cuicunque etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas serpit, & per eas ad hepar penetrat; quod vbi prauam dispositionem induit, & morbum malignum contraxit, sanguinem vitiosum, luis Venereæ semina in se continentem, generat, quæ cùm corpori sit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, vnde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venereæ definitio. Tandem ex istis omnibus, quæ hactenus de Natura & caussis luis Venereæ dicta sunt, hanc huius luis definitionem constituimus: *Lues Venerea est morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagiosus, hepati & facultati nutrienti imprimis aduersus, & propterea nutritione in toto corpore læsâ, varios morbos ac symptomata excitans.*

CAPVT V.

De differentiis.

Differentiæ: A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem à Brassauola 234. recensentur; sed multæ inter eas inutiles. Maximè necessariæ & 1. vtiles sunt hæ. Primò, ipsam morbi essentiam quod attinet, cùm ea sit ignota, etiam ab ea per se nullam petere possumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab essentia ista & occultâ qualitate pendet; hæ differentiæ inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas est huius morbi. Et obseruarunt Medici, aliquando post coitum impurú statim superuenisse symptomata Gallica, eaque mitiora, & paulò post cessasse etiam, sine vllo remedio adhibito: interdum verò statim grauissima symptomata superuenisse, & malum pertinax fuisse, nulloque modo, vel difficulter curari *Sub primum exortum hic morbus fuit grauior.* potuisse. Et scriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, vbi primò innotuit, longè grauiora habuerit symptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei caussa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, qui inficiebantur, dispositione. Cùm enim in castris ad Neapolim primum innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas, ac fames, etiá in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cùm contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum sumpsit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quod initio morbi huius curatio eius non nota satis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc semper deterior euaserit. Accidit hoc etiam in peste, in qua quò plures moriuntur, venenum semper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrotum, nisi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quasi malignitas, & exaltatur.

2. Secundæ à caussis & modo contagij differentiæ petuntur, dum Venerea lues nunc est hæreditaria, & a parentibus cum semine & sanguine in sobolem deriuatur: nunc verò post ortum per coitum, oscula, lac, vestimenta, & similia communicatur.

Tertia differentia sumitur à morbis & symptomatibus superuenientibus, quòd nunc morbus est cum 3. bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis symptomatibus. Neque enim symptomata, quæ superueniunt, & postea in signis recensebuntur, eadem in omnibus semper apparent: scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* se millies obseruasse, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem scorto coiuisse, & nihilominùs vnum gonorrhœâ, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuio, alium alio diuerso præter naturam affectu fuisse correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum indispositioné, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles faciliùs humores vitiosos suscipiunt, quàm robustæ. Aliud etiam corpus purius est, aliud impurius, & his vel illis humoribus scatet, qui cùm ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac symptomata excitant. Itaque si pro varietate morborum ac symptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omnino constitui possent, quarum, vt modò dictum, 234. scrupulosè potius, quàm vtiliter, Brassauola recensuit.

Quarta differentia est à tempore, quòd lues hæc a- 4. liàs est recens, aliàs inueterata, alia in principio, alia in augmento, alia in statu, alia in declinatione.

E quibus, & præcipuè differentiâ à tépore, & mor- *Gradus luis Venereæ.* borum ac symptomatum, hunc morbum comitantium, varietate, quatuor gradus huius morbi constituit non incommodè Iulianus Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & leuissimus gradus est, cùm solùm ca- 1. pitis & barbæ pili sensim, citra vllam aliam corporis læsionem, decidunt. Alter gradus iam deterior est, 2. cùm vniuersa cutis crebris maculis minimè extuberantibus conspergitur, iisque interdum paruis, lentiginis instar, interdum multò latioribus, & vtrisque modò rubris, modò flauis. Tertius adhuc grauior est, 3. cum non solùm maculæ, sed veræ pustulæ & tubercula erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & ponè aures, deinde passim in capite; tandem verò in reliquo corpore. Quartus gradus est, cùm iam in- 4. ueterata lues solidas partes, ossa, vincula, membranas ac neruos adoritur & corrumpit: in quibus multa excrementa crassa, glutinosa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa periostia consistunt, membranasque vellicant, & ab ossibus diuellunt, cruciatûs cieri solent implacabiles, circa noctem ingrauescentes, à quibus excrementis etiam tophi sensim succrescunt, cruciatu multò grauiore, qui ossium duritiem adæquant. Quòd si in ossibus figantur, adeo ea amplificant & distendunt, vt fiant sæpe ossa monstrosæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa, & acrimonia sensim exedit, & carie consumit ossa, plerumque etiam illæsâ cute impositâ: scribitque ibi Palmarius, se non paucos vidisse, in quibus illæsâ capitis cute pericranium & subiectum illi cranium ad meninges vsque putredine prorsus exesum, carieque absumptum deprehensum fuerit, citra febrem vllam, citraque vomitionem: è quibus vnus & alter superstes visi sunt sine cranio. De quibus mox plura in signis diagnosticis & prognosticis dicentur.

CAPVT VI.

De Signis Diagnosticis.

ETsi verò ex iis, quæ supra de historia huius morbi dicta sunt, facilè huius morbi signa diagnostica

haberi possint: tamen & hoc loco eadem in specie proponenda sunt. Primò autem hoc tenendum, signa, vt Galenus, 1. *aph.* 17. tum alibi docet, quæ affectum aliquem certè significare debent, quæ vulgò παθογνωμονικὰ appellantur, debere esse non solùm propria, sed & inseparabilia, ita vt iis positis ponatur affectus, iisdem remotis remoueatur. Etsi verò, vt in aliis morbis plerisque, in lue Venerea, non detur vnum signum, ex quo morbus cognosci possit: tamen syndrome signorum idem præstare potest. Quæ tamen illa syndrome in lue Venerea sit, definire non facile est, cùm magna in hoc morbo symptomatum & morborum sit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis cognationem habeat. Quæ res adeò facit, vt cùm multi, vt supra dictum, eandem ferè signorum syndromen in morbo illo epidemio, quem Hippocrates 3. *epid.* proponit, viderint, luem Veneream ibi describi putauerint, alij eam ad elephantiasin retulerint. Cur autem syndromen signorum in hoc morbo definire difficile sit, caussa hæc est, quòd hepar & facultas nutrix totius corporis inprimis læditur. Cùm enim cor vel cerebrum læditur, facilè actiones eorum læsæ apparent, vtpote quæ simplices sunt, & ad paucas partes adstrictæ. Verùm cùm hepar toti corpori nutrimentum suppeditet, inde, si nutritio lædatur, varij morbi & symptomata accidunt. Etsi enim nutrimentum vnicum totius corporis sit, sanguis scilicet; innumerabilis tamen ferè partium, quæ nutriuntur, varietate, sese in singulis partibus offert varietas, cùm cuilibet parti nutrimentum peculiare assimilari necesse sit. Si tamen caussas præcedentes, ea quæ sunt præsentia, & quæ iuuant ac nocent, seu remedia perpendamus, nec iste morbus latere potest.

Signa Diagnostica luis Venereæ.

Caussas quod attinet, primò, si parentes hoc morbo laborent, vel laborarint; & in infante quædam signa, quæ luem Veneream arguant, sese offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus est. Eodem modo sese res habet, si infans nutricem hoc morbo laborantem suxerit.

Si verò quis ex sanis parentibus natus, & sanæ nutricis lacte nutritus sit, & tamen morbi & symptomata aliqua adsint, quæ suspicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod si concedat, res salua est, & ampliùs de morbi specie dubitandum non est. Si verò, quod sæpe accidit, quis honoris sui & dignitatis tuendæ gratiâ tale quid se perpetrasse neget, in mariti, vel vxoris, si in coniugio viuat, conditionem & vitæ actæ rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi possunt. Si verò nulla talis coniectura adsit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius vestibus vsus sit. Si verò ex hisce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi possit, ægri status præsens diligenter perpendendus, qui quidem alius est in morbo incipiente, alius in augmento, alius in inueterato: vnde etiam vulgò signa huius morbi incipientis, augescentis, & inueterati tradi solent. Et quidem morbum iam adultum cognoscere, non ita difficile est, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba est, eum cognoscere non ita facile est. Vt enim herbæ & arbores, iam adultæ vtique etiam notæ sunt; in primo verò gramine eas cognoscere non nisi artificis & boni Botanici est: ita etiam morbus hic, dum varus iam morbis ac symptomatibus sese prodit, etiam a vulgo agnoscitur; sed dum in obscuro latet, non nisi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis venereæ incipientis signa.

Sunt tamen quædam signa, quæ morbum hunc etiam sub primum initium, prodere possunt. Primum est, quòd ij, qui hoc morbo corripiuntur, statim (nullis febris inhærentis signis apparentibus) lassitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & segnitiem interdum à somno percipiunt. Dolor adest vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in musculis, modò circa artus percipitur, dolórque hic magis sub noctem, quàm aliis diei partibus, est molestus. Color faciei floridus in alienum mutatur, scribúntque nonnulli, quòd sub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menstruatis conspici solet. Accedit his mœror, timor, & qui antea læti & faceti erant, tristes & mœsti sine caussa redduntur. Quæ signa omnia maiorem vim habent, si antea signa luis Venereæ præcesserint, & absque conuenienti & sufficiente ratione euanuerint. Et quidem si lues per concubitum sit contracta, necdum tamen hepar planè occupauit, sed adhuc in pudendis hæret, tum inprimis incipiens lues Venerea sese prodit gonorrhœa, vlceribus in pudendo, & bubone. Cùm enim vapor ille malignus testibus & vasibus genitalibus primum communicetur, semen corrumpitur, & seminis generatio in vasibus genitalibus deprauatur. Vnde pro bono semine generatur humor fœtidus & corruptus, qui naturam ad excretionem irritat. Vnde etiam gonorrhœa, etsi ita impropriè dicta, à gonorrhœa non Gallica facilè discernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore est coniuncta, interdum etiam cum inflammatione testium, & vasorum varices referentium; materia, quæ excernitur, à semine est longè diuersa, flaua, mucosa, viridis, acris atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo pustulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circundant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & callosa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Tertiò etiam bubones in morbo hoc sese produnt. Etsi enim interdum etiam erysipelas, seu Rosam præcedunt bubones: tamen tum caussæ Rosam excitantes præcesserunt; timor, terror, ira, & bubo versus crura per tubam quasi lineam extenditur, & paulò pòst erysipelate erumpente euanescit. Si verò Bubo sit Venereus, non extenditur secundum cruris longitudinem, sed potiùs in obliquum, & vasorum spermaticorum situm imitatur. In coitu enim impuro facilè vasa seminalia primò inficiuntur, quæ cùm à vena caua non longè ab ipso hepate ortum habeant, virulentia ista hepati facilè communicatur; quod affectum illam ipsam per easdem vias à se repellit; vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitantur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerunque, & coniuncti certum luis Venereæ sunt indicium; & vno cessante, alterum inualescit. Si verò absque congressu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oscula, circa os vlcera, si ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, pustulæ & fissuræ; si ex vestimentis & communi cubatione, in cute pustulæ passim excitantur.

Luis augescentis signa.

Si verò malum iam augeatur & ingrauescat, ipsaque virulentia iam hepati communicata sit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & symptomata, supra, *cap.* 2. in huius morbi historia enumerata, sequuntur. Quæ quidem etsi singula per se huius morbi signum proprium & inseparabile non præbent: tamen si coniuncta sumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter consideretur, minimè hoc satis clarè detegere possunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium syndrome fit. Imò plurima sunt luis Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augescente hac lue conspiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus discerni possint, modò dictum. Pustulæ Venereæ quædam sunt crustosæ, aliæ sine crusta. Crustosæ inprimis huius morbi sunt indicia: habentque interdum eminentiam, vt in fronte & capite arietis cornua referant, sub quibus aliquando sanies,

nies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, inprimis verò circa pubem & coxas. Scribitque Fallopius, tumores eiusmodi venereos à nō venereis hoc modo discerni, quòd Venerei, si fricentur, & tollatur pellicula, post triduum immutari apparent, benignæ verò pustulæ, si fricentur, augentur attracto sanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgò appellantur, si sunt cum tumore coniuncti, aut partibus excarnibus & ossibus firmiter adhærescunt, præsertim si sint in capite, fronte, in anteriore tibiarum parte, certissimum sunt luis Venereæ indicium, Materia enim Venerea etiam in humore crasso virulentiam erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia crassa oriuntur, non est. Vlcera verò etsi etiam in aliis morbis plurimis accidant: tamen si in pene inprimis, & præsertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columella ac tonsillis, & quidem putrida ac fœtida excitantur, ac nullâ earum partium inflammatio præcesserit, nec scorbuti adsint indicia: etiá morbi Gallici signa sunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium excitat. Si enim post ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum sequi solet, præcedente, capilli in capite, & inprimis in barba & superciliis decidant, & simul pustulæ vlcerosæ aut sordida scabies conspiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici est indicium. Eodem modo rhagades & fissuræ in volis manuum, ac plantis pedum, si nulla alia caussa præcesserit, non dubium huius luis sunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depressæ ac latæ, modò oblongæ, & excrescentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & crustas appellant, si in partibus pudendis, aut ano conspiciantur, satis certò hunc morbum detegunt. Dolores capitis etsi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen si tubercula, & gummata in cute accedant, si gonorrhœa adfuerit, & suppressa sit, si bubo euanuerit, & ij satis certum huius morbi signum sunt. Dolores quoque in aliis partibus itidem hunc morbum detegere possunt. Si enim dolores non sunt in ipsis articulis, sed in regione ea, quæ in medio ossium est, & prope articulos, vt in anteriore tibiarum parte, vel in osse humeri, quod est inter caput & cubiti articulum, iique sint intensissimi & acerbissimi, & circa vesperam & noctu exacerbentur, certa etiam sunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris est illa destillatio, quâ per os & nares multa pituitosa & aquea excernuntur, quibus & partes, per quas transeunt, exulcerantur. Inprimis verò morbi huius certum est indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua anteà dictum. Est tandem & hoc certum huius morbi indicium, si enumerati morbi & symptomata, medicamentis manifestâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, sed potiùs in peius ruant: remediis verò illis propriis ac specificis mitigentur.

Inueterata luis Venereæ signa. Si denique inueteratum sit hoc malum, omnis generis morbi ac symptomata accidere possunt, vlcera callosa, fistulosa, cancrosa, tophi in variis corporis partibus, ossium caries in tibiis, brachiis, inprimis in cranio, osse palati ac nasi, febris hectica, tabes, phthisis, cachexia, epilepsia, dentium casus, surditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib. 2. de curat. membrat. cap. 18.* refert se vidisse Barcinonæ militem Hispanum, qui ex lue Gallica cariem cranij passus est, & postea in epilepsiam incidit, sanie illâ à cranio carioso destillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus est vstione cranij ferro candente factâ. Et Forestus, *lib. 7. obseruat. 9. in schol.* narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etsi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuisse, qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto sub eo inuentum est, supra durâ matre, nigriusculum quid, instar gurgulionis; qui vermis cùm esset ablatus, dolor ille cessauit, neque ampliùs rediit. Et Iohannes Schenckius, *ex D. Georgij Garneri obseruat.* refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum, magnâ inflammatione in palato, in osse cribroso in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuisse, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerit, vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibusque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipsum per os expuerit, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, *lib. 1. obseruat.* narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & surdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm si illi supra brachium nudum literas digito vel ligno, sententiam aliquam exprimentes, duxerint. Ex quibus singulis seorsim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis sententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iustus iudex interdum vagas libidines punit.

Signa differentiarum. Virulentiæ huius differentias quod attinet, etsi formalis eius ratio ignota sit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam est quædam differentia, quæ ex effectibus cognoscatur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur. Interdum contagium & vis agendi magna est, interdum minor, narratque Eustach. Rudius, *de morb. occult. lib. 5. c. 10.* se nouisse quasdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non solùm statim eodem malo inficerentur, sed omnino symptomatibus grauissimis corriperentur, quæ nullis remediis, nullaque arte tolli vel mitigari potuerint, imò nonnulli non multò post diem suum obierint. Cognoscimus autem vehementiam mali, si, vt modò dictum, alij statim inficiantur, si dolor sit sæuissimus, si erosio vsque eò ossa penetret, si passim in corpore excrementa multa putrida fœtida prodeant. Quo plura enim & grauiora sunt mala, eò maior virulentiæ huius vis est.

CAPVT VII.

De Prognosticis.

VT autem, quid de euentu huius morbi sperandum sit, cognoscatur, inquirendum, an morbus sit futurus breuis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus sit exitum.

An lues hæc sit cessatura. Primò autem de morbo hoc in vniuersum quæri solet à nonnullis Medicis, an finem aliquando sit habiturus. Sperauit id quidem, vt supra dictum, Fracastorius, existimauitque, iam suo tempore hunc morbum senescere, eumque paolò post planè interiturum, eâ inprimis de caussa, quòd epidemium esse putauit, & ab astris originem traxisse, quæ cœli impressiones nō perpetuò durant, sed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbū mitescere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lue Vener. cap. 5.* hæc de re scribit, narratum fuit, hunc morbū, cùm primò oriretur, tantâ fuisse sorditie, vt, qui nunc grassatur, vix illius generis esse poterat. Vlcera enim innumera in quernæ glandis speciem & magnitudinem aspera ex porrectaque erant, spurcus ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt, cuius nares attigisset, is mox infici crederetur: color pustulis ex nigro virescens, ipso aspectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcirco omnea aegrorum aspectum, cōtactu verò sic abstinebant, vt morbi præterita nullus. Verùm fefellit Fracastorium spes ista. Neque enim dum hunc morbum senescere, multò minùs cessare videmus; & quanquam pustularum & vlcerum fœditas sit tolerabilior; doloribus tamen & cruciatibus immanior euasit, vt idem Palmarius scribit. Verò simile potius est, quandiu concubitus & conuersationes

scortationes istæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt; tamdiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura est, vt hominem non subitò iugulet: interim ij, qui isto morbo laborant, contagiosi sunt iis modis, de quibus supra dictum. Cùm ergo passim adhuc dentur multi, qui isto morbo inquinati sunt, atque alij cum iis conuersentur, nulla adhuc spes est, morbum hunc paulò pòst cessaturum; cùm effectus non cesset, nisi caussa sublata. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium sentiunt, afferunt, satis firma est. Aiunt enim, cùm morbus hic contagium sit p. n. ac violentum, necessariò finem habiturum; cùm ea, quæ p. n. sunt, ac vi fiunt, perpetuas caussas non habeant, ac propterea necessariò desinant. Verùm facilis est responsio. Nihil equidem p. n. & violentum ex sese est perpetuum: si tamen caussa perpetua sit, & ipsum perpetuum esse potest. Itaque, licet, sicut pestis interdum extinguitur, & hic morbus extingui posset, si eadem, quæ in peste præcauendâ & curandâ, adhiberetur diligentia, vt supra dictum: tamen quia semper dantur homines, qui hoc morbo laborant, aliósque inficere possunt; alij verò ab eorum consortio non abstinent; etiam hic morbus tamdiu continuabitur, quandiu contagium istud durabit. Rectè igitur hac de re scribit Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap.* 11. Si vnus, *inquit*, esset Mundi Princeps, aut vna multorum aduersus hunc morbum conspiratio, Medicorum ope hic morbus planè exstirpari posset. Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum consortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peste infectis vel leprosis fieri solet, spes esset, morbum hunc extirpari posse: eà etiam de caussa, quia lues Venerea non, vt pestis, ad distans contagiosa est, sed plerunque per concubitum, interdum per oscula & vestes communicatur. Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, &, vt idem Rudius ait, fures, latrones, homicidæ, & alij flagitiosi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hâc labe refertissimæ, & quæ plus quàm mille homines indies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & splendidè conseruantur. Sed hisce missis, quid de quolibet ægro prædicendum sit, videamus.

Prognostica. 1. Lues Venerea plerunque ex se diuturnus morbus est, eâ nimirum de causa, quòd hepar præcipuè & facultas nutrix in eâ inficitur. Docet verò rectè Galenus, *5. de loc. affect. cap.* 2. quòd ex cordis morbis omnes citissimè pereunt, tardiùs ex cerebri affectibus: at vita diutiùs trahitur cum actionibus naturalibus læsis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna sit, & inter venena suo modo non immeritò referatur; tamen in agendo eius vis longè tardior est, quàm aliorum venenorum. Potest tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis dispositio. Si enim venenum sit vehementius, morbus periculosior est, vt mox dicetur. Si quoque anteà corpus vitiosis humoribus scateat, malum augetur, & longius redditur. Et omnino tanta morbi huius interdum pertinacia est, vt, etsi planè extinctus interdum videatur, tamen post plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruduisse, obseruatum sit, vt supra dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus sit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, vt in aliis morbis, æstimandum. Primò ipsius morbi rationem quod attinet, etsi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior sit: tamen quia non ex illorum numero est, qui ex intemperiebus manifestis pendent, sed malignis & contagiosis, omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes similares inquinare potest, & hinc curatu difficilis est.

3. Curatu tamē facilior est recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim maligna illa qualitate saltem partes, per quas propagata est, & plerunque pudenda, afficit: in inueterato verò ipsa maligna illa qualitas etiam epati imprimitur, & ab hepate rursum sanguini, & per sanguinem omnibus partibus similaribus communicatur. Falsum enim est, vt ex superioribus, quæ de natura huius morbi dicta sunt, patet, quòd hepar hic in sanguificatione lædatur, ob nullum morbum, sed saltem ratione praui obiecti, quod cum sanguine & aliis humoribus mistum, illos inquinet, deprauet, vitiosos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non est, quòd vitiosi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylo in hepate malè disposito malus sanguis generatur; quod vel ex eo patet, quòd per quamcunque etiam partem nutritio paulò pòst per totum corpus inficiatur, quod fieri non potest, nisi hepate læso.

4. Eos, qui semel sanati, iterum hâc lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate sanari, se experientiâ didicisse, idque etiam alios Medicos obseruasse, scribit Epiph. Ferdinandus, *hist.* 17.

5. Etsi virulentiæ huius natura non consistat in intemperie aliqua manifesta: tamen si incidat in corpus calidum & siccum, & inprimis intemperie hepatis calida præditum, difficiliùs curatur. Etenim cùm lignum Guaiacum, sarsaparilla, & similia calida & sicca sint: illa intemperies calida & sicca augetur, atque ita, etsi morbus hic ipse non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, &, cùm medicamenta ista propria tutò adhiberi non possint, nisi corpus anteà probè purgatum fuerit, ab iisdem etiam ampliùs calefit, & siccatur.

6. Eandem ob caussam tempus anni calidum & siccum, quale est æstiuum, curationi huius morbi minùs est idoneum; cùm vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus sit debilis, vt fortia necessaria medicamenta non ferat, aut si æger propter consuetudinem, vel ob morositatem necessaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, tabes, vel aliud graue symptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facilè tolli non potest, vt modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus callosi, scirrhosi, & duri tumores, ac gummata vulgò dicta apparent, malum curatu difficile est, & non nisi valentissimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, nisi malum inueteratum sit, & altiùs radices egerit, quarum pleræque in ossibus subiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus si sint duri, & non suppurantur facilè, & qui modò erūpunt, modò euanescūt, curatu sunt difficiles; quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem significant. Si verò facilè suppurantur, & vires sint validæ, atque imprimis hepar robustum, morbi & materiæ benignioris sunt indicium: & tales bubones, si diu aperti seruentur, integram sanitatem afferre possunt.

11 Faucium asperitas, quam raucedo, aut vocis obscuritas, aut ablatio sequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant; quódque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facilè curantur; in ano verò, vel circa anum, difficiliùs. Malum enim iam inueteratum esse, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non satis commodè iis applicari possunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficilimè curantur; quia malum iam inueteratum, & quod totum corpus inuaserit, significant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facilè curantur; quia & malum iam antiquum arguunt, neque iis commoda medicamenta adhiberi possunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si ossa nasi sint erosa, simúlque adsit febris len-

ta, malum incurabile significat; cùm iam malum ipsi cerebro vel eius membranis sit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, inprimis latiores, non facilè curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatus, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficultet curantur.

18. Dolores, præsertim in capite, & anteriore tibiarum parte, sæpe pertinaces sunt, vt nullis remediis, aut certè non nisi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepsiæ grauissimæ & pertinaces sunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipsum cerebrum iam occupasse.

20. Destillationes quoque pertinaces sunt; quia & ipsæ saltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculosiores & grauiores sunt, si in thoracem & pulmones delabuntur, eósque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitûs plerunque pertinaces sunt, & vix tolluntur; cùm in auribus varij anfractûs sint, & virtus expultrix earum sit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare possint.

22. Gonorrhœa etiam plerunque diuturna esse solet, aut, si supprimatur, grauia mala subsequi solent, capitisque & artuum dolores grauissimi.

23. Inprimis verò ipsius contagij à quo æger morbum contraxit, natura vim & magnitudinem morbi manifestat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referúntque Medici, quibus tales ægri curandi sæpius oblati sunt, interdum ex decem robustis iuuenibus, qui cum eodem scorto rem habuerunt, ne vnum euasisse. Ideoque si sciatur, à quo vel qua malum hoc contractum sit, Medicus de morbi euentu faciliùs iudicare potest.

24. Cæteris etiam paribus curatur faciliùs hoc malum, quod per Venereum congressum contractum est. Curatu verò difficilius est, quod infans cum lacte suxit; cùm virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur, & hinc in hepate sanguis virulentus generetur, qui posteà totum corpus permeat, idque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium, & à parentibus infectis cum ipso semine & sanguine communicatum.

25 Partes affectas quod attinet, si hepar solum sit affectum, faciliùs malum curatur; cùm & virtutem expultricem habeat robustam, & medicamenta ad id faciliùs penetrare possint. Lien verò, renes, vterus, & artûs externi non ita facilè curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones; quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facilè penetrant.

26. E quibus omnibus facilè colligere est, qui morbi euentus sit futurus. Quò enim plures ac grauiores morbi & symptomata lui Venereæ coniunguntur, eò magis periclitantur ægri quò pauciores & leuiores, minùs. Atq; ij inprimis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ, febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iísque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & simul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci potest.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potiùs lenta & putrida. Etenim & ipsa virulentia Venerea, & dolores ac vigiliæ, & alia symptomata, caloré innatum debilitant, nutritioné lædút, vnde tabes totius corporis sequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsá, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac respirationem impedientes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vasis pulmonum erosis, & sputo primùm sanguinis, deinde phthisi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vasis erosis, & sanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

Capvt VIII.

De Præseruatione.

CVm tutius sit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etsi cum infecta rem habeat, se immunem præstare possit. De qua re integro c. 89. de morbo Gallico tractat Fallopius, scribítque, se nihil fecisse videri posse, nisi doceat, quomodo quis, videns pulchram fœminam, & coiens cum ea etiam infecta, à lue Gallica præseruetur, Deúmque immortalem testatur, se fecisse experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuisse infectum: proponitque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum statim extrahi, dissipari, vel exsiccari possit. Eadem proponit Hercules Saxonia, *de lue Venerea cap.* 16. eáque valde probat, &, sicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi cõfidunt, se posse maximè infectas meretrices penetrare, omnémque regionem liberè peragrare. Similia etiam medicamenta proponit Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c.* 13. *Præseruatio.*

Verum enim verò non credo, boni conscientiâ ista doceri posse, quibus tot homines ad libidinem animátur quos ab ea forsan morbi huius metus absterrere poterat. Ideóq. nihil de hisce medicamentis dicemus. Eos ipsos tamen, qui talia docent, falli existimat Aurel. Minad *de virul Vener. cap.* 31. vbi fundamenta Fallopij subuertit, qui putat, luem hanc saltem cõmunicari per minima corpuscula saniosa, quæ si abstergantur, extrahantur, dissipẽtur, morbũ hunc auerti posse; docétque, contagium non solùm per externas pudendorũ partes, verùm etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporésque infectos & spiritûs per porositates quoque internas peruadere, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ solùm partes externas attingit, aliísque medicamentis extra impositis salutem & incolumitatem neminẽ sibi polliceri, nec talia externa medicamenta intùs conceptam inquinationem tollere posse. Tutissima ergo hunc morbum cauendi ratio est, abstinere à scortis, & meminisse, quòd scortatores & adulteros iudicabit DEVS, qui tamen etiam in hac ipsa vita isto fœdissimo morbo eos punire solet. *An sit licita.*

Aliam tamen huius luis precautionem habet Iul. Palmarius, per interna scilicet medicamẽta, scribitque, se antidotum seu amuletum inuenisse, cuius vsu hominum corpora aduersus hanc luem tuta reddantur: omnes tamẽ Medicos ac Chirurgos orat ac obtestatur, ne libidinosis morem gerentes, istud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores se præbeant, sed iis solùm, quibus cum suspectis aut contaminatis necessariò conuersandum sit. Describit autem istam antidotum *lib. 1. cap.* 8. Estque hæc:

℞. *Amuleti luis & Mithridatij veteris, descriptione Galeni, vtriusque* Drach. vj *conseru buglossflor genistæ arthos*, an. Drach. iij Misce, præbe Drach j aut iß aut ij. ad summum manè, horis duabus ante cibum, octo aut decem dies continuos.

Si verò quis se infectum suspicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modò descriptum alexipharmacum accipiendum, eius Drach. j. aut iß. manè & ante cœnam deglutiendæ, octo decémve dies continuos, cuius vis vt remotiores partes faciliùs attingat, eo deuorato Iulapij huius nonnihil statim superbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquouersum deferatur.

℞. *Aq. carduibened. pimpinellæ, succis.* an. Vnc. ij. *Syrup. de succo acetosæ, de limonib.* an. Vnc jß.

F. Iula

F. Iulapium, ad duas doses, statim post assumptam amuleti Drach. jß. manè & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verùm cùm omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta simplicia non luis huius Venereæ propria sint, experientia consulenda, an tanta eorum vis sit, quantam Palmarius prædicat.

Capvt IX.

De Indicationibus.

Indicationes. QVæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo sumitur, curatoria in specie dicta; præseruatoria, quam caussa suppeditat; quò & vrgentia symptomata referuntur; & tandem vitalis, eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij sunt, vtque quisque de natura huius morbi sentit, ita etiam de Indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ supra de huius morbi natura proposuimus, & firmiter probauimus, insistentes, ita de Indicationibus in hoc morbo sentimus.

Primò, cùm morbus iste sit occultus & malignus, hepati inprimis, & facultati nutrienti aduersus, ideóq; genericam quandam indicationem suppeditat: specifica verò & vtilis nulla inde peti potest, & proinde sola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo suppeditauit. Et nisi Hispani ab Indis medicamenta talia, vt lignum sanctum, sarsamparillam, radicem Chinæ accepissent, & Chirurgorum audacia, ac imprimis Iacob. Carpus, vel casu, vel per analogismum, dum Auicennam, Mesuen, & Theodoricum in pustulis quibusdam, & scabie crustosa, argento viuo vsos fuisse legissent, ad Mercurium vsurpandum accessissent, forsan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Etsi verò huius morbi remedia non tàm per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta sunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, sed suum etiam locum habet: cùm necessarium sit, vt medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur, & præterea etiam tumores, vlcera, & similes ex corruptione humorum orti morbi, suam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plùs ad manifestas qualitates, ac morbos notos, quàm ipsam occultam morbi naturam, respiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi sunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ; cùm tamen experientiâ constet, & in calida & in sicca intemperie, & in exustione, vt loquuntur, & ipsa tabe, felicissimè vsurpari lignum Guaiacum, & similia calida & sicca, & malignitate expugnatâ reliqua non ita difficulter euanescere.

Præseruatoria. Secundo Indicationem præseruatoriam quod attinet, est hîc imprimis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impressam, respiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia sunt, & ipsa emendare non inutile fuerit. Et cùm, siue corpus plethorâ oneretur, siue vitiosis humoribus scateat, malignitas faciliùs in id disseminetur, & putredini vberior materia suppeditetur, ac alexipharmacorũ vires hebetentur; expedit seu sanguinem superfluũ, seu humores vitiosos euacuare, vt reliqua medicaméta postea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi possint.

Curatoria. Tertiò morbi & symptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, suo quæque modo tollenda.

Vitalis. Quartò vires conseruandæ; cùm sicut nullus alius morbus, nisi vires constent: ita nec hic curari possit, & frustra omnia tententur, nisi naturam ad minimum blandam habeamus.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, si sanguis abundet; is imminuendus, ac si qui vitiosi humores abundent, ij præparandi & euacuandi, & omnino, si qui manifesti morbi, qui propriæ curationi impedimento esse possint, vt obstructiones & similes, adsint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tàm humoribus inhærens, quàm partibus, & præcipuè hepati impressa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò vires conseruãdæ, & roborãdæ; & inprimis hepatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habẽda ratio. Quartò morbi & symptomata, qui huic lui coniungi solent, tollenda. *Quatuor in luis Venereæ curatione agenda.*

Hoc loco controuersia expedienda; An nimirum sine sudore labes hæc curari possit. Nonnulli in ea sunt sententia, quòd lues ista tolli possit, etsi sudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quòd lues hæc consistat in qualitate quadam abdita, quæ non nisi corporis alteratione tollatur; cùm contraria contrariorum sint remedia. Istam autem alterationem præstare posse antidota & decocta administrata propriâ virtute, & sine sudore. Deinde experientiam adducunt, quâ constat, sumptis talibus medicamentis, sine sudore nonnullos conualuisse. Tertiò hoc afferunt, quòd decoctum ligni bibentes interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam, per aluum, non semper per sudores. *An sine sudore curatio perfici possit.*

Contra hos pugnat Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap.* 39. Et primò quidem, se nunquam obseruasse, scribit, vt decoctum Medici iusserint sine sudore sumere, vtpote ad quem & alexipharmaca omnia ipsa suâ naturâ inclinent, nec ipsa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporosa & halituosa, inepta sit; neque aliquem extitisse, qui huiusmodi morbum penitus atque integrè sine alicuius sudoris auxilio superauerit, præsertim si fuerit inueteratus. Cur verò ita statuat, rationem hanc affert, quòd, ex sua scilicet opinione, mali huius essentia non consistat in qualitate, sed in corpore malâ qualitate affecto. Et proinde, sicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, statuit, quæ quamuis multis modis fieri possit, commodissimè tamen per sudorem instituatur; cùm hoc ipsum corpus sit vaporosum, & rectissimè ac facilimè per sudorem discutiatur. Addit & hoc, cùm in corporibus hâc lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec solùm in aliqua parte, sed vniuerso corpore; sudor autem sit euacuatio vniuersalis, ea per sudores commodissimè euacuari. Et inprimis hepati sudores plurimùm prodesse statuit. Cùm enim illud humorum, qui per vniuersum corpus feruntur, officina sit, & illi sudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam hepar pollutum hoc modo mundari potest. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam, vt aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus sit, sed adiuuandus: tamen absque sudore vniuersum corpus ab ista lue liberari non posse, vnicúmque sudorem ab omnibus locis, tàm internis, quàm externis, citò, tutò, iucundè euacuare putat.

Verùm neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria, ita in genere dicta, duplex: vna præseruatoria, quæ sumitur à caussa; altera in specie curatoria dicta, quæ sumitur à morbo; illi, qui sine sudore morbum hunc curari posse censent, quòd consistat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidam Indicatione rectè sentiunt; cùm illa maligna qualitas non sudore, vel aliis euacuationibus, sed propriis alexipharmacis tollatur: præseruatoriam tamen indicationem & caussam negligunt. Cùm enim certum sit, in lue Venerea non solùm vitiosam & malignam in partibus, præcipuè hepate, esse dispositionem, sed & omnes corporis humores inquinatos: *Decisio.*

eorum euacuatio requiritur, quæ commodissimè fit per sudores, vt rectè Minadous probat. Quanquam enim insensibiliter etiam aliquid discutiatur, insensibilis tamen illa euacuatio non sufficit, & nimis tarda esset. Aurelius Minadous verò de caussæ ablatione, & humorum vitiosorum euacuatione, quæ rectissimè fit per sudores, bene sentit; morbum verò ipsum, seu qualitatem illam malignam non solùm humoribus, sed & partibus viuentibus impressam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandum, de morbis occultis disputationem non esse inter eas, quas Galenus Logicas appellat, sed ipsam horum morborum essentiam concernere, morbórumque occultorum ignorantiam non solùm errores in theoria, sed & in praxi parere. Itaque quamuis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per sudores institui: tamen alexipharmaca etiam ad dispositionem illam malignam in partibus, inprimis hepate, necessariæ sunt; & Fernelius, ac quem sequitur Palmarius eandem ob caussam peculiaria alexipharmaca, vt dicetur, addunt, vt dispositio illa maligna radicitùs exstirpetur. Etsi enim omnes humores vitiosi sint euacuati, & omnes morbi alij ac symptomata post eorum euacuationem essent: tamen nisi dispositio illa maligna è partibus tollatur, malum recrudescit, & sæpe longo post tempore. Et hanc caussam esse puto, quòd non solùm decoctum ligni, sarsæ parillæ, & similium, ad sudores ciendos manè exhibetur; sed etiam sine sudoribus potùs loco propinatur. Ea ipsa enim medicamenta propria, quæ caussam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humorésque vitiosos per sudorem euacuant, etiam dispositionem partibus impressam eradicare valent.

Luis Venereæ curatio. Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes anteà propositas non necessariò in quouis morbo Gallico attendendas esse, sed saltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuasit, & inprimis hepar occupauit. Si verò malū recens sit, non opus est, vel sanguinem mittere, vel purgantia exhibere; cùm vitium nondum humoribus communicatum sit, sed satis est, contagium receptum abstergere & euocare. Id quod & in scabie recenter contracta per contagium sufficit. Vbi tamen attendendum, an pustulæ illæ, seu caries Gallica, quam dicunt, immediatè à contagio & congressu Venereo proueniant; tunc enim externa medicamenta sufficiunt: an verò hepate iam affecto oriantur; tunc enim euacuationibus & alexipharmacis opus est.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Vena sectione.

Vena sectio. PRimò ergo Præseruatoriam Indicationem, seu caussarum amotionem quod attinet, & principio quidem sanguinis missionem, equidem per sanguinis missionem caussa morbi propriè & proximè non eximitur: tamen, si sanguis in corpore abundet, isque præsertim calidior, propria huius morbi remedia, quæ calida & sicca sunt, tutò adhiberi non possunt, nisi sanguis abundans priùs minutus sit.

Et quidem si materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem, motum habeat, inprimis basilica vena aperiri potest Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæ sectio cautè instituenda. Si enim bubo ad suppurationem properet, venæ sectio non facienda, & præcipuè in brachio, ne natura in expulsione turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obseruarúmque, multos ex aperto bubone, & materia diutiùs per eum euacuata, integrè sanatos esse: contra ex intempestiua venæ sectione malum prolongatum fuisse. In venæ sectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor spem suppurationis non præbet, in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim materia versus inferiora retrahitur, & propter effluxum sanguinis calidi postea faciliùs suppuratur. Eodem modo in pene vena aperienda est, si adsit in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, si infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementissimos excitet, praua vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica communissimè aperitur.

Cætera, quæ in venæ sectione rectè administrandâ in genere proponuntur, præcepta etiam hic obseruanda; quæ cùm huius affectus propria non sint, pluribus hic non proponenda.

Si vires venæ sectionem non ferunt, eius loco hæmorrhoides venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Præparatione & Purgatione vitiosorum humorum.

Humorum præparatio & purgatio. DEinde si corpus sit cacochymicum, humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi sunt; cùm in corpore impuro alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parùm prosint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licet ipsa lues expugnetur, aliis morbis obnoxium reddere possint. Non enim humores vitiosi, circa viscera collecti, toti per sudores discuti & dissipari possunt, sed tenuiore parte discussâ crassior relinquitur, & siccescit, ac visceribus impingitur, sæpe etiam acrimoniam contrahens, visceorum substantiam labefactat. Vnde interdum lues ista curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obstructiones & scirrhi, affectio hypochondriaca, herpetes oriuntur.

Neque tamen solùm in principio & ante luis propriam curationem purgatio instituenda, sed etiam toto curationis tempore, si vitiosa materia iterum colligatur, per interualla euacuanda. Si tamen lues iam sit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitiosa ad interiora reuocanda, ne hepar, ventriculus, & alia viscera lædantur ac debilitentur, sed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione etsi autores multi satis prolixi sint: tamen cùm illa quæ de vniuersali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, sed omnibus à cacochymia pendentibus communia sint, operæ precium non videtur, in istis generalibus, quæ iam ex plurimum aliorum morborum curatione nota sunt, inhærere. Hæc saltem monemus; Primò in malo recenti esse attendendum, an humores vitiosi in corpore, & inprimis in secunda eius regione abundent, eósque præparandos & euacuandos esse. Si verò malum iam sit inueteratum, quia in eo plerunque humores crassi & adusti colliguntur, ad eos inprimis medicamenta dirigenda esse. Deinde & hoc obseruandum, simul ad intemperiem viscerum esse respiciendum, & si quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eaque propriis medicamentis roborandа esse. Tertiò est necessarium, vt semper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate specificâ virulentiæ Venereæ resistat. Ideóque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cùm passim sint obuia & nota, nisi hoc, non paucos Medicos testari, mechoacannam, quò pertinet radix gialapa, non solùm ob vim purgandi cū eximmodo in hoc morbo exhiberi, sed etiam, quia peculiari vi lui huic aduersetur, ita, vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis inprimis ad huius morbi curationem & purgationem

gationem etiam commendari Ꝟrium præparatum, de quo infra in specie dicetur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Luis Venereæ antidota. POstquam corpus conueniente modo euacuatum, maxima curationis huius spes est in antidotis huius morbi propriis, vtpote, à quibus sola perfecta sanitas sperari potest, ita quidem, vt, etsi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo sæpe coniungantur: tamen si malignitas illa tollatur, paulò pòst vel spontè euanescant, vel facile curentur; sine verò horum remediorum ope nulla ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio sperari possit. Imò & hoc à pluribus obseruatum, eiusmodi medicamenta, etsi manifestis qualitatibus intemperiei calidæ & siccæ aduersari videntur: tamen à multis, qui intemperie heparis, imò totius corporis, calidâ & siccâ præditi fuerunt, & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiusmodi medicamenta calida & sicca felicissimo successu vsurpata esse. Ex quo vel ipso apparet, in hoc morbo potiùs occultæ malignitatis, quàm manifestæ intemperiei rationem habendam esse. Ideóque quamprimùm corpus aliquo modo præparatum & euacuatum est, maturè ad ista luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Luis Venereæ alexipharmaca necessaria. Etsi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recensebuntur, vires eleuare & extenuare velint, dum statuunt, quòd decoctum ligni iniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præstare possit, quod decoctum ligni Guajaci, modò tenuissima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guajaci adhiberi solet, vsurpetur: tamen falsum id esse, experientia dudum docuit. Licet enim compertum sit, ex victu tenuissimo mitescere quædam huius morbi symptomata: tamen nisi propria auxilia adhibeantur, paulò pòst recrudescere & sæuior redire morbus visus est. Etenim talia medicamenta cum tenui diæta quidem vitiosos humores absumere, sed malignitatem expugnare non possunt. Vt ergo hic morbus est occultus, qui non nisi ex effectis cognoscitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, sed solâ experientia.

Quænam sint illa. Quæ autem illa medicamenta sint, Medici rursum non planè consentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro spem ponunt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum esse putant. alij id planè reiiciunt, de qua re infra dicetur. Alij, & plerique quidem vsu ligni Guajaci, sarsæparillæ, radicis Chinæ, ligni sassafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipsis dubitant, imò quidam negant, solius Guajaci & similium vsu luem hanc expugnari posse, & propterea aliorum permistione eorum vim exacuendam & augendam esse censent. Iul. Palmarius, *lib. de lue Venerea, cap.* 13. distinguit, nec esse tanti Guajacum putat, vt Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorsus extinguat, nec ita imbecillum, vt nihil sine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius vsu, absumptis humoribus, omnia luis symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere scribit, sed tamen venenatam mali labem quæ iam partibus solidis insedent, in plerisque eo præsidio non expugnari, prorsusque extingui, sed vt planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuersio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda esse censet. Quam sententiam procul dubio hausit à Fernelio, Præceptore suo. Eum enim, vt *lib.* 1. *de lue Vener. cap.* 7. primum ausum esse, scribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri sine hydrargyri vsu, & multa domi suæ alexipharmaca componenda curauisse, quæ aduersus eiusmodi perniciem cum Guajaco, aut etiam sine eo adhibuit, &, vt *alleg. cap.* 7. scribit, duo eiusmodi medicamenta, quæ præstantissima & efficacissima reperit, quæ ipse adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hactenus neminem fefellerit.

Verùm cùm eiusmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponemus, sed infra aliquid de iis dicemus. Primo verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hactenus vsi sunt, & quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca esse docuit, quorumque vsu non solùm humores vitiosi euacuari & symptomata profligata, sed & ipsas morbi radices extirpatas fuisse, vt is ampliùs non rediret, multo vsu obseruatum. Qualia sunt lignum Guajacum, sarsaparilla, radix Chinæ, lignum sassafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico & Guajaco.

ET primò quidem agemus de ligno Indico, vtpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. Cùm enim in India morbus hic feratur esse endemius, etiam primarium remedium ex India petitum, quod lignum Indicum vocant. Est autem lignum huiusmodi, vt ex Consaluo Ouiedo, Nobili Hispano, Indicarum rerum scriptore, patet, duplex: vnum, quod vulgò notum, Guajacum dictum, alterum, quod palus sanctus, seu lignum sanctum appellatur. Etsi enim à plurimis hæc duo ligna pro eodem habentur: tamen nominatus modò autor & notis & locis vtrumque discernit, de quo videatur Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 39. Cùm tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum expugnandum easdem vires habeat, (etsi ligno sancto ad arthritidem & alios morbos maior vis esse feratur, & lignum sanctum hodiè ad nos rarò afferatur) solùm de Guajaco dicemus. *Lignum Indicum.* *Duplex: Guajacum Sanctum.*

Inter cæteras superioribus sæculis repertas nouas Insulas est etiam vna, cui Hispani inuentores Hispaniolæ nomen indiderunt. In ea cùm lues Venerea endemia esse feratur, atque vnicum eius morbi ibi remedium habeatur decoctum cuiusdam ligni, quod hodie Guajacum, ab incolis cum hiatu Huajacum nominatur, Hispani eâdem lue infecti idem decoctum salutare experti sunt, vitéque eius aliis posteà detexerunt. Arbor fertur esse foliis fraxini, color ligni intùs nigrescens est, ipsum lignum graue & ponderosum, in aqua non fluit, sed mergitur, resinosum est, & dum accenditur, odorem non ingratum spirat: sapor eius subamarus, cum leui acrimonia, linguam vellicante.

De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea sententia, vt quod albicat, reliquo præferendum esse, cùm quò minùs adoleuerit, eò magis albicet; quò verò magis adoleuerit, eò magis nigricet. Siccius autem esse, quod est annosius; quod verò minùs annosum, humidius, & succo magis abundans, & proinde efficacius. Verùm enim verò cùm duplex sit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati, seu spiritus insiti subiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus: alter alimentarius, aquosior, & ad inflammationem minùs aptus: vires huius ligni, vt & aliarum plantarum, non æstimandæ ab illo alimentario, & aquosiore humore, sed à calido illo insito & humido primigenio. Qui *Ligni Guajaci electio.*

cùm in ætate prima cùm infantibus, tùm in plantis humido multo obruatur & obfuscetur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles sunt, quæ postea humido illo nonnihil absumpto, & calore vegetiore reddito, progressu ætatis fortiores fiunt, soletque hic calor omnium actionum præcipuum instrumentum vsque ad florentem ætatem, & ἀκμὴν immutatus consistere. Itaque etsi in Guajaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale semper sit, à quo vires eiusdem dependent: tamen quia in tenello adhuc ligno vis ista à copia humoris obruitur quasi & cohibetur, minùs efficax est adolescens adhuc lignum eo, quod iam adultæ & confirmatæ ætatis est. Ac proinde ad huius morbi curationẽ non lignum subflauum, vel quod buxei coloris est, & vel ab immatura arbore, vel à ramis descissum est, minusque efficax, sed potiùs nigricans eligendum, vtpote, quod magis resinosum est, & pingui illâ ac balsamicâ substantiâ abundat, in qua vis illa virulentiæ Venereæ aduersa maximè residet.

Ætas huius ligni vt distinguenda.

Ætatem ergo hujus ligni internoscere, vtile est, vt efficacissimum eligatur. Etenim quod internã quidem partem nigram habet, sed fissuris veluti lineis quibusdam colore fusco, in orbem vt nigrum actis per longum intersectum est, efficax quidem illud est, sed quod tamen vel ex arborum ramis decisum est, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideo minoris efficaciæ est. Idcirco enim comparent lineæ huiusmodi, quòd præpinguis illa substantia, quæ in medio arboris caudice maximè residet; nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod verò totâ internâ parte nigricat, superficie duntaxat albicante, id si integrum, ponderosum, & odoratum existat, leuique acrimoniâ linguam vellicet, & vel nullis lineis intersectum est, vel iis resinâ plenis, ideoque, dum accenditur, præter odorem, quem spirat, gratum, resinam etiam reddit subnigram, id summum maturitatis gradum assecutum, & ex arboris caudice decisum ac propterea efficacissimum est. Si verò lineis distinctum, & foraminulentum est, & nec pondere, nec odore, nec acrimoniâ valet, nec incensum resinam sudat, id senectutem iam attigisse, & propterea vires eius iam hebescere, indicio est.

Monet hic etiam L. Septalius, esse speciem quandã Guajaci, quæ nunquam in vsum ducenda sit, quæ nigrorem verum in medio non habet, sed coloris est subobscuri cum quadam viriditate, quæ decoctum facit omnino turbidum, quod nunquam clarescit, tum maxima acredine & in gula, & faucibus ardorem excitat; ob crassas autem & terrestres partes maiori ex parte in splene, nonnunquam etiam in hepate obstructiones inducit. Empirici syluestre lignum sanctum appellant. Sed cùm apud autores nullibi reperetit duplicem hanc syluestris & domestici differentiam, potiùs ratione soli has qualitates acquirere censet.

Si etiam cortex sit crassus, & ligno ita adhæreat, vt vix auelli & separari possit, bonæ notæ lignum est. Si verò cortex facilè à ligno separetur, vel vetustum est, vel aquâ marinâ emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, rasum masticatum mordet, & amaritudinem post se relinquit, dum secatur, solidum, & superficies æqualis, non aspera & foraminulenta apparet, lignum bonum est.

Cortex ligni Guaiaci.

Cortex eiusdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine pollet, & propterea validiùs siccat, attenuat, & digerit, quàm lignum: verùm quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduersatur, est potiùs in humido illo pingui, ac substantiâ balsamicâ, semper lignum cortici præfertur: ac præterea cortex in calidis & siccis corporibus minùs commodè adhibetur.

Vires ligni Guaiaci.

Vires ligni Guajaci quod attinet; est illud calidum & siccum, vt ex sapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in secundo gradu, ac simul est tenuium partium, vnde vim habet crassa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obstructiones aperiendi, ac sudores & vrinas ciendi, superfluosque humores frigidos dissipandi & absumendi. Verùm non ob istas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guajacum, (cùm huiusmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea transportare necesse fuisset) sed inprimis ob vim illam peculiarem & occultam, quâ virulentiæ Venereæ aduersum est. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guajacum primas obtinere, omnes ferè Medici consentiunt. Quanquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo, quòd non omnes hoc morbo affecti eius vsu curantur: tamen caussa hæc sufficiens non est; cùm nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod desperatos etiã morbos curet. Ipsi autem virulentiæ Venareæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduersatur, ac humidò radicali, & balsamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduersa maximè læditur, amicum est, illodque roborat adeo, vt obseruatum sit, eorum quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & siccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, vt anteà etiam dictum, vsu decocti huius ligni, licet caliditate & siccitate ipsis aduersis, instauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuisse.

An lignum Guaiacum nutriat.

Nonnulli quidem scribere ausi sunt, decoctum huius ligni non minùs nutrire, quàm nutriat ius pulli. Verùm hi nimij esse mihi videntur in laudando hoc ligno. Etsi enim vegetabile est, & aliquid forsan succi alimentaris in decoctum deponit: tamen in pullo plus esse alimenti homini idonei, quàm in ligno Guajaco, neminem sanæ mentis facilè negaturum puto. Quòd verò nonnulli post morbum hunc corpulẽtiores fiunt, id ex accidenti est. Nam cùm ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læsa, vbi illa discussa & extincta est, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit: Id quod & in aliis quibusdam morbis, inprimis febribus, accidit, ante quas cùm homines ob prauum nutrimentum non essent εὔσαρκοι, per morbum absumptis vitiosis humoribus postea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

An decoctum Ligni Guaiaci, Sarsaparilla, Sassafras, radic. Chinæ, pinguefaciat.

[Fr. Arcæus, *lib. de curand. vulner. rat.* ad vlcera pulmonis & phthisin etiam decoctum ligni Guajaci exhibet, scribitque, corpora, licèt extenuata, ab eo non offendi, sed potiùs impinguari. Imò sunt nonnulli, qui ligno Guajaco vim nutriendi tribuunt, illudque non minùs nutrire, quàm ius pulli, scribunt. Easdem vires alij etiam sarsæparillæ, ligno sassafras, & inprimis radici Chinæ tribuunt. Verùm enimuerò, etsi compertum, in phthisi, lue Venerea, scabie, & alijs morbis, vsu horum decoctorum corpora extenuata iterum instaurata & pinguefacta fuisse, tamen hoc non per se accidit, quòd scilicet hæc decocta vim nutriendi, sicut alia alimenta, habeant, sed per accidens, quatenus scilicet caussam maciei tollunt. In phthisicis res plana est. Cùm enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere vsu ligni Guajaci exsiccato, corpus iterum rectè nutriri incipit. Idem accidit in aliis morbis, lue Venerea, scabie, & similibus. Cùm enim macies illa & atrophia à mala nutritione proueniat, mala autem nutritio plerunque ab acribus & salsis humoribus, qui & vtilem sanguinem absumunt, & corpori agglutinari prohibent, vitiosis humoribus istis per decocta eiusmodi absumptis, & per sudores discussis, corpora iterum rectè nutriri incipiunt, imò pinguefiunt.]

Decocta Guaiaci, Sarsaparilla, Sassafras, rad. Chinæ, non nisi per accid. nutriunt.

Non solùm autem lignum hoc habet vim alterandi, & occulta qualitate malignitatem illam virulentiæ Venereæ, cùm humoribus, tùm partibus solidis impressam, extinguendi, sed etiam euacuandi, cùm sensibiliter per sudores, tùm insensibiliter, per insensibilem transpirationem. Ac proinde ratio per lignum Guajacum, & huic cognata medicamenta curandi

morbum

morbum Gallicum maximè vsitata est. Etsi enim ob diuturnitatem curationis, & sudandi labores, ac tenuem diætam, aliquam molestiam eis afferat: tutior tamen longè est illa, quæ fit per hydrargyrum, in qua si peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Medicamēta è ligno Guaiaco.

Parantur autem ex ligno Guajaco varia medicamenta, eaque vel formâ liquidâ, vel solidâ, & in substantiâ. Verùm in forma liquida exhibita efficaciora sunt; cùm facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum stimulent. In solida verò forma cùm pars illa, in qua vis medicamenti præcipuè residet, à terrestri & crassa nondum separata sit, non ita facilè in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodissimum, maximè in vsu est. Si qui tamen propter diuturnum huius medicamenti vsum eius pertæsi sint, ac nihilominus metuant, ne reliquiæ aliquæ humoris praui supersint, aut vitæ genus decocti debito modo vsurpandi vsum ampliùs non admittat, iis etiam aliâ formâ ex hoc ligno medicamenta exhiberi possunt. Inter quæ extracta & spiritûs, vt dicetur, efficacissima sunt, ac longè pulueribus præstantiora.

Decocti ligni parandi ratio.
An sit in vino coquendū.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia est, cùm ratione liquoris, in quo fit decoctio, tùm qualitatis liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis destillatis, alij in vino, alij in sero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt. L. Septalius, *lib. 7. animadu. n.* 204. eos reprehendit, qui solo vino decoctum ligni fieri posse, negant; cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates sit, ipso vino, & aquâ (rectiùs spiritu vini dixisset) vini. Ideoque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiâ frigidâ prædominante vtitur, hoc modo: *Factâ infusione corticis ligni sancti optimi, crasso modo contusi ℥viij. in vini albi optimi ℔. medicinal.* xl.ij. *per duos dies excalefacto prius vino, & semper per duos illos dies in duplici vase, vel cineribus calente: Pòst fit lento igne vel in duplici vase elixatio ad consumptionem tertia partis; quo vtatur ægrotus, & manè loco syrupi, & pro potu in cibo, sumet manè ℥vij. & post horam proliciantur sudores; in prandia autem, & in cœna non excedat ℥viiij.*

Verùm etiamsi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodissimum esse: tamen hoc negari non potest, quòd coctione vires vini euanescant, & vbi spiritus exhalauit, phlegma nauseabundum, & ipsâ aquâ simplici minùs commodum relinquatur. Ideoque in ea sum sententia, vel lignum in aqua coquendum, & sub finem decoctionis vinum addendum esse; vel lignum saltem in vino diutiùs infundendum, aut in duplici vase coquendum esse, vt nihil pereat, nullo verò modo ad tertiæ partis consumptionem.

Ergo vulgatissimè & tectissimè decoctio fit in aqua pura, quæ & medicamenti caliditatem & siccitatē nonnihil corrigit, & distributionem ac sudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus sit frigidior, ac debilior, ægerque vino assuetus, non incommodè vinum admiscetur, vt modò dictum, & postea etiam dicetur. Nam vino admisto ventriculus minus læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni ad aquam proportio.

Ligni etiam ad aquam diuersa obseruatur proportio, pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis ratione, sumunturque *ad aquæ* ℔xij. *ligni* ℥iij. *vsque ad* ℥vij. Si enim anni tempus & corpus sit calidius, tutissimum est, minorem ligni quantitatem sumere, & longiore tempore curationem tutò perficere, quàm medicamēto potentiore damnum aliquod ægro adferre; præcipuè primis curationis diebus, & priusquàm humores in corpore superflui imminuantur, & sudor facilè ac exquisitè fluere incipiat, ægerque decocto adsuescat. Pòst sensim plus ligni sumi potest, quod nisi obseruetur, æger facilè in periculum conijcitur. Scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap.* 13. se vidisse ægros, qui ob hunc errorem, nimiam scilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt postea ab vsu decocti fuerit abstinendū, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum est, in adultis, & communiter, ligni raspati, vel torno comminuti ℔j. affunduntur *aquæ lib. xij.* in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Postea vase tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vase adhuc tecto refrigescere sinitur, posteà colatur.

Quâ ratione coctio instituenda.

Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap.* 46. disputat, an commodius sit, coquere igne aperto, vel in vase duplici dicto, seu in B.M. illosque reprehendit, qui statuunt, decoctum in Baln. factum esse dilutius seu minùs potēs & quòd decoctum, quod fit in balneo, sit præstantius illo, quod fit in igne aperto, probare conatur exemplo aquarum destillatarum, quæ per Baln. præstantissimæ parantur; cùm in his nulla adustio fiat, sed maior eliquatio, quæ fit in calido humido, decoctum præstantius reddat. Verùm aliud docet experiētia, quàm ratio confirmat. Etsi enim è quibusdam plantis humidioribus, vt rosis, violis, lilio conuallium, & similibus recentibus, quarū vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, consistit, optimæ aquæ fiant, etiam sine aquæ affusione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleosa consistit, nunquam earum vis per balnei calorē nimis mitem elici potest, id quod etiam in multis seminibus accidit, sed opus est destillatione per vesicam, per quam vehiculo aquæ partes illæ fixiores eleuātur. Cùm ergo tota vis ligni Guajaci in parte illa oleosa & resinosa consistat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus sit, eam calor B. lentus præstare non potest, sed coctione in igne aperto opus est; quæ tamen, si sufficiens quantitas aquæ addatur, nullā adustionē inducit.

Quomodo decoctum sit condiendum.

Nonnulli saporis gratiâ, & vt amaritudo & acrimonia minuatur, sub finē coctionis vuarum passarū & glycyrrhizæ an. ℥j. addunt. Potest & saccharū & iulep... aliquis saporis gratiâ addi. Aurelius Minadous, *... rul. Vener. cap.* 4. melle inprimis decoctum dulcorandū statuit. Mellis enim exiguam quantitatē, si simul concoquatur, & despumetur, omnem amaritudinē infringere, decoctique maiorē vim abstergendi, attenuādi, aperiendi, fundendique humores, ac mēbra roborandi, acquirere existimat. Quod in corporibus pituitosis, ac inprimis ventriculo frigido, locū habere concedimus: ita cùm mel facilè bilescat, in corporibus biliosis, calidis & siccis non tutò vsurpari putamus, sed cōmodius & tutiùs passulas, glycyrrhizam, aut etiam saccharum.

Nonnulli etiam in iis, qui hepar calidius & siccius habent, sub finem decocto vnam atque alteram radicē cichorij, endiuiæ, sonchi, M. j. vel ij. addunt. Verùm cùm decocta talia sint diu continuanda, cauendum, ne talium admistione ingrata reddantur, ægroque nauseā pariant. Deinde cùm decoctum ad plures dies sufficiēs plerunque coquatur vnâ vice, tales autem herbæ additæ faciant, vt decoctum minùs diu duret, vt hoc præcaueatur, non toti decocto, sed eius saltem ℔. j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommodè, præcipuè in assuetis, & quibus ventriculus debilior est, sub finem coctionis vini albi subdulcis ℔as iij. addunt. Nonnulli totum decoctum in vino parant, sed minùs rectè. Euaporat enim in decoctione vini pars optima, & phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctū istud ligni cum vehiculo esse exhibendū, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborāte cephalica, renibus laborātibus nephritica,

phtitica, hepate, hepatica, liene, splenetica esse admiscéda Quod vt non planè improbamus: ita non semper necessariú putamus, cùm decocti vis facilè per se in totum corpus penetret. Inprimis verò cauendum, ne eiusmodi medicamentorum admistione decoctum nauseabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cùm ipse etiam animaduertat, rectè monet, talia medicamenta commodiùs seorsim in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, sumi, quàm decocto permisceri. Verùm de decoctis compositis infra dicetur.

Destillatum à ligno Guaiaco.

Chymici cùm metuant, ne longâ decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, spirituosæ ac subtiles partes exhalent & dissipentur, atque ita virtus medicamenti minuatur, alio modo decoctum hoc parant, ita vt nihil virium pereat. Recipiunt scobem Guajaci, ac Retortæ indunt, & aq. s. q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne supposito primò digestionem, deinde destillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ consumptionem. Quæ destillatur aqua, exhibetur ad ℥iiij. Commodissimum tamen est, si aqua destillata cum reliquo in decocto in retorta colato misceatur. Ita enim integræ vires habentur. Supra decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac postea destillari potest. Liquórque destillatus potùs loco exhibetur. Et cùm interdum accidat, vt infantes infecti lue Venereâ nascantur, vel à nutricibus inficiantur, destillatum hoc sacchato dulcoratum loco julepi ipsis exhiberi potest.

Decoctum secundum.

Postquàm etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum est, ligno post coctionem primam reliquo iterum aquæ ℔. xij. vel xviij. prout æger plus vel minus bibere solet, affunduntur & coquuntur ad part. tertiæ consumptionem. Colatura pro potu ordinario in prandio & cœna exhibetur. Si potus iste dulcior & suauior expetatur, passularum ℥iiij. vel plures addere licet, vel loco passulat. sem. coriandri præparat. ℥j. vel ij & decoctum sacchari ℥ij. vel iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in mensa non è reliquiis primi decocti parandum, cùm nauseabundum foret, verùm aliud decoctum recens, sed dilutius parandum, vel vinum Guajacinum, quod fit, si sumantur ligni

Vinum Guaiacinum.

℔. iiij. vel v. sacchari albi ℔ iiij. vini albi ℔. c. 2. lignúmque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

Decoctum tertium.

Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis vsurpant. Potest idem decoctum etiam pro manuum ablutione, narium elutione, & vlcerum mundatione vsurpari.

Electuarium à Guaiaco.

Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulueris; alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Massa, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 6.* Recipit *ligni Indici subtilissimè præparat.* ℔. j. *& cum syrupo fumar. coquit in formam electuarij*: cuius ℥ß. vel j. exhibet.

Vel ℞. *ligni Guajac. subtiliss. puluerisati, sarsaparill.* an. ℥j. *spec. diatrion santal. diarhod. abbat.* an. ʒij. *conseru. cichor. rosar.* an. ℥vj. *Cum syrup. de cichor.*

F. Electuarium.

Alij cum syrupo conuenienti pilulas inde parant.

Verùm alij non sine caussa hîc monent, talia medicamenta minùs efficacia esse, multósque, qui recens fuerant infecti, cùm ex talium medicamentorum vsu sanitatem sperassent, morâ & cunctatione istâ & medicamenti debilitate in malum grauissimum incidisse. Minùs enim, vt dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, vbi malum penè expugnatum est, ac metuitur saltem, ne praua aliqua dispositio reliqua sit, & ægris iamdiu continuatus decocti ligni potus nauseam pariat, talia medicamenta ad reliquias omnes absumendas vsurpari possunt.

Extractum ligni Guaiaci.

Commodiùs extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel rotulæ. Verùm post eius vsum liquore aliquo sumpto opus est, cuius vehiculo extractum in totum corpus distribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam censente Hercule Saxoniâ, vix tàm validas vires habent, vt possint morbum antiquum & maximum vincere, sed iis meritò decoctum præfertur.

Oleum Guaiaci.

Fortius oleum esse scribit Hercul. Saxonia, *de lue Venerea, cap. 27.* Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depositam esse putat, & se experientiâ comprobasse refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuisse superatum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatis cum lacte, in aliis temperaneori calidioris cum conserua rosarum, vel sero caprino; in melancholicis cum conserua borraginis, vel buglossi; in pituitosis cum conserua betonicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro dosi ℈ij. Verùm procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxònia, sed extractum liquidum, seu tinctura, vt appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno destillatur. Quod verò per retortam, seu descensum, igne aperto, destillatur, ita comparatum est, vt intra corpus non commodè, imò vix tutò exhiberi possit.

Spiritus Guaiaci.

Ego plus tribuo spiritui Guajaci, quem tamen parare non est cuiusuis. Longiore enim & diligentiore digestione ac fermentatione indiget, vt parari possit.

Sunt etiam, qui folia & fructûs huius arboris in conseruas & electuaria redacta vsurpanda censent, referúntque, Indos etiam hac lue infectos, ea loco medicamenti vsurpare. Verùm etsi folia & fructûs in lue leui aliquid præstare possint: tamen in inueterata & magna non sufficiunt, nec idem, quod lignum præstare valent. Fructûs verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obseruatum est. Et cùm recens ac leuis lues interdum solis purgantibus curetur: non mirum est, Indos, per purgatores hos fructûs, curari posse, inprimis cùm omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum ei non sit deneganda.

CAPVT XIV.

De Sarsaparilla.

Sarsaparilla.

POst lignum Guajacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij spartam parillam, alij salsamparillam, Hispani sarsamparillam nominant, ob similitudinem, quam cum smilace aspera planta habet. Ob spinas quidem (dumus enim Hispanis Sarsa est) sarsa, ob folia verò & ramos, parilla, quasi vitis spinosa nominatur. Imò Fallopius, *de morb. Gall. cap. 63.* in ea est sententia, eandem esse smilacem asperam, quæ & in Italia passim crescat; & se eius vsu felici successu plures à lue Gallica liberasse, scribit. Dioscorides quoque, *lib. 4. cap. 139.* de similace aspera ita scribit: *folia & fructûs eius contra lethalia venena priùs pòstque pota antidota sunt, & traditum præterea est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum venenum.* Verùm sit sanè, vt Italica smilax aspera contra hunc morbum, sicut & alia venena, aliquid possit: tamen ipse concedit, quòd non leuis inter hanc & Indicam sit differentia.

Locus natalis sarsaparillæ.

Nascitur verò Sarsaparilla in Peru, in sepibus, vt in Europa smilax aspera, vitis alba & nigra, ac lupus salictarius. Radix per terram longè latéque serpit, vt sæpe sex cubitorum longitudinem superet, quæ in fasciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens est alba, solida: quæ verò russa est, & cùm frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

Eius

Vires. Eius vis, vt dixi, maxima etiam est in curando hoc morbo, atque experientiâ compertum, eius vsu, sine Guajaco, multos curatos esse. Et quia temperatior est, & moderatè calida, ac nullius acrimoniæ, amaroris, aut adstrictionis, vt & odoris particeps, sed obscuram quandam dulcedinem habet, omni corporis constitutioni & ætati tutò adhiberi potest. Partium præterea est tenuium, sudores prouocat, insigniter exsiccat, putredini resistit, nimiam humiditatem absumit, corpus nonnihil laxat, & propterea ventriculum aliquo modo debilitare solet. Etsi verò valentius & efficacius sit lignum Guajacum: sarsa tamen in eo lignum superat, quòd insignē vim habet dolores Gallicos sedandi, eosque acutissimos, & pertinacissimos, ob insignē tenuitatem, vim penetrandi & laxandi: nullūque dolorē tam contumacē, tamque diuturnum occurrere scribit Iul. Palmarius, quem non tandē aliquando sopiat ac superet, si quis decocto eius diutius & constanter vtatur. Imò nodosi omnes luis tumores, modò ossei non sint, quacunque in parte consistunt, exstirpantur eius vsu, liquefactâ & sudoribus profusâ, aut minùs consumptâ, & insensibili perspiratione vacuatâ eorum materiâ. Scribitque *alleg. loc.* Fallopius, quòd, si post superatum morbum restant vlcera, rhagades circa anum, duplo citiùs eā sanare sarsamparillam, quàm lignum Indicum; & breui quoque tempore tophos durissimos ea discuti. Monent tamen hîc nonnulli, Guajaco equidem hunc morbum perfectè curari posse, & in Guajaco omnia, quæ ad luem hanc curandam necessaria sunt, reperiri, sarsam verò solam, sed cum ligno Guajaco, rad. Chinæ, & ligno sassafras mixtam, hunc curare morbum: idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimoniâ careat, & propterea non ita abstergat, & cùm odore careat, spiritus reficiendi vim non habeat. Verùm accusationes hæ, à qualitatibus manifestis petitæ, non videntur sufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non est. Interim à plurimis etiam obseruatum, solius huius radicis vsu interdum luem hanc curatam fuisse. Et si forsan ventriculum nimis laxet, ei facilè occurri potest.

Modus exhibendi. Exhibetur autem & ipsa variis modis. Plerunque, vt Guajacum, in decocto. De quo notandum, qui sumptui parcere nolunt, & decoctū efficacius expetunt, eos solum corticem, vt qui efficacior radicis pars est, sumere, medullam verò interiorem abijcere debere, vtpote, quæ minùs efficax est, imo, vt à nonnullis perhibetur, frigidior, & quandam adstringendi vim habet.

Decoctio. Sumitur autem radix sarsæparillæ, minutim concisæ, eiusque ℥j. affunduntur aq. ℔. ij. seu rad. ℥ijß. aq. ℔. iij. nonnulli rad. ℥iij. aq. ℔. vij. alij. ℥iij. aq. ℔. x. affundunt. Neque enim ita strictè aquæ ad radicem portio præscribi, sed ea pro morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari potest. In lue enim inueterata potentiori decocto opus est, in recenti minùs potenti. Maceratur autem primò horis 15. vel 20. & postea coquitur ad dimidiæ partis consumptionem. Decoctoque passulæ, glycyrrhiza, vel alia, prout opus, sicut in decocto Guajaci, adduntur. Et quia decoctum sarsæ ventriculum nonnihil laxat, plerunque mentha, betonica, vel aliud ventriculum roborans, addendum, aut, quod commodius videtur, ipsum Guajacum, aut, ne variorum mixtio nauseam pariat, post sumptum sarsæparillæ decoctum, aliquod ventriculum roborans sumendum.

Decoctum secundum. Postquam decoctum primum paratum est, reliquiis iterum aq. ℔. xv. affunduntur, & ad tertias decoquuntur, decoctumque in prandio & cœna vsurpatur. Nonnulli etiam sub finem decoctionis vini ℔. iij. addunt. Id tamen tùm solùm faciendum censet Fallopius, cùm vel æger domo egreditur, vt vires conseruentur, vel quando ventriculus debilis est.

Possunt tamen etiam ex hac radice pulueres, electuaria, extracta parari, vt ex ligno Guajaco.

CAPVT XV.

De Radice Chinæ.

Radix Chinæ. MErcatores Lusitani è Chinarum regione radicem quandam ad hunc morbum curandum superiore seculo aduexerunt, quam Radicem Chinæ appellarunt. Cùm enim & eam regionem lues Venerea inuasisset, sicut Americani Guajaci vsum ad hunc morbum profligandum monstrarunt, ita Chinenses ad eundem curandum hanc radicem vsurparunt, eiusque vsum alios docuerunt. Est verò radix palmi longitudine, interdum crassa satis, interdum tenuior, tuberosa, subrufa, ponderis mediocris, quam recens effossam adeò tenellam esse ferunt, vt cruda & elixa mandi possit, apud nos napi aut rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cùm apud nos napi ac rapi radices exsiccatæ tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos dissectæ adferuntur.

Vires eius. Vires eius quod attinet, nec sapore nec odore pollet, & propterea in caliditate & frigiditate nullus eius est excessus, sed potiùs temperata est, aut si quis eius est excessus, potius est in frigiditate. In siccitate tamen ad secundum extenditur, tenuis est substantiæ, cum aliqua tamen adstringendi vi, & substantifica quadam humiditate, ita, vt eius vsu homines pinguescant: vnde & decoctum eius facilè acescit. Cùm primùm à Lusitanis in Galliam & vicinas prouincias esset allata, mirè à mercatoribus laudata est, vt quæ tenuium partium digerendi vim habeat, vrinas & sudores moueat, omnis generis excrementa absumat, viscera abstergat, obstructiones liberet, sanguinem à corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lui Venereæ prosit, & quia temperata est, omni ætati, sexui, quocunque tempore anni, ipsisque adeo febricitantibus tutò adhiberi possit. Quæ facultates omnes cùm in ligno non sint, à nonnullis eius temporis non solùm ad alios morbos curandos adhibita, sed & ad Gallicum curandum ligno Guajaco prælata est. Quæ res ipsa fecit, vt Carolus V. Imperator, grauissimâ arthritide laborans, primus ferè huius radicis vsum, de quorundam Medicorum consilio, experiri voluerit. Verùm experientia illam famam postea minuit, scribitque hæc de re Iul. Palmarius, *de lue Vener. cap.* 14. multos magno suo incommodo radicem hanc ligno Guajaco prætulisse seque experientiâ cōperisse, quòd etiam in magna victus parsimonia aduersus hanc luem inefficax fuerit, sæpe etiam eius decocto ita humescere ventriculus visus sit, & calor natiuus opprimi, vt lienteria grauis, magnaque cruditas non raro subsecuta fuerit, quibus imbecillus innati caloris fomes ineptus. Præter hæc incommoditates & vitia non raro etiam lienis tumores atque duritiem diutiùs vtentibus adducere scribit. Neque etiam totâ substantiâ vel occultâ qualitate aduersus luem hanc præcellentes vires habere concedit; cùm post eius vsum in morbi recidiuam, qui sibi iam bene esse crediderunt, quotidie labantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap.* 6c. qui & ter & quater se istâ radice ad hunc morbum curandum vsum esse, nihil verò eâ efficere potuisse, scribit: interim se feliciter eâ ad hydropem, ad contemperandam humorum mobilitatem, in lippitudinibus oculorum calidis, & intemperie calida ventriculi & hepatis vsum esse scribit. Et consentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guajaco & sarsaparilla inferior longè sit, quanquam ad calorem corporis nostri conseruandum & roborandum ac propterea

ad

ad alios morbos, vtilis sit. Et si forsan vous aliquis, qui neque Guajaci decocto, neque hydrargyri inunctione seruari potuit, Chinæ decocto ad sanitatem redijt, eius rei hanc caussam esse putat Iul. Palmarius, quod natura varietate remediorum gaudens & fortiorum pertæsa, tandem minùs efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam insigniter adeò calefacere, vt si quis eius decocto paullùm meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos hepatis ardores, in erysipelata, in phlegmonas, atque alia grauissima symptomata incidat. Verùm cùm ad nos insipida, interdum etiam puluerulenta, adducatur, non est, vt tale quid metuamus. Neque verò hoc solùm in hac planta, sed & in multis alijs accidit, vt succus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exsiccatæ: Ideoque etsi forsan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat: non tamen necessarium est, vt easdem apud nos obtineat.

Decoctum Chinæ. Paratur autem decoctum ex hac radice ab aliis aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc esse scribit, vt radicis ℥iiß. in orbiculos sectæ in olla fictili aquæ ℔. iiij. affundantur, & horis xij. macerentur, postea lento igne ad dimidiæ partis consumptionem coquantur. Fallopius radic. ℥ij. in aq. ℔. xij. coquit ad dimidiæ partis consumptionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari potest, & radicis ab ℥j. ad ℥iij: in aq. ℔. xij. coqui. Monet tamen hic Septalius, commodissimè decoctum hoc parari, si radic. recentior, non cariosæ. ℥j. coquatur in ℔. x. aq. & ℥ij. in ℔. aq. xij. Scribit enim: Etsi multi Medici, vt nimiæ impensæ rationem habeant, cùm multi totam illam decoctionem vnicâ die absumere nequeant, vereantur autem, si in alterum diem conseruent, ne acescat, dimidiam Chinæ portionē in dimidiatâ aquæ quantitate excoquunt, & aut dimidias, aut duas tertias consumunt, sic censentes & indemnitati crumenæ consuluisse, & decoctum æquè validum parasse; tamen maximè decipiuntur, & si gustûs iudicium non subtraxerint, facilè cognoscent, potentius multò esse primùm illud decoctum, quàm secundum; & ratio est in promptu, quia non satis est, dari proportionem radicis ad aquam, sed spectandum maximè tempus coctionis, & actionis caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex durissima radice, & aquæ communicandam, cùm quatuor purà horarum spatium intercedere debeat, quantum consumeretur in absumendis per ebullitionem sex, octo, libris aquæ, si dimidiatâ quantitate impositâ, Chinæ purà ℥ß. ℔. vj. aq. dimidium consumere sinamus; aut duæ tertiæ partes, minori spatio, quàm duarum horarum absumerentur, minus aquâ actioni ignis resistere valente. Neque verò quis dicere audeat, datâ minori ignis quantitate, & magis lento igne si fiat coctio, posse nos huic incommodo contra venire: nam ad extrahendam vim hanc ex solidiori substantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.

Decoctum secundum. Ex reliquiis aliud potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guajaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen primâ coctione totam facultatem istius radicis in osculum transfundi existimat, ideoque pro potu ordinario radicis alias ℥iij. in aq. ℔. viij. coquit, dum ℔. ij. dissipatæ fuerint, additque passulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna proponunt, cùm gustui non ingratum sit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti semel paretur, quàm vnâ die absumi possit, cùm refrigeratum facilè acescat. Idque etiam id in cineribus tepidis asseruari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quin tamen acescit, id ipsum docet, radicem hanc aliquid spirituosi & alimentarij, quod fermentationis, & hinc aciditatis, caussa, est, in se habere.

Videatur etiam de hac Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat. 98.* & inprimis *centur. 2. curat. 31.*

CAPVT XVI.

De Ligno Sassafras.

Aduersus Veneream curandam etiam vsurpant lignum, quod Sassafras vulgò appellatur, quod ex Insula Florida dicta apportatur. *Lignum Sassafras.* Sapor est aromatici, instar fœniculi. Calidum est & siccum in 2. gradu, *Vires eius.* tenuis substantiæ & vi aperiendi, discutiendi atque attenuandi præditum: ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigarunt, commēdatur ad febres tertianas diuturnas, cachexiam, & hydropem, & ventriculum roborandum, doloresque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, menses aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non est. Vsurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minùs tamen efficax esse, quàm Guajacum, & sarsampanillam, plerique Medici consentiunt. Paraturque ex eo decoctum ferè, vt ex sarsaparillâ.

CAPVT XVII.

De Saponaria.

Saponaria. Tandem quibusdam Medicis ad hunc morbum curandum Saponaria commendatur, quæ est amara, acris, & vi abstergendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinacissimis doloribus laudatur. Inuentum esse fertur Zapatæ, Empirici Hispani. Vsurpatur verò & in decocto, & in substantia. Decoctum paratur hoc modo:

Decoctum eius. ℞. Saponariæ virid. M. ij. Infundantur per noctem in ℔. viij. aq. Mox excoquantur ad cocturam saponariæ. Deinde ℔. j. cum ℔ß. aq. cum herba iam cocta excoletur cum expressione, quæ reseruetur pro potione matutina, ad sudores prouocandos, sumendo ℥vij aut viij. Quod verò verò superest, dulcoretur cum passulis, aut saccharo pro potu cum cibis; æstate, & biliosis naturis addi poterit aut sonchi, aut cymbalariæ M. j.

Sed gustui ingratum est remedium. Eustach. Rudius Recipit saponar. p. vj. vel etiam plures, & infundit in aq. ℔. xij. & coquit ad dimidiæ partis consumptionē. Verùm, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam saponariæ portionem est aquæ copia.

Puluis. In Substantia verò radix inprimis vsurpatur, eamque Rudius plurimùm in doloribus Gallicis antiquis commendat, atque ex ea hunc puluerem parat.

℞. *Chamæpityos* ℥ij. *dictamn. alb.* ℥iß. *zedoar.* ʒvj. *rad. saponar.* ʒiij. *margarit. præparat.* ʒß.

F. puluis pro jx. dosibus. Sed quis sumet pro vna dosi pulueris propemodum ʒiiij? Et reliqua medicamenta saponariam, quæ tamen basis esse debet, longè superant.

CAPVT XVIII.

De Alexipharmacis Compositis.

Etsi verò medicamenta hactenus enumerata omnia ad hunc morbū profligandū vtilia sint: tamen alia aliis efficaciora sunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc huic, nunc illi scopo inseruiunt, *Alexipharmaca composita in lue Venerea.* vt de simplicibus dictum. Ideoque rarò vnum medicamentum ex his, sed plerunque plura simul vsurpantur. Equidem si morbus sit simplex, neque viscus aliquod laboret,

laboret, & intemperies aliqua insignis in parte aliqua sit, quæ vsum Guajaci prohibeat, præstantissimum inter omnia est lignum Guajacum, quod & occultis qualitatibus, & manifestis huic morbo resistit. Si verò affectus aliquis coniungatur, sarsamparillam, Chinámque addere sæpe vtilissimum est. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cùm suprà dictum sit, hoc loco nihil de iis addimus, nisi hoc; cauendum esse, ne admixtione cichoraceorum & intibaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guajaci, qui tamen ita formidandus non est, temperandum adduntur, sudores, qui vtiliter expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm leuis calefactio damni, impediantur. Deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauseabunda reddatur. Ideóque his missis, vt saltem de alexipharmacorum mistione dicamus, si ægri natura sit valde calida & sicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, solùm lignum Guajacum non commodè adhibetur; cùm partes ampliùs calefaciat & exsiccet, & humores caliditate suâ fundat, ac moueat; sed tum sarsaparilla tutior est, & China adhuc commodior, quæ caliditatem simul temperat, adstringendique vim habet, quâ fluxiones sistit. Contra si virtus sit imbecillis, & oculorum debilitas adsit, salsa non commoda est, cùm ventriculum laxet, & oculorum aciem obtundat. Si magna adsit atrophia, (modò non à lue Venerea ortum habeat, tunc enim lue hâc, vt caussâ, ablatâ ipsa macies quoque cessat, & corpus meliùs nutriri incipit) Guajacum & Sarsaparilla non satis tuta sunt: China verò tum longè vtilior est, vtpote quæ substantificè, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat sarsamparillam Lud. Septalius, *lib. 7. animadu. num.* 214. vt infra etiam *cap. vlt.* dicetur. Ita si atroces dolores ægrum infestant, aut gummatosi tumores, aut insignia vlcera coniunguntur, sarsaparilla vtilissima est, quæ etiam tophos Gallicos discutit, ac dolores faciliùs sedat, quàm ipsum lignum. Ita pro ægri constitutione, & morborum coniunctorum naturâ, nunc Guajacum solum vsurpare, nunc sarsamparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia, & quidem in maiore vel minore quantitate, admiscere vtile est. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc ℥ ij. nunc ℥ iij. pondere, ad ligni ℔. j. & in aq. ℔. xv. coquuntur. E. g.

℞. *lign. Guaiac.* ℔ß. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an ℥ iij. *radic. China* ℥ iß.

Infund. hor. 24. in aq. ℔. xij. Postea coquantur ad dimid. part. consumpt. pro haustu sudorifero.

Residuo affund. aq. ℔. xij. Stent in infus. hor. 8. Postea coq. ad tert. part. consumpt. pro potu in mensa.

Vel: ℞. *lign. Guaiac.* ℔. j. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an. ℥ iij.

Coq. in aq. ℔. xvj ad dimid. part. consumpt.

Vel: ℞. *lign. Guaiac. radic. China*, an. ℥ iß. *sarsaparill.* ℥ j.

Infund. in aq. ℔. vj. hor. 24. Postea coq. ad medietat.

Residuo affund aq. ℔. x. Coq. ad consumpt. ℔. iij. Colatura detur pro potu in mensa.

Vel: ℞. *ligni Guaiac.* ℥ viij. *cortic. eiusd.* ℥ iiij. *sarsaparill. ligni sassafras*, an. ℥ ij.

Coq. in aq. ℔. xij. ad consumpt. duarum tertiar. vt scilicet remaneant ℔. iiij. Sub finem add. vini ℔. iiij.

Residuo affund. aq. ℔ xvj. Coq. ad consumption. medietat. & sub finem add. vin. ℔. iiij.

F. potus in mensa.

An purgantia decoctis admiscenda.

Hoc loco non prætereunda est quæstio, de vsu purgantium, dum decocta bibuntur: An nimirum ea decocto admisceri, vel cum decocto simul vsurpari debeant. Alij enim planè ea reiiciunt, & purgantia nec decocto admiscenda, nec seorsim vsurpanda esse, statuunt, eâ de caussa, quòd corpora, antequàm accedant ad vsum horum decoctorum, diligenter purgari soleant. Deinde, quòd purgantia & sudorifera motûs contrarios efficiant. Alij contra decoctis hisce admiscent purgantia, vt eorum auxilio sanguis mundetur, & aluus continuò laxetur. Alij purgantia decoctis hisce non admiscent, sed certis interuallis, octauo vel decimo quoque die, vel longiore etiam interuallo, prout opus est, purgant. Quæ vltima sententia mihi verissima videtur. Etsi enim corpus ante decoctorum horum vsum purgetur: tamen facilè aliquid restare potest, & subinde etiam colligi; ac sudores tantùm humores tenuiores purgant, crassos verò relinquunt. Neque hoc modo motûs contrarij fiunt. Eo enim die, quo purgatio instituitur, sudorifera non exhibentur. Si verò ipsis sudoriferis purgantia admiscerentur, tum motûs contrarij fierent. Et præterea purgantium admistione decoctum tot septimanis vsurpandum nauseabundum & ingratum redderetur.

An purgantia sudoriferorum loco esse possint.

Statuit quoque Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. singulis etiam diebus posse purgationem institui, in iis scilicet, in quibus sudor vel non potest, vel non debet excitari. Non posse sudorem prouocari, existimat in iis, qui vel sunt vsqueadeò cute durâ ac densâ, vt nullo modo possint sudare, vel quibus quamprimùm sudorifera exhibentur, lipothymia vel syncope accidit. Non debere verò eos sudare putat, quibus lues Venerea non obsidet artûs, neque cutem, neque corporis ambitum, sed potiùs circa viscera propriam posuit sedem. Verùm non videtur vera mihi consentanea hæc opinio. Nam quòd putat, ideo quibusdam esse exhibenda purgantia, quòd non possint sudare ob cutis densitatem, vel quod in lipothymiam statim incidant, nec rationi, nec experientiæ consentit. Etenim vix habet aliquis cutem tam densam, vt pori ad sudorem nullo modo pateant. Et licet primis diebus sudor statim non succedat: tamen postquàm vsu decoctorum humores attenuantur, vix & pori aperiuntur, postea sequitur sudor; inprimis si balnea illa Laconica, vt postea dicetur, adhibeantur. Potest æger sudorem etiam ita moderari, vt in lipothymiam vel syncopen non incidat. Et qui sudores non ferunt, nec purgationem facilè ferent. Tandem purgantia idem, quod illa sudorifera, præstare non possunt. Quòd verò in quibusdam sudorifera exhiberi non debeant, falsum. Etsi enim circa hepar & viscera lues primariam sedem habere possit: tamen fieri non potest, quin simul vitiosi humores in toto corpore abundent, cùm hepar hâc lue infectum virulentum sanguinem generet, eúmque in totum corpus distribuat.

CAPVT XIX.

De Modo Vtendi his medicamentis.

Modus vtendi his medicamentis.

Modum vtendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guajaci exhibetur plerunq; manè & post meridiem, horis duabus ante cœnam.

Dosis decocti.

Manè quidem datur ab ℥ v ad ℥ viij. vel viiij. ante vesperâ ab ℥ iij. ad ℥ vj. Puluis ad ʒ iß. Extracti ℈ ij. Haustus

tamen vespertinus interdum omittitur, in primis in principio, donec æger decocto adsuescat. Quod enim supra de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quantitate exhibenda obseruandum, ne nimiâ eius copiâ æger obruatur & offendatur. Quod nisi obseruetur, accidit interdum, vt ægris in febres incidant, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur.

Eadem verò ratione est exhibendum decoctum sarsæparillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compositorum. Etsi enim nonnulli hîc varias doses præscribunt: tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Sudor. Et quidem post matutinum haustum danda opera, vt æger sudet. Experientia enim docet, eos, qui sumptis his medicamentis non sudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò sudor faciliùs fluat, æger sumpto medicamento horam vnam dormiat. Ita enim medicamentum in actum deducitur.

Tempus sudandi. Tempus sudandi quod attinet, primò satis est, si æger horam vnam sudet, post sensim ad plures adscendat. *Modi sudandi.* Modi verò sudandi varij sunt. Plerique ægros in lecto sudare permittunt, quod vt faciliùs fiat, lagenæ aquâ calidâ plenæ, vel lateres calidi panno inuoluti sub axillas, & latera ægri apponendi sunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale descripsit & depinxit, *in Exeges. chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tameti sudandi modus non parùm molestus est. *Balneum.* Non sine caussâ verò omnibus sudandi modis in hoc morbo præferunt plerique eum, qui fit in balneo & æstuario, vt pote qui minorem molestiam ægris affert, cùm debiles ægri etiam in lecto sudantes, balneo & æstuario vti possint, calorque balnei queat intendi & remitti pro lubitu, siccum & humidum parari, vt ægri conditio postulat. Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ vapore leniè calefactum, commodissimum est; cùm vapor ille calidus aquæ poros cutis aperiat & laxet, vt sudor faciliùs, & absque ægri molestia fluat. Sicca verò balnea planè laboriosa sunt, & in corporibus siccis ac melancholicis vsurpari non debent.

Balnea duplicia. Balnea autem illa æstuaria sunt duplicia. Primò magna illa, in quibus ambulatur, qualia sunt nostra vulgò balnea dicta, in quibus plures simul sudare & lauari possunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonsoribus sint visitata, meritò tamen vitantur; cùm, si quis leuiter affectus illud, quod ex alio grauiter laborante exhalat, excipiat, magis infici possit, sed commodius est, vt quilibet æger seorsim sudet. Deinde sunt balnea, seu æstuaria parua, in quibus vnus solus conclusus sudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ rursum sunt duplicia; alia, quæ rectâ hominem, sine corporis inflexione, tectum capere possunt, quale describit Iul. Palmarius, *de lue Venerea, cap.* 17. Formâ quadratâ septem pedes altâ, quatuor verò longâ & latâ. Cuius descriptio ibi videatur. Apud nos alia sunt in vsu, etiam ex asseribus, mutuis processibus & finibus sese excipientibus, compacta, quadrata, sed oblonga, latitudine eâ, vt homo sine impedimento sedere, & brachia dilatare possit, altitudine verò duplici, vnâ vbi æger sedet, tantâ, vt sedens caput, quod arctè tabulis concluditur in collo, exserere possit: reliquâ verò parte humiliore, Longitudo tanta est, vt si æger sedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & ostiolum, per quod æger ingredi potest, & à tergo fenestram, quæ pro vsus necessitate aperiri potest. Habet & aliud ostiolum versus pedes, per quod vas ferreum vel ahenenm lapidibus vel scoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte superiore è directo vasis, per quem vel aqua simplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel scorias fensim, quantum æger ferre potest, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vsque diffusus, sudorem prolicit. Et quamuis in hoc modo caput exseratur: id tamen non nocet, aut inutile est, etiam cum caput afficitur. Etsi enim prominet, tamen & ipsum sudore satis copioso perfunditur. Interim æger non illos prauos halitus è corpore euaporantes iterum inspiratione attrahit, sed liberum & purum aerem, vnde refocillatur, vt sudorem faciliùs & feliciùs sustinere possit. Quocunque autem in balneo sudor pronocetur, post sudationem perfectam balneum aperiri debet, vt ab aëre libero perflatu, & praui illi vapores discuti possint.

Quandiu sudandum. Tempus sudandi commodissimum est matutinum. Interdum tamen & post meridiem sudare licet. Qua in re ægri vires considerandæ. Repetiuntur enim, qui sudorem etiam bis de die facilè ferunt; alij qui semel saltem; alij, qui nec singulis diebus semel sudationem tolerare possunt. Medicamenta autem sudorem cientia ieiuno ventriculo sumenda, & horâ vnâ vel alterâ post medicamentum sumptum sudor ciendus.

Quandiu. Sudandum autem tandiu, quandiu ægri vires ferunt, & si æger in balneo vel æstuario sudet, caloremque balnei ampliùs tolerare non possit, in lectum componendus, in quo posteà sudor sponte, & sine virium iactura, ampliùs fluit. Sudor postea detergendus, ac post sudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties. Quoties autem sudandum, & quandiu horum medicamentorum vsus continuandus sit, in genere definiri non potest. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda: interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta sufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies sexaginta, & vltra in vsu horum medicamentorum persistendum. Toties nimirum & tandiu sudandum, donec morbi malignitas victa & vitiosi ac virulenti humores per sudores discussi sint, & omnia symptomata cessent in primis gonorrhœa & cicatrices callosæ. Quandiu enim hæc durant, in vsu horum medicamentorum subsistendum, Imò etiamsi omnia symptomata euanescunt: tamen per dies aliquot medicamenta ita continuate vtile est vt etiam partium dispositio maligna tollatur, nec recidiua metuenda sit.

Post meridiem verò, etsi sudor non moueatur, tamen idem decoctum cum exhibitum vitiosos humores insensibiliter discutere, & virulentam dispositionem cum partibus, tùm humoribus impressam expugnare potest.

CAPVT XX.

De Alexipharmacis aliis Communibus.

Alexipharmaca communia. VErùm nonnulli alexipharmacis istis puta ligno Guaiaco, Sarsaparillâ, radice Chinæ, & ligno sassafras solis non fidunt, sed etiam communia alexipharmaca addunt. Factitatum id primò à Fernelio, qui decoctum hausturis opiatæ seu antidoti alexipharmaci sui prius ℥ ß. vel ʒ. j. exhibet, quæ ita paratur:

Antidot. Fernely. *℞. fol. scordij ℥ ß. polij montan. puleg. prassij alb. origan. calaminth. hyperici, cētaur. minor. flo. pad. chamapithyos, chamædryos, spica nardi, an. ʒ ij. sem. anisi fœnicul. petroselin. dauci, siseris mōtan. rutæ, ocymi, hormini, thlaspi, baccar. laur. iuniperi, sem. paeon. maris, an. ʒ ß. radic. aristoloch.*

aristoloch rot. gentian. dictamn. valerian. asari an. ʒ j. *nuc. moschat. garyophyll. piperis. croci* an. ℈ iij. *cinamom, myrrha castorei, styrac. calamit.* an. ʒ iij. *mellis boni* q. s.

F. opiata.

Fernelium secutus est Iul. Palmarius, eius discipulus, qui, vt supra etiam dictum *lib. 1. de lue Vener. cap.* 7. scribit, Fernelium ab hydrargyri vsu alienissimum primum ausum esse huius luis curationem sine illius ope polliceri; & multa domi suæ alexipharmaca componenda curasse, quæ aduersus huius morbi perniciē cum Guajaco, ac etiam sine hoc exhibuerit. E quibus præstantissima & efficacissima, quæ comperit, duo describit: Primum modò descriptum est: Alterum est hoc:

℞. *Morsûs Diaboli, scabiosa, pimpinella, flor. calendula, verbasci, plantaginis, melissa, ruta, genista, origani, flor. anthos, rosar. rubrar.* an. ʒiiij. *sem. citri. acetosa, fœniculi, carduibened. rad. dictamn. tunicis, tormentill. aristolochia rot. gentian. zedoaria, doronici Roman.* an. ʒij. *cornu Cerui, rasura eboris, ligni aloës, santali citrin. cinamom. el.* an. ℥ß. *croc. caryophill. nucis moschat.* an. ʒij.

Referrque primam compositionem vocasse opiatam maiorem, alteram minorem, atque alterius ʒß. cum conseru. buglossi, pari pondere, & Mithridatij ℈ß. pro dosi exhibuisse, vel etiam sine Mithridatio. Se verò, postquàm è viuis excessisset Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduersus venena valere, & ad sudores ciendos aptissima esse compererit, vnam concinnasse, cuius descriptio est hæc:

Antidotus Palmarij.

℞. *Scordij* ℥ß. *morsus diaboli, scabiosa, pimpinella, polij montani, pulegij, calamenti, prassij albi odorat. origani, mentha, hyperici, centaur. min. stœchad. chamadryos, chamæpithyos, plantaginis, melissæ, ruta, thymi, sampsuchi*, an. ʒij. *hyssopi, saluia min. polypod. verbena, veronica vtriusque* an. ʒij. *flor. betonic. calendula, verbasci, genista, roris marini, iasmini, saluia, rosar. rubr. hyperici, buglossi, borraginis, violarum, nymphea*, an. ʒiij. *sem. anisi, petroselini vtriusque, dauci, granorum tinctoriorum, hyperici, sileris montani, ruta, lenisci, acymi, baccar. lauri, iuniperi, sem. paonia vtriusque, seseleos*, an. ʒiß. *sem. citrij, acetosa, carduibened. fœnicul.* an. ʒiij. *rad. paonia maris, aristolochia rotund. gentiana, calami aromatic. ireos Florentina, cyperi*, an. ʒj. *angelica, dictamni, tunica, tormentill. zedoaria, doronici Roman.* an. ʒiiß. *margaritar. el.* ʒiiß. *C. C. rasur. eboris*, an. ℥j *ligni aloes, santali citrini, ossis de corde Cerui, corallij vtriusque* an. ℥ß. *cinamom. el.* ʒiß. *xylobalsami*, si haberi potest, ℥j. *lapidum omnium pretiosor.* an. ʒß. *nucis moschata, macis, caryophillorum, myrrha, styrac. calamit. benzoini, croci, castorei*, an. ʒß. *succi glycyrrhiza* ℥j. *ol. è sem. fœnicul. anisi, è saluia, mentha, iunipero, nuce moschat. caryophyll. opobalsami rubri*, ex America allati, si ad manum est, an. ʒj.

Legantur singulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, siccentur, ac in papyraceis sacculis asseruentur, tum in pulnerem tenuissimum omnes redactæ vino & melle excipiantur, & in electuarium coquantur, donec Mithridatij bene præparati crassitudinem assequatur. Possunt tamen flores saccharo conditi & asseruati, vt aliis misceantur sub coctionis finem. Mellis lb. j. puluerum ℥ij. misceatur. Seruetur in amplissimo vase terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut effertuescat: nec in vsum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum. Eorum descriptiones hæ sunt: Aquæ Cardiacæ:

Aqua Cardiaca Palmarij.

℞. *fol. saluia, mentha, maiorana, ruta, hyssopi, origani, summitatum betonica*, ana M. j.

Contrita omnia in fictile maiusculum reconde loco calido, & aqua attractilidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne exrent, quotidiè rudiculâ agitentur, antequàm acescant (quod quarto quintovè post die contingit) expressus humor seruetur, & magma abiiciatur. Rursus

℞. *fol. plantag. calendula, melissa, verbasci, hyperici, centaur. min. pimpinella*, an. M. ij.

His, post quatridui macerationem & expressionem, abiectis, rursus accipies *scordij, morsûs diaboli, fœnicul. petroselini, buglossi, borrag. angelica*, an. M. j.

Quibus dies totidem maceratis, expressis, & abiectis.

℞. *rad. angelica dictamni tormentilla, betonica, zedoaria*, an. ℥. ß. *cyperi* ʒ. iij. *nuc. moschat. caryophill.* an. ʒ j. *sem fœnicul. citri acetos. carduibened. baccar. iuniperi*, an. ʒ ij. *rasura eboris, C. C. ligni aloes santali citrini, cinamom.* an. ʒ j. *croci* ʒ ß.

Paratum puluerem expresso liquori commiscebis.

Exin amuleti luis, Mithridatij selectissimi, an. lb. j ß, theriac, veteris. ʒ iiij. pendes, & dicto liquori atque pulueri confusa in alembico vitreo aut terreo vitrato recondita Iunij ardoribus sex octouè dies expones, dum conferueant, & perfectè fermententur, tandémque fiat distillatio in diplomate igni quàm lentissimo. Si descripta simplicia olla noua indita cum aqua attractilidis dies quindecim fimo equino calente conferueant, præstantior aqua elicietur.

℞. *Aqu. prædicta* ℥ iij. *syrupi de limonibus & violati* an. ʒ vj.

Fiat dosis.

Pulueris descriptio.

Puluis alexipharmacus Palmarij.

℞. *Rasura eboris, cornu cerui inferioris, margaritarum el.* an. ʒ ß. *ligni aloes, santali citrin. ossis de corde cerui*, an. ℈ j. *sem. fœnicul. coriandri praparat.* an. ʒ j. *fol mentha plantag. verbena pimpinell.* an. ℈ ij. *rad. tormentill. betonica zedoaria*, an. ʒ ß. *flor. betonica calendula genista siccorum*, an. ʒ ß. *sacchari rosati* triplum fiat puluis tenuissimus.

Dosis cochlear j. initio pastus, & ante sudorifici cremoris haustum, si æger opiatæ vsum refugiat.

Et *cap. 13. lib. de lue Vener.* vbi disputat, an solius Guaiaci vsu hic morbus possit percurari, an verò aliis medicamentis, operarum sociis opus sit, tandem distinguendo concludit, quòd nec tanta Guaiaci vis sit, vt veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum prorsus extirpare possit, nec ita imbecillum, vt nihil sine aliorum ope perficiat. Eius quidem vnius vsu, absumptis humoribus, omnia symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere, sed tamen mali labem, quæ iam partibus solidis insederat, in plerisque eo præsidio expugnari prorsúsque extingui non posse.

Aqua theriacalis Rondeletij.

Secutus procul dubio hos & Rondeletius, qui *de morbo Italico* commendat aquam suam theriacalem, quæ sudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc est descriptio:

℞. *Theriaca* lb. j. *acetosa* M. iij. *flor chamill. puleg. granator carduibened.* an. ℥ ij.

Temperentur omnia in vino albo, ac destillentur.

De qua aqua ℥ iij. cum *aq. acetos. & buglossi* ℥iij. propinentur, cum æger ingreditur lectum aut stupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guaiaci, sarsæparillæ, Chinæ, sassafras, decocta, idem in hac lue, quod illa præstare posse, experientiâ comprobatum putat & proinde, sed malè, in eam sententiam delabitur, modò dicta medicamenta, quæ huius morbi

alexipharmaca putantur, potiùs sudores mouendo, quàm occultâ vi, in curatione huius morbi operari, & propterea non solùm decoctum ligni buxi, iuniperi, cedri, cupressi, & sabinæ, agallochi, rhodij, sed etiam decoctum & aquas Theriacales, quæ in febribus pestilentibus adhibentur, & hîc vtilia esse existimat.

An theriaca in lue Venerea vtilis.

Antelius Minadous, *de lue Venerea*, *cap.* 53. cùm multa in laudem theriacæ dixisset, tandem concludit, theriacam quoque contra virulentiam Veneream vsurpari posse, tanquam alexiterium præstantissimum, non quidem ex eorum numero, quæ per se expellere dicuntur hanc virulentiam, sed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum spiritûs conformi quadam ad ipsos proportione corroboret, ita vt ipsi iam validi, tanquam agens principale, vnà cum theriaca, veluti instrumento, malignitatem virulentiæ Venereæ vincere possint.

Trochisci Cypheos.

Idem, *cap.* 44. trochiscos Cypheos in hac lue commendat, vtpote, qui hepar, quod in hac lue maximè laborat, inprimis confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent, ad coquendum, extergendum, & siccandum excrementum valeant. Ideoque sicut hanc compositionem Galenus omnibus aliis, ab Asclepiade, Andromacho, aliisque celeberrimis Medicis, ad hepaticos scriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipse eandem præ cæteris in hac lue vsurpandam & magnifaciendam censet.

Verùm vt non dissuadeo, vt quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda vtatur, cùm aliàs etiam moris esse soleat, cùm quis venenum hauserit, vel quocunque modo acceperit, & quale sit, ignoretur, theriaca, & communia alexipharmaca propinentur: ita nulli autor esse volo, vt in hisce medicamentis solis confidat, & propria illa negligat. Et à paucis etiam Medicis id factitatum video, vtpote quos experientia docuit, sine ligno Guajaco, sarsaparilla, & similibus, morbum hunc planè non exstirpari. Neque sequitur, quòd ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guajaco curari non potuerunt, plus spei in hisce medicamentis ponendum sit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multò minùs his communibus curabuntur.

CAPVT XXI.

De Cura per Hydrargyrum.

[D]e cura per hydrargyrum.

ATque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus est, hicque primus morbum hunc curandi modus. Est enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, seu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonsoribus primum in vsum tractus, postea quoque à Medicis doctis adhibitus est. Cùm enim, vt supra ex Fracastorio dictum, tonsores quidam inter medicamenta ab antecessoribus ad scabiem sordidam, & cum articulorum doloribus coniunctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & sulphure componuntur, inuenissent, ea, aliis medicamentis parùm proficientibus, vsurpare cœperunt. Quorum vsus cùm non planè infeliciter cederet, à multis postea, etiam doctis Medicis, argentum viuum in curando hoc morbo vsurpatum est.

Quanquam autem de hydrargyro, seu argento viuo, quod Chymici Mercurium nominant, hoc loco agere mihi propositum non est, sed potiùs de huius in hoc morbo curandi vsu: tamen in genere pauca quædam de eo monebimus. Refertur autem argentum viuum inter metalla, & dicitur argentum, à colore, quo argentum refert; viuum verò, quòd perpetuò mobile est. Et omnino mirabilis eius natura est, quam multi

Argentum viuum vnde dictum

Eius mirabilis natura.

docti viri admirantur, quæque Chymicorum multorum ingenia torsit, & labores lusit. Quamuis enim mortificatus, fixus, aut quocunque modo mutatus sæpe videatur: tamen non difficulter ad pristinam viuam naturam redigi potest. Et quanquam in minima corpuscula redigatur, & per corium transmittatur, aut aliter in atomos & alienam formam reducatur: tamen in iis integram naturam & essentiam seruat, & in viuum ac pristinum corpus redit.

Argentum viuum an sit calidum vel frigidũ.

De eius temperamento Physici & Medici, dum alij frigidum, alij calidum esse statuunt, dissentiunt. Vtrorumque rationes collegit Matthias Vnzerus, *in Anatom. Spagyr. Mercurij*, quas omnes hoc loco prolixè adducere, instituti nostri non est, potestque is de eo, *loco alleg.* videri. Paulo post tamen quarundam mentionem faciemus. Ipse verò Vnzerus, *cap.* 12. mediâ viâ incedit, statuitque, rebus quibusdam naturalibus sæpe diuersas, ac planè contrarias vires & facultates inesse, & quidem alias manifestas, alias occultas; & has pendere à forma specifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod absinthij, rhabarbari, aceti, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accensendum putat Mercurium, qui considerari possit, & vt crudus, & vt præparatus. Crudum mixtas habere qualitates, partimque calidum, partim frigidum esse putat; eamque diuersitatem diuersis partibus materiæ, è quibus constat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ sint admodum tenues, subtiles, puræ, ac spirituosæ; quædam verò crassæ, terrestres & fœculentæ. Mercurium verò præparatum nihil frigidæ ampliùs qualitatis habere existimat, vtpote quæ ignis externo, vel menstruorum adhibitorum auxilio penitùs sublatæ sint, & propterea calidissimum esse.

Matth. Vnzeri opinio.

Hercul. Saxonia.

Idem statuit Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 39. dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem ac inflammationem excitare posse; ex altera parte torporem, paralysin, aliosque affectûs frigidos inducere, idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd sit mixtum imperfectum, atque si per calcinationem præparetur, frigidam euolare substantiam, quod relinquitur, ignem esse.

Autoris sententia.

Verùm valdè hi autores errant. Equidem negari non potest, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas, quarum ratione diuersos effectûs edunt, quæ etiam artis ope separari possunt. Quòd verò argentum viuum tales habeat partes, falsum, neque dum adhuc vllus Chymicus repertus est, qui partes diuersas in eo monstrare, & arte in eo separare potuerit. Totum enim homogeneum est, si quicquid aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet, & quocunque etiam modo præparetur, tandem totus homogeneus reuiuiscit. Et quicunque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, vt in rhabarbaro, ostendit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ est, quàm crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum à crudo saltem formâ externâ differt, quam præstant rerum alienarum admistio, quæ nunc sunt partes salsæ, vt in Mercurio sublimato & præcipitato accidit, nunc etiam aqueæ saltem, vt dum Mercurius per Retortam sine alterius rei admistione in aquam redigitur, vt idem Vnzerus, *lib.* 2 *de Anatom. Mercurij, cap.* 2. *n.* 4. docet. Hæc enim aqua nihil aliud est, quàm argentum viuum, in minima corpuscula, seu atomos, vi ignis, resolutum, & cum vaporibus aqueis, seu aëre humido mistum. In eo ipso tamen nulli frigiditatis effectûs apparent, sed potiùs caliditatis, & illa ipsa aqua, vt aliæ aquæ Mercuriales, aurum soluit. Eodẽ modo errat Saxonia, neque enim mistũ imperfectum est argentũ viuũ, sed corpus, quod perfectissimã mistionẽ habet, & nullâ etiã arte à Chymicis destrui potest, sed vbiq; suã formã retinet, neq; dũ calcinatur,

Argentum viuum est homogeneum.

natur, (seu potiùs igni exponitur: neque enim propriè loquendo argentum viuum calcinari potest) frigidæ partes auolant, & igneæ relinquuntur, sed si partes, quæ eleuantur, excipiantur, sunt eiusdem naturæ cum iis, quæ remanent, vt Chymicis notissimum est.

Itaque cùm hæc conciliatio locum habere non possit, videndum, vtri rectius sentiant, an ij, qui calidum, an ij, qui frigidum argentum viuum statuũt. Rectiùs verò omnino eos sentire puto, qui calidum esse existimant. Id enim patet ex maxima vi penetrandi, corrodendique, ita, vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac sublimato carnes, imò ipsa ossa, corrodantur. Scribitque Libauius, *in tract. de Igne naturæ, cap.* 30. se ex relatione doctissimi cuiusdam Medici cognouisse, Chirurgum quendam, ob crebrum vsum medicamentorum mercurialium mortuum, ossa habuisse planè friabilia.

Argentum viuum est calidum.

Contraria rationum solutio.

Quòd verò obiiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei caussa est, quòd sese corpori insinuare, atque in id agere non potest; cùm omnes
1. eius partes arctissimè sibi cohæreant, nec cum aliis corporibus misceantur. Medicamenta verò ex eo præparata, vt Mercurius sublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & si quæ sunt huius generis alia, maximam vrendi, ac corrodendi vim habent, non solùm ob admistionem salium, quæ tantilla est, sed quòd in minima corpora est resolutus, & cum salibus mixtus corpori adhærere, atque in eo sese rerum admixtarum beneficio penitissimè insinuare potest.

2. Secundò quòd ad tactum apparet frigidum argentum viuum, id ipsi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ suâ calidis, quæ ex accidenti frigidæ percipiuntur, commune est.

3. Tertio, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum esse colligere volunt, in eo valde falluntur, & effectûs, qui aliunde dependent, frigiditati tribuunt. Equidem qui aquas hydrargyro infectas in alpibus bibunt, variis fluxionibus laborant, & corripiuntur bronchocele. Aurifabri & alij, qui argentum viuum frequenter tractant, rarò sunt sani & viuaces, sed stupori, tremori, paralysi, conuulsionibus, lethargo, catarrhis suffocatiuis, & apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernelius, quendam aurifabrum solius hydrargyri vapore impudenter admisso statim stupidum, veternosum, ac plane mutum euasisse. Idem alteri cuidam accidisse narrat Ferdinandus Ponzettus, *lib.* 1. *de venen. cap* 3 Et Forestus, *lib.* 8. *obseru.* 5. scribit, cuidam iuueni artem fabrilem addiscenti ex deauratione poculi cum argento viuo omnes è capite pilos decidisse, faciem supra modum pallidam, totumque corpus tremulum euasisse. Idem & alij plurimi obseruarunt. Et Iacobus Oethæus, *in suis obseruat.* refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudendis laborantem, vnguentum Mercuriale ad eos abigendos vsurpasse, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit Verùm fallacia hic caussæ est: neque argentum viuum ista præstat frigefaciendo, sed quia peculiarem & occultam vim, neruis ac cerebro inimicam, habet, qualis in aliis multis venenis stupefacientibus apparet.

4. Quartò etiam facilè soluitur id, quod obiicitur, nimirum damnum ab argento viuo corpori humano illatum calefacientium vsu curari, puta saluiâ, hyssopo, origano, hormino, rutâ, castoreo & similibus. Ista enim medicamenta non ideo ad affectûs præter naturam ex hydrargyro adhibẽtur, quod solùm calida sunt, sed quia cerebro & neruis sunt amica, & præterea, quod ipsi concedunt, specificâ proprietate. Mercuriali virulentiæ aduersantur. Et quòd talia non ideo adhibeantur, quia calida sunt, sed quia peculiari vi neruis amica, id patet ex eo, quod alia calida, vt Zingiber, piper, & similia, quæ specificam proprietatem, neruoso generi amicam, non habent, idem non præstant.

De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo inprimis dubia occurrunt. Primò an sit venenatum. Deinde, an lui Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

An Argentum viuum sit venenatum.

De priore quæstione, an nimirum argentum viuum sit venenatum, egimus iam antea, *in tractat. de Chymic. & Aristotelic. consens. & dissens. cap.* 19. vbi de Mercurio egimus, dictumque ibi, quòd Matthias Vnzerus, *de anatom. Spagyric. Mercurij*, prolixè probare conetur, Mercurium non esse venenatum: cum quo & alij consentiunt, qui inprimis ad experientiam & doctorum Medicorum autoritatem prouocant. Auicenna, *lib.* 4. *fen.* 6. *tract.* 1. *sum.* 1. *cap.* 2. scribit, argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere: egredi enim cum dispositione sua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, *lib.* 1. *Pract. cap.* 53. Rhases, *in nonum ad Mansorem, de potu argenti viui*, statuunt. Brassauolus quoque *in lib. de stirpium examine*, testatur, se infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dedisse, Fallopius etiam, *de metallis, cap.* 37. statuit, Mercurium citra noxæ cuiusquam metum intra corpus assumi posse, refertque, bruta argentum viuum innoxiè deuorare. Cùm enim vermibus scatent, quod ex anhelitu cognoscunt veterinarij, auellanæ nucis putamen dimidiatum, argento viuo repletum, & faucibus iniectum, si quatuor vicibus deglutiuerint, nullo grauiore morbo succedente, curantur Et pueris in extremo periculo constitutis, quibus cætera nihil profuerunt, duorum, triumvè milij grauorum quantitate euidenti cum successu se exhibuisse testatur. Idem, *de morb. Gall. cap.* 76. scribit, se vidisse mulierem, quæ libram Mercurij bibit, vt faceret abortum; & sine noxa Refert quoque Matthiolus, *in lib.* 1. *Dioscorid. cap.* 170. (id quod se etiam, cùm medicinam ibi faceret, sæpissimè obseruasse, Eustachius Rudius narrat,) in oppido Goritiensi nutrices ad interimendas ventris tineas, & vermes, argenti viui duo grana milij quantitate citra vllam molestiã puerulis propinare. Et obstetrices, vbi in partu diu grauidæ laborant, statim Mercurium ℈j. pondere cum nullo incommodo potandum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito suo sæpius hydrargyrum, vt ipsum enecaret, fraudulenter præbuisse, ac nihilominùs eum incolumen perstitisse. Imò obseruarunt, quosdam sitibundos noctu in tenebris vasa argento viuo plena pro poculo arripuisse, & plenis faucibus argentum viuum magnæ quantitatis exhausisse; id tamen sine damno per aluũ reiecisse. Additque Eustach. Rudius, *lib.* 5. *de morb. occult. cap.* 15. & hoc, se vidisse, idque & alios obseruasse, corpora quædam dissecta fuisse, in quibus argenti viui in ossium cauitate non exigua copia, ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta, qui nihilominùs post inunctionem multos annos vixere. Quod fieri non potuisse videtur, si naturá venenum esset.

Negatur.

Verùm ab his dissentiunt Galenus, Aëtius, Conciliator, Cardanus, Fernelius, Ferdinandus Ponzettus, Iul. Palmarius, quos, *loco citato, cap.* 19. *de consens. & dissens. Chymic. cum Aristotelic.* allegaui. Et adduxit Viros Clarissimos in eam sententiam ipsa experientia, quâ constat, argentum viuum non minùs, quàm alia venena, stuporem, conuulsionem, tremorem, paralysin, epilepsiam, apoplexiam, lipothymiam excitare, imò interdum mortem afferre. Referuntque nonnulli, rarò viuaces esse illos, qui argenti viui venas effodiunt, & quamuis sint robustissimi, & optimi temperamenti, in eo opere vix vsque ad quintum annum perdurare posse, sed ob haustum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripi.

Affirmatur.

Atque horum sententiam omnino vero magis consentaneã putamus, vtpote quam & ipsa experientia cõfirmat. Quod verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum sæpe sine damno propinatum & exhibitum fuisse scribunt, ea argentum viuum à vene-

Autoris sententia.

nositate non excusat. Etenim, vt fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio, & mora quædam requiritur, quæ cùm in allegatis exemplis defuerit, argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum vel præparatum. Si viuum sumitur, minùs noxium, est. Nam cùm argentum viuum corpus exactissimè mistum sit, eiúsque partes minimæ sibi pertinacissimè cohæreant, vnde etiam mobile est perpetuò, dum integrum & viuum est, corpori nostro vel parùm vel nihil damni infert, sed statim per aluum excernitur. Eodem enim modo vt globus plumbeus, vel alius metallicus, si deglutitus integer statim è corpore excernitur, nihil damni infert; si verò resoluitur in minima, & æruginem contrahit, valde nocere potest; id quod historia illa de plumbo, quam Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* recitat, satis docet: ita etiam si argentum viuum integrum, mobile, sibique cohærens assumitur, & ob mobilitatem suam statim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert, si verò in minima resoluatur, & inprimis salium admistione, & eorum auxilio quasi corpori affigatur, atque in id penetret, cùm intùs tum extra adhibitus, grauissima mala infert, vt vel sublimatum & præcipitatum satis docet. Neque est, vt vim illam corrodendi salibus admistis quis adscribat. Nam in fumo, qui, dum argentum inauratur, exhalat, nihil salis est, & tamen ille ipse summè noxius est. Neque in sublimato vel præcipitato tantillum salis, quod admisceatur, tantum damnum inferre potest; cùm sal, etsi in magna copia exhibeatur, nihil tale præstet.

Mercurius præparatus. Præparatum verò Mercurium quòd attinet, scio equidem, quantis laudibus nonnulli Mercurialia medicamenta extollant. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominant, aliter præparatum Mercurium vitæ appellant. Laudantur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo. *in consens. & dissens. Chymicor pag. 365.* dictum: alij Mercurium dulcem commendant; & ita quidem, vt eum tetè præparatum & propinatum tam benignum esse scribant, quàm mannam, tamarindos, cassiam, & propterea eo etiam in leuissimis morbis, qui benignioribus medicamentis facilè tolli possunt, vtuntur. Verùm laudes istæ nimiæ sunt; nec temeritas eorum laudanda, qui in quibusuis morbis hydrargyrum exhibent, cùm habeantur passim exempla eorum, qui medicamentorum horum vsu non solùm in vitæ periculum sunt coniecti, sed etiam planè periere. Vnde Guilh. Fabricius *in epist. ad D. Doringium, lib. 3. obseruat. annexâ*, Mercurium vitæ dictum interdum Mercurium mortis, & Mercurium vitæ æternæ appellari posse censet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitissimus, interdum nocere possit, *alleg. loc.* dictum. Quod autem Hydrargyrum quandoque sine damno exhiberi potest; fit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet, & propterea in corpus nostrum, vt modò dictum, parum agere potest, qualis est Mercurius dulcis, & flores Mercurij argentei, vel quia fixus est suo modo. Vt enim Metalla integra, etsi in corpus sumuntur, illud non afficiunt, nisi resoluantur: ita etiam cùm Mercurius fixus naturam metallorum fixorum quasi induat, etiam ita non nocet, vt qui adhuc volatilis est, & in corpus sese facilè insinuare potest.

Mercurius præparatus in quibus morbis exhibendus. Non tamen in quolibet morbo vel corpore etiam præparatus Mercurius temerè vsurpari, & præsertim initio exhiberi debet, sed in iis saltem, in quibus magna vitiosorum humorum copia est, quos ille euacuare possit, & vires adsunt fortes. Vt enim extra adhibitus Mercurius sublimatus & præcipitatus in vlceribus sordidis, ea mundat, & carnem sanam, quandiu sordes adsunt non aggreditur; si verò sanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam si hydrargyrum intra corpus assumptum vitiosos humores, in quos agat, inueniat, partibus ipsis interioribus non facilè damnum infert, sed in humores agit, & vt euacuentur, facit; si verò tales humores non adsint, etiam partes sanas aggreditur. Verùm cùm hydrargyrum intra exhibitum non solùm ad luem Veneream, sed & alios morbos plurimos abigendos vsurpetur, de eo plura hic non dicemus, sed de eo iam dispiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodesse possit.

Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat, & tutò possit, & quâ vi agat, Medici valdè dissentiunt. Equidem Epiphanius Ferdinandus, *historia 17.* inter nonaginta autores, qui de lue Venerea scripserint, quatuor tantùm esse existimat, qui hydrargyri vsum in hac lue improbarint, Casparum Torellum, Montanum, Minadoum, & Fracastorium. Verùm multò plures sunt, quos etiam recenset Ioh. Baptista Sylvaticus, *contr. 34.* qui ipse Sylvaticus etiam inter eos est, qui hydrargyrum Gallicæ luis essentiæ aduersari negant. Etenim Vlricus ab Hutten, Eques & Medicus Germanus, *cap. 4. in lib. de morb. Gall.* vix centesimum quemque suo tempore hydrargyro inunctum recidiuam euitasse scribit, durante ad paucos dies eius auxilio, Sebastianus Aquilanus, *lib. de morb Gall. cap. 4* curationem huius morbi hydrargyro factam sophisticam appellat, omnésque eo inunctos recidiuam passos suâ ætate scribit. Gaspar Torellus, S. Iustæ Episcopus, *in declamatione aduersus hydrargyri inunctionem*, perniciosam hoc appellat medicamentum, idque instar pestis fugiendum censet. Ioh. Baptista Montanus, *tract. de morb. Gall.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum istum scribit, sed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quàm prius euadant Iohann. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. causs. cap. 14.* nihil minùs se credere scribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream sanare posse; symptomata siquidem saltem suo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculosam esse putat luis istius cum argento viuo curationem. Non magnifacit etiam curationem hanc Fallopius, vt ex libro eius, de morbo Gallico, *cap. 76.* patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Bernardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 13.* vt & alij quidam. Quorum sententiæ, vt dixi, Ioh. Baptista Sylvaticus sese adiungit, scribitque se non credere, quòd argentum viuum ex toto hunc morbum sanet, sicque antidotus è diametro lui Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quædam morbi accidentia posse sedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallici essentiæ, quæ sit occulta proprietas, hepati inimica, è diametro aduersari, eamque superare, se non credere. Etsi verò sub primum huius morbi exortum Carpus, Chirurgus, primus (quem forsan secutus est tonsor ille, cuius mentionem facit Fracastorius) hoc medicamentum vsurpauit, eâ ratione adductus, quòd contra scabiem contumacem, & plerósque alios cutaneos morbos rebelles hydrargyro vsos fuisse Medicos antiquos Arabes obseruasset: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minimè confirmasse, & propterea à plurimis Medicis reiectum fuisse. Etenim si inter morbi huius antidota est hydrargyrum, semper & vbique expectationi sufficisset, nec opus fuisset, vt ex transmarinis & remotissimis regionibus efficaciora remedia conquirerentur, quæ felicissimo cum successu hactenus vsurpata sunt, ita, vt de eorum in hoc morbo efficaciâ nemo ampliùs dubitet. Et licet vlcera Gallica sanet hydrargyrum; tamen non sequitur, quod eiusdem virulentiæ sit antidotum; sicut neque ea medicamenta, quæ in peste bubones vel carbunculos sanant, eâ de caussa pro antidotis haberi possunt. Iisdem consentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Vener. cap. 39.* qui vsum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima est, quòd neminem

An hydrargyrum in lue Venerea curatione vsurpandum.

Negantium opinio.

neminem viderit eius vsu sanitati restitutum; contra potius obseruarit, non paucos ab hydrargyri vsu peiora symptomata passos esse, vsque adeo, vt ex auxilio putato maiora damna, quàm ex morbo se percepisse, affirmarint. Secunda, quòd nocet hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis prosit in hoc morbo hydrargyrum. Quibos addunt nonnulli quartam, quòd per se sit venenum. Quintam, quòd ex eius vsu multi mortui sint.

Affirmantium sententia. Contra alij plurimi Medici hydrargyri vsum in hoc morbo valdè commendant. Et vt alios iam prætercam, scribit Epiphanius Ferdinandus, *histor. 57.* se iureiurando affirmare posse, se centum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, sexus & varij temperamenti, & in variis anni partibus persanasse, nullo relicto malo symptomate; nominatque alium Medicum experientissimum, Ioh. Laurentium Protopapam, qui sibi iureiurando affirmarit, se plus quàm mille homines Gallicos curasse felicissimo successu vnguento Mercuriali; Deóque agendas gratias esse scribit, qui tanto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Autoris sententia. Ex hac difficili controuersia vt nos expediamus, primò hydrargyri vsum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hic experientiæ opponi potest. Et plurimi Medici sunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo sit reiiciendus hydrargyrus, quòd sit frigidus, falsa est. Effectùs enim hydrargyri, vt supra dictum, eum calidum, quàm frigidum potiùs esse docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc corrigat; postea dispiciemus. Et licet modus ille inueniri non possit, tamen experientia propterea non est neganda. Multa enim sunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non potest. Quartò etsi hydrargyrus venenarus sit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus esset; cùm & alia venenosa in vsum medicum veniant, vt opium, cantharides, oleum scorpij & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydrargyro adscribendum, sed potiùs vel Medici imperitiæ, qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentiæ, aut inobedientiæ, vel morbi vehementiæ, qui nullo, etiam optimo, medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando vsurpandus. Vt verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, sed non nisi vrgente necessitate vsurpandum esse censemus, tum scilicet, vbi ligno Guajaco vel sarsaparillâ morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus inprimis de caussis ad hydrargyri vsum accedendum. Prima est, quando morbus ita pertinax est, vt medicamentis illis vsitatis cedere nolit. Deinde, cùm aliquid adest, quod vsum decocti ligni & sarsæparillæ non admittit, inprimis tenuum ac hepatum calor & inflammatio. Scribítque Eustach. Rudius, *lib. 5. cap. 15.* se curasse quosdam, qui si vel tantillum Guajaci, etiam frigidis correcti, vsurpassent, statim ardore vrinæ adeò correpti fuerint, vt earum partium inflammatione subortâ vix mortem effugerint. Ideóque in talibus casibus interdum, velimus nolimus, ad hydrargyri vsum accedere cogimur, vt idem Rudius loquitur. Idque satis tutò sæpe fieri potest, ita vt etiam infantes, à nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro se inunxisse, & sanasse scribat.

Prohibentia inunctionem hydrargyri. Nec tamen temere & inconsideratè ad inunctionem hanc accedendum, sed priùs considerandum, an aliquod adsit prohibens. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires sunt debiles, & proinde in senibus rarò locum habet. Secundò, si corpus adhuc multis vitiosis humoribus scateat. Tum enim hydrargyrum non facilè penetrat, humoribúsque commotis graues morbos ac symptomata inducit. Ideóque corpus priùs euacuandum. Tertiò, si aër sit nimis calidus, & si adsint Caniculares. Quartò, si corpus sit emaciatum, si adsit febris, oris vlcera, ad anginam dispositio. In iis quoque non conuenit hoc medicamenti genus, qui ante morbum Gallicum stuporem, tremorem, paralysin, & articulorum dolores passi fuerunt.

An hydrargyrus luis Venereæ sit alexipharmacum. Vt autem rectè vsurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus sit, & quid in hoc morbo præstet, ac possit, inquirendum, qua in re cardo huius controuersiæ vertitur. Vbi primò cum iis non sentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum esse putant. Equidem id affirmat Quercetanus, *in Consil. de lue Vener.* vbi scribit, Mercurium luis huius, præsertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & solum alexipharmacum esse. A quo non multùm dissentit Felix Platerus, qui occultis suis qualitatibus & proprietate huic lui aduersâ venenatam istius morbi qualitatem Mercurium retundere scribit. Verùm simpliciter hoc admitti non potest. Cùm enim tria sint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atque inprimis hepati, impressa, seu morbus occultus; deinde vitiosi humores, in hepate ma le affecto geniti, & à malignitate hac inquinati; tertiò morbi ac symptomata, quæ passim in corpore à vitiosis illis humoribus excitantur: ad vitiosos humores euacuandos, vt postea dicetur, & hinc etiam ad morbos & symptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere posse quidem non negamus. Quòd verò ipsam malignam & virulentam dispositionem, quod alexipharmaci est, expugnet, id est, quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllo argumento solido hactenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata; sed quicquid præstat, saliuatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non est alexipharmaci; aliàs enim omnia medicamenta purgatoria humores vitiosos, alexipharmaca appellanda essent. Hoc potiùs constat, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis sanati, post longum temporis interuallum in hunc morbum relapsi sunt, occultâ illâ & malignâ dispositione in corpore relictâ. Deinde non esse hydrargyrum alexipharmacum, etiam ex eo patet, quod corpori nostro nullo modo amicus est, sed cerebrum, cor, & alia membra potiùs labefactat, & in faucibus grauissimos morbos ac symptomata excitat: quæ frustra à Mercurio amoliri, & saliuæ virulentiæ adscribere conatur Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus saliuationem excitat, non solùm in morbo Gallico, sed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborant, & præterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, fœtorem, dentium læsionem, quod cuilibet experiri & obseruare promptum est. Illud vero magis consentaneum est, hydrargyrum esse ex euacuantium medicamentorum numero, cùm experientiâ constet, eius auxilio multos crassos, viscidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per sudores, vel alias vias expurgari, ac in hoc morbo non multum præstare, nisi saliuatio sequatur. Ideóque quando adhibetur, eo tantùm fine vsurpari potest, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cùm symptomata ab iis excitata euanescant, à plerisque ad symptomata mitiganda exhiberi posse, statuitur; cùm tamen per accidens saltem symptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus, à quibus illa pendent, sublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius sentit, omnium acerbissima est, & tam dura, vt perito morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbo discrimine sanari. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi posse, vulgò notum est.

Hydrargyrus quot modis euacuet.

Ad humores verò vitiosos euacuandos triplici modo vsurpari potest; vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad sudores ciendos; vel saliuationem & sputationem excitandam. De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo iam anteà etiam dictum. Atque in eo laudando multi sunt Chymici, eúmque mitis præconiis extollunt. Et Crollius Mercurium balsamum naturæ, & in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum, nominat; cui Beguinus assentitur, qui, *in lib.2.Tyrocin. Chym.c.3.* summum omnis corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium esse scribit. A quibus etsi non planè dissentit Platerus, dum docet, purgatione per sumptum Mercurium facilè luem hanc sanari posse, & quidem non longo tempore, sed breuissimo, & bis terue vix propinatum, vnde copiosus & alui fluxus, & vomitus simul concitatur, aliquando etiam sudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non potest, id eum præstare naturam violenter irritando, & non sine periculo.

Per aluum & vomitum.

Cautè exhibendus.

Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium esse in medicamento hoc. Etenim quem venenum omnium rerum esse dixit Plinius, *lib.37.cap.6.* is nec corpori humano parcit, sed ventriculum, hepar, intestina, & omnia viscera offendit, & neruis inprimis, ac cerebro infestus est. Etsi verò præparatum mitescere posse affirmant Chymici, &, ne noceat, eum præcipitant, sublimant, ex eo flores, aquilam, Aurum vitæ & alia parant: tamen.

Naturam expellas furcâ: tamen vsque recurret.

Etenim, vt iam ex Platero dictum, violenter, & non sine periculo purgat, & vt Fernelius, *lib. de lue Vener. cap.7.* hac de re scribit: Mercurio etiam præparato exhibito (præcipitatum procul dubio intellexit) statim ex vniuersi corporis ambitu omnis generis humores sursum ac deorsum prorumpunt, tanto impetu, támque violento, vt ex haustis spiritibus, fractísque viribus, vel repentè moriantur ægri, vel aliquot dies sine viribus, mortuis persimiles, iaceant. Os interdum totum inflammatur, & gangrænam contrahunt vlcera putrida, ac valde fœtida, faucésque interdum intumescunt, vt æger diebus aliquot nihil prorsus deglutire possit. Etsi mitiùs interdum agit: tamen satis violenter purgat.

Si verò mitiùs agat, vel crudi naturam retinet, vel fixus fere metalli fixi naturam induit. Prioris generis est Mercurius dulcis, de quo Angelus Sala: In adultioribus, *inquit*, parùm operatur, nisi magna dosi exhibitus, nimirum ad gr. xxxv. ac tum saliuationem facilè concitat. Idque verùm esse, Medicus quidam mihi notissimus malo suo didicit, & expertus est, vt *de Consens. & Dissens. cap.18.* diximus. Si verò fixior sit, aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat, necesse est, si debet purgare, vt naturam vellicare possit. Vbi tamen semper medium tenere difficile est. Inter illa tamen, quæ de Mercurio præparato diximus, medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet, ita vt plurium è Mercurio paratorum medicamentorum hìc mentionem facere opus esse non putem. Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum esse, sed aliquam partem Antimonij in eo contineri; id quod docet Vitrum & Regulus, quæ è Mercurio vitæ fieri possunt, nullâ verò arte è Mercurio solo parari queunt, ex antimonio verò fieri, notissimum est.

Quando exhibendus in lue Venerea.

Quando tamen Mercurium vitæ, & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet, diligenter perpendendus canon Mesue: istud esse prudentiæ granum, ad medicinas fortes non deuenire, nisi vbi debiles non satisfecerint. Si ergo lues hæc sit recens & mitis, quæ lenioribus purgantibus, & decocto Guajaci, vel Sarsæparillæ possit sanari, ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum sit pertinax, & inueteratum, & virulenti humores in corpore multi adsint, sine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi possunt. Tum enim non facilè metus est, vt ipsum corpus humanum aggrediatur, cùm sat vitiosorum humorum, in quos agat, habeat. Et sæpe cogit necessitas ad vsum hydrargyri accedere, ac frustra nonnulli sperant, debilibus medicamentis sæpe repetitis idem effici posse, quod fortioribus semel & confertim sumptis. Etenim experientia dudum docuit, tempus sæpè frustra teri talibus medicamentis, ad pertinaces morbos exhibitis. Contra fortia medicamenta, atque inter ea hydrargyrum, semel atque iterum assumpta pertinaces morbos, quorum caussa circa ventriculum, iecoris caua, lienem, pancreas, omentum hæsit, & inde aliis partibus communicata fuit, feliciter expugnasse.

Medicamenta diaphoretica ex hydrargyro.

Secundò ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica, nimirum Mercurij spiritus albus, seu oleum Mercurij album, seu rubrum, quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & spiritu Guaiaci, vel decocto simili propinantur ad sudores mouendos, vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modo id, cuius gratiâ exhibetur, hydrargyrus præstet, & sudores moueat, humorésque vitiosos per eos discutiat, non ita periculosum medicamentum est.

Saliuatio ab hydrargyro.

Tertius modus est per saliuationem, & quidem plurimi in saliuatione omnem curationis huius morbi spem ponunt, adeo, vt Platerus scribat, nisi in curatione per hydrargyrum saliuatio eius vsu concitetur, tandémque superueniat, curam non succedere, neque conueniens esse, ob vitia, quæ ori in hac curatione contingunt, vel alia accidentia, inter quæ conuulsiones præcipuè metuendæ, quæ, si in illius vsu grauiter delinquatur, accidere interdum solent, eius vsum tantopere damnare, penitúsque reiicere, cùm postea in cura oris vitia iterum facilè corrigi possint. Contra Fernelius, *de lue Vener. cap.6.* hanc curandi rationem graphicè depingit, eiúsque incommoda describit: Tanta, *inquit*, huius vnguenti crudelitas est, atque ferocia, vt secundo statim, aut tertio die languescere incipiat æger. Quippe quòd in summo corpore est, & in toto corporis ambitu, summâ suâ tenuitate colliquat, & dissoluit, ac tandem extremâ refrigerandi, quâ pollet, facultate, ad interna repellit: inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde sursum partium continuatione ad gulam & os compellit, tantâ, tamque violentâ iniuriâ, vt dentes, quibus, vt & cerebro, peculiariter inimicum est, statim omnibus vacillent, ac nonnullis liuidi decidant omnes. Quædam è corpore per sudores dissipat; quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat, magnis torminibus. Atque, vt paucis complectar, omnibus certè, qui ita curantur, exulcerantur fauces; lingua & palatum intumescunt; gingiuæ, dentes, vacillant: sputum per ora sine intermissione profluit, omni prorsus fœtore olentius, tanto contagio, vt labia eius contactu vlcus contrahant, & intùs buccæ vlcerentur. Frigefacto stomacho, & turbato fœtore, appetentiâ cibi destituuntur ægri: cumque siti intolerabili crucientur, vix tamen bibere possunt, os alioqui totum vno occupante vlcere. Quin etiã lingua balbutiem, aures surditatem contrahunt, nonnullis immedicabilem. Fœtet omnis circumhabitatio.

Inunctio hydrargyri, quando vsurpanda.

Et sanè acerba satis est ea curandi ratio, vt eam quis nõ facilè admittere debeat, ac propterea non vsurpanda in malo recenti ac leui, sed in inueterato ac contumaci, & in quo priùs alia præsidia, vtpote decoctum ligni, & sarsæparillæ, ac similia frustra fuerunt tentata: neq; ad illũ accedendũ, nisi corpus anteà etiã diligenter sit purgatũ, ne nimia virulentorum humorum copia ad os & fauces cõuertatur ac ruat. Neq; etiam cõuenit hæc cura sensibus, nec quibus vires sunt imbecilles, quique sunt emaciati, & neruorum debilitate laborant, & caput habent imbecillum, ac destillationibus obno-

xium,

tium, ne hydrargyro, vtpote ipsis infesto, hæ partes magis debilitentur.

Ideóque, vt Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 59. hac de re scribit, nec ij probandi, qui sine discrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis sentiendum, qui eorum vsum planè reiiciunt. Interdum enim hic morbus adeo contumax est, vt decocto ligni, etiam ad dies quinquaginta, & quidem bis vel ter de die sumpto, non curetur, sed etiam in deterius labatur. Cùm ergo decoctorum ampliùs sumendorum, vt & sudoris ac inediæ pertæsi sint ægri, ne sine auxilio relinquantur, commodius est, periculosum, quàm nullum auxilium adhibere.

Quomodo hydrargyrus saliuationem excitet.

Quà ratione autem hydrargyrus saliuationem excitet, autores dissentiunt. Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap.* 15. pluribus hac de re disputat; & primò meritò eos deridet, qui statuunt, intensissimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Etenim repellentia crassarum & siccarum partium sunt; hydrargyrum verò tenuissimarum partium est. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidissimus, vel aqua frigidissima, tale quicquam præstat. Neque ratio hìc dari potest, cur ad os, & non alias propinquiores partes repulsio fiat. Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum, & præcipuè per os expurgetur. Plerique existimant, neque id Platero displicet, hydrargyrum peculiari vi exspuitiones concitare. Verùm modum non explicat. Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, si totius substantiæ ratione, & peculiari proprietate ad caput mouetur hydrargyrum, facit id vel substantiæ similitudine, vel contrarietate. Substantiæ similitudine id fieri non potest, quia hydrargyrum cerebro & neruis potiùs nocet, quàm amicum est. Atque ideo sicut cantharides vesicam, lepus marinus pulmones inuadit & infestat, etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius istam sententiam impugnat duobus modis, primò, quia ante probauerit, Mercurium non esse venenum; deinde, quia ex manifestis qualitatibus se reddere rationem posse putat, cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc supponit, Mercurium, vt opium, habere partes heterogeneas, & conflatum esse ex partibus diuersæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur; atque esse compositum ea substantia aërea & terrea, sed calore quàm maximè attenuata, quæ fuliginis modo vix calorem passa, euolet in fumum, & dissipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiusce facultatis medicamenta valentissimè extenuare, discutere, & humores ad motum conuertere, ac propterea purgare per sudores, per aluum, per os, humoresque ita partim purgatiuâ virtute, partim caliditate tenuium partium, secum trahere; atque ita accidere, vt tenuiores ad cutem profecti per sudorem euacuentur; crassi verò, & inepti, vt per sudorem extenuentur, extenuati vnà cum hydrargyro in vaporem soluto in caput trahantur, & deinde destillationem promouentes, deorsum delabantur. Tandémque concludit, cùm hydrargyrum extrinsecùs illitum non permaneat in ventriculo, quemadmodum alia purgantia medicamenta, sed caput petat, mirum non esse, si per os præcipuè expurget.

Verùm enim verò dubium hoc non soluit isto modo, & magna rerum Physicarum & Chymicarum hæc inscitia est. Primò enim hydrargyrum à venenositate absolui non posse, supra dictum, & probatum, rationésque contrariæ solutæ. Et ipse Rudius, *cap. modo alleg.* tot & tanta mala, quæ Mercurius inducit, recenset, vt omnia ad manifestas qualitates reduci non possint.

Hydrargyri damna.

Quæ vt in compendium redigam, erodendi vim hydrargyrum habet, cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit, neruorúmque substantiam, & propriam huic vnitatem labefactat, vnde tremores immedicabiles, cruciatúsque graues excitantur, & multi, Mercurialibus medicamentis vsi, conuulsiones, epilepsiam & apoplexiam passi sunt. Imò quosdam post inunctionem in maniam & insaniam incidisse, idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifestas illam Mercurij operationem, quâ saliuationem excitat, reducere conatur, in eo frustra laborat. Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ sunt, vt supra etiam dictum, neque vllus Chymicorum eas hactenus monstrare potuit, & siue vratur hydrargyrum, siue in aquam reducatur, siue aliam quamcunque formam externam induat, suam essentiam integram retinet, & facili negotio in pristinam formam reduci potest. Deinde caussam nullam reddit Rudius, cur Mercurius extra corpori illitus ad caput potiùs, quàm ad ventriculum moueatur, & eò secum humores rapiat. Quòd enim putat, eum in vapores resolui, & ad caput ferri, falsum est; cùm integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Hydrargyrum neruis inimicum.

Vero ergo magis consentaneum est, hydrargyrum neruoso generi, id quod tremores, quos inducit, satis indicant, & cerebro, infestum esse, & propterea per neruos ad cerebrum repere, secúmque vitiosos humores eò ducere, quem, vt & vitiosos humores, cùm natura & cerebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, saliuatio hinc sequitur. Et siue extra & foris applicatus, siue assumptus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, & sputum copiosum excitat.

Modi vtendi hydrargyro.

Sunt verò modi ad saliuam concitandam vsurpandi hydrargyri, varij; nimirum vel foris corpori admouetur per vnguenta, per emplastra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per suffumigia; vel intrò sumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, nisi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt faciliùs in corpus penetrare possit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, suam naturam seruat, & partes minimæ sibi inuicem iterum facilè vniuntur, & ad pristinam corpulentiam redeunt, vt obseruatum sit, in venis & ossium cauitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuisse.

Inunctio hydrargyri quomodo instituenda.

Vulgatissimus tamen modus est adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipsa inunctione, quædam post inunctionem obseruanda sunt. Ante inunctionem corpus, si opus sit, vel medicamentis purgantibus, vel venæ sectione euacuandum. Etenim si vitiosi humores plurimi in corpore abundent, metus est, ne vsu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrúmque suffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralysin excitent: ideóque prius pars aliqua eorum euacuanda est. Si etiam sanguinis adsit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, sanguinem imminuere vtile est. Fallopius quoque, vt pars materiæ absumatur, viscera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

Argentum viuum, quomodo praeparandum.

Ipsam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum basis est Hydrargyrus, qui eligendus est purus, aut ex cinnabari viuificatus, miscendúsque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus ampliùs ad visum non appareat; quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥vj hydrargyri addunt sacchari rubri ℥iiij. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi constitutione alia atque alia miscent, quæ tamen parum præstant. Hærent enim illa seu oleosa & vnctuosa, seu alia in cute & corporis superficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes sequi, nec eius malitiam corrigere possunt.

Quæ

Quæ verò admiscentur necessariò, eo fine admiscentur, vt hydrargyrum in minima corpuscula redigatur, & ita faciliùs sese in corpus insinuare possit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia respiciendum censent. Ideoque Hercul Saxonia, si tophi adsint, addit, quæ emolliunt, vt axungias & adipes anseris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: si vlcera adsint, addere iubet pulueres siccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, cerussam; quæ si praua sint, & cinnabarim præcipitatum addit. Præterea admiscere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere insuper iubet ea, quæ partes magis læsas & principales respiciant. Ideóque si articuli laborant, iuam addere; si hepar, hepatica; si ventriculus, stomachica iubet. Præter cætera verò ipsi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò si tumorum vel vlcerum imprimis gratiâ inunctiones instituantur, commodè ipsis medicamenta admisceri possunt: verùm si præcipuè saliuatio, & per sputum euacuatio intendatur, operosâ ista compositione opus non est. Deinde hydrargyrus ipse si sit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihílque est, quod eo faciliùs penetrare possit. Tertiò vix persuaderi possum, quod medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eáque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis istis oleum Guajaci addendum censet.

Quantitas. Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor vsurpatur pro morbi vehementia & virium robore. Vltra tamen ℥vij. non transeundum. quæ etiam robustis corporibus sufficiunt In debilibus satis, ℥iij iiij. v. vsurpare. Singulis verò vicibus ℥ij. vel ℥iij. vnguenti vsurpentur, seu pro singulis dosibus ℈ij. adsumantur. In pueris tenerioribus pro singulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine sufficit.

Formula vnguentorum Mercurialium. Talia ergo vnguenta fieri possunt:

℞. Mercurij ℥vj. adip. suill. s. sale ℔j.

Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius, & exactè misceatur. Deinde adde *medulla cruris bouis* ℥ß. *terebinth.* ℥iij. *ol. eiusd.* ℥j. *ligni Guaiac.* ℥ij. M.

Vel: *℞. Terebinth. Venet.* ℔j. *Mercurij viui* ℥vij. M. diligenter. Deinde adde *pinguedin. porc.* ℥viij *ol. amygdal dulc. & amar.* an. ℥ij *puln. sinam.* ℈ij. *moschi* g vj. M. Fiat vnguentum.

Eustachius Rudius hanc formam commendat, quâ felicissimo cum successu vsus sit plures annos Vtini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ securitate vt ne vnus eorum, quos curauerit, perierit:

℞. Mercurij viui ℥iß *axung. suill. s. sale* ℥iij. *mastich. puluerisf.* ℥j. *ol. mastich.* ℥iß. *croci* ʒß. *pomor. dulc. me ioccr. magnitud.* n. ij.

Primò axungia suilla misceatur cum Mercurio exactissimè. Deinde addatur puln mastich. subtiliss. vnâ cum ol. mastich & croco, & postea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel: *℞. Mercurij saliuâ extincti* ℥iij. *ol. veteris* ℥iiij. *thuris, vt mastich. vulgar. parat* ℥iß. *mastich* ℥j. *pingued. porci* ℥iiß. *ol. laurin.* ℥iß. *ceræ virgin.* ℥ij *vnguent. dialthææ* ℥iß. *agapent* ℥j. *ceræ* q. s.

Fiat vnguentum.

Vel: *℞ Mercurij* ℥ij. *axung. porc.* ℥iij *terebinth* ℥j. *puluer. ireos, thuris, mastich.* an. ℥ij. *ol. chamæmel. lil. albor laurin* an. ℥ij. *styrac. calamit.* ℥ß. M.

Vel: *℞. pingued. gallin. porc. vrs.* an. ℥j. *ol. lilior. albor. laurin.* an. ℥ij. *Mercurij* ℥vj.

Misceantur pinguedines in mortario. Postea addatur Mercurius & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde *thur. mastich. myrrhæ, ammoniac. styrac. puln. stœchad. Arabic.* an. ʒß.

Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, sunt artûs & internodia, ac loca excarnia in manibus, cubito, pedibus, genubus. Quandoque in robustis & hepatis emunctoria, ac spina dorsi inungitur. Fallopius manûs excipit, & primò inungit pedes transuersim, vbi est tarsus, postea internodia tibiæ, deinde media femora, medias vlnas, & media brachia, postea totum dorsum.

Tempus inungendi. Tempus inunctionis commodissimum est vernum, atque autumnus; hyems atque æstas minùs commoda sunt. Atque instituenda inunctio tempore matutino, ieiuno stomacho, in loco concluso & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad superiores transeundum. Rarò bis eâdem die inunctio instituitur.

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes inunctæ stuphâ ex lino vel cannabe tegendæ, ægérque in lectum ponendus.

Inunctio quamdiu continuanda. Tandum autem continuanda inunctio, donec saliuatio vel alui fluxus, vel alia euacuatio succedat, ac symptomata minuantur & cessent. Et quidem si alui fluxus accidit, is non statim supprimendus: ne tamen intestina aliquid damni patiantur, cauendum, infundendo per clysteres lac chalybeatum, vel succum ptisanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & postea, si opus sit, veniendum ad adstringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos censent. Verùm si natura ad saliuationem tendat, sudorem ciere non conuenit, ne contrarij motûs fiant. Si verò natura spontè ad sudores tendat, nec id prohibendum. Vltra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam statim grauia sequuntur symptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læsa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dysenteria, & tunc statim ab inunctione cessandum. Interdum tamen, sed rarò accidit, vt nullum tale graue symptoma sequatur, sed tantùm sudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Quid post inunctionem faciendum. Vbi inunctio jam perfecta est, sputúmque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo saluia, flores stœchad. Arab. rosmarin. chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerunt, postea imponendum aliquod emplastrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel ori, vel aliis partibus attrahatur. Ideóque Laconico sudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, auri ramenta potanda, vel globuli aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutiendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aquæ plantaginis, vel foliorum viris, cum diamoro, & syrupo de rosis siccis vtatur æger Dentes abluendi decocto vel aquâ saluiæ, aquilegiæ, vino austero. Post inunctionem à curatione non statim desistendum, sed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmacum, adhuc diebus aliquot propinandum. Quod si intermittatur, facilè recidiua subsequi solet.

Emplastra Mercurialia. Secundò emplastra formâ Mercurij in hoc morbo adhibentur, quæ etsi minorem molestiam afferunt: tamen etiam minùs ad sputationem euacuandam efficacia sunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiscere licet. Misceetur verò hydrargyrum vel cum vsualibus emplastris, & diachylo ireato, de meliloto, vel componuntur noua. Est etiam in vsu emplastrum de ranis cù Mercurio dictum. Emplastra hæc inducuntur linteis lineis, alutæ, & iisdé locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum

cerdum & spinæ dorsi, & gestantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quoque die renouantur. Minùs hæc cura molesta est, & diebus serenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipsa minùs perfecta est, & propterea diutiùs continuanda.

Lauatoria è Mercurio.

Tertiò linteamina aquâ Mercurij madefacta iisdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius sublimatus commodissimè soluitur in aqua, Mercurio hoc modo soluto, eadem loca, quæ inungi solent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij sublimati ʒj. qui in liquoris alicuius ℔.ij. soluitur.

V.g. ℞. *Mercurij* ♎*ti.* ʒj. *aq. scabios. rosar. fumar.* an. ℥viij. *saluia* ℥ iiij.

Ebulliant & misceantur.

Vsus huiusmodi est: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito versus manus, idque fit manè, vt & ante vesperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec sputatio superueniat.

Cingula & armillæ Mercuriales.

Quartò cingula & armillæ conficiuntur ex Mercurio saliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mistura gossypio inducitur, idque insuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Suffumigia è Mercurio.

Quintò etiam suffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verùm magis periculosa est hæc cura, quàm per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, nisi omnia reliqua frustra tentata fuerint, & non nisi corporibus robustissimis. Vehemens enim hæc curatio est, cùm, qui eam adhibent ægri, singulis diebus ℔.x. sputi virulenti excernere soleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calidâ & siccâ intemperie præditis, & in iis, qui difficultate spirandi laborant, seu destillationibus à capite in thoracem sunt obnoxij, aut sputo sanguinis laborant, aut lienteriâ vel dysenteriâ tentantur. Inprimis autem Medici vtuntur istis suffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non potest. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen suffumigatio tùm institui potest.

Eorum differentia.

Notandum enim hîc, suffumigiorum in hoc morbo esse differentiam. Quædam enim sunt vniuersalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantùm partibus adhibentur. Deinde suffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinamomo, styrace calamit. spica nardi, succino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moscho, gallia moschata, & similibus: quæ etsi certis partibus in suum vsum accommodari possint, morbum tamen ipsum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria sunt, parantur è Mercurio inprimis, & ex Mercurio paratis, cinnabari, Mercurio præcipitato, sublimato.

Vniuersalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, basis est Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & sandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verùm cùm ista venena perniciosissima sint, non satis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum specialiter curant.

Formula.

Vt formulas aliquot addamus:

℞. *cinnabaris factitia* ʒiij. *myrrha, thur. mastich.* an. ℥j. *aloes hepatic. styrac. calamit. benzoës*, an. ʒß. F. Puluis.

Vel: ℞. *cinnabar.* ʒiij. *myrrha, thur. ligni aloës, ladani, ammoniac.* an. ℥j. M. *cum terebinthin* F. Pilulæ.

Vel: ℞. *cinnabar.* ʒiij. *Mercurij præcipitat.* ʒiij. *thur. aloës, mastich. myrrha, benzoës, styrac. calamit.* an. ʒß F. Puluis.

Sequentem formulam Neapoli in Hospitali incurabilium in frequenti vsu esse, refert Epiphanius Ferdinandus.

℞. *Lythargyri* ℥v. *antimon. cinnabar.* an. ℥j. *rhapontic.* ʒvj. *polypod. quercin.* ʒiij. *calam. aromat. cinamom. ladan. rosar. macis, nuc. mosch. aluminis, viridaris, aloës* an. ʒiij. *minij, sandaracha Græcor.* an. ℥j. *caranna* ʒij. *aq. rosar. & succi citri* q.s. M. f. a.

Verùm videtur mihi formula sine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior est, quam ipse Ferdinandus proponit:

℞. *Cinnabar. Mercurij* ♎*ti* an. ℥j. *gummi oliu. ladani*, an. ʒß. *nuc. mosch. baccar. laur. iuniper.* an. ʒiij. *thur. cinam.* an. ʒij. *sampsuchi, calchanthi* an. ʒiß. *therebinth.* q.s. ad incorporandum. Fiat massa.

Suffumigia ista parandi ratio.

Medicamenta autem ista siue in puluerem, siue in pilulas, siue in trochiscos redacta, hoc modo vsurpantur. Primò ægro, vt curam istam sustinere possit (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui se libidinibus contaminant) exhibeantur duo oua sorbilia, offa panis vino generoso madidi, haustúsque vini, & cochlear conseruæ rosatum. Hinc per horæ quadrantem quiescat æger. Interim ille thalamus Venereus, seu carcer potiùs, sudatorium nimirum, calefiat; in Laconico illo, seu stuffa sicca paretur tentorium, seu papilio ex linteo denso, sub quo æger nudus in sella humili sedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, seu vas carbonibus ignitis plenum, in quos sensim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochisci coniiciantur, vt fumus inde per totum corpus spargatur, & ab ægri nudo corpore excipiatur. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inspergatur, idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integrâ horam continuetur, prout ægri vires ferre possunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod sæpe accidere solet; quod si ex sermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus est. Vt verò deliquium animi præcaueatur, potest ægro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exserat.

Adhibentur autem hæc suffumigia vel semel, vel bis de die & quidem diebus tribus, sex, nouem vel pluribus, prout citiùs vel tardiùs superuenit purgatio. Hæc enim, vel fluxu alui, si superueniet, vel, saltem à suffitu cessandum. Postquàm satis sub papilione sudauit æger, linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnam vel duas sudorem contineat.

Particularia suffumigia.

Particularia verò suffumigia non toti corpori adhibentur, sed saltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum saliuatio non mouetur, nec is eorum scopus est, sed ad morbos saltem & symptomata in partibus externis tollenda vsurpatur, nimirum ob defluuium capillorum suffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cùm fissuras ac rhagadas patiuntur.

Medicamenta interna saliuationem mouentia.

Tandem etiam intrò sumpto hydrargyro saliuatio concitari potest. Quod etsi Fernelio notum non fuerit: tamen à posterioribus animaduersum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vsurpatur. Tales sunt pilulæ Barbarossæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autem Medici pilulas ex Mercurio paratas ita, vt vnâ dosi dentur Mercurij gr. v. vel vij. cásque singulis diebus semel exhibent, ac tandiu, donec saliuatio sequatur, cámque cumin ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam esse, monet Platerus, & non nisi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmissa nihil iuuant. Commodum simul etiam existimat, si statim, vt vel pondere suo, vel aliis admissis, per aluum excernatur. Verùm si id fiat, procul dubio saliuationem non mouebit. Ideo præstat, si Mercurius, quocunque modo præparatus, minori dosi exhibeatur, quàm vt vel per vomitum, vel aluum purgare possit, si nimirum vel dimidia, vel tertia, vel

quarta

quarta saltem doseos, quæ aliàs ad purgandum exhiberi solet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitatum vel turpetum gr. vj. pondere, aliàs ad vomendum vel purgandum exhiberi solet; si verò saltem gr. iij. vel ij. vel j. exhibeatur, continuato vsu saliuatio excitatur. Ideóque qui talibus medicamentis vti velit, rectissimè fecerit, si primò integram dosin Mercurialis medicamenti ad purgandum exhibeat: secundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec saliua & sputum profluant: id quod tamen ita strictè obseruare opus non est. Et omnino tutius est in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non summâ viulentiâ, nec tanto periculo aluum moueant, continuato tamen vsu sputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Diæta in luis Venereæ curatione obseruanda.

Diæta. Aër. Diæta in huius morbi curatione exactè obseruanda. Aër primò, in quo æger versatur, sit calidus, vt & insensibilis transpiratio libera sit, nec sudores prohibeantur, sed potius promoueantur, non tamen ita calidus, vt vires prosternat. Itaque in conclaui calefacto, si opus sit, toto curationis tempore æger sese contineat, nec aëri libero, nisi is anni temporis ratione calidior sit, & tamen non ante meridiem, sese committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi sese contineant, vestibus aduersus frigus externum sese muniant, & quantum possunt, frigidum aërem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo sermo passim est de victu tenui. Verùm cùm victus tenuis sit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conseruat, talis victus acutis morbis saltem conuenit, qui cùm non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem persistere possũt. *An victus tenuis in lue Venerea conueniat.* Cùm verò morbus Gallicus sit morbus chronicus, & curatio ad plures septimanas extendatur, si vires tenui victu deiiciantur, ad finem morbi durare non possunt. Quod verò Medici pane inprimis, & vuis passis ægros cibant, caussam hanc esse puto, quòd simplicissimum cibum, eúmque boni succi, exhibere volunt. Cùm enim varietas ciborum facilè vitiosos humores suppeditet, carnes verò & pisces, similésque cibi faciliùs corrumpantur, quàm panis & vuæ passæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eósque solùm pane & vuis passis contentos esse voluerunt. Itaque ea victus ratio & forma obseruanda, quæ viribus conseruandis, etsi non augendis, sufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam sit boni succi, & simplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam suppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad sui coctionem auocet. Ideóque non nisi duo fercula ægro concedenda, & cibus solùm bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vsum medicamentorum præparatur, victus talis sit qui vires non minuat, sed potiùs conseruet, imò quodammodo augeat, vt euacuationes instituendas æger, & victum tenuiorem postea sustinere possit. Cùm verò sudorifera vel hydrargyrum adhibetur, si vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur, ac superflui humores in corpore potiùs absumantur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes seruentur. Non verò victus sit nimium tenuis, ne vires concidant, sed ad perfectam morbi curationem, quæ longior esse solet, sufficere possint. Et quamuis aliquid de consueto victu in curatione huius morbi demendum sit: tamen id non statim faciendum in principio, nec subitò ista facienda mutatio, sed primis octo diebus paulatim aliquid de consueto cibo detrahendum, sicut & vltimis octo curationis diebus sensim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires respiciendum, & quid eæ perferre possint, diligenter considerandum, earúmque, vtpote sine quibus curatio perfici non potest, maior, quàm morbi, habenda ratio.

Quantum verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum respiciendum. Quò enim vires sunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare possunt. Vires autem demonstrant corporis habitus, temperamentum, consuetudo, ætas, anni tempus, regio & ægri status. De quibus suo loco dictum. Summa: quantum fieri potest, aliquid de cibo consueto detrahendum, quod & Indiæ populi, à quibus modus hunc morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen vt semper ad vires respiciatur. Si enim æger sit robustus, corpus constitutionis frigidioris, vt facilè inediam ferre possit, caro post octo dies ampliùs non danda, sed æger pane & passulis contentus sit. Si verò vires sint debiles, corpus gracile, biliosum, raræ constitutionis, & os ventriculi εὐαίσθητον, etiam aliquid de carnibus concedi potest; nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hædina & veruecina tenerior, vt & oua gallinarum. Caro verò suilla, quæ difficulter coquitur & distribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, vt & fructus horarij, ac pisces molles. Et quidem commodissimus cibus sunt in hoc morbo vuæ passæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facilè putrescunt, & bonum succum & alimentum suppeditant, malignitatémque vitiosorum humorum corrigunt. Vnde nonnulli in ea sunt sententia, passulas non solùm cibi, sed & medicamenti loco esse in hoc morbo. Et inprimis illæ maiores, Cybebæ dictæ, vtilissimæ sunt, in quibus & maior alimenti copia & vis abstergendi & roborandi.

De pane hîc nonnihil dubij est. Plurimi panem bis coctum commendant, imò solum admittunt. *Qualis panis exhibendus.* Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora sunt, & pituitâ atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potiùs, quàm adultis, abundant, & qui dentes firmos habent, eoque sunt assueti, non improbamus: ita etiam panis semel rectè coctus, & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare omnibus naturis, sexui, ætati, & quouis anni tempore tutò permitti potest; neque si æger eum magis, quàm bis coctum appetat, aliquid molestiæ ipsi, panem vulgarem prohibendo, creandum est. Imò panis bis coctus sua videtur habere incommoda. Diutius enim in ventriculo moratur, nec ita facilè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerunque Gallico morbo laborantibus languet, opus est. Præterea cùm lue Venerea laborantibus plerunque exusti humores abundent, pane bis cocto ij augentur; contrà à vulgari pane, vtpote humidiore, temperantur, ac tandem plus alimenti & sanguinis boni ab eo, vtpote optimè temperato, suppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna mensa panis ℥iiij. carnis autem ℥ij. vel iij. sufficere scribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obseruari potest, sed naturarum & consuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potum quod attinet, de eo quoque autores non plane conueniunt. *Potus.* Nonnulli nihil nisi decoctum illud ligni & sarsæparillæ pro potu exhibendum censent, & vinum plane prohibent, idque non minùs, quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinúmque ne delibandum esse toto curationis decursu censent,

cenſent, ac tale eſſe vitium ligno, quale cicutæ, ſcribit Fernelius, *de lue Vener. cap.* 13. Ea autem inprimis de cauſſa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui anteà aduſti ſunt, & qui ab vſu ligni incaleſcunt, eius vſu inflammentur. Verùm enimverò ratio hæc non ſufficiens videtur. Etenim & decoctum illud ſecundarium tantum calefacere poteſt, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderatè hauſtum. Ideoque vires hic conſiderandæ, & cùm vinum inſignem cum corpore noſtro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque inprimis ventriculum roboret, in totum corpus facillimè diſtribuatur, citiſſimè nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo ſeſe faciliùs opponere poſſit: eius vſus non ſimpliciter reiiciendus, inprimis in iis, qui minùs ſunt calidi, ac corpus pituitoſum, & crudis humoribus refertum habent. Vſus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllo modo inflammet. Qui verò vino ſine damno abſtinere poſſunt, illi bibant decoctum illud ſecundarium, è ligno Guajaco paratum, idque ſatis liberaliter in menſa, & extra menſam, ſiti vrgente; qui ipſi tamen ventriculi roborandi cauſſa interdum vini hauſtum ſumant.

Eodem modo ſi per hydrargyrum inſtituatur curatio, eo tempore, quo nondum per os & ſaliuam euacuatio accidit, ægerque cibos maſticare poteſt, pane optimo & bonâ carne nutriendus eſt, eique vinum dilutius exhibendum. Vbi verò ſaliuatio incipit, & æger ampliùs maſticare non poteſt, ob dentes vacillãtes, ſorbitionibus & ptiſanâ hordeaceâ, & iure carnium cum pane æger nutriendus. Et cùm metus ſit inflammationis faucium, à vino abſtinendum.

Poſtquam verò cura abſoluta eſt, etſi ægro ad conſuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni ſucci, è quibus optimus ſanguis generatur, alatur, commodiſſimum eſt. Cùm enim corpus ſit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vaſa vitioſo ſanguine repleantur, ſed vt bono inſtaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualeſcens à minore quantitate cibi ad magnam ſubitò adſcendat, cùm omnis mutatio ad extrema periculoſa ſit. Et cùm metus ſit, ne medicamentorum calidorum & ſiccorum vſu hepar ſit calefactum, conſeruæ roſar. violar. ſpec. diatrion ſantalon, diarhod. abb. aliquot ſeptimanis exhibeantur, victuſque ratio, præſertim æſtiuo tempore, ſit frigidior, parata inprimis ex hordeo. Vtile eſt & ſerum lactis caprini. Si verò metus ſit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi & diſpoſitio maligna in corpore ſuperſit, vinum Guajaco vel Sarſaparillâ medicatum exhibeatur, quod commodiſſimum tempore vindemiæ paratur, ſi pro ſingulo congio vini, Guajaci lbj. & ſarſæparillæ ℥iij. addantur, & cum muſto conſueto modo deferuere ſinantur. Extra verò vindemiæ tempus medicamenta iſta ſaltem in vino macerari poſſunt.

Vinum Guajaco med.

Somnus.

Somnus non tantùm noctu conuenit, ſed etiam de die, dum ſudant ægri, concedi poteſt.

Exercitatio.

Exercitatio omnis vehementior noxia eſt. Cùm enim per eam vires labefactentur, & tranſpiratio ac diſſolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo vſurpari ſolet, æger contentus eſſe non poſſit. A Venere verò, vt huic morbo aduerſiſſimâ, planè abſtinendum. Exercitij loco ſit ſudatio in conclaui, & frictiones, quæ vnâ operâ, cùm ſudores abſterguntur, fieri poſſunt. Animi affectûs ſint ad lætitiam compoſiti.

Excreta.

Aluus vt aperta ſeruetur, danda opera, & cùm facilè ob pauciorem cibum occludi ſoleat, clyſteribus laxanda, & paſtillis cum foliis ſenæ. Imò per interualla quædam purgantia exhibere non ſolùm vtile eſt, ſed & neceſſarium. Etſi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à ſudoriferis ſaltem tenuiores humores euacuantur, craſſi verò relinquuntur: vtile eſt, poſt ſeptem vel decem dies, vel etiam poſt longius interuallum, prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi ſolent, curandis.

CVm varij morbi ac ſymptomata lui Venereæ coniungi ſoleant, nonnulli ſatis prolixi ſunt in explicando, quâ ratione ij morbi ac ſymptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerunque manifeſti ſint, & de eorum curatione in ſuperioribus libris à nobis actum ſit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ pretium non puto. Ideoque ſaltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria ſunt, afferam: reliqua è ſuis locis petantur.

Vlcera.

Vlcerum Vener. curatio in pene.

Vlcera, penis inprimis, quæ huic morbo maximè familiaria ſunt, quod attinet, de iis in genere, *lib.* 3. *Pract. part.* 9. *cap.* 11. dictum. Vt pauca addamus, vnguento defenſiuo penis radice munitâ, vlcus abluendum decocto ſcabioſæ, marrubij, & præſertim ſaponariæ, & ligni Guajaci. Poſtea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. Inprimis vtilia ſunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, ſeu viuum, ſeu ſublimatum, ſeu præcipitatum, ſeu cinnabarim. Et in penis vlceribus, & carie glandis, vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius eſſe excogitatum medicamentum, ſcribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, niſi vbi craſſæ ſordes adſunt: in vlceribus verò mundis locum non habent. Euſtachius Rudius, *lib.* 5. *de morb. occult. cap.* 19. duo inprimis vnguenta commendat. Primum eſt:

Vnguentum Mercuriale 1.

℞ *ol. roſac. complet. amygdalar. dulc.* an. ℥ß. *vnguent. reſinæ* (quod paratur ex oleo puro, reſina pini, terebinthina, & cera citrina) ℥vj.

Mercurij præcipitat. ʒj. *ceræ* parum.

Miſce omnia, excepto Mercurio præcipitato, ſuper igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, poſtea præcipitatum adde. Poteſt tamen pro vlceris, & partis eo affectæ ratione Mercurij præcipitati plus vel minùs addi.

Alterum eſt hoc:

℞. *ol. amygd. dulc. vnguent. roſac.* an. ℥ iij. *ceræ nouæ* ℥ j. *Mercurij præcipitati* ʒß. Miſce.

Atque iſta vnguenta non ſolùm ad vlcera penis, ſed & aliarum partium vlcera Gallica, ficûs, condylomata, & vocatas criſtas ſunt vtilia.

Vtile eſt & balſamũ Mercurij, quod hoc modo paratur:

℞. *Mercurij viui ſolut. ſpiritu nitri.* Ad ſolutionis huius lb.j. affunde *ol. oliuar.* ℥ iij.

Stent in digeſtione octo diebus, poſtea oleum ſeparetur & vſui ſeruetur.

Vel: ℞. *Vitellum oui, j. ad duritiem cocti, mell.* ℥ j.

Miſce ſuper lento igne, ebulliant, & adde *Mercurij* ♎*ati* ʒß.

Poſt mũdificationẽ & hoc vnguentũ vſurpari poteſt:

℞. *Aloës opt.* ℥ ß. *croc.* ʒ. ʒ ij *ebur. minij*, an. ʒ j. *mell.* ℥ ß. *terebinthinæ* ʒ ij. *vitell. oui* j. Miſce.

Vlcera latentia.

Vlcera autem occulta & latentia, vel ſub præputio conſtricto delitеſcere ſolent, vel ſunt in meatu interno penis. Si vlcus ſit ſub præputio cõtracto, vel per ſiphonem conueniens medicamentum iniiciendũ, & poſtea tenta vnguento imbuta ſtilo loco affecto applicanda: vel præputium ſecundum longitudinem diſſecandum, & neceſſaria medicamenta imponenda.

Vlcera in penis meatu.

Si verò vlcera ſint in ipſo membri virilis meatu, curatu ſunt difficilia, habentque coniunctas carunculas, ſeu carneas excreſcentias, quæ vrinæ emiſſionem impediunt.

pediunt. In vlcere ergo leuiure iniicienda aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum, & cerussa cocta sint. In grauioribus verò vlceribus vsurpetur hoc linimentum:

℞. *Mercury præcipitat.* ℥ß. *Mercurij* ♎. ʒj. *plumbi vst.* ʒij.

Terantur in porphyrite cum aq. rosar. sæpius ablauantur, & in vmbra siccentur;

Postea ℞. *pingued. suill.* ℥vj. *ceræ alb.* ʒij.

Dissoluantur super igne, & addatur puluis, & *camphoræ* ℈ij. Fiat linimentum, quod candelæ *ex cera alb.* ℥v. *terebinthin.* ʒj. paratæ, illinendum, & candela meatui vrinario indenda. Vel emplastrum conueniens super stylo paruo conuolutum immittatur. Catunculâ sublatâ vnguentum exsiccans, & consolidans immittendum.

In vtero. Si verò in vtero sit vlcus, idque sordidum & serpens, malum incurabile est. Leuiora verò curantur iniectionibus ex aquis aluminosis, in quibus lignum Guajacum & Sarsaparilla coquitur, vel pessariis ex succo plantaginis, cum puluere aloes, boli Armeni, ceruss & similibus. In sordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandemque vnguentum exsiccans & consolidans, vt de tutia, vel simile, vsurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri suffumigia vtilissima sunt. Verùm cùm tubuli facilè à pruois nimium calefiant, hæ candelæ pro fumo Hercul. Saxoniæ vtiles sunt:

℞. *Styrac. calamit. benzoës, an.* ʒvj. *ligni aloes* ℈vij. *thur. alb.* ʒj. *ladani,* ʒiß. *ireos, caryophyll. an.* ʒij. *rosar. Damascen.* ʒvj. *cinnabar.* ʒij. *carbon. salicis* lbß. *aq. vitæ, q. s.*

Fiant candelæ.

Iisdem medicamétis & intestinorū vlcera curantur.

Faucium vlcera. Ad faucium verò vlcera cùm talia adhiberi non possint, fiat Gargarismus è decocto sarsaparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, scabiosæ, myrti, rosis rubris, cortic. granator. sumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri potest in aqua, & sub finem aliquid vini austeri addi. Post ablutionem vlcera abstergenda oleo sulphuris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminosâ compositâ, quæ ita paratur:

Aqua aluminosa composita. ℞. *Mercurij ——aris, aluminis ro. hæ, an.* ʒj.

Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *succi limon.* ʒiij *aq. plantagin.* lbiß, *rosar.* ℥ix.

Coq. in vitro, ad quintæ partis consumptionem.

Verùm cauendum, ne aliquid de talibus medicamentis deglutiatur. Effic.... est & butyrum ʒij dictum, si vlcus gossypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verùm eadem cautione hic etiam opus est. Sed cùm non semper præcaueri quæat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita lætis turò talia medicamenta adhiberi non possint, contra verò alia medicamenta mitiora parùm efficacia sint: vlcera hæc curatu difficilia sunt, imò sæpe incurabilia. Tutius auri solutio hisce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

℞. *fol. auri* xv *aluminis rochæ, nitri, salis fusi, an* ʒj.

Tere in marmore, affunde aliquot guttas spir. vitrioli, postea affunde spiritum vini ad duorum digitorum eminentiam.

Sicque in cineribus tepidis, tandemque ebulliant, vt folia auri soluantur, ac spiritus vini flauescat.

Spiritum vini destillando separa, alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec spiritus vini aurum soluat, & fæces in fundo relinquantur. Tandem spiritum vini destillando separa vsque ad siccitatem, & spiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum solutum sit. Hac solutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium. Narium vlcera curantur per errhina vel insufla, pulueres inspersos, suffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fissuræ manuum & pedum.

Fissuræ manuum & pedum. Si in volis manuum & pedum adsunt rhagades & fissuræ, abluantur decocto ligni Goajaci, eius corticis, scabios., scordij, pentaphylli & si durities adsit, etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agrestis. Postea vnguentum vsurpetur è butyro, adipe anseris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ vel præcipitati addatur, vel vnguentum anteà propositum.

Vel: ℞. *Pingued. porc.* q. l. Affunde *ol. tartari*, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat.

Quibus si malum non cedat, suffumigium particulare è cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 30. scribit, se obseruasse, mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fissuras gesserat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum operâ vsa fuerat, breui & facilè curatam fuisse succo herbæ, quam alij artemisiam, alij tanacetum appellant, in omnes fissuras diligenter pennâ illito, & omni manuum lotione omissâ: eundémque succum se vtilem deprehendisse in impetiginibus & vlceribus crustosis.

Bubones.

Curatio Bubonum. De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere solent, hoc in genere tenendum, dandam esse operam, vt expulsio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cùm hac euacuatione interdum natura sese toto isto morbo liberare soleat. Itaque si bubo non satis erumpat, & augeatur, nec ad suppurationem tendat, vt extrahatur & suppuretur, danda opera. Itaque ctus, quod è directo est, fricandum, circa partes inferiores scarificandum, aut etiam vena cò loci aperienda. Ipsi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

℞. *Sagapeni, ammoniac. an.* ʒiij. *opopanac. bdellij, an.* ʒij. *sinapi, piper. pyrethri, an.* ʒj *sapon. nigri* ℥ß. Misce, ac cum cera & pice.

Fiat Emplastrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentæ materiæ prematur, vt totam expellere non possit, tum purgans medicamentum exhibere vtile est, vt natura parte oneris leuata reliquum faciliùs expellat.

Vbi tumor satis erupit, laborandum, vt, quamprimùm aperiatur, & diu apertus seruetur. Vt suppuretur, maturantia, quæ in inflammationibus adhiberi solent, imponantur, è mucilagine maluæ, althææ, sem. tritici, lini, caricis, pingued. suilla, adipe anserino, & similibus, vel diachylum simplex, aut cum gummi compositum. Vbi pus confectum est, non expectandum, vt bubo sponte aperiatur, sed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digestiua dicta & abstergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus est, vlcusque diu apertum seruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus est, vt materia ad alias partes adscendat, sed si purgationes & sudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo sine periculo planè delitescit.

Tumores gummatosi & Nodi.

Tumor um gummatoso rum & nodorum. Equidem tumores tales & nodi, qui in excarnibus locis, vt fronte, osse caluariæ, tibiarúmque exteriore sede oriuntur, sæpissime, si morbus hic perfectè curatus fuerit, & ipsi euanescunt; inprimis post vsum sarsaparillæ, quæ in hisce morbis discutiendis efficacissima est, & post vsum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen post absolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia, & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agrestis, bdellium, sagapenum, opopanacum, & inprimis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientiâ probatum est hoc:

℞. Empl.

℞. Empl. diachyl. c. gummi ℥j *diachyl. simpl.* ℥ß. *Mercurij saliua extincti* ℥j. *ol. Guaiac.* q. s.

Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. *Ammoniac. opopanac. gummi hederæ in aq. vitæ dissolu. pingued. gallinæ, anserinæ*, an. ℥iß. *medull. cruris vitul.* Vnc. j. *ladani, styrac. calamit. liquid.* an. Drach. ij. *pulu. radic. hermodactyl. ireos*, an. ʒiij. *cinnabar.* ʒj. *argent. viui cum terebinth. misti* ʒvj. *ol. lilior. & cera* q. s.

Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, sopra enumerata, in his tumoribus locom habent.

Si ista oon satisfaciant, tumores causticis aperiendi, præsertim si non sint in articuhs, neruis, tendinibus; & locus apertus seruandus, ac os subiectum, quod plerunque læsum est, deradendum.

Tubercula & pustulæ.

Tuberculorũ & pustularũ. Tobercula quoque, vt & postulæ paruæ, thymi, verrucæ, faui, cùm in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, pcoem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri solent. Quæ etsi inrerdum post vniuersalem curationem spontè euanescunt: tamen nónuoquam etiam peculiarem curatiõnem requitunt.

Quæ in capite sunt eiusmodi tubercula, abluenda sunt sæpe decocto ligni Guajaci, & præsertim corticis eiosdem, & sarsæparillæ. Nonnulli & oleum scorpionum ac viperioum vsurpant. Quibus si oon cedant, vnguento aliqoo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminosa composita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio Δto, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. Alumin. rochæ, Mercurij Δati, an. ʒij.

Terantur. Adde *aquæ plantagin. rosar.* an. ℔. j.

Coq. in vitro ad consumpt. dimid. part. Postea stent diebus xv. vt alumen & Mercurius residant, & clara aqua effundatur, ac vsui seruetur.

Si pustulæ sint in ore, vsurpantur collutiones oris è decocto ligni, aut si adsit inflammatio, ex sero lactis chalybeati, quibus rosæ, plantago, addi possunt. Et si pustulæ sint sordidæ, scabiosa addatur, & alumin. gr. x. pro singulis seri vel decocti libris. Est & vtilissima aqua aluminosa composita modò descripta. In oris tamen pustulis eâ solâ vti tutum noo est, sed diluenda est triplo vel quadruplo aq. rosar. & plantag.

Pustulæ verò ani & penis singulis diebus aliquoties fouendæ linteo madido decocto ligni Guajaci & sarsæparillæ. In iisdem aqua aluminosa modo descripta vtilissima est: vel si pertinax sit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia sunt supra proposita, impooendum, vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui mistum, quod ani excrescentiis eiusmodi impositum horarum 24. spatio eas extrahit & exstirpat. Postea exsiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præscindunt, & postea radicem modò propositis medicamentis exstirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucæ tangatur, exsiccatur, & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium. Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potiùs ex erosione radicum capillorum, quàm aliis caussis cùm io capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuersalibus præmissis, primò capilli deradendi, si æger id ferat. Nam non omnes id admittunt, præcipuè religiosi, qnorum morbos occultos esse oportet, vt scribit Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. Deinde non vsurpanda adstringentia, qoorum vsu malum deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde retentâ materiâ sequuntur; sed potiùs vsurpanda, quæ materiam illam vitiosam, pilos erodentem, discutiont & abstergunt. Lixiuium puta, in quo lignum, & cortex eius, sarsaparilla, fol. fumariæ, betooic. scabios. abrotani, absinthij, pulegij, asari, agarici cocta sint. Et si cutis sit arida, malua, althæa, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamenta adhibenda, quæ *lib. 5. pract. part. 3. sect. 2. cap 3. & 4.* sunt proposita. Quæ omnia si non satisfaciant, suffumigia particularia, ad caput scilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio spatio sex vel nouem dierum defluuiom pilorum inhibetur. Verùm plerunque, si vniuersalia purgantia & euacuantia adhibeaotur, & materia pilos erodens tollatur, ac lotiones idooeæ vsurpentur, spontè postea capilli in locum eorum, qui deciderunt, succedunt. Plura videantur *loc. alleg. de Alopecia & capillorum defluuio.*

Dolores.

Dolores quoque atrocissimi sæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infestant. Ij verò commodissimè tol- *Dolorum curatio.*
luntur propriis huius morbi medicamentis. Inprimis verò ad eos tollendos vtilis est sarsaparilla. Ideóque si dolores valde vrgeant; maior quantitas sarsæparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus sumeoda: & licet, quia maximam attenuandi vim habet sarsaparilla, sine viscerum adstrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vsque ad secundam septimanam augeaotur: tamen ab vsu eius non desistendum, sed de eo æger monendus. Postea dolore cessante, ligni quantitatem augere licet. Potest & radix Chinæ ad dolores istos mitigandos addi. Per interualla verò singulis ferè septimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, foliis pulegij, saluiæ, rorismarini, flor. chamæmel. Vtilia etiam sunt ol. lilior. albor. rutae. scorpion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laodanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus si dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ sopra in vniuersali curatione proposuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda, vel alia emplastra supra proposita. Quibus & castoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi possunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiusmodi dolores sopiendos vsitatum est. Vtile est & hoc Plateri ceratum:

℞. *Argent. viu.* ℥iij. Agitentur *cum terebinth. aq. vitæ lota* ℥j. Addendo *pingued. vrsin. medulla cruris vitul* an. ℥iß. *ol. lilior. albor. chamæmel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini*, an. ℥ß. *spicæ vel terebinthin.* ʒij. *euphorb. thuris*, an. ℥ß. *styrac. liquid.* ʒvj. *pulu. hermodact.* ʒij. *castorei* ʒj. *ceræ*, q. s. Fiat ceratum.

Lauatoria qooque dicta è Mercurio parata, supra proposita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores sopiunt.

Gonorrhœa.

Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens est *Curatio Gonorrhœa.*
in principio, & temerè oon supprimenda; cùm natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur: quæ si sopprimatur, capot petit, imò totum corpus inficit. Si verò, vbi decoctum etiam ad tertiam septimanam vsqoe vsurparum est, non cesset, oleis adstriogentibus ex mastiche, mentha, rosa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inungantur.

Exhibeantur verò medicamenta è semine agni casti, lactucæ, cannabis, qoibus pulu. sarsæparillæ. duplum addatur. Possuntque medicamenta ista exhiberi vel formâ pulueris, vel cum syrupo de oymphæâ in formam electuarij redigi. Vtile etiam est, si singulis diebus exhibeantur nymphææ. Drach. ij. vel iij. cum terebinthin. ℈j. vel ij. Nonnulli ad gooorrhœam hanc etiam exhibeot ☿rium præcipitatum viridem, vel resinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto sarsæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tabis. Tandem non rarò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minus dextrè institutâ ad summam tabem ægri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non sufficiunt, sed specificis opus est. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduers. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo se quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberasse scribit. Sic autem paratur.

℞. *Sarsaparillæ el. minut. incis.* ℥ vj. Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔ xv. loco calido, vase clauso. Postea lento igne coq. donec ℔. v. absumptæ sint. Hinc cochleari perforato extrahatur sarsaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contusa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macræ ℔. ij. *sem. coriandri præparat.* ℥j. aut eius loco *ligni Guajaci rasi*, *tantumdem* aut *santali citrini incisi* ʒiij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vase operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔. v. & in fine aromatizentur *cinam. el.* ʒiij. Hinc fiat colatura cum forti expressione, quæ vsui reseruetur in vase vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥vj. vel vij. vesperi autem, horis 3. ante cœnam, ℥iiij. vel v. Quòd si æstas sit, aut si coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥iiij. atque in vsu huius medicamenti plurimis diebus perseuerat, quandoque etiam ad centesimum diem.

Reliqua petantur è curatione affectuum particularium & Fallopio, *de morb. Gall.* qui de morbis ac symptomatibus huic morbo cõiunctis prolixè scripsit.

PARS QVINTA.

De Venenis externis in genere.

CAPVT I.

De natura Veneni.

De Veneni natura. QVIDEM supra, *part. 2. cap. 1.* de venenis in genere actum est. Quia tamen ibidem dictum, etsi omne illud venenum appellari possit, quod occultis qualitatibus homini insigniter nocere potest, ea tamen, quæ vim hanc à sua natura, nullâ putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in specie à nonnullis venena appellari; qualia sunt omnia, quæ extra homini adueniunt, eiusque corpori immittuntur; siue sint è minerallium, siue plantarum, siue animalium genere: de veneno in specie hoc modo sumpto quædam in genere adhuc addenda videntur.

Venenum propriè quid. Et primò monendum de venenis istis, autores, & præcipuè Galenum, non semper eodem modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ res propriè in venenorum numerum referendæ sint. Nam 6. *epid. comment. 6. text. 5.* κακούργων, seu maleficorum duo genera constituit, dum scribit: *Cum tertium materiæ genus, & in medicamenta deleteria, hoc est, mortifera vocata, & ferarum venena distribuatur, duplex & ista curantium materia est. Appellantur autem Græco vocabulo* ἀλεξιφάρμακα, *id est, medicamentorum auxilia, quæ mortiferis medicamentis aduersantur: theriaca verò, quæ ferarum morsibus medentur. Verùm fortasse quis existimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera esse confundam: nam & hæc vltra modum exhibita nos interficiant. Id si concesserimus, consequens erit etiam, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis ennumeremus; quandoquidem & hæc nos perdere possunt, nisi quis ex ipsis omnino valde parum assumpserit. Verùm eâ de caussa mihi plurima medicamenta vocare mortifera Medici videntur, quod ipsorum temporibus quibusdam vtilitas necessaria sit, ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt.* Quo loco Galenus planè diuersa facit θανάσιμα & δηλητήρια, & θανάσιμα ea dicit, quæ licet quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodesse possunt: δηλητήρια verò ea, quæ semper nocent, nec vnquam, nec ægris nec sanis, prosunt. *Θανάσιμα & δηλητήρια differunt.* Contra, *lib. 6. de compos. med. secund. loca cap. 1.* Δηλητήρια τῶν θανασίμων speciem quandam esse docet: quod priori contrarium. Si enim θανάσιμα sunt, quæ quamuis necant quandoque tamen prodesse possunt; deleteria verò, quæ nunquam prosunt, eorum species esse non possunt. Idem tamen etiam docet 2. *de vict. rat. in morb. acut. comm. 2. text. 12.* dum scribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria. Vt autem succi papaueris, mandragoræque & hyoscyami, & aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa, corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipiunt commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam præcidentes partem, ad suppetias ferendas vtimur.*

Atque hinc exorta est quæstio, quam prolixè tractat Eustachius Rodius, *lib. 2. de morb. occult. cap. 4.* *An Bezoardica & purgantia venena sint.* An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgantia, inter venena referenda sint. Et quidem ipse vtrumque negat, idque probare conatur cùm autoritate Galeni, tùm ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locum Galeni ex 6. *epid. comm. 6.* quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quod & Bezoardica & purgantia corpori nostro sint similia. Et Bezoardica quidem corpori nostro esse similia, probat autoritate Auicennæ, qui, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* scribit, quòd Bezoartica sint medicinæ, quarum proprietas est, vt sanitatem conseruent, & virtutem in spiritu. Auerroëm verò reprehendit, quòd, *5. collig. cap. 23.* scribit, quod Bezoardica, si reperiant in corpore venenum, non interficiant, sed venenatum hominem seruent; si verò non reperiant in corpore, illum interficiant; idque experientiæ & rationi contrarium esse putat. Experientiæ quidem, quia Rex Mithridates confectione suâ continuò, sine vlla læsione, vsus est; Antoninus verò Imperator theriacam absque vllo mortis periculo sumpsit. Rationi verò, quia, si Bezoardicum interficit, & vires dissoluit, non præsente veneno, multò id citiùs faciet præsente veneno. Tum enim cor à duplici hoste impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeo roborant, vt etiam postea exhibitum venenum facilè superare possit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate similia esse, probare conatur ex Galeno, *3. de simpl. med. fac. cap. 24. 25. 26.* vbi docet, quod omne pharmacum purgans purgando humori similem habeat proprietatem. Ex hoc enim concludit, si medicamentum purgans purgando humori habet similem proprietatem, & succus ille est nobis similis ac familiaris: ergo ex consequenti medicamentum purgans nobis similem habet proprietatem.

Verùm vt pateat, quid de hac cõtrouersia sit sentiendum, & quæ propriè venena sint, primò sciendũ, Galenum non semper eodem modo locutũ esse. Nam vt ex *3. de temperam. cap. 4. & locis antea alleg.* patet, θανάσιμον ipsi interdum generale vocabulum est, quod

omnia

omnia ea, quæ homini mortem inferre possunt, complectitur; siue sint deleteria, siue purgantia, siue alia: interdum verò speciale est, & deleteriis opponitur, atque id significat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodesse potest.

Deinde notandum, ea medicamenta, quæ semper nocent, nunquam prosunt, extra omne dubium venena esse, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque prosunt, è venenorum numero non excludenda, nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda esse. Nocentium enim, seu *Δηλητηρίων*, in genere ita dictorum, quædam est differentia, quæ à paucis annotata est, obseruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæstioni antea propositæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib. 5. de simpl. med. facult. cap.* 19. opium, myrrham, styracem & crocum coniungit. Verùm cùm idem, 2. *de rat. vict. in acut. text.* 12. opium mandragoræ, hyoscyamo & aliis, quæ nobis à tota substantia & viribus aduersa sunt, rebus accenseat: facilè patet, non in eandem classem opium, mandragoram & similia deleteria cum croco, myrrha, styrace, collocari posse. Ideoque sciendum, quædam simpliciter esse venenatá, quæ nunquam prosunt, semper nocent, de quibus Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 19. *Sunt, quæ totâ essentiâ nobis sunt contraria, proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat, ne esse est, seu dryopteris, & pithyocampe, & thapsia, & solanum manicum, & hydrargyrus, & fungorum nonnulli, præterea saliua & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere sunt deleteria, non quantitate, & proinde nihil eorum in alexiterias antidotos inditur.* Deinde sunt, quæ etsi venenatam qualitatem habent: tamen cum eâ etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodesse possunt; qualia sunt narcotica omnia, opium, hyoscyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipsius Galeni testimonio, 2. *de ration. vict. in acut. text.* 12. præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & similia. Quæ quòd ex venenorum numero eximere conatur Rudius, quòd succo, quem trahunt, sint familiaria, succus verò ille nostro corpori, valde falluntur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori nostro familiares sunt, sed excrementitios, qui ei dissimiles, siue secundum, siue præter naturam, in corpore nostro generantur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum, quod occultam, malignam & venenatam, & corpori nostro peculiariter & per se noxiam qualitatem obtinet, siue coniunctam habeat aliquam qualitatem, ob quam in vsum Medicum trahi possit, siue non habeat.

Δηλητηρίων differentia.

Bezoardica an venenata.

Longè alia verò ratio est croci, myrrhæ, styracis, & similium, vt & omnium simpliciter Bezoardicorum: de quibus propterea, & purgantibus coniunctim, vnam quæstionem non conuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, sed potiùs vtilem habent, & saltem ex accidenti, si scilicet in nimia quantitate sumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies sibi similibus conseruatur, & corpori nostro conueniens est, si verò eæ qualitates excesserint, & intemperies inducatur, ea morbosa, imò lethalis esse potest: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, styrax, Bezoardica & similia, occultis qualitatibus nobis vtilia, si nimia quantitate sumantur, illam, quæ à qualitatibus occultis pendet, corporis harmoniam turbant, & ita nocere possunt. Lætitia moderata est affectus animi, valetudini conseruandæ vtilissimus: si tamen modum excedat, nocere potest, vt compertum sit, quosdam nimiâ lætitiâ exstinctos esse. Eodem modo crocus cor roborat spiritúsque exhilarat; in nimia tamen quantitate sumptus, idem, quod nimia lætitia, præstare potest. De quo Amatus Lusitanus, *enarr. ad cap. 25. lib. 1. Dioscor.* Est, *inquit*, crocus Medicina cordialis, quæ meritò tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis misceri debet; nam cor roborat & lætificat, & eâ de caussa risum prouocat, & ita promouet, vt fabulosum non sit, hominem aliquando riso & cachinno, ob nimium croci esum, mori. Vidimus enim nos apud Mutinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cùm plures croci sarcinulas, siue inuolucra emeret, vt in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes iurulentas pro cœna continente, iniecit: qui post earum vsum in tam intensum ac vehementem risum prorupit, vt non multum abfuerit, quin risu & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verum dixisse credidi, cùm, *capite de croco*, ex mente Rasis dicit: crocus pondere drachmarum duarum partum accelerat, & inebriat ebrietate forti, si cum vino misceatur, & lætificat adeo, donec facit insaniam excellenti lætitiâ. Eadem, quæ croci, Bezoardicorum est ratio. Summa: omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, obtinent, licet quandoque, siue ob primarum, siue occultarum qualitatum excessum, homini noceant, ad venena referenda non sunt.

De Croci nimio vsu noxio.

[Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori nostro vtilia, nimiâ quantitate sumpta, noxia euadere posse, modò dictum, & in specie de Croci nimio vsu noxio historiam ex Amato Lusitano recensuimus: cui similem habet Zacutus Lusitanus, *de Prax. Medic. Admir. lib. 3. obseru.* 139. vbi narrat, Cocum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in auium iure quantitatem magnam croci dissoluisse; quo cùm fœmina quædam vsa esset, in risum ex interuallis lætabundum incidit, à quo nunquam liberari potuit.]

Historia Zacuti Lusitani.

Venenū quid.

Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, *lib. 1. de Venen. cap.* 1. & 4. venenum definiendum esse putamus; quod aptum est vehementer nobis nocere occultâ agendi ratione. A qua non multum discrepat definitio Auicennæ, quam habet 2. *prim. doct.* 2. *cap.* 15. Venenum est, quod corrumpit complexionem humanam non solâ qualitate, sed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni essentia est, vt hominem semper interimat, sed satis est ad veneni essentiam constituendam, vt sit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis sunt omnia illa, quæ insaniam vel stoliditatem, & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

An venenum omne sit cordi inimicum.

E quibus facillimè decidi potest illa quæstio, in qua soluenda nonnulli anxij sunt; An venenum omne sit cordi inimicum. Etsi enim verum sit, multa venena hominem subitò, quod non nisi corde affecto fieri potest, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & spiritui animali infesta esse; leporem marinum pulmones, cantharides vesicam peculiariter exulcerare, lue Venereâ & elephantiasi laborantes sæpe multos annos saluâ vitâ (quod fieri non posset, si cor primariò afficeretur) superesse; multos haustis poculis amatoriis multos annos in amentia vixisse, multos epilepticos, aurâ malignâ, à partibus inferioribus ascendente, & malo sæpe recurrente, diu vitam trahere.

Itaq; illi nimis angustè venenū definire videtur, qui dicunt, venenum esse id, quod occultâ proprietate hominem subitò interficiendi vim habet, seu, quod habet proprietatē humani cordis celeriter corruptiuā, & propterea statuunt, omnia venena esse cordi, vtpote à quo

vita dependet, inimica. Neque vlla cauſſa eſt, quòd alia, quæ licet hominem non ſtatim interficiant, corporis tamen alicui parti occultâ qualitate nocent, v. g. quæ cerebro ſunt inimica, & amentiam vel ſtoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venerea, inter venena referenda non ſint. Ideoque etiam Greuinus, *lib. 2. de venen. cap.* 24. venenum appellat omne id, quod, cùm in corpus ingreſſum eſt, vim infert naturæ, illamque vincit. Et, *lib.* 1. *cap.* 1. vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod eſt in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ eo noxæ cauſſa.

Quomodo venenum ad cor perueniat. Cùm ergo venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria ſint, diſputat Conciliator, *de venen. cap.* 3. quomodo venenum ad cor veniat? Nam, *inquit*, aut trahetur à corde, ſicut ferrum à Magnete, aut ipſum tranſibit ad cor, aut vtroque modo, corde ſcilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur poſſibile. Neque enim cor venenum, vt ſibi aduerſiſſimum, trahet, neque etiam venenum ad cor, vt ſibi inimicum, mouebitur. Reſp. quidem Conciliator: cor, dum ſanum eſt, nihil attrahere, niſi ſanguinem ſibi ſimilem, & ſpiritum; quando verò infirmum eſt, trahere ad ſe etiam qualitatem cõtrariam. Verùm enim verò homo etiam optimè ſanus à veneno lædi poteſt, neque cor priùs infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, ſed ipſum à veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles ſunt. Prior eſt, quod, quia venenum omne, quoniam actiuum eſt, à forma, quam habet perniciosam & destructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit in illam ſpeciem venenoſam, & destructiuam cordis, ac ſeſe multiplicat. Et omnino rerum ſpirituoſarum inſignis vis eſt ſeſe multiplicandi, non ſolùm per ſpecies, ſed ſæpe etiam per atomorum diffuſionem, ſicut manifeſtè apparet in moſcho, è quo pulueres & ſuffumigia, quibus pelles & veſtes odoratæ redduntur, parantur, vt mirum ſit, tantillum moſchi tot & tanta corpora odorata reddere poſſe.

Quâ ratione venena certas partes elant. Sed tamen hic dubium relinquitur, quomodo, dum venenum ſeſe multiplicat, non eodem modo ad partes omnes, æqualiter diffundatur, ſed nunc magis verſus cor, nunc verſus cerebrum, nunc verſus hepar. Vbi tenendum, quod Ariſtoteles, 1. *de gener. & corupt. cap.* 7. *text.* 51. ſcribit, quòd agens & patiens genere quidem eadem & ſimilia ſint; ſpecie verò differant; talia autem contraria ſunt. Vnde Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 25. ſcribit, ſimilitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etſi enim contrarietas cum corpore noſtro in veneno adſit: tamen longè potentiùs & faciliùs operatur, ſi ſit ſimilitudo in materia. Vnde ſicut, vt moſchi odor diſſeminetur, & multiplicetur, non quæuis res ſunt idoneæ, ſed certa materia requiritur, vt ex confectione puluerum illorum moſchatorum & ſuffumigiorum patet: ita quò venena ratione materiæ cum ſpiritibus corporis noſtri maiorem cognationem habent, eò potentiùs lædunt; & quò venenum peſtilens in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetonium *in vita Claudij Neronis Cæſaris*, legitur de muliere quadam, cui nomen erat Locuſtæ, quæ cùm venenum, quod fortaſſe ſegnius erat, perfectiùs coqui curaſſet, repentinæ mortis Britannici cauſſa fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiora reddendi venenorum coctoribus non ignota ſunt. Veruntamen quæſtio hæc latiùs etiam extendi poteſt, & quæri; quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocent, perueniant. Vbi tutiſſimum eſt, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit, admittere: hoc tamen addere, etſi venenum aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua inſignem habet ea antipathiam. Ita venena Gallica etiamſi per totum corpus diffundantur, hepati inprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cùm in corpus recipitur, ſeſe quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus ſaltem in venenis lethalibus, & cordi inprimis aduerſis, locum habet, conſiſtitque in eo, quòd arteriæ cordis continuo aërem frigidum pro cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aeri permiſcetur, & in arterias penetrat, facilè ad cor transferri poteſt. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etſi tangantur, modò cutis ſit ſalua, & non in arterias penetrét, nihil nocere. Quamprimùm verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare, & hominem perimere.

Tandem cùm venena corpori noſtro ſint tam aduerſa, hoc loco non prætereunda quæſtio; An venena nutrire poſſint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës, *lib. de theriac. cap.* 2. ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtiturque hac ratione, dicitque, quod ſi homo nutriretur veneno, totâ ſubſtantiâ ſibi contrario, ſequeretur, hominem non ampliùs eſſe hominem. Nam quicquid nutritur, ſuo ſimili nutritur. Quòd ſi homo nutriretur veneno, neceſſum eſt, vt ſit ſimilis veneno. At ſi venenum humanæ naturæ contrarium eſt, ſequeretur, hominem, cùm veneni naturam induerit, non ampliùs eſſe hominem. Verùm hominem in vitium aliquod naturæ ſuæ contrarium degenerare poſſe, abſonum. Contrarium tamen teſtatur experientia. Marſos ſerpentes ſine periculo deuorare, refert Galenus. *de Theriac. ad Piſon.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem, 3. *de alim. facult. cap.* 3. docet. Ophiophagos quoque populos quoſdam, rubro mari finitimos, Candeus dictos, ſerpentibus victitare, teſtatur Plinius, *lib.* 6. *cap.* 19. Theophraſtus, 9. *de hiſt. animal. cap.* 18. refert, Thraſiam herbariũ, & paſtores nonnullos helleboro ſine noxa vſos, atque integros interdum manipulos eſitaſſe. In Gualata, Lybiæ deſerta regione, bufonibus nutriri gentes quaſdam, in Buteri relationibus extat. Galenus, *lib.* 1. *de ſimpl medic. fac.* refert hiſtoriam vetulæ, quæ nutriebatur cicutâ. Et Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 6. *tract.* 1. *cap.* 6. è Ruffo refert, puellam quandam fuiſſe nutritam napello, vt interficerentur Reges, ſi cum ea coirent. A Rege Cambajæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *exerc.* 175. narrantque alij, eum ita venenoſum euaſiſſe, vt & muſcas accedentes ſolo halitu necaret, & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuiſſe, ſcribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib.* 1. *cap.* 2. eundemque, quemcunque necare voluerat, ſolo ſputo in cutem coniecto interfeciſſe. Albertus Magnus, 1. *de animal. cap.* 8. narrat, quod Coloniæ fuerit puella, quæ quàm cito à matre aufugere poterat, angulos domus ſollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optim cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, ſe vidiſſe puellam trimam, quæ araneas mirâ cum voluptate ſine damno comedebat. Et ipſe noui ciuem quendam meum, qui ſanctè affirmabat, ſe puerum cum delectatione & ſine damno araneas deuoraſſe. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipſe ſe fabulam facit.

An venena nutriant.

Sciendum ergo venenorum eſſe diuerſam naturam. Quædam enim v. g. arſenicum nihil in ſe alimentoſum continent, ſed tota ipſorum ſubſtantia aliena eſt à natura noſtra, atque talia nullo modo nutrire poſſunt. Deinde ſunt alia, quæ quidem venenata ſunt, partes tamen aliquas, quæ alere poſſunt, ſimul obtinent: tales ſunt plantæ & animalia, quorum non tota ſubſtantia venenata eſt, ſed vel ſuccus ſaltem vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire poſſe, non impoſſibile eſt, ſi ſcilicet homo in iis ſumendis è

parua

parua quantitate ad maiorem continuò adscendat, vt ita homo sensim iis adsuescat. Vix tamen quenquam repertum fuisse credimus, qui solis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos simul sumpserit, cùm via talia tantum nutrimentum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Ea tamen ipsa venena non simpliciter nutrimentum sunt. Nam homo, si omnia sese bene habent, nutritur simul; at non omnis nutritio bona est, sed sæpe vitiosa. Etenim & qui cachexiâ, lue Venereâ, elephantiasi laborant, nutriuntur, sed vitiosè nutriuntur, ac vita sæpe cum tali vitiosa nutritione diu consistere potest. Quod ergo in lue Venerea & elephantiasi accidit, cur non etiam in venenis quibusdam accidere possit? Licet verò hominis talis corpus venenosum euadat: non tamen homo esse desinit. Animalia enim bruta, inprimis auium carnes, plantarum, quibus nutriuntur, saporem & odorem acquirunt, interim speciem non mutant. Iacobus Greuinus equidem, *de Venen. lib. 1. cap* 1. existimat, impossibile esse, vt homo se paulatim ad vsum venenorum assuefacere possit, vt iis nutriatur, sed naturam adsuescere, vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere possit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, si offeratur, expellere queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illa, napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambajæ Rex venenatus euasit. Et ipse Galenus, *loc. allegat.* aliam caussam non reddidit, nisi quòd natura veneno adsuescat. Etsi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis: tamen si frequentiùs & copiosius sumantur; cùm omne expellere natura non possit, sed aliquid cum nutrimento in totum corpus sese insinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè defendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiasi laborantibus, ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

POstquam hæc in genere de natura venenorum, ita in specie dictorum, quæ extra in corpus nostrũ quocunque modo admissa, illud afficiunt, dicta sunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Venenorum differentia. Primò autem venena in specie ita dicta à nonnul-
1. lis diuiduntur in venena, quæ naturâ suâ talia sunt, vt napellus, cicuta & similia; deinde in venena, quæ quidem naturâ suà talia non sunt, sed cùm putrescunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & pisces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiunt, vt Mercurius sublimatus, aqua fortis & similia. Verùm tertiam classem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non est, sed quicquid præstat, corrodendo facit; Mercurius sublimatus verò naturâ suâ talis est, vt supra *part. 4. cap. 21.* probatum est. Et omnino si ars, seu potiùs malitia hominum, qui Diaboli instinctu in venenis conficiendis occupantur, venena parat, nihil aliud præstat, quàm vt naturalia venena misceat & exaltet, qualia artificia, seu potiùs veneficia, in Italia præcipuè vsitata esse, scribit Greuinus, *de Venen. lib. 1. cap.* 1. Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ suâ non sunt venena, sed si corrumpantur & putrescant, talia euadunt, quia talia ferè pestem & pestilentes febres excitant, dictum est de iis supra *part. 2. & 3.* De primo ergò genere hîc peculiariter tractandum est. Etsi verò talia homini venena sint, v. g. napellus, cicuta, scorpius & similia: tamen res ipsæ, quibus insunt, rerum naturalium species sunt, & à Deo creatæ, per se bonæ, & ad Mundi perfectionem absoluendam & complendam pertinent, habentque ipsæ procul dubio etiam vtiles nobis vires, sed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ sunt.

Secundò venena in specie sic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum, quibus insunt, vt & 2.
alia sint in mineralium & metallorum genere, vt arsenicum & similia; quædam è plantis, vt cicuta, napellus; quædam ex animalibus, vt vipera, scorpius. Secundum quam differentiam postea in specie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium classe enumerabimus.

Tertiò vulgatissima est diuisio, quâ venena diui- 3.
duntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifestis, alia occultis, alia occultis & manifestis simul. Et quidem quæ primis agunt, sint alia calida, alia frigida, alia humida, alia sicca. Calida nimirum, inquiunt, calidum natiuum dissoluunt, humidum radicale absumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, solanum somniferum, hyoscyamus & similia, corpus adeò refrigerant, & spiritus adeò frigidos reddunt, vt penitùs congelentur, & suas actiones exercere minimè valeant, vnde mors sequitur. Sicca venena cordis humiditates & sanguinem absumunt, & quasi in crustam conuertunt, quod efficiunt calx viua, & chalchantum; aut partem à parte separant, donec vsque ad cor perueniatur, id quod præstat realgar. Humida venena membra stupefaciunt, & calorem suffocant, vt coriandrum recens, & similia, quæ stupefaciendo & humectando spiritus crassos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors sequatur. Addunt nonnulli & qualitates secundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum suâ acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & intestina.

Verùm quàm trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis proposita est hæc diuisio, tam falsa est, si simpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit, propriè venenum non est, sed id solùm, quod qualitatibus occultis & proprietate totius substantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, sed totius naturæ suæ contrarietate æstimanda esse, tum alibi, tum *3. de temperam. cap. 4.* Galenus docet. *Venena an manifestis qualitatibus agant.*

Secundò deleteriorum natura & ratio solâ experientiâ cognoscitur; vt Galenus, 1. *de simpl. med. fac. cap. de abrotano*, docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertiò venena omnia sunt cordi, vel alij parti peculiari, inimica; at frigida, calida, humida, sicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica sunt, sed omnes afficere possunt. Et licet intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatum primarum excessum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt; quia scilicet venenatam qualitatem, nobis aduersam, non habent: & contrà reperiuntur, quæ secundo vel tertio tantùm gradu sunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero sunt.

Quintò si à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitatum excessum habent, essent venenata, quod tamen falsum. Nam allium, pyrethrum, sinapi, sunt calida in quarto gradu, nec tamen sunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, si venenorum natura à manifestis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè essent venena: at cicuta sturno alimentum, homini venenum est.

Errandi verò occasionem multis præbuit, quod vim stupefaciendi in opio, mandragora, hyoscyamo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ab occulta vi proueniat. Et aqua etiam frigidissima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præstat.

Decepit eos & id, quòd multa ad venena retulerunt, quæ tamen venena non ſunt Etenim ſi vitri acutæ particulæ venenatæ ſunt, cur non etiam acûs deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & ſimilia, venena propriè dici non puto, cùm ſolùm corrodendo noceant: aliàs enim ſales illi, qui ex lixiuio coquuntur, è quibus lapides corroſiui & cauteria dicta fiunt, venena eſſent.

Etſi verò negandum non ſit, quandam eſſe venenorum differentiam, vt alia venena ſaltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum inſignem exceſſum habeant; alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum inſigni exceſſu valeant, atque adeò inde factum ſit, vt autores diſcrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere ſtatuant: tamen quæ propriè venena ſunt, ea inprimis occultâ qualitate nocent; vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus contraria, eorum noxa corrigitur, ſed per alexipharmaca; imò venenis valde calidis ſæpe alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò ſunt, quæ ſaltem qualitatibus primis, ſeu calefaciendo & erodendo, ſeu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena nõ ſunt. Quia tamen & hæc interdum inſigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeóque hominem occidere poſſunt, à Medicis plerunque inter venena referuntur. Et quanquam etiam multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerâ occultâ qualitate præſtant: vnde Galenus 3. *de temperam. c. 4.* & 3. *de ſimpl. med. facult. cap. 18.* opium, mandragoram, hyoſcyamum & ſimilia ſic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: licet in eodem ſubiecto manifeſtæ & occultæ qualitates eſſe poſſint: tamen eorum effectûs non ſunt confundendi. Manifeſtis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, ſiccant; occultis verò hominem interimunt, ſeu alio modo eî inſigniter nocent, & quælibet qualitas, quod ſuæ naturæ eſt, agit, ſine alterius directione. Quod clarè docuit Antonius Guaynerius, dum, *de venen. cap.* 1. ſcribit: *Quòd ſi Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena a qualitate operari manifeſta, ſciendum, quod Auicennas & alij ſic ponentes conſiderauerunt venenum, quantum ad ſpecificam formam, quâ vna ſpecies differt ab alia: & ſecundum hanc conſiderationem dixerunt, quòd venenorum quoddam operatur, non quatenus calidum, aut frigidum, ſed quatenus tale, habens ſcilicet virtutem humanæ vitæ & ſanitati contrariam: aliud eſt, quod etſi à virtute, ſeu à proprietate agat, cum hoc etiam agit quatenus frigidum aut calidum, vt euphorbium & ſimilia.*

4. Differentia Quartò, cùm formæ venenorum nos lateant, & ex ſeſe per operationes prodant, commodiſſima & vtiliſſima eſt diuiſio, quæ ſumitur ab effectibus, quâ ſcilicet venena alia ſunt cordi inimica, qualia ſunt pleraque quæ hominem ſubitò enecant; alia ſunt inimica cerebro, vt ſolanum hypnoticum, maniacum, hyoſcyamus, opium, apium riſus, virus caninum, tarantulæ, torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticum, Mercurius, & eiuſmodi alia, cerebro & ſpiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infeſta fuit planta illa, quæ ſanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, *lib. de purg. med. facult. cap. 4.* vt & elephantiacum & Venereum. Quædam etiam vaſis genitalibus inimica ſunt, refértque Cardanus, *lib. 3. de venenis.* Franciſcum Sforziam veneno debilitatum fuiſſe, vt poſtmodùm ſterilis euaſerit, & parùm ſuperuixerit. Lepus marinus pulmonibus; cantharides veſicæ imprimis nocent. Ita ſunt venena, quæ dyſenteriam excitant. Vnde accidit, vt venena, quæ morſibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia faciliùs per venas, alia per arterias, alia per neruos in corpus penetrent. Scorpionis & ſimilium cordi inimicorum venenatorum animalium venenum ſtatim per arterias ad cor penetrat: canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, ſed per neruos inprimis: ſúntque alia etiam venena, quæ corde & hepate non læſo, ſtatim cerebrum petunt, & ſtuporem, torporem, conuulſiones excitant. Venenum verò Gallicum mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læſo. Hinc etiam accidit, vt ab aliis venenis alia ſymptomata inducantur. Alia venena torporem & ſoporem, alia conuulſiones, riſum, delitia varia, ſaltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœſtitiam, triſtitiam, timiditatem pariunt; alia dolores vehementiſſimos, ardores, inflammationes, febres excitant, imò ipſe necandi hominem modus varius eſt. Alij enim accepto veneno facilè moriuntur; alij cum maximis doloribus & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

Quintò ex hac diuerſitate venenorum aliæ venenorum differentiæ ortum habent, quòd ſcilicet alia eſſe dicuntur mortifera, alia non mortifera, ſeu lethalia & non lethalia. Quanquam enim nonnulli ſunt, inter quos Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 5.* qui ſtatuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falſum eſſe ſupra, *cap. 1.* diximus, cùm multa ſint venena, quæ ſolùm inſigniter lædunt, non interficiunt, qualia ſunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen ſæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena ſunt, quæ plerunque hominem interimunt, ſiue breui ſiue longiori temporis ſpatio fiat. Et talia ſunt omnia, quæ membris ad vitam neceſſariis ſunt inimica. Ad vitam autem neceſſaria membra ſunt primò cor, à quo vita inprimis pendet: ideóque corde à veneno vehementer læſo, animal ſtatim emoritur: deinde hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cùm ſine reſpiratione homo viuere non poſſit, ſine motu verò animali reſpiratio fieri non queat: ſi cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis ſubitò aboleatur, etiam tum mors ſequitur Poſt hæc tria principalia ſunt pulmo & ventriculus; hinc veſica & renes. Si igitur membrum aliquod horum valde à veneno lædatur, morbus is lethalis eſt. Si verò ſit venenũ, quod membrum ad vitam non neceſſarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitam neceſſarium aboleat, id non lethale eſt. Talia sũt quæ fatuitatem & inſaniam inducunt: quò etiam pertinent philtra & pocula amatoria, item quæ epilepſiam vel paralyſin excitant. Quò referendum & venenum tarantulæ, quod inſanum ſaltandi deſiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cùm enim 6.
venena lethalia alia hominem ſtatim interimant, alia poſt aliquod interuallum, hinc venena diuiduntur, quòd alia ſint præſentanea, alia temporanea Præſentaneũ venenum eſt, quod hominem ſtatim, vel breuiſſimo temporis ſpatio interimit. Ita ſupra ex Scaligero & aliis dictum, quòd granum Nubiæ inter decem homines diuiſum, ſpatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantem quadrimum Arſenico, quod mater incauta ipſi pro C.C. propinârat, ſumpto, intra ſex horas mortuum fuiſſe. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Chriſtophorus à Coſta, *lib. aromat.* mentionem facit veneni cuiuſdam, ex Maluarica planta ſumpti, quod tam ſubitò necat, vt ob eius ſubitam vim nullũ adhuc contra eius perniciem antidotum Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ extra adueniunt, celerrimum habetur venenum aſpidum. Deinde ſunt alia, quæ licet certò occidunt: longiore tamen tempore id faciunt, quorum ſcilicet non ea, quæ priorũ potentia eſt. Nonnulla tamen, etſi aliàs ſatis potentia ſint ad occidendũ: tamen ſi in minore quantitate ſumantur, longiore tempore occidunt. Ita narrat Amatus Luſitanus, *centur. 2. curat. 65.* famulum Arubas tabefactum intra annum obiiſſe, quòd carnem guſtaſſet gallinæ Arſenico enectæ.

ctæ. Et quidem plerunque talia venena diu latent: vbi tamen postea sese exserere incipiunt, hominem subitò iugulant. Tale venenum est canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos latere potest, posteaquàm verò sese exserit, & hydrophobia sese prodit, vix vllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè serpere putant: verùm rectiùs in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipsæ aliæ citiùs, aliæ tardiùs agunt. Quanquam hoc negandum non sit, calore natiuo debilitato, putredinem sequi posse.

An venena quædam definito tempore spatio interficiant. Hoc loco quæstio inter Medicos agitatur; An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis spatio hominem interficiant? Vbi non is est status controuersiæ, an venenum, longo tempore post, quàm sumptum fuit, hominem interficere possit: neque etiam, an venenum, quod ex sua natura ita comparatum est, vt vnius vel paucorum dierum spatio iugulare possit, sic præparari queat, vt tardè operetur, & longo, postquam assumptum fuit, tempore, hominem interimat. Vtrumque enim verum esse, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quem Agrippina lento veneno tollere decernebat, est apud Tacitum, *Annal. lib.* 12. & Drusi, qui tali veneno sublatus est, apud eundem, *Annal. lib.* 4. Inter recentiora verò exempla est id, quod refertur à Iouio, *histor. part.* 1. *lib.* 2. de veneno illo, quo Cæsar Borgia vniuersum Cardinalium Collegium interficere conatus est. Scribit enim, puluerem fuisse, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ insidiabatur, sed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per se venenata nimis incautè & temerè exhibent, eo non satis firmiter probare, quod talia medicamenta innoxia sint, quia eo, quo exhibita fuerunt, die, vel sequentibus aliquot diebus, nihil noceant: cùm ab iis vitiosa dispositio corpori imprimi possit, quæ longo demum tempore post sese exserat. Sed de hoc quæstio est. An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari possit, quod definito & certo temporis spatio interficiat. Qui id affirmant, primò nituntur autoritate Theophrasti, qui in 9. *de histor. plant. cap.* 16. de aconito scribit: *Componi, inquit,* ita ferunt, vt certis temporibus possit occidere, videlicet, bimestri, trimestri, semestri, anno completo, interdum etiam biennio. Et quod magis mirum, *ibid. cap* 19. refert, Aristophilum, quendam Pharmacopolam Platæicum fuisse, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menses posset, quique hoc remedio ad temperandos, compescendosque adolescentum impetus nimios vsus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quòd nimirum omnes tes naturales actionum suarum circuitus habeant, & per certa temporum spatia actiones suas absoluant; id quod in crisibus, præcipuè in morbis, accidit, quæ certis temporum spatiis perficiuntur. Præterea, quia mors accidit, calido natiuo absumpto, & humido radicali exsiccato, ea exsiccatio nunc vno, nunc duobus mensibus, nunc vno, nunc duobus annis fieri posse videtur.

Verùm enimuerò non probabile est, talia venena dari posse. Etenim etsi primò res naturales omnes suos circuitus habeant, & actionum initia ac fines sint: tamen ij plerunque in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignoti sunt, nec certis dierum spatiis exactè determinari possunt. Deinde ad actionem non solùm requiritur agens, sed & patiens, & agens pro patientis dispositione agit. Ideoque cùm hîc corpus humanum patiens sit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarum qualitatum, ætatis, & aliarum circumstantiarum, nunc maior, nunc minor resistendi vis est, non mirù est, si idē venenum hunc citiùs, illum tardiùs ingulet. Et patet ex historiis, ab eodem veneno eadem quantitate pluribus in eodē cibo propinato, non omnes eodem tempore mortuos esse, sed alios mox, alios post aliquot horas, alios post aliquot dies. Præterea non parum situm est in vomitu, quo venena vel citiùs vel tardiùs reiiciuntur, vt & in alexipharmacis, si vel tempestiuè, vel tardiùs propinentur, si efficacia vel minùs efficacia sint, quorum vsu si venenum vel tardiùs vel citiùs euacuatur; aut eius vis vel magis vel minùs infringitur, accidit, vt homo vel citiùs, vel tardiùs iuguletur. Feci aliàs mentionem puellæ, cui cum fratre in balneum ientis à matre incauta pro cornu ceruì arsenicum, ad sudorem prouocandum, propinatum est. Puer, qui minùs vomebat, sex horarum spatio interiit; puella, quæ plus vomebat, & cui superstiti plura alexipharmaca sunt exhibita, vixit ad annum vigesimū primum, tertium scilicet climactericum, quo tam fœda scabie, & tantâ cachexiâ correpta est, vt nulla diligentiâ curari potuerit, sed diem suum obierit. Similiter aliàs narraui, decem, ni fallor, studiosos, qui cum pisces coctos in aqua, in qua glis suffocatus fuerat, comedissent, omnes ægrotare cœpisse, & quatuor mortuos esse, non vno tamen tempore, reliquos conualuisse, alios tamen citiùs, alios tardiùs.

Septimò, venena diuiduntur à variis modis, quibus sese corpori nostro insinuant. Quædam enim ore sumuntur, seu cibi, seu potûs, seu medicamenti specie offerantur: quædam eidem extra adueniunt. 7. *Differentia.*

An externa venena etiam sumpta venena sint. Vbi quæstio moueri solet, An quod extra adhibitum venenum est, etiam intùs sumptum venenum sit, & contra. Facit eius rei mentionem Celsus, qui, *lib.* 5. *c.* 27. scribit, esse venena quædam, quibus præcipuè venatores vtuntur, quæ non gustu, sed in vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui 3. *de temperam. cap.* 3. scribit, non eandem esse venenorum rationem, cùm exteriùs applicantur, & cùm intus assumuntur. Quemadmodum enim, ait, quæ intùs assumpta, perimunt, foris administrata non nocent: sic neque quæ foris admota, occidunt, intùs assumpta idem præstant. Idem asserit Plinius, *lib.* 29. *cap.* 4. dum scribit: *Sed & venenum aspidum, si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit; inueteratum vulnus tardius: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt.* Inde quidam, inter quos Fabius Columna, *stirp. minus cognitar. part. alterâ, cap.* 18. scribit, quòd quædam venena sint, quæ nisi sanguinem vel sanguineas partes attingant, non nocent; quædam verò intrò quomodolibet accepta, in parua etiam dosi, periculo non vacent, vt album elleborum, aconitum, napellus, ac similes: serpentum verò venenum, nisi sanguinem attingat, non nocere, iam satis exploratum sit, etiam intrò sumptum, nisi vlcere sint intestina affecta. Verùm posteriorem sententiæ huius partem impugnat Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 18. Quòd enim, quæ assumuntur, non semper exteriùs admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem suadere scribit, quoniam minorem vim habeant: quòd verò venenorum, quæ exteriùs admota perimunt, vllum interiùs assumptum non occidat, se nondum nouisse dicit; & neque nunc inuentum esse, neque in posterum vsque in æternum inueniri posse, quod interius assumptum non perimat, vulneri admota perimant tanquam venena Scillam equidem, cæpas, allium & similia *δήκτικα* vulnera efficere sæuiora, horum tamen nihil venenum esse. Ex omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia testetur, obseruare periculosum.

Venenorum externorum differentia. Animalia. Venenorum autem, quæ extra corpori obueniunt, magna omnino est varietas. Quædam enim morsu animalium venenatorum communicantur, qualia animalia sunt serpentes, viperæ, canes rabidi; quædam punctura, vt scorpij & phalangij. Imò animalia quædam adeo venenata sunt, vt non solùm contactu immediato, sed etiam tantùm halitu venenato interficiant hominem, & non solum contactu corporali, sed etiam virtuali,

virtuali, vt loquuntur, & per occulta effluuia & species spirituales occidant. Nota est historia militis apud Auicennam, *lib. 4. fen. 6. tract. 3. cap. 22.* qui cùm serpentem hastâ vulnerasset, mortuus est. Tale quid etiam I. C. Scaliger, *exerc. 200.* refert. In Lombardia, *inquit*, & agro Ferrariensi serpentum magna copia est. Haud procul Dertona Palauicinum quendam, qui esset in venatione, & Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deletos audiui è fortissimo equite, Antonio Lazaro, qui sub patruo meo Bonifacio stipendia faciebat. Simile narrat Matthiolus, *in praefat. in lib. 6. Dioscor.* In agro Tridentino, *inquit*, rusticus quidam, cùm esset in suis vinetis, paruum quendam collem saepius adscendebat; vt ibi vuarum custodiam ageret. Hinc quâdam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit; at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastae circumuolutam pro viribus teneret, magno statim tremore correptus est, quo maximè detrritus, vociferans viatores & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longè aberant, rustici, eò cursu velociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inuenerunt. Cognitâ tamen ex occiso serpente sui infortunij caussa, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam eum reuocarunt. Veruntamen duobus annis postea is vniuersi corporis stupore in lecto semper decumbens aegrotauit, & eo praesertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Ita refert Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat. 62.* virum Anconitanum robustum, cùm vineam putaret, serpentem offendisse longum & crassum, eumque lignis, lapidibus ac gladio interfecisse, à quo interfecto illico de capitis dolore queri coepit, febricitauit, & cùm omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Addit que, *in Scholio*, alios quoque, cùm serpentes interfecerunt, prope obitum peruenisse, at antidotis adiutos euasisse, non sine tamen chronico & graui morbo, totum corporis occupante, & praecipuè brachium illius manûs, quo interemptae ferae fuêre. Qualia exempla refert Vidus Vidius, *de curat. gener. lib. 1. cap. 13.*

Possunt & animalia venenosa sua venena in plantas deponere, quae inde venenatae euadunt. Cuius rei aliquot historiae exstant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 1. & in hort. Med. camp. 3. areâ 3.* è Iohan. Bocatio refert, quendam, dum in horto iuxta saluiae fruticem cum amasia luderet, & gingiuas & dentes foliis eiusdem fricaret, & detergeret, illico mortuum concidisse. Cùm verò amasia veneficij argueretur à iudice, & illa decerpto folio ex ipsâmet saluia ostenderet, amasium eo ipso modo dentes detersisse, obiit & ipsa. Vnde iudex de saluia malè suspicatus, eam exstirpari radicitùs iussit. In qua re dum horti colonus sedulam nauaret operam, bufonem praegrandem sub ea stabulari deprehendit, qui viroso halitu & illuuie plantam inficiebat. Similem historiam recenset Ambrosius Paraeus, *lib. de ven. cap. 24.* Auditum, *inquit*, habeo à viro fide dignissimo, exstitisse mercatores duos, qui non longè ab vrbe Tolosana iter eum, dum pararetur prandium, in hospitij hortum cùm deambulandi caussa soli diuertissent, folia saluiae legerunt, eaque illota, vt lecta erant, in vinum suum merserunt. Nondum pransi erant, cùm illis repentina vertigine prehensis totum diuersorium susque deque verti visum est: tum occaecati in syncopen lapsi sunt, obortis per interualla conuulsionibus interruptam. Caeterùm labris linguaque nigricantibus balbutiebant, aspectu toruo & horrido, cum effreni vomitu, sudore frigido, mortis quae mox illis in altum tumorem toto co pore sublatis contigit, praenuntio. Cùm de veneno ipsis exhibito Iustitiae eius municipij custodibus iniecta esset suspicio, manûs in hospitij dominum, omnesque conuiuas iniectae sunt; quaestione habitâ, constanti & vnâ voce singuli responderunt, iisdem mortuos illos cibatos potionatosque, quibus & reliqui; hoc vno excepto, quod saluiam vino suo non affudissent. Quaesitum à Medico est, num saluia veneno infici posset; responsum est, posse. Atque id, quod per coniecturam tantùm pronunciatum, oculis verum compertum est, Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum est, totum bubonibus differtum, qui instillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam illatum. Referuntque autores, bubones inprimis saluiâ delectari, monentque ideo, rutam, quae animalia venenosa à se abigit, saluiae comitem in hortis semper iungendam, nec saluiam illotam in cibo, poculis, vel medicamentis vsurpandam, eamque, quae folia maculata & quasi carbunculata habet, planè fugiendam esse.

Quaedam venena etiam contactu, affrictu, illinitione & inunctione noxia esse, passim historiae docent. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 15.* scribit, Turcas habere venenum praesentaneum, quod solo attactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *exerc. 157.* ex Indicis historiis refert, Cambajae Regem filium veneno educasse, qui adeo venenosus factus est, vt muscae, quae solo fictu cutem modò perstringerent, turgidae interirent. Et in iisdem historiis legitur, Regem Indiae adeo venenosum fuisse, vt si in alicuius nudam cutem exspueret, sputo eum necaret, atque ita quoscunque vellet, interimeret. Inprimis verò malitia hominum in venenis non solùm propinandis, sed etiam iis, quae externo contactu nocent, inueniendis & parandis, semper occupata fuit. De quo Plinius, *lib. 18. cap. 1.* conqueritur. Ad nocendum, *inquit*, praeparant quidem se animalia; quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas inungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturae elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem in perniciem vertimus, nec ab vllo, praeter hominem, veneno pugnatur alieno.

Et quidem tela inficiendi mos vetustissimus est, & apud plurimas nationes vsitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Toxica, à τόξον, vt est apud Dioscor. *lib. 6.* appellantur. Quanquam, vt est apud Plinium, *lib. 6. cap. 10.* quidam à taxo nominata dicant venena, quae nunc toxica dicuntur, quibus sagittae tinguntur. Duplicis autem generis toxica sunt. Alterum, quo solùm in venatione pro occidendis feris vtuntur; alterum, quo etiam in bello contra hostes, quod genus Homerus, *Odyss. 1.* ἀνδροφόνον φάρμακον nominat. Sic, Nessum sagittâ hydrae sanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulae fingunt. Sanie viperae & humano sanguine simul mixtis & putrefactis, toxica sua conficere Scythas quondam solitos, quibus spicula inungerent, est *in admirand. auscult.* Idem fucco venenatarum plantarû fieri potest. Theophrastus, *hist. plant. lib. 9. cap. 15.* scribit, radicem apud Aethiopas lethalissimam fuisse, quâ sagittas inungerent suas. Simili veneni genere Charibes, ferocissimum apud Indos occidentales populi genus, vtuntur.

Neque solùm venena, quibus gladios & sagittas, sed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Vestes veneno infici posse, testantur Ardoynus, *lib. 1. de venen. cap. 8.* Guainerius, *de venen. cap. 22.* Ponzettus, *lib. 7. cap. 2.* & experientia id saepe docuit. Imò & hoc, quòd venena inuenta fuerint, quibus ansae ianuarum inunctae fuerunt, vt, quicunque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques, Pigafetta Vincentinus, *in suo itinerar.* in Tidore, Molucarum Insula, veneficos quosdam fuisse, qui obuiorum manûs vnguento quodam oblinirent, cuius vi aegrotarêt statim, & paulò post etiam interirent, admonitosq; à Rege Hispanos, ne noctu domu egrederetur, periculum cuiusdam.

Saluia interdû venenata.

Venena contactu & illitu noxia.

Toxica.

Venena externa varia.

curasse. Præterea libros, subsellia, ocreas, calcaria equitum, & stapedes veneno infici posse, vt homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parùm credibile putatur; cùm improbabile videatur, venena extra illita per indumenta ad ipsam cutem penetrare posse. Verùm qui torpedinis vim, & serpentum illorum, qui per hastas, quibus confossi sunt, alios necarunt, de quo anteà dictum, perpendit, vt & illud, quod Scaliger, *exerc.* 186. refert, tantam aranei cuiusdam vim esse, vt calcantibus per calceorum soleas venenum transmiserit, non ignorat, is nec talia impossibilia esse, facilè credet. Hæc enim si natura præstat, cur non artificia aut potiùs malitia hominum, è naturalibus talia præparare possit, quæ per ocreas & vestimenta penetrent? Et referunt huiusmodi exempla Nicol. Florentinus, *summ.* 4. *tract.* 4. *cap.* 5. Guainerius, *de venen. cap.* 1. *&* 2. Matthiolus, *in præfat. in* 6. *Dioscor.* Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præstare, sed malum dæmonem, sagarum precibus adscitum, permittente Deo. Dicetur enim infra, *part. vltim.* sagas interdum & veneficas pulueribus quosdam, & vnguentis, alijsque nullius momenti rebus adhibitis, alijs morbos & mortem accersere, qui nullo modo à rebus eiusmodi inefficacibus, sed ipso Diabolo proficiscuntur.

Basilisci visus. Cæterùm non solùm contactu hominem veneno infici posse, sed & venena dari, quæ hominem visu ac odoratu interimant, vulgò fertur. Plinius, *lib.* 8. *cap.* 21. scribit iuxta Nilum fit fera, quæ appellatur Catablepas, internecio humani generis, omnibus, qui oculos eius vidêre, confestim exspirantibus. Eandem & Basilisci serpentis vim esse, refert. Eundem Basiliscum serpentem Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 8. describit, refértque, quòd tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat. Quæ etsi Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 16. pro nugis habet; tamen omnia pro nugis habenda non esse, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu, vel quocunque effluuio vicina enecent, historiæ testantur. De Basilisco verò illo ex ouo galli gallinacei orto diximus in *Epitom. Phys. lib.* 7. *cap.* 10. & dicetur infra, *part.* 8. *cap.* 12. Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Basilisci lapideam positam esse Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud galli in Saccenti oppido discissum anno 1524. Imò hominum malitia & scelus inuenit odores, qui seu floribus odoratis inspersi, seu suffitu & vapore hominem iugulare possunt. Circumforaneum quendam ab alio eiusdem farinæ homine olfactu floris caryophylli in publico foro interemptum esse, refert Matthiolus, *in præfat. in lib.* 6. *Diosc.* Et Ambros. Paræus, *lib.* 20. *cap.* 7. narrat, Clementem VII. Pontificem præeuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admisso, infectum & inde extinctum esse. Et narrat Nicolus Florentinus, *serm.* 4. *tract.* 3. *summ.* 2. *cap.* 9. *&* *tract.* 4. *cap.* 6. repetit Mercurialis & Schenckius, *lib.* 7. *obseru.* Franciscum Ordelaphū, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuisse, quod iniectum supra carbones illicò interimebat omnes circumstantes. Et Indiæ occidentalis scriptores referunt, arbores ibi esse, quarum fumus exitialis sit. Noui quendam pictorem, qui cum capsulam diu conclusam, in qua Realgar continebatur, aperuisset, ac naribus halitum excepisset, vertigine ac lipothymiâ correptus est, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis sumptis curatus est.

Venena an necare possint odore. Verùm quâ ratione odoratu & visu animalia venenata homini nocere possint, dubium. Nonnulli per simplicem qualitatem seu speciem sensibilem id fieri posse existimant, idque probare volunt eo, quòd multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, vt animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & alijs symptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus, *de re cibar. lib.* 9. *cap.* 12. Iacobum Foroliuiensem Medicum ab alijs odore, tanquam re pestilenti, lædi consueuisse. Nonnulli rosarum odorem ferre non possunt, sed ab eo in lipothymiam conijciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 36. Et Franciscum Venerium, Venetorum Ducem, festo die sacra auditurum, Sacellani operâ recentes rosas illatas properè auferri iussisse, ne, quod sibi priuarim sæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zuingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 10. Cardinalem quendam, qui, vt alij referunt, Oliuerius Caraffa fuit, à rosarum odore interiisse, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideòque si odor suauissimi alicuius floris ob quandam naturalem contrarietatem quosdam lædere potest, caussam nullam esse putant, cur non & venena idem præstare possint. Deinde dicunt, si odor, quod multi Medici concedunt, nutrire potest, etiam concedendum esse, odorem posse corrumpere & occidere; cùm corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus sint contraria.

Eandem rationem etiam de visu militare posse putant. Nam cùm sint quædam homini adeo inimica, vt etiam visa terrorem incutiant, syncopen excitent, & alia grauia accidentia inducant, cuius rei exempla non solùm passim apud autores, sed & in communi vita occurrunt: non impossibile esse existimant, dari animal, quod solo visu hominem veneno interficere possit. Etenim si, quæ venenosa non sint, solo visu lædere & interficere hominem possint, ab iis, quæ venenosa sunt, id multò magis posse fieri videtur. *An Visu.*

Imò nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, & magis probabile esse hoc existimant, ideo, quòd in vocis emissione halitûs quidam ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cùm ex animali venenoso sint venenosi, si in certa distantia ab homine excipiantur, fieri posse, vt ab his ipsis inficiatur. Fauere his videtur etiam Lucretius, qui, *lib.* 4. *de rer. nat.* hæc habet: *An Auditu.*

Nec tamen hoc solis in odoribus atque saporum
In genere est, sed item species rerum, atque colores
Non ita conueniunt ad sensus omnibus omnes,
Vt non sint alijs quædam magis acria visu.
Quin etiam Gallum noctè explodentibus alis,
Auroram clarâ consuetum voce vocare
Nenu queunt rapidi contra constare Leones,
Inque tueri: ita continuò meminere fugai:
Nimirum quia sunt gallorum in corpore quædam
Semina, quæ cùm sint oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acrémque dolorem
Præbent, vt nequeant contra durare feroces.

Et *lib.* 6.

Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odores.
Nec sunt multa parùm tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda, saporéque tristia quæ sint.

Alij contrà ista omnia negant, & nec olfactu, nec visu, nec auditu per solam speciem sensibilem & simplicem qualitatem hominem interfici posse, existimât, sed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 16. odorem nullum occidere posse docet, & additâ ratione generali statuit, sensibilia perturbare sensum posse, euertere non posse, aut corrumpere, quæ autem sensibus coniuncta sunt, id facere.

Autoris sententia. Ê quâ difficultate vt nos expediamus; primò tenendum, etsi, vt antea dictum, varij sunt modi, quibus venena corpori communicantur: tamen omnem illam veneni rationem consistere vel in qualitate materiali, vel in specie spirituali, vt supra, *part.* 2. *cap.* 1. diximus. Quædam enim venena in forma atomorum & minimorum corpusculorum, siue ea sint in fumo & vapore, siue puluere, siue succo, siue vnguento, communicantur; & in talibus venenata qualitas non est nisi in illo corpore, tanquam in subiecto. Qualitas enim talis cùm pendeat

dear à sua forma,& illa sit in suo corpore, forma illa & qualitas non mouetur,& aliò transfertur,nisi cum suo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile;cùm torpedo per tridentem piscatoris manum lædit, aut cùm serpens aliquis per hastam, quâ transfoditur, eum,qui hastam vibrat, interficit,id per minima corpuscula fieri, atque ea in momento quasi per solidum lignum penetrare posse: sed tales actiones per qualitates spiritales fieri, omnino vero consentaneum est. Ideóque concedimus quidem, dari qualitates spiritales, quæ homini nocere possunt,sed tales non esse species sensibiles,cum Cardano statuimus:& si nocere videntur vel odor, vel sonus,vel species visibiles:id non fieri à speciebus istis, quatenus tales, sed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatæ,vel aliæ qualitates spiritales venenosæ coniunctæ sunt.

Odorabilia quomodo sint venena. Et odorem in specie quod attinet. an olfactus solam speciem, an etiam quiddam materiale recipiat; deinde, an semper vaporis vehiculo odoris species indigeat,disputatur à Philosophis & Medicis,& de vtraque quæstione *Epith. Phys.lib.7. cap.4.* dictum. E quibus concludimus,si quædam odore venenata sunt,plerunque vapore potiùs id præstare, quàm specie. Et quod de vmbra arborum noxiarum quarundam Cardanus,*lib.1.de venen.cap.16.*scribit,neminem adeo stupidum esse, qui existimet, vmbram ipsam venenatam esse,vt quæ solùm est carentia lucis,sed vapores,ab arbore profluentes, esse noxias:Idem de odoribus etiam dicendum puto. Ita etiam colocynthis solo odore interdum purgat, non simpliciter, quatenus odorabilis, sed quatenus subtilissimos vapores emittit, qui naribus excipiuntur. Ita pictor ille, cuius antea mentionem feci, non odore risagallæ, sed vapore eius læsus est. Sic aurifabri non ab odore,sed vapore argenti viui stuporem contrahunt. Et omnia illa exempla vel serpentum,bufonum, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu suo hominibus nocent, nihil aliud docent, quàm quòd halitûs quidam & vapores venenati ab iis exspirant, qui ab homine excepti nocent, non quòd specie odorabili interimant. Quod vel ex eo patet,quòd halitûs illi æquè nocent,si per os & fauces admittuntur,ac cum per nares attrahuntur. Et cum nonnulli ex odore capitis dolorem, vertiginem contrahunt, id nullo modo soli speciei odoris,sed vapori attribui potest.

Visibilia quomodo noceant, Multò minùs verò visu solùm homo infici vel necari potest. Vbi tamen ambiguitas occurrit,an nimirum animalia alium intuendo enecent,an homo, dum animal venenatum aspicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici posse statuunt,si id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine visa terrorem incutiant,syncopen excitent, sicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inspicere non poterat. Et narrat Marcellus Donatus,*de hist.med.mirab. lib. 6. cap.3.* Mantuanum quendam erinaceum terrestrem videre non potuisse. Sed talia venena propriè loquendo non sunt,sed quicquid præstant,terrore,quem inducunt,& peculiari antipathia præstant, quæ certis rebus cum certis hominibus est. Et si hæc inter venena numerari deberent,etiam caseus inter venena numerandus esset, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio est an animalia dentur, quæ visu hominem enecare possint. Plinius *lib.8. cap.21.* mentionem facit Basilisci ac Catablepæ,quam refert visu solo, auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere. Autor etiam libri de Theriac.ad Pisonem, *cap 8.* eius meminit,& Auicennas eum describit,*6.tert.tract 3.cap. 21. 22. 23.* Verùm omnia ista, quæ de Basilisco dicuntur, nugas esse putat Cardanus, *lib.1.de venen. cap.16.* vt modò dictum. Quicquid sit, de quo suo loco dicetur, & dentur talia animalia,quæ etiam ad distans hominem necare possunt: tamen visu id non præstant. Neque enim visus fit emissione, sed receptione, vt satis à doctissimis Philosophis & Medicis probatum. Sed si nocent talia animalia, halitu venenoso hominem enecant. Idque vt per os & habitum corporis, aliasque corporis partes fieri potest:ita, vt etiam per oculos fiat, impossibile non est,cùm halitûs illi, per oculos emissi, in mulieribus menstruo laborantibus specula inficiant,& ophthalmia contagiosa sit. Si quis verò ab animalis venenati aspectu terretur, & inde in lipothymiam vel syncopen incidit, id non à veneno euenit.

Omninm verò minimè sono solo animal aliquod venenosum hominem interimere potest; cùm sonus nihil aliud sit, nisi species ex aëre fracto exorta, sed si sibilo vel clamore aliquod venenosum animal hominem interficit,id fit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emisso.

CAPVT III.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica Cardanus, *lib.2. de venen. cap.1.* triplicia facit;alia, quæ rem aliquam venenatam esse patefaciunt;alia,quæ venenum,dum sumitur, indicant;alia,quæ venenum iam sumptum detegunt.

Primi generis signa sumi docet à sapore,odore, colore,tactu,effectu.Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè esse acria & amara, & saporis abominabilis. Verum quis venena gustare velit?Et sit sanè,naturâ pleraque venena habere saporem ingratum,idque ideo factum esse à natura,vt sapore hoc homines à venenis absterrerentur: tamen de omnibus verum non est. Et saporis expertia posse esse venena illa, quæ à veneficis interdum propinantur, satis docent, talémque fuisse puluerem,quo interfectus est Alexander VI. Pontifex Romanus,è Iouio notum. Inter simplicia de colchico Ephemero scribit Dioscorides,*lib.4.cap.79.* quòd saporis suauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aetius,*2.tetrab.serm.3.cap.59.* refert, quòd sit gustu dulce,& adstringens. *Venenatarum rerum signa.*

Secondò venena etiam praui odoris esse scribit Cardanus.Verùm & hoc falsum esse,specialis tractatio venenorum docebit. Certè arsenicum nullum habet odorem grauem,& tamen venenum est.

Ita nec color quicquam certi docet;cùm notum sit, res eodem colore præditas alias esse venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud signum certius datur, quàm ipse effectus. Nimirum experientia docuit, serpentes,scorpiones,araneos,aconitum,napellum,cicutam,&huiusmodi alia esse venenata. Si quis tamen aliquâ re muscas,gallinas, canes interire videat, & rem aliquam ab eiusmodi animalibus non attingi videat, & id venenum homini deleterium esse posse, non leuis suspicio est.

Eodem modo nec venenum, dum sumitur, certis notis patet. Equidem si talia signa adsint, & homo in ore aliquam insignem mutationem,& saporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem sentiat, id omnino suspectum est. Ac proinde si quis insigniter male habere incipiat, dicátque se in prandio vel cœna proximè præcedente saporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore insignem mutationem percepisse,id non leue in cibo vel poto propinati veneni indicium est.Si tamen hæc signa absint, non licet inde concludere,hominem venenum non hausisse. Fieri enim potest, vt nullo modo sese sapore venenū prodat.

His missis,de signis veneni seu hausti, seu extra in corpus immissi,dicemus. Et quidem veneni præsenta- *Veneni præsentanei sumpti signa.*

qui

neni hoc commune signum est, quod subitò maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum conicit. Etsi enim & ex veneno intùs genito varia & grauia symptomata excitari, imò homo mori possit: tamen multa signa sunt, quibus discerni potest, an venenum intùs genitum; an verò extrà assumptum sit. Primò enim intùs genita venena, antequam extremum periculum inferunt, sese signis quibusdam priùs produnt, cùm prauas humoribus dispositiones imprimant, quas planè latere impossibile est. Si verò extra venena sint admissa, nullo tali signo præcedente homo alias sanus in extremum periculum statim conicitur. Non tamen ex eo, quòd symptomata tardè vel longè ab assumpto cibo aut potu sese produnt, concludere licet, venenum extrà fuisse assumptum. Si tamen id accidit, veneni sumpti certum indicium est. Etenim venena variant, & alia citiùs, alia tardiùs sese produnt, sicut id è veneno canis tabidi manifestum est; & venena temporanea esse, antea dictum.

Veneni intus geniti & externi differentia.

Secundò modus inuadendi diuersus est in veneno intùs genito & extra assumpto. Nam in veneno intùs genito paulatim symptomata superueniunt, neque omnia simul, sed vnum post aliud. In veneno verò extrà assumpto multa simul apparent, & natura, à veneno stimulata, turbulentas vomitiones instituit, & omnia susque déque inordinato motu feruntur, naturâ omnibus viribus nitente, vt subitò hostem improuisum vincat & a se repellat.

Tertiò venena assumpta non solùm multitudine symptomatum sese produnt, sed plerunque etiam talia symptomata habent, quæ ab intùs genito veneno prouenire non possunt, v.g. opij sumpti signa sunt stupor mentis & sensuum omnium; in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odórq. ipsius opij è corpore exspirans: quæ simul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita si lepus marinus sumptus sit, accidit suffocatio, respiratio difficilis, tussis, sanguinis sputum, omnium piscium abominatio, & ad eorũ conspectum terror, totius corporis odor, qualis piscium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intùs genito nõ accidunt. Et firmiora sunt talia signa, si symptomata ista non sensim, sed subitò ingruant, id quod in veneno intus genito rarò accidit: præterea si coniunctim & simul omnia ista appareant. Etsi enim sopor grauis à caussa interna accidere possit, & pruritus etiam à caussa interna: tamen non simul accidunt, vt sumpto opio. Et omnino multa symptomata in venenis externis assumptis coniungi possunt, quæ in morbo a veneno intus genito nunquam coniunguntur. E.g. si statim in primo morbi insultu vomitus & alui fluxus accidat, simúlque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumescat, si difficultas respirandi, sitis inextinguibilis, sudor frigidus, strangulationis & suffocationis metus cum ventris torminibus & dolore mox in principio adsint, id in nullo morbo ex veneno intus genito statim in principio accidere potest.

Quartò est & hoc veneni extra assumpti signum, si symptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo acc[illegible] cuiusque nulla caussa reddi potest, appareat. E.g. si [illegible] nec piscium visum ferre possit; si quis rideat, id q[illegible] jo risus euenit; si quis continuò saltare & tr[illegible] gestiat, id quod cõtingit à tarãtulæ veneno.

[illegible]tò est & hoc non leue veneni extra accepti indicium, quo etiam Galenus, *lib. 6. de loc. affect. cap. 1.* vtitur, si nimirum is, cui talia symptomata accidunt, corpore sano, & bonis humoribus abundante præditus, cibisque bonis nutritus fuerit. Non enim credibile est, hominem tali corporis constitutione præditum tam subitò in tam sæuum morbum, tantis comitatum symptomatibus, incidere posse. Aliàs fieri potest, si quis ante paucas horas vel dies etiam cibis, qui difficulter coquuntur, vel facilè putrescunt, & corrumpuntur, & cùm in ventriculo, tùm in hepate veneni quasi naturam induere possunt, copiosè vsus sit, vt in grauem morbum, sæuis comitatum symptomatibus, incidat. Vbi non in venenum haustum, sed cibos sumptos caussa referenda est. Quod etiam faciendum, si quis vel sciens vel inscius cibos, cum quibus peculiarem hibet antipathiam, sumpserit. Nam & tales vomitu, palpitatione cordis, syncope & similibus symptomatibus corripi notissimum est.

Sextò venenum intus genitum sese prodit plerunque cum febre. Cùm enim venenum diu in corpore latens sensim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extra assumpto grauia excitantur symptomata sine febre. Cùm enim ad putredinem inducenda alteratio præuia requiratur, & ita temporis spatium: venenum nõ dat eas inducias, sed statim grauissima symptomata inducit. Itaq; cùm symptomata grauia cum febre putrida accidunt, & febrem subsequuntur, nulla de veneno assumpto suspicio est, sed potiùs ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile est.

Septimò vbi contagium præsens est, & plures in eadem domo seu familia, non eodem tempore, sed vnus post alterũ moritur, & morbus aliquis epidemius grassatur, id omne veneni assumpti suspicionem aufert. Etsi enim venena quædam ictu vel morsu animalium communicata rursum contagiosa sint, vt venenum canis tabidi & dryini serpentis: tamen pestilẽtiæ & aliorum ferè contagiosorum morborum longè alia est ratio, habétq. se venenum canis tabidi, si per saliuã excipiatur, instar veneni extra assumpti. Nec à cane tabido tã subitò plures inficiuntur, quàm à veneno pestilenti.

Octauò & illud veneni intùs geniti, non extra assumpti, est indicium, si morbus periodos certas, & quasdam remissiones vel intermissiones habeat. Cùm enim intùs genita venena in humore aliquo suam sedem habeant; humores verò suas periodos, quibus alij singulis, alij alternis, alij quarto quoque die mouentur & exacerbantur: si quid tale accidat, intus geniti veneni indicium est. Venena verò extra assumpta continuò hominem affligunt, nec vllam quietem aut remissionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipsa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoscitur, venenum alicui exhibitũ esse, si id, quod vomitu reiicitur, cibo mixtum, cani deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium est. Nonnulli quidem & gallinis, id quod vomitu reiicitur, obiiciendum putant. Verùm cùm gallinæ plurima venena sine damno deuorent id satis firmum signum non est.

Veneni sumpti signa.

Summa: si in homine, qui sanus fuit, nec prauis humoribus abundauit, subitò & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutentur, eum venenum accepisse, indicium est. Nimirum præsentaneo veneno sumpto ructùs fœtidi & mali saporis accidunt. Vbi tamen attendendum, ne ob errorem in victu & ingurgitationem variorum ciborum, oleorum, lactis, allij, ceparum, fructuum fugacium, piscium frixorum, tales ructùs, vel etiam vomitûs & alui profluuia, de quibus mox dicetur, accidant. Statim pulsus & cordis motus, nullâ aliâ caussâ eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labuntur, & vel pulsus planè abolетur, vel valde deprauatur. Accedit cordis angustia, palpitatio, lipothymia, syncope, & tandem mors. Præterea accidunt vertigo, conuulsiones, tremor, singultus, stupor, mordicatio & dolores ventriculi & intestinorum, vrina supprimitur; interdum sitis accidit. Suboriuntur vomitùs materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt sudores frigidi, extrema refrigerantur, lingua intumescit, labra nigricant, & inflammantur, interdum venter, imò & totum corpus intumescit ac inflatur, maculæ passim in corpore erumpunt. Et quidem

ista symptomata omnia sunt atrociora, quàm ea, quæ à veneno intùs genito accidere solent.

Verùm non eadem semper symptomata in omnibus, qui venenum sumpserunt, accidunt. Equidem præsentanei veneni, & quod cordi præcipuè inimicum, hæc signa sunt: tamen etiam venena sunt, quæ alias partes lædunt, & non ita vehementer totum corpus turbant, de quibus posteà dicemus.

Ipsam veneni speciem quod attinet, refertur interdum ab ægrotantibus, interdum à familiaribus, quale venenum sumptum sit.

Venena, quæ vel morsu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur, sese inprimis his signis produnt, quòd scilicet dolor partem statim apprehendit, pars ipsa inflammatur, & tandem putrescit, ac mortificatur.

Temporaneorum venenorum signa. Temporaneorum autem venenorum signa non ita certa sunt, inprimis in principio, neque statim signis manifestis sese produnt, vt venena præsentanea. Coniecturæ tamen quædam dantur, quæ ex iis petuntur, quæ tum in ipsa sumptione, tum post assumptionem ex effectis apparent. Hæc quod attinet, ægri plerunque in diuturnos morbos, quorum caussa nulla manifesta reddi potest, incidũt; fatuitatem, insaniam, epilepsiam, paralysin, dolores vagos, tabem. Et in principio quidem lingua signa suppeditat, quæ ventriculi, pulmonis, & capitis affectus facilè indicant: quorum vnum sumpto veneno tali affici necesse est. Quæ enim venena pulmonem afficiunt, tussim siccam, ariditatem linguæ, sitim, sanguinis sputum & tandem phthisin excitant. Quæ verò ventriculo inprimis nocent, nauseam, dolorem, & inflationem ventriculi, fluxum alui pariunt, & linguæ color ac sapor ab iis mutatur. Mutatur quoque color linguæ, si hepar afficiatur, præterea accidit sitis, febris, cachexia, hydrops. Cardanus, *lib.* 1. *de venen. c.* 26. etiam à sanguine emisso latentis veneni signa petit; si nimirum insolitæ in eo mutationes appareant, scribitque, se & similem ptisanæ & viridem vidisse, bis album, similem sueco betarum semel, eúmque veneni occulti indicium fuisse putat. Ego in quodam Iuris Doctore ter sanguinem vidi, cui serum instar lactis candidum innatabat. Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, sed de scorbuto potiùs suspectum habui. Qui etsi sæpius febribus erraticis, non tamen diuturnis, laboraret, postea peste tum grassante correptus obiit.

An quis veneno interemptus sit. An verò, qui mortuus est homo, veneno interemptus sit, signis cognosci possit, dubitatur. Negant equidem id multi, & experientiá id probare volunt, atque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui, *lib.* 3. *Annal.* de venefica Martia verba faciens, hæc habet: Vulgatum erat, missam à Cn. Sentio famosam veneficiis, Martiam subitâ morte Brundusij extinctam, venenúmque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumpti exitij reperta. Idem de Alexandro & Cleopatra referunt, in quorum, licet veneno exstinctorum, corporibus nullum penitus veneni indicium exstitit. Plerunque tamẽ etiam in mortuis venena sese satis produnt, de quo Galenus, 6. *de loc. affect. cap.* 5. Cùm, *inquit*, homo suapte naturâ humoribus probis abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, vt lethali veneno assumpto fieri solet, deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse, aiunt. Et omnino fieri solet, vt ij, qui veneno mortui sunt, paulò post mortem toto corpore colorem primò citrinum aut subuiridem, & post vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum subita corruptione accidit. Cuius rei exemplum habet Galenus, 5. *de loc. affect. cap.* 7. de quodam seruorum Imperialium, qui cùm à vipera morsus esset, ei totius corporis color ita mutatus est, vt porri colorem referret.

Alij & alia signa addunt, nimirum, quòd vngues post mortem nigri euadant, & facilè euellantur, capilli defluant, adeo vt interdum sine vlla violentia integri manipuli euelli possint. Plinius, *lib.* 2. *cap.* 63. cadauera veneno interemptorum neque à feris, neq; ab auibus tentari aut degustari scribit: quod tamen signũ & peste infectis competit. De quo Lucretius *lib.* 6. *de rer. natur.*

Multaque humi cùm inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, vt acrem exiret odorem,
Aut vbi gustârat, languebat morte propinqua.

Nonnulli inter signa veneni hausti & hoc habent, quòd cor veneno interemptorum igne consumi non possit. De quo Suetonius, *in Caligula*, vbi de Germanici obitu loquitur: Antiochiæ, *inquit*, obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter liuores, qui in toto corpore erant, & spumas, quæ per os fluebant, crematique cor inter ossa incorruptum repertum est, cuius ea natura esse existimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat. Et Plinius de corde ipso, *lib.* 10. *cap.* 37. scribit: negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo interiêre, negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento, palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Et Auicennas, *de virib. cord.* scribit, Cor à venenis impensè congelari & exsiccari. Quæ suo loco relinquimus.

CAPVT IV.

De Prognosticis.

Prognostica. 1. MOrbi omnes à veneno illati periculosi sunt, & nisi idonea remedia statim adhibeantur, homini mortem afferunt: & omnino longè pauciores ex iis, qui venenum sumpserunt, seruantur, quàm qui pereunt.

2. Est tamen venenorum, vt ex speciali de iis doctrina patebit, magna differentia, atque alia magis, alia minùs sunt noxia, & alia citiùs, alia tardiùs hominem occidunt. Quæ enim cor statim inuaduot, citissimè hominem vel enecant, vel superantur. Quæ iecur & pulmones lædunt, diuturnos morbus pariunt. Quæ cerebro inimica sunt, differuot. Quæ enim motum statim tollunt, hominem, læsâ respiratione, citissimè etiam iugulare possunt. Quæ verò saltem sensus interiores lædunt, & vel memoriam aboleot, vel fatuitatem inducunt, cum iis diu homo superesse potest.

3. Quò maior veneni copia sumpta est, eò hominem faciliùs interimit: si verò prorsus exiguâ quantitate sumptum sit, hominem interficere non potest. Mediocri si sumptum sit, hominem quidem non statim iugulat, sed sensim in corpus penetrans, lentâ morte ipsum perimit.

4. Quid autem post venenum admissum sperandum sit, symptomatum copia & vehementia, vel paucitas & lenitas ostendunt. Etenim si statim ἀσφυξία & syncope, totius corporis, & inprimis extremorum, refrigeratio accidat, sudor frigidus erumpat, oculi peruertantur, cerebrúmque, ob spirituum animalium l[illegible]sionem, in consensum trahatur, & hinc cerebro affe[illegible] grauia facultatis animalis læsæ symptomata acc[illegible], morbum lethalem significat.

5. Quò tamen maluro sit erupturum, ex symptomatum imminutione vel incremento cognoscitur. Si enim symptomata continuò augeantur, lethalis morbi indicium est. Si verò symptomata minuantur, salutis aliqua adhuc spes superest.

6. Lethalis etiam morbi indicium est, si venenum neque per vomitum, neque per aluum, neque alia ratione è corpore eiiciatur, & excernatur; neque idonea & necessaria medicamenta adhibita fuerint, aut si, quæ adhibentur, nihil prosint.

7. Si verò venenum vel foràs è corpore expellatur, vel in locum aliquem ignobilem propellatur, salutis spes est,

est. Ita è Studiosis illis, de quibus suprà dictum, qui pisces in aqua, in qua glis suffocatus erat, comederant, ij euaserunt, quibus parotides erumpebant.

8. Si etiam idonea medicamenta statim adhibita fuerint, & ex eorum vsu meliùs æger habeat, de vita ægri non desperandum.

9. Etsi verò æger veneno accepto conualuisse, & de vita ampliùs periclitari non videatur: non tamen securum esse, & extra omne periculum se constitutum sibi persuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diathesis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo pòst tempore sese exserit.

10. Venena, quæ præsentanea sunt, & temporanea euadunt, partémque aliquam erodunt vel corrumpunt, v.g. pulmonem, tardius occidunt, pro morbi, quem inducunt, ratione.

11. Venena temporanea, quæ nullam partem primario corrumpunt, sed latentia sese postea exserunt, vbi sese exserere incipiunt, vix expugnari possunt, sed hominem breui interficiunt. Etenim si præsentanea venena, etsi iis statim medicamenta necessaria opponuntur, tamen tarò expugnari possunt: quantò maius ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diu substiterunt, idque longo tempore inquinauerunt, neque remediis idoneis oppugnata sunt. Vnde etsi venenum canis rabidi diu satis in corpore latere possit: tamen vbi sese exserit, & hydrophobia accedit, non diu ampliùs homo viuere potest.

Capvt V.

De Præseruatione à Venenis.

Præseruatio. CVm autem venenum præcauere, quàm admissum expugnare & expellere, tutius sit, ante curationé aliquid de præseruatione dicendum. Consistit autem præseruatio illa in duobus. Primum est, vt omnis prudentia & diligentia adhibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Secundum, vt contra ea alexipharmacis homo præmuniatur. Ferarum quidem morsus & ictûs aliquâ diligentiâ præcaueri possunt: casus tamen illi sæpe sűt fortuiti, &, vt Horatius, *lib. 2. Od. 13.* canit:

Quod quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas.

A venenis autem, quæ ore sumuntur, vt maximè sibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui sæpe cùm ab inimicis apertâ vi è medio tolli non possint, venenis clàm interficiuntur. Tradunt verò & præscribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, *lib. 3. de venen. cap. 1* varias regulas. *Regula ad præcauenda venena.*

1. *Prima* est, vt fidissimos habeant famulos & ancillas.

2. *Secunda*, vt vitent conuiuia, in quibus cùm in cibo tum in potu facilè aliquid veneni exhiberi potest.

3. *Tertia*, vt neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos, qui iis præfecti sunt, admittant.

4. *Quarta*, vt suspectos cum famulis & familiaribus conuersari non patiantur.

5. *Quinta*, Nullum cibum peculiarem sibi parari iubeant, nec certis cibis soli delectentur; cùm facilè iis inprimis venenum admisceri possit.

6. *Sexta*, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vsitatus apud Principes cibos prægustandi modus natus est: qui tamen ceremoniæ potiùs, quàm prægustationis loco est, cùm prægustatores illi vel nihil vel parùm gustent, nec vlla mora temporis, experimento necessaria, interiiciatur.

7. *Septima*, Abstineant à ferculis è pluribus ciborum generibus mistis, & vario modo conditis, dulcibus, acribus, acidis, salsis nimis.

8. *Octaua*, In edendo cibi odorem & saporem explorent, & si quis sapor suspectus sit, cibum illum non degustent.

9. *Nona*, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiusmodi. Cùm enim per se venenosa esse possint, interdum, ne malitia patefiat, sub his venenum tegitur: scribitque Cardanus, *alleg. loc.* Principem Illonij, & Borromæum, antistites, veneno sublatos esse, & duos Patritios sibi notos, veneno propinato, dum ranas comedissent.

Decima, Nihil edendum, quod alieno cultro discissum est, aut quod cuspide alieni cultri porrigitur. Ita è Ctesia, *in lib. de reb. Pers.* referunt, quandam mulierem, Statyram nomine, maximè semper timuisse venenú, & omni diligentia vsam, vt illud euitaret; factum tamen, vt quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantùm veneno infecit, & deinde coram Statyra diuisit auiculam paruam coctam, & quâ auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblatâ Statyræ, illico eam exstinxit; cùm interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipsi ministranti attulerit. 10.

Vndecima, Cibus sumptus non auidè deglutiendus, sed diligenter masticandus. Ita enim masticatione illâ diligenti, si quid veneni cibo admistum sit, faciliùs deprehenditur. 11.

Duodecima, Potus non affatim & auidè hauriendus, sed pitissando primùm degustandus. 12.

Decimatertia, Propterea etiam qui venenum timent, non sumant cibum & potum, dum valdè esuriunt vel sitiunt. Cùm enim cibus & potus auidè deglutitus à venis ac visceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facilè sese insinuat. 13.

Decima quarta. Qui ius aliquod hauriunt vel bibűt, patinam aut poculum non ad fundum vsque euacuent & exhauriant; cùm succi vel pulueres venenati, iusculis vel potui misti, plerunque ad fundum descendãt. Ita in Excerptis Senecæ, *lib. 6. controu. 4.* exemplum est cuiusdam mariti, qui eodem poculo, quod ipse hauserat, vxorem venenauit, cùm prior ille potasset, & quod erat in fundo, vxori dedisset, vnde ipso incolumi manente, vxor extincta est. Sciuit, *inquit Seneca*, maritus, quam partem potionis hauriret, summis scilicet partibus leuis & innoxius humor suspenditur, grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit. 14.

Decima quinta. Habeant etiam, qui venena timent, vestes, & maximè interulas plures, cistis inclusas, quas dum induere volunt, ad ignem siccent, & fumis odoratis imbuant. 15.

Verùm in ista hominum multorum malitia & astutia nemo satis cautus esse potest, sed, vt Plautus, *in Captiu. Act. 2. sc. 2.* loquitur:

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, cùm etiam cauet:
Etiam cùm cauisse ratus, sæpe is cautor captus est.

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum se præstare potest, si, vt Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap. 12.* scribit, Christianam, integrámque vitam ducat, iustitiam administret, populum suum amet, ministros è præclara stirpe genitos, fideles, & non munerum, lucrique turpis cupidos, nec inuidos, sed qui diu vitâ ac moribus anteà probati sunt, eligat, in eósque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum est, vt ab iis cibis abstineat, quos scit quandoque venenatos esse posse, putà fungis, ranis, anguillis, quæ interdum cum anguibus coëunt, & venenum ab iis accipiunt, herbis etiam, quas interdum veneno infici, obseruatum est.

Qui tamen venenum metuunt, tutissimam præseruandi & muniendi se contra ea rationem habent, quæ fit per alexipharmaca; quomodo se à venenis inuiolabilem antidoto suâ præstauit Mithridates, Ponti Rex, adeo vt postea, vbi vellet, veneno mori non posset. Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxilij quærunt, & suadent, vt cibi liberaliùs assumantur, vt eorum copiâ vis veneni frangatur, & vbi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vnacum cibo venenum eiiciatur. Conciliator, *lib. de venen. cap. 4.* lac asini *Alexipharmaca contra venena.*

præstare scribit, ne vis veneni viscera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna asinæ lac fuerit bibitum vel comestum, nullum, præter napellum, venenum nocere posse, docet. Et non ignotum est, circumforaneos quosdam, vt vulgus decipiant, & merces suas pretiosius vendant, butyrum prius magnâ copiâ esitare, vel aliud pingue sumere, & hinc venenum aliquod, omnibus spectantibus potare, & illico antidotum exhaurire, & paulò pòst domum reuersos vomitum ciere. Verùm nec cibi semper sufficiunt, & molestum est, nec salubre, cibum semper liberalius ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectissime facit, si alexipharmacis sese munit.

Sunt autem illa vel externa vel interna. Inter externa sunt Smaragdus, Adamas, Topasius, de quibus Albertus Magnus scribit, si continuò gestentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaspidem etiam, quæ Gramatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo persimilis, ac purpureum in se quid continere videtur, albaque cingitur lineâ, ad venena quæuis pro amuleto gestari, scribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. lib. 2. cap.* 102. De lapide etiam ouum anguinū referente, refert idem Anshelmus Boëtius, *lib. 2. de gemm. cap.* 175. quòd gestatus putetur gestantem securum reddere, ne ab aëre pestilenti, aut à veneno inficiatur, atque, præsente veneno id sudore prodere. Alij & Bezôar & corallia addunt.

Interna Simplicia. Verùm longè tutiùs est, interna medicamenta vsurpare. Simplicia passim nota sunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. seq.* dicetur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen inprimis magnopere commendari in hunc vsum, scribit Mercurialis, *lib. de venen. cap.* 18. Rutam scilicet, mali citrij tàm fructum, quàm semen, & malum cydonium. De Ruta scribit Athenæus, *lib.* 3. *Dipnosoph.* Archelaum, quendam Regem Ponti, consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, consueuisse, priusquàm exirent domo, semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. Refert idem de citriis, experientiâ probatum esse, homines fuisse venenatos, atque ex iis fuisse seruatos, qui priùs ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere.

Composita. Composita multa passim extant. Volgaris antidotus est, quæ paratur è nucibus iuglandibus siccis duabus, rutæ foliis xx & salis momento. Cuius si ieiuno stomacho Drachmæ duæ ad Vnc ß. sumantur, hominem à veneno præseruant. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præseruationem pestis passim extant, & *lib.* 3. *de febr.* sunt proposita, & hîc locum habent, vt & amuleta Fernelij & Palmarij, supra *part.* 4. *cap.* 20. proposita. Et inprimis vtilis est Theriaca & Mithridatium. Scribitque Galenus, *lib. de Theriac. ad Pison. cap.* 16. & 1. *de Antidot. cap.* 16. fieri non posse, vt iis vllum venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ Ægyptiæ pondere sumpserint.

An Bezoardica ad præseruationem sanis vsurpanda. De vtroque tamen hoc medicamento, Mithridatio scilicet & Theriaca, disputatur à nonnullis, an hominibus sanis propinanda sint. Auerroës enim cùm *in lib. de Theriac.* tùm *lib. 5. Collect. cap.* 32. medicamenta Bezoardica saltem vtilia esse scribit, vbi corpus veneno infectum est; sanis verò corporibus, si exhibeantur, nocere. Vnum tamen semen citri excipit, quod etiam sanis corporibus vtile sit. Et inprimis contra Theriacam tribus argumentis vtitur. Primum est, quod theriacæ vsu omnes ita disponantur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde fiant similes veneno. Secundò, quòd theriaca attrahat venenum, atque ita cùm attractio fiat per similitudinem, similis sit veneno, & propterea sanis corporibus non conueniat. Tertiò, quòd potentissimum sit medicamẽtum, & magnæ actiuitatis. Verùm rectiùs sentit Galenus, qui locis modò allegatis, *lib. de Theriac. ad Pison. cap.* 16. & 1. *de Antid. cap.* 16. theriacam, vt præstantissimum medicamentum, ad tuendum corpora contra venena, commendat. Cui consentit Auicennas, *lib. de virib. cord.* & omnes ferè alij Medici, imò ipsa experientia, quæ docet, vera & genuina alexipharmaca corporibus sanis, etiam ad tuendum ea contra venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo verò modo, quod vult Auerroës, ab alexipharmacis veris corpora sana fiunt venenosa, sed potiùs ab iis acquirunt quandam proprietatem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca, sed impugnat. Tertiò, etsi sit potentissima & magnæ actiuitatis: tamen certâ dosi & cautè adhibita, etiam in sanis suum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum, alexipharmacorum esse quandam differentiam. Quædam enim, cùm nullum qualitatum primarum excessum habeant, vt lapis Bezoar, Terra sigillata, bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus & similia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & sicca sunt, vt Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum vsu damni aliquid ægro attrahatur.

Caput VI.

De curatione Venenorum in genere.

Generalis veneni curandi ratio. Communis omnium morborum, à venenis extra admissis ortorum, Indicatio est, vt venenum per eam viam, per quam in corpus ingressum est, si possibile, reuocetur & expellatur; deinde, vt idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cùm alia ore assumãtur, alia extra corpori aduenia͂t & immittãtur, & quidẽ vario modo, de singulis eiusmodi modis in specie dicẽdũ. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis sunt communia, præter ea, quæ supra, *part. 1. cap.* 9. dicta sunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Bezoardica occultis qualitatibus agunt. Et primò quidem dispiciendum, quænam sit alexipharmacorum & Bezoardicorũ medicamentorũ natura. Vbi principio hoc tenendum, quòd omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etsi enim à nonnullis scribitur, si venena sunt frigida, à calidis primum esse auxilium; si calida, à frigidis; si humida, à siccis, si sicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideo propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, siccum, sed quia occultã qualitatem, corpori nostro inimicã, habet: ideo etiam nihil propriè est alexipharmacũ, quia calidum, frigidum, humidum vel siccum, sed quia occultâ qualitate veneficæ qualitati resistit. Interim incommodum non est, vt, si venenum aliquod etiam primarum qualitatũ excessum coniunctum habeat, vt illi qualitatum manifestarum excessui qualitates contrariæ opponantur.

Alexipharmaca quid. Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura sit, non ita clarum. Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. scribit, quòd sint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib. 2. tract. 1. cap.* 4. Bezoardicum sic definit; quòd sit remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam à se repellat. Ex quo colligi posse videtur, quòd Bezoardicum non agat in venenum, sed saltem corpus roboret, vt ad venenum expellendum sufficiat, atque ita per accidens saltem in venenatis morbis prosit. Eustachius Rudius verò, *de morb. occult. lib. 2 cap.* 7. è Galeno, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. statuit, Bezoardicum non ad corpus nostrum, seu cor, sed ad ipsum venenum dirigi, & totâ substantiâ venenis aduersum esse. Etenim si venenum habet formam humani corporis corruptiuam,

priuam,

prium, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ sit veneni formæ contraria, eamque oppugnet & destruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenùs esse corpori nostro simile, quadantenùs etiam contrarium; & proinde si maiore quantitate sumatur, obesse, imò hominem planè necare posse.

Verùm neutra harum opinionum planè vera est; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica saltem per accidens veneno aduersentur, quatenus cor roborant, falsum est. Et patet id ex eo, quia, si Bezoardicum saltem ex accidenti venenum expelleret, sequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne, quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduersaretur, quod falsum. Nam primo dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum prosunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non rarò accidit, vt, licet venenum non expellatur è corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco superatur, ac eius forma destruitur, ampliùs nocere non possit. Tertiò, si alexipharmaca saltem ideo talia essent, quia sunt cordialia, omnia cordialia essent alexipharmaca, quod falsum. Atque ita alexipharmaca cor non saltem roborant, sed & venenum impugnant.

In altera verò sententia hoc admitti non potest, quòd statuunt, alexipharmaca esse cordi aliquo modo aduersa, & propterea nimia quantitate nocere, imò occidere. Contrarium potius verum est, esse cordi similia, non quidem sicut alimenta, sed occultâ qualitate. Vbi tamen quædam est differentia. Quædam enim, quæ alimentis sunt propinquiora, vt poma citria, cydonia, melissa, & similia, maiore etiam quantitate sumpta non nocent. At quæ planè medicamentosa sunt, & fortiora, etsi & ipsa occultâ qualitate corpori nostro sint amica; tamen ob eam ipsam in certa dosi exhibenda sunt, quæ si excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifestarum & occultarum qualitatum exsurgit, turbant, quod vel ex eo patet, quòd etiam alia, quæ saltem cordialia sunt, homini nocere possunt, si nimiâ quantitate sumantur, vt in croco res manifesta est.

Cordialia & alexipharmaca quomodo differant. Ex quo apparet, quæ sit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis sunt vtilia; cùm cor roborent, vt veneno faciliùs resistere possit: ipsum tamen venenum non adeo expugnant, sicut alexipharmaca propriè dicta, qualia sunt margaritæ, corallia.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ plerisque venenis contraria sunt, accipienda; cuiusmodi sunt lapis Bezoar, Cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, sed potiùs & ipsa venena sunt, & nisi venenum contrarium, cum quo pugnent, in corpore adsit, hominem interimunt. Ita aconitum, aliàs omnium venenorum ocyssimum, scorpionum ictibus aduersari, datum in vino calido, scribit Plinius, *lib. 27. cap. 2. Et est*, inquit, *aconiti natura, vt hominem occidat, nisi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, veluti pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit: mirumque exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine committuntur, vt homo supersit.*

Quæ autem alexipharmaca sint, supra, *part. 1. cap. 9.* dictum, atque etiam *lib. 4 de febr. cap. 5.* sunt proposita. Et extat omnino alexipharmacorum talium passim magna copia, vt iniuriâ conquerатur Plinius, brutis naturam abundè prouidisse, hominibus nouercam velut extitisse; quin potiùs benigna DEI prouidentia hic admiratione digna est, qui vbique talia extare voluit, & quidem ita, vt, vbi in regione [illegible] aliquis quasi familiaris existit, ibi etiam [illegible] medium, vt paria omnia essent in vniuerso. Ita [illegible] Ægypto Ilides serpentibus opposuit; iisdemque in Apulis & Lucanis ciconias; scorzoneram, in Comitatu Anguillensi Scorzionibus dictis, quorū veneno nec theriaca prodest; mustelam in Zailam, Insula, aduersus serpentes quosdam coronatos, quasi Regulos dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno Indico & Guajaco incolis prouidit. Imò non solùm dedit passim alexipharmaca Creator, sed pleraque etiam cómonstrauit, & oculis quasi subiecit, figurâ, & formâ, maculis, colore: vt in scorpioide, quod semine caudæ scorpionis effigiem gerit; echio, quod semen viperino capiti simile profert.

Alexipharmaca communia. Notandū verò hic, alexipharmaca quædam esse cómunia, quæ omnibus venenis sunt cómunia, qualia allegatis locis sunt proposita, quædā autem certis venenis propria, quæ in speciali de venenis tractatione proponentur.

Cordialia. Cordialia tamen medicamenta, cùm spiritûs & robur cordis conseruent & augeant, vt veneno fortiùs resistere possit, & ipsa in morbis venenatis curandis vtilia sunt. Talia sunt

Radices; *tormentillæ, dictamni albi.*

Folia; *borraginis, buglossi, acetosa, melissa, scabiosa.*

Flores; *borraginis, buglossi, violarum, rosarum, nymphéa, tunicis.*

Semen; *citri, ocymi.*

Ligna & cortices; *aloës, citri.*

Succi; *citri, granatorum, aurantiorum, cydoniorum.*

Aromata; *crocus, cinamomum, caryophylli.*

Ex animalibus; *Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.*

Vt & *moschus, ambra, corallia, hyacinthus, smaragdus, granati, sapphiri, terra sigillata, bolus Armenus.*

Quorum tamen plurima etiam venenis resistunt.

Ex his composita & parata:

Syrupi; *borraginis, buglossi, de succo citri, granatorum, aurantiorum, acetosæ, acetosella, tunicis.*

Conseruæ; *borraginis, buglossi, rosarum, violarum, tunicis, acetosa, acetosella.*

Species & pulueres; *de hyacintho, de gēmis, diamargariti, cordiales tēperata, lætitia Galeni, exhilarātes Rasis.*

Confectio; *Alchermes.*

Cæterum de hisce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendū primò, vtile quidē esse, vt in quocunq; veneno vniuersalia illa alexipharmaca vsurpentur: verùm si venenum notum sit, tutissimum esse, ipsi proprium alexipharmacum opponere.

Deinde monēt hîc Autores, cùm alexipharmaca variè temperata sint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, siccis humida, humidis sicca opponantur: quod vt, vbi fieri potest, non improbo: ita semper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quàm manifestas qualitates, respiciendū censeo; & propterea etiam theriaca ac Mithridatium, quæ sūt calida, in calidis venenis nō sine fructu exhibētur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoardica & cordialia rectiùs & citiùs ad cor penetrare possint, cacochymiā & plethoram priùs tollendā, & obstructiones aperiendas esse; cùm si adsint, & vires alexipharmacorū hebetent, & impedimento sint, ne ad cor facilè penetrare possint. Verùm hîc vires veneni considerandæ. Si enim venenum potens sit, quodque homini subitò nocere potest, nullo modo dātur induciæ, vt priùs obstructiones aperiri, & plethora vel cacochymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendū; quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominemque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obseruandum ex Auicenna, 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 1. ne, qui venenum seu ore hausit, seu extra in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum

FFf 3 vsu,

vsu, sæpe vomitu, sæpe aliis opus est, quæ in somno negliguntur: secundò necessarium est, vt diligenter attendatur, an symptomata, quæ à veneno excitantur, incrementum sumant, vel decrescant, quod in somno animaduerti non potest: tertiò in somno venenum ad cor & interiora facilè penetrat.

CAPVT VII.

De venenorum ore assumptorum curatione.

Curatio venenorum ore sumptorum.

CVm autem venenorum ore sumptorum, & extra in corpus immissorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtrisque seorsim dicemus. Et primò curationem venenorum, quæ ore sumpta sunt, quod attinet, primò danda opera, vt venenum sumptum quamprimum è corpore iterum euacuetur; quod commodissimè fit vomitu. Vomitoria tamen non sint fortiora ac maligna, sed leniora & parata ex iis, quæ simul lentorem obtinent, vt si quæ veneni sit acrimonia & vis corrodendi, illa obtundatur, & partes internæ contra eam quasi muniantur, simulque ipsum venenum iis immistum & inuiscatum quasi faciliùs eiciatur. Talia parantur ex pinguibus iusculis, oleo, butyro, lacte, decocto flor. genistæ, f. anethi, raphano & similibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, vt Cornu cerui, lapidem Bezoar, & similia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cùm periculum sit in mora, nec semper operosè medicamenta componere liceat, quæ ad manum sunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, necessarium est, ex aqua tepida vel cereuisia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem satis est, semel vomitum prouocare, sed tamdiu is continuandus, donec nulla ampliùs veneni in ventriculo indicia ex sapore, odore, nausea, dolore & morsu deprehendatur.

Vomitoria.

Si verò venenum ad ventriculum iam descenderit, quod facilè fieri potest, intestina eodem modo clysteribus eluenda, & à veneno mundanda, vt:

℞. *Maluæ, parietariæ, althéæ,* an. M. ij. Coq. in s. q. aq. s.

Col. ℞. lb. iß. *ol. dulcis,* Vnc. vj. *Electuar. de psyllio,* Drach. ij. M F. Clyster.

Purgantia.

Aut si materia adhuc in intestinis superioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici possit, etiam leuia purgantia vsurpanda, cassia scilicet, manna, & agaricus, vt:

℞. *Radic. scorzoner.* Drach. ij. *fol. acetosæ* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. sem. citri*, an. Scrup. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. s. Col. ℞. Vnc. iiij. Dissolu. *mannæ,* Vnc. ij. Iterum colentur.

Adde *syrup. de corsic. citri,* Vnc. ß. Misce.

Diuretica.

Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulsione seminum melonum, cui semen citri addendum, vel exhibita cassiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Postquam venenum euacuatum est, aut etiam dum adhuc euacuatur, statim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, si venenum notum sit, & ad manum illa sint, de quibus postea in speciali venenorum tractatione dicetur.

Ad venena tamen intùs sumpta non solum vtilia sunt alexipharmaca intra, sed etiam quædam extra adhibita, qualia sunt: ol. scorpion. composit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononiensi, inuentum, & à Clemente VII. & Paulo III Pontificibus Romanis, in facinorosis contra validissima venena probatum est, vt Vidus Vidius, *de curat. generat. lib. 1. cap. 12.* refert; vt & ol. Magni Ducis Hetruriæ.

Ol. Carauitæ Matthioli.

Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in præfat. in lib. 6. Dioscor.* describitur, hoc modo:

℞. *ol. cōmun. sui temporis vetustiss. mense Maio, quo confici debet, collecti* lb. iij. *fol. hyperic. virentis contus.* M. iij.

Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole ferueat, clauso ore vasis, ne respiret.

Deinde pone vas in balneum Mariæ, per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Postmodum

℞. *Hyperici, chamedryos, calaminthæ, carduiben.* an. M. j.

Quæ omnia contundantur, & misceantur cum oleo, & macerentur simul tribus diebus in B. M.

Deinde exprimantur. Postmodùm accipe *flor. hyperic.* M. iij.

Contundantur & macerentur per triduum cum oleo in B. M.

Deinde exprimantur, & ita fiat ter aut quater, vsque quò oleum sanguineum appareat. Posteà accipe *sem. hyperic.* M. iij

Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur.

Postmodum in arena per octo dies insolentur; deinde per tres dies macerentur in B. M.

Pòst colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis hyperici noua semina. Deinde

℞. *Scordij recentis, calaminth. centaur. min. cardui bened. verbenaca, dictamni Cretens.* an. M. ß.

Contusa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur simul in B. M.

Deinde colentur & exprimantur. Postmodum sumantur *zedoariæ, radic. dipeamn. albi. gentian. tormentill. aristoloch. rot.* an. Drach. iij. *scordij*, M. j.

Contusa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *styrac. calamit. laseris*, an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iiij. *melanthij* Drach. ij. *cinamom.* Drach. viiij. *iunc. odorat. cyperi*, an. Drach. iß. *santalor. alb.* Vnc. ß.

Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur.

Demùm colentur, & exprimantur, modo, quo antea dictum.

Postremò 300. scorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur super cineres calidos, & cùm sudant & irascuntur, tunc super infunde oleum in dicto vase, cauendo, ne cineres calidi frangant vas suo calore, obturato vasis orificio macerentur simul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis scorpionibus rursum in dicto oleo infundantur *rhabarb. myrrha, aloes hepatica,* an. Drach. iij. *nardic. Indic.* Drach. ij. *croc.* Drach. j. *theriac. el. Mithridat.* an. Vnc. ß.

Contundenda contūdantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B.

Deinde oleum non amplius percoletur, sed recondatur perinde ac carpobalsamum.

Inunguntur autem hisce oleis ea loca, in quibus pulsus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis, atque inunctio tribus horis interpositis repetitor.

Sunt qui & suadeant, vt homo, qui venenum sumpsit, in equi vel muli, aut asini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenū ad partes exteriores euocetur: quo remedio sunt vsi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæsar Borgia, filius eius; sed hic non bene conualuit, ille paulò pòst interiit, cum ministrorum negligentiâ venenum in vino bibissent, quod aliis parauerant, cuius vis, priusquàm id auxilium experirétur, iam ad viscera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* scribit.

Tandem, si quæ reliquiæ veneni in corpore supersint, à corde & visceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per sudores euacuandæ; quod alexipharmaca itidem præstant. Et omnino vtile & necessarium est, ab alexipharmacorum vsu non statim desistere, sed ea aliquandiu continuare, donec etiam

maligna

maligna dispositio corpori impressa expugnata sit.

Lactis in Venenis vsus. Victus quoque ratio talis instituatur, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribitque Cardanus, *de venen.lib.3.cap.3.* se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vsu conseruasse. Cibi etiam alij fiot pingues & vnctuosi, vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus: & condiantur & conspergantur cardiacis & alexipharmacis, C.C. corall. margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri.

CAPVT VIII.

De Venenorum extra in corpus admissorum curatione.

Venena extra in corpus admissa curandi ratio. ETsi autem, vt supra dictum, venena in corpus extra varijs modis immittantur: tota tamen curandi ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permittatur, secundum est, vt inhibeatur, ne ad interiora serpat, viæque ei occludantur, tertium, vt si qoid veneni iam in arterias & venas sese insinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur.

Venenum extrahentia. Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta, quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel occultis.

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu. Græcis ὀπισπαστικὰ, & ἑλκτικὰ dicta, vt sinapi, pyrethrum, aristolochia, cyclaminus, piper, bryonia, fel taurinom, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum & similia.

Vt: ℞. *Galbani, sagapeni, myrrhæ, pyrethri*, an. Vnc. ß. *stercor. columbin.* Vnc iij. *calaminth.* Drach.j.

Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo antiquo.

F. Cataplasma.

Vel: ℞. *pulu. aristoloch. rotund. long.* an. Vnc. iß. *bryoniæ*, Vnc.j *galban. sagapen. myrrh.* an. Drach. vj. *ol. lauri, sambuc.* an. q.s.

F. Ceratum.

Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hic vtilia esse, vt pulli vel hædi viui per medium dissecti, & calentes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ similitudine id faciunt, vt ol. scorpionom, aranearum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 10. Demorsis à crocodilo, crocodilinum adipem summè contulisse nouimus, obtritis membris impositum. Muris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur: Eodem modo & à vipera percussi liberantur, si quis illam atterat & vulneri coniungat. Sic Draco marinus dissectus, impositúsque, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Plinius, *lib.32. cap.5.* scribit, contra suum ictum remedio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Serenus:

Et cùm vulnus atrox incussit scorpius ardens,
Continuo capitur, tunc digna cæde retusus
Vulneribusque aptus, fertur reuocare venenum.

Existimat quidem Cardanus, *lib.2. de venen. cap.* 10. quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpij in punctura aranearum, cum sint inimica. Verùm si contrarietate id præstarent, potiùs venenum à se intrò in corpus pellerent. Vero magis consentaneum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cùm & scorpius & araneus sint venenata. Quod ipse etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpij scorpiones contriti imponi, vel oleum scorpion. inungi soleat, vt & vesparum ictibus vespæ contritæ imponuntur.

Quâ ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Carauitæ, seu scorpion. compos. vt &, quòd mox proponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extra imposita, prosint, dubium. Ego verò consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

An alexiteria venenosis ictibus imponenda. Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extra non imponenda, sed tantùm exhibenda censent. Alexipharmaca enim, si extra imponantur, tantum abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intùs potiùs propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedimus. Verùm si aliquod medicamentum è venenis & alexipharmicis sit compositum, vtrumque præstare potest, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmaca id impugnare; qualia sunt oleum Carauitæ, & hoc Cardani, quod *lib. 3. de venen. cap.* 14. describit:

℞. *ol. scorpion. hyperici complet.* an. ℔. ß. *bufones viuos magnos* n. iij. *verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, viperam, sem. rutæ, scordij*, an. Vnc. iij.

Coq. in baln. hor. 2. Col. posteà in Sole digeratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua symptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

Venenum intercipientia. Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohibetur, si vasa, quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringantur. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vita periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manûs vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, 3. *de loc. affect. cap.* 7. fecit, qui à vipera in digitum morsus, illum abscidit.

Alexipharmaca. Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore sumptis, *cap. præced.* explicauimus. Et quidem maturè, & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cùm triplicem vsum habeant; scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; illud, quod ad interiora penetrauit, exstinguant; & si quæ venenata dispositio ab eo corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. lib.* 2. *c.* 10. quosdam referre, quòd bibere vrinam propriam, secundum à morsu sit alexipharmacum, in omni morsu & ictu venenato.

Monendum etiam hîc, si morsum vel ictum animalis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidandum, sed diu apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib.5. part.4. cap.*21.

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda sint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum alijs vnguentis, vt oleo scorpion. Carauitæ, & alijs antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollendum contrarijs suffitibus & odoribus, paratis ex myrrha, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspalathi, rosis, gummi animæ, ligno aloës, santalis, caryophyllis, croco, styrace, atque odores ex istis, ore clauso, naribus excipiendi sunt; cùm maximè cerebrum afficiatur.

ciatur. Vtile est & balsamum rutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsui pentur. Nec negligantur alexipharmaca antea proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Morbi ex terrore contracti. Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus vmbras nominat, oriuntur; cùm ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. 14.* tribus modis id fieri docet; primò, cùm vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur; secundò, cùm homo imaginatur, se videre aliquid, quod reuerà non videt, atque inde terretur; tertiò, cùm reuerà spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cùm homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideo homo amittit vocem; & si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & si corpus plenum sit malis humoribus, grauiter ægrotant; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ necessario, moritur æger, si non necessario, sideratur. Et omnino grauia mala ex terrore indoci possunt, eoque grauiora, quò corpus est impurius, habetque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *Obseruat. lib. 1.* puellas quasdam veris initio in prata extra vrbem excurrisse, & cùm ad locum supplicij, vbi patibulum erat, peruenissent, illicque cadauer non ita diu suspensi vidissent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiuisse: quod, cum ex impulsu fluctuaret, illa eum viuere, séque inuadere velle imaginata est, & territa ac mœsta, & melancholica domum reuersa, & continuo timore diuexata, post dies aliquot in conuulsionem incidens, mortua est. Ibidémque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulcrum recens apertum ingressa sit, feretro iampridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subitò inde perterrefacta, domum reuersa, conuulsionibus ex terroribus adeò fuerit diuexata, vt oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandémque vitam cum morte commutauerit. Idemque, *lib. 1. Practic.* scribit, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra vrbem intuita est, in talem melancholiam incidit, quæ in conuulsiones desinens, mortem illi intulit: & quòd mulier, quæ patibulum serò prætergrediens, metuénsque, ne vrbe illic exclusa pernoctari cogeretur, in diuturnam melancholiam incidit: & quòd alia, quæ cadauer furis, qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proijceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, miserè multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metûs & imaginationis, mortui sunt, historias tres Henricus ab Heer, *obseru. rarar. lib. obseruat. 6.* Primam Canonici, qui cùm non lethaliter decumberet, cùm se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam vnnctionem petiuisset, quinta horâ post Medicorum, qui nulla lethalia signa animaduerterant, abitum, subitò, assistentibus non aduertentibus, exstinctus est: Secundam, illustris Dominæ, quæ primo, quo quintò vterum se ferre sensit, die, indubie se illo partu morituram prædixit, & ad mortem sese præparare cœpit, ac mense octauo, marito suo accubans, nihil vel illa, vel pedisequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta est: Tertiam Illustris virginis, quæ cùm non ita integrè valeret, Medico ab amicis vocato negante, se vllis ege-te medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nolle se inutilibus remedijs propediem sepeliendum corpus fatigare, dixisse Cingaram, ante finem anni victuram desituram: vigesimo octauo die, cùm omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente constante, somno se dedit, à quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loc. allegat.* quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, vt non possit dilatari. Ideóque primam eiusmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem esse, existimat, vt quàm celerrimè sanguis mittatur. Posteà iubet, vt æger in balneum deducatur, sic vt respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aquâ calidâ, donec rubescant, & liberè respiret; dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, vt rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia vt libenter concedimus, si malum solùm circa cor hæret: ita, cùm experientia doceat, cerebrum sæpissime etiam in consensum trahi, atque inde conuulsiones & epilepsiam excitari, necessarium est, vt medicamenta antepileptica exhibeantur; vnde etiam nostris hominibus vsitatum est, vt aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *alleg. loc.* consilio, si ex terrore male habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, Smaragdus, pœonia, cranium hominis, vngula alcis & similia. Vtilis est & hæc aqua pueris:

℞. *aq. tiliæ, pæon, cerasor. nigror.* an. Vnc. iß. *margaritar. præparat. corall. præpar. C. C. præparat.* an. Scrup. j. *fecula pæon.* Scrup. ß. Misce.

PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POSTQVAM hæc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, vt de iis in specie agamus. Cùm autem venena insint vel mineralibus & metallis, vel plantis, vel animalibus: secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit iteret ea primo loco Calx viua. Quamuis verò negare nolim, in calce, vt in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque eâ ratione inter venena referri posse: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenositate eius, annon verò potiùs quædam ab igne prouenient. Habet enim calx viua, quod & Scaliger, *exerc. 5. sect. 8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam potâ, fugiens, adeo sese exserit, vt tangentis manûs adurae, & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cùm & corpus nostrum intùs adurere possint, vstione illâ varia symptomata excitant. *Calx viua*

Symptomata & Signa.

Calx viua, intra corpus assumpta, perniciosa excitat symptomata. Ventriculum enim, alnum & intestina erodit & excruciat, sitim inexplebilem, oris & linguæ siccitatem, faucium & gulæ asperitatem, tussim, respi- *Signa.*

randi difficultatem, dysenteriam, vrinæ suppressionem, & tandem frigiditatem extremorum, syncopen & præfocationem inducit. Id quod historiâ quadam pueri octo annorum probat Amatus Lusitanus, *cent. 5. curat. 91.* qui cùm esset consuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eámque copiosè deuorauit, vnde intensissimè febricitabat, sitiebat & multum bibebat, sed eius sitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde sextâ die obiit.

Curatio.

Curatio. Primùm statim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, eiúsque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partésque contra eius erosionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & sem. maluæ, althææ, lini, oryzæ, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue; item mucilag. sem. lini, maluæ, althææ, psyllij.

Venter quoque iisdem leniatur, vt & cassiâ extractâ. Vel iniiciantur clysteres ex decocto hordei, fol. radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. psyllij, lini, cassia, ol. violar. lior, nymphææ, & similibus.

Inter antidota recensetur fel caponis, à Scrup. j. ad Drach. j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup. j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte sumpta.

In cibo vtilia sunt butyrum recens, iura pinguia carnium, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, ptisanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypso.

Gypsum. GYpso poto C. Proculejus, Augusti Cæsaris familiaris, in maximo stomachi dolore mortem sibi consciuit, vt Photius, *lib. 25. cap. 24.* narrat. Et Sabellicus, *lib. 4. Ennead. 9.* refert, quòd Conrado III. Imperatore Iconium obsidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & detestabile commentus est. Gypsum contusum & in speciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiscuit, quos ex Byzantio mittebat in castra, eóque cibatu tanta vis militum breui consumpta est, vt negotio infecto, obsidionem soluere coactus sit Rex alioqui inuictus, qui suorum clade consternatus, relictâ Asiâ, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Signa. Gypsum intra corpus sumptum tussim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauissimúmque circa os ventriculi & stomachum dolorem ac singultum, tensionem in hypochondriis, colicam, veottis adstrictionem excitat, ac præterea torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando iugulat.

Curatio.

Curatio. Statim danda opera, vt gypsum vomitu reiiciatur, ideóque exhibenda aqua tepida cum multo butyro, aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulsa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria lenia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad elleborum veniendum. Si ad intestina iam descenderit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas etiam purgare iubet scammonio, vt & Rhases, qui, 8. *ad Almansor. cap. proprio* scammonij Drach. j. cum psyllij Drach. ij. ex mulsio dari iubet.

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. fœni græci, maluæ, althææ, iuscula pinguia, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccarum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere sarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumptum. Scribitque Guainerius, quòd Bezoar gypsi sit cinis sarmentorum vitis, Drach. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumptus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, Drach. j. pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda prosunt, theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à Drach. ß. ad Drach. ij. cum vino generoso exhibita.

Et quia gypsum sumptum aloi pertinaces obstructiones sequi solent, ea lenienda clysteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, sem. lini. cassia extracta, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

Vitriolum. VItriolum, Græcis χάλκανθον (cui cognata sunt chalcitis, misy, sory, melanteria, de quibus Dioscorides, *lib. 5. cap. 74. 75. 76. 77. 78.* & Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*) inter sales, neque immeritò, refertur. Etsi enim non Sal purus & sincerus sit, sed sulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat: sal tamen facilè prævalet. Inter venena propriè dicta referri vix potest, nec etiam à Dioscoride, & plerísque aliis autoribus, inter ea recensetur; cùm vtilissima medicamenta, in quibus nulla venenositatis appparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, ℨ j. pondere sumptum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduersus sumptum fungorum venenum, ex aqua, teste Dioscoride, prodest.

Symptomata, & Signa.

Signa. Quia tamen crudum nauseam & vomitum excitat, quod alicuius malignitatis videtur indicium, & si copiosiùs sumptum fuerit, aut non statim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, intestina excruciat, dysenteriamque excitat, & sitim magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam salis vitrioli, accidant, iis occurrendum sit.

Curatio.

Curatio. Si ergo vitriolo sumpto quædam mala sequantur symptomata, danda opera, vt quamprimùm vomitu planè reiiciatur, quod fit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largiùs sumatur, aut lac recens tepidum, cum sacchaxo & butyro, vel exhibeatur decoctum hordei, cum syrupo violarum.

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiantur, clysteres lenientes, ex decocto hordei, maluæ, oleo rosaceo & similibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel sigillata, cum mucilag. sem. cydonior. Drach. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT

CAPVT IV.

De Aqua forti.

Aqua fortis. AQuæ ſeparatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chryſulcæ dictæ, quæ ad corrodenda & ſeparanda metalla ab aurifabris & Chymicis vſurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præſtant, potiùs corroſione, quàm venenoſitate facere videntur. Quia tamen ſatis grauia ſymptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum ſit, hic non prætereundum.

Symptomata & ſigna.

Signa. Statim enim violentâ ſuâ penetrandi vi, inſtar ignis faucium & linguæ, ventriculique ac inteſtinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & niſi maturè ſuccurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm ſitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis aſſeruata fuerat, arripuiſſet, illamque bibiſſet, diris miſerandiſque cruciatibus extincta eſt, obſeruauit Bruno Seidelius, *de morbis incurabilibus pag.* 13.

Curatio.

Curatio. Cùm aquæ hæ ſubitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab eroſione eſt, ſtatim lenientia & viſcida, quæ partes internas à corroſione muniant, ſimulque calori reſiſtant, exhibenda. Maximè vtilis eſt mucil. ſem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Foreſtum, *lib.* 15. *obſ.* 30. qui cùm aquam fortem inſcius bibiſſet, & gula præ ardore occluderetur, ſuffocationiſque periculum immineret, præter multorum opinionem euaſit. Efficax etiam eſt eclegma è mucil. ſem. cydonior. althéæ. & gummi tragacanthæ, aqua roſarum extracta, ac melle roſato & violato paratum, vt & gargariſma ex ſemine cydoniorum, althéæ, & cucumeris, flor. roſar. violar. & verbaſci, atque ex prunella, pulmonaria, ſanicula, in ſ. q. aquæ decoctis, & melle roſato, vel oxymelite ſcillitico addito paratum: quorum medicamentorum ope nauta ille, apud Balduinum Ronſſæum, *epiſt.* 9. qui cùm ſiti æſtuans, per errorem è vaſe, quod aquam vitæ continere ſuſpicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum ſibi ſatis eſſe putaret, vno ſpiritu hauſiſſet, & periculoſiſſimis ſymptomatibus correptus eſſet, ſanatus eſt, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonium. ANtimonium pauci eorum, qui ex profeſſo de venenis ſcripſerunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non eſſe, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, *de venenis*, *lib.* 2. *cap.* 24. ſeu *tractat. de virib. Antimon.* id venenum eſſe probare conatur, idque eo inprimis, quòd ſtatim intra corpus aſſumptum, & ſupra & infra hominem fatigat, & humores non electiuè, vt alia purgantia, ſed ferum in omni ætate, ſexu, & quouis anni tempore, nullo adhibito diſcrimine, tam in ſano, quàm in ægro, educit, magnemque præterea laſſitudinem & virium imbecillitatem perpetuò poſt ſe relinquit. Idem ſtatuit Gemma, *Cyclognomica, lib.* 2. qui ſcribit, ſe nominatim ſcriptos domi aſſeruare plures octoginta, cùm viros, tum fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento viuo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero eſſe, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari poſſunt: interim malignitatis & venenoſitatis eſſe particeps, vt ſymptomata, quæ inducit, ſatis indicant, & ſi nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liqueſcit Antimonium, exhalant, ſatis teſtantur.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam dum igne liquatur, & ad vſus, ſeu Chymicos, ſeu alios, præparatur, adeo noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in ſuffocationem, paralyſin, epilepſiam & alia mala incidere poſſint. Sumptum verò ſtatim laborioſos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulſiones excitat.

Curatio.

Curatio. Qui Antimonium in igne tractant, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut ſumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile eſt & hoc electuarium:

℞. *Allij, nucum iugland.* an. M. j.
Contundantur, & cum melle miſceantur.
Miſturæ huic addatur *theriaca* Vnc. j. *zedoar.* Vnc. ß. *caryophyllor. nuc. moſchat.* an. Drach. ij. *mellis deſpumati* q. ſ.

F. Electuarium, quod non ſolùm ad præſeruationem ſumi, ſed & linimenti loco ad nares vſurpari poteſt.

Si verò Antimonium ſeu crudum, ſeu malè præparatum, ſeu malè exhibitum, praua ſymptomata excitat, primò decocto hordei, cum ſyrupo roſarum, ſimplicis infuſionis, ad abſtergendum vtendum; ſicut & clyſteres abluentes & abſtergentes vſurpandi.

Poſtea ventriculus & inteſtina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis reſiſtendum. Vtilis eſt hic vini potio, in quo caryophylli & maſtix cocta ſunt; cortices item citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita ſæpe eſitata.

Antidota, præter theriacam, ſunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem ſe in quatuor Chirurgiæ ſtudioſis probaſſe ſcribit Laurentius Ioubertus, *de peſte cap.* 19. quibus cùm ſtibio cathartico præparando non ſatis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè ſuffucati eſſent, ſingulis boli Armeni Scrup. ij. exhibuit. Vtile eſt & ol. caryophyllor. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini ſumptum; vt & puluis, ex caryophyllorum, maſtiches, & C. C. præparati, an. Scrup j. paratus, & cum ſucco cydoniorum exhibitus.

Extrà ventri applicetur emplaſtrum de cruſta panis, vel cruſta panis ſiliginei toſta, & vino Cretico, vel alio generoſo, aut aqua menthæ, conſperſa.

CAPVT VI.

De Magnete.

Magnes. MAgnes an inter venena referendus ſit, autores diſcrepant. Nonnulli non omnem, ſed aliquam ſaltem eius ſpeciem venenoſam eſſe exiſtimant. *An ſit venenatus.* Quidam non lotum venenoſum, lotum verò ad multa vtilem eſſe ſcribunt. Imò Garzias ab Horto, *aromat. lib.* 1. *cap.* 56. ſcribit: Non deleterius eſt hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indiæ Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate ſumptum, adoleſcentiam conſeruare. Qua de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete iuſſiſſe confici, in quibus cibus eius coquatur. Hoc ipſe, cui mandatum erat negotium, mihi affirmauit. Verùm ſi hoc ita ſeſe haberet, non ſolùm argento appenſus, ſed etiam auro vix emeretur. Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabuloſa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, *lib.* 2. *de gemmis*, *cap.* 257.

Alij

Alij contrà autores Magnetem simpliciter, & nullâ vel speciei, vel lotu, mentione factâ, inter venena referunt, eiúmque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumptum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum, vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam molestiã creaturum. Quod si accidat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facile patet. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibéda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus omnium, qui nouem dierum spatio ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi possunt. Nonnulli & aliumcõmendant. Vtilis est & theriaca: vt & alia, quæ sanguinẽ ac spiritûs clarificant, qualia in curatione melancholiæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

Adamas. EOdem modo sese res de Adamante habet, qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non enumeratur; imò ex eorũ numero planè eximitur, de quo plura *lib. 3. Pract. part. 1. sect. 1. cap. 7. quæst. 1.* dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repetò, historias, quæ Adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidentiâ facti digniores esse: quæ verò contrariũ statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bembus, *lib. 1. histor. Venetæ*, refert, quendam Tristanum Cibeletum Cyprium, Ferdinãdi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cum insuper aquam fortem potârit, an potus aquæ fortis, vel Adamas, mortis caussa fuerit, dubium. Sic quidem ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Luzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Euchanstia interfectus est, ex Adamante fuisse. Verùm vix credibile est, tantillum pulueris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse, sed procul dubio veneuum longe potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermissum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem sumpserunt, tradita sunt, addere libet.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, assumptionem consequentia, vt autores tradunt, sunt dolor vehementissimus stomachi & intestinorum, quẽ is continuum soluendo excitat, cui postea syncope accedit, quam tandem mors excipit.

Curatio.

Curatio. Primò omnium danda opera, vt statim lapis iste è corpore expellatur, quod in principio commodissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum & castratorum, ac similibus, quæ hactenus aliquoties sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic. altheæ, maluæ, sem. lini, iusculis carniũ pinguibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dandũ cẽsent sanguinem hirci recentem vel siccum, cum iure carnium pingui: quod nisi ideo fiat, vt vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vulgo creditur, factum, quòd sanguis hirci Adamantẽ frangat. Nonnulli balsamum verum à Scrup. j. ad Scrup. ij. exhibendũ censent. Bibatur etiam vinũ clarum diuretícũ. Quæ si non prosint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, simulque vulneribus & vlceribus intestinorum, ab assumpto adamante inductis, subueniendum censent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

LApidem Lazuli inter venena non solùm Ardoynus *lib. 2. de venen. cap. 71.* Guainerius, *de venen. cap. 8.* Eustach. Rudius, *lib. 4. cap. 10.* & alij recentiores numerant; sed & Græci ei δύναμιν μετρίως ἐχαρωτικήν, καὶ σηπτικήν, ἐλκωτικήν, vim modicè excedentem, crustas gignentem, detergentem, & exulcerantem tribuunt. Quos secutus procul dubio Mesue, *de simpl. med.* scribit, quòd habeat vim adurendi, vlcerandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, *lib. 1. Paradox. cap. 12.* vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facilè admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuisse opinatur, vtpote qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verùm enim verò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, non infeliciter vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabũtur, patet. Imò Mesues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuẽtutem conseruandi. Qua de caussa eum procul dubio Arabes in confectionẽ Alchermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videantur Mesues, *lib. de simpl.* Auicennas, *lib. 2. tract. 2. de virib. cord.* Alexander Trallianus, *lib. 1. cap. 15.* Guainerius, *de Melanchol. & mania.* Antonius Musa Brassauolus, *de med. purgant.* Scaliger, *exerc. 272.*

Symptomata & signa.

Si tamen accidat, vt non rectè præparatus, vel nimia quantitate assumatur, ventriculi subuersionem, & vomitum, inappetentiam, ventrisq; dolorem parit, &, vt nonnulli addunt, tristitiam & sollicitudinem inducit. Signa.

Curatio.

Curatio, vt reliquorum venenorum erodentium, consistit in eo, vt primò vomitu reiiciatur, & clysteribus lenientibus & abstergẽtibus per aluum educatur. Curatio.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, inprimis lac tepidum, asininum præcipuè, quod iis, qui lapidem hunc hauserint, septem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach. ij. sumptum, esse, idem scribit.

CAPVT IX.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

ARsenicum duplex est; alterum natiuum, alterum factitium. Natiuum, quod spontè oritur è metallis, iterum duplex est, auripigmentum, seu Arsenicum aureum citrium, & Sandaracha, seu Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt generis & facultatis. Nam in iisdem mineris vel fodinis nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidẽ duplex est: aliud albũ & crystallinum, Arsenicum. Auripigmentum. Sandaracha.

crystallinum, quod fit ex auripigmẽto, seu arsenico citrino, & sandaracha, seu arsenico rubro, per sublimationem, & hoc vt plurimum absolutè vocatur Arsenicum; aliud Realgar & Risagallum dictum, quod fit ex auripigmento & sulphure, vel solis, vel additâ calce viuâ, aut sale, simul mistis & combustis, seu calcinatis.

Realgar

Symptomata & signa.

Signa.

Intra corpus assumptæ quatuor illæ Arsenici species, eadem ferè inferunt symptomata, eáque grauissima. Quæ, vt modò exponentur, si ingruant, diligenter inquirendum, an tale quid assumptum fuerit. Sæpe enim factum, vt per errorem Arsenicum album ad glires necandos, vel alios vsus asseruatum, propinatum fuerit. Quod nisi statim pateat, & medicamentis idoneis ægro succurratur, de vita eius actum est. Ita refert Forestus, *lib.* 30. *obseru.* 8. historiam de famula quadam, quæ per errorem Arsenicum, amylum aut saccharum esse existimans, gustauit, & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C.C. vsti, ad vermes occidendos, Arsenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, *lib. eodem obseru.* 5. narrat, quandam aromatarij cuiusdam famulam, cùm chartulam, Arsenico repleram, in officina relictam inuenisset, & iuri piscium, pro saccharo, per imprudentiam, immiscuisset, non solùm seipsam, sed & heram & puerum veneno infecisse. Quale quid & hic apud vicinam meam accidisse, iam semel atque iterum supra retuli. Cùm enim duo eius liberi vomitu & grauissimis ventris torminibus torquerentur, vt de veneno propinato dubius ampliùs non essem, & quid cum iis actum fuerit, quærerem, matérque responderet, se in balneum ictis, sudoris ciendi gratiâ, C.C. præparatum, cum syrupo fumariæ, exhibuisse, vt C.C. illud mihi monstraret, iussi. Id cùm afferret, & mihi porrigeret, ipso pondere statim, non C.C. sed minerale quoddam esse, deprehendi, Arsenicum verò esse statim vidi.

Symptomata autem, quæ arsenico sumpto excitantur, sunt ventris & intestinorum cruciatus vehementissimus, vomitus, sitis inextinguibilis, linguæ, faucium & gulæ ariditas & asperitas, spirandi difficultas, tussis, singultus, vomitus. Sequitur non rarò etiam dysenteria & vrinæ suppressio. Interdum spasmus & paralysis accedit, & tandem mors superuenit.

Sandaracha tamen mitior est, quàm auripigmẽtum. Mitiora quoque sunt symptomata, quæ Auripigmentum sequuntur, quàm quæ arsenicum album crystallinum, quod omnium perniciosissimum est. Mitius quidem Arsenico albo, sed peius auripigmento est Realgar. Hinc symptomata affert iis similia, quæ Arsenicum album sequuntur, licet paulùm remissiora. Æstuationes enim ingentes, exsiccationémque & consumptionem humiditatis extremâ inducit, ita, vt, nisi breui tempore succurratur, æger aut moriturus, aut paralyticus, vel contractus in membris remaneat. Refértque Conciliator, *tract. de venen.* se vidisse & curasse iuuenem, qui cùm ipsi datum esset cum hepate porci assato Realgar tritum, mortem quidem euaserit, sed circa omnes iuncturas quasi immobilis remanserit.

Neque solum ore sumptum, sed & extra adhibitum Arsenicum & Realgar nocent. De Pictore, qui, cùm capsulam, Realgare repletam, diu conclusam, aperuisset, in lipothymiam incidit, & totâ facie tumidus euasit, ac alexipharmacis curatus est, *supra* dixi. Amatus Lusitanus, *centur.* 2 *curat.* 34. narrat, iuuenem quendam Florentinum, qui cùm scabie, vniuersum eius corpus occupante, fœdaretur, vnguento, cui Arsenicum commistum erat, præter Medicorum consilium, se illeuisset, manè mortuum in lecto inuentum fuisse: & alium quendam, ob similem inunctionem, in insaniam deuenisse.

Prognostica.

Prognostica.

1. Nisi statim præsentaneâ operâ succurratur, de vita periclitatur æger. Ita puer ille, vicini mei, de quo dixi, intra sex horas mortuus est.

2. Quidam tamen non mox moriuntur, sed longiore tempore vitam trahunt, at miserrimam. Sic Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 65. refert de puero quodam, 12. annorum, qui Arsenico sumpto paulatim rabidos ac marcidus factus, intra annum obiit. Similia exempla habet Forestus, *lib.* 30. *obs.* 8 *in Scholio*, & *lib.* 18. *obseru.* 28. *in Scholio*, vbi scribit, se nouisse, qui multos annos superuixêre, sed in magna miseria, cruribus resolutis, vt vix incedere possent. Ita puella illa, cuius fratrem post sex horas mortuum esse dixi, cùm largiter vomeret, & alexipharmacis vteretur, euasit quidem, vt sana videretur: sed anno ætatis 21. in fœdissimam scabiem, & grauissimam cachexiam incidit, vt nullâ diligentiâ adhibitâ curari potuerit, sed diem suum obierit.

Curatio.

Curatio.

Curationem quod attinet, cùm omnes istæ Arsenici species eadem qualitate venenosa præditæ sint, eadémque inferant symptomata, iisdem quoque opus habent remediis. Ratio curationis in hoc consistit, vt primò statim vomitus prouocetur. Prouocandus autem est vomitus, & sæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum simul hebetantibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto sem. lini, atriplicis, in quo butyrum recens, aut ol. lini vel rosaceum sit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioso.

Deinde si cruciatus intestina affligant, clysteres ex decocto fol. maluæ, althææ, flor. violar. verbasci, sem. lini, maluæ, confecti, quibus & ol. violar. & pulpa cassiæ admixta sint, applicentur. Iidem parati possunt ex iure pingui, cremore ptisanæ, lacte asinæ, quibus mucilago sem. psyllij, maluæ, & cydoniorum addi potest.

Postea exhibeantur ea, quæ viscidirate & lubricitate suâ viscera à vi arsenici erodente muniant. Vbi plurimum confert, & vtilissimum est lac bobulum, si in magna quantitate bibatur. Quâ ratione octo pueros, cuiusdam rustici liberos, vt & Psaltriam, & meretricẽ quandam Veronensem, vnà cum patre & matre, quorũ illi ranas farina arsenico infectâ inuolutas, & oleo frixas, hi pisces in oleo, cum sale & agrestâ frixos, & Arsenico itidem infectos, ederant, liberatos esse scribit Ioh. Baptista Montanus, *consil.* 367. Butyrum etiam, ac oleum copiosè sumptum hic vtilissimum est, sicut & ol. amygdal. dulc. ac iuscula pinguia, cremor ptisanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis sumpta. Dioscorides, præter iura pinguia, succum althææ & maluæ, cùm vterque vim lubricandi habeat, vt & decoctum seminis lini, tragi, orizæ, & lac cum aqua mulsa copiosum dare præcipit. Vtilis est & syrupus violaceus, cum decocto sem. lini, aut maluæ, aut hordei.

Mercurialis, *de venen. lib.* 2. *cap.* 9. præ ceteris mirificè conferre scribit aquam, si is, qui sumpsit arsenicum, statim eam copiosè bibat, atque suam assertionem probare conatur exemplo, primò, canum, quos quandoque in cauernas, vbi arsenicum erat, à se missos, atque exanimes extractos, vbi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidit; secundò, murium, quos, si accepto arsenico aquam biberint, liberari ferunt; tertiò, vulpium, de quibus Plutarchus, 6. *sympos. cap.* 2. refert, quòd vbi degustarint amygdal. amaras, præ insigni siccitate intereant, nisi aquam bibant. Verùm vt aquam non improbo; ita Forestus, *lib.* 30. *obs.* 5. aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum nõ reprimat, sed ipsum potius in corpore suâ frigiditate retineat. Tepida copiosè vsque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem

Tandem specifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia sunt primò crystallus fossilis puluerisatus, Drach. j. pondere ex ol. amygdal. dulc. recenti potus, quem pro præstantissimo & proprio arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Apponensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim. Secundò ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: ℞. *pinear. contritar.* Vnc. iiij. atque infunduntur in aq. lib. j. horis aliquot, & postea exprimantur, atque postmodum expressa propinentur. Tertiò vtilis etiam est lapis Bezoar orientalis, quod probat historia illa, quam recenset Claudius Richardus, *in description. lapid. Bezoar, tractatui Iordani de peste adiūcta*, de quodam adolescente, 20. annorum, qui, cum ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. ß. cum sacchato exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar gr. x. in aq. borrag. in potu data essent, à morte conseruatus est. Quartò Matthiolus antidotum vnam omnium præstantissimam contra mortiferam arsenici, & aliorum quoque venenorum, vim esse scribit pulu. Ferdinandi I. Archiducis Austriæ, quo Pragæ quidam suspendio dānatus, & alij alibi seruari fuerunt. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forsan est puluis Cæsaris rubeus dictus. Ponxettus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci, cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Serapinum, dūmodò odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarū, & interius album, Drach. j. pondere, vsque ad aureum, infusum in aquā mellis, vel decocto rutæ, cum aliis verò medicamentis sufficere Drach. ß. vsque ad Drach. j.

Curatio.

Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, siue squamam æris, siue ærug inem ipsam assumpserit, communis, vt hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est, vt quicquid assumptum fuerit, euomatur, & vomitus aquā tepidā, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro, ac similibus prouocetur: aluus vero clystere ex decocto maluæ, althéæ, violarū, hordei, sem. fœnigræci, psyllij, althéæ, addito melle, oleo communi, rosar. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur. Curatio.

Postea ·ccipiatur lac, & præcipuè asininum, butyrū recens, iuscula carnium pinguia, mucil. sem. fœnigræci, psyllij, althéæ, maluæ & lini, syrupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, vt imus venter ol. rosaceo calido, vel mastichino inungatur; imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullierint, aut ingens limaçum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quātitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus; aut succus apij, Drach. ij. quantitate cum vino sumptus; item succus radic. acori, Drach. ij. vel iij. quantitate, cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data, puluis item zedoariæ, Drach. j pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumptū. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT X.

De Ære, eiusq; squama, flore, ære vsto, & viridi æris.

Æs. ÆS siue cuprum, Græcis, χαλκὸς, venenata qualitate etiam non caret, quā & esculenta & potulenta, (præsertim quæ aceto aut vino condiuntur) vt & cereuisia, si in vasis cupreis coquantur, aut diutiùs fermentur, imbuuntur. Quæ postea intra corpus assumpta, ventriculum turbant, nauseam, vomitiones, ariditatem linguæ, & erosiones ventriculi, doloremque & fluxus ventris excitant. Ipsius æris assumptionem præter dicta symptomata, aliquando & vlcera intestinorū, difficultas anhelitūs & suffocatio sequi solent.

Æs vstum. E cupro verò conficiuntur æs vstum, flos æris, squama æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum facultatibus Medicis Dioscorides, *lib. 5. cap. 47. & seqq.* Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*

Intra corpus verò assumptum æs vstum ventriculum subuertit, coctionem extinguit, & cruciatūs intestinorum infert.

Squama æris. Squama æris, seu scoria cupri, eiusdem ferè cum ipso ære naturæ est, & in corpus assumpta, eadem symptomata, quæ æs, sed aliquanto vehementiora, & iis quæ æs vstum inducit, ferè similia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui & ventriculi punctionibus.

Flos æris. Flos æris quoque eadem symptomata infert, pulmonem insuper coarctat, & interdum suffocat.

Ærugo. Ærugo, siue viride æris, intra corpus assumptum, perniciosum venenum est, & grauissima infert symptomata, ferè similia iis, quæ sequuntur assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corrosionem ac mordicationem in gutture, stomacho & intestinis inducit; vnde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dysentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Postea guttur constringitur, respiratio intercipitur, adeo vt violēter æger suffocetur & extinguatur: scribitq; Rases, 10. cōt. c. 2. viridis æris aureū vnū vno die interficere.

CAPVT XI.

De Aurichalco & scobina Campanarum.

CVm Aurichalcum magna parte ex cupro constet, eandē in se retinet virulentiā, & cibis potionibusque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunq; modo sumptum, vt æs, nocet, eademque symptomata inducit, ac eandem curationem postulat. Aurichalcū.

Et cùm campanæ etiam ex ære, & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De quare Iac. Horstius, *in commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit: Nobilis matrona, *inquit*, in summo vitæ discrimine constituta erat, vt quæ imprudens deliræ anūs consilium secuta fuerat, quæ certam, vt solent, præsentemque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino rubeo, violento vomitu diuexabatur, & aluus vehementer ei subducebatur. Vnde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phreniditē incidit; quæ cùm nonnihil mentem recepisset, semper sensit torsiones in ventriculo, & lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis scobinam expurgaui, & dilucidè in chartam assumptam, aliūs visendam, exhibui. Et omnino si quid tale sumptum sit, eadem curatio, quæ de ære propōsita est, conuenit. Scobina Campanarū.

CAPVT XII.

De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.

EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe loco medicamenti exhibetur, non solùm Chymicè præparatus, sed etiam crudus, & limatus solūm, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, si vel nimia copiā sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam noceat. Ferrum.

GGg Sympto

Symptomata & Signa.

Signa. Tum enim in ventre dolor vehemens, ficcitas oris, & totius corporis inflammatio sequi solet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor.

Curatio.

Curatio. Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in intestina descenderit, clysteribus lenientibus abstergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ stomachicæ, & similia.

Postea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. j. pondere, vel cum vino, vel cum succo Mercurialis, in pilulas conformatum, esse, ipsúmque se ei associando extrahere scribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

Plumbum. ETsi plumbum, si integrum deglutiatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini infestat, tamen si comminutum diu in corpore hæreat, & resoluatur, grauissima symptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vsto, de recrementis seu scoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioscorides, *lib. 5. cap. 55. & seqq.* agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Plumbum autem sumptum etiam symptomata grauissima affert. Et quantum nocere possit, clarissimè monstrat historia, quam Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* refert. Ea verò etsi suprà etiam allata sit, & hoc loco non prætereunda videtur. Amicus quidam meus, *inquit*, hisce diebus destillationi è capite, interdum in ceruicem, & scapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: quâ tamen superueniente iustis vacuationibus haud ægrè liberari solebat: Huic à me iam doloribus liberato Empiricus quidam plumbi puluerem aduersus arthritidem ita commẽdauit, vt in eo solo eius recurrentis præcautionem positam esse, statim persuaderet. Cuius idcirco vsum amplexus, pulueris eius sesquilibram ex iusculis, ex vino & pyris coctis, aliísque cibis, sacchari loco, dierum quindecim spatio, absumpsit Sed dij boni, quot quantaque incommoda statim persensit. Dysenteria crudelis, febri stipata, die duodecimo exorta est, cum grauissimis nõ ventris solùm, sed & ventriculi torsionibus, ad eam spinæ dorsi partem, in quam os ipsius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta dissolutio, tanta oris oblæsio subsecuta est, vt ne contactum vel blandissimum ferre posset. Et quæcunq; ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem tenuissimum versa, mox reuomebantur. Inde ructuum tãta edebatur copia, vt in flatûs omnia abire viderentur. Sedatâ dysenteriâ grauis illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatûs dies 20. perseuerarunt, cum incendij interni molestissimo sensu, totidémq; noctes peregit insomnes. Atq; hoc temporis interuallo licet sitis ipsum non valde exercuerit, appetentia tamẽ semper prostrata iacuit, nec aluus quicquam, nisi vel clystere, vel cathartico medicamento prorirata, reddidit, & quæcunque tum infra, tum supra, aut sponte, aut artis beneficio prodière, plumbeo colore infecta erant omnia, suam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeo impresserat. Interim exorto ictero corpus totum fœdatum apparuit, ac sanguis, sedatâ dysenteriâ, ad febris curationem reserata vena detractus, totus flauus, biliosus ac spumosus deprehensus est.

Curatio.

Curatio. Curationem plumbo sumpto plerique eandem censent, quæ cerussa vel lithargyro sumpto adhiberi solet. Verùm de vomitu hoc mihi monendum videtur, cum non ita esse necessarium, si rasura plumbi saltem assumpta sit. Cùm enim plumbum nihil noceat, nisi in corpore resoluatur, vt ex historia, è Fernelio modò allegata, patet, via verò credibile sit, & illa ipsa historia doceat, in ventriculo id resolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vstum exhibitum sit, vomitus non inutilis videtur. In non vsto verò satis est, vbi iam ad intestina descendit, & malignitatem suam exserere incipit, acrimoniam eius temperantia & abstergentia vsurpare. Laudatur propterea lac asininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, sem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quasi plumbi vsti sunt grana cydonioru excorticata & trita, Drach ij. põdere, in potu cũ vino dulci data. Vtile est etiam, quotidie vsque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cùm magis defæcatum sit, minùs quidem malignum est, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamẽ sumptum, eadem ferè, quæ plumbum, infert symptomata, quæ iisdem quoque remediis, quibus plumbum sumptũ consequẽtia symptomata, curanda sunt.

CAPVT XIV.

De Cerussa.

EX plumbo fit cerussa, minium & lithargyrum, de quibus iam ordinis ratione dicendum. Cerussa.

Cerussa fit ex plumbo, aceti vapore corroso, & propterea eadem symptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Sumptâ nimirum cerussâ mox palatum, lingua, gingiuæ & dentes albedine quadam inficiuntur, sequitúrque singultus, vomendi desiderium, linguæ ariditas, faucium asperitas, tussis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tensio, anhelitûs difficultas, sanguinis per aluum egestio, tenesmus, præterea caput turbatur, & sæpissime in ipsa luce ante oculos vana quædam phantasmata se conspicere putant ægri, alias sunt somnolenti, membra torpescunt, & neque manûs neque pedes suum officium faciunt. Vrinæ modò nigræ, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigescunt, ægríque pereunt. Signa.

Curatio.

Vt in aliis venenis, ita & hîc danda opera, vt venenum haustum quamprimùm per vomitum ve[illegible]um excernatur. Ad quam rem vtilia sunt decoctum [illegible]m. atriplicis & rapi, radic. maluæ, ficuum, vt & aqua mulsa, ol. liliorum, irinum, sesaminum, & similia. Curatio.

Clysteres parentur ex decocto brassicæ, caulium rubrorum, parietariæ, carduibened. centaur. min. diaphœnico, ol. communi, liliorum albor. costino.

Euacuato per vomitum & clysteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum, radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. lini, fœnigræci, psyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, sesamino, lini. Laudatur & aqua, quæ est in foliis vlmi, & gummi vlmi.

Tandem exhibenda quæ abstergunt, vrinã pellunt, ac venenatæ qualitati resistunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere sarmẽtorum vitis paratum, cum aqua mulsa. Et Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* succum absinthij cum hydromelite multoties, vnius aurei pondere, bibendum scribit, donec vrina prouocetur. In quẽ finem & decoctum sem. apij, fœniculi, anisi, exhiberi potest. Malignitati resistunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca & Mithridatium, cum optimo vino sumpta.

In

In potu vtilia ſunt lac caprinum, malua, caricæ, vinum album meracum, hydromel. A ſomno, quantum fieri poteſt, æger prohibendus.

CAPVT XV.

De Minio.

Minium. MInium noſtrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) eandem ferè vim habet, quam plumbum, ceruſſa, & alia è lithargyro parata medicamenta, & proinde ſumptum eadem, quæ illa, excitat ſymptomata.

Symptomata & Signa.

Signa. Inprimis verò ventriculum & inteſtina lædit, & hinc ructum, ſingultum, nauſeam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta ſunt, ſymptomata excitat.

Curatio.

Curatio. Ideóque etiam ſtatim vomitorium ex ſem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum

Deinde iniciatur clyſter ex decocto radic. althææ, maluæ & granor. iuniperi, cum ol. liliot. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur ſpodium de ebore vſto, Drach. ij. pódere, ex vino: item theriaca & Mithridatiũ.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

Lithargyrum. LIthargyrum etſi quinque modis fiat, vt apud Agricolam videre eſt: duæ tamen ſpecies in communi vſu ſunt; album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob ſimilitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata lithargyrum intra corpus ſumptum conſequentia iſta recenſet Dioſcorides, *lib 6.c.27.* Grauitatem nimirum ſtomachi, ventriculi, & inteſtinorũ, cum magnis doloribus affert, nonnunquam inteſtina vulnerat, vrinámq; ſupprimit; corpus intumeſcit, plũbeamque deformitatem cõcipit. Præter hæc, vt Aëtius, Auicennas & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines nẽpe articulorum incenduntur & ardent, inteſtina exulcerantur, vnde ventris fluxus ſuperuenit, & aliquando egreditur, & prominet inteſtinum; nonnunquam aluus ſupprimitur: in ſuperioribus inflatio apparet, flatúſque ſeſe reuoluentes per medium ventrẽ, & iuxta vmbilicum, murmurant, miríſque cruciatibus hominem affligunt; ſæpe etiam ileos ſuboritur, lingua grauatur, ſermo impeditur, ſpuma in ore adeſt, & conſtrictio anhelitus, reſpiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur, facultas motrix artuum impeditur, tandémque inualeſcente malo ſuffocatio ſequitur.

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum ſumptum vomitu reiiciatur: deinde curandum, ne partes internæ arrodantur; imprimis verò malignæ lithargyri qualitati reſiſtendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo, & ſi vomitus non ſatis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Poſtea clyſteres aluum lenientes & lubricantes, ſimúlque purgantes iniciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & ſimilibus.

Si vomitus non ſatis proceſſerit & ſymptomata ingraueſcant, Rhaſes, 8 *ad Almanſor. c.propr.* Auicennas & alij ſcammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ eroſionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuiſia calida, lac recens tepidum, aſininum præcipuè, iura pinguia, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati reſiſtunt, vimq. aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vſum imprimis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aetius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij item ex vino, Ægineta denarios octo, Dioſcorides Drach. viij. præſcribit. Sed locum deprauatum non immeritò ſuſpicantur Matthiolus & Greuinus, quantitaſque nimia videtur, poſsúntque ſufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioſcorides commendat abſinthium, hyſſopum, ſem. apij, piper, liguſtri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhaſes hoc medicamentum dare iubet:

℞. *ſem. apij, myrrhæ*, an. aur. ij. *abſinthij* aur j. Miſce cum ſapa Doſis aurei ij.

Vel ℞. *ſem. apij, abſinthij*, an. part. æqual. *piperis* Drach. ß. Detur pondus aureor ij cum vino.

Commendatur & ſpica Celtica ac ſtercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile eſt & ſylueſtris hormini ſemen, vt & ſuccus eiuſdem, cum vino pota. Laudatur & colũbarum & palumborum ſtercus, ex vino vel mulſo exhibitum, vt modo dictum, teſte Dioſcoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Apponenſis Bezoar lithargyri ſemen keruæ, vel catapuciæ maioris eſſe ſcribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verùm cùm facultatis admodùm deiectoriæ ſit medicamentum, Drach j. ſe non exceſſurum ſcribit Matthiolus. Vtilis eſt & aqua deſtillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoſo ſumpta.

Ante cibum ſumantur caricæ: in cibo verò carnes agninæ frequenter ſumantur.

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum ſublimato, tum præcipitato.

DE hydrargyri, ſeu argenti viui, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, *de conſenſ. & diſſenſ. Chym. cum Galen. cap. 9.* & ſupra, *part. 4. cap. 21.* dictũ, ibique duo imprimis explicata. Primò, an argentum viuum ſit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ ſit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideóque quæ de aliis venenis dicta ſunt, hic etiã ſolùm explicanda reſtant, nimirum quæ ſymptomata & damna inferat argentum viuum ſumptum; deinde quomodo iis occurrendum ſit. Triplici autem modo argentum viuum ſumi poteſt, nimirum crudum, quo pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde ſublimatum: tertiò præcipitatum. Quæ quomodo parentur, paſſim è Chymicorum libris patet. *Hydrargyrum.* *Crudum.* *Sublimatum.* *Præcipitatum.*

Symptomata & Signa.

Etſi argentum viuum hauſtum, vt *loc. allegat.* dictũ, ſæpe innoxium ſit, atque ægrè parturientibus, ſicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitũ fuerit à peritiſſimis Medicis, quandoque etiam caſu & incuriâ, magnâ quantitate hauſtum legatur: tamen tum ſolùm id accidit, cùm iterum ſtatim per aluum pondere & volubilitate ſuâ elabitur. Si verò in aliqua cauitate partium diutiùs hæreat, vel ſi alteri medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admiſceatur, aut alia de cauſſa retineatur, grauia mala, imò mortem inferre poteſt. *Signa.*

reſt. Eadem præſtat fumus ex argento viuo, ore hauſtus; nec innoxium eſt, ſi extra inunctum in corpus penetret. Perniciosius eſt præcipitatum, maximè perniciosum ſublimatum.

Argēti viui. Etenim argentum viuum, non extinctum nec præparatum, ſi in corpore hæreat, ſtomachum & inteſtina lædit, non quidem pondere, ſeu grauitate ſuâ, vt credit Dioſcorides, *lib.6.cap.28.* ſed vi malignâ ſuâ & erodente; flatus magnos excitat, doloréſque ventriculi & inteſtinorum vehementiſſimos, iis ſimiles, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab eroſione inteſtinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate ſtomachi, & grauedine totius corporis. Et ſi diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ ſuppreſſio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatus obſtruit. Vnde poſtea totum corpus intumeſcit, & colorem plumbeum ſiue liueſcentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatos. Fœdum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralyſin membris, quibus adhæret, aliquando etiam epilepſiam, apoplexiam, ſyncopen, & ipſam denique mortem.

Eiuſdē fumi. Symptomata verò, quæ ex argenti viui fumo concitantur, ſunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articulorum & paralyſis, ſenſuum læſiones, & præſertim viſus ac auditus; fœtor oris, eiuſdémque exulceratio, capitis dolores continui, inſanabilia vlcera, caſus capillorum, ſæpe etiam epilepſia & apoplexia, qualia ſymptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, ſæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponxettus, *lib.2.de venen. cap.21.* quendam, cùm argentum viuum per aliquot ſeptimanas in vaſe, igne circumquaque cooperto, tenuiſſet, idque poſtea incautè aperuiſſet, fumúmque naribus hauſiſſet, ſtatim ſine loquela deceſſiſſe. Et Iohann. Fernelius, *de lue Vener.cap.7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vaſa inauraret, hydrargyri vapore admiſſo imprudentiùs, ſtatim ſtupidum, veternoſum, ac planè mutum euaſiſſe ſcribit. Quæ, *inquit*, in os indebant, deuorabat quidem, ſtercus tamen & vrinam minimè ſentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactis menſibus ſex, in febrim acutam incidit, ac tum, excuſſo torpore, loqui cœpit, & quæſitus, reſpondere, ſed perturbata omnia & confuſa. Remiſit die vigeſima febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, turpidique ſenſus omnes remanſerunt, ménſque interuallis perturbata. Refert quoque Foreſtus, *lib.8. obſeru.5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excepiſſet, neque dormire, neque quieſcere potuiſſe, ſed modò in hanc, modò in illam partem ſeſe deuoluiſſe: ei pilos omnes è capite deciſiſſe, mox faciem ſupra modum palleſcere cœpiſſe, totúmque corpus tremulum euaſiſſe.

Inunctionis Mercurij. Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui ſequuntur, vt videre eſt in iis, qui in lue Venerea vel ſcabie iis vnguentis vtuntur, de quo ſupra, *part.4.cap.21.* dictum.

Præcipitati. Mercurium præcipitatum eadem, & quidem ſat grauia, ſequuntur ſymptomata, inprimis ſaliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorúmque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipſaque adeo mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagioſ. lib.de hydrarg cap.6.* quendam cùm quartanario cuidam iuueni robuſto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuoranda dediſſet, eum paucis diebus è medio ſuſtuliſſe.

Sublimati. Omnium verò grauiſſima ſymptomata & damna infert argentum viuum ſublimatum, & ſuo contactu inſtar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc ſi ſumptum ſit, ſtatim lingua & fauces exaſperantur, quod incommodum nullo leniente gargariſmo, niſi difficulter & longo tempore tolli poteſt. Quamprimùm verò in ventriculum deſcendit, ei pertinaciter inhæret, eúmque, & poſtea etiam inteſtina, erodit & exulcerat, vehementémque in iis partibus dolorem parit, ſitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem anguſtiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumeſcentia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ ſuppreſſio, anhelitùs difficultas, & aliquando ſanguinis per aluum effuſio, & dyſenteria pernicioſa, tandémque ipſa mors. Ita refert Andreas Baccius, *in prolegom. venenor. & antidotor.* propinato cuidam iuueni à muliercula ſublimati polline, cum coctrito carnium & ſacchari, prægreſſis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æſtuante ventriculo eum poſt triduum, ſæuis ſuperuenientibus alui torminibus, ac ichoris ſimul purulenti violentis vomitibus, reieciſſe ſimul & animam. Et Franciſcus Valleriola, *lib.1. obſeruat. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cùm nocte intempeſtâ ſomniferum ſyrupum ſumpturus eſſet, illius loco aquam ſublimati, quâ ad fucum vti mulieres conſueuerunt, ab ancilla, quæ illi miniſtrabat, per incuriam propinatam, hauſiſſe. Vnde mox à grauibus & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatûs incidit, ita vt in furorem penè, præ dolorum ſæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Acceſſerunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam deſperata res videretur. Neque enim quid hauſiſſet, ante ſextum diem innotuit. Antidotis tamen crebro datis, vacuationibus aptis, clyſteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vnctionibus lenientibus reſurgere incepit, omniaque ſymptomata mitigari, tandémque poſt trimeſtre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus eſt.

Curatio.

Curatio crudi ſumpti. Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi ſumpti, principio danda opera, vt id quamprimùm è corpore expellatur, quod pleriq; vomitu faciendum eſſe exiſtimant. Verùm cùm argentum viuum pondere ſuo deorſum vergat, & ſi ſurſum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac diſſipetur, non ita commodè per vomitum expelli poteſt. Conſultius eſſe puto, vt detur opera, vt ſtatim per aluum expellatur. Itaq; fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum inteſtinorum & aluum effluere queat. Quod vt faciliùs fiat, clyſter ex hydromelite, cui admixta ſit hiera picra, vel ex oleo oliuarum ſolo, aut mixto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis ſ. ſale, & ſimilibus, inteſtinis infundendus eſt. Quod ſi non ſufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile eſt etiam lac copioſius potum, imprimis aſininum. Magnum verò inprimis auxilium præſtat, auri limati ſcobem, vel folia auri ſumere. Nihil enim eſt, quod argentum viuum auidiùs imbibat, quàm aurum. Atque ita poſtea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Coſtum cum vino ſumptum argenti viui quaſi Bexoar eſſe, ſcribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam eſt ſuccus pimpinellæ, quo, poſt multa fruſtra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vſus fuerat, curatum fuiſſe, refert Schenckius, *in obſeruat. lib. 7.* Exhiberi etiam poteſt theriaca. Auicennas, *canon.lib.4. fen.6. cap.propr.* poſt euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & poſtea mulſam ſuperbibere iubet. Idem præſidium Guaiocrius laudat, & præterea pulu. rutæ Scrup. ij. dare. iubet. Conciliator myrrham & caſtoreum decocta in vino, & ſaluiam ac rutam tritam, cum

aqua

aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, dare præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen hormini, origanum, hyssopum, cum vino Rhases etiam, *continent. lib. 20. cap. 2.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cùm semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 23. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heraclidem contra argentum viuum siser erraticum dedisse scribit. Et *lib. 22. cap. 3.* ex sententia Nicandri semen vrticæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. c. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 19. c. 5.* columbarum sylvestrium fimum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Fumi eiusdem. Si verò à fumo argenti viui, naribus & ore recepto, æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rorismarini, stoechas Arabica & centaur. min cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluiæ & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui infusæ sint herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Inunctionis. Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quæ supra, *sub finem partis 4 de curat. luis vener.* dicta sunt, patet.

Sublimati vel præcipitati. Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumptum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergo statim, antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, vt hactenus sæpe dictum. Vbi verò iam ad intestina descendit, clysteres inijcere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, althææ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea et virulenta Mercurij erosio fœnetur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerati possint, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis s. sale esitare.

Antidotum & quasi Bezoar argenti viui sublimati est puluis crystalli subtilissimus, Drach j. quantitate, cum ol. amygdal dulc. haustus. Nonnulli imprimis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumptum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magisteriorum per oleum Tartari à corporibus solutis omnis vis corrosiua tollitur, per præcipitationem de qua in *Institut. lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13.* dictum: ita etiam dum Sal Tartari vel absinthij, Salem aquæ, quâ Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quam argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ sint, aut pinguedine caprina, vel hircinâ, aliisque, quæ suo loco de vlceribus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum clysteribus conuenientibus sanandæ, quietiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, vt sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum, postea pecten & vesica sæpius fomentanda, imposita spongiâ madidâ decocto iuniperi, & sem apij; & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel acori cocta sit.

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

Cinnabaris. ARgento viuo meritò subijcitur Cinnabaris, vtpote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia est. *Natiua.* Natiua rursus duplex: alia veterum, de qua Dioscorides, *lib. 5. c. 69.* hoc tempore forsan ignota, alia recentiorum, quæ est lapis mineræ argenti viui, atque inde cinnabaris natiua vel mineralis appellatur. *Factitia.* Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur, omnibúsque nota, & vulgo in vsu est: de qua etiam solâ hoc loco agemus.

Symptomata, & Signa.

Signa sumptæ cinnabaris factitiæ. Symptomata autem cinnabarim artificialem sumptam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & intestinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, vt quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *cap. praeced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Iohann. Fernelius, *de lue Vener. cap. 7.* vbi scribit, quòd Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiores solito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis pòst diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim indies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè implexibiles manerent; quin & carpum & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiáque reddebantur. Haud multò pòst idem vitium pedes sensere, sublatâ incedêdi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longè grauissimum ac crudelissimum, accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cœpit, sed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cùm nec noctu nec interdiu intermittebat, clysteribus, fotibus, balneis, & aliis quibusdam remediorum generibus, leuatio quæsita est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuórve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octoue dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeo fuerat discruciatus, sensim abeunte dolore, languidis quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rursus simili accessione correptus prosterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in accessionibus aluus, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etsi verò in caussis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim pictor iste non solum penicillū digitis sæpe extergeret, sed etiam imprudens & incautus ore exsugeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & visceribus ac neruis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horū symptomatum caussa exstiterit. Alteram recenset Iohan. Schenkius, *lib. 7. obseruat.* ex relatione D. Iohan. Franci, Medici Camicensis, de quodam Iuuene, qui cùm vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullisque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autē tempore de grauissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus côquestus est. Dolor nonnunquam per biduum aut triduū remittebat, aliquando singulis diebus ter quaterve recurrebat. Dolore sæuiēte sese côiciebat in lectū, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi possent, constringi

constringi & comprimi, seque nullâ re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vsus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subitò inter manus famulorum, caput pro more suo comprimentum, exstinctus est.

Curatio.

Curatio. Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem sumpserunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumpserunt, debetur Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam ingra pinguia gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti ex butyrum, oleum, & alia, quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt.

Bezoar Cinnabaris esse spodium, quod fit ex ebore combusto, Drach. ij pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod fit ex radice cannæ adustæ, itidem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *cap. præced.* proposita.

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

De Opio.
OSTQVAM de venenis è mirabilibus parte præcedente actum, proximum est, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de opio, vtpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipiamus, de eo plenam tractationem hîc proponere, mei instituti non est. Inprimis cùm id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michael Dotingius, & Dn. D. Daniel VVincklerus, in doctissimis, quos de Opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1. An opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumpti signa, seu quæ iis, qui opium sumpserunt, accidant symptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium sumpserunt, curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat.

Opium est venenosum Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lactyma, non adulteratum putà, recens, & non exoletū, candidum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 6. cap. 17.* Galenus, *3. de Temperam. c. 4. de Theriac. ad Pison. cap 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib 4. fen. 6. tract. 1. cap. 2. ibid. sum 3. cap. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores, inprimis Dynus, qui *Quædam*, inquit, *sunt, quæ solùm suæ stupefacientia ratione qualitatis eorum, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefactiua nix & aqua frigida: quædam verò sunt stupefactiua ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opiū, pema, mandragore, & hyoscyamus.* Et Georgius Christophorus de Honestis, *in Mesues part. 2. distinct. 1. de Antidot. de Theriac. diatessaron, mihi fol. 50. col. 1.* scribit: *Opium somnum faciliter profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quàm suis qualitatibus primis. Cauendum ergo est ab vsu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi.* Et Guainerius, *de venen. cap. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occultâ proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenset, docetque mentem Auicennæ & aliorum, qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendā esse, quàm quòd, etsi talia agunt occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida; & licet euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, vt sint homines interemptiua. Et *paulo post* scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur: illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohann. Freitagius, *de Opio, cap. 4.* à veterum æuo hucusque creditum & definitū esse, opium iuxta qualitates apertas tātùm nocere. Plura testimonia congerere opus non est, cùm ipsā experiētiā cōstet, multos opij vsu interēptos fuisse. Et rationes, quibus postrà probabitur, opiū nō manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eædem etiam facilè euincunt, venenum esse.

Neque rationes, quas D Freit. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quòd opiū corpus nostrum non continuò, vbi sumptū fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium à nobis cōsequatur, hoc est, à calore nostro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. *Argumenta D. Freitag. refutantur Primum.* Verùm ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actum deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud antè habent, sed latet saltem in misto, quod sese exserit, vbi mistum resoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarella, *de misti generat. & interit. lib. 2. cap. 9.* De quo etiā Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap. 1.* docet, quòd calor noster nullā medicamento agendi facultatem confert, sed latentes solùm vires exsuscitat. Deinde Major, quæ præsupponitur, falsa est, quòd nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temper. cap. 4.* vbi duplicia venena constituit, Vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur, alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multiuarias alterationes vertuntur, quibus corrūpi naturam accidit. Nimirū quædā venena ita comparata sunt, vt à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cùm partes venenosæ ab aliis separantur, liberæ iam sese exserere, & in corpus nostrū agere incipiunt. Quædam verò ita sunt cōparata, vt secundū omnes partes sint venenata, quæ neq; aggredi natura potest. De quibus Galenus, *loco modò alleg. Medicamenta, inquit, sunt, quæ nulla substātia suæ mutata parte, sed totâ seruatâ integrâ corpus nostrū afficiunt; cæterum grauia & naturam animalis corrumpentia, vnde & totum eorum genus deleterium.* In vtroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc.* ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaueris succus hominis corpori prorsus est contrarius, vt quod in eum quicquam agere ne quidem vnā qualitate possit, multò minùs totâ substantiâ possit.* Et sit sanè, vt opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt, & concedatur, non ita venenosum esse, vt auripigmentum, vel venenum aspidis: tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundò

Secundò eo probare conatur Freitagius, opium non esse venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium verò in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, *5. de simpl. med. fac. cap.* 14. Dioscoride, *lib. 4. cap. 6.* vbi docetur, quòd opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat; & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vti scribit. Affert præterea ex Bellonio, Prospero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium seu Maslach in quotidiano vsu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij inoxiè deuorarit.

Verùm & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est, quòd omnia venena in minima, & vt loquitur, etiam insensibili quantitate hominem occidant. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *exerc.* 155. *sect.* 11. cuius decima pars intra horæ quadrantem hominem interficit. Tale est venenum aspidis, scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, vt cicuta & arsenicum occidant; maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et præterea, *supr. part. 5. cap.* 1. probatum est, non omnis veneni proprium esse, hominem occidere, sed solùm insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeo magnâ quantitate opus non est, vt hominem occidat, sed etiam in satis parua, & nō multorum granorum quantitate sumptum, homini perpetuum somnum conciliare, eúmque interimere potest. Ita narrat Sanctor. Sanctorius, *method. vitandor. error. lib. 8. cap.* 12. se vidisse in fortimis Vngariæ locis militem quendam, qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento compositas fuisse, eúmque eas pro aliis ex errore sumpsisse) deglutiuerat, qui tanto cum impetu spiritum trahebat, vt paulò pòst deficeret, & è viuis, antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim adsuescere posse, non fabulosum esse, vt Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis constare, de quo *supra, part. 5. cap.* 1. dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem, vt etiam elephantiasi vel lue Venerea laborans, etsi tota eius corporis constitutio vitiata sit, homo manet: ita & Regis Cambaiæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cùm, vt ipse scribit, torpidi, amentes, desidésque fiant, &, vt Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. lib. 4. cap.* 1. testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrij ac torpidi appareant, sint comatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ita vt nemo propemodum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minùs læduntur Ægyptij & Turcæ opio, caussa hæc est, quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis; & ij ipsi, vt Fallopius, *de medic. purgant. simpl. cap.* 6. docet, à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio, non sine periculo id faciunt; imò qui ei sunt assueti, & aliquot annis ab eo abstinoerunt, si postea id sumant, læduntur; & vt I.C. Scaliger, *exerc.* 175. scribit, qui à primis annis eius esui assueti non sunt, si adultâ ætate comedunt, moriuntur. Ita refert Marc Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. cap.* 18. Mantuæ captiuum Turcam Illustrissimi Comitis Bonifacij Toscelli empto à Seplasiario opio, eóque deglutito, extinctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam deuorantis, quod attinet, ipse Freit. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quòd opium in magna quantitate sine damno sumi possit, & propterea venenum non sit. Refert Marcel. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 6. cap.* 3. fuisse, qui nullum ex scorpionis & aranearum ictu dolorem sentiebat; alium qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradict. 7. tract. 2. sect.* 2. quendam Arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert. Et Fallopius, *de purgantib. cap.* 6. narrat, Germanum quendam scammonij Vnciam vnam sine noxa sumpsisse. Quis verò inde concludere velit, talia & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed vt Scaliger, *exerc.* 154 & 175. & Bellonius, *lib. 3. obseru. cap.* 15. docent, ex papauere albo colligitur, idque non purum, sed aliis rebus admistum sumitur. Sicut etiam maxima est inter semen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non solùm in Styria & Austriâ, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vtitur, & verum opium, differentia.

Tandem obiicit, quod ideo venenis non sit accensendum, quia corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat. Verùm & venena quædam præparatione mitescere, & in vsum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confitetur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in vsum medicum veniunt. Notandum enim hîc, inter venena quandam esse differentiam, vt supra, *part. 5. cap.* 1. pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad vsûs quosdam adhiberi possint) homini vtilitatem afferre possunt, sed simpliciter noxia sunt, qualia sunt Arsenicum, auripigmentum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, quâ prodesse possunt, obtinent. Ita elleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmum concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cùm etiam vim purgandi habeat, ob eam quandoque exhibetur; quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparati, vt malignitas eo corrigatur, & eâ quantitate exhiberi potest, vt tantùm somnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text.* 12. *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturis contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria, id est, pestilent: vt autem succi papaueris, mandragoræque, & hyoscyami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantiâ & viribus aduersa corpus perimere nata sunt, portionem exiguam assumentes, magnam percipimus commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam partem præcidentes, ad suppetias ferendas vtimur.*

Secundum, quod explicandum sumpsimus, est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est multorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verùm si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in eâ persistant, via satis mirari possum, quòd istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim, & forsan vnica, quâ vtuntur, ratio est, quòd somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, cap.* 3. vtitur. Certum est, *inquit*, frigus sopire, torporem, immobilitatem, tandemque ipsam ca-

Tertium.

An opium sit calidum vel frigidum.

loris exstinctionem & mortem inferre, quòd ij, qui summo sæuientæ frigore, noctu præsertim, & per niues iter faciunt, experiuntur, quorum aliqui aut penitùs intereunt, aut sphacelata membra reportarunt.

Non esse frigidum Ratio 1. Verùm enim vero istos effectus esse frigoris externi, quod est in aere hiberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi sæpe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quæstio est, an opiũ & alia narcotica similiter ac aer hibernus, infrigerando stuporem & soporem inducant, imò ipsam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primò vt à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summâ, eaque in toto aere ambiente consistentis actione opus est. At opium exiguo pondere & subitò soporem inducit: id quod aliquot atomi aquæ frigidæ, vel imus libræ præstare non possunt. Et quis credat, vt *lib. 1. Pract. part. 2 cap. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiati granis duobus vel tribus assumptis corpus à febre æstuans ita refrigerari posse, vt illa refrigeratio à ventriculo vsque ad cerebrum pertingat, quod nec aquæ frigidæ satis magna copia hausta præstare potest? Et cum quis licet in frigido aere satis diu versetur, vel etiam aquæ frigidæ immergatur, non statim in stuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id præstare potest? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcel Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4 cap.* 18 Rases, *inquit*, *9. Continentis* scribit, se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse, & Galenus, *2. de morb. vulgar.* asserit, quòd suppositum fuit opium, in ano quibusdam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui sunt, & Auicennas, *in cura fluxus*, sic scribit: Vidimus, qui supposuit sibi collyrium (est autem collyrium Auicennæ suppositorium) ex opio, & mortuus est. Gatinaria, *lib. sua Pract. cap. de cura fola colerica*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili, quæ cùm stetisset per plures dies, quòd non dormierat, Medici decreuerunt, vt illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cùm fuisset factum, statim cœpit dormire. Medici autem præceperant ancillis, quòd cùm cœpisset dormire, extraherent illud collyrium, quæ ipsum omittentes, & non extrahentes, taliter profundata fuit in somno. quod nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Nicolus, *serm. 2. cap. 11.* scribit, se vidisse puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Berta, *in suis comm. in 4. sen. p. c. Auic.* tradit à se visum, quòd quædam de Mutinensi familia Chatandinorum, cum iam per multos dies vigilasset, & nullo leui ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, vt per diem & noctem profundissimo somno dormierit, a quo tandem multis administratis auxilijs releuata est. & licet per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm 2. sum. 2. tract. 1. cap. 15.* Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi vnum in senectute constitutum, cui immissum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit. Alex Benedictus, *lib. 2. cap. 6. part. morb.* scribit, Patauij accidisse, quòd Iustinianus, Patritius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum ex magnis dentibus. & cùm dolor ingens perseueraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hac Marc. Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumptum, sed vni saltem parti admotum, solâ frigiditate præstare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiæ lubens & vltrò accedam.

Secundò elementare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potiùs calorem & ardorem percipit. 2.

Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis externæ calorem exstinxit, facit, vt ea emoriatur, & sphacelo corripiatur, quod nunquam præstat opium. 3

Quartò, si opium frigiditatem summam induceret, omnia frigida hoc præstarent, quod falsum. Neque enim aqua frigida hausta, vel glacies vino iniecta idem præstant. 4.

Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & narcotica, vt spiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, tabacum, & alia. 5.

Vis narcotica non pendet à caliditate. Ne tamen quis hinc cauillandi occasionem sumat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum sentiunt, non statuere, quod vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu essent hypnotica & narcotica; quod falsum) sed quòd vis illa occulta sit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas nominant, potiùs, quàm cum frigidis coniuncta: quæ sulphurea substantia naribus saltem hausta somnum inducit, vt compertum sit, Pharmacopæorum famulos, dum aquas hypnoticas destillarunt, a vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profunde soporatos fuisse. Itaque D. Freitag inanem operam & laborem suscipit, & eo ipso se recentiorum mentem nunquam assecutum esse, satis prodit, dum, *cap. 2.* operosè probare conatur, calorem somnum non inducere; ac Platerum, Dotingium, & alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiæ, *pag* 45. arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam vt vis alexipharmaca & purgans est quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen est ipsa caliditas, sed solùm cum ea coniuncta est: ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo præcipuè hinc faciunt, vt monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate vtpote, quæ in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si obseruasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cum docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominùs hos effectus non calori vaporoso, seu, vt loquuntur, sulphuris halitui, in quo *rapeamur* omnem ponunt, sed occultæ qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, seu sulphureæ substantiæ, quatenus talis (multa enim sunt calida & sulphurea, quæ non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licet id magnifaciat D. Freitag. nullius est momenti. Fateor equidem, antiquos opiatis suis confectionibus multa calida admiscuisse, sed ex falsa hypothesi, quod scilicet putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ resistunt, vt castoreum, ruta, & eiusmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradûs id non præstant) sed vi specificâ, quæ qualitati narcoticæ est aduersa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur, argumenta, & a D. Freitag. *cap. 3.* adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. VVinckleto iam refutata sunt.

Opium est calidum. Longè verò firmiora sunt argumenta, quæ opium calidum esse probant, & agnouerunt iamdudũ quasdam partes in opio calidas Conciliator, I. C. Scaliger, *exerc.* 175 Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque vt id crederent, ipse sensus eos conuicit.
Rationes. *Primò* autem opium calidum esse probat eius
1. inflammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum scribit, pinguibus rebus omnibus, etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facilè, siue difficulter fiet, propter partes oleosas, & sulphureas, quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram obiicit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa naturâ calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinqos, *in 9. Rhasis cap.* 4. quia odore est acri & penetrante, sapore acuto, qualis ferè est in pipere, velocissimè ignibilis est, instar Napthæ, ac
2. vigilias inducit. Cui assentitur Costæus, *in Auicen-*
3. 4. *nam. Secundò* opium calidum esse docet eius grauis
5. odor. *Tertiò* sapor amarus. *Quartò*, quod fauces &
6. 7. labia adurit. *Quintò* sitim excitat *Sextò* animum in-
8. 9. flammat & accendit. *Septimo* ad Venerem stimulat. *Octauò* pruritum excitat. *Nonò* sudorem prouocat. Quæ omnia caliditatis, & quidem non insignis, argumenta sunt vt pluribus in suis Tractatibus de Opio vti Clariss. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel VVincklerus monstrarunt. Quæ omnia cùm plana sint, hîc repetenda non censeo.

Atque omnia hæc cùm tàm clara sint, vt negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula, & reliqua, quæ modò enumerati; à frigiditate verò vim soporiferam. Et vt falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & spirituosas, vnde initio spirituum animalium agitationes & dementiæ, & audaciæ & impetus, sitis, pruritus per corpus, & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exerceant: ipsa verò frigidiore eiusdem substantia ad operationem veniente, quod serius propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiem & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comata, caros, aliasque soporiferarum affectionum.

Verùm enim verò etsi in opio, vt in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: tamen de hoc quæritur; an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè respondetur, cùm tot caloris in opio sint indicia, fieri non posse, vt Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponantur siue quatuor partes frigidæ, siue ex sententia Alchindi sedecim partes frigidæ respectu vnius calidæ, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admittunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excesso frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possũt, frigiditatis verò nulla? Et cum in alijs medicamentis, quæ diuersis partibus constant, vt in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hactenus præstari potuit? Monstrabit verè eas D. Freit. vbi monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles, aliæ frigidæ. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostione fit, opium non redditur magis soporiferum; cùm tamen contrarium experientia testetur, & nimia tostione vis hypnotica dissipetur? Quòd verò ab eadem caussa diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Vt enim in vino & spiritu vini, caliditas primò spiritûs turbat, posteà vis narcotica eosdem sopit: ita etiam ab opio & opiatis medicamentis idem fieri potest. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Non enim eius nulli sunt effectûs.

Cùm ergò ob frigiditatem, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & νάρκωσιν non inducat; neque *Opium occultâ qualitate, est Narcoticum.*
etiam caliditas id præstet; cùm sint multa similiter calida, quæ idem non præstant: rectissimè concluditur, *Rationes.*
opium occultâ qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Prima est, quòd in exigua quantitate maximam a- 1.
gendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim non solùm exhibitum, sed etiam glandium formâ ano suppositũ, homines necauit, cuius rei exempla sunt supra allegata ex Marcel. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. cap.* 18. Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidorum admistione temperatur. Nam quod summam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *cap.* 3. contra experientiam & Galenum facit, qui, *lib. 1. de Temperam. cap.* 9. niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit sanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod est etiam in glacie & niue. Et licet esset longè maius: tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in ea quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Hollandi versati sunt, vulpes cœperunt, cum vrsis pugnarunt, & alia egerunt, & ita eum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt. Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sæuissimũ, vt illud è noua Zembla accersere opus non fuerit, in quo plerisque quotidiè ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue non est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto, & tot calidas partes habente, maior esse potest? Quod verò *ibidem* docet, sensûs & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etsi enim sensûs & natura nostra sine damno summas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio est, quòd opium certis partibus, ce- 2.
rebro nimirum, neruis, & spiritibus animalibus maximè inimicum est; cùm, quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quam alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habeant.

Tertia est, quòd tot & tàm miri sunt opij effectûs,
qui mox inter signa recensebuntur, vt eos omnes ad 3.
manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit, imò quòd exiguâ etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit.

Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medi- 4.
camenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit.

Quinta, si solùm frigiditate & copiâ noceret opium, 5.
sicut piper & crocus, Medici non tàm solliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si in minori quantitate exhiberetur; sicut nemo zinziber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certâ quantitate ea quisque exhibet.

[De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & *De Opij qualitatibus.*
calidum esse secundum manifestas qualitates, occultâ verò vi somnum & νάρκωσιν inducere, demonstraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falsissimæ nonnullorum

lorum animis altè insederunt, vt Æthiopem potiùs dealbes, quàm eos ad veritatem deducas, quæ contra naturam, & doctissimorum Virorum sententiam obiiciunt, proponere & soluere libet. Primò enim nonnulli ad authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib. 5. coll. c. 27.* saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed quandoque etiam ex frigiditate, statuit. Auerrois defensionem contra Galenum suscepit Fr. Valleriola, *lib. 1. enarrat. 4.* vbi ostendere conatur, amara non omnia calida esse, sed interdum etiam frigida. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti sunt. Probare enim id voluot exemplo opij & cicutæ. Verùm petitio principij hæc est. Opium enim non est frigidum, sed calidum, & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, sed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cùm insigniter amara sint, frigida tamen potiùs, quàm calida esse statuuntur. Verùm dictum suo loco, cichorium & intybum non frigida esse, sed per accidens saltem refrigerare, amaritudine nimirum suâ aperiendo, & bilem ex hepate abstergendo. Quòd verò omnia sint calida, satis ex eo patet, quòd, vt Galenus, *1. de simpl. med. fac. cap. 26.* docet, meatus expurgant, abstergunt, extenuant, incidunt humores crassos, obstructiones aperiunt, extrà etiam admota, sordida vlcera purgant, cutem extergunt, menstrua prouocant.

An amara sint frigida? Affirmat Auerr. & Valleriola. *Refutantur.*

Fr. Vallesius *lib. 9. controuers. cap. 5.* Auerrois & Valleriolæ opinionem sequitur, & negat, res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere: & nonnulla ita amara esse narrat, vt bilem & aloen, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admista, eam amaram faciant, v. g. aq. ℔j. bilis octauâ vnciæ parte admista. Verùm enim verò aquam per se frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admistione frigidiorem non fieri posse, & cramailud non naturale, sed artificiale mistum esse, extra controuersiam est. At monstrent in opio illam partem diuersam, & probent, quòd in opio tanta partium frigidarum copia sit, quanta est in cramate ex ℔j. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ constante, quod mistum fecerunt. Opium enim corpus maximâ ex parte homogeneum est, & totum amarum.

Idem vult Fr. Vallesius. *Refutatur.*

Nec melior est eorum opinio, qui existimant, opium, licèt sit frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & superficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio istam partium diuersitatem monstrare potuerunt, nec poterunt.]

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Tertium quod de opio explicandum promisimus, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumpto accidere solent. Etsi verò ob eius ingratum saporem nemini facilè opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse obseruatum est, vt opium pro alio medicamento homini propinatum sit, vt exemplum illud militis, quod *supra*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumpto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt homiem quandoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labra intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurantur, nasus distorquetur, in fine etiam conuulsiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum esse, obseruatum.

Prognosticum.

Prognostic. Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex supra adductis historiis apparet, hominem, nisi idoneis medicamentis occurratur, ingulet.

Curatio.

Curatio. Curatio consistit primùm in eo, vt, quod in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysteres, etiam acriores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt inprimis asa, & castoreum, quæ Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. sum. 3. cap. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de venenis, cap. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & origanum, & quidem asæ Drach. j. castoreum Drach. j. vel ij. pondere, cum vino generoso propinantur. Simul etiam potest sternutatio excitari, & teuullio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib. 6. cap. propr.*

De Correctione Opij.

Etsi verò opium venenatum sit, & hominem interimere possit: tamen quia vim soporiferam & narcoticam simul obtinet, quæ quandoq; in summis doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio medicamenta parari possunt, quorum non pauca proposui & laudaui, *lib. 2. pract. part. 1. cap. 1.* Quapropter dnm D. Freitag *de opio cap. 9.* me inter Laudanomastygas numerat, vel eo ipso suum liuorem, & me calumniandi libidinem, & inique carpendi ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum medicamentorum legitimum concedo & laudo; abusum temerarium improbo, & quia generosa medicamenta sunt cautè vsurpāda moneo. Quod ante me Galenus, *12. de Meth. med. cap. 1.* fecit, vbi non simpliciter de opio, sed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita scribit: *Complures, inquit, Medici eiusmodi excessus cùm in aliis quoq; remediorum generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis anodynis, quæ ex papaueris succo, vel alterius seminae, vel mandragoræ radice, vel styrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui agris gratificantur, in eorum medi. amentorum vsu modum excedunt, & qui intempestiuè immodicéque sunt animosi, dum prorsus horum vsum refugiunt, doloribus agros ingulant. Ergo veluti in omni totius vitæ tum habitudine tum actione; ita hic quoque consilium istud sapientis, qui,* Ne quid nimis, *dixit, complectemur, habentes pro fine, quo tendamus, ægrotantis vtilitatem. Quippe, si fas est iis remediis, quæ morbum sanent, vtendo, quod optamus, efficere, abstinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus resoluendis ad mortis discrimen æger tendat, tum profectò tempestiuè eiusmodi medicamentis vtare, scilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil esse lædendum, læsionem tamen, quàm mortem, potiùs eligendam.* Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum & ego semper in scriptis & praxi obseruaui; & ante me Fernelius, Valleriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est Experientissimus Ludouicus Septalius, qui *animadu medicar. Aphor. 43.* scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in vsum ducantur, sed non nisi in vehementissimis doloribus vbi vires concidunt, vt cessantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris verò Medici erit, aut auram popularem captantis, ea in leuibus doloribus in vsum ducere.* Panaceam verò quasi in medicamentis opiatis, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus nonnihil lædere scribit, certisq; saltem vsibus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudanum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuiq; penè morbo conuenire, Empirici potius est, quam Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunq; volet, μεγαλοφρονοῦντι D. Freit. qui *de opio cap. 7.* scribit, Laudanum non solùm conualituris plurimùm prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimendis; faroque accinctis vltimo, salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita afferre, vt præsentiore animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortisque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & *cap. 8.* refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demùmque in labiis

Opij correctio. *Opiatis medicamentis cautè vsurpandis.*

bris oberrante fato, & præsentis mortis indiciis apparentibus, quatriduum in viuis permanendi facultatem huius vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam prentiùs componeret, & de bonis relinquendis prudentiùs testaretur. Experientiam qui consulet, inueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acutis, cùm iam in labiis oberrat fatum, & vires iam concidunt, opiatorum vsum non esse tutum, sed si vsurpentur, spiritibus sopitis mortem iis accelerari. Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamentorum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis cordialibus potiùs adscribendum. Vt ergo fiet in omnibus morbis (neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarúmque partium, dysenteria, sanguinis profluuia, mania, quos, *cap.* 8. D. Freit. vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique penè morbo cõuenire, recenset, omnes morbi sunt, sed multò plures adhuc restant, quibus opium non conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vsum omnem suspectum esse, scribit Ludouicus Septalius, *lib.* 3. *animadu. Aph.* 46.

Opium quomodo corrigendum. Quà ratione autem præparari possit opium & corrigi, vt per quæ lethale est, vt Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 10. scribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores dissentiunt, vt, *alleg. loc. lib.* 1. *Pract. quæst.* 2. dictum. Vt rem hoc loco in pauca contraham, tota opij præparatio consistit in separatione inutilium, & correctione noxiorum.

Noxia ab opio vt separanda. Ad separationem duo adhiberi possunt; Primum est, vt opium soluatur in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec spuma supernatet, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem præterire velit, aliàs puro) affundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissimè, & à rebus inutilibus separat. Quod licet alij succo limonum aut citri, vel aceto præstare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt; cùm acetum & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potiùs figant, & minùs efficaces reddant; vnde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hîc ab aliis contra spiritum vini obiiciuntur, aliquo modo locum habere possent, (quamuis iterum separetur) si correctionis gratiâ præcipuè adhiberetur. Verùm cùm extractionis saltem gratiâ principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatũ corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est, à quo damnum aliquod metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quòd Pharmacopœorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, *Pharmacopea dogmat. restit. cap.* 24. opium torret eo vsque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum reddatur, vt facilè in puluerem redigi possit. Verùm hoc modo non solùm crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctio opij. Correctionem ipsam quod attinet, cùm antiqui opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verùm cùm hypothesis ista de opij frigiditate falsa sit, correctio etiam inutilis est. Et quicunque hic antiquorum patrocinium suscipit, priùs probare debet, opium frigiditate narcoticum esse, quod ad Caleodas Græcas præstabit. Cùm autem duo sint in opio, quæ nocere possunt; primo vis narcotica, quæ, si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Rudio, *lib.* 3. *de morb. occult. cap.* 2. inter venena cordis refertur, duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, 3. *de temperam. cap.* 3. & 4. *de simpl. med. fac. cap.* 18. Plinius, *lib.* 20. *c.* 18.

Vis narcotica opij vt corrigenda. Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ne nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticæ oppositis, quæ *supra* de curatione eorum, qui opium sumpserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreũ, quod, vt Galenus, *lib.* 8. *de compos. medic. secund. loca, cap.* 3. scribit, oppositum verè opio facultate est, quódque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est, acetum & acida narcoticorum, ac non solùm opij, sed & solani maniaci, hyoscyami vim infringere, & sulphur illud narcoticum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quòd verò D. Freit. *cap.* 7. ideo acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant, ipse suis principiis parùm consentanea loquitur. Cùm enim opium in summo gradu frigidum esse statuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, vt correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate pendet, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissimè fit per cordialia: vnde species diambræ, diaxylo aloës, vel aliæ, oleum citri, cinamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & similia adduntur.

Vis maligna opij vt corrigenda. Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parùm facit digestio, quæ opiũ extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miscet, & videmus quid digestio in elixire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & spiritûs sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Extant autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum descriptiones addere libet.

Primum est, quo ego vti soleo:

℞. *Opij s. a. purificat.* Vnc j. Affunde *spirit. vini opt. rectif.* vt digitis tribus supereemineat: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est, sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad syrupi liquidioris consistentiam.

Scorsim etiam infundantur in spir. vini, diebus 14. *specier. diambræ* Vnc. ij. & postea tinctura clara separetur. Hinc extracto opij affundatur *tinctura diambr. pars dimidia, & succi citr. recent. purific.* Vnc j. Sténtque in digestione seu calore tepido dies 20 sæpiúsque agitentur. Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. castorei, solutionis corall. margarit.* an. Drach. ß. *essent. croc.* Scrup. j. Et affunde specier. diambræ reliquum, ac lento igne spir. vini separetur. Sub finem adde *ol. citr. cinamom. caryophyll.* an. gutt. vi. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde *moschi, ambræ* an. gr. vi. Reliquum seruetur pro fœminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dysenteria, comperi, est hoc:

℞. *extract. opij spirit. vini parat.* Vnc. ß. Affunde *succ. citr. recent pur.* Vnc. ß. Stent per triduum, postea adde *extr. castor.* Scrup. ij. gr. vij. *magist. corall. rubr. perlar.* an. Drach iß. *ol. cinamom.* gutt. xxj. *caryophyll* gutt. xvj. *nuc. mosch.* gutt. x. *succin.* gutt. vi. *extr. croc.* gran. ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest *moschi* Scrup. j. *ambræ.* Drach. ß.

CAPVT

Caput II.

De Fungis.

Fungi.

INfimum & ignobiliſſimum vegetabilium genus fungi ſunt, quorum etſi aliqui ſimpliciter venenati ſunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt, alij verò edules ſunt: omnes tamen facilè nocere poſſunt, vt non ſine cauſſa Seneca voluptuarium venenum nominauerit, & Plinius, *lib. 22.c.23.* ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia, Annæum Serenum, Præfectum Neronis vigilum & tribunos & centuriones. Et Antiſtitem Borromæum cum duobus è familia ex eſu fungorum interiiſſe, narrat Cardanus, *lib. 2. de tuend. ſanit. cap.* 47. Sunt autem fungi venenati vel ſuâ naturâ, quia è prauo & venenato ſucco generantur, vel quia à ſerpentum & bufonum, aliorúmque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Suntque interdum adeò venenati, vt non ſolùm comeſti interimant, ſed & ſolo olfactu ipſo momento occidant.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Signa.

Fungi ſeu venenati per ſe, ſeu nimiâ copiâ ingeſti, ſeu minus rectè cocti & præparati, ſuffocationem & ſtrangulationem inducunt, ventriculum inflant, ſingultum excitant, inteſtina exulcerant, eorúmque dolores pariunt, corpori vniuerſo colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur, præterea horrorem ac ſudorem frigidum, pulſum paruum, syncopen, interdum & epilepſiam excitant, nonnunquam & ſomnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib. 2. cap. 3.* in Bernhardo Medices Forolivienſium Antiſtite, qui ex nimio eſu fungorum ſomno oppreſſus, & adeo redditus eſt attonitus, vt neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & inſaniem fungi excitant, vt Leonhardus Botallus, *in append. ad lib. de Medici & ægror. munere*, ac Petrus Foreſtus, *lib. 10. obſeruat.* 116. *in ſcholio*, teſtantur. Tandémque interdum mortem homini acceſſunt.

Cuius rei hiſtoriam habet Epiphanius Ferdinandus, *hiſt. 13* de quodam, qui cùm in via & ob motum, & ob pondus, quod geſtabat, multùm ſudaſſet, & domum reuerſus, ſic calidus & ſudore madidus magnam fungorum copiam auidè comediſſet, partim coctorum, partim ſemicoctorum, ſine oleo alióque antidoto, tertiâ horâ noctis cholera correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxus ſimul habens, cum maxima anxietate, & ſtomachi ac inteſtinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore eryſipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte ſiniſtra. Secundâ die acceſſit delirium; tertiâ omnia magis intenſa fuêre, & febris maxima cum ardenti ſiti, conuulſionibus & tremore corporis; quartâ eadem ſymptomata, vrina qualis iumentorum, cum ſedimento ſubnigro, balbuties, pulsûs parui & languidi, quintâ mortuus eſt.

Prognoſticum.

Prognoſtica.

Fungi ij qui naturâ ſuâ venenati ſunt, longè periculoſiora ſymptomata inferunt, quàm ij, qui ſaltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij ſiunt.

Curatio.

Curatio.

Fungi ſtatim vomitu reiiciendi ſunt, vel ſi iam ad inteſtina deſcenderint, medicamento purgante exhibito, vel clyſtere iniecto euacuandi. Poſtea medicamenta venenoſitati reſiſtentia exhibenda: quæ ipſa tamen ſtatim etiam vomitoriis admiſceri poſſunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. *flor. geniſtæ, ſambuci*, an. p. ij. *cortic. ebuli* Drach. ij. *ſem. raphan. anethi, atriplic.* an. Drach. j. *agaric.* Drach. ß. Coquantur in ſ.q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vi. Adde *ol. rutæ* Vnc. j. Miſce.

Fiat potio.

Plurimi hic commendant puluerem ſtercoris gallinæ, vel cinerem ſarmentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ mulſæ tepidæ ſ.q. hauſtum.

Lixiuium etiam ex ſarmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare ſcribit Aëtius, *tetrabl. 4. ſerm 3. cap. 73.*

Purgantia parentur inprimis ex *agarico*, vt & *ſcammonio, elect. Indo, diacatholic. diacarthamo.*

Clyſteres parentur ex *origano, hyſſopo, ruta, calamintha, ſcordio, electuar. hiera cum agarico, melle roſat. ſolutiuo, ol. rutaceo.*

Malignitati verò reſiſtunt *calamintha montana, origanum, hyſſopus, ruta, naſturtium, abſinthium, ariſtoloch. radix, allium* Laudantur & pyra auſtera, vtpote, quæ ſiue recentia, ſiue ſicca, ſi eſum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compoſitis ſunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite ſimplici vel ſcillitico exhibitum: vt & *ſpecies diatrion piperion, diacalamintha, diamoſchi, diacymini, diagalanga*, Drach j. pondere, cum vino generoſo tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger ſæpius vtatur allio, naſturtio aquatico, ſinapi, pipere, aliiſque aromatibus, vt & pyris auſteris, de quibus modò dictum: inprimis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

Caput III.

De Napello.

NApellus venenorum præſentaneorum facilè princeps eſt, & planta adeo venenata, vt ij non ſolum, qui eam ſumpſerunt, vel eius ſuccum hauſerunt, rarò vel nunquam euadant; ſed & ij, qui ſagittis Napelli ſucco illitis vulnerati ſunt, intereant. *Napellus.*

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Sumpto Napello labia interioréſque oris partes inflammantur, lingua adeo intumeſcit, vt vix ore contineri vel exſeri queat. Imò non ſolùm lingua, ſed & labia, frons, oculi, & totum adeo corpus intumeſcit, vertigines, conuulſiones, & animi deliquia crebrò ſuperueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant, ſudor frigidus erumpit, pulſus fit languidus, facies totúmque corpus liuido colore fœdatur, ægrique tádem moriuntur. De ſymptomatibus verò, quæ eos, qui Napellum ſumpſerunt, infeſtant, prolixè diſſerit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioſcor. cap. 73.* & Thomas Iordanus, *de peſt. phænomenis, pag. 626.* *Signa.*

Prognoſtica.

1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta eſt, vt nullis ferè antidotis homo ſeruari poſſit, niſi quamprimùm & ſtatim, & quidem efficaciſſimis remediis ſuccurratur, ſed plerique intra paucas horas, ad ſummum verò intra biduum moriuntur. *Prognoſtica.*

2. Et licet homo à præſenti morte ſeruetur: tamen metus eſt, ne in epilepſiam, tabem vel phthiſin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimùm, vomitu reiiciatur,

tur, danda opera. In quem finem vomitorium *cap. praeced.* propositum vsurpari potest. Et sunt eiusmodi formulae passim notae. Auicennas in eum finem, & vt venenum expellat, & alteret, decoctum sem. napi cum vino & butyro, & decoctum cortic. quercus exhibet.

Si clystere opus fuerit, paretur ex malua, violaria, mercuriali, acetosa, cassia, ol. violar.

Quibus praemissis exhibeatur lapis Bezoar, terra sigillata cum butyro & aq. mellis. Smaragdus item vtilis est, Drach. ij pondere exhibitus, bolus Armenus, syrupus acetositat. citr. granator. Praecipuum verò aduersus napellum, postquam vomitione reiectus est, antidotum esse murem napelli, (vt quidem vulgata exemplaria habent) scribit Auicennas. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. cap.* 9. iam animaduertisse videtur) monent Pena & Lobelius, *in aduers. stirp. pag.* 302. vt & Dodonaeus, *de hist. stirp. pemptade* 3. *lib.* 4. *cap.* 12. murem napelli radices depascentem nullum esse, sed Arabes μῦν seu murem è μυῖα seu musca fecisse. Muscae enim quaedam caeruleae, cantharidibus non absimiles, napello turmatim aduolant, forsan ex ipso napello genitae. Neque in vlla alia planta huic congenere insident aut victitant. Ex his ergo fit praestantissima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. *muscar. Napelli* num. xx. *aristoloch. boli Armeni*, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Zedoar.* Scrup. j. *thuris* Scrup. ß. *lapid. Bezoar*, gr. vij. *moschi, ambrae* an gr. ij.

F. Puluis, qui cum aqua rutae exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solùm tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis, olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua rosar. prunell. plantagin. cum rob nucum, diamoro, & similibus, quae ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

Aconitum.

ACONITUM & Napellus cognatae plantae sunt, vt nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. Et napellum ex aconitorum genere esse, confitetur Matthiolus, *in Dioscor. lib.* 4. *c.* 73. Sunt autem aconitorum variae species; primum est cynocto non & lycocto non dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quae caeca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quòd Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad haec duo genera aliae species; quae plures sunt, vt ex rei herbariae scriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatae sunt, & succo inprimis radicis nocent, qui non solùm assumptus certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Pareo, *lib.* 20. *cap.* 35. solo odoratu mures interficit, &, vt Plinius, *lib.* 27. *cap.* 2. refert, tactis genitalibus foeminei sexûs animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calfurnius Bestia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum est, quòd *eod.* Plinius, *alleg. loc.* scribit, quòd scorpionum ictibus aduersetur. Cum eo, *inquit*, solo colluctatur, veluti pari intùs inuento. Sola haec pugna est cùm venenum in visceribus reperit, mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit.

Scorpionibus aduersum.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa

Aconitum sumptum statim in lingua inter sumendum quodammodo dulcescit, paulò post ponticus sapor oritur. Hinc caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrymae inuoluntariae, oculorum rubedo, laterum dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas, circa pilorum morsus, flatus in intestinis copiosi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tandémque, nisi citissimè malefica eius vis infringatur, mortem affert.

Prognosticum.

Prognosticum.

Adeo maligna & homini aduersa est vis aconiti, vt nisi statim succurratur, hominem subitò interficiat, & quidem vnius diei spatio, vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocyssimum esse, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorem esse statuunt. Et nauigationes Indicae docent, in India plantas adhuc esse magis venenatas.

Curatio.

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id inprimis agere debet, vt venenum, si ore sumptum sit, quamprimùm vomitu reiiciatur; & si iam ad inferiora descenderit, per aluum medicamento purgante, vel clystere euacuetur.

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamaepitis, aristoloch. long. coagulum leporis, haedi, cum vino vel aceto sumptum, rad. eryngij, castoreum, theriaca, Mithridatium. Inprimis commendatur opobalsamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extra corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacae admixtum sit, inungere non inutile fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum, in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum sit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus vetus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se, vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubularum carnium iuscula pinguia cum vino vtilia sunt.

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

Toxicum.
Pharicum.

FACIT etiam Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 20. Toxici, & *ibid. cap.* 19. Pharici mentionem, quae fuêre medicamenta, quibus olim nationes quaedam cum hostibus pugnaturae tela sua illinebant, vt hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Graecis τόξα & τοξεύματα sagittae, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiae vrbe, talia venena apporrentur. Quae venena cùm omnium sint perniciosissima, vocabulum Toxici interdum in genere pro veneno vsurpatur.

Quae autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitum esse, quae antiquis haec venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de caussa in Matthiolum inuehitur, & ipsum ignorantiae ac negligentiae arguit, quòd non animaduerterit, quòd ipse Dioscorides, *in praefat. lib.* 6. Pharicum inter plantas refert. Verùm etsi certum sit, quòd & Toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant, hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantae specie hoc venenum petitum fuerit. Sunt enim tales plantae plures, Napellus, Aconitum Pardalianches, helleborus albus, & similes, & quaedam etiam Indis hodie in vsu, nobis nondum notae. Dubium etiam, an simplex vel compositum fuerit. Compositum tamen fuisse, aut certo modo praeparatum, è Scribonio Largo patet.

Verùm de re non satis cognita plura non addo, nisi hoc, quòd ex Athenæo, *lib. 3. Dipnosophist.* affertur, & ab aliis etiam confirmatur, vt ad alia venena, ita inprimis contra toxica optimum esse remedium mala cydonia, ita vt etiam suâ præsentiâ & fragrátiâ venenum hoc ignauum & languidum reddant. Et referunt nonnulli, Hispanos milites, contra Afros pugnaturos, cydonia mala secum ferre, vt à venenatis telis fortè læsi ea, tanquam antidotum salubetrimam, comedenda in promptu habeant.

CAPVT VI.

De Cicuta.

De Cicuta. INter venena etiam est cicuta: & non paucos, cùm cicutæ radices alij pro pastinacæ, alij pro petroselini radice comedissent, in grauissima pericula coniectos fuisse, testantur Hieronymus Tragus, *libr. 1. de stirp. cap.* 159. Cardanus, *lib. 1 de venen. cap.* 2. Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. cap.* 11. Et Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 152. refert, Cicutæ folia, quæ loco petroselini in iusculum ab ancilla posita hauserat, necasse Franciscum Trapolinum, Præceptoris sui Pomponatij Præceptorem. Et inprimis notum est venenum cicutæ morte Socratis, quam Plato, *in Phædon.* describit, quem Dialogum sæpius, & non sine lacrymis, se legisse, Scaliger, *allegato loco*, scribit. Non autem agit, vt nonnulli volunt, frigiditate; cùm aqua & nix, eâ longè frigidiora, nihil tale præstent. Imò non sine caussa calidam esse statuit Cardanus, *de venen. lib. 1. cap.* 20. Est enim amara, & quandoque etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, quâ vt venenum agit, est ab occulta proprietate.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Cicuta verò hausta inducit oculorum caliginem vertiginem, amentiam & furorem quandoque, strangulationem, difficultatem spirandi, vel etiam suffocationem, singultum, corporis tumorem, frigiditatem, stuporem, tandemque virium exsolutionem, *ἀψυχίαν* & ipsam mortem.

Prognosticum.

Prognostic. Cicuta in aliis regionibus magis, in aliis minùs exitialis est. Sicut & in Italia minus lethalis est, si ei maturè præsidus occurratur.

Curatio.

Curatio. Præmisso vomitorio, vel etiam purgante aut clystere, statim alexipharmaca sunt exhibenda, ruta, dictamnus, folia lauri tenera, daucus, gentiana, piper, amomum, cardamomum, semen vrticæ, absinthium, castoreum, quæ vel formâ pulueris, cum vino generoso, vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridatium Drach. ij. pondere exhiberi possunt

Potus sit vinum merum & generosum, & quidem copiosiùs haustum. Si enim minùs debile aut paucum exhibeatur, metus est, ne potius vehiculi loco sit veneno, quàm vt id expugnet. Qua de caussa etiam Athenienses, si, quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, pauxillum vini ei admiscebāt, vt suâ tenuitate cicutam per venas & arterias deduceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præsertim præcordia, ægerque ad vehementem motum & cursum cogendus. Calor enim hoc venenum dissipat. Idcirco, vt Scaliger, *exerc.* 152. scribit: publicus ille nocentissimæ fecis mortalium minister Critonem admonebat, ne Socratem permitteret attentiùs disputare, propterea quòd ex ea mentis agitatione caloris aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

Ephemerum. EPhemerum Colchicum, ad differentiam ephemeri non venenati, à loco dictum, quòd in Colcho copiosè proueniat, planta est omnibus sui partibus naturæ hominis inimica & noxia.

Symptomata & Signa.

Signa. Ephemerum sumptum statim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & strangulationem excitat, perinde ac si quis fungos comedisset. Vbi ad intestina descendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflammat, adeo, vt breui temporis spatio sanguis, & cum eo ramenta intestinorum per aluum exeant. Neque saltem fluxionem alui, sed & vomitum loturæ carnis similem concitat. Insignem etiam pruritum in toto corpore producit.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum omnium ore intra sumptorum: ita & huius cura à vomitu inchoanda, si in ventriculo adhuc hæreat, vel à clysteribus, si ad intestina iam descenderit.

Quibus præmissis ægrotos plurimùm iuuari lactis asinini vel bubuli potu, imò si lactis huius copia adsit, vix aliud medicamentum requiri, autor est Dioscorides, *lib. 6. cap.* 5. & Aetius, *tetrab. 4. serm. 1. cap.* 56. Pro alexipharmacis comedantur serpillum, origanum, tormentilla, plantago, bursa pastoris, folia & glandes quercus ac fagi, rad. polygoni, rubi folia, myrti semen & folia, quæ in lacte vel vino coqui possunt. Vel fiant emulsiones ex sem. 4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua tormentill. plantag. bursæ pastoris.

Si vlcus intestinorum relinquatur, quâ ratione id curandum sit, dictum supra, *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap. 7.*

CAPVT VIII.

De Hyoscyamo.

Hyoscyamus. HYoscyami species describuntur à Dioscoride, *lib. 4. cap.* 64. & aliis rei herbariæ scriptoribus. Omnes verò occultâ proprietate & malignitate cerebro & spiritibus animalibus infestæ sunt.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Nam qui de hyoscyami radice, foliis, semine, succo aliquid degustarunt, ij ebriorum modo delirant, modò rixantur, modò virgis ob pruritum, quem hyoscyamus in toto corpore excitat, cædi se putant, vnde varios gemitus edunt, nonnunquam asinorum more rudunt, aut equorum instar hinniunt, vertigine corripiuntur, toto corpore tremunt, artusque hinc inde iactitant, nonnunquam & in epilepsiam satis grauem incidunt, animo deficiunt, magnâ difficultate respirationis laborant, vt suffocari videantur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Etsi hyoscyamus satis noxium venenum sit: facilè tamen medicamentis cedit, si, priusquàm venenosa vis inualescat, superetque corporis vires, vtilia medicamenta propinentur.

2. Cùm autem tria sint inprimis hyoscyami genera; nigrum, rubrum, album: nigrum reliquis est deterius, album minùs noxium, rubrū medio modo sese habet.

Curatio.

Curatio. Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo, vel clystere abstergēte præmisso, Bezoartica huius veneni exhibeantur, qualia sunt pistacia largè comesta & ebibita, castoreum, ruta, absinthium, folia & baccæ lauri, semen vrticæ, allium, theriaca, Mithridatium.

Cum

Cum cibo ſumat æger raphanum, ſinapi, allium, cepas, naſturtium, butyrum recens, piper, piſtacia, amygd. dulces, nucleos Perſicorum. Potus ſit vinum abſinthites. Sudor quibuſcunque modis prouocetur.

CAPVT IX.

De Solano furioſo & Dorcynio.

Solani noxa.

OMnes Solani ſpecies ſomnum inducunt, & cerebro aduerſam qualitatem obtinent. Etſi enim vulgare illud hortenſe in vsûs medicos veniat: tamen refert Hieronymus Tragus, *hiſtor. ſtirp. lib.* 3. *c.* 24. duos pueros cùm plures eius baccas comediſſent, mortuos eſſe. Magis adhuc noxium eſt illud, quod Belladonna dicitur, de quo idem Tragus, *lib.* 1. *hiſtor. ſtirp. cap.* 55. refert, quòd vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchſius, *hiſtor. ſtirp. cap.* 265 duos pueros ex eſu acinorum huius mortuos eſſe. Et VVierus, *lib.* 3. *de præſtig. dæmon. cap.* 17. ex eorum eſu puerum quendam in furorem actum eſſe narrat, vt nec parentem agnoſceret, hinc profundo ſomno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius, *in adu. pag.* 103. iuuenes quoſdam iis ſumptis ſomno profundo ſopitus interiiſſe narrat.

Solanum furioſum.

Omnium verò perniciosiſſimum eſt ſolanum, quod furioſum dicitur, ideo quòd intra corpus ſumptum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum eſt, ſed falsò. Neque enim frigida per ſe ſomnum inducunt, ſed quicquid agit, occultâ qualitate, aliorum venenorum more, agit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Solani furioſi radix, Drach. j. pondere pota, facit ſpecies varias, imaginationéſque non iniucundas obuerſari; ſed duplicatus hic modus ad tres vſque dies mentis alienationem affert; quadruplicatus interimit, vt Dioſcorides, *lib.* 4. *c.* 69. ſcribit.

Curatio.

Curatio.

Vt quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. Ideóque aqua mulſa copiosè exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, aſininum. Poſtea exhibeantur bolus Armenus, terra ſigillata, ruta, theriaca & Mithridatium, & reliqua, quæ opio ſumpto vtilia ſunt.

Naribus etiam caſtoreum & ruta cum aceto admoueantur.

Dorycnium.

Dorycnium & Solanum furioſum non ſolùm hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, ſed & tempore Dioſcoridis pro eadem habita eſſe, ex *lib.* 6. *cap.* 6. patet. Verùm non eandem plantam eſſe, apparet vel ex eo, quòd Dioſcorides, *lib.* 4. diuerſis capitibus agit de ſolano furioſo & Dorycnio. Et manifeſtum etiam id eſt ex eo, quòd Dorycnium, *lib.* 1. *cap.* 31. ita dicitur, quòd eo cuſpides haſtarum tingantur, quod de ſolano furioſo non annotatum. Prætereа nec ſymptomata, quæ ab iis ſumptis accidunt, ſunt eadem. Solanum enim furioſum furorem & ſomnum inducit: Dorycnium verò ſumptum in lingua lactis dulcedinem refert; ad ventriculum vbi peruenit, ſingultum continuum & crebrum animi deliquium excitat: vomitu ſanguis reiicitur, inteſtina exulcerantur, vnde excrementa primùm mucoſa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuerſa eſt. Equidem, vt reliqua venena ſumpta, vomitu reiiciendum & clyſtere euacuandum eſt. Priuatim verò, vt ſcribit Dioſcorides, iis opitulatur aqua mulſa, lac caprinum aut aſininum, dulce vinum, quod tepidum cum aniſo bibatur; amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta: quin etiam conchylia omnia, tam cruda, quam cocta, edere ſalutare eſt. Conueniunt & locuſtæ marinæ, gammari, & pota eorundem iuſcula.

CAPVT X.

De Mandragora.

Mandragora.

LIcet ex Aëtij, *tetrabibl.* 4. *ſerm.* 1. *c.* 68. mente mandragoræ radix non facilè alicui per inſidias exhiberi poſſit, cùm grauem & nauſeabundum ſpiret odorem, & guſtui amarulenta ac iniucunda ſit: quia tamen aſtutia & malitia quorundam hominum maxima, quæ admiſtione ſapidorum & ſuaueolentium guſtum ac olfactum fallere nouit, facilè fieri poteſt, vt in quantitate ſat notabili homini nihil tale ſuſpicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imò etiã ſolo halitu ſoporifera ſunt, vt Leuinus Lemnius, *in explicat. herbar. biblicar. cap.* 2. refert, qui ibi ſcribit, cùm ſemel atque iterum poma mandragoræ in Muſeo ſuo collocaſſet, ſe ita ſomnolentum factum fuiſſe, vt ſoporem ægrè excutere poſſet, pomo verò amoto, factum fuiſſe alacriorem, atque omnem torporem diſcuſſiſſe. Etſi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere creditur: tamen ſapor amarus, odor grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis ſuperficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irrito & infelici conatu omnia ad manifeſtas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectius omnes illi effectûs, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli cauſſam nullam habuerunt, cur dubitarent, an rectè Dioſcorides præceperit, vt oleo roſaceo & aceto, quæ frigida ſunt, caput in affectu frigido perfunderetur. Neque enim mandragora frigida eſt, & nullus metus, vt oleo roſaceo & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & Signa diagnoſtica.

Signa.

Mandragoræ radicem vel ſuccum qui ſumpſerunt, in ſoporem grauem, lethargo non abſimilem, incidunt, à quo difficulter excitantur; excitati verò vociferantur, ſtatímque iterum obdormiſcunt; triſtes, ſegnes, & languidi, nonnunquam etiam amentes fiunt; oculos habent rubicundos & prominentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum & ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt, lingua & os areſcunt, quam ob cauſſam ore perpetuò hiãte frigidum trahunt aërem.

Prognoſticum.

Prognoſticum.

Mandragora quidem moleſta ſymptomata excitat, tardiùs verò interimit. Si tamen vis venenata impunè ſerpere augeríque ſinatur, ac remedia neceſſaria maturè non adhibeantur, certam hominem enecandi vim habet, & homo tandem conuulſione perit.

Curatio.

Curatio.

Mandragora, vt alia venena, quamprimùm vel per aluum, vel per vomitum reiicienda. Poſtea ægro pulegium, origanum, abſinthium, ruta, ſcordium, caſtoreum ſeu formâ decocti, ſeu pulueris, cum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis eſt & Theriaca. Raphanus domeſticus, cum ſale per triduum aliquoties aſſumptus, mandragoræ Bezoar perhibetur.

Inprimis verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odoramenta & errhina è caſtoreo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere & ſinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi ſolent, vt frictiones, ligaturæ & ſimilia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hîc locum habent. Caput irrigandum eſt aceto & oleo roſaceo, item oleo, in quo pulegium, calamintha, ſerpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerunt.

Potus ſit vinum dulce, vel vinum abſinthites.

CAPUT XI.

De Apio risus, seu herba Sardonia.

Herba Sardonia. Sardonia herba, quòd in Sardonia copiosè prouenit, ita dicta, & apium risus, quòd agresti apio similis sit, iis verò, qui illam deuorarunt, os contorquetur, vt ridere videantur, etiam ioret venena refertur. Herba enim hæc neruis inprimis inimica est, eosque intra corpus assumptum contrahit, vt iis, qui eam sumpserunt, musculi labia mouentes in rictum contrahantur, & risus speciem præbeant, vnde in prouerbio de homine in calamitatibus ridente dicitur: *Risus Sardonius.* Nonnulli tamen existimant, non solùm ob conuulsionem ægros ridentes videri, sed reuerà etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Ij, qui apium risus sumpserunt, ardorem in gutture, ventriculo & intestinis percipiunt, nec non totius corporis inflammationem, mente alienantur, continuò ridere videntur.

Curatio.

Curatio. Apium risus citò vel per vomitum, vel per aluum reiiciendum, & propterea hydromel, lac, butyrum, & iuscula pinguia copiosè exhibenda. Vtilis est quoque emulsio amygdal. dulc. sem. 4. frigid. maior. excorticator. & sem. papau. albi, cum aq. hordei, lactucæ, & plantag. parata.

Antidoti loco est succus melissæ cum aceto datus, vel bolus Armenus eum sero lactis, vel castoreum cum vino dulci.

Ceruix inungatur oleo costino, de castoreo, vulpino, hyperici, vnguento aregon & similibus, quæ in conuulsionibus adhiberi solent, & *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 26.* sunt proposita.

Æger sæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, pistacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita vt ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

CAPUT XII.

De Coriandro.

Coriandrum. De Coriandro etiam qualitates primæ controuersiam inter authores excitarunt. Dioscorides, *lib. 3. cap. 62.* coriandrum frigidum esse statuit; quem Galenus reprehendit, contrariumque probare conatur. *lib. 7. de simpl. med. facult.* Auicennas rursum, vt Dioscoridem defendat, Galenum reprehendit. Verùm res plana est. Etenim si ad primas qualitates respicimus, omnino calidum coriandrum esse statuendum est, vt sapor, odor, & alij caliditatem sequentes effectus satis testantur. Effectus verò reliqui, ob quos Dioscorides, sed malè, coriandrum frigidum esse statuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Etsi verò vis ista maligna præcipuè in herba viridi, & succo ex ea expresso, vt & immaturo semine apparet: tamen nec maturum semen omni malitia caret, & ea ipsa, quæ postea in signis proponentur, symptomata inducere potest. Ideoque antequàm in vsum medicum veniat, aceto priùs præparatur, quâ ratione occulta eius venenosa qualitas tollitur.

Symptomata & Signa.

Signa. Coriandrum, inprimis viride, & succus eius assumptus, furiosum inducit delirium, vt ægrotantes ebriorũ nonnullorum more dicta turpia & obscœna loquantur: vocem reddit asperam & raucam, vertiginem & somnolentiam excitat; totum denique corpus tetrum & fœtidum odorem, instar coriandri viridis, spirat.

Curatio.

Curatio. Ante omnia vomitus prouocetur aquâ tepida, vel decocto anethi cum oleo irino vel liliorum alborum. Hinc iuscula pinguia cum sale & pipere, & vinum absinthites sæpius ægro offeratur.

Antidoti loco sit radix vincetoxici ex vino, vel theriaca. Vtiles etiam sunt species diambræ, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatæ, vel aliptæ moschatæ.

Cibus sint oua sorbilia cum pipere & sale; potus verò vinum generosum merum, vel absinthites.

CAPUT XIII.

De Ixia & Chamæleone.

Chamæleon. Ixiam à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli distinguunt. Verùm Plinius, *lib. 22. cap. 18.* non distinguit, vt & alij. Et maleficas qualitates radicis Chamæleonis etiam extra tractatæ describit Bellonius, *lib. 1. obseru. c. 35.* vbi refert, se in Lemno cum sociis & Turcis quibusdam radices Chamæleonis nigri eruisse, & frustulatim secuisse, ac filo traiecisse, vt facilius siccarentur. Cùm verò in summo æstu manibus non ablutis sudorem faciei abstersissent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam sensisse pruriginem, inflammationem & ardorem, qualem nec scilla, nec vrticæ vllæ centesimâ parte excitare possent.

Symptomata & Signa.

Signa. Ixia hausta, vt Aëtius, *tetrabil. 4. serm. 1. c. 71.* & Dioscorides, *lib. 6. cap. 21.* referunt, saporem & odorem ocymo similem præbet, inflammat & exasperat, tonsillas excitat, respirationem difficilem reddit, aluum arctissimè, vt nihil excernatur, constringit, ventris tormina, pruritus & lipothymias frequentes parit.

Curatio.

Curatio. Vomitu excitato, vel iniecto ad subducendum aluum clystere, ægroto propinandum decoctum absinthij, vel tragorigani ex vino, aceto vel hydromelite pararum. Vel exhibeatur eidem silphij radix, vel rutæ syluestris semen, vel nardus Indica, castoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innata suâ malignitate cordi & spiritibus vitalibus inimica est, hic quoque inprimis vtilia sunt medicamenta, quæ spiritus vitales roborant, quæ de lipothymia & syncope, *lib. 2. Pract. part. 4. cap 6.* sunt proposita.

CAPUT XIV.

De Taxo.

Taxus. Taxus arbor non solùm foliis, succo, & baccis, hominibus & iumentis lethalis est, ita vt quoque vasa viatoria, vt Plinius, *lib. 16. cap. 10.* scribit, ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum sit: sed etiam eod. *ibid.* teste, in Arcadia tam præsentis veneni est, vt qui sub ea obdormiunt, vel cibum capiunt, moriantur. Scribit tamen Plutarchus, *lib. 3. Symposiac.* Taxum eo tempore tantùm noxiam esse, quo florere incipit. Et Petrus Pena, *in Aduersar. pag. 450* refert, in Anglia innoxiam prorsus esse, & pueros eius baccas sine damno edere.

Symptomata & Signa.

Signa. Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt, strangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dysentericum patiuntur, & plerunque repentina morte moriuntur.

Curatio.

Curatio. Post vomitum vel alui deiectionem ad veneni euacuationem necessariâ vinum generosum & absinthites copiosè

copiosè exhibendum, vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluuium à taxi veneno inductum sistunt terra sigillata, bolus Armenus, lapis Bezoar, corallia, radix tormentillæ, succus & syrupus granatorum & ribes.

CAPVT XV.

De Euphorbio.

Euphorbium. Euphorbio etsi inter medicamenta etiam quandoque locus sit: tamen si in maiori, quàm par est, quantitate exhibeatur, vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ discrimen præcipitat. Quanquam verò inprimis adurendi vi nocere vulgò putatur: tamen procul dubio etiam, vt Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* scribit, occultam aliquam proprietatem habet, per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quòd animi deliquia statim inducit, & subitò, quod sola erosio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *Pract. lib. 10. cap. 17.* quendam, cùm Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuisset, dysenteriâ correptum, eadem die obiisse. Curatur etiam antidotis, vt alia venena.

Symptomata & Signa.

Signa. Euphorbium sumptum fauces, ventriculum, & intestina adurit, & non absque dolore intensissimo erodit, singultum & vomitum mouet, totum corpus inflammat, sitim excitat inextinguibilem, non hypercatharsin solùm, sed & dysenteriam grauissimam parit; sudorem frigidum, animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert præsentissimam.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum intra corpus assumptorum; ita Euphorbij quoq; curatio vel à vomitorio vel à clystere, prout vel in ventriculo vel intestinis venenum latet, cœta auspicanda. Vomitoria parẽtur ex aqua calida simplici, vel decocto violariæ aut maluæ, cum oleo violarum, rosaceo, aut amygdalarum dulcium. Clyster paretur è refrigerantibus, abstergentibus, dolorem lenientibus, vt radice althææ, foliis violariæ, maluæ, endiuiæ, lactucæ, plantaginis, floribus chamæmeli, verbasci, sem. 4. frig. maior. mucilag. sem. psyllij, oleo violarum, rosar.

Hinc ad feruorem extinguendum, & acrimoniam obtundendam crebrò exhibeantur refrigerantia & pinguia, vt lac recens mulctum, oxygala, iuscula pinguia, emulsio è sem. 4. frigid. maior. cum aq. rosar. portulac. cichorij, endiuiæ, lactuc. violariæ facta.

Proprium euphorbij antidotum est semen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ sint. Vtilia etiam sunt terra sigillata, smaragdus, crystallus præparatus, spec. liberantis, theriaca.

Vlcera intestinorum qua ratione curanda sint, dictum *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 2. cap. 7.*

Cibus sit cremor ptisanæ, lac, oryza, amylum, poma & pyra acida, cydonia, ribes, berberis.

CAPVT XVI.

De Nuce Metella.

Nux Metella. De nuce Metella quamuis non omnium eadem sit opinio, plerique tamen pro fructu stramonij seu solani spinosi habent. Cardanus, *de venen. lib. 3. c. 5.* scribit, nucem Metellam esse mediã inter opium & cicutã, & aurei vnius pondere sumptam vno die interficere.

Symptomata & Signa.

Signa. Nux Metella intra corpus sumpta somnum profundum, à quo homo vix excitari potest, temulentiã, anhelitum frigidum, labiorum intumescentiam, corporis pallorem, vnguium liuorem, tandémque frigidum sudorem inducit, quem paulò pòst mors insequitur.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & in hoc primò vomitus excitandus, & quidem decocto è corticib. radic. iuglandium cum vino parato. Aluus verò subducatur clystere è centaurio min. ruta, scordio, castoreo, & hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum absinthij, origani, nitæ syluestris, radic. gentianæ, helenij, cum vino paratum, vel castoreum, pyrethrum, baccæ lauri, cinamomum, theriaca, species diagalangæ, diazingiberis.

Æger à somno excitetur errhinis, ligaturis dolorificis, frictionibus extremorum, & cum potest moueri, & rectiùs sese habet, corpus moueat, & sese exerceat æger, donec sudet.

Cibi loco vtatur æger butyro recenti, carnibus & iusculis pinguibus. Potus sit vel vinum meracum, vel lac dulce copiosum.

CAPVT XVII.

De Nerio, seu Oleandro.

Dioscorides, *lib. 4. cap. 77.* Nerij flores & folia mulis, asinis, canibus, aliisque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra serpentum morsus præsidio esse affirmat. Alij tamen, ipsâ experientiâ ita edocti, Nerium vel in cibo vel in potu, etiam minori copiâ assumptum, tam homines, quàm quadrupedes interficere, imò vmbram eius cunctis animalibus noxiam esse scribunt. Nisi forsan Nerium contra serpentum morsus in specie alexipharmacum sit, sicut de aconito, quod aliàs præsentaneum venenum est, narrat Plinius, *lib. 22. cap. 2.* quod cum vino calido datum scorpionum ictibus aduersetur, & ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Nerium assumptum magnam inducit circa præcordia angustiam, ventrem inflat, rugitus in intestinis excitat, aluum mouet, corpus inflammat, syncopen parit, ipsámque mortem, nisi citò succurratur, infert.

Curatio.

Curatio. Reiecto vel per vomitum, vel per secessum Nerio, æger sæpius bibat decoctum ficuum, dactylorum, folior. maluæ, radic. althææ, sem. lini, aut fœnigræci, vel assumat electuarij diacastorei, aut rob baccar. iuniperi Drach. ij. Inprimis semen rutæ & agni casti cum aceto propinatum proprietate quadam Nerio aduersari scribitur.

Æger sæpius vescatur ptisanæ cremore, ficubus, passulis, dactylis, saccharo, butyro recenti, lacte, iusculis pinguibus & aliis dulcibus ac mucilaginosis.

CAPVT XVIII.

De Iuglande arbore.

Iuglans. Iuglans arbor vix alio, quàm si quis sub eius vmbra somnum capiat, nocet modo, referétq; hîc Greuinus,

lib. 2. de venen. cap. 22. sibi, cùm aliquando mediâ æstate sub iuglande obdormiuisset, vniuersum corpus refrigeratum fuisse, cum maximo capitis dolore, qui quinque vel sex dies durauit. Et Marcel. Donatus, *hist. med. mirabili, lib. 1. cap. 1.* refert, quòd mulier quædam ruris incola, cùm in meridie sub vmbra nucis arboris dormitasset, in somniis à dæmone opprimi & verberari sibi ipsi visa sit, & præ timore expergefacta, cum sub nucis vmbra se cubasse videret, semidormiens perterrita, à malo spiritu se correptam prædicans, domum reuersa sit, & febri superueniente, ferè capilli omnes deciderint, qui tamen sanitati restitutæ renati sint.

Symptomata & Signa.

Signa. Qui sub vmbra juglandis arboris diutiùs versatur aut dormit, ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepsiam vel apoplexiam incidit.

Curatio.

Curatio. Symptomata verò ista tolluntur lotione capitis cum lixiuio, in quo betonica, hyssopus, majorana, lauendula, pulegium, rosmarinus, saluia, spica vel stœchas cocta fuerint; vel irroretur caput aquâ rorisinarini, majoranæ, saluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò species diambræ, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci, galliæ moschatæ, vel ex herbis cephalicis supra dictis paretur decoctum, & addito melle anthosato ægro exhibeatur. Vtiles etiam sunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus sit vinum generosum.

CAPVT XIX.

De Esula.

Esula. Esulæ siue Tithymalli quamuis plures sint species: omnes tamen secundum omnes partes haud parùm venenatæ sunt. Et licet Esula non ex eorum venenorum genere sit, quod simpliciter tale est, & nullum in medicina habet vsum, sed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen si non præparata, vel nimiâ quantitate sumatur, grauia symptomata excitat.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Nimirum statim nauseam, singultum &, vomitum copiosum, cordisque anxietatem excitat, corpus totum inflammat, sitim infert vehementissimam, hepatis temperiem & constitutionem summopere destruit, ventris dolorem, & periculosum alui fluxum parit, quem vt plurimùm conuulsio, & hanc ipsa mors consequitur.

Curatio.

Curatio. Vomitus ab assumpta Esula prouenïens non statim sistendus, sed potius, vt materia venenata statim euacuetur, promouendus: quòd fit aquâ hordei tepidâ, cum oleo anethino vel violar. exhibitâ. Hinc clyster refrigerans & abstergens è decocto herbarum emollientiû, seminibus 4. frigid. major. mucilag. sem. psyll. vel cidon. ol. rosar. violar. vitello oui paratus iniiciatur.

Antidoti loco exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, corallia rubra, cornu Cerui præparatum, theriaca cum vino vel aqua cardubened. Vtile est & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vtatur butyro recẽti, ptisanæ cremore, amygd. dulc. iusculis pinguibus, ol. & emuls. amygd. dulc. vt & emulsione sem. 4. frigid. major. excorticator. factâ cum aq. hordei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile est & lac recens mulctum.

CAPVT XX.

De Nuce Vomica.

Nux vomica. Qvamuis sunt, qui nuces vomicas canes & aues quidem interficere, hominibus vero nullam noxam inferre putant: eas tamen intra corpus sumptas hominibus quoque lethales esse, experientia docuit.

Nux vomica an homini sit venenum. [Equidem hîc inter venena, quæ etiam homini nocere possunt, recensui Nucem vomicam. Quia verò nonnulla adhuc dubia de ea occurrunt, & nonnulli etiam eandem alexipharmacis admiscent, quædam adhuc addenda videntur, & inprimis experientia consulenda. Canibus & felibus venenum esse Nucem vomicam, extra dubium est. Et ipse vidi canem, cui nux vomica exhibita fuit, intra horæ spatium cum magnis conuulsionibus interiisse. An autem hominibus venenû sit, dubitatur. Medici Noribergenses *in Nota ad Electuarium de Ouo* scribunt: Experientiâ comprobatum est, Nucem vomicam potiùs canibus & felibus, quàm hominibus aduersari. Et sunt Autores, qui medicamentis alexipharmacis, eam admiscent. Ita Electuario de Ouo Nux vomica admiscetur. Et Iodocus VVillichius pulueri suo expulsiuo ℥ 1 ß. admiscet, etsi hîc de pondere, anque ℥ 1 ß. vel ʒ ß. legendum sit, dubitatur.

An sit vomitorium? Quo fine autem alexipharmacis Nux vomica admisceatur, an vt vomitorium, an vt alexipharmacum, an vt narcoticum, dubium. Renodæus *Antidotar. lib. 3. sect. 1. cap. 10.* equidem etiam alexiteriam vim huic Nuci tribuit: maximè tamen ob vomitum prodesse scribit. *Nonnulli,* inquit, *Nucem vomicam reformidant, quòd felibus & canibus deleteria sit, ac præsens venenum; sed huic dubitationi multoties satisfecimus. Nam brutorum natura longè distat ab hominis conditione, cui sæpe venenum est, quod illis pabulum familiare; & contra. Coturnices vescuntur helleboro, & sturni cicutâ, à quibus homo enecatur: contrà aloë & amygdala amara enecant vulpes; homo verò illis vtitur ad salutem. Præterea Nux vomica, cum habeat vim alexiteriam, etiam vomitus prouocando magis confert. Nam morbis contagiosis vomitus mirificè prodest, maximè verò his, quibus prima regio corporis humoribus scatet. Sic enim, partibus præcipuis malignâ colluuie liberatis, facultas fit vegetior, & ad expugnandum virus alacrior.* Hæc Renodæus.

An Narcoticum. Conr. Gesnerus autem ob narcoticam vim Nucem vomicam alexipharmacis admisceri putat, dum *epist. lib. 1. p. 33.* ad Achillem Gasserum ita scribit: *Nucem vomicam,* inquit, *narcoticam esse de quo dubitabam, iam certius cognoui. Curaui enim, vt scrup. semis eius daretur cani cum carne cruda. Is deuorauit, post horam mediam obdormiuit, & intra quatuor horas periit, cùm inter dormiendum modò capite, modò cruribus ipsum conuelli apparuisset. Tum alteri etiam cani tantundem huius nucis similiter dedimus, & post horas ferè tres, cùm grauia symptomata ipsum iam inuasissent, antidoti Saxonicæ ʒ ß. cum carne cruda dedimus. Quod cùm deuorasset, sanatus, & nihil mali passus est, etsi non euomuit. Ergo quod de opio scripsi, lui pestilenti ipsum resistere, antidotis mixtum, id Electuarij etiam de Ouo dicti argumento probabitur, quod non opium quidem, sed Nucem vomicam, opio fortè vehementiorem vim refrigerandi, recipit.* Hæc Gesnerus. Et *Epist. seq. p. 34. opij vim.* scribit, *contra pestem præcipuam esse, testatur etiam solanum syluaticum (Dollvvurtz) quod in pestilentia porcorum efficacissimum est, vt Tragus scribit: Vim enim habet opij.* Et *ibid. p. 45. fac. b.* ad Io. Culmannum: *Opium,* inquit, *antidotis, vt alijs multis, contra alia venena diuersa, & maximos quosque morbos, misceri puto. Primum quoniam theriaca, cuius vis ad pestem maxima est, plurimum habet opij, non quidem opinor, vt feruorem & acrimoniam aliorum mitiget corrigátve,*

sed

sed propter vim suam peculiarem, quâ tollit dolores, & subtiles ac penetrantes humores, vaporésque venenosos coercet, ac sistit, vt aliâ prius viâ euacuentur, quàm ad cor pertingant. Habeat & alia veterum antidoti innumera, & laudatum contra pestem Andreæ Lacunæ remedium, euphorbium simul atque opium recipit. Times tu, ne parum nihil faciat, nimium verò perimat, mediocre profuturum sperato, non solum, neque per se, sed cum aliis multis conuenientibus mixtum. Audiuisti fortè de noua antidote Saxonica, contra venena omnia, & pestem mirè efficaci, ea non quidē opium, sed eiusdem facultatis herba, quam pro aconito primo D. Fuchsius piaxie, folia fructúsque recipit. Electuarij de Ouo compositionem nosti, id Nucem vomicam, cui frigiditatem in quarto tribuant, requirit. His antidotis opium, aut similia aufer, animum abstuleris, hoc est, basin, & vim præcipuam earum. Hæc etiam Gesnerus. De opio etiam Iohan. Hennemannus Reysing, Ciuis meus, *in Idea Loimode, pag.* 38 scribit, se expertum scire, quid opium possit, si alexipharmacis misceatur, in feruore hoc spiritali exstinguendo. Additque, quando expulsiuis miscetur in rectâ dosi, tunc spiritus illius contagiosi motum sistere, vbi expulsiuum medicamentum post illum vnà cum corrupto humore faciliùs à corde arcere, & ad cutim propellere. Alij planè vim alexipharmacam Nuci vomicæ tribuunt. Exstat Epistola, *in Notis D. Doringij ad Tract. Iod. Vvillichij de peste*, in qua Autor Epistolæ scribit, inter Medicos Germanos esse, qui Nucem vomicam, vt alexiterium non vulgare, commendant, & in vsu habent frequenti, non solùm in præcauenda, sed etiam curanda peste: & in multis Saxoniæ locis, vbi serpit contagium, scrupul. vnum, vel duos sine periculo exhiberi, haberéque vim mirificam contra venenum pestilens, cùm sudores valde moueat, & aluum quoque subducat. Et olim Medicum Lipsiensem, Gasparum Keglerum, puluerem seq. magno successu exhibuisse: ℞. *Pilul. pestilential.* ℥ j. *nuc. vomicæ, exempto cortice, & limâ in puluerem redacta* ℥ ß. *vnicornu boni* ʒ j. vel illius loco *C.C. tantundem.* F. Puluis, cuius ʒ j. adultis cum aquis appropriatis præbetur. Alios simpliciter ex ouo puluerem exhibuisse, & mulieres in quodam Monasterio, in Nariscis sito, loco præseruationis magnam copiam illius absumpsisse, nec vllum vomitum, aut aliud perniciosum symptoma, inde esse subsecutum. In aqua etiam contra calculum, quæ Fuggerorum appellatur, satis multum de nuce illa absumi. Imò Ciuem suum quendam puluerem istius Nucis vomicæ, quoties sudorem in balneo elicere voluit, antè sumpsisse, & affirmasse, ipsius patrem idem factitasse, persuasum, hoc remedio sese à multis morbis tutum reddi posse, præsertim tempore pestis.

An alexipharmacum.

Sententia Tabernæmontani. Tabernæmontanus, *lib. 3. cap.* 14. scribit, quòd nux vomica (& quidem quæ hodie pharmacopœis nota est) ℥ ij. pondere hominem enecet, ʒ j. verò pondere sumpta hominem quasi ebrium reddat, & proinde vsurpetur ad dolores sedandos.

Autoris. Cùm ergo hac de re tanta Autorum sit dissensio, aliquid decidere non ita facile est. In primis, quod mirum, in re adeò vulgatâ, de huius nucis natalibus non satis constat, nisi quòd Mercatores ex Alexandria Ægypti Venetias eam afferri referunt, & experientiæ contrariæ allegantur; ac propterea experientia ampliùs consulenda est. Vt tamen aliquid addam, illud principio rectè à plerisque affirmari puto, licèt canibus & felibus præsens venenum sit Nux vomica: non tamen inde sequi, etiam homini esse venenum. Nam, vt rectè Lucretius habet.

Quódque aliis cibus est, aliis fuit acre venenum.

Et

Præterea nobis veratrum est acre venenum:
At capris adipes & coturnicibus auget.

Non est vomitorium. Quo verò fine antidotis misceatur, cùm Autores dissentiant, primo Renodæi opinionem parum probabilem existimo, dum vim vomitoriam tribuit nuci vomicæ vulgari; cùm tamen nullâ vel in simplici, vel in antidotis, quibus admiscetur, vt el. de ouo, vis vomitoria deprehendatur. Quòd verò vis vomitoria tribuitur nuci vomicæ, inde natum, quòd apud Autores nux Metalla & Vomica confunduntur, & vni ex his vis vomitoria competit. An verò nostra nux vomica sit antiquorum Metella vel vomica, iam non disputo. Hoc certum est, nucem vomicam officinis hodie notam non esse vomitoriam, & malè huic, quod alteri vomitoriæ competit, tribui. Ideóque nostram istam esse nucem Metellam, existimat Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Veram verò nucem vomicam esse angulosam, & drachm. vnius pondere vomitum ciere, & inde etiam nomen habere scribit.

Nux metella & Vomica differunt.

Non alexiterium. Deinde etiam non puto, nostram istam nucem vomicam habere vim alexipharmacam. Neque dum satis experimentis probatum est, neque credibile, quod aliis animalibus est præsens venenum, homini esse alexipharmacum. Et licèt hoc negare nolim, sudorem ciere posse: id tamen etiam opio, & aliis narcoticis, commune est, quæ nullam vim alexipharmacam habent.

Sed narcoticum. Malo ergo Gesnero & Hennemanno assentiri, qui ob vim narcoticam, eodem modo vt opium theriacæ & Mithridatio admiscetur, nucem Vomicam Electuario de Ouo, & aliis contra pestem remediis admisceri statuunt. Habere autem talem vim, experimenta Gesneri anteà allata probant. Et Gaudentius Merula, *in memorabilibus*, scribit, aues quoque, si nux ea illarum cibis admisceatur, reddi attonitas, vt manu capi possint. Cum quibus consentit Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Cùm enim narcotica non solùm spiritus, sed & vapores acres ac venenosos coërceant, vt veneni pestilentis impetus nonnihil sistatur, non incommodè narcotica antidotis admiscentur.]

Symptomata & Signa.

Signa. Assumptam nucem vomicam statim nausea, vomitus copiosus, sitis vehemens, alui fluxus immoderatus, pectoris angustia, subita virium prostratio, sudor frigidus, conuulsio, tandémque, nisi citò succurratur, mors sequitur.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis, ita & in hoc veneno necessarium est, vt id statim è ventriculo reiiciatur, hausto hydromelite, in quo raphanus vel simile quid decoctum sit; hinc aluus iniecto clystere emolliente & refrigerante eluatur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pondere cum vino, cortices citri vel succus eius, rob myrti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pineæ, amygdalæ dulces, ptisana hordeacea, carnes & iuscula gallinarum. Potus sit lac recens mulctum adhuc calidum, vel vinum aqua fontanâ dilutum. Vtile quoque est balneo vti, corpúsque inungere oleo sesamino, anethino, irino, cui aliquid castorei addere licet.

CAPVT XXI.

De Elleboro.

Elleborus. DE Elleboro albo (hunc enim, vbi simpliciter, & sine adiectione Elleborum nominatur, intelligendum esse, docet Galenus, 5. *aphorism.* 1.) autores dissentiunt, & nonnulli eum è numero medicamentorum planè relegandum censent; alij magnis laudibus extollunt. Autor lib. 2. de plantis, *cap.* 3. hyoscyamum & Elleborum hominibus venenum esse, & Alexander Aphrodisæus, *in præfat. Problem.* veratro coturnices, cicutâ sturnos vesci, quæ hominibus venena sint, scribit. Et Galenus, *6. epid. comm. 5. text.* 35. scriptum reliquit, in Doride, Beotia ac Thessalia plurimos ex esu coturnicum musculorum distensionibus fuisse correptos,

quoniam helleboro eæ veſcerentur, idque & Athenis quibuſdam accidiſſe. Et Meſue helleborum reiicit, quia præfocationem inducat; Auerroes verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contra negari non poteſt, Hippocrati & antiquis in frequenti vſu fuiſſe helleborum, & Plinius, *lib.* 25. *cap.* 5. ſcribit, hellebori vſum adeo promiſcuum fuiſſe, vt plerique ſtudiorum gratiâ ad peruidenda acriùs, quæ commentabantur, eum ſæpius ſumpſerint, vt peculiariter fecit Carneades Academicus, qui ſcripturus aduerſus Stoici Zenonis libros, candido helleboro ſuperiora purgabat, ne quid ex corruptis in ſtomacho humoribus ad domicilia vſque animi redundaret, & conſtantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam vſurpando agit Aëtius, *tetrabibl. lib.* 1, *ſerm.* 3. *cap.* 120. *& ſeqq* Paulus Ægineta, *lib.* 7. *c.* 4. Oribaſius, *lib.* 7. *collect.* Cæl. Aurel. *lib.* 3. *acut. cap.* 13. *& lib.* 1. *tard. paſſion. c.* 4. Et ita quidem helleborus apud antiquos in frequenti vſu fuit, vt in prouerbia plura abierit. *Bibe elleborum.* Et Demoſthenes Æſchinum monet, vt helleboro ſe purget. Lucianus, *in Dialogo Menippi ac Tantali*, ait: Deſipis, Tantale, & vt verè dicam, helleboro tibi poto opus eſt. Et i *Nauiget Anticyras.* Ac:

Si tribus Anticyris caput inſanabile nunquam
Tonſori Lycino commiſerit.

ſcribit Horatius. In Anticyris enim maxima hellebori copia fuit.

Verùm controuerſia hæc diſtinctione commodâ adhibitâ facilè componi poteſt. Diximus enim iam ſupra ex Galeno, 6. *epid. com.* 6. *text.* 5. quòd venena ſint duplicia; alia ſimpliciter talia, quæ nec ægris proſunt, ſed ſemper nocent, quædam, quæ licet interdum noceant, & hominem interimunt, quandoque tamen, & ſecundum artem adhibita in vſum medicum venire poſſunt. Atque in poſteriore, non priore genere collocandus eſt helleborus albus. Quamuis enim in vſum medicum venire poſſit, & apud antiquos frequentiſſimè vſurpatus ſit, vt ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Bapeiſta Codronchius docuit: non rarò tamen etiam nocuiſſe, & homines interemiſſe obſeruatum eſt. Ita ſcribit Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. & ſanat. cauſ. cap.* 51. cùm imperitus quidam cuidam quartanâ laboranti helleborum propinaſſet, eum intra ſex horarum ſpatium mortuum eſſe; & alium eodem modo ex hellebori vſu mortuum eſſe, *ibid. cap.* 52. refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui 5. *aphoriſm.* 1. conuulſionem ex helleboro lethalem eſſe ſcribit. Et Ponzettus, *de venen. lib.* 2. *cap.* 32 quendam laborantem, cum ſumpſiſſet hellebori ſeſquidrachmam, mortuum eſſe refert.

Symptomata & Signa.

Signa. Nimirum helleborus vel non præparatus, vel largiùs ſumptus violentam ſupra & infra excretionem, ingenteſque ventriculi & inteſtinorum cruciatûs ac tormina, ſingultumque excitat, Præfocationem, reſpirationis difficultatem, mentis turbationem, ſubitam virium proſtrationem, cordis palpitationem, lipothymiam, corporiſque totius tremorem infert, ægrique tandem vel ſuffocati, vel conuulſi moriuntur.

Curatio.

Curatio. Etſi verò helleborus vomitum excitat: tamen is non ſiſtendus, ſed potiùs promouendus, & propterea vomitorium è radice raphani, ſemin. anethi, atriplicis, geniſtæ, in hydromelite coctis, exhibendum, & aliquoties repetendum. Si clyſtere opus, paretur is è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althéæ, addito oleo anethino, & ouorum vitellis.

Antidoti loco exhibeatur puluis. fl. aut rad. nymphéæ albæ, vel ſem. paſtinacæ Drach. ij. cum vino, vel ex abſinth. ſcordio, aniſo, cumino, nardo Indica & caſtoreo paretur puluis, & cum vino offeratur, vt & theriaca vel Mithridatium.

Ad ſtrangulationem inhibendam detur galbani Drach. ß.

Ad ventris cruciatûs & tormina ſedanda ſacculus è furfuribus, ſale, cumino, pulegio, mentha, ruta, & lauri baccis paratus, & in vino vel lacte coctus extra calidè applicetur.

Vel: ℞. *Mithridatij, caſtorei, ol. nuc. moſchat. expreſſ* an. Drach. j. *ol. rutac.* q. ſ. Fiat Linimentum.

Qua ratione hypercatharſis & nimia purgatio ſiſtenda ſit, dictum eſt *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *ſect.* 2. *cap.* 6.

Singultus etiam quomodo curandus ſit, dictum *eodem lib.* 3. *part.* 1. *ſect.* 2. *cap.* 10.

Tandem quâ ratione conuulſionibus, quæ accedere ſolent, occurrendum ſit, dictum *lib.* 1. *part.* 2. *cap.* 28.

CAPVT XXII.

De Grano Nubiæ, Erica baccifera, Herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Abouai, Hiuca ſucco, Melle venenato.

RElíquas plantas venenatas vno capite coniungemus, & ſymptomata ac morbos, quos inducunt, inprimis referemus. Vbi curatio non addetur ad communia illa confugiendum, lapidem Bezoar, terram ſigillatam, bolum Armenum, theriacam, Mithridatium & ſimilia.

A pluribus annotatum, granum Nubiæ dictum, omnium venenorum peſſimum. De quo Iul. Cæſ Scaliger, *exerc.* 153. *ſect.* 11. ſcribit: In Nubia, quæ eſt Æthiopia ſub Ægypto, granum eſt, quod deuoratum expellit animantes vitâ. Decima pars intra horæ quadrantem interficit. Et de eodem Mercurialis, *lib.* 1. *de venen. cap.* 6. ſcribit: In Nubia reperitur quoddam veneni genus, cuius ſi granum vnum propinetur decem hominibus, omnes ſtatim iugulat ſpatio quartæ partis horæ: ſin autem detur vni homini, illum ſtatim interimit. Granum Nubiæ

Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones ad montem Brottenbergum, *Apenbeer*, hoc eſt, ſimiarum baccas, nominant, ita dici exiſtimat Iohannes Thalius, *in deſcriptione Hercinia*, quòd eſus earum vberior capiti noxia quædam inferat ſymptomata, atque delira ſubſequantur geſticulationes, ratione non nihil interturbatâ, vt is, qui vſus fuerit copioſiùs, ſimiarum inſtar ſeſe habere geſtu ridiculo videatur. Erica baccifera.

Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, de qua Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap.* 4. In Thracibus, Bithyniam incolentibus, inuenit homo quidam herbam, quam ſi quis aſſumpſiſſet, ſanguinem primò, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus cùm facinus diligenti inquiſitione dignum putaretur, herbarium comprehendunt, & ad gentis Magiſtratum ducunt. Is cùm non ſolùm hominem necare ſtuderet, ſed ſi quis alius herbam aut didiciſſet aut docuiſſet, à nullo ſiquidem ipſam didiciſſe veneficus aſſeruit, verùm in ſuburbanum cùm aliquando ſuillum iecur deferret, vrgente ventre ſuper herba quadam iecur depoſuiſſe, quod aliquantò pòſt cùm ſuſtuliſſet, vidiſſet ex vniuerſo iecinore ſanguineos riuulos ad herbam confluere. Ex hoc coniectura facta, corpori ſanguinem ea detrahi poſſe, periculo mox in obuio quodam facto, vt verum comperit, quod fortè ſperabat, ad malos vſus herbam deinceps tranſtuliſſe, ſe tamen alicui alij eam monſtraſſe negauit. Hæc herbarius ille diu inter quæſtiones habitus retulit. Populi verò Magiſtratus cùm illis in locis naſci hanc herbam ex rei dictis accepiſſet, vinctis oculis ipſum ad ſupplicium duci iuſſit, ne cui inter eundum herbam indicaret. Herba hæmatogoga.

Datura. Venenata est & Datura, seu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib.* 2.*cap.* 24. Iniicitur à furibus hic flos, aut eius semen, in cibos eorum, quos deprædari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum soluuntur, magna cum libertate sinentes, quod libitum est, deprædari. Durat verò hæc mentis alienatio viginti quatuor horarum spatio. Et de eadem refert Christophorus à Costa, *lib. aromat. pag.* 78. Mala, *inquit*, inualuit consuetudo apud impudicas mulieres, quòd huius seminis in puluerem triti Drach. ß. ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materiâ præbeant. Miser, qui eum hausit, diu veloti mente alienatus remanet, aut ridens, aut eiulans, aut dormiens, plerunque etiam alteri colloquens & respondens, vt interdum etiam sana mente præditum esse credas, tametsi mentis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones confert, & colloquij habiti planè sit immemor, postquàm ad se redit. Additque, neminem tamen, qui id sumpsisset, necatum vnquam comperisse, tametsi nonnullos conspexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quæ si fuerit nimia, interimit.

Flos Africanus. Florem quoque Africanum, vt Dodonæus, *hist. stirp. pent.*2.*lib.*3.*cap.*12. docet, præditum esse venenosa potentia, odor ingratus caput aggrauans, cicutæ similis, qualis Lycopersij succo, ostendit. Deinde experimentis nonnullis constat. Memini enim, *inquit* idem Dodonæus, in puero, qui flores mandere inceperat, labia & os inflata me videre, sicut crebrò iis accidit, qui cicutæ fistulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquandiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caseo permistos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò pòst mortua fuit. Mures quoque, qui semen arroserant, mortui feruntur reperti.

Lolij semen. Lolij etiam semen vim malignam obtinet, & panis, in quo lolium fuerit, stuporem quendam & velnti temulentiam esitantibus parit, cum inexpugnabili ferè somno. De quo Galenus, 6.*de simpl. med. fac.* & 1.*de aliment.* refert, quòd, cum anni constitutio praua aliquando fuisset, lolium tritico affatim innasci cõtigit, quod cùm neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris accuratè purgassent, neque pistores, quòd paucus esset tritici prouentus, multis caput dolere cœpit. Ineunte verò æstate in cute multorum, qui comederant, vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subsecutum. Et VVierus, *de præstig. dæmon. lib.*3. *cap.*18. narrat, quòd mulier quædam ad rem intentior, cùm trituratores in multas dies conduxerat, curârit ex lolio diligenter excreto, molito, pinsitóque, admistâ secalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus sumptibus aleret, quo cùm essent pasti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cùm essent aliquandiu rotati vertigine, lassi ad vnum omnes in profundum longùmque inciderunt somnum, vt pro labore, quem vetulæ præstare oportuisset, ipsi continuò stertetent, donec ea tandem post alterum aut tertium diem, errore animaduerso, victûs rationem mutaret.

Mangas. De Mangas syluestris, & lactariæ herbæ Maluaricæ veneno ita Christophorus à Costa, *lib.*1. *aromat. pag.* 70. scribit: Syluestre reperitur Mangas, Brauas nuncupatum, adeo præsentis veneni, vt indigenæ illo se mutuò perimant. Nam si quis paululum ederit, illico moritur. Interdum oleum admiscent, ad exacuendam eius vim, vtque celeriorem perniciem afferat. Sed quocunque tandem sumptum modo adeo celeriter perimit, vt hactenus nullum sit repertum antidotum ad eius vim compescendam.

Abouai. Et de Abouai narrat Carolus Clusius, *annot. ad cap.* 11.*lib.*2.*aromat. Garcia ab Horto*, quòd eius nucleus præsentissimum sit venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & dissidiis, præsertim verò viri, leuissimâ occasione vxoribus infensi, aut contrà vxores viris indignatæ dare solent.

Hiuca. De Hiuca referunt Cardanus, *de subtil. lib.* 12. & I. C. Scaliger, *exerc.* 153.*sect.*5. & 8. quòd eius succus lethalis sit, farina verò salubris, ita vt ex ea panem forment.

Mel venenatum. Tandem mel quoque interdum venenatum est, de quo Galenus, 10.*de simpl. med. fac. circa initium*: Quidam, *inquit*, Medicis duobus ad vnguentariorum officinam conspectis, attulit ad eos mel, venditurus scilicet, illi vbi gustassent, de pretio disceptant: at hic, tanquam illi parum offerrent, properè subducit sese: verùm Medicorum neuter seruatus est. Et Plinius, *lib.*12. *c.*3. hæc habet: Tantum pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta, nec dixêre autores, è quibus floribus ea fierent. Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum appellata, Ægolethron Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. (Dioscorides, *in* 6.*lib.* in Aconitum, quod ibi copiosum nascitur, culpam omnem reiiciendam censet, eadémque symptomata in his sequi, quæ aconito sumpto.) Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinùs mouens, quod ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & rutâ: salsamenta etiam, si reiiciantur, sumpta crebrò. Et *paulò pòst*: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorũ mellis, quod ab insania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore Rhododendri, quo scatent syluæ,

PARS OCTAVA.

De Venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De Venenis ab animalibus in genere.

Venenorum ab animalibus differentia. Restant tandem venena, quæ animalia venenosa homini communicant, id quod variis modis accidit. Alia enim animalia venenosa morsu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium serpentum genera, mus araneus, scolopêdra, canes & alia animalia rabida: alia lædunt ictu vel aculeo, vt scorpius, aranei & phalangia, vespæ; inter pisces pastinaca marina, draco, turtur: alia saliua & sputo, vt ptyâs: alia vrinâ, quomodo glires vlcera maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicãt, quo modo torpedo per tridentem piscatoris manum stupefacit. Et miles apud Auicennam per hastam, quâ serpentẽ vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus est. Nocent etiam animalia venenata, si venenum eorũ extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium est venenum animalium venenatorum, si in potu seu cibo vel à malitioso aliquo propinatum, vel fortuitò & incutiâ sumptum fuerit. Ita Nicolus Florentinus refert, in Cœnobio quodam sumpto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus, omnes monachos fuisse interemptos. Sic memini hîc VVitebergæ ciuis cuiusdam commensales omnes Studiosos, postquàm pisces coctos comedissent, ægrotare cœpisse, & aliquot etiam ex iis mortuos esse. Cùm verò alij aliter de caussa

judicarent,

iudicarent, tandem compertum est, pisces illos ab ancilla incauta coctos fuisse in aqua, in qua glis suffocatus erat. Et inprimis venenatorum animalium fel, si minimâ etiam quantitate sumptum fuerit, lethale esse, Galenus, 5. *de simpl. med. fac. cap.* 9. docet. Et Plinius nullâ alia parte, præcipuè in serpentibus, deterius venenum esse scribit, *lib.* 29. *cap.* 6. Et omnino quæcunque animalia vel venenosa sunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & hepati interdum aliquid venenatæ qualitatis communicatur. Memini me in historia nauigationis Hollandorum in nouam Zemblam legisse, cùm hepar volpinum comedissent, omnes periculosè ægrotare cœpisse. Quod aliunde factum non puto, nisi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in vesicula fellis in vulpe collectum, & hepati etiam communicatum fuit.

Sunt autem venenata animalia vel ex se & suâ naturâ, vt serpentes, scorpius, bufones, araneus, & huius generis alia; vel etsi de se non sunt venenata, ex victu venenato talia euadunt, qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Rex. Qua de re etiam supra, *part.* 2. *cap.* 3. dictum: vbi simul quæstionem mouimus; an animalia, aliàs homini esculenta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia sint, & tutò in cibum venire possint, quæ nec hîc prætereunda.

An animalia venenis victitantia tutò comedi possint.

Etenim multa sunt animalia, quæ cibis nobis venenosis, sicut sturni cicutâ, pascuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ serpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique inter quos Langius, *lib.* 1. *epist.* 69. existimant, talia animalia sine omni periculo comedi posse, & quidem verum est, in talibus venenosum cum excrementis expelli, vtile saltem corpori assimilari. Quia tamen vix fieri potest, quin aliquid etiam venenosi corpori apponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Regis filio apparet: non malè censet Matthiolus, *in præfat. in 6. Dioscorid.* talium animalium carnes non planè sine noxa esse, præsertim si frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quod lac animalium, quæ herbis purgantibus pastæ sunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominùs vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, 6. *epid. comment.* 5. *text.* 35. referunt, & ipsa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi vescuntur, & gallinis, quæ absinthium deuorant patet; cùm illarum caro saporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem absinthij referat. Et iam olim mensas coturnices damnasse, quia veratrum ipsis sit gratissimus cibus, Plinius, *lib.* 10. *cap.* 23. scribit. Et Galenus, *in comment. in modò allegat. loc. Hippocratis*, refert, quòd in Doride, Bœotica & Thessalia, omnibusque finitimis regionibus multi ex coturnicum esu conuulsione correpti sint, quoniam scilicet veratro illæ vescantur. Atque nouisse se scribit, aliquibus Athenis idem accidisse, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant. Nisi quis forsan statuere velit, eiusmodi animalia habere vim alexipharmacam, quâ venenatam qualitatem extinguant: sicut de Salamandra scribit Plinius, *lib.* 29. *cap.* 4. quod à quibusdam animalibus, vt suibus, manditur, domante eâdem illâ rerum dissidentiâ.

Cæterum animalia venenata longè deteriora & venenosiora euadunt, & venenum ipsorum intenditur, si venenatis victitent; vt Plinius etiam docet, *lib.* 10 *cap.* 72. Et vesparum ictus periculosiores esse, si vespæ antea serpentibus victitarunt, idem, *lib.* 11. *cap.* 53. annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno sumpto perierunt, venenata euadunt, & propterea vsus eorum non tutus. Sic refert Fernelius, *lib.* 2. *de abdit. rer. caus. cap.* 14. cùm venatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obsoniorum genera apparassent & coxissent, omnes, quicunque esitarunt, non multo pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios sociorum morte prudentes sibi prospexisse. Et Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 65. narrat, famulum Atubæ tabefactum ad mortem, quòd gustasset carnem gallinæ arsenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tutò comedi possint; dubium est. Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 10. refert, Dacos & Dalmatas telorum cuspides Heleoio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis sagittis confossos, nullam comedentibus læsionem inferre. Verùm hîc animaduertendum, quale venenum sit, quo tela inunguntur. Si enim venenum sit, quod etiam homini noxium est, non tutum est, carnem eiusmodi telo interfecti animalis comedere; aut certè, quod venatores nonnulli facere solent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata resecanda, antequam venenum in totum corpus penetret. Si verò venenum, quo telum tinctũ fuit, animali quidem illi sit venenum, non verò homini, tutò eiusmodi caro comedi potest.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Venenum ab animali venenato illatum esse, plerumque ex ægri relatione innotescit. Si verò ignoretur, an morsus vel ictus venenatus fuerit, id ex eo patefit, quòd post morsum vel ictum pars læsa statim valde intumescit, inflammatur, dolore grauissimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia symptomata, quæ venenis sumptis superuenire solent.

Prognostica,

Prognostica.

1. Si homo seu morsu seu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculosissimum est, si morsus vel ictus arteriam læserit. Tunc enim venenum facilè ad cor penetrat, & syncope accedit, ac homo perit.

2. Nec periculo caret, si neruus aliquis sit læsus. Nã non solùm dolor excitatur, sed & cerebro, præcipuè si id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauia symptomata excitantur,

3. Si verò vena saltem sit læsa, minus periculum est, cùm saltem humores corrumpantur.

4. Minimè periculosum est, si nullum vas sit læsum.

Curatio.

Curatio. Quomodo curatio institui debeat, si venenum morsu, ictu, saliuâ, vel quocunque modo corpori immissum sit, supra, *part.* 5. *cap.* 7. dictum, vt nihil hoc loco ampliùs addere opus sit. Alexipharmaca verò, quæ cuiusque venenosi animalis veneno propria sunt, postea in speciali de venenosis animalibus tractatione proponentur.

CAPVT II.

De Serpentibus in genere.

Serpens. E Venenosorum animalium numero Serpentes inprimis sunt: de quibus historiæ animalium scriptores videantur. Nos pro instituti nostri ratione hoc saltem monemus; serpentis nomen sumi dupliciter. Primò generaliter, pro omnibus serpentibus, ita vt etiam vipera sub eo comprehendatur. Deinde in specie, vt viperis opponitur; quo modo serpentes dicuntur animalia illa repentia ouipara; viperæ verò, quæ viua animalia pariunt,

Serpentum temperamentum. Solent autem Autores certare de temperamento serpentis. Quam quæstionem etiam Mercurialis, *de venen. lib.* 1. *cap.* 2. tractat, dum alij, vt Galenus, *lib.* 2. *de temperam. cap.* 5. Plinius, *lib.* 10. *cap.* 72. frigidos serpentes; alij contra, vt Auicennas, 6. *quarti, tract.* 3. *cap.* 21. calidos esse statuunt. Verùm quæstio hæc ad

propositum

propositum nostrum nihil facit; cùm certum sit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam serpentum consistere, sed in occulta qualitate & proprietate.

Quot modis noceant. Quinque autem potissimùm modis serpentes homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (vt de formidabili aspectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morsu periculosum, & hominibus lethale vulnus infligunt. Secundò etiam sputo & salinâ nocent. Tertiò serpentes etiam quidam halitu & occultis effluuiis hominem interimere possunt; ita quidem, vt, etiamsi corpore suo hominem non tangant; medio tamen gladio, lanceâ, vel ligno eidem nocere possint. De serpente, cuius Auicennàs, *lib. 4. fen. 6.* mentionem facit, quique, cùm à milite quodam hastâ confixus esset, virulentam vim per hastam ad manum transmisit, quam primùm infecit, & deinde totum corpus, antea etiam dictum. Simile quid Matthiolus, *in præfat. ad libr. 6. Dioscorid.* narrat, de vinitore quodam Tridentino, qui cùm horrendi serpentis capiti hastam satis longam infixisset, ac serpentem fortiter se contorquentem pro viribus teneret, magno statim tremore correptus, & de vita periclitatus est; qui etsi theriaca & aliis antidotis ad vitam reuocatus est: duobus tamen annis postea vniuersi corporis stupore, in lecto semper decúbens, ægrotauit. & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Et I. C. Scaliger, *exerc. 100.* haud procul Dertona Palatinum quendam, cùm Hispanicâ lanceâ serpentem interfecisset, eum, eiusque equum morte deleros se audiuisse è fortissimo Equite, Antonio Lazaro, narrat. Et Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat. 62.* refert, virum Anconitanum cùm lignis, lapidibus, ac gladio serpentem immēsæ longitudinis & crassitudinis interfecisset, illico de dolore capitis quæri cœpisse, febricitasse, & die vndecimo obiisse. Quartò, solo etiam contactu, sine morsu, serpentes nocere possunt. Cuius rei historiam refert Gesnerus, *hist. anim. lib. 4. de aquatil. pag. 528.* de Acōtia, seu jaculo Germanorum, vbi scribit, quod in agro Tigurino serpens quidam baculi crassitudine in rusticum insilire conatus sit, quod cum ille cerneret, & sacco, quem ferebat, relicto, fugeret, serpens prosiluit spatio circiter sedecim pedum, non tamen attigit rusticum. Deinde cùm sacci accipiendi caussâ rediret, serpens denuò in eum prosiliens brachium eius sinistrum totum spiris implicauit, idque adeo arctè constrinxit, vt vestigia spirarum imprimeret; non tamen momordit. Nam rusticus statim alterâ manu capite comprehensum abstraxit reiecitque. Brachium verò paulatim putridâ quadam sanie contabescēs carne nudatum est, omni tamen carne putridâ per Chirurgum extractâ curatus. Quintò, nocent etiam sanguine, si dum conscinduntur, eo crura vel manûs conspergantur. Præter hæc interdum incautis serpentes in vepretis vel circa muros & collapsa ædificia latitantes, hiante ore somnum capientibus per os in corpus irrepunt, ac sæua symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum serpentis in loco affecto tumor, dolor & calor insignis sequitur: sanguis primùm quidem purus, pòst verò saniosus, serosus & graueolens è vulnere effluit: facies flauescens & liuida euadit: exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur, totum corpus colore albo, vitiligini simili inficitur; pili è capite defluunt, quartóque die ægri vt plurimùm moriuntur. Qui halitu venenato ac effluuio serpentium læduntur, plerique etiam moriuntur. In membro saliua vel sanguine serpentis polluto vesicæ rubræ excitantur, caro magis magisque continuò exeditur, adeo vt sæpissime vsque ad ossa caro absumatur.

Serpentem per os hominis ingressum patefaciunt acerbissimi cruciatus ventris, ieiuno præcipuè stomacho affligentes, ventriculi rosiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactisque potu mitescentes, nec non lipothymiæ crebrò accedentes.

Curatio.

Curatio. Vt generalis anteà proposita curatio hic in specie applicetur, primò si homo à serpente morsus sit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars supra morsum arctissimè liganda. Pars verò læsa copiosis ac profundis incisuris scarificanda, cucurbitulaque apposita sanguis, & cum eo simul venenum extrahendum: plaga postea spiritu vini, in qua theriaca vel Mithridatium dissoluta sint, abluenda. Vel dissecentur pulli gallinacei aut columbini, & calentes adhuc parti læsæ imponantur. Postea etiam imponere vtile est scillâ aceto coctam, ficus & allia contusa; seuum caprinum cum pice, sulphure & cerâ mistum; sal cum melle, origano, hyssopo, rutâ & cœpis. Et quia venena propter similitudinem sui generis venena attrahere solent, serpentum morsibus vel propria axungia, vel capita serpentum trita, vel extra illorum, & præcipuè fel, commodè imponitur.

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, simul statim alexipharmaca propinanda, & sudor prouocandus. Alexipharmaca autèm supra sunt proposita. Imprimis vtilis est Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nonnulli fragariæ cum toto, ve & veronicæ decoctum in vino commendant, alij seminis agni casti Drach. j. vel radic. gentianæ Drach. ij. cum vino exhibitas laudant. Commendatur etiam aduersus serpentum ictûs castoreum Drach. j. pondere cum aq. cardui bened. exhibitum.

Vel: ℞. *radic. gentian. aristoloch. long. baccar. laur. myrrhæ*, an. Drach. ij. *costi amari, folior. rutæ*, an. Drach. j. *spicæ* Scrup. ij. *croci* Scrup. j.

Fiat puluis, & cum melle Electuarium. Dosis Drach j. vel ij.

A somno, ne vna cum calore & spiritibus somni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu, & occultis effluuiis serpentis alicuius homo infectus sit, ei per alexipharmaca, vt modò dictum, statim succurrendum.

Si membrum saliua vel sanguine serpentis infectum sit, primùm vlcera illa maligna & venenata abstergenda aq. destillatâ, vel decocto flor. origani. Postea puluis seqnens vlceribus sæpius inspergendus:

℞. *herbæ cancri mense Iunio, dum floret, collectæ* Vnc. iß. *cineris talpæ* Vnc. j. *exuuias anguium*, num. ij.

Fiat Puluis.

Serpens per os ingressus quomodo eiiciendus. Si serpens per os in hominis corpus ingressus sit, inquirendum; num adhuc in ventriculo lateat, vel ad intestina progressus fuerit: id qnod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger infra vel supra ventriculum sentit, facilè innotescit. Si in ventriculo adhuc contineatur, cùm absque suffocationis periculo serpens nec viuus, nec medicamentis interfectus, per vomitum violenter reiici possit, commodissimum est, vt æger toto corpore antrorsum incuruato, capite versus terram inclinato, pedibus verò sursum vergentibus collocetur, posteáque aperto eius ore peluis feruente lacte repletus subiiciatur. Vapore enim illo suaui lactis serpentem allici, & sponte sua per œsophagum egredi ac in lac prosilire, experientia docuit. In intestinis verò si delitescat serpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardui bened. absinthij, scordij, & similium amarorum & alexipharmacorum, vt serpens amaritudinem illam ingratam & vim alexipharmacam sibi aduersam percipiens magis magisque versus intestina crassa descendat: per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibitis serpens per anum sponte sua egredietur. Si verò aliquandiu adhuc

moretur

moretur, vt natura ad excernendum ſtimuletur, ſerpenſque cum excrementis reiiciatur, aloë, & pilulæ ex aloë paratæ, addito ſucco vel extracto abſinthij, exhibeantur.

Plura de ſerpentibus videantur apud Ariſtotelem, *lib.* 2. *hiſt. anim. cap.* 14. & Plinium, *lib.* 8. *hiſtor. natural. cap.* 23.

CAPVT III.

De Aſpide.

VErùm cùm ſint multæ ſerpentum ſpecies, quæ & ſymptomatum ac morborum, quos inducunt, diuerſitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirunt, de iis in ſpecie dicendum. Et vt *Aſpis.* primò de Aſpide, ſerpente longè venenatiſſimo, de quo etiam Nicander, venenorum ſcriptor antiquiſſimus, primò tractat, primo loco dicamus, diſputant etiam de hoc autores, an frigidæ vel calidæ ſit tempe- *Eius temperies.* riei. Galenus, *in lib. quod animi mores, cap.* 3. aſpidem paulò minùs eſſe frigidum ipſa cicuta: Arabes, & qui eos ſequuntur, calidiſſimæ naturæ eſſe ſtatuunt, quòd ex eius morſu dolores, incendia & inflammationes membrorum ſequuntur. Verùm & hæc diſputatio ad propoſitum noſtrum parum facit; cùm illa nocendi vis, quæ eſt in aſpide, neque à caliditate, neque à frigiditate, ſed occulta proprietate pendeat; id quod & ſubiti ac mirandi huius veneni effectus, & ipſa curatio probat.

Quomodo noceat. Aſpis autem tam exiguum infligit vulnus, vt id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acûs æquet: per illud tamen tantæ perniciei venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus peruadit, hominemque citiſſimè è medio tollit. Dolorem tamen exiguum infert, adeo, vt, ſicut Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 8. refert, Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, ſe aſpide, quàm alio veneni genere interimere.

Non ſolùm tamen morſu, ſed & ſine morſu ſolâ inſpuitione, hominem enecare poteſt. Vt enim Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 6. ſcribit: In aſpidum genere, quæ Ptyas nominatur, ceruicem erigit, & dimetito interuallo, perinde ac rationis cum particeps foret, ſine errore venenum corporibus inſpuit.

Symptomata, & Signa Diagnoſtica.

Signa. Demorſis ab aſpide ſuperuenit capitis grauitas, oculorum caligo, ſenſuum hebetudo, ſtupor, ſegnities, ſomnolentia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oſcitationes, ſpaſmus, conuulſio, & tandem, niſi citò ſuccurratur, trium horarum ſpatio, ipſa mors.

Accidentia ſputi iniectionem conſequentia cum modò dictis ferè ſunt eadem, ſed mitiora.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Venenum aſpidum pernicioſiſſimum eſt, & quam citiſſimè hominem interficit, vt modò dictum, ac ferè eſt inſanabile.

2. Eſt tamen quædam differentia pro differentiâ aſpidum. Cùm enim tria aſpidum genera Galenus, *de Theriac. ad Piſon. cap.* 8. veteres, & præſertim Nicandrum ſecutus, conſtituerit, Hirundinaceus ſtatim interimit; Terreſtris autem ſpatio trium aut quatuor horarum; Ptyas paulò tardius.

Curatio.

Curatio. Ne venenum in corpus penetret, ſed per vulnus euocetur, ligaturis, ſcarificationibus & aliis modis, capitibus præcedentibus propoſitis, præſtandum. Plagæ etiam extra applicetur centaurium viride cum myrrha contuſum; item theriaca, vel ruta contuſa, vel linteola lacte tithymali madida.

Simul ſtatim alexipharmaca exhibenda, è quibus ſunt præcipua theriaca & Mithridatium. Scribit tamen Ambroſius Paræus, *lib.* 20. *cap.* 22. Chriſtoph. Andream, *in ætoiatriâ*, ſcribere, Hiſpaniæ Inſulas ſerpentibus, aſpidibus, omnique genere ferarum virulentarũ paſſim refertas eſſe, contra quarum morſus nunquam quicquam præſidij in theriacâ animaduerſum & compertum ſit. At in ſequenti antidoto vires multiplici experientia comprobatas adeo certas & inſignes exiſtere, vt illius fiduciâ non dubitauerit, ſe mordendum quantumlibet effero offerre aſpidi. Capit verò id remedium folia thapſi barbati, caryophillatæ, leucoij rubri pari pondere, quæ in aceto acerrimo, & ſani hominis vrina bulliant ad partis læſæ fotum. Quanquam ſi ab ictu multum tempus iam ſine remedio exactum ſit, omnino ſatius & certius eſſe, ſi æger eius decocti Vnc. iij. ieiunus duabus ante paſtum horis hauriat. Ardoynus & rutam veneni aſpidis Bezoar eſſe ſcribit. Ægyptij in frequenti vſu contra venenum hoc habent acetum vini copioſè ſumptum. Vtilis eſt & gentiana, ac caſtoreum, cum vino vel aceto propinata.

Vel: ℞. *Radic. ariſtoloch. rotund. gentianæ*, an. Drach. j. *folior. rutæ* p. ij. *caſtorei*, *caſſia lign.* an. Drach. j. *ſem. aniſi*, *citri excortic.* an. Drach. iß.

F. Puluis. Doſis à Scrup. j. ad Drach. j. cum vino vel aceto.

Pars aſpidis ſputo infecta vrinâ puerorum impubium, vel ſpiritu vini, in quo theriaca diſſoluta ſit, frequenter abluenda; ſimul verò medicamenta alexipharmaca modò propoſita exhibenda.

Ab aſpide læſus parùm dormiat, multum verò ſeſe exerceat.

De aſpide etiam videantur Aëtius, *tetrab.* 4. *ſerm.* 1. *cap.* 30. Ardoynus, *de venen. lib.* 6. *cap.* 4. Greuinus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 7.

CAPVT IV.

De Ceraſte.

CEraſtes ſerpens ita dictus, quòd in capite duas eminentias paruas, quales & cochleæ, inſtar cornuum habeat, morſu ſuo vulnus infligit non quidem adeo dolorificum, ob veneni tamen vehementiam ma- *Ceraſtes.* ximè lethale, quòd pauciſſimi ab eo vulnerati euadant, licet vitam nonnunquam in nonum vſque diem protrahant.

Symptomata & Signa.

Locus à Ceraſte morſus in tumorem capiti claui *Signa.* non abſimilem attollitur; è vulnere ſanies exit modò pallida, modò nigra; puſtulæ exoriuntur liuidæ; nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumeſcunt, oculi caligant, mens alienatur; circa inguina & poplites dolor excitatur, procul dubio ob retractionem magnorum neruorum, qui eas partes pertreptant; genitale intenditur, vires proſternuntur, ægrique exanimes moriuntur.

Curatio.

Maxima curationis ſpes eſt in membri læſi amputa- *Curatio.* tione, ſi locus membri & conditio id patiatur, quod ſi fieri non poſſit, omnis caro circa locum affectum abſcindatur, vel ad minimum profundè ſcarificetur, cucurbitulíſque appoſitis ſanguis copioſius eliciatur, & plaga aqua vitæ, in qua theriaca diſſoluta ſit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morſui poſtea imponit Auicennas cataplaſma è mentaſtro mõtano, hyſſopo, melle, & ſale. Vtile eſt & id, quod fit è farina orobi, ſcilla, ficubus, allio & ſale, cum pice. Sunt qui ranas ſiſſas, vel auem alaudam contuſam vulneri imponunt.

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea
de

de serpentibus sunt proposita, & postea de viperarum morsu proponentur. Ardoynus, *lib.6. de venen. cap.5.* veneni huius Bezoar rutam esse asserit. Laudatur & semen raphani cum vino sumptum, decoctũ item serpilli, herbæ Kunigundis, aristolochiæ, gentianæ, ex vino paratum. Vt & succus artemisiæ, rutæ, caprariæ, scabiosæ.

Psylli. Mira de Psyllis, Libyæ incolis, in curatione demorsorum à Ceraste plures autores referunt, quòd scilicet vel solâ saliua suâ illitâ, vel aquâ, quâ os colluerunt, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubitu cum ægrotis, eos curare potuerint, vt hac de re Ælianus, *lib.1. de animal. cap.57.* & *lib.16. de animal. cap.28.* & alij scribunt. Plutarchus, *in vita Catonis*, scriptum reliquit, quòd Cato, cùm, exercitum Iulij Cæsaris fugiens, per Libyæ deserta iter faceret, seque in summo periculo ob serpentes, qui singulis ferè horis milites suos interficiebant, constitutum videret, mediùs certè sibi consulere non potuerit, quàm vt auxilium à Psyllis peteret, qui vulneratorum ictus exsugerent, & incantamentis quibusdam ita serpentes fascinarent, vt nullum deinde morsum inferre possent. Lucanus quoque huius meminit, cùm ait:

----- Gens vnica terras
Incolit, à sæuo serpentum innoxia morsu
Marmaridæ Psylli: par lingua potentibus herbis,
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest, natura locorum
Iussit, vt immunes mistis serpentibus essent,

Maximè verò mirum est, quod de iisdem Ælianus, *allegat. loc. lib.1. cap.57.* scribit, virum, cui sua vxor venerit in suspicionem adulterij, quique ex ea susceptos liberos adulterino sanguine natos suspicetur, experimenti caussâ in dolium Cerastarum plenum infantem conijcere, sicque ingenuitatem pueruli experiri. Cerastas protinùs insultare, acerbosque fieri, innatum malum puero minitantes: eos vt puer attigit, remollescere, vnde Libycus ille se legitimum patrem agnoscit. Sed ipse Ælianus dubitat, an hæc vera sint; an Afri verò ea comminiscantur. Et licet multi autores de vi Psyllorum contra serpentes mentionem faciant: tamen an ea, quæ præstiterunt, naturalem caussam, an verò Magicam habuerint, dubium. Imò Gellius, *lib.16. cap.11.* ex fabula quadam Herodoti narrat, Psyllos ad vnum omnes interijsse. Sicut & quæ de Marsis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiam tempore, vt ex *lib. de Theriac. ad Pison.* videre est, ita se non habuerunt, nec hodie quicquam de eo constat.

CAPVT V.

De Hæmorrhoo.

Hæmorrhous. HÆmorrhous, quasi dicas sanguifluus, nomen inde accepit, quòd illis, vt mox dicetur, qui ab illo vulnerati sunt, sanguis per omnes corporis partes effunditur. Vt verò reliquæ serpentum species; ita & hic hominibus morsu letbale vulnus infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Ab hæmorrhoo aliquem morsum esse, pathognomonicum signum præbet sanguinis profluuium, non solum per vulnus inflictum, aut alias consuetas vias, hæmorrhoides scilicet, nares, vterum; sed & per loca planè inconsueta, aures nimirum, oculorum angulos, dentium gingiuas, vnguium radices, os, per vomitum aut tussim, per anum cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatûs, nec non per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expressit his versibus:

Impressit dentes hæmorrhois aspera Tullo,
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Vtque solet pariter totis se effundere signis
Corycij pressura croci: sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrymæ, quæcunque foramina nouit
Humor, ab iis largus manat cruor: ora redundant,
Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.

Dolor præterea affligit vehemens, pars demorsa tumet & nigricat, adest stomachi dolor & respirandi difficultas, vox intercipitur, vt & vrina, gingiuæ putrescunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit.

Curatio.

Curatio. Etsi salutis spes in angusto est: tamen curatio tentari potest, & primò quidem membrum læsum, si absque vitæ dispendio id fieri potest, abscindendum; aut si id facere non liceat, cucurbitulæ scarificatæ adhibendæ vel cauteria actuali pars adurenda. Postea etiã medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplasma ex foliis vitis coctis, tritis cum melle, & foliis portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contusis, addita farinâ hordei & albumine oui, F. Cataplasma parti demorsæ imponendum.

Simul exhibeantur medicamenta sanguinis impetum sistendi vim habentia, qualia sunt tormentilla, bursa pastoris, portulaca, plantago, bolus Armenus, terra sigillata, lapis hæmatites, quibus semper aliquid theriacæ adijcere vtile est.

Neque enim vllo modo alexipharmaca hactenus proposita negligenda. Nam licet vim sanguinis fundendi habere videantur: quia tamen sanguinis ista profusio à veneno hoc proficiscitur, veneno per alexipharmaca victo etiam sanguinis ista effusio cessat. Commendatur præterea allium & theriaca, præsertim recens. Laudantur & vuæ passæ, ac rubi fructûs.

CAPVT VI.

De Sepedone.

Sepedon. SEpedonem serpentem, ita dictum quòd corpus eorum, quos tetigit, statim, ob veneni malignitatem, putrefaciat, venenatissimum esse, omnes Autores consentiunt. Atque ipsa experientia edocuit, tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra tertium vel quartum diem hominem è medio tollat.

Symptomata & Signa.

Signa. Sepedonis morsum dolor in affecta parte sequitur vehementissimus, sanguis è vulnere primò quidem purus, paulò post verò saniosus & graueolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conspicitur, tingitur, pars læsa citissimè, & hinc breui temporis spatio totum corpus, adeo putrescit, vt omnis caro absumatur, ac frustillatim decidat.

Curatio.

Curatio. Pars demorsa, si fieri potest, statim supra vulnus arctissimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copiosis & profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplasmatis & emplastris attractoriis è baccis lauri, radicibus aristolochiæ rotundæ, cæpis, allio, sinapi, nasturtio, pice, galbano, opopanace & similibus patatis venenum extrahendum.

Exhibenda simul statim demorsis folia lauri, mentha, cassia lignea, castoreum, succus artemisiæ, cum mulsa & oxymelite, & reliqua, quæ serpentum & viperarum morsibus prosunt.

CAPVT VII.

De Dipsade.

Dipsas. DIpsadis serpentis sic dicti, quòd ij, qui ab eo sunt demorsi, siti intolerabili & inextinguibili cruciantur, maxima veneni vis est.

Symptomata & Signa diagnostica.

Nam Dipsadis morsum magna tam internarum, quàm externa

externarum partium sequitur inflammatio,& hinc intolerabilis,atq; inextinguibilis sitis,adeo,vt licet ægri copiosissimum potum ingurgitent; nullum tamẽ inde sentiant leuamen, sed more hydropicorum, quò plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ. Quia tamen meatus vrinarij exsiccantur & constringuntur, largissimus ille potus per vrinã exire non potest, sed per venas in totũ corpus distribuitur, vel ad ventris capacitatẽ transmittitur, vnde is adeo intumescit, vt nonnunquam circa inguina rumpatur, ægérque sitibundus moriatur.

Curatio.

Curatio. Dipsadis morsui eadem, quæ reliquorum serpentum ac viperarum morsui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen, quia demorsi plurimum bibunt, & potus ille per vias vrinæ non euacuatur, diuretica exhibenda è sem. 4. frigid. maior. radic. aperientib. testa bouis, chærefolio, virga pastoris, fragis, nucleis persicor. hordeo & similibus. Clysteribus quoque aquam educentibus aluus euacuanda. De Dipsade videatur Aëtius, *tetrabibl.4.serm.1.c.21.* Ardoynus, *de venen. lib.6.cap.9.* Greuinus, *de venen.lib.1.c.14.*

CAPVT VIII.

De Natrice.

Natrix. NAtrix serpens secundum loci, quem diuersis anni temporibus in habitat, diuersitatem diuersa etiam sortitur nomina. Amphybium enim cùm sit hyeme ac vere in stagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æstate verò & autumno siccam terram inhabitat, & Chersydros dicitur, sub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. serm.1.cap.35.* describitur. Est verò & hoc serpentum genus morsu nocentissimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cùm in aquis commoratur.

Symptomata & Signa.

Signa. E plaga à Natrice inflicta primò sanguis purus exit, paulò pòst tamen sanies multa, putrida, fœdique odoris; circa locum demorsum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitûs adsunt biliosi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehementissimus & vrens nunc hanc, nunc illam partem valdè affligit; cutis fit arida, pustulæ emergunt liuidæ; ægri inquieti sunt, membráque hinc inde iactitant, tandemque viribus prostratis ipsa mors ad summum tridno, vel, vt Ardoynus scribit, trium horarum spatio ingruit. Ælianus etiam, *lib.8. de animalibus cap.7.* ex Apollodoro refert, Chersydri venenum ita perniciosum esse, vt qui mortuum tantùm attigerit, statim intereat.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliis vulneribus à venenatis serpentibus inflictis ad veneni euocationem & extractionem adhiberi solent auxilia, & hîc locum habent. Præterea extrà plagæ imponatur emplastrum ex origano, radic. aristoloch. farina hordei cum melle; item calamintha montana & similia cum oleo.

Exhibeatur verò præter theriacam aristolochiæ rotundæ radix, Drach. ij. pondere cum vino aut posca, succus item, vel decoctum marrubij aut origani Aëtius nucum cupressi mundat. & myrti baccar. an. Drach. j. terere, & cum melle rosaceo aut vino mulso in potu exhibere iubet.

CAPVT IX.

De Amphysbæna & Scytale.

Amphysbæna Scytale. AMphysbæna & Scytale serpentes sunt inter se adeo similes, vt vix discerni possint. In hoc saltẽ differunt, quòd illa in vtramque partem, vnde & nomen accepit, anteriorem nimirum & posteriorem; hæc verò saltem in anteriorem mouetur, hęcque illam crassitie aliquantulùm superat. Ambo etiam simili modo nocent, & exiguum ac vix notabile vulnus morsu infligunt. De Amphysbęna fertur, quòd, si mulier vterum gerẽs eam transgrediatur, malè pariat, aut abortũ faciat.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum Amphysbænę & Scytales sequitur inflammatio, dolor ac rubedo; nonnunquam etiam apostema in parte affecta excitatur. Reliqua symptomata, quæ eius morsum sequuntur, similia sunt iis, quæ in viperæ morsu contingunt.

Curatio.

Curatio. Curationem etiam Amphysbænæ & Scytales morsui eandem, quam viperæ morsui, deberi, Dioscorides, *lib 6.cap.48.* Aëtius, *tetrab.4.serm.1. cap. 30.* & alij asserunt: quæ propterea ex iis, quæ infra, *cap.13.* de viperæ morsu dicentur, petatur.

CAPVT X.

De Cenchri.

Cenchri. CEnchris quoque serpens est venenatissimus, cuius morsus etiam hominem, nisi è vestigio succurratur, tridui spatio è medio tollit. Et Dioscorides, *lib.6.cap.52.* ex Erasistrato refert, serpentis huius venenum iecori, intestino ieiuno, & colo potissimum infensum esse.

Symptomata & Signa.

Signa. Demorsis à Cenchri venter ob aquam, à veneno, humores fundendi vim habente, collectam, attollitur, caro defluit, è plaga sanies cruenta promanat, quam vlcus putridum & serpens sequitur, pars læsa intumescit, capitis adest grauitas, in somnum propensio & quasi veternus, atque animi deliquium.

Curatio.

Curatio. Præmissa per ambitum vulneris profunda scarificatione, cucurbitularum appositione, partiúmque superiorum arcta ligatione, & præterea emplastrorum ac cataplasmatum attractoriorum applicatione, exhibeantur satureia, ruta syluestris, radix gentianæ, aristolochiæ, asphodeli, mentha, serpillum, centaurium minus, cassia lignea, cardamomum, castoreum, succus artemisiæ cum aqua mulsa

CAPVT XI.

De Dryina.

Dryinus. DRyinus etiam venenatissimus serpens est, tantæque venenositatis, vt non solùm morsu hominẽ interficiat, aut hominis cum calcantis pedem lædat, sed etiam Medici ægrotanti medicamenta applicantis manûs excoriet. Imò si quis eum interimat, eum prauè admodum olere, illóque suo fœtore omnium aliorum odorum, quamuis præstantium, sensum auferre fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. E vulnere morsu Dryini inflicto sanguis effluit nigricans & putridus, sequitur læsę partis tumor, scissura mortificatio, dolor vehemens, cutis fit sicca, dura & aspera, nigræ pustulæ circa vulnus oriuntur, accedit oculorum caligo delirium, sitis intolerabilis, singultus, vomitus biliosus aut sanguinolentus, cardialgia, ventris tormina, vrinæ aluique suppressio, vocis & respirationis interceptio, odórque ex ægri corpore exiens fœtidissimus & molestissimus.

Curatio.

Curatio. Dryini morsus curatio petatur ex iis, quæ supra, *cap. 2.* dicta sunt, & infra, *cap.13.* de viperæ morsu dicentur.

In specie tamẽ ad Dryini morsus cõmendantur origanum, trifolium & marrubiũ, vel eorum succus, radix

itam

item aristolochiæ, nec non glandes cuiuscunq; quercus concisæ, & cum vino generoso sumptæ. Eædem quoq; contusæ & cum melle mixtæ extra plagæ imponantur. Dolorem leniunt etiam ilicis radices tusæ & applicatæ.

CAPVT XII.

De Basilisco.

Basiliscus duplex. Basilisci nomine duo animalium genera apud autores veniunt; vnum quod è serpentum genere sit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei nascatur. Vtrumque alij pro fabuloso habent, alij in rerum natura dari affirmant.

Basiliscus serpens. Basilisci serpentis meminit Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 8. dum ipsum ita describit: Serpens parumper flauus, eminentias habens in capite, tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditos, videntes se & audientes necat, atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Et de eodem Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 19. & 33. scribit, quòd omnes serpentes illius conspectum fugiant, nec audeant ne ad pabula vel aquas, quòd adeò exitialis sit. Et Auicennas, 6. *tertij*, de eodem ita scribit: quod sit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorúmque rubentium, qui si lanceà tangatur, eum, qui tetigerit, perimat, & si animal iuxta ipsum transeat, obstupescat, & inde moriatur, & quòd plantæ omnes in circuitu illius pereant, & si auis volet supra eius foueam, concidat.

Verùm ista omnia Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 16. pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quòd Galenus, 1. *simpl. med. facult. c.* 1. negat, se vnquam tale animal vidisse, nec ipse viderit, nec alium, qui viderit, audiuerit. Deinde non verisimile esse putat, naturam procreasse genus animalis adeo omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Tertiò addit, si videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest? Quartò Dioscorides, *lib.* 6. *cap. vlt.* morsum eius describit dicens: quòd plaga sit aurei coloris, & curatur castoreo hepoto, Drach. ij. pondere: & proinde non tam exitiosum animal esse videtur, vt etiam vulnus eius curam admittat. Quintò Rhasis, experimentorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitant, eius non meminerunt.

Cæterùm dari Basiliscum serpentem, negari non potest, cùm à tot autoribus describatur, & ipse etiam Cardanus concedat, serpentem esse exiguum, qui in ambitu suæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeo vt quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, licet non ex visu aut auditu illius: sicut & hoc negare non audet, quòd, si lanceà tangatur, eum, qui tetigerit, interficiat. Est enim Basiliscus, vnde procul dubio etiam nomen accepit, omnium serpentum venenatissimus, qui non solùm morsu & tactu immediato, sed & sibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tanta præterea, vt ferunt, & Greuinus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 18. narrat, veneni vi pollet, vt mortuum etiam bestiæ & auiculæ, vbi fœdum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant; quòd si forte aliquid de eo comederint, subitò moriantur; imò idem iis contingat, si de corpore, quod ex ipsius morsu periit, aliquid assumant. Vnde Solinus refert, Pergamenses magnam pecuniæ summam pro Basilisci cadauere numerasse, quod de summa Apollinis templi parte suspenderunt, ne vel aues vel araneæ eò possent appropinquare.

Symptomata & Signa.

Signa. Basilisci morsum maxima sequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore, pili defluunt, caro liquescit & frustillatim decidit morsúsque breui temporis spatio vitam finit.

Curatio.

Curatio. Cùm ergo tam subita mors Basilisci morsum excipiat, Aëtius ipse superuacaneum existimat, remedia aduersus ipsum præscribere; cùm vix vllis remedijs tam repentinæ morti occurri possit. Erasistratus tamen, cum quo Dioscorides consentit, castorei Drach. j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam censet.

CAPVT XIII.

De Vipera.

Vipera. Vipera etsi sub serpentis nomine etiam quandoq; comprehendatur: à reliquis tamen serpentibus duobus differt. Primum est, quòd, cùm reliqui serpentes oua pariant, viperæ viuum fœtum excludunt, nō quòd, vt nonnulli ex Aristotele, 5. *histor. anim. c. vlt.* malè intellecto existimant, ventre matris perforato nascatur, cùm solùm membranis, quibus inuoluitur, corrosis prodeat. Alterum est, quòd Aristoteles, 8. *histor. anim. cap.* 15. scribit: Cæteri serpentes hyeme in terra, vipera in saxi latet.

Viperæ temperamentum. De temperamento viperæ etiam inter autores controuertitur. Galenus, 3. *de loc. affect. cap. vlt.* viperas frigidi temperamenti esse scribit. Contra Auicennas, *secund.* 1. *doctr.* 2. *cap.* 15. calidum eius venenum esse docet. Imò ipse Galenus, 11. *de simpl. med. fac. circa init.* carnem viperarum exsiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neq; refert, quòd vipera ad tactum frigida deprehenditur, cùm vinum & mineralia calidissima tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei caussa alibi dicetur. Nobis hic de veneno viperæ inprimis quæstio est, cuius vim non in qualitatibus primis & manifestis, sed occultis consistere, supra satis probatum.

Hoc etiam de vipera notandum, quòd autores plerique, Nicandrum & Autorem libri de Theriaca ad Pisonem secuti, ferunt, viperas mares duos tantùm dentes, caninos referentes, habere; fœminas verò quatuor, & hinc discerni posse, an homo à mare vel fœmina morsus sit, cùm in morsu à mare duo tantùm foramina & vulnera; in morsu verò à fœmina quatuor adsint. Verùm Paulus, *lib.* 5. *cap.* 17. rectè docet, in morsu viperæ, tum maris tum fœminæ, duo solùm foramina paruo spatio discreta obseruari. Quod & Halyabbas, *lib.* 8. *de Theriac. cap.* 71. confirmat. Et testatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentissimè de viperæ natura scripsit, *cap.* 15. dentes tam marem, quàm fœminam quatuor habere, sed fœminis firmiores stabilioresque, quippe qui pro tempore quatuor insint; duos verò deciduos habere, mares perennes alios.

Symptomata & Signa.

Signa. E vulnere morsu viperæ inflicto sanguis primò exit purus, quem breui sequitur sanies cruenta, spumosa, & æruginis similis: non solùm pars demorsa, sed nonnonquam totum corpus in tumorem sat notabilem, & quidem, pro humorum varia dispositione & corruptione, nunc rubescentem, nunc virescentem, quandoque etiam purpurascentem aut nigricantem attollitur: dolor insignis, & quidem hinc inde oberrans, ægrotantem miserè affligit, calor adest vehemens, pustulæ in membro læso adustæ & nigricantes excitantur: accedunt vomitus biliosi, singultus, vertigines, mentis stupor, dolores, febres ardentes, vrinæ difficultates, hæmorrhagiæ, sudores frigidi, tremores, lipothymiæ, anhelitus difficultates, aliaque grauia symptomata.

Prognostica.

Prognostica. 1. Etsi quidam venenum viperæ inter ea, quæ statim enecant, & ea, quæ tardiùs interimunt, medium esse velint, & verò sic, in nonnullis regionibus viperæ morsum nō esse adeo lethalem, nec tam citò interimere: tamen certum est, in regionibus calidioribus, ac tēpore æstiuo & calidiore, & præcipuè à vipera irata illatū morsum valde

de esse lethalem, & nonnunquam septem horarum spatio, ad summum tertio die, demorsos interire.

2. Vtrum fœmina aut mas venenum lethalius inferat, apud authores controuertitur. Verùm si experientia consulatur, cui nec ratio repugnat, procul dubio maris venenum est magis noxium.

3. Si quis à vipera morsus incidit in syncopen, aut illi sanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, vngues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, &, vt Nicander scribit, veluti grandine percuti videtur, certum est, mortem esse propinquam,

Curatio.

Curatio. Quod de aliorum animalium venenatorum morsu dictum, & hîc faciendum, membrumque demorsum paulù supra plagam, si fieri potest, ligandum, scarificandum, sanguisque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis dissectis, calentibusque morsui impositis virus eliciendum.

Extra etiam applicetur stercus capræ cum aceto, pice, cera & sulphure mistum, farina item erui cum melle subacta, & scilla cum aceto cocta & contusa. Galenus, 2. *de antid.* c. 14. ad viperæ morsus hæc epithemata tradit.

℞. *Sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaic. opopanacis*, an. part. j. *galbani, sulphuris viui*, an. part. ij.

Arida puluerisetur, liquores in aceto soluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. *Centaurij, aristoloch. rad. peuced.* an. par pondus. Puluerisentur, & aceto ac galbano excipiantur.

Vel: ℞. *Sagapeni, asæ fœtidæ, piperis, opopanacis*, an. Drach. ij. *galbani, sulphuris viui*, an. Drach. j.

Gummi aceto dissoluantur, atque iis reliqua puluerisata inspergantur. Fiatque Emplastrum.

Vtile est & Emplastrum paratum ex allio, ficubus & theriaca.

Statim verò demorsis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar esse cornum, à Drach. ß. ad Drach. j. cum vino absinthite, vel decoctionis absinthij exhibitum, scribit Ardoynus, *de venen. lib. 6. cap. 1.* Dioscorides, *lib. 6. cap. 47.* exhibet coaguli leporin. obol. iij. allium item, porrum, cepas, salsamentaque acerrima mandenda, vinumque frequenter bibendum præcipit. Vtilis est & radix asphodeli, tormentillæ, gentianæ, bryoniæ, aristolochiæ rotundæ, terra sigillata, quorum quodlibet vel seorsim, vel plura simul mixta dantur ad Drach. j. cum vino veteri. Cui si aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum euadit.

Inter composita primas obtinet theriaca, Drach. j. vel ij. pondere, cum vini generosi Vnc. iiij. exhibita: cui succedit Mithridatium

Vel: ℞. *Radic. aristoloch. rotund. bacc. lauri, cassiæ ligneæ, piperis*, an. Drach. ij. *castorei* Drach. j. *anisi*, Drach. ß. *folior. rutæ syluestris* Drach. iß.

Pulnerisentur omnia, & cum melle despumato redigantur in formam electuarij. Dosis à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini.

Matthiolus, *in comment. super præfat. lib. 6. Dioscorid.* ex antidoto quadam, quam ibi describit, aquam parat, cuius tantas vires esse prædicat, vt eâ non solùm à viperis demorsos, quod duabus historiis probat, sed etiam à quocunque animali venenato ictos sanare, imò in tanto mortis discrimine constitutos, vt visum, vocem, & reliquos sensûs amiserint, ingenti astantium admiratione, à longo veluti somno excitare, & à morte ad vitam reuocare possit. Dosis illius aquæ sunt Drach. iiij. vel per se, vel cum aquæ alicuius destillatæ cordialis, vel vini odorati pari quantitate.

CAPVT XIV.

De Scorpione.

Scorpius SCorpionum plures reperiuntur species, de quibus Nicander, *de Theriaca*, Ardoynos, *de venen. lib.* 8. *cap.* 1. Greuinus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 24. & alij. Etsi verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingrediuntur, sicut Omnibonus Ferrarius, *de art. Medic. infant. lib.* 2. *cap.* 9. refert, in agro Veronensi, in infantis in cunis dormientis os ingressum fuisse, scorpionem, quem licet postea euomuerit, nihilominùs diem suum obierit: tamen plerunque aculeo nocent, & puncturâ venenum infundunt, mole quidem exiguum, maximè tamen exitiosum & lethale, nisi citissimè succurratur.

Symptomata, & Signa.

Signa Scorpionis ictum acerbissimus, non solùm in parte affecta, sed & in toto corpore, sequitur dolor & inflammatio, & tumor; circa plagam pustulæ emergunt verrucis similes, & totum corpus veluti grandine percuti videtur: corpus totum tremit, pallet, modò æstuat, modò frigore concutitur, sudor frigidus erumpit, scribitque Beneuinius, *cap. 56. de abdit.* se famulum habuisse, qui à scorpione ictus subitò tam frigido sudore toto corpore perfusus sit, vt algentissima niue atque glacie se opprimi quereretur: capilli eriguntur, facies distorquetur, lacrymæ profluunt, sordes in oculorum angulis colliguntur glutinosæ, spuma ex ore prodit, singultus & vomitiones accidunt, non rarò apostema sub axillis excitatur, inguina intumescunt, nonnunquam etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod rarius est, obseruauit tamen Marcel. Donatus, *de Hist. medic. mirab. lib. 1. c. 9.* maculis nigris totũ corpus conspergitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. In temperatis regionibus, & multò magis in frigidioribus, scorpiones minùs sunt venenosi, & iam in ipsa Italia grauissima inferunt pericula.

2. A Scorpionum veneno inprimis interimontur fœminæ, & inter eas virgines præsertim; viri autem potissimùm moriuntur, quando manè à scorpio percutiuntur, teste Plinio, *lib. 11. cap. 35.*

Curatio.

Curatio. In curatione danda opera, ne venenum in corpus penetret, sed è vulnere extrahatur, & vt cor à veneno muniatur. Ideo membrum, si fieri potest, supra puncturam arctè ligandum, & cucurbitulæ parti apponendæ, vel quod certissimum remedium est, & multiplici experientia cõprobatum, ipse scorpius viuus captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo scorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiæ locorum scorpionibus refertissimorum oleum scorpionum diu noctuque ad manus habent, eoque, quamprimùm ictum sentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum *Scorpius quomodo suo vulnere medeatur.* euitant, saluique euadunt. Quâ ratione autem scorpius vulneri, quod inflixit, auxilio sit, autores dissentiunt. Nonnulli existimant, non euacuando, sed ob antipathiam, & aduersam formam alterando mederi. Verùm probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipse scorpius suo veneno erit aduersus? Cùm ergo videamus, etiam ab aliis venenis venena extrahi, sicut bubonibus & carbunculis pestilentibus ad venenum extrahendum bufones sicci imponuntur: verosimile est, scorpionem ob similitudinem venenum suum extrahere. Omne enim simile attrahit ad se sibi simile. Aetius, *tetrab. 4. serm. 1. c. 19.* cochleam, hortulanam præcipuè, cum testa tritam, & plagæ impositam confestim dolorem sedare scribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta syluestris, scorpioides herba, si quodlibet horum seorsim, vel plura ex his trita & mista imponantur. Aëtius, *loco citato*, rutæ

ſylueſtris Drach.j.(fortaſſis Vnc.j) in aceto terit, ceræ Vnc.j. & reſinæ pini quadrant. liquefacit, & affuſo oleo,q.s.vnit ac imponit,hocque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus inſtillatum percuſſis præſenti auxilio eſſe,ſcribit Dioſcorides, *lib.6. cap.* 44. Velè tad.bryoniæ cocta,ruta trita, ſem. vrticæ, & pauco ſulphore cum ol.veteri. Fiat cataplaſma plagæ imponendum.

Antequam topica reitetentur, id quod ſæpius fieri debet,abluatur locus affectus aquâ,in qua ſulphur,ruta ſylueſtris,lauri folia, & alia ſupra enumerata cocta ſint.

Dum hæc ita vulneri applicantur,ſtatim ſimul alexipharmaca,& quæ veneno huic aduerſantur, exhibenda ſunt, vt ſaluia,ſcordium,abſinthium, agrimonia,taraxacum,ſerpillum,ocymum,elaphoboſcum, verbenaca recta,gentiana,ariſtolochia, lauri baccæ, ſem. paſtinacæ ſylueſtris,trifolij,ocyini,fœniculi,raphani, quæ vel in ſubſtantia,vel in decocto exhibeantur.

E compoſitis vtilia ſunt theriaca Andromachi, diateſſaron. Aëtius,*alleg.antea loco*,antidotum ſequentem plurimum ad ſcorpionis ictum conducere, eaque ſe ipſum vſum & ſeruatum fuiſſe ſcribit:

℞. *Caſtorei,ſucci Cyrenaici,piperis*, an. Vnc. ß.*coſti, ſpicæ nardi,croci,ſuccicentaurij*,an.Drach.ij.*mellis deſpumati* q.ſ. Miſce.Datur nucis Ponticæ magnitudine.

Vel: ℞. *aſæ fœtidæ,rad.gentianæ*,an.Vnc.ß.*ariſtolochiæ longæ,rotundæ*, an. Drach.ij. *ſem. rutæ* Drach.j. *caſtorei* Drach.ß. *Cum melle deſpumato*.

Fiat Electuarium. Doſis à Drach.j. ad Drach.ij. cum vino,vel anethi decocto.

Vtile etiam eſt mentaſtrum,rutam,rad.ariſtolochiæ, gentianæ,lauri baccas, æqualibus partibus in vino coquere,& decoctum ægrotanti exhibere.

Sigillum ſcorpij an illud ſcorpionem profit. Hoc loco non prætereundum,quòd Mizaldus,*memorabil.centur. 6. aph.* 86. & alij ex Iouiano Pontano referunt, hominem à ſcorpio grauiter percuſſum ſtatim liberatum fuiſſe exhibito thure contrito,in quo celatum fuerat ſcorpij ſignum.De quo etiam alia extat hiſtoria, quæ priorem declarat,apud Iohan.Heurnium, *Methodi ad praxin,lib.3.cap.*28 Ipſe,*inquit*,vidi ſatellitem Romanum,Geometriæ gnarum,qui cùm dio habitaſſet Ægyptum,ex Chriſtiano Saracenus euaſit, temporibus Regis Camorchæ:hic (mirum) ſponte mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cùm apud ſatellitem eſſem, quòd obnixè eiulantem armigerum ſuum audiremus:ex ictu enim ſcorpij grauiter dolebat. Hic meus ille ſatelles in certam antidotum quid porrexit,vt id potaret:id gerebat characterem ſcorpij,& thus olebat:quo hauſto illico euanuit dolor. Hic ego,quidnam id eſſet, quod iam commodam & ſalutarem preſſiſſet formam? illico aureum obtulit annulum, qui emblema gerebat lapidis Bezaar,cui inſculpta erat imago ſcorpij Rogabam,quanam horâ hanc ſculpſiſſet,reſpondit, Lunâ in ſcorpione verſante, cùmangulum centrúmque cœli attigiſſet: túncque olibanum maſtiche imbutum ſe preſſiſſe affirmabat. Quin aliis rebus inuſta hæc idea, ac ſi thuri, hanc efficaciam exercebat.

Verùm quid de ſigillis in genere ſentiendum ſit, dictum *de Conſ.& Dyſſenſ. Chymicor. cum Galenic. cap* 18. & *lib.5.Pract.part.4.c.*24.Scorpionem quod attinet,quæ quæſo conuenientia ſideri cœleſti, cui vndecunque etiam nomen ſcorpij inditum,cum ſcorpione, animali terreſtri,& figurâ ſcopionis in annulo ſculptâ, & figurâ ſcorpij ex illa celatura thuri impreſſâ. Itaque ſi thus illud figurâ ſcorpij ſignatum ſcorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, non quatenus ſcorpij figurâ ſignatum. Quod fallaciæ genus deregit etiam Galenus, *lib.*10.*de ſim l.c.medic.facult.*dum ſcribit: Pollicitus eſt mihi quidam, incantationem ſeſe oſtenſurum, quæ ſcorpios interficeret: vbi illam ſemel dixiſſet, in ſcorpium expuit, inde rurſum eam obmurmurans, iterum ſcorpium conſpuit,ac vbi tertio dixiſſet,atque expuiſſet,mortuus eſt ſcorpius.At poſtea ego abſque incanta-

tione à ſola ſaliua morientem vidi ſcorpium,idque celeriter patientem à ſaliua eſurientium, aut ſitientium; tardè autem ab illis,qui cibo potúque fuerant impleti, in aliis autem proportione.Si verò thus per ſe hoc non agit,procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino ſuſpectus fuit ille miles ex Chriſtiano Saracenus factus,qui ſponte mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinúmque antiquum etiam ad ſatietatem bibat. Caueant verò ſibi ab eſu apij, qui loca,in quibus ſcorpiones copioſè reperiuntur,inhabitant.

CAPVT XV.

De Dracone terreſtri.

Draco terreſtris. ETſi Dracones terreſtres celeberrimi autores parum vel nihil veneni in ſe continere aſſerant,imò è corpore illorum remedia quædam aduerſus quoſdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum, vt Ethnici eos in ſummo honore haberent, & Æſculapio, quem Medicinæ inuentorem ferunt,conſecrarent:quia tamen è ſerpentum numero ſunt, veneno procul dubio omni non carent, præſertim in regionibus calidioribus, de quo Lucanus,*lib* 9.ita ſcribit:

Vos quoque,qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis,aurato nitidi fulgore Dracones,
Peſtiferos ardens facit Africa.

Verùm cùm in pluribus regionibus ignoti ſint, de iis multa dicere ſuperuacaneum puto;& ſi alicubi morſu nocent,quomodo curandus ſit,ſatis ex iis, quæ hactenus de reliquorum venenatorum animalium morſibus curandis dicta ſunt,vt & *lib.5.Pract.part.4. cap.*19. patet.

CAPVT XVI.

De Crocodilo.

Crocodilus. CRocodilus,quem Plinius,*lib.*8.*Natural. hiſtor.cap.* 25.& Matthiolus,*in* 2 *Dioſcorid.c* 60. deſcribunt, cùm os habeat valde amplum, & dentes fortiſſimos, vulnus quoque morſu infligit ſat magnum, per quod exitiale venenum in corpus infundit.

Symptomata & Signa.

Signa. Morſum Crocodili acerbiſſimus ſequitur dolor,ſanguiſque ob tam manifeſtam continui ſolutionem primò quidem purus excernitur, quem paulò pòſt ſanies virulenta,acris & fœtida ſequitur: in parte demorſa tumor & inflammatio, nec non puſtulæ aduſtæ & nigricantes excitantur.Et cùm veneni Crocodili malignitas ſit maxima,niſi citiſſimè ſuccurratur, vomitus praui,febres ardentes,ſudores frigidi,lipothymiæ, aliáque grauia ſymptomata, & tandem ipſa mors breui temporis ſpatio ſuperuenit.

Curatio.

Curatio. Virus parti affectæ communicatum omnibus modis, de quibus hactenus ſæpius dictum,extrahendum.Hinc vulnus acri muriâ,vel ſpiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium,vel aceto,in quo nitrum diſſolutum ſit, abluatur,crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum medulla cerui,aut adeps anſerinus,cum butyro & melle.Vel è ſtercore porcino,myrrha,galbano,ſale,æruginе,adipe anſerino, oleo communi & cera F. emplaſtrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & ſtatim exhibenda alexipharmaca,quæ ex iis,quæ hactenus dicta,nota ſunt.

CAPVT XVII.

De Lacerta.

Lacerta. LAcerta etſi adeo venenoſa non habeatur; quia tamen dentes habet admodũ ſubtiles,paruos,nigros,

iique post morsum plerunque in vulnere remanent, morsu suo infligunt vulnera curatu difficilia: simul etiam omni veneno eas non carere, symptomata, quæ inducunt, docent.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam demorsi à lacerta dolorem in loco affecto sentiunt vehementissimum, è plaga primùm sanguis excernitur, paulò pòst verò sanies graueolens; caro circa punctum pallescit, & in tumorem attollitur, putrescitq;.

Curatio.

Curatio. Vt dentes in vulnere relicti faciliùs excidant, locum oleo & aquâ calidâ fricare oportet, postea vel sugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnusque eo, quo viperarum morsum, modo tractare conuenit. Prodest etiam spongiam aceto calido imbutam morsui imponere, locumq; butyro, sale, & melle mixtis inungere; emplastrum ex allio & foliis maluæ coctis & contusis, furfuribusque cribratis, & oleo rosaceo paratum; vel cataplasma ex panis tritici medulla, cum decocto rutæ, calaminthæ, allij & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hactenus proposita exhibere.

CAPVT XVIII.

De Stellione.

Stellio. STellio è lacertarum genere est, ita dictus, quòd in dorso maculas quasdam paruas instar stellarum habeat. Hic non assumptus solùm intra corpus, sed & morsu, homini & aliis animalibus nocet, morsusque eius perniciosissimus est, & naturali astutiâ stelliones præditi sunt, vt nobis damnum inferant, teste Plinio.

Symptomata & Signa.

Signa. Si stelliones vel caro sumatur, aut liquor, in quem incidit, bibatur, eadem in œsophago, stomacho & intestinis excitantur symptomata, qualia assumptis cantharidibus in vesica excitari solent. Nam in ventriculo, & potissimùm superiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor stomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, visus debilitatur, caput dolet, faciesque, teste Plinio, *libr. 29. cap. 4.* lentigine obducitur.

Demorsi à Stellione dolorem in affecta parte sentiunt continuum, & vehementem, caroque circa puncturam liuida redditur, & alia, quæ demorsis à serpentibus accidunt, symptomata superuenire solent.

Curatio.

Curatio. Si vel Stellio sumptus, vel potus, in quo Stellio suffocatus fuerit, haustus sit, statim vomitus aquâ tepidâ & oleo veteri, vel violaceo, aliisque hactenus propositis prouocandus: hinc clyster iniiciendus è decocto maluæ, althææ, violariæ, sem. lini, oleo rosaceo, & aliis lenientibus paratus, simulque ægro exhibenda iuscula pinguia, butyrum recens, cremor ptisanæ, lac caprinum, emulsiones amygdal. dulc. sem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei paratæ.

Demorsi, vt docet Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 12.* è vestigio iuuantur, si cæpe & allia cataplasmatis modo vulneri imponantur, eademque comedant, & vinum post eorum sumptionem bibant.

Siue verò venenum stellionis haustum & ore sumptum, siue morsu communicatum fuerit, alexipharmaca nullo modo negligenda, sed ea, quæ contra serpentum morsus hactenus proposita sunt, vsurpanda.

CAPVT XIX.

De Salamandra.

AD lacertarum genus pertinet & Salamandra, vt ex Plinio, *lib. 10. cap. 67.* videre est. Inter omnia autem venenata, vt idem, *lib. 29. cap. 4.* scribit, Salamandræ scelus maximum est. Cæteræ enim singulos feriut, nec plures pariter interimunt; salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, necat, nihil aconito distans. Quin imò si contacto ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe cum saliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis toto corpore pilus defluat. Nimirum non solùm venenum eius morsu infusum totâ suâ substantiâ naturæ nostræ aduersatur, sed & fructus & herbæ eius sputo inquinatæ, vel aquæ, in quas ceciderit, non solùm grauissima & periculosissima symptomata inducunt, sed sæpissimè ipsam mortem inferunt. Salamandra.

Symptomata & Signa.

Nam Salamandræ veneno infectis, nisi cita mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorsum, calore natiuo exstincto nigrescit, putrescit, fœtidissimam saniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutiùs in corpore immorante planè decidit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, sermo impeditur, sensûs deficiunt, corpus totum tumet & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors superuenit. Signa.

Curatio.

Locus demorsus quamprimùm scarificandus, venenumque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulneri cataplasma ex allio, cæpis, ruta, sale & melle confectum, vel stercus suillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum. Curatio.

Si quid à Salamandræ sputo infectum assumptum fuerit, vomitus aquâ calidâ & oleo, & aliis medicamentis hactenus propositis prouocandus.

In vtroque casu alexipharmaca necessaria sunt, ac propterea & Mithridatium exhibendum. In specie ad Salamandræ morsum Dioscorides, *lib. 6. cap. 4.* commendat resinam pini, aut galbanum ex melle linctum. Vtilis etiam est chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vel coquatur chamæpitys, grana pin. folia cupressi, & sem. vrticæ in vino, decoctumque exhibeatur.

Vel: ℞. *baccar. iuniperi, asæ fœtidæ, piper. nigri*, an. Drach. ij. *castorei, fol. rutæ, radic. pyrethri*, an. Drach. j. *Cum melle spumato.*

F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo sæpe sumat nucleos pini, cibique alij condiantur cinamomo, caryophyllis, & aliis aromatibus. Potus sit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

De Hirudine.

HIrudines in vsum Medicum venire, & quandoq; venæ sectionis vices supplere, notum est, dum vasis forinsecus applicatæ sanguinem extrahunt & exsugunt. Quod quidem sæpe cum ægrorum commodo accidit, si ipsæ puræ & non venenatæ sint, & vbi officium suum fecerint, sponte decidant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenositatem contraxerint, aut si auellantur, & capita vel denticulos suos Hirudo

io

in carne defixos relinquant, non solùm vlcera curatu difficilia, sed & mortem inferre possunt; sicut Messalinum è Consularibus Patriciis, cùm ad genua admisisset hirudines, inde interemptum esse, refert Plinius, *lib. 32 cap. 10.*

Nonnunquam etiam cum aquis impuris bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel statim faucibus adhærent, vel ad ventriculum vsque descendunt; suctionemque in eo molestam excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Extra hirudines venenatæ, vel non rectè applicatæ, non solùm, vt dictum, vlcera insanabilia, sed & gangrænam quandoque excitant, vt eius rei historias duas narrat Schenckius, *lib. 7. obseru.*

Si faucibus adhuc adhæreant hirudines, oculis patent; si verò per os ingressæ fuerint, & ad ventriculum vsque peruenerint, ex ægri relationibus id optimè cognoscitur. Suctionis tamen etiam sensus & sanguinis excretio, quam hirudo in ventriculo latens, venasque sugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio.

Curatio. Quomodo hirudines partibus corporis nostri curationis ergo sint applicandæ, &, vt decidant, curandum, dictum fuit *lib. 5. Instit part. 1. sect. 2. c. 7.*

Si tamen vulnus ab hirudine inflictum non bene cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium contusum cum vino mixtum; vel ex allio, ruta, galbano, maiorana, castoreo & oleo veteri fiat cataplasma, quod plagæ imponatur. Imprimis vtilis est agrimonia contrita & cataplasmatis modo imposita. Vel illinatur plaga testudinis marinæ sanguine, oleo costino, de pyrethro. Si faucibus adhæreat hirudo, sæpe gargarisinatibus è sinapi, allio, acero, aliisque acribus & acidis, adiecto sale paratis, vtendum.

Ventriculo si infixa sit, æger muriam tepidam vel acetum bibat; quibus aliquid aloës admiscendum, vt eò citiùs resigatur, vomitúque, qui cum oxymelite simplici vel scillitico, & decocto anethi prouocari potest, excludatur.

Si sanguis reiiciatur, adstringentibus, sanguinémque sistentibus vtendum; qualia sunt conserua rosarum rubrar. antiqua, radic. tormentillæ, bolus Armenus, terra sigillata, trochisci de berberis, de spodio, syrupi cydoniorum, de rosis siccis, de agresta, mirtyllorum, granatorum; aqua plantaginis, portulacæ, bursæ pastoris, & alia.

Reiectâ per vomitum hirudine, eius malignitati resistentia exhibenda. Vbi commendantur absinthium, nasturtium, saluia, gentiana, pimpinella, baccæ lauri cæpe, scilla, radic. cappar. myrrha, galbanum, è quibus tale potest fieri Electuarium:

℞. Aristoloch. longa, gentianæ, baccar. lauri, cortic. radic. capparum, myrrha, an. Drach. ij. *sem. rutæ, piperis nigri, castorei,* an. Drach. j. *Cum melle despumato.*

Fiat Electuarium, cuius Dosis Drach. j. ad Drach. ij. cum vini generosi Vnc. iiij.

CAPVT XXI.

De Scolopendra.

Scolopendra. SColopendra, vti in partem anteriorem & posteriorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque morsu suo est noxia.

Signa. *Symptomata & Signa diagnostica.*

Demorsi à scolopendra pruritum sentiunt in toto corpore; caro circa plagam liuescit & putredine corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & fæculenta apparet, vlcúsque in ea curatu perquàm difficile excitatur. Nonnunquam & alia, quæ morsûs animalium venenatorum sequi solent, symptomata accidunt.

Curatio.

Plaga primùm acidâ muriâ, vel oleo calido fouenda. Curatio. Postea sal bene tritus, aut cinis aceto maceratus, aut sal cum pice liquida, aut scilla ei imponenda. Prodest etiam, ex Aetij consilio, cedria cum melle, & allium cum foliis ficus & cumino, eruoque ac vino.

Antidota quod attinet Dioscorides, *lib. 6. cap. 43.* à scolopendra demorsis cum vino exhibet aristolochiam, aut serpillum, aut chalaminetham, aut rutam syluestrem, quibus Aetius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 15.* absinthium & mentham adiungit. Vinum quoque, in quo asphodeli flores & semen, aut mentastri folia cocta sunt, vtile est.

CAPVT XXII.

De Rubeta.

RVbetæ seu bufones equidem dentibus carent: Rubeta gingiuis tamen, quas præduras & scabras habent, partem cui adhæserunt, sic arctè constringunt, vt venenum suum in partem, totumque inde corpus, per apprehensæ partis poros, transmittant. Insuper venenum suum mictu & saliuatione in herbas & fructûs euomunt, quos si illotos quis comederit, variis symptomatibus corripitur. Præterea & anhelitum virulentum emittunt, eosque, quos anhelitu tantùm contingunt, lædere, autor est Aetius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 63.* Et de saluia anhelitu bufonum infectâ, *supra, part. 5. c. 2.* duas historias retulimus, quæ ibi videantur. Compertum etiam est, palum, quo bufo transfixus fuerat, nocuisse. Refertque Ferdinand Ponzettus, *de venen. lib. 3. cap. 12.* quendam cùm cannam, in cuius summitate steterat infixa Rubeta manibus cepisset, & eâ animalia ex suo agro expulisset, reuersum domum quamprimùm incepit comedere, omnem cibum, quem tangebat, euomuisse nec cessasse vomitum, donec cibus per manum alterius administratus fuit. In cute quoque, si saliua vel vrinâ rubetæ conspergatur, pustulæ minores excitantur. Imò quod magis mirum, rubetæ, ad modum quorundam serpentum, mediantibus telis nocere possunt. Ita refert Ardoynus, *de venen. lib. 4. cap. 7.* se vidisse quendam iuuenem, qui cùm interfecisset lanceolâ quendam magnum bufonem, deuenit ad stuporem totius corporis, adeo vt sterteret duobus diebus protinùs absque pulsu.

Symptomata & Signa.

Rubetæ veneno quocunque modo accepto corpus Signa. pallet, & in tumorem hydropicorum instar attollitur; accedit nausea, vomitus, difficultas anhelitûs, vertigo, oculorum caligo, orísque fœtor, syncope; febris affligit, partes extremæ inflammantur, semen sponte profluit, pili defluunt, dentes quoque interdum cadunt.

Curatio.

Rubetæ venenum si ore sumptum sit, vt vomitu Curatio. quamprimùm reiiciatur, curandum. Hinc, vt aliàs etiam, quocunque modo in corpus admissum sit, theriaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto rutæ vel vino exhibendum; vinum meracum copiosè propinandum; motus vehemens ægro imperandus, sudor copiosus aliquoties in balneo prouocandus ægerque aquâ calidâ abluendus. Qui cum è balneo egreditur, de speciebus diacurcumæ, dialaccæ, diarhod. abb. trochisc. de eupator. de rhabarbar. aliquid sumat, vel ex his cum conseru. capill. Vener. diacoro, & syrup. Byzantino F. Electuarium, de quo quotidie bis, horâ vnâ ante cibum ʒ ij. vel ʒ iij. exhibeantur

beantur; vel testudinis marinæ sanguis, cum leporis coagulo & comino, ex vino præbeatur.

Cutis sputo vel vrinâ rubetæ inquinata mox abluatur vrinâ humanâ, vel aquâ & sale; posteàque ol. vitell. ouor. vel rosaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De Mure Araneo.

Mus Araneus. DE Mure Araneo, non omnibus locis noto animali, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. cap. 2.* Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 27.* Hic dentibus suis, quos in vtraque maxilla duplici ordine igestos, eosque acutos habere dicitur, morsum non solùm infert periculosum, sed mediante saliuâ venenum quoque exitiale corpori communicat.

Symptomata & Signa.

Signa. Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam dentium multitudinem, fat manifestum, & quadruplici ordine conspicuum est. E quo sanguis primùm purus effluit, paulò pòst verò saniosus & putridus; dolor adest vehemens, pars affecta inflammatur, exulceratur & putrescit; circa plagam pustulæ emergunt sanioso humore turgentes, quæ si rumpantur, pus fundunt virulentum, quo excreto caro subiacens liuida, qualis in cancro conspicitur, apparet: nonnunquam intestinorum tormina, vrinæ difficultas, & sudores frigidi superueniunt.

Curatio.

Curatio. Primò danda opera, vt venenum corpori communicatum foràs eliciatur, iis modis, qui hactenus sæpius sunt propositi. Imponantur plagæ emplastrum è galbano in aceto dissoluto, & farinâ hordeaceâ paratum; vel ex allio, foliis ficûs & cimino contusis, ac cum oleo mixtis. Fiat Cataplasma vulneri imponendum.

Vlcera è pustulis ruptis oborta Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordeum vstum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto, vel potiùs decocto myrti, fouere iubet.

Morsum à Mure Araneo inflictum arenam, seu terram ex rotarum transitu seu orbitâ sumptam, & vulneri cataplasmatis modo impositam illico sanare, scribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap. 37.*

Interim statim simul alexipharmaca sunt sumenda, quæ hactenus sæpe sunt proposita. Aëtius, *allég. loc.* Drach. j. vel Drach. ij fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ cum vino exhibere iubet. Vel paretur tale electuarium:

℞. *Cortic. radic. cappar. radic. gentianæ*, an. Drach. iß. *aristoloch. long. baccar. lauri*, *terræ sigillat. rutæ*, an. Drach. ij. *costi amari. spicæ Indicæ*, an. Drach. j. *flor. sulphur.* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. *Cum melle.*

F. Electuarium, cuius dosis quotidie bis à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paretur eum vino decoctum ex absinthio, fol. lauri, abrotano, serpillo, de quo æger quotidie Vnc. iiij. sumat. Sunt, qui coagulum hædi, leporis vel agni ex vino sumptum valde commendant.

CAPVT XXIV.

De Araneo.

Araneus. ARaneorum licet plures species reperiantur, atque alius alii venenosiores sint; omnes tamen vno eodemque modo nocent. Vel enim ictu per vulnusculum tam exiguum, vt oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod de araneis in Vasconia I. C. Scaliger, *exerc. 186.* refert, calcati per calceorum soleas veneoum transmittunt; vel in esculenta & potulenta illapsi. & cum iis in corpus ingesti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib. 2. cap. 5.* è Nicolao Florentino refert, in monasterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuisse peremptos potu vini, in quo fuerat exstinctus araneus pestifer; vel etiam combusti fumo suo nocent. Ita refert Nicol. Florentinus, *serm. 4. tract. 4. cap. 23.* quendam Lombardum Florentiæ in hospitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combussisse flammâ candelæ, & cùm fumum illius naribus excepisset, statim incepisse debilitari, & incidisse in lipothymiam, & totâ nocte passum esse pulsum cordis, & pulsum eius ita minorum esse, vt vix perciperetur. Curatum verò fuisse theriacâ, diamoscho, & puluere zedoariæ mixtis.

Symptomata & Signa.

Si Araneus siue intra corpus sumptus fuerit, siue ictu venenum suum corpori immiserit, accidit in parte demorsa stupor, cum frigoris sensu & horrore, ventris intumescentia, flatus in intestinis, faciei pallor, lacrymæ inuoluntariæ, partium extremarum tremor & contractio, conuulsioni non dissimilis; sudor frigidus, perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tensio & dolor, in senioribus verò laxatio: nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per vrinam, aranearum simile quid excernitur. *Signa.*

Curatio.

Si Araneus intra corpus sumptus fuerit, cura à vomitorio auspicanda: in quem vsum hic inprimis commendantur iuli iuglandium in furno siccati, tusi, & à Drach. j ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo propinati. *Curatio.*

Vel: ℞. *Radic. esulæ, asari*, an. Drach. ij. *flor. anethi, genistæ*, an. p. j.

Coq. in aq. pura. Col. ℞. Vnc. v. Adde *mellis* Drach. j. Fiat vomitorium.

Post vomitum offerenda alexipharmaca, quibus sumptis æger vel in lecto sese ad sudorem componat, vel, quod melius, balneum ingrediatur, & copiosè sudet. Vtilis est hic theriaca, Drach. ij. pondere, cum aq. carduibened. scordij, aut vino albo sumpta. Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac strangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracastorius, vt *lib. 2. de morb. contagios. cap. 2.* refert. Dioscorides propinat abrotani semen, aristolochiam, anisum, cicer syluestre, & cuminum Æthiopicum, cuiuslibet seorsim sumpti Drach. ij. cum vino. Vtilis est & resina sicca abietis, cuius vsu mulierculam quàdam, cùm incauta deuorasset araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuisse, eiusque vsum contra venena illos rusticos, qui circa montes habitant, & Rhæti Resinarij, à resina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Gesnerus, *in annotat. ad librum 2. facilè parabil. Dioscorid. cap. 150.*

℞. *Fol. scordij, menthæ, rutæ, cupressi*, an. M. j. *sem. erucæ, anisi*, 4. *calidor. minor.* an. Drach. j.

Coq. in s. q. vini. Colaturæ quotidie bis, manè & vesperi, Vnc. iiij. propinentur, donec corporis tumor euanescat. Commendantur quoque lauri baccæ, serpillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, melissa, nigella, quorum quodlibet vel seorsim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & sumendæ.

Vel: ℞. *Asæ fœtidæ* Drach. ij. *myrrhæ, allii, piperis, castorei*, an. Drach ß.

F. Puluis pro 4. dosibus, qui exhibeatur cum vino, antequàm æger balneum, quod quotidie ferè, cùm magnus in hoc casu eius vsus sit, repetendum, ingrediatur.

Si

Si verò morſu araneus nocuerit, locus demorſus ſæpius aquâ ſalsâ abluendus, aut ſpongiâ calido aceto, vel decocto maluæ, origani, ſerpilli, aliorumque ſupra commemoratorum madidâ fouendus; inprimis lac è foliis ficûs manans inſtillatum vtile etiam ad ictum araneæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. ſimpl. noui orbis, cap. 62.* in regno Peru inſecta quædam reperiri, quæ araneæ appellantur, eò quòd vbicunque fuerint, ſua retia texant Hiſpanicarum aranearum modo. Magna ſunt ea inſecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeo virulenta, vt eorum ictûs iugulent, niſi efficaci remedio ſuccurratur. Nam ſi diutiùs differatur, & ſubeat virus ad cor, præſens mors conſequitur, nec vlla remedia proſunt. Miram autem in ficu vtilitatem experti ſunt, ſi, quotquot icti fuerint, ſtatim ad eam confugiant, & lac ex ficûs foliis manans bis aut ter in vulnus inſtillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tolluntúrque dolores & ſymptomata ſuccedentia, ſolo vulnere relicto; quod cum ſit exiguum, facilè curatur: diu tamen apertū ſeruandum. Cataplaſmata quoque ictui imponenda parari poſſunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis. Prodeſt etiam allium & cepas contuſas, ſtercus item caprinum cum vino, vt & ficûs pingues imponere.

Simul vſurpentur alexipharmaca ſupra propoſita, ægérque in balneo ſæpius ſudet. Allium etiam frequentiùs comedat, vinúmque liberalius bibat.

CAPVT XXV.

De Tarantula.

Tarantula. CVm *lib. 1, Pract. part. 2. cap. 17.* ea, quæ de Tarantula pro inſtituti noſtri ratione hoc loco dicenda eſſent, explicata, ſymptomata ictum eius conſequentia enumerata, eorúmque curatio propoſita ſit: eadem hoc loco repetenda non cenſeo, ſed lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam Philippum Camerarium, *horar. ſubciſiuar. centur. 2. cap. 81.* in quo de Tarantula agit, & autores, qui & à me, & ab eo allegantur, conſulere poterit.

CAPVT XXVI.

De Cantharidibus.

DE Cantharidibus quidem nonnulli affirmant, vt ex Langio, *lib. 1. epiſt. 47.* & Ioh. Michaële Paſchali, *meth. med. cap. 41.* videre eſt, quòd etiam extra corpori applicatæ veſicæ noceant, & mictionem ſanguinis excitent. Verùm etſi ſexcenties veſicatorij loco iis vſus fuerim: nunquam tamen tale quid obſeruare potui. Ideo hoc loco ſaltem qualia ſymptomata intra corpus aſſumptæ excitent, enarrabo, earúmque curationem monſtrabo.

Symptomata & Signa.

Signa. Cantharides aſſumptæ omnes ferè ab ore ad veſicam vſque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant, atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauſeam, dyſenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiam pariunt. In ore reſinæ cedri & pini ſapor percipitur. Imprimis verò partibus vrinæ dicatis ſuâ naturâ infenſæ ſunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & doloriſicam ſtranguriam, vel omnimodam iſchuriam excitant; quæ tandem vaſorum vrinariorum gangræna & ipſa mors conſequitur. Ita Coſſinus, Eques Romanus, amicitiâ Neronis notus, cum lichene laboraret, vocato ex Ægypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus eſt, vt refert Plinius, *lib. 29. c. 4.* Ita narrat Paræus, *lib. 5. c. 17.* Scortum quoddam iuuenem lautâ cœnâ excepiſſe, additis etiam condimentis puluiſculo cantharidum conſperſis. Qui cùm poſterâ die merum ſanguinem ano virgáque rigidâ redderet, Medici vocati omnia neceſſaria medicamenta adhibuerunt, ſed fruſtranei omnes illorum fuêre conatus. Interiit enim iuuenis vehementiâ veneni victus.

Curatio.

Curatio. Cantharides aſſumptæ è corpore vt eiiciantur, primò danda opera; quod commodiſſimè fit vomitorio ex aqua tepida, vel decocto capitis porcini, agnini, vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Poſt vomitum clyſteres per anum iniciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria, ſem. lini, fœnigræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. ſeuo hircino, & eductuar. diaphœnico parati.

Hinc vel ſolum lac, vel decoctum althææ, ſem. lini, & maluæ, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatum vrinarium infundere non inutile fuerit.

Poſtea ad acrimoniam, & maleficam Cantharidum vim obtundendam æger ſumat lac caprinum, iuſcula pinguia, ptiſanæ cremorem, oryzam cum lacte caprino coctam, butyrum recens, carnes pingues, porcinas ſcilicet & hædinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulſio ex ſem. 4. frigid. maiorib. cum aq. lactucæ parata. Vel emulſio conficiatur è nucleis pini, ſem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vtiles quoque ſunt potiones ex aqua endiuiæ, plantaginis, lactucæ, portulacæ, ſyrup. nymphææ, papaueris, violar. & ſimilibus paratæ: quibus ſi de mucilag. ſem pſylli, maluæ, cydoniorum, aut gummi tragacanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur, efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, ſiue in ſubſtantia ſumatur, ſiue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia, Drach. ij. pondere, vel fructûs alkekengi num. x. ſi cum vino ſumantur.

Vel ℞. *trochiſc. de terra ſigillat. alkekengi*, an. Drach. ß.

Ex ægro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque, quibus ægri inſideant, paranda ex decocto maluæ, althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, ſem. lini, fœnigræci.

Extra lumbi, genitalia, & alia membra dolentia inungantur vnguento roſac. & popul. cum oxyerato miſtis. Vtilia ſunt & epithemata è ſucco lactucæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, & ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis dolentibus impoſita.

CAPVT XXVII.

De Bupreſte.

Bupreſtis. BVpreſtis tam Græcis, quàm Latinis, teſte Nicandro & Plinio, ita dicitur, quòd, cùm boum corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Beſtiola enim eſt cantharidi ſimilis, instar ſcarabæi longipedi, quæ in herbis latitans ſæpenumero à brutis deuoratur, eáque interficit. Homini etiam vix alio modo nocet, quàm cùm intra corpus aſſumitur.

Symptomata & Signa.

Signa. Siue enim ab homine, ſiue à bruto inter paſcendum deglutita fuerit hæc beſtiola, ſequitur totius corporis inſtar tympani inflatio, ſtomachi ventriſque dolor vehemens, vrinæ ſuppreſſio, ægrotantique omnia nitrum ſapere & olere videntur.

Curatio.

Curatio. Quia Bupreſtes magnam cum cantharidibus habent cognationem, eandem quoque cum illis curationem requirunt, quæ *cap. præced.* eſt propoſita.

In ſpecie verò ad Bupreſtem, iuxta Dioſcoridem, *lib. 6. cap. 3.* conferunt ficûs aridæ per ſe comeſtæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles ſunt & dactyli, lac bubolum, caprinum vel ouillum, vt & pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam ſe diffuderit, ſudor in balneo prouocandus.

CAPVT XXVIII.

De Pini Erucis.

Pini erucæ. PIni erucæ triplici modò hominibus nocent, morſu ſcilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum eſculentis aut potulentis aſſumptæ.

Symptomata & Signa.

Signa. In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo duriùs attigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Aſſumptæ in palato, lingua, omnibúſque oris partibus, vt & ventriculo & inteſtinis dolorem, inflammationem, cibi faſtidium, punctiones, & in toto corpore æſtum excitant vehementiſſimum.

Curatio.

Curatio. Parti erucæ morſu aut attritu læſæ remedio ſunt cæpæ aceto tritæ, ruta item cum melle & ſale trita, vel cum aceto & pice cocta & impoſita.

Erucæ intra corpus aſſumptæ quamprimùm vomitu reiiciendæ ſunt, & ſi iam ad inteſtina deſcenderint, clyſteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulſio è ſem. 4. frigid. maior. amygdal. dulc. ſem. papau. albi, cum aq. hordei parata. Æger comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem ptiſanæ, amydal. dulces, iuſcula pinguia.

Antidotus erucarum pini eſt terra Lemnia, & corallia rubra præparata, cum mucilag. ſem. cydonior. exhibita.

CAPVT XXIX.

De Muſcis, Apibus, & Veſpis.

Muſcæ. NOn equidem muſcæ omnes venenatæ ſunt: grandiores tamen quædam interdum virulentiâ non carent, præcipuè ſi anteà cadaueribus venenatorum animalium inſederint; ſicut Plinius, *libr. 11. cap. 53.* veſparum ictûs perículoſiores eſſe, ſi ex antea ſerpentibus *Apes.* victitarint, annotauit. Apes aculeo ſuo etiam nocent, & præſertim ſi denſiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeo vt equos etiam ab iis necatos *Veſpa* fuiſſe compertum ſit. Multo verò magis adhuc nocent veſpæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Ictum iſtorum animalium conſequitur in parte affecta dolor vehemens, & tam diu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri ſolet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac puſtulæ, in parte affecta excitantur.

Curatio.

Curatio. Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod ſi fieri nequeat, locus demorſus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplaſtrum ex cinere, oleo & fermento imponatur, vel hiſce nihil proficientibus, fortiter ſugatur. Vbi aculeus extractus eſt, vel ſi nullus adfuit, plaga abluẽda aquâ ſalſa: hinc cataplaſma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel ſtercus bubulum cum aceto, vel bolus Armenus cum acero & oleo miſtus imponendus; naſturtium etiam aquaticum tritum & impoſitum dolorem ſedat, ac tumorem diſcutit. Inprimis verò ipſa animalcula, quæ plagam intulerunt, trita impoſita omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam eſt lenticula paluſtris cum aceto miſta parti impoſita. Prodeſt & ſulphur viuum ſaliua humana ſubactum; item ruta, lac ficuum, loco affecto impoſita.

Si aliqua etiam in toto corpore ſentiatur mutatio, exhibeatur coriandrum cum ſaccharo, quod Ardoynus, *de venen. lib. 8. cap. 11.* è Chriſtophoro de Honeſtis, puncturæ Veſpæ & Apis Bezoar eſſe ſcribit. Vtile etiam eſt naſturtium aquaticum, calamenthum & taraxacum. Et ſi calor aliquis in toto corpore ſuperueniret, curatio vt in febribus malignis inſtituatur.

CAPVT XXX.

De Veneno Canis, & aliorũ Animalium rabidorum.

ACtum equidẽ de veneno canis rabidi, *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 16.* Ne tamen & hic aliquis hiatus relinquatur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etſi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Io. Bauhinus, ſues, boues, vulpes, feles, aſini, mulæ, vrſi, & alia bruta: tamen frequentiſſimè canes in rabiem aguntur, & viros ſuum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etſi inter autores non planè conuenit, & nonnulli omneio vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur: tamen fruſtra laborant, certumque eſt, vt aliorum venenorum, ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt ſatis, *alleg. loc. quæſt. 1.* probatum. *Venenum canis & animalium aliorum rabidorum.*

Vnum ſaltem hic addimus, nimirum Euſtach. Rud. *lib. 4. de morb. occult. cap. 12.* cùm videret, naturam veneni rabidorum animalium in ſiccitate & calore non conſiſtere, in contrariam opinionem lapſum eſſe, & paradoxum defendendum ſuſcipere, ſcilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate eſſe præditum, idque non ſolùm probabilibus, ſed firmis & validiſſimis rationibus ſe demonſtraturum polliceri. Primò autem hoc probare conatur ex conſideratione animalium, quæ venenum hoc in ſuo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refertque talia eſſe plurima, non ſolùm canes, ſed chamelos, equos, mulos, vulpes, muſtelas, lupos, feles & alia. Verùm ne conatur quidem ex animalium horum conſideratione aliquam rationem elicere; cùm ſint tot & tam diuerſæ naturæ, nec vnius temperamenti, ideoque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum eſſe. *An venenum canis rabidi ſit ſummè humidum.*

Secundò ex conſideratione cauſſarum, quarum vi hoc venenũ in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd ſcilicet ferè ſemper putridorum cadauerum carnes, potuſque ſimiles, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipſis induxiſſe, experientia teſtatur. Ex hoc enim concludit, quoniam putrida diffluunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere corruptionem ac putredinem: inſignem verò putredinem præſupponere inſignem humiditatem exiſtimat. Verùm & hæc ratio nullius momenti eſt. Corruptionem enim ad veneni generationem neceſſariam eſſe, diximus ſupra, *part. 2. cap. 3.* ſed non ſemper putredinem. Et certe in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerunque nulla putredinis apparent indicia. Et ſit ſanè, vt putredo accedat: tamen putredo iſta non ſemper eſt humidiſſima, ſed varia, pro ſubiecti putreſcentis ratione. Et ipſe Rudius, dum *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* de generatione veneni diſputat, ſtatuit, putredinem, qua putredo, non ſatis eſſe ad veneni generationem, ſed vt venenum fiat, debere eſſe putredinem inſignem & penitus malignam. Et quidem venenum non conſiſtere in ipſa putredine, ſed eiuſdem ſimum & inquinamentum venenum

nenum esse, quod certè non est humidissimum; & humorem non, dum putrescit, venenum esse, sed quando iam computruit, & propriâ forma depositâ in speciem conuersus est humanæ naturæ penitus aduersam.

Tertiò hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum rabiunt, hoc venenum in corpus immittunt. Vulnus enim tale nihil nisi dolorem ex solutione continui excitat, & venenum per plures menses in corpore subsistens, & sensim sese multiplicans, donec tandem ad cerebrum vsque penetrat, nullâ acrimoniâ vel calore, vel siccitatis sensu sese prodit, & propterea impossibile esse putat, vt tale venenum sit siccissimum & calidissimum. Verùm nulla consequentia est; venenum hoc non est siccissimum & calidissimum: ergo humidissimum. Hoc potiùs ex omnibus, quæ affert, sequitur, eius naturam non in vlla qualitate manifesta, sed occulta potiùs consistere.

Quartò idem probare conatur ex symptomatibus, quæ demorsis ab animalibus rabidis superueniunt, & primò quidem ex contagio. Cùm enim venenum animalium rabidorum sit contagiosum, è genere putrescentium esse putat, & propterea valde humidum. Verùm supra, *part. 3. cap. 3.* satis probatum, contagij naturam non consistere in putredine. Deinde ex aliis symptomatibus colligere vult, venenum hoc non esse calidum & acre, quod & nos concedimus; sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cùm enim omnia remedia, quæ à Galeno & aliis Medicis in demorsis à cane rabido vsurpantur, sicca sint, quædam etiam calida, ea certè, si venenum hoc siccissimum esset, locum non haberent. Quod ipsum & nos libenter concedimus, sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exsiccante, sed occultâ qualitate: quod ex eo patet, quòd multa dantur medicamenta siccantia, quæ nullam in hoc morbo curando vim habent, ideo quia illâ occultâ qualitate veneno huic aduersâ destituuntur.

Venenum rabidi quomodo communicetur. Communicatur quidem hoc venenum frequentissimè morsu, quandoque tamen & aliis modis: non rarò salivâ. Ita Ioh. Matthæus de Gradibus, *consil.* 82. narrat, Ioh. Coquetanum infectum fuisse post multos dies, ex sola impositione manûs in os canis rabidi, etsi eum canis rabidus non momordit. Et Matthiolus, *in 6. Dioscorid. cap.* 36. se duos vidisse refert, qui sputo canis rabidi perfusi, nullo accepto vulnere, rabiem contraxerunt. Cælius Aurelianus, *lib. 3. acutor. morb.* scribit, quosdam ab animalis rabidi vnguibus læsos, & quendam à gallo gallinaceo pugnante leuiter læsum in rabiem venisse. Et Schenckius, *lib. 7. obs.* ex obseruationibus D. Esaiæ Meichsneri refert, puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inuenisse sub sponda gladium, quo ante plores annos canis rabidus confossus fuerat, eumque, vt sibi donaretur, petiisse; quo impetrato cum ensem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, imprudens digito inflixit vulnusculum, vnde rabie percitus periit. Imò Aretæus, *lib. 1. de sign. & caus. morbor. acut. cap. 7.* scribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum spiritus adducerat, tantummodò inspirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur: & Cælius Aurelianus, *loc. alleg.* quòd quidam hydrophobicam passionem solo odore ex rabido cane attracto inciderit. Neque enim solùm extra corpori communicatum, sed & ore admissum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, *contradict. 9. tractat. 5. lib. 2.* quendam osculasse canem rabidum, antequam emitteret suffocandum, & hinc rabiem contraxisse, ac mortuum esse. Et Cælius Aurelianus, *alleg. loc.* refert, sarcricem quandam, cùm chlamydem scissam rabidi morsibus sarciendam sumpsisset, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum suturas lamberet, tertiâ die in rabiem venisse. Et Iul. Palmarius, *de morb. contagios.* scribit, se vidisse ex straminis, in quo rabie percìti sues decubuerant, esu equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ stramentum degustauerant, rabiem contraxisse. Et Fernelius narrat, *lib. 2. de abdit. cap.* 14. venatores quosdam lupum ferociorem trucidatum in varia obsoniorum genera apparasse & coxisse, & omnes, quicunque esitarunt, non multò pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios, sociorum morte prudentes, sibi prospexisse.

Venenum autem hoc nunc tardiùs nunc citiùs sese exserit; rarò tamè ante vigesimum diem sese prodit: interdum post trigesimum, in multis non nisi post 4. sex, aut 8. menses; in quibusdam etiam post annum, vel vel etiam post quinquennium, vt Fracastorius, *lib. 2. de morb. contag. cap.* 10. scribit. Albertus Magnus, *lib. 7. histor. animal. cap. 2.* scribit, se vidisse hominem morsum à cane rabido in brachio, & anno septimo pòst incepisse inflari locum cicatricis, & mortuum, esse intra duos dies. Et Petrus Salius Diuersus, *de affectib. particularib.* refert, proditum memoriæ ab antiquis esse, hunc morbum ad quintum, septimum, & duodecimum annum dilatum fuisse.

Symptomata & Signa.

Signa. Si quis ab animali rabido morsus est, nullo modo vulnus id negligat, etsi nihil mali statim sentiat; cùm, vt supra dictum, venenum hoc sæpe diu latere possit, & tandem suis signis & symptomatibus sese prodat. Sunt autem illa symptomata & signa alia propria & inseparabilia; alia communia & separabilia.

Propria. Propria & inseparabilia signa sunt, quòd, cùm venenum hoc ipsi cerebro, cui peculiariter aduersum est, communicatum est, homo sit cogitabundus & meticulosus, solitudinem captat, atque etiam familiarem societatem fugit, lucem odio habet, tandémque aquam expauescit & abhorret: vnde etiam antiqui, aliis symptomatibus missis, hunc morbum hydrophobiam appellarunt. Imò quod magis mirum, hoc morbo affecti non solùm aquam, sed omnia liquida, vinum & alia potûs genera, ac iuscula auersantur, ita quidem, vt non solùm oblata & visa abhorreant, sed etiam si de iis mentio fiat, ea abominentur, & summâ angustiâ afficiantur; & si aquam diutiùs inspiciant, aut liquidus potus ipsis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidant. Quæ autem huius symptomatis caussa sit, explicare non facile est, & autores de eo valde dissentiunt, de quo in Institut. *lib. 2. part. 3. sect. 2. cap. 4.* dictum. Pelops, Galeni Præceptor, accidere id putauit, *Hydrophobiæ caussa.* quia hydrophobi propter multam siccitatem tencantur desiderio aquæ, sed propter delirium eam abhorreant. Verùm nec semper sitiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec vllo modo vnquam persuaderi possunt, vt aquam admittant. Aërius ex Posidonio & Ruffo refert, id accidere, quia imaginem canis in aqua videant. Sed non solùm aquam, sed liquida omnia, & quidem ea etiam, quæ non vident, auersantur. Eodem modo sese res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quòd suam imaginem, quam in aqua videant, abhorreant. Etenim & aquam in vase tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auersantur. Eustach. Rudius, *loco alleg.* suæ hypothesi, sed falsæ, insistens, id ideo fieri putat, quòd, cùm veneni huius temperatura sit putrida, viscida & humidissima, id ab aqua foueatur & augeatur. Verùm veneni huius naturam non in humiditate consistere, supra probatum. Deinde alij, qui morbis humidissimis laborant, vt leucophlegmatiâ, non ita aquam & liquida auersantur. Tertiò non omnia liquidissima sunt humidissima, & vim humectandi habent, sed multa etiam sicca, vt spiritus vini. Cùm itaque opiniones hæ omnes veram huius symptomatis caussam non reddant, ad occultam proprietatem confugere necesse est; inprimis cùm in aliis etiam venenis talia occurrant, quæ ad nullas manifestas caussas

reduci

reduci possunt. Sic tarantulæ veneni cum Musica aliquis consensus est: qui leporem marinum deuorarunt, omne genus piscis auersantur.

Signa comm.

Præter hæc signa propria & inseparabilia alia etiam occurrunt. Nam interdùm delirant ægri, vnde etiam inter deliriorum species de Rabie vulgò à Medicis agitur; sed non semper. De quo rectè Hercus Salius Diuersus: Non possum negare, *inquit*, me nonnullos vidisse rabientes, qui non tantùm delirarent, sed etiam furerent. Plures tamen scio mente semper vsque ad vltimam vitæ horam constitisse. Nonnunquam & conuulsiui motùs accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicatione; vt & singultus. Interdum & spuma circa os apparet, præcipuè dum ægri sunt morti vicini. Quandoque & febris accidit; sed & hoc rarò, & si quandoque id euenit, id potiùs apparatui humorum, & prauæ corporis dispositioni, quam veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quosque morsu impetunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si demorsis ab animali rabido, antequam venenum inualescat, & cerebrum inuadat, statim necessaria media adhibeantur, seruari ij possunt, & præcaueri, ne in hydrophobiam incidant, potest.

2. Si verò cerebro iam malum sit communicatum, & hydrophobia accesserit, vix quisquam seruatur & euadit.

3. Auicennas scribit, quòd si quis à cane rabido demorsus aquam timens in speculum intuens seipsum agnoscat, huic salutis spem non deesse; quia scilicet agnat, facultatem cognoscentem non esse prorsus labefactatam. Verùm falsum hoc esse, se deprehendisse scribit Eustach. Rudius, & se hydrophobia laborantibus propriâ manu specula contemplanda obtulisse, ægros tamen, licet se probè agnouerint, nihilominùs periisse.

4. Moriuntur autem ægri citiùs vel tardiùs, prout symptomata plura vel pauciora, vigiliæ, deliria, conuulsiones, & similia accidunt. Si singultus accedat, mors in propinquo est, adeo vt vel eâdem vel posterâ die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio.

De curatione cùm pluribus egerim *allegat. libr.* 1. *Practic.* de ea hic multa dicere opus non est. Pauca saltem de ea monebo. Et quidem de primo scopo, quæ est veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum seruandum esse, & quidem non solùm vsque ad diem quadragesimum, sed per integrum annum; cùm obseruatum sit, quosdam à rabidis canibus morsos etiam post annum, imò etiam longius temporis spatium in hydrophobiam incidisse.

Inter interna medicamenta Dioscorides & Galenus inprimis commendant cinerem cancrorum fluuiatilium, si eius duo cochlearia cum pulueris radicis gentianæ cochleari vno in vino meraco exhibeantur: tantique facit, hoc medicamentum Galenus, vt, etsi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoso morbo demorsos homines iam celebri remedio, & certâ salute defraudaret, fatetur se nunquam alio præsidij genere per os sumpto vti voluisse. Plura tamen huiusmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib. 2. de antidot. cap.* 11.

Reliqua videantur *loco alleg. lib.* 1. *Practica.*

CAPVT XXXI.

De Cerebro & Sanguine Felis.

PEculiare aliquid in fele esse, vel ex eo patet, quòd non pauci reperiuntur homines, qui etsi canes & alia animalia ferre possunt, felium tamen præsentiam planè abhorrent, ita vt nec in vno conclaui cum ipsis morari possint, & licet eas non videant, nihilominùs earum præsentiam mox percipiant, ac sudore frigido diffluant, & nisi feles amoueantur, in lipothymiam incidant.

Cerebrum felis.

Inprimis verò cerebrum felis in cibo sumptum inter venena refert Ponzettus, *lib. 2. de venen. tract. 6. cap.* 3. & Matthiolus, *in 6. Dioscorid. cap.* 25.

Sanguis felis.

De sanguine etiam felis scribit Martinus VVeinrichius, *de monstris*, quòd puella quædam Vratislauiæ cùm publicè spectaret, latronem capite truncari, territa spectaculo in epilepsiam inciderit. Cùm verò, vt fit, multa frustra tentarentur, ex vulgo quis suasit, sanguinem felis porrigi vtile esse, quo ebibito malum non difficulter cessaturum. Offertur: accipit misera, infelici admodum euentu. Paulò pòst enim felis naturam induit, sed ex interuallo, & quod hoc animal solet, id illa omne æmulatur, voce, saltu, gestu, vestigiis, cùm mures in silentio venatur, in quibuscunque etiam potest angustissimis foraminibus, idque tantisper, dum paroxysmi vehementia remiserit.

Anhelitus felis.

Anhelitu quoque feles noxias esse, & spiritus inficere, humidum radicale absumere, & marasmum inducere, docet Auenzoar, *in Proœm. lib.* 1. *Theizir.* Matthiolus, *loc. allegat.* & Paræus, *lib.* 20. *cap.* 34. Qua in re experientia consulenda; cùm sæpe videamus, infantes gestare feles, & secum in lectis cubantes habere sine damno. Forsan enim maior est huic homini, quàm illi, cum fele antipathia.

Symptomata & Signa.

Signa.

Cerebrum felis qui comederunt, crebrâ vertigine corripiuntur, stupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt.

Curatio.

Curatio.

Si sciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hærere, vomitu reiiciatur. Si verò in corpus sit distributum, expurgandum est taptimis extr. hellebor. Scrup. j. Postea antidoti loco exhibeatur moschi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, Scrup. ß. idque singulis septimanis aliquandiu continuetur. Vtile est etiam sæpe sumere confectionem diamoschi dulcis, vel de sequenti electuario aliquid exhibere.

℞. *Conserua anthos* Vnc. ij. *pulu. sem. paon. carui, cubebar.* an. Drach ß. *spec. diamosch. dulc.* Drach. j. *Cum syrup. de betonic.* F. Electuarium.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menstruo.

Sanguis menstruus.

PLinius de sanguine menstruo mulierum, *lib. 7. cap.* 15. ita scribit: Nihil facilè reperitur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina; & fructûs arborum, quibus insedere, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus aëra; & in rabiem aguntur canes eo gustato, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quæ etiam repetit *lib.* 28. *cap.* 7. Verùm, *lib. 4. Practic. part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 1. *quæst.* 2. de huius rei veritate inquisiuimus, vbi quæstionem illam proposuimus, an sanguis menstruus solùm quantitate sit superfluus; an verò etiam qualitate vitiosus, docuimusque sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate manifestâ seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari; & præcipuè, si quid humoris vitiosi sit in vtero, vt sæpe esse solet, id à sanguine per vterum fluente elui. Potest tamen etiam sanguis is,

extra

extra corpus si asseruetur, corrumpi. Et quod sæpe non postremum est, à veneficis, quæ sanguinem menstruum seu philtri, seu alterius veneni loco exhibent, plerunque alia mala medicamenta admiscentur.

Symptomata & Signa.

Signa. Sanguis menstruus assumptus homines obliuiosos, melancholicos, amentes, & quasi lunaticos, imò vt nonnulli ferunt, leprosos efficit.

Curatio.

Curatio. Sanguinis menstrui noxam corrigit Drach.j. pului. margarit. cum aq. melyssophylli exhibita, vt & trochisci viperini, à Scrup.j. ad Scrup.ij. exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar esse scribit; item sem. caulium, & leporis coagulum. Vtilis est & theriaca, Drach.ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus sit vinum, in quo melissa cocta vel infusa fuit. Æger sæpe balneo vtatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hausto.

Sanguis Taurinus. Sanguis Taurinus etiam à plerisque inter venena refertur. Et sanè extant historiæ, quæ testantur, quosdam sanguine taurino hausto mortuos esse. Midam enim, antiquissimum illum Phrygiæ Regem, contractâ ex somniorum diritate animi ægritudine, cùm formidabilis affectio angeseret indies, tauri sanguine copiosiùs hausto concessisse ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib.* 14. *cap.* 12. ex Plutarch. *lib. de superstition.* Strabo *lib.* 1. & Eusebio, *de temporibus*, refert. Et Psammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyse hausto sanguine taurino periisse, Herodotus, *lib.* 3. scribit. Et Themistoclem Atheniensem inuidiâ ciuium relegatum ad Artaxerxem confugisse, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutasse hausto sanguine taurino, narrat Plutarchus, *in Themistocle*.

Quâ ratione sanguis Taurinus noceat. Quâ tamen ratione ita noxius fit, non satis planum. Greuinus, *lib.* 2. *de venen. c.* 10. sanguinem taurinum non propria sua natura venenatum esse, sed ratione tantùm quadam aduentitiâ, scribit. Eustach. Rudius etiam, *de morb. occult. lib.* 3. *cap.* 6. ipsum suâ naturâ venenum esse negat, tum eâ etiam de caussa, quod nemo taurinum sanguinem clàm potandum exhibere potest. Plerique omnes aliter, quàm lac coagulatum, & concretione tantùm, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Greuinus concedit, qui tamé addit, quòd, postquam sanguis hic in ventriculo concrescit, & in grumos conuertitur, putrescat, & deinde malignos vapores ad cerebrum transmittat, quo fiat, vt æger subinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc caussam reddit, quòd, cùm grumi magni sint, nec supra, nec infra expelli possint, inde strangulatio & viarum tam ventriculi, quam pulmonis obturatio subsequatur. Fieri tamen non posse addit, vt bibendo non aliqua portio in vias pulmonum relicta fuerit. Verùm enim verò quod vltimum attinet, tantillum, quod in pulmonem delabitur, si delabitur, tantorum symptomatum caussam esse posse credibile non est. Vero magis consentaneum esse existimo, suffocationem illam & strangulationem accidere à consensu ventriculi, qui dum sanguine taurino concreto repletus est, diaphragma & pulmonem comprimit: officium tamen ventriculi, quòd neruosum est, etiam lædi, & vicinas partes, quæ cosdem neruos accipiunt, in consensum trahere potest. Quia tamen sanguis taurinus plus, quam lac coagulatum nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum esse, annotatum non memini, plures verò à sanguine taurino mortuos esse, historiæ supra allatæ testantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere existimo. Quia enim, vbi concretus est, concoctioni resistit, prauam naturam induit, vtpote qui crudus assumitur, nec à calore ventriculi nostri vinci potest. Id quod & in aliis quibusdam cibis accidit, si à ventriculo vinci non possunt. Ita refert Galenus, 2. *de facult. alimentor. cap.* 69. quendam post boletorum non satis elixorum (qui tamen innocentissimi esse putantur) vsum largiorem os ventriculi pressum ac grauatum & coarctatum, difficilémque respirationem habuisse, & in animi deliquium incidisse, sudorémque frigidum sudasse, ac ægerrimè medicamentis seruari potuisse.

Symptomata & Signa.

Haustus sanguis taurinus terena difficilem respirationem excitat: spuma magnâ copiâ ore reiicitur, adest degluriendi difficultas, in ventriculo dolor & nausea, accedit animi deliquium, & indem ferè insultus, quos patiuntur epileptici: & tandem, nisi remedius succurratur, ipsa mora sequitur. Signa.

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda esset: verùm quia ob grumos sanguinis concretos vomitus citra suffocationis periculum prouocari non potest, auspicanda ea à medicamentis sanguinem concretum dissoluentibus; qualia sunt acetum, oxymel, & acetosa alia, hydromel, sperma ceti, mumia, coagulum leporis, hædi, rad. gentianæ, laserpitij, pimpinellæ, semen brassicæ, conyzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum potabile, magisterium oculorum cancri, & similia; & omnino ea, quæ ad sanguinem concretum dissoluendum supra, *lib.* 5. *part.* 1. *cap.* 6. sunt proposita, nec hîc sunt inutilia. Aëtius etiam ramulos fici tritos cum nitro & posca præbet, fructúsque vitis syluestris, etiam siccos, comestos statim grumos sanguinis dissoluere asserit, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *cap.* 74. Curatio.

Sanguine hoc modo dissoluto vomitus prouocetur, & si ad intestina iam descenderit, clystéribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad sanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad sanguinem dissoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia esse videntur. Talia sunt terra sigillata, bolus Armenus, marga saxorum, rad. tormentillæ. Æger sæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri dissolutum fit. Potus sit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

Lac coagulatum. Vt lac, si in ventriculo rectè coquatur, vtilissimum præstat alimentum: ita si in eodem corrumpatur, variorum morborum & symptomatum caussa esse potest. Verùm de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propositum non est, sed eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt; verùm vix puto, aliquid malignitatis subesse, sed omnia, quæ accidunt, symptomata à ventriculo grauato accidere; id quod ab aliis cibis accidere potest. Memini virginem, cùm tum alios cibos, tum cancros cum ipsis ferè testis auidè comedisset, sub primum somnum in grauissimam cardialgiam incidisse, vt de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancrorum testis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata est. Eodem enim modo sese res habet de lacte. Cuius rei historias duas habet Dodonæus, *in annotat. ad cap.* 17. *Beniueny*, similémque Forestus, *lib.* 18.

58. *obseru* 13. quæ docent, à lacte in ventriculo concreto pessima, quæ iam recensebuntur, symptomata excitari. Et memini ipse, cùm Studiosi quidam iam ante annos 30. ceteuisiam ad ebrietatem vsque ingurgitassent, & fortè lac ad parandos caseos destinatum in vrceis offendissent, & illud sibi mutuò propinassent, ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuisse, vnde grauissimi ventriculi dolores, & suffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum dissoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis frustis, casei instar, vomitu reiectis, liberatus est.

Symptomata & Signa.

Signa. Lac enim in ventriculo coagulatum eiusdem dolores & angustiam, respirandi difficultatem, suffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, sudorem frigidum, pulsúmque paruum excitat.

Curatio.

Curatio. Danda inprimis opera, vt lac coagulatum dissoluatur & vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile est acetum simplex, vel scilliticum, hydromel, oxymel simplex & compositum, vel scilliticum, & reliqua medicamenta *cap. præced.* proposita. Commendatur & succus menthæ recens expressus, baccæ iuniperi, thymus, artemisia, sem. nasturtij, lac ficus cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuscunque animalis vt i ḋcti recenti iniectum ipsum cogit & inspissat, ita quod iam coactom est, ex natura sua dissoluit, vt scribit Aetius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 75.* Forestus, *loco allegat.* vt & lac dissoluetetur concretum, & per vomitum reiiceretur vno opera, parauit decoctum è fl. chamæmeli M j. sem. anis. fœnicul. an. Drach. 4. in aq. f. & colaturæ Vnc. iiij. cum aceti & sacchari modico tepidè propinauit. Neque enim in talibus subitis casibus medicamenta operosè componere licet, sed quæ ad manum sunt, vsurpare necesse est.

Lac coagulatum nonnisi dissolutum per vomitum eiiciendum. { Quàm praua symptomata, & his quæ sanguine taurino sumpto accidunt, similia, e lacte coagulato accidere possint, *suprà* dictum. De Curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum e ventriculo eiiciendum cōueniat. Neg t id Matthiolus, ea de causa quòd lac coagulatum, si quis id vomitu eiicere conetur, in gula facilè hæreie, & hominem suffocare possit. Verùm id saltem metuendum esset, si lac coagulatum nondum dissolutum vomitu reiiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum dissoluentia, superiùs proposita (oxymel, & similia, vt & mumia, ac sperma ceti,) exhibenda. Postquàm verò lac dissolutum est, vomitoria sine omni periculo exhiberi possunt.]

CAPVT XXXV.

De Caudæ ceruinæ veneno.

Cauda ceruina venenum. IN Ceruorum caudis humorem quendam viridi porraceæque bili similem, qui præsentissimum venenum sit, reperiri fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum sumpserit, ei è vestigio intolerabiles angustiæ ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuersum hydropicorum more intumescit, liuidoque colore defœdatur.

Curatio.

Curatio. Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioso, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel pulueris corallior. præparat. Scrup. j. vel theriacæ Drach. ij.

Extra venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo è citri semine expresso.

Æger sæpius vescatur nucleis pini aut pistaciis.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium segmentis.

Vnguium segmenta. NOn in brutorum animalium vngulis solùm, sed & hominum vnguibus, malignum aliquid latere vulgò fertur: neque experientia, neque ratio dissentit. Solet enim natura, si quid vitioli est in corpore, id ad partes eiusmodi ignobiliores detrudere.

Symptomata, & Signa.

Signa. Vnguium humanorum resegmina intra corpus assumpta facultatem expultricem adeo mouent & irritant, vt copiosa & per vomitum & per aluum, sicut in cholera fieri solet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio. Quæ præternaturalis euacuatio vt sistatur, lenientia, lubricantia & abstergentia exhibenda, iuscula nimirum pinguia, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, serum bubulum vel caprillum. Vel paretur potio abstergens ex aq hordei, aut aq. mulsa, & syrup. violat. solutiuo. Vtile etiam est clysterem iniicere è decocto maluæ vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. sem. psyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum.

Detersis hoc modo ventriculo & intestinis, leniter adstringentia, ventriculúmque roborantia vsurpanda sunt: qualia sunt nux moschata, macis, terra sigillata, bolus Armenus, conserua rosar. rubrat. antiqua, rad. tormentill syrup. masttichin. de mentha, de rosis siccis, myua cydoniorum.

Extra abdomen illinatur oleo menthæ, absinthij, mastichino, cydoniorum, nuc. moschat. expresso. Vel imponatur cerotum stomachale, emplastr. de crusta panis, aut de baccis lauri.

CAPVT XXXVII.

De Sudoris animalium veneno.

Sudoris animalium venenum. EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiæ potissimum coctionis, quale sudor est, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ comparys elusei unt, esse aduersa, & malignitatis aliquid in se continere, vti rationi est consentaneum, ita etiam experientiâ comprobatum est.

Symptomata & Signa.

Signa. Sudor animalium, equi potissimùm, quem Germani *Pferdstaub* nominant, vt & asini ac muli, si cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridísque redditur; sudor è corpore, maximè verò sub alis promanat fœtidus, flatûs in intestinis & ventriculo generantur quamplurimi; nunnunquam & angina ac suffocatio, ac si cum vino bibatur, delirium superuenit.

Curatio.

Curatio. Quamprimùm vomitus excitādus est assumpto haustu hydromelitis calidi cum butyro copioso, vel oleo rosaceo; quibus, si libet, addi potest aristolochiæ rot. & salis gemmæ, an. 3 ß.

A vomitu ægro propinandum est vinum cum melle rosaceo mixtū, vel rhabarbati ʒ ß. cum salis fossilis ℈ ß.

Veneno sudoris animalium maximè resistit sequens electuariū. ℞. *bolo Armen, terræ sigillatæ, baccar. lauri, an.* ʒ j. *coaguli capreoli, vel eius loco leporini* ℈ ß. *myrrha. fol. rutæ an* ʒ ß *Cum melle despumato.* F. Electuarium, quod ʒ ij. pondere quotidie semel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

Torpedo. REstant tandé venena animaliū aquatilium, & præcipuè marinorum. Et vt primò de Torpedine dicamus, scribit de ea Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* quòd

eâ

eâ potentiâ prædita sit, vt, si fuscinâ aut tridente attingatur à piscatore transmissa qualitate per hastam ad manum, eam repentè stupefaciat. Imò non solùm per tridentem vel hastam vim suam piscatoris brachio communicat, sed tanta eius est stupefaciendi vis, vt etiam cum retibus, tum humo capta, per retium funiculos, quibus hamus alligatur, eadem stupefaciendi vis ad piscatoris manum & brachium deuecta in eo stoporem inducat. Et vt Aristoteles, 9. *de hist. animal. cap.* 37. scribit; Cum pigra sit torpedo propter pinnarum in corporis mole defectum, & propterea pisces, quos appetit, & quibus vescitur, venari non possit, afficit eos ipsos illâ, quam in suo corpore continet, facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis vescitur. Abdit enim se in arena ac limo, & pisces, qui adnatantes obstupuerunt, corripit. Vnde id, quod lento admodum motu consequi non poterat, astu stupefaciendi facultate mediante, assequitur. Cuius rei iudicium sunt mugiles, qui licet velocissimi sint, sæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur.

Vis autem illa stupefaciendi saltem in viua torpedine est; cùm mortua etiam comedi possit, & propterea à forma eius specifica fluit.

Quomodo torpedo stupefaciat. Quomodo autem hæc vis stupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, obscurum, nec ab autoribus satis explicatum. Eustach. Rudius, *lib.* 4 *de morb. occult. cap.* 15. etsi id, quod à torpedine homini communicatur, humorem esse, & quidem rectè, negat: tamen & id negat, esse simplicem qualitatem, alterationemque, & substantiam corpoream, licet vaporosam & spirituosam esse existimat, similem auræ malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilepsiam excitat, quam tam substantiam esse, non saltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quòd vinculis & deligatione supra locum, cuius consensu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum ascensus prohiberi potest. Posse tamen hanc vaporosam substantiam à torpedine per lignum ad ipsam piscatoris manum penetrare, eo probare conatur, quòd facilimè ac citissimè halitus, tum suauis, tum fœtidi odoris, tum pestilentiæ seminibus imbuti, ac virulenti insensibili quodam modo cùm naribus, tum corporibus nostris, ab aliis corporibus à quibus enaporant, possunt impertiri. Atque vt id amplius declaret, & ad torpedinem applicet, dicit id fieri mediante tenuissimâ aëris substantia, quam piscatoris retia ac tridentes in suis poris ac meatibus continent.

Verùm enimuerò exempla hæc torpedinis actionem non satis declarant, & longè ab ea diuersa sunt. Materia enim illa, quibus odores & semina pestilentiæ transferuntur, omnino corporea est, & propterea per solida corpora penetrare non potest, ita vt quis per ianuam clausam, aut fenestram vitreis orbibus tectè munitam cum peste laborante tutò colloqui possit. Aerem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per solidi ligni substantiam nec odores nec contagium pestilens penetrare potest. Rectiùs longe venenum illud torpedinis sono comparatur, qui per corpora etiam solida penetrat, & mediante aëre transfertur; vt & magneti, qui nullâ mediante corporeâ substantiâ, sed spiritualis effluuio, in ferrum, etiam ad distans, agit. Talis enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum est, quod per fuscinam, tridentem & retia piscatoris manum, & pisces per ipsam aquam stupefacere & torpidos reddere potest, qua de re supra, *par.* 2. *cap.* 1. dictum.

Symptomata & Signa.

Signa. Torpedo, vt modò dictum non solùm per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & stuporem inducit, sed & consequenter in totum corpus transmittit, vires prosternit, magnamque corporis grauitatem & tremorem inducit.

Dan. Sennert. Tom. III.

Curatio.

Curatio. Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, eum nihil à torpedine mali pati, Ælianus, *de histor. animal. lib* 5 *cap.* 37. autor est. Quæ si ita sese habent, proculdubio etiam hic liquor ad torporem & stuporem, à contactu torpedinis inductum, vtilis erit. Alexander Aphrodisæus, *initio Problemat.* Trigli, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium esse docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum vtilis est theriaca, si Drach. ij pondere cum vino absinthite exhibeatur. Vel conquatur absinthium, rota, gentiana, folia lauri in vino, decoctumque exhibeatur. Vel: ℞. *sem. vrtica nasturtij, dauci*, an. Drach. iß *piperis nigri castorei*, an. Vnc. j. F. Puluis, cuius Drach. j. cum vino generoso exhibeatur. Æger quoque in balneo sæpius sudet.

Membrum stupidum fricetur pannis asperis, & fomentetur vino, in quo saluia, calamintha, ruta, chamæmelum, hypericum cocta sint. Ex iisdem etiam balneû parari potest. Postea illinatur locus affectus oleo rutaceo, costino, quibus aliquid spiritus baccar. iuniperi admixtum sit.

CAPVT XXXIX.

De Murena.

Murena. Muræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius assumpta noxam alequam homini afferat; si tamen dentibus suis, quos longos, acutos, & intrò inflexos habet, quem læserit, periculosum id habetur. Scribitque Rondeletius, *de piscibus, lib.* 14. *cap.* 5. piscatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam non nisi forcipe arripere: venenatum enim eius morsum esse dictitant, qui cinere capitis eiusdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorsa, nisi tota abscindatur, à morsu liberari non potest, ob vncinatos dentes, maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Augusti, qui ionenit in hoc malo documenta sæuitiæ, vt tradit Plinius, *lib.* 9. *cap.* 23. Viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Si etiam verum est, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs sunt periculosa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum murænæ sequitur dolor vehemens, sanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et si muræna rabida fuerit, symptomata, quæ viperæ morsum sequi solent, accedunt.

Curatio.

Curatio. Vulnus à muræna inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera simplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.* 5. *Pract. part.* 1. *cap.* 19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur; in specie ad murænæ morsum commendantur lumbrici cum melle triti & impositi. Murænæ quoque morsum capitis ipsius cinere sanari scribit Plinius, *lib.* 32. *cap.* 5.

Si ex rabie venenositas accedat; curatur tale vulnus, vt morsus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus. Lepus marinus, vt Plinius, *lib.* 32. *cap.* 1. tradit, non solùm per potu aut cibo datus, sed & visus, venenû est. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione, stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Et mox addit; E- dem res in mari, & tactu quidem, nocet. Vescitur en vnum tantum animalium, vt non

 interea

intereat, mullus piscis; tenerescit tantùm & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in pastu est, piscem olēt; hoc primùm argumento veneficium id deprehenditur. Cæterùm moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id esse autor est Licinus Macer. Et omnino venenatum piscem esse, ex Nicandro, Dioscoride, Galeno, Paulo Ægineta, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. allegat.* scripsit, suâ experientia confirmat Rondeletius, *de piscibus lib.* 17. *cap.* 11. vbi refert, leporem marinum à piscatoribus captum ad se delatum esse, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & sibi & multis, qui vnà aderant, nauseam mouisse. Sed cùm ne hac quidem à piscis inspectione reuocatus eum dissecaret, & partes internas omnes sedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum consultura. Cui cùm ad dissectionem attentior non statim responderet Rondeletius, odor piscísque conspectus vomitum, dissolutionémque ventriculi protinùs ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea quæri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adstringentibus emplastris ad retinendum fœtum ventri lumbísque admotis prohibuit, & vt aliquot dies cancris vesceretur, consuluit.

Symptomata & Signa.

Signa.

Qui leporem marinum intra corpus sumpserunt, vt Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 30. & Aëtius, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *c.* 53. testantur, piscium virus olent, & saporem in ore similem piscibus virosum habent, paulò pòst in ventre dolent, & color corporis ad icteri similitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; incenduntur pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effusionem; progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam sanguinolentum, deinde nauseabundi facti biliosa vomunt sanguine permista: exudant autem graueolentia, & omne piscis genus auersantur, præter cancros. Imò ipsam mortem interdum infert lepus marinus, teste Æliano, *lib.* 2. *de animal. cap.* 45. Galenus, *in lib. de theriac. ad Pison.* peculiariter pulmoni aduersum esse leporem marinum, eúmque exulcerare scribit; & *lib.* 1. *de compos. medic. sec. gen. in initio*, Sophistis, eos cauillantibus, qui de medicamentis scripserunt, quæ certas corporis partes vel lædunt, vel iuuant, respondet: At hoc cauillum, *inquit*, eos, qui ita iocantur, arguit, facultatis medicamentorum adeo esse imperitos, vt pulmonem solum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent. Quod Galeni effatum, quòd scilicet solus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati consentaneum esse, existimat Rondeletius, *alleg. loco.* ideo, quòd Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius grauia ac sæua symptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis solius affectu ne verbum quidem. Dioscorides etiam, & Plinius, quanta sit istius veneni pernicies, satis fusè declarant: at de solius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hic Galeno aduersari putat. Verùm cùm experientiam, quod promittit, istam non adducat, non crediderim, Galenum ista sine experientia statuisse. Ideóque experientia consulenda. Etsi enim & alias partes lædat lepus marinus: potest tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licet omnes partes ab ore vsque ad vesicam malè afficiant; imprimis tamen vesicam exulcerant.

An lepus marinus imprimis pulmoni inimicus.

Curatio.

Curatio.

Lepus marinus assumptus quamprimùm vel vomitu, si adhuc in ventriculo restiterit, reiiciendus, vel si ad intestina descenderit, vel iniecto clystere, vel purgante medicamēto ore assúpto, etiā paulò fortiore, educēdus. In quem vsum cómendātur pilulæ è scāmonij, ellebori nigri, agarici, succi glycyrrhizæ & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. j. pondere exhibitæ.

Resinam cedri, oboli pondere cum vino sumptam leporis marini alexipharmacum esse tradunt. Alij, vt Athenæus, huius veneni Bezoarticum Triglā esse aiūt. Vtilia sunt & mala Punica, decoctum item è virga pastoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac asininum vel bubulum, vel decoctū è malua tota paratum. Dioscorides & Aëtius sanguinem anserinum, alij verò galli sanguinem tepentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger sæpius vescatur. De reliquis piscibus si quid assumere incipiat, certissimum conualescentiæ signum est; cum, vt anteà dictum, qui leporem marinum sumpserunt, omnes pisces, præter cancrum, auersentur.

CAPVT XLI.

De Pastinaca marina.

Pastinaca marina.

Licet Pastinacæ marinæ caro, modò radius eius abscissus sit, in cibum venire possit: tamen in cauda habet aculeum seu radium ita mortiferum, vt breui temporis spatio homines brutaque animantia ictu perdere possit; imò si, vt scribit Ælianus, *lib.* 8. *de animal. cap.* 26. ad maximam arborem, & summè virentem aculeum admoueas & defigas, non multò post amittat folia: quæ postquàm defluxerunt, totus truncus similis est arboribus, Solis ardoribus æstate exsiccatis. Idem Plinius, *lib.* 32. *cap.* 2. tradit, qui etiam, *lib.* 9. *cap.* 48. scribit, nihil vsquam execrabilius esse, quam radium supra caudam eminentem Trygonis. De pastinaca marina Rondeletius, *lib.* 12. *de piscibus cap.* 1. hanc historiam refert. Rusticus quidam, *inquit*, è Cemenéis montibus, cùm pastinacam à se furto sublatam veste tegeret, telo femori infixo vulneratus est; sed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare non ausus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monstrans, quod dilatato vulnere extractum est, atque interea dum cremaretur, & in cinerem redigeretur, vulneri pastinacæ iecur imponendum curaui, nec id sine successu: paulò post enim sedatus fuit dolor, cœpitque tumor submitti, nihilominus tamen cum non ignorarem, piscem istum habere in se sui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatus sum, & vulnus recens planè exsiccaui. Venenum istud nostris piscatoribus notum est. Captis enim pastinacis caudas abscindunt, nisi aliquando in forum piscarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studiosorum.

Symptomata & Signa.

Signa.

Pastinacæ marinæ ictum sequitur soluta vnitas, & dolor in parte læsa vehemens; caro circa plagam nigrescit & stupet, quæ si digitis comprimatur, saniem emittit atram, crassam & malè olentem; accedunt, potissimùm si neruus aliquis sit læsus, crebræ conuulsiones, totius corporis lassitudo, stupor, ac tandem ipsa mors.

Curatio.

Curatio.

Cùm pastinacæ marinæ venenum sit perquàm lethiferum, percussis ab ea citissimè subueniendum; quod fit si plaga primùm scarificetur & sanguis cucurbitulis extrahatur. Postea vulneri vel hepar pastinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipsa pastinaca diuulsa imponatur. Vel applicentur etiam cataplasmata attrahentia, quæ parantur ex sulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio, foliis lauri, saluia & similibus, cum vrina veteri subactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, sinapi, sale ammoniaco & sulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendum. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *cap.* 37. furfures aceto coctos, & pro cataplasmate impositos, vt & acetum affusum pro fotu valde prodesse scribit. Simul statim alexipharmaca exhibeantur. Plinius, *lib.* 28. *c.* 11. contra pastinacam & omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis vel hædi vel agni Drach. j. pondere prodesse

prodesse tradit. Idem *lib. 32. cap. 5.* contra eundem prodesse etiam mullum in cibo sumptum, scribit. Vtilia etiam sunt scordium, rosmarinus, saluia in vino cocta; vel è myrrhæ, piperis, costi amari, rad. bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, eius Drach.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur Drach.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *costi amari, myrrhæ, rad. gentianæ, aristoloch. long. zedoariæ,* an. Drach.j. *sem. pastinacæ syluestris, anisi, ammios,* an. Scrup.ij. *granor. masticnes, spicæ, piperis, rutæ, croci,* an. Drach.ß. *Cum melle despumato* F. Electuatium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morsibus medentur, etiam pastinacæ marinæ morsibus adhiberi possunt.

CAPVT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus. Scorpio marinus, ita dictus, non quòd scorpij terrestris formam habeat, sed quòd sit ϑαλάσσιος, vt ex Aristotele citat Athenæus, *lib. 7.* id est, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat scorpij terreni modo. Vt enim scorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent; ita scorpiones marini non solùm in dorso spinam gerunt venenatam, quâ incautos piscatores sæpe iciunt, verùm spinas etiam in capite habent, quæ iis, quæ sunt in dorso, non minùs sunt virulentæ, & vt Plinius, *lib. 32. cap. 11.* scribit, scorpius marinus lædit, dum manu tollitur. Additque Rondeletius, *de piscib. lib. 6. cap. 19.* tot aculeos habet in capite, vt sine noxa tractari non possit, nisi caudâ arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.

Scorpæna. Scorpioni marino cognata est & Scorpæna, quæ piscis est littoralis, scorpione multò minor, & in dorso solùm spinam, eámque venenatam, gestans.

Symptomata & Signa.

Signa. A scorpione marino qui ictûs inferuntur, molestos cruciatûs pariunt, scribitque de se Alsaharauius, *tractat. 30. pract. sect. 2. cap. 21.* quòd cùm à scorpione marino punctus fuisset in minimo digito, primò senserit modicum dolorem, qui postea sensim fuerit auctus, & pertenerit ac ascenderit ad brachium, & tandem vsque ad spatulam. Accedunt interdum partis motûs ablatio, conuulsiones & lassitudines.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliorum venenatorum animalium morsibus & ictibus curatio adhiberi solet, ea & hic locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piscibus lib. 6. cap. 19.* refert, se puerum ab hoc pisce miserè ictû, dum eum in sinu recondere vellet, curauisse mullo dissecto & imposito, cum eiusdem scorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentisco contuso. Addit; hæc: Nullum ferè venenatum est animal, quod veneni sui antipharmacum in se non contineat: duplex autem antipharmaci genus est, antipathia & similitudo substantiæ vt hepar venenatorum animalium vulneri impositum similitudine substantiæ venenum retrahit maximéque confert eâ parte, quâ fel continetur: carnes verò impositæ idem præstant per antipathiam, vt viperarum caro morsui viperarum medetur. Terrenus scorpius totus ictibus suis remedio est. Sic mullus marini Draconis, aranei ac scorpionis morsibus medetur, si crudus dissectus admoueatur, autore Dioscoride, *lib. 2. cap. 25.* Galenus, *9. de simpl. medic. facult.* Piscatores docuit, vt sulphure ad venenatorum piscium morsus vtantur, seu sicco vulneri inspersso, seu cum salina musto, seu cum vrina macerato, seu cum oleo veteri & melle & resina, terebinthina subacto.

Simul alexipharmaca hactenus proposita vsurpanda. Dioscorides percussis à marino scorpione absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti potionem subuenire scribit.

CAPVT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus. Draco marinus licet sæpissimè in culinas veniat, & à Gallis, cùm carnem habeat solidam & gustui gratam, expetatur: aculeos tamen habet in ceruice vel dorsi principio quinque præacutos, tenui membranâ supra connexos, quibus, vt & iis, qui circa branchias sunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Eius puncturam acerbissimus in affecta parte sequitur dolor, tumor & inflammatio; febris item, & animi deliquium: & nisi citissimè succurratur, gangrænâ membrum læsum corrumpitur, quam ipsa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio. Vt venenum immissum è plaga eliciatur, membrum læsum aquæ calidæ immergendum, scarificandum, eíq; cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipse etiam Draco marinus impositus ictûs suos sanat; nulli caro idem præstat. Rondeletius, *de piscib. lib. 10. cap. 11.* piscatores à Dracone marino læsos ad lentisci folia, tanquam ad sacram anchoram, confugere, ipsisque partem vulneratam confricare scribit: quos tamen meliùs sibi consulturos putat, si Draconis ipsius dissecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile est & cataplasma ex cæpe sub cineribus cocta, fermento, serpillo trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua vitæ, in aqua theriaca dissoluta sit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in massam redacti, & loco læso sæpius de die impositi, dolores in hoc casu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, statim etiam alexipharmaca propinanda. Dioscorides, *lib. 6. cap. 45.* absinthium, saluiam, & sulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodest etiam theriaca aut Mithridatium cum absinthij aqua aut decocto exhibitum. Pastillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aetius à Dracone marino ictis mirè conducere scribit, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 39.*

CAPVT XLIV.

De Felle canis Piscis.

Fel canis piscis. Fel canis piscis adeo venenosum & lethiferum esse, vt vel vnius grani pondere assumptum, nisi debitè & statim succurratur, intra septem dies mortem inferat, asserit Ardoynus, *de venen. lib. 4. cap. 17.*

Symptomata, & Signa.

Signa. Fel hoc sumptum sequitur oris fœtor grauissimus, color corporis flauus, siue ictericius, inuoluntariúmque seminis profluuium.

Curatio.

Curatio. Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca communia locum. Et prætereà gentianæ radix, siue in substantia, Drach. ij. pondere cum butyro sumatur, siue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo dissoluatur, & singulis diebus bis Vnc. iiij. sumantur. Corpus innungatur oleis vel balsamis aromaticis suaueolentibus.

CAPVT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum post se relinquunt.

Morbi & symptomata, quæ post venena relinquuntur. Etsi præsentanea venena, seu ore sumpta, seu morsu vel ictu in corpus hominis immissa, non semper eno

enecant, sed homo necessariis adhibitis auxiliis à morte liberatur, ita vt sæpe planè sanus sibi videatur: tamen non rarò venena dispositiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardiùs, nunc citiùs sese exserunt, tandemque hominem in morbos diuturnos conijciunt, & lentâ morte enecant. Quòd vel ipsum satis est ad morbos occultos, vulgò totius Substantiæ dictos, probandum; cùm illæ dispositiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifesta consistant, nec etiam medicamentis intemperiebus manifestarum qualitatum oppositis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc de veneois doctrinam concludere libet.

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, vt ex iis, quæ hactenus dicta sút, patet, etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ dispositiones relinquuntur. Sunt verò dispositiones illæ, vt eas Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. vlt.* recenset, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbos Regius, tabes & phthisis, strangulatio & synanche, casus dentium, melancholia & tristitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum & ventriculi dolores, dysenteria, splen tumidus, spirandi difficultas, resolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulsio & dolor totius corporis, vrinæ ardor aut difficultas, vertigo, nausea & oblinio, & alia, qualia passim apud obseruationum medicatum scriptores occurrunt.

Curatio eorum. Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus consistit. Prius est, illi affectui noto, v. g. cachexiæ, phthisi, idonea adhibere remedia, quæ passim in Practicorum libris traduntur. Alterum est, vt dispositio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Frustra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, nisi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & radicitùs extirpentur. Atque accidit sæpe, vt, licet morbus planè curatus videatur: tamen si dispositio talis maligna relinquatur, paulò pòst, vel etiam post longum tempus, recrudescat, id quod in curatione luis Venereæ sæpe fieri, supra suo loco diximus. Contrà sæpe euenit, vt licet morbus per se videatur esse lethalis: tamen veneno sublato & ipse sanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per se sunt insalubres, & è genere carcinomatum: tamen si ex peste oriuntur, pestilenti veneno victo & ipsi curationem suscipiunt. Et sputum sanguinis diuturnum etsi aliàs sit insanabile, teste Galeno, *5. meth. med. cap. 11.* tamen id in Pussiano quodam curatum fuisse testatur Cardanus, *loc. allegat.* quia ortum habebat ex lue Indica. Et proptetea semper in talium morború & symptomatum curatione non minor malignæ dispositionis, quàm manifesti morbi habenda ratio est. Et licet medicamenta illa malignæ dispositioni contraria ad morbum manifestum curandum non ita planè apta videantur: tamen propterea non negligenda. Et quidem, si fieri potest, medicamentis manifesto morbo contrariis admiscenda, vel per vices vsurpanda ea, quæ sunt malignæ illi dispositioni propriè contraria, eiusque alexipharmaca; id quod in morbis & symptomatibus eiusmodi post luem Veneream relictis manifestum est, in quorum curatione semper lignum Guajacum, sarsaparilla & similia addenda, licet ipsi morbo manifesto non videantur adeo commoda: si verò veneni species ignoretur, aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca, vel simplicia vel composita, adhibenda: & inprimis si dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs sunt cognata & vtilia, ea eligenda.

PARS NONA.

De Morbis à Fascino & Incantatione, ac Veneficijs inductis.

PRÆFATIO.

Quidem ea, quæ hactenus dicta sunt, ad morbos occultos explicandos sufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, vt & aliorum scriptis adhuc vnum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifestas, aut vllum aliud vulgo notum morbi genus referri non potest, nec illud omittendum, sed & de eo aliquid hoc loco dicendum est. Sunt autem morbi hi illi, qui à Fascino, Incantatione, & Veneficijs induci dicuntur; qui etiam ea de caussa Medicis cognoscendi sunt, quòd ipsi interdum in talibus morbis consulantur; vt patet ex Amato Lusitano cent. 6. curat. 87. qui, cùm mulier quadam apud Iudices accusata esset, quòd iuuenem nobilem ex incantamento surdum reddidisset, ipse, an surditas illa ab incantamento, vel caussa naturali proueneris, consultus est, vt allegat. loc. pluribus videre est. Quanquam verò multa à Philosophis, Medicis, Iureconsultis & Theologis de Incantationibus, Veneficijs & Magia scripta exstant: tamen illa omnia ad nostrum propositum non pertinent. Ideoque breuiter quatuor saltem explicabimus. Primò dicemus; An dentur morbi à Fascino, Incantatione, & Veneficijs. Secundò; quibus modis ac quâ ratione illi inducantur. Tertiò, quibus signis cognoscantur. Quartò; quâ ratione curandi sint.

CAPVT I.

De Fascinatione, & an ea aliqui morbi inducantur.

Fascinum & Fascinatio à fando, vt nonnulli placet, sed minùs rectè, dici putatur, quod Incantationis quoddam genus sit. Rectiùs deducitur à Græco βασκαίνω, quod est inuideo, quòd inuidi inprimis aliis aspectu nocere creduntur. *Fascinum vnde dictum.* Habetur autem vulgo pro Incantationis quodam genere, quo seo intuitu, seu laudatione, non solùm infantes & homines, sed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò segetes lætiores, & plantæ laudantur, vt contabescant, & emoriantur. *Quid sit?* Metuunt etiam nonnulli, si quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne fascinentur; & propterea ne fascinentur, partem cibi intuenti statim porrigunt, affanturque, cùm impertiunt; *ne me fascines*, vt habet Aristoteles, *sect. 20. probl. 34.* Imò quidam etiam ad res inanimatas fascinum extendunt, & vasa pulchra, ac specula intuendo fascinari ac lædi posse, vt rumpantur, existimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hic nobis agendum sit, inprimis disquirendum; An verè aliqui morbi à Fascino inducantur. De quo etsi de morbis Infantium, *part. 2. cap. 32.* etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum. *An deuere morbi à fascino.*

Et sunt nonnulli, qui existimant, non solùm infantes, qui optimè valent, sed & alios homines, fascinatione in tabem & pessimum statum conijci, imò & res alias lædi posse; & quidem tribus modis, primo visu, deinde voce & laudatione, tertio contactu & contrectatione. *Vulgaris sententia.* Atque hanc suam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Historicorum, ac Philosophorum autoritatibus.

Et de visu quidem scribit Virgilius: *Fascinatio quæ fit visu.*

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Plinius verò, *lib. 7. cap. 2.* ex Isigono scribit, quòd in Triballis & Illyriis sint, qui visu effascinét, interimantq., quos diutius intuentur, iratis præcipuè oculis. Additq.,

quod

quòd pupillas binas in singulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidisse Appollonidem, Philargum & in Ponto Thibiorum genus, multosque alios eiusdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habent, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

--- Oculis quoque pupula duplex
Fulminat & geminum lumen in orbe manet.

Et Telchinas, Rhodi Insulæ populos, malè quondam hoc nomine audiuisse, ex Ouidio, 7. *Metamorphos.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialysios Telchinas,
Quorum oculos ipso mutantes omnia visu
Iupiter exosus, fraternis subdidit vndis.

Et Plutarchus ὀφθαλμὸν βάσκανον nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cæl. Rhodiginus, *antiq. lection. lib. 36. cap. 22.* mentionem facit, & in eos dici scribit, quibus fascinator oculus mali obiecit quicquam; additque, esse genus locustæ, quæ si quod inspexerit animal protinus ipsi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib. 2. Bombyc.* senem quendam oculis fascinantem describit his versibus:

Quandoquidem memini Tusci altâ in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dira rigebant
Ora, grauésque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscena situ, hirtique in vertice cani.
Ille truci (scelus !) obtutu genus omne necabat
Reptantum, teneras animas, paruasque volantes.
Quin etiam si quando hortos ingressus, vbi annus
Exuit expleto turpem nouus orbe senectam,
Floribus & passim per agros ineuntibus arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribusque ruinam,
Spemque anni agricola mœsti flevêre caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subitò afflatos languescere flores.

Imò opinio vulgi est, non solùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, sed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipsis parentibus, infantes fascinari, & lædi posse. De quo Plutarchus, 5. *sympos. cap. 7.* vbi pluribus de Fascino agit, hæc habet: Haud sanè ignoras, *inquit*, vt & amicis, & familiaribus & parentibus nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutiùs ab eiusmodi hominibus inspectari sinant. Et quod magis est, hominem seipsum visu fascinare, & sibi ipsi oculis nocere posse, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato.* Narrant, *inquit*, Eutelidam, cùm sibi pulcer visus esset, propria specie captum in morbum incidisse, atque bonum habitum vnâ cum pulchritudine perdidisse. Et nota est fabula de Narcisso ex Ouidio, *lib. 3. Metamorph. fabul. 8.*

Voce.] Deinde etiam lingua & voce, ac laudatione fascinationem fieri posse, vulgata opinio est. Vnde Virgilius, *Eclog. 7.*

Aut si vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit, in Africa familias esse effascinantium, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Imò non solùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere posse, sed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudatur, in vsu fuit addere, Græcis quidem, ἀβασκάντως, Latinis, *Præfiscine dixero*, quasi præter fascinum, seu, ne fascineris, hæc dixero. Et nostris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vsitatum est addere; *Deus te tueatur*: ac nisi id addant, quod laudant, fascinari & lædi posse, persuasum habent.

Contactu. Tertiò & contactu fascinationem fieri posse, vulgò creditur. De quo Plinius, *alleg. lib. 7. cap. 2.* scribit, quod genus Pharnacum in Æthiopia sit, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi posse, vulgus existimat; & propterea infantes vetulis eiusmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 2. cap. 3.* veneficæ mentionem facit, quæ solùm ventrem fœminæ cuiusdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus allata sunt, caussas reddere conantur. Et primò quidem ἀπορροίας illas, & vaporum effluuia afferunt, quæ non solùm ex animalibus, sed & plantis & gemmis fiunt: de quibus pluribus Langius, *lib. 2. epist. 36.* agit, qui ibi videatur: & in specie de visu addit, nullum reperiri in humani corporis fabrica sensûs organum, quod tanta spirituum copiâ scateat, & fulgorem ex se emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Augusti & Tiberij Cæsaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has ἀπορροίας & effluxûs etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas seipsum fascinare potuerit. Bonus vir Eutelidas, *inquit*, & quicunque seipsos dicuntur fascinare, non sine ratione id mihi videntur pati. Periculosus enim est summè bonus habitus, & corpora simul atque ad summum vigorem processerunt, non stant, sed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, seque spe meliùs affectos vident, adeò vt se demirentur, ac conspiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitûs vitium in deterius tracti seipsos fascinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas, vel alia quædam specula, subsistunt. Exhalat enim spiritus in obiecta, eoque fit, vt, quo aliis nocebant, seipsos malè habeant. *Rationes pro fascino. Primo.*

Secundò in specie id declarant exemplo fœminarum menstruo laborantium, quarum, vt Plinius, *lib. 17. cap. 15.* habet, superuentu acescunt musta, flaccescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructûs arborum, quibus insidêre, decidunt. Speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor, aluei apum emoriuntur; æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit. Et mulieres menstruatas specula lucidissima, si ea inspiciant, inquinare, Aristoteles, *lib. de insomn. cap. 2.* & ipsa experientia, testatur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari possit, quod modis dictis alios lædat, non impossibile esse putant, homines quosdam seu naturali, seu acquisititiâ proprietate talem nocendi vim habere posse: éstque in confesso apud Medicos plerosque, venenosos humores in corpore humano nasci posse, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari solent, vt Galenus, *3. de loc. affect. cap. 7. & 6. de loc. affect. cap. 5* docet. *Secunda.*

Ideoque non est mirum, si homines, in quibus tales humores abundant, aliis visu, afflatu, & tactu nocent.

Tertiò exempla ophthalmiâ laborantium afferunt, 3.
de quibus Poëta:

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multaque corporibus transitione nocent.

Quartò adducunt exempla aliorum etiam anima- 4.
lium, quæ visu nocent. Ita de Basilisco ferunt, eum ita exitiosum esse, vt solo visu hominem & alia animalia necare possit. Et de lupis narrant, quòd si priores hominem aliquem conspiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius:

--- lupi Mœrin vidêre priores.

Quintò nonnulli idem ex viribus imaginationis 5.
probare conantur, & prolixè recensent, quanta imaginationis vis sit, & quantum humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat; & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philosoph. lib. 1. cap. 65.* ea de re scribit, statuunt, passiones animæ, quæ phantasiam sequuntur, cùm vehementissimæ sunt, non solùm

posse immutare corpus proprium, verùm etiam transcendere in operando ad corpus alienum, ita, quod admirabiles quædam impressiones inde producantur in elementis, & rebus extrinsecis, atque etiam morbos quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accensam mutare sanitatem vel ægritudinē, non solùm in corpore proprio, sed etiam in corporibus alienis. Adduntque nonnulli, spiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rursum aërē inficere ac corrumpere, non secus, vt ab aspectu stellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi solet.

Plutarchi de fascinatione sententia. A quibus non dissentit Plutarchus, qui, *alleg. lib. 5. sympos. cap. 5.* in inuidiam caussam fascinationis refert. Audactut, *inquit*, dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insunt, in iis melancholicos habitus ingenerare. Hi cùm naturæ vim cœperunt, qualibet ex caussa moti sepe etiam inuitos homines in iam proprias & consuetas perturbationes deferunt. *Et mox:* Nullâ itaque admiratione dignum, si, qui inuidendi & fascinandi habitum sibi contraxerunt, etiam aduersus familiares ex proprietate mouentur; ast vbi moti fuerint, quod natura solet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodum enim sphæram sphæricè moueri, & cylindrum in modum cylindri necesse est; ita & hominē sic inuidiâ affectum inuidendi aduersus omnia moueti. *Et ibidem*: Quandoque homines sic inuidia affecti oculos infigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipsius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela impetant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, si conspectu noceant.

Heliodori. Inde in eundem sensum scribit Heliodorus, *lib. 3. histor. Æthiop.* Hic aër, *inquit*, nobis circumfusus per oculos, nares, halitus, aliosque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo secum infetens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiūt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumstantem aërem qualitate malefica replet, ac proprium spiritum acerbitatis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem, vtpute subtilis, ad spiritum vsque, & medullas ipsas peruadit, & plerisque morbus fit inuidia, & proprium accipit nomen Fascinationis.

Tandem in specie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis sit ad mouēdos & variè flectēdos animus, notissimum est. Nec ignota Musicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad tristitiam, ad misericordiam, ad arma concitare potest. Animi verò affectus magnam vim habere corpora nostra alterandi, extra dubium est. Obseruatum etiam esse putant, verbis quibusdam prolatis à vetulis infantes quosdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes, abortum facere, nonnullos macie consumi, alios grauissimis doloribus corripi.

Fascinationē negantes. Alij contra omnia illa, quæ de fascinatione dicuntur, fabulosa & falsa esse existimāt. Et cum tres eiusmodi fascinationis modi sint propositi, per visum, per vocem, & contactum; nullo horum quenquam fascinari & lædi posse putant. Cùm enim visio fiat non radiorum emissione, sed specierum visibilium receptione, & sit actio in homine immanēs, nullo modo visu quis alium lædere potest. Vox quoque cùm saltem auditūs obiectum sit, per se nemini nocet, neç verborum per se vlla efficacia est. Ita nec tactus, quatenus talis, nisi is, qui tangit, alterum alterat, nocere potest, præsertim si vestes saltem contingantur. Quæ omnia cum verissima sint, postea pluribus probabuntur.

Cardani de fascino sententia. Cardanus, *lib. 4. de varie. cap. 17.* etsi fascini tres principales differentias constituit, vnam, quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi, tractandi, percutiendi, attentiùs inspiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum tetrico aspectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepsiam incidere, & mori scribit. Verùm etsi negandum non sit, terrorem, timorem, & imaginationem morbos eosque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepsiâ corripi posse: tamen hoc nihil ad hanc quæstionem de Fascino facit. Non enim hîc quæritur; an homo sibi ipsi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere possit: sed de hoc controuersia est, an aliquis alteri visu vel voce nocere possit. Et infantes, qui fascinati dicuntur, eas, à quibus fascinari putantur, sæpe non vident, non agnoscunt, & proinde ad eorum aspectum non terrentur.

Ambiguitas Fascinum quot modis dicatur. Ex hac ergo controuersia vt nos expediamus, primò ambiguitas vocabuli Fascini distinguenda. Cùm enim Fascini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, sed triplex quæstio est, an dentur morbi ex fascino. Primò enim fascinatio sumitur sensu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo est, pro læsione, quæ solo visu vel laudatione induci putatur, *Prima fascinationis significatio.* cuius rei exempla, supra sunt allata:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et: --- --- --- *baccare frontem*

Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cùm fœminæ sibi persuasum habent, se infantibus, si eos laudent, nocere, nisi illud, *præfiscine dixero*, seu Deus te custodiat, addant.

Secunda. Secundò fascinatio interdum accipitur pro læsione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀποῤῥοίας, & effluuia affertur: quæ fascinatio, si modò fascinatio dicenda est, vt mox dicetur, omnino naturalis est. Hoc modo Fascinum definit Langius, *lib. 2. epist. 36.* quòd sit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diffidente, ἀποῤῥοια, id est, defluuium, quo aliorum corporis habitus & spiritus, per visum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conspurcati, corpora tabescere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in solis effluuiis acquiescere, sed visum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, sed minùs rectè, addere videtur.

Tertia. Tertiò est Fascinatio Magica dicta, quæ nihil aliud est, quàm incantatio & veneficium: quo modo fascinationis vocabulum accepit Balduinus Ronssæus, *epist. 50.* in qua, vbi in titulo fascini historias se relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum historias recenset. Itaque vt de distinctis rebus & quæstionibus distinctè loquamur, secundum & tertium genus concedimus, sed an propriè fascinationes dici possint, dubitamus.

Fascinum impropriè dictum. Et quidem quantum ad secundum genus, probauimus supra rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm simpliciter venenati, tum etiam contagiosi, inducuntur: eaque effluuia esse partim atomos è corporibus effluentes, partim spiritualia, speciebus sensibilibus cognata. Verùm propriè fascinatio ista non dicitur, sed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagiosos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, si quis peste ab alio, vel lue Venereâ, vel scabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel si piscator stuporem à torpedine patiatur, aut quis à Basilisc, serpente, bufone, aut huiusmodi alio animali venenato occulto effluuio lædatur, fascinatus propriè, sed venenatus dicitur. Et ipsa Etymologia repugnat. Fascinatio enim à Græco βασκαίνω, id est, inuideo, deducitur, & βασκανία propriè inuidia est. Inuidere autem, teste Cicerone, antiqui vsurpabant pro nimium videre. Qui enim inuidet, ab eius, cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quo illud Horatij pertinet:

Non

Non isthac obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro, morsuque venenat.

Quæ fascini significatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideoque etsi effluuia illa omnino admittenda sunt: tamen ne illa superstitiosa & falsa fascinatio admitti videatur, fascinationis nomen ei non attribuendum. Et qui superstitionem aliquam è vulgi animis eruere vult, nec nomen retinere debet.

Tertium. Tertium genus quod attinet, probabitur in sequentibus, dari morbos à veneficis. Nam vt aliàs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, persuadet, si res nullius momenti vel liminibus domûs, vel lectis imponant, se sis effectus illos, quos cupiunt, præstare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præstetur: ita quoque idem veneficis persuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aspiciant, ei malè precentur; interim visus, voxque nihil tale præstant, sed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus est. De quo I.C. Scaliger, *exerc.* 349. Malus dæmon ista facit, non vt hominem faceret potentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipse igitur agit Dæmon. Stultus ille, ac vecors putat, suis se verbis agere. Talis fuit procul dubio senex ille, cuius supra mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptista Codronchio, *lib. 1. de morb. venef. cap.* 3. diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu alterata fœmina nubilis fœtûs motum inconsuetum statim sensit, & postea fœtum in frusta comminutum summo cum vitæ discrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigisset, puerpera sex mensibus peractis grauissimus cruciatûs circa ventrem inferiorem sentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata est. Malo ad veneficia etiam, quàm ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus supra, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effascinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib. 7. cap.* 2. scribit. Verùm actiones istæ magicæ cum fascino vulgari non sunt confundendæ. Equidem negandum non est, vocabulum Fascinationis ad actiones magicas sæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquetius librum suum contra Magos & Veneficos inscripsit: *Flagellum haereticorum fascinariorum*. Et Franc. Ronssæus, *epist.* 1. fascinum pro veneficio sumit, vt anteà dictum. Verùm nec ista fascinationis significatio propria est, vt notio nominis anteà proposita indicat. Et multis ex vulgi sententia fascinatio tribuitur, etiam amicis, in quibus nulla veneficij suspicio est.

Fascinatio vulgo credita an detur. Itaque restat tertium fascinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione est, quod, vt ex suprà allatis patet, persuasum habet, etiam sine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui visu vel voce, ac laudatione noceri posse. Atque hoc fascinum dari negamus, nullumque eo morbum induci posse, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabulosa & superstitiosa esse; omnia verò, quæ ad id probandum suprà allata sunt, saltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera esse putamus. Id quod clarius fiet, si omnes, qui vulgò traduntur, fascinationis modos examinemus.

An visu fiat fascinatio. Et primò quidem visum quod attinet, cùm visus sit actio immanens, & fiat per specierum visibilium receptionem, non spirituum opticorum emissionem, & visus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facilè hinc patet, visu, quatenus talis, nemini alteri aliquid damni afferre posse. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis, quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagiosam esse posse. Imò si quis statuere velit, è corporibus occulto modo malè constitutis, qualia sunt vetularum & sagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti posse, quæ aliis, præcipuè infantium tenellorum, & ad resistendum minùs potentium, corporibus noxia esse possint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur esse contagiosa. Verùm læsio hæc non fieret, nisi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaq; credibile esse puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares, quibus potiùs ea adscribenda sunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peste certè laborantes neminem visu, sed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideoque sine periculo est, qui à peste laborante solùm videtur; qui verò è propinquo cum eo conuersatur, vt halitûs ex ore & corpore exhalantes excipere possit, extra periculum non est.

Deinde vocis eadem ratio est. *An voce.* Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere posse, quod, vt prohibeant, vt anteà etiam dictum, Græci illud ἀβασκάντως, Latini, præfiscinè dixero, vsurpant, Germani Deus te custodiat, addunt. Verùm falsa & superstitiosa ea est opinio, & nullâ ratione nititur. Etenim ipsa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ ex ore cum voce exhalant. Quæ caussa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique sani sint, non ægri, nec etiam semper tam propinquo loco constituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere possit, hoc modo nulla læsio fieri potest. Et licet vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora sint malè disposita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere possit; & licet ex ore plures exhalent: tamen longè sæpe ab infantibus remotæ sunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino si iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præstant.

Tactu denique non solùm corpora ægra aliis suos *An tactu.* morbos, vt scabiem, luem Veneream, elephantiasin, pestem, & similes communicare posse, manifestum est, sed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in speciem sana sunt, etsi venenata sint, aliis contactu nocere possunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono missa, & ille Cambajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæs. Scaliger, *exerc.* 125 *sect.* 1. refert, adeo venenosus fuit, vt muscæ etiam, quæ eius cutem sugerent, interirent; & alter, qui sputo, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi posse, si nihil aliud, torpedo satis docet. Verùm ista omnia nihil ad fascinationem faciunt. Neque enim qui à scabioso, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, fascinati esse dicuntur. Neque hoc modo probatur, solum contactum cuiquam nocere posse: sed si quæ per tactum læsiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenosis fiunt. Si quæ verò læsiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, sed solo contactu, etiam à sanis, (corpus enim sanum alij morbum, quem nullum habet, communicare non potest) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis vestibus factus est, quo modo vetula illa ventrem fœminæ nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiusmodi hominibus tanguntur, læduntur, sed ij saltem, quibus veneficæ eiusmodi malè cupiunt.

Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta sunt, facilè *Fascinatio propriè dicta nulla datur.* patet, fascinationem illam, quæ vulgò fertur, nullam esse, nec naturales caussas habere, sed antiquam iam permultas gentes, per manûs quasi traditam esse opinionem & superstitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec a Galeno, nec ab vllo veterum Medicorum

corum eius inter caussas morborum mentionem factam esse; & quæ à fascinatione volgò fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagiosis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De fascinatione opinio vnde oriatur. Quibus & hoc addimus, opinionem istam de fascino infantium inprimis ex eo natam esse, quòd vulgus non intelligit caussam, cur infantes maximè sani & pulcri sæpe subitò in morbum incidant. Accidit verò id ideo, quia εὐεξία, quæ ad summum peruenit, periculosa est, teste Hippocrate, 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debent, vt Celsus mónet. Ideóque non mirum, si & infantes, cùm ad summum εὐεξίας gradum peruenerunt, subitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidunt. Cuius rei caussam cùm vulgus ignoret, eos ab aliquo, qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aspexit, fascinatos esse opinantur.

Exemplorum & rationum pro fascinatione solutio. Atque hæc omnia si quis obseruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam fascinationem afferri solent, & supra enumerata sunt, soluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Historicis afferuntur, quod attinet, plurima sunt falsa & superstitiosa. Si qui verò affectùs tales reuerà acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à visu vel laudatione simpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti sunt. Primò enim quod multa de ἀποῤῥοίαις & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci posse supra etiam monuimus, sed læsiones illæ non fascinationes sunt, vt antea dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo seipsum Eutelidas fascinare potuerit, falsus est. Etenim etsi periculosus est habitus summe bonus: tamen periculosus est, etiamsi quis in fonte vel speculo se non aspiciat. Deinde & hoc a veritate alienum, quòd in corpore summè bene habito ex oculis spiritûs in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundo fœminarum menstruo laborantium & specula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea fascinatio est, neque per visum, quatenus talis, fit, sed per occulta effluuia & halitus prauos, cosque non tam ex oculis, quàm ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò ophthalmiam contagiosam esse posse, conceditur, sed nemo eum, qui hoc modo lippitudinem contrahit, fascinatum esse dicit; cùm vitia ista non per visum, quatenus talis, sed per contagiosum effluuium fiant.

Quartò eadem ratio est Basilisci & aliorum animalium venenatorum, quæ visu nocere dicuntur. Non enim hoc præstant visu, quatenus talis, sed per occulta effluuia. Neque si quis a Basilisco vel alio animali venenato hoc modo necatus est, fascinatus dicitur. Quod verò lupus hominem prius videns, ei vocem adimat, fabulosum est.

Quintò magnas imaginationis vires esse concedimus, verùm in proprium saltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium sese extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falsum, vt *in tractat. de Cons. & Dissens. Arist. cum Galen. cap.* 14 probatum. Est enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt supra in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam fascinationem affert, nullius ponderis sunt. Etsi enim, vt alij praui affectûs, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare potest: tamen, vt quotidiana experientia docet, omnium, quàm sibi ipsi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *lib.* 2. *metamorph.* scribit:

Successus hominum carpitque & carpitur vnà,
Suppliciumque suum est. --- ---

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere possit, nondum obseruatum; cùm affectus animi extra suum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici posse puto: Malo inuidiam, quam misericordiam.

Tandem in specie vocem quod attinet, equidem oratione & Musicâ hominum animos moueri posse, non nego. Verùm quid hoc ad fascinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornatâ oratione aut Musicâ auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur, plerunque non audiunt, aut si audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Musicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, & vulgata illa fascinatio nulla sit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagiosis, vel veneficio proueniant: nihil amplius de fascinatione dicendum videtur; cùm de morbis ab effluuiis contagiosis & venenatis antea dictum sit, de veneficiis verò in seqq. dicendum restet: quia tamen de signis & curatione fascinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, nec ea præterire volo.

Et primò signa quod attinet, iam supra diximus, antiquam esse opinionem, fascinantibus in oculis, vel vtroque, vel alterutro esse binas pupillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis fascinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui stigmatibus eiusmodi sua mancipia insignire & notare solet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficis scripserunt, patet, sicut in aliis partibus notas quasdam à Dæmone impressas Magi habent; ita non impossibile est, vt in oculis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obseruatum scribunt) reuerà in oculo sint, an saltem appareant, aliis dijudicandum relinquo. *Signa fascinantium*

Deinde quomodo ij, qui fascino læsi sunt, sint cognoscendi, docet Cardanus, *lib.* 2. *de venen. cap.* 7. vbi fascinati indicia esse scribit, colorem mutatum, oculus tristes & demissos, cum lacrymis, aut nimiùm siccos, suspiria, cor triste, vigilias insomnia multa, maciem in toto corpore, & inprimis pallescere signum fascini & veneficij esse putat. Verùm quis non videt, signa ista etiam aliis morbis esse communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in fascino impallescere, nitoremque amittere; & si annulus digito immittatur ex asini vngula, fiatque is latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affecti id esse indicium scribit. *Signa fascinatorum.*

Certius signum est, si nulla alterius morbi indicia adsint, nec caussa aliqua seu externa, seu interna, seu ex parte matris, seu infantis, quæ ei nocere potuerit, præcesserit; absint etiam signa veneni, nec remedia aliquid prosint. Tum enim de fascinatione, seu potius læsione per effluuium malignum aut veneficium suspicio est. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuersata sit.

Curatio quomodo instituenda sit, ex superioribus facilè patet. Cùm enim duo fascini genera sint; (si modò ita appellanda sint) vnum, quod est ab effluuio maligno & venenato, alterũ quod est à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extra communicatis curandi sint, supra dictum; quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi sit ratio, in sequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad fascinationes præcauendas medium digitum ostendere solent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui, *lib.* 28. *cap.* 1. repercuti fascinationes expuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio superstitiosa sunt. Nostrates fœminæ cunis infantiũ onyzam cæruleã (quam inde *Beruff-[illegible]* nominant) imponere solent. Cardanus, *lib* 3. *de venen. cap.* 15. sequentia habet: Suffumigare iubet ex Apulejo infantem fascinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, *Curatio.*

succino;

succino, scribitque, opitulari fascinatis quæcunque cor confortant; smaragdum, hyacinthum, theriacam, moschum, syrup. de nymphæâ; & iubet inungere ægrum succo artemisiæ, eademque eum suffumigari, verbenam suspendere in cubiculo, & comedere assiduè buglossum, petroselinum vulgare, & vincire frontem corio frontis asini, de collo suspendere radices pœoniæ maris, & Iaspidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum suspendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod haber, præceptum est: Serua cor sincerum erga Deum, & ille te tuebitur. Alij etiam corallium rubrum collo infantis suspensum, aut armillis insertum, in brachioque gestatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra fascinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyssum quoque herbam domi ad lacunaria suspensam contra fascinationes hominum quadrupedumque salutare esse amuletum, refert Dioscorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra fascinum valere creditum esse, ex illo Virgilij patet:

- - - - - baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Aristoteles *sect.* 30. *probl.* 34. fascini vires obtundere scribit. Cuius rei manifestam tamen potiùs, quàm occultam caussam reddere conatur, quòd scilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inspiciente se fascinari metuunt, flatûs multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta discutiat. Et aliàs Ruta creditur aduersus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia somnia, phantasmata, & nocturnos terrores, esse vtilis. Cuius rei caussa esse videtur, quòd absumit flatûs, & exsiccat, ac seminis redundantiam extinguit, è quibus duabus caussis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex libr. Hippocratis, *de flatib.* & *morbis virginum*, colligi potest. Eiusmodi remedia etiam habet Plinius, *lib.* 13. *cap.* 8. *lib.* 26. *cap.* 10. *& lib.* 28. *cap.* 8. Quintus Serenus Sammonicus, *cap. Infantibus stridentibus vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si fortè premit strix atra puellos
Virosa emulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Tydidæ sententia necti.

Verùm etsi contra illa occulta inquinamenta & gemmis & plantis occultas vires esse, negandum non sit; cùm vsitatum sit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepsiam de collo suspendere: plurima tamen videntur superstitiosa esse. Summa; cum illâ fascinatione, quæ vulgo perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum sollicitum esse, necessarium non est.

Illa verò, quæ vel epilepsiæ, vel suffocationi vteri medentur, vel flatûs discutiunt, vel seminis abundantiam exstinguunt, cuiusmodi diximus esse corallia, succinum, & similia, sine superstitione adhiberi possunt, vtpote quæ naturaliter repugnant dispositionibus illis vitiosis in corpore, quibus Diabolus ad suas præstigias abuti solet; de quibus infra suo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid sit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantatio. Veneficium. INcantationis & Veneficij nomen in genere significat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiusdem dæmonis operâ aliquid, quod supra naturæ cursum est, perficitur. Actiones autem istæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominanturque à Græcis φαρμακεία, ἐπῳδὴ, μαγεία, μαγγανεία, γοητεία, & *Pharmacum* φαρμακίδες, ac φαρμακεύτριαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes, incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, sagæ, lamiæ, striges. Quæ appellationes etsi singulæ certas actiones & operandi modos significant: tamen plerunque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque significare videantur.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτρια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuatur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, seu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac similibus consistunt, significat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium secundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et antiquos etiam vocabulum φαρμακείας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, seu carmine, seu aliis modis nocetur, accipi, manifestè patet è Platone, *libr.* 10. *de Legib* Et apud Aristotelem, 6. *histor. animal. cap.* 25. φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypseos cap.* 18. φαρμακεία pro præstigiis & impostura sumitur, cùm scribitur: ἐν φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id est, in impostura tua omnes gentes decepti sunt.

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπάδειν, quod est accinere, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, est maleficij genus propriè, quo verbis quibusdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira se præstare posse putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog.* 8. patet: *ἐπῳδή.*

- - - - - nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin,
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim incantationes, seu ἐπῳδαὶ, & carmina alia sunt bona dicta, alia mala. Bona sunt, quæ ad morbos sanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidam, ἡ ἐπάδουσα τοῖς νοσοῦσι παισὶ, id est, quæ carmen pueris fascinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur. Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & salubriora fiant. Mala verò sunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifesto & expresso cum Diabolo pacto sua carmina recitant, & incantationes instituunt; alij imprudentes, non tamen excusabiles, carmina illa seu verba sic recitant, non quasi ex pacto cum Diabolo valeant, sed quod verbis ipsis vim quandam inesse, malè persuasum habent. Vtrique plerunque alios lædere student, præcipuè illi, quibus pactum expressum est cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodesse cupiunt. *Incantationum genera.*

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & malam partem accipi, supra dictum) vtuntur, iisque hominibus nocent. *Venefica.*

Quartò ob nocendi studium maleficæ appellantur; eùm omnia earum studia, conatus & actiones eò dirigantur, vt hominibus vel brutis, instinctu Diaboli, qui ab initio est homicida, noceant. *Malefica.*

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuisse, negandum non est. Etsi enim nonnulli existimant, Magos semper & vbique habitos, qui vel scire vel facere possint ea, quæ à naturalibus caussis effici nequeunt, & cùm naturæ vires nihil superet, nisi Deus & Angeli boni vel mali, Dei verò & bonorum Angelorum operâ vsi non sint ea de caussa, quòd, quæ faciunt, ordini à Deo præscripto prorsus repugnant: malorum Angelorum operâ id præstitisse. Verùm malo hîc sentire cum Peretio, *lib.* 1. *de Mag. cap.* 3. & aliis, qui statuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eamque esse, quæ cognitione quadam, & vsu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt Plinius loquitur, sunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ majestate penitùs abdita. Qualia passim in Physicorum libris occurrunt, & eorum quædam *Magi.* *Magia naturalis.*

quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota sunt, si perspecta habeat Philosophus, mira facere potest adeo vt vulgus ea supra naturæ vires, & à superiore aliqua caussa profecta putet. Interim hoc negandum non est, cùm humana mens sit nouitatis auida, & scientia nunquam expleri possit, illos Persas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia, quæ vellent, intellectu consequi non possent, ad Dæmonum opem tandem confugisse. Vnde Magi nomen infamatum est, adeo vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui, vt sciant, vel faciant, quæ secundum naturæ cursum scire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur; quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conantur.

Sagæ. Sextò Sagæ, à sagiendo, id est, multa sciendo, dictæ sunt propriè, quæ se multa scire inprimis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non possunt, seu quæ ex pacto cum malo dæmone se, quæ alij nesciunt, dicere, vel prædicere, vel tempestates ciere, homini, brutis, segetibus nocere posse, sibi persuasum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & alijs rebus vtuntur.

Lamiæ. Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamijs Ethnicorum. Ethnicis enim Lamij erant spectra seu phantasmata, quę cùm prodesse se vellent, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formosarum & pulchrarum mulierũ specie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empusæ ac Mormolicia dicebantur. Cum ergò sagæ hodiernæ cum spectris colludere, conuiuari, saltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ sunt vocatæ.

Striges. Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes absque custodia relictos è cunis rapere, sanguinemque eorum exsorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et sunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia. Tandem etiam à quibusdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schwartzekunst* dicunt, non quidem ab atro colore, sed ab Attrace, qui eam primus in Thessalia tradidisse scribitur, teste Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Asin.*

Etsi verò ex hisce omnibus patet, nomina hæc diuersa diuersas ob caussas maleficis esse imposita: tamẽ hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vsurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiusque ope, ea, quæ supra naturam sunt, præstare dicuntur. Iis enim omnibus, vt posteà dicetur, commune est, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expressum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo pacificantur cum malo Dæmone, & se eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & scientias, ad occultas res ab eo discant, aut alijs nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò ipsi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremonijs tamen, characteribus, verbis, & similibus, quæ ab alijs, qui pactum cum Dæmone inierunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præstent, & alijs seu prosint, seu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficijs & Incantatione inductos, affirmant multi.

ETsi verò actiones Veneficæ & magicæ & variæ & plurimæ sunt, quæ à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Iohanne Bodino, *in Dæmonom.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & alijs plurimis prolixè recensentur: tamen iis, quæ ad propositũ nostrum non pertinent, prętermissis, saltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus; An dentur morbi ab Incantatione & veneficijs inducti. Id vero affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit passim apud Poëtas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & sagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in sacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recensere. Quapropter iis omnibus missis saltem è recentioribus vnam atque alteram historiam recensebimus eorum morborum, quos à nulla alia caussa, quàm veneficio inductos fuisse, quiuis facilè colligere poterit. *An dentur morbi ab Incantatione.*

Ioh. Langius, *lib. 1. epist. 38.* refert, anno 1539 in quodam Eistetensis Episcopi ditionis pago, Fugenstal, Vlricum Neusesser, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in dextro hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illæsa cute manu apprehẽdisse, quẽ Chirurgus illic balneator nouacula exciderit, nec tamẽ dolores cessasse, sed indies magis incuduisse. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arrepto cultro guttur sibi abscidisse. Porrò cùm cadauer astante magna hominum frequentia apertum esset, & ventriculus incisus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim instar serræ dentati, & duo ferramenta aspera reperta fuisse, quorum singula spithamæ longitudinem excedebant, adfuisse & capillorũ instar globi inuolucrum. *Veneficiorum historia Ioh. Langij.*

Alexandr. Benedict. Alexander Benedict. *lib. 7. Pract. cap. 25.* narrat, se vidisse duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis postea vomitibus exagitatæ fuerunt; alterá acum crinalem ingentem in modũ hami implicatã cum capillo muliebri plusculo, cũ resegmentis vnguium inuoluto reiecisse magnis conatibus, quæ sequenti die mortẽ obijt. Alteram capillamentum muliebre, vitri frusta, cum canis caudæ pilosæ tribus frustis arefactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatẽ, si in vnum composita fuissent, adæquassent, euomuisse.

Antonii Beniuenij. Antonius Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. caus. cap. 8.* refert, mulierem quandam sedecim annos agentem subitò in horrendum clamorem erupisse, eiusque ventrem ita intumuisse, vt fœtum octimestrem gestare videretur, & ita conuulsionibus correptam fuisse, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupisse, quo ligna & recuruos clauos, æreasque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi frustum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuisset, idque læpius ipsam fecisse.

Cornel. Gemma. Inprimis verò mirandam talis vomitûs historiam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characterism. cap.* 4 oculatus testis longâ oratione recenset: quæ omissis, quæ ad rem nostram non ita facere videntur, ita sese habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter succulento, forma venustate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu subtristis quadam alacritas mi-sturam æquabilem humorũ sanguinei & melancholici præ se ferret, cœpit languere varijs symptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menses bis terve processerunt, sed à morbi initio statim suppressi, insignem totius corporis lassitudinem pepererunt, eius generis, quem ἑλκώδη Galenus appellat. Magna fuit veneni suspicio, quòd libamenti frustulum accepisset, in quo mandendo se sensisse dicebat saporem non prorsus extraneum, sed asperitatem deglutitioni resistentem; atque ab eo tempore cœpit primùm cingi circa præcordia, extenuari plurimùm, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, alijsque propè, quæ grauidis solent accidere, infandis symptomatibus conflictari, potissimum tamen 4. & 7. mense. Nam circa medium Iunij febres occultæ sensim in manifestas abierunt, cum siti, & quadam conuulsionis specie, animique deliquio. Interdum verò sic auctus est dolor, vt instar furibunda de loco in locum continuè fluctuauerit, sæpe inflatis præcordijs multò vehementius, quàm in hystericis soleat. Eò angustia venit, vt nigricante facie fauces velut ab iniecto laqueo premerentur, tres quatuorvè ministri robustissimi*

robustissimi vix retinendæ sufficiebant, quia repentè exiliens lecto in omnem conuulsionis speciem torquebatur. Hæc mala cùm se per vices intenderent, atque remitterent, mense Augusto, qui tertius ab initio fuit, exacerbata sunt supra modum. Euenit tandem, vt post terribiles cruciatus spontè concitata vis naturæ anguillam viuam per posteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota specie, crassitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij; aderant illi & squamæ, & oculi, & spina, & cauda, vniuersim vt in anguillis solet; iacebat diu inter fæces veluti exanimis, sed coniecta in vrnam aquâ plenam reuixit denuò. Cessarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguilla, quam mortuam exenteratámque suspenderant loco sublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquosi humoris copiam humanæ lotio non absimilem, saporis absurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, singulis profectò exonerans supra libras viginti quatuor; nihilominus vrinam interdiu bis terue copiosam reddente ægrâ: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipsa puella potus ac cibi parcissimi, vix vnum cyathum vini aut cereuisiæ, aut alterius liquoris petisaunt, aiebátque, multum sibi dolere sinistrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, imò & dudum ante, sed prius fuisse alicuius ponderis sensum, nunc etiam morsum & acrimoniam accessisse, quin cùm validius premeret, offendi se grauiter dixit. Vbi per 14 dies ingens illius aquosi humoris copia profluxisset, cœperunt & pili confertim exire per vomitum, copiosissimi numero, digiti longitudine, sed longiores alij, alij breuiores, eiusmodi sanè, quales annosis canibus euellantur, auctáque est in dies ea pilorum quantitas, vt facilè pilas quamplurimas iustæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno fastidio ac vomitûs difficultate, ac iam circa vesperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, sapiùsque sese subitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, nisi coercita, caput promptissimè in aduersum parietem, vel sponda verticem impegisset. Manus contracta erant tam valide, vt nulla vis posset effringere. Interdum manu subitò reductâ pectus percutiebat tanto sonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viscerum lethali vulnere violaret. Durabat istud per horas interdum duas: in paroxysmo neminem agnoscebat. Sæpe velut ab vtero suffocata rubebat insigniter, cum lassitudine quadam, ac sensim oborientis febriculæ rudimento. Semel atque iterum spumeum quiddam circa os apparuit. Contigit semel sub paroxysmum ex risu in fletus, ex fletu in risus maximos solui. Præterea nonnulli vomitus, qui floccos ingentes pilorum eiicerent, cum purulenta materia, instar saniei, interdum simili stercori columbino aut anserino, in qua colluuie & frusta lignorum, & membranarum tenuia rudimenta, sed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obsoletis diffractis inæqualiter comminuta portiones viderentur, vagus amplitudine, alia crassitudine, intùs fungosa, foris obducta vetustiore cortice nigro. Paulo post cœpit alius vomitus ater, vt carbo, dixisses atramentum verum, vel sepia succum, imo carbones veros minutissimè tritos atque permistos singulis diebus prodeuntes ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpissimè cum pilis tam copiosis, vt nuci iuglandi includi non possent, omnibus albis, prolixis & duriusculis. Quæ cùm per triduum ita durassent, eiecit semel & puri sanguinis, tanquam à vena dissectâ, libras duas, nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu sanguinis rursus secutus est ater, ac si atramento tinctus fuisset, humor omnino liquidus, in dies ferè singulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum septimanam integram constanti horarum lege & spatio perdurauit. Tum relinquere cœperunt epilepsici paroxysmi, qui primùm diebus singulis affligentes, postea non nisi per tertium diem, ac postremò per septimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, sed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imò & breuiores in dies, & cum prius ex flauo rufescerent, paulatim liuidi, nigri, tandem aterrimi ac velut distincti in frusta minutissima redderentur. Quandoque & cum his virulentus humor & crassus, quandoque similis limo. Circa Septembris medium membranæ frusta maiora tanquam ventriculi partes exierunt; habebant hæc speciem tunicæ crassioris, carnosæ, lentæ, fractáque contumacis: quibus profectò (vt fatuo inuolucro choroidi) etiam venarum ductus innati ramosâ propagine spectabantur interdum medij palmi longitudine. Has alia sunt è vestigio subsecuta tenaciores multò, sed penitus nigra, venarum dumtaxat vestigia referentes, alioqui membranæ allantoidi non absimiles. Postremò venerunt & tertij generis tunicæ vasorum prorsus expertes, aliarum omnium tenacissimæ, vt locum amnij retinerent. Postquam hasce membranas eiecit, secuti sunt lapides ferè innumeri, quos vesperi semper hac statâ horarum periodo magnis cum tempestatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem angulosum, vix cum duplicis castaneæ mole librandum: hæsit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œsophago sic vt tumor insignis ipsum ostenderet in interna gutturis regione: eodem temporis spatio omni pariter & pulsu & respiratione destituta permansit, vt ne pluma quidem ori apposita moueretur: manus pedésque frigidi: corpus rigidum instar statuæ, vt nihil amplius spei vitæ reliquum esset, donec subitò rursus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è vestigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & crassitie, sed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, sed minores ordine pauciores ac nigriores. Paulla quoque in summam strangulationis periculum venit: os enim triangulare solidum foris intùs cauum ac spongiosum reddidit; nec mora sequenti die articuli ossei, tali, digitorum acies, rotulæ variæ speciei & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium postremò vitri & æris portiuncula. Postquam hæ portentosæ excretiones conquieuerunt, virgo assiduis ærumnis valdè concussa ac decolor remansit, ventre subtumido, cum anorexiâ, tanquam ad hydropisin valetudo vniuersa spectaret, sed solo decoct. rad. eryngij, asparagi, ireos Illyricæ ac zarzæ restituta conualuit. Aiebat tumorem sibi relictam in inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere visus, hernia flatuosa, ex vomitûs violentiâ subnata, iudicata est. Hactenus Gemma.

Forestus etiam, *lib. 18. obseruat. 16. in schol.* refert, se vidisse pannum, clauos, ferramenta, capillos & ossa vomitu reiecta. Et Francisc. Hildesheim, *spicil. 2. pag. 186.* narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium, & alia reiecisse. Et Baptista Codronchius, *lib. 2. de morb. venef. cap. 3.* vt supra etiam dictum, scribit, cum vetula quædam ventrem puerperæ tetigisset, eam post sex menses grauissimos in ventre dolores percepisse, tandémque per aluum spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia eiecisse. Quæ omnia à naturalibus caussis non prouenisse, cuilibet facilè est animaduertere. Et plures omnino morbi veneficio inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiusdam grauidæ ventrem blandè quasi tetigisset, eam mox fœtûs motum inconsuetum sensisse, & postea fœtum in frusta comminutum reiecisse. Idem, *libr. 1. de venef. c. 8.* narrat, filiam suam Franciscam, decem menses natam, macie correptam fuisse, & sæpe suspiria magna edidisse, & cùm fasciæ soluerentur, quod aliàs infantes facere non solent, semper plorasse. Cùm verò veneficij suspiciones adessent, inquisitum fuisse in culcitram, & nonnulla veneficij signa reperta, semen nempe ciceris, grana coriandri, frustum carbonis, & ossis defuncti, rem quandam conspectu incognitam, præterea quasdam plumas ita quibusdam filis artificiosè insertas, vt pileo, vt moris est, applicari facilè possent: & postea in eodem lecto inuenta fuisse frustula duo nucis siccæ, & ossis albi, nouem vel decem ossa piscium, quæ erant fabricata instar pectinis, cum quibusdam corallijs, ex varijs rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis,

mutatâ domo, & omnibus aliis, Dei beneficio, absque omni remedio naturali eam conualuisse.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præsertim coniuges ad Veneres impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ sunt, vt sæpe sponsi ad copulationem in publicum prodire metuāt. Quod quidem veneficij genus interdū semper, interdum certis mensibus aut annis durat. Atq; in hoc maleficio præstādo malus dæmon veneficis sese satis promptum præstat, vt coniugum amorē corrumpat, iisque peccandi occasionem præbeat. Herodotus, *lib.2.* scriptum reliquit, Amasin Ægypti Regem, impotentem factum fuisse erga Laodiceam, vxorem suam, quousque quibusdam carminibus precibusque solennibus ad pristinam redactus est constitutionem. Baptista Codronchius, *lib.3 de morb. venef. c.5.* è Pierio refert: Comitem quendā in Argentoratensi ditione cùm vxorem duxisset, per triennium Veneris officium præstare non potuisse, casu autem de veneficij instrumento certiorem factum liberatum esse. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendisset, quam pro scorto anteà habuerat, post mutuas salutationes interrogatus de valetudine sua & suorum, prosperè omnia agi respondit: quo turbata mulier iterum interrogauit, vtrum filios ex vxore habuisset, annuit Comes, & triennio tres habuisse respondet. Cùm adhuc magis vultu turbata esset mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non, inquit mulier, sed vetulæ succenseo, quæ putauit suo maleficio vim procreandi liberos se tibi impedituram: in cuius signum, ait, puteus, qui in medio claustro est, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij instrumēta. Gaudeo autem illa irrita esse, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuersus repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combustis instrumentis illis imposterum nullo impedimento vxore vsus est. Imò quod magis mirum est, referunt nonnulli, repertos fuisse, qui ex veneficio membro virili priuati sint. Atque eius rei historiam etiam *alleg. loc.* Baptista Codronchius narrat, de iuuene quodam, qui diu iuuencula quadam potitus, volens eam deserere, reperit se genitalibus priuatum. Cùm verò tristis caussam superuenienti cuidam mulieri tristitiæ aperuisset, atque quam maleficij in hoc negotio suspectam haberet, dixisset, illa respondit, vel blandissimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vi opus est, vt eam ad pristinum statum te restituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obseruato tempore, in noctis crepusculo, opportuno loco, eam comprehendens, cum precibus eam inflectere non potuisset, iniecto in collum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compressit, nec eam, antequàm sanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præstigium abstulit.

Membrum virile veneficio ablatū.

Non verò solùm Venerem impedire, sed & abortum possunt excitare veneficæ. Ita quidā veneficus, vt idem Codrōchius, *eod. in loc.* refert, captiuus in iudicio fassus est, suis se veneficiis effecisse, vt quædam mulier per multos annos abortum fecisset, fœtu septies in vtero enecato. Id etiam contigisse pecoribus & iumentis omnibus vtero gerentibus tum temporis. Instrumentum verò, quo vtebatur, fuit serpens in limine ostij reconditus. Quo perquisito, & puluere tantùm, aliquibusque vestigiis serpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, igneque concrematis, posteà rectè pepererunt.

Abortus ex veneficio.

Coniugatis autem veneficæ non eo saltem modo nocere solent, quòd impediunt, ne coniuges sibi mutuò coniugale officium præstare possint; sed etiam dum odium pertinacissimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitiosos quoque affectus in homine excitare potest, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formosissimum & maximè amabile habeatur, & contra, quod maritò amandum est, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei historiam refert Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib.3. c.6.* In quodam Hetruriæ oppido, *inquit*, iuuenis quidam adeò perditè veneficam mulierem adamauit, vt formosam alioqui vxorem vnà cum filiis relinqueret, & cum pellice suorum immemor vitam eousque traduxerit, donec vxor de maleficio monita eò concessisset, & veneficij instrumentum inuenisset; bufonem nimirum sub lecto ollæ inclusum, consutis oculis. Eo igitur abrepto, & solutis oculis, posteà igni concremato, confestim vir, suorum recordatus, tanquam à somno surgens, ad vxorem & filios reuersus est. Contrà odij hoc memorabile exemplum ibidem refert: In oppido Sepino, *inquit*, ditionis Neapolitanæ, erat quidam, Iacobus nomine, cuius vxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipsos matrimonium contractum fuit, simul habitare nunquam potuerint; tantum abest, vt se inuicem copulauerint. Et si quando Iacobus ad vxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita vxor erat, vt se per fenestram potiùs præcipitem dare, quam illum pati vellet. Quod cùm cuidam religioso ab ipsis hospitio recepto relatum esset, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illico mulierem aduocari iubet, eiusque maritum in interiore ædium parte sese abdere, ne eius præsentiâ vxor ingredi teneretur. Venit mulier, quæ de odij caussa contra coniugem interrogata, suam vicem priùs, miserumque finem cum deplorasset, se nullam, inquit, eius rei rationem reddere posse: quin absentis mariti tanto desiderio & amore se flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non posset. Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit, illico imaginationi suę tot deformitatibus & turpitudinibus, totque horribilibus monstris maritum apparere, vt mortem prius subire velle se, quam illum ferre asseueraret: quod eius anima tota, omnesque vires ac spiritûs in maritum, tanquam oblatum malum, & sui perniciem ferebantur: rursus eo absente se eiusdem desiderio æstuare aiebat. De cuius mulieris verbis cùm bonus ille sacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia super lectum valido fune in crucis modum vincirent, quo maritus omni repugnantia remorâ expeditum accessum ad eam haberet: verebatur enim ille sacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier se ita affectum simularet. Vxor denique, ob mariti desiderium se ligandam tradidit, rogans, vt ad se maritum admitterent, quo ingrediente nullæ vnquam furiæ, tam immanes visæ sunt, nulla fera ira efferata, nulla belua tantâ rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri posset: spumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furiis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieresque ibi assistentes retulerunt, eius ventrem ac stomachum fumibus contortis, quos ipsæ tangebant, refertum visum fuisse, totamque cutim vt flagris cæsam redactam. Nec furendi finis factus est, donec maritus concertationis labore defessus, & illius misericordiâ motus, illinc exiit. Et tandem post tres annos mulier quædam in veneficiis versata, quæ Iacobi matrimonium cum illa vxore grauiter molestéque tulerat, maleficium, quod patrauerat, soluit: & ita Iacobus vxore potitus est, & inde in summa pace atque ocio tranquillissimè vixit. Et Nicolaus Iaquetius, *in flagell. hereticor. fascinar. cap.12.* refert, se frequenter vidisse, quòd personæ maleficiatæ non potuerint præsentiam alterius tolerare, imò nec accessum, etiamsi nondum eam viderent, sed toto corpore cohorruerint, & coactæ sint fugere cum vehementissimis clamoribus.

Amor & odium inter coniuges ex veneficio.

Vrinam etiam supprimere seu occludere hominibus veneficæ valent; id quod iuueni cuidam factum esse ad mortis vsq; periculum à venefico, narrat idem Codronchius, *de morb. venef. lib.3. c.5.* Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipsum vrinam emittere coëgit, ac etiam colludendo impedimentum abstulit.

Vrina veneficio suppressa.

Inter recentiores Zacutus Lusitanus, *de praxi medica mirabil.*

Mira venefic[ij] historia.

*mirabil.lib.3.obs.*134.etiam memoratu dignam historiam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipse sic recitat: Puellam annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapia oriundam, formâ non vulgari præditam iuuenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprimè instructus ita miserè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures, velut amens, insomnis duceret: at cùm illum ea, vt ex infimo loco natum, temneret & irrideret, indignabundus sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cerâ cófictam verbis prolatis sortilegæ compungunt, quibus recitatis insons sæuis doloribus in toto corpore excitans est afflicta, iisque ita infandis immisericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus leniris remanebat aphona, & conuulsione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorsum pectus contingebat, cum oculis tortuis, nigricante facie, pinnis nariũ inuersis, linguæ tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, fastidio summo. His triduò perseuerantibus, conuocantur Medici, qui postquàm vltrò citróque de caussa morbi disceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia ab vtero, auráque venefica ad partes superas elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ similem tragœdiã excitare nata est. Quapropter præsidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cùm iis applicatis illa delira, furibũda, omni conuulsionis specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur. Hoc ita esse confirmauit postea enormis vomitus, cuius violentiâ nigerrimam materiã primò, postea glomeratos crines, tribulorum fasciculũ, acûs æneas, & tandem ouiformem massam, atro colore conspurcatam reiecit, quâ dissectâ erupêre plures volantes formicæ, quæ adeo horrendum fœtorem ex se exspirarunt, vt nullus in domo persistere posset. Visis his omnibus patuit, cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cùm in agone esset syncope oppressa, per vomitum laboriosissimè excreuit animal pugni formâ, colore atrũ, caudâ oblõgâ, toto corpore pilosum, muris instar; quod postquam in terram elapsum est, eximiâ pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti consulunt ariolos, sagas, sortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus se eam sanaturum propositâ multâ mercede constanter pollicetur, dicens, vt adoentante paroxysmo vocaretur. Sic factum. Nam cùm accessio ferociter inualescit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ prius abrasum, me præsente, imposuit papyraceam chartam albissimam, in qua scriptæ erant literæ binæ: T.M. & imposita erat vngula asini semicombusta, & ille nescio quæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab insultu & omni symptomate imposterùm liberauit.

Et tales historiæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*; Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria sagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis scripserunt, recẽsentur. Imò vulgò etiam passim notum, sagas & maleficas iudicibus confessas esse, se alios cæcos, alios claudos, paralyticos effecisse, alios sæuissimis doloribus diu exercuisse, & alios plurimos morbos excitasse: qui plerique cùm supra caussas naturales fuerint; vt ex symptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifestũ est, non sine caussa plurimi censent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

VVierus negat morbos à veneficio. VErùm ista omnia, quæ hactenus dicta sunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negátque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus causam esse

posse, dum, *lib.3.de præstig.dæmon.cap.*14.defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos, quorum se fatentur effectrices esse; & quæ hac de re in historiis referuntur, inter fabulas recensenda esse putat: idémque repetit *in lib.de lamiis* Ac tale quid esse putat quod de Duffo, Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib.*11.*hist. Scotor.* referunt; qui cùm sudoribus, vigiliis, doloribus & macie, sine vlla manifesta caussa, conficeretur, tandem deprehensum est, in Morauia, in quadam arce, sagarum vnam cereum simulacrum ad Regis Duffi effigiem dæmoniacá arte confectum ligneo affixum veru ante ignẽ mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere sensim supra imaginem: quæ deprehensæ responderunt, dum simulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in sudorem solui; carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis & ad cerã liquescentẽ macie consumi: consumpta autem cerâ Regis mortem continuò subsecuturam. Confracto verò simulacro, & sagis flammâ combustis, sub ipsum tempus hoc in Forressensi arce in Morauia, fuit Rex languore leuatus, & noctu absque dolore quieuit, ac breui sanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Dæmonom.lib.*2.*cap.*8.notat, qui has sagas ad enecandum Regem Scotorum conduxerunt, esse incolas Scotiæ, olim Scotorum hostes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam historiam, vt dixi, VVierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent. *Duffi Regis Scotiæ, historia.*

Deinde omnia illa, quæ facere se putant sagæ, mera somnia & phantasmata esse putat. Et, *lib.de lamiis, c.*5. statuit, lamiarum phantasiam solùm à malo dæmone vitiari, & imbui simulacris, vt fecisse constanter fatecãtur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipsa natura patiatur. Additque, *c.*9. Diabolum ad eã rem maximè iis vti, qui sunt melancholici, tristes, Deo diffisi, impiè, illicitè curiosi, peruersè in religione Christiana instituti, impotentis odij, malinosi, vix mentis cõpotes, similésque lubricæ fidei, vel insignis malitiæ, mulierculæ effætæ, stupidæ, sẽsibúsque vacillantes. Huiusmodi enim homines, *inquit*, maximè Dæmon adoritur, insectatur, illicit, vel assumpta plausibili formâ, vel cogitatione, imaginationéque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingestas reuera substantialiter existere, seriò credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque vt probet, varia melãcholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam se bruta esse animalia, nonnulli se vasa fictitia factos esse, alij alia falsa imaginantur. Et quidem istas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerunque tamen dormientibus, suggerere existimat; cùm aliàs dormientibus etiam occurrant, quæ nusquam sunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibusdã plantis somniferis scribit, quibus vnctæ sagæ per caminum se euolare, ac per aërem longè latéque ad symposia, choreas, concubitûs ferri, & huiusmodi alia perpetrare, profundissimo somno detentæ, persuasum habẽt. Huiusmodi historiam refert ex Baptista Porta, *de magia natural.* qui narrat vetulam quandam sibi pollicitã fuisse, se breui tẽporis spatio sibi responsa aliunde allaturã, idq; vt faceret, iussisse omnes foras egredi, qui à se acciti erant testes: vestibus verò nudatam vnguento quodã valdè se perfricuisse, illis per portæ rimulam aspicientibus. Hinc soporatam cócidisse, profundóque occubuisse somno, ita vt nec sentiret, dum vapularet. Hinc vbi medicamenti vires cessarunt, à somno excitatam multa incepisse fari delira, se maria montésque transmeasse. Cuiusmodi historia etiam sequenti capite recitabitur. Pergit porrò, & , *cap.*15. probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur à veneficis, esse mera inania ac ridicula, atque Satanæ instinctu in vsum vocari, ad eum

finem,

finem,quasi aliqnid præstent res eiusmodi prorsus nihili,inefficaces ac friuolæ, quod id, quod apparet,malum à Dæmone constructum, vel aliàs occultâ DEI voluntate,aut naturæ vitio ortum, à se concitatum credant insanæ fœminæ.Si enim congenitâ vi ab eiusmodi rebus infertur morbus, eum quoscunque vel transeuntes vel prætereũtes pati necesse est;cùm delectûs sit expers materia venenosa, contrarium verò testetur experientia,& ij saltem,quibus id destinatum est,malum patiantur.Postea etiam *c.16.*probare vult, quod,quotquot volgo lamiarum maleficio affecti vidẽtur,& quorum ita læsorum mentionem faciunt sacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obsessi fuerint;adducitque Iobi exemplum, *Iob.* 1. Nabuchodonosoris, *Daniel.*4. Dæmoniacorum & à Dæmone læsorum, *Matth.* 8. *Marc.*5. *Luc.*8. *Marc.*1. *Luc.*4.& similium. Tandémque concludit, quotquot tam crudeliter quibuscunque etiam conuulsionum generibus,morbis prodigiosis,vomitu,defectione præter naturam torquentur, hunc vel illum sonum edunt,certos mendaciter notant & accusant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique,citra alterios cooperationem, agi vexarique, quæ verò res monstrosæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingestas,nostris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis,vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intùs vel foris,vel vtrinque humoribus, aut spiritu caligantibus, Idque eo præcipuè argumento probat, quòd res eiusmodi sæpe magnitudine œsophagi, etiam quoad fieri possit,in homine viuo tensi distractique naturalem diductionem exsuperent. Cui & hoc addit, quòd, licet vel mox à cibo sumpto talis sequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum: præterea rebus eiusmodi duris acutisque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œsophago noxam inferri. Denique addit & hoc,quòd multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur,qui falsò veneficiis adscribuntur, E quibus omnibus tandem concludit,*cap* 22. *&* 23.lamiarum facinora nulla esse,earum confessiones vanas, ipsas innocentes, & potiùs errore phantasiæ laborantes, & propterea melius informandas, quàm interficiendas esse. Reliqua,quæ pro defensione sagarum affert VVierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicetur, proponentur.

CAPVT V.

Deciditur hac Controuersia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur,proueniant, explicatur.

VT verò quid in hac difficili controuersia statuendum sit, pateat, primò status controuersiæ rectè formandus.Equidem primò hoc negandũ non est,Diabolum rerum naturalium, & inter eas etiã venenorum esse scientissimum,& mancipiis suis propterea talia venena reuelare,& patefacere posse, qua ratione venena efficacissima & potentia componere queant,(etsi interdum quasnam res superstitiosas ac nullius momenti,vt ea deludat,adiicere iubet)quibus seu propinatis,seu extra adhibitis,aliis nocere possint Et procul dubio maleficiatos homines.quos pestem puluetibus sparsis, vel vnguentis portarum ansis inunctis excitasse historiæ multæ testantur quas,*lib.4.de febrib.c.2.*collegimus,istã pulueres tales,& vnguenta conficiendi rationẽ à malo Dæmone accepisse credibile est.Talia itaque mala medicamenta seu cibo aut potu admisceãtur,seu quocunque modo extra corpori adhibeantur, si veneficia appellare libeat,nullum dubium est,dari morbos à veneficiis inductos,quod nec ipsum VVierum negare posse existimo. Sunt enim talia omnia naturalia; etsi modus componẽdi à Diabolo fluere possit. Verùm de his prin-

Diabolus venenorum gnarus.

Venefica etiã per venena morbos inducere possunt.

cipaliter quæstio non est,sed hoc inprimis quæritur;an veneficæ & lamiæ,sine veneno naturali, supernaturali vi,& mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eosdem planè necare, Deo permittente, possint, De quo vt,quid statuendum sit, clarum fiat, & vt de distinctis distinctè loquamur, solutionem huius quæstionis quibusdam conclusionibus proponemus.

Status controuersia.

Prima ergo conclusio sit hæc: *Sagis & lamiis propositum est,homines lædere,ipsisque varios morbos inducere, & earum operâ multi variis modis læsi sunt.* Atq; id historiæ supra,*c.*3. propositæ satis docent, & exstant tales innumeræ apud Sprengerum, *in malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium,*in Dæmonolatr.sagarum*,& alios,qui de sagis & lamiis scripserunt.Etsi enim historias eiusmodi pro fabulis habet VVierus: tamen historicorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etsi enim quod de Duffo,Scotiæ Rege, ex Hectore Boëtio affertur,mirabile videtur: tamen illam impietatem iam antiquam esse,nec nostro etiam seculo defuisse, è Poëtis, Philosophis,& Historicis plurimis patet.;Plato, *lib.*11. *de legib.* huius Magiæ meminit. Ouidius, *in epistola Hypsipyles*,de Medea scribit:

De morbis veneficis conclusio prima.

Deuouet absentes,simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur vrget acus.

Et Ioh.Bodinus,*lib.*2.*Dæmonom,c.*8.ita scribit:Enguerrandi Marignij iudicium hac potissimum caussa nos legimus,(tale enim quid ab huius Enguerrandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuisse,annales Franciæ referunt)& alterius,in Alenconiorum vrbe, tẽpore Francisci I.Regis,cuius factum probatum in iudicio fuit,& copiosè in Nauarrenæ Reginæ heptamero, neque tanquam fabula,sed velut historia vera in forensibus gestis omnibus exponitur.Anno 1574.generosus vir quidam, (vt in iudicio eius,quemadmodum excusum est, legimos) qui Lutetiæ fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus est.Et quod recentius est,mense Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciauerunt, tres imagines cereas deprehensas esse in fimo,cum inscriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus,quas imagines Curio pagi Istinctonij, ad dimidium milliare Londino distantis, fecisse dicebatur.Et recentem huius rei historiam supra,*cap.*3. è Zacuti Lusitani *lib.3.de praxi medic,mirab.obseru.* 134. retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum historias supra,*cap.*3. attulimus, & extant passim plurimæ apud autores allegatos.

Quòd verò lamiæ & sagæ ad actiones illas Magicas quocunq; etiam modo cócurrant,ex eo patet,quòd veneficij instrumentis remotis,vel ipsis sagis crematis ac mortuis,ægri cóualescunt;vt ex historiis aliquibus supra recitatis apparet.Et Ioh.Bodinus, *in confutat. opin. Ioh.VVieri*,refert, Biebranam quandam sagam ad Laodunum crematam,anno 1556. Hæc, *inquit*,infirmabat homines,mirificeq; distortos reddebat,eosque, bestias & fruges perdebat.Sed vt primùm fuit exusta, cessauerunt hæc omnia, vt ex Iudice, qui de ea quæstionem habuit,cognouit Bodinus. Idem eundem iudicem sibi narrasse scribit, cùm ista cuidam fœminæ comminata esset,eam nunquam lactaturam,ita accidisse, & lac eius subitò exaruisse, & quamuis multos liberos pareret; tamen vbera semper aruisse: crematâ verò sagâ statim lacte abundasse.Et ex quodam nobili ac honorato viro se cognouisse narrat, vxorem eius ab amita impeditam fuisse,ne pareret,(quod illa ipsa moriens confessa est)vt successionem liberis acquireret:vt verò illa mortua est,hanc breui grauidam factam,peperisse semel atque iterum.

Neq; quæ obiicit,& ad sagarum excusationem affert VVierus,magni momenti sunt.Primò enim non solum anûs melancholicas, & imprudentes fœminas, sed & iuuenculas,viros item nullo modo melancholicos,talia perpetrasse, & alios eadem docuisse, & variis persuasionibus

Rationum VVieri refutatio.

sionibus ad alios irretiendos, & in suam sectam pertrahendos, usos esse, historiæ testantur. Et si saltem melancholicæ & deliræ essent veneficæ, omnibus, ut solent melancholici facere, palam suam mirabilia patrandi scientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, sed omnes clàm, & apud eos saltem, quos sperant in societatem suam trahi posse, artes suas profitentur. Præterea si melancholicæ essent fœminæ, qui fit, quòd tot seculis, tot diversis locis captę sagæ in confessionibus consenserint? Equidem melancholici plurima incredibilia & impossibilia sibi persuadēt, sed omnibus seculis vix duo reperti sunt, qui unum sibi imaginati fuerint. Eadem ratio somniorū est. Sit enim, ut mox dicetur, ut lamiæ quædam somniarint saltem, se quædam fecisse, quæ numquam fecerunt, & id postea vigilantes credidisse: tamen non semper id accidisse, sed vigilantes ac scientes multa perpetrasse, historiæ docent; quæ testantur, sagas diversis in locis captas in narrationibus suis planè consensisse, de die, hora, loco, modo instrumentis, eadem retulisse, & quas scelerum socias habuerint, narrasse. Et quòd dormientes non solùm sibi imaginentur, se quædā facere, sed quod etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quòd instrumenta, quibus se usas esse fatētur, in iis locis, in quibus ea se reposuisse dicunt, reperiuntur, iisque remotis vel combustis, læsi sanitati restituuntur. Neque etiam probare potest VVierus, quòd omnes, qui à sagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant omnes à Diabolo obsessi dicendi sint: sicut nec Iobus, licet à Diabolo plagā pessima afflictus, ab eodem obsessus fuit. Tandem etsi instrumenta, quibus utuntur, sagæ, sunt inania & inefficacia: tamen nō ideo sunt excusatæ, sed ob pactum, quod cum Dæmone habent, ut postea dicetur, execrabiles. Etsi enim ipsæ nihil agunt, ut iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil sine permissu Dei agere potest: tamen sicut voluntas & conatus ad crimen læsæ maiestatis in actionibus politicis constituendum sufficit; ita & hac ipsa de caussa sagæ merito hic accusantur.

Secunda conclusio. Secunda conlusio sit hæc: *Etsi sagis propositum est homines lædere: ipsæ tamen id nec præstant, nec præstare possunt.* Itaque etsi tot historiis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ passim exstant, fides non sit deroganda, & meritò effectûs isti sagis & lamiis imputentur, tamen porrò inquirendum, quo in genere caussæ hæ concurrant, & quid ad tales effectûs conferant. Ubi omnino statuendum, lamias & sagas ipsas operationum talium caussas non esse, sed Diabolum; sagas vero saltem *συνεργοὺς*, aut potiùs impellentes caussas, utpote, ad quarū voluntatem & preces Diabolus, DEO permittente, tales morbos hominibus infligit; aut qui à natura ortum habent, eos suâ ope à sagis induci iis persuadet. Ideoque ut veneficium appelletur, necessarium est, ut Dæmon & saga concurrant. Ubi enim Dæmon solus, precibus & pacto sagarum non instigatus, hominem affligit, id quod Iobo accidit, tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur, sed tum solùm veneficium dicitur, cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto invitatus, homini nocet, & dāmnum affert.

Venefica ipsæ nihil præstāt. Quod autem veneficæ ipsæ nihil agāt, & per instrumenta sua eorum, quos putant, effectuum caussa non sint, pluribus rationibus probari potest. Primò enim certum est, interdum (interdum dico, non semper) Diabolum sagis in somniis varia symptomata suggerere, quæ, ubi evigilant, vera esse credunt, & variis in locis se fuisse, ac varia præparasse sibi persuadent. Cuius rei historiam supra, *cap. 4* è Baptista Porta, & VViero retulimus, mulieris, quæ, cùm unguenti cuiusdam illinitione in somnum delapsa esset, postquàm evigilavit, se maria & montes peragrasse dicebat. Atque exstant tales historiæ plurimæ mulierum, quæ, etsi pedem è lecto non extulissent noctu, mira tamen in locis peregrinis se perpetrasse dixerunt. Narravit etiam huius rei historiam mihi vir quidam Nobilissimus, fide dignus, quæ hæc est: Cùm fœmina quædam carcere detenta esset, quòd in lupum se transmutare posse perhiberetur, atque id ipsa fassa esset, Magistratus, si eius rei specimen ederet, se ei vitam donaturum promisit. Quòd cùm se præstituram esse polliceretur, modò unguentum suum ad hoc opus necessarium ad manùs haberet, id statim ex eius domo allatum est. Quod ubi accepisset, caput, collum, axillas, & superiores corporis partes eo inunxit, & paulò post concidit, ac profundo somno correpta est, Magistratu præsente. Horis tribus elapsis subitò surrexit, & interrogata, ubinam interea fuisset, & quid rerū egisset, respondit, se in lupum mutatam prope civitatem aliquot milliaribus distantem, quam nominavit, primò ovem, deinde vaccam dilacerasse. Cuius rei ut certitudo haberetur, inquisitum est apud Magistratum eius loci, atque rem ita se habere, compertum est. E quo constat, Diabolum sagæ profundo somno detentæ nomine ista patrasse, & sagæ phantasma hoc in somno obiecisse.

Deinde etiam, cùm vigilantes se aliquid efficere persuasum habent, nihil tamē tenerà eas præstare, è multis patet. Primò enim instrumenta, quibus utūtur, nullius momenti sunt, & eos effectùs edere non possunt. Deinde, ut anteà etiam dictum, impossibile non est, Dæmonem interdum mancipia sua docere posse, quâ ratione pulveres vel unguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæstio non est, & sagæ talibus raro utuntur sed res nullius momēti adhibent, quas tales effectus edere non posse, quivis sanæ mentis homo facilè animadvertit, puta cortices nucum, semina quædam, plumas, acûs, clavos, vitrum, capillos, ungues, ossa, partes mortuorum, & præcipuè suspensorū, bufones, serpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum pulvinaribus & culcitris, vel in vestibus, vel sub liminibus ianuarum, vel alibi abscondunt. Quæ res cùm inefficaces sint, quædā etiam artificiales, omnino eos effectus, quos illæ putār, præstare non possunt. Artificialia enim & naturalia inter sese differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cùm ergo talia plerunque artificialia sint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia sunt, agere non possunt.

Secundò cū omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel sub liminibus, vel alibi absconduntur, prætereuntes, nisi venenatam qualitatem emiserint, non tangant, etiam nemini nocere possunt, inprimis si aliquot milliaribus absint.

Tertiò cū, quæ proprias vires habent, in quælibet obvia agant, sicut & in cōtagiosis & venenatis morbis videre est, & magnes omne ferrū obvium trahat; talia verò instrumenta non omnibus, sed saltem quibus volunt sagæ, noceant: patet hinc, vires istas his tribuendas non esse. Ita refert Nicolaus Remigius, *dæmonol. sagar. libr. 2. c. 8.* quandā sagam cùm iniurias, quibus à quodā affecta sibi videbatur, ulcisci vellet, eius quinque vaccas tollere constituisse. A magistello ergo suo inductam, antelucanis horis pulvere quodam, quem ab eodē acceperat, pascua conspersisse. Cùm verò universum gregem perire nollet, recepisse Dæmonem, intra eum 5. vaccarum numerum futuram esse omnem noxam: idque eventum comprobavisse. Nam solas illas quinque periisse.

Quartò, cùm omnia agentia operationes suas sine ullis ceremoniis & verbis præstent, verb. g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præstant, nisi verba quædam admurmurentur, & ceremoniæ accedant, quas ideo malus Dæmon adhiberi vult, ut hoc modo sagæ ipsi obsequium præstent, & ille contra huiusmodi ceremoniis se quasi cogi & allici simulet.

Tandem etiā hoc ex eo patet, quòd pulveres & unguenta, quibus sagæ, dum nocere volūt, aliorum vestes

conſpergunt aut inungunt, poſtquàm ſagæ in vincula coniectæ ſunt, à quouis ſine damno tractari poſſunt. Et quòd res alicubi defoſſæ vel occultatæ ſagis mortuis ampliùs nocere non poſſunt.

Equidem Diabolus, vt ſagas ad omnia obſequia promptas habeat, ipſiſque perſuadeat, ſe multa miranda præſtare, &, quibus velint, prodeſſe vel nocere poſſe, puluerem plerunque primo congreſſu eis ſubminiſtrat, qui morbi necíſue cauſſa eſſe poſſit, quémque non ſit neceſſe in cibum potúmue inijcere, aut mutuo corpori affricare, ſed ſatis ſit, leuiter etiam in veſtes alicuius inſpergere. Eum, qui necat, atrum, qui morbum tantum faciat, cinerítij, aliquando etiam fuſci eſſe coloris aiunt. Ac quoniam ſagæ ſæpe vel metu, vel pretio, nonnunquam etiam miſericordia adducuntur, vt morbo ſic affectis curationem adhibeant, ne deſit quoque ad eam rem remedium, tertium puluerem accipiunt, albi coloris, cuius vel aſperſione, vel in eſculenta aut potulenta iniectione propellatur morbus. Idque pluribus hiſtoriis probat Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. ſagar. lib. 1. cap. 2*

Pulueres Magici.

Verùm enimverò etſi dentur pulueres venenati, quibus homines infici poſſunt, vt ſupra dictum: tamen hos tales non eſſe, ſed omnes illos effectûs à Dæmone prouenire, credibile eſt. Quod vel ex eo patet, quòd non ſolùm leuiter veſtibus inſperſi morborum & mortis cauſſa eſſe poſſunt, ſed &, vt idem Remigius, *eod. lib. c. 3.* habet, etiam vnguento malus Dæmon ſagas inſtruit, quo impune manus ſuas, totumque adeò corpus inungere poſſunt, quo tamen ſi alterius manum vel veſtem etiam attingant, ei continuò morbum vel mortem inferant. Et experientiâ obſeruatum, vt ex locis allegatis apparet, ſine noxa & damno, vt antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos, quibus ſagę vſæ ſunt ad damna aliis inferēda, a quouis tutò tractari poſſe, poſtquam ſagæ in carcerem coniectæ ſunt. Inde enim clare elucefcit, quicquid tum peragitur, à Diabolo perfici; res eiuſmodi ſaltem ſymbola eſſe, quæ teſtantur, ſagas eius facinoris conſcias eſſe, & Diabolum earum ſuaſu & conſilio talia peragere. Nimirum vbi à Deo vel impetrauit, vel iuſſus eſt, iuſto DEI iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam vbi ex naturalibus cauſſis, vt mox, *concluſione* 3. dicetur, homini aliquis morbus impendet, atque ipſe hoc præuidet, miniſtris & mancipiis ſuis mandat, vt talia furtiua & aquila adhibeant, iiſque perſuadet, ſi id præſtiterint, talia ſecutura. Quod cùm accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò ſagæ ſua ſponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent nihil tale præſtare poteſt, niſi à Deo poteſtatem impetret, ſcribitq; Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. c. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus iſta noceant, ex ſagarum confeſſionibus eſſe manifeſtum. Interim ne autoritatis & exiſtimationis ſuæ iacturam apud ſuos Diabolus faciat, ſe in gratiam earum, quæcunque volunt, præſtiturum promittit. Quòd ſi promiſſis ſtare non poteſt, & ſagæ ſua ſpe fruſtrantur, eas obiurgat, quaſi præcepta ſua perperam exſecutæ ſint, neque omnia, quæ mandauerat, adhibuerint; imò ipſas ſæpe verberibus mulctat.

Vnguenta

Tertia Concluſio.

Tertia Concluſio: *Multi morbi, qui a ſagis induci putantur, ſunt plane naturales, & a naturalibus cauſſis, & ab ipſo interno humorum vitio ſine vlla Diaboli opera, oriuntur.* Cum enim Diabolus, rerum naturalium ſcientiſſimus, ſæpe præuideat, hominem ob internum humorum apparatum vitioſum in morbum aliquem paulo pòſt lapſurum, ille mancipiis ſuis perſuadet, ſi hoc vel illud agant, hominem in morbum iſtum lapſurum, qui iam ex naturalibus cauſſis in procinctu, & ſe paulo pòſt proditurus erat, etſi a ſagis nihil tale actum fuiſſet. Memini me hîc cives aliquot curaſſe, qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarunt, quos ſagæ in carcerem coniectæ ſe induxiſſe confeſſæ ſunt; cum tamen nihil præternaturale in iis viderim, ſed tales ij tumores fuerint, qui ab interno humorum vitio prouenire potuerunt, & quales in aliis etiam, ſine omni veneficij ſuſpicione, obſeruaui & curaui.

Quarta Concluſio.

Quarta: *Interdum vero ab ipſo Diabolo, DEO permittente, ad voluntatem & libitum ſagarum, cum quibus is pactum habet, hominibus morbi & damna immittuntur, ipſis ſagis Diaboli perſuaſu quædam adhibentibus, quibus ipſa effectûs illos, qui ſequuntur, tribuunt.* Verùm iam anteà, *concluſione ſecunda*, probatum eſt, media illa, quæ ſagæ adhibent, nullius efficaciæ eſſe, ſed omnia illa, quæ eueniunt, ſolius Diaboli operâ perfici.

Quinta Concluſio.

Quinta: *Morbos vero illos Diabolus interdum per cauſſas naturales hominibus inducit.* Cùm enim Diabolo rerum naturalium vires ac ſympathiæ & antipathiæ non ignotæ ſint, & optimè norit, quid hominis cuiuſque valetudini commodum, quid noxium ſit, quid hunc vel illum morbum inducere poſſit; & venena ad cauſſas morbificas hominum corporibus, vel ſecundum totam ſubſtantiam, vel ipſarum partem ſpirituoſam & maximè efficacem clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrumpere, atque in varias partes immittere, atque ita naturalem earum conſtitutionem mutare, imò violenter quædam, permiſſu DEI, in corpore humano peruertere; prætereà affectus varios, ſpiritibus & humoribus motis excitare: hoc modo varios morbos inducere poteſt. Equidem nonnulli tales morbos à Diabolo excitari negant, cùm à cauſſis naturalibus prouenire poſſint. Et Autor libri, *de morbo ſacro*, qui nomine Hippocratis circumfertur, toto ferè libro diſputat contra illos, qui ſtatuunt, epilepſiam a Dæmone prouenire, & proptereà non naturalibus medicamentis, ſed expiationibus curandam eſſe. Atque opinionem hanc ex ignorantia naturalium epilepſiæ cauſſarum profectam eſſe cenſet. A quo non multum Auicennas diſſentit, qui, *prima tertij fen. 1 tra. 4. cap. 18.* ſcribit: Quibuſdam Medicorum viſum eſt, quòd melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cùm Phyſicam docemus, ſi illud cōtingat à Dæmonio, aut non contingat, poſtquam dicimus, quoniam, ſi contingat à Dæmonio, ſufficit nobis, vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & ſit cauſſa eius propinqua cholera nigra: deinde ſit cauſſa illius choleræ nigræ dæmonium, aut non dæmonium. Verùm non ſatis firma ratio eſt, quòd, quia morbi iſti à naturalibus cauſſis proximè prouenire poſſunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenim licet cauſſa proxima talis morbi ſit humor naturalis: tamen ea, vt morbum hunc faceret, non ſuâ ſponte excitata eſt, ſed Diabolo mouente: & proinde eius ablatione morbus non curatur, niſi etiam cauſſa externa, humorem illum vel generans, vel mouens, tollatur, malus Dæmon puta. Vt enim, ſi quis dolore capitis, vel febre ex mora ſub Sole corripiatur, non ſufficit, ſi intemperiei illi, vel bili a Sole generatæ remedia opponantur, ſed etiam neceſſarium eſt, vt æger ex Sole in vmbram, & frigidiorem locum ſeſe conferat: ita etiam ſi Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non ſatis eſt, vt remedia ad humorem illum dirigantur, ſed etiam opus eſt, vt Diabolus ab actione ſua ceſſet. Ideoque non idem eſt, quod putat Auicennas, ſiue morbus aliquis à malo dæmonio excitetur, ſiue non excitetur, modò naturalis eius cauſſa adſit. Diabolum autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam ſacræ literæ docent. Nam, *1. Reg. cap. 16.* de Saule Rege legitur, quòd certis temporum interuallis malus Dæmon ipſum exagitauerit. Et, *Luc. 13.* extat hiſtoria mulieris habentis ſpiritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat inclinata, nec poterat ſurſum reſpicere, quam IESVS ſanauit die Sabbati, & indignanti Archiſynagogæ reſpondit: Hypocritæ, vnuſquiſque veſtrûm Sabbato non ſoluit bouem ſuum aut aſinum ſuum à præſepio, & ducit ad aquam. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas octodecim annis, non oportuit ſolui à vinculo die Sabbati?

An Diabolus morbos non cauſſis naturalibus inducat.

Morbi

Morborum à Diabolo per caussas naturales inductorum differentia. Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per naturales caussas excitantur, varij esse possunt. Interdum enim vitiosos humores, quos vel generat, vel mouet, ad cerebrum & neruos detrudit, atque epilepsiam & conuulsiones, ac paralysin excitat: interdum melancholicis humoribus spiritus animales inquinat, & melancholiam inducit. Ad melancholiam referri potest & amor insanus, & odium erga aliquem sine caussa. Equidem homini Dæmon libertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel illum amandum, aut odio habendum cogere non potest; varia tamen & falsa phantasmata imaginationi obiiciendo, odium vel amorem excitare valet: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis non est, vel formosissimam & maximè amabilem, vel contra, vt turpissimam & maximè deformem obiicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur interdum iuuenum naturali constitutione, ad Venerem & libidinem procliui. Cuius rei exempla præbent statuarum amatores, quorum aliquos fuisse, historiæ referunt. Etsi verò talia præstat Diabolus, vitiosos affectûs in hominibus excitando, & Venerem stimulando, vel rei amatæ vel amandæ imaginem continuò phantasiæ obiiciendo: tamen sagis persuadet, vt credant, se ceremoniis quibusdam, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in sui, vel quorum volunt, amorem pertrahere posse.

Philtra. Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam *lib. 1. Pract. part. 2. cap.* 10. dixi. Philtrum, *ἀπὸ τοῦ φιλεῖν* dictum, est quicquid ad amorem conciliandum adhibetur. Est autem philtrum duplex; aliud quod pharmacum propriè est, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorium nominatum, de quo *loco alleg.* & in Institut. *lib. 2. part. 3. sect. 2. cap. 4.* satis dictum, quod quidem Venerem forsan excitare, amorem vero hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac insaniam inducit, de quo Poëta;

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Hoc tamen negare nolim, interdum etiam Diabolum hic concurrere, & quod ipse præstat, philtris ac poculis eiusmodi adscribi. Deinde sunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo suadente adhibentur. De quo Virgilius, *in Pharmaceutria:*

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodémque igni, sic nostro Daphnis amore.

Et: *Terna tibi primùm triplici diuersa colore*
Licia circundo, térque hæc altaria circum
Effigiem duco. (imaginem scilicet amati)

Et: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.*
Necte, Amarylli, modò, & Veneris dic vincula necto.

Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.*

De quibus omnibus prolixè agit Martinus Delrio, *disquisit. Magicar. lib. 3. part. 1. quæst. 3.* qui ibi videatur. Mihi satis est hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, sed si quid ex voto sagarum succedit, id omne Diabolum præstare; qui & humores ac spiritûs in libidinem accendere, & amasiæ vel amasij imaginem, vt summè pulchram & amabilem, crebrò phantasiæ obiicere, & memoriæ fortiter imprimere potest.

Contra si odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra est, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum est apud Baptist. Codronchium, *lib. 3. de venef. cap. 6.* quod supra, *cap. 3.* enarratum fuit; mulieris scilicet, quæ maritum absentem ardentissimè amabat, qui tamen si appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monstrosus apparebat, vt mortem subire, quam illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & surditatem inducere potest, vel spiritûs, qui omnium actionum naturæ proximum sunt instrumentum, dissipare vel corrumpere, aut ipsam partis conformationem peruertere. Si humores vitiosos in partes membranosas moueat, grauissimos dolores excitare valet.

Coniugium vt turbet Dæmon. Inprimis verò Diabolus in præstanda suâ operâ veneficis promptissimus est in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hostis est infensissimus, impediat, & adulteriis, imò homicidiis, occasionem præbeat. Præstat autem id variis modis; primò odium inter coniuges excitando, & consuetudinem coniugalem impediendo; de quo antea dictum, eiusque exemplum allatum. Et obseruatum etiam est aliàs, coniuges, qui se ardentissimè amarunt, cùm ad copulã coniugalem ventum est, adeò in odium exarsisse, vt se mutuò vnguibus & pugnis impeterent; & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuisse, vt alter amplexus nullo modo ferre posset. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt, quòd scilicet coniuges corporibus sibi mutuò appropinquare, licet velint, non possint, dùm Dæmon phantasticum aliquod corpus inter eos interiicit, vt se contingere non possint; vel alio modo eos inuicem à se diuidit: cuius rei mirandam historiam ex Vincentio Beluacensi cùm alij, tum Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib. 3. part. 1. quæst. 4. sect.* 8. refert, quæ tamen cùm præstigiæ sint, potiùs ad veneficia, de quibus *conclus.* 7. dicetur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgo frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modo cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non possint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præstat autem hoc vel seminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, spirituúmque ad id influxum prohibendo, vel semen exsiccando & subducendo, & eius effusionem prohibendo. In fœminis verò hoc præstat, genitalibus aliquã affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non possint. Interim Diabolus sagis persuadet, vt nescio quas ceremonias ridiculas, & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominùs credant, se præstare, quæ ipse tamen efficit.

Neque enim impossibile est, vt Diabolus etiam difficultatem partûs, vel abortum exciteret; & extãt in confessionibus sagarum multæ eius rei historiæ. Cùm enim ad gestationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota non sunt, variis modis ea corrumpere & vitiare potest.

Sexta conclusio. Sexta conclusio: *Interdum tamen etiam Diabolus, sine causis & mediis naturalibus in corpore hominis existentibus, suâ potentiâ & subitâ violentiâ, solùm ad sagarum postulatum, homines lædit.* Cùm enim sagæ vel metu, ne deprehendantur, rem aggredi nolunt, vel se eam expedire non posse pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ex voto ipsarum eam expedit, & ea, quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei passim multæ historiæ extant. Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. sagar. lib. 2. cap.* 10. narrat, sagam quandam, Ioannam à Banno, cùm virum quendam fortè bigis Argentoratum proficiscentem vidisset, memorem pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouisse, & execratam esse. Et cùm vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo sedebat, præcipitem tantâ vi deiectum esse, vt illico exanimatus sit, integro nihilominùs toto corpore, nec vel vulnere vllo saucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel intorto, aut vlla sui parte læso, vt illi interclusam animam, interceptósque omnes vno momento spiritus fuisse à Dæmone, credibile sit. Et idem, *ead. lib. cap.* 12. refert, quendam alium, à quo iniuria affectus sibi videbatur, diris deuouisse, & illum mox turbine subito inuolutũ, ac in terram deiectum, altero crure sic debilitatum fuisse, vt se loco mouere non posset, & viciniorum pecorum custodum adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequàm vulnus coaluit, ipsum illum Magum spontanea confessione patefecisse. Idem, *ibid. cap.* 13. scribit, sagam quandam cùm vicinæ nocere vellet, cum suo more opus fecisse, interim ne-

 gocium

gocium Dæmoni suo commune. Ecce verò, vicinarum ædium occlusis obseratisque foribus auditi miserum ejulatum pueri, quem mater abiēs domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fores properè effringerent, repererunt puerum prunis candentibus vndiquaque ad opertum & obrutum, quem licet, quantum possent, prunis candentibus extrahere, & seruare niterentur, animā tamen egit, & inter manûs illorum mortuus est. Idem, *eod. lib. cap.* 14. narrat, rustico cuidam ad Mosellam Dæmonem, iussu cuiusdam Francisci Vellei, turbine quodā, reliquo aëre alioquin placidissimo, omnē spiritū sic intercepisse, vt diu vitæ dubius ac incertus jaceret. Idem, *eod. lib. cap.* 15. scribit, sagā absentem quandam Dæmonis ope alterius oculo cladē intulisse, eumque, qui hoc vulnus in oculo accepit, retulisse, vulnus istud oculi sibi quasi ab impingēte per vim arboris ramo inflictum fuisse; cùm tamen hinc atque inde arbores nullæ multis passibus starent.

Septima conclusio. Præstigia Diaboli.

Septima conclusio: *Sæpe præstigijs saltem Diabolus homines ludit, & se morbos, qui nulli sunt, induxisse persuadet.* Hùc pertinet mēbri virilis ablatio, cuius historiam supra, *cap.* 3. è Baptistæ Codronchij, *lib.* 3. *cap* 5. attulimus: & extant similes in Malleo maleficarum Sprengeri, *part.* 2. *quæst.* 1. *cap.* 7. Etsi enim nonnulli in ea sunt sententia, reuerà membra genitalia à Diabolo auferri & reddi posse; tamen cum iis sentire malo, qui meras præstigias talia esse putant; cùm in Diaboli potestate non sit, adempta homini membra restituere. Et quod iuuenis ille solo contactu manûs maleficæ inter femora mēbra genitalia statim recepit, id præstigias meras fuisse, facile docet. Nec mirum, vt Ludouicus Viues, *in Augustin. de ciuitat. Dei, lib.* 10. *cap.* 16 scribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obtutus nostri aciem; cum à circulatoribus nobis sic sæpe imponatur, ostendanturque, quæ nisi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deessent; etiam sic facta admirationi sunt, & vix acumen ingenij rationem illorum assequitur. Etsi enim sunt, qui credant, nisi Dæmonis ope ista perfici: artis tamen sunt exercitatissimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum præstigiis frustratur. Ita qui edit panem, spuere cernitur farinam siccam: qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam jugulum, remittit: magno spectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acuum, zonularum, nummorum.

Ad quod autē genus veneficij referenda sint mira illa quæ interdū per aluum & vomitū reiiciuntur; an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentiā corpori inserantur, an verò saltem præstigia sint Diaboli, dubium. Attulimus verò supra, *cap.* 3. aliquot eius rei historias, & passim extāt plurimæ. Et VVierus etiam, *de præstig. dæmon. lib* 4. *cap.* 5. 6. 7. aliquot recenset, quæ docent, per aluū & vomitum fuisse reiectas acûs, capillos, ferramenta, clauos, plumas lapides, anterius opilionis subligaculū, filorū sphærula, pelles, stramen, pauonis pennam, spinas, setas porcorū, arenam, vitrū, & alia. Idē etiā, *ib. c.* 9. 13. 14. refert, è corporibus viuentiū & mortuorū extractos fuisse clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem tales cùm variæ sint, quasdam in corpore generari posse, dubium non est, quales sunt pili, qui interdū in apostematibus & vomicis inueniuntur, etiā in iis, in quibus nulla veneficij suspicio est. Quæ autē nullā cum humano corpore cognationē habent, vt setæ porcorū, pennæ pauonis, metalla, inprimis res artificiales, vt cultri, claui, panni, & similia, eas in corpore humano generari non posse, extra controuersiam esse puto.

An reuera per aluum & vomitum res admiranda reyciantur.

An verò talia reuerà in corpore fuerint, & inde reiiciantur, vel extrahantur; an verò præstigiæ Dæmonis sint, extra saltē talia in corporis superficie ostentantis, inter autores dubiū. Io. VVierus, *de præstig. dæmon. lib.* 4. *c.* 2. *&* 14. *& de lamijs, cap.* 17. in ea est sententia, talia saltē præstigias & illusiones dæmonis esse, & ea, quæ reiici vel extrahi è corpore videntur, nunquam fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate & velocitate imperceptibili ori injecta, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interjectu corporis aërei, aut aliter caligantibus. Atq. ad id probandū hisce præcipuè argumentis vtitur: Primò quòd nullus meatus sit, per quem talia, cultri scilicet & similia, in corpus immitti possint. Res etiam, quæ reiiciuntur, sæpe amplitudinē œsophagi, etiam, quoad fieri potest, in homine viuo tensi distractique, naturalē diductionē excedunt. Tertiò quod fieri non possit, quin os ventriculi, & œsophagus, à talibus, si per eum transirēt, læderentur; cùm tamen plerunque nihil læsionis vel doloris post talia vomitu reiecta percipiatur: quia impossibile fuisset, si res tales acutæ in vētre fuissent, quin in eo dolorem excitassent; cùm tamen nullus dolor anteà perceptus fuerit. Quartò quia tactu, etsi ventriculus valdè comprimatur, nihil tale deprehendi possit. Quintò quòd nihil cibi vel chyli talibus, quæ reiiciuntur, permistum appareat, etsi homo paulò antè cibum sumpserit.

Alij verò existimant, res illas reuerà à malo Dæmone in corpora immitti, atq; inde vel reiici, vel extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extractionis a Dæmone delatas esse. Atq; ad id probandū hoc inprimis afferunt, quòd res tales sæpe multos annos asseruantur, & propterea non saltē imaginariæ fuerint: deinde quòd reuera tales res ex vlceribus & corporibus hominū Chirurgorum opera extrahūtur, vt ex Langio, *lib.* 1. *epist.* 38. patet, & ipsis manibus attrectari possunt. Verùm de modo, quo corpori inserantur huiusmodi a Dæmone, dissentiunt. Nunnulli putant, hominem in somnū profundū demergi, & tum Diabolum corpus, vel mēbrum illud incidere, & ea, quæ velit, inferre, ac eā subtilitate & arte vulnus id consolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licet enim homines id præstare non possint: tamen Diabolum esse artificiosissimū, & ea nosse medicamenta, quibus id præstare queat Alij putant, à Diabolo poros cutis distendi, & per eas inseri stramen, setas porcinas, corium, & similia. Alij opinantur, Dæmonem nullo negocio res eiusmodi in minutissimas partes, & puluerem etiam, frangere & conterere, & sensim in hominum corpus ingerere, & ingestas rursum compingere posse.

De rejectione etiam dissentiunt. Alij enim existimant, etsi suā sponte œsophagus non ita dilatari possit, vt corpora tam magna per eum reiici possint: tamen vt à Diabolo extra cunsuetū modū extendatur, impossibile non esse. Imò addunt, naturam interdum per angustas vias res in corpus deglutitas vel immissas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuisse, credidisset. Quarum rerum exempla collegi *lib.* 3. *Pract. part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 3.

Autoris sententia.

In re hac obscura & difficili equidem aliquid certi statuere, difficillimum est; cùm Diabolus sit *πανοῦργος*, & multa DEI permissu præstare possit, quæ hominibus sunt impossibilia. Non negarim tamen, interdum esse meras Diaboli præstigias, quod vel ex eo patet, quòd res tales interdum euanescunt, sicut ex historia illa puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & supra, *cap.* 3. recensitæ, manifestum est, quæ viuam anguillam vomitu rejecit, quæ tamē exenterata in alto loco suspensa, vt à nullo animali attingi potuerit, postea euanuit. Contra cùm res quædam vomitu rejectæ, & ex corporibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu asseruatæ fuerint, non dubitandū est, reuerà tales fuisse. An vero ex ipso ventre vel corpore prouenerint; an verò in ore, vel ante os aut vomicam aliunde delatæ & substitutæ fuerint, cuilibet liberū relinquo, quicquid velit, sentire. Cùm tamen vix probabilis modus dari possit, quo talia corpori inseri potuerint, nec etiam facilè via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem sine damno, reiici potuerint, valdè probabile est, meras esse Diaboli præstigias. Etenim si præstigiatores illi manuum agilitate hominum oculus fallere possunt, cur non & Diabolus

Diabolus idem possit, & id exhibere intuentibus, quòd nunquam in corpore fuit?

Equidem refert Henricus ab Heer, *obseru. medic. rararum lib. obseruat.* 8. puellam quandam nonum agentem annum ex veneficio vomitu eiecisse multas plumas, fasciculos straminis, pollice crassiores transuersis aciculis confixos, ligulas ex filo textas, variis coloribus distinctas quaternionem denique aciculárũ cartulæ chartæ infixarũ, sicut vulgò prostant, integerrimum, & jamjam empto simillimum: atq; cùm ipse hæc omnia præstigias cacodæmonis adstantibus illudentis, aliunde petita esse, & è primis puellæ labiis in manûs suas mitti asseueret, puellam hanc nodũ hunc ipsam sibi ex soluisse scribit, dum diceret: Ne dubitare, quin hæc ex imo mihi ducãtur corpore; statimque manum suam apprehensam faucibus suis admoueret, diceretque sentire aciculam sine capite adscendentẽ, breuiq; exitutam: se verò mox arctissimis sinistræ manus digitis aciculã in gutture deprehẽdisse, & cùm se eam tenere crederet, vi illam sibi eripi percepisse, quã tamen puella mox exspuerit, & ipse dextrâ manu acceperit. Addit q; porrò, eodẽ modo aliàs sæpius in ipso adhuc ventriculi orificio ligularũ principium tetigisse, illisque ascendentibus, & per os exitutis, omnes, quos ea cura tangebat, in mediis faucibus ligulæ finem comprehensum tenere se putantibus, cacodæmonem conatûs eorum lusisse.

Sed quis non videt, & in illa ipsa acu, quã puella in faucibus adscendere, breuiq; exiturã dicebat, & in ligulis illis, quæ circa orificium ventriculi hærere putabantur, Diabolum omnes adstantes deludere potuisse? Cùm enim non solùm brutorum, sed & hominis ipsius imaginẽ suis præstigiis referre possit, cur non & hæc possit?

Et talia meras præstigias Diaboli esse, vel satis docet illud, quod Clariss. Dn. D. Gregor. Horstius, *lib. 1. Epist. Medicinal. sect.* 7. scribit, quendam Illustriss. sui Principis Consiliarium sibi retulisse, fratri suo, cùm ex incantatione grauissimã ophthalmiã laboraret, quotidie magnam scoparum minutim incisarum copiã per oculos egressam fuisse, ita vt scopæ purgantibus ædibus destinatæ vix emptæ statim amitterentur. Quis enim credat, tantam scoparum minutim concisarum copiam corpori potuisse à Diabolo ita inseri, vt eæ per oculos egrederentur, sed hoc non potius fibi persuadeat, extra per præstigias præ oculis fuisse ostensas?

Octaua conclusio. Octaua conclusio: *Etsi verò morbi & alia mala, quæ sagæ se hominibus immittere putant, à Diabolo proficiscantur, sagæque ipsæ nihil agant: tamen extra culpam non sunt, ob pactum, quod cum Diabolo inierunt, quo hominibus ad sagarum postulatum nocet, & ob voluntatem nocendi non sunt excusatæ.* *Pacta sagarum cum Diabolo.* Equidem VVierus, *lib. 3. de præstig. Dæmon. & de lamyis, c.* 6. 7. 8. fœdera & pacta illa vana, præstigiosa, stulta, & nullius momenti esse scribit Diabolum enim, vtpote qui spiritus est & carnem ac ossa non habet, manum extendere, quod in pactis illis fieri in confessionibus sagarum refertur, non posse, sed Diabolum phantasmata vana vel imaginationi obiicere, vel visui vel auditui falsas species offerre existimat. Diabolum etiam aliorũ adminiculo in sua potentia ostendẽda, aut actionibus declarandis, non indigere, vtpote qui nec vllius voluntate aut imperio cogitur, quàm DEI, & huius ministrorum bonorum. Et licet quid stipulentur sagæ: tamen id pactum non obligare putat, ideo, quòd à Diabolo hominibus talibus visus, phantasia & mens præstringatur, atq; ideo, quicquid agunt, vel ob ætatem stupidã, vel sexus inconstantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum, & à maligno spiritu delusas facere. Dolosam etiam dicit hanc stipulationem, maximè in perniciosum finem confictam, sine testibus, vel contra DEI voluntatem; cùm homo in Baptismo Deo priùs obligatus sit. Summa: nihil nisi Diaboli illusiones, & mera phantasmata esse existimat omnia illa, quæ de pactis & fœderibus sagarum cum diabolo dicuntur.

Verùm enim verò nimium sagarum malitiam & impietatem VVierus excusat & extenuat, & apud doctos Viros non paucos eo nomine, vt sagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione assequi possum, quomodo homo, & præcipuè Christianus, ita omnem pietatẽ abiicere, imò humanitatẽ exuere possit, vt sui Creatoris & Redemptoris, ac fœderis, quod cum DEO iniit, oblitus, in castra Diaboli transeat, séque apertum sui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni pœnas se præcipitari posse nouit, hostem profiteri, & contrà Diabolo, generi humano infensissimo, associari ausit. Et tamen id factum esse, & adhuc fieri, multæ historiæ, & liquidæ ac claræ sagarum confessiones, etiam tormentis non expressæ, docent.

Et argumenta, quibus id negare vult VVierus, nullius momenti sunt. Etenim quòd dicit, Dæmonẽ non habere manûs, & propterea consertis manibus fœdus inire non posse, verũ est, & omnino etiam Dæmones mali sua natura spiritus sunt. Interim & sacræ & profanæ literæ plenæ sunt historiis, quæ docent, spiritus cum bonos tum malos hominũ vel aliorum animalium formâ hominibus apparuisse. Et sagæ optimè hoc norunt, nec ignorant, corpus illud, in quo apparet Diabolus, esse præstigiosum. Interim & hoc sciunt, sub hac larua latere Diabolum. Et proinde quando cum spectro tali, aut laruã ita paciscuntur, non cum larua & spectro, sed cum ipso Diabolo paciscuntur, quem incorporeum & inuisibilem esse bene norunt, qui etiã loquitur & agit absque visibilis & tractabilis corporis assumptione. Ideoque siue cum Diabolo sub visibili corpore latente, siue cum ipso inuisibili Diabolo paciscantur, idem est. Deindead pactum & fœdus consensus sufficit, nec semper opus est, vt stipulatio manu facta accedat. Tertiò neque etiam pacta illa sunt mera phantasmata, aut melancholicarum mulierum persuasiones & somnia. Neque enim dormientes, sed vigilantes, scientes, & re priùs deliberatã, cum malo Dæmone, quem illum ipsum esse non ignorant, & quidem aliis sagis testibus, pactum iniuisse, & se Dei ac hominum hostes futuros, si hoc vel illud eas docere, illis dare, vel illarum gratiã facere velit, promisisse, multæ sagarum confessiones docent. Et quomodo omnia somnia vel phantasmata sint, quæ veneficæ de suis cum Diabolo pactis dicunt; cùm certũ sit, nullã sagam dixisse, se aliquã in societatem pertraxisse, & Diabolo copulauisse, quin non idem altera, quæ seducta est, affirmauerit, & ambæ diem, horam, locum, occasionem, modum pacti similiter enarrauerint? Neque omnes, quæ pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ vetulæ fuerunt; sed etiam puellæ à vetulis persuasæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ postea pœnitentia ductæ, sine vllis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vti gesta est, enarrauerunt: Cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicolaus Remigius, *l. 2. dæmonol. cap.* 2. Neq; etiam ista subitò cõtrahuntur pacta, sed varios homines inescandi, & sibi obligandi modos habet malus Dæmon, atq; affectibus hominum se accõmodat, & cum norit, alios libidini & amori operã dare, eorũ votis se satisfacturũ pollicetur; cùm alios paupertatis pertæsos esse sciat, magnã diuitiarum copiam ipsis promittit; cùm alios odio & inuidiã erga alios flagrare non ignoret, media, quibus hostibus nocere possint, se monstraturum stipulatur; cùm alios scientiæ & artium desiderio teneri perspectum habeat, iis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbos curare possint, se monstraturum spondet. Et quos blanditiis ad se pertrahere non potest, eos minis aggreditur, ipsisque pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib. 1. cap.* 11. Et quomodo hæc mera phantasmata sint; cum sagæ notas huiusmodi seruitutis, in quam se immiserunt, corporibus suis à Diabolo impressas imagines habeant, quæ & oculis sunt manifestæ, & quòd à Dæmone sint impressæ, eo cognoscitur, quòd, etsi acu vel aliã re acuta eò loci sagæ pungantur,

Argumenta VVieri refutantur.

Stigmata à Diabolo sagis impressa.

punguntur, nullum omninò dolorem percipiunt, nec ex punctura vel guttà sanguinis effluit: id quod historiis aliquot probat Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib. 1. cap. 5.*

Cur Diabolus sagas in societatem criminis adsciscat.

Tandem licet sagarum auxilio Diabolus opus non habeat, vt potentiam suam exerceat: tamen vt ad voluntatem sagarum, quasi sociarum, aliis noceat, id ideò facit, vt ipse animas sagarum lucretur. Etenim si solus homini noceat, suo periculo saltem id facit. Verùm si à sagis inuitatus & iussus homines lædat, sceleris socias habere cupit sagas, vt æterni supplicij socias habere possit. Addunt & alij alias caussas; nimirum Dæmonem id ideò facere, vt DEVM ad maiorem iram irritet, & ad sæuiorem vltionem contra genus humanum prouocet. Alij putant ideò Diabolum in criminis societatem sagas adsciscere, vt DEO quasi iniuriam faciat; si scilicet homines à DEO ad vitam beatam creatos, redemptos & baptisatos, à DEO auertat, & sibi mancipet. Præterea multa potest præstare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipse solus præstaret. Non enim homines ita conuersationem cum sagis abhorrent, vt conuersationem cum ipso Dæmone, ad quam tamen sensim à sagis pertrahuntur. De quo Nicol. Remigius, *lib. 2. dæmonol. sag. cap. 9.* Ideóque etsi sagæ ipsæ nihil præstant: tamen hisce de causis, & vt gratiam earum promereatur, simúlque iis suam potentiam ostentet, & in admirationem apud ipsas veniat, criminis socias sibi adsciscit.

Pacta cum Diabolo duplicia. Expressum.

Pactum autem hoc cum Dæmone initum vel expressum, vel implicitum est. Expressum est, vbi homo cum ipso malo Dæmone quocunque modo apparente expressè pactum init, Deóque & omni religioni renunciat, & Diaboli seruituti sese mancipat. Id quod variis modis fieri solet, quos omnes hic recensere opus non est, sed videri de iis possunt ij, qui in genere de Magia scripserunt; Autor scilicet mallei maleficarum, Nicol Iaquerius, *in flagell. hæreticor. fascinar. cap. 8.* Baptista Codronchius, *lib. 3. de morb. venef. cap. 4.* Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. cap. 34.* Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib. 1. cap. 5.* Martinus Delrio, *disquisit. magicar. lib. 2 quæst. 4.* & alij.

Implicitum, & eius modi varij.

Deinde est pactum implicitum, vbi quis sciens & volens superstitiosis rebus, characteribus, verbis vtitur, quæ naturaliter id, cuius gratiâ adhibentur, præstare non possunt; qui licet ipse cum Diabolo pactum non inierit: iis tamen mediis vtitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quò pertinent & ij, qui sibi persuadent, se Dæmonem non vt dominum, & cui vt mancipia obligati sint, agnoscere, sed verbis, characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad sibi seruiendum, & quæ volunt, officia præstanda, cogere posse. Miseros verò istos homines miserè fallit Diabolus, &, dum simulat, se repugnantem & inuitum adesse, ipse promptissimè adest, vt eum, qui sibi imperare cupit, suum mancipium efficiat. Imò ipse verba illa, characteres, & ceremonias constituit, & qui illis vtitur, Diaboli seruus & mancipium est, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiscuntur suasore & impulsore Diabolo. Quod etsi ipse non semper sensibus obuius facit: per alios tamen homines instigat, vt eiusmodi impietati sese dedant. Ac perinde est, siue Diabolus ipse aliquid suggerat, siue per alium persuadeat. Et omnes, qui mediis à Diabolo ordinatis vtuntur, fœderi cum Diabolo implicantur.

Imprecationes. Execrationes.

Quò referendæ sunt & imprecationes ac deuotoria carmina, vt Liuius appellat, & execrationes, quas iam olim in vsu fuisse, apparet ex oratione Æschinis contra Ctesiphontem, quibus & sagæ, ac mendici interdum, dum ipsis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio est: vt vniuersa familia fame pereat; pariat iratâ Iunone materfamilias; prodigiis portentisque domus tota infestetur; pecudes, segetes, vindemia pereant. Sæpe enim ad nutum adsunt Dæmones, qui talia exsequuntur.

Deinde inscius etiam aliquis se tali pacto implicare potest, si rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib. 5. miscellan.* ex relatione D. Nævij, & ciuium Lipsiensium, vbi scribit, puellam quandam non intelligentem quid ageret, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempestatibus sæpius vsam viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitasse, quibus villa haud procul à Lipsia dissita conflagrauit. Quæ res ipsa satis docet, quam cautè & studiosè vitanda sint illa omnia, quæ caussas naturales non habent, siue sint verba ignota, siue characteres, siue imagines, seu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli tesseræ, quas, quicunque eas vsurpet, statim agnoscit, & quasi vocatus adest, & se actionibus illis, quas illi edere cupiunt, immiscet, & hominibus familiaritatem suam offert, eósque consuetudine audaciores facit, vt postea arctiore fœdere Diabolo sese obstringant.

Pacta Diaboli fallacia.

Pacta autem ista Diabolica sunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cùm se in angelum lucis, vt D. Paulus 2. *ad Corinth cap. 11. vers. 14.* loquitur, transmutat.

Sicut enim pueris absinthia tetra medentes
Cùm dare conantur, prius oras pocula circum
Aspirant mellis dulci flauóque liquore:

ita malus Dæmon, si seipsum & suas merces, quales sunt, venales exponeret, non facile emptorem inueniret. Ergo cùm primùm hominem adoritur, se pium, beneficum, & salutarem ostendit. Id quod historia illa, quam Nicol. Remigius, *Dæmonol. sag. lib. 1. cap. 9.* recenset, satis docet. Cùm enim quidam iuuenis, Theodorus Maillotius, adolescentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ spes omnis esset abscissa, conseruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem esse ad quæcunque obsequia paratissimum, adit, huicque ægritudinem suam aperit. Hanc occasionem Germanus libens arripit, vt cui ex pacto intra dies paucos necesse erat, vel se Dæmone suo liberare, atque expedire, adducto alio, qui istud, ceu æs alienum, in se transcriberet, vel ab eo obtorta ceruice necari. Cùm ergo agendo illi negocio in conclaui quodam clauso conuenissent, repente patefactis foribus se infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò se ostendere volebat, ne Maillotius ad formidabilem eius aspectum exhorresceret) eámque se esse prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiebat, facilè esset confectura, modò vellet iis, quæ erat præceptura, obsequi: ac illo auidè attentéque expectante, quænam eius esset sententia, imprimis cœpit edicere, vt furtis, crapulâ, libidinibus, iniuriâ, blasphemiis, cæterísque, quæ animam inquinant, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomada bis ieiunio maceraret, sollennes ac quotidianas precationes non intermitteret, eáque sedulò obiret omnia, quæ hominem Christianum decent, atque æquum est facere. Istis enim omnibus si vellet nuncupatis verbis se obstringere, futurum, vt optatis thalamis sine difficultate potiretur. Hæcque sic eloquuta, ac constituto, intra quem responsum afferret, die, se foras eiecit. Sed dum Maillotius magis magísque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè inter spem metúmque impellitur, ex eius vultu domesticus quidam sacerdos coniiciens, aliquid subesse, quo sic distraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiscatus, monitis suis peruicit, ne ampliùs ad vllum cum Dæmone colloquium descenderet. Quod cùm factum esset, & iam tempus adesset, vt ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone suo se liberaret, adducto alio, qui eum reciperet, vel ab eo obtortâ ceruice moreretur, paulò pòst, cum Maillotius illum non reciperet, ex pacto pœnas dedit. Et, *eodem in loco*, fœminæ cuiusdam historiam recenset, apud quam Dæmon, qui atri hominis specie illi obuersabatur, non alium sermonem habebat, quam de sanctimonia, de pudore, de religione ac sacrorum studio, ad quod illam præcipuè adhortatus est. Fallendi tamen caussa omnia hæc facit, & fallacia sunt omnia eius fœdera, neque mancipiis fidem seruat. Neque enim veritas est in eo, & cùm loquitur, mendacia, ex propriis loquitur, *Ioan. 8. vers. 44.* & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla est, sibi polliceri potest.

Cur fœminæ quàm viri

In primis autem, & frequentius, fœminæ veneficiis deditæ sunt, quàm viri, vt ex capitalibus iudiciis passim

annotatis

veneficiis frequentiùs dedita sint.

annotatis patet. Cuius rei autores nonnullas rationes afferunt. Prima est, quòd fœminæ debilioris sunt iudicij, & propterea faciliùs ab aliis sagis, & inprimis à Diabolo, sese decipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres sunt loquaces & garrulæ, nec commissorum tenaces, & propterea si vna hisce artibus sese dedat, rem inter plures diuulgat, & magistram nequitiæ sese præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque sunt cupidissimæ, & propterea vetulæ, si quem odio habent, vt ei nocere possint, media omnia conquirunt, & si aliter id præstare non possunt, ad Dæmonis opem confugiunt. Iuuenculæ verò si amasiis suis spe coniugij corporis sui copiam fecerint, & postea ab iis deserantur, iniurias vlciscendi cupidæ, nec suis viribus sese vlcisci valêtes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipsum veterem amasium, vel nouam eius sponsam veneficiis impetunt, vt ex Virgilij Ecloga 8. apparet.

Nona Conclusio.

Nona conclusio: *Licet magna Diaboli sit potestas, nulli tamen, etiam ad sagarum voluntatem, nocere potest, sine DEI permissione.* Id quod non solùm ex historia Iobi, sed & Euangelica patet; è qua notum, quòd nec suibus Dæmon nocere potest sine permissione DEI, & quod nec capillus capitis sine voluntate DEI de capite nostro decidit. Ideoque; etsi interdum sagæ à Dæmone suo petunt, vt hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipsis se præstiturum promittat, & eius rei consequendæ gratia quædam facere iubeat: tamen si Deus non permittat, sæpissime voti compotes non fiunt. Scribíque Bodinus, *Mag. Dæmonom. lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, vt sagarum confessiones testentur. Quòd si postea ea de caussa sagæ cum Dæmone expostulent; ne eius potentiæ aliquid defuisse videatur, in ipsas culpam transferre, eas obiurgare, imò interdum verberibus mulctare solet, quòd præceptis suis non per omnia satisfecerint. Et inprimis, vt infra etiam, *cap. 7.* dicetur, Diabolus, à sagis quoque instigatus, nocere non potest iis, qui DEO quotidie sese precibus commendant, ac pietati student, & à peccatis grauibus abstinent; deinde Magistratibus qui sagarum caussas agnoscunt & iudicant. Cùm enim iudicia publica exerceant, potestate à DEO concessa, DEVS etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio suo lædantur ac turbentur.

Cur autem DEus permittat Diabolo, vt ad libitum & iussum veneficarum interdum hominibus noceat, disquirere Theologorum est. Illud hoc loco dicere satis sit: Iudicia DEI esse occulta, sed semper iusta, & iudicia DEI esse abyssum multam, *Psal. 35. vers. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abstrahit; ipse verò vbique & semper gloriosus est.

CAPVT VI.

De Signis morborum à veneficiis ortorum

Signa morborum à veneficiis.

MOrbos à veneficiis ortos agnoscere lógè difficillimum est; cùm Diabolus naturalibus caussis sese sæpe immisceat, iisque vtatur, vt non facile sit discernere, quid à caussis naturalibus, quid ab ipso Dæmone profectum sit. Imò in iis, quos obsedit, sæpe satis diu sub naturalis morbi larua latet. Exemplum eius rei est apud Fernelium, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 16.* de iouene quodam Equestris familiæ, qui corporis concussione, & quasi conuulsione ex temporum interuallis laborauit, cùm nunc solùm sinistrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, alias vtrumque, aliàs corporis truncum tantâ celeritate agitaret, vix vt à ministris quatuor decumbens cohiberetur, caput inconcussum iacebat, lingua & locutio libera, mens sana, omnésque sensus integri, vel in conuulsionis ferocia. Decies ad minimum quotidie corripiebatur, in cæteris sanus, sed labore confractus. Vera epilepsia indicari poterat, si mentis sensuumque læsio accessisset. Peritissimi quique adhibiti Medici conuulsionem epilepsiæ finitimam, à maligno venenatoque vapore spinæ dorsi impacto, censuerunt, qui vapor in eos neruos irrueret, qui à spina in artûs quoquouersum, non autem in cerebrum, disseminantur. Varia fuêre adhibita remedia, quæ tamen nihil profuerunt, sed mense tertio primùm deprehensus Dæmon quidam, totius mali autor, voce insuetisque verbis ac sententiis, cùm Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans esset) se prodens. Is multa assidentium, maximeque Medicorum, secreta detegebat, ridens, quòd multa periclitati temerè essent quod irritis pharmacis corpus hoc penè iugulassent.

Primum.

Et omnino primum hoc signum est morborum à veneficiis illatorum, quòd Medici etiam doctissimi in morbo cognoscendo dubij sunt, & hęsitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi, quo vel sibi ipsis satisfaciant, statuere possunt; & quamuis multa remedia adhibeant, iis tamen nihil proficiunt, sed morbus indies deterior redditur.

Secundum.

Secundum signum est, quòd, cùm morbi naturales sensim incipiant, & sua tempora percurrant, & ad statum perueniant; morbi à Diabolo reuerà inducti sæpe nullis præsentibus caussis, prauísque humoribus, statim in suo vigore constituti videntur, & grauissimis doloribus, ac aliis symptomatibus ægrum affligunt.

Tertium.

Tertiò ægri inusitata & à Medicis vix dum annotata symptomata patiuntur, & modò in hac, modò in illa parte de dolore conqueruntur; plurimi sine caussa toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, quidam conuulsiones varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quòd, si saga vel veneficus ad ægrum visitandum accedit, statim ille peius habere incipit, & horrore vel tremore corripitur; vel si infans sit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certissimum est morbi à veneficio illati signum, si acûs, cultri, & similia artificiosa, vel alia, quæ in corpore humano generari non possunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlceribus & vomicis erumpant aut extrahantur.

Recensent alij & alia signa, quibus agnoscantur morbi à veneficio illati, sed pleraque sunt superstitiosa: inter quæ procul dubio & illud referendum, quòd nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & si in decocto illo nihil reperiatur, ægrum non esse veneficio affectum; si verò in decocto magna pilorum copia, & inprimis propriorum, inueniatur, signum esse veneficij eiúsque grauissimi; si verò pauci pili reperiantur, signum esse veneficij, sed minoris, & quod curationé admittat, existimant. Cùm enim vi verbenæ pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici possint: quis non videt, Diabolum, qui morbum intulit, eos, qui superstitionem illam tentant, ludere.

In specie verò coitûs impotentiam & Venerem ablatam quod attinet, eam à veneficio esse, id certum signum est, si vir antea sat potens subitò, nullâ caussâ naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non possit; vel si vir ad alias fœminas potentem sese sentiat, ad vxorem verò propriam impotentem; vel si coniuges, quæ antea mutuò sese amarunt, iam sine, omni caussa sese auersantur, & odio habent.

Ad signorum horum declarationem & confirmationem non parum facit historia Sartoris cuiusdam, qui adhuc in viuis hic est, & manibus ambulat. Cum enim ita contractus & contortus sit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtraque manu gestat, iísque innixus corpus reliquũ promouet. Est autẽ hæc: In vicino oppidulo, *Kloden*, duobus ab hinc milliaribus, filius Textoris cuiusdam, nomine Martinus *Schurmeister*, annum agens decimum tertium, vesperi ad nonam

ædes

ædes paternas egressus, ad deponenda alui recrementa, in sepem, cui sambucus inserta, incidit, vbi actutũ subitanea conuulsione prehensus, cum subitanea in terram prostratione, vt ægrè semel tantùm exclamare licuerit; quo clamore exaudito à matre in domum demortui instar deportatus, omnes in eo functiones, sensúsque interni & externi penitùs aboliti apparuerunt, & vix vllũ superstitis signum deprehensum: respiratio enim adeò erat imminuta, vt nullis artis mediis ab vllo adstantium explorari potuerit. Vitam idcirco cum morte commutasse, constanter plerique asseuerarunt; donicum alij accedentes hoc consilij suggessere, relinquendum, nec sepulturam, vsque dum tertius dies finitus, procurãdam: quippe cùm insignes mutationes certas vindicias salutis vel mortis in desperatis ex fascino (ad quod omnes grauissimi huius affectus caussam referebant) prouenire solere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans cuncta procrastinauit in tertium, quo ferè elapso, eâdem, quâ correptus, horâ, sensim sibi restitutus fari incepit, tantis verò, tamque immanibus ac sæuis doloribus laniatus, vt omnia eius iam euulsa, éque situ naturali mota, distractaque viscera existimauerint, cum corporis totius mira cõcussione & contorsione; adeóque dies noctésque nec cibum nec potum capientem miserè eiulantem tractauère. Continuati verò acerbissimi cruciatus, absque vllo interuallo per triduum, vbi doloribus paullum remittentibus, tanta totius, membrorúmque omnium conuulsio subsecuta, vt absque strictiore ligatura artuum nihil quicquam assumere valuerit. Demùm inordinatum hunc motum excepit grauissima tensio omnium musculorum maiorum, femorum, surarum, & natium præsertim, in quibus nouem insignia foramina oborta; per quæ potus, aliáque fluida, vt exhibita, confestim effluxère, tandem absumptâ omni musculorum prædictorum carne, vermes vndecim, post quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti sunt, spontè elapsi, longitudine medij digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos vbi mater ex stragulo in terram proiecit, derepentè multis præsentibus euanuerunt. Mater omnem licet substantiam in restitutionem filij impenderet, pristino tamen vigori minimè restitutus, conuulsus vsque adhuc permansit, & tendinibus eruium contractis, pedum officio destitutus, manibus innixus, gressum formare cogitur. Cui accedit spinæ dorsi, vt apparet, circa tertiam thoracis vertebram, insignis ad exteriora reflexio, ad latum palmum, sternique elatio, ni fallor, ob dislocationem vertebrarum. Annus ipsi 25. nunc, nec dum à pristinis cruciatibus immunis semper, sed circa certas Lunæ *σχέσεις* recrudescentium quasi dolorum paroxysmis affligitur, præterea capitis dolore attentatur, neruorúmque accedit tensio per vniuersam spinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac si frigidissimâ aquâ de subitò irrigaretur. Historia autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Cosvviga, habitis de duabus sagis legi, quòd scilicet altera, Barbara Vorrubers, nomine, Anno 1624. die 5. Iulij, confessa est, se cum Diabolo concubuisse, & ex eo grauidam factam esse, ac per mensem semper gestasse, & peperisse duo animalcula hirsuta seu pilosa, instar muris, crassitie lumbricorũ, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiserit, vel sub sambuco sepeliuerit. Altera itẽ, Hedvvigis Labetzin, Anno 1630. 8. Iunij, fassa est, se cũ Diabolo rem habuisse, & prima vice nihil peperisse; posteà verò grauidã factam, 4. 5. 6. 7. 8. septimanis vterum gestasse, tandémque cum nullo ferè dolore peperisse nunc vnum, nũc duo animalia, muscæ instar, hirsuta, quæ sub sambuco sepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes sub sambuco à venefica forsan quadam sepulti, immissi sint, aliis iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de cõcubitu sagarũ cũ Diabolo, & inde factã cõceptione & partu disputãtur, discutere huius loci est.

Suppeditat & hæc historia Prognosticum quoddam, nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non esse, sed, Deo permittente, à Diabolo corporis humani constitutionem ita sæpe vitiari posse, vt nulla humanâ ope in pristinum statum reduci possit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis pristinam sanitatem recuperasse, certum est. Et omnino multi morbi Dei permissu à Diabolo induci possunt, qui planè sunt incurabiles. Ita in oculo situm humorum peruertere, in aure tympanum rumpere, in aliis membris alia destruere potest: quæ cùm nunquam in pristinum statum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur. *Prognosticum.*

CAPVT VII.

De Præseruatione.

CVm melius & tutius sit, morbum imminẽtẽ auertere, quàm præsentem iam depellere, etiam cõsultius est, à morbis, qui veneficiis inducuntur, sese munire, quàm inductos tollere. Quod quâ ratione fieri possit, hoc loco dicendum. Equidem extant apud gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodesse feruntur, quæ tamen pleraque videntur superstitiosa. De Rhamno scribit Dioscorides, *lib. 1. cap.* 104 ferri, Rhamnum, appositis pro foribus fenestrisvé ramis eius omniũ venenorum arcere maleficia. Idem, *lib. 4 cap.* 126. scribit: Leontopodij radicem ferunt *ἁρμόζειν εἰς φίλτρων ἀναιτισμόν*, amorum veneficiis vtilem esse. Plinius eiusmodi multa habet *lib. 13. cap* 4. lignum palmæ, dente contra fascinatores politum, religione vtile esse scribit. *Lib. 28. cap.* 8 frontis hyenæ corium fascinantibus resistere refert. *Eodem lib. cap.* 10. scribit: Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur. Antonius Musa, Cæsaris Augusti Medicus, Betonicam animas hominum & corpora custodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et exstant talia apud autores passim plurima. Et hodie rustici ac vulgus nonnullas plantas in domibus suspendere solent, ad veneficia & incantationes auertendas; & hypericum vulgus ea de caussa Fugam dæmonum appellat. Fugere etiam aiunt dæmones suffitum cornu caprini, & cuiusvis stercoris, ac præcipuè humani. Et pro sententia ista probanda afferunt exemplum Tobiæ iunioris, qui iussu Angeli Raphaëlis suffitu iecoris piscis cuiusdam dæmonem, qui septem Saræ sponsos antea occiderat, fugauit, *Tobiæ* 8. *Præseruatio à morbis veneficis.* *Vulgi adminicula venefi. remotiua.*

Verùm cum præseruatio nihil sit aliud, quàm caussæ morbum facturæ auersio; morbi verò isti, vt supra probatum, proximè ab ipso Diabolo inducãtur: facilè hinc patet, res istas naturales, & similes Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non posse. Nam cùm Dæmones sint incorporei, & sensuum organis careant, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatem, vel molestiam percipere naturaliter non possunt. Interim Deus, qui supra naturam est, rebus naturalibus vim agendi etiam in incorporea tribuere potest. Quam procul dubio etiam suffitus ille iecoris piscis non ex se, sed ex vi à Deo concessa habuit. *Diabolus rebus naturalibus non fugatur.*

Cùm ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porrò quæritur; si quis veneficam aliquam suspectam habeat & metuat, ne sibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditiis persuadere, ne noceat; aut liceat ab aliqua alia saga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino respondendum, non licere. Nam cùm, vt supra probatum, ipsæ sagæ morbos non inducant, sed Diabolus; hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat; quod nullo modo licet. *An liceat sagas orare ne noceant.*

Quapropter cùm nec res naturales dæmonis potestati resistere possint, nec etiã a Diabolo, eiúsque ministris auxilium petere liceat; is in auxilium vocandus, qui

Diabo

Vera veneficia præcauendi ratio.

Diabolo resistere, omnémque eius potentiam inlubere valet. Talis est solus Deus & boni Angeli, quorum ille ministerio vtitur, sine cuius permissu nullum Diabolus homini damnum inferre potest. Ideóque etsi ipsa experientiá doceat, quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilantibus de die, variæ insidiæ struantur, quæ humano consilio & prudentiâ vix satis vitari possunt: tamen ab omnibus iis satis tutus est, qui sub Dei tutela est. Ergo qui à veneficiis tutus viuere vult, se & sua omnia quotidie & sæpe diuinæ protectioni commendet, eúmque oret, vt sibi bonos Angelos custodes addat, suámque fiduciam in Domino nostro Iesu Christo ponat, qui in hunc mundum venit, vt opera Diaboli destrueret, & qui, dum in hisce terris visibiliter versaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominésque multos à spiritibus bus infirmitatum liberauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata est, & à peccatis abstineat, quibus Deus offendi, boni Angeli abigi, mali verò Dæmones allici solent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occasionem præbent; nimirum sermones impuri, librorum obscænorum lectio, & huiusmodi alia, sed potius pietati studendum; id quod etiam angelus Raphaël Tobiam, *Tobiæ 6.v.16.* docet. Audi me, *inquit Angelus Raphael*, & ostendam tibi, qui sint, quibus præualere potest Dæmon. Hi námque, qui coniugium suscipiunt, vt Deum à se & suâ mente excludant, & suæ libidini ita vacant, sicuti equus & asinus, quibus non est intellectus, in eos Dæmon potestatem habet.

CAPVT VIII.

De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & Primò Magica.

Curatio morborum à veneficiis inductorum quotuplex.

CVratio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi solet, triplex apud autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem gentiles, cùm Dei & Dæmonum potestatem rectè distinguere nescirent, vtramque curam, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, sacram, diuinam, & magicam appellarunt. Verùm, vt mox patebit, longè inter se differunt hæ curationes.

Cura Magica

Et vt primò de Magica dicamus, morbos non solùm veneficiis inductos, sed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non solùm è literarum monumentis, sed & vulgo notum est; faciúntque eius rei mentionem Homerus, *Odyss.* 19. vbi è vulnere manantem sanguinem carmine repressum scribit, Plato, *lib.4.de Republ.* Plinius, *lib.*28. *cap.*2. Trallianus, *lib.4.cap.*9. Nicolaus Myrepsus, & alij, quorum sententias collegit Augerius Ferrerius, *meth.med.libr.2. cap.* 11. vbi de Homerica curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *disquisit.magic.lib.6.cap 2.sect.1.quæst.*1. quæ ibi videantur. Verùm de aliorum morborum curatione hîc agere propositum non est, dictúmque ea de re aliquid *de Cons.& Dissens. cap.*18. sed de curatione saltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem imprimis sagæ & veneficæ promittunt, ad quas sæpe vulgi, vtinam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo sapere debebant, fit concursus: refértque, *ex malleo maleficar.* Baptista Codronchius, *lib 4.de morb. venef. cap.*2. extitisse quandam in Germania famosissimam in soluendis maleficiis mulierem, cuius domus non solùm ab indigenis, sed etiam remotissimis populis eius gratiâ frequentabatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeò, vt Comes quidam incredibilem quæstum extorserit, vectigali imposito, vt, quicunque mulierem adiret, denarium solueret. Verùm cura hæc approbanda non est, & verba, characteres, incantationes, adiurationésque nihil ad tales morbos sanandos præstare possunt; sed si euentus respondet, is omnis à Diabolo pendet. Docuimus enim iam, *de Consens. & Dissens. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim esse ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos. Nam verba saltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuersas diuersa, & scribuntur vel in charta, vel ore proferuntur. In charta scripta saltem figuræ sunt, & propterea nullam efficaciam habent. Verba prolata verò sonus sunt, ex aëris fractione ortus, saltem auditum afficiendi, & eorum, qui vna linguâ vtuntur, sensa animi patefaciendi vim habens; ipsos verò morbos; corporísque constitutionem tantum afficere non potest, quantum non potest color auditum, aut sonus visum afficere. Eadem ratio characterum est, qui cùm res sint artificiales, in corpus humanum, quod naturale est, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis substantiis competit, quæ à suis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces sunt. Etsi verò nonnulli, cùm negare non possint, vulgarium verborum nullam esse efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum esse aliquam vim, & tantam Maiestatem, vt vel ipsi Dæmones eorum potestate fugentur illico, & contremiscant, contendant: tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina sunt, sed ex arbitrio hominum est, vt rebus diuinis imponantur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Physicè, vel etiam supranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus respectu rerum diuinarum, quas significant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniurij sunt.

Verborum & characterum nulla efficacia.

An liceat Diaboli opem implorare.

Cæterùm cum Paracelsus ipse etiam agnosceret, verba & characteres nullam ex se morbos veneficos depellendi habere efficaciam, sed esse symbola & instrumenta Diaboli: nihilominùs, vt *de Cons.& Dissens.Chym & Aristotel.c.*3. diximus, statuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, *in libr.de occult. Philosophia*, docet: Si quis veneficiis sit læsus, esse fabricandum pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius, quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum, vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cerâ esse faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse. *Et mox:* Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academiis discere potest sed opus est, vt interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos, agyrtas, rusticos senes, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiæ. Idem, *de morbis inuisibil.pag.m.*113. scribit, DEVM Magiâ Diabolum donasse, & valde peritum in luce naturæ posuisse. Hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideóque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat. *Ibidémque* scribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos esse eos, ac si plantæ essent; & etiamsi Diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pixides è pharmacopolio; & si Diabolus verbum pro herba sumit, sit, *inquit*, nobis instar herbæ: verba eius species, characteres eius composita ac syrupi sunt. *Ibidémque* docet: Si Deum toto corde amemus, etiamsi Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

Paracelsi impietas.

Verùm magna hæc Paracelsi est impietas. Etenim Diabolus infensissimus humani generis hostis, & ab initio homicida est; & propterea nihil boni, ac nullius morbi curatio ab eo sperari potest. Rectéque Chrysostomus statuit, potiùs mortē homini Christiano obeundam, quàm vitam hominis ligaturis redimendam. Et Leo, *de Passione Dom.serm* 9. scribit: Beneficia Dæmonū omnibus sunt nocētiora vulneribus. Neq; vllū exemplū

è sacris literis afferri potest, quòd DEVS per Diabolos hominibus benefecerit. Sat multæ angelorum myriades DEI ministerio inseruiunt, vt non sit opus, Diabolo vti ad homines è carcere eripiendos, (per angelum bonum Petrum è carcere ereptum esse, ex *Actis Apostolorum, c. 12.* patet) & homini sanitatem restituendam. Ideóque solùm à DEO, vt postea, dicetur, auxilium petendum, non ab eius, & humani generis hoste, Diabolo. Vnde etiam cùm Rex Asias, *4. Regum, c. 1.* ad Beelzebub. Accaronitarum Idolum, quosdam de valetudine sua consultum ablegasset, Elias Propheta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: Nunqdid quia non est DEVS in Israël, mittis, vt consulatur Baalzebub, DEVS in Ecron. Idcircò de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris. Ac Apostolus, *1. ad Corinth. 1.* vetat nos fieri socios dæmoniorum. Et non sine caussa ab antiqua Ecclesia institutū, vt baptisandi renuncient Diabolo, & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ecclesiæ Christi, & castrorum DEI est, atq; in castra Diaboli transit, quicunq; quocunque modo auxiliū à Diabolo petit. DEVS sat potens est, vt hominem, si velit, sanare possit: auxilio Diaboli nullo modo opus habet. Eius ergo solius auxilium, etsi à Diabolo morbus inductus sit, & remedia vulgo nota non prosint, implorandum, & dicēdum: Dominus occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, onus imponit, & tamen est salus nostra: ipse inuocandus in die tribulationis, ipse eripiet nos. Ipse sanat quos, & quando vult, non quos, & quādo nos volumus. Mulier illa profluuio sanguinis laborans demum duodecimo anno sanata est, & ille, qui ad Probaticam piscinam diu claudus iacuerat, demum trigesimo octauo anno sanatus est, *Ioh. 5.* Inò si DEO non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum: Etsi me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.

An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda.

Frustra quoque sperat Paracelsus, Diabolum ab hominibus cogi posse ad præstanda beneficia. Lōgè enim maior Diabolo potentia est, quàm vt à nobis cogi possit, & quando se cogi simulat, promptissimus adest, vt homines sibi mancipet. Verùm vt doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæstiones decidendæ sunt: Prima est: *An sagas & veneficos, quos morbum aliquem induxisse suspicio est, liceat rogare, vel etiam vi cogere, vt veneficium tollant, morbumque, quem ipsi, vel alij induxerunt, auferant.* Altera; *an liceat illa signa, seu instrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vsi sunt, quærere, inuenta amouere, destruere, soluere, comburere.*

An liceat à sagis morborū veneficio ab ipsis inductorum curationem petere.

Primam quæstionem quod attinet, de ea autores dissentiunt. Christiani etiam Imperatores cōcessisse videntur, vt à Magis contra morbos veneficos auxilia petantur; vt patet ex *L. Eorum, Cod. lib. 9 tit. 18 de maleficiis,* vbi incantationes contra imbres, grandines, vētos probantur. Quod & Canonistæ quidam, Hostiensis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docēt, vt & Scotus, *lib. 4. dist.* 34. vbi scribit, superstitionis esse, si quis statuat, non esse maleficium superstitione depellendum. Et ex Sprengero, *in malleo maleficar.* refertūr. Episcopum quendam in Germania ægrotantem, cùm è vetula saga cognouisset, se ex maleficio ægrotare, nec aliam recuperandæ valetudinis viam esse, quàm vt eadem saga veneficio periret, quæ ipsum veneficio affecerat, misisse Romam, ad Nicolaum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Episcopum deamabat vnicè, indulsisse, hàc clausulà dispensationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixisse, cùm Papæ & Episcopo placeat, se illud effecturam. Sic media nocte restitutum fuisse Episcopum; sagam verò quæ eum fascinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidisse.

Verùm saniores & prudentiores istam curam planè improbant, &, vt docti viri annotarunt, legem illam Constantini lege recentiore sustulit Leo Imperator, *constit. 35. de Incantator. pœna.* Etenim cùm, vt suprà, *c. 5.* probatum, sagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præstent, sed Dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo sese res habet, nec ipsæ sagæ aliquid præstant, sed Diabolus. Ideoq; qui sagarum & veneficarūm opem hîc implorat; ipsius Diaboli opem implorat. Non verò Diaboli opem implorandam esse, iam anteà probatum; nec facienda mala, vt eueniant bona, sed potius, vt antè ex Chrysostomo, *homil. 8. in epist. ad Coloss.* dictū, mors homini Christiano subeunda, quam vita ligaturis redimenda. Vnde tam seuerè DEVS, *Leuit. 20. vers. 6.* prohibuit, Magos consulere. Anima, *inquit Dominus,* quæ declinauerit ad Magos, ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, exscindam eam de medio populi mei. Itaque, vt postea, *cap. 9.* dicetur, si remedia naturalia non prosint, ab vno DEO auxilium petendum, qui, si vult, semper iuuare potest; si non vult, in eius auxilio acquiescendum. Et licet interdum media, quæ à Diabolo adhibentur, illicita non videantur; quia tamen à Diabolo proueniunt, nullo modo vsurpanda. Ita refert Bodinus, *sagar. dæmonom. lib. 3. c. 5.* quandam, Barbaram Doream, confessam esse, se iis, quos fascinauerat, medicinam fecisse discissa columba, & ægrotantis stomacho impositâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritûs Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaëlis Angeli curari possis ab hoc malo; & mandauisse, vt nouem diebus missam in templo vici illius curarent celebrari. Verùm cum eadem fassa sit, se remedium istud à Satana didicisse, omnino vt superstitiosum & blasphemum reiiciendum. Et licet sagæ Satanæ ope ægros curent: tamen seriò nunquam Satanas hominibus prodest, vel prodesse cupit; sed etiam cum bene facere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morbum ab hoc, & immittit alij: sanat corpus, vt animam sibi deuinciat ac perdat: sanat vnum, vt plures eidē impietati & superstitioni implicet. Id quod etiam in curatione Episcopi illius, cuius modò mentio facta est, accidit. Cùm n. antea solùm illa saga, quæ Episcopum fascinauerat, sceleris illius rea esset, postea factum est, vt & Episcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam sagam immisit, eiusdem sceleris participes facti sint. Interim saga illa, quæ mortua est, nunquam resipuit, sed ad extremum vitæ halitum se recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo commendauit. Et omnino certum est, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultuque in terram demisso eius opem expressè implorare, vt aliquot historiis id probat Bodinus, *lib. 3. dæmonom. sag. c. 5.* Summa: cùm sagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præstent, non fas est, alium ad peccandum vel persuadere vel cogere, nec Diaboli opem seu immediatè, seu per alios implorare. Nunquam enim non est DEVS in Israële, vt ad Beelzebub eatis, *inquit Dominus, 2. Reg. 1.*

An liceat sagas minis & vi ad curandum impellere

Verùm distinguunt hic quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia; fas verò esse, vt minis, verberibus, & violentia adigantur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit Nicol. Remigius, *lib. 3. Dæmonol. cap. 3.* vbi statuit, multum interesse, an vi, an precariò aliquid à venefico auferas & consequare. Illud enim contemptum ac dedignationem; hoc admirationem, obtemperationem, animumque se suppliciter deiicientem ac demittentem significare. Additque porrò, potiùs ipsam mortem ferendam esse, quàm ad tam horrendum sacrilegium adduci nos sinamus, vt quasi supplices, venerabundique à Dæmone opem imploremus; cùm DEVS solus sit colendus atque obsecrandus, atque is sit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria sua decerpi, delibarique, quod alteri adscribatur. At quod venefica adigi possit, vt morbum, quem induxit, auferat, aliquot historiis probat, idque licere existimat. Neque enim hic vllas blanditias, & preces ac venerationem accedere, neque sagam, verberibus pulsatam, habere quo glorietur, ipsumque Dæmonem quasi obtorto collo á noxa retractum, amissa

prædâ

prædâ in fugam versum, derisum, spretumque ac nihili pensum se agnoscere. Et rem perinde se habere putat, ac si quis furto sibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoste arcem occupatam armis recuperet. Tandémque concludit, si quis fidenter atque intrepidè, vti hominem nullius malæ rei conscium, & DEI nixum præsidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi minísque cogat, vt ab iniuria ac maleficio temperet, lædere cesset, atque abstineat, corpore facessat; eum nihil illicitum facere.

Verùm ipse Remigius planè negare non potest, eum qui ita morborum liberationé à maleficis per vim extorquere conatur, non omnino culpâ vacare; quia illorum opera ministeriumq; intercedit, quæ caussam aliquam impietatis habere videntur. Etsi verò culpam istam ita extenuat, vt eum expertè esse putet illius, quæ DEVM hominibus adeo infestum reddit, pactionis cum Dæmonibus: tamen ea culpa non ita leuis videtur. Nam &, hic, & dum vi adiguntur sagæ, vt morbum tollant, à Diabolo auxilium speratur. Etenim sicut morbi tales, vt supra probatum, à sagis non inducuntur, sed omnia, quæ ipsæ agũt, vana & futilia sunt, Diabolus verò omnis mali autor est; ita ipsæ morbum tollere non valent, sed Diabolus illum tollit. Interim sagæ coguntur, vt Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ipse, qui sagam cogit, Diabolum honorat, quia credit, ipsum posse morbum hunc curare; cùm optimè norit, sagam hoc non præstare, nec media ab ea adhibita. Ideoque Diabolo hic honor gratissimus est, & non tam iniuriis, quæ mancipiis suis inferuntur, offenditur, quàm hoc honore delectatur: & proin ile qui hoc modo sanari cupit, implicito pacto cum Diabolo se immiscet, cùm cogat veneficam ista facere vi pacti, quod cum Diabolo init. Et propterea Diabolus non coactus id facit, cùm nulla potestas sit in terra, quæ Diabolum cogere possit, quod DEVS ipse de eo, *Iobi 41. vers.* 24. sub nomine Leuiathan testatur. Hinc experientiâ constat, quòd Diabolus non cedit nec iuuat, nisi cùm putat, se plus nocere posse. Id quod ipse Remigius negare non potest, dum eodem loco scribit, nunquam esse solidam gratiam, aut plenum integrumque beneficium, quod conferunt Dęmones; sed statim vel æquali, vel grauiori aliqua iniuria atque incommodo luendum esse ei, qui impetrauit; & vnius salutem alterius interitu constare. Id quod non saltem de beneficio, (si ita rectè appellari potest) sed etiam vi impetrato verum est. Sicut & id confitetur, nihil ad curationé conferre, quæ sagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exteriùs adhibent morbis à se immissis remedia, sed vel ea prætexi quasi integumenta veneficij, quod, veritæ legum seueritatem, occultant, vt cùm herbas, balnea, vnguenta, aliaque, quæ in vsu quotidiano habent homines, quibusque, quæ videntur, vires certæ nullæ sunt, adhibent; vel excogitari ad infestandos superstitione mortalium animos, veluti cum ad votiuas peregrinationes, vel donaria adducunt; vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandamque spem & fiduciam, quam in vno DEO defixam nobis esse oportuit. Summa: qui etiam sagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à DEO, sed à Diabolo quærit & sperat. Neque est, vt quis sibi persuadeat, non esse alia remedia. Dantur enim alia, de quibus *cap. seqq.* dicetur. Est DEVS Diabolo potentior. Et si nulla spes superesset, præstaret tamen mori, quàm per peccata sanari; cùm salus animæ corporis saluti præferenda, Deique gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda sit. Et qui amat animam suam plus, quàm DEVM, perdit eam. Et longè alia est ratio, si quis rem furto ablatam furi abripiat. Vis enim ea iure concessa, ac in hominis potestate est; at maleficium maleficio sanare, & Diaboli ope sanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quàm qui orat parentem.

An maleficus per modũ aliquem licitum possit tollere maleficiũ.

In quibus omnibus etsi non consentiat Martinus Delrio: tandem tamen nonnihil à veritate declinare videtur, dum, *lib. 6. disquisit. Magic. cap. 2. sect. 1. quæst. 2. conclus. 4* scribit, quòd possit maleficus induci, vt per modum aliquem licitum tollat maleficium. Et, *conclus. 5.* quòd liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, vt maleficium tollat, quandocunque probabiliter credo, illum sine maleficio, modo aliquo licito, id facere posse, siue quandocunque non sum moraliter certus, quod velit modo illicito. Et sententiam hanc communem esse dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verùm talia tentare periculo non vacare, differri non potest; ideoque addit cautelam ex Caietano, vt quis expressè protestetur, se nihil commercij cum Diabolo habere velle: si quis tamen ab ipso, qui nocuit, medelam petat, fortassis, absolutè loquendo, non esse necessarium, addere illam protestationem, existimat, sed sufficere, absolutè petere, vt nocere desinat; quia res, quæ petitur, bona & iusta est, nempe non nocere proximo: & potest, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per signi destructionem. Verùm enim verò si in potestate malefici absolutè esset, ampliùs non nocere, liceret id ab eo petere: sed cùm maleficus nihil egerit, sed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici potestate non est, morbum auferre, sed necessarium est, vt id à Diabolo impetret. Itaque protestatio est contraria facto; cùm, qui à malefico hoc petit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, vt amico, nihil petere possumus; cùm omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta sit. Neque etiam per modum imperij id obtinere possumus; cùm Diabolus non nobis, sed soli DEO subiectus sit. Præterea quis certum me reddere potest, maleficum, seu qui morbum intulit, seu alium, mediis naturalibus & licitis vsurum? Et si sperem, eum mediis naturalibus vsurum, cur non ab aliis, de Magia non suspectis, & quibus rerum naturalium vires rectiùs, quam sagis, perspectæ sunt, eadem auxilia petuntur?

An liceat instrumenta Magica quærere & abolere.

Altera quæstio paulò difficilior est; *an nimirum liceat media & instrumenta, quibus sagæ & venefici ad morbum aliquem inducendum vsi sunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere.* Et disputant hac de re variè Scholastici, & qui eos sequuntur. Primò autem rectè status controuersiæ formandus est. Neque enim, vt rectè monet Guilhelmus Estius, *in 4. summ. Thomæ, distinct.* 34. §. 8. status controuersiæ est; an liceat in contemptum & detestationem magicæ superstitionis, ipsiusque Diaboli, maleficij signa tollere atque abolere; cum Dominus ipse præceperit, *Deuter. 7. & 12.* omnia idololatriæ monumenta penitùs disperdere: sed hoc quæritur; an liceat eiusmodi signa inquirere, amouere, destruere, spe consequendæ sanitatis, & hac intentione, vt Diabolus ampliùs non noceat. Affirmantem sententiam defendunt plerique Scholastici, atq; adeo quidem, vt Martinus Delrio, *disquisit. mag. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 3.* scribat, nullum, quod ipse sciat, editis libris negantem sententiam defendisse, præter vnum Ioh. Hessels, à Louanio, *in prælect. in 4. sentent.* parum tamen prudenter & verè. Verùm negantem etiam Guilhelm. Estius, *loco alleg.* vt & Bodinus, *lib. 3. Dæmonom. sagar. c. 3.* & tutiorem & veriorem esse statuit.

Status Controuersiæ.

Pro negatiua sententia rationes. Prima.

Et omnino sunt negatiuæ sententiæ rationes sat firmæ. Primò enim si maleficij suspicio sit, & illius media ignorentur, non nisi per veneficos & sagas alias patefieri possunt: quæ tamen ipsæ cùm huius rei notitiam non habeant, de ea, vt à Diabolo certiores fiant, necesse est. At neque à malefico, neque à Diabolo consilium vllum expetere licet.

Secunda.

Secundò qui remotis istis signis morbum à malefico inductum cessaturum putat, eo ipso rebus illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, & DEO præterito, à quo solo morbi immittuntur, à Diabolo & eius organis opem petit.

Tertia.

Tertiò qui sigilla illa tollit spe consequendæ sanitatis,

tis, effectum illum vel à naturali caussa, vel à DEO & bonis Angelis, vel à Diabolo expectar. At certum est, quòd non à naturali caussa tum morbus tollatur, cùm signa illa nullas vires, seu nocendi, seu sanandi habeant: neque etiam à DEO & bonis Angelis; cùm DEI auxilium tum non imploretur. Ergo si effectus, qui spectatur, consequitur, necesse est, vt à Diabolo proueniat.

Equidem Martinus Delrio, qui in contraria sententia defendenda valde laborat, *disquisit. Magic. lib. 6. cap. 2. sect. 1. quæst. 3. § 5.* respondet, esse insufficientem enumerationem partium. Sanitatem enim expectari à morali caussa, nempe amotione signi; id quod, *probat.* 8. hoc exemplo declarat: *Si quis cum hoste foret pactus, vt suspensâ de muro flammulâ candidâ accurrat, & portam occupet, ac vrbe potiatur; & tertius quispiam ciuium hoc rescîscat, nonne, inquit, tollere licebit hoc signum? Imò meritorium erit, si fecerit, nec proditoribus consentiet.* Verùm quid actiones morales ad morborum curationes? Et simile, quod adducit, nihil ad rem facit. Cùm enim hostis posito signo proditorum auxilium speret, & si inscio proditore signum amoueatur, nihilominùs proditor hostem iuuare promptus sit; hoc saltem accidit, vt signo amoto de proditoris auxilio incertus sit hostis, & propterea vrbem aggredi non ausit. Tale nihil Diabolo signo amoto accidere potest. Is enim, si vellet, & DEVS permitteret, signo amoto æquè nocere posset, neque sagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti est, quod addit, eum, qui signum remouet, idem facere, ac si diceret: Signum, quod nocumento inferendo posuisti, comminuo & perdo; non est, quod noceas; ampliùs nocere non teneris. Etenim quæstio est, etsi quis talia ad Diabolum dicat, an propterea teneatur, & eo modo cogi possit, vt non ampliùs noceat. Quod si faciat, ab homine togatus id facit, qui tamen peccat, quod à Diabolo sanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti est, quod regerit Delrio, expeti sanitatem non à positiua aliqua dæmonis actione, sed à priuatione actionis, siue cessatione. Quod etiam obiicit Lessius, *de Iustitia ac iure, lib. 2. c. 44. dubit. 5 num. 40.* dum scribit, effectum, qui hic exspectatur, non esse actionem aliquam positiuam dæmonis, sed cessationem, siue priuationem actionis: quem effectum liceat à Dæmone expectare. Verùm primò nec cessationem illam à Diabolo petere licet; cùm nullo modo Diabolo supplicandum sit, & nihil reuerà boni à Diabolo expectari possit. Neque enim quod etiam affert Delrio, eodem modo, quo fugam ab obsesso expectamus, eo ipso etiam amotione signi eum cessaturum à nocendo sperare possumus. Nam cùm fugam Diaboli ab obsesso speramus, eam futuram putamus DEI auxilio, qui precibus ea de caussa imploratur: at ista à nocendo cessatio non à DEO petitur, sed à Diaboli voluntate speratur, quod impium est. Et quis certus esse potest, ac certò sperare, Diabolum amoto signo ampliùs non nociturum? Non enim coactus hoc facit. Ergò si liberè id facit, vt honorari & adorari quasi velit, facit. Et certè Diabolus nunquam sponte cessat à nocendo corpori, nisi vt grauiùs noceat animæ; cùm sit hostis noster capitalis, qui semper nobis maximè nocere cupit. Impium verò est, quod hic respondet Delrio, Diabolum desinere signo sublato, non quia per hanc amotionem grauius malum infligit animæ tollentis, sed quia sperat, maleficum in alium sortem (vt vocat) translatum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi adiunctum, videntes eum promissis stare. Omnino enim concedimus, rem ita sese habere: sed inde facilè patet, Diabolum non ob signi amotionem desinere nocere, sed quia suum lucrum captat, & plures sibi deuincit: ad quod præstandum cum occasionem præbeat signum amouens, extra culpam non est. Deinde falsum est, quòd illa sanatio sit mera cessatio, & priuatio actionis. V. G. si quis à Diabolo surdus, claudus redditus sit, aut continuis doloribus à malefico torqueatur: illi morbi non tolluntur simpliciter Diaboli cessatione; cùm aliquid positiuum sint: sed si tolli debent à Diabolo, necesse est, vt Diabolus agat aliquid, & impedimentum illud positiuum tollat. Atque ita illi ægri Diaboli ope sanantur, quod nulli expetendum

Obiectio Delrio refutatur.

Quartò qui hac spe, vt morbo liberetur, signa illa tollit, miscet se pacto, quod veneficus cum Diabolo iniit. Cùm enim Diabolus possit etiam sine signis talibus, DEO permittente, hominibus nocere: vt tamen à suis honoretur certa signa ponit, quibus positis nocere incipit, manentibus nocere pergit, ablatis nocere desinit. Ideoq; qui signa illa aufert, non Diabolo nocendi potestatem aufert, sed tacitè ab eius voluntate expectat nocumenti cessationem, idq; ex pacto inter illum & veneficum inito. Nam cùm voluntas Diaboli, vt ampliùs non noceat, hoc modo cogi non possit, perinde est, ac si dicat Diabolo: Pactus es, amoto signo te à nocendo cessaturum: nunc igitur me signum amouente præsta, quod promisisti, & nocere desine. Neq; alicuius momenti est, quod hic obiicit Delrio, dum scribit, non semper esse verum, quòd possit Diabolus nocere sine signis Magicis. Sæpe enim, inquit, imò ordinariè, DEVS permittit, illum multa facere per maleficos & signa malefica, quæ non permittit illum immediatè facere. Vnde non est absurdum, existimare, quòd, quando DEVS permisit mediante signo nocere, nō possit dæmon nocere signo destructo, quia DEVS tum videtur permissionem suam sic limitasse. Verùm hoc modo, & si DEVS permissionem suam ad signa illa limitaret, sese pacto, quòd est inter Dæmonem & veneficum, immisceret: quod dicere impium. Hoc vero magis consentaneum, Diabolum, postquàm à DEO homini alicui nocendi potestatem absolutè impetrauit, vt suos sibi deuinciat, iis persuadere, si hoc vel illud signum ponant, hunc effectum secuturum: cuius tamen autor postea est solus Diabolus; signa verò illa ad maleficium nihil præstant. *Quarto.*

Quintò licet hoc modo impetretur, vt Diabolus à nocendo cesset, & amotis signis homo à morbo liberetur: tamen id Diabolus non eo fine facit, vt homini prosit; cùm eius hostis sit infensissimus, sed vt animæ noceat. Vt enim Leo, *serm. 19. de passione Domini*, scribit; Beneficia Diaboli omnibus sunt nocentiora vulneribus. *Quinta.*

Sextò. Et cùm illi ipsi, qui contrariam opinionem defendunt, statuant, non licere petere à Dæmone, vt cesset vexare maleficio; quia petitio illa est intrinsecè mala, vtpote inuoluens pactum & societatem cum Dæmone: etiam non licet per remotionem signorum Diabolicorum sanitatem sperare. Etenim Diabolus vel cogitur hoc modo, vel precibus & persuasione, quod pactum illud sit efficax, ab eo impetratur. Cogi non potest: ergo assentiente Diabolo id impetratur: quod nullo modo licet; cùm, vt Augustinus, *de ciuitat. DEI, lib. 10. cap. 14.* scribit, Vnus tantùm DEVS colendus sit. Omne quippe, quod præstare hominibus vel Angeli, vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit. *Et max:* Anima humana adhuc terrenis desideriis infirma, ea ipsa, quæ temporaliter exoptat, bona, inferna atque terrena, vitæ huic transitoriæ necessaria, & præ illius vitæ sempiternæ beneficiis contemnenda, non tamen, nisi ab vno DEO, expectare consueuit, vt ab illius cultu etiam in istorum desiderio non recedat. *Sexta.*

Etsi verò non pauci sunt, qui contrarium sentiunt: tamen quæ pro sua opinione afferunt, nullius roboris sunt. Primò quidem autoritatibus inprimis triumphat Delrio, *lib. 6. disquis. Mag. c. 2. sect. 1. quæst. 3. §. 2.* & pro sua sententia allegat Hispanos, Germanos, Italos, Gallos, Britannósque, Scholasticos, Nomioales, Scotistas, Thomistas, Summistas, Iuristas, Cardinales, Episcopos. Verùm enimverò errantium multitudo non parit errori patrocinium, neq; nouum est, multas opiniones publicè defendi, non quia veræ, sed quia communes. Interim Gulhelm. Estius, *in quart. sententiar. distinct. 34. §. 8. & 9.* negat, *Contrariorū argumentorū refutatio: Primi, ab autoritate.*

negat, esse sententiam communem, sed saltem modernorum sententiam esse statuit, à qua discedere ob rationes fas sit. Et licet esset sententia communis: tamen sententias communes sæpe corrig:, non nouum est. Ideóque ipse contrarium sentit, & ante ipsum Iohan. Hessels, à Louanio, Bodinus, *de sagar. Dæmonom.* & nuper etiam D̄n. D. Fridericus Balduinus, p. m. *in casib. conscient.* & alij.

Secundi, ab historiis. Secundò historias aliquot producit Martinus Delrio, quibus probat, morbos à maleficis inductos signis ablatis cessasse, quas adducere hic supersedeo. Verùm non an aliquid factum sit, sed an, quod factum est, rectè factum sit, attendendum. Aliàs enim non signa solùm amouere, sed & maleficorum opem implorare liceret. Certè nisi Beelzebub in Ecron multos sanasset, Ochozias Rex eius opem non implorasset: quod factum tamen Regis DEVS per Prophetam Eliam grauiter obiurgauit. Et saga illa, cuius etiam supra mentionem feci, & cuius quoque meminit Bodinus, *sagar. Dæmonom. lib. 3. cap. 1. 5.* in Constantiensi agro, non sine caussa tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighaffen, ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Tertij. Tertiò obiicitur, quod signi amotio per se non sit mala, neque finis per se malus, morbi purà ablatio. Et proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vti. Verùm respondeo, superstitiosum est, & malum, rem ad aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, neque ex DEI institutione ordinata est, & præcipuè vbi in illa re vel actione aliquid commercij cum Diabolo intercedit, quod omnino hic accidit.

Quarti. Quartò licèt, inquiunt, declinare à loco, vbi positum est signum, per quod transeuntes afficiuntur maleficio. Ergò & auferre signum licet. Verùm respondeo, esse diuersitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo hominibus damnum infertur, naturaliter ordinata est ad euitationem mali, in quod quis incideret, si eum locum pertransiret: signorum autem ablatio naturaliter non est ordinata, vt quis per illam à morbo liberari possit. Imò existimo, si quis firmâ in DEVM fiduciâ talem locum pertransiret, nihil mali à Diabolo passurum; nisi forsan ex singulari suo consilio DEVS id Diabolo permitteret.

Quinti. Quintò aiunt, DEVM ipsum præcepisse, vt idola gentium destruantur, & licere ad imitationem Christi, qui venit in hunc mundum, vt destruat opera Diaboli, *Ioh. 1. c. 3.* destruere signa ista, quæ sunt opera Diaboli. Verùm respondeo, omnino id licere facere; sed non spe consequendæ sanitatis. Hæc enim si accedat, longè alius finis est remotionis idolorum, & remotionis talium signorum. Idola enim illa destruebantur, ne ampliùs Diabolus honoraretur, & hominibus ad idololatriam occasio daretur; verùm signorum horum, & mediorum Magicorum amotione Diabolus honoratur, dum ab eo sanitas speratur. Ideóque non licet externa Diaboli opera destruere, vt instituantur interna, superstitio nimirum, & societas cum Diabolo & animâ hominis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus est, per aliud peccatum destruere licet.

Sexti. Sextò dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo rescindi. Verùm id negatur. Signa illa saltem ad deludendum & decipiendum veneficas sunt constituta; interim pactum, quod inter eas & Diabolum intercedit, ratum manet. Si verò ad remotionem signi nocere desinat Diabolus, non id facit, quòd remoto signo pactum rumpatur, sed vt sagarum, & eorum, qui maleficij signa tollunt, voluntati obsequatur, & à DEI auxilio ad suum auxilium eos auocet.

Septimi. Septimò validam, vt putat, rationem affert Martinus Delrio, quà probare conatur, in amotione signi nihil illiciti intercedere; eámque petit ab enumeratione omnium illorum, qui hic reperiuntur, actuū. Actus, inquit, sunt vel interni, animi; vel externi, verbi & operationis. Animi interni actus sunt tres: primus desiderij, vt sanitas reddatur, & cesset nocere Dæmon, & ad hunc finem, vt tollatur conuentio malefici & Dæmonis de nocendo & quia hoc pactum dependet à signo, cupere proinde ipsum tolli ac destrui. Secundus actus est opinionis, siue credulitatis humanæ, quod scilicet opinor, seu credo probabiliter, cum sublatione signi pactum cessaturum, & cum pacto noxam. Tertius est spes sanitatis & cessationis noxæ. Verbi externus actus est, rogare maleficum, vt signum tollat, & nocere per Dæmonem desinat. Operis externus actus est, ipsa signa tollere ac abolere. Atque hos omnes actûs esse licitos putat, & probare conatur. Verùm multis modis errat. Etenim desiderare sanitatem suam & aliorum, equidem licitum est. Imò & hoc concedo, licitum esse, desiderare maleficij cessationem. Sed de hoc iam quæstio est, à quo sanitas, & illa cessatio speranda & petēda sit; an à solo Deo, vt is Diaboli opera destruat; an verò etiam à maleficio, & signi ablatione? Affirmatur prius, negatur posterius. Neque enim illa signa morbum induxerunt, neque iis ablatis cogitur Diabolus, vt à nocēdo cesset, sed vt ipse Delrio, in responsione ad argumentum septimum, habet, cessat à nocendo, quia sperat, vel maleficū in alium sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi deuinctum, videntes eum stare promissis. Nimirum dum benefacere creditur Dæmon, grauius nocet. Atque ita falsum, quòd destructio signi sit medium necessarium sanitati recuperandæ. Aliud enim, & magis licitum medium est, DEI auxilium implorare, qui, vt non semper permittit, vt per talia signa homini damnum inferatur, vt supra dictum: ita etiam signis istis manentibus homini sanitatem, si vult, reddere potest. Opinio quoque, nimirum, cessaturum maleficium cessante pacto, & signo amoto, est illicita, quia pugnat cum lege DEI, & primo Decalogi præcepto: Non habebis DEOS alienos. Tertiò spes quoque vana est, quia non nititur DEI fiduciâ & auxilio, sed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus vitiosos & illicitos esse. Cùm enim sagæ istæ non per se, sed per Dæmonem noceant, non licet ab ipsis petere, vt per Dæmonem hominem sanent. Et omnino eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & inuocetur. Cùm enim signo amoto cogi non possit Diabolus, ne ampliùs noceat, id suâ sponte facit, eo fine, vt homines decipiat; &, vt ipse Delrio ait, cessat, vt pactum cum Mago seruet, & sic eum sibi deuinciat, & alios alliciat: cui rei occasionem præbet, qui putat, signi ablatione se sanitatem recuperare posse. Atque ita qui per remotionem signi morbum amoliri, & pactum rumpere vult, ille potiùs pactum confirmat; cum velit, vt Diabolus id faciat, quod promisit, nimirum vt ablato signo morbum amoueat.

Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, *inquit*, maleficos de medio tollere, ea spe & fine, ne hominibus ampliùs noceant per Diabolum, vt eius viua instrumenta; licet etiam signa maleficij tollere, ne per Diabolum illa ampliùs noceant, vt eius fictitia instrumenta, non operantia quidem, sed eum ad operandum excitantia. Atq; ad hoc argumentum nondum responsum esse putat Martinus Delrio. Verùm facilis est responsio. Est enim hic longè maxima diuersitas. Vt enim sagæ & maleficæ tollantur, mandatum DEI extat: neque id sine ratione; cùm sint homicidæ. Nā si latrones, sua manu homines occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferūt, imò eos planè interficiunt? Deinde cùm pactum cum Diabolo inierint, & DEO ac hominibus renunciarint; atq; eorum hostes se declararint, cur eos occidere non liceat? At de signis istis tollendis nullum DEI præceptū habetur. Ipsa signa enim non interficiunt, neque etiam Diabolum ad nocendū hominibus cogunt; sed ipse suâ sponte superstitionibus talibus homines implicat. Et proinde ea quidē destruere licet, sed non spe cōsequendæ sanitatis. Et propterea si quis à malefico læsus sit, nō *Octaui.*

signa adoratur, sed ipsum Diabolum: id quod nullâ aliâ ratione fieri potest, quàm Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Nota. Tandem Baptista Codronchius, qui, *lib. 4. de morb. venef. cap. 2.* affirmatiuam sententiam sequitur, & eandem se in libro 2. de Christiana medendi ratione, cap. 3. defendisse scribit, hanc rationem affert; quia veneficia cotare vel abolere haud possimus, nisi caussas eorum amoueamus, illa scilicet, quibus venefici ad infligêdos morbos vtuntur. Imò vix aliam curandi rationem in hoc veneficij genere reperiri putat. Verùm falsum est, quòd illa signa, characteres, imagines, quibus venefici ad inducendos morbos vtuntur, sint caussæ morborum illorum, vt supra satis probatum. Ideoque remotione illorum signorum non remouentur morbi, sed Diabolus, qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi potest, quod nullus alius detur tales morbos curandi modus, vt mox dicetur. Et licet nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non esset confugiendum.

CAPVT IX.

De Curatione naturali.

An remediis naturalibus morbi à veneficis inducti curari possint. CVm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat; iam porrò quæritur, annon alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & supernaturalia, seu diuina. De naturalibus pluribus disputat Baptista Codronchius, *de morb. venef. libr. 4. cap. 2.* & longè difficillimum esse iudicat, aliquid certi hac de re statuere; cùm alij affirment, remediis naturalibus tales morbos curari posse, alij negent, & pro vtraque sententia rationes extent.

Pro affirmatiua sententia rationes. Prima. Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari posse, his rationibus vtuntur. Prima est, quòd Dæmones ad inferendos hominibus eiusmodi morbos mediis naturalibus vtuntur, & varias intemperies inducunt, obstructiones excitant, humores corrumpunt, inquinant, malignis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur caussas, etsi occultas, diligenti inquisitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli posse, existimant, & extare in natura talia, ad hos vsus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppositum alexipharmacum in natura detur: tamen si venenum non semper notum sit, dantur vniuersalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda sunt vtilia.

Secunda. Secundò, cùm dæmones plerumque humore melancholico abutantur; vnde & melancholia Diaboli balneum esse dicitur: humore melancholico euacuato non solùm tales morbi veneficio inducti curantur, sed & Diaboli obsessos homines humore melancholico euacuato interdum relinquunt. Cuius rei exemplum est in obseruationibus Martin. Rulandi, Senioris, *centur. 3. obseruat.* 100. de quadam fœmina dæmoniaca & melancholica, quæ piis precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata est.

Tertia. Tertiò ad experientiam prouocant. Et passim apud Philosophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad huiusmodi morbos vtilia sint. Qualia medicamenta anteà etiam, *cap. 7. de præseruatione*, ex autoribus annotata, & plurima passim apud autores occurrunt; quorum aliqua & hoc loco recensere libet.

Medicamenta contra maleficia. *Rutam* etiam Aristoteles, 20. *problem.* 14. vt & Dioscorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fuga dæmonum vulgò appellatur. *Verbena* quoque, quòd ad expiationes & amuleta commendatur, sacra herba dicta est; de quo Dioscorides, & Plinius, *lib. 4. cap. 56.* *Artemisiam* secum habentibus mala medicamenta non nocere posse, scribit *autor. libr. simplic.* qui inter spurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonstratum esse, scribit Plinius, *libr. 25. cap 4.* *Herba Paridis semen* contra veneficia prædicant, è Matthioli, *in quart. Dioscorid. cap. 78.* appareat; vbi fertur, quòd si huius herbæ semen viginti continuis diebus, Drach. j. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & insaniam, non solùm ex morbi diuturnitate, sed ex veneficiis contractam, eo sanari, eiusque vsu qui ex veneficiis stolidi facti erant, integræ sanitati restitutos fuisse. *Antirrhinum* si quis appensum gestet, eum nullo malo medicamento lædi posse, Dioscorides, *libr. 4. cap. 129.* & Plinius, *libr. 18. capit.* 10. tradunt. *abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodesse, & inprimis iis, quibus coëundi potentia adempta est, scribit Plinius, *libr. 21. cap. 21.* Idem, *libr. 25. cap.* 20. refert, ei, qui quotidie *betonicam* gestat, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *sulphure* idem, *libr. 35. cap. 15.* scribit, habuisse in religionibus locum ad expiandos suffitu morbos. Ac talia plurima, cùm apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hic afferre operæ pretium non est.

Quâ tamen ratione res tales naturales, seu herbæ, seu mineralia, seu gemmæ contra morbos à veneficiis inductos prosint, & Diabolum, qui talium morborum autor est, fugare possint, vt ampliùs non noceat, dissentiunt autores isti, & in rationibus reddendis varij sunt. Quidam dicunt, quòd, quæcumque fiunt circa corpora obsessa, vt & tales morbos, Dæmones in sui despectum & ludibrium accipiant, & potissimum vbi sunt tristitia & afflictiua, vt sunt fœtida, amara, & alia huius generis, vt hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo desinat. Verum quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi, nec cogi, vt à nocendo desistat, sed si id faciat, ideo facere, vt homines in sua superstitione confirmet. Alij dicunt, cùm ista afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo suggerant, vt sulphur & ignis, eum hoc modo terreri, vt à nocendo absistat. Verùm etiam sine istis Diabolus suæ condemnationis non immemor est, nec etiamsi ipsi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur, vt à nocendo desistat. Alij statuunt, Deum concessisse in spiritibus, Angelis, & spiritu humano quandam potentiam sensitiuam, non carnalem, sed spiritualem, per quam subiiciantur passionibus rerum corporalium. Verùm de anima humana, vtpote quæ forma est sui corporis, hoc verum est; at de Angelis hoc nondum probatum. Alij existimant, quòd si res illæ piè ac deuotè adhibeantur, tanquam instrumenta diuinæ iustitiæ in Dæmones agere, eaque effectûs & opera veneficij tollere. Verùm & hoc probari debet, quod Deus talibus rebus vt instrumentis vti velit, & quòd vnquam promiserit, per res naturales eos effectûs se editurum, qui sunt supra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res istas naturales non immediatè in Dæmonem agere, sed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cùm introducant dispositionem illi, quam dæmon immisit, contrariam. Quæ sententia si rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè consentanea est, vt postea dicetur.

Contrà alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodesse, his rationibus: Primò quod, cùm, vt supra, *cap. 7.* probatum, maleficium à Diabolo inducatur; rerum naturalium verò in Diabolum, vtpote qui spiritus est, nulla sit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos nullam vim habere possint. *Pro Negatiua rationes Prima*

Deinde cùm nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, possit institui, nisi ipse morbus exactè cognoscatur, & præterea temperies naturalis, ætatis, consuetudinis, temporis anni, & similium habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoscere difficillimum sit; quomodo cognoscentur in morbo à Diabolo inflicto, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis vtitur, inuestigari poterunt? his verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla institui potest. *Secunda.*

Tertiò etsi naturalia medicamenta ad vitiosos humores, *Tertia.*

mores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia sint: tamen cùm morbi illi non solùm ab humoribus tollendis dependeant, etiam iis solùm ablatis curatio talis morbi sperari non potest: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici potest. Etenim etsi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectûs suos sortiantur, Diabolus facilè impedire potest; & quantum quotidie Medicus de morbo, vel caussa morbifica tollit, tantum ille morbi iterùm, & caussæ morbificæ producere, & ita omnes Medicorum conatûs irritos reddere potest.

Controuersiæ huius decisio. Morborum veneficorum differentia.

Vt autem hæc controuersia componatur, obseruandum, quod supra dictum, morborum, qui pro veneficis habentur, tria esse genera. Primum nullo modo veneficium est: sed cùm Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduertit, vt est rerum naturalium peritissimus sagis & veneficis persuadet, si, quæ iubet, adhibeant, hominẽ in hunc morbum lapsurum, in quem tamen lapsurus erat, etsi veneficæ nihil tale egissent. Interim sagæ & veneficæ putant, suâ operâ hunc morbum inductum esse, & eo nomine Dæmonem venerantur. Secundò sunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, sed per caussas naturales, dum is corporis constitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò sunt morbi, qui simpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omnino remediis naturalibus curari posse, manifestissimum, & extra dubium est: tertium verò naturalibus remediis curari non potest; cùm rerum naturalium in Diabolum, qui spiritus est, nulla sit actio. Ad secundum verò genus curandum vtilia sunt medicamenta naturalia; verùm sola non sufficiunt, sed prætetea etiam diuinâ curatione opus est; de qua *cap. seq.* dicetur. Cùm enim in talibus morbis duæ caussæ concurrant, humores, & aliæ, quæ sunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiamsi prior caussa tollatur, tamen, nisi etiam Diabolus ab agendo & nocendo cesset, curatio perfecta nulla sperari potest.

Naturalia remedia ad curãdos morbos veneficos duplicia. Vomitoria.

Naturalia autem illa medicamenta sunt duplicia; vel euacuantia humores vitiosos, quibus diabolus in inducendis morbis vtitur; vel alterantia & alexipharmaca, dispositionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Inter euacuantia inprimis vtilia sunt vomitoria. Certum enim est, & experientiâ cõstat, vomitu multos rebelles morbos, quorum caussa in ventriculo, mesenterio, ac circa hepar ac lienẽ hæsit, aliisque medicamẽtis per aluũ purgãtibus euacuari non potuit, curatos fuisse. Ideoque etiam vomitoriis exhibitis dæmoniacos curauit Rulandus, vt suprà dictum. Humoribus enim illis vitiosis sublatis morbi etiam illi, quos mediãtibus illis humoribus Diabolus induxit, cessarunt. Et obseruatum etiam est, quosdã maleficio affectos sanatos fuisse, cùm simul cum vitiosis humoribus cultros, capillos, vitra, & similia reiecissent; nõ quòd res illæ miræ eiectæ caussæ morbi fuerint, sed quòd humores vitiosi euacuati fuerũt, à quibus illi morbi pependerũt; Diabolus verò præstigiis saltem quibusdã inter vomendũ res illas addidit. Quæ autẽ vomitoria cuiq; morbo & caussis cõueniant, prudens Medicus dispiciet, & dictum est de iis alibi.

Purgantia.

Sunt tamen & per aluum solùm purgantia vtilia, & propterea non negligenda.

Vrinam cientia. Mira philtro affecti historia.

Refert quoque Henricus ab Heer, *libr. varar. obseru.* 13. quendam non quidem maleficio & incantatione, sed philtro malè affectum, per vrinas euacuatũ & sanatum fuisse. Cùm enim iuuenis quidam quatuordecim annorum amatorium puluerẽ accepisset, in hæmorrhagiam narium maximam incidit, & mox per os grumos sanguinis ouo maiores eiecit, vt per omnia momenta suffocandus videretur; nec multò pòst per vrinam aluumque sanguinem tantâ copiâ excreuit, vt non solùm aliquot matulas, sed & situlam capacem impleuerit. Cui sistendo etsi varia auxilia exhiberentur; omnia tamen frustra fuerunt, & tandem aures iuuenis ceromatis loco sanguinem purissimum fundebant, vsque denique pro mortuo habitus, & in stramine repositus est. Verùm cùm reuiuisceret, & potus aliquid sumpsisset, placido se dedit somno, ex quo cùm post multas horas expergefactus esset, copioso sudore perfusus, pruritum toto corpore vehementissimum sensit, & mox crustis pollicẽ crassitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita vt extra volas manuum & pedũ nihil vel aciculæ capite tangi posset à crusta liberum. Cùm autẽ ipsi interim medicato iusculo aluus moueretur, quatuordecim limaces magnos, rubros, cornutos, viuos, repentes, vno secessu eiecit. Ab illo die, quia crustæ ipsum nec sedere nec iacere patiebantur, sterit perdius pernóxq;, totas sex hebdomadas, manibus perticæ crassiori ab angulo ad angulum cubilis tensæ admotis. Toti corpori obuoluebatur linteum cremore lactis madẽs. Si quando dormire cogeretur, veritus, ne vel thoracem perticæ admoueret, vel labantibus genibus musculorum crustæ finderentur, breues somnos, somniis simillimos, capiebat. Venit tandem Leodium Paracelsicus quidam, qui iam sanari incipienti (nam crustarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuumq; & pedũ vngues deciderant) remedium dedit, quod vrinis copiosiùs motis sanitatem accelerasse visum est: quod remediũ Ludum Paracelsi dixit. Verùm non immeritò hic dubitari potest, an iuuenis iste naturæ robore, & per crustarũ illam eruptionem; an verò per vrinæ euacuationem sanatus fuerit: cùm, quando ipsi hic puluis à Paracelsico exhibitus fuit, iam conualescere inciperet, & crustæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, se experientia didicisse, calculum ex homine excisum, in puluerem comminutum, cum aqua vel succo nasturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multùm profuisse.

Calculi humani vis contra philtrum.

Mirabilis memoriæ & obliuionis exẽplũ.

Hoc loco obiter & hoc recensendũ, quod de eodem iuuene narrat idem Henricus ab Heer, nimirũ puerum istum fuisse magnæ memoriæ, vt quatuor condiscipulis diuersa dictaret carmina, ipse interim quintũ scriberet: memoriam tamen hanc in morbo isto ita amisisse, vt etiam proprij fraternique nominis & literarum omniũ oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, sed, vt puer, iterum Alphabetum discere necesse haberet; ad studia tamen reuersum ita profecisse, vt Philosophiam publicè in Germania & Gallia sit professus, Medicusque factus, ab eo tempore morbum nullum sit expertus, præter catarrhos.

Alterantia & alexipharmaca contra veneficia.

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hic notandum, vocabulum veneficij ambiguum esse, atq; interdum sumi pro incantatione, & actione absolutè Magica: interdum pro morbo per venenũ illato; quò & philtra pertinent. Ideoque cum apud autores occurrit, herbam hanc vel illam contra veneficia vtilem esse, plerũque morbi à venenis clàm illati potiùs, quàm à Magicis actionibus inducti, intelligẽdi sunt. Etenim cùm dentur alexipharmaca communia, ea in hisce venenis, quorum natura plerunque latet, non sine commodo vsurpari possunt. Imò forsan cum fructu etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cùm & ille venenosas in corpore dispositiones excitare possit, quæ ab eiusmodi medicamentis infringuntur.

Duplicia. Interna.

Medicamenta autem ista alterantia sunt vel externa, vel interna. Interna sunt pleraq; ex iis, quæ supra, *c.* 7. & in hoc ipso etiam capite antea fuêre enumerata. Tale medicamentum est *herba Paris*, è qua, & aliis alexipharmacis parata est antidotus Moibani, vulgò antidotus Saxonica, & puluis Saxonicus dictus; tale est *aristolochia rotund. & longa*; tale est *hypericum*; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibusdam malignis dispositionibus in specie aduersantur. Ita ruta medetur epilepsiæ; cui cùm sæpe sese Diabolus immisceat; non sine caussa etiam tum vsurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam *viscum colurnum* præcipuè; de quo scri-

bit Henricus ab Heer, eam epilepticis querno longè esse vtiliorem, idque seipsum sæpe expertum esse. Præter simplicia Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuersalia, recenset.

Primum Recipit *hyperici*; & præcipuè *sem. illius* Drach. j. vel Scrup. ij. *margaritar.* Scrup. j.

F. Puluis, qui exhibeatur cum Vnc. iiij. decoctionis, seu stillatitiæ aquæ mellatæ.

Alterum est hoc. ℞. *thuris, myrrhæ, ladani*, an. Vnc ij. *sulphuris, galbani*, an. Vnc j. *hyperici, aristoloch.* an. Vnc. ß.

F. Puluis, qui eadem quantitate exhibeatur. Verùm non video, quomodo iis plus, quàm aliis alexipharmacis communibus, fidendum sit.

Externa Vnguenta. Externa sunt vnguenta & suffumigia, vt & balnea. Et quod *vnguenta* attinet cùm contra luem Veneream inunctiones Mercuriales vtiles sint, & contra venena oleum Carauitæ, & alia, quæ iuncturis & locis arteriarũ inungi solent, non absurdum videtur, etiam in talibus morbis similia vnguenta vsurpare. Inter vnguenta nõ prætereundum est illud, cuius ex Carrichteri *lib. 2. c. 12.* cùm alij, tum etiam Henricus ab Heer, *in obseru. Medic. rariis, obs. 8.* mentionem facit, quod fit ex *visco colurno*, quo ille in puella quadam insigni maleficio affecta se feliciter vsum scribit. *Vnguentum ex visco colurno.* Puella enim illa cùm nonum agẽs annum à venefica stipem petente folium acetosæ dona ũ deglutiuisset, doloribus statim alui torqueri, toto corpore primùm contremiscere, deinde & conuelli, demum animo linqui, & quasi mortua cadere cœpit. Variis remedii, frustra tentatis ad Exorcistam pro more gentis itum; qui cùm officium suum facere inciperet, statim puella corpus in varias formas torare, deinde vomere cœpit stercora equina, acûs, pilos plumas, fili glomeres, vitrea fenestrarum fragmenta, clauos, cultrum ferreum spithama longiorem, ouorum putamina conchylia. Verùm cùm Leodij aliquot septimanis nihil profecissent exorcismi, matrem religio incessit, ducendi filiam Huum, ad sacellum D. Virgini sacrum, nuperrimè constructum, iamque miraculis celebre creditum vulgo. Verùm & ibi frustra omnia, quæ solent, tentata, & puella non solùm hydrophoba, sed & hygrophoba domum reducta est; vbi totis quindecim diebus nec potûs nec cibi aliquid assumpsit. Tandem ex Carrichtero Henricus ab Heer hoc Vnguentum composuit:

℞. *adipis cunis* Vnc. iiij *vrsi* Vnc. viij. *caponis* Vnc. xxiiij. *visci colurni adhuc virentis* truncos iij. *frustatim sectos & tusos, dum humescant.*

Contunde autem simul lignum, folia, baccas. Misce omnia in phiola, quam Soli nouem septimanas cùm exposueris, virentem balsamum extrahes, quo si veneficio affectorum corpora, & loca maximè dolentia, ac iuncturæ inungantur, certo experimento æger sanati atq; hoc ipso vnguento puellam illam sanatam esse scribit.

Suffumigia. *Suffimenta* quoque in morbis veneficis & Medici antiqui, & recentiores vsurparunt, parata è *lauro, ruta, hyperico, saluia, rorismarino, rosis, ligno aloes, aspalathi, santulo, corticibus citri, thure, mastiche, benzoe, styrace calamita, ladano, moscho, sulphure*, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos & malignos discutiunt

Balnea. *Balnea* vtrumque præstant, & euacuare insensibiliter, & alterare possunt Ideoque nonnulli ad morbos veneficos tollendos & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum, artemisiam, verbenam, palmam Christi, & alia supra enumerata coquunt. Et verum est, balneis repetitis, id quod thermæ docent, sæpe morbos difficiles curari; inprimis si accedat sudor. Verùm vniuersali corporis præparatione opus habent, nec temerè vsurpanda. Et ea ipsa tamen non immediatè Diabolo, & eius operibus, sed humoribus, & dispositionibus corporum vitiosis opponuntur, & his ablatis aliquid vtilitatis afferre possunt.

Cautio in remediis naturalibus ad veneficia adhibendis. De omnibus tamen istis remediis naturalibus, cùm externis, tum internis hoc obseruandum; si ea adhibere libeat, (cùm sæpe in occultis morbis varia remedia tentare liceat) sine omni superstitione, ceremoniis, verborum pronunciatione, & similibus vsurpanda, ac saltem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera DEO committenda esse.

CAPVT X.

De diuina Curatione.

Diuina Curatio. NAm ab istis remediis naturalibus omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè sibi sanitatem polliceri potest. Etenim cùm Diabolus nõ solùm dispositionibus Medicis vulgò notis vtatur, sed & ignotas introducere possit; & Medico ignotum sit, quibus modis Diabolus ad nocẽdum vsus sit: talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non possunt. Imò si DEVS permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere potest. Ideóque si remedia naturalia non sufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura ista consistat, vt breuiter dicamus, equidem quid Exorcistæ hac de re præcipiant, non ignotum est. *Exorcismi.* Verùm cum de eo pluribus disquirere meæ professionis non sit, falcem in alienam messem non immittam. Duo saltem monebo: Primum est, exorcismos illos, vt & peregrinationes ad loca sacra, sæpe nihil proficere ac prodesse; id quod tum alia exempla, tum obseruatio, quæ est apud Henricum ab Heer, antea allegata, clarè docent; ex qua constat, puellæ illi exorcismos Leodij aliquot septimanis adhibitos nihil profuisse, eandémque Huum ad Sacellum D. Virgini sacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam domum reductam fuisse. Alterum est, quod Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. c. 3* scribit, se à pio quodam Sacerdote monitum esse, ne quis in talibus certam fiduciam constituat, aut credat; propterea nihil mali sibi euenturum, sed omnia prospera; cùm nec virtute naturali, neque Ecclesiastica ordinariè ad tales effectus producendos vim habeant, & ideo in DEO omnem fiduciam collocandam esse. Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi solent, reliqua referenda sunt, curationis horum morborum caput est, in solo DEO fiducia, vt omnium is ardentibus precibus, & fide firmâ ac sincera inuocetur, cùm ab ægro, tum à cognatis & amicis, imò tota Ecclesia. Et cùm peccatores DEVS non exaudiat, ea vitæ ratio & ab ægro, & à cognatis & amicis, qui pro ægro apud DEVM intercedunt, ineunda est, quæ hominem Christianum decet. Ideóque necessarium est, vt & ægri & cognati veram pœnitentiam agant, & fructus dignos pœnitentiæ faciant. Cauendum verò, ne sub diuinæ curationis schemate aliquid superstitiosi, & quod contra DEI honorem, quem suum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum, committatur. Seuera enim DEI mandata sunt: *Non habebis DEOS alienos.* Et: *Non assumes nomen DEI tui in vanum.* Quæ in DEO omnem fiduciam esse collocandam, & ab eo solo auxilium omne petendum docent. Is, si vult, omnes morbos, quocunque modo inductos, sanare potest: si verò non velit homini sanitatem restituere, nullo modo ad Diaboli auxilium confugiendum, sed in eius voluntate acquiescendum. Iudicia enim DEI sunt quidem occulta, sed semper iusta.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuissima hæc est: Primò, si animaduertatur, Diabolũ ad morbum aliquem inducendum caussis naturalibus vsum fuisse, omnino caussis illis, quibus Diabolus vsus est, contraria remedia opponenda & quibus fieri potest, modis morbus ille oppugnãdus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi potestatem aliquam homini nocendi à DEO impetrauit, egregiè illa vtitur, & quantũ potest, homines terrere & turbare conatur, & propterea si morbos, vltra DEI permissum, augere, quantum vult, non potest, symptomatibus foris apparentibus ægros & adstantes terrere conatur,

tur, & cùm lædere non poteſt, ludit. Quæ omnia ſuſq; deque habenda, & omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione ſuperbiſſimus ſpiritus titillandus, ipſique, quod ſoſtri loco habere poſſit, nec pilus, vel ex quiſquiliis quid , dandum & concedendum, vel eius gratiâ manus vertenda ; nihilque, quod ipſe ſibi arrogare poſſit, & vllo modo de ſuperſtitione ſuſpectum videtur, medicamentis admiſcendũ; ſed omnis curatio ad ipſos morbos & cauſſas naturales ſimpliciter dirigenda. Secundò, quia, etſi Diabolus naturalibus cauſſis ſæpe vtitur: tamen vel ipſius cauſſæ natura nos latet, vel modus agendi ignotus eſt; præterea Diabolus cauſſarum in contrarium agentium vim impedire permiſſu DEI poteſt : in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus ſubſiſtẽdum, ſed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hic tamen inprimis neceſſarium eſt, DEI auxilium ſeriis precibus implorandum, iſque orandus , vt opera Diaboli deſtruat , eiuſque potentiæ reſiſtat. Si DEVS nobiſcum , nec Diabolus , nec eius organa quicquam nocere poſſunt , ſed faceſſant , & confundantur, neceſſe eſt.

CONCLVSIO.

Abſolui tandem, cum DEO , & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practica Medicina , omnque, Lector Benevole, *nunc Tibi exhibeo. Equidem me nonnullorum obtrectationes & calumnias , quas ob hoc ipſum morbi genus , quod hic Liber tractat , iamdudum expertus ſum, non euitaturum facilè praevideo. Verum vicit veritatis ſtudium , vt omnes has ſuſque déque haberem. Infeliciſſima ſunt ingenia , qua alios omnes ad ſuum captum & placitum loqui ac ſcribere volunt , & qua olim non didicerunt , nec poſtea diſcere cupiunt ; & propterea à ſuis opinionibus diſſidentes non ſolum odio habent, ſed & conuitiis impetunt. Sumus, quotquot bonas litteras tractamus & publicè , ſeu voce, ſeu ſcriptis profitemur, eiuſdem Reipublica Senatores , quorum vota libera, nec aliorum voluntati ac nutui accommodata , ſed firmis rationibus nixa eſſe & modeſtè, ſine rixis, ſine altercationibus , ſine conuitiis proferri decet. Ideóque ſicut in meis ſcriptis meam ſententiam liberè propoſui, & vbi opus fuit, meum ab aliis diſſenſum declaraui, ſed ſine maledicentia, ſine cuiuſquam obtrectatione: ita me non offendet, qui à me quandoque diſſentiet. Nam & me hominem eſſe, & in hac natura obſcuritate , ac mentis noſtra imbecillitate, negociorúmque varietate , errare potuiſſe , facilè agnoſco.*

Multa tegit ſacro inuolucro Natura, neque vlli
Fas eſt mortali ſcire omnia.

Modo rationibus, non maledictis, certet, & pro iis, qua à me minus rectè ſcripta eſſe putauerit, meliora ſubſtituat. Si tamen, quod multis bonis ac doctis Viris hactenus accidit, & mihi contingat, vt pro cuentusem literariam iuuandi ſtudio, & multiplici labore, calumnias reportem; & id patienter feram , neque vnquam me adduci patiar, vt ferram maledicendi cum quoquam reciprocem. Penes poſteritatem eſto iudicium. Illa ſepoſito omni affectu, odio , inuidia, rectiſſimè de noſtris ſcriptis iudicabit. Si qua verò, qua vſui Tuo, vel aliorum inſeruient , in his meis ſcriptis inuenies , ea omnia DEO Opt. Max. qui vitam ad hunc vſque terminum mihi prorogauit, & ſanam mentem in corpore ſano, viréſque ad hoc , quicquid eſt, operis abſoluendum clementiſſimè conceſſit , in ſolidum adſcribas :

ILLI SOLI SIT LAVS, HONOR, GLORIA, ET GRATIARVM ACTIO IN INFINITA SAECVLA.

APPENDIX LIBRI VI. PARTIS IX.

Miram veneficy hiſtoriam exhibens.

LECTOR BENEVOLE.

Vm Vir Excellentiſſimus & Clariſſimus , Dn. Balthaſar Han, Medicina Doctor , & Sereniſſ. Dn. Electoris Saxonia Archiater , Collega , Compater, & Amicus meus honorandus à me intelligeret, me in Libro Sexto Practica etiam aliquid de morbis à Veneficio dicturum, miram eius rei hiſtoriam mihi narrauit , eamque planius deſcriptam ſe paulò poſt per epiſtolam exhibiturum promiſit. Verùm cùm caſtra Sereniſſ. Elector Saxonia ſecutus id tardiùs praſtare potuerit, interim Liber iſte Sextus Practica in Typographia abſolutus eſt. Cùm tamen animaduerterem, lectu digna eſſe , qua ab eo annotata, Appendicis loco ea libro huic ſubiungere volui ; quod Te boni conſulturum confido. Equidem de hac hiſtoria iſtud meum iudicium ſubiungere debuiſſem , verùm opera typographica id non patiuntur , & ſupplebit id Viri Clariſſimi & Excellentiſſimi Dn. D. Ioachimi Colbij *hac de re conſilium ad eundem ſcriptum. Duo tamen inprimis in ea attendenda cenſeo. Primum eſt , Diabolum miris artibus ad homines fallendos, & ad ſe alliciendos vti , non tamen plus , quàm Deus permittat, praſtare poſſe ; & propterea vbi nocere non poteſt, terrere ſaltem, & ludere. Secundum eſt : Nihil in gratiam Diaboli, & quod eum quocunque modo delectare poſſit, faciendum, ſed ſpem poſt medicamenta naturalia & legitima in ſolo DEO collocandam eſſe ; ad cuius arbitrium & nutum Diabolus à nocendo , terrendo , & ludendo ceſſare neceſſe habet.*

EPISTOLÆ DVÆ VIRI EXCELLENTISS. & Clariſſimi, Dn. BALTHASARIS HAN, Medicinæ Doctoris, & Sereniſſ. Electoris Saxoniæ Archiatri.

Epiſtola I.

Vam nuper tibi breuiſſimis recenſui, Vir Ampliſſ. Excell. atq; Experientiſſ. Dn. Collega, Compater, ac Amice plurimùm obſeruãde, caſus cuiuſdã Medici hiſtoriã , miſerabilẽ ſanè, atq; mirabilẽ admodum, eam iam tibi, vti ipſemet eam maxima ex parte obſeruaui & annotaui manu meâ tranſmitto deſcriptam & conſcriptam.

Fœmina quædam honeſta ac pia, annum iam agens vigeſimum ſecundum, temperamenti laudabilis, ſed ad melancholiã non parum inclinãtis, anno Chriſti 1634. octauo Nouemb. Saturniq; die, circa veſperã anguſtiis ac compreſſionibus pectoris quibuſdam inſolitis fatigata, ſomni capiendi animo horâ conſuetâ ibat cubitũ, & quanquam ſatis citò ille ſubſequebatur ; non tamẽ fuit abſq; turbis, moleſtiis, & angoribus grauioribus, ob quos non ſemel, poſt horã noctis 12. miſerè eiulare audiebatur, ſed ſomniãs habita vocabatur, at non excitabatur, vſq; dũ eiulatus repetebat frequẽtiores. Somno ſuſcitata oculos crebriùs eleuabat, verùm haud diu apertos retinebat, imò ad ſomnũ confeſtim ſe componebat, nec vltra tria verba proferebat. Manè, die Solis, nonoq; Nouemb. circa horam 6. lecto exurgens , templum, ac qui ſponſam quandam ſponſo Chriſtianâ copulâ iungendã Miniſtro Eccleſiæ, ſecundum promiſſum , adduceret, ſollicitè meditans , en liuidas maculas duas in manu alterutra conſpiciebat , variis lancinationibus cõtinuitatem cutis brachij vtriuſq; à carpis ad flexuras cubitorum vſque ſolutam, ſupra cubitos vtroſque verò diuerſis eam literis, quas inter exactè hæ duæ, N nimirũ & B. in vnã quaſi coalitæ, vel inuicem ſibi in hunc modũ, *NB*. appẽſæ notis quoq; crucis his + inſignioribus

aliquibus

aliquibus notatam eandem animaduertebat. Quid? Illa non minus sanctum suum propositum nutu benigniori Altissimi horâ matutinâ ordinariâ feliciter perficiés, circa 8. eiusdem diei antemeridianam templum denuò intrabat, prandioque, siue conuiuio nuptiali ad 4. vsque pomeridianam satis-læta intererat, nec quicquam interdiu ac noctu molestiarum percipiebat, nisi quòd die Lunæ subsequenti, Nouembris v. decimo numerum characterum, sub forma crucis vnius atque alterius, qui circa collum, pectus, & ventrem infimum summo veplurimum diluculo eruperant, adauctum misera obseruaret. Persentiscebat insuper per integrum hunc diem angustias ac anxietates insignes, insultus vnus excipiebat alterom, tantaque porro ad profundiorem somnum, qui plerunq; nuncius ac principium futuri alicuius paroxysmi, ac dictorum characterum erat, aderat propensio, vt haud facilè ex eo suscitari valeret. Dormante hoc (miserabile ac mirabile visu adstātibus) ad plures corporis partes characteres nominati, sub figura maximâ ex parte crucis alicuius, prorepebant, ita, vt spacio septidui à capite vsque ad calcem, tam in anticis, quàm posticis partibus, tota cutis, ac si virgis vel spinis cæsa fuisset, vulnerata atq; aspera cerneretur. Facies prioribus diebus semper apparebat illæsa, posterioribus verò notabatur quidē signis recensitis, sed leuioribus, continuitatéque cutis veræ superficialiter saltem, vel vix quid præter epidermida soluentibus. Nocte diei huius irruente lectum suū intrabat, dormiebatq; per horulā, quâ elapsâ inquieta reddebatur, eiulatus edebat, manusq; omnibus arctè cōplicabat. Animaduertentes hoc astantes à somno eam arcebant, manus strictè quodāmodò clausas recludebant, acumque alterutri manuum volæ infixam deprehendebant, eamque extrahebant, Acus ista ab astantibus dictis, insciâ tamen nostrâ fœminâ, variè fuit incuruata ignique admota, atque asseruatur etiamnum. Dies Nouembr. vndecimus, dicatus Marti, tolerabilior erat superioribus, non tamen prorsus liber ab inuasionibus enumeratis, licet mitioribus. Hac nocte fœminæ dictæ per somnium velut, acum se quandā sub lectô suô inuenturā, quam, quò citiùs prunis imponendā curaret, eò celeriùs malum hoc remissurum, firmiùs imprimebatur. Hinc die subsequente Mercurij, qui 12. erat Nouembris, somnij fortè sub prādio recordabatur sui, iubebatq; vt ancillula acum sub lecto latentem studiosè quæreret. Ancillula rediens acū satis-longam, ac quidem talem, qualem Sartores in consuendis vestibus adhibent, afferebat. Hæc prunis iniiciebatur, instituebaturque actus hic aliquoties. His ita peractis lectum horâ decubitus repetens vmbram fortuitò quandam sub specie humanâ conclaue ingredientem, anguloque sese quodam abscondentem percipiebat illa, quâ visâ mirè-expauescens, artusque tremens sopore obruebatur isto insolito, huncque dum, propter exquisitos, quibus insimul torquebatur, cruciatus, vi velut quadam animosè elidere conabatur, ecce vetula facie toruâ terribilis lecto adstabat, baculóque armata crassiori crura ipsius magno nisu crudeliter percutiebat, atque indignabunda verba hæc ingeminabat: Acum mihi redde meam. Acum mihi redde meam. Hinc cum altè exclamaret illa iterum atque iterum, vetula euanescebat, nec ampliùs à nocte hac inconsueti aliquid perpetiebatur ad diem Saturni vsque proximum, qui 15. erat Nouembris anni præ nominati, quo sub ipsius crepusculo iorec deambulādum nouam quandā alterutrius pedis plantæ infixam, acum, non sine magno dolore, & profusione sanguinis aliqua, ingenti vociferatione astantibus ostendebat. Nox decimi-quinti huius sat tranquilla erat, quietè enim dormiebat, ac quidem ita, vt subsequenti die Dominica, 16. Nouembris, templa absque remorâ frequentando cultum decentem promptâ mente exhiberet. A die hoc decimo sexto nihil adeò dolorifici ac inhumani illi obuiam veniebat, nisi quòd non semel extra suum lectū, quē tamē horis somno dicatis consuetis qualibet vesperâ præmissis precibus Christianis ac signo S. Crucis repetebat, sine manifesto doloris sensu, sub scamno aliquo cubans inueniebatur, ac per interuallâ, noctibus scilicet certis, vtpote tertia, quarta, sexta, vel decima, (non enim ista propter dictorum dolorum absentiam accuratè ita fuerunt obseruata) denuo cruces nouæ, quibus noua signa alia, cordis nimirum, noui item alij Astronomici, Planetarum videlicet configurationum vsitatarum, vti ☌. ✶. □. △. ☍. tum & Planetarum ipsorum, ac Luminarium, ceu ♄. ♃. ♂ ☉. ♀. ☿. ☽. nec non simplicium quorundam medicamentorum Chymicorū, velut ♀. ♃. ⊕. ⊖. ⊕. &c. Characteres (non enim horum, vt & Astronomiæ ac Chymiæ ipsius, quibus sæpiuscule tum legendo, tum calculum ducendo; sese oblectare ası solebat, præter sexum muliebrem, prorsum ignara erat) adiungebantur, cuti quasi incisæ efflorescebant. Status hic abhinc ad diem 27. Ianuar. anni currentis 1635. vsque bene quietus erat, insultusq; dicti minuebātur, imò in totum deficiebant, præter illud, quòd cùm allegato 27. Ianuar. anni 1635. die vicinam suam inuiseret, ac tempus sibi inuicem vel nendo, acu pingendo, aut colloquendo terere proponerent, en medias inter earum operas fœminæ nostræ manui dextræ figura Rosæ, sinistræ verò trifolij forma cum anno Natiuitatis Christi hoc, 1635 leuiter incidit ur, ac quidē artificiosè adeò, ac si quis Apelles ea pinxisset. Anno huic Seruatoris nostri demum Cor telis transfixum, stulti itē imago, nec non Germanicum verbum hoc, *Narr*, & nescio cū crucibus diuersis quæ alia, citra vllum dolorem, ingenti aurē adstantiū stupore, subiungebantur. Tandem die 27. Februarij anni eiusdē circa punctum ferè meridiei malum hoc recrudescebat, insultuum exacerbationes multùm intendebantur, fœmina longè vehementioribus, ac prius, obsepiebatur doloribus & angoribus, atque, quemadmodum paroxysmi hi prioribus qualitate existebant truculentiores, ita breuitate ac celeritate suā præcedentium quantitatem superabant. A die enim hoc ad præsens vsque momentū nihil tale fœmina ista per DEI gratiam persensit. Ille sæpius dictam hanc ab insultibus & lusibus istis Satanæ clementer inposterum tueatur, sanitatem illi inculpatam largiatur, nobisque omnibus præstò sit cælitùs, quo omni indigemus numine, præsidio ac auxilio suo plus quàm præsenti, cui sit laus, honor & gloria in sempiterna sæcula. Atque hæc est historia ista miserabilis, quam candidè Tecum communicare debui, Vir Amplissime, Tu, pro diuino tuo, quo polles, ingenio, eam lege ac perpende altiùs, tuumque de eiusmodi passionibus accuratum iudiciū posteritati non denega. En Tui Practici, longæ artis, experientiæ non fallacis, iudicij difficillimi, laboris indefessi rarique ingenij ac candoris libri, quos docti omnes plurimi æstimant, locum isti facilè concedunt, imò promittunt auidissimi. Interim bene vale, salue, ac faue, meque ad quæuis officia tibi præstanda paratissimum certò tibi persuade. Dab. ex Castris Electoral. primariis Perdebergæ d. 5. Id. Nouembr. Anno 1635.

Epistola II.

PRoximis literis, Vir Amplis. atq; Experientissime, Dn. Collega, Compater, atq. Amice plurimum obseruande, exhibui tibi casus cuiusdā Medici historiā miserabilem: iam de ea Viri Clarissimi & Excellentiss. Dn. D. Ioachimi Colbij iudiciū & consilium transmitto. Liceat verò mihi, pace tuâ, paululum hîc digredi, atque ea, quorum in præcedentibus vel facta fuit mentio, vel quænam fuêre adhibita medicamenta, aut quæ aliàs occurrere, denuò, absque serie eleganti, verborumque ornatu, leuiter attingere. Lusum autem affectionem hanc fuisse Satanæ, extra omne pono dubium; cui ansam datam volunt nonnulli, quòd fœmina nostra vetulæ cuidam, de qua certò constat, illam esse ipsissimam istam veneficā, indusium aliquod suum

rogata

rogata donauerit. Pro maxima enim non ſolùm apud mancipia iſta Cacodæmonis, ſed & plebem rudem habetur hoc: Si ſerici, lintei, aut alterius cuiuſdam rei quid, modò homo hic, vel illic ſemel aut pluries nudo iſtud geſtauerit corpore, ad manus ſit ſagæ cuipiam, tunc poſſe iſtam hominem dictum, aut certum ipſius aliquod, quod ſibi elegerit, membrum, vel pungendo, percutiendo, ligando, contorquendo, vel quouis alio modo, nunc intenſiùs, nuncque remiſſiùs lædere, quandocunque & vbicunque locorū iſta voluerit. Cruces, quarum in prioribus feciebam mentionem, non ſemper eandem referebant faciem, ſed modò longiores, modò breuiores, modò longiſſimæ conſpiciebantur; quædā apparebant profundiores, quædam ad ſuppurationem perueniebant, ſuaque veſtigia vltra menſem poſt ſe relinquebant, in quibuſdam verò talium nihil obſeruabatur. Vbi non immeritò quis ſcire deſideret, cur ſigna, vel notæ illæ ſub formâ crucis maximâ ex parte, Roſæ item, ac trifolij artificioſè quaſi pictorum, characterumque fœminæ noſtræ cognitorum, & pro parte oblectamentorum ſibi habitorum, emperint. Cauſſam ego referrem in odium Diaboli, quo genus humanum proſequitur, maximum, ſtudiumque ipſius per omnis generis inſidias illi nocendi calidiſſimas maximè feruens. Hinc dum ſigno S. Crucis cum precibus manè ac veſperi contra vim Sathanæ illa ſe munire ſategerit, dictiſque characteribus Aſtronomicis & Chymicis, nec non Aſtronomiâ & Chymiâ ipsâ, quas puella, ob mirum erga eas amorem, conniuentibus parentibus, à domeſtico quodam, iam Doctore Medico noſtro, ad tempus tuditer addiſcere laborauerit, vt & acu-picturâ ſubinde ſeſe oblectare ſoleat; ex eo allaborat ſpiritus iſte nequam, quo fidem ipſius erga Deum labefactare, vim precum eludere, & S. Crucis ſigno illudere, corpus ad ſtatum melancholicum, irridendo nimirum eius oblectamenta, perducere, ſicque vnâ operâ, vnoque momento animæ ac corpori ipſius extremè inſidiari conatus eſt. Hæc piè ac probabiliter conijcere licet, vbi ad interiores cauſſas penetrare perfectiùs non datur; medicamenta applicata fuerunt pauca, eaque benigna, & quæ aluum leniter, ac melancholicam ſubducere, atque alterare apta nata fuêre, cum cordialibus nonnullis temperatis, & quæ vtero dicata experimur. Amuletum ex herbis & ſeminibus, certis temporibus ritè collectis; quibus, ratione odoris, præpollebat camphora, Halâ ei fuit tranſmiſſum; at noluit id admittere, ne odium Dei omnipotentis, vanè hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam ſpiritus medicamentis corporeis per ſe non cedat, in ſe deriuet. Hinc & ſatis læta ac animoſa præter preces, cultum diuinum, & ſanctum vſum Sacramentorum nihil adhibebat dæmonifugi. Atque hæc obiter inter motus hoſce bellicos ac tonitrua Martialia, vbi fruſtra Muſæ ſuum ſibi amicum quærunt ſilentium, dixiſſe potiùs, quàm accuratiùs pertractâſſe ſufficiant. Tu interim benignâ mente hæc accipe, de iſtuum iudicium non ſuſpende, ſed quamprimum cum doctis illud communica. Hiſce vale, & ſalue, Vir Ampliſſime, mihique, qui te pl. obſeruat, & ad quæuis officia tibi præſtanda eſt paratiſſimus, ex animo fauere perge. Dab. ex Caſtris Electoral. Sax. primariis Parchini, prid. Cal Decemb. Anno 1635.

De Caſu iſto iudicium & conſilium.

Dn. IOACHIMI OOLBII, Medic. D. ad Dn. D. BALTHASAREM HAN ſcriptum.

SAl. Plur. & Off. Literæ tuæ, Excellentiſſ. Clariſſ. atque Experientiſſime Vir, Amice primarie, quibus, vt ſollicitudini à miro quodam fœminæ cuiuſdam affectu ſubortæ nos etiam ſubueniamus, petitur, monnetunt me eius rei, ſuper qua ſenſa animi mei dudum agitata, nunc, ſi potero, compendij, ne modum epiſtolæ excedat, faciam. Agatur de morbis, affectionibuſve, aut paſſionibus corporis humani Dæmoniacis. Negotium hoc tanti vtique eſt momenti, vt vel publicam requirat diſquiſitionem deciſionemque: ſiquidem ea ad plurimorum opiniones ſaluti non modo temporaneæ, ſed & æternæ obſtantes corrigendas facere poſſet. Multæ ſubſunt quæſtiones, quas titulis includam duobus: aut enim ad cognitionem, aut auerſionem pertinent. Et proinde de ſequentibus; primò quidem, an ſint iſtæ affectiones? quales? piiſne etiam eueniant? in quantum à Diabolo? vnde hic iſtiuſmodi noxæ potens? quatenus à DEO permittantur? quæ ſigna ſibi peculiaria exhibeant? Deinde, an Magiâ vlla, naturali, aliâve obuiandum? infinitæ ſimplicib. vllis diabolicæ potentiæ iſto ſe modo exſerenti aduerſæ vires? quæ tamen in his talibus caſib. facienda? quæ à Medico? mentem meam breuiter explicabo. Et ratio conſiderantib. Diaboli odium in homines capitale, ſtudiumque quoquo modo nocendi indefeſſum, nec non technas inſidiaſque vaferrimas, perſuadet: & S. Scriptura in Iobo atteſtatur; & quæ paſſim maximè extremo hoc mundi ſeculo (quod quo breuius iſte vel ſcit, vel metuit, eo magis ſibi vſui facit, eo magis Chriſtianis incommodare conatur) ad omnia non planè cæcutientib. obueniunt, exempla manifeſta docent, tales dari paſſiones. Ego ipſe ſimilis notæ quid in principio coniugi mei pertuli. Diuerſi modi, admodum ſtupendi, ſpecimen habui ante hoc quadriennium in puella illuſtri, atque alia duo etiamnum, alterum in Virgine Generoſa, alterum in iuuene, ciuis hîc præclari filio; ſingula diſcrepantia, variæ ac mirabilis hiſtoriæ. Dæmoniaci autem vel Diabolici morbi, corporiſve actiones hîc non intelliguntur illi, quos obſeſſi aut καταδυναστευόμενοι ὑπὸ τοῦ Διαβόλου patiuntur; nec quos iſte ad cauſſas ἐνεργουμένας vel σεληνιακὰς adornans inſtinctu ſuo, ſiue intemperanter, ſiue aliter noxiè viuentibus inducit: ſed quorum αἰτίαν συνέχει ἢ περιέχει ita machinationes ſuas permiſſu diuino admiſcet, vt multò grauiora ac terribiliora, quàm aliàs ſuperuenire ſolent, ſymptomata exiſtant; aut ad minimum, vbi ferè nec morbus, mirabilia ludibria. Non ſolùm leguntur Ægyptiis teprobis immiſſi angeli mali & *Prou.* 17. *v.* 11. malo rebellionis ſtudioſo angelis crudelis adfore prædicitur: verum Iobo quoque, cuius integritati pietatíque ipſa ſuffragantur Biblia, ita obfuit Satanas, prôſque vel lubentiſſimè iſte, dum aliter, magiſque nequit, iſto modo affligit, ſi DEVS permittit, permittit a. hic in piis id maximè ob cauſſas pôſt referendas. Verùm vt Aduerſario liberum non fuit Iobi facultates liberoſque attingere, & in corpus eius admiſſo imperatum: אך את נפשו שמר μόνον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφύλαξον, aut, vt Theodoretus ἐξηγητικῶς reddidit: τῆς ψυχῆς αὐτοῦ οὐχ ἅψῃ: ita ſemper ei à Deo meta figitur, vltra quam, vt vt velit, nil turbet; egregiè verò conceſſis vtitur, vt ſibi expediat, vt mala prouenıant quam maximè iuxta ægrum, aliosque commouentia: ideoque potiſſimum ſub ſenſus cadentia exaggerat, perinde atque vlcerum vniuerſam corporis ſuperficiem occupantium dolore, ſqualore, horrore, fœtore; & Iobi ipſius animum non leuiter concuſſit, & vxoris impietatem prolicuit, & amicorum fidem labefecit: morbos quoque internos ſi inferre, ſiue augere indulgetur, ſymptomatum turbis foras erumpentibus præcipuè allaborat, vt affectos pariter, atque aſtantes magis terreat. Sacrilegium eſſet ſtatuere, blaſphemum dicere, Diabolum quid ex nihilo facere poſſe. Eoquippe pacto abiectiſſimus omnium ſummo poteſtate adæquaretur. Neque ſpiritus iſte nequam citra aliud medium ſua ſubſtantia in hominis corpus agere valet. Relinquitur idcirco, vt, quibus noſtram

nostram lædat valetudinem, ex naturæ viribus, quarum tam ipsarum, quàm omnium eos extrahendi & aptissimè applicandi modorum gnarissimus est, sumat. Sanè indidem sumit, & ingeniosissimè ac subtilius multo ac cautius, quam vt animaduerti possit, obtrudit, vel etiam cum ipso aëris haustu intrò rapi, vegetari, inque destinatum, quantum licet, nocumentum maturari, interim eo, quod in dispositione corporis ad affectus iam paratum reperit, minimè neglecto, facit: non minus caussas passionibus superficiariis perquàm præstigiatoriè suggerit. Et vsque quoque eò annititur, vt mancipiorum suorum (à quibus suum ad præscriptum ineptiæ iam factæ sunt, quibus quidem ij perditi homines plerumque imaginantur proximo, quem volunt, vel morbum imprimi, vel ludibrium fieri; ipsum autem Diabolum duntaxat iis quasi sacrificio placito cultum ad facinus cupitum perpetrandum instigant) desiderio satisfaciat vel satisfecisse videatur; eoque artificio apud eos fidem sibi firmet, venerationem amplificet, ac simul aliorum fidem venetur, aut fœneretur, illaqueandorum forsan hinc in speciem & lubitu nocendi, inde iuuandi potentia: in medio se suosque angustiæ eximendi cupidine adeò intentâ sæpe & cæcâ, vt & illicita arripiant remedia; vel ad minimum nimio ipsius τοῦ πονηροῦ timore, diuinæ autem tutelæ diffidentia: quantò enim magis à Diabolo quis territus, eo minus fretus Deo. Raro igitur negotium tale omni ex parte absque istius extremè κακοῦργου lucro expeditur; vndique in periculum his propendentibus, æque humanâ fide, cuius vnius recto vsu salus apprehendenda, atque diuino cultu, qui omnium minimè Diabolo tribuendus. Deus itaque ad tempus redit, aut refractarios sibi in pœnam, atque εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, sicuti olim Ægyptios; quem in finem & Paulus, 1. *Corinth.* 5. *vers.* 5. quamuis aliter habendos, Satanæ tradendi potestatem esse Ecclesiæ, atque se etiam 1. *Timoth.* 1. v. 20. in Hymenæum & Alexandrum exercuisse indicat: aut inprimis quoque deditos, in audacissimi iuxta atque superbissimi spiritus, eiusque asseclarum confusionem & opprobrium, exitijque augmentum; in sui verò gloriam, suorúmque, & ipsorum ita ægrotantium multiplex emolumentum: quandoquidem insimul hac in lucta ipsius gratia magis magis impertita, auxilium promdum, defensioque potentissima, ac piorum fides constantiaque probata corã mundo inclarescunt. Proinde sunt talium passionum, præsertim in piis, indicia certissima tam Dei gratia larga, quàm Diaboli opera curiosa conspicua satis vtraque. Namque clarè elucet illius edicti robur, את נפשו שמר animam, vitam, eius obserua; ne tange: adeo vt neq; in animo, neq; in corpore quicquã contra id perpetrari potuisse appareat; cum patientes plerumque, & omnium spe animosiores, & viribus corporis valentiores, quam pro ratione affectionis, sint maneantque. Imo cum quãdoq; lædere mauult Aduersarius, ei ludere tantum cõceditur: Suas verò molitiones atque artes eo insigniter prodit, quod omnia solito vehementius & tumultuosius ad incutiẽdum timorem; ac præterea quoque accuratius multa atque inordinatius, quàm cum naturales caussæ sibi relictæ agunt, accidant. A tali valetudinis euentu corpus liberaturi Magiâ vllâ (vt hodiernus vocabuli istius significatus obtinet) cum fide sua spiritum diabolo mancipant. Et dolendum, volgo penitissimè insedisse opinionem, fascino, præstigiis, incantamentove languefacta, non nisi alio similis generis, non naturali, actu restitui posse; qui ab anu vel viro aliquo eius rei perito impetrandus: atque ab ipso vsque cæcis insania prudentia, maledictiones creduntur benedictiones: pudendum à. io eruditis oumerati, qui naturalem quandam Magiacam, oriundam asylo asinorum, in domicilio inexploratarum συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, his talibus in casibus commendant, sulphur, verbena, hypericum, adianthum antirrhinum, quercum, taxum, Parisque & cẽtum reliqua diabolicis machinationibus contraria medicamenta quod deprædicentur, scio; at scio quoque pleraque illorum iam olim Idololatriæ atque adeo diabolicis sacris dedicata. Nimis propterea suæ & conscientiæ & salutis securus vel negligens ista adhibeat. Nec enim præter DEVM & enthea quisquã in rerũ natura Satanã fugare potest: quod purũ putũ spiritum corporea nullo modo per se afficiant. Veluti igitur πάντοτε ἐν παντὶ τόπῳ hic præcipuè caput est medelæ, maximopere agere, vt DEVS adsit: Diabolus facilè cum omni & opere & operatio suo facesset; assiduis precibus implorato DEI auxilio propter Christum, qui operam cum fiducia in DEVM Satanæ insultare, quicquid moliatur, quicquid minetur, contemnendo; minimèque aut stupore aut timore titillare superbissimi, licentiamque ampliare, ex aduerso autem honorem offendere supremi, & adsistentiam arcere. Quin imò quod iniustissimus Inuasor ac Detentor lytri loco habeat, ne pilum quidem concedere, nec manum vertere: multo minus quicquam, quod eum respiciat, vel eius causa suspectum aliquatenus sit, in medicamine admittere. Idem attentè Medicus caueat, cuius si operam morbus postulat, omne suum studium & operam eò adhibeat, illum ipsum vt tollat, continentem caussam, aut conjunctam remouens, vel prohibens: nec non partibus plurimum patientibus vires curans atque instaurans. Quod alioquin nec medendi methodus admittit, symptomatibus hic præsertim curam ne impendat; nisi ludificari velit: flammam modò extinguat, totus turbarum Diabolicarum campus, calor, splendor, fumus sua sponte euanescent. Sed denique, vt, cum quo loquor, seorsim loquar selige nunc, si quæ ex hactenus memoratis proficua esse posse videbuntur. Quo lectissima illa fœmina solicitatur, leuiculum est, & tantillum, vt nomen morbi non sustineat. Nullam enim functionem lædit: vix plus attactu præstigiis concessum est. Cuticula solum transfixa ac summa cutis acu puncta astitum pustulas pruriginosas excitare non possent, nisi quid causticum accederet; quod, cum acui etiam inhærens cuticulæ subuenire posset, nisi alia ibi præsto esse deprehendatur, ne quidem vel sudore, vel balneo vti, opus. Itaque tantum ea, quæ prius recensui, si, vt iam pridem, dubio procul, fiunt rectè aguntur: frequentes precum feruẽtium exhalationes exhorrescens; animorum vestrorum, quos infringere, mœrore obnubilare, potentiâ stupefacere voluit, magnitudinem & in fide ac fiducia erga Deum obsfirmationem, à spe ludificationis istius iamiam finiendæ tranquillitatem, gaudio singulari de gratia diuina, quæ aduersarij omnem rabiem adeo hic obtudit, vt ea, qui istius destinationem exsequens vel intimis in visceribus tumultuetur ac sæuiat, vix cuticulam penetrare valens, ipsa lusus facta autorem quoque suum visui exponat, contemptibilemque prorsus ostendat, serenationẽ indignatus exsibilationem tandem & opprobrium metuens, nihil doni, nihil spolij ne quidem quid ex quisquiliis, nihil vilissimorum vllo modo superstitionis suspectorum, vobis scientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermittet, proculque fugiens, suum ipse, quo forte vsus est (an ἀσεβεῖ τῷ possit dubito) ministerium non tantum coercebit, sed fortassis etiam, vti aut cunctis, aut altero, ita elusus se gerere consueuit, manifestabit. B. V. Scr. Slaitij, 24. Mart. 1635.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI, D. ET MEDICINÆ PROFESSORIS

Tractatus

DE CONSENSV ET DISSENSV GALENICORVM ET PERIPATETICORVM CVM CHYMICIS.

Strenuis, Generis antiquitate, Virtute, Eruditione, rerumque vsu Nobilissimis Viris,

DN. VVOLFGANGO LOESERN,

Hæreditario in Reinhardts & Meurou.

DN. MAVRITIO CHRISTOPHORO A CANITZ,

Hæreditario in Treben & VVidera:

Dominis Fautoribus suis officiosè colendis S. P. D.

T reliquos vitæ humanæ errores, *Viri Strenui & Nobilissimi*, eleganter depinxit, qui *Peregrini in patria errores* nobis spectandos exhibuit, ita errorum reliquorum omnium quasi principiū φιλαυτίαν & præconceptarum opinionum amorem graphicè descripsit, dum in humanæ infelicitatis vestibulo magnum vinctorum numerum vinculis & catenarum diuersitate vltra vires aggrauatum sibi occurrisse scribit, qui tamen vsque adeò sortem suam non dolebant, vt inter se valde de compedum excellentiâ & prærogatiuâ concertarent, dum alius suos annulos laberet, alius tāgeret, alius metiretur, alius fasciis ab aëris iniuriis tegeret, omnes verò de suis carceribus gloriarentur, & si quis minus oneratus esset, doleret & inuideret proximo ferramentorum præpondium. Nimirum regitur Mundus opinionibus, & suū cuique pulchrum. Etsi enim omnibus seculis Deus Opt. Max. heroica aliquot ingenia excitauit, quæ detersis oculorum nebulis aciem intenderunt, & falsas opiniones agnouerunt, atque hæc non ornamenta, sed impedimenta, non aurea monilia, sed ferreos compedes, quibus in ignorantiæ lutum demergitur genus humanum, esse animaduerterunt, quique neruum sapientiæ esse intellexerunt, Nihil temerè credere, & propterea pro virili ab ista seruitute, quam plurimi seruiunt, liberare mortalium genus conati sunt: tamen plurimi contrà sunt, qui opinionibus potius teguntur, quàm veritatis studio ducuntur. Et alij quidem nimio maiorum suorum amore fascinati, quam quisque opinionem de rebus seu diuinis seu humanis à maioribus & doctoribus suis hausit, eam plerumque & amat & fouet, & propugnat, ac ad sanguinem vsque mortemque defendit, & nihil eâ verius & rectius dici posse persuasissimum habet, & compedes falsarum opinionum, quibus vinctus est, licèt ferrei sint, licèt impoliti, licèt onerosi, pro aureis habet, imò non pro compedibus, sed pro ornamentis. A quibus, si quis aliquem liberare tentat, tantum abest, vt id admittat, vt etiam renitatur, imò magnam iniuriam sibi fieri clamitet. Alij contrà suis ingeniis nimis fidentes, omnia ab antiquitate etiam bene inuenta euertere, & sua substituere conatur.

Et vt hæc eò, cuius gratiâ dixi, transferam, in ipsa etiam Medicinâ ista opinionum diuersitas & dissentiendi studium omnibus seculis Sectas peperit. Nam, vt de antiquis Medicorum Sectis iam non dicam, Chymia hoc ipso seculo artis Medicæ formam non parum mutauit. Quanquam enim & hodie non pauci sint, qui Galenicam Medicinam, eo, quo superioribus seculis tradita fuit, modo, strictè retineant, nec quicquam de Chymicis sint solliciti: tamen non multò pauciores esse, opinor, qui longè aliam Medicinæ rationem, quàm quæ superioribus seculis vsitata fuit, sectantur. Cùm enim superioribus seculis ex Galeni, Auicennæ, aliorumque Græcorum & Arabum libris Medicina doceretur & disceretur; & in Pharmacopoliis ex vsu receptis, quæ vocant, dispensatoriis, & maxima ex parte è vegetabilibus, decocta, infusiones, syrupi, pulueres, pilulæ, conseruæ, electuaria, & alia eius generis medicamēta pararentur; plurimique Medici essent, qui quid alembicus, retorta, phiola, sublimatorium, reuerberatorium, & alia Chymica instrumenta essent, ignorarent; ac quà ratione operationes Chymicæ hodie passim vsitatæ fieri deberent, planè nescirent: hodie plurimis hæc omnia sunt notissima.

Inter Medicos tamen, qui rerum Chymicarum peritiam habent, magna rursum sese offert diuersitas, & cùm in opinionibus, tum in modo Medicinam faciendi discrepantia. Alii enim Chymica cum Galenicis coniungunt: alii verò Galeni & Auicennæ, eorumque interpretum scripta nunquam viderunt, aut si viderunt, nunquam legere animum induxerũt; sed solum Paracelsi scriptis inhærentes, nouam planè Medicinæ rationem sectantur, ac non solum de morborum origine & caußis nouas opiniones fouent, sed &, omnibus vulgatis dispensatoriis, & quæ ex iis fiunt, compositionibus neglectis, nihil nisi magisteria, essentias, spiritus, olea extracta, sales, &c. & præparant, & ægris suis propinant. Atque ex iis quidam, quasi piaculum sit è vegetabilibus medicamenta parare & exhibere, nulla nisi ex antimonio, mercurio, vitriolo, nitro, auro, argento, & aliis mineralibus ac metallis parata, aut certè longè frequentius ista, quàm vegetabilia, vsurpant.

Cuius mutationis in arte Medica longè maximæ primus Theophrastus Paracelsus, Heluetius, autor exstitit. Quanquam enim & ante ipsum Chymica à multis colerentur: tamen vix aliquis eorum veterem Medicinam euertere animum induxit. Ipse præcipuè se veteri Medicinæ opponere, nouamque sectam condere, eiusque se Principem, imò Monarcham, profiteri ausus est.

Ingentibus hominis audacis & gloriosi (qui non solùm vnius anni spatio eximiam Medicinæ Doctorem se perfecturum promitteret, sed & singularem ac nouam morbos quosque grauissimos curandi rationem, & quod caput rei est, ac quo plurimorum animos sibi deuinxit, lapidis Philosophici, quo omnia viliora metalla in aurum mutarentur, cognitionem præ se ferret ac polliceretur,) promissis moti plurimi, & partim nouarum rerum, partim auri auidi, neglectâ priscâ Philosophiâ & Medicinâ, sese Paracelso totos addixerunt, eumque vt Magistrum ac Ducem sequi statuerunt.

Quo factum, vt quidem, qui id, quod Paracelsus pollicitus est, præstare potuerit, ne vnus inuentus sit: nouarum tamen opinionum & Paracelsi sectatores reperti sint plurimi, atque etiamnum hodie reperiantur, totaque Europa, & in ea præcipuè Germania nostra, portentosis dogmatibus non solum in Medicina, sed & Philosophia & Theologia repleta sit. Quãquam enim Medicinam præcipuè profiteretur Paracellus, & si inter Chymicarum præparationum limites se continuisset, laudem suam mereri potuisset: tamen cùm applausores inueniret non paucos, audacior factus, falcem in alienam messem immisit, nouaque in Philosophia dogmata inuexit, nec Theologiam inuiolatam reliquit, sed se aliquando Lutherum & Papam, non minus, quàm Galenum & Hippocratem, in ordinem redacturum minatus est, neminemque eorum, qui in sacram Scripturam hactenus scripsissent, siue veteres siue recentiores, Scripturæ nucleum rectè eruisse, sed circa corticem tantum hæsisse, non solum professus est, sed & ipse nouas in Theologia opiniones scriptis suis inseruit. Præterea Magiã discipulis suis sedulò commendauit, imò istud pronunciare ausus est: si Dei deficit auxilium, diaboli succedat. Quam impietatem cùm discipuli & agnoscerent & reprehenderent, atque in lectione Basileæ istud affirmanti D. VVolfius VVisenburgius contradiceret: ne impietate dogmatis sectatores suos offenderet, Magiam quandam, seu naturalem seu cœlestem, commentus est: quæ tamen ipsa non minus impia, & in Saluatorem ac Deum nostrum contumeliosa est, vt cùm ex aliis, tum ex libris de Philosophia Sagaci patet, vbi inter alia scribit, *lib. 2. cap. 4.* Secunda Magiæ specie posse transmutari vnum in aliud; ferrum in cuprum; homines, in lupos; Sapphiros, in Adamantes; hominem diuina virtute inuisibilem fieri, quemadmodum Christus, qui se occultauit; & vestiri tali veste, vt Christus transfiguratus est: Tertia, posse quem verba proferre, Sume lectum tuum & ambula; Lazare, surge: Quarta, posse quem facere, vt asinus loquatur, sicut asinus Bileam; posse facere hominem ex Deo natum, ex Deo doctum; posse facere, & potestatem habere faciendi ex viribus diuinis, quicquid velit.

Ex Paracelso nimirum, tanquam fonte, dogmata sua hauserunt VVeigelius, Crollius, imò illi ipsi Enthusiastæ, qui ante paucos annos in Thuringia religionem Christianã turbare conati sunt; & plures alij ex iis, qui Fraternitatis R. C. seu socii seu clientes videri voluerunt.

Quæ omnia cùm mecum perpenderem, & absurda huiusmodi dogmata plurima sub specioso Chymiæ nomine hodie spargi, & hoc modo Chymiam multis seu inuisam seu suspectam reddi animaduerterem: contrà dignitatem ac vtilitatem Chymiæ agnoscerem maximam: facere non potui, & id Professionis meæ ratio exigere videbatur, vt quantum à vera Chymia Paracelsi & Paracelsistarum somnia & absurda dogmata differrent, monstrarem: inprimis cum viderem, curiosa & nouitatis auidæ iuuentutis ingenia prauis istis dogmatib. imbui, corrumpi, atque à multis errores hosce, quasi lac maternum, bibi, quod praui ingenii alimentum, tanquam in membra iudiciorum transmutatum, nunquam postea deponere possunt.

Vt

Vt verò vobis, *Viri Strenui & Nobilissimi*, hoc quid est operis dedicarem, me mouit, quòd non solùm vos bonas literas literatosque amore & beneuolentia prosequi, sed & ipsos nō leuiter bonis literis tinctos, verùm planè ac penitus imbutos animaduerti. Cum voluptate enim insigni sæpius, cùm Vos, Vestrosque valetudinis caussa inuisi, non solùm de rebus politicis & historicis, sed & aliis, quæ literariam rem concernunt, & inter ea etiam de rebus Medicis ac Chymicis non vulgariter differentes Vos audiui. Quapropter nullus dubito, vos etiam de hac, quæ est inter Aristotelicos, Galenicos & Chymicos controuersia rectè iudicare posse: idque vt faciatis, & à grauioribus, quibus occupamini, negotiis huic etiam scripto legendo aliquid temporis subtrahatis, & meum hoc in vos obseruantiæ documentum animo beneuolo suscipiatis, etiam atque etiam oro. Bene valete. VVittebergæ, Cal. Febr. Anno Christi 1629.

LECTORI BENEVOLO S.

HEc tandem, Lector Beneuole & Candide, hanc aleam, & dogmata inter Chymicos & Peripateticos ac Galenicos controuersa quædam proposui, atque de iis meam sententiam exposui. Etsi verò nullo alio fine, quàm veritatis inuestigandæ, atque artis Medicæ propagandæ studio istud negotium à me susceptum esse nouerit Is, qui nouit omnia; & instituti mei ratio bonos viros, qui me norunt, non lateat: tamen facilè conicere possum, non omnium idem de hoc meo labore futurum iudicium, nec omnes eo, quo à me hæc profecta sunt, animo accepturos. Indignabuntur enim procul dubio quidam rigidi & pertinaces Peripatetici & Galenici, qui in magistrorum verba iurarunt, ac cum Aristotele, Hippocrate & Galeno errare, quam cum recentiorum aliquo verum dicere malunt, quòd Chymicorum quasdam opiniones non planè reieci, sed, si dextrè explicentur, recipiendas censui: atque Aristotelicam Philosophiam, & Galenicam Medicinā Chymicorum opinionibus contaminari conquerentur. Contrà ægrè Chymici nonnulli ferent, quòd non omnes Paracelsi opiniones pro oraculis habui, & quòd studiosam iuuentutem à Pseudochymicorum absurdissimis & portentosis opinionibus dehortatus sum. Verùm quid aliud facerem, qui vnicum scopū, veritatem præfixam habui, & tantum quid diceretur, spectaui, veritatemque omnibus autoritatibus posthabui? In quo exemplum Aristotelis sequendum mihi proposui, qui, lib. 1. Ethic. c. 6. Platonicam reiecturus sententiam, Præstat, inquit, atque adeò oportet etiam ita veritati nos addictos esse, vt pro illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere nō dubitemus, idemque monitum Galeni, qui censet, vt is, qui solidam eruditionem sibi comparaturus est, à teneris summo veritatis amore teneatur, seu, vt ipse loquitur, ἀληθείας ἐρωτικῶς μανίαν, ὥσπερ ἐνθουσιῶν, habeat, tum dies noctesque contendat, vt ea, quæ à clarissimis veterum tradita sunt, cognoscat: in hoc tamen non acquiescat. Iubet enim porrò, ea, quæ cognouit, κρίνειν καὶ βασανίζειν χρόνῳ παμπόλλῳ, καὶ σκοπεῖν, πόσα μὲν ὁμολογεῖ τοῖς ἐναργῶς φαινομένοις, πόσα δὲ διαφέρει. καὶ οὕτω τὰ μὲν αἱρεῖσθαι, τὰ δ' ἀποστρέφεσθαι. Quandquam verò hoc mihi non polliceri possum, me vbique veritatem quam sectatus sum, assecutum esse; sed potiùs eo fine ea proposui, vt & alios ad veritatis inuestigationem inuitarem: tamen, vt rectè Galenus lib. de vsu respir. cap. 1. habet: τολμητέον τι καὶ ζητητέον τὸ ἀληθές. εἰ δὲ καὶ μὴ τύχοιμεν αὐτοῦ πάντως, ἀλλὰ πλησιέστερον, ἢ νῦν ἐσμὲν, ἀφιξόμεθα. Audendum est, & veritas inuestiganda, quam etiamsi non assequamur, omnino tamen propius, quàm nunc sumus, ad eam perueniemus. Quo verò ego animo ad scribendum accessi, eo vt alij ad legendum accedant, opto: Lectoremque candidum oro, vt iudices illos imitetur, qui post velum caussas cognoscebant, vt quid diceretur, audirent, quis diceret, non viderent; atque existimet, non hic Aristotelis, Galeni, Paracelsi, sed Caij, Titij, Sempronij, vel alterius cuiuspiam dogmata ventilari, neque vllum hominem tam charum habeat, vt ei veritatem posthabendam putet. Quod facilè fiet, si nemo quicquam approbandum sibi proposuerit, nisi quod cum certissimis illis veritatis in rebus naturalibus & humanis κριτηρίοις, λόγῳ καὶ πείρᾳ, consenserit. Qui verò veram credit esse propositionem quampiam, ideò quòd Plato, Aristoteles, vel quiuis alius eā crediderit, nec aliā rationē & caussam inquirit: certè ingenio omni caret. Veritas enim non in ore eius, quid affirmat, sed in re ipsa, quæ explicatur, consistit. Et ex libris colligere, quæ prodiderūt Autores, lōgè est periculosissimū. Rerū ipsarū cognitio vera è rebus ipsis est, ait Scalig. exerc. 304. l. 6. Qua in re tamē vtrinque peccari video.

Ex vna enim parte Aristotelicæ Philosophiæ sectatores quidam, vmbratilibus disputationibus, & in suo cerebro natis nonnunquam hypothesibus nimis confisi, quid in Rerum Natura fiat, non considerant, neque experientiam consulunt. Verùm non nostrum est, Naturæ leges præscribere: sed ex ipsa Naturâ Natura describenda. Negauit olim Antipodas Lactantius, & Philosophos, qui Antipodas statuunt, multis exagitat, de fals. Sapient. l. 4. c. 24. ineptosque esse putat, qui credulos istos Antipodas, hominésque, quorum vestigia sint superiora, quam capita, esse credunt. Refert quoque Auentinus, Vigilium quendam, hominem eruditum, quòd homines vndique terræ globo circumfundi, & conuersis sibi aduersis inter se pedibus stare, asseruisset, excommunicationis fulmen euitare non potuisse. Zacharias enim P. ad Bonifacium scripsit, vt Vigilium, tanquam hæreticum, ab Ecclesia depelleret, sacerdotioque deiiceret, nisi peruersam doctrinam missam facere vellet. Ita ratiunculis quibusdam Zonam torridā non habitari vmbratici quidam superiorum seculorum Doctores disputabant. Verùm quis iam iis fidem habeat; cum Recentiores in suis Nauigationibus longè aliud experti sint? Eundem errorem in non paucis aliis à plurimis etiam hodie existere, qui satis esse putant, si aliquid in antiquorum libris legerint, an verò cum re ipsa atque experientia consentiat, ne cogitant quidem. Verùm, vt rectè Scaliger, Exerc. 306. censet, Nihil infelicius iis ingeniis, quæ mordicùs sentiunt. Maiores nostros nihil ignorasse. Dies diem adhuc docet; & multa in lucem protrahuntur, quæ antiquis parum cognita fuerunt. Nimirùm, vt Seneca ait, Multum egerunt, qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt; multum adhuc restat operis, multumq; restabit, nec vlli post mille secula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Πάντα χρόνος. Ideoque Zabarella, de propos. necess. lib. 2. cap. vlt. optat, vt temporibus nostris Philosophos habeamus, qui rerum naturas perscrutando philosopharentur, nec solùm verbis Aristotelis addicti, eáque sæpius perperam intelligentes, ad ea res ipsas accōmodare soliti essent, nil aliud quærentes, quàm quid dicat Aristoteles, neque aliunde, quàm ex ipsius verbis argumenta ad omniū cognitionē & cōprobationē sumentes.

Contrà & ex altera parte peccant quidam Chymici, qui de rationibus, quibus sua dogmata probabilia reddant, parum sunt solliciti, sed audacissimè quidem & confidentissimè noua dogmata producunt plurima, eadem verò nullis rationibus probant, imò nec, an cum experientia consentiant, monstrant.

Ego quidem vt vtrumq; effugerem, & medio tutus irem, vnicēq; veritatem inquirerē, sedulò laboraui: quod verò vbique eā inuenerim, polliceri mihi non possum. Etenim, vt Galenus ait, χαλεπὸν ἐστὶν, ἄνθρωπον ὄντα μὴ διαμαρτάνειν ἐν πολλοῖς. Et vt exerc. 297. sect. 5. scribit, sapientum sententias oppugnare paratius est vnicuiq;, quàm suá tutò alienis cōmittere iudiciis. Ideóq; vt eiusdē Scalig. l. 1. de plantis, verbis vtar: laudē hîc nullam quærimus; culpa vacare volumus: quin enixè petimus atq; etiam oramus, vt vicissim absq; contentione, sed humanè atq; liberaliter vnusquisq; conferat in mediū, quod habet, ad literariæ rei incrementū. Nihil mihi potest esse beatius, quàm scire: discendū verò, vt sciamus. Ego quidem sapientiæ ambitū, tanquam animi nostri ærariū quoddam semper iudicaui, id quod communia commentationum nostrarum vectigalia inferenda censeo, sed proba; vnde sibi suum quisque in vsum sumat sine inuidia atque simultate. Vnum enim corpus sumus, vnusque spiritus huius corporis, qui à Deo profectus pro communi excubet vtilitate.

Age ergo, Lector beneuole, hoc agamus, vt sepositâ omni autoritate & sectarum studio, & anteceptis opinionibus valere iussis, nullo litigandi studio ducti, sed, vt inter bonos bene agier oportet, sine calumniis, sine conuitiis, animis vtrinq; studiorū cōmunitate & veritatis inuestigandæ amore, eodemq; unā dei, & de humano genere bene merendi studio cōciliatis, & deuinctis, iunctas vires ad artem medicam propagandam & amplificandam, infestósq; humanæ sanitatis hostes, morbos, expugnandos & euertendos conferamus. Id quod feliciter fieri atq; euenire Deus Ter Opt. Max. iubeat. VVittebergæ, Cal. nd. Ian. Anno Christ. 1619.

DE

DE CHYMICORVM CVM ARISTOTELICIS & Galenicis consensu ac dissensu.

CAPVT I.

De Natura Chymiæ.

Chymiæ nomen unde.

HAMIÆ, Chymiæ, seu cum Arabico articulo Alchymiæ, vel Alkymiæ vox vnde sit deducta, alij aliter sentiunt. Alij Chymiam ἀπὸ τῦ χύειν vel χύμος, seu ἀπὸ τῶν χυμῶν dictã existimãt; quod scilicet metalla dura visceribus terræ effossa, liquare, & fundere primùm docuerit. Alij χημίαν nominant, quasi, vt quidam volunt, artem Ægyptiam. Cum enim, vt refert Plutarchus, *in libro de Iside & Osiride*, Ægyptus à Sacerdotibus Sacra lingua Chemia appellaretur; aut, vt est apud Herodotum, in Ægypto oppidum quoddam vetustum, Chemis nominaretur; hinc Chemiam, quasi artem Ægyptiam, in Ægypto scilicet primo seu inuentam seu excultam, dictam putant. Alij à quodam Alchymo, seu inuentore seu cultore huius artis, dictam existimant: sed sine fundamento; imò imperitè. Cum enim ab aliis ars hæc Chemia & Chymia appelletur, ex Arabica lingua articulum, AL, accessisse facilè patet. Alij Halchemiam, quasi salis fusoriam dictam putant, sed etiam eadem de caussa ineptè. Cœlius Rhodiginus, *Antiquar. lection. libr. 7. c. 2.* Archymiá, quasi ἀργύρου χυμείαν nominat; Verum cum nondum satis constet, an vox hæc Græca vel Arabica aut Ægyptia sit, de eius deriuatione non multum laborandum.

Spagyria.

Paracelsus & alij recentiores *Spagyriam*, nominant; quæ appellatio forsan ἀπὸ τῦ σπᾷν, quod est, diuellere, & ἀγείρειν, cógregare, deducta est, quasi artẽ corpora naturalia dissoluendi atque iterum cóponendi, dicas.

Philosophia pro Chymia.

Sũt, qui arti huic Philosophiç nomen κατ' ἐξοχὴν, sed nimis arroganter atque insolenter, attribuunt: Vulgarumq; iam est apud Chymicos, eos inprimis, qui circa artificium aurum conficiendi occupãtur, *Philosophos, Philosophorum filios*, & libros hac de re scriptos, *Libros Philosophorum appellare.* Atque hinc liber, in quem multorum de χρυσοποιΐᾳ sententiæ collectæ sunt, *Turba Philosophorum* inscribitur.

Ars Hermetica.

Appellatur & *ars Hermetica*, ab Hermete, de quo postea dicetur, vbi de Inuentoribus & cultoribus Chymiæ agetur: & in ipsa arte ab eodem *vas Hermetis & sigillum Hermetis*, atq; alia denominantur.

Ars perfecti Magisterii.

Ab officiis tandem & quibusdam eius operibus appellatur *ars perfecti Magisterij; ars segregatoria, separatoria, destillatoria*, vnde vulgò sæpè idem est Destillator & Alchymista.

Chymiæ Finis.

Verùm ne in vocabulis & nominibus diutiùs immoremur, rem ipsam videamus, & quid Chymia sit, inuestigemus. Cũ verò disciplinarũ distinctio ex fine petatur, primò quis *Chymiæ finis* sit, videamus. finẽ autẽ Inuentio Chymiæ nobis mõstrat. Chymiæ inueniendæ & excolendæ occasionem præbuerunt Metallurgi. Hi enim primò non solum qua ratione metalla fundi & ab alienis, quibus admista effodiuntur, corporibus separari possint, inuenerunt: sed etiã cum aurum inter metalla nobilissimum esse animaduerterent, spem ignobiliora in id transmutandi conceperunt. Et cum, quod in Chymia fieri solet, vsus atq; operationes semper aliquid adponerent noui, destillationes atq; alias separationes vegetabilib. quoq; applicare, & viá medicamenta artificiosius præparãdi aperire cœperunt: vt sic tota Chymiæ ambitus metallorũ elaboratione & medicamentorũ præparatione cõcludatur. Ac si primum istam Chymiæ inuentionem spectemus, etiam Metallurgi Chymici nomine cõplectendi essent. Verũ cũ artificiũ illud metalla effodiendi, fundendi, à scoriis suis separandi, probandi, & similia agendi; vulgarius & vilius sit, quàm vt splendidum hoc nomẽ sustinere posse videatur: vsus ferè obtinuit, vt non quiuis sine discrimine, qui circa metalla & mineralia occupantur, & seruiles operas in iis præstant, hodie Chymici appellantur: sed ij solũ, qui metalla viliora in aurum & argentum transmutare conantur; vel vtilia medicamenta ex metallis & mineralibus elaborant, vt & qui ex vegetalibus artificiosè idem præstant.

Chymici quinam.

Neque enim, quod nonnulli opinantur, circa metalla & mineralia tantum versatur Chymicus: sed etiam copiosam, in qua artem suam exerceat, materiã vegetabilia & animalia suppeditant. Atque ita circa omnia corpora naturalia composita Chymicus versatur.

Chymicus circa quid versetur.

Quomodo circa corpora naturalia versetur Chymicus.

Quomodo autem circa corpora naturalia Chymicus versetur, iam dispiciendum est. Qui purum ab impuro separandi artem Chymiam dicunt, nimis generaliter loqui videntur. Dum enim ῥιζοτόμος vel Pharmacopœus radices à sordibus purgat, easdem lauat; dum despumat, colat, succos exprimit, & nihil præterea agit, Chymicum agere non dicitur. Nã etsi & ista Chymico non omittenda sint: tamen in vulgaribus istis operationibus industria eius non terminatur & subsistit, sed amplius quid agit, & non saltem externas impuritates, & foris adhærẽtes sordes remouet; sed ad interiora penetrat, & corpora naturalia cũposita seu cõcreta in ea, è quib. naturaliter cõstãt, dissoluit, eorũque partes separat, vtile ab inutili secernit, singula purificat, alterat, perficit, & exaltat, & omnino efficacissima reddit, eaque iterũ, si opus sit, coniungit, & cõponit. Nonnunquã enim non solùm partium singularũ vires seorsim, sed totius cõpositi requiruntur. Imò est, cũ è plurib. naturalibus corporibus vires coniunctæ requiruntur, quæ idcirco Chymicus artificiosè resoluere & iterum componere docet. Et aliàs etiam sæpe ad actiones Chymicas perficiendas plurimarum rerum permistio est necessaria. Ita ad metallorum & aliorum corporum solutiones Aquæ soluentes è pluribus componuntur. Quæ & similia si ad propria opera Chymiæ pertinere aliqui non videntur: pertinẽt certè ad organa & instrumenta, quæ quælibet ars sibi parat & fabricat.

Chymiæ finis duplex.

Ex quibus manifestum euadit, qui Chymiæ finis sit. *Chymiæ* nimirũ *finis duplex* est: *Internus & Externus. Internus finis* est, cui⁹ opere perfecto operatio de-

Internus.

finit. Et Chymiæ finis internus est, corpora naturalia cōposita in ea, ex quibus constituuntur, resolnere, putrificare, alterare, exaltare, atq; omnino ita elaborare, vt vel partes omnes seorsim & singulæ, vel iterum coniunctæ & cōpositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad vsus in vita humana necessarios aptissimę sint, & seu Medico, seu illis, qui in metamorphosi metallorum occupantur, vtilia adminicula præstent.

Chymia per se est ars. Huius finis respectu Chymia per se ars est, à medicina seiuncta, vtpote quæ non solum Medico, sed etiā alijs artibus vtilem operā præstat, & multis vitę vsibus inseruit. Chymicus omnia parat aquas, Spiritus, Olea, Sales, Flores, præcipitata & alia, quibus diuersi artifices vti possunt. Quia tamen operas suas pleromque ad certum finem & artem dirigit Chymicus, ad eam redigitur.

Hic enim finis subdiuiditur, & quasi duas partes habet. Vel enim Chymicus omnes suas operationes eò dirigit, vt quicquid parat, metallorum transmotationi inseruiat, vel Medicinæ suam operam dicat. Quatenus Medico solū inseruire cupit Chymicus, & præparationibus ingeniosis ac subtilioribus, quā aliàs fieri solet, efficacia & vtilia ad sanandum Medico instrumenta suppeditat, vel peculiarem artem non constituit, vel certè, quod artis suæ est, ad Pharmacopœiam applicat.

Chymicus & Pharmacopœus in quo conueniant & differant. Atque ita Chymicus hoc modo consideratus, & pharmacopœus nō differunt; cum vnū vtriq; sit propositum: aut certè si inter eos aliquod est discrimē, valdè erit exiguum. Atque hoc respectu Chymia ad medicinam redigitur, & ad φαρμακευτικὴν pertinet. Et licet hodie plerique, qui medicamenta præparant, Medici non sint; ipsa tamen pharmacopœia ad Medicinam pertinet, & Medicus pharmacopœis, vt ministris, vtitur. Et hoc modo Chymicus etiam, quatenus scilicet habitu Medicinæ destituitur, ac solum medicamentis præparandis occupatur, Medici minister est. Director verò enim atque ἀρχιτέκτων huius artis est Medicus, qui non solum simplicium medicamentorū, ex plantis, mineralibus, metallis atq; animalibus petitorum notitiam habet, & quid in quolibet medicamento vtile, quid inutile sit nouit; sed etiam vltimum præparationis vsum, nimirum Medicinam, cognitam & perspectam habet, & propterea rectissimè mōstrare potest, quomodo quodlibet medicamentum præparari possit, vt, saluis manentibus viribus, quæ expetuntur, & impuritatibus omnibus separatis, medicamentum efficacissimū, vtilissimum, & tutissimum præparetur. Hoc enim nisi fiat, & quo fine quidlibet agatur, præcognitum habeatur; sed, quod nō rarò Empirici faciunt, quodcūque fortuitò in operationibus Chymicis natum & oblatū pro medicamento arripiatur, noxia potius & damnosa, quam vtilis erit Chymia. Vt autē Medicus sit Director, Chymicos ministeria tes suas cōparare debet Medicus, ne chymicarū operationū ipse ignarus sit. Aliàs enim, etsi Medicus à ministro differre debet, eo ipso minister sit Dominus & Doctor. Ipse verò Medicus, si medicamenta Chymica præparat, Chymici nomen adsumit, sicut dum ipse vulnera, vlcera, fracturas & luxationes tractat, Cheirurgus appellatur. Neque dum seu Cheirurgiam seu Pharmacopœiam tractat, aliquid extra suæ artis limites agit, sed quod suæ artis est, exsequitur, vt suo loco dicetur.

Chymia finis externus duplex. Metallorum trāsmutatio. Externus verò finis atque vsus Chymiæ duplex est: vel enim ad Metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendū & sanitatem corporis humani adserendā, dirigitur. Priorem vsum & finem Chymię si spectes, quatenus nimirum eius beneficio metalla ignobiliora in nobiliora mutantur, etiam peculiarem ab alijs artibus distinctam artem parit. Neq; enim vlla alia ars da-tur, quæ id promittat. Atque appellatur sæpe hęc ar-

κατ' ἐξοχὴν Alchymia, ars magni Magisterij, Magisterium sapientum, Hermetis ars. Quia tamen non nulli statuunt, scopum præcipuum huius artis non esse aurū conficere, sed sanitatem corporis humani conseruare, lapidemque, quem appellant Philosophicum, nō solum metalla imperfecta, sed & corpus humanum perficere, atque hunc finem potiùs, quàm aurificium spectari. Si hoc, de quo suo loco videtur, ita se habet, Chymia peculiarem artem non constitueret, sed vt mox dicetur, ad medicinam pertineret, & medicinæ summa perfectio esset.

Medicamentorum præparatio. Quantum enim ad alterum finem externū, Vsus, & medicamentorum à Chymico præparatorum ad sanādum applicatio, solius medici est; & qui habitu medicinæ instructus, medicamentis Chymicis, seu à se seu ab alio paratis, vtitur, nomen Chymiei deponit, & medici personā adsumit; qui, si ob peculiaria & vulgaris nobiliora, quibus vtitur, medicamenta, nominis aliquam prærogatiuam habere velit, χυμίατρος & medicina talibus medicamentis instructa χυμιατρεία appellari potest. Et *Chymiatria* hoc modo summa quasi medicinæ perfectio erit, & nobilissimus per medicamenta Chymica medicinam faciendi modus. Et differentia inter medicum simpliciter ita dictum, & Chymiatrum saltem hæc erit, quod ille frequenter integris, siue simplicibus, siue inde mistis & cōpositis medicamentis, vtitur, & coctione aut infusione atq; alijs vulgaribus modis medicamenta ad vsum præparat: χυμίατρος verò simpliciū vires & virium causas diligentius considerans ac perpendens, atque actiones nō semper à totius forma pendere, sed sæpe in vnius medicamenti integri corpore diuersas vires in diuersis partibus esse animaduertens, artificiosè illas seiungit, seiunctasque & nulla contrariorum admixtione impeditas exhibet, vel etiam cum alijs, prout opus est, componit. Atque hoc modo Chymia si consideretur, nouā medicinam non parit. Neque sat causæ habent hodie quidam, vt vtriusque medicinæ Doctores audire cupiant.

Chymiatria.

Verum ab istis, quæ diximus, sunt qui dissentiant. Quidam enim nec illam quidem, quā ei cōcessimus, ex artificiosiore medicamentorū præparatione Chymiatriæ prærogatiuam concedunt: alij contra, tam angustis terminis Chymiam nō concludendam, sed longè latius extendendam putant.

An præparationes Chymicæ sint nouæ. Sunt enim quidam, qui nec in ipsis præparationibus aliquod inter vulgarem Medicinā & chymiatriam discrimen agnoscunt, omnesq; præparationes, quibus hodie Chymici vtuntur, & quibus à vulgaribus pharmacopœis discernūtur, antiquis medicis & pharmacopœis cognitas fuisse existimant. Vt de vulgaribus medicamentorum præparationibus, Trituta, Limatura, Vstione, Lotione, Maceratione, Coctura, & similibus nihil dicamus, quę omnibus medicamenta præparaturis necessariæ sunt: etiam eas, quæ Chymici sibi proprias vendicant, digestiones, sublimationes, destillationes calcinationes, reuerberationes, extractiones, & similes antiquis nō ignotas fuisse probare conātur. Equidem non negamus, antiquos etiam quandam harum operationum notitiam habuisse. Nam Acopa medicamenta diutius macerando componere docet Galenus, 7. *de cōp. med. sec. gen. cap. 11. & seqq.* Et Theriacam, antequam in vsum venit, longa fermentatione perfici, notissimū est. Χαλκοῦ ἄνθος, flos cupri quomodo per sublimationem fiat, Galeno ignotum non fuit. De Cadmia non solum natiua, sed & artificiosa, eaq; triplici, ex Cupri, argenti venis & pyrite, *lib. 9. de simplic. medic. facult.* agit. Et ipsam sublimationem per τῶν εἰς ἄνω ἀναφορὰν describit. Et, *eodem in libro*, in Pompholygos præparatione sublimationē manifestè declarat. Quomodo Hydrargyrus sublimatione fiat, docet Dio

Dioscor *lib. 5. cap. 64. In fictilē,* inquit, *patinā ferream, habentem concham, Cinnabaris conjicitur; postea verò ἄμβικα sive ollam imponunt, & luto circumlinunt, carbonesque subtus accendunt, qua Calici sive Alembico postea fuligo inhæsit, derasa refrigerataque Hydrargyrus est.*

Ex quo loco hoc obiter notandum, Alembici vocabulum ab Arabibus à Græco ἄμβιξ desumtum esse. Si enim ad vocem ἄμβικα addatur Arabicus articulus, Al, fit *Alembicus.* Et vocem ἄμβικα non quamlicet ollam, sed proprium artis huius instrumentum significare, ex eo patet, quod apud alios Scriptores Græcos ista vox ita obuia non est.

Ita destillationes antiquis non ignotas fuisse existimant. De quo quidem cum nemine contendero, parua tamen eius rei indicia apud antiquos extant. Nam quod Hippocrates, *de flatibus* scribit, & antiquis aliis ignotū non fuit, ebullientis aquæ vaporem eleuatum, si ad solidum quiddam impingat, crassescere & condensari, guttasq; inde decidere, non magni momenti est. Nam hoc etiam Balneatoribus notum est: nec tamen sunt Chymici. Ex appellationibus quoque κατασταγμός & ῥοδόσταγμα & ῥοδόσταγμα, quæ apud Galenum & alios medicos Græcos occurrunt, vix aliquid solidi deduci potest. Nam, vt Paulus Ægineta, *lib. 7. de remed. c. 15.* docet, ῥοδόσταγμα ex rosarum vnguibus & melle fiebat: atque ita non erat Aqua Rosarum stillatitia: nisi id aliunde probetur. Hoc etsi alicuius momenti esse videtur, quod Aristoteles 4. *Meteor c. 9.* scribit, Vinū flāmam emittere, atq; id non de vino integro, sed de spiritu vini alicuius interpretari posse videatur: tamē nec id alicuius roboris est. Familiare n. est hodie etiā Saxonibus, vinū calefactū incendere, sacchar o & aromatibus condire, potumque ita delicatum conficere.

Verum enim verò etsi rudimenta quædam huius artis apud Græcos (nam Arabes maiorem eius habuisse notitiam, dubium non est) habeantur: tamen ea talia non sunt, vt propterea ipsis Chymiam ita notam fuisse, sicut hodie est, dicere possimus. Et ferè quicquid habuerunt eius notitiæ, eam ex Metallurgis habuerunt, vt apud Galen. *in lib. de Simpl. med. facult.* & Dioscoridem videre est. Nondum verò à Metallurgorum fornacibus & Chymicorum ergasteriis in medicorum officinas tum deducta fuit Chymia. Neque enim, si vi ignis aliquid in altū attolli dicatur, aut si stillicidij vel κατασταγμοῦ fiat mentio, illa artificiosa Chymica per sua instrumēta instituta erit destillatio. Atq; ita viris doctis, qui in Chymia hodie excolenda & arte Medica per eam exornanda & amplificanda laborarunt, laudem meritam non inuidemus, & aliquid ornamenti & adiumenti Medicinæ veteri ex Chymia accessisse, libenter fatemur.

An Chymia pariat nouā Philosophiam & Medicinam.

Sunt ex altera parte alij, qui limites Chymiæ adhuc latius extendere conantur, & per Chymiā nouā Philosophiam & Medicinam condere tentant. Etsi enim antiqui Chymici, siue circa medicamēta præparanda, siue circa metamorphosin metallorū occuparentur, in principia nō inquisiuerint, sed Hippocratis, Galeni, & Aristotelis doctrinā cōtenti fuerint, cum noua medicamenta nouam Medicinam nō parere scirent: recentiores tamen, inprimis Paracelsus, limites Chymiæ latius extendere conantur, neque solâ medicamentorū præparatione artificiosiore se à Galenicis discerni patiuntur, sed fidē de principiis quoque disputare præsumunt, & in omnibus ferè Philosophiæ & Medicinæ partibus noua dogmata inuehere laborant.

Sed sciendum, de principiis disputare, non esse Chymici, quà Chymicus, sed vel Medici, vel imprimis Philosophi. Et Chymia nihil ad eam rem facit, nisi quod suis operationib. obseruationes vel experimenta quædā suppeditat, è quibus postea vel Medicus vel Philosophus suas conclusiones deducere potest. Si verò Chymici recentiores sectam suam ab aliis discerni cupiunt: cōmodius, nomine ab auctore quodam, Paracelso vel alio indito, hoc facerent: aut si omninò Chymiæ nomine ab aliis Philosophia & Medicis discerni cupiunt, id quidem facere possunt; modo aliis, qui eiusdem sectæ & sententiæ non sunt, idem nomen non derogent.

Chimicus circa quid versetur.

Atque ex his, quæ de fine Chymiæ diximus, manifestū quoque euadit, *circa quid versetur Chymicus.* Si enim internus finis Chymiæ cōsideretur, circa omnia naturalia corpora concreta, quæ resoluenda, purificanda & elaborāda artificiosè, occupatur. Si verò externi finis & quidem prioris respectu consideretur, solum circa metalla, quorum scilicet transmutationē sibi habet propositam, versatur. Alterius verò finis respectu, nō solū circa metalla, sed circa omnia corpora naturalia, quæ medicamēti vtilis & efficacis loco esse possunt, occupatur; siue è mineraliū & metallorū, siue vegetabilium siue animaliū familia sint.

Cum ergò, quæ hactenus de Chymiæ fine dicta sunt, ita se habeant, & Chymiæ finis opus sit, ex. gr. Oleum, Spiritus, Aqua destillatā, Sal &c. Artem esse inde facilè colligitur; habitum scilicet, μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητικόν, vt definit Aristoteles, 6. *Eth. Nic. cap. 4.* Et cum ars sit Chymia, quæ, vt idem Aristoteles, 1. *Mag. Mor. cap. vlt.* docet, περὶ ποιητὰ καὶ πρακτὰ versatur, Scientia esse non potest, quæ, vt *ibidem* tradit Aristoteles, τῶν μὲ ἀποδεικτικῶν ἐστιν. Neque enim Alchymia circa res naturales versatur, vt eas solum cognoscat; sed aliquid ex iis efficiat. Et licet habeat sua principia & conclusiones, secundum quas in operando progreditur: non tamen ideo est Scientia, sed hoc ipso est ἕξις μετὰ λόγου ποιητικὴ siue Ars. Multo minus circa rerum naturalium caussas & principia inuestiganda Chymia versatur, & proinde nō satis propriè nec satis cautè loquitur Israël Harvettus *demonstrat. veritat. Chymie, sect. 2. c. 1.* dum Alchymiam Scientiam dicit, quæ non solum medicamentorū præparationē doceat, verum & eorum cæterorūq; naturalium corporum caussas, partes & affectiones inquirat, humanóque generi medeatur, & quæ meritò inter Philosophiæ partes numeranda sit. Habitus enim diuersos & diuersas disciplinas confundit. Neque Chymia, si humano corpori mederetur, Philosophiæ pars esset.

Chymia non est scientia.

Chymicus nō medetur.

Verum, vt dictū, Chymicus non medetur, sed qui medicamētis Chymicè, siue à se siue ab alio, præparatis, vtitur, id facit, non vt Chymicus, sed vt Medicus. Neque Chymia, quâ talis, caussas & affectiones corporis naturalis inuestigat, sed qui id agit, Physicus est; licet Chymicis obseruationibus & experimentis vtatur. Sicut qui de ventorū natura, caussis & differentiis, vel de magnete disputat, vel affluxu & refluxu maris, etsi à nautis obseruationes petat, id agit, non vt nauta, sed vt Physicus. Ideoque licet ad naturæ obscuritatem inuestigandam summoperè vtilis sit Chymia; adeo, vt vix quemquam excellere hodie in hoc genere posse putem, qui non artis huius cognitionem habeat: tamen qui illis Chymicis adminiculis ad contemplandas res naturales vtitur, non amplius Chymicus est, sed Physicus.

Chymicus quid conferat ad Physicam.

Ideoque Chymia nec Physicæ pars est, nec subalternatur Physicæ, vt Rulandus, *Progymnas. Chymic. quæst. 8.* statuit. Licet enim circa idem cum Physico subiectum, corpus scilicet naturale, versetur Chymicus: quia tamen modus tractādi, id quod ipse negare nō potest, longè diuersissimus est à Physica tractatione: nec pars Physicę Chymia erit, nec ei subalternabitur: nisi quis etiam artes fabriles, quæ circa corpora naturalia, ferrū, ligna, lapides versātur Physicæ subalternatas esse statuere velit. Ex quibus manifestum euadit, quid de iis sentiendum sit, qui postquā aliquā operationū Chymicarum cognitio-

Chymia non est Physica pars, nec ei subalternatur.

nem

nem consecuti sunt, omnes Philosophos & Medicos præ se contemnunt. Operationum Chymicarum peritia sola nec Philosophũ nec Medicum facit. Atque assequuntur eã sæpè non ita longo tẽporis spatio etiam idiotæ; inprimis si magnatum vel aliorum sumtibus, qui in hoc artis genere omninò necessarij sunt, & quos tolerare non cuiusuis priuati est, adiuuentur. Atq; tales operarij Chymici semper fuerũt & hodie sunt plurimi: integro verò seculo vix vnus & alter fuit, qui in operationum Chymicarum caussis reddendis, principijsque Chymicis declarandis, & in morborum caussis, & facultatib. medicamentorum ad ea reducendis aliquid laude dignum præstiterit. Et plus ingenij ad hoc requiritur, quã in quibusuis operariis Chymicis inuenitur.

Hoc tamen hic monendum est, cum Chymici recentiores etiam de principiis disputare præsumant, nos illorum ductum in hac de Chymia tractatione sæpe sequi necesse habebimus, neque semper intra artis limites nos continere poterimus, sed nunc Physici, nunc Medici persona induenda erit.

Chymia quid

Ex quibus omnibus *quid Chymia* sit, colligi potest. Est nimirũ ars corpora naturalia composita siue concreta in ea, è quibus naturaliter constant, resoluendi, resolutaq; pura & viribus validissima reddendi, vt vtilia Medico præbeant remedia, vel metallorũ perfectionib. & transmutationibus inseruiant. Ideoque operationes illæ Sophisticæ, quib. metalla ignobiliora Auri & Argenti colore tinguntur, honestâ Chymiæ appellatione dignãdæ vix sunt, sed vel mataeotechniæ vel cacotechniæ sũt; vel omninò Metallorgiæ, non Chymiæ propriæ: in quibus tamen tentandi & explorandi varia gratia etiam Chymicus aliquid agere potest; non illorũ tamen finis gratia. Nec illi Chymicorũ nomine digni, qui quid & quo fine agant, nesciunt; sed periclitando, sine omni ratione, sumtus & ætatem perdunt, & vt ille aiebat,

Quærunt, inueniunt Nihil, inuentumque requirunt.

CAPVT II.

De Veritate & Dignitate Chymiæ.

Chymia Physico vtilis.

ETsi verò Chymia ipsa nec de Rerum natura disputet, nec medeatur: tamen & Physico multa arcana patefacit, ac vtiles obseruationes suggerit; & Medico efficacia Medicamenta suppeditat: vnde dignitas & vtilitas eius facilè elucescit. Monendum enim hîc, vt ij, qui solidã sibi Physicæ & Medicinæ cognitionem cõparare cupiunt, non generalib. illis, quod hodiè plurimi faciunt, subsistant, sed ad specialia descendant, & ipsam rerum naturam penitiùs paulò intueantur: ita enim in ea amplissimos diuinæ sapientiæ thesauros absconditos esse animaduertent. Nam qui ἐκ βιβλίων κυβερνῆται ipsam rerum contemplationem & inspectionem negligunt, domique conclusi, quibusdã hypothesibus nixi, naturæ leges præscribunt, illi nunquam ad naturæ adyta penetrabunt, nec maiestatem & admirabilitatem illã Naturæ adspicient. Præterea & hoc cauendũ, ne Experientiæ ratio temerè præiudicet, sed primò danda opera, vt de re per experientiam constet, postea eiusdem rationes inquirantur. Qua in re à multis hodie vulgò peccatur, qui caussas rerum quarundam conantur, de quib. tamen an sint, nondum certò constat.

Experientia Physico necessaria.

Chymiæ veritas & dignitas.

Sed vt de veritate, dignitate & vtilitate Chymiæ dicamus; cũ ea duos scopos sibi habeat propositos, vel metalla transmutare, vel vtilia & efficacia medicamenta præparare, vtriusq; respectu laudẽ suam meretur, dignitatemq; tuetur Chymia. Etsi n. è recentiorib. quidam Chymiæ hostes Chymiam præstigatricem, Diaboli inuentũ, culinã Dæmonum, esse dicant, & Chymicos à Magistratu suppliciis coercendos censeant: tamen longè aliter de ea viri eruditi, quibus animus præconceptis opinionibus obfuscatus non est, sentiunt.

An metalla transmutari possint.

Et primò quidem metamorphosin metallorum quod attinet, de ea prolixè, inprimis cum Medicinæ propria non sit, in partem vtramuis disputare operæ pretiũ esse nõ putamus, cùm experientiæ repugnare hominis sit pertinacis, & vt Aristoteles rectè, 8. *Physic.* censet, *quærere rationes & dimittere sensus, infirmitas quædam mentis sit*. Ex cinerib. vitrum fieri hodie notissimum est: de quo si experientia nõ constaret, cui id rationibus facilè persuaderi posset, aut quid contradici non posset?

Historia transmutationis metallorum.

Ferrum in cuprum mutatur.

Metalla autem transmutari toties hodie experientia comprobatum est, vt disputanda de eo frustra tẽpus teratur. In Vngaria ad oppidum Smolnitiũ, in monte Carpatho, fõtes sunt, in quos ferrum coniectũ in cuprum optimæ notæ vertitur. Idem fit hodie Goslariæ. Neq; hoc saltem aquæ naturales præstant, sed & arte idem fieri potest. Ferro n. in aquã vitriolatam coniecto puluis rubeus adhærescit, qui igne fusus cuprum euadit. Ita Mercurium in plumbum verti docet Ioh. Rhenanus, *in dissertatione pro Chymiæ veritate* hoc modo: *Recipe cinerẽ plumbi vel lithargyrium vel miniũ, affunde phlegma aceti, & per noctem maceretur. Postea in aqua forti dissolue Mercurium, in solutionẽ aliquot guttas illius aceti infunde, & cõfestim puluis ad fundum præcipitabitur, qui in igne reductus plumbum euadit.*

Mercurius in plumbum.

Cuprum ex ferro est verũ cuprum.

Et propterea ἀφρασίᾳ ἀγνοίας laborat Nic. Guibertus, Lotharingus Medicus, qui nihilominus ista in dubiũ vocare, & tot experientiis tota Europa notissimis conuictus etiã de transmutatione ferri in cuprũ scribere audet; *Id apud alios fere doctos* (tales scilicet sũt, si Guiberto credimus, Agricola, VVernerus, Mathesius & alij) *fidem inuenisse: mistionem quidem esse & temperaturam satis exactam, quæ dederit mendacio locum, non esse formæ mutationem. Qui si ad examen iudicij & rationis prius hoc reuocassent, lõgè aliter sensissent.* Quasi per totum Imperiũ Romanũ, fide publica, omniũque artificum & Docimastarum consensu non esset notissimum, cuprum illud genuinum esse, imò eo, quod multis in locis è terra effoditur, præstantius; & Guiberto, nescio quas ratiunculas in contrarium afferenti, plus quàm tot artificum censuræ & non vnius seculi experientiæ fidei habendũ, & vmbratilis ad pulpitum speculatio experientiæ tot artificũ præferenda sit, *Homine imperito nihil est ineptius*. Qua de re pulchrè Lucianus, *in Hermotimo*.

Experientia magni facienda.

Si quispiam fortasiè illorum interrogaret, Dic mihi, inquiens, ô Lycine, si quis Æthiops, qui nunquam alios homines conspexisset, quales nos sumus, propterea quod nunquam peregrè extra patriam profectus sit, in quadam concione & conuentu Æthiopum pertinaciter affirmaret, diceretq; nusquam gentium homines albos aut flauos reperiri, nusquam vllius alterius coloris, quàm nigros: nunquid fidem aliis dictis suis faceret? Diceret autem ad illum quispiam ex senioribus Æthiopibus: Tu verò vnde hæc cognita explorataque affirmas audacissimè? Neq; enim vnquam à nobis suscepta ad exteros populos profectione peregrinatus es. Neq; per longum, quã iter apud exteras nationes fuit, vnquam peruenisti, aut, aut prius oculorum testimonio didicisti.

An ferrum mutetur in cuprum.

Aquæ in quibus ferrum mutatur in cuprum.

[Equidem suprà scripsi, ferrum in cuprum mutari, & in Vngaria, ad oppidum Smolnitium, in mõte Carpatho, fontes esse, in quos ferrum coniectum in cuprum vertatur. Idem Goslariæ fieri; vt & arte, ferro in aquam vitriolam coniecto, fieri posse. Idem fieri in monte Cuntleensi, docuit Iohan. Mattheus, *in Sarepta, con.* 3. & propugnauit Lazarus Ezlerus, *lib 3. de re metall.* Nequedum mutationem metallorum omnem nego. Verùm quia illa per aquas Vitriolatas ferri in cuprum mutatio suspecta oonoi-

hil

hil est; at verò Aristoteles, 1. *ethic. cap. 6.* scripsit, ita nos oportere veritati addictos esse, vt præ illâ vel nostra ipsorummet decreta euertere nō dubitemus; nec ego, quæ hic occurrũt, dubia in fraudem veritatis dissimulare, sed cuilibet perpendenda proponere volui. Videtur nimirum probabile, ferrum in æs non mutari, sed æs ex aquis vitriolatis saltem separari, ferri beneficio. Dictum enim est alibi, omne Vitriolum aliquid æris seu cupri in se continere, quod per aquas salsas per venas cupri fluentes solutum est. Idque patet ex eo, quòd per ferrum ex aquis vitriolatis, seu naturalibus, seu artificialibus, non plus cupri fit, quàm ex Vitrioli in se continent; vnde etiam ex vno Vitriolo plus cupri prouenit, quàm ex alio, v. g. Vngaricum plus cupri suppeditat, quàm Goslariense. Equidem in aquis vitriolatis ferrum dissoluitur, & in fundo cuprum reperitur: verùm id non ex ferro generatur, sed saltem beneficio ferri præcipitatur, eodem modo, vt dum laminæ cupri in solutionem argenti immittuntur, equidem beneficiō cupri argentum ab aqua forti solutum præcipitatur; nihil verò cupri in argentum mutatur. Nimirum dum cuprum in aqua salsa solutum est, si immittatur ferrum, tum sal illud, quod est in aqua, etiam ferrum soluere conatur, & aggreditur, atque ita in atomos cupri, cum quibus se vnimt, deserit, quæ à sale derelictæ, ad fundum descendunt, quod præcipitari dicitur. Qua de re videantur, quæ in *Institut. lib. 5. part. 3. sect. 4. c. 13.* & *Hypomn. poyſ. 1. cap. 5.* de præcipitatione dicta sũt.

Ferrum non mutatur in cuprum.

Qui huius rei periculum facere velit, recipiat cupri puri ℥ j. eamque soluat in aqua ex Vitriolo & sale communi facta: in solutionem illam, quæ coloris cærulei erit, iniiciat laminas ferri ℥ ij. pondere. Stent in loco calido: tum laminæ ferri etiam soluentur, & aqua, quæ antea cærulea erat, alba euadet, & in fundo cupri puluis rubicundus inuenietur. Qui si aquâ edulcoretur & exsiccetur, tandémque igni, vt fluat, puluere ad fluxionem faciliorem idoneo addito, exponatur, & reducatur, ℥ j. cupri saltem, quantū scilicet solutum fuit, colligetur; aqua verò si euaporet, Vitrioli quoddā album ℥ ij. pondere concrescet, quod ex ferro factum. Quā de re cuilibet experientiam consulere licet.

Probatur experientia.

Verùm cùm de metallorum reliquorum in aurum mutatione præcipuè lis sit, & circa hanc Chymia maximè occupetur, de ea aliquid dicendum. Etsi verò ea plurimis impossibilis videatur; testatur tamen contrarium experientia. Vt de antiquioribus, Arnoldo de Villa Noua, Raymundo Lullio & aliis nihil dicam, talia specimina nostrā & Patrum memoriā aliquot edita sunt, vt pertinacis sit, experientiæ tam certæ refragari. Quid Pharmacopola Taruisinus coram Senatu Veneto; quid Paracelsus, vt postea dicetur; quid ille Alexander Sidonius Scotus; quid Anshelmus Boëthius Cæsareus Medicus puluisculo, quem in libri antiqui assere confracto inuenerat, effecerit; quid Edoardus Kelleius Anglus, & alij præstiterint, fide digni testes, non auriti solùm, sed & oculati confirmant & eloquuntur. Qua de re videantur historiæ transmutationis metallicæ ab Evvaldo de Hoghelande descriptæ, & defensio Alchymiæ transmutatoriæ vtraque, ab Andrea Libauio Nicolao Guiberto opposita; VVlofgangus Dinheim de vniuersali medicina c. 4. Nicolai Barnaudi commentaria in ænigmaticum quoddam Epitaphium Bononiēse, Bernhardi Penoti præfatio Apologetica contra Guibertū, tractatui de denario Medico annexa. Vt iā Zvvingeri & aliorū, qui viuunt & nuper vixerũt, testimonia taceam.

Ab metalla reliqua in aurum mutari possint.

Historia Auri Chymici ovis facti.

Cum ergo de Experientia constet, operę precium non est, vt multū in rationibus in contrariū allatis laboremus. Et sunt ea fundamēta nō ita solida, vt refutari non queant, & ab Andrea Libauio *in defensione vtraque Chymiæ transmutatoriæ contra Guibertum*, & à Rulando, *in Progymnasmat. bus Chymicis, quæst. 67.* & aliis satis refutata sunt.

Hoc præcipuè nonnullos mouere solet, quod metalla, quę specie differunt, inter se transmutari non possunt. Verùm quid obstet, non video. Forma quidē ferri in formam cupri, & plumbi in aurum nō vertitur, sed formā ferri decedente formā cupri, & formā plumbi decedente auri forma introducitur. Et quidē inter metalla facilior est transmutatio; cū communem habeant materiam, atque inter ea, quæ symbolum habent, facilior fiat transmutatio. Et si hac de caussa metallorū transmutatio neganda esset, plurimæ aliæ rerum transmutationes negandæ essent. Vt iam de Elementorum transmutatione nihil dicam: triticū & aliæ plantæ in suo genere, & sua forma sunt perfectæ species, nihilominus in chylum mutantur. Sanguini sua forma est, per quam est, quod est: nihilominus in carnem, os, membranam mutatur. Atque idem aliis etiam accidit, & vulgatissimum est, ex rebus in sua specie perfectis ad alias formas suscipiendas dispositis alias res ab alio principio generari.

Quomodo species transmutentur.

Absurdum quoque nonnullis videtur, quod tam breui temporis spacio metalla in aurū transmutari possint. Verum isti vim & potestatem spirituū ignorant, & Chymicarum operationum parum periti videntur. Quāta enim vis fulminis in metalla & alias res; quanta vis aquarū fortiū & regalium, & spirituū aliorum metallicorum, vt vel ex Bezoardici mineralis & auri fulminantis præparatione videre est?

Neque est, vt quis ad id confugiat, & aurum Chymicorum speciem quidem externam auri habere, non verò aurum verum esse dicat. Cùm enim formæ rerum nos lateant, & nulla alia via res cognoscendi & ab aliis discernendi detur, quam per propria accidētia: Aurum verò à Chymicis factum omnes auri proprietates habeat: pro vero auro omninò agnoscendum est. Sunt autem auri proprietates, esse coloris citrini, non sonorum, extensile sub malleo, ita vt eius vnica vncia, in bracteas diducta etiam decem terræ iugera tegere queat, & tertia pars grani eius trahi possit in fila 134. pedum, vt Cardanus, *la varietate rerū*, scribit, incorruptibile in aëre & aqua, ac tandem omnes probas sustinere; quarum Chymistæ & Decimastæ plures & exactissimas habent. Geber *lib. 2. summæ perf. ꝗ. part. 2. c. 31.* nouem recenset: Cineritium, Cementum, Ignitionem, Fusionem, super vapores acutorum expositionē, adurentis sulphuris admistione probationem, extinctionem, calcinationis, & Reductionis iterationem, argenti viui facilem vel difficilem susceptionem: quibus à Recentioribus addita sunt Quartatio seu probatio per aquas fortes, & Fusio per Antimonium. Cùm ergo aurum à Chymicis factum has omnes proprietates habeat, & in omni examine omnes probationes æquè ac aurum, quod è mineris effoditur, sustinear, omninò pro genuino auro agnoscendum.

Aurū Chymicum an sit verū aurū.

Auri proprietates.

Sunt quidem nonnulli, vt & hoc addamus, qui cum Cornelio Agrippa, *de vanitate scientiarum*, in ea sunt sententia, ex auro Alchymistas tincturam secernere, quam ita extractam, si aliis metallis adhibeant, aurum quidem facere, sed tantum, quantum illud erat, ex quo tincturam extraxerant, atque ita sine omni lucro. Verum Experientia contrarium testatur. Nam puluis ille, quo tingebat metalla nobilis ille Scotus, vt habent historiæ transmutationis metallicæ, tantarū erat virium, vt vno grano 5000. gran. tingeret, & vno grano 10. circiter auri puri vncias produceret. Et Edoardus Kelleius Anglus Pragæ in ædibus Thaddæi Haggecii libram vnam argenti

Auri arte facti historia.

argenti viui vnica guttula liquoris rubicundissimi in aurum conuertit, & ita quidem, vt adhuc videre sit signum illius liquoris supra Mercurium in aurum conuersum instar rubini hærentis, vt ex illo residuo tantundem auri fieri possit.

Chrysopœia difficilis & periculosa.

Verũ etsi artem hanc verã esse experientia testetur, eadem tamen difficillima est, vt cùm ex libro de difficultatibus Alchymiæ Theobaldi ab Hoghelãde, cùm multorum irritis laboribus videre est. Ac nemo sibi persuadeat, se vel legendo vel experiendo facilè huius artis cognitionem assecuturum. Et vel vnicũ & recens quidem Penoti Chymici aliàs satis celebris exemplum omnes in chymia tractanda cautiores reddere posset. De quo amicus quidam, mense Nouemb. anni 1617. Bernâ ad me scripsit: *Penotũ vt in extremo senio, an. scilicet ætatis 98. ita in extrema etiã paupertate & miseria in Nosocomio Tuerduni, in ditione Bernensi, circa mensis Augusti finem diem suum obiisse.* Addit idẽ in Epistola: *Dn. Guilelmus Fabricius Chirurgus illi clarissimus hoc an. bis ipsũ inuisit & hortatus est, vt si aliquid arcani adhuc sibi suisq; reseruasset, boni publici caussa cõmunicaret. Sed præter animã ibi nihil. Ex relatione Dn Fabricij habeo, dixisse aliquando Penotũ, se, si alicui malè vellet, quem aperta vi aggredi non auderet, saltem authorẽ ipsi futurũ, vt Chymico studio totũ se traderet.* Inprimis verò nemo iis fidem habeat, qui pretio hanc artem promittunt. Prius enim sibi, quo carent, aurum conficiant; postea alios artificium, si libet, doceant.

Fallaciæ impostorum Chrysopœiã promittentium.

Et cum nonnunquam tales impostores incautos miris modis fallere soleant, aliquas eorum fallacias, vt caueri possint, breuiter recẽsere libet. Primò enim compertum est, tales impostores ligneos baculos quibus metalla fusa agitare solent, Luna vel Sole aquis fortibus solutis imbuisse; aut in papyro, in qua materiã reducendã & probandam includunt, literas atramento solutione Lunæ vel auri temperato scriptas fuisse; vel litteras, vice arenæ, calce Solis vel Lunæ conspersisse; alios puluerem carbonum solutione auri vel argenti imbutum ad fundenda metalla admiscuisse: quosdam catinos duplicato fundo, eoque auro expleto adhibuisse, ac postea inter agitandum superiorem partem rutabulo ferreo confregisse: præterea animaduersum est, quosdam carbones maiores auro impleuisse & catino iniecisse: alios baculos ligneos vel alia instrumenta ad agitandam materiã excauata & auro expleta adhibuisse: quosdã plumbũ cum auro vel argento mistũ ad probandũ vsurpasse: argentum colore Orichalci tinctũ clàm pro vulgari Orichalco substituisse: alios pulueri fusorio vel figenti calcem auri admiscuisse: alios in catinos ab igne remotos dum clam & celeri manu argentum vel aurũ iniecisse: quosdam in probando auro antimoniũ cum auro mistũ loco vulgaris antimonij adhibuisse: alios ero præcipitato vulgari præcipitatũ aurum substituisse: alios loco aquæ fortis vulgaris, aquam fortem, in qua argentũ antea solutũ fuerat, vsurpasse: aurum dealbatum loco argẽti sumsisse, & per cœmentum albedine ablata venditasse, id ex argento factũ fuisse: Lunam corneã ignorantibus cum Venere immiscuisse, & incautis persuasisse Venerẽ in Lunam mutatam fuisse. Alij alias fallacias afferunt. Fraus tamen omnium periculosissima est ea, quando nonnulli de vera aliqua Tinctura partem aliquam suffurati, vel quocunq; modo nacti mirabilis speciminis præstiterũt, atq; incautos pecunia emunxerunt: postea verò deficiente tinctura nihil amplius, cum artificij ignari essent, præstare potuerunt. Caueat ergo sibi quisq; à talibus impostoribus. Nam si artem callerent, non ita facilè & vltrò ad eã docendam se offerrent; cum in occultanda hac arte omnes sint religiosissimi. Si verò ipsam ignorant, eam docere nequeunt; aut si periculum facere volũt, in suis bonis potius, quàm nostris id faciant. Iis verò, qui talibus impostoribus fidem habent, accidit, quod Neroni, quem vt Corn. Tacitus, *in annal. lib. 16.* hac de re scribit, illusit fortuna per vanitatem ipsius & promissa Cesellii Bassi, qui origine Pœnus mente turpida, nocturnæ quietis imaginẽ ad spẽ haud dubiam retraxit, vectusque Romã, Neronis aditũ emercatus, expromit repertum in agro suo specum altitudine immẽsa, quo magna vis auri cõtineretur, nõ in formam pecuniæ, sed rudi ex antiquo pondere; quod olim Dido, Tyro profuga, abdidisset. Igitur Nero non authoris, non ipsius negotij fide satis spectata, mittit triremes, quæ thesaurũ aduehèrent. Interim & fama per populũ sparsa, & oratores ac vates etiam hæc publicant: consumebanturq; veteres opes, quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin inde iam largiebatur: & diuitiarum expectatio inter caussas paupertatis publicæ erat. Nam cum effosso agro, nihil, præter Nihil, reperiret somniator, se ipsum interemit.

Chymia in Medicamentis conficiendis vtilitas.

Verum hæc, cùm artis Medicæ propria non sint, mittamus, & de altero Chymiæ scopo agamus, ac quã vtilis, immò necessaria Medico sit Chymia, videamus. Vbi omnia ferè, quæ supra in laudẽ Chymię & Chymicorum medicamentorũ dicta sunt, ex sententia Chymicorũ libenter admittimus. Primò enim medicamenta, quæ à natura nobis integra offeruntur, sæpissimè partes diuersarum virium habent, & interdũ in libra integra medicamenti vix vncia partis, seu spirituosæ, seu oleosę, quã experimus, cõtinetur. Immo impuritatibus admistus sæpe medicamenta integra non carent. Hic ergò in separãdis mixtis naturis, vt verbis Schegkij vtar, admodũ ingeniosa est ars Chymica, vt digna sit admiratione, & minimè cõtemnenda & negligenda à Medicis. Deinde digestionibus & aliis præparationibus vires medicamentorum perfici, intendi, aut si opus sit mitigari possunt.

Chymia in ciborum præparatione rudimenta.

Qua in re rectè Chymici antiquorum in præparandis cibis industriã imitati sunt. Cum enim primi homines animaduerterẽt, cibos planè crudos homini minus conuenire, non solum coctione, sed & variis præparationibus eos homini salubriores & gratiores reddere laborarunt, & huc vsq; in eo genere laborant. Si ergo panis non simpliciter ex cõtusa siligine & tritico coquitur, sed paleæ & furfures separantur, fermentatur postea farina, & diligenti artificio panis coquitur: si in vino defecando, in cereuisia coquenda magna adhibetur diligentia, vt non solum pura & defecata reddantur, sed etiam gustui grata euadant: cur non eadem adhibeatur diligentia in medicamentis præparandis? Inprimis cũ calor natiuus & virtus coctrix in ægris sit debilis, & cum caussa morbifica pugnet, & medicamẽta aliàs nauseabunda sint. Atque ob hanc ipsam caussam antiqui etiã Medici, cum multo nutrimento ægri opus habent, vix verè concoquendi debilior est, iura consummata dicta inuenerunt, in quibus, alienis & ad alendũ inutilibus abiectis, illud saltẽ, quod maximè nutritioni est accõmodatum, & sine labore confici potest, exhibetur. Atq; ita medicamenta Chymica efficacia, grata & tuta euadunt, & Medicus per ea tutò, citò & iucundè curare potest. Cũ enim ab inutilibus & alienis crassis & terrestribus, seu, vt Schegkius loquitur, à suis tanquam excrementis & quisquiliis quodammodo atque impuris partibus partes vtiles separentur, & ipsæ subtiliores ac spirituosiores reddantur, in totum corpus citò se penetrant, & vires suas efficaciter exserunt, & calori antes debili, in iis in actũ deducendis, quantum in integris, laborandum non est. Vnde quendam non ineptè medicamenta Chymica comparare memini gladio acuto, polito & euaginato, quem quis in periculo vitæ cõstituto alicui

Chymica medicamenta efficacia.

pot

porrigat; vulgata verò medicamenta gladio ærugine obducto & in vagina condito, in quo educendo multum laborandum sit. Alij comparant medicamenta Chymica securi acutæ, qua faber in secando vtitur: eos verò qui medicamenta Chymica negligunt, fabris, qui ad secandū securim hebetē adhibēt.

Chymica medicamenta grata. Deinde cum in parua dosi eadem exhibeantur, & à qualitatibus ingratis liberentur, sine minori nausea ab ægris assumuntur, atque ita faciliùs quàm quæ cū nausea sumuntur, operationes suas expediunt. Et cum ab alienis partibus liberentur, & præterea artificiosè præparentur, tutiùs etiam quā cruda plerumq; in vsum deducuntur. *Durabilia.* Tandem etiam diutius durant medicamenta Chymica, & vires suas seruāt, etiā sine mellis vel sacchari admixtione. *Medicamenta ex mineralibus & metallis.* Præterea cum in pertinacibus morbis non rarò *drastica* & fortia medicamenta è mineralium & metallorum familia petita adhibenda sint: ea ita artificiosè præparat, & in vsum humanum elaborat Chymia, vt sine periculo adhiberi possint, & quæ olim pura puta venena habita sunt, iam sine dāno hominis exhiberi possint. Qua in re naturam ducē habēnt, quæ nobis, Deo benedicente, ex mineralibus & metallis saluberrimos acidulatum, Thermarumque fontes suppeditat, quibus morbi desperati, & in quibus omnis Medicorum diligentia frustra occupata fuit, feliciter curantur.

Chymia Physico vtilis & necessaria. Chymia in Naturæ obscuritate inuestiganda vtilitas. Vt iam de eo nihil dicam, quantum in naturæ obscuritate inuestiganda Philosopho, lucis præferat Chymia: vnde rectè à Mesue, *in Antidotario, distinct. 2. 1. cap. de oleo ouorum*, Chymici appellantur, qui quæ occulta sunt in rebus, manifestant & detegunt: vt confidenter dicere ausim, vix aliquem ad penitiorē rerum naturalium cognitionem peruenire posse, qui in Chymicis operationibus, quibus res naturales artificiosè resoluuntur, & quarū beneficio mirandi rerum cōsensus & dissensus, ac omninò plurimi effectus aliās occulti deprehenduntur, exercitatus nō est: inprimis verò eos, qui de mineralibus & metallis sine Chymiæ cognitione scribere aliquid tentant, sæpissimè & turpiter impingere necesse est.

Chymiam coluerunt Galenici. Quæ cum ita se habeant, clarissimi quique Medici Chymiam, postquam superiore seculo inclarescere cœpit, & coluerunt & laudarunt; Langius, Andernacus, Gesnerus, Crato, Zvvingerus, Schegkius, H. Augenius, Minadous & plurimi alij. Neque abs re scriptum putamus ab Andrea Libauio, *in Præfat. nuncup. super Alchymiam: Illum Medicum non posse esse magnum, cui Alchymia nō sit magna.* Nimis q; seu pertinaces seu ignaui sunt, qui spretis omnibus medicamētis Chymicis, quæ neq; viderunt, neq; præparare didicerunt, ita antiquorum insistunt vestigiis, vt nihil accessionis ab Arte Chymica Medicinam accipere posse existiment.

Verum in laudem Chymiæ hic plura non addo; cum infra, vbi de collatione medicamentorum vulgarium & Chymicorum, *cap. vltimo*, agetur, & vtra digniora sint, disceptabitur, aliqua adhuc de materia illa dicenda restent. Vnum hic saltem adhuc monendum censemus, nimirum dum nos veram Chymiam laudamus, nullo modo patrocinari *Pseudo-Chymici.* Pseudo-Chymicis, qui postquam vnum atque alterum medicamentum Chymicum vtcunque præparare didicerunt, nescio quæ non pollicentur, atque omnes Galenicos alto supercilio despiciunt, ipsi tamen omnium bonarum artium rudes, & inprimis Medicinæ ignari; ac nihilominus nullo alio, quàm Hermeticorum (rectius Hæreticorum) Medicorum appellari volunt nomine. Verum vt quæ genuina illa, & quā laudem mereri censemus, Chymia seu Chymiatria sit, planum fiat, iam ad rem ipsam & sententiarum collationem atque examen accedendum est.

CAPVT III.

De Inuentoribus & Cultoribus Chymiæ.

Antiquitati, quid tribuendum. Licet hodiè primùm Chymia inuēta esset: dignitati tamen eius id nihil detraheret. Sat enim antiquum, quod sat bonum: nihilq; inuenire est quod non aliquando nouum fuerit; & multa pro nouis habentur, quę sunt antiquissima. Quia tamen nōnullis nihil nisi antiquum sapit, alij contra nimis temerè antiquorū scripta reiiciunt: cū vtrisque, priusquam de Chymiæ antiquitate dicam, paucis agendum est. *Nemo hominum rerum naturam integrè perscrutatus est.* Principiò ergo rerum veritatem à nullo mortalium omni ex parte explicatam esse arbitror:

——*Non est res vnius aui*
Contemplatio Naturæ, nec militat agris
Vnius ingenij fu cris venerabile Verum.

Vnde Sapientissimi quiq; se vel nihil scire, vel ea, quæ scirent, minimā partem esse eorum, quæ ignorarent, candidè professi sunt. *Etiā magni viri errarūt.* De Hippocrate quidem scribit Macrobius, *in somnium Scipionis lib. 1. cap. 6.* quod tam fallere, quàm falli nesciat; & de eodem, vt & Aristotele & Galeno, Alexāder Massarias, *Apologia lib. 3. disp. 3. c. vlt.* scribit; quod nunquam, si rectè intelligantur, fallere vel falli possint; ideoque Studiosis Medicinæ auctor est, vt in iis solis legendis, omissis ferè omnibus recentioribus, ætatem cōsumant. Nemo tamen hodiè est è paulò literatioribus & candidis Philosophis & Medicis, qui non ingenuè fateatur, hos ipsos, etsi magni viri fuerint, nō rarò etiam errasse. Ideoq; *nullius iurādum in verba Magistri est.* Et seculi illa quorundam recentiorū ingenia, satis mirari nō possum, qui scribere ausi sunt, se cū antiquis errare malle, quàm cùm recentioribus verum dicere. Rectius lōgè sensit Iulius Cęsar Scaliger, *lib. 3. de caussis linguæ Latin. c. 67. Equidem*, inquit, *sæpenumerò miratus sum mortalium vel audaciam vel pertinaciam, qui tuentur errores, quos ij, qui commiserunt, si viuerent, emendarent. Neque enim errasse semper turpe est: est enim initium sapientiæ, si non ei ipsi, qui fallitur, at aliis non fallendi. Verum errores fouere, id verò vel extrema est dementia.* Et alibi: *Errata maiorum dissimulanda non sunt, ne & ipsi posteritati imponamus.* Et *Exercit. 184. sect. 4. Ego verò*, inquit, *nequaquam homines non dicere consueui, sed partes hominis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non magnum: è singulis penè minus, quàm nihil.*

Antiquorū errores vt tractandi. Interim tamen antiquorū errata non acerbè nimis insectanda sunt. Recteque Hippocrates, *lib. de arte*: Τὸ λέγειν ὑπ᾽ ἄλλων τέχνῃ καὶ τῶν ἄλλοις ἀρημένων αἰσχροῖσι λόγοις, ἐπανορθοῦντα μὲν μηδὲν, διαβάλλοντα δὲ τὰ τῶν εἰδότων πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας ἐξευρήματα, οὐκ ἐπιστήμης ἐπιθύμημά τε καὶ ἔργον εἶναι, ἀλλὰ κατάγγελσιν μᾶλλον φύσιος ἢ ἀτεχνίης. *Ea, quæ ab aliis inuenta sunt, inhonestorum verborum artificio suggillare, non corrigendo, sed quæ a peritis inuenta sunt, apud imperitos calumniandi studio, id non scientiæ institutum & opus est, verum petulantis naturæ & ignorantiæ indicium.* Ea enim est naturæ obscuritas, vt etiā acutissimus quisque in ea inuestiganda facilè errare possit: nihilq; simul inuētum & perfectū est. Et sunt aliæ caussæ multæ, ob quas veritatē attingere sēper nō potuerunt. De Galenō rectè scribit Cardanus, *lib. de aqua: Galenus multa sic obiter scripsit, non defectu ingenij, memoriæ aut eruditionis, vel etiam iudicij, quibus fuit admirabilis; sed temporis. Vt enim ipsemet fatetur, tota die curandis ægris intentus per noctem studiis incumbebat atque scribebat. Nec tantum refert temporis angustia, quàm si animus iam curis lassatus se applicet studio.*

Antiquorum inuentis & laboribus carere non possumus. Multò minus antiquorum bene inuenta negligēda aut temerè reiicienda atque impugnāda sunt, absque quibus si esset, in maximis ignorantiæ tenebris versamur

Ooo

mur.Ipſi enim ad ſapientiam duces nobis ſunt;& iſti ſunt magni illi Gigantes,quorum humeris nos homunciones ſubuecti veritatem adſpicimus, quam humi hærentes non cerneremus. Et quid hodie egregii habemus,quod non à veterum commentariis ſublectum? Imò quis hodie ad priſcorum illorum commentationes interpretandas ſatis idoneus?Itaque antiquorum & magnorum virorum ſcripta & inuenta magnifaciamus, & grata mente amplectamur.Iis tamen non tam quia antiqua & à magnis profecta,quàm quia veritati conſentanea ſunt,fidem habeamus.Si verò aliquando à veritate deflectant, noſtrum eſſe putemus, non maledictis eos & conuiciis inceſſere,ſed corrigere,& defectus illos supplere. Amicus ſit Hippocrates,amicus Galenus;imò amicus Paracelſus,ſed nullius tanta ſit auctoritas,vt veritati,quæ præ omnibus nobis amica ſit,præiudicare debeat.Et hic etiam conſilium Apoſtoli, *1.ad Theſſalon.cap.5.* ſequamur: πάντα δοκιμάζετε· τὸ καλὸν κατέχετε. *Omnia probate,quod bonū eſt,tenete.* His obiter quaſi præmiſſis, de antiquitate Chymiæ dicamus.

Veritas omnium autoritati præferenda.

Chymia an Arabibus ante pauca ſecula primum inuenta ſit.

Fallopius quidem,*tractatu de metallis ſeu foſſilibus, cap.* 1. Chymiam incepiſſe demum cum ſecta Mahometica ſcribit;& Thomas Eraſtus, *de metall. pag.* 101.omnes huius generis libros ante tria vel quatuor circiter annorum ſecula ſcriptos eſſe,nec antiquiores Gebro,de quibus certò conſtet,vllos haberi,ſtatuit.Idem ſentit Nicolaus Guibertus. Sed omnes falluntur.Nam,vt poſtea dicetur, libri Græcè ſcripti de hac arte etiam hodie extant,& plura ex hiſtoriis documenta,artem Chymicam longè eſſe antiquiorem,mōſtraut,licet ab Arabibus valdè excultam eſſe non negemus:quod tamen artis dignitati nihil detrahit;ſicut nec Medicinę,quod Arabes Mahumetani eam excoluere.

An Adamo primo parenti Chymia nota fuerit.

Nonnulli contra vt Chymiam planè antiquam eſſe demonſtrent, inuentionem eius ad Adamum primum generis humani parentem referunt, eumque eius primum magiſtrum fuiſſe, Vincentium Belluuacum ſtatuiſſe,refert Ioh.Picus Mirandul. *lib. 3.de Auro cap.1.* Cum enim Adamus Philoſophiam ſuos docuerit,& alias artes;probabile eſſe exiſtimat, nec Chymicam artem,vt præſtantiſſimam,eum præteriiſſe. Verum ſunt hæ coniecturæ, quæ hiſtoricâ veritate confirmari non poſſunt,in quibus quilibet ſuo ſenſu abundare poteſt.

Tubalcain Chymiæ inuentor. Tubalcain Vulcanus Græcorum.

Probabilius Alchymiæ inuentio & rudimenta ad Tubalcainum referuntur;qui vt habetur *Gen.4.v.21.* fuit magiſter æris & ferri;è quo procul dubio Græci ſuum Vulcanum finxerunt. Sunt quidem nonnulli,qui ex iſto loco nihil plus colligi poſſe exiſtimant,quàm ipſum monſtraſſe,qua ratione iſta metalla ad agriculturam & alios in vita communi vſus adhiberi poſſint. Verùm ſi cudere æs & ferrum mōſtrauit, neceſſum eſt,vt prius,qua ratione inueſtigari,coqui,fundi, ſegregari & purificari poſſit,docuerit,vel ab aliis didicerit. Et ſi ferro & ære laborare nouerat, proculdubio & reliqua metalla ipſi nō fuêre incognita.Et omninò non vulgarem, ſed inſignē in metallurgia artificem fuiſſe ex eo patet,quod Sacræ literæ eius honeſtam,& quidem primo loco in hoc genere,mentionem faciunt. Itaque,etiam præcedente capite dictum,Metallurgi primam Chymiæ inueniendæ occaſionem præbuerunt.Ridiculum verò eſt,quod ex recentioribus quidam Chymicarum deſtillationum originem à Patriarchis deducit;qui, cum ſacrificia meditati ſublimes flammas Deo placere intelligerent, ſcrutati ſint,an quid ſubeſſet arcanæ bonitatis in ſacrificiis, atque hinc adaptis Alembicis,exceperint ſublimatos igne ſpiritus.

Chymia prima origo.

Coluerunt procul dubio & poſteri Tubalcaini hanc artem,nec à parentibus & maioribus inuentam ignauiâ ſuâ intercidere paſſi ſunt;ſed potiùs ſummo ſtudio & diligentiâ excoluerunt & amplificarunt: verum à quibus hoc factum ſit, hiſtoriarum monumenta,quæ ad nos peruenerunt,non docent.

Poſt diluuium à pleriſque ſiue inuentio,ſiue propagatio Chymiæ ad Hermetem Triſmegiſtum refertur;à quo quia ars Chymica hodie *Ars Hermetica, Vas Hermetis, Sigillum Hermetis* dici putantur,de eo paulò diligentius dicendum. Fuiſſe autem plures Mercurius ſiue Hermetes ex Cicerone *3. de nat.deor.* patet.E quibus Triſmegiſtus eſt, ſiue quod ſummus Sacerdos,Philoſophus & rex,ſeu,vt aliis placet,rex, Sacerdos & Propheta eſſet;quod,communi Græcorum, vt & Latinorum more,res ſummè excellentes ter quaterque maximæ & beatæ appellantur. Siue autem vnus is Triſmegiſtus fuerit, ſiue duo, Auus ſcilicet & nepos, vt vult Franciſcus Patritius, eum antiquiſſimis vixiſſe temporibus,& vt videtur,circa annum conditi mundi 2000. certiſſimum eſt,eumque Noachum audiſſe, & Chamephis ſiue Chuſi præceptorem fuiſſe docti exiſtimant. Vixiſſe autem Iſidis & Oſyridis ætate ex eo patet,quod Diodorus Siculus,*lib.1.* refert,Iſidem in columna ſui ſepulchri inſcripſiſſe,ſe ab Hermete inſtitutam fuiſſe,de quibus videatur Franciſcus Patritius, *in Hermete.* Triſmegiſtum autem Hermetem hoc nō ſolum Ægyptii, ſed & Græci propter vetuſtam & eruditionem luminam ſuſpexerunt, literarumque & omniū ſcientiarum inuentionem ad eum referre ſoliti ſunt. Plato, *in Phædro & Philebo*, eum literas, μνήμης καὶ σοφίας φάρμακον, inueniſſe ſcribit. Cicero *3.de nat.deor.* Ægypto præfuiſſe,atque Ægyptiis leges & literas tradidiſſe refert. Atque hoc modo cum omnes ſcientię & diſciplinæ à Mercurio Triſmegiſto Ægypto credantur profectę,certatim plurimi ſcriptores aut gloriam eius celebrarunt,ipſique,vt Iamblichus, *de myſteriis Ægyptiorū*,refert,ſuos libros inſcripſerūt, atque hinc adeò factum, vt feratur eum viginti quinque millia librorum ſcripſiſſe,id eſt,ſub nomine eius fuiſſe:aut de nomine & gloria eius ſuis ſcriptis gratiam & famam quæſiuerunt,multiſque libris Mercurii nomen præſcripſerunt. Clemens Alexandrinus,*Stromat.lib.6.*multa quidē & alia eū ſcripſiſſe refert;ſed præcipuos eius libros fuiſſe 42.quorū 36. Ægyptiorū Philoſophiā cōtinebāt,ſex reliqui ad artē Medicinam pertinebant. Ἑρμοῦ φωνὰς etiā nominat Euſebius, *in Chronico Græco.* Galenus *in Præfat.lib.6. de ſimplic.medicament.facult.* dum Pampbilum reprehendit, eum mentionem feciſſe ſcribit Herbæ nomine ἀετὸς, ſeu Aquilæ; de qua Græcorum nulli quidquam ſit proditum, verum in libello quopiam ex iis, qui inſcribuntur Mercurio Ægyptio,continente 36. ſacras Horoſcoporum herbas, inueniri; quem tamen Galenus non magnifacit,ſed pro nugis & figmentis habet.

Hermetes ſiue Mercurii plures.

Hermes Triſmegiſtus quo tempore vixerit.

Hermes triſmegiſtus doctiſſimus.

Fuiſſe & alium quendam Hermetem longè illo Triſmegiſto poſteriorē nōnulli ſtatuunt,cuius apud Meſuem fiat mentio,dum Hiera Hermetis & Pilulæ Alhaodal Hermetis apud Meſuem & alios Medicos nominātur. Vulgares enim iſtas cōpoſitiones eſſe,& quæ Triſmegiſti Mercurii nomen ſuſtinere nō poſſint.Et ſunt quidam ex recentioribus Chymiæ parū æqui qui potius ad hunc Hermetem, quem Arabem fuiſſe exiſtimant,quàm illum Triſmegiſtum,Chymię inuentionem referunt. Verum iſtorum medicamentorum inſcriptio non ſatis probat,vnquam aliquem Hermetem Arabem fuiſſe. Citantur & ab Arabibus Hippocratis medicamenta quædam,quæ tamen eius nō ſunt;ſed ei ſaltem adſcripta,vt aliqua iis auctoritas ab Hippocratis nomine conciliaretur. Idē & in Hermete accidere potuit. Neque exemplū facilè reperire eſt,quod Arabes talia peregrina nomina ſuis indiderint. Et, vt poſtea dicetur, cum longè ante Arabum tempora Chymia exculta ſit, &

Hermes Arabs an aliquis fuerit.

Her

Hermes Trismegistus de Philosophia & Medicina scripsetit:Chymiam ipsi notam fuisse facilè concedimus:quid tamen in ea præstiterit,ex historiis non patet. Neque video quomodo ,qui noua hodiè dogmata proferunt,Hermetis nomine ea tueri possint, cùm,quid de iis Hermes ille Trismegistus senserit, planissimè ignoren t.

Hermetici hodierni.

Tabula Smaragdina Hermetis.

Extat quidem *tabula Smaragdina* dicta,summæ apud omnes Chymicos auctoritatis: quæ in valle Ebron post diluuium inuenta,sed incertis auctoribus,fertur;ab aliis,in sepulcro eius à fœmina quadam Zara reperta,sed itidem incertis autoribus,dicitur;& totius magisterii Chymici fundamentum , & modum componendi quandam medicinam vniuersalem,quę non solùm metalla ignorabiliora ad summam perfectionē ducat,sed & morbos è corpore humano tollat,idque ad vltimom vitæ terminum incolume conseruet,continere creditur. Eam hic integraui addere libet.

Verum sine mendacio,certum & verissimum : Quod est inferius,est sicut id,quod est superius:& quod est superius, est sicut id quod est inferius ,ad perpetrandum miracula vnius rei.Et sicut res omnes fuerũt ab vno,meditatione omnes res natæ ab hac re adaptatione. Pater eius est Sol: vnius:sic Mater eius Luna:portauit illud ventus in ventre suo.Nutrix eius Terra,Pater omnis Telesmi totius mundi est hic.Virtus eius integra est,si versa fuerit in terrã.Separabis terram ab igne,subtile à spisso suauiter cum magno ingenio. Ascendit à terra in cælum,iterumq; descendit in terrã,recipit vim superiorũ & inferiorum.Sic habebis gloriã totius mundi,ideo fugiet à te omnis obscuritas. Hæc est totius fortitudinis fortitudo fortis:quia vincet omnem rem subtilem, omniaque solida penetrabit. Sic mundus creatus est. Hinc erunt adaptationes mirabiles,quarum modus hic est. Itaq; vocatus sum Hermes Trismegistus,habens tres partes Philosophiæ totius mundi. Completum est,quod dixi de opere Solis.

An sit Hermetis.

Hanc tabulam quidam Hermetis Trismegisti esse negant ; quod non inter reliqua Trismegisti scripta extet. Contrà omnes Chymici hactenus non solùm pro genuino Hermetis Trismegisti scripto agnouerũt, sed & pro lapide Lydio omnium opinionũ,quæ de Chymico magisterio circumferuntur,habent;omnibusque Chymicis in eo conuenit,quod falsa sint ea, & ab vniuersali medicina aliena , quæ cum tabula Smaragdina non conueniunt : scribitque Albertus Magnus,*de metall.lib.4.cap.6.* quod Hermes sit tadit, super qua omnes Philosophi instentati sunt.

Licet verò non extet inter opera Græca,quæ hodiè habentur;tamen de eo inter doctos dubitatur; An illa Græca Hermetis genuina sint ; & si sint,an omnia sint.Nam secretiora nō semper cum reliquis edi solent. Ideoque cum nemine litigabimus ,qui hanc tabulam pro genuino Hermetis Trismegisti scripto habet. Ex ea tamen Chymici hodierni suis dogmatibus patrociniũ nullũ quærere possunt.Generalissimè enim artificium Chymicum describit,atque ita,vt certos canones,iuxta quos operatio instituenda sit,& qui operantem io operatione ita certũ reddant,non præscribit.

Hermetis de Lapid. Philosophici decretis

Circumfertur & alius liber nomine Hermetis,sub titulo,De lapidis Philosophici decretis : sed certum est eum librum nullius antiqui Philosophi,ne dum Hermetis Trismegisti esse,cùm toties filios Sapientum & antiquos Philosophos ipse Philosophorum, scilicet,Patet primus nominet.

An libri ,qui hodie Hermetis nomine circumferuntur,genuini sint.

Reliqui libri,qui Græce Hermetis nomine circumferuntur hodiè , an eius sint,plurimos viros doctos dubitare , modò dictum est.Eius non esse,pluribus defendit Isaac Causabonus,*Exerc.1. ad Annales Baronii,Diatribe 1.*

Moses an fuerit Chymicus.

Hermeti Trismegisto proximus fuit Moses ,qui quidē in omni disciplina Ægyptiorũ eruditus fuit sed quod in specie Chymiam callueerit,vix vllo euidenti documēto probari potest.Dicitur quidē,*Exodi.32. v. 20.*ipsum vitulũ illum Aarone conflatum igne combussisse,& in puluerem contriuisse , ac in aquam proiecisse,quod sine Chymico artificio factũ non esse,nonnulli statuunt;cum aurum per se nullo modo comburi,& in puluerem redigi possit.Refertque Glossa ordinaria , vt & Nicolaus de Lyra,*super locum allegatum*,Hebræus Doctores tradere,quod filii Israel bibentes aquam isto puluere vituli infectam, qui idololatriam commiserant,in barbis colorē aureum præferebat ;quo signo ab aliis distinguebantur,& rei interficiebantur. Alij verò tradunt,quod aqua puluere isto infecta,eis dolorem & inflationē ventris pariebat,per quã ab innocentibus discernebantur,quib.dulcē saporem exhibebat.Quæ si ita se habent,de quibus tamen sacræ literæ nihil testantur, res procul dubio miraculosa fuit. Verũ est ;absit miraculum : an tamen Mosen Chymicum fuisse hinc probari possit, dubito;cum verbum Hebræum שרף nonsolũ comburere,sed & fundere & liquare metalla significet:atque ita quoconque modo in puluerē aurum hoc Moses comminuere potuerit.

Maria Mosis soror an fuerit Chymia perita.

Referunt etiam nonnulli in Chymicorum classē Mariam Prophetissam,Mosis sororem:nec id primum à Monachis superiorum seculorum vel Arabibus factum,sed Græci aliqui tale iam aliquid crediderunt. Refert enim Isaac Casaubonus,*loco allegato* , in Galliarum Regis bibliotheca librum de Chrysopœia, sub hoc titulo , ἱερὰ τέχνη. *Ars sacra* , extare : in quo non solũ laudetur Hermes , sed & citetur Μαρία ἡ Ἰουδαία , Maria & scripta Iudaica : qui liber forsan nō est dissimilis ei qui hodie sub titulo, *Turba Philosophorum*,circumfertur,coi additus est libellus, cui titulus ; *Practica Mariæ Prophetissæ sororis Mosis.* Verũ tam credibile est,hūc librum esse Mosis sororis,quàm credibile est,aliũ librũ eidē tractatui adiectum,nonine *Practica Aristotelis*,esse Aristotelis , vtpote qui ipsũ Aristotelē,qui Auicennã ,quē Arabes nominant,& alterum libellum,qui *Epistola Alexandri Regis* inscribitur,esse Alexãdri Regis Macedonũ, Nimirum vsitatum est Chymicis,vt libris suis famã concilient,eos sub magnorum virorum nominibus edere,aut si autores ignorentur,his præclarorum virorum nomina præscribere.

Argonautica expeditio

Proxima antiquitate est Expeditio Argonautica, quam quidem pro Chymia allegare velle,nugas esse indignas,quarũ tantùm mentio fiat, censet Erastus. Verum non solum Chymici , sed & alii scriptores eam de Chymia explicant.Refert enim Suidas,aureũ vellus,quod Iason & Argonautæ , Pontico mari in Colchidem profecti,vnà cum Medea Regis Æetę filia rapuerint,non fuisse eiusmodi,quale Poetę fabulantur,sed librum in membranis scriptum,qui continebat artem,qua Aurum fieri possit.τοῦτο δέ, inquit, οὐχ ὡς ποιητικῶς φέρεται , ἀλλὰ βιβλίον ἦν ἐν δέρμασι γεγραμμένον , περιέχον , ὅπως δεῖ γίνεσθαι διὰ χημείας χρυσόν. εἰκότως οὖν οἱ τότε χρυσοῦν ὠνόμαζον αὐτὸ δέρας διὰ τὴν ἐνέργειαν τὴν ἐξ αὐτοῦ. Etsi verò nonnulli Suidæ contradicant,atq. alii de pelle Arietis fabulosi,super quo sic vecta Helle Phryxi soror , exponant;alii de phiala Aurea , in cuius medio agnus fuerit sculptus ;alii Aureum vellus ob caritatem;alii ob colorem dictũ putent:tamen valdè absurdum est , tot Heroas pro Arietis naturali pelle eiusque etiã coloris vel pretii,aut aurea Phiala,aut re simili tantam expeditionem suscepisse,& tãta pericula subiisse. Cu fabularī expositio magis commoda est,quæ veritati , siue in rebus naturalib. siue in politicis magis quadrat. Cũ ergo & Medeæ & Iasonis vox medicũ significat , & Medea senectutem parentis medicina Philosophicã depulisse dicatur;si reliqua etiã eidē rei cōmodē applicari possint,nulla causa est , cur Suidæ expositio-

Aureum vellus quid.

nem reiiciamus. Quadrant autem omnia aptissimè. Nam Draco ille vigil est Mercurius, quem sopire difficilimum; huic Aurum, quod Phasis in Colchide detulit, custodiendum traditur. Materia ista includitur téplo Martis, id est, Athanari siue Fornaci Philosophorũ; custodes sunt tauri ignem spirãtes, calor nimirum per gradus adhibitus; Draconis dentes, qui in exercitum euadunt, & se mutuis vulneribus côficiunt, est pugna materiæ vasi suæ inclusæ, donec ad vnitatem redigatur. Ita tandem arte Medeæ Iasoo Draconem sopit, id est, volatile figit, & ex veneno vtilem medicinam parit.

Poma Hesperidum. De chymico quoque artificio loqui existimatur fabula de pomis Hesperidum. Hortum enim illud custodit Draco, Mercurius scilicet Philosophorum, qui ab Hercule, Herculeo scilicet & indefesso labore, interficiendus & figendus est. Fabula quoque de Atalanta & Hippomene, de qua Ouid. 10. *metamorph. fab.* 14. Atalanta enim illa Mercurius Philosophorũ est; poma illa aurea ex hortis Hesperiis Veneris, Sulphur aureum, in quo in fuga figitur & retinetur Mercurius: quem si quis sistit, sponsam, quam ambit, habebit; sin minus, omnium rerũ suam perditionem & interitum. Fabula item de Dracone, quem Cadmus interfecit; de oculis Argi, Mercurij scilicet illius vigilis, in pauonis caudam, Chymicis decantatissimam, conuersis, & aliis pluribus.

Salomon an fuerit Chymicus. *Salomonem* postea Regum omniũ, imò mortalium sapientissimũ fuisse nemo est, qui dubitat: cuius libri de natura rerum scripti si superessent, facilè Græcorum & Arabum scripta superarent. An autẽ in specie Chymiã calluerit vel excoluerit, sine absurditate quidem affirmari potest; sed tamen nullo etiam euidenti documento probatur. Nam quod vulgò quidam Chymici afferunt, eum immensas illas, quibus abundauit, opes, arte Chymica acquisiuisse, id nulla probabilitate nititur: cum sacræ literæ modum, quo illas diuitias acquisiuerit, explicent. Nam, 1. *Regum* c. 10. clarè scribitur, Classem Salomonis cum classe Regis Hiram ex Ophir aurum attulisse, & *ibidẽ* narratur, quod pondus auri, quod singulis annis Salomoni obtigit & allatum fuit, fuisse sexcentorum & sexaginta sex talentorum, sine eo, quod Mercatores & Reges Arabiæ attulerunt & transmiserunt.

Canticum Canticorum male ad Chymiam trahitur. Ridiculum verò est, quod quidam in Cantico Canticorum artificium Chymicũ latere existimant, & per Sponsum Regẽ siue Aurum; per sponsam Reginam siue Argentum, quæ duo in arte coniungantur, seq; amplexentur, intelligendum censent; & cum dicitur: Nigra sum, sed formosa, caput corui intelligendũ putant, quod foris nigrũ sit, intus autẽ summis diuitiis plenũ: per Turturis collum varietatem colorũ & pauonis caudã explicant; per Hiemem tẽpus putrefactionis, per imbrem, imbibitionem; per Flores & rosas albas & rubras colorem aureum & album in Lapide; per amissionẽ dilecti, Auri occultationem intelligi opinantur. Nugæ hæ sunt. Satis aliàs de antiquitate Chymiæ constat, vt non opus sit, eiusmodi dubia, incerta, imò falsa ad eam probandam conquirere.

Æs Esdra an Chymicum. Quare nec illud, quod *Esdra* 1. *c.* 8. *v.* 25. *& seq.* habetur pro antiquitate Chymiæ facile produxero. *Et appendi eis*, inquit, *argentum & aurũ & vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat Rex & consiliarij eius, & Principes eius, & vniuersus Israel. Appendi, inquam, in manibus eorũ argẽti talenta sexcẽta quinquaginta, & vasa argentea centũ talentorũ, & auri centũ talenta, & Crateres aureos viginti drachmarum mille, & vasa æris fulgentis optimi duo, pulcra vt aurũ.* Ex quo loco nonnulli colligunt, cum inter tot aurea pocula vix duo illius æris inter donaria reperta sint, rarum & pretiosum id *Æs Indicum* fuisse æs, & vulgari auro pretiosius, & forsan arte Chymica confectum. Verum Aristoteles, *in mirabilib. auscult.* refert, apud Indos æs adeò splendidum purum, sincerumque reperiri, vt colore & specie nequaquam ab auro discerni queat: Inde & inter Darij pocula quædam fuisse, quæ, nisi olfactus iudicio ab auro distare, non cognoscerentur. Quid si hæc ipsa pocula essent ea, de quibus Esdras loquitur?

Referunt & inter Chymicos *Democritum*, quẽ insignem Philosophum fuisse certum est. *Democritum.* Nam, vt refert Diogenes Laertius, *l. 9. in vita eius*, Magos & Chaldæos audiuit, Xerxe Rege, patri illius, cum apud illũ hospitaretur, Præceptores relinquẽte. Profectus etiã in Ægyptũ est ad sacerdotes, & in Persidẽ ad Chaldæos atq; rubrũ mare: & Gymnosophistis in India cõgressus est, atq; in Æthiopiã venit: in quibus locis procul dubio arcanissima quæq; didicit. Fuit etiam ditissimus, cum Pater eius Xerxem Regem, & vt nõnulli referunt, cum exercitu decies centenum millium, hospitio exceperit. Etsi necessariũ non fuerit, si Xerxem Regem, hospitio excepit, vt totum etiam exercitũ hospicio exceperit. Circumferuntur autem quædã Chymica eius nomine; quæ tamen nonnulli non Democriti huius Abderitæ, sed Arabis cuiusdã esse opinantur. Sed exemplum non reperitur, quod Arabes suis Græcorum nomina indiderint: & propterea libri illi vel Democriti huius Græci sunt, vel certè ideo Democriti nomine inscripti, quod fama esset, Democritũ Chymiæ notitiã habuisse, vt ita de nomine eius illis libris Fama conciliaretur. Non autem libros illos ab Arabibus compositos esse, ex eo patet, quod Græci adhuc superioribus annis in Italia inuenti sunt. Magiam certe eum calluisse, refert Plinius, *lib. 30. cap. 1.*

Post Christum ferè natum in Ægypto Chymia ita floruit, vt publica etiã fama statueretur, opes publicas, quibus se aduersus hostium impetum defenderent, Ægyptios arte Chymica sibi comparare. *In Ægypto Chymia floruit.*

Hinc, vt refert Suidas, Diocletianus omnes in Ægypto de Chymia & Chrysopœia libros conquiri & cõburi iussit: ne ex illa arte ditati Ægyptij & pecunia freti in posterum rebellarent. *Diocletianus Chymicos Ægyptiorum libros combussit.* Idẽ Suidas refert, Zosimum, Alexandrinũ Philosophũ scripsisse χυμευτικά, *Zosimus.* cuius libros Græcos manu scriptos adhuc in Regis Galliæ Bibliotheca asseruari, vt & Isaaci Monachi ἀργύρου μύθωσιν, & Blemidæ περὶ χρυσοποιίας, refert Robertus Vallensis, *de veritate & antiquitate artis Chymicæ.*

Iulius Firmicus, tempore Constantini Magni, circa annum Christi 310. Alchymistas, vt iam diu notos, & quorũ Astrologi in suis prædictionibus mentionem faciant, nominat. *Iulius Firmicus.* Nam, *lib.* 3. in decretis Lunæ in nona domo scribit: *Si Saturni hæc domus fuerit, scientiam Alchymiæ dabit: si Solis, prouidentiam in quadrupedibus.*

Circa annum Christi 383. Theodosij temporibus Heliodorus Græcè de Chrysopœia scripsit, teste Cedreno. *Heliodorus.*

Notabile etiam artis Chymicæ argumentum exhibet Historia de monumento Maximi Olybij in agro Patauino reperto, in quo inuenta est Lucerna, *Maximi Olybii Lucerna.* quam arsisse an. 1500. referunt; quod describunt Petrus Appianus, *in Antiquitatibus*; Hermolaus Barbarus, *in Corollariis in Dioscoridem, l. 5. c.* 849. Ludouicus Viues, *in lib. 21. c. 6. de Ciuitate Dei Augustini.* Ioh. Lãg. *l. 1. epist.* 51. Exteriori vrnæ inscripti erant hi versus:

Plutoni sacrum munus ne attingite fures:
Ignotum est vobis, hoc quod in vrbe latet.
Namq; elementa graui clausit digesta labore
Vase sub hoc modico Maximus Olybius.
Adsit fœcundo custos sibi copia cornu,
Ne pretium tanti depereat laticis.

Interiori hæc inscripta erant:

Abite hinc pessimi fures,
Vos quid voltis vestris cum oculis emissitiis?

Abite

Abite hinc vestro cum Mercurio petasato caduceato;: Maximus Maximo donum Plutoni hoc sacrum fecit.

Arabes maxime Chymiā excoluerunt.

Posterioribus seculis Chymia maximè apud Arabes claruit, vt videre est cùm apud alios, tùm apud Mesuē, *in Antidotario, distinct. 21. c. de oleo ouorū, De his*, inquit, *loquuntur, qui, quæ sunt in rebus, occulta manifestāt & detegunt: eos aggredere, si huius rei cupidus es*. Hos autem, *in principio alleg. distinctionis*, Alchymistas nominat, & Medicinæ studiosos cum iis conuersari iubet, si qua ratione, quæ occulta in concretis caloris vi segreganda sint, discere velint.

Autores, qui de Chymia scripserunt.

Et floruerunt postea omnibus seculis inter Arabes & alias nationes multi, qui in hac arte excelluerūt, & de ea scripserūt Geber, Auicenna, Rhases, Arnoldus de Villa noua, Raimūdus Lullius, Ioh. de Rupe scissa, Bonus Ferrariēsis, Hortulanus, Isaac Hollādus, Rogerius Baccho, Ripheus, Comes Berohardus, Lacinius, Augurellus, & alii plurimi, quos enumerare saltem, cum in publica luce sint, & ordine ab Andrea Libauio, *in exam. sen. Parisiens. Schol. contr. Chym. lat. recensentur*, operæ pretium non est.

Chymici libri an sint autorum quorum nomina præ se ferunt.

Inter quos tamen si qui libri sunt, qui Auctorum, quæ præscribūtur, nomina rectè sustinere non posse videātur, id ita multū non refert; modò Chymiæ, de qua hîc quæritur, antiquitatē & veritatē demōstrem. Fieri enim potuit, vt Auctor aliquis suum nomen studiosè vel suppresserit, vel sibi pro subsidio memoriæ sine nomine librum conscripserit, qui, cum postea in aliorū manus peruenisset, sub nomine Auctoris, cuius ingenio dignus videbatur, in lucem editus fuit. Id quod in Medicina etiam euenit; vbi multa medicamenta composita præstantium Medicorum, immo & non Medicorum nominā habent; nō quod ab iis profecta sint, sed quod tantis auctorib. digna videantur: quæ tamen ideo deteriora non sūt, quod certi Auctoris nomen non habeāt. Non enim ab hominis auctoritate & nomine, sed rei euidentia veritas pendet. Deinde etsi libri isti Chymici, qui hodie extant, inter reliqua eorundē auctorum scripta, quæ semper in publico fuerunt, non reperiantur: tamen id non multùm refert. Mystica enim ista sunt, & occultantur sæpè diu à suis professoribus, antequā in lucem veniant. Ita etsi inter libros Medicos Auicennæ liber Chymicus nullus extat: tamen refert Sorsanus in vita eius, fuisse eum Chymiæ studiosū & propagatorem.

Ex quibus omnibus apparet, à veritate alienum esse, quod Nicolaus Guibertus & alii quidā censent, libros Chymicos, qui hodiè circumferūntur, haud multis retrò seculis ab impostoribus & Sophistis cōfictos esse. Verum plura de his addere supersedeo: qui plura de scriptoribus Chymicis cognoscere cupit, legat viri doctissimi Georgij Agricolę præfationē ad Mauritium & Augustum Duces Saxoniæ fratres, *super lib. 12. de re metallica*, & Andream Libauiū, *in defensione vtraque Alchymia Transmutatoria contra Nicolaum Guibertum*.

Monachi Chymie cultores.

Proximis seculis ferè inter Monachos latuit Chymia, quorum non pauci illud, quo abundabāt, otium post sacras meditationes & orationes arti huic præstantissimę honestè tribuerūt: inter quos fuerūt, quorum aliquos iam nominauimus, Raimundus Lullius, Albertus Magnus, Ioh. de Rupe scissa, Sauanorola, Morienus, Rogerius. Trithemius & Frater Basil. Valētius; quorū scripta multa hoc seculo in lucē edita sunt, & multa adhuc manu scripta passim latent.

Paracelsus.

Natus est tandem anno Christi 1493. in Heluetia Philip. Theophrastus, Paracelsus, qui in Chymia Pręceptores egregios nactus, vt ipse, *in secunda parte Chirurgiæ magnæ, tracta. 3. c. 1.* refert, & institutis non solum à parente in Chymia; sed etiam adiutus scripti. Setthagii Episcopi, Erhardi Lauentalii, Nicolaī Hipponensis Episcopi, Matthæi Schachtli, Suffraganei Freisingensis, Abbatis Spāheimii & aliorum plurimorū, nouā sectā condere, Hippocraticāque & Galenicam euertere conatus est. Quem secuti sunt Alexāder Suchtenius, Dornæus, Phędro, Dornheinserus, P. Seuerinus Danus; qui ipsi tamen nec cū Paracelso, nec inter se planè consentiunt. Plerique tamen, qui hodiè Chymiatri audire volunt, Petrum Seuerinum, qui dogmata a Paracelso hinc inde disiecta in artis formam redigere conatus est, potius, quàm ipsum Paracelsum, sequuntur. Hinc hodie noua quasi secta orta est, quæ Seueriana dici potest.

Paracelsi sectatores.

CAPVT IV.

De Paracelso.

Theophrastus, inquam, Paracelsus cum vulgò in Medicorum Scholis tùm tēporis ferè silentium esset de Chymia, & multa in præparatione Pharmacorū melius fieri posse animaduerteret, ad reformādam Medicinām animum adiecit. Verum quam reformare voluit, penè cum aliis omnibus scientiis euertit. Primò enim, vt Thessalus ille se *ἰατρονίκην* nominauit: ita hic, *ad se peruenisse Monarchiam omnium artium, in præfatione libri de Tinctura Physicorum*, scribere ausus est: *Se arcanorum Monarcham, quem omnes, qui naturalis Philosophia cognitionem appetūt, Itali, Galli, Poloni, Germani, Philosophi, Spagyri, Astronomi ut Ducem sequi necesse habeant eiusdem libri c. 1. & 4.* haberi voluit; *& in præfatione Paragrani Auicennā, Galenum, Rhasen, Montagnanam, Mesuen, Parisienses, Monspelienses, Sueuos, Misnenses, Colonienses, & quotquot Danubium & Rhenum accolunt, Insulas maris, Italiam, Dalmatiam, Athenas, Græcos, Arabes, Israelitas se Monarcham Sapientia constitutum sequi iubet. In præfatione libri 1. de Peste*, quem Norlingæ scripsit, *libros suos libris quatuor mille annorum spacio scriptis præfert.*

Paracelsi iactantia.

Contra passim Galenum, Auicennam, omnesque Academicos & Medicinæ Doctores acerbissimis cōuitiis insectatur, & *de pestilitate tract. 2.* Parienses, Patauinos, Monspelienses, Salernitanos, Viennenses, Lipsenses, non Professores veritatis, sed Confessores mendaciorū, Mēdaces, nō Doctores esse scribit. Qualia conuitia in Medicos plurima passim in scriptis suis euomuit: quæ omnia hîc recēsere nō libet. Quia tamē insigne modestię specimē edidit loco modò allegato, *in præf. Paragrani p. 199.* integrū eum transcribere placet. *Ihr musset mir nach, Ich nicht euch nach, Ihr mir nach, Mir nach*, Auicēna, Galene, Rhasis, Montagnana, Mesue &c. *Mir nach, vnd nicht ich euch nach, Ihr von Pariß, ihr von Mompelier, ihr von Schvvaben, ihr vō Meissen, ihr von Coln, ihr von VVien, vnd vvas an der Donavv vnd Reinstrom ligen, ihr Insulen im Meer, du Italia, du Dalmatia, du Athenis, du Grieche, du Arabs, Israelita, Mir nach, vnd ich nicht euch nach: Evver vvird keiner im hindersten VVinckel bleiben, auf dē nicht die Hunde seichen vverden. Ich vverde Monarcha, vnd mein vvird die Monarchy sein, vnd ich fuhre die Monarchy vnd gurte evvre Lendē. VVie gefelt euch* Cacophrastus? *Diesen Dreck must ihr essen.*

Paracelsi modestia.

Paracelsi in Galenicos conuitia.

VVie vvird es euch Coruuten ansteben so evver Cacophrastus *ein Furst der Monarchey sein vvird? vnd ihr* Calefactores *vverdet vnd Schlorfeger: VVie dūckt euch, so* Secta Theophrasti *triumphiren vvird? vnd ihr vverdet in meine Philosophey mussen, vnd evvren* Pliniū Caceplinium *heissen, vnd evvren* Aristotelē Caco-Aristotelē *heissen, vnd ich vverde sie vnd evvren* Porphyriū Albertum, &c. *in meinem Dreck lauffen, mit sampt evver*

Gevatterschafft : das vvird mir zuvvege bringen die vis mineralis *und* generatio mineraliũ, *und vvas zvvischẽ den zvveyen* Polis *liget, vvird mein Harnisch sein, evver* Astronomy *und Lasstaffel* Kunst *in Pilats See zuvverffen, und die Alchimy muss evvern* Æsculapium, *evvern* Auicennam, *evvern* Galenum, &c. *und evvere Schribenten alle in ein* Alkali *versieden, und in Reverber bis auff die hindersten* Feces *verbrennen, und sauberer musst ihr noch gereiniget vverden, denn das Gold durchs Feuver, ihr muss durch das Spiessglas, das vvil ich sehen vvie ihr und evver* Konig *gen Boden setzet, und vber dẽ Dufftstein vvil ich euch pallieren lassen: und die Tugẽdt als die vierdte Seul vvird aus euch ein grosser Spectacul machen, den die Iuristen vber keinen* Malefactorem *erdacht haben. O vvie vverden evvre verderbte* Krällen *lachen. O evvers armen* Galeni *Seele! VVer er vntadlich blieben in der Artzney, so vveren seine* Manes *nicht in Abgrund der Hellen vergraben vverden, daraus er mir geschrieben hat, des* Datum *in der Hellen stand. Ich hette nicht vermeinet, das der Furste der Artze dem Teuffel in Arss sols gefahren sein, nemlich sein* Discipul *ihm nach, oder am vvenigsten seiner Mutter ins F.L. Sole das ein Furst der Artzney sein, und die Artzeney auff ihm stehen, so mussen die grosten Schelmen in der Artzeney sein, so vnter der Sonnen leben, sie bevveisen auch vvol, dass sie ihm trevvlich nach folgen.* Et vt omnino odium suum erga antiquam Medicinam declararet, & asseclarum suorum in Medicos alios odium accenderet, nec Luthero inferior videretur, Canonicum Auicẽnæ volumen contemptim exussit, vt refert Iacob. Curio Hofemianus, *in Hermotimo.*

Alibi tamen nouitatis crimen auersari videtur, & vt Galenicus etiam habeatur, narrat, in oppido Boiemorum, Brunouiæ scilicet, in quodam Cœnobio verissima minimeque deprauata Galeni & Auicennę volumina reperiri, ex quibus ipse sit Galenicus melior, quàm omnes, qui vulgò ita appellantur; persuasurus scilicet, ea, quæ per manus tradita, & hactenus fideliter omnium nationum consensu in tot Bibliothecis asseruata, & ad nos propagata sunt, Galeni & Auicẽnæ scripta genuina non esse, sed ista, quæ vel fingit, vel Galeni & Auicennæ nomen falsò præ se ferunt.

Paracelsi encomia.

Nec solùm Paracelsus se ita iactitat, sed & sectatores eius illum summis laudibus in cœlum tollunt. Inter eos Crollius, *pag. 7. sua præfationis*, scribere ausus fuit; *Paracelsi peritiam neminem adhuc attigisse, ne dum superare potuisse; eundemque omnibus hominibus à temporibus Noa*, atque ita Hermeti Trismegisto, Salomoni & aliis satis imprudenter præfert: dum *pag. 156. & 167.* scribit: *Nullus mortalium in vniuersa Philosophia & Medicina indubie eo cœli fauore tam ardua & abdita arcana sciuit & in publicum protulit, sicut Theophrastus ille Paracelsus, Vir & Philosophus omni æternitatis memoriâ & honore dignissimus; cuius peritiã nemo inuenitur, qui attingeret, nedum superare potuerit. Verus Medicina Monarcha & primus Microcosmi Medicus, qui de interno homine, eiusq; officio à Deo creato, itẽ de magnorũ morborum incurabilium origine tam naturali, quàm Metaphysica à temporib. Noa solus scripsit, quod è superiorum atatum Medicis ne per somnium villi in mentem venit.* Ita etiam Henningus Scheunemannus, *in hydromantia Paracelsica, in Præfat. ad Lect.* scribit: *Paracelsum Hermeticam & Hippocraticam doctrinam peculiari Spiritus sancti assistentia ita compleuisse, vt nihil amplius desiderari possit, & ob nauatam hanc operam Monarcha nomen adeptus sit.* Et pleraq; eius laudes discipuli in inscriptione eius Effigiei & Epitaphio comprehenderunt.

Paracelsistarum in Aristotelicos & Galenicos conuitia.

Contra Aristotelicos & Galenicos omnibus, quibus possunt, conuitiis proscindunt: Materiales & Elementares ambulatores, Aristotelicos tenebriones, Vulgares de Schola homines, Rabinos, & Thrasones Athenienses, Philosophiæ Ethnicæ Sectatores, qui lucem tenebras, & tenebras lucem vocent, vanissimarum vanitatum defensores nominant. Quibus recensendis tempus terere non libet. Neque enim ad rem aliquid faciunt. Prudenter Aristophanes, *in Ranis*:

Ἔλεγχ' ἐλέγχου· λοιδορεῖσθαι δ' οὐ πρέπει
Ἄνδρας ποιητάς, ὥσπερ ἀρτοπώλιδας.

Hinc tamen factum, vt non pauci & Paracelsum pro Chymicorum principe habeant, & neminẽ Chymicum esse posse credant, nisi qui sit Paracelsicus. Vnde multa dicuntur vulgo Paracelsica, non quod Paracelsus ea inuenerit, vel vsurpauerit, sed quod Chymicum & Paracelsicum nonnulli pro eodem habeant. Qua in re tamen falluntur.

Non idem Chymia & Paracelsia.

Neque enim idem est Chymia & Paracelsia. Quod iam olim monuit Vir clarissimus, & trium Imperat. Medicus, ciuis meus, I. Crato *Epist. 137. ad Theodorum Zvvingerum: In multis*, inquit, *Rebus publicis & aulis cum nominis mei quadam ia tura Chymica medicamenta sum tutatus. Nihil ante 40. annos oleorum destillatorum, nullum Extractum, nullus succus in Pharmacopoliis est repertus: à me autem Pharmacopai & Medici, beneficio Dei, successu medicationis edocti sunt, vt nunc vbiq; ea parent, & iis vtantur. Insaniã verò Paracelsi, qui summos in arte Magistros, imò ipsã artem Medicã propter sua arcana, vt appellat, cõtemnit, & nouam nobis è furnis Medicinã fabricat, atque discentes à bonis auctoribus ad fornaces ablegat, omnem deniq; seculi nostri excellentiam destruere studet, vt sua medicamẽta extollat, nunquã probaui.* Hæc Crato. Neque sine caussa discrimen inter Chymiã & Paracelsiam constituimus. Dudum enim ante Paracelsum à multis doctis viris excultam fuisse Chymiam, notissimum est. Et licet ipse eandem coluerit & excoluerit: nõ tamẽ ideo, qui Chymiæ operam dant, necessum habent, vt Paracelso se totos tradãt, eiusque dogmata omnia defendant. Quod tamẽ à multis fieri videmus, qui cũ Galenicis nimiam credulitatem & antiquitatis studium atque amorem obiiciunt, ipsi nõ minus peccãt, dum Paracelsi dogmata omnia, etiam sine vllis rationibus prolata, tantum non pro oraculis habent. Quorum exempla cũ passim obuia sint, nec ignota illa ingentia Paracelsi præconia, atque arrogantes tituli, quos sibi tum ipse tum ipsi asseclæ eius non satis prudenter tribuerut, vt modò dictum; ac vix vlli, vllo vnquam seculo, Philosopho vel Medico tantas laudes tribui legamus: ne incauti in errorem inducantur, quis fuerit Paracelsus, & an istas laudes sustinere valeat, sine omni affectu videamus.

Genus Paracelsi.

Parentes eius qui fuerint, ad rem multum nõ facit. Ipse se appellat Philippum Theuphrastum Bombastũ ab Hocohaim, seu Paracelsum, ex nobilissima & antiquissima in Eremo Heluetiorum familia. Verum refert Thomas Erastus, in Eremo Heluetiorũ nullos esse Paracelsos, nullos Hohenhainios, nullos Bũbastos, nullos denique vel nobiles vel ignobiles, qui eum vt sanguine iunctum agnoscant. Audiuisse se, Pædagogum aliquando vixisse ibi, hominem extretum, & quod natus ille sit in loco, quem vocant Altum nidum, vnde fortassè Paracelsum denominauerint.

Vitæ Paracelsi summa.

Vitæ eius quasi summam literis quibusdam complexus est Oporinus, ciuis Basiliensis fide dignus, qui Paracelsi amanuensis fuit, vxoratus iam. Nam, vt Erastus, *parte 1. disput. contra Paracelsum pag.* 238. refert; Relictâ domi vxore, toto biennio eũ secutus est vt admirabilis doctrinę, quam iactabat, particeps fieret. Exstant quidẽ eæ literæ in vita Oporini à Iocco descriptæ: verũ cum nõ in omnium sint manibus, eas hic proponere libet. Nec refert, quod Leuinus Bartus, *in Epist. ad Henric. Scretum* scribit, O. autẽ illã ab æmulis Theophrasti Basileæ scriptã esse. Si enim, quod illi, qui vitã Oporini scripserũt, Paracelso

non

non fauerint: Epistola tamen vitæ Oporini inserta, in doctorum virorum manibus viuente adhuc Oporino fuit, cum literas illas scripserit ad Medicos clarissimos Solenandrum & VVierum. Et viuebant tunc proculdubio adhuc multi, quibus Paracelsus familiariter notus fuit, vt mendacium locum inuenire facilè non potuerit. Ita autem ille.

Epistola Oporini de Paracelso.

Quod ad Theophrastum Paracelsum attinet, qui iam pridem obiit, non quidem libentior eius manibus obloquerer: vnum tamen talem expertus sum, vt cum tali homine ita vnquam familiariter viuere, vt cum ipso vixi, non facilè cupiam; ideò, præter mirabilem faciendi Medicinam in omni morborum genere promtitudinem, & felicitatem, nullā in eo neque pietatem, neque eruditionem animaduertere potui. Et mirari non rarò soleo, cum tam multa proferri video, quæ ab ipso scripta & posteritate relicta affirmantur, quorum ego ne somnium quidem vnquam illi obiectum puto. Adeo erat totis diebus & noctibus, dum ego ipsi familiariter per biennium ferè conuixi, ebrietati & crapulæ deditus, vt vix vnam atque alteram horam sobrium reperire licuerit; maximè postquam Basilea discedens in Alsatia inter nobiles rusticos, & rusticos nobiles, tanquam alter Æsculapius, omnibus admirationi fuit. Atque interea tùm, cùm maximè esset ebrius, domum reuersus dictare mihi aliquid sua Philosophiæ solebat, quod ita pulcrè sibi cohærere videbatur, vt à maximè sobrio melius non fieri potuisse videretur. Ego deinde eadem in Latinam linguam vertendo, vt poteram, vacabam. Et sunt eiusmodi libelli partim à me, partim ab aliis latinè conuersi postea editi. Noctu, toto quo ipsi conuixi tempore, nunquam se exuit: plerumque enim non nisi ebrius ad extremam noctem ibat cubitum, atque ita, vt erat indutus, adiuncto sibi gladio, quem carnificis cuiusdam fuisse iactitabat, in stratum se coniiciebat, ac sæpè media nocte surgens per cubiculum nudo gladio ita insaniebat, ita crebris ictibus & pauimentum & parietes impetebat, vt ego mihi non semel caput amputatum iri metuerem. Dies aliquot requirere possem, si eorum omnium, quæ me apud ipsum passum esse scio, mentionem facere deberem. Semper habebat officinam suam carbonariam instructam perpetuis ignibus, nunc Alkali aliquod nunc sublimati oleum, nunc Arsenici oleum, nunc Martis crocum, aut Opodeldoch *mirabile, & nescio quæ brodia coquendo. Mihi certè semel coctione sua fermè spiritum vitalem oppressit, dum spiritus in alembico suo adscendentes contemplari iusso & naso propius admoto, remoto paululum vitro, quod alembico subiectum erat, virulentos illos vapores mihi os & nares occupare curauit, & tantum non suffocare conatus fuit, adeò vt in syncopem delapsus frigida aqua non mediocri superfusione restitui opus habuerim. Interea se vaticinari quædam simulabat, & arcanorum quorundam cognitionem præ se ferebat, vt clam aliquid, de quo ipsum monerem, non facilè aggredi vnquam ausus fuissem. Mulierum nullam curam habuit, vt cum nulla vnquam illi rem fuisse credam. Initio abstemius erat vsque ad ætatis annum ferè 25. deinde ita vinum bibere didicit, vt totas mensas rusticis plenas propinando prouocare & bibendo superare ausus fuerit, digito tantum gulæ immisso à crapula se liberans, & rursum, tanquam ne guttam quidem hausisset, potionibus indulgens. Pecuniæ erat prodigus profusor, ac ita ea sæpe destitutus, vt ne obolum quidem ei superesse scirem. Crastino statim die rursum crumenam se habere benè instructam ostendebat, vt non rarò miratus fuerim, vnde ei fuisset suppeditata. Singulis ferè mensibus vestem nouam sibi fieri curabat, & priorem cuiuis obuio donabat, sed ita conspurcatam, vt ego nunquam mihi dari petierim, neque vltrò oblatam, vt gestarem, recepturus fuerim. In curandis vlceribus etiam deploratissimis miracula edidit, nulla victus præscripta aut obseruata ratione, sed cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos, vt solebat dicere, pleno ventre tamen curauit. Præcipitatò puluere, Theriaca aut Mithridatio aut Cerasorum siue Botrorum succo in pilulas redacto in omni morborum genere purgandum vtebatur. Laudano suo (ita vocabat pilulas instar murium stercoris, quas impari semper numero in extrema tantùm morborum difficultate tanquam sacram medicinam exhibebat) ita gloriabatur, vt non dubitarit affirmare, eius solius vsu se è mortuis viuos reddere posse, idque aliquoties, dum apud ipsum fui, re ipsa declarauit. Orare nunquam audiui neque vidi, neque curabat etiam Ecclesiastica sacra sed doctrina Euangelica, quæ tum temporis apud nos excolì incipiebat, & à nostris concionatoribus seriò vrgebatur, non multum ab eo curabatur. Se aliquando Lutherum & Papam non minùs, quàm nunc Galenum & Hippocratem redacturum in ordinem minabatur. Neque enim eorum, qui hactenus in Scripturam sacram scripsissent, siue veteres siue recentiores, quenquam scripturæ nucleum rectè eruisse, sed circa corticem & quasi membranam tantum hærere. Et nescio quæ alia nugabatur, quorum meminisse piget.* Hæc Oporinus.

Paracelsus ebrietati deditus.

Paracelsus ebrius sua dictauit.

Paracelsus a mulieribus alienus.

Paracelsus pecuniæ prodigus.

Paracelsus in vlceribus curandis felix.

Paracelsi medicamenta.

Paracelsus sacra parum curauit.

Neque saltem ista Oporinus scripsit: sed etiam sæpè aliis narrauit, vt Thomas Erastus, *disput. contra Paracels.* 1. testatur D. Henricus Bullingerus, qui Paracelsum Tiguri nouit, cuius literas citat Erastus, *allegato loco. Ex omnibus*, inquit, *eius sermonibus piratis nihil intelligere potui; Magia autem, quam iste nescio quam fingebat, plurimum. Si eum vidisses, non Medicum dixisses, sed aurigam: & sodalitio aurigarum mirificè delectabatur. Ergo dum viueret hic in diuersorio Ciconiæ, obseruabat aduenientes in hospitium aurigas, & cum iis vorabat & perpotabat, ita nonnunquam vino sopitus, vt se in proximum stramen collocaret, crapulamque edormiret. Breuiter: sordidus erat per omnia, & homo spurcus. Rarò aut nunquam ingrediebatur cœtus sacros, & visus est res diuinas leuiter curare.*

Henr. Bullingeri de Paracelso literæ.

Narrat quoque Erastus, *secunda parte disp. contra Paracelsum*, Georgium Vetterum virum pium, doctū & industrium, ac Paracelsi perquàm studiosum & amantem, & qui Paracelsi comes indiuiduus fuerit biennio & tribus mensibus per Austriam, Transyluaniam aliasque regiones eum sequens, vt Chirurgica, quæ tum solùm profitebatur, ab eo doceretur, quique se plurima Paracelso debere profitebatur (ne fortè ex odio aliquid commemorasse putetur) illum, inquam, Georgium Vetterum asseuerantissimè affirmasse, Paracelsum Magiæ nefandæ perquàm studiosum fuisse, & Cacodæmonem haud aliter, quàm socium nominare consueuisse. *Nihil magis*, inquiebat idem Vetterus, *metui, quoties ebrius erat (erat autem frequenter,) quàm vt agmen Diabolorum accerseret, quod sæpenumero facere voluit, speciem artis suæ editurus, sed à me rogatus omisit. Cum sobrium monerem, vt illhæc missa faceret, quod Deum grauiter offenderet, quodque ad extremum stipendium triste persoluere fortè cogeretur, ita suis famulis suis Diabolus respondebat, si non multò post recepturus cantaturum esse. Toto tempore, quo apud ipsum vixi, neque Theologica, neque Philosophica, neque Medica, extra Chirurgiam tractabat.*

Georgii Vetteri de Paracelso.

Paracelsus Magiæ studiosus.

Paracelsus tantum Chirurgus.

Verum hæc mittamus, quæ satis docent, Paracelsum satis dissolutè vixisse. Quos Præceptores habuerit, non adeò certum. Henningus Scheunemannus quidem, in *Hydromantia Paracelsica, cap. 1.* scribit, *à Deo ter Opt. Max. Theophrastum Paracelsum edoctum fuisse, quicquid in rerum natura fuit scibile;* & satis temerariè exempla Nabuchodonosoris, Abimelechi, Iacobi, Iosephi, Magorum, Pauli, quibus Deus res occultas & futuras in somnio patefecit, allegare pro hac re audet. Verum enim verò verum quidem est, omnem sapientiam esse à Patre luminum, eamque primo homini in creatione fuisse inditam, & postea etiam nonnullos à Deo immediatè circa res diuinas & alia nonnulla eruditos fuisse: sed ordinarius modus ad sapientiam perueniendi iam est, vt filij à parentibus iuuenes à senioribus, docti ab indoctis discant; ac qui ordinarium hunc modum reiiciunt, Deum tentant, & in diaboli insidias incidunt. Et an

Paracelsi præceptores.

dogmata Paracelsi talia sint, quæ à Deo autore immediatè profecta sint, paulò post patebit. Ipse, *lib. 1. de podagricis, titulo de Lumbo*, Præceptores se habuisse negat: Chirurgiæ tamen magnæ, *lib. 2. tract. 3. cap. 1.* refert, se institutum fuisse non solum à parente VVilhelmo ab Hohẽhaim, sed & Præceptores agnoscit Episcopum Scheid, Schettagiensem, Erhardum, Episcopum Lauentaliensem, Episcopum Nicolaum Hipponensem, Episcopum Matthæum Schacht, Suffraganeum Frisingensem, Abbatem Spanheimensem & alios.

Vnde Paracelsus sua dogmata hauserit.

Ex quibus facilè apparet, Paracelsum non in publicis Scholis, quas passim exagitat, & vsitata via Medicinam didicisse, sed quicquid cognitionis in ea habuit, è Chymicis libris & operationibus hausisse. Nam non solum antiquorum libri de Chymia extabant, Gebri, Auicennæ, Lullij, Arnoldi de Villa noua & aliorum; sed & circa illa tempora aut paulò antè eam excoluerunt, & scriptis illustrarunt Isaacus Hollandus, Basilius Valentinus & alij, & eo ipso tẽpore Chymia in Germania non adeo erat ignota, vt libri antiqui ante Paracelsum hac de re scripti testantur, Magiam etiam tum quidam non solum Iudæi, sed & Trithemius, Corn. Agrippa, & alij tractabant, à quibus & proculdubio quædam hausit. Nam nouarum & occultarum rerum nimis auidus, & nõ semper, quid & à quo disceret, satis cautus erat. Nã quales Præceptores habuerit, satis ex libro de Philosophia occulta, *in fine*, apparet, vbi hæc habet: *Medicus non omnia, quæ posse & scire debet, in Academiis discere & cognoscere potest sed opus est, vt interdum vetulas, Zigeunos, Nigromanticos, Agyrtas, Seniores rusticos & similes adeat, atque ab iis discat. Nam tales de talibus rebus* (loquitur de morbis per Incantationẽ) *plus habent cognitionis, quàm omnes Academiæ.* Et an satis prudenter vel rectè *in Præfatione Paragrani & in Thesauro Alchymistarum*, scripserit, *se literas à Galeno ex inferno accepisse*, & ibidem in Thesauro Alchymistarum, *se cum Auicenna in vestibulo inferni de suo auro potabili, tinctura Physicorum, quinta essentia, lapide Philosophorum Mithridatio, Theriaca disputasse*, quilibet iudicare potest.

Paracelsi peregrinationes.

Nonnulli, vt Bickerus, *in Hermete redivivo*, decem annis in Arabia & vicinis regionibus vixisse, reuersumque spoliis Orientis onustum occultam illam Magiam cum arte Spagyrica & vera Hermetis Medicina in lucem reuocasse scribunt. Qui tamen cum Fratribus R. C. qui ipsi quoque Patrem & Fraternitatis suæ Fundatorem artes omnes & sapientiam in Arabia præcipuè didicisse asserunt, historicis documentis probare debebant, floruisse tempore Paracelsi in Arabia bonas literas, atque Arabes Europæis tum bonis literis & artibus antecelluisse. Ipse verò, *in Pref. Chirurg. mag.* refert, se diligentem operã dedisse, vt verũ Medicinæ fundamentũ cognosceret, & cũ multos ægros malè curari, multos nullo modo curari animaduerteret, multa falsa in antiquorum scriptis reperiret, & plerosque fortuna potius, quàm arte curari videret, adiisse multis annis Academias Germanorũ, Italorum, Gallorum, & Medicinæ fundamentum quæsiuisse; postea verò se non solùm eorum doctrinæ, scriptis & libris tradere voluisse, sed porrò peregrinatum esse in Hispaniam, Angliam, Marchiam, Borussiam, Lituaniam, Poloniam, Vngariam, VValachiam, Transsyluaniam, Croatiam, Illyriam, aliasque regiones, & de Medicina percontatum esse non solum Doctores, sed & Chirurgos, Balneatores, Mulieres, Magos, Alchymistas, Monachos, Nobiles & ignobiles. Et cum multum diuque de Medicina cogitasset, eam pro arte incerta habuisse & deseruisse, atque alia negotia tractasse: postea tamen rursum eandem in manus sumsisse.

Paracelsus quo tempore natus.

Quæ quomodo inter se cohæreant, & cum veritate consentiant, ego quidem non video. Nam cum natus sit circa annum Christi 1494. & circa annum Christi 1526. & aliquot annis sequentibus, paulò post ætatis annũ 30. Basileæ vixerit & ibi docuerit, vt ex programmate & libro de Gradibus & compositione receptorum, item libris de Tartaro & vrinarum iudiciis & pulsibus apparet; & iam tũm libros Chirurgiæ confecerat; postea verò anno 1531. vt ex præfatione Paramiri, Sangalli scripta, apparet, vixerit anno 1535. in thermis Piperinis, vt ex libro de iis scripto, *tom. 1. pag.* 1116. videre est; Chirurgię magnæ dedicationem anno 1536. Augustæ scripserit; anno 1537. Villaci vixerit, vt ex libris de natura rerum videre est; anno 1538. in Carinthia, vt ex Chronico Carinthiæ & defensionibus videre est; atque ita ab anno ætatis 30. vsque ad annum 1541. in Heluetia, Alsatia, Carinthia, Austria, Morauia, Sueuia & vicinis locis vixerit, & tandem Salisburgi 1541. ætatis 47. mortuus fuerit: necesse est, vt ante 30. ætatis annum 10. illos annos (si modo vnquam in Arabia fuit) in Arabia transegerit; atque ita nõ multò post annum ætatis 20. in eam profectus sit. Quod si verum est, quando ergo reliquum iter per Hispaniã, Lusitaniam, Angliam, Daniam, Sueciam, Lituaniam, Borussiam, Poloniam, Vngariam, Transsyluaniam, VValachiam, Illyricum, Croatiam, & vt in libro de vita longa habet, Finlandiam, Lapponiam peregit: in quam præterea ætatem multi illi anni incidẽt, quibus Academias Germanorum, Italorum, Gallorum perlustrauit? quando bellis Venetiano, Danico & Belgico, vt Medicus, interfuit, & innumeras febres & 40. morborum genera curauit, vt in præfatione libri Hospitalis refert?

Paracelsus quo anno mortuus.

Et cum animum ad reformandam Medicinam adiicere non potuerit, aut certè non debuerit (aliàs valdè temerarium factum fuisset, illud reiicere, quod quale esset, nunquam cognouisset) nisi prius antiquæ Medicinæ falsitatem & imperfectionem cognitam & perspectam habuisset, nisi in Anatomicis & in simplicium medicamentorum cognitione se exercuisset; vulgatam componendi medicamenta rationem vidisset; successum antiquæ Medicinæ in curãdis morbis animaduertisset: quo ætatis anno ista didicerit, quàm diu in Germaniæ, Galliæ & Italiæ Academiis vixerit, tandemque vsitatæ doctrinæ & antiquæ Medicinæ pertæsus melioris discendi gratia longum illud iter susceperit, non ita facilè conciliare est. Vt iam de eo nihil dicam, quando Græcam & Latinam linguam, Philosophiam, & alia futuro Medico necessaria adminicula didicerit, quę iudicij maturitas & perfectio in ea ætate esse potuerit, vt Medicinę reformationem suscipere, & se Medicinę Monarcham nominare valuerit. Inprimis si coniunguntur eã, quæ habet in Chirurgia, *in fragmento de morbo Gallico p.* 649. non satis constat, quando Medicinam didicerit, cum ibi non discendi, sed Medicinam faciendi caussa in Lituania, Borussia, Belgio se vixisse scribat. Ita enim habet eò loci: *Iam diu inter nos hoc bellum agitatur: expellebant me ex Lituania, Borussia, Polonia: non placebam Belgis, non Vniuersitatibus, non Monachis non Iudæis.* Imò cum omnibus adminiculis ad eruditionem destitutus fuerit sicut testatur, *in fragmentis tom. 1. p.* 131. suam Bibliothecam non sex paginas continere, & 10. annis se nullum librum legisse: quæritur, quàm paratus ad reformationem Medicinæ accedere potuerit.

Paracelsi Bibliotheca.

De Paracelso iudicium.

Id ergo, si hęc omnia in omnẽ partem versemus, vero magis consentaneum est, & res ipsa testatur, Eũ nulla linguarum & Philosophię cognitione instructum, artem Medicam antiquã quam, nunquã satis cognouerat, reprehendere & reformare cœpisse, & experimentis saltem faciendis intentum fuisse, atque

que ea de caussa tot loca peruagatum fuisse, & Agyrtas, Nigromanticos, & id genus alios frequenter consuluisse.

Paracelsus linguarum ignarus. Atque id satis eius scripta testantur, in quibus nolla linguarum pe iria, nulla antiquæ Philosophiæ cognitio elucet. ex. gr. p. 122. tom. 2. in interpretatione vocabulorum Synonymicorum, Cicatricans interpretatur, *das die Blasen auffzeucht*, Flammulam *Hanenfust*, atque ipsemet, *in defensione secunda*, scribit, se nihil curare, an Apoplexis vel Apoplexa, Paralysis vel Paralysis, Epilesia vel Epilentia dicatur, suique deque te habere, an vocabulum sit Græcum, Arabicum vel Algoicum; solum in id se incumbere, vt origines & curationes morborum inuestiget. Quod etiam in suis scriptis passim obseruat. *Et de caduco Matricis parag. 4.*

Paracelsus Logicam contemnit. Logicam, quæ vnica verum à falso discernere docet, Medico contrariam esse, & lumen naturæ impedire scribit. Cuius exemplum si omnes Medici imitarentur, næ! latissimam Barbariei viam aperirent. Imò nec linguæ Germanicæ vel vernaculæ satis peritus fuit. Vix enim puto exstare aliquem scriptorem Germanicum, qui tam inscitè, ne grauius nihil dicam, Germanicè scripserit.

Neque video quomodo famæ Paracelsi, quem supra omnes mortales extollere cupiūt, fabulosis narrationibus consulatur, qualem continet prologus cuiusdam Valentini Antaprassi Siloani, qui tomo operum primo insertus est, & p. 476. continetur. In eo prologo scribit, quisquis fuit ille Antaprassus, *Paracelsum libros suos latina lingua scripsisse, eosq; in muro quodam occultasse, atque inde indicio famulorum surreptos esse, quos cum ipse nactus esset, imprimendos dedisse latinos, hinc in 4. linguas versos.* Quæ omnia fabulosa sunt. Constat enim iam publicè, inprimis ex editione Ioh. Hoseri, qui minutissima quæque Paracelsi scripta conquisiuit, Paracelsum pleraque Germanicè scripsisse, & ex iis postea non pauca ab aliis in latinum conuersa fuisse. Quod vero Gypetinus vel Cyprianus Flaenus, vt addit, in Italicam & *Gallicam linguam, Bebent Rambus in Græcam conuerterit*, itidem fabulosum; cum nemo hominum istas versiones vnquam viderit. Eandem fidem meretur, quod idem scribit, *quod Athenienses* (quales vero istudi iam Athenis viuant, oꝺtum) *destructorem omnis erroris & magistrum veritatis, Hebræi alterum Rabbi Moseh; Monspelienses* (Quos tamen nunquam doctrinam Paracelsi amplexos esse, tàm notum est, quàm quod notissimum) *alterum Hippocratem & nouum Æsculapium; Græci Monarcham perpetuum nominarint; quod Alexander Perseus* (sed quis ille?) *in quadam epistola* (sed quanam?) *scripserit, Paracelso eruditione æqualem nullum homine natum esse; quod Puteus Benezenell* (& quis iste?) *putarit Paracelsi doctrinam esse naturale Euangelium; quod in Medicina scripsisse eum 51. & in Philosophia 235. libros referat Sabaus Dacus; quod Tarbuctus Aristotelem Paracelso comparatum dixerit esse instar carbonum extinctorum ad accensam lucernam.* Talibus scilicet fabulis ad amplificandam Paracelsi famam opus est.

Paracelsi eruditio. Verum quàm eruditus Paracelsus fuerit, infra demonstrabitur, vbi de dogmatibus eius in specie agemus: hoc saltem hic addimus, assentiri nos Crollio non posse, qui, *in Præfat. admonit.* scribit: *neminem adhuc Paracelsi peritiam attingere, ne dum superare potuisse, vt qui supra, quam credi possit, omnium scientiarum diuinarum & humanarum absolutam habuerit cognitionem, & de origine magnorum incurabilium morborum à temporibus Noe solus ea scripserit, quæ superiorum ætatum Medicorum nulli ne per somnium in mentem venerant.* Fidem maiorem habemus sacris literis & DEO, qui de Salomone. 3. *Reg. 3. v. 12* testatur: *Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens in tantum, vt nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit.* Ideoque Paracelsum Salomoni non æquiparamus, nec eum omnium scientiarum diuinarum & humanarum absolutam cognitionem habuisse, persuaderi possumus. Si enim tàm sapiens fuit, cur vitæ suæ modum habere non potuit? Nam *qui proficit in literis, & deficit in moribus, plus deficit, quam proficit*, etiam in triuio inculcatur. Et cum *initium sapientiæ timor Domini* sit, cum ne omnium mortalium sapientissimum fuisse credamus, quem Oporinus toto quo cum ipso vixit, biennio orare nunquam audiuit, nec vidit, & qui sacra Ecclesiæ non curauit? Et qui vel precibus vel sacris aliis vacare potuit, qui totis diebus & noctibus ebrietati & crapulæ deditus fuit, & vix vnā atq; alteram horam sobrius reperiri potuit? Monet quidem ipse Paracelsus, *in l. labyrinth. Med. errant.* ex Apostolo, vt, qui sapientiam desiderat, eam quærat apud Deum, & scribit, quod prima institutio, & inquisitio huius Medicinæ sit, quærere regnum Dei. Sed an ipse hoc fecerit, ea, quæ hactenus dicta sunt, perpendenti manifestum euadit.

Paracelsi absurda dogmata. Et quod absolutam omnium diuinorum & humanorum cognitionem non habuerit, absurda quædam, imò impia eius dogmata testantur. Nam quis sanæ mentis credat, ea vera esse, quæ infra ex libris Meteor. afferemus? quis nisi amens sibi persuaderi patiatur, quod, *lib. Meteor. c. 3.* scribit: Noctem non ex absentia Solis, sed ex ortu stellarum nocturnarum, quarum fructus sunt tenebræ, prouenire? quis credat; stellas quasdam habere in instar cucurbitarum & phiolarum, & suis concauitatibus continere Salem, Sulphur, & Mercurium, atque inde per operationem æthereci Vulcani per emonctoria ventos emittere, non secus, vt cum flatus in corpore humano generantur, & per inferiorem gutturem, seu, vt ipse Paracelsus loquitur, dum homo assellat, excernuntur? Eiusdem absurditatis est, quod, *eod. lib. c. 6.* statuit, pluuias non generari è vaporibus, è terreno globo in altum sublatis, sed esse quasdam stellas, quarum fructus sint pluuiæ. In iis, ceu olla, operari Vulcanum & Archæum: ac tum ex ipsis stellis prodire fumum æthereum seu nubeculam, quæ postea in pluuiam mutetur: vt mittam eius de pluuiarum generatione Philosophiam loco alleg. videre est. Ridiculum quoque, quod, *lib. 1. meteor. c. 10.* scribit: Stellas se purgare cùm æstiuas tùm hybernas non per fulgura, sed per corpora, quæ excernont, quæ stellas cadentes vocant: Caussa est, inquit, quod alimentum habent in firmamento, quod est elementum, à quo sustentantur. Nihil enim est creatum, quod non quotidiano alimento egeat, vt homo. Ex quo consequitur, ea ex suo elemento edere & cibum capere. Iam quod cibo & potu seruatur, excrementa quoque gignit. Aluntur autem igne solo sicut homo terra, ex qua natus est. Ex igne igitur sitam essentiam extrahont: sicut homo carnem & sanguinem ex terra sumit. Quod transmutari in essentiam nequit, excrementum fit. Non minus est absurdum, quod, *lib. 1. Meteor.* scribit; Irides etiam à suis stellis generari, & quidem ad earum generationem 40. septimanas requiri, & plurimas generari, sed non omnes conspici. Nam requirere Iridum generationem temperatam aëris constitutionem, ideoq; si iridis alicuius generatio incidat in talem temperatam constitutionem, absolui & perfici Iridem; si verò in frigidum tempus incidat, à frigore in ipsa generatione destrui; contra in magno æstu exsiccari & comburi. Qualia absurda & ridicula dogmata qui cognoscere cupit, legat libros Meteor. & alios passim, atque inter eos librum de generatione stultorum, in quo non homini hominis generationem tribuit, qui

scil

scilicet non plus ad hominis generationem conferat, quàm rusticus, qui triticum seminat, ad tritici generationem, sed Vulcano cuidam, in cuius absentia discipuli artis hominem fabricandi nondum satis periti stultum efficiant: atque fabros illos non immortales, sed breuissimæ vitæ statuit. Verum operæ pretium non putamus, nugis talibus & ridiculis & impiis chartas replere. Quanquam nihil tam absurdum aut ridiculum dici potuerit à Paracelso, quod non asseclæ eius quasi mysterium admirentur. Non enim hoc genus hominum, quid dicatur, & an cum ratione vel experientia consentiat, attendunt: satis est, si à Paracelso vel Paracelsista profectum sit. Exemplum eius rei præbet Crollius (vt de aliis iam non dicam) qui *de signaturis internis ser.* ridiculè planè scribit: *Vitalis Spiritus seu vita in musculis foetus refert Animam Haleci, vt loquuntur, seu argentum argento viuo super inductum: vbi in sanguine refrixit, euanescit, punctim vel cæsim vulnerato, vbi in sanguine profluente apparet, sine mora patienti in potu exhibetur, non sine manifesto iuuamento.*

Paracelsi impia dogmata.

Ex his ergò satis patet, eum plurima absurda statuisse. An verò impia dogmata non sparserit, ex his patebit. *Lib. 1. de rerum natural. generatione*, docet & modum quoque proponit, quo sine patre & matre, artis Chymicæ beneficio, homunculus generetur; atque hoc secretum maximum esse dicit, quod tamen iam olim Pygmæis & Gigantibus non incognitum fuerit, vtpote qui talem originem habuerint. Nam ex talibus homunculus, vbi ad virilem ætatem peruenerint, fieri Pygmæos & Gigantes. Atque tales omnia arcana scire, quę alij homines ignorant. Nam com arte vitam & corpus acceperint, artem & scientias ipsas illas connatas esse, nec opus habere, vt eas discant. Quæ de generatione stultorum & eorum fabris scripserit, in peculiari de ea re libro, vt modò dictum, legat, qui volet. *Lib. 1. Philosophiæ Sagacis cap. 2* statuit, homines in nouis Insulis non esse procreatos ex Adamo nostro primo parente, neque nobis sanguine coniunctos, sed ab alio quodam Adamo progenitos esse. Cuius notæ sint ea, quæ *in libro Azoth seu de Ligno & Linea vitæ*, habet, cuilibet sine affectu iudicanti considerandum & iudicandum permittimus. Vt alia omittamus, scribit, *eius libri cap. 2.* Paracelsus, Adamum & Euam ante lapsum non habuisse testes, renes & vterum, & omninò membra genitalia, sed ea post lapsum accepisse, sicut Carinthius è potu aquæ niualis strumæ crescunt: imò nec mēbra nutritioni dicata, nec dentes habuisse concedit, hominemque post lapsum pro monstro habet, & conceptionem humanam, quę post lapsum fit, monstrosam appellat. *Ibidem*, Christum non assumsisse corpus, quale primi parentes habuerint, & nos post lapsum habemus, sed corpus suum per Spiritum Sanctum ex cælesti Aquastro accepisse. Verba Iehouæ: *Non est bonum, hominem esse solum, faciamus ei adiutorium*, non de Eua, sed de Christo explicat. Verbum Domini in creatione mundi & Adami latum fuisse in aquis, & aquas fuisse sepem Paradisi, & quæ alia de verbo & Spiritu Domini. *p. 530. & seq.* habet. Lapsum primorum parentum & restitutionem hominum in fabula illa de Melosina contineri scribit. Sicut & fabulam illam Fortunati de lapsu primorum parētum explicat. Suturas capitis, quæ literæ T, referunt, inuerso & contrario modo in fœmina & mare se habere, easque à Diabolo prouenire scribit. Iohannem Baptistam in deserto non mirare ad orū tenellas melli syluestri immersisse & comedisse, verū Angelicè comedisse in ore, nō in ventriculo narrat. Neque enim aluum reddidisse. Christum in deserto, postquam 40. dies ieiunasset, esurientem non appetiuisse terrenum illum panem, sed poculum, quod cum discipulis in vltima cœna

De homunculis.

De hominibus in nouis Insulis.

De primorum parentum corporibus ante lapsum.

De Christi carne.

De lapsu primorum parentum in fabula Melosina & Fortunati.

bibiturus fuit, statuit. Adamum in arbore siue creatum esse siue creuisse scribit, sicut anseres illos in Scotia, *pag. 536. & pag.* 540. Atque alia de Adamo, Eua, Virgine Maria absurda plurima eodem loco habet, quæ hîc recensere operæ pretium non est.

De Adamo.

Neque ista, quasi ex Mose hausta sint, palliare potest: cum talia in Mose non exstent; Mosi etiam in physicis parùm, & vix plus, quàm Galenus, tribuat. Ita enim de eo scribit, *in fine allegati libri*: Moses donum intelligentiæ particulariter habuit, non totum. Nihil enim scribit de proprietate, qualitate, prima materia limbi æterni & limbi elementorum, sed saltem de materia terræ, è qua homo; & tamen saltem vna parte trium partium, Aëris, Aquæ, Ignis non facit mentionem. Non enim Moses fuit Physicus, sed à Deo vocatus, vt esset Dux sui populi. Ideoque eius descriptio Laicis planè obscura est: & Physicus valdè infirmis fundamentis niteretur, si textui Mosis sine explicatione fidem haberet, imò rem ridiculam ageret.

Paracelsi de Mose iudicium.

Hic meritò quæritur, si neque ex sacris literis suam de creatione mundi & lapsu primorum parentum & mundi systemate sententiam hausit, neque eam vllibi rationibus vel experientiâ probauit, vnde eam acceperit? atque inprimis vnde illa opinionum portenta de Melosinis, Diemeis, Durdalibus, Nenfarenis, Lorindis, Nesderis, Gnomis, Lamiis, Nymphis, Syrenibus, quæ *lib. 1. de Philos. ad Atheniens. c. 13. & alibi proponit*, hauserit.

Paracelsus nouas creaturas introducit.

Non meliora habet in aliis libris. *Libro de Caducis parag. 3.* scribit, Adamum cognitionem, artes & lumen naturæ in Paradiso non habuisse; sed dum expelleretur è Paradiso accepisse. *In libro principiorum, seu de mysteriis vermium, c. 1. tom. p.* 1088. scribit, Adamum ante lapsum lucis naturæ expertem fuisse, nec creaturarum Dei notitiam habuisse; summè verò peritum in luce naturæ euasisse post lapsum, eiusque diuina prouidentia, caussam & quasi magistram fuisse serpentem: Deumque altiora & maiora secreta serpenti in creatione, quàm vlli animali vel viuenti creaturæ concessisse. Ideoque non immeritò lapsum per serpentem accidisse. Deum enim benè nouisse, quod serpens habitauerit ad arborem, quam tam seuerè prohibebat. *Eodem in lib. cap. 2* Techellum illum infamem Magum valdè laudat, & à malè feriatis sophistis (Aristotelicos & Galenicos intelligit) libros eius malè suppressos, & vulgo è manibus ereptos esse scribit. *In Philos. sagac. l. 2. c. 3.* scribit: Mariam non ex Adamo fuisse, sed ex Abraham, non ex carne Adæ, sed ex carne promissionis. Atque ita nec Christum ex Adamo carnem assumsisse concedit.

Paracelsus laudat Magos.

Mira quoque de morte & resurrectione mortuorum habet, *Philosophia Sagacis, lib. 2. cap. 1, p. 432. in fine*, dicit, Deum mortem creasse. *Pagina seq.* explicans locum Iobi, *In carne mea videbo Deum meum*, duo genera carnis in terra constituit, vnum ex Adamo, alterum ex noua natiuitate per Christum. *Caro*, inquit, *ex Adamo Deum non videt, Caro verò ex noua natiuitate per Christum Deum videt.* Et cap. 3. *Caro & sanguis ex Adamo in regnum cæli non ingrediuntur. Nihil enim cælum ingreditur, nisi quod ex cælo est; Caro autem Adami est ex terra. Ergo cælum non ingreditur, sed in terram reuertitur, est enim mortalis. Nihil verò mortale cælum ingreditur. Caro non prodest quicquam. Ergò non venit in cælum. Est plena omnium vitiorum, nec purificari aut glorificari potest, sed opus est, vt tota ab homine separetur, quod in morte accidit, quæ tollit carnem ab homine. Sed quia homo carne ab Angelis differt, Christus ipsi nouam carnem dedit, & carnem illam Filius condidit; & Filij creatura cælum ingreditur, Patris non item respectu carnis.* Et in f. sari clarè innuit carnem à Christo assumtam non esse carnem Adami, neque virginem Mariam

Paracelsus de resurrectione mortuorum.

De carne Christi.

Mariam ex carne & semine Adami esse. Et *cap. 2.* expresse scribit: *Ex Adami carne Christum natum esse, non aliter accipiendum esse, quàm quod dici potest, de eo quod in vas aliquod infunditur. Hoc enim dicitur ex vase quidem esse, sed non de vase.* Spiritum item mundi Filium Dei conspicuum nominat: quam tamen impietatem Paracelsi laudat Crollius, *& in præfat. part. 45.* scribit, vnicum Paracelsum Mosoicæ & viuentis Philosophiæ discipulum Verbum incarnatum in creaturis repetisse, cum tamen sacræ literæ Verbum Dei conspicuum & Verbum incarnatum nullum aliud admittant, præter Filium Dei in humanitate patefactum. Ac plura eiusmodi, *citato cap. 2. & 3.* legi possunt: quæ omnia talia sunt, vt facilè vincant, falsissimè à Crollio scriptum esse, Paracelsum absolutam diuinarum & humanarum rerum habuisse scientiam. Roctius Quercetanus, *in responsione ad Aubertum,* scribit: *Paracelsum quod attinet, mihi nequaquam propositi ipsius Theologia patrocinium suscipere, neque ipsi in omnibus adsipulari vnquam cogitaui.*

Neque hæc aliquam interpretationem admittit, quod scilicet idem dicat, quod Paulus 1. *Cor.* 15. carnem & sanguinem non posse hæreditatem cœli habere, id est, carnem, quam ex Adamo accepimus, non posse ad hæreditatem cœlestem admitti, antequam supernè sit regenerata. Expresse enim scribit, corpus mortale nullo modo glorificari posse, sed in morte totum ab homine separari, Paulus verò, *loco alleg. v. 53.* scribit, *δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.* Ita licet Dorneus, *in admonitione ad Erastum,* scribat, Paracelsum saltem de Virginis Mariæ regeneratione locutum esse, quo modo scilicet, *Ioh.* 1. dicitur, Filios Dei non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nasci: tamen si diligenter loca allegata inspiciamus, ista explicatio admitti non potest. Si enim hoc semel tantùm dixisset, facilè bonum sensum trahi posset: verum toties expresse affirmat, hominem habere duo corpora, mortale seu terrenum ex Adamo, alterum cœleste, eiusque mentem non esse terrenum hoc corpus regenerari & immortale fieri, quilibet candidus lecto facilè animaduertet.

Verum plura de his, cum ad Medicinam nō pertineant, non addo: Prudenti sat dictum. Qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Erastum, *disp. 1. contra Paracelsum p.* 144. & seqq. aliquot. & *ibid.* p. 24. Vbi septem horrendarum blasphemiarum reum peragit Paracelsum. Primò quod fingat cum Ario & Photino, Verbum, quo Deus creauit vniuersa, aliam à Deo essentiam habere, creatum esse, & corruptioni adeoque Dei iudicio obnoxium. Deinde quod ponat plures Deos tales, per quos summus Deus hunc mundum architectatus fuerit. Tertiò quod neget palàm Christum esse creatorem, dum eum facit separatorem, & quidem socius ei addit is plurib. Quartò quod neget Adamum creatum fuisse à Deo perfectum in principio, sed consummatum ipsum asserat, *in lib. de verm. bus,* ab esu pomi, hoc est, à Diabolo, qui per pomum omnem suam sapientiam in hominem transfuderit. Quintò quod contendat hominē non fuisse cum libertate voluntatis creatum, sed cogi à creatoribus illis ad mala & scelera. Sextò quod adimat Christo potestatem iudicandi. Demùm quod faciat Christum peccatorem, quique nobiscum cogatur expectare sententiam Dei in extremo iudicio. Videatur etiam Conradi Gesneri epist. 1. lib. 1.

Paracelsi blasphemia

Quales autem in rebus physicis & medicis eius opiniones sint, paulò post videbimus. Iam quid in Chymicis & curando præstiterit, quæ laus eius præcipua est, & ob quod tantam famam adeptus est, paucis dispiciamus. Et principiò quod transmutationem metallorum attinet, in ea Paracelsum aliquid præstitisse, negandum non est. De eo enim, *in epistola,* Oporinus ita scribit: *Pecunia erat prodigus profusor, & ea ita sæpè destitutus, vt ne obolum quidem ei superesse scirem. Crastino statim rursum crumenam benè instructam se habere ostendebat, vt non rarò admiratus fuerim, vnde ei fuisset suppeditata.* Deinde aurum fecisse Paracelsum ex plumbo & argento viuo Michael Neander testes producit *in sua Geographia* tùm publicos tùm priuatum quendam Franciscum, cuius etiam epistolam affert, quam & And. Libauius, *libro 2. defensionis Alchymiæ transmutatoriæ contra Guibertū,* inseruit. Inea ille Franciscus, annorum tunc 72. pietate, doctrina & opibus dignitateque in Bohemia præstans, qui adolescens per semestre Basileæ cum Paracelso familiariter vixerat, scribit, iussisse aliquādo Paracelsum pecunia destitutum, dato floreno Rhenano, vt ex Pharmacopolio libram Mercurij peteret. Quo allato Paracelsum quatuor lateres in foco composuisse, Mercurium in catinum iniecisse, ignemque excitasse. Postea cum inciperet Mercurius fumare, dedisse Francisco huic globulum, ac iussisse, vt pyragra prehensum parumper in Mercurium demergeret, donec liquesceret. Hinc aucto igne vtrūque in hypocaustū rediisse, reuersosq; post dimidiā horam aurum in catino fracto iussisse Paracelsum, vt Franciscus aurū istud ad aurifabrum, qui habitabat super Pharmacopoliū, deferret, & pecunia permutaret. Aurifabrum pondere cognito (ad stateram (erat antē librale minus semiuncia) crumenam ex serico plenam aureis Rhenensibus detulisse, & Paracelso misisse. Medicamēn autem, quod in catinum immergebat Franciscus, erat globulus mediocris, auellanæ instar, inclusus ceræ rubræ signatoriæ. Quę res antē intus fuerit, se ignorare scribit iste Frāciscus, & quare id præstiterit, & an illam Medicinā ipse præparauerit, an aliunde acceperit, non satis liquet. Vvaldus Vogelius, Belga, *in præfat. in librum de Lapidis physici conditionibus,* ita de Paracelso scribit: *Paracelsum fortè æquo iactantior solus est, qui veterem processum inuentionibus suis se progressum gloriatur, & paucissimis verbis, iisque obscurissimis & supra modum ambiguis intentionem diuinari magis, quàm cognosci maluerit.* Et paulo post: *Quin imò asseuerare ausim, Paracelso Philosophorum lapidem nunquam innotuisse, eumque nec Raimundi Lullij, nec aliorum huius artis doctorum scripta intellexisse. Quod meum iudicium præter rationes certas, quibus vt id credam, adducor, confirmauit epistola quæpiam sua mihi vir illustri genere natus, cuius pater Paracelsum familiariter nouerat.* Et videtur hoc probabile. Si enim lapidem Philosophorum habuisset, & quoties liberet, tingere potuisset, nō ita inueheretur, *tom. 1. p.* 132. in Philippum, Marchionem Badensem, eumque ingratitudinis ob mercedem pactam non solutam tam acerbè non accusaret.

Paracelsus aurum confecit.

Paracelsus in ... dando ... malis.

Quantum verò ad medicamenta Chymica, multa enim ex tenebris in lucē produxisse etiam negandū non est. Vtinam sine inuidia id præstitisset, & qualia accepisset, bona fide nobis communicasset. Nam dū antiquos omnes etiam Chymicos præ se contemnit, se valdè suspectum reddit. Ego quidem, ne iniquior in ipsum esse videar, hîc eum non accusabo: illud tamen tacere non possum, quod Bernhardus Penottus, inter Chymicos huius seculi non ignotus, de eo scribit, *in suo libello de denario Medici, Si,* inquit, *extarent Ioh. Isaaci Hollādi opera, & in lucē mitterentur, Paracelsi opera sepelirentur. Hic ipse Isaacus Hollādus ille est, de quo Paracelsus vaticinatus est dicens: Et veniet post me Elias Artista, qui abdita rerū patefecit. Prænidebat Paracelsus, Isaaci opera tandē fore manifesta, & peruētura ad manus doctissimorū virorū.* Et post: *Cum incidissē in Isaaci librum de opere vegetabili, reperi de verbo ad verbum doctrinā de tribus principiis, & de separatione quatuor Elementorum ab eo desumtā. Vnde constat, illum*

Paracelsi medicamenta Chymica.

præcipua

præcipua sua opera suffuratum fuisse, atque hinc inde expiscatum; vt de gradationibus Medicinarum ab Arnoldo; Archidoxa, à Raimundo Lullio ex sua arte operatiua; de arcanis à Rupecissa; nihil prorsus à seipso, præterquam conuitia & maledicta: à Trithemio varia. Si quis attentè Arnoldum legerit & Raimundum in arte operatiua, animaduertet Paracelsum istorum virorum truncasse, & sibi vendicasse scripta. Legite Lanfrancum, animaduertetis Paracelsum ab eo suam Chirurgiam desumsisse. Cur non citat Arnoldum de Paralysi, de Galbaneto suo descripto lib. de morbis Tartareis? Hæc Penottus. Quibus etsi per omnia fidem non habeam, & Paracelsi scripta autoribus istis collata nō vbique respondeant: omnia tamen non sunt de nihilo, vt allegatos auctores legenti patet. Et Ioh. Crato, ad Erastum, vt videre est, *par. 4. disp. Erast. contra Paracelsum*, ita scribit: *Remedia, quibus aliquando vsus esse dicitur, non illius esse, ex eo certus sum, quod librum vidi ante 200. ferè annos à Monacho quodam Vlmæ scriptum, in quo eadem medicamenta, quæ ille frustulatim nunc in has nunc in illas chartas sparsit, perspicuè scripta erant.* Et Andernacus Chymiæ studiosissimus, *tom. 2. pag. 651.* scribit: *Fateor sanè Theophrastum Paracelsum insignem Chymiæ Magistrum præclara multa in suis libris prodidisse: sed contra hoc dolendum censeo, quod non pauca vana & falsa iis miscuit; ne dicam, quod optima quæque sic obscurauit, vt nemo vel pauci certè fructum aliquem ex illorum lectione percipere possint.*

Paracelsus quos morbos curauerit.

Quantum verò ipse ægros curando præstiterit, non eadem omnium est sententia. In Epitaphio ipsi tribuitur, quod dira illa vulnera, Lepram, Podagram, Hydropisin, aliaque insanabilia corporis contagia mirifica arte sustulerit. Et Oporinus, *in Epistola*, ipsi mirabilem faciendi medicinam, in omni morborum genere promtitudinem & felicitatem tribuit, & quod in vlceribus etiam deploratissimis miracula ediderit, nullaque ratione victus præscripta aut obseruata, sed cum patientibus suis dies & noctes potando eos pleno, vt solebat dicere, vētre curauit. Ac Franciscus ille, *in epistola nuper allegata*, scribit, quod cum mulier quædam eum accessisset, virum suum grauiter decumbere conquerens, adeò, vt metueret, ne instante nocte decederet, responderit: Vir tuus cras tecum prandebit & conualescet, idque præstiterit propinato puluere quodam albo in calido vino ad sudorem: quod Leprosos, Hydropicos, Epilepticos, Podagricos, morbo venereo infectos sanarit.

Quibus medicamentis Paracelsus vsus fuerit.

Quibus autem medicamentis vsus fuerit, si quæratur; ipse quidem, *lib. de Tinctur. Physicorum cap. 7.* scribit: Se tinctura Philosophica curasse morbum Gallicū, Lepram, Hydropem, dolores Colicos, Apoplexiam, Esthiomenon, Cancros, Fistulas, omniaque que mala interna. Fides sit penes auctorem. Alij plerique Mercurialibus Medicinis ipsum vsum esse existimant. Franciscus ille, *in Epistola*, puluerem Hydroticum, quo virum illum citò curauit, album fuisse refert. Oporinus testatur, ipsum puluere præcipitati Theriaca aut Mithridatio aut Cerasorum vel Botrorum succo in pilulas redacto in omni morborum genere ad purgandum vsum fuisse; Laudano, quod forma pilularum paratum impari semper numero extrema tantùm morborum difficultate tanquam sacram Medicinam exhibuit; ita gloriatum fuisse, vt non dubitarit affirmare, eius solius vsu se è mortuis viuos reddere posse, idque aliquoties, dū apud ipsum fuit, re ipsa declarasse. Refert quoque Thomas Erastus, *parte 4. disput. aduers. Paracels. pag. 301.* Medicum quendam doctum & Chymiæ peritissimum, & qui omnem diligentiam adhibuerit, vt posset verum à falso hac in parte discernere; postquam Chirurgiam Paracelsi legisset, iudicasse, Paracelsum omnes morbos solo Mercurio sublimato & calcinato curare voluisse, ac ne id animaduerteretur, variis nominibus appellasse. Et omnino medicamenta violēta fuerint necesse est, si verum est, quod Erastus, *disput. contra Paracels. part. 3. p. 211.* scribit: *Qui Paracelsum*, inquit, *familiariter nouerunt, & quantum in medendo præstiterit, cum iudicio animaduerterunt: curationis et vlcerum malignorum & difficilium laudem non denegant, at aliorum morborum curationem non concedunt. Viuunt hodiè Basileæ viri doctrina & prudentia ornatissimi, qui nihil verentur affirmare, omnes intra anni spacium interiisse, quicunque eius medicamenta venenosa intra corpus sumsissent. Frobenium visus est primum curauisse, sicut alios quosdam etiam: sed res postmodum Erasmum aliosque docuit, quàm periculoso curationis genere, vti solitus fuerit. Vsurpant enim pharmaca isti homines illis prædita viribus, quibus magna violentia cogunt naturam, vitiosos humores extrudere, sed interim ita vires debilitant, & tam maligna post se venenatæ suæ conditionis vestigia relinquunt, vt nec illa se recolligere, nec impressas veneni reliquias abstergere possit.* Et parte 4. *pag. 253.* testem huius rei citat Theodorum Zvvingerum, qui, *in præfatione, quam libris Santis Ardoyni de venenis præfixit*, ita scribat: *Multi, quibus pharmaco hoc suo benedicto (Laudanum intelligit) dolorem omnem exemerat, non multò post per caloris natiui suffocationem & extinctionem interierunt. Viuunt etiamnum viri dignitate, virtute, pietate & doctrina præstantes, qui ad vnum omnes intra anni spacium diem suum obiisse affirmant, quicunque Basileæ pharmaca Paracelsi intra corpus sumsissent.* Vnde etiam Oporinus, *in Epistola: Internorum verò affectuum curationem sic administrauit, vt nullo in loco vltra anni spacium hærere potuerit, quod ipse dicere solitus sit, annū amplius non posse suas artes in vno loco durare.* Nimirum in violentorum istorum remediorum vsurpatione id vso venire solet, quod illis accidit, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcem admouent, qua fructus quidem citius maturantur, sed arbor perditur.

Paracelsus Chyrurgus.

Sunt ergo non pauci, qui, vt ex Erasto dictum, et vlcerum difficilium curationis laudem non adimunt: tanta tamen in aliis morbis, Hydrope, Podagra, Lepra, Epilepsia & similibus curandis præstitisse, quanta vulgò de eo prædicantur, non concedūt, multo minùs quod omnes morbos curare potuerit: idq; non obscuris documentis probant. Primò enim affert Erastus, *part. 3. disput. contra Paracels.* Domini Doctoris Marci Recklau, Illustrissimorum Principum, Elector. & Palatini Rheni Domini Ottonis Henrici & Domini Friderici testis oculati Epistolam, in qua, præter alia etiam, hæc scribit ad Erastū:

Historia curationum Paracelsi parum felicium.

Cum inter sermones tussire eum (Paracelsum) *ex Catarrho animaduertissem, ac virum Medicum affectus tales dedecere obiter dixissem, sublato poculo; Nisi hoc esset, vinum digito monstrans, respondit.* Et postea: *Verbum ex eo latinum extorquere nullum potui.* Et mox: *Monaci ab aulicis deductum ad virum nobilitate insignem cognomento Monachum, qui tum Ducis Bauariæ culinæ præfectus erat, illum tum Ducis Medici, Doctor Pantaleon & D. Alexander Carionsferus haud infeliciter decocto ligni curabant, vt manifestè iam inclinaret morbus. At his dimissis tota curatio Theophrasto commendatur. Eo in curam recepto, mox Vnguento ex hydrargyro (quod et Iohannes Voigt, Scholæ Paracelsicæ discipulus, Augustæ tum habitans, mihi probè notus concinnauerat) persanare tentauit. Verum Paracelsus cum ægrum iam morti proximum videret, pridie quam moreretur, Monaco clam summo manè profugiens in Austriam descendit.*

Operæ pretium etiam fuerit, quia in omnium manibus non est, Epistolam Medici Clarissimi, Iohan. Cratonis, trium Imperatorum Romanorum Archiatri, quam ad Thomam Erastū scripsit, *ex 4 disput. contra Paracels. parte*, afferre. Ita autem ille: *Die 25. Maij ad 1570. cùm Pragæ in cubiculo Cæsaris conuenissent*

Medici,

& Nicolaus Biesius, accessit nos Generosus Baro Dominus Bertoldus à Leippa, Marschallus Regni Boemiæ, Cæs. Maiestatis Consiliarius & Camerarius, ac cum de Medicis sermo esset, aiebat: Paracelsũ, cum primũ de ipso esset peruulgatũ, posse ipsum curare Podagricos, à parente suo, Domino Iohanne à Leippa, Marschallo regni Boemiæ, maximis sumtib. ex Heluetia euocatum. Laborasse autem Dn. Iohannẽ per interualla, neque vnquã diu lecto affixum fuisse. Hasisse autem Paracelsum ferè per biennium Cromauiæ, & varia medicamenta adhibuisse, & parentem suum planè arthriticum reddidisse. Dominum Bertoldum etiam, cui leuiter oculus affectus fuerat, ita curasse, vt ne nunc quidem eo oculo videat. Accersitum tum ad nobilem inprimis fœminam, coniugem Domini Baronis, Iohannis à Zerotin, filiam generosi Domini à Bernstein, quæ neque valde ægrotauit, cum ventris tormina haberet, neque Epileptica vnquam fuit. Huic verò cum Paracelsus quædã medicamenta dedisset, Epilepsiâ correptã fuisse, & supra 20. paroxysmos passam eodem die exspirasse. Paracelsum reuersum Cromauiam contaxasse quædam, & in Vngariam profugisse: parentem etiam non multo post doloribus summis confectum vitam cum morte cõmutasse. Et mox addit: *Imperatorem, quem à maledicentia & falsitate alienissimum fuisse, sciunt omnes boni, Paracelsum mendacissimum & impudentissimum impostorem, qui cum doctis hominibus nunquam conuersari voluerit, nominasse.* Et tandem: *Audiui etiam ab iis, quibus in Pannonia & Austria notus fuit, perpaucos & nullos ferè eum curasse.*

An Paracelsus desperatos morbos curauerit. Et in specie quosdam morbos quod attinet, eam, quæ illi tribuitur à quibusdam, laudem desperatorũ morborum curatorum alij non concedunt. Nam in Podagra quid effecerit, ex epistola Cratonis modò allegata apparet. Quantum ad Lepram, non iam dicã de eo, quod Palmarius & alij quidam ei obiiciunt, eum scabiem aliquam fœdiorem pro Lepra habuisse: illud dubium negotium reddit hoc, quod, *Philosophiæ Sagacis, lib. 2. cap. 8.* scribit: *Sunt quidam morbi, qui non sunt à natura, vt Lepra & omnes eius species. Qui hos curare cupit, quærat remedia non in natura, sed in cælo. Ibi enim potestas hæc sita est.* Etsi verò aliquis hic pro Paracelso respondere posset, licet per media naturalia nõ curari possit lepra: (quod suo loco relinquimus) per Medicinam cœlestem adeptam, quam vocat, curatam fuisse à Paracelso: tamen in contrarium militat, quod *lib. 6. Paragraphorum c. 8.* in curatione lepræ nullius Medicinæ cœlestis, sed naturalis mentionem facit, Auri scilicet & Argenti. Dubios etiam nonnullos reddit id, quod in remediis ad Epilepsiam tàm varius est. Nunc enim curationem Epilepsiæ pollicetur per Helleborum nigrum, nunc per Antimonium, nunc per liquorẽ Auri, nunc per Coralliorum tincturam, nunc Vitriolum, nunc sanguinẽ humanũ præparatum, nunc cranium humanum. Putantque Paracelsum hinc inde accepta remedia promiscuè memoriæ gratia in chartam coniecisse, vt successu temporis occasione oblata singulorum periculum faceret: nesciuisse tamẽ, cui præ reliquis fideret. Atque cum hoc consentire videtur ipsa Paracelsi vitæ ratio, quæ talis fuit, vt tàm insignem in tot desperatis affectibus peritiam habere non potuerit. Et quomodo illi omnium morborum curatio adscribi potest, qui se ipsum curare non potuit, sed non solum diu ante mortem conuulsus contractusque vixit; verum etiam vitam, quam aliis longam pollicitus est, vltra annũ 47. producere non potuit. *Paracelsi mors.* Nam nullius momẽti est, quod Crollius scribit, ipsum veneno aduersariorum sublatum, qui diu per naturam & artem suã viuere potuisset. De fide enim istius relationis, quæ nullo teste nititur, non satis constat: & probabilius est, eum mortẽ præmaturã sibi crapula, & ebrietate attraxisse. Sit verò, quod veneno perierit: certè vniuersalis Medicinæ laudem ea non meretur, quæ venenis resistere nequeat. Neque venena inter casus violẽtos, à quibus nulla Medicina perseuerare potest, simpliciter referri possunt: cũ remedia dẽtur, quæ & à venenis præseruẽt & liberant: ac meritò illa vniuersalis Medicina, si eam habuit, ab omni veneno Paracelsum præseruare & liberare debuit.

De Paracelso iudicium. Quæ omnia, vt hoc caput concludamus, quæ hactenus in partem vtramque prolata sunt, diligentius & sine præiudicio si pensitemus, aliter iudicare non possumus, quàm Paracelso ingenium atq; animi impetum non defuisse, & si cum talibus ingenij dotibus linguarum, Philosophiæ, & Hippocraticæ ac Galenicæ Medicinæ solidam cognitionem sibi comparare, & hæc demum cum Chymicis conferre voluisset, eum rem Medicinæ vtilẽ præstare, & magnũ inter Philosophos & Medicos nomen sibi comparare potuisse. Verum neglecto linguarum studio & accuratione Philosophiæ cognitione, ipsum, salebris quibusdã & sentib. quæ eo seculo in Medicina occurrebant, offensum, nouam planè viam quæsiuisse, quæ proprio impetu & ductu inuenerat, vel in Chymicorum libris legerat, multò latius, quàm res ipsa pateretur, dilatasse, & suo tantùm ingenio ac viribus fretum antiqua omnia & artem medicam antiquam, quam nunquam satis cognouerat, subuertere conatum esse, & tamen quibus rationib. sua firmaret vel aliena destrueret, parùm sollicitum fuisse. Cum enim vel libros aliquot rariores Chymicos vel præceptores nactus, aliqua medicamenta Chymica efficaciora cognouisset, eorum fiduciã veterem Medicinã spernere, & satis impudenter sibi Monarchiam Medicinæ & omnium artium arrogare cœpit. Et cũ ex Chymicorum, qui ipsum antecesserant, & Magorum libris & conuersatione quasdam opiniones hausisset, reliquos verò libros negligeret, & per integrum decẽniũ alium nullum librum legeret, & suis tantũ opinionib. indulgeret: tam absurdas in Theologia, Philosophia & Medicina opiniones, nullis rationibus adductis, sed quasi Dictator & Imperator rei literariæ, promulgauit, & pleraq; ita cõfusè & ineptè, scripsit, vt scopæ dissolutæ potius, quàm libri videantur: vt eum vel omni iudicio, carere, vel amore Paracelsi planè occæcatum esse oporteat, qui [illegible] istã monstrosam probare ausit.

Vita Paracelsi dissoluta. Vita eius ita dissoluta fuit, vt illum Medicinæ idoneum reformatorem agnoscere, multò minus absolutam rerum diuinarum & humanarũ ipsi tribuere cognitionem, aut cum Paracelsistis & VVeigelianis, Fratrum Roseæ Crucis nomen præ se ferentib. inter Heroas & ingenia à Deo summè illuminata ad artes imperfectas restituendas, numerare non possimus. Quomodo enim Homo dies noctesq; cum rusticis & aurigis compotando consumens, manè crapula grauans, vel etiam adhuc ebrius & quasi [illegible], in medio hypocausti columnæ adsistens, manibus capulo ensis (cuius [illegible] nonnulli spiritui alicui familiari hospitium præbuisse suspicantur) comprehenso, virorum doctorum sententias astrusissimas intelligere, refutare, & illis meliora substituere, & mox ad calamum dictare potuit? Ipse toties Galeno & Auicennæ Ethnicismum obiecit: an verò ipse Christiano vitam dignam semper egerit, aut Christiano digna docuerit & scripserit, viri docti & candidi iudicent.

Paracelsi in curando felicitas. Felicitatẽ in curando quod attinet, vlcerum difficilium curationem felicem omnes ipsi tribuunt: verum in aliis morbis curandis etsi discipuli multũ illi tribuant, infelicium tamen curationum, testes fide dignos supra adduximus. Crediderim Mercurialia quædam eum vsurpasse medicamenta fortiora, quibus vehementer natura irritata caussas morborum, quas alij Medici mitioribus medicamentis tollere non potuerũt, excussit, atque ita aliquos desperatos, sed non periculo curauisse. Quod tamen eandem curatio illi non semper feliciter successerit, historiæ testantur. Vt iam non dicã, ipsum multis de

Paracelſus de Magia ſuſpectus.

Magia ſuſpectũ eſſe. Sed quid ſuſpectũ eſſe dico; cũ plurimi, vt ſupra dictum, id teſtati ſint, & ipſe eã & eius cultores, Techellum & alios toties laudet, & multos morbos medicamentis naturalibus incurabiles Magia curari poſſe ſtatuat, eamq; curãdi rationẽ ſibi nõ ignotã eſſe, nõ diffiteatur, & vel à Diabolo medicaméta & beneficia accipere volupe putet. Sed quo iure id faciat, & an Magia illa, quam laudat, naturalis planè & licita ſit, ſuo loco dicetur.

Addo tandem & illud, ſæpè famã facta ſuperare & fidem, & mundum opinionibus regi, atq; apud vulgus indoctiſſimos ſæpe agyrtas applauſum mereri, & doctiſſimis Medicis præferri, vt exempla vbiuis obuia ſunt, de quibus iam non dicam. Illud iudicij informandi gratiâ nõ omitto. Quantæ authoritatis apud multos ſit P. Seuerinus, quondã Regis Daniæ Medicus, omnibus notũ eſt, qui & ipſe in Idæa Medicinæ, *p.* 341. nec Podagras, nec Hydropes, nec Lepras, nec Epilepſias inſanabiles eſſe ſcribit: de eo tamen Iohãnes Paludanus, Medicus olim Regis Daniæ viduæ, poſtea vrbis Vviburgenſis, in Iuthia Septentrionali Cimbrorum Medicus, ita ad Hẽricum Smetium ſcribit: *Quod inquiris de miraculoſa & certis deploratorum & incurabilium alias affectuum curandorum ſolertia & ſucceſſu, quanquã homini docto & apud multos magni habito nihil detrahere volo, ingenuè tamen fateor, famam factis ſuperiorem. Variis medicamentis ad varios morbos vſus eſt, ſed ſæpe vehementioribus, in quorum vſu hoc perſæpè euenit, quod illis accidere ſolet, qui ad fructuum maturationem arborum radicibus calcẽ admouent. Medicamentis Paracelſicis nõ ſemper vſus eſt, verũ & compoſitionibus Galenicis ſæpe, ſed extremis morbis extrema adhibebat remedia. Intelligenti ſatis. At cum morbus Epidemius Hafniæ multum ſæuiret, circiter annum* 1602 *ipſe quoq; peſte extinctus fuit.* Ita ipſi Paracelſici ſuorum medicamentorũ, quæ ita prædicant, & vulgaris omnibus præferũt, imperfectionem in ſeipſis ſæpè experiuntur: quod & ipſi Paracelſo accidiſſe ſupra dictum. Sed de Paracelſo ſatis: dogmata iam eius præcipua videamus & examinemus. Omnia enim examinare velle, & difficilis laboris, nec fructuoſæ operæ res foret. Nam cum Paracelſus & aſſeclæ eius in probandis & confirmandis ſuis nihil operæ poſuerint, ſed pro libitu finxerint & ſine rationibus propoſuerint, quid in iis examinandis multùm operæ locetur? præſertim cum rarò vnam de vna Paracelſus ſententiam poſuerit: vt quam potiorem habuerit, neſcias. Fecit tamen maxima ex parte id iam olim Th. Eraſtus, qui nihil ferè dogmatum Paracelſi intactum reliquit.

CAPVT V.

De Nominibus nouis, & Principiis cognoſcendi & diſcendi Paracelſicorum

Noua Paracelſi vocabula.

PRincipio autem id non prætereundũ, Sectæ huius proprium eſſe nominibus ludere, & nomenclationum nouitate aliquam ſapientiæ laudem captare. Hinc libros ſuos inſcripſit Paracelſus Paragranum, Paramirum: apud eundem occurrunt ſæpe Ens Pagoycum, Cagaſtricum, Iliaſtrum. Archæus Relolleum, Chetionium, Eueſtrum, Ylech, Trarames, Turban, Leffas, Strannar, Perenda, Zenda; & ſexcenta alia noua & omnibus ſeculis inaudita vocabula, & talia omninò, vt ad quam linguam pertineant, & cuius originis ſint, nemo ſectatorum Paracelſi adhuc explicare potuerit. Et cum Paracelſus & ſectatores eius vtuntur vſitatis vocabulis, alium tamen ferè ſenſum iis affingunt, & ſymboliſmis & parabolis perpetuò vtuntur; nec cum Mannam, Eſſentiam, Ens, Aſtrum, & alia plurima nominant, id, quod hactenus apud Medicos & Philoſophos per ea intelligitur, ſed aliud quidpiam per parabolam aut ſymboliſmum innuunt.

An iuſtis de cauſis Paracelſus noua nomina ſua pauerit.

Crollius, vt iſtam nominum ſiue nouitatem ſiue barbariem excuſaret, *in præfat. p.* 77. ſcribit, *Paracelſum expertis ſtylo magico ſcripſiſſe, non vulgo, ſed ſibi & intelligentibus in Schola Magica educatis; ſapientia ſilii, myſteria ſua ſub vulgaribus & variis nominibus occultaſſe.* Thomas Muffetus verò, *in Dialogo Apologetico de medicamentis Chymicis*, ſcribit, Chymicos conſultò & magno iure nouis nominibus vti. In nouis enim artibus: ὀνοματοποιεῖν nullam legem vetare: res ſacras prophanis hominibus obſcurè tradendas eſſe; idque exemplo naturæ, quæ caſtaneæ nucleum non niſi cortice & aſpero tegumento abditum offerat. Recentior verò ſcriptor quidam nec inutilitatis nec obſcuritatis nomine iſta Paracelſi vocabula noua damnari exiſtimat. Primò enim inutilia non eſſe, ſed habere iſta noua Paracelſi vocabola certum finem; cum res nominibus veris deſtitutas vocabula iſta noua conuenienter ob oculos ponant, illuſtrent, & notiores reddant: deinde obſcura non eſſe, cum res ſignificatas non intricent; idque ideo, quia per Paracelſicorum nominum inuentionem non fiat aliorum & veterum terminorum abrogatio: ſiquidem nulli vulgariter recepti vnquam fuerint, qui id, quod Paracelſus per talia nomina denotauit, explicarint & cõdixerint.

Sermonis vſus.

Verum enim verò cum bonitas cuiuſq; rei in eo, cuius cauſſa facta eſt, conſiſtat: ſermo verò Dei inſigne donum ſit, hominibus ob id conceſſus, vt alter alteri mentis ſenſa & cogitationes cõmunicare & interpretari poſſit: dubium nullum eſt: illam orationem maximè laudabilem eſſe, quæ animi ſenſa clariſſimè exprimit, & veluti conſpicienda proponit: quæ verò hoc non præſtat, ſermonis nomen vix mereri; atque ideò idem eſſe nihil loqui vel ſcribere, & loqui vel ſcribere, quod nemo intelligit: ac vitio & culpa non carere eam orationẽ, in quam plus laboris & temporis impendẽdum eſt, vt verba intelligas, quàm vt res verbis denotatas percipias. Sat enim in hac vitæ breuitate & Naturæ obſcuritate rerũ eſt, quibus cognoſcendis tẽpus impendatur, vt obſcuris ſermonibus intelligendis illud conſumere opus non ſit. Et proinde rectè dictum putamos à Platone in Gorgia, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῇ, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα: *cognitionẽ nominum ſequitur ipſarum rerum cognitio*; & ab Epicteto, ἀρχὴ παιδεύσεως ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις, *initium cognitionis eſt nominum conſideratio.* Idtóque ſecundum Ariſtotelem, 2. *Top. cap.* 2. ἁμαρτάνουσιν, οἱ τοῖς ἀλλοτρίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύοντες. Et prudentiſſimè Galenus, 3. *de ſimpl. med. facult. c.* 12. ſcribit: ἡ τῶν ὀνομάτων χρῆσις [illegible] *Conturbatus nominum vſus & rerum ipſarum cognitionem conturbat*; & 3. de Pulſ. different. c. 6. *Si nomina propria ſuppetant, his vti nos par eſt; ſi non, definitione præſtat res ſingulas explicare, quàm à metaphora nomina mutuari, ſiquidem docere inſtitmus, non obtundere. Et, de vict. rat. in acut. comm.* 4. *t.* 18. ex omnium hominum conſenſu, [illegible], cenſet. Et egregiè I. C. Scaliger, in *lib.* 1. *de plantis. Eſt primum*, inquit, *Sapientis officium, bene ſentire, vt ſibi viuat: proximum, bene loqui, vt patriæ viuat. Quippe quod animal ſit iure ſociabile, neutiquam ſicut ages conſentus impulſu naturæ ſimplici, formicarum, apiumvè, aut etiam locuſtarum more, ſed ratione adductus induit ſeſe in commune ius, patietur que ipſe, patique alterum ſubebit ſimul.*

Quando noua vocabula fingere liceat.

Ergò ſi rebus nouis noua nomina cõuenieter Paracelſus & Paracelſici impoſuerũt, culpãdi nõ ſunt. Verum ſi rebus non nouis, nominibus vſu tritis & ſatis cõuenientibus reiectis & ſpretis, ipſi noua, impropria, inepta & barbara nomina impoſuerunt, excuſationem non merentur. At poſterius in pleriſ-

que

que verum esse, statuimus. Quæ enim necessitas adegit P. Seuerinum, quem Paracelsi hodiè non minus, quàm ipsum Paracelsum sequuntur, vt pro rei constitutione vel natura toties, vt in vsu huius vocabuli sibi quodammodo placere videatur, vocabulum *Anatomia* planè ineptè vsurparet? Ex gr. *pag.* 29. scribit: *In radicali humiditate totius seminis anatomia & potestas* (id est, natura & vis) *viget. Pag.* 38. *Multa in mundana Anatomia dubia & incomprehensa*, id est, multa in rerum natura obscura. Et morris & morborum Anatomia, *p.* 193. *In humana Anatomia*, pro in corpore humano. *pag.* 124. *Quæ sanitatis Anatomiam gerere videntur*, id est, Sanitatis speciem habere videntur. Neque tamen istã significationem vocis Anatomiæ, etsi sibi familiarissimam, semper retinet, sed æquiuocatione errandi caussam præbet, dum interdum hanc vocem pro rei ἀναλύσει & resolutione vsurpat; interdum pro rei loco, vt dum, *pag.* 168. dicit, *Semen ad testium Anatomiam*, id est, ad testes, *confluere*.

Anatomia vox apud P. Seuerinum.

Quæ caussa eundem impulit, vt *Tinctura* vocabulo pro rei proprietate, à qua vis agendi fluit, seu ipsa potestate agendi; aut actionum fonte tàm impropriè, toties tamẽ & singulis ferè paginis, vteretur? Nam *p.* 138. dixit: *Alimenta variis tincturis imbuta*, id est, vt ipse quidem explicat, facultatibus validis prædita. *Pag.* 150. *Seminalis Tinctura*, id est vis seminalis vel principiũ seminale. *Pag.* 222. *Tincturam morbi*, id est caussam vel principium morbi euanescere. *Ibidem*: *Tincturas morborum inualidas*, id est, principia morborum inualida. *Pag.* 223. *Tinctura Pleuritidis*, id est, caussæ Pleuritidis. *P.* 235. *Tincturæ subtiles & stabiles*, id est, caussæ morborum stabiles.

Tinctura vocabulum apud P. Seuerinum.

Ita Paracelsus, à quo ista hausit Seuerinus, sæpè res antiquas nouis nominibus appellat. Sed malè. Nã si ἐνορμῶντα Hippocraticæ & *Cheriona* Paracelsi sunt idem, ita interpretante Seuerino, *p.* 233. cur nõ antiquum, vsu tritum & idoneum vocabulum hoc retinuit, & hoc quod nemo, cuius originis sit, nouit, substituit? Si *Relollaceum* est inefficax, impotens & sterile: cur aliquod antiquorũ nõ retinuit, & hoc ineptum & barbarum introduxit? Si Orcus Hippocratis, Nox Orphei, Abyssus & Iliadus Paracelsi sont idem, ita etiam interpretante Seuerino, *p* 97. cur non antiqua ista retinuit, & nouum istud & inusitatũ vsurpauit? Qua necessitate adductus Paracelsus vocabulũ Archæi introduxit; cum si rem diligenter perpendamus, nihil aliud istud vocabulũ significet, quàm quod in Scholis Philosophorũ & Medicorum facultatem & virtutem naturalẽ, aut, si mauis, spiritum naturalẽ, facultatis naturalis ministrũ, nominamus. Non sunt certè tãti vel Paracelsus vel Seuerinus vt relictis consuetis, & quibus maximi viri hactenus vsi sunt nominibus, pro eorum libitu, quod prius hoc diximus, iã aliud vocemus.

Cherionium Paracelsi. *Relollaceum.* *Iliadus.* *Archæus.*

Nec Chymia noua est, & à Paracelso primùm inuenta, vt ipsi hæc cura nouis rebus noua nomina imponendi incubuerit; sed vocabulis, quæ antiqui Chymici vsurparunt, cõmodè vti potuisset. Neque Chymia sola tàm sacra est, vt illa præ reliquis disciplinis omnibus, etiã Sacra Scriptura, peculiari stylo, quo profani à sacris eius arcerẽtur, indigeat. Antea satis obscuritatis in natura nobis obiectũ est: monstrosis nominibus eã augere nullo modo opus est. Cũ ergo nullam caussam habeant Paracelsi, vt nouis istis & obscuris nominibus vtantur: forsan iis ita loqui placuit, ne intelligerẽtur, atq; hoc modo recõditæ & singularis cuiuidã eruditionis & sapiẽtiæ opinionẽ apud imperitos & rudes sibi cõparent; & ne facilè ab aliis refutari possent. Si n. verbis claris & perspicuis ea, quæ nouis & fictis vocabulis ac inauditis nominibus Paracelsus, & ampullantibus ac sesquipedalibus verbis Seuerinus inuoluit, clarè sine verborum inuolucris proposita fuissent: non tot admiratores inuenissent, sed dogmatum multorum absurditas dudum omnibus innotuisset. Nunc cum ignotis verbis & obscura ratione sua dogmata proponunt, etsi refutentur & reprehendantur, semper hoc obtendere valent; non satis intellecta fuisse; quæ scripsissent. Vbi verò nouis rebus (sæpe tamen talibus, quæ in rerum natura non dantur, vt suo loco videbitur) noua nomina imponere libuit, cur non significantia & emphatica, & ex lingua aliqua nota rectè & secundum analogiam deducta indidit; sed talia finxit, quorum origo & deriuatio ex nulla lingua monstrari potest. Quid n. est Ens Pagoycũ; Cagastricum; quid Euestrum, quid Nostoch, quid Scaiolæ, quid Zonetti, quid similia alia infinita? Nã qui noua & prius inaudita, qualia Paracelsus habet plurima proponere & persuadere catur, verborum perspicuitate rerum nouarum obscuritatem illustrare debet, nõ affectatã nominum obscuritate & monstrosis nomenclationibus rem antea obscuram & suspectam obscuriorem reddere, & vt minus dextrè accipiatur & intelligatur, in caussa esse.

Chymia non opus habet nouo Stylo.

Quod verò stylũ Magicũ Crollij attinet, si intelligit ea vocabula, quæ Chymici etiã ante Paracelsũ suo cõsilio suis rebus indiderunt, vt cũ metalla Planetarũ nomine appellãt; cũ Aquilæ, draconis, leonis & similia nomina rebus metallicis & mineralibus imponũt, aut cum multa vocabula à Metallurgis in suã artẽ introducũt: id nõ improbamus; & illa talia esse cõcedimus, vt facilè intelligi & explicari ab initiatis huius artis possint. Verũ an ad hũc stylũ omnia à Paracelso cõficta, & quæ è nulla lingua deriuari rectè possunt vocabula, pertineant, quiuis, qui Paracelsũ legere cupit, facilè animaduertet. Deinde vbi inuoluere & obscurare rẽ opus non est, istæ parabolicæ locutiones aut ignota vocabula nõ adhibenda. Ideoque vbi docere animus est rem planè & perspicuè, cur non potius ἔμφυτον θερμὸν & calidum innatum, quàm Sulphur appellent, & nominibus vsitatis neglectis ad obscurum parabolismum confugiant. Explicare quidem res Physicas & Medicas ex Alchimia licet; interim tamen vsitata euertenda non sunt, ac nouitates in artibus non necessariæ fugiendæ. Et si ex principiis ipsorum omnia denominanda essent, vt iam non amplius dicatur Sanguis, Bilis, Melancholia, sed Sal, Sulphur, Vitriolum vel aliud quid: cur non etiam in aliis rebus nomina vsitata abolent, & cur panis, vini, Rhabarbari, Sennæ & similes appellationes retinentur.

Stylus Magicus.

Summa ergò hæc est ἡ σαφήνεια, vt Galenus ait, ἀρετὴ τῆς ἑρμηνείας, ὅτι ἀνθρώπου ψυχῆς, *sermo animi character & mõstrosus sermo monstrosi ingenii index.* Ac proinde in antiqua disciplina tropis & inusitatis vocabulis ludere, & cõsuetudinem artis immotare, imò ad talia artẽ alligare velle, id tolerari nõ potest. Retineantur potius appellationes, quas vsus comprobauit, *quẽ penes arbitrium & vis & norma loquendi.*

Orationis vi virtus perspicuitas.

Verùm mittamus ista, & delectari talibus, quibus placẽt, sinamus: res ipsas iã videamus. Vbi primò de modo cognoscẽdi occurrit cõtrouersia. Nã nouum discendi & cognoscendi modũ proponere videntur. Etenim cum hactenus λόγος & πεῖρα Ratio & Experiẽtia omnis cognitionis origo & fundamẽtum fuerit, & quicquid cũ his cõsentit pro vero habitũ, quicquid dissentit, reiectum fuerit; & Hippocratis, Aristotelis, Galeni, & plurimorũ aliorũ virorũ doctorum libri, quia maximam partem cum his κριτηρίοις consentiant, in magno pretio habiti fuerint: Paracelsus & eius asseclæ, cùm parùm soliciti sint, quomodo cũ his κριτηρίοις sua dogmata consẽtiant, & pleræq; ipsorum assertiones principium petant; ne sine omni fundamento sua proponere videantur, nouam cognoscendi viam comminiscuntur; de qua tùm alij, tùm Crollius, *in Præf. admon.* prolixè disseruit. *Medicus*, inquit, *p.* 3. *nasci debet è Lumine Naturæ*,

Modus cognoscendi Paracelsistarum. *Cognoscendi principia.*

& Gratia, ab interno & inuiſibili homine, interno Angelo, lucæ naturæ.

Lux natura Paracelſo.

Iam ſi quæratur, quid ſit *Lux naturæ*, dicit Crollius, pag 25. *Firmamentum eſt lumen naturæ, quod homini omnia naturaliter inſluit. Sicut enim corpori ſuus creſcit è terra, ita etiã ſidereo hominis ſpiritui ſiue homini inuiſibili, qui exterioris domus incola eſt, ab igne firmamenti creſcit ſuus cibus, artes omnes, opificia, lingua, facultates. Cœlum enim eſt Pater & Doctor omnium artium, exceptâ Theologia, quæ à Spiritu Sãcto diſcitur, ſpiritusque fide eius hominis à radiis ſuperiorum ſiderum omnem ſapientiam humanam, omnes artes, ſcientias & facultates attrahit.*

Si iterũ quæratur, qui fiat, quod iis, qui in Academiis docent, quos toties ſugillat Crollius, aliiſque, qui ab ipſo diſſentiunt, Philoſophis non æquè lumen naturæ influat, ac ſuæ ſectæ Philoſophiæ, nõ video, quid clarè reſpõdeat: niſi forſan ad imaginationẽ fixam, quæ ſapientiam è cœlo attrahat, vel ad lumen gratiæ confugiat. De Paracelſo quidem ait, pag. 63. *ipſum in dubitato cœli fauore Monarcham Medicinæ factum*, ſed modum non addit.

Lumen gratiæ Paracelſi.

Luminis autem gratiæ ſæpius mentionem facit. Pag. 13. *Medicum naſci debere è lumine gratiæ & naturæ dixit.* pag 67. *Christianè debemus philoſophari, nõ Ethnicè in linguis & artibus caducis & tẽporaneis.* Et pag. 69. *Nota ſunt duo lumina, intra quæ omnia, extra quæ nihil, & nulla perfecta rerum cognitio. Lumen gratiæ verum Theologum gignit, nõ tamen ſine Philoſophia. Lumen naturæ verum Philoſophum efficit, non tamen ſine Theologia, quæ fundamẽtum eſt veræ ſapientiæ.* Et poſtea; Inter eos qui poſt Paracelſum compẽdioſè hoc tramite adveram ſapientiam peruenerint, laudat *Valentinum Weigelium*, qui cum ſuis inſtitutus & illuminatus ſit, non in ſenſuali incipientiũ, nec in rationali proficientiũ, ſed in tertia mentali ſiue intellectuali Pentecoſtes Schola, in qua Prophetæ, Apoſtoli & omnes verè docti in vita & veſtigiis Chriſti ambulantes ſine labore & tædio didicerint.

Valentinus Weigelius.

Si quæ verò doctrina illius Valentini Weigelij fuerit, inquiramus: eam fuiſſe Enthuſiaſticã, clarè patet, tũ ex aliis illius ſcriptis, quæ hodiè ab aſſeclis eius eduntur nõ pauca, tũ ex libello Germanico, cui titulus: *Der guldene Griff alle ding zu erkennen.* In quo cognitionẽ rerũ ex libris, nõ ex obiecto cognoſcibili, ſed ex cognoſcente pẽdere, omnemque veritatẽ & ſapientiã antea in homine reconditam eſſe, non verò ab obiecto externo homini infirmari tradit. Vbi inter alia, c. 16. ſcribit: *So offt einer ſich mit ernſt vom euſſern entſchlegt, vnd einkehret zu Gott in ihm ſelber, ſo findet er Liechtes vnd Erkentnuſs genugſam, er weiſs mehr als alle Bucher.* Et c. 54. ſcribit: *Wer alle ſeine vernunfft vnd verſtand enitendert in den inwendigſten grund, in ſtiller gelaſſenheit ſeines Hertzens, ſeiner Seele, vnd wartet auff Gott, der wird erfahren, was der inwendige grund vnd zeugniſs des Geiſtes ſey.* Quæ eadem Paracelſi, Henrici Coenradi in Amphitheatro, & ipſius Crollij eſt ſententia. Nã pag. 26. ita ſcribit Crollius: *Eſſentialis intrinſeca cognitio non eſt ex carne & ſanguine, nec in multitudine librorum & lectionis, nec in pluralitate Experientiæ, & antiquitatis dierum, nec in perſuaſionibus humani verbi & contentione Rationis, ſed in ipſa paſſione diuinorum: non in diſcendo, ſed in patiendo hominis mens perficitur.* Et clarius pag. 70. quẽ locum integrè adſcribere licet: *Miſeri mortales quærunt extra ſe per multos libros, per multosque Præceptores, per longinqua itinera proficiſcentes, ĩmo & diuturno labore, ſtudio & defatigatione, illa, quæ tamen intus apud ſe poſſident abundanter, ſi videlicet planè ſibi ipſis morui, & per Sabbatum, & temporalium obliuionem toto animali ſuppreſſo homine, qui nihil niſi terra eſt, ingreſſi in ſe ipſos cum Dauide Pſal. 50. Expectando expectãſſet Deum, Magiſtrum in ſancto ſuo templo, in cordis abyſſo, ſiue in intimis animæ noſtræ habitantem, ſuo Spiritu in nobis loquentem, & omnia in nobis operari, mentemque illuminare cupientem, non impedirent.* Et pag. ſeq. *Anima ſi recurrit intra ſeipſam, & conuertitur in mentem, appropinquat Deo, omnia videt, nec opus habet externa diſciplina, Angelorum more, qui omnia ab intra diſcũt, audiunt, vident: conuerſa in ſenſus elongatur à Deo, & diſcedit à Deo, vt impurum à puro. Hoc*, inquit, *tandem Myſterium Spiritus Academicus capere non poteſt.*

Pſeudochymicorum religio & Weigelianorum religio.

Habet ita Pſeudochymia ſuã velut peculiarem religionem. Nam quia Philoſophiam & Medicinam omnem ſiue reformaſſe, ſiue perfeciſſe ſe putant, in Philoſophia non ſubſiſtunt, ſed ad Theologiam etiam progrediuntur, & res ſacras profanis, profana ſacris miſcent. Hac eleganti harmonia quicquid volunt abſurdi adſtruũt, & de beatorum regno, de Angelis, de miraculis, de fide, de reſurrectione &c. mirificè argutantur, & tantò licentioſius, quanto verbi diuini conſenſu nihil opus habent, ſed dixiſſe vel ſomniaſſe inter credulos ſuos abundè ſufficit. Nam qui hoc impetrarunt, vt credantur interno lumine ſplendeſcere, iis facillimum eſt, ſuum illum bardum curioſumque gregem verbis inſolitis paſcere, cui hoc vnum plauſibile, credere incredibilia, ſcire incerta, poſſidere lubrica, affirmare paradoxa, iactareq; impoſſibilia; tantaque obſequij promptitudo eſt, vt uno menſe ab vno impoſtore plus perſuaſum, quàm à Chriſto multis annis impetratum, aut miniſtris eius creditum, liquido deprehenſum ſit. Et prima fronte ſapere deuotũ quid, & cœlum ſpirare videtur hæc Theologia: & propterea politicis & aulicis plurimis acceptiſſima eſt, ſed ſupponit monſtroſiſſima quæque, & in religionem puriorem contumelioſiſſima profert, & hæreſeos peſtilentiſſimæ genuinũ exſerit, vt id ſatis demonſtrauit Rev. Dn. D. Nicolaus Hũnius, *in libro de Weigeliana Theologia.* Et certè ſathanæ dolo hos libros ſpargi arbitrandum eſt, vt verioris pietatis, internæque deuotionis lineamenta, quæ ſerio hodie reduci, & ſinceriore ſpiritu plantari cœpere bona, hac fœda commixtione & religioſis ſuſpecta, & impiis magis dedignanda, irridendaque redderentur, & homines in fœdiſſimos errores coniicerentur. Cui enim ſemel Chriſtiana ſimplicitas diſplicuit, facilè ſpecioſi errores allubeſcunt, donec Atheiſmus, religionum expeditiſſima, ſubrepat, hominemque tot dubiis controuerſiiſque refertum in ſolidum liberet.

Veritas quid.

Verum vt ad inſtitutum redeamos & hac de re noſtrã ſententiam breuiter aperiamus, rectè principio ſcriptum putamus à Scaligero, *exercitat.* 307. *ſect.* 9. Veritatem eſſe adæquationem notionum, quæ sũt in intellectu, cũ rebus, ſeu vt habet, *lib.* 1. *de re Poetica* c. 1. æquationem orationis cum re. Omnis enim cognitio & ſcientia naturalis eatenus vera eſt, quatenus cũ rebus cõſentit. Res enim menſurant cognitionẽ noſtrã, non contra; neque quia nos ita cogitamus, res ita ſe habent, ſed quia ſic ſe habent, ita eas cognoſcimus, cum rectè cognoſcimus. Cũ verò notiones rerum omniũ, adeoque ſciẽtiam rerum naturalium nobis inſitam non habeamus; aliunde nobis eam aduenire neceſſe eſt. Etſi enim Adamo ea inerat rerum ante lapſum cognitio, vt iis omnibus ſecundum ſuam ſcientiam vera nomina imponere poſſet: nulli tamen homini poſt lapſum à natura hoc amplius conceſſum eſt.

Verus diſcendi modus.

Ideoque quicquid ſciunt homines, vel immediatè à Deo per peculiarem reuelationem, & illuminationem ipſis communicatur, vel alio modo, vt iam dicetur, diſcitur. Peculiarem illuminationem cùm ſecta Paracelſica nec ſibi vt propriam arrogare auſit, nec eam ipſi concedere poſſimus: reliquorum hominum more diſcant neceſſe eſt, & ex rebus ipſis cognitionem hauriant.

Duplex cognitio.

Duplex autẽ data eſt homini cognoſcẽdi facultas, ſenſus & intellectus. Per ſenſus enim exteriores

res phantasiæ,& per hanc intellectui offeruntur,atque omnia dũ est in corpore, sine plantasmate non intelligit. Initiumq; cognitionis est à sensibus: atq; ex illis,quæ absq;errore sensus cõprehenderũt principia constituimus:à principiis deinde progredimur ad ignota,quæ ex iis concludi possunt. Atq; hic est ordinarius discendi modus,quo ætas tenera & rudis à parentibus & præceptoribus, indoctis à doctis discunt,& vel sermone ac præsenti traditione, vel per literas & libros erudiuntur.Et hoc ipso modo post lapsum Adami omnes, quotquot fuere , institutos fuisse,& doctos euasisse,omnes historiæ & gentium consensus testatur:imò hoc ipso modo Paracelsistæ omnes instituti fuerunt.Et hac ipsa de caussa Paracelsus tot peregrinationes suscepit; Crollius suam Chymiam variis ac diuturnis peregrinationibus,laboribus & vigiliis indefessis & longa obseruatione se cõgessisse,ipse,*in Epistola dedicatoria*,scribit.Ac propterea alterũ falsum est,quod postea,*in præfatione admonitoria,pag.*70.scribit; *Miseros mortales ex cæcitate & ignorãtia quærere extra se per multos libros,per multos præceptores,per longinqua itinera,summo & diuturno labore,studio & defatigatione,quæ tamen intus apud se possideant abundanter.* Ridiculi certè homines qui quã ipsi nunquã ingressi sunt vel calcauerunt viã,illi ve se alij cõmittant, persuadere conãtur. Monstret saltẽ Crollius aliquid,quod in spiritu in se didicerit. Quicquid enim boni de medicamentorũ Chymicorum præparationibus habet, illud ex peregrinationibus,laboribus & diuturna obseruatione se cõquisiuisse rectè & ingenuè fatetur:reliqua ex Paracelso, Seuerino & VVeigelio ac similibus hausit & mutuatus est. Idem de aliis eius generis hominibus dicendum est,qui omnes à suis præceptoribus didicerunt, & non tarò de variis peregrinationibus & conuersione cum variis artificibus gloriantur,& nõ pauci ex iis Doctoræ ex priuilegiis Academicis titulo se iactant.Et si non discendo,sed patiendo, & in Spiritu in se,vt Crollius loquitur , homo discere potest,nec doctoribus & libris opus est:quorsum libros edunt Paracelsici?

Si ergo,quod res est,dicendum,vt paradoxis suis fidẽ faciant,& aliis in ea inquirendi ansam eripiãt, se aliã,quàm Aristotelici vel Galenici,ad eruditionẽ peruemendi viam habere scribunt , & nescio quod Lumen Naturæ & Gratiæ fingunt , quo sui cerebri figmenta,quæ rationibus,& experientia probare nõ possint, palliant. Quod si admittatur,cuilibet pro libitu noua dogmata ab omni experientia & ratione aliena fingenti,&illa ad Lumen Naturæ & Gratiæ referenti fides habenda erit , & verum erit quod cuique videbitur. Ex quo quæ omnium disciplinarum confusio oriri possit,nemo non videt.

Lumen Natura Paracelsi. Nec tamen quid Lumen illud Naturæ sit,quo tãtoperè gloriantur,& aliis se præstare putant, inter se cõsentiũt,aut satis explicare possunt.Paracelsus,*Paragrani tract.*1.*p.*208 Lumen naturæ accẽdi per Spiritũ Sanctũ scribit,*& tom.*2.*pag.*329. idem statuit. *libro* 3.*de origine morbor.inuisibil.* Asserit,Magos Pharaonis arte ex lumine naturæ miracula edidisse atq;ægrè fert,quod à sacra Scriptura Magi(*Zeuberer*) vocãtur.*In Philosophia de generatione hominis,tom.*2.*p.*67. lumen naturæ dicit esse tãtum intellectũ siue rationem(*die Vernunfft*) & nihil aliud. Muffetus Lumen Naturæ dicit esse primæ naturæ siue integritatis iudicij veluti fulgur quoddam non ionatũ,sed inditũ nobis à Deo,quod falsum à vero diuinione mentis oculo discernamus.Crollius,*pag.*104 dicit,quod lumen naturæ nihil aliud sit,quàm mũdi illius inuisibilis cũ corpore microcosmico diuina quædã analogia;quod ide statuit Quercetanus , *in Tetrade c.* 5. Idẽ tamen Crollius,*p.*25. scribit,*firmamentum esse lumen naturæ,quod omnia homini naturaliter insinuet. Pag.* 38.verò hoc habet : *Altera hominis pars siue sidereum corpus vocatur hominis genius,lar domesticus, familiaris Sophorum homunculus,Demon siue Genius bonus, internus Paracelsi Adech,Natura lumen.*

Donec ergo ipsi secum de lumine naturæ conueniant,nõ interea viæ omnibus seculis à sapientibus tritæ insistamus,& lumen intellectus nostri accendamus,id est,nõ quid sapiens sophorũ homunculus suggerat, sed quid λόγος ὀρθὸς dictet, attendamus , & κριτήρια illa doctrinæ ab omnibus sapiẽtibus probata sequamur:& inprimis ... & Logicam,non errorum magistram & lucis naturæ obscuratricem,sed ad omnes errores vitandos, & veritatis abditæ & occultæ inuestigationem summè vtilem & necessariam nobis commendatam habeamus.

CAPVT VI.

De Analogia maiorũ & minoris Mundi.

Analogia maioris & minoris mundi. SI verò rem ipsam spectemus,tota ferè Paracelsica & Paracelsicorum Philosophia ac Medicina innititur Analogiæ maioris & minoris mundi,atque eam ipsi valde latè extendunt.Neque enim Paracelsus cum suis asseclis contentus est iis comparationibus,quæ vulgò inter hominem & maiorem mundum institui solent, sed *in lib.* 4. *de origine morborum inuisibilium initio*,scribit:*In homine esse astrorum motus, naturam terra,aqua,aëris,omnia vegetabilia,omnia mineralia,omnes constellationes,quatuor ventos.Et, Paragrani tractat.*1.scribit:*Medici esse , scire in homine Caudam Draconis, Arietem, Axem polarem, Lineam meridionalem, Orientem, Occidentem. Et Paragrano primo,* non ad humores referendos esse morbos dicit,sed *dicendum,hunc morbum esse Acerinum,alium Anthora,Pulegij,Melissa,Sauina,Terebinthina,Saleris montani, Hellebori. Et in libro de Lunaticis,tractat.*1.*c.*1. scribit:*In limbo nostro esse Cœlum & Terra & omnium animalium proprietates.In Labyrintho Medicorum errantium c.*4. *Quomodo Homo sit Microcosmus sec. Paracelsi.* omnia mundi maioris in homine esse dicit,eiq;*verũ esse Medicũ* scribit,*qui possit dicere.Hoc in homine est Sapphirus,hoc Mercurius,hoc Cupressus, hoc flos Cheiri.* Ita Crollius,*in præfat. p.* 30. scribit: *Circulus dicitur Homo,quod in se omnes Creaturas contineat. Pag.* 32. *In homine omnia sunt comprehensa, & ipse fert omnia in se. Pag.* 32. *Est in nobis terum firmamentũ cum Planetis & stellis.Pag.* 35.*Homo totius mundi partes habet,& nihil est in maiori mundo,quod in ipso homine realiter nõ reperiatur.*Et postea:*Tota mundi machina collecta & reducta est in Microcosmũ,ita vt nihil in toto mundo reperiatur, quod videre etiã nõ sit in homine.*Nec aliter Marpurgẽses,*disput.*8.Chymicorum sententiã recensent, dum scribunt:Chymicos hominẽ Microcosmũ appellare; non ob superficialẽ quandã similitudinẽ, sed quod *ipsa & secundum speciẽ*(etsi inuisibiliter)*omnia & singula in se cõplectatur,quacunq;visibili forma in triplici illo regno vetabili,animali,minerali ; totius;q; mundi amphitheatro explicata continentur.*Communicare nimirũ dicit Crollius hominem cum Deo mente; cum Angelis anima rationali, & corpore inuisibili sidereo; cum astris eodem corpore inuisibili,cum Elementis corpore terrestri visibili

Hominis corpus duplex sec. Paracelf. Vt enim hoc(vt quæ mox dicentur,rectius intelligantur) addamus , in quolibet homine statuũt duo corpora,vnum Physicum,elementare,visibile,&tangibile ex terra,& quod primus homo ex limo terræ acceperit:alterum inuisibile,insensibile, sidereum,& astris deductum:atq;hoc Crollius *p.*16.appellat hominis genium,Larem domesticum, hominem vmbratilem,familiarem Sophorum homunculum , Euestrum,& nescio quid aliud.

Seuerinus etsi reipsâ forsan non dissentiat: paulò tamen cautius hac de re loquitur. *Cap.* enim 13. *p.* 319. ita hac de re scribit: *Nec oportet formas ipsas & externas signaturas rerũ naturalium in Microcosmi anatomia inquirere: sufficiunt proprietates, scientia, doctrina, prædestinationes, Tincturæ seminales, vitæ & potestatis custodes. Vanum est, bouem in homine inquirere, cupressum, fagum, triticum, vitem, aurum, Smaragdum, proprietates verò & tincturas radicales, actionum fontes, vuarum, tritici, hordei, auri, Smaragdi, rosarum, violarum qui quærit, inueniet. Neque harũ solummodò proprietates, sed etiã in quibusdã Vitrioli, Sulphuris, Salis petræ, Mercurij, Arsenici, Antimonij, Napelli, Vrticæ, Aronis, Opij, Mandragoræ, Cicutæ deprehendet. Resoluta verò sunt semina rerum naturalium & spiritualia in generationib. & trãsmutationibus microcosmi, & trãsplãtatione externa illas signaturas figurarũ, coagulationũ, magnitudinũ amiserunt, intrinsecis seruatis.*

Quomodo homo sit Microcosmus sec. Peripateticos.

Contra Aristotelici & Galenici vtuntur quidem & iisdem interdum verbis, sed non eadem mente. Nã inter alia scribit Laurentius, *l.* 1. *anatom. c.* 2. hominem in se continere omnia, quæ vniuersus hic mundus amplissimo suo sinu coercet, vt paruus mũdus & vniuersi exẽplar & epitome meritò dici possit. Verum mentem suam lõgè aliter, quã Paracelsus & eius asseclæ, explicant. Etsi enim passim ab omnibus Philosophis homo microscomus appelletur, vt loca citare superfluum sit; tamen causam appellationis huius lõgè aliã reddunt. Ita autem vocari cẽsent, vt Erastus, *disp.* 1. *contra Paracelsum*, eorum sententias collegit, vel quia similitudo quædam in eo inueniatur totius vniuersitatis rerum; vel quia nexus est & medium vtriusque naturæ, corporeæ & incorporeæ; vel quia diuinæ dispensationis & moderationis huius vniuersi illustris est imago. Nã corpus habet visibile & Elementare, animã cœlestẽ; potentiam vegetandi & nutriendi, qualis est in plãtis; sensus, vt bruta: demum adest mens instar Angelicæ naturæ. Imò membrorũ ordine & positu vniuersum refert. Cùm enim maiorẽ mundum plerique Philosophi in tres partes diuidant, inferiorem hunc Elementarem, cœlestem, & supra cœlestem: cum omnib. his tribus homo conuenit, tribus, quibus & ipse diuisus est, regionib. Capite, thorace & ventre inferiore.

Quæ partes Hominis quib. partib. Mundi respondeant.

Inferiore enim ventre, qui continet membra nutritioni & & generationi dicata, respõdet homo regioni Elementari, in qua perpetua generationum & corruptionum vicissitudo est. Thorace, in quo cor vitalis caloris fons & officina residet, cum regione cœlesti, in qua Sol caloris in mundo fons & reliquæ stellæ continentur, conuenit: Capite verò, in quo mens residet, & è quo omnes sensus originem suam habent, non solum mundo illi supercœlesti seu angelico, vt alij appellant, similis est, sed etiam in hac parte imago Dei in homine & olim ante lapsum, & quæ sunt eius reliquæ post lapsum, se inprimis cõspiciendas exhibent. De qua mundi maioris & minoris secundum omnes partes comparatione plura addere non libet; cum passim de ea multa extent.

Partiũ Hominis cum Planetis conuenientia.

Hoc saltem addimus, nonnullos præcipuè ex cœli cum homine conuenientia hanc Analogiam deducere: cum membra quædam corporis cum quibusdã stellis conuenientiam habere statuunt, & cor cũ ☉ cerebrum cum ☽; splenem cum ♄; Pulmonem cum ☿; Renes & testes cum ♀; Epar cum ♃; cum felle ♂ cognationem habere scribunt. Quæ opinio non noua est, sed ex antiqua Astrologorum doctrina petita. Atque explicat hanc eleganter Leo Hebræus, *Dialogo* 2. *de Amore.*

Diuinæ etiam gubernationis exemplum in homine conspicitur. Nam vt creaturæ tum corporeæ, tum spirituales vniuersæ subiiciuntur imperio & rectioni diuinæ: ita & corpus nostrum & facultates animæ omnes à mente reguntur, vt quod ad visibilem mundi dispensationem attinet, id ferè mens sit in homine, quod Deus est in mundo.

Itaque si iuxta similitudinem vel Analogiam aut etiam genericè omnia, quæ mundus complectitur, in homine inesse dicantur: id non improbant Aristotelici & Galenici: verum quod secundum speciẽ omnia in homine sint, non admittunt. Habet nimirum in se homo virtutem vegetantem vniuersè, & eatenus cum plantis conuenit: non verò habet vires & facultates, multò minus essentiam cuiuslibet plãtæ in specie. Præterea & sensu præditus est; at non quomodo speciatim animalia hoc vel illo sensu præstant.

Inconstantia Paracelsi de Microcosmo.

Obiicit porrò Paracelsistis incõstantiam Erastus. Cum enim hominem Paracelsus tantùm Microcosmum esse dicat: tamen talia alibi docet, è quibus res quælibet Microcosmus dici potest. *De Caduco Matricis*, §. 2. *in pane omnes Creaturas cum suis astris esse dicit.* Et *de modo pharmacandi tract.* 2. scribit: *Quoties homo in manu bolum cibi habet, toties in ea cœlum & terrã tenet in eodem bolo. Quoniam in ipso latent omnes partes hominis, & in eo creata omnia sphæra globorumque perfecta sua habent corpora. Sic in manu comedentis est cœlum & terra.* Quod si ita est, & omnia in omnibus contineantur, causa nulla erit, cur homo saltem Microcosmus appellandus sit, ipsique soli prærogatiua hæc debeatur, sed innumeri erunt Microcosmi.

Decisio quæstionis de analogia macrocosmi & microcosmi.

Has vtriusque partis sententias si diligenter perpendamus, animaduertemus primò, Chymicos nimis latè istum maioris & minoris mundi consensũ extendere, nimirũ non analogiam & consensum, sed ferè identitatem quærere; seu, vt Crollius scribit, statuere in essentia & interna forma planè vnum & idem esse, & saltem externa discerni: Mundum & Hominem & magnum mundum cum paruo per vnum omnia esse, instar prolis cum parente suo. Cũ enim plantarum & animalium, imò aliarum rerum naturalium, tantus sit numerus, vt nec in maiore mundo omnes species satis cognitas patem: quis easdem in homine nobis monstrabit? Requirit quidem Paracelsus, *in Labyrin. Medic. errant. c.* 4. in vero Medico, vt dicere possit; hoc in homine est Sapphirus, hoc Mercurius, hoc Cupressus, hoc flos Cheiri: verum nullus adhuc Paracelsicorum inuentus est, qui id præstare potuerit, & tot plantarum in homine, vt & animalium species, monstrauerit: immo vix aliquis est, qui ea in re aliquid tentauerit. Vt iam nõ dicam de innumero stellarum numero, quem quomodò realiter & secundum speciem in homine inesse monstrare possint, non video. Non dicam etiam iam de eo, quod Crollius, *p.* 15. ex Paracelso scribit, Deum singulis Elementis indidisse peculiares incolas, Spiritus, Nymphas, Vndenas, Melosynas, Sirenes, Gnomos, Lemures, Silphes, Montanos, Zonetas, Pygmæos, Vmbratiles, Syluestres, Satyros, Gigãtes, Vulcanales, Penates, Salamandras, Superos, Zũdel, Flagas; eosque rursum in multa millia generum diuisos: qui certè, si modò sint, omnes ex hac sententia ad maiorem mundum pertinebunt: sed quomodo eos in homine monstrare possit Crollius, cum Paracelso viderit.

Inter alios Valent. VVeigelius, sectæ huius facilè antesignanus, *in libello cui titulum fecit*, *γνῶθι σεαυτόν*, cum speciosè de maioris & minoris mundi consensu multa dixisset, vbi tandem ad rem ventum est, cap. 4. hæc affert: *VVenn ich solte volkomlich beschreiben den* Microcosmum, *das ist, den Menschen, so muste ich auch volkomliche Erkentniss aller Creaturen in der gantzen VVelt haben, das ist, Ich muste* totã mũdi machinã, *Himmel vnd Erde kennẽ, sãpt den geschœpffen. Denn aus allẽ Creaturẽ ist der Mensch formieret nach seinẽ sterblichẽ vnd tœdlichen theile, dieweil dieser Erdenklos, das ist, die grosse VVelt gãtz gebracht ist zusãmẽ in einen Mẽschẽ.*

Denn

Denn alles vvas im Himmel vnd Erden ist, dasselbe ist auch im Mēschē, ia der Mēsch ist die VVelt selber. Darūb er auch μικρόκοσμος geheissen vvird. VVenn ich nun, sage ich, dē Menschen volkomlich solte beschreiben, so muste ich diese Stucke als die gantze VVelt erkennen vnd vvissen. Denn ich kenne den Vater, vnd auss dem Vater kendte ich beschreiben den Sohn, vvelches ist der Mensch. Aber ich erkenne mich nicht genug zu sein zubeschreiben ein solch hohes kunstreiches VVerck. Quibus hisce Saluatoris nostri verbis, Matth. 23. v. 4. respondeo: *Ligant onera grauia, difficiliaque portatu, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo mouere ea nolunt.*

Quomodo homo sit microcosmus.

Interim ex altera parte nonnulli etiam nimis superficialiter hūc maioris & minoris mundi consensum tractant. Nam negandum non est, non solum secundum ἀναλογίαν, sed etiam reuera multa, quæ sunt in maiore mundo, in homine reperiri. Inest certè in homine secundum plerorumque sententiam, vt suo loco docebitur, calidum illud cœleste; insunt in eodem Elementa realiter; nutritur & vegetatur homo, sicut plantæ; videt, & alios sensus habet, vt reliqua animalia, & proinde in eo est animalitas; insunt in eo alia accidētia, quorum quodlibet proprium & primum subiectum habet. Quæ omnia in vnum hominem mixta & composita sita sunt. Et per reliqua rerum naturalium genera omnia quasi per gradus ad Hominis, Creaturæ perfectissimæ, formationem Creator progressus est.

Hîc verò per mundum maiorem non solum intelligo Cœlum & Elementa & mineralia; verum etiam plantæ & animalia ad eum pertinent. Ideoque Paracelsi & Seuerini argumentum non valet: non datur bilis, Pituita, Melancholia in maiore mundo. Ergo nec in homine. Nam reuera humores in animalibus brutis reperiuntur, vt in homine; adeoque rerum, quæ in homine perfectissimè apparent, rudimenta in animalibus imperfectioribus & brutis reperiuntur.

Immo affirmare, & istud Chymicis concedere ausim, multas proprietates in homine esse occultiores; quæ cum plurimis rebus naturalibus non solùm secundum genus, sed etiam cum speciebus earundem & specierum indiuiduis mirabiles consensus & dissensus habent, vt multarum rerum cum partibus corporis nostri Sympathia & Antipathia testatur. Non iam dicam de stellis, quæ à nobis remotiores, quarumque effectus occultiores sunt. Peculiares tamen stellas cum priuatis & peculiaribus corporis nostri partibus cognationem habere, quod Astrologi affirmant, non negauerim. Sublunaria notiora sunt. Lepus marinus pulmones; Cantharides Vesicam, partibus illis illæsis, lædunt. Pæonia etiam collo appensa Epilepsi medetur. Non sunt omnia de nihilo, quæ de lapide Nephritico à quibusdam dicuntur. Quantam cum corde cognationem habeant Sapphirus, Margaritæ, Lapis Bezoar, iam multis notum: & sunt etiam gemmarum cum aliis partibus cognationes. Quantam etiam conuenientiā habeat cum corde Melissa, malum Aurantium, Citrium; cum Epate, Epatica, Agrimonia; cum Liene, Ceterach, Polypodium; cum Testibus, Satyrium, Orchides; cum aliis partibus aliæ plantæ. Quanta quoque inter animalia quædam & hominē ac eius partes inueniatur Sympathia & antipathia, notum est. Nonnulli scilicet caseum auersantur, alii vinum, alii pisces, nonnulli præsentiam felis in occulto etiam latentis ferre non possunt. qualia exempla passim apud authores annotata sunt. Atque hoc si voluit P. Seuerinus, dum, *pag.* 319. in homine non bouem, non cypressum, sed proprietates horum quærere iubet; ipsi non planè aduersamur, imò summè necessarium esse putamus, vt Medicus inquirat, quæ gemmæ, mineralia & metalla, plantæ ac animalia, imò si fieri posset, stellæ cum homine & singulis eius partibus consensum & dissensum habeant: atque hoc si diligenter annotaretur, quod omnino fieri deberet, mirandæ curationes perfici possent.

Sympathia & antipathia exempla.

Occulta proprietatis vnde.

Verum caussas huius consensus & dissensus, & vnde illæ occultæ proprietates ortum habeant, inuenire est difficilimum. Seuerinus quidem, *allegato loco*, scribit: Resoluta semina rerum naturalium & spiritualia in generationibus & transmutationibus Microcosmi, & transplantatione externas illas signaturas figurarum, coagulationū, magnitudinum amisisse intrinsecis seruatis. Verum si hoc ita se habet, homo illas proprietates non à primo ortu haberet, sed demùm ex victu & transmutatione rerum naturalium iam genitas acquireret: cum tamen illæ ipsæ proprietates homini à primo ortu inditæ sint, & homo ab ipso ortu Microcosmus sit. Ideoque sympathias & antipathias potius a calido innato siue Spiritu insito, aut quocunque modo appellare libeat, cuiuscunque partis cum Spiritu insito rerum naturalium externarum cognationem & affinitatem habente habente prouenire crediderim.

Vnde rerum natur. Sympathia & antipathia.

Atque hoc modo si Paracelsus in homine B. Cheiri, Melissam & alias plantas quæreret, tolerari posset: imò rem vtilem Medicinæ fecisset, si, modò eum cognitum & perspectum habuit, omnium rerum naturalium cum homine consensum & dissensum annotasset. Et cum rectissimè scripserit Thomas Erastus, *part. 3. disp. contra Paracels.* de hac ipsa materia agens; quod vi naturali fieri nullâ possit, alicuius rei proprietas & actio in alia re insit, quàm in ea, cuius est proprietas & actio: & propterea non esse in homine proprietates rerum naturalium aliarum, vel simul inesse in eodem earum subiecta & caussas inde concludatur: si Chymici aliquid præ aliis præclari præstare vellet, prima proprietatum quarumlibet subiecta, & vbi in homine lateant, monstrare deberent. Sicuti enim calor, frigidus, humiditas, siccitas in homine insunt, quia eidem Elementa insunt; & sicut calorem illum vitalem cœlesti analogum ex corde quasi humani corporis Sole in omnia reliqua membra diffundi notissimum est: ita etiam quia Melissæ, quia aliarum plantarum proprietates in homine esse dicunt, quibus subiectis insint, & quo loci hæreant, monstrare deberent. Hoc enim nisi, facere possunt, frustra sunt, & malè interim vulgatam corporis humani anatomiam & considerationem, qua partium corporis structura & admirandæ operandi facultates reperiuntur, negligunt.

Sicut & in eo peccant, quod solum solum ab extraneis cognitionem petendam censent. Plus enim est in specie, quā in genere, & plus habet in se homo, finis & meta vltima rerum naturalium, quàm res naturales aliæ; & quæ in se habet homo, humano modo habet. Habet nimirum carnem, ossa, sanguinem cum brutis suo quidem modo communem: veruntamen caro, ossa, sanguis in homine humana sunt.

Comparationibus & analogia quantum tribuendum.

Domestica itaque, vt hæc concludamus, argumēta externis firmiora & euidentiora sunt; & animus veritatis amans, & πρῶτον ὄργανον callens, non obliquis & obscuris comparationibus contentus & similitudinibus & inanibus opinionibus saturatur, sed solidas demonstrationes expetit, & vnumquodque propriis principiis, non alienis & extraneis æstimat. Opinari & similia adducere, scientiam non parit; sed scire est rem per caussam cognoscere. Et cum eos, qui apodictica argumenta se habere putant, & demonstrationibus nituntur, sæpe falli contingat: quid accidet iis, qui comparationib. & symbolismis solùm vtuntur? Nullum enim est simile, quod non etiā aliqua ex parte sit dissimile. Præterea cum rectè Aristoteles scribat, *in principio 1. Poster. analyt.*

analyt. πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προϋπαρχούσης γίνεται γνώσεως: : Si ex maioris mundi in hominis cognitionem deducere nos cupiunt Paracelsici, ipsi maiorem mundum vndiquaque cognitum & perspectum habeant necesse est. Quod an sibi arrogare possint, sese ipsi excutiant & examinent. οὐδεὶς ἀνθρώπων ἔστιν ἅπαντα σοφός:

CAPVT VII.

De materia prima.

VT ergo ad rem ipsam accedamus, & quælibet ex suis principiis æstimemus: primò de principiis disquirendum. Et primò materiam Aristotelis quod attinet, eam Recentiores Chymici reiiciunt & falsè derident & exagitant; nominantque Versipellem Proteum, libidinosam Thaidem, informe monstrum, ridiculum Eubulidis somnium, suaue delirium, futile & inutile & nescio quid non aliud.

Materia prima Paracelsi.

Si verò Paracelsi & assecların de rerum omnium prima materia sententia quæratur, ita Paracelsus in Philosophia ad Athenienses scribit: *Omnium rerum, quæ creata & corruptioni obnoxia sunt, vnum fuit principium, in quo conclusa sunt omnes Creaturæ intra cœlum comprehensæ. Intelligendum quidem ex vna materia cuncta creata prodiisse & non obtigisse cuique propriam. Hæc materia rerum est mysterium magnum, & non perceptibile quid, non vllius sensibilis essentiæ, neque sub aliqua forma vel proprietate inclinatum, non alicuius coloris, nec Elementaris natura. Quam latè se extendit ætherea regio tota; tam ampla fuit sphæra mysterii magni. Hoc mysterium magnum Elementorum, & pariter auis stellarum omnium, arborum & creaturarum carnis. Nam vt ex matre proles nascitur: haud secus ex mysterio magno cuncta creata nata sunt; estque mysterium magnum vna mater omnium rerum corruptibilium mortalium, & suam ex ea duxerunt originem non quidem successiuè, sed in vna creatione, substantia, materia, forma, essentia, natura & inclinatio data sunt.* Dorneus verò, in Physica Geneseos, *Mysterium magnũ ita describit: Æternus æterna sapientia verbum in immensi & infiniti sui centro æterno finiti & quãdoque trãsituri centrum collocare voluit, vt in eo sibi materiam præpararet absque vlla præiacenti materia quapiam ad mundi creationem idoneam.*

Mysterium magnum

Recentiores verò materiam primam dicunt esse *subiectum essentiale, formas omnes actu possidens, elargiens & conseruans; siue punctum quoddam, à quo omnia emanant, ad quod tanquam Centrum omnia colliueant, à Creatore Deo in rudem olim massam impositum, quod sit communis illa mater, fons vitæ inexhaustus, actionum omnium naturalium, generationum, mixtionum, transplantationum origo, quæ vniuersam Anatomiam corporis occupans pro diuersitate Tincturarum, impressionum & confluentiarum diuersas operationes producit, morborum omnium pepasmos. Crises & sanationes moderatur, vt digestis temporibus consumtis Elementis ipsa ad nouorum Indiuiduorum procreationem permanet.*

Hîc initio proponendum videtur aut præmittendum Iacobi Zvvingeri, qui in Chymia excolenda procul dubio vtilem operam, nisi immatura morte præuentus fuisset, præstitisset, iudicium, qui *in Epistola ad Guil. Fabricium,* quam citat Andreas Libauios, *in præfatione examinis Philosophiæ vitalis Crollii,* scribit: *Philosomata Paracelsi, sua sententia, vel eadem esse cum Græcis, vel deteriora. Eadem esse cum Græcis, vel deteriora. Eadem quidem interdum, sed affectata verborum peregrinitate, vt aliud dicere videatur, immutata. Diuersa verò vel peiora, cum falsis opinionibus veritatem obscurat, & allegoriis alienis nititur, potissimumque fundamento Microcosmi, quasi in hoc sint omnia Macrocosmi: quo destructo omnia superstructa collabuntur.*

Iac. Zvvingeri de Paracelsi dogmat. iudicium.

Rem ita sæpè se habere vel ex Paracelsi assecların doctrina de materia prima & mysterio magno videre est. Nam quæ primò de mysterio magno & materia prima à Paracelso & assectis afferuntur, vt modò dictum, vel pro meris figmentis habenda sunt, & cum sine omni ratione proferantur, eadem facilitate, qua proferuntur, reiiciuntur; vel ex Græcorum libris petita, & peregrinis nominibus inuoluta sunt.

Ipsos fingere & proponere quælibet, ex eo patet quod aliter de materia prima loquitur Paracelsus, aliter eius sectatores; & vtrique sine omni ratione prolata. Nam Paracelsus & cum eo Dornæus, ex materia prima & Mysterio magno omnia creata prodiisse, Recentiores verò materiam primam in rudem illam massam impositam fuisse, & ita rudem massam ante materiam primam fuisse statuunt. Deinde hic non afferam, quæ de creatione mundi, *diss. 1. contra Paracelsum*, disputat Erastus; nec etiam quæ aliis in locis de mysterio magno scribit Paracelsus Lib. 1. Philosoph. ad Atheniens. ex professo hac de re agit Paracelsus, & omnia creata corruptibilia è mysterio magno increato prouenisse scribit.

Mysterium quid Paracelso.

Mysterium autem, si eius mentem diligenter attendamus, nihil ipsi est aliud, quàm materia, quæ occulto & inuisibili modo aliquid in se continet; siue ex quo aliquid prouenit, quod in ea non animaduertebatur. Ita enim stercus esse mysterium Scarabæorum; Lac, Casei, Butyri, Seri; Caseum, vermium scribit, *alleg. lib. text. 3.*

Quotuplex Mysterium Paracelsi.

Mysteria verò facit duplicia; Specialia, seu singulorum singula, & mysterium magnum increatum, è quo res omnes creatæ corruptibiles sublunares prouenerint. Fuisse autem res omnes creatas corruptibiles in eo mysterio non formaliter, non essentialiter, non qualitatiuè (vt ita dicam) *text. 4.* scribit: sed sicut in ligno est imago, quæ non videtur, donec superflua ligna abscindantur; cum hoc tamen discrimine, quod ligni segmenta abiiciantur; in mysterio verò increato, nulla re abiecta, quodlibet suam formam & essentiam acceperit. Atque ita separatione res omnes è mysterio magno productas fuisse censet.

Optandum verò esset, vt de Paracelso hic & alibi dicere possemus, quod Scaliger, *exerc. 61. sect. 3.* de Platone scribit, cum optima quæque illa quæ sunt in magna hominum admiratione, ab aliis sumta nectare suo condita posteris reliquisse. Verum si, quod res est, dicendum, Zvvingeri iudicium hîc potius locum habet, & videmus eum antiqua, affectata verborum peregrinitate aliqua, vt aliud dicere videretur, immutasse; imò falsis opinionibus antiquorum sententias sæpius obscurasse. Legit procul dubio Paracelsus, quæ Moses de creatione mundi scripsit; innotuit illi fortassè aliquomodo Chaos illud Philosophorum antiquorum etiam à Poëtis decantatum; imò aliquid fortassè de idea mundi Platonica inaudiuit; nec etiam, si vnquam in Scholis Aristotelicorum & Galenicorum versatus fuit, materia illa prima ἄμορφος, ἀόρατος, πανδεχὴς, χώρα καὶ ὑποδοχὴ καὶ μήτηρ τῆς ὕλης ipsi incognita esse potuit. Verum cum ipsi, vt supra, *à libro de ligno & linea vitæ pag. 542.* dictum, Moses parum eruditè & perfectè creationem Mundi descripsisse videtur, neque philosophica illa satis caperet: Mysterium istud magnum finxit; quid tamen sit, explicare non potuit.

Mysterium magnum vnde Paracelsus finxerit.

Si verò, vt aliquo modo intelligi possit, explicari debeat: nihil aliud erit, quàm vel idea vel Anima mundi Platonica, vel Chaos, cuius plerique antiqui Philosophi meminerunt. Et quidem Ideæ mundi Platonicæ magis conuenire videntur, quæ Paracel-

sus dicit de Materia prima omnium rerum sina mysterio magno. Plato enim, *in Timaeo*, scribit: *Si pulcher est hic mundus, si bonus eius opifex; perspicuum est, ipsum ad sempiternum quoddam & permanens exemplum factum esse*; quod *in libro de anima mundi*, Ideam vocat: Paracelsus verò, *lib. Philosophia ad Atbenienses*, *l.* 4. Mysterium magnum increatum vocat, & ex eo omnes res prodiisse passim toto illo libro docet: atque ita quatenus increatum esse dicit, cum Idea mundi Platonica conuenit. In caeteris est Chaos illud, cuius passim antiqui Philosophi mentionem faciunt.

Atque ita nihil noui dicit Paracelsus. Vt tamen aliquid noui dicere videretur, nominis peregrinitate id affectauit. Interim tamē antiqua dogmata corrumpit, & res diuersas ab antiquis propositas confundit, & sibi planè non constat Paracelsus. Principiò enim absurdissimus est, quod Mysterium magnū increatum esse dicit. Quid enim magis à scriptura, imò omni rectā ratione alienum, quam aliquid increatum statuere, praeter Deum? Nam quod Dornaeus, *in Admonit. ad Erastum*, Paracelsum excusare conatur: eo ipso eum magis accusat, & absurda absurdis cumulat, dum scribit; *Creationem primā dici fuisse supernaturalem, & in diuina mente solum à Deo per verbum suum conceptam*. Et in physic. Genes. *Aeternum sapientia verbum aeterna in infinitis & immensis sui centro aeterne, suis & quandoque transituri Mundi Centrum collocasse, vt in eo sibi materiam praparet, absque vlla pracedente materia quapiam, ad Mundi creationem idoneam*. Et iterum; *Dei Sapientiam conceptione mentali adaptasse sibi materiam idealem inuisibilem. Et in hoc creasse res omnes vnitè & non non confusè iunctas, donec per diuisionem à Creatore tandem patefacta sunt*. Quibus omnibus nihil noui docet, sed Ideam mundi Platonicam, deinde Chaos illud omnibus notum proponit. Sed forsan Paracelsus & Dornaeus Dei in creando consiliarij fuerunt; quoniam tam exactè sciunt, Deum in tempore & primā quidem die Ideam Mundi, quem creaturus erat, demum concepisse.

Duplex Creatio à Dornaeo.

Recentiores verò dum describunt Materiam primam esse subiectum essentiale, formas omnes actu possidens, elargiens & conseruans, sine punctū quoddam, è quo omnia emanant, & ad quod, tanquā Centrum, omnia collineant quod à Creatore Deo in tudem olim massam impositum sit fons vitae inexhaustus, actionum omnium naturalium, generationum & mixtionum origo. Si de Materiā loquuntur, parū consentanea, nec sibi cohaerentia, & non nisi verba, quibus res non subest, quibus tamen, quasi *αὐτοπιστα* sint, nullā ratione prolata fidem habere cupiunt, proferunt. Quae enim sit ista materia, quae formas omnias actu contineat, quae actionum omnium naturalium, quae tamen à suis formis quaeque proueniunt, causa & origo sit? quomodo res vna omnes formas actu possidere potest?

Materia prima Recent. Chymic.

Si autem, quod semper veritatis amatoribus faciendum, opinio ista in sensum aliquem meliorem trahi debet, nihil aliud per eam intelligere possumus, quā vel vim seminariam, cunctis rebus à Creatore in prima creatione inditam, cuius beneficio à re minima & puncto quasi res quaelibet naturalis in molem suae speciei conuenientem sese augere potest: vel Animā Mundi Platonicam. De ea enim Plato, *lib. de Anima Mundi*, scribit; quod ipsam Deus in medio ipsius mundi indiderit, & extra eduxerit, ipsumq; vniuersum ea contraxerit. Seu, vt *in Timaeo* habet, quod animam Deus in medio mundi collocarit, & per totū extenderit ac circumdederit corpore, & vestiuerit corpore extrinsecus, eamque vt Dominam & Imperatricem obedienti praefecerit corpori. Et *lib.* 10. *de legib.* scribit: *ψυχὴν* esse *διοικοῦσαν*, *ἐν οἰκοῦσαν* in omnibus, quae mouentur, eamque vniuersi mundi curam petere. Est enim Platonis Anima Mūdi nihil aliud,

Anima Mundi Platonica.

quam *δημιουργὸς* ille contrariarum rerum *εἰκονοργὸς* omnis *συμπαθείας* in hoc mundo fons & principium.

Quā in re iterum nihil noui adferunt; sed antiquissimum dogma sub schemate peregrini nominis occultant. Anima enim mundi apud omnes est celeberrima, omnesque libri veterum & recentiorum Platonicorum eius commendatione pleni sunt. Quorum sententias egregiè complexus est Virgilius, 6. *Aeneid.*

Principiò Caelum ac terras camposque liquentes
Lucentemque globum Luna, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et, 4. *Georgic.*

——Deum namque ire per omnes
Terrasque tractusque maris, Caelumque profundum.

Animam nimirum mundi vbiq; per terram & aquā spiritualia ac viuifica semina in se continere, & per se gignere, vbicumque semina corporalia desuunt; semina rursū derelicta ab animatis fouere, atq; ex putrido vinaceo semine variam, ordinatā, pretiosamq; gignere vitē & vbicumq; generans deest, solaeq; apparent qualitates accidentales, generationem efficere, vicemque generatricis substantiae gerere statuūt, vt Mars. Ficinus pluribus docet, *l.* 4. *Theolog. Platon. c.* 1.

Sed nō placet haec sententia Aristotelicis plerisq; qui nullā euidentem rationē persuadere, vel necessitatem cogere statuunt, vt Animam Mūdi dari concedant, nullamque actionem in Mūdo apparere, quae peculiariter ab aliqua totius Mundi anima proficiscatur: sed omnes mundi partes peculiares formas habere, & per eas suas operationes exsequi; ideoque Entia temerè multiplicanda non esse censent.

De Anima mundi Aristotelicorum sententia.

Verùm de hac controuersia hîc pluribus disputare locus non est. Duo saltē monuisse sufficiat. Primò, vt etiam modò dictū, nihil noui hîc adferre Chymicos, sed antiquum dogma nouis nominibus occultare. Deinde *ὁ ἀρχαῖον τινα λέγει* & antiquissimum dogma esse, Mundū seu Animam seu Spiritū habere: quod nec Aristoteles planè negasse videtur, dum *lib.* 3. *de gener. anim. c.* 11. scribit: *ἐν γῇ ὑπάρχειν τὸ ὑγρὸν, ἐν δὲ ὕδατι πνεῦμα, ἐν δὲ πνεύματι θερμότητα ψυχικὴν· ὥστε τρόπον τινα, πάντα ψυχῆς εἶναι πλήρη*. Id est, *Humorem in Terra, Spiritum in humore, Calorem animalem in vniuerso inesse ita vt quodammodo plena sint Anima omnia, quae verba πάντα πλήρη ψυχῆς*, & in libro Hermet. Trismegist. cui titulus *ὅρος Ἑρμοῦ* ex stant.

Et qui probabilius aliquid statuere, nec tamen animam Mundi cōcedere volunt, Spiritum quendā communem & vitalem ponunt, qui per vniuersum hunc Mundum diffusus omnia conseruet & foueat: quem nonnulli caelum caelorum commune appellant. Quem & Aristoteles agnouisse putatur, *lib. de Mundo c.* 4. dum scribit: *λέγεται πνεῦμα ἐν φυτοῖς καὶ ζῴοις, καὶ διὰ πάντων διῆκον ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία*.

Spiritus Mundi.

Imò sunt, qui aliud in Tabula Smaragdina Hermetis; *Quod est inferius, est sicut id, quod superius. Et quod est superius, est sicut id, quod est inferius, &c.* de isto Mundi Spiritu explicandum censent.

Ad hanc mundi animam seu spiritum Recentiores admirandorum quorundam seculi nostri artificiorum caussas referunt: quorum quaedam recenset Marcellus Vranckheim, *in Epist. Lampadis vita & mortis &c. Ernesti Rheggrauii praefixa*. Scribit enim in ea epistola, stupendam & prodigiosam in Anglia extare Sphaeram, à Cornelio Drebbelio Batauo fabrefactam, qua mobilis sempiterni virtute perennes explorantissimique siderum caelestium motus, aestus item Oceani, marisque affluxus & refluxus repraesentantur. Organum quoque Musicum recenset, quod caelo puro, Sole libero, sola radiorum ab eo strictura excitato intus citharoedo illo genio, nulla organici manu admota, Symphoniam edat

caele

cœlestissimam: cœlo nubilo, Sole obstricto, sileat. Atque ista omnia mouentis æterni, atque animæ mundi virtute perfici narrat: quanquam addat. Eam esse artificis felicitatem, vt rationem eius reddat nemini. Quæ de re experientia consulenda.

Tandem Materiam primam Aristotelis quod attinet, contra quam hactenus acriter pugnarunt plerique Ramei, & Recentiores quidam Chymici, eamque, vt dictum, variis conuitiis insectati sunt, & versipellem Prothea, libidinosam Thaida, informe mōstrum, Ridiculum Eubulidis somnium, suaue delirium, subtiles & inutiles subtilitates, ignauissimum maleferiati hominis Cerebri aut Cerberi potiùs figmentum, Ens rationis irrationale, in Vtopiam & gehennam relegandum appellant. Videant illi, qui hoc faciunt, ne in Creatorem rerum omnium iniurij sint, atque id, quod illi pulcrum & bonum visum fuit, ita vituperent & insectentur. Nam vt rem in pauca contraham, cum sit differentia inter materiam & formam, atque generatio & corruptio, rerumque naturalium transmutatio negari non possit: nec materia prima negari potest. Cum enim sola forma etiā in Elementis, totam rei essentiam non compleat, nec vt res sit quanta, à forma habeat, necesse est, aliquid adhuc in rebus materialibus inesse, quod cum forma totum constituit, formamque sustinet: quod quid aliud esse possit in Elementis, quàm materia non video. Et cum omnia naturalia corpora materiata dicantur: necesse est, vt communem materiam participent. Deinde quicquid fit, fit vel ex nihilo simpliciter, vel ex aliquo. Prius hîc locum habere non potest: id enim est Creationis, non generationis. Ergo fit ex aliquo. At verò illud, è quo generatur, vel est tantùm forma, vel totum Compositum, aliquid præter hæc duo. Non duo priora. Nam in noua rei generatione forma prior interit. Ergò adhuc aliquid præter formam est. Materia nimirum, quæ habet priuationē rei, quæ gignitur, & tàm formam, quam iam actu possidet, quàm illā, quæ priori abolita introducitur, recipere apta nata est. Quæ licet sensu non deprehendatur: tamen idcirco neganda non est. Et hac de caussa eam negantibus Plato & Aristoteles procul dubio responderent; Oculos, quibus materiam vltimam videtis, habetis, quibus primam videatis, oculus mentis non habetis. Cogitare debebant hi, qui materiam primam negant, aliud esse generari, aliud creari; aliud corrumpi, aliud in nihilum redigi. Illa fiunt ex aliquo aliquid; hæc è nihilo & in nihilum: & propterea cum ex alio aliud fit & forma aboleatur, aliquid manere, quod sit eius mutationis subiectum. Id quod Plato & Aristoteles vocant Materiam primam. Atque ita Materia prima subiectum est primum transmutationis, nullam ex se habens formam, omnes tamen recipere apta nata. Quemadmodum enim æs vel lignum, in se actu nullam formam artificialem possidet; potentia tamen omnes recipiendi prædita est: Ita Materia prima in se nullam definitam & specificam naturalem formam habet; apta tamen est omnes recipere.

Licet verò hæc eius essentia à forma distincta sensu comprehendi non possit, sed tantum ratione: non tamen propterea est Ens rationis, vel merum rationis nostræ figmentum; sed Ens reale, & vt Scaliger, *Exercitat.* 5. Inquitur; *Materia per essentiam sibi propriam est.* Et *Exercitat.* 17. *Materia est sua quidditas, quæ est aliquid, & aliud ab aliis.* Et quidem est substantia seu Ens ab Accidente distin, & ctum quidem substantia corporea. Etsi verò Materia prima propriam sibi essentiam & Entitatem habeat, qua à forma quiddā diuersum est: Existentiam tamen per se nullam habet, quæ propriè est tantùm compositi; sed tota est potentia, ἄμορφος, ἄποιος. Non quod sit in potentia ad suum esse, quod ipsa sibi est per essentiam, sed ad esse hoc tale, vt ait Scalig. *Exerc.* 17. Neque ἄμορφος & ἄποιος dicitur, quod nullam formam & qualitatem habeat: (nunquam enim est sine forma & qualitatibus.) Sed quod omnis forma & qualitates, quæ ei insunt, sunt extra & præter eius essentiam. *Est* enim, vt Scalig. *Exerc.* 61. scribit: *Materia prima vnum indiuiduum, sicuti v. gr. Ceræ massa, cuius pars alia candelæ formam gerat, pars simulacri, alia pila, alia tessera, potestq; massa illa tàm hanc quàm illam formam habere, nullamque sibi peculiarem vendicare; vt aliquam tamen semper habeat, necesse est.* Neque enim Materia prima à Deo fuit creata, vt species quædā definita & distincta rei naturalis: sed est potius rebus naturalibus concreata, & est quasi rudimentum neque per aliquod tempus absque forma vllibi in rerùm Natura vniuersa exstat, sed solùm sub illa; nulli tamen peculiariter adstringitur, sed sub omnibus esse potest.

CAPVT VIII.

De Elementis.

PRoximum est, vt quæ de Elementis Chymici recentiores sentiant, dicamus: qua in re ita perplexi, obscuri & varij sunt, vt etiam in mente eorum saltem explicanda Oedipo opus esse videtur; Lectorique id inprimis difficultatem parit, quod non Aristotelico & antiquorum Philosophorum more, ex præcognitis quibusdam & notis ad ignota progrediuntur, & ea, quæ asserunt, rationibus munire conantur, sed saltem, quæ statuunt, affirmant, affirmationique nudæ sine omni ratione allatæ fidem adhiberi cupiunt. Multi enim hîc sibi ipsis nimium confisi, nequaquam res ipsas naturales earumque virtutes intuiti, non eam rebus naturam & facultates, quibus à Deo donatæ sunt, tribuunt, sed veluti cum Deo de sapientia contendentes, Mundum pro suo arbitrio construunt. Itaque nec eum rerum naturalium numerum, qui à Deo optimo maximo constitutus, retinent, nec eas rebus naturalibus vires quibus præditæ sunt, tribuunt, sed pro libitu, modò quę reperire est, è rerum naturalium numero excludunt; modò illa, quæ nullibi sunt, in eadem reponunt; atque ita Deo & Naturæ quasi sapientia præeuntes, Mundum pro suo arbitratu fingunt. A quorum instituto cum meritò simus alienissimi, Naturam qualem se conspiciendam & sensibus & rationi exhibet, vt contemplemur, laboremus, eamque huius mundi constitutionem asseramus, non quam cuiuslibet opinio sibi fingit, sed quam Creator rerū optimus & sapientissimus nobis contemplandam proposuit, & quam sensus & vera ratio nobis monstrat.

Vnde extruenda doctrina Physica.

Et principio quidem Elementa non negat Paracelsus, & eius asseclæ. Et si ea negarent, non tam contra Aristotelem, quam contra antiquos Chymicos omnes, Lullium, Arnoldum de Villanoua, Alb. Magnum, & alios disputarent, apud quos non minus crebra fit Elementorum mentio, quam apud Aristotelem.

Verum longè aliter de iis loquuntur & sentiunt, quam hactenus in Philosophorum Scholis receptum fuit. Nam cum hactenus ex Elementis mista omnia corpora inferiora constitui creditum sit, & plerarumque naturalium rerum caussæ ex Elementis petitæ sint: ipsi etsi hæc Elementa rebus sublunaribus inesse non negent, parum tamen ipsis tribuunt, actionumque caussas esse negant.

De Elementis sententia Paracelsi.

Vt verò Chymicorum opinio rectius percipiatur, sciendum, ipsos duplicia Elementa constituere, Visibilia, siue sensibilia, & insensibilia. Ea, quæ hactenus

Elementa duplicia Paracelsi. Elementa visibilia.

ctenus in Philosophorum Scholis pro Elementis sunt habita, visibilia & sensibilia nominant, & vix Elementorum verorū nomine dignantur, & corpora mortua carentia arcanis, nisi Resollaceas & passiuas qualitates possidentia, vilia & seruilia pecora, perenni fluxu generationibus inseruientia, & ob id infimum subsellium occupantia appellant, atque eos, qui iis inhærescunt, corticem & siliquas pro nucleo, vestem pro Matrona, Aerem pro Iunone, Ancillas pro Domina cum Penelopes procis arripere, & amplexari dicunt.

Elementa inuisibilia.

Elementa verò sua inuisibilia esse dicunt, & plerumque cum Elementa nominant, non illa vulgò nota, sed hæc sua inuisibilia & insensibilia intelligunt atque ea essentiam, vitam & actum Entium vniuersorum esse dicunt. Paracelsus, *in præfat. lib. Meteororum, & Philosoph. Sagacis l. 1. §. Generatio*, Elementa matrices nominat, quæ fructus gerant & foueant, quibus homo nutritur; & *eiusd. l. 1. c. 1.* scribit: *Elementum nihil aliud est, quam subiectum, per quod aliquid perfici debet: & Elementa sunt ea res, in quibus Vinum collocatum est.* Et, *in Philosophia ad Athenienses, l. 2. t. 6.* scribit: *Vt rectius intelligatur, quid sit Elementum, sciendum, Elementum nihil esse aliud, quàm Animam quandam, non quod eius essentia sit sicut Anima, sed quod similis sit Animæ.* Et mox: *Anima Elementorum est vita Creaturarum.* Et, *in libro Meteororum c. 2. Vt sciamus*, inquit, *quid Elementum sit, hoc exemplum sumamus: Homo habet magnum corpus; quod verò homo est, est Anima, est Spiritus & paruum quid. Quod verò Corpus appellamus hominem, ideo fit, quod homo in corpore est, & Anima sine corpore non est, sed cum eo. Ita terra appellatur Elementum; cum tamen sit corpus tantum, in quo verum & inuisibile terræ Elementum inest.* Et mox: *Ita quatuor Elementa sunt corporea, sed in sua essentia & natura sunt spiritus.* Et postea: *Si dicatur, hoc prouenit ex Terra, intelligendum est de vero, spirituali & inuisibili Elemento, non de corpore.* Et iterum: *Caro & sanguis non est homo. Ita quatuor sunt Anima vel Spiritus, vnus terræ, alter aquæ, tertius aëris, quartus cæli. Terra nimirum habet Corpus, sed in corpore est spiritus. Omnia verò, quæ ex terra crescunt, a Spiritu proueniunt.*

Atque ista Elementa non misceri, neque ex Elementis mistis, quod in Scholis Philosophorum vulgò docetur, generationes fieri statuit, sed in singulis Elementis semina latere, quæ certis temporum periodis in generationem progrediantur. Ita enim, *lib. 2. ad Athenienses, t. 2. Elementa non possunt simul consistere, neque vlla res est, quæ ex quatuor Elementis constet; vel ex tribus, vel ex duobus, sed quodlibet Creatum habet vnicum Elementum.* Atque ita Paracelso est Elementum quicquid fructus, id est, certam rerum naturalium siue creatarum speciem subministrat & fouet.

Elementum Paracelso quid.

Elementorū fructus.

De fructibus autem Elementorum, *de Caducis parag. 2.* ita scribit: *Terræ fructus sunt omnes herbæ, arbores & gramina. Aquæ fructus sunt metalla, lapides, & similia: Aëris, Ros, Manna, Ignis, Pluuia, Niues.* Etsi alibi Stellas Ignis fructus esse dicat, & ignem & firmamentum pro eodem habeat. Eadem verò est sententia Recentiorum, quibus presso pede Paracelsum potiùs sequi, quàm in rerum fundamenta & rationes inquirere placuit.

P. Seuerini de Elementis sententia.

Petrus Seuerinus, *c. 5. Ideæ Medicinæ* Elemēta dicit esse loca, matrices, domicilia, vitali validaque potestate munita, quæ semina generationi cōnsecrata foueant, suscitent, ad maturitatem promoueant, emeritis receptacula concedant; & quia loca sint, incorporea esse dicit & vacua; aliàs enim & nisi à dimensionum legibus absoluta essent, nequaquam corporum & principiorum tantam multitudinem tam facilè reciperent.

Elementorū diuisio secundum Seuerinum.

Diuidit autem Elementa in duos globos, & vtrique globo duo Elementa tribuit. Superiori firmamentum, Cœlum vel Ignem & Aerem; inferiori terram & aquam, & quodlibet Elementum suos fructus edere statuit. Firmamenti fructus esse, quos vulgò vaporibus & exhalationibus adscribunt; Aëris mannæ & roris species; Aquæ mineralia, metalla, lapides, Terræ herbas & Animalia, & ista Elementa non misceri etiam statuit.

Recentiores ex eodem Seuerino iisdem ferè verbis Elementa dicunt esse Inuisibilia & Incorporea, quæ tanquam loca, matrices & domicilia vitali validaque potestate munita semina generationi destinata in Abyssis suis & Orco foueant, digestis temporibus suscitent, ad maturitatem promoueant, ac emeritis diuersoria & receptacula concedant immutabili quiete beata. Crollius caliginem & tenebras legentium oculis ab obscuritate Seuerini offusam discussurus, vt pollicetur, ferè maiores addit. Ita enim de Elementis philosophatur, *p. 21. & seqq. Vera Elementa cum suis propriis astris non sunt visibilia aut sensibilia, sed sicut anima in corpore est insensibilis, ita etiam Elementa in suis corporibus. Corpus Elementorum est res mortua & tenebricosa.* Et postea: *Nostra visibilia Elementa sunt aliorum saltem corpora & domicilia, & vim illorum impediant & remorantur. Terra est duplex, Externa visibilis; Interna inuisibilis. Externa non est Elementum, sed est corpus Elementi, & est Sulphur, Mercurius, Sal. Elementum autem terræ est vita & Spiritus, in quo astra terræ iacent, quæ per corpus terræ producant omnia crescentia.* Idem de reliquis statuit.

Crollii de Elementis sententia.

Paracelsus principia priora Elementis constituat.

Ex quo loco apparet, Crollium tria principia adhuc ante Elementa constituere; quod & Paracelsus, in *Labyrintho Medicorum errantium, c. 5.* fecit, & illa prima simpliciter facere, postea ex his tribus quatuor Elementa concedere per quatuor modos, ita scilicet, vt Cœlum sit factum vno modo ex Sulphure, Sale & ☿; alio modo ex iisdem aer; alio modo Aqua; alio Terra. In qua re à Seuerino & plerisque aliis Chymicis dissentit, qui Elementis addūt principia, non vt constituentia ea, sed vt in corpore cōstituendo socia. Ex corporibus hisce postea prodire Crescentia scribit, & ex his fructus mediantibus astris prouenire statuit. Ex corpore ignis, inquit, emicuere astra visibilia siue stellæ firmamenti; ideò ignis est nutrimentum & conseruatio stellarum; ex corpore Aquæ concrescunt metalla, salia & mineralia. Ex corpore Terræ crescunt arbores & herbę. Firmamenti fructum dicit esse Niuem, eamque generari in igne.

Quercetani opinio de Elementis.

Quercetanus, *in defensione contra Anonymum c. 4.* etiam Elementa alia inuisibilia, alia visibilia esse statuit. De inuisibilibus ferè vt Paracelsus & Seuerinus sentit. Visibilia duo esse dicit: siccum siue terram damnatam, & humidum siue phlegma. Facit tamen postea quoque Aëris mentionem, sed qui seorsim capi aut separari nequeat, sed vel Sulphuri vel Mercurio permixtus sit, atque inprimis Mercurio adhæreat. Igneum verò Elementum nullum aliud, præter Cœlum, agnoscit.

Beguini opinio de Elementis.

Beguinus, *in Tyrocinio Chymico*, Elementa tantùm duo esse statuit, dum ita scribit ferè ex Quercetani sententia: *obseruandum est, quod in Spagyrica mistorum διακρίσει præter tria commemorata principia verè actiua duo alia resultant corpora, quæ principiorum numero à Chymicis non adscribuntur, quod illorum tantum sint integumenta, omnique δυνάμει Hippocratica destituta, quorum alterum siccum, alterum humidum, & accidentaliter Aqueum, nempe phlegma insipidum & inodorum, quodque tantum humectat citra vllam aliam ἐνέργειαν, aut actiuitatem Medicam.* Et hoc modo cum plurimis Chymicis duo tantùm Elementa corporea constituit; Terram nimirum, Cor-

pus

pus à Sulphure, Mercurio & Sale separatum, quod terram damnatam, maledictam, & Caput mortuum appellant; & Aquam, omni Sulphure, Mercurio & Sale destitutam, insipidum phlegma.

Quæ omnia hactenùs ab his tradita si in pauca contrahantur, constituunt, quod etiam supra dictũ, Paracelsici duo Elementorum genera, alia vera, inuisibilia & incorporea, quæ corporeis istis visibilibus vulgò dictis Elementis insint, tanquam Anima in corpore; vitali potestate prædita, seminumque cõseruationi & rerum generationi destinata: alia visibilia, crassa, mortua, & non nisi qualitates passiuas habentia, in quibus illa inuisibilia insint. Vtrorumque plerique quatuor statuunt; sed Ignem & Cœlum pro eodem habent; alij duo tantum Elementa corporea & passiua admittunt, nimirum Terram & Aquam, & Aquam accidentaliter quoque Aërem fieri dicunt.

Petrus Seuerinus tamen nescio quæ adhuc Elementa molitur, dum scribit: *Esse in natura ignem terrestrem, Aerem terrestrem, Aquam terrestrem: rursum terram cœlestem, Aquam cœlestem, similiter Terram Igneã, Aeream, Aqueam: postremò Aereum Ignem, Aquam, Terram.* Quo modo Elementorum numerus valde augebitur. Habebuntur enim quatuor terræ, quatuor Aquæ, quatuor Ignes. Et cum rursum quodlibet Elementum sit duplex, Visibile & inuisibile, magis adhuc Elementorum numerus augebitur.

Elementum quid. Verum multa sunt, quæ in hisce probari nõ possunt. Primò enim abutuntur Paracelsici nomine Elementi, contra vsitatum morem loquendi omnium seculorum & hominum. Cum enim Elementum propriè significet minimam partem eius, ex quo res tanquam materia constat: ipsis Elementa saltem sũt loca, matrices, receptacula. Maximè autem differunt locus & materia rerum.

Principia sua male Paracelsus ante Elementa ponit. Deindè, quod Paracelsus, *in Labyrinth. Med. errant.* non vt reliqui saniores Chymici, qui tria, quæ ponunt, principia, vel Elementis posteriora & ea iis orta, vel vt in corporibus naturalibus constituendis socia statuunt, sua tria principia ante Elemẽta ponit, & ex alia Salis, Sulphuris & ☿ commistione ignem; ex alia Terram constituit: id admitti non potest: neque vlla saltem probabili ratione defenditur, sed eadem facilitate, qua ab illo sine ratione ponitur, hæc opinio reiicitur. Et propterea alij Chymici saniorem eam defendere ausi non sunt; sed vt modò dictum, vel tria ista Chymicorum principia ex Elementis mista esse, vel in corporibus naturalibus cõstituendis socia esse sentiunt.

Elementa non contemnenda. Præterea non video, quomodo tolerari possit, quod nonnulli Recentiores Elementis, quæ æquè, vt aliæ res naturales, Dei creaturæ sunt, ita iniqui sunt, & illa vilia ac seruilia pecora appellant. Cedunt enim ista in ignominiam Naturæ, & Authoris Naturæ Dei, qui vidit omnia, quæ fecerat, & erant valde bona. Et propterea in Elementa, quæ etiam inter Creaturas Dei sunt, in quibus is suam omnipotentiam, sapiẽtiam & bonitatem declarauit, & sine quibus ne momento viuere possumus, ita iocari non decet. Seruiunt Deo & hominibus, & omnib. Creaturis sublunaribus, atque eo nomine non vituperanda, sed laudanda sunt; quia in re nobis præit Psal. 104. qui laudat Deum, quod omnia in Sapientia fecerit, atque inter ea etiam Elementa. Neque etiam

Elementorũ vires. ita ignobilia sũt, & nullius actionis. Quantę enim illorum actiones sint, & sana & morbida corpora experiuntur. Et quanta commoda Calor & Frigus Elementorum moderata, rursùsque immoderata damnum afferant, experientia satis testatur. Non sunt ergò ita Relollaceæ, nulliusque pretij. Imò quantæ eorum actiones sint, ipsi Chymici satis norunt, qui sine calore & frigore nihil perficere possunt.

Peccant quoque in eo, quod Elementa corpora crassa nominant. Si terra crassa: non propterea Ignis & Aer crassa sunt. Eiusdem notæ est, quod Elementa ista Visibilia nominant. Viderint enim terram & Aquam; quando verò vel Aerem vel Ignem viderint, nescio. Ineptè etiam Mortua appellant: cum enim nunquam vixerint vel viuere debuerint, non rectè mortua nominari possunt. Absurdius est illud quod quidã in specie Terram maledictam nominant.

Elementorũ numerus. De numero autem Elementorum hîc plurib. non disputabimus, cùm ea controuersia non propriè Paracelsistas concernat, sed etiam inter alios Philosophos agitetur. Argumenta, quæ pro numero Elemẽtorum proferuntur, alij loco relinquimus: cum ipsũ nobis sensus satis monstret: & supercaneum sit, argumentis ea operosè demonstrare velle, quæ sensus ipse euincit. An non Terram & Aquam videmus? An non Aërem amplissimum istud spatium supra terrenum globum explentem haurimus & spiritu ducimus? Quis ignis vim non vidit & sensit? etsi de loco eius dubitant Authores. Vt & aliæ grauiores quæstiones & controuersiæ circa Elementa agitantur, quas explicare potius debebant Recentiores, quàm Elementa ita contemnere.

Aeris qualitates. Vt de aliis iam non dicam, de Aëre aliqui contra communem opinionem statuunt, Aërem esse frigidissimum. Et probare ideò conantur. Quod aër sibi derelictus semper frigidus, vt nullibi Aër calidus ex se ostendi possit, omnisque aër calidus à causis externis calorem acquisiuerit. Deinde quod Aëris causa & vi Aqua & Terra humida congeletur, & quidem eo vsque tantùm, quousque Aër penetrat.

Elementa inuisibilia Chymicorum. Ipsorum verò Inuisibilia Elementa quod attinet, dictum antea, nec Aërem, nec Ignem visibilia ex se esse. Deinde ignotis istis Elementis alia adhuc occulta contineri credemus, si quod sint talia Elementa probauerint: & quomodo cognouerint ea datis demonstrarint. Solæ Paracelsi, Crollij, Seuerini & similiũ affirmationes noua Entia parere nõ possunt. Et nõ est de nihilo, quod Libauius, *in Examine Philosoph. Harm.* de Seuerino scribit: *Bonus vir multa dicit, quasi nuper ex Thesauris & abyssis Naturæ prodiisset, & omnia nuda vidisset; sed nihil probat.*

Et certè mira sunt Elementa, quæ, secundum Seuerinum, c. 5. sunt naturæ incorporeæ, à dimensionum legibus absolutæ, inanes, vacuæ. Corporũ enim corporea principia hactenus omnium virorum eruditorum consensus credidit. At isti, nescio quæ inania & vacua, imò incorporea nobis Elementa fingunt. Dum tamen infinita non esse, & virtutem vitalem terminos & fines iis præscribere ait Seuerinus, ipse sibi contradicit. Nam si terminos habent, hoc ipso dimensione non carent. Sicut nec cohęret, quod Elementa hæc incorporea inania & vacua appellat, iisque nihilominus contrarietatem & repugnantiam tribuit, c. 2. Neque etiam internorum istorum ac inuisibilium Elementorum naturam satis explicant. Vidit forsan eminus Paracelsus, non corpus agendi principium esse, & corpora sine formis & qualitatibus incorporeis nihil agere: at quod vidit & forsan rectè sensit, rectè explicare non potuit, & pro forma agendi principio & Qualitatum omnium origine aliud elementum in elemento posuit. Aliud verò si sensit vel Paracelsus vel Seuerinus, parũ probabilia asseruerunt, nec quid velint, satis explicare potuerunt. Nã cum Elementa ista externa & vulgaria, quibus sua interna longè præferunt, suas qualitates satis nobiles & efficaces (vt ex ipsis Relollaceæ videãtur) habeant, & caliditate, siccitate, frigiditate, humiditate, leuitate, grauitate, perspicuitate, opacitate sese ostẽdant: illa interna Elemẽta (horũ opinione lõgè nobiliora) omnibus qualitatibus, & hinc emanantibus actionibus nõ erunt destituta.

Ac

At nullas adhuc horum Elementorũ qualitates & actiones monstrare & explicare potuerunt. Nã quod dicunt, vitali, validaque potestate munita esse, & semina generationi consecrata fouere, nimis generale est: imò hoc ipsum quæritur, quæ ista valida vitalisque potestas sit.

Semina rerum natural. non sunt in Elementis. Præterea nec hoc probat, quod semina sint extra suam speciem in elementis, eo modo, quem ipsi proponunt Neq; enim Deus semina Elementis in Creatione indidit; sed speciebus naturalium rerum, quæ sunt in Elementis. Neque semina conspiciuntur extra Indiuidua specierum suarum in Elementis, sed tantùm in suæ speciei Indiuiduis, Deus enim cũ res crearet, dixit: *Germinet terra herbam virentem & ferentem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum: cuius semen in semetipso sit super Terram.* Nõ verò dixit, Semen plantarum sit in Elementis. Eadem ratio est animalibus Nec Seuerinus hactenus monstrare potuit, quod Animalib. ex Elementis sine parentibus progenita sint; sed ad huc vsq; diem per semina parentum propagantur; & per Indiuidua fit specierum conseruatio Neq; anima Bucephali, antequã generaretur Bucephalus, in Elementis istis inuisibilibus, Abysso vel Orco fuit, sed in parentib. suis. Omnes nimirũ res semina sua in se continent; quæ Dei benedictione & vi verbi diuini, *Crescite & multiplicamini*, multiplicantur, & hoc modo per Indiuiduorũ multiplicationẽ species cõseruantur, nõ verò ex progressu seminũ ex Orco vel beatis illis sedibus Elementorum. Et licet tempore Verno ex Terra & Aqua plantarũ & animalium multa genera, quæ tẽpore hyberno emortua videbantur, vicissim prodeãt: non tamen, ex Orco Hippocratis progrediuntur, sed è suis seminib. aut radicib. quæ à consimilis speciei Indiuiduis ibi quasi in matrice relicta fuerunt.

Neque refert, quod ex Orpheo vel Hippocrate quædam loca, quæ ab hac doctrina aliena non videntur, afferunt. Nam scimus, antiquos Philosophos sæpè ex vulgi vel aliorum sententia locutos esse; ac multa, quæ Hippocrati attribuuntur, Hippocratis genuina dogmata non esse. Non ignoramus etiam, non pauca apud antiquos Philosophos absurda dogmata reperiri, quorum plurima ex ignoratione Creationis rerum nata sunt. Et si in hisce Hippocratis autoritas iis est tam sacrosancta: Cur non etiam in aliis eius dogmata sequuntur? Verum cum ad ea, quæ Medicinæ propria sunt, properemus, hîc plura in hũc sensum non addimus. Prolixè Paracelsi & Seuerini hac de re dogmata examinat Erastus, *disput. contra Paracels. part. 2.*

Qualitates primæ non sunt efficaces. Qualitates verò primas quod attinet, quę nullius ferè pretii sunt Paracelsicis, & mortuæ, inualidæ, ac Rebullaceæ appellantur: rectè hic illud Diogenis ipsis obiicitur; Qui, Zenone aliquando in Schola subtiliss. rationibus motũ negante, surrexisse & inambulasse dicitur, & Zenoni, quid ageret, interroganti respondisse, se ipsius rationes confutare. Et quod Scal. *Exer.* 18. Cardano, Frigus nihil nisi caloris priuatione esse, asserenti respondit: Soleas abiice ac pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhæticis vrit nos Boreas. Stultum nimirum est, cõtra sensuum experientiam pugnare, quâ constat, ad rerum naturalium generationem & corruptionem qualitates primas maximam habere vim & potestatem, ac non minoris esse momenti, quam vel odores, vel sapores, vel colores. Validissimæ sunt istæ qualitates, non inualidæ.

Elementis non solum inhærendum. Interim tamen dum Elementa defendimus, iis solùm inhærendum non censemus. Et si ea de caussa Paracelsicis Elementa & Elementorum qualitates exosæ sunt, quod putant, Aristotelicos & Galenicos omnes iis solis inhærere, atque ideo Elementarios ambulatores & Philosophos nominant: iniuriam Aristotelicis, & qui ante Paracelsum fuere, Philosophis & Medicis plurimis fieri dico. Fuerint sanè aliqui, quicunque etiam, qui solis Elementis inhæserint, & nihil vltra ea sapuerint: at non tales omnes Philosophi & Medici fuerunt. Neque tam infantes & rerum omnium imperiti omnium seculorum Philosophi fuerunt, vt crederent, ex sola Elementorum permistione tam præstantes Naturas, tam nobilium qualitatum & actionum authores, prouenisse. Aristoteles certè multum supra Elementa sapuit; quod nõ solum ex libris de Anima patet, verum etiam ex insigni illo, 2. *de generat. anim. cap.* 3. loco, quem omnes rerum naturalium scriptores perpetuò ob oculos habere debebãt, quẽque propterea, & cũ multis aliis lucẽ allaturus sit, hîc integrũ inserere libet. Ita antẽ ille: πάσης μὲν οὖν ψυχῆς δύναμις ἑτέρου σώματος ἔοικε κεκοινωνηκέναι, καὶ θειοτέρου τῶν καλουμένων στοιχείων. ὡς δὲ διαφέρουσι τιμιότητι αἱ ψυχαὶ καὶ ἀτιμίᾳ ἀλλήλων, οὕτω καὶ ἡ τοιαύτη διαφέρει φύσις. πάντων μὲν γὰρ ἐν τῷ σπέρματι ἐνυπάρχει, ὅπερ ποιεῖ γόνιμα εἶναι τὰ σπέρματα, τὸ καλούμενον θερμόν. τοῦτο δ᾽ οὐ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι, καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα, καὶ ἡ ἐν τῷ πνεύματι φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. διὸ πῦρ μὲν οὐδὲν γεννᾷ ζῷον, οὐδὲ φαίνεται συνιστάμενον πυρουμένοις, οὔτ᾽ ἐν ὑγροῖς, οὔτ᾽ ἐν ξηροῖς οὐθέν. ἡ δὲ τοῦ ἡλίου θερμότης καὶ ἡ τῶν ζῴων, οὐ μόνον ἡ διὰ τοῦ σπέρματος, ἀλλὰ κἄν τι περίττωμα τύχῃ τῆς φύσεως ὂν ἕτερον, ὅμως ἔχει καὶ τοῦτο ζωτικὴν ἀρχήν. Ὅτι μὲν οὖν ἡ ἐν τοῖς ζῴοις θερμότης οὔτε πῦρ, οὔτε ἀπὸ πυρὸς ἔχει τὴν ἀρχήν, ἐκ τῶν τοιούτων ἐστὶ φανερόν. *Omnis animæ siue virtus siue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quàm ea, quæ Elementa appellantur. Verum prout nobilitate & ignobilitate animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit, vt fœcunda sint semina, videlicet quod Calidum vocatur. Idq; non Ignis, aut talis aliqua facultas est, sed Spiritus, qui in semine spumosoque corpore continetur, & Natura, quæ in eo Spiritu est, proportione respondens Elemento Stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat, neque constitui quicquam densis vel humidis vel siccis videtur: at verò Solis calor & animalium, non modò, qui in semine continetur, verum etiamsi quid excrementi, quanquam diuersum à natura, tamen id quoque principium habet vitale. Cæterum calorem in animalibus contentum nec ignem esse, neque ab igne originem ducere, apertum ex his est.*

Alexander Aphrodiseus *in Proœm. Problematum*, infinita in rerum Natura exstare scribit, quæ sola experientia cognoscantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur. Atq; eos reprehẽdit, qui talium effectuum Caussas ex Elementorũ Qualitatibus afferre conantur, eisque prauè solutiones proponere quamplurimas, quæ inutiles penitus sint & improbabiles docet. *Ex Qualitatibus primis omnium rationes reddi non possunt.*

Galenus ipse, *lib.* 11. *de simpl. med. fac.* Pelopẽ Præceptorem reprehendit, quod omnia ad manifestas qualitates reducere conaretur. Et vt reliquos Græcos omittam; Auicennas, *fen. 2. pr. Canon. doctr. 2. c.* 15. vbi de iis, quæ tota substantia agere dicũtur, tractat, illam operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed à forma specifica post complexionem adueniente, scribit: quem Mesues & alii Medici plurimi secuti sunt.

Inter Recentiores Philosophus acutissimus Iul. Cæs. Scaliger *Exerc.* 218. *sect.* 18. *ad manifestas omnia deducere qualitates summã impudentiam esse* scribit. Et *exercit.* 101. *s.* 14 Cardanũ ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandreus adegit, vt tu erò diceres, sola elementorũ permistione fieri posse, vt ferrum trahatur à Magnete? Et lib. 1. de plãtis* hæc habet: *Primæ Qualitates penè ab omnib. existimatæ sunt saporũ caussa: tametsi nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore fit: ergo calidum* *Occulta Qualitates.*

elementum primò & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat ex quatuor Qualitatum temperatione confici saporem: respondeat, an in Elemento quopiam, qua Elementum est, sapor insit. Nō sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab Elementis, neque risus, neque sensus, neque intellectio, neque crementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quam elementaribus: ita sapor quoque. Si non est ab Elementis gustare: quare sit gustus? Atque ita Aristotelici & Galeni planè Elementarij non sunt, neque qualitatibus primis penitùs immersi.

Imò Sympathias & antipathias rerum quod attinet, ita eæ non sunt ignotæ Peripateticis & Galenicis, vt etiā pleriq; earū exempla, quæ hodiè adducūtur à Chymicis, ab Aristotele, Galeno, eorūq; discipulis annotata acceperint. Si qui tamen sunt vel ex Philosophis vel Medicis, qui nihil supra Elementa & Qualitates primas sapiunt, ab eorū partibus nō stamus. Et qui tentant omnia ad qualitates primas reducere, illis plerūq; euenit, quod de Epicuro, & Asclepiade Galenus, *lib. 1. de nat. fac. c. 14.* scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata sunt. Et certè si nihil esset, quod id nobis persuaderet, saltem in venenis decuit acquiescere, vt Scalig. *Exer. 18. sect. 18. ait.* Eorum nāq; multa diuersas habent ab Elementorum qualitatibus proprietates, quæ omninò latent animos temperatos, illudunt curiosis.

Qualitatum occultarum vis. Nam primò quæ à qualitatibus manifestis fit alteratio & læsio, tam subitò, quod venena faciunt, hominē interimere non potest. Secundò in minima quantitate maximas vires nō habent, qualitates primæ. Ignis quidem est calidus, nix frigida: sed vt re-

Venenorum vis. ctè scribit *Galenus, 3. de Temper. cap. 4.* Si quid horum prorsus exiguum est, nullum euidentē in corporib. nostris excitat affectū. At venena etiam in minima quantitate non solùm maximarum operationum autores sunt, sed etiam enecant. *Quis enim credat,* inquit Gal. *3. de loc. aff. c. 7. vel à Scorpione infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inusitata mutatione affici, nisi sæpenumerò id accidere videret? præsertim minimā quandam rem foras in ipsum dimittentib.* Et paulò post: *Marinæ Turturis, quemadmodū & terreni Scorpij aculeus in partē acutissimam quiaē illā finitur, vbi nullum foramen est, per quod venenum deiici possit: necesse tamen est, vt excogitemus substantiam esse aut spiritualem aut humidā, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et Ælianus, *lib. 9. cap. 5. de animal.* refert, *Morsus vestigia, quæ aspis imprimit, tā obscura & parua esse, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur.* Præterea in minima quantitate venena in corpore illæsa latere possunt, tandemque longo post tēpore vires suas exerūt; id quod qualitates Elementares præstare nō possunt. Si exigua sputi canis rabidi quantitas illæsa in corpore manere, & contra caloris nostri actionem sese tueri potest, tandēque post menses non solùm sex, sed longè plures etiam grauissimas corpori nostro mutationes inducit.

Et quod de venenis diximus, de aliis rebus plurimis dici posset, quarum vires sunt longè maiores & nobiliores, quàm vt ad qualitate primas referri possint. Quis actiones magnetis ad qualitates primas commodè reducet? Quis quomodo purgantia suas actiones obeant; qua ratione medicamenta peculiares nostri corporis partes roborent, quod Alexipharmaca venenis resistunt, ex qualitatibus primis rationes sufficientes dabit? Aut quis miras rerum plurimarum Sympathias & Antipathias ex qualitatibus primis deducet?

Qualitates occultae qu. Confugiunt hîc quidem nonnulli ad id, vt dicāt, occultas qualitates ex variè mistorū singulari temperie nobis planè incognita, Deo & Naturæ soli nota oriri, neque aliud esse, quàm latentē variè mistorū ἰδιοσυγκρασίαν. Verùm falsum est, occultas qualitates eā de causa sic dici, effectusque toto genere differētes satis monstrant, nullo modo, quæcunque etiam mistio & tēperies fingatur, à qualitatib. primis eas oriri posse. Et rationes paulò ante allatæ æquè cōtra tēperiem, seu notam, seu occultam, qualitatū primarum, quam contra singulas seorsim pugnant. Nam, vt modò ex Scaliger *lib. 1. de plantis*, dictum; In nullo Elemento, qua Elementū est, sapor est. Et proinde nec in cōposito sapor ex elementis est. Et si occultas qualitates, quæ in rebus naturalib. deprehenduntur, à singulari Elementorū mistura deducere licet: an nō ab iisdem Elementis vita, risusq́, sensus, motus volūtarius, imò ipsa anima, vt venenauit hāc Philosophię partem Alexander, vt verbis Scalig. vtar, deducatur? Sed nec hîc acquiescunt; & cum dicitur, nihil agere vltra virtutem suæ speciei, & proinde cum occultæ qualitates longè alios effectus producāt, quam qui à temperie primarum qualitatum possint proficisci, respondent; *Vt ex mistorum Elementorum varia mistione nascitur indicibilis qualitas, quæ in nulla se alia extet; Ita quoque esse magnæ & latentis efficacia, præcipuè cum à forma dirigitur. Ita calorem ab ignis forma directum vrere, ab Anima coquere.* Verùm prius quod attinet, petitur principium. Hoc enim ipsum in quæstione est; *Occulta Qualitates non oriuntur ex primis.* An ex quacunque etiā seu manifesta se occulta qualitatū elemētarium mistione oriri possit aliqua qualitas, quæ sit tantæ efficaciæ, qualis in venenis, & aliis rebus plurib. inuenitur. Et hoc meritò negatur, iterumque illis reperitur: *Nihil agere vltra virtutem suæ speciei.* Effectus autem, qui in venenis & aliis rebus, quæ occulto modo agere dicuntur, deprehenduntur, supra vires. Elementorum pluribus modis esse, supra monstratum est.

Deinde, quod dicitur tam miras actiones edere, *Qualitates Primæ non agunt vltra suas vires.* quatenus à forma dirigantur, sciendū etsi Qualitates sint formarū instrumenta, & à Formis dirigantur, nūquam tamen amittere suas vires, aut Naturā, sed eas ipsas solūmodo exercere: si quid nobilius editur, ab aliis Facultatib. & cōcurrentib. Qualitatib. fieri. Et proinde dum à Formis suis diriguntur, præter, vel vltra suæ speciei vires non agere. Vt res essentiis differunt: ita operationibus & instrumentis. Id quod ipse Aristoteles docet, *lib. 2. de Gen. Animal. c. 1.* ὥσπερ, inquit, οὐδ' ἂν πέλεκυν, οὐδ' ἄλλο ὄργανον φήσαιμεν ποιῆσαι τὸ πῦρ μόνον, οὕτως οὐδὲ πόδα, οὐδὲ χεῖρα. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδὲ σάρκα· καὶ γὰρ ταύτης ἔργον τί ἐστι. σκληρὰ μὲν οὖν καὶ μαλακὰ καὶ γλίσχρα, καὶ κραῦρα, καὶ ὅσα ἄλλα πάθη, ὑπάρχει τοῖς ἐμψύχοις μορίοις, θερμότης καὶ ψυχρότης ποιήσειεν ἄν. Τὸν δὲ λόγον, ᾧ ἤδη τὸ μὲν σὰρξ, τὸ δὲ ὀστοῦν, οὐκέτι, ἀλλ' ἡ κίνησις, ἡ ἀπὸ τοῦ γεννήσαντος τοῦ ἐντελεχείᾳ ὄντος ὅ ἐστι δυνάμει ἐξ οὗ γίνεται, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν γινομένων κατὰ τέχνην. σκληρὸν μὲν γὰρ καὶ μαλακὸν τὸ σίδηρον ποιεῖ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρόν: ἀλλὰ ξίφος ἡ κίνησις ἡ τῶν ὀργάνων, ἔχουσα λόγον τὸν τῆς τέχνης. Calor nimirum etiam dum est animæ vegetantis instrumentum, solum calefacit, & solum calefaciendo coctioni inseruit. Quod autem in ventriculo & cibo fit Chylus, non solum à calore proficiscitur, sed à facultate ventriculi coctrice, seu vt chylifica, vt appellant. Sicut idem calor, etsi in diuerso gradu, & coctioni in Epate inseruit, in quo nō solum ob Calorem, sed innatam vim sanguificandi Chylus in sanguinem conuertitur. Nunquā verò Anima calore ad frigifaciendum, aut humectandum, aut humiditate ad calefaciendum & siccandum; aut aliquid vltra suas vires agendum, vtitur: qualitatesque primæ quocunque etiam indicibili modo mistæ, in animali venenato non euadunt venenatæ, aut veneni naturam induunt, sed veneni natura longè ab alio principio pendet. Et vt diuersæ actiones à diuersis formis fiunt: ita quoque formis diuersis ad diuersas actiones edendas.

Natura

Natora diuersa instruméta dedit. Magnes nō attrahit ferrum calido, frigido, humido, sicco, aut temperie qnocunque modo & ἀῤῥήτως mista, sed occulta & nobiliore qualitate. Materia & particula veneni à Scorpione immissi, noo calefaciendo, humectando, siccando, aut his omnib. quocunque modo mistis; sed peculiari vi humores corporis oostri corrumpit, tandemqoe hominem iugulat, quod nulla qualitas Elementaris seu cum aliis quocuoqoe modo mista, præstare valet.

Sed nec in his acquiescunt, ac dicunt, quod plus sit in composito quam io simplicibus. Verùm coocedimus quidem, plus esse in composito, quam in qoolibet simplici seorsim sumto: interim oon seqoitur, quod plus sit in Composito, quàm in simplicibus omnibus, quæ compositionem ingrediuntur. Si plures Colores miscentut, fit quidem Color alius ab omnibus seorsim sumtis simplicibus: sed tameo solùm Color inde fit; nunquam verò ex coloribus quocunqoe modo mistis, fiet odor, vel sapor, vel alia diuersæ speciei qualitas. Ita temperamentum è quatuor qualitatibus primis aliud quidem est, quā simplices qualitates seorsim somtæ: oon tamen alia alterius speciei qualitas iode oritur. Et quocuoq; modo qualitates primæ misceātur, nunquam ex iis fiet Color; nunquam ex iis emerget vis trahēdi humores, qualis est io purgantibus; aut ferrum, qualis est io magnete; vel alia Specie differens qualitas.

Verum nec ipsi sibi constant, & tandem confitentur, per formæ introductionem nasci nouas qualitates & virtotes à forma oriuodas, quæ Elementorum seu rerum miscibilium (vtpote quæ tantum sine materialia principia) conditiooem longè supereot: virtuteque, quæ insuot rebus naturalibus, & conditionem Elementorum transcendunt, nō Elemētis seu materiæ rerum, sed formæ suisque qualitatibus adscribenda esse. Quam confessiooem, quod scilicet dentur in rebus naturalibus virtutes & qualitates, quæ Elementorum conditionem transcendant, hoc loco acceptamus; vnde verò oriantur, alio loco disquisituri.

CAPVT IX.

De Formis, Seminibus, seu astris rerum.

Semina & Astra Corpor. natur. Paracelsi.

IN his autem, quæ statuuot, Elementis vacuis & inanibos, siue, vt loquuotur, in abysso, Orco Hippocratis, nocte Orphei, in Iliado vel Iliastro Paracelsi, semina & astra, qoæ appellaot, radicesque rerum omniom generabilium & corruptibilium contineri statuūt: quæ semina oec molis magnitudine, nec partium distantia, nec vllis dimensionum vinculis alligata sint. Elemēta vbique penetreot, seruātia sine confusione leges à natura præscriptas: cum priocipiis tameo iuocta partium distantia extensiones admittere, locorumque angustiis includi. Ab his seminibus generationum omnem vicissitudinē absolui statuunt; atque ab iisdem corporibos omnibus magoitudines, colores, sapores, odores, vniuersasque qualitates, vitamque ipsam donari, & hinc omnium actionum vigorem & potestatem prouenire existimant.

Semina quid Seuerino.

Atque hioc semina Seuerinus, c. 8. describit: *Quod sint vitale principium, in se continens Spiritus. Mechanicos & tincturas vniuersa anatomia propria speciei, quibus suum sibi fabricant corpus, colores, sapores, qualitates, magnitudines, figuras, & reliqua officiis consentanea.* Atque hæc semina & astra in Elemeotis illis inuisibilibus,

Dan. Senert. Tom: I I I.

tanquam in patria, pura & sola habitare ac beatā quiete frui; corporum verò commixtione quasi cōtaminari docent. *Semina* autem appellant, quod iis generationum & transplaotationum processus io vniuerso mundo absoluatur, & quod perenni vicissitudine decretis digestisqoe temporibus fructus & indiuidua suæ speciei è fontibus suis prodocaot.

Astra quid Paracelsi.

Astra appellant, quod motuum omnium ordinatas leges, statas periodos in omnib. naturalib. actionibus, herbarum, animalium, & mineralium, in alimentorum coctiooe, excrementorum separatiooe; in tota nutricatione, in augmentis in procreatiooibos, in se contineant & constanter custodiant. Nihil eoim esse, aiūt, vniuersa inferioris huius naturę familia, quod non innatis astris ętatum discrimioa cōstituere, quietis & laborum tempora gubernare, actionum, durationumque terminos constanter definire possit.

Radices quid Paracelsi.

Radices taodem appellant, quod in iis fructus dispensationis, maturitatis, totaque fœcunditas mūdanæ arboris cootineatur. Et quemadmodum fructuum durationes momentaneæ stabilitate radicum reparantur: ita seminibus generationum & procreationum omnium origines delitescere docent.

Semina in Elemētis sec. Parac.

Porrò quolibet Elementum sua semioa habere statuunt. In Elemeoto cœlesti siue igneo, quia semina illa corpora perfectissima nacta sint, etiam indiuidua similia in seculum duratura produxisse putant, Solem, Lunam, Planetas & astra omoia; atque in hoc Elemento astrorum inuisibilium in reliquis Elementis motus & leges visibili specie repræsentari aiunt. Nec mortua illa esse corpora; & licet, vt reliquorum Elementorum indiuidua, corruptioni obooxia non sint: fructus tamen vitæ testes & muoera edere, pluuias, niues, tooitrua, grandines, ventos.

Inferiora autem Elementa etsi tam pura corpora & perfecta iodiuidua oon habeant: nihilominus in suis thesauris obtioere corpora in seculum doratura, quibos seminom vel specierum perpetuitas ab ioteritu vindicetor. Et licet astra visibilia non habeant: quæcunque Elemeotis virtute & vitali potestate contineri statuunt, à quibus actiooes proficiscantur, & in quibus scieotiæ mechaoicique rerum progressus vigeant, & temporum decreta momeota custodiantur. Sic æstatis, hyemis, veris, autumni sidera in terra contineri, in aqua, io aere com astris firmamenti conspiraoria: mutuaque seminum conspiratione & familiaritate totius oaturę fœcunditatem stabiliri.

Corpora autem astralia inferiorom Elementorum duplicata esse docent. Puriora, qoæ cœlestium perfectionem æmulentur, & in conspectum noo veniant, nisi artificum industria. Quemadmodum verò inter se differant semina officiis & proprietatibus: ita hæc quoque corpora ab arborum, animalium, mineralium, metallorom, gemmarum. Et in herbis aliud esse corpus Melissarum, aliud esse Valerianarum, aliud Vrticarum; in animalibus aliud hominum, aliud leonum, & sic in cęteris. Et ex his quædam perenni indiuiduorum successiooe in seculum costodiri statoūt; quo ordine continentur semina omnium perfectorum animalium, plantarū, arborum, & quæcunque noua sobolis suffectione æternitatē æmulatur. Alia corporum quidem coniugium admittere, sed instabile, & absolota officiorum dispensatione certis temporum ioteruallis decrepitum corpus destituere, & se in patriam ac diuiniora diuersoria recipere; recidiuis verò generationibos & constanti circuitu iterum in lucem prodire.

Ista autem omnia, quæ de Seminibus & Astris à

Semina & Aſtra Seuerini ſunt Formæ rer.

Seuerino inprimis cap. 6. & 8. atq; aliis Chymicis ex eo traduntur, ſi in genere ſpectes, noua non ſunt, ſed vulgatam de formis, inprimis viuentium, quæ Animæ dicuntur, doctrinam continent. Atque ita rurſum nihil noui hîc proferunt Chymici, ſed notis rebus ſaltem noua nomina imponunt.

Senſerunt nimirum ſaniores Philoſophi hactenus, formas rerum naturalium eſſe principium diuinum & immutabile, & inſtrumentum, ac quaſi manum ſapientiſſimi opificis ac creatoris Dei, qui hāc efficaciā his ſuis inſtrumētis largitus eſt. Licet enim Galenus & alij Gentiles Philoſophi admirati ſint ſtupendas formarū & admirandas animarū operationes, nec ſatis aſſequi potuerint, quo modo, vt Gal. loquitur anima vegetabilis *οὐ μόνον οὐ σοφὴ ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἄλογος*, tā admirandarum operationū in generationibus, in quibus *τέχνη καὶ σοφία μεγίστη* apparet, & *οὐδὲν σοφώτερον, καὶ δυνατώτερον δημιουργεῖ* fieri non poſſunt, autor eſſe poſſit: tamen Chriſtiani Philoſophi norunt, non ex ſe habere hanc potentiam, ſed à Creatore in prima Creatione accepiſſe, cū diceret: *Generet terra germen, herbam producentem ſemen; arborem fructiferam, facientem fructum iuxta Speciem ſuam, cui inſit ſemen ſuum.* Et apud Chriſtianos Philoſophos Gal. ſui voti compos fieri potuiſſet. Is enim,

Forma vnde ſuas vires habeant.

l. de fœt. format. fruſtra ſe id à ſui ſeculi Philoſophis diſcere conatū fuiſſe, nec quo animus diſcēdi cupidus ſatiaretur, apud eos inueniſſe, atque ideo triſtitia magna affectum fuiſſe conqueritur, & proinde ſecū inueſtigare cœpiſſe ſcribit, an *τινὰ λόγον ἰσχυρὸν ἐπὶ τῆς ζώων κατασκευῆς* inuenire potuerit; inueniſſe autem nullam, & ſe *μηδ' ἄχρι δυνατοῦ πιθανοῦ, οὐδ' ἄχρι τοῦ πιθανοῦ* peruenire potuiſſe: ideoque omnes Philoſophos rogat, vt ſi quid veri inuenerint, id ſine inuidia ſecum communicent.

Forma quid.

Forma nimirum rerum & Anima, ſeu ſemen, Aſtrum, Radix, vt ſuis de cauſis Seuerinus nominat, aut quocūque modo appelletur, eſt actus ſeu *ἐντελέχεια* rei, eſt cauſa vt materia, quæ ex ſe nequit ſubſiſtere, ſit actu hoc: Eſt omnis rei perfectio & quidditas: eſt Cauſſa omnis motionis in corpore: & breuiter, eſt quædam diuinæ eſſentiæ imago.

Anima vires.

Animæ verò, quæ eſt forma viuentium, proprium eſt, viuificare corpus: per animam fit, vt Corpus moueatur ſecundum alium motum à motu proprio. Eadem totū corpus fabricatur, ipſumque omni perfectionum genere inſtruit, ipſi magnitudinē, figurā, omnes qualitates, numeros, ordinem, ſitum, omnēque apparatum & pulchritudinem tribuit. Præterea

Anima cur Aſtra dicantur Seuerino

admirandus ordo & periodi in motibus ab Anima proficiſcuntur: quam ob cauſam, vt ſupra dictum, recentiores Chymici eas Aſtra appellare ſolent. quod ſcilicet ſicut aſtra certis temporibus & periodis ſuos motus abſoluunt: ita & Animæ in viuentibus certas motuum leges obſeruent. Florent, ipſa hyeme Elleborus niger; primo vere, Narciſſi, Martio, Violæ, Majo, Roſæ; Iunio, Sambucus, Vitis; Iulio, Lupulus; & aliæ aliis temporibus: habentque poſtea ſtata maturitatis tempora, poſt quæ, motus quaſi abſoluto, quieſcunt, donec ſequenti anno eandem periodum incipiant. Et quidem aliæ plantæ citius poſt florem ad maturitatem perueniunt; aliæ tardius. Id quod etiam in animalibus accidit. In hominis perfectione nouem menſes conſumuntur; in plurimorum aliorum animalium perfectione pauciores. Singulorum tamen animalium Species in fœtus perfectione certum & determinatum tempus obſeruant. In ſumma; Omnes motus, qui tam in plantis, quàm in Animalibus fiunt, certas periodos & ſtata tempora obſeruant; quo ipſo Creatoris ſapientia maxima nobis conſpicienda exhibetur.

Atque vtinā plurima & obſcuriſſima quæ de hac Natura & formarum ac animarum eſſentia & proprietatibus ſciremus, libenter ea in publicum proderemus; nec moraretur nos hîc Seuerinus, qui, *in fine Capite 6.* ſcribit: *Rudimenta huius naturæ poſui; nec fas eſt, omnia palàm interpretari.* Simulat quidem plura ſecretiora de hac Natura ſibi cognita eſſe: ſed proculdubio & ipſe hîc hæſit in Ignorantiæ luto toti humano generi communi. In hoc enim fonte ij diuinæ potentiæ, ſapientiæ & bonitatis theſauris abſconditi latent, quos nemo hominum vnquam eruet.

Anima Corporis reformatrix.

Porrò ab hiſce ſeu Seminib. ſeu Aſtris, ſeu formis Seuerinus qualitates, numeros, conformationem, & ſignaturas cæteras, quas appellat, in mechanico proceſſu prouenire, rectè quidem ſcribit. Et miror Libauium iſtam doctrinam tam acerbè inſectari, & *in Exam. Philoſoph. nov. Harv. p.* 118. ſcribere: Ridiculum eſſe, formā internā, dum ſibi ſuum corpus format & fabricat, etiā Qualitates cudere. Siue enim Seuerinus, ſiue alius id docuerit, nihil id refert, modò verū docuerit. Et ſi Seueriana omnia tā facilè in bonum ſenſū trahi poſſent, quam hæc de fabrica corporis naturalis: res expedita eſſet. Et quod Libauio mirum

Animæ poteſtas in corpore formando vnde.

imò ridiculū videtur, quomodo formæ corporis fabricatrices ſcire poſſint, in qua parte debeat collocari auris, in qua manus, pes, naſus & reliqua: quātū caput fieri debeat, quātū reliquū corpus, quib. mēſuris Geometricis, vlnis, pedibus, & palmis vtatur, vt tātus fiat naſus, tātū os, quomodo idē faber naſū antes, caput fabricare poſſit: id mihi nec mirū nec ridiculū videtur. Nam nō vi ſua forma tàm mira præſtant, ſed ſunt inſtrumentū & manus quaſi ſapientiſſimi opificis ac Creatoris Dei, qui ipſis hanc vim & efficaciam tribuit. Nam Deus quidè omnia & ab æterno determinauit, & pro ſua ſapientia, bonitate, potentia & voluntate in tempore, mundum hoc modo conſtituit, & poſt creationē quoq; ſua prouidentia omnia gubernat: (quæ omnia libenter cū Libauio admittimus.) non tamen immediatè rerū generationes adminiſtrat, ſed formis & ſeminib. rerū hanc vim indidit, qua ex benedictione diuina hæc omnia peragūtur: ſiue Naturā, ſiue alio nomine appelles, non multū laboro. Modo cōſtet de re, de appellatione facilè cōueniemus. Et

Anima potentia multo

licet anima ac forma rei cuiuſcunq; ſit vniformis ac ſimplex: tamen eſt principiū multiplicis poteſtatis, nec ſolū diuerſa poteſt, ſed etiam facit; ait Scaliger, *exerc. 6. ſ.* 8. rectè ſcribit. Imò, æque mirū eſt, quâ ratione terræ præſtare poſſit, vt ea ad perpendiculum deorſùm moueatur; aut forma magnetis, vt is verſus polos dirigatur.

Scientia Animæ Seuerino quid.

Neque vocabulū *Scientia* hîc tantoperè offendere debebat Libauiū, cui alias *ἀκυρολογίαι* Seuerinianæ ſatis notæ ſunt. Cum enim dicitur, animam habere ſciētiam corpus fabricandi, ſumitur ſcientia pro naturali vi, potentia & inſtinctu à Deo creatore conceſſo.

Natura vis.

De quo Hippoc. *6. epid. ſect.* 5. 4. 5. *ἀπαίδευτος ἡ φύσις ἐοῦσα καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖ.* Et Galenus, 1. *de fac. natural.* *αὐτὴ ἐξ αὑτῆς ἀδιδάκτως πράττει ἅπαντα τὰ δέοντα.* Et, *in libro, an animal. ſit, quod in vtero eſt; πάντα πράττει αὐτοδιδάκτως τε καὶ αὐτομάτως.*

Imò vocabulo Scientiæ alij etiam Philoſophi hoc modo vtuntur, ſcribitq; Gal. *τέχνην καὶ σοφίαν μεγίστην* in formatione fœtus apparere; & Scalig. *exerc. 6. ſect.* 5. virtutem tam nobilis templi architectam ſapientiſſimam ab omnibus Philoſophis indicatā eſſe dicit. Idemque planè, vt ſolet, egregiè hac de re, *in* 1. *de plant.* ſcribit: *Natura*, inquit, *animali anima eſt. Ipſa ſibi fabricat calces, dentes, cornua ad vitam tuendam.*

Natura Dei miniſtra.

Itaque iis & vtitur, & ſcit, quo ſit vtendum modo, ſine obiecto, aut phantaſia vlla. Qui animam fecit, certis eam præceptis onerauit, partim generalibus, partim contractioribus. Illa ſunt, quæ pertinent ad vnionem ſuā cum corpore conſeruandam: cuius nullus autor externus eſſe debet. Eius

itaque studiosa mouet cor:coquit in iecore:perficit in venis: digerit in mēbris:mutant in corpus:suffert,vnit ,instaurat, redintegrat. Imò diuinè,in lib. 2. de plant.*Graue*,inquit,*etiam ascendit. Est enim opus illud a vi distributrice;qua & terram sursum leuat,& ignem deorsum vel pellit,vel trahit;terra scilicet atque ignis domina Domini ipsius opificis primo iussu. Non enim dubito vos existimare, non aliū rerum esse cōditorē,alium,qui cōdita tueatur, spiritū. Et illū , vbi ista condidit à seipso ,qui à se non potest abesse,ab his abesse noluisse.'Deus Deus,ò viri optimi,neq; otiosus,neq; negotiosus;neq;in opere extra opus:sed sine opere operis caput,principiū,medium,finis , totum,& vt vno verbo omnia tum expleam,tum ambiam,tum superem: IPSE;cuius simplicissima atq; indiuisibili sui intellectione foecunditate facta vniuersa:ita suū quaq; finem atque ordinem omnia nanciscuntur.*

A Deo omnia

Ergo non primus ista docuit Seuerinus :sed non solùm ante ipsum id docuit Scaliger,qui *exerc.6.f.6.* ab Anima & qualitates,& quantitates & numeros & ordines & situs apparari,eamque tàm nobilis tēpli architectā esse scribit:verū iam olim Themistius, qui Animam sui domicilii architectam esse scribit. Imò ipse Libanius id confiteri necesse habet,dū,*eadem pag.scribit,Creatorem iussisse singula sese propagare pro sua natura seminum. Et cum ex semine oriuntur & perficiuntur,vnumquodq; suam dispositionem & Naturā habere: Eam immutare effluentes attractosq; ex terra vel aqua,aut vnde ; etitos enatosq; succos,& calore aliisq; adminiculis coquere,maturare,assimilare.* Hoc enim procul dubio nec Scaliger nec Seuerinus negabit. At quæ est ista natura,quæ hæc facit,nisi forma & anima? Reddat enim rationem Libauius,cur in eodem agro crescat beta rubra,carotta,rapū, calore radicū inprimis differētes plātæ,ribes & pruna sapore & colore differētes;nisi forma plantæ harū qualitatū autor est.Et cū figuræ plantarum diuersæ à formarū diuersitate pendeāt : cur non & sapores,colores,odores? Verū quod corporis rerū naturalium fabricam & originem formarū attinet, cum Scaligeri sententiam hactenus secuti simus,eiq;postea approbarit & laudarit doctissimus Perræus,*in disp.de orig. form* & alii docti viri;ex professo verò hanc Scaligeri sententiā impugnandā sibi sumpserit vir Clarissimus *Andreas Libauius*,in Exā.*Philos.vet.Hartm.sect.* 19.& quidem acerbius dum Scaligeri phantasiam appellat ,sentētiam ridiculam, & sacris literis contrariam,Scaligerūque superficialiter in Philosophia versatū dicat: veritatis inuestigandæ gratià istā opinionē amplius perpēdere,& de origine formàrū disquerere;ideoq;, quæ iam olim hac de re,in Instit *lib.*1*.cap.*10.proposui,hîc repetere & declarare, & in rem omninò difficilem accuratius inquirere libet.

DE ORIGINE FORMARVM.

Opus generationis admirandum.

Opus generationis & in plantis & in animalib. maximè omnes Philosophi semper admirati sunt; cum,vt Galenus loquitur, *τέχνη καὶ σοφία μεγίστη* in eo appareat:fateturque Galenus ,*c.6.lib.de fœtus formatione*, *τὴν τέχνην τῆς κατασκευάσαντος ἡμᾶς εἰς τύχην ἄλογον* referri non posse;& se persuaderi non posse , vt credat,*αὐτὸ σοφοῦ τινος τε καὶ δυνατωτάτου δημιουργοῦ* opus ita affabre factum existere.

Vim formarum inuestigare difficile.

Non verò tantùm omnium seculorū Philosophi generationem animatorum admirati sunt,sed & in caussa illa formatrice inuestigāda laborarunt;atque quæsiuerunt,quid illud sit,quod omni perfectionis genere materiā instruat,magnitudines,numeros,figuras,ordinem situmque & alia,quæ in corporibus animatorum conspiciuntur , appareat. Verum simul in labore hoc difficultatem summam agnouerunt. Nam,vt Scaligeri *in de plant.* verbis vtar;*ne inter primos quidem Philosophos satis constat,quis sit formarum dator,vt vnde proficiscantur: in τίνος ἐκ μαθεῖν depromātur illa. Neque facilis patere videtur ingeniis humanis aditus ad huiusce sacrarii penetralia. Adeò verò exagitati sunt sapientes , vt Deum quendam (loquar illorum more) subalternum crearit Auicenna , cuius tum beneficio facta , tum officio data forma reciperetur in materiam.*

Vnde factum est,vt nōnulli de veritate inueniēdà planè desperarint ; alii aliter senserint. Galenus, *lib de fœtus form.*studium suum & diligentiā in inuestiganda hac caussa summam profitetur. Et eum ,vt antea etiam dictum,à Philosophis sui temporis frustra id discere conatus esset,nec quo animus discēdi cupidus satiaretur,apud eos inuenisset; scribit se tristitia magna affectum secū inuestigare cœpisse,an *τινὰ λόγον ἰσχυρὸν ἐπὶ τῆς τῶν ζώων κατασκευῆς* inuenire potuerit : inuenisse autem nullum :id quod scripto hoc se confiteri testatur ; rogatque omnes Philosophos,vt si quid veri inuenerint , *εἴτε σοφὸν εἴποιεν*, id sine inuidia secum communicent. *Et paulo post*, addit,se *μηδ' ἄχρι διανοητικῆς ἐπινοίας μήτοι βεβαίας γνώσεως* aliquid *περὶ τῆς διαπλάσαντος ἡμᾶς τεχνίτου* inuenire , *οὐδ' ἄχρι τῆς πιθανοῦ* peruenire potuisse. Nam cum videat *ἄκραν ἐν τῇ διαπλάσει σοφίαν ἅμα καὶ δύναμιν* : non se credere posse , *τὴν ἐν τῷ σπέρματι ψυχὴν διαπλάσσειν τὸ ἔμβρυον , οὐ μόνον οὐκ οὖσαν σοφὴν , ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἄλογον.*

Qui verò de cognitione formationis animatorū nō desperarunt,in varias sententias abierunt. Quāquam enim nec ipsa forma,nec materia seorsim propriè generetur,sed ipsum compositum:tamen cū generatio fieri non possit , nisi per formam,vt principium,quo omnia in generatione perficiātur : meritò , vnde illa proueniat & originem habeat ,quæritur.

Varia de origine formarum sententia. Fernelii opinio.

Vt autem omnes opiniones non recenseā,præcipuas saltē proponere libet. Alii quidem extrinsecus formā immitti statuerūt : inter quos Fernelius, *qui lib.1.de abdit.rer.caus. plurib.in locis*,cum calore & spiritu semini vires committi docet,quæ veteri vi ac benigno calore impulsæ subiectam sibi materiam omni præparationum genere instituāt,vt substantiæ tandem particeps forma extrinsecus assumatur. Vbi enim iam omnis ad plenum absoluta sit præparatio, tum extrinsecus speciem accedere naturali quadā & ineuitabili necessitate. Atq; vnde formas aduenire existimet,docet,*cap.* 10. *Cælum* ,inquit,*nullo semine multas profert tum animantes tum stirpes ;at semen nihil quicquam sine cælo generat :semen gignēdis rebus materiam concinnè duntaxat & conuenienter apparat & instruit:cælum in apparatam illam speciem summamque perfectionem immittit , vitamque suscitat in omnibus.* Et pòst: *Animantium, stirpium,lapidum & metallorum omnium , quæcunque & fuerunt & esse possunt, formas vna cœli forma potestate comprehendit,& innumerabilibus illa quasi grauida formis omnia gignit & fundit ex sese.*

Verum nihil probabile ad istam opinionem stabiliendam affert. Nam licet superiorum & inferiorum consensum libenter admittimus,nec negamus, inferiora hæc à superioribus gubernari & foueri: tamen hinc non sequitur , quod rebus naturalibus omnibus vires & formæ à cœlo imprimantur. Rerum ortus promouet , ac res ortas fouet cœlum , & caussa remota,communis , externa & administrans generationum est,non rebus oriundis species largitur. Sed cum ipsimet , qui hanc opinionem sequuntur , necesse fateri habeant , Deum opt.max. cum stirpes & animalia crearet , ea diuinis viribus & suis quæque fœcundisque seminibus impleuisse , imò Deum omnes herbas & arbores ac omnia vegetabilia ante stellas creasse , atque ita omnia vegetabilia semina sua fœcunda , antequam astra condita essent,

obtinuisse : quomodo negare possunt, eodem eiusdem Creatoris iussu per semina illa sese propagare? Et si possunt, ac stirpes & animalia fœcunda semina, quibus se propagent, obtinent: quorsum à cœlo formas, quæ seminibus iam insunt, petere opus est? Et si omnes formæ à cœlo defluerent, nulla in hisce inferioribus esset vniuoca generatio, sed & stirpes & animalia cœli tantùm soboles essent.

Peripateticorum plerorumque de origine formarũ opinio.

Deinde vulgata est sententia inter Peripateticos, procul dubio ex ignoratione Creationis Mundi orta, Formas educi è potentia materiæ. Verum quid verbis istis, si ita simpliciter accipiantur, rei subsit, nemo adhuc, quod ego quidem sciam, ita monstrare potuit, vt animus veritatis cupidos in iis acquiescere potuerit. Neque enim in vlla materiæ potentia latent formæ. Et si in suo sinu materia formas contineret, ac formæ originem suam materiæ deberent, materia esset Ens nobilissimum, nobilius principiũ, quam forma: imò formæ principii nomine via digne essent.

Forma an educantur è potentia materia.

Aut si ita velint rem explicare Materiam quidem actu in se non continere formas, sed in materia esse quandam dispositionem ad formam, quæ vbi compleatur, tum iam fieri actu, quod erat antea potestate: seminisque hanc esse naturam, vt accedente adæquata caussa efficiente ex sua potentia quasi edat actum seu formam, quæ ante actionem agentis nondum actu aderat; atque ita potentiam hanc nihil esse, quam certam determinationem, vt ex hac materia fiat hoc, non aliud, ex gr. ex ouo pullus, non equus. Nihilominus quæritur, quomodo ista potẽtia compleatur, & vnde actus seu forma, quæ substantia est, ad actionem agentis proueniat & originem habeat; an nimirum illa potentia, & dispositio, quæ Qualitas est, mutetur in substantiam, an verò ex nihilo fiat forma, ita vt agens nihil de sua essentia illi, præter actionem, tribuat. Quorum vtrumque absurdum est & à veritate maximè alienum; formam scilicet vel ex nihilo fieri, vel actum ea materia, & substantiam ex accidente, & λόγῳ ὕλης ex Qualitatum crasi quacunque deducere. Quocunque enim modo illa ad formam dispositio explicetur, cum successiuè & per partes illa præparatio fiat, & gradus vltimus eiusdem sit generis cum præcedentibus : actum rei constituere, & substantiæ essentiam dare non potest. Neque formarum inchoatio datur Neque, quid agentis actio ad formæ productionem faciat, patet; cum ad vnius agentis actionem diuersissimæ formę sese exserant. Idem enim calor Solis tempore verno facit, vt ex plurimis & diuersissimis seminibus in eodem campo vel horto plurimæ & diuersissimæ plantæ crescant. Præterea secundum hanc opinionem generatum non à generante haberet suam formam, & generans non ipsam formam, sed dispositionem saltem ad formam, quæ postea sua sponte ad actionem agentis alicuius extranei, caloris pura, & quidem varii generis(nam oua gallinarum non solùm calore incubantium gallinarum, sed & ignis calore excludi è Scaligero notum : plantasque cum calore Solis tum ignis in hypocausto è seminibus produci, itidem notum) è potentia materiæ, nihil communicante agente, emergeret. Quod à ratione alienum esse, præstantissimi etiã Peripatetici agnouerunt. Vnde Iacob. Zabarella, *de facult. anim. cap. 1.* scribit: *Viuentia, dum generant sibi simile, largiri & communicare aliquid de suamet forma, quatenus exhibent semen animatum ac vitali eadem facultate, qua in generante erat, preditum.*

Viuentia quomodo generent.

Omnis forma sui multiplicatiua.

Neque ex ista opinione dici posset, quod animatum sibi simile generet, & forma omnis sit sui multiplicatiua: quod tamen omnes saniores Philosophi concedunt. Si enim nihil de sua essentia generans ingeneratum transferret, sed saltem materiam determinaret ad similem formam; efficiens postea (quod non eiusdem speciei est) faceret, vt actu prorumperet: quomodo, quæso, dici posset, formam sese multiplicare? Certè si plãta aliqua in India, dum semẽ producit, nihil aliud dat, quàm materiam cùm determinata potentia ad similem formam recipiendam, è qua post annum, duos vel plures, ipsâ plantã iam combustâ vel putrefacta forma erumpat vi caloris, non tantum Solaris, sed & ignis in hypocausto, vt agente: plantam illam sibi similẽ genere esse, & formã illam sese multiplicasse, dici nõ potest Neque enim ad vniuocam generationem & veram similis effectiõ productionem sufficit dare materiam cum aliqua procliuitate & propensione ad formam suscipiendam. Et hoc modo agens calor, isque accidens, plus ad generationem conferret, quam generans, qui scilicet facit, vt forma actu iam sit, quod per generans saltem in potentia erat. Atque ita inexplicatum relinquitur vnde forma rei substantialis & specifica, seu potior illa, diuinior & præcipua rei pars resultet & originem suam habeat : quam tamen ex nostra sententia monstrare facile est. Ideoque si in bonum sensum trahi debet, quomodo illud explicat Scalig. *exerc. 6 sect.* 5. *Emersio potius est, quam eductio*; Et paulò ante; *Forma est in semine Cannæ, cum in potestate dicitur esse, quia semen est potens dare formam, quã in se continet. Educitur autem de ea potentia remota, quæ est actus primus, ad potentiam propinquam, quæ est actus secundus, sc. vt forma sit in eadem materia ad eum modum, quo nullis egeat adminiculis, vt sine suo fruatur, ad quem comparatum est totum Compositum.*

Et si admittatur id, quod rectè ex Alberto adducit Zabarella *de sensu agente, c.* 5. Omnem formam esse sui multiplicatiuam : non opus est ad eductionem formarum è potentia materiæ confugere. Ex ista enim multiplicatione specierum conseruatio pendet. Et forma vt principium est, essentia à Materia distans, ipsaque longè nobilius: ita peculiarem & nobiliorem habet originem, quam vt eam materiæ debeat.

Omnis forma sui multiplicatiua.

Atque ita omninò statuendum videtur, Formas, vi benedictionis diuinæ, factæ in prima creatione, cum Deus diceret; *Germinet terra germen, herbam producentem semen, arborem fructiferam facientem fructum iuxta speciem suam, cui insit semen suum super terram.* Et, *crescite & multiplicamini*, à generante, mediante semine, per traducem quasi propagari, & veluti lumen à lumine accensum, vbi idoneam materiam & instrumenta nacta fuerit operationibus sese manifestare.

Formarum origo.

Cum enim potentiæ & operationes animæ propriissimæ in semine appareant, animam ei inesse negandum non est. Nam cum potentiæ non sint separabiles ab anima, cuius sunt potentiæ: impossibile est, potentiam aliquam alicui propriam esse in subiecto, in quo non est forma, à qua fluit potentia. Et cum ex operationibus ad latentis essentiæ notitiam perueniamus : quid caussæ, cur semini animam non tribuamus, quæ suis in eo operationibus satis se prodit? Sunt autem illæ duæ, seminis & conceptus viuificatio; & partium omnium, quæ ad vitæ actiones edendas necessariæ sunt, efformatio. Quoduis enim semen, vt in plantis manifestum est, vegetante anima conseruatur & aliquandiu prolificum permanet: & quamdiu integrum & incorruptum est, in loco idoneo, & præsente alimento, vt viuens operatur & exercet suas actiones in eam, quæ præstò est, materiam, non secus, vt ipsum viuens integrum omnibus partibus: quod non solum in animalibus in auctione & partium nonnullarum regeneratione sed præcipuè, vt postea dicetur in plantis videre est. Nam eædem operationes in semine, & in planta omnibus numeris integra conspicitur : quæ propterea

Anima est in semine.

Anima operationes in semine.

pterea idem in vtroque principium & mouens indicant. Eadem enim est omnino operatio, cum anima in semine latens ea attracta materia corpus plantæ fabricat: & cum eadem postea singulis annis amissa folia & flores instaurat, nouos surculos, ramos, radices protrudit; & propterea eiusdem omninò facultatis, eiusdemque animæ iudicium est.

Neque hoc solùm fit in plantis, sed & in animantium perfectorum seminibus idem fieri concedendū est. Nam si non fit ea sanguine caro, nisi caro ipsa animata sanguinem in carnem mutet: multò minus fiet ex sanguine animal, si semen anima careat; neque attraheret posset semen sanguinem maternum, nisi esset animatum. Cum enim incipit attrahere alimentum semen, iam actu operatur.

Tribuendas verò esse has actiones semini, Arist. *de gener. anim. c. 1.* docet; & rationes idem euincunt. Ἄλογον enim videtur, inquit Philosophus, ἔξωθέν τι ποιεῖν ἕκαστον, ἢ τῶν ἐνυπαρχόντων, ἢ τῶν ἄλλων μόριον. κινεῖν γὰρ μὴ ἁπτόμενον, ἀδύνατον, καὶ μὴ κινοῦντος πάσχειν τι ὑπὸ τούτου. Nimirum efficiens immediatum necessariò coniungitur cum patiente, dum fit actio. In formatione autem partium nihil coniungitur cum materia, quàm semen. Ergò illud generat, & agens hic est principale.

Iac. Schegkii opinio.

Ideoque Iac. Schegkij Phil. & Medici aliàs doctissimi opinio admitti non potest. Is, *lib. 1. de plastic. sem. facult.* semini λόγον πλαστικὸν tribuit, docetque, se τοῦ λόγου vocabulo intelligere formam substantialem, vt quæ nullo sensu, sed duntaxat mente & ratione percipiatur. Semen tamen & hunc actum substantialem non è principalium agentium, sed ea instrumentalium numero esse atque instar manus artificis corpora animata efformare, statuit. Item dicit: *quod sit actus substantiales à substantia primi actus separabilis, qui habeat proprium subiectum, humorem spermaticum.* Et rursum: *quod sperma sit instrumentalis caussa, & λόγος quidā ποιητικὸς seu πλαστικός, sed non ἔνυλος efficiens seu generans corpus animatum, & non etiam ipsum animatum existens, medium inter animatum & inter animandum interpositum, sine informatione alicuius materiæ ad efficiendum efficax, vt actus & ἐνέργεια quadam secunda.*

Opinionis Schegkii examinatio.

Semen non est solum agens instrumentum.

Verum quod hîc semini solùm partes instrumentarij agentis, & generanti principes tribuit: id ex eo falsum apparet, quod generans, & à quo semen communicatum est, vel longè abesse vel perijsse potest. Sed ὑπὸ φύσεως γίνεται, ὁ τέχνη, ὑπὸ ἐνεργείᾳ ὄντος γίνεται; Et τὸ κινοῦν ἐνεργείᾳ δεῖ εἶναι. Deinde cū omnia agētia vniuoca non sint è numero caussarum instrumentaliū, sed principalium, & sibi generent similem: semen verò ab Aristot. 7. *Metaph. cap. 9* inter agentia vniuoca rectè numeretur: pro instrumentali causa propriè dicta tantùm haberi non potest: nisi ita appellare alicui placeat, quod medio & beneficio seminis generans simile generare dicatur. Sed is etiam sciat, semen non esse instrumentum, vt alia, quæ cū principali agente necessario coniunguntur, & ab eo subordinantur, sed separatum à generante, eò quod in se virtutem & omnem vim agendi habeat. Ideoque, vt ipsius Schegkij verbis vtar, cum instrumentum per se nullam habeat efficaciam, vtpore quod non nisi χρείᾳ principalis efficientis definiatur: & cum mouendi principium, vt in instrumentis artificum externum est; ita in naturalibus abditum reconditur intra ipsa instrumenta: hinc colligetur, plasticam vim in ipso semine esse, & quidem ipsum principale efficiens in semine, non extra semen esse.

Et quidem illud agens omninò est anima. Nam (iterum vtor Schegkij verbis) animatum corpus cū sit præstantius & perfectius: sequitur, non animatum non esse principalem animati corporis caussam: sed animatum ab animato vt principali caussa produci.

Princeps formationis caussa est in semine.

Ac nisi agens illud principale in ipso semine esset, & anima esset: multa absurda sequerentur. Ita enim nulla erit generatio vniuoca, & generans nihil nisi materiā generādo dabit, cuiusque soboles erit anima. tū, quod animam dederit. Et quomodo anima ibi non præsens sit, vbi operationes animæ eduntur? Cū omnes facultates cuiuslibet formæ, atque inprimis animæ, emanātes sint proprietates ab ipsius animæ essentia propria, & inseparabiles qualitates: & proinde vbi facultates & actiones animæ reperiuntur, meritò ibi etiam animam adesse, concludi potest. Quod ipsum voluit & docuit Aristot. 2. *de gener. anim. cap. 3.* ὅτι γὰρ οὐκ ἄψυχον, inquit, δῆλον ὥς τε τὸ κύημα, καὶ κατὰ πάντα πρόσθεν ἰσορρωμένον ζωῆς. οὐδὲν γὰρ ἧττον ταῦτα σπέρματα καὶ τὰ κυήματα τῶν ζώων ζῇ τῶν φυτῶν, καὶ γόνιμα μέχρι τινός ἐστιν, ὅτι μὲν οὖν τὴν θρεπτικὴν ἔχουσι ψυχήν, φανερόν.

Accidens non est principis formatio nis caussa.

Ex quo facilè videre est, eorum sententiam à vero alienam esse, qui vim formandi partes in semine inesse concedunt, animam autem inesse negant, eamque nescio vnde deducunt. Quomodo enim adsit ibi facultas animæ, atque ipsa anima non adsit? Nam accidenti alicui soli officium hoc deferri non potest; cum nihil vltra suas vires operetur, & nullum accidens agat, nisi per vim substantiæ, & à forma, à qua pendet, dirigatur. Sed & hic ad aliquam formam præsentem recurrere necesse est, eamque animæ non inferiorem & ignobiliorem: cum omnia illa opera in corpore formando præstet, quæ anima in corpore iam formato, vt ex augmentatione, carnis amissæ instauratione, & similibus videre est. quod antea etiam dictū, quomodo ab eo, quod actu non est, fieret generatio, nisi ipsi semini actus atque animæ essentia tribuatur? Et quomodo generatio esset vniuoca, aut vnde anima deduceretur, nisi generans adhuc viuens semini animæ essentiam immisisset, dum scilicet ea ouo, etiam fornacis calore pullus excluditur, aut dum in plantis & animalibus semine ad generationem communicato generans moritur?

Schegkii λόγος πλαστικὸς reijcitur.

Quod verò Schegkius peculiarem hic λόγον πλαστικὸν, actum substantialem, οὐσίαν ὄντως efficientem, ἄυλον qui tamen anima non sit, introducit: næ ille frustra nobis videtur multiplicare entia. Cum enim huic substantiali actui operationes animæ tribuat; cur non concedat eundem animam esse? Et cur actum hunc alium ab anima statuere sit necessarium; cum anima in semine sufficere possit? Aut quid opus est, λόγον πλαστικὸν, quasi actum secundum alterius actus primi, & vicarium quasi generantis in semine statuere, qui desinente motu generationis, ipse etiám desinat? Statuere enim ἄλλο τι τὸ κεχωρισμένον, ἄλογον: φθείρεσθαι ποιοῦν οἷον πάντα τὰ μόρια, οἷον τινά, ἄτοπον.

Anima seminis est formationis caussa.

Atque animam in semine hæc omnia efficere, neque formationē corporis animati alterius rei opus esse: satis quoque videtur probare plantarum nonnullarum generatio, quæ ea parte à planta auulsa propagantur; cum scilicet particula animæ cum parte materiæ cohærens auellitur, vnde planta priori similis crescit. Neque enim hic aliam vim formatricem ab anima ratæ vel salicis diuersam comminisci licet: sed potius hoc inde colligitur, sicut in hoc propagationis modo ab animæ parte cum parte corporis auulsa plantæ formantur: ita etiam in semine vim formatricem partium non villi alij attribuendam esse.

Nimirum formæ animatorum etsi per se non sint quantæ & diuisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etiam diuiduntur ad diuisionem materiæ, vnde aliquid animæ cum corporis parte auulsum, simile & sibi necessarium corpus fabricare, atque ita no-

uum animarum, emergere solet.

Propagationis animatorum modi. Verùm non cum qualibet corporis parte animæ aliquid auulsum ad hoc aptum est: sed talis sit materia, in qua anima auulsa commodè delitescere, & ad suum opus sese accingere possit. Iungitur enim anima corpori, iunctaque retinetur, intercedentibus quibusdam dispositionibus, quæ subiectum aptum faciant ad suscipiendam & retinendam animam: inter quas præcipuè est calor natiuus sufficiens, & in certo gradu constitutus. Vnde etiam Aristoteles generationem dixit, esse primam vegetantia animæ cum calore participationem.

Hinc varius est propagationis animatorum modus. In plantis quidem si salicis ramus editus à matre ab eodem auellatus, diuiditur anima ad diuisionem materiæ, & manet in ramo; vnde ex ramo in terram condito arbor eiusdem speciei constituitur. Idem fit in aliis per radices; in aliis per semen; in aliis per alios modos fit propagatio, vt apud rei rusticæ scriptores videre est. In quibus tamen omnibus id necessarium est, vt materia auulsa conueniens domicilium animæ præbere possit; quod non in quibusuis plantis quodlibet præstare potest. Exépli gratia; per ramum auulsum terræ commissum propagatur, vt dictum, salix; sed non pyrus.

In animalibus verò etsi quoque varius videatur propagationis modus, dum alia oua pariunt, alia viuos fœtus: tamen in eo conuenire videntur omnes, quod animalia per nullam corporis partem auulsam, sicut plantæ, sed per semen, aut semini quiddam

Semen quid. analogum generát. Hoc enim, quod Epicurus, vt est apud Plutarchum, *de plac. philosoph. lib. 5 c. 3.* ψυχῆς καὶ σώματος ἀπόσπασμα dicebat, à corpore reliquo deciso, ad subiecti diuisionem & ipsa anima diuiditur, & aliquid eius cum semine ab animali deciditur: quæ

Anima est sui domicilii architecta. cùm eiusdem speciei sit cum anima, à qua deciditur; iam verò ob subiectum numero differat: ex semine ob hanc animam iam nouum animal exoritur, dum anima in semine latens sese exserit & suas virtutes explicat, & operando sese manifestat, calidoque & spiritibus vtens, omnia, quæ ad animalis constitutionem necessaria sunt, fabricare exorditur, subiectamque materiam distinguit, disponit, ordinat, format, & effingit: vt ita integrum & aptum domicilium, simile illi, è quo decesserat habere possit, atq; instrumenta in promtu sint, quibus omnes suas vires exserere actionesque naturales exercere possit; quod domicilium postea occupat, eodem modo, quo in accretionibus induit sese in alimenti materiam nouam. Nimirum, vt ex Themistio loquitur Scaliger, Anima est sui domicilij architecta, quæ sibi fabricatur conueniens accommudatumque instrumentum: &, vt scribit Arist. 2. *de gener. anim. c. 1.* τὸ σπέρμα τοιοῦτον, καὶ ἔχει κίνησιν καὶ ἀρχὴν τοιαύτην, ὥστε παυομένης τῆς κινήσεως γίνεσθαι ἕκαστον τῶν μορίων, καὶ ἔμψυχον.

Seminis natura admiranda. Neque quem exiguum illud seminis corpus offendat, sed potius Creatoris sapientiam, potentiam, bonitatem, qui cum exiguo corpore formas ad specierum conseruationē ad finem vsque mundi transferri & multiplicari in prima creatione & voluit & iussit, hîc attentius admiremur: formarumque præterea nobilitatem æstimemus, quæ in minimo corpore æquè suam essentiam & potentias integras retinere possunt, ac in maximo. Et si forma quercus in exiguo germine, quod è glande pullulat primùm, æquè integra est, quod nemo negare potest, ac in annosa postea & procera quercu: cur non eadem quoque in glande esse possit?

Quomodo semen potentia animatum dicatur. Quanquam verò Aristoteles potentia solum semē animam habere dicat: id cum Scaligero ideo dictum putamus, non quia egeat aliqua substantia sese eliciente atque perficiente; sed quia careat instrumentis expressis, quæ sunt in eius potestate: seu, non quia non sit ipsa essentia animæ in semine, semenque actus primi respectu non animatum esse dicatur; sed solùm de potentia secunda, quæ perficitur actu secundo, id accipiendum est, nimirum respectu operationum, quas nondum edere potest ob defectum organorum. Nam in semine non est re ipsa apparatus ille organorum ac partium distinctus, deestque semini non illa ab anima, sed illa à corporis structura, & partium compositione, ac conformatione perfectio, ob cuius defectum semen planta perfecta, vel animal perfectum nominari non potest. Nam cum semen ex efficientium numero sit, 1. *de gen. animal. c. 18.* atque omne agens operetur, non quatenus potentia, sed quatenus actu tale est: animam actu in semine inesse negandum non est. *Anima actu in semine.* Et nisi actu inesset, à quo, quæso, in actum deduceretur? cum illud non nisi tale esse possit, quod similem actum haberet.

Quod verò Galenus animam ad hoc officium formandi partes corporis ineptam putat, quod sit ψυχὴν οὐ σοφὴν, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἄλογον, errasse, in eo videtur, quod formis naturalibus simpliciter ἀλογίαν adscripsit. Quanquam enim intellectus & mentis expertes sint: nihilominus sunt principium diuinum & immutabile, quod determinat omnes actiones & passiones rei naturalis, & sunt quasi instrumentum & manus sapientissimi opificis ac Creatoris Dei, qui hanc vim & efficaciam his suis instrumentis, quibus nihil mirabilius ne cogitari quidem potest, largius est in prima creatione, cum diceret: *Formarum potentia vnde.* *Germinet terra germen, herbam producentem, semen, arborem fructiferam facientem fructum iuxta speciem suam; cui insit semen suum super terram.* Et; *crescite & multiplicamini.* Quæ cum Galeno fuerint incognita: mirum non est, quod ex his sese expedire non potuerit. Hoc magis mirum est, quod multi, quibus hæc cognita sunt, ea non diligentius perpendunt. *Creationis ignoratio caussa errorum.*

Neque tandem ij ex hisce difficultatibus sese extricare possunt, qui, & formandi partes officium animæ maternæ tribuunt, & ab anima materna animam deducunt. *Anima matris non est formationis caussa.* Nam si hæc opinio vera esset, cur fœminæ non absque viris conciperent? cur oua subuentanea, quæ à fœminis absque mare concipiuntur, fœtu producendo sunt inepta? & quid omnino de ouiparis dicemus, quæ viuum integrum fœtum non pariunt? quid etiam de plantis, quæ vtero non concipiunt, sed maris solùm munere funguntur, & semen maturum in terræ gremium coniiciunt, à qua tāquam intra vterum fouetur, vt inde suo tempore plāta integra edatur. Vnde enim in his anima? Quis hic admirandarum illarum operationum autor? quis omnibus partibus numerum, ordinem, situm, figuram, qualitatem & similia tribuit, nisi illa ipsa anima, quæ in planta postea omnibus integra, si quid auulsum est, illud instaurat & reparat, & singulis annis cum nouos ramos producit, & flores & folia reparat, formationis opus quasi de nouo aggreditur; eodem planè modo, quo cum primùm in paruo seminis corpore lateret, ex attracta materia plantæ architecturam inchoaret.

Et omninò in Plantis, vbi mare & fœmina, ad generationem opus non est, rem putamus esse manifestam; ob rationes modò allatas: & miramur, quod viri docti nonnulli veritatem istam apprehendere non potuerunt. Neque absurdum nobis videtur, (etsi absurdum videatur Libauio) quod semen tritici in granario actu viuat. *Semina, viuunt.* Nisi enim viueret, sationi aptum non esset. Et quæ iam emortua sunt, infœcunda sunt, & sationi inepta: quæ verò adhuc viuunt, humiditatem aliquam nacta & calore fota, etiam in hypocausto vel media hyeme germinant. Vbi certè illa vis germinandi non est ab Aqua, vel à Calore ambiente, sed ab

anima

anima in semine latente. Præterea ex India & aliis peregrinis locis multa semina ad nos afferuntur, quæ post plures etiam annos terræ mandata credita plantas suæ speciei producunt. Vbi, si in semine non est Anima, à quo quæso, agente plantæ anima communicatur, aut à quo agente fabrica illa corporis artificiosa exstruitur? Cum planta, à qua Semen generatum est, longè absit, aut iam etiam emortua sit.

In animalibus verò, in quibus vterque sexus ad generationem requiritur, etsi res videatur nonnihil intricatior: tamen si diligenter perpendatur, non adeo magnam difficultatem habet. De quo videatur Scaliger. *exer. 6. sect.* 5. 7. 8. 9. 10. 11. Primò enim, qui Aristotelis doctrinam sequuntur, & masculino semini solùm vim generandi tribuunt, illi facilè se expedire possunt. Omnia enim, quæ de Seminibus plantarum dicuntur, etiam de Semine masculino dici possunt. Verùm cum alteram sententiam sequi placeat, cum ob alias: tū eam inprimis ob rationem, quod mas & fœmina non differunt specie; formas autem eiusdem speciei sequuntur potentiæ eiusdem speciei, ac proinde potentia generandi in fœmina est eiusdem speciei ac naturæ, cum ea, quæ est in mare: nec ea quicquam absurdi includit, si illud obseruetur, quod Aristot. 1. *de gener. anim. cap.* 17. ex Empedocle scribit: *Marem ac fœminam quasi Symbolum esse; totum vero à neutro profisci.* Et illud, quod Scaliger, *Exerc.* 106. *sect.* 6. scribit: *Manus tibi dicam, quod tibi scire prætiterit, ad generationis modos perscrutandum, quam Cylindrorum omnium iura inutilia persequi. Palmularum ossa tria serito, indidem oriuntur unde palma, ita demum distincta, vt erant ossa ipsa. Hi tres stipites actu vnum hoc, quod est existens sibi quisque in vnum actu coibunt, vnica denique vno contenta stipite palma fient: atque ex iis, non alio satu, exit arbor illa, quem admodum prodit Theophrastus. Vnus, inquam, stipes numero ex trinis trunco, ortu, materia, quantitate, loco separatis.* Hæc Scaliger. Habet nimirum quilibet stipes, & primò exoriens palma quæque suam animā: nihilominus hæ tres palmæ in vnam numero palmam coalescunt. Idque non solum videre est in palma, sed & in omnium plantarum insitione, in qua sua anima præditus est stipes, in quem surculus inseritur, sua itidem surculus: ex surculo & stipe vna planta & arbor fit, vna anima prædita. Allusit proculdubio hanc fabula illa Plato, cum, *in Conuiuio*, scribit, hominem, qui nunc geminus est, in principio vnum fuisse, postea à Ioue discissum in marem & fœminam fuisse. Et hinc prouenire mutuum illum amorem, qui est τ̃ ἀρχαίας φύσεως συναγωγεὺς καὶ ἐπιχειρῶν ποιῆσαι ἓν ἐκ δυοῖν. Et vnumquemque nostrum esse ἀνθρώπου ξύμβολον, & vnumquemque quærere semper τ̃ ἑαυτοῦ ξύμβολον.

Libauii obiectiones soluuntur Semina viuant.

Iam quæ Libauius contra hanc sententiam affert, videamus.

Primò ergò quod miratur, imò ridet Libanius, vt paulò ante etiam dictum, Semen Tritici in granario sicco actu viuere, id non miror: sed hoc potius miror, virum tam doctum id perspicere non potuisse. Etsi enim in granario sicco aliæ vitæ operationes in semine tritici non appareant: tamen nec tunc planè otiosa est anima. Sed semen vegetum, incorruptum, & prolificum aliquamdiu conseruat. Quamprimo verò locum conuenientem, & alimentum idoneum nanciscitur, in plantam perfectam excrescit. Et si non viuit Semen tritici, quæro vnde Triticum, quod ex eo semine pullulat, animam suam nanciscitur, cum Triticum, ex quo hoc semen collectum est, iam præcedente æstate exaruerit.

Fœmina quid ad generationem conferat.

Deinde quod dicit, hoc modo fœminam nihil ad generationem conferre, nisi locum, totum, & nutrimentum: id nihil contra nostram sententiam facit, sed pugnat contra eos, qui semen prolificum saltem à mare prouenire scribunt. Nos, vt Platonis verbis vtamur, statuimus, vtrumque sexum suum ad generationem conferre σύμβολον, & neutrius sexus semen seorsim sumtum, sed vtriusque coniunctum, & in vtero fœminæ ritè vnitum, esse semen prolificum & fœcundum. Sed cum ex his plura argumenta exstruat Libauius, ea ordine videamus.

1. Libauii obiectio.

Primò autem ita argumentatur: *Si mas est, qui gignit in altero vel alterum, non in seipso aut seipsum, falsa est Scaligeri generatio, quâ mas in seipso dicitur generasse essentia formali, per quam res est, id quod est, constans anima.*

Responsio. Mas quomodo in alio generet.

Ad quod Respondemus: licet mas in alio gignat; quatenus tamen primò Semen, quod in fœminæ vterum mittit, in se generat, nec illud Semen anima destituitur, eatenus, suo tamen modo, etiam in se gignere dici potest: Semen tamen potiùs, quam animal. cùm, vt dictum, ad Semen prolificū, è quo animal formatur, vtriusque sexus semen requiratur. Et respondit aliquid ad hoc iā Scaliger, *Exerc. 6 sect.* 10. *Generat arbor, cum producit semen: non autem generatur arbor, cum pullulat è semine, sed tūm generatum, quod erat imperfectum perficitur.* Cum enim forma quæuis habeat sese multiplicandi vim, & hoc in animalibus fiat per semen, vt in plantis plerisque non sine caussa animal, vt & plantæ, generare dicuntur, cū semen istud prolificū quod Epicurus (vt est apud Plutarchum, *de Placit. Philos. c.* 3. ψυχῆς καὶ σώματος ἀπόσπασμα esse dixit) generant, materiam nimirum talem, per quam aliquid suæ animæ propagare, & hoc modo sese multiplicare possit. Etsi enim formæ animatorū per se non sint quantæ & diuisibiles: tamen quantæ dicuntur, imò etiā diuiduntur, ad diuisionem materiæ. Vnde animæ aliquid cum corpore idoneo auulsum, facilè sibi rursū necessarium corpus fabricare potest. Sed non quælibet materia, sicuti dictum, vt cum ea anima propagetur, apta est; sed certa: quæ est in animalibus & plantis semen; in quibusdam taleæ & surculi; in aliis radices.

Atque hoc ita se habere, ex eo manifestum est, vt antè etiam dictū, quod Semine genito & emisso, & planta & animal emori potest, antequam fœtus vel planta perfecta producitur. Et nihilominus, etiamsi iam emortua sit planta vel animal, generasse dicitur, & posthuma quoque proles parentis sui proles est.

2. Obiectio.

Secundò ita argumētatur: *Si mas in seipso, dum Semen gignit, simul animam procreat, fœmina est, non mas. Fœmina enim est, quæ in seipsa vel seipsam gignit.*

Responsio. Fœmina quomodo in se generet.

Verum respondeo, Fœmina dicitur in seipsa gignere, quod Semen, quod generat, & ad fœtus constitutionem communicat, in se continet, non verò, vt mas, ex se emittit. Præterea etiam, quod generatum, quod imperfectum est, in fœmina perficitur, vt sic forma fit in eadem materia ad eum modum, qui nullus amplius eget adminiculis, vt loquitur Scaliger, *loco alleg.* Id quod non fit in mare.

3 Obiectio.

Tertiò, Si inquit, *mas in seipso formam fœtus efficit; quia forma sine materia non est: necesse est, etiam singularem & determinatam efficere materiam.* Id quod totum

Responsio.

concedimus. Sed hinc non sequitur, quod annectit; *Et sic integrum essentia animal gignere.* Nam ad id generandum vtrumque semen requiritur, & vt supra ex Empedocle & Aristotele dictum, Maris & fœminæ quasi σύμβολον est, totum verò à neutro proficiscitur. Et præterea Corpus animalis in fœmina perficitur.

4. Obiectio.

Eadem ferè est solutio *quarti* argumenti, quando dicit: *si mas intra se gignit & materiam & formam, fœmina non potest esse principium generationis, sed per accidens saltem, & absolutionis.* Hoc enim nos non petit, sed eos, qui fœminæ Semen actiuæ ad generationem concurrere negant. Præterea nec totam materiam, quæ ad corpus animalis absoluendum requiritur,

Responsio.

quiritur, in mare generari dicimus, sed saltem tantū materiæ, quantum sufficit ad animam traducendam & propagandam. Reliqua materia in vtero à sanguine materno communicatur.

5. Obiectio. Cum *quintò* dicit: *Si mas est principium id, quod originem motus & generationis habet, non in se integram materiam & formam gignit. Aliud enim est principium motus ad formam, aliud est forma.* Responsio. Nullam connexionem video. Principium motus est mas, dum in se habet formam, quæ sui multiplicatiua est: interim nihil obstat, quin aliquid eiusdem cum semine communicare, & ita suam Speciem propagare possit. Præterea non dicimus, quod mas in se animam efficiat, sed quod aliquid suæ essentiæ communicet. Sic ut nec hoc dicimus, quod animal integrum forma & materia in mare generetur.

6 Obiectio. Ad id quod *sexto* affert: *Cum vnus canis, vnus porcus plures possit procreare vno satu, vnicuique semine, in se iam multitudinem materia & forma animalium gestaret?* Responsio. Iam Respondit Scalig. *exerc. 6. sect. 10.* Sed obiicient, inquit, Ergo canis animarum plenus est. Non sequitur. Vnam enim habet animam, quæ plurium sufficit generationi. Sic in ramis oleæ, in quibus multæ sunt taleæ, vnica tantùm est anima, à qua multæ. Frustra proinde quærit Libauius, *in exam. Phil. vin. Hart. p. 117. Si dixit Deus; Germinet terra herbam virentem, cuius semen in ipsa sit super terram iuxta genus & speciem suam; Num ergò in plantis anima omnium deinceps futurarum actu erant. Ita de aquatilibus & aereis: Crescite & multiplicamini. Si actu erant multiplicia, quid opus erat de futuro sancire?* Vniuscuiusque Indiuidui & plantarum & animalium vna erat actu anima, quæ plurium generationi sufficit, & quæ, vbi per semen prolificum communicatur, indiuiduum sese multiplicare, & generare dicitur. Manetque nihilominus anima vna & integra actu: quemadmodum dum à lampadis flamma flammam excipimus, illa nihilo secius integra manet. Et sicut dum anima in accretionibus & augmentatione sese in alimenti materiam nouam induit, non maior fit: ita in generatione non imminuitur.

7 Obiectio. *Septimo* inquit: *Si semen ex mare & fœmina simul secernitur, impossibile est, Marem intra se gignere animal formatum, idque postea transferre in fœminam. Desit enim alterum generationis principium.*

Responsio. Verùm Respondeo. Si Scaliger animalia à masculino semine, sine fœminino, generari statueret, in eo ipsi non assentimur. Sed cum locutio illa Scaligeri, qua Semen dicitur esse animal, imprimis offendere videatur Libauium, illa explicanda est: *Primò* si Scaliger solum masculinum semen habet prolificum, in eo, vt dixi, ipsi non assentimur: sed verumque Semen ad generationem necessarium esse concedimus, & totum à neutro proficisci, sed maris & fœminæ Semen coniunctum demum Semen prolificum; & ad animal suæ Speciei procreandum idoneum esse statuimus. Quod verò *secundò* Semen hoc prolificum animal appellat Scaliger, & Semen caninum Canem imperfectum, carentem tantùm articulationibus appellat, in eo adeò reprehendendus non videtur. Nam cum denominatio à parte potiore desumatur: Semen verò actu formam integram habeat, (nam cum forma per se non sit quanta, potest æquè esse integra in paruo corpore, ac in magna mole. Ac licet infante recens edito vir maior sit: infans tamen æquè perfectam atque integram habet formam) & præterea aliquid materiæ: Scaligero animal appellare placuit. Si quis tamen ideò, quod maxima materiæ pars adhuc desit, & corporis fabrica nondum absoluta sit, neque omnibus membris animal perfectum sit, animal appellare non velit, cum eo non pugnamus: modo hoc largiatur, animam integram sui domicilij architectam Semini inesse. Neque

Semen an dici possit animal.

enim negandum, non leuem inter semen & plantam vel animal ex semine generatum esse differentiam. Nam semen corpus homogeneum est (quanquam enim in plātis semina plures partes habeant: externe tamen saltem internæ illius homogeneæ, quæ propriè semen est, quasi theca sunt) aptum natum, vt per illud anima traducatur & propagetur: Animalis verò corpus ex pluribus partibus cōstat, quas anima partim ex semine, partim ex attracto sanguine materno in animalibus, in plantis verò ex alimento è terra attracto fabricat; quæ partes singulæ, vt peculiaria mista, cum suas formas habeant, atque alia forma sit corticis, alia folij in arbore; alia cordis, alia cerebri in animali: non leue apparet discrimen inter semen & plantam vel animal perfectum, si scil. vtriusque corpus & corporis vtriusque quatenus vt mistum consideratur, forma perpendatur. Forma tamen specifica vtrobique eadem est.

Octauo, quod dicit, *Cœlum in æquiuocis etiam hoc modo in se animal generari*: nulla est consequentia. Nā in æquiuoca generatione Cœlum de sua essentia formam non largitur. Et de æquiuoca generatione alibi dicetur. 8. Obiectio. Responsio.

Nonum argumentum idem est cum quarto. 9. Obiectio.

Decimò, si, inquit, *intra se genitam formam animati mas transfundit, non confert semen ad generandum in fœmina, sed iam forma constans animal.* 10 Obiectio. Responsio. Verum qua ratione admitti possit vel non possit, masculum in se animal gignere, iam dictum. Dictum enim iam sæpius, solius maris semen ad generationem non sufficere. *Denique absurdissimum fore, ait, cum Equus ex asina generat mulum, dicere, cum intra se, dum Semen faceret, formam non equi, & sic non simile sui, sed muli genuisse. Ita est*, inquit, *de Leone & Pardali, de cane & vulpe, de cane & lupo, & similibus*; 11. Obiectio. quibus apertissimè refutari putat Scaligeri circa generationem subtilitatem. Verum nisi firmioribus argumentis refutetur, hoc non refutabitur. Responsio. Primò enim notandum, Mulum & similia animalia (quæ ex duabus Speciebus proueniunt) non esse rerum naturalium Species à Creatore conditas, sed specierum confusiones, quas & Deus, *vt Leuit. 19. v. 19.* videre est, & Natura abominatur. Deinde cū equus ex asina gignit mulum; nō in se muli formam vel semen gignit equus, sed semen equi, & hoc modo sibi generat. Mulus quomodo generetur. Quia verò hoc semen non cum semine equæ, quod fieri debebat, ad equum generandum, sed asinæ miscetur: fit inde non equus, sed mulus. Et hoc modo equus gignendo semen quidem sibi simile gignit, sed vt fiat dissimile quid, fit ob admistionem seminis alieni. Et quia ex diuersorum seminum confusione & formarum mistione, vt habet Scalig. *exerc.* t. talia animalia generantur, fit inde fœtus, qui neutrum parentem planè refert, scilicet ex Equo & Asina, neque Equus neque asinus fit, sed mulus. Qualis mistio plantis frequentior est.

Forma an misceantur. Offendit quidem hic non paucos formarum mistio, quam Scaliger appellat, ob quædam metaphysica (quæ tamen an ex rerum natura, quod fieri debebat, in Metaphysicam intulerint, an verò in suo cerebro quidam Aristotelis Interpretes finxerint, dubitare quis posset) axiomata: verum eius rei non pauca neque obscura in rerum natura exstare indicia antea dictum. Et quod non vnica solùm, seu asinæ seu equi, forma in productione muli concurrat, ex partium conformatione manifestū est. Vbi enim potentia est animæ, ibi est ipsa anima. At in conformatione muli vtriusque animæ & equi & asinæ actiones apparent. Ideoque illud I. C. Scaligeri, *in lib. 1. de plantis*, hic etiam merito locum habet: *vbi res*, inquit, *constet, si opinio aduersetur rei, quærendam rationem, non rem ignorandam.*

Reliqua omnia, quæ affert, fermè contra illam locutio

curionem Scaligeri pugnant, qui semen canis dicit esse canem imperfectum. De quâ paulò antè diximus, ita locutum esse Scaligerum propter formę, nobilioris partis præsentiam. Interim si cui ita loqui non placet, quia membrorum articulatio nondum adsit, me non offendet. Hoc tamen admittere non possumus, quod Libauius defendit, formam nō posse esse nisi in corpore planè perfecto, & propterea in Semine non esse, quia membrorum structura non adsit. Contrarium enim res ipsa loquitur, dum videmus in radice, in bulbo, in surculo, in talea plãtæ æquè esse animam, ac in tota planta, etiamsi multæ partes adhuc desint, & propterea eædem operationes plantæ postea appareant, & ex bulbo, vel radice, vel surculo, integrum plantæ corpus pullulat. Neque tamen hinc sequitur, quod existimat Libauius, quod aqua aut cucurbita facile homo possit dici, Scaligeriana subtilitate. Nam non quodlibet corpus ad animæ propagationem idoneum esse, iam diximus. Et licet in plantis plures modi generãdi & transplantandi sunt: in animalibus, tamen solū per semen ea propagatur & multiplicatur. Multò minus hoc inde sequitur, quod nonnulli huic sententiæ malè imputant, quasi anima gradus habeat, & in semine primo sit quodam imperfectiore gradu, in quo potentia tantùm nominatur, quæ deinde paulatim & particulatim adscendēdo, & vbi plures perfectionis gradus acquisiuerit, actus non dicatur. Nū enim hæc mea, non Scaligeri mens est: sed vt forma eandem perfectionem habens est in infante & viro, in annosa quercu & germine primùm exglande pullulante: ita eadem forma, quæ est in perfecta planta est in semine, nec per gradus vel perficitur vel acquiritur, sed tantùm organorum apparatus & distinctio deest.

Nihil externum est caussa formationis. Tandem ad Obiectionem, qua dicitur, Externum quid causã formationis partium esse non posse, cum quod non tangit, non moueat; & proinde internū principium esse, idque aut partē aliquam animę aut animam, aut habens animam: Respōdet, partim ab exteriore aliquid effici potest, partim non potest. Nihil enim interest, inquit, siue semē efficere dicatur, siue is, à quo est semē, modò semen in se habeat *τὸν κίνησιν, ἣν ἐκεῖνο ἐκίνει*: quasi dicatur, Si semen in se habeat mouendi potentiam, quã ille, qui semen cōtulit habuit, perinde esse, siue à semine dicantur effici partes, siue à genitore. Verum respondeo Sit sanè, nihil interesse, siue dicatur semen efficere partes, siue Genitorem, à quo est semen: hoc tamen in quæstione est: An semen, si animatū non sit, vt vult Libauius, in se habere possit eã mouendi potentiã, quã ille, qui semē cōtulit, habuit. Rectè enim Scalig. *Exerc. 6. Sect. 1. nullum accidens agit, nisi per vim suæ substantiæ.* Et si tribuitur vis formatrix semini, necesse est & animam vegetantem ei tribui, cuius ea vis potentia est.

An verò hæc, vt quæstionem an concludamus, quæ de anima in semine existēte hactenus diximus, & quibus animæ vegetantis, vt & sentientis præsentiam in semine probauimus, de rationali quoque anima intelligenda sint: hic non decidimus, sed alterius loci est illa quæstio. Nam sufficit nobis hoc loco, si de plantis & brutis solùm id, quod demonstrandum suscepimus, verum esse obtinuerimus, & in seminibus horum animam corporis architectam inesse monstrauerimus.

Vt ergo ad institutum redeamus, appellant Chymici recentiores, Astra, semina & radices rerum, quæ Philosophi & Medici hactenus appellarunt formas & animas. De nomine cum iis non litigabimus: hoc tamen monemus, eos sine caussa radices & semina in cœlū inferre, & parabolismis res obscurare potius quàm explicare. Has formas per se nec mollis magnitudinē habere, nec partium distantias, nec dimensionū vinculis alligatas esse: fieri tamen quantas; & dimensionib. obnoxias, ob materiam, quam informant, rectè docent. Sicut & illud, ab his omnem generationum vicissitudinem absolui, ab iisdē corporibus omnibus suas magnitudines, vniuersasque qualitates tribui, vitãque ipsã, & in omnium actionum vigorem & potestatem prouenire.

Seminum in scenam mundanam progressio. Vnde & illa, quę de progressione seminum in scenam mundanam dicunt, in sensum bonū trahi possunt. Quod enim scribunt, semen quodque suæ naturæ suisq; vsibus accōmodata corpora & cōuenientes qualitates assumere, nō secus ac histrio in theatrū proditurus vestem personæ, quã acturus est, aptã seligit: id modò dextrè explicetur, & semina ab indiuiduis suarum specierum, nō ex orco aut inuisibilibus elementis, progredi dicantur, absurdū non est. Quis enim Peripateticorum negare potest, plantam, cum primum è semine duobus foliolis saltem prodit, nondū vniuersi corporis structurã perfectã habere, sed attracto è terra alimento idoneo indies augeri & omni perfectionis genere instrui & absolui, & ita corpus suæ naturæ conueniens animam plantæ fabricare? Nec in hoc ab ipsis dissentimus, quod scribunt, multos Philosophos hactenus ferè omnes actiones soli firmamento adscripsisse, in reliquis Elementis vicissitudines non ab innatis astris, sed à cœlestib. absolui prodidisse; imò etiam seminales virtutes & fœcunditates ex cœlo inconsideratè deduxisse: modò rectè accipiatur.

Rer. natural. eodem actio, non omnes à cœlo. Peccarunt nimirū in eo non pauci Philosophi hactenus *primò*, quod postquam viderunt hæc inferiora benigno cœli calore foueri, & quasi suscitari, etiam ipsas formas rerū à cœlo deducere conati sūt; cū singulis rebus suæ formæ sint insitæ, quę se multiplicandi potentiam habent. *Deinde*, quia cœlorum motus ordinatissimos esse obseruarunt, si quid ordinatum, certisque periodis recurrentem motū seruare in sublunaribus viderunt, Caussas illius motus mox à cœlo petendas putarunt; cum tamen illa motus constantia & ordinata vicissitudo ab insitis rerum formis proueniat, vt in plantis videre est, quarum aliæ aliis temporibus florent, fructúsque edunt, & semina proferunt, eumque ordinem singulis annis constantissimè tuentur.

Formarum vis & potestas.

Nec hîc assentimur Libauio; qui Chymicos iterū reprehendit, quod astris seu formis coctiones alimētorum ordinatas, excretiones, nutritiones, generationes, auctiones, pulsum vitalem, Morborum circuitus, mensium fluxus in fœminis, æstus maris & similia tribuunt. De mensiū fluxu ordinato in fœminis & æstu maris hîc non disputabo: cur coctionem alimentorum ordinatam, ordinēque in excretione, nutritione inesse, eumque ab animis prouenire, negare debeam, caussam non video. Nam quod dicit, istas actiones non esse statas, & vnicam cœnam luxuriosam posse ordinem & tempus coctionis interuertere, facilis est responsio. Cum enim actionibus istis ordo tribuitur, præsupponitur, & constitutionem corporis, seu partiū, per quas perficiuntur, sese rectè habere, & obiectū esse conueniens. Excludūtur verò errores externi, quibus coctiones, excretiones & similes actiones turbari, nemo ignorat. Ac si externa talia omnia sese rectè habeant, naturam & in coctionib. & excretionibus absoluendis ordine, vti, & definitis temporibus actiones suas absoluere, notissimum est: de quo videatur Galen. *lib. 2. de diff. febr. c. vlt.* vbi plurib. docet, non solum in coctione, sed & in excretione naturam rectè agentem, neque impeditã statis temporum terminis actiones suas perficere. *Actiones Naturæ sunt ordinatæ.* Inprimis verò, quod generationes ordinatas esse negat, id valde miror. Etsi enim in regione elementari mutabilitas sit magna & in meteoris præcipuè multa *κατὰ φύσιν ἀτακτότερως* fiant: Animalia tamen certa habent generationum tempora & definitis

termi

terminis fœtus ſuos abſoluũt & edunt: & qui ignorat, plantas in producendis floribus, ſeminibus, fructibus, ea acceſcendo quaſi & rurſum repullulaſcendo & reuireſcendo, ſtata tempora obſeruare, rei Botanicæ planè ignarus eſt. Quod tandem dicit, hoſpitem eſſe in Medicina, qui morborum circuitus ſtatos facit: id etiam valde miror, & contrarium verum eſſe dico; & qui id negat, nunquam febre tertiana vel quartana laboraſſe aut laborantem vidiſſe exiſtimo; aut certè, quid in febricitantibus accidat, non obſeruaſſe: cum frequenter febres tam exactè ſuos circuitus obſeruent, vt ordinis ac periodorum conſtantia ac certitudine ſæpè cum horologiis certare videantur. Et licet febres ſæpe anticipent, aut poſtponant: tamen & id non ſine ordine accidit.

Verum in eo Chymicis non aſſentimur, quod hæc ſemina & aſtra in elementis illis quæ ſtatuunt, inuiſibilibus tanquam in patria, pura & ſola habitare, ac beata quiete frui, & hinc corporibus miſceri ſtatuunt: Formæ enim rerum naturalium nuſquam ſunt niſi in ſuæ ſpeciei indiuiduis, & per ea cuſtodiuntur & propagantur, vt ſupra dictum. Neque aliter generationem animatorum fieri, non ſolùm omnium ſeculorum conſenſus docuit; ſed & ſacræ literæ teſtantur, è quibus conſtat, DEVM mundi Creatorem omnipotente Verbo imperauiſſe plantis & animalibus, vt intra ſe & ex ſe generent ſemina, quibus, indiuiduorum propagatione & multiplicatione, ſpecierum conſeruatio fieret; non verò infra elementa abſcondiſſe, & ex neſcio quibus abyſſis, certis temporum periodis, ad hanc mundanam fabulam agendam progredi iuſſiſſe.

Formæ non ſunt extra indiuidua ſuarum ſpecier.

Sicut & in eo non rectè loquitur Seuerinus, aut certè non ſatis cautè, quod ſcribit: Semina in Elemento cœleſti indiuidua in ſeculum duratura produxiſſe, Solem, Lunam, & Aſtra; quia ſemina obtinuerint corpora perfectiſſima: cum ex ſacris literis ſciamus, Deum creaſſe luminaria & aſtra, eaque cœlo impoſuiſſe: non verò ſicut plantę è terra creſcunt, ita ſtellas è ſuis ſeminibus creuiſſe.

Vita quid Ariſtotelicis.

Hoc loco meritò excutienda eſt ſententia Chymicorum recentiorum *de Vita*; cum omnia, quæ iſta, quæ appellant, ſemina obtinent, viuere dicant. Hactenus quidem Philoſophi Ariſtotelici & Medici Galenici vitam tantum animatis tribuerunt, vitamque animæ quendam actum & vigorem eſſe dixerunt: & nihil viuere conceſſerunt, niſi in quo aliqua animæ ad minimum vegetantis, operatio appareat; & quicquid viuit, nutriri, & contra quicquid verè nutritur, viuere docuerunt.

Vita quid Chymicis.

Verum Chymici recentiores vitæ nomen multo latius extendunt, & cùm ſtellis vitam tribuunt, eaſque vitali ſeminum poteſtate perfundi, nec mortua eſſe corpora, vt Seuer. c. 6. ſcribit, docent, tum etiã metalla, mineralia, gemmas, lapides, viuere ſtatuunt, & omnino quicquid ſemen vel aſtrum, quod appellant, in ſe continet & agendi vim habet, ſeu vt alij loquuntur, omne corpus, quod Spiritum habet; viuere dicunt. Scilicet, vt Thomas Moufettus, *in dialogo apologetico* habet; *Vita ipſis nil aliud eſt quam ἐνέργεια cunctis rebus inſita*, id eſt, hominis ad humanas actiones, aſtrorum ad aſtrales, Angelorum ad angelicas, brutorum ad brutales, plantarum ad plantales, mineralium ad minerales, metallorum ad metallicas, alimentorum ad alimentares, medicamentorum ad medicas operationes diſpoſitio. Ita viuit Sal, Sulphur, Mercurius, vitriolum, arſenicum, metalla, gemmæ, lapides; quia ſapores, odores & alias ἐνεργείας ac potentias habent. Hinc è Recentioribus quidam ſcribunt, vitam magnetis eſſe Spiritum ferri; arſenici, auripigmenti Spiritum quendam Mercurialem venenatum; vitam excrementorum hominis & cæterorum animalium eſſe ipſorum fœtorem & halitum malignũ; aromatũ in odore conſiſtere amabili; rerum dulciũ in aërea quadam dulcedine; ligni vitam eſſe reſinam; ignis aërem. Hinc ſua principia appellãt vitalia, prout rebus naturalibus odores, ſapores, aliaſq; vires & facultates tribuunt: quod verò nihil efficaciæ habet, ipſis eſt mortuum.

Viuere & agere differunt.

Verum enim verò & hic nimis licentiosè ſibi ius nomina rebus imponendi, aut potius vſitata abrogandi, & noua ſubſtituendi arrogant, & vitæ nomẽ nimis latè extendunt, ac res diuerſiſſimas confundunt. longè enim generalius eſt agere, quàm viuere. Et nemo plantam iam aridam & emortuam commodè viuere dicet: at nihilominus etiam emortuæ habent ſuas vires & agendi poteſtatem: & hoc modo è ſententia Paracelſicorũ dicendum eſſet, emortuas plantas viuere; eademque res eſſet & mortua & viua. Imò res combuſtæ ſæpenumero ſapores atque odores, qui Paracelſicis vitæ indices ſunt, validiores habent quàm integræ; atque hoc modo cineribus vita magis tribuenda eſſet, quàm corporibus naturalibus integris. Quod de plantis dictum, etiam de animalibus dici poteſt; quorum iam mortuorum partes non omnem agendi vim amiſerunt. Nam ratione caret, & ab vſu, quem penes arbitrium & vis & norma loquendi, planè abhorret, quod Thomas Moufettus *in Dialogo apologetico*, ſcribit, vitam ſplenis bouini non ſolum eſſe, quę in corpore bouis attrahit, concoquit & expellit, ſed etiam quæ in morbis expedit lienis obſtructiones, menſeſque prouocat. Etenim quis hanc licentiam nomina rerum mutandi Moufetto tribuit? Et ſi cuilibet hoc liceret, etiam bouem vel aſinum rationalem dicere fas eſſet. Et aliud eſſe vitam, ac ſpecialius quid, quam rei ἐνέργειαν & ad ſui generis actionem, diſpoſitionem, patet in animalibus, quæ viuere poſſunt, licet multis actionibus deſtituantur, vt in apoplecticis, epilepticis, cæcis, ſurdis & ſimilibus videre eſt. Neque ipſi ſibi hac in re conſtant. Nam ſi vita, vt Moufettus definit, nihil aliud eſt, quàm ἐνέργεια cunctis rebus inſita: mortificata vim agendi habere non deberent. Cum tamen quidam ſcribant, multa eſſe, quę dum viuunt mala ſunt & pernicioſa, ſed vbi ſunt mortificata, inſignem vſum ſuppeditare. Vt mercurium viuum nullum vel verè exiguum in Medicina vſum habere; imò plus damni, quam commodi afferre: mortificatum verò, id eſt, ſublimatum præcipitatum, inſignes in Medicina vſus habere. Vbi certè nimis magnâ licentia vita non ſolum pro agendi vi ſumitur, ſed ad vſus Medicorum ſaltem adſtringitur, vt illud ſaltem dicatur viuere, quod vtiles & inſignes in medicando vires obtinet.

Rectius verò Ariſtoteles & eius ſectatores ſentiunt, qui inter Naturam & animam diſtinguunt, & ab iis etiam in Natura rebus, quæ animata non ſunt, vi à Creatore indita, definitas & ordinatas actiones prouenire ſtatuunt; vitæ verò principium tantùm animam eſſe, & vbi anima non eſt, ibi vitam non eſſe docent: & propterea plantarum & animalium emortuorum partes, etiamſi aliquam adhuc agendi vim habeant, amplius viuere non dicunt.

An metalla & Lapides viuant.

De *metallorum* tamen, *gemmarum & Lapidum vita* res adhuc maiori cõſideratione digna videtur, cum non ſolum Chymici, ſed & Cardanus, & alij quidam vitã metallis tribuant. Argumenta Cardani videantur in eius libris de ſubtilitate, & apud Scaligerũ, *Exercit.* 102. & *Gabriel. Fallopium in tract. de metall. & foſſilibus* c. 8. vbi eadem examinantur. Et cum antea rectè dictũ ſit, animam eſſe vitæ principium, hoc præcipuè nõnulli in controuerſiam vocant; quænam animata ſint. Nam licet ex Ariſtotele dicatur, quod anima ſit ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ tamen alij neceſſarium eſſe negant, vt omne corpus anima-

An omne corpus animatum ſit organicum.

tum

rum organicum sit: alij quidem concedunt organa corpori animato, sed negant, necessarium esse, vt omne organum è diuersis & heterogeneis partibus componatur, neque admittunt, omne organum dissimilare esse; id quod etiam in corporibus animaliũ apparet, in quibus multæ sunt partes similares, vt dentes, in quibus non est partium compositio, nihilominus tamen inter Origanicas merito habentur.

Mineralia, metalla & lapides non sunt tantùm mista.

Vt ergo meam de ista quæstione sententiam breuiter aperiam, primo in eo vulgò à multis philosophis errari existimo, quod metalla, mineralia, gemmas, aliosque lapides pro mistis tantum & simpliciter habent, & ea nihil præter elementa certo modo mista in se continere statuũt, ac formam, qua quodlibet metallum ab alio metallo vel lapide differt, tantum mistionis formam esse dicunt. Aliud longè effectus mineralium & metallorum demonstrant, qui nobiliores sunt, quàm vt solis elementis adscribi possint.

Mineralia, metalla, lapides habent suas specificas formas.

Præterea singula metalla, gemmas & similia formas specificas, præter elementa obtinere, vel ex eo patet, quod singula non solum suos peculiares colores & alias qualitates, sed pleraque etiam proprias figuras obtinent. Alia enim figura Crystallus, alia Adamas, alia aliæ gemmæ crescunt & coagulantur: sic alia etiam figura vitriolum, alia nitrum, alia alumen cõcrescit. Cũ salem è minera vitriolata Schmidebergensi coagulare tentarem, Crystalli prouenerunt, perspicuitate adamantem, figura octaëdrum tã exactè referẽtes, vt ab incautis ex aspectu solo adamantes haberentur; cum figura esset tam exacta, vt artifex sculpendo exactiorem vix inducere posset. Quæ certè à solo calore vel frigore prouenire non potuit; sed à forma interna, quæ vt in plantis & animalibus, ita & hic sui domicilij architecta est. Vnde non sine causa Seuerinus, *c.8* scribit, non esse maius artificiũ in formis & figuris animaliũ, quam in proprietatibus & qualitatibus metallorum ac gemmarũ, & æquè mirandum esse colorem Sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem Crystalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Et aliis formis coagulationes vitrioli, aliis marcasitarum, aliis nitrosorũ, aliis Crystallorum, berillorum & adamantis repræsentari, qui dubitat, gemmas saltem aspiciat, & earum colores & figuras consideret, & ab alia, quam mistionis forma eas prouenire, facilè concederet: qua de re etiam infra *cap.11.* dixit.

Mineralia, metalla & gemma sese multiplicãt, & renascuntur.

Ergo etsi metalla, mineralia, lapides & gemmas viuere & animata esse vel nutriri, quoniam in eorum augmento partibus partes accrescunt, non autem, quæ prius erant, ob nutrimentum per omnes dimẽsiones augentur, non facilè dixerim: formam tamen quodlibet horum specificam, præter formam mistionis, habere puto, à qua vti & in vegetabilibus & animalibus, omnia hæc, figura scilicet & qualitates reliquæ, proueniant & oriantur. Imò suam cuiusque formam sese vim multiplicandi habere, absurdũ esse non existimo. Etsi enim aurum igne excoctum aut fusum in agrum coniectum & satum se nõ multiplicet: quin tamẽ in terræ cauernis, & locis, vbi metalla crescunt, id fiat, nihil prohibet: cum aurum & reliqua metalla non semper ea formâ, quã fusa habẽt, generentur, sed sæpè immatura reperiantur, ac temporis progressu maturentur. Præterea certum est, exhaustas venas aluminis vitrioli, imò metallorum post aliqua temporum internalla, iterum fœcundas reddi, & metallis ac mineralibus repleri.

Historia metallorum renascentium.

Qua de re doctorum virorum obseruationes collegit, *in extracto quæstionum Chymicarum de lapide Philosoph.* Ioh. Cõradus Gerhardus, M.D. contra eos, qui statuunt, omnia metalla, quæ hactenus è terra effossa sunt, & posthac effodientur, simul in prima creatione condita esse, & nulla amplius crescere. Aurum Corbachiæ in VVestphalia crescit & recrescit in cumulis singulis quadriennijs. Sic argentũ in cumulis plumbi cinerei, vbi prius nullum inerat argentum, certo tempore maturatur & perficitur. Item venâ plumbi in Sclauonia quadragesimo anno transit in argentũ. Squama æris in arena sicca anno trigesimô in aurũ. Ferrum in Silesia ad Saganum oppidum decimo renatum anno denuò foditur; non aliter ac in Ilua ferrũ, quæ est Italiæ Insula in Thyrreno mari. In Misnia limus ruber palustris quinquennio; in Suecia similis limus vno anno Soli expositus, in bonũ ferrum abit. Idẽ in cumulis ex lapide fissili vsu venit circa aurifodinas Mansfeldiæ, vbi æs similiter maturatur & renascitur. Fessulanũ mons in Hetruria lapides plumbarios habet, qui si exscindantur, breui tẽporis spatio nouis instaurãtur incrementis, vt tradit Bocatius Certaldus, qui id cõpertissimũ esse scribit. Plinius etiam, *lib.34.cap.17.* scribit: mirum in his solis plumbi metallis, quod derelicta fertilius reuiuiscant. Sed id nõ in solis plumbi, verum in omnibus metallis vsu venit; imò & mineralibus. De ferro, quod in Ilua Thyrreni maris Insula effoditur, refert Andreas Cæsalpinus, *lib.3. de metall. c.6.* terram inanem metalli, quæ eruitur, dum vena effoditur, totã procedente tempore in venam conuerti. Sulphuris vena quadriennio reparatur, vt refert Fallopius, *de Thermis c.5.* Terra detracta halonitro in cumulũ redacta post 5. aut 6. annos nitrum reddit, vt scribit Cardanus, *lib. 5. de subtilitate.* In India montem esse Oromenum appellatum salis natiui, in quo lapidicinarum modo credatur sal renascens, refert Cæsalp. *de metall. l.1. c.16.*

Neque est, vt quis hic subterfugium aliquod quærat & obtendat: forsan lapides illos veiectos in cumulos metalla iam olim in se cõtinuisse. Aliud enim exploratio exactissima Probatorum docet, qui ne minimum ferè granum in scoriis relinquunt. Et planè insigne ac notatu dignum est, quod Garcias ab Horto *simplic. in Ind. nasc. lib.1. cap.47.* de adamante ita scribit: *Adamantes, qui altissimè in terræ visceribus multisq; annis perfici debebant, in summo ferè solo generantur, & duorum aut trium annorum spacio perficiuntur. Nam si in ipsa fodina hoc anno ad cubiti altitudinẽ fodias, Adamantes reperies. Post biennium, rursus illic excauato, ibidem inuenies Adamantes.*

Spiritus metallifici.

Neque absurdum videtur, in mineris spiritũ aurificum vel argentificum cum materia idonea coalescere, & aurum vel argentum fieri; aurumque & argentum hoc antequam solidescat, & excoquatur, iterũ à se posse spiritus argentificos & aurificos emittere, qui materiam dispositam in aurum vel argentũ conuertant; & hoc modo perpetuari metallorũ fodinas. Quod certè ipsi ductus & fluxus venarum metallicarum monstrare videntur, in quibus ἀνάλογόν quid naturæ vegetabili apparet. Idemq; & hoc confirmare videtur, quod à Medico quodã experientissimo, qui diu Fribergæ, fodinis metallicis nobili Misniæ oppido, Medicinam fecit, relatum scio. Is enim cum aliquos ex fossoribus metallicis mortuos aperuisset, in pulmonibus ea ipsa metalla concreta reperit, in quibus effodiendis viui laborauerant.

Metalla an crescant.

An tamen propriè crescere dici possint, dubitatur. I.C. Scaliger, *in lib.1. de plant.* lapides crescere negat: *Lapides*, inquit, *non crescunt, sed augescunt. Sic obtinebit augmentum generis proportionem ad incrementum. Vt illud sit apposita cuiuscunque modi quantitate: incrementum sit per occupationem, quoquo versum capacioris loci ex promotione ambitus extimi, admissis intro partibus, mutatis, atque vnitis.*

Metalla an semen habeant.

Vnde semen metallis & mineralibus si non vniuocum, certè analogum nonnulli tribuendum censent. Hoc certum esse puto, formas istas, seu semina seu seminarias rationes, vt aliarum etiam rerum à

Deo primum creatas esse, vt rerum sui generis sint principia. Et licet formæ istæ ac seminaria principia in animalibus & plantis per certa corpora, quæ semina dicuntur, propagentur, & peculiari corpore spiritus ille Architectonicus concludatur, in metallis tamen per totum corpus dispergitur. Quod enim in salice & aliis plātis fieri videmus, vt per tamum auulsum fiat propagatio, vtpote in quibus seminale principium per totam plantā, dispergitur: idem in metallis & gemmis accidit, in quibus formale illud, aut si ita libeat appellare, seminale principium, seu spiritus architectonicus in materia metallica seu lapidescente occulto modo conclusus est. Qui plura hac de recognoscere cupit, legat *c. 3. lib. 1. de lapidibus & gemmis*, Anshelmi Boëtij, in quo postquā multis de figura sexangulari Crystallorum & aliis gemmarum figuris disputauit, tandem concludit, se autumare, Naturam vt Crystallus hac nota ab aliis gēmis distingueretur, ipsi hexagonam figuram dedisse, non secus quam arborum frondibus & herbarum floribus peculiares suas figuras dedit, quæ ab architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricentur.

CAPUT X.

De Spiritu & Calido innato.

TAndem quia hoc ipso in capite P. Seuerinus corporum ast. alium & vitalium principiorum mentionem facit, & inter cætera scribit, queadmodū inter se differunt semina officiis & proprietatibus, ita hæc quoque corpora differre asserimus; Herbarum corpora ab animalium, mineraliū, metallorum, gemmarum: & in herbis aliud corpus esse Melissarū, aliud Valerianarum, aliud Calaminthalum &c. In animalibus aliud hominum, aliud leonum, aliud bouum. In mineralibus aliud vitriolorum, aliud aluminum, & in his vniuersam medicinam fundari dicit: & passim apud Seuerinum & alios Chymicos fiat mentio Balsami naturalis, vitalis sulphuris, Mumiæ vitalis, quibus omnibus nominibus nihil aliud intelligitur, quam quod Peripatetici & Galenici Spiritum insitum & Calidum innatum vocant: eo ipso nobis in mentem reuocant, quod Aristot. *3. de generation. animal. cap. 3.* scribit: ὡς δὲ διαφέρουσι τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ αἱ ψυχαὶ ἀλλήλων, οὕτω καὶ αὕτη διαφέρει φύσις: *Sicut anima nobilitate & ignobilitate inter se differunt: Ita & natura huius corporis differt*: atque addit, quod sit ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, nimirum τὸ καλούμενον θερμόν: quid Spiritus insitus & calidum innatum sit, dispiciendum. Atque ita vix alio loco, quā isto, cōmodius explicari poterit quæstio de calido, quod alij innatum, alij cœleste appellant. Cū hoc ipsum esse dicat, ἐνυπάρχει γὰρ ἐν τῷ σπέρματι, quod facit, vt fœcunda sint semina, de quib. hactenus egimus. Nimirum vt supra dictum, Omnis forma & anima quidem sui est multiplicatiua; non tamen cum quolibet corpore se propagare potest, sed quælibet οἰκείαν ὕλην, propriā materiā requirit, & subiectum ad animam propagandam & transferendam idoneum. Inprimis autem ad idoneū animæ domicilium constituendum facit calidum, aliis innatum, aliis cœleste dictum; de quo etsi non pauca *lib. 1. Instit. c. 5.* dicta sint, de eo tamen & hic quænam dicenda, cum ferè vniuersa medicina super ista doctrina fundetur.

Calidum innatum an sit Elementaris Natura. Et principio quidem si authoritatibus res transigenda esset, non magnam habere difficultatem. Etsi enim Aristotelici plurimi calidum istum natiuum alterius originis, quā elementaris esse negent, idque ab igne deducant: tamen illis non solùm Platonicorum ferè omnium, sed ipsius Aristotelis authoritas opponi posset, qui hoc calidum, loco allegato, quem supra c. 8. integrum citauimus, expressè alterius, quā elementaris, originis esse scribit. *Locus Aristotelis de Spiritu & calido innato.* Quanquā enim Zabarella verba ista Aristotelis in alium sensum detorquere conetur, dum, *lib. de calore cœlesti, c. vltim.* scribit, calorem istum quidem natura sua esse igneum, atque elementarem, verum eo vti virtutem vitalem, cœlo proportione respondentem, & propterea cœlestē appellari; & Capiuaccius, *in com. ... aph. 14. sect. 1.* scribat, calorem illum non esse igneū, i. e. non regulari ab igne, tamen verba Aristotelis tam manifesta sunt, vt talem interpretationem non admittāt. Etenim non docere vult Aristoteles, cuius rei instrumētum sit istud calidum: sed cuius Originis. Expressè enim scribit; οὐ γὰρ hoc τὸ πῦρ, οὐδὲ τοιαύτη δύναμίς ἐστιν. Et mox, τὸ πνεῦμα ὅπερ ἐστὶ τὸ περιέχει τὴν ἀρχήν, ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ. Etsi calidū hoc elemētaris originis esset, licet ab anima regeretur, non diuersæ in diuersis esset naturæ: ideoque diceret non potuisset, corpus hoc τὸ καλούμενον στοιχεῖον τέταρτον in omnibus non esse eiusdem naturæ, sed vt animæ inter se nobilitate & ignobilitate differūt, ita etiā naturā huius corporis differre. Neq; satis facit, quod Erastus, *part. 2. disp. cont. Paracels.* scribit; dici, corpus aliquod diuinius aliis propter diuiniorē formā; nec esse necessarium, vt ob id materiā habeat a reliquorū materia aliā. Etenim si propter formā corpus aliud alio esset diuinius, forma corpus redderet diuinius. At Aristoteles formam nō reddere corpus diuinius, sed participare dicit, & sicut formæ nobilitate & ignobilitate differunt, ita & corpora inter se differre.

Neque refert, quod *loco allegato*, scribit Erastus, quatuor solùm esse Elementa, neque plura, neque pauciora sæpissimè Aristotelem affirmauisse, & aliquando etiam demonstrauisse. Factum hoc quidem ab Aristotele, dum de elementis mundum constituentibus agit: interim istis omnibus saluis, vbi de principiis proximis animalium tractat, hoc corpus addere potuit. Sicut & dum de elementis & mistorū principiis in genere agit, nullam Animæ mentionē facit. Verum auctoritatibus in quæstione tam graui ac difficili solùm non fidere, sed veritati vnice intentos esse decet.

Primò autem cum de Calido hoc quæritur, non de qualitate nuda, sed de corpore quæstio est. Ipse enim Aristoteles σῶμα appellat. *Calidum innatum est corpus.* Ac id ipsum alias Spiritus appellatur. Et vt Scalig. scribit, *Exerc. 280. scriptum reliquere sapientes, nihil aliud esse calorem naturalem, quā spiritū.* *Spiritus insitus.* Et rectè quidē. Nam ipse Aristoteles, *loco allegato*, τὸ θερμὸν quod facit, vt fœcūda sint semina, nominat τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον ἐν τῷ σπέρματι καὶ ἐν τῷ ἀφρώδει πνεῦμα. Et *c. 4. lib. de mundo*, scribit; quod πνεῦμα dicatur ἥ τε ἐν φυτοῖς καὶ ζῴοις καὶ διὰ πάντων διήκουσα ἔμψυχός τε καὶ γόνιμος οὐσία. Et Galenus, *3. de Simpl. Med. fac. c. 9.* scribit, calorem innatum esse, quē in quoque animali natiuum Spiritum nominamus. Atque omnino consultius videtur cum Aristotele substantiam hanc Spiritum appellare, quam cū Medicis calidum natiuum. Quanquā enim vox Calidum Innatum non nudā qualitatem, sed substantiam significat: tamen proculdubio eam appellationem accepit in animalibus perfectioribus, quæ ad tactum calida apparent, & quorum actiones calore etiā sensib. obuio perficiuntur: cū tamen in plantis idem Spiritus insit, sed sensu nō perficiatur, imò in iis frigore rigētib. inueniatur. Ideoq; licet Erasto & aliis, (si ita libeat) concedatur; animalium calorem, quo ad videlicet calor est, esse ab igne cum aliis elementis misto & temperato: tamē nō est de nuda hic

qualitate

Qua ratione quæstio est, sed de Spiritu, seu substantia. Atque ita hic vna opera dicendum aliquid erit de Spiritibus corporeis: optandumque esset, plerosque solum corporibus, quæ tangi & videri possunt, intentos nobilissimas istas substantias non neglexisse.

Spiritus quid.

Ne autem æquiuocatio errorem pariat, principio sciendum, Spiritus vocabulū pluribus modis vsurpari. 1. enim πνεῦμα aërem vel ventū significat, vt est *c. 4. lib. de mundo.* 2. In specie aërem, qui respirando attrahitur, & expellitur. 3. Ipsam respirationem, quæ aëris inspiratione & exspiratione cōstat; quæ significatio Hippocrati familiarissima est. 4. πνεῦμα quandoq; simpliciter positum apud Hippocr. difficultatē spirandi significat. 5. Flatus in corpore πνεύματα appellantur. 6 Exhalatio aut vapor à corpore aliquo quomodocunq; resolutus, Spiritus appellatur; quæ appellatio Chymicis familiaris est.

Verū istæ significationes omnes à nostro proposito alienę sūt. Cū enim hîc de spiritibus loquimur, intelligimus quandam substantiam tenuissimam & subtilissimā, quę ad animalium & vegetabilium, imò etiam aliarum rerum cōstitutionem pertinet: & qua forma ac anima, tanquam præcipuo instrumento, ad actiones suas obeundas vtitur. Quos Spiritus Hippocrates in animalibus ἐνορμῶντα appellat.

ψυχῆς vox quid significet.

Hos ipsos spiritus ψυχῆς vocabulo apud antiquiores appellatos fuisse, quandoque existimo Neque enim ψυχῆς vocabulum apud antiquos semper animam ipsam corporis animati formam significat, sed interdum etiam sanguinem, vt apud Galenum, *lib. 2. de placit. in fine.* videre est. Hinc Aristophanes, *in Nubibus Act. 2. Scena 1.* de Cimicib. loquens, *καὶ τὴν ψυχὴν ἐκπίνουσι, exsugunt animam*, inquit, id est, sanguinem. Et Virgilius: *Purpuream vomit ille animam.* Interdum spiritus illos proximum animæ instrumentum, ita dictos, siue ἀπὸ τοῦ ψύχειν, à refrigerando; siue quod sint substantia ἔμψυχος & proximum animæ instrumentum. Quod nisi obseruetur, absurda dogmata tribuentur Hippocrati, cum tum alibi, tum etiam *in 6. Epidem. sect. 5.* scribit: *Hominis animam ad mortem vsque nasci.* Et omnino si ψυχῆς ἔτυμον spectemus, probabile videtur, à spiritibus ad formam seu εἶδος translatum, & forsan ab iis qui præter spiritus illos corporeos nihil in homine incorporeum & ἄϋλον crediderunt & agnouerunt. Quæ varia vocis ψυχῆς significatio procul dubio multis, imò forsan etiam Galeno imposuit, & in caussa fuit, vt interdum satis incautè de anima loqueretur, & quomodo anima à spiritibus, imò temperie differret, satis percipere non posset. Verum hæc obiter de vocabulis monuisse sufficiat. Iam ad calidi istius & spirituum naturam explicandam reuertamur.

Et principio quidem hoc admonendū censemus: Antiquum planè dogma esse, quod ab Aristotele, *loco allegato*, proponitur, videturque Aristoteles illud ab Hermete Trismegisto desumsisse, è libro, qui Clauis inscribitur, in quo inter alia scribit: *ἔνδυμα τοῦ μὲν νοῦ τὴν ψυχήν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα.* Et mox: *ἡ ψυχὴ καὶ αὐτὴ θεία τις οὖσα καθάπερ ὑπηρέτῃ τῷ πνεύματι χρῆται, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ζῷον διοικεῖ.*

Spiritus insitus cujus natura sit.

Deinde, quod ad quæstionem: An Spiritus ille, de quo loquitur Aristoteles, sit naturæ elementaris vel alterius: Non quidem negamus, coniunctum esse hunc spiritum, qui à calore, qui in animalibus in eo euidētissimus est & efficacissimus, calidū appellatur, cum elementari calore, vt seorsim ab eo ferè reperiri nequeat, quemadmodum facultas animalis absque naturali non reperitur; & æthereum illum calorem, sicut instrumento elementari vti: tamen si quæratur, an Spiritus ille nihil nisi elementare in se contineat, cum multis doctis viris, Fernelio, Valeriola, Schegkio, & aliis plurimis probabiliter asserimus; *Esse quid spirituosū in rebus naturalibus, præter elemēta.*

Atq; ad id probandum vtor argumento Scaligeri, quo ille contra Alexandrum & alios elementares animæ carnifices, vt appellat, ad probandum, Animā non esse ex elementis, vtitur, & Herculeum appellat. Ita autem ille, *Exerc. 307. sect. 10. Quin istis edisco simul, omnem fortunam cuiusque perfectè misti, etiamsi nō est anima, vt in adamante, Naturam esse quintam, longè aliam à quatuor elementis. Quo ex loco deducitur Herculeum argumentum contra Alexandrum, qui animā ex quatuor elemētis constituebat. Est in anima potestatibus, quod nunquam fuit in potestatibus elementi cuiuspiam. At nihil est in quapiam re, quod non fuerit actu in suis principiis. Principia namque sunt actus eorum, quorū sunt principia. At in anima est facultas ad mouendum antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum; quod in elemento nullo. Alia quoque longè illustriores sunt animæ potentiæ, quæ non sunt in elementis.* Quod argumentū instituto nostro ita applicamus. Est in spiritus seu calidi huius potestatibus, quod nunquā fuit in potestatibus elementi cuiuspiā. Et in spiritu isto calidi innati illustriores sunt potentiæ, quæ non sunt ex Elementis. Ergo spiritus iste nō est tantum ex elementis. Atq; hoc ipso argumento vti videtur Aristoteles, *loco* illustri illo *antea allegato, 2. de generat. anim. c. 3.* Etsi saltem seminibus id applicet. Ita enim concludit Aristoteles, vt ipse Erastus textum hunc, *disput. 2. contra Paracels.* resoluit. Quod spiritum participat, in quo natura cœlesti caliditatē proportione quadam respondens inest, corpus participat elementis præstantius. Omnis porrò anima participat talem spiritum. Quocirca participat corpus elementis præstantius. Etenim virtus diuinior elemētis in corpore inest elementis præstabiliore. Nam oportet se respondere virtutem & subiectum. Quo fit, vt pro animarū nobilitate, & ignobilitate, tum virtute earum generatricē, tum corpus subiectum, similiter differre necessum sit. Seu potius, secundum textum si illud, quod fœcunda facit semina, nobilius est virtute elementorum, subiectū quoq; huius nobilius esse oportet elementis. Quod autem procreatrix facultas, seu illud, quod fœcunda facit esse semina, præstet elementorum virtutibus, eo probat: Quod elementorū nullū generat animal. Sumit autem tāquam concessum, cunctis illud, quod fœcunda facit esse semina, caliditatem quādam esse. Quod semina fœcunda efficit, inquit, calor est, & nominatur non igneus, sed cœlesti calori proportione respondens. Quo posito sic porro argumentatur. Calor cœlesti calori respondens diuinior est elementorum calore: at calor seminis est talis: Ergo diuinior est. Maiorem probat ex efficientia vtriusq; caloris. Ille calor similior est cœlesti calori, cuius operatio propius accedit ad efficientiā cœlestis caloris: at seminis calor proprius in agendo accedit ad cœlestem calorem, quam calor elementorum: & proinde calori cœlesti similior est. Non n calor ignis tam suauis est ac benignus, quàm cœlestis.

Anima non est ex elementis.

Spiritus insitus non est ex elementis

Res scilicet eò redit, vt cū Scaligero dicamus, vbicunque nobiliores & illustriores potentiæ & qualitates apparent, quā quæ ab elementis proficisci possunt, ibi nobiliora principia statuenda esse. Esse autē tales actiones multas, supra satis probatum est. Et si non essent talia agentia nobiliora, vnde contagium, sympathiæ & antipathiæ rerum, venenorum, purgantiū, & multarum aliarum rerum actiones deduci possent? Vt non sine caussā videatur scripsisse Libauius; *Alchym. Triumph. cap. 9. Nec elementa vulgaria, nec omnis eorum virtus, aut qualiscunque coalitio potest præstare, vt Rhabarbarum purget, & non quidem, vt Musca fiat.*

Eludere quidem cōnantur hoc aliqui, & cū Erasto, *loco allegato*, ad id confugiunt, vt dicant, ignem quidem simplicem talia efficere non posse; sed in cōpo-

ſitis miſtum, refractum ac temperatum id præſtare: vel ignem quidem ſolum non generare, & nobiles illos effectus non ſolum ab elementaria prouenire, ſed à forma. Et calorem hanc agendi vim, non ex ſua natura, ſed ab anima habere. Atque ſimili hoc vritur. Eraſtus. Sic propemodum, inquit, ſe res habet, vt in inſtrumentis artis. Malleus, verbi gratia, poculũ facit, non quoad ferreus eſt, ſed quoad potentiã hanc ab artifice accipit. Vt malleus ſit, ex ferro habet; vt poculum faciat, ab artifice adipiſcitur. Sic animaliũ calor ab elementis habet; quod calor eſt: at quod fœcundus eſt, à nobiliore cauſa nanciſcitur.

Caloris poteſtas quid.

Verum enim verò ad primum reſpondemus. Etſi ignis in miſtis, tempore temperatus, alio modo agat, quam ſimplex: tamen nec tum vltra ſuas vires agit. Et nihil præſtat, niſi quod in ſua & reliquorum, cũ quibus miſtus eſt, elementorum poteſtate eſt.

Et ſi à miſtione elementorum & temperatione qualitatum primarum nobiles illas actiones deducere liceret, non ab eadem miſtione & temperatione deducuntur vita, motus voluntarius, viſus & omnes actiones animales, imo cum Alexandro ipſa anima? Nã ſi illud Scaligeri, Nihil eſt in quapiam re, quod non fuerit actu in ſuis principiis, alicui non ſatis firmũ in hac, in qua nunc verſamur, diſputatione, nec alicuius momenti ad qualitates occultas adſtruendũ eſſe videtur: mõſtret is, qua ratione locũ aduerſus Alexandreos, animã ex elementis componentes, atque ita omnes animaliũ actiones ad elementa reducentes, habere poſſit. Æquè enim tum alieni ad occultum & ſingularem miſtionis elementorum modum confugere liceret.

Deinde cõcedimus quidem, calorẽ multa operari, vt animæ inſtrumentum, quæ ſolus nõ efficeret, & propterea etiam diuerſa efficere; in ventriculo Chylum, in Epate ſanguinem, aliud alibi: & proinde tales actiones non ſoli calori, ſed animæ potius calore vtenti attribuendas eſſe. Non tamen omnes actiones, quæ elementis nobiliores ſunt, ab anima proueniunt, vt etiam Scal. monuit, *exercit.* 501. *ſect.* 8. *exerc.* 101. *ſect.* 5. Id quod ex multis patet. Primò enim anima extra corpus nõ agit: at multæ ſunt operationes & mutuæ actiones inter ſe rerum naturalium, quarũ corpora ſe mutuo non tangunt, vt in mirandis rerũ Sympathiis, vt & contagio videre eſt. Secũdò res multæ, quæ ex cõmuni ſententia pro animatis non habentur, nobiliores, quã elementa, habent operationes. Tertiò partes animalium emortuæ, & plantæ vita iam deſtitutæ, nihilominus eas vires habent, & operationes, quæ ad elementa nullo modo reduci poſſunt. Quidni ergò & in ipſis viuentibus dentur actiones & accidentia, quæ ab anima non proueniant? Vt iam de aliis nihil dicam. Quid animæ cum ſaporibus, odoribus, coloribus & aliis multis?

Dantur actiones quæ neque ab elementis ſunt, neque ab anima.

Fruſtra ergò illi, qui calidũ iſtud elemento ſtellatũ analogum negant, ſtatim ad animã confugiunt. Nimirum diuerſæ & diſtinctæ qualitates, affectiones & actiones in rebus naturalib. ad diſtincta, à quibus fluunt, principia referenda. Habet animus ſuas potentias, alias vegetans, alias ſentiens: & ſunt ſuæ cuique ſpeciei propriæ qualitates & potentiæ, vt in homine, Ratio, in aliis aliæ. Ab elementis, fluunt calor, frigus, humiditas & ſiccitas, & hinc emergentia temperamenta varia, leuitas item & grauitas. Quicquid verò ad iſta referri non poteſt, ab alio fluat principio, neceſſe eſt. At tales qualitates & actiones multas eſſe, facilè animaduerteret, qui rerum ſympathias & antipathias, atque facultates miras & varias in vſu medico conſideraret.

Quibus & hoc accedit, quod ſpecies illæ ſpirituales ſeu intentionales, vt appellãt nõnulli, quales ſunt ſpecies viſibiles, aliæ reales & principales qualitates, à quib. fluant, præſupponant, & hæ rurſum ſua ſubiecta, quorum ſunt affectiones. At multæ dãtur tales rerum ſpecies præter ſpecies ſenſibiles vulgò notas, per quas multi occulti rerum conſenſus & diſſenſus fiunt. Ergò & reales alias qualitates, quarum ſint ſpecies, præſupponere neceſſe eſt: & hæ rurſus habeant ſua ſubiecta, quibus inſint, oportet, & à quibus fluant. Notum eſt Magnetem trahere ferrũ, quod per aliquem contactum omnino perficitur. Canes veſtigia ferarum deprehendunt per ſpeciem aliquam, à qua afficiuntur. Multi felis vel ciſtæ incluſæ, quam nec vident nec audiunt, præſentiam ferre non poſſunt: quod & ipſum, per aliquem contactum fieri neceſſe eſt. Ac ſunt tales rerum ſpecies & ἀπόῤῥοιαι multò plures, quã nõnulli credũt.

Species ſpirituales.

Neque ideo negandæ vel reiiciendæ ſunt, quod difficiliores cognitu ſint. ἀμύητοι γάρ εἰσιν, inquit Plato in Theæteto, οἱ οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι, ἢ οὗ ἂν δύνωνται ἀπρὶξ τοῖν χεροῖν λαβέσθαι: *Profani ſunt, qui nihil eſſe putant, niſi id, quod manibus palpare & prehendere poſſunt.* Et vt Scalig. *Exerc.* 3. ait: *Optima ac ſubtiliſſima quæque rerum aut fugiunt aut fallunt ſenſum.* Etenim non omnes rerum ſpecies & effluuia talia homo ſuis ſenſib. percipere poteſt. Occultæ ſunt corporũ cœleſtium influentiæ multæ, quæ & ipſum hominẽ afficiunt, nec tamen viſu, auditu, odoratu, aut alio ſenſu externo vllo, ſed tantum ex effectu deprehenduntur. Vt aliquid à magnete ad ferrum effluat, quo mediante fiat contactus, negandum non eſt. At nullo ſenſu ab homine illud deprehenditur. Ita cum canes heri veſtigia à leporis, cerui, vel alterius feræ veſtigiis diſcernere valeant, eſt proculdubio quiddam, quod ipſos moueat, & quidem diuerſorum diuerſa ſimulacra vt ipſis obiiciantur, neceſſe eſt. Neque nihil eſt, per quod feles nonnullos in hypochondriam coniiciunt. Sæpe videmus boues in loco, quo bos mactatus eſt, etſi nullus amplius ſanguis ibi conſpiciatur, nec vllum aliud mortui bouis veſtigium deprehendatur, conſiſtere & vehementer moueri & conturbari. Taxi vmbram noxiam eſſe refert Plin. *lib.* 4. *cap.* 75. & alij idem tradunt. At certè non vmbra, quatenus talis, id effecerit, ſed peculiaris ἀπόῤῥοια. Hoc modo omnia amuleta, & quæ extra corpori applicantur, vt radix pœoniæ, & ſimilia afficiunt. Cum enim corpore ſuo humores & partes in corpore latentes non afficiant: neceſſe eſt, vt aliquid ab iis effluat, quo mediante in penitiores corporis partes agant. Et quanquam obſtruſa ſit iſtorũ effluuiorum natura: eadem tamen obſcuritas in ſpeciebus ſenſibilibus occurrit: de qua iamdudum elegantiſſimis hiſce verſibus conqueſtus eſt vir doctiſſimus Hier. Fracaſtorius.

Species ſpirituales multæ ſenſibus non deprehenduntur.

Quid dicam miſerum me agere, & quam ducere vitam
Irrequietum animi, & quærentem indagine vana
Naturam ſemper fugientem: quæ ſe vbi paulum
Oſtendit mihi, mox facies in mille repente,
Ceu proteus, conuerſa, ſequentem eludit, & angit
Mœrentem ſeniique horas, caſſumque laborem?
Nuper enim tenues ſpecies, ſimulachraque rerum,
Quæ ferre ex ipſis dicuntur, perque meare
Omnia, dum ſector meditans, tacitusque requiro
Auia ſyluarum, & ſecreta ſilentia ſolus,
Cognoui tamen his ſpectris illudier ipſis:
Vt ſenſus feriant noſtros, ſemperque laceſſant,
Perque fores caulaſque animæ ludantque meentque
Ac remeent, ipſamque nec inter ſomnia linquant.

Et ſi ſpecierum iſtarum, quæ ſenſibus noſtris percipiuntur, natura tàm occulta & abſtruſa eſt: multò magis earum, quæ ſenſus noſtros latent, natura abdita erit.

Neque etiã de ſubiecto harum ſpecierũ quis ſit ſollicitus. Qualitates quidẽ materiales ita recipiũtur in ſubiecto vt ad eius motum moueantur; non ſint

Species ſpirituales non mouentur ad motum aëris.

sint totæ in quauis parte subiecti, nec in eodē subiecto plures eiusdē speciei numero tantùm differētes, nō confusæ & distinctæ, seruantur. Spiritalia verò eiusmodi & species istæ non recipiuntur in subiecto, vt ad eius motum moueantur; sunt in quauis parte totæ; in subiecto eodē plures eiusdē speciei, numero tantum differentes, inconfusæ & distinctæ seruātur. Sicut hoc cum in aliis, tùm in speciebus visibilibus videre est. Licet enim aër ventorum flatu moueatur: ipsæ tamen directè circumquaq; à re visibili radiant. Quodlibet etiam punctum speciei eiusmodi totum visibile repræsentat, radiiq; visibilium sine confusione mediū illustrant: & licet in eodē loco sunt plurimæ res visibiles numero distinctæ: tamen omnes per quodlibet punctum medij sui species mittunt, easq; incōfusas & impermixtas, vt ab oculis videntiū aut speculis omnes distinctæ recipi possint. Fiuntq; per hos seu spiritus seu species mirandæ rerum sympathiæ & antipathiæ.

Magia naturalis. Atq; hîc Magiæ naturalis, si qua est, præcipuum fundamentū procul dubio situm est. An enim sit aliqua Magia naturalis, apud autores cōtrouersum est. Nonnulli Magiam naturalem esse statuunt, eamq; Philosophiæ naturalis perfectionem, consummationem & finem esse dicunt, quæ conueniente applicatione agentiū & patientium incredibilia perficiat. Verum Th. Erastus *parte. 1. disput. cōtra Paracels.* vt & alij quidam, planè negat, vllam dari Magiam naturalē. Primò quod Physica sit scientia; Magia autē hæc ars seu operatio dicatur, & proinde Physicæ finis & perfectio esse non possit. Deinde quæ à Baptista Porta de Magia naturali traduntur, & similia, non fiant supra & præter naturæ conditionem, nec eam admirationem sui continent, quam habent, aut habere saltem omnes putāt Magica, & à peritis & ingeniosis agricolis rectiùs efficiantur, quam ab eruditissimo & cōsummato Philosopho. Et quod nullus vnquam vixerit excellens Philosophus & in naturæ cognitione versatus, qui Magnus appellari voluerit.

Magia quotuplex. Rectissimè autē hac de re sentire videtur Ioh. Frāc. Picus Mirandulanus, *de rer. praenot. l. 7. c. 2.* vbi monstrat, magiam aliam ex dæmone pendere, palam expressoq; fœdere, vt necromantium atq; etiā veneficarum & strigarum incantatorumq; aliam quæ à multis colatur, vt naturalis, à suppresso dæmonum pacto deriuari; atq; ad hanc classem etiam pertinere, & verè naturalem non esse Magiam apud Persas à Zoroastre deriuatam, & quæ apud Ægyptios & Chaldæos olim floruit (quam tamen Paracelsistæ hodiè plurimum commendant) tum aliis tum eo inprimis probat, quod Plato, *in Alcibiade* 1. scribit, Magiam Zoroastri in cultu Deorum versari: cum enim Persarum & Thracum Dij Dæmones essent, & eorum cultus non religio, sed superstitio, illam ipsam inter superstitiones reponendam colligitur, quibus tamen ne facilè animaduertatur superstitio, aliquid naturaliū viriū miscuerunt. *Magia naturalis.* Tandem verò nullam aliā admittit naturalem Magiam, quam quæ naturæ limites non excedit, & quæ sympathia quadam rerum naturaliū constat. Quam rerum naturalium considerationem nec nos reiicimus, & omnino censemus, quæ ab hisce occultis qualitatibus, rerum ἀντιπαθείαις, speciebus, aut spiritibus, aut quomodocunque appellare libeat, prodeāt in rerum natura effectus, nec pauciores, nec minores esse, quàm quæ à manifestis qualitatibus fieri animaduertuntur. Quarum naturam & differentiā si nossemus, multarum rerum in natura, quæ occultæ hodiè sunt, caussam reddere possemus. An autem quæ circa ista versatur scientia, Magia appellari debeat iam non disputat: atq; an ob rerū naturalium scientiam tantùm vllus vnquam Philosophus Magus appellatus fuerit, videatur apud I. Fr. Picum Mirandulanum & Th. Erastum locis allegat.

Præterea conditiones hujus caloris aliæ sunt, quā elementares. *Caloris innati à calore elementari differentia.* Nam primò id, quod in mixtis superat elementum, eiusque qualitas reliquorum actiones infringit & deprimit. At in multis animalibus & plantis, quæ frigidæ sunt respectu elemētaris mistionis ac tēperaturę, nihilominus calor ille innatus omnium actionum, attractionis, coctionis, excretionis, auctionis, generationis, vitæq; adeo autor & dispensator est: quod fieri non posset, si esset elementaria, tantillus sc. & ab abūdante frigiditate victus & in agendo impeditus. Dantur enim multæ plantæ, quæ valde frigidæ sunt, quæ nihilominus alimentū attrahunt, coquunt, aluntur, augentur, fœcunda semina generant: quæ omnia cum caloris opera sint; temperamentum verò eiusmodi plantæ, respectu caloris elementaris, frigidum obtineant: alium adhuc & nobiliorem calorem subesse necesse est. Atq; is calor nō frigori contrarius est, sicut nec frigus ipsi, sed vt de calore cœlesti scribit Ioh. Picus Mirandulanus, *lib. 3. contra Astrolog. c. 4.* *Calori cœlesti frigus elementare non est contrariū.* *Huius beneficentissimi caloris vim in toto corruptibili mūdo videmus, tam inchoatis, quàm absolutis, tam animatis, quàm inanimatis. Nam elementa quidem continet & conseruat, sicut locus eorum, & forma quasiq; artifex omnia quidem ambiens, sed per omnia quoq; intimè se diffundens. Et si cœlesti calore destituantur, nec frigiditatem agere frigus poterit, nec calor caliditatem. Non enim calor ille sidereus frigori contrarius, sicuti calor igneus vel aereus, sed omnes cōtinet Qualitates elemētares eminētia simplicis* Et Postea: *Verum fallit nomen caloris, quod cum audimus, rem intelligimus statim aduersam frigiditati. At cœlesti illi calori proximior quidem natura calor elementaris, quàm elementaris frigiditas, sicut etiam est perfectior: sed nihil prohibet illum ab vtriusque elementi proprietatibus exaltatū vtraque virtute complecti, sicut candorem cum dicimus, rem aduersam videmus dicere fusco nigroque colori: nec tamen negauerit quispiam, non secus nigrum colorem, quam album candore lucis & conseruari & efficacem effici; licet alius luci nostræ proximior, nomen etiam habeat ferè commune, vt candidus appelletur interdum.*

Deinde nec frigiditatem huic calori & spiritui esse contrarium ex eo patet, quod plantæ, earūq; semina & radices tēpore hyberno in medio gelu & glacie, nihilominus vires suas integras conseruant; imò sæpè sub niuibus crescunt & pullulant: vbi certè si elementaris tantum adesset calor, tanto tempore à tanto frigore facilè superaretur.

Præterea cum elementorum motus sit rectus, vel ad centrū deorsum, vel è centro sursum: calidi istius motus potius cœlestia corpora imitatur, & sicut lumen in orbem diffunditur: ita & iste calor in orbem diffunditur.

Insuper spiritus ille ac corpus ætheri analogum leuius & celerius est omni elemento, & ad omnes actiones suæ speciei conuenientes obeundas aptū continet in se calorē, à quo etiam in animalibus denominationē accipit. Idem etiam corpus summam penetrandi vim habet. Vnde ab Aristotele, *c. 4. lib. de mundo*, appellatur spiritus, διὰ πάντων διήκων. Et vt Hermes, *in tabula Smaragd.* loquitur, (de spiritu enim isto inprimis in ea tractari, nonnulli non sine ratione censent) *Hîc sita est totius fortitudinis fortitudo fortis, quia vincit omnem rem subtilem, omnemque solidam substantiam penetrat.*

De penetratione dimensionū, quæ à Philosophis subtiliter disputantur, hîc afferre non libet: neq; de eo inquiro, an verum sit, quod non planè absurdum nonnullis videtur, spiritus se mutuò penetrare: cum spiritus animales, naturales & vitales sese mutuo, sine cōfusione tamen, permeent. *Spiritus an se mutuo penetrent.* Nam & oculus nutritur, & viuit, & sentit ac videt. Ac lingua nutritur, viuit, sētit, gustat. Quæ actiones per diuersos spiritus perficiūtur. Qui quidē in vna parte omnes presē-

res sunt, sine tamen confusione. Equidem spiritus corporeos sese mutuo penetrare nō facilè dixero: spiritualium tamen omnium rerum natura nondum satis nota est. Vt de aliis non dicam, radiorum natura nondum satis explicata est, neque dum satis expeditum, quomodo lucis radij & visibiles species, quæ Geometricis dimensionibus non carent, & quantitatis participes sunt, vt apud Opticos planum est, se multis modis penetrare, sine tamen omni cōfusione, possint. Modum enim qui inuenjet, etiā ad spirituum naturam explicandam aliquid inuestigabit: & an se mutuo penetrare possint, rectius edocebitur.

Etsi enim nonnulli omnia, quæ à Magistris suis acceperunt, plana & vera esse putant: Viri tamē doctissimi, ac in rerum natura inuestiganda diligentissimi de irrito suo labore & conatu conqueruntur. Inter quos, vt modò etiam dixi, est Fracastorius, qui conqueritur se

— his spectris illudier ipsis,
Vt sensus fusant nostros, semperque lacessant
Perque fores caulasque animæ ludantque, meentque
Ac remeent, ipsamque nec inter somnia linquant.

Quod si verū est de radiis & spiritibus visibilibus, qui etiam sensus nostros afficiunt, multò magis verum erit, de iis quæ sensus nostros latent, naturis.

Spiritus nō tantùm fūt in animatis. Licet verò Aristoteles saltem de animatis tractaos huius Spiritus mētionē faciat, vt in quibus ob euidentissimas animæ facultates & actiones maximè apparet: tamen metallis mineralibus, gemmis & lapidibus Spiritus denegandi nō videntur. Etsi non omnibus innotescant, ea de causa, quod formarum suarū organa sint, & non nisi formis & actionibus cognitis cognoscantur; Formæ autē per suas facultates & actiones in his se tā euidenter non produt, sicut in plantis & animalibus; qui tamē diligentius res naturales perscrutabitur, nec Spiritus, nec seminales rationes omninò his denegabit. Et qui hoc fecerit, nihil de Nitrariis officinis, nihil de metallorū generatione, nihil de fontibus lapidificis vidisse vel inaudiuisse videtur, cū generationes omnes hæ spiritibus etiam in solidissima corpora sese penetrantibus perficiantur. Quæ omnia si nonnulli, qui domi latitantes, quod ipsi non vident, in toto mundo fieri posse negant, diligentius perpenderent, multò rectius de multis iudicarent.

Argumentum a. Zabarellæ, quod cōtra ea, quæ hactenus de calore cœlesti dicta sunt, *in fine libr. de Calor cœl.* affert, soluere nō ita difficile est. Putat ille, nō esse in viuente duos Calores, alterū elemētarem, alterū vitalem; siquidē fieri nō possit, vt in vno subiecto insint duo accidentia eiusdē speciei distincta numero. Negatur enim primò, quod illi calores sint eiusdē speciei. Secundò quod sint in eodē subiecto. Nam habet vterq; calor suum subiectū. Elementaris, ignem, vitalis seu cœlestis dictus, Spiritum seu Corpus illud analogū elemento stellarū. Interim si subiecta misceantur & in vnū componantur, nihil impedit, etiā hos duos calores vniri. Præterea quomodo, quæso, se res habet, cū in eodē loco duæ aut tres candelæ accenduntur? Quælibet enim suum lumen effundit: (quæ tamen lumina specie non differunt) & nihilominus numero distincta manent, vt ex Opticis notum, ac imagines in Speculis & vmbræ testantur.

De calore cœlesti doctorum quorundam sententia. Atque hæc si cui non arrident, is vt suo sensu abundet, per me licet. Interim sciat, hanc sententiam non esse nouā, sed quæ antiquissimos Philosophos, Platonicos, Stoicos, Aristotelem autores habet: & nostro seculo proposita est à Fernelio imprimis, *lib. 2. de abdit. Rer. Caus. c. 7.* Valeriola, Schegkio, aliisq; doctissimis viris. Vt optarim Erastū, *part. 2. disput cōtra Paracels.* istis verbis sibi tēperasse, dum scribit, eū, qui dubitat, an congenitus animalium calor, qui sub imperio formæ omnino actionum naturalium omnium author est & effector, ex elementis conflatus sit, indignum esse, qui inter eruditos vel nominetur solùm. De aliis iā non dicā: Schegkius, optimus Peripateticus *in lib. de Calid. & humid. nat.* ita scribere audet: *Αἰθερῶδες illud corpus, seu animæ ὄχημα neque ignis est, neque elementum quoddam, neq; sōcretum quid ex elementis, sed corpus, quod est proprium essentia animæ.* Et iterum. *Reprehensione dignum est, quod ferè semper veteres Physici causas, sine quibus non fit aliquid, vt primas & præcipuas habuerunt, vt Empedocles mistionē, & Empedocles isti nostrates Crasin arbitrantur esse vitæ inanimatæ rei.* Ex quo Schegkij loco facilè etiam responsio sumi potest, si de origine huius τοῦ τῷ ἄστρων στοιχείῳ ἀναλόγου σώματος quæratur. Non enim opus est, vt ea à cœlo defluat (siquidem non eadē est cum corpore cœlesti, sed ei ἀνάλογον. neque corpus hoc est αἰθὴρ sed αἰθερῶδες, vt Schegkius appellat) sed vt formæ & animæ rerū è prima creatione primā suam habent originem, & hinc propagātur: ita & hoc corpus & quinta ista essentia, Creator enim rerum generationis fundamentū posuit seminium cuiusq; rei quod generabilia propagantur, ac ipse primitus totum miscuit; atque ita in rerum generatione hoc quod ab initio rebus inditum corpus, in generatione propagatur, & ab iis, quæ primò condita sunt, principiis adhuc hodiè constituitur, regitur & conseruatur. Frustra ergò est Erastus, dum, *part. 2. disp. contra Paracels.* probaturus, non dari quintam essentiam, Cœlum hisce inferioribus non inesse probat. *Calidum cœlesti analogum vnde.*

Conclusionis loco notatu dignā, & quæ ad naturam spirituū inuestigandam, non parum animū informare, & multo plura in naturæ ambitu cōcludi, quā nonnulli existimant persuadere possit, historiā proponere libet, ex Quercetano, *in defens. contra Anonym. c. 23.* Refert autem in eo loco Quercetanus, se aliquando vidisse Medicum quendam, Cracouiens. Polonum, qui adeo artificiosè nouerat ex omnibus plantæ cuiusuis partibus puluerem parare, qui Spiritus plantæ, facultatum & functionum autores, cōtineret: ita vt si quis rogaret sibi rosam aut calēdulā, aut papauer mōstrari, puluerem illius plantæ vitreo vasculo, Hermetico sigillo obsignato, inclusum, lucernæ admoueret, vt in fundo incalesceret. Quo facto illū puluerem sensim, in speciē plātæ se extulisse & creuisse refert, plantamque omnibus partibus absolutā exhibuisse, vt planè quis corpoream putarit: cum tamen saltem Spiritualis esset, & vase refrigerato, & tempore languescente iterum in cineres vel puluerē resideret; non sine Resuscitationis & regenerationis ad alteram vitam imagine. Atque talia vitra plura, quàm 30. habuisse scribit. Cui non est dissimilis historia, quā recitat Libauius, *Syntagmat. Arcanorum Chymicor. lib. 1. c. 22.* Communicatam à Ieremia Cornario, Archiatro Brandeburgico, Culmbachij. Is enim cum anno Christi 1608. mense Iunio, aquā quandam destillari curasset, eamq; in vitro, qualibus asseruari solēt aquę destillatæ, asseruasset: mense Nouembri in vitri eius fundo plantula creuit, cuius picturam & totam historiam loco allegato videre est.

Iohannes Freitagius quidem, in *Noctibus Medicis,* cum nō videret rosam illam in vitro è cinere pullulantem, eam pro fabulis vel præstigiis habet; & rationibus nescio quibus, *c. 64.* mōstrare conatur; id quod Quercetanus se vidisse testatur, fieri nō potuisse. Verum cōfirmat historiam Quercetani, altera Cornarij, ideoq; rectius fecisset, si quod prudentissimè Scaliger, *in lib. 1. de plant. p. 218.* scribit, perpēdisset. *Longè,* inquit Scaliger, *sapientius Aristoteles: Vbi res cū ratione, si opinio aduersetur rei, quærendam rationem, non rem ignorandam:* si nimirū Chymiæ osores & ἐν βίβλῳ κυβερνῆται manū ipsi operibus Chymicis admouerent, viderent

derent procul dubio multa, quæ iam non credunt.

CAPVT XI.

De Principiis Chymicorum.

Semina ista, astra & radices, de quibus præcedenti capite dictum, in suis scentiis & occultis thesauris insitas habere omnium rerom rationes, easque vbi explicatura sunt, è sua patria, locis atque abyssis in mundanam scenam prodire statuunt. Verum non nuda, sed corporibus quibusdã ceu vestimentis induta, vt apud Seuerinum, *cap. 7.* videre est.

Principia Chymicorum.

Eaque principia appellant, è quibus diuisibilitatis, temporum, locorum, omniumque dimensionom, figurarum, saporum, calorum, odorum, qualitatumque omnium & conspirationũ & repugnantiarum ratio explicari possit. Atque principiorum istorum tria constituerunt Isaacus Hollandus, Frater Basilins Valentinus; qoos postea secutus est Paracelsus, & hũc Petr. Seoerin. Quercetanus, ac hodiè plurimi. Nam apud antiquos vix illorum fit mẽtio. Quis tamen ista nomina primùm vsurpauerit, & an ii, quos nominaui, authores ea finxerint, an à maioribus suis acceperit, incertum: cum nec omnium antiquorum libri ad manus nostras peruenerint, & Chymici sua non semper in vulgus ediderint, sed per manus successoribus tradiderint. Salis, Sulphoris & Mercurii, oominibus scilicet specierum, in quibus facultates vniuscuiusque maximè vigent, principia ista exprimunt; liquores, Mercurii; oleosa, Sulphuris; crassiora verò Salis nomine appellantes.

Chymici vnde suis principiis nomina indiderint.

Neque enim, quod ipsimet monent, per Sal, Suphur & ☿ vulgò ita dicta intelligenda sunt, cum ista non sint rerum principia, sed sui generis composita. Sed quia differentiæ trium substantiarum, ex quibus vniuersa corpora constant, proprietates & conditiones in nullis totius naturæ speciebus magis explicatæ animaduertantur, ex iisdem appellationes mutuatos esse Chymicos, scribit Petrus Seuerinus. Et cum tres ordines sint corporum inferioris mundi globi, animalium, vegetabilium, mineralium; in singulorum ordinum horum indiuiduis ista tria principia reperiri, & dari Sal animale, Sulphur animale; ☿ animalem; Sal vegetabile, Sulphur vegetabile, ☿ vegetabilem; Sal minerale, ☿ mineralem: rursusque dari Sulphuris proprietates, conditiones, & differentias plures in pinguedinibus & oleosis animalium partibus, in resinis, oleis & gummaribus: in genere etiam mineralium species salium, Sulphurum & Mercuriorum plurimas reperiri statuunt. Atque in hæc principia corpora omnia à Medico artificiosè esse resoluenda docent. Neque enim dari vllam proprietatem vllius corporis, quę non vel in Sale, vel in Sulphure, vel in eius ☿ deprehendatur.

Principiorum Chymicorum proprietates.

Qua ratione autem ista principia differant, & quę sint singulorum in constitutione rerum naturalium officia, non ita planè explicant. Seuerinus, *c. 8.* Salis esse dicit, dare consistentiam, soliditatem & coagulationem rebus; Sulphur verò pingui oleosaque sua substantia Salis congelationem temperare: ☿ denique assiduâ irrigatione duo priora actionum frequentia ad siccitatem & senium in horas festinantia fouere, fluidaque & labili substantia mistionem omnem faciliorem reddere.

Quercetanus, *de rerum signaturis externis*, saporum diuersitatem à salibus; odorum è Sulphure; colorom ex vtrisque, præcipuè tamen à Mercurio, qui salem rerum omnium volatilem sibi admistum habeat, deducit. Idem Quercetanus, in *defensione contra Anonymum c. 14.* ita describit: ☿ *est liquor ille acidus, permeabilis, penetrabilis, purissimum & æthereum illud corpus vnicum aeria subtilissima ac spirituosa substantia, pabulum vitæ & formæ proximum instrumentum. Sulphur est humidum illud dulce, oleaginosum, viscidum, substantificum, primigenium, ignis siue caloris pabulum, leniendi & agglutinandi vi præditum. Sal est corpus illud siccum, salsum, purè terreum, Salis naturam repræsentans, mirandis virtutibus præditũ; dissoluendi, coagulandi, detergendi, euacuandi & similia agendi vim habens.* Quæ parùm accuratè scripta esse, quiuis agnoscit facilè. Ibidem etiam asserit hæc tria ab Hermete olim dicta fuisse Spiritum, Animam & Corpus; Mercurium quidem Spiritum, Sulphur animam, Sal corpus.

Mercurius quid Chymicis.

Sulphur quid Chymicis.

Sal Chymicis quid.

Eodẽ ferè modo quo Quercetanus, tria ista principia descripsit Beguinus, *in Tyrocinio Chym. lib. 1. c. 1.* Scheunemanus, *in Paracelsia de morbo Mercuriali contagioso*, Salem dicit esse vinculum siue nexum priorum corporum, ne ☿ & Sulphur diffluant. Sulphur Solem æmulari, digerere, concoquere, nutrire, generare, olfactum oblectare, superflua in corpore consumere, attrahere: Mercurium esse mundi spiritum è mysterio magno procreatum, qui ad se recipiat omnes facultates tàm animales, quàm vegetabiles & minerales, cum omnia conseruare, regenerare, viuificare, in eo & per eum omne, quod est, capere incrementum, nutriri & augeri. Auctor Tyrocinii Chymici, *loco allegato*, scribit: Principia propriè loquendo nec corpora esse, quia ob cœlestium seminum influxum, quo impregnata sunt, planè sint spiritualia, nec spiritus, quia sint corporea, sed inter vtriusque naturam ambigere. Atque ita Chymici plerique vix sibi constant in principiis tradendis, nec quid sint, satis explicant. Nec satis euidenter ea inter se distinguũt, imò quę principia constituisse videbantur, sibi mutuò inesse dicunt, & in Sale Sulphur & Mercurium; in Mercurio, Salem & Sulphur, in Sulphure, Salem & Mercurium esse scribunt.

Vocant autem ista *principia* Chymici *Vitalia*, per vitam non intelligentes, quod hactenus Philosophorum Scholæ docuerunt, animæ propriam *ἐνέργειαν*, quæ, vt actus secundus, animæ, vt actui primo, perpetuò comes sit, & propterea vbi anima non est, nec ipsa inueniatur: sed viuere ipsis dicitur omne, quod internas & essentiales vires & potentiam agendi habet, mortuum ipsis dicitur: atque hinc vitalia hæc principia dicuntur, quod vires, facultates, potestatemque rebus conferant & fundamentum siue caussæ sint actionum. Et sic viuere ☿, Sal, & Sulphur dicitur, quod sapores, odores aliasque energias habeãt. Hinc etiam hodiè Chymici plerique suam *Philosophiam Vitalem* appellant; Aristotelicos verò Elementares & Materiales nominant. Eandem ob caussam, quod nimirum rebus vim largiantur agendi, appellant quoque Principia Formalia. Hæc enim, vt recentiores de iis loquuntur, temperamentorum, craseon, separationum, coctionum, aliorum caussæ sunt propinquæ, abditosque agendi modos aperiunt, & occultam proprietatum, quæ vulgò insciriæ asylum esse soleant, explicationem suppeditant.

Principia vitalia.

Vitale & mortuum quid Chymicis.

Philosophia Vitalis.

Hæc cum de principiis Chymicorum Recentiorum sit sententia, proximum est, vt quàm bene vel malè de iis sentiant, explicemus. Priorò autem de voce principii hoc monendum censemus, nos non ignorare, quomodo distinguant plurimi inter principium & Elementum, qui elementa dicenda putant, corpora naturalia simplicissima, ex quibus mixta omnia conflata sint: Principia verò Elementorum quasi Elementa & primordia, quæ scilicet non sint partes corporum separabiles, sed in quæ solum cogitatione corpora diuidantur. Contra tamen etiam cognitum habemus, istam *διαφορὰν*, nec à Medicis,

nec à Philosophis semper obseruari: cum ipse Aristoteles, *lib. Metaph. δ. c. 1.* æquiuocum esse principii vocabulum doceat, tandemque concludat: *Omnibus principiis esse commune, primum esse, vnde aut incipiat, aut fiat, aut cognoscatur aliquid.* Vnde & hic, vbi quæruntur principia, è quibus fiant res naturales, si principii vocabulum vsurpetur, non adeo peccari puto: cum aliàs etiam medici ipsos humores corporis principia appellent.

Principia Chymica non sunt ante Elementa.

Initiò verò ne disputatio hæc frustra suscipiatur, quærendum, an dentur talia principia, qualia describunt Chymici, & quomodo; & quarum rerum sint principia? Vbi mox Paracelsi, *in Labyr. Med. errant.* & aliorum quorundam opinionem ineptam reiicimus, qui ista principia non solùm ante elemēta constituunt, sed & cœlum ex iis componunt. Nam cum rerum generationi & resolutioni obnoxiarum principia inquirant, qua, quæso, ratione inuestigarunt, hæc tria principia in cœlo esse? Deinde qua resolutione eadem in elementis esse deprehenderunt? Nam quod de Aqua putrefacta dicetur, quis nescit Aquam, qua vtimur, non purum potum Elementum esse, sed plurima admista continere? Neque aliis rationibus id probant. Nisi forsan rationes illæ, quas Henningus Scheunemānus, *in Hydromantia c. 12.* affert, id alicui persuadeant. Theologicæ primum. *Sicut Deus est vnus & trinus: sic omne, quod à Deo Archetypo factum, vt vnum & trinum sit, necesse est.* Et, *Prima corpora solo Dei NVTV absque vlla sermonum cōmutatione in principio sunt creata; tertio vero die diuina maiestas.* Dixit: *Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum.* Deinde Philosophicæ, quibus primò probat, ignem ex tribus principiis constare, ex actionibus eius diuersis (quod enim vrat, habere à sale; quod luceat, à Mercurio; quod ardeat, à sulphure dicit. Aquam verò iisdem constare probat, quia forma aquæ, cum educitur è potentia materiæ, subiectum præexistens requirat. At prætet mirabilitatis, pulchritudinis, & necessitatis subiectum, Mercurium scilicet, Sulphur & Salem, nullum fuisse Elementis prius Ergò ex illis formam aquæ, tanquā subiectis præexistentibus, productam fuisse. Quasi verò Deus pro formis Creatione producendis subiecto præexistente opus habuerit Item, Rem quālibet ex iis constare, quarum proprietates habet At Aquæ aliam proprietatem esse, qua suo non clauditur termino; aliam, qua humida est; aliam, qua liquida existit: A Mercurio interminabilem esse; à Sale resoluto, humidam; à Mercurio resoluto, liquidam.

Ideoque doctiores quique Chymici recentiores istam opinionem defendere non audent: sed statuūt, Elementa esse ante hæc principia in ordine corporum naturalium: & principia ista potius in Elementa, quam elementa in principia resolui. Ergo de hoc iam erit quæstio: *An in rebus sublunaribus, metallis & mineralibus gemmis & lapidibus, plantis & animalibus, alia adhuc, quàm elementa vulgò nota, dentur principia.*

Principiò verò placet meam sententiam breuiter proponere: de qua in hac Naturæ obscuritate cuiuis liberum iudicium relinquo, & rectiora monstranti non refragabor. Ita autem, re hinc inde diligenter pensitata, de principiis Chymicis sentio. Esse illa non corpora quædam ante elementa simplicia, vt modò dictum, sed vel prima mista, vel peculiares naturas in prima creatione, cum aliis rerum naturalium speciebus conditas, seu principia sui generis quæ cum inter se, tum etiam cum elementis; vario modo mista, aliis rebus naturalibus, generationi & corruptioni obnoxiis, metallis puta, mineralibus, gemmis, Lapidibus, Plantis & animalibus, dāt conuenientem materiam.

Principia Chymicorum quid sint.

Mista cum dico, ad eorum etiam constitutionem Elementa concurrere non nego; sicut hoc ipsa resolutio Chymica testatur. Verumtamen non simpliciter mista esse dico, aut ex elementis tantum variè mistis conflata statuo: sed peculiares formas habere; & suam cuique formam à Deo Omnipotente in prima creatione, vt aliis rerū naturalium speciebus, datam esse, existimo. Atque hic etiam Scaligeri illud, *Exerc. 138 sect. 20.* scribentis, *omnem formam cuiusque perfectè mixti, etiamsi non est anima, vt in adamante, naturam esse quintam, longè aliam à quatuor elementis*, locum habere, credo.

Principia Chymic. unde suam naturam acc-

Ab his verò variè mistis, concurrentibus tamen etiam elementis, varia rerum naturalium corpora constitui puto: ab iisdem, tanquam primis & propriis subiectis, varias qualitates & accidentia immediatè fluere existimo, quæ aliis rebus naturalibus propter hæc insunt, quæ hactenus à solis elementis, aut elementorum & eorum qualitatum mistione ac temperatura varia nonnulli frustra deducere conati sunt: cum nulla in elementis ad qualitates has producendas sit potentia: vt in odoribus, coloribus & aliis qualitatibus ab ipsis quoque Peripateticis doctissimis satis monstratum est. Imò si quis huc referre velit & Spiritum illum ac corpus, quod Aristoteles ἀνάλογον εἶναι τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ dixit, cum eo nō pugnaturum.

Mistorum generatio.

Neque enim credendum, quod nonnulli sibi imaginantur, quasi cum res aliqua generanda est, ex omnibus quatuor elementorum regionibus materia ad mistionem conquirēda sit. Sed cum res crearet Deus Optimus Maximus Verbo, elementa miscuit, & mistis suas formas peculiares, ac seminales rationes & essentias cœlo analogas indidit. Atque ita cursum naturæ per propagationē specierum in indiuiduis conseruat & tuetur. Iam verò post creationem ista principia in aqua & terra, ad corporum naturalium constitutionem & nutritionem, vbiuis obuia sunt, ex variis rerum corruptionibus. Nec quis sibi persuadeat, cum ex combustis fumum ascendere videt, aut ex aliis rebus vaporem, mox in prima elementa factam esse resolutionem; sed in illo ipso fumo ac vapore principia plerumque adhuc integra sunt. Quod ex Chymicis operationib satis patet, si recipientibus vasis fumi ac vapores einsmodi excipiantur. Si enim euaporat vel accendatur sulphur, sulphuris oleum vel spiritus inde colligitur; è vino, spiritus vini; ex aliis plantis alius spiritus vel oleū, ex accensa papyro oleum papyri vel lini; ex antimonio, flores antimonii.

Ordo corporum natura-

Ordo nimirum est in rebus oaturalibus, vt superioribus & nobilioribus seruiant inferiora. Et sicut in animatis, ab aoima vegetante ad sentientem; hinc ad varias brutorum, tandem ad animam rationalem, tanquam summum gradum, fit progressus, & anima rationalis omnium animatorum inferiorum potentias complectitur: ita idem fit in corporibus. Primo sunt elementa: hinc Sal, Sulphur, & ☿, aut prima illa mista, at quocunque nomine qui ea appellare velit, quæ quidem etsi ex elementis composita esse statuatur: forma tamen habent, quibus differunt, non à formis elementorum inter se mistis ortas, sed à Creatore in prima creatione inditas. Ex his postea variè mistis, concurrentibus tamen rursus elementis, mineralia, metalla, lapide, gemmæ, plāta aoimalia suam materiam, & corpora accipiunt: in quibus per speciei cuiusque formam variè determinantur. Sicut videmus salem è terra à plantis attractum peculiari modo in plantis elaborari: rursum cum plantis animalia vescuntur, mutationes quasdam subire, naturam tamen suam nunquam planè exsuere.

Corporum naturalium proxima principia.

Neque hæc doctrina antiquis omnino est contraria. Etsi enim nomina hæc apud eos non exstant: tamen

tamen satis est, si res ipsa exstet: licetque, vt & in aliis disciplinis, rebus, quæ cum fundamentis eius disciplinæ conueniunt, præsertim nouiter cognitis, noua nomina imponere; cùm vocabula ex arbitrio hominum pendeant. Hinc in omnibus disciplinis dantur hodie multa noua nomina, etsi res sint antiquæ. Ita in Theologia vocabula Trinitatis, *ὁμοούσιος* & plurima alia, quæ nominetenus in sacris literis non extant, post Apostolorum tempora ab Ecclesiæ Doctoribus vsurpari cœperunt, quib. tamẽ doctrina Apostolorũ non euertitur, sed potius declaratur, & explicatur. Quod multò magis in Philosophia tentare licet. Neque enim in Philosophia eadẽ est perfectio, quæ in Theologia. Etenim doctrinæ Apostolorũ nihil addere licet, at in Philosophia plura ignoramus, quam scimus, & plurima adhuc inuenienda & explicanda, è quibus si quis aliquid inuenit, non antiquis contraria docet, sed eorum doctrinam perficit. Verùm de vocabulis non litigabimus. Vocet quis sulphur, vocet pingue, vocet oleum: perinde est; modo concedat, de qua controuersia est, dari quasdam substantias, è quibus odorum, saporum & similium caussæ proximè reddi possint; cum id ex elementis fieri non queat. Et tales substantias antiquos non planè ignorasse diximus. Etsi enim creationem, è qua formas has originem habere diximus, ignorauerint gentiles Philosophi & Medici: (quæ tamen si ipsis cognita fuisset, in tot absurdas opiniones non incidissent. neque Galenus Mosi, imò Dei omnipotentiæ ita imprudenter, imò impudenter oblocutus fuisset; & de formarum origine commodius loqui potuissent) tamen præter elementa, principia quædam propiora, è quibus res naturales constituantur, alantur, & variè afficiantur, admiserunt. Licet enim expresse pro principiis ea nõ vendirent: tamẽ quia qualitates, quæ iis adscribuntur, elementis attribui non possunt, alia præsupposuerunt corpora, quibus ea proprio subiecto insint. Hippocrates, *lib. de Nat. Human. sext. 11* Plantas non solum calidũ, frigidum, humidum, siccum, aut quid ex his simpliciter mistum, attrahere scripsit: sed ita scribit; *τὰ φυόμενα καὶ συντρεφόμενα ὁκόταν ἐς τὴν γῆν ἔλθῃ, ἕλκει ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν ἑωυτοῦ ἐνεὸν τῇ ἐν γῇ. ἔνι, καὶ γλυκὺ καὶ ἁλμυρὸν καὶ πικρὸν καὶ παντοῖον; quæ crescunt & feruntur, quando in terram venerunt, attrahit vnumquodque quod secundum naturam sibi familiare in terra inest. Est autem acidum, amarum, & salsum & omnigenum*, Et, in *lib. de Prisc. Medicin.* vbi prolixè hac de re agit, ista principia appellare videtur *δυνάμεις* non inusitato vocabulo; cum vt Galenus, *lib. de plenit. 3.* docet, *δύναμις* etiam *δραστικὴν αἰτίαν*, i. *vim* significet. Quam significationem & Aristoteles vsurpat, dum *loco allegato è lib. 2 de generat. Animal. cap. 3.* Elementa *δυνάμεις* appellat. Docet autem eo in libro Hippocrates, vt in homine, & ita in rebus, quæ eduntur & bibuntur, vel foris illinuntur, vel quacunque forma corpori admouentur, non solum ad calidum, frigidum, humidum & siccum esse respiciendum, sed potius ad amarum, salsum dulce, acidum, & similia. Hæc enim homini inesse vt & aliis, & ex iis mistis corpora naturalia constitui; & vbi inuicem bene contemperata sunt, neque videri, neque hominem molestia afficere: vbi verò non bene temperata, sed ab iis secreta fuerint, hominem molestia afficere. Ita enim scribit: *Ἔνι ἀνθρώπῳ καὶ πικρὸν, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ γλυκὺ, καὶ ὀξὺ, καὶ στρυφνὸν, καὶ πλαδαρὸν, καὶ ἄλλα μυρία παντοίας δυνάμιας ἔχοντα, πλῆθός τε καὶ ἰσχύν. Ταῦτα μὲν μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν οὔτε φανερά ἐστιν οὔτε λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν δέ τι τουτέων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑωυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερόν ἐστι, καὶ λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο δὲ τῶν βρωμάτων ὅσα ἡμῖν ἀνεπιτήδειά ἐστι, καὶ λυμαίνεται τὸν ἄνθρωπον ἐμπεσόντα, τουτέων ἕκαστόν ἐστιν ἢ πικρόν τι, καὶ ἄκρητον ἐὸν, ἢ ἁλμυρὸν, ἢ ὀξὺ, ἢ ἄλλο τι ἄκρητον δὲ καὶ ἰσχυρόν. καὶ διὰ τοῦτο ταρασσόμεθα ὑπ' αὐτέων, ὥσπερ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ σώματος ἀποκρινομένων. πάντα δὲ ὅσα ἄνθρωπος ἐσθίει, ἢ πίνει. τὰ τοιαῦτα βρώματα ἥκιστα τουτέου χυμοῦ ἀκρήτου δὲ καὶ διαφέροντος δῆλά ἐστι μετέχοντα. Οἷον ἄρτος δὲ καὶ μᾶζα, καὶ τὰ ἑπόμενα τουτέοισιν, οἷσιν εἴθισται ἄνθρωπος πλεῖστά τε καὶ αἰεὶ χρῆσθαι. In homine inest & amarum, & salsum, & dulce, & acidum & acerbum & insipidum, aliaque sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestia quenquam afficiunt: At vbi horum quippiam secretum fuerit & per se exstiterit, tunc & conspicuum fit, & hominem molestia afficit. Quin etiam in cibis, qui minimè nobis conueniunt, quique in corpus ingesti homini sunt noxii, eorum quilibet aut amarus est, aut minimè temperatus & vehemens; ideoque perturbationem in corpore efficiunt: non secus atque, quæ è corpore excernuntur. At cibaria, quæ homo edit aut bibit, ea huius intemperati & excedentis succi minimam partem habere constat: Panem dico & mazam, ac his similia, quibus homo copiosissimè ac frequenter vti consueuit.* Et postea scribit: *οὐ τὸ θερμόν ἐστι τὸ τὴν μεγάλην δύναμιν ἔχον, ἀλλὰ τὸ στρυφνὸν καὶ πλαδαρὸν, καὶ τἆλλα, ὅσα μοι εἴρηται, καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐσθιόμενα, καὶ πινόμενα, καὶ ἔξωθεν ἐπιχριόμενά τε καὶ πλασσόμενα. Non calidum est, quod magnam vim habet; verum acerbum & insipidum, cæteraque, de quibus dixi, cum in homine, tum extra hominem, in iis, quæ eduntur aut bibuntur vel foris illinuntur, vel quacunque forma corpori admouentur.*

δυνάμεις quid, Hippocrati.

Explicatione quidem aliqua locum hunc Hippocratis obscurare potius, quam declarare conatur Erastus, *Disp. 3. contra Paracels.* dum scribit, Hippocratem non reprehendere quatuor elementorũ mistionem pro principio ponentes, sed aduersus illos disputare, qui artem medicam constituere volentes, hypothesin protulerunt non rectam, dum vnum scil. aut duo saltem ex his principia posuerunt. Ideoque docere voluisse, hominem constare non ex vno solum elemento, sed ex omnibus quatuor. Verum enim verò concedimus quidem, Hippocratem hoc loco elementa reiicere non voluisse: an verò id solum reprehendere voluerit, quod nonnulli simplicia saltem elementa principia corporis humani posuerint; cum omnia simul mista ponere debuissent, non adeo planum est; nec video, vbi in hoc libro scripserit: quod ipsi proclive fuerat facere: sed toties repetit; Morbos & magnas in corpore perturbationes non à qualitatibus illis elementariis fieri, sed *τῷ αὖ μόνῳ παθήματι ἀπὸ δυνάμεως ἀρχηγόν*. *Δυνάμεις* autem appellat *τὰς τῶν χυμῶν ἀκρότητας τε καὶ ἰσχύς*.

Neque est, quod quis dicat, illum loqui de simplicibus qualitatibus, compositarum esse maiorem efficaciam. Negat enim id expresse Hippocrates, & dicit, qualitates primas permistas, minus lædere, quam simplices, dum scribit: *ἕως μὲν ἂν οὖν ἅμα χρόνον μεμιγμένα αὐτὰ ἑωυτοῖσιν ἅμα τὸ ψυχρὸν καὶ θερμὸν ᾖ, οὐ λυπέει· κρῆσις γὰρ καὶ μετριότης τῷ μὲν ψυχρῷ γίνεται ἀπὸ τοῦ θερμοῦ, τῷ δὲ θερμῷ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ. ὅταν δ' ἀποκριθῇ χωρὶς ἑκάτερον, τότε λυπέει. Quamdiu calidum & frigidum inter se permixta sunt, molestia non afficiunt. Temperamentum enim & commoderationem habet frigidum à calido, & calidum à frigido. At vbi alterum ab altero seiunctum fuerit, tunc offendit.* Simul etiam monstrat hoc loco Hippocrates, quod iis ipsi morbi & læsiones, quæ ob excessum qualitatum primarum homini obuenire solent, non sint tantæ, quales sunt, quæ ab amaris salsis & acidis. *Nã*, inquit, *si amarus humor aliquis, quem flauam bilem nominamus, effusus fuerit, quanam anxietates, æstus & impotentia detinent? Et quibus acres, acros, & æruginosi humores insunt, quænam furores & viscerum & thoracis lancinationes, animique abiectiones oriuntur? Neque hæc*

prima

prius quiescunt, quam euacuati, deiecti & aliis permisti fuerunt. Quale quid solæ elementorum qualitates nunquam inducere possunt. Quæ etiam ab iis oriuntur alterationes longè facilius tolluntur. Et quantum τὸ εἰλικρινὲς, partesque misti ab aliis, cum quibus temperatæ erant, separatæ possint, etiamsi nihil alterius rei accedat, vel ex spiritu vini patet. Potet enim aliquis cantharos vini quatuor vel quinque sine insigni damno exhaurit: at spiritum vini, qui inde elici potest, non sine præsenti incommodo exhauserit.

At obiiciat aliquis, inquit Hippocrates, *multi febribus ardentibus, aut pulmonum inflammatione, vel aliis morbis vehementibus detinentur, qui tamen calore citò non liberantur, neque frigori calor statim succedit.* Sed respondet Hippocrates, *Illud ipsum magnum argumentum est, quod neque calidum simpliciter, neque ipsum solum affectus causa sit: sed est & amarum & calidum idem, & calidum & acutum, & salsum & calidum, aliaque innumera. Et rursum frigidum aliis facultatibus commistum. Hæc sunt,* inquit, *à quibus noxa prouenit. Sed & calidum adiunctum est robur ac veluti principatum habens, quod incitat, & vim eius, cui coniunctum est, auget: nullam tamen peculiarem vim, quam contineat, maiorem obtinet.*

Qualitates primæ in causis morbor. reddẽdis non semper sufficiunt.

Qui insignis Hippocratis locus vtinam à multis in doctrina febrium putridarum ac malignarum ac ipsa adeo peste & aliis morbis venenatis diligentius animaduerteretur. Non enim satis est scire, adesse febrem, id est, calidam intemperiem, vel ipsam foueri à putrescente humore: sed illud ipsum præcipuè animaduertendum, in qualem & cuius generis naturam humor in qualibet febre ac morbo corrumpatur. Hinc enim pestilentium, malignorum ac venenatorum pendet differentia & cura: & hinc diuersa Symptomata in malignis ac pestilentibus febribus ac constitutionibus proueniunt: ita vt nunc dysenteria, nunc vomitus, nũc Angina, nunc pleuritides, nunc parotides, nunc bubones, nunc deliria, nunc alia Symptomata oriantur: Quæ ex sola intemperie vel putredine deduci non possunt; Sed omnia, vt loquitur Hippocrates, hæc τῷ ἀνθρώπῳ ἀπὸ δυναμίων ἔρχεται: & ὅτι ἀλλοιωθεῖσιν ἀνθρώποισι ταῦτα ἀπὸ δυναμίων ἐστὶ δέ.

Etsi verò in his locis Hippocratis non Salis, Sulphuris & Mercurii nominatim & in genere fit mentio: acidum tamen amarum & salsum, quæ Salis species sunt Chymicis, nominatur. Atque hæc loca, qui diligenter perpenderit, facilè animaduertet, Hippocratem & in Plantarum nutritione & generatione morborum explicanda non in Elementis simplicibus, & qualitatibus primis subsistere, sed ad propiores quasdam causas recurrere, quæ quocunque nomine appellentur, non multum refert, modò rem teneamus. Licet etiam Hippocrates, *de nat. hum.* non propter tria Chymicorum Principia, sed propter humores nos ægrotare dicit: tamen alibi humores non solùm qualitatibus primis definit, & quod *lib. de natura humana,* de pituita & bile vtraque dicit, idem, *in lib. de prisc. Med.* de acerbo, acuto affirmat, scribitque quod ὅταν αὐτὸ τούτων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ' ἑωυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερόν ἐστι καὶ λυπεῖ τὸν ἄνθρωπον. Ideoque dum Hippocrates propter humores amaros, salsos, aliosque hominem ægrotare scribit, & dum Chymici propter salem, &c. eundem ægrotare dicunt, non dicunt contraria. Penitius enim tantum in naturam humorum inquirunt Chymici, & cur humores hanc vel illam vim & naturam habeant, indagant, & ex certis principiis causam reddere conantur. Imò si ea, quæ non solum de morborum ortu, sed etiam de corporum naturalium generatione tradiderunt Philosophi & Medici, qui hanc rem diligentius perpenderunt, consideramus, certè eorum doctrina ab hac non multum discrepare videtur. Vt ex multis vnum saltem afferamus, Erastus, Chymicis alias non æquus, *in defens. thes. de saporibus*, ita scribit: *Medicamenta verò omnia non ex Elementis primò constant, sed ex iam antè, imò pluries mixtis composita sunt. Corpus hominis, Galenus non ex Elementis, sed ex quatuor humoribus, vt materia propinquissima, generatum factumque ostendit. Hos rursum humores ex cibo & potu factos constat, quos ipsos ex succis terra prognatos liquet. Etenim animalia plantis vescuntur, plantæ ex terra succum sibi familiarem attrahunt, amarum, dulcem, acidum, qualis scilicet cuiusque naturæ maximè familiaris existit. Semina certè in terram coniecta dum sibi vtilem & conuenientem alimoniam ex terra attrahunt, non pura elementa attrahunt, sed ex Elementis compositum succum.* Hæc Erastus. Iam si quærimus, quæ sit huius succi natura, & an is vnicus sit, ac vnius naturæ, an verò aliquot eius differentiæ, & si sunt, vt sunt (nam Hippocrates acidum, amarum, dulce, & salsum nominat) an sint innumeræ & incertæ, an verò definitæ, quid prohibet, cum ipse Hippocrates per acidum, amarum, dulce, salsum & similia horum succorum differentias explicet, ad principia Chymicorum recurrere, & statuere, succum illum, quem plantæ attrahunt, ex hisce constare?

Verum sit sanè, nec rem istis nominibus significatam requerint antiqui, tamen quia non tollit ipsorum de Elementis sententiam, ipsi non est contraria. Non enim quod quis inter ignorauit vel omisit, eius doctrinæ est contrarium, sed possunt antiquorum defectus recentiorum industriâ suppleri. Neque Aristotelis & Galeni scripta Physica eam habent perfectionem, quam sacræ literæ, vt iis nihil addi possit. Ideoque etsi illi sua proxima principia animalibus & plantis constituerint tamen quia ab iis mox ad Elementa vt vltima plerique (Hippocratis enim sententiam esse, plantas ex terrâ acidum, amarum, salsum, & omnigenum attrahere, antea dictum) delapsi sunt, & propiora illa omiserunt (neque enim crediderim, quod Meteora, vt imperfectè mixta, plantarum & animalium propiora principia constituerint) meritò hiatus ille supplendus est. Et sunt non pauca alia, de quibus ne cogitarunt antiqui, quæ à posterioribus inuenta sunt.

Verum mittamus iam authoritatem Hippocratis in antiquum, ac rem ipsam videamus.

Primò autem protestamur, etsi principia ista suo, & quem antea proposuimus, & mox explicabimus, modo, admittenda censeamus: nos tamen omnium absurdorum & ineptorum dogmatum, quæ in hac doctrina à Paracelsistis immiscentur, patrocinium non suscipere operæ pretium non putamus, omnia opiniones recensere & examinare; Inprimis cùm pauci idem hac de re docuerint.

Primò nimirum, vt etiam supra monui, non tam latè extendenda sunt principia Chymica cum Paracelso, vt ante elementa constituantur, & elementa ac cœlum ipsum ex iis componatur.

Deinde per ea elementa ac principia Aristotelica nullo modo reiicienda sunt, sed suus locus materiæ, formæ, & priuationi, suus elementis, suus his principiis dandus: Et tam elementa, quàm hæc principia Chymica in mistorum constitutione admittenda: & ex illis calidiras, frigiditas, humiditas, siccitas; ex his odores, sapores, & huius generis qualitates aliæ deducendæ. *Principia Chymica non tollunt Elementa.*

Tertiò & hoc monendum, inter principia alia esse propinquiora, alia remotiora; alia communia, alia minus communia: & vnum mistum è pluribus principiis diuersæ naturæ posse componi. Sicut ergò cum dicitur; Semen & maternum sanguinem esse corporis principia: eo non negatur, hominem constare ex quatuor elementis: ac contrà sicut cum dicitur; hominem constare ex elementis: non negatur, humores quatuor esse hominis principia: ita cum *Principia quotuplicia.*

dici

dicitur, tria esse rerum istarum principia, non negetur, easdem constare ex elementis.

Corpus duplex. Ac hinc nonnulli in mistis *duplex corporum genus* inesse dicunt; vnum *elementare*, alterum *essentiale*, & vtrumque ad misti constitutionem pertinere. Vbi res quidem satis bona est, sed locutio non satis exacta; cùm elementa quoque ad essentiam rei pertineant. Verùm (vt ad bonum sensum

Principia essentialia. ista attrahamus) appellare videntur *principia essentialia*, ob nobiliores qualitates & actiones, quæ in maiore apud ipsos sunt pretio, & ita ad essentiam præcipuè medicamentorum, quæ inprimis quærunt, magis pertinere videntur, quàm elementa. Neque enim, quod sæpè iam monuimus, cum Paracelsistis facimus, qui statuunt, ista tria principia esse planè prima, vel etiam ante elementa: sufficiat, si obtineamus, esse post elementa, & talia, à quibus plereque facultates, quas medicus in medicamentis expetit, oriantur, & vltra quæ resoluere corpora naturalia non tentat Chymicus: cùm nec natura hic facilem sese in resoluendo, si quis vlterius progredi cupiat, præbeat: nisi forsan destruere planè potius, quam resoluere res cupiat.

Principiorum Chymicorum probatio. Quomodo autem probari possit, talia principia, iam dispiciendum, & in genere probandum, dari alia corpora præter elementa, quibus qualitates certæ, quæ vulgò falsò elementis attribuuntur, primò, vt propriis subiectis, insint. Quomodo verò deorur, & quot ac qualia sint, postea dispicietur. Neque enim dum in genere hac de re disquirimus, omnes Chymicorum opiniones, quas de iis in specie habent, defendendas suscipimus. Primò autem hoc argumento vtimur: vbicunque pluribus eædem affectiones & qualitates insunt, per commune quoddam principium insint necesse est: sicut omnia sunt grauia propter ignem. At colores, odores, sapores, esse φλογιστὸν & similia alia, mineralibus, metallis, gemmis, lapidibus, plantis animalibus insunt. Ergo per commune aliquod principium non sunt elementa. Nullam enim habent ad tales qualitates producendas potentiam: Ergo alia principia, vnde fluant, inquirenda sunt. Et licet nonnulli monstrare conati sint, colores odores, sapores, ab elementis prouenire: irrito tamen conatu id fecerunt, vt è doctissimis Philosophis & Medicis iam monstratum est. Quomodo enim, quæso, à caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, quomodocunque etiam mistis, color, quomodo odor, quomodo sapor proueniat?

Neque vidi aliquem è Philosophis, qui liquidò monstrarit, quomodo qualibet illarum qualitatum ab elementorum qualitatibus proueniat: neque in Peripateticorum libris, quod animum veritatis auidum satiaret, hactenus inuenire potui. In iis potius tot contrariæ sententiæ, tot dubia nondum insoluta occurrent, vt doctissimi quique & maximè ingenui cum Scaligero *exerc.* 324.*s.*4. conqueri necesse habeant: latere naturales has, & sicut & alias rerum species in profundissima caligine humanæ inscitiæ. Hoc ergò nisi præstetur, & monstretur, quomodo ex elementis, quæ aliis qualitatibus, quàm caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, grauitate, item & leuitate prædita sunt, tot aliæ qualitates, quæ cum his nullam cognitionem habent, oriãtur: ratio ista firmissima manet, eaque ad res grauissimas probandas vtuntur doctissimi Philosophi, vt ex Scalig. *exerc.* 17. *sect.* 20. videre est. Habetque hæc assertio fundamentum in illa rationis regula, quæ est: non potest aliquid agere vltra virtutem suæ speciei, neque potest effectum dare ea, quæ ipsum non habet, cùm vt res se habet in essendo, ita sese habet in causando. Quod ita firmum est, vt nullis instantiis infringi possit. Interim concedimus, in composito esse plus, quã in simplici quolibet seorsim sũto.

At nõ plus in simplicibus omnibus, quę cõpositionem ingrediuntur. Et si quæ qualitates & actiones, misto, quatenus tale, competunt, euanescunt ex misto, destructo. At sapores, odores, & similes qualitates misto destructo remanent in parte aliqua misti, cui propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea, vt primo subiecto insunt. Et propterea si etiam meteoris insint ex iisdem caussis competunt. Si enim dicimus, corpora peractè mista esse ea, quæ ex elementis omnibus & hisce principiis inter se mistis constant: nihil obstat, quin non dici possint imperfectè mixta ea, in quibus elementis non omnibus admiscentur hæc principia omnia, aut principiis non omnibus omnia elementa, aut non omnibus elementis non omnia principia. Ita certè compertum, sæpè dari pluuias coloratas, nebulas fœtidas.

Si quæ verò contra hoc axioma ad eius veritatem infringendam opponuntur exempla rerum, ea vel reuera illam qualitatem, quam aliis communicant, habent, vel effectus falsæ caussæ attribuuntur. Ita si dicatur, animam corporis & quantitatis esse efficientem, cùm ipsa non sit quanta, falsum hoc est. Nam anima corporis & quantitatis nullo modo est efficiens, sed ex materia corporea & quanta corpus & quantum format & determinat. Ita si quis dicat, ex chalybe & silice generari ignẽ, quorum neutrum sit actu igneum, sciendum, in silice & chalybe reuera sulphur inesse, quod vel odore percipitur, itsque, aliquando limaturæ chalybis oleum Vitrioli vel aquam fortem affuderunt, non ignotum est. Et si res quæ æquè duræ sunt, vt silex & chalybs, inter se collidantur: tamen si Sulphur iis non insit, ignis non excutitur: contra res aliæ non ita duræ collisæ ignem emittunt. Sunt penes me duæ arundines Indicæ, quæ inter se collisæ flammam emittunt cum manifesto Sulphuris odore.

Neque Elementa, siue κατ' ἐνέργειαν siue κατ' ἐντελέχειαν agant, qualitates se à planè diuersa, producere possunt. Quæ enim κατ' ἐνέργειαν agunt, qualitatem, quæ ab ipsis prouenire dicitur, in se habene formaliter, vt cum aliis, tum Rudolphus Goclenius, *in disquisit. Peripat. quæst.* 6. docet Nullum verò Elementum sapidum vel odoratum est. Neque etiam κατ' ἐντελέχειαν Elementa has qualitates producunt. Cùm enim talia agentia in actum non exeant absque habili subiecto: recipiaturque δύναμιν & actio eorum non nisi pro captu patientis, monstrandum est subiectum illud, in quod, dum agunt Elementa, odores, sapores, colores resultent, & quidem modus explicandus. Quod sollutum humidum indurat, res plana est. Lutum enim per se est durum; quod verò fluidum est, & humidum, habet aqua admista. Hæc ergò si radiis solis euocetur, ad naturalem duritiem redit. Idem in hisce Qualitatibus monstrandum, & docendum, si sapidum humidum est, & in sapore vincit humidũ, cur tot res siccissimę sapidissimę sint, ac si in odore vincit siccum, cur tot res humidæ odoratissimæ sint: cur tot res, in quibus siccum comprehendit humidum, inodoræ sint: cur in tantillo sæpè corpore tanta odoris fragrantia sit: contra v. in magno corpore, quod parum discrepat temperamento, parum vel nihil odoris fit. De coloribus iam nihil dico, de quorum origine disputatio prolixior est, atque ipsos etiam Chymicos hic hærere non nego. Etsi enim fuerint Peripatetici, qui conatu irrito ex qualitatum prima um mistione colores deducere conati sunt: tamen plerique hodie fatentur, is qualitates primas non esse proxima principia colorum, vt apud Franc. Toletum, & Vidum Anton. Sarmilionium & alios videre est. Et omnino illa actio κατ' ἐντελέχειαν nõ paruas habet difficultates, & ipe latius

latius,quam par est, extenditur. Quomodo Sol calefaciat, Goclenius *in disquisit. Philosoph.quæst.6.* hæret,vni Deo hic veritatem exquisitè notam, & rationes,quæ ad probandum, Solem non esse formaliter calidum,afferuntur,non demonstrationes,sed rationes Dialecticas; & quidem nō selectissimas esse scribit. Verùm hanc litem non facio meam. Hæc de primo augmento sufficiant.

Deinde vtimur argumento, quo & Aristoteles, *3. de Cœl.cap.3.text.35.* & Galenus,*lib.1.c.3.de elemētis* vsus est. Ex iis corpora naturalia constant, in quæ resoluuntur. Sed resoluuntur in ista tria principia. Ergo ex iisdem constant. Non iam resolutionum talium multa exempla afferam. Saltem omnibus inesse, & ex iis fieri posse, omnibus in resolutionibus Chymicis versatis notissimum est.

Et in plantis quidem & animalibus res manifesta est. Qui tamen etiā diligentius naturā metallorum perpenderunt, Sulphuri & Mercurio terrā metallicā seu chalcantum addunt, vt apud Libauiū videre est. Et licet alias Chymici ex Sulphure & Mercurio metallico pura, solūm metalla constitui dicāt, tamen de proximis Principiis loquūtur: sicut Medici, dum dicunt, semē & sanguinem esse corporis humani principia, non negant esse quatuor Elementa. Et qui verè Metalla nouit, & ex iis crystallos, quos vocant, parare, facilè etiam Salem iis inesse animaduertet. Et licet igne non omnia comburantur, alios tamen calcinandi & resoluendi modos norūt Chymici. Si quæ verò sunt saxa & similia, quorum tamen pauca esse puto, quæ nihil Salis in se continent, talia magis accedūt ad naturam Elementorum, & mista imperfecta sunt, quod monet etiā Cæsalpinus *de Metall.lib.1 cap. 1.* Licet etiam Sal gustu in omnibus non percipiatur, & omnia mista non sint sapida: tamen inde colligi non potest, salem mistis non inesse: sicut nec negare licet, ignem non inesse omnibus mistis, quòd omnia mista calida non percipiantur. Nam vt qualitates Elementorum aliarum admistione absconditæ latent, vt rectè docet Zabarella, *de mist. ortu & interitu cap. 9.* ita ob aliorum admistionem non gustu percipiuntur. De quo Hippocrates *de prisca Medicina* scribit: Ταῦτα μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν. οὔτε φανερά ἐστιν, οὔτε λυπέει τὸν ἄνθρωπον: ὅταν δέ τι τούτων ἀποκριθῇ καὶ αὐτὸ ἐφ᾽ ἑωυτοῦ γένηται, τότε καὶ φανερόν ἐστι, καὶ λυπέει τὸν ἄνθρωπον. Id est. *Hæc quidem mixtione & mutua inter se contēperatione neq; cernuntur neq; quenquā molestia afficiunt. At vbi horum quidpiam secretum fuerit, & per se extiterit, tunc & conspicuum fit, & hominem molestia afficit.* Ideoque an mistis Sal insit, non semper in integris, sed resolutis (per resolutionem autem non intelligimus illam, quæ pistillo fit in minores partes comminutionem, sed veram partium separationem) deprehenditur. Id quod in mistis combustis & calcinatis accidit. Nam calci salem inesse, & gustu & aliis operationibus deprehenditur. Quamuis verò salem nonnulli ad terram redigere conentur, frustrà tamen hoc tentant. Nam, vt omnes saniores Philosophi & Medici statuunt, & inter hos Cæsalpinus *lib. 1. de Metall. cap. 16.* Sal non est frigidus & siccus: sed calidus & siccus, ac vi abstergendi præditus: & in loco humido liquescit, quod à terra alienum est.

Quod de Sale dixi, idem de Sulphure dici potest. Et inesse illud omnibus φλογιστὰ adeo notum est, vt probatione non indigeat, & Philosophi doctissimi etiam Peripatetici hodiè omnia φλογιστὰ propter sulphur talia esse concedunt. Perpendatur & hoc exemplum, quo etiam Fernelius, *lib. 4. Physi.cap. 3.* vtitur. Si lignum viride igni admoueatur, flammam non concipit, donec humiditas aquea exhalet. Neque tamen quisquam opinetur, nihil nisi aquam è ligno viridi igni admoto exhalare. Nam mordicatio illa, quam oculis infert ille vapor, satis docet, aliud quid præter aquā resolutam hoic vapori inesse: quod quale sit, mox dicetur; satis est, si iam pareat, putam puram aquam non esse. Postquam illa aquea humiditas absumta est, maxima ex parte oleaginosū illud & pingue, quod Chymicis sulphur est, (licet omne sulphur pingue non sit) inflammari & flammam liberiorem, nec itā fumo permistam, dare incipit. Restant tandem cineres, quibus sal residuus est, & ab aqua affusa à terra facilè separatur.

Vt verò etiam obiter meam de eo, quod ex lignis accensis exhalat, sententiam aperiam, Chymicos equidem vulgò Mercurialem illam humiditatem dicere, & Paracelsum *lib. 1. Param. cap. 2.* in ligno quod effumat, Mercurium esse, atque ita volatilitate Mercurium definire, scio. Verùm iis non assentior. Euolant enim & alia igni admota, euolat aqua, euolat sal volatilis, & ille ipse est, qui oculos ferit, atque illum salem in fumo, qui ex accensis lignis attollitur, inesse, non solum mordicatio, sed & natura fuliginis docet, è qua cum vrina & sale communi sal armoniacus conficitur. Euolat & eleuatur etiam sulphur.

Verùm an præterquam, salem volatilem & sulphur, quorum trium nullum Mercurius est, aliud adhuc quid volatile detur, & talè quidem, quod leui etiam calore in altum euolet, hic iam, vt ingenuè id fatear, ex sola volatilitate, quæ pluribus communis, id decidi non potest, sed aliis indiciis opus est, quibus tertium principium probent Chymici. Ego an commodè Mercurium spiritum illum αἰθερώδη & θείας ἀναλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ dixerim, infra videbitur. Non indocti certè Chymici eum admittunt, & in spiritu vini sulphur à Mercurio distinguit Frater Basilius Valentinus, *cap. de Vino*: idem tamen monet, Mercurium à sulphure vini vix separari posse, sed si accendatur spiritus vini, vnà cum sulphure euolare, & eum insignem victoriam in certaminibus Chymicis assecutum esse, qui sulphur vini seorsim nancisci possit, scribit. Sed hoc, vt dixi, obiter.

Non verò solùm in plantis, sed & metallis ac mineralibus sulphur manifestè deprehenditur. Et, vt clarissimus & in Philosophia Peripateticā nulli secundus Cornelius Martini, *in præf. in Georg. Agricolam*, scribit: *Sulphur deprehendi in omnibus metallicis, excepto auro, Sulphur, inquam, combustibile, quod & flammam concipiat, & odorem sulphuris vulgaris exhalet, verè verius est.* Etsi verò aurum excipiat Cornelius Martini; tamen de integro, sicut & de aliis lapidibus & gemmis id accipiendum est, quorum mistio ita est exacta, vt igni non cedat, sulphurque ita fixum, vt ab igne non accendatur. Si verò resoluantur, inesse iis sulphur inflammabile, facilè experiri est, & qui id non credit, aurum fulminans à Chymicis nominatum præparare discat, atque sulphur inflammabile etiam non fine periculo, nisi id rectè tractauerit, experietur. Posse autem inflammabilia ita figi, vt non amplius ardeant, & contrà, ex fixis inflammabilia fieri, Chymicis notissimum est. Et quamuis non diffitendum sit, illud sulphur φλογιστὸν, quod in resolutione mistorum exhibetur, non esse primum purum principium, de quo loquimur: tamen id probationi nostræ nihil obest. Peripatetici etiam ex resolutione res ex elementis constare probant: interim prima pura elementa nullibi monstrare possunt, cùm nec lucidissima & splendidissima flamma rei alienæ commistionem effugiat. Itaque nec Chymici obstricti sunt, vt pura illa principia exhibeant, satis est, si corpora monstrem, in quibus excellunt.

Verùm contra hæc multi multa obiiciunt. Primò Erastus, *2. part. Disput. contra Paracels.* Principium illud & propositionem, quæ tamen est Hippocratis, Aristotelis & Galeni, qua dicitur; *Res quasuis in ea resolui* *An corpor. naturalia resoluantur in ea, è quibus constant.*

solui & è quibus constant, non simpliciter admittendam esse censet; cùm multa in ea corrumpantur, è quibus non sunt composita: vt humores in excrementa vitiosa, vel caro in vermes. Verùm adhibeatur sæpè aliqua limitatio, & dicatur, de vltima resolutione esse propositionem istam accipiendam, vel rem quamcunque resolui in ea, ex quibus actu inexistentibus, tanquam partibus materialibus, composita est: non verò in ea, è quibus res per substantialem materiæ transmutationem generata est. Nihilominus subsumimus, ex hisce principiis actu inexistentibus (sicut nimirum elementa actu inexistunt in misto; caseus, butyrum, serum in lacte; oleum in amygdalis vel nuce moschata) constare corpora naturalia: ita vt per resolutionem & separationem inde secernantur, non verò per substantialem materię transmutationem, quod vult Erastus, ex iis omnimodo generentur. Aliàs enim libenter concedimus, res naturales per corruptionem in multa transmutari posse, ex quibus non constant, v. g. sanguinem & partes corporis in pus; caseum & carnes in vermes. Verùm non de corruptione & transmutatione, sed de resolutione Axioma quid loquitur. Vltimam tamen cum diximus resolutionem, non eā planè intelligimus, quæ fit in elementa: cùm natura tam facilem in resoluendo sese non semper præbeat & in hisce principiis Chymico sæpè subsistendū sit.

Potest enim quid dici tale vel simpliciter vel secundū quid tale: quo posteriori modo & Chymicorum resolutiones in vltima fieri dicuntur. Quod vt rectè accipiatur, sciendū, Deum & Elementa & hæc iis posteriora principia suo genere quidem perfecta condidisse, cum suas formas habeant, per quas sunt, quod sunt: nō tamen sui gratia præcipuè condidisse, sed vt aliorū essent principia. Neq; Chymici primùm inter Elementa & alia corpora perfectiora alia mista, respectu scilicet magis mistorum simpliciora intercedere statuerunt, sed alij etiam doctissimi Philosophi idē statuunt, etsi alio modo, neque omnes istis, quibus Chymici nominib. appellant. Ex Hippocrate de prisca medicina locum supra adduxi, vbi expressè docet, in hisce inesse amarum, salsum, dulce, acidū, acerbum, insipidum & similia, eaque misceri & mutuo contēperari. Ex Erasto etiam integrum locum supra ascripsi. Idem vidit & docuit doctissimus Philosoph. Philo Mocenicus, *vniuers. Instit. ab homin. perfection. cont.* 4. *part.* 1. *c.* 17. *& part.* 2. *cap.* 17. Natura enim ordine & per gradus quosdam, à simplicibus ad perfectiora constituenda progreditur, neque quodlibet ex quolibet, sed hoc ex illo generatur, ideoque etiam non quodlibet in quodlibet, sed in determinatum resoluitur. Qui verò resolutionem omnem in elementa vsque fieri statuunt, principiū petunt, & illud, quod inter Chymicos & ipsos in cōtrouersia est, probationis loco afferunt. Interim hoc libēter cōcedimus, vix vllā corporum mixtorum resolutionem siue natura, siue arte fieri posse, quin etiam vnà resolutio in Elementa aliquo modo, & ex parte fiat. Vt enim Elementa & principia hæc ad eiusdem misti constitutionem concurrunt: ita in resolutione vtraque inde rursum separantur. Hoc saltem statuimus, totum mistum non resolui in Elementa, sed multò maximam partem in principia seu mista prima abire. Et videant, qui contrarium sentiunt, ne dum ea, quæ in resolutione à corporibus mistis resultant, pro primis Elementis, puta vaporē adscendentem pro aere, liquorem destillantem pro aqua habent, murem farinā aspersum pro domino pistrini, vt Scal. loco vtar, habeant.

Licet verò principia hæc mista perfecta dicantur, nihilominus aliorum mistorum principia esse possunt. Nam perfectè mixta dicuntur respectu imperfectè mixtorum, & quod in suo genere perfecta sūt, & quod sunt, per suam formam sunt; non tamen talia sunt, quæ sui gratia simpliciter sint, & vt seorsim existentia peculiarē corporū naturalium speciem cōstituerent, sed vt (ceu aliis mistis, simpliciora & magis exquisita similaria) aliis corporibus mistis perfectioribus nobiliorem materiam præbeant. Neque absurdum est, dicere ea actu esse, cùm è Philosophorum scriptis notissimum sit, actum sumi non tantùm pro existētia, sed etiam pro essentia, quam quælibet res per formam suam habet. Interim mistorum principia esse possunt. Nam & ipsa elementa sunt corpora in suo genere perfecta, & habent suas formas, per quas sunt, quod sunt, & per quas à se inuicem differunt & disparantur: & tamen sine vlla absurditate ex iis mista componuntur, & ex quatuor elementis fit vnum actu. Non enim formæ seu elemētorū seu principiorum Chymicorum officio formæ tū funguntur, sed cùm ad operosiorem compositionē factæ sint, formæ etiam earum formæ superioris dominio subiiciuntur & materię vices sustinent, vt Zabarella, *de gen. & inter. cap.* 2. rectè docet. Et sicut ob elementa prædominantia mista vel calida, vel frigida dicuntur: ita ob principia ista, acida, salsa, inflammabilia, odorata. Sicut verò lignum non dicitur ignis vel terra: ita nec sal vel sulphur. Dum verò mistum corrumpitur, vt aliæ partes in ignem, aliæ in aquam, aliæ in aërem, aliæ in terram; ita & aliæ in sal, aliæ in sulphur abeunt. Et sic concedo, in omni corruptione misti etiam aliquid generari, id est, formam misti interire, & ex vno plura fieri, id est, formæ, quæ antea materiæ officio fungebantur, iam formæ officio fungi incipiunt.

Verùm vt hęc clariora fiant, duæ distinctiones notandę. Prima est, duplicem esse materiam, aliā immanentem, aliam transeuntem. Immanens est, quæ in re materiata & effecta permanet, suam naturam retinens: vt lapides, ligna sunt materia domus; elementa corporis misti. Transiens est, quæ non manet in re effecta, sed mutatur & formam accipit aliam, ita quidem vt priorem recipere non possit. Ita chylus est materia sanguinis; sanguis corporis humani, ac partium in eo omnium nutrimentum. Licet enim alias dicamus sanguineas, quod naturæ sanguinis propinquiores esse vidētur, qualis est caro: tamen etiam caro non amplius sanguis est, & vbi sanguis caro fit, priorem formam deposuit, non ex parte tantùm, sed integrè etiam. Nihilominus reliquæ etiā omnes, & ipsa ossa etiam sanguine nutriuntur.

Materia duplex.
Permanens.
Transiens.

Altera est duplicia esse rerum naturalium principia; alia communia, quæ omnibus æquè insunt, alia propria; quæ cuique generi peculiaria sunt.

Principia duplicia.

Cū ergo iam de corporum naturalium resolutione quæritur, verum est illud axioma; *Res qualibet resoluitur in ea, è quibus constat*, de materia immanente, non de materia transeunte. Ita corpus naturale mistum quoduis resoluitur in elementa, resoluitur in principia Chymica; quę licet alterentur in misto, nō tamen in eo planè abolentur, sed vniuntur, vt rectè docet Aristoteles. Non verò caro vel os in sanguinem resolui potest: quia dum ex sanguine fit caro vel os, sanguis naturam suam amittit, & aliam formam induit. Ideoque malè argumentatur P. Palmarius, *de lapid. Philosoph. dogmatic. cap.* 10. si omnia in aquam, oleum & salem abeunt, ex illis illa nō venisse. Non enim hæc sunt transiens, sed immanens materia. Resoluta nimirum sunt ex misto, non generata. Et vt verbo me explicem, eodem modo principia Chymicorum in mistis aliis inesse statuo, quo in iis sunt elementa, & hinc etiam eodem modo in resolutione prodire. Et proinde non vt partes integrantes (materiales tamen partes non absurdè dici possunt, vt & elementa mixti) mixto inesse, vti ex lapidibus, lateribus, lignis domus, & ex osse, membrana,

carne instrumentum corporis, sed totum cōstituere mixtione, sicut elementa. Qua ratione autem elementa in mistis insint, dicetur capite sequenti: quia tamen nec ista in qua iam versamur controuersia sine istius quæstionis explicatione intelligi satis potest, aliquid de ea dicendum est. Est verò quæstio valdè intricata & difficilis, vt nemo, qui in hac ab alio dissentit, neq; statim id, quod in quæstione est, fundamenti loco præsupponi concedit, conuictis impetendus, aut Physicis ad vnum omnibus contradicere dicendus sit. Dissentiunt enim, si vllibi, hîc inter se Physici. Acutissimi certè Philosophi hic hærent, vtq; inter eos Iul. Cæs. Scaliger *exerc.* 101. fatetur, se non facilè dicere posse, vtram sententiam magis probet, in hac humana caligine. Itaque quemlibet in re dubia suo sensu abundare permitto. Vt tamen meā sententiam liberè aperiam, re hinc inde diligenter pensitata cum iis iam facio, qui elementa secundum formas integra in misto remanere, ac dum mistum in elementa resoluitur, elementa redire non specie tantùm, sed numero etiam eadem statuunt, atque in ista sententia persisto, donec solidis rationibus contrarium monstrarum fuerit. Solis v. autoritatibus vel Scoti vel alios alicuius me moueri nō patior. Neque enim vnius Scoti, qui in suam sententiam, quam nō sine causa Fernel. *lib. 1 philos. cap.* 6. puerilem, triè inanem & potentissimam nominat, Latinos plerosque, dum veterum Philosophorum disciplinam, permistionisque rationem assequi minimè voluerunt, vt idem Fernelius loquitur, pertraxit, autoritate standum vel cadendum mihi existimo. Etiam docti fuere Philoponus, Albertus, Zimara, Auicennas, Fernelius, qui contrarium sentiunt & acriter defendunt, ita quidem, vt nonnulli ex iis scribant, eum qui ipsorum argumenta leges, nisi molaris lapis sit, manus daturum: & qui aliter sentiunt, sophistas agere, naturæ operibus imponere, veteris disciplinæ splendorem obterere & inquinare. Non equidem ignoro, sed eorum opinionem olim in Physicis secutus suo, Auerroen & Zabarellam, cùm negare non possent, elementa in mistis remanere, ne verò integra remanere statuerent, (cuius tamen rei nullam causam euidentem habuerunt) ad formarum refractionem confugisse. Verum refractio illa formarum merum figmentum est', vt à Latinis contra Auerrois sententiam disputantibus satis monstratum est; neque vllam Auerrois & Zabarella pro ista sententia rationem saltem probabilem afferre, & monstrare potuerunt, formas elementorum recipere magis & minus, & gradus aliquos habere, vt aliqui tolli possint, reliquis manentibus, sed simpliciter saltem illud affirmarunt.

Et sit sanè, vt non eu, quem volo, modo elementa sint in mistis, tamen cum nemo tàm absurdus sit, vt elementa nullo modo remanere in mistis dicat, & elementa in mistis remanere neget, de modo verò saltem controuersia sit: quicquid Philosophi de elementis in misto remanentibus, & ex mistorum generatione iterum emergentibus, quod rationi consentaneum est, statuerint, idem de principiis Chymicis affirmare potero, & cùm iis ex resolutione mistorū elementa indagare liceat, mihi etiam fas erit, ex resolutione principia ista inuestigare.

Itaque vt de resolutione naturali nihil dicamus, sed de violenta solùm per ignē, Ignis non nisi ignē generat, nullumque mistum producit. Cum ergò in violenta resolutione per ignem quædam è mistis prodeunt, quæ ab ignis actione seu per se, seu per accidens, seu generatione vniuoca, seu æquiuoca prouenire nōn potuerunt, ea in misto fuerint, necesse est. Sicut nimirum elementa, dum illud vinculum vniouis soluitur, quodqua sibi reliqoitur: ita etiam principia Chymica, quæ antea suo formæ nobilioris dominio seruiebant, neque ob aliorū admistionem deprehendebantur, forma illa corrupta iam manifesta sensibus fieri incipiunt, ita vt sal, qui antea latebat, partibus aliis exhalantibus in cinere maneat, & inde leui negotio separari & ad oculum demōstrari possit. Et qui fit quæso, si generata ista sunt aliorum corruptione, nō resolutione, quod omnia corpora naturalia in ista æquè nō abeūt? Non enim generatur quodlibet, sed hoc ex illo; neq; corrumpitur quoduis in quolibet.

Ideoque non ex quouis corpore per eundem ignē eadem salis vel sulphuris copia educitur. Nimirum ex absinthio, fœniculo, sarmento, viriis & similibus sal satis copiosus, ex aliis verò plantis pluribus, vt cucurbita, cucumere & similibus, paucis admodum elicitur, & quidem non semper eiusdem planè naturæ, siue ex determinatione in qualibet specie id fiat, siue ex admistione corporis alieni.

Deinde verum est idē axioma plerumq; de principiis saltem communibus, non de proximis. Miscibilia enim illa communia manent in misto, proxima autem generationis principia plerumque non manent, sed omnino nomen, naturam, ac definitionem mutant. Totum hoc in totum hoc mutatur, vt sanguis in carnem. Et proinde regressus & resolutio ad proxima principia non datur. Ita ex ouo fit pullus, & omnia oui in pullum mutantur, omnemque porētiam amiserunt, qua regressus fieri, & ex pullo iterū ouum fieri possit. Plerumque tamen hoc fieri dixi, & in animatis omnibus hoc locum habere existimo, vbi anima alimento attracto nouam formam induit: in mistis non animatis, quousque hoc extendendum sit, suo loco dicetur.

Deinde illud hîc nonnulli obiiciunt, Chymicas resolutiones non esse naturales, sed artificiales. Axioma illud; Omnia his constant, in quæ resoluuntur, de naturali resolutione accipiendum esse. Malè à Chymicis hîc artem substitui. Eiusdem enim esse miscere & dissoluere: & quę natura miscuit, ea artē nō posse dissoluere. Verum respondeo, si proximum agens respicias, negandum, quod resolutiones Chymicæ non sint naturales; etiamsi artifex suo modo concurrat. Fiunt enim ab igne & calore, causa naturali. Exempli gratia. Cum planta comburitur salis faciendi gratia, illa actio planè naturalis est, nō artificialis. Etsi enim respectu plantæ, quæ corrumpitur & destruitur, non naturalis sit: tamen respectu agentis est naturalis. Sicut etiam actio caussarum morbificarū in corpus nostrum respectu corporis est præternaturalis; respectu agentis, quod secundum vires suas naturales agit, naturalis. Cum à calore ignis spiritus vini in altū attollitur, non minus naturalis est actio, quàm cū idem spiritus, calore ventriculi & epatis, in cerebrum attollitur, aut cum calore Solis res in vaporem resoluitur. Et proinde res, quæ hoc modo generantur, naturales sunt, nō artificiales, nequead ideam mente conceptā semper opus prouenit, sed pro ignis modo & materiæ præparandæ natura: vnde multa casu sæpè inueniuntur, & multa præter ideam, quam Chymicus conceperit mente, proueniūt. Herbam equidem concidere, vitro iniicere, vitrum luto claudere, fornaci indere, ignem accēdere actiones artificiales sunt. Ab iis tamen effectus, quos cupit Chymicus, non producunt, sed ab igne, tanquam agente naturali. Quomodo autem Ars naturæ ministra sit, & quæ naturæ, quæ artis partes sint, vbi vtriusque operationes concurrunt, bene docet Scalig. *exercit.* 101. *sect.* 12. Longè verò alterius generis sūt res artificiales, vt mox dicetur, quę secundū suā essētiā, & quatenus tales, non à natura, sed proximæ ab artifice dependent; quales sunt sculpturæ & similia.

Chymicæ resolutiones an sint tantum artificiales.

Ars naturalis qua.

Res artificiales qua.

Dabet

Corruptio duplex.

Debebant potius distinguere, qui ista obiiciunt, cum Aristoteles, 5. *Physic. c. 6. text. 5. & 4. Metaph. text. 3.* Corruptionem in naturalem & violẽtam.

Naturalis.

Naturalem enim corruptionem appellat Aristoteles *εἱμαρμένην* seu Fato determinatam, quæ scilicet accidit secundum legem & communem naturæ cursum, qua animalia per naturalem mortem; mista per putredinem pereunt & corrumpuntur.

Violenta.

Violentam autem illam, quæ præter cursum naturę vniuersalem & pręter naturæ legem accidit; qualis est mors violenta & combustio. Quæ corruptio naturali opponitur: non quod ipsa per causas naturales agentes non fiat (nam & violenta corruptio, si causas naturales spectes, planè naturalis est) sed quia contra vniuersalis naturæ cursum accidit. Zabarella quidem aliam inter violentam ac naturalem corruptionem differentiam constituit, quòd scilicet in naturali interitu mistum in omnia elementa resoluitur: Violentam verò corruptionem esse mutationem totius in vnum elementum, vel calidum seu ignem, quæ dicitur combustio, vel frigidum, quæ dicitur putrefactio. Verùm ita simpliciter hoc admitti non potest. Nam vt de putrefactione, quę longiorem disquisitionem requirit, an in vnum elementum tùm mutatio tantùm fiat, nihil dicam, combustio non est in vnum tantùm elementum mutatio Nam & magna pars terræ & salis remanet, & quod in auras euolat, non solùm ignis est, sed magna pars aquæ sulphuris, salis volatilis, vt de Mercurio, cùm de eo dubiterur, nihil dicã: id quod facilè credet, qui recipientibus vapores & fumos exhalantes è rebus accensis excipere volet, vt in oleo, quod ex sulphure accenso per campanam fieri solet, patet.

Operationes Chymiæ quomodo sint naturales & quomodo artificiales.

Etsi ergo Chymicæ actiones quædam hoc modo naturalibus opponuntur & violentæ sunt, vt cum plantæ comburuntur, quæ nisi combustæ fuissent, aliquandiu adhuc crescere, & tandem emori ac putrescere poterant: ex eo tamen non sequitur, quod merè artificiales sint, & quæ hinc fiunt, non naturalia, sed artificalia. Quis enim ignem è ligno accenso generatum naturalem esse neget? Artificiales sunt istæ actiones, quatenus in artificialibus vasis materia elaborãda certo ignis gradui obiicitur At actio Caloris in materiam planè naturalis est. Et proinde opus, quod producitur, respectu efficientis & materiæ naturale est Et si illud, in quo humana industria & labor concurrit, planè artificiale esset, etiam arbores, quæ insitione producuntur, artificiales essent.

Aut si ideò opera Chymica sunt artificialia, quia calor externus, quasi instrumentum, adhibetur: cur nõ etiam pullus gallinaceus artificialis erit, externo gallinæ incubantis calore in actum producitur?

Artificiale quid.

Id artificiale propriè est, quod formã in mente artificis prius conceptam ab artifice accipit: at, Chymico etiam de principiis non cogitante, nec formam eorum prius mente concipiente, in resolutione sponte ea proueniunt: quia scilicet iam inerant. Artisque nullius est formas rerum naturalium producere. Et vt Aristoteles 2. phys. c. 1. text. 2. habet, *ὅσα δὲ ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον*: *Quæ ab arte proficiscuntur, nullum insitum mutationis impetum habent*

Chymica principia arte non fiunt.

At quæ à Chymica fiunt, omnia istum internum impetum habent; calorq; saltem externum agens est, qui illam *ἔμφυτον ὁρμὴν*, ad actum deducit: Chymicus verò agens naturale patienti saltem applicat: quod idem facit medicus. Nam dũ medicus ranunculum aut canthatides cuti applicat: eius quidẽ intentio est, vt vesica excitetur: verùm nõ ideò excitatur, quia medicus cogitat hoc, sed quia ranũculus & canthatides has vires habent, quas exserũt etiam medico amplius ea de re non cogitante.

Verùm enim verò si omnia, quæ de quæstione hâc, an scilicet resolutiones Chymicæ sint naturales vel artificiales, dici possunt, ad viuum resecemos, & quę diximus, in pauca contrahamus, de vocabulis potius, quàm re lis est. Chymiam artem esse, vt Medicinam, supra diximus, & nemo, vt opinor est, qui id neget. Ideoque actiones Chymici, vt Medici, artificiosas esse, omnino concedo, & quo modo sanitas à medico procurata artificialis dici potest, eo modo & opera Chymica artificialia dici possũt. Et sicut dum artifex sarmento medullam aufert, aut lacte vel mulso semina macerat, vel vrinam radicibus affundit, artificialia ea opera dicũtur, & vt Theophrast. lib. 5. ait, pars *συνεργεῖ τῇ φύσει*, & fructus hoc modo producti artificiales dici possũt: ita etiam quę à Chymico producuntur, artificialia eodem modo dici possunt. Interim hoc in quæstione est: an principia Chymica artificiali resolutione (concedo enim hoc suo modo) è misto prodeuntia, vt & alia, quæ modo diximus, hoc modo producta suam essentiam naturæ an arti potius debeant. Seu, an talia secundum essentiam suam potius naturalia quàm artificialia dicenda sint. Illa enim præcipuè & principaliter artificialia dicuntur, quorum tota natura ab arte pendet, vt domus, statua, pictura: vbi verò mutuas operas tradunt Natura & Ars, & vbi ars *συνεργεῖ τῇ φύσει* & cum natura concurrit, opus merè simpliciter artificiale dici non potest, sed aliquo saltem modo. Hinc cum naturæ, vt in sanitate procuranda, quæ propterea etiam morborum medicatrix dicitur, in istis actionibus potiores partes sint, opera etiam suam essentiam naturæ potius, quàm arti debent. Ac proinde, si rem hanc in omnem partem ventilemus, res eò tandem redit: Rem quidem, quæ à Chymicis fit, sua essentia esse naturalem, actionem caloris, qua fit, esse naturalem, ipsum motum rei esse naturalem; eatenus verò artificialem, quatenus Chymicus eam secũdum artis suæ præcepta vasi suo includit, vel alio modo disponit, & calorem subministrat, nec alio modo esse artificialem, quàm, vt iam dictum, quo sanitas, quę medici opera recuperatur, artificialis dici potest. Plus Chymicum cõferre, aut artem aliquid ad essentiam harum rerum facere, nunquam monstrabitur. Nam cùm Chymia, vt & Medicina, materiam non faciat, sed à natura mutuetur, imò nec formam faciat, sed eam in materia suo modo inexistentem inueniat, sufficit, si sciat, quæ sui subiecti natura sit, & quod opus, si hoc agens cum hoc patiente coniungatur, proditurum sit. Ideoq; finem illum respiciens cum agens cũ patiente secundum regulas artis coniungit, plura agere non potest, sed totum reliquũ negotium soli naturæ committit, quæ Chymico etiam amplius ea de re non cogitante, sed vel dormiente, vel peregrè absente, vel etiam mortuo omnẽ reliquã actionem absoluit: eodem modo, sicut dum medicus pharmacum purgans secũdum artem paratum in eum finem, quem mente concipit, ægro exhibet, purgatio medicamenti & naturæ vi perficitur, etiamsi medicus ab ægro abeat, & de purgatione amplius non cogitet. Neque sese res aliter habet in Chymicis operationibus, quàm in aliis naturæ operibus, & nõ aliud fit in putrefactione, quæ fit extra vasa, & aliud ex ea, quæ fit intra vasa Chymica, sed vtrobique eodem modo perficitur. Etiam intra vasa vermes interdum ex putredine generantur, qui certè non sunt artificiales.

Neque enim quæ à Chymicis fiunt operationes semper fortiore & adurente igne instituuntur: sed per putrefactionẽ saltẽ & digestionem non tarò materia resoluenda, vasis suis inclusa, elaboratur. Nec rem ad cineres sèpet deducere opus est, vt ex ignea exhalatione salsã qualitatem accipiat, vt vult Scheggkius; sed in succini & cornuum & ossiũ destillatione, antequam fiat incineratio, sal educitur vola-

tilis;& is quidem in cineribus remanet,sed cum ipso humore euolat,ac vel collo retortæ, vel lateribus recipientis adhærescit. Imò sal vrinæ volatilis(quid verò fixum & volatile sit, dicetur capite sequenti) leuissimo calore sursum ex ipso humore attollitur, & ipsum vini spiritum volatilitate antecuertit: neque volatilitas salino principio aliquid derogat; cum sal & fixus & volatilis detur, vt infra dicetur. Contra si terrã,à qua sal affusa aquâ separatus est, vras & adutas,nihil inde salis amplius elicies. Ita corpus, è quo sulphur inflammabile iam exhalauit nunquam iterum flammam concipit. Præterea non è qualibet re æquali copia sal elicitur; sed ex aliis copiosus,ex aliis paucus.

Natura principia Chymica ostendit.

Imò ista principia non tantùm ab arte, sed nonnunquam etiam à natura conspicienda ostenduntur. Perpendat quisque saltem coctiones in animalibus & excrementa:certè sulphur in iis esse,ex odore colliget. Sulphur enim πρῶτον ὀσφραντὸν est odoris doris,fœtor verò vel species,vel affectio odoris. Est est aliud etiam sulphuris in excrementis animalium documentum,inflammabilitas:memini hîc in Cloaca seu anguillam,seu aliud quid lstitare,quod Camatinam illam quandoque ita commouebat,vt fœtor per totam domum molestus esset. Cum ergo candelâ accensa demissâ explorare vellent, quidnã id rei esset, subitò tota Cloaca flammam concipere visa est,quæ res etsi adstantes non parùm consternaret,subitò tamen iterum flamma euanuit: quod accidit proculdubio vaporibus illis sulphureis in Cloaca agitata accensis Ita salem etiam in vrina reperiri notissimum est. Et licet hæc pura principia non sint,aliquid tamen præter elementa,& quod vt species de genere testetur,habẽt. Inquirat etiã,quid alibi in natura fiat Resinosę arbores resinã suã sulphureæ naturæ sponte fundũt,ex nuce moschata, semine lini,amygdalis,& plurimis aliis seminibus ac fructib.olea exprimuntur, quæ natura inerant. Sol naturaliter redditur è cinerum & calcium exhaustis cumulis,circa officinas nitrarias. Columbarum fimus salem acrem,& copiosum continet, sine vlla præcedenti vstione. Imò sine adustione ex plantis in ipso humido sal fieri potest,modumq; tradit Beguinus, *in tyrocinio Chymico lib. 2. cap.* 17. Neq; enim humido absũpto is in crustã lapideã concrescit,sed in ipso liquore sponte coagulatur. Ita & sal vrinæ ex humorũ adustione non fit,cùm in infantium vrina, & eorum,qui frigido sunt temperamento,æquè insit,ac adultorum, vel qui calido sunt temperamento. In vino ad latera doliorum tartarum concrescit, vtpote in vino iam superfluum, etiamsi in vuis superfluum non esset,quod copiosum salem in se cõtinet Etsi enim liquorem, in quem tartarum calcinatum in loco humido resoluitur,vulgo oleum appellent:tamen oleũ propriè nõ est,sed sal liquatus, in quem etiam exsiccatione rursus abit. Spiritũ vini natura procreauit,non ars; quod nemo potatorum ignorat,qui,quò plus spiritus vinum habet, eò facilius inebriantur:nemo Oenopolarum nescit,quib. cognitum,parte hæc euanescente, reliquum facilè corrumpi, & multis aliis indiciis & effectis satis conspicuis is sese prodit, vt licet oculis corporeis non pateat,oculos tamen mentis latere non possit. Neq; ab arte solũ is separatur, sed & brumale frigus eũ à suo Phlegmate separat,qui nõ amplius vinũ,sed spiritus vini,vel vini pars spirituosa appellatur.

Quæ omnia,quæ hactenus exempli loco adduximus,etsi non sint principia Chymica pura, satis est tamen,si is iis abundent, vt ab iis non immeritò denominationem accipere possit; sicut & elementa nullibi pura habẽtur,sed corpora, in quibus terra abundat,pro terra,in quib.aqua, pro aqua monstrãtur,vt sæpius iam dictum. Quibus si elementorum nomina secundũ ipsorum prædominiũ Peripateticis imponere licet, cur non idem Chymicis, dum sua principia describunt, facere fas sit?Neq; enim principia hæc propter se,& vt seorsim, tanquã perfectæ rerum naturalium species, consisterent,sed propter alia facta sunt, vt scilicet ex iis variè mistis varia corpora prodirent:ipsa verò ex se mutuò non constant,neque in sese mutuò resoluuntur.

Et cum concedunt Peripatetici, quod omninò negare nõ possunt, corpora illa, in quæ mixtorum resolutio fit,non esse pura elementa, sed mixta, in quib.vnum elementum præualeat, à quo fiat denominatio:hoc ipsum in quæstione est, quidnam illud sit,quod elemento prædominanti admixtum est,& an hic ad Chymicorum principia recurrendum sit, v.g.cum cineres non sint pura terra, quid illud sit, quod terræ admixtum est,& aqua affusa elicitur, an non sal sit?

Præterea quod nonnulli obiiciunt, non dari principia propiora rerum naturalium,quam elemẽta; quia nihil videatur à natura in ista principia resolui,non magni momenti est. Nã superficiales isti naturæ serutatores nimis cœcutientibus oculis naturales istas resolutiones aspiciunt, & vt Scal.ioco, *Exercit.* 307. *s.* 12. vtar; sæpe murem farina aspersum eundem putant cum domino pistrini. Cum cadauer, inquiunt, aliquod putrescit, ignis & aer in auras euaporat;humidum diffluit; fimus loco terræ relinquitur. Quæso,quisquis es,qui ita iudicas, cadaueri putrescenti nares propius admoue,& vel fœtor ille te docebit,non purum ignẽ & aërẽ esse,quod exhalat,sed cõpositum adhuc;aliumque odorem cadauer equi, alium bouis, alium hominis cadauer, aliam plantam hanc vel illam putrescentem exhalare. Vt enim res integræ aliæ aliũ habent odorem, alium rosa,alium ruta, alium absinthium, quorum tamẽ quodlibet de exhalatione sulphurea testatur: ita etiam in putredine(vt & in combustionibus)aliç aliũ exspirant eadẽ de causa, & ob eandem sulphuream exhalationem. Quas certè exhalationum differentias vel odoratu agnoscere non semper inutile fuerit,atque id nec Chymici,nec Medici neglexerũt. Vermes enim in intestinis latentes ex odore,qui ex ore exhalat,non solũ Medici multi,sed & non pauci è vulgò deprehendere possunt. Qui non imminentem gangrænam odoratu deprehendere possit, parùm exercitatus & cum ægris minus versatus est Chirurgus vel Medicus. Fimum si terrã puram putas, multum erras. Putrida vrina, vel fimus,postquam computruit, saltem terræ admistum plurimum continet, quod facilimè resolutione deprehendi potest.

Resolutio corpor. natura. non semper fit in elementa.

Idem enim error in violentis resolutionibus cõmittitur. Si enim isti fumum vel flammam vident, tantum ignem, vel aërem esse putant. Et ne ab obscuro aliquo Philosopho hoc factũ dicã, eruditissimus & clarissimus Philosophus, Zabarella communem sententiam secutus, *de mist. generat. & interit. lib.* 2. *c.* 1. scribit combustionem,(ea verò accidit,cum res incenditur & flammam concipit) esse totius misti in vnum tantùm elementum,id est,ignem mutationem, excepta aliqua parte terræ. At si Alembico ea exciperent,deprehenderent, non tantùm elementa esse,sed mista adhuc. Nam fumi isti,quos, vt iam diximus,plerique ad probandum elementorum numerum ex resolutione corporum naturalium adducunt,tantum abest, vt vel elementa seu pura seu impura sint,vel etiam imperfectè mixta, vt sint ipsissima corpora in minima corpuscula resoluta (sublimationes enim Chymicorum pistilla sunt) è quibus exhalant. Ex sulphure enim accenso flores sulphuris colliguntur Fumus, qui ex Mercurio aut sale armoniaco exhalat, ipsissimus est Mercurius

&

& sal armoniacus, & longè aliud, quam fumus, qui ex ligno querno, vel tartaro, vel vitriolo eleuatur. Aut si saltem metallorum fossores & coctores, quorum sæpe longè maior, quàm τῶν βιβλικῶν Physicorum & otiosorum speculatorum in hoc genere est peritia, consulerent, aut eorum caminos inspicerent, aliter se rem habere, quam putant, facile doceri possent. Quibus certè fides hic non deroganda, cum doceant, arsenicum, pompholyga, cadmiam, Mercurium & eiusmodi alia multa à metallorum fusione & coctione, ac sublimatione exhalare, & in fornacibus & alembicis colligi, non verò elementa vel simplicia seu pura seu impura, vel imperfectè mixta & meteora. Nullâ hic demonstratione opus est, sed sensu potius: & si Chymicus dixerit, illud quod fumi specie eleuatur, esse sulphur, Mercurium, arsenicum, cadmiam, istud sal aliquod volatile, non aliquod meteorum: cur sensibus fidem derogem, & Chymicis ac metallorum coctoribus, quibus talia vsitatissima sunt, non credam? Imò credunt omnes Medici, qui ea pro iisdem etiam, pro quibus à metallurgis venduntur, vsurpant. Certè sensibus hîc fidem derogare & demonstrationes poscere, ἀπαιδευσία ἐστίν est, & qui hoc facit, idem facit, ac qui piscatori, qui lucium se cepisse dicat, carpionem vel cancrum cepisse Syllogismo persuadere conetur: inprimis cum effectibus res tales naturas suas satis prodant, & proprietatibus suis se manifestent. Etenim etsi in scientiis sensui suus locus est, non tantùm demonstrationi. Ita cum cinerem vulgò vident, terram esse dicunt impertissimè. Separatio enim facilimè per aquam affusam, quid sal & terra differant, & vtrumque in cinere contineri, ostendit. Vnde & rectè Auerrois 5. *colliget cap.* 42. scribit, Cineres diuersos fieri secundum diuersitatem rerum, è quibus fiunt, ac fumum omnem quamuis habeat complexionem calidam desiccatiuam: tamen semper retinere secum virtutem rei, ex qua est fumus. Vbi si quis statuere velit, cinerem esse terram à prædominio elementi ita dictam, fumum ignem itidem sic dictum, & porrò quæratur, quid tandem reddat elementum hoc impurum, non responderi potest, quod sit elementum aliquod. Neque enim vllum Elementum vel sapidum est, vel odorabile. Ergo licet concedatur, in cinere terram abundare: illud tamen, quod terræ admixtum est, sal est, vtpote sapidum; quod fumo, sulphur, vt odorabile. Hinc etiam Auerrois non dicit in fumo igni aliud Elementum admisceri, sed in eo esse adhuc virtutem rei, ex qua est fumus: id quod Chymicæ resolutiones satis docent, vt mox dicetur. Sal verò vbi semel separatus est affusa aqua, etiamsi reliquam terram vras & aduras, ne mica salis inde amplius producetur: quod satis monstrat, salem non esse terram à calido & sicco passam.

De corpor. natural. resolutionibus quomodo rectè iudicandum sit

Non ergò ita obiter & superficialiter de naturæ operibus iudicandum, sed paulò penitius ea introspicienda sunt. Et quod nobis fortuitò non obiicitur, arte & industria inquirendum. Nimirum in naturæ externis resolutionibus iudicandis multa occurrunt impedimenta: neque partes resolutæ ad examen sese sistunt, vt cognosci possint, An elementa pura sint, vel alterius generis, sed in auras diffunduntur & aufugiunt. Maior autem certitudo est in operibus artis, vbi nihil perit, sed vasis clausis omnia administrantur: partesque resolutæ inclusæ colliguntur, & heterogenea ab homogeneis discernuntur, vt rectũ de omnibus possit fieri iudicium: absque quo si sit, impossibile est, vt quisquam, etsi pro absolutissimo Philosopho vel Physico se venditet, ex solo vapore adscendente de natura rei iudicare possit; cum vapores ad adspectum sint similes, id verò, quod in vase recipiente colligitur, diuersitatem monstret, & hoc esse spiritum vini, illud rosacum, hoc cerasorum, illud salis, vitrioli, vel alium; hoc flores sulphuris vel salem armoniacum doceat, quæ, etsi pura pura principia non sint, quia tamen ea in iis abundãt, ab iis corpora illa denominationem accipiunt. Si quis verò nomine principii ea dignari non vult, appellet sanè elementa seu pura seu impura, hoc verò doceat, vnde sapores, odores, &c. habeant, cùm tales qualitates elementis non insint.

Resolutionum Chymicarum certitudo.

Et quidem in vtraque resolutione tam naturali, quàm violẽta, id, quod diximus, præstare potest Chymia. Priorem quod attinet, cum putredo fieri dicatur vi externi caloris educentis externum: idem fit in cucurbita vel alio vase clauso, calore lento in fimo vel balneo administrato. Hac tamen differentia, quod vt dictum, de partibus resolutis internis naturæ operibus ita certò iudicare non liceat; cum hinc inde dispergantur: in operibus verò Chymicis vasis clausis omnia excipiantur, vt rectius de iis iudicium fieri possit. Idem præstat in violentis corruptionibus, vbi vehementiore igni adhibito resolutæ partes aqueæ & oleosæ in recipiente vase excipiuntur: in fundo verò, quod combustum est, salem & terram continet.

Chymica principia è re vera mistis insint.

Nonnulli aliud quærunt effugium; & cum negare non possint, à Chymicis vel ad oculum monstrari ista, quæ appellant, principia, dicunt, non inesse mistis ea, nec inde separari, sed vi ignis fieri. Putatque Schegkius, quem Riolanus, & alii sequuntur salem reuera seu φύσει rebus non inesse, sed accidere saltem hoc terrenis partibus, vt mutentur propter igneã exhalationem in saliam qualitatem. Verum longè aliter sentit hac de re Hippocrates qui, *loco supra allegato*, salsum, amarum, & huius generis alia, reuerà rebus inesse, atque inde δυνάμεις docet, quibus cum peculiares facultes & vires, alias ab elementorum qualitatibus, tribuat (in concreto enim loquitur, & subiectum cum qualitatibus intelligit) pro peculiaribus illa subiectis & substantiis habent. Imò, alimenti loco talia cum cum plantis assumi idẽ, 1. *de natura hum. text.* § 1. scriptũ reliquit. Τὰ φυόμενα, inquit, καὶ σπειρόμενα, ὁκόταν εἰς τὴν γῆν ἔλθῃ, ἕλκει ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν ἑωυτῷ ἐὸν τῇ γῇ. ἔνι δὲ καὶ ὀξὺ καὶ πικρὸν, καὶ γλυκὺ καὶ ἁλμυρόν. *Quæ plantantur & seruntur, vbi in terram peruenerint, attrahit quoque quod sua natura conueniens inest terra. Inest autem & acutum, & amarum, & dulce, & salsum.* Ac proinde cum talibus plantas nutriri & augeri doceat, ex iis etiã cõstare docet. Idem Scaliger, *in l.* 2 *de plant.* concedit, dum scribit: *Si è quercus cinere fit Sal: (fit enim) haudquaquam eius alimenta repugnare videtur.* Et certè, qui putant ea, quæ à Chymicis producuntur, ab ipsis fieri, non natura inesse, suam in Chymiam imperitiam produnt. Et si aliquas Chymicas resolutiones vidissent, aliter sentirent. Si tamen Chymicis fidem habere nolunt, metallurgos adeant. Si enim istud argumentum contra Chymicos valeret, valeret etiam cõtra metallurgos, atque euinceret, metalla & mineralia non extitisse, sed à metallurgis producta fuisse. Separat Chymia diuersas rerum partes, non generat; & nisi à natura subiiciatur materia, eam producere non potest.

Principia Chymica quomodo rebus insint.

Aliqui principia ista, quæ è mistis separari dicimus, potentia saltem inesse, non actu dicunt. Verum id nostræ sententiæ nihil officit. Nam cum nemo neget, elementa reuera in mistis inesse: nihilominus Physici disputant, an actu vel potentia mistis insint. Qui ergo istam controuersiam composuerit, facilè videbit, an potentia vel actu inesse dicenda sint hæc principia. Nobis sufficiat hîc dixisse, reuera inesse: non absimili modo, sicut in lacte inest butyrum, caseus & serum. Hippocrates dicit, quod amarum, salsum, acidum, & huius generis, alia, μισγόμενα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν οὐ φανερά ἐστιν: ὅταν δὲ

τι τῷ πλῆν διακριθῆ, τότε φανερόν. Vbi secretionis vocabulum vsurpat. Et Aristoteles tam de iis, quæ actu, quam quæ potentia insunt, vocabulum secretionis retinet, 3. *de Cælo, cap. 2. text. 35.* ἐν σαρκὶ καὶ ξύλῳ καὶ ἑκάστῳ τῶν τοιούτων ἔνεστι δυνάμει πῦρ καὶ γῆ. φανερὰ γὰρ ταῦτα ἐξ ἐκείνων ἐκκρινόμενα. *In carne & ligno, & vnoquoque talium inest potentia ignis vel terra. Manifesta autem fiunt hæc ex illis segregata.* Ergo si ex eo, quod potentia, secundum hunc locum Aristotelis, ignis & terra insunt mistis; concludi non potest, quod non sint mistorum principia: ita etsi concedamus, potentia suo modo esse ista principia in mistis, inde tamē inferri non potest, quod non sint mistorum principia. Sed potius, sicut hoc loco argumentatur Aristoteles; In carne & ligno insunt ignis & terra; quia inde segregantur: ita etiam argumentari possumus: Principia Chymica separantur ex mistis. Ergo iis insunt.

Discrimen inter Elementa & principia Chymicor.

Tandem & hos affert Erastus cōtra principia Chymica, *parte 2. disput. contra Paracelsum, p. 74.* Frustra noua Principia Chymicos comminisci; cum nihil aliud dicant, quā iam olim per tot secula alij Philosophi dixerunt & demonstrarunt; nullum alium habere vsum nominū istam nouationem, præter quā quod quæ clara & intelligibilia prius erāt, obscura, intricata, & incōprehensibilia nobis reddantur. Quę aquæ propria esse, inquit, omnium eruditorum oculi omnibus ætatibus conspexerunt, fumosi isti Philosophi, vt nouisse plus aliis viderentur, Mercurio adscribere voluerunt: quæ aeri maximè conueniunt, sulphuri tribuunt: quæ terræ aptissimè congruunt, sali suo accommodant.

Verum enim verò quis non agnoscit differentiā inter salem verò quis non agnoscit differentiam inter salem & terram? Sal in humido liquescit; terra non item. Quanquam enim terra ab aqua dilui & cum ea misceri possit: tamen in ea nunquam liquescit, vt sal, vt etiam per chartam colari possit, sed statim iterum ab aqua separatur, & fundum petit. Imò sal in aëre humido liquescit, quod terra nunquam patitur. Neque enim sal terra saltem est propter igneam exhalationem salsę qualitatis particeps, vt vult Schegkius, aut adusta & empyreuma ac vestigium ignis retinens. Cùm enim ignis sapidus non sit, quomodo terram sapidam reddere potest. Et si sal est terra adusta, quî fit, vt in aqua liquescat & ei ita vniatur, vt cum ea etiam per chartam bibulam transeat: terra verò non adusta cum ea non vniatur; cum tamen non adusta maiorem cum aqua communicationem habeat, quàm adusta. Ita etiam Aqua & Mercurialis pars Chymicorum longè differunt. Ita sulphur & aër. Neque enim inflammatur & ardet aer, sed sulphur. Nam quod aliqui dicunt, facilimè rara omnia multùm in aeris continentia, pinguedinis autem minimum, in largissimam conuerti, difficilius verò pinguia penè omnia corripere flammam, quam arida stramina, ex quibus pinguedinis vix minima particula separari possit: sciendum primò aliud esse quærere, cur res sit inflammabilis. Illud enim habet à sulphure, hoc à raritate, supposito tamen sulphure. Sulphur enim si absit, res non inflammatur, vt in pumice & spongia marina videre est. Deinde pinguedinem sulphur, quod Chymicorum principium est, non idem esse, sulphur in multis reperiri; quæ pinguia non sunt. Sulphur enim suum, ob quod inflammatur, habet spiritus vini: pinguis tamen non est, seu oleosus; & sulphur quidem in pinguedine esse, sed aliis partibus admistum, quæ inflammabilitatem prohibere possunt.

Inflammabilitas vnde.

Ideoque siccitatem & raritatem corporis ad facilē inflāmmabilitatem in quibusdam facere Chymici etiam concedunt: potestque res parum sulphuris & oleositatis in se continens, si rara, aridaq; sit, & nihil in se habeat, quod inflammationem prohibere posit, facilius inflammari, quam alia, quæ sulphure abūdat, alias tamen partes inflammationem prohibētes admistas habet: sicut in puluere pyrio alias summè inflammabili apparet, qui si spiritu aliquo acido imbuatur vel humectetur, inflammabilitatem amittit. Et spiritus vini, si aquam & phlegma admistum habeat, non inflammatur; si verò purissimus sit, & à phlegmate & sale fixo cæterisque, quibus in vino mistus erat, quantum fieri potest separatus, facilimè inflammatur, & instar naphthæ flamma concipit, & subtilissimus ac violatilis maximè est, ita vt etiam per sextuplicem papyrum in destillando insensibiliter transeat, in loco calido exhalet, aut si via non detur, vitrum rumpat & si quid omninò vel Mercurialis substantiæ (Mercurialis dico, aereæ seu potius æthereæ, non aqueæ, nec curo, quid hic vel ille Chymicus dicat) vel salis violabilis secum habet, id secum, vt ipsum etiam volatile, in auras rapit. Et hinc accidit, vt alia bitumina & olea aliis facilius vel difficilius inflammentur. Talia autem arida sulphur in se continere satis docet oleum, quod è papyro conficitur. Res tamen aridæ & raræ non inflāmantur ob raritatem & ariditatem, sed ob sulphur, quod in se continent. Hinc etiam res non aridæ, sed actu humidæ, etsi potentia siccæ esse possint, facilè inflammantur; vt naphtha & spiritus vini, non quod copiosum aerem in se contineant, qui sit ἀρχὴ πυρὸς & pabulum, (hoc enim si esset, dum candela accensa vel alia flamma in aere circumfertur, is accendi deberet, quod non fit, nisi forsan olei succini aut spiritus vini terebinthinati, vel sulphurati, vel camphorati vapores in eum dispersi sint) sed quod sulphur copiosum in se continent. Quod si quis exhalationem siccam pinguem dicere maluerit, rem retinet, & aliud nomen substituit; sed minus commodum, cum spiritus vini pinguis non sit. Sicut contrà res etiāsi sint aridissimæ, si sulphur in se non contineant, non inflammantur. Res manifesta est in papyro, quæ vbi accensa deflagrauit, manet sicca & rara, & tam leuis, vt leuissimo venti flatu vel anhelitu dispergatur: nihilominus quia sulphur inflammabile, seu humor inflammabilis, aut oleosum inflammabile (de nomine enim cum nemine litigabo) deflagrauit, amplius flammam non concipit.

Principiorum Chymicorum vsus.

Vsus igitur principiorum Chymicorum est, vt ex iis, tanquam proximis & propriis principiis, proprietates, quæ corporibus mistis insunt, & ex elementis proximè demonstrari non possunt, deducantur, & demonstrentur, vt præcipuè in proprietatibus & facultatibus medicamentorum inquirendis patet. Etsi enim, vt supra dictum, Erastus putet, omnia hæc ex elementis deduci posse, nec nominum ista nouatione opus esse, atque alij etiam putent, nihil à Chymicis in suis resolutionibus afferri posse, quod non è doctrina Elementorum aut meteorologica de exhalationibus explicari citra ficta Chymicorum principia possit: tamen huic suo promisso nondum eos satisfecisse, nec satisfacere posse, existimo. Et possent sexcenta huiusmodi afferri, quæ ex Doctrina de Elementis & exhalationibus explicare eos non posse puto: vnum atque alterum saltem proferam. Reddant quæso rationem, quî fiat, quod vbi opiata destillantur, vapores, qui è vasis alias satis arctè clausis nihilominus exhalare solent, somnum concilient, ita vt Pharmacopæorum & Chymicorum famuli, quibus ignis regendi cura commissa fuerat, ad fornacem profundo somno correpti inuenti sint quod ab aliis exhalationibus plurimis non accidit? Quî fiat, quod vapores, qui ex Mercurio vel Antimonio exhalant, non sine periculo cum spiritu attrahantur; cùm ab aliis exhalationibus plurimis nihil damni sit? Quî fiat, quod vbi

vbi cornua vel ossa animalium destillantur, sal tàm copiosus recipienti adhærescat, quod nec in vitrioli, nec salis communis, nec lignorum destillatione accidit? Quî fiat, quod vbi in aquam, in qua scoriæ reguli antimonii coctæ sunt, acetum inspergitur, tàm grauis fœtor excitatur? Vnde tanta in tantilla auri fulminantis portione vis sit? Quî fiat, quod cum aqua fortis vel spiritus Vitrioli limaturæ ferri affunditur, materia ita incalescat, imò flammam concipiat, & tàm grauis odor inde exspiret? Quî fiat, quod vbi butyro Antimonii spiritus Nitri confertim affunditur, materia flammam concipit? Quî fiat, quod singula salium genera in suis coagulationibus peculiares, & tàm exactas, ac quę ad Mathematicorum regulas planè congruunt, figuras obseruant? Quî fiat, quod sal armoniacus & vrinæ, qui in euolando non est tardior, imò spiritum vini volatilitate superat, non accendatur, cum facilè spiritus vini accendatur. Quî fiat, quod fumus plumbi & argenti viui aurum corrodit, non fumus vitrioli vel aliarum rerum? Quî fiat, quod vbi calci Lunæ affunditur spiritus salis, tinctura viridis instar smaragdi extrahitur; si verò spiritus vini sale vrinæ impregnatus, cæruleus? Quî fiat, quod sal vrinæ in spiritum vini coniectus eum coagulat? Quî fiat, quod acetum destillatum coralliis, margaritis, plumbo calcinato affusum insipidum destillat? Quî fiat, quod vbi spiritus vitrioli terræ sigillatæ infunditur & destillatio instituitur, nil nisi phlegma exstillat? Quî fiat, quod si coraliis calcinatis spiritus vini affunditur, corallia acrimoniam ardentem contrahunt, & ipse spiritus vini acrimoniam amittit? Quî fiat, quod antimonium cum nitro fusum accenditur, semel tamen atque iterum cum eo calcinatum amplius non accenditur? Quî fiat, quod spiritus vitrioli, vbi cum oleo tartari dicto miscetur, momento incalescit, & aciditatem omnem amittit? Qua ratione præcipitatio perficiatur, vel quî fiat, quod corpore quodam in liquore aliquo soluto, si liquor alios affundatur, id ad fundum descendat? Quî fiat, quod magisterium coralliorum & margaritarum simpliciter per solutionem in aceto, eiusdemque ablutionem paratum facilè in quouis liquore liquescit, non verò id quod fit per præcipitationem cum oleo tartari.

Hæc & similia explicent: quod ipsos facturos nō putamus absque Chymicorum principiis ex sola doctrina elementorum, & Meteorologia, quæ exhalationes saltem, vt imperfectè mixta, & quidem ex elementis mixta considerat. Nam vt de aliis non dicam, elementa sunt insipida & inodora, vt ipse Aristoteles, *de sensu & sensibili*, concedit. Si verò in exhalationibus quid nobilius est, ac supra elementa, id non ex doctrina meteorologica, sed principiis Chymicis explicandum. Et nihil obstat, quin elementa, quatenus vt impura considerantur, vt & exhalationes partes corporum perfectè mixtorum in minima resolutorum, sed ipsas adhuc perfectè mixtas, sulphuris puta, picis, succini, salis & similium, in se contineant. Quæ tamen propterea perfectè mista dicenda non sunt. Non enim tùm inter elementa & vaporem rei resolutæ quæ recipit, vera fit mistio; sicut nec dum manipulus salis in aqua soluitur, perfecta fit mistio.

Neque dum Chymici ad principia ista certas qualitates reducunt, nihil docent, & principium petunt. Necessarium enim est, vt qualitas quælibet ad suum primum subiectum reducatur: & sicut Physicus caussam aliam nullam reddere potest, cur ignis calefaciat, quàm quod hæc eius est proprietas, & dum id docet, non petit principium: ita nec aliam caussam reddere potest Chymicus, cur sal sit sapidus. Itaque dum faciunt hoc Chymici, verba non dant, sed πρῶτα δεκτικὰ nominant, in quibus reuera qualitates, quas nominant, semper reperiuntur, & accidentia ad suas caussas referunt. Neque tamen omnium corporum proprietates ad principia Chymica reducendas esse, vel reduci posse existimo. Scio enim, & alibi docui, quasdam à forma nobilioribus fluere. Neque etiam omnes Chymicorum opiniones meas facio, & an vis purgandi rectè à sale deducatur, hic non disputo. Satis est, si in genere hoc obtineam, alias proprietates à sulphure, alias à sale & quidem semper prouenire. Et proinde in quocumque misto talis proprietas reperitur, ibi principium illud, à quo fluit, inquirendum: vnde artificiosæ & vtilissimæ Chymicorum separationes ortum habent. Si enim proprietas aliqua à sulphure fluit, illud extrahendum, sal remouendum, vt medicamentum à heterogeneis separatum efficacius reddatur: contra si à sale, sal inquirendus, sulphur separandum. Id quod in omnibus narcoticis manifestum est, quorum vis, id quod hodie non solùm in Chymia & Philosophia Aristotelica peritissimi viri multi concedunt, à sulphure, non sale pēdet: acrimonia omnis à sale, etiam ea, quæ in fumo oculos mordet.

Hoc tamen hîc monendum, principia hæc communia, non particularium affectionum propria ac proxima esse principia, neq; à sale, quatenus sal est, vim purgandi, neque à sulphure, quatenus tale est, vim ναρκωτικὴν esse: aliàs omnis sal purgaret, & omne sulphur seu inflammabile esset ναρκωτικόν: verùm principia hæc, quatenus communia, communium saltem affectionum esse principia, speciales verò affectiones à determinatis fluere principiis.

Quæ verò multis Erastus contra Paracelsum de Elementorum in tria principia resolutione disputat, *parte 2. disput. contra Paracelsum*, adducere superuacaneum est, cum vix aliquis saniorum Chymicorum tria illa principia ante Elementa constituat. Assentiatur Paracelso hac in re Quercetanus, vel cuicunque libet absurdas eiusmodi opiniones defendere: mihi hoc non est propositum: cum probè sciam, elementa, quatenus talia, nec sapida, nec odorata, nec colorata, nec inflammabilia esse.

Tandem hic non prætereundum, aliquos quidem ista principia Sal Sulphur & Mercurium concedere; ideò quod reuera in omnibus insint, & in ea resoluuntur corpora ipsa. Iidem tamen hoc negant, quod sint æquè prima ac Elementa; sed esse Elementis posteriora, & ex iis componi, omnesque rerum naturalium proprietates ab Elementis deduci posse, etiam illas, quæ tribus hisce principiis adscribuntur, statuunt. Habere enim Elementa tot dotes, maximam partem incognitas, abs quibus variè inter se coalitis oriantur illa, quorum rationes nobis manent incognitæ, atque indicibiles. Nam primùm esse materiā & formam, deinde Elementa, quæ ex materia & forma componuntur, denique hæc tria, Sal, Sulphur & Mercurium, quæ ex Elementis componantur, quæ omnium sunt proxima & sensibus maximè vicina. Atque ita Aristotelicæ Philosophiæ gloriam conseruari, nec Hermeticæ debitam laudem denegari existimant.

Verùm enim verò nobis equidem idem est propositum, nec Peripateticam Philosophiam euersam, sed potius per Hermeticam auctam cupimus. Est tamen quod in ista doctrina desideramus. Primo loco esse materiam & formam, hinc Elementa, tertio loco principia, libenter concedimus. Neque de hoc multum litigabimus, an principia hæc sint Elementis coæua, non minus quàm Elementa creata, & Elementis in corporum naturalium constitutione socia; an verò Elementis posteriora & ex iis composita. Largiamur enim sanè, habere suam materiam ex Elementis, & dari ordinem aliquem inter principia, quæ res constituunt: tamen de forma horum principiorum quæstio est, vnde illa eam habeant, an nimi-

rum sit illa vnius Elementi forma, an verò ex pluribus Elementorum formis composita. Id quod vtrumque negamus; cùm aliæ qualitates & effectus in hisce principiis, quàm quæ sunt in Elementorum potestate, appareant, & quæ ex Elementis deduci & deriuari non possint. Hoc enim inauditum in Aristotelica Philosophia hactenus, habere Elementa adhuc alias Qualitates nobis incognitas & ἀῤῥήτους, præter caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, grauitatem, leuitatem. Etenim si hæc in composito sese proderent, certè in ipsis Elementis magis effectibus & operatione sese prodere deberent; quod hactenus non factum, & à nemine illæ occultæ Qualitates animaduersæ sunt. Neq; hæc de principiis Chymicorũ doctrina vllo modo doctrinã de ortu & Interitu Aristotelis euertit, sed potius ei lucem affert. Neq; enim puto Aristotelis, sed potius quorundam eius interpretum doctrinam esse, omnem ortum & interitum rerum naturalium non aliunde, quam à quatuor Elementis, etiam cooperante cœlo, pendere. Elementa enim cum principiis Chymicis non hîc efficientis rationem habent, sed materiæ. Cælum agens vniuersale est, non adæquatum & specificum. Cuiusque verò rei generatio à forma eiusdem speciei, vt proximo & primario agente, dependet, vt diximus.

Atque ita hactenus in genere monstratum est, dari præter Elementa adhuc principia mistorum, & in resolutione mistorum non semper vsque ad Elementa perueniri, nec etiam generationem proximè semper ex Elementis fieri, sed esse præterea quædam corporea, è quibus etiam, tanquam primis subiectis qualitates quædam, quæ ab Elementis deduci non possunt, fluant. Qualia corpora iam olim Hippocrates, & eum secuti multi medici, imò ipse Erastus, *loco allegato*, agnoscunt, quibus Chymici peculiaria nomina indiderunt. Appellet iam sanè quis ea cum Chymicis principia, vel alio nomine indigitet, perinde est, modò de re constet.

Principiorum Chymicorum numerus. In specie verò numerum eorum & naturam singulorum quod attinet, res non satis plana est, & difficultates hîc non leues occurrunt. Equidem vulgò tria cõstituuntur, Sal, Sulphur & Mercurius: sed qualis cuiusque natura sit, non satis explicatur, & alij aliter hac de re docẽt, vt in specie postea videbimus. Ideoque vel ad Paracelsi, vel Seuerini, vel Quercetani, vel Beguini opiniones me adstringi non patiar, sed sentẽtiam meã libere de re à paucis tractata & nondũ satis explicata proponam, & hoc agam, vt potius consensum, quàm dissensum cum Aristotelicis quæram, & hæc principia Aristotelicis & Galenicis non planè contraria, sed subordinata esse mõstrem. Cùm enim Deus mundum hunc perfectum condiderit, & in rerum naturalium constitutione à minus compositis ad magis composita & perfectiora progressus sit; & in rerum natura Elementa, sales, sulphura, & bitumina, terræ, lapides, metalla, fungi & tubera, musci, herbæ, frutices, arbores, zoophyta, vermes, insecta, pisces, aues, animalia gradientia, & tandem homo reperiatur: in horum differentiis, numero, & ordine inter se inquirendo meritò laboratur, & multi docti viri, inter quos supra etiam Mocenicum numeraui, diligentes fuerunt. In qua re tamen multa occurrunt dubia, vt quid statuendum certò sit, non semper liqueat, & præstet interdum de quibusdam dubitare, quàm temerariè ea affirmare. Ideoque etiam quemq; suo sensu abundare permitto. In republica enim libera, qualis est literaria sententias liberè dicere licet.

Cùm autem vulgo tria numerentur, Sal, Sulphur & Mercurius, quid de singulis sentiendum putem, dicam.

Et primò quidem de sale rem planam esse puto, vt supra iam satis monstratum, & omnibus corporibus naturalibus illud inesse, facilè, qui volet, deprehendere potest; vt etiam Plinius, *lib. 31. Hist. nat. cap. 7.* Salem Elementum necessarium esse dixerit. Non solum adustione & partium terrenarum propter igneam exhalationem in qualitatem salsam mutatione, generari, sed etiam sine adustione, è rebus separari posse, paulò ante dictum & monstratum: ideoque etiam secundum Hippocratem mistis, secundum naturam inesse salsam. Et Plinius, *loco allegato*, docet, salem etiam sponte sæpe nasci. De qua re, *lib. Instit. part. 3. sect. 3. cap. 15.* dictum. Non est facere salem, cum ex vrina animalium separata salem aquositate educitur. Non est facere salem, cum è fimo interuentu aquæ secernitur. Et vbi accedit vstio, non eo fine adhibetur, vt per eam sal fiat, sed vt partes sulphureæ & aliæ secernantur, solusque sal relinquatur. Et certè pertinacem esse oportet, & à Chymia planè alienum, qui salem in rebus naturalibus agnoscere non potest. Plantarum saltem generationem & augmentum quilibet diligenter consideret, & quid ad earum fœcunditatem & felicem prouentum & augmentum faciat, perpendat, & inquirat, cur in agro stercorato felicius plantæ proueniant. Caussam inueniet esse inprimis vrinam animalium, quę maximam partem salis continet: & non ignorare poterit, nihil hic artificij Chymici concurrere, sed totum illud opus naturale esse.

Salis autem proprietates quod attinet, sal primò est primum sapidum & gustabile. Et omnia, quæ saporem habent, eum propter salem habent. Atque ad id probandum multis rationibus opus non est, sicut nec ad probandum ignem esse calidum, sed sensus id testantur. Vbicunque enim sapor deprehenditur, ibi sal est: & vbi sal, ibi sapor. Etsi verò, vt supra dictum, nonnulli ex Elementis sapores deducere conati sint: tamen frustra hoc tentasse, non solùm Chymicis, sed & Peripateticis & Galenicis doctissimis visum est. Qua de re quin locum Scaligeri, *ex 1. lib. de plantis*, quem supra *cap. 8.* allegaui, hîc repetam, facere non possum. Ita autem ille: *Primæ qualitates penè ab omnibus existimatæ sunt saporum caussa: tametsi nobis aliter videtur. Nam si sapor à calore sit; ergo calidum elementum primò & per se sapidum existet. Quid quod multa mista calida insipida. Quod si quis dicat, ex quatuor qualitatum temperatione confici saporem: respondeat, an in elemento quopiam, qua elementum est, sapor insit. Non sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque sensus, neque intellectio, neque crementum, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quàm elementaribus: ita sapor quoque.* Hic tamen notandum, hoc principium nomen accepisse à sale esculento, vt omnibus notissimum, & ita nomen speciei generi tributum: Verum non solùm sal esculentus sal est, sed & qui est in sinapi, cochlearia, raphano, allio, aceto, bile, alumine, vitriolo & similibus sapidis. Nec hoc prætereundum, olea destillata multa quidem sapida esse, vt succini, cinamomi, carui & plurima alia: verùm id non accidit ob sulphur, sed ob salem volatilem, quem commixtum habent, qui etiam leuissimo calore eleuatur. Et quia gustus & tactus cognati sensus sunt, & cognata objecta habent, ita vt nonnulli hos duos sensus pro eodem habuerint: etiam sali meritò adscribitur acrimonia, & quæ tactum vellicant, id salis beneficio præstant. Hinc vis etiam oculos mordicandi in fumo, raphano, nasturtio, cæpis, allio, & similibus à sale volatili. Secundò salis proprium est, in humido liquescere & in sicco coagulari; quod terræ nullo modo competit. Etsi enim, vt etiam supra dictum, terra in aqua dissoluitur: tamen nunquam liquescit in ea, vt sal; multò

minus

minus in aëra humido, in quo sal quoque liquescit. Tertiò à sale rerum naturalium concretionem & coagulationem prouenire Chymici docent; & à sale Crystalli concretionem, adamantis duritiem, metallorum robur, auri soliditatem, ossium, arborum & herbarum consistentiam absolui statuunt.

Qua de re, & quid veri statuant Chymici, omninò disquirendum: cum magni momenti, & quę multos exerceat, quæstio sit, & ad doctrinam de generatione calculorum in corpore humano & aliorum animantium, vt & plurimarum aliarum rerum explicationem multum faciat. Verùm quæstionem hanc aliquo modo difficiliorem nobis reddit Andr. Libauius: in quo hic, non sine causa constantiam in sententia desidero. Nam dum contra Riolanum disputat, *in Alchym. Triumph. cap. 90. p. 851. & seqq.* eorum opinionem admittit, qui salem primam causam concretionis statuunt, & mirabilem esse formationem in salium generibus vel oculis etiam in vitriolo, salenitro, & aliis cerni scribit; imò inuehitur in eos, qui experientiam in talibus non consulunt. Contra vbi contra Hartmannum, Chymicum clarissimum, scribit, *in examine Phil. vital. cap. 31. & 32.* prolixè eandem sentemtiam impugnat: & concretionis, coagulationis, solidationis causam salem esse negat. Nec illud admittit, quod Crystalli salis propter salem concrescant figuris cubicis, oblongis, angulosis.

Vt autem breuitati studeamus, Chymici pro sua sententia stabilienda, plurima, quæ in natura fiunt, adducunt: ea scilicet, quæ in mari concrescunt plurima, corallia, ostreorum testas, aquas lapidificas, vitriolum, alumen & aliorum salium coagulationes, & in ipsa aqua concretiones: salium ex ossibus animalium & cornibus in destillatione prouentum copiosum, & calculorum in corporibus animalium concretionem. Sæpè etiam calculosi vrinam reddunt, quæ mucum planè & albumen oui refert: qui humor mucosus linteo exceptus in lapidem concrescit, quem sale copiosissimo abundare, ex eo patet, quod acris est, erodit, & summos dolores vrinam reddentibus parit. Et licet vulgò multi qualitatibus primis talium concretionum & coagulationum causas reddere conantur: tamen frustra laborant. Nam nec exsiccatio, nec calor, nec frigus hic locum habere possunt; vt primariæ causæ, (nam vt causam sine qua non concurrere posse, non negamus, dum scilicet calor aquam, quæ concretioni obstat, absumit) neque à quoquam hactenus monstrari potuit, quomodo calor talem concrescendi dispositionem generare, & succum lapidescentem producere possit. Imò fit hoc etiam, vbi omnis calor abest, & vt Platerus ait in frigidis etiam & membraneis locis, & in infantibus, vbi nullus est caloris excessus, sed manifesta potius cruditatis indicia apparent, in vesica calculi generantur. Et quomodo, quæso, in fontibus frigidis, in quibus ligna in lapides mutantur, succus lapidescens à calore generatus est? Deinde frigus quod attinet, non semper in loco frigido, vel minus calido calculi concrescunt; cùm & in capite & in pulmonibus circa basin arteriæ magnæ in cordis arteriis, imò in corde reperti sint. Neque etiam per accidens, humidum exsiccando, hæc concretionis caussa sunt. Nam & in aquis quibusdam res lapidescunt: quarum historiam collegit Anshelm. Boetius *de Gemm. lib. 2. cap.* 300. Et in renibus ac vesica, vbi nunquam humor deest, & talis exsiccatio cogitari non potest, lapidea generantur: Et lotia excepta in frigido loco asseruata, citius lapidescunt, quam in calido. Refert etiam Scaliger, *exerc.* 108. *f.* 3. quendam humorem pituosum eminxisse, qui dum mingeretur, albuminis mollitie erat, emissus vitri duritie ac splendore. Et Senatoris cuiusdam filium eiecisse pultis modo multos & maximos lapillos, qui aëris contactu postea in gypseam cùm specie tùm firmitatem concreuere. Idem probant lapides Ruptorij, à Chirurgis parati, qui ex lixiuio componuntur, & fere merus sal sunt, qui antequam liquor omnis absumptus est, concrescunt, nec caloris vel frigoris vi primario, sed interno principio. Frigus enim, dum constringit, per accidens homogenea congregat, & ita facit, vt quæ ad concrescendum aptitudinem habent, congregata facilius coëant. Non tamen hoc semper necessarium est, sed etiam in aqua feruentissima fit concretio, sicut in salinis dum sal coquitur, videre est, vbi ex aqua adhuc feruentissima sal concretus eximitur. Neque hîc ad vllas ab igne impressas qualitates recurrere licet. Cum, vt ex Platero dictum, & multis exemplia monstrarum, fit concretio, vbi nulla præcessit adustio. Neque etiam monstrari potest, quomodo ab ignis siccitate concretio, quæ in igne corpore rarissimo nulla est, pendere possit. Et sunt multæ res salibus potentià longè sicciores, vt spiritús vini, olea destillata, quæ tamen nunquàm salium more concrescunt; quia scilicet nihil commune habent siccitas & concrescendi vis, neque hæc ab illa pendet. Ipse quoque Libauius, *alleg. loco in Exam. Phil. Vital. p.* 220. dum contra Chymicorum sententiam disputat, huius rei documentum, quod Chymicorum sententiam cônfirmat, affert, *Auium*, inquit, *ventriculi resoluunt lapillos & gemmas satis duras, quæ aues deinde fimum reddunt sale nitroso prægnantem: quo & calculi humani atteruntur.* Non tamen omnes aues fimum sale nitroso abundantem reddunt, sed quædam saltem neque eæ solum, quæ calidissimos habent ventriculos, sed quæ ob peculiarem ventriculi *ἰδιοσυγκρασίαν* calculos plurimo sale, qui ipsis concretionem præstat, constantes, resoluere possunt. Ideoque in earum inprimis fimo, quæ tales calculos coquere possunt, sal abundat. Sicut & ea pro Chymicis facere videntur, quæ, *lib. 2. Epist. Chym. epist. 8. & 9.* habet, & inter alia & hoc, quod scribit, *Oleum plumbi coagulari non ita ab aqua, ac acerrimo vitrioli spiritu; & adhuc acriore oleo* (vt vulgò appellare solent, neque enim propriè oleum & sulphureum est, sed metallum solutum) *stanni.* Quæ quidem non id præstant acrimonià, & quatenus acria, sed quatenus sale constat, & spiritum figentem habent. De corallio etiam vulgatis est sententia, id sub aqua molle esse, in aëre durescere: at iam sub aquis corallia dura esse, probat obseruationib. aliquot. Beguinus, *in editione Ieremiæ Barthii pag.* 188. De quo quidem ego mihi hîc iudicium non sumo, cùm res non nisi experientia definiri possit. Quocunque tamen modo concrescunt corallia, interno principio ea concrescere, certum est.

Quibus experimentis omnibus adducti Chymici, frustra semper, & præcipuè in rerum concretione, ad externas causas recurri censent. Cum potius & magis plerumque ad internam materiæ dispositionem respiciendum sit: qua tam in corpore humano, quàm extra lapidescere res statuunt.

Neque enim materiæ secundæ, vt materia prima, saltem ad patiendum dispositæ sunt, sed & ipsæ ob formas, quibus prædıtæ sunt, easque non otiosas, suas ad agendum dispositiones habent, vt in Elementis manifestum est. Ac materiæ tales, non vt artificiales, suam perfectionem à causa externa accipiunt, sed à sua forma. Hinc etiam sal concretionem, quæ ipsi naturalis est, (solutio verò fit ab humido aqueo admisto) non à calore vel frigore habet, sed à sua forma, quæ est sui domicilij architecta. Et longè alia est ratio gelationis aquæ, quæ fit ab externo frigore.

Et dum pro ista sententia, vt & aliis confirmandis

expe

experimenta eiusmodi adducunt Chymici, nil contra Philosophorum leges peccant. Docet enim Aristoteles, 1. *poster. Analyt cap.* 15. quod discimus non solùm demonstratione, sed & inductione, & quod ob sensum deficientem scientiam quoque deficere necesse est. Etenim etsi dum concretionis corporis alicuius naturalis caussam quæro, eam per demonstrationem comparare debeo: tamen cùm πρῶτον δεκτικὸν & principium concretionis inquiro, id demonstratione fieri non potest, sed per sensum. Ita corpus aliquod per demonstrationem, quia ignem in se continet: sed quod ignis sit πρῶτον δεκτικὸν, caloris, id non per demonstrationé scio, sed per inductionem, quia omnem ignem, quem tango, calidum esse deprehendo. Itaque cum experientia testetur, res omnes, quæ concrescunt, salem continere, & vbi sal non est, nullam fieri concretionem: rectè inde Chymicos probare puto, salem πρῶτον δεκτικὸν, à quo sal naturalem illam aptitudinem promptè concrescendi habeat, monstret necesse est, causamque aliam reddat; cur crystalli, Tartari & sales plantarum, cur nitrum, vitriolum, alumen & similia in ipsa aqua concrescant.

Non tamen ex solo sale duritiem prouenire, sed ex sale & terrestri materia coniunctis, & quidem vtrinsque certam proportionem requiri existimant. Terrestris scilicet portionis quantitatem eam, quæ impedire possit, ne sal ille vnitus soluatur: salisque rursum tantam, ne terra pulueris instar dilabatur & diffluat. Ideoque maximam salis quantitatem non posse nimis paruam terrestrem portionem in lapidem vertere. Quò tamen, debita proportione seruata, plus salis habet materia terrestris, eò magis compingitur & indurescit: Sicut hoc manifestè videmus in muris ex calce & lapidibus compactis, qui longè sunt firmiores, quam muri ex lapidibus & limo compacti. Simili modo rem se habere dicunt, vt in iis, quæ frigore congelantur. Sicut enim lutum aquæ mistum à frigore duritiem ferè lapideam acquirit; & glacies absque glutine alieno: quod in corpore simplici nullum datur, cohærentiam ac duritiem acquirit: ita in lapidibus, idem præstare dicūt salem, qui in glaciei vel crystalli speciem congeletur atque induretur. Idque etiam probare videtur hoc, quod si quis accipiat cineres, eosque abluat, & salem inde separet, deinde igni committat; nunquam lapidescere animaduertet: Si verò salem à cineribus non auferat admista aqua, lapidescere ad ignem deprehendet.

Libauius verò contra hanc sententiam, *in Examine Philosophia vit. c.* 31. prolixè disputat, & salem seu fixationis, seu compactionis, seu coagulationis, seu solidationis, caussam esse negat: Quæ omnia hic in medium afferre, prolixum nimis foret.

Verùm vt de istis, quæ ex Chymicorum mente & vulgata doctrina hactenus proposui, sententiam meam aperiam, & rem paucis complectar. Primò hic multæ æquiuocationes occurrunt, & propterea frustra in caussis coagulationis & concretionis inuestigandis laboratur, nisi æquiuocatio tollatur. Nam concreta & congelata non sunt eiusdem generis. Dicūtur enim & succi cōcrescere & gummi & aqua, & alia plurima. Solida etiam multa. Est solida glacies, & lutum gelu concretum; Sunt crystalli; sunt vitra; sunt metalla solida; quæ omnia ab vna causa non fiunt. Nam nimium simplex est, qui aquam & crystallos ab eadem causa duritiem habere & concreuisse putant.

Et sunt alia multa congelationis, concretionis & coagulationis exempla, in quorum caussis reddendis an animo veritatis auido vulgò satisfiat, iis, qui absque anticipatis opinionibus de rebus iudicant, perpendendum relinquimus.

Vt ergo de his distinctè agamus, & nostram sententiam proferamus, non hic quæstio est de iis, quæ sola siccitate coagulantur & dura fiunt, absumta humiditate, qua antea diffluebant aut emolliebantur; aut quæ sua natura concreta fuerant, calore verò fluida reddita, quæ rursum frigore accedente contrescunt: sed cum multa etiam in humido coagulari & concrescere videamus, & causam neque in exsiccationem, neque in calorem, neque in refrigerationem referre valeamus: de alia potius & interna causa cogitandum est.

Duæ autem concretionis species hic nobis perpendendæ sunt, quæ accidunt, nulla parte materiæ propriæ demta vel alia addita, sed tota è liquida fluiditate consistentiam accipiente & concrescente. Ad quas distinguendas etsi nominibus commodis destituamur: non tamen parum differunt. Vnam cōcretionis speciem Chymici Germanico vocabulo appellant *Schiessen*: quæ coagulatio propria est salium. Quomodo videmus vitriolum, alumen, nitrum, sales ex plantis paratos, salem in destillatione succini, vrinæ, cornuum & ossium concrescere, & ex fluiditate in consistentiam mutari. Et sunt huius concretionis exempla passim in rerum natura plurima: in quibus omnibus concretio fit, sine exsiccatione in ipso humido. Etsi enim pars aquæ coquendo interdum absumitur: fit tamen hoc saltem ob faciliorem concretionem. Nam homogenea heterogeneis remotis facilius vniuntur. Multò tamen plus aquæ relinquitur, quàm quantum ad consistentiam, si quis forsan ideò eam relinqui putet, necessaria est, & tantum quidem, vt nulla exsiccatio hic fieri possit. Imò etiamsi nihil aquæ euaporet: tamen & nitrum, & vitriolum, & crystalli Tartari sponte sua concrescunt; etsi longiore paulò tempore, quam si aliquid aquæ separetur. Quibus qui fidem habere non vult, lutum aliquod tamdiu in aqua coquat, quamdiu volet, & videat, an aliquid salis postea cōcreturum sit. Neque solum concrescunt hoc modo & coagulantur sales: sed & certis figuris concrescunt, & mirabilem formationem habent, vt ipse Libauius *in alchym. triumph. pag.* 851. loquitur: alia nimirum nitrum, alia vitriolum, alia aliud.

Atque hæc concretio salium propria est, & natura sua ad talem coagulationem & concretionem tendunt. Quod cum neget Libauius, *in Exam. Phil. vit.* experientiæ & sibi ipsi obloquitur. Oculis enim cernere licet, quomodo sua sponte, in ipsa aqua, sales illi crystallini, & quidem certis figuris concrescant. Nec sequitur quod obiicit Libauius; si sal esset causa concretionis, omnia eandem figuram haberent. Concrescere enim & coagulari salis omnis est proprium: sed hac vel illa figura coagulari, huius vel illius: sicut alas habere auium est; etsi aliæ alias habeant. Omnes enim sales sua natura ad coagulationem tendunt, ob suam formam. Neque alia huius rei caussa reddi potest, sicut nec, si quæratur, cur ignis sit calidus, alia caussa reddi potest, quàm quod sit hæc eius natura, & quod talem formam, à qua caliditas fluat, habeat. Sed cum alia forma & natura specifica sit nitri, alia vitrioli, alia aluminis, alia salis communis: quilibet sal secundum suam formam, à Spiritu formatiuo sibi proprio, hac vel illa figura concrescit & coagulatur, quomodo & ipsæ gemmæ certis figuris concrescunt, vt supra etiam, *cap.* 9 dictum. Forma enim quæuis & statuit magnitudini terminos, & certam dat cuique corpori quantitatē ac figuram, vt rectè docet Zabarella, *lib.* 5. *de materia prima c.*9.

Qua in re vtpote verissima me doctissimos & in rerū natura versatissimos viros adstipulatores habere planè persuasum habeo. Vt de aliis non dicam, vir si quis alius in natura lapidum & gemmarum

inda

indaganda diligentissimus, Anshelmus Boëtius, com *lib. 2. de gemm. c.* 13. de crystalli figura sexangula rationem reddere conatus esset, tandem veritate adactus concludit: *Sed vt ingenuè fatear, mihi non planè satisfacio, & naturam vt crystallus ac nosa ab aliis gemmis distingueremur, hexagonam figuram dedisse autumo, non secus quàm frondibus arborum, & herbarum floribus peculiares suas figuras, quæ ab Architectonico spiritu & formatrice facultate ignoto nobis modo fabricantur.* Et *cap.* 15. *Deum opt. max. certas figuras aut formas extrinsecas, quibus ab aliis discerneremur, certosque colores, quibus ornarentur, dedisse existimo, & proinde neque à primis, neque à secundis qualitatibus, neque ab elementorum certa commixtione, eorumque varia coctione, aut ex albi & nigri, tanquàm ex lucis & vmbra confusione eos prodire, sed potius ex proprio seminario, in quo forma extrinseca oritur, mihi persuadeo.*

Andreas Cæsalpinus quidem, *de Metallis lib.* 2. *c.* 19. aliter hac de re sentit, cuius verba integra hîc adscribere libet; cùm ex iis facilè pateat, quàm infeliciter magni etiam viri laborent in rerum earum caussis ex elemẽtis reddẽdis, quæ tamẽ in elemẽtorũ potestate non sunt. Ita autẽ ille: *Sed illud admiratione dignum videatur, cur crystalli exangula figura perpetuò oriantur, nunquam aliter. Ab vna enim veluti radice multi egrediũtur sexlateri in cuspidem desinentes: flectuntur autem latera propè mucronem angulis rectilineis adeò exactis, vt ab artifice imitari vix possint. Corporibus inanimatis figuram certam adscribere non videtur rationi cõsentaneum; ad virtutem enim organicam pertinet certam figuram efficere: ideò solis animatis inest, anima alicuius gratia agente. Patet autem figuram determinatam organico esse, non similari, quia qualibet pars pyramidis non est pyramis: similaria igitur corpora per se non habent determinatam figuram: quoniam vero omne corpus figuratum esse oportet, particula humidorum cum per se fuerint, rotunda fiunt, vt aqua guttula, vt à continente figurãtur: sicca autem, qua contigerit discindi, talem figuram seruãt. Qua igitur in discessione ordinatam habent diuisionem, ordinatam etiam figuram retinere necesse est, qua variam, variari etiam figuram. Diuisio autem solidorum corporum aliquando fit ordinata, vt qua in crustas soluuntur, ex quibus coagmentata sunt: aliquando in varias fortuitò, vt cum frangitur malleo lapis. Potest verò & diuisio fieri in coagulatione, dum humida adhuc sunt corpora. Si enim in coagulatione partes in diuersa tendant, diuisionem fieri necesse est, & pro diuisione figuras determinatas, perinde ac in exiccatione soli palustris: scinditur enim in multas rimas vnde figura diuersa contingunt. Simile quid contingere putandum est in crystalli coagulatione. Succus enim lapidescens cum totum spacium impleat loci, in quo est in coagulatione discedentibus in diuersa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque figuram quoque faciet in concretis lapillis, qua apta nata sit spatium replere. Si igitur non vniformiter, sed vario modo diuisiones contingant, etiam varietate figurarum implebitur spacium. Si autem vniformiter, quod ob puritatẽ, & aqualitatem succi contigit, necesse est vnum genus figura oriri in omnibus, qua apta nata sit spatium implere. Tres autem sunt huiusmodi apud Aristotelem 3. cal. 66. triangularis, quadrangularis, & hexagona. Non fit triangularis; quia medium non habet, ad quod tanquam ad centrum vndique aqualiter constringantur partes. Nec quadrangula; quia imperfecta, oriens tantùm ex duabus lineis se inuicem secantibus ad angulos rectos. Quàmuis autem quatuor quadranguli in vnum veluti centrum coeant, relinquantur tamen quatuor anguli à centro remotissimi. In omni enim coagulatione partes vndique in idem coeuntes quam maximè accedere ad circulum exoptant. Relinquitur ergò vt sola hexagona fiat. Sola enim perfecta est, quia fit ex triplici diuisione superficies ad angulos acutos, sex triangulis in vnum veluti centrum coeuntibus vt omnes anguli externi maiores sint recto, ideò ad circuli naturam propè accedunt. Inspicere quoque licèt in glacie angulos acutos, cùm aqua superficies concreuerit. Nam linea quadam conspiciuntur vnquam ad angulos rectos, sed acutos concurrentes, vt ex huiusmodi positione linearum trianguli videantur inchoari; hi autem hexagonam constituunt triplici diuisione secundum lineas Parallelas. Si autem huiusmodi superficies diuisio in profundum tendat, corpora instituet sexilatera, vt patet. Flectuntur autẽ in crystallo iuxta cuspidem latera, deficiente materia, qua vt cùm purior quoq; sit magis constringitur & clarior apparet. Crassior enim & turbulentior & plenior ad radicem concrescit, ideo plerumque in ea parte non pellucidi sunt crystalli. Idẽ contingit in adamante, & plerisq; gemmis translucidis. Contingit quoq; lapidibus quibusdam ignobilioribus, vt hamata, gypso: praterea salibus quibusdam & Sacchare Cando. Omnia enim hac similem habent concretionem, sed ob materia impuritatem & perturbationem figura minus distinguuntur.* Hæc Cæsalpinus. Verum quam parum ista animum veritatis auidum satient, quilibet facilè intelligit, cui mens ab anticipatis opinionibus libera est. Neque enim sales & gemmæ antea solidæ fuerunt, sicut terra, quæ exiccata in multas partes scinditur, & rimas agit & hiscit, vt partes has figuras acquirere fissione & diuisione possint: sed in ipsa prima generatione in has figuras cõcrescunt. Effugere quidem nititur hãc difficultatem Cæsalpinus, & succum lapidescentem totum spatium loci, in quo est, implere dicit. In coagulatione autem discedentibus in diuersa partibus terrenis, & ad latera saxi continentis attractis, agglutinatisque, figuram facere in concretis lapillis, quæ apta nata sit spatium replere. Verùm difficultatem hoc modo non declinat. Nam primò in salibus, qui etiam in aquis concrescunt, causa ista nullo modo locum habere potest. Si enim hæc causa esset, non ita vniformes, & regulares fierent figuræ, etsi succus esset purissimus: sicut nec rimarũ terræ, nec aliarum rerum maximè homogenearum, quæ hoc modo rimas agunt, figuræ sunt semper eædem, sed planè variæ. Cùm enim illa scissio sit fortuita, nec ad Geometriæ leges fiat, certè caussa crystallorum formæ hinc reddi non potest, quæ vbicunque & quandocunque generantur, eandem figuram exactè obtinent. Et caussa omnino reddenda est Cæsalpino, quî fiat, quod eò loci, vbi Crystallus generari debet, semper hexagona figura terrenæ partes in diuersa discedant, non verò vbi adamantes generari debent. Neque etiam semper ad latera separatur terra, in qua crystalli generantur, sed sæpè in agris reperitur crystallus; sæpè saxis adhæret sine terra ambiente. Neque quicquid etiam comminiscantur. Cæsalpinus causã reddere potest, cur tàm regulares sint illæ figuræ, & superficies tàm exactè æquales, & planæ, vt ab artifice politæ videantur. Et frustrà se torquet in caussa reddenda, cur crystallus figura Hexagona, non verò sphærica, quæ adhuc perfectior est (nã secundum eum discursum rotundam potius figuram habere deberent crystalli) Neque etiam caussam reddere potest, cur hoc saltem in crystallo fiat, non in aliis gemmis. Nam gemmæ in lapides illi, quos fluores appellant, in quib. metalla crescunt, nõ hac solùm, sed plurimis aliis figuris concrescunt, nũc globosa, nunc quadrangula, nunc pentagona, nunc aliis. Et ipsemet ex minera vitriolata Schmidebergensi crystallos figura octoedri exactissima concretos habeo, quorum etiam supra *libro huius cap.* 9. mentionem feci.

Sed vt ad institutum redeamus. Hactenus sales ob peculiarem suam formam ad concretionem tendere diximus, & cõcretionis saltẽ caussam inquisiuimus.

Verum sales per se soliditatem non habeant, sed facilè frangantur, & liquescant: Gemmæ verò, *Soliditatis & duritiei caussa.*

rò, lapides & flores, vt appellant, Metallici, lapides in animalibus, ac similia non solum concrescant ac certa figura constent, sed & solida ac dura sint, nec in humido liquescant: an illa non solum concretio ac figura, sed & soliditas ac firmitas, ac vt sic dicam, lapidescentia, à solo sale fiat, porrò inquirendum. Quia in re & in caussis lapidescentiæ inquirendis, si omnibus non satisfecero, mihi cum magnis viris, qui in hac quæstione laborarunt, id commune accidit. Vt de aliis iam non dicam, accinxit sese anno Christi 1596. Vir doctissimus, Iacobus Moccius, Professor Friburgi Brisgoiæ, ad hanc rem, & de caussis concretionis & dissolutionis rerum tàm extra, quàm intra corpus humanum tractationem in tres partes distributam promisit. Verùm hactenus tantùm primam partem, quæ historica est, videre contigit. Si tertiam partem, in qua sententiam suam ea de re se prolaturum promittit, videre licuisset, forsan quod me in hac parte iuuare potuisset, in eâ inuenissem. Hoc interim certum est, quod omnes illas, quas collegit Moccius, concretionis historias ad frigus & calorem nemo deducet. Atque hoc fieri non posse & frustra tentari, Viri Philosophi & Medici doctissimi, Matthiolus, Fallopius, Ansbelmus, Boëtius, & alii plurimi agnouerunt, & vel spiritum lapidificum, vel exhalationem eundem deferentem, vel succum lapidescentem efficientem concretionis gemmarum & lapidum caussam constituerunt, & quidem spiritum illum seu formam non ex quatuor Elementorum combinatione, aut illorum temperie, cooperantibus primis vel secundis qualitatibus nasci, sed à Deo Opt. Max. vt aliarum rerum formas ac semina, constitutum & creatum ac terræ infusum esse docuerunt, vt apud Anshelmum Boëtium, *lib.* 1. *de lapid. ac gemmis cap.* 11. videre est. Quorum sententiam si quis cum Andreæ Cæsalpini *de metall. lib.* 2. *c.* 1. opinione conferre velit, facilè cognoscet, quantum differat à lupinis. Etenim si lapides & gemmę generantur, dū terra & humor in naturā exhalationis cōuertuntur ab igne & Sole, & ita siccum cum humido vnum fit; quæ exhalatio vbi apprehenditur ab aqua, imbibitur omni ex parte, ibique hæret, & partis per partem agglutinatione concrescit in certam consistentiam resiccato humido: cur non vbiuis locorum lapides & gēmę generantur, sed certis in locis tantùm: cum tamen ferè nullus locus sit, in quo non & materia & efficiens lapidum ex mente Cæsalpini dari possit? Quomodo etiam lapides sub aquis nascuntur, in quibus humidi exiccatio locum non habet?

Sed his iis, quibus placent, relictis, illorum, quos dixi, doctorum virorum, qui inter Philosophos & Physicos non postremum locum obtinent, vestigiis ego insistens, simul tamen cuique suum iudicium relinquens, vt rem in pauca redigam, statuo duplicem concretionem esse, vnam salium, quæ Germanis, vt dictum, *schiessen* dicitur, & in sale esculento, nitro, vitriolo, alumine & omnibus salibus ex plātis paratis apparet, quæ duritiem, qualis quidem in lapidibus est, tamen non præstat, cuius causa proxima & adæquata est forma salina: alteram lapidescētiam (non illam, quā igne vehementi terra in duritiem lapideam, dum lateres fiunt, induratur, sed qualis sponte ab interno principio prouenit) cuius proxima causa & adæquata sunt neque elementa, neque principia Chymica sola, sed succus, seu spiritus lapidificus ille in specie ita Fallopio dictus, qui quamuis non sit sine sale, plus tamen in se cōtinet, quam sal, sicut hic ordo est in natura, vt à simplicioribus semper progressus fiat ad magis composita. Atque hic inest omnibus lapidibus & gemmis, secundum tamen formas earum specificas, vt & materiæ diuersitatem, variarum coagulationum secundum duritiem & figuras caussa est, sicut etiam spiritus insitus in omnibus viuentibus est, secundum tamen cuiusque plantæ & animalis naturam propriā diuersas operationes edit. Atque sal quidem etiam in lapidibus ad concretionem facit: verū quia iam non sola salis forma hoc munus perficit, sed superiori formæ, lapidis scilicet huius vel illius inseruit, non etiam talis fit concretio simpliciter, qualis in salibus, sed qualis lapidibus propria, adamanti scilicet, crystallo, & aliis Diximus autem & spiritum & succum Verùm principalis vis est in spiritu, & à spiritu succus illam habet; cum vis illa lapidifica etiam extra succum in spiritu reperiatur. Sicut Auentinus, *lib. annal. Bauaric.* refert, anno 1345. ex terræ motu plures quàm quinquaginta rusticos, itē mulgentes cum vaccis extinctos diriguisse, & corpora cum spiritu terreno in salinas statuas redacta fuisse. Ita ferunt in Britannia ad Auetnum speluncam esse, in quam quicquid aquarum influit, coagulatur in lapidem. Et Philipp. Camerarius, *in descript. Ptolom. augmento sinus occidentalis notitia Centur.* 2. *cap.* 70. ex Cornelio VVietfletio narrat, de aura meridionali certis anni temporibus flante in montanis prouincię Chilensis in Armenia, cuius quidem afflatu integræ equitum turmæ velut in statuas lapideas repente obriguerint, stetérintque in vis eo aciei ordine, quo ante metamorphosin adhuc viui iter fecerunt. Cui similis est historia, quæ ab Ortelio refertur, *in descriptione Russiæ*, de pecudum gregibus & armentis illicò petrefactis.

Hic spiritus lapidificus, aut succus lapidescens cū passim in terra & aqua reperiatur, & terra quæuis plantarum ferax plurimum salis in se contineat, qui plantis in elementum cedit: non mirum est, quod succus ille lapidescens, aut sal coagulans, si non rectè separetur & excernatur, postea in corpore humores excrementitios, quibus cōmiscetur, in lapideam duritiem facilè conuertat. Ex hoc etiam spiritu & succo semina quædam lapides, quæ coctione nec eliquantur, nec emolliuntur, maximam partem constare, credibile est. Imò cum pars quælibet sibi simili succo nutriatur, quicquid in alimentis est eiusmodi succi & spiritus & salis coagulatiui, in animalibus ad ossium, testarum, lapillorum, quales in hirundinibus, conchis, astacis, & aliis plurimis inueniuntur, constitutionem & generationē consumitur; id quod ipsa resolutio ostendit: cum talia pleraque ferè nihil sint, nisi sal, aut certè copiosissimum salem exhibeant. Atque eius rei documentum præbet lapis, quem osteocollam nominant, qui admirabilem in ossium fractu is sanandis vim habet, si drachmæ pondere cum vino aliquoties exhibeatur. Cùm enim proculdubio carnibus & aliis partibus mollioribus assimilari non possit: ab ossibus ob maiorem cognationem attrahitur, qui fracta ferruminat. Quamuis enim quod de ossibus, carnibus & testis animalium diximus, in dubium vocare conatur Libauius; dum salem empinsorem ex carnibus & aliis mollioribus partibus, quam ex ossibus sæpe à Chymicis elici posse scribit: tamen fidem in hoc non meretur. Consulatur experientia, & rem contrario modo se habere, planum fiet.

Atque hic spiritus lapidescens & concretiuus postea etiam metallis, iam vno gradu post lapides constitutis, inest. Vnde à spiritu plumbi Argentum viuū coagulari videmus. Et hinc facile est causam reddere cur passim in thermis, acidulis, fontibus salis, & similibus, styriæ, tophi & lapides canalibus accrescant. Ex iisdem etiam causam reddere non difficile erit, quomodo ex cineribus & arena vitra fiant; quomodo ex luto, seu terra, non quauis, sed sui generis, lateres & ollæ conficiantur.

Salium tandem differentias quod attinet, satis est, si

si salinm primas differentias, quas natura nobis exhibet, recenseam, id est, ea corpora, quæ maximè salina sunt. Nam, quod sæpe dixi, si Peripateticis integrum est, corpora, in quibus vnum Elementū proximè abundat, pro elemento simplici ostendere, quidni etiam Chymicis hoc liceat? Et inprimis cum principia illa non facta sint, vt peculiares per se corporum naturalium species constituerent, sed rebus aliis concreata sint, vt iis materiam præbeant. Et monstrent illi sua corpora ex elementis sibi inuicem mistis aliis simpliciora, & magis exquisitè similaria; & Chymici monstrabunt illis salem Chymicorum principium. Interim satis est, si obtineant, dari naturam salinam simplicissimam, quæ nunc minus, nunc plus aliarum rerum admistum habeat, minimum in sale esculento fossili, plus in marino Sodomitico, vt & vitriolato & nitroso. Quam illam ipsam essentiam salinam, quæ est tàm in sale fossili, quàm coctili, quàm marino, nitro, vitriolo, salinum Chymicorum principium esse, non immeritò statuitur. Dum autem vulgò Chymici statuunt, nullum dari principium simplex atque solum, quod de reliquis non participet, id vel de principiis non simplicibus, sed corporibus solùm, in quibus ea abundant, accipiendum est, vel ve falsum reiiciendum. Nullum enim principium ex alio fit, vel in aliud resoluitur. Et sanè permistio illa varia est, & sal in variis plantarum & animalium speciebus variè alteratur, & rei cuique proprius redditur; sicut & in humorum corruptione variæ differentiæ apparent. Est sal in vitriolo, alumine armoniaco, ferro. Est sal volatilis in vrtica, persicaria, aro, dracunculo, chelidonio minore, armoracia, sedo minore, cochlearia, nasturtio, thlaspi, sinapi. Est sal in humoribus, qui pruritum, scabiem, cancrum & alia vlcera erodentia excitant. Sunt & sales factitij, borax factitius, sal ammoniacus factitius, alembrot & similes.

Sulphur. *Sulphur* Chymicorum alterum principium est. Sulphuris autem proprium est, esse φλογιστὸν, & nil sine solphure inflammatur. Elementa verò pura, vt ignis & aër, nòn inflammantur, vt & supra dictum est, & si inflammari videntur, fit hoc ob vapores sulphureos admixtos. Et quod in re inflammata videtur, non purus ignis est, sed cum res comburitur, sibi quod vulgi oculos fallit, non amicos latet sapiētum, sumit ac seruat ignis, vt Scalig. *Exerc.* 9. loquitor. Eidem attribuitur odor; & sulphur primum odorabile statuitur. Reliqua omnia talia sunt propter sulphur. Etiamsi verò odor in multis sulphureis nòn percipitur, id fit saltem in integris: in resolutis verò manifestissimè percipitur. Sicut enim vinum actu frigidum apparet; etsi sit calidissimum, vt ex spiritu vini inflammabili, qui ex eo elicitur, apparet: ita sunt multæ res odoratissimæ, quæ tamen integræ nullum de se odorem emittunt, nisi contritæ vel accensæ. Hinc etsi sulphur & pinguedines integræ odorem multum non spirant: tamen vbi accenduntur, & præcipuè vbi in fumum mutantur, odor satis percipitur, quod vel ex candelarum extinctarum fœtore satis animaduerti potest. Et quantum fœtorem exhibeant pinguedines accensæ, nemini ignotum. Ipsum opium etiam satis grauem odorem habet, & moschos, quo in minores partes resoluitur, cò plus odoris spirat. Neque semper in rebus odoratis partes sulphureas abundare necesse est. Sæpe enim in exigua quantitate est magna virtus, sicut & sales aliis alij acriores. Neque sulphur semper in forma oleosa & pingui apparet, sed sæpè etiam in spirituosa, vt in spiritu vini videre est. Ita in rosis minima quantitas est spiritus φλογιστοῦ, sed is valdè odoratus est, vt aliquæ eius guttæ magnam etiam aquæ copiam odoratam reddant. Etsi verò nonnulli odores & sapores subiecto coniungunt, & odorem patria sapidæ esse dicunt: tamen experientiam consulenti aliud manifestum fiet. Dantur enim res sapidissimæ & acerrimæ, quæ nihil, vel certè minimum odoris habent. Quanta concoquendi vis & acrimonia sit in Arsenico, Mercurio sublimato, & aliis mineralibus, oleo vitrioli, dracunculo, aro, ac similibus notissimum est: in quibus tamen nullus vel exiguus odor est. Nonnulli etiam primum colorum faciunt, & probabilius quàm illi, qui sali colores tribuūt. Verùm de coloribus res difficilior est. Etsi enim Aristotelis interpretes nonnulli ex elementorum commixtione colores deducere conantur: tamen nihil, quod etiam in speciem aliquam probabilitatem habeat, afferre possunt, nec docere, qualis sit elementorum commixtio ad colores producendos: sed ingenuè fateri necesse habent, omnium colorum singulorum caussas proximas assignare posse. Liberum ergo relinquant interim Chymicis, cùm meliora docere non possint, vt suo sensu abondent, & colorum principium vel sulphur esse statuant, vel cum Ans. Boëtio Deum opt. max. vt figulas, ita & colores gemmis & aliis, quibus ab aliis discernerentur, indidisse, eosque ex proprio cuiusq; rei seminario prouenire credant. Admittatur sanè etiam illa de lucidi & opaci mistione vulgata opinio: tamen ea Chymicorum opinionem non tollit. Illa ipsa enim inexplicabilis lucidi & opaci commixtio pro quolibet colore producēdo necessaria à Deo, rerum omnium Autore, instituta in sulphure exhibetur: sicut in sulphure cupri, ferri & aliorum metallorum, ac mineralium accenso id videre est, quorum quodque peculiarem in flamma colorem exhibet. Tale sulphur procul dubio gemmis etiam colorem attribuit: cū vero satis consentaneum sit, ipsas etiam gēmas de natura metallorum participare, vt à Chymicis id alibi explicatur. Et sufficit exigua sulphuris quantitas ad corpus alicuius gemmæ coloratum reddendum; sicut aliquot guttæ spiritus rosarum sat multæ aquæ infusæ eam odoratam reddere valent.

Verumtamen & hic dubia restant. Nam cum colorum alij sint apparentes, quales in collo columbæ, in Iride, crystallo, & vitro trigono luci obuerso, araneæ telis & similibus videntur, qui nō nisi ad radios corporis lucidi conspiciuntur; aliis reales, qui etiam in vmbra, & quocunq; modo luci obuersi apparent, & eodē modo conspiciuntur: omninò quærēdum est, an vtriq; sint eiusdem generis, & an ab eadem caussa originem habeant. Repræsentatio quidem est eadē: verū non exigua apparet differentia. In collo n. columbæ reuera is color non est; guttæ etiam in iride coloris expertes sunt; sicut & vitrum illud trigonō, quod luci oppositū varios colores refert: si v. Soli vel luci obiiciantur, tales colores apparent. At in smaragdo, rubino, hyacintho iidem colores semper seu luci obiiciantur, seu in vmbra aspiciantur, apparent. Verū hęc de natura colorum disquisitio operosiorē tractationē requirit quam inter alios instituit Vid. Ant. Scarmilonius, *L. de colorib.* & alii. Et sunt coloris caussæ atq; essentiæ tam controuersæ, atque obscuræ intellectui, quàm sunt ipsi visui manifestæ, vt Scalig. *exerc.* 325. *sect.* 1. loquitur, lateatq; eorum natura in profundissima caligine inscitiæ humanæ, *ibid. sect.* 4 vt quicquid etiam hic statuant Chymici, nihil, quod à Peripateticis metuant, habeant, cùm non minoribus difficultatibus ipsi premantur.

Abondant præcipuè sulphure. Sulphur commone, petroleum seu naphtha; quò & succinum pertinet; sperma ceti dictum, seu pinguedo mari innatans, carbones fossiles. In plantis resinæ & lachrymæ arborum pinguium, piceæ, pinus, abietis, terebinthi, thoriferæ arboris, styracis & similium, ac pix & oleum, quod ex iis accēsis colligitur. In animalibus pinguedines. Videatur Libauius, *part.* 3. *singularium*, vbi prolixè & doctè de bituminis specieb. disserit. Bituminia

autem voce generalissimè & latissimè vtitur, eadem planè sigoificatione, qua Chymici vocem sulphuris vsurpare solent.

Tandem an præter hæc duo Chymicorum principia detur tertium, & quod sit illud, quod Chymici vnanimi ferè conseosu pro tertio ponunt, & Mercurij nomioe exprimunt, malo dicere Noo liquet, & meam seu igoorantiam seu dubitationem ingenuè confiteri, quā pro demonstrationibus & solida veritate ea venditare, quæ dubitationib. non carere ipse scio. Interim coniecturas meas proponā. Mercurij nomē dupliciter à Chymicis accipi notissimū, interdum in specie pro argento viuo, interdum in genere pro principio cū sale & sulphure cōmuni. In specie dictus Mercurius quid sit, planum: quid autē ille io genere ita appellatus, multis difficultatib. inuolutum. Etsi n. non solū Paracelsus eū ioter principia onmeret, sed faciat iā eius & mentionē Isaacus Hollandus, & Fr. Basilius Valentinus, qui vixit circa initia morbi Gallici, excitati in Europa, circa aooum 1493. nemo tamē quod sciam, quid per ☿ intelligendum sit, ita explicat, vt animū veritatis auidū expleat, aut quomodo ab aqua vel sale volatili, imò sulphure subtilissimo inflammabili differat, monstret. Seuerinus, *c.*8. ☿ ideo reliquis principiis addendum esse scribit, vt assidua irrigatione duo priora, sal scil. & sulphur, actionū frequeotia ad siccitatē & seoium in horas festinaotia foueret & mistione fluidam substātiam redderet facilem. Quercetanus, *in defens. cont. Anon. c.*14 Mercurū dicit esse *liquorē illū acidū, permeabilem penetrabilem, purissimum & athereum: illud corpus ἀτμῶδες, aereum, subtilissimum, vivificum, ac spirituosum, vitæ pabulum, & vitæ seu formæ proximum instrumentū, spiritum antiquissimi Hermetis.* Eodem ferè modo Beguinus, *in Tyroc.* Mercur. dicit esse *liquorem illum acidum, permeabilem, penetrabilem, ætheream, purissimam, à quo omnis nutricatio, sensus, motus, vires ferè illustrisque propera retardatio.* E quib. postea receotiores alij suas descriptiones mutuati sunt.

Verùm in iis omnib. non pauca sunt, quæ nō satis sibi constare videntur. Primò enim, cum liquorem acidum esse dicūt, suorum dogmatū nō satis memores videntur. Cum enim sapor, secundum doctrinā Chymicorum, à sale proueniat, si in liquore aliquo aciditas percipiatur, illa potius erit à sale quodam acido, quā à Mercurio; & plurima liquida pro Mercurialib. habentur, quæ acida non sunt: sicut in spiritu vini plurimum inesse Mercurij docent Chymici, in quo tamen aciditas oulla percipitur.

Deinde Mercurius modò ipsis est aqueus, modò aereus, modò æthereus (quod mirū, si acidus est) & sic etiā igneus. Nam æthera & ignē pro eodem habent plerique Paracelsici. Præterea si est proximū animæ instrumentum, si pabulū vitæ: quid de spiritu naturali, vitali, aoimali fiet? quid de calido innato, & humido radicali? Aut quomodo hæc à Mercurio distinguentur? Nam & spiritus proximū animæ iostrumētum sunt. Et calor oatiuus, ac humidū primigenium, oleagioosum & aerium, insito spiritu, totius formæ custode ac propagatore, perfusum facit, vt omnia viuant. Et certè esse vitæ pabulum, sulphuri potius pingui, quam Mercurio, aqueæ substantiæ conuenire videtur. Imò nutrire oon est principiorum, sed potius nutrimenti è principiis compositi.

Tribuunt etiam Mercurio colores. Verum nec in eo ipso sibi consentiuot. Paracelsus enim cum alibi, *tum tract.* 1. *de pestilent. tit. de cabala*, Salem omnibus rebus colorem & formam dare statuit, quod tamen vero parum consentaneum videtur: & neque à sale, neque à Mercurio colores prouenire probabile. Cū enim sal benè purificatus sit candidus & perspicuus; multo magis talis erit liquor mercurialis aereus, æthereus, purissimus: & proinde rectius color sulphuri attribuitur. Atque adeo ob hanc doctrinæ obscuritatem factum puto, vt Mouffettus, *in epistolis Chymicis*, cum salis & sulphuris in maiore modo lōgum catalogum & plurimas differeotias recēseat, oihil ferè aut pauca de ☿ habeat. Ac proinde ooo sine caussa scripsisse videtur Libanius, *in exam. Philos. vit. Sect.* 6. *Chymicos recentiores notis quidem quibusdam sulphur, ☿, sal describere. Verum quando vrgentur, & cum certitudo quæritur, ac quidnam si ☿, quid sal, quid sulphur, exactius quæritur, omnia confundere, ac in sale ☿, & sulphur, in sulphure, ☿, & salem: in ☿ salem & sulphur inesse contendere.* Libauius ipse tandem, cum reliquas definitiones omnes, *in Examine Phil. vit. cap* 29. examinasset, hanc profert: *Mercurius est liquor essentialis, arte Chymica ex misto, separatis elementaribus impuritatibus, extractus; sulphuri salique eiusdem misti oppositus.* Verum nec hæc satis clara definitio est, nec quas proprietates ille liquor essentialis habeat, & quomodo ab aliis discernatur, satis explicat. Exēpli quidem loco producit aquas è vegetabilibus destillatas: verum si phlegma seu aqua in aqua rosarum, vel alia destillata separetur, manet spiritus φλογώδης, odoratus, & sapidus, qui propterea & sulphur & salē volatilem in se contineat: atqoe ita spiritus ille rosarum, seu alterius plantæ non est simplex substaotia, ipso id confitente Libauio. Ac sulphur & salem in eo esse certum est: an quid præterea, hoc iā inquirimus. Admittit id Frater Basilius & alij Chymici, sed, vt dixi, plerique malè eius oaturam explicant, dum liquorem acidum esse dicunt. Melius sentiuot, quando æthercam, vel aëream, aut spirituosam ac purissimam substaotiam, imò spiritum antiqui Hermetis esse scribunt. Io quo si ab iis, vt puto, non dissentit Libauius, qui liquorem illum, quem appellat essentialem, in vino spiritum aëreū dicit, non malè sentit. Vna enim res modò forma liquida, modò spirituosa in essentia sua noo mutata apparere potest, vt in destillatiooibus spirituum manifestum est. Atque ab ista hoc modo explicata & limitata senteotia, nec meæ coniecturæ discrepant, qoas viris doctis & candidis iudicandas relinquo.

Vt enim quod mihi probabile videtur, dicam, si quis est Mercurius, statuendum, eum esse liquorem aliquem spirituosum, vel spiritum, qui tamen à sulphure subtili ac sale volatili vix ac ne vix quidem separari possit, vt solus conspiciatur ille spiritus: tamen id nuo multum refert: neque ignis purus videtur, nec aër, nec spiritus in corporibus animalium, nec multa alia, quæ tamen rerum naturæ pars sunt multò maxima & præstantissima, & à quib. reliqua quæ in oculos incurruot, omnem suam vim obtinent. Fallunt talia oculos vulgi, animos haud latent sapientum, vt Scaligeri verbis iterum vtar. An verò dum hunc spiritum præter Elemeota simplicia cum sale & sulphure ad corporum mistorum perfectorum constitotionem concurrere dico, & hæc tria, sal, sulphur, & spiritum cum Elementis, quæ non excludo, certo modo mista, singulis corporum naturaliom formis οἰκείαν ὕλην constituere statuo, absurdi aliquid committam, viris doctis & candidis, & veritatis, non victoriæ studiosis iudicandum relinquo.

Quæ omnia vt concludam, salua eorum, qui meliora monstrauerint, sententia, ita de principiis mihi videtur sentiendum. Monstratum est supra, me doctissimis Aristotelicis hac in re assentiri, qui statuūt, metalla, & mineralia, gemmas, lapides & plantas oō esse mista simpliciter, & quæ suas formas tantùm ex formis elementorum habeant; multò minus talia ex duplici illa exhalatione, quæ proximam meteororum & corporum imperfectè mixtorom, quæ secundum φύσιν ἀτελεστέραν io natura accidunt, est materia, geoerari; cùm loogè maior corporum illorū sit *De principiis Chymicorum sententia.*

fit diuersitas & nobiliores qualitates & operationes, quàm quæ à qualitatibus Elementaribus, & duplici exhalationis differentia peti possint. Ideoque cum Scaligero, qui *exerc.* 307. *sect.* 20. rectè scribit; omnem formam cuiuscunque perfectè misti, etsi non est anima, vt in adamante, naturam esse quintam, longè aliam à quatuor Elementis, statuendum censeo, mineralia, metalla, gemmas & lapides habere suas formas specificas. Cùm verò formas quælibet requirat οἰκείαν ὕλην, nec nobiliores formæ materię primæ immediatè, sed materiæ certo modo dispositæ, suaque peculiari forma præditæ, quæ tamen respectu vltimæ formæ tùm materiæ officio fungitur, insint: hanc materiam præstare Elementa cum principiis Chymicis, & hinc rectius multorum caussas reddi posse, quàm ex generali illa & meteorologica de duplici exhalatione doctrina, sentio. Et quidè de sale & sulphure esse rem clariorem, eaque separationibus Chymicis satis demonstrari posse existimo. Et si non planè pura, tamen in iis corporibus, in quibus abundant: eodem modo vt pro Elementis vulgo, neque immeritò, ea corpora monstrantur, in quibus ea maxime abundant, & terræ & aquæ nomine appellantur ea, in quibus certum est, alias præter Elementorum formas subesse. Vt enim varia terrarum, vt & aquarum, genera terræ & aquæ dicuntur, ideò quod aliquam naturæ conuenientiam & μίαν τινὰ φύσιν participant: (nam si saltem nomine conuenirent, & vnam essentiam non participarent, ὁμωνύμως saltem ita dicerentur.) Ita & salia omnia inter se, & sulphura omnis inter se non solùm aliquam nominis conuenientiam habent, sed vnam essentiam participant, & reuera sal fossilis, coctilis, marinus, alumen, vitriolum, sal armoniacus, sales plantarum de communi quadam essentia participant. Ita & sulphur vulgare, bitumen, naphtha, succinum communem quandam habent essentiam, atque ob eam communia quædam accidentia. Atque ita est sulphur in sulphure vulgari, in naphtha: est sal in sale esculento, in alumine; etsi talia merus sal non sunt, sed formas suas specificas, quibus inuicem differunt, habent. In aliis corporibus naturalibus magis compositis & nobilioribus, vt plantis, animalibus, etsi ob maiorem & operosiorem compositionem ita primo intuitu obuia non sunt: in resolutione tamen in iisdem etiam reperiuntur. Et licet, quod sæpius dixi, ita planè sincera, & ab omnium rerum aliarum admistione libera principia exhiberi non possint: tamen id nihil refert, cùm nec Elementa quod toties iam dixi, pura monstrari non possint, quæ tamen, vt principia Chymica, non solum facta sunt propter mista, sed etiam vt mundi systema & molem compleant. Ideoque fit, vt extra separationes (non solùm eas, quę arte, sed etiam quæ natura fiunt) nullibi appareant: tamen id nihil refert, cùm eo fine creata sint, non vt ipsa per se corporis naturalis aliquam speciem seorsim existentem constituerent, sed vt mistorum sint principia.

De Mercorio clariorem doctrinam à Chymicis desiderari antea dixi. Et re hinc inde pensitata, quid statuam, aliud non habeo, quam, si præter salem & sulphur & elementa, seu vt appellant phlegma & terram mortuam, aliquid amplius in corporibus naturalibus omnibus (nam non in specie de mercurio metallorum principio hic quæritur) reperitur, illud esse Spiritum illum & *Mercurius quid.* ὕλην ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, secundum Aristotelem. Ita enim entia temerè non multiplicabuntur. Et omnia, quæ Aristoteles Spiritui tribuit, quod scilicet sit πάντων δύναμιν ἔμψυχόν τε καὶ γόνιμον ὕλα, ἡ φύσις ἀνάλογος οὖσα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ, ea omnia Mercurio suo tribuunt. Hic enim, vt Quercetanus & Beguinus eum definiunt, est substantia seu corpus permeabile, penetrabile, æthereum, purissimum, subtilissimum, viuificum, & formæ proximum instrumentum, imò Spiritus antiquissimi Hermetis.

Quod verò Chymici quidam vitale sulphur id, quod Aristotelici calidum insitum, nominant, huic sententiæ parùm obest. Calidum enim innatum in animalibus, vt Fernelius, *lib.* 4. *Physiol. cap.* 6. docet, corpus simplex non est, sed constat humido primigenio, insito spiritu & calore. Ideoque si verba eorum hic potius in meliorem partem accipere, quàm in prauum sensum detorquere velimus, facilè intelligemus, eos calidum innatum sulphur quandoque appellasse: Mercurium suum tamen ita descripsisse, vt eundem etiam calido innato inesse satis clarè indicarint: & cùm vtroque calidum innatum constet, nunc ab hoc, nunc ab illo id denominare nihil prohibet. Et omnino sulphur hoc & mercurius ita arctè in natura cohærent, vt separari facile non possint, sed sulphure accenso simul mercurius auolet, vt de spiritu vini loquitur Frater Basilius. Cæterùm cùm vt formæ, ita & operationes diuersæ sint in rebus naturalibus: ita & hic spiritus sese habet. Et vt Aristoteles ait, vt nobilitate vel ignobilitate animæ (imò etiam formæ reliquæ) inter se differunt: ita & hic spiritus: atque ita actiones a tota substantia dictæ, & occultæ proprietates huic spiritui, tanquàm proprio subiecto, attribuuntur, qui in venenis est veneficus, in purgantibus purgans. Et quid absurdi foret, si dicatur, in omnibus purgantibus spiritum quendam esse, qui cum Mercurij in specie dicti & Antimonij spiritu quandam cognationem habet?

Tandem originem horum principiorum quod attinet, alij aliter hac de re sentiunt, & alij quidem esse altera & prima mista, alij peculiares naturas in prima creatione aliis rerum naturalium speciebus concreatas, vt earum cum Elementis essent materia, statuunt. Statuat hîc quisquis quod volet. Qui tamen priorem sententiam sequi volet, id simul statuat necesse est, corpora hæc licet ex Elementis materiam habeant, formas tamen nobiliores, ob quas Elementis nobiliora sunt, & à quibus aliæ, quæ Elementis non insunt, qualitates fluunt, habere. Qua in re clarissimos viros, eosque Peripateticos & Galenicos, adstipulatores habebit. Omnem formam cuiusque perfectè misti, etiamsi non est anima, naturam esse quintam longe aliam à quatuor Elementis, rectè dixit Scaliger, *exerc* 307. *sect.* 20. Neq; enim credendum, in prima rerum origine ex Elementorũ mutua pugna semina, & spiritus rerum resultasse, aut Deum in cratere Platonis Elementa miscuisse, atque ita omnium eorum formas elicuisse: verum formas & substantias cælo analogas Deus creauit, ac corporibus naturalibus indidit. Et vltra Elementa aliquid in rebus naturalibus agnouerunt Schegkius, Fernelius, & plurimi alij. Schegkius, acutissimus Philosophus & Germanicus, Aristoteles *lib. de caloris vi & efficacia* expressè scribit: *Omne corpus esse aut Elementum, aut ex Elementis concretum, aut cæleste esse, aut habere quandam analogiam & similitudinem cum cælesti corpore*. Et Iohannes Franciscus Picus Mirandulanus, *lib. de Elem. c.* 3. scribit: *Si qui Philosophorum sententia atque authoritati nollent acquiescere; & aliqua alia adhuc esse Elementa, quæ vulgò notis Elementis mista sint, & occulta quadam vi natura concurrant ad res sublunarias constituendas, statuerent, nos vix solidè refutari posse.*

Quod siue meum siue aliorum doctorum virorum dogma Aristotelicæ Philosophiæ & Galenicæ Medicinæ ruinam nullo modo minatur. Qui defectus supplet, priora non euertit. Ideoque cum illo Senecæ, quod etiam in præfatione allegaui, concludo: *Multa egere qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt:*

multum adhuc restat operæ, multumque restabit: nec ulli nato nunquam præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Nimirum ea, quæ de rerum natura scimus, minima pars sunt eorum, quæ ignoramus.

Atque hæc de principiis paulò prolixius proponere voluimus; cum in principiis considerandis nulla diligentia nimia esse possit.

CAPUT XII.

De Generatione & Mistione.

IAm quomodo ex his seminibus, principiis & Elementis rerū generatio & mistio ex sententia Chymicorum recentiorum fiat, inprimis è cap.8.P.Seuerini videamus.

Generatio quid Chymicis. Fundamenta generationis in seminibus, de quib. antea dictum, consistere statuunt; generationemque nihil aliud esse, quam progressionem seminum è suis fontibus, abyssis, & vitalibus principiis in hác mundanam scenam, quà ex inuisibilibus visibilia fiant, & colores, sapores, odores, caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, magnitudines, situs, cōformationes & omnium corporum ornamenta producant, & hoc modo indiuiduorum renouatione specierum perpetuitatem custodiant. Atque ita, quæcunque hic alterationes, mutationes, motusque apparent, eos non nisi fluxus seminum, corporum cōsumptionibus, instaurationibus, transplantationibus vicissitudines definitas ostendentibus esse, statuunt. Et quæcunque noua indies fieri videntur, in suis abyssis & semine antea delituisse meliorique vita frui dicunt: & rursum quæ hic corrompi videntur, non festinare ad non Ens, sed, destinatis muneribus absolutis, ad fontes suos recurrere Et hoc modo ad generationem necessaria esse elementa, vel matrices seminalib. rationib. fœcunda, & corporū principia. Et quidem loca, matrices, elementa, corpora seminib. consentanea requiri. Semina enim potestatem hanc habere, vt adsciscant sibi consentanea: neq; in quolibet subiecto habitare, sed in tali calido, frigido, humido vel sicco; in tali sale, sulphure, mercurio talia semina habitare. Et pro huius sententia assertione citant Hippocratem, qui *lib. 1. de Diæta* scribit: Ἀπόλλυται μὲν οὐδὲν ἁπάντων χρημάτων, οὐδὲ γίνεται, ὅ τι μὴ καὶ πρόσθεν ἦν. ξυμμισγόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα ἀλλοιοῦται: νομίζεται δὲ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὸ μὲν ἐξ ἅδου ἐς φῶς αὐξηθὲν, γενέσθαι: τὸ δὲ ἐκ τοῦ φάους εἰς ἅδην μειωθὲν, ἀπολέσθαι, Ὀφθαλμοῖσι δὲ πιστεύουσι, μᾶλλον, ἢ γνώμῃ. ἐγὼ δὲ τάδε γνώμῃ ἐξηγέομαι. ζῶα γὰρ κἀκεῖνα, καὶ τάδε, καὶ οὔτε τὸ ζῶον ἀποθανεῖν οἷόν τε εἰ μὴ μετὰ πάντων, ποῖ γὰρ ἀποθανεῖται; οὔτε τὸ μὴ ἐὸν γενέσθαι, πόθεν γὰρ ἔσται; *Nihil quidem omninò perit, neque oritur, quod priùs non erat: verum inuicem commixta & discreta alterantur. At homines existimant, id* *Orcus Hippocratis.* *quod ex Orco in lucē augetur, oriri: quod verò ex luce ad Orcum imminuitur, perire: magisque oculis, quàm rationi fidem esse adhibendam. Ego verò ista ratione puto. Animalia namque sunt & illa & ista, neque animal interire potest, nisi omnia intereant, neque quod non est generari, cum non sit, vnde generetur.* Et mox: φάος Ζηνί: σκότος ᾅδῃ. φάος ᾅδῃ, σκότος Ζηνί. φοιτᾷ καὶ μετακινεῖται, κεῖνα ὧδε, καὶ τάδε κεῖσε πᾶσαν ὥρην διαπρησσόμενα. κεῖνά τε τὰ τῶνδε. τὰ δὲ τούτων, κείνων. καὶ τὰ μὲν πρήσσουσιν, οὐκ οἴδασιν. ἃ δὲ πρήσσουσιν, δοκέουσιν εἰδέναι· καὶ τὰ μὲν ὁρῶσιν, οὐ γινώσκουσιν. Ἀλλ' ὅμως αὐτοῖσι πάντα γίνεται, δι' ἀνάγκην θείην, καὶ ἃ βούλονται *Lux Hippocratis.* καὶ ἃ μὴ βούλονται. *Lux Ioui, Tenebra Orco; Lux Orco, Tenebra Ioui; commeant & trāsmutantur illa huc & hæc illuc; & omni quidem tempore illa horum, hæc verò illorum res peragunt: & quæ quidem faciunt, non sciunt; quæ verò faciunt, scire videntur, & quæ quidem vident, non cognoscunt; & tamen hæc omnia necessitate diuina contingunt, & quæ volunt, & quæ nolunt.*

Nimirum signaturis seminum ornata corpora & pulchritudine vestita lucis imaginem repræsentare, deflorescentia verò seminumque vigore destituta caligine obduci, & hinc tenebras appellari, docet Seuerinus: hincque seminibus refluentibus & cœtus mortalium relinquentibus, tenebrarum nomen impositum fuisse.

Absoluere autem suos progressus & operationes semina sentiunt spirituum mechanicorum, quos appellant, ope. Appellant autem spiritus mechanicos, qui scientia innata decorati, & artificiosa mechanica instructi, saporis, coloris, odoris, figurarum, magnitudinum, ordinis & proportionum in rebus naturalibus caussa sunt: cum spiritus, qui artificio & ista scientia instructi non sunt, nodi vapores & fumi inanes sint.

Prout autem elementa subtilitate, crassitie, mobilitate, pondere, & semina ipsa inter se differunt: ita quoque generationum diuersitatem accidere, & quasdam habere celeres periodos, alias longioribus interuallis circuitus suos absoluere.

In globo inferiore tres insignes differentiæ generationum occurrunt, Animalium, vegetabilium, & mineralium, quas hoc modo explicant. In animalibus seminalem materiam in balsamo animali, in vitali sulphure, in spiritu vitali, in mumia, in radicali & prima materia animalium, quā appellant, contineri statuunt, quæ in homine, non vt in reliquis animalibus certis anni temporibus turgeat & flores emittat, sed æquè hyeme ac æstate, vere, autumno. Esse autem diuersos generationis animalium modos. Perfecta enim animalia ex proprio solum semine generare & generari: quædam æquè ex patentum semine & putredine, vt mures. In ista enim, quæ ex putredine dicitur, generatione, quāq; Paracelsus ex Cagastro, sicut alteram ex Iliastro appellat, Semen esse vegetabilium naturæ finitimū. Fundari namque in materia quadā virali, lenta, tenaci, & propterea externis impressionib. resistere posse, & ad tempus latere, sub dominio siue alterius seminis, siue in matricibus sopitis & frigidis: solutum verò & excitatum proferre signaturas suæ speciei: animalque constituere, & scientiæ tàm diu occultæ illustria documenta demonstrare. *Generationes in globo inferiori.* *Animalium generatio.* *Cagastrum Iliastrum.*

Plantarum generatio. Plantas verò habere corpus crassius, magis viscosum & lentum, respectū seminis animalium, docent. Et licet illa seminalis materia in tota planta contineatur; cum omnia benignitate balsami illius vitalis perfruantur: tamen in quibusdam partibus, quæ testium analogiam obtinent, perfectius præparari, tutoque conseruari, & tales proinde partes seminalem materiam propagare. Vnde quædam plantæ semine, quædam radicibus, quædā surculis, aliæ aliis modis propagantur. Tempora autem horum seminum Ortus & Occasus diuersa esse, cœlestiumque' siderū reuolutionem imitari statuunt. Quædam enim vere, quædam æstate, quædam autumno generant & pariunt; citius nonnulla, alia tardius.

Mineralium generatio. Mineralium vero generationem à prioribus plurimum differre. Non enim seminis beneficio indiuiduorūq; propagatione speciē custodiri in mineralibus, sed semina eorū & species in seminalib. materiæ rationibus vigere, conseruarique in nocte illa Orphei, in Orco Hippocratis, in Iliastro Paracelsi, in locis & elementorum beatis recessibus, ibidemq; destinatum expectare fatum, & præscriptis temporibus, vitalibus principiis & spiritibus mechanicis comitatas, mundanam prouinciam ingredi, & loca alimēta consentanea petere. Vitamque mineralibus non *Nox Orphei.*

dene

denegandam esse existimant; idque ex maturitatis temporibus, ex paroxysmorum ratis periodis, ex venarum ordinatis progressionibus, corporum consentaneis compositionibus, saporibus, coloribus, probare conantur. Neque enim maius artificium esse dicunt in formis & figuris vegetabilium siue animalium, quam in colorum, saporum, odorum, coagulationum, actionum, proportionum, quæ in his precipuè vigent, ordinata explicatione: atque æquè admiratione dictum esse colorem sapphiri, duritiem adamantis, perspicuitatem crystalli, pulchritudinem auri, ac organa vespertilionis. Quin etiam formas externas naturales in his non esse prætermissas. Aliis enim formis coagulationes vitriolatorum, aliis marcasitarum, aliis nitrosorum, aliis crystallorum, berillorum, adamantis repræsentantur.

Generationes globi superioris.

Quod autem globum superiorem attinet, eius generationes etiam certas esse, sed longè alias statuunt. In elemento enim cœlesti indiuidua perfecta contineri, quę stabili vigore in æuum cõsistant. Nihilominus & illa vitalis spiritus copia vigere, qui vbi fermentatione debita ad exaltationẽ & maturitatẽ peruenerint, tùm euacuari, & spirituali ac inuisibili, sed copiosa fœcunditate in aeris capacitatem labi, & cõsentaneis corporum vestimentis indutos fructus suos proferre. Ita quasdam stellas ventorum generationi destinari; atq; inter has alias Australes producere ventos, alias Boreales, alias Orientales, alias Occidentales, qui non solùm caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate, sensibus conspicuis, polleant, sed alias etiam virtutes & impressiones habeant: atq; Austrum, vt est apud Hippocratem, *sect. 3. aph. 5.* appellari *βαρήκοοι, ἀχλυώδεις, καρηβαρικούς*, non quia calidus & humidus sit, sed quia corpus eius proprietatibus opiatis, cicutarum, solanorum instructũ sit. Rursus aquilonem suas habere proprietates ab Hippocrate, *eodẽ loco*, descriptas, nõ quod sit frigidus & siccus, sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberisatis, acetosis, acaciarum imbuta sint. Rursum esse stellas pluuiarum, grandinũ, niuis, fulguris, serenitatis, turbinũ & reliquorum Meteorum, in quibus vitalia principia & mechanici spiritus eorundẽ fundentur, suisq; temporibus ad generationem procedant. Esse n. certa tempora omniũ astrorum, in quibus ad maturitatem perueniant & fructus emittant. Singulis mensibus noua generatione fructus Lunam proferre: sed & reliquas stellas habere suas efferuescentias, & fructuũ dispensationes: quasdã bis in anno, Orientes scilicet & Occidentes; quasdam semel, vt Zodaici signa. Ita & in aeris regione quamuis astra non conspiciantur, nihilominus & ibi esse vitalia generationis principia, destinatis temporibus fructuum dispensatione efferuescentia, nominantur.

Ventorum generatio sec. Seuerin.

Astrorum fructus.

Neque hæc ita explicare licet, vt dicatur, superiorum siderum influxu materiam inferioris mũdi moueri, atq; inde excitatis vaporibus & exhalationibus variis meteoris materiam præberi. Alia longè est Paracelsi & assectarum eius sententia, vt ex Paracelsi *libr. de meteoris & Elementis*, videre est. De diei enim & noctis caussis ita docet, *libro meteor. cap. 3.* Solem esse stellam diurnam, quæ lucem procreet: nocturnas verò tenebras non ab absentia Solis prouenire, Lucis enim eius tantam vim esse, vt etiam apud Antipodes constitutus Sol per reflexum nihilominus nostram terram illuminare possit: verum esse quasdam stellas nocturnas, quarum fructus peculiares, vt pyri pyra, pomi poma, sint nocturnæ tenebræ.

Diei & noctis caussa sec. Paracels.

Eodem modo de æstate & hyeme philosophatur. Vicissitudines enim has temporum ex humiliore vel altiore Solis positu, radiorumq; eius obliquitate aut rectitudine fieri negat; sed asserit esse quasdam stellas æstiuas, quasdam hibernas. Inter æstiuas quidem principatum obtinere Solem absque reliquis tamen si esset, perpetuam futuram hyemem. Inter hybernas Lunam præcipuam esse. Æstiuas stellas hiberno tempore non secus ac arbores, quæ floribus & fructibus carent, ac velut emortuæ videntur, effœtas quasi torpere: & vt arbores verno tempore primò gemmas, mox folia, deinde flores, & tandem fructus producunt, rursusque ea amittunt, & quasi emoriuntur: ita & stellas illas æstiuas verno tempore reuiuiscere, & paulatim incrementa caloris sumere, tandemque vbi ad summum calorem peruenerint, rursus excrescere. His consenescentibus reuiuiscere & reuirescere stellas hibernas & suos fructus, frigus nimirum, progignere, donec & ipsæ tandem suæ generationis periodum absoluerint. Atque vt arbores nõ omnibus annis æquè fertiles sunt, ita etiam illas stellas nunc esse steriles, nunc magis fœcundas, & hinc calorem æstatis nunc intensiorem, nunc remissiorem esse. Eandem rationem esse frigoris hiberni. Ventorum similem generationẽ tradit: de pluuiis, niuibus, fulgure, tonitru, iride, aurora, idem *in libris Meteororum*, docet.

Æstatis & hyemis caussa sec. Paracels.

Ita cum de generatione sentiant, *Mistionem* quoque huic consentaneã statuũt, vulgatamq; de mistione doctrinam reprehẽdunt, quæruntque, cum mistio sit motio quædam, quis sit motor, qua potestate ad mistionem Elementa ac tam iusto pondere & mensura confluant? adiunguntque censent esse motorem, principium vitale scientia instructum, formam, speciem, semina, astrum, cuius potestate & infallibili scientia tam diuina mistionis officia administrentur.

Mistio sec. Chymic.

Porrò accidens quoddam generationis transplantationem esse docet Seuerinus. Si enim alimenta, quæ semina pro sui corporis conformatione, augmento & conseruatione attrahunt, validis facultatibus & potestatibus destituta fuerint, & spiritibus seminum obtemperauerint: iustam & debitam generationem fieri. Si verò & alimenta ipsa validas potestates habuerint, seminumque proprietatibus viguerint, miscebuntur quidem, sed signaturæ variabuntur, nec fiet, quod volunt semina, & fiet pro generatione transplantatio, quam appellat. In genere quidem perfectorũ animalium transplantationes rariores fiunt; & non nisi in iis, in quibus seminum & naturæ est affinitas. Ita lupi & canes, equi & asinæ, perdices & gallinæ miscentur. In genere insectorum & animalium, in quibus sexuum discrimina non manifestè apparent, frequentiores fieri transplantationes docet; cum seminalia eorum principia specierum scientia instructa æquiuocas generationes dictas admittant. In vegetabilibus & mineralibus transplantationes quasi comites generationum existere tradit. Sic si symbrium in mentham, rapum in raphanum; triticum in lolium; ocymum in serpillum degenerare. In quibus omnibus existimat semina quasi esse æquiuoca, quæ multorum indiuiduorum ferè omnibus proprietatibus dissidentium principia esse possint. Sic in semine tritici formam lolij inesse, sed ministram quasi vel comitem, quæ si externa subsidia nacta fuerit, contemto imperio nõ ministri amplius, sed domini munia obeat, id est, secundum suam potestatem omnia moderetur, suasque signaturas inducat. Ita in sisymbrio menthæ, in rapo raphani rudimenta latere, quæ eo vsque ministrent, quam diu semen sisymbrij & rapi imperium obtinet. Quod si ex aliorũ confluxo & conspiratione menthæ & raphani semen dominabitur, illa seruient. Atque huius transplantationis beneficio multa in re Botanica fieri, mitigari sapores, mutari colores, & alia per insitiones & varias plantationes variari. In mineralibus gẽmas specifica transplantatione produci statuũt: ex radicibus plumbi generari adamantem; ex radicibus Lunæ, Sapphirum; ex radicibus Veneris, Smaragdum;

Transplantatio sec. Chymicos.

Transplantatio in animalibus.

In mineralibus.

ragdum; ex radicibus Martis, Beryllum. Verum qui plura hac de re cognoscere cupit, legat Petrum Seuerinum; è cuius sententia hæc recitauimus.

De his quid sentiendum sit vt dicamus, generationem primò quod attinet, quam nihil aliud esse dicũt, quã progressionem seminum è suis fontibus & abyssis in hanc mundanam scenam: Noua equidem non est hæc sententia, sed vetustissimorum Græcorum. Neque eam saltem proponit Hippocrates, *in lib. de diæta*, locisque à Seuerino allegatis, sed alij plurimi senserunt, ex rebus nihil perire, neque nasci, nisi quod prius fuit. Hippocrates autem illud, vnde res omnes prodire existimat, vocat ἀΐδην, quasi tem inuisibilem dicas. Res autem inde prodeuntes, φάος, lucem. Et quod Hippocrates nominat ἀΐδην, Orpheus noctem appellat, Hermes Trismegistus τὸ ἀφανὲς: sicut & Dionysius Areopagita, *in Ecclesiastica Hierarchia*, *cap.* 2. Apollonius Chyaneus, ὕπαρ, Seneca, Rerum naturam; Seruius, Generalitatẽ, *in tertium Æneid.* Poetæ Chaos & Orcum. Quod verò Hippocrates & Orpheus φάος vel lucem appellant, Apollonius nominat φύσιν. Ita enim Apollon. Thyaneus, *in Epistola ad Valerium*: θάνατος οὐδεὶς, οὐδενὸς, ἢ μόνον ἐμφάσει Καθάπερ καὶ γένεσις οὐδενὸς, ἢ μόνον ἐμφάσει. τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐσίας τραπὲν εἰς φύσιν ἔδοξε γένεσις: τὸ δὲ ἐκ φύσεως εἰς οὐσίαν κατὰ ταὐτὰ, θάνατος. Hermes verò Trismegistus, *sermone* 11. ἀφανισμὸς χωρεῖ τῇ διαλυθείᾳ. Seneca, *epist.* 36. *Cogita eorum nihil, quæ ab oculis abeunt, & in Rerum natura, ex qua prodierunt & mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt.* Seruius, *in 3. Æneid. Romani contra faciebant, comburentes cadauera, vt statim anima in Generalitatem, id est, in suam redeat materiam.*

Generatio quid sec. antiquos.

Lux Hippocratis. Nox Orphei.

Chaos.

Verum enim vero etsi peruetustum est hoc dogma, quod hodie in lucũ reuocauit Seuerinus: veritati tamen consentaneum non est, & error iste, vt plerique omnes Gentiliũ Philosophorũ, ex ignoratione Creationis mundi, fluxit. Cũ enim de vera origine mundi, & vnde quælibet res habeat suam essentiã & naturã, ipsis nihil certi constaret: res ex Nocte, Orco & Abysso inuisibili in lucem prodire, & hinc rursum in eadem reuerti crediderunt. Verum aliud nos docent Sacræ literæ, è quibus constat, Deum dixisse: *Germinet terra germen, Herbam producentem semen, arborem fructiferam ferentem fructum, iuxta speciem suam, cui insit semen suũ super terram: & ita factum fuisse.* Dixisse Deum, *Producat aqua reptilia animæ viuentis & volatile volet super terram in superficie expansionis cœli.* Dixisse Deum; *Producat terra animam viuentem secundum speciem suam, iumenta & re; tilia atque bestias terræ, secundum speciem suam: factumque fuisse ita.* Deum creatis rebus benedixisse dicendo; *Crescite & multiplicamini.* Creauit nimirum Deus Omnipotens omnium rerum naturalium species, plantas & animalia: atque ita singulis suas formas cum corporibus dedit. Quæ corpora cum nõ sint simplicia, is, qui creauit, miscuit, vt voluit, pro sua sapientia elementa, & cum principiis illis intimis ac spiritu & calido, Elemento stellarum analogo, coniunxit. Hoc modo ex elementis & principiis debito modo constituuntur indiuidua, & vires suas habent, quibus non tantum aluntur, augentur & crescunt, sed etiam benedictione diuina multiplicantur, & ad hunc vsque diem conseruantur. Ita vt plantarum & animantium omnium species nullibi sint, nisi in suis indiuiduis. Atque hoc modo voluntate Creatoris ad hunc vsque diem conseruata est, ac porrò conseruabitur Rerum natura.

Origo rerum naturalium & propagatio.

Primum ergo, vt nonnulli è vulgò Philosophi sentiunt, tam nobiles naturæ, tot insignibus qualitatibus prædıtæ, saltem ex concursu, conflictu, pugna & tandem attemperatione elementorum natæ non sunt. Et via satis mirari possum eorum pertinaciam, qui, post Scaligeri, *Exerc.* 307. *sect.* 12. & 20. & *alibi*, aliorumque Philosophorum admonitiones, nihil præter elementa sapiunt, &, vt recentiores quidam scribunt, *Cætera, præter hominem, omnia, iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex terra & aqua seu elementis creata esse, & in secunda creatione, seu rerum conseruatione materiam continuam iisdem ab elementis suppeditari* dicunt. Licet enim terra & aqua in Genesi solum nominantur: tamen cum, vt ipsimet fatentur, cætera nõ excludant elementa: etiam per eadem nec nobiliora, de quibus hactenus dictum, principia, vel animæ plantarum & animalium excluduntur, quas alterius, quàm elementaris esse originis, supra è Scaligero demonstratum. Creatio fuit ea, non generatio; & Creando Deus formas omnibus rebus indidit, nõ eas ex elementis composuit, creatisque benedictione vim multiplicandi tribuit.

Elementares Philosophi.

Anima nulla ex elementis.

Deinde nec ex Abyssis primò prodeunt rerum formæ & per Spiritus Mechanicos sibi adsciscũnt corpora idonea: sed creando Deus omnibus suas formas indidit, quæ eiusdem benedictione sese multiplicant. Itaque iam species rerum non nisi in indiuiduis conseruantur, & indiuiduis semina, per quæ propagãtur, generantur: nõ verò ea Abyssis vel Orco Hippocratis prodeunt. Neque credo, Seuerinum vnquam vidisse, vel cauem, vel aliud animal, progressu ex Orco Hippocratis in mundanam scenam, genitum fuisse. Neque semina & species rerum naturalium in Elementis mundi visibilibus per vim sunt, sed per naturã, quam à Deo Optimo maximo in prima creatione acceperunt. Et certè mirum, Seuerinum & eius Sectatores ea, quæ de patria sede, in qua beata quiete & vitæ ac essentiæ inæstimabili copia fruantur, hinc verò ad hos calamitosos carceres peruenire & principiorum infelici coniugio plurima perpeti scribunt, ita audacter proferre ausos fuisse, quasi pridem ea illis locis venerint. Via, qua ista semina ex abyssis veniunt in mundanam scenam, & hinc in abyssos abeunt, procul dubio est porta illa, qua Æneas ea Auerno rediit, id est, mera somnia sunt, aut certè non talia, quæ sine omni ratione admitti & probari debeant. His, & rebus naturalibus omnibus asserendis, sensibus & demonstratione opus est: cum λόγῳ & πείρᾳ in rebus naturalibus vnicum veritatis sint κριτήριον: sequimurque rectè Scaligerum, *Exer.* 307. *sect.* 20. scribentem; *rationibus agendum esse viro veritatis studioso, non Tullianis Platonisque pigmentis. Declamationes enim ambitiosorum operæ, otiosorum cibi sunt. Natura diuinitatisque negotiis impedito animo filendum est et breuitati, quæ res aquet verbis. Demonstrationes certas pro Nectare habeat.* Quales cum hic nullas, imò nec probabiles coniecturas videam, iis assentiri non possum. Sed pluribus ista examinare operæ pretium non est. Fecit id satis prolixè Libauius, *in Exam. Philosof. vital. Sect.* 2. 1. Et olim iam Erastus, *part.* 2. *disp. contra Paracelsum.*

Formæ & semina rerum naturalium non latent in Abyssis.

De paucis tamen ea ibusdam adhuc quædam monenda sunt. Quæ de generationibus & fructibus seminum Globi superioris & de meteoris habet Paracelsus & Seuerinus, ea recitasse fuisse satis superque fuerit. Tam enim absurda & ridicula sunt, & cum ratione, & experientia pugnant, vt narrationes Luciani his probabiliores sint. Vt non sine caussa hac de re scripserit Th. Erastus, *part.* 1. *disp. contra Paracelf. Principium*, inquit, *quo vniuersa eius doctrina de Meteoris nititur, præter quam, quod impium est, & cum sacris literis palam pugnat, tam est insulsum, ineptum, stultum, fatuum, absurdum, ridiculum, falsum, vt sine metu alicuius infamiæ vix aliquis ausit recitare, nedum de eius refutatione coram doctis agere.*

Meteorologia Paracelsi absurda.

De cæteris, quæ habet Seuerinus, pauca dicemus. De plantarum & animalium generationibus facilè cum Aristotele conciliari potest. Modò *primo* semina non in Indiuiduis, non in Abysso & Orco Hip-

Semina rerum insunt indiuiduis Speciei.

po

pocratis conseruatio, & per eadem specierum propagatio fieri statuatur. Id quod ipse Seuerinus nolens volens admittit, *p.* 10x. *& seqq.* vbi animalia ex semine maris & fœminæ generari, & *pag.* 108. perfecta animalia ex proprio solum semine gigni scribit; & de plantis, *pag.* 114 quod seminalis materiæ propagatione traducantur. *Deinde*, ne ea, quæ de plantarum generatione, & corporis earum constitutione dicuntur, Spiritibus Mechanicis solum, vt facit, attribuantur, sed anima potius. Ea enim corpori Architecta est; Spiritus verò animæ instrumentum.

An ex incorporeis corpora fiant; & contra.

Sicut & illud non omnem conciliationem respuis (quanquam pro insania id habeat Erastus) quod dicunt; Ex incorporeis fieri corpora, & contra ex corporeis incorporea. Si enim penitius rem inspiciamus, verbis potius, quàm sensu ab Aristotelicis & Galenicis discrepant, dum corpora illa appellant, quæ crassiora sunt, & tactui ac visui obvia: spiritus verò, quę subtiliora sũt, hosq; effugiunt. Eorum ergò mens est, spiritus (sed & ipsos, & propriè loqui libet, corporeos) in corpora condensari, & corpora in spiritus attenuari. Quod nec Aristotelici vel Galenici negant, qui & ipsi docent, ex sanguine spiritus vitales generari, & cõtra spiritus crassescere & cõdensari posse. Et doctissimus Medicus Andreas Planerus *lib. 2. meth. med. p.* 72. docet, quod ex cibo & potu excitetur halitus & vapores, quorum melior portio in venas meseraicas subeat & inhalet, ibique in speciem sanguinis concretione quadam commutetur. Testantur que idem multa, quæ passim in rebus naturalibus fieri videmus, atque inprimis operationes Chymicæ, quibus fixa volatilia, & corpora spiritus fiunt, vt loquuntur. Ex tritico, auena, ceralis & aliis multis spiritus [illegible] extrahitur, idque vt facilius fiat, fermentatio præcedens efficit. Eadem fermentatione panis præparatur, vt facilius concoquatur, & spirituosius fiat: sine fermentatione autem difficilius concoquitur. Cum ergo Paracelsici nec primi ita sẽserint (quamuis more suo parum cautè à communi loquendi modo recedant) non rectè conciliationem aliquam hic fieri posse negat Erastus, *part. 1. disp. contra Paracels.* Si ex iis quidam absurdiores sunt, & aliud quid sentiunt, eos nec defendendos, nec cum Aristotele & Galenico conciliandos suscipimus.

Transplantatio quid Chymicis.

In specie verò *de Transplantatione* & mixtione aliquid dicendum. Transplantationem autem appellant, cum non id, quod intenditur, sed aliud quid finitium generatur; idque duobus modis. Cum scilicet vel semina confunduntur, vt fit in perfectis animalibus; exempli gratia, cum ex equo & asina mulus generatur, aut cum ex pluribus plantarum seminibus vna planta generatur: vel cum ex vno quidem semine aliud, quam fieri debebat, generatur; vt cum triticum in lolium degenerat. Hanc a. transplantationem fieri statuunt, vbi semina sũt æquiuoca, id est, pluribus speciebus quasi communia. Esse enim statuunt in tritici semine tam tritici, quàm lolii, sed illam principem, hanc formam, ministram, & quasi comitem: atque illam tam diu dominii munia obire, quandiu omnia sese rectè habent, & alimentũ, quod assumitur, & locus, in quo degunt. Quod si contrarium accidat, ex aliorum confluxu & conspiratione: tum ministram illam formam dominium accipere; istam verò quasi in seruitutem redigi.

Forma subordinata.

Quæ doctrina planè improbanda non videtur: cum multis, quæ in natura fiunt, probabile reddatur, vnam formam sub diuerso schemate corporis in naturę theatrum progredi posse: aut certè in vno semine posse esse plures formas, sed subordinatas. ita tamen, vt vna sit princeps & domina, reliquæ quasi ministræ. Perpendantur saltem diligenter Bombyces, in quibus vna anima diuersa corpora induit, & vt

Bombyces.

Aristoteles, 5. *de histor animal. cap.* 19. & Plinius, *lib.* 11. *hist. nat. cap.* 22. habet, Varia fit formarum successio. Primò enim ex ouo fit eruca, deinde bombyx, hinc necydalus. De qua re videatur Hier. Vidus & Libauius, *singular. part. 5. Bombycinorum libr.* 1. Imo non solum ex ouis, sed & ex plantis putrescentibus Erucę, & ex his papiliones generantur: & vt Aristoteles, *de hist. animal. lib.* 5. *c.* 19. habet, erucæ ex virentibus foliis, maximeque ex brassica fiunt: ex erucis papiliones Reprehendit quidem Aristotelem, vt & Plinium, Vlysses Aldrouandus, *lib.* 5. *de insect. c.* 1. quasi minus rectè de erucarum generatione senserit. Verum quid in iis desiderare possit, aut quid ipse noui adferat, non video. Hoc quidem verum est, erucas & similes vermes ex ouis papilionum nasci: interim etiam, quod Aristoteles scribit, papiliones ex erucis, erucas ex virentibus foliis, & alia talia animalcula πτερωτὰ seu alata ex vermibus, qui ex herbis, ex lignis putrescentibus generãtur, fieri, experientia testatur. Ipse cum ante annos iam plures huius rei periculum facerem, & tempore hiberno, cum aliæ herbæ virentes ad manum non essent, brassicam rubram contusam in hypocausto, donec in ea vermes generarentur, esse curem: vermes illos in chrysalides mutari comperi; quos cum in arcula custodirem, eamque postea aperirem, multæ paruæ muscæ euolabant, quæ ex chrysalidibus seu aureliis natæ erant, & ex putamine abrupto proruperant.

Erucarum papilionum generatio.

Non tamen ex quauis planta quilibet vermis generatur, sed ex certis certi; videnturque talium insectorum formæ plantarum & animalium formis subordinari. Et ex quibus quales vermes fiant, inter alios etiam recenset Scaliger, *exerc. 59. sect. 2. & exerc.* 190. Ita ex moro fiunt bombyces, mediante tamen iuuẽco. Si enim defecerint, aut corrupta fuerint, hiberno tempore, oua, iuuencum 20. diebus solis mori foliis pascere iubent, cumque interfectum putredini relinquere, vt ex carnibus putrescentibus vermes nascantur, qui in bombyces abeant. Ita enim Virgil. *in fine 4. Georg* ex bobus apes gigni docet. Qua de re multa egregia & omnino iis, qui Physici audire volunt, cognoscenda habet Aristoteles, *l. 5. de historia animal.* inprimis *c.* 19. vbi docet in genere ex plantis vermes & erucas, ex his chrysalides, ex istis papiliones, & alia πτερωτὰ & alata animalia nasci. Neque enim tantùm papiliones, sed & alia πτερωτὰ & alata animalcula ex plantis nascuntur. Descripsit eodem libro inter alia, *cap.* 32. ventriculum, quem à corrumpendis lignis ξυλοφθόρον nominat, quem non alium puto esse, quam quem nostri *Stockwurm* appellant, quod ex corruptis lignis & caudicibus in aquis nascatur: qui vermiculus fluuiatilis est, & tempore verno cum gobiis fluuiatilibus capitur. Descripsisse autem videtur Aristoteles potius vermiculum illum, cum iam chrysalidis formam induit, quam dum in aquis viuit. Idem Aristoteles quid ex eo animalis alati fiat, compertum nondum esse, *loco allegato* scribit. Verum mutatur in insectum illud vulgo notum, quod Vlysses Aldrouãdus, *lib. 5. de insect. c.* 10. Perlas nominat, populares mei Silesii, *Schneider*, Misnici *Boltzen* appellant.

Ansere Scotici.

Neque hoc loco prætereunda generatio anserum Scoticorum, quos incolæ *Clakguse* nominant: qui etsi aues sint, non tamen aliarum auium more ex ouis excludũtur, sed in mari Scotico, prope Hæbudea insulas oriuntur, & nunc in conchis, nunc in lignis longiore in mari illo mora corruptis oriuntur. De quorum ortu Hectoris Boetii, *in descrips. regni Scotiæ* narrationem inserere libet. *Restat*, inquit, *vt de anseribus Scoticis, quos Clakis appellant, quosque vulgò perperam in arboribus nasci in his insulis credunt, ea, quæ huius rei cognoscenda multo iam tempore studiosi, re diligenter explorata perspectaque, cognouimus, disseramus. Mare enim illis interuello mihi magis eos procreandi vis quadam in-*

esse videtur, quam alicui alii rei. Variis enim modis, semper tamen in mari eos prouenire conspeximus. Etenim si lignum in id mare proiectas, temporis tractu primum in eo vermes exesato ligno nascuntur, qui sensim formati capite pedibusque atque alæ, plumas postremò edunt: demum anseribus magnitudine æquales, cum ad iustam peruenerunt ætatem, cælum petunt aurium aliarum more remigio alarum per aëra delati. Id quod luce clarius anno à partu virginis 1490 plurimis spectantibus in Buthphania visum est. Nam cum in eam ad Pethslege castellum fluctibus huiusmodi quoddam lignum ingens delatum esset, rei nouitate, qui primi conspexerant, admirabundi ad loci illius dominum accurrentes rem nouam nunciant. Is adueniens trabem serrâ diuidi iubet; quo facto, ingens confestim apparet multitudo partium vermium, quorum alii adhuc rudes erant, alii mẽbra quædam formata habebant, partim etiam formatarum perfectè auium, inter quas quædam plumas habebant, quædam implumes erant. Itaque res miraculo stupefacti, iubente Domino in templum Diui Andræ Tyre (pago iuxdam id nomen est) lignum deportant, vbi & hodie inanie vndique veluti à vermibus perforatum. Huius simile biennio pòst in Tanm ostu appulsum ad Bruthe castellum multis accurrentibus ostensum est. Nec diuersum est, quod exinde duobus rursum annis Lethi portu Edimburgensi vniuerso populo spectare contingit. Ingens enim nauis, ut insigne ac nomen Christophori erat, vbi tres perpetuos annos ad Hebudiam in ancoris constitisset, huc reducta, atque in terram subducta exesis trabibus, quæ mari semper mersa fuerat, partim vermium huiusmodi rudium perfectamque formam nondum habentium, partim iam absolutarum auiũ magnum numerum ostendit. Cæterum cauillaci quispiam posset, arborum illis insulis natarum truncis ac ramis virtutem hanc inesse: Christophorum quoque illam ex trabibus Hebudianis contextam fuisse. Itaque quod ipsemet septem ab hinc annis vidi, haud grauabor in medium adducere. Alexander Gallowdianus, Kilchendensis Ecclesiæ Pastor, vir præter insignem probitatem rerum admirandarum studio incõparabilis, cum extracta alga marina inter caulem & ramos à radice statim vsque ad cacumen conchas adnatas videret, rei nouitate attonitus, mox cognoscendi studio eas aperit, vbi multò magis, quam antea, obstupefactus constitit. Non enim piscem in testis conclusum, sed, dictu mirabile, aues & pro illius magnitudine testas quoque auctas conspexit. Quibus enim parua inerant, & ipsa quoque aperta eas pro quantitate amplectebantur. Itaque ad me exemplo, quem huiusmodi rerum cognoscendarum iam olim magna cupiditate detentum nouerat, celeriter accurrit, remque omnem mihi monstrat, non magis rei miraculo obstupefacto, quam rei tantæ ac tam inauditæ conspectu læto. Hac enim satis constare arbitror, non hæc procreandarum auium semina aut truncis aut arborum inesse fructibus, sed ipsi Oceano, quem Maro, & Homerus, patrem rerum haud temerè appellant. Verùm quoniam id fieri, videbant cadentibus in aquam arborum ad litus positarum pomis, vt temporis tractu ex illis ea apparerent volucres, in eam sententiam adducti sunt, vt poma illa in ipsas commutari arbitrarentur, sed falsò. Nam tempore aduatis vi maris primum vermibus, atque iis sensim excrescentibus, vicissimque pomis illis humiditate corruptis disparentibusque non satis accuratè perspicientibus, ex illis in has transmutari formas visa sunt. Hæc Hector Boëtius.

Degeneratio plantarum.

Degenerant & Plantæ in plantas. Sic degenerat triticum in lolium; sysimbrium, in mentham; rapum, in raphanum; ocymum, in serpillum; vitis alba, in nigram, nigra in albam mutatur; zea in triticum, & cõtra triticũ in zeam; caryophylli, rosę, violę, sępe colores florũ mutat. Vnde Virgil. de seminibus scribit:

Vidi lecta diu, & multò spectata labore
Degenerare tamen

Et de patre suo scribit Galenus, 2. *de alimentor. facultatibus class. 1. pag. 30.* Quod cum declinante ætate agricultura delectaretur, triticum ac hordeum aliquando seuerit, omnibus diuersi generis seminibus, quæ ipsis erant admista, selectis, quò certò cognosceret, vnum ex ipsorum mutatione lolium & ægylops nascerentur, an proprium hæc quoque semen haberent. Cum autem forte & vna cum puris seminibus in tritico quidem frequens lolium, in hordeo autem magnam ægylopis vim natam conspiceret, in aliis quoque seminibus idem est aggressus. Reperit igitur in lente quoque ex mutatione ipsius durum, rotundunque aracum & securidam, præterea aparinem enatam.

Quæ omnia cum agricolis notissima sint, miror, Th. Erasti, aliàs viri doctissimi, pertinaciam, qui vt Chymicis nihil concedat, istas plantarum transmutationes in dubium ferè vocare audet, dum de metallis scribit; plantas, quæ hoc modo transmutari dicũtur, natura & specie nullo pacto, sed accidentibus quibusdam communibus solummodò, vt tenuitate, pondere, calore & consimilibus aliis, à locorum, in quibus nascuntur, diuersitate fermè prouenientibus, differre. Vtinam eam, quam Galeni pater, adhiberent in talibus diligentiam multi. Feret enim ita, ne rusticis se deridendos propinarent. Certum ergo plãtas mutari, sed non quamuis in quamlibet, sed has in illas. Quæ omnia si diligentius perpendantur, & quę in natura quotidie occurrunt, studiosè obseruẽtur, multarum generationum causa reddi posset.

Generatio æquiuoca an detur.

Recurrunt quidem multi hîc statim ad generationem æquiuocam & putredinem, qua, sine semine, plura generari statuunt, cùm plantas, tùm animalia. Verùm cum, qui ista statuunt, ipsi facilè agnoscant, putredinem solam ad talia producenda non sufficere, & principalia agentia opus esse, alii Soli animæ mundi, alii intelligentiæ cuidam hoc munus tribuunt, sed non monstrant, vnde & quando seu Sol, seu anima mundi, seu intelligentia vim hanc animalia producendi acceperit, & qua ratione ea producant. Erastus quidem potestatem diuinam toti materiæ in creatione rerum à Deo insitam autorem & effectorem ponit, *part. 2 disput. contra Paracels.* Sed monstret Erastus, quando Deus toti materiæ hanc potestatem indiderit. Ex terra & aqua plantas & animalia produxit Deus, omnibusque formas suas indidit, iussitque, vt singulæ plantarum & animalium species sese multiplicarent, & secundum speciem suam semina & fructus ferrent: at quod materiæ toti, extra species potestatem animalia producendi Deus indiderit, nusquam in sacris exstat.

Ideoque de istius opinionis veritate, & an vlla sit generatio verè æquiuoca, quæ sine vllo planè semine fiat, si ea, quæ quotidie in natura fiunt, considerentur attentius, non sine caussa dubitari posse videtur. In quam rem, vt rectius inquirere possimus, propagationum variæ differentiæ considerandæ sũt. Ad omnem quidem propagationem plantarum & animaliũ, requiritur certa & peculiari modo disposita seu οἰκία ὕλη, per quam forma se propagare possit: in aliis tamen ille apparatus materiæ est maior & operosior, in aliis minor: & propagatio in aliis arctioribus & angustioribus legibus & limitibus circumscripta & conclusa est, in aliis latioribus & laxioribus. Animalia perfecta pleraque saltem per commistionem seminis paterni & materni in vtero materno generantur. Alia oua pariunt, è quibus calore fotis pulli excluduntur. In animalibus ignobilioribus verò & plantis generatio non ita angustis legib. conclusa est. Plantæ quædam per semina solum terræ commissa propagantur: aliæ saltem per bulbos aut radices; aliæ vtroque modo; aliæ per surculos, sed tamen eos solum, qui iam ad flores dispositi sont: in aliis humor ille seminalis per totam plantam diffusus est, ita, vt quocunque ramo seu radice auulsa

Propagationum diuersitas.

& terræ commissa propagatio fieri possit, sicut id fit in salice, & fere in vite. Imò fungi si decoquantur, aut succus exprimatur, & succus vel decoctum radicibus arborum affundatur, fungi inde nascuntur. A viro quoque fide digno accepi, è spuma canis rabidi in veste hærente animalcula quædam canibus similia progenita fuisse. Nimirum illud seminale principium rerum minus nobilium in materia lenta & tenaci sæpe quasi sopitum diu latere, & externis iniuriis ac impressionibus resistere, tandemque iterum emergere, & suas actiones edere potest. Quod vel illud docet, quod multarum rerum essentia in multis mutationibus integra & sub alterius formæ dominio delitescere potest. Exempli loco sit nobis istud. Alatur capra herbis quibusdam purgantibus; lac capræ illius bibat nutrix, fiet vt infans, qui lac sugit à nutrice, inde purgetur. Vbi primò in ventriculo capræ herbæ illæ mutantur in chylum: ex chylo fit sāguis in epate; ex sanguine lac; lac hoc sugit infans & purgatur. Atque ita vis purgatrix, cum sub proprio subiecto & spiritu, in tot mutationibus integra & incorrupta manet. Aut cui hoc non sufficit, cogitet saltem illud, quod seu anima, seu λόγος πλαστικὸς tempore hiberno in tantillo semine in terra gelu concreta conseruari potest. Cogitet etiam, quomodo sperma ranarum & piscium in ipsis aquis saluum conseruari possit.

Semen analogum.

Qui tamen illud semen, è quo talia generantur, nō vniuocum dicere velit, sed ἀνάλογον, cum eo non pugnarim: modò hoc concedat; Non ex putredine simpliciter talia generari. Sicut hac de re scribit Scaliger, *in l. 1. de plant. Vniuersali ratione plantas agere*, inquit, *falsum est, nisi ex æquo & bono iudicetur. Scilicet vt semen etiam sit ἀνάλογον. Nam stirpes, quæ semen ferunt nullum, nullo item semine possunt suam speciem propagare. Analogum intelligo, quod non planè directoque suscipit cum specie primaria prædicationem. Non enim fimus, ex quo mus nascitur, est eiusdem naturæ specifica cum semine maris & fœminæ murium.* Vt enim in animalibus principium & fons vitæ vnum est analogia; non in omnibus cor, sed in quibusdam cor, in quibusdam quid cordi proportione respondens, & quod eo munere fungitur quo cor: ita & in iisdem in aliis semen est imperfectum, in aliis proportione respondens, succus scilicet vel aliud quid, in se tamen seminale principium continens. Vt verò illud, quod analogia cordi in animalibus respondet, reuera vitæ principium est, & eo munere fungitur, quo in aliis cor: ita illud, quod semini est analogum, & per quod æquiuocæ vulgo dictæ generationes perficiuntur, reuera in se seminale principium continet, & ex eo planta vel animal producitur, non ex putredine simpliciter. Vnde etiam animalia, quæ ex putredine gigni dicuntur, & quæ ex semine perfecto fiunt, sunt eiusdem speciei, vt postea dicetur.

Semina ambigua.

Deinde non planè à ratione & experientia alienum videtur, quod semina quædam sint quasi ambigua & formas plures in se includant: ita tamen, vt vna dominari debeat, altera seruire; nisi occasione oblata aliud fiat: aut certè semina quædam ad plures formas esse disposita, vt in bombycibus, imò & apibus apparet. Quod & I. C. Scalig. concedit, dum, *in 1. de plantis*, confusa quorundam principia in seminibus esse dicit, vt rapi & brassicæ, & aliorum.

Vermes ex animantib.

Ex quo aliud adhuc perpendendum suggeritur: Nimirum insecta & animalia quædam ignobiliora ex nobiliorum partibus & excrementis generari; sed tamen certa è certis. Vermiculantur quidem arbores, alij tamen vermes in aliis nascuntur. In robore Cossi appellati; sorbus infestatur vermibus pilosis, rufis, vt habet Plin. *lib. 17. c. 24.* Pityocampe eruca piceatum & pinorum est; vermiculi sui generis in caseis nascuntur; scarabæi peculiares in fimo equino, alij in alio; millepedes sub aquario vase; cimices in lectis; grylli in limo ad fornaces, pediculi & pulices in animalibus; lumbrici in intestinis animalium; blattæ in vestimentis & pellibus; gurgulio in frumento, mydas in fabis.

Putredo animalia ex se non generat.

Neque hic vllo modo ex ex putredine causa, quomodo species certæ producantur, dari potest. Seminalis vis ad certam speciem producendam requiritur. Putredo verò saltem calorem suppeditat, à quo vis seminalis excitatur. Quod ipsum fatetur Scaliger, *exerc. 59. sect. 2. Vt in terra*, inquit, *mutantur plantæ aliæ in alias: ita supra terram gignunt a seipsis animalia. Idque non è putrefactione, sed quadam quasi semina fouentes ad generationem. Neque solum in ipsis fructibus, quales in tritico sunt gurguliones, in nucibus vermiculi, in aliis alia bestiola, de quibus Theophrastus: sed vt è folliculis lentisci, quos fert, præter baccas, oblongiusculos facie siliquarum: vt non sine consilio Natura apparasse videatur, quasi futura matrices primo, mox etiam domicilia illorum volucellorum, sicut in vlmorum quoque vesiculis non absimiles iis. Quapropter Arabes arborem cimicum vlmum appellarunt. Sic è medulla cardui fullonis, cum maturuerit, vermiculus fit &c.* Idem, *exerc.* 190. statuit *Animalia*, inquit, *non è plantis putridis, sed tanquam successiuus operis soboles nascuntur. Nam neque fabas esse putridas, cum in ipsis bestiola gignuntur, certum est.*

An animalia ex putredine genita sint cum aliis eiusdem speciei.

Ac proinde frustra, ac contra experientiam Auerrois, & eius sectatores disputant, animalia ex putredine genita specie differre ab eis, quæ semine propagantur. Neque enim omni semine destituuntur, vt iam dictum; nec putredo sola sufficiens est vllum animal producere. Et sit, vt ex putredine producantur animalia: tamen quæ indicare solent veritatem formæ specificæ, ea omnia in his animalibus cernuntur: Tota corporis conformatio, naturalis indoles, actiones omnes, & inprimis animalium eiusdem speciei ex se propagatio & generatio.

Mistio.

Cum autem mistio & generatio parum differant, aut certè nulla generatio sine mistione fiat: tandem, vt caput hoc concludamus, aliquid de mistione dicendum. In vulgata autem Aristotelis & Galenicorum de mistione doctrina reprehendit hoc inprimis Seuerinus, quod motorem non addiderint, & principium vitale, scientia instructum, formam, speciem, semen, astrum, aut quomodocunque appellare libeat, cuius potestate & infallibili scientia tàm diuina mistionis officia administrari possunt: cum elementa per se non sufficiant, nec sine tali motore & superiore principio pateat, qua ratione tàm iusto pondere & mensura ad quodlibet mistum constituendum confluant.

Quæ accusatio non videtur esse planè de nihilo. Nam etsi multi docti Peripatetici & Medici sint, qui longè sublimius de rerum generatione sentiunt, nec in rerum constitutione saltem ad elementorum pugnam, sed inprimis ad animam suis facultatibus instructam, & formam cuiusque specificam respiciunt, vt postea ex Scaligeri *exerc. 307. sect. 20.* dicetur: tamen quidam ita elementis immersi sunt, & nihil vltra illa sapiunt, vt non solùm de metallis, quæ plurimi quidem, sed malè tamen, pro mistis simpliciter habent, verum etiam de animalibus omnibus, præter hominem, nonnulli scribere ausint, vt antea quoque dictum; ea iuxta animam & corpus, materiam & formam, ex elementis quatuor orta esse. Et vt iam saltem de mistione, quod nobis propositum est, dicamus. Nimis audacter mihi pronunciare videtur Erastus, *disp. 2. contra Paracel. pag. 196. Qualitatem in tota vniuersitate hac rerum reperiri nullam, quæ admota sibi corpora tota alterare possit, extra caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem.* Nullam ne enim qualitatis occultæ in corporibus alterandis vim habenti? De spiritibus quoque, quorum maxima vis est,

An solæ qualitates primæ in mistione operentur.

quà

quique omnia penetrant & afficiunt, an qualitatibus primis omnia peragant meritò dubitaror. Exemplum saltem nobis sit venenum canis rabidi, cuius, in minimam etiam quantitate, quanta vis in corporibus alterandis sit, notissimum est. Atquis omnem illam alterationem, quam corpori induit, in qualitates primas referre poterit? Consideretur etiam fermentum: cuius tantilla portio rei alię admista illam totam alterat. An verò ista alteratio solum per qualitates primas fiat, cuilibet considerandum relinquo.

Omnis verò rei obscuritas & difficoltas è duobus ortum habere videtur. Primum est, quod Gentiles Philosophi, vt iam sæpius dictum, Creationis rerum ignari, & vnde primus formarum & animarum, imò rerum omnium ortus esset, nescii, ex elementorum mutuo concursu & pugna omnia mista, secundum materiam & formam, prouenisse crediderunt. Alterum, qood semper resolutionem vsque ad elementa, imò etiam quidam ad materia primam vsque fieri statuunt, & nullum, nisi de nooo elementa misceantur, nouum mistum produci posse dicunt. Vnde Erastus *loco allegato pag.* 216. salsum, acidum, amarum & similia reoera misceri negat, quoad sunt salsa, acida, amara. Non enim, quatenus talia sunt, inqoit, se mutuo per tota sic alterant, & naturas mutant, ac aliud fiunt. Confunduntur saltem, integris seruatis naturis. Cum verò propriè miscentur, quatenus calida, frigida, humida, sicca miscentur, non quatenus salsa, amara, vel acerba.

Mistionis princeps caussa.

Verùm res in non paucis sese aliter habere deprehenditur. Nam primò non ita ex mutua pugna elementorum res crescunt, sed in prima creatione, non solum quælibet suam formam, sed & conueniens formæ corpus, omnipotente verbo accepit. Et hanc suã naturam, Creatoris voluntate & benedictone, vsque ad vltimum terminum obseruant. Ideoque in rerum propagatione specifica forma requiritur, quam elementorum concursus & mistio illa temeraria præstare non potest. Forma ergò & anima cuiusque rei architecta est: & primus motor in mistione est anima ac forma cuiusque rei. Δημιουργὸς communis & commune naturæ instrumentum, quo ad virtures rerum fouendas vtitur, calor est & spiritus cuiusque rei insitus, & φύσις illa διὰ παντὸς διήκουσα. Habet nimirum anima suas facultates ministras; attractricem, quæ sibi vtilia & similia attrahit; retentricem, concoctricem & alteratricem, quæ attracta sibi similia reddit, secretricem & expultricem, quæ id, quod alienum est, separat & eiicit. Eaque omnia caloris & natiui spiritus beneficio peragit. His directoribus elementa pro cuiusque rei natura miscentur, quæ aliàs suo concursu & pugna nunquam tale mistum producerent. Atque id & Erastus confiteri necesse habuit, dum, *loco allegato*, qualitates primas saltem esse instrumentales causas mistionis, non verò principes: mistionis autem opificem esse mandatum diuinum, quo in creatione præcipit elementis, vt inter se concinnè ad singularum rerum generationem conuenirent, scribit. Commodius tamen dixisset, si, mandato diuino à rei cuiusque anima vegetante materiam conuenientem attrahi dixisset. Non enim materia ad res generandas & nutriendas eo pōdere ac mēsura, qua debet, spōte accurrit, sed à facultate attractrice attrahitur. Et cum res naturales non solum io mundi creatione primū productæ sint, sed adhuc per generationum & corruptionum vicissitudioes misceātur, addere debebat. Hodie etiam io rerum generationibus mistionem non ab elementis spontè ad cuiusque rei constitutionem concurrentibus, sed à forma omnia dirigi. Formæ enim sunt principium diuinum & immutabile, quod determinat omnes actiones & passiones rei naturalis; & sunt quasi instrumentum ac manus sapientissimi Creatoris ac Opificis Dei, qui haoc vim & efficaciam his suis instrumentis, quibus nihil mirabilius excogitari potest, largitus est in creatione. Id quod rectè etiam I. C. Scalig. docuit, *exerc.* 397. *sect.* 20. *Nisi*, inquit, *quatuor illa elementa Rectorem habeat, temerè ac sine modo metaque vlla & iactabunt & iactabuntur. Quid enim illud est, quod tantum terra tantum commiscet cæterorum? At oportet in vnoquoque motum esse vnum & primum. Non enim illa sese mouere vllum ad opus queunt, sed in compositis à forma excellentiore, in mistis imperfectis ab æterno principio cientur ad mutuam connexionem.* Et in 2. *de plant. Si ignis*, inquit, *elementa tria tāquam partes in plantis vnit: quid erit, quod vniet ipsum tribus illis?* Et adductis in hunc sensum verbis Aristotelis concludit: *Per ignem non fiet coitio & vnio ad generationem in Aristotelis officina, sed per formam.*

Alterum deinde quod perpendendum, est, *an semper fiat resolutio in rerum generatione vsque ad elementa*, ita vt nulla vera mistio fieri possit, nisi inter elemēta, & an nulla acidi, salsi, amari, & similium sit mistio, & porrò nihil aliud alterari, & proinde ad mistionē concurrere possit, nisi quatenus calidū, frigidum, humidum, siccum. Certè res ipsa aliud videtur loqui. An o.dom ex pane fit chylus, è chylo sanguis, è sanguine caro, os, neruus, vena &c. & in qualibet generatiooe & noua mistiooe, & dum vnū io aliud cōuertitur, resolutio semper vsque ad Elementa fit? Et an tota illa mistio solum à qualitatibus primis perficitur? Aliter sensit Hippocrates, qui, *lib. de Prisc. Medic.* scribit, quod ταῦτα (salsa scilicet, amara, acida) μεμιγμένα καὶ κεκρημένα ἀλλήλοισιν οὐ φανερά ἐστιν. Et postea humorem salsum & acrem, crassum fieri dicit concoctione & permistione. Ac de eodem humore acri loquens dicit: τὸ πεπᾶναι γίνεται ἐκ τοῦ μιχθῆναι καὶ κρηθῆναι ἀλλήλοισιν: *Concoquitur vbi mutua fit mistio & contemperatio cum aliis.*

An semper fiat resolutio ad elementa

Consentiunt cum Chymicis & Hippocrate etiam Peripatetici & Galenici doctissimi atque inter eos etiā Thomas Erastus, qui (quem locum etiam supra cap. 11 adscripsi) *in defensione thesium de saporibus* scribit, *Medicamenta ferè omnia non ex elementis primò constant, sed ex iam antè, imò pluries mistis composita sunt. Corpus hominis Galenus nōn ex quatuor elementis, sed ex quatuor humoribus, vt materia propinquissima, generatum factumq; ostendit. Hos rursus humores ex cibo & potu factos constat, quos ipsos etiam ex succis terra prognatos liquet. Etenim omnia animalia plantis vescuntur, plantæ ex terra succum sibi familiarem attrahunt, amarum, dulcem, acidū, quod is scilicet cuiusq; natura familiaris existit. Semina certè in terram coniecta, dum sibi vtilem & conuenientem alimoniam ex terra attrahunt: non pura elementa attrahunt, sed ex elementis compositum succum.* Et tam certùm hoc est, vt etiam vegetabilia de mineralium natura participent, vt ex quercus foliis & baccis alni, corticibus granatorum, corticibus nucis iuglādis viridibus videre est, quæ nigro colore tingunt ob vitriolum, quod participant, ita vt vitrioli extractionem è corticib. viridibus iuglādis Chymici etiam promittant. Notatu dignum est & istod, quod referam: Est opidum tribus milliaribus VVitteberga distans Schmideberga, ad qood ante annos paucos vitriolum parabatur. Deprehenderunt autem viri huius rei studiosi, non ibi esse aliquam fodinam metallorum (Nā ad fundum vsq; fodiendo peruentum, & nihil nisi pura arena, qualis eo loci, in eo reperta est) sed saltem in valle quapiam longo temporis tractu decidua alni & quercus folia cumulata, & affluente aqua quadam ferrata, ibi in vnam massam nigram quasi compacta fuisse: ita tamen, vt foliorum figura agnosci posset. Ex hac massa vitriolum coxerunt, sed id multū aluminis participans, Et quidem deprehenderunt ad radices quercuum putum putum alumen generatum esse.

Postea

An solæ qualitates primæ mistionis causa sint.

Postea an solæ qualitates primæ proxima mistionis causa sit, non immeritò quis dubitat. Cum enim occultarum qualitatum magna sit efficacia, & in corpore alterando magnam vim habeant; præterea spiritus sint *ἄλλῳ πάντων θειότερον σῶμα*, nec illi planè excludendi videntur. Quod qui ignorat, saltem labores Chymicos inspiciat, & videbit, quanta fiat in momento mutatio, vbi spiritus vitrioli & oleum tartari miscentur, & spiritus nitri oleo ex mercurio & antimonio parato affunditur: quomodo ex spiritibus & succis lapidescentibus ligna & res aliæ in lapideis conuertantur. Imò spiritu è cauernis terræ erūpente, res obuias quasque in saxa conuersas esse, testantur historiæ. Qui effectus & mutationes, & quidem tam subitò factæ quomodo qualitatibus primis solum adscribi possint, non video. Et illi ipsi, qui tā pertinaciter pro qualitatibus primis scripserunt, omnes affectiones misti à qualitatibus primis deducere ausi non sunt. Erastus, *part. 1. disput. contra Paracelf. pag.* 171. scribit, Calorem & frigus esse omnium affectionum, quæ in animalibus partibus insunt, autores: conformationem tamen, seu figuram & formā excipit. Et omnino hoc rectè facit. Quod ante etiam monuit Scaliger, *exerc. 6. sect. 7.* dum scribit: *Nullam quod tatem homini notam posse esse instrumentum ordinationis, situs, numeri, figura & aliorum eiusmodi.* An autem naturalis potentia talia sine instrumento vllo agat, quod vult ibidem Scaliger, cuilibet perpendendum relinquo.

Quod verò reliquas omnes mistorum affectiones, excepta tamen conformatione, ad calorem & frigus refert Erastus, de eo non immeritò dubitari potest cum multæ sint mistorum affectiones, quas à qualitatibus primis æquè, vt conformationem vel numerum, deducere impossibile videtur. Neque est, vt quis statim hic ad animam confugiat. Rectè enim monstrat Scaliger, *exerc. 102 sect. 5.* Actiones multas, quæ qualitatibus primis attribui nequeunt, vt quod magnes trahit ferrum, rhabarbarum purgat bilem flauam, quod Cardanus animæ attribuebat, ab anima non proficisci: cum anima extra corpus suum non agat, & quod nemo tāgit, nō afficiat. Præterea in inanimatis quoq; actiones & qualitates tales occurrūt.

Elementa quomodo in misto maneant.

Ipsum autem mistionis naturam quod attinet, de ea, & quomodo elementa in misto maneant, pluribus disputatur apud Philosophos, vt cùm apud alios, tùm Zabarellam, *in lib. de mistione*, videre est. Ego, vt Scaligeri verbis, *exerc. 101.* vtar, si cogor effari, quod in hac humana caligine sese offert mihi, fateor, me iam vinci à sententia Scaligeri, qui mistionem definit, *motum corporum minimorum ad mutuum contactum, vt*

Mistio quid.

fiat vnio. Ad mistionis enim naturam requiritur, vt per eam continuum corpus atque vnum fiat. Et quidem propriissimè mistio dicitur; cum quid vnum fit, non solum continuatione, sed & forma, seu, vt Galenus loquitur, cum mistio fit *δι' ὅλων* & ex omnibus partibus misti fit vnum ens formaliter.

Quomodo autem minimorum fiat vnio, & *an formæ miscibiliū maneāt integra in misto*, an misceantur & refringantur an verò planè aboleantur, tam difficile est in hac humana caligine perspicere, vt quam sententiam magis probare debeant viri doctissimi & acutissimi, ac inter eos Scaliger, facilè dicere non potuerint. Verò magis consentaneum existimo, in mistione miscibilia in minimas partes rediri, atque ita sibi per minimas partes vnita, per contrarias qualitates mutuo agere & pati: non tamen formas suas plane amittere (aliàs enim, & si formæ planè abolerentur, non esset miscibilium alterratorum vnio, sed miscibilium omnium corruptio) sed ex omnibus vnam consiari, aut potius omnes mistas & in vnum quasi redactas sub superioris alicuius formæ, à qua fiat vnum specie, dominio manere. Sūt enim, vt Scalig. *loc. citat.* loquitur, *forma ha actus materia quisque sua. Qua materia quia sunt à natura ad operosiorem compositionem constituta, factum ab eadem est, vt quemadmodum ipsæ, sic & earum forma commisceri queant. Ignobiliora enim propter nobiliora facta sunt.* An verò formæ integræ maneant, vel refringantur, quod Auerrois & Zabarella sentiunt, aliis discutiendum relinquo. Hoc certum est, mistum quodlibet in ea, è quibus primo constitutum est, resolui posse: & proinde formas elementorum non aboleri. Aliàs enim in resolutione & putredine fieret noua elementorum generatio.

Quæ cum ita docemus, iis non patrocinamur, qui in rebus naturalibus nihil præter elementa quærunt Materiam dant elementa, non verò formā. Mistum, qua mistum, formis elementaribus informari, non repugno. Verum cuiusque rei formam specificam, quæ rei dat suam essentiam & nomen, ab elementis prouenire, nego. Est enim in vnaquaque re naturali & partibus corporis præter materiam, quam elementa suppeditant, diuinius quoddam principium & natura quinta, qua sunt id, quod sunt, & in certam speciei naturalis familiam reducuntur. Elementa enim materia sunt, ideoq; actū dare nō possūt.

Atomi Democriti.

Atque hæc, quam proposuimus, est proculdubio antiquissimorum Philosophorum de mistione opinio, & ipsius Democriti, qui ex atomis res omnes componi, & generationem nihil aliud, nisi *σύγκρισιν* & *διάκρισιν*, esse statuit. Nō enim probabile est, *ἄριστον* *Democritum.* *φύσεως καὶ κοσμοῦ ἑρμηνέυτην* optimum naturæ & mundi interpretem, vt eum appellat *in Epistola* Hippocrates, & qui in Persia, Arabia, Æthiopia, Ægypto versatus, Magos & sapientes illorum locorum consuluit, vt habet Plinius, *lib. 30. c. 1.* tam absurda de atomis & rerum generatione sensisse, qualia vulgo ipsi attribuuntur. Videatur Pererius, *lib. 4. Phys. in fine cap. 9.* Tradiderunt nimirum Philosophi prisci sua dogmata sub verborum inuolucris: vnde postea factum, vt aduersarij eorum contra verba potius, quàm mentem illorum, quam vel non intelligebant, vel intelligere nolebant, scriberent, ipsisque, quæ nunquā senserunt, affingerent; & inter cæteros etiam contra Democritum rationibus logicis disputarentcum tamen ipse non his, sed propriis, & naturalibus, *οἰκείοις καὶ φυσικοῖς λόγοις*, persuaderi & vinci voluerit, Aristoteles, *1. de gen. & corr. cap. 2.* testatur. Nimirum quæ contra dogma atomorum producuntur, pleraque non sunt Physica, sed Mathematica, de continuis, de lineis insectibilibus & similibus. Atomos enim corpora ponit etiam Democritus, & quidem in iis non negat proprietates corporis Mathematici per eas tamen etiam proprietates Physicas non tollit. Et cum dicit, concretione istorum corpusculorum generationem fieri, non negat mistionem, sed saltem hoc vult, vel non penetrare se Elementa, vel in mistione non semper ad elementa & materiam primam vsque recurrendum esse, sed ex corpusculis iam antea mistis & in sua essentia constitutis noua mista generari posse. Et proculdubio id sensit Scaliger, cum, *loco allegato*, scribit, mistionem esse motum corporum minimorum ad mutuum contactum, vt fiat vnio. Id quod & Hippocrates, *in lib. de prisca Medicina*, docuit, vbi non solum elementa, sed salsum, amarum, acidum & similia misceri & contemperari scribit. Imò ipse Aristoteles *διάκρισιν* & *σύγκρισιν* in rerum generatione & corruptione plane reiicere non potest; cum passim res *σύστασιν*, *ὑποκεῖσθαι* & *σύζευξιν* generari doceat. Et *1. Meteor. cap. 9.* expresse scribat, quod præcipuum mouens in generandis sit *ἡ τοῦ ἡλίου φορὰ διακρίνουσα, καὶ συγκρίνουσα*, *Solis latio, qua segregat congregatque.* Neque minimas particulas ipse Galenus reiicit. Etsi enim *lib. 1. de elementis c. 2.* contra Democritum disputet, ac si ea mens fuit Demo-

Διάκρισις vbi segregatio Democriti.

criti,

criti, quam ibi proponit Galenus, à Galeni partibus contra Democritum libenter stemus: tamen atomos simpliciter reiicere non potest *lib. 1. de Elementis cap. vlt.* postquam quæstionem mouisset; Quomodo per totum temperentur ea, quæ recipiunt temperaturã, an qualitatibus solis vicissim agentibus & patientibus, vel etiam corporis substantiis coëuntibus, concludit. Quod miscibilia ad minimas particulas confringantur, vnde illis mutua actio & passio contingit, & qualitatum inuicem participatio, quæ tanto promptior & facilior, quanto ad minores particulas confringuntur. Auicenn. *prima primi doct. 3. c. 1* Temperamentum definit esse qualitatem, quæ ex actione & passione contrariarum qualitatum in elementis repertarum oriatur; cum partes ad tantam paruitatem redactæ sunt, vt cuiusque earum plurimum, contingat plurimum alterius.

Διάκρισις in corpor. natur. corruptione.

Et certè, si quæ in natura fiunt, diligenter perpendamus aliter se rem habere, vix statuere licet, siue corruptionem, siue generationem rerum spectes. Corruptionem *διακρίσει* fieri multa testantur. Vbi enim ex re aliqua, quæ vel putrescit, vel conburitur, vel aliàs à calore resoluitur, vapor aut fumus attollitur, Visus quidem è longinquo corpus continuum esse iudicat; cum tamen non sit continuum, sed atomorum multa millia inter se confusa, vt vel visu intentiore animaduerti potest. Nam videmus picem, vel aliam rem accensam, maximum aëris spacium, atomis igne resolutis, occupare. Idem operationes Chymicæ testantur; inprimis sublimatio, vbi atomi illæ alembico colliguntur. Neque enim corpuscula illa minima resoluta, vt antea etiam dictum, semper pristinam formam amittũt (quod aliquis pro opinione Democriti, dicẽtis; Atomos esse impassibiles, vsurpare posset) sicut in operationibus Chymicis videmus, in quibus vapores, illi excepti, seu in alẽbico, seu in recipiente ex diuersis corporibus, diuersam naturam retinent, vt *σύγκρισις* docet. Videre idem est in Thermis, acidulis, & aliis, qui mineralia secum ferunt, fõtibus. In iis enim styriæ quædam & tophi canalibus accrescunt: cũ tamen aqua, quæ decurrit, limpidissima sit, vt quis mirari possit, quomodo ex tam perspicua & clara aqua corpus tam crassum fieri queat. Proculdubio in talibus aquis mineralis & lapidea materia in minimas particulas resoluta fuit, quæ postea suo concursu & *συγκρίσει* saxeum & durum corpus constituunt. Si aurum & argentum simul liquescant, ita per minima miscentur, vt visu deprehendi aurum in argento nullo possit: si verò postea aqua fortis affundatur, ita soluitur argentum, vt vllum metallum in ea aqua deprehendi visu possit: cum tamen reuera insit & hinc segregatum emergat; & quidem ita, vt & aurum & argentum suam naturam retineat, & hoc modo in subtilissimam calcem, quæ nihil aliud est, quam congeries aliqua innumerabilium atomorum, redigatur, quæ in aurum & argentum purissimum fusione iterum reducitur. Ita in lixiuio & muria, è qua sal, nitrum & vitriolum coquitur; in vrina, in vino sal, qui inest, non cõspicitur: at separato humore, facilè se conspiciendum præbet. Ita in lacte est butyrum, caseus, serum. Et quid aliud sunt digestiones & coctiones, cum eæ, quæ arte instituantur, tum quæ à natura in corporibus plantarum & animalium fiunt, quam primò *διακρίσις* & corporum miscendorum in minimas partes resolutio, iterumque pro rei cuiusque natura & vsu *σύγκρισις* & concretio.

Non tamen (si forsan ita sensit Democritus) ex fortuito atomorum concursu res naturales fiunt; nisi forsan monstra, quæ etiam Aristoteli generantur *κατὰ φύσιν ἀτακτοτέρως*: sed à forma superiore dirigente, quæ caloris instrumento & ope attrahit, retinet, miscet, & disponit omnia, prout opus; vt paulò ante dictum.

Corporum naturalium forma externa variatur manente interna.

Res autem in corpuscula minima & atomos redactæ, pro vario concretionis modo, variam externam speciem induunt, etsi forma interna non differant. Aurum, vt & alia metalla, retinent suam naturam in aquis fortibus in forma pulueris, nunc atri, nunc flaui, nũc alterius. Quis *πολυτρόπους* Mercurii variationes ignorat, qui seu præcipitatus, seu sublimatus, seu in oleum, seu in puluerem redactus, suam naturam retinet, & facilè ad ingenium redit & reuiuiscit? Vt iam non dicam de eo, quod res inflammatæ non semper pristinam naturam exsuunt & in ignem verè mutantur, sicut in oleo sulphuris ex sulphure accẽso per campanam facto, & in spiritu nitri, qui sine additamento fit, nitro in retortam particulatim iniecto & accenso apparet. Dicunt quidem nonnulli, flammam nihil aliud esse, quam aerem accensum, sed parum rectè: atque an aër purus inflammari possit, satis dubium. Nam in magnis syluarum & vrbium incendiis dudum inflammatum & in ignem mutatum esse oportuit. Quæ omnia eo fine in medium adduxi vt quilibet quæ in natura fiunt, consideret diligentius, & hinc de mistione attentius cogitet.

Fixum & volatile Chymicis quid.

Atque hoc loco cum de *συγκρίσει* & *διακρίσει* egerimus, aliquid etiam de fixitate & volatilitate dicendum videtur, re Chymicis valde trita, & in quæ pleræque Chymiæ operationes suum fundamentum habent; imò qua ferè totus Chymiæ ambitus continetur, secundum vulgatum illud, *fac fixum volatile, & volatile fixum, & totum habebis Magisterium.* Et licet in Physicis vulgò hac de re nihil ferè tradatur: tamen magni omnino momenti est, inprimis in Medicina; cum res eadem, quæ dum volatilis erat, præsentaneum venenum erat, vbi fixa euasit, nihil amplius damni inferat, sed medicamenti loco sit, vt de antimonio, mercurio, arsenico Chymicis notissimũ est. Est autem fixum, quod in igne durat; Volatile, quod ignem non tolerat, sed caloris vi in altum eleuatur; & fixatio dicitur volatilitatis ablatio.

Fixatio.

Coagulatum quid.

Differt autem fixitas & volatilitas, etsi non rarò confundantur, à coagulatione & rarefactione. Coagulatum enim est, quod ex spirituoso & rarefacto spissum & tangibile corpus euadit: quod tamen omne fixum non est: contra rarefactum & resolutum est, quod ex tangibili & spisso corpore spirituosum & subtile euasit, quod Chymicis est, è spiritu fieri corpus, & è corpore spiritum. Licet enim spiritus etiam corpora sint, tamen Chymicis illud, quod *ἀντιτύπον* crassum & tangibile est, in specie corpus appellatur; quod contrario modo se habet, spiritus. Hinc quoque fit, vt à Chymicis mineralia quædam, quæ ignem minimè ferunt, & facilè fumant, & sublime petunt, imò & alia secum in aerem abripiunt spiritus in specie appellentur, quales sunt arsenicũ, sulphur, cadmia, argentum viuum, antimonium.

Resolutum quid.

Corpus quid Chymicis.

Spiritus quid Chimicis.

Fixorum differentia.

Cæterùm fixorum est quædam differentia. Alia enim sunt simpliciter fixa, quale est aurum, quod igne non resoluitur, sed quo magis vritur, eò pulchrius & præstantius euadit: alia secundum quid saltem fixa appellantur, & comparatè ad spiritus, vt quæ in igne quidem mitiore sunt fixa, si forti tamen vrantur, ipsa etiam comburuntur, & in altum eleuantur, vt ferrũ. Quanquam verò pleraque, quæ fixa sunt, cum à calore nostro resolui & propterea in actum deduci non possint, corpus non afficiant: tamen quædam etiam, licet integra maneant & non resoluantur, spirituali tamen & magnetica vi corpus afficiunt, vt in gemmis videre est. Verùm de his, vbi de operationibus Chymicis tractabitur, pluribus agendum, & quomodo fixa facienda, docendum. Hæc enim si certis præceptis, quod fieri potest, comprehendãtur, de multis laboribus certius iudicari poterit.

Hæc etiam de fixitate & volatilitate doctrina nõ parùm facit ad vires medicamentorum rectè diiu-

dican

dicandas. Longè enim alia salis fixi aut vim figendi habentis est operatio, qualis est in carnibus, & piscibus, sale & fumo induratis, quam volatilis, qualis est in cochlearia, nasturtio, armoracia.

Inter recentiores, Iohan. Hennemanus Reysing, ciuis meus, *in tractatu de peste*, hisce duobus, rarefactione scilicet & condensatione omnem rerum generationem & corruptionem absolui docet: duplicesque spiritus constituit, quibus natura vtatur in consetuandis rebus elementaribus. Rarefacientes & condensantes: spiritumque rarefacientem habere igneum cœleste subiectum, & accidens inseparabile caliditatem, igneamque substantiam generare: spiritum verò condensantem habere subiectum aëreum, ipsique proprium esse frigus.

Reliqua quæ ex Paracelso & Senerioo de variis geoerationum differentiis, & inprimis de meteoris & hoc capite, & supra, allata sunt, tàm absurda sunt, vt saltem recitasse sufficiat: cum dubitatum iam olim sit, vter sit ineptior, qui eiusmodi absurda dicit, ao qui operosius impugnanda suscipit.

CAPVT XIII.

De Fundamentis Medicinæ.

CVm hactenus præcipua de Rerum natura Chymicorum dogmata excussetimus, proximũ iam est, vt idem io omnibus Medicinę, quã istis principiis superstruunt, partibus faciamus. Istam autem suam Philosophiam, vt etiam supra dictum, vitalem appellant, vtpote quæ non ex materialibus, Elementatis & mortuis, quæ Aristoteles, Galenus & Auicennas habeant, priocipiis deducta sit; sed circa explicationem vitalium principiorum, seminum & potestatum versetur: Medicinamque, quæ ex ista Philosophia vitali deducta sit, Medicioæ Galenicæ multis modis præponunt. Galenicos enim Elementarios Philosophos appellant, quod scilicet omnia ad ignorantiæ asylum, occultas qualitates, confugiant, nihil de principiis essentialibus, in quibus scientia & rerum caussæ fundentur, sciant, & proinde corticem intacto nucleo habeāt, librum parui & magni mundi oon legant, veram astrologiam, quæ consistat in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris, ignoreot. Chymicos verò & Paracelsicos penitus io naturam iotrospicere affirmant. *Philosophia vitalis Chymicorum.*

Verum dictum iam supra, licet quidam è Peripateticorum & Galenicorum oumero sint, qui supra elementa animum non attollunt: tamen hoc scommate immeritò omnes verberari, cũ plurimi doctissimi Philosophi & medici sint, Scaliger, Fernelius, Schegkius, Valeriola, & alij, quos hic recẽsere supersedeo, qui in elementis non acquieuerunt & penitus rerũ naturam inspexerunt. Atque iis vitalia rerum principia, & anima, è qua omnis vita, ignota noo fuit. Iidem librum naturæ diligenter legerone, & quid cum experientia & ratione consentiret, inquisiuerunt. Imò ipse Galenus dudum ea, quæ cum ἐναργῶς φαινομένοις consentiunt, amplecti, quæ dissentiunt, reiici iussit. Si verò Philosophiæ vitalis nomine sua dogmata dignantur, ob principia illa tria, saltem sulphur, & mercurium κατ᾽ ἐξοχήν illos voce vitæ vti, etiam supra dictum. Sed glorientur titulo quocunque velint, rem ipsam videamus, & quid cum illis veritatis κριτηρίοις, λόγῳ καὶ πείρᾳ, coosentiat, porro dispiciamus.

Fundamenta autem Medicinæ qood attinet, in *Fundamenta Medicinæ.* Medico plura media, quibus ad penitiorem naturæ cognitionem peruenire possit, à Chymicis requiruntur. Paracelsus, *in paragrano primo*, io Medio quatuor requirit, Philosophiam, Astronomiam, Chymiam & Proprietates. Alibi plura requirit.

Primò Chymiam, vnde & suam Medicinam nominari voluit, de qua hîc nihil addimus, cum tota ista tractatio de ea iostituta sit. Et si rectè ea, ad medicinam amplificandam, non euertendam, vtantur Chymici, facilè ipsis assentimur; Chymiæque necessitatẽ & vtilitatem supra defendimus, vt plura hic addere opus non sit. Vno verbo rem complectar: elegantis Medici nomen hodie vix sustinere potest, qui Chymiæ ignarus est.

Secundum, Medicinæ fundamentum Magiam eiusque species constituit Paracelsus, & *in Labyrinth. Medicor. errant. c. 9.* Artem Magicã Medicinæ Anatomiam esse docet, & Magistram, Præceptorem, & Doctorissam Medicinæ, eorumq; quibus morbos depellimus; noo autem Galenum. Quid autem Magia antiquorum cùm licita & honesta, tum illa abominanda & Diabolica sit, & quas species habeat, recensere huius loci non est: videantur hac de re Iohan. Francisci Pici Mirandulani doctissimi libri *de rerum Prænotione*, & post eum Peucerus *de diuinatione*, Erastus *disput. contra Paracels. part. 1.* *Magia.*

Quid Paracelsus de Magia doceat breuiter attingamus. Omnia etiam, quæ de Magia in suis scriptis sat copiosè & prolixè affert, hic recensere, oec instituti nostri est, nec operæ pretium. Qui plus temporis in hęc cognoscenda impendere cupit, legat ioprimis libros eius de Philosophia Sagaci, Archidoxeos Magicæ, de Philosophia occulta. Libri, quem ioscripsit Labyrinthum Medicorum errantium, *cap. 9. Magiam* dicit *artem artium aliarum, omniumque rerum aliarum occultarum inuentricem, ex eaque, non autem Galeno, non Auicenna, aut talibus discendam esse Medicinã.* Et, *de Pestilitate tracta*, *pag. 345.* Medico discendam esse Magiam & cognatas artes, Astronomiam, Pyromantiam, Chiromantiam, Hydromantiam scribit asseritque, *Iohannem Euangelistam, Mosen, Aaronem, Eliam, Enoch, Danidem, Salomonem, Danielem, Baruch, Ieremiam, Hezechielem, & omnes Prophetas Magos fuisse.* Præterea *in fine lib. de occulta Philos. Magiam esse per se occultissimam artem, & summam sapientiam rerum supra naturalium. Et quicquid humana ratione aliàs agnosci non potest, id Magia inuestigari posse* scribit, *tandemque Theologiæ cognitu necessariam putat, nullumque Theologum fuisse, qui sine Magia cognitione Diabolũ eiecerit & spiritum expulerit.* Idem affirmat, *lib. 5. de morbis inuisibilibus pag. 113. Magos Ægyptios arte hac miracula edidisse, & licet scriptura illis artificibus duriora nomina imponat:* (rauhe namen giebt) *artem tamen illam à Deo fuisse.* Ibidemque docet, *Deum arte hac Diabolum donasse, & valde peritum in lucem natura posuisse: hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideoque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat: atque ita vsum artis, qualis in se est, transgressionem legis sine peccatum non esse.* Ibidemque scribit. *Hoc nobis persuasissimum esse debere, Deum condidisse Medicinam, nobisque ob oculos considerandam posuisse, ideoque si per Characteres nobis aliquid boni fiat, eodem loco eos habendos esse, ac si planta essent; ac etiamsi diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pyxides ex Pharmacopolio. Et si diabolus verbum pro herba sumit, sit, inquit, nobis instar herba, verba eius sunt species, Characteres eius composita & Syrupi.* Ibidemque docet: *Si Deum toto corde amamus, etiamsi diabolus nobis afferat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.* *De Magia Paracelsi sententia.*

Et vt breuiter eius mentem explicemus, ac totius *Magia Paracelsica fundamentum.*

totius eius Magiæ fundamenta pauca contrahamus summam suæ sententiæ Paracelsus, *ibidem pag.* 111. exponit: *Salus*, inquit, *ex inimicis nostris, & à manibus eorum, qui oderunt nos*: & *cogitandum esse*, dicit: *Deus me creauit, Deus me redemit, pro omnibus bonis, quæ mihi vel ab inimicis vel amicis* (puta Diabolis & Angelis) *accidunt, ipsi sit laus & gratia.* Et si quæ alia passim de Magia tradit, in omnem partem versemus, res tandem eò redibit effectus magicos pendere vel à cœlo, vel à spiritibus siue bonis siue malis: vtraque cœlum scilicet siue astra & spiritus, homini subiici, & cœlorum ac astrorum vires cogi in Characteres, verba, ceram & alia posse: spiritus quoq; ipsos, vt seruiant hominib. cogi atque adigi posse: & hoc modo Magiã, quam verã, concessã & legitimã putat, nõ differre opere à Sagarũ illicita Magia, sed saltem modo quodam. Verum enim Magum fide & imaginatione, (alibi & preces addit,) cœlum & spiritus sibi subiicere: sagas verò idem coniurationibus facere.

Magiæ species sec. Paracel.

Magiæ autem sex species constituit Paracelsus, *lib.* 1. *Philosophiæ Sagacis cap.* 4. Primam dicit esse inter-
1\. pretationem signorum præternaturalium, quæ inter res naturales quidem appareant, naturaliumque corporum speciem habeant: præternaturali tamen modo à D E O in natura constituantur. Talemque Magiam fuisse interpretationem stellæ, quæ Magos ex Oriente in Iudæam deduxit. Huc etiam pertinere interpretationem Prophetiarum & Apocalypsium.

2\. Secundam speciem statuit esse transformationem corporum viuentium; qualis coram Pharaone tempore Mosis accidit: quò etiam Christi transfigurationem refert.

3\. Tertiam speciem, ait, docere, facere verba, quæ omnes vires habeant, quæ à cælo in herbas demittuntur, qua omnia, quæ Medicus per medicamenta efficit, verbis præstari possit; eamque appellat *Characteralem*.

4\. Quartam speciem dicit docere facere Gamaheu, Gamahæa, Gamahæos vel Gamahæas, (alii enim aliter appellant) id est, imagines & sculpturas, quibus mirandis Characteribus & figuris cœli vires imprimantur; quæ omnia præstent, quæ alias ex rebus naturalibus composita instrumenta faciunt. Sicut enim clauis serã aperit, gladius vulnerat, thorax ferreus munit: ita eadem inuisibiliter peragi posse per imagines ex influentia supercælesti lapidibus insculptas.

5\. Quinta species est, quæ imagines conficit similes his, quibus eæ destinantur, quibus quicquid infligitur, ii patiantur, quorum sunt imagines. Hac Magiæ specie dicit in imagine cerea vel alia posse quem assari, configi, paralyticum, cæcum, impotentem ad Venerem reddi, rursumque sanari: hæcque Magia illi dicitur *Altera in Alteram*.

Vltimam speciem constituit Cabalisticam. Cabala
6\. autem apud antiquos doctrinam non propria in-
Cabala. uentione aut meditatione inuentam, nec ea libris aut scriptis aliorum haustam, sed viuâ voce à patribus acceptam & quasi per manus traditã significabat, nihilque aliud erat, quam mystica quædam, symbolica, & ænigmatica Theologia; Cabalistarumque erat, traditionibus maiorum fidem habere, licet nullam rationem protulerint, nec in dogmata inquirere. Et triplicem eam quidem faciunt, primam, quã Adamum dicunt doctrinam à Deo acceptam tradidisse filiis, qui eam reliquis patribus tradiderint: alteram, qua Deus in monte Sinai Mosi 40. diebus, quibus cum eo cõmoratus est, legis explicationem tradiderit, quam ipse rursum Iosuã docuerit: hac tamen cõditione & mandato addito, vt eam paucis tantùm quibusdam, iisque sapientibus reuelarent, quam illi rursum aliis sapientibus, sed paucis communicarẽt. Factumque id continua successione vsque ad Esdram qui cõuocatis omnibus senioribus de singulis, quod à maioribus acceperant, exceperit, & in 70. libros retulerit, quos tamen paucis, & non ante annum ætatis quadragesimum, legere licuerit. Tertiam à Rabinis inuentam, qui literas & syllabas Bibliorum in numerum vertunt, mutant, & occultos inde sẽsus eliciunt. Exempla videantur in Lexico Schindleri.

Verum cum de Iudæorum Cabala non agat Paracelsus atque ipse, *eodem in libro cap.* 6. Hebræis parum tribuat, eosque in natura nihil cognitum habuisse, stupidissimosque asinos fuisse, scribat: Iudæorum illa somnia examinare, quod Erastus, *part.* 2. *disp. contr. Paracels. p.* 275. fecit, hoc loco opus non est, sed de Paracelsi Cabala dicendum.

Cabala à Paracelsi rationem ac modum tradit, quo characteribus, sigillis, figuris, verbis admiranda & aliis impossibilia perficiantur, ac Magia Cabalisticâ præstari posse docet, vt quis possit audire vocem vltra mare, aliquis habitans in Occidente loqui cum aliquo habitante in Oriente. Quæ enim voces naturaliter exaudiri possunt per passus 100. easdem beneficio Magiæ dicit exaudiri posse per 100. milliaria Germanica. Idem quod iter cursor vel equus naturalibus viribus mensis spacio absoluit, id per hanc Magiæ speciem vno die posse absolui. Ac tales equos habuisse Magos Sabæos, eosque Magica, non naturali vi equorum Bethlehem venisse, *lib.* 1 *de vita long. cap.* 9. scribit. Et quicquid natura operatur annuo spatio, id ipsum mense perfici posse etiam in fructibus maturandis pollicetur. Hoc modo Trithemium cœnam ex Italia vel Gallia petiisse prolato verbo, Affer, referunt.

Cabalistica Magia Paracelsi.

Consentit cum his Crollius, *in præfatione pag.* 36. *& seq.* vbi *pag.* 38. scribit: *Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hoc idem imaginatio potest producere. Sic omnes herbæ, omnia crescentia, omnia metalla per imaginationem & veram Gabalam possunt produci.* Nominat autem Crollius hanc Magiæ speciem non Cabalisticã, sed Gabalisticam, à Gabale homine interno, sidereo, olympico, qui sit idem cum astrorum firmamento, atque ideo propter virtutũ magneticarum affinitatem omnes astrorum vires ad se attrahere possit. Et cum in astris firmamenti omnem sapientiam, omnesque artes latere putet, per spiritum istum sidereum ex cœlo hominem attrahere posse omnem rerum cognitionem, scientiam & sapientiam putat.

Atque hanc partem Magiæ Calabalisticam dictam tribus columnis niti dicit: primò veris precibus, Spiritu & veritate factis, vbi in sancto sanctorum fiat vnio Dei & Spiritus creati; vbi Deus interno spiritu, non vi vocabulorum, sed in silentio sacro, absque oris apertione atque anhelitu, compelletur. 2. Fide non illa saluifica, vt, Paracels. *tom.* 1. *pag.* 90. scribit, sed naturali siue sapientia omnibus hominibus æqualiter in prima Creatione communicata, hominibus cum dæmonibus sit communis, quam, *in lib. de peste*, incantatoriam nominat, & de qua Christum, *Luc.* 17. opinantur locutum, & de qua tũ alibi, tũ *lib.* 1. *de orig. morb. inuisib.* agit: & 3. Imaginatione fortiter exaltata, de qua Crollius, *p.* 46. scribit: *Quicquid Medicus naturaliter siue herbis per moram temporis successiue operantibus efficit: illud Magus siue Medicus cœlestis Characterib. & lapidibus, Gamachea scilicet influentialis coniugis terrestri signo, per combinationem superiorum & inferiorum astraliter, validissima impressione subitò & lõgè citius perficit.*

Fundamentum Magiæ Cabalisticæ.

Approbantur ista à recentioribus aliis, & Cabala Paracelsistarum commune perfugium est. & sub Cabalæ nomine omnia tegunt, quorum rationẽ reddere nequeunt. Ernestus Burggrauius Martiã armaturam

Armatura Martia

m & gladios, in valida dispositione Martis ex septem metallis sub suis sideribus assumtis & præparatis, opere ipso fabrili, intentione, verbis & halitu, omnibus martialiter se habentibus, ad vim hostilem auertendam, hostesque in fugam, vertendos pollicetur, in libro, cui titulum fecit, *Achilles πάνοπλος redivivus*. Idem lampadem vitæ & mortis promittit, in qua, tanquam in fatali lumine omnis hominis fortuna, affectus, morbi, & tandem ipsa mors obseruari possit. De Martia sic scribit: *Ad incudem & fabricam stabis obfirmato animo, & imaginatione fortiter eleuata re & affectu exaltato: iam voce iracunda, aspera, infracta, rauca, minaci, atroci, hoc est, Martiali; tum oculis ad Basilisci obtutum intensis operi irradia, & martialiter aspira tali carmini:*

Auspicio Martis bene cedat Fabrica & Artis:
Arma mihi cudo, cælo aspirante secundo
Quis possit duri vis nulli nocere metalli,
Sed pauor, & terror perturbet, mentis & error
Hostem acie in cuncta, vt nequeat consistere puncto.

Mox addit: *Inspira fortiter, & anhelitu ei incumbe Martiali, repetitis quoties operi congruum, numeris.*

Vt lupus ignauos nocturnos terribat agnos,
Vt timidos sanos exhorret doma molosses:
Sic quoque præcipitem incutiant hæc arma timorem.
Iterum hic aspirandum, & inspirandum operi Martialiter:
Contra præsente vt nequeat consistere mente.
Irrita tela dabis, quicunque minabere nobis,
Obuius his armis quaque ibis, abibis inermis.

Hic Martialiter, vt poteris, iterum inspirato, & repetitis inter Pyracmonas numeris, fortiter ingemina:

Hæc veluti flamma mollescit Martia lamna:
Hoc veluti flictu electrum durescit & ictu
Sic quoque mollescant, & pectora dura liquescant,
Praque metu rigeant, pauidoque tremore fatiscant.

Et talis quidem, inquit, *ab imaginatione Martialis inspiratio, cuius nemo vires refutat, nisi qui in omnibus arcanis profanus hospes est.* Sit sanè horum sacrorum conscius, quisquis volet. Ego quidem libenter me hic profanum & hospitem profiteor. Neque mihi tàm valida phantasia est, nec verba tàm potentia, vt in ipsum chalybem agere possint. Plura videantur apud ipsum Burggrauium, Rogerium Bacchonem, *de mirabili artis & naturæ potestate*, Paracelsum, *in libris Archidoxeos Magicæ*, & alios.

Magia Paracels. opera. Omnia autem, quæ Magiæ opera Paracelsistæ promittunt, breuiter proponit Andreas Libauius, *contra Crollium pag. 55. Lucis naturæ* inquit (nam hoc splendido titulo omnia excusare conatur) *est præcipere spiritibus immundis, vt adsint ad ministeria; tempestates coercitas transferre; caput demere homini, iterumque imponere; vnico momento cœnas Magicas exhibere; affigere cornua; bibere ex cribro; sistere pridem defunctos; tribus iaculis ex arcu & globulis ex bombardis emissis, omne, quidquid velis, etiam non visum confodere; in speculis videre omnia præterita & præsentia, futura, facta, dicta, scripta, cogitata; sanare per maximas distantias; colloqui cum eo, qui est in Persia, cum tu sis in Hispania; in Luna legere scripta eius, qui mille milliaribus abest; in homine delineato absente ea imaginatione perficere, quæ in homunculo cereo, vel alio aguntur, quo iste repræsentantur; ligaturas physicas inducere, iterum demere; inimicitias & fauores constituere, affectusque hominum mutare ad libitum; detrahere vni vires, & alteri inferre; victorias transferre; magnos exercitus voce, fistula vel imaginatione in fugam vertere; mures & muscas congregare, vt & sagas; Characteribus, pentaculis, sigillis & aliis ab omni iniuria se immunem reddere; armaturas, globos, clypeosque Martios facere, quibus saltem visis hostiles fundantur exercitus; adiurare bombardas, ne explodantur, equos ita afficere, vt summa celeritate etiam per præcipitia ferantur, & ex hostibus saluum referant sessorem, facere tintinnabula, quibus meretrices discernantur; mutare hominum figuram in leoninam, vrsinam & alias; sic ludere posse tesseris, chartis & aliis, vt nunquam succumbas; auium voces intelligere; nouacula cotem dissecare; baculum in serpentem mutare, & alia multa incredibilia perpetrare.*

Magia Paracels. impia. Verum enim verò, si hæc diligenter perpendantur, omnia ferè impia & blasphema sunt. Quanquam enim protestetur Paracelsus, se non illam infamem, & quæ ministerio fiat, Magiam, sed naturalem & licitam commendare: tamen ex iis, quæ iam ex eo allata sunt, & passim ex iis scriptis satis patet, qualem Magiam sectatus fuerit. In *lib. principiorum seu de mysteriis verm. cap. 5.* Infamem illum Magum Iudæum Techellum commendat ac defendit, & vix fuit vllus nullo seculo Magus famosus, quem Paracelsus non laudet. *Lib 15. de morb. inuisib. pag. 283.* defendit, vt antea dictum, Magos Pharaonis, artemque ipsorum à Deo fuisse scribit; & ægrè fert, quod scriptura sacra durioribus nominibus eos appellat Zauberer, dum scribit inter alia: *VVie wol die Schriffe den Kunstlern rauche Namen gibt: so ligt es doch nicht an den Namen. Denn die Kunst vermag die Namen anders darzuthun.* Et mox: *Darumb haben die Kunstler der Kunst halben Gott nicht erzurnet.* Idem, *in lib. de Occult. Phil. p. 289.* de Bileamo sentit. Quamuis etiam eo ipso loco Magiam veram à Nigromantia distinguere conatur & nigromantiam per ceremonias & coniurationes fieri dicit; Magiam verò sine ceremoniis, coniurationibus, & consecrationibus, sed sola fide illa, qua secundum Saluatoris dictum, montes transferri & in mare proiici queunt, quæque spiritibus posset imperare, & eos ad seruitia cogere: tamen qualis illa, quam veram putat Magiam, sit, & quam malè & impiè fides miraculosa illi attribuatur, ex sequentibus patet, cum scribit. Si homo arte magica sit læsus, *durch Zeuberen*, hoc modo esse curandum; *Esse fabricandum vel effingendum pedem vel manum, vel aliud membrum ad formam eius, quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam & obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cera esse faciendam, forti fide & fixa imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse.* Et mox: *Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academiis discere potest: sed opus est, vt interdum anus, Zyganes, Nigromanticos, Agyrtas, Rusticos, sensores, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quam omnes Academiæ.* Et quis de Magia non suspectum habeat eum, qui Campanam Virgilij & cuiusdam Hispani diabolos aduocantem & repellentem, Speculum Magicum, in quo omnia videri possunt, & similia probat? Atque ita omnem suæ Magiæ vim à Diabolo pendere, diffiteri non potest Paracelsus. *Vis Magiæ Paracels. à diabolo.* Hanc saltem differentiam inter illicitam & licitam Magiam constituit: quod illa incantationibus & ceremoniis quibusdam diabolo quasi blandiatur: hæc verò diabolo artes suas vi quasi eripiat, & fide ac fixa imaginatione eum seruire cogat.

A diabolo num liceat auxilium petere. Verum nunquam probauit Paracelsus, licere à diabolo aliquid petere vel auxilium exspectare. Rectèque Chrysostomus statuit, potius mortem homini Christiano subeundam, quam vitam ligaturis redimendam. Et Deus ab initio mundi, *Gen. c. 3. v. 15.* inimicitias inter hominem & diabolum posuit. Neque vllum exemplum in sacris literis vel historiis habetur, quod diabolo homini vnquam quid boni fecerit. Sat multæ legiones Angelorum sunt, quorum ministerio Deus, vbi vult homini benefacere potest.

Fides miraculosa. Secundò, frustra & *loco allegato & lib. de occult. Phil. p. 289.* Magiæ vires & potentiam ex fide deducit. Nam primò fides illa miraculosa inter χαρίσματα

Spiritus sancti ab Apostolo 1. *Corinth.* 12. *v.* 9. recensetur, quam non quilibet sibi polliceri potest. Et inter Magos recenset tales Paracelsus, quos fidem illā miraculosam non habuisse certum est, vt Techellum illum Iudæum, magos Pharaonis, aliosque Paganos. Et proponit talia Magiæ opera, qualia etiam in Virgilij Pharmaceutria describuntur. Deinde fides & preces secundum verbum & promissionem Dei institui debent. Ita Elias, 2. *Reg. cap.* 1. dicit, *Si vir Dei sum, cadat ignis de cœlo, & deuoret te cum tuis quinquaginta.* Nimirum qui per talem fidem mira præstare cupit, is de successu nullus dubitare debet, sed persuasissimum habere, euenturum esse, quod vult. At ne dubitet, omnino promissio præcessisse necesse est. At talis hic nulla est. Imò multa peraguntur à talibus specie istius fidei, quæ verbo Dei planè sunt cōtraria. Et certè horrenda est impietas Crollij, quod scribere audet; *preces veras in Spiritu & veritate factas esse primum Magia Cabalistica fundamentum.* Cum enim preces cultus Dei sint, & secundum illud 1. Iohan. cap. 5. vers. 14. αὕτη ἐστὶν ἡ παρρησία, ἣν ἔχομεν πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν, preces tantùm secundum promissionem & voluntatem Dei institui debeant, non decet hunc cultum ita profanare. Monstretur in sacris vel iota saltem, vbi Magia, quam ex Paracelso defendit Crollius, promissiones exauditionis habeat. Videantur quæ antea de curationibus magicis adduximus, & facilè erit iudicare, an ista à Deo petere liceat, & si quis talia præstet, an Dei, an Diaboli auxilio ascribendū sit. Vt alia non repetam, an non impium est, confidenter scribere, quod Crollius, *pag.* 38. facit; *Quicquid oculis videmus in maiori mundo, hæc imaginatio potest producere: sic omnes herbæ, omnia crescentia, omnia metalla* (cur non etiam animalia) *per imaginationem & veram Gabalam possunt produci.*

Fides naturalis Paracelsi. Fides verò illa naturalis, quæ sit potestas faciendorum operum mirabilium, in creatione omnibus hominibus æqualiter concreata & ingenita, merum figmentum est. Vera enim miracula tantum Ecclesiæ Dei propria sunt. Neque tamen potestas faciendi miracula omnibus concessa est: nec Abraham, Dauid, Salomon & plurimi alij ediderunt miracula. Solus nimirum Deus autor miraculorum est; qui hoc donum, cui vult, largitur, & vt rectè Nicodemus ait, nemo potest signa ista mirabilia facere, nisi Deus sit cum eo. Quæ verò ab infidelibus & Magis fiunt miracula, ope Diaboli fiunt, nec sunt vera miracula, sed σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδους, vt Paulus nominat.

Impium etiam est, quod scribit Crollius, *pag.* 45. *Verum Cabalistam facere omnia, quæ vult; velle autem, quæ ipse Deus.* Nullibi enim in sacris aliquid de ista Magia exstat, neque vllo apice ex sacris probari potest, Deum ista Magica velle. Saluator noster equidem, *Ioh.* 15. *v.* 15. ad discipulos ait: *Vos dixi amicos meos, quia omnia, quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis;* & Paulus, *Actor.* 20. *v.* 27. Omne consilium Dei se annunciasse profitetur. At de magia nullibi quicquam exstat; imò toties in sacris prohibita est.

Imaginationis vis sec. Paracelsi. Quæ verò de Imaginatione scribit Crollius, *p.* 36. 37. 38. 39. Enthusiastarum somnia sunt. Magnam vim imaginationis esse nemo negat, sed ea præstare posse imaginationem, quæ Crollius scribit, fabulæ sunt. Nimirum proprium corpus transmutare atque interdum etiā alienum; plures imaginando effecisse, vt subitò sint facti templum Dei: imaginationem esse magnetem attrahentem vltra mille milliaria, & in exaltatione attrahere ex elementis quatuor, quicquid vult, per imaginationem posse attrahi operationes astrorum in imagines, lapides, gemmas, vt eandem cum astris exerceant potentiam; Imaginationem posse producere quicquid in maiori mundo oculis videmus, vt omnia vegetabilia & metalla. Imaginationem potestatem habere gignendi & producendi corpora visibilia; & qualcunque operationes mirabiles præsentem, absentem supra humanum rationis captum proferre posse. Manus nostræ sunt oculatæ, Crolli, credunt, quod vident. Quando, quæso, tu vel omnes tui Gabalistæ & Magi (absque diaboli ope) tale aliquid præstitistis? Itaque mirari satis non possum Crollium, qui tam benè nouit, quam suos digitos nouit, nec à se vnquam nec à quoquam alio, vt modò dixi, ea, quæ tam gloriosè de Gabalistica prædicat, præstita fuisse, aut etiamnum præstari posse, sola scilicet imaginatione, sine vi diuina vel Diabolica (qua multa admiranda præstita fuisse non negamus:) nihilominus tàm audacter ista scribere, & incautam iuuentutem laqueis & præstigiis diaboli obiicere. Si omnes artes, scientiæ, rerumque cognitio in cœlo est, cœloque omnia, vt scribit Crollius sunt notissima, & Crollius huiusque Sectæ alij modum sciunt, quo ista è cœlo ab homine attrahi possint: cur nullus eorum huius magiæ beneficio omnium artium peritus euasit, & omnem Physicæ, Chymiæ & Medicinæ scientiam è cœlo attraxit, & inprimis tanto labore quæsitum lapidis Philosophici artificium assecutus est? cur in communi Ignorantię luto cum aliis mortalibus hærent? Si Crollius, imaginatione sua morbos curare potuisset, cur in medicamentorum Chymicorum laboriosam præparationem tantum temporis impendit. Verum figmenta ista sunt & meræ principij petitiones. Nam. Qua ratione probant, in cœlo omnes artes esse omnemque sapientiam & scientiam? Nulla. Qua ratione demonstrant, si ibi essent omnes scientiæ, posse ab homine attrahi? Itidem nulla.

Vt ergò vno verbo, quid de Magia quam Crollius in præfatione sua Medicinæ studiosis obtrudere conatur, sentiam, dicam: *A Magia dehortatio.*

Callidus, ò pueri, fugite hinc, latet anguis in herb.:
& sub melle medicamentorum Chymicorum sel venenatum in præfatione occultatur. Neque sapientiæ specie se quisquam decipi patiatur, sed norit diabolum versipellem esse, & nonnunquam sub doctrinæ specie homines decipere, vt prudenter monet Ioh. Franc. Picus Mirandulanus, *de ludific. dæmon. Dialogo* 1. *Vt enim, ait, mulieribus, compotationibus lasciuiisque trahebat olim, & nunc etiam homunciones allicit: ita Philosophos, quorum multos ab hisce abhorruisse constat, iis, quibus tamen facile possent, laqueis cœpit, doctrinæ sc. specie, illosque (Pythagoram, Empedoclem, Apollonium & alios) in insaniam pellexit ad se colendum sub velamento sapientiæ, sub teriorio superstitionis religionem mentita. Siquidem per doctrinæ gradus ad precationes, hymnos, oracula se conferebant, quibus assequi videbantur, vt futura prænoscerent, vt ad diuersa ferrentur loca per aerem. Fiebat enim id ministerio dæmonum, quod illi deputabant hominum diuinitati. Nam quo pacto aliter Pythagoram modo in Taurominio Siciliæ, modo in Metaponte, paruo intercedente temporis spatio, discipuli spectauissent disputantem?* Caueat ergo quisque, ne prætextu Magiæ naturalis & diuinæ cuiusdam Philosophiæ ex lumine naturæ, execrandam illam Magiam exerceat. Caueat quisque ne iis mediis ad quaecunque rem edendam vtatur, quæ supra naturam sunt, atque effectus rebus naturalibus adscribat, qui in earum potestate non sunt, sed à diabolo dependent. Qua in re hodie à multis Politicis peccatur, qui cum nec rerum Philosophicarum & Physicarum, nec Medicarū satis gnari sint, interim verò nouitatis studiosi nonnullis, qui nescio quā Magiam naturalem sese callere iactitant, fidem habent, & mediis sacræ scripturæ & mandato diuino cōtrariis vtuntur, atque ita Deos alienos colunt. Neque est, vt quis id prætendat se nullum cum diabolo pactum iniisse, sed quibusdam mediis sine

superstitione vti. Nam homo cum diabolo pactũ habere potest nõ solum explicitum, sed & implicitum. Explicitum est, vbi quis ipse cum diabolo pactum init. Implicitum, cum quis iis mediis vtitur, quæ alius quis, qui cum Diabolo pactum explicitum iniit, à diabolo accepit, & disciplinam istam prius à diabolo hausit, vtitur. Ex gr. si quis seu characterib. quibusdam, seu ceremoniis, seu aliis mediis, in quorum naturali potestate non est hoc præstare, corpus suum ita obfirmat, ne vel ense, vel globo tormentario lædi possit, is pactum implicitum cum diabolo iniit, & medium quod diabolus ei, qui cum eo primus pactum hac de causa iniit, monstrauit, vtitur. Neque enim characteres vel alia talia corpus hominis ita firmant, sed diabolus, qui iis, qui à se auxilium & subsidiũ petunt, si hoc charactere vel hoc medio vtantur, se ad futurum in primo pacto promisit. Characteres enim eiusmodi ignorabiliter literati, vt Apuleius *lib. 4. de asino aureo*, nominat, vt & ceremoniæ Alphabetum sunt diaboli: quod licet ego vel tu non intelligamus, diabolus tamen ex pacto intelligit. Vt enim literæ & verba *θέσει* & hominum consensu valent, & hinc variæ linguæ apud varias gentes ortæ: ita ex consensu & pacto hominis & diaboli tales characteres, ceremoniæ & similia ortum habent. Ex gr. inter Polonos conuenit, vt vocabulum Bock Deum significet. Itaque quamuis si vocabulum hoc Polonus cum Polono loquens pronuociet, audiens Latinus, Græcus, Italus, Gallus id planè non intelligat, Germanus hircũ dici putet: tamẽ Polonus intelligit, Deum dici: ita etsi quid hic vel ille character vel ceremonia sibi velit, hic vel ille nõ intelligat: Diabolus tamen, qui huic characteri vel ceremoniæ hanc significationẽ imposuit, id intelligit. Et sicut aliquis qui linguam aliquam non callet, persuaderi potest, vt vocabula quædam ex ea pronunciet, quasi in laudem alicuius cedant, cùm tamen mera conuitia sint: ita eodem modo in characteribus ignotis vsurpandis vel verbis ignotis proferendis quis peccare potest, auxiliumq; Diaboli eiusque opem & operam implorare. Quod quàm periculosum sit quilibet perpendat, & in Decalogo primum præceptum esse non obliuiscatur: non habebis Deos alienos. Habet verò Deos alienos, qui Deo posthabito eiusque solius potestati non confidens, mediis vtitur, quæ idem non ordinauit, sed à Diabolo primùm profecta sunt. Notanda hic est historia, quam è Martino Delrio, *disquisit. Magic. lib. 2 quæst. 27. sect. 1.* alibi etiam recẽsui. Cornelius Agrippa Louanii commensalem habuit adolescentem curiosũ nimis, qui postquam peregrè absente Cornelio Agrippa ab vxore impetrauit copiã ingrediendi Museum Agrippæ, incidit in libellum coniurationum, in quo cùm legeret, ianua pulsatur, & cum legere pergeret, Dæmon ingreditur, & cur vocatus sit quærit, iuueniqque obmutescenti fauces intercludit. Domum reuersus Cornelius Agrippa videns exultantes super ædes Dæmones & rem gestam à Dæmone percipiens, iubet, vt Dæmon præstet, vt cadauer iuuenis cum reliquis studiosis in foro obambulet. Quod & præstat: sed vbi rector cadauer deserit, id in foro concidit. Cùm ergo adolescens non ea intentione in libro Magico legerit, vt dæmones aduocaret: ille verò ex pacto, quod cum Agrippa vel quouis alio inierat, ad verba illa præsentem se exhibuerit: patet hinc, quemuis etiam alium, & quidem inscium, facere posse, vt Diabolus ad verba vel characteres vel ceremonias, de quibus in pacto conuentum, sese vel præsentem vel assidentem & opitulatorem exhibeat. Verum de his videantur plura infra, *cap.* 18.

A diabolo auxilium non petendum. Licet verò in sacris exempla habeãtur, quod Apostoli diabolo imperarint, eumque eiecerint: nullum tamen exemplum vspiam extat, quod quisquam Sanctorum diaboli seruitio in finem bonum & hominum vtilitatem vsus sit. Et quomodo ille homini inseruiet, inter quem & humanum genus Deus ab initio constituit inimicitiam; propter quam aduersarius noster factus est, & circumit tanquam Leo rugiens, quærens quem deuoret. Vnde Apostulus, 1. *Corinth.* 10. vetat nos fieri socios Dæmoniorum. Et nõ sine caussa ab antiqua ecclesia institutum, vt baptizandi renuncient Diabolo & omnibus operibus eius. Ideo desertor Ecclesiæ Christi est & castrorum Dei, atque in castra diaboli concedit, qui quocunque modo auxilium à diabolo petit, eumque in re quacũque peragenda sibi socium adiungit.

Et quamuis quis pro Paracelso istud vrgere possit: non adeo incommodum videri, si quis medicamenta, eaque efficaciora, quam Medicis vulgò nota sint, à diabolo discat, quibus multos morbos curare possit, aliis Medicis incurabiles. Licet enim à diabolo cõmunicatum sit tale medicamentum: nihilominus multum commodi in homines inde redundare. Verum enim verò nec hoc tutum vel pium. Quanquam enim negari non possit, diabolum rerum medicarum satis esse peritum: tamen omnia eius, quæ pollicetur, auxilia, fraudulenta sunt, & corpori, atque animæ imprimis, hominis perniciosa, & plus incommodi & damni ab iis, quam vtilitatis exspectandum. Dictumque antea ex Chrysostomo, potius mortẽ homini esse subeundam, quam vitam eiusmodi remediis redimendã. Deus, qui percutit, sanare potest, & si ex ægri cõmodo sit futurum, benedicit medicamentis ordinariis, vt in salutẽ ęgri cedat, ne diaboli auxilio opus sit. Ideoq; à solo Deo auxilium petendum, nec eo relicto ad hostem eius diabolum transeundi. Nec refert, quod æger implorato Dei auxilio sanitatẽ sępe non cõsequatur. Potest equidem semper opem ferre: verum quia è re ægri esse intelligit, à morbo non liberari, in eius voluntate acquiescendum, nec ad media prohibita contra Dei voluntatem accedendum; nec ille Virgilianus imitandus, qui aiebat:

Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

Et insigne exemplũ, quod non fas sit, à Diabolo auxilium petere, pręber nobis Rex Ahasias, 2. *Reg. cap.* 1. Qui cum ad Baalzebub Eccronitarũ idolũ quosdã de valetudine sua consultum misisset, iis obuiam factus Elias Propheta ita eos alloquitur: *Numquid, quia non erat Deus in Israel, mittis, vt consulatur Baalzebub, deus Ecron. Idcircò de lecto, supra quem ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris* Quo exemplo clarè docemur, in morbis solum à DEO, nullum verò à diabolo auxilium petendum esse. Summa; fugiendus est diabolus, & non facienda mala, vt eueniant bona, neque diabolo fores ad maiores conatus patefaciendi. Et quomodo, qui homicida & mendax erat ab initio, testante Saluatore, *Iohan.* 8. aliquid boni, & quod hominibus verè prodesse possit, homini communicauerit? Aliquid ne boni à fraudium omnium Architecto sperandum? vna manu panem ostendit, altera lapidem præbet, & id vnicè agit, vt animam eius, qui societatem cum eo init, eumque in auxilium vocat, lucretur, atque ita suum, non hominum, quos omnes perditos cupit, commodum quærit.

Posset quidem Dæmon quosdam integre persanare: at tantum beneficium in hominem, quem perpetuo consectatur odio, cõferre haud cupit: fictam duntaxat simulatamque præstat sanationem, cuius admiratione hominum mentes fascinet; idque inprimis agit, vt ab his, quos in sui admirationem traxit, diuino cultu & honore afficiatur, atque ita hominem à DEO auertat & ad se conuertat. Rectè proinde Leo, *Homil.* 19. *Beneficia Dæmonum cunctis esse nocentiora vulneribus, & præstare illorum odium, quam pacem meruisse*, scribit. Quo enim magis blandiunt, eo

magis fallere cœpit, vt testantur historiæ cùm aliæ, tũ illa apud Nicol. Remigium, *lib.* 1. *Dæmonolat. cap.* 9. Cum enim Dæmon adolescentem quendam in societatem tracturus esset, in primo colloquio ipsi edixit, vt furtis, crapula, libidinibus, blasphemia, cæterisque vitiis abstineret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomade bis ieiunio maceraret, solennes preces non intermitteret, atque sedulo obiret omnia, quæ hominem Christianum æquum est facere.

Præterea nec media, quibus vtũtur, ordinaria & naturalia sunt, vt passim ex Paracelso videre est: sed verba, characteres, ceteræ imagines & superstitiosa alia diaboli inuenta. Ergò in medicamentis, quæ magica vi naturali prodesse dicũtur, diiudicandis, magna cautione opus est, ne vel quæ à natura vires suaá habẽt, pro Magicis & Diabolicis habeantur, vel cõtra talia magica pro naturalibus obtrudantur. Multi enim si effectus alicuius causam non intelligũt, mox eum pro Magico habent, satis imperitè & præcipitanter. Quem errorem ne erremus, experientia diligenter consulenda est, effectusque, quem experientia frequens & certa pro indubitato habet, pro naturali habendus, licet de causa nobis nondum constet. Nã quis crederet Magnetem ad polum conuerti, trahere ferrum, nisi id experientia comprobasset? Et multi sunt tales consensus multarum rerum, quos magneticos hodie appellant. Ex altera parte videndum, ne superstitiosa pro naturalibus habeantur. Licet enim effectum sæpius eodem modo respondere videamus, si tamen talia media adhibeantur, quæ huius causa esse non possunt, certi simus, magici aliquid subesse. Et licet ille, qui talia media adhibet, extra omnem Magiæ suspicionem sit: probabile tamen est, talia fieri ex pacto cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo sancitã habuit. Cuius exemplum satis ii præbent, qui, ne ab armis violentur, prohibere possunt. Quanquam enim ipsi nullum pactum cum diabolo inierint: tamen cum certum sit, ea, quæ adhibent, media esse non naturalia, nec ab iis tantam vim prouenire posse, præstãt hoc ex pacto, quod is cum diabolo iniit, qui primus hanc artem à diabolo accepit. Atque ita talia iuuant ex pacto cum diabolo; si non expresso, tamen tacito & omnino vi primi cum diabolo pacti.

Ergo ne superstitiosa, & quæ de occulto aliquo cum diabolo pacto suspecta sunt, vsurpemus, sequentia diligenter notãda sũt. Nam vbi nec miraculi, nec naturæ vis, nec artificii solertia adest: pactum cum diabolo intercedit, cum quocunque etiam illud sit initum. Deinde vbi adhibentur characteres vel verba ignota, obscura, non cohærentia; aut sacra, sed ad alienum sensum detorta, aut cum certi ritus & ceremoniæ nullius momenti, vel alia eius generis adhibentur: res omnino suspecta est. Quale est illud Paracelsi, *de Philosoph. occult.* vbi scribit, à morbis ex incantationibus neminem tutum esse posse, si quis indusium vsu tritum inuersum induat.

Magica vt dignoscenda.

Medicamenta naturalia à magicis vt discernenda.

Verùm plura hac de re addere, non libet. Ne quis nouitatis auidior se in aliquod periculum coniiciat, videat in Sacris grauissima mandata, quibus Magia prohibetur præcipuè *Exod.* 22 *Leuit. cap* 19. *v.* 13. *cap.* hac 20. *& Leuit.* 18. *Mich.* 5. *Esa. c.* 8 Prętęrea legat, quę de re disputat Erastus, *part.* 1. *contra Paracel.* & Libauius, qui satis prolixè contra Crollium & Magiam Paracelsi agit præcipue *in exercit. de horribili impietate Magiæ Paracel. iuxta Crollij sentent.*

Tertium Medicinæ fundamentum Astrologiã statuit. Vbi quidam recentiores per Astronomiam & Astrologiam non illam cœlestem intelligunt, sed peculiarem Microcosmi & astrorum in homine cognitionem. Alij eam in sympathia & antipathia siderum cœli & mundi inferioris consistere dicunt. Verum latius eam extendere videtur Paracelsus, qui *libro* 1. *de Philosophia Sagaci cap.* 4. totam Magiam sub Astronomia concludit, miramque Astronomiæ partitionem, quæ ibi videri potest, instituit. Verum Astrologiã quod attinet, medico eam, si genuina sit & naturalibus fundamẽtis innitatur, non superstitiosa, qualis in Arabum libris habetur plurima, non solum non inutilem, sed & necessariam esse, libenter concedimus: atque id ipsum iam olim docuit Hippocrates, *lib. de aere, aquis & locis.* *Præcipuè*, inquit, *anni mutationes obseruandæ sunt, vt neque medicamentum purgãs libenter exhibeatur, neque partes circa ventrem aut vramus aut secemus ante dies decem, aut etiam plures. Maxime tamen sufficiunt decem. At maximè periculi plena sunt ambo solstitia, præcipueque æstiuum: periculosa etiam æquinoctio æstimantur, maxime autem autumnale. Syderum quoque ortus obseruandi, præcipueque caniculæ, deinde Arcturo & Vergiliarum occasus. His n. potissimum diebus morbi iudicationem subeunt, & alii quidem pereunt, alii desinunt, alii in aliam formam mutantur.*

Et omnino plures caussæ sunt, cur Medico Astrologia negligenda non sit. Verissimum enim est, quod Asclepius, *ad Ammonem Regem*, scribibit: ὁ ἥλιος ἀγαθὰ ἐργάζεται οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἀέρι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς εἰς τὸν κατώτατον βυθὸν καὶ ἄβυσσον διήκων & rectè sensit Psellus: συμπαθεῖν τὰ ἄνω τοῖς κάτω. Neque solum calore & lumine stellas hæc inferiora afficere, sed & occultis influentiis, à Physicis doctissimis satis iam probatum est. Atque facilè hic assentior Recentioribus, qui consensum illum non saltem generalem esse docent, sed & singulas ferè rerum naturalium species certis stellis subiectas esse: atque hinc vt stellæ pro vario positu & cum aliis aspectu nunc fortius nunc debilius in hæc inferiora vires suas exserunt: ita & vires plantarum & aliarum rerum stellis illis subiectarum nunc potentiores, nunc debiliores esse statuunt. Imo non malè Astrologi certas corporis partes certis stellis attribuere videntur; id quod ex Luna satis videre est, quam maximas vires cerebrum afficiendi habere, experientia docet. Concesserunt etiam dudum Clarissimi Medici, morbos epidemios plurimos ex astrorum influxu ortos fuisse.

Verum multa hîc latent, & paucissimarum stellarum vires perspectæ sunt, imò etiam in iis, quæ satis explorata videntur, multa adhuc obscura occurrunt. Et omninò vtilem Medicinæ operam præstarent Paracelsus, Crollius & alii, qui Paracelsistas prę aliis hac in re sapere putant, si consensum illum Mundi superioris & inferioris explicarent clariùs. Sed & hîc in communi ignorantiæ luto hærent cum Aristotelicis & Galenicis, quorum multi egregii fuerunt Astrologi, multumque laboris in stellarum viribus cognoscendis posuerunt, suam tamen imperfectionem ingenuè confessi sunt. Rectè Cardanus, *aphoris. astrolog. segm.* 1. *aph.* 34. scribit: *Astrologia vt pulcherrima, sic laboriosissima & difficilima est*; & *aphor.* 8. *Astrorum motus nunquam perfectè sciri poterunt; nec iudicia, quæ ex his.*

CAPVT XIV.

De Viribus Imaginationis.

CÆterum quia Magiæ naturalis, quam putant, & de qua capite præcedente actum, effectua plerosque ex Imaginatione deducunt Paracelsici; & non solum in morbis inducendis, sed & curandis, aliisque rebus efficiendis mira planè Imaginationem præstare posse docent; & non planè de nihilo esse, quæ de admirandis imaginationum effectib. dicũtur, res ipsa loquatur, & historiæ à Philosophis & Medicis

dicis annotatæ doceant: omnino quantæ imaginationes vires sint, & quomodo effectus illi mirandi ab imaginatione dependeant, vno in loco integrè explicandum videtur; quod hic commodissimè fieri posse existimo.

Imaginationis effectus miri.

Plurimos autem & admirandos esse imaginationis effectus, notissimum est, eiusque historiæ postea recitabuntur. Etsi nihil aliud esset, quod quàm admiranda possit imaginatio, doceat, saltem ea, quæ in grauidis accidunt, satis id monstrant.

Imaginatio quid præstet.

Verum hoc statim in principio monendum, effectus illos proximè ab imaginatione non pendere, nec animam tales effectus per imaginationem edere, atque imaginationem per se, directè & propria virtute illos effectus, quæ ab ipsa proficisci dicuntur, non producere, nec in alia corpora agere. Est enim imaginatio potẽtia saltem cognoscens, eiusque actio est immanens, neque transit in alia, neque præter cognitionem effectiuè aliquid agit: potentiarum verò vegetantis & mouentis est, agere in aliud. Et licet ad motum localem cognitio & phantasia concurrat: non tamen proxima motus caussa est, atque ita in corpus seu proprium seu alienum non agit, neque vllo motus genere alterat, mouet vel mutat. Sed cognitionem sequitur appetitus, vltimoque loco est appetitus persecutio vel fuga, quæ fit per motum localẽ, cuius caussa est potentia locomotiua ab imaginatione distincta.

Imaginatio non agit in corpora.

Imaginatio quomodo humores & spiritum moueat.

Neque enim humores & spiritus per se directè & immediatè ab imaginatione mouentur sed per accidens solùm, excitando & mouendo illas potẽtias naturales, attractricem, retentricem & expultricem, quarum munus est, humores & spiritus mouere ad corporis nutritionem; inprimis verò illam cordis facultatem, quæ θυμώδης dicitur, cuius pro varietate affectuum in humoribus variè agitandis maximã vim esse, notissimum est. Dirigit scilicet imaginatio humores & spiritus, vt versus hanc vel illam partem moueantur, & facultatem motricem determinat, vt ad hanc vel illam partem spiritus & humores moueat. Ita qui venereis cogitationibus intentus est, ei versus genitalia humores & spiritus mouentur, in aliis affectibus ad alias. A quo motu humorum & spirituum corpus etiam alteratur; non verò ab ipsa phãtasia per se. Imaginatio enim, vt dictum, est tantùm cognitio. Neque species phantastica realem qualitatem producere, nec formaliter alterare potest, cum eius esse & formalis ratio in repræsentando saltem consistat, & proinde vltra suam perfectionem & gradum agere non possit.

Imaginatio quomodo corpus alteret.

Itaque quanquam ab imaginatione varij effectus & alterationes videantur in corpore produci, tamen id non fit, quod species sensibus aut imaginationi oblatæ reales in corpore producant qualitates: sed quia per sensus & imaginationem rerum aliquarum potentia naturalis in consensum trahitur & ad agendum excitatur; vndè accidit, vt humores in corpore variè moueantur, illudque alterent. Ita ex perceptione & sensu aut imaginatione rei fœtidæ aut abominandæ nausea vel vomitus excitatur, aut totum corpus horrore concutitur: & ex medicamenti purgantis imaginatione quibusdam aluum laxatam esse, obseruatum est, vt refert Nicol. Florent. *serm. 3. t. 1. sum. 1. c. 15.* non quod species medicamenti purgantis vim purgandi habeat, sed quod ab imaginatione facultas motrix naturalis in consensum tracta humores agitat, qui agitati facultatem expultricem ad excretionem stimulant: præcipuè si tales humores in corpore abundent. Ex quibus omnibus manifestum euadit, etsi imaginationi multi & admirandi effectus adscribantur: tamen imaginationem eorum omnium non per se, sed per accidens causam esse, mouendo scilicet alias animæ potentias, corpus mouendi & alterandi vim habentes.

Mouet verò primò appetitiuam potentiam, & mediantibus animi pathematis corpus afficit. Animi enim pathemata cognitionem sequuntur, & ex cognitione rei gratæ gaudemus; ex ingratæ cognitione tristitia afficimur. Animi autem pathemata maximam vim habere corpus alterandi, certissimum est.

Non tamen per appetitum immediatè imaginatio corpus alterat, sed mediatè, quatenus scilicet appetitus mouet potentias motrices naturales membris præcipuè cordis insitas, quę morę mouẽt humores & spiritus; spiritus verò suo ad partes accessu & recessu eas alterant. Atque ita proxima causa alterationis & mutationis corporis sunt humores & spiritus: prima verò & remota caussa est imaginatio.

Imaginatio quomodo morbos pariat.

Hoc autem modo proprium corpus afficit, & varios morbos in eo excitat: per se verò & per nudum ac solum imaginationis actum nullum morbum inducit. Si enim solùm imaginationis actu morbum aliquem induceret, morbum imaginatum induceret. Quod tamen non fiet. Melancholici enim, qui imaginantur falsò se morbo aliquo labora magnum nasum, magnum corpus, se esse claudos; non ideò in morbos istos incidunt: verum si morbus aliquis melancholia contrahitur, is aliquis communis est, qui per mœrorem, somni defectum, sollicitudinem aut alium animi affectum per accidens inducitur. Et quãquam nonnulli in pestem incidant ex imaginationes: tamen imaginatio hoc non præstat per se, sed per accidens, ob timorem & terrorem, qui humores malignos in corpore latitantes mouent, qui moti pestem inducunt; atque hoc modo non nisi in corporibus dispositis imaginatio & timor pestem inducit.

Imaginatio quomodo pestẽ inducat.

Inciderunt quidem & alij in alios morbos ex imaginatione; vt Vincentius quidam, sicut refert Marcell. Donat. *lib. 2. hist. med. mirabil. cap. c.* imaginabatur se tam magnum corpus habere, quod per ostium transire non posset, quem cum medicus per ostium transportari iussisset, æger conquestus est, se in ista transportatione totum fuisse intus confractum, & paulò post mortuus est. Alius, cum inter sepulcra parentum obambularet, & fortè calcaret lapillum sic, vt calceis fortiter adhæreret, imaginatus est, sed manibus parentum trahi, & intra diem septimum ex illa imaginatione mortuus est. Verum accidunt talia non ideo, quod imaginantur ægri, se tales morbos habere, sed quia iis morbis iam laborant, eorumque initia percipiunt, moriunturque ex morbo illo, non ex imaginatione: aut si imaginatio aliquid ad morbum illum facit, fit hoc per accidens, ex tristitia scilicet, metu & similibus animi passionibus.

Morbi autem, qui per accidens, mediantibus animi affectibus motuque humorum & spirituum proximè inducuntur, varij sunt, pro humorum & spirituum varia natura & motu. Primo quidem dum imaginatio est caussa variarum animi affectuum. Quantum enim ira, tristitia, lætitia nimia in humoribus corrumpendis & mutandis possit, notissimum. Deinde omnis diuturna & intenta imaginatio multorum morborum causa esse potest; quod spiritus & vaporea plurimi caput attrahantur, ab aliis verò partibus nutritioni dicatis abducantur, vt actiones illarum partium non rectè expediantur.

Imaginatio quomodo morbos curet.

Non solum autem morbos inducere, sed & curare potest imaginatio hoc modo. Hoc modo, inquam, per accidens scilicet, nõ per se. Etenim si nõ potest morbos per se inducere, neq; curare poterit: neque calida intemperies curari potest, nisi inducatur frigida, & contra. Et ad sanitatem consequendam non vnus & simplex motus & actio, qualis est imaginatio sufficit, sed plerumque plures motus requiruntur, vt humoris alteratio, coctio, expulsio, dispositionum in

parte mittente & suscipiente mutatio.

Per accidens tamen ad curationem facit imaginatio: quia confidentia reddit ægrum Medici præceptis & consiliis obsequentem: præcipuè verò quia imaginatio aliquos animi affectus inducit, per quos mores & spiritus mouentur, qui moti ad morbum vincendum & debellandum faciunt. Ita confidentia in animo ægri generat lætitiam; lætitia autem excitat calorem natiuum & spiritus; vnde fit, vt cibi rectius concoquantur, humores vitiosi vincantur & morbus expugnetur. Videmus enim eos, qui animo læto & hilari sunt, cibum facilius & celerius concoquere; contra verò cibos ab iis, qui sollicitudine aliqua, timore ac mœrore detinentur, non rectè coqui, sed corrumpi, atque ita cruditates & humores vitiosos cumulari, morbosque generari & augeri.

Cibi suaues cur vtiles.

Eadem etiam caussa est, quod nonnulli, si cibis, quos summa cum auiditate & desiderio expetunt, potiantur, conualescant; etiamsi cibi illi satis salubres non sint. Siquidem, vt Hippocrat. 2. *aph.* 38. scribit, *paulò deterior, sed suauior cibus & potus, melioribus quidem, sed insuauioribus præferendus est*: talisque inprimis conualescentibus vtilis. Etenim cibos suaues, & quos valdè appetit ventriculus, auidius arripit, complectiturque & melius concoquit, ac si quid vitij habent, emendat, eosque, quantum possibile, in bonum alimentum conuertit, à quo & corpus vberrimum nutrimentum accipit, & pristinas vires citius recuperat, morbique reliquias facilius & felicius vincit & superat. Contra verò cibi insuaues & quos homo auersatur, quamuis optimi sint, morboque contrarij, nauseã & fluctuationẽ in ventriculo pariunt; quod eos ventriculus nec amplexetur rectè, nec concoquat: vnde flatuũ & crudorũ ac vitiosorum humorũ copia cumulatur, ac morbus vel augetur, vel saltem ægri tardius cõualescunt. Imò sæpius obseruatum est, nonnullos ex cibo non malo, sed cum nausea assumto in febrem incidisse, nulla alia de caussa, nisi quia cibus cum nausea assumtus in ventriculo corruptus fuit. Aliæ tamen etiam caussæ sunt, cur cibus auidius sumtus nonnunquam à febre liberet: quia scilicet vel reuera, etsi id aut ægrum aut Medicum lateat, morbo aduersatur; vel quia eum sumtum sequitur vomitus, alui deiectio, aut sudor; vel quia natura aliquandiu copia cibi opprimitur, vt morbo sese non opponat, qua ratione nonnunquam potu nimio ingurgitato paroxysmi febriles ad tempus intercipiuntur.

Neque solum cibi grati auidè assumti, sed & quædam cum lætitia & voluptate & ex voto ægrorum peracta eos quandoque à morbis liberare valent: nullam aliam ob rationem, quàm quia vel in lætitia spiritus, qui per morbum torpebant quasi, excitantur & recreantur, qui recreati commodissimum naturæ in coquendis & superandis vitiosis humoribus & morbo vincendo instrumentum sunt; vel quia ægri, vbi voti sui compotes fiunt, de imaginatione illa desistunt, & de morbo, quem falsò imaginati fuerant, curam deponunt. Cuius rei passim multæ occurrunt historiæ. Refert Thomas à Vega, *in commentario in artem Medic. Galeni c.* 84. quẽdam causo detentum & delirantem obnixè postulasse, sibi concedi natationem in stagno illo. (monstrabat autem pauimentum,) aiebat enim, se certò scire ex ea natatione se conualiturum. Quod cum à Medico concederetur, & post aliquantum spatij summa cum iucunditate supra pauimentum illud volueretur, aiebat, iam aquam sibi accedere ad genua, optare se tamen, vt totum conscenderet. Paulò post lætior iam, inquit, attingit inguina. Ita ascendente iuxta imaginationis conceptum paulatim vsque ad guttur aqua, hilari facie gestiebat, pronunciabatque iam se sanum factum atque, ita febre liberatus fuit. Mulier verò referente Alex. Tralliano, *lib.* 1. *cap.* 17. quæ se serpentem deuorasse arbitrabatur, exhibito medicamento vomitorio, clamque in reiecta per vomitum serpente imposito, ab imaginatione illa liberata fuit. Ita qui cornua se gestare putabat, capiti ceruinis cornibus alligatis serraque resectis & ostensis ea miseria liberatus fuit. Alius verò, qui se in corpore septem passerculos habere imaginabatur, Medico per nares eos se extracturum simulante, & passerculum, quem in vestis manica absconderat, monstrante, sanatus fuit; imaginatione scilicet falsa per contrariam sublata. Alius quoque, qui se mortuũ esse imaginabatur, & cibum propterea aspernabatur, socij comitate, qui cum eo se in sepulcro mortuum esse asserebat, & quo ipse mortuus cibum caperet, ad cibum capiendum persuasus fuit; vt refert Holerius, *lib. de morb. inter. c.* 15.

Imaginatio an agat in externa.

Si ergo imaginatio per se suum & proprium corpus afficere non potest, multò minus per se, id est, per actum imaginationis res externas afficiet, eosque mutabit: sicut nonnulli statuunt, imaginationẽ, non quidem omnem, sed eam, quæ fortior & nobilior sit, & à corpore magis abstracta, posse res etiam longè remotas permutare, absentibus morbos inducere, eos ab equo deiicere. Nam anima non potest agere in externa, nisi mediante suo corpore: & inprimis actus imaginationis, vt antea dictum, immanens est.

Per accidens tamen imaginationem aliquid hic præstare posse non negarim. Etenim notum est quomodo corpora à se distantia nihilominus se mutuò afficiant. Menstruo laborantes fœminas specula inficere & corrumpere, extra dubium est. Quę de fascino dicuntur, etiam planè de nihilo non sunt. Referunt etiam Catablepam venenatis oculorũ radiis homines enecare. Quæ omnia accidunt à spiritibus, vaporibus & occultis illis ἀπορρίαις, quibus intermediis occultas rerum sympathias & contactus fieri, supra dictum est. Hos spiritus aliquo modo dirigere potest imaginatio. Cum enim imaginatio spiritus & humores certo modo, vt dictum, ad partes quasdam dirigat: in inuidia, odio, ira, malefici humores, qui in corpore mouentur, ad oculos etiam diriguntur & mouentur, & proinde occultæ illæ ἀπορρίαι per oculos copiosius effluunt: qui quando maligna qualitate sunt affecti, externas res, ad quas pertingunt, afficiunt & lędunt. Et cum oculi aliàs etiam spiritibus subtilissimis pluribus abundent: non mirum, menstruo laborantes fœminas plus per oculos, quàm alias partes, corpus afficere. Quanquam hoc ipsum Erastus, *disputat. contra Paracelsi. part.* 1. neget & spiritibus vel ab aliis partibus procurrentibus specula tingi non concedat; sed si fiat, à vaporibus ex naribus, ore, partibusque aliis egredientibus accidere; & si fœminæ saltem caueant, ne ore aut naribus specula afflent, nihil noxæ tersissimis etiam speculis inferre, statuat.

Requiritur tamen in hac re certa distantia, & planè absurdum est, hoc modo imaginatione per multorum milliarium interualla aliquem ab alio affici posse. Absurdissimum etiam est, alia imaginationi, quæ supra eius vires sunt, & ad quæ nullo modo concurrit, ascribere; vt quod dicunt, imaginatione posse aliquem equo deiici; segetem ex vno agro in alium transferri.

Imaginatio in fœtum afficiendo qua vi fit.

Vltimum est, vt quid in fœtu imaginatio matris agere possit, videamus. Etsi verò aliqui sunt, qui negant, imaginationem matris in fœtum aliquid posse: tamen tot & tãtæ obseruationes probant, propter imaginationis operationem sæpe fœtum mutari, vt de eo dubitare hominis vel imperiti vel pertinacis sit.

Traditid id Hippocrates, *in lib. de superfœt.* Galenus

nus, *de Theriac. ad Pisonem*, Auicenn. *fen. 2. lib. 1. doct. 2. c. 14.* Atque exstat eius rei historiæ infinitæ, quarum paucas recensere libet. Factum Patriarchæ Iacobi, *Gen. cap. 30.* notissimum est. Heliodorus, *lib. 1. histor. Æthiopica*, scribit. Reginam Æthiopem ex marito Hydaspe, pariter Æthiope, peperisse albam prolē Caryclеam, eò quod intuita fuisset picturam quandam, in qua Perseus & Andromeda alba facie depicti erant. Refert Sebastianus Münsterus, *lib. 3. Cosmographiæ*, prope Moguntiam suo tempore accidisse, cum duæ mulieres in platea confabularentur, alterā ex improuiso venientem à tergo frontes vtriusque collisisse, & postea alteram earum, quæ prægnās erat, inde filias duas peperisse frontibus ad natum vsque cohærentes, quæ sic decem annis continuis coniunctæ vixerint. Balduinus Ronssæus, *lib. de primordiis hominis cap. 10.* scribit, Gaudæ in Hollandia, mulierem quandam videntem greges gallinarum Indicarum, consternatam fuisse, vt postea pepererit fœtum habentem faciem moltis excrescentiis carnosis multiformis coloris galli Indici instar defœdatam. Ipse memini mulierem quandam, cum sub moro versaretur, & mora plura in ipsam deciderent, filiam genuisse, quæ in iis corporis partibus, in quas in matre more deciderant, verrucas instar mororum habuit. Noui & aliam fœminam, quæ cū vidisset à lanio caput suillum securi diuidi, filium genuit, cui tota superior palati pars cum maxilla superiore, & labio superiore ad nares vsque diuisa erat. Et plurimi passim conspiciuntur, qui rubras vel alias maculas in facie habent, ortas, quod matribus grauidis incendium, sanguis, vel aliud quid inopinatum spectandum subitò oblatum sit.

Imaginatio quomodo fœtum mutet.

Sed quomodo ad fœtus immutationem faciat imaginatio, ita obscurum est, vt omnes doctissimi viri in caussa reddenda hîc hæreant. Hoc certum est, imaginationem per se, immediatè atque per simplicem imaginationis actum fœtum non immutare; cū vt supra dictum, sit potentia cognoscens atque immanens: & quantitates, figuræ, numeri, situs calorisque caussa proxima sit facultas conformatrix.

Neque etiam à specie phantastica fœtus immutatur; cùm ea per se nullam qualitatem realem producere possit, nec vllam vim habeat, nisi mouendi potentiam imaginandi, eique repræsentandi obiectum suum. Et si species phantastica eā vim haberet, multò plures mutationes in fœtibus accideret: & inprimis melancholicæ mulieres, & quæ de rebus aliquibus habent intensas cogitationes, fœtum mutarent; quod tamen non accidit.

Vero magis consentaneum est, fœtum immutari ab imaginatione vel mediantibus animi affectibus per humorum & spirituum motum, vel dirigendo facultatem conformatricem.

Mutationes in fœtu duplices.

Mutationes & læsiones, quæ in fœtu accidunt, sunt duplices, communes & determinatæ. Communes, vt abortus, mors, morbi aliqui interni & debilitates, parti alicuius paruitas vel magnitudo, defectus vel exsuperantia in numero. Determinatæ sunt eæ mutationes & signaturæ, quæ cum re aliqua externa determinatam habent similitudinem, v. g. cum sanguine, cerasis, moro, vel alio fructu, vel animali aliquo.

Priores quidem mutationes contingere possunt à phantasia, mediantibus animi pathematis & motu humorum ac spirituum. Verum notas & signaturas determinatas, quæ respondent rebus externis determinatis imaginationi oblatis, per animi pathemata & motum humorum ac spirituum inducere non potest imaginatio. Etenim cum animi passiones spiritus ac humores agitari vel impetu vel nimia quantitate ad vterum ac fœtum ferri vel ab eodem reuocari possunt: quo modo fœtus tenerum corpus valde afficitur. Atque hinc accidere potest abortus, facultate vteri expultrice ex illa humorum perturbatione irritata, in varios morbos incidere, tandemque emori fœtus solet. Contingit etiam eadem de caussa vt spiritibus & sanguine, qui instrumentum & materia sunt, quibus facultas formatrix in fœtu formando vtitur, agitatis & perturbatis, facultas formatrix in opere suo turbetur, & vel humorum copia obruta impediatur, vel spiritibus & humoribus aliò conuersis destituta partes non rectè efformet, easque vel maiores vel minores, quam par est, efformet, vel iis debitam figuram, numerumque non tribuat, aliisque modis spirituum & sanguinis culpa in opere suo aberret.

Animi pathemata quomodo fœtum afficiãt.

Verum talia errata non sunt determinata, nec cum rebus externis aliquibus similitudinem peculiarem habent; cum fiant saltem à fortuito in hanc vel illam partem humorum per animi passiones agitatorum motu, & non modo quodam peculiari secundum species in imaginatione receptas determinentur. Ideoque potius animi passionibus, quam imaginationi talia errata & mutationes fœtus adscribi debent; neque phantasia verè & effectiuè ad eas concurrit, neq; aliter, nisi quatenus appetitū excitat.

Signatura determinata.

Quando verò signaturæ illæ sunt peculiares, & determinantur secundum species in imaginatione receptas. exempli gratia, quando ex aspectu sanguinis sanguinea macula fœtui imprimitur, aut per imaginationem mori verruca mori fructui similis in fœtu generatur: tales signaturæ & mutationes meritò phantasiæ adscribuntur: neque animi passiones per eas producere possunt. Siue enim grauida ab hoste, siue à glire, siue à cane terreatur: idem fit motus humorum, ab ambitu scilicet corporis ad interiora; & proinde eodem modo signaretur fœtus; quod tamen non accidit; sed quæ à glire terretur fœmina, gliris notam fœtui imprimit; quæ ab alio, aliam. Et fieri potest, vt eadem signatura in fœtu à diuersis animi pathematis contingat, potestque fœmina parere infantem simiæ aliquomodo similem, tàm quæ simiam amauit, & cum ea lusit, quàm quæ eadem territa fuit. Quod indicio est, aliud quiddam in determinatis & definitis illis signaturis accedere; imaginationem scilicet, quæ conformatricem dirigit. Conformatrix enim sola proximè totum corpus fœtus conformat, siue bene, siue malè id fiat. Phantasia verò seducit aliquando conformatricem, & dirigit ad quid, quod non est naturæ seminis conforme, sed simile ei, quod est imaginatum, conformandum. Atque ita harum notarum & signaturarum meritò caussa esse dicitur; cum ad eas determinando concurrat.

Quomodo imaginatio fœtui notas imprimit.

Quomodo autem phantasia determinando & dirigendo conformatricem facultatem talium in fœtu mutationum caussa sit, explicare longè difficilimum est, atque alij aliter hac de re sentiunt. Tutissimum autem videtur, statuere, conformatricem ab imaginatione dirigi per species exemplariter seu obiectiuè, vt loquuntur; obiiciendo scilicet speciem conceptam, ad quam, tanquam exemplar seu regulā, opus conformationis exequatur conformatrix facultas. Si autem quis miretur, quod facultas formatrix, quæ ad vegetantem potentiam pertinet, exemplar illud ac speciem cognoscere possit: ille hîc primò sibi in mentem reuocet, facultates in homine non à diuersis animabus, sed ab anima fluere, & esse eiusdem animæ potentias, & proinde inter se aliquam communicationem habere; etsi modū, quo id fiat, non satis perspectum habemus. Deinde æquè admirandum esse cogitet, quod opus hoc, in quo, vt Galenus loquitur, τέχνη καὶ σοφία μεγίστη apparet, & quod αὐτὸ σοφώτατόν τι καὶ δυνατώτατον δημιουργοῦ fieri non potest, ab eadem facultate perficiatur; sciatque, animā non sua vi, sed indita sibi à Creatore sapientissimo

hæc

hæc perficere, Deúque opt. max nostra hæc vtenda nobis dedisse, vt Scalig *ex 6.sect.5.* loquitur. Atque licet facultas cognoscens à formatrice differat: aliqua tamen & sui generis notitia & cognitio huic etiam supra *cap.9.* dictum. Ita plantæ cognitione ista cognoscunt & discernunt in terra alimenta, & conueniens attrahunt, relicto alieno. Ita partes omnes alimentarium honorem cognoscunt & attrahunt; excrementitium respuunt. Vide Scalig. *exerc. 50?.sect.19.*

Quomodo autem species in phantasia in cerebro recepta afferatur conformatrici in vtero, itidem valdè obscurum. Putant nonnulli, hoc fieri mediantibus animi passionibus. Quod vt simpliciter non nego; cum certum sit, illa obiecta, quæ animi pathemata inducunt, maximam vim habere fœtum signandi: ita dubito, an simpliciter sit necessarium, & semper requiratur, vt mediantibus spiritibus & humoribus à cerebro ad vterum species deferatur. Nam cum sit anima vna in toto corpore, vbique omnibus suis instructa facultatibus, etsi omnes in omnibus non exserat, sed singulas per propria organa perficiat: fieri potest, vt in vna parte excitata aliqua & in actū deducta potentia eadem etiam aliam in alia parte excitet, in actum deducat, imo in agendo dirigat & determinet: cum eadem vtrobique sit anima. Ideoque licet in semine ad animalis noui cōstitutionem suo modo segregata sit anima, suo tempore nouum indiuiduum constitutura: tamen cū adhuc fœtus matri cohæreat, eiusque vitam participet, ea, quæ potētias animæ in matre mouent, eadem quoque in semine facultates excitare, & plus afficere fœtum, quā ipsā matrem mirum non est. Matris enim corpus iā absolutum est, & non nisi nutritione indiget: quia verò in fœtus corpore formando adhuc occupata est anima, facilè fieri potest, vt aliquid externi sese admisceat, & ad hoc vel illud agendum dirigat aut seducat.

Atque ita rem rem sese habere; neque animi pathemata semper necessaria esse, sed solam fixam intentionem, & quæ cum admiratione aliqua fit, imaginationem ad fœtum signandum sufficere, multa indicant Regina Æthiopiæ, vt supra dictum, ex intuitu tantùm & consideratione picturæ albæ Andromedę filium album peperit. Ita oues Iacobi signarunt fœtus suos intuendo & imaginando virgas diuersicolores. Et si quis hic miraculum accidisse putat, experientia testatur, bruta alia etiam conceptus & fœtus suos ex aspectu & imaginatione colorum obiectorum mutare.

Quo tempore fœtui notas imaginatio imprimat.

Fiunt autem istæ mutationes in fœtu tempore conceptus (qua ratione non solùm matres, sed & patres fœtum signare posse nonnulli existimant) & grauiditatis; sed tempore grauiditatis frequentius, eo scilicet, quo facultas formatrix in opere est, & post conceptum in partibus corporis formandis occupatur. Non tamen omni tempore omnes notæ imprimuntur. In fine possunt colores mutari, carneæ quædam excrescentiæ aut tubercula adnasci, magnitudo partus mutari, imò & figura aliquando: at tota conformatio, vt scilicet fiat pes equino similis, caput porcino vel canino, vel innumero, vel alia insignis in figura mutatio, posterioribus mensibus mutari non potest: quia omnia iam sunt conformata. Natura verò cum semel fœtum conformauit, non potest eum aliter figurare, diuidere, numerum mutare. Ex quibus patet, multa, quæ à nonnullis recensentur, fabulosa esse. Inter quæ & illud, quod nōnulli scribunt, pullos produci varij coloris, si oua inter incubandum variis coloribus pingantur, aut matris incubantis oculis panni variorum colorum obiiciantur. Post pulli enim productionem nulla imaginatione mater pullum signare potest, nihilque post ouum exclusum gallina pullo impertit, nisi quòd calore facultatem formatricem excitat.

Quales imaginatio fœtui imprimere possit.

Neque etiam quasuis mutationes potest imaginatio fœtui imprimere, sed illas saltem, ad quas materia corporis est disposita, & ad quas efficiendas facultas formatrix apta nata est, & ordinem naturæ habet. Etsi enim species ab imaginatione plurimæ possint conformatrici obiici: tamen omnium directionem in conformando sequi non potest: neque potest formare quicquam, nisi ad quod habet materiam idoneam, & ad quod formandum apta nata est. Ita veras plumas, squamas, cornua vera, colore perfectè virides, flauos, ceruleos producere non potest. Neque enim scientiam naturalem talia formandi, neque materiam idoneam habet. Et licet rudiret talia, quæ imaginatio obiicit, interdum adumbret: perfectè tamen effingere & imitari nunquā potest. Quod autem notæ istæ fœtui potius quàm vtero matris imprimantur, caussa est, quod facultas formatrix circa fœtum, non circa vterum occupata est.

Paracelsi de imaginatione opinio examinatur.

Ex quibus omnibus iam patet, quid de iis, quæ Paracelsus eiusque asseclæ de imaginationis viribus docent, sentiendum sit. Nimirum in corpus propriū quidem imaginationem aliquid posse, alienum verò afficere non posse. Quāquam enim fœtum imaginatio matris afficiat: tamen fœtus matri arctissimè cōiungitur, & eius veluti pars quædam est, dum per vasa vmbilicalia & vterum connectitur. Longè verò alia ratio est rerum extra corpus constitutarum. Et proinde errant omnes, qui imaginationem etiam aliena & remota corpora afficere posse existimant, vt Auicennas, Alchindus, Pomponatius, Paracelsus, Pollius, & qui hos sequuntur. Qui omnes etsi huius rei caussam reddere conantur, in reddendis tamen caussis discrepant. Auicennas quidem animam hominis cum intelligentiis habere similitudinem existimat, & sicut illæ hæc inferiora afficiunt: ita illam virtute imaginationis sic attolli posse, vt etiam in remota sine medio aut instrumento agere possit; posse morbos inducere & sanare, quos velit, hominem in puteum deiicere, miracula edere. Alchindus res in imaginatione conceptas reipsa in ea subsistere putat, ac per radios quoque versum exeuntes propagari posse. Paracelsus eosdem sequitur, imò absurda absurdis cumulat, vt tum ex aliis eius scriptis, tum ex lib. de orig morb. inuisib. videre est; verum in caussis reddendis nec ingeniosior nec felicior.

Verum hoc omnibus istis demonstrandum erat. Phantasmata alio modo mouere, quam repræsentando, atque aliud officium esse Phantasiæ, quam simulachra & species rerum à sensibus accipere, iudicare, easque intellectui offerre, & per consequens, si illæ et obiectione specierum, boni malive aliquid repræsētantium, appetitum ad persecutionem aut fugā excitare: quod nisi faciant, sine ratione dogmatibus tā absurdis fidem haberi postulant. Cui enim persuadeant, imaginem, speciem & repræsentationem aliud posse, quam significare & repræsentare rem, cuius est species? & actionem in homine immanentē aliquid extra hominem immutare posse? Vt enim auditio & visio alium non afficit: ita nec imaginatio. Et quę de imaginatione grauidarum & notis ac næuis, quę per eam fœtui inducuntur afferunt, non plus probant, quam imaginationem ab imaginatione quocunque etiam modo moram in suo corpore peculiarium motuum caussam esse; sed quod in alienum corpus agere possit, non probant.

Ideoque refutatione digna non sunt Paracelsi somnia, statuentis & scribentis, imaginationes nostras ad cœlos vsque eleuari, eosque inficere; cœli sidera nos imaginatione nostra cogere posse; quendam ex morbo decumbentem & tantùm non

non mortuum robusti adolescentis vitam & vires ab illo ad se per imaginationem attraxisse & Archasum quendam aliorum doctrinam & prudentiam imaginatione ad se euocauisse.

Vt & Crollij, qui, *in præfat.admon.* scribit; vehementem imaginationem & proprium corpus transmutare posse & alicuum; plures imaginando effecisse, vt subitò sint facti templum Dei; imaginationem esse magnetem attrahentem vltra mille milliaria quicquid vult; miracula operari.

Vt vno verbo dicam, caput & cauda, fonsque operationum Magicarum, & cardo, in qua Magia tota Crollij, & quam Recentiores non pauci sectantur, & clam propagant, ac non nisi iis, qui his sacris digni putantur, per manus tradunt, est falsa ista de imaginationis viribus opinio.

Magia veterum. Estque ista Magia satis antiqua, (eo tamen nomine non melior & Platonicis, qui officiosissimi dæmonum cultores fuere, non ignota, ab Ægyptiis & aliis superstitioni idololatricæ deditis gentibus profecta. A Platonicis eam hausit Auicenna, qui imaginationes istas, quas putat, vires ab intelligentiis, quam homo per imaginationem sibi conciliarit, & veluti amicam obsequentemque reddiderit, accipere statuit. Eius Magiæ fundamenta, *lib. 3. de vita cæli compar.* proposuit (an probauerit, an verò narrauerit, saltem, quod in præfat. innuere videtur, iam non inquiro) Marsilius Ficinus, in quo docet, ex applicatione quadam spiritus nostri ad spiritum mundi, per artem physicam affectumque facta, traijci ad animam corpusque nostrum bona cœlestia. Quæ Marsilij Ficini dogmata si intra naturæ limites sese continerent, & de stellarum influentiis agerent, tolerari possent. Verum enim est, quod *alleg. lib. c. 15.* scribit: Tu si concedis, Deum rebus infra lunam mirabiles inseruisse virtutes, mirabiliores concede cœlestibus. Sed eum, *cap 14.* scribat, hoc medio non solum quædam beneficia corporis mondani & stellarum, sed & dæmonum reportari posse; neque improbet, quod de Apollonio Thyanæo Indorum sapientum princeps Hiarchas dixit; eum diuinandi scientiam consecutum, quod tantum æthereis in anima gesserit: ad superstitionem illam Ægyptiacam & Platonicam delabi videtur, quæ in libro Arbatel de Magia veterum proposita est. Is septem gubernatores secundum septem Planetas cum suis exercitibus constituit, qui à Mago vocati veniant, ei obediant ac iussa exequantur, doceantque, de quibus interrogati fuerint. Cum autem spiritus illi diuersa officia & potestates habeant, integrum esse cuique, qualem velit Spiritum seu Angelum, Medicum, aut Philosophicum, aut Mathematicum, aut Angelum prudentiæ ciuilis, sapientiæ supernaturalis petere, & modò seriò maximo animi motu, fide ac constantia ac sine dubio petat, acceptorum à Patre, omnium spirituum Deo, tradit. Verum noctuæ suot hæ ad aucupium animarũ à diabolo propositæ. Imaginatio ista Arbatel, Paracelsi, Trithemij, Agrippæ, Crollij, & eorum, qui hos sequuntur, ad illam melancholiam pertinet, quæ diaboli balneum esse, vulgò & rectè dicitur. Caueant ergò iouenes ab hoc instituto periculoso, nec sibi persuaderi patiantur (quod non ab vno factum memini) nescio quibus mediis spiritus eiusmodi in suum seruitium aduocari posse. Cum enim diabolus se in angelum lucis transformare possit, & circumeat, vt leo rugiens, quærens, quem deuoret: quantam fenestram isti diabolo aperiunt, qui spiritus, vt sibi seruiant, sine mandato Dei aduocant? Verum quidem est, quod allegant, Deum daturum bona petentibus: sed si ea petantur, quæ Deus se daturum promisit. At monstrent illi, vbi in sacris literis Deus promiserit, se spiritus vel angelos hominibus missurum, qui Philosophiam, Medicinam & quæcunque velint, doceant. Vnde etiam iste spirituum nometus, ordo ac potestas ipsis innotuit? Producant & monstrent tandem vnum, qui imaginatione ista forti, fide & oratione, spiritum aliquem consecutus sit; sed talem monstrent, qui non infamis Magus fuerit. Itaque, vt hæc concludam, voio illa & coniunctio animæ hominis cum intelligentiis & spiritibus, quæ imaginatione fiat, & spirituum ad seruitia homini præstanda, conuocatio, magorum idololatricum inuentum est.

CAPVT XV.

De parte Medicinæ Physiologica.

CVm hactenus satis prolixè quid in plerisque de rebus naturalibus Chymici hodierni sentiant, & quid ea de re statuendum nobis videatur, explicauerimus: iam in parte Physiologica breuiori iis licebit esse. Et principio quidem hoc monendum est, Seuerinum & alios Chymicos in plerisque quidem diuortium quærere à Galenicis: cum tamen, si rem ipsam spectemus, idem doceant, & nouis verborum saltem inuolucris velata vel vestita plerique pro nouis vendicent. Vbi tamen reuera quidam dissensus est, de eo mouebitur.

Et primo quidem eadem tria principia in homine ponont, sed longè præstantiora. Et quidem Quercetanus, *contra Anonymum*, ea in tres partes principales collocat: Naturalem aut vegetatricem facultatem, cuius sedes est in epate, à sale primo illo radicali principio & basi aliorum conseruationem & fomentum recipere scribit; Vitalem in corde sitam à liquore sulphureo foueri & sustineri; Animalem facultatem principio Mercuriali, quod totum æthereum est & spirituale, conseruari & stipari.

Deinde in homine constituunt corpus duplex. Vnum visibile ex quatuor elementis, ex carne & sanguine formatum, alterum verò inuisibile. Hoc corpus inuisibile appellatur ab ipsis etiam *sidereus homo internus, incorporeus, Gabalis, hominis genius, penatis, vmbra visibilis corporis, lar domesticus, homo vmbratilis, familiaris Sophorum homunculus, Dæmon siue genius bonus internus Paracelsi Adech, spectrum, Naturæ lumen, Euestrum præsagiens & Propheticum in homine: item, Imaginatio, quæ in se claudat omnia astra, sitque omnia astra, & eundem cum cælo retineat cursum, naturam & potentiam.* *Corpus duplex hominis sec. Chymic.*

De hominis quoque creatione mirè philosophatur P. Seuerinus, dicitque, hominem esse quintam essentiam ex firmamento & elementis extractam, seo subtilissimam essentiam totius machinæ mundi in vnum corpus extractam & concretam seu compactam, adeoque completissimam totius vniuersi imaginem, Deumque in creatione mundi Spagyrum egisse.

Verum ista nisi sano modo accipiantur, tolerari non possunt. Nam duæ sunt partes, è quibus homo constituitur, corpus & anima: quarum neutra per se homo appellari potest. Sunt quoque in corpore spiritus, præcipuum animæ instrumentum: qui quidem à plerisque Medicis inter corporis partes non referuntur. Si quis tamen, cum Scaligero, *exerc. 280. sect. 1.* eos inter partes corporis referre velit, cum eo non pugnauerim. Imò, cum proximum animæ instrumentum sint, id valde probabile videtur. Quomodo enim anima, quæ corpus viuificat, spiritus, quibus proximè in agendo vtitur, non viuificauerit? Et ipse Aristoteles, *lib. de mundo, cap. 4.* πνεῦμα ἔμψυχον οὐσίαν nominat. *Spiritus an viuant.*

Spiritus ergò cum sint inuisibiles, corporei tamen, *Homo inuisibilis Chymic.*

meo,

men, si hos Chymici pro homine illo inuisibili habent, nihil noui dicunt: nisi quod impropriè loquuntur, partem totiua nomine appellantes. Dari enim in corpore hominis & animalium, præter animam & corpus istud aspectabile & tactile, spiritum, Aristotelici & Galenici etiam docent. Si verò aliud quid, præter spiritus, per hominem inuisibilem intelligunt, sine causa entia multiplicare videntur. Ideoque ipsorum simplici affirmationi fidem habere nó possumus, sed prol rationem ab ipsis solidam expectamus, qua persuadeant, præter corpus, animam, & spiritus, aliam adhuc in homine dari substantiam. Quod cum hactenus non fecerint, causam non habemus, cur ipsis assentiamur. Nec operæ pretium esse putamus, vt quæ hac de re pluribus affert Crollius, *in præfat admonitor.* prolixè refutemus: cum non solum nulla ratione probentur, sed & enormiter cum in Philosophiam tum in Theologiam impingant, vt à Libauio satis monstratum est.

Creatio hominis. Creationem verò hominis quod attinet, in ea describenda Crollius est temerarius. Sacræ literæ nos docent, hominem formatum fuisse è limo & puluere terræ: at quod ille puluis quinta essentia totius mũdi fuerit, nullibi exstat in sacris, & Paracelsistarum somnium est. Deusque sua infinita potentia hominem creauit, eique vires, quas voluit, indidit; non necesse habuit, vt Spargyrica arte è tota mundi machina vires extraheret, & homini inderet. Hominem etiá ad sui imaginem à Deo factum legimus, non ad imaginem mundi

Spiritus mechanici. Quæ postea de hominis generatione, nutritione & corporis gubernatione dicuntur, pleraque Hippocratica & Galenica sunt, aliis saltem pigmentis nonnihil colorata. Quædam tamen etiam falsa Nam quod tertiò statuunt, à spiritibus mechanicis hominis generationem, & post generationem, corpore absoluto, omnes actiones naturales administrari, verum loquuntur: sed iterum nihil noui proferunt. In duobos autem peccant: primò quod temperamentũ è qualitatibus primis planè reiiciunt, quasi nihil ad actiones naturales obeundas faceret; si quidem experientia contrarium testatur, qua constat, partes nimium refrigeratas, vel calefactas, vel humectatas, vel exsiccatas, æquè ad actiones perficiendas impotentes reddi, ac si spiritus non rectè sese habeant. Cum enim pars animata temperie sua prædita, calido innato perfusa, ac spiritibus instructa, adæquatum actionis cuiusque organum sit: nihil horum deesse debet. Deinde & in eo errant, quod spiritibus scientiam agendi in animatis simpliciter attribuunt. Nó enim vi sua agunt, quod agunt; sed ab anima directi: & illa scientia animæ potius, quam spiritibus competit; atque anima est primaria omnium in corpore animato actionum caussa.

Sanguinis vsus. Quartò de sanguine quoque non rectè sentiunt, cum eum corporis alimentum esse negant, ipsumque supra partium dignitatem collocant, & in societaté gubernationis Reipublicæ humanæ admittunt. Primò enim contra experientiam pugnant, dum sanguine nutriri partes negant. Cur enim cibus in chylum, chylus in sanguinem mutatur, nisi vt totum corpus eo alatur? Et quo fine alio sanguis per venas in totũ corpus distribuitur, nisi eius alendi gratia? Ideoque cum tam planam rem in dubium vocare placuerit Seuerino rationibus agere debebat: cum quod ipse affirmat, ab aliis eadem facilitate negetur. Sed hoc Paracelsi & Seuerini perpetuum vitiũ est, quod dogmatibus planè paradoxis & absurdis, nulla ratione, quod decet Philosophum, allata, fidem haberi volunt.

Spiritus an esuriant. Quintò quod dicit, Spiritus esurire, saturari; absurdum. Refici quidem spiritus absumpti debent, quam refectionem & instaurationem, si quis nutritionem appellare velit, per me licet. Sed sitire & esurire animalis proprium est, Et aliud est indicare, aliud appetere. Spiritus absumti instaurationem sui indicant: At appetitus animalis proprius est, quod per similia conseruari, & id, quod molestum est ac contrarium, tolli desiderat.

Sanguis an pars corporis. Sextò quod sanguinem in partium numerum adsciscunt, tolerari posset, si eo modo partes intelligerent, quo Hippocrates; cum corpus diuidit in continentia, contenta & spiritus. Aliàs sanguis corporis non pars est, sed nutrimentum. Malè etiam gubernationem corporis humani sanguini simpliciter tribuunt. Spiritus quidem, qui in arteriis & venis continentur, corpus sub animæ dominio gubernant: humor verò sanguineus solum corporis nutritioni dicatus est.

Septimò de Synouia, quam vt rem nouam & Galenicis incognitá proponunt, ipsi, quid statuendum sit, incerti sunt. Nam P. Seuerinus lentum illum humorem, qui in articulis maximè apparet, ac secundũ ipsius sententiam, omnium ossium membranis adhęret, Synouiam nominat, eundemque ab Hippocrate, *in lib. de locis in homine, μύξαν*, id est, mucum vocari existimat, grauissimorumque morborum sedem esse, & hinc grauissima symptomata committi censet. In hac enim synouia contingere cephalalgiam, *κεδματα* Hippocratis, arthritides, podagras, chiragras & similia mala. Verum si hic lentus humor synouia est: nihil noui afferunt, sed quod toti scholæ Galenicorum fuit notissimum; ideoque malè Galenicos hic socordiæ arguunt. Neque etiam locus Hippocratis, quem *p. 181. ex lib de locis in homine*, quem citat Seuerinus, ipsos latuit. Neque ignorarunt hactenus Medici grauissimos articulares morbos fieri cum ad articulationes, (articuli enim, non ille mucus, sedes sunt illorum morborum) ex vicinis locis humores excrementitij confluunt. Et quæ hactenus de arthritide ab iis tradita sunt, iniuriam ipsis fieri, & sine, causa negligentiæ eos accusari, docent. Imò ipse Seuerinus hic erroris accusandus, quod omnium ossiũ membranis hanc *μύξαν* & mucum inesse scribit: cum tamen Hippocrates eum saltem articulis tribuat, & quidem eo fine, vt articuli sint ad motum faciliorem apti; ideoque aliis in ossium locis nullus eius vsus est.

Paracelsus, *lib. 7. paragraph. parag.* 2. Synouiam esse dixit partis suæ nutrimentum & conseruationem retentiuæ & motiuæ virtutis ex viribus virtutis digestiuæ. Ex recentioribus quidam synouiam definit, internam virtutem & agendi agilitatem. Schennemannus, *in medicina reformata c. 5.* Sinouiam dicit esse lac dulce, quo corporis partes aluntur ac nutriuntur. Quæ omnia inter se non concordant. Aut si idẽ dicere volunt, & peculiarem aliquam in partibus naturalem humiditatem (qualem tamen præter humidum natiuum cuiusque partis non monstrabunt) à qua pars suum robur & virtutẽ habeat: malè id ex eo probare conantur, quod è partibus neruosis & articulis vulneratis multum humiditatis effluat. Habet equidẽ pars quælibet suum humidum radicale, & calorem insitũ, à quo omne partis robur; quod Galenicis ęquè notum ac Paracelsicis: non tamen quod ex partibus neruosis & articulis vulneratis sæpe magna copia effluit, est humor cuilibet parti insitus & naturalis; cum longè plus effluat sæpe vna nocte, quam pars humoris naturalis in se contineat: sed est humor excrementitius & sanies. Nam cũ pars vulnerata debilis reddatur, alimentorum probè concoquere nequit, atq; inde fit, vt illud in saniem mutetur: & quò maior est debilitas, eò copiosius tale quid effluit. Ideoq; non semper ex articulis vulneratis hic humor emanat, sed vbi inflammationes in articulis & partibus vitiosis neruosis accidunt, tum ichor ille, quem Chirurgi nominant

minant *das Gliedwasser*, copiosius emanat, & vulneris se malè habentis, periculumque minantis, indicium est. Præterea ad partem dolentem & debilitatam plus humoris affluit; & propterea cum partes neruosæ vulneratæ maioris doloris causæ sint, plus humoris ad eas affluit, quam ad reliquas. Quibus accedit, quod partes illæ excarnes sanguine & calore minus abundant, & propterea latæ pus tam benè concoquere, vt carnosæ, nequeunt.

Fel.

Octauò quoque Galenum reprehendit Seuerinus, quod Fel inter corporis partes non numerauit: verũ immeritò. Est quidem inquilinus vesicæ fel, sed non talis, qui ad constitutionem corporis pertineat, sed ex eo eiici debet; excrementum nimirum.

Stomachus quid Chymicis.

Nonò quod stomachum in epate & aliis partibus constituit Seuerinus, est ineptus lusus in vocabulo *Stomachi*; in arte non ferendus; similis planè illi, quo Paracelsus, *lib. 3. de morb. tartar. c.* 4 Pleuritidem in capite ponit. Res aliàs per se plana & non noua est: non solum ventriculo, sed omnibus partibus vim inditam esse, qua alimentum sibi idoneum attrahere, retinere, concoquere & sibi assimilare possint. Hanc Chymici recentiores appellant stomachum; certumq; est, nisi planè absurdi esse velint, nihil aliud intelligere posse. Itaq; pleraque, quæ *cap.* 10. habet Seuerinus, sunt Galenica, aliter paulò proposita.

Humores à Paracelsi. reiecti.

Humores verò quod attinet, mirè eos exagitant Paracelsici, & nihil nisi inania nomina esse dicunt, Galenicosque inde Humoristas nominãt. Caussam autẽ si quæras, cur humores reiiciant, hanc reddit Seuerinus, quod multas salium, sulphurum, mercuriorum species in mundana Anatomia reperire sit, easque arti ministerio ostendere possimus: Pituitæ verò, bilis, melancholiæ anatomia nesciatur, cum nec species nec proprietates in natura possideant, & ob id nihil sint, nisi inania nomina; à quibus si sal, sulphur & mercurius suas proprietates repetant, imaginaria solum futura sint. Verum in eo valde errant. Nam non est opus, vt cuiusque rei principia propria vbiuis in mundo reperiantur. Sanguinea massa, quæ hic quatuor humorum nomine venit, non aliarum rerum, vt planetarum & metallorum principium est, sed saltem animalium perfectorum: ideoque extra istas animaliũ species eam reperiri opus non est. Et proinde nihil ineptius scribere poterat Paracelsus, quã hoc, quod *in labyr. Med. errant. cap.* 1. dicit. *Neque cœlum, neq; terram nouit phlegma, bilem vel melancholiam. Ergo neque in homine est.*

Dantur humores.

Veruntamen non solum homini proprius sanguis est & humores sanguinem constituentes, sed & aliis animalibus, & in iis reperiuntur: ideoque falsum, quod in maiore mundo non reperiantur quatuor humores, seu sanguis. Reperitur enim in perfectis animalibus omnibus, quæ certè maioris mundi pars sunt. Et quid opus est, ex analogia maioris & minoris mundi probationem humorum quærere? Ineptum est, relictis sensibus & experientia, qua constat, sicut in animalibus aliis, ita & in homine sanguinem inesse, atque eo illum nutriri, ad obliquas ex analogia probationes confugere. Sensus certè docet, ex alimentis assumtis sanguinẽ, non sal, sulphur & mercurium generari; & secta vena non sal, sulphur & mercuriũ, sed sanguinem effluere, atque ita in omni corpore, omni tempore, ætate, loco, regione sanguinẽ inueniri. Ergo distinguendum est inter principia rerum naturalium communia & proxima. Illa omnibus rebus æquè insunt, & sunt elementa, & illa Chymicorum, si dextrè explicentur, principia. Hæc variant, vt ipsæ rerum naturalium species variant; sua sunt plantis; sua metallis; sua animalibus. Animalia (de his enim & præcipuè de homine sermo est) sanguine è quatuor humoribus constante consistunt. Verum ipse Paracelsus sibi hac in re non constat, passimq; in libris sanguinis & humorũ mentionem facit.

Sed respondebunt procul dubio hic quidam, se nõ ignorare, & sensibus id patere, sanguinem in venis contineri: verum se non esse contentos sensuum, in exteriore cortice hærentium, arbitrio; se omnia ad viuum resecare, & artificiosa resolutione in sanguinẽ tria principia apertius demõstrare, & à qua parte seu fonte actiones promanent, docere. Verum enim verò nimium hic sapere videntur. Nam dum de sanguine & humoribus quæritur, non de primis rerum principiis, sed de proximis corporis humani & animalium perfectorum primaria quæstio est. Alia enim quæstio est, quæ sit totius compositi natura, aliã quæ principiorum singulorum, è quibus constat. Sit sanè, vt sanguis & humores reliqui è tribus principiis Chymicorum, eo, quo supra explicauimus, modo, componantur: an tamen ideo sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ tot seculis trita nomina sunt reiicienda? Lac potest resolui in butyrum, serum & caseum: & nihilominus totum compositum lac rectè appellatur. Si hæc humorum nomina reiicièda sunt, eodem iure reiicientur ossia, membranæ, carnis & aliorum nomina, omniumque omnino partium appellationes. Nam ex Chymicorum sententia hæc æque ac sanguis ex tribus principiis constant, & ineptum est, ab vno saltem principio talia denominare velle. Nunquã n. sanguis ex vno principio constat, sed ex omnibus principiis & elemẽtis simul mistis, habetq; suam formã; per quam à chylo, carne, ac reliquis differt, & ab ea sanguis denominatur, partesque sanguinis diuersæ meritò etiam diuersa nomina sortiuntur.

Nomina non temerè mutanda.

Et proinde res eò redit, explicandam esse è Chymia medicinã antiquam, non euertendam. Idque fiet cõmodissimè, si nomina à primis inuentoribus indita & vsu ac omnium seculorum consensu approbata, quibus Hippocrates, Aristoteles, Galenus, Auicènas, Mesues, & reliqui Medici omnium seculorum, Chymici & non Chymici vsi sunt, retineantur, res verò è Chymia declaretur. Noua enim nomina imponere rebus non cuiusuis est; nec tantus fuit Paracelsus, vt hoc ei licuerit.

Humor quid Galenicis.

Iniuriam etiam maximam faciunt Chymici Galenicis, atq; inter eos Quercetanus, *in consilio de arthritide & calculo*, dum ipsis tribuunt, quasi per humorem intelligant quiddam aqueum saltem, omni nobiliore potestate destitutum. Non sunt inania nomina humores, non sua essentia & proprietatibus destituuntur, sed ex principiis prioribus mista formam habent specificam, proprietates, potestates, colores, sapores & similia, quibus ab aliis rebus differunt. Quæ omnia nomine sanguinis & humorum includuntur. Semen, caro, os, & reliqua omnia ex sanguine oriuntur: quia tamen nouam formam induunt, noua etiam nomina accipiunt. Ita licèt principia & elementa in omnibus alimentis, & quæ ex iis in corpore fiunt, insint: quoties tamen noua forma introducitur, nouum nomen imponitur, & quod prius panis nominabatur, iam chylus nominatur; hinc sanguis, bilis, pituita, melancholia, caro, os, neruus dicuntur.

Sanguis an multiplex in corpore.

Neque illud quoq; admitti potest simpliciter, quod statuit Seuerinus: Sanguinem in diuersis venis & locis non eiusdem naturæ esse. Nam licet sanguis in venis minoribus partibus iam adsimilandus, mutationem accipiat: tamen ab eo, qui in maioribus est venis, natura non differt, neque vno in loco semper & parte vna quiescit, sed pro varia occasione in partibus hinc inde mouetur.

An in alimentis omnes partes insunt.

Errat in eo Seuerinus, nec video quomodo excusari possit, cum statuit, in Balsamo inesse sanguinem, spiritum, carnes, ossa, ligamenta, neruos, eaque spiritum mechanicorum opera ex eo secerni & separari. Inest quidem in omnibus alimentis quid

nobis familiare, quod in corporis nutritionem cedit, & varias, pro partium, quibus apponitur, varietate, formas inducere potest: quod siue Mumiam siue Balsamum appellare velit, de nomine cum eo non litigabimus. Quod verò ista, quæ diximus, omnia in eo contineantur, & saltem inde separentur, & vt supra ea Paracelso dictum, quod vnicus, quem comedimus, bolus omnia membra corporis humani actu contineat, quæ manifestentur & separentur saltem spiritium Mechanicorum industria, id admitti nullo modo potest. Si de elementis & principiis illis Chymicis, aut salso, amaro, acido Hippocratis id statueret, commoda explicatione adhibita tolerari posset: at cum sanguinem, os, carnes, & partes cæteras actu in pane inesse statuit, id nullo modo saluari potest. Hoc modo enim cum Anaxagora omnia in omnibus inesse dicendum erit; & nulla esset vera generatio. At reuera dum ex pane fit chylus, ex chylo sanguis, ex sanguine os, membrana, caro: in qualibet mutatione noua forma introduciret, habetque quælibet pars assumtum alimentum in suam naturam mutandi vim, quæ animæ vegetantis peculiaris potestas est: neque sanguis vel os spiritus Mechanici latentia separantis, sed animæ vegetantis, & in specie facultatis αἱματοποιητικῆς & ὀστοποιητικῆς opus est. Et cum secretiones ars satis æmulari possit: generationes tamen nullo modo potest, neque in potestate artis est, vel sanguinem vel os generare. Licet enim instrumentarium agens, calorem scilicet, in promptu habeat: primario tamen, quod est anima, destituitur. Sed hæc, quæ hactenus de sanguine & humoribus alimentariis, accipienda, quæ massam sanguinis constituunt. De excrementitiis verò capite sequenti, vbi de causis morborum dicetur, agetur.

An humores alimentarii & excrementitii specie differant.

Neque enim assentire possumus Erasto, qui *disput. 3. cont. Paracels. pag.* 121. scribit: humores, qui sunt corporis nostri elementa, & eos, qui sunt excrementa, eiusdem esse speciei, & perfectione saltem, & imperfectione, aliisque accidentibus talibus differre. Dum enim sanguis generatur, partes aliquot intra, aliquot supra modum coqui: hasque tanquam inutiles sanguini futuros excerni.

Nam cui hoc persuadeat Erastus, sanguinem & bilem in vesicula fellis specie non differre, quæ ita omnibus qualitatibus, actionibus & vsu differunt? Neque humores illi excrementitii & sanguis istam naturæ diuersitatem saltem à causa agente, sed etiam ex alimentorum natura accipiunt, in quibus non omnes partes æquè aptæ sunt, vt boni sanguinis naturam induant. Quid verò dicet de excrementitiis humoribus præternaturalibus morborũ caussis: illinè etiam à sanguine, non specie, sed saltem perfectione & imperfectione differunt?

Anatomia localis.

Tandem duplicem Anatomiam constituunt, vt ex Paracelso, *libr. 1. de origine morborum è tribus primis substantiis, cap. 6. & part. 2. lib. 2. de tumoribus pustul. & vlceribus Gallic. cap. 1. Seuerino cap. 3.* & passim alibi videre est; Vnam, quam vocant *Localem*, qua cadauera artificiosè dissecantur, omniumque partium situs, conformatio, magnitudo, numerus inuestigatur. Quam etsi non planè reiiciunt: tamen etiam non magnifaciunt; sed mortuam appellant, quæ vel laniis communis sit; & qua, quod vacca etiam facere possit, saltem cadauer hominis adspiciatur, non verò, vt Naturæ & Medicinæ studiosum deceat, ad interiorem & abditam hominis naturam acie mentis penetretur.

Vitalis.

Alteram appellant *Essentialem*, *Vitalem*, *Formalem*, qua vnumquodque corpus in sua principia, quæ statuunt, dissoluatur: quam qui tentare velit, inprimis seminum naturas & proprietates, Elementorum & principiorum officia, generationum transplantationumque radices, Astronomiæque leges, & totius corporis, non mortui, sed viuentis, dispositionem, quam ipsi tradunt, cognitam habere debere statuunt. Vnde, ipsis non solùm cor est, quod vulgò ita vocatur, sed cor ipsis est, vbicunque calor vitalis est: ventriculus non solùm, qui vulgò ita appellatur, sed omnis cauitas, imò omnis locus, in quo fit concoctio; Matrix non solum vulgò ita dicta pars, sed omnis locus, in quo est semen alicuius fructus. Et præcipuè, quod vbique faciunt, Maioris mundi considerationem in hac Anatomia coniungendã censent, & quicquid in maiori mundo est, vt supra quoque dictum, in homine quoque esse non solum secundùm superficialem quandam similitudinem, sed re ipsa & secũdum speciem omnia & singula hominem in se complecti (licet inuisibiliter) quæcunque in triplici illo regno, totiusque mundi amphitheatro explicata continentur, tradunt. Atque ex hac Anatomia tria illa principia in homine dari statuunt; quia eadẽ in maiori mundo reperiantur: humores verò nõ dari, quia in maiori mundo non inueniantur.

Anatomia vtilitas.

Verum sciendum primò, eos de anatomia illo locali, seu quæ vulgo appellatur, anatomia aut cadaueris humani artificiosa dissectione, minus honorificè, quam debebant, sentire. Quod enim scribunt, eam vel laniis esse communem, & per eam, quod vacca quoque facere possit, cadauer hominis obiter inspici saltem: eo testantur, vel nunquam anatomiæ alicui se interfuisse; vel contra scientiam hæc scribunt. Lõgè enim alia est lanij, alia Anatomici sectio: alio modo à vaccâ, alio ab anatomico cadauer adspicitur. Nã anatomicus omnium partium figuram, magnitudinem, cauitates & ductus, numerum, situm, cum aliis connexionem, consensum, diligentissimè, artificiosâ sectione, rimatur, atque hinc omnium vsum inuestigat. Quod eruditissimè fecit Galenus cùm in aliis libris, tum in libris de vsu partium, & post eum multi alij Medici: quos si legisset Paracelsus, longè aliter de anatomia ista, quam appellat, locali, sentiret, neque tam absurda de vsu partium libris suis passim inseruisset.

Quam verò vitalem seu viuentis corporis anatomiam appellant, eam audacter nimis sibi solis arrogant: cum eam Galenici Medici non omiserint, vt cum aliis, tum ex Galeni libris de facultat. natur. de semine, de fœtus formatione, libris pluribus de respiratione, de temperamentis, de elementis & aliis videre est. In quibus omnibus de animæ facultatibus corpus nostrum regentibus, & de eiusdem in agendo instrumentis agitur. Si quid tamen locis ea doctrina principiorum Chymicorum addi potest, id libenter acceptamus. Verbis tamen hic, quam factis promptiores plerosque Chymicos esse video, & potius in id incumbere animaduerto, vt vocabulis ludant, & sub nouis vocabulis antiquorum sententias, quasi nouas, & suas venditent, atque interim ex suis principiis eas parum amplificent, & illustrent. Vt dum cor esse dicunt, vbicunque calor vitalis est; vẽtriculum, vbi concoctio: cum nemo Peripateticorum vel Galenicorum influxum caloris in omnia membra nesciat, aut facultatem concoctricem non solum ventriculo, sed omnibus partibus insitam esse ignoret. Sed cum coctio tàm epati quàm ventriculo competat, cur ventriculum potius, quàm epar omnibus partibus inesse dixerunt? Philosophi est suis nominibus res appellare, ventriculum, ventriculũ epar epar, vim coctricem etiam suo nomine: non nominibus ita ludere, & res diuersissimas confundere.

CAPVT

CAPVT XVI.

De Pathologia.

SEd vt ad ea, quæ Medicinæ propria sũt, veniamus, ordine ita requirente iam Chymicorum de morbis & morborum caussis doctrina perpendenda: inprimis cum totius Medicinæ Paracelsicæ fundamenta hîc sita sint.

Paracelsici Morbos Caussas & Symptomata confundunt.

Et principio quidem non magni momenti esse existimant, distinguere Morbum, Caussas & Symptomata; & hæc tria, caussam Antecedentem, Morbum, Symptoma non differre genere, essentia vel proprietatibus specificis, sed potestate & actu solùm Seuerinus, *c.* 13. statuit: quemadmodũ Medicus dormiens à vigilante; Sulphur non accensum, ab accenso; Sal nõ resolutum, à resoluto, Mercurius non sublimatus, à sublimato. Ideoque ex Radicibus potiùs, quam aliunde nomina imponenda censet. E. G. in corpore latere Radices, semina & impuritates nitro sulphureas vel febriles, quæ digestis temporibus separatæ, exaltatæ & accensæ, vel in actum deductæ horrores, rigores, frigiditates, calorem in corde, pulsuum mutationes producere possint, atque ab iis morbo nomen imponendum esse. Et radicibus adhuc silentibus, & occultè in corpore latitantibus, ac in paroxysmorum intermissionibus, vbi nullus est in corde accensus calor, nihilominus febrem in corpore latere rectius, quam antecedentem causam, dici statuunt. Epilepsias quoq; in corpore circumferri, quamuis longa habeant paroxysmorum silentia, existimat Seuerinus.

Morbus, caussa & symptoma differunt.

Verum enim verò rectè omnino Galenus omnia, quæ in corpore humano præter naturam sunt, in tres classes redegit; Morbos, Caussas & Symptomata. Et magna vel inscitia est Seuerinianorum, si ex ignorantia distinctionem hanc negligunt; vel malitia, si scienter eam reiiciunt. Quàm enim distinctio inter caussam & effectum reiici non potest in vlla disciplina: tam ista distinctio in Medicina omitti non potest: siquidem humores causa sunt; morbi istorum effectus: tertius symptomata vtrorumq; effectus. Neque solum causa antecedens, morbus & symptomata differunt potestate vel actu, vel sicut sulphur accensum & non accensum, aut sal resolutus & non resolutus: sed longè maior est differentia: resque hæ tota natura & essentia discrepant. Et vix ineptiùs quid scribi potuisset, quam illud, quod Seuerinus, *cap.* 12. habet. *Quod remotissimum*, inquit, *est ab effectu producendo, generis rationem obtinet: Quod verò proximum, Indiuiduæ speciei: Effectus verò ordinatione Indiuiduorum rationem gerit.* Nempe mucilagines lapideæ, bolares, tartareæ, quę in leguminibus, frumentis & aliis cibis continentur, genera generalissima esse dicit: Mucilagines inde coacernatas in ventriculo, intestinis vel alia cauitate, genera subalterna: Vbi exaltantur & morbos & symptomata inducunt, species esse indiuiduas & postremas: Actiones verò læsas & impeditas Indiuidua. Quæ quam absurda sint in omni Philosophia, quis non videt? Licet enim verum sit, sæpe longam esse, & quidem ordinatam, caussarum & effectuum seriem: non tamen sub eodem genere sunt; & caussa effectus neque genus neque species est. Et DEVS, qui est caussa omnium rerum aliarum, earum neque genus neque species est. Et quis tam ineptus est, in dolorem capitis, & flatum membranas cerebri distendentem, aut calculum vesicæ & vrinæ suppressionem sub eodem genere esse, aut sese vt indiuiduum & speciem vel genus habere dixerit? Hoc quidem verum est, humores aliquandiu sæpe in corpore latere posse, antequam actu morbum aliquem producant, & tum potestate sunt id, quod postea fiunt: verum morbus, qui ab humore producitur, semper sua natura differt à caussa, à qua producitur, siue caussa potestate, siue actu talis dicatur. Ita humores vitiosi in corpore delitescere possunt, antequàm putrescant & accendantur, qui postea, vbi putrescunt & accenduntur, febrem excitant, quam varia Symptomata, sitis, vigiliæ, dolor capitis, delirium & alia comitari possunt: quæ omnia inter se differunt; atque alia natura est humoris putrescentis, alia intemperiei calidæ hinc excitatæ, seu febris; alia sitis, vigiliarum & aliorum Symptomatum; quę sine insigni errore confundi non possunt. Neque enim caussa seu morbi Paracelsici lædunt actiones, priusquam partis, à qua eduntur, dispositionem immutarint; atque vt caussa morborum, non morbi. Impossibile enim est, vt caussis actionum non mutatis actio lædatur. Et quod actionem ideo lædit, quia actionis caussam immutat, non morbus est, sed morbi caussa.

Atque exempla omnia, quæ affert Seuerinus, non aliud docent, quàm rem vnam & eandem, quod potest fieri, reuera fieri, & caussam effectus, quos in sua potestate habet, in actum deducere: nullo verò modo euincunt, vt caussa & effectus sint idem. Et licet postquam materia febrilis vel vomitu, vel per aluum reiecta, vel sudore euacuata est, febris cessat, & omnia symptomata euanescunt: non tamen sequitur, quod vna omnium fuerit natura & essentia; sed sublata causa continente, simul tollitur effectus; sicut sublata interpositione terræ inter solem & lunam cessat eclipsis. Ideoque ineptè scribit Seuerinus, quod viderit febrim vomitu reiectam: caussam vidit, non febrim. Ineptius adhuc, quod viderit, materiam illam vomitu reiectam vitalia motus vestigia febrili horrore aliquantisper demonstrasse. Si legisset aut diligenter perpendisset, quæ Galenus & Galenici de natura & caussis horroris & rigoris febrilis scribunt, aliter sensisset & scripsisset.

Morbis nomina vnde sint imponenda.

Verum illud forsasse ostendit Seuerinianos, quod morbis nomina non à caussis seu radicibus, vt appellant, sed aliunde potius indita sint: verbi gratia, febrem, quæ à calore denominatur & definitur, potius à caussa morbum nitro sulphureum dicendum putant. Verum & hic valde iniqui sunt, dum planè pro suo arbitrio rebus nomina imponere volunt, & nomina satis commoda reiiciunt. Res enim quælibet à sua essentia definienda & denominanda est. Et proinde non malè fit, cum febris à sua essentia definitur. Alia postea est disquisitio de natura caussæ; & hic disquirendum, an causa febris dici debeat bilis, an verò nitro sulphur.

Neque etiam Galenici tam rudes sunt, vt morbi maximam semper habendam rationem censeant, sed sæpe ad caussam magis, quam morbum, attendendum esse, probè sciunt. De quo videantur Instit. *lib* 5. *part.* 2. *sect.* 1. *c.* 4. Multò minus saltem ad symptomata respiciunt Galenici. Nam sæpe diuersa symptomata ab eadem caussa proficisci possunt; & contra vnum symptoma à diuersis caussis: quæ nisi quis diligenter distinguat, & tamen symptomatibus attendat, Empiricum ageret, & in curatione falleretur. Imò in ipsis febribus caussarum maxime habenda est ratio. Exempli gratia, non sufficit, scire aliquam febrem malignam esse, sed caussarum imprimis febres malignas excitantium natura inuestiganda est; cum earum sit maxima diuersitas, & hinc symptomatum & curationis magna differentia occurrat. Ad quam rem & varietatem caussarum explicandam, si quid Chymici adiumenti afferre possunt, id libenter amplectimur; sed quantum plerique hactenus præstiterint, res ipsa declarat. Interim tamen caussæ, morbi & symptoma-

ta non confundenda sunt, sed vsitata rerum præternaturalium distinctio, in morbos, caussas & symptomata retinenda. Sed pergamus iam ad rem ipsam.

Morbus substantia sec. Paracelsum.

Et ipsam naturam morbi quod attinet, primò in eo errore valde crassum errat Paracelsus, quod morbũ substantiã esse docet: imò quod, *lib. 2. de morbis podagr.* morbum totum hominem esse, & corpus inuisibile habere scribit; idque exemplo icteri declarat. Locum integrum adscribere libet. *Exempli loco sit, inquit, ictericia, quæ oritur in centro hominis, id est, felle. Verum nullum damnum affert, nisi ex ea totus homo progenitus sit, id est, ictericia sit integer homo. Hinc n. oritur totum corpus ictericiæ, quod tam latè extenditur, quàm latè extenditur microcosmus, id est, in manus, pedes, oculos, aures, & omnia, quæ corpus continet. Cum iam totum corpus repletum est, tum absoluta est, & habet omnia membra, quæ homo habet, ac membra membris adiacent. Hinc manus manuum, pedes pedum, oculi oculorum, ventriculus ventriculi, intestina intestinorum morbos prouocant. Atque ita microcosmus geminus est in tali morbo, habet duo corpora, & est vnus homo, non alio modo vnita, quàm si aqua in cineres infundatur.*

Verum quæ hæc est Philosophiæ ignorantia, ita summa rerũ genera confundere, & accidentia & substantias non discernere? Cũ enim contraria sint sub eodem genere; sanitasque extra controuersiam in genere qualitatis sit; eodem etiam referendus est morbus; omnisque morbus nihil aliud est, quam qualitas præter naturam corpori inducta, ob quam corpus ita disponitur, vt ad actiones debitas exsequendas ineptum reddatur.

Verum hæc est egregia illa Paracelsicorum Logica, id est, Logicam, qua vnà verum à falso aptè discernimus, contemnere, atque modum sciendi cum ipsis scientiis confundere. Quod & P. Seuerinus fecit, qui iactat, se vlcerosam Categoriarum dispositionem ad sanitatem reuocasse, non sine sæuo Chirurgiæ ministerio, atque vnum panificium omnibus modalium subtilitatibus, ieiunisque prædicamentorũ digestionibus anteponere. Verum rectè respondet Th. Erastus, *part. 1. disp. contr. Paracels.* Sanè cum venter esurit, præfero ego quoque panificium Aristotelis & Philosophorum de his rebus disputationibus. At cũ animus esurit veritatem, longè magis explet eius famem Aristoteles, quam Pistores. Deinde malè ideò totum hominem appellare videtur Paracelsus, quod totum corpus quasi peruadat & permeat. Non enim omnes morbi totum corpus occupant, vt icterus, quem exempli loco adducit: sed sunt multi morbi particulares, vt inflammationes oculorum, aurium & aliarum partium, ventriculi, epatis, cerebri, debilitates, & alij morbi, qui totum corpus non occupant.

Error autem omnis ex eo manat, quod, sicut plantæ è suis seminibus proueniunt, ita morbos ex suis etiam specificis & peculiaribus seminibus oriri existimant. Atque vt formam illam plantæ, quæ latet in semine, corpus sibi idoneum fabricat; terra verò salem materiam artifici illi formæ suppeditat; coloresque plantę plantam non producunt vel constituunt, sed opera illius internæ formæ sunt: ita & humores in corpore nihil aliud esse, quam materiam, è qua & in qua semina illa latitantia morbos producant; calorem verò & frigus, reliquasque qualitates quasi vmbras esse, quæ abdita illa comitentur, docent. Itaque & veram morborum curationem nihil aliud esse, quam seminum illorum, à quibus morbi generãtur, ablationem. Hæc enim nisi tollantur, per caloris, frigiditatis, reliquarumque qualitatum mutationem, per humorum euacuationem, nullum morbum verè curari. Vt exemplo res clarior fiat: sicut inquiunt, qui, ne fructus aliquis in horto suo proueniat, satagit, satis non facit, si fructum illũ quotannis decutiat ex arbore; (quotannis n. ingenerabitur;) aut vnum atque alterũ ramum amputet; (nã & hi generabuntur, & residui fructus ferent;) multò minus si folia arboris aut ipsos fructus alio colore illinat: sed arbor radicitus exstirpanda est. Ita & caloreq́; frigus, similesque qualitates per contraria velle tollere, esse fructus solùm auferre, relicta radice, vnde proueniũt, existimat Paracelsus, & semina, radicem atque artificem tollere iubet. Nimirum quæ suprà omnium rerum naturaliũ principia posuerunt, ea & hîc sequuntur, & vt reliquas res naturales omnes à suis astris & seminibus, quæ omnium qualitatum & motuum caussa & fundamentũ sunt, prouenire statuunt: ita & morbos in natura sua semina habere opinãtur, à quibus omnium generationũ, & transplantationũ circuitus proueniant. Ab elementis verò morbos non prouenire, sed elementa solũ matricis & loci rationẽ obtinere, & seminibus ac spiritibus loca & alimentũ subministrare. In seminibus dona & officia formarum vigere; horum beneficio actiones omnes administrari; mistiones absolui; ex his proficisci sapores, colores, calidum, frigidum, humidum, siccum; continere in suis scientiis principia vitalia, duritiem, mollitiem, tenuitatem, crassitiem, asperitatem, leuitatem, viscositatem & reliqua similia omnia.

Morborum semina sec. Paracelsum.

De origine verò horum Seminum morbificorum ita statuunt. Etsi in prima rerum creatione, vbi virtute diuina generationis & multiplicationis vim acceperunt semina, omnes res puræ, integræ, perfectæ, & sine corruptione & morte fuerint: tamen post præuaricationem primi parentis puris illis seminibus maledictione diuina superuenisse nouas tincturas, vt hac de re loquitur Seuerinus, quarum mistione in calamitosã sortẽ transplantata sit totius creaturæ pulchritudo; & prima & pura illa semina nouis & infelicibus vestimentis fuisse obducta. Et illa ipsa semina ab eadem potestate siue voce diuina, quibus alia semina pura & perfecta, vim multiplicationis & transplantationis accepisse: sicut ab eadem diuina potentia spinæ & tribuli proueniunt.

Seminum morb. origo sec. Paracelsum.

Hæc autem Mortis & Morborum semina radicesque in impuritatibus consistere, ait Seuerinus, arsenicalibus, sulphureis, vitriolatis, æruginosis, mercurialibus vel vrticosis, spinosis, napellosis, opiatis & similibus, quæ impuritate inflammabiles sint, instabiles & ad corruptionem festinantes, permistæ tamen cum primis purisque rerum radicibus, cum quibus etiam aliquam affinitatem habeant. Neque enim quæuis impura quibusuis promiscuè copulari, sed talia talibus. Atque ista impura semina, quasi hospites & aduenas, obtemperare radicibus & seminibus puris & perfectis in generationum initiis, & dũ omnia secundum naturam se habeot, ac fallaci seruitutis imagine opportuna nequitiæ tẽpora exspectare. Separata verò, & exaltata inimicitias suas prodere, & morborum & mortis autores existere. Hominem verò, qui omnium rerum sublunarium ministerio vtitur, & ex plantis ac animalibus suum alimentum sumit, vniuersis impuritatibus inquinari, & morborum & mortis infinitas species obtinere.

Morborum hæreditariorum caussa sec. Seuerin.

Atque ab his morborum seminibus morborum hæreditariorum ortum deducit P. Seuerinus. Si quis enim intemperantia vel alia de caussa impuritates in corpore colligat, fieri posse statuit, vt indiuidui illius radices & semina ita per impuritates illas inquinentur, & impuritates tam fortiter semini cohæreant, vt etiam in quartam generationem propagari possint. Hinc etiam caussam reddit, cur in liberis quidam morbi conspiciantur, qui in parentibus non animaduertebantur, atque ita ex non podagricis podagrici, ex nõ Epilepticis Epileptici generentur.

nerentur. Existimat nimirum impuritates in parentum seminibus delituisse; sed nondum maturas & exaltatas fuisse: in natis verò demum exaltari, & ad maturitatem peruenire, & in expectata symptomata afferre. Contra fieri statuit, vt ex podagricis non podagrici fiant, ex Epilepticis non Epileptici; vel quia semina istorum morborum radicem & balsamum humanum nondum potenter occupauerint, sed superficialiter saltem ei adhæserint; vel quia potestate naturalis balsami in vtero superata fuerint; vel quia ad terminum sterilitatis auctorem peruenerint. Habere enim semina ista, quæ speciei non cohærent, sed indiuiduis, suas ætates, tandemque radicibus exhaustis sterilescere.

Paracelsici intemperies reiiciunt.

Contra verò caliditatem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem, humoresque neque in morborum, neque in caussarum morbificarum numerum admittunt: sed aliquid reale, quod viribus & potestate polleat, quod effectus producere possit, quod suas periodos exserat, quod scientiam habeat, prædestinationes & officia, essentiam quoque vitam, & proprietates, quarum beneficio generationum fluxus moderari possit, postulat Seuerinus. Caliditatis, frigiditatis, humiditatis, siccitatis, intensiones & remissiones in vanum adduci existimat, quæ sint vmbræ rerum, quemadmodum colores, nec radices habeant, nec potestates. Cum verò rei euidētia talis sit, vt negare non possint, aliquos morbos ex qualitatibus primis generari: leuiores illos tamen, quàm vt Medici operam requirant, esse opinantur.

De morbis Compositionis sententia Paracelsi.

De morbis etiam Compositiones non sunt solliciti, sed eos saltem pro quodam actionum impedimento habent, & non magni æstimant. Vnde recentiores, vt apud Seuerinum, *pag.* 236. *& pag.* 247. videre est, duplices morbos constituunt, quosdam ex seminibus, quosdam sine seminibus. Instrumentorum enim vitium & figurarum & cauitatum morbos, vt & continui solutionem, ex seminibus non oriri statuunt: qui verò vulgò morbi partium similarium dicuntur, eos sua semina habere existimant.

Humores à caussar. morb. numero à Paracelso reiiciuntur.

Humores verò plerumque pro quodam phantasię inuento habent. Et licet Paracels. *ex Labyrinth. Med. errant. cap.* 8. humores concedat: morborum tamen caussas esse negat; & humores a morbo, non autem morbos ab humoribus esse dicit. Vtuntur verò contra humores morborum caussas iisdem argumentis, quibus contra humores alimentarios vtuntur, nimirum, quod in Microcosmo non reperiantur. Ita enim, *in fragment. Medicis tom.* 1. *pag.* 134. scribit Paracelsus: *Magnus est error, calidum & frigidum considerare, vel Choleram, Melancholiam, Phlegma, Sanguinem. Nunquam vllus morbus calidus frigido curatus est, nec frigidus calido.* Ita *de modo pharmacandi tract.* 1. scribit: *quis dicat Fraxinum ex Cholera aut Melancholia crescere? vel si crescat, quis dicat fraxinum esse Choleram, Melancholiam, item Phlegma? Eodem modo nec excrementa,* (quæ ipse stercora vocat) *ex humoribus generantur. Quæ enim origo est vnius, eadem etiam alterius.* Et paulò post: *Flauum stercus* (excrementum) *appellare Choleram vitellinam; viridem, Choleram prassinam, perinde est, ac si quis dicat: Pyra flaua sunt cholera vitellina; viridia poma syluestria sunt cholera prassina.* Et passim in suis scriptis acerbè, vt inprimis *tom.* 1. *pag* 784. videre est, Galenicos hoc nomine exagitat: quæ omnia hic afferre operæ pretium non est. Quercetanus, *in Consil. de arthr. & calcul.* humores è caussarum numero reiicit; quia nullus humor vel salsus, vel acidus, vel alterius saporis sit, nec sal, nec tartarum admittum habeat. Et ridiculum putat, dicere, humores aduri. Humorem enim simplicem ad ignem totum exhalare.

Verum in his multa sunt, quæ fidem non merentur. Primò enim malè ex morbis quasi peculiares plantas è seminibus suis pullulantes constituunt. Monstratum enim iam antea, morbos non esse substantias, sed quiddam corpori præter naturam accidens; & malè Paracelsi asseclas caussas morborum cū morbis confundere. Licet enim verum sit, quod nemo Galenicorum negat, morbum, nisi caussa sublata, à qua pendet, non tolli: interim tamen morbus cum caussa non confundendus. Et quanquam negandum non sit, humorem aliquem vitiosum bonos humores corrumpere & inficere, & ab exiguo initio vitium aliquod in totum corpus diffundi posse, eodem modo sicut parum fermenti totam massam inficit; vt præcipuè in venenis videre est: tamen longè alia est plantarum, alia morborum generatio. Anima enim vegetans, quæ est in semine, ex attracto alimento totum corpus plantæ fabricat, & ex ouo fit pullus; non corruptione, sed perfectione, vt Scaliger, *exerc.* 6. *sect.* 2. habet. At in morborum generatione longè aliter se res habet, atque à vitiosis humoribus, quasi à fermento, boni alterantur, inficiuntur & corrumpuntur, corruptorumque humorum qualitates ipsas partes lædunt, alterant, ipsisque qualitates præternaturales inducunt: nulla verò in morborum caussis vis formatrix est, qualis in seminibus plantarum reperitur, quæ eorum corpus fabricet.

Semina morborum reiiciuntur.

In eo verò parum à delirio abest Manichæorum Seuerinus, quod post hominis lapsum primisillis seminibus puris maledictione diuina nouas tincturas superuenisse scribit, quarum commixtione pura illa semina corrupta & inquinata sint, eaque semina voce diuina æquè ac alia semina vim sese multiplicandi accepisse. Quod enim dogma Manichæorum fuerit, docet Augustin. *lib.* 5 *confessionum, c.* 10. *Et mali,* inquit, *substantiam quandam esse credebam, & habere suam molem terram & deformem, siue crassam, quam terram dicebam, siue tenuem atque subtilem, sicut est aeris corpus.* Sed in eo tamen saniores videntur esse Manichæi, quam Paracelsici. Augustinus enim, *loco allegato,* de se adhuc Manichæo scribit, *Deum bonum nullam malam naturam creasse, qualiscunque pietas me credere cogebat.* Hi autem semina illa morborum & substantiam malam à Deo prouenisse scribunt.

Malum non est substātia.

Deus nihil mali creauit.

In qua opinione multa absurda, imò impia sunt. *Primò* Deum autorem & creatorem mali, morborum & mortis faciunt, cumque aliquod malum substantiale creasse statuunt; quod impium. *Vidit enim Deus, quæ fecerat; & erant valde bona. Neque enim à summo bono potest aliquid non bonum fieri vel conseruari,* vt Scalig *exerc.* 307. *sect.* 17. ait: *Et inuidia diaboli introiuit mors in orbem terrarum.* Vnde rectè August. *de Ciuit. Dei. lib.* 11 *cap.* 9. *Mali nulla natura est, sed amissio boni mali accepit nomen.* Omnis enim substantia, quatenus talis, est bona. Cui malum non consubstantialiter, sed accidentaliter solum inhæret. Vnde idem Augustinus, *de ciuitate Dei lib.* 14. *cap.* 11. scribit: *Mala sine bonis esse non possunt; quia naturæ, in quibus sunt, in quantum naturæ sunt, vtique bonæ sunt. Detrahitur porrò malum, non aliqua natura, quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea, quæ vitiata ac deprauata fuerat, sanata atque correcta.*

Deinde duplicem faciunt creationem, priorem, quę benedictione & sex dierum spatio perficitur: alteram, iam diebus sex elapsis, post hominis lapsum, qua maledictione Dei rerum puris seminibus & radicibus radices malæ vel tincturæ morborum & mortis autores concreatæ & additæ sint: cum tamen literæ sacræ expressè testentur, Deum die septimo quieuisse ab omni opere, & nihil amplius creasse. Et maledictio Dei tantum pœnam indicauit, non verò naturam prauam induxit.

Illud tamen mirum, quod illam impuritatem & venenum, morborum causam, homini inesse negat Paracelsus, & alimentis tantum tribuit: cum tamen homo

homo peccauerit, & peccando morbos & mortem sibi attraxerit. Ita enim scribit *Param. tract. 2. cap. 1. Corpus nobis sine veneno datum est, & in eo nullum est venenum: Illud vero, quod corpori alimenti loco damus, in eo est venenum: corpus perfectè creatum est, reliqua non ita.*

Verum Chymici recentiores ipsi absurditatẽ huius dogmatis animaduertunt, & proinde semina morborum eo modo, quo Paracelsus & Seuerinus, statuere vix audent, sed tribus principiis contenti ex iis omnia morborum genera deducere conantur.

Morborum hæreditariorum caussa.

Ex his etiam seminibus non satis rectè deducit morbos hęreditarios Seuerinus, quasi nimirũ illi oriantur ex sui generis seminibus & impuritatibus, quæ suo tempore ad maturitatem proueniant & exaltentur. Hoc quidem verum est, vitia, quibus parentes obnoxij sunt, cum ipso semine & sanguine materno in liberos deriuari, neque illud vitium semper mox à partu, sed alia aliis ætatibus fieri: non tamen ita sese res habet, vt illi morbi generentur, sicut arbor & planta ex semine crescit, quæ suo tempore fructus profert: sed malum hæreditarium est dispositio quædam vitiosa in aliqua parte, ob quã ætatis progressu humores sui generis cumulantur, tandemque cumulati & aucti sibi congeneres morbos producunt.

Qualitates primæ è morborum numero non reiicienda.

Deinde malè è morborum & caussarum morbificarum numero qualitates primas reliciunt, aut certè non magni, & vix pluris, quam vmbram aut colores æstimant, easque Rellollaceas appellant. Experientia enim testatur, quamprimum alicui parti intemperies aliqua præter naturam, siue calida, siue frigida, siue humida, siue sicca inducitur, eius actionem lædi, neque eam prius officium suum exequi posse, quam ipsi naturalis temperies restituatur. Id quod in ventriculo quotidie fieri, nec vulgò ignotum est. Refert quoque Galenus, *lib. 1. de locis affect. cap. 6. in fine*, Musculum, qui in superficie ani est, resolutũ quibusdam fuisse, qui sederint super lapidem frigidum, aut in aqua frigida nimis diu fuerint versari. Idem, *4. de locis affect. cap. 4.* refert, quendam tempore frigido & pluuioso, cum madidum pallium diutius collo obuolutũ gestasset, in manus paralysin incidisse, neruis, qui à spinali medulla ad manum decurrunt, nimis refrigeratis & humectatis Monet etiam Galenus, *lib. 10. Meth. medendi c. 9.* quod quidam imposito præcordiis refrigerante medicamento difficultate respirandi laborauerit; alter verò tussierit, atq; paulo post vtrique symptoma finitum, vbi quod refrigerauerat, est ablatum. Quantum etiam damnum inferat, si quis, vbi nimio motu vel alia de causa incaluit, auidus aquam frigidam hauriat, nemo ignorat. Et cum, secũdum Hippocratẽ, Curatio indicet morbum: quid balnei aquæ dulcis vsus præstare possit in Hecticis, videatur Galenus, *l. 10. Meth. medendi.* Et non immeritò contra eos, qui ita contra sensum & experientiam pugnant, illud, quod Scaliger Cardano, frigus saltẽ priuationem dicenti, obiicit, vsurpari potest: *Soleas abiice & pileum, Cardane, quo tempore ex Alpibus Rhaticis vrit nos Boreas.* Et viatores sæpe magno suo incommodo percipiunt, quid frigus possit, dum ipsis nares, aures, digiti, pedes frigore enecantur. Et quantum æstas illa & siccitas hisce regionibus insolita, æstate anni proximè elapsi 1616. potuerit, satis docuerunt febres illæ Epidemiæ frequentissimæ, à quib. vix domus aliqua libera fuit. Quantam etiam humiditas in corporibus nostris mutationem efficiat, anni nos docent pluuiosi. De qua re videatur Hippocrates, *3. Aphor. vsque ad Aph. 16. & in libris Epidem.*

Venti qua vi morbos inducant.

Neque quicquam valet, quod affert Seuerinus, *c. 8.* vbi loca ista Hippocratis noua interpretatione corrumpere conatur, dum scribit: Austros non facere grauem auditum, nec alia symptomata ab Hippocrate enumerata, inducere, quia sint calidi & humidi, sed quia corpora eorum proprietatibus opiatis, cicutarum, solanorum prædita sint. Ita aquilonẽ non excitare tussim, quia frigidus & siccus, sed quia corpora aquilonis proprietatibus berberisatis, acetosis imbuta sit, & *cap. 12.* caliditates, siccitates, humiditates, & frigiditates tantum vt externas signaturas, & potestatum, proprietatum ac tincturarum comites & vmbras esse.

Primum enim absurdissimum illud dogma, ventos, pluuias, niuem & similia alia esse fructus stellarum, demonstrare debebat, antequam fundamento tam ruinoso ista superstrueret. Deinde quod à qualitatibus primis, vt principalibus agentibus, non saltem vt comitibus vmbris & externis signaturis, mutationes istæ, quæ in corpore humano accidunt, proueniant, multa alia docent. Nam quæ ab intempestiuis eiusmodi anni tempestatibus prouenire solent, eadem illi ferè familiariter patiuntur, qui in regione vel loco tali habitant, vt apud Hippocr. *in lib. de aere aq. & locis videre* est; vnde morbi Endemij ortum habere dicuntur. Et quid opus est, ad occultas proprietates, potestates & tincturas confugere, vbi ex qualitatibus manifestis caussa sufficiens reddi potest, vt ex commentariis in aphoris. allegatos & libris Epidem. Hippocratis patet? Et mirum, Chymicos nonnullos ita efficaciam qualitatum primarum in corpus humanum negare: cum tamen eandem in rebus aliis experiantur, & sciant, aliam mutationem fieri à calore humido, aliam à calore sicco, & calore vt communi δημιουργῷ suarum operationum vtantur.

Interim in qualitatibus primis non acquiescendũ esse, iam sæpius dictum. Atque iniuriam facere Seuerinum aliis Medicis, quasi omnium morborum causas à qualitatibus primis petant, vel vnus Fernelius docet. Sed cum hac de re etiam supra dictum sit, ea hic non repeto.

Morbi compositionis non paruifaciendi.

Postea de morbis compositionis non bene sentiunt, atq; de iis parum sunt solliciti: rationemq; falsam afferunt: quod saltem actionum quoddam impedimentum sint. Quasi verò non omnes morbi actionum quoddam impedimentum sint, vt lib. 2. Instit. dictum. Et illud impedimentum, quod morbi compositionis afferunt, non minus est, quam illud, quod ab humoribus aut à morbis ex semine, quos appellant, ortis proficiscitur, vt in luxationibus, obstructionibus renum, vesicæ, aliarumque partium & aliis compositionis vitiis videre est.

Humores nõ reiiciendi.

Humores quod attinet, malè eos reiiciũt Paracelsici; cum sensu constet, in diuersis morbis diuersos humores, cum sponte à natura, tum per medicamenta, per aluum & vomitum euacuari: atque iisdem euacuatis & è corpore eiectis morbos cessare.

Quod cum negare non possint, aliis hominibus excrementitios illos humores appellandos censent. Et quia per vomitum plures humorum species reiiciuntur salium proprietatibus insignitæ: existimat Seuerinus, phantasticis nominibus bilis vitellinæ, æruginosæ; pituitę salsæ, acidæ relictis, ad saliũ nitrosorum, aluminosorum, vitriolatorum genera, & ad salium proprietates in plantis, aronis, vrticæ, chelidoniæ, flammulæ, & similia recurrendum esse, mixtionesque salium cum sulphuribus studiosè inquirendas, & salia sulphuri & mercurio adiungenda; bilis verò, melancholiæ, pituitæ nomina abiicienda.

Humor quid Galenicis.

Verum caussa nulla est, cur antiquas appellationes planè reiicere debeamus. Nam si febris, apoplexiæ, epilepsiæ, hydropis & alia nomina plurima ab antiquis imposita retinentur, cur hæc etiam retinere non liceat? Neque enim per humorem, vt malè, *in consilio de arthrit. & calculo,* hanc sententiam Galenicis attribuit Quercetanus, meram aquam intelligunt, sed corpus mistum sui generis. Et quemadmodum per sanguinem non corpus simplex & meram aquam

aquam accipiunt:ita nec per bilem, vel pituitam vel melancholiam. Sunt, vt dixi, mista hæc sui generis, quæ cum ex diuersitate materiæ & dispositione corporis, quod alimentum mutare debet, varia nascantur & cumulentur, varios quoque ea morbos excitant. Et sic, vt per resolutionem humores in principia Chymica resolui possint: tamen ante resolutionem, & dum in corpore sunt & morborum causæ sunt, non sunt corpora simplicia, sed mista, & proinde appellatio à toto sumenda.

Si quod tamen nomen commodius è Chymicorum scholis peti potest; aut si in varietate humorum explicanda & eorum natura penitius inuestiganda aliquid opis Chymici afferre possunt: id libenter admittimus. Optandum quidem esset, vt quod Erastus *part. 2. disput. contra Paracels. pag. 774.* putat, non magna esset in morborum causis difficultas: verum longè maximam esse, omnes, qui in Medicina diligenter versantur, satis animaduertunt; & præcipuè humorum & venenorum diuersitatem in specie explicare, & ad species infimas descédere, difficillimû. E.g. saltem perpendantur febres malignæ, in quibus non satis est, scire, vel sanguinem, vel bilem, vel alium humorem putrescere & corrumpi, sed terminus ille corruptionis, & in quid mutentur humores, inuestigandum. Vnde febrium malignarum pendet differentia, & curationis varietas. Alia enim longè est humorum corruptio in variolis, & morbillis; alia in febribus, quas bubones; alia in iis, quas carbunculus comitantur; alia in febre sudatoria. Atque hinc accidit, vt sæpe, quæ in vno pestilenti statu profuerunt medicamenta, in alio parum auxilii adferant, quod sc. in malignitate in genere plerumque hæremus: nec quæ definita sit humorum corruptio, inuestigamus. Corruptionis autem diuersitatem maximè venena monstrant. Nam in aliud humores corrumpuntur, si quis à cane rabido mordeatur; in aliud si à scorpione, serpente lædatur; in aliud, si alue venerea inficiatur. Id quod in corruptione omni summopere attendendum.

Quam ad rem, inquam, commodius explicandam, si quid adiumenti adferre possunt Chymici, id libenter acceptamus: modò vero consentanea adferant.

Qualitates primæ ad naturam humorum explicandam non sufficiũt. Nam vt, quod sentiam, dicam, non solum ex qualitatibus primis humorum differentia & natura satis explicari potest, sed specialius & per propriores qualitates determinanda est; neque de nihilo est, quod Hippocrates, *libro de prisca medicina*, scribit: *Non calidum, non frigidum, non humidum, non siccum est, quod magnam vim habet; sed acerbum, sed acidum, sed amarum, & huius generis alia. Horum enim quicquam vbi secretum fuerit, & per se extiterit, tum hominem molestia afficit.* Et vt paulò post habet; *Si acris humor quem bilem flauam nominant, effusus fuerit, quadam anxietates, æstus & impotentia detinent; & quibus acuti, acres, æruginosi humores instant, quinam furores & viscerum & thoracis lancinationes animique deiectiones inde oriuntur? neque hæc prius conquiescunt, quam euacuati, deiecti & aliis permisti illi fuerint.* Itaque in causis morbificis & omnibus, quæ corpus nostrum alterant, non solum ad calidum, frigidum, humidum, siccum respiciendum, ad propriam cuiusque naturam, quæ sola caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate non determinantur, sed aliis præterea describitur: cum res esse possint multæ, quæ temperamento primarum qualitatum conueniunt, quæ tamen specifica non parum differunt. Id quod docet, *ibidem*. Hippocrates. *Exhibeatur, inquit, aliquis mihi natura non admodum robusta, sed imbecilliore, qui triticum crudum & inelaboratum edat, & carnes crudas & aquam bibat. Ex qua victus ratione non dubium est, quin multa & grauia sit perpessurus. Quodnam igitur ita affecto præsidium comparandum? Calidum, an frigidum, an humidum, an siccum? Certissimum & euidentissimum medicamentum est, sublatis, quibus vtebantur, eibus, pro tritico panem exhibere, pro crudis carnibus coctas, & insuper vinum exhibere.* Et clarius postea docet, in istis qualitatibus non acquiescendũ esse, cum in natura vix dentur seorsim, sed cum aliis potentioribus coniunctæ. *Neque, inquit, opinor, ipsis est inuestigatum, quidnam per se sit calidum, aut frigidum, aut humidum, aut siccum. Et si imperatur, vt calidum vel frigidum ægro offeratur, mox quærendum est, quale nam calidum, vel frigidum; an frigidum acidum, an insipidum; calidum amarum, vel calidum dulce, vel calidum insipidum.*

Et ad ista simul, non solum ad qualitates primas, esse respiciendum in causis morborum, vel vlcera & tumores satis demonstrant. Exempli loco sit nobis cancer, in quo qui salem corrosiuum non agnoscit, eum parum perspicacem esse puto, vt iam de pruriginе, scabie, & vlceribus erodentibus, serpentibusque aliis nihil dicam. Clarifs. Dn. D. Michael Doringius, *l. 1. de Medicina, & Medico p. 109.* refert, quendam iuris Licentiatum vrinam reddidisse, à qua, ceu spiritu vitrioli, linteamina erosa fuerint. Idem in viro quodam scorbutico hæmorrhagia narium per interualla laborante obseruauit, linteamina, quibus sanguis exceptus fuerat, ab eo corrosa fuisse. Ergò vt tales humores vel à sale, vel alio principio Chymico denominentur, non repugno. Licet n. supra, vbi do sanguine & humoribus naturalibus egi, humores illos, vt pote in quibus excessus aliquis talis non apparet, à principiis Chymicorum denominandos negauerim, atque etiam humores excrementitios, in quibus non est manifestus aliquis excessus, à principiis istis denominandos non esse, adhuc concedá: imò antiqua nomina retinenda censeam: non est planè incommodum, humorum valde excedentium varias differentias nominibus à sale vel sulphure petitis, vel aliis etiam determinare & distinguere, vbi scilicet vnius aliquis excessus insignis apparet. Salsum enim, amarum, acidum & similia, quando secreta fuerint ab aliis, & per se extiterint, tunc lædunt & humores tales, in quibus est talium qualitatum excessus, ibidem appellat Hippocrates χύμες ἁλμυρὲς καὶ δριμέας, & vt 4. *de rat. vict. in acut. aph.* 31. fluxionem è capite calidam & nitrosam nominat. Imò in ipsis febribus horum humorum differentiam notandam esse Hippocrates, οὐ, inquit, διὰ τὸ θερμὸν ἁπλῶς πυρεταίνουσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐδὲ τοῦτό ἐστι τὸ αἴτιον τῆς κακώσιος μοῦνον, ἀλλ᾽ ἔστι καὶ πικρὸν, καὶ θερμὸν τὸ αὐτὸ, καὶ ὀξὺ, καὶ ἁλμυρὸν, καὶ ξηρὸν, καὶ ἄλλα μυρία, καὶ πάλιν ψυχρὸν μετὰ δυνάμιος ἑτέρου, id est, *Neque calido simpliciter febricitant homines, neque ipsum affectionis causa est, sed est amarum & calidum idem, & calidum & acutum & salsum & calidum, aliaq; sexcẽta: & rursum frigidum cum aliis facultatibus coniunctum est*: dt quo iam supra etiam monuimus. Neque enim sufficit, esse febrim biliosam, sed qualis sit bilis, & in quid corrumpatur, attendendum. Vnde febrium & symptomatum diuersitas pendet. Atque hos humorum excessus, seu, vt ipse nominat, ἀκρασίας καὶ ἰσχὺς appellat Hippocrates, δυνάμιας quod scilicet in corpore nostro afficiendo maximam vim habeant. ἔστιν, inquit, κακῶς πάθῃ ὁ ἄνθρωπος, ταῦτα ἀπὸ δυνάμιος γίνεται: *quicquid malo patitur homo, id omne oritur a potentiis*, id ast, humorum excessibus, qui sunt supra humanam naturam.

Humorum natura qua ratione explicanda.

Neque quisquam miretur, talia in corpore reperiri. Vt enim iam non dicam de mutua rerum transmutatione: illud saltem moneo cùm homo plantis & animalibus, quæ & ipsa plantis aluntur, nutriatur. plantæ autem suum alimentum ex terra habeãt, terra v. passim salsos, amaros, aliosque succos minerales & spiritus in se contineant eosque attrahant, eosdem tamen planè mutare non possint: in homi-

Humorum vitiosorum origo.

 nem

nem talia quoque deriuantur. Quæ cum sint *ἀνωμι-νόδια, ἄκρητα καὶ ἰσχυρὰ* vt nominat ipse Hippocrates: vis quidem alteratrix, quantum potest, ea alterat & mutat: à natura tamen nostra nunquam superari possunt. Ergo natura operam dat vt ea, vtpote ad alendũ corpus inepta, à corpore excernat. Si autem retineantur & à bono sanguine secreta seorsim & per se consistant, corpus variè lædunt. De qua re etiam in Instit. *pag.* 240. dictum.

Humorum differentia à principiis Chymicis nõ negligenda.

Neque Galenus & alij Medici istas appellationes planè reiiciunt, sed salsos, nitrosos & æruginosos humores nominant: & effectus salis non solum in vlceribus, vt antea dictum, sed etiam in catarrhis ita manifesti sunt, & à nemine ignorari possint. Vnde etiam fluxiones nitrosas ab Hippocrate nominari modò dictum. Bilis verò æruginosa non solum, vt Erastus putat, ita dicta est, quia colorem æruginis imitetur: sed & sapor, vis rodendi & alii æruginosi effectus in ea deprehenduntur: vomituque sæpè adeo acrem reiectam esse, vt pelues etiam argenteas colore floridissimo infecerit & acrimonia ita eroserit, vt nec lotura illum delere, nec fortis frictio cassare potuerit, annotauit Schenckius, *obseru. lib. 3. sect. priore obseru.* 62. Videruntque & obseruarunt similia alii Medici, vt paulo ante è D. Doringio dictũ.

Neque has humorum differentias obseruare inutile planè, sed aliquid momenti ad curationem habere videtur. Acrimoniam enim salium non tam per pinguia & sulphurea tollitur, quam per sales. Exempli loco sit nobis spiritus vitrioli, cuius acrimonia & vis rodendi omnibus nota est. At si admisceatur illi sal tartari, vel oleum tartari è tartaro calcinato per deliquium factum: & spiritus vitrioli & salis tartari acrimonia tollitur. Idem fit sale absinthii vel alio è plantis, sale parato admisto. Ita vim corrosiuam mercurii sublimati tollit oleum tartari & sal absinthii: ideoque contra intercutium oleum tartari vel sal absinthii antidotas habetur. Consideretur quoque præparatio Bezoartici mineralis dicti. Quãuis enim butyrum antimonii appellatum magnam acrimoniam habeat, & spiritui nitri etiam sua vis corrodẽdi sit: tamẽ vbi spiritus nitri butyro antimonii affũditur, ita hoc omnem acrimoniam amittit, vt præstans sudoriferum euadat. Qua de re infra quoque de Methodo medendi erit dicendum.

In doctrina humorum multa dubia.

Neque etiam hoc dissimulandum; in doctrina de humoribus, non paucas apud Galeni & Auicennæ interpretes difficultates occurrere: vnum nomen pluribus attribui, quorum tamen essentia est diuersissima. Definitur vulgo Phlegma, quod sit humor frigidus, colore albus, humidus; cum tamen phlegma salsum sit calidum; vnde Auicenna Plegma in genere non definit. Quam etiam humores diuersi vno bilis nomine appellentur, satis notum. Vt iam de bile æruginosa, quæ diuersæ naturæ est à bile flaua, non dicam: Humores, qui ob eundem colorem flauæ bilis nomine veniunt, etiam non sunt eiusdem generis, sed ex iis nonnullum amarorem habent. Vidi à fœmina humorem planè croceum vomitu reiectum, quam ipsa dulcem esse, imò sapore glycyrrhizam ferè æmulari, affirmabat. Ita sub melancholiæ nomine comprehenditur primò humor frigidus & siccus, deinde atra bilis, humor calidus & siccus erodendi vi præditus.

Humorum differentia sec. principia Chymic.

Ergò cum humorum longè maxima sit differentia, secundum colores, sapores, consistentiam & ipsam essentiam, & longè maior, quam plerique credunt; atque res diuersæ distinguendæ, nec sub eodem nomine comprehendendæ sint: si aliquid adiumenti huc afferre possunt Chymici, caussa nulla est, cur eos non audiamus.

Humorum nomina non reiicienda.

Dum autem adiumenti aliquid in explicanda humorum natura & differentia à Chymicis exspectandum dico, humorum appellationes non reiiciendas censeo. Licet enim excedere possit in aliquo humore aliquod horum principiorum: nunquam tamen seorsim planè consistit, sed semper sub humoris natura. Perperàm Rhabarbarum purgat bilem, non salem vel sulphur.

Ineptum verò planè est argumentum Paracelsi & Seuerini, quo concludere volunt, humores non esse caussas morborum, quia non reperiantur in maiori mundo. Supra enim dictum est, non opus esse, vt proxima alicuius rei principia, aut quæ ex iis fieri possunt, in toto mundo reperiantur.

Humores esse morborum caussa.

Neque in eo rectè sentit Paracelsus, quod, *in Labyr. Med. c.* 21 *cap.* 8. Humores quidem concedit, at morborum caussam esse negat, humoresque à morbo, non autem morbos ab humoribus esse dicit. Nam vtrumque verum esse potest, vt ab humoribus morbi, & rursus à morbo vitiosi humores proueniant. Nam vbi à vitiosis humoribus morbus fuit genitus, & debilitas corpori introducta est, coctio seu in toto, seu in aliqua parte rectè perfici non potest. Coctione autem læsa multi vitiosi humores cumulantur. Id quod in hydrope videmus, vbi humores illos aquosos ac serosos in corpore cumulatos morbi & intemperiei in visceribus sobolem esse libenter cõcedimus. Idem accidit in febribus.

Reliqua, quæ de morborum caussis dicenda essent, in differentiis morborum iam subiungemus. Cum enim Paracelsus & eius sectatores morbos & morborum caussas cõfundant, ductũ eorum sequi necesse habemus, nec semper quæ seiungenda erant, seiungere, & suis locis tractare, sed morborum & caussarum morbificarum tractationem sæpe coniungere cogimur.

De morborum differentia.

De differentiis autem morborum variè loquuntur. Paracels. *in Labyrinth. Medic. err. c.* 11. duo morborum genera constituit ex Iliastro & Cagastro. Duo, inquit, seminis genera sunt, vt semen iliastrum & semen cagastrum. Hoc est, aut ab origine semen productum est, vt poma, pyra, nuces; tunc iliastrum dicitur: aut ex corruptione, quod cagastrum appellatur. Iliastri enim morbi sunt, hydropisis, icteritia, podagra &c. morbi autem cagastri sunt, pestes, febres, pleuritis.

Verum iam antea dictum, morbos non, vt plantas, è suis seminibus pullulare, sed à caussis præter naturam corpori nostro extra occurrentibus, vel intra corpus genitis & cumulatis procreari. Et quis omnium, quæ in corpore humano accidunt, tam ignarus est, vt credat, hydropem è semine instar plantæ generari? cũ notissimum sit, è collectione humoris serosi in abdomine ortum habere. Eodem modo non ignotum, quomodo icterus generetur. Neque aliter rem se habere, curatio indicat.

Quinque morborum caussæ & differentiæ sec. Paracels.

Est deinde vsitata, præcipuè *in Paramiro*, à Paracelso tradita, quam retinet Schroenemanus, Crollius & alii, morborum diuisio, qua quinque morborũ Entia constituit. Primo Ens Dei siue Deale: huc referunt morbos, qui à Deo proueniunt. Secũdò Ens astrale; sub quo nõ solum morbos ab astris cœli productos intelligũt, sed etiã ab astris in homine iacentibus, ab astris tamẽ cœli pendentibus. Tertiò Ens naturale, cũ naturæ vitio morbus contingit. Considerant autem naturam in tribus principiis. Quartum Ens dicũt Pagoycum siue mentale: atque huc referũt morbos ex imaginatione in seipsum aut alium; sub quo genere & incantationes comprehendunt. Quintum genus est Ens veneni, & continet venena tum naturalia, tum artificialia.

Verum næ ista diuisione suam in Logicis Philosophicisq; prodidit imperitiam Paracelsus, & satis mõstrauit, se, quid Ens sit, ex Metaphysicis (si modo de ea quicquam cognitum habuit) nunquam didicisse.

te.

se. Nõ negamus à Deo hominibus immitti morbos, siue immediate & supra cursum naturæ, siue mediate: tamen ex cure Dei illos morbos esse, planè ineptè dicitur; & de caussa efficiente locuturi dicunt id quod est, non quod afficit. Imò non satis piè hoc dicitur. An enim aliquid de Dei essentia hominibus immittitur? Certè Ens astrale aliquid ab astris demissum & effusum esse, statuit Paracelsus, vt mox dicetur. Et licet in pœnitentia & precibus & auertendis eiusmodi morbis maximè fidendum sit: tamen nec naturalia remedia negligenda sunt. Eadem loquendi improprietas est in reliquis differentiis omnibus: cum ex Ente astrorum & reliquis morbi prouenire dicantur. Et tolerari aliquo modo posset loquendi improprietas, modò subessent res bonæ: sed & istæ desunt. Non quidem inficiamur, cœlestem influxum quorundam morborum causam esse posse: veruntamen de essentia stellarum nihil illis morbis communicatur. Et satis absurdè, *in Paramiro, tract. 1. cap. 8.* de origine morborum ex astris philosophatur Paracelsus, dum docet, ens astrale, quod corpora nostra mutat, esse halitum, vaporem, odorem, sudorem stellarum, aëri permistum: & stellas alias arsenicum, alias sulphur, alias mercurium, alias alia veneua in aërem effundere, & hoc modo hominem & alia animantia inficere, *ibidem, cap. 10.* docet. Quæ etiam hæc est rerum confusio & nominum abusus, quod puritates mucilaginosas & lutosas, Ens veneni vocat? Mucilaginosa illa excrementa venenata non sunt; neque ideo, quia corpori alendo non sunt apta, statim inter venena recenseri debent. Imò omne, quod excernitur, non semper est sua natura & per se excrementitium, sed ex accidenti ob debilitatem concoctricis facultatis, quæ alimentum rectè elaborare nõ potest: tantum abest, vt venenatum sit. Id quoque defendi nequit, quod ibidem *proleg. 2. non. 6.* scribit Paracelsus, quod omnes morbi quintuplicem, secundum quinque hæc Entia, originẽ habere possint. Nã, vt eius verbis vtar, ex Ente naturali vnquam fiunt morbi venenati, & venena non inducunt morbos benignos, sed perpetuò malignos.

Morborum genera sec. Seuerinum. Postea nec illud laudandum, quod omnes morbos & morborum cnationes ad quatuor tanquam Monarchas, epilepsiam, hydropem, lepram, & podagram refert Seuerinus, *cap. 14.* Cum enim ad epilepsiam referat catarrhos, paralyses, spasmos, vertigines, melancholias, apoplexias & suffocationes vteri; ad hydropem apostemata, ictexitiam, cachexiam; ad lepram, vlcera omnia; ad podagram, colicam, nephritidem, dentium dolorem, cephaleas: quis in re medica mediocriter versatus non videt, morbos diuersissimos, qui essentia, caussis, curatione ac proinde planè differunt, ad eandem classem malè referri? Quid enim hydropi, apostematibus, & ictero commune? Et cur non apostemata potius ad lepram retulit? Nec quia in iis morbis omnibus, quos sub podagra concludit, dolores adsunt, ideo ad eandem classem referri debent? Cum à diuersissimis causis dolores oriri possint, & proinde caussis & curatione varient. Et annon etiam in vlceribus multis dolorificæ fluxiones adsunt.

Morbi coagulati & resoluti. Neque maioris momenti est illa diuisio, qua Paracelsici morbos distinguunt in coagulatos & resolutos. Aliàs enim impuritates ex seminibus cõstare dicunt, quorum fructus ad coagulationem vergant; aliàs ex seminibus, quorum fructus in fluidam resolutionem desinunt. Illos coagulatos morbos, hos resolutos appellant. In illorum numero ipsis sunt rosiones stomachi, gulæ compressiones & angustiæ, dolores colici, dysuriæ, stranguriæ, nephritides, cephalalgiæ omnes. Ex his liuteriæ, diarrhœæ, dysenteriæ, gonorrhœa, catarrhi. Catarrhus enim, vt exemplum morbi dissoluti afferamus, ita secundum eos generatur. Si mucilago tartarea non rectè in ventriculo & primis viis separata ad epar transeat, & hinc cum sanguine per venas ad cerebrum: si spiritus sint infirmi eò loci, non modò dictum tartarum relinquitur, sed nouum insuper ex proprio nutrimento generatur & accumulatur; & cum a spiritibus expulsis expelli nequeat, cum sale naturæ (salem rei coniungi dicunt (salem autem naturæ appellant, qui est excrementum principij salini intrinseci; salem rei, qui extra è rebus naturalibus corpori nostro accedit) positisque radicibus quotidiana nutritione incrementa sumere, donec ad summum gradum exaltatum lacessitis spiritibus ab astro suo delabatur, & resoluatur, & in forma liquida ad inferiora defluat. Verum non credendum, illud, quod in fluxionibus alui excernitur, antea coagulatum fuisse & tum resolui: neque rosiones stomachi aut dolores colici à materia coagulata semper proueniunt. Neque hic de generatione catarrhi rectè sentit Seuerinus, quasi ille proueniat ex mucilagine tartarea in ventriculo non rectè separata, & ad epar primò & hinc per venas ad cerebrum translata, ibi coagulata & rursum resoluta. Est quidem hoc verum, à ventriculo sæpe multum materiæ cerebro communicari; sed non semper per venas, verum etiam per vapores. At hoc non semper necessarium est: verum sæpe ob solius cerebri intemperiem alimentum suum non rectè concoquentis eiusmodi superfluitates colliguntur & excernuntur. Quas an semper rectè tartareas appellare possint ipsi viderint: cum D. Petræus, *parte prima dis. sert. 9. thesi 31.* Mercurii excrementũ phlegma esse dicat. Si enim phlegma est Mercurius aut mercurij excrementũ, quomodo tartarũ erit, quod ad sal refertur?

Seuerinus suis principiis insistit & duplices morbos facit. Vel enim ex fructibus Elementorum inferioris globi, vel cœlestium seminum fructibus morbos prouenire statuit. Semina morborum inferioris globi in cibo & potu delitescere docet, atque esse illas impuritates, quæ separantur, & consuetis viis expelluntur, dum omnia in corpore rectè administrantur. Vbi autem errores contingunt, functionibus naturæ vitiatis semina morborum radices agunt in corpore humano, quæ statis temporibus morbos pariunt. Priusquam autem impuritates ac semina morborum radices in corporibus formare possunt, adsit oportet opportunitas, tum ex debilitate balsami innati & spirituum mechanicorum, tum ex proprietate eorundem spirituum consentiente cum seminibus morborum. His enim confluentibus succedere morborum generationem. Deinde etiam ex cœlestiũ aëriorumque seminum fructibus, seu ex aere & spiritu, quẽ attrahimus, morbos oriri statuit. Etsi enim fructus cœlestes, ex quibus alimentum animalibus suppeditetur, inuisibili corporum specie attrahantur, & qualitates & corporeas coagulationes respuant: tamen vbi ad animalium anatomiam peruenerint, ibi coagulationes & signaturas recipere corporibus visibilibus & inferioribus proprias, tradit. Totam autem varietatem fructuum superioris globi ita explicat. Resolutiones, inquit, cœlestium & aëriorũ seminum aut conditiones nutrimenti referunt sinceras, in quibus nullæ medicamentorum proprietates, vel venenatæ vel sensu vel effectu deprehenduntur, quales obtinent aquarum dulcium, tritici, hordei, lactis, vini proprietates, quibus tanquam domesticis alimentis spiritus vitales alimentum sufficiunt: aliæ resolutiones & fructus admixtas habent tincturas & proprietates medicamentosas, sed leuiores, lactucarum, cassiæ, mannæ, vini meracioris, aceti, agrestæ & similium, è quibus catarrhi, tusses, horrores & leuiora symptomata proficiscuntur. Nonnullæ verò planè medicamentosæ sunt, in quibus opij, mandragoræ, cicutæ, solani, scammonij, agarici, flammulæ, persica

Morborum generatio sec. Seuerin.

persicariæ, aronis, vitrioli, aluminis proprietates ostenduntur. Postremò sunt fructus siderum, in quibus venenatæ proprietates arsenici, auripigmenti, sulphuris, doronici, aconiti, napelli apparent; atque hinc epidemios morbos deducit.

Verum de absurditate huius dogmatis, quo statuit, ex seminibus, quasi plantas, morbos progenerari, cùm antea dictum sit, actum agere nolumus. Et imprimis, quæ de morbis & fructibus superioris globi differit Seuerinus, multa absurda, nisi aliter, quam verba sonant, explicentur, continent. Hoc quidem concedimus, morborum epidemiorum caussas magnam partem ab astrorum influxu peodere, & ex aere & spiritu, quem attrahimus, oriri: quod autem quid opiatum, arsenicale, auripigmentale & aliud huiusmodi fructus cœlestium corporum & resolutiones cœlestium seminum sint, id admitti non potest. Materia enim talium μιασμάτων quæ aeri insunt, & cum spiritu attracta corpora inficiunt, non à cœlo defluit, sed in inferioribus cōtinetur: eáque cœlestia corpora variè agitare, disponere, miscere & alterare possūt: de qua re de pestis generatione dictum.

Morborum differentia sec. Quercetanum. Verum Recentiores Chymici plerique ipsi absurditatem huius dogmatis animaduertunt, vt antea etiam dictum, & propterea, etsi & ipsi tria Chymica principia defendant, semina tamen morborum, eo modo, quo Seuerinus, statuere vix audent, sed tribus principiis contenti ad ea omnes morbos reducere conantur. Ita Quercetanus, *in defensione contra Anonymum, cap.* 18. seminum vix vllam facit mentionem, sed mercurium, sulphur & salem omnis generis virtutibus, facultatibus & proprietatibus prædita esse dicit; à quibus infinitæ varietates, colores, sapores, odores & id genus alia prouenjant, quæ à tempetie sua alterum consortio excurrentia morbos varii generis procreeot. Si sulphur immoderatius luxuriet, varias inflammationes inducere scribit, variique generis febres, præter alios effectus narcoticos, quos suscitet sulphur narcoticum ex spiritibus narcoticis, qui idem præstent, quod vinum meracius, aut eius vel vsus lolii, papaueris, hyoscyami, cicutæ & similiū, quæ non frigida sua qualitate, sed soporifero suo sulphure somnum conciliant. Ex mercurialibus acidis & acribus vaporib. deducit epilepsias, apoplexias, paralyses & omnia deflusionum ac catarrhorū generaqui quidē affectus si veneno aliquo aut malignis & contagiosis spiritibus stipentur, epidemios, venenosos & contagiosos morbos inuchi statuit. Ex salibus originem habere opinatur erosiones internas, apostemata, vlcera, dysenterias, hæmorrhagias, & ex eorum resolutione ardores vrinæ & stranguriam. Et ex diuersorum salium varietate diuersorum salinum varietate diuersa etiam vlcera, apostemata, erosionū genera, pei ponticum, austerum & acerbum eorum spiritum, vt & varias colici doloris species induci statuit. Ex salium coagulatione deducit tropos, scirrhos, & articulorum tumores ac nodos & infinita obstructionum genera. Idem tamen Quercetanus, *e.d.cap* inficias ire non vult, ex qualitatibus elementaribus in corpore nostro nasci morborum genera quædam, sed relollacea Chymicis dicta, qualia etiam ab excrementitiis & feculentis humoribus tetentis, & superabundantibus prouenjant. Nimirum ex flatuum simpliciter aereorum & spirituosorum copia, ex aqueis serositatibus, nec non terrestribus fecibus varios affectus indies generari concedit, sed eiusmodi morbos exiguas & parùm firmas radices agere, qui bus vel leuissimis ab elementaribus remediis, iisque calidis, humidis, frigidis, siccis satisfieri possit, docet. Exempli gratia: Aerii flatus intestinis inclusi & distendendo colicos dolores parientes, nullo negotio carminatiuis, vt vocant, clysteribus discutiuntur; serositas aquea & superflua humiditas medicamentis exsiccantibus absumitur.

De morbis quoque, quos ex fructibus superioris globi deducit Seuerinus, multò cautius Quercetanus sentit & philosophatur. Dicit enim eū Feroelio, esse morbos quosdam occultos, qui ex influxibus cœlestibus progignantur, & quibusdam hominibus peculiari quodam astrorum influxu aut cōstitutione, aut malignorum planetarum concursu accidant. Neque etiam in aliis morbis semper ad semina recurrit; & ex iis quendam quasi homunciorem cum Paracelso, aut plantam & arborem, sicut Seuerinus confiruit, sed potius illius tribus principiis contentus est. Quod etiam facit *in Tetrade affect. capitis*, vbi ex hisce tribus principiis plerorumque morborum caussas reddere conantr.

Negandum tamen non est, eundem Quercetanum, studio imitandi Seuerinum, & locutionibus eius assuetum interdum seminum facere mentionem: non tameo, quod Seuerinus facit, perpetuo filo ex seminib. morbos deducit, sed principiis tribus conceptus est, morbosque plerosque nitiosos, acres & acutes, aluminosos, ponticos & astringentes, ad vitriolatos & acidos; ad sulphura fœtida, soporifera, narcotica, leptica & arsenicalia & pestifera refert. Ergo posthac, cum quædam de generatione morborum secundum Chymicorum sententiam dicenda sint, verbis quidem Seuerini vtemur: per semina tamen & radices morborum nihil aliud, quam caussas morborum secundum alios saniores Chymicos accipiemus: ne toties contra eandem opinionem disputare opus sit.

Morborum differentia sec. Chymic. principia. Commodissima proinde inter omnes, quas afferunt Chymici, est distinctio morborū è tribus principiis & caussis petita: modo in iis, de quo etiam supra dictum, distinguendis satis sibi constarent Chymici, aut sua dogmata clarius explicarent. Nam de mercurio & hic res valde intricata est. Si enim, cum D. Petræo, *disser. 9. thes.* 31. Mercurium non quemlibet humorem esse dicaot, sed primigenium & substantificum partibus omnibus, sensum motumque largientem: (quo, vt puto, à nostra opinione non dissentit, qua supra statuimus, mercurium esse spiritum rebus insitum) quomodo morborum caussa est? Si verò mercurium pro caussa morbi acceptum, ex eodem D. Petræo, quis dicat esse mercurij naturalis excrementum, & quidem phlegmatoon video, quomodo à Tartaro, à quo catarrhos oriri statuit Seuerinus, eum distinguant Chymici.

Morbi ex Sale. Salis & Sulphuris differentiæ manifestæ suot. Etenim & acidum, & amarum, & salsum in corpore colligitur & vomitu reiicitur. Ac memini sæpius tā acidum humorem in ventriculo quibusdam collectū fuisse, vt etiam antequam vomitu reiceretur, & dum adhuc in ventriculo contineretur, illis inde dentes stupescerent. Exdeo salium differentiæ in vlcerib. vatiis manifestæ sunt, in scabie, cancro, dysenteria, ardore vrinæ & similibus.

Morbi ex Sulphure. Sulphuris quoque differentiæ non solùm in febrib. & inflammationibus apparent; sed & in effectibus narcoticis, in quibus ab internis humoribus sulphure narcotico abundantibus idem accidit, quod post potū vini meracioris, aut assumptū lolii, papauer, opium, cicutam & similia comedere solet. Nā hæc, quæ talium vsum comitantur, accidentia non à qualitate frigida prouenite, sed à vi narcotica, non solum Chymici, sed & inter Galenicos Clarissimus Platerus & alii statuunt.

Tartarum. Pertinent ad hanc diuisionem & morbi Tartarei. Inter reliquas enim morborū caussas frequēter Chymici Tartari faciunt mentionem, tartareorumque morborum. Imò Tartarum hodie omnium empiricorum Chymicorum refugium est, quos morbos ignorant, ex tartaro oriri dicunt. Sed pauci quid

tartarum sit explicant. Paracelsus, *de morb. tartar. lib. 5. cap. 1.* in Galenicos inuehitur, quod morbos tartareos vocent arenam, calculum & lapidem; cum appellatio ista sit metaphorica: in Medicina verò propriè esse loquendum, & res à natura sua denominandas. Longè verò aliam rationem esse calculi hominis & calculi riparum, item arenæ hominis & riparum. Perinde eos facere, ait, quia soliditate hunc morbum appellant calculum vel arenam, ac si quis simiam hominis nomine dignetur. Ipse verò propriè ac genuino vocabulo tartarum appellandum censet. Caussam si quæras appellationis, plerisque hanc af-
Tartarum vnde dict. ferunt, quod tartaro, quod in vino reperitur, simile sit. Ipse verò, *loco allegato*, hanc affert: quia oleum, aqua & tinctura ex eo conficiuntur, quæ ægrotantes non aliter atque inferni tartarus, incendunt ac vrũt. Verum enim verò calculus etiam in homine non solum ab externa forma & ob soliditatem cum aliis calculis communem ita appellatur, sed etiam ob materiam & internam coagulationem. Tartari verò vocabulum siue ob conuenientiam cum tartaro vini, siue cum tartaro, id est inferno petitum sit, æquè à similitudine petitum, sicut calculus vel arena; neque ab ipsa essentia desumta est ista appellatio, atque ita propria non est.

Deinde longè latius ab aliis vox tartari extenditur, quam vt calculo solum attribuatur. Nam non solum, vt mox dicetur, materiam duram & coagulatam hoc nomine appellant, quales sunt calculi, arena, tophi in arthriticis; sed etiam materiam mucilaginosam, imò quæ sub humoris adhuc forma est, qualis colicam, rosiones & dolores varios in ventriculo generat. Ac proinde cum tot diuersis rebus tartari nomen imponant, iis æquali modo & ratione non competit, atque ita planè proprium, quod Paracelsus requirit, non est. Sed vtantur sanè isto vocabulo, verum concessa eadem licentia Galenicis & hac lege, ne ipsi planè ad vocabula Paracelsica adstringantur, atque ea conditione, ne & illi vocabula apud dogmaticos multis seculis vsu trita reiiciant.

Rem ipsam ergo videamus, & an hac quoque in
Tartarum quid. parte inter Chymicos & Dogmaticos pax iniri, reique huic aliquid lucis afferri possit, tentemus. Clara atque perfecta aliqua tartari definitio apud Chymicos non exstat. Paracelsus quidem, *de Tartar. lib. 1. cap. 1.* definit tartarum, quod sit morbus Lephanteus & lapillosus, id est, bolaris, mediæ inter bulum & lapidem substantiæ, prohibens naturæ effectum & virtutem. Aliis Chymicis tartarum est impuritas illa in alimentis, sub forma quidem resoluta, vt discerni nequeat, ad coagulationem tamen & naturam lapideam tendens. Alij ex Paracelso tartarum dicunt excrementum per eius spiritum coagulatum.

Commodissimè autem ij hac de re loquuntur inter Chymicos, cum quibus & Galenici non pauci consentiunt, qui dicunt succum quendam lapidescentem, vt Fallopius, & Mathiolus appellant, seu materiam quandam coagulationi natura sua aptam, vt Paracelsus, *loco allegato*, nominat, passim in terra reperiri. Hunc succum cum alimento à plantis attrahi, & per plantas, quæ animalium alimenta sunt, in ea transferri. Si tamen omnia sese rectè habeant, materiam illam ab vtili alimento separari, & è natura excerni. Si autem vel ob coctricis separatricis vel excretricis facultatis debilitatem, vel ob eius succi in alimento copiam, omnis in ventriculo secerni & hunc expelli non possit: in reliquum corpus transire, & in corpore cumulari, atque vbi materiam viscosam, mucilaginosam, crassam, terrestremque apprehendit, eam coagulare, & quidem in corpus eius naturæ, ex qua primum ortum habet, ex qua plantæ & vegetabilia illum hauserunt, limosum, argillosum, arenosum.

Qua in re pro regionum, terrarum & aquarum varietate magna est differentia, atque aliæ terræ & aquæ sunt puriores, aliæ impuriores; vnde vini & frumenti, hincque parati cibi & potus magna est diuersitas; suntque alia salubria, alia insalubria, quæ colicam, calculum, arthritidem & alios morbos generãt. Etsi verò huius tartareæ materiæ, quam appellant, præcipua separatio fit in ventriculo: tamen quod in ventriculo non separatum est, in reliquis coctionibus postea separatur. Atque hinc fit in renibus & vesica calculus, in articulis arthritis & alij morbi generantur.

Quatuor autem Tartari genera constituunt, vi- *Tartari differentia.*
scosum, bolare, arenosum & calculosum; atque aliud plus salis, aliud minus in se continet: vnde etiam maiores aliud, aliud minores dolores excitat. In spiritum enim salis cum tartaro, seu spiritum tartareum referunt omnes dolores, punctiones, vellicationes, anxietates & similes molestias. Imò in tartaro omnium salium species, communis, aluminis, vitrioli, petræ, gemmæ, marini, aronis, alkali, aceti, vrticæ, persicariæ contineri, atque hinc varias morborum tartareorum differentias oriri existimant.

Neque planè hæc abs re dici, & multorum morborum causas à tali ad coagulationem tendente salsa vel tartarea, aut quomodocumque appellare libet, materia pendere, multa docent. Quò enim vina sunt magis insalubria, cò plus tali materiæ tartareæ in se continent, & arthritidem, calculum, colicam, similesque morbos generant. Hinc quoque accidit, vt vina defecata non defecatis longè salubriora sint, & vina illa, quæ tali materia abundant, qualia sunt Morausea, iterata defecatione fiant salubriora. Eodem modo sese res habet in cereuisia. Apparet quoque talis materia manifestè in tophis Arthriticorum: sicut & ipsa vrina eam satis prodit, quæ quamuis clara & pellucida apparet: postea tamen, si turbatur, magna pars matulæ materia quasi limosa, & quæ sæpe farinam laterum refert, impletur, quæ vitro tenaciter adhærescit, vt vix inde auelli possit, & si sponte etiam sine omni calore violẽto exsiccetur, saltem satis prodit. Excrementa autem arguunt humores in venis contentos.

Postquam hæc ita in genere de morbis & morborum & symptomatum differentiis agendum, & quomodo è suis principiis omnia ea deducant Chymici, monstrandum esset. Verum tractatio illa peculiarem operam requirit, quam in alium locum reiicimus. Breuiter tamen quædam exempli loco ex Seuerino & Scheunemanno afferre libet.

Et primò morbos vẽtriculi quod attinet, eos ple- *Morbi ventriculi ex*
rosque ex impuritatibus tartareis deducũt. Si enim, *tartaro.*
inquiunt, mucilago, bolaris, lutosa, alumniosa & styptica ventriculi latera obduxerit, sequitur oppilatio Spiritus Vitæ, omnium actionum naturalium auctoris, qui veluti captiuus & sepultus cum suas vires exserere nequeat in alimentum, & separationem puri ab impuro instituere, tarda coctio inde instituitur, ventriculi imbecillitas, compressio, nausea & alia. Si autem spirituum tartareorum potentiores sine tincturæ, & innatos spiritus planè vincant, meatusque planè obstruant, perfecta sequitur ἀπεψία & corporis ἀτροφία. Quod si spiritus salini fortiores materiam sabulosam & lapideam inuenerint, eamque in arenas & calculos conuerterint, generantur in ventriculo & intestinis lapides. Si verò impuritates istæ spiritibus peregrinis insignitæ fuerint, alimenta in peregrinam naturam conuertuntur, & ructus ac nidores exoriuntur: & si Vomitiuas, Helleborinas, aut Antimoniales proprietates habeãt, nauseam vomitumque excitant. Si vero mucilagines istæ tartareæ salis acetum & corrosiuorum tincturas habeant, dolores in orificio ventriculi inprimis inducunt,

ducuntur, stomachi ardores, morsus & similia. Si verò eadem mucilago spiritus Salis vitriolati acidi obtineat, magna corrodendi, dissoluendi & consumendi vi præditos, sequitur bulimia & lupina & canina appetentia: cum spiritus isti famelici repentè & quasi vno momento, quod ablatum est, arripiunt & consumunt. Nam secundum ipsorum opinionem, vt Seuerinus hac de re scribit, spiritus esuriunt, attrahunt, concoquunt, coagulant, & quò potentiores sunt, eò velocius huiusmodi ministeria absoluunt.

Verum concedamus sanè ab humoribus vitiosis, qui siue tartarei, siue aliter nominentur, iam nō disputo, in ventriculo contentis eius actiones lædi. Docuit enim iam olim Hippocrates, *de prisca Medicina*, quē locum iam semel atque iterum citauimus, si humor amarus, acutus, acris, æruginosus in viscera effundatur, maximos inde dolores, tormina & anxietates oriri. Neque in eo difficiles sumus, si varias doloris, ardoris, morsusque in vētriculo differentias ex variis salium generibus deducere conentur Chymici. Nam experientia ipsa docet, varias ciborum & humorum in ventriculo & vicinis locis fieri corruptiones, humoresque nunc acidos, nunc amaros, nūc salsos, nunc æruginosos generari. Et optarem hic æquior fuisset Chymicis Erastus, & quæ in rebus naturalibus fiunt, diligentius perpendisset, & inprimis in operibus Chymicis sese exercuisset, quod si fecisset, nec alia quædam, nec ista, *part. 4. disp. aduersus Paracelsum pag. 229.* scripsisset. *Cum eadem,* loquit, *& mordicantia vniuersa propter spiritus salis latentis continuum soluere arbitratur, nimirum auriculas protendit Seuerinus. Non enim quicquid erodit & mordet, salem participat. Equidem non exstitit quisquam sanæ mentis homo dictum -est hunc mundum creatum, qui omnia acria & mordacia salem in se habere actu putaret. Taceo, quod acetum acerrimum plus mordet salibus plurimis; in quo qui plus, quam in illis, quærit salis, in Sole cum factiosis istis quærit tenebras.* Hæc Erastus. Certè antiqui plerique salem nil nisi partes terrenas adustas esse dixerunt, tales que in acribus & amaris plurimas inesse, concesserunt. Et an non acetum plurimum salis in se contineat, facilè, si voluisset, experiri potuisset Erastus. Etenim si leui etiam calore humidum in aceto euaporet, sal remanet, qui in aceto reuera fuit, neque vlla vstione genitus est.

An omnia acria propter salem.

Attamen hæc, quam ponit Seuerinus, non vnica caussa est læsarum actionum ventriculi, & malè negligit intemperiem sine materia: cum ipsa experientia doceat, vt antea quoque dictum, ventriculum, sicut & alias partes, refrigeratas, calefactas, vel alio modo à naturali statu deiectas officium suum facere non posse.

Sed generationem morborum secundum Seuerinum pertexamus. Generantur secundum Seuerinū morbi ex impuritatibus istis permistis vel sinceris. Ex permistis generantur morbi sulphurei, fœtidi, febrium symptomatibus, id est, siti, calore, linguæ amaritudine, capitis dolore, frigore, horrore molesti, quos vulgò Febres appellamus; ipse verò rectius à radicibus sui nitro sulphureos dicendos putat. Statuit enim febres habere semina & radices, in quibus sulphuri impuro, fœtido, resoluto, mucilagines ac spiritus salini nitrosi permisceantur. Statis ergo temporibus, dum germinare incipit minera nitrosi sulphuris, horrores, rigores, pandiculationes, oscitationes, & similia symptomata, pro differentia nitrosi sulphuris, induci existimat. His floribus superficialibus, acetosis, frigidis, mercurialibus exhaustis, vapores & spiritus sequi pingues, inflammabiles sulphuris, salium tamen commixtione transplantati naturam magis referentes, qui nota febrium symptomata inducant, donec, resolutis spirituum inimicis tincturis & quocunque euacuatis modo, naturæ quies concedatur, sed cum recidiuæ metu suspecta.

Febrium generatio sec. Seuerinum.

Longè tamen aliter de febrium origine philosophatur Scheunemannus è Paracelso, *in libro de morbo sulphureo Cagastrico pag. 79.* Is enim feces tartari cum sulphure excrementitio, vna cum mercurio & sale ex digesto in ventriculo congregari, & in vnum quasi globum coagulari, globumque hunc per varias digestiones quasi circulos augeri & incrementum sumere statuit: vt non malè massa illa lapidi Bezoar comparari possit. Et hunc globum quoties ictu cœli percutitur, accendi putat. Quo accenso subitò fumū adscendere, aëremque inficere, vnde fiat leue frigus, rigor, quem tremor, frigus & tandem calor insequatur, scribit. Calorem autem hunc tam diu durare, quam diu hæc massa ardeat. Ratò etiam vnica vice absumi, cum successiuè generatus, & ex pluribus quasi corticibus coagulatus sit hic globus. Dominari autem in cuiusque circuli cauitate mercurium, qui dum exitum quærit ventum moueat, qui flammam exstinguit. Postea alio circulo accenso alio paroxysmo, atque hinc quot circulis, vt appellat, vel lamellis potius massa ista componitur, totidem paroxysmis ægrum tentari; tota verò massa absumta, febrem terminari statuit. Cum autem cœlum 24. horarum spatio semel reuoluatur, 24. horarum spatio accendi semel hunc globum, & hinc paroxysmum excitari singulis diebus docet. Ex globo simili in epate generari febrem tertianam scribit.

Febrium generatio sec. Scheunemann.

Verum enim verò & hinc conciliatio quædam Chymicorum & Galenicorum tentetur. Galenici negare non possunt humorum in febribus inflammationes; etsi alij cum putredine, alij sine putredine eam fieri statuant. Concessimus etiam supra, inflammabilitatem à sulphure dependere. Et si quid præterea lucis doctrinæ febrium è suis principiis afferre possent Chymici, illud libenter admitteremus.

Qua in re vt Chymicis iniqui non sumus: ita illi contrà Galenicorum dogmatibus æquiores esse debebant. Primò enim distinguenda est Febris a caussa. Caussa est materia, quam illi appellant nitro sulphuream; ab illius accensione calida intemperies in toto corpore exoritur, ob quam partes omnes ad suum officium exsequendum ineptæ redduntur; quæ partium præter naturam dispositio Febris appellatur. Deinde nec humorum nomen planè reiiciendum. Nunquam enim nitrum vel sulphur vomitu eiicitur, per aluum excernitur, aut sudore euacuatur, sed humores solum. Et concedatur sanè propter sulphur humores accendi; tamen ideò humorum nomina reiicienda non sunt. Accenditur vinum & eius spiritus, olea, resinæ, ligna & alia multa: quorum tamen nomina non reiiciuntur.

Scheunemanni v. opinio planè ridicula est, & hoc ipso satis testatur, se in Paracelsi dogmata iurasse, atque parùm sollicitum fuisse, quam dogma aliquod rationi vel experientiæ sit contrarium, modò Paracelsi fuerit. Qua enim, quæso, vel leuissima coniectura probare poterit, talem globum ex lamellis pluribus, instar lapidis bezoar, cum in ventriculo, tum in epate generari, atque inde febrem, & febrium periodos ac paroxysmos, eo, quo antea dictum modo, prouenire? Et certè magnum illum globum, & multas lamellas seu circulos, vt appellat, è quibus constituitur, esse interdum oportet; cum scribat, totidem paroxysmis ægrum tentari, quot circulis massa illa componitur.

Scheunemanni absurda de febribus opinio.

Colicam postea ex mucilagine tartarea stipticis & acetosis spiritibus permixta produci statuūt hoc pacto. Si λειτουργία corporis humani impedita, tartareæ feces & mucilaginosa impuritas in ventriculo & intestinis non separentur & expellantur, mucilaginosa impuritas radices primò collocabit, quæ continua nutritione incrementa sumet, donec digestis

Colica caussa sec. Seuerinum.

tempori

temporibus paroxysmos excitabit, spiritibus acutis per intestinorum orbes motis. Si tamen renes & vesica mucilaginibus tartareis & ipsa obducta sint, impressione spirituum ex minera Colicæ prodeuntiũ ad paroxysmum incitabuntur. Ex iisdem enim impuritatibus, quamuis separationum & exaltationum gradibus differentibus, colicos & nephriticos dolores proficisci statuunt.

Quibus si vnam saltem Colicæ caussam proposuit Seuerinus, de nomine cum eo non litigabimus: cum res plana sit, dudumque ex pituita vitrea colicam generari Galenus docuerit. Si verò caussam istã solam Colicæ statuit, valde errat. Cum à flatibus intestina distendentibus acutissimos dolores colicos excitari posse, notissimum sit, neque acrimonia sua flatus dolores excitent, sed distensione: & proinde quam primum via, quæ ipsis occlusa erit, patefit; dolor cessat, & sæpe vno clystere omnis tollitur: & plus non rarò ex clystere in talibus doloribus commodi quàm ex operosis Chymicorum medicamentis percipitur.

A veritate verò alienum est, quod *cap.* 13.*p.* 334. acutissimos dolores tantum à spiritibus salium acutis fieri scribit: dolores verò, qui à contusione, sectione, vstione, externa calefactione vel refrigeratione contingunt, telollaceos vocat. Omnium enim hominum, qui à condito mundo vixerunt, sensu constat, vix vllos acerbiores dolores esse, quam quos distensio, sectio, vstio &c. parit.

Inflammationum generatio sec. Seuerin. Inflammationum postea generationes & differentias hoc modo describit Seuerinus: Seminales radices, inquit, horum morborum ad matrices proueniunt non solum in forma resoluta & liquida, sed in forma vaporosa & spirituali, & continua nutricatione & fermentatione digesta maturitatum & separationum tempora expectant, quibus instantibus spirituum erumpit ebullitio. Ac tum explicantur signaturæ in spiritibus antea delitescentes, colores, sapores, odores, caliditates & cęteræ qualitates, & ex nutrimẽtis assiduè attractis corpora constituũt principiorum sciẽtiis cõsentanea, putulẽta, mucosa, sanguinea, cruenta, coagulata, resoluta, graueolẽtia, rubicunda, nigra, flaua, varia, acria, erodentia, aspera. Spiritibus postea absoluta reuolutione euanescentibus, relictam impuritatum sentinam vitalis balsamus discutit, consumit, aut per vias conuenientes expellit.

Inflammationum autem species ex proprietatibus spirituum sulphureorum deducit. Arsenicales enim spiritus bubones constituere, & inflammationes pestilentiales dicit: Auripigmentales, pleuritides, sed non solùm in pectore, sed in cerebro, pulmonibus, corde, epate, liene, ventriculo, carnibus: Sulphureos, prunellas, cerebri, pectoris, ventriculi, epatis, gulæ & omnium partium.

Galenum verò, aliosque Medicos ex copia sanguinis, si exercitia immoderata, casus, contusiones vel similes caussæ accesserint, à quibus vase sanguinem continentia patefiant, inflammationes generari statuentes reprehendit, negatque ex sanguinis extra vasa sua effusione inflammationes veras generari; nisi in sanguine semina pleuritidum, prunellæ, pestis, arsenicalia, antimonialia, sulphurea maturitati vicina, antea delitescãt, quæ occasionem opportunitatẽque nacta ad ebullitiones & paroxysmos excitentur.

Vlcerum generatio sec. Seuerinum. De vlcerum verò generatione ita statuit: si ex innata balsami infirmitate siue errore ob immoderatam diætam in mumia sanguinis, carnium, synouiæ defectus separationis puri ab impuro contingant, relicta impuritate salium corrosiuorum scientiis insignita, si hoc frequenter accidat, & potens sit tinctura seminum corrosiuorum, transplantata mumi sanguinis, carnium vel synouiæ radices introducent, & continua nutricatione ex similibus impuritatibus fomentis acceptis digestis temporibus fructus producent radicibus consentaneos. Cancri nimirum radices & fructus conferre statuit salia ferruginea, quæ in carnibus, venis, mẽbris Martis anatomiam referentibus hospitium nanciscantur, vt in facie, labris, mammis, pectore, vtero interdum. Herpetem, lupum, radices habere æruginosas cancris finitimas, & in carnibus musculosis artuum & pectore sedes quærere. Hydropica vlcera crurum propria aluminosas habere radices: Pruritum, scabiem nitrosis, vitriolatis & lenioribus tincturarum proprietatibus constare, locisque omnibus fructus emittere. hinc etiam doloris, caloris & similium symptomatum caussas reddendas esse.

Caussa externa inflammationum. Verum multa in his & falsa & absurda continentur. Nam primò contra experientiam negat, quod casus, contusiones & similes caussæ externæ inflammationes veras generent: cum id quotidie fieri, lippis & tonsoribus notum sit. Hoc quidem verum est, si sanguis impurus sit, & vitiosi humores in corpore contineantur, talesque caussæ externæ accedãnt, inflammationes periculosiores fieri: nihilominus & si in corpus purum tales caussæ incidant, inflammationem in eo excitare possunt. Quæ verò sine caussa externa generantur inflammationes, eæ non ex seminibus, quasi plantæ, pullulant; neque colores & reliquæ qualitates, ac pus, quod in iis varium generatur, spirituum illorum opera sunt, (hæc enim omnia ita sine ratione à Seuerino proferuntur) sed res ita sese habet, vt longa obseruatio, causarumque omnium diligẽs consideratio, ac curatio felix hactenus comprobauit, quoties in corpore vitiosi humores cumulantur, natura si per vias consuetas eos non possit expellere, ad loca ignobiliora, glandulas & externas partes solet propellere. Vbi cum sanguine extra vasa effusi cumulatique calorem concipiũt & corrumpuntur, vnde dolor, inflammatio, coloresque cutis varij, pro humorũ contenti varietate oriuntur. Quod tamen vbique natura solet facere, nec hic omittit sed vtile ab inutili separat, & hoc, vt corpori alendo ineptum, quantum potest, alterat & elaborat; vnde puris, pro humorum contentorum varietate, varietas. Idem ferè de vlcerum generatione dicendum: quæ etiam fiunt impuritatibus in corpore latentibus ad exteriora expulsis.

Vlcerum differentia ex principiis Chym. In differentiis inflammationum & vlcerum explicandis, si ex principiis suis lucis quid afferre possunt Chymici, libenter id recipimus. Etsi enim planè, quod contra Chymicorum sententiam nonnulli obiiciunt, iidem affectus in vlceribus & inflammationibus non appareant, quales si in cute extra arsenicum, auripigmentum, vitriolum, alumen, vel simile quid cuti applicetur, conspiciuntur: tamen propterea nihil tale adesse, dicendum non est. Differunt enim sal & sulphur animale à sulphure & sale vegetabili; & quæ ex terra attrahuntur salia & sulphura in vegetabilibus mutationem & alterationem quandam accipiunt; maiorem adhuc in animalibus: nunquam tamen planè naturam suam exuunt. Vnde postea ab aliis humoribus separata & per se existentia satis adhuc suam naturam produnt vt in bubonibus, carbunculis, cancro & aliis vlceribus animaduertere est.

Doloris caussa. Tandem doloris causas in genere quod attinet, causam doloris tribuit spiritibus salis resolutis. Vbi quidem facile admittimus, salsa & acria, atque omnia, quæ partes sensu præditas vellicandi vim habẽt, dolorem excitare posse: verum hanc solam doloris caussam non esse, & grauissimos quoque dolores à sectione, tensione, vstione prouenire antea diximus. Sicut & excessus qualitatum primarum, præcipuè calo

caloris, maximos dolores parit. Quis enim ignorat quantos dolores vstio inferat? At certè ignis dolores non excitat per spiritus salis, sed caliditate nimia.

An doloribus saporum nomina attribuenda.

Quod postea Galenum reprehendit, quod contra Archigenem disputans, negauerit, saporum nomina doloribus accommodanda esse: Verum est, à Galeno hoc factum, 2. *de locis affectis cap.* 9. neque planè iniuria. Nam quilibet sensus habet sua propria sensibilia obiecta, quæ ab aliis sensibus percipi non possunt. Proinde sicut color non potest percipi ab aure: ita sapor à tactu deprehendi non potest, quatenus talis. Aliàs autem non negatur, res sapidas diuersas diuerso modo tactum afficere, aliúmque dolorem à re salsa, alium ab acida, alium ab amara, alium ab austera excitari. Sed hoc non fit à sapore, quatenus sapor, sed re, cui sapor inest. Id quod ipse confitetur Seuerinus, dum addit; Linguæ quidem officium esse, saporum discrimina discernere: affectiones verò & impressiones saporibus cohærentes non solùm in lingua, sed & in aliis multis partibus percipi. Quod cum nec Galenus negaturus sit, frustra hic à Seuerino reprehenditur.

Dolorum vehementia vnde.

Denique non à neruorum partibus insitorum copia vel raritate dolorum differentias deducit, sed loca ea vehementissimos dolores pati statuit. quæ confluentiam habent cum salibus potentissimis, siue in quibus spiritus salium acutissimi latent, & ad extremitates ducuntur, vt orificium ventriculi, intestina, renes, vesicam. Viscera verò tantis doloribus non affligi, quia non constent ex salibus, sed potius boli & sulphurearum terrarum naturam referant, in quibus spiritus obtusi & insipidi sint.

Verum in re manifesta ludit. Certum enim est, & omnium hominum sensus id testatur, omnes partes sentire & dolere propter membranas seu nerui partem membranosam; eaque quæ destituuntur partes, nullum sensum habere. Itaque παρεγχύματα viscerum non sentiunt non quia spiritus salis non habent: sed quia non sunt membranosa, sed carnosa. Et si quem sensum habent, habent propter membranam ambientem. Reliquæ partes, quæ membranas & neruos multos habent, exquisitum etiam sensum habent, & proinde grauissimos dolores perpetiuntur, vt in oculis, auribus, pleura, ventriculo, vreteribus, vt & vesica, videre est, quæ non solum à caussis internis, sed & externis, in quibus ad spiritus salis confugere non potest Seuerinus vehementissimos dolores patiuntur. Sed quò non abripit nimium nouandi & sectarum studium.

Scheunemanni Medicina Reformata.

Cæterum cum peculiari modo ad tria Chymica principia omnes corporis humani morbos reducere conatus sit Henningus Scheunemannus, in libello, cui titulus, *Medicina Reformata, seu Denarius Hermeticus, Philosophicus, Medico Chymicus*: & libellus hic ab illo, qui eum post mortem authoris edidit, verè aureus nominetur, & veræ Medicinæ fundamentum perhibeatur, in quo morborum vera caussa & cura Paracelsica apertè doceatur, quomodo vno remedio 100. morbi curentur, cum nunc via 100. remedia vni morbo sufficiant: atque ipse autor, *in præfatione*, se id, quod post Hippocratem nullus à bis mille annis præstare ausus fuerit, quodque Ioh. Quercetanus pollicitus fuerit, at morte immatura præuentus vel rei difficultate deterritus, persoluere nequiuerit, aggressurum promittat: operæ pretium fuerit, hîc, vbi de morbis & morborum caussis agimus, quædam eius loca obiter perpendere.

Decem morborum caussæ Scheunemanni.

Proponit Scheunemannus, *p.* 15. ante omnia 10. morborū caussas, atque inde libellū suū denarium Medicum inscripsit: Mercurium pneumosum, mercurium cremosum, mercurium sublimatum, mercurium præcipitatum; sulphur coagulatum, sulphur resolutum; salem coagulatum, salem calcinatum, salem resolutum, salem reuerberatum.

Principia Scheunemanni incerta.

Vbi principio meritò hoc in eo desideratur, cum vltra istum numerū, nec citra illum, in rebus quicquam reperiri neget, vt caussas horū principiorum reddat, neque nos in fundamento reformatæ huius Medicinæ dubium Lectorem relinquat. Mira certè philosophandi ratio est, tot noua Entia in censum naturæ inducere, nec vllo modo ea probare. Neque enim quia mercurius vulgaris, sulphur & sal, quæ nomine principiorum hîc intelligi rectè negat, arte Chymica & igne sæpe violento, possunt sublimari, calcinari, reuerberari, præcipitari: idem etiam in corpore humano fiat, necesse est; aut tot quoque mutationes spiritum insitum & humidum radicale pati oportet; aut tot erunt rerum naturalium principia.

Principiorum nomina sunt perspicua.

Deinde cum, secundum Epictetum, ἀρχὴ παιδεύσεως sit ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις: lectorem mox in principiis nominandis obscuris vocabulis detinere non debebat. Etsi enim ista sua principia definiat: nemo tamen Latinè doctus (cum tamen Latinè scripserit, aut certè voluerit) vocabula, pneumosus (etsi Græcus, quid πνευματώδης, aut πνευματικὸν sit, sciat) & cremosus (quanquam quid cremor vel crèmare sit, Latinus sciat) intelliget.

Mercurius pneumosus Scheunemanni.

Definit autem, *pag.* 16. Mercurium pneumosum, quod sit spiritus æthereus, ignis naturæ, vitæ nostræ proximum & intimum indumentum; corporis humani lumen & numen, omnium actionum motor & rector, qui in cerebri ventriculis hospitari creditur, &c. Dicam, vt & Galenici intelligant, Spiritus animalis definitur. Insitus potius dixissem; nisi in cerebro eum hospitari scripsisset; etsi nimis latè eius officium extendat, & omnium actionum motorem & rectorem constituat; cum tamen diuersa spiritus animalis & vitalis sint officia. Atque ita Galenicus cum rem intelligat, de nomine cum eo non multum disceptabit.

Spiritus animalis non est caussa spirituum &c.

Verum quod postea, *cap.* 2. hunc spiritum plurimorum morborū caussam constituit, hoc nulli Galenico, imò nec saniori & in Philosophia aliquomodo versato Chymico vnquā persuadebit Scheunemannus. Quis enim, quæso, credat, spiritum æthereum, corporis humani lumen, & numen, omniumque actionum rectorem, ita nonnunquā, vt loquitur, ingrossari, vt præter naturā in folliculis, membranulis & cauitatibus includatur, & subsistat; & visibilis ac materialis factus nomine priuetur, ac flatus dicatur, & in partibus, in quibus coarctatur, ἐμφυσήματα, inflationes seu apostemata (quid apostema esset, ignorauit: tumorē dicere debuit) ventosū procreet. Hoc certè est cœlū terræ & aquæ miscere, nō medicinā reformare. Excrementitij humores morbos & affectus illos producunt, nō spiritus insitus; qui longè nobilioris naturæ est, quam vt caussarum morbificarum & flatuū atque excrementitiorum humorum naturam induere possit. Vt iam de strumis, scrophulis, glandulis, bubonibus, steatomatis, atheromatis, meliceridibus & similibus nihil dicam, quos ex ingrossatione spiritus animalis ac etherei, seu, vt ipse loquitur, mercurij pneumosi deducit: cum nemo medicorum saniorum sit, qui ignoret, tumores istos partim morbos hæreditarios esse, & à semine vitioso originem trahere; partim ex succo nutriente prouenire, qui vel copia peccat, vel alio modo vitiosus est. Cum enim quælibet pars humorem affluentem sibi assimilare conetur, & natura, quæ nunquā otiosa est, etiam excrementa, quantū fieri potest, elaborare nitatur, iisq; formam aliquam inducat, vt non solū in fungis arborū, sed & in iis. qui corpori humano annascuntur, (de quibus videatur centuria 2 obseru. Guil. Fabritij, obs. 35. & 36.) videre est: pro cuiusque partis natura diuersi

tumores

tumores generantur, alius in carne, alius ad membranam, alius in glandulis. Hoc nimis crassum est, quod, *pag.* 24 ex hoc spiritu & mercurio pneumoso hydropis speciem, quæ tympanites appellatur, imò flatus in ventre & intestinis, ex quibus tormina, murmura, crepitus ventris, & ructus oriuntur, ac herniam flatulentã, imò hydrocelen & sarcocelen, & ne quid desit, enterocelen, (quasi verò ex flatibus illa primariò ortũ habeat) deducit. Ex flatibus quidem morborum istorum quosdã prouenire scimus: at flatus partim cibi vitio fiunt; non à spiritu illo æthereo, qui in cerebro hospitatur, vt ipse loquitur. Et proueniunt flatus non ab iis, quæ spiritu æthereo, quale vinum, sed quæ materia aquea & excrementitia abundant, vt in rapis & aliis eius generis videre est. Ideóque qui cum rei Medicæ vtilitate morbos eorúmq; caussas ad principia Chymica reuocare voluerit, longè alia via ingrediatur oportet; & mercurium morborum autorem longè aliter definire; nec tot diuersissimos affectus, strumas, scrophulas, nodos, glandulas, steatemata, atheromata, meliceridas, tympanitidẽ, tormina & murmura ventris, crepitus, ructus, pneumatocelen, hydrocelen, sarcocelen, enterocelen, varices confundere, & ad vnam caussam redigere decet. A caussis enim diuersissimis pendere, ipsa curatio docet. Quos omnes affectus si vnico illo suo primo Ente curauit Scheunemannus; boni publici caussa curationum illarum historias & testes annotare debuisset. Hominum enim manus hodie sunt oculatæ: credunt, quod vident.

Eodem modo non rectè paralysin & conuulsionem ab eadem caussa deducit; cum tamen habeant causas diuersas: imò illi iidem affectus à pluribus caussis proueniant, vt ex obseruationibus Medicis & libris practicorum notum.

Mercurius cremosus Scheunemanni. Mercurium deinde cremosum seu destillatum, *pag.* 14. definit arcam vitæ nostræ, ignis ætherei pabulum ac nutrimentum, verum lac virgineum, humidum radicale seu primigenium, primum & innoxium generationis subiectum, cremorem dulcem, liquidum, rarum, permeabilem. Humidum radicale, vt clarè & sine ambagibus dicam, definit.

Quòd verò, *cap.* 3. scribit, hunc mercurium siue à partibus solidis siue a cibo & potu segregatum potestate superiorum nonnunquam per ascensum & descensum tam diu circulari & rotari, donec cum tenuitate summas potestates summasque vires acquirat; & apoplexiam, paralysin, conuulsiones, epilepsiam, tremorem cordis, incubum, succubum (risum teneatis amici) ab hoc deducit; næ ? iterum affectus diuersissimos, & à diuersissimis caussis dependentes, confundit. Primò enim humidum radicale, quod definit, nunquam horum morborum autor est; neque ipsum in cibis est, etsi ex cibis, sed per multas mutationes, ex sanguine sc. purissimo fiat. Deinde etsi hos affectus plerosque nõ ex crassa pituita, quod plurimi opinantur, sed potius ex vaporosa & tenui materia oriri concedamus; atque si ob id ad mercuriũ, sed aliter, quam fecit, definiendum, eos reducere velit Scheunemannus, cum eo iam pugnare non velimus: tamen vaporosa illa materia, quæ hos affectus producit, non vnica est, sed specie in diuersis affectibus differt. Neque enim, quæ epilepsiam excitat, apoplexiam generat, & contra: & quæ palpitationes cordis efficit, vt sæpe fit in hypochõdriaca affectione, etsi melancholiam aut dolorem capitis exciret, non tamen apoplexiam vel epilepsiam tunc generat. Atque an hos morbos omnes manna mercurij curauerit, fides sit penes authorem.

Apoplexia generatio sec. Paracels. Et vt aliquid in specie hac de re dicamus, ex mercurio cremoso seu destillato apoplexiã deducit Scheunemannus, & ex Paracelso fulguris exemplo declarat. Sicut nimirũ fulmen, sacculis illæsis, nummos conflat, aut vagina illæsa ensem liquat, integra cute ossa comminuit: ita mercurium destillatum in vnam massam cogere & colliquare cerebrum, aut pulmones, haud aliter, ac si cera essent, ferire, penetrare, inflammare atque exurere, quicquid intra cutem, carnem, fibras, musculos, & cæteras molliores partes non lædere, linguæ loquelam actiuo suo halitu exurere, carnosam tamen eius substantiam intactam relinquere opinatur. Atque ex partium internarum ista colliquatione omnia, quæ in apoplexia apparent, symptomata deducit. Postea tamen illud vniuersale (quicquid intra cutem clauditur) restringit, & non omnes partes, quas attingit, lædere, sed potius neruos, pulmonem & cor exurere scribit.

Opinionis istius refutatio. Verum portenta ista opinionum sunt. Si Paracelsistis anatomia localis, quam appellant, non ita sorderet, facilè ex corporum apoplexia mortuorum dissectione discere potuissent, nihil tale in apoplexia accidere, quale pro libitu imaginantur, sed cerebrum, neruos, pulmones in apoplexia mortuis integra reperiri. Et quid hoc monstri est, mercurium destillatum linguæ loquelam exurere, carnosam eius substantiam intactam relinquere ? Quasi verò loquela corpus sit, quod exuri possit. Summa hæc Philosophiæ ignorantia est. Neque sibi constat Scheunemãnus, quomodo mercurius ille destillatus apoplexiam gignat. Primò enim, vt iam dictũ, exurendo, instar fulminis, neruos, pulmones & cor, eam afficere dicit: postea tamen, vt Quercetani sententiam retineat, exhalationes mercurij destillati corpora coarctare, & constringere dicit, vt quasi coagulata & gelu concreta maneant. Idem certè non constringit & congelat, simulque exurit.

Mercurius sublimatus Scheunemanni. Mercurium sublimatum definit, *pag.* 17. quod sit radicalis humidi spiritus acutus, permeabilis, penetrabilis, aerea, fumea, subtilissima, viuifica & spirituosa substantia, proximum actionum perceptibile instrumentum &c. Galenicus spiritum insitum definiri diceret. Quicunque autem ille sit, si est viuifica substantia & proximum actionum instrumentum, quomodo ab eo omnes ægritudines, quæ interius punctiones cum feruore cient, *c.* 4. deducit? dum statuit, eum in summũ abire, calescere & ignescere, non verò flagrare, & quicquid volatilitate sua apprehendit, frangere, & dolore premere, sed absque flamma. Ab hoc deducit maniam, phrenesin, amentiam, syncopen, melancholiam, typhomaniam, dolores capitis, cordis palpitationem, anginæ species, pleuritidem, pestes, anthraces.

Verum vbique principium petitur, & diuersissimi morbi confunduntur. Hoc quidem non negamus, plerosque hos morbus à calida & tenui materia prouenire: at quod spiritus insitus & viuificus horum morborum autor sit, id probandum erat. Quanquam enim & calidum innatum, vt Galenus loquitur, igneum reddi possit: tamen calor ille præternaturalis, qui illud accendit, aliunde ipsi cõmunicatur, & humores præter naturam incalescunt. Quanquam enim concedamus, in peste, & pleuritide non rarò venenatum spiritum adesse, quem natura ad exteriora expellit: tamen anthrax & alia, quæ in peste & morbis malignis erumpunt, vt tumores & tubernacula, non ex spiritu illo vel mercurio sublimato, vt ille appellat, oriuntur, sed venenatus ille vapor vel spiritus sanguinem & humores corrumpit, qui corrupti à natura expelluntur, & tumoribus eiusmodi materiam præbent.

Præterea etsi seu vapor seu spiritus tenuis, seu, vt ille appellat, mercurius aliquis morborum, quos enum erat, caussa sit: tamen cum caussæ morbos istos producẽtes specie differant: omninò tot mercurij describẽdi essẽt, quot morbos enumerat. Quid

enim phrenesi commune cum cordis palpitatione & syncope: Quis caussas specie differentes & diuersa medicamenta requirentes non agnoscat in phrenesi, melancholia, pleuritide, anthrace, peste? Qui sine præiudicio, quæ passim viri doctissimi, multorum seculorum experientia adiuti, de horum morborum natura & felici etiam cura tradiderunt, perpēdere voluerit: facilè animaduerteret, morbos & symptomata ita diuersa ad eandem caussam reducere, tā impossibile esse, quam elementa ex sale, sulphure & mercurio componere; quod tamen idem *pag.* 42. conatur.

Mira etiam in hoc capite est pestis definitio, quā vlcus esse dicit, & propterea non aliam, quam incarnatiuam, requirere medicinam.

Mercurius præcipitatus Scheunemanni. Tandem mercurium præcipitatum *pag.* 17. definit spiritum æthereum verè esurinum, acidum, acrem, vehementem, incombustibilem, qui ignem externum calore vincat, totius fermentum viuificum, à quo omnia ferme utantur & condiuntur, insita dissoluendi & contrahendi facultate obuia quæque confringat ac dirimat. Hos spiritus esse scribit, qui esuriant & sitiant, & cibos omnes acida & mordaci sua soluēdi & conterendi potestate confringant. Quod officium Galenici calido insito & facultati concoctrici rectè tribuunt. *Spiritus an esuriant.* Non enim spiritus esuriunt aut sitiunt; sicut nec vident, nec audiunt, nec ambulant: sed pars calore naturali & facultate naturali appetēte prædita appetit cibum & potum, ac homo esurit & sitit. Et calor ille ac spiritus insitus etsi proximū coctionis instrumentum sit: tamen primaria coctionis caussa non est, sed facultas cuiusque membri; vnde etiam diuersæ in diuersis partibus fiunt coctiones, prout diuersis facultatibus præditæ sunt. Ventriculus chylum generat, epar sanguinem; os ex attracto alimento os, caro carnem generat. Præterea spiritus ac calor ille insitus his actionibus inseruit, non aciditate, acrimonia & mordacitate sua, quæ nulla in eo deprehenditur; sed blando calore, qui est communis δημιουργὸς & commune naturæ instrumentum: sicut id ex digestionibus suis facilè discere potuissent Chymici, in quibus calor ille balnei vel alius blandus corpora naturalia soluit & digerit, sed nōn aciditate, non acrimonia, non mordacitate.

Arthritidum generatio sec. Scheunemanni. Ineptum verò planè est, quod *pag.* 18. *&* 5. ex isto spiritu, coctionis & digestionis autore, arthritidem deducit: cum scilicet à suarum functionūm officio impeditus & præcipitatus siccas coagulationes maximo cruciatu extremis membris infligat: vnde tophi nascantur. Quia enim saniorum etiam Chymicorum ignorat, non à spirituosa & viuifica substantia, quæ proximum actionum instrumentum est, sed à caussa præternaturali, & eo, quod excrementitiūm est in alimentis, gigni arthritidem; quod ipsi Chymici tartarum appellant, & ad salem potius, quàm mercurium referunt. Et quamuis concedamus, acutissimos & summa penetrandi vi præditos spiritus in arthritide esse: salini tamen illi potius sunt ex humoribus excrementitiis, non viuifica & spirituosa substantia. De tophorum quoque in arthriticis generatione alij saniores Chymici, vt & Galenici, qui nominibus potius, quam re hîc dissident, rectius sentiunt, quam Scheunemānus, qui non ex tartareis & mucilaginosis succis, sed ex cremore seu lacte dulci, vt eius verbis vtar, quo corporis partes aluntur & nutriuntur, quam Synouiam nominat, eos generari dicit, idque exemplo lactis declarat. Sicut enim, inquit, videmus aceto tepido lactis infuso confestim coagulatum fieri, quod in durum caseum transit: idem hîc quoque animaduertimus; ex spiritibus acetosi ac dulcis Synouiæ conflictu fit coagulum album lapidescens, quale ex incisis podagricorum tophis eximitur. Ponamus sanè & concedamus, ex confluxo & conflictu spirituum aut humorum natura sua repugnantium quid in corpore humano fieri, quale accidere videmus, si spiritui vitrioli, vel aquæ forti, in quo ferrum solutum, oleum tartari, vel butyro antimonij spiritus nitri affunditur: tamen ea repugnantia inter spiritus & humores est, qui præter naturam in corpore nostro reperiuntur; non verò inter spiritus coctionis autores, & inter succum, quo partes aluntur, talis pugna accidit. Nam cum in omnibus partibus talis succus sit, & spiritum insitum quælibet pars habeat, semper in toto corpore talis pugna fieret.

Verum operæ pretium non est, in talibus figmentis refutandis immorari; cum talia sint, quæ proculdubio & à sanioribus Chymicis improbantur.

Sulphur resolutum Scheunemanni. Reliqua ergò, quæ ponit morborum principia, breuiter percurramus. Proposuit hactenus Scheunemannus spiritum æthereum, naturæ ignem, omnium actionum rectorem, humidum radicale, & primigenium, madore ac rore suo partes corporis nostri irrorans & madefaciens; radicalis humidi spiritum, viuificam substantiam, proximum actionum instrumentum; spiritum æthereum coctionis & digestionis autorem. Verum hæc non sufficiunt: tribus spiritibus quartum adhuc addit, purissimum, candidum, odoriferum; dulcem, pulsatilem, caloris fomentum, totius corporis fulcrum &c. quem sulphur congelatum appellat, & humido primogenio seu lacti virginis, quo omnes partes alantur, quo suo madore ac rore partes corporis nostri irroret madefaciat ac reficiat, & quod primum & maximum generationis subiectum sit, adhuc aliam liquidam ac mollem substantiam, omnes partes corporis benigno madore irrorantem, spiritus (qui iam quintus erit) etiam plenam, generationi commodam, quam sulphur resolutum nominat, addit.

Verum Daui hic sumus, non Oedipi. Vtinam, si ad medicinam reformādam animum adiicere voluisset Scheunemannus, antiquorum, Hippocratis, Aristotelis, Galeni vestigiis institisset, qui principia & elementa rerum naturalium & corporis humani, morborumque adeo caussas propositurí, vel ipsis sensibus ea obuia esse, vel ex actionibus & proprietatibus talia & tot à se distincta esse, docere conati sunt. At hic tot spiritus & tot principia proponuntur, nec an sint, & an tot sint, vel leui coniectura probatur. Neque etiam vllam appellationum caussam reddit Scheunemannus, & cur sulphur aliud congelatum, aliud coagulatum appellet, docet.

Ex sulphure congelato accenso deducit inflammationes; cum tamen, *cap.* 4. anginam, pleuritidem, quæ & ipsæ inflammationes, vt & cerebri membranarum inflammationes, ad mercurium sublimatum retulerit.

Postea & febres ex sulphure accenso deducit: de quo iam non disputabo: cum & Hippocrates febrem πῦρ nominet, & Galenus definiat calidum natiuum in igneum mutatum, & Galenici incendium spirituum & humorum in febribus non negent. Verum istis non pauca intermiscet falsa, de quibus in doctrina de febribus dicetur.

Sulphur resolutum. Quæ de sulphure resoluto scribit, si dexterè explicentur, maximam partem admitti possunt. Nam & Galenici vapores suaues ad cerebrum eleuatos sōni *Somni caussa.* caussam esse statuunt: nec illud, quòd Chymici soporosos affectus à sulphure quodam narcotico, non à frigiditate fieri statuunt, negandum est; concedūtque id hodiè nō pauci Galenici, atque inter eos Platerus. Verum quod à naturali illa liquida & molli substantia, quæ omnes partes benigno madore irrorat, omnes affectus soporosos deducit, & ex copia illius substantiæ benignæ coma, catophoram, veternum oriri dicit, in eo errat. Tota enim specie caussæ

illæ

illæ præternaturales,(vt earum generatio,natura,& effectus satis docent)ab ista substantia differunt,neque eadem specie qualitas,quæ in opio,mandragora,hyoscyamo & similibus reperitur; sed cum caussis potius præternaturalibus, quales in febribus malignis, peste & venenis quibusdam reperiuntur, hic conueniunt Et quis dixerit,qualitatem, quæ in peste, & quæ in venenis quibusdam somnum grauem inducit, in benigna illa & corpori amica substantia reperiri? Quam commodè verò ab eodem sulphure etiam vertiginem deducat ipse viderit; cum potius à spirituum agitatione & circumrotatione,(vnde & à corporis in gyrum rotatione, siue caussa interna, oritur vertigo) quam vi narcotica spiritus ligante,vertigo fiat.

Fluxum alui caussa sec. Scheunn. Quòd porro ex sulphure coagulato resoluto profluuia alui,diarrhæam, dysenteriam,*cap.* 8. deducit, ab aliis Paracelsistis dissentit, qui à sale,& probabilius,omnes alui fluxus oriri statuunt. Et mira iterũ hic ex Paracelso Philosophia est de appetitu ventriculi, qui appetat & ad se trahat partiũ nutrimẽtum vel sulphur coagulatum, in sanguine, in carne & in aliis membris, adipem intestinorum, & res alias in corpore existentes omnes,vt mucum, fluxus, quos ad se trahat,ceu cucurbita sanguinem:qui sulphuris immaturi edendi desiderio lacessatur, & separationis voluptate capiatur,quasi scire cupiat, quid præstò sit.Docuerunt hactenus Medici,& tormina ventris,excreta,imò cadauerum sectiones id confirmarunt,quod humores acres,quos Chymici non malè falsos appellant,& ad salium genera referunt, intestina abradant & erodant, eorúmq; venas aperiant. Rem tamen tam euidentem & manifestam negare audet Scheunemannus,& ex sanguinis vel sulphuris,coagulati in sanguine, quem appetat, & absorbere desideret ventriculus, per intestina delapsu fieri dysenteriam statuit. Norunt quidem & Galenici fluxum quendam colliquatiuum esse, ad quem corporis tabes, quam ille barbarè Ariduram appellat, consequitur: verum non eundem esse cum dysenteria, ex signis vtriusque facilè patet.

Est & hoc monendum, malè Galenicis à Scheunemanno imputari,*p.* 85. quod excrementa morbos ipsos esse statuant. Paracelsici quidem hoc faciunt, & inter eos Seuerinus, qui vomitu febrem reiectã se vidisse scribit: sed non Galenici, qui omninò excrementa à coctionibus suos colores accipere, & cõmodius esse docẽt, vitiosos humores nõ generari,quã genitos euacuari,& propterea partes,quarum vitio illi generantur, ad naturalem statum reducendas & roborandas esse. Interim non sequitur, humores vitiosus iam genitos non euacuandos esse. Illud faciendum;sed hoc non omittendum: imò,vt illud fieri possit,hoc prius faciendum.

Morbi salini. Morbos tandem salinos quod attinet, triplices illos constituit,ex sale calcinato, sale resoluto, sale reuerberato. *Sal calcinatus.* Salem calcinatum definit esse vitæ balsamum, corpus illud firmũ,fixum,terreum, mercurium & sulphur in vnum componens,congelans,& solida reddens cuncta, omnium condumentorum optimum &c.Ex hoc,si in corpore humano liquescat,deducit cachexiam,hydropem, œdemata. Salis enim calcinati conditionem esse, vt nonnunquam liquescat.Quod si fiat in corpore humano,naturam eum expellere: atque hinc sudorem ortum habere; ac sudorem nonnullum esse ex carne, nonnullum ex sanguine,ossibus,medullis.Quod si calor insitus sit debilior,quam vt possit sudorem & salem resolutum expellere,intra carnem detineri,& molliorem corporis habitum, quem cachexiam nominant, aliásque hydropis species fieri statuit,sale, qui resoluitur & liquescit,ad inferiora descendente.

Sal resolutus. Salem resolutum definisse corpus liquidum,gustu grato, facultate coagulandi & constringendi præditũ,saporis sui benignitate cuncta nutriens & conseruans, & qui propterea Deorum cibus ac potus dicatur &c. Qui sal quamuis liquidus sit, non tamen humectet, sed potius vi sua constringente exsiccet & induret.Hoc sale quod caret,nullum exhibere sui gustum,sed insipidum esse scribit.

Hunc salem, si ex officio suo delabatur,congelationem pati,indurari, & in resinam,tartarum, arenam & lapides concrescere,& hinc omnes omninò morbos tartareos oriri docet.

Salem denique reuerberatum totius Naturæ generale lixiuium & mundificatiuum esse dicit,quod *Sal reuerberatus.* corpora quæque sordibus inquinata detergendo, reserando, incidendo, purgando, vomitum prouocando,vrinas ciendo,sudores mouẽdo, mundificet, viuificet & regeneret; ignémque occultum & perpetuò vrentem esse scribit. Ab hoc sale pruritum, vitiliginem,morphæam, porriginem,scabiem,polypum, verrucas, clauos, abscessus & vlcera varia, phlegmonem, furunculos, carbunculos,bubones, cancrum,luem veneream,scorbutum deducit.

Verum enim verò etsi, quæ de sale in corporum constitutione & morborum nonnullorũ origine à Chymicis dicuntur, omnia non improbemus,sed & corporum resolutio salem ostendat, & qualitatibus suis & actionibus,salsedine,acrimonia ac similibus varia salium genera in humoribus sese prodant; & proinde quoldã morbos ad salem reducendi conatum in Chymicis non improbemus:in paucis tamen feliciter id Scheunemannus præstitit, sed etiam,quæ vera sunt,falsis & absurdis additis, apud Galenicos suspecta reddidit Primò enim,cur tot salium genera in constitutione corporis ponat, causam nullam reddit.Neque enim necessarium est, vt omnia, quæ per artem,ignis violenti ministerio,fieri possunt,eadem & in corpore humano reperiantur. Præterea non necessarium, vt illa, quæ corpus constituunt caussæ morborum quoque euadant: cum caussæ morbiferæ plurimæ extra corpori aduenire possint. Neque etiã describendis salis speciebus sibi constat.

A sale calcinato saporum omnium originẽ deri- *Saporum caussa.* uat,*pag.* 20. & cum nunc amarum,nunc salsum,nunc austerum,nunc dulce inesse scribit. *Pag.* 98. tamen saporem sali resoluto primo tribuit, & nihil sapidum esse scribit,quod sale resoluto careat. Rectius longè Chymici alij à sale in genere saporem deducunt,& postea saporum differentias salium speciebus attribuunt,aliúmque saltem simpliciter salsum, qualis communis est,alium amarum, alium austerum esse docent. Quod & ipse,si rem Chymicam excolere,& amplificare, ac reformare Medicinam voluisset,facere, & qui morbi à quibus salibus proueniant, monstrare debuisset.

Deinde in reddendis caussis sudoris, cachexiæ, *Sudoris caussa.* hydropis & similium morborũ valdè errat.Sudorem quidem salis alquid continere non negandum;cum sapor id testetur:sed tantum salem esse,non concedendum;cum in morbis sæpissimè fœtorẽ habeat, quem ipsi Chymici à sulphure deducunt Nec illud concedendum,sudorẽ esse salem resolutũ,& quidem ex vitæ balsamo & substantia partium compacta & solida resoluta prouenire. Quanquam enim sudores [illegible] interdum accidere non negetur: omnes tamen sudores à substantia partium resoluta prouenire, falsissimum: sed serosum, quod est in corpore,illud materiam suppeditat. Habétque sudor & vrina eandem materiam, vnde & ad sudores copiosos vrina imminuitur. Et cum interdum sudores copiosissimè profluant, vt in quartana fieri solet, sine insigni corporis imminutione; fieri id posset, si ab ipsa partium substantia, seu partium corporis vel etiam sanguinis sale resoluto sudores

ortum haberent. Præterea si hæc esset sudoris generatio, quomodo febres per sudores soluerentur; quod tamen felicissimè fieri videmus, materia morbifica per sudores sæpe fœtidos discussa.

Hydropis caussa

Æquè absurdum est, quod ex eodē sale partium corporis resoluto cachexiam & aquam inter cutem deriuat, & quidem à superioribus ad inferiora descendere, & hinc partes superiores tabe consumi scribit, Galenicósque reprehendit, quod nullum hydropem, nisi epar sit frigidum, fieri doceant. Longè alia hydropis est generatio. Et nimirum aqua intercus, cum humor serosus in abdomen effunditur, quod multis de caussis fieri potest, de quibus lib. 3. pract. cap. de hydrope.

Hydrops non est ex sale resoluto.

Quas, qui diligenter perpendet, facilè intelliget non, quod Scheunemannus statuit, ex sale partium corporis humani intercutem aquam fieri, & aquam hydropicorum non esse partium substantiam resolutam, sed serosum, excrementitium humorem, præter naturam alicubi cumulatum, & non debito modo excretum.

Et ineptum planè est argumentum, cum scribit; epar vel frigidius vel calidius aquam gignere non posse: quia ex accidente non nisi accidens producatur; & epatis natura nō sit, vt aquam generet. Frigiditas enim vel caliditas eparis aquam quidem non gignit: si tamen epar non rectè temperatū sit, actiones suas rectè exercere nō potest, & pro bono sanguine vitiosum gignit. Quod & de aliis partibus verum est, quæ si naturalem constitutionem non obtineant, suas functiones rectè obire non possunt. Et cum epar & aliæ partes coctioni destinatæ opus aliquod producant, ventriculus chylum, epar sanguinem generet: si partes illæ suas actiones non rectè obeant, opus illud vitiari, & pro bono chylo, & bono sanguine: vitiosum chylum & sanguinem generari necesse est. Neque epar puram aquam, sed pro bono sanguine sanguinem aquosum & serosum generat; quod serosum si ab eo non secernatur & euacuetur, cumulatum in corpore hydropem excitat. Et certè parùm obseruasse videtur Scheunemannus in corpore humano humorum corruptiones, quæ frequentissimè ob partium naturalem constitutionem coctionemque vitiatam accidunt.

Neque vllam caussam habuerunt Paracelsus ac Seuerinus, vt à partium aut salis in iis resolutione hydropem deducerent: cum in cibo & potu, quem quotidiè assumimus, satis aquosi & salsi humoris sit, qui nisi ab vtili alimento rectè secernatur, & è corpore per vias debitas euacuetur, sensim & paulatim cumulatus aquam inter cutem tandem generat.

Et si concedit, epar calefactum bilem, & si adhuc magis incalescat, retorridos, adustósque humores generare, cur neget, ab eodem frigefacto aquosum sanguinem produci?

Nec illud veritati consentaneum, quod scirrhus epatis vel lienis semper hydropē sequatur; nunquam verò eum anteuertat, nec eius caussa, sed effectus sit. Contrariū enim testatur experientia: multiq. reperiuntur, quibus epar & lien indurantur, antequam hydrope laborant. Postea quia ob schirrosam dispositionē actiones eparis & lienis læduntur, sequitur serosi humoris in corpore cumulatio & hydrops.

Neque cura perfecta hydropis consistit in salis coagulatione, sed potius, post humoris serosi euacuationem, in partium illarum, quarum vitio serosus humor in corpore cumulatur, roboratione, laborandúmque est, vt parti, cuius caussa serosus humor in corpore cumulatur, naturalis constitutio restituatur, vt actiones suas rectè exsequi possit.

Tartari morbi.

Quod postea ea, quæ c. 3. de Tartaro dicit, attinet, facilè concedimus, multorum morborum origines suam ex tartaro & sale feculēto aut cum mucilaginosis & excremētitiis humoribus misto haberi; calculos nimirū in pluribus corporis locis, arthritidem & similia mala. In eo tamen errat, quod scribit, salem illum corporis nutrimentum, & deorum cibum ac potum, nectar & ambrosiam, officio suo delapsum morbos tartareos parere. Excrementitium potius tartarum est, ad corpus alendum ineptum, quod Hippocrates, *de prisca medicina*, rectè αἰτεπτόδην, ἄκρητον καὶ ἰσχυρὸν nominat; quod nisi è corpore debito modo excernatur, vel ad articulos protruditur, & arthritidē generat, vel alicubi in calculos cōcrescit. Vnde vina, quæ huius αἰτεπτώδη, ἄκρητα, ἰσχυρὰ καὶ δυσπέπτον χυμὸν plurimum obtinent, qualia sunt Vngarica, Morauica & similia, ad arthritidem, calculum, colicam & similes morbos producendos aptissima sunt; quæ verò minus tartari participant, qualia sunt Neccarina & Rhenana, salubriora sunt.

Errat deinde in eo cum Paracelso & Seuerino, quod nihil referre putat, siue tartarum morbum, siue caussam morbi, vel symptomata dixeris: de quo supra pluribus dictum.

Ad calculum præcauendum multum in prima coctione situm esse, facilè concedo. Si enim ventriculus rectè coquat, excrementa rectè separantur; quod nisi fiat, ad epar & alias partes corporis transmittuntur: & stranguriæ caussam in ventriculo esse posse, iam *lib. 3. Institut. part. 1. sect. 2. cap. 9.* dictum, verum an roboratio illa acidis præcipè perficiatur, dubito.

Illud verò miror, quod scribit, solitū fuisse Hermetem post cibum assumtum deglutire semper granum thuris vel mastichis, ne vinū bibitū se coagularet in tartarum. Mirum, inquā, vnde hoc resciuerit.

Tandem salem reuerberatum quod attinet, studium illud pruriginem, scabiem, vitiliginē, serpiginem, cancrum & alia vlcera similia ad salem reducendi non improbo, sed & laudo. Atque ipsi Galenici salsos humores talium morborum caussas esse, diffiteri non possunt. Sed quid egregij præ aliis hic præstiterit, non video. Cum enim & caussis, & curatione morbi tales plurimùm differant, atque alia procul dubio salis vel salsi humoris species sit in cancro, quā in scabia, serpigine: illas omnes explicare debuisset; quo labore procul gratiam non solum apud Chymicos, sed & Galenicos iniisset. Neque enim ipsi assentiri possumus, *pag.* 117. scribenti, omnem cutis defœdationem, vt lepram, luem Gallicam, alopeciam, serpiginē, nec non alia similia, pustulas, pruritus, impetigines, vnico tantùm medicamento sanari satis exactè posse; cum omnium caussa sit vnica: licet signa iuxta loci affecti partem & dispositionē varia conspiciantur, & dolores acerbiores ad salinorum spirituum maiorem efferuentiam erumpant. Etenim morborum ex humoribus salsis ortorum magna est differentia, differuntque lues Gallica, scorbutus, cancer, anthrax, non solum secundum partem affectam, & maiorē vel minorem spirituum salinorum afferuescentiam, vel secundum salium species: id quod Chymici saniores concedunt, & propterea diuersis morbis è diuersis salium speciebus ortis diuersa remedia adhibent. Id quod ipse quoque Paracelsus, *in Chirurgia*, fecit. Neque persuaderi possum, vt credā, Scheunemannum vnico ex sale remedio lepram, luem veneream, cancrum, serpiginem, scorbutum, atque omnia corrodentia vlcera curasse, ad quæ Paracelsus ipse diuersissima remedia tradit.

Sal reuerberatum.

Deinde nō pauca à vero aliena admiscet. Primò enim mira philosophādi ratio est, cū scribit, salis reuerberati esse, corpus porosū reddere & granulatū aliis principiis annecti, ne omninò corpus plenum & solidum esset. Eundem salem pellucidum corpus reddere scribit: vbi tale sit, nisi in oculis, nescio.

Eundem

Eundem cum ignem esse dicit, multas ignis species constituit. Supra enim, *pag.6.* Mercurium pneumosum ignem naturæ esse dixit: & *pag.17.* Mercuriũ præcipitatum ignem externum calore vincere scribit. Ne quid iam de sulphure dicam.

Quomodo etiam ad reuerberatum & igneum referre possit verrucas, clauos, callos & similia, non video. Quid enim hic ignei, acris in verrucis, in callis deprehenditur, & quam cognationem hæc cum pruritu, vitiligine, cancro obtinent?

Neque sibi Scheunemannus in morborum caussis reddendis constat. Hic à sale reuerberato deducit ignem sacrum, phlegmonem, furunculum, carbunculum: *part.56.* eosdem morbos à sulphure oriri scribit.

Elegans quoque est deriuatio Græci vocabuli anthracis, ab antro, quia interiora quærat.

Verùm pœnitet te forsan, Lector, temporis talibus legendis impendendi: me certè scribendi. Obiter tamen hæc quasi & exempli gratia breuissimè de morborum caussis ex Scheunemanno afferre volui, nullo modo cauillandi & calumniandi studio, sed vt monstrarem, quam parum feliciter ad Medicinam reformandam accesserit; quodque liber iste titulum, quem præ se fert, sustinere non possit. Studium ad principia Chymicorum morbos reducendi, quod sæpius iam dixit, non improbo: alio tamen longè modo in origine morborum inquirenda progrediendum. Exẽpli gratia, sunt salium differentiæ plures, communis, vitriolatus, nitrosus, aluminosus &c. Hæ procul dubio morbos diuersos & diuersam curationem requirentes producunt. Atque id vt monstrent, & quidem in specie, à Chymicis ea spectatur, si rem Medicam iuuare, & caussæ suæ patrocinium aliquod quærere, eamque Galenicis probabiliorem reddere velint.

CAPVT XVII.

De Parte Medicinæ Semiotica.

De signis inconstans Paracelsus.

DE signis, vt & aliis rebus plerisque, variè loquitur Paracelsus, sicut huius generis quædam ea eo collegit Erastus, *parte 3. disp. contra Paracelsum fump.* 186. & modò ipsa signa morborum proponit, modò signorum doctrinam reiicit, qua re aduarsariis reprehendendi ansam dedit maximam. Scribit enim, *loco allegato*, Erastus: hoc argumentum esse certissimum, eum pleraque vel insanum, vel ebrium à spiritu tartareo dementatum sic scripsisse, vt quid scriberet aut dictaret ipsemet nesciuerit. Nam dum de particularibus quibusdam affectibus loquitur, eorum signa recenset: & *in 12. aph. 1.* scribit, quemlibet morbum sua signa habere, è quibus eius progressus & finis cognosci possit. Alibi tamen signis vel in corpore apparentibus vel ex sermonibus ægri petitis parum tribuit. In Paragrano inquit; *Ægri sermo Medicum non amplius docet, quam si in speculo loquentem eum conspiciat, nec tamen audiat.* Et alibi iubet, non ad ramos, sed ad radices respiciendum esse. Sicut enim si quis ramos arboris alicuius ob radicum vitium arefactos decutiendo non præcauet, quin alij item arboris rami arescant: sic etiam non ad signa & symptomata, sed morbum ipsum respiciendum esse. In quo quidem ipsi suo modo facilè assentimur: atque hoc dudum contra Empiricos Galenus & omnes dogmatici propugnarunt. Si verò dicat, nullo modo ad signa & symptomata respiciendum esse, in eo errat, nec dogmaticorum mentem rectè assequi

Signorum necessitas.

videtur. Nam signa & symptomata non sui gratia considerantur à Medicis, sed vt in morborum & caussarum latentium cognitionem nos deducant. Neque laudandum in Paracelso & eius asseclis, quod doctrinam signorum tam ieiunè tractarunt, cum nõ minor sit semioticæ, quam aliarum Medicinæ partium necessitas & vtilitas, & non cogniti morbi nulla sit curatio: & *συχνοῦς* ac morborum latentium cognitio sit sæpè æquè difficilis, ac ipsa curatio. Illud verò vituperandum, quod signa contemnunt, atque ea iis morborum notitiam haberi posse, negant. Certè ea, quæ sensibus occurrunt, in eorum, quæ latent, notitiam deducunt, & effectus de suis caussis testantur. Et qua ratione, quæso, hominem sanum & ægrum discernere poterunt Paracelsici, nisi ex actionibus læsis, dolore, colore mutato & similibus?

Verum cum in genere de signis vix aliquid artificiosi tradiderit Paracelsus, in specie de signis eius sententiam videamus.

Paracelsi de pulsu sententia.

Pulsus primò quod attinet, cum quidam pulsuum ignorantiam Paracelso obiiciant, recentiores contra Paracelsum egregiè de pulsibus sensisse, distinctè & neruosè de iis scripsisse, & exactè pulsus rationem tenuisse scribunt; idq; patere vel ex libro de Pestilentia, *tract. 1.* vbi hæc Paracelsus: *Pulsus est mensura temperaturæ in corpore secundum proprietatem sex locorum, quæ Planetæ occupant. Duo in pedibus attribuuntur, Saturno & Ioui; duo in collo Veneri & Marti; duo in temporibus Lunæ & Mercurio; Pulsus Solis est in sinistro latere sub corde. Hinc sequitur, si pulsus celerius mouetur, quam fieri debebat, pars septem membra principalia, cor, cerebrum, epar, fel, renes, lienem, pulmones; vnde & pulsus irritetur siue ad iram concitetur. Si vero aliquod principale membrum a morbo vincatur, pulsus debiliter mouetur, & plerumque accidit, quando pulsus debiliter mouetur, quod aer siue spiritus vitæ eo loci obstructus est.* Paracelsum autem hic non Planetas Macrocosmi, sed Microcosmi intelligere, iidem monent. Quædam etiam de pulsibus habet, *l. 2. de Vrinarum iudiciis*, quæ eo loci videri possunt: quo loco non solùm pulsum tangi vult Paracelsus, sed & infusione aquæ frigidæ vel membri in aquam frigidam immersione, aut petiæ aquæ, præcipuè rosarum, madidæ impositione, imò ipso colore pulsum explorare & dignoscere iubet. Hoc etiam nõ prætereundum, quod *tom. 2. p. 743.* scribit, pulsum manere vsque ad mortem, imò aliquando quadrantem horæ post mortem durare.

Verum si nihil melius habuit Paracelsus, quod de pulsibus scriberet, quam quod modò *ex lib. de pestilentia* fuit propositum, & à recentioribus quibusdam approbatum, nihil nisi ineptias habuit. Quid enim, quæso, ineptius, & quòd maiorem ignorantiam humani corporis arguere possit, scribere potuisset, quã fel, renes, epar peculiarem pulsum habere, & pedibus atque aliis membris externis peculiares pulsus adscribere, pulsuique iram & irritationem tribuere. Nam si originem arteriarũ, vsumque ac finem pulsus respiciamus, omnis pulsus mutatio proxime à corde fit. Fel vero & renes nullam pulsus mutationem inducere possunt, nisi mediante corde; quod in inflammationibus accidere solet, calore in corde per eas aucto. Ineptissimum verò illud, quod dicit; pulsum aliquando quadrante horæ post mortem durare posse. Quomodo enim anima amplius in homine non præsente, actiones animæ obiri possunt?

Vrina quid Paracelso.

De vrinis verò prolixior est Paracelsus, vt ex libris de vrinarum iudiciis videre est. Vrinam autem definit, salem ab ingesto nutrimento segregatũ, & quiddam trium primorum excrementorum à natura neglectum; nimirum à ventriculo, epate, & renibus vrinam prouenire statuens. In quo quidem & quod vrinam ad salem refert, eum non vituperamus, & veritati hanc opinionem esse consentaneam, *lib. 1. Instit. cap. 9.* diximus. Plurimumque salis in vrina conti-

In vrina multũ salis.

neri,

neri, tam planum est, vt qui negare id ausit, eum extremè pertinacem, aut rerum naturalium, & præcipuè Chymicarum, planè ignarum esse oporteat. Neque enim hic illud vulgare nonnullorum, qui Chymicis se opponunt, effugium vllum locum habet, salem non rebus inesse, sed adustione fieri. Nam sal vrinæ volatilis fit sine omni adustione, & quidem ex ea parte vrinæ, quæ primo loco destillat, de quo videantur, *Inst. p.* 1143.

Vrina exterior. Diuidit autem vrinam in Vrinam exteriorē, cruoris, & permixtam. *Vrinam exteriorem* prouenire statuit ex iis, quæ comedimus & bibimus, id est, ex nutrimentis; nec quidquam aliud indicare, quam quod stomachum, epar & renes attinet. Dici quoque docet Vrinam Tartari, & indicare hanc vrinam separationem tam puri ab impuro, quæ fit in tribus principalibus membris, stomacho, epate & renibus; & salem, mercurium & sulphur in qualibet vrina tali cognosci posse, Hypostasin enim salis qualitatem, tincturam sulphuris, fundum mercurium denotare.

Vrina cruoris. Vrinam autem cruoris vel internam esse dicit, quæ non è nutrimento oritur, sed è reliquarum omnium partium excrementis confluentibus nascitur, & à mineralibus, quæ sunt in natura, mittitur. Et hæc vt colligatur, iubet, vt homo vrinam collecturus nihil comedat nec bibat, aut saltem siccum panē, aut siccam vel assatam carnem, vrinamque tunc post mediam noctem colligat. Quod si patiens laboret aliquo morbo acuto, & nihil quidem comedat; interim largiter bibat, iubet, vt vrinam collecturus tota nocte nihil bibat. *Permistam* esse dicit, quæ ex vtraque vrina externa & interna permistis constet.

De vrina interna quid sentiendum. Verum distinctio illa vrinæ in externam & internam seu cruoris non tam magni momenti est; & forsan ipse Paracelsus eam non magnifecit. Refertur enim, in vita Oporini, quod summus discendi ardor in eo fuerit. Et propterea cum Paracelsus contra reliquorum Medicorum placita assereret, hominis temperamentum non nisi ex interna vrina, hoc est, si quis per triduum omni cibo ac potu abstinuisset, cognosci posse: Oporinus seipsum triduo inedia macerauit, & exiguum quid in vitro Paracelso afferens iudicium doctoris sui requisiuit. At ille ridens, & stultum eum, qui tam facilè obtemperasset, vocans, vitrum parieti allisit. Hoc quidem verum est, aliquid humoris serosi cum sanguine ad remotiores partes penetrare, & sic rursum, vt excrementum, nisi per sudorem & cutem expellatur, ad renes repelli & per vrinam excerni posse: illud tamen est exiguum, nec ex eo potest sumi multum iudicij, permiscetur que cum reliquo sero, quod statim à sanguine in epate elaborato secernitur. Nec est, vt quis sibi persuadeat, si ex sententia Paracelsi aliquis nihil aliquandiu comedat, vrinamque excipiat, se ita vrinam partium priuatarum & remotarum spectaturum. Nam primò non omnibus morbis conuenit talis inedia. Deinde etsi conueniret, tamen serosum illud, quod per vrinam excernitur, potius à renibus & vicinis ramis venæ cauæ, quam à partibus remotioribus, attrahitur. Et cum natura nunquam sit otiosa, si potus nullus aut cibus assumatur, calor in sanguinem agit, eumque adurit, vt vrina magis tincta excernatur, quod cuilibet in inedia obseruare promtissimum est.

In eo verò errat Paracelsus, quod vrinam internam, seu cruoris, quam appellat, non à nutrimento, sed à partium excrementis & à mineralibus, quæ sunt in natura hominum, prouenire censet. Nam nulla sunt peculiaria mineralia in nostro corpore, sed ex alimentis, quod est serosum & salsum, & coctioni ineptum, post absolutam sanguificationem secernitur. Si verò quid post secundam coctionem non excernitur, & ita sanguini permistum ad partes remotas peruenit, cum ineptum sit, vt corpori assimiletur, à partibus respuitur, & vel per sudores excernitur, vel ad renes regurgitat. Aliud verò & alia de caussa cumulatum partes priuatæ excrementum tale nullum habent. Neque in parte iam constituta mineræ sunt, quæ peculiaria excrementa de se emittant.

Differentias vrinarum postea plurimas constituit, quibus omnibus recensendis hîc tempus terendum non est: qui eas cognoscere cupit, vel ipsum Paracelsum consulat, vel Iohannem Rhenanum, qui ex mente Paracelsi hac de re scripsit peculiarem libellum, cui titulus, *Vrocriterium Chymiatricum*, in quo miras Paracelsicorum de vrinis sententias videre est, quarum paucas recensere libet. In vrocriterio Chymiatrico, cap. 1. scribit Rhenanus: *Puellarum vrina habet in fundo adhuc paruam* [illegible]*, quæ non benè aduertentibus cum superiore contigua appareat: attamen ea hypostasis non est, sed ab illa, quamuis minutissima, distincta, matricisvè propria est, ac mulierem sanam & fœcundam indicat, quod in viris non accidit.* Et numero 28. *Vt verò rectius hypostases illas oculis tuis subiicere possis, mouenda est mulierum vrina. Mota enim parit paruas bullulas, inter duas illas hypostases, estque infallibile muliebris vrinæ signum. Menstruo autem deficiente, hypostasis illa parua amplius non cernitur &c.* *Vrina puellarum sec. Paracels.* Fides sit penes experientiam. Manus nostræ sunt oculatæ, credunt quod vident. Certè innumeris tot seculorum Medicis hactenus tam oculatis esse non licuit, vt istam paruam hypostasin, quam isti viderunt, (si modo viderunt) videre potuerint. Id quod multi præclari Medici & vsu & ætate pollentes confessi sunt; atque inter eos Bernhardus Paternus, in Academia Patauiana senex quondam Practicus, dicere solitus fuit; eos, qui huic prædictioni incumbunt, omnium maximè decipi, nec se in vlla grauida tales vnquam vrinas, quales quidam Arabes, ex quibus ista pleraque mutuati sunt Paracelsici, describunt, per omnem suam vitam obseruasse.

Vrina partes. Deinde quod Paracelsici, quorum dogma, *cap. 2. numero* 7. proponit Rhenanus, tria principia in tribus vrinæ partibus collocant; sulphur, in parte vrinæ superiore, salem, in media; mercurium in infima: eo nec sibi nec vero consentanea loquuntur. Nam cum aliàs vrinæ & aliarum rerum colorem à sulphure deducant, colorque non solum in parte superiore, sed tota vrinæ substantia appareat: cur sulphur solum in vrinæ parte superiore collocant? & qua de caussa huic grauitatem & locum infimum Mercurio attribuunt; cum alias Mercurius ipsis sit planè & maximè volatilis & superiora petat?

Vrina quantitas sec. Paracels. Cui etiam persuaderi possit, verum esse, quod, *ibidem numero* 11. *&* 12. scribit, *Vrinam in decrepitis exactè* 8. *vncias pendere, in senibus* 6.? Etenim cum non solùm cibos & potus aliàs maiore, aliàs minore quãtitate assumat: sed cibus alius humidior, alius siccior sit. Præterea naturarum maxima sit diuersitas, alij sicciores, alij humidiores, vt iam de anni tempore, quo per sudorem & habitum corporis plus vel minus digeritur, non dicam: quomodo in omnibus idem vrinæ pondus esse poterit?

Quæ verò in differentiis recensendis occurrunt, omnia persequi, nimis prolixum, nec operæ pretium foret. Cum enim sine omni ratione proferantur, nemo, cui πρῶτος παιδείας notus, nisi probentur, iis assentietur. Quædam tantum recensere libet. *Hypostasis & sedimentum an differant.* Rhenanus (nam cum is Paracelsi de vrinis dogmata in ordinem redegerit, ex eo ea inprimis allegare libet) *cap.* 3. inter hypostasin & sedimentum distinguit, cum tamen nulla sit inter ista vocabula differentia; nisi quod alterum Græcum, alterum Latinum est.

Arena in vrina quid indicent. *Numero* 14. scribit: *In quorum vrinis velut arena consistunt,*

sistunt,iis vesica calculo laborat. Qui aphorismus falsus est,cum idem ex renibus accidere possit. Imò,materia talis tartarea,quam appellant, sæpe longo tempore redditur ab iis,qui nec vesicæ nec renum calculo vnquam laborarunt.

Vrina tremula.

Cap. 4. numero 1. Vrinam tremulam esse dicit, qua ascendendo descendendoque feruere seu ebullire cernitur, & appellationem significare. At quæso, quando viderunt Paracelsici sponte vrinam ebullire?

Vrinarum colores sec. Paracels.

Qui deinde aphorismi à calore desumpti sequuntur aliquot,plerosque falsos esse deprehendet, qui vrinas istas cum morbis conferre voluerit. Ita andentur tot odorũ differentiæ in vrinis, quot & quales *cap. 5.* describuntur,consulatur experiẽtia,& plurima hic à Paracelso conficta deprehendentur.

Cap. 6. nimis magnam licentiam sibi sumunt rerum nomina mutandi Paracelsici,cum vrinam Rubini & nutrimentum partium sanguinem Rubinum appellant,à calore rubicundo: & cum ipse Paracelsus humores à qualitatibus primis, quæ tamen magnæ sunt efficaciæ, denominare nolit:cur sanguis à colore saltem Rubinus appellari debeat.

Vrina colores sec partes.

Quæ postea,*cap. 7. & 8.* de vrinæ interna coloribus ex Paracelsi sententia habentur, pro libitu conficta sunt,nec sensui monstrari,nec rationibus probari possunt,ideoque iis fidem non babemus,donec & istas differentias ita se habere monstrauerint, & caussas differentiarum reddiderint; quod nunquam facient. Nam cerebrum dicunt colore esse album. Sed quid hoc ad vrinam? Nulla enim vrina ex solo cerebro excernitur,sed partium excrementa serosa in vrina confunduntur. Et cum vrinam internam non nisi post inediam excipi velint;at in inedia ab actione caloris diuturna vrina semper magis tingatur: cui persuadebunt, colorem cerebri album in vrina apparere posse? Verum quidem est, partem quālibet ali nutrimento sibi conueniente, aut potius sanguinem sibi assimilare,& propterea serũ quoque natura partis assimilari quodammodo. Sit etiam, vt ex singulis partibus aliquid ad vesicam regurgiter, & cum vrina excernatur, veruntamen cum omnes partes hoc faciãt,serũ illud cõ miscerent, & propterea in vrina,quam vocant, interna vnius partis serum seorsim conspiciendũm non exhiberur,sed quicquid ab omnib. partibus ad renes peruenit, confunditur.

Contenta vrina sec. Paracels.

Cap. 9. numero 2. contentum in vrina dicitur id omne quod in superficie vrinæ cernitur;quasi in medio etiam & fundo non dentur contenta. Si quoque explicare deberent,quid sit circulus in vrina, & vnde ortum habeat,non tam liberales essent in prædictionibus ex circuli differentiis,quæ *cap. 9.* proponuntur à Rhenano. Similiter etiam in eodem & sequenti capite pleraque conficta sunt, nec vllo fundamento Physico nituntur; scilicet *ex vrina cognosci posse,phlegma in syncipite abundare; sanguinem in capite abundantem secundum sem ora dolorem gignere: dolorem in sinistra capitis regione ex humore melancholico prouenire: esse paralysin in altero latere: adesse apoplexiam, tremorem cordis,spasmum, morbum secundum vmbelicum, dolorem ischiaticum, obstructionem cerebri: Et vel masculum vel fœmellam conceptam esse; ac*, quod ridiculum est,*in nonnullis grauidarum vrinis imaginem quandam propè matula fundum primis temporibus conspectam fuisse.*

Ex vrinis qua prædicit Paracelsus.

Et in summa (his enim verbis suum vrocriterium concludit Rhenanus) *quicquid homini prosperum aut aduersum in valetudine accidit,directè quasi in speculo,in vrina deprehendi posse.* Quæ cum talia sint (conscientiam ipsorum testor) vt nunquam à Paracelsicis experientia comprobata,ac circa ægros obseruata sint, nec deprehendi,multò minus rationibus confirmari possint:mirum certè est,eos tam audacter in publicum proferri & incautæ iuuentuti pro oraculis quasi,nullis rationibus adhibitis, obtrudi. *Scilicet insano nemo in amore videt*; nimioque Paracelsi amore, qui ipsis *Magnus Medicorum Monarcha* est, ita viri alias non vulgares fascinati sunt,vt satis ipsis sit, aliquid à Paracelso profectum esse; etsi rem ita sese habere, nec ratione nec experientia probare possint. Quæ eo fine dicuntur,non vt si quid peculiare circa vrinam Chymici obseruarunt,reiiciatur,sed vt quilibet cautus sit,& non nisi ea,quæ obseruationibus confirmata sunt,accipiat.

Vrina turbata.

In primis autem circa turbatas vrinas,de quibusdam vtiliter monuerunt Chymici quidam; sed nec soli,nec primi. Etsi enim,vt *in Institutionibus* dictum, Argenterius Ioh. Baptistam Montanum vrinas turbidas inspicientẽ riserit:tamen ex vrina turbata multa cognosci possunt, quæ in vrina clara non animaduertuntur:præcipuè in febribus. Etenim licet vrinæ,dum claræ sint,sæpe similes videantur,imò nõ rarò sanorum vrinæ similes appareant:tamẽ,vbi turbantur,maxima apparet diuersitas, & in aliis quid subsidet farinam laterum referens,in aliis aliud: in aliis quid lateribus vitri ita adhærescit, vt vitrum vix mundari queat;in aliis, etsi diu vrina in matula seruetur,nihil tale accidit. Id quod facilè cognoscitur,si vitrum paululum ad latus inclinetur. Ideoque in talibus morbis,epidemiis præcipuè non incertius ex vrinis turbatis,quam claris,iudicium haberi posse,ipsa experientia edoctus existimo.

Vrina in febribus mali.

Chymici quidam in Epidemiis morbis differentiam vrinarum non incommodè ad arsenicum, auripigmentum & mercurium referunt;& arsenicum instar calcis viuæ apparere, vitroque adhærere, illudque quasi arrodere: auripigmentum colore ochræ conspici,etiam tenaciter adhærere, sed non ita arrodere vitrum: Mercurium colore quasi cæruleo,inprimis,circa circulum,conspici,statuunt.

Vrina destillatio.

Tandem Paracelsici quidam ex destillatione vrinæ de morbis hominis iudicare docent. Nimirum certum vrinæ pondus, & comperens vas & fornacem destillatorium,parte sexta lõgitudini iustæ proportionis & mensuræ hominis respondentia sumunt,destillationemquè per gradus ignis instituunt,atque è vaporibus ad hoc vel illud vasis destillatorij latus,partemque delatis, & id genus aliis de sede affecta,affectu ipso, affectus euentu & aliis iudicant & pronunciant; sicut ex libro *Gerhardi Dornei de vrinarum destillationibus* videre est. Paracelsus tamen vix huius probationis mentionem facit, & destillationem vrinarum quidem concedit, sed eam, qua partes vrinarum separantur. Nam *de vrinis t. 1. p. 745.* scribit, morbos tartareos ex coloribus vrinæ cognosci nõ posse,sed vt morbi caussa cognoscatur, vrinam coagulandam, & in suas species separandam esse. Et *ibidem p. 764.* scribit: Sicuti viride,flauum,cæruleũ,nigrum si aquæ misceas,cæruleum agnosci nõ potest:ita vrinæ colores agnosci nõ possunt, nisi per separationem. Et si aquæ in vitro sal iniiciatur, sal agnosci non potest,nisi per ebullitionem; & si dulce,amarum,acidum,misceas, nullum horum exactè cognosci potest;separationem ergo partium necessariam esse censet.

Sed vt quid de his sentiendum sit, breuiter dicamus,primò quidem vrinæ in grauioribus morbis,si cui eam tentare placeat,destillationem planè nõ improbo. Cum enim vrina multum salis & materiæ tartareæ,quam appellant,contineat,si morbi grauiores & diuturni inde procreentur, licebit cuilibet vrinam destillare,vt quid in se contineat, exactius cognoscatur. Verumque est, quod hic Paracelsus scribit,salis,dũ aqua diluitur, naturam exactè è colore discerni non posse, sed rectius separatione cognosci. Sanè idem rectè in acidulis & thermis fit, quarũ natura,& vnde vires suas habent, rectissimè destillatione & separatione Chymica deprehenditur.

Cætera,

Cætera, quæ de certo vrinæ pondere, fornacis & vasis magnitudine, proportione, vaporibusq; ad hoc vel illud latus ascendentibus & similibus, quæ in destillanda vrina obseruare iubent, & hinc de sede affecta, affectu ipso, morbi euentu & aliis pronunciãt, ineptiæ sunt. Quid enim fornacis altitudo ad longitudinem hominis & vrinæ constitutionem? Cur vasis magnitudo certæ parti iustæ staturæ hominis respondere debet? Certè omnes homines non sunt eiusdem staturæ, & proinde hæc proportio non omnibus quadrabit, reliquisque peculiares fornaces & vitria paranda erunt. Quomodo vapores ad hoc vel illud latus delati, de latere affecto iudicium dabunt? Quid enim in vitro rotundo dextrum vel sinistrum? Et sit vitrum ita formatum, vt homunculum referat, quomodo vrina infusa ita sese ad latera conuenientemodo applicare poterit? Certè spiritus mechanicos, si vlli vrinæ insunt, hic valde negotiosos & prudentes oportet esse, vt suum cuique locum tribuant. Sed nugæ sunt, similes illis, quando in vrinæ in matula inspectione etiam dextrum & sinistrũ constituunt, & hinc de parte dextra vel sinistra affecta iudicant. Fortuitum planè est, & arbitrarium, quod in rotundo vitro hæc pars in manu Medici dextram, illa sinistrum locum occupat. Quis ergo vrinam ita diriget, vt postquam & emissione & gestatione conturbata erat, iam postquam hæc vitri pars in Medici manu dextrum, illa sinistrum locum habet, ita decorer in vrina omnes partes sibi conuenientia loca occupent, vt quæ vrinæ pars ex dextris corporis partibus emissa est, iam ad dextram matulæ partem moueatur, ibique sedem figat; quæ verò ex sinistro latere fuit emissa, sinistrum locum teneat?

De locis morborum Seuerini opinio. Porrò & in locis ac temporibus morborum cognoscendis longè aliter, quàm Galenus, sentit Seuerinus, *cap.* 13. Principiò per locum affectum non locum posteriorem & vltimum, quales in podagra, hydrope, cancro, paralysi, hepere noti sunt, intelligit, fructuum scilicet, vt loquitur, diuersoriũ, sed fontem, fomitem, radicem & seminum hospitia. Neque enim ex actione læsa locum affectum vult inuestigari: Galenumque reprehendit, quod ex actione animali læsa in Epilepsia locum affectum cerebrum esse colligit; cùm æquè cordis actiones lædantur. Ideoque fontes quærendos esse censent, vnde veniant impressiones, symptomata, actionum depravationes, non quò vadant, vel vbi sensibus se patefaciant.

Seminum ac fomitis morbi cognitio sec. Seuerin. Si verò quæratur iam, cuius ope & ductu radices siue fontes ac fomites in morbis, occultæque seminum latebræ inuestigari possint, Seuerinus ad macrocosmi cum microcosmo comparationem recurrit. Cum enim corporum omnium motus stabiles sint, & consentanea consentaneis domestica domesticis sese naturali desiderio applicent, spiritibus ex maiore mundo, qui iisdem proprietatibus insigniti sint & domesticas signaturas obtineant, quasi ductoribus, vtendum esse, & vt locus fomitis morbi inueniatur, ex effectibus medicamentorum inquirendum. Si enim vegetabilia & mitiora medicamenta sufficiant, argumento esse, radices foueri in partibus, quarum elementa & principia debilia sint, vt in ventriculo, intestinis, mesenterio, vel superficialiter in partibus potentioribus, vt renibus, sanguine, receptas esse. Si verò talia medicamenta inualida fuerint, indicio esse, in partibus foueri, quarum Elementa & principia validiora sint, vel si debiliores occupauerint, radices profundius posuisse, & longa circulationis digestione seminum suorum tincturas ad exaltationem produxisse: itaque fortioribus opus esse medicamentis è mineralium familia petitis.

Deinde ex symptomatum vehementia & remissione signa sumit, Symptomata enim vehementissima testari dicit, morborum minetas in partibus delitescere, quarum elementa & principia validissima sint, nisi astrorum potentes impressiones sequantur, vt in venenis. Diuturnitate autem, recidiuorum frequentia, & euidentium caussarum animaduersione hæc distingui.

Locus morbi & caussa differunt. Verum enim verò ludit Seuerinus in vocabulo loci affecti; nec morbum & caussam, & proinde locum morbi & caussæ discernit, neque inter partem per se, & per consensum affectam distinguit: atque iniustè reprehẽdit Galenum locum affectum in Epilepsia cerebrum statuentem.

In epilepsia qua pars afficiatur. Reuera enim nemo epilepsia corripitur, nisi cerebrum afficiatur; & proxima epilepsiæ caussa semper est in cerebro. Cum enim in vniuerso corpore motus & sensus cerebri beneficio, spirituum animalem suppeditante, perficiantur, neruique à cerebro originem habeant: rectè concluserunt Medici, motum & sensum partium omnium simul lædi non posse, nisi cerebro simul affecto. Et cum in epilepsia hoc fiat, cerebrum in ea lædi statuerunt. Interim Galenus tã stupidus non fuit, vt ignorauerit, causam, quæ cerebrum vellicat & epilepsiam excitat, non semper in cerebro generari: imò expressè docuit, & post eum Medici omnes, ab vtero, ventriculo & externis quoque ac remotis corporis partibus, illam non rarò suppeditari. Id quod & in aliis morbis frequentissimè venenit. Neque enim materia, quæ arthritidem vel erysipelas producit, semper in pede generatur, sed plerunque è ventre inferiore transmittitur. Hanc morbi radicem, fontem seu fomitem inuestigandum esse, sciunt, & dudum docuerunt Galenici; vtpote sine cuius notitia nullus morbus rectè curari possit. Quomodo autem fomes & pars illa, quæ morbo materiam suppeditet, cognosci possit, hoc difficilimum. Qua in re si quid; noui, quod Galenicis hactenus incognitum fuerit, attulisset Seuerinus cum asseclis, meritò grata mente id Galenici amplecterentur. Verum promissis facta non respondent. Nam fallax, imò periculosum, remediis solum, vt iotetooncus, ad hanc rem vti.

Loci affecti signa. Habent quidem & Galenici inter signorum fontes iuuantia & lædentia, & quæ morbum augere videntur, argumento sunt, conuenientiam morbum habere cum re morbum augente: si aliquid iuuat, contrariam morbo naturam habebit. Fons tamen hic signorum potius caussas & morbos respicit, quam locum affectum: neque voi hnie signo fidunt Galenici: sed alia longè euidentiora habent. Atque remeritatis speciem habere videtur, per medicamenta periclitãdo locum affectum indagare velle; cum alia signa satis clara suppetant, quæ nos in locorum affectorum notitiam deducere possunt.

Deinde in partibus, quas illi appellant, debilioribus, vt ventriculo, intestinis, mesenterio, non semper morbi leuiores, & qui leuioribus cedant medicamentis inhærent; in nobilioribus verò morbi validiores: sed contrarium potius verum est, partesque nobiliores non ita facilè permittunt, vt causæ morbificæ radices in illis altius agant, sed ad partes debiliores natura humores excrementitios solet expellere, quæ etiam propter facultatem expultricem debiliorem eos facilius admittunt, vt maximè diuturni, & qui non nisi fortioribus remediis cedunt, solent ex humoribus in mesenterio & vicinis locis cumularis generari.

Præterea incertus est hic modus morborum semina inuestigandi. Nam remedium forte æquè monstrat, ex eorum opinione, morbum in parte nobili & ignobili consistere; cum morbum in parte ignobili altius infixum potens remedium inquirere dicant. Et cum vtræque partes plures sint, in quanam parte debili

debili vel parte potenti hæreat mali fons, non patefacient. Sæpe ægri relatio, quam tamen negligit Paracelsus, rectius nos in loci affecti notitiam deducit, quàm hi internuncij. Exempli loco, sit epilepsia per consensum ex crure, in qua ea relatione ægri Medicus de loco caussæ rectissimè erudiri potest: vt verò medicamentorum internunciis, quod vult Seuerinus, id cognoscatur, impossibile est. Aut si Paracelsistis non impossibile videtur, facto ipso, non verbis saltem & promissis demonstrari oportet. Interim donec id præstent, antiquam inuestigandi locos affectos viam teneamus, neque Chymicorum quorundam recentiorum temeritatem imitemur, qui de loco affecto nihil solliciti scribunt, medicamenta habere scientiam inueniendi morbum in centro per se, etiamsi Medicus ignoret, vbi & quis hæreat in corpore morbus.

De temporibus morborũ Seuerini opinio.

Tempora autem & periodos morborum non à numeris, non ab hominum peculiari natura, non à motu lunæ, non ab excrementorum certis confluxibus facultatisque excultricis motu certo prouenire statuit: sed ex seminibus & astris morborum. Vt enim vegetabilia certis temporibus florent, germinant & fructus producunt; animalia certa partus tempora habent: ita & semina morborum certis temporibus germinare & fructus suos producere, & quidem alia aliis temporibus. Morbos hæreditarios, vt epilepsiá, podagram, lepram & similes longa habere digestionum tempora; quædam semina septimo anno ad efflorescentias peruenire, quædam decimo quarto, alia vigesimo sexto, alia trigesimo: qui verò morbi in alimentis semina habent, ea citius sua tempora absoluere. Locorum quoque diuersitates tempora variare. Citius enim efferuescere, quæ in ventriculo sunt, morborum semina, quam quæ in epate & renibus: seruata tamen seminum analogia. Citius enim febrilia semina in renibus ad germinationem prouenire, quam colicæ in intestinis vel ventriculo.

Periodorum in febrib. caussa sec. Seuerin.

Cur autem præcipuè in febribus, neglecto regionum, ætatum, fluxuum, alimentorum, consuetudinem discrimine, circuitus ita constantes sint, caussam hanc reddit: quod scilicet seminum copia, nascendi facilitas, & locorum opportunitas in febribus intermittentibus concurrant. Semina enim & impuritates febriles in omnibus alimentis copiosissimè, in omnibus regionibus inueniri, deinde in omnibus, in omni sexu & ætate errores in diæta committi.

Continuitatem & intermissionem morborum ex radicibus homogeneneis & heterogeneis deducit. Si n. radices morborum sint homogeneæ, continuos morbos produci statuit; radices verò heterogeneas resolutiones interruptas producere. Vbi enim radices sunt homogeneæ, ibi etiam fructus omnes æquè maturescere: vbi verò radices sunt diuersæ, ibi etiam fructus alios maturitati esse viciniores, alios remotiores; atque inde accidere, vt hodie partes maturæ efflorescant, cras aliæ, tertio die rursum aliæ.

Cõtinuitatis & intermissionis ratio sec. Seuerin.

Galenumque hic reprehendit Seuerinus, quod dispositionem partium morbosam, id est, radices, semina, elementa, tincturas, potestates, astra morborum neglexerit, & facultatibus morborum gubernationem adscripserit. Silere enim in morbis naturæ ministeria, & à morborum seminibus omnia gubernari, neque expultrici facultati partium, neque excrementorum collectionibus vel transmissionibus circuitus morborum abscribendos esse.

Verum enim verò vt breuiter de his aliquid dicamus, etsi verum sit, coctiones & excretiones certis temporum spatiis absolui: interim negandum non est, inferiora hæc à superioribus caussis regi; quod præcipuè in motu Lunæ vel rusticis notissimum. Et cùm tot secundum ætatem, temperiemque sint corporum differentiæ, qui fit, quod ab eodem cœli influxu & motu omnes homines æquè afficiuntur?

Morborum hæreditariorum caussa.

Illud verò falsum, quod hæreditarios morbos, vt epilepsiam, podagram & similes, è suis seminibus, instar plantarum, pullulare scribit Seuerinus, quæ sua digestionum habent spatia, suoque tandem tempore suos proferant fructus, alij scilicet septimo, alij decimo, alij decimoquarto, alij trigesimo anno. Alia enim est longè morborum horum, vt & supra dictum, caussa, dispositio nimirum vitiosa in partibus. Quod verò non eodem tempore hæreditarij morbi omnes inuadunt, sed alij in pueritia, alij in iuuentute, alij virili ętate: ratio est, quod caussa morbum producens non in omnibus ætatibus æquè facilè generatur & cumulatur. Epilepsia primæ ætati familiarior est, & ætatis progressu sæpe sponte cessat, vt est, 5. *Aphor.* 6. Ergo si quis à parentibus ad hunc morbum dispositionem habet, eam incurrit ea ætate, quæ alias huic morbo aptior est. Podagra infantes rarissimè laborant, cum ea ætate materia, quæ podagram excitat, non ita suppetat: plerumque verò circa trigesimum annum inuadit. Ergo & hæreditaria podagra sese maximè ea ferit ea ætate, quæ caussa huius morbi cumulare solet.

Continuitatis & intermissionis in morbis caussa.

Planè verò contra experientiam pugnat Seuerinus, vt cuiuis quotidie circa ægros obseruare licet, dum continuitatem morborum ex radicibus homogeneis; intermissionem ex radicibus heterogeneis deducit. Si enim ægrorum natura, humoresque, qui peccant & euacuantur, considerentur, facilè animaduertimus, etiam ab humoribus mistis oriri febres continuas: & sunt febres continuæ ex humoribus mistis tam frequentes, quàm quod frequentissimum. Contra dantur intermittentes tertianæ & quartanæ, vbi in paroxysmis multis nulla in humoribus mutatio apparet, sed qui humor paroxysmum primum excitauit, eiusdem naturæ est cum eo, qui secundum vel tertium vel quartum excitat. Continuitatis & intermissionis longè alia caussa est, vt de febribus dictum.

Verum in tot absurdas opiniones Seuerinum cõiecit sententia illa, quæ putat, morbos non aliter oriri, quàm fructus in arboribus generantur.

An naturalis facultas in morbis cesset.

Valde in eo quoque errat, quod facultati naturali morborum gubernationem adscribendam, & expultrici facultati morbi circuitus attribuendos esse planè negat; sed tùm è morborum seminibus omnia gubernari docet. Habet quidem passim multa absurda Seuerinus, sed absurdissimum longè hoc est, naturæ gubernationem corporis in morbis planè adimere, atque ex hoc vno iudicium formare debebant ii, qui Seuerini dogmata omnia tantum non pro oraculis habent, & quasi psittaci decantant. Sibi autem & experientiæ contraria scribit hac de re Seuerinus. Nam *pag.* 153. hæc habet: *ea est propria facultas omnium vitalium elementorum, vt in suis regionibus nihil alieni ac dissentanei ferre possint, sed omnia collectis viribus à se expellant.* Et rectè. Nam natura suo munere non solum fungitur sanitatis tempore, sed & morbi, atque ipsam esse morborum medicatricem, rectissimè scripsit Hippocrates, quæ [illegible] Id quod non de medicamentorum natura, vt nonnulli Chymici mentem Hippocratis deprauare conantur, sed corporis natura est intelligendum, vt textum inspicienti cuilibet videre est. Actum nimirum cum est ægris, in quibus naturæ ministeria silent, & à morbis omnia gubernantur. Quandiu verò natura sese morbo, vt hosti, opponit, nondum de ægri vita desperandum. Et naturæ beneficio omnes crises accidunt, quas medicamentis velle attribuere, fatuum est. Quæ enim corpus formauit natura, auxit, nutrit, gubernat & quotidie

quotidie excrementa expellit, eademne tempore morbi otiosa erit? Et cùm multæ crises ac morborũ solutiones fiant nullis adhibitis medicamentis, qua, quæso, vi illa administrantur? non certè medicamentorum, quæ nulla adhibita fuerunt; neque morborum, vel caussarum morbificarum, quæ seipsas nõ expellunt. Ergo reliquum est, vt quod hactenus omnium seculorum Philosophi & Medici constanter asseuerarũt, adhoc cũ Hippocrate, *νόσων φύσιες ἰητροί*, naturam morborum medicatricem dicamus.

Prognostica.

Tandem in prognosticis non constat sibi Paracelsus. Paramiri enim *lib. 5. de orig. morb. ex pr. trib. substant. cap.* 8. omnes morbos, nullo excepto, etiam à natiuitate contractos, vt siccitatem & paralysin à natiuitate, curabiles esse dicit. Si enim venenum est in natura, etiam veneni remedium adesse dicit; & qui hostes condidit, eum etiam iisdem aduersarios condidisse, nullumque morborum esse, qui hominẽ iugulare queat, existimat. Alibi verò Paracelsus quosdam morbos incurabiles esse concedit: lepram incurabilem describit *lib. 6. Par. in fine*, & *in scholiis ad l. 2. cap. 3. de vrinis*; morbi incurabilis signa tradit.

An omnes morbi curabiles.

Ergo hîc præcipuè illa quæstio discutienda est; An omnes morbi sint curabiles. Etsi verò Paracelsum hac in re, vt in aliis plurimis sibi non constare modò dictum sit, ac plura eius rei testimonia collegerit, Erastus, *part. 3 disp. contra Paracels. p.* 208. tamen quia recentiores quosdam Paracelsicos deteriorem sententiæ Paracelsi partem sequi, & omnes morbos curabiles esse statuere video, quid hac de re sentiendum sit, inquirendum. Primò autem mirum est, Paracelsicos non solum mori, sed morte præmatura mori: cùm tam acriter defendant, omnes morbos esse curabiles. In seipsis enim huius dogmatis specimen exhibere debebant. Verùm plurimi ex iis, & inter eos ipse Paracelsus moriuntur morte præmatura. Si *μαράσμῳ* senili extinguerentur, res adhuc salua esset: cum nulli hominum mortem effugere datum sit: sed cùm morte præmatura extincti sint, morbo aliquo mortui sint, necesse: & quos curabiles esse dicunt, morbos curare non potuerunt. Quæ etiam de Paracelso & eius admirandis curationibus omnis gloriosè prædicantur, reperire hîc nolo. Vulgus regitur opinionibus, & gloriosis pollicitationibus temerè fidem adhibet: sed non vir doctus. Is illum potius imitatur, qui cum in sacello vidisset multas tabulas suspensas ab iis, qui in naui periclitantes vota fecerant: Si, inquit, *ii, qui perierunt, & frustra vota fecerunt, tabulas suspendissent, multò maior numerus esset.*

Morbi curabiles & incurabiles.

Deinde quod inter morbos curabiles referunt lepram, epilepsiam, hydropem, arthritidem, morbosque hos simpliciter Galenicis incurabiles esse, à Chymicis verò curari affirmant, multis modis errant. Nam primò lepra, epilepsia, hydrops, arthritis, & si qui alij tales morbi, nec semper incurabiles sunt, nec semper curabiles: qua de re in horum morborum tractatione passim apud practicos prognostica consulantur.

Morbi incurabiles per se.

Distinguendũ nimirum est inter morbos per se incurabiles & inter morbos per accidens incurabiles. Per se incurabiles morbi sunt, quorũ natura talis, vt nulla arte & humana ope sanari possint, in quocunq; sint ægro, & quorum curatorum exẽplum nullum vnquã cõpertum.

Per accidens.

Per accidens verò incurabiles sunt, & in aliquibus ægris curantur; vt tamen in hoc vel illo ægro non curentur, quædam accidũt, quæ curam impossibilem reddũt. Malè ergo ad morbos simpliciter & per se incurabiles refertur epilepsia, hydrops, arthritis. Imò ipsi Chymici pro incurabilibus simpliciter non habent, sed Galenicis tantùm incurabiles esse, à Chymicis curari posse dicũt. Verum & hoc falsum. Nam Galenus, *in præfat. lib. 11. de medicament. simpl. facultat* historias aliquot elephãticorum recenset, qui vsu viperarum & theriacæ sanati sunt. Hydropes & epilepsiæ, vt & arthritides, Dei beneficio, à Galenicis quoque curatæ sunt, vt testatur Erastus *parte 4. disp. contra Paracelsum.* Pluras tales historias collegit Iohan. Schenckius, *lib. 1. obs.* 227. 230. 232. 233. *lib. 3. sect. post. obs.* 249 250 *lib. 5. obseru.* 136. 39. 155 1 6. *lib. 6. obseruat.* 194. 195. 198. & nunc etiam talia obseruare.

Quæ quidem curationes solùm Galenicis medicamentis peractæ fuerunt. Interim non negamus, Chymicorum medicamentorum in talibus difficilibus morbis tollendis efficaciam esse longè maximam. Sicut Petrus Palmarius, *de lapide Philos. dogmaticor* proponit historiam mulieris leprosæ per antimonium & aurum à se curatæ. Omnem verò lepram, epilepsiam, hydropem & arthritidem curare, æquè impossibile Chymicis, quàm Galenicis; & tam impossibile ipsis est, quàm non in ipsorum potestate est, mortuos resuscitare. Neque enim datur à priuatione ad habitum regressus, & vbi in parte aliqua omnis naturalis *dispositionis* officium suum præstandi ita ablata est, vt ea restitui non possit, morbus, qui inde pendet, nullo humano auxilio sanari potest; sicut senex in statum iuuenilem reduci non valet. Verbi gratia, si epatis naturalis constitutio ad significationem ita ablata sit, vt de restituenda nulla spes sit: frustra in hydrope, qui inde oritur, curando laboratur: & talis curati à se hydropis specimen nullus vnquam Chymicus edidit. Et licet de multis multa gloriosè prædicent: tamen verum est, quod Iohannes Paludanus de Seuerino scribit; *fama factis plerumque superior est.* Imò ipse Seuerinus, *cap. 14. pag.* 349. Idem fateri necesse habet, dum absolutos hydropes, perfectas lepras, confirmatas podagras & epilepsias vniuersalis saltem Medicinæ subiici scribit. Verùm parum adhuc præstiterunt vniuersali Medicina Chymici, vt & ipse Seuerinus scribit, *pag.* 343. *Optanda quidem esset vniuersalis curandi ratio, sed paucis concessa.* Imò an sperãda sit, capite sequenti dicetur. Si verò epatis vis adhuc salua sit, aut restitui possit naturalis eius dispositio, de hydropici vita nondum desperandum, talesque non solum Chymicis, sed & vulgaribus medicamentis à Dogmaticis curati fuerunt, & adhuc curantur.

Rationes verò, quibus recẽtiores quidam probare conantur, omnes morbos esse curabiles, nullius planè ponderis sunt. Si enim, inquiunt, quidam morbi essent incurabiles, tales essent vel caussa naturæ, vel autoris naturæ. Non naturæ, quæ sibi conseruationem vult, & omnia cum ad salutem, tum ad voluptatem hominum necessaria producit. Non Dei. Si enim Deus medicamenta contra omnes morbos non condidisset, fecisset id vel ex inuidia vel impotentia. Nõ illud. Si enim Deus ita amauit genus humanum, vt etiam ad æternam mortem euertendam remedium concesserit, etiam remedia contra morbos concessit. Omnipotentiæ verò diuinæ derogare velle, nefas est. Deinde dicunt, exempla morborum pro incurabilibus habitorum idem testari, talesque morbos curauisse Arnoldum de Villa noua, Rulandum seniorem & alios.

Verum enim verò, etsi in rerum natura omnia, quæ ad necessitatem & voluptatem homini necessaria sunt, existent, & Deus potuisset medicamenta cõtra omnes morbos creare, sicut notum, à Saluatore multos incurabiles morbos curatos fuisse, imò mortuos excitatos: tamẽ non sequitur, quòd sit inuidus, si hoc non fecit. Neque vlla est consequentia, si ad mortem æternam seu secundam, vt appellatur *Apocalyps. cap. 20. v. 6.* Deus remedium dedit, quòd etiam

ad

ad morbos, adeoque mortem primam seu corporis (nam hoc sequitur) remedium concesserit. Pœna peccati morbi & mors sunt; & nisi primi homines peccassent, ita conditi erant, vt neque morbos neque mortem experturi essent. Postquam verò peccarunt, meriti sunt non solum morbos, verùm etiam primā ac secundam, seu corporis & animæ, mortem. Etsi ergo Deus pro immensa sua misericordia remedium aduersus æternam mortem homini dederit: non tamen inuidus, sed iustus est, quod contra mortem primam & omnes morbos remedium non concessit. Neqne si æternam Deus pœnam remisit, etiam necessario temporales remittit, vt in Dauide, *2. Samuel. cap. 2. vers. 13. & 2. Samuel. cap. 24. vers. 12* & aliis videre est. Nimirum ex voluntate Dei de omnipotentiæ & misericordiæ eius actibus iudicandum est. Verùm qui plura hac de re cognoscere cupit, legat librum Brunonis Seidelij, *de morbis incurabilibus.*

CAPVT XVIII.

De Medicamentis & Methodo medendi.

Diætam neglexit Paracelsus.

DE Diætica Medicinæ parte multa hîc dicere non licet. Diætam enim non magnifecisse & ad morborum curationem non adeò necessariam existimasse Paracelsum, *in comment. aph. 5. sect. 1.* patet. Neque hoc solùm docuit, sed & in praxi obseruauit. Nulla enim ratione victus præscripta aut obseruata eum suos ægros curasse, & cum patientibus suis dies & noctes potando ita eos pleno, vt solebat dicere, ventre curasse referunt.

Diæta ad morbos curandos necessaria.

Malè tamen hoc factum à Paracelso, diætæque obseruationem ad morbos curandos necessariam esse, omnes hactenus Medici, & non immeritò statuerūt. Et qui hac in re negligentiores sunt, quid diætæ neglectus possit, magno suo malo experiuntur. Vt de aliis morbis iam non dicam, sed febrium saltem mētionem faciam: quot febres natura sua curabiles, & citò curabiles, diuturnæ aut planè incurabiles redduntur, si ægri vel nimio cibo vtuntur, vel tempore accessionis cibum capiant, aut potum vel cibū morbo non conuenientem sumant? Quot ægri cibo liberius vel minus conueniente vtentes recidiuas patiuntur? Imò in pluribus morbis bona victus ratio dimidia curationis pars est; sine qua medicamēta omnia frustra adhibentur. Id quod in arthriticis notissimum. Sed in re manifesta immorandum non est; ideoque ad materiam medicam & methodum medendi accedimus.

An detur Vniuersalis Medicina.

Vbi mox in principio occurrit quæstio de vniuersali Medicina, quam mirè laudant Chymici. Hac enim, vt Robertus Vallensis, *de veritate & antiquitate Chymiæ*, scribit, homo ad præfinitum à Deo vitæ terminum à morbis tutus & integer conseruari potest. Hæc, vt Arnoldus de Villa noua, *in Rosario cap. 31.* de lapide Philosophorum scribit, *habet virtutem & vim super omnes alias medicinas omnem sanandi infirmitatem, tam in calidis, quam in frigidis ægritudinibus, eò quod est occulta & subtilis naturæ. Conseruat sanitatem, roborat virtutem, & ex sene facit iuuenem, & omnem expellit ægritudinem: venenum declinat à corde, arterias humectat, contenta in pulmone dissoluit, & vlcerata consolidat, sanguinem mundificat, contenta in spiritibus purgat, eosque mundos conseruat: & si ægritudo fuerit vnius mensis, sanat vna die, si vnius anni, duodecim diebus, si verò fuerit aliqua ex longo tempore, sanat vno mense.*

Vniuersalis Medicina quid.

Ne autem ambiguitate hîc laboremus, aut Chymicis aliquid affingamus, (id quod à nonnullis hic fieri, non diffitemur:) Primò notandum; saniores ex iis, qui Medicinam vniuersalem defendunt (per Medicinam autem medicamentum intelligunt) non id sentire, quod detur tale aliquod medicamentum vniuersale, quod omnes omnino morbos, partium similarium & organicarum, in excessu, in defectu, in conformatione, curare possit. Fatentur enim vlcera, vulnera, fracturas, luxationes, hernias & similia, quæ manum Chirurgi requirunt, hîc non intelligi. Neque tam inepti sunt, vt statuant, vniuersali, quam prædicant, Medicina os luxatum aut fractum suo loco reponi posse, sed Chirurgi opera id præstandum esse, agnoscunt. Imò, præter hos, excipiunt calculos nimium induratos & coagulatos, morbos hæreditarios, hecticos, inueteratos, in numero deficiente, cancros confirmatos, sphacelos, & quæ ad solutiones continui pertinent, rupturas & vulnera in visceribus principalibus & vasis maioribus. Est enim solius diuinæ potentiæ omnes morbos sanare, non verò humanæ opis. Sed eos morbos vniuersali medicina curari posse statuunt, qui ab internis humorum vitiis oriuntur, seu, vt ipsi loquuntur, qui ab interna radice pullulant, atque ortum habent.

Atque ita medicina vniuersalis ipsis nihil est aliud, quàm medicamentum πολύχρηστον: sicut Panaceæ nomen iam ab antiquis medicamentis quibusdam, non quidem ad omnes, sed ad plures morbos vtilibus, inditum fuit.

Principiò autem, priusquam ad Chymicorum de medicina vniuersali sententias accedamus, hoc monendum videtur: Nō paucos quidem hac de re multa gloriosè prædicare; paucissimos verò, imò forsan nullos eam explicasse. Quod si ignorantia fecerunt, non est, quod Galenicis hîc se præferant. Agnoscunt enim & ipsi medicinæ huius, si daretur, præstantiā, & quanto medicinæ cultores subleuari possent labore, qui in loco affecto inuestigando, medicamento morbis, loco affecto, sexui, ætati, tempori conueniente ordinando, aliisque in methodo medendi obseruandis Medico subeundus est, si vno medicamento omnes morbi curari possent. Siquidem sufficeret, scire saltem hominem ægrum esse: de aliis securo liceret esse Medico. Nec opus esset, tot labores, in omnium partium artificiosa sectione earumque constitutione & vsu inuestigando insumere; tot mineralia & metalla, tot plantas & animalia, è quibus componuntur medicamenta, cognoscere; in morborum, causarumque morbificarum differentiis, locisque affectis cognoscendis impendere. Indicationum quoque, vt ipse Seuerinus, *cap. 14.* scribit, pluralitates, particularitates, ordines locum nō haberent, si vno eodemque medicamento omniū morbosarū radicū resolutiones, consumptiones, regenerationes & corroborationes absoluerentur: nihilque in hac vita, post sacrosanctum Dei verbum, quo æterna salus proponitur, hoc vniuersalis medicinæ thesauro pretiosius haberetur.

Medicina vniuersalis præstantia.

Verùm optandū potius hoc medicamentum, quā sperandum; nec hactenus inuentus quisquam, qui omnes sanauerit, aut ea, quæ Chymici suo lapidi Philosophico in curandis morbis attribuerunt, præstiterit. In metallorum quidem μεταμορφώσεως quidam specimina, etiam nostro seculo, ediderunt, vt ea de re amplius dubitandum non sit: In curandis autem morbis quid præstiterint, non ita planum, & fide dignis testimoniis nondum probatū. Bernhardus quidē aliqua de se prædicat. Feruntur & quædā de Arnoldo de Villa noua, & alij etiā multa prædicāt. Verùm fides sit penes autores, cùm nostro vel superiore seculo nihil tale factū legamus. Nam Paracelsum quod attinet, de eo suprà dictum, & mox dicetur. Ex

auro vt & aliis metallis & mineralibus egregia medicamenta parari posse, negandum non est: quod autem vllum detur medicamentum, siue lapidis Philosophici siue alio nomine veniat, quod ea omnia præstare valeat, quæ de lapide Philosophico prædicant, re ipsa demonstrandum. Non verbis, sed factis opus est. Non prius ergo iis fidem habemus, quàm hæc sua ingenta, promissa factis expleuerint, aut aliquem, qui omnes morbos sanauerit, produxerint.

Neque sequitur, si metalla ignobiliora possunt mutari in nobiliora, quod idem illud, per quod metalla transmutantur, quod lapidem Philosophicum vulgò nominant, etiam corpus humanum ab omni morbo liberare, & vniuersalis Medicinæ loco esse possit. Et inprimis in seipsis aliquod egregium specimen edere debebant. Verum tantum abest, vt Paracelsus & alij, qui de lapide Philosophico gloriati sunt, longioris vitæ fuerint, vt etiam immatura morte obierint. Nam vt supra quoque dictum, ineptum est, quod nonnulli longæuiorem futurum dicunt Paracellum, nisi veneno interemptus fuisset. Siquidem, si contra omnes morbos Medicina vniuersalis valet, etiam omnibus venenis aduersa erit, & nisi hoc præstet, non erit vniuersalis Medicina.

Referunt quidem de Ioh. Montano, Chymico illo Silesio, ob inuentionem terræ sigillatæ Strigensis celebri, quod eius capilli capitis & barbæ cani extrema senectute in nigros rursum fuerint mutati: verùm id medicamentis Chymicis adscribendũ non esse existimat Iohannes Francus, senior, *in Epistolis Chymicis. Fuit vir iste,* inquit Francus, *mihi non ignotus, vt existimo 60. annorum, viribus non adeo firmis, quem alij vegetiores ætate superarunt, qui medicamenta Chymica nunquam degustarant. Legimus quendam Iohannem de Temporibus, Caroli Magni Imperatoris armigerum, vixisse annos 361. ac tempore Imperatoris Lotharij mortuum esse. Is milos, sine dubio, nunquam aurum potabile vidit, multo minus bibit. Et doctissimus Gesnerus scribit, quendam rusticum in Heluetia vixisse annos 130. quem potius lacte, quam auro potabili vsum esse, credibile est. Equidem anno 1572. Mense Augusto, paulo ante crudelem illam Lanienam Lutetiæ Parisiorum, vidi & allocutus sum Virum doctissimum, Dominum Guilhelmum Postellum, qui isto tempore, cruda senectute, habebat nigram barbam & tales quoque capillos, cum ante annos 15. vt à viris fide dignis accepi, capite & barba fuisset omnino canus. Mortuus est, vt scribitur, anno 1581. ætatis 130. Is sine dubio medicamentis Chymicis nunquam vsus est. Sed fit nonnunquam, vt propter humores prauos homines in morbis canescant, quorum capilli correctis humoribus & morbo curato pristinum colorem recuperant; quod ei quoque existimo accidisse.*

Vtilia medicamenta an occultanda. Si verò quidam sunt, qui medicamenti huius vniuersalis notitiam habent, illud verò planè occultant, næ illi valde iniqui sunt, & in genus humanum iniurij, charitatisque Christianæ obliti, qui tantũ thesaurum cum seruo illo nequam occultant, eoq; nulli prosunt. Nulla certè, quod Christianum decebat, tanguntur misericordia, cum tot ægros passim tot languoribus & doloribus lancinari & excruciari videant. Qui cum, ex ipsorum sententia, vulgaribus medicamentis inexpugnabiles sint, eos efficacissimo illo suo medicamento tollere debebant. Neque est, vt ad friuolum illud confugiant, dicantque, paucos esse dignos ista Medicina. Propter abusum res bonę & vtiles occultandæ planè non sunt. Aliàs etiam verbum diuinum, quo quidem nihil pretiosius est, cuius tamen maximus abusus est, occultandum esset. Imitari eos potius decebat Deum Optimum Maximum, qui oriri sinit Solem suum bonis & malis.

Et istud, quod de vniuersalis Medicinæ occultatione dixi, idem de omnibus vtilibus & nobilioribus medicamentis verum esse puto, dubitoque, an Medicus Christianus, salua conscientia, medicamenta, quibus grauissimi morbi curari queant, occultare possit; & si id faciat, an Christiano rem dignam faciat cuius est, proximum diligere sicut seipsum. Et si penitius in caussas, ob quas nonnulli sua, quæ ita appellant, secreta occultant, inquiratur: auaritia & inuidia primariæ caussæ sunt; quod nimirum metuunt, ne, si aliis Medicis illa medicamenta innotescant, lucri aliquid decedat; aut certè quod aliis se plus sapere videri volunt. Interim verò charitatis Christianæ obliti ægros plurimos grauissimis morbis miserè torqueri, imò de vita periclitari sinunt. Sæpissimeque accidit, vt & ipsi morte inopinata obripiantur, atque ita talentum & thesaurus iste absconditus nulli mortalium innotescat, sed perpetuis tenebris & æterna nocte opprimatur.

Neque etiam sibi constant in determinanda ista medicina. Etsi enim plerique Chymicorum lapidem illum decantatum philosophicum pro vniuersali Medicina habeant: tamen Henn. Scheunemannus *de Medicina reformata cap. vlt.* folia hellebori nigri ferè lapidi philosophico æquiparat, eaque in balsamum redacta, hominem ab externis infectionibus & omnibus internis putrefactionibus præseruare, hominem in eo statu, in quo genitus est, conseruare, vt citra morbos ætatem secundam attingat, hominemq; excellentissimè supra quæuis arcana purgare, radicitus euellere auferendum, hominem ab omnibus ægritudinibus mundare, scribit: & hanc balsami præparationem non diuulgandam censet.

Sed ipsos iam audiamus, & quid ad defendendum medicamentum vniuersale afferant, videamus. Tres autem de Medicina vniuersali opiniones reperio. Primò enim sunt quidam, qui non primariò, sed *κατὰ συμβεβηκὸς* saltem Medicinam istam omnes morbos curare dicunt, quatenus scilicet naturam miris modis roboret. Cùm enim natura omni morbo ex æquo contranitetur, & vt Hippocrat. 6. *Epidẽ comm. 5. t. 1.* scribit, φύσιες sint *τῶν νούσων ἰητροί*; & *libro de arte*, Natura, etsi ἀπαίδευτος, sapientissima sit, vtpote, quæ morbum sentiens mederi magnopere gestiat, & vt Galenus passim scribit, Natura sit animalium seruatrix, morborum victrix, ac decretrix, quæ quod conueniens est, seruat, quod alienum separat, in morbis concoctionem, discretionem atque euacuationem efficit, atq; ea ratione morbis medetur: si natura seu natiuũ istud balsamum coboretur, & vniuersali medicina adiuuetur, ac promoueatur, vires suas in omnibus partibus explicabit, sese morbo opponet, intestinas dissensiones rescindet, morbosasque tincturas in sanitatis tincturam, vt loquuntur, transplantabit, atque ita omnem languorem tollet. *Tres de Medicina vniuersali opiniones.* *Natura vis in morbis curandis.*

Atque hic in laudem quintæ essentiæ, balsami & *θειότερον τῶν καλουμένων στοιχείων σῶμα καὶ ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ τῆς φύσεως*, excurrunt Chymici, ac quintam essentiam, vitale & incombustile sulphur, arcanum, florem, Solem & cœlum prædicant. Hanc suam quintam essentiam, spiritumque æthereum per omnes res naturales diffusum, omnium actionum, omnisque vigoris fontem esse, in animalibus animare, in vegetabilibus vegetare, in mineralibus & metallis, quod mineralium & metallorum est, peragere dicunt. Et quidem in homine, licet eius fons in corde sit, tamen inde per totũ corpus diffundi, & diuersas proferre actiones pro diuersitate partium, in quibus determinatur: in partibus sentientibus sensum præstare, in mobilibus motũ, in ventriculo chylificare, in epate sanguificare, & vbiq; in corpore vires suas exserere. Eandem quintam essentiam, si morbus aliquis & hostis impetum in corpus faciat, viribus collectis eidem se opponere, coctiones & crises moliri, tandemque de hoste victo triumphum agere. *Quinta essentia.*

Hunc ergo spiritum & quintam essentiam ac Medicinam

cinam balsamicam è μακροκόσμῳ & naturæ gremio eruendam,& in μικρόκοσμον inducendam, vt, qui est in corpore,spiritus externis hisce copiis accedentibus roboratus, & Medicinæ huius summè confortantis assistentia adiutus, morbis fortius sese opponere,& quicquid in corpore vitiosum est,vel in naturalem statum mutare,vel è corpore felicius expellere possit,docent. Et quidem Chymicæ artis beneficio hoc præstandum esse sentiunt;quæ Medicinam illam summam & balsamum naturæ ab omnibus sordibus & heterogeneis separet, vt in homogeneo quodam subiecto quasi concentrata, mole quidem minima sit,viribus autem maxima,& cum calore nostro humidoque primogeneo ac insito spiritu, ob summam naturæ conuenientiam,facilè vniri eumq; augere,ac in summum puritatis gradũ exaltare possit,vt non solùm à morborum violentia sese tueri, sed & grauissimos morbos vincere & expellere queat.

Etsi verò ista quinta essentia & spiritus omnibus rebus insit:tamen in aliis parum eius reperiri,in aliis abundare eum,scribunt:vt in vino,frumentis, melle, auro, argento, margaritis, coralliis & aliis, quæ propterea, inprimis si corporeis vinculis & heterogeneis adiunctis corporibus liberentur, ac natiuæ spiritualitati restituantur,summum spiritus nostros reficiendi & vires roborandi vim habeant. Vniuersalem autem medicinam ex eo, in quo ista quinta essentia & spiritus maximè abundet, conficiendam esse,scribunt. Quæ autem & qualis sit materia illa,clare non explicant.

Naturæ vires in morbis depellendis quanta.

De qua prima opinione vt meam aperiam sententiam breuiter,primò,quæ de spiritus insiti & natiui viribus dicunt,libenter admittimus. Docuerunt hoc Galenici passim. Modò hoc attendatur, ne ea, quæ animæ propria sunt, spiritui & calido innato attribuamus, sed animam pro principali agente & δημιουργῷ agnoscamus; spiritum verò insitum & calidum innatum pro instrumento animæ proximo habeamus.

Quinta essentia.

Deinde nec quintam essentiam, quam hic prædicant,planè reiicimus, sed eo modo, quo *in Institutionibus,l.5.p.1.s.1.c.3.*dictum,admittimus,spiritumq; illum insitum & ἀνάλογον τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ οὖσαν concedimus:spiritumque quendam, qualis in vino, ob quem illud tantam vim corpus roborandi spiritusque reficiendi obtinet, copiosè reperiri, omnibus plantis inesse Chymica resolutione ad oculum demonstrari potest. Atque inesse quid in medicamẽtis,quod non solum primis qualitatibus,sed vi nobiliore agat,è Galenicis plurimi concedunt. Et sicut, rectè ita sentiente Scaligero, venenorum facultates ad primas qualitates referre stultitia est:ita non minus ineptum,Alexipharmacorum & alias nobiliores medicamentorum vires solum à qualitatibus primis deducere. Pars ergo medicamenti nobilior, aut essentia misti virtuosa magis, à partibus reliquis inefficacioribus,quantum fieri potest,separata,à Chymicis quinta essentia non ineptè appellatur; quod etsi ab omni elementorum concretione libera non sit,ab heterogeneis tamen, quantum licuit, separata, aliquid,quod supra elementa est,(qua de re supra de calore cœlesti dictum)contineat;sicut Scaliger omnem formam,etiam,quæ anima non est, quintam essentiam appellat.

Nimis proinde durum est illud Erasti, *parte secunda disput.contra Paracels.pag.*18 a.scribentis: quintam essentiam esse somnium hominum otiosorum & fallere alios cupientium;nihilque,quod quinti elementi vel essentiæ nomine venire possit, præter cœlum, in mundo esse asserentis. Sed plura hac de re supra c.10.dicta sunt.

Verum tamen cum spiritus hic insitus cuilibet proprius sit,aliasque vires essentia melissæ,alias betonicæ,rorismarini habeat;vniuersalis Medicinæ nomine quinta essentia hoc modo dicta haberi non potest. Id quod ipse Paracelsus docet, qui, *in principio libri quarti archidox.cui titulus de quinta essẽtia,*scribit: *Quinta essentia non in omnibus eiusdem natura est, nec quinta essentia anacardi basdem operationes, quas quinta essentia auri,sicut animalia omnia spiritum vitæ habentia,nec tamen easdem vires.*

Quinta essentiæ vires.

Et sit sanè aliquid in rerum natura,quod spiritu illo & quinta essentia abundet, & quod artificiosè præparatum summam vim confortandi spiritum nobis insitum calidumque innatum habeat, & quod hanc ob caussam vniuersalis Medicinæ nomine appellari possit: tamen an natura ita confortari & roborari possit, vt sine vlla medicamentorum purgantium, alterantium, aperientium, aliorumque ope tollere queat omnes morbos, id nondum probatum. Certè impossibile est, vt natura aquas in hydropicis sine medicamentis aluum ducentibus vel vrinam mouentibus expellere,calculum in renibus vel vesica concretum sine medicamentorum ope dissoluere, nodos arthriticorum dissipare possit. Si omnes morbi à calido natiuo malè affecto dependerent, quod illi volunt,concedi posset, vno medicamento, quod calidum natiuum roboraret, omnes morbos depelli posse. At malè definiunt morbum, quod sit affectio, quo impeditur spiritus vitæ; cum sint multi morbi, ob quos multi conflictantur calido innato sese bene habente. Et sit, vt omnes morbi ab impedimento aut læsione spiritus vitalis proueniant:tamẽ caussa,quæ impedit illam & lædit, multiplex esse potest: & proinde vt sua integra spiritui vitali restituatur, pro varietate caussarum eum impedientium diuersa remedia adhiberi debent;& quidem sæpe in vno & eodem morbo varia. Exempli gratia,in inflammatione aliqua in principio adstringentibus & repellentibus opus est,postea verò discutientibus, vel pus generantibus.

Spiritus insitus quantum possit in morbis depellendis.

Neque ergo sufficit,vt spiritus vniuersum corpus regens solùm confortetur:sed cuiusque partis priuatæ robur etiam saluum esse debet. Requiruntur enim ad omnes actiones obeundas duo instrumenta,commune, primum;proximum, alterum. Commune est spiritus vitalis:proprium certa aliqua corporis pars. Vt enim chylificatio in ventriculo rectè fiat,& spiritus vitalis, tanquam instrumentum commune, requiritur, & ipsius ventriculi recta constitutio. Ita vt fiat visio,non solum opus est, vt adsit spiritus vitalis,sed etiam oculus,& quatenus partes similares habet,& quatenus organicus est, rectè constitutus sit ne esse est. Ac pro actionum obeundarum diuersitate propriorum instrumentorum est diuersitas, & suacuique parti peculiaris constitutio, ab aliarum constitutione diuersa. Hinc quod vni conuenit,alteri nõ conuenit:& proinde nec vnum medicamentum omnium propriam constitutionem conseruans,nec omnium vitia emendans dari potest. Sol quidem omnia fouet & calefacit:at solus Sol, vtpote caussa generalis,sicut ad nullius rei generationem sufficit,sed ad definitum quid producendum, definitum agens ita multò minus rerum omnium particularia vitia emendare potest, ac plantas iam putrescentes aut exarescentes ille vniuersalis Solis calor nihil iuuat. Ita si vitium nullum sit in ipsa parte, spiritusque à corde affluentes etiam rectè sese habeant,actio partis rectè expeditur:at si vis partis alicuius nimium debilitata & penè emortua sit, spiritus influens eam restituere non potest. Neq; si succis vitiosis pars aliqua nimis opprimatur,aut humores excrementitij in parte aliqua nimis impacti sint; spiritus vitalis influens eos absumere & depellere poterit.

An detur medicamentum

Secundò ergo alij,cum hæc animaduerterent, vniuersali medicinæ attribuerunt non solùm vim in-

naturam roborans & simul omnes morbos expellens.

situm balsamum & spiritum robotandi, sed & impuritatum seminarias tincturas, vt loquuntur, seu omnes morbos & causas morbificas resoluendi, consumendi, dissipandi. Hinc Seuerinus definit sanationem vniuersalem, esse ablationem impuritatum vel radicum morbidarum, mixtione non necessaria in humana anatomia insitarum, quæ balsamo naturali remediorum humanæ naturæ consentaneorum perficiatur, resoluente, consumente & dissipante impuritatum seminarias tincturas, corroborante verò cōsolidante & custodiente innatum microcosmi balsamum.

Rationes pro vniuersali medicina.

An tale autem medicamentum dari possit, quod non solum spiritum insitum roboret, sed & omnes
1. ex æquo morbos & caussas morbificas tollat, iam porrò videndum. Afferunt illi quidem pro sua opinione defendenda, quod ignis omnia adurat; quod antimonium omnia metalla auro admista consumat, aurumque solum intactum relinquat: atque ideo simile fieri ab vniuersali medicina, eamque cuiusdam ignis purgatorij, aut antimonij instar omnes corpori nostro admixtas impuritates consumere statuunt.
2. Deinde dicunt, dari venena, vt arsenicum, auripigmentum, venenum canis rabidi, quæ omnibus hominibus nocent: ergo dari quoque posse medicamēta, quæ itidem omnibus prosint, omnesque morbos tollant, existimant. Præterea & hoc afferunt; esse quædam medicamenta, quæ omnibus eius partis, cui dicata sunt, affectibus medeantur. Exempli gratia: Epar lupi omnibus epatis affectibus; Os de corde cerui omnibus morbis cordis mederi: & proinde dari posse, putant, medicamenta, quæ omnibus omnino totius corporis morbis medeantur.

Eorum solutio.

Verùm enim verò hæc omnia non euincunt id, quod debent. Etenim nec ignis omnia corrumpit, sed ea saltem, quæ adustibilia & inflammabilia sunt: auro, vitro, terræ nullam vim infert. Et linum asbestinum ignibus non absumi, sed sordibus ignis exustis multò splendidius, quam aquis effici, scribit Plinius, *l. 19. cap. 1.* Et si ignis modo ista vniuersalis medicina ageret, quomodo fieri posset, vt humores saltem vitiosos absumeret; sanguini autem & humoribus bonis ac partibus corporis nihil damni afferret. Et licet Galenus theriacam instar ignis expurgatorij humores noxios consumere dixerit; nullam tamen vniuersalem medicinam, vt Paracelsici, inde extruxit, sed efficaciam saltem theriacæ summam declarauit. Quæ certè tam in theriaca, quàm in aliis *δραστικοῖς* medicamentis tanta est, vt non solum in humores vitiosos agat, sed & sanguinem ac corpus alteret, ideoque cautè exhiberi debeant.

Quod verò de antimonio omnia auro admista absumente, aurum verò non corrumpente, sed purificante scribunt, huc non quadrat, nec aliud quàm simile est, quod tamen, idem à medicina vniuersali in corpore humano fieri, non probat. Etenim antimonium cum metallis cognationem habet. Et cùm metallorum imperfectorum compositio, non tam firma sit, sicut auri: fit, vt ab antimonio soluta & corrupta, vel in fumum abeant, vel cum antimonio misceantur. Cùm verò auri compositio firmior sit, ab antimonio non corrumpitur; & cum idem metallorum omnium sit grauissimum, postea in regulum subsidet. Probare ergo debebant, dari talem medicinam posse, quæ omnium corporis partium dyscrasiis resistat, omnesque omnino caussas morbificas absumat, sicut antimonium omnia metalla, præter aurum, corpori verò non noceat, & qua vi id præstent, monstrare, sicut de antimonio iam monstratum.

Venena quod attinet, sit, dari quædam, quæ omnibus hominibus nocere possint: tamen non video, quomodo inde sequatur, dari medicinam, quæ omnibus morbis resistat. Nam & veneno cuilibet sua & vna natura est: habet & homo suam naturam, ideoque cum venenum aliquod, exempli gratia, arsenicum, hominem quemcunque lædit, fit actio determinati in determinatum, non vniuersalis in determinatum. Neque quodlibet venenum omnibus animalibus venenum est; suntque multa, quæ homini nocent, aliis animalibus nihil damni afferunt, araneosque sine damno à gallinis quotidie deuorari videmus. Si verò vnico medicamento omnes morbi sanari deberent, fieret actio vniuersalis in determinatum. Sunt enim varij morbi & humores, quorum singuli suam habent peculiarem naturam, atque alia est natura humoris in hydrope; alia in lepra, alia in febre; alia in epilepsia, alia in aliis morbis: alia est intemperies sicca, alia humida; alia natura veneni pestilentis, alia canis rabiosi, alia venerei: quibus omnibus tamen vniuersalis medicina resistere deberet.

Tandem nec illud sequitur, si dantur medicamenta appropriata: Ergo datur vniuersale omnium morborum remedium. Nam sit, vt talia dentur, quæ omnibus vnius partis morbis resistant: id tamen non faciunt per se & proximè, sed partem saltem roborando. Id verò non concedimus, dari tale aliquod parti alicui appropriatum medicamentum, quod omnibus eius morbis aduersari possit; vt in epate intemperiei calidæ, frigidæ; inflammationi, scirrho, obstructioni. Et proinde etsi hinc admittatur, dari aliquod vniuersale medicamentum, id non aliud esset, nisi vniuersale roborans, à quo tamen non omnes morbos tolli posse, iam antea dictum.

Rationes contra vniuersalem Medicinam.

Qui verò statuunt, non dari vniuersalem medicinam, rationes proferunt firmiores, quibus probant, non dari posse tale aliquod medicamentum, quod omnibus morborum caussis, morbisque inde productis sit contrarium; toti verò nostro corpori familiare & amicum. 2. Primò cum morbi depulsio sit in contrarium statum mutatio; atque omnis mutatio sit inter contraria & à contrario perficiatur: morborum autem & humorum vitiosorum plurimæ sint differentiæ, aliique morbi à qualitatibus manifestis oriantur, alij ab occultis, quarum rursum magna est differentia, vt in venenis videre est: quilibet morbus & humor requirit peculiaria remedia: nec omnes vno remedio tolli poterunt; nec vnum medicamentum tollet morbos ortos à caliditate, frigiditate; humectabit, siccabit, aduersabiturque omnibus venenis, aut reliquorum tot & tam varia vitia emendabit.

Neque est, vt dicant, medicamentum illud vniuersale ita attemperatum esse, & exactam principiorum habere mistionem, vt omnibus resistere possit. Nam si temperatum est in qualitatibus primis, quomodo excessus insignes caliditatis & frigiditatis simul emendare poterit; & vt cum Chymicis loquar, si sulphur abundet, sal deficiat, quomodo temperatum medicamentum & defectum salis explere & abundantiam sulphuris auferre poterit.

Varietas medicamentorum non frustra data.

Solus ergo DEVS omnes morbos tollere valet. Rerum verò naturalium vires determinatæ & distinctæ sunt, ac dispersa vis Medica in plurima neque naturaliter vni medicamento omnia peragendi vis concessa. Hinc plantarum & reliquarum rerum naturalium vsui medico dicatarum tanta varietas, 2. vt singuli morbi singularia habeant remedia; quæ varietas & copia medicamentorum à Deo frustra esset condita, si vnico & vniuersali remedio omnes morbi curari possent, & claudenda iam essent omnia Pharmacopolia, omnesque Medicorum libri abolendi, si hæc medicina sufficeret. Verum & Salomon sapientissimus naturæ scrutator, qui de rebus naturalibus à cedro Libani ad hyssopum, nascentem è pariete

riete disputauit, *Ecclesiastæ cap.* 38. de terra creasse Deum medicinam scribit, commendatq; *ibidem* Medicum & Pharmacopœum, nullam v. medicinam vniuersalem. Præterea non probabile videtur, idem medicamentum simul & magnam vim habere spiritū insitum roborandi & humores vitiosos absumendi & dissipandi. Illud enim requirit summam cum spiritu insito familiaritatem: quæ autem talia sunt, nō medicamentosa sunt, ac proinde causis morbificis, instar ignis cuiusdam, resistere nō possunt. Et certè nimis imprudenter eidem medicinæ & vim curandi morbos, ac quidem tot & tam diuersos, & à tā diuersis caussis ortos & dependentes; & hominem, ne in morbos incidat, præseruandi, imò maximam in utroque di vim tribuerunt. Homo enim non totus spiritus est, sed & corpus habet: Ideoque omnis spiritus hic suos prædicant Chymici; & prudentissimè cuidam de suis spiritibus glorianti, respondisse fertur Angliæ Regina Elisabetha; si spiritus puri essemus, solis quoque spiritibus curari & nutriri possemus. Et certè sunt morbi, in quibus plus nutrimento, atque eo non spirituoso, sed quòd non facilè dissipatur, quàm medicamentis, proficitur, qualis est febris hectica: cui procul dubio cibus benè nutriens & humectans plus proderit, quàm lapis Philosophicus. Etenim cùm is sit magnæ actiuitatis, atque instar ignis sese habeat, potius oberit, quàm proderit hectico, eumq; ad marasmum deducet. Monstrandum ergo hic relinquitur Chymicis, quòd medicamentum, & quidem tam efficax, atque ignis instar sese habens, nutrimenti simul loco esse possit, vt calidum ionarum instauret & reficiat.

Maneat ergò illud Medicinæ fundamentum incōcussum; quod præter naturam est, tollendum; quod secundum naturam est, conseruandum. Similia similibus conseruantur; contraria contrariis tolluntur. Ipsique Chymici has duas generales Indicationes reiicere non possunt: ideoque suę vniuersali medicinæ tribuunt vim balsamum natiuum roborandi & confortandi, ac qualitates morbificas consumendi & auferendi, atque ita omnes morbos curandi. Verùm eandem rem vtrumque præstare posse, nondum monstrarunt.

Sed non miror Chymicos quosdam in ea esse sententia, omnes morbos lapide suo, quem quærunt, Philosophico curari posse; cùm longè maiorem adhuc potestatem ei attribuant, vt cùm ex aliis, tum autore *Physica Naturalis rotunda visionis Chymica Cabalistica*, in libello, cui titulus, *Arcani artificiosissimi aperta arca*, videre est.

Ita autem Ille, *pag.* 213. Germanicâ Latinè de verbo reddidi) *Hac re curare potes omnia vegetabilia; arbores steriles fertiles reddere; hyemem in æstatem, & æstatem in hyemem mutare, nimirum vt hiberno tempore omnes plantas habere liceat, quas æstas producit. Imò vt herba vel arbor vno anno quinquies vel sexies fructum ferat. Hac re ex mala her. a bonam, ex arbore putrida nouam & bonam, ex amaris malis dulcia; ex pyris cerasa, & contra ex cerasis pyra facere, & ita omnes herbas & arbores mutuò transmutare potes.*

Secundò omnia imperfecta metalla in meliora transmutare potes, nimirum in carbunculos, rubinos, smaragdos, margaritas &c. aurum, argentum; & quidem in tanta copia, vt nec numerare possis. Nam vna pars non solùm 100000. sed aliquot 1000000 tingit; & quidem ante multiplicationem.

Tertiò potes hominem ab omnibus morbis liberare, ex sene iuuenem, ex infirmo sanum reddere; hominis sensus & cogitationes mutare, ex pessimo nequam hominem summè probum efficere.

Sed hac non satis sunt, in supernaturalibus hac prestas. Hec est clauis aperiendi cælum & terram, id est, vt penetrare possis in supremum firmamentum cæli, in centrum terra, in profundum maris. Potes montes, valles, folia, gramina, animalia, hominem, & omninò omnia visu penetrare, quasi per vitrum transpiceres, omnium rerum proprietates indagare potes. Nam omnia arcana tibi patebunt; omnia tibi sufficient; omnia potes, cogis cælum & terram, omnes Spiritus tibi obediunt, necessariò tibi seruiunt, & voluntati tuæ subijciuntur. Cognoscere potes omnia, præsentia & futura. (quantum Deus permittit) Hoc est mundum creare, & eius potestatem adipisci, &c. Quibus quid in Naturam & Naturæ autorem Deum contumeliosius dici possit, ego quidem non video. Et tamen libellus hic à nonnullis, & quidem iis, qui piæ & studiosæ iuuentuti ad Pansophiam viam monstrare volunt, inter eos libros numeratur, qui naturæ secreta contineant, & ceu à Frat. R. C. seu eorū clientibus in lucē emissi sint. Siue enim ioco siue serio talia proferātur, nec à sanioribus Chymicis probari existimo.

Tandem nouam de vniuersali Medicina sententiam ante paucos annos Ioannes VVolffgangus Dinheimus, Professor Medicinæ Friburgi Brisgoiæ, peculiari libello proposuit. Is *cap.* 2. eius libri definit Medicinam Vniuersalem, *quod sit quatuor elementorum mundi seu primordiorum mundi quinta essentia, seu ipsa elementa, quantum aliquod homogeneum & inseparabile factæ, siue inseparabili certa quadam natura dasi elementorum omnium permixtio, qua mediante ipsa elementa secundum individua sua considerata aquè penè incorruptibilia facta sint, atque eorum materia secundum totum antea fuit, seu ipsa elementa ab omnibus heterogeneis depurata mista.* Huic vniuersali medicinæ hos effectus tribuit: quod omnes prauos humores, cuiuscunque tandem qualitatis ac malignitatis sint, ac quocunque nomine appellentur, ita disponat, vt medicinis iis, quæ communiter & secundum methodum adhibentur, nullo modo resistant, verùm etiam iisdem ad effectus suos certò consequendos strenuò opitulentur, non distantibus impedimentis quibuscunque, nisi ab expressa Creatoris voluntate prohibeatur. Non quidem negat, vt hac de re *cap.* 7. scribit, diuersis morbis diuersa medicamenta pro vnius cuiusque morbi qualitate adhibenda esse: illa ipsa tamen vno aliquo medicamento vniuersali acuenda esse putat. *Ioh. VVolf. Dinheimii de vniuersali Medicina opinio.*

Verùm etsi de hac medicina multa polliceatur; hactenus tamen de ea altum fuit silentium, neque quid ea præstiterit, etiam inquirentibus innotuit; quod procul dubio factum fuisset, si præclari quid præstitisset. Sit sanè, de quo iam non disputabimus, quod materia aliqua dari possit, per quā virtutes medicamentorum augeantur & roborentur; sicue videmus plantas in eodem agro diuersas crescere, & singulas ex eo sibi alimentum attrahere, atque eadem pluuia, quæ æstu Solis flaccescebant, recreari: quod verò talis dari possit materia, quæ ita vires medicamentorum cuique morbo propriorum augere & vitiosos humores ita disponere queat, vt medicamentis illis nullo modo resistere possint, nondum vel rationibus vel experimentis comprobarunt. Nam cùm medicamenta omnia, quæ ille, *cap.* 16. & *seqq.* recenset, specifica & propria vi agant, atque alia peculiari vi cerebro, alia epati prosint: necesse esset, vt istud medicamentum vniuersale has specificas cuiusque medicamenti vires intenderet. Quomodo autem medicamentum vna forma præditum omnium illorum medicamentorum specificas vires intendere possit, vt vltra consuetas vires agant, non video.

Verùm cùm ipsi Chymici vniuersale medicamentum potius optent & sperent, quàm habeant: particulari curandi ratione contenti, iam de materia medica particulari dicemus. De materia autem medica non pauca occurrunt, in quibus à Galenicis dissentiunt. Primò in facultatibus medicamentorum inuestigandis aliis, quàm Galenici, fere vtuntur indiciis,

Signatura medicamentorum. ciis,& frequenter satia, quas appellant, Signaturis. Cùm enim maxima in plantis, in coloribus, figura & similibus appareat diuersitas: hanc non frustra esse factam aut fortuitò accidisse dicunt, sed in certum aliquem finem productam esse statuunt. Creatorem nimirum eo ipso, ceu in speculo quodam, ob oculos nobis posuisse naturam & vim plantarum, & cui quæuis appropriata & accommodata sit. Hinc statuunt, plantas, quæ repræsentant vel animalia vel animalium partes, vel alio modo similitudinem habent cum aliqua parte, valere vel ad partes roborandas, cum quibus cognationem habent, vel prodesse ad propellendos morbos, qui ab istis animalibus inferuntur, aut in partibus illis excitari possunt. *Quæ plantæ quibus Planetis subijciantur.* Coniungunt his & dominium Planetarum, & plantas, quæ Planetæ alicuius dominio subiaceant, partibus, quæ sub eiusdem Planetæ imperio sunt, dicatas esse sentiunt. Cuilibet autem Planetæ certas plantas assignant, & quæ plantæ cuilibet Planetæ subijciantur, ex signis quibusdã ac characteribus colligere docent, & signa hæc ex colore, odore, sapore, forma & loco, in quo nascuntur, petunt.

Saturnina. Saturno subijciunt ea, quæ aspectus sunt horridi & inamœna, colore nigra, fusca, pallida & plumbea, corpore compacto prædita, macilenta, & aridis fibris striata, sapore styptica, sicca tamen, odore ingrata, locis nascentia vliginosis & sordidis, in conuallibus, nemorosis, tenebricosis, Septentrionalibus, Solique non expositis. Et talia omnia antipathiam cũ Solaribus gerere, & lieni dicata esse dicunt. Interea tamen gradus quosdam esse statuunt. Nam quæ vltimo siue tertio gradu sunt talia, Saturni spiritu copiosissimè abundare sentiunt; & hæc esse deleteria, ac venenata, spiritibusque vitalibus infesta, corpusque exsiccare & tabefacere.

Inter Saturnina autem referunt consiliginem, aconitum, cicutam, taxum, helleborum, hyoscyamum, filicem, xanthium, asplenum, tamariscum, solanum, cupressum, sabinam, senam capparea, polypodium, bursam pastoris salicem, agnum castum, atriplex, blitum, apium, plumbum.

Iouialia. Iouialia cognosci dicunt ex oleaginosa substantia, sapore & odore grato ac suaui, colore florum rubro vel cęruleo; habere folia plana, gaudere locis pinguibus; epati esse dicata, sanguinemque copiosum instaurare & mundificare, imò totum venosum genus respicere, & hinc vulneribus conuenire ac rupta sanare. In hanc classem referunt balsamum, oleã, gariophyllos hortenses & syluestres, ribes, berberes, betonicam, gariophyllatam, lilium, centaurium, rosam marianam, fumariam, persicariam, teucrium, verbascum, origanum, symphitum, chamædryn, amygdalum, rubiam tinctorum, rhabarbarum, corallium.

Martialia. Sub Martem referuntur, quæ colorem habent ad rubedinem tendentem, sunt aculeata & aspera, saporem habent vrentem, sunt corrosiua, gaudent locis siccis. Qualia sunt vrticæ, cardui, ononis, esula, rhamnos, rubus.

Solaria. Soli subesse censent plantas, quæ odore fragrant, sapore grato, colore florum flauo vel fuluo præditæ sunt, gaudent locis apricis, meridionalibus, & quò radij Solares liberè pertingunt: talesque plantas cor roborare, spiritus vitales augere & confortare, oculos clarificare, venenisque resistere. In quarum numerum referunt vinum, crocum, mala citria & aurantia, laurum, helenium, melissam, rorem marinum, hypericum, helichrysum.

Venerea. Sub Veneris dominium referunt, quæ sapore sunt dulci, odore lasciuo, flore albo, folijs glabris non laciniatis, humore lento. Cuiusmodi sunt satyria, lilia omnia, lilium conuallium, narcissus, rosa, nymphæa, ficus, hyacinthus.

Mercurialia. Mercurium præesse iis statuunt, quæ prædita sunt colore vario, nascuntur & gaudent locis arenosis, siliquas gerunt, odore sunt subtili. Pleraque linguã & pulmones respiciunt, spiritus animales confortant, flatus discutiunt, obstructiones aperiunt. Cuius generis sunt parietaria syluestris, chamæmelum, aquilegia, fabæ flore vario, bellides, trifolia omnia, iuniperus, corylus, iuglans, sambucus.

Lunaria. Lunæ dominio subijciunt plantas, quæ habent folia mollia, crassa, succulenta, saporem aqueum vel subdulcem, locis gaudent palustribus & aquaticis, citò adolescunt. In hanc classem referunt cucurbitam, cocumeres, melones, citrullos, brassicam capitatam, lactucam, allium, cæpas, porrum, mandragoram, papauer, tiliam, pæoniam, fungos, lentem palustrem, potamogetum, sagittam Herculis, & alias plantas aquaticas.

Sanguinis signaturam habentia. Ex his postea recentiores singulis humoribus & partibus peculiaria medicamenta attribuerunt. Nimirum ex ipsorum sententia cum sanguine magnam cognationem habent flores tunicis, rosæ, pæoniæ, buglossi, borraginis, violarum purpurearum, fumariæ, digitalis, glycyrrhizæ, anagallidis; radices rubiæ tinctorum, anchusæ, satyrium rubrum, persicaria: quæ idcirco, vbi sanguis per morbum aliquem est absumptus, aut vbi ob natiuam aliquam corporis dispositionem paucior generatur, vtilissimè adhibeantur, & verno inprimis tempore sumta sanguinem renouent, augeant, & si frequentius vsurpentur, statim compareant, vires instaurent, & cum cordialibus mixta hilaritatem concilient; & propterea inprimis senibus, in quibus iam calor sit debilior, sanguis dilutior, sint vtilia.

Atque ex his maximè inseruire sanguificationi existimant flores tunicis, rosas rubeas, violam purpuream, glycyrrhizam, anagallidem, satyrium. Reliqua esse magis medicamentosa, ac simul & nouo sanguini gignendo, & veteri purgando inseruire. Et quidem à melancholico humore sanguinem purgare buglossum, borraginem: à bilioso, fumariam: à phlegmatico, persicariam: si sanguis luxuriet & plethoram intendat, rubiam tinctorum, vt & anchusam, superfluum comminuere, & educere per vrinas. Sanguinem etiam & sanguinis fluxus sistere omnes plantas, quæ sanguinis signaturam habent; vt tormentillum, historiam, geranium cum radice rubra, radices iridis luteæ, rosas rubras, lapathum acutum, acetosam, lapidem hæmatit. corallia rubra, carneolos, iaspidem purpureum seu rubicundum, santalum rubeum, sanguinem draconis bolum Armenum.

Bilis signaturam habentia. Cum succo bilioso cognationem habere, & proinde bilem peccantem educere, & omnes affectus ex bile ortos, vt morbum regium, scabiem siccam, pruriginem, erysipelas, febres biliosas curare, docent, eupatorium, rhabarbarum, myrobalanos citrinas, flores cheiri, crocum, chamæpityn, caryophyllatam, chelidonium. Huc etiam pertinere acetosam, malum citrium; quæ quidem bilem non educant, sed eius feruorem alicient, & acrimoniam obtundant.

Melancholiæ signaturam habentia. Humoris melancholici signaturam habere, quæ sunt atra vel fusca, sapore plerumque acerbo, aliquãdo dulcescente, aliquando styptico: vt polypodium, elleborum nigrum, senam, asarum, filicem, cappares, vitem nigram, tamariscum, ruscum. Veratrum nimirum humorem melancholicum purgando omnis generis melancholicos morbos tollere; bryoniam corporis nigras maculas, in carne serpentes morbos, vt cancrum, tollere; folliculos senæ flatus ex atra bile ortos discutere: tamaricem se in ipsum lienis corpus insinuare. Polypodium non quidem educere melancholicum succum, sed tantùm

alterare

alterare & ſtypticam eius flatulentiam & acetoſitatem curare, & proinde iis, optimis prodeſſe, quibus ater humor in ventriculum effunditur: Aſarum ſpecificè, adiuuante, potiſſimum polypodio querno, euellere febris quartanæ humorem: Filicem quidem melancholicum humorem non euacuare, ſed ſerpentem hinc ſcabiem & cutaneos morbos tritam & inſperſam ſanare.

Pituitæ ſignaturam habentia.

Cum phlegmate cognationem habere atque illud vel euacuare, vel vt gignatur copioſius efficere, colocynthidem, cucumerem aſininum, mercurialem, atriplicem, cucurbitas, cucumeres ſatiuos. Ac talia omnia eſſe ſub Lunæ dominio, & ventriculum ac cerebrum ſpectare; & purgantia prodeſſe phlegmaticis humoribus & morbis, ſcabiei humidæ & ſimilibus. Reliqua, quia non purgant, ſed pituitam, bili contrarium humorem, gignunt, vtiliter adhibeantur in febribus ardentibus ex bile natis; ructibus ex caliditate & ſiccitate ventriculi, aliiſque ex caliditate & ſiccitate natis morbis.

Cerebro & capiti, propria & eius ſignaturam habentia.

Ipſas verò corporis partes quod attinet, cerebrum, cum à Luna gubernetur, cum medicamentis, quæ ſub eiuſdem dominio ſunt, cognationem habere exiſtimant: qualia ſunt ſuccinum, ambra, margaritæ, corallia, argentum, ſapphirus, ſmaragdus, lunaria. Cæterùm contra omnes morbos cerebri prodeſſe lunariam, argentum, & margaritas; contra epilepſiam, ambram, ſuccinum & margaritas; contra nimiam humiditatem & frigiditatem cerebri, qua vel aboletur vel infirmatur memoria, ambram valere. Capitique appropriata eſſe docent, quæ figuram capitis referunt. Ita pœoniæ flores, dum adhuc concluſi ſunt, antequam ſe expandunt, capitis figuram referre, & proinde omnibus cerebri morbis mederi. Eodem modo capitis figuram referre flores nymphææ, quæ calidis capitis morbis medeantur: vt & capita papaueris, quæ ſomnum conciliant, dolores capitis & calidos capitis morbos tollunt. Sic capitis & capillorum etiam ſignaturam habere ſpongiolas illas, quæ cynorrhodo ſeu ſyluestrium roſarum ramis adnaſcuntur, & ſomnum conciliare, vnde & à Germanis *Schlaff* & *Schlaffopffel* appellantur, & capillorum defluuium ſanare; quod etiam Plinius, *lib. 25. cap.* 2. docuit.

Capillis propria.

Capillorum vitiis & defluuiis ob ſignaturam conferre capillum Veneris, polytrichum aureum, rutam murariam, muſcum capillarem, & ſpongiolas illas, quæ cynorrhodo adnaſcuntur, de quibus modò diximus, abrotanum, rorem Solis, lanuginoſum verbaſcum, muſcum arborum.

Oculorum ſignaturam habentia.

Oculis ea mederi dicunt, quæ ſunt luminoſa & ſplendida, & Soli vel calore vel alia ſignatura ita cognata, vt ſpiritum Solarem ea gubernare inde colligi poſſet, qualia ſunt flos Solis, helenium, hypericum, heliotropium, crocus, ſolſequium, chelidonium, flores tiliæ, buphthalmum, aurum, ſapphirus. Item, quæ ſignaturam oculorum habent, vt euphragia, ſicut & vua lupina, quæ ſua bacca oculi ſignaturam habeat, calidiſque oculorum affectibus medeatur. Eandem ſignaturam floribus ſuis referre buphthalmum, chamæmelum, calendulam, anteriam.

Aurium ſignaturam habentia.

Signaturam aurium habere folia aſari, quæ auditum & cerebrum roborent; auriculam muris, quæ vermes in auribus enecet, cyclamini folia, cuius radices tinnitui aurium & ſurditati profiot.

Dentium ſignaturam habentia.

Dentium ſignaturam habere radices filicis illas, quæ ſquammarum more ſibi incumbunt, & dentes referunt, doloribuſque dentium medentur, eos vacillantes confirmant, ſcorbuticiſq; proſunt. Item ſemina granatorum & nucleos piceæ, qui & ipſi dentium doloribus medeantur: vt & hyoſcyamum, cuius folliculi ſemen continentes dentes molares referant, & dentium dolores mitigent.

Pulmonum ſignaturam habentia eiſque propria.

Pulmonibus ea eſſe cognata dicunt, quæ Mercurio & Ioui ſubiiciuntur, quæque ſpongioſa ſunt, rara, penſilia, humore tenui concreta, vt ſunt pulmonaria arborea, muſcus arboreus, qui inde Germanis *Lungkraut* appellatur, plurimiſque pulmonis morbis vtilis eſt: pulmonaria maculoſa, tuſſilago, digitalis, ceruicaria, ſcabioſa, roſmarinus. Item ea, quæ calore aëreo abundant, & lanugine veſtiuntur, & colore accedunt ad albedinem cum viredine miſtam; vt verbaſca, quæ ideò, quod aëre abundent, pulmonibus & arteriis, imò ipſi cerebro dicata ſint, & proinde vi ſpecifica iuuent phthiſicos, cerebrum mundent, & deſtillationes longè potentius prohibeant, quam eclegmate vulgò viſitata, althæa praſſium, veronica, botrys.

Cordialia & cordis ſignaturam habentia.

Cordialia medicamenta eſſe dicunt, quæ ſub dominio Solis ſunt, & colore flauo, atque aureo ſplendore, temperamentóque calido, & odore, ceu radiis exeuntibus Solem referunt, aut cor figura æmulentur, vt ſunt aurum, poma aurantia, citria, granata, cydonia, meliſſa, nux moſchata, trifolium acetoſum, anacardium, quod palpitationi cordis à flatibus medetur, laurus, radices anthoræ; quæ venenis aduerſentur, & cordis palpitationi, nardus, crocus, hypericum, helenium. Eſſe tamen quandam inter hæc differentiam admittunt. Nam in vniuerſum cordi prodeſſe, eius vires augere, contra venenum munire, melancholicos affectus & ſyncopen inhibere, aurum, meliſſam & poma aurantia. Reliquas in certis dyſcraſiis exhiberi, vt in frigida, humida, cortices, citri, nardum, laurum, calaminthan; in calida ac febribus, ardentibus ſuccum mali citri & granati: venenis reſiſtere, crocum, hypericum, citrium malum. Ad humores excrementitios circa cor diſcutiendos plurimum prodeſſe helenium: in ſpirituum defectu nucem moſchatam & macim, ac inprimis vinum.

Epatica & epatis ſignaturam habentia.

Epati appropriata eſſe ſcribunt, quæ ſunt ſub dominio Iouis, & aliqua ex parte Martis, quæ ſunt colore purpureo & ſanguineo, temperamento calido & humido, vel epatis ſignaturam habent, vt ſunt flores caryophylli ſylueſtris & hortenſis, bugloſſum, hepatica, alnë hepatica, trifolium aureum, glycyrrhiza, radices betæ, vuę paſſæ, hellides, aſparagi, borrago, roſæ rubræ, anchuſa, rubia tinctorum, lichen, quæ obſtructiones epatis aperit, & hinc Germanis *Brun ader Steinleberkraut* nominatur.

Veſiculæ verò fellis in epate magis mederi, quæ colorem habent flauum, tenuemque eſſentiam; vt ſunt agrimonia, eupatorium chamæpithys, rhabarbarum, centaurium minus & maius.

Splenetica, & ſplenis ſignaturam habentia.

Lieni dicata, quæ ſub dominio Saturni ſunt, colore fuſco, terreſtri & ſubuiridi prædita, tortuoſam corporis diſpoſitionem habent, in locis decliuibus, conuallibus, vliginoſis, in putridis arboribus creſcunt, ſplenisque ſignaturam obtinent; qualia ſunt, veratrum nigrum, polypodium quernum, ſena, tamariſcus, ceterach, lingua ceruina, trichomanes, aſarum, lapis Lazuli, armenus, tartarum vini.

Stomachi & ventriculi ſignaturam habentia.

Ventriculo conferre ea, quæ humorem habent fortem, deoſum & craſſum, & ventriculi ſignaturam habent, vt zinziber, nucem moſchatam, angelicam, leuiſticum, ſmirnium, paſtinacam, carui, cuminum, oluſatrum, gingidium, ſeſeli, raphanum, cæpam, ſcillam allium, radices aronis.

Renibus propria.

Renibus & membris generationi dicatis conuenire medicamenta, quæ ſunt ſub Veneris & aliqua ex parte Lunæ dominio vel puro vel cum Marte miſto, ſignaturamque præferre ſuam humore ſeminali, odore & guſtu ſalaci, figura teſticulorum aliàque cognata. Et renibus quidem dicata eſſe vniuerſaliter camphoram, vmbilicum Veneris, ſatyria, orchides,

chides, rosas albas, radicem polygonati, radicem cauam, tribulam aquaticum, been album & rubrom, moschum, zibetum, nucem moschatam, phaseolos.

Testium signaturam habentia ijsque propria.

Testibus, vel membris genitalibus esse familiaria satyria, orchides, hulbos, lilium album, narcissum, aronem, qui caule & baccis membrum virile referat, & insignem vim frigiditatem membrorum genitalium in viris corrigẽdi habeat, nucem moschatam, tribulum aquaticum, crassulam, peram pastoris, nymphæam luteam & albam, struthium. Itaque si partium harum vis luxuriet, eam supprimi posse plantis, quæ sunt sub dominio Saturni, quæ tamen loci ratione a Venere & Luna multum acceperint, vt nymphæa, nuclei tribuli aquatici. Si verò languescit vis naturalis, instaurari satyrio, orchidibus, bulbis & similibus.

Vesicæ appropriata & similia.

Vesicæ appropriata esse, quæ sunt sub Saturni & Lunæ dominio, & vesiculis aut folliculis, quibus aut liquorem aut semen continent, vesicæ signaturam præ se ferunt, & in locis aquosis nascuntur; qualia sunt alkekengi, staphylodendrum, folliculi senæ, periclimenum, hypocistis, semen plantagionis, fructus asparagi, melanthion & similia. Ita omnes plantas, quæ lapillos referunt, calculos frangere, ve semen milij Solis, saxifragiæ albæ radices, lapidem spungiæ, Iudaicum, lapides cancrorum, percarum.

Vteri signaturam habentia.

Vtero conuenire, quæ sub Lunæ, Veneris, vel Saturni sunt dominio, & vteri signaturam habent, vt flores aristolochiæ longæ, radices aristolochiæ rotundæ, bryoniæ, cruciatam, flores primulæ veris, flores liliorum alborum, asarum, antheram rosarom & liliorum alborum, digitalem, melissophyllon, calamintham, meum, lapidem aëtitem, item quæ, quod excernantur, purgationis menstruæ signaturam habent, vt sagapenum, opopanacem, myrrham, asam fœtidam. Ex quibus pro diuersis vteri affectibus conuenientia medicaměta eligenda docent. Ex. gr. humido vtero conuenire primulam veris, aristolochiam longam, asarum, si ex iis balneum paretur. In menstruorum suppressione, myrrham, sagapenam, asarum, calaminthan, meum, radices aristolochiæ longæ, antheram liliorum alborum, rosatum, lapidem aetiten: ad facilem conceptionem incessus ex decocto foliorum populi albæ cum floribus liliorum alborum. Impedire verò conceptum struthium, cum asaro.

Intestinorum signaturam habentia.

Intestinorum signaturam habere, quæ longas corporis circumflexiones habent; vt lupulum, rubum Idæum & vulgarem, œnanthen, volubilem, amaram, dulcem, vitem nigram, hederam, vitis viniferæ capreolos, salsam parillam, cuscutam.

Linguæ signaturam habentia.

Linguam repræsentare statuunt cynoglossum, buglossum, linguam ceruinam, linguam auis.

Manuum & pedum signaturam habentia.

Manibus & pedibus assigoant palmam Christi, & insignem in doloribus articulorum vim habere; hermodactylos, qui humores ab articulis euacuant, ricinum, saniculam, leontopodium, & ad tremorem manuum & chiragram talia prodesse putant.

Plantæ aculeata.

Contra dolores pungentes & acutos prodesse docent herbas, quæ aculeata habeont folia, vt carduum Mariæ, carduum benedictum, eryngium, iuniperum.

Plantæ nodosa.

Plantas, quæ nodosas radices habent, contra rubernacula & tumores varios vtiles esse, quales sunt scrophularia, quæ ita dicta, quod scrophulis medeatur; radices aronis minoris, chelidonium minus, radices asphodeli, liliorum alborum, ranunculus bulbosus, cæpa, allium, agaricus.

Plantas, quæ perforatæ sunt, aut quæ figuram securis, ferræ, vel rei alterius vulnerantis referunt, vulneribus mederi, vt hyperici species, perfoliatam, lunariam minorem, consolidam Saracenicam, saniculam, betonicam, serratulam, lunariam minorem, scorodoniam, balsamitam fœminam, geranium, mille folium, verbenam, agrimoniam.

Plantas omnes, quæ succum lentum & glutinosum habent, item quæ gummi & resinam fundunt vulnera consolidare docent; vt consolidam maiorem, fabariam, althæam, maluam, florem seu coronam Solis, viscum, Nicotianam, aloen, myrrham, thus, sanguinem Draconis, terebinthinam, mastichen, gummi elemi, sarcocollam.

Plantas, quæ maculosa & squamosa quasi folia habent, scabiem, & omnis generis cutis fœditates sanare referunt: quales sunt scabiosa, succisa, oxylapathum, scrophularia, polypodium, filix, lingua ceruina, asplenum, sabina.

Animalium quorundam signaturam habentes Plantæ.

Plantas, quæ serpentis, scorpionis, vel alterius animalis venenati figuram obtinent, eorum morsibus mederi statuunt. Serpentariam nimirum maiorem, quæ serpentem repræsentat, item spinam albam, in qua acutæ spinæ habent similitudinem dentium serpentis, morsum serpentis sanare: Orchidum illam speciem, quæ à florum similitudine μυιώδης appellatur, apum ictibus conferre; psyllij semen, quod pulices refert, fugare pulices; quæ caudam scorpij referunt, vt Scorpioidum varia genera, flores heliotropij, magnas vires ad plagas scorpionum sanandas obtinere. Huc referunt scorzoneram, dracunculum maiorem, chondrillam, aristolochiam longam, ophioglossum, allium colubrinum, aconitum pardalianches, echium, doronicum, ocymastrum, heliotropium maius. De quibus plura videantur apud Ioh. Bapt. Portam, Quercetanum, in tract. de signat. rerum extern. & Crollium de signatur. rerum internarum, qui prolixe hac de re agunt. Quercetanus tamen pro internis signaturis non illam figuræ, conformationis & colorum constitutionem cuique plantæ peculiarem intelligit: verum omnium virium ex tribus principiis, sale, sulphure & mercurio inuestigationem. Nam sapores à sale esse dicit, odores à sulphure, colorem ex vtrique, sed potissimum à mercurio prouenire, & propterea plantas in his aliter atque aliter dispositas esse, prout plus de alio, de alio minus participant.

Signaturæ Plantarum an aliquid indicent.

Quæ omnia reiicienda non existimo, neque cum Libauio, *in Alchymia triumphante pag. 537. & in typo artis med. ex. pag.* 125. facilè dicere, *fortuitum esse, si respondeant res externis formis.* Neque enim figuræ externæ plantis fortuitò obtigerunt; sed à facultate formatrice, quæ hanc vim à creatore Optimo Maximo accepit, impressa est. Et à quo, forma nimirum, pendet rei essentia, omnésque internæ proprietates: ab eodem etiã producta est forma & figura externa. Etsi verò quid pleræque figuræ & colores plantarum indigitent, & quo fine à sapientissimo Creatore iis inditæ sint, nobis ignotum est: tamen cum experientia testetur, in multis externas figuras virium internarum indices esse, eas non planè repudiemus; sed suus, inter reliquos facultates medicamentorum inuestigandi modos, locus signaturis relinquatur. Præcipuè cum Galenici ipsi longa experientia compertum habeant, ea ipsa medicamenta, pleraque partibus, quarum signaturam habent, dicata esse atque inseruire. Exempli gratia, Pœoniam, papauer, vt dictum, capiti & cerebro; herbas capillares, capillorum vitiis mederi; radices filicis dentium dolorem curare: cordi prodesse mala citria; pulmonibus, muscum arboreum; splени, linguam ceruinam, ceterach; vtero, aristolochiam rotundam, radices bryoniæ; vesicæ alkekengi; testibus, satyrium & orchides; calculo, semen milij Solis radices saxifragiæ albæ, & alia plurima ex modo enumeratis. Omnino enim in his delectus habendus. Estque in quibusdam signatura manifestior, quàm in aliis, & quorundam vires magis perspectæ, quàm aliorum.

Neque

Neque etiam huic signo soli, vel vt primario fidendum: sed experientia inprimis consulenda est. Neque etiam cum Empiricis in quolibet capitis affectu medicamenta, quæ capitis figuram habent, exhibenda, sed vires propriæ explorandæ, & quod saniores Chymici etiam faciunt, morbi natura consideranda. Quis enim tam fatuus est, vt nucem moschatam, quæ sano, si moderatè sumatur, vtilis (nam etiam appropriata immoderatè sumta nocere possunt, vt in croco videre est) in phrenitide aut alio affectu capitis calido exhibere velit.

Neque illud quoque de nihilo est, quod singulis Planetis peculiares plantas subiiciunt. Experientia enim testatur, cœlum in hæc inferiora agere, non solùm calore & lumine, sed & occulta influentia. Ac cum stellæ quælibet peculiares vires habeant, hinc accidit, vt aliæ cum aliis rebus sublunaribus maiorem sympathiam habeant. Verum hæc non hodie primum à Chymicis inuenta, sed dudum ab Astrologis proposita sunt; de quibus omnibus prolixè tractat Io. Baptista Porta, *in Phytognomonicis.*

An verborũ & characterum aliqua vis sit.

Secundo loco occurrit quæstio; *An in medicina verborum & characterum aliqua vis sit?* Etsi enim Galenici solum medicamentis ex mineralibus, vegetabilibus & animalibus petitis vtantur: Paracelsus tamen verba & characteres addit, & morbos aliis remediis incurabiles verbis & characteribus curari posse statuit. Ita enim Paracelsus, *lib. 1. Philosophiæ sagacis c. 6.* scribit: *Natura vires suas in verba imposuit, sicut in herbas & radices ita in Gamahaos.* Et postea: *Imaginationes & characteres dicit esse pyxides, in quibus magus siderum vires asseruet.* Ac pluribus hac de re agit, *in lib. de occulta Philosophia, titulo de characteribus*, vbi morbos, qui nullo alio remedio, neque auro potabili, neque quinta essentia antimonij curari possunt, characteribus curari posse statuit; & fas esse hoc facere scribit, quoniã in hominis salutẽ cedat. Imò integrum esse, à diabolo remedia accipere, vt supra *è libro de origine morbor. inuisibilium* dictum est.

Verba quid & quæ eorũ vis.

Verum primò verba quod attinet, quanquam vox ipsa naturalis sit: non tamen significat φύσει sed θέσει non natura; sed pacto, & ex hominum conuẽtione. Nã si significatio naturalis esset, & ex sua natura significarent verba, ea omnes intelligeremus, nec tanta esset linguarum varietas, nec vnum verbũ apud diuersas Gentes diuersa significaret. Cogitatio quidem apud omnes eadem est: sed verba seu notæ, quibus exprimitur, sunt diuersissimæ, atque eadem etiam verba apud diuersas gentes diuersissima significant. Cum ergo primi inuentores verba tantũ notas rerum esse voluerint, quibus animi sui sensa declararent: præter hoc nullã vim habent verba, nec aliquid operantur. Nam omne principium operationis, quod alterantur corpora, qualitas est, naturalisque potentia: resque per qualitates sunt efficaces.

Verba ignota & peregrina.

Quod verò verba ignota attinet, docuit quidem Paracelsus, *lib. 1. Philosoph. sagac. c. 6.* natura vires suas in verba imposuisse, sicut in herbas & radices. Verũ dicit hoc, non probat. Hoc potius verum est, quod de mysteriis Ægyptiorum, *cap. de diuinis nominibus.* Iamblichus Porphyrio quærenti, cur Sacerdotes vtantur nominibus quibusdam nihil significantibus, respondit: *Omnia eiusmodi nomina significare aliquid apud diuos seu dæmones.* Dæmones nimirum suis cultoribus olim indicarunt, quibus verbis, signis & imaginibus coli & inuocari vellent: atque ita ex pacto valent. Ideóque si aliqua eorum efficacia deprehenditur: ea non verborum est quatenus verba, sed verba illa valent ex pacto, & quidem eo, quod initũ est cum eo, qui primus eam disciplinam à diabolo accepit. Vnde accidit nonnunquam, vt iis, qui talia verba & coniurationes legunt, etsi non intelligant, quid significent, nihilominus diabolus ex pacto adsit. Cuius rei exemplum recenset Martinus Delrio, *disquisit. Mag. lib. 2. q. 19 sect.* 1. de Cornelio Agrippa, qui cum Louanij commensalem haberet nimis curiosum, accidit, vt peregrè abiret aliquãdo Agrippa, & vxori, quam postea repudiauit, claues musei traderet, addita prohibitione, ne quẽ ingredi sineret. Cũ verò importuna & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescens, ac in libellũ coniurationum incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cum ille legendo pergeret, iterumque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, Dæmon ingreditur, quæritque, cur vocatus esset, territoq; ob metũ iuueni nec respondenti fauces & spiritum interclusit. Ergo si quid verbis perficitur, à maiore & superiore vi id omne dependet, & ex pacto cum dæmonibus, qui ita illudunt hominibus, iisque persuadent verba præstare, quæ ipsi perficiunt, verbis illis ex pacto prouocati.

Verba sacra.

Quod verò verba sacra attinet, abusus hic illorum est longè maximus. Paulus enim, 2. *ad Timoth. cap. 3. vers.* 16. omnes vsus Sacræ Scripturæ exprimit, *πᾶσα γραφὴ*, inquit, *θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ. Tota scriptura diuinitus est inspirata, & vtilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia.* Huius verò vsus nullam mentionem facit. Neque lingua Hebræa, Chaldæa, vel quæcunque alia hic maiorem vim habet, quam reliquæ.

Augerii Ferrerii de verbis & characteribus opinio.

Auger. Ferrerius, *lib. 2. Method. cap.* 11. peculiarem hac de re habet opinionem. Is enim cum & antiquos Medicos hoc curandi genus vsurpasse legeret, vt apud Trallian. *lib. 9 cap. 4. lib. 12. cap. 7. lib.* 10. *cap. vlt.* Aëtium, & alios videre est: à recentioribus verò ad sanguinis profluuia, ad epilepsiam, ad partus difficultatem, ad febres, vulnera, fistulas, luxationes, hernias talia non pauca vsurpari videret; vt ex Fernel. *lib. 2. de abditis rerum caus. cap.* 16. patet: Experientiæ & tot illustrium virorum autoritati fidem habendã esse existimat, & iis, quæ sensibus exposita sunt, cõtra venire, sani hominis non esse; Doctorum verò experientiam inficiari temerarium esse putat.

Curationis autem euentum non è characteribus, non ex carmine prouenire scribit, sed ex vi animi confidentis & cum patiente concordis. Tantã enim vim esse animi nostri, inquit, vt, si quid sibi persuaserit honesti, atque in ea persuasione firmiter perseuerauerit, id ipsum, quod concepit, agat & potenter operetur: modò alterius, in quem agit, animum non habeat repugnantem ac diffidentem. Nam si fidentem & adiuuantem habuerit, citius, quod intenditur, perfici: si neque fidentem, neque diffidentem, nihilominus vim animi agentis operari. At si fortè æger diffidat, aut planè ridiculum existimet remediũ, aut circumstantes habeat, qui fidem eleuent, & remedium coram illo contemnant, præcantanti nullam vim esse, quia persuasioni suæ repugnantem habeat alterius animum. Si verò citra fidem ad incantandum accesserit, operam ludere; nisi fortè tam stupidum alterius animum nanciscatur, vt simulatione se decipi non sentiat.

Verum nec hæc Medici aliàs docti opinio toleranda est. Nam cum imaginatio, cogitatio & animi persuasio sit actio immanens, neque ex corpore in patiens transeat: aliquid in alieno corpore operari nõ poterit; neque verbis aliquid à loquente, quæcunque etiam cogitet & imaginetur, in rem, quæ incantatur, deriuabitur. Et si Medici firma persuasio est principalis causa huius curationis, qui fit, quod nõ quibuslibet verbis curatio perficiatur, sed definitis quibusdam? Nã etsi Ferrerius putet, virum doctum & sibi constantem non solùm, quæ vulgo probata dicuntur,

Verum

verum quoque alia à se inuenta, vel quæcunque illi ad manum aut in mentem venerint, vsurpare posse: tamen nondum eius rei specimina edita sunt, sed certis quibusdam carminibus verbísque vis ea ab autoribus tribuitur: aut si quibuslibet idem potest fieri, causa non est in Medico, sed in ægroto, vt mox dicetur. Et si vis curandi, vt ipse Ferrerius concedit, non est in carminibus & verbis, sed in cogitatione ac imaginatione Medici; quid opus verba accedere? & cur Medicos tacitos non id præstaret, quæ loquens?

Vis, quam verba habere videntur, vnde? Nimirum si verba aliquis effectus sequitur, quem ex se habere non possunt, necesse est, vt fiat à dæmone, vt antea dictum: aut si dæmonis auxilio id non perficiatur, vi imaginationis ægri perficitur; quia ratione ipse Hippocrates fiduciam ægri ad morbi depulsionem conferre dixit. Id quod ipse Ferrerius confitetur, dum scribit, si æger diffidat, aut remedium tale ridiculum existimet, incantationis nullam vim esse posse: Contra verò etsi Medicus citra fidem & persuasionem ad incantandum accesserit, nihilominus effectum sequi, modò æger Medico incantanti fidem habeat, & tam simplex ac stupidus sit, vt simulatione se decipi non sentiat.

Characteres. De Characteribus & Sigillis ferè eadem ratio est. Equidem non Paracelsus primò vel Chymici Characteribus & Sigillis aliquam vim tribuerunt; sed iam olim Astrologi & hos secuti quidam Medici, atque imprimis Magi. *Magia origo.* Nam, vt Plinius hac de re scribit, *lib. 30. natural. hist. c. 1. Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque seculis valuit. Autoritatem*, idem inquit, *illi maximam fuisse, nemo miretur: quando quidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redigit. Natam primò in Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas nullo non auido futura de se sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credenti. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, vt hodie etiam in magna parte gentium præualeat, & in oriente Regum Regibus imperet.* Et reuera ita, vt Plinius scribit, sese res habet, passimque ex Medicorum & aliorum libris patet. Antiquum iam esse iaspidi draconem insculpere & annulis inserere, ex Galeni, *lib. 9. de lapidibus*, videre est. Alexand. Trallianus, *lib. 10. in fine*, Herculis erecti suffocantis leonem imaginem lapidi insculptam ac annulo aureo inclusam Colicæ mederi scribit: atque *ibidem*, quasi rem sacram & non nisi sacris hominibus communicandam, contra Colicam hunc annulum commendat. Decimo septimo vel 21. die lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere, atque in octangulum inscribere, φεῦγε φεῦγε ἰοὺ χολή· ὁ κορυδαλὸς ἐζήτει, Fuge fuge, heu bilis: alauda quærebat. Subiectum autem signum [sign] in annuli caput scribere iubet. *Et lib. 10. cap. 1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua, Luna in libra vel leone constente, inscriptus sit versus Homeri: τετρήχει δ᾽ ἀγορή· ὑπὸ δ᾽ ἐστεναχίζετο γαῖα. Qualia passim alia quoque habet Trallianus. Plurimos vero tales characteres proposuit Paracelsus, *in lib. archidoxeos Magic.* Ipse tamen, *in lib. de Philosoph. occulta cap. de Characteribus* omnibus characteribus, signis, pentaculis, sigillis præfert duo; vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adonai; alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton (quasi v. tetragrammaton nomen Dei sit) Atque hæc sigilla contra dæmones omnésque incantationes prodesse & mira præstare scribit. Neque eo modo se nomen Dei prophanare, aut in vanum vsurpare putat: cum istis vtatur in hominis commodum, morbósque ab incantatione ortos, & nullo alio medicamento curabiles hisce mediis curet.

Verum non sunt facienda mala, vt eueniant bona, Neque dum monstrauit Paracelsus, vnde hæ figuræ suam efficaciam habeant: etsi confidentissimè scribat, eas è fundamento veritatis prouenire. Nec alij, qui characteribus efficaciam aliquam tribuerunt, vt Pomponatius, Alb. Magnus, & Astrologi in reddenda effectuum, quos characteribus & sigillis assignant, causa sibi constant.

Quidam è cœlo vires istas deducere conantur, & quidem alij aliter. Conciliator, *differentia 101.* ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: vultus sublunarium subiectos esse vultibus cœlestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cœlestibus imaginibus, statuit, cœlestem scorpionem inferis dominari scorpionibus; serpentem serpentibus. *Characterum vis vnde. 1*

Verum sit sanè (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpij in cœlo: sed quid hoc ad scorpionem gemmæ insculptum? Certè sculptus vel pictus canis vel scorpius non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali. *2. Opinio.*

Alij vim illam instillari sigillis à cœlo & stellis dicunt, spiritúmque astralem in ea influentem & immissum in mundo sublunari, metallis, lapidibus & plantis illis se non accommodare tantùm, verum etiam in eorum substantiam occultè sese ingerere, cum quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum, familiaritatem mox & continuationem.

Verum concedatur sanè, cœlum & stellas non tantùm, quod vult in hac quæstione Erastus, *part. 1. Disput. aduersus Paracels. pag. 115.* hæc inferiora calefacere & illuminare, atque hoc modo vt caussam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum smaragdo, aliam cum adamante, aliam cum rosa, aliam cum alia planta habere familiaritatem. Verum quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti? cur illas suas vires astra non æquè in metalla vel gemmas integras, nullísque characteribus insignitas infundunt, quam in eas, in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pæonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omninò omnia, quæ amuletorum naturalium loco vsurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum, & mouetur ad polum, sine omni figura vel charactere insculpto. Vnde rectè, vt supra dictum, Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum scorpij insculpantur, siue non.

Alij ita se expedire conantur, dum dicunt, Indi- 3
uidua, cum incipiunt esse sub determinata constellatione accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eam, quam habent à specie. Sed sit hoc ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cum sculpitur, sed antea erat, & quidem indiuidua substantia erat, atque ea ipsorum etiam sententia astralis spiritus & vis in substantiam, cum qua συμπάθειαν habet, sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & συμπάθεια: non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alij in ea sunt sententia, figuram quidem non 4
esse principium operationis, sed tamen ad operationem plurimum conferre. Nam deformis figura

in

in animo hominis tristitiam; pulchra, gaudium adfert: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ fiunt operationes, aliæ per serram, aliæ per securim.

Verùm nec hæc alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et enim pulchra delectent, cùm videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cùm vestibus tecta gestentur, aut rarò adspiciantur? & quid ad illam pulchritudinem varia nomina & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, facit figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem: non verò ad operationes, quæ per alterationem fiunt. In his figura nihil potest; gemmæque, si quas vires naturales habent, sub quacunque figura illas exserunt; scribitque Galenus de Iaspide, *loco supra allegato*, se eius vim æquè expertum fuisse, sine figura scorpij, ac cum ea.

Vires quas Characteribus adscribunt. Neque alij etiam quid probabile saltem pro Characterum & Sigillorum viribus hactenus adferre potuerunt. Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & caussas reddere, cum sigilla non solùm morbos depellere, sed alia etiam hominibus omnibus gratiosum reddere; alia scientiam, ingenium, memoriam, alia principum fauorem, alia victoriam in bello & caussis ciuilibus, alia felicitatem in aucupio, piscatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare; alia hominem ad summos honores euehere; alia omnium votorum hominum compotem reddere, & nescio quæ alia præstare scribant?

Duo enim sunt in Sigillis, Materia & Character, quorum neutri illa vis adscribi potest. Materia à Natura est & vires istas non habet, quod ipsi confitentur: & si haberet, sine figura & charactere haberet, quo modo magnetem ferrum trahere, & alias gemmas suas vires sub quæcunque figura & sine characteribus habere constat, vt antea dictum. *Characterum vis refutatur.* Characteres ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia; vtpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ Characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eaque alterant & afficiunt, quatenus talia: *Vis agendi vnde.* sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contra res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales, sed quatenus ex materia naturali constant. Et proinde imagines vel nomina insculptæ materiæ nihil per se præstare possunt, materiaq; si afficiatur à cœlo, æque afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat, nullamque peculiarem vim cœlestium corporum influxus recipiendi characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei tribuere possint.

Neque etiam à cœlo vires has accipere possunt. Licet enim materia, è qua facta sunt, vires aliquas à cœlo accipere posset: tamen illam recipere posses sine characteribus: neq; hactenus vlla probabili saltem ratione monstratum est, ad influentiam & vires astrorum recipiendas aliquid facere posse tales characteres. Neque characterum cum cœlestibus similitudo aliqua huc facit; cum rerum naturalium cum rebus naturalibus, non artificialibus imaginibus earum consensus sit. Præterea imagines constellationibus & asterismis ex hominum arbitrio & voluntate docendi caussa impositæ sunt, qui asterismum, quem piscem aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Hollandi signis illis meridionalibus, quæ in suis nauigationibus obseruarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt.

Cum ergo ex nulla naturali caussa vis aliqua sigillis & characteribus adscribi possit, si aliqua sicut Paracelsus, Arnoldus de Villa noua, Thurneiserus & recentiores alij multa de his producunt, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adscribenda, vt antea de verbis dictum, omnibúsque notum est, maximam vim esse imaginationis: vel si ab hac fit, à caussa supernaturali illa pendeat necesse est: & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti, quod olim cum suis cultoribus inierunt, signis tacitè inuitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonésque talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eo nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, vt constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, eásque hominum mentibus inserat, vel inceptas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo, medijsque ab eo creatis & in salutem hominum ordinatis, ad se quocúnque modo auertat. Ideóque talia nihil aliud sunt, quã noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarum vtitur. Ac proinde tolerandum non est, quod Phædro, *in chirurgia minore* scribit, in tali cura characteristica maiora & miraculosiora delitescere *Contra Phædronem.* abscondita mysteria maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quam fas sit profari. Debuisset homo temerarius prius demonstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus, & verbis constellatis, quæ appellat, tantam vim inditam esse, quam in alios Medicos ita debacchaetur, eósque blasphemos alastores, qui honorem Deo in summis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt, contemplatur, admiratur & celebrat. In Deum verò iniurius & impius est, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et Patres primi ac antiqui Prophetæ, quos cura characteristica vsos scribit, non sunt ij, quorum in sacris literis fit mentio; cum talia superstitiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit; sed illi, quorum in *Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra orationem Deorum increduli & non aduertentes ad cultum religionémque diuinam inuenerunt artem, qua Deos efficerent, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eamque miscentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alij omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuerunt, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores; Cornelius Agrippa, Paracelsus & similes de Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonum inuocatione & adiuratione, aliísque modis illicitis, sed vi naturali operari. Nam primò ipsis probandum erat, peculiares virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, medijs illicitis & à Deo non ordinatis, & in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & contoratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest, *Characteres Magici tesseræ diaboli.* agnoscitque diabolus istas quasi tesseras suis cultoribus

toribus

toribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnē superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, &, vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracel. *in archidoxi Magica & alibi*, propositis significent; aut fidem suam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Quid studioso illi Louaniensi in Museo Cornelij Agrippæ acciderit, ante dictum. Et æquè prohibitum ac nefas est, diabolum implicitè, quàm explicitè & expressè colere. Vnde prima Ecclesia gentibus ad Christianam fidem conuersis mandat, *in actis Apostol.* vt abstineant ab idolothytis, seu iis, quæ diabolo consecrata erant.

An liceat Magicis auxiliis ad morbos pellendos vti.

Sed, inquit, Paracelsus: Ergone ægri relinquendi & omni auxilio destituti deserendi erunt; cum medicamenta illa naturalia, & quæ morbis à naturalibus causis opitulantur, morbis per veneficia & à diabolo inductis nihil auxilij adferant? Hîc sciendum, primò falsum esse, nullos morbos per Magiam inductos medijs naturalibus sanari posse: cum exempla talium morborum curatorum apud Medicos occurrant. Neque enim omnes morbi à diabolo inducti sine causis naturalibus, sed sæpe ministerio rerum naturalium producuntur, qui proinde causis illis remotis per media naturalia tolluntur; accidentibus inprimis precibus & firma in Deum fiducia. Ita obsessis quibusdam à diabolo purgantia melancholiam medicamenta vtiliter exhibita sunt; extantque eius rei historiæ in centuriis curationum Rulandi & alibi. Est enim humor melancholicus, vt vulgo dicetur, balneum diaboli. Sic per purgantia capilli, acus, ligna & alia miranda, quæ de veneficio suspicionem non leuem mouerunt, vomitu & per aluum deiecta sunt, ægrique inde conualuerunt. Et sit sanè, vt nihil opis à medijs naturalibus in talibus morbis percipiatur: non tamen ad diaboli auxilium confugiendum esse, iam supra pluribus monstratum. Omnia diaboli auxilia suspecta & fraudulenta sunt, qui sanat corpus, vt lucretur animam, hominemque à Deo aduersum sibi deuinciat: morbusque quilibet acerbissimus, imò mors ipsa, sanitate à diabolo impetrata optabilior.

In desperatis morbis quid agendum.

Quid ergo, inquies, ægro agendum, si nec à medijs naturalibus auxilium sperari potest, nec à diabolo auxilium petere licet? Contraria contrariis curari rectè dicunt Medici; idque & hîc obseruandum. Si ergo à dæmone inductus sit morbus, auxilium diuinum ei opponendum, illudque precibus ardentibus animoque in Deum confiso implorandum. *Dominus occidit & viuificat; deducit ad inferos & reducit; onus imponit, & tamen est salus nostra.* Ipse reuocandus in die afflictionis, & eripiet nos: Ipse sanabit, quando & quomodo volet. Imò si Domino non placet à morbo liberare, nihilominus cum Dauide dicendum: *Etsi me occidit Dominus, tamen sperabo in eum.*

Curatio Magnetica.

Cognata huic quæstioni est alia, *de curatione*, quam appellant, *Magnetica & vi amuletorum.* Multos rerum naturalium effectus esse, qui non per cōtactum corporeum, sed virtualem, vt appellant, afficitur, nemo hodiè, nisi rerum naturalium planè ignarus, negat. Ita Galenus *6. de simpl. medic. facult. titulo; Glycysida*, pæoniam collo suspensam epilepsiæ mederi scribit; quod & Fernelius, *lib. 1. de abdit. rerum causis cap. 17.* & alij Medici plurimi confirmant. Vngulam alcis spasmis prodesse, vulgò quoque notum. Aëtitem femori alligatum partum promouere, Dioscorid. *lib. 5. cap. 118.* tradit obseruauitque idem Valeriola, *lib. 1. obs. 10.* De Satyrio Erythronio Dioscorid. *lib. 3. cap. 127. & Plin. lib. 26. cap. 10.* scribit, vel manibus solùm detentum libidinem vehementer promouere. Sic lapis hæmatites & bubo exsiccatus, manibus tam diu detenti, donec incaleteat, hæmorrhagias sistunt. Garcias ab Orto, *de aromatibus Indicis, lib. 1. cap. 53.* refert, lapidi Alequecæ in India Orientali eam vim inesse, vt vel de corpore suspensus sanguinem ex quacunque parte affluentem sistat. Tincam piscem admotum corpori ictero mederi, omnemque bilem in corpore effusam ad se attrahere, referunt Conradus Gesnerus & Kentmannus. Quanta lapidis Nephritici gestati saltem ad pellendum arenulas & calculos sit efficacia, cum alij docent, tum prolixè monstrat Matthæus Vnzerus, *de Nephritid. lib. 1. cap. 24.* Quis nō audiuit, contacta torpedine per tridentem, piscatoris manum obstupescere? Vmbras quoque arborum quarundam noxias esse, notum est. Quis est, qui vel non viderit, vel fando non audiuerit, nonnullos cōspectum felis, alios verò eius, quam etiam non vidēt, in cista inclusæ præsentiam ferre non posse, sed animo linqui, nec melius habere, antequam felis remota sit?

Actiones Magneticæ quæ, & vnde dictæ.

Inter reliquas verò omnia cum admiranda vis sit magnetis, cùm in trahendo ferro, tùm in conuersione ad polum: *actiones* eiusmodi, quæ sine contactu corporeo perficiuntur, à magnete, κατ' ἐξοχὴν, *Magneticæ* hodie appellari solent. Quæ cum ita sese habeant, & tot passim experimenta suppetant, facere non possumus, quin actiones tales magneticas, quæ absque corporis contactu per occultam rerum sympathiam & antipathiam fiunt, admittamus. Sunt nimirum multæ rerum ἀπόῤῥοιαι, quæ quidem sensibus non percipiuntur, à quibus tamen rerum, quæ se corporaliter non contingunt, occulta συμπάθεια & ἀντιπάθεια dependet. Et qui tales rerum consensus negare velit, eum vel rerum naturalem summè imperitum, vel temerarium in iis, quæ experientia probantur, negandis esse oportet.

Erasti contra actiones magneticas sententia.

Neque hîc Thomæ Erasto, viro aliàs doctissimo, assentiri possumus, qui, *disput. contra Paracels. part. 1. pag. 187. & seq.* omnes tales rerum occultarum consensus negat, scribitque, maximam partem eorum, quæ de hac occulta antipathia rerum scripta reperimus, vana falsaque esse; & se ex plurimis, quorum facere periculum licuerit, nullum inuenisse verum, præterquam, quæ rationem habent imperitis etiam agricolis cognitam: & quæ de gemmarum occultis viribus dicuntur, meras nugas esse; nihilque hac in parte veri esse concedit, nisi quod à manifestis qualitatibus dependeat.

Verum enim vero anne & Magnes ferrum trahit & ad polum mouetur ob manifestas qualitates? Nullo modo certè. Quod cùm negare non possit: ex vno naturæ miraculo non oportere plura eiusdem generis introducere, contendit. Verùm talia miracula, si libuisset, plura in natura obseruare potuisset: obseruaruntque alij viri docti talia non pauca. Et quamuis non negem, aliquam partem eorum, quæ passim apud autores exstant, vana ac falsa esse: magna pars tamen vera est: etsi multa ex iis eorum Philosophorum, qui qualitatibus primis occæcati sunt, oculos effugiant: tantum abest, vt ab imperitis agricolis cognosci possint.

Neque magni momenti sunt, quæ *part. 4 disp. contra Paracels.* contra amuleta, & quæ, quæ in distans fiunt, actiones affert. *Cùm naturalia* (*rebus* inquit) *siue propter formam substantiæ effectricem, siue propter certum temperamentum rebus subiectis insint: non aliter mutantur, quàm per sensibilium qualitatum alterationem, siue temperamenti mutationem. Quippe forma substantialis per se neque corrumpitur, neque mutatur non mutato temperamento, &c.* Et mox: *Certo certius est, pharmaca nulla potestate latente morbos abigere, nisi qua caussam expellere, vel morbum ipsum delere possunt.*

Verum enim verò, malè præsupponit Erastus, nullas

las in rebos dati qualitates, præter eas, quæ fluunt à temperamento primarum qualitatum, aut si denτur, quæ fluant à forma, non mutari posse, nisi temperamento mutato sensibilium qualitatum. Experientia enim multiplici constat, dari multas occultas qualitates, quæ ab ipsa forma substantiali, non mediante temperamento primarum qualitatum, fluunt. Hæ ergò qualitates cùm sui generis qualitates contrarias habeant, vnde fit rerum antipathia: possunt illæ qualitates mutari, non mutato temperamento. Nec illud admitti potest, quod putant occultas qualitates non nisi proxima, & quæ contingunt, corpora afficere; in remotiora verò, & inter quæ aliquid interiectum sit, non agere. Reperiuntur enim, vt iam aliquoties dictum, inter quos & feles ea est antipathia, vt ad præsentiam felis etiam cistæ inclusæ, & quam non vident, animo deficiant. Et magnetis vires trahendi ferrum nullo obice aut obstaculo impediri posse, ac per tabulam interpositam ferrum à magnete trahi ipsa experientia constat. Et quod Erastus negat, ferrum à magnete per medias carnes & cutem trahi, id affirmat Ambrosius Paræus, *lib. 7. Chirurgiæ cap. 15.* Vbi refert, Chirurgum quendam, hernias puerorum curasse magnete in tenuissimum puluerem redacto & cum polenta exhibito, inguine verò, qua præcipitabatur intestinum, melle inuncto & subtili ferri limatura asperso. Quod etiam impossibile esse putat, frustum lapidis aut radicis appensum cuti tantam vim morbifici humoris educere, aut morbum adeò terribilem iugulare posse, id impossibile planè non est. Etsi enim sensibiliter humores vitiosos non educat: in caussam tamen morbificam agere alio modo talia possunt. Etenim non ipsi humores, quatenus tales, caussa epilepsiæ sunt, sed malignum illud in humoribus & praua humorum *diathesis* & quod peculiari vi cerebro infestum est, quodque in minima etiam quantitate magnas vires habet, vt in venenis videre est. Illud si extinguatur, & qualitas illa si tollatur, epilepsia cessat, humore manente, modò is non totus corruptus sit. Nec impossibile est, humorum aliquem qualitate quadam deposita manere, sicut id non solùm coctionibus humorum, sed & aliis rebus apparet. Spiritus vitrioli, exempli gratia, insignem aciditatem & acrimoniam habet: at si aliquod olei vel salis tartari addatur, omnem illam, nulla parte abiecta, amittit.

Sphæra actiuitatis. Verùm cùm res creatæ omnes virtutem finitam habeant, & aliæ maiorem, aliæ minorem: actio illarum terminis concluditur & definitur, & quidem amplioribus vel angustioribus: quos in scholis Philosophorum Sphæram actiuitatis nominant; quàd in orbem res naturales suas vires agendo diffundere soleant. Ac proinde & actio illa, quæ per contactum virtualem fit, etiam suis terminis concluditur. In qua assignanda, ne fallamur, attendendum. Corpora cœlestia vires suas longissimè diffundunt. Elementorum actio angustioribus terminis coërcetur. Quæ verò res per species spiritales & occultas virtutes agunt, longè latius vires suas diffundunt, vt in speciebus visibilibus, sono, odore, & similibus videre est: quorum quædam etiam corporum obstaculis in agendo non impediuntur; sicut in sono patet, qui etiam densissimos muros penetrat. Ideoque non rectè nonnulli sphæram actiuitatis occultarum qualitatum non latius sese extendere putant, quam actio caloris in igne se extendat. Lux enim in ipso igne, vt & in aliis rebus, longè latius diffunditur, quàm calor ignis. Non tamen & hi limites nimis latè extendendi, vt ij faciunt, qui actiones ad plurima milliaria extendunt; cùm exemplis è natura petitis id probare non possint. Trahit magnes ferrum, sed non longè remotum. Habet porro & alia amuleta suas vires, sed in corpora propinqua, non longè remota.

Curationes magneticæ. Per hos ergo occultos rerum naturalium consensus & dissensus, si quæ curationes perfici possunt; eas libenter admittimus. Cur enim impossibile sit, per occultam qualitatem aut [illegible] medicamenti extrà applicati, caussam morbicam vel [illegible] aliquod, quod sanguinem inficit & corrumpit, partiumque naturalem actionem labefactat, vel discuti vel e corpore extrahi? Ita certè venenum à Scorpionis ictu immissum, à Scorpione imposita extrahitur, à vipera iniectum, carne viperina, alia ab aliis ob similitudinem attrahuntur. Simile enim simile attrahit. Qualia remedia etiam in peste adhibentur, multaque talia experientia comprobata nota sunt, vt oleum Magni Ducis Hetruriæ, oleum Scorpionum Matthioli. Ita febres nonnunquam per amuleta vel vesicatoria tolluntur. Et memini non ita pridem quendam quartana diuturna laborantem, tandemque acutissimos in sinistro humero dolores sentientem, ranunculo, nescio cuius consilio, carpo applicato, & à febre & à dolore liberatum fuisse.

Neque est opus, vt amuletum (quod nonnulli obiiciunt) simul habeat vim malam qualitatem introductam tollendi, partique suum tonum & naturalem suam constitutionem restituendi. Caussa enim morbifica sublata, natura, quæ nunquam otiosa est, plerumque impressa illa & relicta à caussa vestigia sponte tollit & abolet.

Magica pro occultis Qualitatibus non vendi-tanda. Vnum hic attendatur, ne superstitiosa vel Magica, & quę vel ab imaginatione, vel à caussa superiore, & pacto seu explicato, seu implicato cum diabolo pendent, pro Magneticis venditentur. Neque Sigilla & Characteres ad magneticas operationes referri possint: cum illa vis, quæ iis à nonnullis adscribitur, nullo modo naturalis sit: & nec probabile quid ij, qui Sigillorum vires, quas ipsis tribuunt, naturales esse contendunt, pro sua opinione stabilienda afferre potuerint: sed si Sigillum aliquam vim habere deprehendunt, quæ non sit in gemmis vel metallis, ea, vt dictum, vel imaginationi vel vi superiori asscribenda.

Quo loco & alia quædam habenda sint, quæ passim circumferuntur, viris doctis & prudentibus considerandum relinquo; cuiusmodi sunt Aqua Martia & fortitudinis, balsamus magnanimitatis, & alia quædam ab Andr. Libauio, *in defensione Syntag. arcan. Chym. contra Henning. Scheunemannum action. 1. cap. 3.* proposita. Portentosa est quoque Lampas vitę & mortis, ab Ernesto Burggrauio descripta.

Lampas vitæ & mortis Ern. Burggraui. *Lampas, inquit, hæc sine lumen incensum semel, ardet iugiter, quoad homo ille, è cuius optatur sanguine, vitalem ducit spiritum, atque eadem, quo eundem efflat ipse, hora, sine momento sine punctillulo, simul cum eo extinguitur. Scito insuper: si flamma luculenta sit, eleuata, tranquilla & immota, nihil homo iste, quod vel corpori vel animo graue sit aut molestum, sentit: sin verò secus habeat, & assurgens flamma variè scintillet, aut depressior sit, aut nubilosa & torpida; indicium tibi anxietatis, tristitia caterorumque pathematum esto. Perpetuò enim ex congenitis Microcosmi influxibus astralibus, ac naturalibus inclinationibus, (cum & sanguis ille à sanguine ipsius hominis, & corpus eiusdem à substantia huius ipsius sanguinis, à quo sanguis ad preparandam Lāpadem mutuò quasi sumtus est, enutriatur) flamma ista pro statu & habitu istius hominis siue prospero siue aduerso emicat, & spectandam sese præbet.* Si hæc non est Pyromantia, nescio, quid pyromantia sit. Et an non talis artifex Deo æquiparatur, qui solus corda & animi affectus scrutatur; & cui soli dies vitæ & mortis nostræ noti sunt.

Incarnatio per Imaginat. Nullo verò modo ad magneticas, & quæ in distās fiunt naturaliter, actiones referri possūt eæ, quas

Paracelsus imaginibus tribuit, quas, vt supra, *cap.* 15. dictum, ad similitudinem alicuius hominis vel membri eius, forti fide, & firma ac fixa imaginatione fabricare, atque illis medicinam adhibere iubet. Cum enim nec imago talis in hominem longè absentem, cui similis est, vllam ex se vim agendi habeat; neque ab imaginatione ille effectus dependere possit, vt antea monstratum: tales imaginationes, siue ad nocendum, siue ad curandum sint compositæ, merè Magicæ sunt, & effectus omnis, qui sequitur, à diabolo pendet. Cuius incantationis Magicæ passim apud Gentiles mentio fit. Horatius *serm. lib.* 1. *Sat.* 8. de Canidia & Sagana, ac duabus imaginibus, quarum altera supplicium, eius vice, quem repræsentabat, patiebatur, altera exercebat, ita scribit:

Lanea & effigies erat, altera cerea: maior
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem,
Cerea suppliciter stabat, seruilibus, vtque
Iam peritura, modis.

Et de Medea Ouidius:

Deuouet absentes, simulachraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur vrget acus.

Talis quoque, lutea & cerea, procul dubio fuerunt imagines, nõ verò rudis limus & cera, de quibus Virgilius, *in pharmaceutria*, quibus mulier in magicis sacris maritũ suum ab vrbe domum reuocare conatur:

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodémque igni: sic nostro Daphnis amore.

Atque hoc modo per incantationem aliquibus damnum illatum esse historiæ testantur, vt apud Zonaram de Simone principe Bulgariæ, Hectorem Boëtium, de Duffo Scotiæ Rege, & Geoebrandum, *lib.* 4. *Chronolog* de Ludouico Rege Galliæ videre est.

Ideoque omnes effectus titulo & exemplo magneticarum, aut aliarum admirandarum operationum in natura palliari non possunt. Aliàs & venefica, furcâ vnguento magico delibutâ per aerem inuecta, sese volatu animalium, & sagittarum aliarúmque rerum grauium per aerem motu se excusare, & vim sui vnguenti prætendere posset. Atque vt magicæ actiones à naturalibus distinguantur, circumspectione opus est; neque sufficit effectum aliquem adesse, sed de caussa eius inquirendum, & an à naturali vi vel diabolica potestate fiat, dispiciendum.

Magnes. Qui autem penitus actiones magneticas cognoscere, & occultarũ rerum συμπαθείας & ἀντιπαθείας inuestigare cupit, magnetis naturam diligentius inquirat, autorésque, qui de eo scripserunt, consulat: & qua ratione actiones illæ medicationésque, quæ sine corporali contactu fiunt, perficiantur, rectius intelliget. Est enim hæc vis in magnete maximè conspicua, atque ab eo, vt dictum, etiam nomen obtinuit. Neque alicui mirum videtur, quod ἀπόῤῥοιαι illæ & vires ad loca sæpe remota pertingunt, aut quod vna res, vnam saltem rem afficit, reliqua verò non afficit. Nam aeri externo & qualitatibus primis nulla in hæc agendi potentia est; sicut videmus species visibiles sine omni mutatione in aere tam calido, quàm frigido, tam humido, quam sicco, tranquillo & à ventis moto propagari. Deinde ea saltem se mutuò afficiunt, quæ naturalem cognitionem habent: sicut videmus à sono tantum aures, non oculos vel nares; ab odore nares, non oculos vel aures affici. Sed hac de re & de modo, quo actiones, quæ sine corporum contactu per tales ἀποῤῥοίας expediuntur, iam supra etiam *cap.* 10 actum, totiúsque Magiæ naturalis, quæ reuera tali est, fundamentum hic consistere, & ex his occultis rerum effluuiis & ἀποῤῥοίαις petendum esse dictum.

Species spiritalium emanata.

An plantæ certo siderũ positu colligendæ sint. Videtur huius loci & illa quæstio esse, qua controuertitur, An plãtæ ad vsus medicos certo tẽpore, & quidem secundum stellarum aspectus & positus, colligi debeant. Negant quidem hoc plurimi, atque inter eos quoq; clarissimus Erastus, *p.* 1. *disp. cont. Parac. p.* 190. & sacris literis prohibitum esse autumat: & in plantarum collectione ad id tantum attendendũ esse, vt alia vere, alia æstate, alia autumno colligantur, aliæ cœlo sereno, aliæ pluuio, aliæ aere calido, aliæ frigido. Verum vbi in sacris literis hoc prohibitum sit, ego quidem nescio. Aut iisne etiã prohibitũ est, vt ligna ad ædificationis vsus potius decrescente, quàm incrementũ sumẽte Luna cædantur? in plantis quibusdam serendis & arboribus inserendis Lunæ φάσεις, quod agricolis est notissimum, obseruetur? Ergo hic potius cum Matthiolo, *in præfat. in Dioscorid.* & plurimis viris doctis, cum quibus hîc Chymici plerique consentiunt, statuo: in plantis quibusdam colligẽdis certos siderum adspectus obseruandos esse. Cum enim inferiora hæc à superioribus gubernentur, & cum iis consensum habeant, nõ absurdum est, pro vario cœli positu vires plantarum quarundã fortiores vel debiliores esse. Putántque plurimi doctissimi viri, quod notissima & celeberrima contra epilepsiam planta pæonia non omnium votis satisfaciat, caussam nullam aliã esse, nisi quod non iusto tempore colligatur. Et Galenus, *l.* 2. *de antidot. cap.* 11. Alyssum herbam contra canum rabiosorum morsus inter caniculæ æstus colligendos esse docet. Atque ex rei Medicæ vtilitate esset, talia plura diligenter annotare.

Qualitates primæ in curando quid possint. Porrò de medicamentis, quæ ad sanandos morbos vulgò adhibentur, etiam non parum dissentiunt à Galenicis. Primò quidem, vt vbique ita & hîc qualitates primas carpunt plerique & non magnifaciunt. Verum contra experientiam, qua constat, ab excessu qualitatum primarum intemperies in corpus humanum induci, & per contrarias easdem rursum expugnari posse. Et quid saltem frigidus potus possit, ex Galeno & quotidiana experientia patet.

Illud tamen hic diffitendum non est, eos parũ rectè ægrorum rebus consulere, qui saltem ad primas qualitates intenti occultarum proprietatum nullam rationem habent quod tamen facere & vtile & necessarium est. Cum enim, exempli gratia, calidorum & frigidorum medicamentorum ingens sit numerus: singulæ tamen calidorum & frigidorum medicamentorum species speciales & singulares habent proprietates, quibus vnum ab alio differt, & quibus diuersis partibus & morbis dicata sunt. Et proinde non solum in præscribendis medicamentis primis qualitatibus intentum esse, sed & quæ cuique parti & morbo propria sint medicamenta, considerare decet. Atque vtilius est, in capitis morbo frigido adhibere betonicam, rorem marinum, stœchadem Arabicam, quam piper; veronicam, aut pimpinellam &c. Præstat pauca, probata tamen & propria medicamenta in vsu habere, quam nimium generalibus qualitatum primarum regulis solum niti.

Vulgaria medicamenta non reiicienda. Deinde etsi Chymici plurimi vulgaria medicamenta integra, qualia à natura nobis suppeditantur, non planè reiiciant: tamen aliqui eorum omnia ferè medicamenta, quibus adhunc vsque diem Græci, Arabes, Galli, Itali, Germani, aliæque nationes vsæ sunt, ac passim in Pharmacopolis parantur & prostant, omnia venenata & maligna esse proclamant, & propterea non nisi arte Chymica ab impuritatibus separata & præparata in vsum trahenda esse censent. Idque per omnes classes medicamentorum probare conantur.

Purgantia. Et primò quidem Purgantia quod attinet, etiam Galenicorum & Græcorum ac Arabum medicorum consensu malignitatem in purgantibus reperiri, & vt Galenus, *comm.* 2. *de ratione victus in acutis*, ait, medicamentorum purgantium naturam corporum nostrorum naturæ contrariam esse & deleteriam quasi, asserunt. Et in specie, quod hîc recensere, vt notum,

operæ

operæ pretium non putamus, quæ singula purgantia corpori nostro damna inferant, ex Græcis & Arabibus prolixè recensent, & hinc omnia, quæ in officinis vulgaribus purgantia exstant, vt venenata reiiciunt; nullúmque illorum vsualium medicamentorum est, nulla pilularum, potionis vel electuarij purgantis descriptio, quæ ipsis veneni labe infecta non videatur.

Alterantia.

Deinde & Alterantia, venenata, maligna, corrosiua ac impura esse eodem modo probare conantur. Crocum secundum Dioscoridem, *lib.1.c.25.* lethale esse, si ℥ij. pódere sumatur. Coriandri perniciem è Dioscoridis *l.6. c.9.* notam esse scribunt; vt & papaueris; hyoscyami, cicutæ, absinthij, & aliarum plantarum plurimarum noxam & incommoda. Neque solùm in his, quorum quædam incommoda nec Galenici planè negant, venenatas qualitates euidenter conspici asserunt, sed & ea, quæ sanitati solum inseruire videntur, rosas, violas, melissam, valerianam, lauendulam, stœchadem, betonicam, argentum, aurum, ab impuritatibus non esse libera, sed morborum, mortisque adiunctas habere radices existimant, quæ velut adiuncti hospites fallaci seruitutis imagine opportuna nequitiæ expectent tempora, atque vbi exaltata & ab aliis separata fuerint, calamitosa symptomatum protoicie ostendant innatas vires & dissolutionum ac mortis auctores existant.

Veneni in medicamentis origo sec. Paracels.

Porrò labem & malignam istam remediorũ qualitatem ob peccatũ pœnæ loco à Deo inflictam esse, & naturam in calamitosam sortem transplantatã non producere iam puras essentias, sed in libra vna croci decem vncias veneni reperiri. Qui moderatiores sunt, venenata quidem omnia medicamenta esse non dicunt: multum tamen impuri habere admistum quod vires vtiles impediat, ac eos, qui integra medicamenta exhibent, nõ secus facere, ac si quis aues cum nidis coqueret, cochleas cum testis deuoraret.

Vulgares medicamentorũ præparationes reiiciunt Chymici.

Alchymiam verò vnicum instrumentum esse, quo non solum maligna ista qualitas ob peccatũ a Deo insita tollatur, verum etiam impuritates, quæ vim & potestatẽ spiritus. viuifici impediunt & frãgunt, abiiciantur. Vulgares verò istas medicamentorum præparationes, quibus medicamenta incisa, contusa & in puluerem redacta, per se aut vino, aqua, sero lactis, aliove liquore, vel etiam saccharo aut melle excepta, sub pulueris, potionis, electuarij, pilularum, vel alia quacunque forma, adiectis quoque aromatibus, exhibentur, planè reiiciunt, & ista præparatione & mistione, pestiferas & venenatas qualitates medicamentorum non tantum nõ corrigi, frangi & debilitari, verum potius longè peiores & ferociores reddi constat. Etenim ipsius Galeni, *de simpl. medic. fac. cap. 15.* testimonio malignas qualitates non tolli aliorum admistione, sed saltem gustum falli, existimant: vnde postea medicamenta assumta non minori vehementia, quam si sola exhiberentur, suam ferocitatem exserant, & æquè, vt antes, corpori inimici maneant & vires debilitent. Atque hinc etiam iuscula abluentia post sumtas purgationes frustra exhiberi dicunt. Et hîc longam texunt historiam symptomatum, quæ ex purgantium vulgari modo præparatorum vsu excitata sint.

Quæ in vulgari medicamentorum præparatione reprehẽdant Chymici.

Neque mirum esse putant, si hæc ita fiant; cum nulla in vulgaribus præparationibus puri ab impuro fiat separatio, neque venenata qualitas longa fermentatione mitigata fuerit. Maximam partem istorum medicamentorum non fermentata exhiberi, & licet quædam composita diutius asseruentur: tamen in istis cruda, crassa & impura ita misceri, vt nulla possit fieri fermentatio.

Composita medicamẽta.

Atque hîc in vulgares componendi medicamenta leges inuehuntur. Primò enim reprehendunt, quod nimis magnus medicamentorum numerus in compositis coaceruatur. Cum enim quilibet morbus vnicam naturam habeat, & propterea vnicum remediũ appropriatũ requirat, frustra etiam viginti vel triginta, aut plura coaceruari, vbi vnicũ simplex medicamentum sine vlla aliorũ permistione sufficere possit. Deinde cum cibus simplex sit optimus in homine, varius verò noxius: multò magis in corpore ægrotãte & debili simplicia medicamenta cõuenire; naturam verò debilẽ tanta medicamentorũ farragine offendi. Præterea habere nonnulla medicamenta certam inter se repugnantiam, quam nisi medicus lõgo vsu & experientia nouerit, vnius interdum permistione multorum egregias vires obtundi. Etsi enim quædam similes effectus edere videantur: occultis tamen quibusdam viribus dissentire possunt, quarum ratione, si vnam compositionem ingrediantur, se mutuò oppugnent. Ideoque necessarium esse, vt in composito simplicia non solùm primis, sed etiam occultis & omnibus omninò qualitatibus conspirent. Id quod medicum præstare, difficilè est; cum vnica natura veras miscendi leges calleat, quæ mortalibus ignotæ sint. Atque hinc factum esse scribunt, vt doctissimi olim Medici, Hippocrates, Galenus, & alij rarò operosiores compositiones vsurpatint, sed vnico vel duobus aut tribus simplicibus iunctis mira effecerint. In hunc sensum multa coaceruant, quibus ipsi Medici Galenici contra nimis operosam medicamentorum compositionem vtuntur, & ex Plinio loca quædam, in quibus in composita medicamenta inuehitur, colligunt.

Compositionis medicamentorum caussæ à Chymicis reiiciuntur.

Quas verò compositionis medicamentorum caussas afferunt Medici Galenici, eas planè reiicere conantur isti recentiores. Primò enim quod dicitur, si nullum medicamentum simplex morbo idoneum suppetat, componendum esse tale: id negant, & nullum esse morbum dicunt, qui non legitima sua habeat remedia, & vbique locorum simplicium præstantissimorum magnam suppetere copiam. Quod 1.
verò compositarum intemperierum caussa plurima medicamenta interdum miscenda sint, id planè negant, vanumque esse dicunt, morborum & sanitatis caussas qualitates istas statuere. Deinde quod eo fine 2.
compositio medicamentorum necessaria esse statuitur, quod medicamentum simplex ob venenatam malignamque qualitatem correctione, aut si quod sit imbecillum aut ignauum, stimulo opus habeat, & id reiiciunt, & malignam venenatorum medicamentorum qualitatem non solum corrigentibus istis adhibitis non minui, sed etiam augeri statuunt. Quod verò purgantium ignauorum & imbecillium vis acriorum permistione stimulari possit, experientia carere, dicunt. Neque etiam directoriis opus esse existimant. Si appropriata & Chymicè præparata adhi- 3.
beantur medicamenta, nec attenuantibus, nec directoriis opus esse. Neque etiam opus esse, vt corrobo- 4.
rantia addantur; cum omne remedium ita affectum esse debeat, vt non noceat, sed prosit. Ita nec dura- 5.
tionis caussa opus esse, vt componantur medicamenta; cum si Chymicè præparata remedia fuerint, etiam si simplicia sint, diu integris viribus persistere possint. Tandem nec ad iucunditatem concilian- 6.
dam compositione opus esse putant, cum, si Chymicè præparata fiat, satis iucunda esse soleant.

Verum itaque medicamenta præparandi modum saltem esse penes Chymicos statuunt: vulgares verò præparationes, cum scilicet medicamenta contunduntur, in puluerem rediguntur, scinduntur, assantur, vruntur, infunduntur, coquuntur, & inde ex iis vel per se, vel cum saccharo, melle, succo aut liquore aliquo, vt vino, sero caprino, & similibus variæ medicamentorum formæ fiunt, vt pulueres, cõseruæ, tabulæ, trochisci, pilulæ, electuaria, cõdita, eclegmata, infusa, decocta, syrupi, toto cœlo aberrare, scribunt.

In hisce enim præparationibus omnibus spiritum illum naturalem, actionum omnium autorem durissimo illo, quo conclusus est, carcere non liberari, venenum à medicamento, purum ab impuro non separari, imo medicamentorumque vires perdi ac dissipari; atque hinc crudis istis, immaturis, venenatis, deleteriis, corrosiuis & ingratis medicamentis maximum hominibus dãnum inferri, eadẽque ægris plerumque tantam nauseam parere, vt sola imaginatione etiam ægris molestiam concitent, & nonnulli mori, quam talibus medicamentis vti, malint.

Decoctiones reprehenduntur à Chymicis.

Postea verò in specie plerasque vulgò visitatorum medicamentorum præparationes & formas reprehẽdunt. In coctionibus, aiunt, plurimæ & præstantissimæ vires deperduntur & euaporant: impuritates nõ separantur, saporum, odorum, caliditatis, frigiditatis & similium qualitatum ingratæ impressiones relinquuntur; quæ clarificatione per oui albumen, vel admistione sacchari, mellis & aromatum corrigi non possunt: vires medicamenti alienæ humiditati commiscentur, indeque debilitantur.

Infusiones

In infusionibus non omnes vires extrahi dicunt, sed eas solùm, quæ in tenuiore sunt substantia: præterea aqua, vt in syrupis, decoctis, vires easdem obtundi.

Syrupi.

Syrupos verò inprimis ob saccharum & mel, quæ acutissimos & venenatos spiritus & abominabiles feculentias contineant, auersantur.

Electuaria.

Electuaria purgantia reiiciunt, quod non fiat in iis impuri à puro, veneni à medicamento, corticis à nucleo separatio, sed crudas radices, cortices, fructus & similia contineant, ac dissentanearum rerum mixtionem habeant.

Pilulæ.

Pilulas quoque venenata, deleteria, corrosiua & impura, nulla artificiali adhibita præparatione continere pharmaca purgantia, pulueresque illos, è quibus fiunt pilulæ, promptè in venas distribui non posse, sed diu in ventriculo hærere, scribunt.

De alterantibus & præparantibus idem ferunt iudicium, nimirum in pulueribus, conseruis, conditis, eclegmatis, electuariis, tabulis, trochiscis commisceri res naturæ planè diuersissimæ, & non aliam in iis esse harmoniam, quàm in lupinis & ouillis chordis, ac nullum vllius hominis tam robustum esse calorem, qui cruda illa & solida medicamenta vincere possit. Quo nomine etiam reprehendunt confortantia medicamenta, confectiones lætificantes, diamargaritum & similia: cùm tam solida iis admisceantur medicamenta, vt à calore nostro, quò exhilarent, & spiritus reficiant, resolui non queant.

Quid in vulgaribus medicamentis reprehendant Chymici quidam.

Atq; vt ipsorum verbis hæc omnia in summá cõtrahantur, vulgarium medendi & medicamenta præparandi modum improbant; quod, quibus vtuntur, tam purgantia quàm alterantia, sint venenata, deleteria, corrosiua, impura, iniucunda, inefficacia, variè inter se confusa, peregrina (de quo postea etiam dicetur) naturis nostris contraria, variisque modis corrupta & adulterata; quod in iis omittantur (de quo etiam postea monebitur) lapides, mineralia & metalla; sintque ita præparata, vt non tantùm qualitas venenata non sit sublata, verum potius deterior reddita, sintque præparationes omnino illegitimæ & spuriæ, vt nulla debitos obseruetur vel obseruari possit ratio. Hinc pharmacopolia vulgata miris modis exagitant, pyxidesque illa in pharmacopoliis decantatas nihil aliud esse scribunt, quam vasa immunditiei, cadauera & stercora medicamentorum continentia.

Chymicorum medicamentorum laus.

Contra verò Chymicas medicamentorum præparationes laudant & extollunt. Primò quidem, quod vires medicamentorum Alchymiæ beneficio rectius cognoscantur & inuestigentur. Inueniri enim dicũt plurima simplicia medicamenta, quæ propter diuersas partes diuersas vires habeant, purgent & adstringant, vt rhabarbarum; inficiant veneno, & veneno resistant vt scorpius & vipera; calefaciant & refrigerent, vt acetum: quæ vt rectè cognoscantur, separatione Chymica opus esse, vt vires, quas experimus, sinceræ atque ab aliis separatæ habeantur.

Deinde cùm danda sit opera, vt citò, tutò & iucũdè medeamus, primum fieri non potest, nisi talia medicamenta vsurpentur, quæ summam penetrandi vim habeant, in ventriculo non diu morentur, sed mox suam vim exserant, postea efficacia & valida sint, ac morbum radicitus tollant. Talia autem sunt medicamenta Chymica, quæ à materia crassa, quæ operationem impedit, separata sunt, viribus exaltata & spirituosa, ac propterea naturæ minus negotij facessunt, vt in actum deducantur.

Præterea eadem sunt tuta. Nam quæ vulgò operosè per corrigentium admistionem, sæpe tamen incerto euentu, instituuntur malarum qualitatum emendationes, eæ felicius & rectius operationibus Chymicorum absoluuntur, quarum beneficio alienę & noxiæ qualitates tolluntur, solum verò puræ & expetitæ medicamentorum vires conseruantur, atque etiam exaltantur & augentur. Imò Chymica arte ex venenis tuta medicamenta fieri possunt. Notissima enim est venenositas mercurij & arsenici: vtrumque tamen ita præparari potest, vt sine periculo intra corpus assumi possit. Tandem etiam Chymica medicamenta sunt iucunda & grata, vt sine vlla nausea assumi possint.

Peregrina medicamenta reiiciuntur à quibusdam Chymicis.

Sunt quoque quidam ex iis, qui pleraque medicamenta vulgaria tam alterantia, quam purgantia, vt Hermodactylos, turpethum, rhabarbarum, costum, caryophyllos, scammonium, soldanellam, cinnamomum, calamum aromaticum, elaterium, sennã, mechoacannam, spicam Indicam, agricum, mannam, colocynthidem, sebesten, dictamnum Creticum, bolum Armenum, terram sigillatam, sanguinem draconis, cassiam, zedoariam, crocum, grana paradisi, lapidem Iudaicum, opium & similia eo nomine reiiciunt, quod sint peregrina, & cum magno ægrotantium detrimento in vsum trahi scribunt. Naturam diuitem vbique salubertima diffudisse remedia dicunt, ita vt nulla necessitas sit peregrina conquirere & domestica negligere. Imò peregrina ista corporibus nostris minus conuenire, Naturamque, quæ omnibus prouidit abundanter, procul dubio etiam facturam fuisse, vt ista apud nos nascerentur, si nostris corporibus conuenirent. Ideoque Deum inuidiæ argui, si exotica præferantur, vtpote, qui remedia cuilibet regioni ad subleuandos morbos non creauerit. Et cur qui animæ nostræ prospexit, etiam corpori nõ prospexisset. Præterea dicũt, nostra posse colligi cõuenientibus tẽporibus, cũ sæpe ignoretur, quãdo peregrina collecta, & quàm rectè asseruata sint. Et talia multa, quæ Tabernæmontanus & alij medici Galenici de nimio abusu peregrinorũ, & cõtemtu domesticorum medicamentorum scripserunt, ex iis colligunt & contra vniuersam Medicinam Galenicam detorquent, tandemque concludunt, medicamenta ista peregrina Arabum medicorum nugamenta, & Seplasiariorum & Pharmacopolarum, suis potius commodis, quàm ægrotorum saluti intentorum, esse commenta.

Mineralia & metalla commendant Chymici.

Denique & hoc carpunt, quod Galenici Medici lapides, metalla & mineralia vel negligant, vel rarius adhibeant: cum tamen ex omnium medicamentorum genere sint præstantissima, & vegetabilia ad plurimorum morborum exstirpationem non sufficiant. Licet enim vegetabilia etiam planè non reiiciant: tamen pleraque esse imbecilliora statuunt, quàm vt morbos firmis radicibus inhærentes exstirpare possint; cùm sint fugacis vitæ, nec stabilem balsamum

obti

obtineant, nec à putredine præseruent, quod metallica præstant, quæ diu integra conseruantur. Mineralium enim, præcipuè perfectorum metallorum, spiritus corruptioni minimè obnoxij sunt, & propterea vires suas efficaces exerunt: deinde plantæ pleræq; à spiritibus metallicis vires suas accipiunt: ideóque & ipsi Galenici Medici eos, qui aliis medicamentis curari nequeunt, ad thermas & acidulas mittunt, quæ omnem suam efficaciam à spiritibus mineralium & metallorum habent. Atque ita cùm & materiam medicam selectiorem & efficaciorem habeant Chymici, eandémque diligentius præparent, fieri etiam dicunt, vt multos morbos Galenicis incurabiles, apoplexiam, epilepsiam, elephantiasin, hydropem, podagram, quartanam sanent.

Capita ista accusationũ nec pauca nec leuia sunt: quæ si omnia probari possent, meritò Galenica, & hactenus vsurpata medicamenta omnia reiicienda essent. Verùm ab iis Galenicos vindicare non difficile est. Nam primò quod de veneno maledictione diuina omnibus rebus indito dicitur, sine omni ratione profertur, satísque id dogma suprà, *cap.* 16. refutatum est, vt hic plura addere opus non sit. Et ipsi Chymici saniores hac de re aliter sentiunt, vt videre est apud Rulandum, *in progymnasmatibus alchymiæ quæst.* 25. Deinde nec ex effectibus hoc probant, nec sequitur, crocum venenum esse, quia nimiâ quantitate sumptus nocet. Nam vel optima medicamenta & quidem Chymicè præparata, damnum inferunt, si nimiâ quantitate sumantur.

An vulgaria medicamenta omnia sint venenata.

Præterea valde inepti mihi illi esse videntur, qui illud, quod vsui alicui Medico inutile rebus admistum est, venenum esse cõtendũt. Quasi enim illud, quod ad vnum aliquem effectum vtile non est, ob id venenum dicendum sit? Constat, exempli gratia, rhabarbarum partibus heterogeneis, & cum parte purgante mista est quædam pars terrestris adstringens, quæ licet ad purgandum vtilis non sit, non tamen ideò venenum est, sed ipsa etiam suum vsum in roborando obtinet. Et sit purgantia quædam, puta vehementiora, naturam corpori nostro aduersam habere: quid illud tamen contra Galenicos, vel quid pro Chymicis? Agnouit illam qualitatem in purgantibus Galenus, neque opus fuisset tot Galenicorum in re non controuersa testimonia congeri: sed hoc eorum testimoniis probari debebat, quod ideò, & quia aliquid corpori nostro aduersum obtinent, planè reiicièda sunt. Habẽt cauteria, sectiones, imò vomitoria sua incommoda, non tamen ideò nunquam adhibenda sint. Ita etiam purgantia, præsertim fortiora, aliqua molestia ægrum afficiant: commodum tamen, quod adferunt, purgando vitiosos humores, longè maius est. Et si quæ damna insigniora inferant purgantia, id fit, cum non rectè exhibentur. Vnde expresè Fernelius *lib.* 3. *meth. cap.* 15. vitiosæ purgationis incommoda recenset, quæ malè omni purgationi rectè institutæ attribuuntur. Et Chymica medicamenta purgantia, nisi rectè adhibeantur, eadem secum incommoda coniuncta habent. Ideoque talia non temerè & quibus vis adhibenda, sed morbi natura, ægri constitutio, & alia, quæ ad purgationem rectè instituendam sunt necessaria, prius diligenter perpendenda sunt, antequam exhibeantur.

An Chymica purgantia vulgaribus sint benigniora.

Nec est, quod dicat aliquis, non simpliciter talia purgantia reiici, sed cruda, & vt vulgo adhibentur: Chymica verò separatione venenũ tolli, ac vtile medicamentum fieri posse. Nam quocunq; modo præparentur talia purgantia, nunquam naturam suam planè exuunt; neque adhuc purgans aliquod exhibuerunt Chymici, quod purgãdo nullam molestiam exhiberet ægro. Et vis illa corpori humano aduersa non tam est in illo crassamento, quod separatur, quàm in ipso illo succo purgante: neque vllus adhuc inuentus Chymicus, qui illam, salua vi purgante, planè tollere potuerit. Ideóque extracta purgantia non minus cautè, quàm integra, exhibenda. Quæ enim vis erat in integro, & per drachmam vnam vel alteram dispersa, ea in grana aliquot contracta, & à corpore, à quo obtundebatur, liberata, fortior est, & magis corpus afficit: ac gratia sæpe solùm est in paruitate. Ideóque saniores Chymici etiam extractis & Chymicè præparatis purgantibus corrigentia & corroborantia, vt olea destillata, aromatica & alia adduat.

Medicamẽta non frustra habẽt diuersas partes.

Neque illa ex diuersis partibus compositio à maledictione diuina est: sed Creator rerum omnium pro sua sapientia rebus omnibus naturalibus sua corpora artificiosè composita dedit, quorum partes etiam singulæ suos in medicina vsus habent. Imò Creator potentissimus ac Optimus hoc ipso saluti humanæ prospexit, quod in medicamentis (vt & alimentis,) tales partes terrestres admiscuit, vt medicamentosæ parti quasi freni loco essent, eiúsque potentiam, corpori noxiam futuram, nonnihil cohiberent & remorarentur, ne præceps sit in agendo, ac liberius corpora inuadat, sed lentè procedat, & sine damno agat. Vbi tamen subita & potentiore medicamenti Chymicorum vi opus, Chymicè præparata exhibere licet. Exemplum huius rei in omnibus cibis ac potibus inest, in quibus ea ipsa de caussa Creator partem alimentosam aliis non alimentosis immiscuit. Nam, verbi gratia, etsi præcipua vini vis ac potentia spiritus reficiendi in spiritu eius sit: tamen longè commodius potus loco sumitur vinum, quàm spiritus vini. Etenim spiritus vini à partibus reliquis, cum quibus mixtus erat, separatus, nimia subitò in omne corpus sese penetrat, caput tentat, facilè inflammatur, iterúmque corpus inflammat ac spiritus accendit, ac subitò dissipatur: at cum reliquis vini partibus mistus gratissimum potum constituit, ventriculum ac reliquas partes blando calore fouet, spiritúsque, qui vino inest, sensim cum spiritibus & alimentis miscetur, & in omne corpus distribuitur, eíque robur conciliat. Id quod etiam de aliis alimentis & medicamentis verum. Quæ qui negant, & quibus res omnes naturales ob venositatem ita suspectæ sunt, solis spiritibus nutriendi essent, iisque pro vino & cereuisia spiritus vini, hordei, vel tritici; pro pane & carne, extractum horum dandum esset. Quod si fieret, ipsa experientia procul dubio edocti rectius hac de re sentire inciperent, neque opera Creatoris veneni nomine infamarent. Hinc etiam de Hiuca ita scribit Scaliger, *exerc.* 153. *sect.* 5. *Hiuca succus lethalis, farina salubris: eo modo, quo porri succus perniciosus, porrum ipsum editur sine noxa. Ratio pendet à duplici caussa; vna est, partium tenuitas: vnde facilitas penetrationis: altera, libera qualitas & facultas in succo ipso, postea quam soluta est societas, quam inierat cum parte terrestri a primordiis ipsis ortus ipsius plantæ: qua pars aduersa qualitate ferocitatem eius ita cohibebat, quemadmodum crassitie sua tardabat celeritatem.*

Atque ob hanc caussam data est corpori facultas secretrix & expultrix, vt partes illæ inutiles corpori alendo è corpore per vias ordinarias euacuentur. Quod vbi fit, corpori nullum damnum inferunt. Idem etiam fit in medicamentis. Et licet facilè concedamus, rectè in multis separationem Chymicam institui, & talia faciliùs in actum deduci ac potentiora esse: tamen sunt quoque multa integra simplicia & ex his composita, vt theriaca & alia, quæ & ipsa facilè vires suas assumta exserunt. Et actum est iam cum eo ægro, vbi vis naturalis ita prostrata est, vt nullum medicamentum in actum deducere, vel cibum concoquere possit.

An medicamenta ſemper Chymicè præparari indigeant.

Tempus ergo & ſumptus ſæpe Chymici nimis curiosè perdunt, qui omnia medicamenta, quæ natura ipſa nobis ſatis rectè præparata ſuppeditat, reſoluere conantur. Quaſi enim conſerua roſarū, aliæque plurimæ, vt & condita & pulueres, atque hinc confecta compoſita non cum ſumma vtilitate in morbis adhibeantur, imò ſæpè tutius & cómodius, quam olea & ſpiritus. Et certè curioſi interdum nimis ſunt Chymici, & fruſtra multos labores & ſumtus impendunt in iis extrahendis, deſtillandis, vel alio modo præparandis, quæ per ſe ſatis efficacia ſunt; qua de re etiam infrà, *cap. ſequente*, dicetur. Quæ tamen non eo dicuntur fine, vt Chymicorum medicamenta reiiciantur, cùm ſuam laudem mereantur, & ſuam ſæpe præ aliis prærogatiuam habeant: ſed vt ſolummodo monſtretur, medicamenta integra aut vulgari modo præparata non omnia venenata, atque ob id planè contemnenda eſſe, ſed ſuo loco etiam ſuam vtilitatem habere. Et annon ipſi Chymici cibos, quibus veſcuntur, & ſuis ægris exhibent, non eſſentiis & oleis deſtillatis aromatum, ſed aromatibus ſaltem pulueriſatis condiunt?

De compoſitis medicamentis ſententia.

Quæ verò contra vulgarem medicamentorum compoſitionem adferunt, non eius ponderis ſunt, vt ideo vulgaria pharmacopolia planè claudi, & vſitatus hactenus medicamenta componendi modus planè aboleri debeat. Et pleraque, quibus hîc pugnant, tela Galenicorum ſunt, quæ ipſos non feriunt. Nam primò, quæ ex Plinio, Fernelio, Iohanne Baptiſta Montano, Tabernæmontano, afferuntur, per ſe clara ſunt. Atque omnes doctiores Medici non reprehendunt, qui ſine cauſſa in vno medicamento tot ſimplicia cumulant: ac temerarium eſſe iudicant, vti compoſitis, vbi ſimplicia ſufficerent. Et vitioſum eſſe cenſent, in eodem compoſito ponere ſimplicia plura eiuſdem planè facultatis. Ideóque etſi quidam inept. Medici ſint, qui in omnibus fere medicamentis ponunt radices, cortices, folia, flores, ſemina, fructus, & ſingulorum ſæpe longum catalogum, & hunc modum ſcribendi formulas medicamentorum in omnibus religioſè obſeruant; & à Pharmacopœis, quibus ex iſta medicamentorum farragine plus lucri accedit, non rarò artis eſſe putetur, tot medicamenta congerere, & hi, quibus id in vſu eſt, laudentur & extollantur, alij verò, qui paucis & ſelectis contenti ſunt, vituperentur: talia tamen artificum errata arti imputanda non ſunt, nec cauſſæ, ob quas componenda putant medicamenta Galenici, futiles ſunt.

Cauſſæ compoſitionis medicamentorum.

Nam primò quod dicunt recentiores Chymici, nullum morbum eſſe, qui non legitima remedia habeat ſimplicia, & proinde opus nunquam eſſe, vt plura componantur, fidem non meretur. Quis
1. enim eſt Medicorum, qui non tam in morbis, quam in cauſſis variam complicationem videat? vbi ad plures ſcopos medicamenta dirigenda, quod vno ſimplici medicamento ſemper exſequi non licet: cùm in ſimplicibus tot facultates iunctæ ſemper non dentur, quot ſcopi medico proponuntur. Id cùm in morbis temperiei manifeſtum ſit, negant quidem qualitates primas ſanitatis & morborum cauſſas eſſe: ſed ſine ratione negant; & ſuprà ſatis hæc opinio, quæ cum manifeſtiſſima experientia pugnat, refutata eſt.

Interim tamen, quod modò dictum, libenter concedimus, in medicamentis variis miſcendis cautè agendum eſſe, atque opus eſſe, vt eorum, quæ miſcentur, medicamentorum vires & conſenſus ac repugnantia mutua nota ſint, ne ea miſceantur, è quorum miſtione noxium medicamentum euadat. Spiritum vitrioli ſine damno propinari poſſe, notiſſimū eſt: exhibetur & nitrum ſine damno. At ſi ſpiritus nitri & vitrioli miſceantur, fit inde aqua fortis, metalla omnia, præter aurum corrodens: eidem ſi ſal armoniacus addatur, fit inde aqua Regia aurum ſoluens. Tale aliquid inter vegetabilia miſta euenire poſſe, abſurdum non eſt.

Cum eadem experientia, imò ſuæ ſectæ aſſeclis pugnant, qui malignas & noxias qualitates medicamentorum aliorum admiſtione corrigi negant. Videantur ſaltem deſcriptiones Medicamentorū purgantium apud Crollium, qui inter Chymicos hodie non poſtremus habetur. Si enim ſola digeſtio vel ſeparatio ſufficeret ad malignitatem purgantium tollendam, cur adderet ſuis compoſitis, cinamomum, caryophyllos, nucem muſcatam? cur ſcammonium ſucco cidoniorum & roſarum præparet?

An vis purgandi aliorum admiſtione intendi poſſit, necne, vel tartarum docet, quod purgantibus admiſtum, eorum vim intendit. Etſi enim & illud aluum ſtimulandi aliquam vim habeat: tamen purgantia, quibus admiſcetur, plus purgant, quàm ſi vtraque ſeorſim ſumerentur.

Directoria quoque inutilia non ſunt. Purgantia 3.
quidem certos humores reſpiciunt, ſed plerumque cum certis partibus nullam peculiarem conuenientiam habent. Ideóque ſi iis appropriata, quæ vocant, & certis partibus dicata medicamenta admiſceantur, iis quaſi vehiculis & directoribus ad partes eas, cum quibus habent conuenientiam, pertingunt.

Quod Roborantia addenda non eſſe cenſent ideò, 4.
quod nullum medicamentum ita affectum eſſe debeat, vt noceat: nullius momenti eſt. Reuera omnia medicamenta eo fine exhibentur, vt proſint, non vt noceant: interim operatio quorundam medicamentorum non ſine aliqua moleſtia perficitur: neque Chymici vomitoria talia adhuc monſtrarunt, quæ ſine omni moleſtia operationem perficiant.

Rem quoque manifeſtam negant, cum durationis 5.
cauſſa medicamenta componenda negant. Si omnia ſimplicia in ſpiritus, olea, ſalia vel extracta reſoluenda, iiſque tantum vtendum eſſet, nullo quidem ſaccharo, medicamenta à corruptione cōſeruante, opus eſſet. Verùm ſæpe integris medicamentis opus eſt: neque quiſquam vel per aquam vel per ſpiritum roſarum id præſtabit, quod per conſeruam roſarum effici poteſt: id quod de fructibus etiam plurimis, quales ſunt ribes, ceraſa & alia plurima verum eſt. Ergo integra etiam ſaccharo admiſto in neceſſarios vſus conſeruanda ſunt.

Quod iocunditatem attinet, cuius gratia etiam 6.
nihil admiſcendum cenſent, modo Chymicè præparentur medicamenta: illud etiam cum veritate non planè conſentit. Multorum n. medicamentorū ſapores nulla præparatione planè tolli poſſunt; niſi ſimul ipſa virtus tollatur. Et efficacia medicamentorum plurimorum ita cum ſapore coniuncta eſt, vt nullo modo ab eo ſeparari poſſit. Tollatur amaritudo abſinthij, & efficacia illa, quā in plurimis morbis præſtat, ſimul tolletur. In extracto rhabarbari illud nauſeabundū & ingratum æquè ineſt, ac in integro.

Suam ergo, & quidem maximam, Chymicæ præparationes laudem habeant: ſuus tamen etiam locus vulgaribus præparationibus relinquatur. Et hominis eſt vel nimis curioſi vel otioſi, omnia Chymicè præparare velle; & vbi vel puluis vel conſerua ſufficeret, extractum, oleum, vel ſpiritum exhibere. Et faciunt, qui nullo, niſi Chymicè præparato, medicamento vti volunt, ac ſi quis ſitienti pro vino ſpiritum vini exhiberet, & cibos non puluere piperis, zinziberis, cinamomi, caryophyllor. croci, ſed horum oleis deſtillatis condiret.

Doſis parua in medicamentis Chymicis quanti habenda.

Neque illa Chymicorum medicamentorum commendatio, quod minori doſi & ſine nauſea exhiberi poſſint, ſufficit, atq; ideo vulgaria medicamēta planè negligenda ſunt. Hoc quidem verum eſt, ſi medicamentum

mentum aliquod totum ita præparari poteſt, vt virtus eius minori doſi concludatur, gratiam tale medicamentum apud ægros mereri. Verùm ſula doſis paruitas ad commendationem non ſufficit: alioquin multa agyrtarum & empiricorum medicamenta, imò ipſa venena, hoc modo commendari poſſent. Ideoq; non ſatis eſt, vt quid ſine nauſea ſumatur, ſed hoc etiam, atque inprimis quidem, attendendum, quos in corpore effectus edat. Ergo licet ſine omni nauſea ſumi quid poſſit: ſi tamen corpori ſumtum noceat, tantum abeſt, vt eo nomine commendationem mereatur, vt etiam inter venena numerandum ſit, quorũ multa potui & cibis miſceri poſſunt, vt guſtu non percipiantur. Præterea etiam attendendum, non ſolùm quàm gratum ſit, ſed etiam quàm Indicationibus reſpondeat medicamentũ. Qua in re à non paucis hodie peccatur, qui vt ſaltem palato ægrotũ inſeruiant, extractum ſcammonij, gummi gottæ, pilulas vel puluiſculum mole quidem exiguum, vi tamen magnum, exhibent, parùm ſolliciti, an etiam morbo conueniant, & eum humorem, qui debet euacuari, euacuent.

Neque etiam, quæ in ſpecie contra vſitatas & vulgares medicamentorum compoſitiones afferuntur, talia ſunt, vt propterea planè aboleri debeant vulgara medicamenta. Et primò quidem quod attinet

Decocta vt paranda. decocta, fatendum quidem, hac in re frequentiſſimè à pharmacopœis peccari: propterea tamen decocta planè reiicienda non ſunt; cum aquæ deſtillatæ, vel alia Chymicè parata in multis id præſtare non poſſint, quod decocta. Adhibenda potius diligentia, vt errores vulgares corrigantur, decoctio fiat non vaſe aperto, ſed clauſo, ſeu duplici, ne ſpiritus euaneſcant, ſed collecti decocto addantur; quod per inſtrumentum idoneum factu facile eſt. Poteſt quoque clarificatio fieri non ſolum per albumen oui, ſed commodius per digeſtionem & fermentationem, per quam craſſiores feces ſeparantur & ſponte ſubſident. Nec eſt, quod aquæ admiſtio metuatur. Certè ipſi Chymici nec vitrioli, nec alios ſpiritus ſolos exhibent, ſed cum aliis miſcent, quorum vehiculo quaſi, in totum corpus penetrare facilius & tutius poſſint.

Infuſiones. Infuſiones etiam ob aquam eadem de cauſſa non reiiciendæ. Nec tamen infuſiones ſolum fiunt in aqua, ſed & vino, aliiſque liquoribus, ſeu menſtruis, quę appellant, parari poſſunt.

Mel & ſaccharum an medicamẽtis admiſcenda. Nimis verò ſuperſtitioſi ſunt, quod ſyrupos & conſeruas ob ſacchari & mellis admiſtionem auerſantur: quaſi cibos melle & ſaccharo conditos nunquam ſine damno comediſſent. Neque eſt, vt ſpiritus acutiſſimos & venenatos in iis metuant. Sint ſane aliqui ſpiritus acuti in melle & ſaccharo: tamen venenati non ſunt, & ita à natura miſti ſunt cum aliis, vt nihil periculi & damni adferant. Verum nondum probarunt, tales ſpiritus in ſaccharo & melle eſſe: licet variis modis in corpore mutationes & corruptiones ſubire poſſint; ſicut idem in aliis quoque accidit. Poſſunt quidem vinum, cereuiſia, panis & alia plurima, quibus alimentorum loco vtimur, ita corrumpi, vt homini noceant: quæ propterea tamen nõ plane reiicienda, aut non niſi Chymicè præparata in vſum trahenda ſunt.

Electuaria, purgantia & pilulas & pleraque alia medicamenta vulgaria reiiciunt, quod nulla in iis puri ab impuro, veneni à medicamento fiat ſeparatio. Verùm antiqua iſta cantilena eſt, neq; demõſtratum, venenum omnibus ineſſe, aut in omnibus ſeparatione opus eſſe. Cui tamen libet, etiam ex iſtis extracta purgantia parare poterit.

Quãdo vulgaribus, quã do Chymicis medicamentis vtendum. Quæ omnia, vt hæc concludam, cùm ita ſeſe habeant, errant & ij qui nunquam Chymicè præparatis medicamentis, ſed ſaltem integris vtuntur, Chymicaſque præparationes planè negligunt. Sæpe enim expedita agendi potentia opus eſt, quæ maximè reperitur in Chymicè præparatis medicamentis: & diuerſæ nonnunquam facultates eidem inſunt medicamento, quæ ſeparatione indigent. Errant contra & illi, qui ſemper Chymicis vtuntur: cùm ſæpè integro, quale à natura ſuppeditatur, medicamento opus ſit. Medici ergò prudentis eſt, & Chymicis & vulgaribus ac integris medicamentis inſtructum eſſe, & nunc his, nunc illis, pro morborum, loci, temporis, aliarumque circumſtantiarum ratione vti.

Exoticis medicamentis an vtendum. Cæterum illud quod attinet, quod Galenici eo nomine reprehenduntur, quod exoticis medicamentis vtantur: vt eorum inſtitutum non probamus, qui peregrinis vtuntur, cùm domi æquè vtilia habeant: ita præter rem mihi ſapere videntur iſti, qui exotica planè reiiciunt medicamenta; nec tamen vina, quæ domi ſuæ non creſcunt, nec aromata exotica, quibus cibi quotidiè condiuntur, auerſantur. *Non omnis fert omnia tellus.* Ideoque negotiationes & commercia inſtituta ſunt, vt vna regio alterius inopiam ſubleuet. Multæ ſunt regiones, quæ nullum ſalem ferunt: ideone illarum incolis cibi inſulſi comedendi. Certè metalla, quibus ipſi crebberrimè vtuntur, non in ſuis regionibus inueniunt, ſed aliunde aduectis vtuntur. Laudantque iidem Galenum, quod in Cyprum & Lemnum cognoſcendi medicamenta, quæ eò loci proueniunt, cauſſa profectus ſit. Quo labore quid Galeno opus fuiſſet, ſi quælibet regio ſaltem medicamentis domi ſuæ natis vti deberet? Verùm ipſi abſurditatem huius ſententiæ tandẽ agnoſcunt, & poſtquàm multis in peregrina medicamenta inuecti ſunt, ita ſuam mentem explicant: taxari ſaltem id, quod, neglectis noſtris medicamentis domeſticis, peregrina in vſum trahantur. Verùm quid hoc contra Galenicos? Omnes Medici prudentiores illam nimiam curioſitatem aut luxuriam potius in medicamentis reprehendunt, cenſentque, ſi per domeſtica medicamenta morbus aliquis curari poteſt, ſine cauſſa exotica anxiè conquiri, & ſæpe talia, quæ temporis diuturnitate ac tempeſtatis iniuria corrupta aut adulterata ſunt. Si verò domeſtica medicamenta non ſatisfaciunt: nulla cauſſa eſt, cur non exoticis vti debeamus. Medicuſque peritus adulterata & corrupta à genuinis & integris diſcernere poteſt. Nec refert, quod in alio climate nata ſunt: cum aromatibus peregrinis quotidie in cibis & medicamentis, imò vinis exoticis, non ſolum ſine damno, ſed cum commodo vtamur.

Ex metallis & mineralibus medicamenta an vſurpanda. Tandem cum recentiores quidam Chymici hoc carpant in Galenicis, quod metalla negligant, vel illis rarius vtantur: hîc quæſtio iſta explicanda, *An ex metallis & mineralibus parata medicamenta tutò vſurpari poſſint; & an medicamentis ex vegetabilibus & animalibus deſumtis præferenda ſint.* Dictum autem eſt in *Inſtit. pag.* 1263. nos cum iis non facere, qui medicamenta ex metallis & mineralibus planè reiiciunt. Et ſi nihil aliud eſſet, quod vſum medicamentorum è metallis & mineralibus paratorum perſuadere poſſit, thermæ & acidulæ ſunt, quarum vis, quæ in morbis grauiſſimis maxima eſt, tota à metallis & mineralibus prouenit. Verum & antiqui Medici iſta non ſolum extra, ſed & intra corpus adhibuiſſe, chalybem ſcilicet, ſulphur viuum, æris ſquamam, æs vſtum & ſimilia, patet è Diſcorid. *lib.* 1. *c.* 17 *lib.* 5. *c.* 47. 53. 54. 8. Galen. *de medicament. fac. parab. lib.* 2 *cap.* 36 *de compoſit. medicament. ſec. loc. lib.* 9. *c.* 5. Celſo *lib.* 2. *cap.* 12. Si ergo mineralia & metalla cruda & non præparata, quæque ſua malignitate non carent, in vſum traxerunt: cur non chymicè præparatis, & ab arte mitioribus factis vti liceat? præſertim cum euentus reſpondeat, multique graues morbi eorum vſu depulſi ſint.

Vitrioli ſpiritus. Vt iam teſtimonia & exempla Chymicorum, quæ

forsan alicui suspecta esse possent, non adferam: à dogmaticis plurimis ea & vsurpata & commendata fuere. Quis hodie Medicorum, nisi qui forsan eum nunquam vidit, spiritum vitrioli non vsurpat? commendat eum Crato, *consil.* 17 a. 75. 234. Horat. Augen. *de pest. lib.* 1. *cap.* 17. & alij plurimi.

Ita spiritum & flores sulphuris, spiritumque salis plurimi in vsu hodie habent.

Quis nescit, quantum medicamenta è chalybe præparata ad viscerum obstructionem, cachexiam & alios morbos tollendos à plurimis dogmaticis commendentur? vt apud Ludouic. Mercat. *lib. de recto præsidiorum vsu cap.* 7. *de Morb. Mul. lib.* 2. *cap.* 8. Matthiol. *in comm supra lib.* 5. *Dioscorid. c.* 54. Hor. Augenium, *tom.* 1. *Epist.* 7. Capiuacc. *lib.* 3. *pract.* 26. Eustachium Rud. *lib.* 1. *pract.* 3. Reiner. Solenand. *sect.* 1. *Consil.* 12. & *sect.* 3. *Consil.* 13. aliosque plurimos videre est.

Nitrum præparatum.

Nitrum præparatum, quod sal prunellæ appellãt, hodie in anginis, febribusque ardentibus tollendis felicissimè vsu. pari, pauci ignorant.

Ex Antimonio & Mercurio medicamenta.

Antimonium & Mercurius, etsi fortiora sunt medicamenta, & omnino cautius, quam reliqua vsurpanda sint: tamen rectè præparata & morbis conuenienter ac rectè exhibita ea efficere, quæ aliis medicamentis præstari vix possunt, experientia ipsa testatur; cum bezoardicum minerale & Antimonium diaphoreticum hodiè in multo vsu sint. Et scio puellæ duodecim annorum, multis vlceribus malignis, præcipuè circa iuncturas laboranti, Antimonium diaphoreticũ vltra annum singulis ferè diebus duodecim granorum pondere exhibitum, cum alia medicamenta nihil profecissent, eamque sanitati restitutam fuisse. Verùm fixa ista tutius exhibentur. Quæ verò vim adhuc purgandi habent, præcipuè mercurialia, etsi interdum in magnis morbis, vt hydrope, feliciter adhibita non ignorem: contra tamen etiam sæpe nocuisse scio. Quapropter cautione opus est, ne mercurius vitę dictus fiat mercurius mortis, vel mercurius vitæ æternæ, vt *in Instit. p.* 1444. dictum. Qua de re plura videantur apud Iacob. Zvvinger. *in exam. princip. Chymic. cap* 5 & Thom. Mouffettum, *in Dialogo Apologetico, pag.* 89.

Metalla an in corpore nostro in actum deduci possint.

Neque aliquid solidi adferunt, qui ex metallis & mineralibus medicamenta reiiciunt. Nam quod docent, metalla esse tam dura, vt à calore nostro in actũ deduci non possint, verum est de plerisque integris: sed vbi soluta & Chymicè præparata fuerint, tam actuosa sunt, vt & in lingua mox suas vires exserant. Et licet aurum (vt id solum exempli loco adferamus) ita constitutum sit, vt igni inuictum persistat: tamen Chymicè resolutum tam spirituosum euadit, vt etiam quasi fulminet, & propterea calcem illam auri fulminantem lignea saltem spatula, non ferrea, & quidem lenissimè tractare, nulloque ignis calore adhibito, sed sponte, saltem exsiccare liceat. Cuius granum vnum atque alterum si incalescat, flammam cum tanto sono ac strepitu concipit, ac si maxima bombarda explosa fuisset, & scrupulum vnum istius auri potentius ferè operari, quam libram dimidiam pulueris tormentarij, Crollius scribit.

Aurum fulminans.

An metalla sint corpori nostro inimica.

Quod verò nonnulli obiiciunt, metallica esse naturæ nostræ inimica, nec ab ea vinci posse sciendum, negari equidem non posse, pleraque illa corpori nostro inimica esse: verùm danda opera, vt illa ipsa vis corpori nostro inimica tollatur & vincatur, quod arte Chymica fieri potest, vt in Antimonio diaphoretico, bezoardico minerali, imò ipso arsenico videre est, quod cum alias præsentissimum venenũ sit, Chymica præparatione noxam illam penè omnem deponit. Quod verò deinde dicitur, medicamenta metallica à natura nostra vinci non posse, id nec opus est.

Nam alimenti proprium est, vt à natura vincatur, & in substantiam corporis vertatur; medicamenti verò est, corpus nostrum alterare.

An tantum metallica medicamenta vsurpanda sint.

Verum enim verò etsi hæc ita sese habeant: tamen propterea eorum institutum non probandum, qui latissimos medicamentorum campos paucis metallis concludunt, & nulla fere, nisi metallica medicamenta, vsurpant, & se Chymicos esse non posse putant, si è vegetabilibus aliquod inprimis vulgari modo præparatum, vsurpent, & hoc vnum agunt, vt in minima dosi medicamenta palato non ingrata exhibeant; quàm verò illa interdum violenta, corpori noxia & inimica sint, parum solliciti. Quasi verò Deus optimus maximus vegetabilia frustra condiderit! Meminisse hic debebant illius, quod Hippocrates habet, *in fine libri de loc. in homine. In morbis debilibus*, inquit, *Medicamenta fortia non sunt exhibenda: neque imbecillitas medicamenti paucitate est æstimanda: Et debilibus morbis debilia, valentibus valentia medicamenta adhibenda sunt.*

Quando vegetabilia vel metallica vsurpanda.

Ergo, vt rem paucis complectar, primò temerarij est, vbi lene & benignũ medicamentorum è vegetabilibus sufficeret, fortia è mineralibus ac metallis exhibere; ac omnino tale, quale si Herculis personã & cothurnos aptare infantibus velis, vt Quintilianus, *lib.* 6 loquitur. Nec, vt iam ex Hippocrate dictum, imbecillitas medicamenti paucitate æstimanda vel iucunditate: rectèq; ait Sanctorius, *de statica medicina sect.* 2. *aphor.* 15. *Quod prodesterio disponit viscera ad malum, sæpe nec graue, nec iniucundum videtur.*

Quæ cautio in metallicis vsurpandis sit adhibenda.

Præterea magna cautione opus est in metallicis medicamentis exhibendis. Et licet morbus vel morbi caussa interdum talia medicamenta postulare videatur: ægri tamen natura ea non semper admittit. Spiritus vitrioli, salis & similes equidem tutò exhiberi possunt: sæpius tamen nimiùm vsurpati maximum damnum afferre possunt, dum in partibus naturalem humiditatem exsiccando absumunt. Et proinde in siccis corporibus cautè vsurpandi. In mercurio exhibendo magna cautione opus esse, modo dictum. Scribit equidem Vnzerus, *de Nephritide l.* 1. *a* 26. Nullum suauius, elegantius ac præstantius, quodque non solum gustui magis sit acceptum, verum etiam quod minori cum periculo & difficultate, citraque vllius vomitus excitationẽ solùm per inferiora purgando operetur, offerri poterit medicamentum, floribus ☿ij. argenteis, de quibus gr. iij vel ad summum iiij. cum pauxillo extracti glycyrrhizæ in pilulas redacta, vel pyro moschatellino condito inserta, aut pulpa seu carne cerasorum conditorum occultata, seu cõseruæ violarum, rosarũ permixta sufficiunt. Verùm laudes hæ sunt nimiæ, & incautis ac credulis facilè fraudi esse possunt. Experiatur, qui volet, ac animaduertet, non ita mite esse medicamentum, vt prædicatur, nec in ista præparatione Mercurius malignitatem suam amisit. Commendatio verò à sapore non ingrato, nisi aliàs medicamentum bonum ac tutum sit, nulla est, sed ipsi etiam cum venenis multis communis. Mercurius dulcis appellatus fere hodie in omnium Chymicorum ore & manibus est, & tutissimum habetur medicamentum. Verum non semper sine damno exhibetur. Medicus quidam doctissimus cum Mercurium dulcem, rectè præparatum, & quem plurimis, sine omni damno exhibuerat, ipsę vsurpasset, in grauissimum periculum incidit. Gingiuæ enim, fauces & lingua intumuerunt & nigredinem contraxerunt, vt per integrum mensem nihil cibi solidi assumere, imò nec iusculum cochleari sorbere potuerit, accessit saliuatio & omnia omnino symptomata, quæ mercuriales inunctiones sequi solent. Cuius periculosissimi sui morbi historiam procul dubio ipse aliquando in lucem edet, vt metallicorum medicamentorum admiratores & laudatores omnij cautius mercari & alieno periculo sapere discant. Iohan. Francus, senior, *in epistolis Chymicis*, scribit se

vidisse,

vidisse virum nobilem hydropicum, medicamentis Chymicis, vtpore oleo vitrioli, spiritu tartari & similibus fuisse curatum, sed cum iisdem diutius esset vsus, in marasmum incurabilem incidisse, quo etiam paulò post extinctus est. Neque id sufficit, quod nonnulli pro suorum metallicorum medicamentorum commendatione afferunt, pluribus se sine damno ea exhibuisse. Si in humido morbo vel temperamento ex mercurialis alicuius medicamenti vsu vnus atque alter nihil incõmodi sensit, non sequitur, quod alius in alio morbo vel tẽperamento nihil mali passurus sit. Præterea sunt venena, quæ non mox, postquam assumta sunt, occidunt, sed longo post tempore ægrũ seosim interficiunt. Insuper reperiuntur quædã dotes in vegetabilibus, quę an in metallis reperiri possint, iudicium sit penes experientiam. Quantum medicamenta quædam è vegetabilibus & animalibus petita, suauissimo odore & sanos & ægros recreent, omnibus notum: quod mineralia idem præstare possint, nondum probatum.

Ideoque nemo iis se curandum committat, qui ferè nullis aliis, sine vllo discrimine, quàm è mineralibus & metallis petitis medicamentis vtuntur; nec quisquam ab vllo, quacunque etiam aliàs autoritate & dignitate polleat, Medicinæ tamen imperitus sit, sibi persuaderi patiatur, vt talibus Empiricis, omnis eruditionis etiam triuialis expertibus & nuper à fornace Chymica natis medicis fidem habeat, eorumque medicamenta, quæ, quod alia meliora ignorant, in secretissimis habent (*pauperis est numerare pecus*) & vsu nondum probata sunt, vsurpet. Nam quod Guilhelmus Fabricius, *in præf. de Lithotomia vesicæ*, scribit, quendam Principem aquilam albam à quodam celebri Chymico Gallo in frequenti vsu habuisse, nec persuaderi potuisse, vt ab ea abstineret (persuasus scil. eam ita ad corporis sui constitutionem accommodatam, vt tanquam Panacæa ea vti posset) etsi quoties eam sumeret, animam quasi editurus videretur, & lapide Bezoar, margaritis, confectione alkermes & similibus reficiendus esset, & tandem domum reuersus in initio ætatis virilis occubuerit: idẽ hodie multis accidit, qui dum de iis: quæ non intelligunt, iudicant nec viris doctis fidem habent, à talibus Empiricis persuasi, imo fascinati crudelitatis suæ pœnas luunt. De quo Iohan. Crato *Epist.* 184. scribit: *Vt maximus concursus ad illos Medicos, quorum operà ii, qui sapere videntur (licet interdum egregiè desipiant, & stolidæ crudelitatis pœnas dent) vtuntur.* Nimirum ea est humani ingenij infirmitas, vt ea quæ pro raris & nouis venditantur, & pro secretis habentur, etsi minus sint vtilia, præferat vtilibus vbique & in copia obuiis. Prostant, Dei beneficio, hodie publicè in plerisq; pharmacopoliis medicamẽta & vulgari & Chymico modo præparata, quę cuiq; examinare licet, & de quibus Medicus, qui ea præscribit, rationẽ reddere tenetur. Si & illorum, qui mera secreta iactitãt, medicamenta in lucem protraherentur, (quod meritò fieri deberet) inuenirentur, alia esse vulgata & omnibus cognita, aliis nominibus saltem insignita; alia parum tuta; pauca talia, quæ occultari mereantur.

Fortiora medicamenta interdum vsurpanda.

Ex altera parte timidi nimis sunt, qui in morbis grauibus, & qui leuioribus medicamentis non cedunt, fortiora illa ex mineralibus & metallis adhibere verentur. Putant quidem nonnulli, lenioribus illis sæpius repetitis idem, quod fortioribus, effici posse: sed falluntur. Nam cum mitiora illa vix primas vias excedant, nec humores valde moueant; Colluuies verò humorũ sæpe in remotioribus & anfractuosis recessibus ac locis ita infixa sit, vt non nisi fortioribus medicamentis excuti possit: lenia illa humores illos vix attingunt & mouent, tantum abest, vt emoueant. Qua de re egregiè Leonh. Iachinus, *in 9. Rhasis cap. 5. Animaduertere, inquit, oportet, quod ignaui nostri temporis medici magnarum ægritudinum curas sustulerunt. Quis hodie conuulsos, quis melancholicos, quis elephanticum morbum curari vidit? rarò paralysin, rarò antiquos dolores, rarò podagricos. Quod sanè non alia ratione euenit, quàm quod fortia medicamenta omiserunt, cum purgantia, tum etiam aliorum generum siccantia & vacuantia, qualia sunt Theriacæ sales, qualis viperarum esus. Quod verò magis indignum est, hoc est, quod sæpe, qui morbi ipsis incurabiles persistere, à rusticis & mulieribus curari vident, non sine multo medicorum dedecore.* De quo etiam Capiuacc. *lib. 1. practi. cap. 1.* Quæ etsi saltem de vulgaribus medicamentis dicantur: locum tamen etiam de Chymicis & metallicis, vtpore fortioribus, habent: nec nunquam factum, vt Empiricus aliquis temerarius fortiori medicamento morbum aliis Medicis incurabilem habitum sustulerit. Quorum temeritas etsi non imitanda: hoc tamen inde patet, in pertinacioribus & grauioribus morbis, fortioribus remediis opus esse.

Galenicorum & Chymicorum medicamentorum collatio.

Ex iis, quæ hactenus sunt dicta, facilè quidem decidi posset quæstio: *An Chymica medicamenta Galenicis: an verò Galenica Chymicis præferenda sint.* In specie tamen quædam de ea dicere, & quæ modo dicta sunt hîc applicare libet. Sunt enim, qui non solùm vulgaria medicamenta Chymicis præferenda censent: verum etiam medicinam Chymia planè carere posse putant: alij contra medicinam non solum Chymia nõ carere posse, sed & medicamenta Chymica Galenicis longè præferenda existimant. Imò audaciores ex iis, Galenica præ Chymicis planè contemnunt.

Galenicorum medicamentorum assertio.

Qui priorem sententiã sequuntur, tempore Hippocratis & Galeni ac multis retro seculis ignota fuisse medicamenta Chymica, & nihilominus ægros feliciter sanatos fuisse dicunt, Hippocratemque tantum vulgaribus medicamentis tantam gloriam sibi peperisse, quantam vix medicorum vllus, qui eum sequuntur. Ideoque & nunc, quibus olim caruit, sine damno carere posse medicinam medicamentis, existimant. Deinde sua, quæ à vegetabilibus & animalibus petuntur medicamenta, minus lædere dicunt, quod naturæ magis familiaria sint, & ad alimentorum naturam propius accedant, quàm metallica (venenata enim esse planè negant) & proinde mitius & sine maiori violentia agant: viresque suas integras, quales à natura obtinent, retineant, nec ignis vi ac resolutione quicquam amiserint: & propterea morbos sæpe tollant, qui Chymicis medicamentis tolli nõ possunt: sicut Heurnius refert, se Colicos dolores sæpe placauisse decocto anisi, quos oleo eiusdem destillato tollere non potuerit. Id quod etiam in aliis accidit. Thus enim integrum curat vulnera, quæ oleo eiusdem non curantur. Contra putant, Chymicorum è metallis & mineralibus medicamenta à natura maximè aliena, corrosiua & venenata esse, ac nimis magna vehementia agere: Spiritus & calidum innatum dissipare, ac ea venenatæ qualitatis impressa vestigia relinquere, quæ vix postea tolli possint. Ita vt licet à morbo conualuisse æger videatur, paulò post tamen in grauiorem incidat. Et si quę è vegetabilibus vsurpent Chymici, ea tamen resolutione suam crasin & hinc dependentes vires amisisse. Licet verò interdũ, cum vulgaria medicamenta adhibentur, curatio nõnihil protrahatur: nihilominus cum Rondeletio cẽsẽt, satius esse, remedia minus efficacia & *ἀσφαλῆ* habere, & longiore tempore curare, quam periculosa exhibere. *Sat enim citò curatur æger, si sat benè & sat tutò.*

Chymicorum medicamentorum assertio.

Contra Chymici sua medicamenta commendant, quod nec sapore nec odore sint ingrata; tenuium partium & spirituosa, ac propterea promptæ & maximæ efficaciæ & actu vicina, cũ crassa & corporea

rea materia, quibus operatio impeditur, artificiosè separata sit: corruptioni minimè obnoxia, & propterea corpori à corruptione vindicando conuenientia, & asseruari apta. Cum contra Galenica medicamenta non rarò cum maligna & venenata materia coniuncta sint, eademque non nisi maximo labore à calore nostro separari, & in actum deduci queant, facilè sint corruptibilia, & præterea corpus humanũ à corruptione vindicare non possint: sint ingrata & nauseabunda, & quæ ægro non minus molestiæ, quam ipse morbus pariant.

Noua inuenta non reiicienda.

Verum enim verò non rectè hic dissidium quæritur ea in re, in qua non ita difficulter concordia & pax iniri posset: si absque præiudicio omnia pensitemus. Nam primò sola antiquitas vulgarium medicamentorum Chymicis nihil detrahit, neque Chymica ob nouitatem Galenicis postponenda. Stultum enim est, inuentis frugibus, glandibus vesci. Et quis hodie libris typis excriptis non vtitur, quibus antiqui caruerunt & tamen docti fuerunt. Et ij ipsi, qui Chymicorum medicamenta ob nouitatem contemnunt, rhabarbaro, mechoacanna, cassia, ligno Guaiaco, sassafras, sarsaparilla, lapide Bezoar, & plurimis aliis medicamentis vtuntur, quæ Hippocrati & Galeno fuere incognita. Et qui ante Hippocratem & Galenum vixerunt, etiam bene vixerunt: non tamen ideo hodiè scripta Hippocratis & Galeni abolenda sunt. Quot hodie vtilissimæ Medicorum doctissimorum obseruationes exstant? quot item optimæ compositiones medicamentorum, quæ tempore Hippocratis & Galeni erant ignotæ, quibus hodie medicina plurimum illustratur? Sunt nimirum sua rebus initia, progressus & perfectio: nihilque simul inuentum & perfectum. Ac propterea nostrum est, laborare, vt non solum maiorum inuenta tueamur, sed &, quantum possumus, à maioribus inuenta excolamus, amplificemus & perficiamus. Ideoque sola antiquitas non sufficit, vt vulgaria medicamenta Chymicis præferantur. Si vsu probata antiqua nouis nondum probatis comparentur: id, quod multorum seculorum vsus comprobauit, nouis nondum probatis præferendum. Sed de hoc hic quæstio nõ est. Verum quæritur: an Chymicè præparata sint præferenda integris & vulgaribus medicamentis, an verò hæc istis? Inter quæ, si experimentum spectes, nulla differentia est. Etenim dogmaticorum & Chymicorum medicamẽta non differunt, nisi præparationis modo; cum eandem habeant materiam. Nam easdem vires habet oleum cinamomi & in eosdem vsus adhibetur, in quos integrum: extractum rhabarbari, in quos rhabarbarum. Et quicquid antiqui de viribus medicamentorum annotarunt, id libenter admittunt Chymici. Adhibent enim Chymici, eadem medicamenta, quæ antiqui: sed ad vsus illos aliter disposita.

Medicamenta ex metallis & mineralibus vsurpanda.

At inquient quidam Galenici, in vegetabilibus se forsan acquiescere posse, quorum vires dudum exploratæ sint: at mineralia & metalla in vsum medicum trahere, planè nouum esse, eaque si in vsum adhibenda sint, periclitandum esse de salute hominum. Verum enim verò nec metallica medicamenta omninò incognita fuere antiquis, vt iam antea dictum. Et licet huic vel illi regioni serius ea innotuerint: aliis tamen planè incognita non fuere: imò à plerisque inter secreta habita fuerunt. Exemplum eius rei præbet Frat. Basilius Valentinus, qui iam ante centum annos in Germania vixit, & medicamenta plurima ex mineralibus & metallis descripsit, & à se vsurpata testatur: quæ tamen ante paucos annos innotuerunt; imò nec dum forsan omnia cognita sunt.

Cautio in metallicis vsurpandis adhibenda.

Hic tamen cautione opus esse libenter concedimus, ne noua, nec ab artificibus probata, sed ex agyrtarum empiricorumque, qui ex vno exemplo de viribus medicamentorum Chymicorum iudicant, officina profecta, & ab ipsis gloriosè commendata, statim in vsum trahantur. Interest enim multum in Chymicis medicamentis, quis ea præpararit, & quis iis vtatur. Ac talia, ex antimonio, mercurio & similibus præparata medicamenta purgantia, non nisi in possessione virorum doctorum, experientia & prudentia clarorum, manere debent. Iuniores verò (nam & hoc monendum, cum nonnulli ex talium medicamentorum vsu famam satis temerè captent) in eorum vsu parciores sint, potiusque iis vtantur, à quibus non tantum ægro, si quid non rectè fiat, periculum imminet. Quamuis enim rectè præparata sint talia purgantia, tamen malignam illam & homini aduersariam qualitatem non planè deponunt, & sæpe, si non statim, temporis progressu tamen, eam exserunt, & clam calidum innatum deprædantur, ac vitæ nostræ insidias struunt. Habenturque passim exempla eorum, qui hisce purgantibus familiariter vsi vel mortem sibi accelerarunt, vel cachecticam corporis dispositionem contraxerunt. Auersanda ergo meritò eorum audacia & temeritas, qui omnia, quæ, (quod fieri solet) in operationibus Chymicis, fortuitò sæpe & aliud quærentibus, offeruntur, ægris statim propinant, &, si non per mortes, tamen per ægrorum pericula experimenta agunt, necessariamque Galeni admonitionem negligunt, dum 1. *Aphor.* 1. scribit: *in corpore humano ea tentare, quæ non sunt experientia comprobata, periculo non vacat; cum temeraria experientia finis sit totius animalis internecio.* Consentiuntque in eo omnes Medici prudentiores, medicamẽtum id quod plures experti sunt, illi esse præferendum, quod experientia nondum satis comprobatum est. Vbi enim de salute corporis humani agitur, non vnicuique fides habenda, sed ea medicamenta vsurpanda, quę temporis examen sustinuerunt. Medicamẽta vt amici nobis sint, ex quibus nouos nec dum satis cognitos veteribus, quorum fides dudum nobis perspecta est, nouitatis gratia anteferre non decet.

Ideoque nonnulli meritò cautiores esse deberent, qui vt aliquid supra Medicinam Galenicam sapere videantur, medicamenta ex mineralibus & metallis parata plurima non parca manu suis libris non solùm inserunt, sed & mirè commendant; & quidem talia, quæ à glorioso aliquo operario Chymico acceperunt, aut ex aliquo descripserunt, aut ab alio forsan etiam nimis credulo acceperunt, ipsi verò nunquam vel vix semel atque iterum in vsum traxerunt. Quæ cum iuuentus nouarum rerum studiosa legit, auidè ea arripit, ac sæpe aliorum authoritate decepta in talibus cum ægrorum damno periclitandi ansam captat. Eorum tamen, qui medicamenta multiplici experientia satis probata, boni publici caussa, in lucem edunt, laudibus, quas merentur, nullo modo hic obtrectare cupio.

Chymicorum medicamentorum commendatio.

Deinde ex altera parte, quæ pro commendatione Medicamentorum Chymicorum adferuntur, libenter admittimus, & fatemur, quod Chymicorum medicamenta pleraque grata sint, & ob dosis exiguitatem & ob saporem minus ingratum; quod sint efficacissima, quia à corporea mole, quantum fieri potest, sine libera, vt in spiritibus, oleis & extractis videre est. Spiritus enim terebinthinæ & vini longè efficacior est, quam terebinthina vel vinum; ceræ oleum, quam cera; oleum cinamomi, caryophyllorum fœniculi, carui, quam integra.

Inprimis verò vtilem præstat Medicinæ Chymia laborem, dum medicamenta, quæ diuersas vires, ob diuersas, quibus constant, partes obtinent, artificiosè resoluere docet, & in qua parte quælibet vires hæreant, monstrat, easque seorsim vsibus medicis exhibet. Vnde multæ quæstiones, hactenus non satis explicatæ, decidi possunt. Verbi gratia, Opium frigidum esse hactenus creditum fuit; quia narcoticum: atqui amatum

rum est:amara verò calida.Quem nodum facilè soluet Chymicus,monstrando,vim narcoticam,non tàm à frigiditate, quàm à sulphure aut substantia oleaginosa narcotica pendere, salem verò esse amarum in Opio.

Galenicané an Chymica medicamenta præferenda sint.

Ex quibus omnibus iam patet,suum locum & Galenicis & Chymicis medicamentis esse & laudem deberi. Si v.quæratur,quæ medicamenta,vulgarianè, an Chymica præferenda sint: nec hæc illis, nec illa his simpliciter præferri posse. Etenim, etsi Chymica habeant quandam prærogatiuam: tamen non teipsa meliora sunt Galenicis, sed tantummodo rei, nimirum præparatione,vt antea etiam dictum.Deinde nec ob hanc ipsam prærogatinam simpliciter præferenda sunt Galenicis. Vtrisque enim suus locus est.Et impetiti est,semper integris,nonquam Chymicè præparatis & resolutis,ac contra nullis planè integris, sed saltè extractis vel essentiis vti velle. Nonnulla enim medicamenta ita vires suas per totum corpus diffusas habent,vt eas vel omnino, vel maxima ex parte perdant,si partes separentur. Alia verò alias vires in aliis partibus habent; vbi considerandum, in qua parte qualibet hæreat. Vtendum igitur integris, cũ vis,quæ expetitur in toto est,& in solutione petit: Resolutis verò,cum vires medicamenti diuersæ à diuersis partibus proueniunt:aut cum vis medicamenti in compendium quasi,inutilium separatione,redigi potest. Ea vbi Clyster sufficit,quid essentias,quas dicunt,prodigere opus est?Et si potu aliquo medicato,vel conserua, vel leniore aliquo aluum mouente medicamento tolli potest morbus: imprudentis est ac temerarij, antimonialia vel mercurialia, vel alia medicamenta metallica ad eum expellendum exhibere.

Quando vulgaribus,vel Galenicum medicamentis vtendum.

An pugnantia mineralia planè benigna & lenia fieri possint.

Neque enim,quocunque modo præparentur mercurius & antimonium,tam benigna ac tuta fiunt, ac cassia,manna,tamarindi,sena,rhabarbarum,& similia; & ex grano vno horum plus damni resultare potest, quam ex illorum vncia vna: ac semper, quocunque modo præparentur, inter fortia medicamenta referenda. Iactant quidem nonnulli singularia arcana, singularesque præparandi rationes aliis incognitas: sed dum tandem in lucem veniunt, nihil noui adferunt. Ideoque hic assentiri non possum Martino Rulando Iuniori, qui, *in progymnasm. Alchym. quæst.* 77. scribit, si antimonium &metallica medicamenta furiosius operentur,id saltem accidentis vitio cõtingere,operationumque imperitia,tum administrantium inconsiderantia:ab artificibus tractata antimonium,tum præcipitatum, tã benigna reddi,quam sunt manna,tamarindus, cassia. Atque ipsa dosis & effectus id docet; cum in vno grano talium medicamentorum plus sit vehementiæ,quam in semuncia benignorum,semperque dum vim purgandi habent,inter δραστικὰ & μοχλικὰ referenda, & ad morbos pertinaces & graues destinata sint. Mineralium enim istorum vis purgandi in spiritu seu parte volatili consistit,qui si figatur,omnis purgandi vis perit, vt in antimonio diaphoretico & bezoardico minerali videre est; quam diu vero illa volatilitas permanet, cum eadem etiam vis corpus humanum vellicandi, turbandi, & longè potentius afficiendi manet,quam à manna, tamarindis, cassia, rhabarbaro,& similibus fieri solet.Ideoque hoc Chymicis probãdum erit,quod spiritus ille volatilis purgans,totumque corpus permeans, talis manens, in antimonio & mercurio,tam benignus,& naturæ nostræ familiaris fieri possit,quam est cassia, tamarindi, & similia.Quod vix obtinebunt.Facilius enim planè tollitur vel figitur, quam vt de natura sua aliquid remittat. Ex quo patet,quid de gloriosis nonnullorum pollicitationibus sentiendum sit,qui iactant, se medicamenta talia fortissima artificiosè præparasse,vt dupla vel tripla dosi, imò instar sacchari tutò sumi possint. Non intelligunt homines simplices, se innatas medicamenti illius vires vel destruxisse, vel sub quodam inuolucro occultasse.

Quando Chymicis vtendum.

Ex altera parte,vt rectè Matthiolus,*lib. 4. epist. ad Andr. de Blaun.*ait,vbi tota massa sãguinea in vniuerso penè ambitu corrupta est & referta malorũ morborum seminariis,hi morbi citra metallica vix vinci possunt. Extremis nimirum morbis extrema debentur remedia.

Vtatur ergo prudens Medicus nunc his, nunc illis,prout morbi natura & aliæ circumstantiæ requirunt;nunc puluerıbus,decoctis, infusis,nunc destillatis, extractis, oleis;simplicibus, compositis; veteribus,nouis;domesticis,exoticis;leuioribus, vehementibus; vegetabilibus, mineralibus, metallicis. Quia cum sæpissimè medicamentorum integrorum vires,quales à natura nobis suppeditantur, expetantur:frustra Chymica resolutio ac separatio tunc instituitur,imò resolutione vires illæ peribunt. Exemplo sit nobis conserua rosarum,quæ, vbi roboratione & astrictione opus est, id præstat, quod spiritus vel aqua vel sal eiusdem nunquam præstat. Contra non rarò vires medicamenti,quæ expetuntur,à Chymicis longè nobis nobiliores suppeditantur, quam sunt in integris,vt in extractis,oleis,& spiritibus videre est. Separatur enim pars illa medicamentosa à reliqua inutili, quæ ipsam in operando impediebat, atque ita sola pura illa pars,in qua vis medicamenti insidet,exhibetur. Ideòque si Chymica medicamenta simpliciter consideres,ipsa quidem per se nobiliora sunt,quia puriora & magis actuosa & libera:non tamen ideo semper & vbique Galenicis in curatione præferenda: sed euenire potest, pro circumstantiarũ varietate,vt aliquando extracto vel oleo præferendũ sit integrum: euenire etiam contra potest, vt extractum,oleum,vel spiritus præstent integro: omnino quam nihil interest,vtrum adhibeatur.

An in Chymicis præparat. viriu medicament. destruatur.

Verum hic nonnulli cõtra Chymica medicamenta obiiciunt, specificum id non esse, quod ex soluta crasi emergit, & Chymicus, dum ista soluunt,essentiam rei non seruare, sed totum perdere ac destruere. Verum enim verò, vt, *lib.* 1.*Instit. part. cap.* 2. dictum non totum corpus,rhabarbari ex. gr. formæ illius à qua vis purgandi fluit,subiectum est, sed cum proprio subiecto ex accidenti mistum. Neque plantarum emortuarum,quibus in medendo vtimur, corpora mista planè homogenea sunt,sed ex diuersis partibus constant,quæ corpus organicum plantæ, dum viuebat,constituebant;quæque in medicina diuersa præstare possunt vsus.Docetque ipse Galenus,*lib.* 3. *de simpl.medicament.fac.cap.* 14. Omnia propemodum medicamenta, quantumuis ad sensum simplicia, natura tamen composita esse,ac diuersas facultates obtinere;eiusque exempla,*cap.seq.* 15. adfert; tandemque concludit, *cap.* 16. vnamquamque similarium medicamentorum partem non multas, sed vnam duntaxat qualitatem obtinere; quod verò totum est dissimilare, complures. Sunt ergo secundum Galeni sententiam mista duplicia: dissimilaria, quæ diuersas qualitates in diuersis obtinent partibus; & similaria vel simplicia ac verè mista, quæ ex miscibilium alteratorum vnione constituuntur. Hæc quis soluit, ille vires misti perdit: neque ea amplius est in illis vis, quæ fuit in misto. At illa qui soluit, omnes vires non perdit,sed cum quælibet pars peculiares habeat,seorsim eas exhibet. Ac supra iam dictũ,non semper fieri resolutionẽ vsque ad prima elementa,sed artem sæpe in proximis principiis sub sistere.Falsum ergo quod P.Palmarius, *in lapid. philos. dogmat.cap* 10.scribit,Resolutorum vires tantum esse communes, non particulares, non ad hoc vel illud definitas: tantum posse sal eiehorij, lactucæ, quantum

Mista duplicia.

tum sal absinthij & aliorum. Dictum enim antea, partium mistorum diuersas sæpe vires esse, quæ post resolutionem remanent. Præterea à forma qualitates quædam producuntur, quæ, etiam forma totius non amplius præsente, nihilominus remanent. Et an sales non differant inter se, sapor & effectus facilè produnt. Itaque cum talia corpora artificiosè resoluit Chymicus, & corpus dissimilare in similares partes dissoluit, tantum abest, vt vires medicamenti perdat & destruat, vt potius eas in proprio subiecto, ab omnibus heterogeneis admistis separatas, exhibeat. Nec, vt quidam recentiores scribunt, omnes modi solutionum Chymicorum ita comparati sunt, vt potius transmutent rem, quam depurent; nec ea, quæ per Chymicas operationes fiunt, non sunt idem cum specie præexistente, sed aliquid inde factum per naturæ potentiam. Nam non semper ignis & calor violentus, qui aliquam mutationem essentialem inducere possit, sed lentus sæpe adhibetur. Imò sine calore externo ipsum menstruum, quod appellant, id, quod rei inest, ad se attrahit: quod in Chymicis operationibus versatis notissimum. Certè spiritus, qui leni balnei calore vel aere tepido è vino elicitur, arte non fit, sed ante in vino erat, omnisque vini potentia eo pendebat, & specie ac numero idem est, cum eo, qui in vino erat. Ita id, quod per spiritum vini vel alium liquorem è rhabarbaro extrahitur, & extracti nomine appellatur, illud ipsum specie & numero est, à quo vis purgandi in integro rhabarbaro pendet. Sicut butyrum, quod agitatione è lacte separatur, reuera in lacte erat; non arte fit, sed saltem segregatur. Ac facile concedimus, sicut qui butyrum dat, non totum lac dat: ita qui extractum rhabarbari dat, non totum rhabarbarum dare, sed partem illam, in qua vis purgandi rhabarbari inest. Nempe medicamenta per resolutionem facta non sunt quidē eadem specie cū integro toto, sed cū partibus integri, è quibus parantur.

An extracta & separata Chymica in integro insint.

Essentia quid Chymicis

Quod verò Chymici dicunt, se rei essentiam extrahere & exhibere, facilè excusari possunt. Neque enim vocabulum essentiæ Metaphysicè, sed Chymicè & Medicè vsurpant. Nam cum in medicina non res ob essentiam simpliciter, sed ob vim operandi, expetantur, & vis operandi ab essentia pendeat: illam vim operandi, seu partem illam medicamenti, à qua vis, quæ expetitur, pendet, ipsis essentiæ nomine appellatur. Ergo quia ob purgandi vim rhabarbarum expetit medicus; ipsi illa solum pars rhabarbari, quæ vim purgandi habet, essentiæ nomine venit: reliqua in qua nulla purgandi vis, ad hanc essentiam non pertinere putatur. Idem de aliis dicendum.

Plantarum vt viuunt, & vt mortuæ sunt, consideratio.

Neque illud nos mouet, quod aiunt, si essentia est in vno principio, vel parte integri, non fuisse plurium mistione opus. Considerantur nimirum plantæ, vel vt viuunt, vel vt mortuæ ad vsum medicum applicantur. Dum viuit tota planta, partes omnes vna vegetante anima reguntur, & in commune officium singulæ conspirant. Vbi verò discessit anima vegetans, manent singulæ sui iuris, neque amplius vnum mistum simpliciter constituunt. In viuente, verbi gratia, rhabarbaro omnes eius partes ad actiones rhabarbari exercendas necessariæ erant, corpusque rhabarbari organicum construebant: non tamen hinc sequitur, quod omnes illæ partes ad purgandum necessariæ sint, & à toto rhabarbari non amplius viuentis corpore vis purgandi pendeat: sed eadem planta sæpe diuersas vires habet, quæ etiam in diuersis partibus fundantur. Docuit hoc iam olim Mesues, qui scribit, iam suo tempore in vsu fuisse rhabarbarum adulterare. *Eius integri*, inquit, *magna quantitas mergitur in aqua per quinque dies, & dimittitur illa aqua, & fiunt inde trochisci, qui sunt medicina Regum.* (extractum rhabarbari hoc est) *Rhabarbarum vero suc*cutur ac venditur, & est sicut quod perdidit animam.* Verum hac de re prolixius agit Iacob. Zuinger. *in exam. princip. Chymic. cap.* 11. vbi pluribus probat, Chymica resolutione & præparatione vires medicamenta non amittere.

Medicamenta cum ratione adhibenda.

Et vt tandem hanc concludamus quæstionem vltimo loco monendum, solum pharmacopœiam non sufficere, vt quis Medicus audiat. Idque cuilibet danda opera, siue Galenicis siue Chymicis medicamentis vti velit, ne empiricorum more curet, sed methodi & indicationum ductum perpetuò sequatur. Alias siue vulgata siue Chymica medicamenta fuerint, si absque methodo vsurpentur, magis nocebunt, quam proderunt; & quò præstantiora & efficaciora fuerint, eò magis nocere poterunt. Omninò enim rei optimæ pessimus est abusus. Noui duos infantes oleo destillato succini, aliàs si rectè vsurpetur, bono, necatos à vetulis duabus fuisse. Alteri enim infanti vix ante decem dies in lucem edito cum vetula olei destillati succini aliquot guttas propinasset, toto corpore pustulæ magnæ eruperunt, ac si aqua feruente perfusus fuisset; vnde is paulò post expirauit. Alterum verò paulò adultiorem, cum idem oleum ei exhibitum fuisset, continui vomitus & alui deiectiones afflixerunt tandemque interemerunt. Ideoque Erasto facilè assentior, qui, *part. 4. disputationum contra Paracels.* statuit, in plerisque morbis & ægris minimè nocere, qui pharmacis vulgari more apparatis vtitur, quam qui Chymica, vbi non opus, aut non rectè administrat. Quanquā enim culpa medicamentorum Chymicorum non sit, sed potius Medicorum, iis non rectè vtentium: tamen id omnino monendum fuit, cum ob iuniores nonnullos Medicos, qui, vt præ aliis sapere videantur, neglectis penè omnibus vulgaribus & longa experientia probatis medicamentis, solis Chymicis, iisque sæpe nuper inuentis, & nondum satis probatis vtuntur, atque ex eorum vsu famam captant; tùm nonnullorum Galenicorum, qui cum rerum Chymicarum planè ignari sint, ne tamen Chymicis aliqua in parte inferiores videantur, Chymica, quorum vires & præparationis modum ignorant, satis periculosè vsurpant. Plurimū verò hac in re hodie à Chymicis multis peccatur, qui omnium reliquarum partium medicinæ ignari, tamen, quia in Pharmacopœia & operationibus Chymicis quandam peritiam nacti sunt, reliquos Medicos superciliosè despiciunt, & se pro perfectis Medicis venditant: cum tamen vltra Pharmacopœiam nihil sapiant, atque ita cum sutore vltra crepidam iudicent. Longè prudentius de his veteres senserunt. Aristoteles multò maioris negotij rem esse scribit, etiam quod scueris effectum dare, quam, quæ salubria sunt, nosse, & animo comprehendere. Et prudenter Plato, Phædrum, Socratemque colloquentes inducit, hunc in modum. Socrates. *Si quis dicat: Ego quidem scio illa corpori admouere, quibus & incalescat pro meo arbitrio, & frigeat, & vomitus & deiectiones & alia purgationes perficiuntur, & eiusmodi plurima teneo, quibus cognitis & Medicum me esse profiteor, & alium quemlibet Medicum euadere posse dico: quid illum responsurum autumes?* Phædrus: *Nihil aliud, quam percunctaturum, numquid etiam sciat, quibus, quando, & quousque singula horum sint adhibēda. Quod si nesciat, necesse est, eum insanire, qui, quod ex aliquo Medicorum libro audierit quicquam vel in medelas nonnullorum inciderit, neque artis aliquid intelligat, Medicum se euasisse putat.*

Pharmacopœus non est Medicus.

An similibus an verò contrariis curandum. Contraria contrariis tolluntur.

Restat tandem, vt de methodo medendi dicamus; vbi illa inprimis controuersia est discutienda; *An in curatione morborum contrariis, an verò similibus vtendum sit.* Principia methodi medendi prima è quibus omnem curandi rationem deduxerunt hactenus Medici, sunt hæc: *Quod secundum naturam est in corpore humano*

humano, est conseruandum: quod præter naturam, tollendum. Similia similibus conseruantur: contraria contrariis tolluntur. Atque hinc Hippocrates Medicinam dixit esse adiectionem & subtractionem. Adiectionem scilicet deficientium, per similia: subtractionem eorum, quæ abundant, & corpori præter naturam accidunt, per contraria. Quæ methodi medendi fundamenta ex ipsa natura deducta sunt. Nam cum contrario sit motus à morbo ad sanitatem; & motus, vt est, 5. *Metaphys.* fiat ratione contrarij, etiam per contraria fiet. Etenim si remedium morbo simile & non contrarium esset, sed ad idem, ad quod morbus, tenderet: morbum augeret, non expelleret. Nam, vt rectè Galenus sæpius, & Aristoteles 1. *de gener. & corrupt. cap.* 7. dicit: ποιεῖ καὶ πάσχει τὰ ἐναντία ὑπ' ἀλλήλων. *Agunt contraria in contraria, & patiuntur à contrariis.* Et: παθητικὰ καὶ ποιητικὰ ἀλλήλων ἐστὶ τὰ ἐναντία, καὶ τὰ μεταξύ. *Contraria & quæ inter media sunt, inter se mutuo actiua & passiua sunt.* Et: τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου πᾶν ἀπαθές ἐστι. *Simile à simili non pati potest.* Et: τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου αὐξητικόν: τὰ δὲ ἐναντία φθαρτικὰ τῶν ἀλλήλων. *Simile simile augere valet: contraria verò se mutuò corrumpunt.*

Similia similium sunt remedia sec. Chymic.

Chymici tamen recentiores similium esse similia remedia dicunt. Et cum similitudo duplex esse possit, vel cum natura, vel cum morbo: si quæras, vtram similitudinem intelligant, vtramque respondent. Nam primò ex Hippocrate docent, φύσιας εἶναι τῶν νούσων ἰητρούς: *Naturam esse morborum medicatricem*, & naturam solam plurimos morbos curare, hanc concoctionem efficere, humores vitiosos euacuare, & ea rectè sese habente optimam de salute ægri spem esse: contra τῆς φύσιος ἀντιπρασσούσης κενεὰ πάντα, Natura reluctante & succumbente omnes Medici molitiones, atque omnia auxilia frustranea esse. Vnde ipse Galenus Indicationem vitalem reliquis omnibus præferendam, & virium maximam semper habendam esse rationem, sæpius inculcat. Talia ergo auxilia adhibenda censent, quæ naturæ similia & familiaria sint, ipsamque roborent, vt confirmata & roborata morbo sese opponere & hostemque vincere queat. Nam sicut qui in ciuitate, in qua, seditione oborta, pars melior ciuium à reliquis ferè opprimitur, seditionem sopire cupit, debiliori auxilia mittit: in hoc naturæ & morbi duello, vt natura salua maneat, morbos opprimatur, natura similibus fouenda.

Natura conseruanda per similia.

Morbi etiam requirunt similia sec. Chymic.

Deinde & morbi & caussarum morbificarum respectu similia adhibenda putant. Nam & purgantia totius substantiæ similitudine humores vitiosos trahunt: & alterantia cum parte, cui adhibentur, similitudinem habere dicunt, atque alia pulmoni, alia cordi, alia cerebro, alia epati, dicata sunt. Præterea morbos ex sale ortos curari medicamentis ex salibus depromptis; sulphureos, sulphureis; mercuriales, mercurialibus, docent.

Conciliatio.

Verum enim verò, si nulla maior esset discrepantia inter Galenicos & Chymicos, quam in hac quæstione, facilè concordia iniri possit. Maximam enim partem in verbis potius, quam in rebus ipsis dissensio est. Primò enim in hoc Galenici cum Chymicis planè consentiunt, semper virium habendam esse maximam rationem, & per similia eas conseruandas esse. Neque cum hoc axiomate pugnat illod alterum: contraria contrariorum esse remedia. Distinguendum enim hic inter Indicationem vitalem & curatoriam in specie dictam: Maximaque illa Hippocratis: τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰήματα, non de indicatione vitali, sed de eo, quod præter naturā est, tollendo intelligenda. Et cum plura ad consecutionem sanitatis pertineant, non ad omnia extendendum est hoc axioma, sed ad ea solum, quæ præter naturam sunt. Ideoque Seuerinus, *cap.* 14. malè Indicationem vitalem & curatoriam confundit, dum morbos eodem modo indicare sui ablationem putat, quomodo famelicus panem & sitibundus potum appetit, dum scribit: *Non filiis esurientibus & panem petentibus scorpionem porrigimus, neque sitientibus acetum felle inquinatum offerimus, sed consentaneos, similes eosdem liquores adhibemus &c.* Non enim idem est appetere & indicare. Nulla res sui appetit interitum, neque se perditam cupit; sed quælibet res etiā præter naturam, se conseruare conantur. Ideoque morbos, v.g. calidos, non sese perditum cupit, sed potius alia quoque calefacere tentat: sicut nec sitis vel fames sui destructionem expetunt. Verum homo ingenita vi percipiens rem noxiam & molestam, simul eiusdem ablationē desiderat, ægerque remedia morbo, cum quo conflictatur, contraria desiderat, sicut sitiens potum, sitis remedium: non verò ipse morbus remedia desiderat; sicut nec sitis potum appetit, sed sitiens. Atque ita ex illa generali regula; Omne, quod præter naturam est, tollendum, Morbos sui ablationem indicare dicitur, non quod ipse morbus, aut quicquid est in corpore p.n. sui destructionem desideret, sed quia, vt homo conseruetur, quicquid præter naturam illi euenit, tollendum est. Nullo modo verò ea toleranda sunt, quæ idē p. 367. primæ ed. p. 382. secund. edit. habent, vbi spiritibus, & quidem non illis insitis & animalibus, sed morbificis, & qui per sudores, vel vomitus, vel vrinas, vel insensibiles transpirationes euanescunt, sitim attribuit, & remedia eatenus morbis similia esse dicit, quod defectus & desideria resarciant, quodque amica saturitate spiritus & impuritates consentaneas delinientes, resolutiones, consumtiones & tacitas abolitiones moliantur. Certè si tollunt, resoluunt, consumunt, & omnino quatenus contraria sunt, nō iis amica erunt, nec eorum desideria explebunt: nec morbi sui ablationem desiderant.

Morbus quomodo contraria indicet.

2. Deinde nec hoc negatur à Galenicis, eligenda esse medicamenta, quæ parti laboranti familiaria, &, vt loquūtur, appropriata sūt: quæ familiaritas & ipsa in similitudine & occulta quadā sympathia cōsistit.

3. Tertiò nec de contrarietate alterantium aliquam reuera inter Galenicos & Chymicos puto esse dissensionem. Neque enim credo, vllum Chymicum vel Paracelsicum tam fatuum esse, qui morbo calido, quatenus talis, calidum, quatenus tale, adhibeat remedium, aut corpus exsiccatum, quatenus tale, amplius exsiccandum putet. Cum ipsa experientia & sensus doceat, calida refrigeratione, frigida calefactione, humida siccatione, sicca humectatione indigere. Id quod tam euidens est, vt non solum hominibus omnibus, verum etiam brutis notum sit, quæ magno in æstu refrigerationē, in frigore calefactionem expetunt. Manet ergò maxima Hippocratis: τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἐστὶν ἰήματα. Contraria contrariorum sunt remedia. Rectèque scripsit Galenus, *lib. 9. meth. medend. cap.* 15. *Sanatio nihil aliud est, quam præsentis in corpore vitiosi affectus in naturalem habitum mutatio. Cū autem contrarij hi affectus sint, necesse est per contraria fiat eorum alterius in alterum translatio. Quoniam enim id, quod ægrotat, ei, quod valet, est contrarium: vbique per contraria & ab illo in hoc via.* Et licet inter ipsos Galenicos de axiomate hoc controuersia aliqua excitata sit, & nonnulli eius vniuersalitatem euertere conati sint: tamen id obtinere non potuerunt, vt videre est apud Conciliator. *different.* 153. Tursanum, *in art. part. lib. 3. com.* 35. Argenterium, *ibidem cap.* 89. Valesium, *lib. 8. Controuers. cap.* 4 Valeriolam, *locor. commun. cap.* 14 Ludouic. Mercatum, *tom. 1. lib. 3. part. 3. class.* 1. Horat. Augenium. *Epist. medic. tom. 3. lib. 1. Epist. 3. cap.* 4. Montaltum, *de homine sano, lib. 3. cap.* 14. dictumque etiam hac de re est, *lib. 9. Instit. pag.* 867.

Contraria contrariis curantur.

An medicamenta caussis morbificis similia sive contraria.

Restat ergo saltē controuersia de causis, quomodo scilicet medicamenta sese respectu caussarum habere debeant: an iis similia, an verò contraria esse debeant. Vbi etiam concordiam iniri posse, non planè diffido. Nam si sic regula ista; Contraria contrariis curantur, explicetur, vt *in Instit. loc. modo alleg.* factum, nimirum per contrarium hic intelligi omne id, quod effectiuè tale est, seu quod effectum affectui præter naturam contrarium producere potest, non refragantes, vt opinor, habebimus Chymicos. Nam & ipsi certè eo fine exhibent medicamenta sua, vt iis causa morbifica & hinc morbus tollatur, non conseruetur & augeatur. Neque hic vllum Paracelsicum tam stolidum esse existimo, qui non admittat, quod Hippocrates, 2. *Aphor.* 22. scribit: ἀπὸ πλησμονῆς ὁκόσα ἂν νοσήματα γίνηται, κένωσις ἰῆται· καὶ ὁκόσα ἀπὸ κενώσιος, πλησμονή· καὶ τῶν ἄλλων ἡ ὑπεναντίωσις. *Quæ à plenitudine morbi fiunt, euacuatione curantur: & qui ab inanitione proficiscuntur, sanantur repletione; cæterorumque contraria sunt remedia.* Sunt enim hæc tam manifesta & noua, vt à Paracelso & eius asseclis ea de caussa (etsi minus rectè) ferè neglecta videantur.

Contrarietas inter quæ fit.

Atque hoc ipso loco notandum, malè à nonnullis Chymicis Galeno attribui, quasi contrarietatē Hippocraticam saltem ad qualitates primas extendat; quod nunquam Galeno in mentem venit, cum passim contrarietatem per totam methodum medendi, & omnia morborum genera extendat, atque inter alia, *in art. Medic. cap.* 89. scribat: ἡ ἴασις ἕνα μὲν ἔχει καὶ πρῶτον κοινότατον σκοπὸν αὐτῷ τῷ μέλλοντι λυθήσεσθαι τὸ ἐναντίον. ἐκ τούτου γὰρ γένους ἐστὶ πάντα τὰ δημιουργοῦντα τὴν ὑγείαν αἴτια: κατὰ μέρος δ᾽ ἐκ τῶν καθ᾽ ἕκαστον ἐναντίων. *Curatio vnam præcipuam & communissimam habet intentionem ad id, quod est dispositioni auferendæ contrarium. Ex hoc enim genere sunt causæ illæ omnes, quæ sanitatem efficiunt. Secundam partem verò ex vniuscuiusque dispositioni contrariis.* Quo in loco vt & alibi, Hippocraticum axioma non solum ad intemperiem retulit, sed ad omnes ex æquo morbos & causas extendit.

Quomodo remedia ad caussas sese habeant.

Superest itaque ea saltem quæstio: quomodo secundum vires internas & ipsam naturam & substantiam medicamenta ad causas morbificas sese habere debeant. Atque hic versatur controuersiæ cardo. Cū enim Paracelsici morbos aut potius causas morbificas ad tria sua principia referant, & alios morbos esse sulphureos, alios salsos, alios mercuriales statuant: sulphureos, per sulphurea medicamenta, salsos, per salsa, mercuriales per mercurialia curandos ducent. Si nimirum sulphur accendatur, illud extinguendum esse dicunt; atque in hoc contrarietatem admittunt. Verum hoc non fieri posse per salem, vel mercurium, sed per sulphureum tantum medicamentū contendunt. Ita si vlcus excitetur, à sale id esse, nihilq; in natura corrosiuum nisi salem esse dicunt: eamq; exulcerationem tollendam, carnemque generandam, & vlcus conglutinandum concedunt: & eatenus quoque contrarietatem in remediis admittunt. Verū remedia, per quæ id præstari possit, esse salsa statuunt. Ita & de morbis tartareis, quos ex superfluitatibus excrementitiis prouenire docēt, sentiunt: cuius generis sint calculi, eosque per tartarea remedia tollendos esse docent. Hinc conuenire calculo soluendo lapides, qui in animalibus concrescunt, vt sunt lapides cancrorum, percarum, lapides, qui in vesica & renibus animalium inueniuntur, lapis lyncis, Iudaicus, spongiæ, radices rusci, apij, altheæ; & calculo præseruando ea conuenire, quæ mucilaginosa sunt; coagulato, quæ in lapideam duritiam coagulata sunt. Atque ita morbum semper simul remedium monstrare sentiunt.

Conciliatio.

Qua in re etiamsi videatur esse inter Galenicos & Chymicos discrepantia: danda tamen opera, vt & illa, quantum fas, conciliari possit. Et primò plerique Galenici non negant, purgantia familiaritate substantiæ humores vitiosos trahere. Id tamen nihil de axiomati illius, contrariorum contraria esse remedia, vniuersalitate tollit. Nam licet respectu caussæ aliqua insit similitudo in purgantibus: tamen respectu morbi, imò ipsius caussæ etiam, suo modo sunt contraria, effectiuè scilicet, tollendo nimirum morborum caussas. Morbus enim semper tollitur contrariis, seu mediatè seu immediatè, seu per se, seu per accidens. Distinguendum etiam hic inter indicationē & remedium quod est instrumentum, per quod indicationi satis fit. Indicans præter naturam semper sibi contrarium indicat. At instrumentum, per quod efficitur, quod indicans præscribit, licet caussæ sit simile, nihil refert; modò indicationi per id satisfiat, & caussa tollatur. Quamuis enim similitudine substantiæ rhabarbarum bilem attrahit: eo ipso tamen facit, vt rhabarbarum è corpore euacuetur. Et ipse Aristoteles, vbi de actione mutua rerum naturalium agit, 1. *de gen. & cor. cap.* 7. scribit: τὸ πάσχον καὶ τὸ ποιοῦν τῷ μὲν γένει ταὐτὰ καὶ ὅμοια, τῷ δ᾽ εἴδει ἀνόμοια. τοιαῦτα δὲ τὰ ἐναντία. *Patiens & agens genere quidem sunt eadem & similia: specie verò dissimilia. Talia autem sunt contraria.*

Curatio per similia quomodo perficiatur.

Et quod docent Chymici, sulphur sulphure, sal sale esse curandum: non planè de nihilo videtur. Neque enim quælibet materia à quibuslibet patitur & dissoluitur. Notissimum est, pinguia non affici aut pati ab aqua, sed à pinguibus. Ita gummi Arabicum, cerasorum, tragacanthæ, prunorum, in aqua dissoluitur; quia aquosa hæc sunt: thus vel myrrha non itē. Ita sulphur in oleo dissoluitur, ob naturæ cognationem: ab aqua forti sulphur non soluitur, quæ tamen argentum & alia metalla facilè dissoluit. Et quæ aqua fortis argentum dissoluit, eadem aurum dissoluere non potest, Videmus etiam calculos à spiritu salario coagulatos & ipsos non à pinguibus & sulphureis, sed à salibus, quæ sale abundāt, dissolui. Itaque non abs re facere videntur Chymici, dum cuiq; caussæ morbificæ nō quæuis resoluentia opponenda esse censent, sed talia, quæ vim specificam resoluendi & è corpore exturbandi quamlibet causam habent. Neque enim sufficere putant, si humori crasso attenuantia adhibeantur, sed humoris naturā attendendam, & pro cuiusque natura specifica & propria attenuantia adhibenda esse, sulphurea sulphureis, salsa salsis.

Neque interim, dum dicunt, similia similibus curari, contrarietatem planè negligunt, sed illud Aristotelis paulò antea propositū, vt admittant necesse est; *Agens & patiens genere quidem esse similia, specie verò dissimilia & eatenus contraria.* Etsi enim salia salibus curari dicunt: tamen salia alia vim resoluendi, alia coagulandi vim habent. Et propterea humores à sale coagulatos, non per salem coagulantem, sed per salem resoluentem curandos dicunt. Ita ex eorum sententia febris ex sulphure φλογερῷ & inflammabili orta non curatur per sulphur inflammabile, sed per sulphur acidum, quod spiritus illos accensos coagulet, compescat, & ad inflammationem ineptos reddat. Id quod pyrij pulueris exemplo probat Quercetanus *de prisc. mat. medic. cap.* 3. & 5. Etsi enim sal petræ & sulphur facilè sint inflammabilia: tamen vtrumque acidum in se continet spiritum, quò si imbuatur puluis pyrius, amplius flammam non concipit. Verum an nitrum sit inflammabile, & vnde spiritus acidus à sulphure proueniat, de eo infra dicetur.

Ipsam controuersiam quod attinet, si hæc ita distinctè explicantur, vix magna cōtrouersia inter Galenicos & Chymicos reuera relinquitur. Alio enim respectu similia similibus, alio contraria contrariis curari dicuntur. Similia nimirum requirunt vires;

&

& parti affectæ similia, appropriata, & familiaria medicamenta adhibentur. Inter purgantia quoque & humores, vt & dissoluentia & humores, cognatio intercedere debet. Contra verò morbus & causæ, quatenus præter naturam sunt & tolli debent, requirunt contraria.

Natura an sola morborum medicatrix.

Si quis verò nulla distinctione adhibita hāc quæstionem decidere velit, & vbi quæritur de morbo vel causa morbifica, de parte affecta respondeat, is multis modis errabit. Id quod accidit Crollio, cui cum omnia Galenica planè sordeant, & nullam propterea conciliationem quærat, satis imprudenter scribit, *in præfatione admonitoria, pag. 59. Naturam corporis nostri proprium sibimet esse Medicum, qui ab extrinseco Medico nihil aliud requirat, præter instaurationem aut fortificationem, exteriore medicamento repurgatissimo.* Quod si simpliciter verum, quorsum ergo vomitoria καθαρτικὰ, διουρητικὰ & διαφορητικὰ descripsit? Et mox addit; *ægra corpora qualitatibus contrariis curare velle, nihil aliud est, præterquam natura, bello intestino satis labefactatæ, bellum intrisecum in totalem sui ruinam mouere.* Ergone nunquam vidit Crollius, aere & potu frigido calore ferè enectos refocillari? Si non vidit Hecticorum corpora exsiccata humectantibus curari, & vlcera pulmonum solo aere sicco exsiccata coalescere, & phthisicos hoc modo curari: legat Galenum, *lib. 5. & 10. method. medendi.* Et qui nullos morbo sola primarum qualitatum contraria alteratione curari negat, ea negat, quæ sensus vera esse docent, & vix dignus est, cum quo disceptetur. Et iterum: *Contraria se mutuo non recipiunt: Et si mutuo se non recipiunt, nec in se mutuò agunt, nec à se mutuò patiuntur aliquid. Vbi igitur actio & passio vera non est, ibi etiam effectus naturalis verus non sequitur. Ergo medicamenta non possunt esse contraria loco affecto.* Quæstio est, de contrarietate medicamentorum, & morbi ac caussæ morbificæ. Is verò respondet de parte affecta: & an contraria vel similia mutuò agant & patiantur, facilè cognoscere potuisset, si legere ipsi libuisset Aristotelem, *1. de Gen. & Cor. cap. 7.* & quæ Commentatores ad eum locum hac de re scripserunt.

Et quanquam Galenici vltrò concedant, Naturam esse morborum medicatricem; & longè ante Chymicos id Hippocrates, *6. epid. sect. 5 t. 1.* docuerit, Naturamque omnia, quæ potest, pro animalis salute agere, & absque naturæ robore omnia à Medico frustra tentari, extra controuersiam sit: tamen, vt Galenus, *ibidem*, vbi hunc locum explicat, rectè ait, non simpliciter verba hæc accipienda sunt, sed altior sensus accuratione indigens explicatione in his verbis delitescit. Ac rectè dicitur, & naturam morbis medicari; rectè verò & artem medicam, & medicum. Natura nimirum, vt Galenus explicationem huius loci concludit, omnium artium ad medendum primaria & potissima est: ipsa tamen nec omnia, nec sola, quæcunque ad sanationem necessaria sunt, semper præstare potest. Sed vt rectè, *de cōstit. art. c. 15.* Galenus ait, alia naturæ, alia Medico concessa & negata sunt.

Quid natura, quid ars possit.

Natura quidē alimenta coquit, in corpus distribuit, partibus apponit; in morbis humores vitiosos cōcoquit, secernit, expellit, cauū vlcus carne replet: eadē tamen, vt os laxatum aut confractum conformare, & reparare, aut copiosas in vlcere sordes ipsa abstergere non potest; sed ministerio Medici & medicamentorum indiget: ita pertinaces obstructiones ipsa soluere non potest, sed aperientia medicamenta id præstant: humores crassos sola incidere nō valet, sed attenuantia medicamenta id præstant, calida refrigerare non potest, sed medicamentis refrigerantibus opus; multò minus scirrhum emollire, aut calculum fortiter compactum dissoluere potest. Falsum ergo, quod omnia medicamenta saltem naturæ opitulentur, & quod salubrium medicamentorum virtus saltem in conseruatione naturæ occupetur & consistat: cum iam mōstratum sit, non pauca directè & immediatè caussis morbificis opponi, & in eas proximè agere, easque demoliri.

Atque hæc, quæ hactenus de Galenicorū & Chymicorum consensu ac dissensu diximus, si quis sine præiudicio perpendere voluerit, id inde commodi, vt spero, percipiet, quod discet, nec Chym. ob Galenica, nec Galenica ob Chymica negligenda esse; sed nonnulla Paracelsi ac Paracelsistarum dogmata tam absurda & ab omni veritate aliena esse, vt meritò ab omnibus, quibus magis veritas, quam Paracelsus vel alius quispiam, amica est, reiicienda sint: in non paucis tamen concordiam iniri posse; nec dissidium tantum esse inter Galenicos & Chymicos, vt ideo noua secta constituenda sit. Ac proinde pessimè suis rebus consulere, qui antiquorum scriptis neglectis, è solis recentium Chymicorum libris se egregios Medicos enasuros existimāt. Contra & illos peccare, qui nullam veteri Medicinæ accessionem fieri posse putant. Elegantem vtilium medicamentorum supellectilem Chymia nobis suggerat: si eadem quid in morborum caussis & medicamentorum facultatibus inuestigandis opis afferre potest, & hoc beneficij loco acceptamus: & proinde verum esse putamus, quod Matthiol. *lib. 4. epist. ad Andream de Blau*, scribit, Neminem Medicum absolutum esse posse, imò ne mediocrem quidem, qui in Chymia non sit exercitatus. Cum enim Medicus sit ille admirabilis, qui quod est diuinum in morbis, in medicamentis, in natura nouit, actionumque fontes inuestigat: ista omnia præcipuè Chymiæ beneficio Medicus assequi potest; qui verò in rebus nihil qualitatibus primis præstantius quærit, id non potest. Reliqua, de corporis nostri constitutione, facultatibus & actionibus, de morborum & symptomatū differentiis, de signis, prognosticis, & methodo medendi, rectissimè ex Hippocrate & Galeno eorumque interpretibus cognoscuntur: quæ qui negligit, Empiricus potius euadet, quam verus Medicus.

Galenici qui.

Ergo non amplius opponetur Galenica Medicina Chymiæ; sed Pseudo Galenica Chymiæ, & Pseudo-Chymia Galenicæ Medicinæ. Galenici enim non sunt, vt nonnulli eos malè definiunt, qui purū & impurū confundunt; sed qui artis Medicæ fundamenta è Galeno & Philosophis petita, ratione probata, & experientia confirmata amplectuntur, & hoc duplici κριτηρίῳ verum à falso distinguunt. Atque hi non negant, quod ars medica ab Hippocratis & Galeni temporibus & theorematum accessione, & medicamentorum copia & ornatu altior & perfectior euaserit. Et inter accessiones illas libenter etiam Chymiam referunt, atq; agnoscunt, nostro tempore & remedia multa antiquis incognita rectè vsurpari, & multò commodius præparari, atque extracta, olea, spiritus, sales & similia libenter admittunt.

Pseudo Galenici qui.

Pseudo Galenici sunt seruum illud hominū genus, qui nihil, nisi quod in Galeno reperitur, recipiendum censent, & in diiudicando vero ac falso non tam ratione & experientia, quàm Galeni authoritate nituntur.

Pseudo Chymici.

Pseudo Chymici sunt, qui nullarum rerum naturalium & medicarum cognitione instructi ex operariis Chymicis subitò Medici facti, omnia Galenicæ Medicinæ fundamenta subuersa cupiunt.

CAPVT XIX.

APPENDIX,

De Conciliatione Chymiæ.

Atque hæc sunt, quæ de Chymicorum recentiorum cum Aristotelicis & Galenicis con-

sensu dicere potui. Potui, inquam: dum enim, quod velis, non possis, velis, quod possis. Vt plura verò, quæ voloi, non potuerim, temporis penuria & otiũ, aliis necessariis impendendum, non permisit. Nunc ad speciem descendendum esset: & memini me in prima editione aliquid in hoc genere promisisse. Verum ob alios labores absoluendos id præstare non licuit. Vt tamen aliquo modo promissis stem, de Constitutione Artis Chymicæ quædam Appendicis loco subiungere placet, in quibus passim de præparationibus & vsu medicamentorum Chymicorum quædam monendi dabitur occasio.

Nullam scientiam vel artem veram ac solidam esse, quæ certis quibusdam principiis non nitatur, & eorum, quæ in ea fiunt, rationes reddere possit, extra dubium est; & quæ certis principiis non nititur, & theorematum suorum caussas reddere non potest, inscitia potius & ἀτεχνία, quàm scientia vel ars dicendã est. Nescio tamen qui fiat, quod in Chymia, quæ ars longè vtilissima & nobilissima habetur, pauca rationibus munita, & ea certis principiis deducta habeantur, sed infinitè penè processus & operationum formulæ passim extent, quibus tamen fundamentis & caussis illæ nitantur, pauci doceant. Ita vt ars sine arte esse videatur.

Verum enim verò cum vt Medicina, ita & Chymia naturali scientiæ subiiciatur, omninò etiam in operando leges naturæ sequi, & ad earom ductum operationes suas instituere debet, vt inter Physicam & Chymiam mutuus consensus sit: ita vt principia naturalia Chymiæ, & operationes Chymicæ principiis naturalibus respondeant.

Etsi verò de Arte Chymica prolixè & operosè vir doctissimus, Andr. Libauius, breuius verò Iohan. Beguinus scripserit, & ego etiam, *lib. 5. Instit. Medicar.* (licet Chymicas operationes & Chymica medicamenta ac vulgaria pro instituti mei ratione ibi coniunxerim) de eadem materia tractarim: tamen cum in conspectu quasi & tabula totam artis Chymicæ naturam & constitutionem habere vtile sit, breuibus eam è locis allegatis hîc exhibebo; & passim quædam, quæ monenda videbuntur, inspergam.

Verum capediam hoc fine alinrum obtrectatione, sine conuitiis, sine calomniis. Vt enim turpe esset, in Senatu Patres, dum de salute Reip. deliberatur, à votis ad conuitia descendere: ita pudendum est, eos, qui scriptis editis rem literariã auctam & amplificatam cupiunt, rebus missis conuitiis certare.

Dissentire duos animis de rebus iisdem
Incolumi licuit semper amicitia.

Chymia quid. Definiuimus autem supra, *in fine capitis primi*, Chymiam, quod sit *Ars corpora naturalia composita siue concreta resoluendi, resolutaque pura & viribus validiora reddendi, vt vtilia Medico præbeant remedia, vel metallorum perfectionibus & transmutationib. inseruiant.*

Subiectum Chymiæ. *Subiectum* ominrum, circa quod occupatur Chymicus, sunt omnia corporalia naturalia concreta, vegetabilia scil. animalia, mineralia & metalla.

Chymiæ Finis. Internus. Chymiæ *finis* duplex est, Internus & Externus. *Internus* est corpora naturalia composita soluere & elaborare, vt vel partes omnes seorsim & singulę, vel iterum coniunctæ & compositæ, purissimæ, efficacissimæ, & ad vsus in vita humana necessarios aptissimæ fint, & Medico, & iis illis, qui in metamorphosi metallorum occupantur, vtilia adminicula præstet. Seu potius internus finis est ipsum opus, quo perfecto operatio Chymici desinit. Cum enim Ars sit Chymia, *ποιητικὴ* est & opus relinquit.

Externus. *Externus* Chymiæ finis est duplex: Vel n. ad metamorphosin & transmutationem metallorum ignobiliorum in nobiliora, vel ad medendum & sanitatẽ corporis humani adserendam dirigitur.

Verum priore fine seposito hîc de Chymiæ constitutione saltem agemus, vt medico inseruit, eique vtilia medicamenta exhibet. In ipsis tamen operationibus etiam quædam proponentur, quæ posteriori fini simul inseruire possunt. *Vid. supra cap. 1.*

Media Chymiæ. Vt autem finem suum assequatur Chymicus, mediis quibusdam opus habet. Media autem hæc sunt operationes Chymicæ & instrumenta, quibus operationes istas perficiat.

Quibus Chymia absoluatur. Atque ita tota Ars Chymica absoluitur tractatione instrumentorum, quæ Chymico operanti necessaria sunt, ipsis operationibus, & operæ, quod perficit: de quibus ordine breuiter dicemus.

Instrumenta quæ. Instrumẽta primò quod attinet, cum Chymia naturæ opera in suis operationibus vtatur, instrumẽta præcipua sunt ignis, aut calor potius, menstruum, Aer, Aqua. Verũ vt hæc rectè vsurpentur & agentia patientibus applicentur, præterea fornaces, vitra & vasa alia plura requiruntor. De fornacib. vitris, & aliis vasis, vt & luto dictum, *in Instit. lib. 1. part. 4. sect. 2. cap. 11. 12. 14.* & aliis etiam operationibus sua instrumenta adiungimus.

Calor. De igne & calore, qui naturæ communis *δημιουργὸς* est, dictum *ibid. cap. 2.*

Menstruum. Menstrua verò sunt, quæcunque solutioni, extractioni & separationi rerum inseruiunt. Et quidem plerumque & frequentissimè nomẽ hoc tribuitur liquoribus, qui corporibus affusi ea soluendi vel aliquid ex iis extrahendi vi actu prædita sunt. Quales sunt, aqua communis, destillatæ variæ, ros, spiritus vini, terebinthinæ, acetum destillatum, olea destillata, spiritus salis, nitri, vitrioli, aquæ fortes & regiæ, de quibus in Instit. *loco allegato cap. 6.* dictum.

Quos tamen liquores omnes in tres classes redigere licet. Quidam enim sunt aquei; quidam acuti & salium participes; quidam oleosi. Non verò quælibet menstrua ad quælibet corpora soluenda idonea sunt, sed de his hoc monendum, sua ferè corpora quæque habere, quibus soluuntur vel extrahuntur; menstrua, quæ ipsorum naturæ respondent. Aquea quæ sunt, & cum aquâ conuenientiam habent, aqua & aqueis menstruis soluuntur & extrahuntur. Atque aquæ vegetabilium & animalium substantiam per coctionem & infusionem extrahunt, saccharum item & salia (quæ omnia in aqua liquescunt) ac salina solunnt; ad alia verò soluenda vires eorum vix extenduntur. Quæ spirituosa sunt, spiritibus; salina salsis spiritibus soluuntur & extrahuntur, sulphurea soluuntur & extrahuntur oleo & pinguibus. Hinc metalla, vt & lapides, aquis fortibus & regiis & similibus liquoribus soluuntur. Sine verò sale vix fit vllius metalli solutio. Et quanquam metalla eò redigi possint, vt postea in aqua vel simplici vel destillata liquescant: tamen prima solutio per sales vt facta sit, necesse est, & propter salinos spiritus metallo adhærescentes id postea in aqua soluitur. Omnia enim metalla salinam naturam participant. Ideoque sal vel salini spiritus (alij tamen aliis metallis magis cognati sunt) qui sunt in menstruo soluente, metalli partes atomorum quasi modo ad se trahunt sibique vniunt: atque metallum menstruo, aut certè sali, quod in eo est, vnitum aliam formam externam induit, & vel in liquorem vel puluerem, aut salisformem substantiam redigitur, & sal, qui est in mẽstruo soluente, corpori metallico adhærescit. Si quis tamẽ huc etiam referre velit mercurium, qui ob naturæ cognationem aurum soluit, vel enimagnas aut spiritus è mineralibus, vel metallicis corporibus paratas, quæ non tàm corrosione, quàm ob naturæ similitudinem aut occultam proprietatem aurum soluant, cum eo non pugnauerim: modò experientiæ omnia respondeant. Aquæ fortes contra, etsi sint maximè corrosiuæ, ceram, picem & resinas non soluunt, contrà talia in oleo & pinguibus soluuntur.

Ideoque

Ideoque cuique rei soluendæ vel extrahendæ idoneum menstruum eligendum.

Sunt tameo, qoi non solùm liquores quibus in solutione & extractione vtimur, nomine Menstrui intelligunt, sed & alia sicca, quæ ad corporum solutionem faciunt, hoc nomine dignantur, qualia sunt sal, nitrum, sulphur, quæ lapidibus & metallis addita, & in igne reuerberij resoluta in corpora addita sese penetrant eaque soluunt.

Aer. Tertiò etiam Chymicis Aër necessarius est, qui duplici modo ad operationes Chymicas concurrere potest, vt humidus scilicet & aqueos vapores admistos habens, & vt frigidus. Vt humidus inseruit Chymico, dum rebus natura siccis sese admiscet; iisque consistentiam dat liquidam. Id quod fit, dum in cellis & locis humidis sese sali Tartari & aliis salibus admiscet, atq; vt liquescant illa facit. Deinde etiã in destillationibus quibusdã aër humidus facit, vt spiritus, qui natura sua sicci sunt, & forma nebularum & atomorũ egrediuntur, in liquida forma exhibeantur. Id quod fit in ol. *sulph.* quod per campanam fit, imò in spiritu salis, *Vitriol.* & similibus. Non n. sine caussa quæritur & inter Chymicos cõtrouertitur, vnde spiritus hi illã liquidã & humidã consistentiã habeant. Vbi, si quod est dicendum, omninò illã ab aërea & aquea humiditate prouenire existimo: cùm natura sua sint siccæ substantiæ. Accipiunt verò illam vel in sua coocretione, vel in destillatione. Etenim in destillatione spiritus salis & vitrioli manifestum est primò aqueã humiditaté partim exstillare, partim exhalare, & in recipiente colligi, postea verò ipsum spiritum salis & Vitrioli forma nebulæ q. egredi. Oleum etiam *Sulph.* per campanam dictum non fit nisi aëre valdè humido. Aut si quis alio modo, recipiente scilicet ad latus canalis, in quo sulphur accenditur, apposito, idem oleum parare velit, necesse est, vt in recipiente aqua prius infundatur, cum qua spiritus *sulph.* sese vniat, quæ aqua postea si per destillationem maxima ex parte separetur, liquor acidus remanet. Imò nec ex mercurio vel similibus liquor fieri vel destillari potest, nisi aër humidus sese admisceat, ac propterea in talibus destillationibus spiracula, quibus aër humidus ingredi recipientem possit, relinquenda. Atque inde accidit, vt liquor ille, qui sese admiscuit, multis iterum separari possit, corpore sicco relicto. Oleum tartari per deliquium quod vocant, iterum in salem siccum abit, si aqua, quæ sese admiscuit, exhalare permittatur. Si spiritus vitrioli terræ sigillatæ Silesiacæ affundatur, & destillatio instituatur, eaque per cohobationem aliquoties repetatur, phlegma eandem & aqua tantum destillat, & terra sigillata acida euadit, sale vitrioli acido cum ea remanente.

Spiritus vitrioli salis &c. vnde humiditatem habeãt.

Aer. Deinde aër Chymico inseruit ratione frigiditatis. Cùm enim frigiditas per accidens etiam homogenea constringendo congreget, fit vt in aëre frigido in aqua sales facilius concrescant, quàm in calido.

Aqua. Quartò nec Aqua ab Instrumentis Chymicorum excludenda est. Et quidem non solùm vt menstruum, ad corpora soluenda & extractionem instituendam, & ad corpora abluenda, de quo antea diximus, necessaria est, verùm etiam, vt modò dictum, dum in aëre humido spiritibus siccis sese admiscet, & præterea in vasa recipientia infunditur, vt spiritus sicci in eam sese quasi immergant & ab ea excipiuntur.

Terra. Tandem, nisi alios offenderem, quinto loco terram adderem, & huic cognata. Ita in spiritu salis & nitri destillando vsurpamus argillam, bolum, terram sigillatam; in oleis quibusdam destillandis puluerem laterum, arenam, cineres, silices addimus. Caussa autem huius rei est duplex. Primò vt corpus destillandum admixtione rei alienæ ad minima, quantum fieri potest, redigatur, atque ita caloris actioni facilius expositum sit. Res enim homogeneæ vnitæ actioni caloris fortius resistunt, quàm in minimum redactæ; & sal solus potius fluit & funditur, quàm vt spiritum præbeat. Res verò quædam, vt nitrum, facilè resoluuntur, & metus est, ne subitò resolutæ vas recipiens rumpant. Quapropter vt lentè resoluantur, aliud corpus additur.

Imò videntur adhuc alia esse, quibus tanquam instrumentis, ad operationes quasdã perficiendas Chymicus vtitur. Ita oleo *tartar.* vtitur ad margaritas & corallia soluta præcipitanda; aceto ad *sulph.* auratum ♁ ij; vino ad lac sulphuris parandum, aliis ad aliorum præcipitationem. Quæ an ad priora instrumenta referri possit, dubito.

Iam ipsas operationes Chymicas quod attinet, eas alij aliter diuidunt & dispertiunt, ac quemlibet hic suo sensu abundare permitto; cùm potius quemlibet sollicitum esse deceat, vt operationes has vsu cognoscat, quàm argutè de earum diuisione disputare possit.

Mihi quidem commodè videntur diuidi posse in *διάκρισιν, σύγκρισιν* & Immutationem. *Operationes Chymicæ*

Διάκρισις est, cum corporis compages resoluitur & quod erat vnum, diuiditur.

Fit autem hæc tribus modis 1. cum quæ impura vel aliena admista sunt separantur. 2. cùm corpus in partes homogeneas dissoluitur. 3. cùm in heterogeneas dissoluitur. In quibus tamen operationibus simul hoc Chymico propositum, vt omnia quam fieri potest purissima, subtilissima & efficacissima reddat.

Primum *διακρίσεως* genus *Purificatio* appellari potest, & ad id pertinet tartari purificatio, cum à terrestribus & lutulentis partibus separatur, vt album, purum, & acidulum corpus euadat. Fit hoc lotione & crebris solutionibus & coagulationibus cum filtratione, de quibus in Institut. *loco allegato cap.* 8. & 10. dictum. Item cùm succi, quibus pro essentiis, vt hodie nonnulli loquuntur, parandis vtuntur, à suis fecibus separantur & puri redduntur id quod fit per digestionem, de qua *eodem cap.* 10. dictum. *Purificatio.*

Pertinet huc & *exsiccatio*, quæ fit per euaporationem & exhalationem, de quibus *ibidem cap.* 13. dictũ. Imò huc referenda videtur etiam Vstio, de qua *ibid. cap.* 5. dictum, cùm scilicet sulphureæ partes exhalãt, vt & aqueæ, quæ non expetuntur, vt id relinquatur, quod expetitur. Id quod fit in vstione plantarum pro salibus parandis, item ossium & cornuum. 1 *Exsiccatio. Vstio.*

Secundò ad *διάκρισιν* pertinet *Calcinatio*, quà corpora metallica, mineralia, lapides, & quæ lapideam duritiem habent, vt testæ ouorum, concharum, lapides in animalibus, & alia ita resoluuntur, vt in puluerem redigi possint. Fit hoc vel igne actuali, de quo dictum loco allegato *cap.* 5. vel per ignem potentialem, vt loquuntur, id est, liquorem aliquem, qui ea corrodendi & soluendi vim habet, quem monstruum vulgo appellant, quales sunt acetum destillatum, spiritus ⊖, ⦶, ⊕, *sulph.* aqua fortis & regia: vel per amalgamationẽ, vbi à mercurio admisto metalla corroduntur: vel per fumigationem, vbi, à fumo vel vapore rei corrodentis corpus dissoluitur. De quibus *ibid. c.* 1. *dictum.* 2 *Calcinatio.*

Pertinet huc & *sublimatio*. Sublimationes enim Chymicorum pistilla sunt. Et quanquam sublimatio interdum etiam instituitur: vt si quæ impuritates adsint, separentur; plerunque tamen id saltem fit, vt corpus in minimas atomos redigatur. De qua *ibid. cap.* 12. dictum. Et his modis omnibus corpus in homogeneas partes soluitur, & quod resoluitur, homogeneum est. *Sublimatio.*

Tertiò fit *διάκρισις*, cum corpus in partes diuersas & heterogeneas dissoluitur. De hac autem *διακρίσεως* notandum, proprietates alias esse in toto, alias in partibus. Ideoque vbi vires, quæ à toto dependent, 3. *Resolutio.*

expetuntur, resolutione hac opus non est. Vbi verò viribus, quæ à parte alicuius integri pendent, opus est, in quanam parte hæreant, videndum. Hinc à multis multum peccatur, cùm vel ab aquis destillatis, vel spiritibus vel salibus, vel etiam extractis vires, quæ integri sunt, sperant. Aquæ enim nihil in se continent, nisi plantæ succum humidum, sulphur & oleum, si quod inest, & salem volatilem. Spiritus partem sulphuream, cum sale volatili. Reliqua per alembicum non eleuantur. Vnde etiam hoc patet, decocta & infusa vel conseruas sæpe aquis destillatis præferendas esse: & conserua rosarum in dysenteria vtilis est, non verò spiritus rosarum. Fit hæc autem *διακρίσει*

Extractio.

primò *extractione*, ad quam pertinent & *Tincturæ*, seu extractiu talis, vt corpus liquidum coloratum relinquatur. Item *Essentiæ* hodie dictæ extractione

Essentia.

parantur, de quo in Instit. *lib. 5 part. 3. sect. 3. c. 9.*

Tinctura.

De Tincturis autem hoc monendum, nullam veram tincturam esse, quæ non remanet, postquam menstruum abstractum est. Ad hanc normam si tincturæ multæ examinentur, facilè deprehendetur, non esse veras tincturas, sed colorem illum ortum habere à mistione menstrui cum corpore dissoluto. Exempli loco sint tincturæ, quæ vulgò venditantur, coralliorum. Si enim menstruum exhalando vel destillando separetur, illud limpidum omnino & clarum est, quod verò relinquitur, non rubium, sed salis vel calcis alicuius colorem referens reperitur. Si verò esset vera tinctura & substantia aliqua rubra à reliquo corpore extracta, etiam menstruo separato talis persistere deberet, sicut id in plantis accidit. Et tincturas non semper veras esse, sed pendere à menstrui cum corpore mixtione, patet etiam ex eo, quod è re vna diuersi colores per diuersa menstrua extrahuntur. Exempli gratia, si affundatur argento per mercurium sublimatū calcinato spiritus salis, fit inde color viridis instar smaragdi, si verò affundatur spiritus vini sale vrinæ impregnatus, fit color cæruleus. Et quamuis interdū tincturæ istæ, exempli gr. antimonij, aliam vim habeant, & operationem, quàm alias calcinatum: fit tamen hoc ex diuturna cum aceto digestione, quæ partes volatiles figit, & ad sudorem ciendum aptas reddit.

Putrefactio.

Deinde fit etiam *διακρίσει Putrefactione*, quæ quidem etiam à calore externo fit, sed non simpliciter ad corruptionem tendit, sed ad aliquam separationem, vt partes à natura aliquomodo separatæ ab arte faciliùs separari possint, ideoque destillationi sæpè præmittitur, de quo in Instit. *loco allegat. cap.* 7. pag. 1179. actum.

Destillatio.

Tertiò ad hanc *διακρίσεως* classem referendæ sunt *Destillationes* omnis generis, per adscensum, ad latus, per descensum, in balneo vaporoso, sicco, humido, cineribus, arena, igne patente, de quibus omnibus in Institut. *loco allegat. sect. 2. cap.* 11. dictum.

σύγκρισις.

Secundum operationum Chymicarum genus est *σύγκρισις*, cum quę diuersa & separata sunt in vnum

Præcipitatio

corpus coniunguntur. Fit hoc primùm *Præcipitatione*, cùm corpus quod in aliquo menstruo solutum & per liquorem dispersum est, iterum à liquore separatur & ad fundum descendit, & sibi vnitur: de qua operatione in Instit. *loco allegato cap.* 14. dictum. Verum quia modus consideratione dignus est, locum integrum adscribere libet. Fit præcipitatio, cum liquore aliquo infuso aut re aliqua iniecta corpus solutum forma pulueris ad fundum descendit. Ita corallia & margaritæ in aceto destillato solutæ infuso oleo tartari præcipitantur. Quomodo autem hoc fiat, & quæ separationis huius causa sit, ab autoribus non satis explicatum video. Mihi res ita sese habere videtur. Solutio metallorum, coralliorum, perlarum, & similium per acetum & spiritus acres, vt & spiritum vini fit, dum spiritus illi corpora penetrant, & cum iis in minutissimas atomos solutis sese vniunt, vt vnum corpus quasi ex iis fiat, non secus ac oleum ceræ per minima miscetur. Vnde accidit, vt quamdiu spiritus soluens vel menstruum cum corpore soluto per minima vnitum manet, corpus solutum non ad fundum descendat, sed liquori cohæreat. Quod si contingat, vt spiritus soluens iterum à corpore soluto segregetur, tum metalla & alia corpora sibi relicta forma pulueris ad fundum descendunt. Fit autem hoc, dum liquor aliquis ad solutionem infunditur, cum quo dum se spiritus soluens vnit, corpus solutum deserit, atque ita illud sibi relictum & vnione illa soluta ad fundum descendit.

Imprimis hic multum potest sal tartari solutus, seu oleum tartari per deliquium paratum, quod peculiari vi spiritus omnes acres ab omnibus liquoribus euocat ac imbibit & cum iis penitissimè se vnit. Vnde fit, vt corpora soluta à spiritu soluente relicta & ad fondum præcipitentur, & acrimoniam, quam ex spiritu soluente, contraxerant, amittant.

Hinc etiam accidit, vt mercurius præcipitatus & aliquomodo fixatus à sale tartari viuificetur. Non quod tartarum, quod vult A. Sala, mercurio inimicū sit, sed quod sal tartari spiritus acres, qui cum præcipitato mercurio sese penitissimè vniuerant, ad se trahit, & eos sibi vnit, atque ita à mercurio separat; vnde mercurius à spiritibus acribus liberatus in pristinam naturam redit & reuiuiscit. Et qui omnes omninò, cuiuscunque sint generis, præcipitationes perpenderit, animaduertet, præcipitationem in vniuersum fieri, cum in solutionem aliquid inijcitur vel infunditur, cuius vi liquor soluens, seu id, quod in liquore solutionis caussa fuit, à corpore soluto separatur.

Fit etiam præcipitationis mentio in extracto scammonij parando *ibidem sect. seq. cap. 9.*

Secundò huc referenda videtur *Reductio*, qua Reductio.
corpus seu in formam pulueris, seu liquoris, seu alterius redactum pristinæ formæ restituitur. Non tamen in omnibus, quæ menstruis suis soluuntur, seu aliorum admistione formam alienam induunt, locum habet reductio. Etsi enim à menstruis suis ea separari possunt: tamen in formam pulueris saltem reducuntur, non verò in eam, quam antea habuerunt. Fit autem hoc commodissimè per præcipitationem. Nam licet etiam sal menstruo admistum destillatione per retortam in forma spiritus separari possit: tamen quod relinquitur in retorta fortiore igne corrumpitur.

In metallis autem locum habet reductio & in mercurio, quæ in varias formas redacta pleruṁque ad pristinam formam reduci possunt. Fit autem reductio menstrui, & illius, quod corpori aliam formam induxit, ablatione. Cùm enim spiritus salsi & sales, dum corpora metallorum soluunt, iis per minima permisceantur, & admistione spirituum salsorum ac salium corpora hæc in minimas atomos redigantur, ita quidem vt metalla in aquis fortibus & regiis soluta per chartam transeant: sale illo alieno separato suæ pristinæ formæ restituuntur; & licet in forma pulueris relinquantur, igne fusorio tamen pristinam formam facile acquirunt.

Separatur autem sal ille vel vi caloris, idque aut in retorta destillando, vbi sal forma spiritus abstrahitur, aut etiam in vase aperto, vbi vaporis modò exhalat: vel per præcipitationem, de qua modo dictum, & præcipuè per sal tartari, vel etiam salis tartari admistionem, cum quo vel teruntur vel igni fusorio exponuntur. Sal enim tartari ferè vniuersale reductionis instrumentū est, idque non ideò, quòd omnibus corrosiuis aduersus & contrarius sit, eorumque vires frangat, sed potius, quod omnibus

bus salibus amicus & cognatus est, ideóque eos attrahit, eque cum iis ob similitudinem vnit, (Natura enim naturam amat, vt Chymici loquuntur) atque ita corpus sale menstrui soluentis liberatum suæ naturæ restituitur. Alia tamen etiam salia interdum idem præstant, vt cinerum clauellatorum & vegetabilium sales, vt est calx viua. Ita mercurius quocunque modo solutus ablato menstruo ad natiuam fluiditatem redit, fitque argentum viuum. Id quod fit, si sali tartari vel etiam calci viuæ permistus per retortam destilletur.

Metalla liquida dum adhuc sunt, vel cum menstruo & aquis soluentibus mista commodissimè præcipitatione à menstruo separantur. Nonnunquam etiam solius aquæ tepidæ infusio ad separationem metalli à menstruo sufficit. Dum enim sal in maiore aquæ copia amplius (vtpote in aqua solubilis) distrahitur, & in minimas atomos redigitur, corpus metalli ab eo liberatur. Idque facilius, si laminæ metalli cognati iniiciantur. Ita si aquæ forti, in qua argentum solutum sit, aqua tepida infundatur, & lamina cupri iniiciatur, argentum laminæ cupri ob cognationem metallicam adhæret. Dum verò iam sunt sub pulueris vel calcis formâ, igne infusionis reducuntur: vt verò facilius fundantur, sal tartari vel alij pulueres salis fusorij inde dicti, adduntur, qui fusioni inseruiunt, quatenus cum sale calci adhærescente sese vniunt, atque ita metallum eo liberant. Quod si sal tartari infusione à metallo non separetur, materia tigillo eximenda, & à sale abluenda, atque iterum fundenda.

Coagulatio & Concretio. Tertiò ad *σύγκρισιν* pertinet *Coagulatio* & *Concretio*, de qua in Instit. *lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 13.* actum.

Circulatio. Quartò huc referenda *Digestio* & *Circulatio*, quæ eo fine præsertim instituitur, vt liquidæ partes, quæ nondum satis perfectè mistæ sunt, per minima vniantur, de qua in Instit. *loco allegato cap. 14.*

Cohobatio. Tandem etiam huc pertinet *Cohobatio*, seu repetita liquoris ad materiam in vase relictam affusi destillatio, quæ etsi & eo fine instituitur, vt quod primâ destillatione non separatum fuit, & exstillauit, in secunda & tertia destillatione educatur: tamen interdum & eo fine fit, vt quæ materia volatilis est in liquore, cum fixo coniungatur. Ita fit Magisterium tartari per spiritus vini ad salem tartari affusionem & repetitam destillationem. Ita spiritus vitrioli sali vitrioli iungitur, idemque cum terra sigillata Silesiaca vnitur. Et fit hoc præcipuè in salibus, & ea natura est salium fixorum, vt volatiles sibi vniant. Quod vbi facere animus est, maiori salis vel corporis fixi quantitati minor quantitas liquoris salem volatilem continentis affundatur. Ita enim sal volatilis cum fixo corpore manet, & tantum phlegma seu aqua exstillat, idque sæpius repetendum. Si verò minori quantitati corporis fixi maior quantitas volatilis affundatur, fixum à volatili redditur volatile, ac volatile fixum secum in alembicum rapit. De quo iam etiam dicetur.

Immutatio. Tertium adhuc operationum Chymicarum genus superest, cùm scilicet neque quæ vnum sunt soluere & segregare, neque quæ separata sunt vnire & coniungere cupimus, sed rei nouum substantiæ modum vel qualitatem inducimus, quam operationem *Immutationem* appellare libet. Pertinet huc primò rei siccæ in liquidam formam mutatio, quæ operatio *Deliquium* appellatur, de qua in Instit. *loco allegato cap. 4.* dictum.

Deliquium. Potabilia metalla. Etsi enim aër humidus tum corpori illi coniungatur, tamen nihil, quod ei peculiares ac nouas vires tribuat, additur, sed saltem alia consistentia conciliatur. Pertinet huc & illa operatio, quâ ex solidis corporibus, vt metallis, potabilia fiunt, vbi quæritur, an aurum & alia metalla in formam liquidã sine alterius rei additione redigi possint, de quo infra.

Secundò pertinet huc contraria operatio, cum ex eo, quod est liquidum, fit solidum. Id quod fit cùm ex mercurio viuo præcipitatus paratur, de quo in Inst. *lib. 5. part. 3. sect. 4. cap. 18.* dictum.

Fixatio & contra. Tertiò pertinet huc *fixatio* &, si ita loqui licet, volatilisatio, cùm nulla parte rei dempta, nec alienâ re additâ ex volatili fit fixum, vel ex fixo volatile. Dicitur autem fixum & volatile respectu ignis seu caloris vt suprà *cap.* 22 dictum. Etsi enim res natura sua talis sit: tamen ignis seu calor id patefacit. Fixum enim est, quod in igne durat; volatile, quod caloris vi in altum eleuatur. Fit autem hoc vel additione corporis homogenei, vt modò dictum de salibus, qui ex fixis volatiles fiunt additione salis volatilis: & contra volatile fit fixum, addito sale fixo. Inter omnia verò salia maximè volatilis est sal vrinæ: vnde etiam volatilitatem suam habet sal armoniacum, & propterea additione salis armoniaci corpora fixa possunt fieri volatilia & sublimari. Ita ferrum cum sale armoniaco sublimatur. Fixa tamen volatilia fieri possunt non solùm volatilis additione, sed & digestione. Ita mustum ante fermentationem nullum dat spiritum. Ita è plantis, nisi digerantur, spiritus destillari non possunt. Sales etiam fixi digestione volatiles reddi possunt, vt etiam sublimari queant. Et contra volatilia digestione fixa fieri possunt, vt in Mercurio accidit. Fixatio verò etiam fit per crebras sublimationes vel digestiones, vel aquas fixatorias dictas, & fixarum additione.

Vitrificatio. Tandem posset huc referri & vitrificatio, quæ est vltimus transmutationis corporum naturalium terminus, corporibus per ignem fortissimum fusis.

Opera Chymica. Atque hæ sunt operationes, quibus ceu mediis ad opera sua producenda, finémque assequendum vtitur Chymicus. Ipsa verò opera Chymica quod attinet, sunt ea sanè plura. Si tamen ad capita quædam & dichotomiam redigere ea libet, suppeditat eam ipsa corporum, circa quæ Chymicus occupatur, natura. Alia enim partes habent heterogeneas & ita comparata sunt, vt ea integra non expetat Chymicus, sed partem saltem eorum; alia verò tota sunt homogenea, vt in partes diuersæ naturæ diuidi non possint. Atque ita res ipsa plana est: verum vocabula, quibus exprimantur, vel satis commoda, vel vsu trita non suppetunt. Andr. Libauius prius opus extractum, posterius magisterium appellat. Alij separatum & magisterium. Et postea in horum speciali explicatione variæ adhuc appellationes occurrunt, ens, essentia, quinta essentia, magisterium, arcanum, panacæa, & similia alia, quæ tamen plerumque à rei essentia petita non sunt, & quod maximum est, non ab omnibus eodem modo vsurpantur. Et vt de aliis

Magisterium quid. non dicam, Magisterij vox, quemadmodũ Libauius ea vtitur, & iam à multis illa vsurpatur, rem, quam debet, non satis exprimit, nec eam ab extracto vel separato discernit. Nam ipse Libauius, *Epistol. Chym. lib. 2. ep. 11.* docet, magisterij nomen interpretes Arabum vsurpare sæpe cùm de tota Alchymia, tùm de potissima eius parte, quæ in perfectione metallorũ consistit. Itaque apud Mesuem legi extractionem Myrobalanorum esse opus magni Magisterij, & Geberum perfectum magisterium frequenter vocare artem Lapidis Philosophici. Cum enim Magister sit *ἐπιστάτης* vel *διδάσκαλος*, magisterium propriè est functio vel dignitas magistri. Postea vocabulum ad opus magistro dignum translatum, & hoc modo antiquitus iam vsurpatum est. Quod vero saltem ei operi tribuatur, in quo nil seiunctum est ab integro, id iam nouum, & vel Paracelsi vel alterius inuentum. Neque tamen hoc vocabulum ab iisdem huic tantum, neque ei semper tribuitur. Appellatur à pluribus magisterium tartari, quod fit ex tartaro

non integro, sed sale tartari & sale spiritus vini. Item magisterium vitrioli, quod paratur è sale vitrioli, & spiritu vitrioli. Quercetanus *in Pharmacopœia Dogmaticorum restitut. cap. 22.* Magisterium Bezoardici animalis appellat extractum è puluere viperarum, & *ibid.* Bezoardico minerali magisterij nomen tribuitur. Et certè non minoris artificij & magisterij est extracta & destillata, quàm magisteria vulgò dicta, parare. Contra dantur opera Chymica, in quibus nihil separatur, quæ tamen nunquam magisteria appellantur. Ex. gr. flores. Neque enim sublimationes semper instituuntur, vt aliquid separetur, sed etiam, vt corpus integrum in minima redigatur. Hinc sublimationes pistillum Chymicorum dicuntur.

Verùm controuersiâ hac de re vocabulis missâ rem potius retinemus, ac operum Chymicorum tria genera constituimus. Primus est eorum, cum nihil ab integro separatur, sed ad commodiorem vsum saltem res aliqua immutatur aut perficitur, ipsique nouus substantiæ modus, vel noua qualitas inducitur. Libauius & alij, vt dictum, appellant Magisterium. Posset etiam Immutatum vel Perfectum nominari. Secundum genus est, vbi quid ab integro separatur vel extrahitur, quod quis vel Secretum vel Separatum, vel nomine speciei Extractum appellare potest. Quæ duo genera, vt antea dictum, ipsa corporum, circa quæ Chymicus occupatur, natura & diuersitas exhibet; cum alia sint planè homogenea, alia in partes heterogeneas diuidi possint.

His addendum tertium, quod Composita complectitur. Neque enim simplicia saltem parat Chymicus, verùm etiam componit quædam, vt Elixiria dicta, spiritúsque compositos, balsama & similia.

Immutata olea per deliquium parata

1. Ad primum genus pertinent primò illa, quæ ex solido fluida fiunt, videlicet olea, vt appellant, per deliquium parata, quorum conficiendi ratio *in Institut. lib. 5. part. 3. s 2. cap. 14. pag.* 1270. tradita. Qualia sunt oleum seu liquor salis tartari, & aliorum salium, margaritarum, coralliorum, arsenici, talci, crystalli. Quæ tamen propriè olea non sunt, sed corpora integra menstruo salino imprægnata, & proinde in aëre humido liquescentia. Huc referendum & aurum potabile & alia metalla potabilia dicta.

Metalla an per se in liquorē redigi possint.

Verùm hîc inter Chymicos controuertitur, an metalla in liquidam formam per se redigi possint, an verò additione alterius rei id accedat? Ego si rem diligenter perpendo, & ea, quæ auri potabilis & aliorum metallorum potabilium nomine venditantur, considero, aliter sentire non possum, quàm liquiditatem esse à menstruo admixto. Ipsa enim metalla omnia siccæ naturæ sunt: non est verò in artis potestate principia transmutare, & vnum ex altero facere, multò minus ea in aqueum humorem transmutare. Qui ergo euincere volunt, metalla reuera potabilia fieri posse, monstrare debēt, aliquid aquei & liquidi humoris ea in se continere. Hoc enim nisi sit, in artis potestate non est, aridas metallorum partes & siccos illos, qui ex iis resoluuntur, fumos in aqueam liquiditatem transmutare posse. Quod verò liquida fiunt, ab aliis admixtis habent. Etenim sales menstruorum ita arctè sese corporibus vniunt, vt facilè separari non possint. Salesq; rursum aquam & aërem humidum attrahunt, & ita arctè retinent, vt ad essentiam eorum quasi pertinere videantur, vt in oleo *sulph.* per campanam, spiritu vitrioli & salis, videre est, in quibus, etsi tota pro spiritu vel oleo eoque purissimo venditentur, phlegma tamen & aqua non ita magno negotio ab iis separari possunt, vt sal forma sicca relinquatur. Si verò quis aliud sentit, illi incumbit, modum præparandi eiusmodi liquores metallicos in publicum edere, vt ex præparatione Lector iudicare possit, an ex ipso metallo, an ab admixto aliquo sit illa liquiditas. Alias nuda affirmatio firmum in mente alterius assensum & certam scientiam parere non potest. Nam potest fieri, & id concedimus, vt nihil rei alienæ, quod talibus corporibus liquiditatem dare possit, admisceatur è Chymico: interim fieri potest, vt in ipsa operatione sese aër humidus admisceat, sicut in præparatione olei *sulph.* per campanam id manifestum est. Et vitriolum calcinatum, etsi Chymicus ei nihil addat, tamen si in aëre relinquatur, iterum virescit, aëre humido sese ei insinuante.

Magisteria.

Deinde huius generis sunt Magisteria vulgò, ab aliis etiam solutiones dictæ, margaritarum, coralliorum, oculorum cancri, lapidum percarum, quorum parandi ratio patet ex iis, quæ de solutione margaritarum & coralliorum, *in Institut. loc. allegat. sect. 3. c. 15. p.* 1417. dicta sunt. Vt enim illa magisteria parantur, ita & alia.

Circa ea tamen duo monenda. Primum rectè accipiendum esse, quod allegato loco sales dixi. Hoc enim probè scio, dum vulgò ex margaritis & corallis saltem extrahi dicitur, solutionem integri potius, quàm extractionem in hoc opere fieri, & propterea hæc pro salibus simplicibus non venditari posse. Ideoque hic quorundam loquendi morem saltem secutus sum. Istud tamē etiam verum est, abundare ista corpora sale, aut certè spiritu salino. Vnde etiam à liquoribus salsis & menstruis acidis soluuntur, ita quidem, & ita arctè ob materiæ cognationem sese iis vniunt, vt etiam per chartam bibulam transeant, & sal menstrui ablutione ab iis vix separari possit. Et quia reuera sal hisce corporibus inest, eum inde separari posse non impossibile est. Verum, in vulgaris operationibus, de quibus modò diximus id nec fit, nec propositum est.

Magisterium duplex.

Alterum est, quænam caussa sit, quod magisterium perlarum, coralliorum, oculorum cancri, & similium paratum per aceti destillationem, separationem, & pulueris relicti ablutiones crebras, in quouis liquore facilè soluitur, quod verò per præcipitationem oleo tartari factam paratur, non soluitur. Caussa verò hæc est. Quia in priore modo sal aceti adhuc magisterio cohæret, itáque eius beneficio (cum salis sit in humido liquescere) in quouis liquore soluitur. In altero verò magisterio sal per præcipitationem separatus est, & formâ pulueris subsidet, qui propterea etiam in liquore non soluitur. Nam tenendum hîc quod sal volatilis, qui est in aceto, spiritu vini, vitrioli, aquis fortibus, vnitur sali fixo, quod est in corpore soluendo. Hinc & corpora soluta acrimoniam vel peculiarem saporem acquirunt, & menstruum soluens sale suo orbatum insipidum exstillat. Id quod videmus in aceto destillato, in quo corallia, margaritæ, vel oculi cancrorum soluti sunt. Si etiam coralliis calcinatis spiritus vini affundatur, corallia vrentem acrimoniam inde acquirunt, spiritus vini verò debilitatur, & acrimoniam amittit. Acetum etiam, in quo soluuntur, acrimoniam amittit.

An magisterium perlarum, &c. sit præstantius vulgari modo præparatis.

Hinc sequitur Paradoxum Chymicum, quod coralliorum, perlarum, oculorū cancri magisteria dicta non sint præstantiora, aut certè non tantam prærogatiuam, quæ ipsis vulgò tribuitur, habeant, quàm vulgari modo per diligentem in lapide porphyrio læuigationem parati ex his pulueres. Imò an non pulueres hi his præstent, dubitari potest. Etenim si sal aceti admixtus relinquatur, non est corpus simplex, sed compositum, & propter acrimoniam salis aceti sæpe noxium. De quo Crato, *Epistola 16*. scribit, in Casparo Logo Episcopo Vratislauiensi post crebrum magisterij perlarum vsum tunicas ventriculi nigras & corruptas apparuisse. Et Marchionia Ioannis coniugi ventriculi tunicas ab eodem erosas

fuisse,

fuisse. Si verò paratur præcipitatione per oleum tartari, vt sal aceti omnis separetur, relinquitur puluis subtilissimus, & quæritur, annon longa & diligenti læuigatione in æquè subtilem puluerem redigi possint, cum videamus Pictores mineralia, quibus in pingendo vtuntur, in subtilissimum puluerem læuigare. Cui accedit & hoc, quod in tali trituta & læuigatione nihil perit; cùm verò acetum vel alius liquor acidus affunditur, fit ebullitio, & proinde rum subtiles aliquæ perlarum & coralliorum partes exhalant. Itaque quamuis plerique in Magisterio, quod appellant, rem in nobiliorem vel substantiæ, vel qualitatis gradum traduci, atque exaltari putant: tamen hic nullam aliam exaltationem vel nobiliorem qualitatem aut substantiæ gradum, quam in præparatione hac acquisiuerit, video, nisi quod in minimas partes resoluitur, vt actioni caloris nostri facilius pareat. Et si omninò aliqua differentia inter margaritas præparatas & magisterium sit, ea solùm est in raritate substantiæ. Si verò quis doceat, etiam menstruum coniunctum ad exaltationem magisterij necessarium esse, verum id esse non puto. Etenim menstruum, vt dictum, sæpe noxium est. Ideoq; opera datur, vt crebris solutionibus id separetur, etsi totum hix planè elui possit.

Vitriol. vomitiuum calces metallor. Sulph. aurat. antim. Crocus martis. Pertinet huc & vitriolum album vomitiuum, vt & pulueres & calces metallorum, de quibus in Instit. *lib. 5. part.. sect. 3. c. 5.* dictũ; sulphur auratum antimonij; crocus item Martis, vt & aliorum metallorum, qui scilicet ex substantia metalli resoluta saltem paratur. *Flores. Mercurius præcipitat. bezoard mineral. antim. diaphor.* Flores item & sublimata, vbi scilicet tota corporis substantia eleuatur & sublimatur. Item mercurius præcipitatus, bezoardicum minerale, antimonium diaphoreticum. De quibus in Instit. *loco allegat. sect. 3. cap.* 16. 17. 18 19. actũ. Ea tamen hic intelligimus, quæ sunt planè homogenea, & à quibus nihil separatur, sed solũ nouus substantiæ modus iis inducitur. In quibus verò aliquid vstione & calcinatione separatur, ea ad secundum & sequens genus pertinent.

2. Secreta & separata. Secundum genus operum Chymicorum Secretũ vel Separatum nominari potest: vbi non totum corpus elaboratum exhibetur, sed pars eius. *Purificata.* Pertinent huc primò ea, quæ impuritatibus saltem separatis in vsum Medicum à Chymicis parantur, qualia sunt cremor & crystalli tartari, succi depurati, a nonnullis essentiæ ὑποστατικαὶ dictę.

Vsta & calcinata. Deinde vsta & calcinata, vel alio modo parte aliqua dempta parata, cornu cerui sine vstione & cum vstione paratum, omnes calces rerum vstilium & sales qui inde eliciuntur.

Extracta & essentia. Tertiò Extracta & Tincturæ seu Essentiæ dictæ.

Destillata. Quartò Destillata: Aquæ, spiritus, olea seu propriè seu impropriè ita dicta.

Oleum quid. De oleis enim monendum, olei vocabulum apud Chymicos valdè ambiguum esse. Cùm enim desumtum sit ab oleo communi, quod ex oleæ fructu exprimitur, proinde etiam iis rebus, quæ cum tali oleo cognationem habent, quæ sulphurea & φλογερὰ sunt, rectissimè attribuitur & attribui debet, qualia sunt oleum succini, terebinthinæ, ceræ & similia. Quanquam nec ipsa pleraque, vt & è plantis destillata olea ferè omnia, non sint pura olea, sed salem volatilem admixtum habeant plurimum, ob quem sunt acria, & non facilè accenduntur, qui tamen ob volatilitatem ab iis non facilè separari potest. Verùm multis præterea liquoribus ob consistentiæ modum idem nomen, sed planè impropriè, tribuitur. Nã quæ vulgò dicuntur olea (ab aliis etiam spiritus nominantur) talis, vitrioli, nitri, sulphuris, plumbi, stanni, perlarum, coralliorum & similia non sunt olea, cũ non sint vllo modo φλογερὰ, sed inflammationem potius prohibeant, verùm sales resoluti, vel etiam corpora integre resoluta, cum aëre humido vel aqua permixta, vnde etiam iterum coagulari possunt, vt in spiritu vitrioli videre est. Etenim talia, vt supra etiam in quæstione, an metalla per se potabilia fieri possint, dictum, cùm sua natura sicca sint, ab aërea & aquea humiditate liquidam consistentiam accipiunt. Nam si ignis ipsis daret liquidam formam, refrigerata iterum eam amitterent, vt in metallis fieri videmus. Et vitriolum non tam diu calcinatur pro parando spiritu vitrioli, vt nulla in eo amplius sit humiditas. Dum verò spiritus salis paratur, tantũ in bolo vel argilla, imò sæpe in ipso sale non satis sicco, est humoris, qui hanc consistentiam ipsis dare possit. Et si operatio vase clauso perficiatur, liquorque aliquis colligatur, fit hoc, quia materia vasi inclusa humoris aliquid in se continet, qui à calore forma vaporis eleuatur, & postea in liquorem condẽsatur. Si verò res planè siccæ per retortam destillantur, aquam in recipiens infundere oportet, cum qua vapores sicci sese vniant.

Sublimata. Quintò pertinent huc sublimata & flores, quando non totum corpus sublimatur, sed pars aliqua eius relinquitur. Interdum enim sublimatione totum corpus in flores redigitur, vbi scilicet homogeneum est; interdum aliquæ partes saltem eleuantur, vbi eas heterogeneas obtinet.

An Chymicè præparata semper præstantiora sunt. Circa hoc secundum opus Chymicum non immeritò quæritur, an semper medicamenta Chymicè præparata sint præstantiora vulgari modo præparatis, ex. gr. an oleum, quod vocant perlarum, præstet margaritis vulgò præparatis. Etenim certum est, multarum rerum vires non solùm combustione, sed & aliis mediis dissipari posse. Res notissima est in rhabarbaro, cuius vis à calore facilè dissipatur. Et si oleum illud, quod habetur, margaritarũm consideremus, maximam partem est sal ex aceto. Simul tamen dubitatur, an illa ignis violentia vires margaritarum non corrumpantur. Quorsum moschum & ambram aut crocum extrahere opus est, cum integra etiam satis efficacia sint, & in minima etiam quantitate vires maximas habeant? Et faciat quis periculum, & cibum condiat extracto croci, & videat, an plus gratiæ vel virium ęgros is additurus sit, quàm alius vulgari modo croco conditus. Et omninò ridendus est eorum error, qui vt Chymici videantur, extracta ex omnibus vegetabilibus parare conantur, eaque semper succis, conseruis & aliis vulgò notis medicamentis, quæ planè negligunt, præferunt, cum tamen extractorum sæpe nullus vsus, & non quælibet vegetabilia commodè extracta suppeditent. Exempli loco sint medicamenta antiscorbutica, cochlearia, nasturtium. &c. quorum omnis vis cum in sale volatili consistat, rectissimè succus eorum, conseruæ, vel infusa exhibentur. Si verò extractum ex iis paretur, sal ille volatilis cum spiritu vini vel alio liquore sese vnit, & cum eo separatur, relinquiturque corpus postea parum efficax.

Itaque absurdum est, ex omnibus rebus vel extracta facere, vel olea, quintas essentias, præsertim ex substantiis per se planè vel subtilibus, vel homogeneis. Induunt enim non raro Chymicè præparata quædam aliam naturam, & integris planè contrariã. Imò interdum quædam medicamenta integra & non præparata quibusdam in morbis conuenientiora sunt, quàm Chymicè præparata. Exemplum est in pipere, cuius grana in ventriculo frigido, dum epar simul calidum est, vtilissima sunt, cùm ventriculum calefaciant, epati verò non noceant; extractum verò vel oleum piperis non conuenit, cum mox ad epar penetret, illudque lædat.

Tertium Chymicorum operum genus Composita complectitur. Neque enim Chymici saltem simplicia parant, sed & composita.

Huc pertinent aquæ & spiritus compositi ac ell-

ixiris

xitia dicta, quorum exempla habentur *lib.5. Instit. part.3 sect.3.cap.5.* Inter quos & sunt, Spiritus tartari compositus seu diaphor. in peracutis, *eodem loco pag.* 1365 oleum compositum è galbano & gummi bederæ, *ibid. cap.6. pag.* 1373. Item oleum oculor. cancri, *ibid pag.* 1376. Inter extracta composita elixir proprietatis, *ibid. c.9. pag.* 1388. Tinctura rosarum composita, *ibid. pag.* 1387. Extractum Catholicum, *ibid. pag.* 1389. Extr. Ellebori nigri, *pag. ead.* Extr. Pestilentiale, *ibid. pag.* 1391. Laudanum Opiatum, *ibid.* Balsama & clissus nonnullis dictus, sublimata & flores compositi. Item præcipitata, salia & vitra: vt tartarum vitriolatum, *loco citato cap.15. pag.* 1424. Specificum purgans Paracelsi, *pag.* 1426. Lapis vegetabilis (vt vocant recentiores) *ibid.* Spiritus vitrioli coagulatus, qui etiam non est simplex spiritus vitrioli, sed saltem vitrioli, vel nitrum admixtum habet, *ibid. pag.* 1429. Vt & magisterium vitrioli, *ibid. pag.* 1430. Inter præcipitata aurum vitæ, *loco citato, cap.* 18. *pag.* 1441. Panacea, *ibid. pag.* 1441. Denique vitrum auratum Antimonij, *loco citato cap.* 20. *pag.* 1447. Antimonium Diaphoreticum tartarisatum, *ibid. pag.* 1449. & alia plurima, quæ passim extant.

Atque hæ sunt operationum & operum Chymicorum differentiæ in genere, quorum iam magna rerum est varietas secundum corporum, quæ Chymicæ operationi subiiciuntur, varietatem, quæ, vt diximus, sunt vegetabilia, animalia, mineralia & metalla. Neque enim ex quolibet quodlibet, sed ex alio aliud fit. Ideoque Chymici etiam sciant, necesse est, quid ex quolibet fieri possit. De quo iam etiam in specie dicendum, vt Constitutionis Chymiæ integra forma exhibeatur.

Quæ è vegetabilibus parantur medicamenta Chymica.

Et primò quidem vegetabilia quod attinet, pertinent huc plantæ integræ, plantarúmque partes, vt herbarum, fruticum, arborum, folia, flores, semina, fructus, radices, cortices, ligna, aromata, & ex his lacrymæ, succi naturales & balsama, resinæ, gummi, quò pertinet & tartarum, vt & corallia.

Ex his parantur succi depurati, à nonnullis essentiæ dictæ aquæ, spiritus, olea, extracta & tincturæ, sales.

Succi & essentia.

Succi quomodo parandi sint, dictum in *Instit. lib.5. part.3. sect.3. cap 4. pag.* 1344. Verum vt durabiliores sint succi, potest in iis parandis aliquid vini vel etiã spiritus vini momentum addi. Nonnulli plantam, è qua succus expressus est, comburunt, & inde salem parant, quem succo postea addunt.

Aqua & spiritum.

Aquarum & spirituum è plantis, vt animalibus & eorum partibus & simplicium & compositorum parandorum ratio proposita est, & exemplis declarata in *Instit. lib.5. part.3. sect.3. cap.5.* Hoc saltem hic monendum, talia parari vel è plantis viridibus vel siccis. Et quidem dum è viridibus parantur, destillatio fit vel in balneo, vel si succulentæ sint plantæ, succus exprimitur, & clarificatus in cineribus destillatur, vel si minus succulentæ sint, aqua affunditur, & in vesica destillantur, vel aquæ aliquid affunditur & succus inde exprimitur qui postea destillatur. Commodissimum autem hic est, aquas anno superiore destillatas pro aqua communi affundere. Et hoc modo destillantur ferè plantæ frigidæ vel minus calidæ, & quæ exsiccatæ vires suas parum integras retinent. Quæ verò vires suas etiam siccæ integras seruant, vt rosmarinus & similes, etiam siccæ destillari possunt, affusâ aquæ communis s. q. quæ ferè est ad plantam duodecupla. Potest tamen etiam pars vna vel duæ vini addi. Ita enim spirituosæ partes faciliùs extrahuntur. Aut loco aquæ fontanæ destillata eiusdem speciei affundi potest. Et destillatio hæc plerunque per vesicam perficitur, & non nisi pars quarta euocatur. Liquor destillatus etsi aquam admistam habeat spiritus tamen plantæ etiam complectitur. Qui si efficacior expetatur, in balneo saltem dimidia pars iterum euocari potest, aquâ in cucurbitâ remanente. Quod & ad spiritus ab aquâ separandos necessarium est. Verum vbi spiritus parare animus est, fermentatio plerunque præcedat necesse est, vt *loco allegato* dictum.

De spiritibus cùm vini, cùm aliis, qui ex plantis fiunt, vt rosarum, cerasorum, iuniperi, & similibus, sciendum, eos esse liquores sulphureos, simul tamen continere salem rei volatilem, quod vel sapor docet, vt & corpus illud *ἀστερῶδες* quod mercurij loco haberi potest; quæ tamen ita sibi vnita sunt, vt facilè separari non possint, sed simul, vtpote omnia volatilia, euolent. Spiritus autem hi quamuis purissimi, quantum quidem fieri potest, sint: tamen etiam aquæ quiddam per minima sibi mistum retinent, quod ex eo patet, quod si spiritus vini etiam purissimus sali tartari affundatur, sal vini volatilis secum sale tartari vnit, & aqua destillando inde separari potest.

Olea.

Olea verò quomodo ex plantis, aromatibus, corticibus, lignis per adscensum, ad latus, & descensum fieri debeant, ibidem, *cap.6.* monstratum. Hoc saltem addimus, olea quædam esse spirituosa & volatilia valdè, alia fixa, viscida & crassa. Illa sine combustione eliciuntur: hæc cum combustione corporis. Atque illa parantur ex herbis, earum floribus, seminibus, corticibus, citri, aurantiorum; quò pertinent & aromata. Et cum olea crassa, quæ per combustionem parantur, empyreuma habeant, quod vix vllo modo ab iis separari potest, extrà potissimùm adhibentur, non verò propinantur, cùm ventriculo & cerebro noceant. Si quis tamen eam substantiam expetit, resinosæ istæ partes rectius spiritu vini extrahuntur & formâ extracti exhibẽtur. De oleis & hoc monendũ, hodiè à mercatoribus oleum asportari è garyophyllis recentibus expressum, quod longè suauiorem odorem & saporem habet, quam destillatum. Ita etiam è corticum citri recentium parte flauâ exprimitur oleum longè gratius quàm destillatum, quod cum saccharo albo mistum à nonnullis essentia citri appellatur, cuius pauxillum si vino indatur, illi suauissimum odorem conciliat. Verùm è paucis pomis citri parari vix potest, sed 300. vel 400. aut plurium cortices pro paucis drachmis parandis requiruntur

An spiritus & olea differant essentia.

Atque hic dubitare quis posset, an olea & spiritus, qui ex plantis vt & resinis fiunt, differant essentiæ, an verò saltem substantiæ modo, & an non spiritus nihil aliud sint, quàm olea resoluta, & oleum spiritus condensatus; cum videamus spiritum terebinthinæ temporis progressu in oleosam consistentiam mutari; & è baccis iuniperi, cinamomo & aliis huiusmodi pro variâ fermentatione nunc plus olei, nunc spiritus elicitur, & si quis spiritui vini acetum infundat, aliquot guttulæ olei in superficie spiritus vini colliguntur. De quo cuilibet liberum iudicium relinquimus.

Olea verò illa crassiora, quæ per combustionem corporum fiunt, parantur è lignis & corticibus eorum. vt ligno coryli, buxi guajaci & similibus. In his enim oleosa substantia lignosæ tàm pertinaciter adhæret, vt etiamsi in aquâ in vesicâ ebulliant, inde extrahi non possit.

Extracta & tincturæ.

Extracta & tinctura è plantis quomodo parentur, ibidem *cap.9.* monstratum. Hîc autem quædam monenda. Primò, quod etiam suprà dixi, nonnullos hic superuacaneam diligentiam adhibere, dum è croco, vt & moscho ac ambra & similibus extracta parant; cùm integra & simplicia satis sint efficacia; & ita spirituosa, vt si cùm spiritu vini vel alio extrahũtur, in separatione eius subtilissimæ partes cum eo exhalent. Si verò spiritus aliquis, vt rosarum, ad extrahendum affunditur, atque is non separatur, quod in

essentia ambræ dicta paranda fieri potest, commodum sanè hoc est; sed non est simplex extractum, sed extractum cum menstruo mixtum.

Deinde nec hoc prætereundum, non quælibet simplicia commodè extracta præbere. Quorum enim partes spirituosæ sunt, & quæ efficaces ac spirituosas & oleosas aquas præbent, ex iis extracta commodè non fiunt, aut parum ex iis extrahitur. Qualia sunt rosmarinus, mentha & similia. Nam partes spirituosæ cum menstruo eleuantur & separantur; vnde etiam accidit, vt rhabarbari extractum sæpè non multum plus præstet purgando, quàm integrum rhabarbarum. Quorum verò vires sunt in succo viscoso, & volatilia & spirituosa non sunt, ea plus extracti præbent, vt gentiana, calamus aromaticus, carduus benedictus & similia.

Quomodo *Sales* ex plantis fiant, *ibid. cap.* 15. monstratum. De salibus hoc monendum, nonnullos id agere, vt potius oculos adspicientium delectent, quam vt eorum vim augeant. Hinc laborant, vt sales in crystallos redigant. Quod si sine sophisticatione fiat, vt non improbamus: (etsi sali vitium hoc modo nihil accedat) ita eos meritò reprehendendos censemus, qui vt crystallos maiores exhibeant, salibus vulgari modo paratis aquam fortem affundunt. Quod & in tartaro vitriolato in crystallos redigendo faciunt. Sumunt enim aquam fortem è ⦶ & ⊖ paratam, & in hanc oleum tartari per deliquium paratum instillant, donec non ampliùs ebulliat. In quo liquore postea crystalli instar nitri coagulantur. Vel humiditatem omnem destillando separant, materiam siccam in aqua pura soluunt, filtrant, liquorísque partem dimidiam exhalare sinunt, vt in reliquo crystalli concrescant. Quis verò non agnoscit, crystallos hos nec salem plantarum simplicem esse, nec tartarum vitriolatum purum? Nitrum enim, quod est in aqua forti, sali vegetabili, vel sali tartari permiscetur, atque ita etiam crystalli formâ nitri concrescunt.

E salibus plantarum etiam fit *Spiritus*, modo, qui *ibidem c.* 5. *pag.* 1357. descriptus est. Etsi enim *sulph.* ac liquor omnis separatus sit à sale, is tamen aliorum salium more in vaporem, & hinc in liquorem, quem spiritum vel oleum vocant, redigi potest. Rarò tamen sales è vegetabilibus ita puri sunt, vt non aliquid substantiæ sulphureæ admixtum habeant. Ad separata, quæ è plantis fiunt, pertinent etiam feculæ dictæ, de quibus *in Instit. ibid. cap.* 19. *pag.* 1450. dictum.

E lacrymis, resinis, gummi medicamenta.

E lacrymis, resinis, gummi, parantur *spiritus & olea*. Spiritus terebinthina & mastiche exhibent, reliqua verò saltem olea exhibent, de quibus parandis dictum, *ibid. cap.* 5. *&* 6. Alij tamen spiritum & oleum. Terebinthinę per retortam destillant. ℞. Terebinthinam, indunt retortæ & destillationem per arenam instituunt, ac primùm lentum planè ignem adhibent, donec phlegma exstillauerit. Hinc calorem augent, vt spiritus destillent, iterúmque calorem augent, vt oleum flauum exstillet, tandémque, vbi nebulæ quasi apparere incipiunt, cessant. Totum destillatum cucurbitæ indunt, & aquam puram, in qua salis M j. solutus sit, affundunt, & in B. destillationem instituunt: atque ita primò phlegma, hinc spiritus destillat.

E Scammonio tamen etiam *extractum seu resina*, vt alij appellant, paratur, cuius modus *loco allegato*, 1. 9. *pag.* 390. traditus. Videtur tamen nihil aliud esse illud extractum seu resina scammonij, quàm purum putum scammonium ab omnibus fecibus & impuritatibus separatum. Sicut etiam extractum aloës, seu balsamum aloës nihil est, quàm ipsa aloë ab omnibus adhærentibus impuritatibus separata.

E *Benzoino* gummi flores etiam sublimantur, de quibus *ibidem cap.* 17. *pag.* 1415.

E tartaro.

E *Tartaro* fit *cremor*, *crystalli liquor*, *spiritus*, *oleum*, *sal & arcanum ac Magisterium*, vt appellant. *Cremor & Crystalli*, quæ saltem consistentiâ differunt, quomodo parentur, *ibid. Spiritus & olei* parandi ratio *ibid.* traditum *c.* 5. *&* 6. *pag.* 1352. *&* 2375 tradita. *Sal & magisterium tartari* quomodo paretur *ibid. cap.* 15. *pag.* 1425. explicatum, *Arcanum* eodem modo paratur, vt magisterium, vt saltem loco spiritus vini acetum destillatum vsurpetur. Hoc saltem addimus, cremorem, vt & crystallas tartari non esse purum salem; cum nec in frigida aqua soluantur, & si per tortam destillentur, etiam oleum exhibeant. Quod verò vulgò appellatur oleum tartari, non esse eius oleum, sed saltem per deliquium solutum.

E corallis & margaritis.

Tandem è *corallis* paratur primò *magisterium*, cuius parandi ratio, *loco modo allegato p.* 1427. tradita. Deinde plurimi etiam tincturam è corallis pollicentur, & quidem operandi modos, quos optimos putaui, in Institut. loco alleg. *cap.* 9. *pag.* 1393. proposui. Verùm si rem diligentius perpendamus, etiam peritissimi Chymici hic veram tincturam, quæ è corpore suo extrahatur, promittere non audent, sed quod exhibetur, est solutio seu magisterium corallorum cum menstruo aliquo mixtum, de quo supra, vbi de tincturis in genere egimus, dictum. Et si quid omninò ex iis, vt & gemmis plerisque, extrahi videatur, illud est è corpore illo, cum quo calcinata fuêre, quódque tenuissimè corpori calcinato adhærescit. Ita si cum sulphure viuo calcinantur corallia, quod quidam impostor pro maximo secreto habebat, & hinc affunditur acetum destillatum, postea spiritus vini, tinctura rubicundissima extrahitur, sed quæ non est è corallis, sed sulphure; quod etiam summus fœtor, dum acetum affunditur, arguit. Si quis tamen veram tincturam promittat, is nouerit, eam ita comparatam esse debere, vt menstruo separato colorem illum retineat, eamque non ex aliorum admistione habeat. De quo rectè nemo iudicare potest, nisi de modo artificij constet. In hoc genere, *Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter.*

E corallis, vt & margaritis, & oculis cancri, de quibus infra, olei aliquid ob sulphur combustibile, quod paucum in se continent, elici potest; sed paucum illud est. Quæ verò vulgò ex iis quidam etiam *olea* promittunt, illa impropriè ita dicta sunt, seu talia, qualia oleum salis & vitrioli dicuntur; nec tota & pura corporis eius, cuius esse dicuntur, sed bonam partem constant etiam ex sale menstrui. Salem eorum quod attinet, cum corallis & margaritis non derogamus: imò plurima eò constare putamus. Et vbi calcinantur, relinquitur calx, lapidum calci non absimilis, qui quidem purus & merus sal non est, salis tamen, vt & aliæ calces, multum participat. Vnde etiam si calci corallorum spiritus vini affundatur, sal volatilis spiritus vini se cum sale illo fixo vnit, & calx inde redditur acerrima & instar ignis vrens. Si quis verò amplius laborare velit, vt salem illum à terreo corpore planè separet, ei id licet.

Ex animalibus quæ fiant.

In secunda classe corporum, in quibus Chymici labor occupatur, sunt animalia. Præbent enim Chymiæ materiam; vel quæ ab animalibus fiunt, vt mel, cera; vel quæ ab iis petuntur, vt butyrum, vrina; vel eorum partes & quæ ad eorum constitutionem pertinent, atque in iis inueniuntur, sanguis, caro, cornua, ossa, calculi, margaritæ, lapides percarum, oculi cancrorum, fel.

E melle.

E melle fit *aqua*, quam spiritum alij appellant, de quâ in Instit. *lib.* 5. *part.* 3. *sect.* 3. *cap.* 5. *pag.* 1353.

E cera.

E cera fit *oleum*, cuius parandi modus traditus ibid. *cap.* 6. *pag.* 1373.

E butyro.

E butyro fit *oleum*, quod quomodo paretur, eodem capite *pag.* 1372. traditum.

E pin-

E pinguedinibus. *E pinguedinibus* animalium etiam olea destillantur: sed non eas vires habent, quàm ipsæ pinguedines, sed multò sunt calidiora & ficciora.

Ex vrina. *Ex vrina* fit *sal*, cuius parandi ratio exstat in Institut. *eodem loco cap.* 15. *pag.* 1427. Spiritus verò vrinæ qui dicitur, nihil est, nisi sal vrinæ resolutus.

E sanguine. *E sanguine animalium* nonnulli quidem plurima parare docent, verùm vix aliud inde fieri commodè potest, quàm *sal* cùm fixus, tùm imprimis volatilis, *aqua & oleum.* Nam dum destillatur igne primùm lento, aquea pars prodit sola: si ignis augeatur, fumi prodeunt. In liquore illo est oleum nigrum, & fœtidum, quod separandum. In aqua reliqua est sal volatilis, qui ab aqua per phiolam commodissimè separatur in balneo vel lento cinerum calore. E capite mortuo sal fixus vulgari modo fecernitur.

Verùm de oleis, quæ è sanguine, carnibus, & ossibus animalium fiunt, notandum, ea esse graueolentia & fœtidissima, & propterea eorum vsum internum non esse tutum; neque etiam extrà satis commodè adhiberi: Cùm enim passim multa in hunc finem exstent vtilia medicamenta, quid fœtidis istis ægrum offendere opus est?

Vtilior est spiritus seu liquor ille, sale volatili impregnatus. Est enim sal ille maximè volatilis, & corpus nostrum subitò peruadit. Danda verò est opera, vt empyreuma ab eo quantum fieri potest, tollatur.

Mumia. Nonnulli præterea etiam mumiam, quam appellant, è sanguine parant, quæ nihil aliud est, quã pars illa fibrosa sanguinis & rudimentum carnis à serosa separata & in Sole exsiccata.

E carne humana. *E carne humana* nonnulli etiam *Mumiam* parant. ℞ ex hominis sani occisi cadauere musculosam carnem, eamque puluere myrrhæ & aloes conspergunt, & in spiritu vini macerant aliquot diebus, postea aëre horis 6. suspendunt, iterumque spiritu vini imbunt, tandem in aëre in loco vmbroso siccant, vt fiat instar carnis fumo induratæ. E qua postea cum spiritu vini tincturam extrahunt, atque extractum hoc cum Theriaca, terra sigillata & aliis pro vsu suo miscent.

Alij cum oleo oliuarum mumiam parant, de qua Quercetanus, *medic. spagyric. ex animal. præparand. c.* 1. Andr. Libauius *lib.* 7. *Alch. p.* 142. 151.

E cordibus. E cordibus animalium aqua destillatur, quarum duas in Instit. *loco allegato cap.* 5. *pag.* 352. descripsimus.

E cornibus. *E cornibus* eorum præcipuè cerui & aliis varia parantur. Primò *è noaelhs C. C. fit aqua*, de quâ *eodem loco* dictum. Deinde eadem vel simpliciter vruntur, & fit C.C. vulgari modo *preparatum*. Postea præparatur idem *sine vstione*, modo *loco allegato sect.* 3. *cap.* 6. *pag.* 1178. descripto. Præterea destillantur in retorta, & sic elicitur *liquor* cum oleo crasso & fœtido, quod separandum. *Sal* verò *volatilis* recipientis lateribus adhæret, qui seorsim colligendus C.C. in retorta reliquum, quod adhuc nigrum est ampliusvrendum, vt fiat C.C. præparatum.

E cranio & ossibus. Eodem modo cranium humanum & ossa hominis & aliorum animalium vstione in medicum vsum parantur: vel destillantur per retortam & inde liquor, oleum & sal volatilis elicitur. Quercetanus, *in Pharmacop. restit. c.* 25. etiam extractum è Cranio parare docet. Vbi etiam qua ratione *extractum ex epate vituli, pulmonibus vulpis, cornibus ceruorum, castoreo, matrice leporina* parari possit, monstrat.

E calculis. *E calculis* in corpore humano, vt in aliis animalibus genitis, qua ratione *sal & oleum* parari debeat, dictum in Institut. *loco alleg. cap.* 6. *pag.* 1376. Docet etiam Crollius *pag.* 247.

E margaritis, oculis cancr. *E margaritis, oculis cancrorum, & lapidibus percarum* quomodo *magisterium* dictum parari possit, monstratum ibid. *cap.* 15. *pag.* 1426. Quomodo verò inde *spiritus* paretur *cap.* 5. 1366. explicatum. Verùm dubito, an liquor ille purus putus spiritus sit margaritarum, & an sit admixtus spiritus salis menstrui. Et fit sanè, vt igne forti aliquis liquor vel etiam oleosi quid euocetur: tamen dubium est, an non à forti illo igne vires margaritarum destruantur. Ideoque in ea sum sententia, vt etiam supra de magisterio coralliorum dictum, in multis morbis non minori cum commodo margaritas vulgari modò præparatas, quã eorum solubile magisterium, & multù magis, quàm oleum dictum exhiberi; è quibus phthisicis & hecticis humidi radicalis instaurationem nonnulli frustra promittunt. Sunt enim margaritæ frigidæ & siccæ, & ratione spirituum aceti, qui ipsis adhærescunt, nó solùm exsiccata non humectant, sed etiam exiccant, incidunt, & sudores mouent, quibus amplius alimentarius humor absumitur.

lapidibus percarum. Spiritus & oleum perlarum

In tertia tãdem classe corporum, in quibus Chymici labor occupatur, sunt mineralia, metalla, & alia, quæ sunt præter animalia & vegetabilia, atque è terra & aquis eruuntur.

E succino. *Succinum* primò quod attinet, paratur ex eo *oleum*, vt in Institut. *lib.* 5. *part.* 5. *sect.* 3. *cap.* 6. *pag.* 1471. mõstratum. Vbi simul etiam sal volatilis collo retortæ adhærescit. E subtiliter puluerisato etiam cum spiritu vini *tinctura* extrahitur. Paratur ex eo & *magisterium*. Oleum illud etiamsi accuratissimè destilletur: quia tamen in prima destillatione aliquid ἐμπυρεύματος contrahit, rectificandum, vt allegato loco dictum. Ita enim mitius euadit.

E sale. *E sale* seu marino seu fossili seu ex aqua cocto paratur *spiritus seu oleum* dictum, modo, qui in Instit. *loco allegat. cap.* 5. *pag.* 1353. Nonnulli retortam parant cum canali, huic indunt salis ℔j. vel ℔ij. Aptãt recipiens vas commissuris non clausis, eique aquam infundunt. Accenditur ignis, qui gradatim augeatur, donec sal fluat. Quod vbi fit, folle aër in retortam inflatur continuò, atque ita spiritus eleuati facilius in recipiens transibunt.

E nitro. *E nitro* fit primò *sal prunella*, quem appellant, de quo *ibidem cap.* 15 *pag.* 1429. In qua præparatione illud agi videtur, vt si quid sulphurei & pinguis in se contineat adhuc nitrum, illud à sulphure iniecto eliciatur, & cum eo deflagret. Deinde *spiritus*, qui eodem modo paratur, vt spiritus salis, vt eodem loco *sect.* 2. *cap.* 6. *pag.* 1277. dictum.

Nitrum an inflammabile. De nitro autem hoc monendum, primò vulgò quidem statui, id inflammabile esse, sicque vulgò docent Philosophi & Peripatetici & Chymici, atque ipse hactenus etiam in ea fui sententia. Verùm nunc puto se aliter rem habere, & nitrum non accendi, sed potius ab igne aufugere, illumque maximè auersari & contra ignem nitrum. Etenim si ferro candenti iniiciatur nitrum, non accenditur, sed saltem exhalat. Si verò in carbonem ignitum iniiciatur, tùm flãma equidem excitatur, non quod nitrum inflammetur, sed quod ignis, cùm in carbonem nitrum sese penitus insinuat, nitrum fugit. Neque adeò volatile per se videtur esse nitrum; cum etiam fusionẽ ferat, vt in præparatione salis prunellæ videre est, vbi etiamsi sulphur ei iniiciatur, ipsum non deflagrat, & euolat, sed sulphur in se non admittit, vnde etiam in superficie eius sulphur accensum hinc inde transcurrit. Verùm si cum igne, quod fit præcipuè in flamma in carbonibus accensis, misceatur, illum summè auersatur, atque fugit, & eò magis id accidit, quò magis per minima misceatur.

Atque idem hic accidit, ac cum oleo, butyro vel vernici accensis aqua infunditur. Tum enim ignis aquam fugiens in altum attollitur, ita vt hoc modo maxima incendia orta sint. Atque hinc proculdubio etiam est pulueris pyrij vis, dum non solùm sulphur

&

& nitrum accensa locum ampliorem requirunt, sed & sese auersantur.

Nitri & sulphuris antipathia. Deinde & hoc hic notandum, vt inter ignem & nitrum, ita etiam maximam esse inter nitrum & sulphur, cum vulgare tum metallorum ac mineralium, & inter spiritum inde confectum, vt & alios spiritus acidos & sulphur metallorum, imò inter sulphur & salia antipathiam; id quod ea puluere pyrio satis patet, vt modo dictum, & exempla etiam aquæ, & pinguedinum ac oleorum monstrant. Nā si pinguedini non accensæ aqua affunditur, nullæ tales turbæ excitantur, quia solùm superficialis fit contactus, neq; vlla mistio; verùm vbi pinguedo accēditur, ibi aqua per minima eius penetrare potest, cuius admistionē, vt sibi aduersissimā, cū sulphurea, pinguia & oleasa ferre nō possint, ignis impetu facto à suo hoste fugit & in altum erumpit. Idem fit in multis aliis.

Vbi crocus metallorum paratur & nitrum cum antimon. miscetur, quamprimùm liquantur simul & per minima in fusione vniri incipiunt, sulphur antimonij cunctis viribus & facto impetu erumpit, ac flammam concipit cum strepitu, vt in puluere tormentario accenso fieri solet. Quod postea vbi tertia vel quarta vice nitrum additur & antimonium funditur, non accidit; quia scilicet antimonij sulphur iam deflagrauit, aut quod non deflagrauit, fixum factum est.

Idem accidit, vbi bezoardicum minerale paratur. Cùm enim liquor ille, qui butyrum antimonij vulgò dicitur (etsi maxima ea parte sit è ☿ ♎) Sulphuris aliquid vel se, vel ex antimonio acceptum in se contineat, quamprimum spiritus nitri vel aqua fortis affunditur, sulphur illud se coniunctis viribus hosti suo opponit, eumque auersatur, atque hinc liquor incalescit, sæpè etiam, si incautius tractetur, & confertim liquor butyro infundatur, flammā cōcipit.

Idem euenit, si limaturæ chalybis vel ferri spiritus vitrioli affundatur. Nā cùm etiam sulphur, quod in ferro & chalybe copiosum est, vbi per minima cum spiritu acido misceri incipit, eius præsentiam ferre non potest; vnde sese vnit & se ei opponit, tandemque impetu facto hostis præsentiam non ferens euolat, vnde mistura illa incalescit, imò flammam cōcipit, & grauē odorem, qui sulphuri inest, exspirat.

Idem videmus fieri, dum sal tartari, vel vt appellatur, oleum eius per deliquium paratum spiritui vitrioli miscetur. Nam cum spiritus vitrioli sulphurei aliquid adhuc in se contineat, ex caussa modò dicta liquor incalescit, & ebullit, verùm quia copia sulphuris pauca est, non inflammatur. Eadem de caussa calx incalescit affusa aqua. Cùm enim in calce viua partes seu sulphureæ seu igneæ quædam insint: eæ aquā affusam, vt sibi aduersissimā, ferre non valentes, vnitis viribus sese hosti opponunt, & erumpunt, vnde calor, ebullitio, imò flamma sæpe excitatur; quod etiam Iul. Cæsar Scal. *exerc.* 5. *sect.* 8. admittit.

Auri fulminantis vis. Hinc etiam caussa peti potest, cur auri fulminantis seu ceraunochrysi dicti tanta sit inflammabilitas & vis, vt si vel spatula ferrea agitetur, vel alio modo incalescat, mox flammam concipiat, cum maximo sonitu & strepitu, instar pulueris pyrij. Equidem Crollius in salem ammoniacum huius rei caussam refert; quia nimirum maxima sit inter salem armoniacum & tartarum contrarietas. Verum caussam aliunde pendere vel ex eo patet, quod calx Martis eodem modo accenditur & fulminat, si in aqua forti, in qua nihil est salis armoniaci, soluatur, & cum oleo tartari præcipitetur. Sed caussa est in spiritus nitri & sulphuris auri contrarietate. Cùm enim oleum vel sal tartari solutioni auri infunditur, sal tartari se, cū sale communi, imo alumine & ammoniaco vnit, atque hinc sibi relictum au[r]um ad fundum descendit, vt in Instit. *lib.* 5. *part.* 1. *s.* 2. *c.* 12. & supra etiam de modo præcipitationis dictum, & si quid de salibus his cum auro relinquitur, id aqua calida abluitur. Relinquitur verò iam solus nitri spiritus subtilissimus, qui se penitius cum auro vniuit: is ergo si incalescat, sulphuris auri, hoc est, aduersarij sui præsentiam percipiens sese ei opponit, vires coniungit, & impetu facto ac cū strepitu & fragore erumpit, atq; accenditur.

Imò non solùm hoc accidit, cum spiritus salium sulphuri metallorū ac mineralium misceri cupiunt; quod facillimè fit in spiritib. sed etiā cum vna teruntur; id quod accidit, cum ♁ & ☿ sublimatus, qui spiritibus salinis abundat, pro butyro antimonij faciēdo terendo miscentur. Nam & tùm massa illa incalescit.

E sulphure. *E sulphure* fiunt per sublimationem *flores*, qui possunt vel per se parari, vel arena adiecta, vel addito sale & vitriolo calcinato, vt in Instit. *lib.* 5. *pag.* 3. *s.* 3. *c.* 17. *pag.* 1414. monstratum. Et quidem sulphuri sublimando sal & vitriolum calcinatum adduntur nō eo fine, vt ab iis quicquam vnà sublimetur, sed vt si quæ partes impuriores sint in sulphure, eæ à sale & vitriolo calcinato, vt corpore fixo in fundo sublimatorij retineantur, & ita tantùm subtilior & purior pars sulphuris sublimetur; & vt ne sulphur tam facilè liquescat, & fluat. Nonnulli sulphur prius in lixiuio coquunt horis tribus vel quatuor, idque ter repetūt: post similiter ter in aqua coquunt: hinc sulphur siccant, & addito sale fuso & arena sublimant.

Aliqui flores sulphuris etiam per se & sine additamento sublimant.

E floribus sulphuris paratur *tinctura & balsamum sulphuris* cum spiritu terebinthinę &, vini, vt *ibid. cap.* 9. *pag.* 394. monstratum, & aliud, quod *ibid. c.* 34. *pag.* 1495. descriptum habetur. Ex iisdem floribus paratur etiam *lac sulphuris*, cuius descriptio habetur *loco allegato cap.* 19 *pag.* 1449.

Si verò sulphur accenditur in aëre humido, & fumus inde excitatus ac cum aëre humido sese vniens campana vitrea, quæ commodior est, sit vtrinque rostrata, excipitur, liquor inde colligitur, qui vulgò oleum sulphuris per campanām appellatur, cùm tamen nihil aliud sit, quàm vapor vitriolatus aëri humido vnitus & in liquorem concretus; vnde etiam omnes qualitates & vires habet, quas spiritus vitrioli. Potest idem etiam fieri per retortam, aut potius per Instrumentum fictile, sublimatorio simile, quod oblique in fornacem imponitur, vt vtrinque emineat, & quidem altera in parte habet canalem obliquè deorsum tendentem, per quem sulphur inijcitur, in altera parte ita comparatum est, vt recipiens adaptari possit, de quo loco alleg. *c.* 5. *p.* 1358. De sulphure & quæ inde parantur medicamentis peculiarem tractatum edidit Matth. Vnzerus, qui videatur.

Arsenicum calcinatur cum æqualibus partibus, vel etiam duplo nitri, vel sumuntur arsenici ℥x, & nitri ℥viii. atque vasi fictili induntur & carbonibus circumcirca suppositis in aëre libero postea accendūtur, & nemine præsente deflagrare permittuntur, ne quis venenatos halitus excipiat, isq; ignis horis 12. continuatur. Arsenicum postea in ferream vel cupream tabulam effunditur, & refrigerato tantundem nitri additur, iterumq; vt prius, calcinatur. Calcinatum teritur & in lapide in cellam ponitur, vt per deliquiū soluatur. Liquor cum arsenico in lapide residuo in cucurbitam inditur, & in arenam ponitur, & primò 12. horis lento igne, hinc fortiore, vt etiam cucurbita incandescat, destillatur. Liquorem destillatum *balsamum arsenici* appellant, qui ad cancrum, fistulas & similia vlcera maligna adhibetur.

Talci oleum. De talci etiam oleo multus apud Chymicos sermo est. Verum solum per se in liquorem non redigitur, sed vbi vel igne fortissimo, vel cum nitro calcinatur, atque acetum vel simile quid affunditur

sal ille volatilis, qui est in aceto, vnit cum calcinato talco; & postea liquescit. Aliud tamen monstrari non refragabor.

E gemmis. *E gemmis* hunc *magisteria* deinde *tinctura* appellatæ, vt *Smaragdi*, quæ *in Instit. lib. 5 p. 3. s. 3. c. 9. pag. 1392.* tradita est. Verum si vllus coloratus liquor fit è gemmis, solutio potius ea est gemmarum, quam extracta tinctura.

Atque hactenus proposita non ita obscura & intricata sunt, ac ea, de quibus dicendum restat. Quæ enim è mineralibus reliquis & metallis fieri possint, non ita planum, atque ab aliis alia & quidem varia tradūtur, & exstant hac de re integri libri. Vt de Libauio & Beguino, qui de his omnibus ferè scripserunt, nihil dicam, de calcantho seu vitriolo exstat tractatus Raimundi Minadereri; de sulphure & mercurio scripsit Vozerus, de antimonio Frater Basilius Valentinus; Alex. Suchtenius, Hamerus Poppius; de Anatomia metallorum Angelus Sala. Pauca tamen de quibusdam etiam hîc dicere liber.

E vitriolo. *E vitriolo* destillatione elicitur *phlegma* primum & *spiritus*; quod quomodo fieri debeat, *in Instit. loco allegato cap. 5 pag. 1345.* dictum. Paratur & *spiritus vitrioli* hoc modo ℞ ⊕ ℔ viij. destilla phlegma in cineribus. Postea ℞. ⊕ j. hoc modo calcinati partē quartam, affunde phlegma, & in calore solue, solutionem iterum destilla. Vitriolum in cucurbita serua, phlegma iterū parti quartæ vitrioli primò calcinati affunde, atque ita cum reliquis duabus partibus etiam procede. Vitriolum exiccatum inde retortæ, atque horarum duodecim spatio spiritus & oleum inde destillatur, quæ rectificentur.

In vitriolo verò non solum est spiritus ille vulgò notus, sed & alius *volatilis*, quod vel ex eo patet quod si vitriolum cum spiritu vini destilletur, illud, quod ex vitriolo cum spirito vini ascendit, tam volatile est, vt facile à spiritu vini separari non possit, sed per phiolam angustam & altam cum spiritu vini ascendat, & spiritui vini saporem quendam quasi terræ sigillatæ tribuat. Atque hic est ille spiritus, qui ad epilepsiam & apoplexiam valde commendatur. Feruot etiam nonnulli solo phlegmate vitrioli (illo primo & spirituoso procul dubio) epilepsiam & paralysin sanatam fuisse. Ideò ad mixturam simplicem dictam parandam non simplici spiritu vitrioli vtendum censeo, sed isto, qui cum spiritu vini è vitriolo destillatus & rectificatus, & quantum fieri potest à phlegmate separatus est.

In quos vlus etiam sequenti modo spiritus vitrioli parari potest. ℞ vitrioli q. v. calcinetur ad flauedinem: affundatur spiritus vini optimi q. s. vt pastæ instar fiat, & secundum artem destilletur, ac rectificetur.

Spiritus vbi extractus est, elicitur inde *sal vitrioli*, aqua scilicet calida capiti mortuo affusa. Quod cur pro sale habere non debeam, caussam nullam video.

E vitriolo calcinato, antequam spiritus destillando extractus sit, affusâ aquâ etiam *terra* quædam rubra extrahitur. Continet vitriolum etiam plerumq; in se aliquid cupri vel ferri, quod præcipitatione separatur, & à nonnullis pro sulphure habetur, cùm tamen *sulphur vitrioli* non sit. Idem caput mortuum si forti igne funditur, aliquid metalli præbet.

Spiritus vitrioli viridis. Quidam viride quid ex eo extrahere & spiritum vitrioli viridem parare conantur. Et scio expertus liquorem viridem ex eo elici posse, si vrina pueri addatur vitriolo, aliquandiu digerantur, & postea per retortam destillentur. Sed nihil aliud est ille spiritus, quàm liquor & sal vrinæ. quæ vitrioli crudi aliquam partem per salem vrinæ factam volatilem secum rapuit, quæ colorem illum liquori conciliat. De vitriolo videatur Ang. Sala *in anatomia vitrioli*.

Ex antimonio. *Antimonium* primò calcinari potest, quod quomodo fieri possit, loco alleg. *sect. 2. cap. 5. pag. 1274.* dictum. Calcinatum hoc modo antimonium *crocus metallorum* à colore appellatur, vt *ibid.* dictum. Eadem calx fit, dum *regulus antimonii* funditur atque *sulphur auratum*, vt *ibid. sect. 3. c. ibid. p. 1432* dictum, nominatur. Vbi monendum sulphur illud auratum non sulphur esse, sed saltem calcem subtilem antimonij, quæ etiam in antimonium iterum facilè reducitur.

Si antimonium semel per nitrum calcinatum bis terve iterum calcinetur, & toties, donec antimoniū album reddatur, appellatur *antimonium diaphoreticum seu fixum*, cuius præparatio habetur *ibid. c. 19. p. 1448.*

Ex antimonio etiam parantur flores, idque fit per sublimationem, vel ex crudo, vt ibidem *cap. 17. p. 1436.* dictū, vel ex vitro, vt ibidem monstratum.

Facilior autem est operatio, si antimoniū crudum in retortam cum canali indatur, & recipiens applicetur, atque cum fluit antimonium, folle per canalem aër infletur. Ita enim flores facilius in recipiens penetrant. Idem potest fieri, si sublimatio instituatur eo modo, qui in Institut. *loco allegat. pag. 1436.* propositus est. Si enim postquam antimonium per canalem iniectum est, folle aër infletur, facilius flores in altum eleuantur.

Fit & seu *lapis* seu *vitrum* ex antimonio. ℞ calcem ♉ cum sale tosto factam. Ablue salem aqua calida, solue in aqu. ⊙, filtra. aquam oitri destillando separata, & remanebit liquor crassus ex rubro nigricans. Hic liquor spiritu vini affuso præcipitatur in puluerem flauum, qui indatur phiolæ, & in arenam ponatur, atque intra horæ spatium in lapidem colore rubini & ponderosum coagulabitur, cuius gr. ij. vel iij. exhibetur. Nihil tamen aliud, quàm vitrum subtilius videtur.

Tincturam antimonij quidam ita parant. ℞ vitrioli, salis communis, calcis viuæ ana ℔ j. Salis armoniaci ℥ iiij. Inde cucurbitæ, affunde aceti vini ℔ iij. stent in digestione hor. 24. Hinc per retortam destillentur, instar aq. fortis. Huius liquoris ℞ ℔ j. rectificetur. Liquor clarus affundatur super ℔ j. vitri antimonij, digeratur, donec vitrum soluatur. Liquor in B. separetur, in fundo remanet massa nigra, quæ soluatur in cella super tabula vitrea in liquorem rubicundum. Liquor hic coaguletur in cineribus. Huic affunde spiritum vini, vt tinctura rubea extrahatur; spiritum vini tinctum separa, alium affunde, donec tota tinctura sit extracta, quam quidam auro potabili ferè æquiparant.

Paratur ex antimonio etiam *Regulus*: verùm is nihil aliud est, quàm substantia antimonij purior fixior, candidior, & magis resonans. Quâ ratione paretur in Instit. *l. 5. p. 4. sect. 3. c. 19. p. 1447.* monstratū. Si fiat cum Marte, appellatur regulus ♂ Stellatus.

Ex eodem etiam parari putatur *butyrum antimonii*, & ex hoc *mercurius vitæ*, *& bezoardicum minerale*, vt *ibid. cap. 18.* docui. Imo & *vitrum*, vt *cap. 19.* monstratum. Verùm etsi forsan in destillatione butyri dicti aliquid antimonij simul exstillare possit, tamen illud paucum est, maxima verò pars liquoris est è mercurio sublimato, vnde etiam, vbi per aquam præcipitatus fuerit, puluis is mercurij nomine meritò indigitatur, & quidem vitæ vulgò, cum nisi cautè exhibeatur, etiam mortem quibusdam conciliasse obseruatum sit.

Dum destillatur butyrum antimonij dictum, corpus quoddam cinnabaris colore in collo retortæ colligitur, quod etiam *Cinnabaris Antimonii* appellatur, vt *ibid. c. 17. p. 1439.* dictum. Verum mistum est ex antimonio & mercurio. Vt enim cinnabaris vulgaris paratur ex sulphure vulgari & mercurio simul sublimatis: ita dum pars antimonij mercuriique simul sublimatur, & in collo retortæ colligitur, seséque miscet,

miſcent,corpus iſtud,cinnabaris antimonij, dictum oritur.

Cinnabarim hanc dictam equidem nonulli pro ſulphure antimonij habent,ſed falsò,atque aliud me experientia docuit. Cum enim cinnabarim iſtam ſublimare vellem,nec ex voto res ſuccederet,cinnabaris illa in catillo fuſa ipſiſſimum antimonium mihi iterum exhibuit.

Tandem etiam ex antimonio fit *vitrum*, cuius parandi modus *ibid.cap.*18.*pag.*1444. traditus eſt.

Purgantia ex antimonio. Cæterum de medicamentis purgantibus ex antimonio præparatis notandum,ea omnia ſimul & vomitū mouere & per aluum purgare. Etſi enim plurimi,cum vomitoriam vim plerique abhorreant,valde laborarint,vt vim vomitoriam antimonio demerent, & id ita præpararent, vt ſaltem per aluum purgaret: tamen,vt rectè & ingenuè hic Crollius ſcribit,nondum licuit Pyrotechniæ beneficio id impetrare, neque illam præparationem apud vllum Chymicum reperire fuit;quamuis oſtentationis gratia multi de illa falsò glorientur. Si enim vis vomitum ciendi planè infringitur,vna etiam ferè vis per aluum purgandi adimitur. Et licet quidam fumo antimonio nun vomant;tamen id fit ſaltem vel ob tobur ventriculi,vel humorum euacuandorum diſpoſitionem. Etenim ſi idem poſtea aliis propinetur, vomitū excitat. Nam vt vomitum non moueat,tota vis euacuandi illi demenda eſt, quod fit in antimonio diaphoretico;ſi verò relinquitur, æquè per vomitum ac per aluum purgandi vim habet. Vt tamen ſolū per aluum purget, fieri etiam poteſt purgantiū admixtione,quæ faciunt, vt humor à medicamento motus potius per aluū euacuetur, quàm vomitu reiiciatur.

Diaphoreticum autem euadit antimonium ſi vim purgandi amittit,ſalium fixatiuorum additione. Id quod fit in antimonij diaphoretici præparatione, vbi antimonium aliquoties cum nitro funditur. Quamuis enim hic quis putare poſſit,id ideo fieri, quod aliquæ partes antimonij crudiores exhalent: tamen id ita ſe non habere, patet ex vitro, quod ex antimonio calcinato & igne vehementi fuſo paratur,& nihilominus vim vomitoriam & purgantem obtinet.Ideoque id fit,quia ſalibus fixatiuis illa ſeu volatilitas ſeu vis corpus nuſtrū vellicaudi tollitur. Licet enim ablutione maxima ex parte tollantur: tamen planè non tolluntur, ſed aliquid per minima ſeſe admiſcuit. Aut ſi quis ſtatuere velit,nihil nitri admixtum manere: tamen nitrum alium modum ſubſtantiæ antimonio inducit, & ex volatili fixum reddit. Hinc etiam etiam accidit,vt ſi cum parua quantitate antimonium calcinetur, vel non ſæpius calcinetur,vim partim diaphoreticā,partim vomitoriam & purgandi obtineat, ſcilicet partes aliquæ ſint fixæ, aliquæ volatiles. Tale fuit antimonium, cuius mentionem facit ciuis meus,D.Abraham Seilerus,*in epiſt.a Scholtz. collect. epiſt.*7. Paratur autem illud,ſi ♁ cum dimidia ſaltē parte nitriter calcinetur, nitrum aqua communi & tandem aqua roſat.abluatur. Exhibetur à gr.iij.ad plura Parauit inde etiam rotulas. ℞. ♁ *hoc modo præparati* ʒiiß ſacch. ℥j. Fiant rotulæ. Doſis rotula j.

Sulphur auratum. Idem etiam accidit in ſulphure aurato, quod, vt ſupra dictū,è ſcoria regnli antimonij in lixiuio è cineribus fagi & calce viua ſolnto & per acetū præcipitato paratur.Etſi enim à plurimis ſaltem ſudorem ciere putatur: tamen etiam ſæpe vomitum mouet & per aluum purgat Idque ideo, quia aliquæ partes quidem à ſale cinerum,fagi & calcis viuæ, vt & aceto,vim vomitoriam amiſerunt, in aliquibus verò ea adhuc reliqua eſt. Eadem ratio eſt mercurij, qui vel totus fixus & diaphoreticus redditur, vel ſi vis purgandi tota non demitur, ſimul etiam vim vomitum ciendi habet; etſi id non ſemper actu præſtet, val ob ventriculi robor,vel humoris naturam,vel purgantium admiſtionem.

De cauſſa autem & cur antimonium,mercurius & ſimilia medicamenta vim habeant, nunc vomitum mouendi & per aluum purgandi, nunc verò ſudores ciendi, vt quid mihi videtur, dicam, ſum in ea ſententia,(meliora tamen monſtranti non repugnaturus)antimonium, mercurium,& ſimilia talia inſignem vim habere totum corpus noſtrum penetrandi & peruadendi, & obuia quæcunque irritandi, agitandi, & ita naturam noſtram ad expulſionem ſtimulandi. Cùm autem natura contra talem ſibi aduerſam actionem partes corporis viuentis & humores vtiles tueri ſoleat, in vitioſos actionem ſuam præcipuè exſerunt,ſicut idem in externis corporis vlceribus,carne luxuriante,gangræna & ſimilibus præſtant.Si verò talia medicamenta ſint nimia fortia, aut humores vitioſi in corpore non reperiant,ipſam corporis noſtri ſubſtantiam aggrediuntur, quod à medicamentis vulgaribus non fit, vt propterea ij valdè errent, qui antimonialia & mercurialia talia purgantia medicamenta æquè tutò, ac mannam vel ſyrupum laxatiuum exhiberi poſſe exiſtimant. Credat id,qui volet. Experientia aliud docet. Habent autem talia vim purgandi, dum adhuc volatilia ſunt,ſeu ita comparata, vt naturam ſtatim ſtimulare & irritare poſſunt, ita vt ſtatim vel in ventriculo,vel inteſtinis natura ab iis moleſtiam ſibi creari, & à re ſibi aduerſa ſe moleſtari ſentiat. Tunc n. ea ſtatim inſurgit, & medicamentum id, atque vna opera humores vitioſos vel per vomitū vel per aluū eiicit, & ſi ſtimulus ille atque irritatio diu duret, non ſolùm humores in primis viis, ſed & toto corpore expellit. Hoc tamen non negamus, alia ex his aliis humoribus magis conuenire. Mercurius in lue venerea commodius exhibetur, intus & extra, quàm antimonium: contrà lepram antimonio curatam fuiſſe obſeruatum eſt:ſicut & in externis corporis affectibus nunc plumbum, nunc vitriolum, nunc mercurius rectius adhibetur,nec quæ ſimplicibus vlceribus conueniunt, etiam cancrum ſanant. Si verò eadem medicamenta ſalium fixatiuorum admiſtione ita parentur, vt ventriculum & inteſtina ſtatim non laceſſant, quod fit in antimon. diaphoretico,bezoardico minerali & ſimilibus, ſtatim quidem corpus totum penetrant,& humores vitioſos lenſim fundunt, verùm vis eorum à natura demum,vbi ad venas ad ambitum corporis perferuntur percipitur, atque ita natura ad expellendum inſurgit,ſudoremque concitat.Sunt quidem nonnulli in ea ſententia, talia habere aliquas partes venenatas & crudas ac noxias,alias verò ſummè vtiles. Verùm mercurius & talia ſunt corpora homogenea,& tota inſtar venenorum, ſi cruda & non rectè præparata exhibeantur, lædunt. Quod verò pòſt vtilia fiunt, id omne à præparatione habent. Et quidem præcipuè à ſalibus fixatiuis. Si quis tamen etiam ſolo calore & igne figi & mitiora reddi poſſe putat, cum eo non pugnabo. Calore tamen lento primùm, ac digeſtione, & hinc per gradus aucto id fieri poteſt. Nam quod ignis fortis in antimonio diaphoretico & bezoardico minerali parando vltimò adhibetur, id non fit,vt volatile fixum reddatur,ſed potius, vt ſi quid adhuc ſuperſit volatilis, vel de menſtruo, iſtud euaporet,& ſeparetur.

Qua de cauſſa etiam talia medicamenta diaphoretica vel debent eſſe ſummè fixa, hoc eſt, ita elaborata, vt in eodem gradu, qui ſalutaris eſt, perpetuò maneant,vel recens à perito artifice parata ſint. Nam ſi non ſint exactè talia, vetuſtate redeunt ad ingenium & priſtinam malitiam, fiuntque noxia, quæ prius ſalutaria erant. Plura videantur apud Angel. Salam,*de Anatom. antimonij.*

Metalla an in partes diversas resolui possint.

Iam ad Mercurium & Metalla accedimus, vbi mox illa quæstio occurrit, an in iis etiam *ἀδήλως* locum habeat, & an illa in partes heterogeneas & diuersas, vt plantæ & hactenus explicata, resolui possit. Equidem promittuntur talia multa, & quintæ essentiæ metallorum, *Sulph.* eorundem, tincturæ sales, & talia alia vendirantur, & qua ratione plumbum io tria principia dicta resolui possit, mõstrare conatus est. Quercetanus, *in defensione contra Anonymum c.* 16. Contra alij sunt in ea sententia, talia, quæ vulgò monstrantur à metallis separata & extracta, nihil aliud esse, quã vel ipsa menstrua soluentia, vel metalla cum menstruis coniuncta & per minima vnita. Et propterea principia Chymicorum in animalibus & vegetabilibus admittunt, atq; hæc in illa resolui posse concedunt: mineralia verò & metalla in principia hæc tria resolui posse negant. De quo si quod sentio, sine cuiusquam obtrectatione, & saluo cuiusque iudicio, quod cuique liberum relinquo, dicendum est, omninò verum esse puto, ea, quæ vulgo pro separatis & extractis è metallis essentiis, sulphure, tinctura & similibus mõstrantur, nihil aliud esse, quam vel sola menstrua soluentia, parum à corpore metalli alterata, & mutata, vel metalla menstruis mixta, quod ipsa reductio satis ostendit: cùm menstruo separato non id, quod promittitur, aut quod nomen præ se fert, relinquatur, sed ipsum metallum integrum. Sunt n. metalla ita compacta & exactè mixta, vt in diuersas partes arte facilè resolui non possint, inprimis illa perfectiora, aurum & argentum, vt & mercurius, qui vel totus auolat, vel totus manet. Interim tamen negandum non est, ea non constare ea diuersis partibus, & Chymicorũ principia in iis reperiri. Ipse certè sensus & experientia persuadet etiã doctissimis Viris, & in Chymia & in Philosophia Peripatetica versatissimis, vt id ingenuè fateantur. Inter quos, quod supra etiam feci, meritò nomino Virum eruditissimum, Cornel. Martini, Professorem quondam io Academia Iulia, qui, *in præfatione in libros de Mineralibus & Metallis Agricolæ*, ita scribit: *Sulphur deprehendi in omnibus metallis, excepto auro, vero est verius; sulphur, inquam, combustibile, quod flammam concipiat & odorem sulphuris vulgaris exhalet. Penè etiam hoc vicerant, ex metallo, ne quidem auro excepto, imò ex auro maximè elici argentum viuum currens, album, non secus atque illud, quod vulgo venit.* Et reuera sulphur omnibus inest. Etsi in perfectioribus difficilius deprehenditur. Cum enim metalla imperfectiora sint combustibilia, certè sulphur in iis & colore flammæ, qui in aliis alius est, & odore, qui alius est in ferro, alius in cupro deprehenditur. Imò io auro ipso soluto sulphur inflammabilitate in auro fulminante dicto deprehenditur, vt & in ferro fulminante. Sal etiam sapore satis se prodit. Et si antimonium in ista principia resolui potest, vt rectè monstrauit Angel. Sala, *in anatomia antimonii, sect.* 1. *cap.* 1. cur idem in ferro, cupro &c. fieri possit planè impossibile sit? Hoc tamen, vt dictum, verum etiam est, ita hæc arctè inter se cohærere, vt arte facilè perfectè separari non possint, neque ea, quæ pro iis vulgò vendicantur, talia reuera esse, vt postea in specie dicetur.

E Mercurio.

Iam Mercurium quod attinet, & quidem vsus eius medicos, vel totus fixus est, vel vim vomitum ciendi & purgandi habet. Verè tamen est *πολύμορφος* & *πολύμορφος*, & quod res vna eandem formam internam & naturam retinens externas varias suscipere possit, vel vnicus mercurius docet, qui in aquam & liquorem, cumque varium solui, sublimari, præcipitari, & in puluerem verti, figi, in flores argenteos quasi, in vitrum redigi, imò vt metalli naturam referat, coagulari & mutari, & infinitis ferè modis transformari potest, ita tamen, vt ad pristinam naturam facilè redeat. Et quidẽ semper vel totus auolat, vnde & serui fugitiui nomen à Chymicis accepit, vel totus manet, neque anatomia vlla hic locum habet, neque quicquam heterogeneum, quod quidem arte separari possit, in eo reperitur.

Mercurii coagulatio.

Vnum atque alterum saltem præmittam, quæ vsus medici non sunt, Mercurius facilè coagulatur, vt plumbum referat, si nimirum in plumbum liquefactum, dum incipit refrigerari, pistillo vel alia re fouea imprimitur, & mercurius viuus infunditur. Tum enim statim instar plumbi coquæ in plumbum coagulatur, quod procul dubio fit à spiritu figente seu coagulante plumbi. Verùm argentum viuum hoc modo nõ fit plumbum, vt aliqui existimant, sed manet argentum viuum. Neque etiam, vt plumbum, malleo ducitur.

Sequenti modo, eoque facili ita coagulatur, vt etiam malleo duci, & ignem semel atque iterum sustinere, atque ita aurum & argentum referre possit. ♃ *nimirum* ☿, *viridis æris, salis communis* ana ℥iiij. Misce & affusa aqua simplice coque in vase ferreo, coque satis densò, continuò agitãdo donec de spatula nõ amplius decidat, quod fit fere dimidiæ horæ spatio, præcauendo item ne aqua tegurgitet, quod affusa interdũ aqua frigida fieri potest. Postea aqua per inclinationem separa, & mercuriũ aqua pura laua tãdiu, donec aqua nõ amplius coloretur. Quo facto impone mercuriũ tabulæ vitreæ, & in vnum globulum compressum colloca in cellam, vt instar vitri coaguletur. Postea ♃. mercurium, adde tutiæ Alexandrinæ, & pulu. rad. curcumæ, & F. f. f. & in catillo clauso horis duabus in ignem circularem ponantur, ac postea fundantur, quæ massa aurum refert. Si argenti forma expetitur, aliquid argẽti addatur. Quod eo fine saltem affero, vt quid interdum arte fieri possit, videatur, etsi nullius vsus sit ista operatio.

Ad vsus autem Medicos parantur ex eo primo varia *præcipitata*, quorum descriptiones passim extãt, quarum aliquas etiam in Instit. *lib.* 5. *part.* 3. *sect.* 3. *c.* 18. proposui.

Mercurius præcipitatus.

Mercurius præcipitatus à quibusdam *Turbith* vocatur. Quamuis nonnulli inter præcipitatum & Turbith distinguant, & præcipitatum appellent Mercurij rubeum puluerem volatilem adhuc, turpethum verò fixum. De Præcipitatis & Turbith videatur Libauius *Apocalypses Hermetica part.* 1. *cap.* 3. & 4.

Huc pertinet & *mercurius vitæ* dictus, ex liquore illo, qui butyrum antimonij vel mercurij potius dicitur, paratus, cuius descriptionem in Instit. *l.* 5. *p. art.* 3. *sect.* 3. *c.* 18. *pag.* 1443. proposui. Etsi enim in Beguino, editione Barthij, *pag.* 20. doceatur mercurium vitæ nihil aliud esse, quàm regulum antimonij spiritu mercurij sublimati vitriolico dissolutum, tamen res aliter sese habet. Sit enim vt aliquid simul de regulo antimonij (paratur tamen etiam ex crudo) destillet: tamen maximã partem liquoris, qui destillat, ex mercurio sublimato constare puto: cum nihil mercurij, præter eum, qui viuificatur, & in recipiente colligitur, in retorta relinquatur, sed solum antimonium. Crollius mercurium vitæ florem butyri antimonij dixit, sed abusiuè. Neque enim flores dici subsidunt, sed adscendunt. Mercurij vitæ descriptiones variæ exstant apud Libau. *Apocalyps. Hermet. part.* 1. *p.* 151.

Ex eodem butyro antimonii etiam fit *bezoardicum minerale* dictum, quod Crollius, sed parum rectè, antimonium Diaphoreticum nominat; cuius parãdi modus antea nominatus, non solum hodie planus est, sed, vt mox dicetur, olim notus, vt non opus fuisset à Quercetano *Pharmacop. restitut. c.* 23. sub ænigmate proponi: quod tamen Libauius *Apocalyps. Hermet. part.* 1. *pag.* 258 259. explicauit. Quis verò autor huius medicamenti sit, dubium. Etsi enim recentioribus nonnullis eius inuentio tribuitur: tamen Hieronymo Rubeo iam non ignotum fuisse, ex eius *libro de destillatione sect.* 2. *cap.* 32. patet.

Deinde

Deinde è mercurio paratur *sublimatus vulgaris* passim notus. Postea etiam *mercurius dulcis* dictus, *in Instit.l.5.part.3.s.3.c.17.pag.*1438.descriptus. Species mercurij sublimati est etiam *arcanum corallinum*, cuius præparatio est in *Instit.loco modò citato.*

E mercurio fiunt etiam *flores argentei*, quos in *Instit.lib.3.sect.3.cap.17.pag.*1435 descripsimus.

Parantur & ex eo *aqua, liquores, olea & spiritus*, quale est *butyrum antimonii*, quod potius mercuriale dici debebat, & talia extant apud Vnzerum, *de mercurio, lib.2. cap.2. & 3.* quæ tamen omnia nihil aliud sunt, quam ipse mercurius cum menstruis mixtus, & seu in liquorem, quod salium proprium est, seu in spiritum cum iis quasi redactus.

Quæ verò, *c.num.* 4 ab Vnzero, vt & aliis, promittitur aqua mercurij, sine salium menstrui vllius additione, ea fit non aliter, ac oleum *sulph* per campanam dictum, aëre humido mercurio in vapores resoluto sese admiscente; sicut & eodem modo per retortam idem oleum sulphuris dictum parari potest. Aquas alias mercuriales descripsit Libauius, in *Apocalyps.Herm.pag.*169.

Pertinent huc & *præcipitata composita*, quæ si cum auro fiunt, auri vitæ nomine venient, de quo in *Inst. l.5.part.3.sect.3.cap.18.pag.*1451.

Referenda huc & *cinnabaris* factitia quæ fit ex ☿ *sulph.* simul sublimatis.

Plura de mercurio videantur apud Matth. Vnzerum, *in Anatomia mercurij*: etsi eo in tractatu non doceatur, quomodo mercurius in partes diuersas diuidi possit, sed solùm quomodo veriè variis rebus additis immutari, nihilominus integer manens, possit.

Antequam autē à mercurio discedamus, monendū, in mercuriis præcipitatis & sublimatis exhibendis cautos omninò medicos esse debere. Neque enim natura mercurij in iis præparationibus tollitur, sed saltem occultatur salium fixorū admistione, quæ vbi ad ingeniū redit, ægro maximè nocere potest. Et cum extra corpus salis ammoniaci admistione resuscitari possit mercurius, cur non idem fieri possit à salibus volatilibus in corpore? Neque sequitur; æger nihil damni sensit post eiusmodi medicamenti vsum, ergo nulla maligna aut venenosa qualitas ei attribuenda. Neque n. venena omnia statim, sed sæpe longo tempore nocent. Ideoque & hic quod primò (purgando scil.) profuit, postea nocere potest. Corporum etiam, quibus talia propinantur, non semper eadē ratio est. Nam sicut si ebrio, aut alij, qui cibis ventriculum repleuit, venenum propinetur, atque statim cū cibo & potu id euomat, nullum damnū id infert, quod ieiuno propinatum summè nocuisset: ita etiam fieri possit, vt tale medicamentum alicui exhibeatur, qui multis crudis & pituitosis humoribus repletus, aut temperato humido præditus, atque statim iterū euacuatus fuerit, idque, sine damno: tamen nō sequitur, quod cuilibet corpori sine damno exhiberi possit.

An mercurius sit venenatus. Quapropter hic non prætereunda videtur quæstio, an ☿ per se sit venenatus ac deleteriæ qualitatis particeps. Prolixè hanc quæstionem tractat Matth. Vnzerus, *de anat.Spagyr.mercurii.l.1.c.16.* In quo etiamsi mercurium ab omni venositate absoluere conatur: contraria tamen mihi sententia verior videtur eorū, qui ☿ium sua natura venenositatis non expertē putant. Inter quos iam olim fuit Dioscorides, qui *l.5. c.64.* vt & *l.6.c.28.* eum inter venena retulit & *δύναμιν φθαρτικὴν* habere scribit, ac Galenus, qui *l.5.de simp.med.fac.c.17.* tota substantia esse inimicum naturæ humanæ testatur. Idem sentit Ægineta, *lib. 5. c. 6.* Aetius, *tetrab.ser. 2.c.4.* Idem Antiqui alij & Recentiores plerique statuerunt. Et collegit ipse Vnzerus, *loco allegato* autorum hac de re sententias, Cardani, *lib. 2. de venenis cap.2.* Ferdinand. Ponzettæ. *l.2.de ven.c.21.* Cōciliatoris, *tract.de ven.c.7* Fernel. *l. 2.de abdit & lue venerea c.7.* P Palmarij, *de morb.cōtag.* & aliorum plurimorum, quorum testimonia breuitatis studio congerere non libet, cùm *alleg. loc.* apud Vnzerum videri possint; qui etiā historiis euincunt, mercurium aliorum venenorū more, stuporem, cōuulsiones, tremorē, lethargū, tormina & cruciatus ventris, lipothymias, paralysin, oris & faucium exulcerationes, & alia horrenda symptomata, imò sæpe mortem induxisse Et videtur ista nocendi vis satis in sublimato qui ʒß pondere animale necare potest.

Neque est, vt quis summam illam nocendi vim in spiritus salinos & sales admixtos referat. Etenim tantillum id sæpè est, quod admixtum est, vt ei tanta nocendi vis attribui non possit. Neque si maiori quantitate admiscerentur sal communis vel vitrioli spiritus, tantam nocendi vim haberent.

Neque, quæ pro sua sententia affert Vnzerus, satis firma sunt. Primò enim quod affert, ideo nō esse venenum, quòd non primariò, quod venenorū propriè dictorum proprium sit, cor petat, illique aduersetur, ad id responden, etsi omne venenum tandem calorē natiuum in corde extinguere possit: tamen sunt etiā venena, quæ aliis membris sunt primo aduersa, Narcotica cerebro aduersa, alia pulmonibus, alia vesicæ. Dantur deinde venena septica, quę non statim occidunt, sed si occidunt, longo post tempore; quam assumta fuē e, mortem inferunt paulatim ad cor vsque factâ sucessione, vt Galenus, *3. de simpl.med. facult.c. 23.* docet, inter quæ & mercurius meritò refertur.

Nam etsi, quod secundò obiicitur, à multis obseruatum, cuius rei exempla *ibid.* recenset Vnzerus, argentum viuum sine noxa haustum fuisse: tamen ad id facilis responsio Etenim vel de viuo, vel de eo Chymicè præparato hoc dicitur. Si de viuo, res plana est. Nam cùm argētum viuum sibi cohæreat, mobile sit, & ideo statim per aluum excernatur, hoc modo non nocet; sicut nec globus plumbeus vel ferrum deglutitum, si mox iterum excernatur, damnum corpori infert. Atsi in minima resoluatur & ita paretur, vt corpori adhærere possit, summè nocere potest, vt & plumbum, si in corpore resoluatur, grauissimorū malorum autor esse potest, cuius rei historia est apud Fernel. Si verò de præparato sermo sit, adhibetur is, vel ad vsus externos, vel internos vt purgans, vel vt diaphoreticū. Si ad vsus externos, eius vis corrodēdi manifesta est Si vt purgans, non semper sine damno exhibetur. Etsi licet ob caussas ante dictas interdū exhibeatur sine noxa, non tamen omnibus. Et vbi exhibetur, certo tamen modo prius elaboratus exhibetur & nimia eius violentia, quæ cum volatilitate cōiuncta est, aliquomodo figitur. Quod verò purgat, facit hoc partim naturam irritando, partim humores vitiosos in corpore resoluendo & fundendo. Vt enim extra applicatus, vt & alia huius generis, magis carnem emortuam colliquat, quam sanam, (quia natura semper viuas partes à salium iniuria magis tuetur, quàm corruptas, vel vitiosos humores (ita etiā assumtus totum corpus peruadit, & humores vitiosos fundit, qui fusi & agitati naturam stimulant, & ad excretionem irritant, quæ stimulata vnà medicamentum cum humore eiicit. Si verò humores tales in corpore non adsint, aut medicamentum nimiā copiā vel non rectè præparatum sumatur, ipsos etiam bonos humores, imò partes corporis sanas corrumpit, & hominem in vitæ periculum coniicit, vt exempla passim nota sunt. Vbi verò fixus est mercurius, fit diaphoreticus, & minus vehemens est, ea de caussa, quæ supra in antimonio est proposita. Etenim non ita statim, vt pote fixus, vires suas in ventriculo & intestinis exserit, sed in penitiora corporis penetrans ibi demum humores fundit, quos natura irritata per sudores expellit.

Quod verò Mercurio cùm purgante, sū diapho-

terico, vt & antimonio, ij sæpè morbi curantur, qui aliis frustià tentati fuerunt remediis, ideo accidir, quia talia medicamenta penitius se in ipsas corporis partes insinuant, easque penetrant, & humores, quos ipsa patrium substantia imbibit, quique domestici quasi facti sunt, fundunt. Sicut & extra videmus in vlceribus prauis profundius penetrare, & corrupta tollere, quæ mitiora tollere non potuerunt.

Tertiò quod dicit, si argentum viuum esset venenum, etiam metalla, vt ferrum, quæ ex eo constant, æquè noxia essent, quod tamen non accidit, cùm ex chalybe multa vtilia medicamenta præparentur. Verùm sit sanè, concedamus, de quo iam non disputo, talem mercurium esse in chalybe: tamen aliorum admistione temperatur. At si ferrum resoluatur & sese mercurius exserat, æquè nocere potest, vt modò de mercurio plumbi dictum.

Ideòque quod de antimonio dictum, omninò etiam de mercurio verum est, eos frustra laborare, qui mercurium purgantem præparare volunt, & vim illi vomitoriam demere; imò nonnullos sine ratione gloriari, se mercurium ita præparare posse, vt dupla aut tripla dosi, & instar sacchari sine noxa vsurpari possit. Nihil enim aliud agunt, quam vt vires illas, quas tamen experiunt, præparatione sua saltem sopiant & abscondant; cum tamen satius fuisset, in dosi parua conueniente modo & cum corrigentibus conuenientibus talia exhibere, quam dosin frustià augere.

Mercurius metallorum. Cùm iam ad reliqua metalla accedendum sit, prætermitti non potest quæstio, etsi ad vsum medicum inutilis, an *metalla* reliqua *in mercurium viuum* & currentem redigi possint. Vbi quæ vtramque partem ex Physicis & Metaphysicis disputari possint, imò disputentur, non ignoro: neque etiam iam disputo, an mercurius ille viuus sit proxima metallorum materia. Hoc verò quæritur, an metalla talis corporis formam, qualis est mercurius vulgaris, currentem scilicet & mobilem assumere possint. Vbi sine cuiusque obtrectatione respondeo, cum Aristotele & I. C. Scaligero. Vbi de re constet, non disputandum esse rationibus contra experientiam, sed rei rationes potius quærendas esse: & cum Galeno, *6 de loc. aff. cap.* 7. Longè præstantius esse ea, quæ fiunt, quomodo fiant quærere, quàm quod fiant, negare. Posse verò metalla talem mercurij currentis formam suscipere, tot doctorum virorum, qui oculati huius rei testes sunt, scriptis proditum, processibúsque monstratum, & qui volet, id experiri poterit. Et quamuis aquæ quædam resuscitatiuæ dictæ etiam ex mercurio constent; tamen processus illi ideo Sophistici non sunt. Modo enim multò plus mercurij ex metallo aliquo exhibeant, quàm in ipsis est mercurij, satis est: quod & de aliis modis dicendum in quibus mercurius seu viuus seu sublimatus adhibetur, Multò plus tamen dixi mercurij. Nam si parum pondere augeatur, aliquid metalli mercurio permisceri potuit, quod tamen à suâ naturâ immutatum non est. Sunt tamen & alij modi, quibus sine omni mercurij seu viui seu sublimati additione metalla in mercurium viuum redigi possunt. An verò mercurius iste in corporis pristini naturam reduci possit, iam alia quæstio est. Nequeque enim de hoc quæritur, An metalla tùm suam naturam planè amittant, sed de eo, an talem formam, qualis est mercurij vulgaris, suscipere possint. Etsi enim prius illud negetur: (de quo iam non disputo) tamen hoc propterea negandum non est. Et si mercurius vulgaris tot formas externas recipere, & vt metallum etiam, vt supra dictum, coagulari potest, cur impossibile sit, ex metallo viuificari posse? Quâ de caussa etiam consideratione dignum est, an mercurius vulgaris omnis eiusdem planè naturæ sit, an verò hic cum hoc metallo, alius cum alio maiorem cognationem habeat.

Sed ad ipsas metallorum, quæ vsus etiam medici sunt, præparationes accedamus. Sunt metalla alia fixa, alia non fixa; & fixum quidem verè vnum est aurum, cui vni, quamuis diu in igne fusorio seruetur, nihil deperit: reliqua omnia ab igne aliquid patiuntur. Quia tamen argentum reliquis fixius est, auro etiam vt fixum accensetur. A reliquis verò non fixis, vt plumbo, stanno, ferro, cupro, etsi aliquid secerni possit, magnæ tamen id operæ est, vt seorsim excipiatur: quæ verò vulgo venditantur, magisteria sunt, vt appellant; seu in forma liquidâ, seu in siccâ. De metallorum autem calcinatione per ignem & menstruum dictum in Instit. *lib. 5. part. 3. sect. 2. cap. 5. & 6.*

E plumbo fit vulgò *Saccharum Saturni* dictum, cuius descriptio *ibid. cap* 15. *pag.* 1730. habetur. Saccharum hoc, si retortæ indatur, & destillatio instituatur, liquor inde elicitur, qui vulgo *oleum Saturni* appellatur. De quo liquore magna inter recentiores controuersia est. Aliqui enim ei *spiritum* quendam mercurialem & æthereum, & quidem ex ipso plumbo inesse, & inde lento igne separari posse docent. Alij verò liquorem illum esse spiritum aceti dicunt, in quo plumbum solutum fuit, hoc modo alteratum & ardentem iterum factum. Vbi equidem malo ἐπέχειν quàm aliquid temerè asserere. Si tamen aliquid dicendum est, non absurdum videtur, spiritum aceti acidum postliminio redire, atque iterum ardentem fieri posse. Cum enim spiritus aceti ex spiritu viui digestione fiat, vt de scorbuto *cap.* 3. *num.* 11. dictum, cur non iterum spiritus vini fieri posset? *E plumbo.*

E stanno fiunt *crystalli* & oleum seu liquor, vt in Instit. *lib* 5. *part.* 3. *sect.* 3. *cap.* 15. *pag.* 1430. dictum. *E stanno.*

Cæterùm è *chalybe* in vsum parantur medicamenta dum vel aliquid, partes scilicet volatiles & sulphureæ, tollitur, quod commodissimè fit igne reuerberij, vel saltem is soluitur. Priore modo ♂ calcinatur, etsi & alio modo id fieri possit, & sine substantiæ minore deperditione, dum frusto chalybis summè ignito affricatur magdaleon sulphuris. Ita enim instar ceræ liquescit chalybs; qui si in aquam frigidam subiectam decidat, facilè friabilis redditur. *E chalybe.*

Croci ♂ varia genera *ibid. cap.* 16. *pag.* 1432. descripta. Paratur ille etiam è vitriolo martis in tigillo calcinato ad rubedinem.

Tinctura, quæ tamen nihil aliud sunt, quàm ♂ ad minima resolutus cum menstruo mistus. Paraodi verò tincturam martis ratio tradita est ibidem *c.* 9. *pag.* 1394. Commoda est & hæc tinctura, ℞ Martis salis ammoniaci partes æquales, Misce. Adde pauxillum olei oliuarum; vt fiat instar pastæ. Ponatur in locum calidum per dies 14. vel donec ♂ colorem rubigineum contrahat. Postea ponatur in cineres, vt oleum & maxima pars salis ammoniaci destillando separetur. Non tamen sal ammoniacus totus separandus est. Hoc modo enim Mars vel in aquâ communi solui potest. Hinc aqua iterum & cum sale ammon. separari, & tinctura spiritu vini extrahi potest; quæ planè coloris crocei est. Vide etiam Crollium, *pag.* 252.

Fit quoque *vitriolum ex* ♂, si in aqua & spiritu vitrioli soluatur. Ita enim postea in vitriolum coagulatur. Alium etiam modum habet Crollius, *p.* 219. Alij limaturam ♂ soluunt in oleo vitrioli. Hinc affundunt duplum phlegmatis vitrioli, stent hor. tribus, postea filtrentur, quod si non succedat, plus phlegmatis affundunt. Quo facto phlegmatis tertiam partem in B. separant, reliquum in cellam ponunt, & vitriolum coagulatur.

E cupro

Ex Venere. E cupro fit vitriolum, quod vulgo *Veneris vitriolum* nominatur, cuius faciendi ratio ab eodem traditur.

Etsi verò sunt hodiè Empeirici quidam, qui multa e cupro medicamenta vsurpant: tamen rectè mihi scripsisse videtur Ang. Sala, *aphor. Chymiat. sect.* 2. *aphor.* 37. Cuprum quocunque etiam modo præparatum intrò sumere religio sit. Etsi enim empeirici illi curationes recensent: malorum tamen vel meminisse, vel etiam non ignorare debebant, quæ ægris attulerint, plurima.

Ex argento. Ex argento *tinctura* vt fiat, monstrat um in Inst. *lib.* 5. *part.* 3. *sect.* 3. *c.* 9. *pag.* 1394. Dn. Doct. Harmanno hæc adscribitur. ℞. Salis *tartar* optè purificati part. ij. Terræ sigill. alb. part. j. Puluerisentur in porphyrio tenuissimè, postea in crucibulo forti superius operculato gradibus ignis ab initio obseruatis in furno anemio ita statuantur, vt tandem igne vehementiori ad fluxum q. vsque per hor. 24. maneant (propter terram sigillatam non fluit materia, sed quasi fluere videtur) vbi omnia refrixerunt, sal *tartar* reperietur in crucibulo instar vitri viridis, quem tenuiter reduc in puluerem. Huius ℞. partem vnam, calcis ☽ finæ per Aq. fort. solutæ, & communiter per ♀ præcipitatæ, ac diligenter postea ab omni acrimonia edulcoratæ partes duas. Hæc curiosè terendo inuicem denuò in pyxide, vel tigillo cæmentatorio perlutato pone in arenam & subministra ignem è primis gradibus lentum, postmodum etiam fortiorem subtus & supra, vt vasculum candeat, cæmentetur materia per 12. hor. ita tamen, ne fluat (si fortè fluxerit, laborem denuò repete) Refrigeratis vasis exime totum illud & subtiliter tere, ac in cucurbita lati fundi, affuso sp. vini opt. extrahe rubedinem (rubedo non à ☽, quæ tantum cæruleum, vel viridem colorem continet, sed à *tartar.*) per dies 6. 7. vel 8. Decantato hoc tincto spiritu vini alium affunde, & in digestione, vt antea, repetitis vicibus rubedinem vel flauedinem extrahe. Extractiones omnes serua; Luna verò post extractam rubedinem in cucurbita apparebit cærulea aliquâtum. Hanc igitur paulatim exicca, & in marmore terendo in puluerem reduc, & diligenter serua. Extractiones verò rubeas collectas destilla in balneo & prodibit spiritus vini. Rubedo verò tota manebit in fundo instar sanguinis. Hanc cum ☽ illa cærulea reseruata tere minutissimè, & cum iis iunge, vel misce duplum silicum calcinatorum (quod fit, si igniti aliquoties in aqua extinguantur) diligenter misce, & ex sublimatorio fictili (cucurbita humili) ad sublimandum pone in arenam, obseruatis gradibus ignis, tandem vehementiori, & adscendit, seu eleuatur Luna tota cærulea instar Sapphiri, remanente in fundo corpore crasso & nigro. Hanc nigram materiam diligenter exemtam tere in marmore, & calida aqua aliquoties elue, postea igne calcina (scilicet in ferreo vase) vt abeat in calcem leuissimam, vt in ♂, semper mouendo spatula. Ex hac calce cum destillato antea à rubedine spiritu vini, ad supereminentiam 3. vel 4 digitorum superfundendo extrahe sal, digerendo scilicet per tres vel quatuor dies in balneo, vase optimè clauso, lactescente aliquantulum spiritu vini. Hunc spiritum vini aufer à fecibus & perge calcinando & extrahendo donec nil amplius salis prodierit, nec lactescat spiritus vini. Extractiones omnes collige, & spiritum vini inde euoca destillando in B. M. donec circiter quarta duntaxat pars totius in fundo relicta fuerit: pone in locum frigidum humidum, & ⊖ Lunæ translucens instar crystalli concrescet. Spiritú vini reliquum, collecto priore sale, denuò ad quartam vsque partem destilla, & sic perge, donec omne sal collegeris. Salia collecta omnia diligenter exicca & serua. ℞. Lunæ cæruleæ antea sublimatæ vel eleuatæ part ij. salis iam collecti p. j. Tere in marmore inuicem & in retortula per arenam destilla in oleum vel liquorem cæruleum Lunarem aliquantulum viridescentem, quem collectum diligenter serua. Eius dosis est à gutt. ij. ad iiij.

Ex auro. Tandem de *auro potabili* variæ habentur disputationes, quas meas hîc non facio. Videantur, quæ ea de re tradidi in Instit. *loco supra allegato pag.* 1393. Interim sum in ea sententia, quæ passim venditantur Auri potabilis nomine, esse saltem magisteria dicta, seu aurum in minimas & subtilissimas partes solutum, & cum menstruo mixtum. Et quidem varia menstrua passim circumferuntur, quorum tamen vis soluendi omnis in sale consistit, aurumque eò tandem redigendum est, vt in spiritu vini vel quouis liquore solui possit. Ad quem finem variis mediis & menstruis perueniri potest. Et forsan nihil refert, quo menstruo illud primùm soluatur: etsi enim sic fortius: tamen reuerberatione iterum separari potest; nihilominus relinquitur calx subtilior, quæ postea in spiritu salis, eoque separato iterum vt iam subtilior redditus, in spiritu vini soluatur. Atque hoc modo & menstruorum mutatione etiam aurum potabile reddi potest ad modum tincturæ Martis suprà propositæ: sed calci auri per amalgama factæ salis armoniaci duplum vel triplum addi debet. Neque illud sufficiens argumentum est, auri essentiam esse extractam, aurumque esse redditum irreducibile, si per retortam destillari potest. Nam etiam fixa, volatilium salium additione, volatilia reddi possunt, vt tamen suam essentiam retineant.

Hinc ad eundem finem variis modis perueniri posse puto. Alij enim auro soluto affundunt menstruum, ex vna parte spiritus salis, & quatuor partibus nitri. Aurum solutum Mercurij parte æquali præcipitant. Illud abluunt, cum floribus *sulph.* aliquoties reuerberant, vt fiat rarum instar lanæ. Hinc affundunt menstruum ex spiritu vini part. ij. & salis parte vna, aliquoties simul destillatis.

Alij, qui modus Fr. Ant. Angli à nonnullis esse perhibetur, soluunt ⊙ foliatum in aq. Regis, quæ primò facta è parte vna nitri & partibus duabus vitrioli, & postea iterum, addita quarta parte salis armoniaci, destillata. Solutum oleo tartari præcipitant. Huic calci spiritus salis affundunt tantum, donec non amplius ebulliat. Hinc calci auri dimidiam partem flor. *sulph.* addunt, & in igne circulari reuerberant, idque quater repetunt, donec aurum spongiosum & rarum fiat. Calci huic auri affundunt menstruum è sale vrinæ è parte eius volatili & fixo facto & spiritu vini bene digestione vnitis. Menstruum separant: liquorem rubicundum remanentem in arena vel cineribus per retortam destillant.

Quia tamen Fr. Antonius aquas fortes reiicit, vt venenatas, alij hoc modo ab Antonio aurū calcinari statuunt. Recipit auri quantum libet, addit salem communem seu esculentum, & hæc duo in igne reuerberij collocat, adhibito eo ignis gradu, ne aurum fundatur, sed vt spiritus salis acres saltem corpora auri penetrent, & ad minima soluant, ac spongiæ instar rarum faciant. Calcem hanc postea à sale abluit & exiccat. Sed & hîc quæstio est, an nihil de spiritibus salinis auro cohæreat, & an sine corrosiuo facta sit calcinatio. Auro hoc modo calcinato affundit suam aquam cœlicam Raymundinam dictam, quæ procul dubio nihil est, quàm spiritus vini sale proprio fortior redditus. In qua solutione sal volatilis, qui est in menstruo, auro se vnit, & facit, vt non solùm in liquore, quod salium est, dissolui, sed & in altum eleuari possit. Interim auri natura & substantia manet integra. Qui verò aurum potabile promittunt, quod sua rei alienæ additione liquidita-

tem habeat, is hoc probandum, quòd cùm in calcinatione tùm in ſolutione nihil adhibuerint, in quo ſalis aliquid inſit. Siue enim aquas fortes, ſiue ſalem communem, ſiue ſpiritum eius, ſiue etiam ſpiritum vini & ſalem vrinæ adhibuerint, ſal volatilis ſali fixo, qui in auro eſt, adhæreſcit, & cum eo per minima vnitur Salis verò cùm ſit in humido liqueſcere, aurum etiam cum ſale ſibi vnito in humido liqueſcit. De qua re, ne hîc actum agam, videatur Angel Sala *in Chryſologia.*

Alii recipiunt vitriol. Vngaricum bene purgatum, atque inde ſpiritum & oleum deſtillant. E capite verò mortuo ſalem aqua deſtillata eliciunt. Salis parti vni ſpiritus & olei deſtillati partes duas in retorta affundunt, & in B. octo diebus digerunt. Hinc igne patenti deſtillant. Capiti mortuo, ſeu ei, quod poſt deſtillationem hanc relinquitur, ſpiritum deſtillatum iterum affundunt, per biduum digerunt, iterumque deſtillant, idque ſexies repetunt, vltimò rectificant. Hinc ♃. partem vnam auri foliati, & partes quatuor huius menſtrui, digerunt per menſem. Si aurum ſit prius præparatum, breuiore tempore ſit ſolutio. Tandem ♃ mercurium ex oleo vitrioli (ita vt parti j. mercurij, partes ij. ol. vitrioli affundantur) quartæ deſtillati partes iij. ſolutionis auri prioris part j. Digerantur in phiola Hermeticè clauſa in athanore, gradu caloris qui haberi poteſt, leniſſimo ſeu igne lampadis per menſem & corpus nigrum euadit; calor menſe ſecundo & tertio augeatur paulum, & corpus album redditur; menſe quarto & ſexto purpureum euadit. Tandem adhibeatur quartus gradus, & redditur corpus rubrũ. Hic calor continuetur adhuc quatuor menſibus, donec materia in corpus rubrum Medicinæ vtiliſſimum conuertatur.

Si quis v. eſt, qui, ſine vllo ſale, vel mercurio, vel liquore ex eo, aut alio corpore metallico huic cognato, ob materiæ ſimilitudinem, & omnino menſtruo, quod vniuerſale appellant, aurum ſolui, & in vtile medicamentum verti poſſe putat, cum eo equidem non pugno; modò res promiſſis reſpondeat, neque ei ſuam peritiam hac in re inuideo Eius tamen fuerit, commodum, quod è tali medicamento in plurimos redundare poſſet, tot ægris non inuidere & ſi artificium alios celare velit, publica tamen in medendo ſpecimina edere.

De reliquis vero præparationibus, quæ vulgò habentur plurimæ, ita ſentio, pluribus modis ad eundem finem perueniri poſſe, atque in omnibus agi, vt corpus auri, quod eſt denſum & ſummè compactum, in ſubtiliſſimas partes & minutiſſimas atomos reſoluatur, vt ita facilius in corpore vires ſuas exſerere poſſit. Ideoque etſi alij aliis menſtruis vtuntur: omnibus tamen id agitur, vt in ſubtiliſſimam calcem corpus auri redigatur, ita vt tandem in ſpiritu vini, vel etiam quouis liquore ſolui poſſit. Itaque menſtrua primò fortiora & magis corroſiua, hinc mitiora adhibentur. Et ſi quod menſtruum naturæ inimicum videtur, id ablutione vel igne ſeparandum. Aurum tamen tum non per ſe in liquorem reſoluitur, ſed ob ſalem è menſtruo admixtum.

Antequam verò hiſce de auro finem imponam, Primò hoc addendum, me in præfatione editionis primæ mentionem feciſſe Gallinæ aureæ & argenteæ Philoſophicæ. Ediderat enim eo anno Prognoſticum Aſtrologicum D. Franciſcus VVendlerus, Medicus Gorlicenſis, in quo inter alia hæc habet: *Hoc loco tacere non poſſum, quin mentionem faciam, qua ratione gallina foliis auri & argenti cum ſagina reliqua cibanda ſit; & quam mira meis oculis viderim, referam. Cum ☉ ſignum ♋ ingreditur, quod 22. Iunii eueniet, gallinam aliquam, quam fieri poteſt, optimè ſagina. Saginæ folia argenti inſperge: quorum quò plura cum cibo ingerit gallina, eò melius ſeſe res habet. Primis quidem quatuor diebus argentum cum excrementis per aluum reiicitur; quinto vero vel ſexto die aſſueſcit ventriculus argento, idque atterit & immutat in ſuam quintam eſſentiam melius, quam Chymicus aliquis. Si menſem vnum ita gallinam nutriueris ac ſaginaueris, mactare eam licet, & mira videbis. Quæ domi mea ſaginata & mactata eſt, candida fuit, inſtar argenti: intus viriditas tanta apparuit, qualem nec Chymicus arte ex argento parare poſſit. In maſſa illa, quæ oua continet, innumera fere oua magna & parua apparuerunt, quaſi ab artifice aliquo ex argento formata eſſent. Poſtea, quando ☉ in ♌ ingreditur, quod accidit 13. Iulii, alia gallina eodem modo nutriatur auri foliis. Hoc modo meo ſuaſu, nutrita & ſaginata eſt gallina à ſenatore quodam hic primario & lautioris fortunæ, qui cum vxore, Dei beneficio, adhuc in viuis eſt. Comederat illa gallina quatuor circiter volumina (4. Buch'ein) auri malleando in folia ducti. Vbi mactata fuit, mirum, quàm pulcra & pura intus fuerit. In pectore verò tres lineas purè aureas habuit, quaſi ab artifice aliquo ductæ fuiſſent.* Hæc D. Franc. VVendlerus. Quæ tum lectorem celare nolui. De quo vt aliquid amplius addam, feci eo ipſo anno, modo & tempore, quod præſcripſit, periculum, ſed nihil tale in Gallina, quale ille deſcribit, reperire potui. Ideoque ipſum ea de re ſemel atque iterum literis compellaui: etſi verò idem factum affirmaret: tamen cùm omnino nihil titubare mihi videretur, idem in auro experiri non libuit. Neque tamen id planè negare volo, ſed cuilibet hac in re periculum facere liberum relinquo. Etſi enim in argento non ſucceſſerit, forſan in auro ſuccedere poteſt. Sunt enim mirabiles rerum ſympathiæ Et memini Plinium, *lib. 29. nat. hiſtor. cap. 4.* ſcribere: *ſi auro liquefacto gallinarum membra miſceantur conſumunt id in ſe. Ita hoc venenum auri eſt.* Quò facit & id, quod Zacharias à Puteo, *in claui Medica ſtagyrica & chirurgica* habet: *Dum Patauii,* inquit, *ſtudiis operam darem, accidit, quod gallina quadam domeſtica menſam adſcendit, ſuper quam muliebria ornamenta reponebantur, & inter alia pretioſa quadam margarita (quæ pendebat annexa cuidam inauri induſtrioſè ab artifice conſtructa & quibuſdam aureis cucullis circumcirca obducta) quam margaritam vna cum inauri gallina deglutiuit, & deinde quatuor aut quinque horis tranſactis prædicta inauris iactura detecta, ancilla quadam id feciſſe gallinam penſitanti, quoniam ſuperioribus diebus eãdem gallinam quandam Italis Gozeta dictam deglutiuiſſe animaduertit. Itaque gallina illa interfecta, ſtatimque ei ventriculo remoto ac inciſo vnà cum margarita inaurem, nondum in ventriculi cauitatem traiectam, ſed in eiuſdem orificio contentam, calidiſſimam tactuique cera aut paſta inſtar cedentem inuenimus, & ipſius ornamenta penè ab eiuſdem calore conſumpta erant, quæ inauris breui temporis curriculo deinde cum refrigerationem ſuſceperit, ac caliditatem contractam dimiſerit, dura euaſit, ſicuti prius reperiebatur, omni eius forma & venuſtate orbata; ac demum cum altera inauri ponderata, tertiam partem eiuſdem ponderis penè amiſerat, quòd cùm viſum & à nobis obſeruatum fuerit, illud pro comperto affirmare poſſumus, & increduli hoc negantes periculum faciant, & nos veridicos inueniant.* Hæc ille. Ac proinde experientia, optima in Phyſicis rerum Magiſtra, portò conſulenda erit.

Deinde de viribus auri in Medicina vt aliquid *De viribus auri.*
addamus, Ego primùm equidem omnia illa, quæ cùm antiqui, cùm recẽtiores de auri in Medicina vſu ſcripſerunt, in dubium reuocare nolo, neque tamen etiã hîc congerere. Collegit ea Franci. Anton. *in tractatu ſuo de auro potabili,* tum etiam ſuas experientias addidit. Aurum autem duobus modis exhiberi poteſt, vel integrum, aut in folia redactum, & alias nihil immutatum, vel arte Chymica reſolutum. Priorem

modum

modum quod attinet, hoc modo aurum exhibitum planè improbant non solùm Chymici plerique, sed & Galenici nonnulli, qui auri in Medicina vsum nullum esse existimant, & vnico ferè id probare conantur (nam quæ de incrostatione & inauratione ventriculi & intestinorum, & ita coctionis impedimento obiicit Paracelsus, nullius momenti sunt) quod aurũ nimis cópactum & durum sit, & cui etiã extremo calore & igne fortissimo adhibito nihil depereat, & proinde à calore nostro vinci & in actum deduci non possit, sed integrum rursum per aluum excernatur, atq; ita sumtus saltẽ inutiliter profundatur, ad ægrum verò nihil commodi & vtilitatis inde redundet. Verùm ratio ista mihi satis firma non videtur Etenim actiones illæ occultæ, & quæ magneticæ dicuntur, in integris sese exserunt, & à forma totius fluunt, atque ea destructa vel etiam corpore corrupto & immutato euanescunt. Magnes integer ferrum trahit; quod oleum, si à Chymico an id resoluatur, non præstabit. Talia multa in Medicina occurrunt Lapis lazuli saltem puluerisatus purgat; Antimonium & alia metallica, etiam Chymicè non præparata, quæ à calore nostro nullo modo vinci, quorumque compages ab eodem solui non potest, nihilominus occulto modo in corpus nostrum agũt, idque variè afficiunt, vt ipsa experientia docet.

Ideoque si horum tales occultas qualitates habet, eas etiam integrum & non resolutum exserere potest. An verò habeat, experientia consulenda. Tribuerunt eas illi tot docti viri tot seculis, quibus non libenter refragor. Chymicè verò resolutum & præparatum quod multas vires habeat, extra dubium esse puto; cùm id experientia testetur. An verò etiam insignem vim occulto modo confortandi, spiritusque reficiendi habeat, de eo suum cuique iudicium relinquo. Tutissimum est, quemnis non quæ legit vel audiuit, sed quæ ipse expertus est, hîc statuere. Aliàs verò vires plurimas habere aurum certum est. Sed quænam illæ sint, non omnes idem docent. Sunt quidam, qui id penè pro panacea habent. Verùm etsi plurimis morbis, iisque periculosissimis medetur: tamen omnes non tollit, neque quos tollit, solum tollit, sed & aliis Medicamentis opus est. Imprimis verò in cacochymia pertinaci & penitius partibus infixa tollenda vtile est, eodem ferè modo vt antimonium debito modo præparatum. Vnde, vt ipse Fr. Antonius scribit, sæpe superuenit nonnunquàm vomitus, aut vrinæ copiosa emissio, aliquando alui subductio, pro humoris & naturæ ad hunc vel illum locum inclinantis & vergentis ratione. Et rem ita sese habere, comperiet, qui historias per aurum potabile curatorum diligenter perpendet. In sanis verò vix aliquem eius vsum esse puto: aut si sanis detur, non nisi neutris corporibus ad præseruationem vtile est, vt ab epilepsia, apoplexia, lepra, hydrope, cancro, arthritide, febribus & eiusmodi morbis è cacochymia ortis tueatur, exhibetur, vt ipse Franc. Antonius fatetur.

Conclusio.

Atque ita, *Lector beneuole*, totius Chymiæ ambitum, quatenus quidem Medico præcipuè vtilis est, vides, & locos communes habes, ad quos, quæcunque in lectione Chymicorum occurrunt, referre poteris. Etsi enim ex ea quidam nescio quem labyrinthum efficiunt: tamen Ariadnæ hoc filum si sequaris, tutò in ea versari poteris. Nec malè scriptum puto ab Angelo Sala, *aphor. Chymiatr. sect. 2. aph. vlt.* Studiosum Medicinæ boni iudicij atque impigrum intra menses sex præter propter tantùm in Chymia posse addiscere, quantum ad vsum Medicum satis sit.

Qua de causa vt iis debentur gratiæ, qui rem planam difficilem non reddunt, sed nihil, quod siue ad intelligendum, siue ad inuestigandum, siue ad operandum prodesse possit, occultant, sed liberaliter sua in publicum communicant: ita contra valdè peccãt ij, & minimè rebus Chymicis consulunt, qui quamuis totam ætatem in laboribus Chymicis insumserint, & magnam in experiundo auri argentique vim prodegerint: nihil tamen in commune conferunt, sed secum ea, quæ inuenerunt, intermori patiuntur, & talentum sibi concreditum cum seruo illo scelesto perfidè defodiunt.

E qua inuidorum classe eximendi non sunt ij, qui cum de rebus Chymicis contrarias sententias non solum fouent, sed & magno conatu publicè defendunt, & quidem eas, quæ non rationibus & demonstrationibus, sed solùm experientia & sensuum fide definiri possunt, nihilominus vterque eas, quas iactat, experientiàs celat, & lectorem hiantem & veritatis auidum ieiunum dimittit, & multas bonas horas vacuo strepitu surripit, dum hic ait, ille negat, hic negat, ille ait. Cùm tamen, & sæpe in re exigui momenti, & quam si quis norit vel ignoret, non multò doctior vel indoctior euadit, paucis verbis res componi posset, si vterque suum, cui fidit, operandi modum sine inuidia & ambagibus proponeret, & lectorem idem experiri, atque secundum id, quod experientia monstrabit, iudicare sineret. Ita enim vno mense controuersiæ multæ componi possent, quæ sæpe multis annis agitantur. Sed quia multi victoriam potius, quàm veritatem in disputationibus suis quærunt, id, quod veritatem facilè monstrate, & concertationibus finem imponere posset, supprimunt.

Nec minus peccant ij, qui obscuris & perplexis descriptionibus sua in publicum produnt, quæ interdum planè occultari, quàm hoc modo in publicum prodire tutius esset, de qua re etiam supra dictum. Nam periculosum est parabolicas tales descriptiones sequi, qui facilè errandi, & ægris nocendi occasionem præbere possunt. Et quamuis Quercetanus aliique scribant, obscura ista satis significata esse, & à veris Philosophis, quique absconditam Philosophiam norint, satis intelligi: tamen an apprimè ea significatiua sint, quæ longè petitis similitudinibus, & quæ pluribus applicari possunt, definiuntur, facilè quilibet iudicare poterit. Quasi verò etiam Philosophus non sit, qui non sit Oedipus. Et abscondita illa Philosophia tam parum sibi constat, & tam varia est, quàm varia Paracelsistarum capita; cùm quiuis liberè & luculentissimè quælibet fingat; ac certum sit, si antiqui illi peritissimi ac doctissimi Chymici, adeoque Hermes reuiuiscerent, eos hanc Philosophiam & verborum ænigmata non intellecturos. Et quò, quæso, fine sua in publicum edunt, si intelligi non velint? Nam eos, qui antea ea intelligunt, vt doceant, necesse non est. Imò eos, qui antea rem norunt impropriis sæpè suis locutionibus turbant. Iis verò, qui ea non intelligunt, errandi, ac tempus & sumtus perdendi occasionem præbent Et si caussam inuestigemus, cur obscurum istud loquendi genus affectent, & ænigmaticè loquantur multi Chymici, caussa præcipua est, vt iudices, cum quibus ipsis res est, ludant. Cùm enim eiusmodi empiricorum medicamenta, quæ sæpe Magnatum magnis sumtibus & expensis conficiant, interdum doctis Medicis & Chymiæ quoque peritis censenda exhibeantur, ænigmatibus suas operationes inuoluunt, vt vel Medicis inscitiam exprobrare possint, vel medicamẽta, quæ pro nescio quibus secretis venditant,

vulga

vnigena esse, & aliis saltem nominibus insignita, & magnificis titulis commendata non agnoscatur.

Verùm istis missis, viros doctos & bono publico natos, quales Germania nostra, quæ hodie Chymiæ peritia nulli Nationi cedit, habet non paucos, meritò illo, qui hexametrorum omnium primus fuisse perhibetur, versu alloquor: Συμφέρετε πάρα εἶναι, αὖθι μάλιστα. Nemo enim se solùm sapere aut omnia in hoc genere perspecta habere, sibi persuadeat; sed, vt Cicero ait, *optimus & grauissimus quisque confitetur, multa se ignorare, & multa sibi etiam atque etiam esse discenda.* Et rectè Scaliger, *exerc.* 148. *sect.* 4. scribit: *Ego nequaquam homines esse nos dicere consueui, sed partes hominis. Ex omnibus enim aliquid fieri posse; idque non magnum: ex singulis penè minus, quàm nihil.*

DEVS Opt. Max. qui Medicum & Medicamenta creauit, omnium consilia & cogitationes dirigat, vt ad artis Medicæ & Chymiæ ὁμοδοξίαν stabiliendam, veræque Medicinæ incrementum, atque adeo humani generis cõmodum tendant, faciantque.

DANIELIS

DANIELIS SENNERTI, D. EXOTERICA.

I.

Loca duo Hippocratis restituta.

EQVIDAM Galenus, in ipsam descriptionem inquirere, curiositatem appellat, 1. *epid. comm.* 2. *text.* 83. & 6. *epid. comm.* 2. *tract.* 35. eos reprehendit, qui medicinalia prætereuntes, vt Grammatici, quam vt Medici, Hippocratem interpretari malint. Et omnino verum est, si ad rem ipsam dictio nihil conferat, non opus esse, de ea curiosum esse. Vbi tamen ex vitiosa scriptione mentem Hippocratis assequi non licet; imò ex ea falsum aliquod dogma sequitur, omnino de genuina lectione sollicitum esse docet quod ex sequentibus duobus locis patet. Primus habetur 4. *epid. text.* 20. ita: Ὁ ἀπὸ τοῦ κεραμέως ἵππου καταπεσὼν ᾧ οὐ προσεβλήθη αὐτίκα σικύη ἐκαλύφθη [illegible]: quem vertit Foësius: *Qui ex fictili equo decidit, cui non illicò admota est cucurbita, sanus [illegible] est.* Atque ita hunc locum legere ferè omnia exemplaria, testatur Foësius, præter vnum MS. Regium, quod κεραμείου habet, cuius vocaboli tamen eadem est significatio. At aliquem de fictili equo decidisse, ridiculum penè. Anne enim inter figulorum opera in Græcia, erant etiam equi tantæ magnitudinis, vt si quis sessor decideret, vel costam, vel femur frangeret, vt Chirurgo opus haberet? Et quanti fornaces fuerint, in quibus tales equi fictiles coquerentur! Alij verterunt, *ex figuli equo.* Verùm textus hoc non habet. Et cùm Hippocrates ne verbum quidem superfluum addat, quid declararet illa circumstantia figuli; cùm idem damnum quis pati possit, seu ex rustici, seu ex figuli equo decidat? Quod cùm animaduerterent Interpretes alij, & inter eos Cornarius, legerunt Κεραμεικῷ. Erat autem Κεραμεικὸς Athenis locus suburbanus, à figlina appellatus, in quo sepeliri solebant, qui in bello occubuissent, & in quo certamen lampadũ Lampadodromia dictum, peragebatur: vt ita hunc locum illi interpretentur, quendam *in Ceramico* lapsũ esse. Verùm textus reclamat, qui nõ ἐν Κεραμεικῷ, sed ἀπὸ habet. Præterea καταπεσὼν, quod ex alto decidere, nõ in plano cadere significat. Res verò plana est, & locus hic vna literâ mutata corrigi potest, si nimirum legatur pro ἵππου, ἰπνοῦ, vt sensus sit: Qui *de furno figulino deciderat.*

Alter locus est, 5. *epid. num.* 32. *apud* Foësium: τῷ μαγείρῳ ἐν ἀκάνθῳ τὸ κύφωμα ἐκ φρενίτιδος ἐγένετο. Quem vertit Foësius: *Coque ex phrenitide gibbosa spina facta est.* Qui locus reperitur, 7. *eiusd. comm.* 80. Verùm lectio ista & in linguam Græcam, & in Medicinam impingit. Neque enim Græci spinam ἄκανθον, sed ἄκανθαν nominant. Deinde quis vnquam audiuit vel legit, quemquam ex phrenitide gibbosum factum fuisse? Verùm res iterum plana est, & iterum litera vna mutata hic locus restitui potest. Etenim non solùm Medicis, sed etiam vulgo notum est, & quotidiana experientia id docet, in febribus acutis, malignis præcipuè, cum phrenitide & delirio, sæpe κωφότητα seu κώφωμα coniungi. Ac proinde pro κύφωμα legendum κώφωμα. Et *Acanthus* nomen est vel vrbis Macedoniæ, vel loci alicuius in Coo Insula, in quo Cocus ille ægrotauit. Vt sensus sit: *Coco in Acantho surditas ex phrenitide accidit*

II.

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat.

DIfficilis, & explicatu non facilis quæstio est, cur lebetis fundum, etsi liquor in eo ferueat, non caleat. Explicata tamen rectè, magnam lucem doctrinæ de Igne affert. Sunt autem variæ de ea sententiæ. Aristoteles 24. *probl. quæst.* 5. caussam reddit hanc, quòd calor in fundo vasis contractus extingui ab aqua potest. Quod fit etiam, vt eliquari res nequeat eliquabilis, si quid humoris admittatur. Verùm auidæ veritatis animæ hoc modo non satisfacit Aristoteles. Equidem hoc verum est, eandem esse caussam, cur fundum lebetis, etsi aqua in eo ferueat, non caleat quæ caussa est, cur patinæ stanneæ vel plumbeæ, quandiu aqua vel liquor aliquis in iis cõtinetur, non liquescant, liquore verò destitutæ liquefiant, Sicut & huc pertinent caldaria plumbea, & lebetes plumbei, in quibus sal coquitur. Nam nec illa liquantur. Eodem modo in papyro aqua & oleum calefieri possunt, vt charta non accendatur. Imò etiam nec charta, nec linteum, vel filum accenditur, si cantharo stanneo applicetur. Similiter patina stannea, quæ aquam feruidam continet, à ferro candente liquari non potest, licèt illi diutissimè admoueatur. Interim patina stannea vehementer vrit. Et propterea horũ accidentium omnium caussa quærenda est. Quam sufficienter non reddit Aristoteles Neque enim calor ab aqua exstingui potest, vtpote quæ feruet etiam circa fundum, vt pisces, & alij cibi, etiam in eo elixari & coqui possint. Et quid de oleo, quod in papyro calefieri potest, dicendum? Hoc certè calorem extinguere non potest. *Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleant.*

Ludou. Viues putat, ab humido ignem extingui, non frigido. At quomodo calori contraria esse potest humiditas? Et cur lebetis parietes sunt calidi, qui nihilo sunt ab aqua remotiores?

Hieronym Fracastorius, *de symp. & antipath. cap. vlt.* Quod est in charta, *inquit*, incalescit & feruet oleum, charta verò nõ accenditur, & quòd aqua equidem feruet, lebetis autem fundus friget, & pomum, quod & ipsum calefit linteo illæso, horum omnium communẽ caussam esse dicit ἀντιπερίστασιν. Cùm enim sint frigida aqua, oleum, pomum, ideò prohibere in-

tima

termedium calefieri. Sed quomodo, inquit & obiicit ipse, calefiunt illa, si medium non calefit? Actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, nisi per intermedia, lebetem, chartā, linteum. Hæc autem nisi calefiant, & tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, non videtur quomodo calefieri possint. Quòd si calefiant, quo pacto igitur per ἀντιπερίστασιν & frigiditatē prohibent, ne intermedia incalescant? Respondet verò, dicendum esse, potosis existentibus lebete, charta, & linteo, citissimè calorem contrahere aërem, qui in poris includitur, & per ipsum includere aquam: porrò quicquid aquæ calefactum est, tolli statim & ascendere, ac loco eius subsidere partem aquæ nihil calefactam, quæ lebetem infrigidet, quà pori non sunt, & ita continenter fieri, vt aquæ pars cedat & tollatur, pars succedat & refrigeret. Ita & oleum facere. Nam & ipsum actu frigidum esse. Ita & pomum, quoniam humidum & frigidum, & semper pars eius aliqua tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus. *Hæc Fracastorius.* Verùm nec hoc modo dubium istud soluitur. Primò enim per antiperistasin calor vel frigus ad interiora concentratur, non ad exteriora emittitur. Deinde si aër in poris lebetis, papyri, vel lintei contentus, & ab igne calefactus, aquam, oleum, pomum calefacere potest; cur non idem ipsum lebetem, papyrum, linteum calefaciat? Tertiò falsum, quòd aquæ pars calefacta ascendat, descendat frigida. Nam in fundo æquè pisces & carnes coquuntur, & meliùs quàm in summitate. Et licet oleum actu calidum chartæ infundatur, cuique ignis vel candela supponatur: tamen charta non comburetur.

Iul. Cæs. Scaliger *Exerc.* 101. §. 8. respondet. Lebetis fundus non calet, quia natura sua frigidum æs, tam, quantum potest, retinet frigiditatem. Retinet autem aquæ frigore adiutus fundus, quæ in ipsos poros sese induit, propterea quòd, quæ pars aquæ calefit, summū petit, frigida semper in imo est. Hoc autem sensu percipi nequit, idcircò, quia cùm effunditur, miscetur. Patet autem ex eo, quòd in lebetem si aqua calida infundatur, statim calescit fundus. Verùm eadem hæc Scaligeri sententia est, quæ Fracastorij, & iisdem, quibus illa, vrgetur difficultatibus. Neque enim fundum lebetis à frigore aquæ refrigeratur, vtpote quæ tota feruet, & quidem circa fundum feruidior est; vnde etiam coqui frustra maiora & coctu difficiliora piscium fundo, imponunt. Deinde licèt aqua calida in lebetem calidum infundatur, & fundus inde incalescat: tamen si lebes cum fundo ita calido igni imponatur, aquaque tota efferuescere permittatur, manus fundo extrà tota imponi potest, vt calorem ampliùs nullum percipiat. Tandem etiam caussa hinc reddi non potest, cur in papyro oleum calefieri possit, vt papyrus non comburatur.

Eandem quæstionem tractant Hieron. Mercurialis, & D. Monauius, *in Epist. Med. à Scholtzio collectis*, vbi *Epist.* 90. Mercurialis caussam, cur in Germania caldaria plumbea, in quibus sal coquitur, vehementi igne non liquescant, hoc modo reddit. Quæ summo frigido, *inquit*, siue humiditati, siue siccitati coniuncto sunt concreta, tunc dissoluuntur, cùm humor congelatus soluitur, absumiturve, cumque illa compages, & partium terrestrium vnio corrumpitur. Quas res ignem suaui & calidissimum & tenuissimum efficere, apud omnes exploratissimum est. Itaque si aliud reperitur, cuius facultate corporum huic in modum concretorum humor congelatus seruetur, simulque vnio partium ab ignis violentia protegatur, planè indissolubile, etiam igne tentatum, euadere, rationi consentaneum erit. Huiusmodi autem est sal, nempe qui sua pingui humiditate plumbi humidum à consumptione & dissolutione tueri, facultate verò insigni, qua pollet, adstrictoria compagem & vnionem partium eius in medio flammarum conseruare egregiè valet, perinde ac experientia compertum est, si quis patellam chartaceam conficiat, eamque oleo semipleoam super prunas componat, nunimè chartam vi ignis consumi, &c. Verùm multa falsa hæc Mercurialis fouet opinio. Vt enim de caussis congelationis metallorum, ac de eorum facultatibus nihil dicam, rectè obiicit Monauius, *epist.* 215. idem euenire, si aqua simplex infundatur, afferteque exemplum patinarum stannearum, quæ prunis impositæ non liquescunt, si modò iusculum vel simplicem aquam contineant.

Ipse verò huius rei caussam duplicem reddit; Primò quidem hanc, quoniam capacitas caldarii illius plumbei humore quodam largiter infuso adimpleta est, qui per porosi corporis meatus sese vndiquaque diffundens, ita ignis violentiæ resistit, vt impressionem, quam aliàs solet, facere nequeat, atque id facare luculentiùs aquam salsam, vtpote quæ pinguior sit, tum etiam coquendo non facilè absumatur. Alteram caussam affert hanc, quòd in omni coctione seu elixatione superna magis caleant, quàm inferna. Ignem etiam, & ab hoc emanantem calorem, sursum ferri, ideoque etiam superiores partes, nisi quid obstet, impensiùs calefacere, quàm inferiores, ibique primam ebullitionem excitare. Idque probat gemina experientia, vna coquorum, qui eas piscium partes, quæ coctu difficiliores sunt, vtpote capita, in superiore cacabi parte, non autem inferiori, seu fundo, collocant. Altera est, quòd tripodis ænei, in quo pisces elixantur, quamuis pedes tres, quibus innititur, incandeuerunt, manu tamen fundum tangere liceat. Verùm ne hoc modo huic rei satisfit. Primam enim rationem quod attinet, quis credat, aquam in poros plumbi vel cupri sese insinuare posse? Deinde vim ignis non reprimi, vt impressionem, quam solet, facere nequeat, vel ex eo patet, quòd aqua, vel alius liquor, qui in vase continetur, efferuescit. Tertiò non solùm aqua hoc præstat, sed etiam oleum, & quidem in ipsa papyro. Secunda verò ratio dubia planè est, & nondum probatum, quòd in omni coctione superna magis caleant, quàm inferna, & coqui alij contrarium coquis, quos Monauius vidit, faciunt, qui capita piscium fundo cacabi imponunt. Et licèt ignis sursum tendat: tamen in parte superna iam in tenuiore materia est, propterea minùs calefacit. Et si fundus cacabi, in quo pisces coquuntur, ideò minùs caleret, quòd pars inferna aquæ, in qua coquuntur pisces, sit minùs calida, quàm superior, cur (quod ipse confitetur, & expertus est) fundum ænei illius, vbi ab igne remouetur, paulò pòst incalescit, atque ideò incandescit.

Andr. Libauius, *comm. Alchym. part.* 1. *lib.* 2. *cap.* 11. ita hac de re scribit: Lebes aquæ feruentis tunc fundo non lędit, cùm tota aqua spiritibus feruidis ebullit, & ad superiora contendit. Debebat quidem impressio fortior esse, quò crassius metallum, sed calor vrens non est sine spiritu, qui tunc totus sursum meat. Postea tepescit istum impetum aqua, efficitque vt ferrum non ita potuerit incalescere. Sic coquimus plumbeis, stanneisque cortinis aquam totus contentam, qua dissipata aut absente, colliquescunt. Quòd si ebullitione subsidente, redierit ad fundum impetus aquæ propter grauitatem innatam, tunc non ampliùs frigere lebetem, experientia docet. Duæ itaque in hoc caussæ concurrunt, prima, quòd aquæ præsentia prohibeat feruere ferrum, plumbum, & similia. Deinde quòd halitus in bullas extollant, & à fundo arceant aquam. Verùm vix aquæ præsentia prohibere potest, ne fudus lebetis, cui ignis subiectus est, non incalescat; cùm ipsa stipiam contra

actionem

actionem ignis tueri non possit. Deinde in feruente aqua quidem fit aliquis motus sursum, interim à fundo aquam arcere non potest. Hoc quidem concedimus, impetu feruentis aquæ magis sursum contendere, quàm vbi ab igne remota, feruere desinit: hinc tamen caussa non redditur, cur ab igne subiecto lebetis fundus non incalescat.

Autor. Hæ ergo opiniones omnes cùm animo veritatis auido non satisfaciant, alia caussa probabilior inuestiganda, & quidem in aqua, non in igne, quæ an hæc esse possit, cuilibet perpendendum relinquo: *Axioma.* Principiò hoc præsupponendum: *Agentia naturalia actiones suas non perficere, nisi vbi eorum actio figitur & terminatur*: Vnde, vt huic quæstioni hoc axioma applicemus; Ignem alicubi esse posse, vbi nec calefacit, nec illuminat; quod fit, si transmittatur, & non figatur eius actio. Transit autem actio ignis corpora tenera, & figitur in densioribus. Ita ignis nec illuminat, nec calefacit aërem, sed illum transit. Ita fulmen transit corium & lignum, & liquefacit ensem, in quo eius actio figitur. Eadem ratio est corporum diaphanorum. Sic radius Solis lucidus & calefaciens transit vitrum, nec illud calefacit, sed in mensam, vel aliud corpus incidens, illud calefacit. Ita tempore æstiuo vitrei orbes in fenestris nunquam tantum incalescunt, quantum arena, lapides, ferrum, ligna. Vbi tamen excipienda est vitri ad ignem applicatio proxima, in qua, ob ignem copiosissimum continuè influentem, vitrum tandem calefit, & liquescit. Tandem transit actio ignis, & non terminatur, etiam in corpore opaco & denso, si in illo, & in vicinia, adsit contrarium, in quo ignis actio terminatur. Atque hæc est caussa, cur lebetis fundus non incalescat, aqua verò in eo calescat. Nam ignis transit fundum lebetis, & totâ vi fertur in contrarium, illúdque expugnare nititur. Eadem caussa est, cur plumbea & stannea vasa non liquentur, quando in iis aqua, vel alius liquor continetur. Transit enim ea ignis, & actio eius in liquorem terminatur. Eandem ob caussam charta, linteum, vel filum cantharo stanneo applicatum non accenditur, quia tota vis ignis per mediam chartam fertur in contrarium & stannum. Eadem caussa est, cur charta non accendatur, licèt suprà candelam accensam teneatur, si in ea aqua vel oleum contineantur. *Notanda.* Reuerà autem ignem per fundum lebetis transire, ex eo apparet, quòd si quis, dum aqua nondum ebullit, digitum fundo lebetis in aqua applicet, eum aduri sentiet.

Quæ vt clariora fiant, quædam adhuc notanda.

1. Primum est, ignem elementum esse subtilissimum, quod omnia penetrat & peruadit, & liberè sese diffundere cupit; cuius actioni quæcunque resistunt,

2. agentis vim maximè experiuntur. Ignis deinde huic actioni maximè resistunt liquida, non frigida. Nam in aëre etiam frigidissimo liberè ardet: contrà ab oleo, & spiritu vini omni, quæ plurimum in se continent ignis, exstingui potest flamma. Itaque ignis

3. in id, quod maximè resistit ipsi, maximè agit, & in eo actionem suam figit. Et propterea etiam metalla, si in vicinia non sit corpus liquidum, intrat, & ignita reddit: si verò in metallo liquor aliquis contineatur, transit ignis statim metallum, nec in eo moratur, sed omnem vim suam in liquidum, quod suæ actioni maximè aduersatur, exerit.

Sebastianus Basso, *de form. lib. 1. art. 30.* ita hac de re philosophatur: Humidum æris, inquit, attrahit ad se aquæ internæ subsidium. Et cum obijci posse videat, qui fiat, quòd lebetis partes, quæ laterales sunt, nec minùs aquam attrahunt, fundo ferè frigido, sint calidissimæ: respondet, ignis particulas, quæ vase vacuo ibi sisterent se, atque in obiectam partem coëuntes, vim totam coactè in illam exererent, aquâ, quam æris humidum in auxilium vocat, impediente, non ibi moram facere, sed quà possunt celeritate transeuntes, partem illam relinquere illæsam. Iam verò in aquam collectos illos igniculos, dum exitum moliuntur, in latera lebetis impingere frequentes, vnde & incalescant ea, imum verò, vnde ascenderunt, vix repetere, vt nil mirum sit, si non calefaciant. At tùm rursus obijci possit, quomodo aqua, quæ in lebete est, calidissima, frigus in fundo lebetis, præsertim ignis sub lebete actione concurrente, producere possit? Respondet, aquam poros ænei vasis ingredi, & calorem, qui in aqua feruente percipitur, non esse aquæ, sed ignis, qui aquam copiosus ingressus est. Et proinde aquam in imo vasis non esse calidam, nisi modicè, quia non inest ignis, nisi modicus. Verùm nec hic huic quæstioni satisfacit. Primò enim hinc ratio reddi non potest, cur si in stannea patina sit non solùm aqua, sed quicunque etiam liquor, vinum, & oleum, ea non liquescat, & cur charta non comburatur, si in ea sit oleum. Certè hìc non dici potest, quòd liquor ille, à stanno, vel charta in auxilium vocatus, frigiditate igni resistat; cùm oleum & vinum sint calida. Deinde igniculi illi aquæ admisti exitum molientes, non rectà sursum per aquam exeunt, sed ad latera lebetis tendunt, & ea calefaciunt. Certè sursum tendere igniculos illos, ebullitio docet, quæ fit in summo aquæ. Tertiò nôdum probatum, aquam in æneum vas posse penetrare, nec vllum eius rei documentum est. Et dato, non concesso, quòd aqua penetraret in fundum lebetis, cur non & ibi ab igne calefieret?

Cùm ergo istis modis huic quæstioni non satisfiat, communis caussa quærenda, cur nimirum fundum lebetis non incalescat, cur caldaria, in quibus sal coquitur, cur patinæ stanneæ in quibus cibi prunis superpositi calefiunt, imò coqui possunt, non liquefiant, modò liquor aliquis in iis, quicunque etiam, contineatur, cur aqua & oleum in charta calefieri possit, vt charta non comburatur, cur charta vel linteum cantharo stanneo applicatum non accendatur, etsi cantharus ita incalescat, vt manu sine damno tangi non possit. Horum enim accidentium omnium communis caussa est, quæ anteà explicata. *Conclusio.*

III.

An liceat Theologo facere Medicinam.

REctè equidem Horatius *Epist. lib. 2. Ep. 1.* ait:

------ Quod Medicorum est,
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

Verùm à plurimis preceptũ hoc violatur, & vix alia pars est, cuius peritiam plures, qui eam non didicere, promittant? quàm Medicina. Medicinam facere, pharmacopœis nonnullis, & inprimis Chymicis operariis, qui omnium bonarum linguarum & literarum rudes, paucis medicinis, præcipuè Mercurialibus & Antimonialibus, omnium morborum, quorum originem planè ignorant, curationem promittunt, idque non solùm vulgi, sed sæpe etiam magistratûs applausu, concessum. Nec ignotum, mulieres nonnullas, potissimùm in quibusdam populosis ciuitatibus, audiuisse Medicinam, & non solùm apud fœminas medicinam facere, imò Doctorissas audire. Vt de circumforaneis & Idiotis aliis nihil

Medicinam faciunt. Pharmacopæi. Chymici. Fœmina.

Circumforanei. nihil dicam: qui tamen omnes ex vnica medicina victum quærunt, eámque solam ferè profitentur.

Theologi. Verùm eò etiam res rediit, vt quidam professione & praxi Theologi simul medicinam faciant. De his ergo quæstionem mouere libet, an Theologus saluâ conscientiâ medicinam facere possit. *De his iam quæritur an rectè.* Vt verò status quæstionis rectè formetur, non hoc quæritur, an Theologus aliquis ruri, vel in oppido, in quo nullus viuit Medicus, consilio suo vicinis, quantum potest, subuenire debeat, idque non lucri, sed Christianæ charitatis caussa. Id quod licere statuimus. Etsi enim Theologus ex professo Medicus non sit, tamen facilè rusticos, & alios idiotas, etiam in hoc genere superare potest. *Status quæstionis.* Sed hoc quæritur, an in bene constituta Republica, in quâ magna Medicorum copia est, Theologus à professionis suæ officio tantum temporis subtrahere possit, vt simul medicamentis manu suâ præparandis, iisque ægris exhibendis vacare queat, & quidem id mercedis & lucri caussa? Quod negamus, eo quòd Theologus tam in discenda Theologia, quàm praxi eiusdem, tantum habet quod agat, vt alij studio simul vacare non possit. De discenda Theologia vt nihil ferè dicam, ne falcem in alienam messem immittere videar, quantum temporis Codicis Biblici exacta cognitio requirat, Theologis notum est. Et forsan illi Theologi, qui tantum temporis Chymicis medicamentis præparandis, & ægrotis propinandis tribuunt, vix centesimum versum in Biblijs rectè intelligũt. Praxin Theologicam, & gregis sibi concrediti curam quod attinet, cùm quisque Theologus non minorem salutis animarum sibi concreditarum, quàm suæ, habere debeat curam, & si eas suâ negligentiâ periclitari permittat, de suæ animæ salute periclitetur, non sufficit, hebdomatim vnum, vel alterum sermonem ad populum habere, reliquum verò tempus alienis negotiis impendere, sed multum restat agendum in informandis rudibus, conuertendis & corrigendis impœnitentibus & flagitiosis, consolandis pusillanimis, conciliandis dissidentibus, & omnino pro gregis & ouilis sui salute laborando, vt nihil omnino temporis superfuturum sit, quod alienis negotiis tribuere liceat. Maledictus quisquis opus Domini, ad quod vocatus est, fraudulenter facit.

IV.

An liceat occultare medicamenta.

A Medicis sæpe occultari medicamenta, nihil noui. NOn nouum est, à Medicis quibusdam occultari medicamenta. Vt alia ex antiquitate non adducam exempla, Scribonius Largus *de composit. medic. cap. 22. comp. 94* mentionem facit cuiusdam medicamenti, quod benefacit ad tussimandam, & eos qui difficulter glutinosa exscreant, & præfocari videntur interdum: & præcipue iis, qui lateris dolorem cum febre sentiunt, quos Græci πλευριτικὰς vocant. Atque addit: Hoc medicamentum Apuleij Celsi fuit, Præceptoris Valentis & nostri, & nunquam vlli se viuo compositionem eius dedit, quòd magnam opinionem ex eâ traxerat. Et *cap. seq. com, 97.* de Hiera Pacchij scribit, quòd ex Hiera illa, quæ etiam Διακολοκύνθιδος appellatur, Pacchius magnos quæstus fecerit, sed se viuo nulli compositionem eam dederit. Post mortem autem eius, Tiberio Cæsari per libellum scriptum ad eum, bibliothecis publicis posita venit ad manus suas, quam antea nullo modo extrahere potuerit, quamuis omnia fecerit, vt sciret quæ esset. Ipse enim clausus componebat, nec vlli suorum committebat. Plura enim quàm recipit, ipsemet contundi iubebat pigmenta, fallendi suos caussa. Idem nostro seculo fit, dum non solùm Chymici nonnulli, sed & alij Medici, medicamenta quædam, non adeò semper magni pretij, neque compositu difficilia, quæque (vt quidam publicè de se scribit) etiam vxoribus suis componenda committunt, imò etiam vulgaria medicamenta, quæ in omnibus pharmacopolijs publicè venalia prostant, nouis nominibus inditis pro secretis vendunt.

Caussæ autem cur id fiat, sunt, 1. *Auaritia*, quòd existimant, si aliis etiam Medicis illa medicamenta innotescant, sibi ex lucro, quod ex iis faciunt, aliquid decessurum. *Caussæ cur nonnulli id faciant.* 2. est *Ambitio*, & *inanis gloriæ captatio*, quòd apud vulgus sibi famam conciliare conantur, quasi ipsi soli aliis Medicis eruditione præualerent. 3. *Inuidia*, quòd aliis Medicis eam, quam ipsi captant, famam detractam cupiunt.

Verùm vitia hæc sunt, non solùm hominibus Christianis indigna, sed & Gentilibus exosa, & inprimis Medicis, à quibus omnibus inseruiendi studium requiritur. De quo Scrib. Largus, *in præf. ad C. Iulium Callistum*, scribit. *Qui experti sunt remediorum vtilitatem, denegant autem vsum, valde culpandi sunt, vtpote qui creatam inuidentia flagrant. Quod malum cùm omnibus animantibus inuisum esse debet, tum præcipuè Medicis, in quibus nisi plenus misericordiæ & humanitatis animus est, secundum ipsius professionis voluntatem, omnibus Dijs, & hominibus inuisi esse debem.* Officium Medici, & Christiani, & Gentilis, longè aliud requirit & postulat, vt omnibus quibus possumus, prosimus. Væ homini, qui talentum sibi à Deo concreditum sub terra defossum abscondit, vt S. Scriptura loquitur, nec publico bono concedit. Occîdit, vt ex Patribus ille ait, qui quos seruare potest, non seruat. Qui ergo aliquid vtile & efficax habet, quo multi seruari possint, atque id occultat, & secum commori sinit, caueat, ne illud iusti iudicis olim, quod *Matthæi 25. v. 43.* est, audiat: *Infirmus eram, & non visitastis me.* Verùm sæpissimè, si secreta illa tandem in lucem protrahantur, thesaurus ille carbones sunt, & medicamenta vulgaria omnibus Medicis nota, & ob caussas antè dictas saltem occultata, & propterea laude, illas nimias omnes amittunt; vnò sæpe ab empiricis eiusmodi medicamenta præter rationem condita, vel etiam non rectè vsurpata deprehenduntur. Manifestum id est in medicamento illo Apuleij Celsi, quod ab eo etiam ad lateris dolorem cum febre & pleuritide laudatum fuit, quod cùm constet pipere nigro, myrrha, & melle, quis hoc tantum in pleuritide cum febre, præstare posse credat.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM
ET VERBORVM
TERTII TOMI.

A

B

C

Cibi

D

E

Fœminis

Hydrops

N

Nux

Index Rerum,

Saporica

T

V

F I N I S.